ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
Πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΩΝ
εὑρισκομένων

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ,

Δι' ἐπιμελείας καὶ ἀναλωμάτων ΕΡΡΙΚΟΥ τοῦ ΣΑΒΙΛΙΟΥ
ἐκ παλαιῶν ἀντιγράφων ἐκδοθείς.

E T O N Æ, *in Collegio Regali*,
Excudebat I O A N N E S N O R T O N, in Græcis &c.
Regius Typographus.
1611

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

τοῦ Χρυσοστόμου Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν.

ὙΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ Ἐπιστολῆς.

Συνεχῶς ἀκούων ἀναγινωσκομένων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἑβδομάδα δίς, πολλάκις καὶ τρεῖς, καὶ τετράκις, ἡνίκα ἂν μαρτύρων ἁγίων μνήμας ἐπιτελῶμεν, χαίρω μὲν τῆς σάλπιγγος ἀπολαύων τῆς πνευματικῆς, καὶ διανίσταμαι, καὶ θερμαίνομαι τῷ πόθῳ, τὴν ἐμοὶ φίλην ἐπιγινώσκων φωνήν, καὶ μονονουχὶ παρόντα αὐτὸν δοκῶ φαντάζεσθαι, καὶ διαλεγόμενον ὁρᾷν· ἀλγῶ δὲ καὶ ὀδυνῶμαι, ὅτι τὸν ἄνδρα τοῦτον οὐχ ἅπαντες ἴσασιν, ὥσπερ εἰδέναι χρή· ἀλλ᾽ οὕτω τινὲς αὐτὸν ἀγνοοῦσιν, ὡς μηδὲ τῶν ἐπιστολῶν τὸν ἀριθμὸν εἰδέναι σαφῶς. τοῦτο δὲ γέγονεν, οὐ παρὰ ἀμαθίαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνεχῶς ὁμιλεῖν τῷ μακαρίῳ τούτῳ. οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὅσαπερ ἴσμεν, εἴπερ τινὰ ἴσμεν, δι᾽ εὐφυΐαν καὶ ὀξύτητα διανοίας ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ συνεχῶς ἔχεσθαι τοῦ ἀνδρός, καὶ σφόδρα διακεῖσθαι περὶ αὐτόν. τὰ γὰρ τῶν φιλουμένων, παρὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων οἱ φιλοῦντες ἴσασιν, ἅτε δὴ μεριμνῶντες αὐτούς. ὅπερ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐνδεικνύμενος, ἔλεγε Φιλιππησίοις· Καθὼς ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι τοῦτο φρονεῖν περὶ ὑμῶν διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου. ὥστε καὶ ὑμεῖς εἰ θέλετε μετὰ προθυμίας προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, οὐδενὸς ἑτέρου δεηθήσεσθε. ἀψευδὴς γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ λόγος, εἰπών· Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δὲ πλέον ἡμῖν τῶν ἐνταῦθα συλλεγομένων καὶ παιδοτροφίαν, καὶ γυναικὸς ἐπιμέλειαν, καὶ οἰκίας πρόνοιαν ἀνεδέξαντο, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδοῦναι τῷ πόνῳ τούτῳ, πρὸς γοῦν δὲ λαβεῖν τὰ παρ᾽ ἑτέρων συλλεγέντα διανάστητε, καὶ τοσαύτην ἀπονείματε σπουδὴν τῇ τῶν λεγομένων ἀκροάσει, ὅσην τῇ τῶν χρημάτων συλλογῇ. εἰ γὰρ καὶ αἰσχρὸν τοσαύτην ἀπαιτῆσαι παρ᾽ ὑμῶν μόνην, [πλὴν] ἀλλ᾽ ἀγαπητὸν ἂν τοσαύτην γοῦν δῶτε. καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ μυρία ἔφυ κακά, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀγνοίας· ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἱρέσεων ἐβλάστησε

Margin notes: γρ. εἰς πάσας τὰς Παύλου ἐπιστολὰς πρόλογος. — γρ. ἐμὴν — γρ. αὐτὸς — γρ. οὐ — γρ. περὶ — γρ. ἐμὲ — γρ. ὑπὲρ πάντων ὑμ. — γρ. κἂν ὑμ. θέλητε — γρ. δεήσεσθε. — γρ. ἀνάσ. — Φιλιπ. α. ζ.

λύμη, ἐντεῦθεν οἱ ἠμελημένοι βίοι, ἐντεῦθεν οἱ ἀκερδεῖς πόνοι. ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φω-
τὸς ἀπεστερημένοι τούτου οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσειαν· οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων μὴ
βλέποντες γραφῶν, πολλὰ ἀναγκάζονται καὶ συνεχῶς ἁμαρτάνειν, ἅτε δὴ ἐν σκότῳ χαλε-
πωτάτῳ βαδίζοντες. ὅπερ ἵνα μὴ γίνηται, διανοίξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν λαμπη-
δόνα τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων. καὶ γὰρ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψεν ἡ τούτου γλῶττα, καὶ τῶν ἄλ-
λων ἁπάντων ἐπλεονέκτησε τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ. ἐπειδὴ γὰρ περισσότερον αὐτῶν
ἐκοπίασε, πολλὴν καὶ [τὴν] τοῦ πνεύματος ἐπεσπάσατο χάριν. καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν ἐπι-
στολῶν διϊσχυριζόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πράξεων. εἰ γάρ που δημηγορίας ἦν καιρ-
ὸς, αὐτῷ πανταχοῦ παρεχώρουν· διὸ καὶ Ἑρμῆς εἶναι ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἀπίστοις, διὰ τὸ
τοῦ λόγου κατάρχειν. μέλλοντας δὲ εἰς τὴν ἐπιστολὴν καθιέναι ταύτην, ἀναγκαῖον καὶ τὸν
χρόνον εἰπεῖν καθ᾽ ὃν ἐγράφη. οὐδὲ γὰρ, ὡς πολλοὶ νομίζουσι, πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων ἐστὶν,
ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπὸ Ῥώμης γραφεισῶν προτέρα πασῶν, τῶν δὲ ἄλλων ὑστέρα, εἰ καὶ μὴ πα-
σῶν. καὶ γὰρ αἱ πρὸς Κορινθίους ἀμφότεραι πρὸ ταύτης εἰσὶν ἀπεσταλμέναι. καὶ τοῦτο
δῆλον, ἀφ᾽ ὧν ἐν τῷ τέλει ταύτης ἔγραφεν, οὕτω λέγων· Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ
διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι
εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Ἐὰν ᾖ ἄ-
ξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται, περὶ τῶν ἀποκομιζόντων ἐκεῖσε τὰ χρή-
ματα ταῦτα λέγων. ὅθεν δῆλον ὅτι ἡνίκα μὲν ἐπέστελλε Κορινθίοις, ἀμφίβολον ἦν τὸ τῆς τοι-
αύτης ἀποδημίας αὐτοῦ· ὅτε δὲ Ῥωμαίοις, ἦν κεκυρωμένον λοιπόν. τούτου δὲ ὁμολογουμένου,
κἀκεῖνο δῆλον, ὅτι αὕτη μετ᾽ ἐκείνας ἡ ἐπιστολή. καὶ ἡ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δέ μοι δοκεῖ
προτέρα τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς εἶναι. καὶ γὰρ ἐκείνοις πρότερον ἐπιστείλας, καὶ τῆς ἐ-
λεημοσύνης πρὸς αὐτοὺς κινήσας λόγον, ὅτε ἔλεγε· Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρείαν ἔ-
χομεν γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους· καὶ γὰρ
ποιεῖτε αὐτὸ πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφούς· τότε Κορινθίοις ἐπέστελλε, καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλοῖ λέ-
γων, Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀ-
χαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. ἐξ ὧν ἔδειξεν ὅτι
πρώτοις ἐκείνοις περὶ τούτου διελέχθη. τούτων μὲν οὖν ὑστέρα τῶν ἐπιστολῶν αὕτη, τῶν δὲ ἀπὸ
Ῥώμης, πρώτη. οὐδέπω γὰρ ἦν τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπιβὰς, ἡνίκα ταύτην ἔγρα-
φε τὴν ἐπιστολήν· καὶ τοῦτο δηλοῖ λέγων, Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα
ὑμῖν πνευματικόν. ἀπὸ Ῥώμης δὲ Φιλιππησίοις ἐπέστελλε· διό φησιν, Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ
ἅγιοι πάντες, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. καὶ Ἑβραίοις δὲ ἐκεῖθεν ὁμοίως· διό φησι,
Τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἀσπάζεσθαι πάντας αὐτοῖς. καὶ τὴν πρὸς Τιμόθεον δὲ ἐπιστολὴν
καὶ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης δεδεμένος ἔπεμψεν· ἣ καὶ ἐσχάτη μοι δοκεῖ πασῶν εἶναι τῶν ἐπιστολῶν·
καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ τέλους. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, φησι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύ-
σεως ἐφέστηκεν. ὅτι δὲ τὸν βίον ἐκεῖ κατέλυσε, πάντη που δῆλόν ἐστιν. ἡ δὲ πρὸς Φιλήμο-
να, ἐσχάτη μὲν καὶ αὐτὴ (πρὸς γὰρ ἐσχάτῳ γήρᾳ αὐτὴν ἔγραψε, διὸ καὶ ἔλεγεν· Ὡς
Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) τῆς μέντοι πρὸς Κολοσσαεῖς
προτέρα· καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ τέλους δῆλον πάλιν. Κολοσσαεῦσι γὰρ γράφων φησιν, Ὅτι Τυχι-
κὸς πάντα γνωρίσει ὑμῖν, ὃν ἔπεμψα σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ· Ὀ-
νήσιμος δὲ οὗτος ἦν, ὑπὲρ οὗ τὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴν συνέθηκε. καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλος
οὗτος ὁμώνυμος ἐκείνῳ, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρχίππου. ὃν γὰρ ἔλαβε συνεργὸν ἐν τῇ πρὸς
Φιλήμονα ἐπιστολῇ τῆς παρακλήσεως τῆς ὑπὲρ Ὀνησίμου, τοῦτον Κολοσσαεῦσιν ἐπιστέλλων
διεγείρει λέγων· Εἴπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβες, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.

δοκεῖ

Margin references: Ρω. ιε. κς. — α. Κορ. ις. δ. — α. Θεσ. δ. θ. — β. Κορ. θ. β. — Ρω. α. ια. — Φιλιπ. δ. κβ. — Ἑβ. ιγ. κδ. — β. Τιμ. δ. ς. — Φιλημ. α. θ. — Κολ. δ. ζ. — Κολ. δ. ιζ.

Margin variants: γρ. ὥσπερ οἱ πλ. — γρ. ἐπεὶ — γρ. —σι γὰρ Μακεδόσι καὶ Ἀχαΐᾳ — γρ. γὰρ — γρ. κἀμὲ — γρ. ἔχετε — γρ. Ἰησοῦ Χριστοῦ.

δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πρὸς Γαλάτας προτέρα εἶναι τῆς πρὸς Ῥωμαίους. εἰ δὲ ἐν ταῖς βίβλοις ἑτέραν ἔχουσι τάξιν, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ καὶ οἱ προφῆται οἱ δώδεκα οὐκ ἐφεξῆς ἀλλήλοις ὄντες κατὰ τοὺς χρόνους, ἀλλὰ πολὺ διεστηκότες ἀλλήλων, ἐν τῇ τῶν βιβλίων τάξει ἐφεξῆς εἰσι κείμενοι. ὁ γοῦν "Αγγαῖος καὶ Ζαχαρίας [καὶ ἄλλοι] μετὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ προεφήτευσαν, καὶ πολλοὶ μετὰ τὸν Ἰωνᾶν, καὶ τὸν Σοφονίαν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ πάντας· ἀλλ' ὅμως συντεταγμένοι πᾶσίν εἰσιν ἐκείνοις, ὧν τοσοῦτον τῷ χρόνῳ διεστήκασι. μηδεὶς δὲ πάρεργον τοῦτον ἡγείσθω τὸν πόνον, μηδὲ περιεργίας περιττῆς τὴν τοιαύτην ἔρευναν. συντελεῖ γὰρ ἡμῖν πρὸς τὰ ζητούμενα οὐ μικρὸν ὁ τῶν ἐπιστολῶν χρόνος. ὅταν γὰρ ἴδω Ῥωμαίοις, καὶ Κολοσσαεῦσιν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν μὲν ἐπιστέλλοντα, οὐχ ὁμοίως δὲ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν μετὰ πολλῆς τῆς συγκαταβάσεως, ὡς ὅταν λέγῃ· Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει· Κολοσσαεῦσι δὲ οὐχ οὕτω περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ πλείονος παρρησίας· Εἰ γὰρ ἀπεθάνετε, φησι, σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε, μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς; ἅτινά ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός· οὐδὲν ἄλλο αἴτιον εὑρίσκω τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἢ τὸν τῶν πραγμάτων χρόνον. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ συγκαταβαίνειν ἔδει, μετὰ δὲ ταῦτα, οὐκέτι. καὶ πολλαχοῦ δὲ ἀλλαχοῦ τοῦτο ἄν τις εὕροι ποιοῦντα αὐτόν. οὕτω καὶ ἰατρὸς, καὶ διδάσκαλος ποιεῖν εἰώθασιν. οὔτε γὰρ τοῖς ἐξ ἀρχῆς νοσοῦσιν ὁ ἰατρὸς, καὶ τοῖς πρὸς τὸ τέλος [λοιπὸν τῆς] ὑγείας ἐλθοῦσιν, οὔτε τοῖς ἐξ ἀρχῆς μανθάνουσι παιδίοις ὁ διδάσκαλος, καὶ τοῖς τῶν τελεωτέρων δεομένοις διδαγμάτων ὁμοίως "χρήσονται. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐξ αἰτίας τινὸς καὶ ὑποθέσεως κινούμενος ἐπέστελλε· καὶ δηλοῖ τοῦτο Κορινθίοις μὲν λέγων· Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι· καὶ Γαλάταις δὲ εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς ἁπάσης τὸ αὐτὸ ἐμφαίνων. τούτοις δὲ τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί; καὶ γὰρ φαίνεται μαρτυρῶν αὐτοῖς, ὅτι μεστοὶ [μέν] εἰσιν ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης * γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπέστελλε; Διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, φησι, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔλεγεν, Ὀφειλέτης εἰμί, τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι. καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα, οἷον (ὅτι δύνανται) καὶ "ἄλλους νουθετεῖν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐγκωμίου μᾶλλόν ἐστι καὶ προτροπῆς. καὶ ἀναγκαία καὶ ἡ διὰ τῶν γραμμάτων ἐπανόρθωσις καὶ τούτοις ἦν. ἐπεὶ γὰρ οὔπω "παραγεγονὼς ἦν, διπλῇ ῥυθμίζει τοὺς ἄνδρας, καὶ τῇ τῶν γραμμάτων ὠφελείᾳ, καὶ τῇ τῆς παρουσίας προσδοκίᾳ. τοιαύτη γὰρ ἡ ἁγία ψυχή, πᾶσαν περιελάμβανε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐν ἑαυτῷ περιέφερεν ἅπαντας, συγγένειαν μεγίστην τὴν κατὰ Θεὸν εἶναι νομίζων· καὶ ὥσπερ πάντας αὐτὸς ἀποτεκών, οὕτως ἐφίλει, μᾶλλον δὲ "πατρὸς παντὸς μείζονα ἐπεδείκνυτο φιλοστοργίαν. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις· νικᾷ τὰς σαρκικὰς ὠδῖνας, καὶ θερμότερον ἐπιδείκνυται τὸν πόθον. καὶ τοῦτο μάλιστά ἐστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς, ὃς καθάπερ πτηνός τις ὑπὸ τῆς ἀγάπης γενόμενος, ἅπαντας περιῄει συνεχῶς, οὐδαμοῦ μένων, οὐδὲ ἱστάμενος. ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Πέτρε, φιλεῖς με; ποίμαινέ μου τὰ πρόβατα, καὶ τοῦτον μέγιστον ὅρον ἐκφέροντος ἀγάπης, μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸν ἐπεδείκνυτο. τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς ζηλώσαντες, εἰ καὶ μὴ τὴν οἰκουμένην, μηδὲ πόλεις ὁλοκλήρους, καὶ ἔθνη, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἕκαστος ῥυθμιζέτω τὴν ἑαυτοῦ, τὴν γυναῖκα, τὰ παιδία, τοὺς φίλους, τοὺς γείτονας. καὶ μή μοι λεγέτω τις, ὅτι ἄπειρός εἰμι, καὶ ἰδιώτης. οὐδὲν ἀμαθέστερον Πέτρου, οὐδὲν ἰδιωτικώτερον Παύλου· καὶ τοῦτο αὐτὸς ὡμολόγει, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο λέγων· Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. ἀλλ' ὅμως ὁ ἰδιώτης οὗτος καὶ ὁ ἀμαθὴς ἐκεῖνος, μυρίους ἐνίκησαν φιλοσόφους, μυρίους ἐπεστόμισαν ῥήτορας, ἀπὸ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ τῆς τοῦ

Marginal notes: γρ. Ἀμὼς καὶ Ζαχαρίας καὶ Ἀγγαῖος — Ρω. ιδ. α. — Κολ. β. κ. — γρ. -σαιντο — α. Κορ. ζ. α. — * τῆς — Ρω. ιε. ιδ. ιε. — γρ. ἀλλήλους — Ρω. α. ι. — γρ. -γενόμενος — γρ. παιδὸς πρὸς πάντας μείζ. — β. Κορ. ια. ς.

Θεοῦ χάριτος τὸ πολὺ ἐργασάμενοι. Ἵνα οὖν ἔχωμεν ἀπολογίαν ἡμεῖς, οὐδὲ εἴκοσιν ἀρ-
κοῦντες ὀνόμασιν, οὐδὲ τοῖς συνοικοῦσιν ὄντες χρήσιμοι; σκῆψις ταῦτα, καὶ πρόφασις. οὐδὲ γὰρ
ἀμαθία, οὐδὲ ἀπαιδευσία κωλύει τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ῥᾳθυμία καὶ ὕπνος. τοῦτον οὖν ἀποτι-
ναξάμενοι τὸν ὕπνον μετὰ πάσης σπουδῆς ἀντεχώμεθα τῶν οἰκείων μελῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα
πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς γαλήνης, κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τοὺς ἡμῖν ἐπιτηδείους
ῥυθμίζοντες, καὶ ἐκεῖ μυρίων μετάσχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλαν-
θρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ
τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων. Ἀμήν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Κεφάλαιον α.

Λογ. α. 1 ΠΑΥΛΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΛΗτὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, 2 Ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις.

Μωϋσῆς μὲν πέντε βιβλία συγγράψας, οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ τέθεικεν, οὐδὲ οἱ μετ' ἐκεῖνον τὰ μετ' ἐκεῖνον συνθέντες, ἀλλ' οὐδὲ Ματθαῖος, οὐδὲ Ἰωάννης, οὐ Μάρκος, οὐ Λουκᾶς· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ προστίθησι. τί δήποτε; ὅτι ἐκεῖνοι μὲν παροῦσιν ἔγραφον, καὶ περιττὸν ἦν ἑαυτοὺς δηλοῦν παρόντας, οὗτος δὲ διὰ μακροῦ τὰ γράμματα διεπέμπετο, καὶ ἐν ἐπιστολῆς σχήματι. διὸ καὶ ἀναγκαία ἦν ἡ τοῦ ὀνόματος προσθήκη. εἰ δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ οὐ ποιεῖ τοῦτο, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς αὐτόν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων ἀκούσαντες τοῦ ὀνόματος, ἀποκλείσωσι τῷ λόγῳ τὴν εἴσοδον, ἐσοφίσατο διὰ τοῦ κρύψαι τὸ ὄνομα τὴν ἀκρόασιν τὴν ἐκείνων. εἰ δὲ προφῆται * τὰ ὀνόματα τὰ ἑαυτῶν τεθείκασι, καὶ Σολομών, τοῦτο ὑμῖν καταλιμπάνω λοιπὸν ἐπιζητεῖν, τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν ἠθέλησαν, οἱ δὲ οὐκ ἠθέλησαν. οὐδὲ γὰρ ἅπαντα παρ' ἐμοῦ χρὴ μανθάνειν ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς πονεῖν, καὶ ἐπιζητεῖν, ἵνα μὴ νωθρότεροι γίνησθε. Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. τίνος ἕνεκεν μετέθηκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ Σαῦλον ὄντα Παῦλον ἐκάλεσεν; ἵνα μηδὲ ταύτῃ τῶν ἀποστόλων ἔλαττον ἔχῃ, ἀλλ' ὅπερ εἶχεν ἐξαίρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσηται, καὶ πλείονος οἰκειώσεως ὑπόθεσιν λάβῃ. δοῦλον δὲ ἑαυτόν, οὐχ ἁπλῶς εἶπε τοῦ Χριστοῦ. καὶ γὰρ πολλοὶ δουλείας τρόποι· εἷς μὲν ὁ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καθ' ὅν φησιν, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, καὶ καθ' ὅν φησιν, ὁ δοῦλός μου Ναβουχοδονόσορ. τὸ γὰρ ἔργον, τοῦ ποιήσαντος δοῦλον. ἕτερος δὲ ὁ ἀπὸ τῆς πίστεως, περὶ ἧς φησιν, [ὅτι] Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ * καρδίας, εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς, καὶ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. ἕτερος ὁ ἀπὸ τῆς πολιτείας, καθ' ὅν φησι, Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκε. καίτοι καὶ Ἰουδαῖοι πάντες θεράποντες ἦσαν, ἀλλ' ἐξαιρέτως ὁ Μωϋσῆς πολιτείᾳ διαλάμπων. ἐπεὶ οὖν κατὰ πάντας τοὺς τρόπους τῆς * δουλείας δοῦλος ἦν ὁ Παῦλος, ἀντὶ μεγίστου ἀξιώματος τοῦτο τίθησι λέ-

Marginal notes (left): γ. γράψας, — γ. τίθησι. — * τινες — γ. ἤθισαν, — γ. ἤθισαν, — γ. δοῦλόν τε — * καθαρᾶς — * θαυμαστῆς

Marginal references (right): Μαρ. γ. ις. — Λυκ. ς. ιδ. — Ψαλμ. ριη. ϟα. — Ιερ. κε. θ. — Ρω. ς. ιζ. — Ιησ. α. β.

γων, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα περιβάλλεται, κάτωθεν ἀναβαίνων ἄνω. καὶ γὰρ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα φέρων ὁ ἄγγελος ἦλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅτε ἐτίκτετο ἐκ τῆς παρθένου· καὶ Χριστὸς δὲ ἀπὸ τοῦ χρισθῆναι λέγεται, ὃ καὶ αὐτὸ τῆς σαρκός ἐστι. καὶ ποίῳ, φησὶν, ἐλαίῳ ἐχρίσθη; ἐλαίῳ μὲν οὐκ ἐχρίσθη, πνεύματι δέ. οἶδε δὲ καὶ τοὺς τοιούτους χριστοὺς ἡ γραφὴ καλεῖν. τὸ γὰρ προηγούμενον ἐν τῇ χρίσει, πνεῦμά ἐστι· διὸ καὶ τὸ ἔλαιον παραλαμβάνεται. καὶ ποῦ χριστοὺς καλεῖ τοὺς μὴ χρισθέντας ἐλαίῳ; ὅπου λέγει, Μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. τότε γὰρ οὐδὲ ἡ κατασκευὴ τῆς χρίσεως ἦν τοῦ ἐλαίου.

Ψαλμ. ρδ. ιε.

Κλητὸς ἀπόστολος. Πανταχοῦ κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖ, δεικνὺς τὴν οἰκείαν εὐγνωμοσύνην, καὶ ὅτι οὐκ αὐτὸς ζητήσας εὗρεν, ἀλλὰ κληθεὶς παρεγένετο καὶ ὑπήκουσε. καὶ τοὺς πιστοὺς δὲ οὕτως ὀνομάζει, κλητοὺς ἁγίους. οἱ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ πιστεῦσαι ἐκλήθησαν, οὗτος δὲ καὶ ἕτερον ἐνεχειρίσθη, τὴν ἀποστολὴν, πρᾶγμα μυρίων ἀγαθῶν γέμον, καὶ τῶν χαρισμάτων ἁπάντων καὶ μεῖζον καὶ περιεκτικόν. καὶ τί γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ ὅτι ὅπερ ὁ Χριστὸς παραγενόμενος ἔπραττε, τοῦτο αὐτοῖς ἐγχειρίσας ἀπῆλθεν; ὃ καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἐπαίρων ἀξίωμα, Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, τουτέστιν, ἀντὶ Χριστοῦ. Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ. Καθάπερ ἐν οἰκίᾳ πρὸς διάφορα ἕκαστος ἀφώρισται ἔργα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διάφοροι τῶν διακονιῶν εἰσιν αἱ διανομαί. ἐμοὶ δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ἀποκλήρωσιν δοκεῖ μόνον αἰνίττεσθαι, ἀλλ' ὅτι πάλαι καὶ ἄνωθεν πρὸς τοῦτο ἦν τεταγμένος. ὅπερ καὶ Ἱερεμίας φησὶ τὸν Θεὸν εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ, Πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς πόλιν ἀλαζονικὴν ἔγραφε, καὶ πεφυσιωμένην πάντοθεν, διὰ πάντων δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν οὖσαν. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐκάλεσε, καὶ αὐτὸς ἀφώρισε. ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα ἀξιόπιστον καὶ εὐπαράδεκτον ποιήσῃ τὴν ἐπιστολήν. Εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ. Οὐκ ἄρα μόνος Ματθαῖος εὐαγγελιστὴς, οὐδὲ Μάρκος, ὥσπερ οὐδὲ οὗτος μόνος ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι· εἰ καὶ κατ' ἐξαίρετον ὁ μὲν τοῦτο, οἱ δὲ ἐκεῖνο λέγονται εἶναι. εὐαγγέλιον δὲ αὐτὸ, οὐ διὰ τὰ γεγενημένα ἀγαθὰ μόνον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα. πῶς δὲ τὸν Θεὸν εὐαγγελίζεσθαι δι' αὐτοῦ φησιν; ἀφωρισμένος γὰρ, φησιν, εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ καὶ πρὸ τῶν εὐαγγελίων δῆλος ἦν. ἀλλ' εἰ καὶ δῆλος ἦν, Ἰουδαίοις μόνοις, καὶ οὐδὲ τούτοις πᾶσιν ὡς ἔδει. οὔτε γὰρ πατέρα αὐτὸν ὄντα ᾔδεσαν, καὶ πολλὰ ἀνάξια αὐτοῦ τότε ἐφαντάζοντο. διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, Ὅτι ἥξουσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐξεφάνθη τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ· ὅπερ οὖν προαναφωνῶν ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. εὐαγγέλιον δὲ Θεοῦ καλεῖ, ἀπὸ τῶν προοιμίων ἀνορθῶν τὸν ἀκροατήν. οὐ γὰρ ἦλθέ τι σκυθρωπὸν ἀπαγγέλλων, ὥσπερ οἱ προφῆται κατηγορίας, καὶ ἐγκλήματα, καὶ ἐπιτιμήσεις, ἀλλ' εὐαγγέλια, καὶ εὐαγγέλια Θεοῦ, μενόντων καὶ ἀκινήτων ἀγαθῶν θησαυροὺς μυρίους. Ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις. Κύριος γὰρ δώσει ῥῆμα, φησι, τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· καὶ πάλιν, Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην. ὁρᾷς καὶ ῥητῶς τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν τρόπον ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενον; οὐ γὰρ διὰ ῥημάτων αὐτὸ καταγγελλόμενον μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων. οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινον ἦν, ἀλλὰ καὶ θεῖον, καὶ ἀπόρρητον, καὶ πᾶσαν ὑπερβαῖνον φύσιν. ἐπειδὴ δὲ καινοτομίαν ἐνεκάλουν τῷ πράγματι, δείκνυσιν αὐτὸ πρεσβύτερον Ἑλλήνων ὂν, καὶ ἐν τοῖς προφήταις προδιαγραφόμενον. εἰ δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔδωκε, διὰ τοὺς μὴ βουλομένους δέξασθαι· οἱ γοῦν βουλόμενοι ἤκουσαν. Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν, φησιν, ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. πῶς οὖν φησιν, Ὅτι πολλοὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον; οὕτω, φησὶν, ὡς ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε, αὐτὴν σάρκα,

ἐ

Ρω. α. ζ. — β. Κορ. ε. κ. — Ιερ. α. ε. — χ. Θεοῦ, — Ιωαν. δ. κγ. — χ. ἐξεκαλύφθη — Ιωαν. ιζ. γ. — Ψαλμ. ξζ. ιβ. — Ησ. β. νζ. νβ. ζ — χ. Θεῶν, — Ιωαν. η. λς. — Ματθ. ιγ. ιζ.

καὶ αὐτὰ τὰ σημεῖα τὰ ἐπὶ τῶν ὄψεων. σὺ δέ μοι σκόπει, πρὸ πόσων ταῦτα προεκηρύττετο χρόνων. καὶ γὰρ ὅταν μεγάλα τινὰ προκατασκευάζειν ὁ Θεὸς μέλλῃ, πρὸ πολλῶν αὐτὰ προαναφωνεῖ χρόνων, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς παρουσίας αὐτῶν. [γρ. κατασκ.] Ἐν γραφαῖς ἁγίαις.

Οὐ γὰρ ἔλεγον οἱ προφῆται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔγραφον ἅπερ ἔλεγον· οὐκ ἔγραφον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἐτύπουν, ὡς Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ ἄγων, [γρ. ἀνάγων] καὶ Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ὑψῶν, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων ἐπὶ τοῦ Ἀμαλήκ, καὶ τὸν ἀμνὸν τοῦ πάσχα θύων.

3 Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα.

Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; μετεωρίσας ἡμῶν τὰς ψυχάς, καὶ ἀναγαγών, καὶ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα φαντασθῆναι ποιήσας, καὶ εὐαγγέλιον εἰπών, καὶ Θεοῦ εὐαγγέλιον, καὶ χορὸν προφητῶν εἰσαγαγών, καὶ δείξας πάντας ἀνακηρύττοντας πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὰ ἐσόμενα, [γρ. ἐπόμενα] ποῦ πάλιν ἡμᾶς κατάγεις πρὸς τὸν Δαβίδ; περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλέγῃ, εἰπέ μοι, καὶ πατέρα δίδως αὐτῷ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ υἱόν; καὶ ποῦ ταῦτα τῶν εἰρημένων ἄξια; σφόδρα μὲν οὖν ἄξια· οὐ γὰρ περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ, φησίν, ὁ λόγος ἡμῖν. διὰ τοῦτο προσέθηκα τό, κατὰ σάρκα, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ κατὰ πνεῦμα γέννησίς ἐστι τοῦ αὐτοῦ. καὶ τίνος ἕνεκεν ἐντεῦθεν ἤρξατο, καὶ οὐκ ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων; ὅτι καὶ Ματθαῖος ἐντεῦθεν, καὶ Λουκᾶς, καὶ Μάρκος. τὸν γὰρ μέλλοντα χειραγωγεῖν πρὸς τὸν οὐρανόν, κάτωθεν ἄνω χειραγωγεῖν ἀναγκαῖον. οὕτω γὰρ καὶ τὸ πρᾶγμα ᾠκονομήθη. πρότερον γοῦν εἶδον αὐτὸν ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς, καὶ τότε ἐνόησαν Θεόν. ἣν τοίνυν αὐτὸς τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο, ταύτῃ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ τέμνει τὴν ἐκεῖ φέρουσαν ὁδόν. πρότερον οὖν λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ προτέρα ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκείνην ἀνῆγε τὸν ἀκροατήν.

4 Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [γρ. κατὰ πνεῦμα] Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον ἀπὸ τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς γέγονε· διόπερ αὐτὸ διελεῖν ἀνάγκη. τί οὖν ἐστιν ὃ λέγει; τὸν ἐκ Δαβὶδ γενόμενον ἀνακηρύττομεν, φησίν· ἀλλὰ τοῦτο δῆλον. πόθεν δέ, ὅτι καὶ υἱὸς Θεοῦ ἐστιν οὗτος ὁ σαρκωθείς; πρῶτον ἀπὸ τῶν προφητῶν. διὸ ἔλεγεν, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις. οὐ μικρὸς δὲ ἀποδείξεως οὗτος ὁ τρόπος. ἔπειτα, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως· ὃ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπών, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. τὸν γὰρ τῆς φύσεως ἔλυσε νόμον. τρίτον, ἀπὸ τῶν θαυμάτων ὧνπερ ἔπραττε, πολλῆς δυνάμεως ἀπόδειξιν παρεχόμενος. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐν δυνάμει. τέταρτον, ἀπὸ τοῦ πνεύματος οὗπερ ἐδίδου τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, καὶ δι' οὗ πάντας ἁγίους ἐποίει· διό φησι, Κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. Θεοῦ γὰρ ἦν μόνου τὰ τοιαῦτα δῶρα χαρίζεσθαι. πέμπτον, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως Κυρίου. πρῶτος γὰρ οὗτος μόνος ἑαυτὸν ἤγειρεν· ὅπερ καὶ αὐτὸς μάλιστα πάντων ἔφησεν εἶναι σημεῖον ἱκανὸν καὶ τοὺς ἀναισχυντοῦντας ἐπιστομίσαι. Λύσατε γάρ, φησι, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. [Ἰωαν. β. ιθ.] καί, Ὅταν ὑψώσητέ με ἀπὸ τῆς γῆς, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι. [Ἰω. η κη.] καὶ πάλιν, Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ. [Ματθ. ιβ. λθ.] τί οὖν ἐστιν, ὁρισθέντος; *δειχθέντος, ἀποφανθέντος, κριθέντος, ὁμολογηθέντος παρὰ τῆς ἁπάντων γνώμης καὶ ψήφου, [* τοῦ] [γρ. ἀπὸ τῆς] ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τῆς παραδόξου γεννήσεως τῆς κατὰ σάρκα, ἀπὸ τῆς δυνάμεως, τῆς ἐν τοῖς σημείοις, ἀπὸ τοῦ πνεύματος, δι' οὗ τὸν ἁγιασμὸν ἔδωκεν, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατέλυσε.

5 Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως.

Ὅρα εὐγνωμοσύνην οἰκέτου. οὐδὲν ἑαυτοῦ εἶναι βούλεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ δεσπότου. καὶ μὴν τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔδωκε. διὸ ἔλεγε, Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. [Ἰωαν. ιϛ. ιβ.] καὶ πάλιν, Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον, καὶ τὸν Βαρνάβαν. [Πραξ. ιγ. β.] καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους

α.Κορ.ιβ.η. θίοις δέ φησιν, ὅτι Ὧι μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως·
Πραξ.κ.κη. καὶ ὅτι αὐτὸ πάντα διαιρεῖ, καθὼς βούλεται. καὶ Μιλησίοις δὲ δημηγορῶν, ἔλεγεν, Ἐν ᾧ ἔ- [ἴσ. Ἐφεσίοις]
θετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους. ὁρᾷς ὅτι τὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ υἱοῦ φησι, καὶ [γ. ἡμᾶς]
τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πνεύματος; Χάριν καὶ ἀποστολήν· Τουτέστιν, οὐχ ἡμεῖς αὐτοὶ
κατορθώσαμεν τὸ γενέσθαι ἀπόστολοι. οὐδὲ γὰρ καμόντες πολλὰ καὶ πονέσαντες, τὴν [γ. ἀπόστολοι]
ἀξίαν ταύτην ἐλάχομεν, ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, καὶ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς τὸ κατόρθωμα
γέγονεν. Εἰς ὑπακοὴν πίστεως. Οὐκ ἄρα οἱ ἀπόστολοι ἦσαν οἱ κατορθοῦν-
τες, ἀλλ᾽ ἡ προοδοποιοῦσα χάρις αὐτοῖς. ἐκείνων μὲν γὰρ ἦν τὸ περιϊέναι καὶ κηρύττειν, τὸ δὲ
Πραξ.ις.ιδ. πείθειν, τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς Θεοῦ· καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς φησιν, Ὅτι διήνοιξε τὴν καρ-
Πραξ.ιδ.α. δίαν αὐτῶν. καὶ πάλιν, Οἷς ἦν δεδομένον ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Εἰς ὑπακοήν.

Οὐκ εἶπεν, Εἰς ζήτησιν καὶ κατασκευήν, ἀλλ᾽, Εἰς ὑπακοήν. οὐδὲ γὰρ ἐπέμφθη-
μεν, φησι, συλλογίζεσθαι, ἀλλ᾽, ὅπερ ἐνεχειρίσθημεν, ἀποδοῦναι. ὅταν γὰρ ὁ δεσπότης ἀ-
ποφαίνηταί τι, τοὺς ἀκούοντας οὐ περιεργάζεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα καὶ πολυπραγμονεῖν,
ἀλλὰ δέχεσθαι μόνον. οἱ γὰρ ἀπόστολοι διὰ τοῦτο ἐπέμφθησαν, ἵνα ἅπερ ἤκουσαν, εἴ-
πωσιν, οὐχ ἵνα οἴκοθέν τι προσθῶσι, καὶ ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἵνα πιστεύσωμεν. τί ἵνα πιστεύσωμεν;

Περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργασώμεθα, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Πραξ.γ.ς. πιστεύσωμεν· τοῦτο γὰρ ἦν ὃ καὶ τὰ σημεῖα ἐποίει. Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησιν, ἔγει-
ραι, καὶ περιπάτει. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πίστεως δεῖται· καὶ οὐδὲν τούτων λογισμῷ καταλαβεῖν δυ-
νατόν. Ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν; πᾶ-
Ρω.ιε.ιθ. σι τοῖς ἔθνεσιν ὁ Παῦλος ἐκήρυξεν; ὅτι μὲν γὰρ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ διέ-
δραμε, κἀκεῖθεν πάλιν εἰς αὐτὰς ἐξέβη τῆς γῆς τὰς ἐσχατιάς, δῆλον ἐξ ὧν Ῥωμαίοις ἐπέστει-
λεν. εἰ δὲ καὶ μὴ πᾶσιν ἐπέστη, οὐδὲ οὕτω ψεῦδος τὸ λεγόμενον. οὐ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ μόνου φη-
σίν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν καταγγειλάντων τὸν λόγον μετ᾽
ἐκείνους. ἄλλως δέ, οὐδὲ ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸν λόγον ἐλεγχόμενον ἴδοι τις ἄν, εἰ τὴν προθυμίαν
ἐννοήσει τὴν ἐκείνου, καὶ ὅτι μετὰ τελευτὴν οὐ παύεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κηρύττων. ἐν-
νόησον δὲ πῶς ἐπαίρει τὴν δωρεάν, καὶ δείκνυσι μεγάλην οὖσαν καὶ πολὺ τῆς προτέρας ὑ-
ψηλοτέραν· εἴγε τὰ μὲν παλαιὰ περὶ ἔθνος ἓν ἐγίνετο, αὕτη δὲ γῆν καὶ θάλασσαν ἐπεσπά-
σατο. σκόπει δέ μοι κἀκεῖνο· πῶς κολακείας πάσης ἀπηλλαγμένη ἐστὶν ἡ τοῦ Παύλου ψυ-
χή. Ῥωμαίοις γὰρ διαλεγόμενος * τοῖς ὥσπερ ἐν κορυφῇ τινι τῆς οἰκουμένης ἁπάσης καθημέ- [* αὐτοῖς]
νοις, οὐδὲν πλέον αὐτοῖς δίδωσι τῶν λοιπῶν ἐθνῶν· οὐδέ, ἐπειδὴ τότε ἐκράτουν καὶ ἐβασίλευον,
καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς φησί τι πλέον αὐτοὺς ἔχειν· ἀλλ᾽ ὥσπερ φησί, τοῖς ἔθνεσι πᾶσι κη-
ρύττομεν, οὕτω καὶ ὑμῖν, μετὰ Σκυθῶν καὶ Θρακῶν αὐτοὺς ἀριθμῶν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐβού-
λετο δηλῶσαι, περιττὸν ἦν τὸ εἰπεῖν, ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς. ταῦτα δὲ ποιεῖ καθαιρῶν αὐτῶν τὸ
φρόνημα, καὶ κενῶν τὸ φύσημα τῆς διανοίας, καὶ διδάσκων αὐτοὺς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἰ-
σοτιμίαν. διὸ ἐπήγαγεν αὐτὸ τοῦτο λέγων,

6 Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· Τουτέστι, μεθ᾽ ὧν ἐστε καὶ ὑμεῖς. καὶ οὐκ
εἶπεν, ὅτι τοὺς ἄλλους μεθ᾽ ὑμῶν, ἀλλ᾽ ὑμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων ἐκάλεσεν. εἰ γὰρ ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ βασιλεὺς καὶ ἰδιώτης· καὶ γὰρ
καὶ ὑμεῖς ἐκλήθητε, καὶ οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτῶν προσήλθετε.

7 Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ
Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρα πῶς συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ κλητοῦ τί-
θησι, κλητὸς ἀπόστολος, λέγων, ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοί, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ κλητοῖς.
τοῦτο δὲ οὐ περιττολογῶν ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνῆσαι. ἐπειδὴ γὰρ
εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς πιστεύουσι καὶ ὑπάρχους εἶναι, καὶ ὑπάτους, καὶ πένητας, καὶ ἰδιώτας·
ἐκβάλλων

ἐκβάλλων τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀξιωμάτων, πᾶσι μίαν ἐπιστέλλει προσηγορίαν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτέροις καὶ πνευματικοῖς κοινὰ δούλοις καὶ ἐλευθέροις ἅπαντα πρόκειται, οἷον ἡ ἀγάπη ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ κλῆσις, τὸ εὐαγγέλιον, ἡ υἱοθεσία, ἡ χάρις, ἡ εἰρήνη, ὁ ἁγιασμός, τὰ ἄλλα πάντα, πῶς ἐσχάτης ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη, οὓς ὁ Θεὸς συνῆψε καὶ ὁμοτίμους ἐποίησεν
5 ἐν τοῖς μείζοσι, τούτους διαιρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῇ πραγμάτων; διά τοι τοῦτο ἀπὸ τῶν προοιμίων αὐτῶν τὴν χαλεπὴν ταύτην ἐκβαλὼν νόσον ὁ μακάριος οὗτος, εἰς τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς ἐμβιβάζει, ταπεινοφροσύνην. τοῦτο καὶ οἰκέτας βελτίους εἰργάζετο, μανθάνοντας ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς δουλείας παραβλαβήσονται, τὴν ὄντως ἐλευθερίαν ἔχοντες· τοῦτο καὶ τοὺς δεσπότας παρεσκεύαζε μετριάζειν, παιδευομένους ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ὄ-
10 φελος τῆς ἐλευθερίας, ἂν μὴ τὰ τῆς πίστεως ᾖ προηγούμενα. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ σύγχυσιν "ἐργαζόμενος τοῦτο ἐποίει καὶ πάντα μιγνὺς, ἀλλ' οἶδε καὶ διαίρεσιν ἀρίστην, οὐχ ἁπλῶς ἔγραψε πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ μετὰ διορισμοῦ, τοῖς ἀγαπητοῖς τοῦ Θεοῦ. αὕτη γὰρ ἡ ἀρίστη" διάκρισις, καὶ δείκνυσι πόθεν ὁ ἁγιασμός. πόθεν οὖν ὁ ἁγιασμός; ἀπὸ τῆς ἀγάπης. Εἰπὼν γὰρ, ἀγαπητοῖς, τότε ἐπήγαγε, κλητοῖς ἁγίοις, "δηλονότι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ πηγὴ τῶν
15 ἀγαθῶν ἁπάντων. ἁγίους δὲ τοὺς πιστοὺς καλεῖ πάντας. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Ὦ προσηγορίας μυρία φερούσης ἀγαθά. τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις εἰς τὰς οἰκίας εἰσιοῦσι, πρῶτον ῥῆμα "φάσκειν ἐπέταττε. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐντεῦθεν πανταχοῦ προοιμιάζεται, ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης. οὐδὲ γὰρ μικρὸν κατέλυσεν ὁ Χριστὸς πόλεμον, ἀλλὰ ποικίλον καὶ παντοδαπὸν, καὶ χρόνιον· καὶ τοῦτον οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων πόνων,
20 ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος. ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν ἀγάπη τὴν χάριν, ἡ δὲ χάρις τὴν εἰρήνην ἐδωρήσατο, "ὡς ἐν τάξει προσηγορίας αὐτὰ θεὶς, ἐπεύχεται μένειν διηνεκῆ καὶ ἀκίνητα, ὥστε μὴ πάλιν ἕτερον ἀναρριπισθῆναι πόλεμον· καὶ παρακαλεῖ τὸν δεδωκότα, πάγια ταῦτα διατηρεῖν, οὕτω λέγων, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ ἐνταῦθα τὸ, ἀπὸ, κοινόν ἐστι πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ, ἐξ οὗ. οὐ γὰρ
25 εἶπε, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ, ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. βαβαὶ, πόσον ἴσχυσεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη; οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠτιμωμένοι, ἅγιοι καὶ υἱοὶ "γεγόνασιν ἐξαίφνης. ὅταν γὰρ πατέρα καλέσῃ, υἱοὺς ἐδήλωσεν· ὅταν δὲ υἱοὺς εἴπῃ, ἅπαντα τῶν ἀγαθῶν τὸν θησαυρὸν ἀνεκάλυψε.

30 Μένωμεν τοίνυν ἄξιοι τῆς δωρεᾶς τὴν πολιτείαν ἐνδεικνύμενοι, καὶ τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν ἁγιωσύνην διατηροῦντες. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἀξιώματα πρόσκαιρά τε ἐστι, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ, καὶ χρημάτων ἐστὶν ὠνητά (ὅθεν οὐδὲ ἀξιώματα αὐτὰ εἶναι ἄν τις φαίη, ἀλλ' ὀνόματα ἀξιωμάτων μόνον, ἐν τῇ τῶν ἱματίων περιβολῇ, καὶ τῇ τῶν δορυφόρων κολακείᾳ τὴν δύναμιν ἔχοντα) τοῦτο δὲ, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθὲν, τὸ δῶρον τὸ τῆς ἁγιωσύ-
35 νης καὶ τῆς υἱοθεσίας, οὐδὲ θανάτῳ διακόπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπροὺς, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῖν συναποδημεῖ ζωήν. ὁ γὰρ τὴν υἱοθεσίαν διατηρῶν, καὶ τὴν ἁγιωσύνην μετ' ἀκριβείας φυλάττων, αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου καὶ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντος, λαμπρότερός τέ ἐστι πολλῷ, καὶ "μακαριστότερος, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον γαλήνῃ τε ἐντρυφῶν πολλῇ, καὶ χρησταῖς συντρεφόμενος ἐλπίσι, "καὶ οὐδεμίαν θορύβου καὶ ταραχῆς ἔ-
40 χων ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἡδονῆς διηνεκοῦς ἀπολαύων. εὐθυμίαν γὰρ καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν. καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, κἂν ῥάκια περικείμενος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος· ὥσπερ οὖν ὁ πονηρὰ συν-

εἰδὼς

γ. ἐργάζεται τὰ πάντα μιγνύμενα, ἀλλ' γ. διαίρεσις, ἕξ καὶ ἴσ. δηλῶν ὅτι

γ. λέγειν

Λουκ. ι. ε.

γ. καὶ

γ. γεγόναμεν

ΗΘΙΚΟΝ

γ. μακαριώ- γ. καὶ οὐδὲν οὐδέπω τοῦ θορύβου, καὶ

εἰδὼς ἑαυτῷ, κἂν τὰ πάντων περιβάλληται χρήματα, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος. διὰ δὴ τοῦτο, ὁ μὲν Παῦλος ἐν λιμῷ ζῶν τῷ διηνεκεῖ καὶ γυμνότητι, καὶ μαστιζόμενος καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, ἔχαιρέ τε, καὶ ἐτρύφα μᾶλλον τῶν βασιλευόντων τότε· ὁ δὲ Ἀχαὰβ βασιλεύων, καὶ τρυφῆς ἀπολαύων πολυτελοῦς, ἐπειδὴ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην εἰργάσατο, ἔστενέ τε καὶ ἠθύμει, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συμπεπτωκὸς ἦν, καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν. εἰ τοίνυν βουλόμεθα ἀπολαύειν ἡδονῆς, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων φεύγωμεν πονηρίαν, καὶ διώκωμεν ἀρετήν· ὡς οὐκ ἔνι ἄλλως τούτου μετασχεῖν, κἂν ἐπ᾽ αὐτὸν ἀναβῶμεν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη. τοῦτον οὖν τὸν καρπὸν τρέφωμεν παρ᾽ ἑαυτοῖς, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα χαρᾶς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν βασιλείας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[Margin: Γαλ. ε. κβ.]

[Margin: γ. μετὰ τῷ διηνεκεῖ καὶ γυμνότητι παλαίων, καὶ γ. -λεις ὤν] [Margin: γρ. οὐκ ἐνὸν γὰρ ἄλλως]

Λογ. β. 8 ΠΡΩΤΟΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΤΩ ΘΕΩ ΜΟΥ ΔΙΑ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

Πρέπον τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ τὸ προοίμιον, καὶ ἱκανὸν ἅπαντας παιδεῦσαι καὶ ἔργων καὶ λόγων ἀγαθῶν ἀπάρχεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εὐχαριστεῖν κατορθωμάτων, ὃ καὶ φθόνου καὶ βασκανίας καθαρὰν ποιεῖ τὴν ψυχήν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπισπᾶται μειζόνως πρὸς τὴν τῶν εὐχαριστούντων εὔνοιαν. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. εὐχαριστεῖν δὲ δεῖ οὐχὶ πλουτοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πενομένους, οὐχ ὑγιαίνοντας, ἀλλὰ καὶ νοσοῦντας, οὐκ εὐημεροῦντας, ἀλλὰ καὶ τἀναντία ὑπομένοντας. τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐρίας τῶν πραγμάτων φερομένων εὐχαριστεῖν, θαυμαστὸν οὐδέν· ὅταν δὲ πολὺ τὸ κλυδώνιον ᾖ, καὶ τὸ σκάφος περιτρέπηται καὶ κινδυνεύῃ, τότε ἐστὶν ἡ πολλὴ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπίδειξις. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ ὁ Ἰὼβ ἐντεῦθεν ἐστεφανοῦτο, καὶ τὸ ἀναίσχυντον τοῦ διαβόλου στόμα ἐνέφραττε, καὶ ἐδείκνυ σαφῶς, ὅτι οὐδὲ ἡνίκα εὐημερῶν ἦν, διὰ τὰ χρήματα εὐχάριστος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην. ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τίσιν εὐχαριστεῖ. οὐκ ἐπὶ τοῖς γηΐνοις καὶ ἀπολλυμένοις, οἷον ἐπὶ ἀρχῇ, καὶ δυναστείᾳ, καὶ δόξῃ (ταῦτα γὰρ οὐδενὸς ἄξια λόγου) ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῖς ὄντως ἀγαθοῖς, τῇ πίστει, καὶ τῇ παρρησίᾳ· καὶ μεθ᾽ ὅσης εὐχαριστεῖ διαθέσεως. οὐ γὰρ εἶπε, τῷ Θεῷ, ἀλλά, τῷ Θεῷ μου· ὃ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι, τὸ κοινὸν ἰδιοποιούμενοι. καὶ τί θαυμαστόν, εἰ οἱ προφῆται; αὐτὸς γὰρ αὐτὸ συνεχῶς ὁ Θεὸς φαίνεται ποιῶν ἐπὶ τῶν δούλων, Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ ἰδιαζόντως λέγων αὑτόν. Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

[Margin: Ἐφ. α. γ.]

Τί οὖν; πᾶσα ἡ γῆ τὴν πίστιν ἤκουσε τῶν Ῥωμαίων; πᾶσα ἐξ ἐκείνου· καὶ οὐδὲν ἀπεικός. οὐ γὰρ ἄσημος ἡ πόλις ἦν, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπί τινος κορυφῆς κειμένη, διὰ πάντα κατάδηλος ἦν. σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν, πῶς ἐν χρόνῳ βραχεῖ διὰ τελωνῶν καὶ ἁλιέων αὐτῆς τῆς τῶν πόλεων ἐπελάβετο κορυφῆς, καὶ ἄνδρες Σύροι Ῥωμαίων ἐγένοντο διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί. δύο τοίνυν αὐτοῖς μαρτυρεῖ κατορθώματα· καὶ ὅτι ἐπίστευον, καὶ ὅτι μετὰ παρρησίας ἐπίστευον, καὶ τοσαύτης ὡς πᾶσαν τὴν γῆν καταλαβεῖν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φήμην. ἡ πίστις γὰρ ὑμῶν, φησι, καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· ἡ πίστις, οὐχ αἱ λογομαχίαι, οὐδὲ αἱ συζητήσεις, οὐδὲ οἱ συλλογισμοί· καίτοι πολλὰ ἦν ἐκεῖ τὰ κωλύ-

[Margin: γ. κεφαλῆς] [Margin: γρ. καὶ τοσοῦτον ὡς ἅπασαν]

ματα

ματα τῆς διδασκαλίας. καὶ γὰρ ἄρτι τῆς οἰκουμένης δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν μέγα ἐφρόνουν, καὶ πλούτῳ καὶ τρυφῇ συνέζων, καὶ τὸ κήρυγμα ἁλιεῖς ἐκόμιζον, Ἰουδαῖοι καὶ ἐξ Ἰουδαίων, ἔθνους μεμισημένου καὶ παρὰ πᾶσι βδελυκτοῦ, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖν ἐκέλευον, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραφέντα· καὶ μετὰ τοῦ δόγματος καὶ βίον αὐστηρὸν κατήγγελλον οἱ διδάσκαλοι
5 ἀνθρώποις τρυφᾶν μεμελετηκόσι, καὶ περὶ τὰ παρόντα ἐπτοημένοις. καὶ οἱ καταγγέλλοντες ἦσαν πένητες καὶ ἰδιῶται, ἀγενεῖς, καὶ ἐξ ἀγενῶν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐκώλυσε. τοσαύτη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις ἦν, ὡς πανταχοῦ περιάγειν τὸν λόγον. καταγγέλλεται γάρ, φησιν, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. καὶ οὐκ εἶπε, δηλοῦται, ἀλλὰ, καταγγέλλεται, ὡς πάντων ἐν στόμασιν αὐτοὺς ἐχόντων. Θεσσαλονικεῦσι μὲν οὖν τοῦτο μαρτυρῶν, καὶ ἕτερον
10 προστίθησιν. εἰπὼν γάρ, * ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγεν, ὥστε μὴ χρείαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι. οἱ γὰρ μαθηταὶ ἐν τάξει διδασκάλων κατέστησαν, διὰ τῆς παρρησίας αὐτῶν πάντας παιδεύοντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐφελκόμενοι. οὐ γὰρ ἵστατό που τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ πυρὸς σφοδρότερον πᾶσαν ἐπῄει τὴν οἰκουμένην. ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅτι καταγγέλλεται. καλῶς εἶπεν ὅτι καταγγέλλεται, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἔδει προσθεῖναι τοῖς εἰρημέ-
15 νοις, οὐδὲ ἀφελεῖν. ἀγγέλου γὰρ τοῦτο ἔργον ἐστί, τὸ μόνα τὰ λεγόμενα διακομίζειν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἄγγελος καλεῖται, ὅτι οὐ τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμποντος ἀναγγέλλει. καίτοιγε Πέτρος ἐκήρυξεν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνου, ἑαυτοῦ ἡγεῖται. οὕτως, ὅπερ ἔφθην εἰπών, μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης βασκανίας ἦν καθαρός.

9 Μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ Θεός, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
20 τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀποστολικῶν σπλάγχνων τὰ ῥήματα, πατρικῆς κηδεμονίας ἡ ἀπόφασις. τί δέ ἐστιν ὅ φησι, καὶ τίνος ἕνεκεν τὸν Θεὸν μάρτυρα καλεῖ; περὶ διαθέσεως ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. ἐπεὶ οὖν οὐδέπω ἦν αὐτοὺς ἑωρακώς, διὰ τοῦτο ἀνθρώπων μὲν οὐδένα, τὸν δὲ ἐμβατεύοντα τὰς καρδίας, τοῦτον ἐκάλεσε μάρτυρα. ἐπεὶ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, καὶ σημεῖον ἐποίει τὸ διηνεκῶς εὔχεσθαι, καὶ τὸ βούλεσθαι ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς, καὶ οὐδὲ τοῦτο δῆλον ἦν, ἐπὶ τὴν
25 ἀξιόπιστον καταφεύγει μαρτυρίαν. ἆρα δυνήσεταί τις ἡμῶν καυχήσασθαι, ὅτι μέμνηται ἐπὶ τῆς οἰκίας εὐχόμενος τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος; οὐκ οἶμαι. ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐχ ὑπὲρ πόλεως μιᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης προσῄει τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, οὐ τρίτον, ἀλλὰ διηνεκῶς. εἰ δὲ [τὸ] διηνεκῶς ἐν μνήμῃ τινὰ περιφέρειν, οὐκ ἂν γένοιτο, εἰ μὴ ἀπὸ ἀγάπης πολλῆς· τὸ ἐν εὐχαῖς [γὰρ] ἔχειν, καὶ ἀδιαλείπτως
30 ἔχειν, ἐννόησον πόσης ἐστὶ διαθέσεως καὶ φιλίας. ὅταν δὲ εἴπῃ, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὁμοῦ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὁμοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην ἐνδείκνυται ἡμῖν· τὴν μὲν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὅτι τοσοῦτον αὐτῷ πρᾶγμα ἐπέτρεψε, τὴν δὲ αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην, ὅτι οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ πνεύματος βοηθείᾳ τὸ πᾶν λογίζεται. ἡ δὲ τοῦ εὐαγγελίου προσθήκη τὸ εἶδος δηλοῖ τῆς διακονίας. καὶ γὰρ πολ-
35 λοὶ τῆς διακονίας οἱ τρόποι καὶ διάφοροι, καὶ τῆς λατρείας δὲ ὡσαύτως. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων πάντες μὲν εἰσὶν ὑφ' ἑνὶ τεταγμένοι τῷ βασιλεύοντι, διακονοῦνται δὲ οὐ πάντες τὰ αὐτά, ἀλλὰ τῷ μὲν ἐστὶν ἡ διακονία ἐν τῷ στρατοπέδων ἄρχειν, τῷ δὲ ἐν τῷ πόλεις οἰκονομεῖν, ἑτέρῳ πάλιν ἐν τῷ φυλάττειν τὰ ἐν τοῖς ταμιείοις χρήματα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, ὁ μὲν λατρεύει τῷ Θεῷ καὶ δουλεύει ἐν τῷ πιστεύειν καὶ τὸν βίον αὑτοῦ καλῶς οἰκονομεῖν, ὁ δὲ ἐν τῷ
40 ξένων θεραπείαν ἀναδεδέχθαι, ὁ δὲ ἐν τῷ τὴν προστασίαν τῶν δεομένων μεταχειρίζεσθαι· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν, οἱ περὶ τὸν Στέφανον ἐν τῇ τῶν χηρῶν προστασίᾳ ἐδούλευον τῷ Θεῷ, ἄλλος ἐν τῇ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ, ὧν καὶ ὁ Παῦλος ἦν, ἐν τῷ τὸ κήρυγμα εὐαγγελίζεσθαι λατρεύων· καὶ οὗτος ἦν ὁ τῆς δουλείας αὐτοῦ τρόπος. τοῦτο γὰρ ἦν ἐπιτεταγμένος. διὰ τοῦτο οὐ μάρτυρα καλεῖ τὸν Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἐνεπιστεύθη λέγει, δεικνὺς ὅτι οὐκ

ἂν

Marginalia: γ. -σκοντες; * ἐπὶ; γ. -λου; γ. ἦν, γ. ἀπαγγ.; γ. διδασκαλίας; γ. ὑμῶν; γ. λατρείας οἱ τρόποι καὶ διάφοροι. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλείων; α. Θεσ. α. ν.

δοῦ τηλικαῦτα ἐγχειρισθεὶς, τὸν ἐμπιστεύσαντα μάρτυρα ἐπὶ ψευδέσιν ἐκάλει. μετὰ δὲ τούτου
κἀκεῖνο δεῖξαι βούλεται, τὴν ἀγάπην τὴν παρ' αὐτῶν, καὶ τὴν φροντίδα ἀναγκαίαν οὖσαν.
ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, σὺ τίς εἶ, καὶ πόθεν, πόλιν οὕτω μεγάλην καὶ βασιλικωτάτην μεριμνᾶν
φῄς; δείκνυσιν ἀναγκαίαν οὖσαν αὐτῷ τὴν τοιαύτην φροντίδα, εἴγε αὐτῷ τῆς δουλείας
οὗτος ὁ τρόπος ἐπιτέτακται, τὸ καταγγέλλειν τὸ εὐαγγέλιον. ὁ γὰρ τοῦτο ἐγκεχειρισμένος, ἀ- 5
νάγκην ἔχει τοὺς μέλλοντας ὑποδέχεσθαι τὸν λόγον διαπαντὸς ἔχειν ἐπὶ τῆς διανοίας. δη-
λοῖ δὲ καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις εἰπὼν, ἐν τῷ πνεύματί μου· ὅτι πολὺ καὶ τῆς ἑλληνικῆς, καὶ
τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας ἀνωτέρα αὕτη. ἡ μὲν γὰρ ἑλληνικὴ, καὶ πεπλανημένη καὶ σωματική·
ἡ δὲ Ἰουδαϊκὴ, ἀληθὴς μὲν, σωματικὴ δὲ καὶ αὕτη· ἡ δὲ τῆς ἐκκλησίας, τῆς μὲν ἑλληνικῆς ἐ-
ναντία, τῆς δὲ Ἰουδαϊκῆς ὑψηλοτέρα πολλῷ τῷ μέτρῳ. οὐ γὰρ διὰ προβάτων, καὶ μό- 10
σχων, καὶ καπνοῦ, καὶ κνίσσης ὁ τῆς ἡμετέρας λατρείας τρόπος, ἀλλὰ διὰ ψυχῆς πνευματι-
κῆς· ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγε, Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν,
ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

Ιωαν. δ. κδ.

Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀνωτέρω εἰπὼν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ πατρὸς εἶναι, ἐν-
ταῦθα τοῦ υἱοῦ αὐτό φησιν· οὕτως ἀδιάφορον καὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ λέγειν. καὶ γὰρ ἔμαθε 15
παρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, ὅτι τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πατρός.
Πάντα γὰρ τὰ ἐμὰ, σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ, ἐμά. Ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ὑμῶν ποιοῦ-
μαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου. Τοῦτο γνησίας ἀγάπης. καὶ δοκεῖ μὲν ἕν τι λέγειν, τέσσα-
ρα δὲ τίθησιν ἐνταῦθα· καὶ ὅτι μέμνηται, καὶ ὅτι ἀδιαλείπτως, καὶ ὅτι ἐν εὐχαῖς, καὶ ὅτι ὑπὲρ
μεγάλων πραγμάτων δεόμενος. 10 Εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ 20
θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς.

Ιωαν. ιζ. ι.

Ὁρᾷς καὶ ὠδίνοντα αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἰδεῖν, ἀλλὰ κε-
κερασμένον φόβῳ Θεοῦ τὸν πόθον ἔχοντα; ἐφίλει μὲν γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἠπείγετο πρὸς αὐτούς·
οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἐφίλει, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐβούλετο ἰδεῖν. αὕτη γνησία ἀγάπη, οὐχ
ὡς ἡμεῖς τὴν ἀμφοτέρωθεν τῶν νόμων τῆς ἀγάπης ἐκπίπτοντες. ἢ γὰρ οὐδένα φιλοῦμεν, 25
ἢ ἐπειδὰν φιλήσωμεν ποτε, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν φιλοῦμεν, ἀμφότερα παρὰ τὸν
θεῖον ποιοῦντες νόμον. εἰ δὲ φορτικὰ ταῦτα λεγόμενα, φορτικώτερα γινόμενα. καὶ πῶς
παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν φιλοῦμεν, φησίν; ὅταν τὸν μὲν Χριστὸν λιμῷ τηκόμενον περιορῶμεν,
παισὶ δὲ, καὶ φίλοις, καὶ συγγενέσιν ὑπὲρ τὴν χρείαν παρέχωμεν. μᾶλλον δὲ τί χρὴ περαιτέρω
τὸν λόγον προσάγειν; ἐὰν γὰρ τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἕκαστος ἐξετάσῃ, ἐπὶ πολλῶν τοῦτο εὑρήσει 30
γινόμενον πράγματων. ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ᾔδει καὶ φιλεῖν, καὶ φιλεῖν, ὡς
χρὴ, [καὶ ὡς προσῆκον ἦν] καὶ πάντας νικῶν τῷ φιλεῖν, οὐχ ὑπερέβαινε τῆς ἀγάπης τὰ
μέτρα. ὅρα γοῦν ἀμφότερα μεθ' ὑπερβολῆς ἐν αὐτῷ βρύοντα, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τὸν
τῶν Ῥωμαίων πόθον. τὸ μὲν γὰρ διηνεκῶς εὔχεσθαι, καὶ μὴ τυγχάνοντα μὴ ἀφίστασθαι, ἀγά-
πης σφοδρᾶς ἦν· τὸ δὲ ἀγαπῶντα * μένειν τῷ τοῦ Θεοῦ νεύματι εἴκοντα, εὐλαβείας ἐπι- 35
τεταμένης. ἀλλαχοῦ μὲν οὖν τρεῖς τὸν Κύριον παρακαλέσας, οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ
καὶ τὸ ἐναντίον, μὴ λαβὼν, χάριν ἔγνω τοῦ παρακουσθῆναι πολλήν· οὕτω πρὸς τὸν Θεὸν ἐν
ἅπασιν ἔβλεπεν· ἐνταῦθα δὲ ἔλαβε μὲν, οὐχ ὅτε δὲ ᾔτησεν, ἀλλὰ βραδέως, καὶ οὐδὲν ἐν-
τεῦθεν ἐδυσχέραινε. ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἀγανακτῶμεν μὴ ἀκουόμενοι, ἢ βραδέως ἀκου-
όμενοι. οὐ γάρ ἐσμεν Παύλου βελτίους, ὃς ἐπ' ἀμφοτέροις χάριν ὁμολογεῖ· καὶ μάλα εἰ- 40
κότως. ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν ἔδωκε τῇ πάντα κυβερνώσῃ χειρὶ, καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπο-
ταγῆς ὑπέθηκε, μεθ' ὅσης ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, ἧπερ ἦγεν ὁ Θεὸς, ἠκολούθει. εἰπὼν τοίνυν,
ὅτι ηὔχετο ἰδεῖν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας. τίς δὲ ἐστιν αὕτη;

β. Κορ. ιβ. η.

11 Ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.

γ. οὐκ ἐπειδὴ δὲ ἐφίλει αὐτούς,

γ. ποιοῦμεν,

γ. ἐνόντα,

γ. οὕτω

γ. οὐδὲ ἐνταῦ-

Οὐ

Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὥσπερ πολλοὶ νῦν περιττὰς καὶ ἀνονήτους ἀποδημίας ποιοῦνται, οὕτω καὶ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ σφόδρα κατεπειγόντων. καὶ σαφῶς μὲν λέγειν τοῦτο οὐ βούλεται, αἰνιγματωδῶς δέ. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἵνα διδάξω ὑμᾶς, ἵνα κατηχήσω, ἵνα τὸ λεῖπον ἀναπληρώσω, ἀλλ' ἵνα τι μεταδῶ, δεικνὺς ὅτι οὐ τὰ αὐτοῦ αὐτοῖς δίδωσιν, ἀλλ' ἅπερ ἔλαβε μεταδίδωσι. καὶ ἐνταῦθα δὲ μετριάζει πάλιν εἰπών, ἵνα τι· μικρὸν γὰρ, φησί, καὶ ἐμοὶ σύμμετρον. καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ μικρὸν τοῦτο, ὃ μέλλεις νῦν μεταδιδόναι; τοῦτο δέ ἐστι, φησίν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. ἄρα καὶ τοῦτο χάριτος τὸ μὴ σαλεύεσθαι, ἀλλ' ἑστάναι βεβαίως. χάριν δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ νομίσῃς ἐκβεβλῆσθαι τὸν ἀπὸ τῆς προαιρέσεως μισθόν. χάριν γὰρ εἶπεν, οὐχὶ τὸν ἐκ προαιρέσεως ἀτιμάζων πόνον, ἀλλὰ τὸν ἐξ ἀπονοίας ὑποτεμνόμενος τῦφον. μὴ τοίνυν ἐπειδὴ Παῦλος αὐτὸ χάρισμα ἐκάλεσεν, ἀναπέσῃς. οἶδε γὰρ διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην πολλὴν καὶ τὰ κατορθώματα χαρίσματα καλεῖν, διὰ τὸ καὶ ἐν τούτοις πολλῆς ἡμᾶς δεῖσθαι τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. εἰπὼν δὲ, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, λανθανόντως ἔδειξε δεομένους πολλῆς διορθώσεως. ὃ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἐπεθύμουν, καὶ ηὐχόμην ὑμᾶς ἰδεῖν, δι' ἕτερον μὲν οὐδέν, ἵνα δὲ ὑμᾶς βεβαιώσω, στηρίξω τε καὶ πήξω καλῶς εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι διηνεκῶς. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν (ἔπληξε γὰρ ἄν) ἑτέρως δὲ ὑφειμένως τὸ αὐτὸ αἰνίττεται. ὅταν γὰρ εἴπῃ, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δηλοῖ. εἶτα ἐπειδὴ καὶ τοῦτο σφόδρα φορτικὸν ἦν, ὅρα πῶς αὐτὸ παραμυθεῖται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί γάρ; σαλευόμεθα; περιφερόμεθα; καὶ τῆς παρὰ σοῦ δεόμεθα γλώττης εἰς τὸ στῆναι βεβαίως; προλαβὼν ἀναιρεῖ τὴν τοιαύτην ἀντίρρησιν, οὕτω λέγων·

12 Τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ ὑποτοπεύσητε ὅτι κατηγορῶν ὑμῶν εἶπον· οὐ ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἐφθεγξάμην τὸ ῥῆμα. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὅπερ ἠβουλήθην εἰπεῖν; πολλὰς ὑπεμείνατε θλίψεις, ὑπὸ τῶν διωκόντων περιαντλούμενοι. ἐπεθύμησα τοίνυν ὑμᾶς ἰδεῖν, ἵνα παρακαλέσω, μᾶλλον δὲ οὐχ ἵνα παρακαλέσω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸς παράκλησιν δέξωμαι. ὅρα σοφίαν διδασκάλου. εἶπεν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· οἶδε βαρὺ καὶ φορτικὸν τὸ εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς ὄν, καὶ λέγει, εἰς τὸ παρακληθῆναι ὑμᾶς. ἀλλὰ καὶ τοῦτο βαρὺ πάλιν, οὐχ οὕτω μὲν ὡς τὸ πρότερον, βαρὺ δὲ ὅμως. ὑποτέμνεται τοίνυν καὶ τούτου πάλιν τὸ φορτικόν, λεαίνων πανταχόθεν τὸν λόγον, καὶ ποιῶν εὐπαράδεκτον. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε παρακληθῆναι, ἀλλὰ συμπαρακληθῆναι, καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν εἰσάγει πλείονα θεραπείαν, εἰπών, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. βαβαί, πόση * ἡ ταπεινοφροσύνη; ἔδειξε καὶ ἑαυτὸν ἐκείνων δεόμενον, οὐκ ἐκείνους τούτου μόνον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐν τάξει διδασκάλων ἐκάθισεν, οὐδεμίαν ὑπεροχὴν ἀφεὶς μεῖναι παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἰσοτιμίαν ἐπιδειξάμενος. κοινὸν γάρ ἐστι τὸ κέρδος, φησί, καὶ ἐγὼ τῆς παρ' ὑμῶν δέομαι παρακλήσεως, καὶ ὑμεῖς τῆς παρ' ἐμοῦ. καὶ πῶς τοῦτο γίνεται; διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. καθάπερ γὰρ ἐπὶ πυρὸς ἂν πολλάς τις συναγάγῃ λαμπάδας, λαμπρὰν ἀνάπτει τὴν φλόγα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν γίνεσθαι πέφυκεν. ὅταν μὲν γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὦμεν διεσπασμένοι, ἀθυμότεροί πως ἐσμέν· ὅταν δὲ ἰδόντες ἀλλήλους τοῖς οἰκείοις περιπλακῶμεν μέλεσι, πολλὴν δεχόμεθα τὴν παράκλησιν. μὴ γάρ μοι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξετάσῃς, καθ' ὃν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κατὰ κώμην καὶ πόλιν, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐρήμῳ πολλὰ τῶν πιστευόντων τὰ τάγματα, καὶ πᾶσα ἀσέβεια ἐξελήλαται, ἀλλ' ἐννόησον κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὅσον ἦν ἀγαθὸν καὶ διδασκάλοις ἰδεῖν τοὺς μαθητάς, καὶ ὑπὸ ἀδελφῶν ἀδελφοὺς ὀφθῆναι ἐξ ἄλλης πόλεως ἐπελθόντας. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον τὸ λεγόμενον ποιήσω, ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον ἀγάγωμεν. εἰ γὰρ συμβῇ ποτε, καὶ γένοι-

γ. ἐπιδημίας
γ. ἡμῶν
γ. λόγον,
γ. ὑπομείνατε
ὡς
γ. χειρὶ
γ. ἀναγάγ.

το (ὃ μὴ γένοιτο) ἀπενεχθέντας εἰς τὴν Περσῶν γῆν, ἢ Σκυθῶν, ἢ βαρβάρων ἑτέρων διεσπάρθαι·
κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσιν, εἶτα ἐξαίφνης τινὰ τῶν ἐντεῦθεν ἰδεῖν ἐπελθόντα, ἐννόη-
σον, ὅσην ἂν ἐκαρπωσάμεθα τὴν παραμυθίαν. οὐχ ὁρᾶτε καὶ τοὺς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις ὄν-
τας, εἴ τινα τῶν ἐπιτηδείων ἴδοιεν, ἀνισταμένους, καὶ ἐπτερωμένους ὑπὸ τῆς ἡδονῆς; εἰ δὲ
αἰχμαλωσίᾳ καὶ δεσμωτηρίῳ παραβάλλω τοὺς τότε καιρούς, μὴ θαυμάσῃς. πολὺ γὰρ χαλε- 5
πώτερα τούτων ἔπασχον ἐκεῖνοι διεσπαρμένοι, καὶ ἐλαυνόμενοι, καὶ λιμῷ, καὶ πολέμοις συζῶντες, καὶ
καθημερινοὺς θανάτους τρέμοντες, καὶ ὑποπτεύοντες καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ συγγενεῖς, καὶ κα-
θάπερ ξένην τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, μᾶλλον δὲ πολλῷ τῶν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβόντων χαλε-
πώτερον. διά τοι τοῦτό φησιν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, καὶ συμπαρακληθῆναι διὰ τῆς
ἐν ἀλλήλοις πίστεως. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς αὐτὸς χρῄζων τῆς παρ' ἐκείνων συμμαχίας 10
(ἄπαγε· πῶς γὰρ ὁ τῆς ἐκκλησίας στύλος, ὁ σιδήρου καὶ πέτρας στεῤῥότερος, ὁ πνευματικὸς
ἀδάμας καὶ μυρίαις ἀρκῶν πόλεσιν;) ἀλλ' ἵνα μὴ καταφορικὸν ποιήσῃ τὸν λόγον, μηδὲ
σφοδρὰν τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ αὐτὸς δεῖσθαι τῆς παρακλήσεως ἔλεγε τῆς ἐκείνων. εἰ
δέ τις ἐνταῦθα παράκλησιν καὶ εὐφροσύνην, τὴν ἐπὶ τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπίδοσιν λέγοι,
καὶ ταύτης δεῖσθαι τὸν Παῦλον, οὐκ ἂν οὐδὲ οὕτως ἁμάρτοι τοῦ λόγου. εἰ οὖν καὶ ἐ- 15
πιθυμεῖς, φησί, καὶ εὔχῃ, καὶ μέλλεις παρακλήσεως ἀπολαύειν καὶ παρακλήσεως μετα-
διδόναι, τί τὸ κωλῦον ἐλθεῖν; ταύτην τοίνυν λύων τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγεν·

13 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθυμήθην ἐλθεῖν πρὸς ὑ-
μᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο. Ὅρα μέτρα δουλικῆς ὑπακοῆς, καὶ πολλῆς
εὐγνωμοσύνης ἀπόδειξιν. ὅτι μὲν ἐκωλύθη, λέγει· διὰ τί δέ, οὐκέτι. οὐ γὰρ ἐξετάζει τοῦ 20
δεσπότου τὸ πρόσταγμα, ἀλλὰ πείθεται μόνον. καίτοι εἰκὸς ἦν διαπορῆσαι, τίνος ἕνεκεν πόλιν
οὕτω λαμπρὰν καὶ μεγάλην, καὶ πρὸς ἣν ἅπασα ἔβλεπεν ἡ οἰκουμένη, ἐκώλυσεν ὁ Θεὸς
ἀπολαῦσαι διδασκάλου τοιούτου, καὶ ἐπὶ χρόνον τοσοῦτον. ὁ μὲν γὰρ τῆς κρατούσης πόλεως πε-
ριγενόμενος, καὶ τοῖς ἀρχομένοις ῥᾳδίως ἐπῄει· ὁ δὲ τὴν βασιλικωτέραν ἀφείς, τοῖς δὲ ὑπη-
κόοις ἐφεδρεύων, τὸ κεφάλαιον εἶχεν ἠμελημένον. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων περιεργάζεται, 25
ἀλλὰ παραχωρεῖ τῷ τῆς προνοίας ἀκαταλήπτῳ, τό τε ἐμμελὲς ἐπιδεικνύμενος τῆς ἑαυ-
τοῦ ψυχῆς, καὶ παιδεύων πάντας ἡμᾶς μηδέποτε τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας τῶν γινομέ-
νων, κἂν δοκῇ πολλοὺς θορυβεῖν τὰ πραττόμενα. δεσπότου μὲν γάρ ἐστι μόνον τὸ ἐπιτάττειν,
δούλων δὲ τὸ πείθεσθαι. διὰ τοῦτο ὅτι μὲν ἐκώλυε, λέγει· τίνος δὲ ἕνεκεν, οὐκέτι. οὐδὲ γὰρ
ἐγὼ οἶδα, φησί. μὴ τοίνυν ἐρώτα με Θεοῦ βουλήν, ἢ γνώμην. Οὐδὲ γὰρ ἐρεῖ τὸ πλάσμα 30
τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτω; τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καὶ ζητεῖς μαθεῖν; οὐκ οἶ-
σθα ὅτι μέλει πάντων αὐτῷ; ὅτι σοφός ἐστιν; ὅτι οὐδὲν ἁπλῶς ἐργάζεται, καὶ εἰκῆ; ὅτι τῶν
γεγεννηκότων σε μᾶλλον φιλεῖ, καὶ πατρὸς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνει φιλοστοργίαν,
καὶ μητρὸς κηδεμονίαν; μηδὲν οὖν πλέον ζήτει, μηδὲ πρόβαινε περαιτέρω. καὶ γὰρ ἀρκεῖ
σοι ταῦτα εἰς παραμυθίαν· ἐπεὶ καὶ τότε σοφῶς ᾠκονόμητο τὸ τῶν Ῥωμαίων. εἰ δὲ τὸν 35
τρόπον ἀγνοεῖς, μὴ δυσχέραινε. τοῦτο γὰρ πίστεως μάλιστα, τὸ καὶ ἀγνοοῦντα τὸν τρό-
πον τῆς οἰκονομίας, δέχεσθαι τὸν περὶ προνοίας λόγον. κατορθώσας τοίνυν ὅπερ ἐ-
σπούδαζεν ὁ Παῦλος (τί δὲ τοῦτο ἦν; τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐ καταφρονῶν αὐτῶν οὐκ ἤρχετο, ἀλλὰ
καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶν ἐκωλύετο) καὶ τὸ ἔγκλημα ἀποδυσάμενος τῆς ῥᾳθυμίας, καὶ πεί-
σας, ὅτι αὐτῶν οὐχ ἧττον ἐκεῖνος ἰδεῖν αὐτοὺς ἐπεθύμει, πάλιν καὶ δι' ἑτέρων ἐνδείκνυται τὴν ἀ- 40
γάπην. οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ ἐκωλύθην, φησίν, ἀπέστην τοῦ ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' ἀεὶ μὲν ἐπεχείρουν,
ἀεὶ δὲ ἐκωλυόμην, οὐδέποτε δὲ ἀφιστάμην, τῷ μὲν θελήματι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀντιπίπτων,
τὴν δὲ ἀγάπην τηρῶν. διὰ μὲν γὰρ τοῦ προτίθεσθαι, καὶ μὴ ἀφίστασθαι, τὸ φίλτρον ἐπε-
δείκνυτο· διὰ δὲ τοῦ κωλύεσθαι, καὶ μὴ ἀντιτείνειν, τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἅπασαν ἀγάπην
ἐδήλου.

Margin notes: γρ. διεσπάρθαι (l. 1); γρ. ἐθέλων (l. 18); γρ. οἰκετῶν, γρ. ἐκωλύθη (l. 29–30); Ρω. θ. κ. (l. 30); γρ. ᾠκονόμητο τὰ Ρω- (l. 35); γρ. τό τε (l. 39); γρ. ἐκείνων (l. 40); γρ. διαπ., γρ. εὐνοίας (l. 43–44)

ἐδήλου. Ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν. Καίτοι ἀνωτέρω τὴν αἰτίαν εἶπε
τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αὐτοῖς πρέπουσαν ἔδειξεν, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνταῦθα αὐτὴν τίθησι, σφοδρῶς
ἐκκαθαίρων αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν. ἐπειδὴ γὰρ περίβλεπτος ἦν ἡ πόλις, καὶ μόνη πανταχοῦ
γῆς καὶ θαλάττης τοιαύτη, καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς "ἐπιθυμία μόνη πολλοῖς ἀποδημίας πρό- (γ. μόνης ἐπιθυμία, πολλοῖς)
5 φασις γέγονεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ τοῦ Παύλου τοιοῦτόν τι νομίσωσι, μηδὲ ὑποπτεύ-
σωσιν, ὅτι ἁπλῶς τῇ οἰκειώσει αὐτῶν ἐγκαλλωπιζόμενος ἐπεθύμει τῆς ἐκεῖ παρουσί-
ας, συνεχῶς τίθησι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιθυμίας. καὶ ἔμπροσθεν μὲν φησιν, ἵνα τι μετα-
δῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν, ἐπεθύμουν ἰδεῖν· ἐνταῦθα δὲ σαφέστερον, ἵνα τινὰ καρπὸν
σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν. Καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι. Τοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν
10 ἀρχομένων ἔστησε, καὶ μετὰ τὰ μυρία τρόπαια, καὶ τὰς νίκας, καὶ τὴν τῶν ὑπάτων περι-
φάνειαν, μετὰ τῶν βαρβάρων αὐτοὺς τίθησι· καὶ μάλα εἰκότως. ὅπου γὰρ ἡ τῆς πίστεως εὐ-
γένεια, οὐδεὶς βάρβαρος, οὐδεὶς ἕλλην, οὐδεὶς ξένος, οὐδεὶς πολίτης, ἀλλ' εἰς μίαν ἅπαν-
τες ἀξιώματος ἀναβαίνουσιν ὑπεροχήν. ὅρα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα μετριάζοντα. οὐ γὰρ
εἶπεν, ἵνα διδάξω, καὶ κατηχήσω, ἀλλὰ τί; ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ. καὶ οὐδὲ ἁπλῶς καρπόν,
15 ἀλλ' ἵνα τινὰ καρπόν· πάλιν συστέλλων τὰ καθ' ἑαυτόν, ὥσπερ ἀνωτέρω εἶπεν, ἵνα τι
μεταδῶ. εἶτα καὶ αὐτούς, ὥσπερ ἔφθην εἰπών, καταστέλλων, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοι-
ποῖς ἔθνεσι, φησίν. οὐ γάρ, ἐπειδὴ πλουτεῖτε, καὶ τῶν ἄλλων ἔχετε πλέον, ἐλάττονα περὶ
τοὺς λοιποὺς σπουδὴν ἐπιδείκνυμι. οὐ γὰρ τοὺς πλουτοῦντας ζητοῦμεν, ἀλλὰ τοὺς πι-
στούς. ποῦ νῦν οἱ σοφοὶ τῶν ἑλλήνων, οἱ τοὺς βαθεῖς πώγωνας ἕλκοντες, καὶ τὰς ἐξωμίδας (γ. ποῖ νῦν)
20 ἀναβεβλημένοι, καὶ τὰ μεγάλα φυσῶντες; τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον πᾶσαν ὁ σκηνοποιὸς
ἐπέστρεψεν. ὁ δὲ παρ' αὐτοῖς ᾀδόμενος καὶ περιφερόμενος Πλάτων, τρίτον εἰς Σικελίαν ἐλ-
θὼν μετὰ τοῦ κόμπου τῶν ῥημάτων ἐκείνων, μετὰ τῆς ὑπολήψεως τῆς λαμπρᾶς, "οὐδὲ ἑ- (γ. οὐδενὸς)
νὸς περιεγένετο τυράννου, ἀλλ' οὕτως ἀθλίως ἀπήλλαξεν, ὡς καὶ αὐτῆς ἐκπεσεῖν τῆς ἐλευ-
θερίας. ὁ δὲ σκηνοποιὸς οὐκ εἰς Σικελίαν μόνον, οὐδὲ Ἰταλίαν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπέδραμε τὴν
25 οἰκουμένην, καὶ οὐδὲ ἐν τῷ κηρύττειν τῆς τέχνης ἀπέστη, ἀλλὰ καὶ τότε δέρματα ἔρραπτε, καὶ
ἐργαστηρίου προειστήκει. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐσκανδάλισε τοὺς ἐξ ὑπάτων· καὶ μάλα εἰκό-
τως. οὐ γὰρ αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὰ πεπλασμένα δόγματα
εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθε τοὺς διδάσκοντας. διά τοι τοῦτο ἐκείνων μὲν καὶ Ἀθηναῖοι λοιπὸν
καταγελῶσι· τούτῳ δὲ καὶ βάρβαροι προσέχουσι, καὶ ἀνόητοι, καὶ ἰδιῶται. κοινὸν γὰρ τὸ κήρυγμα
30 πρόκειται πᾶσιν· οὐκ ἀξιώματος οἶδε διαφοράν, οὐκ ἔθνους ὑπεροχήν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.
πίστεως γὰρ δεῖται μόνης, οὐ συλλογισμῶν. διὸ δὴ μάλιστα αὐτὸ θαυμάζειν ἄξιον, οὐχ ὅτι χρή-
σιμον καὶ σωτήριον μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εὔκολον, καὶ "ῥᾷστον, καὶ τοῖς πᾶσιν εὔληπτον· ὃ δὴ μά- (γ. ἐρασὸν)
λιστα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔργον ἐστί, κοινὰ τὰ παρ' ἑαυτοῦ προτιθέντος ἅπασιν. ὅπερ γὰρ
ἐπὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν, οὐ τοῖς μὲν πλουτοῦσι καὶ σο-
35 φοῖς πλείονος μεταδιδοὺς τῆς ἀπὸ τούτων χορηγίας, ἐλάττονος δὲ τοῖς πένησιν, ἀλλ' ἴσην ἅπασι
τὴν ἀπόλαυσιν προθείς, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος εἰργάσατο, καὶ πολλῷ πλέον, ὅσῳ
καὶ ἀναγκαιότερον τοῦτο ἐκείνων. διὸ καὶ Παῦλός φησι συνεχῶς, * πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. εἶτα (* ἐν)
δεικνὺς αὐτοῖς, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς αὐτὸς χαρίζεται, ἀλλ' ἐπίταγμα πληροῖ δεσποτικόν, καὶ
παραπέμπων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων εὐεργεσίαν, φησίν· 14 Ἕλλησί
40 τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Ὃ καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων
ἔλεγε. λέγει δὲ τοῦτο, τὸ πᾶν ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ.

15 Οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι.

Ὦ ψυχῆς γενναίας, πρᾶγμα τοσούτων κινδύνων "μεστὸν ἀναδεξαμένου, ἀποδημίαν (γ. γέμον)
διαπόντιον, πειρασμούς, ἐπιβουλάς, ἐπαναστάσεις (καὶ γὰρ εἰκὸς πόλει τοσαύτῃ μέλλοντα

διαλέγεσθαι ὑπὸ ἀσεβείας τυραννουμένῃ, νιφάδας πειρασμῶν ὑπομένειν· οὕτω γοῦν καὶ τὸν βίον κατέλυσεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, παρὰ τοῦ τότε τυραννοῦντος ἀποτμηθείς) ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα προσδοκῶν ὑπομένειν, οὐδενὶ τούτων ὀκνηρότερος ἐγίνετο, ἀλλὰ κατηπείγετο, καὶ ὤδινε, καὶ πρόθυμος ἦν. διό φησιν, οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι.

16 Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον. Τί φῄς, ὦ Παῦλε; δέον εἰπεῖν, ὅτι καὶ καυχῶμαι, καὶ σεμνύνομαι, καὶ ἐναβρύνομαι, τοῦτο μὲν οὐ λέγεις, τὸ δὲ ἔλαττον τούτου, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνομαι; ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν σφόδρα λαμπρῶν λέγειν εἰώθαμεν. τί οὖν ἐστιν ὅ φησι; καὶ τίνος ἕνεκεν οὕτω φθέγγεται, καίτοι ἀγαλλόμενος ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ οὐρανῷ; Γαλάταις γοῦν ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα οὐ λέγει, ὅτι καὶ καυχῶμαι, ἀλλ', ὅτι οὐκ ἐπαισχύνομαι; σφόδρα πρὸς τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἦσαν ἐπτοημένοι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὸν πλοῦτον, διὰ τὴν ἀρχήν, διὰ τὰς νίκας καὶ τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς. ἰσοθέους γὰρ ἡγοῦντο τούτους. οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ ἐκάλουν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ναοῖς αὐτοὺς ἐθεράπευον, καὶ βωμοῖς, καὶ θυσίαις. ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν πεφυσιωμένοι, ὁ δὲ Παῦλος ἔμελλε κηρύττειν τὸν Ἰησοῦν τὸν νομιζόμενον τοῦ τέκτονος υἱόν, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραφέντα καὶ ἐν οἰκίᾳ γυναικὸς εὐτελοῦς, οὐ δορυφόρους ἐσχηκότα, οὐ χρήματα περιβαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ὡς κατάδικον ἀποθανόντα μετὰ λῃστῶν, καὶ ἕτερα πολλὰ ἄδοξα ὑπομείναντα, καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεσθαι οὐδὲν τῶν ἀπορρήτων καὶ μεγάλων εἰδότας οὐδέπω, διὰ τοῦτό φησιν, οὐκ ἐπαισχύνομαι· ἐκείνους διδάσκων τέως μὴ ἐπαισχύνεσθαι. ᾔδει γὰρ ὅτι ἂν τοῦτο κατορθώσωσι, ταχέως προϊόντες καὶ ἐπὶ τὸ καυχᾶσθαι ἥξουσι. καὶ σὺ τοίνυν ἐὰν ἀκούσῃς τινὸς λέγοντος, τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; μὴ ἐπαισχυνθῇς, μηδὲ κάτω βλέψῃς, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνου καὶ καλλωπίζου, καὶ ἐλευθέροις ὀφθαλμοῖς καὶ ὑψηλῷ προσώπῳ κατάδεξαι τὴν ὁμολογίαν. κἂν εἴπῃ πάλιν, τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπὲ πάλιν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐ τὸν μοιχόν, οὐδὲ τὸν πατραλοίαν, οὐδὲ τὸν παιδοκτόνον (τοιοῦτοι γὰρ οἱ παρ' αὐτοῖς θεοὶ πάντες) ἀλλὰ τὸν διὰ σταυροῦ δαίμονας ἐπιστομίσαντα, καὶ τὰς μυρίας αὐτῶν ἀνελόντα μαγγανείας. καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς δι' ἡμᾶς, τὸ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ τῆς πολλῆς κηδεμονίας σύμβολον. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, ἐπειδὴ καὶ λόγῳ μέγα κομπάζοντες, καὶ τὴν ἔξωθεν περιβεβλημένοι σοφίαν ἐφυσῶντο, ἐγώ, φησιν, ἐρρῶσθαι πολλὰ τούτοις εἰπὼν τοῖς συλλογισμοῖς, σταυρὸν ἔρχομαι κηρύττων, καὶ οὐ διὰ τοῦτο αἰσχύνομαι. Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ δύναμις Θεοῦ καὶ εἰς κόλασιν (καὶ γὰρ ὅτε τοὺς Αἰγυπτίους ἐκόλαζεν, ἔλεγεν, αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμίς μου ἡ μεγάλη) καὶ δύναμις εἰς ἀπώλειαν (Φοβήθητε γάρ, φησι, τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ) διὰ τοῦτό φησιν, οὐ ταῦτα ἐλθὼν κομίζω, οὐ τὰ περὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἀλλὰ τὰ περὶ σωτηρίας. τί οὖν; οὐχὶ καὶ ταῦτα κατήγγελλε τὸ εὐαγγέλιον, τὸν περὶ γεέννης λόγον, τὸν περὶ τοῦ σκότους τοῦ ἐξωτέρου καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοβόλου; καὶ μὴν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ταῦτα ἔγνωμεν. πῶς οὖν, φησι, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν; ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. Παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ ἕλληνι.

Οὐ γὰρ ἁπλῶς πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς δεχομένοις. κἂν γὰρ ἕλλην ᾖς, κἂν πᾶσαν ἐπελθὼν κακίαν, κἂν Σκύθης, κἂν βάρβαρος, κἂν αὐτὸ θηρίον, καὶ πάσης ἀλογίας γέμων, καὶ μυρία ἁμαρτημάτων ἐπιφερόμενος φορτία, ἅμα τὸν περὶ σταυροῦ λόγον κατεδέξω καὶ ἐβαπτίσθης, καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐξήλειψας. διὰ τί δέ φησιν ἐνταῦθα, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ ἕλληνι; τί βούλεται αὕτη ἡ διαφορά; καίτοι πολλαχοῦ εἶπεν, ὅτι οὔτε περιτομή τί ἐστιν, οὔτε ἀκροβυστία· πῶς ἐνταῦθα διαιρεῖ, προτιθεὶς τὸν Ἰουδαῖον τοῦ ἕλληνος; καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ πρῶτός ἐστι, καὶ πλέον λαμβάνει τῆς χάριτος (ἡ γὰρ αὐτὴ δωρεὰ καὶ τούτῳ κἀκείνῳ δίδοται) ἀλλὰ

τάξεως

Γαλ. ς. ιδ.

Ματθ. ι. κη.

γ. τῇ περιβεβλημένῃ σοφίᾳ

γ. ἐπέλθῃς

τάξεώς ἐστι τιμὴ μόνον τὸ πρότερος. καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῷ μείζονα λαβεῖν δικαιοσύνην πλεονεκ-
τεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ πρότερος αὐτὴν λαβεῖν τετίμηται μόνον. ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν φωτιζομένων (ἴσασι δὲ οἱ μεμυη-
μένοι τὸ λεγόμενον) πάντες μὲν ἐπὶ τὸ βάπτισμα τρέχουσιν, οὐ πάντες δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ, ἀλλ'
ὁ μὲν πρότερος, ὁ δὲ δεύτερος· οὐ μὴν ὁ πρότερος τοῦ δευτέρου πλέον λαμβάνει, οὐδὲ ἐκεῖνος
5 τοῦ μετ' αὐτόν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἀπολαύουσι. τὸ τοίνυν, πρότερος, ἐνταῦθα ῥή-
ματός ἐστι τιμή, οὐ χάριτος πλεονασμός. Εἶτα εἰπών, Εἰς σωτηρίαν, πάλιν αὔξει τὴν
δωρεάν, δεικνὺς οὐκ ἄχρι τοῦ παρόντος ἱσταμένην, ἀλλὰ περαιτέρω προϊοῦσαν. τοῦτο γὰρ
ἐδήλωσεν εἰπών,

17 Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγρα-
10 πται, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ο γενόμενος δίκαιος, οὐ κατὰ τὸν παρόντα
βίον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα ζήσεται. οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον αἰνίττεται
μετὰ τούτου, τὸ λαμπρὸν καὶ περιφανὲς τῆς τοιαύτης ζωῆς. ἐπειδὴ γάρ ἐστι καὶ μετ' αἰσχύνης
σωθῆναι (ὥσπερ οὖν πολλοὶ τῶν ἀπὸ φιλανθρωπίας βασιλικῆς ἀπαλλαττομένων κολά-
σεως σώζονται) ἵνα μὴ ὑποπτεύσῃ τοῦτό τις σωτηρίαν ἀκούσας, προσέθηκε καὶ δικαιοσύνην,
15 καὶ δικαιοσύνην οὐ σήν, ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ τὸ δαψιλὲς αὐτῆς καὶ τὸ εὔκολον αἰνιττόμενος. οὐ γὰρ
ἐξ ἱδρώτων καὶ πόνων αὐτὴν κατορθοῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς λαμβάνεις, ἓν μόνον
εἰσφέρων οἴκοθεν, τὸ πιστεῦσαι. Εἶτα, ἐπειδὴ ἀπίθανος ὁ λόγος εἶναι ἐδόκει, εἰ ὁ μοιχὸς, καὶ
μαλακὸς, καὶ τυμβωρύχος, καὶ γόης, ἀθρόον οὐχὶ κολάσεως ἀπαλλάττεται μόνον, ἀλλὰ καὶ δί-
καιος γίνεται, καὶ δίκαιος τὴν ἀνωτάτω δικαιοσύνην, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πιστοῦται τὸν λόγον. καὶ
20 πρότερον μὲν βραχεῖ ῥήματι πέλαγος ἱστοριῶν ἀχανὲς τῷ δυναμένῳ βλέπειν ἀναπετάν-
νυσιν. εἰπὼν γὰρ, ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, παρέπεμψε τὸν ἀκροατὴν ἐπὶ τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τὰς ἐν
τῇ παλαιᾷ γενομένας,* ἃς Ἑβραίοις ἐπιστέλλων μετὰ πολλῆς ἐξηγεῖται σοφίας, καὶ τοὺς δικαί-
ους καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς οὕτω δικαιωθέντας δείκνυσι καὶ τότε. διὸ καὶ τῆς "Ῥαάβ, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ
ἐμνημόνευσεν. ἔπειτα δὲ ἐνταῦθα αἰνιξάμενος αὐτὸ μόνον (καὶ γὰρ ἐφ' ἕτερον ἔσπευδε θεώρη-
25 μα, καὶ κατεπείγετο) ἀπὸ τῶν προφητῶν πάλιν πιστοῦται τὸν λόγον, τὸν Σοφονίαν εἰς μέσον
παράγων βοῶντα καὶ λέγοντα, ὅτι οὐδὲ ἔνι ἄλλως ζῆν τὸν μέλλοντα ζήσεσθαι, ἀλλὰ διὰ
πίστεως. ὁ γὰρ δίκαιος, φησιν, ἐκ πίστεως ζήσεται, περὶ τῆς μελλούσης λέγων ζωῆς. ἐπειδὴ γὰρ,
ἅπερ ὁ Θεὸς χαρίζεται, πάντα ὑπερβαίνει λογισμόν, εἰκότως πίστεως ἡμῖν δεῖ. ὁ δὲ κα-
κοποιούμενος, καὶ καταφρονητὴς ἀνήρ, καὶ ἀλαζὼν οὐδὲν οὐ μὴ περάνῃ. ἀκουέτωσαν αἱρετικοὶ τῆς
30 πνευματικῆς φωνῆς. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν λογισμῶν φύσις· λαβυρίνθῳ τινὶ καὶ γρίφοις ἔοικεν, οὐδὲν
οὐδαμοῦ τέλος ἔχουσα, οὐδὲ ἀφιεῖσα τὸν λογισμὸν ἑστάναι ἐπὶ τῆς πέτρας, καὶ τὴν ἀρ-
χὴν ἐξ ἀλαζονείας λαμβάνουσα. αἰσχυνόμενοι γὰρ ἐπὶ "τῷ παραδέχεσθαι πίστιν, καὶ
δοκεῖν ἀγνοεῖν "τὰ οὐράνια, εἰς κονιορτὸν ἑαυτοὺς μυρίων λογισμῶν ἐμβάλλουσιν. Εἶτα ἄ-
θλιε, καὶ ταλαίπωρε, καὶ μυρίων ἄξιε δακρύων, ἂν μέν τίς σε ἔρηται, πῶς ὁ οὐρανὸς γέ-
35 γονεν, ἢ πῶς ἡ γῆ· τί λέγω τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν; πῶς αὐτὸς ἐτέχθης, πῶς ἐτράφης, καὶ
ηὐξήθης, οὐκ αἰσχύνῃ τὴν ἄγνοιαν; ἐὰν δὲ περὶ τοῦ μονογενοῦς γένηταί τις λόγος, δι' αἰσχύνην
εἰς βάραθρον "ἑαυτὸν ἐμβάλλεις ἀπωλείας, ἀνάξιον σεαυτῷ νομίζων * τὸ μὴ πάντα
εἰδέναι; καὶ μὴν ἀνάξιον ἡ φιλονεικία, καὶ τὸ πολυπραγμονεῖν ἀκαίρως. καὶ τί λέγω περὶ
δογμάτων; αὐτῆς γὰρ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον πονηρίας οὐδαμόθεν ἀπηλλάγημεν ἄλλοθεν,
40 ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως. οὕτω καὶ οἱ πρὸ τούτου ἔλαμψαν ἅπαντες, οὕτως ὁ Ἀβραάμ, οὕτως
ὁ Ἰσαάκ, οὕτως ὁ Ἰακώβ, οὕτω καὶ πόρνη ἐσώθη, καὶ ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ ἡ ἐν τῇ καινῇ. Πίστει
γάρ, φησι, Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς "ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους·
οὐδὲ πρὸς ἑαυτὴν εἶπε, καὶ πῶς δυνήσονται οὗτοι αἰχμάλωτοι καὶ φυγάδες ὄντες, καὶ με-
τανάσται, καὶ νομάδων βίον ζῶντες, ἡμῶν τὴν πόλιν ἐχόντων καὶ τείχη καὶ πύργους περι-

Marginalia (left): *οὕτως · γρ. πόρνης, · γρ. τὸ · γρ. τὰ ἀνθρώπινα, · γρ. σεαυτὸν · *εἶναι · γρ. συναπώλετο. εἰ δὲ τοὺς κατασκόπους δεξαμένη πρὸς ἑαυτὴν εἶπε

Marginalia (right): Ἑβρ. ια. · Ἑβ. ια. λα.

γενέσθαι; ὡς εἰ πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα εἶπε, καὶ ἑαυτὸν καὶ ἐκείνους ἂν προσαπώλεσεν, ὅπερ οὖν καὶ οἱ πρόγονοι τῶν τότε ἀπελθόντων ἔπαθον. ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ ἄνδρας εἶδον ἴδοντες μεγάλους καὶ εὐμήκεις, τὸν τρόπον τῆς νίκης ἐζήτουν [καὶ] ἀπώλοντο χωρὶς πολέμου καὶ παρατάξεως ἅπαντες. εἶδες πόσον τῆς ἀπιστίας τὸ βάραθρον, καὶ πόσον τῆς πίστεως τὸ τεῖχος; ἡ μὲν γὰρ ἀπείρους κατήνεγκε χιλιάδας· αὕτη δὲ πόρνην γυναῖκα οὐ μόνον διέσωσεν, ἀλλὰ καὶ δήμου τοσούτου προστάτιν ἐποίησε.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ᾽ οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τούτων πλείονα, μηδέποτε τὸν Θεὸν εὐθύνας τῶν γινομένων ἀπαιτῶμεν, ἀλλ᾽ ὅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, δεχώμεθα· καὶ μὴ περιεργαζώμεθα, μηδὲ πολυπραγμονῶμεν, κἂν ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἄτοπον εἶναι δοκῇ τὸ κελευόμενον. τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦ σφάξαι μονογενῆ παῖδα καὶ γνήσιον, αὐτὸν τὸν γεγεννηκότα, ἀτοπώτερον εἶναι δοκεῖ; ἀλλ᾽ ὅμως ὁ δίκαιος κελευσθεὶς, οὔτε περιειργάσατο τοῦτο, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ κελεύσαντος ἐδέξατο τὸ ἐπίταγμα μόνον, καὶ ὑπήκουσε. καὶ ἕτερος δὲ προφήτην παρὰ τοῦ Θεοῦ κελευσθεὶς ῥαπίσαι, ἐπειδὴ τὸ δοκοῦν ἄτοπον εἶναι τοῦ πράγματος περιειργάσατο, καὶ οὐχ ἁπλῶς ὑπήκουσε, δίκην ἔδωκε τὴν ἐσχάτην· ὁ δὲ πλήξας εὐδοκίμησε. καὶ ὁ Σαοὺλ δὲ σώσας ἀνθρώπους παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ τὰ ἀνήκεστα ἔπαθε. καὶ ἕτερα πλείονα τούτων ἄν τις εὕροι παραδείγματα, δι᾽ ὧν ἁπάντων παιδευόμεθα μηδέποτε τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ λόγον ἀπαιτεῖν, ἀλλ᾽ εἴκειν καὶ πείθεσθαι μόνον. εἰ δὲ, ἅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, περιεργάζεσθαι ἐπισφαλὲς, καὶ ἐσχάτη κόλασις κεῖται τοῖς πολυπραγμονοῦσι· τὰ πολλῷ τούτων ἀπορρητότερα καὶ φρικωδέστερα περιεργαζόμενοι, τουτέστι, πῶς ἐγέννησε τὸν υἱὸν, καὶ τίνι τρόπῳ, καὶ τίς ἡ οὐσία, τίνα ἕξουσιν ἀπολογίαν ποτέ; ταῦτ᾽ οὖν εἰδότες, τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα πίστιν μετὰ πάσης ὑποδεχώμεθα τῆς εὐνοίας, ἵνα ὥσπερ ἐν γαλήνῃ πλέοντες λιμένι τὰ τε ὀρθὰ διατηρῶμεν δόγματα, καὶ τὸν βίον ἡμῶν μετὰ ἀσφαλείας κατευθύνοντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν ἁγίῳ πνεύματι.

Λογ. γ. 18 ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ ΓΑΡ ΟΡΓΗ ΘΕΟΥ ΑΠ᾽ οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

Ὅρα τὴν Παύλου σύνεσιν, πῶς ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων προτρέψας, ἐπὶ τὰ φοβερώτερα τρέπει τὸν λόγον. εἰπὼν γὰρ ὅτι σωτηρίας αἴτιον τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ζωῆς, ὅτι Θεοῦ δύναμις, ὅτι σωτηρίας καὶ δικαιοσύνης ποιητικόν, λέγει καὶ τὰ φοβῆσαι δυνάμενα τοὺς οὐ προσέχοντας. ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείους οὐχ οὕτω τῇ τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίᾳ, ὡς τῷ φόβῳ τῶν λυπηρῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἕλκονται, ἑκατέρωθεν αὐτοὺς ἐπισπᾶται. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς οὐ βασιλείαν ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ γέενναν ἠπείλησε· καὶ οἱ προφῆται δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὕτω διελέγοντο, τὰ κακὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἀναμιγνύντες διηνεκῶς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὕτω ποικίλλει τὸν λόγον· οὐ μὴν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὰ χρηστὰ τίθησι πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ λυπηρὰ, δεικνὺς ὅτι ἐκεῖνα μὲν τῆς προηγουμένης τοῦ Θεοῦ γνώμης ἐστὶ, ταῦτα δὲ τῆς τῶν ῥᾳθυμούντων πονηρίας. οὕτω καὶ ὁ προφήτης πρότερον τὰ ἀγαθὰ τίθησι λέγων, Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θελήσητε, καὶ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. οὕτω καὶ ἐνταῦθα προάγει τὸν λόγον ὁ Παῦλος. σκόπει

δέ

γ. οὐχ ἁπλῶς ταῦτα, γ. ἀλλὰ καὶ γ. ἐνυβρ. γ. -νεῖ τὰ

δὲ ἦλθε φέρων ὁ Χριστὸς ἄφεσιν, φησί, δικαιοσύνην, ζωήν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ σταυροῦ φέρει. ὃ δὴ μέγιστον καὶ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι τοιαῦτα ἐχαρίσατο μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τοιαῦτα ἔπαθεν. ἂν τοίνυν ὑβρίσητε εἰς τὰς δωρεάς, τότε ἀναμένετε τὰ λυπηρά. καὶ ὅρα πῶς ἐπαίρει τὸν λόγον· ἀποκαλύπτεται γάρ, φησιν, ὀργὴ Θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἂν μὲν ὁ πιστὸς λέγῃ, τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀποφάσεις ἐρεῖ μέν, ἂν δὲ ὁ ἄπιστος καὶ ὁ Ἕλλην, ἀπὸ τῶν ἑξῆς αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐπιστομίζει τῶν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγων, ἐκ τῶν ὑπ᾽ ἐκείνων γινομένων ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον εἰσάγων. ὃ δὴ καὶ ἔστι μάλιστα παραδοξότατον, ὅταν τοὺς ἀντιλέγοντας αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ, δι᾽ ὧν ποιοῦσι καθ᾽ ἑκάστην* ἢ καὶ λέγουσι, συνισταμένους αὐτοὺς ἀποφαίνει τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἑξῆς, τέως δὲ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα. Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ.

γ. ἐπάγ. γ. αὐτοὺ * ἡμέραν

Καίτοι καὶ ἐνταῦθα πολλάκις τοῦτο γίνεται, οἷον ἐν λιμοῖς, καὶ λοιμοῖς, καὶ πολέμοις. καὶ γὰρ ἰδίᾳ ἕκαστος, καὶ κοινῇ πάντες κολάζονται. τί οὖν τὸ ξένον τότε; ὅτι καὶ μείζων ἡ κόλασις, καὶ κοινή, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. νῦν μὲν γὰρ πρὸς διόρθωσιν τὰ γινόμενα· τότε δὲ πρὸς τιμωρίαν. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν, Ὅτι παιδευόμεθα νῦν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. (α. Κορ. ια. λβ.) καὶ νῦν μὲν οὐ διὰ τὴν ἄνωθεν ὀργὴν πολλοῖς δοκεῖ τὰ πολλὰ γίνεσθαι, ἀλλὰ διὰ ἀνθρώπων ἐπήρειαν· τότε δὲ φανερὰ ἔσται ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ κόλασις, ὅταν καθήμενος ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος ὁ κριτής, τοὺς μὲν ἐπὶ τὰς καμίνους ἕλκεσθαι κελεύῃ, τοὺς δὲ ἐπὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τοὺς δὲ ἐπ᾽ ἄλλας ἀπαραιτήτους καὶ ἀφορήτους κολάσεις. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχ οὕτως εἶπε σαφῶς, οἷον ὅτι υἱὸς τοῦ Θεοῦ μέλλει παραγίνεσθαι μετὰ μυρίων ἀγγέλων, καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν ἕκαστον, ἀλλ᾽ ὅτι ἀποκαλύπτεται ὀργὴ Θεοῦ; τῶν νεοφύτων ἦσαν οἱ ἀκούοντες ἔτι. διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν σφόδρα ὡμολογημένων παρ᾽ αὐτοῖς πρότερον αὐτοὺς ἐπισπᾶται. χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ πρὸς Ἕλληνας ἀποτείνεσθαί μοι δοκεῖ. διὸ καὶ ἐντεῦθεν προοιμιάζεται· ὕστερον δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ λόγον εἰσάγει.

Ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν, καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι πολλαὶ τῆς ἀσεβείας αἱ ὁδοί, ἡ δὲ τῆς ἀληθείας, μία. καὶ γὰρ ποικίλον, καὶ πολυειδές, καὶ συγκεχυμένον ἡ πλάνη· ἡ δὲ ἀλήθεια, μία. εἰπὼν δὲ περὶ δογμάτων, λέγει καὶ περὶ βίου, ἀδικίαν ἀνθρώπων εἰπών. καὶ γὰρ αἱ ἀδικίαι, ποικίλαι· καὶ ἡ μὲν περὶ χρήματα γίνεται, οἷον ὅταν τις ἐν τούτοις ἀδικῇ τὸν πλησίον· ἡ δὲ περὶ γυναῖκας, ὅταν τις ἀφεὶς τὴν ἑαυτοῦ, τὸν ἑτέρου διορύττῃ γάμον. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πλεονεξίαν ὁ Παῦλος καλεῖ, οὕτω λέγων, Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν. (α. Θεσ. δ. ς.) ἕτεροι πάλιν ἀντὶ γυναικός, καὶ χρημάτων, δόξαν λυμαίνονται τὴν τοῦ πλησίον, καὶ τοῦτο δὲ ἀδικία. καὶ γὰρ κρεῖσσον ὄνομα καλόν, ἢ πλοῦτος πολύς. (Παροιμ. κβ. α) τινὲς δέ φασιν ὅτι καὶ τοῦτο περὶ δογμάτων εἴρηται· τῷ Παύλῳ πλὴν οὐδὲν κωλύει περὶ ἀμφοτέρων εἰρῆσθαι. τί δέ ἐστι, τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διὰ τῶν ἑξῆς μάνθανε.

γ. τῷ

19 Ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν·

Ἀλλὰ ταύτην τὴν δόξαν ξύλοις περιέθηκαν καὶ λίθοις. ὥσπερ οὖν ὁ χρήματα πιστευθεὶς βασιλικά, καὶ εἰς τὴν τοῦ βασιλέως δόξαν ἀναλῶσαι κελευσθείς, ἂν εἰς λῃστάς, καὶ πόρνας, καὶ γόητας δαπανήσῃ ταῦτα, καὶ λαμπροὺς τούτους ἀπὸ τῶν τοῦ βασιλέως ποιήσῃ χρημάτων, ὡς τὰ μέγιστα ἠδικηκὼς τὸν βασιλέα κολάζεται· οὕτω καὶ οὗτοι λαβόντες τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἶτα εἰδώλοις αὐτὴν περιθέντες, ἐν ἀδικίᾳ τὴν ἀλήθειαν περιέχον, καί, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, ἠδίκησαν τὴν γνῶσιν, οὐκ εἰς τὰ προσήκοντα αὐτῇ χρησάμενοι. ἆρα γέγονεν ὑμῖν σαφὲς τὸ λεχθέν, ἢ δεῖ σαφέστερον αὐτὸ πάλιν εἰπεῖν; τάχα ἀναγκαῖον πάλιν εἰπεῖν. τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκεν ὁ Θεός· ἀλλὰ ταύτην τὴν γνῶσιν οἱ Ἕλληνες ξύλοις περι-

γ. τὴν βασιλεί-αν γ. κατέχ.

θέντες

θέντες καὶ λίθοις, ἠδίκησαν τὴν ἀλήθειαν, τό γε εἰς αὐτῶν μέρος. ἐκείνη γὰρ ἀπερίτρεπτος μένει, τὴν οἰκείαν δόξαν ἔχουσα ἀκίνητον. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ἐνέθηκεν αὐτοῖς τὴν γνῶσιν, ὦ Παῦλε; ὅτι, φησί, τὸ γνωστὸν αὐτοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ἀλλὰ τοῦτο ἀπόφασίς ἐστιν, οὐκ ἀπόδειξις· σὺ δέ μοι κατασκεύασον, καὶ δεῖξον ὅτι ἡ γνῶσις ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ δήλη ἦν αὐτοῖς, καὶ ἑκόντες παρέδραμον. πόθεν οὖν δήλη ἦν; φωνὴν αὐτοῖς ἀφῆκεν; οὐδαμῶς· ἀλλ' ὃ φωνῆς αὐτοὺς ἐφέλκεσθαι μᾶλλον ἠδύνατο, τοῦτο ἐποίησε, τὴν κτίσιν εἰς μέσον προθείς, ὥστε καὶ σοφόν, καὶ ἰδιώτην, καὶ Σκύθην, καὶ βάρβαρον διὰ τῆς ὄψεως καταμαθόντα τῶν ὁρωμένων τὸ κάλλος, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναβαίνειν. διό φησι,

20 Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται·

[Ψαλμ. ιη. α.] Ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. τί γὰρ ἐροῦσι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες; ὅτι ἠγνοήσαμέν σε; εἶτα οὐκ ἠκούσατε τοῦ οὐρανοῦ φωνὴν διὰ τῆς ὄψεως ἀφιέντος, τῆς εὐτάκτου πάντων ἁρμονίας σάλπιγγος λαμπρότερον βοώσης; νυκτὸς καὶ ἡμέρας νόμους οὐκ εἴδετε μένοντας ἀκινήτους διηνεκῶς; χειμῶνος, ἔαρος, καὶ τῶν ἄλλων ὡρῶν τὴν εὐταξίαν βεβαίαν τε καὶ ἀκίνητον οὖσαν; θαλάττης εὐγνωμοσύνην ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καὶ κύμασι; πάντα ἐν τάξει μένοντα, καὶ διὰ τοῦ κάλλους καὶ διὰ τοῦ μεγέθους ἀνακηρύττοντα τὸν δημιουργόν; ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα συνελὼν ὁ Παῦλος ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Καίτοιγε οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα ἐποίησεν ὁ Θεός, εἰ καὶ τοῦτο ἐξέβη. οὐ γὰρ ἵνα αὐτοὺς ἀπολογίας ἀποστερήσῃ, διδασκαλίαν τοσαύτην εἰς μέσον προύθηκεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἐπιγνῶσιν. ''ἀγνωμονήσαντες δὲ πάσης ἑαυτοὺς ἐστέρησαν ἀπολογίας. [γ. ἀγνοήσαντες] Εἶτα δεικνὺς πῶς εἰσὶν ἀπολογίας ἀπεστερημένοι, φησίν·

21 Ὅτι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν.

Ἓν τοῦτο ἔγκλημα μέγιστον· δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, ὅτι καὶ εἴδωλα προσεκύνησαν, ὃ [Ιερ. β. ιγ.] καὶ Ἱερεμίας κατηγορῶν ἔλεγε, Δύο * πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν [* καὶ] ζῶντος ὕδατος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους. εἶτα καὶ σημεῖον τοῦ εἰδέναι τὸν Θεόν, καὶ μὴ γενέσθαι εἰς πλέον τῇ γνώσει, παράγει τοῦτο αὐτό, τὸ θεοὺς ἐγνωκέναι. διόπερ ἐπήγαγε, διότι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν εἰς τοσαύτην ἄνοιαν ἐξέπεσον. ''τίς οὖν αὕτη ἐστί; τοῖς λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπέτρεψαν· ἀλλ' [γ. τί] οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ πολλῷ πληκτικώτερον, Ἐματαιώθησαν ''γὰρ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. [γ. γάρ, φησιν, ἐν]

Ὥσπερ γὰρ ἐν ἀσελήνῳ νυκτί εἴ τις ξένην ἐπιχειρήσει βαδίζειν ὁδόν, ἢ πέλαγος πλεῖν, οὐ μόνον οὐ φθάσει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ ἀπολεῖται ταχέως· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπιχειροῦντες, καὶ τὸ φῶς ἀφ' ἑαυτῶν ''ἀφελόντες, εἶτα ἀντ' ἐκείνου ''τῷ σκότῳ τῶν λογισμῶν ''ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, καὶ ἐν σώμασι τὸν ἀσώματον, καὶ ἐν σχήμασι τὸν ἀσχημάτιστον ἐπιζητοῦντες, ναυάγιον ὑπέστησαν χαλεπώτατον. [γ. ἀνελ.] [γ. τῷ σκότει] [γ. ἑαυτοῖς] Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων, καὶ ἑτέραν τίθησιν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν λέγων,

22 Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν. Μέγα γάρ τι περὶ ἑαυτῶν φαντασθέντες, καὶ οὐκ ἀνασχόμενοι ταύτην ἐλθεῖν, ἣν ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν αὐτοῖς, ἐβαπτίσθησαν τοῖς τῆς ἀνοίας λογισμοῖς. Εἶτα δεικνὺς καὶ ὑπογράφων τὸ κλυδώνιον, πῶς χαλεπὸν καὶ συγγνώμης πάσης ἐστερημένον, ἐπήγαγε λέγων·

23 Καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. Πρῶτον ἔγκλημα, ὅτι Θεὸν οὐχ εὗρον· δεύτερον, ὅτι καὶ ἀφορμὰς ἔχοντες μεγάλας καὶ ''σαφεῖς· τρίτον, ὅτι σοφοὶ λέγοντες εἶναι. [γ. σοφάς·]

ἐστι· τέταρτον, ὅτι οὐ μόνον οὐχ εὗρον, ἀλλὰ καὶ εἰς δαίμονας κατήγαγον, καὶ λίθους, καὶ ξύλα
τὸ σέβας ἐκεῖνο. καθαιρεῖ μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τὸν τῦφον, ἀλλ᾽
οὐχ ὁμοίως ἐκεῖ, καὶ ἐνταῦθα. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ δίδωσιν αὐτοῖς πληγὴν λέγων,
Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ἐνταῦθα δὲ καὶ χωρὶς συγκρίσεως (α. Κορ. α. κε)
5 αὐτὴν καθ᾽ ἑαυτὴν κωμῳδεῖ τὴν σοφίαν αὐτῶν, δεικνὺς μωρίαν οὖσαν, καὶ ἀλαζονείας ἐπί-
δειξιν μόνον. Εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι ἔχοντες τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν, οὕτως αὐτὴν προὔδω-
καν, ἤλλαξαν εἶπεν. ὁ δὲ ἀλλάσσων, ὡς ἄλλο ἔχων, ἀλλάσσει. ἤθελον γάρ τι πλέον εὑρεῖν,
καὶ οὐκ ἠνέσχοντο τῶν δοθέντων ὅρων· διὰ καὶ τούτων ἐξέπεσον. καινοτομίας γὰρ ἦσαν ἐπιθυ-
μηταί. καὶ γὰρ τὰ τοιαῦτα πάντα ἑλληνικά. Διὰ τοῦτο καὶ κατ᾽ ἀλλήλων ἔστησαν, καὶ Ἀρι-
10 στοτέλης μὲν ἐπανέστη Πλάτωνι, οἱ Στωϊκοὶ δὲ πρὸς τοῦτον ἐφρυάξαντο, καὶ ἄλλος ἄλλῳ πο-
λέμιος γέγονεν· ὥστε οὐχ οὕτως αὐτοὺς χρὴ θαυμάζειν διὰ τὴν σοφίαν, ὡς ἀποστρέφεσθαι
καὶ μισεῖν, ὅτι δι᾽ αὐτὸ τοῦτο μωροὶ γεγόνασιν. Εἰ γὰρ μὴ λογισμοῖς ἐπέτρεψαν καὶ συλ-
λογισμοῖς, καὶ σοφίσμασι τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἔπαθον, ὅπερ ἔπαθον. Εἶτα ἐπιτεί- (γ. ἅπτε)
νων αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, κωμῳδεῖ τὴν εἰδωλολατρείαν αὐτῶν ἅπασαν. μάλιστα μὲν
15 οὖν καὶ τὸ ἀλλάξαι, καταγέλαστον· τὸ δὲ εἰς τοιαῦτα ἀλλάξαι, πάσης ἀπολογίας ἐκτὸς (γ. γάρ)
ἐστιν. εἰς τίνα οὖν ἤλλαξαν, καὶ τίσι περιέθηκαν τὴν δόξαν, σκόπει. φαντασθῆναι ἔδει περὶ ἐκείνου,
ὅτι ἐστὶν, ὅτι Θεὸς, ὅτι πάντων Κύριος, ὅτι οὐκ ὄντας ἐποίησεν, ὅτι προνοεῖ, ὅτι κήδεται. ταῦτα γὰρ δόξα
Θεοῦ. τίσιν οὖν ταύτην ἀνέθηκαν; οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλ᾽ ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου. (γ. ἐν ὁμοιώματι)
καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς κνώδαλα κατηνέχθησαν, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὰς τούτων εἰκόνας.
20 σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου, πῶς τὰ δύο ἄκρα τέθεικε, Θεὸν τὸν ἀνωτάτω, καὶ
τὰ ἑρπετὰ τὰ κατωτάτω· μᾶλλον δὲ οὐ τὰ ἑρπετὰ, ἀλλὰ τούτων ὁμοιώματα, ἵνα σαφῶς (γ. κάτω·)
δείξῃ τὴν λαμπρὰν αὐτῶν μανίαν. τὴν γὰρ γνῶσιν ἣν ἔδει περὶ τοῦ πάντων ἀσυγκρί-
τως ὑπερέχοντος ἔχειν, ταύτην τῷ πάντων ἀσυγκρίτως εὐτελεστέρῳ περιέθηκαν. καὶ τί
ταῦτα πρὸς τοὺς φιλοσόφους, φησί; πρὸς αὐτοὺς μὲν οὖν μάλιστα πάντα τὰ εἰρημένα. καὶ (γ. τούτους) (γ. πάντας)
25 γὰρ οὗτοι τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας Αἰγυπτίους διδασκάλους ἔχουσι· καὶ Πλάτων ὁ δοκῶν εἶναι
τῶν ἄλλων σεμνότερος, ἐγκαλλωπίζεται τούτοις· καὶ ὁ τούτου διδάσκαλος περὶ τὰ εἴδωλα
ταῦτα ἐπτόηται. τὸν γοῦν ἀλεκτρυόνα ὁ κελεύων τῷ Ἀσκληπιῷ θύειν, οὗτός ἐστιν. ἔνθα τῶν
κνωδάλων τούτων καὶ τῶν ἑρπετῶν εἰκόνας, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ καὶ τὸν Διόνυσον μετὰ τούτων θερα-
πευομένους τὸν ἑρπετὸν ἴδοι τις ἄν. τινὲς δὲ τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον ταύρους, καὶ
30 σκορπίους, καὶ δράκοντας, καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα λῆρον. πανταχοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἐσπούδα-
σεν εἰς τὰ τῶν ἑρπετῶν ὁμοιώματα τοὺς ἀνθρώπους καταγαγεῖν, καὶ ὑποτάξαι τοῖς πάν-
των ἀλογωτέροις αὐτοὺς, οὓς ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν ἠθέλησεν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ (γ. τοῦτον, ὃν ὁ)
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν ὄψει τὸν κορυφαῖον αὐτῶν ὑπεύθυνον τοῖς λεγομένοις ὄντα. ὅ-
ταν γὰρ τοὺς ποιητὰς συνάγῃ, καὶ λέγῃ χρῆναι πιστεύειν αὐτοῖς ἐν τοῖς περὶ Θεὸν λόγοις, ὡς
35 ἀκριβῶς εἰδόσιν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸν ὁρμαθὸν τῶν λήρων τούτων εἰσάγει, καὶ, τὸν πολὺν γέ-
λωτα τοῦτον ὅτι ἀληθῆ χρὴ νομίζειν εἶναι, φησι.

24 Διὸ καὶ παρέδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκα-
θαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν αὐτοῖς. Δείκνυσιν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τῆς
τῶν νόμων διαστροφῆς ἡ ἀσέβεια γέγονεν αἰτία. τὸ δὲ, παρέδωκεν, ἐνταῦθα εἴασέν ἐστιν. ὥ-
40 σπερ γὰρ ὁ στρατοπέδου προηγούμενος αὐτοῦ τοῦ πολέμου βαρήσαντος ἀναχωρήσας ἀπέλθοι,
παραδίδωσι τοῖς πολεμίοις τοὺς στρατιώτας, οὐκ αὐτὸς ὠθῶν, ἀλλὰ γυμνῶν τῆς ἑαυτοῦ βοηθείας·
οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς οὐ βουληθέντας δέξασθαι τὰ παρ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ πρότερον ἀποπηδήσαν- (γ. τῶν)
τας, ἀφῆκεν, αὐτὸς τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ πάντα πληρώσας. σκόπει δὲ· προὔθηκεν ἀντὶ διδασκα-
λίας εἰς μέσον, τὸν κόσμον· ἔδωκε νοῦν καὶ διάνοιαν δυναμένην τὸ δέον συνιδεῖν. οὐδενὶ τούτων

ἐχρήσαντο πρὸς σωτηρίαν τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον "περιέτρεψαν ὅπερ ἔλαβον. (χ. περιέτρεψαν)
τί οὖν ποιῆσαι ἐχρῆν; πρὸς ἀνάγκην ἕλκειν καὶ βίαν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ποιεῖν ἐναρέτους.
ἐλείπετο δὲ * ἀφεῖναι, ὅπερ καὶ ἐποίησεν, ἵνα κἂν οὕτω τῇ πείρᾳ μαθόντες, ὧν ἐπεθύμησαν, (* λοιπόν)
φύγωσι τὴν αἰσχύνην. καὶ γὰρ εἴ τις βασιλέως υἱὸς ὤν, τὸν πατέρα ἀτιμάσας ἕλοιτο εἶναι μετὰ
λῃστῶν, καὶ ἀνδροφόνων, καὶ τυμβωρύχων, καὶ τὰ ἐκείνων προτιμήσειε τῆς πατρῴας οἰκίας, ἀ- 5
φίησιν αὐτὸν ὁ πατὴρ, ὥστε διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μαθεῖν τῆς οἰκείας ἀνοίας τὴν ὑπερβολήν.
διὰ τί δὲ μηδεμιᾶς ἄλλης ἐμνημόνευσεν ἁμαρτίας, οἷον φόνου, πλεονεξίας, τῶν ἄλλων τῶν
τοιούτων, ἀλλ' ἀκολασίας; τοὺς ἀκούοντας τότε μοι δοκεῖ, καὶ τοὺς τὴν ἐπιστολὴν δεχομένους
αἰνίττεσθαι. Εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς.

Ὅρα τὴν ἔμφασιν πληκτικωτάτην οὖσαν. οὐ γὰρ ἑτέρων ἐδεήθησαν, φησὶ, τῶν ὑβριζόν- 10
των, ἀλλ' ἅπερ ἂν αὐτοῖς οἱ ἐχθροὶ διέθηκαν, ταῦτα "ἑαυτοῖς κατειργάσαντο. Εἶτα πάλιν (χ. ἑαυτοὺς)
τὴν αἰτίαν ἀναλαβών, φησίν·

25 Οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐ-
λάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἃ μὲν οὖν σφόδρα καταγέλαστα, εἴρηται
κατ' εἶδος, ἃ δὲ δοκεῖ σεμνότερα εἶναι τῶν ἄλλων, καθολικῶς· καὶ διὰ πάντων δείκνυσιν, ὅτι τὸ 15
τῇ κτίσει λατρεύειν, ἑλληνικόν. καὶ ὅρα πῶς τὸν λόγον ἐδήλωσεν. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, ἐ-
λάτρευσαν τῇ κτίσει, ἀλλὰ, παρὰ τὸν κτίσαντα· πανταχοῦ ταύτῃ τὸ ἔγκλημα ἐπαίρων, καὶ
τῇ παραθέσει πάσης συγγνώμης αὐτοὺς ἀποστερῶν. Ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶ-
νας. ἀμήν. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτό τι παρεβλάβη, φησίν· αὐτὸς μὲν γὰρ εἰς τοὺς αἰῶ-
νας εὐλογητός. ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων εἴασεν αὐτοὺς, ὅπουγε αὐτὸς οὐδὲν 20
ἔπαθεν. εἰ γὰρ καὶ οὗτοι ὕβρισαν, ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑβρίσθη, οὐδὲ ἠκρωτηριάσθη τὰ τῆς δό-
ξης αὐτοῦ, ἀλλὰ μένει διὰ παντὸς εὐλογητός. εἰ γὰρ ἄνθρωπος πολλάκις φιλοσοφῶν
οὐδὲν πάθῃ ἂν παρὰ τῶν ὑβριζόντων, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς, ἡ ἀνώλεθρος καὶ ἄτρεπτος φύσις,
ἡ ἀναλλοίωτος καὶ ἀκίνητος δόξα.

ΗΘΙΚΟΝ

Καὶ γὰρ ἄνθρωποι καθ' αὐτὸ ὁμοιοῦνται Θεῷ, ὅταν μηδὲν πάσχωσι παρὰ τῶν ἐπηρεάζειν 25
βουλομένων, μηδὲ ὑβριζόντων ὑβρίζωνται, μηδὲ τυπτόντων τύπτωνται, μηδὲ καταγελῶνται, "κα- (χ. γελώντων)
ταγελώντων ἑτέρων αὐτούς. καὶ πῶς ἔνι γενέσθαι τοῦτο, φησίν; ἔνι, καὶ σφόδρα ἔνι, ὅταν μὴ ἀλγῇς
τοῖς γινομένοις. καὶ πῶς ἔνι μὴ ἀλγεῖν, φησί; "πῶς ἔνι μὲν οὖν ἀλγεῖν; εἰπὲ γάρ μοι, εἰ τὸ (χ. πῶς ἔνι μὲν ὅτε μὴ ἀλγεῖν.)
παιδίον ὑβρίσειέ σε τὸ σὸν, ἆρα ὕβριν ἡγήσῃ τὴν ὕβριν; τί δὲ, ἀλγήσεις; οὐδαμῶς. ἂν δὲ
ἀλγήσῃς, "οὐ πάντως ἔσῃ καταγέλαστος; οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πλησίον διακεισώμεθα, καὶ οὐδὲν πεισό- 30 (χ. οὐ πάντως ἔσῃ καταγ.)
μεθα "ἀηδές. τῶν γὰρ παίδων οἱ ὑβρίζοντες ἀνοητότεροι. μηδὲ ζητῶμεν μὴ ὑβρίζεσθαι, (χ. δεινόν.)
ἀλλὰ ὑβριζόμενοι φέρωμεν γενναίως. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βεβαία τιμή. τί δήποτε; ὅτι σὺ κύ-
ριος ταύτης, ἐκείνου δὲ ἕτερος. οὐχ ὁρᾷς τὸν ἀδάμαντα ἐν τῷ παίεσθαι πλήττοντα; ἀλλ' ἡ
φύσις, φησί, τοῦτο ἔχει. ἀλλὰ καὶ σοὶ δυνατὸν ἐν τῇ προαιρέσει γενέσθαι τοιοῦτον, ὅπερ ἀπὸ
φύσεως ἐκείνῳ συμβαίνει. τί δέ; οὐκ εἶδες τοὺς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ μὴ καιομένους; * τὸν 35 (* καὶ)
Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ μηδὲν πάσχοντα δεινόν; ἔξεστι καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι. παρεστήκασι καὶ ἡ-
μῖν λέοντες, θυμὸς, ἐπιθυμία, χαλεποὺς ἔχοντες ὀδόντας, διασπῶντες τὸν ἐμπίπτοντα. γε-
νοῦ τοίνυν κατὰ τὸν Δανιὴλ, καὶ μὴ δῷς τοῖς πάθεσι τούτοις τοὺς ὀδόντας ἐμπῆξαί σου τῇ ψυχῇ.
ἀλλ' ἐκεῖνος τῆς χάριτος τὸ ὅλον εἶχε συμπράττον, φησί. καλῶς· ἐπειδὴ ταύτης "τὰ τῆς (χ. ἡ προαίρεσις)
προαιρέσεως προηγήσατο. ὥστε ἐὰν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς τοιούτους ἑαυτοὺς "κατασκευάσαι, πά- 40 (χ. παρασκ.)
ρεστι καὶ νῦν ἡ χάρις. κἂν πεινᾷ τὰ θηρία, οὐχ ἅψεταί σου τῆς πλευρᾶς. εἰ γὰρ σῶμα δουλικὸν ἰδόν-
τες ἠδέσθησαν, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ θεασάμενοι (τοῦτο γὰρ ἐσμὲν οἱ πιστοὶ) πῶς οὐχ ἡσυχάσουσιν; εἰ δὲ (χ. καὶ ...)
οὐχ ἡσυχάσουσι, παρὰ τὴν τῶν ἐμβληθέντων αἰτίαν. καὶ γὰρ πολλοὶ τοῖς λέουσι τούτοις πολλὴν
παρέχουσι δαπάνην, πόρνας τρέφοντες, γάμους διορύττοντες, ἐχθροὺς ἀμυνόμενοι· διὸ πρὶν
"πρὸς

χ. εἰς — πρὸς δὲ ἔδαφος ἐλθεῖν, διαπαρῶνται. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ τοῦτο γέγονεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν, εἰ βουληθείημεν, τοῦτο ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλέον τι συμβήσεται τῶν γινομένων τότε. ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐκ ἠδίκησαν οἱ λέοντες, ἡμᾶς δὲ, ἐὰν νήφωμεν, καὶ ὠφελήσουσιν οἱ ἀδικοῦντες. οὕτω γοῦν ὁ Παῦλος λαμπρὸς ἐγένετο ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ ἐπιβουλευόντων, οὕ-
5 τως ὁ Ἰὼβ ἀπὸ τῶν πολλῶν πληγῶν ἐκείνων, οὕτως ὁ Ἱερεμίας ἀπὸ τοῦ λάκκου τοῦ βορβόρου, οὕτως ὁ Νῶε ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, οὕτως ὁ Ἄβελ ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, οὕτως ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τῶν φονώντων Ἰουδαίων, οὕτως Ἐλισσαῖος, οὕτως ἕκαστος τῶν μεγάλων ἐκείνων, οὐκ ἀπὸ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς, ἀλλ' ἀπὸ θλίψεων καὶ πειρασμῶν λαμπροὺς ἀνεδήσαντο στεφάνους. (Ἱερ. λη. ς.) διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ταύτην εἰδὼς τῆς εὐδοκιμήσεως* τὴν ὑπόθεσιν, τοῖς μαθηταῖς ἔ-
10 λεγεν, Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. τί οὖν, φησίν; (Ἰωαν. ις. λγ.) οὐ πολλοὶ περιετράπησαν ὑπὸ τῶν δεινῶν; οὐ παρὰ τὴν τῶν πειρασμῶν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑαυτῶν ῥᾳθυμίαν. ὁ δὲ ποιῶν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν, αὐτὸς παράσχοι πᾶσιν ἡμῖν, καὶ χεῖρα ὀρέξειεν, ἵνα λαμπροὶ ἀνακηρυχθέντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν στεφάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

*ὑπὸ — χ. ἕξετε

15 Λογ. δ. 26 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ ΑΥΤΟΥΣ Ο ΘΕΟΣ εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. 27 Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους.

20

Ταῦτα μὲν οὖν ἄτιμα τὰ πάθη, μάλιστα δὲ ἡ κατὰ τῶν ἀρρένων μανία. καὶ γὰρ πάσχει ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡ ψυχὴ μᾶλλον, καὶ καταισχύνεται, ἢ τὸ σῶμα ἐν τοῖς νοσήμασι. θέα δὲ πῶς αὐτοὺς καὶ ἐνταῦθα συγγνώμης ἀποστερεῖ, καθάπερ ἐπὶ τῶν δογμάτων, ἐπὶ μὲν τῶν θηλειῶν εἰπὼν,
25 μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν. οὐ γὰρ ἔχοι τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι κωλυθεῖσαι τῆς κατὰ νόμον μίξεως, ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, οὐδ' ὅτι οὐκ ἔχουσαι τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶσαι, πρὸς τὴν ἀλλόκοτον ταύτην λύσσαν ἐξώκειλαν. τὸ γὰρ μεταλλάξαι, τῶν ἐχόντων ἐστίν· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων διαλεγόμενος ἔλεγε, μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει. ἐπὶ δὲ τῶν ἀρρένων πάλιν ἑτέρως τὸ αὐτὸ
30 ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας. καὶ ὁμοίως ἐκείνας καὶ τούτους ἐκβάλλει πάσης ἀπολογίας, κατηγορῶν αὐτῶν, οὐ μόνον ὅτι εἶχον ἀπόλαυσιν, καὶ ἀφέντες ἣν εἶχον, ἐπ' ἄλλην ἦλθον, ἀλλ' ὅτι τὴν κατὰ φύσιν ἀτιμάσαντες, ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν ἔδραμον. δυσκολώτερα δὲ τὰ παρὰ φύσιν, καὶ ἀηδέστερα, ὥστε οὐδὲ ἡδονὴν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. ἡ γὰρ γνησία ἡδονὴ, ἡ κατὰ φύσιν ἐστίν. ἀλλ' ὅταν ὁ Θεὸς ἐγκαταλί-
35 πῃ, πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται. διὰ τοῦτο οὐ τὸ δόγμα αὐτοῖς Σατανικὸν μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος διαβολικός. ὅτε μὲν οὖν περὶ δογμάτων διελέγετο, τὸν κόσμον εἰς μέσον ἔθηκε καὶ τὴν διάνοιαν τὴν ἀνθρωπίνην, εἰπὼν ὅτι τῇ συνέσει τῇ παρὰ Θεοῦ δεδομένῃ διὰ τῶν ὁρωμένων ἠδύναντο χειραγωγηθῆναι πρὸς τὸν δημιουργόν· εἶτα μὴ βουληθέντες, ἔμειναν ἀσύγγνωστοι. ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τοῦ κόσμου, τὴν κατὰ φύσιν τέθεικεν ἡδονὴν, ἧς ἠδύναντο μετ' ἀδείας πλείονος
40 ἀπολαύοντες καὶ μείζονος τῆς εὐφροσύνης ἀπηλλάχθαι αἰσχύνης· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν, ὅθεν καὶ συγγνώμης ἁπάσης εἰσὶν ἐκτὸς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν ὑβρίσαντες· καὶ τὸ δὴ τούτων ἀτιμότερον, ὅταν καὶ γυναῖκες ταύτας ἐπιζητῶσι τὰς μίξεις, ἃς ἄνδρας μᾶλλον αἰδεῖσθαι ἐχρῆν. ἄξιον δὲ θαυμάσαι καὶ ἐνταῦθα τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πῶς εἰς δύο πράγματα ἐμπεσὼν ἐναντία, ἀμφότερα ἤνυσε μετὰ πάσης ἀκριβείας. ἐβούλετο γὰρ καὶ σεμνῶς εἰπεῖν, καὶ δακεῖν

χ. ἔχει — χ. -νας — χ. δύναμιν

δακεῖν

δακεῖν τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δὲ ἀμφότερα οὐκ ἦν, ἀλλὰ θάτερον ἐμποδίζει θατέρῳ. ἂν μὲν γὰρ σεμνῶς εἴπῃς, οὐ δυνήσῃ καθικέσθαι τοῦ ἀκούοντος· ἐὰν δὲ βουληθῇς καθάψασθαι σφοδρῶς, ἀνάγκην ἔχεις ἀπογυμνῶσαι σαφέστερον τὸ λεγόμενον. ἀλλ' ἡ συνετὴ καὶ ἁγία ψυχὴ μετ' ἀκριβείας ἀμφότερα ἴσχυσεν, ἐν τῷ τῆς φύσεως ὀνόματι καὶ τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, καὶ ὥσπερ παραπετάσματι τινὶ ταύτῃ χρησάμενος εἰς τὸ σεμνὸν τῆς διηγήσεως. εἶτα τὰς γυναῖκας καθαψάμενος πρότερον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄνδρας πρόεισι λέγων· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας. ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶν ἀπωλείας δεῖγμα, ὅταν ἑκάτερον ᾖ τὸ γένος διεφθαρμένον, καὶ ὅ τε διδάσκαλος τῆς γυναικὸς εἶναι ταχθείς, ἥ τε βοηθὸς τοῦ ἀνδρὸς κελευσθεῖσα γενέσθαι, τὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς ἀλλήλους ἐργάζωνται. σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐμφαντικῶς κέχρηται ταῖς λέξεσιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἠράσθησαν καὶ ἐπεθύμησαν ἀλλήλων, ἀλλ' ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους. ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ πλεονεξίας τὸ πᾶν τῆς ἐπιθυμίας, οὐκ ἀνασχομένης εἴσω τῶν οἰκείων ὅρων μένειν; πᾶν γὰρ τὸ ὑπερβαῖνον τοὺς παρὰ Θεοῦ τεθέντας νόμους, τῶν ἀλλοκότων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐχὶ τῶν νενομισμένων. ὥσπερ γὰρ πολλοὶ πολλάκις τὴν τῶν σιτίων ἐπιθυμίαν ἀφέντες, γῆν σιτοῦνται καὶ λίθους μικρούς, καὶ ἕτεροι ὑπὸ δίψους κατεχόμενοι σφοδροῦ, καὶ βορβόρου πολλάκις ἐπιθυμοῦσιν· οὕτω καὶ οὗτοι πρὸς τὸν παράνομον τοῦτον ἐξεβράσθησαν ἔρωτα. εἰ δὲ λέγεις, καὶ πόθεν ἡ ἐπίτασις τῆς ἐπιθυμίας αὕτη; ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγκαταλείψεως. ἡ δὲ ἐγκατάλειψις τοῦ Θεοῦ πόθεν; ἀπὸ τῆς τῶν ἀφέντων αὐτὸν ἀνομίας. Ἄρρενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι. Μή, ἐπειδὴ ἤκουσας, φησίν, ὅτι ἐξεκαύθησαν, τῆς ἐπιθυμίας μόνης εἶναι νομίσῃς τὸ νόσημα. καὶ γὰρ τὸ πλέον τῆς αὐτῶν ῥᾳθυμίας ἐστίν, ἣ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνῆψε. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, παρασυρέντες, ἢ περιληφθέντες, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, ἀλλὰ τί; κατεργαζόμενοι. ἔργον ἔθεντο τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐσπουδασμένον. καὶ οὐκ εἶπεν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἀσχημοσύνην κυρίως. καὶ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἤσχυναν, καὶ τοὺς νόμους ἐπάτησαν. καὶ ὅρα πολλὴν τὴν σύγχυσιν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γινομένην. οὐ γὰρ ἡ κεφαλὴ μόνον κάτω γέγονεν, ἀλλὰ καὶ οἱ πόδες ἄνω, καὶ πολέμιοι ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐγένοντο, χαλεπήν τινα καὶ παντὸς ἐμφυλίου πολέμου παρανομωτέραν εἰσάγοντες μάχην, καὶ πολυειδῆ καὶ ποικίλην. καὶ γὰρ εἰς τέσσαρα ταύτην διεῖλον εἴδη καινὰ καὶ παράνομα. οὐ γὰρ διπλοῦς, καὶ τριπλοῦς, ἀλλὰ καὶ τετραπλοῦς ἐστιν ὁ πόλεμος οὗτος. σκόπει δέ· ἔδει τοὺς δύο ἓν εἶναι, γυναῖκα καὶ ἄνδρα λέγω. Ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ἐποίει δὲ τοῦτο ἡ τῆς ὁμιλίας ἐπιθυμία, καὶ συνῆπτε τὰ γένη πρὸς ἄλληλα. ταύτην ἀνελὼν ὁ διάβολος τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἐφ' ἕτερον μετοχετεύσας τρόπον, ἀπέσχισεν οὕτως ἀπ' ἀλλήλων τὰ γένη, καὶ ἐποίησε τὸ ἓν δύο γενέσθαι μέρη, ἀπεναντίας τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ. ὁ μὲν γὰρ φησιν, ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὁ δὲ τὴν μίαν εἰς δύο διεῖλεν. ἰδοὺ πόλεμος εἷς. πάλιν αὐτὰ τὰ δύο μέρη ταῦτα καὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐξεπολέμωσεν. αἵ τε γὰρ γυναῖκες γυναῖκας ὕβριζον πάλιν, οὐκ ἄνδρας μόνον· οἵ τε ἄνδρες κατά τε ἀλλήλων ἵσταντο, καὶ κατὰ τοῦ γυναικείου γένους, καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ τινί. εἶδες δεύτερον καὶ τρίτον πόλεμον, καὶ τέταρτον, καὶ πέμπτον; ἔστι * καὶ ἕτερος. μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων, καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν παρηνόμησαν. ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος ὅτι αὕτη μάλιστα συνάγει τὰ γένη ἡ ἐπιθυμία, τὸν δεσμὸν ἐσπούδασε διακόψαι, ὥστε, οὐ τῷ μὴ σπείρεσθαι μόνον κατὰ νόμον, τὸ γένος διαλῦσαι, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὸς ἀλλήλους ἐκπεπολεμῶσθαι τὸ γένος καὶ στασιάζειν. Καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Ὅρα πῶς πάλιν ἐπὶ τὴν πηγὴν ἔρχεται τοῦ κακοῦ, τὴν ἀσέβειαν τὴν ἀπὸ τῶν δογμάτων, καὶ μισθὸν τοῦτον εἶναί φησι τῆς παρανομίας ἐκείνης. ἐπειδὴ γὰρ περὶ γεέννης καὶ κολάσεως λέγων, νῦν οὐκ ἐδόκει πιστὸς εἶναι τοῖς ἀσεβέσι, καὶ οὕτω ζῆν προαιρουμένοις, ἀλλὰ καὶ καταγέλαστος, δείκνυσιν ἐν

αὐτῇ

Marginalia: γ. ἐξεκαύθ. — γ. παρασυρθ. — Γεν. β. κδ. — * γὰρ — γ. τὸ — γ. τὸ

αὐτῇ τῇ ἡδονῇ ταύτην τὴν κόλασιν οὖσαν. Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνονται, ἀλλ' ἥδονται, μὴ θαυμά-
σῃς. καὶ γὰρ καὶ οἱ μαινόμενοι καὶ οἱ φρενίτιδι κατεχόμενοι νόσῳ πολλὰ ἑαυτοὺς ἀδικοῦντες,
καὶ ἐλεεινὰ πράττοντες, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἕτεροι δακρύουσι, γελῶσι καὶ ἐντρυφῶσι τοῖς γινομέ-
νοις αὐτοῖς. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτό φαμεν αὐτοὺς ἀπηλλάχθαι κολάσεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν
τοῦτο ἐν χαλεπωτέρᾳ εἶναι τιμωρίᾳ, ὅτι οὐδὲ ἴσασιν ἐν οἷς εἰσιν. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν νοσούντων,
ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων δεῖ φέρειν τὰς ψήφους. ἐπεὶ τό γε παλαιὸν καὶ νόμος εἶναι τὸ πρᾶ-
γμα ἐδόκει, καὶ νομοθέτης τις παρ' αὐτοῖς οἰκέτας ἐκέλευσε μήτε ξηραλοιφεῖν, μήτε παιδερα-
στεῖν, τοῖς ἐλευθέροις τῆς προεδρείας παραχωρήσας ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς ἀσχημοσύνης· ἀλλ'
ὅμως οὐκ ἐνόμισαν ἀσχημοσύνην εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς σεμνὸν καὶ μεῖζον ἢ κατ' οἰκέτας ἀξί-
ωμα, τοῖς ἐλευθέροις ἐπέτρεψαν· καὶ τοῦτο * ὁ σοφώτατος τῶν Ἀθηναίων δῆμος, καὶ ὁ μέγας
παρ' αὐτοῖς Σόλων. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τῶν φιλοσόφων βιβλία ταύτης ἄν τις εὕροι γέμον-
τα τῆς νόσου. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο νενομισμένον εἶναι τὸ πρᾶγμά φαμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸν νό-
μον δεξαμένους τοῦτον, ἐλεεινοὺς καὶ δακρύων ἀξίους εἶναι πολλῶν. ἃ γὰρ αἱ πορνευόμεναι πά-
σχουσι γυναῖκες, ταῦτα καὶ οὗτοι· μᾶλλον δὲ ἐκείνων ἀθλιώτερα. ταῖς μὲν γάρ ἐστι καὶ παρά-
νομος, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἡ μίξις· αὕτη δὲ καὶ παράνομος, καὶ παρὰ φύσιν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ γέεννα
ἦν, μηδὲ κόλασις ἠπειλεῖτο, τοῦτο πάσης κολάσεως χεῖρον ἦν. Εἰ δὲ ἥδονται, τὴν προσθή-
κην μοι λέγεις τῆς τιμωρίας. οὐδὲ γὰρ εἴ τινα εἶδον γυμνὸν τρέχοντα βορβόρῳ τὸ σῶμα
ἀνακεχρωσμένον ἅπαν, εἶτα οὐκ ἐγκαλυπτόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον, συνή-
σθην ἂν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἂν αὐτὸν ἐθρήνησα, ὅτι οὐδὲ αἰσθάνεται ἀσχημονῶν. ἵνα δὲ καὶ
σαφέστερον δείξω τὴν ὕβριν, ἀνάσχεσθέ μου καὶ ἑτέρου παραδείγματος. Εἰ γὰρ παρθένον τις
κατεδίκασε θαλαμευομένην ἀλόγοις μιγῆναι ζώοις, εἶτα ἥδετο ἐκείνη τῇ μίξει, οὐ διὰ
τοῦτο μάλιστα δακρύων ἦν ἀξία, ὅτι οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ταύτης ἠδύνατο τῷ μη-
δὲ αἰσθάνεσθαι τῆς νόσου; παντί που δῆλόν ἐστιν. Εἰ δὲ ἐκεῖνο χαλεπόν, οὐδὲ τοῦτο ἔλαττον
ἐκείνου. τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν οἰκείων ὑβρίζεσθαι, ἐλεεινότερον τοῦ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων. τού-
τοις ἐγὼ καὶ ἀνδροφόνων χείρους εἶναί φημι. καὶ γὰρ βέλτιον ἀποθανεῖν, ἢ ζῆν ὑβριζόμενον οὕ-
τως. ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος διέρρηξεν, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ
σώματος ἀπώλεσε. καὶ ὅπερ ἂν εἴποις ἁμάρτημα, οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς τῆς παρανομίας ταύ-
της. καὶ εἰ ἐπῃσθάνοντο τῶν γινομένων οἱ πάσχοντες, μυρίους ἂν κατεδέξαντο θανάτους, ὥ-
στε μὴ τοῦτο παθεῖν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς ὕβρεως ἀλογώτερόν τε καὶ χαλεπώτερον.
Εἰ γὰρ περὶ πορνείας διαλεγόμενος ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ὅτι πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄν-
θρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· τί ἂν εἴποι-
μεν περὶ τῆς μανίας ταύτης, ἣ τοσοῦτον" πορνείας χείρων ἐστίν, ὅσον οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν; οὐδὲ
γὰρ τοῦτο λέγω μόνον, ὅτι γέγονας γυνή, ἀλλ' ὅτι ἀπώλεσας καὶ τὸ εἶναι ἀνήρ, καὶ οὔτε εἰς ταύ-
την μετέστης τὴν φύσιν, οὔτε ἣν εἶχες διετήρησας, ἀλλὰ κοινὸς ἑκατέρας ἐγένου προδότης,
καὶ παρὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἄξιος ἐλαύνεσθαι, καὶ καταλεύεσθαι, ἅτε ἑκάτερον ἀδικήσας τὸ
γένος. καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, εἴ τις ἐλθὼν ἐπηγγέλλετο ἐξ ἀνθρώπων κύνα ποιεῖν σε,
ἆρα οὐκ ἂν ὡς λυμεῶνα ἔφυγες; ἀλλ' ἰδοὺ οὐ κύνα ἐξ ἀνθρώπων σαυτὸν ἐποίησας, ἀλλὰ
τὸ τούτου ζῶον ἀτιμότερον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς χρῆσιν ἐπιτήδειον, ὁ δὲ ἡταιρηκὼς οὐδαμοῦ χρή-
σιμος. τί δέ, εἰπέ μοι, εἴ τις ἠπείλει ποιεῖν τίκτειν ἄνδρας καὶ λοχεύεσθαι, οὐκ ἂν ἐπλήσθη-
μεν θυμοῦ; ἀλλ' ἰδοὺ νῦν χαλεπώτερα ἑαυτοὺς κατειργάσαντο οἱ τὰ τοιαῦτα λυττῶντες,
οὐ γάρ ἐστιν ἴσον εἰς γυναικείαν μεταβαλεῖν φύσιν, καὶ μένοντα ἄνδρα γενέσθαι γυναῖκα,
μᾶλλον δὲ μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἑτέρωθεν μαθεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ὑπερ-
βολήν, ἐρώτησον τίνος ἕνεκεν τοὺς εὐνούχους ποιοῦντας κολάζουσιν οἱ νομοθέται," καὶ εἴσῃ, ὅ-
τι δι' οὐδὲν ἕτερον πάντως, ἢ ὅτι τὴν φύσιν ἀκρωτηριάζουσι. καίτοι γε οὐδὲν ἀδικοῦσιν ἐκεῖνοι

* ἐπέτρεψεν

α Κορ. ϛ. ιη.

χ. παρανομί-α

χ. καὶ διὰ τί. δι

The Library
Exeter College
Oxford.

τοσοῦτον. ἐγίνοντο γὰρ οἱ ἀκρωτηριασθέντες, καὶ μετὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν, πολλαχοῦ χρήσιμοι. ἀνθρώπου δὲ πεπορνευμένου οὐδὲν ἀχρηστότερον γένοιτ' ἄν. οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ τὰ τοιαῦτα παθόντος, ἄτιμον καὶ ἄξιον ἐλαύνεσθαι πανταχόθεν. πόσαι γέενναι τούτοις ἀρκέσουσιν; εἰ δὲ γεέννης καταγελᾷς ἀκούων, καὶ ἀπιστεῖς, ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἀναμνήσθητι τῶν Σοδόμων. εἴδομεν γάρ, εἴδομεν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ γεέννης εἰκόνα. ἐπειδὴ γὰρ πολλοί τινες μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔμελλον διαπιστεῖν νῦν ἀκούοντες πῦρ ἄσβεστον εἶναι, ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς ἐσωφρόνισεν ὁ Θεός. τοιοῦτος γοῦν ἐστιν ὁ Σοδόμων ἐμπρησμὸς καὶ ἡ πυρπόλησις ἐκείνη· καὶ ἴσασιν οἱ παραγενόμενοι, καὶ τῇ θέᾳ τὴν πληγὴν ἐκείνην τὴν θεήλατον καὶ τῶν ἄνωθεν κεραυνῶν τὸ ἔργον ἰδόντες. ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὸ ἁμάρτημα, ὡς βιάσασθαι καὶ πρὸ καιροῦ τὴν γέενναν φανῆναι. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν λόγων κατεφρόνουν, διὰ τῶν ἔργων αὐτοῖς τὴν ἐκείνης εἰκόνα ἐπέδειξεν ὁ Θεὸς καινῷ τινι τρόπῳ. καὶ γὰρ παράδοξος ἦν ὁ ὑετὸς ἐκεῖνος, ἐπειδὴ καὶ παρὰ φύσιν ἡ μίξις· καὶ κατέκλυσε τὴν γῆν, ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐκείνων ψυχὰς ἡ ἐπιθυμία. διὸ καὶ ἀπεναντίας ἦν ὁ ὑετὸς τῷ συνήθει. οὐ γὰρ μόνον οὐ διήγειρε τὴν γαστέρα τῆς γῆς πρὸς τὴν τῶν καρπῶν γένεσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτὴν τῶν σπερμάτων ἄχρηστον ἐποίει. τοιαύτη γὰρ ἦν ἡ μίξις τῶν ἀνδρῶν τῆς γῆς Σοδόμων, τὸ τοιοῦτον σῶμα ἀχρηστότερον ἀποφαίνουσα. τί γὰρ ἀνδρὸς πεπορνευμένου μυσαρώτερον; τί δὲ ἐναγέστερον; ὢ τῆς μανίας, ὢ τῆς παραπληξίας. πόθεν εἰσεκώμασεν ἡ ἐπιθυμία αὕτη, τὰ τῶν πολεμίων διαθεῖσα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χαλεπώτερα, ὅσῳ καὶ ψυχὴ σώματος ἀμείνων; ὢ καὶ ἀλόγων ὑμεῖς ἀνοητότεροι, καὶ κυνῶν ἀναιδέστεροι. οὐδαμοῦ γὰρ τοιαύτη μίξις παρ' ἐκείνοις, ἀλλ' ἐπιγινώσκει τοὺς ἰδίους ὅρους ἡ φύσις. ὑμεῖς δὲ καὶ τῶν ἀλόγων ἀτιμότερον τὸ γένος εἰργάσασθε τὸ ὑμέτερον καθυβρίζοντες. πόθεν οὖν ταῦτα ἐτέχθη τὰ κακά; ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ τοῦ μὴ εἰδέναι Θεόν. ὅταν γὰρ ἐκβάλωσί τινες αὐτοῦ τὸν φόβον, πάντα οἴχεται λοιπὸν τὰ καλά.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῆ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον. οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνθρωπον, ὡς τὸ ταύτης ἐκπεσεῖν τῆς ἀγκύρας· ὥσπερ οὐδὲν σώζει, ὡς τὸ διηνεκῶς ἐκεῖ βλέπειν. εἰ γὰρ ἄνθρωπον ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ὀκνηρότεροι γινόμεθα πρὸς τὰ ἁμαρτήματα, πολλάκις δὲ καὶ οἰκέτας ἐρυθριάσαντες ἐπιεικεστέρους, οὐδὲν πράττομεν ἄτοπον, ἐννόησον πόσης ἀπολαύσομεν ἀσφαλείας, τὸν Θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες. οὐδαμοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἡμῖν οὕτω διαχειρίοις ἐπιθήσεται, ἅτε ἀνόνητα πονῶν. ἂν δὲ πλανωμένους ἔξω, καὶ χωρὶς χαλινοῦ περιιόντας ἴδῃ, παρ' ἡμῶν λαβὼν τὴν ἀρχήν, πανταχοῦ λοιπὸν ἡμᾶς ἀποβουκολῆσαι δυνήσεται. καὶ ὅπερ οἱ ῥᾴθυμοι τῶν οἰκετῶν πάσχουσιν ἐπ' ἀγορᾶς, τὰς μὲν ἀναγκαίας ἀφέντες διακονίας, ἐφ' ἃς εἰσὶν ἀπεσταλμένοι παρὰ τῶν δεσποτῶν, ἁπλῶς δὲ καὶ εἰκῆ τοῖς παρεμπίπτουσι προσηλούμενοι, καὶ τὴν σχολὴν ἐκεῖ καταναλίσκοντες, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑπομένομεν, ὅταν ἀποστῶμεν τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ. ἑστήκαμεν γὰρ λοιπὸν πλοῦτον θαυμάζοντες, καὶ κάλλος σώματος, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ ἐκεῖνοι οἱ οἰκέται τῶν ἐπαιτῶν τοῖς θαυματοποιοῦσι προσέχουσιν, εἶτα ἐλθόντες βραδέως, οἴκοι τὰς ἐσχάτας ὑπομένουσι πληγάς. πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ὁδὸν τὴν προκειμένην παρῆλθον, ἑτέροις τοιαῦτα ἀσχημονοῦσιν ἀκολουθοῦντες· ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς τοῦτο ποιῶμεν. καὶ γὰρ ἀπεστάλμεθα ἀνύσαι πολλὰ τῶν κατεπειγόντων· κἂν εἰ ἀφέντες ἐκεῖνα στῶμεν κεχηνότες πρὸς τὰ ἀνόνητα ταῦτα, ἀναλωθέντος ἡμῖν τοῦ καιροῦ παντὸς εἰκῇ καὶ μάτην, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. εἰ γὰρ καὶ ἀσχολεῖν βούλει σαυτόν, ἔχεις ἃ θαυμάζειν ὀφείλεις, καὶ πρὸς ἃ κεχηνέναι πάντα τὸν χρόνον· ἅπερ οὐ γέλωτός ἐστιν ἄξια, ἀλλὰ θαύματος καὶ ἐπαίνων πολλῶν. ὡς ὅγε τὰ καταγέλαστα θαυμάζων, καὶ αὐτὸς ἔσται * τοιοῦτος, καὶ τοῦ γελωτοποιοῦντος χείρων. ὅπερ ἵνα μὴ πάθῃς, ἀποπήδησον ταχέως. τί γὰρ καὶ ἕστηκας, εἰπέ μοι, πρὸς τὸν πλοῦτον κε-

χηνώς

γρ. ἀποτμηθέντες,

γρ. τοῦ ἐκείνου πυρὸς, ἀναμ.

γρ. τῆς συνήθους φορᾶς. ὁ

γρ. τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, πολλῷ δὲ

γρ. τὸ ἡμέτερον, καὶ ὑβρίζοντες τοιαῦτα, καὶ δι' ἀλλήλων ὑβρίζοντες. πόθεν

* πολλάκις

χηνῶς καὶ ἀνεπτερωμένος; τί θαυμαστὸν ὁρᾷς καὶ ἱκανόν σου τοὺς ὀφθαλμοὺς καταπλῆξαι; τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους, καὶ τοὺς οἰκέτας, τοὺς μὲν βαρβάρους, τοὺς δὲ εὐνούχους, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ πολυτελῆ, καὶ τὴν καταμαλακιζομένην ἐν τούτοις ψυχήν, καὶ τὴν ἀνεσπασμένην ὀφρῦν, καὶ τὰς περιδρομάς, καὶ τοὺς θορύβους; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια θαύματος; τί δὲ οὗτοι 5 τῶν ἐπαιτῶν διεστήκασι τῶν ὀρχουμένων, καὶ συριζόντων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πολλῷ τῷ λιμῷ τῆς ἀρετῆς κατεχόμενοι, χορεύουσιν ἐκείνων χορείαν καταγελαστοτέραν, ἀγόμενοι καὶ περιαγόμενοι, νῦν μὲν εἰς τραπέζας πολυτελεῖς, νῦν δὲ εἰς ἑταιριζομένων γυναικῶν καταγώγιον, νῦν δὲ εἰς κολάκων ἑσμοὺς καὶ παρασίτων πλῆθος. Εἰ δὲ χρυσοφοροῦσι, διὰ τοῦτο μάλιστα ἐλεεινοί, ὅτι τὰ μηδὲν πρὸς αὐτούς, περισπούδαστα αὐτοῖς μᾶλλόν 10 εἰσι. μὴ γάρ μοι τὰ ἱμάτια ἴδῃς, ἀλλὰ ἀνακάλυψον αὐτῶν τὴν ψυχήν, καὶ σκόπησον εἰ μὴ μυρίων γέμει τραυμάτων, καὶ ῥάκια περιβέβληται, καὶ ἔστιν ἔρημος καὶ ἀπροστάτευτος. τί οὖν ὄφελος τῆς ἔξω μανίας; καὶ γὰρ πολλῷ βέλτιον πένητα εἶναι ἐν ἀρετῇ ζῶντα, ἢ βασιλέα ὄντα μετὰ πονηρίας. ὁ μὲν γὰρ πένης παρ' ἑαυτῷ ἀπολαύει πάσης τῆς κατὰ ψυχὴν τρυφῆς, καὶ οὐδὲ τῆς ἔξωθεν αἰσθάνεται πενίας διὰ τὸν ἔνδον πλοῦτον· ὁ δὲ βασιλεὺς τρυφῶν 15 ἐν τοῖς οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσιν, ἐν τοῖς μάλιστα αὐτῷ διαφέρουσι κολάζεται, ἐν ψυχῇ καὶ λογισμοῖς καὶ τῷ συνειδότι, τοῖς ἐκεῖ συναποδημοῦσιν αὐτῷ. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὰ μὲν ἱμάτια ἀποδυώμεθα τὰ χρυσᾶ· ἀνελώμεθα δὲ ἀρετὴν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἡδονήν. οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γ. δῆμον

γ. μάλιστα

γ. τῇ ψυχῇ αὐτοῦ καὶ τῷ

20

Λογ. ς. 28 ΚΑΘΩΣ ΟΥΚ ΕΔΟΚΙΜΑΣΑΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΕΧΕΙΝ ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα.

25 ΙΝα μὴ δόξῃ αὐτοὺς ἀνιέναι, ἐπὶ πολὺ τῷ τῆς παιδεραστίας ἐνδιατρίβων λόγῳ, μετίεισι λοιπὸν ἐφ' ἕτερα εἴδη ἁμαρτημάτων. διὸ καὶ ἐφ' ἑτέρων προσώπων περιάγει τὸν λόγον ἅπαντα. καὶ ὥσπερ ἀεὶ τοῖς πιστοῖς διαλεγόμενος περὶ ἁμαρτημάτων, καὶ βουλόμενος ταῦτα δεῖξαι φαῦλα, παράγει εἰς μέσον τὰ ἔθνη λέγων, Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν· καὶ 30 πάλιν, Μὴ λυπεῖσθε, ὥσπερ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν ἐκείνων τὰ ἁμαρτήματα ὄντα, καὶ πάσης αὐτοὺς ἀποστεροῦσι συγγνώμης. οὐ γὰρ ἀγνοίας, ἀλλὰ μελέτης εἶναί φησι τὰ τολμήματα. διόπερ οὐκ εἶπε, καὶ καθὼς οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλά, καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, κρίσεως διεφθαρμένης καὶ φιλονεικίας μᾶλλον, οὐ συν35 αρπαγῆς λέγων εἶναι τὸ ἁμάρτημα, καὶ δεικνύς, οὐχὶ τῆς σαρκὸς (καθώς τινες τῶν αἱρετικῶν φασιν) ἀλλὰ τῆς διανοίας ὄντα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὴν πηγὴν ἐκεῖθεν οὖσαν τῶν κακῶν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς ἀδόκιμος γέγονε, πάντα παρέσυρε λοιπόν, καὶ ἀνετράπη, τοῦ ἡνιόχου διαφθαρέντος.

α. Θεσ. δ. ε.

γ. παρετράπη,

29 Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ. Ὁρᾷ πάντα 40 μετ' ἐπιτάσεως. καὶ γὰρ πεπληρωμένους εἶναί φησι, καί, πάσῃ. ὀνομάσας δὲ γενικῶς τὴν κακίαν, καὶ τοῖς μέρεσιν ἐπεξέρχεται, καὶ τούτοις μεθ' ὑπερβολῆς, λέγων Μεστοὺς φθόνου, φόνου. τοῦτο γὰρ ἐξ ἐκείνου, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἐδείχθη. εἶτα εἰπών, Ἔριδος, δόλου, κακοηθείας,

γ. φησὶ πάσης ἀδικίας.

γ. καὶ τοὺς μετέχοντας ταύτης ἐπεξέρχεται μεθ'

30 Ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστάς, Καὶ τὰ δοκοῦντα ἀδιάφορα εἶναι πολλοῖς

ἐν τάξει τοῖς ἐγκλήμασιν, αὔξει πάλιν τὴν κατηγορίαν, ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀναβὰς τῶν κακῶν, καὶ εἰπὼν ἀλαζόνας. τοῦ γὰρ ἁμαρτάνειν, τὸ καὶ ἁμαρτάνοντα φρονεῖν μέγα, χαλεπώτερον. διὸ καὶ Κορινθίοις αὐτοῖς ἐγκαλεῖ λέγων, Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ. εἰ γὰρ ἐπὶ κατορθώματί τις φυσιώμενος τὸ πᾶν ἀπώλεσεν, ὁ μετὰ ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιῶν, πόσης οὐκ ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιος; οὐδὲ γὰρ μεταγνῶναι δυνήσεται λοιπὸν ὁ τοιοῦτος. εἶτά φησιν, Ἐφευρετὰς κακῶν· Δηλῶν ὅτι οὐδὲ τοῖς ἤδη οὖσιν ἠρκέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐφεῦρον ἕτερα· ὅπερ πάλιν μελετώντων ἦν καὶ σπουδαζόντων, οὐχὶ συναρπαζομένων καὶ παρασυρομένων. εἰπὼν δὲ κατὰ μέρος τὴν κακίαν, καὶ δείξας ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν πάλιν τὴν φύσιν ἔστησαν (Γονεῦσι γάρ, φησιν, ἀπειθεῖς) Ἐπὶ τὴν ῥίζαν λοιπὸν πρόεισι τῆς τοσαύτης λύμης, 31 Ἀστόργους καὶ ἀσπόνδους καλῶν.

[α. Κορ. ε. β.]

Ταύτην γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς τὴν αἰτίαν εἶναί φησι τῆς πονηρίας, λέγων, Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη. τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέγει ὁ Παῦλος, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας καλῶν, καὶ δηλῶν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ τῆς φύσεως προὔδωκαν δῶρον. ἔχομεν γὰρ καὶ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. πᾶν γὰρ ζῶον, φησιν, ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ. ἀλλ' οὗτοι κἀκείνων κατέστησαν ἀγριώτεροι. τὴν μὲν οὖν νόσον τὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν δογμάτων τῇ οἰκουμένῃ γινομένην διὰ τούτων ἡμῖν παρέστησε, καὶ σαφῶς ἔδειξε τῆς τῶν νοσούντων ῥαθυμίας τὴν ἀρρωστίαν οὖσαν ἑκατέραν. δείκνυσι δὲ λοιπόν, ὅπερ ἐπὶ τῶν δογμάτων ἐποίησε, καὶ ἐνταῦθα συγγνώμης αὐτοὺς ἀπεστερημένους. διό φησιν,

[Ματθ. κδ. ιβ. — Σειρ. ιγ. ιθ. — γ. -τέρων.]

32 Οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ εἰδότες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράττουσι. Δύο τὰς ἀντιθέσεις ἐνταῦθα ἀνεῖλεν ἀμφοτέρας αὐτὰς προηγουμένως. τί γὰρ ἂν εἴποις, φησίν, ὅτι οὐκ οἶδας τὰ πρακτέα; μάλιστα μὲν εἰ καὶ μὴ ἤδεις, σὺ αἴτιος, ἀφεὶς τὸν γνωρίσαντά σοι Θεόν. νῦν δὲ καὶ διὰ πολλῶν σε δείκνυμεν εἰδότα, καὶ ἑκόντι πλημμελοῦντα. ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πάθους ἕλκῃ; τί οὖν καὶ συμπράττεις, καὶ ἐπαινεῖς; οὐ γὰρ μόνον αὐτὰ ποιοῦσι, φησιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. τὴν οὖν χαλεπωτέραν προτέραν θεὶς καὶ ἀσύγγνωστον, ἵνα ἕλῃ (καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος πολύ) τοῦτο οὖν πρότερον εἰπών, διὰ τοῦτο σφοδρότερον πάλιν ἐν τοῖς ἑξῆς αὐτὸν χειροῦται λέγων οὕτω,

[γ. εἰδότες,]

κεφ. β.

1 Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. Ταῦτα πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἀποτεινόμενος ἐλέγει, ἐπειδὴ καὶ ἡ πόλις τότε ἐκείνη τὴν ἀρχὴν ἦν ἐγκεχειρισμένη τῆς οἰκουμένης. προλαβὼν οὖν φησι, σαυτοῦ ἀφαιρῇ τὴν ἀπολογίαν πᾶς ὅστις ἂν ᾖς. ὅταν γὰρ κατακρίνῃς τὸν μοιχόν, μοιχεύῃς δὲ καὶ αὐτός, κἂν μηδεὶς ἀνθρώπων σε δικάζῃ, ἐν τῇ περὶ τοῦ ὑπευθύνου ψήφῳ καὶ κατὰ σαυτοῦ τὴν ἀπόφασιν ἤνεγκας. 2 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι τέως διέφυγον, φοβῶν φησίν, ὅτι οὐχ οὕτως ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ ὥσπερ ἐνταῦθα. ἐνταῦθα γὰρ ὁ μὲν κολάζεται, ὁ δὲ διαφεύγει τὰ αὐτὰ ποιῶν· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως. ὅτι μὲν οὖν οἶδε τὸ δίκαιον ὁ κρίνων, εἶπε· πόθεν δὲ οἶδεν, οὐκέτι προσέθηκε. περιττὸν γὰρ ἦν. ἐπεὶ μὲν γὰρ τῆς ἀσεβείας ἀμφότερα δείκνυσι, καὶ ὅτι τὸν Θεὸν εἰδώς, ἠσέβει, καὶ πόθεν εἰδώς, ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν δῆλον ἅπασιν, εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν· ἐνταῦθα δὲ ὡς ὡμολογημένου, παρῆκεν. ὅταν δὲ εἴποι, πᾶς ὁ κρίνων, οὐ τοῖς ἄρχουσι διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιώταις καὶ ἀρχομένοις. καὶ γὰρ ἅπαντες ἄνθρωποι, κἂν μὴ θρόνον ἔχωσι, μηδὲ δημίους, καὶ ξύλον, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ κρίνουσι τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐν διαλέξεσι καὶ κοινοῖς συλλόγοις, καὶ τῇ τοῦ συνειδότος ψήφῳ· καὶ οὐδεὶς

[ἴσ. κἂν — γ. -γον φοβῶν, φησίν, — γ. ὁ κρίνων, προσέθηκε· — γ. συλλογισμοῖς,]

οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἄξιος κολάσεως ὁ μοιχός. ἀλλ' ἑτέρους, φησὶ, καταδικάζουσιν, οὐχ ἑαυτούς. διὸ γὰρ τοῦτο αὐτῶν καὶ σφοδρῶς κατεξανίσταται λέγων,

3 Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ γὰρ πολλὴν ἔδειξε τῆς οἰκουμένης τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ τῶν δογμάτων, ἀπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτι σοφοὶ ὄντες, καὶ ὅτι τὴν κτίσιν ἔχοντες χειραγωγοῦσαν, καὶ ὅτι οὐ τῷ τὸν Θεὸν ἀφεῖναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑλέσθαι τὰ ὁμοιώματα τῶν ἑρπετῶν, καὶ τῷ τὴν ἀρετὴν ἀτιμάσαι, καὶ τῷ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης ἐπὶ τὴν κακίαν αὐτομολῆσαι, καὶ τῷ παρὰ φύσιν εἶναι, πρόεισι λοιπὸν εἰς τὸ δεῖξαι ὅτι καὶ κολάζονται οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες. ἔδειξε μὲν οὖν ἤδη τιμωρίαν, εἰπὼν τὴν πρᾶξιν αὐτήν. τὴν γὰρ ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν αὑτοῖς ἀπολαμβάνουσί, φησιν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ αἰσθάνονται ἐκείνης, εἶπε καὶ ἑτέραν, ἣν μάλιστα δεδοίκασι. μάλιστα μὲν ἤδη καὶ ταύτην ἔδειξεν. ὅταν γὰρ λέγῃ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο λέγει. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑτέρων αὐτὸ πλειόνων κατασκευάζει πάλιν, οὕτω λέγων, λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; τὸ σὸν οὐκ ἐξέφυγες κρίμα, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ διαφεύξῃ; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; καίτοιγε σὺ σαυτὸν ἔκρινας. ἀλλ' ἐπειδὴ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία τοῦ δικαστηρίου, καὶ οὐδὲ σαυτοῦ φείσασθαι ἠδυνήθης, πῶς * ὁ Θεὸς, ὁ ἀναμάρτητος, ὁ μεθ' ὑπερβολῆς δίκαιος, οὐ πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ποιήσει; ἀλλὰ σὺ μὲν σαυτοῦ κατέγνως, ὁ δὲ Θεὸς ἀποδέξεται καὶ ἐπαινέσει; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; καίτοιγε ἐκείνου τοῦ παρὰ σοῦ καταδικαζομένου κολάσεως μείζονος σὺ ἀξιώτατος. οὐ γάρ ἐστι ταυτὸν ἁμαρτάνειν ἁπλῶς, καὶ ἑτέρους ἁμαρτάνοντας κολάσαντα, τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν πάλιν. ὁρᾷς πῶς τὸ ἔγκλημα ηὔξησεν; εἰ γὰρ σὺ, φησι, τὸν ἐλάττονα ἁμαρτάνοντα κολάζεις, καίτοιγε μέλλων αἰσχύνειν σαυτὸν, πῶς ὁ Θεὸς τὸν μείζονα πλημμελήσαντά σε, καὶ ταῦτα οὐ μέλλων ἑαυτὸν αἰσχύνειν, οὐ καταδικάσει καὶ κατακρινεῖ μειζόνως, ἤδη κατακεκριμένον ἀπὸ τῶν οἰκείων λογισμῶν; εἰ δὲ λέγεις, ὅτι οἶδα μὲν ὅτι ἄξιός εἰμι κολάσεως, διὰ δὲ τὴν μακροθυμίαν καταφρονεῖς, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῦναι παραπόδας δίκην, θαρρεῖς· δεδοικέναι μὲν καὶ τρέμειν διὰ τοῦτο ἂν εἴης δίκαιος. οὐ γὰρ εἰς τὸ μὴ δοῦναι δίκην, ἀλλ' εἰς τὸ δοῦναι χαλεπωτέραν, εἰ μένεις ἀδιόρθωτος ὤν, ἀναβάλλεται. ὃ μηδέποτε " συμβήσεταί σοι. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· 4 Ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καταφρονεῖς, καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; Ἐπαινέσας γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν, καὶ δείξας αὐτῆς τὸ κέρδος μέγιστον τοῖς προσέχουσι (τοῦτο δὲ ἦν τὸ εἰς μετάνοιαν ἕλκειν τοὺς ἁμαρτάνοντας) αὔξει τὸν φόβον. ὥσπερ γὰρ τοῖς εἰς δέον χρησαμένοις σωτηρίας ἐστὶν ὑπόθεσις, οὕτω τοῖς καταφρονήσασιν, ἐφόδιον μείζονος τιμωρίας. τοῦτο γὰρ τὸ περιφερόμενον, ὅτι χρηστὸς καὶ μακρόθυμος ὢν ὁ Θεὸς οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην· ὅταν δὲ εἴπῃς τοῦτο, φησιν, οὐδὲν ἄλλο λέγεις, ἢ τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν. τὴν γὰρ χρηστότητα ὁ Θεὸς ἐπιδείκνυται, ἵνα ἀπαλλαγῇς ἁμαρτημάτων, οὐχ ἵνα προσθῇς. ἂν τοίνυν μὴ τοῦτο ποιῇς, φοβερωτέρα ἡ δίκη. διὸ μάλιστα ἁμαρτάνειν οὐ χρὴ, ἐπειδὴ μακρόθυμος ὁ Θεὸς, οὐδὲ τὴν εὐεργεσίαν ὑπόθεσιν ἀγνωμοσύνης ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ μακρόθυμος, καὶ κολάζει πάντως. πόθεν δῆλον; ἀπὸ τῶν ἑξῆς εἰρημένων. εἰ γὰρ πολλὴ ἡ κακία, οὐκ ἀπέλαβον δὲ οἱ κακοὶ, ἀνάγκη πάντως ἀπολαβεῖν. εἰ γὰρ ἄνθρωποι ταῦτα οὐ παρορῶσι, πῶς ὁ Θεὸς παρόψεται; ὥστε ἐντεῦθεν, καὶ τὸν περὶ τῆς κρίσεως " εἰσήγαγε λόγον. τὸ γὰρ δεῖξαι πολλοὺς ὄντας ὑπευθύνους, εἰ μὴ μετανοήσειεν, εἶτα οὐ κολασθέντας ἐνταῦθα, τὴν κρίσιν " εἰσάγει πάντως, καὶ μετ' ἐπιτάσεως· διό φησι,

5 Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν. Ὅταν γὰρ μήτε χρηστότητι μαλάσσηται, μήτε φόβῳ κάμπτηται, τί τοῦ τοιούτου σκληρό-

* ἂν

ἴσ. συμβήσονται

χ. ἤγαγε

ἴσ. -σειαν.

χ. συνεισάγει

περιμένοις ἄν; ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τότε δείκνυσι τὴν τιμωρίαν, ὅτι ἐστὶν ἀφόρητος τῷ μηδὲ οὕτως ἐπιστραφέντι· καὶ ὅρα πῶς κυρίως ταῖς λέξεσι κέχρηται. θησαυρίζεις γάρ, φησι, σεαυτῷ ὀργήν, τὸ πάντως ἀποκείμενον δηλῶν, καὶ δεικνὺς οὐ τὸν δικάζοντα, ἀλλὰ τὸν κρινόμενον αἴτιον τούτου. σεαυτῷ γάρ, φησι, θησαυρίζεις, οὐχ ὁ Θεός σοι. ἐκεῖνος γὰρ πάντα ἐποίησεν ὅσα ἐχρῆν, καὶ διαγνωστικόν σε τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων κατεσκεύασε, καὶ μακροθυμίαν ἐπεδείξατο, καὶ εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν ἠπείλησε φοβεράν, διὰ πάντων σε ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἕλκων. εἰ δὲ μένεις ἀνένδοτος, Σεαυτῷ θησαυρίζεις ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. Ἵνα γὰρ μή, ἀκούσας ὀργήν, νομίσῃς πάθος, ἐπήγαγε, δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. καὶ καλῶς εἶπεν, ἀποκαλύψεως· τότε γὰρ ἀποκαλύπτεται τοῦτο, ὅταν τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολαμβαίη. ἐνταῦθα γὰρ πολλοὶ πολλάκις ἐπηρεάζουσι παρὰ τὸ δίκαιον, καὶ ἐπιβουλεύουσιν· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως.

γρ. ἀποστρέφοντι·

6 Ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ.

Ἐπειδὴ φοβερὸς ἐγένετο καὶ βαρύς, περὶ κρίσεως καὶ τῆς μηνύσεως διαλεγόμενος κολάσεως, εὐθέως οὐκ εἰς τὸ προσδοκώμενον ἐνέβαλε τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἡδύ περιέτρεψε τὸν λόγον, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀντίδοσιν, οὕτω λέγων· 7 Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον. Ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας ἐν τοῖς πειρασμοῖς διανίστησι, καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐ χρὴ τῇ πίστει θαρρεῖν μόνον· καὶ γὰρ καὶ πράξεών ἐστι τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἐξεταστικόν. ὅρα δὲ αὐτόν, ὅταν περὶ τῶν μελλόντων διαλέγηται, μὴ δυνάμενον τρανῶς εἰπεῖν τὰ ἀγαθά, ἀλλὰ καὶ δόξαν καὶ τιμὴν λέγοντα. ἐπειδὴ γὰρ πάντα ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἔχει εἰκόνα αὐτῶν ἐντεῦθεν δεῖξαι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λαμπρῶν παρ' ἡμῖν, ἀπὸ τούτων αὐτά, ὡς ἐγχωρεῖ, παρίστησιν, ἀπὸ τῆς δόξης, ἀπὸ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τῆς ζωῆς. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ ἀνθρώποις περισπούδαστα. ἀλλ' οὐ τοιαῦτα ἐκεῖνα, ἀλλὰ πολλῷ βελτίω τούτων, ὅσῳ καὶ ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα. Εἶδες πῶς καὶ τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ἡμῖν θύρας ἀνέῳξεν, ἀφθαρσίαν εἰπών; ἡ γὰρ ἀφθαρσία τοῦ φθειρομένου σώματός ἐστιν. Εἶτα, ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τοῦτο, προσέθηκε, δόξαν καὶ τιμήν. πάντες γὰρ ἀναστησόμεθα ἄφθαρτοι, ἀλλ' οὐ πάντες εἰς δόξαν· ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς δόξαν.

γρ. οὐκ ἐκεῖνα

8 Τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, φησί. Πάλιν γὰρ ἀποστερεῖ συγγνώμης τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας· καὶ δείκνυσιν ἀπὸ φιλονεικίας τινὸς καὶ ῥᾳθυμίας ἐπὶ τὴν πονηρίαν πίπτοντας.

γρ. ζωήν.

Καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ. Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα κατηγορία πάλιν. ποίαν γὰρ ἀπολογίαν ἂν ἔχοι ὁ τὸ φῶς φεύγων, καὶ τὸ σκότος αἱρούμενος; καὶ οὐκ εἶπε βιαζομένοις, τυραννουμένοις, ἀλλά, πειθομένοις τῇ ἀδικίᾳ· ἵνα μάθῃς, ὅτι προαιρέσεως τὸ πτῶμα, οὐκ ἀνάγκης τὸ ἔγκλημα.

γρ. ἔχει

9 Θλῖψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν·

Τουτέστι, κἂν εὔπορός τις ᾖ, κἂν ὕπατος, κἂν αὐτὸς βασιλεύς, οὐδένα ὁ τῆς κρίσεως δυσωπεῖται λόγος. οὐδεμίαν γὰρ ἐνταῦθα χώραν τὰ ἀξιώματα ἔχει. δείξας τοίνυν τὴν ὑπερβολὴν τῆς νόσου, καὶ τὴν αἰτίαν προσθείς, ὅτι ἀπὸ ῥᾳθυμίας τῶν ἀρρωστούντων, καὶ τὸ τέλος, ὅτι ἀπώλεια αὐτοῖς διαδέξεται, καὶ τὸ εὔκολον τῆς διορθώσεως, βαρεῖ πάλιν καὶ ἐν τῇ κολάσει τὸν Ἰουδαῖον. Ἰουδαίου τε πρῶτον, καὶ Ἕλληνος. Ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. ὥστε ὅσῳ ἂν συνετώτεροι ὦμεν, ἢ δυνατώτεροι, τοσοῦτον κολαζόμεθα μᾶλλον ἁμαρτάνοντες. καὶ γὰρ εἰ πλούσιος εἶ, πλείονα ἀπαιτηθήσῃ χρήματα τοῦ πένητος, καὶ εἰ συνετώτερος, μείζονα ὑπακοήν, καὶ εἰ δυναστείᾳ περιβέβλησαι, λαμπρότερα κατορθώματα· καὶ ἐπὶ πάν-

των

των δὲ τῶν ἄλλων οὕτω πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέτρα εἰσοίσεις.

10 Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν, Ιουδαίῳ τε πρῶτον,
καὶ ἕλληνι. Ποῖον Ιουδαῖον ἐνταῦθά φησιν; ἢ περὶ ποίων ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν
πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος,
5 ἀλλ' ἔτι τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ἐνδιατρίβει, προκαθαιρῶν πόῤῥωθεν, καὶ διαιρῶν τὸ μέσον τοῦ
ἕλληνος καὶ τοῦ Ιουδαίου, ἵν', ὅταν ἐν τῇ χάριτι τοῦτο ποιῇ, μηκέτι δόξῃ καινόν τι καὶ φορτικὸν
ἐπινοεῖν. εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις χρόνοις, ὅτε οὔπω ἡ χάρις ἦν ἐκλάμψασα ἡ τοσαύτη,
ὅτε τὰ τῶν Ιουδαίων σεμνὰ καὶ περιβόητα καὶ λαμπρὰ παρὰ πᾶσιν ἦν, οὐδὲν ἦν τὸ μέσον, τίνα
ἂν ἔχοιεν λοιπὸν εἰπεῖν λόγον μετὰ τὴν τοσαύτην τῆς χάριτος ἐπίδειξιν; διὸ τοῦτο καὶ μετὰ
10 πολλῆς αὐτὸ κατασκευάζει τῆς σπουδῆς. καὶ γὰρ ὁ ἀκροατὴς τοῦτο μαθὼν ἐν τοῖς ἀνω-
τέρω χρόνοις κρατοῦν, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν πίστιν αὐτὸ παραδέξεται. ἕλληνας δὲ ἐν-
ταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατρεύοντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομέ-
νοις νόμῳ, τοὺς, πλὴν τῶν Ιουδαϊκῶν παρατηρήσεων, πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντε-
λοῦντα διατηροῦντας· οἷοι ἦσαν οἱ περὶ τὸν Μελχισεδὲκ, οἷος ἦν ὁ Ιὼβ, οἷοι ἦσαν οἱ
15 Νινευῖται, οἷος ἦν ὁ Κορνήλιος. ἤδη τοίνυν προδιορύττει τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ἀκροβυστί-
ας τὸ μέσον, καὶ πόῤῥωθεν ταύτην προκαταλύει τὴν διαφορὰν, ὥστε καὶ ἀνυπόπτως αὐτὸ
ποιῆσαι, καὶ ἐξ ἑτέρας ἀνάγκης εἰς τοῦτο ἐμβαλεῖν· ὅπερ ἀεὶ τῆς συνέσεως ἐστὶν ἴδιον τῆς ἀ-
ποστολικῆς. εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν αὐτὸ τῆς χάριτος ἔδειξεν, ἔδοξεν ἂν πολ-
λὴν ὑποψίαν ἔχειν ὁ λόγος· τὸ δὲ διηγούμενον τὴν κατέχουσαν τὸν κόσμον κακίαν καὶ πονη-
20 ρίαν, ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐκείνης εἰς τὸν περὶ τούτων ἐμβιβάσαι λόγον, ἀνύποπτον ἐποίει τὴν
διδασκαλίαν. καὶ ὅτι τοῦτο βούλεται, καὶ διὰ τοῦτο οὕτω συνέθηκε, δῆλον ἐκεῖθεν. εἰ
μὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζε κατασκευάσαι, ἤρκει εἰπόντα, ὅτι κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ
ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, παύσασθαι τῆς ὑπο-
θέσεως ταύτης. καὶ γὰρ ἀπηρτισμένη ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ τοῦτο ἦν αὐτῷ τὸ ζητούμενον, πε-
25 ρὶ κρίσεως μόνον εἰπεῖν τῆς μελλούσης, ἀλλὰ καὶ δεῖξαι οὐδὲν πλέον ἔχοντα τὸν Ιουδαῖον τοῦ
τοιούτου ἕλληνος, ἵνα μὴ μέγα φρονῇ, πρόεισι περαιτέρω, καὶ τάξει κέχρηται. σκόπει δέ·
ἐφόβησε τὸν ἀκροατὴν, ἐπήχησεν αὐτῷ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν, εἶπεν ὅσον κακὸν τῇ
πονηρίᾳ συζῆν, ἔδειξεν οὐδένα ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτάνοντα, οὐδὲ ἀτιμωρητὶ, ἀλλὰ, κἂν μὴ
νῦν δῷ δίκην, δώσοντα πάντως· ἐντεῦθεν λοιπὸν βούλεται κατασκευάσαι, ὅτι ἡ τοῦ νόμου
30 διδασκαλία οὐ σφόδρα τῶν κατεπειγόντων ἦν. ἐν γὰρ τοῖς ἔργοις ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμὴ, οὐκ ἐν
περιτομῇ καὶ ἀκροβυστίᾳ. ἐπεὶ οὖν εἶπεν ὅτι πάντως κολασθήσεται ὁ ἕλλην, καὶ ἔλαβεν
ὡμολογημένον τοῦτο, καὶ ἀπ' αὐτοῦ κατεσκεύασεν ὅτι καὶ τιμηθήσεται, περιττὸν λοιπὸν ἐδήλωσε
τὸν νόμον καὶ τὴν περιτομήν. μάλιστα γὰρ Ιουδαίοις ἐνταῦθα μάχεται. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι
φιλονεικότερον διέκειντο, πρῶτον μὲν ὑπὸ τύφου οὐκ ἀξιοῦντες μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν συνα-
35 ριθμεῖσθαι, δεύτερον καταγελῶντες, εἰ ἡ πίστις πάντα ἀφανίζει τὰ ἁμαρτήματα, διὰ τοῦ-
το προτέραν κατηγόρησε τῶν ἑλλήνων ὑπὲρ ὧν ποιεῖται τὸν λόγον, ἵνα ἀνυπόπτως καὶ μετὰ
παῤῥησίας τῶν Ιουδαίων καθάψηται. εἶτα εἰς τὴν περὶ τῆς κολάσεως ἐξέτασιν ἐλθὼν, δεί-
κνυσιν οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελούμενον τὸν Ιουδαῖον ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ βαρούμενον· καὶ τοῦτο
ἄνωθεν κατασκευάζει. εἰ γὰρ ὁ ἕλλην διὰ τοῦτο ἀναπολόγητος, ὅτι τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐν-
40 αγούσης, καὶ τῶν λογισμῶν, οὐκ ἐγένετο βελτίων· πολλῷ μᾶλλον ὁ Ιουδαῖος μετὰ τούτων καὶ τὴν
ἀπὸ τοῦ νόμου διδασκαλίαν λαβών. πείσας τοίνυν αὐτὸν εὐκόλως δέξασθαι τὸν λογισμὸν
τοῦτον ἐν τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι, καὶ ἄκοντα ἀναγκάζει λοιπὸν ἐν τοῖς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο ποι-
ῆσαι. καὶ ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τῶν χρηστοτέρων αὐτὸν προάγει λέ-
γων οὕτω· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν, Ιουδαίῳ τε πρῶ-
τον,

χ. κοινόν τι

χ. κροῦσιν πλάττει τὰ τῆς πονηρίας,

χ. ἐπήχησεν

χ. νῦν δῷ γε

τι, καὶ ἕλληνι. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὅσα ἂν τις ἔχῃ καλὰ, μετὰ πολλῶν ἔχει ταραχῶν· κἂν πλοῦτος ᾖ, κἂν δυνάστης, κἂν βασιλεὺς, κἂν μὴ πρὸς ἕτερον, πρὸς γοῦν ἑαυτὸν διαστασιάζει πολλάκις, καὶ πολὺν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἔχει πόλεμον. ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντα γαλήνη, καὶ ταραχῆς ἀπηλλαγμένα, καὶ γνησίαν ἔχοντα τὴν εἰρήνην. κατασκευάσας τοίνυν ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων, ὅτι καὶ οἱ μὴ νόμον ἔχοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσονται, ἐπάγει καὶ λογισμὸν οὕτω λέγων, 5

γρ. πολέμων· γρ. διαστάζει

11 Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ ὅτι κολάζεται καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ ἕλλην ἁμαρτάνοντες, οὐ δεῖται λογισμῶν· ὅταν δὲ, ὅτι καὶ τιμᾶται ἕλλην, συστῆσαι βούλεται, * κατασκευῆς δεῖται λοιπόν. καὶ γὰρ ἐδόκει θαυμαστὸν εἶναι καὶ παράδοξον, εἰ ὁ μὴ νόμου μηδὲ προφητῶν ἀκούσας, τιμᾶται τὰ ἀγαθὰ ἐργαζόμενος. διὰ τοῦτο 10 (ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον) ἐν τοῖς περὶ τῆς χάριτος χρόνοις γυμνάζει αὐτῶν τὰς ἀκοάς, ἵν' εὐκολώτερον ἐπεισαγάγῃ λοιπὸν μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐν τούτοις συγκατάθεσιν. ἐνταῦθα γὰρ ἀνύποπτος μάλιστα γίνεται, ἅτε οὐ τὸ ἑαυτοῦ κατασκευάζων. εἰπὼν τοίνυν, δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ ἕλληνι, ἐπήγαγεν, οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ. βαβαί, ἐξ ὅσης ἐνίκησε τῆς περιουσίας; 15 δείκνυσι γὰρ εἰς ἄτοπον τὸν λόγον ἀπαγαγὼν, ὅτι οὐ κατὰ Θεὸν τὸ μὴ οὕτω γίνεσθαι. καὶ γὰρ προσωποληψίας τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ Θεὸς, οὐ τοιοῦτος. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλὰ σεμνότερον· οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ· τουτέστιν, οὐ προσώπων ποιότητα, ἀλλὰ πραγμάτων ἐξετάζει διαφοράν. οὕτω εἰπὼν, ἐδήλωσεν οὐκ ἐν πράγμασιν, ἀλλ' ἐν προσώποις μόνον διαφέροντα τὸν Ἰουδαῖον τοῦ ἕλληνος. 20 τούτοις ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, οὐ γὰρ, ὅτι ὁ μὲν Ἰουδαῖος, ὁ δὲ ἕλλην, διὰ τοῦτο ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ ὑβρίζεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἑκάτερα γίνεται. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω (διήγειρε γὰρ ἂν τὸν θυμὸν τοῦ Ἰουδαίου) ἀλλ' ἕτερόν τι πλέον τίθησι καταστέλλων αὐτῶν κατωτέρω τὸ φρόνημα, καὶ καταστέλλων, ὥστε ἐκεῖνο καταδέξασθαι. τί δέ ἐστι τοῦτο; τὸ ἑξῆς κείμενον.

* γρ.

12 Ὅσοι γὰρ ἀνόμως, φησὶν, ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, 25 διὰ νόμου κριθήσονται. Ἐνταῦθα γὰρ (ὅπερ ἔφθην εἰπὼν) οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσιν Ἰουδαίου καὶ ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως. ὁ μὲν γὰρ ἕλλην ἀνόμως κρίνεται. τὸ δὲ, ἀνόμως, ἐνταῦθα οὐ τὸ χαλεπώτερον, ἀλλὰ τὸ ἡμερώτερον λέγει· τουτέστιν, οὐκ ἔχει κατηγοροῦντα τὸν νόμον. τὸ γὰρ ἀνόμως, τουτέστι, χωρὶς τῆς ἐξ ἐκείνου κατακρίσεως, φησιν, ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως λογισμῶν καταδικάζεται μόνων. 30 ὁ δὲ Ἰουδαῖος ἐννόμως· τουτέστι, μετὰ τῆς φύσεως καὶ τοῦ νόμου κατηγοροῦντος. ὅσῳ γὰρ πλείονος ἀπήλαυσε τῆς ἐπιμελείας, τοσούτῳ μείζονα δώσει δίκην. ὁρᾷς πῶς μείζονα τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἀνάγκην ἐπέστησε τοῦ τῇ χάριτι προσδραμεῖν; ὅτι γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐ δέονται τῆς χάριτος, διὰ μόνου τοῦ νόμου δικαιούμενοι, δείκνυσιν ὅτι αὐτοὶ μᾶλλον τῶν ἑλλήνων δέονται, εἴγε μᾶλλον μέλλουσι κολάζεσθαι. εἶτα πάλιν ἐπάγει λογισμὸν ἕτερον, 35 τοῖς εἰρημένοις ἐπαγωνιζόμενος.

γρ. -σων γρ. δώσουσι

13 Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, Καλῶς προσέθηκε, παρὰ τῷ Θεῷ. παρὰ μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἴσως σεμνοὶ δύνανται φαίνεσθαι καὶ μεγάλα κομπάζειν, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ, τοὐναντίον ἅπαν, οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοῦνται μόνον. εἶδες πόσῃ τῇ περιουσίᾳ κέχρηται εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπων τὸν λόγον; εἰ γὰρ διὰ τὸν νόμον ἀξιοῖς σωθῆναι, φησι, πρῶτός σου ταύτῃ ὁ ἕλλην στήσεται, ποιητὴς φανεὶς τῶν ἐγγεγραμμένων. 40 καὶ πῶς ἔνι, φησὶν, ἀκροατὴν μὴ γινόμενον, ποιητὴν γενέσθαι; ἔνι, φησὶν, οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου πολλῷ πλέον. οὐ γὰρ μόνον χωρὶς ἀκροάσεώς ἐστι γενέσθαι ποιητὴν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀκροάσεως μὴ εἶναι τοῦτο· ὅπερ ὕστερον σαφέστερον τίθησι λέγων, καὶ μετὰ

γρ. ἄξιον γρ. τότε

πλείονο;

Ρω. β. κα.

πλείονος τῆς περιουσίας, Ὁ διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ἐνταῦθα δὲ τέως τὸ πρότερον κατασκευάζει.

14 Ὅταν γὰρ ἔθνη, φησὶ, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος. Οὐκ ἐκβάλλω τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν δικαιῶ τὰ ἔθνη. Εἶδες πῶς ὑπορύττων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν δόξαν, οὐδεμίαν καθ' ἑαυτοῦ δίδωσι λαβὴν ὡς ἀτιμάζων τὸν νόμον, ἀλλὰ τοὐναντίον, ὡς ἐπαίρων καὶ μέγα δεικνὺς, οὕτω κατασκευάζει τὸ πᾶν; φύσει δὲ ὅταν εἴποι, τοῖς ἐκ φύσεως λέγει λογισμοῖς. καὶ δείκνυσιν ἑτέρους ὄντας αὐτῶν βελτίους, καὶ τὸ μεῖζον, διὰ τοῦτο βελτίους, ἐπειδὴ μὴ νόμον ἔλαβον, μηδὲ ἔχουσι τοῦτον, ᾧ δοκοῦσιν αὐτῶν πλεονεκτεῖν οἱ Ἰουδαῖοι. διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα ἐπεδείξαντο, τὰ ἔργα, οὐ τὰ γράμματα, ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐγκολάψαντες. τοῦτο γάρ φησιν,

15 Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτοῖς τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων

16 Ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁρᾷς πῶς πάλιν παρέστησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐγγὺς ἤγαγε, κατασείων αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνὺς, ὅτι τούτους δεῖ θαυμάσαι μᾶλλον τοὺς χωρὶς νόμου τὰ τοῦ νόμου κατορθοῦν ἐσπουδακότας; ὃ δὲ μάλιστά ἐστι θαυμάσαι τῆς συνέσεως τῆς ἀποστολικῆς, τοῦτο ἄξιον εἰπεῖν νῦν. ἀπὸ γὰρ τῆς κατασκευῆς δείξας ὅτι μείζων ὁ Ἕλλην τοῦ Ἰουδαίου, ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ συμπεράσματι τῶν λογισμῶν οὐ τίθησιν αὐτὸ, ὥστε μὴ τραχῦναι τὸν Ἰουδαῖον. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὅπερ εἶπον ποιήσω, αὐτὰ ἐρῶ τὰ ῥήματα τὰ ἀποστολικά. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται, ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, τούτων πολλῷ βελτίους εἰσὶ τῶν ἀπὸ νόμου διδασκομένων· ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ἵσταται μέχρι τοῦ ἐγκωμίου τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὐ προάγει τὸν λόγον κατὰ σύγκρισιν τέως, ἵνα κἂν οὕτως ὁ Ἰουδαῖος δέξηται τὸ λεγόμενον. διόπερ οὐχ οὕτως εἶπεν, ὡς εἶπον, ἀλλὰ πῶς; ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. ἀρκεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου ἡ συνειδὸς καὶ λογισμός. διὰ τούτων ἔδειξε πάλιν, ὅτι αὐτάρκη τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν ὁ Θεὸς πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς αἵρεσιν, καὶ τὴν τῆς κακίας φυγήν. καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ πολλάκις αὐτὸ κατασκευάζει. σφόδρα γὰρ ἦν ἀναγκαῖον αὐτῷ τὸ κεφάλαιον τοῦτο, διὰ τοὺς λέγοντας, τί δήποτε νῦν ὁ Χριστὸς παραγέγονε; καὶ ποῦ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον τὰ τῆς τοσαύτης προνοίας ἦν; καὶ πρὸς τούτους οὕτως ἐν παρέργῳ νῦν ἀπομαχόμενος, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἄνωθεν χρόνοις, καὶ πρὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως πάσης ἀπήλαυσε προνοίας ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. καὶ γὰρ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερὸν ἦν ἐν αὐτοῖς, καὶ τί μὲν καλὸν, τί δὲ κακὸν ᾔδεσαν, δι' ὧν τοὺς ἄλλους ἔκρινον· ὅπερ ὀνειδίζων αὐτοῖς, ἔλεγεν, ὅτι ἐν ᾧ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. ἐπὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ὁ νόμος ἔστηκεν, οὐχὶ λογισμὸς μόνον, οὐδὲ συνείδησις. τίνος δὲ ἕνεκεν τίθησι τὸ, κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων; εἰ γὰρ νόμον ἔχουσι γραπτὸν καὶ τὸ ἔργον ἐνδείκνυνται, τί ἔχει κατηγορῆσαι λοιπὸν ὁ λογισμός; ἀλλ' οὐκέτι περὶ ἐκείνων φησὶ τὸ, κατηγορούντων, μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς φύσεως ἁπάσης. τότε γὰρ ἑστήκασιν ἡμῶν καὶ οἱ λογισμοὶ, οἱ μὲν κατηγοροῦντες, οἱ δὲ ἀπολογούμενοι· καὶ οὐ δεῖται ἑτέρου κατηγόρου ἄνθρωπος ἐπ' ἐκείνου τοῦ δικαστηρίου. εἶτα αὔξων τὸν φόβον, οὐκ εἶπε, τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, λογίζῃ ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα

Marginal notes: γ. ὥσπερ καὶ μέγα δεικνὺς, γ. μέγαν; γ. τὸν νόμον

αὐτὰ περιάγοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; ἵνα μὴ τοιαύτην ἐκδέξῃ ψῆφον, οἵαν καὶ αὐτὸς φέρεις, ἀλλ' ἴδῃς ὅτι πολλῷ τῆς σῆς ἀκριβεστέρα ἡ τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγε, τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ προσέθηκε, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἄνθρωποι γὰρ τῶν φανερῶν κάθηνται δικασταὶ μόνων. καίτοιγε ἄνω περὶ τοῦ πατρὸς ἔλεγε μόνου, ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὺς κατέλεανε τῷ φόβῳ, ἐπήγαγε καὶ τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον. καὶ οὐδὲ τοῦτον ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τοῦ πατρὸς μνημονεύσας, οὕτως αὐτὸν ἐπεισήγαγε· καὶ τοῦ κηρύγματος δὲ τὸ ἀξίωμα δι' αὐτῶν ἐπαίρει. τοῦτο γάρ, φησι, τὸ κήρυγμα ταῦτα περιαναφωνεῖ, ἃ προλαβοῦσα ἡ φύσις ἔδειξεν. εἶδες πῶς συνετῶς καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ τῷ Χριστῷ φέρων αὐτοὺς προσέδησε, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οὐ μέχρι τῶν ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα ἵσταται, ἀλλὰ ὁδεύει περαιτέρω; ὃ καὶ ἄνω κατεσκεύασεν εἰπών, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἐνταῦθα πάλιν, κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἕκαστος τοίνυν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἐλθών, καὶ ἀναλογιζόμενος τὰ πλημμελήματα, ἀπαιτείτω τὰς εὐθύνας ἑαυτὸν ἀκριβῶς, ἵνα τότε μὴ κατακριθῶμεν μετὰ τῆς οἰκουμένης. φοβερὸν γὰρ ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, φρικτὸν τὸ βῆμα, τρόμου γέμουσιν αἱ εὐθῦναι, πυρὸς ἕλκεται ποταμός. Ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; ἀναμνήσθητι γὰρ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λεγομένων, τῶν ἀγγέλων τῶν περιτρεχόντων, τοῦ νυμφῶνος τοῦ ἀποκλειομένου, τῶν λαμπάδων τῶν [μὴ] σβεννυμένων, τῶν δυνάμεων τῶν εἰς τὰς καμίνους ἑλκουσῶν· κἀκεῖνο λόγισαι, ὅτι εἴ τινος ἡμῶν πρᾶγμα κρυπτὸν εἰς μέσον ἐνήχθη τήμερον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μόνης, πῶς ἂν ἀπολέσθαι, καὶ τὴν γῆν αὐτῷ διαστῆναι ηὔξατο μᾶλλον, ἢ τοσούτους μάρτυρας τῆς κακίας ἔχειν. τί οὖν τότε πεισόμεθα, ὅταν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης εἰς μέσον ἅπαντα φέρηται ἐν τοιούτῳ θεάτρῳ λαμπρῷ καὶ περιφανεῖ, καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν ἀγνώστων ἡμῖν ἅπαντα κατοπτευόντων; ἀλλ' οἴμοι πόθεν ἀναγκάζομαι φοβεῖν ὑμᾶς; ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεως, δέον ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ καταγνώσεως τοῦτο ποιεῖν; τίνες γὰρ ἐσόμεθα, εἰπέ μοι, τότε, ὅταν δεθέντες, τῶν ὀδόντων βρυχόντων, εἰς τὸ ἐξώτερον ἀγώμεθα σκότος; μᾶλλον δὲ τί ποιήσομεν (ὃ πάντων ἐστὶ φοβερώτερον) ὅταν τῷ Θεῷ προσκρούσωμεν; εἰ γάρ τις αἴσθησιν ἔχει τὸ νοῦν, ἤδη καὶ τὴν γέενναν ὑπέμεινεν, ὅταν ἐξ ὄψεως γένηται τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ὀδυνᾷ, διὰ τοῦτο ἠπείλει πῦρ. τὸ γὰρ ἐχρῆν, οὐχ ὅταν κολαζώμεθα, ἀλγεῖν, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν. ἄκουσον γοῦν τοῦ Παύλου θρηνοῦντος, καὶ ἀποδυρομένου ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ὧν οὐκ ἔμελλε δώσειν δίκην. Οὐ γάρ εἰμι ἱκανός, φησι, καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν. ἄκουσον γοῦν καὶ τοῦ Δαβὶδ τῆς μὲν κολάσεως ἀπηλλαγμένου, ἐπειδὴ δὲ ἐνόμισε τῷ Θεῷ προσκεκρουκέναι, τὴν τιμωρίαν καθ' ἑαυτοῦ καλοῦντος, καὶ λέγοντος, Γενέσθω ἡ χείρ σου ἐν ἐμοί, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου. τὸ γὰρ προσκεκροῦσαι τῷ Θεῷ, τοῦ κολασθῆναι χαλεπώτερον. νῦν δὲ οὕτως ἀθλίως διακείμεθα, ὡς εἰ μὴ γεέννης φόβος ἦν, μηδὲ ἂν ἑλέσθαι ταχέως ποιῆσαί τι καλόν. διὰ γὰρ εἰ καὶ μηδενὸς ἕνεκεν ἑτέρου, τούτου γε ἕνεκεν γεέννης ἂν ἦμεν ἄξιοι, τὴν γέενναν μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ φοβούμενοι. ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ἀντιστρόφως. ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἑτέρως, διὰ τοῦτο τῇ γεέννῃ καταδικαζόμεθα· ὡς εἴγε τὸν Χριστὸν ἐφιλοῦμεν ὡς φιλεῖν ἐχρῆν, ἔγνωμεν ἂν ὅτι γεέννης χαλεπώτερον τὸ προσκροῦσαι τῷ φιλουμένῳ. ἐπειδὴ δὲ οὐ φιλοῦμεν, οὐκ ἴσμεν τῆς κολάσεως ταύτης τὸ μέγεθος. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ μάλιστα ὀδύρομαι καὶ θρηνῶ. καίτοι τί οὐκ ἐποίησεν ὁ Θεός, ὥστε φιληθῆναι παρ' ἡμῶν; τί δὲ οὐκ ἐμηχανήσατο; τί δὲ παρέλιπεν; ὑβρίσαμεν αὐτὸν μηδὲν ἠδικηκότα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσαντα μυρία καὶ ἀπόρρητα ἀγαθά· ἀπεστράφημεν καλοῦντα καὶ πανταχόθεν ἐφελκόμενον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἐκόλασεν, ἀλλὰ προσέδραμεν αὐτός, καὶ κατέσχε φεύγοντας, καὶ ἀπετιναξάμεθα, καὶ πρὸς τὸν διάβολον ἀπεπηδήσαμεν·

Margin: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

Ψαλμ. μη. ζ. — α. Κορ. ιε. θ. — β. Βασ. κδ. ιζ.

γρ. τοῦτο — γρ. ἐδείκνυεν. — γρ. -βῶς, ἵνα μήποτε — γρ. ἀπώλετο, — γρ. -λον αὐτῷ, ἢ — γρ. ἔχειν. — γρ. ὑμᾶς; — γρ. ποιήσομεν· εἰ γάρ τις αἴσθησιν εἶχε, καὶ νοῦν, τὴν γέενναν ὑπομεῖναι εἵλετο ἄν, ἢ ἐξ ὄψεως γενέσθαι τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἐπ. — γρ. -ληται τὸ πῦρ. — γρ. ἐπ' ἐμοί — γρ. Θεοῦ — γρ. κολαζόμεθα· — γρ. φιλοῦμεν — γρ. εὐηργέτησε τά

ἀπεπηδήσαμεν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη, ἀλλ᾽ ἔπεμψε μυρίους παρακαλοῦντας πάλιν, προ-
φήτας, ἀγγέλους, πατριάρχας· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν, ἀλλὰ καὶ
ὑβρίσαμεν τοὺς ἐλθόντας. ὁ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς ἀπέλυσεν, ἀλλ᾽, ὥσπερ οἱ σφοδροὶ
τῶν ἐραστῶν τῶν καταφρονουμένων, περιῄει πᾶσιν ἐντυγχάνων, τῷ οὐρανῷ, τῇ γῇ, τῷ Ἱερε-
5 μίᾳ, τῷ Μιχαίᾳ, οὐχ ἵνα βαρήσῃ, ἀλλ᾽ ἵνα ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀπολογήσηται, καὶ μετὰ
τῶν προφητῶν καὶ αὐτὸς προσῄει τοῖς ἀποστρεφομένοις αὐτὸν, εὐθύνας ἕτοιμος ὢν παρασχεῖν,
καὶ εἰς τῶν λόγων ἀξιῶν καθεῖναι, καὶ πρὸς ἅπαντα κεκωφωμένους εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν
διάλεξιν ἕλκων. Λαός γάρ μου, φησὶ, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; ἀποκρίθητί μοι. Μιχ. ϛ. γ.
μετὰ ταῦτα πάντα ἀπεκτείναμεν τοὺς προφήτας, ἐλιθάσαμεν, μυρία ἕτερα εἰργασάμεθα
10 "κακά. τί οὖν; ἀντὶ τούτων, οὐκέτι προφήτας, οὐκέτι ἀγγέλους, οὐκέτι πατριάρχας, ἀλλ᾽ (γ. ἀνηρέ.)
αὐτὸν ἔπεμψε τὸν υἱόν. ἀνῃρέθη καὶ "ὁ υἱὸς ἐλθὼν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔσβεσε τὸν ἔρωτα, ἀλλ᾽ (γ. αὐτὸς)
ἀνῆψε μειζόνως, καὶ ἐπιμένει παρακαλῶν μετὰ τὸ τὸν υἱὸν ἀναιρεθῆναι τὸν αὐτοῦ, καὶ δεόμε-
νος, καὶ πάντα ποιῶν ὑπὲρ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψαι. καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων, Ὑπὲρ Χρι- β. Κορ. ε. κ.
στοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι᾽ ἡμῶν, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. ἀλλ᾽
15 οὐδὲν τούτων ἡμᾶς κατήλλαξεν. ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς κατέλιπεν, ἀλλὰ μένει καὶ γέεν-
ναν ἀπειλῶν, καὶ βασιλείαν ἐπαγγελλόμενος, ἵνα κἂν οὕτως ἡμᾶς ἐφελκύσηται· ἡμεῖς δὲ ἀ-
ναλγήτως ἔτι διακείμεθα. τί ταύτης τῆς θηριωδίας χεῖρον γένοιτ᾽ ἄν; εἰ γὰρ ἄνθρωπος ταῦτα
ἐποίησεν, οὐκ ἂν αὐτοῦ πολλάκις ἐγενόμεθα δοῦλοι; τὸν δὲ Θεὸν ποιοῦντα ἀποστρεφόμεθα; ὢ τῆς
ῥαθυμίας, ὢ τῆς ἀγνωμοσύνης· οἱ διαπαντὸς μὲν ἐν ἁμαρτίαις καὶ πονηρίαις ζῶμεν, ἂν δέ
20 ποτέ τι καὶ ποιήσωμεν μικρὸν ἀγαθὸν, κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν, μετὰ πολλῆς τῆς καπη-
λείας ἐξετάζομεν, καὶ ἀκριβολογούμεθα περὶ τῆς ἀντιδόσεως, εἴγε ἔχει μισθόν τινα τὸ γι-
νόμενον. καὶ μὴν μείζων ὁ μισθὸς, ἐὰν μὴ ἐπ᾽ ἐλπίδι μισθῶν ποιῇς. "τὸ γὰρ ταῦτα λέ- (γ. τί γὰρ δεῖ ταῦτα)
γειν, καὶ ἀκριβολογεῖσθαι, μισθωτοῦ μᾶλλον ῥήματά ἐστιν, ἢ εὐγνώμονος οἰκέτου. δεῖ γὰρ πάν-
τα διὰ τὸν Χριστὸν ποιεῖν, οὐ διὰ τὸν μισθόν*. καὶ γὰρ καὶ γέενναν διὰ τοῦτο ἠπείλησε, καὶ βασιλείαν (* ἀλλὰ δι᾽ αὐτόν.)
25 ἐπηγγείλατο, ἵνα φιλῆται παρ᾽ ἡμῶν. φιλήσωμεν τοίνυν αὐτὸν, ὡς φιλεῖν χρή. τοῦτο γὰρ ὁ μέγας μι-
σθὸς, τοῦτο βασιλεία καὶ ἡδονὴ, τοῦτο τρυφὴ καὶ δόξα καὶ τιμὴ, τοῦτο φῶς, τοῦτο ἡ "μυριομακαριότης, (γ. μεγάλη μακαριότης,)
ἣν οὐ λόγος παραστῆσαι δύναται, οὐ νοῦς καταλαβεῖν. ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς εἰς τούτους "παρῆ- (γ. παρήχθ.)
λθον τοὺς λόγους, ἀνθρώποις μηδὲ ἀρχῆς καὶ δόξης καταφρονοῦσι τῆς παρούσης διὰ τὸν Χριστὸν,
βασιλείας κελεύων καταφρονεῖν. καίτοιγε οἱ μεγάλοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἐκεῖνοι, καὶ εἰς τοῦτο τὸ
30 μέτρον τῆς ἀγάπης ἔφθασαν. ἄκουσον γοῦν πῶς ὁ Πέτρος περὶ αὐτοῦ περικαίεται, καὶ ψυχῆς καὶ
ζωῆς καὶ πάντων αὐτὸν προτιθείς. καὶ ἡνίκα δὲ αὐτὸν ἠρνήσατο, οὐ διὰ τὴν κόλασιν ἐπέν-
θει, ἀλλ᾽ ὅτι τὸν ποθούμενον ἠρνήσατο, ὃ πάσης κολάσεως αὐτῷ πικρότερον ἦν. καὶ ταῦτα ἅ-
παντα πρὸ τῆς τοῦ "πνεύματος χάριτος ἐπεδείκνυτο, καὶ συνεχῶς "ἐπέκειτο λέγων, ποῦ ὑπάγεις; (γ. Χριστοῦ) (γ. ἐπικαλεῖτο)
καὶ πρὸ τούτου, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; καὶ πάλιν, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ. πάντα
35 γὰρ αὐτὸς ἦν αὐτοῖς, καὶ οὔτε οὐρανὸν, οὔτε βασιλείαν οὐρανῶν πρὸ τοῦ ποθουμένου "ἦγον. σὺ (γ. ἡγοῦντο.)
γάρ μοι πάντα ἐκεῖνα, φησί. καὶ τί θαυμάζεις εἰ Πέτρος οὕτω διέκειτο; καὶ γὰρ ὁ προφήτης ἄκου-
σον τί φησι· Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; καὶ "παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; ὃ δὲ λέγει, (ἴσ. πλὴν) Ψαλμ. οϐ. κε.
τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ τῶν ἄνω, οὐ τῶν κάτω οὐδενὸς ἐφίεμαι ἑτέρου, ἀλλ᾽ ἢ σοῦ μόνου. τοῦτό ἐστιν ἔρως, τοῦτο
ἐστὶ φιλία. ἂν οὕτω φιλήσωμεν, οὐ τὰ παρόντα μόνον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ μέλλοντα πρὸς τὸ φίλτρον ἐ-
40 κεῖνο ἡγησόμεθά τι εἶναι, καὶ τὴν βασιλείαν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα, ἐντρυφῶντες αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. καὶ (γ. -σωμεν)
πῶς ἔσται τοῦτο, φησίν; εἰ "ἐννοήσομεν ποσάκις αὐτὸν ὑβρίζομεν μετὰ μυρία ἀγαθὰ, αὐτὸς
δὲ ἔστηκε παρακαλῶν, ὁσάκις αὐτὸν παρατρέχομεν, αὐτὸς δὲ οὐ παρορᾷ, ἀλλ᾽ ἐπιτρέχει, καὶ ἐ-
φέλκεται, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπᾶται. ἂν γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογισώμεθα, δυνη-
σόμεθα τὸν πόθον ἀνάψαι τοῦτον. εἰ γὰρ ἄνθρωπος εὐτελὴς ἦν ὁ οὕτω φιλῶν, βασιλεὺς

ἐστὶν ὁ οὕτω φιλούμενος, οὐκ ἂν ᾐδέσθη "τὸ τοῦ ἔρωτος" μέγεθος; σφόδρα μὲν οὖν. ὅταν δὲ τοὐναντίον τι ᾖ, καὶ ἄφατον μὲν ἐκείνου τὸ κάλλος, καὶ ἡ δόξα, καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς, ἡμῶν δὲ πολλὴ ἡ εὐτέλεια, πῶς οὐχὶ μυρίας ἐσμὲν κολάσεως ἄξιοι οἱ οὕτως εὐτελεῖς, καὶ ἀπερριμμένοι, παρὰ τοιούτου μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ φιλούμενοι μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης, καὶ καταφρονοῦντες αὐτοῦ τῆς ἀγάπης; οὐδενὸς δεῖται ἐκεῖνος τῶν ἡμετέρων, καὶ οὐδὲ οὕτω παύεται ἡμῶν ἐρῶν· ἡμεῖς σφόδρα δεόμεθα τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀντεχόμεθα αὐτοῦ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ χρήματα αὐτοῦ προτιμῶμεν, καὶ φιλίας ἀνθρώπων, καὶ σώματος ἄνεσιν, καὶ δυναστείαν, καὶ δόξαν, τοῦ μηδὲν ἡμῶν προτιμῶντος. ἕνα γὰρ εἶχεν υἱὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον, καὶ οὐδὲ τούτου ἐφείσατο δι' ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ πολλὰ προτιμῶμεν. ἆρ' οὖν οὐκ εἰκότως γέεννα, καὶ κόλασις, εἰ καὶ διπλῆ, καὶ τριπλῆ ἦν, καὶ μυριάκις τοσαύτη; τί γὰρ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν, ὅταν τοῦ Σατανᾶ τὰ ἐπιτάγματα προτιμῶμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ νόμων, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἀφειδῶμεν, ἵνα προτιμήσωμεν τὰ τῆς πονηρίας ἔργα τοῦ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος; καὶ ποίας συγγνώμης τὰ τοιαῦτα ἄξια; ποίας ἀπολογίας; οὐδεμιᾶς. στῶμεν οὖν λοιπὸν μὴ κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ ἀνανήψωμεν, καὶ πάντα ἀναλογισάμενοι ταῦτα, δόξαν ἀναπέμψωμεν αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων (οὐ γὰρ ἀρκεῖ διὰ τῶν ῥημάτων) ἵνα καὶ τῆς δόξης ἀπολαύσωμεν τῆς παρ' αὐτοῦ· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[Margin: γρ. τὸ — γρ. μέγεθος;]

Λόγ. ϛ. 17 ΙΔΕ, ΣΥ ΙΟΥΔΑΙΟΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΗ, ΚΑΙ "ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ, 18 Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος "ἐκ τοῦ νόμου.

[Margin: γρ. ἐπαναπαύῃ — γρ. ὑπὸ]

Εἰπὼν ὅτι οὐδὲν λείπει τοῖς Ἕλλησι πρὸς τὸ σωθῆναι ἐὰν τοῦ νόμου ᾖ ποιητὴς, καὶ τὴν θαυμαστὴν σύγκρισιν ποιησάμενος ἐκείνην, τίθησι λοιπὸν καὶ τὰ σεμνὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ὧν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐφρόνουν. καὶ πρῶτον, "αὐτὸ τὸ ὄνομα* σφόδρα σεμνὸν ἦν, ὥσπερ νῦν ὁ Χριστιανισμός· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς προσηγορίας πολλὴ ἦν ἡ διαφορὰ καὶ τότε. διὸ καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ καθαιρεῖ. οὐ γὰρ εἶπε, σὺ Ἰουδαῖος εἶ, ἀλλ', ἐπονομάζῃ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ· τουτέστιν, ὡς φιληθεὶς παρ' αὐτοῦ, καὶ προτιμηθεὶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἐνταῦθα δέ μοι ἠρέμα δοκεῖ εἰς ἀπόνοιάν τε αὐτοὺς σκώπτειν, καὶ εἰς πολλὴν τὴν δοξομανίαν, ὅτι τῷ δώρῳ τούτῳ οὐκ εἰς τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτῶν, ἀλλ' εἰς τὸ τῶν ἄλλων κατεξανίστασθαι καὶ ὑπερορᾶν "κατεχρῶντο.

[Margin: γρ. αὐτῶν — * ὡς — γρ. ἀπεχρῶντο]

Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἐλάττωμα χωρὶς ἔργου· ἀλλ' ὅμως "ἐδόκει πλεονέκτημα εἶναι· διὸ καὶ μετ' ἀκριβείας αὐτὸ τίθησιν. οὐ γὰρ εἶπε, πράττεις, ἀλλὰ γινώσκεις καὶ δοκιμάζεις, οὐ, μετέρχῃ καὶ ποιεῖς.

[Margin: γρ. δοκεῖ]

19 Πέποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν. Πάλιν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι εἶ ὁδηγὸς τυφλῶν, ἀλλὰ πέποιθας, οὕτω κομπάζεις, φησί. πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἀπόνοια τῶν Ἰουδαίων. διὸ καὶ σχεδὸν αὐτὰ φθέγγεται τὰ ῥήματα, ἅπερ ἐκεῖνοι κομπάζοντες ἔλεγον. ὅρα γοῦν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τί λέγουσιν· Ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; καὶ μέγα ἐφρόνουν κατὰ πάντων. ὅπερ ἐλέγχων ὁ Παῦλος ἐπέθηκε τούτους μὲν ἐπαίρων, ἐκείνους δὲ καθαιρῶν, ἵνα οὕτω μᾶλλον αὐτῶν καθάψηται, καὶ βαρυτέραν ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν. διὸ πρόσεισιν αὔξων τὶ τοιοῦτο, καὶ πλεονάζων τῷ διαφόρως ἀπαγγέλλειν. Πέποιθας γὰρ σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει,

[Margin: Ἰωαν. θ. λδ.]

20 Παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. Οὐκ εἶπε πάλιν, ἐν τῷ συνειδότι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, καὶ

ἐν τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλ', ἐν τῷ νόμῳ. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησιν, ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγει,

21 Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἀποτομώτερον, ἐνταῦθα δὲ ἡμερώτερον κέχρηται τῷ λόγῳ. οὐ γὰρ εἶπε, καὶ μὴν διὰ τοῦτο μείζονος εἶ κολάσεως ἄξιος, ὅτι τοσαῦτα ἐγχειρισθεὶς, οὐδενὶ τούτων εἰς δέον κέχρησαι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον, ἐντρέπων καὶ λέγων, ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; σκόπει δέ μοι καὶ ἑτέρωθεν τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν. τὰ γὰρ πλεονεκτήματα τίθησι τῶν Ἰουδαίων ταῦτα, ἅπερ οὐ τῆς αὐτῶν σπουδῆς ἦν, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καὶ δείκνυσιν, οὐ μόνον περιττὰ ὄντα ἀμελοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ προσθήκην κολάσεως φέροντα. οὐ γὰρ τὸ Ἰουδαῖον καλεῖσθαι, αὐτῶν κατόρθωμα, οὐδὲ τὸ νόμον λαβεῖν, οὐδὲ τὰ ἄλλα ἅπερ ἀπηριθμήσατο νῦν, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος. καὶ πρώην μὲν τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ ἀκρόασις τοῦ νόμου, ἐὰν μὴ πρᾶξις προσῇ (οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, φησὶ, δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ) νῦν δὲ πολλῷ μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀκρόασις, ἀλλὰ καὶ ὃ πλέον τῆς ἀκροάσεως ἦν, ἡ διδασκαλία οὐδὲ αὐτὴ δυνήσεται προστῆναι τοῦ διδάσκοντος, μὴ πράττοντος ἅπερ, φησὶ, διδάσκει· καὶ οὐ μόνον οὐ προστήσεται, ἀλλὰ καὶ κολάσει μειζόνως. καλῶς δὲ καὶ ταῖς λέξεσι κέχρηται. οὐ γὰρ εἶπεν, ἔλαβες νόμον, ἀλλ', ἐπαναπαύῃ νόμῳ. καὶ γὰρ οὐκ ἔκαμνεν ὁ Ἰουδαῖος περιϊὼν, καὶ ζητῶν τὰ πρακτέα, ἀλλ' ἐξ εὐκολίας εἶχε τὸν νόμον δεικνύντα τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν φέρουσαν ὁδόν. εἰ γὰρ καὶ τὰ ἔθνη ἔχει τὸν τῆς φύσεως λογισμὸν (ὅθεν αὐτῶν καὶ πλεονεκτεῖ, χωρὶς ἀκροάσεως [ὡς] ποιοῦντα ἅπαντα) ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ μείζων εὐκολία ἦν. εἰ δὲ λέγεις, ὅτι οὐκ ἀκούω μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκω· καὶ τοῦτο αὐτὸ προσθήκη τιμωρίας. ἐπειδὴ γὰρ τούτῳ μέγα ἐφρόνουν, ἐντεῦθεν μάλιστα αὐτοὺς δείκνυσιν ὄντας καταγελάστους. ὅταν δὲ λέγῃ ὁδηγὸν τυφλῶν, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, τὸν ἐκείνων λέγει τῦφον. σφόδρα γὰρ ἀπεκέχρηντο τοῖς προσηλύτοις, καὶ ἀπὸ τούτων ἐκάλουν τὰ ὀνόματα αὐτούς. διὸ καὶ ἐπιδαψιλεύεται τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν εἶναι ἐγκωμίοις, εἰδὼς ὅτι μείζονος κατηγορίας ὑπόθεσις τὰ λεγόμενα. Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ· Ὥσπερ ἐάν τις τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἔχων, μηδὲν πρὸς ἐκείνην γράφοι· (οἱ δὲ μὴ πιστευθέντες αὐτὴν, καὶ χωρὶς τοῦ πρωτοτύπου μετ' ἀκριβείας αὐτὴν μιμοῦνται). εἶτα εἰπὼν τὰ πλεονεκτήματα ἅπερ εἶχον παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγει αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἅπερ (τὸν προφήτην) κατηγόρουν, ταῦτα εἰς μέσον φέρων. Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; 22 Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴδωλα, ἱεροσυλεῖς; Καὶ γὰρ σφόδρα ἦν ἀπηγορευμένον τῶν ἐν τοῖς εἰδωλείοις ἅπτεσθαι χρημάτων διὰ τὸ βδελυρόν· ἡ δὲ τῆς φιλοχρηματίας τυραννὶς, φησι, καὶ τοῦτον ὑμᾶς ἔπεισε καταπατῆσαι τὸν νόμον. Εἶτα τὸ πολὺ βαρύτερον, ὕστερον ἐπάγει λέγων,

Ισ. μιμοῦνται.

χ. ἡμᾶς

23 Ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; Δύο τέθεικεν ἐγκλήματα, μᾶλλον δὲ τρία· ὅτι τε ἀτιμάζουσι, καὶ ὅτι δι' ὧν ἐτιμήθησαν, καὶ ὅτι τὸν τιμήσαντα ἀτιμάζουσιν, ὅπερ ἦν ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ὑπερβολή. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ κατηγορεῖν οἴκοθεν, τὸν προφήτην ἐπήγαγεν αὐτῶν κατήγορον, νῦν μὲν ἐν βραχεῖ καὶ συντόμως καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, ὕστερον δὲ καὶ κατὰ μέρος, καὶ νῦν μὲν τὸν Ἡσαΐαν, μετὰ δὲ ταῦτα, τὸν Δαβίδ· ὅτε καὶ πλείονας ἐπεδείξατο τοὺς ἐλέγχους. ὅτι γὰρ, φησιν, οὐκ ἐγὼ λοιδορούμενος ὑμῖν ταῦτα λέγω, ἄκουσον τί φησιν Ἡσαΐας·

24 Ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα διπλῆ κατηγορία πάλιν. οὐ γὰρ μόνον αὐτοί, φησιν, ὑβρίζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους εἰς τοῦτο

Ησ. νβ. ε.

παρασκευάζουσι. τί τοίνυν τῆς διδασκαλίας ὄφελος, ὅταν ἑαυτοὺς μὴ διδάσκητε; ἀλλ' ἀνωτέρω μὲν τοῦτο εἶπε μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιέτρεψεν. οὐδὲ γὰρ μόνον ἑαυτούς, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρους διδάσκετε τὰ πρακτέα. καὶ τὸ πολλῷ χαλεπώτερον, ὅτι οὐ μόνον οὐ διδάσκετε τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία διδάσκετε, βλασφημεῖσθαι τὸν Θεόν, ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῷ νόμῳ. ἀλλ' ἡ περιτομὴ μέγα, φησίν. ὁμολογῶ κἀγώ, ἀλλὰ τότε, ὅταν ἔχῃ τὴν ἔνδον περιτομήν. καὶ σκόπει σύνεσιν, πῶς εὐκαίρως τὸν περὶ αὐτῆς εἰσήγαγε λόγον. οὐ γὰρ εὐθέως ἀπ' αὐτῆς ἤρξατο, ἐπειδὴ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ ὑπόληψις· ἀλλ' ἡνίκα ἔδειξεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ μείζονος προσκεκρουκότας, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίας αἰτίους, τότε λοιπὸν λαβὼν τὸν ἀκροατὴν κατεγνωκότα αὐτῶν, καὶ γυμνώσας τῆς προεδρίας, εἰσάγει τὸν περὶ τῆς περιτομῆς λόγον, θαρρῶν ὅτι οὐδεὶς αὐτῇ ψηφιεῖται λοιπόν, καί φησι,

25 Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς. Καίτοιγε ἐνῆν ἄλλως αὐτὴν ἐκβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν, τί γάρ ἐστιν ἡ περιτομή; μὴ γὰρ κατόρθωμά ἐστι τοῦ ἔχοντος; μὴ γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἐπίδειξις; καὶ γὰρ ἐν ἀώρῳ γίνεται ἡλικίᾳ, καὶ οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲ πάντες ἔμειναν ἀπερίτμητοι χρόνον πολύν. καὶ ἑτέρωθεν πολλαχόθεν ἴδοι τις ἂν αὐτὴν οὐ σφόδρα ἀναγκαίαν οὖσαν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐντεῦθεν αὐτὴν ἐκβάλλει, ἀλλ' ὅθεν μάλιστα ἐχρῆν, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς νίκης αὕτη· δεῖξαι ἐντεῦθεν αὐτὴν οὖσαν εὐκαταφρόνητον, ὅθεν αὐτοῖς αἰδέσιμος ἦν. καίτοιγε ἠδύνατο λέγειν, ὅτι καὶ οἱ προφῆται ἀπεριτμήτους καλοῦσιν Ἰουδαίους· ἀλλ' οὔπω τοῦτο τῆς περιτομῆς ἐστιν ἐλάττωμα, ἀλλὰ τῶν κακῶς αὐτὴν μετιόντων. τὸ δὲ ζητούμενον, δεῖξαι ὅτι ἐν ἀρίστῳ βίῳ οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει· τοῦτο δὴ κατασκευάζει λοιπόν. καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐ παράγει τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ πρότερον ἑτέρωθεν αὐτὴν προκαταβαλών, ὕστερον ἐκεῖνον τηρεῖ, ὅταν τὸν περὶ τῆς πίστεως εἰσάγῃ λόγον, οὕτω λέγων· Πῶς οὖν ἐλογίσθη ἡ πίστις τῷ Ἀβραάμ; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; ἕως μὲν γὰρ ἂν πρὸς τὸν ἐθνικὸν καὶ τὸν ἀκρόβυστον αὐτῇ ἀγωνίζεται, οὐδὲν βούλεται τούτων εἰπεῖν, ἵνα μὴ σφόδρα φορτικὸς ᾖ· ὅταν δὲ πρὸς τὴν πίστιν ἀπομάχηται, τότε μειζόνως πρὸς αὐτὴν ἀποδύεται. τέως μέντοι πρὸς τὴν ἀκροβυστίαν ἡ μάχη, διὸ καὶ ὑφειμένως προάγει τὸν λόγον, καί φησι,

Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν πράσσῃς τὸν νόμον· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε. Δύο γὰρ ἐνταῦθα ἀκροβυστίας καὶ δύο περιτομάς φησιν, ὥσπερ καὶ δύο νόμους. ἔστι γὰρ νόμος ὁ φυσικός, καὶ ἔστιν ὁ γραπτός· ἀλλὰ καὶ ὁ μέσος τούτων ὁ διὰ τῶν ἔργων. καὶ σκόπει πῶς αὐτοὺς τρεῖς τούτους δείκνυσι, καὶ εἰς μέσον ἄγει.

14 Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φησί. Ποῖον δὴ νόμον, εἰπέ μοι; τὸν γραπτόν. Φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ. Ποίου; τοῦ διὰ τῶν ἔργων. Οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες. Ποῖον; τὸν γραπτόν. Ἑαυτοῖς εἰσι νόμος. Πῶς; τῷ φυσικῷ κεχρημένοι.

15 Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου. Ποίου; τοῦ διὰ τῶν πράξεων. ἐκεῖνος γὰρ ἔξω κεῖται ὁ διὰ τῶν γραμμάτων, οὗτος δὲ ἔνδον ὁ διὰ τῆς φύσεως, ὁ δὲ, ἐν ταῖς πράξεσι. καὶ τὸν μὲν τὰ γράμματα ἀναγορεύει, τὸν δὲ ἡ φύσις, τὸν δὲ ἡ πρᾶξις. τούτου δὴ τοῦ τρίτου χρεία· δι' ὃν καὶ ἐκεῖνοι οἱ δύο, ὅ τε ἀπὸ φύσεως, ὅ τε τῶν γραμμάτων. κἂν οὗτος μὴ παρῇ, οὐδὲν ὄφελος ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ βλάβος μέγιστον. καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μέν, λέγων· Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· ἐπὶ δὲ τοῦ γραπτοῦ, Ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; οὕτω καὶ ἀκροβυστίαι δύο, μία μὲν ἡ φυσική, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ πράξεως. καὶ περιτομὴ μία μὲν ἡ ἐν τῇ σαρκί, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ προαιρέσεως. οἷόν τι λέγω· περιετμήθη τις ὀκταήμερος· αὕτη σαρκικὴ περιτομή. ἔπραξέ τις τὰ νόμιμα ἅπαντα· αὕτη διανοίας περιτομή, ἣν μάλιστα ὁ Παῦλος ζητεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ νόμος. ὅρα τοίνυν πῶς συγχωρήσας αὐτὴν τῷ λόγῳ, καθεῖλε τῷ πράγματι. οὐ γὰρ εἶπε

περιττόν

περιττὸν ἡ περιτομή, ἀνόνητον, ἄχρηστον· ἀλλὰ τί; Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς. Κατεδέξατο αὐτὴν πῶς λέγων, ὁμολογῶ καὶ οὐκ ἀντιλέγω, ὅτι καλὴ ἡ περιτομή· ἀλλὰ πότε; ὅταν καὶ τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν ἔχῃ.

Ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. Οὐκ εἶπεν, οὐκέτι ὠφελεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ αὐτὴν ὑβρίζειν· ἀλλὰ γυμνώσας αὐτῆς τὸν Ἰουδαῖον, τότε αὐτὸν βάλλει λοιπόν. ὅπερ οὐκέτι τῆς περιτομῆς ἦν ὕβρις, ἀλλὰ τοῦ διὰ τῆς ῥαθυμίας αὐτὴν ἀπολέσαντος. ὥσπερ οὖν τοὺς ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, εἶτα ἁλισκομένους ἐπὶ μεγίστοις ἐγκλήμασιν, οἱ δικάζοντες ἀφελόμενοι τῆς τῶν ἀξιωμάτων τιμῆς, τότε κολάζουσιν· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησεν. Εἰπὼν γάρ, ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἐπήγαγεν, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε, καὶ δείξας ἀπερίτμητον, καταδικάζει λοιπὸν ἀδεῶς.

26 Ὅταν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάττῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν περιτραπήσεται; Ὅρα τί ποιεῖ· οὐ λέγει ὅτι ἡ ἀκροβυστία τὴν περιτομὴν νικᾷ (τοῦτο γὰρ σφόδρα ἦν ἐπαχθὲς τοῖς τότε ἀκούουσιν) ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκροβυστία περιτομὴ γέγονε. καὶ ζητεῖ λοιπὸν τί ἐστι περιτομή, καὶ τί ἀκροβυστία· καὶ λέγει, ὅτι περιτομὴ πρᾶξίς ἐστιν ἀγαθή, καὶ ἡ ἀκροβυστία πρᾶξις πονηρά. καὶ πρότερον μεταστήσας εἰς τὴν περιτομὴν τὸν ἀκρόβυστον τὸν πράξεις ἔχοντα χρηστάς, καὶ τὸν ἐμπερίτομον τὸν ἐν διεφθαρμένῳ βίῳ εἰς τὴν ἀκροβυστίαν ἐξωθήσας, οὕτω τὴν νίκην δίδωσι τῷ ἀκροβύστῳ. καὶ οὐ λέγει τῷ ἀκροβύστῳ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρᾶγμα μέτεισιν οὕτω λέγων, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία σου εἰς περιτομὴν μετατραπήσεται; καὶ οὐκ εἶπε λογισθήσεται, ἀλλὰ τραπήσεται, ὅπερ ἐμφαντικώτερον ἦν· ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶπεν, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία λογίζεται, ἀλλά, γέγονε.

γρ. λογισθήσεται

γρ. αὐτοῦ

27 Καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία. Ὁρᾷς ὅτι δύο οἶδεν ἀκροβυστίας, τὴν μὲν ἐκ φύσεως, τὴν δὲ ἐκ προαιρέσεως; ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐκ φύσεως λέγει, ἀλλ' οὐχ ἵσταται μέχρι τούτου, ἀλλ' ἐπάγει, Τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; Ὅρα τὴν λεπτοτάτην αὐτοῦ σύνεσιν. οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὴν περιτομὴν κρινεῖ, ἀλλά, ἔνθα μὲν ἡ νίκη ἦν, τὴν ἀκροβυστίαν εἰσάγει, ἔνθα δὲ ἡ ἧττα ἦν, οὐκέτι τὴν περιτομὴν δείκνυσιν ἡττωμένην, ἀλλὰ τὸν αὐτὴν ἔχοντα Ἰουδαῖον, φειδόμενος διὰ τῶν ῥημάτων πλῆξαι τὸν ἀκροατήν. καὶ οὐκ εἶπε, σὲ τὸν νόμον ἔχοντα καὶ περιτομήν, ἀλλ' ἔτι ἡμερώτερον, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου· τουτέστι, καὶ ἀμύνει τῇ περιτομῇ ἡ τοιαύτη ἀκροβυστία, ἠδίκηται γάρ· καὶ βοηθεῖ τῷ νόμῳ, ἐπηρέασται γάρ. καὶ περιφανὲς ἵστησι τρόπαιον. ἡ γὰρ νίκη τότε ἐστὶ λαμπρά, ὅταν μὴ παρὰ Ἰουδαίου Ἰουδαῖος, ἀλλὰ παρὰ ἀκροβύστου κρίνεται· ὥσπερ ὅταν λέγῃ, Ἄνδρες Νινευῖται ἐγερθήσονται, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην. οὐκοῦν οὐ τὸν νόμον ἀτιμάζει (σφόδρα γὰρ αὐτὸν αἰδεῖται) ἀλλὰ τὸν εἰς τὸν νόμον ὑβρίζοντα. εἶτα ὅτε κατεσκεύασε ταῦτα σαφῶς, θαρρῶν λοιπὸν ὁρίζεται τί ποτέ ἐστιν ὁ Ἰουδαῖος· καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐχὶ τὸν Ἰουδαῖον, οὐδὲ τὴν περιτομήν, ἀλλὰ τὸν οὐκ Ἰουδαῖον, καὶ τὸν ἀπερίτμητον ἐκβάλλει. καὶ δοκεῖ μὲν ἀμύνειν αὐτῇ, καταλύει δὲ αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν, ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος ἔχων τὰς ψήφους. δείκνυσι γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν μέσον Ἰουδαίου καὶ ἀκροβύστου, ἀλλὰ καὶ ἀνώτερον ὄντα τὸν ἀκρόβυστον, ἐὰν αὐτῷ προσέχῃ, καὶ τοῦτον ὄντα ἀκριβῶς τὸν Ἰουδαῖον. διό φησιν,

γρ. -δαίοις

Ματθ. ιϛ. μα.

28 Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκί, περιτομή. Ἐνταῦθα αὐτοὺς πλήττει, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν ἅπαντα πράττοντας. 29 Ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ, Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. Τοῦτο δὲ εἰπών, ἐξέβαλε τὰ σωματικὰ ἅπαντα. καὶ γὰρ ἡ περιτομὴ ἐν τῷ φανερῷ, καὶ τὰ σάββατα, καὶ

αἱ θυσίαι, καὶ οἱ καθαρισμοί. ἅπερ ἅπαντα δι᾽ ἑνὸς ᾐνίξατο ῥήματος εἰπών, οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανε-
ρῷ Ἰουδαῖός ἐστιν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τῆς περιτομῆς πολὺς ἦν ὁ λόγος, ὅπουγε καὶ τὸ σάββατον αὐ-
τῇ παρεχώρει, εἰκότως τὰ πλείονα πρὸς αὐτὴν ἀποτείνεται. εἰπὼν δὲ, ἐν πνεύματι, προο-
δοποιεῖ λοιπὸν τῇ τῆς ἐκκλησίας πολιτείᾳ, καὶ τὴν πίστιν εἰσάγει. καὶ γὰρ αὕτη ἐν καρ-　κ. τὴν
δίᾳ καὶ πνεύματι τὸν ἔπαινον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἔχει. καὶ διατί μὴ ἔδειξεν, ὅτι ὁ κατορθῶν Ἕλλην 5　κ. -τείαν,
Ἰουδαίου κατορθοῦντος οὐκ ἔστιν ἐλάττων· ἀλλ᾽ ὅτι κατορθῶν Ἕλλην Ἰουδαίου παραβαίνοντος
κρείττων ἐστίν; ἵν᾽ ἀναμφίβολον ποιήσῃ τὴν νίκην. τούτου γὰρ ὁμολογηθέντος, ἐξ ἀνάγκης　κ. ἡ ἀλ
ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐκβάλλεται, καὶ δείκνυται ὅτι πανταχοῦ βίου χρεία. ὅταν γὰρ ὁ μὲν Ἕλ-
λην χωρὶς τούτων σώζηται, ὁ δὲ Ἰουδαῖος μετὰ τούτων κολάζηται, ἕστηκεν οὐδαμοῦ ὁ Ἰουδαϊσμός.
Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ, καὶ ἐνάρετον, καὶ τῶν νομικῶν παρατη- 10
ρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί.

κεφ. γ.

1 Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; Ἐπειδὴ πάντα ἐξέβαλε, τὴν ἀκρόασιν, τὴν
διδασκαλίαν, τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου, τὴν περιτομὴν, τὰ ἄλλα πάντα, διὰ τοῦ λέγειν, ὅτι ὁ
ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖος οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ, ὁρᾷ λοιπὸν ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν, καὶ
πρὸς αὐτὴν ἵσταται. τίς δέ ἐστιν ἡ ἀντίθεσις; εἰ μηδέν, φησιν, ὠφελεῖ ταῦτα, τίνος ἕνεκεν καὶ 15
ἐκλήθη τὸ ἔθνος, καὶ περιτομὴ ἐδόθη; τί οὖν ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὴν λύει; δι᾽ ὧν ἔλυσε καὶ τὰ ἀ-
νωτέρω. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν εἶπεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας, οὐ τὰ αὐτῶν κα-
τορθώματα (τὸ γὰρ Ἰουδαῖον ὀνομάζεσθαι, καὶ γινώσκειν τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζειν τὰ δια-
φέροντα, οὐκ αὐτῶν ἦν κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὅπερ καὶ ὀνειδίζων αὐτοῖς
ὁ προφήτης ἔλεγεν, Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς· 20
καὶ ὁ Μωϋσῆς πάλιν, Ἐρωτήσατε εἰ γέγονε κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο, φησιν, εἰ ἤκουσεν ἔθνος φωνὴν
Θεοῦ ζῶντος ἐκ μέσου πυρός, καὶ ἔζησε) τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. ὥσπερ γὰρ ὅτε ἔλεγε
περὶ τῆς περιτομῆς, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ δὲ περιτομὴ οὐδὲν ὠφελεῖ χωρὶς βίου, ἀλλά, περι-
τομὴ ὠφελεῖ μετὰ βίου, τὸ αὐτὸ μὲν δηλῶν, ἡμερώτερον δὲ· καὶ πάλιν, ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου
ᾖς, οὐκ εἶπεν οὐδὲν ὠφελῇ σὺ ὁ ἐμπερίτομος, ἀλλ᾽ ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε, καὶ 25
μετ᾽ ἐκεῖνο δὲ πάλιν, κρινεῖ, φησιν, ἡ ἀκροβυστία οὐχὶ τὴν περιτομὴν, ἀλλά σε τὸν παραβά-
την νόμου, τῶν μὲν νομίμων φειδόμενος, τοῖς δὲ ἀνθρώποις βάλλων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ.
ἀντιθεὶς γὰρ ἑαυτῷ τοῦτο, καὶ εἰπὼν, τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; οὐκ εἶπεν ὅτι οὐδὲν,　κ. αὐτῷ
ἀλλὰ συνέδραμε τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καὶ ἔδειξε καὶ κολαζομένους
ἀπὸ ταύτης τῆς προεδρίας. καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω, τὴν ἀντίθεσιν εἰς μέσον ἀγαγών. Τί 30
γὰρ τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, φησίν; ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;　κ. τὶ

2 Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. πρῶτον, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Εἶδες,
ὅπερ ἔφθην εἰπών, οὐδαμοῦ τὰ κατορθώματα αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας ἀ-
παριθμούμενον; τί δέ ἐστιν ἐπιστεύθησαν; ὅτι αὐτοῖς ἐνεχειρίσθησαν τὸν νόμον, ὅτι τοσούτου ἀξί-
ους ἐνόμιζεν, ὡς πιστεῦσαι χρησμοὺς αὐτοῖς ἄνωθεν κατενεχθέντας. καὶ οἶδα μὲν ὅτι τινὲς τὸ 35
ἐπιστεύθησαν οὐκ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λέγουσιν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν λογίων, τουτέστιν, ὅτι ἐπιστεύθη　κ. ἀξίων,
ὁ νόμος. ἀλλὰ τὸ ἑξῆς οὐκ ἀφίησι τοῦτο νομίζεσθαι. πρῶτον μὲν γάρ, κατηγορῶν αὐτῶν
ταῦτα λέγει, καὶ δεικνὺς πολλῆς μὲν ἄνωθεν ἀπολαύσαντας εὐεργεσίας, πολλὴν δὲ ἐπιδειξα-
μένους ἀγνωμοσύνην. ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἑξῆς τοῦτο δηλοῖ. ἐπήγαγε γάρ, 3 Τί γάρ
εἰ ἠπίστησάν τινες; Εἰ δὲ ἠπίστησαν, πῶς τινές φασιν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια; τί 40
οὖν φησιν; ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπίστευσεν, οὐχ ὅτι αὐτοὶ τοῖς λόγοις ἐπίστευσαν. ἐπεὶ πῶς　ἴσ. λογίοις
ἔχει λόγον τὸ ἑξῆς; καὶ γὰρ ἐπήγαγε, τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες; καὶ τὸ μετὰ τοῦτο δὲ τοῦτο δηλοῖ. προσ-
έθηκε γὰρ πάλιν λέγων, Μὴ γὰρ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει;

4 Μὴ γένοιτο. Τοῦτο τοίνυν ὃ ἐπιστεύθησαν, τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀνακηρύττει·

Ψαλμ. ρμζ. θ.
Δευτ. δ. κς.

σὺ δέ μοι σκόπει καὶ ἐνταῦθα σύνεσιν. τὴν γὰρ κατηγορίαν αὐτῶν οὐ παρ' ἑαυτοῦ πάλιν εἰσάγει,
ἀλλ' ὡς ἐξ ἀντιθέσεως ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, καὶ τί τὸ ὄφελος τῆς περιτομῆς ταύτης; οὐ
γὰρ ἐχρήσαντο αὐτῇ εἰς δέον. ἐπιστεύθησαν γὰρ τὸν νόμον, καὶ ἠπίστησαν. καὶ τέως οὐ σφοδρός ἐστι
κατήγορος, ἀλλ' ὡς τὸν Θεὸν ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων, οὕτω περιτρέπει εἰς αὐτοὺς τὴν
5 κατηγορίαν ἅπασαν. τί γὰρ ἐγκαλεῖς, φησιν, ὅτι ἠπίστησαν; καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν Θεόν; μὴ
γὰρ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀνατρέπει τῶν εὐεργετηθέντων ἡ ἀγνωμοσύνη; ἢ τὴν τιμὴν
ποιεῖ μὴ εἶναι τιμήν; τοῦτο γάρ ἐστι τό, μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει;
μὴ γένοιτο. ὡς ἂν εἴ ἔλεγέ τις, ἐγὼ τὸν δεῖνα ἐτίμησα. εἰ δὲ μὴ προσήκατο τὴν τιμὴν
ἐκεῖνος, τοῦτο ἐμοὶ κατηγορίαν οὐ φέρει, οὐδὲ λυμαίνεταί μου τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ἐ-
10 κείνου δείκνυσι τὴν ἀναισθησίαν. ὁ δὲ Παῦλος οὐ τοῦτο μόνον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλῷ πλέον.
ὅτι οὐ μόνον οὐ περιτρέπεται ἔγκλημα τῷ Θεῷ ἡ ἀπιστία ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ μείζονα δείκνυσιν
αὐτοῦ τὴν τιμὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅταν καὶ τὸν μέλλοντα αὐτὸν ἀτιμάζειν φαίνηται τι-
μῶν. εἶδες πῶς αὐτοὺς ἐποίησεν ὑπευθύνους ἐγκλημάτων, ἀφ' ὧν ἐκαλλωπίζοντο; εἴπερ
ὁ μὲν Θεὸς τοσαύτῃ περὶ αὐτοὺς ἐχρήσατο τῇ τιμῇ, ὡς μηδὲ τὸ μέλλον προορῶν ἀποσχέσθαι
15 τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας· αὐτοὶ δὲ τὴν τιμήσαντα, δι' ὧν ἐδύναντο, ὕβριζον. εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, τί γὰρ
εἰ ἠπίστησάν τινες; φαίνονται δὲ πάντες ἠπιστηκότες, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν ἱστορίαν λέγων, δό-
ξῃ σφοδρὸς αὐτῶν εἶναι κατήγορος ὡς ἐχθρός, ἐν τάξει λογισμοῦ καὶ συλλογισμοῦ τίθησι τὸ
ἐπὶ τῆς ἀληθείας γενόμενον, οὕτω λέγων, Γενέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄν-
θρωπος ψεύστης. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ λέγω, φησίν, ὅτι τινὲς ἠπίστησαν, ἀλλ', εἰ
20 βούλει, τίθει πάντας ἠπιστηκέναι· τὸ ἀληθὲς γενόμενον κατὰ συνδρομὴν συγχωρῶν, ἵνα
ἀνεπαχθὴς εἶναι δόξῃ, καὶ ἀνύποπτος. καὶ γὰρ οὕτω μᾶλλον δικαιοῦται, φησιν, ὁ Θεός. τί ἐστι δι-
καιοῦται; εἰ κρίσις γένοιτο, καὶ ἐξέτασις τῶν ὑπηργμένων τοῖς Ἰουδαίοις παρ' αὐτοῦ, καὶ τῶν παρ' αὐ-
τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων, τὰ νικητήρια ἔσται παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ πάντα.
καὶ δείξας τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, τότε καὶ τὸν προφήτην εἰσήγαγε τοῦ-
25 τοις ψηφιζόμενον, καὶ λέγοντα, Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνε- Ψαλμ. ν. γ'.
σθαί σε. αὐτὸς μὲν γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐποίησεν, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ οὕτως ἐγένοντο βελ-
τίους. εἶτα ἐκ τούτου πάλιν ἀντίθεσιν ἑτέραν ἀνακύπτουσαν εἰς μέσον ἄγει, καί φησιν,

5 Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπι-
φέρων τὴν ὀργήν (κατὰ ἄνθρωπον λέγω)

30 6 Μὴ γένοιτο. Ἄτοπον ἀτόπῳ λύει λοιπόν, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀσαφές, ἀναγκαῖον αὐ-
τὸ σαφέστερον εἰπεῖν. τοῦτο δέ ἐστιν ὅ φησιν· ἐτίμησε τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεός, ὕβρισαν αὐτὸν ἐ-
κεῖνοι. τοῦτο αὐτὸν ποιεῖ νικῆσαι, καὶ πολλὴν αὐτοῦ δείκνυσι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι καὶ τοιούτους
ὄντας ἐτίμησεν. οὐκοῦν ἐπειδὴ ὅτι ὑβρίσαμεν, φησιν, ἡμεῖς, καὶ ἠδικήσαμεν, διὰ τοῦτο ὁ Θε-
ὸς ἐνίκησε, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ λαμπρὰ ἐφάνη, τίνος * ἕνεκεν κολάζομαι, φησιν, αἴτιος
35 αὐτῷ τοῦ νικῆσαι γενόμενος δι' ὧν ὕβρισα; πῶς οὖν αὐτὸ λύει; ἑτέρῳ, ὅπερ ἔφην, ἀτόπῳ πά-
λιν. εἰ γὰρ αἴτιος, φησι, σὺ τῆς νίκης ἐγένου, καὶ μετὰ ταῦτα κολάζῃ, ἀδικία τὸ γινόμε-
νον. εἰ δὲ οὐκ ἄδικος, κολάζῃ δέ, οὐκέτι αἴτιος αὐτῷ τῆς νίκης γέγονας. καὶ ὅρα τὴν εὐ-
λάβειαν τὴν ἀποστολικήν. εἰπὼν γάρ, μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; ἐπή-
γαγε, κατὰ ἄνθρωπον λέγω· ὡς ἂν τις, φησι, κατὰ ἀνθρώπινον διαλεχθείη λογισμόν. πολὺ
40 γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δοκοῦντα εἶναι δίκαια ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ ἡ δικαιοκρισία, καὶ ἔχει τινὰς
καὶ ἑτέρους ἀπορρήτους λόγους. εἶτα ἐπειδὴ ἀσαφὲς ἦν, καὶ ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ λέγει πάλιν.

7 Εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ,
τί ἔτι κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι; Εἰ γὰρ ὁ Θεός, φησι, φιλάνθρωπος καὶ δίκαι-
ος ἐφάνη, καὶ ἀγαθός, ἐξ ὧν σὺ ἡμάρτηκας, οὐ μόνον οὐκ ὀφείλεις κολάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ εὐ-

* ἐν

κ. ἀδίκως κο- λάζῃ, ἐκεῖ

ἐργάζεσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀρεθήσεται τὸ ἄτοπον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πολλῶν περιφερόμενον, τὸ
ἐκ τῶν κακῶν εἶναι τὰ καλά, καὶ αἴτια τῶν καλῶν τὰ κακά. καὶ ἀνάγκη δὲ δυοῖν θάτερον, ἢ
κολάζοντα ἄδικον φαίνεσθαι, ἢ μὴ κολάζοντα, ἀπὸ τῶν ἡμετέρων κακῶν ἔχειν τὰ νικητή-
ρια. ἅπερ ἀμφότερα μεθ' ὑπερβολῆς ἄτοπα. ὅπερ δεικνὺς καὶ αὐτός, τοὺς πατέρας τῶν τοιού-
των ἐπεισήγαγε δογμάτων Ἕλληνας, ἀρκεῖν ἡγούμενος εἰς κατηγορίαν τῶν εἰρημένων, τὴν 5
ποιότητα τῶν προσώπων τῶν ταῦτα λεγόντων. τότε γὰρ ἡμᾶς κωμῳδοῦντες ἔλεγον, ὅτι
ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθοι τὰ ἀγαθά. διὸ καὶ τέθεικεν αὐτὸ σαφῶς οὕτω λέγων,

8 Εἰ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ
κακά, ἵνα ἔλθοι τὰ ἀγαθά· ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστιν.

Ῥωμ. ε. κ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, 10
κωμῳδοῦντες αὐτόν, καὶ ἑτέρᾳ γνώμῃ διαστρέφοντες τὸ εἰρημένον, ἔλεγον ὅτι δεῖ κακίας ἔ-
χεσθαι, ἵνα ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. ὁ δὲ Παῦλος οὐχ οὕτως ἔλεγε. διορθούμενος γοῦν αὐ-
Ῥωμ. ς. α. τό, φησί, Τί οὖν; ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο· ὑπὲρ γὰρ τῶν
παρελθόντων εἴρηκα [χ. εἰρήκαμεν] χρόνων, οὐχ ἵνα μηκέτι τοῦτο ποιῶμεν. ταύτης γοῦν ἀπάγων τῆς
ὑπονοίας, ἔφησεν αὐτὸ καὶ ἀδύνατον εἶναι λοιπόν. οἵτινες γάρ, φησιν, ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρ- 15
τίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; τῶν μὲν οὖν Ἑλλήνων εὐκόλως κατέδραμεν· ὁ γὰρ βίος αὐ-
τῶν σφόδρα διέφθαρτο. τῶν δὲ Ἰουδαίων εἰ καὶ ὁ βίος ἐδόκει παρημελῆσθαι, ἀλλ' ἦν προ-
καλύμματα τύπων μεγάλα, νόμος καὶ περιτομή, καὶ τὸ τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὡμιληκέναι, καὶ τὸ πάν-
των εἶναι διδασκάλους. διὰ τοῦτο καὶ τούτων αὐτοὺς ἐγύμνωσε, καὶ μᾶλλον ἔδειξεν ἐκ τούτων κο-
λαζομένους, εἰς ὃ καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον συνέκλεισεν. Εἰ γὰρ μὴ κολάζονται, φησί, τοι- 20
αῦτα ποιοῦντες, ἀνάγκη τὸν βλάσφημον ἐκεῖνον περιφέρεσθαι λόγον, τό, ποιήσωμεν τὰ κα-
κά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές, καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸ δίκην δώσουσι (τοῦτο γὰρ
ἐδήλωσεν εἰπών, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστιν) εὔδηλον ὅτι κολάζονται. Εἰ γὰρ οἱ λέγοντες,
τιμωρίας ἄξιοι, πολλῷ μᾶλλον οἱ πράττοντες. Εἰ δὲ ἄξιοι τιμωρίας, ὡς ἡμαρτηκότες
ἄξιοι. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ κολάζων, ἵνα καί τις ὑποπτεύσῃ τὴν ψῆφον, ἀλλ' ὁ Θεός 25
ὁ δικαίως πάντα ποιῶν. Εἰ δὲ δικαίως τιμωροῦνται, ἀδίκως ἐκεῖνα ἔλεγον ἅπερ ἔλε-
γον οἱ κωμῳδοῦντες ἡμᾶς. πάντα γὰρ ὁ Θεὸς ἔπραξε καὶ πράττει, ὥστε τὴν πολιτείαν
ἡμῶν διαλάμπειν καὶ ὀρθοῦσθαι πάντοθεν.

ΗΘΙΚΟΝ Μὴ τοίνυν ῥαθυμῶμεν. οὕτω γὰρ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀποστῆσαι δυνησόμεθα τῆς πλάνης.
ὅταν γὰρ ἐν μὲν ῥήμασι φιλοσοφῶμεν, ἐν δὲ ἔργοις ἀσχημονῶμεν, ποίοις ὀφθαλμοῖς αὐτοὺς 30
ὀψόμεθα; ποίοις στόμασι διαλεξόμεθα περὶ δογμάτων [χ. δογμάτων]; ἐρεῖ γὰρ πρὸς ἕκαστον ἡμῶν ὁ τὸ ἔλατ-
τον μὴ κατωρθωκώς, πῶς ἀξιοῖς περὶ τοῦ μείζονος * [μαθεῖν] διδάσκειν, ὁ μηδέπω μαθὼν ὅτι πλε-
ονεξία κακόν; πῶς περὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πραγμάτων φιλοσοφεῖς; ἀλλ' οἶδας ὅτι κακόν;
οὐκοῦν μεῖζον τὸ ἔγκλημα, ὅτι καὶ εἰδὼς πλημμελεῖς. καὶ τί λέγω τὸν Ἕλληνα; οὐδὲ γὰρ
οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι συγχωροῦσιν ἡμῖν ταύτης ἀπολαύειν τῆς παρρησίας, ὅταν ὁ βίος ἡμῶν 35
Ψαλ. μθ. ιζ. διεφθαρμένος ᾖ. Τῷ γὰρ ἁμαρτωλῷ, φησιν, εἶπεν ὁ Θεός, ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαι-
ώματά μου; ἀπηνέχθησάν ποτε αἰχμάλωτοι Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Περσῶν ἐπικειμένων καὶ ἀξι-
Ψαλ. ρλς. δ. ούντων ᾄδειν αὐτοῖς ἐκείνας τὰς θείας ᾠδάς, ἔλεγον· Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ
γῆς ἀλλοτρίας; Εἰ δὲ ἐν βαρβάρῳ γῇ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ θέμις οὐκ ἦν ᾄδειν, πολλῷ μᾶλ-
λον τὴν βάρβαρον ψυχήν. βάρβαρος γάρ ἐστιν ἡ ἀνηλεὴς ψυχή. Εἰ γὰρ τοὺς αἰχμα- 40
λώτους ὄντας, καὶ δούλους ἀνθρώπων ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ γενομένους ὁ νόμος ἐκάθισεν ἐν σιγῇ·
πολλῷ μᾶλλον τοὺς δούλους ὄντας τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ πολιτείᾳ γενομένους ἐπι-
στομίζεσθαι δίκαιον. καίτοι καὶ τὰ ὄργανα εἶχον τότε ἐκεῖνοι. ἐν γὰρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ
αὐτῆς, φησιν, ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐξῆν. οὐκοῦν οὐδὲ ἡμῖν,

καὶ

γ. στόματα — καὶ στόμα ἔχωμεν καὶ γλῶτταν, ἅπερ ἐστὶν ὄργανα τοῦ λόγου, θέμις παρρησιάζεσθαι, ἕως ἂν τῇ πάντων βαρβάρων τυραννικωτέρᾳ δουλεύωμεν ἁμαρτίᾳ. εἰπὲ γάρ μοι, τί πρὸς τὸν Ἕλληνα ἐρεῖς ἁρπάζων καὶ πλεονεκτῶν; ἀπόστηθι τῆς εἰδωλολατρείας; ἐπίγνωθι τὸν Θεόν, μηδὲ ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ πρόσιθι; ἆρ' οὖν οὐ γελάσεται καὶ ἐρεῖ, σαυτῷ ταῦτα διαλέγου
5 πρότερον; οὐ γάρ ἐστιν ἴσον Ἕλληνα ὄντα εἰδωλολατρεῖν, καὶ χριστιανὸν ὄντα τὸ αὐτὸ τοῦτο πλημμελεῖν. πῶς γὰρ δυνησόμεθα ἑτέρους ἀπαγαγεῖν τῆς εἰδωλολατρείας ἐκείνης, ἑαυτοὺς ταύτης οὐκ ἀπάγοντες; τοῦ γὰρ πλησίον ἡμεῖς ἐγγύτεροι ἑαυτοῖς. ὅταν οὖν ἑαυτοὺς μὴ πείθωμεν, πῶς ἑτέρους πείσομεν; εἰ γὰρ ὁ τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτοῦ μὴ προεστὼς καλῶς, οὐδὲ ἐκκλησίας ἐπιμελήσεται· πῶς ὁ μηδὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς προεστώς, ἑτέρους διορθῶσαι δυνήσεται;
10 μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴποις, ὅτι οὐ προσκυνεῖς εἴδωλον χρυσοῦν· ἀλλ' ἐκεῖνό μοι δεῖξον, ὅτι μὴ ποιεῖς ταῦτα ἅπερ ὁ χρυσὸς κελεύει. καὶ γὰρ διάφοροι εἰδωλολατρείας τρόποι, καὶ ὁ μὲν τὸν μαμμωνᾶν ἥγηται Κύριον, ὁ δὲ τὴν κοιλίαν Θεόν, ὁ δὲ ἑτέραν ἐπιθυμίαν χαλεπωτάτην. ἀλλ' οὐ καταθύεις αὐτοῖς βόας, καθάπερ οἱ Ἕλληνες· ἀλλὰ τὸ πολλῷ χαλεπώτερον τὴν σαυτοῦ κατασφάζεις ψυχήν. ἀλλ' οὐ κάμπτεις τὰ γόνατα καὶ προσκυνεῖς. ἀλλὰ μετὰ πλεί-
15 ονος ὑπακοῆς ποιεῖς πάντα ἅπερ ἂν ἐπιτάξωσι καὶ ἡ γαστήρ, καὶ τὸ χρυσίον, καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας τυραννίς. ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦτό εἰσι βδελυκτοί, ὅτι τὰ πάθη * ἐθεοποίουν, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν Ἀφροδίτην, τὸν δὲ θυμὸν Ἄρην, τὴν δὲ μέθην Διόνυσον προσειπόντες. — * ἡμῶν — γ. Ἄρεα,
εἰ δὲ οὐ γλύφεις εἴδωλα σύ, καθάπερ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τοῖς αὐτοῖς ὑποκύπτεις πάθεσι, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ μέλη πόρνης ποιῶν, καὶ ταῖς ἄλλαις σεαυτὸν πλύνων
20 παρανομίαις. διὸ παρακαλῶ τῆς ἀτοπίας τὴν ὑπερβολὴν ἐννοήσαντας φεύγειν τὴν εἰδωλολατρείαν· οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ τὴν πλεονεξίαν· φεύγειν δὲ μὴ τὴν ἐν χρήμασι πλεονεξίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἐπιθυμίᾳ πονηρᾷ, καὶ τὴν ἐν ἱματίοις, καὶ τὴν ἐν τραπέζῃ, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι. καὶ γὰρ πολλῷ χαλεπωτέραν δώσομεν δίκην ἡμεῖς μὴ πειθόμενοι τοῖς τοῦ Κυρίου νόμοις. Ὁ γὰρ δοῦλος, φησίν, ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, — Κολοσ. γ. ε. — γ. τραπέζαις, — Λυκ. ιβ. μζ.
25 καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς. ἵν' οὖν καὶ τὴν κόλασιν ταύτην διαφύγωμεν, καὶ ἑτέροις καὶ ἑαυτοῖς γενώμεθα χρήσιμοι, πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντες ἑλώμεθα τὴν ἀρετήν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

30 Λογ. ζ. 9 ΤΙ ΟΥΝ; ΠΡΟΕΧΟΜΕΘΑ; ΟΥ ΠΑΝΤΩΣ. ΠΡΟῃτιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι, 10 Καθὼς γέγραπται, οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδὲ εἷς, 11 Οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. 12 Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. 13 Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ
35 αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν· 14 Ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει, 15 Ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· 16 Σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, 17 Καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· 18 Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

40

Κατηγόρησεν

Κατηγόρησεν Ἑλλήνων, κατηγόρησεν Ἰουδαίων, ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν τὴν δικαιοσύνην λοιπὸν τὴν διὰ τῆς πίστεως. εἰ γὰρ μήτε ὁ τῆς φύσεως ὤνησε νόμος, μήτε ὁ γραπτὸς ἐποίησέ τι πλέον, ἀλλ' ἀμφότεροι τοὺς οὐκ εἰς δέον αὐτοῖς χρησαμένους ἐβάρησαν, καὶ μείζονος ἔδειξαν κολάσεως ὄντας ἀξίους, ἀναγκαία λοιπὸν ἡ διὰ τῆς χάριτος σωτηρία. εἰπὲ τοίνυν αὐτήν, ὦ Παῦλε, καὶ δεῖξον. ἀλλ' οὐδέπω θαρρεῖ, τὸ ἰταμὸν τῶν Ἰουδαίων ὑφορώμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτῶν πάλιν ἄγει τὸν λόγον. καὶ πρότερον εἰσάγει κατήγορον τὸν Δαβὶδ ταῦτα λέγοντα διὰ πολλῶν, ἅπερ ἐν βραχεῖ πάντα εἶπεν Ἠσαΐας, ἰσχυρὸν κατασκευάζων αὐτοῖς χαλινόν, ὥστε μὴ ἀποπηδῆσαι, μηδὲ τῶν περὶ τῆς πίστεως γυμναζομένων λόγων λοιπὸν ἀποσκιρτῆσαί τινα τῶν ἀκουόντων, ἱκανῶς ταῖς τῶν προφητῶν προκατειλημμένοι κατηγορίαις. καὶ γὰρ τρεῖς τίθησιν ὑπερβολὰς ὁ προφήτης, ὅτι τε πάντες ὁμοῦ τὰ κακὰ ἔπραττον, λέγων, καὶ ὅτι οὐκ ἀνέμιξαν τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν μόνην μετῄεσαν, καὶ ὅτι μετ' ἐπιτάσεως ταύτην ἁπάσης. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν, εἰ πρὸς ἑτέρους ταῦτα εἴρηται; ἐπήγαγεν,

[margin: γ. κατειλημ-]

19 Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Διά τοι τοῦτο μετὰ τὸν Ἠσαΐαν τὸν ὡμολογημένως πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενον, ἐπεισήγαγε τὸν Δαβίδ, ἵνα δείξῃ καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ὄντα ἀκολουθίας. ποία γὰρ ἦν ἀνάγκη, φησίν, ἑτέρων κατηγορεῖν τὸν εἰς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν ἀποσταλέντα προφήτην; οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἑτέροις ἐδόθη ἀλλ' ὑμῖν. τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, οἴδαμεν ὅτι ὅσα ὁ προφήτης λέγει, ἀλλ' ὅσα ὁ νόμος λαλεῖ; ὅτι τὴν παλαιὰν πᾶσαν νόμον καλεῖν εἴωθεν ὁ Παῦλος. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι, Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε; καὶ ἐνταῦθα τοὺς ψαλμοὺς νόμον ἐκάλεσεν εἰπών, οἴδαμεν ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Εἶτα δείκνυσιν οὐδὲ ἁπλῶς ταῦτα λεγόμενα κατηγορίας ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα τῇ πίστει προοδοποιήσῃ πάλιν ὁ νόμος. τοσαύτη τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν καινὴν ἡ συμφωνία, ὅτι καὶ αἱ κατηγορίαι καὶ οἱ ἔλεγχοι διὰ τοῦτο πάντως ἐγένοντο, ἵνα λαμπρὰ παρὰ τοῖς ἀκούουσιν ἀνοιγῇ τῆς πίστεως ἡ θύρα. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα Ἰουδαίους ἀπώλεσε τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς (ὅπερ οὖν καὶ προϊὼν ἔλεγεν, ὅτι ἀγνοοῦντες τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν) προλαβὼν καὶ ὁ νόμος καὶ ὁ προφήτης προκατέβαλον αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ κατέστειλαν αὐτῶν τὸ φύσημα, ἵνα εἰς ἔννοιαν τῶν οἰκείων ἐλθόντες ἁμαρτημάτων, καὶ τὴν ἀπόνοιαν πᾶσαν κατακενώσαντες, καὶ ἰδόντες ἑαυτοὺς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντας, μετὰ πολλῆς προθυμίας προσδράμωσι τῷ τὴν ἄφεσιν αὐτοῖς τῶν ἁμαρτημάτων παρέχοντι, καὶ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως καταδέξωνται). τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα αἰνιττόμενος ὁ Παῦλος ἔλεγεν,

[margin: γ. ἡμετ. — γ. ἡμῖν. — Γαλ. δ. κβ. — γ. συμφωνία — γ. -λον — γ. -λον]

Οἴδαμεν ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Ἐνταῦθα γὰρ δείκνυσιν αὐτοὺς τῆς μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων παρρησίας ἐρήμους ὄντας, ἐν δὲ τοῖς ῥήμασιν ἀλαζονευομένους μόνον, καὶ ἀναισχυντοῦντας. διὸ καὶ κυρίως ἐχρήσατο τῇ λέξει, εἰπών, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, τὴν ἀναίσχυντον αὐτῶν καὶ δυσκάθεκτον μεγαληγορίαν δηλῶν, καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας ἐπιστομιζομένην αὐτῶν γλῶτταν. καθάπερ γὰρ ῥεῦμα ἀφόρητον, οὕτως αὕτη ἐφέρετο. ἀλλ' ἐνέφραξεν αὐτὴν ὁ προφήτης. ὅταν δὲ λέγῃ Παῦλος, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἥμαρτον ἵνα φραγῇ αὐτῶν τὸ στόμα, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, ἵνα μὴ ἀγνοῶσιν ἁμαρτάνοντες τοῦτο αὐτό. Καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ.

Οὐκ εἶπεν Ἰουδαῖος, ἀλλὰ πᾶσα ἡ φύσις. τὸ μὲν γάρ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, ἐκείνοις
ἐστὶν αἰνιττόμενον, εἰ καὶ μὴ φανερῶς αὐτὸ τέθειται, ὥστε μὴ τραχύτερον γενέσθαι τὸν λόγον. τὸ
δέ, ἵνα ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων εἴρηται.
οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ καταστεῖλαι τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν· ὅταν καὶ ἐνταῦθα μηδὲν ἔχωσι
5 πλέον τῶν ἑλλήνων, ἀλλ᾽ ὁμοίως ὦσι προδεδομένοι κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας λόγον. ὁ γὰρ ὑ-
πόδικος κυρίως ἂν ἐκεῖνος λέγοιτο, ὁ μὴ δυνάμενος ἀρκεῖν ἑαυτῷ πρὸς ἀπολογίαν, ἀλ-
λὰ τῆς ἑτέρου δεόμενος βοηθείας· οἷα ἦν καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα, ἀπολωλεκότων ἡμῶν τὰ
πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα.

20 Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Πάλιν ἐφήλατο τῷ νόμῳ, μετὰ φει-
10 δοῦς μέν (οὐ γὰρ αὐτοῦ κατηγορία τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἰουδαίων ῥαθυμίας) πλὴν
ἀλλ᾽ ὅμως ἐσπούδακεν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ μέλλει τὸν περὶ τῆς πίστεως εἰσάγειν λόγον, δεῖξαι
αὐτὸν σφόδρα ἠσθενηκότα. εἰ γὰρ αὐχεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ, φησίν, αὐτός σε μᾶλλον καται-
σχύνει· ἐστηλίτευσέ σου τὰς ἁμαρτίας ἐκπομπεύει. ἀλλ᾽ οὐκ εἶπεν οὕτω τραχέως, ἀλλ᾽ ὑφει-
μένως πάλιν, διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. οὐκοῦν καὶ ἡ κόλασις μείζων, ἀλλὰ πα-
15 ρὰ τῶν Ἰουδαίων. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἴσχυσε τὸ φανερὰν σοι ποιῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, σὸν δὲ ἦν
λοιπὸν τὸ φυγεῖν. μὴ φυγὼν τοίνυν, μᾶλλον ἐπεσπάσω τὴν κόλασιν, καὶ τὸ τοῦ νόμου κατόρ-
θωμα γέγονέ σοι μείζονος ἐφόδιον τιμωρίας. ὅτε τοίνυν τὸν φόβον ηὔξησε, τότε λοιπὸν ἐπά-
γει τὰ τῆς χάριτος, ἐν πολλῇ καταστήσας ἐπιθυμίᾳ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καί
φησι,

20 21 Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται. Μέγα ἐνταῦθα ἐ-
φθέγξατο, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς κατασκευῆς. εἰ γὰρ οἱ ἐν νόμῳ ζῶντες οὐ μόνον οὐκ
ἔφυγον κόλασιν, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐβαρήθησαν, πῶς ἐστι χωρὶς νόμου μὴ μόνον τιμωρίαν φυ-
γεῖν, ἀλλὰ καὶ δικαιωθῆναι; δύο γὰρ ἄκρα ἐνταῦθα τέθεικε, καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, καὶ τὸ χωρὶς
νόμου τούτων τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπε δικαιοσύνη, ἀλλὰ δικαιοσύνη
25 Θεοῦ, ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου μείζονα δείξας τὴν δωρεάν, καὶ δυνατὴν τὴν ὑπό-
σχεσιν. πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά. καὶ οὐκ εἶπεν ἐδόθη, ἀλλὰ πεφανέρωται, τὸ τῆς και-
νοτομίας ὑποτεμνόμενος ἔγκλημα. τὸ γὰρ πεφανερωμένον, ὡς παλαιὸν καὶ κρυπτό-
μενον φανεροῦται. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑξῆς δείκνυσιν οὐ πρόσφατον ὂν τοῦτο.
εἰπὼν γάρ, πεφανέρωται, ἐπήγαγε,

30 Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ νῦν ἐδόθη, θορυ-
βηθῇς, φησι, μηδὲ ὡς πρόσκαιρον καὶ ξένον πρᾶγμα ταραχθῇς. ἄνωθεν γὰρ αὐτὸ καὶ ὁ νό-
μος καὶ οἱ προφῆται προέλεγον. καὶ τὰ μὲν ἔδειξε διὰ τῆς κατασκευῆς ταύτης, τὰ δὲ μέλλει·
ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν παραγαγὼν τὸν Ἀββακοὺμ λέγοντα, Ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται·
ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα, τὸν Ἀβραάμ, τὸ Δαβίδ, καὶ αὐτοὺς περὶ τούτων διαλεγομένους ἡμῖν.
35 καὶ γὰρ πολὺς τῶν προσώπων τούτων ὁ λόγος ἦν παρ᾽ αὐτοῖς. ὁ μὲν γὰρ ἦν πατριάρχης καὶ προφή-
της, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ προφήτης. καὶ αἱ ἐπαγγελίαι δὲ αἱ περὶ τούτων πρὸς ἀμφοτέρους τούτους
ἦσαν γεγενημέναι. διὸ καὶ ὁ Ματθαῖος ἀρχόμενος τοῦ εὐαγγελίου ἀμφοτέρων τούτων μέμνηται
πρῶτον, καὶ τότε κατ᾽ ἀκολουθίαν παράγει τοὺς προγόνους. εἰπὼν γάρ, Βίβλος γενέσεως Ματθ. α. α.
Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀνέμεινεν εἰπὼν μετὰ τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰσαάκ, καὶ τὸν Ἰακώβ, ἀλλὰ μετὰ τὸν
40 Ἀβραὰμ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσε· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ τὸν Δαβὶδ
τέθεικεν, οὕτω λέγων, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ, καὶ τότε ἤρξατο καταλέγειν τὸν Ἰσαάκ, καὶ τὸν
Ἰακώβ, καὶ τοὺς ἑξῆς ἅπαντας. διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐνταῦθα αὐτοὺς περιστρέφει συνεχῶς, καί
φησι, δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἵνα δὲ μή τις εἴ-
πῃ, καὶ πῶς αὐτοὶ μηδὲν συντελοῦντες εἰς τὸ προκείμενον, σωζόμεθα, δείκνυσι καὶ ἡμᾶς εἰσφέ-
ροντας

*ἐκλύων.

ροντας οὐ μικρὸν εἰς τοῦτο, τὴν πίστιν λέγω. εἰπὼν γοῦν, 22 Δικαιοσύνη Θεοῦ, ἐπήγαγε, Διὰ τῆς πίστεως, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας.

Πάλιν ἐνταῦθα θορυβεῖται ὁ Ἰουδαῖος, οὐδὲν ἐξαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἔχων, καὶ μετὰ τῆς οἰκουμένης ἀριθμούμενος ἁπάσης. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο πάθοι, συστέλλει πάλιν αὐτὸν τῷ φόβῳ, ἐπάγων, * Οὐ γάρ ἐστι διαστολή. 23 Πάντες γὰρ ἥμαρτον. Μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ Ἕλλην, ὁ δεῖνα ὁ Σκύθης, ὁ δεῖνα ὁ Θρᾷξ· ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἅπαντες. εἰ γὰρ καὶ νόμον ἔλαβες, ἓν μόνον ἔμαθες ἀπὸ τοῦ νόμου, τὸ εἰδέναι τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τὸ φυγεῖν αὐτήν. εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι εἰ καὶ ἡμαρτάνομεν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ἐκεῖνοι, ἐπήγαγε, Καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ὥστε εἰ καὶ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἥμαρτες, ἀλλὰ τῆς δόξης ὁμοίως ἀποστερῇ. τῶν γὰρ προσκεκρουκότων εἶ· ὁ δὲ προσκεκρουκὼς οὐ τῶν δοξαζομένων, ἀλλὰ τῶν κατῃσχυμμένων. ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς· διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα σε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλω, ἀλλ' ἵνα δείξω τοῦ δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν. διὸ καὶ ἐπήγαγε, 24 Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, 25 Ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ὅρα διὰ πόσων κατασκευάζει τὸ εἰρημένον. πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου· οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος ταῦτα, ἵνα ἀτονήσῃ, ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ πάντα δυνάμενος. Θεοῦ γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, φησί. δεύτερον ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· μὴ γάρ, ἐπειδὴ χωρὶς νόμου ἤκουσας, φοβηθῇς. καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ νόμῳ τοῦτο δοκεῖ. τρίτον ἀπὸ τῶν θυσιῶν τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν προβάτων ἐκείνων καὶ τῶν μόσχων. εἰ γὰρ ἀλόγων σφαγαί, φησιν, ἁμαρτίας ἔλυον, πολλῷ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦτο. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, λυτρώσεως, ἀλλ' ἀπολυτρώσεως, ὡς μηκέτι ἡμᾶς ἐπανελθεῖν πάλιν ἐπὶ τὴν αὐτὴν δουλείαν. καὶ ἱλαστήριον δι' αὐτὸ τοῦτο καλεῖ, δεικνύς, ὅτι εἰ ὁ τύπος τοσαύτην εἶχεν ἰσχύν, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια τὸ αὐτὸ ἐπιδείξεται. δηλῶν δὲ πάλιν οὐ νεώτερον ὂν τοῦτο, οὐδὲ καινόν, φησι, Προέθετο. Καὶ εἰπών, προέθετο ὁ Θεός, καὶ δείξας τοῦ πατρὸς ὂν τὸ κατόρθωμα, τὸ αὐτὸ δείκνυσι καὶ τοῦ υἱοῦ ὄν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ προέθετο, ὁ δὲ Χριστὸς ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι τὸ πᾶν κατώρθωσεν.

26 Εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Τί ἐστιν ἔνδειξις τῆς δικαιοσύνης; ὥσπερ ἔνδειξις πλούτου, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι πλούσιον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλουσίους ποιεῖν· καὶ ζωῆς, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι ζῶντα, ἀλλὰ καὶ νεκροὺς ζωοποιεῖν· καὶ δυνάμεως, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς δυναμοῦν· οὕτω καὶ δικαιοσύνης ἔνδειξις, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑτέρους ἐν ἁμαρτίαις κατασαπέντας ἐξαίφνης δικαίους ποιεῖν. τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύων ἐπήγαγε τίς ἐστιν ἔνδειξις· * Τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε. οὐ γὰρ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως. μηδὲ φεῦγε τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. διπλοῦν γὰρ αὐτῆς τὸ ἀγαθόν· ὅτι καὶ κοῦφόν ἐστι, καὶ πᾶσι προκείμενον. μηδὲ αἰσχύνου καὶ ἐρυθρία. εἰ γὰρ αὐτὸς ἐνδείκνυται τοῦτο ποιῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ ἐναβρύνεται, καὶ ἐγκαλλωπίζεται, πῶς σὺ καταδύῃ καὶ ἐγκαλύπτῃ ἐφ' ᾧ ὁ δεσπότης σου δοξάζεται; ἐπάρας τοίνυν τὸν ἀκροατὴν διὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἔνδειξις τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ τὰ γινόμενα, πάλιν τῷ φόβῳ ὠθεῖ τὸν ὀκνοῦντα καὶ ἀναδυόμενον προσελθεῖν, οὕτω λέγων·

Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων. Ὁρᾷς πῶς συνεχῶς ἀναμιμνήσκει τῶν πλημμελημάτων αὐτούς; ἀνωτέρω μὲν λέγων, διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, μετὰ ταῦτα δέ, ὅτι πάντες ἥμαρτον, ἐνταῦθα δὲ σφοδρότερον. οὐδὲ γὰρ εἶπε, διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ διὰ τὴν πάρεσιν, τουτέστι, τὴν νέκρωσιν. οὐκέτι γὰρ ὑγιείας ἐλπὶς ἦν, ἀλλ' ὥσπερ σῶμα παραλυθὲν τῆς ἄνωθεν ἐδεῖτο χειρός· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ νεκρωθεῖσα.

καὶ

* καὶ λέγων,

κ. -τὰς καταπίπτοντας

* εἰς

καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅπερ ἐν τάξει θεὶς αἰτίας, δείκνυσι μεῖζον ὂν κατηγόρημα. τί δὲ τοῦ-
τό ἐστι; τὸ ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ τὴν πάρεσιν γεγενῆσθαι. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησιν,
ὅτι οὐκ ἀπελαύσατε πολλῆς ἀνοχῆς, καὶ χρηστότητος· τὸ δὲ, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, τὴν πολλὴν
γ. δύναμιν — δεικνύντός ἐστιν" ἀνοχὴν καὶ φιλανθρωπίαν. ὅτε γὰρ ἀπεγνώσθημεν, φησι, καὶ καιρὸς
5 ἀποφάσεως ἦν, καὶ ηὐξήθη τὰ κακὰ, καὶ ἐπληρώθησαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε τὴν ἑαυτοῦ δύνα-
μιν ἐπεδείξατο, ἵνα μάθῃς πόση παρ' αὐτῷ τῆς δικαιοσύνης ἡ περιουσία. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρ-
χῇ γενόμενοι τοῦτο οὕτω θαυμαστὸν ἂν ἐφάνη καὶ παράδοξον, ὡς νῦν, ὅτε πάσης ἰατρείας ἐξη-
λέγχθη τρόπος.

27 Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη, φησί· διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί, ἀλλὰ
10 διὰ νόμου πίστεως. Πολὺς ἀγὼν τῷ Παύλῳ δεῖξαι ὅτι τοσοῦτον ἡ πίστις ἴσχυσεν, ὅ-
σον οὐδὲ ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ νόμος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι δικαιοῖ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ
τῆς πίστεως, ἐπιλαμβάνεται τοῦ νόμου πάλιν. καὶ οὐ λέγει, ποῦ οὖν τὰ κατορθώματα τῶν
γ. μεγαλορρημονοῦντας — Ἰουδαίων; ποῦ ἡ δικαιοπραγία; ἀλλὰ ποῦ ἡ καύχησις; πανταχοῦ δεικνὺς μεγαληγοροῦν-
τας μόνον ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων ἔχοντας, καὶ μηδὲν ἐπιδεικνυμένους ἔργον. καὶ εἰπὼν, ποῦ οὖν
15 ἡ καύχησις, οὐκ εἶπεν ἠφανίσθη, καὶ ἀπώλετο, ἀλλ', ἐξεκλείσθη, ὅπερ ἀκαιρίας μᾶλλόν
ἐστιν. οὐκέτι γὰρ ἔχει καιρόν. ὥσπερ τῆς κρίσεως ἐπιστάσης, οὐκέτι καιρὸν ἔχουσιν οἱ με-
τανοῆσαι βουλόμενοι· οὕτω καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐνεχθείσης λοιπὸν, καὶ πάντων μελλόντων ἀ-
πόλλυσθαι, καὶ παραγενομένου τοῦ ταῦτα χάριτι λύοντος τὰ δεινὰ, οὐκέτι καιρὸν εἶχον ἐ-
κεῖνοι προβάλλεσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου διόρθωσιν. εἰ γὰρ ἐχρῆν ἰσχυρίζεσθαι τούτοις,
20 πρὸ τῆς παρουσίας ἐχρῆν· ἐλθόντος δὲ τοῦ διὰ τῆς πίστεως σώζοντος, ἀνῄρητο λοιπὸν ὁ τῶν
ἀγώνων καιρός. ὡς γὰρ ἐληλεγμένων ἁπάντων, οὕτω τῇ χάριτι σώζει. διὸ καὶ
νῦν ἦλθεν, ἵνα μὴ λέγωσιν, ἐν ἀρχῇ παραγενομένου, ὅτι δυνατὸν ἦν διὰ νόμου
σωθῆναι, καὶ πόνοις οἰκείοις καὶ κατορθώμασι. ταύτην οὖν ἐπιστομίζων αὐτῶν τὴν
ἀναισχυντίαν, ἔμεινε χρόνον πολύν· ὥστε μετὰ τὸ διὰ πάντων ἐλεγχθῆναι σαφῶς οὐκ
25 ἀρκοῦντας ἑαυτοῖς, τότε σῶσαι διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος. διὸ καὶ ἀνωτέρω λέγων, εἰς ἔνδειξιν
τῆς δικαιοσύνης, ἐπήγαγεν, ἐν τῷ νῦν καιρῷ. εἰ δὲ ἀντιλέγοιέν τινες, ταὐτὸν ποιοῦσιν, ὥσπερ
ἂν εἴ τις μεγάλα ἡμαρτηκὼς, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀπολογήσασθαι ἐν δικαστηρίῳ, ἀλλὰ κα-
τακριθεὶς καὶ κολάζεσθαι μέλλων, εἶτα ἀπὸ δωρεᾶς βασιλικῆς ἀφεθεὶς ἀναισχυντοίη με-
τὰ τὴν ἄφεσιν καυχώμενος, καὶ λέγων μηδὲν ἡμαρτηκέναι. πρὶν ἢ γὰρ ἐλθεῖν τὴν δω-
30 ρεὰν, ἀποδεῖξαι ἔδει· ἐλθούσης δὲ, οὐκ ἂν ἔχοι καιρὸν καυχᾶσθαι λοιπόν. ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν
Ἰουδαίων γέγονεν. ἐπειδὴ γὰρ οἴκοθεν ἦσαν προδεδομένοι, διὰ τοῦτο παραγέγονεν, αὐτῷ τῷ
παραγενέσθαι τὴν καύχησιν ἀναιρῶν. ὁ γὰρ λέγων διδάσκαλος εἶναι νηπίων, καὶ ἐν τῷ νόμῳ
καυχώμενος, καὶ παιδευτὴν ἀφρόνων ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁμοίως ἐκείνοις δεηθεὶς τοῦ διδάξαν-
τος καὶ σώσαντος, οὐκ ἂν ἔχοι τοῦ καυχᾶσθαι πρόφασιν. εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου ἡ περι-
35 τομὴ ἀκροβυστία ἐγένετο, πολλῷ μᾶλλον νῦν. καὶ γὰρ ἐξ ἑκατέρων βέβληται τῶν καιρῶν.
εἰπὼν δὲ ὅτι ἐξεκλείσθη, δείκνυσι καὶ πῶς. πῶς οὖν ἐξεκλείσθη, φησί; διὰ ποίου νόμου;
τῶν ἔργων; οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. ἰδοὺ καὶ τὴν πίστιν νόμον ἐκάλεσεν ἐμφιλοχω-
ρῶν τοῖς ὀνόμασιν, ὥστε παραμυθήσασθαι τὴν δοκοῦσαν εἶναι καινοτομίαν. τίς δὲ ὁ τῆς πίστεως
νόμος; διὰ χάριτος σώζεσθαι. ἐνταῦθα τὸ δυνατὸν δείκνυσι τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ μόνον ἔσω-
40 σεν, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε καὶ εἰς καύχησιν ἤγαγε, καὶ οὐδὲ ἔργων δεηθεὶς, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας
μόνον. ταῦτα δὲ λέγει, καὶ τὸν πιστεύσαντα Ἰουδαῖον μετριάζειν παρασκευάζων, καὶ τὸν μὴ πιστεύ-
σαντα καταστέλλων, ὡς αὐτὸν ἐφελκύσασθαι. ὁ μὲν γὰρ σωθεὶς, ἂν μεγάλα φρονῇ τῷ νόμῳ προσέ-
χων, ἀκούσεται ὅτι αὐτὸς αὐτοῦ τὸ στόμα ἐνέφραξεν, αὐτὸς αὐτοῦ κατηγόρησεν, αὐτὸς αὐτοῦ τὴν σω-
τηρίαν ἀπηγόρευσε, καὶ τὸ καύχημα ἐξέκλεισεν· ὁ δὲ μὴ πιστεύσας πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν τούτων τα-
πεινωθεὶς,

πεινωθεὶς, προσαχθῆναι τῇ πίστει δυνήσεται. Εἶδες πόση τῆς πίστεως ἡ περιουσία; πῶς
ἀπέστησε τῶν προτέρων, μηδὲ καυχᾶσθαι ἐπ' αὐτοῖς ἀφεῖσα;

28 Λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.

Ὅτε ἔδειξεν ἀνωτέρους ὄντας ἀπὸ τῆς πίστεως, τῶν Ἰουδαίων, τότε λοιπὸν μετὰ πολλῆς
τῆς παῤῥησίας καὶ περὶ αὐτῆς διαλέγεται, καὶ τὸ δοκοῦν ἐνταῦθα θορυβεῖν, πάλιν ἰᾶται. καὶ 5
γὰρ δύο ταῦτα τὰ ταράττοντα ἦν Ἰουδαίους· ἓν μὲν, εἰ τοὺς μετ' ἔργων μὴ σωθέντας δυνατὸν
χωρὶς ἔργων σωθῆναι· ἕτερον δὲ, εἰ τοὺς ἀκροβύστους δίκαιον τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι τοῖς ἐν
τοσούτῳ χρόνῳ συντραφεῖσι τῷ νόμῳ· ὃ πολλῷ τοῦ προτέρου μᾶλλον αὐτοὺς ἐξετάραττε.
διὰ τοῦτο ἐκεῖνο κατασκευάσας, ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἔξεισιν· ὅπερ οὕτως ἐθορύβει τοὺς Ἰουδαίους,
ὡς καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν πίστιν ταύτης ἕνεκεν ἐγκαλέσαι τῆς ὑποθέσεως, Κορνηλίου 10
καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἕνεκεν πραγμάτων. τί οὖν φησι; λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄν-
θρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. οὐκ εἶπεν Ἰουδαῖον, ἢ τὸν ὑπὸ τὸν νόμον ὄντα, ἀλλ' ἐξαγαγὼν τὸν
λόγον εἰς εὐρυχωρίαν, καὶ τῇ οἰκουμένῃ τὰς θύρας ἀνοίξας τῆς σωτηρίας, φησὶν ἄνθρωπον,
τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄνομα θείς· εἶτα ἀπὸ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν, μὴ τεθεῖσαν ἀντίθεσιν
λύει. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν Ἰουδαίους ἀκούσαντας ὅτι πάντα ἄνθρωπον ἡ πίστις δικαιοῖ, δυσχε- 15
ραίνειν καὶ σκανδαλίζεσθαι, ἐπήγαγεν,

29 Ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων; Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, διὰ τί γάρ σοι τοῦτο ἄτοπον
εἶναι δοκεῖ, τὸ πάντα ἄνθρωπον σώζεσθαι; μὴ γὰρ μερικός ἐστιν ὁ Θεός; ἐκ τούτου δεικνὺς, ὅτι
βουλόμενοι τοῖς ἔθνεσιν ἐπηρεάζειν, τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν λυμαίνονται μᾶλλον, εἴπερ μὴ συγ-
χωροῖεν αὐτὸν πάντων εἶναι Θεόν. εἰ δὲ πάντων ἐστὶ, καὶ προνοεῖται πάντων. εἰ δὲ προνοεῖ- 20
ται πάντων, πάντας ὁμοίως σώζει διὰ τῆς πίστεως. διὰ τοῦτό φησιν,

Ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν. Οὐ γάρ ἐστι μερικὸς, οἷοι τῶν
Ἑλλήνων μῦθοι, ἀλλὰ κοινὸς ἁπάντων καὶ εἷς. διὸ καὶ ἐπάγει, κ. θεοί.

30 Ἐπείπερ εἷς ὁ Θεός· Τουτέστιν, ὁ αὐτὸς καὶ τούτων κἀκείνων δεσπότης. εἰ δὲ
τὰ παλαιά μοι λέγεις, καὶ τότε κοινὰ τὰ τῆς προνοίας ἦν, εἰ καὶ διαφόρως. καὶ γάρ σοι νό- 25
μος ἐδόθη γραπτὸς, κἀκείνοις νόμος φυσικός. καὶ οὐδὲν ἔλαττον εἶχον, εἴγε ἐβούλοντο, ἀλλὰ
καὶ νικᾷν ἠδύναντο· διὸ καὶ ἐπήγαγε τοῦτο αὐτὸ αἰνιττόμενος, Ὃς δικαιώσει περιτομὴν
ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. Τῶν ἔμπροσθεν περὶ ἀκροβυστίας καὶ πε-
ριτομῆς εἰρημένων * ἀναμνήσας, δι' ὧν ἔδειξεν οὐδεμίαν οὖσαν διαφοράν. εἰ δὲ τότε οὐδε- * αὐτοῖς
μία ἦν διαφορὰ, πολλῷ μᾶλλον νῦν. ὅπερ καὶ σαφέστερον κατασκευάζων νῦν, ἀπέδειξεν 30
ὁμοίως ἑκάτερον τῆς πίστεως δεόμενον.

31 Νόμον οὖν καταργοῦμεν, φησι, διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νόμον ἱστῶ-
μεν. Εἶδες σύνεσιν ποικίλην καὶ ἄφατον; αὐτὸ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ἱστῶμεν, ἔδειξεν οὐχ ἑ-
στῶτα, ἀλλὰ καταλελυμένον. καὶ ὅρα τῆς Παύλου δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μεθ'
ὅσης κατασκευάζει περιουσίας ἃ βούλεται. δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐ λυμαινομέ- 35
νην τῷ νόμῳ τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ βοηθοῦσαν αὐτῷ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸν τῇ πίστει προοδο-
ποιοῦντα. καθάπερ γὰρ αὐτὸς προλαβὼν αὐτῇ ἐμαρτύρησε (μαρτυρουμένη γὰρ ὑπὸ τοῦ
νόμου καὶ τῶν προφητῶν, φησιν) οὕτω καὶ αὕτη αὐτὸν ἀτονοῦντα ἔστησε. καὶ πῶς ἔστησε, φησι; τί
ἦν τοῦ νόμου τὸ ἔργον, καὶ τίνος ἕνεκεν ἅπαντα ἔπραττεν; ὥστε δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον.
ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τοῦτο οὐκ ἴσχυσε· πάντες γάρ, φησιν, ἥμαρτον. ἡ πίστις δὲ ἐλθοῦσα αὐ- 40
τὸ κατώρθωσεν. ὁμοῦ γάρ τις ἐπίστευσε, καὶ ἐδικαιώθη. οὐκοῦν ἔστησε τοῦ νόμου τὸ θέλημα,
καὶ δι' ὃ πάντα ἔπραττεν ἐκεῖνος, τοῦτο αὐτὴ εἰς τέλος ἤγαγεν. οὐκ ἄρα αὐτὸν κατήργη-
σεν, ἀλλ' ἀπήρτισε. τρία τοίνυν ἐνταῦθα ἀπέδειξε, καὶ ὅτι χωρὶς νόμου δυνατὸν δικαιωθῆ-
ναι, καὶ ὅτι τοῦτο οὐκ ἴσχυσεν ὁ νόμος, καὶ ὅτι ἡ πίστις αὐτῷ οὐ μάχεται. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μά-

λιστα

λιστα τοὺς Ἰουδαίους ἐθορύβει, τὸ δοκεῖν ἀπεναντίας αὐτῷ τὴν πίστιν εἶναι, δείκνυσι πλέον ἢ βούλεται ὁ Ἰουδαῖος, οὐ μόνον οὐκ οὔσας ἐναντίας, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμαχόν τε καὶ συνεργὸν οὖσαν, ὃ μάλιστα ἐπόθουν ἀκοῦσαι.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλ' ἐπεὶ μετὰ τὴν χάριν ταύτην δι' ἧς ἐδικαιώθημεν, καὶ πολιτείας χρεία· ἀξίαν ἐπιδειξώμεθα τῆς δωρεᾶς τὴν σπουδήν. ἐπιδειξόμεθα δὲ, ἂν τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀγάπην μετὰ πολλῆς φυλάττωμεν τῆς σπουδῆς. ἀγάπη δέ ἐστιν, οὐ ψιλὰ ῥήματα, οὐδὲ προσρήσεις ἁπλῶς, ἀλλὰ προστασία καὶ δι' ἔργων ἐπίδειξις· οἷον, τὸ πενίαν λύειν, τὸ νοσοῦσι συναμύνειν, τὸ κινδύνων ἀπαλλάττειν, τὸ ἐν περιστάσεσιν οὖσι παρίστασθαι, τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων καὶ χαίρειν μετὰ χαιρόντων. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπης· καίτοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι τοῦτο, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων· σφόδρα μέντοι μέγα ἐστὶ, καὶ φιλοσόφου δεόμενον γνώμης. καὶ πολλοὺς ἂν εὕροιμεν τὸ μὲν πικρότερον ἀνύοντας, πρὸς τοῦτο δὲ ἀτονοῦντας. πολλοὶ γὰρ κλαίουσι μὲν μετὰ κλαιόντων, οὐκέτι δὲ καὶ μετὰ χαιρόντων χαίρουσιν, ἀλλὰ δακρύουσιν ἑτέρων χαιρόντων· ὅπερ ἐστὶ βασκανία καὶ φθόνος. οὐ τοίνυν μικρὸν κατόρθωμα, τοῦ ἀδελφοῦ χαίροντος χαίρειν, ἀλλὰ καὶ θατέρου μεῖζον· τάχα δὲ οὐ τοῦ κλαίειν μόνον μετὰ κλαιόντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραστῆναι ἐν κινδύνοις μεῖζον. πολλοὶ γοῦν κινδυνεύουσι μὲν συνεκινδύνευσαν, εὐδοκιμούντων δὲ ἐδήχθησαν. τοσαύτη ἡ τῆς βασκανίας τυραννίς. καίτοι τὸ μὲν πόνων ἐστὶ καὶ ἱδρώτων, τοῦτο δὲ προαιρέσεως καὶ γνώμης μόνον. ἀλλ' ὅμως τὸ χαλεπώτερον ὑπομείναντες πολλοὶ, τὸ εὐκολώτερον τοῦτο οὐκ ἤνυσαν, ἀλλὰ τήκονται καὶ ἀπόλλυνται ὅταν ἑτέρους εὐδοκιμοῦντας ἴδωσιν, ὅταν ἐκκλησίαν ὠφελουμένην ὁλόκληρον ἢ λόγῳ ἢ καὶ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ· οὗ τί χεῖρον γένοιτ' ἄν; οὐδὲ γὰρ τῷ ἀδελφῷ λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος μάχεται. τοῦτο οὖν ἐννοήσας παῦσαι τῆς νόσου· καὶ εἰ μὴ τὸν πλησίον βούλει, σαυτὸν γοῦν ἀπάλλαξον τῶν μυρίων κακῶν. τί πόλεμον ἐπεισάγεις σου τοῖς λογισμοῖς; τί θορύβου τὴν ψυχὴν πληροῖς; τί χειμῶνα ἐργάζῃ; τί ἄνω καὶ κάτω ποιεῖς; πῶς δυνήσῃ διακείμενος οὕτως, ἁμαρτιῶν ἄφεσιν αἰτῆσαι; εἰ γὰρ τοῖς τὰ εἰς αὐτοὺς μὴ συγχωροῦσιν οὐδὲ αὐτὸς ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι ποίαν ἄφεσιν δώσει; ἐσχάτης γὰρ τοῦτο πονηρίας ἀπόδειξις. οἱ τοιοῦτοι μετὰ τοῦ διαβόλου πολεμοῦσι τὴν ἐκκλησίαν· τάχα δὲ καὶ πολλῷ χεῖρον. τὸν μὲν γὰρ καὶ φυλάττεσθαι δυνατόν· οὗτοι δὲ τὸ προσωπεῖον φιλίας ὑποδύντες, λάθρα τὴν πυρὰν ἀνάπτουσιν, ἑαυτοὺς προτέρους εἰς τὴν κάμινον ἐμβάλλοντες, καὶ νοσοῦντες νόσον οὐ μόνον ἐλεηθῆναι μὴ δυναμένην, ἀλλὰ καὶ πολὺν τὸν γέλωτα ἔχουσαν. τί γὰρ ὠχριᾷς, εἰπέ μοι, καὶ τρέμεις, καὶ περιδεὴς ἕστηκας; τί γέγονε δεινόν; ὅτι λαμπρὸς ὁ ἀδελφὸς, καὶ περιφανὴς, καὶ δόκιμος; οὐκοῦν στεφανοῦσθαι δεῖ, καὶ χαίρειν, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζειν, ὅτι τὸ μέλος τὸ σὸν λαμπρὸν καὶ περιφανές. ἀλλὰ ἀλγεῖς ὅτι ὁ Θεὸς δοξάζεται; ὁρᾷς ποῦ τείνει ὁ πόλεμος; ἀλλ' οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς, φησὶν, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς δοξάζεται. ἀλλὰ διὰ τούτου πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβαίνει ἡ δόξα· οὐκοῦν καὶ ὁ παρὰ σοῦ πόλεμος. ἀλλ' οὐ τοῦτό με λυπεῖ, φησὶν, ἀλλὰ δι' ἐμοῦ τὸν Θεὸν ἐβουλόμην δοξάζεσθαι. οὐκοῦν χαῖρε εὐδοκιμοῦντος τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ δοξάζεται καὶ διὰ σοῦ πάλιν ὁ Θεὸς, καὶ πάντες ἐροῦσιν, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τοιούτους ἔχων οἰκέτας, φθόνου πάντος ἀπηλλαγμένους, τοῖς ἀλλήλων συνηδομένους καλοῖς. καὶ τί λέγω τὸν ἀδελφόν; εἰ γὰρ καὶ πολέμιος ἦν καὶ ἐχθρὸς, ὁ δὲ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐδοξάζετο, φίλον ἔδει ποιήσασθαι διὰ τοῦτο. σὺ δὲ τὸν φίλον ἐχθρὸν ποιεῖς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δοξάζεται διὰ τῆς εὐδοκιμήσεως ἐκείνου; κἂν μὲν τὸ σῶμά τις θεραπεύσῃ τὸ σὸν κακῶς ἔχον, κἂν ἐχθρὸς ᾖ, τῶν πρώτων αὐτὸν ἡγήσῃ φίλων εἶναι λοιπόν· τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα καλλωπίζοντα, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ φίλον ὄντα, ἐχθρὸν ἡγῇ; καὶ πῶς ἂν ἑτέρως τὸν πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπεδείξω πόλεμον; διὰ τοῦτο κἂν σημεῖά τις ποιῇ, κἂν παρθενίαν, κἂν νηστείαν, κἂν χαμευνίαν ἐπιδείξηται, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέ-

γρ. προσώπον

γρ. διὸ σοὶ δεῖ καὶ

γρ. -λον

λους διὰ ταύτης τῆς ἀρετῆς φθάσῃ, πάντων ἔσται ἐναγέστερος, τοῦτο ἔχων τὸ ἐλάττωμα, καὶ
μοιχοῦ, καὶ πόρνου, καὶ λῃστοῦ, καὶ τυμβωρύχου παρανομώτερος. καὶ ἵνα μή τις ὑπερβολὴν
καταγνῷ τοῦ λόγου, ἐκεῖνο ἂν ἡδέως ἐροίμην ὑμᾶς, εἰ πῦρ καὶ δίκελλαν τις λαβών, τοῦ-
τον καθῄρει καὶ ἐνεπίμπρα τὸν οἶκον, καὶ τουτὶ κατέσκαπτε τὸ θυσιαστήριον, οὐκ ἂν λίθοις
ἕκαστος αὐτὸν ἔβαλλε τῶν παρόντων ὡς ἐναγῆ καὶ παράνομον; τί οὖν ἂν τοῦ πυρὸς τούτου δα- 5
πανητικωτέραν τις φέρῃ φλόγα, τὴν βασκανίαν λέγω, οὐχὶ λίθων οἰκοδομὰς καθαιροῦ-
σαν, οὐδὲ χρυσοῦν θυσιαστήριον κατασκάπτουσαν, ἀλλὰ τὸ πολὺ καὶ τῶν τοίχων, καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου τιμιώτερον, τῶν διδασκάλων τὴν οἰκοδομὴν ἀνατρέπουσαν καὶ λυμαινομέ-
νην, ποίας ἂν εἴη συγγνώμης ἄξιος; μὴ γάρ μοι λεγέτω τις, ὅτι πολλάκις ἐπιχειρήσας
οὐκ ἴσχυσεν. ἀπὸ γὰρ τῆς γνώμης τὰ πράγματα κρίνεται. ἐπεὶ καὶ ὁ Σαοὺλ ἀπέκ- 10
τεινε τὸν Δαβίδ, εἰ καὶ μὴ ἐπέτυχεν. οὐκ ἐννοεῖς, εἰπέ μοι, ὅτι τοῖς προβάτοις ἐπιβου-
λεύεις τοῦ Χριστοῦ, τῷ ποιμένι πολεμῶν; καὶ τοῖς προβάτοις ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ αἷμα ἐξέ-
χεεν ὁ Χριστὸς, καὶ πάντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἡμᾶς ἐκέλευσεν; οὐκ ἀναμιμνήσκεις
σαυτὸν ὅτι ὁ μὲν δεσπότης σου, τὴν δόξαν τὴν σὴν ἐζήτησε καὶ οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, σὺ δὲ οὐ τὴν
τοῦ δεσπότου ζητεῖς, ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ; καίτοι εἰ τὴν ἐκείνου ἐζήτεις, τότε ἂν καὶ τῆς σῆς ἐπέ- 15
τυχες· τὴν δὲ σὴν ζητῶν πρὸ τῆς ἐκείνου, οὐδὲ ταύτης ἀπολαύσῃ ποτέ. τίς οὖν ἔσται θε-
ραπεία τούτου; κοινῇ πάντες εὐξώμεθα, καὶ μίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἀνενέγκωμεν φωνὴν, ὡς ὑπὲρ
τῶν ἐνεργουμένων. καὶ γὰρ οὗτοι ἀθλιώτερον διάκεινται ἐκείνων, ὅσῳ καὶ προαιρέσεώς ἐστιν
ἡ μανία. εὐχῆς γὰρ δεῖται τὸ νόσημα τοῦτο, καὶ πολλῆς τῆς δεήσεως. εἰ γὰρ ὁ μὴ φιλῶν τὸν
ἀδελφὸν, ἐὰν χρήματα κενώσῃ, κἂν ἐν μαρτυρίῳ διαλάμψῃ, οὐδὲν ἀνύει πλέον· ὁ καὶ 20
πολεμῶν τῷ μηδὲν ἠδικηκότι ἐννόησον πόσης ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιος. οὗτος καὶ ἐθνικῶν
χείρων. εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας οὐδὲν πλέον ἡμᾶς ἀφίησιν ἐκείνων ἔχειν, ὁ τοῖς
φιλοῦσι βασκαίνων ποῦ στήσεται, εἰπέ μοι; καὶ γὰρ τοῦ πολεμεῖν χεῖρόν ἐστι τὸ βασκαίνειν. ὁ μὲν
γὰρ πολεμῶν, τῆς αἰτίας λυθείσης δι' ἣν ὁ πόλεμος, καὶ τὴν ἔχθραν κατέλυσεν· ὁ δὲ βάσκα-
νος οὐδέποτε ἂν γένοιτο φίλος. καὶ ὁ μὲν τὴν μάχην φανερὰν ἐπιδείκνυται, ὁ δὲ συνεσκιασμέ- 25
νην· καὶ ὁ μὲν αἰτίαν πολλάκις ἔχει εἰπεῖν εὔλογον τοῦ πολέμου, ὁ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ μανίαν καὶ
γνώμην σατανικήν. τίνι οὖν ἄν τις τὴν τοιαύτην παραβάλοι ψυχήν; ποίᾳ ἐχίδνῃ; ποίᾳ
ἀσπίδι; ποίῳ σκώληκι; τίνι κανθάρῳ; οὔτε γὰρ ἐναγέστερον, οὔτε πονηρότερόν τι τῆς τοιαύτης
ψυχῆς. τοῦτο γὰρ, τοῦτο τὰς ἐκκλησίας ἀνέτρεψε, τοῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο ἀδελφικὴν
ὥπλισε χεῖρα, καὶ αἵματι δικαίου δεξιὰν βαπτισθῆναι ἐποίησε, καὶ νόμους ἀνέσπασε φύσεως, 30
καὶ τῷ θανάτῳ τὰς θύρας ἀνέῳξε, καὶ τὴν ἀρὰν ἐκείνην εἰς ἔργον ἤγαγε, καὶ οὔτε ὠδίνων, οὔτε
γονέων, οὔτε ἄλλου τινὸς ἀναμνησθῆναι τὸν ἄθλιον εἴασεν ἐκεῖνον, ἀλλ' οὕτως αὐτὸν ἐξε-
βάκχευσε, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγεν οἶστρον, ὡς καὶ τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος καὶ λέγοντος, Πρὸς
σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ, μηδὲ οὕτως ἐνδοῦναι. καίτοιγε καὶ τοῦ ἐγκλήματος
αὐτὸν ἀφῆκε, καὶ τὸν ἀδελφὸν ὑπέταξεν. ἀλλ' ὅμως οὕτως ἀνίατον τὸ νόσημα τοῦτο, ὡς καὶ 35
μυρίων φαρμάκων ἐπικειμένων, τὴν οἰκείαν ἀναβλύζει σηπεδόνα. τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀλγεῖς,
ὦ πάντων ἀθλιώτερε σύ; ὅτι ἐτιμήθη ὁ Θεός; ἀλλὰ τοῦτο γνώμης σατανικῆς. ἀλλ' ὅτι πα-
ρευδοκίμησεν ὁ ἀδελφός; ἀλλ' ἔξεστι καὶ σοὶ πάλιν αὐτὸν παραδραμεῖν. ὥστε εἰ βούλει νικῆ-
σαι, μὴ σφάξῃς μηδὲ ἀνέλῃς, ἀλλ' ἄφες μένειν ἵνα τηρῆται τῶν παλαισμάτων ἡ ὑπόθεσις, καὶ
νίκησον ζῶντα. οὕτω γάρ σοι λαμπρὸς ὁ στέφανος ἔμελλεν ἔσεσθαι· νυνὶ δὲ ἀνελὼν, μείζονα 40
κατὰ σαυτοῦ τῆς ἥττης τὴν ψῆφον ἐκφέρεις. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡ βασκανία οἶδε. τίνος δὲ ἕνε-
κεν καὶ δόξης ἐρᾷς ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ; οὗτοι γὰρ μόνοι τότε τὴν γῆν ᾤκουν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο
αὐτὸν ἐπέσχεν, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ῥίψας ἵστατο μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ παρετάττετο.
καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἦν ὁ στρατηγῶν τότε μετὰ τοῦ Καΐν. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ τὸ γενέσθαι θνητὸν τὸν
ἄνθρωπον,

γρ. ὄντως
γρ. διακινώσῃ
γρ. ἔλαβε
γρ. ἐποίησεν
ἴσ. ἀναβλύζειν
γρ. σοὶ

ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου μείζονα τὴν τραγῳδίαν ἐπεχείρει ποιῆσαι, καὶ ἀνέπεισεν ἀδελφοκτόνον γενέσθαι. ἠπείγετο γὰρ καὶ ὤδινεν ἰδεῖν τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐκφερομένην ὁ μηδέποτε ἐκ τῶν ἡμετέρων κορεννύμενος κακῶν. ὥσπερ ἂν εἴ τις δεσμώτην ἔχων ἐχθρὸν ἀπόφασιν δεξάμενον ἰδὼν, πρὶν ἢ τὴν πόλιν ἐξελθεῖν ἐπείγοιτο καὶ ἔνδον σφαττόμενον ἰδεῖν, καὶ μηδὲ τὸν προσήκοντα ἀναμένοι καιρόν· οὕτω δὴ καὶ ὁ διάβολος τότε. καίτοιγε ἀκούσας ὅτι εἰς γῆν ἀπελεύσεται ὁ ἄνθρωπος, ὤδινέ τι πλέον ἰδεῖν, υἱὸν πρὸ πατρὸς τελευτῶντα, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφὸν ἀναιροῦντα, καὶ ἄωρον καὶ βιαίαν σφαγήν. εἶδες πόσα ὑπηρέτησεν ὁ φθόνος; πῶς τὴν ἀκόρεστον τοῦ διαβόλου γνώμην ἐνέπλησε, καὶ τοσαύτην αὐτῷ παρέθηκε τράπεζαν, ὅσην ἰδεῖν ἐπεθύμησεν ἐκεῖνος; φεύγωμεν τοίνυν τὸ νόσημα. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸ πῦρ ἐκεῖνο διαφυγεῖν τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, μὴ ταύτης ἀπαλλαγέντας τῆς ἀῤῥωστίας. ἀπαλλαγησόμεθα δὲ, ἂν ἐννοήσωμεν πῶς τε ἡμᾶς ἠγάπησε, καὶ ἀλλήλους ἐκέλευσεν ἀγαπᾶν ὁ Χριστός. πῶς οὖν ἡμᾶς ἠγάπησε; τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ἐχθρῶν ὄντων καὶ τὰ μέγιστα ἠδικηκότων. τοῦτο καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ (διὰ γὰρ τοῦτό φησιν, Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα οὕτως ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς) μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω τὸ μέτρον ἴσον. αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τοῦτο ἐποίησεν. ἀλλ' οὐ βούλει τὸ αἷμα δοῦναι τὸ σαυτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ; τί οὖν καὶ τὸ ἐκείνου ἐκχέεις, ἐκ διαμέτρου παραβαίνων τῆς ἐντολῆς; καίτοι αὐτὸς μὲν ὅπερ ἐποίησεν, οὐκ ἐξ ὀφειλῆς, σὺ δὲ ἂν ποιῇς, ὀφειλὴν λοιπὸν πληροῖς. ἐπεὶ κἀκεῖνος ὁ τὰ μυρία τάλαντα λαβὼν, καὶ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτῶν, οὐ διὰ τοῦτο ἐκολάζετο μόνον, ὅτι ἀπῄτει, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ τῇ εὐεργεσίᾳ γέγονε βελτίων, οὐδὲ ἄρξαντος τοῦ δεσπότου κατηκολούθησε καὶ τὸ χρέος ἀπέδωκε. καὶ γὰρ χρέος ἦν λοιπὸν τὸ παρὰ τοῦ δούλου γινόμενον, εἴ τι ἐγίνετο. καὶ γὰρ ἅπαντα ἅπερ ποιοῦμεν, ὀφειλὴν ποιοῦντες πληροῦμεν. διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν. ἃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, ἐποιήσαμεν. κἂν ἀγάπην τοίνυν ἐπιδειξώμεθα, κἂν χρήματα δῶμεν τοῖς δεομένοις, ὀφειλὴν πληροῦμεν· οὐχ ὅτι κατῆρξεν αὐτὸς εὐεργεσιῶν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ αὐτοῦ διανέμομεν ἄν ποτε δῶμεν. τί τοίνυν ἀποστερεῖς σεαυτὸν ὧν αὐτός σε βούλεται κύριον εἶναι; διὰ τοῦτο γάρ σοι ἐκέλευσεν αὐτὰ δοῦναι ἑτέρῳ, ἵνα σὺ αὐτὰ ἔχῃς. ἕως μὲν γὰρ μόνος κατέχεις, οὐδὲ αὐτὸς ἔχεις· ὅταν δὲ ἑτέρῳ δῷς, τότε καὶ αὐτὸς ἔλαβες. ἆρα τί τούτου τοῦ φίλτρου γένοιτ' ἂν ἴσον; αὐτὸς ἐξέχεε τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου; αὐτὸς τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα τὰ οὐχ ἡμῶν; αὐτὸς πρὸ ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ μετ' αὐτόν; αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας; οὐδὲ γὰρ αὐτῷ τι γίνεται πλέον ἐκ τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἰς ἡμᾶς περιΐσταται κέρδος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κελευόμεθα αὐτὰ δοῦναι, ἵνα μὴ αὐτῶν ἐκπέσωμεν ἡμεῖς. ὥσπερ γὰρ εἰ παιδίῳ τις ἀργύριον δῴη μικρῷ, * κελεύει κατέχειν σφοδρῶς, ἢ καὶ τῷ οἰκέτῃ δοῦναι φυλάττειν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἁρπάσαι τῷ βουλομένῳ, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ. δὸς γὰρ τῷ δεομένῳ, φησὶν, ἵνα μὴ ἁρπάσῃ τις αὐτὰ ἀπὸ σοῦ, οἷον, ἢ συκοφάντης, ἢ διάβολος, ἢ κλέπτης, ἢ μετὰ πάντας ὁ θάνατος. ἕως μὲν γὰρ ἂν αὐτὸς * κατέχῃς, οὐκ ἀσφαλῶς κατέχεις· ἐὰν δὲ ἐμοὶ αὐτὰ δῷς διὰ τῶν πενήτων, ἐγώ σοι φυλάττω μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀποκαταστήσω τῆς περιουσίας. οὐ γὰρ ἵνα ἀφέλωμαι λαμβάνω, ἀλλ' ἵνα πλείονα ποιήσω, ἵνα ἀκριβέστερον φυλάξω, ἵνα κατ' ἐκεῖνόν σοι αὐτὰ τηρήσω τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὐδεὶς ὁ δανείζων οὐδὲ ὁ ἐλεῶν ἐστι. τί οὖν γένοιτ' ἂν ἡμῶν ὠμότερον μετὰ τοιαύτας ὑποσχέσεις μὴ αἱρουμένων αὐτῷ δανείζειν; τοιγάρτοι διὰ τοῦτ' ἔρημοι καὶ γυμνοὶ καὶ πένητες πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμεθα, τὰ πιστευθέντα οὐκ ἔχοντες, ὅτι μὴ τῷ πάντων αὐτὰ ἀκριβέστερον φυλάττοντι παρακατατιθέμεθα. διὸ καὶ τὴν ἐσχάτην δώσομεν

Marginalia: ἴσ. καὶ ἀπόφ. — Γεν. γ. ιθ. — γ. ἠδικηκότων. — Ιωάν. ιγ. λδ. — γ. πληροῦντες ποιοῦμεν. — Λυκ. ιζ. ι. — * καὶ — * αὐτὰ

δίκην. τί γὰρ καὶ ἐγκαλούμενοι δυνησόμεθα εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας ἑαυτῶν; ποί-
αν πρόφασιν προβαλέσθαι; τίνα ἀπολογίαν; τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἔδωκας; ἀπιστεῖς ὅτι λή-
ψῃ πάλιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ὁ γὰρ μὴ ἔτι δεδωκότι δοὺς, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον μετὰ
τὸ λαβεῖν δώσει; ἀλλὰ τέρπει σε αὐτῶν ἡ ὄψις; οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον διὰ τοῦτο δὸς, ἵνα ἐ-
κεῖσε τέρψῃ μειζόνως, ὅτε οὐδεὶς αὐτὰ ἀφαιρήσεται· ὡς νῦν γε κατέχων καὶ μυρία πείσῃ δεινά.
καθάπερ γὰρ κύων, οὕτως ἐνάλλεται τοῖς πλουτοῦσιν ὁ διάβολος, ὥσπερ ψωμὸν ἢ πλα-
κοῦντα παιδίου κατέχοντος ἀποσπάσαι θέλων. δῶμεν τοίνυν αὐτὰ τῷ πατρί. κἂν ἴδῃ τοῦτο
ὁ διάβολος γινόμενον, ἀναχωρήσει πάντως· ἀναχωρήσαντος δὲ ἐκείνου, τότε σοι μετὰ ἀσφαλείας
αὐτὰ ὁ πατὴρ δώσει πάντα, ὅταν μὴ δύνηται ἐνοχλεῖν ἐκεῖνος κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. ὡς νῦν
γε τῶν μικρῶν παιδίων τῶν ὑπὸ κυνιδίων ἐνοχλουμένων οὐδὲν διαφέρουσιν οἱ πλουτοῦντες,
πάντων ὑλακτούντων περὶ αὐτοὺς, σπαραττόντων, ἑλκόντων, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ
παθῶν ἀνελευθέρων, γαστριμαργίας, μέθης, κολακείας, ἀσελγείας ἁπάσης. κἂν μὲν δανεί-
ζειν δέῃ, τοὺς πολὺ διδόντας περιεργαζόμεθα, καὶ τοὺς εὐγνώμονας περισκοποῦμεν· ἐνταῦθα
δὲ τοὐναντίον ποιοῦμεν. τὸν μὲν εὐγνωμονοῦντα Θεὸν καὶ οὐχὶ ἑκατοστὴν, ἀλλὰ ἑκατονταπλασί-
ονα παρέχοντα ἀφίεμεν, τοὺς δὲ οὐκ ἀποδώσοντας ἡμῖν οὐδὲ τὸ κεφάλαιον, τούτους ἐπιζη-
τοῦμεν. τί γὰρ ἡμῖν ἡ γαστὴρ ἀποδώσει τὰ πλείονα καταναλίσκουσα; κόπρον καὶ φθοράν.
τί δὲ ἡ κενοδοξία; φθόνον καὶ βασκανίαν. τί δὲ ἡ φειδωλία; φροντίδα καὶ μέριμναν. τί δὲ ἡ
ἀσέλγεια; γέενναν καὶ σκώληκα ἰοβόλον. οὗτοι γὰρ τῶν πλουτούντων οἱ χρεῶσται, τούτοις τοῦ
κεφαλαίου τοὺς τόκους καταβάλλοντες, τὰ ἐνταῦθα κακὰ καὶ τὰ προσδοκώμενα δεινά. τού-
τοις οὖν, εἰπέ μοι, δανειοῦμεν ἐπὶ τοσαύτῃ κολάσει, καὶ οὐ πιστεύσομεν αὐτὰ τῷ Χριστῷ τῷ
τὸν οὐρανὸν προτείνοντι, τὴν ζωὴν τὴν ἀθάνατον, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά; καὶ ποίαν ἕξομεν
ἀπολογίαν; τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐ δίδως τῷ καὶ δώσοντι πάντως, καὶ πλείονα δώσοντι; τάχα ὅτι
διὰ πολλοῦ δίδωσι χρόνου. καίτοιγε καὶ ἐνταῦθα δίδωσιν. ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, Ζη- (Ματθ. ϛ. λ.) (κ. καί γε)
τεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. εἶδες φιλοτιμί-
ας ὑπερβολήν; ἐκεῖνά σοί, φησι, τετήρηται καὶ οὐ μειοῦται, ταῦτα δὲ τὰ ἐνταῦθα ἐν τάξει
προσθήκης καὶ περιουσίας δίδωμι. χωρὶς δὲ τούτων, καὶ τὸ διὰ μακροῦ λαβεῖν τοῦ χρόνου
πλεονάζει σοι τὸν πλοῦτον. ὁ γὰρ τόκος γίνεται πλέων. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν δανειζομένων τοῦτο
ὁρῶμεν τοὺς δανειστὰς ποιοῦντας, προθυμότερον τοῖς μετὰ πολὺν καταβάλλουσι χρόνον δα-
νείζοντας. ὁ μὲν γὰρ εὐθέως τὸ πᾶν ἀποδοὺς ἐνέκοψε τοῦ τόκου τὸν δρόμον· ὁ δὲ ἐπὶ πλείονα
κατασχὼν χρόνον, καὶ τὴν ἐργασίαν πλείω πεποίηκεν. εἶτα ἐπὶ ἀνθρώπων μὲν οὐ δυσχε-
ραίνομεν τὴν ἀναβολὴν, ἀλλὰ καὶ σοφιζόμεθα αὐτὴν πλείω γενέσθαι, ἐπὶ Θεοῦ δὲ οὕτω
μικροψύχως διακεισόμεθα, ὡς διὰ τοῦτο ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι; καίτοιγε, ὅπερ ἔφην, καὶ ἐνταῦθα
δίδωσι, καὶ μετὰ τῆς εἰρημένης αἰτίας καὶ ἑτέραν τινὰ μείζονα οἰκονομῶν ἐκεῖ ταμιεύεται τὸ πᾶν.
τὸ γὰρ μέγεθος τῶν διδομένων καὶ τὸ κάλλος τῆς δωρεᾶς ἐκείνης ὑπερβαίνει τῆς παρούσης
ζωῆς τὴν εὐτέλειαν. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἐν σώματι φθαρτῷ καὶ ἐπικήρῳ τοὺς ἀμαράν-
τους ἐκείνους δέξασθαι στεφάνους, οὐδὲ ἐν τῇ παρούσῃ διαγωγῇ καὶ θορυβώδει καὶ ταραχῆς
γεμούσῃ καὶ πολλὰς ἐχούσῃ τροπὰς, τὴν ἀκίνητον καὶ ἀτάρακτον ἐκείνην [καὶ ἀπέραντον] λῆ-
ξιν καταλαβεῖν. σὺ δὲ, εἰ μέν τίς σοι χρυσίον ὀφείλων ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντι γῇ, καὶ (κ. ἀναλαβ.)
οὔτε οἰκέτας ἔχοντι, οὔτε δυναμένῳ εἰς τὴν μετοικίαν μετακομίσαι, δώσειν ἐπηγγέλλετο τὸ (κ. οἰκίαν)
δάνεισμα, μυρία ἂν παρεκάλεσας, ὥστε μὴ ἐπὶ τῆς ξένης, ἀλλ' οἴκοι μᾶλλον αὐτὰ καταβα-
λεῖν· τὰ δὲ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀπόρρητα ἐνταῦθα ἀξιοῖς λαβεῖν; καὶ πόσης ταῦτα ἀνοί-
ας; ἂν μὲν γὰρ ἐνταῦθα λάβοις, φθαρτὰ λήψῃ πάντως· ἂν δὲ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀναμεί-
νῃς, ἄφθαρτα ἀποδώσει σοι καὶ ἀκήρατα. ἂν ἐνταῦθα λάβῃς, μόλιβδον ἔλαβες· ἂν δὲ ἐ-
κεῖ, χρυσὸν δόκιμον. πλὴν οὐδὲ τῶν ἐνταῦθά σε ἀποστερήσει. μετὰ γὰρ ἐκείνης τῆς ὑπο-

χέσεως

χέσεως καὶ ἑτέραν τέθεικεν οὕτω λέγων, ὅτι πᾶς ὁ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἐρῶν ἑκατοντα-
πλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. εἰ δὲ οὐ λαμβάνο- Ματθ. ιθ. κθ.
μεν ἑκατονταπλασίονα, ἡμεῖς αἴτιοι μὴ δανείζοντες τῷ δυναμένῳ τοσοῦτον δοῦναι. ἐπεὶ οἵτε
δόντες ἅπαντες τοσαῦτα ἔλαβον, καίτοιγε ὀλίγα δόντες. τί γὰρ μέγα ἔδωκεν ὁ Πέτρος, εἰ-
5 πέ μοι; οὐχὶ δίκτυον διεῤῥωγὸς καὶ κάλαμον καὶ ἄγκιστρον μόνον; ἀλλ' ὅμως αὐτῷ τὰς οἰ-
κίας τῆς οἰκουμένης ἀνέῳξεν ὁ Θεός, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἥπλωσε, καὶ πάντες αὐ-
τὸν εἰς τὰ αὑτῶν ἐκάλουν· μᾶλλον δὲ τὰ αὑτῶν πωλοῦντες πρὸς τοὺς ἐκείνου ἔφερον πό-
δας· οὐδὲ εἰς χεῖρας ἐμβάλλοντες (οὐ γὰρ ἐτόλμων) τοσαύτην μετὰ τῆς δαψιλείας καὶ
χ. ἀπένειμαν. τὴν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμοντες. ἀλλ' ἐκεῖνος Πέτρος ἦν, φησί. καὶ τί τοῦτο, ἄνθρωπε;
10 οὐδὲ γὰρ Πέτρῳ ἐπηγγείλατο ταῦτα μόνον, οὐδὲ εἶπε, σὺ δὲ, ὦ Πέτρε, ἑκατονταπλασίονα
λήψῃ μόνος, ἀλλὰ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς, ἑκατονταπλασίονα λήψεται. οὐδὲ
γὰρ προσώπων οἶδε διαφοράν, ἀλλὰ πραγμάτων κατορθώματα. ἀλλὰ παιδίων με χορὸς
περιέστηκέ, φησι, καὶ ἐπιθυμῶ πλουτοῦντας αὐτοὺς καταλιπεῖν. τίνος οὖν ἕνεκεν πένητας αὐ-
τοὺς ποιοῦμεν; ἂν μὲν γὰρ αὐτοῖς τὰ πάντα ἀφῇς, πάλιν ἐπισφαλεῖ φυλακῇ τὰ σὰ
15 πάντα ἐπέτρεψας· ἂν δὲ τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλίπῃς συγκληρονόμον καὶ ἐπίτροπον, θη-
σαυροὺς μυρίους κατέλιπες. ὥσπερ γὰρ ὅταν ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν, ὁ Θεὸς ἡμῖν οὐκ ἀ-
μύνει, ὅταν δὲ αὐτῷ παραχωρῶμεν, πλεῖον ἢ προσδοκῶμεν γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρη-
μάτων, ἂν ἡμεῖς αὐτὰ μεριμνῶμεν, ἐκεῖνος ἀποστήσεται τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προνοίας, ἂν δὲ
χ. πᾶν αὐτῷ τὸ πλέον ἐπιῤῥίψωμεν, καὶ αὐτὰ καὶ τοὺς παῖδας ἐν πάσῃ καταστήσει τῇ ἀσφαλείᾳ.
20 καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ Θεοῦ τοῦτο γίνεται; καὶ γὰρ ἐπὶ ἀνθρώπων τοῦτο συμβαῖνον ἴδοι τις
ἄν. ἂν μὲν γὰρ μηδένα παρακαλέσῃς τῶν προσηκόντων τελευτῶν ἐπὶ τὴν τῶν παίδων προνοί-
αν, αἰσχύνεται καὶ ἐρυθριᾷ πολλάκις καὶ ὁ σφόδρα βουλόμενος αὐτομάτως ἐπιπηδῆσαι τού-
χ. αὐτῷ τῳ· ἂν δὲ ῥίψῃς ἐπ' αὐτὸν τὴν φροντίδα, ἅτε τιμηθεὶς μεγίστῃ τιμῇ μεγίστην καὶ αὐτὸς
ἀποδώσει τὴν ἀμοιβήν. εἰ τοίνυν βούλει καταλιπεῖν πλοῦτον τοῖς παιδίοις σου πολύν,
25 κατάλιπε τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν. ὁ γὰρ μηδέν σου ποιήσαντος καὶ ψυχὴν δοὺς καὶ σῶμα
διαπλάσας καὶ ζωὴν χαρισάμενος, ὅταν ἴδῃ τοσαύτην ἐπιδεικνύμενον φιλοτιμίαν καὶ
χ. αὐτὸς τὰ ἐκείνων αὐτῷ διανέμοντα μετ' ἐκείνων, πῶς οὐ πάντα αὐτοῖς ἀνοίξει πλοῦτον; εἰ
γὰρ Ἠλίας ὀλίγῳ τραφεὶς ἀλεύρῳ, ἐπειδὴ εἶδε τὴν γυναῖκα ἐκείνην τῶν παιδίων αὐ-
τὸν προτιμήσασαν, ἅλωνας καὶ ληνοὺς ἐπὶ τοῦ δωματίου τῆς χήρας ἔδειξεν, ἐννόησον ὁ
30 τοῦ Ἠλία δεσπότης πόσην ἐπιδείξεται φιλοφροσύνην. μὴ τοίνυν τοῦτο σκοπῶμεν, ὅ-
πως πλουσίους καταλίπωμεν τοὺς παῖδας, ἀλλ' ὅπως ἐναρέτους. ἂν μὲν γὰρ τῷ πλούτῳ
θαῤῥῶσιν, οὐδενὸς ἐπιμελήσονται ἄλλου, ὡς ἔχοντες συσκιάσαι τὴν τῶν τρόπων κακίαν ἀπὸ
τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας. ἂν δὲ ἴδωσιν ἑαυτοὺς τῆς ἐκεῖθεν παραμυθίας ὄντας ἐρήμους,
πάντα ἐργάσονται ὥστε διὰ τῆς ἀρετῆς πολλὴν τῇ πενίᾳ τὴν παραμυθίαν εὑρέσθαι. μὴ
35 τοίνυν καταλίποις πλοῦτον, ἵνα καταλίποις ἀρετήν. καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀλογίας ζῶντας μὲν
μὴ ποιεῖν κυρίους αὐτοὺς ἁπάντων τῶν ὄντων, τελευτήσαντας δὲ πολλὴν τῇ τῆς νεότητος εὐ-
κολίᾳ παρέχειν τὴν ἄδειαν. καίτοιγε ζῶντες μὲν δυνησόμεθα καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, καὶ κακῶς
τοῖς οὖσι κεχρημένους σωφρονίζειν καὶ χαλινοῦν· τελευτήσαντες δὲ ἂν μετὰ τῆς ἡμετέρας ἐρη-
μίας καὶ τῆς νεότητος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πλούτου παράσχωμεν ἐξουσίαν, εἰς μυρίους ὠθήσο-
40 μεν κρημνοὺς τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους ἐκείνους, πῦρ ἐπεμβάλλοντες πυρὶ, καὶ ἔλαιον ἐπι-
στάζοντες καμίνῳ χαλεπῇ. ὥστε, εἰ βούλει μετὰ ἀσφαλείας καταλιπεῖν πλουσίους, κατά-
χ. τοῦτο τὸ λιπε τὸν Θεὸν ὀφειλέτην αὐτοῖς, καὶ αὐτῷ ἐγχείρισον τὸ γραμματεῖον αὐτῶν. αὐτοὶ μὲν
χαμαλεῖον. γὰρ τὰ χρήματα ἂν λάβωσιν, οὐδὲ ὅπῃ δώσουσιν ἴσασιν, ἀλλὰ πολλοῖς περιτεύξονται καὶ
χ. αὐτὰ ἂν συκοφάνταις καὶ ἀγνώμοσιν· ἂν δὲ σὺ προλαβὼν αὐτὰ τῷ Θεῷ δανείσῃς, ἄσυλος μένει

λοιπὸν ὁ θησαυρός, καὶ μετὰ πολλῆς ἔσται τῆς εὐκολίας ἡ ἀπόδοσις. καὶ γὰρ χαίρει ἔχειν καὶ ὃ ὀφείλει καταβάλλων ἡμῖν ὁ Θεός, καὶ τοὺς δανείσαντας τοὺς αὐτοῦ καὶ τῶν οὐ δεδανεικότων ἥδιον ὁρᾷ, καὶ οἷς μάλιστα ὀφείλει, τούτους μάλιστα φιλεῖ. ὥστε, εἰ βούλει φίλον αὐτὸν ἔχειν διηνεκῶς, πολλῶν αὐτὸν κατάστησον χρεώστην. οὐδὲ γὰρ οὕτω χαίρει δανειστὴς ὀφειλέτας ἔχων, ὡς ὁ Χριστὸς εὐφραίνεται δανείσας ἔχων· καὶ οἷς μὲν μηδὲν ὀφείλει, τούτους καὶ ἀποφεύγει, οἷς δὲ ὀφείλει, τούτοις καὶ ἐπιτρέχει. πάντα τοίνυν ποιῶμεν ὥστε αὐτὸν χρεώστην ἔχειν. ὁ γὰρ καιρὸς οὗτός ἐστιν ὁ τῶν δανεισμάτων, καὶ νῦν ἐν χρείᾳ καθέστηκεν. ἂν τοίνυν μὴ δῷς αὐτῷ νῦν, οὐ δεήσεταί σου μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. ἐνταῦθα γὰρ διψῇ, ἐνταῦθα πεινᾷ· διψῇ δέ, ἐπειδὴ τὴν σὴν διψῇ σωτηρίαν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσαιτεῖ, διὰ τοῦτο καὶ γυμνὸς περιέρχεται, πραγματευόμενός σοι ζωὴν ἀθάνατον. μὴ τοίνυν αὐτὸν περιίδῃς. οὐ γὰρ τραφῆναι βούλεται, ἀλλὰ θρέψαι, οὐκ ἐνδυθῆναι, ἀλλ' ἐνδῦσαι, καὶ τὸ ἱμάτιον ἐκεῖνό σοι κατασκευάσαι τὸ χρυσοῦν, τὴν στολὴν τὴν βασιλικήν. οὐχ ὁρᾷς καὶ τῶν ἰατρῶν τοὺς κηδεμονικωτέρους, ὅταν τοὺς κάμνοντας λούωσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ λούονται, καίτοι μὴ δεόμενοι; οὕτω καὶ αὐτὸς διὰ σὲ τὸν κάμνοντα πάντα ποιεῖ. διὰ τοῦτό σε οὐδὲ μετὰ βίας ἀπαιτεῖ, ἵνα πολλήν σοι δῷ τὴν ἀμοιβήν· ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ χρείαν ἔχων ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν σὴν διορθούμενος χρείαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐν εὐτελεῖ σχήματί σοι προσέρχεται, καὶ τὴν δεξιὰν ἐκτείνων· κἂν ὀβολὸν δῷς, οὐκ ἀποστρέφεται, κἂν ἀτιμάσῃς, οὐκ ἀφίσταται, ἀλλὰ πάλιν σοι πρόσεισι. ἐρᾷ γὰρ σφόδρα, ἐρᾷ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. καταφρονήσωμεν τοίνυν τῶν χρημάτων, ἵνα μὴ καταφρονηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καταφρονήσωμεν τῶν χρημάτων, ἵνα καὶ αὐτῶν ἐπιτύχωμεν τῶν χρημάτων. ἂν μὲν γὰρ αὐτὰ φυλάσσωμεν ἐνταῦθα, ἀπολοῦμεν αὐτὰ πάντως καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἂν δὲ διανείμωμεν αὐτὰ μετὰ δαψιλείας πολλῆς, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ ζωῇ πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς εὐπορίας. ὁ τοίνυν βουλόμενος γενέσθαι πλούσιος, γενέσθω πένης, ἵνα γένηται πλούσιος· ἀναλισκέτω, ἵνα συλλέξῃ, σκορπιζέτω, ἵνα συναγάγῃ. εἰ δὲ καινὰ ταῦτα καὶ παράδοξα, τὸν σπείροντα σκόπει, καὶ λογίζου ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος δυνήσεται ἑτέρως πλείω συναγαγεῖν, ἂν μὴ τὰ ὄντα σκορπίσῃ καὶ τὰ ἕτοιμα προῆται. σπείρωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, καὶ γεωργήσωμεν τὸν οὐρανόν, ἵνα μετὰ πολλῆς ἀμησώμεθα τῆς δαψιλείας, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

κεφ. δ. Λόγ. η. 1 ΤΙ ΟΥΝ ΕΡΟΥΜΕΝ ΑΒΡΑΑΜ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ἡμῶν εὑρηκέναι κατὰ σάρκα; 2 Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν.

Εἰπὼν ὅτι ὑπόδικος ἐγένετο ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι πάντες ἥμαρτον, καὶ ὅτι ἡ καύχησις ἐξεκλείσθη, καὶ ὅτι οὐκ ἔνι σωθῆναι ἑτέρως, ἀλλὰ διὰ πίστεως, σπουδάζει δεῖξαι λοιπὸν ὅτι οὐδὲ αἰσχύνης ἡ σωτηρία αὕτη, ἀλλὰ καὶ δόξης λαμπρᾶς αἰτία, καὶ μείζονος τῆς διὰ τῶν ἔργων. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μετ' αἰσχύνης σώζεσθαι εἶχέ τινα καὶ ἀθυμίαν, καὶ ταύτην αἱρεῖ τὴν ὑποψίαν λοιπόν. καίτοιγε καὶ ἤδη αὐτὸ ᾐνίξατο, οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην καλέσας. Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ, φησιν, ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. ὁ γὰρ οὕτω σωζόμενος, ὡς δίκαιος μετὰ παρρησίας σώζεται. καὶ οὐ δικαιοσύνην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔνδειξιν * Θεοῦ. Θεὸς δὲ ἐν τοῖς ἐνδόξοις ἐνδείκνυται καὶ λαμπροῖς καὶ μεγάλοις. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προκειμένων αὐτὸ κατασκευάζει, κατ' ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον. ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθε σαφηνείας τε ἕνεκεν καὶ τοῦ θαῤῥεῖν τοῖς λεγομένοις.

γ. οὕτω πιστὸς.
γ. διψᾷ
γ. διψᾷ
γ. διψᾷ
γ. καὶ αὐτοὺς μηδὲν δεομένοις καὶ λουομένοις; οὕτω καὶ αὐτὸς διὰ
γ. -χύνη
Ρω. α. ιζ.
* τῆς δικαιοσύνης

λεγομένοις. καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω οὕτω πεποίηκε, τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; λέγων, καὶ τί οὖν προκατεχόμεθα περισσόν; καὶ πάλιν, ποῦ ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη· καὶ ἐνταῦθα, τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν; ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ τῷ Θεῷ φίλος περιτομὴν ἐδέξατο πρῶτος, βούλεται δεῖξαι ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη. ὅπερ ἦν περιουσία νίκης πολλῆς. τὸ μὲν γὰρ ἔργα μὴ ἔχοντα ἐκ πίστεως δικαιωθῆναί τινα, οὐδὲν ἀπεικός· τὸ δὲ κομῶντα ἐν κατορθώμασι μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως γενέσθαι δίκαιον, τοῦτο ἦν θαυμαστὸν, καὶ μάλιστα τῆς πίστεως τὴν ἰσχὺν ἐμφαῖνον. διὸ δὴ τοὺς ἄλλους παραδραμὼν πάντας, ἐπὶ τοῦτον ἀνάγει τὸν λόγον. πατέρα δὲ αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκάλεσεν, ἐκβαλὼν αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γνησίας συγγενείας, καὶ προοδοποιῶν τοῖς ἔθνεσι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγχιστείαν. (γρ. αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γν.) εἶτά φησιν, εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. εἰπὼν οὖν ὅτι δικαιοῖ περιτομὴν ἐκ πίστεως ὁ Θεὸς, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κατασκευάσας αὐτὸ ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ μειζόνως αὐτὸ δείκνυσιν ἢ ἐπηγγείλατο, καὶ ποιεῖ τὴν μάχην τῇ πίστει πρὸς τὰ ἔργα, καὶ τὸν ἀγῶνα ὅλον περὶ τὸν δίκαιον ἵστησι· καὶ οὐχ ἁπλῶς. διὸ καὶ σφόδρα σεμνύνει προπάτορα καλῶν, καὶ ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπιθεὶς τοῦ πείθεσθαι ἐν πᾶσιν αὐτῷ. μὴ γάρ μοι τὸν Ἰουδαῖον εἴπῃς, φησὶ, μηδὲ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ἀγάγῃς εἰς μέσον. ἐγὼ γὰρ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἁπάντων, καὶ ὅθεν ἡ περιτομὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἄνειμι. εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, φησὶν, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. δύο γάρ ἐστι καυχήματα, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως. εἰπὼν τοίνυν, εἰ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεὸν, ἔδειξεν ὅτι καὶ ἀπὸ πίστεως δύναιτ' ἂν ἔχειν καύχημα, καὶ πολλῷ μεῖζον. ἡ γὰρ πολλὴ τοῦ Παύλου δύναμις ἐν τούτῳ μάλιστα δείκνυται, ὅτι εἰς τοὐναντίον περιέτρεψε τὸ προκείμενον, καὶ ὅπερ εἶχεν ἡ διὰ τῶν ἔργων σωτηρία, τὸ καυχᾶσθαι καὶ παρρησιάζεσθαι, τοῦτο ἔδειξε πολλῷ πλέον τῆς πίστεως ὄν. ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἔργοις καυχώμενος, τοὺς οἰκείους ἔχει προβάλλεσθαι πόνους· ὁ δὲ ἐπὶ τῷ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ καλλωπιζόμενος, πολλῷ μείζονα καυχήσεως ἀφορμὴν ἐπιδείκνυται, ἅτε δοξάσας καὶ μεγαλύνας τὸν Κύριον. ἃ γὰρ οὐχ ὑπηγόρευσεν ἡ φύσις τῶν ὁρωμένων, ταῦτα ἀπὸ τῆς πίστεως καταδεξάμενος τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν γνησίαν ἀγάπην τὴν περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ λαμπρῶς ἀνεκήρυξε. τοῦτο δὲ γενναιοτάτης ψυχῆς, καὶ φιλοσόφου γνώμης, καὶ ὑψηλῆς διανοίας. τὸ μὲν γὰρ μὴ κλέψαι μηδὲ φονεῦσαι καὶ τῶν τυχόντων ἐστὶ, τὸ δὲ πιστεῦσαι ὅτι τὰ ἀδύνατα δύναται Θεὸς, μεγαλοφυοῦς τινος δεῖται ψυχῆς καὶ σφόδρα περὶ αὐτὸν διακειμένης. καὶ γὰρ ἀγάπης γνησίας τοῦτο σημεῖόν ἐστι. τιμᾷ μὲν γὰρ τὸν Θεὸν καὶ ὁ τὰς ἐντολὰς πληρῶν, πολλῷ δὲ μειζόνως οὗτος ὁ διὰ τῆς πίστεως φιλοσοφῶν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὑπήκουσεν αὐτῷ, οὗτος δὲ τὴν προσήκουσαν ἔλαβε περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως μειζόνως ἐδόξασε καὶ ἐθαύμασεν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὖν τὸ καύχημα τοῦ κατορθοῦντός ἐστι, τοῦτο δὲ τὸν Θεὸν δοξάζει, καὶ ὅλον ἐστὶν αὐτοῦ. καυχᾶται γὰρ ἐπὶ τὸ περὶ αὐτοῦ μεγάλα φαντάζεσθαι, ἅπερ εἰς τὴν ἐκείνου διαβαίνει δόξαν. διὰ τοῦτό φησι πρὸς τὸν Θεὸν ἔχειν αὐτὸν τὸ καύχημα· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερον. καυχᾶται γὰρ πάλιν ὁ πιστὸς, οὐχ ὅτι τὸν Θεὸν ἐφίλησε μόνον γνησίως, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλῆς τῆς αὐτοῦ τιμῆς ἀπήλαυσε καὶ ἀγάπης. ὥσπερ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἠγάπησε μεγάλα περὶ αὐτοῦ φαντασθεὶς (τοῦτο γὰρ ἀγάπης δεῖγμα) οὕτω καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐφίλησε μυρίοις ὑπεύθυνον ὄντα, οὐχὶ κολάσεως ἀπαλλάξας μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ἐργασάμενος. ἔχει τοίνυν καυχᾶσθαι ὡς μεγάλης καταξιωθεὶς ἀγάπης.

3 Τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

4 Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα.

Οὐκοῦν τοῦτο μεῖζόν, φησιν; οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ τῷ πιστεύοντι λογίζεται.

Οὐκ ἂν δὲ ἐλογίσθη, εἰ μὴ καὶ αὐτός τι εἰσενήνοχεν. ὥστε καὶ οὗτος ὀφειλέτην ἔχει τὸν Θεόν, καὶ οὐ τῶν τυχόντων ὀφειλέτην, ἀλλὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν πραγμάτων. δεικνὺς γὰρ αὐτοῦ τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τὴν πνευματικὴν διάνοιαν, οὐχ ἁπλῶς εἶπε, τῷ 5 κ. δ. πιστεύοντι, ἀλλά

5 Τῷ πιστεύοντι ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστὶ πεισθῆναι καὶ πληροφορηθῆναι, ὅτι δύναται ὁ Θεὸς τὸν ἐν ἀσεβείᾳ βεβιωκότα τοῦτον ἐξαίφνης οὐχὶ κολάσεως ἐλευθερῶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ποιῆσαι, καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀξιῶσαι τιμῶν. μὴ τοίνυν νομίσῃς τοῦτον ἐλαττοῦσθαι, ἐπειδὴ ἐκείνῳ οὐ κατὰ χάριν λογίζεται. αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα ποιεῖ τὸν πιστὸν εἶναι λαμπρόν, τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι χάριτος, τὸ τοιαύτην πίστιν ἐπιδείξασθαι. καὶ ὅρα καὶ τὴν ἀντίδοσιν μείζονα. ἐκείνῳ μὲν γὰρ μισθὸς δίδοται, τούτῳ δὲ δικαιοσύνη. πολὺ δὲ μείζων μισθοῦ δικαιοσύνη. πολλῶν γὰρ ἐστὶ μισθῶν περιεκτικωτάτη ἀντίδοσις ἡ δικαιοσύνη. δείξας τοίνυν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ τοῦτο, καὶ τὸν Δαβὶδ ἐπάγει λοιπὸν ψηφιζόμενον τοῖς εἰρημένοις. τί οὖν φησιν ὁ Δαβίδ; καὶ τίνα μακαρίζει; τὸν ἐν ἔργοις καυχώμενον, ἢ τὸν χάριτος ἀπολελαυκότα, τὸν ἀφέσεως καὶ δωρεᾶς τετυχηκότα; μακαριότητα δὲ ὅταν εἴπω, τὴν κορυφὴν λέγω τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων. ὥσπερ γὰρ μισθοῦ πλέον ἡ δικαιοσύνη, οὕτω δικαιοσύνης πλέον ὁ μακαρισμός. δείξας τοίνυν τὴν δικαιοσύνην βελτίω οὐ τῷ τὸν Ἀβραὰμ αὐτὴν εἰληφέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λογισμῶν (ἔχει γὰρ καύχημά, φησιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν) καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνει σεμνοτέραν, τὸν Δαβὶδ εἰσάγων αὐτῇ ψηφιζόμενον. καὶ γὰρ οὗτος, φησι, τὸν οὕτω δικαιωθέντα μακαρίζει λέγων,

7 Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι. Καὶ δοκεῖ μὲν οὐ προσήκουσαν παράγειν μαρτυρίαν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, μακάριοι ὧν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην ἐλογίσθη. ποιεῖ δὲ αὐτὸ ἑκών, οὐκ ἀγνοῶν, ἵνα πλείονα δείξῃ τὴν ὑπερβολήν. εἰ γὰρ μακάριος οὗτος ὁ λαβὼν ἄφεσιν ἀπὸ χάριτος, πολλῷ μᾶλλον ὁ δικαιωθείς, καὶ ὁ πίστιν ἐπιδειξάμενος. ὅπου δὲ μακαρισμός, αἰσχύνη πᾶσα ἀνῄρηται, καὶ πολλὴ ἡ δόξα. ἐπίτασις γάρ ἐστι καὶ μισθῶν δόξα ὁ μακαρισμός. διὰ τοῦτο, ὃ μέν ἐστιν ἐκείνου πλεονέκτημα ἄγραφον τίθησιν εἰπών, τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν· ὃ δέ ἐστι τοῦ πιστοῦ προτέρημα, τοῦτο διὰ ἐγγράφου μαρτυρίας κατασκευάζει λέγων, καθὼς εἶπε Δαβίδ, Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. τί γὰρ λέγεις, φησίν; ὅτι οὐ κατὰ ὀφείλημα, ἀλλὰ κατὰ χάριν λαμβάνεις τὴν ἄφεσιν; ἀλλ' ἰδοὺ οὗτος ἐστὶν ὁ μακαριζόμενος· οὐκ ἂν δὲ αὐτὸν ἐμακάρισεν, εἰ μὴ καὶ δόξης εἶδεν ἀπολαύοντα πολλῆς. καὶ οὐ λέγει, ἡ ἄφεσις οὖν αὕτη ἐπὶ τὴν περιτομήν· ἀλλὰ τί;

9 Ὁ μακαρισμὸς οὗτος (ὅπερ πλέον ἦν) ἐπὶ τὴν περιτομήν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Ζητεῖται γὰρ λοιπὸν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, καὶ μέγα μετὰ τίνος ἕστηκεν, ἆρα μετὰ τῆς περιτομῆς, ἢ μετὰ τῆς ἀκροβυστίας. καὶ ὅρα τὴν ὑπερβολήν. δείκνυσι γὰρ αὐτὸ οὐ μόνον οὐ φεύγον τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμφιλοχωροῦν αὐτῇ παρὰ τῆς περιτομῆς. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μακαρίζων καὶ αὐτὸς ἐμπερίτομος ἦν ὁ Δαβίδ, καὶ ἐμπεριτόμοις διελέγετο, ὅρα πῶς ἐφιλονείκησεν ὁ Παῦλος εἰς τὸν ἀκρόβυστον ἀγαγεῖν τὸ εἰρημένον. Συνάψας γὰρ τῇ δικαιοσύνῃ τὸν μακαρισμόν, καὶ δείξας ἀμφότερα ἕν, ζητεῖ πῶς ἐδικαιώθη ὁ Ἀβραάμ. εἰ γὰρ ὁ μακαρισμὸς τοῦ δικαίου, ἐδικαιώθη δὲ ὁ Ἀβραάμ, ἴδωμεν πῶς ἐδικαιώθη, ἀκρόβυστος ὤν, ἢ ἐμπερίτομος. ἀκρόβυστος, φησι.

10 Πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν

ἐν ἀκροβυστίᾳ. καὶ, Λέγομεν γὰρ ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην.

Ἀνωτέρω τὴν γραφὴν εἰπὼν (τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, φησίν; ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην) ἐνταῦθα καὶ τὴν τῶν λεγόντων λαμβάνει κρίσιν λοιπὸν, καὶ δείκνυσιν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τὴν δικαιοσύνην γεγενημένην. Εἶτα ἀπὸ τούτων
5 ἀντίθεσιν ἑτέραν ἀνακύπτουσαν λύει· Εἰ γὰρ ἀκρόβυστος ὢν, φησιν, ἐδικαιώθη, τίνος ἕνεκεν ἐπεισῆλθεν ἡ περιτομή;

11 Σημεῖον ἔλαβε, φησι, καὶ σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς διὰ τῆς πίστεως τῆς, ἡνίκα ἦν ἀκρόβυστος, γενομένης αὐτῷ. Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὡς ἐν τάξει παρασίτων τοὺς Ἰουδαίους ὄντας; ἢ καὶ τούτους τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ, ἐκείνοις προσερριμμένους; Εἰ γὰρ ἐδικαιώθη μὲν
10 ἀκρόβυστος ὢν καὶ ἐστεφανώθη, ὕστερον δὲ τὴν περιτομὴν ἔλαβεν, ὕστερον δὲ ἐπεισῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκοῦν τῶν ἀκροβύστων πρῶτόν ἐστι πατὴρ ὁ Ἀβραὰμ τῶν διὰ πίστεως αὐτῷ προσηκόντων, καὶ τότε τῶν ἐν περιτομῇ. διπλοῦς γάρ ἐστι πρόγονος. Εἶδες τὴν πίστιν λάμπουσαν; ἕως γὰρ ἦλθεν αὕτη, οὐκ ἐδικαιώθη ὁ πατριάρχης. Εἶδες τὴν ἀκροβυστίαν οὐδὲν ἐμποδίζουσαν; καὶ γὰρ ἀκρόβυστος ἦν, καὶ οὐκ ἐκωλύθη δικαιω-
15 θῆναι. ὑστέρα ἄρα τῆς πίστεως ἡ περιτομή. καὶ τί θαυμάζεις εἰ τῆς πίστεως ἡ περιτομὴ, ὅπουγε καὶ τῆς ἀκροβυστίας; οὐχ ὑστέρα δὲ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς καταδεεστέρα, καὶ τοσοῦτον, ὅσον σημεῖον τοῦ πράγματος οὗπερ ἐστὶ σημεῖον· οἷον ὅσον ἡ σφραγὶς, τοῦ στρατιώτου. καὶ τίνος ἕνεκεν σφραγῖδος ἐδεῖτο, φησιν; οὐκ αὐτὸς ἐδεῖτο. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτὴν ἐδέξατο; εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα κοινὸν τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας,
20 καὶ τῶν ἐν περιτομῇ. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς τῶν ἐν περιτομῇ, διὸ καὶ ἐπάγει, Τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον. Εἰ γὰρ τῶν ἀκροβύστων, οὐκ ἐπειδὴ ἀκρόβυστός ἐστι, διὰ τοῦτο ἐστὶ πατὴρ, καίτοιγε ἐν ἀκροβυστίᾳ δικαιωθεὶς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐζήλωσαν, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἐμπεριτεμνομένων οὐκ ἔσται διὰ τὴν περιτομὴν πρόγονος, εἰ μὴ προσγένοιτο καὶ ἡ πίστις. περιτομὴν γὰρ ἔλαβεν ἵνα ἑκάτεροι, φησιν, αὐτὸν ἔχωμεν πρόγονον, καὶ οἱ ἀ-
25 κρόβυστοι μὴ ἀπώσωνται τοὺς ἐμπεριτεμνομένους. ὅρα πῶς αὐτοὶ προπάτορα ἔχοι αὐτὸν πρῶτοι. Εἰ δὲ σεμνὸν ἡ περιτομὴ ὅτι κηρύττει τὴν δικαιοσύνην, οὐ μικρὰν καὶ ἡ ἀκροβυστία προεδρίαν ἔχει παρὰ τῆς περιτομῆς αὐτὴν δεξαμένη. τότε αὐτὸν δυνήσῃ προπάτορα ἔχειν, ὅταν στοιχήσῃς τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, καὶ μηδὲ φιλονεικῇς μηδὲ στασιάζῃς τὸν νόμον ἐπεισάγων. ποίας, εἰπέ μοι, πίστεως;

30 12 Τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ. Πάλιν καταστέλλει τὸ φύσημα τὸ Ἰουδαϊκὸν, ἀναμιμνήσκων τοῦ χρόνου τῆς δικαιοσύνης. καὶ καλῶς εἶπε τοῖς ἴχνεσιν, ἵνα ὁμοίως ἐκείνῳ πιστεύσῃς εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν σωμάτων. καὶ γὰρ ἐκεῖνος περὶ τοῦτο τὴν πίστιν ἐπεδείξατο· ὥστε εἰ τὴν ἀκροβυστίαν ἐκβάλλεις, μάνθανε σαφῶς ὅτι οὐδέν σοι οὐδὲ τῆς περιτομῆς ὄφελος. ἂν γὰρ μὴ τοῖς ἴχνεσιν ἀκολουθήσῃς τῆς πίστεως, κἂν μυριάκις ᾖς ἐμπερίτομος, οὐκ ἔσῃ τοῦ
35 Ἀβραὰμ ἔκγονος. ἐπεὶ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦτο ἔλαβεν, ἵνα σε ὁ ἐν ἀκροβυστίᾳ μὴ ἐκβάλλῃ. μὴ δὴ καὶ ἐκεῖνον τοῦτο ἀπαίτει· σοὶ γὰρ τὸ πρᾶγμα βοήθεια γέγονεν, οὐκ ἐκείνῳ. ἀλλὰ σημεῖον αὐτὸ δικαιοσύνης, φησί. καὶ τοῦτο διὰ σέ· ἐπεὶ νῦν οὐδὲ τοῦτό ἐστι. τότε γὰρ σὺ τῶν σωματικῶν ἐχρῄζες σημείων, νῦν δὲ οὐ χρεία τούτων. ἀπὸ γὰρ τῆς πίστεως, φησιν, οὐκ ἦν δυνατὸν αὐτοῦ καταμαθεῖν τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετήν; δυνατὸν μὲν ἦν, σὺ δὲ καὶ ταύτης ἐχρή-
40 ζες τῆς προσθήκης. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐζήλωσας, οὐδὲ ἰδεῖν ἠδυνήθης, ἐδόθη σοι ἡ αἰσθητὴ περιτομὴ, ἵνα ἐμμελετήσας τῷ σωματικῷ τούτῳ, κατὰ μικρὸν χειραγωγηθῇς καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἀποδεξάμενος τῆς σπουδῆς ὡς ἀξίωμα μέγιστον, παιδευθῇς μιμεῖσθαι καὶ αἰδεῖσθαι τὸν πρόγονον. καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ περιτομῇ μόνον ὁ Θεὸς κατεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οἷον θυσίαις λέγω,

Marginal note: γρ. ὄντας, ἢ τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ, καὶ τούτοις ἐκείνοις. γρ. εἰσῆλθ.

λέγω, καὶ σάββατι, καὶ ἑορταῖς. ὅτι γὰρ διὰ σὲ περιτομὴν ἔλαβεν, ἄκουσον τῆς ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ ὅτι σημεῖον ἔλαβε καὶ σφραγῖδα, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων, Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα περιτομῆς, Τούτοις τοῖς καὶ τὴν νοητὴν προσλαμβανόουσιν· ὡς ἐὰν ταύτην μόνον ἔχῃς, οὐδέν σοι γίνεται πλέον. σημεῖον γὰρ τότε τοῦτό ἐστιν, ὅταν τὸ πρᾶγμα, οὗ τοῦτο ἐστὶ σημεῖον, φαίνηται παρὰ σοί, τουτέστιν, ἡ πίστις. ὡς ἂν μὴ ταύτην ἔχῃς, οὐδὲ τὸ σημεῖον λοιπὸν εἶναι σημεῖον δύναται. τίνος γὰρ ἔσται σημεῖον; τίνος δὲ σφραγίς, οὐκ ὄντος τοῦ σφραγιζομένου; ὥσπερ ἂν εἰ καὶ βαλάντιον ἐπιδεικνύεις ἡμῖν σφραγῖδα ἔχον, μηδενὸς ἔνδον ἀποκειμένου. ὥστε καταγέλαστος ἡ περιτομή, τῆς πίστεως ἔνδον οὐκ οὔσης. εἰ γὰρ δικαιοσύνης ἐστὶ σημεῖον, δικαιοσύνην δὲ οὐκ ἔχεις, οὐδὲ σημεῖον ἔχεις. διὰ γὰρ τοῦτο ἔλαβες σημεῖον, ἵνα τὸ πρᾶγμα ἐπιζητῇς, οὗ τὸ σημεῖον ἔχεις. ὡς εἴ γε ἔμελλες αὐτὸ χωρὶς τούτου ἐπιζητεῖν, οὐκ ἂν ἐδεήσέ σοι τούτου. οὐ τοῦτο δὲ κηρύττει μόνον ἡ περιτομὴ τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἀκροβυστίᾳ δικαιοσύνην. οὐδὲν οὖν ἄλλο κηρύττει ἡ περιτομή, ἀλλ' ὅτι οὐ χρεία περιτομῆς.

(γρ. οὐδὲν γίνεται πλέον.)

14 Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία.

Ἔδειξεν ὅτι ἀναγκαία ἡ πίστις, ὅτι πρεσβυτέρα περιτομῆς, ὅτι νόμου ἰσχυροτέρα, ὅτι συνίστησι νόμον. εἰ γὰρ πάντες ἥμαρτον, ἀναγκαία· εἰ ἀκρόβυστος ὢν ἐδικαιώθη, πρεσβυτέρα· εἰ διὰ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, χωρὶς δὲ νόμου πεφανέρωται, ἰσχυροτέρα. εἰ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τὸν νόμον ἵστησιν, οὐκ ἐναντία, ἀλλὰ φίλη καὶ σύμμαχος. δείκνυσι πάλιν καὶ ἑτέρωθεν ὅτι οὐδὲ δυνατὸν ἦν διὰ νόμου τὴν κληρονομίαν λαβεῖν· καὶ παραβαλὼν αὐτὴν τῇ περιτομῇ καὶ λαβὼν τὰ νικητήρια, ἀντεπεξάγει πάλιν αὐτὴν τῷ νόμῳ, οὕτω λέγων, Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις. ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι καὶ πίστιν δυνατὸν ἔχειν καὶ νόμον τηρῆσαι, δείκνυσιν ὅτι ἀμήχανον. ὁ γὰρ ἐχόμενος τοῦ νόμου ὡς σώζοντος, ἀτιμάζει τῆς πίστεως τὴν δύναμιν. διό φησι, κεκένωται ἡ πίστις· τουτέστιν, οὐ χρεία τῆς κατὰ χάριν σωτηρίας. οὐδὲ γὰρ δύναται τὴν ἰσχὺν τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείξασθαι· καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἴσως ἂν εἴποι, τί γάρ μοι χρεία πίστεως; οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἀληθές, μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἀνῄρηται. ὅρα ἐν πᾶσιν, αὖθις ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου μαχόμενον. δείξας γὰρ ἐκεῖθεν τὴν δικαιοσύνην τῇ πίστει συγκεκληρωμένην, δείκνυσι καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ὁμοίως. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, τί γάρ μοι μέλει εἰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθη Ἀβραάμ; λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι οὐδὲ τὸ σοὶ διαφέρον, ἡ ἐπαγγελία τῆς κληρονομίας δύναται εἰς ἔργον ἐλθεῖν ἐκείνης χωρίς, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐκφοβεῖ. ποίαν δὲ ἐπαγγελίαν φησί; τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ ἐν αὐτῷ πάντας εὐλογεῖσθαι. καὶ πῶς κατήργηται ἡ ἐπαγγελία αὕτη, φησίν;

(γρ. ἐφόβει.)

15 Ὅτι ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις.

Εἰ δὲ ὀργὴν κατεργάζεται καὶ παραβάσει ὑπευθύνους ποιεῖ, εὔδηλον ὅτι καὶ κατάρᾳ. οἱ δὲ κατάρᾳ καὶ τιμωρίᾳ καὶ παραβάσει ὄντες ὑπεύθυνοι, οὗτοι οὐ κληρονομεῖν ἄξιοι, ἀλλὰ τοῦ δίκην διδόναι καὶ ἐκβάλλεσθαι. τί οὖν γίνεται; ἔρχεται ἡ πίστις ἐφελκομένη τὴν χάριν, ὥστε τὴν ἐπαγγελίαν εἰς ἔργον ἐξελθεῖν. ὅπου γὰρ χάρις, συγχώρησις· ὅπου δὲ συγχώρησις, οὐδεμία κόλασις. κολάσεως δὲ ἀνῃρημένης, καὶ δικαιοσύνης ἐπιγινομένης ἀπὸ τῆς πίστεως, οὐδὲν τὸ κωλῦον κληρονόμους ἡμᾶς γενέσθαι τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἀπὸ τῆς πίστεως.

(γρ. τῆς ἀπὸ τῆς πίστεως.)

16 Διὰ τοῦτο οὖν ἐκ πίστεως, φησὶν, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραάμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸν νόμον ἵστησι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίησι διαπεσεῖν· ὁ δὲ νόμος τοὐναντίον καὶ τὴν πίστιν καταργεῖ παρὰ καιρὸν τηρούμενος, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν κωλύει; διὰ τούτων δείκνυσιν οὐ μόνον οὐ περιτ-

τὴν

τὴν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀναγκαίαν ὡς μηδὲ εἶναι ταύτης ἄνευ σωθῆναι. ὁ μὲν γὰρ νόμος ὀργὴν ποιεῖ· πάντες γὰρ αὐτὸν παρέβησαν. αὕτη δὲ οὐδὲ συστῆναι τὴν ὀργὴν ἀφίησι τὴν ἀρχήν. οὗ γὰρ οὐκ ἔστι, φησί, νόμος, οὐδὲ παράβασις. Εἶδες πῶς οὐ μόνον γινομένην ἀφανίζει τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὐδὲ φυῆναι αὐτὴν ἀφίησι; διὰ τοῦτό φησι, κατὰ χάριν. εἰς τί; οὐκ εἰς τὸ καταισχυνθῆναι, ἀλλ' εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι. δύο τίθησιν ἐνταῦθα τὰ ἀγαθά, ὅτι καὶ βέβαια τὰ διδόμενα, καὶ παντὶ τῷ σπέρματι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν συνάγων, καὶ δεικνὺς Ἰουδαίους ἐκτὸς ὄντας, ἂν πρὸς τὴν πίστιν φιλονεικήσωσι. τοῦτο γὰρ βέβαιον μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο. οὐ γὰρ ζημιοῖ σε ἡ πίστις, μὴ φιλονείκει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύοντά σε ἐκ τοῦ νόμου, διασώζει. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, παντὶ τῷ σπέρματι, διορίζει ποίῳ σπέρματι. τῷ ἐκ τῆς πίστεως, φησί, συνάπτων τὴν πρὸς τὰ ἔθνη συγγένειαν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ δύνανται φρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ οἱ μὴ πιστεύοντες ὁμοίως ἐκείνῳ. ἰδοὺ καὶ τρίτον ἡ πίστις ἄλλο εἰργάσατο. τὴν γὰρ συγγένειαν τὴν πρὸς τὸν δίκαιον ἀκριβεστέραν ἐποίησε, καὶ πλειόνων ἐκγόνων ἀπέφηνε πρόγονον. διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν Ἀβραάμ, ἀλλά, τοῦ πατρὸς ἡμῶν τῶν πιστῶν. εἶτα καὶ τῇ μαρτυρίᾳ ἐπισφραγίζων τὸ εἰρημένον,

χ. συνάπτων,

17 Καθὼς γέγραπται, φησίν, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Εἶδες ταῦτα ἄνωθεν οἰκονομούμενα; τί οὖν, φησίν, εἰ περὶ τῶν Ἰσμαηλιτῶν, ἢ τῶν Ἀμαληκιτῶν, ἢ τῶν Ἀγαρηνῶν ταῦτα λέγει; τοῦτο μὲν οὖν προϊὼν σαφέστερον δείκνυσιν οὐ περὶ ἐκείνων εἰρημένον· τέως δὲ ἐφ' ἕτερον ἐπείγεται, δι' οὗ καὶ αὐτὸ τοῦτο δείκνυσιν, ὁριζόμενος τῆς τοιαύτης συγγενείας τὸν τρόπον, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸ τῆς μεγαλονοίας κατασκευάζων. τί γάρ φησι;

γ. ἢ τῶν Ἰσμ. ἢ τῶν Ἀμαλ. ἢ τῶν Αγ. ἐ... ταῦτ.

Κατέναντι οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ.

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι μερικὸς Θεός, ἀλλὰ πάντων πατήρ, οὕτω καὶ αὐτός. καὶ πάλιν, ὥσπερ ὁ Θεὸς πατήρ ἐστιν οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατὰ οἰκείωσιν πίστεως, οὕτω καὶ αὐτός· ἡ γὰρ ὑπακοὴ ποιεῖ πατέρα πάντων ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ταύτην τὴν συγγένειαν, τὴν παχυτέραν ἐκείνην καταπεσόντες, δείκνυσι ταύτην κυριωτέραν, ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν λόγον ἀνάγων. καὶ μετὰ τούτων κἀκεῖνο ἐμφαίνει, ὅτι καὶ ἀμοιβὴν τῆς πίστεως ταύτην ἔλαβεν· ὥστε ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, καὶ πάντων ᾖ πατὴρ τῶν τὴν γῆν οἰκούντων, τὸ κατέναντι οὐκ ἔχει χώραν, ἀλλ' ἠκρωτηρίασται ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά· τὸ γὰρ κατέναντι, ὁμοίως ἐστί. ποῦ γὰρ θαυμαστόν, εἰπέ μοι, τῶν ἐξ αὐτοῦ πατέρα εἶναι; τοῦτο γὰρ ἕκαστος κέκληται τῶν ἀνθρώπων. τὸ γὰρ παράδοξον ἐκεῖνό ἐστιν, οὓς οὐκ εἶχεν ἐκ φύσεως, τούτους ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς λαβεῖν. ὥστε εἰ βούλει πιστεῦσαι ὅτι ἐτιμήθη ὁ πατριάρχης, πίστευσον ὅτι πάντων ἐστὶ πατήρ. Εἰπὼν δὲ κατέναντι οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγε, Τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκρούς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, Ἤδη τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως προκαταβαλλόμενος λόγον. καὶ εἰς τὸ προκείμενον δὲ αὐτῷ χρήσιμος ἦν. εἰ γὰρ δυνατὸν αὐτῷ νεκροὺς ζωοποιῆσαι, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα παραγαγεῖν, δυνατὸν αὐτῷ καὶ τοὺς μὴ τεχθέντας ἐξ αὐτοῦ ποιῆσαι παῖδας αὐτοῦ. διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, καὶ παράγοντος τὰ οὐκ ὄντα, ἀλλὰ καλοῦντος, τὴν πλείονα εὐκολίαν δηλῶν. ὥσπερ γὰρ ἡμῖν εὔκολον τὰ ὄντα καλέσαι, οὕτως αὐτῷ ῥᾴδιον, καὶ πολλῷ ῥᾷον τὰ μὴ ὄντα ὑποστήσασθαι. Εἰπὼν δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν μεγάλην οὖσαν καὶ ἄφατον, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλεχθείς, δείκνυσι καὶ τοῦ Ἀβραὰμ τὴν πίστιν ἀξίαν οὖσαν τῆς δωρεᾶς, ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὸν εἰκῇ τετιμῆσθαι. καὶ τὸν ἀκροατὴν ἀναστήσας, ἵνα μὴ θορυβῆται μηδὲ ἀμφιβάλλῃ ὁ Ἰουδαῖος καὶ λέγῃ, καὶ πῶς δυνατὸν τοὺς οὐκ ὄντας παῖδας γενέσθαι παῖδας; μετάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν πατριάρχην, καί φησιν,

Ἴσ. ἡ γὰρ ὑπακοὴ πίστεως ποιεῖ

γ-μιν

18 Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν· κατὰ τὸ εἰρημένον, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου.

Πῶς

Πῶς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε; παρ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ' ἐλπίδι τῇ τοῦ Θεοῦ. δείκνυσι γὰρ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἀπιστηθῆναι τὸ λεγόμενον· ἅπερ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστὶν, ἀλλ' ἡ πίστις αὐτὰ συνεκέρασεν. Εἰ δὲ περὶ ἐκείνων ἔλεγε τῶν ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ, περιττός ἐστιν ὁ λόγος. ἐκεῖνοι γὰρ οὐ κατὰ πίστιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἐτέχθησαν. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰσαὰκ εἰς μέσον ἄγει. οὐ γὰρ ὑπὲρ ἐκείνων ἐπίστευσε τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς στείρας γυναικὸς ἐσομένου. Εἰ τοίνυν μισθός ἐστι τὸ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν γενέσθαι, ἐκείνων τῶν ἐθνῶν ὑπὲρ ὧν ἐπίστευσε δῆλον ὅτι. ἵνα γὰρ μάθῃς ὅτι περὶ τούτων φησὶν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς,

19 Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας τῆς Σάῤῥας. Εἶδες πῶς τίθησι καὶ τὰ κωλύματα, καὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ δικαίου γνώμην πάντα ὑπερβαίνουσαν; παρ' ἐλπίδα, φησὶ, τὸ ἐπαγγελθέν. τοῦτο κώλυμα πρῶτον. οὐδὲ γὰρ εἶχεν αὐτὸς ἕτερον Ἀβραὰμ οὕτω λαβόντα παῖδα ἰδεῖν. οἱ μὲν γὰρ μετ' αὐτὸν, εἰς αὐτὸν ἔβλεπον, ἐκεῖνος δὲ εἰς οὐδένα, ἀλλ' εἰς τὸν Θεὸν μόνον. διὸ καὶ παρ' ἐλπίδα ἔλεγεν. εἶτα τὸ σῶμα νενεκρωμένον· δεύτερον τοῦτο. καὶ ἡ νέκρωσις τῆς μήτρας Σάῤῥας· τοῦτο καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον.

20 Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ. Οὐδὲ γὰρ ἀπόδειξιν ἔδωκεν, οὔτε σημεῖον ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ ῥήματα ἦν ψιλὰ μόνον ἐπαγγελλόμενα ἅπερ οὐχ ὑπισχνεῖτο ἡ φύσις. ἀλλ' ὅμως οὐ διεκρίθη, φησίν. οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἠπίστησεν, ἀλλ', οὐ διεκρίθη· τουτέστιν, οὐδὲ ἐνεδοίασεν, οὐδὲ ἀμφέβαλε, καὶ τοσούτων ὄντων τῶν κωλυμάτων. ἀπὸ τούτων μανθάνομεν, ὅτι κἂν μυρία ὁ Θεὸς ἀδύνατα ἐπαγγέλληται, μὴ καταδέξηται δὲ ὁ ἀκούων, οὐ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεώς ἐστιν ἡ ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἀνοίας τοῦ μὴ δεχομένου. Ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει. Ὅρα Παύλου φιλοσοφίαν. ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν πιστευόντων ἦν ὁ λόγος, δείκνυσι τὸν πιστεύοντα ἐργαζόμενον μᾶλλον ἢ ἐκεῖνον, καὶ πλείονος δεόμενον δυνάμεως καὶ πολλῆς τῆς ἰσχύος, καὶ οὐ τὸν τυχόντα ὑπομένοντα πόνον. καὶ γὰρ ἐξευτέλιζον τὴν πίστιν ὡς οὐκ ἔχουσαν πόνον. πρὸς τοῦτο τοίνυν ἱστάμενος δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον ὁ σωφροσύνην κατορθῶν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ὁ πίστιν ἐπιδεικνύμενος δυνάμεως δεῖται πλείονος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος χρείαν ἔχει ἰσχύος, ἵνα τοὺς τῆς ἀκολασίας διακρούσηται λογισμούς· οὕτω καὶ οὗτος χρείαν ἔχει "δυνατῆς ψυχῆς, ἵνα τὰς τῆς ἀπιστίας ἐξωθήσηται ἐννοίας. πῶς οὖν ἐγένετο ἰσχυρός; τῇ πίστει, φησὶν, οὐ λογισμοῖς τὸ πρᾶγμα "ἐπιτρέψας· ἐπεὶ ἂν κατέπεσε. πῶς δὲ αὐτὴν τὴν πίστιν κατώρθωσε; Δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, φησὶ,

γρ. δυνάμεως τῆς

γρ. ἐπιτρέψειν·

21 Καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Ἄρα τὸ μὴ περιεργάζεσθαι, δοξάζειν ἐστὶ τὸν Θεὸν, ὥσπερ οὖν τὸ περιεργάζεσθαι, πλημμελεῖν. Εἰ δὲ τὰ κάτω περιεργαζόμενοι καὶ ζητοῦντες οὐ δοξάζομεν, πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ δεσπότου γέννησιν πολυπραγμονοῦντες, ὡς ὑβρίζοντες τὰ ἔσχατα πεισόμεθα. Εἰ γὰρ τὸν τύπον τῆς ἀναστάσεως οὐ χρὴ ζητεῖν, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἀπόῤῥητα ἐκεῖνα καὶ φρικτά. καὶ οὐκ εἶπε πιστεύσας ἁπλῶς, ἀλλὰ, πληροφορηθείς· τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις, τῆς ἀπὸ λογισμῶν ἀποδείξεως σαφεστέρα, καὶ μᾶλλον πείθει. οὐ "γάρ ἐστι λογισμὸν ἕτερον ἐπεισελθόντα αὐτὴν διασαλεῦσαι λοιπόν. ὁ μὲν γὰρ λόγοις πειθόμενος, καὶ μεταπεισθῆναι δύναται· ὁ δὲ τῇ πίστει βεβαιούμενος ἀπετείχισε λοιπὸν αὐτοῦ τὴν ἀκοὴν τοῖς λυμαινομένοις αὐτὴν λόγοις. Εἰπὼν τοίνυν ὅτι ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐδόξασε τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὃ βίου μάλιστά ἐστιν ἴδιον. Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἰδοὺ τοῦτο τῆς πίστεως ὂν ἐφάνη. πάλιν δὲ ὥσπερ τὰ ἔργα δεῖται δυνάμεως, οὕτω καὶ ἡ πίστις. ἐνταῦθα μὲν γὰρ

γρ. γὰρ ἔνεστι

Ματθ. ε. ιε.

πολλάκις

πολλάκις καὶ τὸ σῶμα μερίζεται τὸν ἱδρῶτα, ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς γυμνῆς ἐστὶ τὸ κατόρθωμα. ὥστε μείζων ὁ πόνος, ὅταν μηδὲ τὸν διανεμόμενον πρὸς αὐτὸν ἔχῃ τοὺς ἀγῶνας. Εἶδες πῶς πάντα ἅπερ ἦν ἔργων, ἔδειξε μετὰ πλείονος περιουσίας τῇ πίστει προσόντα, οἷον, τὸ καυχᾶσθαι πρὸς τὸν Θεόν, τὸ δυνάμεως δεῖσθαι καὶ πόνου, τὸ δοξάζειν πάλιν τὸν Θεόν; Εἰπὼν δὲ ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι, δοκεῖ μοι καὶ περὶ τῶν μελλόντων προαναφωνεῖν. οὐ γὰρ τὰ παρόντα ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα. ταῦτα γὰρ τύπος ἐκείνων ἦν. ἄρα ἀσθενοῦς διανοίας τὸ μὴ πιστεύειν, καὶ μικρᾶς καὶ ταλαιπώρου. ὥστε ὅταν ἡμῖν ἐγκαλῶσι τὴν πίστιν τινές, ἀντεγκαλῶμεν ἡμεῖς τὴν ἀπιστίαν αὐτοῖς, ὡς ταλαιπώροις καὶ μικροψύχοις, καὶ ἀνοήτοις, καὶ ἀσθενέσι, καὶ ὄνων οὐδὲν ἄμεινον διακειμένοις. ὥσπερ γὰρ τὸ πιστεύειν, ὑψηλῆς καὶ μεγαλοφυοῦς ψυχῆς· οὕτω τὸ ἀπιστεῖν, ἀλογωτάτης καὶ εὐτελοῦς, καὶ πρὸς τὴν τῶν κτηνῶν ἄνοιαν κατενηνεγμένης. διόπερ ἐκείνους ἀφέντες, τὸν πατριάρχην ζηλώσωμεν, καὶ δοξάσωμεν τὸν Θεόν, καθάπερ ἐκεῖνος ἔδωκεν αὐτῷ δόξαν. τί δέ ἐστιν, ἔδωκεν αὐτῷ δόξαν; ἐνενόησεν αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἄπειρον δύναμιν· καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν λαβών, οὕτως ἐπληροφορήθη περὶ τῶν ὑποσχέσεων.

ἴσ. αὐτῷ ἔχει

ΗΘΙΚΟΝ

Δοξάσωμεν τοίνυν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς, καὶ διὰ πίστεως καὶ διὰ ἔργων, ἵνα καὶ μισθὸν λάβωμεν τὸ παρ' αὐτοῦ δοξασθῆναι. τοὺς δοξάζοντας γάρ με δοξάσω, φησί. καίτοι εἰ καὶ μηδεὶς ἔκειτο μισθός, αὐτὸ τοῦτο δόξα ἦν τὸ καταξιωθῆναι δοξάσαι Θεόν. εἰ γὰρ εἰς βασιλέας εὐφημίας λέγοντες ἄνθρωποι αὐτῷ τούτῳ καλλωπίζονται μόνῳ, κἂν μηδὲν ἢ καρπώσωνται ἕτερον· ἐννόησον πόσης ἂν εἴη δόξης τὸ δι' ἡμᾶς τὸν δεσπότην δοξάζεσθαι τὸν ἡμέτερον, ὥσπερ οὖν καὶ κολάσεως, τὸ ποιεῖν αὐτὸν βλασφημεῖσθαι δι' ἡμᾶς. καίτοι τοῦτο αὐτὸ τὸ δοξάζεσθαι, δι' ἡμᾶς βούλεται γίνεσθαι. αὐτὸς γὰρ οὐ δεῖται τοῦ πράγματος. πόσον γὰρ οἴει τὸ μέσον εἶναι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων; ἆρα ὅσον ἀνθρώπων καὶ σκωλήκων; ἀλλ' οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα, καὶ τοσοῦτον τὸ μέσον θείς· οὐδὲ γὰρ εἰπεῖν δυνατὸν ὅσον. ἆρ' οὖν θελήσεις σὺ παρὰ σκώληξι δόξαν ἔχειν μεγάλην καὶ λαμπράν; οὐδαμῶς. εἰ τοίνυν ὁ δόξης ἐρῶν σὺ οὐκ ἂν θελήσῃς τοῦτο· ὁ τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένος τούτου, καὶ τοσοῦτον ἀνώτερος ὤν, πῶς ἂν ἐδεήθη τῆς παρὰ σοῦ δόξης; ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ δεόμενος, φησὶν αὐτῆς ἐφίεσθαι διὰ σέ. εἰ γὰρ γενέσθαι δοῦλος ὑπέμεινε διὰ σέ, τί θαυμάζεις, εἰ δὲ τῶν ἄλλων ἀντέχεται τῆς αὐτῆς ἕνεκεν ὑποθέσεως; οὐδὲν γὰρ ἡγεῖται ἀνάξιον ἑαυτοῦ, ὅπερ ἂν πρὸς τὴν σωτηρίαν φέρῃ τὴν ἡμετέραν. ταῦτα οὖν εἰδότες, φεύγωμεν ἁμαρτίαν πᾶσαν δι' ἧς αὐτὸς βλασφημεῖται. Ὡς γὰρ ἀπὸ προσώπου ὄφεως, φησί, φεῦγε ἀπὸ ἁμαρτίας. ἐὰν προσέλθῃς πρὸς αὐτήν, δήξεταί σε. οὐ γὰρ αὐτὴ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς αὐτὴν αὐτομολοῦμεν. ὁ γὰρ Θεὸς καὶ τοῦτο κατεσκεύασεν ὥστε μὴ τυραννίδι περιγίνεσθαι τὸν διάβολον. ἢ γὰρ ἂν οὐδεὶς ἔστη πρὸς τὴν ἰσχὺν ἐκείνου. διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπῴκισεν ὥσπερ λῃστήν τινα καὶ τύραννον. κἂν μή τινα λάβῃ γυμνὸν καὶ ἔρημον εἰς τὰς αὐτοῦ καταδύσεις, οὐ τολμᾷ ἐπελθεῖν· ἂν μὴ τὴν ἔρημον ὁδεύοντας ἡμᾶς ἴδῃ, οὐ θαρρεῖ προσελθεῖν. ἔρημος δὲ καὶ διαβόλου τόπος οὐδὲν ἕτερον ἢ ἡ ἁμαρτία. δεῖ τοίνυν ἡμῖν τοῦ θυρεοῦ τῆς πίστεως, τῆς περικεφαλαίας τοῦ σωτηρίου, τῆς μαχαίρας τοῦ πνεύματος· οὐχ ἵνα μὴ πάθωμεν μόνον κακῶς, ἀλλ' ἵνα, κἂν ἐπιπηδῆσαι θελήσῃ, τὴν κεφαλὴν ἀποτέμωμεν ἐκείνου. δεῖ συνεχῶν ἡμῖν εὐχῶν, ἵνα συντριβῇ ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. ἀναίσχυντος γάρ ἐστι καὶ μιαρός, καὶ ταῦτα κάτωθεν μαχόμενος. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω νικᾷ. τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐ σπουδάζομεν ἡμεῖς ὑψηλότεροι τῶν ἐκείνου γενέσθαι πληγῶν. οὐδὲ γὰρ οἷός τέ ἐστιν ἐπαρθῆναι μεγάλα, ἀλλὰ κάτω σύρεται. καὶ τούτου τύπος ὁ ὄφις. εἰ δὲ ἐξ ἀρχῆς οὕτως αὐτὸν ἔταξεν ὁ Θεός, πολλῷ μᾶλλον νῦν. εἰ δὲ ἀγνοεῖς τί ποτέ ἐστι τὸ κάτωθεν μάχεσθαι, ἐγώ σοι καὶ ἑρμηνεῦσαι τοῦ πολέμου τούτου τὸν τρόπον πειράσομαι. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ κάτωθεν μάχεσθαι;

γ. αὐτὸ τοῦτο γ. μόνον

γ. ἀνθρώπων καὶ σκωλήκων; ἢ ὅσον ἀγγέλων καὶ σκωλήκων;

γ. βλασφημεῖται

Σειρ. κα. β.

ἴσ. καταδύσεις κρύπτοντα

γ. ἀποθάνωμεν

τὸ ἀπὸ τῶν κάτω πυκτεύειν πραγμάτων, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀπὸ τοῦ πλούτου, ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἁπάντων. διὰ τοῦτο ἂν ἴδῃ τινὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν πετόμενον, πρῶτον μὲν οὐδὲ πηδῆσαι πρὸς αὐτὸν δυνήσεται. δεύτερον δὲ, κἂν ἐπιχειρήσῃ, ταχέως πεσεῖται. οὐ γὰρ ἔχει πόδας· μὴ φοβηθῇς. οὐκ ἔχει πτερά· μὴ δείσῃς. ἐπὶ τῆς γῆς σύρεται, καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ πράγμασι· μηδὲν οὖν σοι πρὸς τὴν γῆν ἔστω κοινὸν, καὶ οὐδὲ πόνου δεήσει. οὐδὲ γὰρ οἶδε τὴν ἐξ ἐναντίας μάχην, ἀλλ᾽ ὥσπερ ὄφις ταῖς ἀκάνθαις ἐγκρύπτεται τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου συνεχῶς ἐμφωλεύων. κἂν ἐκτέμῃς τὰς ἀκάνθας, φεύξεται ῥᾳδίως δειλὸς γενόμενος· κἂν ἐπᾴδειν εἰδῇς αὐτῷ τὰς θείας ἐπῳδὰς, τρωθήσεται εὐθέως. εἰσὶ γὰρ ἡμῖν, εἰσὶν ἐπῳδαὶ πνευματικαὶ, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις. αὕτη ἡ ἐπῳδὴ οὐχὶ τῶν χηραμῶν ἐξάγει μόνον, καὶ εἰς πῦρ ἐμβάλλει τὸν δράκοντα, ἀλλὰ καὶ τραύματα ἰᾶται. εἰ δὲ πολλοὶ λέγοντες οὐκ ἰάθησαν, παρὰ τὴν αὐτῶν ὀλιγοπιστίαν, οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ λεχθέντος. ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰησοῦν οἱ μὲν ὤθουν καὶ ἔθλιβον καὶ οὐδὲν ἐκέρδαινον· ἡ δὲ αἱμορροοῦσα οὐδὲ τοῦ σώματος ἁψαμένη, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ κρασπέδου μόνον, χρονίους ἔστησεν αἱμάτων πηγάς. τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ δαίμοσι φοβερὸν καὶ πάθεσι καὶ νοσήμασι. τούτῳ τοίνυν καλλωπιζώμεθα, τούτῳ τειχίζωμεν ἑαυτούς. οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐγένετο μέγας, καίτοι τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῖν κἀκεῖνος ὤν. ἀλλ᾽ ἡ πίστις αὐτὸν ἄλλον ἀντ᾽ ἄλλου πεποίηκε, καὶ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία, ὡς καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ πολλὴν ἔχειν ἰσχύν. ποίας οὖν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι, εἰ τῶν ἐκείνου μὲν καὶ αἱ σκιαὶ καὶ τὰ ἱμάτια θάνατον ἤλαυνον, ἡμῶν δὲ οὐδὲ αἱ εὐχαὶ τὰ πάθη καταστέλλουσι; τί οὖν τὸ αἴτιον; πολλὴ τῆς γνώμης ἡ διαφορά· ὡς τά γε τῆς φύσεως ἴσα καὶ κοινά· καὶ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν καὶ ἐτέχθη καὶ ἐτράφη, καὶ τὴν γῆν ᾤκησε, καὶ ἀέρα ἀνέπνευσεν. ἀλλὰ τὰ ἄλλα πολὺ μείζων ἡμῶν ἦν καὶ βελτίων, τὸν ζῆλον, τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην· μιμησώμεθα τοίνυν αὐτὸν, δῶμεν τοίνυν καὶ δι᾽ ἡμῶν φθέγξασθαι τῷ Χριστῷ. ἐπιθυμεῖ μᾶλλον τοῦτο ἡμῶν αὐτός. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὄργανον κατεσκεύασε τοῦτο, καὶ οὐ θέλει μένειν ἄχρηστον αὐτὸ καὶ ἀργὸν, ἀλλ᾽ ἀεὶ μετὰ χεῖρας ἔχειν αὐτὸ βούλεται. τί τοίνυν οὐ παρασκευάζεις ἕτοιμον αὐτὸ τῇ τοῦ τεχνίτου χειρί· ἀλλὰ χαλᾷς τὰς νευρὰς, καὶ μαλακωτέρας ποιεῖς τῇ τρυφῇ, καὶ ἄχρηστον ὅλην κατασκευάζεις αὐτῷ τὴν κιθάραν, δέον ἐπισφίγγειν καὶ νευροῦν τὰ μέλη, καὶ ἐπιστύφειν τῷ ἅλατι τῷ πνευματικῷ; ἂν γὰρ οὕτως ἡρμοσμένην αὐτὴν ἴδῃ, ἠχήσει καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ Χριστός. τοιούτου δὲ γενομένου, καὶ ἀγγέλους ὄψει σκιρτῶντας, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ τὰ Χερουβίμ. γενώμεθα τοίνυν ἄξιοι τῶν χειρῶν τῶν ἀμώμων. παρακαλέσωμεν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν κροῦσαι καρδίαν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ παρακλήσεως δεῖται· μόνον ἀξίαν αὐτὴν κατασκεύασον τῆς ἁφῆς ἐκείνης, καὶ αὐτὸς ἐπιδραμεῖταί σοι πρότερος. εἰ γὰρ ὑπὲρ μελλόντων ἐπιτρέχει (οὕτω γὰρ τῷ Παύλῳ τοιούτῳ γεγενημένῳ τὸ ἐγκώμιον ὑφαίνει) ὅταν ἀπηρτισμένον ἴδῃ, τί οὐκ ἐργάσεται; ἂν δὲ Χριστὸς ἠχήσῃ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστήσεται πάντως, καὶ ἐσόμεθα τοῦ οὐρανοῦ βελτίους, οὐχ ἥλιον ἔχοντες ἐνεστιγμένον τῷ σώματι καὶ σελήνην, ἀλλὰ τὸν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀγγέλων δεσπότην ἐνοικοῦντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα ἡμῖν. ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα νεκροὺς ἀναστήσωμεν, οὐδὲ λεπροὺς ἵνα καθαρῶμεν, ἀλλ᾽ ἵνα τὸ πάντων τούτων σημεῖον μεῖζον ἐπιδειξώμεθα τὴν ἀγάπην. ὅπου γὰρ ἂν εἴη τοῦτο καλὸν, εὐθέως καὶ ὁ υἱὸς ἐφίσταται μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἐπιφοιτᾷ χάρις. Οὗ γὰρ ἐὰν ὦσι, φησὶ, δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν. ὁ πολλῆς διαθέσεώς ἐστι καὶ τῶν σφόδρα φιλούντων, τοὺς φιλουμένους ἑκατέρωθεν ἔχειν. καὶ τίς οὕτως ἄθλιός, φησιν, ὡς μὴ βούλεσθαι τὸν Χριστὸν ἔχειν μέσον; ἡμεῖς οἱ πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντες. καὶ τάχα μου καταγελάσεταί τις καὶ ἐρεῖ, τί λέγεις; ὁρᾷς πάντας ἡμᾶς ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς τείχεσιν ὄντας, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας σηκὸν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν μάνδραν μετὰ ὁμονοίας ἑστῶτας,

γ. τοσοῦτον

γ. δῆλος

γ. ἡμῶν καὶ βελτ.

γ. ἐπιτήδειον

γ. ὑφαίνει

γ. ἐσφιγμένον

γ. Ἰησοῦ

Ματθ. ιη. κ.

στῶτας, οὐδένα μαχόμενον, ὑπὸ τῷ αὐτῷ ποιμένι, κοινῇ βοῶντας, κοινῇ τῶν λεγομένων
ἀκροωμένους, κοινῇ τὰς εὐχὰς ἀναπέμποντας, καὶ μάχης μέμνησαι, καὶ στάσεως; μά-
χης μέμνημαι, καὶ οὐ μαίνομαι, οὐδὲ ἐξέστηκα. ὁρῶ μὲν γὰρ ἃ ὁρῶ, καὶ οἶδα ὅτι ὑπὸ τὸν
σηκὸν τὸν αὐτόν ἐσμεν, καὶ τὸν ποιμένα· διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα θρηνῶ, ὅτι τοσούτων ἡμᾶς συνα-
5 γόντων πραγμάτων, στασιάζομεν. καὶ ποίαν στάσιν, φησὶν, εἶδες ἐνταῦθα; ἐνταῦθα μὲν
οὐδεμίαν· ἐπειδὰν δὲ διαλυθῶμεν, ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα κατηγορεῖ, ἕτερος ὑβρίζει φανερῶς,
ἄλλος βασκαίνει, πλεονεκτεῖ καὶ ἁρπάζει καὶ βιάζεται ἕτερος, ἄλλος ἐρᾷ κακῶς, ἄλλος μυ-
ρίους ῥάπτει δόλους. καὶ εἰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκκαλύψαι ἐνῆν, τότε ἂν εἴδετε ταῦτα
πάντα ἀκριβῶς, καὶ ἔγνωτε ὅτι οὐ μαίνομαι. οὐχ ὁρᾶτε ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ὅτι εἰρήνης μὲν
10 οὔσης, τὰ ὅπλα ἀποθέμενοι, γυμνοὶ καὶ ἄφρακτοι εἰς τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον δια-
βαίνουσιν; ὅταν δὲ φράττωνται ὅπλοις, "καὶ φυλακαὶ, καὶ προφυλακαὶ, καὶ ἄγρυπνοι νύκτες;
καὶ πυρὰ καίεται διηνεκῶς, οὐκέτι εἰρήνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ πόλεμος. τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐστιν
ἰδεῖν. καὶ γὰρ ἀλλήλους φυλαττόμεθα, καὶ δεδοίκαμεν, καὶ πρὸς τὸ οὖς ἕκαστος τῷ πλησίον δια-
λεγόμεθα. κἂν παραγινόμενον ἕτερον ἴδωμεν, σιγῶμεν, καὶ ἐκ τοῦ μέσου συστελλόμεθα ἅπαν-
15 τα· ὅπερ οὐκ ἔστι θαρρούντων, ἀλλὰ σφόδρα φυλαττομένων. ἀλλὰ ταῦτα ποιοῦμεν, φη-
σὶν, οὐχ ὥστε ἀδικῆσαι, ἀλλ' ὥστε μὴ ἀδικηθῆναι. διὰ τοῦτο πενθῶ, ὅτι μεταξὺ ζῶντες
ἀδελφῶν, φυλακῆς δεόμεθα πρὸς τὸ μὴ ἀδικηθῆναι. καὶ "πυρὰ καίομεν" τοσαῦτα, καὶ
φυλακὰς, καὶ προφυλακὰς ἵσταμεν. τὸ δὲ αἴτιον, πολὺ τὸ ψεῦδος, πολὺς ὁ δόλος, πολλὴ
τῆς ἀγάπης ἡ ἀναίρεσις, καὶ πόλεμος ἄσπονδος. διὰ τοῦτο πολλοὺς εὕροι τις ἂν Ἕλλησι θαρ-
20 ροῦντας μᾶλλον ἢ χριστιανοῖς. καίτοι πόσης ἂν αἰσχύνης ἄξια ταῦτα; πόσων δακρύων;
πόσων οἰμωγῶν; καὶ τί πάθω, φησί; δύστροπός ἐστιν ὁ δεῖνα καὶ μοχθηρός. καὶ ποῦ τὰ τῆς φι-
λοσοφίας τῆς σῆς; ποῦ δὲ οἱ νόμοι οἱ ἀποστολικοὶ, οἱ κελεύοντες ἀλλήλων τὰ βάρη βα-
στάζειν; εἰ γὰρ ἀδελφῷ χρήσασθαι οὐκ οἶδας, πότε δυνήσῃ χρήσασθαι ἀλλοτρίῳ κα-
λῶς; εἰ δὲ μέλος τὸ σὸν οὐκ ἐπίστασαι μεταχειρίσασθαι, πότε τὸν ἔξωθεν ἐπισπάσασθαι
25 δυνήσῃ καὶ συνάψαι ἑαυτῷ; ἀλλὰ τί πάθω; σφόδρα δυσχερῶς ἔχω πρὸς δακρύων ἐπίῤ-
ῥοιαν, ἐπεὶ πηγὰς ἂν ἀφῆκα δαψιλεῖς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, κατὰ τὸν προφήτην ἐκεῖ-
νον, μυρίους πολέμους ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου βλέπων ἐκείνων χαλεπωτέρους. ὁ μὲν γὰρ
βαρβάρους ἐπιόντας ὁρῶν, ἔλεγε, Τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ. ἐγὼ δὲ ὑφ' ἑνὶ στρατηγῷ
παρατατομένους βλέπων, εἶτα κατ' ἀλλήλων ἱσταμένους, καὶ δάκνοντας, καὶ σπαράττοντας
30 τὰ ἀλλήλων μέλη, τοὺς μὲν διὰ χρήματα, τοὺς δὲ διὰ δόξαν, τοὺς δὲ ἁπλῶς καὶ εἰκῇ κα-
ταγελῶντας, καὶ καταχλευάζοντας, καὶ μυρία τραύματα ἀλλήλοις ἐπάγοντας, καὶ νεκροὺς τῶν
ἐν πολέμῳ χαλεπωτέρους, καὶ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα ψιλὸν μόνον λοιπὸν ὂν, οὐδὲ ἔχω
τινὰ ἄξιον τῆς τραγῳδίας ταύτης ἐπινοῆσαι θρῆνον. αἰδέσθητε τοίνυν, αἰδέσθητε τὴν
τράπεζαν ταύτην ἧς κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τὸν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστὸν, τὸ θῦμα τὸ
35 ἐπ' αὐτῆς κείμενον. λῃσταὶ κοινωνοῦντες ἁλῶν, οὐκέτι εἰσὶ λῃσταὶ πρὸς οὓς ἂν κοινωνή-
σωσιν, ἀλλὰ μεταβάλλει τὸν τρόπον ἡ τράπεζα, καὶ τοὺς τῶν θηρίων ἀγριωτέρους, προβάτων
ἡμερωτέρους ποιεῖ. ἡμεῖς δὲ τοιαύτης τραπέζης μετέχοντες, τοιαύτης κοινωνοῦντες τροφῆς, ὁ-
πλιζόμεθα κατ' ἀλλήλων, δέον κατὰ τοῦ πᾶσιν ἡμῖν πολεμοῦντος διαβόλου τοῦτο ποιεῖν. διά-
τοι τοῦτο ἡμεῖς μὲν ἀσθενέστεροι, ἐκεῖνος δὲ ἰσχυρότερος καθ' ἑκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν. οὐ
40 γὰρ "μετ' ἀλλήλων φραττόμεθα κατ' ἐκείνου, ἀλλὰ μετ' ἐκείνου κατ' ἀλλήλων ἱστά-
μεθα, καὶ αὐτῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς τοιαύτας χρώμεθα παρατάξεις, δέον αὐτῷ μόνῳ πο-
λεμεῖν. νυνὶ δὲ ἐκεῖνον ἀφέντες, κατὰ τῶν ἀδελφῶν τὰ τόξα τείνομεν. ποῖα τόξα, φησί;
τὰ ἀπὸ γλώττης καὶ στόματος. οὐδὲ γὰρ ἀκόντια καὶ βέλη μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥήματα πολὺ
τῶν βελῶν πικρότερα ἐργάζεται τραύματα. καὶ πῶς δυνησόμεθα τοῦτον καταλῦσαι τὸν

Margin: γρ. καὶ περιφυλακαὶ, καὶ
Margin: γρ. πυρὰς
Margin: γρ. τοσαύτας,
Margin: Ιερ. δ. ιθ.
Margin: γρ. ἀλλήλους φραττόμεθα

πόλεμόν, φησιν; ἂν ἐννοήσῃς ὅτι τὸν ἀδελφὸν λέγων κακῶς, βόρβορον ἀπὸ τοῦ στόματός σου προχέεις, ἂν ἐννοήσῃς ὅτι τὸ μέλος τοῦ Χριστοῦ διαβάλλεις, ὅτι τὰς σάρκας κατεσθίεις τὰς σάς, ὅτι τὸ δικαστήριόν σοι πικρότερον ποιεῖς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀδέκαστον, ὅτι τὸ βέλος οὐ τὸν πληγέντα, ἀλλά σε τὸν τοξεύσαντα ἀναιρεῖ. ἀλλ' ἠδίκησέ τι, καὶ κακῶς ἐποίησε; στέναξον, μὴ κακῶς εἴπῃς· δάκρυσον, μὴ διὰ τὴν σὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώ- 5
λειαν τὴν ἐκείνου, καθὼς καὶ ὁ σὸς δεσπότης τὸν Ἰούδαν ἐδάκρυσεν, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἐσταυροῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος προεδίδου. ὕβρισέ σε καὶ ἐλοιδόρησε; παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὥστε ἵλεων αὐτῷ γενέσθαι ταχέως. ἀδελφός ἐστι σός, τὰς αὐτάς σοι ἔλυσεν ὠδῖνας, μέλος ἐστὶ σόν, ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐκλήθη τράπεζαν. ἀλλὰ πλέον ἐπεμβαίνει μοί, φησιν. οὐκοῦν μείζων καὶ πλείων ὁ μισθός. ταύτῃ μάλιστα τὸν θυμὸν ἀφεῖναι δίκαιον, ἐπειδὴ καιρίαν ἐδέξατο τὴν 10
πληγήν, ἐπειδὴ ἔτρωσεν αὐτὸν ὁ διάβολος. μὴ τοίνυν ἐπιπλήξῃς καὶ σύ, μηδὲ καταβάλῃς σαυτὸν μετ' ἐκείνου. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἑστήκῃς, δύνασαι κἀκεῖνον διασῶσαι· ἐὰν δὲ σαυτὸν καταῤῥήξῃς διὰ τοῦ αἰθυβείσαι, τίς ὑμᾶς ἀναστήσει λοιπόν; ἐκεῖνος ὁ τρωθείς; ἀλλ' οὐ δυνήσεται κείμενος. ἀλλὰ σὺ ὁ πεσὼν μετ' ἐκείνου; καὶ πῶς, οὐκ ἀρκέσας σεαυτῷ χεῖρα δοῦναι, ἰσχύσεις ἑτέρῳ; στῆθι τοίνυν γενναίως, καὶ τὴν ἀσπίδα προβαλλόμενος, 15
καὶ νεκρὸν ὄντα ἕλκυσον ἀπὸ τῆς μάχης τὸν σὸν ἀδελφὸν διὰ τῆς μακροθυμίας. ἔτρωσεν αὐτὸν ὁ θυμός· μὴ τρώσῃς καὶ σύ, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον ἔκβαλε βέλος. ἂν γὰρ οὕτως ἀλλήλοις ὁμιλῶμεν, ταχέως πάντες ὑγιεῖς ἐσόμεθα· ἂν δὲ κατ' ἀλλήλων ὁπλιζώμεθα, οὐδὲ τοῦ διαβόλου χρεία λοιπὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν. ἅπας μὲν γὰρ ὁ πόλεμος χαλεπός, μάλιστα δὲ ὁ ἐμφύλιος. οὗτος δὲ καὶ τοῦ ἐμφυλίου χαλεπώτερος, ὅσῳ μείζονα τῆς 20
πολιτείας ἡμῖν τὰ δικαιώματα, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς. ἀπέκτεινέ ποτε τὸν Ἄβελ ὁ ἀδελφός, καὶ αἷμα ἐξέχεε συγγενικόν· ἀλλ' οὗτος ἐκείνου παρανομώτερος ὁ φόνος, ὅσῳ καὶ τὰ τῆς ἀγχιστείας μείζω, καὶ τὰ τοῦ θανάτου χαλεπώτερα. ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὸ σῶμα ἔτρωσε, σὺ δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς τὸ ξίφος ἠκόνησας. ἀλλ' ἔπαθες πρῶτος κακῶς; ἀλλ' οὐ τὸ παθεῖν, ἀλλὰ τὸ ποιῆσαι κακῶς, τοῦτό ἐστι τὸ παθεῖν κακῶς. σκόπει δέ. ἔσφαξεν ὁ Κάϊν, ἐσφά- 25
γη ὁ Ἄβελ. τίς οὖν ἦν ὁ νεκρός; ὁ μετὰ τὸν θάνατον βοῶν (Φωνὴ γὰρ αἵματος Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με, φησιν) ἢ ὁ ἐν τῷ ζῆν τρέμων καὶ δεδοικώς; οὗτος γάρ, οὗτος νεκροῦ παντὸς ἐλεεινότερος ἦν. εἶδες πῶς βέλτιον τὸ ἀδικεῖσθαι, κἂν μέχρι φόνου τις χωρῇ; μάθε πῶς χεῖρον τὸ ἀδικεῖν, κἂν μέχρις αἵματος τις ἰσχύσῃ. ἔπληξε καὶ κατέβαλε τὸν ἀδελφὸν ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ μὲν ἐστεφανοῦτο, ὁ δὲ ἐκολάζετο. ἀνῃρέθη καὶ ἐσφάγη παρὰ τὸ δίκαιον ὁ 30
Ἄβελ, ἀλλ' ὁ μὲν καὶ τελευτῶν κατηγόρει, καὶ ἀνῄρει, καὶ ἐχειροῦτο· ὁ δὲ καὶ ζῶν ἐσίγα, καὶ ᾐσχύνετο, καὶ ἡλίσκετο, καὶ τοὐναντίον οὗπερ ἤθελε κατεσκεύαζεν. ἀνῄρει γὰρ ἐπειδὴ ἀγαπώμενον εἶδε, προσδοκῶν καὶ τῆς ἀγάπης ἐκβάλλειν αὐτόν· ἐπέτεινε δὲ τὸ φίλτρον μειζόνως, καὶ ἀποθανόντα μᾶλλον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐπεζήτει, ποῦ ἐστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου, λέγων. οὐ γὰρ ἔσβεσας τὸν πόθον τῷ φθόνῳ, ἀλλ' ἀνῆψας μᾶλλον. οὐκ ἠλάττωσας τὴν τιμὴν 35
τῇ σφαγῇ, ἀλλ' ἐπέτεινας πλέον. παρὰ τοῦτο μὲν γάρ σοι καὶ ὑπέταξεν αὐτὸν ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀνεῖλες, καὶ τετελευτηκώς σε τιμωρήσεται. τοσοῦτον ἐμοὶ περὶ αὐτοῦ τὸ φίλτρον. τίς οὖν ἦν ὁ καταδικασθείς, ὁ κολάζων, ἢ ὁ κολαζόμενος; ὁ τοσαύτης ἀπολαύων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆς, ἢ ὁ καινῇ τινι καὶ παραδόξῳ διδόμενος τιμωρίᾳ; οὐκ ἐφοβήθης αὐτὸν ζῶντα, φησιν, οὐκοῦν φοβήθητι τελευτήσαντα. οὐκ ἔτρεμες μέλλων ἐπάγειν τὸ ξίφος· ληφθή- 40
σῃ τρόμῳ μετὰ τὸ ἐκχέαι τὸ αἷμα διηνεκεῖ. ζῶν σοι δοῦλος ἦν, καὶ οὐκ ἠνείχου· διὰ τοῦτο τελευτήσας, δεσπότης σοι γέγονε φοβερός. ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, φύγωμεν φθόνον, σβέσωμεν κακίαν, ἀγάπην ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις, ἵνα τὰ ἐκ ταύτης καρπωσώμεθα ἀγαθά, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Marginal notes: γ. ἵστασαι (line 12); Γεν. δ. ι. (line 26); γ. σιγᾷ (line 31); γ. εἰδότες (line 42)

Λογ. θ. 23 ΟΥΚ ΕΓΡΑΦΗ ΔΕ ΔΙ' ΑΥΤΟΝ ΜΟΝΟΝ, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, 24 Ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς οἷς μέλλει λογίζεσθαι, τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν.

Πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τοῦ Ἀβραὰμ εἰπών, καὶ περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆς, ἵνα μὴ λέγῃ ὁ ἀκροατής, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς; ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ δικαιωθείς· ἵστησιν ἡμᾶς ἐγγὺς τοῦ πατριάρχου πάλιν. τοσαύτη τῶν πνευματικῶν λόγων ἡ δύναμις. τὸν γὰρ ἐξ ἐθνῶν, τὸν ἄρτι προσελθόντα, τὸν οὐδὲν ἐργασάμενον, οὐ μόνον τοῦ Ἰουδαίου τοῦ πιστοῦ οὐδὲν ἔφησεν ἔλαττον ἔχειν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πατριάρχου. μᾶλλον δέ, εἰ χρή τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ πολλῷ πλέον. τοσαύτη γὰρ ἡμῶν ἡ εὐγένεια, ὡς τὴν ἐκείνου πίστιν τῆς ἡμετέρας τύπον εἶναι. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ἐκείνῳ ἐλογίσθη, εἰκὸς ὅτι καὶ ἡμῖν, ἵνα μὴ ποιήσῃ αὐτὸ συλλογισμόν. ἐξ αὐθεντίας δὲ τῶν θείων φθέγγεται νόμων, καὶ τῆς γραφῆς ἀπόφασιν αὐτὸ ὅλον ποιεῖ. διὰ τί γὰρ ἐγράφη, φησίν, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς οὕτω δικαιούμεθα; τῷ γὰρ αὐτῷ Θεῷ πεπιστεύκαμεν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν προσώπων. εἰπὼν δὲ τὴν πίστιν ἡμῶν, λέγει καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν τὴν ἄφατον, ἣν ἀεὶ περιστρέφει, τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρων. ὃ καὶ νῦν ἐδήλωσεν εἰπών,

χ. αὐτῷ

25 Ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

Ὅρα πῶς τὴν αἰτίαν εἰπὼν τοῦ θανάτου, τὴν αὐτὴν καὶ ἀπόδειξιν ἀναστάσεως ποιεῖται. διὰ τί γὰρ ἐσταυρώθη, φησίν; οὐ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν· καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἀναστάσεως. εἰ γὰρ ἦν ἁμαρτωλός, πῶς ἀνέστη; εἰ δὲ ἀνέστη, εὔδηλον ὅτι ἁμαρτωλὸς οὐκ ἦν. εἰ δὲ ἁμαρτωλὸς οὐκ ἦν, πῶς ἐσταυρώθη; δι' ἑτέρους. εἰ δὲ δι' ἑτέρους, πάντως ἀνέστη. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, πῶς τοσούτοις ἁμαρτήμασιν ὄντες ὑπεύθυνοι δυνάμεθα δικαιωθῆναι; ἔδειξε τὸν πάντα ἀπαλείψαντα τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ ἐκ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ, δι' ἧς ἐδικαιώθη, καὶ ἐκ τῆς τοῦ πάθους τοῦ σωτηρίου, δι' οὗ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπηλλάγημεν, βεβαιώσῃ τὸν λόγον. εἰπὼν δὲ αὐτοῦ τὸν θάνατον, λέγει καὶ τὴν ἀνάστασιν. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ὑπευθύνους ἔχῃ κολάσει καὶ καταδίκους, ἀλλ' ἵνα εὐεργετήσῃ. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα δικαίους ἐργάσηται.

κεφ. ϛ.

1 Δικαιωθέντες οὖν ἐκ τῆς πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί ἐστιν, εἰρήνην ἔχωμεν; τινές φασιν ὅτι, μὴ δὴ στασιάζωμεν φιλονεικοῦντες τὸν νόμον εἰσαγαγεῖν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ περὶ πολιτείας ἡμῖν λοιπὸν διαλέγεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ πίστεως διαλεχθείς, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης αὐτὴν προὔθηκεν, ἵνα μή τις νομίσῃ ῥᾳθυμίας ὑπόθεσιν εἶναι τὰ λεγόμενα, φησιν, εἰρήνην ἔχωμεν· τουτέστι, μηκέτι ἁμαρτάνωμεν, μηδὲ πρὸς τὰ πρότερα ἐπανερχώμεθα. τοῦτο γάρ ἐστι πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν. καὶ πῶς δυνατόν, φησι, τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν; πῶς τὸ πρότερον ἐγίνετο δυνατόν; εἰ γὰρ τοσούτων ὄντες ὑπεύθυνοι, πάντων ἀπηλλάγημεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἐν οἷς ἐσμεν μεῖναι δι' αὐτοῦ δυνησόμεθα. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ οὖσαν εἰρήνην λαβεῖν, καὶ δοθεῖσαν κατασχεῖν· ἐπειδήπερ ἡ κτῆσις τῆς φυλακῆς χαλεπώτερον. ἀλλ' ὅμως γέγονε τὸ χαλεπώτερον εὔκολον, καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη. οὐκοῦν ἔσται καὶ τὸ εὐκολώτερον ἡμῖν εὐκατόρθωτον, ἂν ἐχώμεθα τοῦ καὶ ἐκεῖνα ἡμῖν ἠνυκότος. ἐνταῦθα δὲ οὐ τὸ εὔκολον αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὔλογον. εἰ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξεν ἐκπε-

πολεμουμένους, εὔλογον μένειν ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀ-
μοιβὴν, ἵνα μὴ δόξῃ σκαιοὺς καὶ ἀγνώμονας καταλλαγῆναι τῷ πατρί. *χ. τοῖς καταλλαγεῖσι,*

2 Δι' αὐτοῦ γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ πίστει.

Εἰ τοίνυν μακρὰν ὄντας προσήγαγε, πολλῷ μᾶλλον ἐγγὺς γενομένους καθέξει. σὺ δέ
μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τὰ δύο τίθησι, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. ἀλλὰ τὰ μὲν 5
αὐτοῦ ποικίλα, καὶ πολλὰ, καὶ διάφορα. καὶ γὰρ ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς,
καὶ προσήγαγε, καὶ χάριν ἔδωκεν ἄφατον· ἡμεῖς δὲ τὴν πίστιν εἰσηνέγκαμεν μόνον. διό φη-
σιν, ἐν τῇ πίστει, Εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. Ποίαν, εἰπέ μοι,
χάριν; τὸ καταξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλαγῆναι, τὸ τὴν ἀ-
λήθειαν ἐπιγνῶναι, τὸ πάντων ἐπιτυχεῖν τῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν. εἰς τοῦτο γὰρ 10
ἡμᾶς προσήγαγεν, ἵνα ταῦτα λάβωμεν τὰ δῶρα. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἵνα ἁμαρτημάτων
ἄφεσις γένηται, καὶ ἀπαλλαγὴ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μυρίων ἀπολαύσωμεν ἀξιωμάτων. καὶ
οὐδὲ ἐν τούτοις ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐπηγγείλατο, τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερ-
βαίνοντα ἀγαθά. διόπερ ἀμφότερα τέθεικε. τὸ μὲν γὰρ εἰπὼν τὴν χάριν, τὰ παρόντα ἐ-
δήλωσεν ἅπερ ἐλάβομεν· τὸ δὲ εἰπεῖν, Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, 15

Τὰ μέλλοντα ἐξεκάλυψεν ἅπαντα. καὶ καλῶς εἶπεν, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. τοιαύτη γὰρ ἡ
τοῦ Θεοῦ χάρις· οὐκ ἔχει τέλος, οὐκ οἶδε πέρας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μείζονα ἀεὶ πρόεισιν, ὅπερ
ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔνι. οἷόν τι λέγω· ἔλαβέ τις ἀρχὴν, καὶ δόξαν, καὶ δυναστείαν, ἀλλ' οὐχ *χ. ὦ.*
ἕστηκεν ἐπὶ ταύτης διηνεκῶς, ἀλλὰ ταχέως αὐτῆς ἐκπίπτει. κἂν μὴ ἄνθρωπος ἀφέλη-
ται, θάνατος ἐπελθὼν ἀφαιρήσεται πάντως. τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐ τοιαῦτα. οὔτε γὰρ ἄνθρωπος, 20
οὐ χρόνος, οὐ περίστασις πραγμάτων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος, οὐχ ὁ θάνατος ἐπελθὼν ἐκ-
βαλεῖν αὐτῶν ἡμᾶς δυνήσεται· ἀλλ' ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε ἀκριβέστερον αὐτὰ κατέχομεν,
καὶ πλειόνων ἀεὶ προϊόντες ἀπολαυόμεν. ὥστε εἰ διαπιστεῖς τοῖς μέλλουσιν, ἀπὸ τῶν παρόν-
των καὶ ὧν ἔλαβες ἤδη, καὶ ἐκείνοις πίστευε. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς
δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα μάθῃς οἵαν ψυχὴν τὸν πιστὸν ἔχειν δεῖ. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν δεδομένων 25
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ὡς δεδομένων πεπληροφορῆσθαι χρή. καυχᾶται γάρ
τις ἐπὶ τοῖς ἤδη παραχθεῖσιν. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ τῶν μελλόντων ἐλπὶς οὕτω βεβαία καὶ σαφὴς ὡς
ἡ τῶν δεδομένων, καὶ ἐπ' ἐκείνῃ, φησὶν, ὁμοίως καυχώμεθα. διὰ τοῦτο καὶ δόξαν αὐτὰ ἐκά- *χ. ἐκείνοις*
λεσεν. εἰ γὰρ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ συντελεῖ δόξαν, πάντως ἐκβήσεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἡμᾶς,
ἀλλὰ δι' αὐτόν. καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ ἄξια καυχήσεως; αὐτὰ μὲν 30
οὖν τὰ παρόντα κακὰ ἱκανὰ ἡμᾶς καλλωπίσαι, καὶ ποιῆσαι ἐν αὐτοῖς ἐναβρύνεσθαι. *χ. καὶ ἐν*
διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

3 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν. Ἐννόησον τοίνυν ἡλίκα τὰ
μέλλοντα, ὅταν καὶ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι λυπηροῖς μέγα φρονῶμεν. τοσαύτη ἡ τοῦ Θεοῦ δω-
ρεὰ, καὶ οὕτως οὐδὲν αὐτῆς ἀηδές. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων, οἱ μὲν ἀγῶνες 35 *χ. ἐν αὐτοῖς*
πόνον ἔχουσι καὶ ὀδύνην καὶ ταλαιπωρίαν, οἱ δὲ στέφανοι καὶ τὰ ἔπαθλα τὴν ἡδονὴν κομίζουσι.
ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῶν ἐπάθλων τὰ παλαίσματα οὐχ ἧττον ἡμῖν ἡδέα. ἐπειδὴ γὰρ
πολλοὶ μὲν οἱ πειρασμοὶ τότε ἦσαν, ἡ δὲ βασιλεία ἐν ἐλπίσι, καὶ τὰ μὲν δεινὰ ἐν χερσὶ, τὰ δὲ
χρηστὰ ἐν προσδοκίᾳ, τοῦτο δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ἐξέλυσε, καὶ πρὸ τῶν στεφάνων ἤδη δίδωσιν
αὐτοῖς τὰ βραβεῖα, λέγων ὅτι καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι δεῖ καυχᾶσθαι. καὶ οὐκ εἶπε, δεῖ καυχᾶ- 40
σθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ, καυχώμεθα, φησὶν, ἡμεῖς, ἐν τῷ οἰκείῳ προσώπῳ παραίνεσιν εἰσάγων.
εἶτα ἐπειδὴ ἐδόκει ξένον εἶναι καὶ παράδοξον τὸ εἰρημένον, εἰ τὸν λιμῷ παλαίοντα, καὶ ἐν ἁλύ-
σει καὶ ἐν βασάνοις ὄντα, καὶ ὑβριζόμενον, καὶ ὀνειδιζόμενον καυχᾶσθαι δεῖ, κατασκευάζει λοι-
πὸν αὐτὸ, καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ἄξια καυχήσεως εἶναί φησιν, οὐ δι' ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ

δι'

δι' αὐτὰ τὰ παρόντα. καὶ γὰρ αὗται καθ' ἑαυτὰς αἱ θλίψεις ἀγαθὸν πρᾶγμά εἰσι. τίνος ἕνεκεν; ὅτι εἰς ὑπομονὴν ἀλείφουσι. διόπερ εἰπών, καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκε λέγων, Εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. Ὅρα πάλιν τὴν φιλονεικίαν Παύλου, πῶς εἰς τὸ ἐναντίον περιέτρεπε τὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ αἱ θλίψεις μάλιστα ἀπαγορεύειν ἐποίουν ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτούς, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέβαλλον, λέγει ὅτι δι' αὐτὰς μὲν οὖν ταύτας χρὴ θαῤῥεῖν, καὶ μὴ ἀπογινώσκειν τὰ μέλλοντα. ἡ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, φησίν,

4 Ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα,

5 Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀναιρετικαὶ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος αἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστικαί. ἔχει μὲν γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν τὴν ὑπομονὴν ἡ θλίψις, καὶ τὸ δόκιμον ποιεῖν τὸν πειραζόμενον. συντελεῖ δέ τι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα. τὴν γὰρ ἐλπίδα ἀκμάζειν ἐν ἡμῖν ποιεῖ. οὐδὲν γὰρ οὕτω χρηστὰ ἐλπίζειν παρασκευάζει, ὡς ἀγαθὸν συνειδός. οὐδεὶς γοῦν τῶν ὀρθῶς βεβιωκότων ἀπιστεῖ περὶ τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὖν τῶν ἠμελημένων πολλοὶ πονηρῷ πιεζόμενοι συνειδότι, οὐδὲ κρίσιν οὐδὲ ἀντίδοσιν εἶναι βούλονται. τί οὖν; ἐν ἐλπίσιν ἡμῖν τὰ ἀγαθά; ἐν ἐλπίσι μέν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίναις, αἳ διαπίπτουσι καὶ καταισχύνουσι πολλάκις τὸν ἐλπίσαντα, τοῦ προσδοκηθέντος προΐστασθαι τελευτήσαντος, ἢ ζῶντος μεταβληθέντος. ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀκίνητος ἡ ἐλπίς. ὁ γὰρ ἐπαγγειλάμενος ἀεὶ ζῇ, ἡμεῖς δὲ οἱ μέλλοντες αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι, κἂν ἀποθάνωμεν, ἀναστησόμεθα πάλιν, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐστὶν ὃ δύναται ἡμᾶς καταισχῦναι, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην καὶ ἐπὶ σαθραῖς ἐπαρθέντας ἐλπίσιν. ἀπαλλάξας τοίνυν αὐτοὺς ἱκανῶς ἀμφισβητήσεως ἁπάσης διὰ τούτων τῶν ῥημάτων, οὐχ ἵστησι μέχρι τῶν παρόντων τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πάλιν ἐπάγει, εἰδὼς αὐτοὺς ἀσθενεστέρους καὶ τὰ παρόντα ζητοῦντας, καὶ οὐκ ἀρκουμένους τούτοις. καὶ πιστοῦται αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἤδη δοθέντων. ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, τί οὖν, εἰ μὴ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι ὁ Θεός; ὅτι μὲν γὰρ δύναται, καὶ μένει, καὶ ζῇ, πάντες ἴσμεν, πόθεν δέ, ὅτι καὶ βουλήσεται; ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων. ποίων γεγενημένων; τῆς ἀγάπης, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο. τί ποιήσας, φησί; πνεῦμα ἅγιον δούς. διόπερ εἰπών, ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, ἐπήγαγε τὴν ἀπόδειξιν τούτου λέγων,

Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Καὶ οὐκ εἶπε, δέδοται, ἀλλ', ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, τὸ δαψιλὲς ἐμφαίνων. ὃ γὰρ μέγιστον ἦν δῶρον, τοῦτο ἔδωκεν, οὐκ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ἀλλ' ὃ τούτων ἁπάντων τιμιώτερον ἦν, καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων, καὶ υἱοὺς Θεοῦ καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ κατεσκεύαζε. τί δέ ἐστι τοῦτο; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ δὲ οὐκ ἐβούλετο μεγάλοις ἡμᾶς μετὰ τοὺς πόνους στεφάνοις δωρήσασθαι, οὐκ ἂν πρὸ τῶν πόνων τοσαῦτα ἔδωκεν ἀγαθά. νυνὶ δὲ τὸ θερμὸν αὐτοῦ τῆς ἀγάπης δείκνυται ἐντεῦθεν, ὅτι οὐκ ἠρέμα οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἡμᾶς ἐτίμησεν, ἀλλ' ἀθρόον τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐξέχεε, καὶ ταῦτα πρὸ τῶν ἀγώνων. ὥστε κἂν μὴ σφόδρα ἧς ἄξιος, μὴ ἀπογίνωσκε, ἔχων μεγάλων συνήγορον τοῦ δικάζοντος τὴν ἀγάπην. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἰπών, ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, οὐ τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ἀνέθηκεν. εἰπὼν δὲ τοῦ πνεύματος τὴν δόσιν, μεταβαίνει πάλιν λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν, λέγων οὕτως,

6 Ἔτι γὰρ ὁ Χριστός, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε.

7 Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται, ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. 8 Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἐναρέτου οὐκ ἂν ἕλοιτό τις ταχέως ἀποθανεῖν, ἐννόησον τὴν δεσπότου σου τὴν ἀγάπην, ὅταν μὴ ὑπὲρ ἐναρέτων αὐτός, ἀλλ' ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐχθρῶν φαίνηται.

κ. ἔτι

κ. τῶν παρόντων

κ. ἐβούλετο

φαίνεται σταυρωθείς. ὅπερ καὶ μετὰ ταῦτά φησιν, Ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε,

9 Πολλῷ μᾶλλον, δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. 10 Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ δοκεῖ μὲν ταυτολογία εἶναι τὰ εἰρημένα, οὐκ ἔστι δὲ τῷ μετὰ ἀκριβείας προσέχοντι. σκόπει δέ. βούλεται πιστώσασθαι περὶ τῶν μελλόντων αὐτούς. καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου γνώμης ἐντρέπει, εἰπὼν, ὅτι ἐπληροφορήθη κἀκεῖνος, ὅτι ὃ ἐπήγγελται Θεὸς δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι· ἔπειτα ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης· εἶτα ἀπὸ τῶν θλίψεων, ὡς ἱκαναὶ εἰς ἐλπίδα ἡμᾶς ἀγαγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος πάλιν οὗπερ ἐλάβομεν· λοιπὸν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἡμετέρας κακίας τῆς ἔμπροσθεν τοῦτο κατασκευάζει. καὶ δοκεῖ μὲν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἓν εἶναι τὸ εἰρημένον, εὑρίσκεται δὲ καὶ δύο καὶ τρία καὶ πολλῷ πλείονα ὄντα. πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανε· δεύτερον δὲ, ὅτι ὑπὲρ ἀσεβῶν· τρίτον δὲ, ὅτι κατήλλαξεν, ὅτι ἔσωσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἀθανάτους ἐποίησεν, ὅτι υἱοὺς εἰργάσατο καὶ κληρονόμους. οὐ τοίνυν ἀπὸ τοῦ θανάτου μόνον ἰσχυρίζεσθαι χρὴ, φησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δώρου τοῦ δοθέντος ἡμῖν διὰ τοῦ θανάτου. καίτοιγε εἰ καὶ τεθνήκει μόνον ὑπὲρ ἡμῶν τοιούτων ὄντων, μέγιστον ἦν δεῖγμα ἀγάπης τὸ γεγενημένον· ὅταν δὲ φαίνηται καὶ ἀποθνήσκων * δωρούμενος, καὶ τοιαῦτα δωρούμενος, καὶ τοιούτοις οὖσι, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀποκρύπτει τὰ γεγενημένα, καὶ τὸν σφόδρα ἀναίσθητον εἰς πίστιν ἄγει. οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ μέλλων σώζειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ οὕτω φιλήσας ἁμαρτωλοὺς ὄντας, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι. εἶδες πόσην ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο κατασκευὴν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα; πρὸ μὲν γὰρ τούτου, δύο δύσκολα ἦν πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν· τὸ καὶ ἁμαρτωλοὺς εἶναι, καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότου δεῖν σωθῆναι. ὅπερ καὶ ἀπίθανον ἦν πρὶν ἢ γενέσθαι, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς ἀγάπης ἵνα γένηται. νυνὶ δὲ ἐπειδὴ ταῦτα ἐξέβη, τὰ λειπόμενα εὐκολώτερα. καὶ γὰρ φίλοι γεγόναμεν, καὶ θανάτου λοιπὸν οὐ δεῖ. ὁ τοίνυν τῶν ἐχθρῶν οὕτω φεισάμενος, ὥστε μὴ φείσασθαι τοῦ παιδὸς, φίλων ὄντων οὐ προστήσεται, ὅτε λοιπὸν οὐδὲ τὸν τούτου παῖδα ἐκδοῦναι χρεία; ἢ γὰρ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαί τις, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, κἂν βούληται πολλάκις, οὐ σώζει· ὧν οὐδὲν ἐστὶν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἐξ ὧν τὸν υἱὸν ἐξέδωκεν. ὅτι δὲ δύναται, καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἀπέδειξεν ἐξ ὧν ἁμαρτωλοὺς ὄντας ἐδικαίωσε. τί οὖν λοιπὸν τὸ κωλῦον ἐστὶ τυχεῖν τῶν μελλόντων ἡμᾶς; οὐδέν. εἶτα πάλιν ἵνα μὴ ἁμαρτωλοὺς, καὶ ἐχθροὺς, καὶ ἀσθενεῖς ἀκούσας, καὶ ἀσεβεῖς, μέλλῃς αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν, ἄκουσον τί φησιν·

11 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.

Τί ἐστιν, οὐ μόνον δέ; οὐ μόνον ἐσώθημεν, φησιν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα δι' αὐτὸ τοῦτο, δι' ὃ νομίζει τις ἡμᾶς ἐγκαλύπτεσθαι. τὸ γὰρ ἐν τοσαύτῃ πονηρίᾳ ζῶντας ἡμᾶς σωθῆναι, τοῦ σφόδρα ἀγαπηθῆναι παρὰ τοῦ σώζοντος μέγιστον σημεῖόν ἐστιν. οὐ γὰρ δι' ἀγγέλων ἢ ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς ἔσωσεν. ὥστε καὶ τὸ σῶσαι, καὶ τὸ τοιούτους ὄντας σῶσαι, καὶ τὸ διὰ τοῦ μονογενοῦς τοῦτο ποιῆσαι, καὶ οὐδὲ ἁπλῶς διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, μυρίους ἡμῖν καυχήσεως πλέκει στεφάνους. οὐδὲν γὰρ ἴσον εἰς δόξης λόγον καὶ παρρησίας, τοῦ φιλεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ φιλεῖν αὐτὸν τὸν ἀγαπῶντα. τοῦτο τοὺς ἀγγέλους ποιεῖ λαμπρούς, τοῦτο τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυνάμεις· τοῦτο βασιλείας μεῖζον· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος περὶ τῆς βασιλείας τοῦτο ἐτίθει· διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀσωμάτους μακαρίζω δυνάμεις, ὅτι καὶ φιλοῦσιν αὐτὸν, καὶ πάντα ὑπακούουσιν. ἐντεῦθεν γοῦν αὐτοὺς καὶ ὁ προφήτης ἐθαύμαζε λέγων, Δυνατοὶ ἰσχύϊ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ. ἐντεῦθεν καὶ τὰ σεραφὶμ ὁ Ἡσαΐας ἀνεκήρυττε, τὴν μεγάλην αὐτῶν ἐνδεικνύμενος ἀρετήν

Marginalia: χ. διὰ — * καὶ — χ. ἡμῶν· — ἴσ. αὐτοῦ — Ψαλμ. ρβ. κ.

τὴν ἐκ τοῦ ἑστάναι πλησίον τῆς δόξης ἐκείνης, ὅπερ μεγίστης ἀγάπης σημεῖον ἦν.

ΗΘΙΚΟΝ

Ζηλώσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὰς ἄνω δυνάμεις, καὶ μὴ μόνον ἐγγὺς τοῦ θρόνου στῆναι σπουδάσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἔνοικον αὐτὸν ἔχειν τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ μισοῦντας ἐφίλησε, καὶ φιλῶν διατελεῖ. καὶ γὰρ τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. σὺ δὲ φιλοῦντα γοῦν ἀγάπησον. φιλεῖ γάρ. (Ματθ. ε.) καὶ πῶς, φησιν, ὁ φιλῶν γέενναν καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν ἠπείλησε; δι᾽ αὐτὸ τοῦτο τὸ φιλεῖν. καὶ γὰρ ἐκκόπτων σου τὴν πονηρίαν, καὶ ὥσπερ τινὶ χαλινῷ τῷ φόβῳ κατέχων σου τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥύμην, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, καὶ διὰ τῶν χρηστῶν καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν ἀναστέλλων σε τῆς ἐπὶ τὰ κάτω φορᾶς, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγων, καὶ ἀπάγων κακίας πάσης, ἣ γεέννης ἐστὶ χαλεπωτέρα. εἰ δὲ γελᾷς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, καὶ μυριάκις ἐν πονηρίᾳ ζῆν ἐθέλεις, ἢ μίαν κολάζεσθαι ἡμέραν, θαυμαστὸν οὐδέν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτό σου τῆς ἀτελοῦς γνώμης σημεῖον, καὶ τῆς μέθης, καὶ τῆς ἀνιάτου νόσου. ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ ὅταν ἴδῃ τὸν ἰατρὸν ἢ πῦρ ἢ τομὴν ἐπάγοντα, φεύγει καὶ ἀποπηδᾷ ὀλολύζοντα καὶ σπαραττόμενα, καὶ μᾶλλον αἱρεῖται διηνεκεῖ σηπεδόνι σώματος ἐναπολέσθαι, ἢ πρόσκαιρον ὑπομείναντα πόνον τῆς μετὰ ταῦτα ἀπολαύειν ὑγείας. οἱ δὲ νοῦν ἔχοντες ἴσασιν ὅτι τὸ νοσεῖν τοῦ τέμνεσθαι χαλεπώτερον, ὥσπερ οὖν τὸ κακῶς εἶναι τοῦ κολάζεσθαι χεῖρον. τὸ μὲν γὰρ θεραπεύεσθαι καὶ ὑγιαίνειν ἐστί, τὸ δὲ ἀπόλλυσθαι καὶ ἐν ἀρρωστίᾳ εἶναι διηνεκεῖ. ὅτι δὲ ἀρρωστίας ὑγεία βέλτιον, παντί που δῆλον. ἐπεὶ καὶ τοὺς λῃστὰς οὐχ ὅταν διορύττωνται τὰς πλευρὰς δακρύειν ἄξιον, ἀλλ᾽ ὅταν διορύττωσι τοίχους, καὶ φονεύωσιν. εἰ γὰρ βέλτιον ψυχὴ σώματος (ὥσπερ οὖν καὶ βέλτιον) ταύτης ἀπολλυμένης, μᾶλλον στένειν δίκαιον καὶ ὀδύρεσθαι. εἰ δὲ μὴ αἰσθάνοιτο, καὶ ταύτῃ μειζόνως αὐτὴν πενθεῖν δεῖ. καὶ γὰρ τοὺς ἐρῶντας ἀκολάστου ἔρωτα, τῶν πυρεττόντων χαλεπῶς μᾶλλον ἐλεεῖν ἄξιον, καὶ τοὺς μεθύοντας, τῶν βασανιζομένων. καὶ εἰ ταῦτα χαλεπώτερα, φησι, διὰ τί μᾶλλον αὐτὰ αἱρούμεθα; ὅτι πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν παροιμίαν ἀρέσκει τὰ χείρω, καὶ ταῦτα αἱροῦνται, τὰ ἀμείνω παρατρέχοντες. ὅπερ καὶ ἐν ἐδέσμασιν ὁρᾶν ἐστι, καὶ ἐν πολιτείαις, καὶ ἐν ζήλοις βίων, καὶ ἐν ἡδονῆς ἀπολαύσει, καὶ ἐν γυναιξί, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ἀνδραπόδοις, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων γινόμενον. τί γὰρ ἥδιον, εἰπέ μοι, γυναιξὶν ἢ ἄρρεσι μίγνυσθαι; γυναιξὶν ἢ ἡμιόνοις; ἀλλ᾽ ὅμως πολλοὺς εὑρήσομεν γυναῖκας μὲν παρατρέχοντας, ἀλόγοις δὲ μιγνυμένους, καὶ ἀρρένων σώμασιν ἐνυβρίζοντας. καίτοι τὰ κατὰ φύσιν τῶν παρὰ φύσιν ἡδίω. ἀλλ᾽ ὅμως εἰσὶ πολλοὶ τὰ καταγέλαστα, καὶ ἀηδῆ, καὶ κόλασιν ἔχοντα, ὡς ἡδέα, διώκοντες. ἐκείνοις γὰρ ἡδέα ταῦτα εἶναι δοκεῖ, φησιν. ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἂν εἶεν ἄθλιοι, ὅτι καὶ ἡδέα νομίζουσιν εἶναι τὰ οὐχ ἡδέα. οὕτω καὶ τὴν κόλασιν τῆς ἁμαρτίας χείρω τίθενται, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. εἰ γὰρ κακὸν ἦν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ἂν προσέθηκε κακοῖς κακὰ ὁ Θεός, οὐδὲ χείρους ἂν αὐτοὺς ποιῆσαι ἠθέλησεν. ὁ γὰρ πάντα ποιῶν ὥστε σβεσθῆναι τὴν κακίαν, οὐκ ἂν αὐτὴν ηὔξησεν. οὐκ ἄρα τὸ κολάζεσθαι κακὸν τῷ πλημμελοῦντι, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἔχοντα μὴ κολάζεσθαι, ὥσπερ οὖν τὸ τὸν ἀρρωστοῦντα μὴ θεραπεύεσθαι. οὐδὲν γὰρ οὕτω κακὸν ὡς ἐπιθυμία ἄτοπος. ἄτοπον δὲ ὅταν εἴπω, καὶ τὴν τῆς τρυφῆς λέγω, καὶ τὴν τῆς δόξης τῆς ἀκαίρου, καὶ τὴν τῆς δυναστείας, καὶ τὴν ἁπάντων ἁπλῶς τῶν ὑπὲρ τὴν χρείαν πραγμάτων. ὁ γὰρ τοιοῦτος ὁ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ζῶν βίον, δοκεῖ μὲν πάντων εἶναι μακαριώτερος, πάντων δέ ἐστιν ἀθλιώτερος, δεσποίνας χαλεπὰς καὶ τυράννους ἐπεισάγων αὐτοῦ τῇ ψυχῇ. διὰ τοῦτο ἐπίπονον ὁ Θεὸς ἡμῖν τὸν παρόντα ἐποίησε βίον, ἵνα ἐκείνης ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς δουλείας, καὶ εἰς καθαρὰν ἐλευθερίαν ἀγάγῃ. διὰ τοῦτο καὶ κόλασιν ἠπείλησε, καὶ πόνους συνεκλήρωσεν ἡμῶν τῇ ζωῇ, τὸ χαῦνον ἐπισφίγγων. οὕτω γοῦν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτε μὲν τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθουργίᾳ προσδεδεμένοι ἦσαν, καὶ ἐπιεικεῖς ἦσαν, καὶ

τὸν

τὸν Θεὸν ἐκάλουν συνεχῶς· ὅτι δὲ ἐλευθερίας ἀπήλαυσαν, καὶ ἐγόγγυζον, καὶ παρώξυνον τὸν δεσπότην, καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς περιέπειρον κακοῖς. τί οὖν, φησὶν, ἂν εἴποις πρὸς τοὺς ὑπὸ θλίψεως περιτραπέντας πολλάκις; ὅτι οὐ τῆς θλίψεως ἔργον ἡ περιτροπὴ, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τῆς ἐκείνων. οὐδὲ γὰρ εἴ τις στόμαχον ἄῤῥωστον ἔχων μὴ δέχοιτο πικρὸν φάρμακον δυνάμενον αὐτὸν καθᾶραι, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρίβοιτο, οὐ τὸ φάρμακον αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τὴν ἀῤῥωστίαν τοῦ μορίου, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα τὴν εὐκολίαν τῆς γνώμης. καὶ γὰρ ὁ ὑπὸ θλίψεως περιτρεπόμενος, πολλῷ μᾶλλον ὑπὸ ἀνέσεως τοῦτο πείσεται. εἰ γὰρ δεδεμένος πίπτει (τοῦτο γὰρ ἡ θλίψις) πολλῷ'' μᾶλλον λελυμένος· εἰ σφιγγόμενος περιτρέπεται, πολλῷ μᾶλλον χαυνούμενος. καὶ πῶς δυνήσομαι, φησὶ, μὴ περιτραπῆναι θλιβόμενος; ἂν ἐννοήσῃς ὅτι κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς, οἴσεις τὸ ἐπενεχθέν· ἀλλ' ἂν μὲν εὐχαρίστως, κερδανεῖς τὰ μέγιστα, ἂν δὲ ἀποδυσπετῶν καὶ ἀλύων καὶ δυσφημῶν, οὔτε τὴν συμφορὰν ἐλάττω ταύτῃ ποιήσεις, καὶ μείζονα ἐργάσῃ τὸν κλυδώνιον. ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, ὃ τῆς ἀνάγκης ἐστὶ, ποιῶμεν τῆς προαιρέσεως εἶναι τῆς ἡμετέρας. οἷόν τι λέγω· παῖδά τις ἀπέβαλε γνήσιον, τὴν οὐσίαν ἕτερος ἅπασαν. ἂν ἐννοήσῃς ὅτι λυθῆναι μὲν τὸ γεγενημένον οὐκ ἔνι, ἔνι δέ τι καρπώσασθαι καὶ ἐκ τῆς ἀνιάτου συμφορᾶς, τὸ γενναίως ἐνεγκεῖν τὸ συμβὰν, καὶ ἀντὶ τῶν ῥημάτων τῶν'' δυσφήμων εὐφημίαν ἀνενέγκῃς τῷ δεσπότῃ, οὕτω τὰ ἀβουλήτως ἐπενεχθέντα κακὰ, προαιρέσεως ἔσται σοι κατορθώματα. εἶδες υἱὸν ἁρπαγέντα ἄωρον; εἰπὲ, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο. εἶδες οὐσίαν κενωθεῖσαν; εἰπὲ, Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι. εἶδες πονηροὺς εὐημεροῦντας, καὶ δικαίους δυσημεροῦντας καὶ μυρία πάσχοντας δεινὰ, οὐκ ἔγνως δὲ τῶν γινομένων εὑρεῖν τὴν αἰτίαν; εἰπὲ, Κτηνώδης ἐγενόμην παρὰ σοὶ, πλὴν ἐγὼ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ. εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ζητεῖς, ἐννόησον ὅτι ἔστησεν ἡμέραν καθ' ἣν μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην· καὶ πᾶσαν ἐκβάλλεις ἀπορίαν. τὴν γὰρ ἀξίαν τότε ἕκαστος ἀπολήψεται, ὥσπερ ὁ Λάζαρος καὶ ὁ πλούσιος. ἀναμνήσθητι τῶν ἀποστόλων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μαστιζόμενοι, καὶ ἐλαυνόμενοι, καὶ μυρία πάσχοντες ἔχαιρον, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος'' τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι. καὶ σὺ τοίνυν ἂν ἀῤῥωστήσῃς, φέρε γενναίως, καὶ τῷ Θεῷ χάριτας ὁμολόγει, καὶ οὕτω τὸν αὐτὸν ἐκείνοις λήψῃ μισθόν. πῶς δὲ ἐν ἀῤῥωστίᾳ ὢν καὶ ὀδύναις δυνήσῃ τῷ δεσπότῃ χάριν εἰδέναι; ἂν φιλῇς αὐτὸν γνησίως. εἰ γὰρ εἰς κάμινον ἐμπεσόντες οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, καὶ ἐν δεσμωτηρίοις ὄντες ἕτεροι καὶ ἐν μυρίοις ἄλλοις κακοῖς, οὐ διέλιπον εὐχαριστοῦντες· πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν νόσοις ὄντες καὶ ἐν ἀῤῥωστίαις χαλεπαῖς κατεχόμενοι τοῦτο δυνήσονται ποιεῖν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὃ μὴ νικᾷ πόθος· ὅταν δὲ καὶ Θεοῦ πόθος ᾖ, πάντων ἐστὶν ὑψηλότερος. καὶ οὔτε πῦρ, οὐ σίδηρος, οὐ πενία, οὐκ ἀῤῥωστία, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων φανεῖται δεινὸν τῷ τοιοῦτον κεκτημένῳ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ πάντων καταγελάσας, πρὸς τὸν οὐρανὸν πτήσεται, καὶ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων οὐδὲν ἔλαττον διακείσεται, οὐδὲν ἕτερον ὁρῶν, οὐκ οὐρανὸν, οὐ γῆν, οὐ θάλατταν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἓν κάλλος'' τεταμένος τὸ τῆς δόξης ἐκείνης. καὶ οὔτε τὰ λυπηρὰ αὐτὸν τοῦ παρόντος ταπεινῶσαι δυνήσεται βίου, οὔτε ἐπᾶραι καὶ φυσῆσαι τὰ χρηστὰ καὶ ἡδονὴν ἔχοντα. ἐρασθῶμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα (τούτου γὰρ ἴσον οὐδὲν) καὶ διὰ τὰ παρόντα, καὶ διὰ τὰ μέλλοντα· μᾶλλον δὲ περὶ τούτων, δι' αὐτὴν τὴν τοῦ ἔρωτος φύσιν. ἀπαλλαγησόμεθα* γὰρ καὶ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τῶν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα κολαστηρίων, καὶ τῆς βασιλείας ἀπολαυσόμεθα. πλὴν οὔτε γεέννης ἀπαλλαγὴ, οὔτε βασιλείας ἀπόλαυσις, μέγα τι πρὸς τὸ λεχθήσεσθαι μέλλον. τούτων γὰρ ἁπάντων μεῖζον, τὸ τὸν Χριστὸν ἐρώμενον ἔχειν ὁμοῦ καὶ ἐραστήν. εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο συμβαῖνον πάσης ἡδονῆς ἐστιν ἀνώτερον, ὅταν ἐπὶ Θεοῦ τὰ ἀμφότερα ἐκβαίνῃ, ποῖος λόγος, ποία διάνοια'' παραστῆναι δυνήσεται τὴν μακαριότητα ταύτης τῆς ψυχῆς; οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄλλη, ἀλλ' ἡ πεῖρα μόνη. ἵν' οὖν διὰ

τῆς

γρ. μᾶλλον μὴ λελυπημένος

γρ. βλασφήμων εὐφημίαν ἀνενέγκαιν τῷ

Ἰὼβ α. κα.

Ψαλμ. ογ. κϛ.

γρ. αὐτοῦ

γρ. πεπταμένος

ἴσ. παραστῆσαι

τῆς πείρας μαθόντες τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐφροσύνην καὶ τὸν μακάριον βίον
καὶ τὸν θησαυρὸν τῶν μυρίων ἀγαθῶν, πάντα ἀφέντες ἐκείνης ἐχώμεθα τῆς ἀγάπης,
καὶ εἰς εὐφροσύνην ἡμετέραν καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποθουμένου Θεοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ
κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν
5 αἰώνων. Ἀμήν.

Λογ. ι. 12 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ, ΩΣΠΕΡ ΔΙ' ΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩπου, ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν ὁ θάνατος, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

10

Καθάπερ οἱ τῶν ἰατρῶν ἄριστοι τὴν ῥίζαν ἀεὶ πολυπραγμονοῦσι
τῶν νοσημάτων, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἔρχονται τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ· οὕτω
καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐδικαιώθημεν, καὶ δείξας ἀπὸ
τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν τὸν Χρι-
15 στόν (οὐδὲ γὰρ ἂν ἀπέθανεν, εἰ μὴ ἔμελλε δικαιοῦν) κατασκευάζει
λοιπὸν καὶ ἑτέρωθεν τὰ διὰ τούτων ἀποδειχθέντα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων
συνιστᾷ τὸ προκείμενον, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας, πῶς καὶ τίνι
τρόπῳ ζητεῖ, καὶ πόθεν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ πῶς ἐκράτησε. πῶς οὖν εἰσῆλ-
θεν ὁ θάνατος, καὶ ἐκράτησε; διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἑνός. τί δέ ἐστιν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥ- χ. ὧν
20 μαρτον; ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου πάντες
θνητοί.

13 Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νό-
μου. Τὸ ἄχρι νόμου, τινὲς τὸν χρόνον ἐκεῖνον νομίζουσιν αὐτὸν εἰρηκέναι τὸν πρὸ τῆς
τοῦ νόμου δόσεως· οἷον τὸν ἐπὶ Ἄβελ, τὸν ἐπὶ Νῶε, τὸν ἐπὶ Ἀβραάμ, τὸν ἕως ὅτε Μωϋσῆς ἐ-
25 γεννήθη. ποία οὖν τότε ἦν ἡ ἁμαρτία; τινές φασι τὴν ἐν παραδείσῳ λέγειν αὐτόν· οὐδέ-
πω γὰρ ἦν λυθεῖσα, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἤνθει αὐτῆς ὁ καρπός. τὸν γὰρ κοινὸν ἐκείνη θάνα-
τον ἤνεγκεν, ὃς ἐκράτει καὶ ἐτυράννει. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπάγει, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται
μὴ ὄντος νόμου; ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἰουδαίων, φησίν, οἱ τὰ ἡμέτερα εἰρηκότες τοῦτο αὐτὸν
τεθεικέναι λέγονται, ὅτι εἰ μή ἐστιν ἁμαρτία χωρὶς νόμου, πῶς ὁ θάνατος ἀνήλισκε πάντας
30 τοὺς πρὸ τοῦ νόμου; ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ λεχθήσεσθαι μέλλον, λόγον ἔχειν μᾶλλον, καὶ τῇ ἀπο-
στολικῇ συμβαίνειν διανοίᾳ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; εἰπὼν ὅτι ἄχρι νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ,
τοῦτό μοι δοκεῖ λέγειν, ὅτι τοῦ νόμου δοθέντος, ἡ ἁμαρτία ἐκράτει ἡ ἐκ τῆς παραβάσεως, καὶ
ἕως τότε ἐκράτει ἕως καὶ νόμος ἦν. οὐδὲ γὰρ δύναται συστῆναι, φησίν, ἁμαρτία, μὴ ὄν-
τος νόμου. εἰ τοίνυν αὕτη ἡ ἁμαρτία, φησίν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως τὸν θάνατον ἔτι-
35 κτε, πῶς οἱ πρὸ τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον; εἰ γὰρ ἐξ ἁμαρτίας ὁ θάνατος τὴν ῥίζαν
ἔχει, νόμου δὲ οὐκ ὄντος ἡ ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται, πῶς ὁ θάνατος ἐκράτει; ὅθεν δῆλον ὅτι
οὐκ αὕτη ἡ ἁμαρτία ἡ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακο-
ῆς, αὕτη ἦν ἡ πάντα λυμαινομένη. καὶ τίς ἡ τούτου ἀπόδειξις; τὸ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πάντας
ἀποθνήσκειν.

40 14 Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος, φησίν, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς
μὴ ἁμαρτήσαντας. Πῶς ἐβασίλευσεν; Ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως
Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τύπος ἐστὶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀ-
δάμ. πῶς τύπος, φησίν; ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ
ξύλου, γέγονεν αἴτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρῶσιν εἰσαχθέντος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐ-
τοῦ,

του, καίτοιγε οὐ δικαιοπραγήσασι, γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσατο. διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἑνὸς ἔχεται, καὶ συνεχῶς τοῦτο εἰς μέσον φέρει λέγων, Ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· καὶ, Ἐν τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον· καὶ, Οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δώρημα· καὶ, Τὸ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· καὶ πάλιν, Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός· καὶ, Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος· καὶ πάλιν, Ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί· καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦ ἑνός, ἵν' ὅταν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς, ἑνὸς κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; δυνηθῇς αὐτῷ λέγειν, πῶς, ἑνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη; καίτοιγε οὐκ ἴσον ἁμαρτία, καὶ χάρις, οὐκ ἴσον θάνατος, καὶ ζωή, οὐκ ἴσον διάβολος, καὶ Θεός, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον. ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μετελθόντος δυνάμεως, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρέποντος (πολὺ γὰρ τῷ Θεῷ τοῦτο πρεπωδέστερον, τὸ σώζειν, ἢ τὸ κολάζειν) ἐνταῦθα ἡ ὑπεροχὴ καὶ τὰ νικητήρια, τίνα ἂν ἔχοις λόγον εἰς ἀπιστίαν, εἰπέ μοι; ὅτι μὲν οὖν κατὰ λόγον τὸ γεγενημένον, ἔδειξεν εἰπών,

15 Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. Ὃ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ἡ ἁμαρτία τοσοῦτον ἴσχυσε, καὶ ἀνθρώπου ἁμαρτία ἑνός· χάρις, καὶ Θεοῦ χάρις, καὶ οὐ πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ υἱοῦ, πῶς οὐ περιέσται μειζόνως; πολλῷ γὰρ τοῦτο εὐλογώτερον. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον δι' ἕτερον κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἕτερον δι' ἕτερον σώζεσθαι, καὶ πρεπωδέστερον μᾶλλον καὶ εὐλογώτερον. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο. ὅτι μὲν οὖν εἰκὸς καὶ εὔλογον, ἐκ τούτων ἔδειξε. καὶ γὰρ ἐκείνου κατασκευασθέντος, εὐπαράδεκτον τοῦτο λοιπὸν ἔμελλεν εἶναι. ὅτι δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἑξῆς κατασκευάζει. *

16 Οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα, φησί. τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. Καὶ τί ποτέ ἐστι τοῦτο τὸ λεγόμενον; ὅτι τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ κατάκριμα ἴσχυσεν ἁμαρτία εἰσενεγκεῖν. ἡ δὲ χάρις οὐ τὴν μίαν ἐκείνην ἁμαρτίαν ἀνεῖλε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετ' ἐκείνην ἐπεισελθούσας. ἵνα γὰρ τὸ ὡς, καὶ τὸ οὕτω τιθέμενον, μὴ ἴσον εἰσάγῃ μέτρον τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰ κακά, μηδὲ νομίσῃς ἀκούων τὸν Ἀδάμ, ἐκείνην ἀνῃρῆσθαι μόνην τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἐκεῖνος εἰσήνεγκε, λέγει, ὅτι πολλῶν παραπτωμάτων ἡ ἀναίρεσις γέγονε. πόθεν δῆλον; ὅτι μετὰ τὰς ἀπείρους ἁμαρτίας τὰς μετ' ἐκείνην τὴν ἐν παραδείσῳ, εἰς δικαίωμα τὸ πρᾶγμα ἐξέβη. ὅπου δὲ δικαιοσύνη, ἐξ ἀνάγκης καὶ ζωὴ πάντως ἕπεται, καὶ τὰ μυρία ἀγαθά, ὥσπερ οὖν ὅπου ἁμαρτία, θάνατος. πλέον γὰρ τῆς ζωῆς ἡ δικαιοσύνη, ἐπειδὴ καὶ ῥίζα ἐστὶ ζωῆς. ὅτι μὲν οὖν πλείονα εἰσῆκται τὰ ἀγαθά, καὶ οὐκ ἐκείνη ἀνῄρηται ἡ ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, ἔδειξεν εἰπών, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα. ὅθεν ἀναγκαίως συναποδέδεικται καὶ τὸ τὸν θάνατον πρόρριζον ἀνεσπάσθαι. χρεία δὲ κατασκευάσαι λοιπόν, ἐπειδὴ μεῖζον εἶπε τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. πρότερον μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι εἰ ἑνὸς ἁμαρτία ἀπέκτεινε πάντας, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἑνὸς χάρις σῶσαι δυνήσεται. μετὰ ταῦτα ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἐκείνη ἀνῃρέθη μόνον ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, καὶ οὐχ ἁμαρτίαι ἀνῃρέθησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐδόθη· καὶ οὐ τοσοῦτον ὠφέλησε μόνον ὁ Χριστός, ὅσον ἔβλαψεν ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλεῖον καὶ μεῖζον. ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα ἀπεφήνατο, δεῖται πάλιν καὶ ἐνταῦθα κατασκευῆς πλείονος. πῶς οὖν αὐτὸ κατασκευάζει;

17 Εἰ

Margin notes: χ. ἑνὶ — χ. τῇ — * πῶς οὖν τοῦτο κατασκευάζει — χ. ἁμαρτημάτων — χ. κατ' — χ. πάντως — χ. παραπτωμάτων

17 Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι, φησὶν, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς [* καὶ] τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τί τὸν θάνατον ὥπλισε κατὰ τῆς οἰκουμένης; τὸ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου μόνον τὸν ἕνα ἄνθρωπον. [χ. μόνον] Εἰ

5 οὖν ὁ θάνατος τοσαύτην ἔλαβεν ἰσχὺν ἐξ ἑνὸς παραπτώματος, ὅταν εὑρεθῶσί τινες πολλῷ μείζονα τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης λαβόντες χάριν καὶ δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ; διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, χάριν, ἀλλὰ, περισσείαν χάριτος. οὐ γὰρ ὅσον ἐχρῄζομεν εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν, τοσοῦτον ἐλαβόμεν μόνον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. καὶ γὰρ καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀ-

10 πεδυσάμεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνέστημεν τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπελυτρώθημεν, καὶ ἡγιάσθημεν, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἤχθημεν, καὶ ἐδικαιώθημεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι αὐτοῦ κατέστημεν, καὶ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ τελοῦμεν, καὶ ὥσπερ σῶμα κεφαλῇ, οὕτως ἡνώμεθα. ταῦτα οὖν ἅπαντα περισσείαν χάριτος ἐκάλεσεν ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι οὐ φάρμακον ἐλάβομεν ἀντίρροπον τοῦ τραύματος

15 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγείαν, καὶ εὐμορφίαν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ ἀξιώματα πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν. καὶ τούτων ἕκαστον ἱκανὸν ἦν καθ' ἑαυτὸ λῦσαι τὸν θάνατον· ὅταν δὲ ἅπαντα ὁμοῦ συντρέχοντα φαίνηται, οὐδὲ ἴχνος αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδὲ σκιὰν φανῆναι δυνατὸν, ἄρδην ἀφανισθέντος. ὥσπερ οὖν εἴ τις ὀβολοὺς δέκα ὀφείλοντά τινα εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλοι, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα καὶ παιδία καὶ οἰκέτας δι' αὐτόν· ἐλθὼν δὲ

20 ἕτερος, μὴ τοὺς δέκα ὀβολοὺς καταβάλοι μόνον, ἀλλὰ μυρία χρυσοῦ τάλαντα χαρίσαιτο, καὶ εἰς βασιλικὰς αὐλὰς εἰσαγάγοι τὸν δεσμώτην, καὶ εἰς θρόνον ἀρχῆς ὑψηλοτάτης, καὶ " κοινὸν τῆς ἀνωτάτης τιμῆς ποιήσειε, καὶ τῆς ἄλλης περιφανείας, οὐκ ἂν δύναιτο λοιπὸν [ἴσ. κοινωνὸν τ] μεμνῆσθαι τῶν δέκα ὀβολῶν ὁ δανείσας· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονε. πολλῷ γὰρ πλείονα ὧν ὀφείλομεν κατέβαλεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοσούτῳ πλείονα, ὅσῳ πρὸς ῥανίδα μικρὰν πέ-

25 λαγος ἄπειρον. μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε, ἄνθρωπε, τοσοῦτον πλοῦτον ὁρῶν ἀγαθῶν, μηδὲ ζήτει πῶς ὁ σπινθὴρ ἐκεῖνος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐλύθη, τοσαύτης θαλάττης χαρισμάτων ἐπενεχθείσης αὐτῷ. τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ᾐνίξατο εἰπὼν, ὅτι οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαβόντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι. καὶ ἐπειδὴ σαφῶς τοῦτο ἀπέδειξε, πάλιν τῷ προτέρῳ κέχρηται συλλογισμῷ, ἐπισφίγγων αὐτὸν τῇ ἐπαναλήψει, καὶ λέγων, ὅτι εἰ διὰ τοῦ

30 παραπτώματος ἐκείνου ἐκολάσθησαν ἅπαντες, δύναιντ' ἂν καὶ ἐντεῦθεν δικαιωθῆναι. διὸ καὶ λέγει,

18 Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς. Καὶ ἐπαγωνίζεται πάλιν αὐτῷ οὕτω λέγων,

35 19 Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

Καὶ δοκεῖ μὲν ζήτημα οὐ μικρὸν ἔχειν τὸ εἰρημένον· ἂν δέ τις ἀκριβῶς προσέχῃ, καὶ τοῦτο εὐκόλως λυθήσεται. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ ζήτημα; τὸ λέγειν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἁμαρτωλοὺς γενέσθαι πολλούς. τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτόντος ἐκείνου καὶ γενομένου θνητοῦ καὶ τοὺς ἐξ

40 αὐτοῦ τοιούτους εἶναι, οὐδὲν ἀπεικός· τὸ δὲ ἐκ τῆς παρακοῆς ἐκείνου ἕτερον ἁμαρτωλὸν γενέσθαι, ποίαν ἂν ἀκολουθίαν σχοίη; εὑρεθήσεται γὰρ οὕτω μηδὲ δίκην ὀφείλων ὁ τοιοῦτος, εἴγε μὴ οἴκοθεν γέγονεν ἁμαρτωλός. τί οὖν ἐστιν ἐνταῦθα τὸ ἁμαρτωλοί; ἐμοὶ δοκεῖ τὸ ὑπεύθυνοι κολάσει, καὶ καταδεδικασμένοι θανάτῳ. ὅτι μὲν οὖν τοῦ Ἀδὰμ ἀποθανόντος πάντες ἐγενόμεθα θνητοὶ, σαφῶς καὶ διὰ πολλῶν ἔδειξε. τὸ δὲ ζητούμενον, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν.

ἀλλ' οὐκέτι τοῦτο προστίθησιν. οὐδὲ γὰρ αὐτῷ πρὸς τὸ παρὸν συντελεῖ. πρὸς γὰρ Ἰουδαίους ἡ μάχη τοὺς ἀμφιβάλλοντας, καὶ καταγελῶντας τῆς διὰ τοῦ ἑνὸς δικαιοσύνης. διὰ τοῦτο δείξας τὴν κόλασιν ἐξ ἑνὸς ἐξενεχθεῖσαν εἰς ἅπαντας, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν οὐκέτι προσέθηκεν. οὐ γὰρ ἐστὶ περιττὸς, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἔχεται μόνων. τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτὸν * μᾶλλον ἢ τὸν Ἰουδαῖον ἠνάγκαζε λοιπὸν ὁ τῶν ἀγώνων νόμος εἰπεῖν· διόπερ ἀφίησιν ἄλυτον. εἰ δὲ ὑμῶν τις ζητοίη μαθεῖν, ἐροῦμεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάβημεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου καὶ τῆς καταδίκης, ἐὰν νήφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκερδάναμεν θνητοὶ γενόμενοι· πρῶτον, τὸ μὴ ἐν ἀθανάτῳ σώματι ἁμαρτάνειν· δεύτερον, ὥστε μυρίας ἔχειν φιλοσοφίας ὑποθέσεις. τὸ γὰρ μετριάζειν, τὸ σωφρονεῖν, καὶ κατεστάλθαι, καὶ πάσης ἀπηλλάχθαι κακίας, καὶ παρὼν καὶ προσδοκώμενος ὁ θάνατος ἀναπείθει. μετὰ δὲ τούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τούτων, καὶ ἕτερα πλείονα εἰσήγαγεν ἀγαθά. ἐντεῦθεν γὰρ οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι, καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων βραβεῖα. οὕτως Ἄβελ ἐδικαιώθη, οὕτως Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν κατασφάξας, οὕτως ὁ Ἰωάννης διὰ τὸν Χριστὸν ἀναιρεθεὶς, οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὕτως ὁ Δανιήλ. ἂν γὰρ θέλωμεν, οὐ μόνον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται. χωρὶς δὲ τούτων κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀθανασία ἡμᾶς ἐκδέξεται, καὶ πρὸς ὀλίγον νουθετηθέντες χρόνον, μετὰ ἀδείας ἀπολαυσόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὥσπερ ἐν διδασκαλείῳ τινὶ τῷ παρόντι βίῳ διὰ νόσου, καὶ θλίψεως, καὶ πειρασμῶν, καὶ πενίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δοκούντων εἶναι δεινῶν παιδευόμενοι εἰς τὸ γενέσθαι ἐπιτήδειοι εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχήν.

γρ. οὐδὲν
γρ. συνετέλει.
* μόνον
γρ. αὐτό.
γρ. θνητῷ
γρ. λυπηρῶν

20 Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ καταδικασθεῖσαν τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ σωθεῖσαν, καὶ τῆς καταδίκης ἀπαλλαγεῖσαν, εὐκαίρως καὶ περὶ τοῦ νόμου ζητεῖ, πάλιν λοιπὸν τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὑποτεμνόμενος. οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν ὤνησε, φησιν, οὐδὲ μόνον οὐδὲν ἐβοήθησεν, ἀλλὰ καὶ ηὐξήθη τὸ νόσημα παρεισελθόντος αὐτοῦ. τὸ δὲ, ἵνα, ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας πάλιν, ἀλλ' ἐκβάσεώς ἐστιν. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα πλεονάσῃ, ἀλλ' ἐδόθη μὲν ὥστε μειῶσαι καὶ ἀνελεῖν τὸ παράπτωμα. ἐξέβη δὲ τοὐναντίον, οὐ παρὰ τὴν τοῦ νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν δεξαμένων ῥᾳθυμίαν. διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε, νόμος ἐδόθη, ἀλλὰ, νόμος δὲ παρεισῆλθε; πρόσκαιρον αὐτοῦ δεικνὺς τὴν χρείαν οὖσαν, καὶ οὐ κυρίαν οὐδὲ προηγουμένην. ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φησὶν, ἑτέρως τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν· Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον, φησὶν, ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. ὥστε οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἑτέρῳ τὴν ποίμνην ἐφύλαττεν. ἐπειδὴ γὰρ βάναυσοί τινες ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἐκλελυμένοι καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς δωρεὰς ἀναπεπτωκότες, τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἵνα αὐτοὺς ἐλέγξῃ μειζόνως, καὶ διδάξῃ σαφῶς ἐν οἷς εἰσι, καὶ τὴν κατηγορίαν αὐξήσας ἐπισφίγξῃ μᾶλλον αὐτούς. ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ μείζω γενέσθαι τὴν κόλασιν τοῦτο ἐγένετο, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μείζονα φανῆναι τὴν χάριν. διὸ ἐπήγαγεν,

Γαλατ. γ. κγ.
γρ. οὐχ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἑαυτῷ τὴν πίστιν ἐφύλαττ.
γρ. πλείονα

Οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Οὐκ εἶπεν, ἐπερίσσευσεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεπερίσσευσεν. οὐ γὰρ κολάσεως ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν καὶ ζωὴν ἔδωκε, καὶ τὰ ἄλλα ἃ πολλάκις εἰρήκαμεν· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν πυρέττοντα μὴ νόσῳ μόνον ἐλευθερώσειεν, ἀλλὰ καὶ ὡραῖον ἐργάσαιτο καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἔντιμον, ἢ τὸν πεινῶντα πάλιν μὴ θρέψειε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν ποιήσειε χρημάτων εἶναι κύριον, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἀγάγοι μεγίστην. καὶ πῶς ἐπλεόνασε τὸ ἁμάρτημα, φησί; μυρίας ἔδωκεν ἐντολὰς ὁ νόμος. ἐπεὶ οὖν πάσας ὑπερέβησαν, ἐπλεόνασε τὸ ἁμάρτημα. εἶδες πόσον τὸ μέσον τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου; ὁ μὲν γὰρ καὶ προσθήκη κατακρίσεως ἐγένετο· ἡ δὲ, πλεονασμὸς δωρεᾶς. εἰπὼν δὲ τὴν ἄφατον φιλοτιμίαν, ζητεῖ πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τοῦ θανάτου καὶ

γρ. παράπτωμα

τῆς ζωῆς. τίς οὖν τοῦ θανάτου ἡ ῥίζα; ἡ ἁμαρτία. διὸ καὶ ἔλεγεν·

21 Ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ταῦτα δὲ ἔφη, δεικνὺς ταύτην μὲν ἐν τάξει βασιλέως, τὸν δὲ θάνατον ἐν τάξει στρατιώτου ὑπ᾽ αὐτῇ τατ-
(γ. πρὸ αὐτῆς) 5 τόμενον, καὶ ὑπὸ ταύτης καθοπλιζόμενον. οὐκοῦν εἰ αὕτη τὸν θάνατον καθώπλισεν, εὔδηλον ὅτι ἡ ἀναιρετικὴ ταύτης δικαιοσύνη ἡ διὰ τῆς χάριτος εἰσενεχθεῖσα, οὐ μόνον ἀφοπλίζει τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ, καὶ τὴν ἐκείνης καταλύει βασιλείαν ἅπασαν, ὅσῳ καὶ μείζων ταύτης ἐκείνη, οὐ δι᾽ ἀνθρώπου καὶ διαβόλου, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ καὶ χάριτος εἰσαγομένη, καὶ ἐπὶ τὸ χρηστότερον ἄγουσα τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἀπέραντον ἀγαθόν. οὐκ
10 ἔτι γὰρ αὐτῆς ἔσται πέρας, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μάθῃς τὸ πλέον. ἐκείνη μὲν γὰρ τῆς παρούσης ἐξέβαλε ζωῆς· ἡ δὲ χάρις ἐλθοῦσα, οὐ τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν ἐδωρήσατο καὶ αἰώνιον. τούτων δὲ πάντων πρόξενος ἡμῖν ὁ Χριστός. μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε περὶ ζωῆς, δικαιοσύνην ἔχων. καὶ γὰρ μείζων ἡ δικαιοσύνη τῆς ζωῆς· ἐπεὶ καὶ μήτηρ αὐτῆς ἐστι.

1 Τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο. κεφ. ϛ.

15 Πάλιν εἰς τὸν ἠθικὸν ἐκβαίνει λόγον, οὐχὶ προηγουμένως αὐτὸν εἰσάγων, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικὸς εἶναι πολλοῖς καὶ ἐπαχθής, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκολουθίας. εἰ γὰρ καὶ ὑπὸ ποικίλων τῶν λόγων ἐφείδετο μήποτε δυσχεράνωσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὰ λεγόμενα, διὸ καὶ ἔλεγε, τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους, πολλῷ μᾶλλον εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησε, τραχύτερος ἂν αὐτοῖς ὤφθη. ἐπεὶ οὖν ἔδειξε μεγάλην οὖσαν τὴν χάριν τῷ μεγάλα ἰάσασθαι ἁ-
(* διὰ) 20 μαρτήματα, ἐκ δὲ τούτου ἐδόκει * τοῖς ἀνοήτοις πρὸς τοῦτο τὸ λεγόμενον εἰς ἁμαρτίαν εἶναι (εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων ἐφάνη ἡ χάρις, φησίν, ἐπειδὴ μεγάλα ἡμαρτομεν, μὴ ἀποστῶμεν ἁμαρτάνοντες, ἵνα πλέον ἡ χάρις δειχθῇ) ἵν᾽ οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἢ ὑπονοῶσιν, ὅρα πῶς ἀνατρέπει τὴν ἀντίθεσιν· πρότερον μὲν τῇ ἀπαγορεύσει, λέγων μὴ γένοιτο· ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὁμολογουμένων ἀτόπων ποιεῖν εἴωθεν. ἔπειτα καὶ λογισμὸν τίθησιν ἀ-
25 ναντίρρητον. ποῖον δὴ τοῦτον;

2 Οἵτινες ἀπεθάνομεν, φησι, τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;

Τί ἐστιν, ἀπεθάνομεν; ἢ ὅτι, τὸ ἐκείνης μέρος καὶ τὸ εἰς αὐτὴν ἧκον, ἀπόφασιν ἐδεξάμεθα πάντες, ἢ ὅτι νεκροὶ γεγόναμεν αὐτῇ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· ὃ καὶ μᾶλλόν ἐστιν εἰπεῖν. τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἑξῆς κείμενον ἐμφαίνει. τί δέ ἐστι νεκροὺς αὐτῇ γεγονέναι; τὸ πρὸς
30 μηδὲν ὑπακούειν αὐτῇ λοιπόν. τοῦτο γὰρ τὸ μὲν βάπτισμα ἐποίησεν ἅπαξ, ἐνέκρωσεν ἡμᾶς αὐτῇ· δεῖ δὲ λοιπὸν παρὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς κατορθοῦσθαι αὐτὸ διηνεκῶς, ὥστε, κἂν μυρία ἐπιτάττῃ, μηκέτι ὑπακούειν, ἀλλὰ μένειν ἀκίνητον ὥσπερ τὸν νεκρόν. καίτοι γε ἀλλαχοῦ φησιν ὅτι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία ἀπέθανεν. ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν εὔκολον βουλόμενος δεῖξαι τὴν ἀρετήν, τοῦτο τίθησιν· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ διεγεῖραι σπεύδει τὸν ἀκροατήν, ἐπ᾽ αὐτὸν μετα-
35 φέρει τὸν θάνατον. εἶτα, ἐπειδὴ ἀσαφὲς ἦν τὸ εἰρημένον, ἑρμηνεύει πάλιν αὐτὸ καὶ ἐπιπληκτικῶς τῷ λόγῳ χρώμενος.

3 Ἢ ἀγνοεῖτε γάρ, φησιν, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον.

Τί ἐστιν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀποθανεῖν ὥσπερ ἐκεῖνος.
(γ. τοῦ Χριστοῦ) 40 σταυρὸς γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα. ὅπερ οὖν ὁ σταυρὸς τῷ Χριστῷ καὶ ὁ τάφος, τοῦτο ἡμῖν τὸ βάπτισμα γέγονεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν. αὐτὸς μὲν γὰρ σαρκὶ καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτίᾳ ἀμφότερα. διὸ οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλά, τῷ ὁμοιώματι τοῦ
(γ. σαρκικὸς) θανάτου. θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, κἀκεῖνο, ἀλλ᾽ οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου. ἀλλ᾽ ὁ μὲν σαρκός, ὁ τοῦ Χριστοῦ· ὁ δὲ ἁμαρτίας, ὁ ἡμέτερος. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἀληθής, οὕτω καὶ οὗτος. ἀλλ᾽

εἰ δὲ ἀληθὴς, δῆλον καὶ τὰ περὶ ἡμῶν συνενεχθῆναι πάλιν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, [γρ. ὑμῶν]

4 Ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ βίου, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως αἰνίττεται λόγον. πῶς; ἐπίστευσας, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ἠγέρθη; οὐκοῦν καὶ τὸ σὸν πίστευε. τοῦτο γὰρ ἔοικεν ἐκείνῳ· ἐπεὶ καὶ τὸ σὸν καὶ σταυρὸς, καὶ τάφος. εἰ γὰρ ἐν θανάτῳ ἐκοινώνησας καὶ ταφῇ, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἀναστάσει καὶ ζωῇ. τοῦ γὰρ μείζονος λυθέντος τῆς ἁμαρτίας, οὐδὲ περὶ τοῦ ἐλάττονος ἀμφιβάλλειν λοιπὸν, τῆς τοῦ θανάτου ἀναιρέσεως.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πῶς ἀφίημι λογίζεσθαι τῇ συνειδήσει τῶν ἀκροωμένων, αὐτὸς δὲ προσκειμένης τῆς μελλούσης, ἑτέραν ἡμᾶς ἀνάστασιν ἀπαιτεῖ, τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. ὅταν γὰρ ὁ πόρνος γένηται σώφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ τραχὺς ἥμερος, κἀνταῦθα ἀνάστασις γίνεται ἐκείνης οὖσα προοίμιον. καὶ πῶς ἀνάστασις; τῆς μὲν ἁμαρτίας νεκρωθείσης, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀναστάσης, καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινῆς ταύτης καὶ ἀγγελικῆς πολιτευομένης. ὅταν δὲ ἀκούσῃς καινὴν ζωὴν, πολλὴν ζήτει τὴν ἐναλλαγὴν, καὶ μεγάλην τὴν μεταβολήν. ἀλλὰ γὰρ δακρῦσαί μοι λοιπὸν ἔπεισι, καὶ στενάξαι μέγα, ὅταν ἐννοήσω πόσην μὲν ἡμᾶς ἀπαιτεῖ φιλοσοφίαν ὁ Παῦλος, πόσῃ δὲ ἑαυτοὺς ἐξεδώκαμεν ῥαθυμίᾳ, μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανιόντες γῆρας, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνακάμπτοντες, καὶ τῶν σκορόδων μεμνημένοι μετὰ τὸ μάννα. δέκα γὰρ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας περὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα [γρ. φώτισμα] μεταβαλλόμενοι τοῖς προτέροις πάλιν ἐπιχειροῦμεν. ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸν ἡμερῶν τακτὸν, ἀλλ' ὅλον ἡμᾶς τὸν βίον ἀπαιτεῖ ταύτην τὴν πολιτείαν ὁ Παῦλος. ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπανερχόμεθα ἔμετον, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος νεότητα τὸ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν κατασκευάζοντες γῆρας. καὶ γὰρ τὸ χρημάτων ἐρᾶν, καὶ τὸ δουλεύειν ἐπιθυμίαις ἀτόποις, καὶ πᾶσα ἁπλῶς ἁμαρτία παλαιοῦν εἴωθε τὸν ἐργαζόμενον. τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὕτω σῶμα ὑπὸ χρόνων παραλελυμένον ἰδεῖν, ὡς ψυχὴν ὑπὸ ἁμαρτημάτων πολλῶν σαλευομένην καὶ καταπίπτουσαν. καὶ γὰρ εἰς ἐσχάτην ληρῳδίαν ἐξάγεται λοιπὸν, ἄσημα φθεγγομένη* καθάπερ οἱ γεγηρακότες καὶ παραπαίοντες, καὶ κορύζης ἀναπεπλησμένη καὶ παραπληξίας πολλῆς καὶ λήθης, καὶ λήμας περὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα, καὶ ἀνθρώποις βδελυκτὴ, καὶ τῷ διαβόλῳ* εὐχείρωτος. [* καὶ] [γρ. -μῶσι] [* φαίνεται] καὶ γὰρ τοιαῦται αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ, ἀλλ' οὐχ αἱ τῶν δικαίων, ἀλλὰ νεάζουσι καὶ σφριγῶσι, [γρ. ἀλλ' ἀναζέουσι] καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας εἰσὶ διὰ παντὸς, πρὸς ἅπασαν μάχην καὶ πάλην ἀεὶ παρεσκευασμέναι. αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, κἂν μικρὰν δέξωνται προσβολὴν, ἔπεσόν τε εὐθέως, καὶ ἀπώλοντο. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν, ὅτι ὡσεὶ χνοῦς ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, οὕτως εἰσὶν εὐρίπιστοι καὶ εἰς ἐπήρειαν πᾶσι προκείμενοι οἱ ἐν ἁμαρτίαις ζῶντες. [γρ. ἄπτει] οὔτε γὰρ ὁρῶσιν ὑγιῶς, οὔτε ἀκούουσιν εἰλικρινῶς, οὐ φθέγγονται ἔναρθρα, ἀλλὰ πολλῆς γέμουσι τῆς λυγγός. πολὺν ἐν τῷ στόματι περιρρέοντα τὸν σίελον περιφέρουσι. καὶ εἴθε σίελον, καὶ οὐδὲν ἦν ἄτοπον. νυνὶ δὲ παντὸς βορβόρου ῥήματα δυσωδέστερα προΐενται, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ ἀποπτύσαι τὸν σίελον τοῦτον τῶν ῥημάτων ἰσχύουσιν, ἀλλὰ τῇ χειρὶ δεχόμενοι μετὰ πολλῆς τῆς βδελυρίας, πάλιν αὐτὸν προστρίβονται παχυνόμενον καὶ δυσδιάτμητον. [γρ. βδελυγμίας] τάχα ναυτιᾶτε πρὸς τὴν διήγησιν. οὐκοῦν μᾶλλον πρὸς τὴν πρᾶξιν. εἰ γὰρ ἐν σώματι ταῦτα ἀηδῆ συμβαίνοντα, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ψυχῇ. τοιοῦτος ἦν ἐκεῖνος ὁ παῖς ὁ πάντα τὰ ἑαυτοῦ κατηναλωκὼς, καὶ εἰς ἐσχάτην κακίαν κατενεχθεὶς, παντὸς ληρῶντος καὶ νενοσηκότος ἀσθενέστερον διακείμενος. [γρ. κατεδηδοκώς] ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβουλήθη, γέγονεν ἄφνω νέος, ἀπὸ γνώμης μόνης καὶ μεταστάσεως. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν,

πεν,

πεν, ἐπιστρέψω πρὸς τὸν πατέρα μου, τὸ ῥῆμα τοῦτο αὐτῷ πάντα ἐκόμισε τἀγαθά. μᾶλ- *Λουκ. ιε.*
λον δὲ οὐ τὸ ῥῆμα ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ ἔργον τῷ ῥήματι προστεθέν. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐπανέλθω καὶ ἔ-
γ. ὑπέστρεψεν μεινεν, ἀλλ' εἶπεν, ἐπανέλθω καὶ ἐπανῆλθε, καὶ τὴν ὁδὸν πᾶσαν ἐπέστρεψεν ἐκείνην. οὕ-
τω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· κἂν εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπενεχθῶμεν, ἐπανέλθωμεν πρὸς τὸν πα-
5 τρῷον οἶκον, καὶ μὴ κατοκνήσωμεν πρὸς τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος. ἂν γὰρ βουληθῶμεν, εὔ-
κολος ἡ ἐπάνοδος γίνεται, καὶ ταχίστη· μόνον ἀφῶμεν τὴν ξένην καὶ τὴν ἀλλοτρίαν· τοῦ-
το γὰρ ἡ ἁμαρτία, πόῤῥω τῆς οἰκίας ἡμᾶς ἀπάγουσα τοῦ πατρός. ἀφῶμεν τοίνυν αὐτὴν, ἵνα τα-
χέως πρὸς τὸν πατρῷον ἐπανέλθωμεν οἶκον. καὶ γὰρ φιλόστοργός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ τῶν εὐ-
γ. τιμήσει. δοκιμούντων οὐχ ἧττον ἡμᾶς ἀγαπήσει μεταβαλλομένους, ἀλλὰ καὶ πλέον. ἐπεὶ καὶ ἐκεῖ-
10 νον ὁ πατὴρ τότε μειζόνως ἐτίμησε. καὶ γὰρ μειζόνως αὐτὸς ἥσθη τὸν παῖδα ἀπολαβών. καὶ
πῶς ἐπανέλθω, φησίν; ἀρχὴν ἐπίθες τῷ πράγματι μόνον, καὶ τὸ πᾶν γέγονε. στῆθι τῆς
κακίας, καὶ μὴ προσέλθῃς περαιτέρω, καὶ ἤδη τοῦ παντὸς ἐπελάβου. καθάπερ γὰρ τοῖς
κάμνουσι τὸ μὴ χεῖρον σχεῖν ἀρχὴ γένοιτ' ἂν τοῦ βέλτιον ἔχειν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κακίας συμ-
βαίνει· μὴ περαιτέρω προβῇς, καὶ τέλος ἕξει σοι τὰ τῆς πονηρίας. κἂν δύο ποιήσῃς τοῦτο ἡ-
15 μέρας, τῇ τρίτῃ εὐκολώτερον ἀποστήσῃ· καὶ μετὰ τὰς τρεῖς, καὶ δέκα προσθήσεις, εἶτα εἴ-
κοσιν, εἶτα ἑκατὸν, εἶτα τὸν βίον ἅπαντα. ὅσῳ γὰρ ἂν προβαίνῃς, εὐκολώτερον ὄψει τὴν
ὁδὸν, καὶ ἐπ' αὐτὴν στήσῃ τὴν κορυφὴν, καὶ πολλῶν ἀθρόον ἀπολαύσεις τῶν ἀγαθῶν. ἐπεὶ
καὶ τότε, ὅτε ὁ ἄσωτος ἐπανῆλθεν ἐκεῖνος, καὶ αὐλοὶ, καὶ κιθάραι, καὶ χοροὶ, καὶ θαλίαι, καὶ πα-
νηγύρεις ἦσαν. καὶ ὁ ὀφείλων ὑπὲρ τῆς ἀκαίρου δαπάνης καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς φυγῆς, τὸν
20 παῖδα ἀπαιτῆσαι δίκην, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς εὐδοκιμηκότα εἶδε, καὶ οὐδὲ μέ-
χρι ῥήματος ὀνειδίσαι τῷ παιδὶ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὸν ἀναμνῆσαι τῶν προτέρων ἠνέ-
σχετο, ἀλλὰ καὶ περιεχύθη, καὶ κατεφίλησε, καὶ μόσχον ἔθυσε, καὶ στολὴν ἐνέδυσε, καὶ ἐν πολλῷ
τῷ κόσμῳ κατέστησε. ταῦτα οὖν ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὰ ὑποδείγματα, θαῤῥῶμεν καὶ
μὴ ἀπογινώσκωμεν. οὐ γὰρ οὕτω χαίρει καλούμενος δεσπότης, ὡς πατήρ· οὐδὲ δοῦλον ἔ-
25 χων, ὡς υἱόν· καὶ μᾶλλον τοῦτο βούλεται, ἢ ἐκεῖνο. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ πάντα ἐποίησεν ἅ-
περ ἐποίησε, καὶ οὐδὲ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ ἐφείσατο, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν, ἵνα μὴ *Ρωμ. η. λβ.*
ὡς δεσπότην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πατέρα αὐτὸν ἀγαπῶμεν· κἂν τύχῃ τούτου παρ' ἡμῶν,
καθάπερ τις δοξαζόμενος ἐναβρύνεται, καὶ εἰς πάντας αὐτὸ ἐκφέρει, ὁ μηδενὸς δεόμενος τῶν
ἡμετέρων. τοῦτο γοῦν ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐποίησε, πανταχοῦ λέγων, Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ,
30 καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. καίτοιγε τοὺς οἰκέτας ἐχρῆν καλλωπίζεσθαι τούτῳ· νυνὶ δὲ ὁ δεσπότης φαί-
νεται τοῦτο ποιῶν. διὰ τοῦτο καὶ Πέτρῳ φησὶ, Φιλεῖς με πλέον τούτων; δεικνὺς ὅτι οὐδὲν πρὸ *Ιωαν. κα. ιζ.*
τούτου ζητεῖ παρ' ἡμῶν. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν θῦσαι ἐκέλευσεν, ἵνα δείξῃ πᾶσιν
ὅτι σφόδρα φιλεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου. τοῦτο δὲ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι ἐθέλειν, ἀπὸ
τοῦ σφόδρα φιλεῖν γίνεται. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγεν, Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα *Ματθ. ι. λζ.*
35 ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. διὰ τοῦτο, ὃ πάντων ἡμῖν ἐστιν οἰκειότερον ἡ ψυχὴ, καὶ ταύτην
δευτέραν κελεύει τίθεσθαι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης· ἐπειδὴ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης βού-
λεται φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν. καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὅταν μὲν μὴ σφόδρα πρός τινα ὦμεν διακείμε-
νοι, οὐδὲ τῆς παρ' ἐκείνου σφόδρα δεόμεθα φιλίας, κἂν μέγας ᾖ καὶ περιφανής· ὅταν δὲ θερ-
μῶς τινα καὶ γνησίως φιλῶμεν, κἂν εὐτελὴς, κἂν μικρὸς ὁ φιλούμενος, μεγίστην τιθέμεθα
40 δόξαν τὸ παρ' ἐκείνου φιλεῖσθαι. διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ
ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν τὰ ἐπονείδιστα ἐκεῖνα, δόξαν ἐκάλει. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν δι' ἀγάπην μόνον
δόξα ἦν· ἃ δὲ ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πάθωμεν, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέγεθος
τοῦ ποθουμένου καὶ τὴν ἀξίαν δόξα ἂν εἰκότως καὶ καλοῖτο καὶ εἴη. ὡς ἐπὶ στεφάνοις τοί-
νυν μεγίστοις τρέχωμεν οὐ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, καὶ μήτε πενίαν, μήτε νόσον, μήτε ἐπη-

ρειαν, μὴ συκοφαντίαν, μὴ αὐτὸν τὸν θάνατον νομίζωμεν εἶναι βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς, ὅταν δι᾽
αὐτὸν ταῦτα ὑπομένωμεν. ἂν γὰρ νήφωμεν, τὰ μέγιστα διὰ τούτων ἁπάντων κερδα-
νοῦμεν· ὥσπερ οὖν ἐὰν μὴ νήφωμεν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων καρπωσόμεθά τι χρηστόν.
σκόπει δέ· ἐπηρεάζει σοί τις καὶ πολεμεῖ; οὐκοῦν ἐγρηγορέναι σε παρασκευάζει, καὶ ἀφορ-
μήν σοι παρέχει τοῦ γενέσθαι ὅμοιον τῷ Θεῷ. ἂν γὰρ ἀγαπήσῃς τὸν ἐπιβουλεύοντα, ὅ- 5
μοιος ἔσῃ τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. ἕτερος ἀφαιρεῖταί σου χρήματα;
(Εβρ. ι. λδ.) ἂν γενναίως ἐνέγκῃς, τοῖς εἰς πένητας πάντα δεδαπανηκόσι τὸν αὐτὸν λήψῃ μισθόν. Καὶ γὰρ
τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν, φησὶ, μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες κρείττονα (γ. ὑπεδέξασθε,)
ἔχειν ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν. εἶπέ τις κακῶς καὶ ὠνείδισεν; ἄν τε ἀληθῆ ταῦτα ᾖ, ἄν τε
ψευδῆ, στέφανόν σοι μέγιστον ἔπλεξεν, ἂν πρᾴως τὴν λοιδορίαν ἐνέγκῃς. ὅτε γὰρ συκο- 10
(Ματθ. ε. ιγ.) φαντοῦσι, πολὺν ἡμῖν προξενοῦσι τὸν μισθόν. Χαίρετε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅταν εἴ-
πωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν ψευδόμενοι, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
ὅτε ἀληθῆ λέγωσι, πάλιν τὰ μέγιστα ὠφελοῦσι, μόνον ἂν πρᾴως ἐνέγκωμεν τὰ λεγόμενα. καὶ
(Λυκ. ιη. ια.) γὰρ ὁ Φαρισαῖος ἀληθεύων τὸν τελώνην ἔλεγε κακῶς, ἀλλ᾽ ὅμως ἀντὶ τελώνου δίκαιον ἐ-
ποίησε. καὶ τί δεῖ καθ᾽ ἕκαστον λέγειν; ἔξεστι γὰρ ἐπελθόντα τοὺς ἄθλους τοῦ Ἰὼβ ἅπαντα ταῦ- 15
(Ρωμ. η. λα.) τα μετ᾽ ἀκριβείας μαθεῖν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ᾽
ἡμῶν; ὥσπερ οὖν σπουδάζοντες καὶ ἀπὸ τῶν λυπούντων κερδαίνομεν, οὕτω ῥαθυμοῦντες οὐδὲ
ἀπὸ τῶν ὠφελούντων ἀμείνους γινόμεθα. τί γὰρ τὸν Ἰούδαν ὠφέλησεν, εἰπέ μοι, ἡ τοῦ
Χριστοῦ συνουσία; τί δὲ τοὺς Ἰουδαίους ὁ νόμος; τί δὲ τὸν Ἀδὰμ ὁ παράδεισος; τί δὲ τοὺς ἐν
τῇ ἐρήμῳ Μωϋσῆς; διά τοι τοῦτο πάντα ἀφέντες, ἓν δεῖ σκοπεῖν μόνον, ὅπως τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς 20 (γ. -ται,)
οἰκονομήσωμεν καλῶς. κἂν τοῦτο ποιῶμεν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἡμῶν περιέσται ποτὲ,
(Εφεσ. ς.) ἀλλὰ μειζόνως ἡμᾶς ὠφελήσει, νήφειν παρασκευάζων. οὕτω γοῦν καὶ τοὺς Ἐφεσίους ὁ Παῦ-
λος διήγειρε, τὴν ἐκείνου διηγούμενος ἀγριότητα. ἀλλ᾽ ἡμεῖς καθεύδομεν καὶ ῥέγχομεν,
καὶ ταῦτα πρὸς οὕτω πονηρὸν πολέμιον ἔχοντες. καὶ εἰ μὲν ὄφιν ἐμφωλεύοντα ἔγνωμεν πα- (ἴσ. πόλεμον)
ρὰ τὴν κλίνην τὴν ἡμετέραν, πολλὴν ἂν ἐποιησάμεθα σπουδὴν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν· τοῦ 25
διαβόλου δὲ ἐμφωλεύοντος ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς, οὐδὲν ἡγούμεθα πάσχειν δεινὸν, ἀλλ᾽ ἀναπε-
πτώκαμεν. τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρῶμεν αὐτὸν τοῖς τοῦ σώματος. καίτοι
διὰ τοῦτο ἐχρῆν ἐγρηγορέναι μᾶλλον καὶ νήφειν. τὸν μὲν γὰρ αἰσθητὸν πολέμιον κἂν φυλά- (γ. καὶ)
ξαιτό τις ῥᾳδίως· τὸν δὲ ἀόρατον, ἂν μὴ διὰ παντὸς ὦμεν καθωπλισμένοι, οὐ δυνησόμεθα
εὐκόλως διαφυγεῖν. καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐξ εὐθείας οἶδε πολεμεῖν (ἦ γὰρ ἂν ἑάλω ταχέ- 30
ως) ἀλλὰ σχήματι πολλάκις φιλίας, τὸν τῆς ὠμότητος ἰὸν ἐνίησιν. οὕτω γοῦν καὶ τὴν
γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ παρεσκεύασε, προσωπεῖον φιλοστοργίας ὑποδῦσαν, τὴν πονηρὰν ἐκεί-
νην εἰσενεγκεῖν συμβουλήν. οὕτω καὶ τῷ Ἀδὰμ διαλεγόμενος, ὑποκρίνεται τὸ κηδεμο-
νικὸν καὶ προστατικὸν, λέγων, Ὅτι ἀνοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε
ἀπὸ τοῦ ξύλου. οὕτω καὶ τὸν Ἰεφθάε ἀνέπεισε προσχήματι εὐσεβείας τὴν θυγατέρα κατα- 35
σφάξαι, καὶ τὴν παράνομον θυσίαν ἀνενεγκεῖν. εἶδες αὐτοῦ τὰς μεθοδείας; εἶδες τὸν ποι-
κίλον πόλεμον; φυλάττου τοίνυν, καὶ πανταχόθεν φράττου τοῖς ὅπλοις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ
καταμάνθανε τὰς ἐκείνου μηχανὰς μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ ἀνάλωτος ᾖς καὶ ἕλῃς αὐτὸν εὐ-
κόλως. ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως αὐτοῦ περιεγένετο ταῦτα μετὰ ἀκριβείας καταμανθάνων·
(β. Κορ. β. ια.) διὸ καὶ ἔλεγεν, Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ μαθεῖν καὶ φυγεῖν τὰς 40
ἐπιβουλὰς αὐτοῦ σπουδάσωμεν, ἵνα τὴν κατ᾽ αὐτοῦ νίκην ἀράμενοι, καὶ κατὰ τὸν παρόντα
βίον καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα ἀνακηρυχθῶμεν αἰῶνα, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ.

Λογ. ια. 5 ΕΙ ΓΑΡ ΣΥΜΦΥΤΟΙ ΓΕΓΟΝΑΜΕΝ ΤΩ ὉΜΟΙΏΜΑΤΙ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.

Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπών, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι εἰς τὸν ἠθικὸν συνεχῶς ἐκβαίνει λόγον, οὐχ ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς διαιρῶν αὐτὰς εἰς δύο, τὸ μὲν πρότερον τοῖς δόγμασιν ἀφορίζει, τὸ δὲ ἕτερον τῇ τῶν ἠθῶν ἐπιμελείᾳ· ἀλλ' οὐκ ἐνταῦθα οὕτως, ἀλλὰ δι' ὅλης αὐτῆς ἀναμὶξ τοῦτο ποιεῖ, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον. δύο τοίνυν ἐνταῦθα νεκρώσεις φησί, καὶ θανάτους δύο· καὶ τὴν μὲν ὑπὸ Χριστοῦ γεγενῆσθαι ἐν τῷ βαπτίσματι, τὴν δὲ ὑφ' ἡμῶν ὀφείλειν γίνεσθαι διὰ τῆς μετὰ ταῦτα σπουδῆς. τὸ μὲν γὰρ ταφῆναι τὰ πρότερα ἁμαρτήματα, τῆς αὐτοῦ γέγονε δωρεᾶς· τὸ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα μεῖναι νεκροὺς τῇ ἁμαρτίᾳ, τῆς ἡμετέρας δεῖ γενέσθαι ἔργον σπουδῆς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πολλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸν Θεὸν ὁρῶμεν βοηθοῦντα ἡμῖν. οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἰσχύει τὸ βάπτισμα μόνον τὸ τὰ πρότερα ἀφανίσαι πλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. ὥσπερ οὖν ἐν ἐκείνοις τὴν πίστιν εἰσήνεγκας ἵνα ἀφανισθῇ· οὕτω καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς προθυμίας ἐπίδειξαι τὴν μεταβολήν, ἵνα μὴ πάλιν σαυτὸν καταρρυπάνῃς. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα συμβουλεύων, φησίν· Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. εἶδες πῶς ἐπῆρε τὸν ἀκροατήν, πρὸς τὸν δεσπότην εὐθέως αὐτὸν ἀναγαγὼν τὸν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν δεῖξαι σπουδάσας τὴν ὁμοιότητα; διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε θανάτῳ, ἵνα μὴ ἀντείπῃς, ἀλλ', ὁμοιώματι θανάτου. οὐ γὰρ ἡ οὐσία αὐτὴ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωπος, τουτέστιν, ἡ κακία. καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰ γὰρ ἐκοινωνήσαμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τί; εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν, τῷ τῆς φυτείας ὀνόματι τὸν ἐκ ταύτης καρπὸν ἡμῖν αἰνιξάμενος. καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφὲν ἐν τῇ γῇ, καρπὸν τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν ἤνεγκεν· οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον ταφὲν ἐν τῷ βαπτίσματι, καρπὸν ἤνεγκε τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν υἱοθεσίαν, τὰ μυρία ἀγαθά· οἴσει δὲ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ὕστερον δῶρον. ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς μὲν ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ ἐν γῇ, καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας λόγον, ἐκεῖνος δὲ κατὰ τὸν τοῦ σώματος ἐτάφη, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλά, τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, καὶ ἐκεῖνο· ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου. εἰ τοίνυν, φησίν, ἐν τῷ θανάτῳ ἐγενόμεθα σύμφυτοι, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα· ἀνάστασιν ἐνταῦθα τὴν μέλλουσαν λέγων. ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω περὶ θανάτου διαλεχθείς, καὶ εἰπών, ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως διελέχθη σαφῶς, ἀλλὰ περὶ πολιτείας τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, κελεύσας ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν ἀναλαβὼν λόγον, ἐκείνην ἡμῖν λοιπὸν προαναφωνεῖ τὴν ἀνάστασιν. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ περὶ ταύτης φησὶ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης. εἰπὼν γάρ, Εἰ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῦ ὁμοιώματος τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, καὶ πῶς, εἰ μὴ ἀπεθάνομεν ὡς ἀπέθανεν, ἀναστησόμεθα ὡς ἀνέστη; ἡνίκα μὲν τοῦ θανάτου ἐμνημόνευσεν, οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλά, τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου· ἡνίκα δὲ τῆς ἀναστάσεως, οὐκέτι εἶπε τῷ ὁμοιώματι τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ', αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. καὶ οὐκ εἶπε, γεγόναμεν, ἀλλ', ἐσόμεθα, καὶ τούτῳ πάλιν δηλῶν τῷ ῥήματι ἐκείνην τὴν οὔπω γεγενημένην ἀνάστασιν, ἀλλὰ μέλλουσαν. εἶτα βουλόμενος ἀξιόπιστον

[margin: χ ἰμς.] [margin: ἴσ. αὐτή]

ὅπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον, δείκνυσιν ἑτέραν ἀνάστασιν ἐνταῦθα γινομένην πρὸ ἐκείνης, ἵνα ἀπὸ τῆς παρούσης καὶ τῇ μελλούσῃ πιστεύσῃς. Εἰπὼν γὰρ ὅτι σύμφυτοι ἐσόμεθα τῆς ἀναστάσεως, ἐπήγαγε,

6 Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, Ὁμοῦ καὶ αἰτίαν καὶ ἀπόδειξιν τῆς μελλούσης τιθεὶς ἀναστάσεως. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐσταύρωται, ἀλλά, συνεσταύρωται, ἐγγὺς ἄγων τὸ βάπτισμα τῷ σταυρῷ. διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε, σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, οὐ τὸ σῶμα τοῦτο οὕτω καλῶν, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἅπασαν. ὥσπερ γὰρ παλαιὸν ἄνθρωπον λέγει τὴν ὁλόκληρον κακίαν, οὕτω καὶ [τὸ] σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου τὴν ἀπὸ [τῶν] διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην πάλιν κακίαν. καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἀπὸ τοῦ Παύλου τοῦτο αὐτὸ διὰ τῆς ἑξῆς ἑρμηνεύσαντος ἄκουσον. εἰπὼν γάρ, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, ἐπήγαγε, Τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ταύτῃ γὰρ αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρόν, οὐχ ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἀλλ' ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν. καὶ προϊὼν ἔτι σαφέστερον αὐτὸ ποιεῖ.

7 Ὁ γὰρ ἀποθανών, φησι, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Περὶ παντὸς ἀνθρώπου τοῦτό φησιν, ὅτι ὥσπερ ὁ ἀποθανὼν ἀπήλλακται τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμαρτάνειν νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ ὁ ἀναβὰς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος. ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρὸν δεῖ μένειν διὰ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ. Εἰ τοίνυν ἀπέθανες ἐν τῷ βαπτίσματι, μένε νεκρός. καὶ γὰρ ἕκαστος ἀποθανών, οὐκέτι ἁμαρτάνειν δύναιτ' ἄν. εἰ δὲ ἁμαρτάνεις, λυμαίνῃ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν. ἀπαιτήσας τοίνυν τοσαύτην ἡμᾶς φιλοσοφίαν, καὶ τὸν στέφανον ταχέως ἐπήγαγε λέγων,

8 Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ. Καίτοι καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ στεφάνου μέγιστος στέφανος, τὸ κοινωνῆσαι τῷ δεσπότῃ. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερον δίδωμί σοί, φησιν, ἔπαθλον. ποῖον δὴ τοῦτο; τὴν αἰώνιον ζωήν. Πιστεύομεν γάρ, φησιν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον;

9 Εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει. Καὶ σκόπει πάλιν αὐτοῦ τὴν φιλονεικίαν, καὶ πῶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινας θορυβεῖσθαι διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, δείκνυσιν ὅτι δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρὴ θαρρεῖν λοιπόν. μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἅπαξ ἀπέθανε, φησι, νομίσῃς αὐτὸν θνητὸν εἶναι. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἀθάνατος μένει. θανάτου γὰρ θάνατος ὁ θάνατος αὐτοῦ γέγονε. καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο οὐκ ἀποθνήσκει. καὶ γὰρ ἐκεῖνον τὸν θάνατον

10 Τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανε. Τί ἐστι, τῇ ἁμαρτίᾳ; τουτέστιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ὑπεύθυνος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἡμετέραν. ἵνα γὰρ αὐτὴν ἀνέλῃ, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νεῦρα αὐτῆς, καὶ τὴν δύναμιν ἅπασαν, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν. εἶδες πῶς ἐφόβησεν; εἰ γὰρ οὐκ ἀποθνήσκει δεύτερον, οὐδὲ λουτρὸν ἔστι δεύτερον. εἰ δὲ λουτρὸν οὐκ ἔστι δεύτερον, μηδὲ σὺ πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιρρεπῶς ἔχε. ταῦτα γὰρ πάντα λέγει, πρὸς ἐκεῖνο ἱστάμενος τό, ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά, καὶ τό, ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ. προρρίζον τοίνυν τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀναιρῶν, ἅπαντα ταῦτα τέθεικεν. Ὃ δὲ ζῇ, τῷ Θεῷ ζῇ, φησι· Τουτέστιν, ἀκαταλύτως, ὡς μηκέτι κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου. εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπεύθυνος ὢν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέρων ἁμαρτίαν· πολλῷ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθανεῖται καταλύσας αὐτήν. ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἔλεγεν· ἅπαξ γάρ, φησιν, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας

Marginalia: γρ. καί (l. 9); γρ. τινα (l. 27); Ἑβ. θ. κζ. κη. (l. 43). Line numbers: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40.

ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. δείκνυσι δὲ καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν. τῆς μὲν κατὰ Θεὸν ζωῆς, ὅτι οὐκέτι ἀποθνήσκει. τῆς δὲ ἁμαρτίας, ὅτι εἰ τὸν ἀναμάρτητον αὕτη παρεσκεύαζεν ἀποθανεῖν, τοὺς ὑπευθύνους ὄντας πῶς οὐκ ἀπολεῖ; εἶτα, ἐπειδὴ περὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς διελέχθη, ἵνα μὴ λέγῃ τις, τί οὖν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον; ἐπήγαγεν,

[γ. ἐκδεχομένοις]

11 Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτούς, φησί, νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ. Καλῶς εἶπε, λογίζεσθε, ἐπειδὴ ὄψει παραστῆσαι τὸ λεγόμενον τέως οὐκ ἔστι. καὶ τί λογιζόμεθα, φησί; νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν πάσης ἐπιλήψεται ἀρετῆς, αὐτὸν ἔχων σύμμαχον τὸν Ἰησοῦν. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐν Χριστῷ. εἰ γὰρ νεκροὺς ὄντας ἀνέστησε, πολλῷ μᾶλλον ζῶντας κατασχεῖν δυνήσεται.

[ἴσ. λογιζόμεθα]

12 Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε, μὴ οὖν ζήτω ἡ σάρξ, μηδὲ ἐνεργείτω, ἀλλ', ἡ ἁμαρτία μὴ βασιλευέτω. οὐ γὰρ τὴν φύσιν ἦλθεν ἀνελεῖν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν διορθῶσαι. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐ βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ κατεχόμεθα ὑπὸ τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἑκόντες, οὐκ εἶπε, μὴ τυραννείτω, ὅπερ ἀνάγκης ἦν, ἀλλὰ μὴ βασιλευέτω. καὶ γὰρ ἄτοπον εἰς βασιλείαν ἀγομένους τῶν οὐρανῶν, βασιλίδα τὴν ἁμαρτίαν ἔχειν, καὶ καλουμένους συμβασιλεῦσαι τῷ Χριστῷ, αἱρεῖσθαι γενέσθαι τῆς ἁμαρτίας αἰχμαλώτους· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ διάδημα ῥίψας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, δαιμονώσῃ γυναικὶ καὶ προσαιτούσῃ καὶ ῥάκια περιβεβλημένῃ δουλεύειν ἐθέλοι. εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ τὸ περιγενέσθαι ἁμαρτίας, ὅρα πῶς καὶ κοῦφον ἔδειξε, καὶ τὸν πόνον παρεμυθήσατο εἰπών, ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι. τοῦτο γὰρ δείκνυσι προσκαίρους ὄντας τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταχέως καταλυομένους. ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει κακῶν, καὶ τῆς τοῦ θανάτου ῥίζης. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν θνητὸν γέγονεν. ἀλλ' ἔξεστι καὶ θνητὸν ἔχοντα σῶμα, μὴ ἁμαρτάνειν. εἶδες τὴν περιουσίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος; ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ οὐδέπω θνητὸν ἔχων, ὤλισθε· σὺ δὲ καὶ θανάτου λαβὼν ὑπεύθυνον ὄν, στεφανωθῆναι δυνήσῃ. καὶ πῶς βασιλεύει, φησίν, ἡ ἁμαρτία; οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ῥᾳθυμίας. διὸ τοῦτο εἰπών, μὴ βασιλευέτω, καὶ τὸν τρόπον δείκνυσι τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐπάγων καὶ λέγων, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. οὐ γάρ ἐστι τιμὴ τὸ μετ' ἐξουσίας αὐτῷ πάντα χαρίζεσθαι, ἀλλ' ἐσχάτη δουλεία καὶ ἀτιμίας ἐπίτασις. ὅταν γὰρ ἃ βούλεται πράττῃ, τότε ἐλευθερίας ἐστέρηται πάσης· ὅτε δὲ κωλύεται, τότε μάλιστα τὴν οἰκείαν ἀξίαν διατηρεῖ.

[γ. ἡμῶν]

[γ. ἡμῶν]

13 Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅπλα δικαιοσύνης. Οὐκοῦν μέσον τὸ σῶμα κακίας καὶ ἀρετῆς, καθάπερ οὖν καὶ τὰ ὅπλα. ἑκάτερα δὲ τὰ ἔργα παρὰ τὸν χρώμενον γίνεται· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ στρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιζόμενος, καὶ λῃστὴς κατὰ τῶν ἐνοικούντων ὁπλιζόμενος, τοῖς αὐτοῖς φράττοιντο ὅπλοις. οὐ γὰρ τῆς πανοπλίας τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν εἰς τὸ κακὸν χρωμένων. ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς σαρκός ἐστιν εἰπεῖν, τοῦτο κἀκεῖνο γινομένης παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς γνώμην, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. ἂν μὲν γὰρ περιεργάσηται κάλλος ἀλλότριον, ὅπλον ἀδικίας γέγονεν ὁ ὀφθαλμός, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν (ὀφθαλμοῦ γὰρ τὸ ὁρᾶν, οὐ τὸ κακῶς ὁρᾶν) ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ κελεύσαντος λογισμοῦ πονηρίαν. ἂν δὲ χαλινώσῃς αὐτόν, δικαιοσύνης γέγονεν ὅπλον. οὕτω καὶ ἐπὶ γλώττης, οὕτω καὶ ἐπὶ χειρῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. καλῶς δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἀδικίαν ἐκάλεσεν. ἢ γὰρ ἑαυτόν τις, ἢ τὸν πλησίον ἁμαρτάνων ἀδικεῖ· μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλησίον. ἀπαγαγὼν τοίνυν τῆς πονηρίας, ἄγει πρὸς τὴν ἀρετὴν λέγων,

Ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας. Ὅρα πῶς ἀπὸ τῶν

ὀνομάτων

ὀνομάτων γυμνῶν προτρέπει, ἐκεῖ μὲν ἁμαρτίαν εἰπών, ἐνταῦθα δὲ τὸν Θεόν. δείξας γὰρ ὅσον τὸ μέσον τῶν βασιλευόντων, πάσης συγγνώμης τὸν στρατιώτην ἐξέβαλε τὸν ἀφέντα μὲν τὸν Θεόν, ἐπιθυμήσαντα δὲ ὑπὸ τὴν τῆς ἁμαρτίας τάττεσθαι βασιλείαν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς τοῦτο κατασκευάζει λέγων, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας. διὰ γὰρ τούτων δείκνυσι κἀκείνης τὴν λύμην, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τὸ μέγεθος. ἐννοήσατε γάρ, φησι, τίνες ἦτε, καὶ τί γεγόνατε. τίνες οὖν ἦτε; νεκροί, καὶ ἀπολωλότες ἀπώλειαν οὐδαμόθεν διορθωθῆναι δυναμένην. οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ βοηθῆσαι δυνάμενος. καὶ τίνες ἐξ ἐκείνων γεγόνατε τῶν νεκρῶν; ζῶντες ζωὴν ἀθάνατον. καὶ διὰ τίνος; διὰ τοῦ πάντα δυναμένου Θεοῦ. οὐκοῦν καὶ ὑπὸ τοῦτον τάττεσθαι δίκαιον μετὰ προθυμίας τοσαύτης, μεθ' ὅσης εἰκὸς τοὺς ἀπὸ νεκρῶν ζῶντας γινομένους.

γρ. ὀρθωθῆναι

Καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν οὐ πονηρὸν τὸ σῶμα, εἴγε ὅπλον δικαιοσύνης αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν. ὅπλον δὲ εἰπών, ἐδήλωσεν ὅτι καὶ πόλεμος ἐφέστηκε χαλεπός. διὸ καὶ πανοπλίας ἡμῖν δεῖ ἰσχυρᾶς, καὶ γνώμης γενναίας καὶ τὰ τῶν πολέμων τούτων ἐπισταμένης καλῶς, καὶ πρό γε πάντων, στρατηγοῦ. ἀλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς παρέστηκεν, ἀεὶ πρὸς συμμαχίαν ἕτοιμος ὤν, καὶ ἀχείρωτος μένων, καὶ τὰ ὅπλα δὲ τὰ ἰσχυρὰ κατεσκεύασεν ἡμῖν. δεῖ δὲ λοιπὸν προαιρέσεως τῆς εἰς δέον αὐτὰ μεταχειριζομένης, ὥστε καὶ τῷ στρατηγῷ πείθεσθαι, καὶ τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τίθεσθαι. παρακελευσάμενος τοίνυν ἡμῖν οὕτω μεγάλα, καὶ ὅπλων, καὶ μάχης, καὶ πολέμων ἀναμνήσας, ὅρα πῶς πάλιν θαρρύνει τὸν στρατιώτην, καὶ ἀλείφει τὴν προθυμίαν, λέγων,

γρ. θαρρύνει, καὶ ἀλείφει τὸν στρατιώτην, λέγων.

14 Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐκέτι κυριεύσει. οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.

Εἰ οὖν ἁμαρτία ἡμῶν οὐκέτι κυριεύει, τίνος ἕνεκεν τοσαῦτα παρεγγυᾷ λέγων, μὴ βασιλευέτω ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, καὶ μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ; τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; σπερματικὸν ἵνα καταβάλληται λόγον ἐνταῦθα, ὃν ὕστερον ἀναπτύσσειν μέλλει, καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζεσθαι τῆς κατασκευῆς. τίς οὖν ἐστιν οὗτος ὁ λόγος; τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐχείρωτον ἦν τῇ ἁμαρτίᾳ. μετὰ γὰρ τὸν θάνατον, καὶ πολὺς παθῶν ἐπεισῆλθεν ἑσμός. διόπερ οὐδὲ σφόδρα κοῦφον ἦν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμον. οὔτε γὰρ πνεῦμα παρῆν τὸ βοηθοῦν, οὔτε βάπτισμα τὸ νεκρῶσαι δυνάμενον· ἀλλ' ὥσπερ τις ἵππος δυσήνιος, ἔτρεχε μέν, διημάρτανε δὲ πολλάκις, τοῦ νόμου τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα διαγορεύοντος μέν, πλέον δὲ οὐδὲν τῆς διὰ τῶν ῥημάτων παραινέσεως τοῖς ἀγωνιζομένοις εἰσφέροντος. ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς παραγέγονε, τὰ παλαίσματα λοιπὸν εὐκολώτερα γέγονε. διὸ καὶ μείζονα ἡμῖν προσετέθη τὰ σκάμματα ἅτε μείζονος μετεσχηκόσι τῆς βοηθείας. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερον λέγει. πῶς δὲ αὐτὸ αἰνίττεται διὰ βραχέων ἐνταῦθα, δεικνὺς ὅτι ἐὰν μὴ σφόδρα ἑαυτοὺς ὑποκατακλίνωμεν, οὐ περιέσται ἡμῶν ἡ ἁμαρτία. οὐ γάρ ἐστι νόμος ὁ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ χάρις ἡ καὶ τὰ πρότερα ἀφεῖσα, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλιζομένη. ἐκεῖνος μὲν γὰρ μετὰ τοὺς πόνους, τοὺς στεφάνους ἐπήγγελλε· αὕτη δὲ πρότερον ἐστεφάνωσε, καὶ τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας εἵλκυσεν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐδὲ πάντα τὸν βίον τοῦ πιστοῦ ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι, ἀλλὰ σύγκρισιν βαπτίσματος ποιεῖσθαι καὶ τοῦ νόμου. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐλέγχει τὴν παράβασιν, ἡ δὲ χάρις λύει παράβασιν. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐλέγχων συνίστησι τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως αὕτη συγχωροῦσα οὐκ ἀφίησιν εἶναι ὑπὸ ἁμαρτίαν. ὥστε διπλῆ τῆς τυραννίδος εἶ ταύτης ἀπηλλαγμένος, τῷ τε μὴ ὑπὸ νόμον εἶναι, καὶ τῷ χάριτος ἀπολελαυκέναι. ἐπειδὴ δὲ τούτοις ἀναπνεῦσαι πεποίηκε τὸν ἀκροατήν,

γρ. σπερματικῶς τινα προκαταβ.

γρ. εἰσῆλθεν

Ματθ. ε. κ.

β. Κορ. γ. ς.

χροατὴν, ἀσφαλίζεται πάλιν αὐτὸν, ἐξ ἀντιθέσεως παραίνεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων
οὕτω,

15 Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο.

Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἀπαγορεύσει, διὰ τὸ σφόδρα ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, κέχρηται.
5 ἔπειτα δὲ καὶ εἰς παραίνεσιν ἐξάγει τὸν λόγον, καὶ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν εὐκολίαν τῶν
ἀγώνων, οὕτω λέγων,

16 Οὐκ οἴδατε ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοὴν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπα-
κούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;

Οὔπω λέγω τὴν γέενναν, φησιν, οὐδὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα
10 αἰσχύνην, ὅταν δοῦλοι γίνησθε, καὶ ἑκόντες δοῦλοι, καὶ ἁμαρτίας δοῦλοι, καὶ ἐπὶ τοιούτῳ μισθῷ,
ὥστε πάλιν ἀποθανεῖν. εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰργάσατο σωματικόν,
καὶ τοσαύτης ἐδεήθη τῆς θεραπείας τὸ ἕλκος, ὥστε τὸν δεσπότην ἀπολύτων εἰς θάνατον κα-
τελθεῖν, καὶ οὕτω λῦσαι τὸ κακόν, μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεὰν καὶ ἐλευθερίαν λαμβάνουσα
σε ἑκόντα αὐτὴ πάλιν ὑποκαταχρινόμενον, τί οὐκ ἐργάσεται; μὴ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον δρά-
15 μῃς βάραθρον, μηδὲ ἑκὼν σαυτὸν προδῷς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολέμων καὶ ἄκοντες παρα-
δίδονται πολλάκις οἱ στρατιῶται· ἐνταῦθα δὲ ἂν μὴ αὐτὸς αὐτομολήσῃς, οὐδείς σε περιέσται.
ἐντρέψας τοίνυν ἀπὸ τοῦ πρέποντος, φοβεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων, καὶ τίθησιν ἀμφοτέρων τὰ ἐπί-
χειρα, δικαιοσύνην καὶ θάνατον· θάνατον δὲ οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερον. εἰ γὰρ οὐκέτι
ἀποθανεῖται Χριστὸς, τίς λύσει τὸν θάνατον ἐκεῖνον; οὐδείς. οὐκοῦν ἀνάγκη διόλου κολά-
20 ζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. οὐκέτι γὰρ οὐδὲ θάνατος παραγίνεται αἰσθητὸς, καθάπερ ἐν-
ταῦθα, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ τῆς ψυχῆς διαιρῶν. Ἔσχατος γὰρ ἐχθρὸς καταργεῖται
ὁ θάνατος, ὅθεν ἀθάνατος ἔσται ἡ κόλασις. ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ὑπακούουσι Θεῷ· ἀλλὰ δικαιο-
σύνη, καὶ τὰ ἐκ ταύτης βλαστάνοντα ἀγαθὰ, ἔσται τὰ ἔπαθλα.

17 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν
25 παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. Ἐντρέψας ἀπὸ τῆς δουλείας, φοβήσας ἀπὸ τῶν ἐπά-
θλων, καὶ προτρέψας, ἀνορθοῖ πάλιν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν εὐεργεσιῶν αὐτούς. διὰ γὰρ τού-
των δείκνυσιν, ὅτι μεγάλων ἀπηλλάγησαν κακῶν, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ οἰκείων πόνων, καὶ ὅτι τὰ μέλ-
λοντα εὐκολώτερα. καθάπερ γάρ τις ὠμοῦ τυράννου τὸν αἰχμάλωτον ἐξελόμενος, καὶ
παραινῶν μὴ παλινδρομῆσαι πρὸς αὐτὸν, ἀναμιμνήσκει τῆς χαλεπῆς αὐτοῦ τυραννίδος·
30 οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐμφαντικώτατα παρελθόντα ἐνδείκνυται κακὰ διὰ τοῦ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ.
οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπίνης ἰσχύος ἦν, φησιν, ἐκείνων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι πάντων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῷ
τοσαῦτα καὶ βουληθέντι καὶ δυνηθέντι. καὶ καλῶς εἶπεν, ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας. οὐδὲ γὰρ
ἠναγκάσθητε, οὐδὲ ἐβιάσθητε, ἀλλ' ἑκόντες μετὰ προθυμίας ἀπέστητε. τοῦτο δὲ καὶ ἐγκω-
μιάζοντός ἐστιν ὁμοῦ, καὶ καθαπτομένου. οἱ γὰρ ἑκόντες προσελθόντες, καὶ μηδεμίαν ὑ-
35 πομείναντες ἀνάγκην, ποίαν ἂν σχοίητε συγγνώμην, τίνα δὲ ἀπολογίαν ἐπὶ τὰ πρότερα
παλινδρομοῦντες; Εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν εὐγνωμοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ
Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν γέγονεν, εἰπὼν, ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας, ἐπήγαγεν, εἰς ὃν παρε-
δόθητε τύπον διδαχῆς. ἡ μὲν γὰρ ὑπακοὴ ἡ ἐκ καρδίας τὸ αὐτεξούσιον δηλοῖ· τὸ δὲ πα-
ραδοθῆναι, τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν αἰνίττεται. τίς δὲ ὁ τύπος τῆς διδαχῆς; ὀρθῶς ζῆν καὶ
40 μετὰ πολιτείας ἀρίστης.

18 Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. Δύο
ἐνταῦθα δείκνυσι τοῦ Θεοῦ δωρεάς· τό τε ἁμαρτίας ἐλευθερῶσαι, καὶ τὸ δουλῶσαι τῇ δικαι-
οσύνῃ, ὅπερ ἐλευθερίας ἁπάσης ἄμεινόν ἐστι. καὶ γὰρ ταὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεὸς, οἷον ἂν εἴ τις παῖ-
δα ὀρφανὸν λαβὼν ὑπὸ βαρβάρων εἰς τὴν αὐτῶν ἀπενεχθέντα γῆν, μὴ μόνον τῆς αἰχμα-
λωσίας

ἰσ. ὑποκαταπινόμενον,

α. Κορ. ιε. κς.

λωσίας ἀπαλλάξειν, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἑαυτὴν αὐτῷ κηδεμονικὸν ἐπιστήσειε, καὶ εἰς μεγίστην ἀξίαν ἀγάγοι. ὃ δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονεν. οὐ γὰρ μόνον τῶν παλαιῶν κακῶν ἠλευθέρωσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγγελικὸν ἤγαγε βίον. καὶ ὁδὸν ἡμῖν πολιτείας ἑτέραν ἀρίστης, τῇ τῆς δικαιοσύνης ἀσφαλείᾳ παραδοὺς, καὶ τὰ παλαιὰ ἀποκτείνας κακὰ, καὶ νεκρώσας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ ζωὴν χειραγωγήσας ἡμᾶς τὴν ἀθάνατον. 5

ΗΘΙΚΟΝ

Μένωμεν τοίνυν ταύτην ζῶντες. πολλοὶ γὰρ τῶν δοκούντων ἐμπνεῖν καὶ βαδίζειν νεκρῶν ἀθλιώτερον διάκεινται. καὶ γὰρ διάφοροι νεκρότητός εἰσι τρόποι, καὶ ἔστιν εἷς μὲν ὁ τοῦ σώματος, καθ' ὃν ὁ Ἀβραὰμ νεκρὸς ὢν οὐκ ἦν νεκρός. Ὁ γὰρ Θεός, φησιν, οὐκ ἔστι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. ἕτερος τῆς ψυχῆς, ὃν ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. ἄλλος ὁ καὶ ἐπαινετὸς, ὁ διὰ τῆς φιλοσοφίας γινόμενος, περὶ οὗ φησιν ὁ Παῦλος, Νεκρώσατε ὑμῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἕτερος ὁ καὶ τούτου γεγεννημένος αἴτιος, ὁ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. Ὁ γὰρ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, φησιν, ἐσταύρωται, τουτέστι, νενέκρωται. ταῦτ' οὖν εἰδότες ἐκείνην φύγωμεν τὴν νέκρωσιν, καθ' ἣν καὶ ζῶντες ἀποθνήσκομεν· ταύτην δὲ μὴ δείσωμεν, καθ' ἣν ὁ κοινὸς ἔπεισι θάνατος. τὰς δὲ ἑτέρας δύο, ὧν ἡ μὲν ἐστι μακαριστὴ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα, ἡ δὲ ἐπαινετὴ ἡ παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ κατορθουμένη, καὶ ἑλώμεθα καὶ ζηλώσωμεν. τούτων δὲ τῶν δύο τὴν μὲν ὁ Δαβὶδ μακαρίζει λέγων, Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι· τὴν δὲ ὁ Παῦλος θαυμάζει λέγων, καὶ Γαλάταις λέγων, Ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. τῆς δὲ ἑτέρας συζυγίας τὴν μὲν εὐκαταφρόνητον εἶναι φησιν ὁ Χριστὸς λέγων, Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· τὴν δὲ φοβερὰν, Φοβήθητε γὰρ τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. διὸ ταύτην φυγόντες, ἐκείνην ἑλώμεθα τὴν νεκρότητα τὴν μακαριζομένην καὶ θαυμαζομένην, ἵνα τῶν ἑτέρων τῶν δύο τὴν μὲν φύγωμεν, τὴν δὲ φοβηθῶμεν. οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἡμῖν οὐδὲν τὸν ἥλιον ὁρῶσι καὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν, ἂν μὴ ἡ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ζωὴ παρῇ. τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, βασιλέως ἁλουργίδα μὲν περικειμένου καὶ ὅπλα ἔχοντος, οὐδένα δὲ ὑπήκοον κεκτημένου, ἀλλὰ προκειμένου πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἐναλλεσθαι καὶ ὑβρίζειν αὐτόν; οὕτω καὶ χριστιανοῦ οὐδὲν ἔσται κέρδος πίστιν μὲν ἔχοντος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος δωρεὰν, πᾶσι δὲ τοῖς πάθεσι προκειμένου. μείζων γὰρ οὕτως ἡ ὕβρις ἔσται, καὶ πλείων ἡ αἰσχύνη. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὸ διάδημα περικείμενος καὶ τὴν ἁλουργίδα, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπὸ τῆς στολῆς κερδαίνει ταύτης εἰς τὴν οἰκείαν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην καθυβρίζει διὰ τῆς οἰκείας αἰσχύνης· οὕτω καὶ ὁ πιστὸς βίον διεφθαρμένον ζῶν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν αἰδέσιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ μειζόνως καταγέλαστος. Ὅσοι γὰρ, φησιν, ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. καὶ Ἑβραίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγεν· Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας; καὶ μάλα εἰκότως. καὶ γὰρ ὑπέταξά σοι πάντα τὰ πάθη, φησὶ, διὰ τοῦ βαπτίσματος. τί οὖν γέγονεν, ὅτι εἰς τοσαύτην ἐξύβρισας δωρεὰν, καὶ γέγονας ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου; ἀπέκτεινα καὶ ἔθαψά σου τὰ πρότερα πλημμελήματα, καθάπερ σκώληκας. τί τοίνυν ἕτερα ἔτεκες; καὶ γὰρ σκωλήκων χείρω τὰ ἁμαρτήματα. οὗτοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἐκεῖνα δὲ τὴν ψυχὴν λυμαίνεται, καὶ πλείονα ποιεῖ τὴν δυσωδίαν. ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ αἰσθανόμεθα, διόπερ αὐτὴν οὐδὲ ἐκκαθαίρειν σπεύδομεν. οὐδὲ γὰρ ὁ μεθύων οἶδε πόση τοῦ σεσηπότος οἴνου ἡ βδελυγμία, ἀλλ' ὁ μὴ μεθύων ἀκριβῶς ταῦτα ἐπίσταται. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ὁ μὲν σωφρόνως ζῶν μετὰ ἀκριβείας οἶδε τὸν βόρβορον ἐκείνων καὶ τὴν κηλῖδα· ὁ δὲ τῇ πορνείᾳ ἑαυτὸν ἐκδοὺς, καθάπερ μέθῃ τινὶ κεκαρωμένος οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο οἶδεν, ὅτι νοσεῖ. καὶ τοῦτο μάλιστα τῆς κακίας τὸ χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ ἰδεῖν ἀφίησι τοὺς εἰς αὐτὴν ἐμπεσόντας τῆς οἰκείας λύμης τὸ μέγεθος,

ἀλλ'

Ματθ. κβ. λβ. — Ματθ. η. κβ. — Κολ. γ. ε. — Ρω. ϛ. ϛ. — Ψαλμ. λα. α. — Γαλ. ε. κδ. — Ματθ. ι. κη. — Ρω. β. ιβ. — Ἑβρ. ι. κη. κθ.

γ. ἐν τα τῇ — γ. τῶ

ἀλλ' ἐν βορβόρῳ κείμενοι μύρων ἀπολαύειν νομίζουσι· διόπερ οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι δύνανται, ἀλλὰ σκωλήκων γέμοντες, ὥσπερ λίθοις τιμίοις καλλωπιζόμενοι, οὕτως ἐναβρύνονται. διὰ ταῦτα αὐτοὺς οὐδὲ ἀποκτεῖναι ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ τρέφουσι, καὶ αὔξουσιν ἐν ἑαυτοῖς, ἕως ἂν αὐτοὺς πρὸς τοὺς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παραπέμψωσι σκώληκας. καὶ γὰρ ἐκείνων οὗτοι πρόξενοι· οὐ πρόξενοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατέρες εἰσὶν ἐκείνων τῶν μηδέποτε τελευτώντων. Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, φησίν. οὗτοι τὴν γέενναν ἀνάπτουσι τὴν μηδέποτε σβεννυμένην. ἵν' οὖν ταῦτα μὴ γίνηται, τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ἀνέλωμεν, καὶ τὴν κάμινον σβέσωμεν, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς πονηρίας κάτωθεν ἀνασπάσωμεν. ἐπεὶ καὶ δένδρον πονηρὸν ἂν ἀποτέμῃς ἄνωθεν, οὐδὲν πλέον ἐποίησας, τῆς ῥίζης κάτω μενούσης, καὶ τὰ αὐτὰ βλαστανούσης πάλιν. τίς οὖν ἡ ῥίζα τῶν κακῶν; μάθε παρὰ τοῦ καλοῦ φυτουργοῦ τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἐπισταμένου, καὶ τὴν ἄμπελον τὴν πνευματικὴν θεραπεύοντος, καὶ τὴν οἰκουμένην γεωργοῦντος ἅπασαν. Τίνα οὖν ἐστί, φησιν, εἰπέ, τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἁπάντων; τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν, φησιν, ἡ φιλαργυρία. ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔχθραι καὶ πόλεμοι, ἐντεῦθεν φιλονεικίαι καὶ λοιδορίαι καὶ ὑποψίαι καὶ ὕβρεις, ἐντεῦθεν φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ τυμβωρυχίαι. διὰ ταύτην οὐ πόλεις καὶ χῶραι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοί, καὶ οἰκουμένη, καὶ ἀοίκητος, καὶ ὄρη, καὶ νάπαι, καὶ βουνοί, καὶ πάντα ἁπλῶς αἱμάτων γέμει καὶ φόνων. καὶ οὐδὲ τῆς θαλάττης ἀπέσχετο τουτὶ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μετὰ πολλῆς εἰσεκώμασε τῆς μανίας, τῶν πειρατῶν αὐτὴν πολιορκούντων πάντοθεν, καὶ καινόν τινα λῃστείας ἐπινοούντων τρόπον. διὰ ταύτην καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετράπησαν νόμοι, καὶ οἱ τῆς συγγενείας ἐκινήθησαν θεσμοί, καὶ τὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς διέφθαρται δίκαια. ἡ γὰρ τῶν χρημάτων τυραννὶς οὐ κατὰ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀποθανόντων τὰς τοιαύτας ὥπλισε δεξιάς. καὶ οὐδὲ τῷ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς σπένδονται, ἀλλὰ θήκας ἀναρρηγνύντες, καὶ κατὰ νεκρῶν σωμάτων τὰς μιαρὰς ἐκτείνουσι χεῖρας, οὐδὲ τὸν ἀπαλλαγέντα τῆς ζωῆς τῆς αὐτῶν ἀφέντες ἀπηλλάχθαι ἐπιβουλῆς. καὶ ὅσα ἂν εὕρῃς κακά, κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ, κἂν ἐν δικαστηρίοις, κἂν ἐν βουλευτηρίοις, κἂν ἐν βασιλείοις, κἂν ὁπουδήποτε, ἐντεῦθεν πάντα ὄψει βλαστάνοντα. τοῦτο γάρ ἐστι, τοῦτο τὸ κακὸν ὃ πάντα αἱμάτων καὶ φόνων ἐνέπλησε, τοῦτο τὴν φλόγα τῆς γεέννης ἀνῆψε, τοῦτο τῆς ἐρημίας τὰς πόλεις οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσθαι ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χεῖρον. τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύοντας καὶ φυλάξασθαι ῥᾴδιον, ἅτε οὐ διὰ παντὸς ἐπιτιθεμένους· τοὺς δὲ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐκείνους μιμουμένους, τοσούτῳ χείρους ἐκείνων, ὅσῳ καὶ δυσφύλακτοι μᾶλλον αὐτῶν, καὶ μετὰ παρρησίας ταῦτα τολμῶσιν ἃ μετὰ τοῦ λανθάνειν ἐκεῖνοι. τοὺς γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς πονηρίας αὐτῶν κειμένους νόμους, τούτους εἰς συμμαχίαν ἕλκοντες τῶν τοιούτων φόνων, μιασμάτων τὰς πόλεις ἐνέπλησαν. ἢ οὐ φόνος, εἰπέ μοι, καὶ φόνου χεῖρον, τῷ λιμῷ παραδοῦναι πένητα, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν, καὶ μετὰ τοῦ λιμοῦ καὶ βασάνοις ἐκδοῦναι, καὶ μυρίοις αἰκισμοῖς; κἂν γὰρ αὐτὸς ταῦτα μὴ ποιῇς, παρέχῃς δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ γίνεσθαι, τῶν διακονουμένων μᾶλλον αὐτὰ ἐργάζῃ. ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος ὁμοῦ τὸ ξίφος ἐνέπηξε, καὶ μικρὸν λυπήσας χρόνον οὐκέτι περαιτέρω προσάγει τὴν βάσανον· σὺ δὲ ταῖς συκοφαντίαις, ταῖς ἐπηρείαις, ταῖς ἐπιβουλαῖς τὸ φῶς ἐργαζόμενος αὐτῷ σκότος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ καθιστὰς τοῦ μυριάκις ἀποθανεῖν, ἐννόησον ὅσους ἐργάζῃ ἀνθ' ἑνὸς θανάτους. καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι ἁρπάζεις, καὶ πλεονεκτεῖς, οὐχ ὑπὸ πενίας ὠθούμενος, οὐδὲ λιμοῦ σε καταναγκάζοντος, ἀλλ' ἵνα ὁ τοῦ ἵππου χαλινὸς ἀλείφηται πολλῷ τῷ χρυσῷ, καὶ ὁ τῆς οἰκίας ὄροφος, καὶ αἱ τῶν κιόνων κεφαλαί. καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴη ταῦτα γεέννης ἄξια, ὅταν τὸν ἀδελφόν, καὶ τῶν ἀπορρήτων σοι κοινωνήσαντα ἀγαθῶν, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ δεσπότου σου τιμηθέντα, ἵνα λίθους καλλωπίσῃς καὶ ἔδαφος καὶ σώματα ἀλόγων ζώων οὐδὲ αἰσθανομένων τοῦ κόσμου τούτου, εἰς μυρίας ἐμβάλλῃς συμφοράς; καὶ ὁ μὲν κύων ἐν ἐπιμε-

Margin notes: χ. ξυσιν. ἵνα ἰωπου πρὸς — Μαρκ. θ. μδ. — α. Τιμ. ς. ι — ἴσ. τὸ

λεία πολλή, ὁ δὲ ἄνθρωπος, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστός, διὰ τὸν κύνα καὶ πάντα τὰ εἰρημένα
εἰς ἔσχατον κατακλείεται λιμόν. τί ταύτης τῆς συγχύσεως χεῖρον; τί τῆς παρανομίας ταύ-
της χαλεπώτερον; πόσοι ποταμοὶ πυρὸς ἀρκέσουσι τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ; ὁ μὲν κατ' εἰκόνα
τοῦ Θεοῦ γεγενημένος ἕστηκεν ἀσχημονῶν διὰ τὴν σὴν ἀπανθρωπίαν· αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡ-
μιόνων τῶν τὴν γυναῖκα φερουσῶν τὴν σὴν πολλῷ καταλάμπονται χρυσίῳ, καὶ τὰ δέρματα, καὶ
τὰ ξύλα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα. κἂν θρόνον κατασκευάσαι δέῃ, κἂν ὑπο-
πόδιον, πάντα ὑπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευάζονται· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ μέλος, καὶ δι'
ὃν ἐξ οὐρανοῦ παραγέγονε καὶ τὸ τίμιον αἷμα ἐξέχεεν, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύει τροφῆς
διὰ τὴν πλεονεξίαν τὴν σήν. ἀλλ' αἱ μὲν κλίναι ἀργύρῳ πάντοθέν εἰσι περιβεβλη-
μέναι, τὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπεστέρηται σκέπης· καὶ πάντων σοι γέγονεν
ἀτιμότερος ὁ Χριστός, καὶ οἰκετῶν, καὶ ἡμιόνων, καὶ κλίνης, καὶ θρόνου, καὶ ὑποποδίου. τὰ γὰρ
ἔτι τούτων ἀτιμότερα σκεύη παρίημι, καταλιμπάνων ὑμῖν εἰδέναι. εἰ δὲ φρίττεις ταῦτα
ἀκούων, ἀπόστηθι πράττων, καὶ οὐδέν σε βλάψει τὰ εἰρημένα. ἀπόστηθι, καὶ στῆθι τῆς μανίας
ταύτης. καὶ γὰρ μανία σαφὴς ἡ περὶ ταῦτα σπουδή. διὸ "ταῦτα ἀφέντες ἀναβλέψωμεν — χ. πάντα
ὀψὲ γοῦν ποτε εἰς τὸν οὐρανόν, ἀναμνησθῶμεν τῆς μελλούσης ἡμέρας, ἐννοήσωμεν τὸ φο- 15
βερὸν δικαστήριον, καὶ τὰς ἠκριβωμένας εὐθύνας, καὶ τὴν ἀδέκαστον ψῆφον. λογισώμεθα, ὅτι
ταῦτα πάντα ὁρῶν ὁ Θεός, οὐ κεραυνοὺς ἄνωθεν πέμπει· καίτοιγε οὐ σκηπτῶν ἄξια τὰ γι-
νόμενα μόνον. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ποιεῖ, οὔτε τὴν θάλασσαν ἡμῖν ἐπαφίησιν, οὐ τὴν γῆν ῥήγνυσι
μέσην, οὐ τὸν ἥλιον σβέννυσιν, οὐ τὸν οὐρανὸν ῥίπτει μετὰ τῶν ἀστέρων, οὐ πάντα ἁπλῶς ἐκ-
μέσου ποιεῖ, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν τάξει εἶναι καὶ διακονεῖσθαι ἡμῖν τὴν κτίσιν ἅπασαν. ταῦτ' οὖν 20
λογισάμενοι, τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος φρίξωμεν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐ-
πανέλθωμεν· ὡς νῦν γε τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακείμεθα, ἀλλὰ πολλῷ χεῖρον. ἐκεῖ-
να μὲν γὰρ ἀγαπᾷ τὰ συγγενῆ, καὶ ἀρκεῖται τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἄλλη-
λα φιλοστοργίαν· σὺ δὲ μετὰ τῆς φύσεως μυρίας ἔχων ὑποθέσεις συναγούσας σε καὶ σφιγ-
γούσας πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη, τὸ τετιμῆσθαι λόγῳ, τὸ μετέχειν εὐσεβείας, τὸ κοινωνῆσαι μυ- 25
ρίων ἀγαθῶν, ἐκείνων ἀγριώτερος γέγονας, εἰς μὲν τὰ ἀνόητα πολλὴν τὴν σπουδὴν
ἐνδεικνύμενος, τοὺς δὲ ναοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ λιμῷ καὶ γυμνότητι "παρορῶν ἀπολλυμένους, πολ- — χ. περιορῶν
λάκις δὲ καὶ μυρίοις περιβάλλων κακοῖς. εἰ γὰρ δόξης ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, πολλῷ μᾶλλον
τὸν ἀδελφὸν ἢ τὸν ἵππον θεραπεύειν" δεῖ. ὅσῳ γὰρ βελτίων ὁ τῆς εὐεργεσίας ἀπολαύων, — χ. ἤδη.
τοσούτῳ καὶ λαμπρότερός σοι πλέκεται τῆς τοιαύτης σπουδῆς ὁ στέφανος. ὡς νῦν γε τοῖς 30
ἐναντίοις περιπίπτων, καὶ μυρίους ἐπισπώμενος κατὰ σαυτοῦ κατηγόρους, οὐκ αἰσθάνῃ. τίς
γάρ σε οὐκ ἐρεῖ κακῶς; τίς γάρ σε οὐ γράψεται τῆς ἐσχάτης ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας,
ὁρῶν τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀτιμάζοντα γένος, τὸ δὲ τῶν ἀλόγων περὶ τῶν ἀνθρώπων
ποιούμενον καὶ μετὰ τῶν ἀλόγων "τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα; οὐκ ἤκουσας τῶν ἀποστόλων — χ. τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἔπιπλ.
λεγόντων, ὅτι οἱ πρῶτοι τὸν λόγον δεξάμενοι καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἐπώλουν, ἵνα τοὺς ἀδελφοὺς 35
τρέφωσι; σὺ δὲ καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἁρπάζεις ἵνα ἵππον κοσμήσῃς, καὶ ξύλα καὶ δέρματα
καὶ τοίχους καὶ ἔδαφος. καὶ τὸ δὴ "χαλεπώτερον, ὅτι οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖ- — χ. -πώτατον,
κες ταύτην μαίνονται τὴν μανίαν, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰς τοιαύτην ἀλείφουσι ματαιοπονί-
αν, πανταχοῦ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις δαπανᾶν ἀναγκάζουσαι. κἂν ἐγκαλέσῃ
τις ὑπὲρ τούτων, μεμελετήκασιν ἀπολογίαν πολλῆς κατηγορίας γέμουσαν. καὶ γὰρ ταῦτα 40
κἀκεῖνα γίνεταί, φησι. τί φῄς; οὐ δέδοικας τοιαῦτα φθεγγόμενος, καὶ μετὰ τῶν ἵππων, καὶ τῶν
ἡμιόνων, καὶ τῶν κλινῶν, καὶ τῶν ὑποποδίων τὸν Χριστὸν πεινῶντα ἀριθμῶν; μᾶλλον δὲ οὐδὲ
μετὰ τούτων, ἀλλὰ τὸ μὲν πλέον μέρος * τούτοις, ἐκείνῳ δὲ μόλις ὀλίγον "ἀπονέμων μέρος. οὐκ — * ὅτι
οἶσθα, ὅτι πάντα αὐτοῦ, καὶ σύ, καὶ τὰ σά; οὐκ οἶσθα ὅτι καὶ σῶμα αὐτὸς διέπλασε, καὶ ψυχὴν — χ. ἀπονέμομεν
ἐχαρίσατο,

γ. τούτων

ἐξαιρεῖται, καὶ τὸν κόσμον ἀπώλεσεν ἅπαντα; σὺ δὲ οὐδὲ μικρὰν τούτῳ ἀντιδίδως ἀμοιβήν· ἀλλ' ἂν μὲν οἰκίσκον μικρὸν ἐκμισθώσῃς, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τὸν μισθὸν ἀπαιτεῖς, τὴν δὲ κτίσιν αὐτοῦ πᾶσαν καρπούμενος, καὶ κόσμον τοσοῦτον οἰκῶν, οὐδὲ ὀλίγον ἀνέχῃ μισθὸν καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῇ κενοδοξίᾳ καὶ σαυτὸν καὶ τὰ σαυτοῦ πάντα ἐξέδωκας. καὶ γὰρ ἐκεῖθεν 5 ἅπαντα ταῦτα ἤρτηνται. οὐδὲ γὰρ ἵππος βελτίων ἂν γένοιτο πρὸς τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ τὸν κόσμον περιθέμενος τοῦτον, οὔτε ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτοῦ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἀτιμότερος. πολλοὶ γὰρ ἀφέντες τὸν ὀχούμενον, πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἵππου τρέπουσι τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τοὺς ἑπομένους οἰκέτας, καὶ τοὺς περιηχουμένους, καὶ τοὺς συβιώτας· τὸν δὲ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενον καὶ μισοῦσι, καὶ ἀποστρέφονται ὡς κοινὸν ἐχθρόν. ἀλλ' οὐχ ὅταν τὴν ψυχὴν 10 κοσμῇς τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι, καὶ ἄγγελοι, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης, πάντες σοι τὸν στέφανον πλέκουσιν. ὥστε, εἰ δόξης ἐρᾷς, ἀπόστηθι τούτων ὧν νῦν ποιεῖς, καὶ μὴ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλλώπιζε, ἵνα γένῃ λαμπρὸς καὶ περιφανής· ὡς νῦν γε οὐδὲν σου γένοιτ' ἂν εὐτελέστερον ἔρημον ἔχοντος τὴν ψυχήν, καὶ τὸ τῆς οἰκίας περιβαλλομένου κάλλος. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων, ἄκουσον τί τῶν ἔξωθέν τις ἐποίη- 15 σε, καὶ αἰσχύνθητι τὴν γοῦν ἐκείνων φιλοσοφίαν. λέγεται γάρ τις ἐκείνων εἰς οἰκίαν λαμπρὰν εἰσελθὼν πολλῷ μὲν καταλαμπομένην χρυσίῳ, πολλῷ δὲ ἀπαστράπτουσαν τῷ τῶν μαρμάρων καὶ τῶν κιόνων κάλλει, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἔδαφος εἶδε πανταχοῦ τάπητας ἔχον ἐστορεσμένους, εἰς τὴν ὄψιν ἐμπτύσαι τοῦ τῆς οἰκίας δεσπότου· εἶτα ἐγκαλούμενος, εἰπεῖν, διὰ τὸ μηδαμοῦ τῆς οἰκίας ἑτέρωθι τοῦτο ἐξεῖναι ποιῆσαι, εἰς τὴν ὄψιν ἀναγκασθῆναι ὑβρί- 20 σαι τὴν ἐκείνου. ὁρᾷς πῶς καταγέλαστος ὁ τὰ ἔξωθεν καλλωπίζων ἐστί, καὶ παρὰ πᾶσιν εὐκαταφρόνητος τοῖς νοῦν ἔχουσι; καὶ μάλα εἰκότως. οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ σῶμα οἰκόν τις ἀφεὶς τὴν σὴν ῥάκια περικεῖσθαι, καὶ ἠμελημένον εἶναι, τὰς θεραπαινίδας λαμπρᾷ περιέβαλε στολῇ, πρᾴως ἂν ἤνεγκας, ἀλλὰ ἠγανάκτησας, καὶ ὕβριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἔφησας εἶναι τὴν ἐσχάτην. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου. ὅταν μὲν τοὺς μὲν τοίχους, καὶ τὸ ἔδαφος, 25 καὶ τὰ ἔπιπλα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα καλλωπίζῃς, ἐλεημοσύνην δὲ μὴ παρέχῃς δαψιλῆ, μηδὲ τὴν ἄλλην ἀσκῇς φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ποιεῖς, μᾶλλον δὲ τὸ πολλῷ χαλεπώτερον. τὸ μὲν γὰρ δούλης καὶ τῆς δεσποίνης οὐδὲν τὸ μέσον, τὸ δὲ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς πολὺ τὸ διάφορον. εἰ δὲ τῆς σαρκὸς, πολλῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὑποποδίου. ποίας οὖν ἄξιος ἀπολογίας ἂν εἴης ταῦτα μὲν ἅπαντα ἀργυ- 30 ρίῳ πολλῷ περιβάλλων, ἐκείνην δὲ περιορῶν ῥακοδυτοῦσαν, αὐχμῶσαν, πεινῶσαν, τραυμάτων γέμουσαν, ὑπὸ μυρίων σπαραττομένην κυνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἅπαντα καὶ δοξάζεσθαι ἀπὸ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἔξωθεν περικειμένων νομίζων; ὃ δὴ μάλιστα τῆς ἐσχάτης παραπληξίας ἐστί, τὸ γελώμενον, καὶ ὀνειδιζόμενον, καὶ ἀσχημονοῦντα, καὶ ἀτιμαζόμενον, καὶ εἰς ἐσχάτην ἐμπίπτοντα κόλασιν, ἔτι καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτοις. διό, παρακαλῶ, ταῦτα 35 πάντα ἐννοήσαντες ἀνανήψωμεν ὀψὲ γοῦν ποτε, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενώμεθα, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον ἀπὸ τῶν ἔξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν μετενέγκωμεν. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἄσυλος μένει, καὶ ἡμᾶς τοῖς ἀγγέλοις ἴσους ἐργάζεται, καὶ τὰ ἀκίνητα προξενήσει καλά, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γ. εἰσιὼν

γ. ἀπὸ

γ. περιβεβλῆσθαι

40 Λογ. ιβ. 19 ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΛΕΓΩ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη τῆς σαρκὸς ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν.

Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπῄτησεν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, νεκροὺς εἶναι κελεύων τῷ κόσμῳ, καὶ τεθνηκέναι τῇ πονηρίᾳ, καὶ ἀκινήτους μένειν πρὸς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἐνέργειαν, καὶ ἐδόκει μέγα τι καὶ βαρὺ λέγειν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον φύσιν· δεῖξαι βουλόμενος ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ, οὐδὲ ὅσον ἐχρῆν τὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντα δωρεᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον καὶ κοῦφον, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει, καί φησιν, ἀνθρώπινον λέγω, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ γινομένων. τὸ γὰρ σύμμετρον τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου δηλοῖ. καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος, τουτέστι, σύμμετρος καὶ μικρός. Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν. καίτοι πολὺ τῶν δεσποτῶν τὸ μέσον, ἀλλ' ὅμως τὸ ἴσον τῆς δουλείας ἀπαιτῶ μέτρον. ἔδει μὲν γὰρ καὶ πολλῷ πλέον εἰσενεγκεῖν, καὶ τοσούτῳ πλέον, ὅσῳ καὶ αὕτη μείζων τῆς δεσποτείας ἐκείνης, καὶ ἀμείνων. πλὴν ἀλλ' οὐδὲν πλέον ἀπαιτῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν. καὶ οὐκ εἶπε, τῆς προαιρέσεως ὑμῶν, οὐδὲ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, ἀνεπαχθέστερον ποιῶν τὸν λόγον. καίτοι τὸ μὲν, ἀκαθαρσία, τὸ δὲ, ἁγιασμός· τὸ μὲν, ἀνομία, τὸ δὲ, δικαιοσύνη. καὶ τίς οὕτως ἄθλιος * καὶ ταλαίπωρος, ὡς μηδὲ τοσαύτην εἰσενεγκεῖν σπουδὴν τῇ τοῦ Χριστοῦ δουλείᾳ, ὅσην τῇ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ διαβόλου; οὐκοῦν ἄκουσον τῶν ἑξῆς, καὶ εἴσῃ σαφῶς ὅτι οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο εἰσφερόμενον. ἐπεὶ γὰρ ἁπλῶς οὕτω λεγόμενον οὐκ ἐδόκει πιστὸν εἶναι, οὐδὲ εὐπαράδεκτον, οὐδὲ ἠνείχετό τις ἀκοῦσαι, ὅτι οὐ δουλεύει τοσοῦτον τῷ Χριστῷ, ὅσον ἐδούλευσε τῷ διαβόλῳ, διὰ τῶν ἑξῆς αὐτὸ κατασκευάζει καὶ ποιεῖ πιστόν, τὴν δουλείαν ἐκείνην ἄγων εἰς μέσον, καὶ λέγων πῶς ἐδούλευσαν.

20 Ὅτε γὰρ ἦτε δοῦλοι, φησι, τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτε ἐν πονηρίᾳ ἐζῆτε καὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἐσχάτοις κακοῖς, μετὰ τοσαύτης ἐζῆτε τῆς ὑπακοῆς, ὡς μηδὲν καθόλου πράττειν καλόν. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ· τουτέστιν, οὐκ ἦτε ὑποτεταγμένοι αὐτῇ, ἀλλ' ἠλλοτριωμένοι καθόλου. οὐδὲ γὰρ διενέμετε τῆς δουλείας τὸν τρόπον τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς ἐξεδίδοτε τῇ πονηρίᾳ. οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ μετέστητε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδότε τῇ ἀρετῇ, μηδὲν καθόλου τῆς κακίας πράττοντες, ἵνα κἂν ἴσον ἐπιδείξητε τὸ μέτρον. καίτοιγε οὐχὶ τῆς δεσποτείας πολὺ τὸ μέσον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δουλείας αὐτῆς πολὺ τὸ διάφορον. ὅπερ καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀναπλοῖ τῆς σαφηνείας, καὶ δείκνυσιν ἐπὶ τίσι τότε ἐδουλεύον, ἐπὶ τίσι δὲ νῦν. καὶ οὔπω λέγει τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ πράγματος γινομένην, ἀλλὰ τέως τὴν αἰσχύνην.

21 Τίνα γάρ, φησι, καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;

Τοιαύτη γὰρ ἦν ἡ δουλεία, ὡς καὶ τὴν ἀνάμνησιν″ αὐτῆς, νῦν αἰσχύνην φέρειν. εἰ δὲ ἡ ἀνάμνησις καταισχύνει, πολλῷ μᾶλλον ἡ πρᾶξις. ὥστε διπλῆ νῦν ἐκερδαίνετε, καὶ ἀπηλλαγμένοι τῆς αἰσχύνης, καὶ μαθόντες ἐν οἷς ἦτε· ὥσπερ οὖν τότε διπλῆ παρεβλάπτεσθε, καὶ αἰσχύνης ἄξια πράττοντες, καὶ οὐδὲ εἰδότες αἰσχύνεσθαι· ὅπερ τοῦ προτέρου μεῖζον ἦν· ἀλλ' ὅμως ἐμένετε δουλεύοντες. δείξας τοίνυν ἐκ περιουσίας τὴν βλάβην τῶν τότε γινομένων ἀπὸ τῆς αἰσχύνης, καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα χωρεῖ. τί οὖν ἦν τὸ πρᾶγμα;

Τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων, θάνατος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσχύνη οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, ἐπὶ τὸ πάνυ φοβερὸν ἔρχεται, τὸν θάνατον λέγω. καίτοιγε ἤρκει καὶ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον.

α. Κορ. ι. ιγ.

* φησι

χ. αὐτῆς

5 10 15 20 25 30 35 40

ρημένον. ἐννόησον γὰρ ὅση τῆς κακίας ἡ ὑπερβολή, ὅπουγε καὶ τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγέντες, τῆς αἰσχύνης ἀπαλλαγῆναι οὐκ εἶχον. ποῖον οὖν προσδοκᾷς μισθόν, φησιν, ἀπὸ τῆς πράξεως, ὅταν ἀπὸ τῆς μνήμης μόνης, καὶ ταῦτα τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένος, ἐγκαλύπτῃ καὶ ἐρυθριᾷς, καίτοιγε ἐν τοσαύτῃ ὢν χάριτι; ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα.

5 22 Νυνὶ δέ, φησιν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον.

Ἐκείνων ὁ καρπός, αἰσχύνη καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν· τούτων δὲ ὁ καρπός, ἁγιασμός· ὅπου δὲ ἁγιασμός, παρρησία πολλή. ἐκείνων τὸ τέλος, θάνατος· τούτων δέ, ζωὴ αἰώνιος. εἶδες πῶς τὰ μὲν δείκνυσι δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα, καὶ ἀπὸ τῶν δεδο-

10 μένων κἀκεῖνα πιστοῦται, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν ζωήν; ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς ὅτι πάντα ἐν ἐλπίσι, δείκνυσι καὶ ἤδη σε καρπωσάμενον· πρῶτον μὲν ἀπαλλαγῆναι τῆς πονηρίας καὶ τοιούτων κακῶν ὧν καὶ ἡ μνήμη αἰσχύνην φέρει· δεύτερον δὲ δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ· τρίτον δὲ ἁγιασμοῦ ἀπολαῦσαι· τέταρτον δὲ καὶ ζωῆς ἐπιτυχεῖν, καὶ ζωῆς οὐ προσκαίρου, ἀλλ' αἰωνίας. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων ὄντων, κἂν ἐξίσης, φησί, δουλεύσατε. εἰ γὰρ καὶ ὁ δεσπότης

15 σφόδρα ὑπερέχων, καὶ τῆς δουλείας πολὺ τὸ μέσον καὶ τῶν ἐπάθλων ὑπὲρ ὧν δουλεύετε, οὐδὲν ἀπαιτῶ πλέον τέως. εἶτα, ἐπειδὴ ὅπλων ἐμνημόνευσε, καὶ βασιλέως, ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ λέγων,

23 Τὰ μὲν γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Εἰπὼν ὀψώνια ἁμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηστῶν οὐ τὴν αὐ-

20 τὴν ἐτήρησε τάξιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων ὑμῶν, ἀλλά, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὅτι οὐκ οἴκοθεν ἀπηλλάγησαν, οὐδὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, οὐδὲ ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν πόνων, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἡ ὑπεροχή, οὐχ ὅτι ἀπήλλαξε μόνον, οὐδὲ ὅτι ἐπὶ τὰ βελτίω μετέθηκεν, ἀλλ' ὅτι μηδὲ καμόντας μηδὲ πονέσαντας· καὶ οὐχ ὅτι ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μείζονα ἔδωκε, καὶ διὰ τοῦ παιδὸς

25 ἔδωκε. ταῦτα δὲ παρενέβαλεν ἅπαντα, ἐπειδὴ καὶ περὶ χάριτος διελέχθη, καὶ τὸν νόμον μέλλει καταβάλλειν λοιπόν. ἵνα γὰρ μὴ ταῦτα ἀμφότερα ῥαθυμοτέρους ἐργάσηται, μέσα παρενέθηκε τὰ περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου, πανταχοῦ διεγείρων εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν τὸν ἀκροατήν. ὅταν δὲ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον καλῇ, φοβεῖ πάλιν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. δι' ὧν γὰρ αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τῶν προτέρων, διὰ τούτων

30 καὶ εὐχαρίστους ποιεῖ, καὶ ἀσφαλεστέρους πρὸς τὰ ἐπιόντα ἅπαντα. καταλύσας τοίνυν ἐνταῦθα τὸν ἠθικὸν λόγον, ἐπὶ τὰ δόγματα ἐκβαίνει πάλιν, οὕτω λέγων,

1 Ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοὶ (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ) Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτία αὐτῶν οὐ κυριεύει, ἀλλ' οὐδὲ νόμος. εἰ δὲ νόμος οὐ κυριεύει, πολλῷ μᾶλλον ἁμαρτία. καὶ καταγλυκαίνων τὸν λόγον,

35 ἀπὸ παραδείγματος ἀνθρωπίνου τοῦτο ποιεῖ φανερόν. καὶ δοκεῖ μὲν ἕν τι λέγειν, δύο δὲ τίθησι τοῦ προκειμένου κατασκευάς. μίαν μέν, ὅτι ἀποθανόντος ἀνδρός, οὐχ ὑπόκειται γυνὴ νόμῳ τῷ τοῦ ἀνδρός, οὐδὲ ἔστιν ὁ κωλύων ἑτέρῳ γενέσθαι γυναῖκα· ἑτέραν δέ, ὅτι ἐνταῦθα οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή· ὥστε διπλῆς ἀπολαύειν τῆς ἐλευθερίας. εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἀπήλλακται τῆς ἐξουσίας, ὅταν καὶ αὐτὴ τετελευτηκυῖα φανῇ,

40 πολλῷ μᾶλλον ἐλευθέρωται. εἰ γὰρ ἓν γενόμενον ἀπαλλάττει τῆς ἐξουσίας αὐτήν, πολλῷ μᾶλλον ἀμφότερα συνελθόντα. μέλλων τοίνυν ἐμβαίνειν εἰς τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν, μετ' ἐγκωμίου τοῦ ἀκροατοῦ ἄρχεται λέγων, ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοὶ (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ) τουτέστι, σφόδρα ὡμολογημένον λέγω καὶ σαφές, καὶ γινώσκουσι ταῦτα μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα.

Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ. Οὐκ εἶπε, τοῦ ἀνδρός, οὐ-

Marginalia: κεφ. ζ. (at top, beside header) — γ. πάντα (line 8) — γ. ῥαθυμοὺς; γ. παρέθηκα; γ. γὰρ (lines 26–29) — γ. δογματικὰ ἐμβαίνει; κεφ. ζ. (line 32) — γ. συντιθ. (line 35)

δὲ τῆς γυναικός, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ἑκατέρου τοῦ ζώου ὄνομα. ὁ γὰρ ἀποθανών, φησι, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. οὐκοῦν τοῖς ζῶσιν ὁ νόμος κεῖται· τοῖς δὲ τεθνηκόσιν οὐκέτι διατάττεται. ὁρᾷς πῶς διπλῆν τὴν ἐλευθερίαν ἐδήλωσεν; εἶτα ἐν τοῖς προοιμίοις οὕτω αἰνιξάμενος, ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κατασκευῇ προάγει τὸν λόγον οὕτω λέγων,

2 Ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός.

3 Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. Συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἐπειδὴ σφόδρα θαρρεῖ τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευαζομένῳ. καὶ τίθησιν ἐν τάξει μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὸν νόμον· ἐν τάξει δὲ τῆς γυναικός, τοὺς πιστεύσαντας ἅπαντας. εἶτα τὸ συμπέρασμα οὐ κατὰ τὴν πρότασιν ἐπάγει. τὸ γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ὥστε, ἀδελφοί μου, οὐ κυριεύσει ὑμῶν ὁ νόμος, ἀπέθανε γάρ. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ προτάσει τοῦτο ἠνίξατο· ἐν δὲ τῇ ἐπαγωγῇ λοιπόν, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον, τὴν γυναῖκα εἰσάγει τετελευτηκυῖαν, λέγων,

Ὥστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ. Ὅταν γὰρ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο γενόμενον τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν παρέχῃ, τί κωλύει χαρίσασθαι τῷ νόμῳ, τοῦ πράγματος μηδὲν παραβλαπτομένου; ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ. ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν νόμον διαβάλλοντες; ἀκουέτωσαν πῶς καὶ εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν, οὐ καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ μεγάλα περὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ διαλέγεται, εἴγε ζῶντος αὐτοῦ, δέδεται ὁ Ἰουδαῖος, καὶ μοιχοὶ χρηματίζουσιν, οἱ παραβαίνοντες καὶ ἀφιέντες αὐτὸν ζῶντα. εἰ δὲ τελευτήσαντα εἴασεν, οὐδὲν θαυμαστόν. καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ διαβάλλεται ὁ τοῦτο ποιῶν. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. εἶδες πῶς ἐν τῷ παραδείγματι τὸν νόμον δείκνυσι τετελευτηκότα; ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ ἐπαγωγῇ τοῦτο ποιεῖ. ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἡ γυνή. ὅρα πῶς ἐνδιατρίβει ταῖς κατηγορίαις τῶν τὸν νόμον παραβαινόντων ζῶντα. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἔπαυσε, λοιπὸν μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης αὐτὸν χαρίζεται τῇ πίστει, οὐδὲν παραβλάπτων ἐντεῦθεν. ζῶντος γάρ, φησι, τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίσει ἡ γυνὴ ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ὥστε, ἀδελφοί μου καὶ ὑμεῖς, ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, τοῦ νόμου τελευτήσαντος, οὐ κρίνεσθε μοιχείας, ἀνδρὶ γενόμενοι ἑτέρῳ. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ πῶς; ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ. εἰ νεκροὶ γεγόνατε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ τὸν νόμον. εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος ἡ γυνή, πολλῷ μᾶλλον αὐτὴ τετελευτηκυῖα ἀπήλλακται τούτου. Εἶδες Παύλου σοφίαν, πῶς τὸν νόμον ἔδειξε τοῦτο βουλόμενον, τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἀνδρὶ ἑτέρῳ; οὐ γὰρ κωλύει, φησίν, ἑτέρῳ συνεῖναι ἀνδρί, τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. πῶς γάρ, ὅπουγε καὶ ζῶντος ἐπιτρέπει βιβλίον ἀποστασίου λαβοῦσαν; ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐ τίθησιν, ὅπερ ἔγκλημα ἦν μᾶλλον τῆς γυναικός. εἰ γὰρ καὶ συγκεχώρητο, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἦν αἰτίας ἀπηλλαγμένον. ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων καὶ δοκίμων ἔχῃ τὰ νικητήρια, οὐ ζητεῖ τὰ περιττά. οὐ γάρ ἐστι γλίσχρος. τὸ τοίνυν θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ. ὥστε αὐτοῦ βούλημα τὸ γενέσθαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τέθνηκε, καὶ ἡμεῖς τεθνήκαμεν, καὶ διπλῇ ταύτῃ τῆς ἐξουσίας ἀνῄρηται. ὁ δὲ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται μόνοις, ἀλλὰ καὶ τὸν αἴτιον προστίθησιν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τέθεικε τὸν θάνατον, ἀλλὰ πάλιν τὸν ταῦτα ἐργασάμενον τὸν σταυρὸν εἰσάγει, καὶ ταύτῃ ποιῶν ἡμᾶς ὑπευθύνους. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπηλλάγητε, φησι, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσποτικοῦ.

4 Ἐθανατώθητε γάρ, φησι, τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός. διὸ

καὶ

γρ. ἐστὶ τῷ μὴ
γρ. -ἀνη
γρ. γενομένην
γρ. τῇ πίστει. οὐ

καὶ ἐπήγαγεν, Εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι.

Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν ἂν μὴ βουλώμεθα δευτέρῳ ὁμιλῆσαι ἀνδρί; ὁ γὰρ νόμος τὴν χηρεύσασαν οὐ ποιεῖ μὲν εἶναι μοιχαλίδα δευτέροις ὁμιλήσασαν γάμοις, οὐ μὴν ἀναγκάζει ὁμιλῆσαι. ἵν᾽ οὖν μὴ τοῦτο λέγωσι, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐκ τῶν ὑπηργμένων ἤδη ἡμῖν βουληθῆναι δεῖ. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον τίθησι λέγων, Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, καί, Τιμῆς ἠγοράσθητε, καί, Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων, καὶ πάλιν, Εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι. τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἠνίξατο εἰπών, διὰ τοῦ σώματος. Εἶτα καὶ προτρέπει ταῖς κρείττοσιν ἐλπίσι λέγων,

χ. ἤδη ἡμᾶς βουληθῆναι. λείπει καὶ

α. Κορ. ς. ιθ. κ.
α. Κορ. ζ. κγ.
β. Κορ. ε. ιε.

Ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Τότε μὲν γὰρ ἐκαρποφοροῦμεν τῷ θανάτῳ, φησί, νῦν δὲ τῷ Θεῷ.

5 Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. Εἶδες τοῦ προτέρου ἀνδρὸς τὸ κέρδος; καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτε ἦμεν ἐν τῷ νόμῳ, πανταχοῦ φειδόμενος δοῦναι αἱρετικοῖς λαβήν· ἀλλ᾽, ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τουτέστι, ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τῷ σαρκικῷ βίῳ. οὐ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι πρὸ τούτου μὲν ἐν σαρκὶ ἦσαν, νυνὶ δὲ ἀσώματοι γενόμενοι περιήεσαν. τοῦτο δὲ εἰπών, οὔτε αἴτιον εἶναί φησιν ἁμαρτημάτων τὸν νόμον, οὔτε ἀπαλλάττει αὐτὸν ἀπεχθείας. κατηγόρου γὰρ τάξιν ἐπεῖχε πικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἁμαρτήματα. ὁ γὰρ τῷ μηδὲν πείθεσθαι βουλομένῳ πλείονα ἐπιτάττων, πλεονάζει τὸ παράπτωμα. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα, ἀλλά, τὰ διὰ τοῦ νόμου, καὶ οὐ προσέθηκε, γινόμενα, ἀλλ᾽ ἁπλῶς διὰ τοῦ νόμου, τουτέστι, τὰ διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα, ἢ γνωριζόμενα. Εἶτα ἵνα μηδὲ τῆς σαρκὸς κατηγορήσῃ, οὐκ εἶπεν, ἃ ἐνήργει τὰ μέλη, ἀλλ᾽ ἃ ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· δεικνὺς ἑτέρωθεν οὖσαν τῆς πονηρίας τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῶν ἐνεργούντων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τεχνίτου τάξιν ἐπεῖχε, κιθάρας δὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, οὕτως ἠχοῦσα, ὡς ἠνάγκαζεν ὁ τεχνίτης. οὐκοῦν οὐ ταύτῃ τὸ ἀπηχὲς μέλος, ἀλλ᾽ ἐκείνῃ περὶ ταύτης λογιστέον ἡμῖν.

6 Νῦν δέ, φησι, κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου. Ὁρᾷς πῶς πάλιν ἐνταῦθα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ νόμου φείδεται; οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι κατηργήθη ὁ νόμος, οὐδ᾽ ὅτι κατηργήθη ἡ σάρξ, ἀλλ᾽ ὅτι κατηργήθημεν ἡμεῖς. καὶ πῶς ἡμεῖς κατηργήθημεν; τοῦ κατεχομένου παρὰ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπου παλαιοῦ ἀποθανόντος καὶ ταφέντος. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών,

Ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα. Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ δεσμὸς δι᾽ οὗ κατειχόμεθα ἐνεκρώθη καὶ διερρύη, ὥστε τὸν κατέχοντα μηδὲν κατέχειν λοιπόν, τουτέστι, τὴν ἁμαρτίαν. ἀλλὰ μὴ ἀναπέσῃς, μηδὲ ῥᾳθυμότερος γένῃ. κατηργήθης γὰρ ὥστε δουλεύειν πάλιν, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως, ἀλλ᾽ Ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. Τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὸ ἤδη ἐκκαλύψαι, ἵν᾽, ὅταν εἰς τὸ χωρίον ἐμπέσωμεν, μὴ θορυβώμεθα. ὅτι γάρ, φησιν, ἥμαρτεν ὁ Ἀδάμ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ γέγονε θνητὸν καὶ παθητόν, καὶ πολλὰ ἐλαττώματα ἐδέξατο φυσικά, καὶ βαρύτερος καὶ δυσκίνητος ὁ ἵππος κατέστη. ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἐλθών, διὰ τοῦ βαπτίσματος κουφότερον ἡμῖν αὐτὸ ἐποίησε τῷ πτερῷ διεγείρων τοῦ πνεύματος. διὰ δὴ τοῦτο, οὐδὲ τὰ αὐτὰ κεῖται τοῖς παλαιοῖς καὶ ἡμῖν σκάμματα. ἐπεὶ οὐδὲ οὕτω τότε εὔκολος ὁ δρόμος ἦν. διὸ καὶ αὐτὸς οὐχὶ φόνων ἀπαιτεῖ καθαροὺς εἶναι μόνον, ὥσπερ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς, οὐδὲ μοιχείας, ἀλλὰ καὶ ἀκολάστου ὄψεως ἀπηλλάχθαι κελεύει, οὐδὲ ἐπιορκίας, ἀλλὰ καὶ εὐορκίας ἐκτὸς εἶναι· καὶ μετὰ τῶν φίλων καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν ἐπιτάττει. καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι μακροτέρους ἐποίησε τοὺς διαύλους, κἂν μὴ πειθώμεθα, καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων

κατέχειν

χοϊκίων

τὰ

τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἡ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ αἰσθέσθαι δεῖ. καὶ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ, καὶ κατεπειγόντων, καὶ ὁ μὴ ποιήσας τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ τὴν βασιλείαν οὐχ ὁρῶν, εἰς γέενναν πεσεῖται πάντως. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. οὐ γάρ ἐστι γράμμα καταδικάζον, τουτέστιν, ὁ νόμος ὁ παλαιὸς, ἀλλὰ πνεῦμα βοηθοῦν. διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν παλαιῶν εἴ πού τις ἐφάνη παρθενίαν ἀσκῶν, σφόδρα ἔκπληκτον ἦν· νῦν δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ πρᾶγμα ἔσπαρται. καὶ θανάτου τότε μὲν ὀλίγοι μόλις ὑπερεῖδον ἄνδρες· νυνὶ δὲ καὶ ἐν κώμαις καὶ πόλεσι δῆμοι μαρτύρων ἄπειροι, οὐκ ἐξ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικῶν συνεστηκότες. εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα εἶπεν, ἀντίθεσιν πάλιν ἀνακύπτουσαν λύει, ἐν τῇ λύσει κατασκευάζων ὃ βούλεται. διόπερ οὐδὲ προηγουμένως εἰσάγει τὴν λύσιν, ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας· ἵνα τῇ ἀνάγκῃ τῆς λύσεως ἀφορμὴν εἰς τὸ εἰπεῖν ἃ βούλεται λάβῃ, καὶ ἀνεπαχθέστερον ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, ἐπήγαγε,

7 Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. Καὶ γὰρ περὶ τούτου ἦν εἰρηκὼς, ὅτι τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. καὶ, ἁμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. καὶ ὅτι, οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. καὶ, νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. καὶ, ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάντα ἐδόκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὡς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπόνοιαν, τίθησι καὶ ἀντίθεσιν, καί φησι, τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. περὶ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσε, τὸν ἀκροατὴν οἰκειούμενος, καὶ τὸν σκανδαλιζόμενον θεραπεύων. λοιπὸν γὰρ ἀκούσας, καὶ περὶ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ πληροφορηθεὶς, ζητεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι ἄπορον, καὶ οὐχ ὑποπτεύει τὸν λέγοντα. διὸ καὶ τὴν ἀντίθεσιν παραλαβὼν ἐκείνην τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, τί οὖν εἴποιμι ἄν; ἀλλὰ, τί ἐροῦμεν; ὡς βουλῆς, καὶ γνώμης προκειμένης, καὶ ἐκκλησίας κοινῆς συγκεκροτημένης, καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας, τῆς ἀντιθέσεως φανείσης. ὅτι μὲν τὸ γράμμα ἀποκτείνει, οὐδεὶς ἀντερεῖ, φησι, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ· καὶ τοῦτο δῆλον, καὶ οὐδεὶς ἂν φιλονεικήσειεν. εἰ τοίνυν ταῦτα ὡμολογημένα, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τοῦ νόμου; ὅτι ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. λῦσον οὖν τὴν ἀπορίαν. εἶδες πῶς μετ' αὐτοῦ τὸν ἀντίδικον ἵστησι, καὶ τὸ τοῦ διδάσκοντος ἀξίωμα λαβὼν, ἐπὶ τὴν λύσιν ἔρχεται; τίς οὖν ἡ λύσις; Ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστι, φησίν. Ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἂν ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. Ὅρα σοφίας ἐπίτασιν. ὅπερ οὐκ ἔστιν ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τέθεικεν· ἵνα ἀναιρῶν τοῦτο, καὶ ταύτῃ χαριζόμενος τῷ Ἰουδαίῳ, πείσῃ τὸ ἔλαττον αὐτὸν καταδέξασθαι. τί δὲ ἐστὶ τὸ ἔλαττον; ὅτι τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου.

Τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, φησὶν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις.

Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν, οὐχὶ μόνον κατήγορον αὐτὸν ὄντα δείκνυσι τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἠρέμα κατασκευαστικόν; οὐ μὴν παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων ἀποφαίνει τοῦτο συμβαῖνον. καὶ γὰρ καὶ Μανιχαίων ἐσπούδακεν ἐμφράξαι τὰ στόματα τῶν κατηγορούντων τοῦ νόμου. εἰπὼν γὰρ ὅτι τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις, ἐπήγαγεν,

8 Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν.

ἐπιθυμίαν. Εἶδες πῶς αὐτὸν ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων; ἀφορμὴν γὰρ λαβοῦσα, φησὶν, ἡ ἁμαρτία, οὐχ ὁ νόμος, ηὔξησε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τοὐναντίον οὗπερ ἐβούλετο ὁ νόμος, γέγονεν· ὅπερ ἀσθενείας ἦν, οὐ πονηρίας. ὅταν γὰρ τινος ἐπιθυμῶμεν, εἶτα κωλυώμεθα, αἴρεται μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλόξ. ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν νόμον τοῦτο. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκώλυσεν ὥστε ἀπαγαγεῖν. ἡ δὲ ἁμαρτία, τουτέστιν, ἡ ῥᾳθυμία ἡ σὴ, καὶ ἡ γνώμη ἡ πονηρὰ τῷ καλῷ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐχρήσατο. ἀλλ' οὐ τοῦ ἰατροῦ τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ ἀῤῥωστοῦντος, τῷ φαρμάκῳ κακῶς χρησαμένου. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔδωκε τὸν νόμον, ἵνα ἀνάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἵνα σβέσῃ. τοὐναντίον δὲ ἐξέβη. ἀλλ' οὐκ ἐκείνου, ἀλλ' ἡμῶν ἡ κατηγορία. οὐδὲ γὰρ εἴ τις τῷ πυρέττοντι καὶ ψυχροποσίας ἀκαίρως ἐπιθυμοῦντι, μὴ παρασχὼν ἐμφορηθῆναι τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἡδονῆς αὐξήσειε τὴν ἐπιθυμίαν, ἐγκαλοῖτο ἂν δικαίως. τοῦ γὰρ ἰατροῦ τὸ κωλῦσαι ἦν μόνον· τὸ δὲ ἀποσχέσθαι, τοῦ κάμνοντος. τί γὰρ εἰ ἡ ἁμαρτία τὴν ἀφορμὴν ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε; πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πονηρῶν, ἐξ ἀγαθῶν ἐπιταγμάτων τὴν αὐτῶν πονηρίαν αὔξουσιν. ἐπεὶ καὶ ὁ διάβολος οὕτω τὸν Ἰούδαν ἀπώλεσεν, εἰς φιλοχρηματίαν ἐμβαλὼν, καὶ κλέπτειν τὰ τῶν πενήτων ποιήσας. ἀλλ' οὐ τὸ πιστευθῆναι τὸ γλωσσόκομον αὐτὸν τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης πονηρία. καὶ ἡ Εὔα δὲ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ξύλου παρασκευάσασα φαγεῖν, ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ παραδείσου· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τὸ δένδρον αἴτιον, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ ἀφορμὴ γέγονεν. εἰ δὲ σφοδρότερον κέχρηται τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσῃς. πρὸς γὰρ τὸ κατεπεῖγον ὁ Παῦλος ἵσταται, οὐκ ἀφεὶς μὲν οὐδὲ τοῖς ἄλλως ὑποπτεύουσι τὰ λεγόμενα λαβὴν παρασχεῖν, πολλὴν δὲ σπουδὴν ποιούμενος τὸ παρὸν διορθῶσαι. μὴ τοίνυν γυμνὰ ἐξέταζε τὰ ἐντεῦθεν λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόθεσιν πρόσθες δι' ἣν ταῦτα εἰπεῖν προάγεται, καὶ τὴν μανίαν λόγιζου τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ τὴν εὔτονον αὐτῶν φιλονεικίαν, ἣν καταλῦσαι ἐσπούδαζε. δοκεῖ δὲ πολὺς κατὰ τοῦ νόμου πνεῖν, οὐχ ἵνα ἐκεῖνον διαβάλῃ, ἀλλ' ἵνα τούτων ἐκλύσῃ τὸν τόνον. εἰ γὰρ ἔγκλημα τοῦ νόμου, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀφορμὴν λαβεῖν, εὑρεθήσεται καὶ ἐν τῇ καινῇ τοῦτο συμβαῖνον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ καινῇ νόμοι μυρίοι, καὶ περὶ πολλῶν μειζόνων πραγμάτων· καὶ τὸ αὐτὸ ἴδοι τις ἂν ἐκβαῖνον κἀκεῖ, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης ἁπλῶς κακίας. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. οὐκοῦν ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβε, καὶ ἡ μείζων κόλασις. καὶ πάλιν περὶ τῆς χάριτος Παῦλος διαλεγόμενός, φησι· Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας; οὐκοῦν καὶ ἡ χείρων τιμωρία τὴν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἔχει ἀπὸ τῆς μείζονος εὐεργεσίας. καὶ τοὺς Ἕλληνας δέ φησι διὰ τοῦτο ἀναπολογήτους εἶναι, ὅτι καὶ λόγῳ τιμηθέντες, καὶ τῆς κτίσεως τὸ κάλλος καταμαθόντες, καὶ ἀπ' αὐτῆς δυνάμενοι πρὸς τὸν δημιουργὸν χειραγωγηθῆναι, τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο. ὁρᾷς πανταχοῦ τοῖς πονηροῖς τὰς ἀφορμὰς τοῦ μειζόνως κολάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν γινομένας πραγμάτων. ἀλλ' οὐ δήπου διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ταύτας μὲν θαυμασόμεθα μειζόνως καὶ μετὰ ταῦτα· τὴν δὲ γνώμην τῶν εἰς τοὐναντία τοῖς ἀγαθοῖς κεχρημένων διαβαλοῦμεν. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιῶμεν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ῥᾴδιον καὶ εὔκολον, τὸ δὲ ἄπορον ἐκεῖνό ἐστι· πῶς, φησι, τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ ἐπιθυμήσεις; εἰ γὰρ οὐκ ᾔδει τὴν ἐπιθυμίαν πρὶν ἢ λάβῃ τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, πόθεν ὁ κατακλυσμὸς γέγονε; πόθεν τὰ Σόδομα ἐνεπρήσθη; τί οὖν φησι; τὴν ἐπιτεταμένην. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ, πᾶσαν ἐπιθυμίαν, τὸ σφοδρὸν ἐνταῦθα αἰνιττόμενος. καὶ τί τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ τὸ πάθος ηὔξησε, φησίν; οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος. ἀλλ' οὐ τοῦ νόμου τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ῥᾳθυμίας τῶν δεξαμένων. ἡ γὰρ ἁμαρτία αὐτὴν κατειργάσατο, ἀλλὰ διὰ νόμου· ἀλλ' οὐ τοῦτο τοῦ νόμου σπουδάζοντος, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. ἰσχυροτέρα οὖν γέγο-

γρ. ἔδωκεν ὁ νόμος

Ἰωαν. ιε κβ.

Ἑβρ. ι. κθ.

νεν ἡ ἁμαρτία, καὶ σφόδρα. ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦτο ἔγκλημα τοῦ νόμου πάλιν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. Χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά·

Τουτέστιν, οὐχ οὕτω γνώριμος. ᾔδεισαν μὲν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ νόμου ὅτι ἡμάρτανον, ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τοῦ νόμου δόσιν. διὰ τοῦτο καὶ μείζονος ἦσαν κατηγορίας ὑπεύθυνοι. οὐδὲ γὰρ ἴσον τὴν φύσιν ἔχειν κατήγορον, καὶ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον φανερῶς διαγορεύοντα ἅπαντα.

9 Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. Πότε, εἰπέ μοι; πρὸ Μωϋσέως. ὅρα πῶς δεῖξαι τὸν νόμον σπουδάζει, καὶ ἀφ᾽ ὧν ἐποίησε, καὶ ἀφ᾽ ὧν οὐκ ἐποίησε, βαρήσαντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. ὅτε γὰρ χωρὶς νόμου ἔζων, φησὶν, οὐχ οὕτω κατεδικαζόμην.

Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, 10 Ἐγὼ δὲ ἀπέθανον.

Τοῦτο δοκεῖ μὲν εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἐγκώμιον αὐτοῦ φαίνεται*. οὐ γὰρ μὴ οὖσαν ὑπεστήσατο, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν. ὅπερ καὶ ἔπαινός ἐστι τοῦ νόμου, εἴγε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαισθήτως ἡμάρτανον· τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐκαρπώσαντο, τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἀκριβῶς ἔμαθον, ὅτι ἡμάρτανον. ὅπερ οὐκ ἂν εἴη μικρὸν εἰς κακίας ἀπαλλαγήν. εἰ δὲ μὴ ἀπηλλάγησαν τῆς κακίας, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν πάντα ὑπὲρ τούτου ποιήσαντα νόμον, ἀλλὰ πᾶσα ἡ κατηγορία τῆς ἐκείνων γνώμης ἐστὶ, παρὰ ἐλπίδα πᾶσαν διαφθαρείσης. οὐδὲ γὰρ κατὰ λόγον ἦν τὸ γινόμενον, τὸ διὰ τῶν ὠφελούντων βλάπτεσθαι. διὸ καὶ ἔλεγε, Καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Οὐκ εἶπε, γέγονε θάνατος, οὐδὲ, ἔτεκε θάνατον, ἀλλ᾽, εὑρέθη, τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας οὕτως ἑρμηνεύων, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων περιτρέπων κεφαλήν. ἂν γὰρ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐθέλῃς ἰδεῖν, εἰς ζωὴν ἦγε, φησι, καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη. εἰ δὲ θάνατος ἐντεῦθεν ἐξέβη, τῶν λαβόντων τὴν ἐντολὴν τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀγούσης. σαφέστερον δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπὼν,

11 Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Εἶδες πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας ἔχεται, τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας ἁπάσης; διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων,

12 Ὥστε ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. Ἀλλ᾽, εἰ βούλεσθε, καὶ τῶν παραποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. οὕτω γὰρ σαφέστερα ἔσται τὰ παρ᾽ ἡμῶν λεγόμενα. τινὲς γὰρ ἐνταῦθα οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωϋσέως αὐτόν φασι λέγειν τὰ λεγόμενα, ἀλλ᾽ οἱ μὲν, περὶ τοῦ φυσικοῦ, οἱ δὲ, περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης. καίτοι πανταχοῦ σκοπὸς τῷ Παύλῳ τοῦτον ἀναπαῦσαι τὸν νόμον, πρὸς δὲ ἐκείνους οὐδένα λόγον ″ἔχειν· καὶ μάλα εἰκότως. τοῦτο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δεδοικότες καὶ φρίττοντες, ἐφιλονείκουν τῇ χάριτι. τὴν δὲ ἐντολὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲ νόμον φαίνεταί ποτε καλέσας, οὔτε αὐτὸς, οὔτε ἄλλος οὐδείς. ἵνα δὲ καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον γένηται, ἐπεξέλθωμεν τοῖς ῥήμασι, μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντες. περὶ γὰρ πολιτείας ἀκριβῶς αὐτοῖς διαλεχθεὶς, ἐπήγαγε λέγων, ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοὶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ; ὥστε ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ. οὐκοῦν εἰ περὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὑρεθησόμεθα νόμον μὴ ἔχοντες φυσικόν. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότεροι. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. περὶ γὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ φιλονεικεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεξώμεθα ″ πόλεμον, πρὸς τὰ ὡμολογημένα ἀποδυόμενοι. πῶς οὖν φησι, τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου; οὐ τὴν καθόλου λέγων ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν. εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ τοῦτο εἴρηται, πῶς

ἂν

* ὄν.

ἴσ. ἔχει·

γ. πόνον

ἂν δὲ ἑξῆς ἔχοι λόγον; ἐγὼ γάρ, φησιν, ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. οὔτε γὰρ ὁ Ἀδάμ, οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδέποτε φαίνεται χωρὶς νόμου ζήσας φυσικοῦ. ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸν ἔπλασεν ὁ Θεός, καὶ ἐκεῖνον ἐνετίθει τὸν νόμον αὐτῷ, σύνοικον ἀσφαλῆ παρακαθιστὰς τῇ φύσει πάσῃ. χωρὶς δὲ τούτων οὐδαμοῦ φαίνεται ἐντολὴν τὸν φυσικὸν νόμον καλέσας. τοῦτον δὲ καὶ ἐντολὴν καὶ δικαίαν καὶ ἁγίαν καλεῖ, καὶ νόμον πνευματικόν. ὁ δὲ φυσικὸς οὐκ ἀπὸ πνεύματος ἡμῖν ἐδόθη. καὶ γὰρ καὶ βάρβαροι, καὶ Ἕλληνες, καὶ πάντες ἄνθρωποι τοῦτον τὸν νόμον ἔχουσιν. ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ διαλέγεται. διὸ καὶ ἅγιον αὐτὸν καλεῖ λέγων, ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. εἰ γὰρ καὶ ἀκάθαρτοι γεγόνασιν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὸν νόμον, καὶ ἄδικοι, καὶ πλεονέκται, οὐ καταργεῖ τοῦτο τοῦ νόμου τὴν ἀρετήν, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ τὴν πίστιν οὐκ ἀναιρεῖ ἡ ἀπιστία αὐτῶν. ὥστε ἐξ ἁπάντων τούτων δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ ταῦτα διαλέγεται νόμου.

13 Τὸ οὖν ἀγαθόν, φησιν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ [ἡ] ἁμαρτία* ·

** διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον·*

Τουτέστιν, ἵνα δειχθῇ ὅσον κακὸν ἡ ἁμαρτία, ἡ ῥᾴθυμος προαίρεσις, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμή, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρᾶξις, καὶ ἡ διεφθαρμένη γνώμη. τοῦτο γὰρ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. αὔξει δὲ αὐτήν, δεικνὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολήν, καὶ διδάσκων οἵου κακοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπήλλαξε γένος, ὃ καὶ διὰ τῶν ἰατικῶν φαρμάκων χεῖρον ἐγίνετο, καὶ διὰ τῶν κωλυόντων ηὔξετο. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, Ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. Εἶδες πανταχοῦ πῶς ταύτῃ συμπλέκεται· καὶ δι' ὧν αὐτῆς κατηγορεῖ, δείκνυσι πάλιν μειζόνως τοῦ νόμου τὴν ἀρετήν. οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἴσως δείξας ὅσον ἡ ἁμαρτία κακόν, καὶ πάντα τὸν ἰὸν αὐτῆς ἐκκαλύψας, καὶ εἰς μέσον προθείς· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς· τουτέστιν, ἵνα φανῇ ἡλίκον κακόν, ἡλίκος ὄλεθρος ἡ ἁμαρτία. τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη. ἐκ τούτων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δείκνυσι τῆς χάριτος πρὸς τὸν νόμον· τὴν ὑπεροχήν, οὐ τὴν μάχην. μὴ γὰρ τοῦτο ἴδῃς ὅτι χείρους ἐγένοντο οἱ δεξάμενοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει ὅτι οὐ μόνον εἰς ἐπίτασιν τὴν κακίαν ἀγαγεῖν οὐκ ἤθελεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ἐκκόψαι ἐσπούδαζεν. εἰ δὲ οὐκ ἴσχυσε, στεφάνου μὲν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς γνώμης· προσκύνει δὲ μειζόνως τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ὅτι ποικίλον οὕτω κακὸν καὶ δυσκαταγώνιστον ὑφεῖλέ τε καὶ πρόρριζον ἐκτεμοῦσα ἀνέσπασεν. ἁμαρτίαν δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ δύναμίν τινα ἐνυπόστατον νομίσῃς, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν πονηράν, ἐπιγινομένην τε καὶ ἀπογινομένην ἀεί, καὶ οὔτε πρὸ τοῦ γενέσθαι οὖσαν, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πάλιν ἀφανιζομένην. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ νόμος ἐδόθη. νόμος δὲ οὐδέποτε ἐπ' ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν δίδοται, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῆς κατὰ προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως. καὶ τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθεν ἴσασι νομοθέται, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. τὰ γὰρ ἐκ ῥᾳθυμίας γινόμενα κακὰ ἀναστέλλουσι μόνον, οὐ τὰ τῇ φύσει συγκεκληρωμένα ἐπαγγέλλονται ἐκκόπτειν· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα μένει, ὃ πολλάκις πρὸς ὑμᾶς καὶ ἐν ἑτέραις εἴρηκα διαλέξεσι.

γρ. ἰατρικῶν — *γρ. δι' αὐτῆς* — *γρ. δ*

ΗΘΙΚΟΝ

Διόπερ τοὺς ἀγῶνας τούτους ἀφέντες, τὸν ἠθικὸν πάλιν γυμνάσωμεν λόγον. μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἐστίν. ἂν γὰρ κακίαν ἐκβάλλωμεν, καὶ ἀρετὴν εἰσαγάγωμεν· καὶ διὰ τούτων σαφῶς διδάξωμεν, ὅτι οὐ φύσει πονηρὸν ἡ κακία, καὶ τοὺς ζητοῦντας πόθεν τὰ κακά, οὐκ ἀπὸ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων δυνησόμεθα ῥᾳδίως ἐπιστομίσαι, τῆς μὲν αὐτῆς κοινωνοῦντες αὐτοῖς φύσεως, ἀπηλλαγμένοι δὲ τῆς πονηρίας αὐτῶν. μὴ γὰρ τοῦτο δὴ ἴδωμεν, ὅτι ἐπίπονον ἡ ἀρετή, ἀλλ' ὅτι κατορθωθῆναι δυνατόν· ἐὰν δὲ σπουδάζωμεν, καὶ κοῦφον ἡμῖν ἔσται καὶ εὔκολον. εἰ δὲ τὴν ἡδονήν μοι λέγεις

γρ. διδάξομεν

τῆς κακίας, λέγε καὶ τὸ τέλος αὐτῆς. εἰς γὰρ θάνατον αὕτη καταστρέφει· καθάπερ ἡ ἀ-
ρετὴ εἰς ζωὴν ἡμᾶς χειραγωγεῖ. μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἑκάτερον αὐτῶν γ. ἑκατέραν
ἐξετάσωμεν. ὀψόμεθα γὰρ τὴν μὲν κακίαν πολλὴν ἔχουσαν τὴν ὀδύνην· τὴν δὲ ἀρετὴν τὴν
ἡδονήν. τί γὰρ ἀλγεινότερον, εἰπέ μοι, συνειδότος πονηροῦ; τί δὲ ἥδιον ἐλπίδος χρηστῆς;
οὐδὲν γὰρ οὕτως, οὐδὲν κόπτειν ἡμᾶς εἴωθε καὶ πιέζειν, ὡς προσδοκία πονηρά· οὐδὲν οὕ- 5
τως ἀνέχει, καὶ μικροῦ πέτεσθαι ποιεῖ, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν. καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γινο- γ. πεπαῦσθαι
μένων ἔστι καταμαθεῖν. τῶν γὰρ διὰ τοῦ στενωποῦ χωρούντων ἐπαιτῶν, καὶ μηδὲν ἑαυτῷ ἴσ. ἑαυτοῖς
συνειδότων πονηρὸν, οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες καὶ καταδίκην ἀναμένοντες, κἂν μυρίας
τρυφῆς ἀπολαύσωσιν, ἀλγεινότερον ζῶσιν. ἡ γὰρ προσδοκία τῶν δεινῶν οὐκ ἀφίησι γ. τρυφῆς
τῶν ἐν χερσὶν ἡδέων αἰσθάνεσθαι. καὶ τί λέγω τοὺς δεσμώτας; τῶν γὰρ ἔξω διατριβόντων καὶ πλου- 10
τούντων πονηρὰ συνειδότων ἑαυτοῖς, ἄμεινον εἰσὶ πολλῷ διακείμενοι οἱ κάμνοντες χειρο-
τέχναι, καὶ δι' ὅλης ἡμέρας πόνοις συζῶντες. καὶ τοὺς μονομάχους δὲ διὰ τοῦτο ταλανίζομεν (καίτοι γε
ἐν καπηλείοις ὁρῶντες μεθύοντας, τρυφῶντας, γαστριζομένους) καὶ πάντων ἀθλιωτέρους εἶ-
ναί φαμεν, ὅτι πολλῷ μείζων τῆς ἡδονῆς ἐκείνης ἡ τῆς προσδοκωμένης τελευτῆς συμφορά.
εἰ δὲ ἐκείνοις ἡδὺς ἐστὶν ὁ βίος εἶναι δοκεῖ· ἀναμνήσθητε τοῦ λόγου, οὗ συνεχῶς λέγω πρὸς 15
ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φυγεῖν κακίας πορίαν καὶ λύπην ἐν κακίᾳ ζῶντα. ἰδοὺ γ. πονηρίαν
γὰρ πρᾶγμα οὕτως ἐπάρατον, ἐπέραστον τοῖς μετιοῦσιν εἶναι δοκεῖ. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτοὺς μα-
καρίζομεν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ταλανίζομεν· ὅτι οὐδὲ οἷ τῶν κακῶν εἰσιν, ἴσα- γ. οἵων
σι. τί δὲ ἂν εἴποις περὶ τῶν μοιχῶν, οἳ διὰ μικρὰν ἡδονὴν, καὶ δουλείαν ἀπρεπῆ, καὶ χρη-
μάτων δαπάνην, καὶ φόβον διηνεκῆ, καὶ βίον ἁπλῶς τὸν τοῦ Κάϊν ὑπομένουσι, μᾶλ- 20
λον δὲ καὶ ἐκείνου πολλῷ χαλεπώτερον, καὶ τὰ παρόντα δεδοικότες, καὶ τὰ μέλλοντα
τρέμοντες, καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς ὑποπτεύοντες, καὶ τοὺς εἰδότας, καὶ τοὺς μηδὲν
εἰδότας; καὶ οὐδὲ, ἡνίκα ἂν καθεύδωσι, ταύτης ἀπαλλάττονται τῆς ἀγωνίας, τοῦ
πονηροῦ συνειδότος ὀνείρατα πολλῶν γέμοντα φόβων ἀναπλάττοντος αὐτοῖς, καὶ ἐκ-
δειματοῦντος οὕτως. ἀλλ' οὐχὶ ὁ σώφρων τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ ἐλευθερίᾳ πολλῇ 25
τὸν πάντα διάγει βίον. ἀντίστησον τοίνυν τῇ μικρᾷ ἡδονῇ τὰ πολλὰ κύματα τῶν φόβων γ. ἅπαντα
τούτων, καὶ τῷ βραχεῖ πόνῳ τῆς ἐγκρατείας τὴν γαλήνην τῆς διηνεκοῦς ζωῆς· καὶ ὄψει
ταύτην ἐκείνης οὖσαν ἡδίω. ὁ δὲ ἁρπάζειν βουλόμενος, εἰπέ μοι, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐ-
πιτίθεσθαι χρήμασιν, οὐχὶ μυρίους ὑπομένει πόνους, περιτρέχων, κολακεύων δούλους,
ἐλευθέρους, θυρωρούς, φοβῶν, ἀπειλῶν, ἀναισχυντῶν, ἀγρυπνῶν, τρέμων, ἀγωνιῶν, ὑφορώ- 30
μενος πάντα; ἀλλ' οὐχ ὁ χρημάτων καταφρονῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἐστὶ πάλιν πολλῆς γ. -τας;
ἀπολαύει τῆς ἡδονῆς, ἐν ἀδείᾳ ζῶν καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης. καὶ τὰ ἄλλα δὲ εἴ τις ἐπέλθοι
τῆς κακίας μέρη, πολὺν τὸν θόρυβον ὄψεται, πολλοὺς τοὺς σκοπέλους. καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι
ἐπὶ μὲν τῆς ἀρετῆς, πρῶτα μὲν τὰ ἐπίπονα, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἡδέα· ὥστε καὶ ταυτὶ τὸν πό- ἴσ. ταύτῃ
νον κουφίζεσθαι. ἐπὶ δὲ τῆς κακίας, ἀντιστρόφως· μετὰ τὴν ἡδονὴν αἱ ὀδύναι καὶ αἱ κολά- 35
σεις. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἡδονὴν ἀφανίζεσθαι. ὥσπερ γὰρ ὁ στεφάνους ἀναμένων, οὐδενὸς
αἰσθάνεται τῶν παρόντων φορτικῶν· οὕτως ὁ μετὰ τὴν ἡδονὴν κολάσεις προσδοκῶν, οὐ δύ-
ναται καρποῦσθαι καθαρὰν εὐφροσύνην, τοῦ φόβου πάντα διαταράττοντος. μᾶλλον δὲ, εἴ
τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τούτοις κειμένης πολλὴν καὶ ἐν αὐ-
τῷ τῷ τολμᾶσθαι τὴν κακίαν ὀδύνην εὕροι τις ἂν γινομένην. καὶ εἰ δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ 40
τῶν τὰ ἀλλότρια ἁρπαζόντων ἐξετάσωμεν, ἢ καὶ τῶν ὁπωσοῦν χρήματα περιβαλλομένων,
καὶ φόβους ἀποστήσαντες, καὶ κινδύνους, καὶ τρόμον, καὶ ἀγωνίαν, καὶ φροντίδα, καὶ πάντα ταῦτα, ὑ-
ποθώμεθα εἶναί τινα ἀπραγμόνως πλουτοῦντα, καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὄντων θαρροῦν-
τα (ὅπερ ἀμήχανον) πλὴν ἀλλ' ὅμως κείσθω τῷ λόγῳ. ποίαν οὖν ἐστὶ καρπώσεται ἡδο-
νήν,

νήν, ὅτι πολλὰ περιεβάλλετο; ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν εὐφραίνεσθαι. ἕως
γὰρ ἂν τῶν ἑτέρων πλειόνων ἐπιθυμῇ, ἐπιτείνεται τὰ τῆς βασάνου. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὅ-
χ. ἐπιθυμίας·
ταν στῇ, τότε παρέχει τὴν ἡδονήν. ἐπεὶ καὶ διψῶντας τότε ἀνακτώμεθα ἑαυτούς, ὅταν ὅσον βου-
λόμεθα πίνωμεν· ἕως δ' ἂν διψῶμεν, κἂν πάσας ἐξαντλήσωμεν τὰς πηγάς, μείζων ἡμῖν ἡ
5 βάσανος γίνεται, κἂν μυρίους ἐκπίωμεν ποταμούς, χαλεπώτερα τὰ τῆς κολάσεως. καὶ σὺ
τοίνυν ἂν τὰ τοῦ κόσμου λάβοις, ἔτι δὲ ἐπιθυμῇς, μείζονα εἰργάσω τὴν κόλασιν, ὅσῳ πλειόνων
ἀπηλαύσω. μὴ τοίνυν ἀπὸ τοῦ πολλὰ περιβάλλεσθαι νόμιζέ σοι προσγίνεσθαί τινα ἡδο-
νήν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν πλουτεῖν. ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς πλουτεῖν, οὐδέποτε παύσῃ μα-
χ. δ
στιζόμενος. ἔρως γάρ ἐστιν οὗτος ἀτέλεστος· καὶ ὅσῳπερ ἂν πλείονα προέλθῃς ὁδόν, τοσούτῳ
10 μᾶλλον τοῦ τέλους ἀφέστηκας. ἆρ' οὖν οὐκ αἴνιγμα τοῦτο, καὶ παραπληξία, καὶ ἐσχάτη μανί-
α; ἀποστῶμεν τοίνυν ἐκ πρώτης τῆς κακίας· μᾶλλον δὲ μηδὲ ὅλως ἁψώμεθα τῆς τοιαύτης
ἐπιθυμίας. κἂν ἁψώμεθα δέ, ἐκ προοιμίων ἀποπηδήσωμεν· ὅπερ ὁ παροιμιαστὴς παραι-
νεῖ περὶ πόρνης γυναικὸς λέγων, Ἀποπήδησον, μὴ ἐγχρονίσῃς, καὶ μὴ ἔλθῃς ἐπὶ θύρας οἴκων
Παροιμ. ε. η.
αὐτῆς. τοῦτό σοι καὶ ἐγὼ περὶ τῆς φιλοχρηματίας λέγω. ἂν γὰρ ἐμπέσῃς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ
15 πέλαγος εἴσω τῆς μανίας ἐκείνης, δυσκόλως ἐπανελθεῖν δυνήσῃ. καὶ καθάπερ ἐν τοῖς
ἴλιγξι κἂν μυριάκις φιλονεικῇς, οὐ περιέσῃ ῥᾳδίως· οὕτω καὶ πολλῷ χαλεπώτερον εἰς τὸ
βάθος τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἐμπεσών, ἀπολεῖς σεαυτὸν μετὰ τῶν ὄντων ἁπάντων. διό, πα-
ρακαλῶ, τὴν ἀρχὴν φυλαττώμεθα, καὶ τὰ μικρὰ φύγωμεν κακά· τὰ γὰρ μεγάλα ἀπὸ
τούτων τίκτεται. ὁ γὰρ καθ' ἕκαστον ἁμάρτημα μαθὼν λέγειν οὐδὲν παρὰ τοῦτο, κατὰ μι-
20 κρὸν πάντα ἀπολεῖ. τοῦτο γοῦν τὴν κακίαν εἰσήγαγε, τοῦτο τὰς θύρας ἀνέῳξε τῷ λῃστῇ,
χ. διαβόλῳ,
τοῦτο τῆς πόλεως τὰ τείχη κατέβαλε, τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν οὐδὲν παρὰ τοῦτο. οὕτω καὶ
ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰ μέγιστα αὔξεται νοσήματα, ὅταν τὰ μικρὰ καταφρονῆται. ὁ Η-
χ. ἄρχεται
σαῦ εἰ μὴ προέδωκε τὰ πρωτοτόκια, οὐκ ἂν ἀνάξιος ἐγένετο τῆς εὐλογίας· εἰ μὴ τῆς
εὐλογίας ἀνάξιον ἑαυτὸν κατέστησεν, οὐκ ἂν εἰς ἀδελφοκτονίαν προελθεῖν ἐπεθύμησεν.
25 ὁ Κάϊν εἰ μὴ τῶν πρωτείων ἠράσθη, ἀλλὰ τῷ Θεῷ παρεχώρησε τούτων, οὐκ ἂν ἔσχε τὰ
δευτερεῖα. τὰ δευτερεῖα ἔχων πάλιν εἰ τῆς παραινέσεως ἤκουσεν, οὐκ ἂν ὤδινε τὸν φόνον· πάλιν τὸν φόνον
ἐργασάμενος εἰ πρὸς μετάνοιαν ἦλθε, τοῦ Θεοῦ καλοῦντος αὐτόν, καὶ μὴ ἀναισχύντως ἀπεκρίνετο,
οὐκ ἂν τὰ μετὰ ταῦτα ὑπέμεινε δεινά. εἰ δὲ οἱ πρὸ τοῦ νόμου ἀπὸ τῆς ῥαθυμίας ταύτης
κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς κακίας ἦλθον, ἐννόησον τί πεισόμεθα ἡμεῖς οἱ πρὸς μείζο-
30 να καλούμενοι σκάμματα, ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ἑαυτοῖς προσέχωμεν, καὶ τοὺς σπινθῆρας τῆς
κακίας, πρὶν ἢ τὴν πυρὰν ἀναφθῆναι, προλαβόντες σβεννύωμεν. οἷόν τι λέγω· ἐπιορκεῖς
συνεχῶς; μὴ πρὸς τοῦτο στῇς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνύναι ἄνελε, καὶ οὐ δεήσῃ πόνου λοιπόν.
πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, ὀμνύντα μὴ ἐπιορκεῖν, ἢ μηδὲ ὀμνύναι ὅλως. ὑβριστὴς
εἶ καὶ λοίδορος, καὶ πλήκτης; γράψον σεαυτῷ νόμον μὴ ὀργίζεσθαι, μηδὲ κράζειν ὅ-
35 λως, καὶ συναναιρεῖται τῇ ῥίζῃ καὶ ὁ καρπός. λάγνος εἶ καὶ ἄσωτος; τίθει σεαυτῷ πάλιν ὅρον,
ὥστε μὴ ὁρᾶν εἰς γυναῖκα, μήτε δὲ εἰς τὸ θέατρον ἀναβαίνειν, μηδὲ ἐν ἀγορᾷ τὰ ἀλλότρια
περιεργάζεσθαι κάλλη. πολὺ γὰρ εὐκολώτερον τὴν ἀρχήν· μηδὲ ἰδεῖν εὔμορφον γυ-
ναῖκα, ἢ θεασάμενον καὶ δεξάμενον τὴν ἐπιθυμίαν, ἐκβάλλειν τὸν ἐκ ταύτης θόρυβον.
κουφότεροι γὰρ ἐν προοιμίοις οἱ ἀγῶνες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀγῶνος ἡμῖν δεῖ, ἂν μὴ τὰς
χ. ἐκ προοιμίων
40 θύρας ἀνοίξωμεν τῷ πολεμίῳ, μηδὲ τὰ σπέρματα τῆς κακίας δεξώμεθα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ
Χριστὸς τὸν ἀκολάστως ὁρῶντα εἰς γυναῖκα ἐκόλασεν, ἵνα πλείονος ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πό-
νου, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸν ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρὸν κελεύων ἐκβάλλειν τῆς οἰκίας, ὅτε καὶ εὐκόλως
ἐκβάλλεσθαι δύναται. ποία γὰρ ἀνάγκη πράγματα ἔχειν περιττά, καὶ συμπλέκεσθαι
τοῖς ἀνταγωνισταῖς, παρὸν χωρὶς συμπλοκῆς στῆσαι τὸ τρόπαιον, καὶ πρὸ τῆς πάλης ἁρπάσαι

τὸ βραβεῖον; οὐ γὰρ τοσοῦτος πόνος μὴ ὁρᾶν γυναῖκας ὡραίας, ὅσος πόνος ὁρῶντα κατέχειν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόνος τὸ πρότερον ἂν εἴη, ἀλλὰ πολὺς ἱδρὼς καὶ μόχθος μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐγίνεται. ὅταν οὖν καὶ ὁ πόνος * ἐλάττων ᾖ, μᾶλλον δὲ μὴ ὅλως εἴη μόχθος τις, μηδὲ πόνος, καὶ τὸ κέρδος μεῖζον, τί σπουδάζομεν εἰς τὸ πέλαγος ἐμπεσεῖν τῶν μυρίων κακῶν; οὐδὲ γὰρ εὐκολώτερον μόνον " τὸ μὴ ὁρᾶν γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ καθαρώτερον περιέσαι τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὥσπερ οὖν ὁ ὁρῶν καὶ μετὰ πόνου πλείονος καὶ μετὰ κηλῖδός τινος ἀπαλλάττεται, ἐὰν ἄρα ποτὲ ἀπαλλαγῇ. ὁ μὲν γὰρ μὴ " ἰδὼν τὴν εὔμορφον ὄψιν, τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐντεῦθέν ἐστι καθαρός· ὁ δὲ ἐπιθυμήσας ἰδεῖν, πρότερον καταβαλὼν τὸν λογισμὸν, καὶ μολύνας αὐτὸν μυριάκις, τότε ἐκβάλλει τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας κηλῖδα, ἐὰν ἄρα ἐκβάλῃ. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ ταῦτα πάσχωμεν, οὐ φόνον κωλύει μόνον, ἀλλὰ καὶ " ὀργήν· οὐ μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ ὄψιν ἀκόλαστον· οὐκ ἐπιορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνύναι καθόλου. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐνομοθέτησε, καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον πρόεισιν. ἀποστήσας γὰρ τῶν φόνων, καὶ κελεύσας καθαρὸν εἶναι ὀργῆς, κελεύει καὶ πρὸς τὸ πάσχειν κακῶς ἕτοιμον εἶναι, καὶ μὴ τοσοῦτον παρεσκευάσθαι παθεῖν, ὅσον ὁ ἐπιβουλεύων βούλεται, ἀλλ' ὑπερβαίνειν περαιτέρω, καὶ νικᾶν αὐτοῦ τῆς μανίας τὴν ὑπερβολὴν τῇ τῆς οἰκείας φιλοσοφίας περιουσίᾳ. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, φέρε γενναίως, καὶ ἡσύχασον, ἀλλὰ προσέθηκε " τούτῳ καὶ τὸ τὴν ἑτέραν αὐτῷ παρασχεῖν. στρέψον γὰρ αὐτῷ, φησὶ, καὶ τὴν ἄλλην. τοῦτο γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλέον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. οὕτω " γὰρ καὶ τὴν ἐκείνου καταλύσεις μανίαν, καὶ τοῦ προτέρου λήψῃ μισθὸν ἐκ τοῦ δευτέρου, καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ καταλύσεις ὀργήν. ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ τοῦ μὴ κακῶς πάσχειν ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, οὐχ οἱ ποιοῦντες ἡμᾶς; μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ μὴ πάσχειν κακῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ " μὴ παθεῖν αὐτοὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχομεν. ὃ δὴ μάλιστά ἐστι θαυμαστὸν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀδικούμεθα, ἐὰν νήφωμεν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετούμεθα καὶ δι' αὐτῶν ὧν ἀδικούμεθα [ἢ] παρὰ ἑτέρων. σκόπει δέ· ὕβρισεν ὁ δεῖνα; σὺ κύριος εἶ ποιῆσαι τὴν ὕβριν ταύτην ἐγκώμιον σόν. ἂν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσῃς, ἐπέτεινας τὴν αἰσχύνην· ἐὰν δὲ εὐλογήσῃς τὸν ὑβρικότα, πάντας ὄψει τοὺς παρόντας στεφανοῦντάς σε καὶ ἀνακηρύττοντας. εἶδες πῶς δι' ὧν ἀδικούμεθα, εὐεργετούμεθα ἂν θέλωμεν; τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων, τοῦτο καὶ ἐπὶ πληγῶν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐστὶν ἰδεῖν συμβαῖνον. ἂν γὰρ τοῖς ἐναντίοις αὐτοὺς ἀμειβώμεθα, καὶ ὑπὲρ ὧν κακῶς ἐπάθομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν εὐεργετοῦμεν, διπλοῦν ἑαυτοῖς ὑφαίνομεν στέφανον. ὅταν τοίνυν ἐλθών τις εἴποι, ὅτι ὁ δεῖνά σε ὕβρισε, καὶ κακῶς σε πρὸς ἅπαντας λέγων διατελεῖ, ἐπαίνεσον πρὸς τοὺς λέγοντας τὸν " ὑβρικότα. οὕτω γὰρ, κἂν ἀμύνασθαι βουληθῇς, δυνήσῃ δίκην λαβεῖν. οἱ γὰρ ἀκούοντες κἂν σφόδρα ἀνόητοι ὦσι, σὲ μὲν ἐπαινέσονται, μισήσουσι δὲ ἐκεῖνον ὡς θηρίου παντὸς " χαλεπώτερον· ὅτι ὁ μὲν οὐδὲν ἠδικημένος ἐλύπησε· σὺ δὲ καὶ κακῶς παθὼν, τοῖς ἐναντίοις ἠμείψω. καὶ τὰ εἰρημένα δὲ πάντα οὕτω δεῖξαι δυνήσῃ ἕωλα ὄντα. ὁ μὲν γὰρ δακνόμενος τοῦ (συνειδέναι τοῖς εἰρημένοις ἀπόδειξιν παρέχει) τὸ ἀλγεῖν· ὁ δὲ " καταπαλαίσας, αὐτῷ τούτῳ παρὰ τοῖς παροῦσι πάσης ἑαυτὸν ἀπήλλαξεν ὑποψίας. σκόπει τοίνυν πόσα ἐκ τούτου συλλέγεις καλά. πρότερον ἀπαλλάττεις σεαυτὸν θορύβου καὶ ταραχῆς. εἶτα δὲ (μᾶλλον τοῦτο κείσθω πρῶτον) κἂν ἁμαρτήματα ἔχῃς, καὶ ταῦτα ἀποδύσῃ, καθάπερ ὁ τελώνης τὴν τοῦ Φαρισαίου κατηγορίαν πράως ἐνεγκών. πρὸς τούτοις, φιλόσοφον κατασκευάζεις σου τὴν ψυχὴν τῇ τοιαύτῃ μελέτῃ, καὶ μυρίων παρὰ πάντων ἀπολαύσεις ἐπαίνων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ὑποψίαν ἀποδύσῃ πᾶσαν. εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνον ἀμύνασθαι ἐπιθυμεῖς, καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας ἕψεται, καὶ τοῦ Θεοῦ κολάζοντος αὐτὸν ἀνθ' ὧν εἴρηκε, καὶ

πρὸ

* τοῖς ἀκολάστοις
Ισ. ὁ μὴ ὁρῶν
χ. ὁρῶν
χ. ὀμνύναι.
Ματθ. ε. λθ.
χ. τοῦτο
χ. γὰρ
Ισ. παθεῖν δὲ
χ. εἰρηκότα.
χ. πονηρότερον·
χ. -σας αὐτοῖς τούτῳ

περὶ τῆς κολάσεως ἐκείνης, τῆς σῆς φιλοσοφίας ἀντὶ χρείας αὐτῷ γινομένης πληγῆς. οὐδὲν γὰρ οὕτω τοὺς ὑβρίζοντας ἡμᾶς δάκνειν εἴωθεν, ὡς τὸ τοὺς ὑβριζομένους ἡμᾶς τὴν ὕβρεων καταγελᾶν. ὥσπερ οὖν ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν τοσαῦτα ἔσται καλά· οὕτως ἐκ τοῦ μικροψύχους εἶναι τὰ ἐναντία συμβήσεται ἅπαντα. καὶ γὰρ ἑαυτοὺς καταισχυνόμεθα, καὶ ὑποβαθεῖς

5 παρὰ τοῖς προσοῦσι δοκοῦμεν εἶναι τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ψυχὴν θορύβου πληροῦμεν, καὶ τὸν ἐχθρὸν εὐφραίνομεν, καὶ τὸν Θεὸν παροξύνομεν, καὶ τοῖς ἁμαρτήμασι προστίθεμεν τοῖς ἡμετέροις. ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοήσαντες, φύγωμεν τῆς μικροψυχίας τὸ βάραθρον, καὶ πρὸς τὸν λιμένα τῆς μακροθυμίας καταδράμωμεν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα εὕρωμεν ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀ-

10 γαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γ. προστιθέμενοι τοῖς αὐτοῖς.

Λογ. ιγ. 14 ΟΙΔΑΜΕΝ ΓΑΡ ΟΤΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΠΝΕΥματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

15 Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι μεγάλα γέγονε κακά, καὶ ἡ ἁμαρτία δυνατωτέρα κατέστη τῆς ἐντολῆς ἐπιλαβομένη, καὶ τοὐναντίον οὗπερ ἐσπούδαζεν ὁ νόμος ἐξέβη, καὶ εἰς πολλὴν τὸν ἀκροατὴν ἐνέβαλεν ἀπορίαν, λέγει καὶ τὸν λογισμὸν λοιπὸν καθ' ὃν ταῦτα γέγονε, πρότερον ἀπαλλά-

20 ξας τὸν νόμον τῆς πονηρᾶς ὑποψίας. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβε, καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ ἀπέκτεινεν, ἵν' οὖν μὴ τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων αἴτιον νομίσῃ τις εἶναι, προτέραν τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τίθησιν ἀπολογίαν μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον αὐτῷ πλέκων μέγι-

25 στον. καὶ τοῦτο οὐχ ὡς αὐτὸς χαριζόμενος τίθησιν, ἀλλ' ὡς κοινὴν ἐκφέρων ψῆφον. οἴδαμεν γάρ, φησιν, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὡμολογημένον τοῦτο καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι πνευματικός ἐστι, τοσοῦτον ἀπέχει ἁμαρτίας αἴτιος εἶναι, καὶ τῶν γεγενημένων κακῶν ὑπεύθυνος. καὶ ὅρα πῶς οὐ κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης. πνευματικὸν γὰρ εἰπών, διδάσκαλον αὐτὸν ἀρετῆς δείκνυσιν ὄντα, καὶ κακίας πο-

30 λέμιον. τοῦτο γάρ ἐστιν εἶναι πνευματικόν, τὸ πάντων ἁμαρτημάτων ἀπάγειν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ νόμος ἐποίει, φοβῶν, νουθετῶν, κολάζων, διορθούμενος, τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλεύων ἅπαντα. πόθεν οὖν, φησιν, ἡ ἁμαρτία ἐγεγόνει, εἰ οὕτω θαυμαστὸς ὁ διδάσκαλος; παρὰ τὴν τῶν μαθητῶν ῥαθυμίαν. διὸ ἐπήγαγε λέγων, ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, τὸν ἐν τῷ νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πολιτευόμενον ἄνθρωπον ὑπογράφων. πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρ-

35 τίαν. μετὰ γὰρ τοῦ θανάτου, φησί, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισῆλθεν ὄχλος. ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπόν, καὶ ὀργήν, καὶ λύπην, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ πολλῆς ἐδεῖτο φιλοσοφίας, ἵνα μὴ πλημμυρήσαντα ἐν ἡμῖν καταποντίσῃ λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας βυθόν. αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἁμαρτία· ἡ δὲ ἀμετρία αὐτῶν μὴ χαλινουμένη τοῦτο εἰργάζετο. οἷον (ἵν' ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος ἓν αὐτῶν μεταχειρίσας εἴπω)

40 ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστιν· ὅταν δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ, εἴσω τῶν τοῦ νόμου γάμων οὐκ ἐθέλουσα μένειν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίαις ἐπιπηδῶσα γυναιξί, τότε λοιπὸν μοιχεία τὸ πρᾶγμα γίνεται, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης πλεονεξίαν. καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. ἐγκωμιάσας γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀρχαιότερον χρόνον ἔδραμεν εὐθέως, ἵνα δείξας πῶς καὶ τότε τὸ γένος διέκειτο τὸ ἡμέτερον καὶ ἡνίκα τὸν νόμον ἔλαβεν, ἀπο-

φιλονεικῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν παρουσίαν, ὅπερ πολλαχοῦ κατασκευάσαι ἐσπού-
δακε. τὸ γὰρ, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν λέγῃ, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέ-
γει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβιωκότων, καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γινομένων
ἀνθρώπων. εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς πράσεως, καὶ τῆς ἐκδόσεως.

κ. βεβιωκό-των

15 Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, φησὶν, οὐ γινώσκω. Τί ἐστιν, οὐ γινώσκω; ἀγνοῶ. καὶ πότε τοῦτο γέγονεν; οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε ἐν ἀγνοίᾳ ἥμαρτεν. ὁρᾷς ὅτι ἂν μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τὰς λέξεις ἐκλεξώμεθα, καὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἴδωμεν σκοπὸν, μυρία ἕψεται ἄτοπα; εἰ γὰρ ἀγνοοῦντες ἡμάρτανον, οὐδὲ δίκην ἦσαν ἄξιοι δοῦναι. ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω ἔλεγε, χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά, οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ ᾔδεισαν ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὅτι ᾔδεισαν μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ἀκριβῶς, διόπερ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ σφοδρῶς· καὶ πάλιν, τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλῶν, ἀλλὰ τὴν σαφεστάτην γνῶσιν ἐμφαίνων (ἔλεγε δὲ ὅτι κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ τοῦτο λέγων ὅτι ἡ ἐντολὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπεισήγαγεν) οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλοῖ, λέγων, ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω. ἐπεὶ πῶς συνήδετο τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον; τί οὖν ἐστιν, οὐ γινώσκω; σκοτοῦμαι, φησι, συναρπάζομαι, ἐπήρειαν ὑπομένω, οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκελίζομαι. ὅπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ οἶδα πῶς ὁ δεῖνα ἐλθὼν συνήρπασεν, οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ καὶ περίστασιν καὶ ἐπιβουλὴν ἐμφαίνοντες. Οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Πῶς οὖν οὐ γινώσκεις ὃ κατεργάζῃ; εἰ γὰρ θέλεις τὸ καλὸν, καὶ μισεῖς τὸ πονηρὸν, γνώσεως τοῦτο ἀπηρτισμένης ἐστίν. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὸ, οὐ θέλω, εἴρηκεν, οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βεβιασμένην. εἰ γὰρ οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ἁμαρτάνομεν, πάλιν τὰ τῶν κολάσεων τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. ἀλλ' ὥσπερ, οὐ γινώσκω, λέγων, οὐκ ἄγνοιαν ἐνέφηνεν, ἀλλ' ἅπερ εἰρήκαμεν· οὕτω καὶ τὸ, οὐ θέλω, προσθεὶς, οὐκ ἀνάγκην ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν δηλῶσαι τῷ εἰπεῖν, ὃ οὐ θέλω τοῦτο πράσσω, πῶς οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλ' ὃ ἀναγκάζομαι καὶ βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ; τοῦτο γὰρ τῷ θέλειν καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ἀντίκειται. νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὸ, μισῶ, τέθεικεν, ἵνα μάθῃς ὡς καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, ὃ οὐ θέλω, οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀνεῖλε. τί οὖν ἐστι τὸ, ὃ οὐ θέλω; ὃ μὴ ἐπαινῶ, ὃ μὴ ἀποδέχομαι, ὃ μὴ φιλῶ. οὗ πρὸς ἀντιδιαστολὴν καὶ τὰ ἑξῆς ἐπήγαγεν εἰπών, Ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ.

16 Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός.

Ὁρᾷς πῶς τὴν διάνοιαν οὐ διεφθαρμένην, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει τὴν οἰκείαν διατηροῦσαν εὐγένειαν; εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται, ὃ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἴη. ὅτι γὰρ καλὸς ὁ νόμος, φησὶ, δῆλον ἐξ ὧν ἐμαυτοῦ κατηγορῶ, παρακούων τοῦ νόμου καὶ μισῶν τὸ γεγενημένον. καίτοι εἰ ἁμαρτίας αἴτιος ἦν ὁ νόμος, πῶς αὐτῷ συνηδόμενος τὸ ὑπ' αὐτοῦ κελευόμενον γενέσθαι, ἐμίσει; σύμφημι γὰρ τῷ νόμῳ, φησὶν, ὅτι καλός.

17 Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

18 Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν.

Ἐνταῦθ' ἐπιπηδῶσι τινὲς τὴν σάρκα διαβάλλοντες, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀλλοτριοῦντες. τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ἃ καὶ περὶ τοῦ νόμου πρώην διαλεγόμενοι εἰρήκαμεν. ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἁμαρτίας εἶναί φησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον, ὅτι οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα

ἐν

ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Εἰ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ ἀγαθόν, οὔπω τοῦτο ἔγκλημα τῆς σαρκός. οὐ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖν ἀγαθὸν ἐν αὐτῇ, πονηρὰν αὐτὴν δείκνυσιν οὖσαν. ἡμεῖς δὲ ἐλάττονα μὲν ὁμολογοῦμεν εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, καὶ καταδεεστέραν, οὐ μὴν ἐναντίαν, οὐδὲ μαχομένην, οὐδὲ πονηράν, ἀλλ' ὡς κιθάραν κιθαριστῇ, καὶ ὡς ναῦν κυβερνήτῃ, οὕτως αὐτὴν ὑποκεῖσθαι τῇ ψυχῇ· ἅπερ οὐκ ἐναντία τοῖς ἄγουσι καὶ χρωμένοις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα, οὐ μὴν ὁμότιμα τῷ τεχνίτῃ. ὥσπερ οὖν ὁ λέγων, οὐκ ἐν τῇ κιθάρᾳ, οὐδ' ἐν τῇ νηῒ ἡ τέχνη, ἀλλ' ἐν τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ κιθαρῳδῷ, οὐ τὰ ἔργα διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ μέσον ὅσον πρὸς τὸν τεχνίτην τῆς τέχνης ἔδειξεν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος εἰπών, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν, οὐ τὸ σῶμα διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ψυχῆς ἔδειξεν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὸ πᾶν ἐγκεχειρισμένη τῆς κυβερνήσεως, καὶ τῆς κιθαρῳδίας· ὅπερ καὶ Παῦλος ἐνταῦθα δείκνυσι, τὸ κῦρος τῆς ψυχῆς τιθέμενος. καὶ εἰς δύο ταῦτα τὸν ἄνθρωπον διελών, ψυχὴν καὶ σῶμα, λέγει, ὅτι ἀλογωτέρα μὲν ἡ σάρξ, καὶ συνέσεως ἔρημος, καὶ τῶν ἀγομένων ἀλλ' οὐ τῶν ἀγόντων· σοφωτέρα δὲ ἡ ψυχή, καὶ τὸ πρακτέον καὶ τὸ μὴ πρακτέον συνιδεῖν δυναμένη, οὐ μὴν ἀρκοῦσα πρὸς τὸ τὸν ἵππον ἄγχειν ὡς βούλεται. ὅπερ οὐ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γένοιτ' ἂν ἔγκλημα, εἰδυίας μὲν ἅπερ δεῖ πράττειν, οὐκέτι δὲ εἰς ἔργον ἐκφερούσης τὰ δόξαντα. Τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, φησί, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐχ εὑρίσκω. Ἐνταῦθα πάλιν εἰπών, οὐχ εὑρίσκω, οὐκ ἄγνοιαν φησίν, οὐδὲ ἀπορίαν, ἀλλ' ἐπήρειάν τινα, καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἁμαρτίας. ὅπερ οὖν καὶ σαφέστερον δεικνύς, ἐπήγαγεν, 19 Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω.

20 Εἰ δὲ ὃ ἐγὼ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Εἶδες πῶς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς ἀπαλλάξας ἐγκλήματος, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν πονηρὰν πρᾶξιν μετέστησεν; εἰ γὰρ οὐ θέλει τὸ κακόν, ἀπήλλακται ἡ ψυχή, καὶ εἰ αὐτὸς αὐτὸ μὴ κατεργάζεται, ἠλευθέρωται καὶ τὸ σῶμα, καὶ μόνης τῆς πονηρᾶς προαιρέσεώς ἐστι τὸ πᾶν. οὐ γὰρ ταὐτὸν ψυχῆς οὐσία, καὶ σώματος, καὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ τὰ μέν ἐστιν ἔργα Θεοῦ, τὸ δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γινομένη κίνησις πρὸς ὅπερ ἂν αὐτὴν βουληθῶμεν ἀγαγεῖν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἔμφυτον, καὶ παρὰ Θεοῦ· ἡ δὲ τοιάδε βούλησις, ἡμέτερον, καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν.

21 Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; ἐπαινῶ τὸν νόμον, φησί, κατὰ τὸ συνειδός, καὶ αὐτὸν δὲ εὑρίσκω ἐμοὶ τῷ βουλομένῳ τὸ καλὸν ποιεῖν, συνηγοροῦντα, καὶ ἐπιτείνοντά μοι τὸ βούλημα. ὥσπερ γὰρ ἐγὼ αὐτῷ συνήδομαι, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπαινεῖ τὴν γνώμην τὴν ἐμήν. ὁρᾷς πῶς δείκνυσι τὴν μὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων γνῶσιν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν καταβεβλημένην, τὸν δὲ νόμον Μωϋσέως ἐπαινοῦντα αὐτήν, καὶ ἐπαινούμενον παρ' αὐτῆς; οὐδὲ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι διδάσκομαι παρὰ τοῦ νόμου, ἀλλά, σύμφημι τῷ νόμῳ· οὔτε εἴρηκεν, ὅτι παιδεύομαι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι συνήδομαι αὐτῷ. τί δέ ἐστι, συνήδομαι; ὁμολογῶ ὡς καλῶς ἔχοντι, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. ὥστε τὸ θέλειν τὸ καλόν, καὶ τὸ μὴ θέλειν τὸ πονηρόν, ἄνωθεν ἦν προκαταβεβλημένον. ὁ δὲ νόμος ἐλθών, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς κατήγορος ἐγένετο πλειόνων, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαινέτης μειζόνων. ὁρᾷς πανταχοῦ ἐπίτασίν τινα καὶ προσθήκην αὐτῷ μαρτυροῦντα μόνον, πλέον δὲ οὐδέν; καὶ γὰρ ἐπαινοῦντος αὐτοῦ, καὶ ἐμοῦ συνηδομένου, καὶ θέλοντος τὸ καλόν, τὸ κακὸν ἔτι παράκειται, καὶ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ οὐκ ἀνῄρηται. ὥστε ὁ νόμος τῷ προῃρημένῳ καλόν τι ποιῆσαι κατὰ τοῦτο σύμμαχος γίνεται μόνον, καθὸ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ αὐτῷ βούλεται. Εἶτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς αὐτὸ τέθεικε, προϊὼν ἑρμηνεύει αὐτὸ καὶ σαφέστερον ποιεῖ, δεικνὺς πῶς τὸ κακὸν παράκειται, καὶ πῶς τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν ὁμοῦ ὁ νόμος ἐστί.

Margin: γ. γνῶμεν · γ. τῇ ψυχῇ · γ. ἄγειν · γ. προϊών · γ. καλὸν μόνῳ νόμος ἐστὶν ὁ νόμος.

22 Συνήδομαι γάρ, φησι, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἤδειν
μὲν γὰρ καὶ πρὸ τούτου, φησὶ, τὸ καλὸν, εὑρὼν δὲ αὐτὸ καὶ ἐν γράμμασι κείμενον, ἐπαινῶ. γρ. γράμματι

23 Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου.

Νόμον ἐνταῦθα πάλιν ἀντιστρατευόμενον τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν, γρ. ἀταξίαν,
ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρὰν ὑπακοὴν τῶν πειθομένων αὐτῇ. ὥσπερ οὖν Κύριον τὸν μαμ- 5
μωνᾶν καλεῖ, καὶ Θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν
ὑποτεταγμένων δουλείαν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα νόμον ἐκάλεσεν ἁμαρτίαν, διὰ τὸ οὕτως αὐ-
τῇ δουλεύοντας καὶ φοβουμένους ἀφεῖναι αὐτὴν, ὥσπερ δεδοίκασιν οἱ νόμον λαβόντες ἀφεῖ-
ναι τὸν νόμον. αὕτη οὖν, φησιν, ἀντίκειται τῷ νόμῳ τῷ φυσικῷ· τοῦτο γάρ ἐστι, τῷ νόμῳ τοῦ
νοός μου. καὶ εἰσάγει λοιπὸν παράταξιν, καὶ μάχην, καὶ τὸν ἀγῶνα ὅλον ἀνατίθησι τῷ φυ- 10 γρ. ἐπιτίθησι ἴσ. ἀντιτίθησι
σικῷ νόμῳ. ὁ γὰρ Μωϋσέως, ἐκ περιουσίας ὕστερον προσετέθη· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος κἀκεῖνος,
ὁ μὲν διδάξας, ὁ δὲ ἐπαινέσας τὰ δέοντα, οὐδὲν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ μέγα ἤνυσαν· τοσαύτη
τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς, νικῶσα καὶ περιγινομένη. ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐμφαίνων, καὶ τὴν κατὰ
κράτος ἧτταν δηλῶν, ἔλεγε, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου;

Καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. Οὐ γὰρ εἶπε, νικῶντα ἁπλῶς, ἀλλ', αἰχμαλωτίζον- 15
τά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας. οὐκ εἶπε, τῇ ὁρμῇ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ, τῇ φύσει τῆς σαρκὸς,
ἀλλὰ, τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τουτέστι, τῇ τυραννίδι, τῇ δυνάμει. πῶς οὖν φησι,

Τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου; Καὶ τί τοῦτο; οὐ γὰρ τοῦτο ἁμαρτίαν τὰ μέλη ποιεῖ, ἀλλὰ χωρίζει
μάλιστα τῆς ἁμαρτίας. ἕτερον γὰρ τὸ, ἔν τινι ὄν, καὶ τὸ, ἐν ᾧ ἐστιν ἐκεῖνο. ὥσπερ οὖν ἡ ἐν-
τολὴ οὐκ ἔστι πονηρὰ, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀφορμὴν ἔλαβεν ἡ ἁμαρτία· οὕτως οὐδὲ τῆς σαρκὸς 20
ἡ φύσις, εἰ καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς καταγωνίζεται. ἐπεὶ οὕτως ἔσται καὶ ἡ ψυχὴ πονηρὰ, καὶ πολ-
λῷ μᾶλλον ἐκείνη, ὅσῳ καὶ τὸ κῦρος τῶν πρακτέων ἔχει. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. οὐ-
δὲ γὰρ εἰ θαυμαστὸν οἶκον καὶ βασιλικὰς αὐλὰς τύραννος λάβῃ καὶ λῃστὴς, διαβολὴ τῆς
οἰκίας τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἡ κατηγορία πᾶσα τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιβουλευσαμένων ἐστίν. ἀλλ'
οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνοίᾳ πολλῇ περιπίπτοντες, οὐκ αἰσθάνον- 25
ται. οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνον κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον διαβάλλουσι. καίτοι-
γε εἰ πονηρὸν ἡ σὰρξ, καλὸν ὁ νόμος. ἀντιστρατεύεται γὰρ καὶ ἐναντιοῦται. εἰ δὲ οὐ καλὸν ὁ
νόμος, καλὸν ἡ σάρξ. μάχεται γὰρ αὐτῷ κατ' ἐκείνους, καὶ πολεμεῖ. πῶς οὖν ἀμφότερα
τοῦ διαβόλου φασὶν εἶναι, ἐναντία ἀλλήλοις εἰσάγοντες; ὁρᾷς ὅση μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ
ἄνοια; ἀλλ' οὐ τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα τοιαῦτα, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνει μόνον, 30
καὶ τὸν νόμον ἑκάτερον παρὰ Θεοῦ δεδομένον, καὶ τὸν τῆς φύσεως, καὶ τὸν τοῦ Μωϋσέως, ταύτῃ
πολέμιον εἶναί φησιν, οὐ τῇ σαρκί. οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα ἁμαρτίαν εἶναι, ἀλλ' ἔργον Θεοῦ σφό-
δρα καὶ πρὸς ἀρετὴν ἡμῖν ἐπιτήδειον, ἐὰν νήφωμεν.

24 Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;
Εἶδες πόση τῆς κακίας ἡ τυραννὶς, ὅτι καὶ συνηδόμενον τῷ νόμῳ τὸν νοῦν νικᾷ; οὐδὲ γὰρ ἔχει 35
τις εἰπεῖν, φησιν, ὅτι μισοῦντά με τὸν νόμον καὶ ἀποστρεφόμενον ἡ ἁμαρτία χειροῦται. συν-
ήδομαι γὰρ αὐτῷ καὶ σύμφημι, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος μὲν οὐδὲ φεύ-
γοντα πρὸς αὐτὸν ἴσχυσε σῶσαι· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ φεύγοντα ἀπ' αὐτοῦ ἔσωσεν. Εἶδες πόση
τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή; ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἔθηκεν αὐτὸ ὁ ἀπόστολος· ἀνοιμώξας δὲ μόνον
καὶ θρηνήσας μέγα, ὡς ἐν ἠρεμίᾳ τῶν βοηθησάντων, διὰ τῆς ἀπορίας δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ 40 ἴσ. ἐν ἐρημίᾳ τῶν βοηθησόντων,
τὴν δύναμιν, καί φησι, ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ
θανάτου τούτου; νόμος οὐκ ἴσχυσε, τὸ συνειδὸς οὐκ ἤρκεσε· καίτοιγε ἐπῄνουν τὰ καλὰ, καὶ οὐκ
ἐπῄνουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπεμαχόμην πρὸς τὰ ἐναντία. τῷ γὰρ εἰπεῖν, ἀντιστρατευόμε-
νον, ἔδειξε καὶ αὐτὸν ἀντιπαττόμενον. πόθεν οὖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς;

25 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, φησι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν, καὶ κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὰ κατορθώματα; εἰ γὰρ καὶ τῷ πατρὶ εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ τῆς εὐχαριστίας ταύτης καὶ ὁ υἱὸς αἴτιος. ὅταν δὲ ἀκούσῃς λέγοντος αὐτοῦ, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτὸν κατηγορεῖν. οὐδὲ γὰρ εἶπε σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ σῶμα θανάτου· τουτέστι, τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννῆσαν τὸν θάνατον. ὅπερ οὐ τῆς πονηρίας τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῆς ἐπηρείας ἧς ὑπέμεινε, δεῖγμά ἐστιν. ὥσπερ ἂν εἴ τις αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ βαρβάρων, λέγοιτο εἶναι τῶν βαρβάρων, οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρός ἐστιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὸ ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτου λέγεται, ἐπειδὴ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ παρεξένησεν αὐτόν. διόπερ οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ῥυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ σώματος, αἰνιττόμενος ὃ πολλάκις ἔφην, ὅτι ἐκ τοῦ παθητὸν αὐτὸ γενέσθαι, καὶ εὐεπιχείρητον γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησιν, εἰ τοσαύτη τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς πρὸ τῆς χάριτος ἦν, ἐκολάσθησαν οἱ ἁμαρτάνοντες; ὅτι τοιαῦτα ἐπετάγησαν, οἷα δυνατὸν ἦν καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατούσης κατορθοῦν. οὐδὲ γὰρ εἰς ἄκραν αὐτοὺς εἷλκε πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀπολαύειν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρῆσθαι πλείοσιν οὐκ ἐκώλυε, καὶ θυμῷ χρήσασθαι μετὰ τοῦ δικαίου, καὶ τρυφῇ κεχρῆσθαι συμμέτρῳ. καὶ τοσαύτη ἦν ἡ συγκατάβασις, ὡς καὶ ἐλάττονα ὧν ὁ φυσικὸς διηγόρευσε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπαιτεῖν. ὁ μὲν γὰρ τῆς φύσεως νόμος ἕνα ἄνδρα μιᾷ γυναικὶ διηνεκῶς ὁμιλεῖν ἐκέλευεν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν, Ὅτι ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ὁ δὲ Μωϋσέως νόμος, οὔτε τὴν μὲν ἐκβαλεῖν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν ἐκώλυεν, οὔτε δύο κατ' αὐτὸν ἔχειν ἀπηγόρευε. χωρὶς δὲ τούτου, καὶ ἕτερα πλείονα τῶν ἐν τῷ νόμῳ ὄντων, παρὰ τούτου κατωρθωκότας ἴδοι τις ἂν τῶν τῆς φύσεως παιδευομένους νόμῳ. οὐ τοίνυν ἐπηρεάσθησαν οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτευσάμενοι, συμμέτρου νομοθεσίας οὕτως εἰσενεχθείσης αὐτοῖς. εἰ δὲ μὴ οὕτως ἤρκεσαν περιγενέσθαι, τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας τὸ ἔγκλημα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδὲν τούτων ἀκριβολογησάμενος ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον τῶν ἡμετέρων οὐκ ἀπῄτησεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδείους ἐποίησε πρὸς μείζονα δρόμον. διό φησιν, εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ τὴν σωτηρίαν ἀφεὶς ὡμολογημένην, ἐκ τῶν ἤδη κατασκευασθέντων ἐπ' ἄλλο μεταβαίνει πλέον, λέγων, ὅτι οὐ τῶν προτέρων ἀπηλλάγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχείρωτοι γεγόναμεν. οὐδὲν γὰρ, φησι, κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν. ἀλλ' οὐ πρότερον αὐτὸ εἴρηκεν, ἕως ἀνέμνησε πάλιν τῆς προτέρας καταστάσεως. πρότερον γὰρ εἰπὼν, Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύω Θεῷ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας, Τότε ἐπήγαγεν,

χ. ταῦτα

ἴσ. κατ' αὐτὸν χρόνον ἔχ.

Ματθ. ιθ. Α.

χ. ὡς ὡμολογημένην δῆλος, ἐκ

χ. χωρητοὶ

1 Οὐδὲν ἄρα κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτάνειν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἐπείγεται. Καὶ οὐχ ἁπλῶς φησι, τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ Τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι· Δεικνὺς ὅτι ἐκ ῥαθυμίας τὸ πᾶν λοιπὸν τῆς ἡμετέρας. δυνατὸν γὰρ νῦν μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τότε δὲ δύσκολον ἦν. Εἶτα καὶ ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει διὰ τῶν ἑξῆς λέγων,

κεφ. η.

χ. σε·

2 Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με. Νόμον πνεύματος ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα καλῶν. ὥσπερ γὰρ νόμον ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω νόμον πνεύματος τὸ πνεῦμά φησι. καίτοι καὶ τὸν Μωϋσέως οὕτως ἐκάλει λέγων, οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι. τί οὖν τὸ μέσον; πολὺ καὶ ἄπειρον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ πνευματικός, οὗτος δὲ νόμος πνεύματος. καὶ τί τοῦτο ἐκείνου διέστηκεν; ὅτι ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐδόθη μόνον, οὗτος δὲ καὶ πνεῦμα ἐχορήγει τοῖς δεχομένοις αὐτὸν δαψιλές. διὸ καὶ ζωῆς αὐτὸν νόμον ἐκάλεσε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὐ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ. ὅταν γὰρ λέγῃ, ἠλευθέρωσέ σε ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, οὐ τὸν Μωϋσέως νόμον λέγει ἐνταῦθα. οὐδαμοῦ γὰρ

αὐτὸν

αὐτὸν νόμον ἁμαρτίας καλεῖ. πῶς γάρ, ὃν δίκαιον καὶ ἅγιον πολλάκις ὠνόμασε, καὶ ἁμαρ-
τίας ἀναιρετικόν; ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός. τοῦτον γὰρ τὸν χαλε-
πὸν κατέλυσε πόλεμον θανατώσασα τὴν ἁμαρτίαν ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, καὶ ποιήσασα τὸν
ἀγῶνα κοῦφον ἡμῖν, καὶ πρότερον στεφανώσασα, καὶ τότε μετὰ πολλῆς τῆς συμμαχίας ἐπὶ τὰ
παλαίσματα ἑλκύσασα." καὶ ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ εἰς τὸ πνεῦμα μεταβαίνων, ἀπὸ τοῦ 5 γρ. εἶτα
πνεύματος εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, καὶ τῇ τριάδι πάντα τὰ παρ' ἡμῖν λογιζόμενος, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα
ἐργάζεται. καὶ γὰρ εἰπών, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ἔδειξε πατέρα
διὰ υἱοῦ τοῦτο ποιοῦντα. εἶτα πάλιν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον" μετὰ τοῦ υἱοῦ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ γρ. διὰ
πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ" σε, φησιν. εἶτα πάλιν τὸν πατέρα γρ. μέ
καὶ τὸν υἱόν· 10

3 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησίν, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν
τῇ σαρκί. Πάλιν δοκεῖ μὲν διαβάλλειν τὸν νόμον· εἰ δέ τις ἀκριβῶς προσέχοι, καὶ
σφόδρα αὐτὸν ἐπαινεῖ, σύμφωνον τῷ Χριστῷ δεικνύς, καὶ τὰ αὐτὰ προηρημένον. οὐδὲ
γὰρ εἶπε, τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου, ἀλλά, τὸ ἀδύνατον. καὶ πάλιν, ἐν ᾧ ἠσθένει, οὐκ, ἐν ᾧ ἐ- 15
κακούργει, ἢ ἐπεβούλευε. καὶ οὐδὲ τὴν ἀσθένειαν αὐτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῇ σαρκί, λέγων, ἐν
ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, σάρκα πάλιν ἐνταῦθα οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὸ ὑποκείμενον,
ἀλλὰ τὸ σαρκικώτερον φρόνημα καλῶν. δι' ὧν καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορί-
ας. οὐ διὰ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς. εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν ὁ νόμος, πῶς ὁ
Χριστὸς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ παραγέγονε, καὶ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ πληροῖ, καὶ χεῖρα ὤρεξε κατα- 20
κρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; τοῦτο γὰρ" ἐπιλέλειπτο, ἐπειδήπερ ἐν τῇ ψυχῇ πάλαι γρ. ἀπολέλ.
ὁ νόμος αὐτὴν κατακρίνας ἦν. τί οὖν; τὸ μεῖζον ὁ νόμος ἐποίησε, τὸ δὲ ἔλαττον ὁ τοῦ Θεοῦ μο-
νογενής; οὐδαμῶς. μάλιστα μὲν κἀκεῖνο ὁ Θεὸς εἰργάσατο, ὁ τὸν φυσικὸν δεδωκὼς νό-
μον, καὶ τὸν γραπτὸν προσθείς. ἄλλως δὲ οὐδὲν ὄφελος τοῦ μείζονος ἦν, τοῦ ἐλάττονος
μὴ προσκειμένου. τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι τὰ πρακτέα μηκέτι ὄντα αὐτά; οὐδέν, ἀλλὰ 25
καὶ μείζων κατάκρισις. ὥστε ὁ καὶ τὴν ψυχὴν σώσας, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὴν σάρκα εὐήνιον" κα- γρ. ποιήσας
ταστήσας. τὸ μὲν γὰρ διδάξαι, εὔκολον· τὸ δὲ καὶ ὁδόν τινα δεῖξαι, δι' ἧς μετ' εὐκολίας ταῦτα
ἐγίνετο, τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστόν. διὰ δὲ τοῦτο ἦλθεν ὁ μονογενής, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν
ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς δυσκολίας ἐκείνης. καὶ τὸ δὲ μεῖζον, ὁ τρόπος τῆς νίκης. οὐδὲ γὰρ ἑτέ-
ραν ἔλαβε σάρκα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν καταπονουμένην. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐν ἀγορᾷ γυναῖ- 30
κα εὐτελῆ καὶ ἀγοραίαν τυπτομένην ἰδών, εἴποι αὐτῆς εἶναι υἱός, βασιλέως ὢν υἱός, καὶ οὕτως
αὐτὴν ἀπαλλάξειε τῶν ἐπηρεαζόντων. ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁμολογή-
σας, καὶ παραστὰς αὐτῇ, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν. οὐ τοίνυν ἐτόλμησε τυπτῆσαι αὐ-
τὴν λοιπόν, μᾶλλον δὲ ἐτύπτησε μὲν τῇ τοῦ θανάτου πληγῇ. τοῦτο δὲ αὐτὸ κατεκρίθη καὶ ἀπώ-
λετο," οὐχ ἡ τυπτηθεῖσα σάρξ, ἀλλ' ἡ τυπτήσασα ἁμαρτία. ὅπερ ἁπάντων ἐστὶ θαυμαστό- 35 γρ. οὐκ ἐτυπτήθη σάρξ,
τερον. εἰ μὴ γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ νίκη γέγονεν, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἦν, ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος τοῦτο εἰρ-
γάζετο. τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι μετὰ σαρκὸς τὸ τρόπαιον ἔστη, καὶ ἡ μυριάκις ὑπὸ τῆς ἁ-
μαρτίας καταβληθεῖσα, αὕτη λαμπρὰν κατ' αὐτῆς τὴν νίκην ἤρατο. ὅρα γὰρ πόσα τὰ
παράδοξα γέγονεν· ἓν μέν, ὅτι οὐκ ἐνίκησεν ἡ ἁμαρτία τὴν σάρκα· ἕτερον, ὅτι ἐνικήθη, καὶ
παρ' αὐτῆς ἐνικήθη. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ νικηθῆναι, καὶ νικῆσαι τὴν ἀεὶ καταβάλλουσαν. 40
τρίτον, ὅτι οὐ μόνον ἐνίκησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκόλασε. τῷ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν, οὐκ ἐνικήθη·
τῷ δὲ ἀποθανεῖν, ἐνίκησε καὶ κατέκρινεν αὐτήν, φοβερὰν αὐτῇ τὴν σάρκα ἀποφήνας
τὴν πρότερον οὖσαν εὐκαταφρόνητον. οὕτω γοῦν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐξέλυσε, καὶ
τὸν δι' αὐτῆς εἰσενεχθέντα θάνατον ἀνεῖλεν. ἕως μὲν γὰρ ἁμαρτωλοὺς ἐλάμβανε, κατὰ τὸν

τοῦ

τοῦ δικαίου λόγου ἐπήγαγε τὴν τελευτήν. ἐπειδὴ γὰρ ἀναμάρτητον οὖσα σῶμα τῷ θανάτῳ παρέδωκεν, ὡς ἀδικήσασα κατεκρίθη. ὁρᾷς ὅσα τὰ νικητήρια γέγονε; τὸ μὴ ἡττηθῆναι τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὸ καὶ νικῆσαι αὐτὴν καὶ καταδικάσαι, τὸ μὴ ἁπλῶς καταδικάσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἁμαρτοῦσαν καταδικάσαι. πρότερον γὰρ ἐλέγξας ἠδικηκυῖαν, 5 οὕτως αὐτὴν κατεδίκασεν, οὐχ ἁπλῶς ἰσχύϊ καὶ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι μέγα ἡμαρτηκυῖαν ἤλεγξε, καὶ τότε αὐτὴν κατεδίκασεν. ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν ἁμαρτίαν καταδικαζομένην οὐχὶ τὴν σάρκα, ἀλλὰ ταύτην καὶ στεφανουμένην, καὶ τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτῆς ἐκφέρουσαν; εἰ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκός φησι πέμψαι τὸν 10 υἱόν, μὴ διὰ τοῦτο ἄλλην ἐκείνην σάρκα εἶναι νόμιζε. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ ἁμαρτωλὸν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὁμοίαν μὲν τῇ ἡμετέρᾳ τῇ ἁμαρτωλῷ, ἀναμάρτητον δὲ, καὶ τῇ φύσει τὴν αὐτὴν ἡμῖν. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἦν πονηρὰ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις. οὔτε γὰρ ἑτέραν ἀντὶ τῆς προτέρας λαβὼν ὁ Χριστὸς, οὔτε αὐτὴν ταύτην μεταβαλὼν κατ' οὐσίαν, οὕτως αὐτὴν ἀναμαχήσασθαι παρεσκεύασεν· 15 ἀλλ' ἀφεὶς μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸν στέφανον ἀναδήσασθαι ἐποίησε κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τότε αὐτὴν μετὰ τὴν νίκην ἀνέστησε, καὶ ἀθάνατον εἰργάσατο. τί οὖν, φησι, πρὸς ἐμὲ τοῦτο, εἰ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ γέγονε; πρὸς σὲ μὲν οὖν μάλιστα. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

ἴσ. ἀναμαχέσασθαι

4 Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι.

Τί δέ ἐστι, τὸ δικαίωμα; τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβούλετο, καὶ τί 20 ποτε ἐπέταττεν; ἀναμαρτήτους εἶναι. τοῦτο τοίνυν κατώρθωται νῦν ἡμῖν διὰ Χριστοῦ. καὶ τὸ μὲν ἀναστῆναι καὶ περιγενέσθαι, γέγονεν ἐκείνου· τὸ δὲ ἀπολαῦσαι τῆς νίκης, ἡμέτερον. οὐκοῦν οὐχ ἁμαρτησόμεθα λοιπὸν, οὐχ ἁμαρτησόμεθα ἂν μὴ σφόδρα ὦμεν ἐκλελυμένοι καὶ ἀναπεπτωκότες. διὸ καὶ προσέθηκε, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι σε ἐρρύσατο ὁ Χριστὸς τοῦ πολέμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πεπλήρωται ἐν σοὶ, 25 τῆς ἁμαρτίας κατακριθείσης ἐν τῇ σαρκὶ, καταλύσῃς τὴν παρασκευὴν ἅπασαν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ εἰπὼν, οὐδὲν ἄρα κατάκριμα, προσέθηκε, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι, καὶ ἐνταῦθα ἵνα πληρωθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου ἐν ἡμῖν λέγων, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπήγαγε. μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. εἰπὼν γὰρ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἐπήγαγεν, Ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα,

κ. ἐπέταττεν;

30 Δεικνὺς ὅτι οὐ κακῶν ἀπέχεσθαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγαθῷ κομᾶν. τὸ μὲν γὰρ δοῦναί σοι τὸν στέφανον, ἐκείνου· τὸ δὲ κατασχεῖν τὰ δοθέντα, σόν. καὶ γὰρ ὅπερ ἦν δικαίωμα τοῦ νόμου τὸ μὴ γενέσθαι ὑπεύθυνον τῇ ἀρᾷ, τοῦτο ἤνυσέ σοι ὁ Χριστός. μὴ τοίνυν προδῶμεν τὴν τοσαύτην δωρεὰν, ἀλλὰ μένε φυλάττων τὸν καλὸν τοῦτον θησαυρόν. δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθά σοι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ λουτρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἂν μὴ μετὰ τὸ λουτρὸν ἄξιον 35 ἐπιδειξώμεθα βίον τῆς δωρεᾶς. ὥστε πάλιν τῷ νόμῳ συνηγορεῖ ταῦτα λέγων. καὶ γὰρ μετὰ τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, πάντα δεῖ ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, ὥστε τὸ ἐκείνου δικαίωμα μένειν ἐν ἡμῖν ὅπερ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ διαφθαρῆναι.

κ. δεῖ

5 Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, φησὶ, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος.

40 6 Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη.

7 Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς Θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο διαβολὴ τῆς σαρκός. ἕως μὲν γὰρ ἂν τὴν οἰκείαν φυλάττῃ τάξιν, οὐδὲν ἄτοπον γίνεται· ὅταν δὲ αὐτῇ πάντα ἐπιτρέπωμεν,

κ. φαίνεται

καὶ

καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβᾶσα ὅρους κατεξανίσταται τῆς ψυχῆς, τότε πάντα ἀπόλλυσι καὶ διαφθείρει, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀταξίαν. Οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος. Οὐκ εἶπεν, ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσις, οὐδὲ, ἡ οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ, τὸ φρόνημα· ὃ διορθωθῆναι δύναιτ' ἂν καὶ ἀναιρεθῆναι. τοῦτο δὲ λέγει οὐ τῇ σαρκὶ λογισμὸν διδοὺς ἴδιον· ἄπαγε, ἀλλὰ τὴν παχυτέραν τῆς διανοίας ὁρμὴν ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλῶν, ὥσπερ οὖν καὶ σάρκα πολλάκις ὁλόκληρον ἄνθρωπον καὶ ψυχὴν ἔχοντα εἴωθε καλεῖν. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος. Πάλιν κἀνταῦθα τὴν πνευματικὴν διάνοιαν λέγει, ὥσπερ οὖν καὶ προϊών φησιν, Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος· καὶ δείκνυσι πολλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. τῶν γὰρ κακῶν, ὧν τὸ φρόνημα εἰσάγει τὸ σαρκικὸν, πολλῷ πλείονα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν· ἅπερ ἐδήλωσεν εἰπὼν, ζωὴ καὶ εἰρήνη. τὸ μὲν * πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου, ὃ γὰρ φρόνημά, φησι, τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ, εἰρήνη, ἐπήγαγε, διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· ὃ τοῦ θανάτου χεῖρόν ἐστιν. Εἶτα δεικνὺς, πῶς καὶ θάνατος καὶ ἔχθρα, τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, φησίν· οὐδὲ γὰρ δύναται. ἀλλὰ μὴ θορυβηθῇς ἀκούων, οὐδὲ γὰρ δύναται. καὶ γὰρ εὔκολον ἡ ἀπορία αὕτη τὴν λύσιν ἔχει. φρόνημα γὰρ σαρκὸς ἐνταῦθά φησι τὸν γεώδη λογισμὸν, τὸν παχὺν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον. τοῦτόν φησιν ἀδύνατον εἶναι ὑποταγῆναι Θεῷ. καὶ ποία λοιπὸν ἐλπὶς σωτηρίας, εἰ ἀδύνατον κακὸν ὄντα, γενέσθαι καλόν; οὐ τοῦτό φησιν. ἐπεὶ πῶς ὁ Παῦλος ἐγένετο τοιοῦτος; πῶς ὁ λῃστής; πῶς ὁ Μανασσῆς; πῶς οἱ Νινευῖται; πῶς ὁ Δαβὶδ πεσὼν, ἑαυτὸν ἀνεκλήσατο; πῶς ὁ Πέτρος ἀρνησάμενος, ἑαυτὸν ἀνέλαβε; πῶς ὁ πεπορνευκὼς εἰς τὴν ἀγέλην κατελέγη τοῦ Χριστοῦ; πῶς οἱ Γαλάται τῆς χάριτος ἐκπεσόντες, πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθον εὐγένειαν; οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ὅτι ἀδύνατον τὸν πονηρὸν γενέσθαι καλὸν, ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μένοντα ὑποταγῆναι τῷ Θεῷ· μεταβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι ῥᾴδιον. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὑποταγῆναι τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὅτι ἡ πονηρὰ πρᾶξις οὐ δύναται εἶναι καλή· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἡ πορνεία οὐ δύναται εἶναι σωφροσύνη, οὐδὲ ἡ κακία ἀρετή. ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν, Οὐ δύναται δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν, οὐ τὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολὴν κωλύων, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κακίᾳ διατριβὴν λέγων μὴ δύνασθαι φέρειν καρποὺς καλούς. οὐ γὰρ εἶπεν, οὐ δύναται δένδρον πονηρὸν καλὸν γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι φέρειν καρποὺς καλοὺς οὐ δύναται μένον πονηρόν. ἐπεὶ ὅτι γε δυνατὸν μεταβληθῆναι, καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλης ἔδειξε τοῦτο παραβολῆς, ὅταν εἰσάγῃ τὰ ζιζάνια σῖτον γινόμενα. διὸ καὶ ἐκριζῶσαι αὐτὰ κωλύει. Μήποτε γάρ, φησι, σὺν αὐτοῖς ἀνασπάσητε καὶ τὸν σῖτον· τουτέστι, τὸν μέλλοντα γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν. Φρόνημα τοίνυν σαρκὸς, τὴν κακίαν φησί· καὶ φρόνημα πνεύματος, τὴν χάριν τὴν δεδομένην καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει κρινομένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμοῦ περὶ ὑποστάσεως καὶ οὐσίας διαλεγόμενος ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. ὅπερ γὰρ οὐκ ἴσχυσας ἐν τῷ νόμῳ, φησὶ, τοῦτο δυνήσῃ νῦν, ὀρθὰ βαδίζειν καὶ ἀδιάπτωτα, εἰ τῆς τοῦ πνεύματος "ἐπιλάβοις βοηθείας. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ πνεῦμα βαδίζειν. ἐπειδήπερ οὐκ ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν. τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῷ πνεύματι τὴν ψυχὴν ἐκδῶμεν, καὶ τὴν σάρκα πείθωμεν τὴν οἰκείαν τάξιν ἐπιγινώσκειν. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴν ἐργασόμεθα πνευματικήν· ὥσπερ οὖν ἐὰν ῥᾳθυμῶμεν, καὶ τὴν ψυχὴν "ποιήσωμεν σαρκικήν. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἀνάγκη φύ-

σεως

Marginalia: Ῥωμ. η. κζ. — * γρ. — γρ. ὥσπερ οὖν — Ματθ. ζ. ιη. — Ματθ. ιγ. κθ. — γρ. πίπτειν — ἴσ. ἐπιλάβοιο — ἴσ. -σωμεν

σεως τὴν δωρεὰν ἐνέθηκεν, ἀλλ' ἐλευθερίᾳ προαιρέσεως ἐνεχείρισεν, ἐν ᾗ λοιπόν ἐστι καὶ τοῦ-
το γενέσθαι κἀκεῖνο. τὰ γὰρ παρὰ αὐτοῦ πάντα ἀπήρτισαι. οὐδὲ γὰρ ἀντιστρατεύεται τῷ νό-
μῳ τοῦ νοὸς ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, οὐδὲ αἰχμαλωτίζει καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖ-
να πέπαυται καὶ καταλέλυται, καὶ κατέπληκται τὰ πάθη δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν τοῦ πνεύ-
5 ματος χάριν. εἰ δὲ σὺ τὸ φῶς σβεννύεις, καὶ τὸν ἡνίοχον ἐκβάλλεις, καὶ τὸν κυβερνήτην ἐλαύ-
νεις, σαυτῷ λογίζου λοιπὸν τὸν κλυδώνιον. ὅτι γὰρ νῦν εὐκολωτέρα ἡ ἀρετὴ γέγονε, διὸ καὶ
πολλὴ ἡ ἐπίτασις τῆς φιλοσοφίας, κατάμαθε πῶς μὲν, ἡνίκα ὁ νόμος ἐκράτει, τὰ τῶν ἀν-
θρώπων διέκειτο πράγματα, πῶς δὲ νῦν, ἐπειδὴ ἡ χάρις ἔλαμψεν. ἃ γὰρ μηδενὶ πρότερον
ἐδόκει εἶναι δυνατὰ, παρθενία καὶ θανάτου ὑπεροψία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν πλειόνων παθῶν,
10 ταῦτα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατώρθωται νῦν. καὶ οὐ παρὰ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ
Σκύθαις, καὶ Θρᾳξὶ, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ Πέρσαις, καὶ ἑτέροις δὲ βαρβάροις πλείοσι, καὶ παρθένων
χοροὶ, καὶ μαρτύρων δῆμοι, καὶ μοναχῶν συμμορίαι, καὶ πλείους οὗτοι λοιπὸν τῶν γεγαμη-
κότων εἰσὶ, καὶ νηστείας ἐπίτασις, καὶ ἀκτημοσύνης ὑπερβολή. ἅπερ, πλὴν ἑνὸς, ἢ δυοῖν,
οὐδὲ φαντασθῆναι ὄναρ οἱ κατὰ τὸν νόμον ἠδυνήθησαν πολιτευόμενοι. ὁρῶν τοίνυν σάλ-
15 πιγγος λαμπροτέραν βοῶσαν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, μὴ καταμαλακίζου, μηδὲ
προδίδου τὴν τοσαύτην χάριν. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν οὐδὲ κατὰ τὴν πίστιν ῥαθυμοῦντα σω-
θῆναι. εὔκολα γὰρ τὰ παλαίσματα, ἵνα νικήσῃς ἀγωνιζόμενος, οὐχ ἵνα καθεύδῃς, οὐδ' ἵνα τῷ
μεγέθει τῆς χάριτος πρὸς ῥαθυμίας ὑπόθεσιν ἀποχρήσῃ, τῷ βορβόρῳ πάλιν ἐγκαλινδού- [γ. βαρβόρῳ]
μενος τῷ προτέρῳ. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

20 8 Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Τί οὖν; κατακόψομεν
τὸ σῶμα, φησὶν, ἵνα ἀρέσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τῆς σαρκός; καὶ ἀνδροφόνους ἡ-
μᾶς εἶναι κελεύεις, ἐπ' ἀρετὴν ἄγων; ὁρᾷς πόσα ἄτοπα τίκτεται, ἐὰν ἁπλῶς τὰ λεγό-
μενα ἐκδεξώμεθα; σάρκα γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμά φησιν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος,
ἀλλὰ τὸν σαρκικὸν βίον, καὶ κοσμικὸν, καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας γέμοντα, τὸν ὅλον σάρκα ποιοῦντα τὸν ἄν-
25 θρωπον. ὥσπερ γὰρ οἱ τῷ πνεύματι πτερούμενοι καὶ τὸ σῶμα πνευματικὸν ἐργάζονται· οὕτως
οἱ τούτου μὲν ἀποπηδῶντες, γαστρὶ δὲ καὶ ἡδονῇ δουλεύοντες, καὶ τὴν ψυχὴν σάρκα ποιοῦσιν, οὐ
τὴν οὐσίαν αὐτῆς μεταβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῆς ἀπολλύντες. καὶ ἔστι τῆς [ἴσ. αὐτῆς]
λέξεως ὁ τρόπος καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ πανταχοῦ κεῖται, σάρκα σημαίνων τὸν παχὺν καὶ πηλώ- [γ. πολλαχοῦ]
δη βίον, καὶ ἡδοναῖς ἐμπεπλεγμένον ἀτόποις. καὶ γὰρ τῷ Νῶε φησὶν, Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ [γ. ἡδονὴν]
30 πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Νῶε [ἴσ. σάρκα] [Γεν. ϛ. γ.]
σάρκα περιέκειτο· ἀλλ' οὐκ ἦν τοῦτο ἔγκλημα τὸ περικεῖσθαι σάρκα (τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως)
ἀλλὰ τὸ σαρκικὸν αἱρεῖσθαι βίον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν, Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ
ἀρέσαι οὐ δύνανται· καὶ ἐπήγαγεν,

9 Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι. Οὐχ ἁπλῶς σάρκα λέγων πάλιν,
35 ἀλλὰ τὴν τοιαύτην σάρκα, τὴν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν, τὴν τυραννουμένην. καὶ τίνος ἕ-
νεκεν, φησὶν, οὐχ οὕτως εἶπεν, οὐδὲ τὴν διαφορὰν τέθεικεν; ἐπαίρων τὸν ἀκροατὴν, καὶ δεικ-
νὺς ὅτι οὐδὲ ἐν σώματι ἔσται ὁ ὀρθῶς βιῶν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐν ἁμαρτίᾳ μὴ εἶναι τὸν πνευμα- [γ. ἦν]
τικὸν, παντί που δῆλον ἦν, οὗτος τὸ μεῖζον τέθεικεν, ὅτι οὐ μόνον ἐν ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐν
σαρκὶ λοιπόν ἐστιν ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἄγγελος ἐντεῦθεν ἤδη γενόμενος, καὶ πρὸς τὸν οὐ-
40 ρανὸν ἀναβὰς, καὶ λοιπὸν τὸ σῶμα ἁπλῶς περιφέρων. εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα διαβάλ-
λεις, ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτῆς τὸν σαρκικὸν καλεῖ βίον· καὶ τὸν κόσμον οὕτω διαβαλεῖς,
ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν ἡ πονηρία καλεῖται πολλάκις, καθάπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χρι-
στὸς, Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἑαυτοῦ ἔλεγε πάλιν, Οὐ δύναται ὁ κό- [Ιωαν. 15. 19.]
σμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ· καὶ τὴν ψυχὴν ἀλλοτρίαν εἶναι φήσεται τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οὐ- [Ιωαν. ζ. ζ.]

δὲ

ἐν πλάνῃ ζῶντας, ψυχικοὺς ἐκάλεσεν. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ ἁπλῶς ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος ἀναγκαῖον πανταχοῦ προσέχειν, καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν εἰρημένων εἰδέναι διαίρεσιν. τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μέσα. οἷον ψυχὴ, καὶ σὰρξ, τῶν μέσων ἐστὶ, καὶ τοῦτο κἀκεῖνο γενέσθαι δυναμένη· τὸ δὲ πνεῦμα, τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ, καὶ οὐδέποτε ἕτερόν τι γινόμενον. πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, τουτέστιν, ἡ πονηρὰ πρᾶξις, τῶν ἀεὶ κακῶν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. ἂν τοίνυν τῷ βελτίονι δῷς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐγένου τῆς ἐκείνου μερίδος· ἂν τῷ χείρονι πάλιν, τῆς ἐνταῦθα ἀπωλείας κατέστης κοινωνὸς, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τὴν κυρίαν ἀμφότερα ταῦτα ἑλέσθαι. καὶ ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐ σαρκὸς διαβολὴ τὰ εἰρημένα, πάλιν αὐτὴν μεταχειρίσαντες τὴν λέξιν, ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, φησί. Τί οὖν; οὐκ ἦσαν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἀσώματοι περιῄεσαν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ὁρᾷς ὅτι τὸν σαρκικὸν βίον ᾐνίξατο; καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν ἁμαρτίᾳ; ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ τὴν τυραννίδα τῆς ἁμαρτίας ἔσβεσε μόνον ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κουφοτέραν καὶ πνευματικωτέραν ἐποίησεν, οὐ τῷ τὴν φύσιν μεταβαλεῖν, ἀλλὰ τῷ πτερῶσαι μᾶλλον αὐτήν. καθάπερ γὰρ πυρὸς ὁμιλοῦντος σιδήρῳ, καὶ ὁ σίδηρος γίνεται πῦρ ἐν τῇ οἰκείᾳ μένων φύσει· οὕτω καὶ τῶν πιστῶν καὶ πνεῦμα ἐχόντων ἡ σὰρξ λοιπὸν πρὸς ἐκείνην μεθίσταται τὴν ἐνέργειαν, ὅλη πνευματικὴ γινομένη, σταυρουμένη πάντοθεν, καὶ τῇ ψυχῇ συνδιαπτερουμένη. οἷον ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ταῦτα λέγοντος. διὸ τρυφῆς μὲν ἁπάσης καὶ ἡδονῆς κατεγέλα, ἐνετρύφα δὲ λιμῷ καὶ μάστιξι καὶ δεσμωτηρίοις, καὶ οὐδὲ ἤλγει ταῦτα πάσχων. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν· οὕτως ἦν καλῶς, καὶ τὴν σάρκα παιδεύσας συντρέχειν τῷ πνεύματι. Εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Τὸ εἴπερ τοῦτο πολλαχοῦ οὐκ ἀμφιβάλλων τίθησιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστεύων, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπείπερ, ὡς ὅταν λέγῃ, Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς, θλῖψιν· πάλιν, Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴγε καὶ εἰκῆ. Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων περιήγαγε τὸ λυπηρόν.

(ἴσ. δυναμένα) (β. Κορ. δ. ιζ.) (α. Θεσ. κ. ς.) (Γαλ. γ. δ.)

Οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, φησί. 10 Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Πάλιν τὸν Χριστὸν ἐπ' αὐτῶν. καὶ τὸ μὲν λυπηρὸν, βραχὺ καὶ μέσον· τὸ δὲ ποθεινὸν, ἑκατέρωθεν, καὶ διὰ πολλῶν, ὥστε ἐκεῖνο συσκιάσαι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ τὸ πνεῦμα Χριστὸν λέγων, ἄπαγε, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι ὁ τὸ πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Χριστόν. οὐ γάρ ἐστι, πνεύματος παρόντος, μὴ καὶ Χριστὸν παρεῖναι. ὅπου γὰρ μία τῆς Τριάδος ὑπόστασις παρῇ, πᾶσα πάρεστιν ἡ Τριάς. ἀδιασπάστως γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἥνωται μετ' ἀκριβείας ἁπάσης. καὶ τί ἔσται, φησὶν, ἐὰν ᾖ Χριστὸς ἐν ὑμῖν; Τὸ μὲν σῶμα, νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἶδες ὅσα κακὰ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν πνεῦμα ἅγιον; θάνατος, ἔχθρα εἰς Θεὸν, τὸ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι τοῖς ἐκείνου νόμοις, τὸ μὴ εἶναι ὡς χρὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἔνοικον. σκόπει τοίνυν καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐκ τοῦ πνεῦμα ἔχειν· τὸ Χριστοῦ εἶναι, τὸ αὐτὸν ἔχειν τὸν Χριστὸν, τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἁμιλλᾶσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι νεκρῶσαι τὴν σάρκα, τὸ ζωὴν ἀθάνατον ζῆν, τὸ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἀναστάσεως ἔχειν τὰ ἐνέχυρα, τὸ μετ' εὐκολίας τὸν τῆς ἀρετῆς τρέχειν δρόμον. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀργεῖν τὸ σῶμα λοιπὸν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν εἶναι· ἐπιτείνων τὴν εὐκολίαν τῶν δρόμων. χωρὶς δὲ πραγμάτων καὶ πόνων ὁ τοιοῦτος στεφανοῦται. λοιπὸν διὰ τοῦτο καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, προσέθηκεν· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὴν πονηρίαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καθάπαξ ἀνεῖλεν. εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πολλὰ καὶ τῶν τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων ἀνῄρηται. οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ ζῶν καὶ μένον, νεκρὸν εἶναι βούλεται. τοῦτο γὰρ

(κ. ὡς χρὴ τὸ Χριστοῦ) (κ. τὴν εὐκολίαν τῶν δρόμων)

τοῦ

γρ. Χριστὸν

γρ. τῆς ἁμαρτίας

τοῦ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν εἶναι σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδὲν τῶν ἐν τῇ σορῷ κειμένων σωμάτων διαφέρειν ἡμῶν τὰ σώματα πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐργασίαν. ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς, νέκρωσιν ἀκούσας. ἔχεις γὰρ τὴν ὄντως ζωήν, ἣν οὐδεὶς διαδέξεται θάνατος. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος· οὐκ εἴκει θανάτῳ λοιπόν, ἀλλ' ἀναλίσκει θάνατον καὶ δαπανᾷ, καὶ ὅπερ ἔλαβεν, ἀθάνατον διατηρεῖ. διόπερ εἰπών, τὸ σῶμα νεκρόν, οὐκ εἶπε, τὸ πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζωήν, ἵνα δείξῃ καὶ ἑτέροις τοῦτο δυνάμενον παρασχεῖν. εἶτα πάλιν ἐπισφίγγων τὸν ἀκροατήν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπόδειξιν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη. ἁμαρτίας γὰρ οὐκ οὔσης, οὐδὲ θάνατος φαίνεται· θανάτου δὲ μὴ φαινομένου, ἀκατάλυτος ζωή.

γρ. ἡμῖν, γρ. ἡμῶν, γρ. ἡμῖν.

11 Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

Πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, ἐπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀκροατὴν εἴληφεν ἡ ἐλπίς, καὶ βεβαιοῖ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συμβαινόντων. μὴ γὰρ δὴ φοβηθῇς, φησίν, ὅτι νεκρὸν περίκεισαι σῶμα. ἔχε τὸ πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται πάντως. τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα πνεῦμα σώματα οὐκ ἀναστήσεται; καὶ πῶς ἅπαντας δεῖ παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ; πῶς δὲ ὁ τῆς γεέννης ἀξιόπιστος ἔσται λόγος; εἰ γὰρ οἱ μὴ ἔχοντες πνεῦμα, οὐκ ἀναστήσονται, οὐδὲ γέεννα ἔσται. τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες δὲ εἰς ζωήν, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς ζωήν. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀναστήσει, ἀλλὰ ζωοποιήσει· ὃ πλέον τῆς ἀναστάσεώς ἐστι, καὶ τοῖς δικαίοις μόνοις δεδωρημένον. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς τιθείς, προσέθηκε λέγων, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν. ὥστε ἂν ἀπελάσῃς ἐνταῦθα ὢν τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, καὶ μὴ σώαν αὐτὴν ἔχων ἀπέλθῃς, ἀπολῇ πάντως, κἂν ἀναστῇς. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἀνέχεται, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ λάμπον ὁρῶν ἐν σοὶ τότε, κολάσει σε παραδοῦναι, οὕτως οὐ καταδέξεται, ἐσβεσμένον ἰδών, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν, καθάπερ οὐδὲ τὰς παρθένους ἐκείνας.

γρ. ἐχέτω

Ῥωμ. ιδ'. ι.

α. Κορ. ιε.

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν ἀφῇς ζῆσαι τὸ σῶμα νῦν, ἵνα τότε ζήσῃ. ποίησον αὐτὸ ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. ἐὰν γὰρ μένῃ ζῶν, οὐ ζήσεται· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, τότε ζήσεται. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως γίνεται τῆς καθόλου. πρότερον γὰρ ἀποθανεῖν αὐτὸ δεῖ καὶ ταφῆναι, καὶ τότε γενέσθαι ἀθάνατον. τοῦτο καὶ ἐν τῷ λουτρῷ γέγονεν· ἐσταυρώθη γοῦν τὸ πρότερον καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἠγέρθη. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυριακοῦ. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο ἐσταυρώθη, καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἀνέστη. τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν διηνεκῶς αὐτὸ νεκρώσωμεν. οὐχὶ τὴν οὐσίαν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὰς ὁρμὰς τὰς ἐπὶ τὰς πονηρὰς πράξεις. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ζωή, μᾶλλον δὲ τοῦτο μόνον ζωή, τὸ μηδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένειν, μηδὲ ἡδοναῖς δουλεύειν. ὁ γὰρ ταύταις ἑαυτὸν ὑποτάξας, οὐδὲ ζῆν δύναται λοιπὸν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀθυμίας, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν μυρίων παθῶν ἑσμόν. ἄν τε γὰρ θάνατος προσδοκηθῇ, τέθνηκε πρὸ τοῦ θανάτου τῷ δέει· ἄν τε νόσον ὑποπτεύσῃ, ἂν ὕβριν, ἂν πενίαν, ἂν ἄλλο τι τῶν ἀδοκήτων, ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται. τί τοίνυν τῆς ζωῆς ταύτης γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; ἀλλ' οὐχ ὁ τῷ πνεύματι ζῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ φόβων, καὶ λύπης, καὶ κινδύνων, καὶ μεταβολῆς ἁπάσης ἕστηκεν ἀνώτερος· οὐ τῷ μηδὲν ὑπομένειν, ἀλλ', ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστι, τῷ καὶ ἐπιόντων αὐτῶν καταφρονεῖν. πῶς δὲ τοῦτο ἔσται; ἐὰν τὸ πνεῦμα διόλου κατοικῇ ἐν ἡμῖν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ εἶπεν οἰκεῖν πρὸς βραχύ, ἀλλ' ἐνοικεῖν διηνεκῶς. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, τὸ ἐνοικῆσαν πνεῦμα, ἀλλά, τὸ ἐνοικοῦν, τὴν διόλου μονὴν ἐνδεικνύμενος. οὐκοῦν ζῶν οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ νεκρωθεὶς τῷ βίῳ. διὸ καὶ ἔλεγε, τὸ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. καὶ ἵνα σαφέστερον τὸ λεγόμενον γένηται, δύο παραγάγωμεν ἀνθρώπους, τὸν μὲν ἐκδεδομένον ἀσωτίαις, καὶ ἡδοναῖς, καὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ βίου· τὸν δὲ

γρ. ἐκεῖνο

γρ. ἀτιμίας,

νενεκρωμένον τούτοις· καὶ ἴδωμεν τίς ἐστι μᾶλλον ὁ ζῶν. ἔστω γὰρ τοῖν δυοῖν τούτοιν ὁ μὲν σφό-
δρα πλούσιος καὶ ἐπίσημος, παρασίτους τρέφων καὶ κόλακας, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο ἀναλισκέτω
τὴν ἡμέραν, κωμάζων καὶ κραιπαλῶν· ὁ δὲ ἕτερος, πενίᾳ συζῶν, καὶ νηστείᾳ, καὶ τῇ λοιπῇ
σκληραγωγίᾳ τε καὶ φιλοσοφίᾳ, ἐν ἑσπέρᾳ τῆς ἀναγκαίας μεταλαμβανέτω τροφῆς μόνον,
ἢ εἰ βούλει, καὶ δύο, τρεῖς ἄσιτος ἡμέρας μενέτω. τίς οὖν ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν δύο τούτων ὁ 5
μάλιστα ζῶν; τὸν μὲν πολλοὶ εὖ οἶδ' ὅτι ἐκεῖνον ἡγήσονται, τὸν σκιρτῶντα, καὶ σκορπίζοντα τὰ — γρ. τρυφῶντα,
αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνον τὸν συμμετρείας ἀπολαύοντα. οὐκοῦν ἐπειδὴ μάχη καὶ φιλονεικία πῶς
ἐστιν, εἰς τὰς ἑκατέρων εἰσέλθωμεν οἰκίας, καὶ τότε μάλιστα, ὅτε σοι μάλιστα δοκεῖ ζῆν ὁ
πλούσιος, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς τρυφῆς, καὶ εἰσελθόντες κατίδωμεν ἐν τίσιν ἐστὶν ἑκάτερος
τούτων. ἀπὸ γὰρ τῶν πράξεων, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ὁ τεθνηκὼς φαίνεται. οὐκοῦν τὸν μὲν ἐν βι- 10
βλίοις εὑρήσομεν ὄντα, ἢ ἐν εὐχῇ καὶ νηστείᾳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀναγκαίων ἐγρηγορότα, καὶ
νήφοντα, καὶ θεῷ διαλεγόμενον· τὸν δὲ ὑπὸ τῆς μέθης βαπτισθέντα, καὶ νεκροῦ οὐδὲν
ἄμεινον διακείμενον ὀψόμεθα. κἂν μέχρι τῆς ἑσπέρας μείνωμεν, πλείονα τὸν θά-
νατον τοῦτον ἐπιόντα αὐτῷ θεασόμεθα, κἀκεῖθεν πάλιν ὕπνον διαδεχόμενον· τὸν δὲ καὶ
ἐν νυκτὶ νήφοντα καὶ ἐγρηγορότα. τίνα οὖν εἴποιμεν μᾶλλον ζῆν, τὸν ἀναισθή- 15
τως κείμενον, καὶ προκείμενον ἅπασι γέλωτα· ἢ τὸν ἐνεργοῦντα, καὶ θεῷ διαλε-
γόμενον; ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἂν προσέλθῃς καὶ εἴπῃς τι τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲν ἀκούσῃ
φθεγγομένου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ νεκροῦ· τούτῳ δὲ κἂν ἐν νυκτί, κἂν ἐν ἡμέρᾳ συγγενέσθαι
ἐπιθυμήσῃς, ἄγγελον μᾶλλον ὄψει ἢ ἄνθρωπον, καὶ φιλοσοφοῦντα ἀκούσῃ περὶ τῶν
ἐν οὐρανῷ πραγμάτων. ὁρᾷς ὅτι ὁ μὲν παρὰ τοὺς ζῶντας ἅπαντας ζῇ, ὁ δὲ καὶ τε- 10
θνηκότων ἐλεεινότερον κεῖται; κἂν ἐνεργεῖν δόξῃ, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὁρᾷ, καὶ τοῖς μαινομένοις
ἔοικε, μᾶλλον δὲ ἐκείνων ἐστὶν ἀθλιώτερος. εἰς ἐκείνους μὲν γὰρ ἄν τις ὑβρίσῃ, καὶ ἐλεοῦμεν
πάντες τὸν ὑβριζόμενον, καὶ ἐπιτιμῶμεν τῷ ὑβρίζοντι. τοῦτο δὲ κἂν ἐνοχλούμενόν τινα
ἴδωμεν, οὐ μόνον οὐκ ἐπικαμπτόμεθα εἰς ἔλεον, ἀλλὰ καὶ καταψηφιζόμεθα αὐτοῦ κειμένου.
τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζωή, ἀλλ' οὐ μυρίων θανάτων χαλεπώτερον; ὁρᾷς ὅτι οὐ μόνον νεκρὸς ὁ 25
τρυφῶν, ἀλλὰ καὶ νεκροῦ χείρων, καὶ δαιμονῶντος ἀθλιώτερος; ὁ μὲν γὰρ ἐλεεῖται, ὁ δὲ μι-
σεῖται· καὶ ὁ μὲν συγγνώμης ἀπολαύει, ὁ δὲ κόλασιν δίδωσιν ὑπὲρ ὧν νοσεῖ. εἰ δὲ ἔξωθεν οὕτως
ἐστὶ καταγέλαστος, σεσηπότα σίελον ἔχων, καὶ οἴνου πνέων ὀδωδότος, ἐννόησον τὴν ἀθλίαν ψυ-
χὴν τὴν ὥσπερ ἐν τάφῳ τοιούτῳ σώματι κατορυγμένην πῶς εἰκὸς διακεῖσθαι. ταὐτὸν
γάρ ἐστιν ἰδεῖν, οἷον ἂν εἰ κόρῃ κοσμίᾳ καὶ σώφρονι καὶ ἐλευθέρᾳ καὶ εὐγενεῖ καὶ καλῇ θεραπαι- 30
νίδα βάρβαρόν τινα καὶ αἰσχρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐνάλλεσθαι καὶ ἐνυβρίζειν μετὰ πολλῆς τις
παρασκευάσειε τῆς ἐξουσίας. τοιοῦτον γὰρ ἡ μέθη. τίς οὖν οὐκ ἂν ἕλοιτο τῶν νοῦν ἐχόν-
των μυριάκις ἀποθανεῖν, ἢ μίαν οὕτω ζῆσαι ἡμέραν; κἂν γὰρ ἡμέρας γενομένης ἐκ τῆς
κωμῳδίας ἐκείνης ἀναστὰς δόξῃ νήφειν, οὐδὲ τότε καθαρᾶς ἀπολαύει σωφροσύνης, ἔτι τῆς
νεφέλης ἐκείνης τῆς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τῆς μέθης περὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἱσταμένης. εἰ δὲ καὶ 35
δοίη αὐτὸν καθαρῶς νήφειν, τί τὸ ὄφελος; εἰς οὐδὲν γὰρ αὐτῷ χρήσιμος * ἡ νῆψις αὐτή, ἀλλ' ἢ — * ὢν
εἰς τὸ τοὺς κατηγόρους ἰδεῖν. ὅταν μὲν γὰρ ἀσχημονῇ, τοσοῦτον κερδαίνει, ὅσον οὐκ αἰσθάνεται τῶν
γελώντων· ἡμέρας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην ἀπόλλυσι τὴν παραμυθίαν, καὶ οἰκετῶν γογγυζόντων, καὶ
γυναικὸς αἰσχυνομένης, καὶ φίλων διαβαλλόντων, καὶ ἐχθρῶν καταγελώντων αἰσθανόμενος. τί ταύ-
της ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς, γελᾶσθαι μὲν ἡμέραν ὑπὸ πάντων, καὶ δείλης καὶ πά- 40
λιν τὰ αὐτὰ ἀσχημονεῖν; ἀλλὰ τί; βούλει τὸν πλεονεξίας εἰς μέσον ἀγάγωμεν; καὶ γὰρ
αὕτη πάλιν ἑτέρα μέθη χαλεπωτέρα. εἰ δὲ μέθη, καὶ θάνατος πάντως πολλῷ χείρων ἐ-
κείνου, ἐπειδὴ καὶ ἡ μέθη χαλεπωτέρα. καὶ γὰρ οὐχ οὕτω δεινὸν τὸ οἴνῳ μεθύειν, ὡς ἐπιθυμίᾳ
χρημάτων. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ζημία μέχρι τοῦ πάθους ἵσταται, καὶ εἰς ἀναισθησίαν τελευτᾷ, καὶ

τὴν

τὴν αὐτοῦ τοῦ μεθύοντος ἀπώλειαν· ἐνταῦθα δὲ εἰς μυρίας ἡ βλάβη διαβαίνει ψυχὰς, ποικίλους πάντοθεν ἀνάπτουσα πολέμους. φέρε οὖν, καὶ τοῦτον ἐκείνῳ παραβάλωμεν, καὶ ἴδωμεν ἐν τίσι μὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, ἐν τίσι δὲ αὐτοῦ πλεονεκτεῖ πάλιν, καὶ μεθυόντων ποιήσωμεν σήμερον σύγκρισιν. πρὸς γὰρ ἐκεῖνον τὸν μακάριον, τὸν πνεύματι ζῶντα, μηδὲ παραβα-
5 λέσθωσαν οὗτοι λοιπὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους ἐξεταζέσθωσαν. καὶ πάλιν τὴν τράπεζαν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν μυρίων γέμουσαν φόνων. ἐν τίσιν οὖν κοινωνοῦσι, καὶ ἀλλήλοις ἐοίκασιν; ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ νοσήματος φύσει. τὸ μὲν γὰρ εἶδος τῆς μέθης, διάφορον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἐξ οἴνου, τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων γίνεται. τὸ δὲ πάθος, ὅμοιον· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀμφότεροι ἐπι-
θυμίᾳ ἀτόπῳ κατέχονται. ὅ τε γὰρ οἴνῳ μεθύων, ὅσῳ ἂν πλείους ἐκπίῃ κύλικας, τοσούτου
10 πλειόνων ἐφίεται· ὅ τε χρημάτων ἐρῶν, ὅσῳπερ ἂν περιβάλληται πλείω, τοσούτῳ μᾶλλον ἀνάπτει τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα, καὶ χαλεπώτερον αὐτῷ κατασκευάζει τὸ δίψος. τούτῳ μὲν οὖν ἐοίκασιν· ἑτέρῳ δὲ αὖ πάλιν ὁ φιλάργυρος πλεονεκτεῖ. ποίῳ δὴ τούτῳ; ὅτι ἐκεῖνος μὲν πρᾶγμα πάσχει κατὰ φύσιν. ὁ γὰρ οἶνος θερμὸς ὢν, καὶ τὴν ἔμφυτον ἐπιτείνων ξηρότητα, οὕτω τοὺς μεθύοντας ποιεῖ διψῆν. ἐκεῖνος δὲ πόθεν ἀεὶ πλειόνων ἐφίεται; πόθεν, ἐπειδὰν μει-
15 ζόνως πλουτήσῃ, τότε μάλιστά ἐστιν ἐν πενίᾳ; ἄπορον γάρ τοι τὸ πάθος, καὶ αἰνίγματι μᾶλλόν ἐστιν ἐοικός. ἀλλ' ἴδωμεν αὖθις, εἰ δοκεῖ, καὶ μετὰ τὴν μέθην. μᾶλλον δὲ τὸν φιλάργυρον οὐδέποτέ ἐστιν ἰδεῖν μετὰ τὴν μέθην· οὕτως ἐν τῷ μεθύειν ἐστὶν ἀεί. οὐκοῦν ἐν αὐτῷ τῷ μεθύειν ὄντας ἀμφοτέρους ἴδωμεν, καὶ διασκεψώμεθα τίς μᾶλλόν ἐστι καταγέλαστος, καὶ σχηματίσωμεν αὖθις ἀκριβῶς πάλιν ὑπογράφοντες. ὀψόμεθα τοίνυν τὸν ἐξ οἴνου παραπαί-
20 οντα, γινομένης ἑσπέρας, τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεῳγμένων, οὐδένα βλέποντα, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ εἰκῇ περιφερόμενον, καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἐγκρούοντα, καὶ ἐμοῦντα, καὶ σπαραττόμενον, καὶ γυμνούμενον ἀσχημόνως. κἂν γυνὴ παρῇ, κἂν θυγάτηρ, κἂν θεραπαινὶς, κἂν ὁστισοῦν, ἐγγελάσεται δαψιλές. οὐκοῦν καὶ τὸν πλεονέκτην φέρε εἰς μέσον ἀγάγωμεν. ἐνταῦθα γὰρ οὐ γέλωτος τὰ γινόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρᾶς, καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ, καὶ μυρίων σκηπτῶν.
25 τέως μέν τοι τὸν γέλωτα ἴδωμεν. καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁμοίως ἐκείνῳ πάντας ἀγνοεῖ, καὶ φίλους, καὶ ἐχθρούς· καὶ ὁμοίως τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεῳγμένων, πεπήρωται. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος πάντα οἶνον, οὕτω καὶ οὗτος πάντα χρήματα βλέπει. καὶ ὁ ἔμετος δὲ πολὺ χαλεπώτερος. οὐ γὰρ σιτία ἐμεῖ, οὐδὲ ὕδατα,
σῖφας προΐεται, ἀλλὰ ῥήματα λοιδορίας, ὕβρεων, πολέμων, θανάτων, μυρίους ἄνωθεν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἕλκοντα κεραυνούς. καὶ ὥσπερ ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ μεθύοντος πελιδνὸν, καὶ
30 διαρρέον, τοιαύτη καὶ ἡ ἐκείνου ψυχή. μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῆς νόσου ταύτης ἀπήλλακται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἁλίσκεται, οἴνου χαλεπώτερον τῆς φροντίδος, καὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ τῆς ἀγρυπνίας καταπαλαιούσης αὐτὸ, καὶ κατὰ μικρὸν δαπανώσης ἅπαν. καὶ ὁ μὲν οἰνοφλυγίᾳ κατεχόμενος, κἂν μετὰ τὴν νύκτα δύναται νήφειν· ὁ δὲ, διαπαντὸς μεθύει, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐγρηγορὼς, καὶ καθεύδων, δεσμώτου παντὸς, καὶ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ
35 εἴ τις ἑτέρα ταύτης ἐστὶ χαλεπωτέρα τιμωρία, μείζονα διδοὺς δίκην. τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζωὴ, ἀλλ' οὐ θάνατος, μᾶλλον δὲ καὶ θανάτου παντὸς ἐλεεινότερον; ὁ μὲν γὰρ θάνατος ἀναπαύει τὸ σῶμα, καὶ γέλωτος, καὶ ἀσχημοσύνης, καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλάττει· αὗται δὲ αἱ μέθαι, εἰς πάντα ταῦτα ἐμβάλλουσι, τὰς ἀκοὰς ἐμφράττουσαι, τοὺς ὀφθαλμοὺς πηροῦσαι, τὴν διάνοιαν ἐν πολλῷ τῷ σκότῳ κατέχουσαι. οὔτε γὰρ ἀκοῦσαι, οὔτε εἰπεῖν ἕτερόν τι ἀνέχε-
40 ται, ἀλλ' ἢ τόκους, καὶ τόκους τόκων, καὶ ἀναίσχυντα κέρδη, καὶ καπηλείας μεμισημένας, καὶ πραγματείας ἀνελευθέρους καὶ δουλοπρεπεῖς, καθάπερ κύων πρὸς ἅπαντας ὑλακτῶν, πάντας μισῶν, πάντας ἀποστρεφόμενος, πολεμῶν ἅπασιν οὐδεμιᾶς ὑποκειμένης αἰτίας, πενήτων καταξανιστάμενος, τοῖς πλουτοῦσι βασκαίνων, πρὸς οὐδένα ἡδέως ἔχων. κἂν γυναῖκα ἔχῃ, κἂν παιδία, κἂν φίλους, ἂν μὴ πάντοθεν ἐξῇ κερδαίνειν αὐτῷ, τῶν φύσει πολεμίων αὐτῷ

γ. οἴνου

γ. ὅσον ἂν πλείω ἐκπίῃ

γ. βέλτιον
αὐτῷ
ἀεί

γ. φέρει

γ. δίδωσι

οὗτοι πολεμιώτεροι. τί ταύτης τοίνυν τῆς μανίας γένοιτ' ἂν χεῖρον; τί δὲ ἀθλιώτερον, ὅταν αὐτὸς ἑαυτῷ πανταχοῦ σκοπέλους κατασκευάζῃ, καὶ ὑφάλους, καὶ κρημνοὺς, καὶ φάραγγας, καὶ μυρία βάραθρα, σῶμα ἔχων ἓν, καὶ γαστρὶ δουλεύων μιᾷ; κἂν μὲν εἰς πολιτικάς τις ἐμβάλῃ σε λειτουργίας, δραπετεύεις, τὸ δαπανηρὸν δεδοικώς· σεαυτῷ δὲ μυρία κατασκευάζεις πασῶν ἐκείνων ἔργα χαλεπώτερα, καὶ οὐχὶ δαπανηροτέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφαλερωτέρας λειτουργίας τῷ μαμμωνᾷ τελούμενος, καὶ οὐ χρήματα μόνον τῷ πονηρῷ τούτῳ τυράννῳ, οὐδὲ πόνον σώματος, καὶ βάσανον ψυχῆς, καὶ ἀλγηδόνας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἰσφέρων τὸ σῶμα, ἵνα τί σοι γένηται πλέον, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ταύτης δουλείας. οὐχ ὁρᾷς τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπὶ τὰ μνήματα φερομένους, πῶς γυμνοὶ καὶ πάντων ἔρημοι πρὸς τοὺς τάφους ἐκείνους ἀπάγονται, οὐδὲν τῶν οἴκοθεν λαβεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἃ περιβάλλονται τῷ σκώληκι φέροντες; τούτους καθ' ἑκάστην σκόπει τὴν ἡμέραν, καὶ τάχα λωφήσει τὸ πάθος, εἰ μὴ κἀκεῖθεν μέλλεις ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνταφίων μαίνεσθαι μειζόνως. καὶ γὰρ χαλεπὸν τὸ πάθος, καὶ δεινὸν τὸ νόσημα. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ὑμῖν ἐκκλησίαν περὶ τούτου διαλεγόμεθα, καὶ συνεχῶς ἐπαντλοῦμεν ὑμῶν τὰς ἀκοὰς, ἵνα κἂν τῇ συνηθείᾳ δυνηθείη γενέσθαι τι πλέον. ἀλλὰ μὴ φιλονεικήσατε· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνης πολλὰς τοῦτο τὸ ποικίλον πάθος ἐπάγει τὰς τιμωρίας. κἂν γὰρ τοὺς διηνεκῶς δεδεμένους εἴπω, κἂν τὸν νόσῳ μακρᾷ προσηλωμένον, κἂν τὸν λιμῷ παλαίοντα, κἂν ὁντιναοῦν ἕτερον, οὐδένα δυνήσομαι δεῖξαι πάσχοντα τοιαῦτα, οἷα τοὺς χρημάτων ἐρῶντας. τί γὰρ γένοιτο χαλεπώτερον τοῦ παρὰ πάντων μισεῖσθαι; τοῦ πάντας μισεῖν; τοῦ πρὸς μηδένα ἡδέως ἔχειν; τοῦ μηδέποτε κορέννυσθαι; τοῦ διόλου διψῆν; τοῦ λιμῷ παλαίειν διηνεκεῖ, καὶ χαλεπωτέρῳ τοῦ παρὰ πᾶσι νενομισμένου; τοῦ λύπας ἔχειν καθημερινάς; τοῦ μηδέποτε νήφειν; τοῦ διαπαντὸς ἐν θορύβοις εἶναι καὶ ταραχαῖς; ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τούτων πλείονα οἱ πλεονέκται ὑφίστανται, ἐν μὲν τῷ κερδαίνειν, κἂν τὰ πάντων περιβάλωνται, οὐδεμιᾶς αἰσθανόμενοι ἡδονῆς, τῷ πλειόνων ἐφίεσθαι· ἐν δὲ τῷ ζημιοῦσθαι, κἂν ὀβολὸν ἀπολέσωσι, πάντων ἡγούμενοι χαλεπώτερα πεπονθέναι, καὶ αὐτῆς ἐκπεπτωκέναι τῆς ζωῆς. ποῖος οὖν ταῦτα παραστῆσαι δυνήσεται λόγος τὰ κακά; εἰ δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐννόησον τὰ μετὰ ταῦτα, τὴν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας, τὴν ὀδύνην τὴν ἀπὸ τῆς γεέννης, τὰ διηνεκῆ δεσμὰ, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὴν θλίψιν, τὴν στενοχωρίαν, τοὺς τοῦ πυρὸς ποταμοὺς, τὰς καμίνους τὰς μηδέποτε σβεννυμένας· καὶ ταῦτα ἅπαντα συναγαγὼν, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀντιστήσας ἡδονῇ, πρόρριζον ἀνάσπασον τουτὶ τὸ νόσημα, ἵνα τὸν ἀληθῆ πλοῦτον λαβὼν, καὶ τῆς χαλεπῆς ταύτης πενίας ἀπαλλαγεὶς, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχῃς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(ἴσ. ἑαυτῷ) (γ. περιστέλλονται) (γ. αἱ)

Λογ. ιδ. 12 ΑΡΑ ΟΥΝ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ ΕΣΜΕΝ οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. 13 Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.

ΔΕίξας ὅσον τὸ ἔπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ ὅτι Χριστὸν ἔνοικον ποιεῖ, καὶ ὅτι ζωοποιεῖ τὰ θνητὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν πτεροῖ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς εὐκολωτέραν ἐργάζεται, ἀναγκαίως λοιπὸν ἐπάγει τὴν παραίνεσιν λέγων, οὐκοῦν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν, ἐπιπληκτικώτερον δὲ πολλῷ καὶ δυνατώτερον, εἰπὼν, ὀφειλέται ἐσμὲν τῷ πνεύματι. τὸ γὰρ εἰπεῖν,

ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί, τοῦτο ἐδήλωσε. καὶ πανταχοῦ τοῦτο κατασκευάζει, δεικνὺς ὅ-
τι τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς γεγενημένα, οὐκ ὀφειλῆς ἦν, ἀλλὰ γυμνῆς χάριτος·
τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα γινόμενα, οὐκέτι φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφειλῆς. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ,
Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων, τοῦτο αἰνίττεται. καὶ ὅταν γράφῃ, Οὐκ ἐστὲ — α. Κορ. ζ. κγ.
5 ἑαυτῶν, ὃ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ. καὶ ἑτέρωθι δὲ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀναμιμνήσκει τούτων, οὕτω — β. Κορ. ε. ιδ.
λέγων, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων
ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι. τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων φη-
σίν, ὀφειλέται ἐσμέν. εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί, ἵνα μὴ τὰ λεγό-
μενα πάλιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς λάβοις φύσιν, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγε, τοῦ κατὰ σάρκα
10 ζῆν. καὶ γὰρ πολλὰ αὐτῇ ὀφείλομεν, τὸ τρέφειν αὐτήν, τὸ θάλπειν, τὸ ἀναπαύειν, τὸ θε-
ραπεύειν νοσοῦσαν, τὸ περιβάλλειν, καὶ μυρία ἕτερα λειτουργεῖν. ἵν' οὖν μὴ νομίσῃς ὅτι ταύ-
την ἀναιρεῖ τὴν διακονίαν, εἰπών, οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκί, ἑρμηνεύει αὐτὸ λέγων, τοῦ
κατὰ σάρκα ζῆν. ἐκείνην γὰρ ἀναιρῶ τὴν σπουδήν, φησι, τὴν ἐπὶ ἁμαρτίαν ἄγουσαν, ὡς τό
γε θεραπεύοντα αὐτὴν βούλομαι γίνεσθαι· ὅπερ καὶ προϊὼν ἐδήλωσεν. εἰπὼν γὰρ τῆς
15 σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, εἰς ἐπιθυμίας. ὃ δὴ καὶ ἐν- — Ρω. ιγ. ιδ.
ταῦθα παιδεύει λέγων, ὅτι θεραπευέσθω μέν (ὀφείλομεν γὰρ αὐτῇ τοῦτο) μὴ μέντοι κατὰ — γ. θεραπεύ-
σάρκα ζῶμεν· τουτέστι, μὴ ποιῶμεν αὐτὴν κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. ἕπεσθαι γὰρ — ωμεν·
αὐτὴν ἀναγκαῖον, οὐχ ἡγεῖσθαι, οὐδὲ αὐτὴν ῥυθμίζειν τὸν βίον τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοὺς
τοῦ πνεύματος δέχεσθαι νόμους. τοῦτο τοίνυν διορισάμενος, καὶ κατασκευάσας ὅτι ὀφειλέ-
20 ται ἐσμὲν τῷ πνεύματι, εἶτα δεικνὺς τίνων ὀφειλέται εὐεργεσιῶν, οὐ τὰ παρελθόντα λέγει
(ἐφ' ᾧ μάλιστα αὐτὸν ἔστιν ἐκπλαγῆναι τῆς συνέσεως) ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. καίτοιγε ἱκα-
νὰ ἦν κἀκεῖνα· ἀλλ' ὅμως οὐ τίθησιν αὐτὰ νῦν, οὐδὲ λέγει τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀφάτους ἐ-
κείνας, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἅπαξ ἡ δοθεῖσα εὐεργεσία, ὡς ἡ προσδοκω-
μένη καὶ μέλλουσα, ἐπάγεσθαι τοὺς πολλοὺς εἴωθε. καὶ τοῦτο προσθέμενος, πρότερον ἀπὸ
25 τῶν λυπηρῶν φοβεῖ καὶ τῶν κακῶν τῶν γινομένων ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, οὕτω λέγων, Εἰ δὲ
κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· τὸν θάνατον ἡμῖν αἰνιττόμενος ἐκεῖνον τὸν ἀθάνατον,
τὴν ἐν τῇ γεέννῃ κόλασιν καὶ τιμωρίαν. μᾶλλον δέ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τοῦτο, καὶ ἐν τῇ
ζωῇ ταύτῃ τέθνηκεν ὁ τοιοῦτος· ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῇ περὶ ταύτης διαλέξει σαφὲς ὑμῖν πε-
ποιήκαμεν. εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ
30 φύσεως διαλέγεται σωμάτων, ἀλλὰ περὶ πράξεων σαρκικῶν. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ δὲ πνεύματι τὴν φύ-
σιν τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε, ἀλλὰ τὰς πράξεις, καὶ οὐδὲ ταύτας πάσας, ἀλλὰ τὰς — γ. τῆς σαρκὸς
πονηράς. καὶ τοῦτο δῆλον ἐν τοῖς ἐξῆς· Εἰ γὰρ τοῦτο ποιήσετε, ζήσεσθε, φησι. καὶ πῶς ἔνι — γ. ἐκ τῶν
τοῦτο γενέσθαι, εἰ περὶ πασῶν ὁ λόγος ἦν αὐτῷ; καὶ γὰρ καὶ τὸ ὁρᾶν, καὶ τὸ ἀκούειν, καὶ τὸ φθέγγε-
σθαι, καὶ τὸ βαδίζειν, τοῦ σώματος πράξεις εἰσί. καὶ εἰ μέλλοιμεν αὐτὰς θανατοῦν, τοσοῦ-
35 τοι ἀφεξόμεθα τοῦ ζῆν, ὅτι καὶ ἀνδροφονίας δώσομεν δίκην. ποίας οὖν πράξεις φησὶ θα-
νατοῦν; τὰς ἐπὶ πονηρίαν κινουμένας, τὰς ἐπὶ κακίαν χωρούσας, ἃς οὐδὲ ἄλλως ἔστι θα-
νατῶσαι, ἢ διὰ πνεύματος. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀποκτείναντα, σεαυτὸν ἀνελεῖν ἐστιν· ὅπερ οὐ
θέμις· ταύτας δὲ διὰ πνεύματος μόνον. ἂν γὰρ τοῦτο παρῇ, πάντα τὰ κύματα καταστέλλεται,
καὶ τὰ πάθη κατέπληξε, καὶ οὐδὲν ἡμῶν κατεξανίσταται. εἶδες πῶς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἡ-
40 μᾶς, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, προτρέπει, καὶ δείκνυσιν ὀφειλέτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενη-
μένων μόνον; οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστί, φησι, τὸ κατόρθωμα τοῦ πνεύματος, ὅτι τῶν παρελθόντων
ἀφῆκεν ἡμᾶς ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀχειρώτους κατασκευάζει, καὶ ζωῆς
ἀξίους τῆς ἀθανάτου. εἶτα καὶ ἕτερον τίθησι μισθόν, ἐπάγων,

14 Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ.

Οὗτος γὰρ πάλιν πολλῷ τοῦ προτέρου μείζων ὁ στέφανος. Διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ', ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, δεικνὺς ὅτι οὕτω βούλεται αὐτὸ κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἡνίοχον τοῦ ζεύγους τῶν ἵππων. καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει ταῖς τοιαύταις ἡνίαις. οὐδὲ γὰρ ἐκείνην βούλεται αὐθεντεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῇ τοῦ πνεύματος ἔθηκε δυνάμει. ἵνα γὰρ μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λουτροῦ θαρρήσαντες, τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησὶν, ὅτι κἂν βάπτισμα λάβῃς, μὴ μέλλῃς δὲ πνεύματι μετὰ ταῦτα ἄγεσθαι, ἀπώλεσας τὴν δεδομένην ἀξίαν, καὶ τῆς υἱοθεσίας τὴν προεδρίαν. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅσοι πνεῦμα ἔλαβον, ἀλλ', ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται. τουτέστιν, ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον οὕτω πολιτεύονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἀξίωμα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν δεδομένον (Ἐγὼ γὰρ εἶπον, φησι, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· καὶ πάλιν, Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· καὶ, Πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν, Ὧν ἡ υἱοθεσία) κατασκευάζει λοιπὸν ὅσον τὸ μέσον ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά, φησιν, ἀλλ' οὐ τὰ πράγματα τὰ αὐτά. καὶ σαφῆ παρέχει τούτων ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθούντων, καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων, καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων * τὴν σύγκρισιν εἰσαγαγών. καὶ πρότερον δείκνυσι τίνα ἦν τὰ ἐκείνοις δεδομένα. τίνα οὖν ἦν ταῦτα; πνεῦμα δουλείας. διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων,

Ψαλμ. πα. ς.
Ησ. α. γ.
Ἐξοδ. δ. κϐ.
Ρωμ. θ. δ.

* ἵσιδαι

15 Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον. Εἶτα ἀφεὶς εἰπεῖν τὸ ἀντιδιαστελλόμενον τῇ δουλείᾳ, τουτέστι, πνεῦμα ἐλευθερίας, τὸ πολλῷ μεῖζον τέθεικε, τὸ τῆς υἱοθεσίας, δι' οὗ κἀκεῖνο συνήγαγεν, εἰπών, Ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δῆλον· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δουλείας τί ποτέ ἐστιν, ἄδηλον. οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. οὐδὲ γὰρ ἀσαφὲς μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄπορον τὸ εἰρημένον. πνεῦμα γὰρ οὐκ ἔλαβεν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος. τί οὖν ἐνταῦθά φησι; τὰ γράμματα οὕτως ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸν νόμον πνευματικὸν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τῆς πέτρας, καὶ τὸ μάννα. Πάντες γάρ, φησι, τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. καὶ τὴν πέτραν δὲ οὕτως ὀνομάζει λέγων, Ἔπινον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἦν πάντα τὰ τελούμενα, πνευματικὰ αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ πνεῦμα ἔλαβον οἱ μετέχοντες αὐτῶν τότε. καὶ πῶς τὰ γράμματα ἐκεῖνα δουλείας ἦν γράμματα; περιάγαγε πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τότε εἴσῃ καὶ τοῦτο σαφῶς. καὶ γὰρ αἱ τιμωρίαι παρὰ πόδας αὐτοῖς, καὶ ὁ μισθὸς εὐθέως εἵπετο σύμμετρός τε ὢν καὶ ὥσπερ σιτηρέσιόν τι καθημερινὸν διδόμενον οἰκέταις, καὶ πολὺς πανταχόθεν ὁ φόβος περὶ τῆς ὄψεως ἀκμάζων, καὶ περὶ τὰ σώματα οἱ καθαρμοὶ, καὶ μέχρι τῶν πράξεων ἡ ἐγκράτεια. παρὰ δὲ ἡμῖν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ λογισμὸς, καὶ συνειδὸς ἐκκαθαίρεται. οὐ γὰρ λέγει, μὴ φονεύσῃς μόνον, ἀλλὰ, μηδὲ ὀργισθῇς· οὐδὲ, μὴ μοιχεύσῃς, ἀλλὰ, μηδὲ ἴδῃς ἀκολάστως· ἵνα μηκέτι τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως τῆς παρούσης, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, τότε ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατορθούμενα ᾖ. οὐδὲ ἐπαγγέλλεται γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, ἀλλὰ τῷ μονογενεῖ συγκληρονόμον ποιεῖ, τῶν παρόντων ἡμᾶς διὰ πάντων ἀφιστάς, καὶ ἐκεῖνα μάλιστα ἐπαγγελλόμενος διδόναι, ἃ τοῖς γενομένοις υἱοῖς Θεοῦ πρέπει λαμβάνειν· αἰσθητὸν μὲν οὐδὲν, οὐδὲ σωματικὸν, πνευματικὰ δὲ ἅπαντα. ὥστε ἐκεῖνοι μὲν εἰ καὶ υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλ' ὡς δοῦλοι· ἡμεῖς δὲ ὡς ἐλεύθεροι γενόμενοι, τὴν υἱοθεσίαν ἐλάβομεν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀναμένομεν. κἀκείνοις μὲν δι' ἑτέρων διελέγετο, ἡμῖν δὲ δι' ἑαυτοῦ. κἀκεῖνοι δὲ φόβῳ τιμωρίας πάντα ἔπραττον ἀγόμενοι, οἱ δὲ πνευματικοὶ ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ· καὶ τοῦτο δηλοῦσι τῷ καὶ ὑπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα. ἐκεῖνοι ὡς μισθωτοὶ καὶ ἀγνώμονες, οὐδέποτε γοῦν διέλειπον γογγύζοντες· οὗτοι δὲ

α. Κορ. ι. γ.

γ. πτάγματα

Εἰς

εἰς θρησκείαν τοῦ παιδός. καὶ οἱ μὲν εὐεργετούμενοι ἐβλασφήμουν· ἡμεῖς δὲ κινδυνεύοντες εὐχαριστοῦμεν. κἂν κολασθῆναι δὲ ἁμαρτάνοντας δέῃ, καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορά. οὐ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι καταλευόμενοι, καὶ καιόμενοι, καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι παρὰ τῶν ἱερέων, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπιστρεφόμεθα, ἀλλὰ ἀρκεῖ τραπέζης ἐκβληθῆναι πατρικῆς, καὶ ἀπὸ ὄψεως ῥητὰς γενέσθαι ἡμέρας. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων, ῥήματος ἦν τιμὴ ἡ υἱοθεσία μόνον· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρᾶγμα ἠκολούθησεν, ὁ διὰ βαπτίσματος καθαρμός, ἡ τοῦ πνεύματος δόσις, ἡ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν χορηγία. καὶ τοιαῦτα δὲ ἕτερα πλείονά ἐστιν εἰπεῖν τὴν περὶ ἡμῶν ἐνδεικνύμενα εὐγένειαν, καὶ τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν. ἅπερ ἅπαντα διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ φόβου, καὶ τῆς υἱοθεσίας αἰνιξάμενος, καὶ ἑτέραν ποιεῖται ἀπόδειξιν τοῦ πνεῦμα υἱοθεσίας ἔχειν. ποίαν δὴ ταύτην; Ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ. Τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστὶν, ἴσασιν οἱ μύσται, καλῶς ἐπὶ τῆς εὐχῆς τῆς μυστικῆς τοῦτο πρῶτον κελευόμενοι τὸ ῥῆμα λέγειν. τί οὖν; οὐκ ἐκάλουν καὶ ἐκεῖνοι πατέρα, φησὶ, τὸν Θεόν; οὐκ ἀκούεις Μωϋσέως λέγοντος, Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες; οὐκ ἀκούεις τοῦ Μαλαχίου ὀνειδίζοντος καὶ λέγοντος, Ὅτι Θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς, καὶ εἷς πατήρ ἐστι πάντων ἡμῶν; ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα, καὶ πλείονα τούτων εἴρηται, οὐδαμοῦ τοῦτο εὑρίσκομεν οὐδένας καλοῦντας τὸ ῥῆμα τὸν Θεόν, οὐδὲ εὐχομένους οὕτως. ἡμεῖς δὲ ἅπαντες, καὶ ἱερεῖς, καὶ ἰδιῶται, ἄρχοντες, καὶ ἀρχόμενοι, οὕτως εὔχεσθαι ἐκελεύσθημεν. καὶ ταύτην πρώτην ἀφίεμεν φωνὴν, μετὰ τὰς θαυμαστὰς ὠδῖνας ἐκείνας, καὶ τὸν ξένον καὶ παράδοξον τῶν λοχευμάτων νόμον. ἄλλως δὲ, εἰ καὶ ἐκάλεσάν ποτε ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐξ οἰκείας διανοίας· οἱ δὲ ἐν τῇ χάριτι, ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας κινούμενοι. ὥσπερ γὰρ πνεῦμα σοφίας ἐστὶ καθ' ὃ σοφοὶ οἱ ἄσοφοι ἐγίνοντο, καὶ δηλοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς διδασκαλίας· καὶ πνεῦμα δυνάμεώς ἐστι καθ' ὃ οἱ ἀσθενεῖς νεκροὺς ἤγειραν, καὶ δαίμονας ἤλασαν, καὶ πνεῦμα χαρίσματος ἰαμάτων, καὶ πνεῦμα προφητείας, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν· οὕτω καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας. καὶ ὥσπερ ἴσμεν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, ἀφ' οὗ ὁ ἔχων αὐτὸ προλέγει τὰ μέλλοντα, οὐκ οἰκείᾳ φθεγγόμενος διανοίᾳ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος κινούμενος· οὕτω δὴ καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀφ' οὗ ὁ λαβὼν πατέρα καλεῖ τὸν Θεόν, ὑπὸ τοῦ πνεύματος κινούμενος. ὁ δὲ βουλόμενος δεῖξαι γνησιότητα, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων ἐχρήσατο γλώσσῃ. οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ὁ πατήρ, ἀλλ', ἀββᾶ ὁ πατήρ, ὅπερ τῶν παίδων μάλιστά ἐστι τῶν γνησίων πρὸς πατέρα ῥῆμα. εἰπὼν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας διαφορὰν, τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης, τὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, ἐπάγει καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς κατὰ τὴν υἱοθεσίαν ταύτην. ποίαν δὴ ταύτην;

16 Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, φησὶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ.

Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἰσχυρίζομαι μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας ἀφ' ἧς ἡ φωνὴ τίκτεται. τοῦ γὰρ πνεύματος ὑπαγορεύοντος, ταῦτα λέγομεν. ὅπερ ἀλλαχοῦ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, Ὅτι ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον ἀββᾶ ὁ πατήρ. τί δέ ἐστι, τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ; ὁ παράκλητος, φησὶ, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. οὐ γὰρ τοῦ χαρίσματός ἐστιν ἡ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν παρακλήτου. αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἔτι ἐδίδαξε διὰ τοῦ χαρίσματος οὕτω φθέγγεσθαι. ὅταν δὲ τὸ πνεῦμα μαρτυρῇ, ποία λοιπὸν ἀμφιβολία; εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἢ ἄγγελος, ἢ ἀρχάγγελος, ἢ ἄλλη τις τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑπισχνεῖτο, κἂν ἀμφιβάλλειν ἦν εἰκός τινας· τῆς δὲ ἀνωτάτω οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, καὶ δι' ὧν ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, μαρτυρούσης ἡμῖν, τίς ἂν ἀμφισβητήσειε λοιπὸν περὶ τῆς ἀξίας; οὐδὲ γὰρ βασιλέως χειροτονήσαντός τινα, καὶ ἀνακηρύττοντος τὴν τιμὴν παρὰ πᾶσι, τολμήσειεν ἄν τις τῶν ὑπηκόων ἀντειπεῖν.

17 Εἰ δὲ τέκνα, φησὶ, καὶ κληρονόμοι. Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν αὔξει τὴν δωρεάν; ἐπειδὴ γὰρ ἔνι καὶ τέκνα εἶναι, καὶ μὴ κληρονόμους γενέσθαι (οὐδὲ γὰρ πάντες κληρονόμοι

Marginalia: γ. παθήματος. γ. τῷ. — γ. εἷς ἐστι, καὶ πατὴρ πάντων — Δευτ. λβ. β. 18. — Μαλαχ. β. ι. — γ. γνησιώτατον. γ. πατέρας — Γαλ. δ. ς. — γ. πάντως ἅπαντες

κληρονόμοι καὶ παῖδες) ἐπάγει καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ κληρονόμοι. καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι μετὰ τοῦ μὴ τοιαύτην ἔχειν υἱοθεσίαν, καὶ τῆς κληρονομίας ἐξεβλήθησαν. Κακοὺς γὰρ κακῶς ἀπολέσει, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται γεωργοῖς ἑτέροις. καὶ περὶ τούτου δὲ ἔλεγεν, Ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται. ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ τούτου μεῖζον τίθησι. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι Θεοῦ κληρονόμοι· διὸ καὶ ἐπήγαγε, Κληρονόμοι μὲν Θεοῦ. Καὶ τὸ ἔτι πλέον, ὅτι οὐχ ἁπλῶς κληρονόμοι, ἀλλὰ καὶ Συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Ὁρᾷς πῶς φιλονεικεῖ ἐγγὺς ἡμᾶς ἀγαγεῖν τοῦ δεσπότου; ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα τὰ τέκνα κληρονόμοι, δείκνυσιν ὅτι ἡμεῖς καὶ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες κληρονόμοι, μεγάλων εἰσὶ κληρονόμοι πραγμάτων, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο ἔχομεν, κληρονόμοι ὄντες Θεοῦ. πάλιν ἐπειδὴ κληρονόμον μὲν εἶναι συμβαίνει Θεοῦ, οὐ πάντως δὲ τοῦ μονογενοῦς συγκληρονόμον, δείκνυσιν ἡμᾶς καὶ τοῦτο ἔχοντας. καὶ σκόπει σοφίαν. τὰ γὰρ λυπηρὰ συστείλας, ἡνίκα ἔλεγεν, εἰ πείσονται καὶ κατὰ σάρκα ζῶντες, οἷον, ὅτι μέλλουσιν ἀποθνήσκειν, ἐπειδὴ τῶν χρηστοτέρων ἥψατο, εἰς εὐρυχωρίαν πολλὴν ἐξάγει τὸν λόγον, ἐμπλατύνων αὐτὸν τῇ τῶν μισθῶν ἀνταποδόσει, καὶ ποικίλας καὶ μεγάλας δεικνὺς τὰς δωρεάς. εἰ γὰρ καὶ τὸ τέκνον εἶναι ἄφατος ἦν ἡ χάρις, ἐννόησον ἡλίκον τὸ, καὶ κληρονόμον. εἰ δὲ τοῦτο μέγα, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὸ συγκληρονόμον. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐ χάριτος μόνον ἐστὶν ἡ δωρεά, καὶ ποιῶν ὁμοῦ καὶ ἀξιόπιστα τὰ εἰρημένα, ἐπήγαγεν, Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς, φησιν, ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς χρηστοῖς τοῦτο ἔσται. ὁ γὰρ τοὺς οὐδὲν κατωρθωκότας τοσούτοις δωρησάμενος ἀγαθοῖς, ὅταν ἴδῃ καὶ πονήσαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται; δείξας τοίνυν ἀντίδοσιν οὖσαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα ἀξιόπιστον ᾖ τὸ λεγόμενον, καὶ μηδεὶς ἀμφιβάλλῃ, δείκνυσι πάλιν καὶ χάριτος δύναμιν ἔχον· τὸ μὲν, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἀμφιβάλλουσι πιστεύηται τὰ λεγόμενα, καὶ λαμβάνοντες μὴ αἰσχύνωνται ὡς ἀεὶ δωρεᾷ σωζόμενοι· τὸ δὲ, ἵνα μάθῃς ὅτι νικᾷ ταῖς ἀντιδόσεσι τοὺς πόνους ὁ Θεός. καίτοι τὸ μὲν ἐδήλωσεν εἰπών, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· τοῦτο δὲ, ἐπαγαγὼν καὶ προσθείς,

18 Ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις τὴν τῶν ἠθῶν διόρθωσιν ἀπαιτεῖ τὸν πνευματικόν, ἐν οἷς ἔλεγεν, οὐκ ὀφείλετε κατὰ σάρκα ζῆν, οἷον, ἵνα ἐπιθυμίας, ἵνα ὀργῆς, ἵνα χρημάτων, ἵνα κενοδοξίας, ἵνα βασκανίας περιγίνηται ὁ τοιοῦτος· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ τῆς δωρεᾶς αὐτὸν ἀνέμνησεν ἁπάσης, τῆς δοθείσης, τῆς μελλούσης, καὶ ἐπῆρε καὶ ὕψωσε ταῖς ἐλπίσι, καὶ ἐγγὺς ἔστησε τοῦ Χριστοῦ, καὶ συγκληρονόμον ἀπέφηνε τοῦ μονογενοῦς, θαῤῥῶν αὐτὸν ἐξάγει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς κινδύνους. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσον τὸ ἐν ἡμῖν πάθη περιγενέσθαι, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐκείνους ὑπενεγκεῖν, τὰς μάστιγας, τὸν λιμόν, τὰς λεηλασίας, τὰ δεσμά, τὰς ἀλύσεις, τὰς ἀπαγωγάς. πολὺ γὰρ ταῦτα δεῖται γενναιοτέρας ψυχῆς, καὶ νεανικωτέρας. καὶ ὅρα πῶς ὁμοῦ καταστέλλει, καὶ ἐπαίρει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. ὅταν γὰρ δείξῃ μείζονα τὰ ἔπαθλα τῶν πόνων, καὶ προτρέπει μειζόνως, καὶ οὐκ ἀφίησι μέγα φρονεῖν, ἅτε νικωμένους τῇ τῶν στεφάνων ἀντιδόσει. καὶ ἀλλαχοῦ μέν φησι, Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται. πρὸς γὰρ φιλοσοφωτέρους ἦν ὁ λόγος αὐτῷ· ἐνταῦθα δὲ κοῦφα μὲν αὐτὰ οὐκ ἀφίησιν εἶναι· παραμυθεῖται δὲ αὐτὰ τῇ τῶν μελλόντων ἀντιδόσει, λέγων, Λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ. καὶ οὐκ εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἄνεσιν, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν. ὅπου μὲν γὰρ ἄνεσις, οὐ πάντως καὶ δόξα· ὅπου δὲ δόξα, πάντως καὶ ἄνεσις. εἶτα, ἐπειδὴ μέλλουσαν αὐτὴν εἶπε, δείκνυσιν αὐτὴν ἤδη οὖσαν. οὐ γὰρ εἶπε,

Margin: Ματθ. κα. μα. — Ματθ. η. ια. — β. Κορ. δ. ιζ. — κ. ἐκβληθ. — κ. ἀνταπόδοσιν — κ. δεικνὺς — κ. παθῶν — κ. ἐνεγκεῖν — κ. ἐπαγωγάς

εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, ἀλλὰ, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι, ὡς καὶ νῦν οὖσαν μὲν, κρυπτομένην δέ. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγεν, Ὅτι ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. (Κολ. γ. γ.) θάῤῥει τοίνυν ὑπὲρ αὐτῆς· παρεσκεύασται γὰρ ἤδη τοῖς ἀναμένουσι πόνοις. εἰ δὲ τὸ μέλλειν σε λυπεῖ, αὐτὸ μὲν οὖν εὐφραινέτω σε τοῦτο. τῷ γὰρ μεγάλη τις εἶναι, καὶ ἄφραστος, καὶ τὴν παροῦσαν ὑπερβαίνειν κατάστασιν, ἐκεῖ ταμιεύεται. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τέθεικε τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, ἀλλ' ἵνα δείξῃ οὐχὶ ποιότητι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποσότητι νικῶσαν ἐκείνην. ταῦτα μὲν γὰρ οἷα ἂν εἴη τὰ παθήματα, τῷ παρόντι συγκεκλήρωται βίῳ· τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἀθανάτους παρεκτείνεται αἰῶνας. ἅπερ ἐπειδὴ κατὰ μέρος ἡμῖν εἰπεῖν οὐκ εἶχεν, οὐδὲ παραστῆσαι λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μάλιστα δοκοῦντος εἶναι παρ' ἡμῖν ἐπεράστου, τῆς δόξης, αὐτὰ ὠνόμασεν. ἡ γὰρ κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ κεφάλαιον, τοῦτο εἶναι δοκεῖ. ἐπαίρων δὲ καὶ ἑτέρως τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως ἐξογκοῖ τὸν λόγον, δύο κατασκευάζων διὰ τῶν λεχθήσεσθαι μελλόντων, καὶ ὑπεροψίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων· καὶ τρίτον μετὰ τούτων, μᾶλλον δὲ πρῶτον, τὸ δεῖξαι πῶς περισπούδαστον τῷ Θεῷ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστὶ, καὶ ἐν ὅσῃ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἄγει τιμῇ. μετὰ δὲ τούτων, καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων ἅπαντα δόγματα περὶ τοῦ κόσμου τούτου συντεθέντα αὐτοῖς, ὥσπερ ἀράχνην τινὰ καὶ παίδων ἀθύρματα, ἐνὶ τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. ἀλλ' ἵνα σαφέστερα ταῦτα γένηται, αὐτῆς τῆς ἀποστολικῆς ἐπακούσωμεν ῥήσεως.

19 Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, φησι, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται.

20 Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. Ὃ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ κτίσις αὕτη σφόδρα ὠδίνει, ταῦτα ἀναμένουσα καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ εἰρήκαμεν νῦν. ἀποκαραδοκία γὰρ ἡ σφοδρὰ προσδοκία ἐστίν. ὥστε δὲ ἐμφατικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον. ἅπερ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσιν, ποταμοὺς κροτοῦντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἀλλομένους, καὶ τὰ ὄρη σκιρτῶντα· οὐχ ἵνα ταῦτα ἔμψυχα εἶναι νομίσωμεν, οὐδ' ἵνα λογισμόν τινα δῶμεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναισθήτων αὐτῶν καθικνουμένην. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλάκις, εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον θρηνοῦσαν, καὶ οἶνον, καὶ ὄρη, καὶ τὰ φατνώματα ὀλολύζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐννοήσωμεν. τούτους δὴ καὶ ὁ ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καί φησι στενάζειν αὐτὴν καὶ ὠδίνειν· οὐκ ἐπειδὴ στεναγμοῦ τινος ἤκουσεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα. τί ἐστι, τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη; φθαρτὴ γέγονε. τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; διὰ σὲ τὸν ἄνθρωπον. ἐπειδὴ γὰρ σῶμα ἔλαβες θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατάραν ἐδέξατο καὶ ἀκάνθας ἤνεγκε καὶ τριβόλους. (Γεν. γ. ιη.) ὅτι δὲ καὶ οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ὕστερον μεταστήσεται, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος, Κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. (Ψαλμ. ρα. κϛ.) καὶ ὁ Ἡσαΐας δὲ ταῦτα (χ. τοιαῦτα) ἐμφαίνων ἔλεγεν, Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη (χ. ‑ρωθήσεται), ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν, ὥσπερ ταῦτα, ἀπολοῦνται. (Ησ. να. ϛ.) εἶδες πῶς ἐδούλευσε τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις, καὶ πῶς ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῆς φθορᾶς; ὁ μὲν γάρ φησιν, ὡς ἱμάτιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· ὁ δὲ Ἡσαΐας, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν, ὥσπερ ταῦτα, ἀπολοῦνται, οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειάν φησιν. οὐδὲ γὰρ

οἱ

οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, τουτέστιν, οἱ ἄνθρωποι, τοιαύτην ἀποστήσονται, ἀλλὰ τὴν παρεσκευασμένην, καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μεταστήσονται), ὥσπερ οὖν καὶ ἡ κτίσις. ἅπερ ἅπαντα διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὡς ταῦτα, προεδήλωσεν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος προϊὼν φησί. πῶς μέντοι περὶ τῆς δουλείας αὐτῆς διαλέγεται, καὶ δείκνυσι τίνος ἕνεκεν τοιαύτη γέγονε, καὶ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς τίθησι. τί οὖν; ἐπηρεάσαι δι' ἕτερον ταῦτα παθοῦσα; οὐδαμῶς· καὶ γὰρ δι' ἐμὲ γέγονεν. ἡ τοίνυν δι' ἐμὲ γινομένη, πῶς ἂν ἀδικοῖτο εἰς ἐμὴν διόρθωσιν ταῦτα πάσχουσα; ἄλλως δὲ, τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων δεῖ. ἀλλ' ὁ Παῦλος ἐπειδὴ αὐτὴν ἐπροσωποποίησεν, οὐδενὶ κέχρηται τούτων ὧν εἶπον, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ, τὸν ἀκροατὴν ἐκ περιουσίας παραμυθήσασθαι σπεύδων. ποίῳ δὴ τούτῳ; τί λέγεις, φησί; κακῶς ἔπαθε διὰ σὲ καὶ φθαρτὴ γέγονεν; ἀλλ' οὐδὲν ἠδίκηται. καὶ γὰρ ἄφθαρτος ἔσται διὰ σὲ πάλιν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, ἐπ' ἐλπίδι. ὅταν δὲ λέγῃ, οὐχ ἑκοῦσα ὑπετάγη, οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης οὖσαν δείξῃ, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐκ ἐκείνης κατόρθωμα. τοῦτο εἰπὲ δὴ, καὶ ποίᾳ ἐλπίδι.

Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται. Τί ἐστι καὶ αὐτή; οὐχὶ σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὃ σοῦ ἐστι καταδεέστερον, καὶ ὃ οὐ μετέχει λογισμοῦ οὐδὲ αἰσθήσεως, καὶ τοῦτο σοι κοινωνήσει τῶν ἀγαθῶν. Ἐλευθερωθήσεται γὰρ, φησιν, ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· Τουτέστιν, οὐκέτι ἔσται φθαρτὴ, ἀλλὰ ἀκολουθήσει τῇ τοῦ σώματος εὐμορφίᾳ τοῦ σοῦ. ὥσπερ γὰρ γενομένου φθαρτοῦ, γέγονε φθαρτὴ καὶ αὐτή· οὕτως ἀφθάρτου καταστάντος, καὶ αὐτὴ ἀκολουθήσει, καὶ ἕψεται πάλιν. ὅπερ οὖν καὶ δεικνὺς ἐπήγαγεν, Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· Τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθερίαν. καθάπερ γὰρ τιθηνὸς παιδίον τρέφουσα βασιλικὸν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου γινομένου τῆς πατρικῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν· οὕτω καὶ ἡ κτίσις, φησίν. ὁρᾷς τὸν ἄνθρωπον πανταχοῦ προηγούμενον, καὶ δι' αὐτὸν ἅπαντα γινόμενα; εἶδες πῶς παραμυθεῖται τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν; τί γὰρ ἀλγεῖς, φησιν, ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς; σὺ διὰ σεαυτὸν πάσχεις, ἡ κτίσις διὰ σέ. οὐ παραμυθεῖται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξιόπιστα δείκνυσι τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις ἐλπίζει διὰ σὲ πάντα γινομένη, πολλῷ μᾶλλον σὺ, δι' ὃν ἡ κτίσις ἀπολαύειν μέλλει τῶν ἀγαθῶν πάντων ἐκείνων. οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι, τοῦ υἱοῦ μέλλοντος ἐπ' ἀξιώματος φαίνεσθαι, καὶ τοὺς δούλους λαμπροτέραν ἐνδύουσι στολὴν εἰς τὴν τοῦ παιδὸς δόξαν. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Θεὸς τὴν κτίσιν ἀφθαρσίαν περιβάλλει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων.

22 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει, καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.

Εἶδες πῶς ἐντρέπει τὸν ἀκροατὴν, μονονουχὶ λέγων, μὴ γένῃ τῆς κτίσεως χείρων, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρήσῃς; οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ καὶ στενάζειν ἐπὶ τῇ μελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. εἰ γὰρ ἡ κτίσις τοῦτο ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλόν σε δίκαιον τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι τὸν λόγῳ τετιμημένον. ἀλλ' οὔπω τοῦτο μέγα εἰς ἐντροπήν· διόπερ ἐπήγαγεν,

23 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν. Τουτέστι, τῶν μελλόντων ἤδη γευσάμενοι. καὶ γὰρ σφόδρα λίθινός τις ᾖ, ἱκανὰ τὰ δοθέντα ἤδη διαναστῆσαί τε αὐτὸν, καὶ τῶν παρόντων ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα πτερῶσαι διπλῇ· καὶ τῷ μεγάλα εἶναι τὰ διδόμενα, καὶ τῷ τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ἀπαρχὴν εἶναι. εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὡς δι' αὐτῆς καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἁγιασμοῦ, τοὺς δὲ τότε, καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ νεκροὺς ἐγείρειν διὰ σκιᾶς καὶ ἱματίων· ἐννόησον τὸ ὅλον ἡλίκον. καὶ εἰ ἡ κτίσις, ἡ νοῦ καὶ λόγων ἐστερημένη, οὐδὲν τούτων εἰδυῖα στενάζει· πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. εἶτα ἵνα μὴ δῷ τοῖς αἱρετικοῖς λαβὴν, καὶ

δόξῃ

γρ. ὥσπερ — γρ. σου — γρ. -νον ἐκείνη πιαίνει — γρ. ἴδε — γρ. ἀξιώματι — γρ. ἀφθαρσίαν περιβάλλει — ἴσ. μελλούσῃ — γρ. πάντ

δόξῃ τὰ παρόντα διαβάλλειν, στενάζομεν, φησὶν, οὐ τῶν παρόντων κατηγοροῦντες, ἀλλὰ τῶν
μειζόνων ἐφιέμενοι. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, Υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι. Τί
λέγεις, εἰπέ μοι; ἄνω καὶ κάτω συνεχῶς ἔστρεφες, καὶ ἐβόας λέγων, ὅτι ἤδη γεγόναμεν υἱοὶ, καὶ
νῦν ἐν ἐλπίδι τίθης τοῦτο τὸ ἀγαθὸν, γράφων ὅτι ἐκδέχεσθαι αὐτὴν δεῖ; τοῦτο τοίνυν διορ-
5 θούμενος τῇ ἐπαγωγῇ, λέγει· Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν· Τουτέστι,
τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν. νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀδήλῳ τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς.
πολλοὶ γὰρ ὄντες υἱοὶ, γεγόνασι κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. ἂν δὲ μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν
ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ δωρεὰ, καὶ σαφεστέρα, καὶ μείζων, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ
τῆς ἁμαρτίας δεδοικυῖα μεταβολήν. τότε οὖν βεβαία ἔσται ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν
10 ἀπαλλαγῇ θανάτου, καὶ τῶν μυρίων παθῶν. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπολύτρωσις, οὐχ ἁπλῶς λύ-
τρωσις, ἀλλ' ὥστε μηκέτι πάλιν ὑποστρέψαι ἐπὶ τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν. ἵνα γὰρ
μὴ ἀπορῇς δόξαν ἀκούων συνεχῶς, καὶ μηδὲν σαφῶς ἐπιστάμενος, ἐκ μέρους ὑπανοίγει
τὰ μέλλοντα, τὸ σῶμά σοι μεταβάλλων, καὶ τὴν κτίσιν αὐτῷ συμμεταβάλλων ἅπασαν. ὃ καὶ
ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἐδήλωσεν εἰπὼν, Ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν
15 εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ ἑτέρωθι πάλιν γράφων ἔλε-
γεν, Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος,
κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. δεικνὺς δὲ ὅτι μετὰ τῆς φθορᾶς τοῦ σώματος καὶ ἡ τῶν βι-
ωτικῶν πραγμάτων κατάστασις οἰχήσεται, ἔγραφε πάλιν ἀλλαχοῦ, Παράγει γὰρ τὸ
σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. 24 Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν, φησίν.

20 Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ τῶν μελλόντων ἐνδιέτριψεν ὑποσχέσει, ἐδόκει δὲ τοῦτο λυπεῖν τὸν
ἀσθενέστερον ἀκροατὴν, εἴγε ἐν ἐλπίσι τὰ ἀγαθὰ, πρότερον κατασκευάσας, ὅτι τῶν πα-
ρόντων καὶ ὁρωμένων ἐστὶ σαφέστερα, καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἤδη δεδομένων δωρεῶν δια-
λεχθεὶς, καὶ δείξας ὅτι καὶ ἀπαρχὴν ἐκείνων ἐλάβομεν τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦ-
θα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προδῶμεν τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως, φησί· τῇ γὰρ ἐλ-
25 πίδι ἐσώθημεν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ δεῖ πάντα ἐνταῦθα ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν.
τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν τῷ Θεῷ τὸ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγει-
λαμένῳ, καὶ διὰ ταύτης μόνον ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. ἂν τοίνυν αὐτὴν ἀπολέσωμεν, τὸ πᾶν
τῆς ἡμετέρας εἰσφορᾶς ἀπωλέσαμεν. ἐρωτῶ γάρ σε, φησὶν, οὐχὶ μυρίων ὑπεύθυνος
ἦς κακῶν; οὐχὶ ἀπεγνωσμένος; οὐχὶ ἀποφάσει ὑποκείμενος; οὐχὶ πάντες ἠπόρουν περὶ τῆς
30 σωτηρίας τῆς σῆς; τί οὖν σε ἔσωσε; τὸ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίσαι μόνον, καὶ πιστεῦσαι αὐτῷ περὶ
ὧν ἐπηγγείλατο καὶ ἔδωκε, καὶ πλέον οὐδὲν εἶχες εἰσενεγκεῖν. εἰ τοίνυν αὕτη σε ἔσωσε, ταύ-
την κάτεχε καὶ νῦν. ἡ γὰρ τοσαῦτά σοι παρασχοῦσα ἀγαθὰ, εὔδηλον ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν
μελλόντων σε ψεύσεται. ὅπου γὰρ νεκρὸν λαβοῦσα, καὶ ἀπολωλότα, καὶ αἰχμάλωτον, καὶ ἐχ-
θρὸν, φίλον ἐποίησε, καὶ υἱὸν, καὶ ἐλεύθερον, καὶ δίκαιον, καὶ συγκληρονόμον, καὶ τοσαῦτα παρέσχεν,
35 ὅσα μηδὲ προσεδόκησέ τις ποτέ· πῶς μετὰ τὴν τοσαύτην φιλοτιμίαν τε καὶ οἰκείωσιν οὐ
προστήσεταί σε ἐν τοῖς ἑξῆς; μὴ τοίνυν μοι λέγε, πάλιν ἐλπίδες, πάλιν προσδοκίαι, πάλιν
πίστις. οὕτω γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐσώθης, καὶ ταύτην τὴν προῖκα εἰσήνεγκας τῷ νυμφίῳ μό-
νην. κάτεχε τοίνυν αὐτὴν καὶ διατήρει. ἂν γὰρ ἐνταῦθα πάντα ἀπαιτῇς, ἀπώλεσας σοῦ
τὸ κατόρθωμα, δι' οὗ λαμπρὸς ἐγένου. διὸ ἐπάγει λέγων, Ἐλπὶς δὲ βλεπομένη,
40 οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει;

25 Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

Τουτέστιν, εἰ πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, τίς χρεία ἐλπίδος; τί οὖν ἐστιν ἡ ἐλπίς;
τὸ τοῖς μέλλουσι θαῤῥεῖν. τί γὰρ μέγα αἰτεῖ παρὰ σοῦ ὁ Θεὸς, αὐτὸς ὁλόκληρα οἴκοθεν δι-
δοὺς τὰ ἀγαθά; ἓν αἰτεῖ παρὰ σοῦ μόνον, ἐλπίδα, ἵνα ἔχῃς τι καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν

σω

χ. γεγόνασιν

χ. ἐπι παρα- νοίγει τὰ

Φιλιπ. γ. κα.

α. Κορ. ιε. νδ.

α. Κορ. ζ. λα.

χ. ψεύδεται.

τὴν σωτηρίαν. ὅπερ οὖν καὶ αἰνιττόμενος ἐπήγαγεν, εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. ὥσπερ γὰρ τοὺς ποιοῦντας καὶ ταλαιπωροῦντας καὶ μυρία κάμνοντας, οὕτω καὶ τοὺς ἐλπίζοντας ὁ Θεὸς στεφανοῖ. τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα, ἱδρώτων ἐστὶν ὄνομα, καὶ καρτερίας πολλῆς. ἀλλ' ὅμως ἐχαρίσατο καὶ τοῦτο τῷ ἐλπίζοντι, ἵνα παραμυθήσηται τὴν ἀποκαμοῦσαν ψυχήν. εἶτα δεικνὺς ὅτι πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο πολλῆς ἀπο- 5 λαύομεν βοηθείας, ἐπάγει,

26 Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν.

Τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ σόν, τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ τῆς τοῦ πνεύματος χορηγίας, εἰς τε τὴν ἐλπίδα σε ἀλείφοντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τοὺς πόνους σοι κουφίζοντος. εἶτα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πόνοις οὐ μόνον καὶ τοῖς κινδύνοις παρέστηκεν αὕτη ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς 10 εὐκολωτάτοις δοκοῦσιν εἶναι συμπαρατάττεται, καὶ πανταχοῦ τὴν παρ' ἑαυτῆς εἰσφέρει συμμαχίαν, ἐπήγαγε λέγων, Τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν.

Ταῦτα δὲ ἔλεγε, τήν τε πολλὴν τοῦ πνεύματος πρόνοιαν ἐμφαίνων τὴν περὶ ἡμᾶς, καὶ παιδεύων αὐτούς, μὴ πάντως ἐκεῖνα νομίζειν εἶναι συμφέροντα, ἃ τοῖς λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρωπίνοις. ἐπειδὴ γὰρ ἦν εἰκὸς αὐτοὺς μαστιζομένους, ἐλαυνομένους, μυρία πά- 15 σχοντας δεινά, ἄνεσιν ζητεῖν, καὶ νομίζειν αὐτοῖς λυσιτελεῖν καὶ ταύτην αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, λέγει, μὴ πάντως τὰ δοκοῦντα ὑμῖν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα καὶ εἶναι νομίζετε. καὶ γὰρ εἰς τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμεθα βοηθείας. οὕτως ἐστὶν ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐδέν. διὸ καὶ ἔλεγε, τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. ἵνα γὰρ μηκέτι ὁ μαθητὴς αἰσχύνηται τὴν ἄγνοιαν, ἔδειξε καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντας. οὐ γὰρ 20 εἶπεν, οὐκ οἴδατε, ἀλλ', οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὅτι οὐ μετριάζων ταῦτα ἔλεγεν, ἐδήλωσε δι' ἑτέρων. καὶ γὰρ ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ, τὴν Ῥώμην ἰδεῖν ἐδεῖτο· καὶ οὐχ ὅτε ἐδεῖτο, τότε ἐπέτυχε. καὶ ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος τοῦ δεδομένου αὐτῷ ἐν τῇ σαρκί, τουτέστι, τῶν κινδύνων, πολλάκις παρεκάλεσε, καὶ ὁλοσχερῶς ἀπέτυχε· καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ ὑπὲρ τοῦ τὴν Παλαιστίνην ἰδεῖν δεόμενος, καὶ ὁ Ἱερεμίας ὑπὲρ Ἰουδαίων ἱκετεύων, καὶ ὁ Ἀβραὰμ 25 ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἐντυγχάνων. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον διὰ τὸ πολλὰ τῶν τότε γινομένων θαυμάτων πεπαῦσθαι νῦν. διόπερ ἀναγκαῖον διδάξαι ὑμᾶς τὴν τότε κατάστασιν, καὶ οὕτω σαφέστερος λοιπὸν ἔσται ὁ λόγος. τίς οὖν ἡ τότε κατάστασις ἦν; διάφορα πᾶσι τοῖς τότε βαπτιζομένοις ἐδίδου χαρίσματα ὁ Θεός, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο. πνεύματα γὰρ 30 προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, φησί. καὶ ὁ μὲν, εἶχε προφητείας χάρισμα, καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα. ὁ δὲ σοφίας, καὶ ἐδίδασκε τοὺς πολλούς. ὁ δὲ ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας. ὁ δὲ δυνάμεων, καὶ ἤγειρε τοὺς νεκρούς. ὁ δὲ γλωσσῶν, καὶ διαφόροις ἐλάλει φωναῖς. μετὰ δὲ τούτων ἁπάντων ἦν καὶ εὐχῆς χάρισμα, ὃ καὶ αὐτό, πνεῦμα ἐλέγετο. καὶ ὁ τοῦτο ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ηὔχετο. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμῖν 35 ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν, ἤρχετο χάρισμα εὐχῆς εἰς ἕνα τινὰ τῶν τότε, καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης αὐτός τε ὑπὲρ ἁπάντων ᾔτει, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε. πνεῦμα τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖ τό τε χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ χάρισμα, καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ, καὶ στενάζουσαν. ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἑστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως, μετὰ πολλῶν τῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ 40 διάνοιαν τῷ Θεῷ προσπίπτων, τὰ συμφέροντα πᾶσιν αἰτεῖ. οὗ καὶ νῦν σύμβολόν ἐστιν ὁ διάκονος, τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου ἀναφέρων εὐχάς. τοῦτο τοίνυν δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις.

27 Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας. Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ παρακλήτου ὁ λόγος, ἀλλὰ

Margin notes: κ. σοι (l. 10); κ. πνεύματι (l. 18); Ῥωμ. α. κ. / β. Κορ. ιϛ. η. (l. 22–23); α. Κορ. ιδ. (l. 30); κ. πνεῦμα (l. 30)

λέγει περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς; ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἔδει εἰπεῖν, ὁ δὲ ἐρευνῶν τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ ἀνθρώπου ὁ λόγος πνευματικοῦ, καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, ἐπήγαγεν, Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, τουτέστι, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ. Ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.

5 Οὐ γὰρ ἀγνοοῦντα, φησὶ, διδάσκει τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὔχεσθαι ταῦτα ἃ χρὴ, καὶ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κατὰ Θεόν. ὥστε καὶ παρακλήσεως ἕνεκεν ἐγίνετο τοῦτο τῶν προσιόντων, καὶ διδασκαλίας ἀρίστης. καὶ γὰρ ὁ παρέχων καὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὰ μυρία διδοὺς ἀγαθὰ, ὁ παράκλητος ἦν. ταῦτα γὰρ πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. καὶ τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως ἕνεκεν

10 τοῦτο γέγονε, καὶ τοῦ δειχθῆναι τοῦ πνεύματος τὴν ἀγάπην, ὅτι μέχρι τοσούτου συγκαταβαίνει. ὅθεν καὶ τὸ ἀκούεσθαι ἐγίνετο τῷ εὐχομένῳ, διὰ τὸ κατὰ Θεὸν γίνεσθαι τὴν εὐχήν.

ΗΘΙΚΟΝ

Ὁρᾷς δι' ὅσων αὐτοὺς παιδεύει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τὴν γινομένην εἰς αὐτούς; τί γὰρ οὐκ ἐποίησε δι' ἡμᾶς ὁ Θεός; φθαρτὸν τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς, καὶ ἄφθαρτον ἐ-

15 ποίησε δι' ἡμᾶς. κακωθῆναι τοὺς προφήτας συνεχώρησε δι' ἡμᾶς, εἰς αἰχμαλωσίαν ἔπεμψε δι' ἡμᾶς, εἰς κάμινον ἀφῆκεν ἐμπεσεῖν δι' ἡμᾶς, τὰ μυρία ὑπομεῖναι κακά. καὶ προφήτας δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ ἀποστόλους δι' ἡμᾶς. τὸν μονογενῆ δι' ἡμᾶς ἐξέδωκε, τὸν διάβολον δι' ἡμᾶς κολάζει, ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ. ὠνειδίσθη δι' ἡμᾶς· Οἱ ὀνειδισμοὶ γάρ, φησι, τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα ἀφιστα-

20 μένους ἡμᾶς οὐκ ἀφίησιν, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ πάλιν, καὶ ἑτέρους παρασκευάζει παρακαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἡμῖν χαρίσηται. ὅπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως γέγονε. καὶ γὰρ ἐκείνῳ φησὶν, Ἄφες με, καὶ ἐξαλείψω αὐτοὺς, ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ἱκετηρίαν. καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ποιεῖ. διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα εὐχῆς ἐδίδου. ἐποίει δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς παρακλήσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μὴ ἁπλῶς σωζόμενοι, φαυλότεροι καταστῶμεν. διά τοι

25 τοῦτο πολλάκις διὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν δεῖνα, καὶ τὸν δεῖνά φησιν αὐτοῖς καταλλάττεσθαι, τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζων πάλιν, ἵνα καὶ χρῆμα ἐπιτεθῇ τῇ καταλλαγῇ. καίτοι μειζόνως ἂν αὐτὸς ἐφάνη φιλάνθρωπος, εἰ μὴ διὰ τὸν δεῖνα, καὶ τὸν δεῖνα, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν ἔλεγεν αὐτοῖς ἀφεῖναι τὴν ὀργήν. ἀλλ' οὐχ οὕτω τοῦτο ἐσπούδακεν, ὡς τὸ τοῖς σωζομένοις μὴ γενέσθαι ῥᾳθυμίας ἀφορμὴν τὴν τῆς καταλλαγῆς ὑπόθεσιν. διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἱερεμίᾳ ἔλεγε,

30 Μὴ ἀξίου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου, οὐχὶ παῦσαι αὐτὸν θέλων ἀξιοῦντα (πολὺ γὰρ ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας) ἀλλ' ἐκείνους φοβῆσαι. ὅπερ εἰδὼς καὶ ὁ προφήτης συνιδὼν, οὐκ ἐπαύσατο ἀξιῶν. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀποστῆσαι αὐτὸν θέλων, ἀλλ' ἐντρέψαι, ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί φησιν· ἢ οὐχ ὁρᾷς τί αὐτοὶ ποιοῦσι; καὶ πρὸς τὴν πόλιν δὲ ὅταν λέγῃ, Ἐὰν ἀποπλύνῃ νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐ-

35 ναντίον μου, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλῃ, λέγει, ἀλλ' ἵνα εἰς μετάνοιαν διαναστήσῃ. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἀδιορίστως εἰπὼν τὴν ἀπόφασιν, καὶ μὴ ὑποτείνας χρηστὰς ἐλπίδας, μᾶλλον ἐφόβησε, καὶ εἰς μετάνοιαν ἤγαγεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ἐκείνους τε διεγείρων, καὶ τὸν προφήτην αἰδεσιμώτερον κατασκευάζων, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοῦ ἀκούσωσιν. εἶτα ἐπειδὴ ἔμενον ἀνίατα νοσοῦντες, καὶ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπενεχθέντων ἐσωφρονίσθησαν, τὸν

40 μὲν προφήτην, παραινεῖ μένειν αὐτόθι. ὡς δὲ οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ηὐτομόλουν εἰς Αἴγυπτον, τοῦτο μὲν συνεχώρησεν, αἰτεῖ δὲ παρ' αὐτῶν τὸ μὴ μετ' Αἰγύπτου καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν αὐτομολῆσαι. ὡς δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπείσθησαν, συμπέμπει τὸν προφήτην αὐτοῖς, ὥστε μὴ τέλεον ἐξοκεῖλαι λοιπόν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἠκολούθησαν αὐτῷ καλοῦντι, αὐτὸς αὐτοῖς ἕπεται λοιπὸν διορθούμενος, καὶ κωλύων προσωτέρω φέρεσθαι τῆς κακίας, καθάπερ πατὴρ φιλό-

Marginal notes: χ. ἔδωκε, · Ψαλμ. ξη. ι' · Ἐξοδ. λβ. ι' · χ. ποιεῖ · χ. καύχημα · κ. ὅτι · Ἱερ. ια. ιδ' · Ἱερ. β. ι. καὶ κβ' · χ. ἦν

στοργὸς παιδίῳ δυσκόλως ἔχοντι πρὸς ἅπαντα, πανταχοῦ συμπαράγων καὶ συμπαρακο-
λουθῶν. διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εἰς Αἴγυπτον μόνον τὸν Ἱερεμίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὸν
Ἰεζεκιὴλ ἔπεμπεν, οἱ δὲ οὐκ ἀντέλεγον. ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην εἶδον σφόδρα
αὐτοὺς φιλοῦντα, καὶ αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦντες διετέλουν· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν ἀρχῇ δοῦλος εὐ-
γνώμων ἐλεήσειεν, ὁρῶν τὸν πατέρα θρηνοῦντα ὑπὸ αὐτοῦ καὶ κοπτόμενον. τί γὰρ οὐκ ἔ-
παθον δι' αὐτούς; ἐπρίζοντο, ἠλαύνοντο, ὠνειδίζοντο, ἐλιθάζοντο, μυρία ἔπαθον δεινά· καὶ
μετὰ ταῦτα ἅπαντα, πρὸς αὐτοὺς ἔτρεχον πάλιν. καὶ γὰρ ὁ Σαμουὴλ οὐ διέλειπε πενθῶν τὸν
Σαούλ, καίτοιγε χαλεπῶς ὑβρισθεὶς παρ' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνήκεστα παθών. ἀλλ' ὅμως οὐδε-
νὸς ἐκείνων ἐμέμνητο. ὁ δὲ Ἰουδαίων δήμῳ καὶ θρήνους γραπτοὺς ὁ Ἱερεμίας συνέθηκε.
καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περσῶν διδόντος αὐτῷ μετὰ ἀδείας οἰκεῖν, καὶ ἐλευθερίας ἁπάσης ὅπου
βούλοιτο, προετίμησε τῆς οἴκοι διατριβῆς τὴν τοῦ λαοῦ κακουχίαν καὶ τὴν ἐν ἀποικίᾳ
ταλαιπωρίαν. οὕτω καὶ Μωϋσῆς τὰ βασίλεια καὶ τὴν ἐκεῖ διατριβὴν ἀφείς, πρὸς τὰς ἐκείνων
ἔδραμε συμφοράς· καὶ Δανιὴλ δὲ ἐν εἰκοσιὲξ ἡμέραις ἄσιτος ἔμεινεν, ἄγχων ἑαυτὸν τῇ
βαρυτάτῃ νηστείᾳ, ἵνα τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλλάξῃ· καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ὄν-
τες, καὶ τοσούτῳ πυρί, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετηρίαν ἀνέφερον. οὐ γὰρ δὴ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἤλγουν
τῶν σεσωσμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μάλιστα ᾤοντο παρρησίαν ἔχειν, διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτῶν ἐδέ-
οντο. διὸ καὶ ἔλεγον, Ἐν ψυχῇ συντετριμμένῃ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθεί-
ημεν. διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς τὰ ἱμάτια διέρρηξε· διὰ τοῦτο καὶ Ἰεζεκιὴλ ἐθρήνει καὶ ὠλο-
φύρετο κατακοπτομένους ὁρῶν· καὶ Ἱερεμίας ἔλεγεν, Ἄφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι. καὶ
περὶ τούτου δέ, ἐπειδὴ ἀξιῶσαι ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν δεινῶν παντελῶς οὐκ ἐτόλμα,
προθεσμίαν ἐζήτει λέγων, Ἕως πότε Κύριε; φιλόστοργον γὰρ ἅπαν τὸ τῶν ἁγίων γένος.
διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ Θεοῦ ἅγιοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρη-
στότητα, ταπεινοφροσύνην. ὁρᾷς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ῥήματος, καὶ πῶς διηνεκῶς ἐλεήμονας ἡμᾶς
βούλεται εἶναι; οὐ γὰρ εἶπεν, ἐλεήσατε ἁπλῶς, ἀλλ', ἐνδύσασθε· ἵνα ὥσπερ τὸ ἱμάτιον ἀεὶ
μεθ' ἡμῶν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ σπλάγ-
χνα οἰκτιρμῶν, ἵνα φυσικὴν μιμησώμεθα φιλοστοργίαν. ἀλλ' ἡμεῖς τἀναντία ποιοῦμεν· κἂν
προσέλθῃ τις αἰτῶν ὀβολὸν ἕνα, ὑβρίζομεν, λοιδορούμεθα, ἐπιθέτην καλοῦμεν. οὐ φρίτ-
τεις ἄνθρωπε, καὶ ἐρυθριᾷς ἐπιθέτην ὑπὲρ ἄρτου καλῶν; εἰ δὲ καὶ ἐπίθεσιν οὗτος ποιεῖ,
διὰ τοῦτο καὶ ἐλεεῖσθαι δίκαιος, ὅτι οὕτως ὑπὸ λιμοῦ πιέζεται ὡς τοιοῦτον ὑποδῦναι προ-
σωπεῖον. καὶ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ὠμότητος ἔγκλημα. ἐπειδὴ γὰρ εὐκόλως παρέχειν οὐκ
ἀνεχόμεθα, μυρίας ἀναγκάζονται ἐπινοεῖν μηχανάς, ὥστε ἡμῶν σοφίσασθαι τὴν ἀπανθρω-
πίαν, καὶ τὴν τραχύτητα καταμαλάξαι. ἄλλως δέ, εἰ μὲν ἀργύριον ᾔτει καὶ χρυσίον, εἶχεν
ἄν σοι τὰ τῆς ὑποψίας λόγον· εἰ δὲ ὑπὲρ ἀναγκαίας σοι τροφῆς προσέρχεται, τί φιλοσο-
φεῖς ἀκαίρως, καὶ ἀκριβολογεῖς περιττά, ἀργίαν ἐγκαλῶν καὶ ὄκνον; εἰ γὰρ δεῖ ταῦτα
λέγειν, οὐχ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιλέγειν δεῖ. ὅταν γοῦν τῷ Θεῷ προσίῃς ἁμαρτημάτων
αἰτῶν συγχώρησιν, τούτων ἀναμνήσθητι τῶν ῥημάτων, καὶ γνώσῃ ὅτι δικαιότερον ταῦτα αὐτὸς ἀ-
κούσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ πένης παρὰ σοῦ. ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε πρὸς σὲ ταῦτα εἶπε τὰ
ῥήματα ὁ Θεός, οἷον, ἀπόστηθι, καὶ γὰρ ἐπιθέτης εἶ, εἰς μὲν ἐκκλησίαν εἰσιὼν συνεχῶς, καὶ
νόμων ἀκούων τῶν ἐμῶν, ἐν δὲ τῇ ἀγορᾷ καὶ χρυσίον, καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ φιλίαν, καὶ πάντα ἁπλῶς
προτιμῶν τῶν ἐμῶν ἐπιταγμάτων. καὶ νῦν μὲν ταπεινὸς γίνῃ, μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν καὶ θρασύς,
καὶ ὠμός, καὶ ἀπάνθρωπος. ἄπιθι τοίνυν ἐντεῦθεν, καὶ μηκέτι μοι πρόσιθι. ταῦτα γάρ,
καὶ τούτων πλείονα ἀκούειν ἡμεῖς ἄξιοι, ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ὠνείδισεν, ἀλλὰ καὶ
μακροθυμεῖ, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῖ, καὶ πλείονα ὧν αἰτοῦμεν δίδωσι. ταῦτ' οὖν ἐν-
νοοῦντες, λύσωμεν τὴν πενίαν τοῖς δεομένοις, κἂν ἐπίθεσιν ποιῶσι, μὴ ἀκριβολογώμεθα.

τοιαύτης

Marginalia: γρ. δυναστεύων (l. 1); γρ. καὶ εἴκοσιν ἐφεξῆς ἡμέρας ἄσιτος (l. 13); Δαν. γ. λθ. (l. 17); γρ. φανερῶς (l. 20); Κολ. γ. ιβ. (l. 22); γρ. [illegible] (l. 29); γρ. ἀπαλλάσθι (l. 41)

τοιαύτης γὰρ καὶ ἡμεῖς χρῄζομεν σωτηρίας τῆς μετὰ συγγνώμης, τῆς μετὰ φιλανθρωπίας, τῆς μετὰ
ἐλέους πολλοῦ. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι, τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξεταζομένων ἀκριβῶς, σωθῆναί ποτε,
ἀλλ' ἀνάγκη κολασθῆναι καὶ ἀπολέσθαι πάντας. μὴ τοίνυν γινώμεθα ἑτέρων πικροὶ δι- (γρ. πικρότατοι)
κασταί, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀκριβείας ἀπαιτηθῶμεν εὐθύνας. καὶ γὰρ ἔχομεν ἁμαρτήματα
5 συγγνώμης πάσης μείζονα. ὥστε ἐκείνους μᾶλλον ἐλεῶμεν τοὺς τὰ ἀσύγγνωστα ἁμαρτά- (γρ. μάλιστα)
νοντας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοιοῦτον ἑαυτοῖς παρακαταθώμεθα ἔλεον. καίτοι ὅσα ἂν φιλοτιμησώμεθα,
οὐδέποτε δυνησόμεθα τοιαύτην εἰσενεγκεῖν φιλανθρωπίαν, οἵας χρῄζομεν ἡμεῖς παρὰ
τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοσούτων ὄντας ἐν χρείᾳ αὐτούς, ἀκριβολο-
γεῖσθαι περὶ τοὺς ἡμετέρους συνδούλους, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττειν; οὐ γὰρ οὕτως
10 ἐκεῖνον ἀνάξιον ἀποφαίνεις τῆς εὐεργεσίας τῆς σῆς, ὡς ἑαυτὸν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. ὁ γὰρ
περὶ τὸν σύνδουλον ἀκριβολογούμενος, πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἕξει τοῦτο ποιοῦντα. μὴ
τοίνυν καθ' ἡμῶν φθεγγώμεθα, ἀλλὰ κἂν διὰ ῥᾳθυμίαν, κἂν δι' ἀργίαν προσίωσιν, ἡμεῖς
παρέχωμεν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ διὰ ῥᾳθυμίαν ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον δὲ ἅπαντα διὰ ῥα-
θυμίαν, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην ἡμᾶς εὐθέως ὁ Θεός, ἀλλὰ δίδωσι προθεσμίαν μετανοίας
15 ἡμῖν, τρέφων καθ' ἑκάστην ἡμέραν, παιδεύων, διδάσκων, τὰ ἄλλα πάντα χορηγῶν, ἵνα καὶ
ἡμεῖς ζηλώσωμεν αὐτοῦ τὸν ἔλεον τοῦτον. καταλύσωμεν τοίνυν τὴν ὠμότητα ταύτην, ἐκ-
βάλωμεν τὴν θηριωδίαν, ἅτε ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ ἑτέρους εὐεργετοῦντες. τούτοις μὲν γὰρ ἀρ-
γύριον δίδομεν, καὶ ἄρτον, καὶ ἱμάτιον, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς μεγίστην παρακατατιθέμεθα δόξαν, καὶ ἣν
οὐκ ἔνι παραστῆσαι λόγῳ. τὰ γὰρ σώματα ἄφθαρτα ἀπολαβόντες, συνδοξαζόμεθα καὶ (γρ. συνδοξασθησόμεθα,)
20 συμβασιλεύσομεν τῷ Χριστῷ. τοῦτο ἡλίκον ἐστίν, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, μᾶλλον δὲ σαφῶς μὲν (καὶ -λεύομεν)
οὐδαμόθεν εἰσόμεθα νῦν· ὥστε δὲ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ἀναχθέντας μικράν γοῦν τινα
αὐτοῦ λαβεῖν ἔννοιαν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, παραστῆσαι πειράσομαι τὸ εἰρημένον. εἰπὲ γάρ μοι·
εἴ τίς σε γεγηρακότα, καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντα ἐπηγγέλλετο ἐξαίφνης ποιήσειν νέον, καὶ εἰς αὐτὴν
ἄξειν τῆς ἡλικίας ἀκμήν, καὶ σφόδρα ἰσχυρὸν καὶ ὡραῖον ὑπὲρ ἅπαντας κατασκευάζειν, καὶ
25 βασιλείαν δώσειν τῆς γῆς ἁπάσης ἐπὶ ἔτεσι χιλίοις, βασιλείαν εἰρήνην ἔχουσαν βαθυτά-
την, τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποσχέσεως εἵλου ποιῆσαι καὶ παθεῖν; ἰδοὺ τοίνυν ὁ (γρ. ὑποσχέσεως)
Χριστὸς οὐχὶ ταῦτα, ἀλλὰ πολλῷ μείζω τούτων ἐπαγγέλλεται. οὐδὲ γὰρ ὅσον γήρως καὶ νεότη-
τος τὸ μέσον, τοσοῦτον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας τὸ διάφορον, οὐδὲ ὅσον βασιλείας καὶ πενίας, το-
σοῦτον τῆς δόξης τῆς μελλούσης καὶ τῆς παρούσης, ἀλλ' ὅσον ὀνειράτων, καὶ ἀληθείας. μᾶλ-
30 λον δὲ οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα. οὐδὲ γάρ ἐστι λόγος ἰσχυρὸς παραστῆσαι τὸ μέγεθος τῆς δια-
φορᾶς τῶν ἐσομένων πρὸς τὰ παρόντα. χρόνου δὲ ἕνεκεν οὐδὲ ὅλως ἐστὶν ἐννοῆσαι διαφο-
ράν. πῶς γὰρ ἄν τις παραβάλοι τοῖς παροῦσι ζωὴν τέλος οὐκ ἔχουσαν; τῆς δὲ εἰρήνης το- (γρ. πέρας)
σοῦτον τὸ μέσον πρὸς τὴν παροῦσαν, ὅσον εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ διάφορον· καὶ τῆς ἀ-
φθαρσίας, ὅσον βώλου πηλίνης ὁ καθαρὸς μαργαρίτης ἀμείνων. μᾶλλον δὲ ὅσον ἂν εἴποι τις,
35 οὐδὲν παραστῆσαι δυνήσεται. κἂν γὰρ τῷ τῆς ἀκτῖνος παραβάλω φωτὶ τὸ κάλλος τῶν
τότε σωμάτων, κἂν ἀστραπῇ τῇ φαινοτάτῃ, οὐδὲν οὐδέπω τῆς λαμπρότητος ἄξιον ἐκείνης
ἐρῶ. ὑπὲρ δὴ τούτων πόσα οὐκ ἄξιον προέσθαι καὶ χρήματα, καὶ σώματα; μᾶλλον δὲ πόσας
οὐκ ἄξιον προέσθαι ψυχάς; νῦν μὲν εἰ μέν τίς σε εἰς βασίλεια εἰσῆγε, καὶ πάντων πα- (γρ. βασιλέαν)
ρόντων διαλεχθῆναί σοι παρεσκεύασε τὸν βασιλέα, καὶ ὁμοτράπεζον, καὶ ὁμοδίαιτον ἐποίει
40 αὐτῷ, πάντων ἂν ἔφης σαυτὸν εἶναι μακαριώτερον· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μέλλων ἀναβαίνειν, καὶ
παρ' αὐτὸν ἑστάναι τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ ἀντιλάμπειν τοῖς ἀγγέλοις, καὶ τῆς ἀπορρήτου δό-
ξης ἀπολαύειν ἐκείνης ἀμφιβάλλεις; εἰ δὲ προέσθαι χρήματα δέον, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ζω-
ὴν ἀποδύσασθαι, ἔδει σκιρτᾶν, καὶ ἀγάλλεσθαι, καὶ πτεροῦσθαι τῇ ἡδονῇ. σὺ δὲ ἵνα μὲν ἀρ-
χὴν λάβῃς τὴν παρέχουσάν σοι κλοπῶν ἀφορμάς (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κέρδος τὸ τοιοῦτον
ἐγώ)

ἐγώ) καὶ τὰ ὄντα ἐκβάλλεις, καὶ τὰ ἑτέρων δανεισάμενος, εἰ δέοι, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκ-
να ἀποδόσθαι οὐ κατοκνεῖς· τῆς δὲ βασιλείας τῶν οὐρανῶν προκειμένης, τῆς οὐδένα διά-
δοχον ἐχούσης ἀρχῆς, καὶ τοῦ Θεοῦ κελεύοντος οὐ μέρος γωνίας γῆς, ἀλλ' ὁλόκληρον λαβεῖν τὸν οὐ-
ρανόν, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ, καὶ πρὸς χρήματα κέχηνας, καὶ οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι εἰ τὰ πρὸς ἡμᾶς τοῦ
οὐρανοῦ ἐκείνου μέρη οὕτω καλὰ καὶ τερπνά, ἡλίκα τὰ ἄνω, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐρανός; ἀλλ' 5
ἐπειδὴ τέως σώματος ὀφθαλμοῖς ταῦτα ἰδεῖν οὐκ ἔνι, ἀνάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρα-
νὸν τοῦτον στάς, ἀνάβλεψον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀνωτέρω τούτου οὐρανόν, εἰς τὸ ὕψος τὸ ἄπειρον, εἰς
τὸ φῶς τὸ φρίκης γέμον, εἰς τοὺς τῶν ἀγγέλων δήμους, εἰς τὰ στίφη τῶν ἀρχαγγέλων
τὰ ἄπειρα, εἰς τὰς ἄλλας τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. καὶ πάλιν ἐπιλαβοῦ τῆς παρ' ἡμῖν
εἰκόνος καταβὰς ἄνωθεν, καὶ ὑπόγραψον τὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν παρ' ἡμῖν, οἷον ἄνδρας χρυ- 10
σοφοροῦντας, καὶ ζεύγη λευκῶν ἡμιόνων χρυσῷ καλλωπιζομένων, καὶ ὀχήματα λιθοκόλλητα,
καὶ στρωμνὴν χιονώδη, καὶ πέταλα τοῖς ὀχήμασι περισειόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματι-
ζομένους σηρικοῖς, καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀμφαλούς, καὶ τελαμῶνας ἐκ τούτων πρὸς
τὰς ἄντυγας ἄνω διὰ πολλῶν ἐκτεινομένας λίθων, καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ
χαλινοὺς χρυσοῦς. ἀλλ' ὅταν τὸν βασιλέα ἴδωμεν, οὐδὲν τούτων λοιπὸν ὁρῶμεν. ἐκεῖνος γὰρ ἡμᾶς 15
ἐπιστρέφει μόνος, καὶ τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια, καὶ τὸ διάδημα, καὶ ἡ καθέδρα, καὶ ἡ περόνη, καὶ τὰ ὑ-
ποδήματα, ἡ πολλὴ τῆς ὄψεως λαμπηδών. ταῦτ' οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ἀκριβῶς, ἀπὸ
τούτων πάλιν μετάθες ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν λογισμόν, καὶ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν ἐκείνην καθ'
ἣν ὁ Χριστὸς παραγίνεται. οὐ γὰρ ζεύγη ἡμιόνων ὄψει τότε, οὐδὲ ὀχήματα χρυσᾶ, οὐδὲ δράκον-
τας, καὶ ἀσπίδας, ἀλλ' ἃ πολλῆς γέμει φρίκης, καὶ τοσαύτην ἐμποιεῖ τὴν ἔκπληξιν, ὡς καὶ 20
Ματθ. κδ'. κθ'. αὐτὰς καταπλαγῆναι τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, φησί,
σαλευθήσονται. τότε γὰρ ἀνοίγεται πᾶς οὐρανός, καὶ τῶν ἀψίδων ἐκείνων ἀναπεταννύνται αἱ
πύλαι, κάτεισι δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς παῖς, οὐκ εἴκοσιν, οὐδὲ ἑκατὸν ἀνθρώπων δορυφο-
ρούντων αὐτόν, ἀλλὰ χιλιάδων καὶ μυριάδων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβίμ, τῶν Σεραφίμ,
τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ πάντα ἔσται φόβου καὶ τρόμου μεστά, τῆς γῆς ἀναρρηγνυμένης, τῶν 25
πώποτε γενομένων ἀνθρώπων ἐξ οὗ γέγονεν ὁ Ἀδὰμ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπὸ γῆς
ἀναβαινόντων τε, καὶ ἁρπαζομένων ἁπάντων, αὐτοῦ μετὰ τῆς τοσαύτης φαινομένου δόξης, ὡς
καὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον καὶ ἅπαν κρύπτεσθαι φῶς ὑπὸ τῆς αὐγῆς ἐκείνης καταλαμ-
πόμενον. τίς παραστήσει λόγος τὴν μακαριότητα ἐκείνην; τὴν λαμπρότητα; τὴν δόξαν;
οἴμοι ψυχή. καὶ γὰρ δακρῦσαί μοι νῦν ἔπεισι, καὶ στενάξαι μέγα, ἐννοοῦντι ποίων ἐξεπέσομεν 30
ἀγαθῶν, οἵας ἀλλοτριούμεθα μακαριότητος. καὶ γὰρ ἀλλοτριούμεθα (τότε ἐμαυτοῦ λέγω
τέως) ἐὰν μή τι μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐργασώμεθα. μὴ τοίνυν μοι λεγέτω τις γέενναν ἐνταῦ-
θα. καὶ γὰρ ἁπάσης γεέννης χαλεπώτερον τὸ τοσαύτης ἐκπεσεῖν τῆς δόξης, μυρίων κολά-
σεων χεῖρον τὸ τῆς λήξεως ἀποστερηθῆναι ἐκείνης. ἀλλ' ὅμως ἔτι πρὸς τὰ παρόντα κε-
χήναμεν, καὶ οὐκ ἐννοοῦμεν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν, ὃς διὰ τῶν μικρῶν τὰ μεγά- 35
λα ἡμᾶς ἀφαιρεῖται, καὶ δίδωσι πηλὸν ἵνα ἁρπάσῃ χρυσόν, μᾶλλον δὲ ἵνα ἁρπάσῃ τὸν οὐ-
ρανόν, καὶ δείκνυσι σκιὰν ἵνα ἐκβάλῃ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐν ὀνείρασι φαντάζει (τοῦτο γὰρ ὁ πα-
ρὼν πλοῦτος) ἵνα ἡμέρας γενομένης πάντων ἀποδείξῃ πενεστέρους. ταῦτ' οὖν ἐννοήσαν-
τες, ὀψέ γοῦν ποτε φύγωμεν τὸν δόλον, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μεταστῶμεν. οὐ γάρ ἐστιν εἰ-
πεῖν, ὅτι ἠγνοήσαμεν τοῦ παρόντος βίου τὸ ἐπίκηρον, τῶν πραγμάτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν 40
βοώντων σάλπιγγος λαμπρότερον τὴν παροῦσαν εὐτέλειαν, τὸν γέλωτα, τὴν αἰσχύνην,
τοὺς κινδύνους, τὰ βάραθρα. ποίαν οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, τὰ μὲν ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχύ-
νης γέμοντα μετὰ πολλῆς διώκοντες τῆς σπουδῆς, τὰ δὲ ἀσφαλῆ, καὶ ἐνδόξους ἡμᾶς ποιοῦν-
τα, καὶ λαμπρούς, φεύγοντες, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς τῇ τῶν χρημάτων ἐκδιδόντες τυραννίδι; καὶ
γὰρ

γρ. ἀποδίδου
γρ. ἔθνη
γρ. χρυσοκόλλητα,
γρ. πετάλοις ὀχήματα περισειόμενα,
γρ. χρήματα
γρ. ἔκστασιν,
γρ. ἐκπλαγῆ
γρ. ἀπαλλοτριούμεθα.
γρ. ἀγαθόν
γρ. ταύτης

γὰρ τυραννίδος ἁπάσης χαλεπωτέρα ἡ τούτων δουλεία· καὶ ἴσασιν ὅσοι αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι
κατηξιώθησαν. ἵν' οὖν καὶ ὑμεῖς μάθητε τὴν καλὴν ταύτην ἐλευθερίαν, διαρρήξατε τὰ
δεσμὰ, ἀποπηδήσατε τῆς παγίδος· καὶ μὴ κείσθω χρυσίον ὑμῖν ἐπὶ τῆς οἰκίας, φησὶν, ὃ
μυρίων χρημάτων ἐστὶ τιμιώτερον, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία ἀντὶ χρυσίου. αὕτη μὲν
5 γὰρ παῤῥησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν δίδωσιν, ἐκεῖνο δὲ πολλὴν ἡμῶν καταχέει τὴν αἰσχύνην,
καὶ σφοδρὸν ποιεῖ πνεῖν τὸν διάβολον καθ' ἡμῶν. τί τοίνυν καθοπλίζεις σὺ τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἰσχυ-
ρότερον ποιεῖς; ὅπλισον τὴν σαυτοῦ δεξιὰν κατ' ἐκείνου, καὶ τὸ κάλλος τῆς οἰκίας ἅπαν
εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγαγε, καὶ τὸν πλοῦτον ἐν τῇ διανοίᾳ ἀπόθου ἅπαντα, καὶ τὸ χρυ-
γ. κιβωτοῦ
σίον ἀντὶ κιβωτίου καὶ οἰκίας ὁ οὐρανὸς φυλαττέτω. καὶ πάντα ἡμεῖς περιβαλώμεθα τὰ ἡ-
10 μέτερα. πολὺ γὰρ τῶν τοίχων βελτίους ἡμεῖς, καὶ τοῦ ἐδάφους σεμνότεροι. τί τοίνυν ἡμᾶς
αὐτοὺς ἀφέντες, εἰς ἐκεῖνα τὴν σπουδὴν ἅπασαν κινοῦμεν, ἅπερ ἀπιόντας οὐκ ἔνι λαβεῖν,
πολλάκις δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα μένοντας κατασχεῖν, πρὶν ἢ οὕτω πλουτεῖν, ὡς μὴ μόνον ἐνταῦθα,
ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορωτάτους; ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία, καὶ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ χρυσίον
ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρων, ὅπουπερ ἂν φανῇ, μετὰ τοῦ πλούτου φαίνεται τούτου. καὶ πῶς
15 ἔνι τοῦτο γενέσθαι, φησίν; ἔνι, καὶ μετὰ πλείονος εὐκολίας. ἂν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὰ μετα-
θῇς διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρὸς, ἅπαντα εἰς τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μεταθήσεις. κἂν θά-
νατος ἐπέλθῃ λοιπὸν, οὐδείς σε αὐτὰ ἀφαιρήσεται, ἀλλ' ἀπελεύσῃ κἀκεῖ πλουτῶν. τοιοῦ-
τον εἶχεν ἡ Ταβιθὰ θησαυρόν. διὰ τοῦτο οὐχ ἡ οἰκία αὐτὴν ἀνεκήρυττεν, οὐδὲ οἱ τοῖ-
χοι, οὐδὲ οἱ λίθοι, οὐδὲ οἱ κίονες, ἀλλὰ σώματα χηρῶν ἐνδεδυμένα, καὶ δάκρυα ἐκχε-
γ. ἐπιμυθοῦσα.
20 όμενα, καὶ θάνατος δραπετεύων, καὶ ζωὴ ἐπανιοῦσα. τοιαύτας καὶ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατασκευάσωμεν
ἀποθήκας, τοιαύτας οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς οἰκίας. οὕτω καὶ τὸν Θεὸν συνεργὸν ἕξομεν, καὶ αὐτοὶ
αὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τοὺς πενομένους,
σὺ δὲ παραχθέντας καὶ γενομένους οὐκ εἴασας διαφθαρῆναι τῷ λιμῷ καὶ τῇ λοιπῇ ταλαι-
γ. ἰᾶς
γ. παραμυθίᾳ
γ. ἐγείρων
γ. εὐταξίας
πωρίᾳ, θεραπεύων καὶ διορθούμενος, καὶ πανταχόθεν ἀνέχων τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν· οὗ τί γένοιτ'
25 ἂν ἴσον εἰς ὠφελείας καὶ εὐδοξίας λόγον; εἰ δὲ οὐδέπω σαφῶς κατέμαθες ἡλίκῳ σε
ἐκόσμησε κόσμῳ κελεύσας διορθοῦν πενίαν, ἐκεῖνο λογίζου πρὸς ἑαυτόν. εἴ σοι τοσαύ-
γ. διορθοῦν,
την ἔδωκεν ἐξουσίαν, ὥστε τὸν οὐρανὸν δύνασθαι καταπίπτοντα ἀνορθοῦν, οὐκ ἂν τιμὴν
ἴσ. σοι
σφόδρα σε ὑπερβαίνουσαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας; ἰδοὺ τοίνυν μείζονός σε κατηξίωσε νῦν
τιμῆς. ὃ γὰρ τῶν οὐρανῶν ἐστιν αὐτῷ τιμιώτερον, τοῦτό σοι διορθοῦν ἐπέτρεψεν. ἀνθρώπου
30 γὰρ οὐδὲν ἴσον τῶν ὁρωμένων τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν δι' ἐκεῖνον
ἐποίησε· καὶ αὐτῷ μᾶλλον ἐνοικῶν εὐφραίνεται, ἢ τῷ οὐρανῷ. ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς καὶ ταῦτα εἰ-
δότες, οὐδεμίαν τῶν τοῦ Θεοῦ ναῶν ἐπιμέλειαν ποιούμεθα, ἢ πρόνοιαν, ἀλλ' ἀφέντες αὐ-
τοὺς ἠμελημένους, ἑαυτοῖς λαμπρὰς καὶ μεγάλας κατασκευάζομεν οἰκίας. διὰ τοῦτο ἔ-
ρημοι πάντων ἐσμὲν τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν σφόδρα πενήτων πτωχότεροι, ὅτι ταύτας καλλω-
γ. αὐτὰς
35 πίζομεν τὰς οἰκίας, ἃς οὐ δυνάμεθα λαβόντες ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, ἀφέντες ἐκείνας ἃς
μεθ' ἡμῶν αὐτῶν συμμεταθεῖναι ἔνι. καὶ γὰρ διαλυθέντα τὰ σώματα τῶν πενήτων ἀναστή-
σεται πάντως. καὶ γὰρ παραγαγὼν αὐτοὺς τότε ὁ ταῦτα ἐπιτάξας Θεὸς, ἐπαινέσεται τοὺς
ἐπιμεληθέντας αὐτῶν, καὶ θαυμάσεται, ὅτι μέλλοντας αὐτοὺς καταπίπτειν νῦν μὲν ὑπὸ
λιμοῦ, νῦν δὲ ὑπὸ γυμνότητος καὶ κρυμοῦ, πάντι διωρθώσαντο τρόπῳ. ἀλλ' ὅμως καὶ το-
40 σούτων ἡμῖν προκειμένων ἐπαίνων, μέλλομεν ἔτι, καὶ ἀναδυόμεθα πρὸς τὴν καλὴν ταύ-
την ἐπιμέλειαν. καὶ ὁ μὲν Χριστὸς ποῦ καταλῦσαι οὐκ ἔχει, ἀλλὰ περιέρχεται ξένος, καὶ γυ-
μνὸς, καὶ πεινῶν· σὺ δὲ προάστεια, καὶ λουτρὰ, καὶ περιπάτους, καὶ μυρίους κατασκευάζεις θα-
λάμους εἰκῇ καὶ μάτην, καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ μεταδίδως ὀρόφου, κόραξι δὲ, καὶ γυψὶν ὑ-
περῷα καλλωπίζεις. τί ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἂν τῆς παραπληξίας; τί χαλεπώτερον τῆς μα-

νίας; καὶ γὰρ μανίας ταῦτα ἐσχάτης, μᾶλλον δὲ ὅπερ ἂν εἴποι τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. ἀλλ' ὅμως, ἂν ἐθέλωμεν, δυνατὸν καίτοι χαλεπὴν οὖσαν τὴν νόσον ἀποκρούσασθαι, καὶ οὐ δυνατὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲ ῥᾴδιον ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῷ ῥᾷον ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς λύμης, ἢ τῶν σωματικῶν παθῶν, ὅσῳ καὶ μείζων ὁ ἰατρός. ἐπισπασώμεθα τοίνυν αὐτόν, καὶ παρακαλέσωμεν συνεφάψασθαι, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισενέγκωμεν, προαίρεσιν λέγω, καὶ προθυμίαν. οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου δεήσεται, ἀλλ' ἂν τούτων ἐπιλάβηται μόνων, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσοίσει. εἰσενέγκωμεν τοίνυν τὰ παρ' ἑαυτῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καθαρᾶς ἀπολαύσωμεν ὑγιείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

κ. μανίας
κ. ἐσχάτης

Λογ. ιε. 28 ΟΙΔΑΜΕΝ ΔΕ ΟΤΙ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΩΣΙ ΤΟΝ Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.

ΕΝταῦθά μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἐν κινδύνοις ὄντας ἅπαν τοῦτο κεκινῆσθαι τὸ χωρίον· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρῷ πρὸ τούτων εἰρημένα. καὶ γὰρ τό, οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι, καὶ τό, τὴν κτίσιν ἅπασαν στενάζειν, καὶ τὸ λέγειν, ὅτι τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, καὶ τό, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, καὶ τό, τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἅπαντα ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται. παιδεύει γὰρ αὐτοὺς μὴ ἅπερ ἂν αὐτοὶ νομίσωσιν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα αἱρεῖσθαι πάντως, ἀλλ' ἅπερ ἂν τὸ πνεῦμα ὑποβάλῃ. καὶ γὰρ πολλὰ αὐτοῖς δοκοῦντα λυσιτελεῖν, ἔστιν ὅτε καὶ βλάβην ἤνεγκε πολλήν. ἄνεσις γοῦν, καὶ κινδύνων ἀπαλλαγή, καὶ τὸ ἐν ἀδείᾳ ζῆν, ἐδόκει συμφέρον εἶναι ἐκείνοις. καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐκείνοις, ὅπου γε καὶ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο οὕτως ἔδοξεν ἔχειν; ἀλλ' ὅμως ἐμάνθανεν ὕστερον, ὅτι τὰ ἐναντία τούτοις ταῦτά ἐστι τὰ συμφέροντα, καὶ μαθὼν ἔστεργεν. ὁ γοῦν τρεῖς τὸν Κύριον παρακαλέσας ὥστε ἀπαλλαγῆναι κινδύνων, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἐσκίρτα λοιπὸν διωκόμενος, ὑβριζόμενος, τὰ ἀνήκεστα πάσχων. εὐδοκῶ γάρ, φησιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις. διὸ καὶ ἔλεγε, τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν· καὶ πᾶσι παρῄνει τῷ πνεύματι τούτων παραχωρεῖν. καὶ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σφόδρα ἡμῶν κήδεται, καὶ τῷ Θεῷ τοῦτό ἐστι τὸ δοκοῦν. διὰ πάντων τοίνυν ἀλείψας αὐτούς, ἐπάγει καὶ τὰ σήμερον εἰρημένα, λογισμὸν κινῶν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. οἴδαμεν γάρ, φησιν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. ὅταν δὲ εἴπῃ, πάντα, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ λέγει. κἂν γὰρ θλίψις, κἂν πενία, κἂν δεσμωτήρια, κἂν λιμοί, κἂν θάνατοι, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ἐπίῃ, δυνατὸς ὁ Θεὸς εἰς τοὐναντίον ταῦτα πάντα μεταβαλεῖν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῆς ἀφάτου δυνάμεως αὐτοῦ, τὸ τὰ δοκοῦντα εἶναι μοχθηρά, κοῦφά τε ἡμῖν ποιεῖν, καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῶν τρέπειν βοήθειαν. διόπερ οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν οὐκ ἐπέρχεται δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν· τουτέστιν, ὅτι αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς κέχρηται εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλευομένων εὐδοκίμησιν. ὅπερ πολὺ μεῖζόν ἐστι τοῦ κωλῦσαι ἐπελθεῖν τὰ δεινά, ἢ καταλῦσαι ἐπελθόντα. τοῦτο οὖν καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου πεποίηκεν. οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν ἐπελθεῖν αὐτήν, οὔτε ἐμπεσόντων τῶν ἁγίων ἐκείνων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀφεὶς καίεσθαι, δι' αὐτῆς ταύτης θαυμαστοτέρους εἰργάσατο. καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα ἕτερα ἐθαυματούργησε διὰ πάντων. εἰ γὰρ ἄνθρωποι, φιλοσοφεῖν εἰδότες, δύνανται φύσει πραγμάτων εἰς τὸ ἐναντίον ἀποχρήσασθαι, καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντες

β. Κορ. ιβ. η.
κ. τούτῳ

ζοντες τὴν πλουτούντων εὐπορώτεροι φαίνωνται, καὶ δι' ἀτιμίας λάμψαι· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ πολλῷ μείζονα ἐργάσεται. ἑνὸς γὰρ δεῖ μόνου, τοῦ γνησίως αὐτὸν ἀγαπᾶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἕπεται. ὥσπερ οὖν καὶ τούτους, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι βλαβερὰ ὠφελεῖ· οὕτω τοὺς οὐκ ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ τὰ ὠφελοῦντα βλάπτει. τοῖς γοῦν Ἰουδαίοις καὶ σημείων ἐπίδειξις, καὶ δογμάτων ὀρθότης ἐλυμαίνετο, καὶ διδασκαλίας φιλοσοφία. καὶ δι' ἐκεῖνα μὲν, δαιμονῶντα ἐκάλουν, διὰ δὲ ταῦτα, ἀντίθεον· ὑπὲρ δὲ τῶν σημείων, καὶ ἀναιρεῖν ἐπεχείρουν. ὁ μέντοι λῃστὴς σταυρούμενος, προσηλούμενος, λοιδορούμενος, μυρία πάσχων δεινὰ, οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐκέρδανεν. Εἶδες πῶς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν; Εἰπὼν τοίνυν τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθὸν, καὶ σφόδρα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερβαῖνον, ἐπειδὴ πολλοῖς καὶ ἄπιστον τοῦτο εἶναι ἐδόκει, ἀπὸ τῶν προηγηθέντων αὐτὸ πιστοῦται, οὕτω λέγων, Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι. Σκόπει γὰρ εὐθέως ἀπὸ τῆς κλήσεως τὸ εἰρημένον. διὰ τί γὰρ μὴ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐκάλεσε, μηδὲ αὐτὸν Παῦλον μετὰ τῶν ἄλλων εὐθέως; οὐ ἐδόκει ἡ ἀναβολὴ ἐπιζήμιος εἶναι, ἀλλ' ὅμως ἐδείχθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι χρησίμως γέγονε. πρόθεσιν δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῷ· ἐπεὶ οὕτως ἔμελλον καὶ Ἕλληνες ἀντιλέγειν, καὶ Ἰουδαῖοι. εἰ γὰρ ἡ κλῆσις ἤρκει μόνον, τίνος ἕνεκεν οὐ πάντες ἐσώθησαν; διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐχ ἡ κλῆσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν καλουμένων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. οὐ γὰρ ἠναγκασμένη γέγονεν ἡ κλῆσις, οὐδὲ βεβιασμένη. πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν.

29 Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Εἶδες τιμῆς ὄγκον; ὅπερ γὰρ ὁ μονογενὴς ἦν φύσει, τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνασι κατὰ χάριν. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ τῷ εἰπεῖν συμμόρφους, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσέθηκεν,

Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἕτερον ἐπάγει λέγων, Ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· Διὰ πάντων σαφῆ τὴν συγγένειαν ἐπιδεῖξαι βουλόμενος. ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρῆσθαι νόμιζε. κατὰ γὰρ τὴν θεότητα, μονογενής. Εἶδες πόσα ἡμῖν ἐχαρίσατο; μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε περὶ τῶν μελλόντων. καὶ γὰρ καὶ ἑτέρωθεν δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, τῷ λέγειν ἄνωθεν αὐτὰ προτετυπῶσθαι οὕτως. ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γνώμας λαμβάνουσι, τῷ δὲ Θεῷ πάλαι ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἄνωθεν πρὸς ἡμᾶς διέκειτο. φησὶν οὖν,

30 Οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. Ἐδικαίωσε διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. Ἐδόξασε διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἱοθεσίας.

31 Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ὡς ἂν εἴποι, μὴ τοίνυν λέγε μοι λοιπὸν περὶ τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἐπιβουλῆς. εἰ γὰρ καὶ τοῖς μέλλουσί τινες διαπιστοῦσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενημένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν· οἷον, τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. καὶ γὰρ ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχαρίσατο. καὶ ἅπερ ἐνόμιζες αἰσχύνην εἶναι, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμὰ, ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατώρθωσεν ἅπασαν. ὥσπερ οὖν οἷς αὐτὸς ἔπαθε, καίτοιγε σκυθρωποῖς εἶναι δοκοῦσι, τούτοις εἰς ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἀπεχρήσατο πάσης· οὕτω καὶ ἐν οἷς αὐτὸς ὑπομένεις ποιεῖν εἴωθεν, εἰς δόξαν σου καὶ εὐδοκίμησιν τοῖς σοῖς ἀποχρώμενος πάθεσιν. Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;

Τίς γὰρ οὐ καθ' ἡμῶν, φησί; καὶ γὰρ ἡ οἰκουμένη καθ' ἡμῶν, καὶ τύραννοι, καὶ δῆμοι, καὶ συγγενεῖς, καὶ πολῖται. ἀλλ' ὅμως οὗτοι οἱ καθ' ἡμῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσιν ἐπηρεάζειν ἡμῖν, ὅτι

ὅτι καὶ ἄκοντες στεφάνων ἡμῖν αἴτιοι γίνονται, καὶ μυρίων ἀγαθῶν πρόξενοι, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας
τὰς ἐπιβουλὰς εἰς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ δόξαν τρεπούσης. ὁρᾷς πῶς οὐδεὶς καθ'
ἡμῶν; καὶ γὰρ τὸν Ἰὼβ τοῦτο" λαμπρότερον ἐποίησε, τὸ ὁπλισθῆναι κατ' αὐτοῦ τὸν διάβολον. [γρ. λαμπρόν]
καὶ γὰρ καὶ φίλους κατ' αὐτοῦ, καὶ γυναῖκα κατ' αὐτοῦ, καὶ τραύματα, καὶ οἰκέτας, καὶ μυρία ἕ-
τερα ὁ διάβολος ἐκίνησε μηχανήματα· καὶ οὐδὲν" ὅμως κατ' αὐτοῦ γέγονε· καὶ οὔπω τοῦτο αὐ- [γρ. ὅλως]
τῷ μέγα, καίτοι μέγα ὄν, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐξέβη. ἐπειδὴ
γὰρ ὁ Θεὸς ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ δοκοῦντα εἶναι, ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐγένετο.
τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη. καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ οἱ ψευδά-
δελφοι, καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ δῆμοι, καὶ" λιμοὶ, καὶ πενίαι, καὶ μυρία κατ' αὐτῶν ἦν," καὶ [γρ. λοιμοὶ,]
οὐδὲν κατ' αὐτῶν. τὰ γὰρ μάλιστα ποιήσαντα αὐτοὺς λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, καὶ παρὰ [γρ. ἀλλ']
Θεῷ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις" ἐπαινετοὺς, ταῦτά ἐστιν. ἐννόησον οὖν ἡλίκον ἐφθέγξατο [γρ. μεγάλους,]
ῥῆμα ὁ Παῦλος περὶ τῶν πιστῶν καὶ ἀκριβῶς ἐσταυρωμένων, ὃ μηδὲ ὁ διάδημα περικεί-
μενος δύναιτ' ἂν ἔχειν. κατ' ἐκείνου γὰρ πολλοὶ καὶ βάρβαροι καθοπλιζόμενοι, καὶ" πολέ- [γρ. πόλεμοι]
μιοι ἐπιόντες, καὶ σωματοφύλακες ἐπιβουλεύοντες, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ πολλάκις
ἐπανιστάμενοι συνεχῶς, καὶ ἕτερα μυρία· κατὰ δὲ τοῦ πιστοῦ καὶ προσέχοντος ἀκριβῶς τοῖς τοῦ
Θεοῦ νόμοις, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ δαίμων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν" ἀντιστῆναι δυνήσεται. ἄν τε γὰρ [γρ. στῆσαι]
χρήματα ἀφέλῃς, μισθὸν αὐτῷ προεξένησας· ἄν τε κακῶς εἴπῃς, διὰ τῆς δυσφημίας
λαμπρότερον ἐποίησας παρὰ τῷ Θεῷ· ἄν τε εἰς λιμὸν ἐμβάλῃς, πλείων ἡ δόξα καὶ ἡ
ἀντίδοσις· ἄν τε (ὃ πάντων χαλεπώτερον εἶναι δοκεῖ) θανάτῳ παραδῷς, μαρτυρίου στέ-
φανον ἔπλεξας. τί τοίνυν ἴσον τοῦ βίου τούτου γένοιτ' ἄν, ὅταν μηδὲν κατ' αὐτοῦ γενέσθαι
δύνηται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες ἐπιβουλεύειν, τῶν εὐεργετούντων [αὐτῶν] οὐκ ἔλατ-
τον" αὐτὸν ὠφελῶσι; διὰ τοῦτό φησιν, εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; εἶτα, οὐκ ἀρ- [γρ. ὠφελήσουσιν;]
κεσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ὃ συνεχῶς ἀεὶ πε-
ριστρέφει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τίθησι, τὴν σφαγὴν τοῦ παιδός. οὐ γὰρ ἐδικαίωσε, φησι,
μόνον, καὶ ἐδόξασε, καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνος ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ παιδὸς ἐφεί-
σατο διὰ σέ. διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων,

32 Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς
οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; Καὶ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερ-
μότητος ταῖς λέξεσι κέχρηται), ἵνα αὐτοῦ ἐνδείξηται τὴν ἀγάπην. πῶς οὖν ἡμᾶς προή-
σεται, ὑπὲρ ὧν τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν αὐτὸν πάντων; ἐν-
νόησον γὰρ πόσης ἀγαθότητος, τὸ καὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ μὴ φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκδοῦναι, καὶ ὑπὲρ
πάντων ἐκδοῦναι, καὶ εὐτελῶν, καὶ ἀγνωμόνων, καὶ ἐχθρῶν, καὶ βλασφήμων. πῶς οὖν οὐχὶ
καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐχαρίσατο, καὶ
οὐχ ἁπλῶς ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ σφαγῇ παρέδωκε, τί λοιπὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλ-
λεις, τὸν δεσπότην λαβών; τί διστάζεις" περὶ τῶν κτημάτων, τὸν Κύριον ἔχων; ὁ γὰρ τὸ μεῖζον [γρ. ὑπὲρ]
τοῖς ἐχθροῖς δεδωκὼς, πῶς τὰ ἐλάττονα οὐ δώσει τοῖς φίλοις;

33 Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν
ἡ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόᾳ μεταβολῇ. καὶ ὅρα πῶς ταχέως αὐτοὺς ἐπεστό-
μισεν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλεξαμένου. καὶ οὐκ εἶπε, τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δούλων
τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ, κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ. ἡ γὰρ ἐκλογὴ, ἀ-
ρετῆς σημεῖόν ἐστιν. εἰ γὰρ ἐπειδὰν πωλοδάμνης πώλους ἐκλέξηται ἐπιτηδείους πρὸς τὸν
δρόμον, οὐδεὶς ἐπισκῆψαι δυνήσεται, ἀλλὰ καταγέλαστος ἔσται, κἂν ἐγκαλέσῃ τις· πολλῷ
μᾶλλον ὅταν ὁ Θεὸς ἐκλέγηται ψυχὰς, καταγέλαστοι οἱ ἐγκαλοῦντες.

Θεὸς ὁ δικαιῶν, 34 Τίς ὁ κατακρίνων; Οὐκ εἶπε, Θεὸς ὁ ἀφεὶς ἁμαρτήματα, ἀλλ',

ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, Θεὸς ὁ δικαιῶν. ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος δίκαιον ἀποφήνῃ, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος ἄξιος ὁ κατηγορῶν; οὐκοῦν οὔτε τοὺς πειρασμοὺς φοβεῖσθαι δίκαιον· ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεός, καὶ ἐδήλωσεν ἐξ ὧν ἐποίησεν. οὔτε τὰς φλυαρίας τὰς Ἰουδαϊκάς· καὶ γὰρ καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς, καὶ ἐδικαίωσε, καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ
5 παιδὸς ἐδικαίωσε. τίς οὖν ἡμᾶς καταδικάσει, τοῦ Θεοῦ στεφανοῦντος, τοῦ Χριστοῦ δι' ἡμᾶς σφαγέντος, καὶ οὐ σφαγέντος μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα ἐντυγχάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν;

Χριστός, φησιν, ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀξίας φανείς, οὐ κατέλυσε τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἔτι τὴν αὐ-
10 τὴν ἀγάπην μένει διατηρῶν. οὐ γὰρ ἠρκέσθη τῇ σφαγῇ μόνον· ὅπερ μεγίστου μάλιστά ἐστι φίλτρου, τὸ μὴ μόνον τὰ εἰς αὐτὸν ἥκοντα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὑπὲρ τούτου παρακα-

[γρ. κύπερον]

λεῖν. τοῦτο γὰρ μόνον διὰ τοῦ ἐντυγχάνειν δηλῶσαι ἐβουλήθη, ἀνθρωπινώτερον διαλεχθείς, καὶ συγκαταβατικώτερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται. ἐπεὶ καὶ τό, οὐκ ἐφείσατο, ἐὰν μὴ μετὰ ταύτης ἐκλάβωμεν τῆς ἐννοίας, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕψεται. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι
15 τοῦτό ἐστιν ὃ κατασκευάσαι βούλεται, πρότερον εἰπών, ὅτι ἐστὶν ἐν δεξιᾷ, τότε ἐπήγαγεν,

[γρ. ὅτι]
[γρ. ἀγαπήσεως]
[γρ. ἐν]

ὅτι ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι τὴν ὁμοτιμίαν ἔδειξε καὶ τὴν ἰσότητα, ἵνα λοιπὸν τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἐλαττώσεως, ἀλλ' ἀγάπης φαίνηται μόνης ὄν. ὁ γὰρ αὐτὸς ζωὴ ὤν, καὶ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς αὐτῆς τῷ πατρί, καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ ζωοποιῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ποιῶν, πῶς ἂν ἐντεύξεως ἐδεήθη εἰς τὸ ὠφελῆσαι ἡμᾶς; ὁ ἀ-
20 πεγνωσμένους, καὶ καταδεδικασμένους ἐξ οἰκείας ἐξουσίας, καὶ τῆς καταδίκης ἐκείνης ἀπαλλάξας, καὶ δικαίους, καὶ υἱοὺς ποιήσας, καὶ πρὸς τὰς ἀνωτάτω τιμὰς ἀγαγών, καὶ τὰ μηδέποτε ἐλπισθέντα εἰς ἔργον ἀγαγών, πῶς ἂν μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν δεῖξαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, πρὸς τὰ εὐκολώτερα ἐντυχίας ἐδεῖτο; ὁρᾷς πῶς πανταχόθεν δείκνυται, ὅτι τὸ ἐντυγχάνειν δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, ἀλλ'
25 ἵνα τὸ θερμόν, καὶ ἀκμάζον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἐνδείξηται; ἐπεὶ καὶ ὁ πατὴρ φαίνεται

[illegible]

παρακαλῶν ἀνθρώπους καταλλαγῆναι αὐτῷ. Ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. ἀλλ' ὅμως καὶ Θεοῦ παρακαλοῦντος, καὶ ἀνθρώπων

[β. Κορ. ε. κ.]

[illegible]

ὑπὸ Χριστοῦ πρεσβευομένων πρὸς ἀνθρώπους, οὐδὲν ἀνάξιον ἐννοοῦμεν ἐντεῦθεν τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἀλλ' ἓν μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων ἁπάντων συλλέγομεν, τὴν τῆς ἀγά-

[γρ. ἐντυγχάνει]

30 πης ἐπίτασιν. τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιῶμεν. εἰ τοίνυν καὶ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο διὰ σέ, καὶ ἐξελέξατό σε, καὶ ἐδικαίωσε, τί λοιπὸν δέδοικας; τί δὲ τρέμεις, τοσαύτης ἀπολαύων ἀγάπης, καὶ τοσαύτης κηδεμονίας; διὰ δὴ τοῦτο, δείξας πολλὴν τὴν ἄνωθεν πρόνοιαν, μετὰ παρρησίας λοιπὸν ἐπάγει τὰ ἑξῆς, καὶ οὐ λέγει,
35 ὅτι ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς οὕτως αὐτὸν ἀγαπᾶν, ἀλλ', ὥσπερ ἔνθους γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀφάτου ταύτης προνοίας, φησί,

35 Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Καὶ οὐκ εἶπε, τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἀδιάφορον αὐτῷ, καὶ Χριστόν, καὶ Θεὸν ὀνομάζειν. Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Ὅρα τοῦ μακαρίου Παύλου σύνεσιν. οὐ γὰρ
40 εἶπε ταῦτα οἷς καθημέραν ἁλισκόμεθα, χρημάτων ἔρωτα, καὶ δόξης ἐπιθυμίαν, καὶ ὀργῆς τυραννίδα, ἀλλ' ἃ πολλῷ τούτων ἐστὶ τυραννικώτερα, καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἱκανὰ βιάσασθαι, καὶ διανοίας στερρότητα ἀναμοχλεῦσαι πολλάκις καὶ ἀκόντων ἡμῶν, ταῦτα τίθησι, θλίψεις καὶ στενοχωρίας. εἰ γὰρ καὶ εὐαρίθμητα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μυρίους ἔχει πειρασμῶν ὁρμαθοὺς ἑκάστη λέξις. ὅταν γὰρ εἴπῃ θλίψιν, καὶ δεσμωτήρια λέγει, καὶ δεσμά, καὶ συκοφαντίας,

φαντίας, καὶ ἐνδείας, καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας ἁπάσας, ἑνὶ ῥήματι πέλαγος κινδύνων περιέχων ἄπειρον, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἐν ἀνθρώποις δεινὰ διὰ μιᾶς ἡμῖν ἐμφαίνων λέξεως. ἀλλ' ὅμως πάντων αὐτῶν κατατολμᾷ. διὸ καὶ κατ' ἐρώτησιν αὐτὸ προάγει ὡς ἀναντίρρητον ὂν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαπηθέντα, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα προνοίας, οὐδέν ἐστιν ὃ διαστῆσαι δυνήσεται. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ταῦτα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν προφήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα ταῦτα πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ λέγοντα,

Ψαλμ. μδ. κβ.

36 Ὅτι ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς·

Τουτέστι, πᾶσιν ἐσμὲν προκείμενοι εἰς τὸ πάσχειν κακῶς. ἀλλ' ὅμως πρὸς τοὺς τοσούτους καὶ τηλικούτους "κινδύνους, καὶ τὰς καινὰς ταύτας τραγῳδίας ἀρκοῦσα παράκλησις ἡ τῶν "ἀγώνων ἡμῖν ὑπόθεσις δέδοται. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκοῦσα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ "πλείων. οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπους, οὐδὲ δι' ἄλλο τι βιωτικὸν ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ὅλων, φησὶ, βασιλέα. οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ πάλιν ἀνέδησε στεφάνῳ ποικίλῳ καὶ πολυειδεῖ. ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας οὐκ ἐνῆν μυρίους ὑπομεῖναι θανάτους, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ταύτῃ τὰ βραβεῖα ἠλάττωται. κἂν γὰρ τῇ φύσει κεκληρωμένον ᾖ τὸ μόνον ἅπαξ ἀποθανεῖν, τῇ προαιρέσει τὸ καθημέραν τοῦτο πάσχειν, εἰ βουληθείημεν, δέδωκεν ὁ Θεός. ὅθεν δῆλον, ὅτι τοσούτους ἀπελευσόμεθα ἔχοντες στεφάνους, ὅσας ἂν βιώσωμεν ἡμέρας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείους. ἔστι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν. ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος, ἀεὶ τὸν μισθὸν ἀπηρτισμένον λαμβάνει. τοῦτο γοῦν καὶ ὁ προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅλην τὴν ἡμέραν. διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος αὐτὸν ἐπεισήγαγε, μειζόνως αὐτοὺς διεγείρων. εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ, φησὶ, καὶ γῆν τὸ ἔπαθλον τῶν πόνων ἔχοντες, καὶ τὰ ἄλλα τῷ παρόντι συγκαταλυόμενα βίῳ, οὕτω τῆς παρούσης ὑπερεώρων ζωῆς, καὶ τῶν πειρασμῶν, καὶ τῶν κινδύνων, τίνα ἂν "ἔχωμεν συγγνώμην ἡμεῖς, μετὰ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἄνω, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, καταμαλακιζόμενοι, καὶ μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον φθάνοντες "ἐκείνων; ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τῷ δὲ συνειδότι αὐτὸ καταλιπὼν τὴν ἀκροατὴν, τῇ μαρτυρίᾳ ἀρκεῖται μόνῃ. καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ θυσία αὐτῶν τὰ σώματα γέγονε, καὶ οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι, οὐδὲ ταράττεσθαι, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντος. καὶ ἑτέρως δὲ αὐτοὺς προτρέπει. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι ἁπλῶς ταῦτα φιλοσοφεῖ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων, ἐπήγαγεν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, τοὺς καθημερινοὺς τῶν ἀποστόλων θανάτους λέγων. εἶδες ἀνδρείαν καὶ ἐπιείκειαν; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, οὐκ ἀνθίσταται σφαττόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς. ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ἀσθένεια καὶ μετὰ τοσαῦτα τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν ἐδεδοίκει, ὅρα πῶς πάλιν ἀνίστησι τὸν ἀκροατὴν, καὶ ὑψηλὸν ποιεῖ καὶ γαῦρον, εἰπών,

γ. πολέμους. γ. ἀγαθῶν. γ. πλεῖον. γ. χειμ[illegible]. γ. ἐκείνοις. Ισ. ἐκείνοις.

37 Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὧν ἐπιβουλευόμεθα νικῶμεν. καὶ οὐχ ἁπλῶς νικῶμεν, ἀλλ' ὑπερνικῶμεν, τουτέστι, μετ' εὐκολίας ἁπάσης, χωρὶς ἱδρώτων καὶ πόνων. οὐ γὰρ πράγματα ὑπομένοντες, ἀλλὰ τὴν γνώμην παρασκευάζοντες μόνον, οὕτω πανταχοῦ τὰ τρόπαια ἱστῶμεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. καὶ μάλα εἰκότως. Θεὸς γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁ συναγωνιζόμενος. μὴ τοίνυν ἀπιστήσῃς εἰ μαστιζόμενοι τῶν μαστιζόντων περιγινόμεθα, εἰ ἐλαυνόμενοι τῶν διωκόντων κρατοῦμεν, εἰ ἀποθνήσκοντες τοὺς ζῶντας τρεπόμεθα. ὅταν γὰρ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην θῇς, οὐδὲν τὸ κωλῦον τὰ θαυμαστὰ ταῦτα ἐκβῆναι, καὶ παράδοξα, καὶ τὴν ἐκ περιουσίας λάμψαι νίκην. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐνίκων, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος, καὶ ὥστε μαθεῖν ὅτι οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἦν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄμαχον δύναμιν ἐκείνην. ὅρα γοῦν τοὺς Ἰουδαίους ἐν μέσῳ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ διαποροῦντας, καὶ λέγοντας, Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς, καὶ ὑπευθύνους ἔχοντες, καὶ δεσμοῦντες καὶ κόπτοντες, ἠπόρουν, καὶ

Πραξ. δ. ις.

ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν, δι' αὐτῶν τούτων ἡττώμενοι δι' ὧν προσεδόκων νικᾷν. καὶ οὔτε τύραννος, οὔτε δήμιοι, οὔτε δαιμόνων φάλαγγες, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος περιγενέσθαι αὐτῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς ἅπαντες ἡττῶντο τῆς περιουσίας, ἅπερ κατ' αὐτῶν ἐμηχανῶντο, πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὁρῶντες γινόμενα. διὸ καὶ ἔλεγεν, ὑπερνικῶμεν. καινὸς γάρ ἐστιν ὁ νόμος τῆς νίκης οὗτος, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἡττᾶσθαι, ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίους τοῦ τέλους, οὕτως ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ἐξιέναι τούτους.

γ. δῆμοι,

38 Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα,

39 Οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Μεγάλα τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐκ ἴσμεν αὐτὰ, ἐπειδὴ τοσαύτην ἀγάπην οὐκ ἔχομεν. ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ μεγάλα, δεῖξαι βουλόμενος οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἀγάπην ἣν ἠγαπήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, μετ' ἐκείνην τότε τὴν αὐτοῦ τίθησιν, ἵνα μὴ δόξῃ μεγάλα λέγειν περὶ ἑαυτοῦ. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τί δεῖ, φησι, τὰ παρόντα λέγειν, καὶ τὰ τῷ βίῳ τούτῳ συγκεκληρωμένα δεινά; κἂν γὰρ τὰ μέλλοντα εἴποι τις πράγματα, κἂν δυνάμεις, πράγματα μὲν ὡς θάνατον καὶ ζωὴν, δυνάμεις δὲ ὡς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, καὶ ταῦτα ἐμοὶ μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. οὔτε γὰρ εἰ θάνατόν τις ἠπείλει τὸν μέλλοντα τὸν ἀθάνατον, ὥστε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ χωρίσαι, οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγείλατο τὴν ἄφθαρτον, κατεδεξάμην ἄν. τί δεῖ λέγειν βασιλέας τοὺς κάτω, καὶ ὑπάτους; τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα; κἂν γὰρ ἀγγέλους μοι εἴπῃς, κἂν πάσας τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα τὰ ὄντα, κἂν πάντα τὰ μέλλοντα, πάντα ἐμοὶ μικρὰ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανοὺς, πρὸς τὸ φίλτρον ἐκεῖνο. εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντων τούτων παραστῆσαι τὸν πόθον ὃν εἶχεν, ἕτερα πάλιν τοσαῦτα ὑποστησάμενός φησιν, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἄλλη τοσαύτη κτίσις ἦν, ὅση ἡ ὁρωμένη, ὅση ἡ νοητὴ, οὐδέν με τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἀπέστησε. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς τῶν ἀγγέλων τούτῳ ἐπιχειρούντων, ἢ τῶν ἄλλων δυνάμεων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης τὸ φίλτρον, ὃ πρὸς τὸν Χριστὸν εἶχεν, ἐπιδεῖξαι βουλόμενος. οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐφίλει διὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὰ ἐκείνου, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑώρα μόνον, καὶ ἓν ἐδεδοίκει, τὸ μὴ τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἐκπεσεῖν. τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ γεέννης φοβερώτερον ἦν, ὥσπερ καὶ τὸ μένειν ἐν αὐτῇ, βασιλείας ποθεινότερον.

γ. μηδὲν

γ. ἀποστῆσαι,

γ. διὰ τοῦ

γ. τοῦ ἐκπεσεῖν τῆς πρὸς ἐκεῖνον

ΗΘΙΚΟΝ

Τίνος οὖν ἂν εἴημεν ἄξιοι λοιπὸν ἡμεῖς, ὅταν ἐκεῖνος μὲν μηδὲ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς θαυμάζῃ πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, ἡμεῖς δὲ τὰ ἐν τῷ βορβόρῳ καὶ τῷ πηλῷ τοῦ Χριστοῦ προτιμῶμεν; κἀκεῖνος μὲν διὰ τὸν πόθον αὐτοῦ καὶ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν καταδέχεται, καὶ βασιλείας ἐκπεσεῖν, εἴπερ ἀμφότερα ταῦτα προὔκειτο· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τοῦ παρόντος καταφρονοῦμεν βίου. ἆρα ἄξιοι τῶν γοῦν ὑποδημάτων ἐσμὲν λοιπὸν τῶν ἐκείνου, τοσοῦτον ἀφεστηκότες αὐτοῦ τῆς μεγαλονοίας; ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλείαν ἡγεῖταί τι διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι· ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ καταφρονοῦμεν, τῶν δὲ αὐτοῦ πολὺν ποιούμεθα λόγον. καὶ εἴθε κἂν τῶν αὐτοῦ· νυνὶ δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἡμῖν προκειμένης, ἐκείνην ἀφέντες, τὰς σκιὰς καὶ τὰ ὀνείρατα καθ' ἑκάστην διώκομεν τὴν ἡμέραν. καίτοιγε ὁ Θεὸς φιλάνθρωπος ὢν καὶ σφόδρα ἥμερος, ταὐτὸν ἐποίησεν, ὅπερ ἂν εἰ πατὴρ φιλόπαις τοῦ παιδὸς δυσχεραίνοντος τὴν πρὸς αὐτὸν διηνεκῆ ὁμιλίαν, ἑτέρως ταύτην σοφίσαιτο. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῦ πόθον οὐκ ἔχομεν τὸν προσήκοντα, πολλὰ ἕτερα ἡμῖν προβάλλεται ὥστε ἡμᾶς κατασχεῖν πρὸς ἑαυτόν. καὶ οὐδὲ οὕτω παραμένομεν, ἀλλ' ἀποπηδῶμεν πρὸς τὰ παιδικὰ ἀθύρματα. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τις εὐγενὴς παῖς, καὶ ἐλεύθερος, καὶ φιλοπάτωρ, τὴν συνουσίαν τοῦ

γ. προτιμω-μένης,

πατρὸς

παιδὸς ἐπιζητεῖ μόνον, τῶν δὲ ἄλλων οὐ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον· μᾶλλον δὲ, πολλῷ πλέον ἢ
παῖς. οὐ γὰρ ὁμοῦ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὰ αὐτοῦ τιμᾷ· ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πρὸς τὸν πατέρα, οὐδὲν
ἐκεῖνα ἡγεῖται, ἀλλ' ἕλοιτο ἂν καὶ κολαζόμενος καὶ μαστιζόμενος εἶναι μετ' αὐτοῦ, ἢ χωριζό-
μενος αὐτοῦ τρυφᾶν. φρίξωμεν τοίνυν ὅσοι μηδὲ χρημάτων διὰ τὸν Θεὸν καταφρονοῦ-
μεν· μᾶλλον δὲ, ὅσοι μηδὲ χρημάτων δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καταφρονοῦμεν. Παῦλος γὰρ μόνος
ἦν ὁ διὰ τὸν Χριστὸν γνησίως ἅπαντα πάσχων, οὐ διὰ βασιλείαν, οὐδὲ διὰ τὴν αὐτοῦ τι-
μὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν. ἡμᾶς δὲ οὔτε ὁ Χριστὸς, οὔτε τὰ τοῦ Χριστοῦ,
τῶν βιωτικῶν ἀφέλκει πραγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ὄφεις, ἢ ἔχεις, ἢ χοῖροι, ἢ καὶ ταῦτα πάν-
τα ὁμοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἰλύϊ συρόμεθα. τί γὰρ τῶν θηρίων ἐκείνων ἡμεῖς ἀμείνους, οἱ
τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἔχοντες παραδείγματα, καὶ ἔτι κάτω βλέποντες, καὶ μηδὲ μικρὸν ἀ-
ναβλέψαι πρὸς τὸν οὐρανὸν αἱρούμενοι; ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς καὶ τὸν υἱὸν ἐξέδωκε· σὺ δὲ οὐδὲ ἄρ-
του μεταδίδως αὐτῷ τῷ διὰ σὲ ἐκδοθέντι, τῷ διὰ σὲ σφαγέντι. ὁ πατὴρ διὰ σὲ αὐτοῦ οὐκ ἐφεί-
σατο, καὶ ταῦτα γνησίου ὄντος παιδός· σὺ δὲ αὐτὸν καὶ λιμῷ τηκόμενον περιορᾷς, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν
αὐτοῦ μέλλων ἀναλίσκειν, καὶ διὰ σαυτὸν ἀναλίσκειν. τί ταύτης τῆς παρανομίας χεῖρον γένοιτ' ἄν;
ἐξεδόθη διὰ σὲ, ἐσφάγη διὰ σὲ, περιέρχεται πεινῶν διὰ σὲ, ἐκ τῶν αὐτοῦ δίδως ἵνα αὐτὸς ὠφελη-
θῇς, καὶ οὐδὲ οὕτω δίδως. ποίων οὐκ ἂν εἶεν ἀναισθητότεροι λίθων, οἱ τοσούτων αὐτοὺς ἑλκόντων
πραγμάτων, ἐπὶ τῆς διαβολικῆς ταύτης μένοντες ὠμότητος; οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῷ
θανάτῳ καὶ τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πένης γενέσθαι κατεδέξατο, καὶ ξένος, καὶ ἀλήτης, καὶ γυμ-
νὸς, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν, καὶ ἀρρωστίαν ὑπομεῖναι, ἵνα κἂν οὕτω σε ἐκκαλέσηται.
εἰ γὰρ μὴ ἀμείβῃ με, φησὶν, ὡς ὑπὲρ σοῦ τι παθόντα, διὰ τὴν πενίαν ἐλέησον. εἰ δὲ
μὴ βούλει διὰ τὴν πενίαν ἐλεῆσαι, διὰ τὴν νόσον ἐπικάμφθητι, διὰ δὲ τὸ δεσμωτήριον
ἐπικλάσθητι. εἰ δὲ μηδὲ ταῦτά σε ποιεῖ φιλάνθρωπον, διὰ τὸ κοῦφον τῆς αἰτήσεως ἐπίνευ-
σον. οὐδὲν γὰρ αἰτῶ πολυτελὲς, ἀλλὰ ἄρτον, καὶ στέγην, καὶ ῥημάτων παράκλησιν. εἰ δὲ καὶ
μετὰ ταῦτα ἔτι μένεις ἄγριος ὢν, κἂν διὰ τὴν βασιλείαν γενοῦ βελτίων, κἂν διὰ τὰ ἔπα-
θλα ἃ ὑπεσχόμην. ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνων ἐστί τις σοι λόγος; κἂν πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν
ἐπικλάσθητι, γυμνὸν ὁρῶν, καὶ τῆς γυμνότητος ἀναμνήσθητι ἐκείνης, ἣν ἐγυμνώθην ἐπὶ
τοῦ σταυροῦ διὰ σέ. εἰ δὲ ἐκείνης οὐ βούλει, κἂν ταύτης, ἣν διὰ τῶν πενήτων γυμνοῦμαι. ἐ-
δεήθην τότε διὰ σὲ, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ σὲ, ἵνα εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ἐκεῖθεν παραχθεὶς, βου-
ληθῇς ποιῆσαί τινα ἔλεον. ἐνήστευσα διὰ σὲ, πάλιν πεινῶ διὰ σέ. ἐδίψησα κρεμάμενος
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διψῶ καὶ διὰ τῶν πενήτων, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων, καὶ ἐκ τούτων ἐπι-
σπάσωμαί σε πρὸς ἐμαυτὸν, καὶ ποιήσω φιλάνθρωπον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῇ. διὰ τοῦτο καὶ μυ-
ρίων ὀφείλοντά σε εὐεργετημάτων ἀμοιβὴν ἐμοὶ, οὐχ ὡς ὀφείλοντα ἀπαιτῶ, ἀλλ' ὡς χα-
ριζόμενον στεφανῶ, καὶ βασιλείαν δωροῦμαι ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων. οὐδὲ γὰρ λέγω, λῦ-
σόν μοι τὴν πενίαν, οὐδὲ, χάρισαί μοι πλοῦτον, καίτοιγε ἐπτώχευσα διὰ σέ· ἀλλ' ὅμως ἄρτον
αἰτῶ, καὶ ἱμάτιον, καὶ λιμοῦ παραμυθίαν μικράν. κἂν εἰς δεσμωτήριον ἐμπέσω, οὐκ ἀναγ-
κάζω τὰ δεσμὰ λῦσαι καὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλ' ἓν ἐπιζητῶ μόνον, ἵνα ἴδῃς δεδεμένον διὰ σὲ, καὶ ἀρ-
κοῦσαν ἔλαβον χάριν, καὶ ὑπὲρ τούτου μόνου τὸν οὐρανόν σοι χαρίζομαι. καίτοιγε ἐγὼ χαλε-
πωτάτων σε ἔλυσα δεσμῶν, ἀλλ' ἐμοὶ μόνον ἀρκεῖ, ἂν βουληθῇς ἰδεῖν με δεδεμένον. δύνα-
μαι μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτων σε στεφανοῦν. βούλομαι δέ σοι καὶ ὀφειλέτης εἶναι, ἵνα φέρῃ σοί τι-
να καὶ παρρησίαν ὁ στέφανος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ δυνάμενος ἐμαυτὸν θρέψαι, περιέρχομαι προσ-
αιτῶν, καὶ ταῖς θύραις σου παριστάμενος προτείνω χεῖρα. παρὰ σοῦ γὰρ τραφῆναι ἐπι-
θυμῶ. φιλῶ γάρ σε σφόδρα, διὸ καὶ τῆς τραπέζης ἐρῶ τῆς σῆς, ὃ τοῖς φιλοῦσιν ἔθος ἐστί. καὶ
ἐγκαλλωπίζομαι τούτῳ· καὶ τοῦ θεάτρου παρόντος τῆς οἰκουμένης, ἀνακηρύττω σε τότε, καὶ
πάντων ἀκουόντων, ἐνδείκνυμαι τὸν τροφέα τὸν ἐμόν. καίτοιγε ἡμεῖς ὅταν παρά τινος τρα-
φῶμεν,

φαίνωμεν, αἰσχυνόμεθα τοῦτο καὶ συσκιάζομεν. αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ σφόδρα ἡμᾶς φιλεῖ, κἂν ἡμεῖς σιγῶμεν, "ἀναγορεύει τότε τὸ γεγενημένον μετὰ πολλῶν τῶν ἐγκωμίων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται εἰπεῖν, ὅτι καὶ γυμνὸν ὄντα αὐτὸν περιεβάλομεν, καὶ πεινῶντα ἐθρέψαμεν. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, μὴ μέχρι τῶν ἐπαίνων στῶμεν μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελέσωμεν τὰ εἰρημένα. τί γὰρ 5 ὄφελος τῶν κρότων, καὶ τῶν θορύβων τούτων; ἓν ζητῶ παρ' ὑμῶν μόνον, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν, τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ὑπακοήν. τοῦτο ἔπαινος ἐμὸς, τοῦτο κέρδος ὑμέτερον, τοῦτο διαδήματός μοι λαμπρότερον. τοῦτον τοίνυν ἀπελθόντες καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ κατασκευάσατε τὸν στέφανον διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρὸς, ἵνα καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον χρηστῇ συντραφῶμεν ἐλπίδι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀπελθόντες ζωὴν, τῶν μυρίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡ- 10 μᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γρ. γάσοι

Λογ. ιϛ. 1 ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΛΕΓΩ ΕΝ "ΧΡΙΣΤΩ, ΟΥ ΨΕΥ-δομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

γρ. Κυρίῳ. κεφ. θ.

15 Ἆρα οὐ μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῇ προτεραίᾳ περὶ τῆς τοῦ Παύλου "περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης ἔδοξεν ὑμῖν εἰρηκέναι; καὶ γὰρ ἦν φύσει μεγάλα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον· ἀλλ' ὅμως τὰ σήμερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν πρὸς ἐκεῖνα, ὅσην ἐκεῖνα πρὸς τὰ ἡμέτερα· καίτοιγε οὐκ ὀλίγην αὐτὰ ἔχει ὑπερ-20 βολὴν, ἀλλ' ὅμως ἐπελθόντα τὰ σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντα, πολὺ πάντων ἐκείνων ἐφάνη λαμπρότερα. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς συνιδὼν, ἀπὸ τῶν προοιμίων *ἐνέφηνεν, ἅτε εἰς μείζονα ἐμβαίνειν μέλλων καὶ ἀπιστεῖσθαι παρὰ τῶν πολλῶν. πρότερον δὲ διαβεβαιοῦται περὶ ὧν μέλλει λέγειν· ὅπερ πολλοῖς ἔθος ποιεῖν, ὅταν μέλλωσί τι λέγειν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον, καὶ ὑπὲρ οὗ σφόδρα "ἑαυτοὺς εἰσὶ 25 πεπεικότες. καὶ γὰρ ἀλήθειαν λέγω, φησὶ, καὶ οὐ ψεύδομαι, καὶ ἡ συνείδησίς μοι μαρτυρεῖ·

γρ. εἰς. * αὐτό. γρ. εἰσιν ἑαυτοῖς πεπεισμένοις.

2 Ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου.

3 Ηὐχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ποθουμένου, οὗ μήτε βασιλεία σε, μήτε γέεννα ἐχώριζε, μήτε τὰ 30 ὁρώμενα, μήτε τὰ νοούμενα, μήτε ἄλλα τοσαῦτα, ἀπὸ τούτου νῦν εὔχῃ ἀνάθεμα εἶναι; τί γέγονε; μὴ "μεταβέβλησαι, καὶ κατέλυσας τὸν πόθον ἐκεῖνον; οὐχὶ, φησι, μὴ δείσῃς. καὶ γὰρ καὶ ἐπέτεινα αὐτὸν μᾶλλον. πῶς οὖν εὔχῃ ἀνάθεμα εἶναι, καὶ ἀλλοτρίωσιν ζητεῖς, καὶ χωρισμὸν τοιοῦτον, οὗ οὐκ ἕτερον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν; ἐπειδὴ σφόδρα αὐτὸν φιλῶ, φησι. πῶς, εἰπέ μοι, καὶ "ποίῳ τρόπῳ; καὶ γὰρ αἴνιγμα τὸ πρᾶγμα ἔοικε. μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρότερον μάθωμεν 35 τί ποτέ ἐστι τὸ ἀνάθεμα, καὶ τότε αὐτὸν ἐρωτήσωμεν περὶ τούτων, καὶ τὴν ἀπόρρητον ταύτην καὶ παράδοξον εἰσόμεθα ἀγάπην. τί οὖν ἐστι τὸ ἀνάθεμα; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον *Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα· τουτέστι, κεχωρίσθω πάντων, ἀλλότριος ἔστω πάντων. καθάπερ γὰρ τοῦ ἀναθήματος τοῦ ἀνατιθεμένου τῷ Θεῷ οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν ἁπλῶς ταῖς χερσὶν ἅψασθαι, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι· οὕτω καὶ τὸν χωριζόμενον τῆς ἐκ-40 κλησίας, πάντων "ἀποτέμνων, καὶ ὡς πορρωτάτω ἀπάγων, τούτῳ τῷ ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν ἀπαγορεύων αὐτοῦ "ἀποχωρίζεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. τῷ μὲν γὰρ ἀναθήματι, τιμῆς ἕνεκα οὐδεὶς ἐτόλμα ἐγγίσαι· τοῦ δὲ ἀποτμηθέντος, ἐξ ἐναντίας ἐχώριζον γνώμης ἅπαντες. ὥστε ὁ μὲν "χωρισμὸς εἷς, καὶ ὁμοίως καὶ τοῦτο κἀκεῖνο τῶν πολλῶν ἠλλοτρίωται· ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ οὐχ εἷς, ἀλλὰ καὶ ἐναντίος οὗτος ἐκεί-

γρ. κατεβέβλησαι, καὶ κατέλυσας τόν. γρ. τινι. * ἡμῶν. α. Κορ. ιϛ. κϐ. γρ. ἀποτεμῶν. γρ. χωρίζεσθαι. γρ. χωρισμὸς ὁμοίως καὶ οὗ κἀκεῖνο τῶν.

νου. τοῦ μὲν γὰρ ἀπείχοντο ὡς ἀνακειμένου Θεῷ, τοῦ δὲ ὡς ἠλλοτριωμένου Θεοῦ, καὶ ἀπορραγέντος τῆς ἐκκλησίας. τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν, ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ὅτι ἐβουλόμην, ἀλλὰ ἐπιτείνων αὐτό, φησὶ καὶ ηὐχόμην. εἰ δὲ θορυβεῖ σε ἀσθενέστερα ὄντα τὰ λεγόμενα, τὸ πρᾶγμα λογίζου, μὴ μόνον ὅτι χωρισθῆναι ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐβούλετο, καὶ τότε ὄψει αὐτοῦ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης. ἐπεὶ καὶ περιέτεμε, καὶ οὐ τῷ γινομένῳ προσέχομεν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, καὶ τῇ αἰτίᾳ τοῦ γινομένου, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζομεν. οὐ περιέτεμε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξυρᾶτο, καὶ ἔθυσε· καὶ οὐ δήπου διὰ τοῦτο αὐτὸν Ἰουδαῖον φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀπηλλάχθαι Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ καθαρεύειν, καὶ γνήσιον εἶναι τοῦ Χριστοῦ θεράποντα. ὥσπερ οὖν αὐτὸν περιτέμνοντα βλέπων, καὶ θύοντα, οὐ διὰ τοῦτο αὐτὸν καταδικάζεις ὡς Ἰουδαΐζοντα, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν [οὖν] τοῦτο μάλιστα στεφανοῖς, ὡς ἀλλότριον ὄντα Ἰουδαϊσμοῦ· οὕτω καὶ ὁρῶν ἐπιθυμοῦντα ἀνάθεμα γενέσθαι, μὴ διὰ τοῦτο θορυβηθῇς, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἀνακήρυξον, τὴν αἰτίαν καταμαθὼν δι' ἣν τοῦτο βούλεται. ἂν γὰρ μὴ τὰς αἰτίας ἐξετάσωμεν, καὶ τὸν Ἠλίαν ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Ἀβραὰμ οὐκ ἀνδροφόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνον, καὶ τὸν Φινεὲς δὲ καὶ τὸν Πέτρον φόνου γραψόμεθα πάλιν· καὶ οὐ περὶ τῶν ἁγίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ὁ μὴ τηρῶν τοῦτον τὸν νόμον, τὸν κανόνα, πολλὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων, καὶ αἰτίαν, καὶ γνώμην, καὶ καιρόν, καὶ πάντα * ὑπὲρ τῶν γινομένων ἀπολογούμενα συναγαγόντες, οὕτω τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν· ὃ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης ψυχῆς ποιητέον ἡμῖν. τίς οὖν ἡ αἰτία; [πάλιν] αὐτὸς ὁ ποθούμενος Ἰησοῦς. καὶ μὴν οὐ δι' αὐτόν φησιν· ηὐχόμην γὰρ ἀπ' αὐτοῦ, φησίν, ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου. καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης. οὐ γὰρ βούλεται ὡς μέγα τι λέγων, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο χαριζόμενος φανῆναι. διὸ εἶπε, συγγενῶν, ἵνα κρύψῃ τὸ πλεονέκτημα. ἐπεὶ ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν Χριστὸν ἤθελεν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. εἰπὼν γάρ, τῶν συγγενῶν, ἐπήγαγεν,

4 Ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι·

5 Ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ τί τοῦτο, φησίν; εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι ἑτέρους, ἐβούλετο γενέσθαι ἀνάθεμα, ἔδει καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν τοῦτο εὔξασθαι· εἰ δὲ [καὶ] ὑπὲρ Ἰουδαίων εὔχεται μόνων, δείκνυσιν οὐ διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸ βουλόμενος, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκείωσιν. καὶ μὴν εἰ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ηὔξατο μόνων, οὐκ ἂν ὁμοίως τοῦτο ἐφάνη· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων μόνων, δείκνυται καθαρῶς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο σπουδάζων. καὶ οἶδα μὲν ὅτι παράδοξον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον· πλὴν ἐὰν μὴ θορυβῆσθε, ταχέως αὐτὸ πειράσομαι ποιῆσαι σαφές. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα εἴρηκεν ἅπερ εἴρηκεν, ἀλλ' ἐπεὶ πάντες ἔλεγον, καὶ τοῦ Θεοῦ κατηγόρουν, ὅτι υἱοὶ Θεοῦ καταξιωθέντες κληθῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ πατέρες ὄντες τῶν αὐτῶν φυλῶν, καὶ τὸ δὴ μεῖζον πάντων, καὶ προπάτορες αὐτοῦ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα) ἐκβέβληνται καὶ ἠτίμωνται, ἀντεισήχθησαν δὲ ἀντ' ἐκείνων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες ἄνθρωποι οἱ ἐξ ἐθνῶν. ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες τὸν Θεὸν ἐβλασφήμουν, ἀκούων ταῦτα καὶ δακνόμενος ὁ Παῦλος, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἀγωνιῶν τοῦ Θεοῦ, ηὔξατο ἀνάθεμα εἶναι (εἴγε δυνατὸν ἦν) ὥστε ἐκείνους σωθῆναι, καὶ τὴν βλασφημίαν ταύτην καταλυθῆναι, καὶ μὴ δόξαι τὸν Θεὸν

ἠπατηκέναι

Πράξ. ιϛ. γ.

Βασ. γ.
Γεν. κβ.
Λευϊτ. κε.
Πράξ. ε. ε.
καὶ ι.

γ. Θεῷ,

γ. ἀσθενέστερον ὄντα ταῦτα λεγόμενα, μὴ τὸ πρᾶγμα λογίζου μόνον,
γρ. τὸ πολύ.

γ. ‑πτεύει.

* τὰ
γ. ἀπολογούμενοι συνάξαντες.

γ. περὶ

γ. καὶ προπατόρων καὶ φ.

ἠπατηκέναι τοὺς ἐκγόνους τοὺς ἐκείνων, οἷς τὰς δωρεὰς ἐπηγγείλατο. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ὑπὲρ τού-
του κοπτόμενος, τοῦ μὴ δόξαι τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ διαπίπτειν τὴν λέγουσαν τῷ Ἀβραάμ,
Σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου, ταῦτα ηὔχετο, μετὰ τὸ ταῦτα εἰπεῖν, ἐπήγαγεν, Γεν. ιε. ζ.

6 Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Δεικνὺς ὅτι πάντα ταῦτα διὰ
γ. ηὔχετο. 5 τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπομεῖναι "εὔχετο, τουτέστι, τὴν ἐπαγγελίαν τὴν πρὸς Ἀβραὰμ
γεγενημένην. καθάπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐδόκει μὲν ὑπὲρ Ἰουδαίων πρεσβεύειν, τὸ δὲ πλέον
ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἔπραττεν (Ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσι, φησίν, ὅτι παρὰ τὸ μὴ δύ- Δευτ. θ. κη.
γ. καταλύσων νασθαι αὐτοὺς σῶσαι, ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπολέσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ, " κατάλυσον τὴν ὀργήν)
οὕτω δὴ καὶ Παῦλος, ἵνα μὴ εἴπωσι, φησίν, ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐψεύ-
10 σατο ἃ ὑπέσχετο, καὶ εἰς ἔργον οὐκ ἐξῆλθεν ὁ λόγος, ἐβουλόμην ἀνάθεμα γενέσθαι.
διὰ δὴ τοῦτο, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν φησιν (οὐδὲ γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνους ἐπηγγελμένον
αὐτό, οὐδὲ ἦσαν αὐτοὶ τεθεραπευκότες· διὸ οὐδὲ ἐβλασφήμουν αὐτὸν δι' ἐκείνους) ἀλλ'
ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων τῶν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δεξαμένων, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων οἰκειωθέντων
γ. μὴ / γ. ἐχθρῶν αὐτῷ, ταῦτα ηὔχετο. εἶδες ὅτι εἰ "μὲν ὑπὲρ τῶν "ἐθνῶν ηὔξατο, οὐκ ἂν οὕτως ἐφάνη
15 καθαρῶς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο ποιῶν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἐβουλήθη
* μόνον γενέσθαι ἀνάθεμα, τότε μάλιστα ἐδείχθη ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν* ταῦτα ἐπιθυμεῖ. διὰ τοῦ-
το ἔλεγεν,

7 Ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἡ ἐπαγγελία. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκεῖθεν ὁ
περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων, φησί, καὶ αἱ συνθῆκαι αἱ πρὸς αὐτοὺς πᾶσαι, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν, καὶ
20 οἱ πατέρες οἱ δεξάμενοι τὰς ἐπαγγελίας [ἐξ] ἐκείνων πάντες· ἀλλ' ὅμως τοὐναντί-
ἴσως ον γέγονε, καὶ πάντων ἐξέπεσον τῶν ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο κόπτομαι, φησί, καὶ εἴγε ἦν χω-
ρισθῆναι τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν χοροῦ, καὶ ἀλλοτριωθῆναι, οὐχὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ (μὴ γέ-
νοιτο, ἐπεὶ καὶ ταῦτα δι' ἀγάπην ἐποίει) ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης, καὶ τῆς δόξης,
γ. ἀκούειν καταδεξαίμην ἄν, ὥστε μὴ τὸν δεσπότην βλασφημηθῆναι τὸν ἐμόν, διὰ τὸ μὴ "ἀκοῦσαι
25 λεγόντων τινῶν, ὅτι σκηνὴ τὰ πράγματα γέγονεν. ἄλλοις ὑπέσχετο, καὶ ἄλλοις ἔδωκεν·
ἐξ ἄλλων ἐγεννήθη, καὶ τοὺς ἄλλους ἔσωσε. τοῖς τῶν Ἰουδαίων προγόνοις ἐπήγγελτο· καὶ τοὺς
γ. ἐπεγνωκό-τας ἐκγόνους αὐτῶν ἀφείς, τοὺς οὐδέποτε αὐτὸν "ἐγνωκότας εἰς τὰ ἐκείνων εἰσήγαγεν ἀγα-
θά. ἐκεῖνοι τὸν νόμον ἐκ προοιμίων μετιόντες, καὶ τὰς προφητείας ἀναγινώσκοντες, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν
βωμῶν καὶ τῶν εἰδώλων ἀρτίως ἐπανελθόντες, κυριώτεροι γεγόνασιν ἐκείνων. ποῦ ταῦτα προ-
γ. λέγωσι 30 νοίας; ἵν' οὖν ταῦτα μὴ "λέγηται περὶ τοῦ δεσπότου τοῦ ἐμοῦ, φησιν, εἰ καὶ ἀδίκως λέγεται,
καὶ βασιλείας ἡδέως ἂν ἐξέπιπτον, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου, καὶ πάντα ὑπέμει-
να ἂν τὰ δεινά, μεγίστην ἁπάντων ἡγούμενος παραμυθίαν εἶναι τοῦ πόνου, τὸ τὸν [οὕτω]
ποθούμενον μηκέτι βλασφημούμενον ἀκούειν. εἰ δὲ οὐδέπω καταδέχῃ τὸ εἰρημένον, ἐν-
νόησον ὅτι καὶ πατέρες πολλοὶ πολλάκις ταῦτα ὑπὲρ παίδων κατεδέξαντο, καὶ εἵλοντο αὐτῶν
γ. μᾶλλον 35 χωρισθῆναι, καὶ "μόνον αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ὁρᾶν, τῆς συνουσίας αὐτῶν ἡδίω νομίζοντες
τὴν εὐδοκίμησιν τὴν ἐκείνων. ἀλλ' ἐπειδὴ πόρρω τῆς ἀγάπης ἐσμὲν ταύτης, οὐδὲ νοῆ-
σαι τὰ λεγόμενα δυνάμεθα. οὕτω γάρ τινες καὶ τὴν Παύλου προσηγορίαν οὐδὲ ἀκοῦσαι
εἰσὶν ἄξιοι, καὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐκείνου πόρρω καὶ μακρὰν ἑστήκασιν, ὡς καὶ περὶ θανάτου
τοῦ προσκαίρου ταῦτα λέγειν αὐτὸν νομίζειν. οὓς τοσοῦτον εἴποιμι ἂν ἀγνοεῖν τὸν Παῦλον, ὅ-
40 σον τοὺς πηροὺς τὴν ἀκτῖνα τὴν ἡλιακήν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. ὁ γὰρ καθ' ἑκά-
γ. εὐθύς, / γ. περιοῦσιν, στην ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ νιφάδας κινδύνων "θείς, καὶ εἰπών, Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς Ρω. η. λε.
ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμός, ἢ διωγμός; καὶ οὐκ ἀρκεσθεὶς τοῖς "λε-
χθεῖσιν, ἀλλ' ὑπερβὰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ
πάντα τὰ ἄνω περιδραμών, καὶ συλλαβὼν ὁμοῦ τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρώμενα, τὰ

νούμενα, τὰ λυπηρὰ, τὰ χρηστὰ, τὰ ἐν ἑκατέροις, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀφεὶς, καὶ οὐδὲ οὕτω κορεσθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοσαύτην κτίσιν τὴν οὐκ οὖσαν ὑποστησάμενος, πῶς ὡς μέγα τι λέγων μετ' ἐκεῖνα πάντα, θανάτου τοῦ προσκαίρου ἐμνημόνευσεν ἄν; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ σκωλήκων ἐν κοπρίᾳ φωλευόντων ἡ τοιαύτη ὑπόνοια. εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε, πῶς ἀνάθεμα ἑαυτὸν ηὔχετο εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; ὁ γὰρ τοιοῦτος θάνατος, μᾶλλον τῷ τοῦ Χριστοῦ συνῆπτε χορῷ, καὶ τῆς δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης ἐποίει. ἀλλὰ γάρ εἰσί τινες, οἳ καὶ τούτων ἕτερα καταγελαστότερα τολμῶσι λέγειν. οὐ γὰρ θάνατον, φησὶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀνάθεμα εἶναι ηὔχετο τοῦ Χριστοῦ. καὶ τίς τοῦτο καὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀναπεπτωκότων οὐκ ἂν εὔξαιτο; πῶς δὲ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν τοῦτο ἔμελλε τῶν αὐτοῦ γενέσθαι; ἀφέντες τοίνυν τοὺς μύθους, καὶ τὰς φλυαρίας (οὐδὲ γὰρ ἀντιλέγειν πρὸς ταῦτα ἄξιον, ὥσπερ οὐδὲ πρὸς τὰ παιδία τὰ ψελλίζοντα) εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν ῥῆσιν ἐπανέλθωμεν, ἐντρυφῶντες αὐτοῦ τῷ πελάγει τῆς ἀγάπης, καὶ μετ' ἀδείας πανταχοῦ νηχόμενοι, καὶ τὴν φλόγα ἐννοοῦντες τὴν ἄφατον, μᾶλλον δὲ, ὅπερ ἂν εἴποι τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. καὶ γὰρ πελάγους παντὸς εὐρυτέρα, καὶ φλογὸς ἁπάσης σφοδροτέρα ἦν αὕτη. καὶ οὐδεὶς αὐτὴν κατ' ἀξίαν ἀναγορεῦσαι δυνήσεται λόγος, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος οἶδεν αὐτὴν ὁ μετ' ἀκριβείας αὐτὴν κτησάμενος. φέρε οὖν πάλιν αὐτὰ τὰ ῥήματα εἰς μέσον ἀγάγωμεν.

Ηὐχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ. Τί ἐστιν, αὐτὸς ἐγώ; ὁ διδάσκαλος ἁπάντων γενόμενος, ὁ μυρία κατορθώματα συναγαγὼν, ὁ μυρίους ἀναμένων στεφάνους, ὁ ποθήσας αὐτὸν οὕτως ὡς πάντων προτιμῆσαι αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν δι' αὐτὸν καιόμενος, καὶ πάντα δεύτερα εἶναι νομίζων τοῦ φίλτρου τοῦ πρὸς αὐτόν. οὐδὲ γὰρ τοῦ φιλεῖσθαι ἔμελλεν αὐτῷ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτόν. καὶ τοῦτο μάλιστα ἦν. διὰ γὰρ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἔβλεπε μόνον, καὶ πάντα εὐκόλως ἔφερεν. ἓν γὰρ ἐσκόπει διὰ πάντων, τὸ τὸν καλὸν τοῦτον ἐμπλῆσαι ἔρωτα. καὶ εὔχεται μὲν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔμελλε γίνεσθαι οὕτως, οὐδὲ ἔμελλεν ἀνάθεμα εἶναι, πειρᾶται λοιπὸν καὶ εἰς ἀπολογίαν ἐμβῆναι τῶν ἐγκλημάτων, καὶ τὰ θρυλλούμενα παρὰ πάντων εἰς μέσον ἄγων, ἀνατρέψαι. καὶ πρὶν εἰς τὴν σαφῆ τούτων ἀπολογίαν ἐμβῆναι, τὰ σπέρματα αὐτῆς ἤδη προκαταβάλλεται. ὅταν γὰρ λέγῃ, ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς μὲν αὐτοὺς ἐβούλετο σωθῆναι, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔμπροσθεν ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνων ἐγένετο, καὶ δι' ὧν τοῖς πατράσιν ἐπηγγείλατο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν. διὸ καὶ ἐκεῖνα τίθησιν, ἅπερ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἐστιν ἐνδεικτικὰ μόνον, οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια. καὶ γὰρ ἡ υἱοθεσία τῆς αὐτοῦ γέγονε χάριτος, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ ὁ νόμος. ἅπερ ἅπαντα ἐννοήσας, καὶ λογισάμενος πόσην ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ παιδὸς ἐποιήσατο τὴν σπουδὴν σῶσαι αὐτοὺς, ἀνεβόησε μέγα, καὶ εἶπεν, Ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν·

Τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν ἀναφέρων αὐτὸς τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ. τί γὰρ εἰ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσι, φησίν; ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόρρητα εἰδότες αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλὴν, ἴσμεν σαφῶς, ὅτι οὐ τοῦ βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιος. οὐκ ἀρκεσθεὶς δὲ αὐτοῦ τῷ συνειδότι, πειρᾶται καὶ λογισμὸν τιθέναι λοιπὸν, καὶ σφοδροτέρῳ κεχρῆσθαι κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ. καὶ οὐ πρότερον ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς, ἕως τὴν ὑπόνοιαν τὴν κατ' αὐτῶν περιεῖλεν. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὡς ἐχθροῖς διαλέγεσθαι, προϊών φησιν, Ἀδελφοὶ, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν. καὶ ἐνταῦθα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ὧν εἴρηκε, κατεσκεύαζε τὸ μὴ δόξαι δι' ἔχθραν λέγειν ἅπερ ἔμελλε κατ' αὐτῶν ἐρεῖν. διόπερ οὐδὲ συγγενεῖς αὐτοὺς καὶ ἀδελφοὺς παραιτεῖται ὀνομάζειν. εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν Χριστὸν

Margin: γρ. τῷ περὶ τὸν Χριστὸν συνῆπται χορῷ. — γρ. — τα αὐτ. π. τ. ῥ. ἐπανέλθωμεν. — γρ. ἀναγορεῦσαι. — γρ. δή. — γρ. προβάλλεται. — γρ. αὐτῆς. — γρ. αὐτῷ. — γρ. λογισμὸν. — Ῥω. ι. α.

γ. πρὸς ἐκεί- νης ἐς. ἔννοιαν, Χριστὸν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν "ἐκείνων ἐπισπᾶται" διάνοιαν, καὶ προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ, καὶ πάσης ἑαυτὸν ὑποψίας ἀπαλλάττει διὰ τὰ μέλλοντα κατ' αὐτῶν λεχθήσεσθαι, καὶ τότε λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ζητούμενον λό-
γ. λοιπὸν γον. καὶ γὰρ ἐζήτουν "πολλοὶ (καθάπερ ἔφθην εἰπὼν) τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν δεξάμενοι τὴν
5 ἐπαγγελίαν ἐξέπεσον, οἱ δὲ μὴ ἀκούσαντες αὐτῆς πώποτε, πρὸ ἐκείνων ἐσώθησαν. ταύτην τοίνυν λύων τὴν ἀπορίαν, πρὸ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν ἐπάγει. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, τί οὖν; σὺ μᾶλλον φροντίζεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ; καὶ τῆς παρὰ
* πάντα σοῦ δεῖται βοηθείας, ὥστε μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ τὸν λόγον; πρὸς ταῦτα * ἱστάμενός φησι, ταῦτα δὲ εἶπον, οὐχ οἷον ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκπέπτωκεν, ἀλλ' ἵνα δείξω τὸ περὶ τὸν Χριστὸν φίλ-
10 τρον. καὶ γὰρ καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκβάντων, οὐκ ἀπορούμενοι τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγων, φησί, καὶ τὸ δεῖξαι, ὅτι ἕστηκεν ἡ ἐπαγγελία. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, Σοὶ καὶ Γεν. ιε. ζ. τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν, καί, Ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη. ἴδωμεν οὖν ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα, φησίν. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ, σπέρματα αὐτοῦ εἰσι. διὸ καὶ ἔλεγεν, Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ·
15 7 Οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. Ἂν τοίνυν μάθῃς ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ᾗ δοθεῖσαν τὴν ὑπόσχεσιν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ, ὅτι οὐκ ἐξέπεσεν ὁ λόγος. ποῖον οὖν ἐστιν, εἰπέ μοι, τὸ σπέρμα; οὐκ ἐγὼ λέγω, φησίν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ παλαιὰ ἑαυτὴν ἑρμηνεύει, οὕτω λέγουσα· Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. τί ἐστιν, ἐν Ἰσα- Γεν. κα. ιβ. άκ, ἑρμήνευσον· 8 Τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα Θεοῦ· ἀλλὰ τὰ
* ταῦτα 20 τέκνα τῆς ἐπαγγελίας * λογίζεται εἰς σπέρμα. Καὶ ὅρα Παύλου σύνεσιν καὶ μεγαλόνοιαν. ἑρμηνεύων γάρ, οὐκ εἶπεν ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ· τῷ προτέρῳ τὰ παλαιὰ συνάπτων, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲ Ἰσαὰκ ἁπλῶς τοῦ Ἀβραὰμ τέκνον ἦν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅσοι κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐγεννήθησαν, οὗτοι τέκνα τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, ἵνα
25 μάθῃς, ὅτι οἱ τῷ τρόπῳ τούτῳ γεννώμενοι τῷ κατὰ τὸν Ἰσαάκ, οὗτοι μάλιστά εἰσι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. πῶς οὖν ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη; οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύναμιν σαρκός, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. τί ἐστι, κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας; 9 Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσο-
γ. τὰ ῥήματα μαι πρὸς σέ, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός. Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοίνυν, καὶ "τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰσαὰκ διέπλασέ τε καὶ ἐγέννησε. τί γὰρ εἰ καὶ μήτρα ὑπέκειτο, καὶ νηδὺς γυναικός; οὐ γὰρ
30 ἡ δύναμις τῆς νηδύος, ἀλλ' ἡ τῆς ἐπαγγελίας ἰσχὺς ἔτεκε τὸ παιδίον. οὕτω καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων ῥήματά ἐστι τοῦ Θεοῦ τὰ γεννῶντα ἡμᾶς καὶ διαπλάττοντα. εἰς γὰρ ὄνομα πατρός, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτιζόμενοι γεννώμεθα. αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ' ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἡ γέννησις. ὥσπερ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προ-
γ. αἰρ. αγορεύσας γέννησιν, τότε αὐτὴν ἐπλήρωσεν· οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν "προανε-
35 φώνησε χρόνων διὰ τῶν προφητῶν [ἁπάντων] καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον ἐξήγαγεν. Εἶδες ἡλίκην ἀπέδειξε, καὶ πῶς μέγα ἐπαγγειλάμενος κατασκευάσει αὐτὸ μετ' εὐκολίας ἁπάσης; εἰ δὲ λέγοιεν Ἰουδαῖοι, ὅτι τό, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, τοῦτο ἐστὶ δηλοῖ τὸ τοὺς ἐκ τοῦ
γ. Ἰουδαίοις, Ἰσαὰκ γεννωμένους αὐτῷ λογίζεσθαι εἰς σπέρμα, ἔδει καὶ τοὺς "Ἰδουμαίους, καὶ πάντας
γ. ἐκείνοις, "τοὺς ἀπ' ἐκείνου, υἱοὺς χρηματίζειν αὐτοῦ. ὁ γὰρ πρόγονος αὐτῶν Ἡσαῦ υἱὸς ἦν τοῦ
40 Ἰσαάκ. νῦν δὲ οὐ μόνον οὐ χρηματίζουσι παῖδες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰσὶν ἀπηλλοτριωμένοι. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἄνωθεν προϋπογράφεται γέννησις; εἰ δὲ τὴν μήτραν μοι λέγεις, ἔχω κἀγὼ τὸ ὕδωρ εἰπεῖν. ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ πνεύματος, οὕτω κἀκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἐπαγγελίας. τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρα ἦν ἡ μήτρα, διὰ

τὴν στείρωσιν καὶ τὸ γῆρας. καταμάθωμεν τοίνυν ἡμεῖς τὴν εὐγένειαν μετ' ἀκριβείας ἁπά-
σης, καὶ ἀξίαν αὐτῆς ἐπιδειξώμεθα πολιτείαν. οὐδὲ γὰρ ἔχει τι σαρκικὸν, οὐδὲ γεῶδες. μὴ
τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς. οὐδὲ γὰρ ὕπνος, οὐδὲ θέλημα σαρκὸς, καὶ περιπλοκαὶ, οὐδὲ οἶστρος
ἐπιθυμίας, ἀλλὰ Θεοῦ φιλανθρωπία τὸ πᾶν ἐποίησε. καὶ καθάπερ ἐκεῖ τῆς ἡλικίας ἀ-
πογνωσθείσης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ γήρως τῶν ἁμαρτημάτων ἐπελθόντος, ἐξαίφνης 5
νέος ἀνῆλθεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάντες τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν παῖδες, καὶ σπέρμα τοῦ
Ἀβραάμ.

10 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.

Μέγα τὸ ζητούμενον ἦν. διὸ καὶ πολλοὺς κινεῖ λογισμοὺς, καὶ πανταχόθεν ἐπιχειρεῖ λῦσαι
τὴν ἀπορίαν. εἰ γὰρ [καὶ] παράδοξον, καὶ καινὸν τὸ μετὰ τοσαύτας ἐπαγγελίας ἐκπεσεῖν 10
ἐκείνους, πολλῷ παραδοξότερον, τὸ καὶ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκείνων εἰσελθεῖν ἀγαθὰ, τοὺς μη-
δὲν προσδοκήσαντας τοιοῦτον. καὶ ταὐτὸν ἐγίνετο, οἷον ἂν εἰ βασιλέως υἱὸς ἐπαγγελίας ἔχων
τὴν ἀρχὴν διαδέξασθαι τὴν ἐκείνου εἰς τὴν τῶν ἀτίμων ἐκβληθείη τάξιν, καὶ ἀντ'
ἐκείνου, κατάδικος ἄνθρωπος, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, ἐκβληθεὶς τοῦ δεσμωτηρίου, τὴν
ἀρχὴν λάβοι τὴν ἐκείνῳ προσήκουσαν. τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, φησίν; ὅτι ἀνάξιος ὁ 15
υἱός; ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀνάξιος, καὶ πολλῷ μᾶλλον. οὐκοῦν ἔδει ἢ ὁμοῦ κολάζεσθαι, ἢ ὁμοῦ τι-
μᾶσθαι. τοιοῦτον δή τι καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν γέγονε, καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλῷ τούτου παρα-
δοξότερον. ὅτι μὲν γὰρ ἅπαντες ἀνάξιοι, ἐδήλωσεν ἐν τοῖς εἰρημένοις εἰπών, Πάντες γὰρ
ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ καινὸν, ὅτι πάντων ἀναξίων ὄντων, τὰ ἔθνη
διεσώθη μόνα. μετὰ δὲ τούτων, καὶ ἑτέραν αὖ τις διαπορήσειε πάλιν, φησίν. εἰ γὰρ μὴ ἔ- 20
μελλε πληροῦν αὐτοῖς τὰς ὑποσχέσεις ὁ Θεὸς, τίνος ἕνεκεν καὶ ὑπισχνεῖτο; ἄνθρωποι μὲν γὰρ
οἱ τὸ μέλλον μὴ εἰδότες, πολλάκις ἀπατώμενοι, καὶ τοῖς οὐκ ἀξίοις τὰς αὐτῶν λαβεῖν δω-
ρεὰς ἐπαγγέλλονται. ὁ δὲ καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα προειδὼς, καὶ σαφῶς ἐπιστάμε-
νος ὅτι ἀναξίους ἑαυτοὺς καταστήσουσι τῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λήψονται τῶν
εἰρημένων, τίνος ἕνεκεν καὶ ἐπαγγέλλεται; πῶς οὖν αὐτὰ ἔλυσεν ὁ Παῦλος; ἀπὸ τοῦ δεῖ- 25
ξαι τίς ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ, ᾧ ὑπέσχετο. τούτου γὰρ δειχθέντος, καὶ ἐκεῖνο συναποδέδεικται,
τὸ πεπληρῶσθαι τὰς ἐπαγγελίας ἁπάσας. ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλεγεν, οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ
Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ τοῦ Ἰακὼβ ὄνομα τέθεικεν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἰσραήλ·
ὅπερ ἀρετῆς ἦν τοῦ δικαίου, καὶ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καὶ τοῦ Θεὸν ἑωρακέναι σύμβολον. καίτοι
φησὶν ὅτι πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. εἰ οὖν πάντες ἥμαρτον, 30
πῶς οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἀπώλοντο; ὅτι μὴ πάντες προσελθεῖν ἠβουλήθησαν. ὡς τό γε
αὐτοῦ μέρος, διεσώθησαν ἅπαντες· καὶ γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες. ἀλλὰ πῶς τοῦτο οὐ
τίθησιν, ἀλλ' ἐκ περιουσίας αὐτὸ λύει, καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἑτέρων, ἄλλο ζήτημα εἰς
μέσον ἄγων, καὶ καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλυσεν ἀπορίαν μεγίστην δι' ἀπορίας ἑτέρας.
ἐπειδὴ γὰρ ἐζητεῖτο* πῶς, τοῦ Χριστοῦ δικαιωθέντος, πάντες ἀπήλαυσαν οἱ λοιποὶ τῆς δι- 35
καιοσύνης ἐκείνης, τὸν τοῦ Ἀδὰμ παρεισήγαγε λέγων, Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θά-
νατος ἐβασίλευσε, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος λαβόντες, ἐν ζωῇ βασι-
λεύσουσι. καὶ τὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ οὐ λύει, τὸ δὲ αὐτοῦ λύει ἐκ τούτου, καὶ δείκνυσιν, ὅτι λόγον ἔχει
πλείονα τὸ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντα ἐξουσίαν ἔχειν αὐτῶν, ὡς ἂν θέλῃ. τὸ μὲν γὰρ ἑνὸς
ἁμαρτήσαντος πάντας κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ κατὰ λόγον γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ 40
ἑνὸς κατορθώσαντος πάντας δικαιοῦσθαι, καὶ λόγον ἔχοι ἂν μᾶλλον, καὶ τῷ Θεῷ πρεπωδέστε-
ρον. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔλυσεν ἐκεῖνο τὸ ἀπορούμενον. ὅσῳ γὰρ ἀσαφέστερον ἔμενε, τοσούτῳ
μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἐπεστομίζετο. καὶ ἡ τούτου διαπόρησις ἐπ' ἐκεῖνο μετέβαινε, καὶ σαφέστε-
ρον τοῦτο ἐκεῖθεν ἦν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκ διαπορουμένων ἑτέρων λύει τὰ ζητούμενα.

προς

γ. Ἰσαὰκ,
ἴσ. διαδέξας
Ῥωμ. γ. κγ.
γ. παραδείγματος ἑτέ.
γ. ἀγαγών.
γ. ἐζήτει τί
* φησι
Ρω. ε. ι.
γ. περιουσία
γ. ἴως
γ. ἐκεῖνο ἐγίνετο.

πρὸς γὰρ Ἰουδαίους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῷ. Διά τοι τοῦτο καὶ τὰ μὲν παραδείγματα, ἅπερ ἤ-
γαγεν εἰς μέσον, οὐ σφόδρα λύει. οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος τοιούτοις, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἰου-
δαίους μάχῃ. τὰ δὲ αὐτοῦ πάντα ἐξ ἐκείνων ποιεῖ σαφέστερα. τί γὰρ θαυμάζεις, φησὶν, ὅτι
Ἰουδαίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν νῦν; καὶ γὰρ ἄνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατρι-
5 αρχῶν γινόμενον ἴδοι τις ἄν. διὰ τί γὰρ ὁ Ἰσαὰκ σπέρμα καλεῖται μόνος, καίτοιγε καὶ τοῦ Ἰσ-
μαὴλ " αὐτὸς ἦν πατὴρ, καὶ ἑτέρων πλειόνων; ἀλλ' ἀπὸ δούλης ἦν μητρός; καὶ τί τοῦτο πρὸς
τὸν γεγεννηκότα; πλὴν οὐδὲν φιλονεικῶ. ἐκβαλλέσθω διὰ τὴν μητέρα αὐτοῦ. τί ἂν εἴ-
ποιμεν περὶ τῶν ἀπὸ τῆς Χεττούρας, οὐχὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἐξ ἐλευθέρας; διὰ τί μὴ τοῖς αὐ-
τοῖς ἐτιμήθησαν πρεσβείοις τῷ Ἰσαάκ; καὶ τί λέγω τούτους; ἡ γὰρ Ῥεβέκκα καὶ μόνη τῷ Ἰ-
10 σαὰκ γέγονε γυνὴ, καὶ δύο τεκοῦσα παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ἔτικτεν ἀμφοτέρους. ἀλλ' ὅμως οἱ
τεχθέντες τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ὄντες, τῆς αὐτῆς μητρὸς, τὰς αὐτὰς λύσαντες ὠδῖνας, καὶ ὁμοπά-
τριοι ὄντες, καὶ ὁμομήτριοι, καὶ πρὸς τούτοις καὶ δίδυμοι, οὐ τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσαν. καί-
τοιγε ἐνταῦθα οὐ δουλείαν ἔχεις " αἰτιᾶσθαι μητρὸς, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσμαὴλ, οὐδὲ τὸν μὲν ἐκ
ταύτης, τὸν δὲ ἐξ ἑτέρας γεγεννῆσθαι νηδύος, καθάπερ ἐπὶ τῆς Χεττούρας καὶ τῆς Σάῤῥας,
15 ὅπουγε καὶ τῆς ὥρας αὐτῆς ἐκοινώνησαν τῶν ὠδίνων. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὡς ἐπὶ
σαφέστερον ἐξελθὼν παράδειγμα, οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦτο συνέβη, φησὶν, ἀλλὰ καὶ
Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.

11 Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν
τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος,

20 12 Ἐῤῥήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.

13 Καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ μὲν ἐφιλεῖτο, ὁ δὲ ἐμισεῖτο; διὰ τί ὁ μὲν ἐδούλευεν, ὁ δὲ ἐδουλεύετο; ἐπειδὴ
ὁ μὲν, πονηρὸς· ὁ δὲ, ἀγαθὸς ἦν; καίτοι μηδέπω γεννηθέντων, ὁ μὲν ἐτιμᾶτο, ὁ δὲ κα-
τεδικάζετο. οὔπω γὰρ γεννηθέντων, ὁ Θεὸς ἔλεγεν, Ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Γεν. κε. κγ.
25 τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός; ὅτι οὐκ ἀναμένει, καθάπερ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ τέλους
τῶν " πραγμάτων ἰδεῖν τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οἶδε τίς μὲν ὁ πονη-
ρὸς, τίς δὲ ὁ μὴ τοιοῦτος. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν γέγονε μετὰ πλείονος τοῦ θαύματος.
τί γὰρ λέγω, φησὶ, περὶ τοῦ Ἡσαῦ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὧν ὁ μὲν πονηρὸς ἦν, ὁ δὲ ἀγαθός; ἐπὶ γὰρ
τῶν Ἰσραηλιτῶν κοινὸν τὸ ἁμάρτημα ἦν· πάντες γὰρ τὸν μόσχον προσεκύνησαν. ἀλλ' ὅμως
30 οἱ μὲν ἠλεήθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἠλεήθησαν.

15 Ἐλεήσω γὰρ, φησὶν, ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κολαζομένων ἴδοι τις ἄν. τί γὰρ ἂν εἴποις περὶ τοῦ Φαραὼ, ὅτι
ἐκολάσθη, καὶ τοσαύτην ἔδωκε δίκην; ὅτι σκληρὸς ἦν, καὶ ἀπειθής. ἆρ' οὖν αὐτὸς μόνος,
ἄλλος δὲ οὐδὲ εἷς; πῶς οὖν αὐτὸς οὕτω σφοδρῶς ἐκολάζετο; τί δήποτε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰου-
35 δαίων τὸν οὐ λαὸν ἐκάλεσε λαὸν, καὶ πάλιν, οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἠξίωσε τιμῆς; Ἐὰν γὰρ Ησ. ι. κβ.
ὦσι, φησὶν, ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. καὶ τίνος ἕνεκεν τὸ κατά-
λειμμα μόνον; ὁρᾷς ὅσης ἀπορίας ἐνέπλησε τὰ προκείμενα; καὶ μάλα εἰκότως. ὅταν γὰρ
ἐξῇ τὸν ἀντίδικον εἰς ἀπορίαν ἐμβαλεῖν, μὴ εὐθέως τὴν λύσιν ἐπάγε. εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς
φαίνει τῆς αὐτῆς ἀγνοίας ὑπεύθυνος ὢν, τί κινδυνεύοις αὐτὸς " ἀνέχῃ περιττοῖς; τί θρα-
40 σύτερον ποιεῖς ἐκεῖνον, τὸ πᾶν ἐπὶ σαυτὸν ἕλκων; εἰπὲ γάρ μοι, ὦ Ἰουδαῖε, τοσαῦτα ἀ-
πορῶν, καὶ λύειν οὐδὲν τούτων δυνάμενος, πῶς ὑπὲρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως ἡμῖν πράγ-
ματα παρέχεις; καίτοιγε ἐγὼ ἔχω αἰτίαν εἰπεῖν δικαίαν, δι' ἣν τὰ ἔθνη ἐδικαιώθη, ὑμεῖς δὲ
ἐξεπέσετε. τίς οὖν ἡ αἰτία; ὅτι οἱ μὲν ἐκ πίστεως· ὑμεῖς δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμου. καὶ
ταῦτα φιλονεικήσαντες προεδόθητε " πανταχόθεν. Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιο- Ρω. ι. γ.
σύνην,

Marginalia: χ. αὐτὸς / ἴσ. ὁ αὐτός — χ. αἰτιᾶσθαι — χ. πράξεων — χ. ἀναδέχῃ — χ. πάντες.

σύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. ἡ μὲν οὖν λύσις τοῦ χωρίου παντός, ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὸ πᾶν εἰπεῖν, οὕτω προάγεται παρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερα ταῦτα γένηται, * καθ' ἕκαστον τῶν εἰρημένων ποιησώμεθα τὴν ἐξέτασιν, ἐκεῖνο εἰδότες, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο ἦν, δεδιδάξαι διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς οἶδε μόνος, ἀνθρώπων δὲ οὐδείς, κἂν σφόδρα εἰδέναι δοκῇ, ἀλλὰ πολλαχοῦ διαπίπτει τῆς ψήφου ταύτης. ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας ἐπιστάμενος, αὐτὸς οἶδε σαφῶς, τίνες μὲν στεφάνων ἄξιοι, τίνες δὲ κολάσεως καὶ τιμωρίας. διὰ δὴ τοῦτο καὶ πολλοὺς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νομιζομένους ἀγαθοὺς εἶναι ἐκόλασε διελέγξας, καὶ πονηροὺς ὑποπτευομένους ἐστεφάνωσε, δείξας οὐκ ὄντας τοιούτους· οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν δούλων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας κρίσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδεκάστου τὴν ψῆφον φέρων, καὶ οὐκ ἀναμένων ἀπὸ τῆς τῶν πράξεων ἐκβάσεως ἰδεῖν τὸν φαῦλον, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον. πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἀσαφέστερον τὸν λόγον ποιήσωμεν, ἐπ' αὐτὰ τὰ ῥήματα ἴωμεν τὰ ἀποστολικά.

10 Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα. Ἠδυνάμην μὲν γάρ, φησιν, εἰπεῖν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττούρας, ἀλλ' οὐ λέγω· ἀλλ' ὥστε ἐκ περιουσίας τὴν νίκην ἀράσθαι, τοὺς ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς τεχθέντας μητρός, τούτους εἰς μέσον ἄγω. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Ῥεβέκκας ἦσαν ἀμφότεροι, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ γνησίου παιδός, τοῦ δοκίμου, τοῦ πάντων προτιμηθέντος, περὶ οὗ ἔφησεν, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, τοῦ πατρὸς ἡμῶν πάντων γενομένου. εἰ δὲ πατὴρ ἡμῶν ἐκεῖνος, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου πατέρας ἔδει εἶναι. ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο. εἶδες πῶς οὐκ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ τοῦτο μόνον συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παιδός; καὶ πανταχοῦ πίστις, καὶ ἀρετή ἐστιν ἡ διαλάμπουσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ συγγένειαν χαρακτηρίζουσα; ἐντεῦθεν γὰρ μανθάνομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἄξιοι εἶναι τῆς ἀρετῆς τοῦ γεγεννηκότος, οἱ παῖδες καλοῦνται παῖδες ἐκείνου. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως μόνον, ἔδει καὶ τὸν Ἠσαῦ τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι τῷ Ἰακώβ. καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀπὸ νενεκρωμένης μήτρας ἦν, καὶ στεῖρα ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. ἀλλ' οὐ τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, ὅπερ οὐ τὸ τυχὸν καὶ εἰς βίου συμβάλλεται διδασκαλίαν ἡμῖν. καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρός, διὰ τοῦτο προετιμήθη, ἵνα μὴ εὐθέως ἀντιπέσῃ αὐτῷ τοῦτο· τί οὖν; ἀγαθοὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν μᾶλλον ἢ οἱ ἐκ περιτομῆς; εἰ γὰρ καὶ οὕτως εἶχεν ἡ τοῦ πράγματος ἀλήθεια, ἀλλ' οὔπω αὐτὸ τίθησι. καὶ γὰρ ἐδόκει φορτικώτερον εἶναι. ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τὸ πᾶν ἔρριψεν, ᾗτινι μάχεσθαι οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησεν, οὐδ' εἰ σφόδρα μαινόμενος ἦν. μήπω γὰρ γεννηθέντων, φησί, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθόν, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἡ κατὰ σάρκα εὐγένεια οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν δεῖ ζητεῖν, ἣν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεὸς οἶδε. μήπω γὰρ γεννηθέντων, φησί, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. τοῦτο γὰρ προγνώσεως, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι· ἵνα φανῇ, φησι, τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκλογὴ ἡ κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν γενομένη. ἐκ πρώτης γὰρ ἡμέρας καὶ τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, καὶ εἶδε, καὶ ἐκήρυξε. μὴ τοίνυν μοι λέγε ὅτι νόμον, φησίν, ἀνέγνως, καὶ προφήτας, καὶ τοσοῦτον ἐδούλευσας χρόνον. ὁ γὰρ εἰδὼς ψυχήν, καὶ δοκιμάζειν οὗτος οἶδε, καὶ τίς ἄξιός ἐστι σωθῆναι. παραχώρει τοίνυν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς ἐκλογῆς. καὶ γὰρ μόνος αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς στεφανοῦν. πόσοι γοῦν τοῦ Ματθαίου βελτίους εἶναι ἐδόκουν κατὰ τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν τὴν φαινομένην; ἀλλ' ὁ τὰ ἀπόρρητα εἰδώς, καὶ διανοίας ἐπιτηδειότητα δοκιμάσαι δυνάμενος, [καὶ] ἐν τῷ βορβόρῳ τὸν μαργαρίτην κείμενον ἔγνω, καὶ τοὺς ἄλλους παραδραμών, καὶ τούτου τὴν εὐμορφίαν θαυμάσας, αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ τῇ τῆς προαιρέσεως εὐγενείᾳ τὴν παρ' ἑαυτοῦ προσθεὶς χάριν, δόκιμον

αὐτὸν

* καὶ
χ. δεῖξαι
χ. πανταχοῦ
χ. ἄξιον
χ. αὐτῆς
χ. ὥσπερ
χ. -γνώσεως ἵνα φα.
χ. -ντι, ἐκ.
χ. τῆς ἡμερ.
χ. ἀνεκήρ.
χ. αὐτοῦ

αὐτὸν ἀπέφηνεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν τεχνῶν τούτων τῶν ἐπικήρων, καὶ τῶν ἄλλων [ἁπάντων] πραγμάτων, οἱ δεινοὶ κρίνειν, οὐκ ἀφ' ὧν οἱ ἰδιῶται ψηφίζονται, ἀπὸ τούτων ἐκλέγονται τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἴσασιν αὐτοὶ σαφῶς, καὶ τὸ μὲν παρὰ τοῖς ἰδιώταις δοκιμασθὲν πολλάκις ἠτίμασαν, τὸ δὲ ἀτιμασθὲν ἐνέκριναν· καὶ πωλοδάμναι* πολλάκις ἐπὶ τῶν ἵππων τοῦτο ἐποίησαν, καὶ οἱ τῶν τιμίων λίθων κριταὶ, καὶ οἱ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν δημιουργοί· πολλῷ μᾶλλον ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, ἡ ἄπειρος σοφία, ὁ μόνος πάντα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἀνέξεται τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας σοφίας τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδιαπτώτου τὴν περὶ πάντων οἴσει ψῆφον. διά τοι τοῦτο καὶ τελώνην ἐξελέξατο, καὶ λῃστὴν, καὶ πόρνην· ἱερέας δὲ, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἄρχοντας ἠτίμησε καὶ ἐξέβαλε. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. πολλοὶ γοῦν τῶν σφόδρα ἀπερριμμένων, ἐν καιρῷ τῶν ἀγώνων ἐστεφανώθησαν· καὶ τοὐναντίον, μεγάλοι παρὰ πολλοῖς νομισθέντες εἶναί τινες, ὑπεσκελίσθησαν καὶ κατέπεσον. μὴ τοίνυν εὐθύνας ἀπαίτει τὸν δημιουργὸν, μηδὲ λέγε, διατί ὁ μὲν ἐστεφανώθη, ὁ δὲ ἐκολάσθη; οἶδε γὰρ μετ' ἀκριβείας ταῦτα ποιεῖν. διὸ καὶ ἔλεγε, Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. ὅτι γὰρ δικαίως, σὺ μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους ἔγνως· αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους ᾔδει σαφῶς. οὐδὲ γὰρ ἔργων ἐπίδειξιν ζητεῖ μόνον ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως εὐγένειαν καὶ γνώμην εὐγνώμονα. ὁ γὰρ τοιοῦτος, κἂν ὑπὸ περιστάσεώς τινός ποτε ἁμάρτῃ, ταχέως ἑαυτὸν ἀνακτήσηται· κἂν ἐν κακίᾳ διατρίβων τύχῃ, οὐ περιοφθήσεται, ἀλλὰ ταχέως αὐτὸν ἀνιμήσεται ὁ πάντα εἰδὼς Θεός. ὥσπερ ὁ ταύτῃ διεφθαρμένος, κἂν ἀγαθόν τι δόξῃ ποιεῖν, ἀπόλλυται μετὰ πονηρᾶς τοῦτο ἐργαζόμενος γνώμης. ἐπεὶ καὶ ὁ Δαβὶδ, καὶ φονεύσας, καὶ μοιχεύσας, ἐπειδὴ ἀπὸ περιστάσεώς τινος συναρπαγῆς, οὐκ ἀπὸ μελέτης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν ταῦτα εἰργάσατο, ταχέως αὐτὰ ἀπενίψατο. ὁ μέντοι Φαρισαῖος, οὐδὲν τούτων τολμήσας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις κομῶν ἀγαθοῖς, τῇ πονηρᾷ προαιρέσει πάντα ἀπώλεσε.

χ. ἔκριναν· ἢ
χ. τι, χ. πρεσβύτας, χ. νομιζόμενοι
χ. ὥσπερ ὁ ταύτῃ διεφθαρ. χ. τινος καὶ συναρπαγῆς,

14 Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; μὴ γένοιτο.

Οὐκοῦν οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν, καὶ τῶν Ἰουδαίων. Εἶτα ἐπάγει ἕτερον τούτου ἀσαφέστερον. καὶ ποῖον;

χ. σαφέσ.

15 Τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει, ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω.

Καὶ πάλιν αὔξει τὴν ἀντίθεσιν διὰ μέσου διακόπτων αὐτὴν, καὶ λύων, καὶ ἑτέραν πάλιν ἀπορίαν ποιῶν. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἑρμηνεῦσαι αὐτὸ ἀναγκαῖον. Εἶπε, φησὶν, ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι πρὸ τῆς ὠδῖνος. τί οὖν; μὴ ἄδικος ὁ Θεός; οὐδαμῶς. οὐκοῦν ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. ἐκεῖ μὲν γὰρ κἂν ἡ ἀρετὴ, κἂν ἡ κακία διέκρινεν· ἐνταῦθα δὲ ἓν τὸ ἁμάρτημα ἦν ἁπάντων Ἰουδαίων, τὸ τῆς μοσχοποιΐας, καὶ ὅμως οἱ μὲν ἐκολάσθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐκολάσθησαν. διὸ ἔλεγεν, ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. οὐ γὰρ σόν ἐστιν εἰδέναι, ὦ Μωϋσῆ, τίνες ἄξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐμοὶ παραχώρει τοῦτο. Εἰ δὲ Μωϋσέως οὐκ ἦν εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν. διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς τέθεικε τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίνα εἶπεν, ἐμνημόνευσε. τῷ γὰρ Μωϋσῇ, φησὶ, λέγει· ἵνα καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ προσώπου τὸν ἀντιλέγοντα ἐντρέψῃ. Εἰπὼν τοίνυν τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, διὰ μέσου διακόπτει, πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων,

χ. καὶ
χ. τοῦτο. χ. ὑμῶν.

16 Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ.

17 Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησιν, οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἐκολάσθησαν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐτηρεῖτο. Εἶτα πάλιν ἀντίθεσιν ἐπάγει.

18 Ἄρα

18 Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.

19 Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;

Ὁρᾷς πῶς ἐσπούδασεν αὐτὸ ποιῆσαι διὰ πάντων ἄπορον; καὶ οὐδὲ τὴν λύσιν εὐθέως ἐπάγει, συμφερόντως [καὶ] τοῦτο ποιῶν, ἀλλ' ἐπιστομίζει πρότερον τὸν ζητοῦντα, λέγων οὕτω,

20 Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ποιεῖ δὲ τοῦτο, τὴν ἄκαιρον αὐτοῦ περιεργίαν ἀναστέλλων, καὶ τὴν πολλὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ χαλινὸν περιτιθεὶς, καὶ παιδεύων εἰδέναι τί μὲν Θεὸς, τί δὲ ἄνθρωπος, καὶ πῶς ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ πρόνοια, καὶ πῶς ὑπερβαίνουσα τὸν ἡμέτερον λογισμὸν, καὶ πῶς ἅπαντα αὐτῷ πείθεσθαι δεῖ· ἵν' ὅταν τοῦτο κατασκευάσῃ παρὰ τῷ ἀκροατῇ, καὶ καταστείλῃ, καὶ λεάνῃ τὴν γνώμην, τότε μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἐπάγων τὴν λύσιν, εὐπαράδεκτον [αὐτῷ] ποιήσῃ τὸ λεγόμενον. καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἀδύνατον τὸ τοιαῦτα λύειν, ἀλλὰ τί; παράτομον τὸ τοιαῦτα ζητεῖν. δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λεγομένοις, οὐ περιεργάζεσθαι, κἂν τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοοῦμεν. διό φησι, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; εἶδες πῶς ἐξηυτέλισε, πῶς κατήνεγκε τὸ φύσημα; σὺ τίς εἶ; κοινωνὸς εἶ τῆς ἀρχῆς; ἀλλὰ δικαστὴς ἐκάθισας τῷ Θεῷ; πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου σύγκρισιν οὐδὲ εἶναί τι δύνασαι· οὐ τόδε, ἢ τόδε, ἀλλ' οὐδὲ εἶναί τι. τοῦ γὰρ εἰπεῖν, οὐδὲν εἶ, πολὺ τὸ εἰπεῖν, * τίς εἶ, οὐδαμινέστερον. καὶ ἄλλως πλείονα τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδείκνυται, τῇ ἐρωτήσει. καὶ οὐκ εἶπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ, ἀλλ', ὁ ἀνταποκρινόμενος, τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιούμενος. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι οὕτως ἔδει, καὶ οὐχ οὕτως ἔδει, ἀνταποκρινομένου ἐστίν. εἶδες πῶς ἐφόβησε, πῶς κατέπληξε, πῶς τρέμειν μᾶλλον ἐποίησεν, ἢ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι; τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, τὸ μὴ τῇ τῶν μαθητῶν ἐπιθυμίᾳ ἕπεσθαι πανταχοῦ, ἀλλ' αὐτοὺς πρὸς τὸ οἰκεῖον ἄγειν θέλημα, καὶ τὰς ἀκάνθας ἀποσπᾶν, καὶ τότε καταβάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ μὴ εὐθέως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποκρίνεσθαι πανταχοῦ.

γρ. ἀλλ' ὅτι παράνομον τὸ

γρ. γινομένοις

* σὺ

γρ. ἀνασπᾶν

Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως;

21 Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ἐνταῦθα οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν τοῦτο λέγει, ἀλλὰ δεικνὺς μέχρι πόσου δεῖ πείθεσθαι τῷ Θεῷ. εἰς γὰρ τὸ τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ πηλοῦ διακεῖσθαι δεῖ. οὐ δὴ γὰρ μόνον ἀντιλέγειν οὐ χρὴ, οὐδὲ ζητεῖν, ἀλλ' οὐδὲ φθέγγεσθαι ὅλως, οὐδὲ ἐννοεῖν, ἀλλ' ἐοικέναι ἐκείνῳ τῷ ἀψύχῳ, καὶ ταῖς χερσὶν ἑπομένῳ τοῦ κεραμέως, καὶ περιαγομένῳ ὅπουπερ ἂν ἐκεῖνος ἐθέλῃ. εἰς τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὑπόδειγμα ἔλαβεν, οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν καὶ σιγήν. καὶ τοῦτο πανταχοῦ δεῖ παρατηρεῖν, ὅτι τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς ὅπερ παρείληπται, τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐᾶν. ὥσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, τὸ ἄμαχον καὶ φοβερὸν ἐκλαμβάνομεν, οὐ τὸ θηριῶδες, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τῷ λέοντι προσόντων· καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς, ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, τὸ τιμωρητικόν· καὶ ὅταν λέγῃ, Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, τὸ δαπανητικὸν τὸ ἐκ τῆς κολάσεως· οὕτως [οὖν] καὶ ἐνταῦθα τὸν πηλὸν, καὶ τὸν κεραμέα, καὶ τὰ σκεύη ἐκλαμβάνειν ἀνάγκη. καὶ ὅταν [δὲ] ἐπάγῃ, καὶ λέγῃ, ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; μὴ εἰς δημιουργίας λόγον νόμιζε ταῦτα εἰρῆσθαι τῷ Παύλῳ, μὴ εἰς γνώμης ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς οἰκονομιῶν ἐξουσίαν καὶ διαφοράν. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκλάβοιμεν, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕψεται. καὶ γὰρ εἰ περὶ γνώμης ἐνταῦθα ὁ λόγος, καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων ἔσται αὐτὸς δημιουργός. τούτων καὶ ὁ ἄνθρωπος πάσης αἰτίας ἐκτός· φανεῖται δὲ καὶ ὁ Παῦλος οὕτως αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος, ὁ πανταχοῦ

Ἀριθ. κδ. θ.

Ὠσ. ιγ. η.

Δευτ. δ. κδ.

γρ. ὑποτεταγμένην

γρ. παρήχθη

γρ. φαίνεται

πάντα παρὰ τὴν προαίρεσιν στρεφόμενον. οὐδὲν τοίνυν ἕτερον ἐνταῦθα κατασκευάσαι βούλεται, ἢ τὸ πεῖσαι τὸν ἀκροατὴν μετὰ ὑπερβολῆς ἁπάσης εἴκειν τῷ Θεῷ, καὶ μηδενὸς μηδέποτε ἀπαιτεῖν εὐθύνας αὐτόν. καθάπερ γὰρ ὁ κεραμεὺς, φησὶν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἃ βούλεται ποιεῖ, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων· οὕτω καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων

5 τοὺς μὲν κολάζοντα, τοὺς δὲ τιμῶντα μὴ περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει, ἀλλὰ προσκύνει μόνον, καὶ μιμοῦ τὸν πηλόν. καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἕπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐργάζεται, κἂν αὐτὸς ἀγνοῇς τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον. σὺ δὲ ἐκείνῳ μὲν συγχωρεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος διάφορα ποιεῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς· τοῦτον δὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τῶν κολάσεων, καὶ τῶν

10 τιμῶν, καὶ οὐ παραχωρεῖς αὐτῷ εἰδέναι, τίς μὲν ἄξιος, τίς δὲ οὐ τοιοῦτος, ἀλλ᾽ ἐπειδήπερ τὸ αὐτὸ φύραμα τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ τὰς αὐτὰς προαιρέσεις ἀξιοῖς εἶναι. καὶ πόσης ταῦτα παραπληξίας; καίτοιγε οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κεραμέως ἐκ τοῦ φυράματος τὸ ἄτιμον καὶ τὸ ἔντιμον, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. πλὴν ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, εἰς ἓν τοῦτο λαμβάνειν δεῖ μόνον τὸ ὑπόδειγμα, τὸ μὴ

15 δεῖν ἀντιλέγειν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας. καὶ γὰρ τὰ παραδείγματα μείζονα εἶναι δεῖ τῶν προκειμένων, καὶ ὑπὲρ ὧν εἰς μέσον ἄγεται, ὥστε μᾶλλον ἐνεργεῖν τὸν ἀκροατήν. ἐπεὶ εἰ μὴ μεῖζον εἴη, καὶ πλείονα ἔχοι τὴν ὑπερβολὴν, οὐκ ἂν ὡς χρὴ καθικέσθαι δυνηθείη, καὶ ἐντρέψαι τὸν ἀντιλέγοντα. τὴν μὲν οὖν ἄκαιρον αὐτῶν φιλονεικίαν οὕτως ἐπεστόμισε μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς. ἐπάγει δὲ λοιπὸν καὶ τὴν

20 λύσιν. τίς οὖν ἡ λύσις;

22 Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· 23 Καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν;

24 Οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. Ο δὲ λέγει τοιοῦ-

25 τόν ἐστι· σκεῦος ὀργῆς ἦν ὁ Φαραώ· τουτέστιν, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνάπτων διὰ τῆς οἰκείας σκληρότητος. πολλῆς γὰρ ἀπολαύσας μακροθυμίας, οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ᾽ ἀδιόρθωτος ἔμεινε. διὸ οὐδὲ σκεῦος ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν· τουτέστι, τὸν ἀπηρτισμένον, οἴκοθεν μέντοι καὶ παρ᾽ ἑαυτοῦ. οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ἐνέλιπέ τι τῶν εἰς τὴν διόρθωσιν εἰκόντων τὴν ἐκείνου, οὔτε αὐτὸς ἐνέλιπέ τι

30 τῶν ἀπολλύντων αὐτὸν, καὶ πάσης ἀποστερούντων συγγνώμης. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ Θεὸς, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, οὐδ᾽ ἂν ἐμακροθύμησεν. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρήσασθαι, ἀλλ᾽ ἀπήρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργὴν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων διόρθωσιν, διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον κολάσεως ἑτέρους σπουδαιοτέρους ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν

35 αὐτοῦ ταύτῃ δεικνύς. ὅτι γὰρ οὐ βούλεται ὁ Θεὸς οὕτως αὐτοῦ γνωρίζεσθαι τὸ δυνατὸν, ἀλλ᾽ ἑτέρως δι᾽ ὧν εὐεργετεῖ, δι᾽ ὧν εὖ ποιεῖ, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐδήλωσεν ἄνωθεν. εἰ γὰρ Παῦλος οὐχ οὕτω βούλεται φαίνεσθαι δυνατὸς (Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, φησὶν, ἀλλ᾽ ἵνα ὑμεῖς * τὸ καλὸν ποιῆτε) πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐμακροθύμησε μὲν ἵνα εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, οὐ μετενόησε δὲ ἐκεῖνος, ἤνεγκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὁμοῦ μὲν τὴν

40 αὐτοῦ χρηστότητα ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δύναμιν, εἰ μὴ βουληθείη τι κερδᾶναι ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης μακροθυμίας. ὥσπερ οὖν τοῦτον ἀδιόρθωτον μείναντα κολάσας ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν· οὕτω τοὺς πολλὰ ἁμαρτήσαντας καὶ μετανοήσαντας ἐλεήσας, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ᾽ οὐκ εἶπε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν, δεικνὺς ὅτι τοῦτο μάλιστα δόξα Θεοῦ, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐσπούδακεν.

Margin: γ. πάντων; γ. ἐν τῷ δεῖ λαμβάνειν τὸ ὑπόδειγμα; γ. σοφίας; γ. δεῖν; γ. ἀνέχειν; γ. ὀργῆς; γ. κατηρτισμένων; γ. αὐτοῦ γνωρίζεσθαι; * δόκιμοι φανῶμεν καὶ; γ. ὄντα; γ. πολλοὺς; γ. αὐτό; 2. Κορ. ιγ. ζ.

ἐσπουδάκει. ὅταν δὲ λέγῃ, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν, οὐ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναί φησιν. ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυσεν ἅπαντας σώζεσθαι· ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν δείκνυσι, καὶ τὸ μέσον Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν ἀναιρεῖ. καὶ οὐ μικρὰν [δὲ καὶ] ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ κατασκευάζει πάλιν ἀπολογίαν. οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τοῦτο γέγονε. διόπερ οὐδὲ λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ', ἐξ ἐθνῶν, οὐδέ, Ἰουδαίους πάντας, ἀλλά, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. ὥσπερ οὖν ὁ Φαραὼ σκεῦος ὀργῆς γέγονεν ἀπὸ τῆς οἰκείας παρανομίας· οὕτω καὶ οὗτοι σκεύη ἐλέους ἀπὸ τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνης. εἰ γὰρ καὶ τὸ πλέον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοί τι μικρὸν εἰσενηνόχασι. διὸ οὐδὲ εἶπε, σκεύη κατορθωμάτων, οὐδέ, σκεύη παρρησίας, ἀλλά, σκεύη ἐλέους, δεικνὺς ὅτι τὸ πᾶν ἐστι τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τό, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, εἰ καὶ ἐν τάξει ἀντιθέσεως εἴρηται, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, οὐδεμίαν ἀπορίαν φέρει. ὅταν γὰρ εἴπῃ, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλὰ δεῖται τῆς ἄνωθεν χάριτος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ θέλειν καὶ τρέχειν· θαρρεῖν δὲ μὴ τοῖς οἰκείοις πόνοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, Οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. καὶ καλῶς εἶπεν, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ὠνείδιζον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν, καὶ καταισχύνειν αὐτοὺς ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν. εἰ γὰρ τῷ Θεῷ τὸ πρᾶγμα δόξαν ἤνεγκε, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνοις δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη. σκόπει δὲ αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην καὶ σοφίαν ἄφατον. δυνάμενος γὰρ μὴ τὸν Φαραὼ παρενεγκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν κολαζομένων λόγον, ἀλλὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων αὐτοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ σαφέστερον μᾶλλον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ δεῖξαι, ὅτι ἔνθα οἱ αὐτοὶ πατέρες, ἔνθα τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἠλεήθησαν, καὶ πεῖσαι μηκέτι διαπορεῖν, εἰ καὶ ἐξ ἐθνῶν τινες ἐσώθησαν, Ἰουδαίων ἀπολλυμένων, ἵνα μὴ ποιήσῃ τὸν λόγον φορτικόν, τὴν μὲν τῆς κολάσεως ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου παράγει, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι σκεύη ὀργῆς αὐτοὺς καλέσαι· τοὺς δὲ ἐλεουμένους ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων παράγει. καίτοιγε ἱκανῶς καὶ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἀπολογεῖται, ὅτι καὶ σφόδρα αὐτὸν εἰδὼς ἀπαρτίζοντα ἑαυτὸν σκεῦος ἀπωλείας, ὅμως τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκε, τὴν ἀνοχήν, τὴν μακροθυμίαν, καὶ οὐχ ἁπλῶς μακροθυμίαν, ἀλλὰ πολλὴν μακροθυμίαν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων αὐτὸ γυμνάσαι. πόθεν οὖν οἱ μέν, σκεύη ὀργῆς, οἱ δὲ ἐλέους; ἀπὸ προαιρέσεως οἰκείας. ὁ δὲ Θεὸς σφόδρα ἀγαθὸς ὤν, ἐπ' ἀμφοτέρων τὴν αὐτὴν ἐπιδείκνυται χρηστότητα. καὶ γὰρ οὐχὶ τοὺς σωζομένους ἠλέησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Φαραώ, τόγε αὐτοῦ μέρος. τῆς γὰρ αὐτῆς μακροθυμίας κἀκεῖνοι καὶ οὗτος ἀπήλαυσαν. εἰ δὲ μὴ * ἐσώθη, παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην τὸ πᾶν· ὡς τόγε εἰς τὸν Θεὸν ἧκον, οὐδὲν ἔλαττον τῶν διασωθέντων εἶχεν. ἀποδοὺς τοίνυν τὴν λύσιν τῷ ζητήματι τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, ὥστε καὶ ἑτέρωθεν ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον, τοὺς προφήτας εἰσάγει τὰ αὐτὰ προαναφωνοῦντας. καὶ γὰρ Ὠσηέ, φησιν, ἄνωθεν δὲ ταῦτα ἔγραφεν, οὕτω λέγων,

25 Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι παραλογίζῃ ἡμᾶς ταῦτα λέγων, τὸν Ὠσηὲ ἐκάλεσε μάρτυρα, βοῶντα καὶ λέγοντα, Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου. τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; τὰ ἔθνη δῆλον. καὶ τίς οὐκ ἠγαπημένη; τὰ αὐτὰ πάλιν. ἀλλ' ὅμως ἔφησεν αὐτούς, καὶ λαόν, καὶ ἠγαπημένην, καὶ υἱοὺς Θεοῦ ἔσεσθαι.

26 Ἐκεῖ γὰρ κληθήσονται[, φησιν,] υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Εἰ δὲ λέγοιεν περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων τοῦτο εἰρῆσθαι, καὶ οὕτως ὁ λόγος ἵσταται. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγνωμονησάντων μετὰ τὰς πολλὰς εὐεργεσίας, καὶ ἀλλοτριωθέντων, καὶ τὸ λαὸς εἶναι ἀπολωλεκότων, τοσαύτη γέγονεν

α. Κορ. ιε. ι. — Ὠσ. β. κγ.

χ. εἰσήνεγκαν — χ. καὶ — χ. ἔδει — χ. νομίζων αὐτοὺς ἐκ — χ. αὐτῆς — * ἐκεῖνος — χ. πραγμάτων — χ. καὶ γὰρ Ὠσηέ φησιν, ἄνωθεν ταῦτα γράφει. — χ. λοιπὸν — χ. αὐτῇ

γέγονεν ἡ μεταβολή, τί ἐκώλυσε καὶ τοὺς οὐ μετὰ τὴν οἰκείωσιν ἀλλοτριωθέντας, ἀλλ' ἐξ ἀρ-
χῆς ἀλλοτρίους ὄντας, κληθῆναι, καὶ ὑπακούσαντας τῶν αὐτῶν ἀξιωθῆναι; παράγα-
γὼν τοίνυν τὸν Ὡσηὲ, οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαΐαν μετ' ἐκεῖνον εἰσάγει
συνῳδὰ τούτῳ φθεγγόμενον.

γρ. ἀρχῆς οὐχ ὑπακούσαντας ἀλλοτρίους ὄντας κληθῆναι, καὶ τῶν

5 27 Ἡσαΐας γὰρ κράζει, φησὶν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ· Τουτέστι, μετὰ παῤῥησίας ἀνα-
φωνεῖ, καὶ οὐχ ὑποστέλλεται. τί τοίνυν ἡμῖν ἐγκαλεῖται, ὅταν ἐκεῖνοι σάλπιγγος λαμπρότερον
ταῦτα προαναφωνῶσι; τί οὖν κράζει ὁ Ἡσαΐας; Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ
ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται.

ἴσ. ἐγκαλεῖται — Ἡσ. ι. κβ. — γρ. τὸ ὑπόλ.

Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐκεῖνος οὐχὶ πάντας λέγει σώζεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀξίους σωθῆναι; οὐ γὰρ
10 αἰδοῦμαι τὸ πλῆθός, φησιν, οὐδὲ δυσωπεῖ με τὸ γένος οὕτως ἐκκεχυμένον, ἀλλ' ἐκεί-
νους σώζω μόνον τοὺς ἀξίους ἑαυτοὺς παρέχοντας. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἄμμου θαλάσσης ἐ-
μνημόνευσεν, ἀλλ' ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἐπαγγελίας, ἧς ἀναξίους ἑαυτοὺς κατέστη-
σαν. τί τοίνυν θορυβεῖσθε, ὡς τῆς ὑποσχέσεως διαπεσούσης, τῶν προφητῶν ἁπάντων δη-
λούντων, οὐ πάντας εἶναι τοὺς σωζομένους; εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας λέγει. εἶ-
15 δες ἀκρίβειαν προφητικὴν, καὶ σύνεσιν ἀποστολικὴν, οἵαν μαρτυρίαν ἐπήγαγε, πῶς
σφόδρα ἐπιτηδείαν; οὐ γὰρ μόνον ὅτι τινές εἰσιν οἱ σωζόμενοι καὶ οὐχὶ πάντες, δείκνυσιν
ἡμῖν αὕτη, ἀλλὰ καὶ πῶς σωθήσονται προστίθησι. πῶς οὖν σωθήσονται; καὶ πῶς αὐ-
τοὺς ὁ Θεὸς ἀξιώσει τῆς εὐεργεσίας; 28 Λόγον συντελῶν καὶ συντέμνων, φη-
σὶν, ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.

γρ. παρήγαγε

20 Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐ περιόδου χρεία, καὶ πόνων, καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων
τῶν νομίμων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βρα-
χέσι ῥήμασιν ἔχει τὴν σωτηρίαν. Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς, φησὶν, ἐν τῷ στόματί σου Κύριον
Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. εἶδες τί
ἐστι, λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος
25 λόγος οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἐκόμισε.

Ρωμ. ι. θ.

29 Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας, Εἰ μὴ Κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρ-
μα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμοῤῥα ἂν ὡμοιώθημεν. Πάλιν ἐνταῦθα
ἄλλο τι δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οἴκοθεν διεσώθησαν. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο [ἂν]
καὶ τὰ Σοδόμων ἔπαθον, τουτέστι, πανωλεθρίαν ὑπέμειναν ἂν (καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι πρόῤῥιζοι
30 πάντες ἀπώλοντο, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν σπέρμα αὐτῶν κατέλιπον) καὶ οὗτοι γοῦν, φησι, ὡς ἐ-
κεῖνοι ἂν ἐγένοντο, εἰ μὴ πολλῇ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι, καὶ διετήρησε διὰ τῆς πίστεως
αὐτούς. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς γέγονεν αἰχμαλωσίας. οἱ μὲν γὰρ πλείους ἀπήχθησαν
καὶ ἀπώλοντο· ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν μόνοι.

γρ. μόνον

30 Τί οὖν ἐροῦμεν, φησιν; ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιο-
35 σύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως· 31 Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης,
εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν. Ἡ σαφεστάτη λύσις ἐνταῦθα λοιπόν. ἐπειδὴ
γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν (οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραήλ)
καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ Ἡσαῦ, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ τὴν κυριωτάτην
ἐπάγει λύσιν ἐκ τοῦ Ὡσηὲ, καὶ τοῦ Ἡσαΐου, περαιτέρω τὴν ἀπορίαν αὐξήσας. καὶ γὰρ δύο ἐστὶ
40 τὰ ζητούμενα, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐπέτυχε, καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχε, τουτέστι, μὴ σπου-
δάσαντα. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως τὰ δύο ἄπορα· ὅτι καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχε,
καὶ σπουδάζων οὐκ ἐπέτυχε. διὸ καὶ ταῖς λέξεσιν ἐμφατικωτέραις κέχρηται. οὐδὲ γὰρ
εἶπεν, ὅτι ἔσχε δικαιοσύνην, ἀλλὰ κατέλαβε. τὸ γὰρ καινὸν μάλιστα καὶ παράδοξον
τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὁ διώκων οὐ κατέλαβεν, ὁ δὲ μὴ διώκων κατέλαβε. καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς

γρ. τοῦ Ὡσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαΐου, καὶ τὴν κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν περαιτέρω.

παραιτεῖσθαι τοῦ λέγειν, διώκων· ὕστερον δὲ κρείττω ἐπάγει τὴν πληγήν. ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυρὰν λύσιν ἐπαγαγεῖν, οὐδὲν δέδοικε χαλεπωτέραν ποιῶν τὴν ἀντίθεσιν. διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ πίστεως διαλέγεται, καὶ τῆς ἐντεῦθεν δικαιοσύνης, ἀλλὰ δείκνυσι περὶ τῆς πίστεως, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἡττηθέντας αὐτούς, καὶ καταδεδικασμένους. σὺ μὲν γάρ, ὦ Ἰουδαῖε, φησίν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὗρες. παρέβης γὰρ αὐτόν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ ἀρᾷ. οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, ἀλλ' ἑτέρας ὁδοῦ, μείζονα ταύτης εὗρον δικαιοσύνην, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως. ὅπερ οὖν καὶ ἀνώτερον ἔλεγεν, Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν· δεικνὺς ὅτι αὕτη ἡ δικαιοσύνη μείζων ἐκείνης ἐστίν. ἔμπροσθεν μὲν οὖν ἔλεγον ὅτι δύο ἐστὶ τὰ ἀπορούμενα, νυνὶ δὲ καὶ τρία τὰ ζητήματα γέγονεν· ὅτι τὰ ἔθνη [καὶ] εὗρε δικαιοσύνην, καὶ μὴ διώκοντα εὗρε, καὶ μείζονα εὗρε τῆς ἐκ τοῦ νόμου. τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων διαπορεῖται πάλιν ἐξ ἐναντίας· ὅτι Ἰσραὴλ οὐχ εὗρε, καὶ σπουδάζων οὐχ εὗρε, καὶ τὴν ἥττονα οὐχ εὗρεν. ἐμβαλὼν τοίνυν εἰς ἀπορίαν τὸν ἀκροατήν, ἐπάγει λοιπὸν σύντομον τὴν λύσιν, καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ τῶν εἰρημένων ἁπάντων. τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. αὕτη ἡ σαφεστάτη τοῦ χωρίου παντὸς λύσις, ἣν εὐθέως ἐκ προοιμίων εἰ εἶπεν, οὐκ ἂν οὕτως εὐπαράδεκτος ἐγεγόνει· ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλὰς ἀπορίας, καὶ κατασκευάς, καὶ ἀποδείξεις αὐτὴν τέθεικε, καὶ προδιορθώσεσι μυρίαις ἐχρήσατο, εὐμαθεστέραν τε αὐτὴν λοιπὸν καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον ἐποίησε. τοῦτο γὰρ αἴτιον τῆς ἀπωλείας αὐτῶν φησιν,

γρ. καταδικασθέντας. — γρ. ἑτέραν ὁδόν. — Ρω. δ. β. — γρ. ἐν προοιμίοις

32 Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου ἠθέλησαν δικαιωθῆναι. Καὶ οὐκ εἶπεν ἐξ ἔργων, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ταύτην εἶχον τὴν δικαιοσύνην.

Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος,

33 Καθὼς γέγραπται, ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτόν, οὐ καταισχυνθήσεται. Εἶδες πάλιν πῶς ἀπὸ τῆς πίστεως ἡ παρρησία, καὶ καθολικὴ ἡ δωρεά; οὐ γὰρ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται μόνον, ἀλλὰ περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. πᾶς γάρ, φησι, κἂν Ἰουδαῖος, κἂν Ἕλλην, κἂν Σκύθης, κἂν Θρᾷξ, κἂν ὁστισοῦν ἕτερος ᾖ πιστεύσας, πολλῆς ἀπολαύσεται τῆς παρρησίας. τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ προφήτου, ὅτι οὐχ ὅτι πιστεύουσι μόνον εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπιστήσουσι. τὸ γὰρ προσκόψαι, τὸ ἀπιστῆσαί ἐστιν. ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω τούς τε ἀπολλυμένους, τούς τε σωζομένους ἐδήλωσεν εἰπών, Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται· καί, Εἰ μὴ Κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν· καί, Ἐκάλεσεν οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν· οὕτω δὴ* καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι οἱ μὲν πιστεύσουσιν, οἱ δὲ προσκόψουσι· τὸ δὲ προσκόπτειν ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν γίνεται, ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηνέναι. ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι τῷ νόμῳ προσεῖχον, προσέκοψαν τῷ λίθῳ. προσκόμματος δὲ λίθον, καὶ πέτραν σκανδάλου φησὶν ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους τῶν μὴ πιστευσάντων.

γρ. πιστεύουσι. γρ. ἀπιστοῦσι. — * τῶν

ΗΘΙΚΟΝ) Ἆρα ὑμῖν δῆλα γέγονε τὰ εἰρημένα, ἢ πολλῆς ἔτι δεῖται τῆς σαφηνείας; ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῖς προσεσχηκόσιν εὐσύνοπτα εἶναι. εἰ δέ τινας διέλαθεν, ἔξεστι καὶ ἰδίᾳ συντυχόντας ἐρωτῆσαι, καὶ μαθεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς μακρότερον ἐξέτεινα τοῦ λόγου τὴν ἐξήγησιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, διατεμὼν τὸ συνεχὲς τῆς ἀκολουθίας, λυμήνασθαι τὴν σαφήνειαν τῶν λεγομένων. διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα καταλύσω τὸν λόγον, οὐδὲν περὶ τῶν ἠθικωτέρων ὑμῖν διαλεχθείς (ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν) ὥστε μὴ πάλιν ἐπισκοτίσαι τῇ μνήμῃ τὰ πλήθη τῶν λεγομένων. ὥρα δὴ λοιπὸν καταλῦσαι εἰς τὸ προσῆκον τέλος, κατακλείσαντας τὸν λόγον τῇ δοξολογίᾳ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. κοινῇ τοίνυν ἀναπαυσάμενοι ἡμεῖς τε οἱ λέγοντες, ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες, ἀναπέμψωμεν αὐτῷ δόξαν· ὅτι αὐτοῦ ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γρ. τῇ μνήμῃ τὰ πλήθη

Λογ. ιζ. 1 ΑΔΕΛΦΟΙ, Η ΜΕΝ ΕΥΔΟΚΙΑ ΤΗΣ ΕΜΗΣ καρδίας, καὶ ἡ δέησίς μου ἡ πρὸς Θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν.

Μέλλει πάλιν αὐτῶν καθάπτεσθαι σφοδρότερον, ἢ πρότερον· διὸ πάλιν ἀναιρεῖ πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν, καὶ πολλῇ κέχρηται τῇ προδιορθώσει. μὴ γὰρ προσέχετε τοῖς λόγοις, φησὶ, μηδὲ ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ διανοίας ἐχθρᾶς ταῦτα φθέγγομαι. οὐ γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ σωθῆναί τινα αὐτῶν ἐπιθυμεῖν, καὶ μὴ μόνον ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ εὔχεσθαι, καὶ πάλιν μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι. καὶ γὰρ εὐδοκίαν ἐνταῦθα τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησί. καὶ ὅρα καὶ τὴν δέησιν πῶς ποιεῖται ἀπὸ διανοίας. οὐ γὰρ ὥστε ἀπαλλαγῆναι κολάσεως μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ σωθῆναι αὐτοὺς, πολλὴν καὶ τὴν σπουδὴν ποιεῖται, καὶ τὴν εὐχήν. καὶ οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς δείκνυσι τὴν εὔνοιαν ἣν ἔχει πρὸς αὐτούς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐγχωρούντων, ὡς οἷόν τε ἦν, βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν σκιὰν γοῦν ἵνα ἀπολογίας αὐτοῖς εὕρῃ· καὶ οὐκ ἰσχύει, ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων νικώμενος φύσεως.

2 Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.

Οὐκοῦν συγγνώμης ταῦτα, οὐ κατηγορίας ἄξια. εἰ μὴ γὰρ δι' ἀνθρώπινον εἰσὶν ἀπεσχισμένοι, ἀλλὰ διὰ ζῆλον, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ κολάζεσθαι δίκαιον. ἀλλ' ὅρα πῶς σοφῶς καὶ ἐχαρίσατο τῷ ῥήματι, καὶ ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν.

3 Ἀγνοοῦντες γὰρ, φησὶ, τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. Πάλιν τὸ ῥῆμα συγγνώμης· ἀλλὰ τὸ ἑξῆς κατηγορίας ἐπιτεταμένης, καὶ πᾶσαν ἀναιρούσης ἀπολογίαν.

Καὶ τὴν ἰδίαν γὰρ, φησὶ, δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀγνοίας ἐπλανήθησαν, καὶ ὅτι οὐδὲ αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τῶν νομίμων ἔστησαν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ζητοῦντες στῆσαι, τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος. καὶ σαφῶς μὲν αὐτὸ οὐ τέθεικεν (οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἑκατέρας τῆς δικαιοσύνης ἐξέπεσον) ἠνίξατο δὲ αὐτὸ συνετῶς σφόδρα, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας. Εἰ γὰρ ἐκείνην ἔτι ζητοῦσι στῆσαι, εὔδηλον ὅτι οὐκ ἔστησαν· εἰ ταύτῃ οὐχ ὑπετάγησαν, καὶ ταύτης ἐξέπεσον. ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἱδρώτων· ταύτην δὲ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὁλόκληρον αὐτὴν ἐκ τῆς ἄνωθεν εἶναι χάριτος, καὶ οὐχὶ πόνοις, ἀλλὰ Θεοῦ δικαιοῦσθαι δωρεᾷ. ἀλλ' οἱ ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες, φιλονεικοῦντες διὰ τοῦ νόμου δικαιωθῆναι, οὐ προσῆλθον τῇ πίστει· μὴ προσελθόντες δὲ τῇ πίστει, μηδὲ λαβόντες τὴν ἐξ αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου μὴ δυνηθέντες δικαιωθῆναι, πάντοθεν ἐξέπεσον.

γ. οἱ γ. ζητοῦντες

4 Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. Ὅρα Παύλου σύνεσιν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιοσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων, τὴν μὲν ἔχειν, τῆς δὲ ἀπεστερῆσθαι, καὶ παρανομίας κρίνεσθαι (καὶ γὰρ καὶ τούτους οὐχ ἧττον δεδοικέναι ἐχρῆν ἔτι νεήλυδας ὄντας) μηδὲ Ἰουδαῖοι πάλιν προσδοκήσωσιν αὐτὴν κατορθοῦν, καὶ εἴπωσιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ νῦν ἐπληρώσαμεν, ἀλλὰ πάντως πληρώσομεν, ὅρα τί κατασκευάζει. δείκνυσιν ὅτι μία ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐκείνη εἰς ταύτην ἀνακεφαλαιοῦται, καὶ ὅτι ὁ μὲν ταύτην ἑλόμενος τὴν διὰ πίστεως, κἀκείνην ἐπλήρωσεν· ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, κἀκείνης μετὰ ταύτης ἐξέπεσεν. εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστὸς· ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ ἔχων, κἂν ἐκείνην δοκῇ ἔχειν, οὐκ ἔχει· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχων, κἂν μὴ ᾖ κατωρθωκὼς τὸν νόμον,

γ. νομίσωσιν

τὸ πᾶν εἴληφε. καὶ γὰρ τέλος ἰατρικῆς, ὑγεία. ὥσπερ οὖν ὁ δυνάμενος ὑγιῆ ποιεῖν,
κἂν μὴ τὴν ἰατρικὴν ἔχῃ, τὸ πᾶν ἔχει· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύειν, κἂν μετιέναι δοκῇ *γρ. ἰατρεία*
τὴν τέχνην, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως· ὁ μὲν ταύτην ἔχων,
καὶ τὸ ἐκείνου τέλος ἔχει· ὁ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἀλλότριος. τί γὰρ ἐβούλε-
το ὁ νόμος; δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. 5
τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἔβλεπε, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐγίνετο, καὶ αἱ ἑορ-
ταὶ, καὶ αἱ ἐντολαὶ, καὶ αἱ θυσίαι, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἵνα δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος. ἀλλὰ τοῦτο τὸ
τέλος ἤνυσεν ὁ Χριστὸς μειζόνως διὰ τῆς πίστεως. μὴ τοίνυν φοβηθῇς, φησιν, ὡς τὸν νόμον
παραβαίνων, ἐπειδὴ τῇ πίστει προσῆλθες. τότε γὰρ αὐτὸν παραβαίνεις, ὅτε δι' αὐτὸν τῷ
Χριστῷ μὴ πιστεύσῃς. ὡς ἂν πιστεύσῃς αὐτῷ, κἀκεῖνον ἐπλήρωσας, καὶ πολλῷ πλέον ἢ ἐκέ- 10
λευσε. πολλῷ γὰρ μείζονα δικαιοσύνην ἔλαβες. εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀπόφασις ἦν, ἀπὸ
τῶν γραφῶν πάλιν αὐτὰ πιστοῦται.

5 Μωϋσῆς γράφει, φησὶ, τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι,
Μωϋσῆς δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὁποία τίς ἐστι καὶ ποταπή. ποία τοί-
νυν, καὶ πόθεν συνίσταται; ἀπὸ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς. Ὁ ποιήσας αὐτὰ, φη- 15
σι, ζήσεται ἐν αὐτοῖς· Καὶ ἄλλως οὐκ ἔνι δίκαιον γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' ἢ πάντα πλη-
ρώσαντα. τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν. οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὐτη. ἀλλ'
εἰπὲ καὶ τὴν ἑτέραν ἡμῖν, ὦ Παῦλε, δικαιοσύνην τὴν ἐκ τῆς χάριτος. τίς οὖν ἐστιν αὕτη,
καὶ πόθεν συνίσταται; ἄκουσον αὐτοῦ σαφῶς αὐτὴν ὑπογράφοντος. ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνην ἤ-
λεγξε, μεταβαίνει λοιπὸν ἐπὶ ταύτην, καί φησιν, 20

6 Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς
τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν.

7 Ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.

8 Ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι,
τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. 25

9 Ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ
Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, πῶς εὕρεθη
μείζονα δικαιοσύνην τὴν ἐλάττω μὴ εὑρόντες, λέγει λογισμὸν ἀναντίρρητον, ὅτι κουφο-
τέρα αὕτη ἡ ὁδὸς ἐκείνης. αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσιν ἀπαιτεῖ πάντων (ὅταν γὰρ ποιήσῃς πάντα,
τότε ζήσεις) ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ 30
στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σω-
θήσῃ. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν αὐτὴν εὐκαταφρόνητον ποιεῖν τῷ εὔκολον καὶ εὐτελῆ δεικνύναι, *γρ. τῷ εὔκολον καὶ εὐκ… αὐτ. ποιεῖ… εὐτελῆ*
ὅρα πῶς πλατύνει τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτῆς. οὐ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν, ὅπερ εἰρήκα-
μεν, ἀλλὰ τί φησιν; ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου,
τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν 35
ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ὥσπερ γὰρ τῇ ἀρετῇ τῇ διὰ τῶν ἔργων
ἀνθίσταται ῥαθυμία, καὶ ἔκλυσις, τοὺς πόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυπνούσης ψυχῆς,
ὥστε μὴ εἶξαι· οὕτω καὶ ὅταν πιστεῦσαι δέοι, εἰσὶ λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν
τῶν πολλῶν διάνοιαν, καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὥστε αὐτοὺς διακρούσασθαι. διὰ δὴ τοῦτο,
καὶ αὐτοὺς τούτους εἰς μέσον ἄγει· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποι- 40
εῖ. καὶ γὰρ ἐκεῖ δείξας αὐτὸν ἀπὸ πίστεως δικαιωθέντα, ἵνα μὴ δόξῃ μάτην καὶ εἰκῆ τοσοῦτον
εἰληφέναι στέφανον, ὡς οὐδενὸς τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπαίρων τὴν τῆς πίστεως φύσιν, φη-
σίν· Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν· καὶ *Ῥωμ. δ'. ιη'.*
μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς

μήτρας

μήτρας Σάῤῥας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυνα-
μώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποι-
ῆσαι. καὶ ἔδειξεν ὅτι καὶ δυνάμεως χρεία, καὶ ψυχῆς ὑψηλῆς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα δεχομένης, καὶ
μὴ προσταλαιούσης τοῖς ὁρωμένοις. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, καὶ δείκνυσιν ὅτι φιλοσό-
5 φου διανοίας χρεία, καὶ γνώμης ὑψηλῆς τινὸς καὶ μεγάλης. καὶ οὐκ εἶπε, μὴ εἴπῃς ἁπλῶς,
ἀλλά, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, μηδὲ ἐννοήσῃς ἀμφιβάλλειν καὶ εἰπεῖν κατὰ
σεαυτόν, καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; ὁρᾷς ὅτι τοῦτο μάλιστα πίστεως ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀ-

[γ. -τὰ ὑπ.]

κολουθίαν ἀφέντας τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπιζητεῖν, καὶ λογισμῶν ἀσθένειαν ἐκβάλλοντας, ἀπὸ
τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως [καὶ] ἅπαντα παραδέχεσθαι; καίτοιγε οὐ ταῦτα ἔλεγον Ἰουδαῖ-
10 οι μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐ δυνατὸν ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι. ἀλλ' αὐτὸς ἐφ' ἕτερον αὐτὸ ἄγει
τὸ γεγενημένον, ἵν', ὅταν δείξῃ μέγα οὕτως ὄν, ὡς καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πίστεως αὐτὸ δεῖσθαι,
δικαίως δόξῃ τούτοις τὸν στέφανον πλέκειν. καὶ κέχρηται ῥήμασι τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ κειμένοις,

[* τὰ]

σπουδάζων ἀεὶ τὰ τῆς καινοτομίας καὶ * τῆς πρὸς ἐκείνην μάχης ἐγκλήματα διαφυγεῖν.
τοῦτο γὰρ ὃ περὶ πίστεως ἐνταῦθά φησι, περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοῖς λέγει Μωϋσῆς, δεικνὺς ὅτι

[γ. ὑπὲρ]

15 πολλῆς ἀπήλαυσαν περὶ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐεργεσίας. οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, φησιν, ὅτι εἰς τὸν
οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ, καὶ πέλαγος διαβῆναι μέγα, καὶ τότε λαβεῖν τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ τὰ οὕ-

[* αὐτὰ]

τω μεγάλα καὶ ὑπερφυᾶ, εὔκολα ἡμῖν ἐποίησεν * ὁ Θεός. τί δέ ἐστιν, ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστι;
τουτέστιν, εὔκολόν ἐστιν. ἐν γὰρ τῇ διανοίᾳ σου καὶ τῇ γλώσσῃ ἡ σωτηρία. οὐ μακρὰν ὁδὸν βα-
δίσαντας, οὐδὲ πέλαγος πλεύσαντας, οὐδὲ ὄρη περιελθόντας, οὕτω δεῖ σωθῆναι· ἀλλ' εἰ
20 μηδὲ αὐτὸν βουληθῇς ὑπερβῆναι τὸν οὐδόν, ἔξεστί σοι καὶ οἴκοι καθημένῳ σωθῆναι. ἐν γὰρ
τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐστὶ τῆς σωτηρίας ἡ ἀφορμή. εἶτα καὶ ἑτέρωθεν εὔκολον
ποιῶν τὸν τῆς πίστεως λόγον, φησὶν ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. ἐννόησον γὰρ τὸ ἀξί-
ωμα τοῦ ποιήσαντος, καὶ οὐκέτι ὄψει δυσκολίαν οὐδεμίαν ἐν τῷ πράγματι. οὐκοῦν ὅτι
μὲν οὖν Κύριος, ἐκ τῆς ἀναστάσεως δῆλον· ὃ καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε, Τοῦ ὁ-

[Ρω. α. δ.]

25 ρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις εὔκολος, ἐκ τῆς τοῦ ποιήσαν-

[γ. δέδεικται]

τος ἰσχύος ἀποδέδεικται καὶ τοῖς σφόδρα διαπιστοῦσιν. ὅταν οὖν καὶ μείζων ἡ δικαιοσύνη, καὶ
κούφη, καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μὴ ᾖ, οὐκ ἐσχάτης φιλονεικίας τὸ τοῖς ἀδυ-
νάτοις ἐπιχειρεῖν τὰ εὔκολα ἀφέντας καὶ ῥᾴδια; οὐ γὰρ ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, ὅτι ὡς φορτικὸν τὸ
πρᾶγμα παρῃτήσαντο. εἶδες πῶς πάσης αὐτοὺς ἀποστερεῖ συγγνώμης; ποίας γὰρ ἂν

[γ. φορτικὸν]

30 εἶεν ἀπολογίας ἄξιοι, τὸ μὲν φορτικώτερον ἑλόμενοι καὶ ἀνήνυτον, παραδραμόντες δὲ τὸ κοῦ-
φον, καὶ δυνάμενον αὐτοὺς σῶσαι, κἀκεῖνα παρέχειν ἅπερ ὁ νόμος οὐκ ἴσχυσε; ταῦτα γὰρ
οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ φιλονεικούσης γνώμης ἐστὶ μόνον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν στασιαζούσης. ὁ μὲν
γὰρ νόμος ἐπαχθής, ἡ δὲ χάρις ῥᾳδία. ὁ νόμος, κἂν μυρία φιλονεικήσωσιν, οὐ σώζει· ἡ χά-
ρις καὶ τὴν ἐξ ἑαυτῆς καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου παρέχει δικαιοσύνην. τίς οὖν αὐτοὺς ἐξαιρή-
35 σεται λόγος πρὸς μὲν ταύτην φιλονείκως διακειμένους, ἐκείνου δὲ ἀντεχομένους εἰκῆ καὶ
μάτην; εἶτα, ἐπειδὴ μέγα εἴρηκε, πάλιν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτὸ πιστοῦται.

11 Λέγει γὰρ ἡ γραφή, φησι, πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται.

12 Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλου-
τῶν εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.

40 13 Πᾶς γάρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Εἶδες πῶς καὶ τῆς

[γ. μάρτυρας]

πίστεως, καὶ τῆς ὁμολογίας παράγει μαρτυρίας; τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων, τὴν
πίστιν ἐδήλωσε· τὸ δὲ εἰπεῖν, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται, τὴν ὁμολογίαν ἐνέφηνεν. εἶτα πάλιν
τὸ κοινὸν τῆς χάριτος ἀνακηρύττων, καὶ τὸ ἐκείνων φύσημα καταστέλλων, ἃ διὰ πολλῶν ἔμ-
προσθεν ἀπέδειξε, ταῦτα ἐν βραχέσιν ἀναμιμνήσκει, πάλιν δεικνὺς ὅτι οὐδὲν τὸ μέσον τοῦ

Ἰουδαίου καὶ τοῦ ἀκροβύστου. Οὐ γάρ ἐστι διαστολή, φησιν, Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. καὶ ὅπερ περὶ τῆς πίστεως εἴρηκεν ἐν τῇ περὶ τούτου ἀποδείξει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγει. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ προϊὼν αὐτὸ κατασκευάζων ἔλεγεν, Ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν, ἐπείπερ εἷς ὁ Θεός· οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν αὐτὸν σφοδρῶς ἐφιέμενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας, εἴγε καὶ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγεῖται ταύτην; ὥστε μηδένα νῦν αὐτῶν ἀπογνῶναι, μηδὲ νομίσαι, εἴγε βουληθεῖεν μετανοῆσαι, ἀσυγγνώστους εἶναι. ὁ γὰρ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ σώζειν ἡμᾶς, οὐ παύσεται πλουτῶν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλοῦτος τὸ εἰς πάντας ἐκχεῖσθαι τὴν δωρεάν. ἐπειδήπερ καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐθορύβει, τὸ προεδρίας ἀπολαύοντας παρὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, νῦν ἐκ τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θρόνων καταβιβάζεσθαι ἐκείνων, καὶ μηδὲν πλέον τῶν λοιπῶν ἔχειν· συνεχῶς δὲ τοὺς προφήτας εἰσάγει ταύτην ἐπᾴδοντας αὐτοῖς τὴν ἰσοτιμίαν. πᾶς γὰρ ὁ πιστεύων, φησίν, ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται. καί, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. καὶ πανταχοῦ τὸ πᾶς τίθησιν, ἵνα μὴ ἀντιλέγωσιν.

Ῥωμ. γ. κθ. — γ. τούτων — γ. υἱοῦ — γ. πάντων — γ. παύεται — γ. ἐξεθορύβει — ἴσ. δὲ — γ. οὐκ αἰσχυνθήσεται.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλ' οὐδὲν κενοδοξίας χεῖρον. αὕτη γάρ, αὕτη μάλιστα πάντων αὐτοὺς ἀπώλεσε. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ἔλεγε· Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; αὕτη μετὰ τῆς ἀπωλείας πολὺν καὶ τὸν γέλωτα ἐπάγει· καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐκεῖ, μυρίοις ἐνταῦθα περιβάλλει δεινοῖς. καὶ εἰ δοκεῖ, ἵνα τοῦτο μάθῃς, τοὺς οὐρανοὺς ἀφέντες τέως, ὧν ἡμᾶς ἐξάγει, καὶ τὴν γέενναν, εἰς ἣν ἐμβάλλει, τὸ πρᾶγμα ἐντεῦθεν ἐξετάσωμεν ἅπαν. τί τοίνυν ταύτης δαπανηρότερον; τί δὲ αἰσχρότερον γένοιτ' ἄν, καὶ δυσκολώτερον; ὅτι μὲν γὰρ δαπανηρὸν τὸ νόσημα τοῦτο, δῆλον ἐκ τῶν ἀναλισκόντων εἰκῇ καὶ μάτην ἐν θεάτροις, καὶ ἱπποδρομίαις, καὶ ἄλλαις τοιαύταις ἀκαίροις φιλοτιμίαις· ἐκ τῶν τὰς οἰκίας οἰκοδομούντων τὰς λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ εἰς περιουσίαν κατασκευαζόντων ἀνόνητον, ἅπερ οὐκ ἔστιν ἐπελθεῖν τῷ λόγῳ νῦν. ὅτι δὲ δαπανηρὸν ὄντα καὶ πολυτελῆ τὸν οὕτω νοσοῦντα, καὶ ἅρπαγα καὶ πλεονέκτην εἶναι ἀνάγκη, παντί που δῆλον. ἵνα γὰρ ἔχῃ τῷ θηρίῳ παρέχειν τροφήν, εἰς τὴν τῶν ἄλλων οὐσίαν τὰς ἑαυτοῦ ῥίπτει χεῖρας. καὶ τί λέγω τὰς οὐσίας; οὐδὲ γὰρ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς κατεσθίει τουτὶ τὸ πῦρ, καὶ οὐ τὸν παρόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα ἐργάζεται θάνατον. μήτηρ γὰρ γεέννης, κενοδοξία, καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκεῖνο, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον. ἴδοι δ' ἄν τις αὐτὴν καὶ ἐν νεκροῖς κρατοῦσαν· οὗ τί χεῖρον γένοιτ' ἄν; τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα πάθη καταλύεται τῷ θανάτῳ· αὕτη δὲ καὶ μετὰ τελευτὴν βιάζεται, καὶ φιλονεικεῖ τὴν αὐτῆς ἐπιδείκνυσθαι φύσιν ἐν τῷ τεθνηκότι σώματι. ὅταν γὰρ σήματα λαμπρὰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀναλίσκοντα τὴν οὐσίαν ἐπισκήπτωσι τελευτῶντες αὐτοῖς ἀνιστᾶν, καὶ ἐν ταφῇ ἀσωτίαν πολλὴν σπουδάζωσι περιαποτίθεσθαι, καὶ ζῶντες μὲν ὑπὲρ ὀβολοῦ καὶ ἄρτου ἑνὸς ὑβρίζωσι τοὺς προσιόντας πένητας, τελευτῶντες δὲ δαψιλῆ τῷ σκώληκι παρέχωσι τράπεζαν, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ὑπερβολὴν τῆς τοῦ νοσήματος τυραννίδος; ἀπὸ τούτου καὶ ἔρωτες ἄτοποι τίκτονται τοῦ δεινοῦ. πολλοὺς γὰρ οὐχ ἡ τῆς ὄψεως ὥρα, οὐδὲ ἡ τῆς μίξεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι καυχᾶσθαι, ὅτι τὴν δεῖνα ὑπεσκέλισαν, καὶ εἰς μοιχείαν ἐνέβαλον. καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν ὅσα ἐντεῦθεν βλαστάνει κακά; μυρίων γὰρ ἂν ἑλοίμην γενέσθαι βαρβάρων δοῦλος, ἢ κενοδοξίας ἅπαξ. οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττουσιν ἐκεῖνοι τοιαῦτα τοῖς αἰχμαλώτοις, οἷα αὕτη κελεύει τοῖς ὑπηκόοις. πάντων γὰρ ἔσο δοῦλος, φησί, κἂν λαμπρότεροί σου, κἂν εὐτελέστεροι τύχωσιν ὄντες· καταφρόνει ψυχῆς, ἀμέλησον ἀρετῆς, καταγέλασον ἐλευθερίας, κατάθυσόν σου τὴν σωτηρίαν. κἂν ἀγαθόν τι ποιήσῃς, μὴ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πολλῶν, ἵνα ἀπολέσῃς τὸν ἐπὶ τούτοις στέφανον. κἂν ἐλεῇς,

Ἰωαν. ε. μδ. — γ. παθήματα — γ. σώματι — γ. ἐνταφίοις

κἂν

καὶ νηστεύῃς, τὸν μὲν πόνον ὑπόστηθι, τὸ δὲ κέρδος ἀπολέσαι σπούδασον. τί τούτων τῶν ἐπιταγμάτων ὠμότερον γένοιτ' ἄν; ἐντεῦθεν καὶ βασκανία τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἐντεῦθεν καὶ ἀπόνοια, ἐντεῦθεν καὶ ἡ μήτηρ τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. ὁ γὰρ ἑσμὸς τῶν οἰκετῶν, καὶ οἱ χρυσοφοροῦντες βάρβαροι, καὶ οἱ παράσιτοι, καὶ οἱ κόλακες, καὶ τὰ ἀργυρένδετα ὀχήματα, καὶ
5 τὰ ἄλλα τὰ τούτων καταγελαστότερα, οὐχ ἡδονῆς ἕνεκεν οὐδὲ χρείας τινὸς γίνεται, ἀλλ' ἢ κενοδοξίας μόνης. ναί φησιν· ἀλλ' ὅτι μὲν κακόν ἐστι τὸ πάθος, παντί που δῆλόν ἐστι· πῶς δ' ἂν αὐτὸ διαφύγοιμεν, τοῦτο εἰπεῖν χρή. μάλιστα μὲν, ἂν πείσῃς σαυτὸν καλῶς, ὅτι χαλεπόν ἐστι τὸ νόσημα, ἀρχὴν λήψῃ διορθώσεως ἀρίστην. ἐπεὶ καὶ ὁ νοσῶν ταχέως ἐπιζητήσει τῶν ἰατρῶν, ἂν τοῦτο μάθῃ παρὰ τῶν ἄλλων, ὅτι νοσεῖ. εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ἐπιζη-
10 τεῖς ὁδὸν τῆς ἐντεῦθεν φυγῆς, ὅρα πρὸς τὸν Θεὸν διηνεκῶς, καὶ ἀρκοῦ τῇ παρ' αὐτοῦ δόξῃ. κἂν ἴδῃς τὸ πάθος γαργαλίζον σε, καὶ διεγεῖρον εἰπεῖν τοῖς συνδούλοις τὰ κατωρθωμένα σοι, λογισάμενος πάλιν ὅτι μετὰ τὸ εἰπεῖν οὐδὲν γίνεται κέρδος, σβέσον τὴν ἄτοπον ἐπιθυμίαν, καὶ πρὸς τὴν ψυχήν σου εἰπέ· ἰδοὺ τοσοῦτον ὤδινες χρόνον εἰπεῖν σου τὰ κατορθώματα, καὶ οὐκ ἐκαρτέρησας σιγῇ κατασχεῖν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐξήνεγκας. τί οὖν σοι πλέον γέγονεν
15 ἐντεῦθεν; πλέον μὲν οὐδὲν, ζημία δὲ ἐσχάτη, καὶ τὸ κενῶσαι ἅπαντα μετὰ πολλοῦ συλλεγέντα πόνου. μετὰ δὲ τούτου κἀκεῖνο ἐννόησον, ὅτι διεφθαρμένη τῶν πολλῶν ἡ ψῆφος καὶ ἡ κρίσις ἐστὶ, καὶ οὐ διεφθαρμένη μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ταχέως μαραίνεται. κἂν γὰρ πρὸς ὥραν θαυμάσωσι, τοῦ καιροῦ παρελθόντος, πάντων εἰσὶν ἐπιλελησμένοι, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι διδόμενον στέφανον ἥρπασαν, καὶ τὸν παρ' ἑαυτῶν οὐκ ἴσχυσάν σοι διατηρῆσαι. καίτοι καὶ εἰ οὗτος ἔμενε, πολ-
20 λῆς ἀθλιότητος ἦν ἐκείνου τοῦτον ἀλλάξασθαι· ὅταν δὲ καὶ οὗτος διαρρέῃ, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μένοντος τὸν μένοντα προδιδόντες, ὑπὲρ τῆς τῶν ὀλίγων εὐφημίας τοσαῦτα ἀπολλύντες ἀγαθά; καίτοι εἰ καὶ πολλοὶ οἱ ἐπαινοῦντες εἶεν, καὶ οὕτω τοῦ ταλανίζεσθαι ἄξιοι, καὶ τότε μᾶλλον, ὅταν πλείους οἱ τοῦτο ποιοῦντες ὦσιν. εἰ δὲ θαυμάζεις τὸ εἰρημένον, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ψηφιζομένου· Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν, φησιν, ὅ-
25 ταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· καὶ μάλα εἰκότως. εἰ γὰρ ἑκάστης τέχνης τοῖς δημιουργοῖς δεῖ ζητεῖν κριτὰς, πῶς τῆς ἀρετῆς τὴν δοκιμασίαν τοῖς πολλοῖς ἐπιτρέπεις, ἀλλ' οὐχὶ παρὰ πάντων ἐκείνῳ τῷ μάλιστα πάντων εἰδότι, καὶ συγκροτῆσαι καὶ στεφανῶσαι δυναμένῳ; τοῦτο τοίνυν τὸ ῥῆμα ἐγγράψωμεν καὶ τοίχοις καὶ θύραις καὶ διανοίᾳ, καὶ συνεχῶς λέγωμεν πρὸς ἑαυτούς, οὐαὶ ἡμῖν ὅταν καλῶς εἴπωσιν ἡμᾶς πάντες οἱ ἄν-
30 θρωποι. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ λέγοντες, ὕστερον διαβάλλουσιν ὡς κενόδοξον, καὶ φιλότιμον, καὶ ἐρῶντα τῆς παρ' αὐτῶν εὐφημίας. ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς οὕτως, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ σε ἐρῶντα τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης, τότε σε μάλιστα ἐπαινέσεται, καὶ θαυμάσεται, καὶ ἀνακηρύξει. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαβών σε δοῦλον ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ διὰ ψιλοῦ ῥήματος πολλάκις σοι χαρισάμενος ἔπαινον ψευδῆ, ἥρπασεν ἀπὸ σοῦ μισθὸν ἀληθῆ, καὶ ἀργυρωνήτου μᾶλλον ὑπέταξεν. ἐ-
35 κείνοις μὲν γὰρ μετὰ τὰ ἐπιτάγματα ἔχουσιν ὑπακούοντας οἱ δεσπόται, σὺ δὲ καὶ χωρὶς ἐπιταγμάτων δουλεύεις. οὐδὲ γὰρ ἀναμένεις ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἂν γνῷς μόνον δι' ὧν αὐτοῖς χαριῇ, οὐδὲ ἐπιταττόντων αὐτῶν πάντα ποιεῖς. πόσης οὖν οὐκ ἂν εἴημεν ἄξιοι γεέννης τοὺς μὲν πονηροὺς τέρποντες, καὶ πρὶν ἐπιτάξωσι θεραπεύοντες, τοῦ δὲ Θεοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐγκελευομένου καὶ παραινοῦντος, μηδὲ οὕτως ἀκούοντες; καίτοιγε εἰ δόξης
40 καὶ ἐπαίνων ἐρᾷς, φεῦγε τὸν παρὰ ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ τότε ἐπιτεύξῃ δόξης· ἀποστράφηθι τὰς εὐφημίας, καὶ τότε μυρίων ἀπολαύσεις τῶν ἐπαίνων καὶ παρὰ Θεῷ, καὶ παρ' ἀνθρώποις. οὐδένα γὰρ οὕτω δοξάζειν εἰώθαμεν, ὡς τὸν ὑπερορῶντα δόξης, οὐδὲ ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν, ὡς τὸν καταφρονοῦντα τοῦ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι. εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὅταν δὲ ἐκεῖνός σε δοξάζῃ καὶ ἐπαινῇ, τίς σου μακαριώτερος γένοιτ' ἄν; καὶ γὰρ

ὅσον

Margin notes: γ. ἀργυρένδυτα — γ. λήψεσθαι — γ. ᾗ — γ. τούτων — ἴσ. οὕτω — Λυκ. ϛ. κϛ. — γ. ζητεῖς — γ. μόνον — γ. οὐδένα γὰρ οὕτω θαυμάζειν εἰώθαμεν, ὡς τὸν καταφρονοῦντα

ὅσον δόξης καὶ ἀτιμίας τὸ μέσον, τοσοῦτον τῆς ἄνωθεν δόξης πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην τὸ διάφορον· μᾶλλον δὲ πολλῷ πλέον καὶ ἄπειρον. εἰ γὰρ καὶ μηδενὶ παραβαλλομένη αὕτη αἰσχρά τίς ἐστι καὶ δυσειδής, ὅταν καὶ πρὸς ἑτέραν αὐτὴν ἀντεξετάζωμεν, ἐννόησον ὅσον φανεῖται τὸ αἶσχος. καθάπερ γὰρ ἑταιριζομένη γυνὴ καὶ ἐπὶ τοῦ τέγους ἑστῶσα πᾶσιν ἑαυτὴν ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ οἱ τῆς κενοδοξίας δοῦλοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνης αἰσχίους οὗτοι. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πολλαχοῦ κατεφρόνησαν τινῶν ἐρασθέντων αὐτῶν· σὺ δὲ ἅπασι σαυτὸν προὔθηκας, καὶ δραπέταις, καὶ λησταῖς, καὶ βαλαντιοτόμοις (ἀπὸ γὰρ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τὰ ἐπαινοῦντα ὑμᾶς συνέστηκε θέατρα) καὶ οὓς καθ' ἑαυτοὺς ὄντας οὐδενὸς ἀξίους εἶναι νομίζεις, τούτους συλλεγέντας τῆς σαυτοῦ προτιμᾷς σωτηρίας, καὶ πάντων ἐκείνων ἀτιμότερον σαυτὸν ἀποφαίνεις. πῶς γὰρ οὐκ ἀτιμότερος ὁ τῆς παρ' ἐκείνων δεόμενος εὐφημίας, καὶ μὴ νομίζων ἀρκεῖν σεαυτῷ, εἰ μὴ τὴν παρ' ἑτέρων δόξαν λάβοις; οὐκ ἐννοεῖς, εἰπέ μοι, μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι περίβλεπτος μὲν ὢν καὶ πᾶσι κατάδηλος, ἂν ἁμάρτῃς, μυρίους ἔχεις κατηγόρους· ἄγνωστος δέ, κἂν ἐν ἀσφαλείᾳ μένεις; καί φησιν· ἀλλὰ καὶ κατορθῶν μυρίους ἔχω τοὺς θαυμαστάς. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δεινόν, ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτάνοντά σε, ἀλλὰ καὶ κατορθοῦντα βλάπτει τῆς κενοδοξίας ἡ νόσος, τότε μὲν μυρίοις ὑποσκελίζουσα, νῦν δὲ πάντα σοι κενοῦσα τὸν μισθόν. δεινὸν μὲν οὖν, καὶ πάσης ἀτιμίας ἀνάμεστον, τὸ καὶ ἐν πολιτικοῖς πράγμασι δόξης ἐρᾶν. ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχῃς, τίς λείπεταί σοι συγγνώμη λοιπόν, μηδὲ τοσαύτην βουλομένῳ παρασχεῖν τῷ Θεῷ τιμήν, ὅσην αὐτὸς παρὰ τῶν οἰκετῶν ἔχεις; καὶ γὰρ ὁ δοῦλος πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁρᾷ τοῦ δεσπότου, καὶ ὁ μισθωτὸς πρὸς τὸν τοῦ ἔργου κύριον τὸν μέλλοντα ἀποδιδόναι μισθούς, καὶ ὁ μαθητὴς πρὸς τὸν διδάσκαλον. σὺ δὲ τοὐναντίον ἅπαν· τὸν μισθωσάμενόν σε Θεὸν ἀφείς, καὶ τὸν δεσπότην, πρὸς τοὺς ὁμοδούλους βλέπεις, καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς μέμνηται, καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, τῶν σῶν κατορθωμάτων· ἄνθρωπος δὲ εἰς τὸ παρόν· καὶ ἐν οὐρανῷ τὸ θέατρον ἔχων καθήμενον, τοὺς ἐπὶ γῆς θεατὰς συνάγεις. καὶ ὁ μὲν ἀθλητὴς ἔνθα ἀγωνίζεται, ἐκεῖ βούλεται εὐδοκιμεῖν· σὺ δὲ ἀγωνιζόμενος ἄνω, κάτω στεφανοῦσθαι σπουδάζεις. καὶ τί ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἂν τῆς ἀνοίας; ἴδωμεν δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοὺς στεφάνους· ὁ μὲν γὰρ ἐξ ἀπονοίας σύγκειται, ὁ δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους βασκανίας, ὁ δὲ ἐξ εἰρωνείας καὶ κολακείας, ὁ δὲ ἀπὸ χρημάτων, ὁ δὲ ἀπὸ δουλοπρεποῦς διακονίας. καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ παίζοντα χόρτου στέφανον ἐπιτιθέασιν ἀλλήλοις, καὶ τοῦ στεφανωθέντος οὐκ εἰδότος καταγελῶσιν ὄπισθεν πολλάκις· οὕτω δὴ καὶ νῦν οἱ ἐγκωμιάζοντές σε, καθ' ἑαυτοὺς πολλάκις ἐχλεύασαν, τὸν χόρτον ἡμῖν ἐπιτιθέντες. καὶ εἴθε χόρτον μόνον· νυνὶ δὲ καὶ πολλῆς γέμει βλάβης ὁ στέφανος, καὶ πάντα ἡμῶν ἀπόλλεσι τὰ κατορθώματα. ἐννοήσας τοίνυν αὐτοῦ τὸ εὐτελές, φεῦγε τὴν ζημίαν. πόσους γὰρ εἶναι βούλει σου τοὺς ἐπαινέτας; ἑκατόν, ἢ δὶς τοσούτους, καὶ τρίς, καὶ τετράκις; μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, τίθει δεκάκις τοσούτους, καὶ εἰκοσάκις, καὶ ἔστωσαν δισχίλιοι καὶ τετρακισχίλιοι, εἰ δὲ βούλει, καὶ μύριοι οἱ κροτοῦντες· ἀλλ' οὐδὲν οὗτοι κολοιῶν ἄνωθεν κραζόντων διαφέρουσι. μᾶλλον δέ, ἂν ἐννοήσῃς τὸ τῶν ἀγγέλων θέατρον, καὶ σκωλήκων οὗτοι φανοῦνται εὐτελέστεροι, καὶ ἀράχνης ἀσθενεστέρα αὐτῶν ἡ εὐφημία, καὶ καπνοῦ, καὶ ὀνειράτων. ἄκουσον γοῦν πῶς ὁ Παῦλος ὁ ταῦτα διεσκεμμένος ἀκριβῶς, οὐ μόνον αὐτὰ οὐκ ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπεύχεται λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. ταύτην τοίνυν καὶ σὺ ζήλωσον τὴν καύχησιν, ἵνα μὴ παροξύνῃς τὸν δεσπότην. καὶ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίζεις τοῦτο ποιῶν, οὐχὶ σαυτὸν μόνον. οὐδὲ γὰρ εἰ ζωγράφος ὢν μαθητήν τινα εἶχες, εἶτα ἐκεῖνος ἀφεὶς ἐπιδείξασθαί σοι τὰ τῆς τέχνης, τὸν πίνακα ἔξω προθεὶς τοῖς παρατρέχουσιν ἁπλῶς, ῥᾳδίως ἂν ἠνέγκας. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδούλων τοῦτο ὕβρις, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ δεσπότου. εἰ δὲ καὶ ἑτέ-

ρωθεν

Marginal notes: γ. ἐξετάζωμεν, (l. 3) — γρ. ἑτέρων (l. 10) — γ. ἂν (l. 13) — Γαλ. ς. ιδ. (l. 39) — γ. διεσκεμμένος (l. 38) — γ. Κυρίου, (l. 40) — ἴσ. προστιθεὶς (l. 43) — γ. παρεῖσι (l. 44)

ρωθεν βούλει μαθεῖν τοῦ πράγματος καταφρονεῖν, ὑψηλὸς γενοῦ τῇ διανοίᾳ, καταγέλασον τῶν ὁρωμένων, αὔξησον τῆς ἀληθοῦς δόξης τὸν ἔρωτα, ἐμπλήσθητι φρονήματος πνευματικοῦ, εἰπὲ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς Παῦλος εἶπεν, Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; καὶ ἀναστήσας αὐτὴν ἐντεῦθεν, ἐπιτίμησον λοιπὸν, καὶ εἰπὲ, ἡ ἀγγέλους κρίνουσα, ὑπὸ καθαρμάτων κρίνεσθαι βούλει, καὶ μετὰ τῶν ὀρχηστῶν ἐπαινεῖσθαι, καὶ μίμων, καὶ θηριομάχων, καὶ ἡνιόχων; ταύτας γὰρ οὗτοι τὰς εὐφημίας διώκουσιν. ἀλλὰ σὺ ὑψηλότερον τῆς τούτων κραυγῆς τὸ πτερὸν κατασκεύασον, καὶ ζήλωσον τὸν τῆς ἐρημίας πολίτην Ἰωάννην, καὶ μάθε πῶς ὑπερεώρα πλήθους ἐκείνου, καὶ κολακεύοντας ὁρῶν οὐκ ἐπεστρέφετο, ἀλλ' ὁρῶν ἅπαντας τοὺς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντας περὶ αὐτὸν ἐκκεχυμένους, καὶ θαυμάζοντας, καὶ ἐκπληττομένους, οὐκ ἐχαυνοῦτο τῇ τοσαύτῃ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ κατεξανίστατο αὐτῶν, καὶ ὡς ἑνὶ μειρακίῳ, δήμῳ τοσούτῳ διαλεγόμενος, οὕτως ἐπέπληττε λέγων, Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. καίτοιγε δι' αὐτὸν συνέδραμον, καὶ τὰς πόλεις ἀφῆκαν, ὥστε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἐκείνην ἰδεῖν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τοῦτο ἐξέλυσε. πόῤῥω γὰρ ἦν δόξης, καὶ τύφου παντὸς ἐλεύθερος. οὕτω καὶ ὁ Στέφανος ὁρῶν τὸν αὐτὸν δῆμον πάλιν οὐχὶ τιμῶντα, ἀλλὰ μαινόμενον καὶ τρίζοντα τοὺς ὀδόντας, ὑψηλότερος αὐτῶν γενόμενος τῆς ὀργῆς, ἔλεγε, Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις. οὕτω καὶ ὁ Ἠλίας, τῶν στρατοπέδων παρόντων ἐκείνων, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ δήμου παντὸς, ἔλεγεν, Ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; ἀλλ' ἡμεῖς ἅπαντας κολακεύομεν, θεραπεύομεν, τῇ δουλοπρεπεῖ διακονίᾳ ταύτῃ τὴν ἐκείνων τιμὴν ὠνούμενοι. διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε, καὶ τῆς χάριτος ταύτης προδέδοται τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ πράγματα, καὶ πάντα ἠμέληται διὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν. ἐξορίσωμεν τοίνυν τὸ πάθος, καὶ τότε εἰσόμεθα καλῶς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὸν λιμένα, καὶ τὴν γαλήνην. ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος τοῖς χειμαζομένοις ἔοικεν ἀεὶ, τρέμων καὶ δεδοικὼς καὶ μυρίους θεραπεύων δεσπότας· ὁ δὲ ταύτης τῆς τυραννίδος ἔξω ὢν, τοῖς ἐν λιμέσι καθημένοις καὶ ἐλευθερίας ἀπολαύουσι καθαρᾶς. ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσοις ἐστὶ γνώριμος, τοσούτους ἔχει δεσπότας, πᾶσι δουλεύειν ἀναγκαζόμενος. πῶς οὖν ἀπαλλαγησόμεθα τῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας; ἂν ἑτέρας ἐρασθῶμεν δόξης, τῆς ὄντως δόξης. καθάπερ γὰρ τοὺς τῶν σωμάτων ἐρῶντας λαμπροτέρα ἑτέρα φανεῖσα ὄψις τῆς προτέρας ἀπέστησεν· οὕτω δὴ καὶ τοὺς δόξης ἐπιθυμοῦντας τῆς παρ' ἡμῖν, ἡ ἐκ τῶν οὐρανῶν λάμψασα δόξα ἀπαγαγεῖν ταύτης δυνήσεται. ἴδωμεν τοίνυν ἐκείνην, καὶ καταμάθωμεν αὐτὴν ἀκριβῶς, ἵνα τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες, φύγωμεν ταύτης τὴν αἰσχρότητα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσωμεν ἡδονῆς, ἐντρυφῶντες ἐκείνῃ διηνεκῶς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιη. 14. ΠΩΣ ΟΥΝ ΕΠΙΚΑΛΕΣΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΟΝ ΟΥΚ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; 15 Πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι, καθὼς γέγραπται;

Πάλιν ἀναιρεῖ τὴν συγγνώμην αὐτῶν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν· καὶ, ὅτι ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, οὐχ ὑπετάγησαν, δείκνυσι λοιπὸν ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς ἀγνοίας δίκην ὀφείλουσι τῷ Θεῷ. καὶ οὐ λέγει μὲν οὕτω, κατασκευάζει δὲ τοῦτο κατ' ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸν ἔλεγχον τῷ κατ' αἴτησιν καὶ λύσιν

α. Κορ ϛ. γ. — Ματθ γ. ζ. — Πραξ. ζ. να. — γ. Βασ. ιη. — χ. γνώμην

λύσιν ἀπὸ ὑφᾶναι τοῦτο τὸ χωρίον. σκόπει δέ· ἄνωθεν, φησίν, εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. ἀλλ' ἴσως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, καὶ πῶς ἐδύναντο ἐπικαλέσασθαι τοῦτον, ᾧ οὐκ ἐπίστευσαν; εἶτα ἐρώτησις μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; καὶ πάλιν ἀντίθεσις· πάντως ἔχει τις εἰπεῖν, καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι μὴ ἀκούσαντες; καὶ μὴν ἤκουσαν, φησίν. εἶτα ἑτέρα 5
πάλιν ἀντίθεσις· καὶ πῶς ἠδύναντο ἀκοῦσαι χωρὶς κηρύσσοντος; εἶτα πάλιν λύσις· καὶ μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι οὗτοί εἰσιν ἐκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες; τότε λοιπὸν εἰσάγει τὸν προφήτην λέγοντα, Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δείκνυσι τοὺς κήρυκας; οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιῄεσαν οὗτοι πανταχόθεν 10
λέγοντες, ἀλλ' ἢ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γεγενημένην εἰρήνην. ὥστε ἀπιστοῦντες, οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε, φησίν, ἀλλὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰπόντι, ὅτι καὶ ἀποσταλησόμεθα, καὶ κηρύξομεν, καὶ ἐροῦμεν ὅπερ εἰρήκαμεν. εἰ τοίνυν τὸ μὲν σωθῆναι ἐκ τοῦ ἐπικαλέσασθαι ἦν, τὸ δὲ ἐπικαλέσασθαι ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, τὸ δὲ πιστεῦσαι ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι, τὸ δὲ ἀκοῦσαι ἐκ τοῦ κηρύξαι, τὸ δὲ κηρύξαι ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι, ἀπεστάλησαν δέ, καὶ ἐκήρυξαν, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ προφήτης περιῄει δεικνὺς αὐτούς, καὶ ἀνακηρύττων, καὶ λέγων ὅτι οὗτοί εἰσιν, οὓς πρὸ πολλῶν ἄνωθεν ἐδήλου χρόνων, ὧν καὶ τοὺς πόδας ἐνεκωμίαζε διὰ τὸν τοῦ κηρύγματος τρόπον· εὔδηλον ὅτι τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐκείνων ἔγκλημα γέγονε μόνον. καὶ γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ πάντα ἀπήρτισαι. 20

16 Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;

17 Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ. Ἐπειδὴ πάλιν ἑτέραν ἐπήγοντο ἀντίθεσιν λέγοντες, ὅτι καὶ μὴν εἰ ἦσαν οὗτοι οἱ ἀπεσταλμένοι καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμφθέντες, ἔδει πάντας ὑπακοῦσαι· σκόπει τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πῶς αὐτὸ τοῦτο, ὃ τὸν θόρυβον ἐποίει, τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς δείκνυσιν ὂν ἀναιρετικόν. τί γάρ σε σκανδαλίζει, φησίν, ὦ Ἰουδαῖε, μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μαρτυρίαν καὶ πραγμάτων ἀπόδειξιν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἱκανόν σε πιστώσασθαι ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, τὸ μὴ πάντας ὑπακούειν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης. καὶ σκόπει τὴν ἄφατον σοφίαν, πῶς πλέον δείκνυσιν, ἢ προσεδόκων ἐκεῖνοι καὶ ἤλπιζον ἀντερεῖν. 30
τί γὰρ φατέ, φησίν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν Ἡσαΐας. μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτου πλέον. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐγκαλεῖτε, διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν· ὁ δὲ Ἡσαΐας πλέον τούτου λέγει. τί γάρ φησι; Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; εἶτα, ἐπειδὴ τὸν θόρυβον τοῦτον ἐξεῖλε παρεμβαλὼν τὸν προφήτην, πάλιν ἔχεται τῆς προτέρας ἀκολουθίας. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐπικαλέσασθαι ἔδει, τοὺς δὲ ἐπικαλουμένους πιστεῦσαι, τοὺς πιστεύοντας ἀκοῦσαι πρότερον, τοὺς δὲ μέλλοντας ἀκούσασθαι τοὺς κηρύσσοντας ἔχειν, τοὺς δὲ κηρύσσοντας ἀπεστάλθαι, καὶ ἔδειξεν ὅτι ἀπεστάλησαν, καὶ ὅτι ἐκήρυξαν· ἑτέραν πάλιν εἰσάγειν μέλλων ἀντίθεσιν, ἀφορμὴν λαβὼν πρότερον ἀπὸ ἑτέρας μαρτυρίας τοῦ προφήτου, καθ' ἣν ἔλυσε τὴν μικρῷ πρὸ ταύτης ἀντίθεσιν, οὕτως αὐτὴν πλέκει καὶ συνείρει τοῖς προτέροις. ἐπειδὴ γὰρ παρήγαγε τὸν 40
προφήτην λέγοντα, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; εὐκαίρως τῆς μαρτυρίας ἐπιλαβόμενός φησιν, ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν· ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ἕκαστον καιρὸν σημεῖα ἐζήτουν Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὄψιν τῆς ἀναστάσεως, καὶ πολλοὶ πρὸς ταῦτα κεχηνότες ἦσαν, φησὶν ὅτι καὶ μὴν ὁ προφήτης * ἐπηγγείλατο, ὅτι ἐξ ἀκοῆς ἡμᾶς δεῖ πιστεῦσαι.

Marginal notes: χ. ἀφ (line 13); ἴσ. δῆπ (line 33); χ. πολυ … τὸ πρᾶγμα; * ὁ ταῦτα; χ. ἔδει (line 44)

πιστεῦσαι. διὸ περαιτέρω αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησιν, ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. εἶτα,
ἐπειδὴ ἐδόκει τοῦτο εὐτελὲς εἶναι, ὅρα πῶς αὐτὸ ἀνάγει. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀκούειν εἶπόν, φησιν,
οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνων δεῖ ῥημάτων ἀκοῦσαι, καὶ πιστεῦσαι, ἀλλ' ἀκοὴν μεγάλην λέγω. ἡ γὰρ ἀ-
κοὴ διὰ ῥήματος τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ τὰ αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ μανθάνοντες ἀ-
5 πήγγελλον· ὃ σημείων ἐστὶν ὑψηλότερον. τῷ γὰρ Θεῷ καὶ λέγοντι καὶ θαυματουργοῦντι ὁμοίως
πιστεύειν καὶ πείθεσθαι δεῖ. ἐπεὶ καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ θαύματα ἀπὸ τῶν λόγων ἐστὶ τῶν ἐκείνου. καὶ
γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα οὕτως ἔστη. δείξας τοίνυν ὅτι δεῖ πιστεῦσαι τοῖς προ-
φήταις ἀεὶ τὰ τοῦ Θεοῦ λέγουσι, καὶ ἀκροάσεως μηδὲν πλέον ἐπιζητῆσαι, ἐπάγει λοιπὸν
τὴν ἀντίθεσιν, ἣν εἶπον, καί φησιν,

10 18 Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; Τί γάρ, φησιν, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσον-
τες, καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, οὗτοι δὲ οὐκ ἤκουσαν; εἶτα μετ' ὑπερβολῆς πάσης ἡ
λύσις τῆς ἀντιθέσεως· Μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ
εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Τί λέγεις, φησίν; οὐκ ἤκουσαν; ἡ οἰκου-
μένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν· καὶ ὑμεῖς, παρ' οἷς τοσοῦτον οἱ κήρυκες διέτριψαν χρόνον, καὶ
15 ὅθεν ἦσαν, οὐκ ἠκούσατε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; εἰ γὰρ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἤκου-
σε, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς. εἶτα πάλιν ἑτέρα ἀντίθεσις·

19 Ἀλλὰ λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; Τί γὰρ εἰ ἤκουσαν μέν, οὐκ ἐνόησαν δὲ τὰ
εἰρημένα, οὐδὲ συνῆκαν ὅτι ἐκεῖνοι οὗτοι ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; οὐκ ἄξιοι συγγνώμης
τῆς ἀγνοίας ταύτης ἕνεκεν; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς εἰπών, ὡς ὡ-
20 ραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην· καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ νομοθέτης αὐτός.
διὸ καὶ ἐπήγαγε, Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει, ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει;
ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς. Ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἐχρῆν γνωρίσαι τοὺς κήρυ-
κας, οὐκ ἀφ' ὧν ἠπίστησαν οὗτοι μόνον, οὐκ ἀφ' ὧν εἰρήνην ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, οὐκ ἀφ' ὧν
τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα εὐηγγελίζοντο, οὐκ ἀφ' ὧν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐσπείρετο,
25 ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν τοὺς καταδεεστέρους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἐθνῶν εἶδον ἐν πλείονι ὄντας τιμῇ.
ἃ γὰρ μηδέποτε ἤκουσαν οὗτοι, μηδὲ τούτων οἱ πρόγονοι, ταῦτα ἐξαίφνης ἐφι-
λοσόφουν ἐκεῖνοι. ὅπερ ἐπιτεταμένης ἦν τιμῆς, παρακνιζούσης αὐτοὺς, καὶ εἰς ζῆλον
ἀγούσης, καὶ εἰς μνήμην τῆς προφητείας Μωϋσέως τῆς λεγούσης, παραζηλώσω ὑμᾶς
ἐπ' οὐκ ἔθνει. οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς εἰς ζῆλον ἐμβα-
30 λεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ οὕτως εὐτελὲς εἶναι τὸ ἔθνος τὸ τούτων ἀπολαῦσαν, ὡς μηδὲ ἔθνος ἄξιον εἶναι
λογίζεσθαι. ἐγὼ γὰρ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, φησίν, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ πα-
ροργιῶ ὑμᾶς. τί γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον ἦν; τί δὲ εὐτελέστερον; ὅρα πῶς διὰ πάντων
γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τούτων ἄνωθεν ἔδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ὥστε διανοῖξαι
νοῖξαι αὐτῶν τὴν πώρωσιν. οὐδὲ γὰρ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τὸ γινόμενον ἦν, ἀλλ' ἐν γῇ καὶ
35 θαλάττῃ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· καὶ ἑώρων μυρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν τοὺς
πρότερον παρ' αὐτῶν καταφρονουμένους. ἔδει τοίνυν ἐννοῆσαι, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἔ-
θνος, περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς, παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ πα-
ροργιῶ ὑμᾶς. ἆρα οὖν Μωϋσῆς μόνος τοῦτο εἶπεν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας μετ' ἐκεῖνον.
διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, πρῶτον Μωϋσῆς, δεικνὺς ὅτι καὶ δεύτερος ἥξει τὰ αὐτὰ λέγων
40 καὶ τρανότερον καὶ σαφέστερον. ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπε, κράζει Ἡσαΐας· οὕτω καὶ ἐν-
ταῦθα,

20 Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβιάσατο καὶ
ἐφιλονείκησε μηδὲν συνεσκιασμένον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν
θεῖναι τὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ ἑλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ φανερῶς εἰπεῖν, ἢ τὴν οἰ-
κείαν

κεῖσθαι ὑφορώμενος σωτηρίας, σκιὰν γοῦν ὑμῖν καταλιπεῖν ἀγνωμοσύνης. καίτοι τῆς προφητείας οὐκ ἦν τοῦτο οὕτως εἰπεῖν σαφῶς· ἀλλ' ὅμως ὥστε ἐκ περιουσίας ὑμῶν ἐμφράξαι τὰ στόματα, σαφῶς πάνυ καὶ διαῤῥήδην πάντα προλέγει. πάντα, ποῖα; καὶ τὴν ὑμῶν ἔκπτωσιν, καὶ τὴν ἐκείνων εἰσαγωγὴν, οὕτω λέγων, Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. Τίνες οὖν οἱ μὴ ζητοῦντες; τίνες οἱ μὴ ἐπερωτῶντες; εὔδηλον ὅτι οὐκ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες. ὥσπερ οὖν Μωϋσῆς ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς εἰπὼν, οὐκ ἔθνει, καὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως αὐτοὺς δηλοῖ, τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτεταμένης. ἡ μεγίστη κατηγορία Ἰουδαίων ἦν, ὅτι οἱ μὴ ζητοῦντες εὗρον, καὶ οἱ ζητοῦντες ἀπώλεσαν.

21 Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. Εἶδες πῶς τὸ ἄπορον ἐκεῖνο καὶ παρὰ πολλοῖς ζητούμενον εὑρίσκεται ἄνωθεν καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς ῥήμασι κείμενον, καὶ σαφῶς λυόμενον; τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἠκούσατε Παύλου ἔμπροσθεν λέγοντος, τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας ἐνταῦθά φησι. τὸ γὰρ, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι, ταὐτόν ἐστι τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ μόνον χάριτος ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τῶν προσελθόντων, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἔκπτωσις τῆς φιλονεικίας τῶν ἀπειθησάντων, ἄκουσον τί ἐπήγαγε· πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. ἡμέραν ἐνταῦθα τὸν πάντα χρόνον λέγων τὸν ἔμπροσθεν. τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλέσαι, καὶ ἐπισπάσασθαι, καὶ παρακαλέσαι δηλοῖ. εἶτα δεικνὺς τὸ ἔγκλημα ἅπαν ἐκείνων ὄν, φησὶ, πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. εἶδες πόση ἡ κατηγορία; οὗτοι μὲν γὰρ οὐδὲ παρακαλοῦντι ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀντεῖπον, καὶ ταῦτα οὐχ ἅπαξ, οὐ δὶς, οὐ τρὶς, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ταῦτα ποιοῦντα ὁρῶντες· ἐκεῖνοι δὲ οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότες ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι. ἀλλ' οὐ λέγει ὅτι αὐτοὶ ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι, ἀλλὰ καθαιρῶν καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνὺς τὴν αὐτοῦ χάριν τὸ πᾶν ἐργασαμένην, φησὶν, ὅτι ἐγὼ ἐμφανὴς ἐγενόμην, καὶ ἐγὼ εὑρέθην. οὐκοῦν κενοὶ πάντων ἐκεῖνοι, φησίν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὰ εὑρεθέντα λαβεῖν καὶ τὰ φανέντα ἐπιγνῶναι, τοῦτο παρ' ἑαυτῶν εἰσήνεγκαν. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν οὗτοι, διὰ τί οὖν καὶ ἡμῖν ἐμφανὴς οὐκ ἐγένου; τὸ πλέον τούτου τίθησιν, ὅτι οὐ μόνον ἐμφανὴς ἐγενόμην, ἀλλὰ καὶ προτείνας τὰς χεῖρας διαπεταμένας, καὶ παρακαλῶν, πατρός τινος φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλοπαίδος κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος. ὅρα πῶς σαφέστερον τῶν ἔμπροσθεν διαπορηθέντων ἁπάντων τὴν λύσιν ἐπήγαγε, δείξας τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν γενομένην, καὶ ὡς πάντοθεν ἀνάξιοι συγγνώμης εἰσί. καὶ γὰρ καὶ ἀκούσαντες, καὶ νοήσαντες τὰ λεγόμενα, οὐδὲ οὕτως ἐβουλήθησαν προσελθεῖν. καὶ τὸ πολὺ πλέον, ὅτι οὐ μόνον ἀκοῦσαι αὐτοὺς ταῦτα ἐποίησεν, οὐδὲ μόνον νοῆσαι, ἀλλὰ καὶ ὃ μείζονα ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ διεγεῖραι, καὶ φιλονεικοῦντας καὶ ἀντιλέγοντας ἐπισπάσασθαι, καὶ τοῦτο προσέθηκε. ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ παρακνίσαι αὐτοὺς καὶ παραζηλῶσαι. ἴστε γὰρ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, καὶ ὅσην ἔχει τὴν ἰσχὺν τῆς ζηλοτυπίας ἡ φύσις πρὸς τὸ λῦσαι φιλονεικίαν ἅπασαν, καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας διαναστῆσαι. καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο, ὅπουγε καὶ ἐπὶ ἀλόγων, καὶ ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς ἀώρου τῶν παίδων, πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται; καὶ γὰρ παιδίον πολλάκις παρακαλούμενον μὲν οὐκ εἶξε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔμεινε φιλονεικοῦν· ἑτέρου δὲ θεραπευθέντος παιδίου, καὶ μὴ καλούμενον ἐπανῆλθε

γ. πάνυ
γ. -σης
γ. -είας
γ. καὶ μετ' ἐκείνων ἡ ἔκπτ.
γ. τί
ἴσ. τί τί
γ. ζηλῶσαι

ὑπῆλθε πρὸς τοὺς κόλπους τοὺς πατρικούς, καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ἡ παράκλησις, τοῦτο ἐποίη-
σεν ἡ παραζήλωσις. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν. οὐ γὰρ παρεκάλεσε μόνον, καὶ τὰς χεῖρας
ἐξεπέτασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐν αὐτοῖς διήγειρε πάθος, τοὺς πολλῷ καταδεεστέ-
ρους αὐτῶν (ὃ μάλιστα ποιεῖ παραζήλωσιν) εἰσάγων, οὐκ εἰς τὰ ἐκείνων ἀγαθά, ἀλλ'
5 (ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, καὶ τυραννικώτερον ποιεῖ τὸ πάθος) εἰς τὰ πολλῷ μείζονα ἐκείνων, καὶ ἀναγ-
καιότερα, καὶ ἃ μηδὲ ὄναρ αὐτοί ποτε ἐφαντάσθησαν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως εἶξαν. τίνος οὖν
ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι, μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς τὴν φιλονεικίαν ἐπιδειξάμενοι;
οὐδεμιᾶς. ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτὸς οὐ λέγει, καταλιμπάνει δὲ ἐκ τοῦ συμπεράσματος τῶν
εἰρημένων, τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων αὐτὸ συλλογίσασθαι, καὶ πάλιν αὐτὸ καὶ διὰ τῶν
10 ἑξῆς κατασκευάζει μετὰ τῆς εἰωθυίας αὐτῷ σοφίας. ὅπερ γὰρ "τοῖς ἔμπροσθεν ἐποίησεν, [κ. ὡ πῶς]
ἀντιθέσεις εἰσάγων καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου, καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, μείζονα κατηγορίαν ἐχούσας τῆς οὔσης,
εἶτα ἐν τῇ λύσει τῇ ἀνατρεπούσῃ ταύτην τοσαῦτα συγχωρῶν, ὅσα ἐβούλετο, καὶ τὰ πρά-
γματα ἐδίδου, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ οὕτω
γράφων·

15 1 Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω; μὴ γένοιτο. [κεφ. ια.]

Καὶ σχῆμα διαποροῦντος εἰσάγει, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων λαβὼν τὴν ἀρχήν, καὶ τὸ
φοβερὸν τοῦτο θείς, τὴν "ἀναίρεσιν αὐτοῦ τὸ μετ' ἐκεῖνο λοιπὸν εὐπαράδεκτον ποιεῖ, ὃ διὰ τῶν [κ. αἱρέσει]
ἔμπροσθεν ἁπάντων ἐσπούδασε δεῖξαι, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων. ποῖον δὴ τοῦτο;
ὅτι κἂν ὀλίγοι ὦσιν οἱ διασεσωσμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἕστηκε. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε,
20 τὸν λαόν, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὃν προέγνω. εἶτα ἐπάγων ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπῶσθαι τὸν λαόν,
φησι, Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν·

Ἐγώ, φησιν, ὁ διδάσκαλος, ὁ κῆρυξ. ἐπεὶ οὖν ἐδόκει τοῦτο ἐναντίον εἶναι τοῖς ἔμπροσθεν
εἰρημένοις τοῖς λέγουσι, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καί, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα πρὸς
λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, καί, παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει· οὐκ ἠρκέσθη τῇ
25 ἀπαγορεύσει, οὐδὲ τῷ εἰπεῖν μὴ γένοιτο, ἀλλὰ κατασκευάζει αὐτὸ πάλιν ἀναλαμβά-
νων, καὶ λέγων, οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κατασκευή, φησιν,
ἀλλ' ἀπόφασις. ὅρα οὖν τὴν κατασκευὴν τήν τε προτέραν, καὶ τὴν μετ' ἐκείνην.
προτέρα μὲν γάρ ἐστι τὸ δεῖξαι ὅτι αὐτὸς ἐκεῖθεν ἦν. οὐκ ἂν δὲ, εἰ ἀπώσασθαι "αὐ- [κ. αὐτὸν]
τοὺς ἔμελλεν, ᾧ τὸ κήρυγμα πᾶν, καὶ τὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης ἐνεπίστευσε, καὶ τὰ μυ-
30 στήρια πάντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὅλην, τοῦτον ἂν ἐκεῖθεν ἐξελέξατο. αὕτη μὲν οὖν μία κα-
τασκευή· δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ εἰπεῖν, τὸν λαὸν ὃν προέγνω· τουτέστιν, ὃν ᾔδει σαφῶς
ἐπιτήδειον ὄντα καὶ τὴν πίστιν "δεξόμενον· καὶ γὰρ τρισχίλιοι, καὶ πεντακισχίλιοι, καὶ μύριοι ἐξ ἐ- [κ. δεξάμενον.]
κείνων ἦσαν πιστεύσαντες. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, σὺ οὖν ὁ λαὸς εἶ; καὶ ἐπειδὴ σὺ ἐκλήθης, τὸ ἔ-
θνος ἐκλήθη; ἐπήγαγεν,

35 2 Οὐκ ἀπώσατο τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω. Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἔχω μετ' ἐμοῦ
τρισχιλίους, ἔχω πεντακισχιλίους, ἔχω μυρίους. τί οὖν; ὁ λαὸς *εἰς τρισχιλίους, καὶ πεντα- [*ὢν]
κισχιλίους, καὶ μυρίους περιέστη τὸ σπέρμα ἐκεῖνο τὸ μιμούμενον τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλή-
θει, καὶ τὴν ἄμμον τὴν θαλαττίαν; καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀπατᾷς καὶ παραλογίζῃ; τὸν λαὸν ἅ-
παντα σαυτὸν τιθείς, καὶ τοὺς "ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ; καὶ κεναῖς ἡμᾶς "φυσᾷς ἐλπίσι, τὴν ἐ- [κ. ὀλιγοστοὺς] [κ. οἰρίσησας]
40 παγγελίαν πεπληρῶσθαι λέγων, πάντων ἀπολλυμένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας πε-
ριστάσης; κόμπος ταῦτα καὶ τῦφος, καὶ οὐκ ἀνεξόμεθα τῶν σοφισμάτων τούτων. ἵν' οὖν μὴ
ταῦτα λέγωσιν, ὅρα πῶς διὰ τῶν ἑξῆς τὴν λύσιν ἐπάγει, τὴν μὲν ἀντίθεσιν οὐ θείς, πρὸ
δὲ τῆς ἀντιθέσεως, τὴν λύσιν αὐτῆς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας κατασκευάζων. τίς οὖν ἡ
λύσις;

Οὐκ οἴδατε ἐν Ἠλίᾳ, φησί, τί λέγει ἡ γραφή, ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ;

3 Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου.

4 Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. 5

5 Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαόν. εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐδένα ἂν ἐδέξατο· εἰ δὲ ἐδέξατό τινας, οὐκ ἀπώσατο. καὶ μήν φησιν, εἰ μὴ ἀπώσατο, πάντας ἂν ἐδέξατο. οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ἐπὶ Ἠλίᾳ ἐν ἑπτακισχιλίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας. καὶ νῦν δὲ εἰκὸς πολλοὺς εἶναι τοὺς πεπιστευκότας. εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς, θαυμαστὸν οὐδέν, ἐπεὶ καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀνήρ, ἠγνόει. ἀλλ' ὁ Θεὸς ᾠκονόμει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ προφήτου ἀγνοοῦντος. σκόπει δὲ αὐτοῦ σύνεσιν, πῶς ἐν τῷ κατασκευάζειν τὸ προκείμενον, λανθανόντως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αὔξει. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πάσης ἐμνήσθη τῆς μαρτυρίας, ἵνα αὐτῶν ἐκπομπεύσῃ τὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ δείξῃ τοιούτους ἄνωθεν ὄντας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον δεῖξαι ἐσπούδαζεν, ὅτι ἐν τοῖς ὀλίγοις ὁ λαός, εἶπεν ἂν ὅτι καὶ ἐπὶ Ἠλίᾳ ἑπτακισχίλιοι ὑπελείφθησαν. νυνὶ δὲ ἄνωθεν ἀναγινώσκει τὴν μαρτυρίαν ἅπασαν. πανταχοῦ γὰρ ἐσπούδακε δεῖξαι οὐδὲν ξένον ποιήσαντας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τὰ συνήθη καὶ μεμελετημένα. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι ὡς πλάνον ἀνείλομεν τὸν Χριστόν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας διώκομεν τοὺς ἀποστόλους, παράγει τὴν μαρτυρίαν τὴν λέγουσαν, 20 Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν. εἶτα, ὥστε μὴ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐπαχθῆ, ἑτέραν τῇ τῆς μαρτυρίας παραγωγῇ περιτίθησιν αἰτίαν. οὐ γὰρ ὡς προηγουμένως αὐτῶν κατηγορῆσαι βουλόμενος παράγει, ἀλλ' ὡς ἕτερόν τινα ἀποδεῖξαι σπουδάζων· καὶ ἀποστερεῖ πάσης αὐτοὺς συγγνώμης καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων, ὅρα γὰρ πῶς ἐπιτεταμένη ἡ κατηγορία καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου γίνεται. οὐδὲ γὰρ Παῦλός ἐστιν 25 ὁ κατηγορῶν, οὐδὲ Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, ἀλλ' ὁ μάλιστα πάντων παρ' αὐτοῖς θαυμασθείς, τῶν προφητῶν ὁ κεφάλαιον, ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, ὁ ὑπὲρ αὐτῶν οὕτω ζηλώσας, ὡς καὶ λιμῷ παραδοῦναι, ὁ μέχρι σήμερον μηδέπω τετελευτηκώς. τί οὖν οὗτός φησι; Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ ὑπελείφθην ἐγὼ μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. τί τῆς θηριωδίας ταύτης ὠμότερον γένοιτ' ἄν; δέον 30 γὰρ παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἤδη πλημμεληθέντων, οἱ δὲ καὶ αὐτὸν ἐβούλοντο ἀνελεῖν· ἅπερ ἅπαντα πάσης ἀποστερεῖ συγγνώμης αὐτούς. οὐδὲ γάρ, τοῦ λιμοῦ κρατοῦντος, ἀλλὰ τῆς εὐετηρίας γενομένης, καὶ τῆς αἰσχύνης λυθείσης, καὶ τῶν δαιμόνων καταισχυνθέντων, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δειχθείσης δυνάμεως, καὶ τοῦ βασιλέως ὑποκύψαντος, ἐτόλμων ταῦτα ἐκεῖνοι, ἀπὸ φόνων εἰς φόνους μεταβαίνοντες, καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ διορθοῦντας αὐτῶν τὴν γνώμην ἀναιροῦντες. 35 τί γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν; μὴ καὶ ἐκεῖνοι πλάνοι; μὴ καὶ ἐκείνους οὐκ ᾔδεσαν πόθεν ἦσαν; ἀλλ' ἐλύπουν ὑμᾶς· ἀλλὰ καὶ χρηστὰ ἔλεγον. τί δὲ καὶ τὰ θυσιαστήρια; μὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια ἐλύπει; μὴ καὶ αὐτὰ παρώξυνεν; ὅρα πόσης φιλονεικίας, πόσης ὕβρεως ἐξενεγκόντα ἀεὶ δείγματα. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Παῦλος Θεσσαλονικεῦσι γράφων, Τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, 40 τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ τῷ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων· ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας ἀνεῖλον. ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. τί οὖν

ἴσ. εἰς ἑπτακισχιλίους

χ. χεῖρον

χ. ἀποστερεῖ

χ. ἀπαιτεῖς;

α. Θεσ. β. ιδ.

γ. Βασ. ιθ. ιη.

ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα, φησὶ καὶ σφόδρα μὲν οὕτω πρὸς τὰ παρόντα. δείκνυσι γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι τοὺς ἀξίους ἀεὶ σώζειν ὁ Θεὸς εἴωθε, κἂν πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος ἡ ἐπαγγελία κειμένη. καὶ τοῦτο ἄνωθεν ἔδειξε δι' ὧν ἔλεγεν, Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται. καί, Εἰ μὴ Κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν. δείκνυσι δὲ καὶ ἐντεῦθεν δεῖξαι καὶ ἐπάγει λέγων, οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν. ὅρα ἑκάστην λέξιν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν διασώζουσαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τὴν τῶν σωζομένων εὐγνωμοσύνην ἐμφαίνουσαν. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ἐκλογήν, ἔδειξεν ἐκείνων τὴν δοκιμήν· τῷ δὲ εἰπεῖν, χάριτος, ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν.

6 Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι ἐστὶ χάρις. Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον. Πάλιν ἐπιπηδᾷ τῇ φιλονεικίᾳ τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐνταῦθα ἐναντιοῦται, καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἀποστερεῖ συγγνώμης. οὐδὲ γὰρ ἔχετε, φησιν, εἰπεῖν ὅτι προφῆται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ πράγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζήλωσις ἱκανὴ ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι ἦν· φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιταττόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν προσελθεῖν, ὅτι τῶν ἔργων ἐπίδειξιν ἀπῃτούμεθα, καὶ κατορθώματα ἐπίπονα. οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπῄτησεν ὁ Θεὸς παρ' ὑμῶν, ὁπότε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ τοῦτο ἐπισκιάζειν ἔμελλε; ταῦτα δὲ εἶπε, βουλόμενος ἐνδείξασθαι ὅτι σφόδρα ἐβούλετο αὐτοὺς σωθῆναι. οὐδὲ γὰρ ἡ σωτηρία αὐτοῖς προσεχώρει μόνον εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ δόξα μεγίστη ἦν, τὸ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ. τί τοίνυν ἐφοβήθης προσελθεῖν, οὐκ ἀπαιτούμενος ἔργα; τί δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, χάριτος προκειμένης, καὶ νόμον μοι προβάλλῃ εἰκῆ καὶ μάτην; οὔτε γὰρ ἐκεῖθεν σωθήσῃ, καὶ ταύτην λυμανῇ τὴν δωρεάν. εἰ γὰρ φιλονεικεῖς ἐκεῖθεν σώζεσθαι, ἀναιρεῖς τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ταύτην. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι τοῦτο ξένον εἶναι, προλαβὼν καὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἐκείνους ἀπὸ χάριτος ἔφη σεσῶσθαι. ὅταν γὰρ εἴπῃ, ὅτι οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι χάριτι ἐσώθησαν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰπεῖν, κατέλιπον ἐμαυτῷ. τοῦτο γὰρ ἐμφαίνοντός ἐστιν ὅτι τὸ πλέον αὐτὸς εἰσήνεγκε. καὶ εἰ χάριτι, φησι, διατί μὴ πάντες σωζόμεθα; ὅτι μὴ βούλεσθε. ἡ γὰρ χάρις, κἂν χάρις ᾖ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει, οὐ τοὺς μὴ βουλομένους αὐτήν, καὶ πολεμοῦντας αὐτῇ διηνεκῶς, καὶ ἀποστρεφομένους, καὶ ἐναντιουμένους. εἶδες πῶς διὰ ὅλου ἐκεῖνο κατασκευάζει, τὸ, οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους ἦλθεν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ὅτι οὗτοι, εἰ καὶ ὀλίγοι εἰσί, δύναται εἶναι λαὸς τοῦ Θεοῦ, καίτοιγε ἐν προοιμίοις τῆς ἐπιστολῆς, μετὰ πλείονος αὐτὸ τῆς ὑπερβολῆς τέθεικεν εἰπών, Τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες; καὶ μηδὲ μέχρι τούτου στάς, ἀλλ' ἐπαγαγών, Γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. καὶ νῦν δὲ πάλιν ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ τῆς χάριτος δείκνυσι τὴν ἰσχύν, καὶ ἀεὶ τοὺς μὲν σωζομένους, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους. Εὐχαριστῶμεν τοίνυν ὅτι τῶν σωζομένων γεγόναμεν, καὶ μὴ δυνηθέντες ἀπὸ τῶν ἔργων σωθῆναι, ἐσώθημεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς. εὐχαριστοῦντες δέ, μὴ ῥήμασι τοῦτο ποιῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις καὶ εὐχαριστίαις καὶ πράξεσιν. αὕτη γὰρ ἡ εὐχαριστία ἡ ἀκριβής, ὅταν ταῦτα πράττωμεν, δι' ὧν ὁ Θεὸς δοξάζεσθαι μέλλει, ὅταν ἐκεῖνα φύγωμεν ὧν ἀπηλλάγημεν. καὶ γὰρ εἰς βασιλέα ὑβρίσαντες, ἀντὶ τοῦ δοῦναι δίκην ἐτιμήθημεν, εἶτα πάλιν ὑβρίσαμεν, ἀπὸ ἐσχάτης ἀχαριστίας ἁλόντες, τὴν ἐσχάτην δικαίως ἂν ἐδώκαμεν δίκην, καὶ πολλῷ μείζονα τῆς προτέρας. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡμᾶς ἀχαρίστους ἡ προτέρα ὕβρις ἐδείκνυ, ὡς ἡ μετὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν. φύγωμεν τοίνυν ἐκεῖνα ὧν ἀπηλλάγημεν, καὶ μὴ τῷ στόματι μόνον εὐχαριστῶμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται, Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

Ρωμ. θ. κζ.
Ρω. γ. γ.
Ησ. κθ. ιγ.

ἐμοῦ. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ὅταν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγῶνται δόξαν Θεοῦ, σὺ δέ, δι' ὃν οἱ οὐ-
ρανοὶ οἱ δοξάζοντες ἐγένοντο, τοιαῦτα παρέχεις ὡς βλασφημεῖσθαι διὰ σὲ τὸν ποιήσαν-
τά σε Θεόν; διά τοι τοῦτο οὐκ ἐκεῖνος μόνον ὁ βλασφημῶν, ἀλλὰ καὶ σὺ λοιπὸν ὑπεύθυνος
"εἶ τῆς κολάσεως. οὐδὲ γὰρ οἱ οὐρανοὶ φωνὴν ἀφιέντες δοξάζουσι τὸν Θεόν, ἀλλ' ἑτέρους — χ. ἔσῃ
διὰ τῆς ὄψεως εἰς τοῦτο παρασκευάζοντες, καὶ ὅμως αὐτοὶ λέγονται διηγεῖσθαι δόξαν Θεοῦ. 5
οὕτω καὶ οἱ παρεχόμενοι βίον θαυμαστόν, κἂν σιγῶσι, τὸν Θεὸν δοξάζουσιν, ἑτέρων δι' αὐτοὺς αὐτὸν
δοξαζόντων. οὐ γὰρ οὕτως ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ θαυμάζεται, ὡς ἀπὸ βίου καθαροῦ. ὅταν γοῦν
πρὸς ἕλληνας διαλεγώμεθα, οὐ τὸν οὐρανὸν εἰς μέσον παράγομεν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους,
"οὓς θηρίων χεῖρον διακειμένους ἔπεισε γενέσθαι ἐφαμίλλους ἀγγέλοις. καὶ ταύτην λέγοντες τὴν με- — χ. ὡς
ταβολήν, ἐμφράττομεν αὐτῶν τὰ στόματα. καὶ γὰρ πολὺ βελτίων τοῦ οὐρανοῦ ἄνθρωπος, καὶ 10
δύναται λαμπροτέραν τοῦ κάλλους αὐτοῦ κεκτῆσθαι ψυχήν. οὗτος μὲν γὰρ ὁρώμενος ἐπὶ το-
σοῦτον χρόνον, οὐ σφόδρα ἔπεισε· Παῦλος δὲ ὀλίγον κηρύξας χρόνον, τὴν οἰκουμένην ἐφειλκύσατο
πᾶσαν. καὶ γὰρ ἐκέκτητο ψυχὴν τοῦ οὐρανοῦ οὐχ "ἥττονα, πάντας ἐπισπάσασθαι δυναμένην. — χ. ἧττον
ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα οὐδὲ τῆς γῆς ἐστιν ἀξία· ἡ δὲ ἐκείνου, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀντάξια. οὗτος μὲν
γὰρ ἕστηκε τὸν οἰκεῖον φυλάττων ὅρον, καὶ τὸν χειμῶνα· τῆς δὲ ἐκείνου ψυχῆς τὸ ὕψος ἅπαντας 15
ὑπερέβη τοὺς οὐρανούς, καὶ αὐτῷ ὡμίλει τῷ Χριστῷ· καὶ τὸ κάλλος δὲ αὐτῆς τοιοῦτον ἦν, ὡς
καὶ τὸν Θεὸν ἀνακηρύττειν αὐτό. τὰ μὲν γὰρ ἄστρα οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν ὅτε ἐγένετο· τοῦτον
δὲ αὐτὸς ἐθαύμασεν εἰπών, Σκεῦος ἐκλογῆς ἐστί μοι οὗτος. καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανὸν νεφέλη — Πραξ. θ. ιε.
πολλάκις ἐκάλυψε· τὴν δὲ Παύλου ψυχὴν οὐδεὶς ἐκάλυψε πειρασμός, ἀλλ' ἐν τοῖς
χειμῶσι λαμπρότερος ἐφαίνετο σταθερᾶς μεσημβρίας, καὶ "ὁμοίως ἔλαμπεν, ὥσπερ οὖν 20 — χ. ὅμως
καὶ πρὸ τῶν νεφῶν. ὁ γὰρ ἐν αὐτῷ φαίνων ἥλιος οὐ τοιαύτας ἠφίει τὰς ἀκτῖνας, ὡς συσκιά-
ζεσθαι τῇ τῶν πειρασμῶν συνδρομῇ, ἀλλὰ καὶ τότε μᾶλλον ἐξέλαμπεν. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἀρ- — β. Κορ. ιβ. θ.
κεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ζηλώσωμεν τοίνυν αὐτόν, καὶ
οὐδὲν ἔσται οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ οὐρανός, ἐὰν θέλωμεν, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ κόσμος ἅπας. ταῦ-
τα γὰρ δι' ἡμᾶς, οὐχ ἡμεῖς διὰ ταῦτα. δείξωμεν ὅτι ἄξιοί ἐσμεν τοῦ γεγενῆσθαι ταῦτα δι' 25
ἡμᾶς. ἂν γὰρ τούτων ἀνάξιοι φανῶμεν, πῶς βασιλείας ἐσόμεθα ἄξιοι; καὶ "εἰ ἀνάξιοι πάντες τὸν — χ. καὶ
ἥλιον ὁρᾶν, ὅσοι εἰς βλασφημίαν ζῶσι τοῦ Θεοῦ· ἀνάξιοι τῶν κτισμάτων ἀπολαύειν τῶν δοξαζόντων
αὐτόν, οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν. ἐπεὶ καὶ υἱὸς πατέρα ὑβρίζων, ἀνάξιος οἰκετῶν εὐδοκι-
μούντων ἀπολαύειν διακονίας. διά τοι τοῦτο ταῦτα μὲν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται δόξης· ἡμεῖς δὲ
κόλασιν ὑποστησόμεθα καὶ τιμωρίαν. πόσης οὖν ἀθλιότητος ἂν εἴη, τὴν μὲν κτίσιν τὴν διά σε 30
γενομένην εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ χρηματίζεσθαι, ἡμᾶς δὲ τοὺς τέκνα
τοῦ Θεοῦ γενομένους, διὰ τὴν πολλὴν ῥαθυμίαν εἰς ἀπώλειαν πέμπεσθαι καὶ γέενναν, δι' οὓς ἡ
κτίσις τῆς μεγάλης ἀπολαύσεται εὐημερίας ἐκείνης; ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, οἱ μὲν καθαρὰν
κεκτημένοι ψυχὴν φυλάξωμεν αὐτὴν τοιαύτην· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιτείνωμεν αὐτῆς τὴν
"λαμπηδόνα· οἱ δὲ ῥυπῶσαν ἔχοντες, μὴ ἀπογνῶμεν. Ἐὰν γὰρ ὦσι, φησίν, αἱ ἁμαρτίαι 35 — Ησ. α. ιη. — χ. λαμπρότ.
ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· καὶ ἐὰν ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ. ὅταν δὲ ὁ
Θεὸς ἐπαγγέλληται, μὴ ἀμφίβαλλε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποίει δι' ὧν ἐπισπάσασθαι τὰς ἐπαγγελίας
ταύτας δυνήσῃ. μυρία σοι εἴργασται δεινὰ καὶ πεπλημμέληται; καὶ τί τοῦτο; οὐδέπω γὰρ
εἰς τὸν ᾅδην ἀπῆλθες, ἔνθα οὐδεὶς ἐξομολογήσεται. οὐδέπω σου τὸ θέατρον λέλυται, ἀλλ'
εἴσω τοῦ σκάμματος ἕστηκας, καὶ δύνασαι καὶ δι' ἐσχάτης πάλης πάσας "ἀναπαλαῖσαι τὰς 40 — χ. ἀνακαλέσαι
ἥττας. οὔπω γέγονας ἔνθα που ὁ πλούσιος, ἵνα ἀκούσῃς, Ὅτι χάος ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν· — Λουκ. ιϛ. κϛ.
οὔπω γὰρ παρεγένετο ὁ νυμφίος, ἵνα φοβηθῇ τις μεταδοῦναι ἐλαίου. ἔτι δύνασαι ἀγορά-
σαι καὶ ἀποθέσθαι· καὶ οὐκ ἔστιν οὐδέπω ὁ λέγων, Μήποτε οὐ μὴ ἀρκέσῃ καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν, ἀλλ' — Ματθ. κε. θ.
εἰσὶν οἱ πωλοῦντες πολλοί, οἱ γυμνοί, οἱ πεινῶντες, οἱ ἀρρωστοῦντες, οἱ δεσμωτήριον

οἰκοῦντες. θρέψον τούτους, ἔνδυσον ἐκείνους, ἐπίσκεψαι τοὺς κειμένους, καὶ παρὰ τὰς πη-
γὰς ἥξει τὸ ἔλαιον. οὔπω τοῦ λογοθετίου ἐφέστηκεν ἡ ἡμέρα. χρῆσαι καὶ εἰς δέον τῷ καιρῷ,
καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ποίησον, καὶ τῷ ὀφείλοντι τοὺς ἑκατὸν βάτους τοῦ ἐλαίου, εἰπὲ,
Δέξαι σου τὸ γραμματεῖον, καὶ ποίησον πεντήκοντα. καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ ῥημάτων καὶ ἐπὶ (Λουκ. ις. ς.)
5 τῶν ἄλλων ἁπάντων ὁμοίως ποίει, τὸν οἰκονόμον ἐκεῖνον μιμούμενος· καὶ ταῦτα καὶ σαυτῷ
καὶ τοῖς συγγενέσι παραίνει. ἔτι γὰρ εἶ κύριος τοῦ ταῦτα λέγειν, οὐδέπω κατέστης εἰς ἀ-
νάγκην τοῦ παρακαλεῖν ἑτέρους ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχεις καὶ σαυτῷ καὶ ἑτέροις
συμβουλεύειν. ὅταν δὲ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, οὐδέτερον τούτων δυνήσῃ ποιεῖν εἰς δέον. εἰκό-
τως. ὁ γὰρ τοσαύτην λαβὼν προθεσμίαν, καὶ μήτε σαυτὸν, μήτε ἕτερον ὠφελήσας, πῶς
10 λοιπὸν ὑπὸ τὰς χεῖρας τοῦ δικαστοῦ γενόμενος, δυνήσῃ ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς χάριτος; ταῦτ'
οὖν ἅπαντα συλλέγοντες, ἐχώμεθα σφοδρῶς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ μὴ προδῶμεν
τὴν εὐκαιρίαν τοῦ παρόντος βίου. ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ.
ἔστι καὶ ἀπὸ διαθήκης εὐδοκιμῆσαι, οὐχ οὕτω μὲν ὡς ζῶντα, ἔστι δὲ ὅμως. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ;
ἂν ἐγγράψῃς αὐτὸν μετὰ τῶν σῶν κληρονόμων, καὶ μοῖραν καὶ αὐτῷ τοῦ παντὸς ἀπονείμῃς κλή-
15 ρου. οὐκ ἔθρεψας αὐτὸν ζῶν; κἂν ἀπελθὼν, ὅτε οὐκέτι κύριος εἶ, μετάδος αὐτῷ τῶν
σῶν. φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖται πρὸς σέ. μείζονος μὲν γὰρ * πόθου καὶ πλείονος
μισθοῦ, τὸ ζῶντά σε τρέφειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτὸν μὴ πεποίηκας, κἂν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐλ-
θέ· συγκληρονόμον αὐτὸν ἄφες τοῖς παισὶ τοῖς σοῖς. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ὀκνεῖς, ἐννόησον ὅτι ὁ πατὴρ
αὐτοῦ συγκληρονόμον αὐτοῦ σε ἐποίησε, καὶ κατάλυσον τὴν ἀπανθρωπίαν. ἵνα γὰρ ἕξεις
20 ἀπολογίαν, μηδὲ τῶν παίδων τῶν σῶν κοινωνὸν αὐτὸν ποιῶν, τὸν κοινωνόν σε ποιήσαντα τῶν
οὐρανῶν, καὶ σφαγέντα διὰ σέ; καίτοιγε αὐτὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν, οὐκ ὀφειλὴν ἀποδιδοὺς
ἐποίησεν, ἀλλὰ χάριν ἐπιδεικνύμενος· σὺ δὲ μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας καὶ ὀφειλέτης
κατέστης. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὡς χάριν λαμβάνων, οὐχ ὡς ὀφειλὴν ἀ-
παιτῶν, οὕτω σε στεφανοῖ· καὶ ταῦτα τὰ αὐτοῦ μέλλων λαμβάνειν. δὸς τοίνυν αὐτῷ
25 χρήματα τά σοι λοιπὸν ἄχρηστα, καὶ ὧν οὐκ εἶ κύριος, καὶ δώσει σοι βασιλείαν τὴν
σοι χρησίμην διηνεκῶς, καὶ μετ' ἐκείνης καὶ τὰ ἐνταῦθα χαριεῖται. ἂν γὰρ γένηται συγ-
κληρονόμος τῶν παίδων, ἐπικουφίζει τὴν ὀρφανίαν αὐτοῖς, λύει τὰς ἐπηρείας, ἀπο-
κρούεται τὰς ἐπιβουλὰς, ἐμφράττεται τὰ στόματα τῶν συκοφαντῶν. κἂν αὐτοὶ μὴ δύ-
νωνται περιστῆναι τῶν διαθηκῶν, αὐτὸς προστήσεται, καὶ οὐκ ἀφήσει διαῤῥαγῆναι. εἰ
30 δὲ καὶ τοῦτο συγχωρήσει, ἀναπληρώσει παρ' ἑαυτοῦ τὰ ἐγγεγραμμένα ἅπαντα μετὰ πλείονος τῆς
φιλοτιμίας, ἐπειδὴ ἐπιμήθη τοῦ ἐγγραφῆναι ἅπαξ. ἄφες τοίνυν αὐτὸν κληρονόμον· πρὸς
γὰρ αὐτὸν ἀπιέναι μέλλεις. αὐτός σοι δικάζει τὴν δίκην τῶν ἐνταῦθα γεγενημένων ἁ-
πάντων. ἀλλὰ γάρ εἰσί τινες οὕτως ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, οἳ μηδὲ παῖδας ἔχοντες οὐκ
αἱροῦνται τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ παρασίτοις καὶ κόλαξι, καὶ τῷ δεῖνι, καὶ τῷ δεῖνι μᾶλλον κατα-
35 δέχονται τὰ αὐτῶν διαφέρειν, ἢ τῷ τοσαῦτα αὐτοὺς εὐεργετήσαντι Χριστῷ· ὧν τί γέ-
νοιτ' ἂν ἀλογώτερον; τοὺς γὰρ τοιούτους, κἂν ὄνοις, κἂν λίθοις τις παραβάλοι, οὐδὲν οὐδέ-
πω τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀναισθησίας ἄξιον ἐρεῖ· οὐδ' ἂν εὕροι τις εἰκόνα τὴν μανί-
αν αὐτῶν παραστῆσαι δυναμένην, καὶ τὴν παραφροσύνην. ποίας γὰρ τεύξονται συγ-
γνώμης οὗτοι ὑπὲρ τοῦ μὴ θρέψαι αὐτὸν ζῶντες, ὅταν καὶ ἀπιέναι μέλλοντες πρὸς αὐ-
40 τὸν, μηδὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τούτων, ὧν οὐκ εἰσὶ κύριοι λοιπὸν, βουληθῶσιν αὐτῷ
μικρόν τι χαρίσασθαι, ἀλλ' οὕτως ἐχθρῶς διάκεινται καὶ πολεμίως, ὡς μηδὲ τῶν ἀ-
χρήστων αὐτοῖς γινομένων αὐτῷ μεταδοῦναι; οὐχ ὁρᾷς ὅσοι τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ
τούτου κατηξιώθησαν τοῦ τέλους, ἀλλ' ἁρπαγέντες ἀπῆλθον; σὲ δὲ ὁ Θεὸς καὶ
ἐπισκῆψαι τοῖς προσήκουσι, καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ὄντων, καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἁ-

πάντα διαθεῖναι ἐποίησε κύριον. ποίαν οὖν ἀπολογίαν ἕξεις, ὅταν καὶ ταύτην λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν, προδῷς τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ὥσπερ ἐκ διαμέτρου ἀπεναντίας στῇς τοῖς τῆς πίστεώς σου προγόνοις; ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ζῶντες ἐπώλουν ἅπαντα, καὶ ἔφερον παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· σὺ δὲ οὐδὲ τελευτῶν μοίρας τινὸς μεταδίδως τοῖς δεομένοις. τὸ μὲν οὖν ἄμεινον καὶ πολλὴν παρρησίαν παρέχον, ζῶντα διορθοῦν πενίαν. εἰ δὲ ἐκεῖνο μὴ βουληθῇς, κἂν τελευτῶν ποίησόν τι γενναῖον. οὐ πολλῆς μὲν γάρ ἐστιν ἀγάπης τοῦτο τῆς περὶ τὸν Χριστόν· ἀγάπης δὲ οὖν ὅμως. εἰ γὰρ καὶ μὴ τὴν "προεδρίαν ἕξεις τὴν μετὰ τῶν ἀρνῶν, ἀλλ' οὐ μικρὸν τὸ κἂν μετ' "ἐκείνοις γενέσθαι, καὶ μὴ στῆναι μετὰ τῶν ἐρίφων, μηδὲ ἐξ εὐωνύμων. ἂν δὲ μὴ τοῦτο ποιῇς, τίς σε ἐξαιρήσεται λόγος, ὅταν μήτε ὁ τοῦ "Θεοῦ φόβος, μήτε τὸ ἄχρηστά σοι λοιπὸν γενήσεσθαι τὰ χρήματα, μήτε τὸ ἀσφάλειαν καταλιμπάνειν τοῖς τέκνοις, μήτε τὸ πολλὴν σαυτῷ προαποτίθεσθαι ἐκεῖ συγγνώμην, ποιῇ σε φιλάνθρωπον; διὸ παρακαλῶ μάλιστα μὲν ζῶντας προΐεσθαι τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ὄντων τὴν πλείονα μοῖραν. εἰ δέ τινες εἶεν οὕτω μικρόψυχοι, ὡς μὴ ἀνέχεσθαι τούτου, κἂν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης "γενέσθωσαν οὗτοι φιλάνθρωποι. ὅταν μὲν γὰρ ἔζης ὡς ἀθάνατος, οὕτως ἀντείχου τῶν ὄντων· νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ ἔμαθες ὅτι θνητὸς γέγονας, κἂν νῦν τὸ δόγμα κατάλυσον, καὶ ὡς θνητὸς περὶ τῶν σαυτοῦ βούλευσαι· μᾶλλον δὲ, ὡς ὀφείλων ἀθανάτου ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύειν. εἰ γὰρ καὶ φορτικὸν τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι, καὶ φρίκης γέμον, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἀρίθμησον μετὰ τῶν δούλων σου τὸν δεσπότην. ἐλευθεροῖς τοὺς δούλους; ἐλευθέρωσον τὸν Χριστὸν λιμοῦ, καὶ ἀνάγκης, καὶ δεσμωτηρίων, καὶ γυμνότητος. ἔφριξας ἀκούσας; οὐκοῦν φρικωδέστερον, ὅταν μηδὲ αὐτὸ τοῦτο ποιῇς. καὶ ἐνταῦθα μὲν τὸ ῥῆμά σε ναρκᾶν ἐποίησεν· ὅταν δὲ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, καὶ τὰ πολλῷ χαλεπώτερα τούτων ἀκούσῃς, καὶ τὰ ἀνήκεστα βλέπῃς βασανιστήρια, τί ἐρεῖς; πρὸς τίνα καταφεύξῃ; τίνα καλέσεις σύμμαχον καὶ βοηθόν; τὸν Ἀβραάμ; ἀλλ' οὐκ ἀκούσεται. ἀλλὰ τὰς παρθένους ἐκείνας; ἀλλ' οὐδὲ αὐταί σοι μεταδώσουσιν * ἐλαίου. ἀλλὰ τὸν πατέρα; ἀλλὰ τὸν πάππον; ἀλλ' οὐδὲ τούτων οὐδεὶς ἔσται κύριος, κἂν σφόδρα ἅγιος ᾖ, λῦσαι τὴν ψῆφον ἐκείνην. ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενος, τὸν μόνον κύριον ὄντα τὸ χειρόγραφον ἐξαλεῖψαι τὸ σὸν, καὶ τὴν φλόγα ἐκείνην σβέσαι, τοῦτον ἱκέτευε καὶ παρακάλει, καὶ ποίησον ἵλεων, ἤδη τρέφων καὶ ἐνδύων διηνεκῶς· ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μετὰ χρηστῆς ἀπέλθῃς ἐλπίδος, καὶ ἐκεῖ γενόμενος τῶν αἰωνίων ἀπολαύσῃς ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς "ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιθ. 7 ΤΙ ΟΥΝ; Ο ΕΠΙΖΗΤΕΙ ΙΣΡΑΗΛ, ΤΟΥΤΟΥ οὐκ ἐπέτυχεν· ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν.

Εἰπὼν ὅτι οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ δείξας πῶς οὐκ ἀπώσατο, πάλιν ἐπὶ τοὺς προφήτας κατέφυγε. καὶ δι' αὐτῶν δηλώσας ὅτι τὸ πλέον μέρος τῶν Ἰουδαίων ἀπώλωλεν, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν οἴκοθεν ἐκφέρειν τὴν κατηγορίαν, καὶ ἐπαχθῆ τὸν λόγον ποιεῖν, καὶ ὡς "ἐχθρὸς αὐτῶν καθάπτεσθαι, ἐπὶ τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Ἠσαΐαν καταφεύγει λέγων, 8 Καθὼς γέγραπται, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. Μᾶλλον δὲ ἄνωθεν ἡμῖν ἀρκτέον "τοῦ λόγου. καὶ γὰρ εἰπὼν τὰ κατὰ τὸν Ἠλίαν, καὶ δείξας τί ποτέ ἐστι χάρις, ἐπήγαγε, τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχε. τοῦτο δὲ οὐκ ἐρωτῶντος μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ἐγκαλοῦντος. ἑαυτῷ γὰρ μάχεται, φησιν, ὁ Ἰουδαῖος, ζητῶν δικαιοσύνην ἣν οὐ βούλεται λαβεῖν. εἶτα ἀποστερῶν αὐτοὺς πάλιν συγγνώμης,

Marginal notes: χ. προεδρίαν · χ. ἐκείνου · χ. θανάτου · χ. γινέσθω · * τοῦ · χ. μετασχεῖν · χ. ἐχθρῶν · χ. τῶν λόγων

μης, ἀπὸ τῶν εἰληφότων δείκνυσιν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην, οὕτω λέγων· ἡ γὰρ ἐκλογὴ ἐπέτυχε, κἀκεῖνοι τούτους κατακρινοῦσιν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ἔσονται ὑμῶν. ἵνα γὰρ μηδεὶς τῇ τοῦ πράγματος φύσει ἐγκαλῇ, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων γνώμῃ, δείκνυσι καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας. διὸ καὶ σφόδρα ἐμφαντικῶς τῇ λέξει κέχρηται, καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν καὶ τὴν αὐτῶν σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλῃ τὸ αὐτεξούσιον, φησὶν ὅτι ἐπέτυχον, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, καὶ ὅτι τὸ πλέον τῆς χάριτος ἦν, οὐ τὸ πᾶν. ἔστι γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὁ δεῖνα ἐπέτυχεν, ὁ δεῖνα εὗρεν, ὅταν πολὺ* κέρδος ᾖ τὸ γινόμενον. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ἀνθρωπίνοις πόνοις, ἀλλὰ θείᾳ δωρεᾷ τὸ πλέον γίνεται.

*τί

Οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. Ὅρα πότε ἐθάῤῥησεν εἰπεῖν οἰκείᾳ φωνῇ τὴν τῶν λοιπῶν ἐκβολήν. εἶπε μὲν γὰρ αὐτὴν ἔστιν ἤδη, ἀλλὰ τοὺς προφήτας εἰσάγων κατηγοροῦντας· ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀποφαίνεται. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐνταῦθα ἀρκεῖται τῇ οἰκείᾳ ἀποφάσει, ἀλλὰ πάλιν τὸν Ἡσαΐαν εἰσάγει τὸν προφήτην. εἰπὼν γὰρ, ἐπωρώθησαν, ἐπήγαγε, καθὼς γέγραπται, Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. καὶ πόθεν μὲν ἡ πώρωσις αὕτη; εἶπε μὲν ἔστιν ἔμπροσθεν τὰς αἰτίας, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν αὐτῶν περιέτρεψε κεφαλὴν, δεικνὺς ὅτι ἐξ ἀκαίρου φιλονεικίας τοῦτο ὑπέμειναν. λέγει δὲ καὶ νῦν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, Ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν,

Ἡσ. κθ. ι.

Οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν φιλόνεικον διαβάλλει. καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὥστε ἰδεῖν τὰ θαύματα, καὶ ὦτα κεκτημένοι ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θαυμαστῆς διδασκαλίας ἐκείνης, οὐδενὶ τούτων ἐχρήσαντο εἰς δέον. τὸ δὲ, ἔδωκεν, ἐνταῦθα μὴ ἐνέργειαν νόμιζε εἶναι, ἀλλὰ συγχώρησιν. κατάνυξιν δὲ ἐνταῦθα τὴν περὶ τὸ χεῖρον ἕξιν τῆς ψυχῆς φησι, τὴν ἀνιάτως ἔχουσαν καὶ ἀμεταθέτως. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Δαβὶδ, Ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ δόξα μου, καὶ οὐ μὴ κατανυγῶ· τουτέστιν, οὐ μὴ μεταστῶ, οὐ μὴ μεταβληθῶ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ κατανενυγμένος οὐκ ἂν εὐκόλως μεταστ αίη· οὕτω καὶ ὁ ἐν πονηρίᾳ κατανυγεὶς, πάλιν οὐκ ἂν ῥᾳδίως μεταβάλλοιτο. κατανυγῆναι γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐμπαγῆναί που καὶ προσηλῶσθαι. τὸ τοίνυν ἀνίατον τῆς γνώμης αὐτῶν καὶ δυσμετάθετον δηλῶν, πνεῦμα κατανύξεως εἶπεν. εἶτα δεικνὺς ὅτι τῆς ἀπιστίας ταύτης τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην, πάλιν ἐπάγει τὸν προφήτην τὰ αὐτὰ ἀπειλοῦντα, ἅπερ ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε.

χ. ἐνεργείας χ. ἐστὶ

Ψαλμ. κθ. ιγ.

9 Γενηθήτω γάρ, φησιν, ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον· Τουτέστιν, ἡ τρυφὴ, τὰ ἀγαθὰ πάντα μεταβαλλέσθω καὶ ἀπολλύσθω, καὶ γενέσθωσαν εὐχείρωτοι πᾶσι. καὶ δηλῶν ὅτι ἁμαρτημάτων τίνουσι δίκην ταῦτα πάσχοντες, ἐπήγαγε, Καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς.

10 Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. Ταῦτ' οὖν ἔτι ἑρμηνείας δεῖταί τινος; οὐχὶ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δῆλα ἦν; καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ῥημάτων αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις προλαβοῦσα μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις. πότε γὰρ οὕτως εὐχείρωτοι γεγόνασι; πότε εὐάλωτοι; πότε οὕτω τὸν νῶτον αὐτῶν συνέκαμψε; πότε τοιαύτην δουλείαν ὑπέστησαν; καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ λύσις ἔσται τῶν δεινῶν τούτων· ὃ καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης ᾐνίξατο. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπε, τὸν νῶτον αὐτῶν σύγκαμψον, ἀλλὰ καὶ διαπαντός. εἰ δὲ φιλονεικεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, περὶ τοῦ τέλους, ἀπὸ τῶν φθασάντων μάνθανε καὶ τὰ μέλλοντα. κατέβης εἰς Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐγένετο διακόσια ἔτη, καὶ ταχέως τῆς δουλείας ἐκείνης σε ἀπήλλαξεν ὁ Θεὸς, καὶ ταῦτα ἀσεβοῦντα, καὶ πορνεύοντα τὴν χαλεπωτάτην πορνείαν· ἀπηλλάγης Αἰγύπτου, καὶ προσεκύνησας τὸν μόσχον, ἔθυσας τοὺς υἱούς σου τῷ Βεελφεγώρ, τὸν ναὸν ἐμόλυνας, πᾶν εἶδος ἐπῆλθες κακίας, τὴν φύσιν αὐτὴν ἠγνόησας, τὰ ὄρη, τὰς νάπας, τοὺς βουνούς,

τὰς

τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμοὺς, τοὺς κήπους τῶν θυσιῶν ἐνέπλησας τῶν ἐναγῶν, προφήτας "ἔσκαψας, θυσιαστήρια" κατέστρεψας, πᾶσαν ὑπερβολὴν" ἐνεδείξω πονηρίας καὶ ἀσεβείας. ἀλλ' ὅμως ἑβδομήκοντά σε ἔτη παραδοὺς Βαβυλωνίοις, πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήγαγεν ἐλευθερίαν, καὶ τὸν ναὸν, καὶ τὴν πατρίδα ἀπέδωκε, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς" προφητείας σχῆμα, καὶ προφῆται πάλιν, καὶ πνεύματος χάρις. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγκατελείφθης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιὴλ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Ἱερεμίας, καὶ ἐν ἐρήμῳ Μωϋσῆς. μετ' ἐκεῖνα πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆλθες κακίαν, καὶ ἐξεβακχεύθης, καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μετετάξω πολιτείαν ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ ἀσεβοῦς. ἀλλὰ καὶ τότε, ἔτη τρία μόνον καὶ μικρόν τι πρὸς, Ἀντιόχῳ παραδοθέντες, διὰ τῶν Μακκαβαίων τὰ λαμπρὰ πάλιν ἐστήσατε τρόπαια. ἀλλὰ νῦν τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν γέγονεν. ὃ καὶ μάλιστά ἐστι θαυμάσαι, ὅτι τὰ μὲν τῆς κακίας ἔληξε, τὰ δὲ τῆς τιμωρίας ἐπιτέταται, καὶ οὐδὲ ἐλπίδα τινὰ ἔχει μεταβολῆς. οὐδὲ γὰρ ἑβδομήκοντα ἔτη παρῆλθε μόνον, οὐδὲ ἑκατὸν, οὐδὲ δὶς τοσαῦτα, ἀλλὰ * τριακόσια καὶ πολλῷ "πλέον, καὶ οὔτε σκιὰν ἐλπίδος τοιαύτης ἐστὶν εὑρεῖν· καὶ ταῦτα οὔτε εἰδωλολατρευόντων ὑμῶν, οὔτε τὰ ἄλλα ποιούντων ἅπερ ἔμπροσθεν ἐτολμᾶτε. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; διεδέξατο τὸν τύπον ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸν νόμον ἐξέκλεισεν ἡ χάρις· ἅπερ οὖν ἄνωθεν προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγε, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. εἶδες προφητείας ἀκρίβειαν, πῶς καὶ τὴν ἀπιστίαν προανεφώνησε, καὶ τὴν φιλονεικίαν ἔδειξε, καὶ τὴν ἑπομένην δίκην ἐδήλωσε, καὶ τὸ ἀπαράλυτον τῆς κολάσεως ἐνεδείξατο; ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν παχυτέρων τοῖς μέλλουσι διαπιστοῦντες, ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐβούλοντο ἰδεῖν, ἐντεῦθεν ἤδη ἐφ' "ἑκάτερα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν παρέχετο ὁ Χριστὸς, τοὺς μὲν ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἐπάρας ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν, τοὺς δὲ ἐξ Ἰουδαίων ἀπιστήσαντας εἰς ἔσχατον ἐρημίας κατενεγκὼν, καὶ ἀλύτοις κακοῖς παραδούς. καθαψάμενος τοίνυν αὐτῶν σφοδρῶς, καὶ ἀφ' ὧν ἠπίστησαν, καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθόν τε καὶ ἔμελλον πείσεσθαι, πάλιν παραμυθεῖται τὰ εἰρημένα, γράφων οὕτω,

11 Λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. Ὅτι ἔδειξε μυρίων ὄντας κακῶν ὑπευθύνους, τότε παραμυθίαν ἐπινοεῖ. καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν Παύλου· τὴν μὲν κατηγορίαν ἀπὸ τῶν προφητῶν εἰσήγαγε, τὴν δὲ παραμυθίαν παρ' αὐτοῦ τίθησιν. ὅτι μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡμάρτηται μεγάλα, φησὶν, οὐδεὶς ἀντερεῖ· ἴδωμεν δὲ εἰ τοιοῦτον τὸ πταῖσμα, ὡς καὶ ἀνίατον εἶναι, καὶ μηδεμίαν "ἔχειν διόρθωσιν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοιοῦτον. εἶδες πῶς αὐτῶν πάλιν καθάπτεται, καὶ ἐν προσδοκίᾳ παραμυθίας ὑπευθύνους ποιεῖ ἁμαρτημάτων ὁμολογουμένων; ἴδωμεν δὲ τίνα αὖθις καὶ παραμυθίαν ἐπινοεῖ. τίς οὖν ἡ παραμυθία; Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, φησὶ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας, καὶ τῆς συντελείας. ἀλλ' εὐθέως μὲν τοῦτο οὐ λέγει. ἐπειδὴ δὲ σφοδρῶς αὐτῶν κατέδραμε, καὶ κατηγορίαις συνῆψε κατηγορίας, προφήτας ἐπὶ προφήταις εἰσάγων καταβοῶντας αὐτῶν, τὸν Ἡσαΐαν, τὸν Ἡλίαν, τὸν Δαβὶδ, τὸν Μωϋσέα, τὸν Ὠσηὲ, καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ πολλάκις· ἵνα μὴ ταύτῃ καὶ τούτους εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλὼν, ἀποτειχίσῃ τὴν πρὸς τὴν πίστιν ἐπάνοδον, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πάλιν πιστεύσαντας εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ, καὶ φυσηθέντες καὶ αὐτοὶ βλαβῶσιν εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον, παραμυθεῖται πάλιν αὐτοὺς λέγων, Ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσι. Δεῖ δὲ ἡμᾶς οὐχ ἁπλῶς ἀκούειν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὴν γνώμην εἰδέναι καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος, καὶ τί κατορθῶσαι ἐσπούδαζεν· ὅπερ ἀεὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. ἂν γὰρ μετὰ τῆς διανοίας ταύτης δεξώμεθα τὰ εἰρημένα, ἐν οὐδενὶ

τύπον

Ἰσ. ἔσκαψας. κ. κατημόλυνας, κ. ἐπηλλίξε. κ. πολιτείαν

* καὶ κ. πλέον,

κ. ἑκατέρων

κ. ἔχει

τούτων οἰόμεθα δυσκολίαν οὖσαν. τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτῷ νῦν, τὴν ἐκ τῶν εἰρημέ-
νων "ἐγγινομένην ἀπόνοιαν τοῖς ἐξ ἐθνῶν καθελεῖν. οὕτω γὰρ καὶ οὗτοι "ἀσφαλέστεροι μένειν (γ. γινομένην; γ. παρέστερον)
ἔμελλον ἐν τῇ πίστει, μετριάζειν μαθόντες· καὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίων τῆς ἀπογνώσεως ἀπαλλα-
γέντες, τῇ χάριτι προθυμότερον προσιέναι. πρὸς τοῦτον τοίνυν τὸν σκοπὸν ὁρῶντες, πάν-
5 των ἀκούωμεν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λεγομένων. τί οὖν φησι; καὶ πόθεν δείκνυσιν ὅτι οὐκ
ἀνίατα ἔπεσον, οὐδὲ εἰς τέλος ἐξεβλήθησαν; ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὕτω λέγων,

Τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.

Οὗτος δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνον ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τοῦτο βούλονται αἱ παραβο-
λαί. καὶ γὰρ ὁ τοὺς γάμους ποιήσας τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ οἱ κεκλημένοι οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν, τότε (Ματθ. κβ. θ.)
10 τοὺς ἐν ταῖς τριόδοις ἐκάλεσε. καὶ ὁ τὸν ἀμπελῶνα δὲ καταφυτεύσας, ἐπειδὴ ἔσφαξαν οἱ (Ματθ. κα. λγ. καὶ λθ.)
γεωργοὶ τὸν κληρονόμον, τότε ἐξέδωκεν ἑτέροις τὸν ἀμπελῶνα. καὶ χωρὶς δὲ παραβολῆς αὐτὸς
ἔλεγεν, Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. καὶ τῇ
Συροφοινικίσσῃ δὲ ἐπιμενούσῃ πλέον τι πάλιν ἔλεγεν· Οὐ γάρ ἐστι καλόν, φησι, λαβεῖν τὸν ἄρ- (Ματθ. ιε. κς.)
τον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. καὶ ὁ Παῦλος δὲ πρὸς τοὺς στασιάζοντας τῶν Ἰουδαίων,
15 Ὑμῖν νῦν πρῶτον, φησιν, ἀναγκαῖον ἦν λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους (Πραξ. ιγ. μς.)
"κρίνετε ἑαυτούς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. καὶ διὰ πάντων δηλοῦται, ὅτι ἡ μὲν ἀκολουθία (γ. ἐκεῖνο.)
τῶν πραγμάτων αὕτη ἦν, ἐκείνους προσελθεῖν πρώτους, καὶ τότε τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ἐπειδὴ δὲ ἠπίστησαν,
ἀντεστράφη ἡ τάξις· καὶ ἡ ἀπιστία αὐτῶν καὶ τὸ παράπτωμα τούτους ἐποίησεν εἰσενεχθῆναι
προτέρους. διό φησι, τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζη-
20 λῶσαι αὐτούς. εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀκολουθίας ἐκβὰν ὡς προηγουμένως γεγενημένον λέγει, μὴ
θαυμάσῃς· βούλεται γὰρ αὐτῶν παραμυθήσασθαι πεπληγυίας τὰς ψυχάς. ὃ δὲ λέγει
τοιοῦτόν ἐστιν. ἦλθε πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς· οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν μυρία θαυματουργοῦντα, ἀλλ'
ἐσταύρωσαν. ἐπεσπάσατο λοιπὸν τὰ ἔθνη, ἵνα ἡ ἐκείνων τιμὴ δάκνουσα αὐτῶν τὴν ἀναισθησίαν,
κἂν ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους φιλονεικίας αὐτοὺς πείσῃ προσελθεῖν. ἔδει μὲν γὰρ δεχθῆναι ἐκεί-
25 νους πρῶτον, καὶ τότε ἡμᾶς. διὸ καὶ ἔλεγε, Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ (Ρωμ. α. ις.)
πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἕλληνι. ἐπειδὴ δὲ ἀπεσκίρτησαν, οἱ δεύτεροι πρῶτοι γε-
γόναμεν. εἶδες τοίνυν πόσην αὐτοῖς συνάγει κἀντεῦθεν τιμήν. μίαν μέν, ὅτι τότε φησὶν
ἡμᾶς κληθῆναι, ὅτε αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν· δευτέραν δέ, ὅτι διὰ τοῦτό φησι κληθῆναι, οὐχ
ἵνα ἡμεῖς σωθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ζηλώσαντες, βελ-
30 τίους γένωνται. τί οὖν φησιν; εἰ μὴ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἂν ἐκλήθημεν καὶ ἐσώθημεν;
οὐκ ἂν πρὸ ἐκείνων, ἀλλ' ἐν τῇ προσηκούσῃ τάξει. διὸ καὶ ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν,
οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, Πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ, ἀλλά,
πορεύεσθε μᾶλλον *, δεικνὺς ὅτι καὶ πρὸς ἐκεῖνα δεῖ μετὰ ταῦτα ἀπελθεῖν. καὶ Παῦλος πά- (* πρὸς τὰ πρόβατα,) (Ματθ. ι. ς.)
λιν οὐκ εἶπεν, Ἀναγκαῖον ὑμῖν λαληθῆναι τὸν λόγον, ἀλλ', ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶ- (Πραξ. ιγ. μς.)
35 τον λαληθῆναι *, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐκ δευτέρου καὶ ἡμῖν. ταῦτα δὲ καὶ ἐγίνετο καὶ (* τὸν λόγον,)
ἐλέγετο, ἵνα μηδὲ ἀναίσχυντον ἔχωσιν ἐκεῖνοι πρόφασιν ὡς παροφθέντες, καὶ διὰ
τοῦτο μὴ πιστεύσαντες. διὰ δὴ τοῦτο καὶ πάντα προειδὼς ὁ Χριστός, ὅμως πρὸς αὐτοὺς
παρεγένετο πρώτους.

12 Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν,
40 πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν; Ἐνταῦθα πρὸς χάριν αὐτοῖς διαλέγεται. καὶ
γὰρ εἰ μυριάκις παρέπεσον οὗτοι, οὐκ ἂν ἐσώθη τὰ ἔθνη, εἰ μὴ πίστιν ἐπεδείξατο· ὥ-
σπερ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἂν ἀπώλοντο, εἰ μὴ ἠπίστησαν καὶ ἐφιλονείκησαν. ἀλλ', ὅπερ
ἔφην, παραμυθεῖται αὐτοὺς κειμένους, ἐκ περιουσίας παρασκευάζων θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς
σωτηρίας αὐτῶν, εἰ μετάθοιντο. εἰ γὰρ ὅτε, φησί, προσέκρουσαν, τοσοῦτοι σωτηρίας ἀ-
πήλαυσαν;

πήλαυσαν, καὶ ἐν τῷ ἐκβληθῆναι ἐκείνους τοσοῦτοι ἐκλήθησαν, ἐννόησον τί ἔσται, ὅταν ἐπιστρέψωσιν. οὐ γὰρ εἶπε πόσῳ μᾶλλον ἡ ἐπιστροφὴ αὐτῶν, οὐδὲ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν, οὐδὲ τὸ κατόρθωμα αὐτῶν, ἀλλὰ πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν, τουτέστιν, ὅτε πάντες εἰσιέναι μέλλουσι. τοῦτο δὲ εἶπε δεικνὺς καὶ τότε τὸ πλέον τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ σχεδὸν τὸ πᾶν.

13 Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ' ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω·

14 Εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.

Πάλιν ὑποψίας πονηρᾶς ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι ἐσπούδακε. καὶ δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καὶ ταπεινοῦν αὐτῶν τὰ φρονήματα, ἠρέμα δὲ παρακνίζει τοὺς Ἰουδαίους· καὶ περιέρχεται μὲν ζητῶν περιστεῖλαι καὶ παραμυθήσασθαι τὴν τοσαύτην αὐτῶν ἀπώλειαν· οὐδὲν δὲ εὑρίσκει διὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. καὶ γὰρ ἐξ ὧν εἴρηκε, μείζονος ἦσαν κατηγορίας ἄξιοι, ὅταν τὰ αὐτοῖς ἐμπεπιστευμένα ἕτεροι σφόδρα αὐτῶν ἀποδέοντες εἰληφότες ὦσι. διὰ δὴ τοῦτο, ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν μεταβαίνει, καὶ μέσον παρεντίθησι τὸν περὶ τούτων λόγον, ἐνδείξασθαι βουλόμενος ὅτι ταῦτα πάντα λέγει, ἵνα αὐτοὺς μεταλάξειν παιδεύσῃ. ἐπαινῶ γὰρ ὑμᾶς, φησι, διὰ δύο ταῦτα. δι' ἓν μὲν, ὅτι ἀνάγκην ἔχω τὴν διακονίαν ὑμῶν ἐγκεχειρισμένος· δι' ἕτερον δὲ, ἵνα δι' ὑμῶν ἑτέρους σώσω. καὶ οὐ λέγει, τοὺς ἀδελφούς μου, τοὺς συγγενεῖς μου, ἀλλὰ τὴν σάρκα. εἶτα τὴν φιλονεικίαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος, οὐ λέγει, εἴ πως πείσω, ἀλλὰ, παραζηλώσω καὶ σώσω, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα πάντας, ἀλλὰ τινὰς ἐξ αὐτῶν· οὕτως ἦσαν σκληροί. καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιτιμήσει δὲ λαμπρὰ δείκνυσι πάλιν τὰ τῶν ἐθνῶν, εἴγε καὶ αἴτιοι γίνονται σωτηρίας αὐτοῖς, καὶ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τούτοις ἐξ ἀπιστίας, οὗτοι δὲ ἐκείνοις ἀπὸ πίστεως πρόξενοι γίνονται τῶν ἀγαθῶν. ὅθεν δοκεῖ καὶ ἰσάζειν, καὶ πλεονεκτεῖν τὰ τῶν ἐθνῶν. τί γὰρ ἂν εἴποις, ὦ Ἰουδαῖε; εἰ μὴ ἐξεβλήθημεν ἡμεῖς, οὐκ ἂν ἐκλήθητε εὐθέως ὑμεῖς; τοῦτο δὲ λέγει καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν, εἰ μὴ ἐσώθην ἐγὼ, οὐκ ἂν ἐζήλωσας σύ. εἰ δὲ καὶ ὃ πλεονεκτοῦμεν βούλει μαθεῖν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, σὲ σώζω· σὺ δὲ προσκεκρουκὼς, πρόφασιν ἡμῖν δέδωκας σου προτέραν. εἶτα πάλιν αἰσθόμενος ὅτι καθήψατο αὐτῶν, ὃ πρότερον ἀναλαμβάνει, καί φησιν,

15 Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτοὺς καταδικάζει πάλιν· εἴγε ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἐκέρδαινον, οὗτοι δὲ ἐκ τῶν ἑτέρων κατορθωμάτων οὐκ ὠφελήθησαν. εἰ δὲ ὃ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει, τοῦτο ἐκείνων εἶναί φησι, μὴ θαυμάσῃς. ἵνα γὰρ καὶ τούτους (ὃ πολλάκις εἶπον) καταστείλῃ, κἀκείνους προτρέψῃ, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον. ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, κἂν μυριάκις ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι, πίστιν δὲ μὴ ἐπεδείξαντο τὰ ἔθνη, οὐκ ἂν ἐσώθησάν ποτε. ἀλλὰ τῷ ἠσθενηκότι παρίσταται μέρει, καὶ βοηθεῖ τῷ πεπονηκότι. ὅρα δὲ καὶ ἐν οἷς χαρίζεται διὰ ῥημάτων αὐτοῖς παραμυθούμενος μόνον. εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, φησι, καταλλαγὴ κόσμου. καὶ τί τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό τι πρὸς ἐκείνους, εἰ μὴ προσελήφθησαν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ ὀργιζόμενος αὐτοῖς τοσαῦτα ἐχαρίσατο ἑτέροις· ὅταν αὐτοῖς καταλλαγῇ, τί οὐ χαριεῖται; ἀλλ' ὥσπερ οὐ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν οὐ διὰ τὴν πρόσληψιν αὐτῶν, οὕτως οὐδὲ νῦν ἡ σωτηρία ἡ ἡμετέρα δι' αὐτούς. ἀλλ' ἐξεβλήθησαν μὲν ἐκ τῆς ἀνοίας αὐτῶν, ἐσώθημεν δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡμεῖς, καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος. τούτων δὲ οὐδὲν ἐκείνους ὠφελῆσαι δυνήσεται, εἰ μὴ τὴν προσήκουσαν ἐπιδείξαιντο πίστιν. πλὴν ἀλλὰ τὰ αὐτῷ συνήθη ποιῶν, προάγει τὸν λόγον εἰς ἕτερον ἐγκώμιον, οὐκ ὂν ἐγκώμιον, ἀλλὰ δοκοῦν εἶναι μόνον, τοὺς ἀρίστους

Marginal notes: κ. 3 · κ. ὅπως · κ. εἰ γὰρ · κ. ἕτερον

σους τὸν ἰατρὸν μιμούμενος, οἳ τοσαῦτα παραμυθοῦνται τοὺς κάμνοντας, ὅσα ἡ τῆς ἀρρωστίας ἐνδίδωσι φύσις. Τί γάρ φησιν;

16 Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

Ἀπαρχὴν ἐνταῦθα καὶ ῥίζαν καλῶν, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, τοὺς
5 προφήτας, τοὺς πατριάρχας, τοὺς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς εὐδοκιμηκότας ἅπαντας· κλάδους δὲ τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντας. Εἶτα ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς ἠπιστηκέναι, ὅρα πῶς γ. αὐτοῦ αὐτὸ πάλιν ὑποτέμνεται, καί φησιν,

17 Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν. Καὶ μὴν ἄνω ἔλεγες, ὅτι οἱ πλείους ἀπώλοντο, καὶ ὀλίγοι διεσώθησαν. πῶς οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν ἀπολλυμένων
10 τό, τινές, τέθεικας, ὅπερ ὀλιγότητός ἐστιν ἐμφαντικόν; οὐκ ἐμαυτῷ, φησί, περιπίπτων, ἀλλὰ θεραπεῦσαι σπεύδων, καὶ ἀνακτήσασθαι τοὺς πεπονηκότας. Εἶδες πῶς διὰ παντὸς τοῦ χωρίου δείκνυται τοῦτο κατασκευάζων, τὸ βούλεσθαι παραμυθήσασθαι αὐτούς; κἂν ἀνέλῃς αὐτό, πολλὰ ἕψεται τὰ ἐναντιώματα. σὺ δέ μοι σκόπει αὐτοῦ τὴν σοφίαν, πῶς δοκῶν ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, καὶ παραμυθίαν αὐτοῖς ἐπινοεῖν, * πλήττει λανθανόντως, καὶ πάσης ἀ-
* ἡ / γ. ἀρχῆς / γ. μιμεῖται
15 πολογίας δείκνυσιν ἐστερημένους, ἀπὸ τῆς ῥίζης, ἀπὸ τῆς " ἀπαρχῆς. ἐννόησον γὰρ πονηρίαν τῶν κλάδων, ὅτι μηδὲ ῥίζαν ἔχοντες γλυκεῖαν, " μιμοῦνται αὐτήν· καὶ τὴν κακίαν τοῦ φυ-
γ. ἀρχῆς
ράματος, ὅταν μηδὲ ἀπὸ τῆς " ἀπαρχῆς μεταβάλληται. Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν. Καὶ μὴν τὸ πλέον ἐξεκλάσθη· ἀλλ', ὅπερ ἔφην, βούλεται αὐτοὺς παραμυθεῖσθαι. διὰ τοῦτο οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων εἰσάγει τὸν λόγον, καὶ ἐν τούτῳ
20 λανθανόντως αὐτῶν καθικνούμενος, καὶ δεικνὺς τῆς τοῦ Ἀβραὰμ συγγενείας ἐκπεπτωκότας. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἐσπούδαζεν εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνους ἔχουσιν. Εἰ γὰρ ἁγία ἡ ῥίζα, οὗτοι δὲ οὐχ ἅγιοι, ἄρα πόρρω τῆς ῥίζης οὗτοι. Εἶτα δοκῶν παραμυθήσασθαι τὸν Ἰουδαῖον, πάλιν πλήττει διὰ τῆς κατηγορίας τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Εἰπὼν γάρ, εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, ἐπήγαγε, Σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης.

25 Ὅσῳ γὰρ ἂν εὐτελὴς ᾖ ὁ ἐξ ἐθνῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἀλγεῖ, τοῖς αὐτοῦ τοῦτον ἐντρυφῶντα ὁρῶν. κἀκείνῳ δὲ οὐ τοσαύτη ἀπὸ τῆς εὐτελείας ἡ αἰσχύνη, ὅση ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ἡ τιμή. καὶ σκόπει σοφίαν· οὐκ εἶπεν, ἐνεφυτεύθης, ἀλλ', ἐνεκεντρίσθης; ἐν τούτῳ πάλιν δάκνων τὸν Ἰουδαῖον, καὶ δεικνὺς ἐν τῷ δένδρῳ τῷ αὐτοῦ τὸν ἐξ ἐθνῶν ἑστηκότα, καὶ τοῦτον κείμενον χαμαί. διόπερ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, οὐδὲ εἰπών, ἐνεκεντρίσθης, ἀπηλλάγη
30 (καίτοι τὸ πᾶν ἐδήλωσε τούτῳ) ἀλλ' ὅμως ἐνδιατρίβει τῇ εὐημερίᾳ τούτου, καὶ εὐρύνει τὴν εὐδοκίμησιν, λέγων, Καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς " πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου.
γ. πιότητος

Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτὸν ἐν τάξει προσθήκης τεθεικέναι· δείκνυσι δὲ οὐδὲν αὐτὸν ταύτῃ παραβλαπτόμενον, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔχοντα ὅσον εἶχεν ὁ κλάδος ὁ ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβάς. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας, σὺ δὲ ἐνεκεντρίσθης, ἠλαττῶσθαι αὐτὸν νομίσῃς πρὸς τὸν ἔμφυτον κλάδον συγ-
γ. πιότητος
35 κρίνων, ὅρα πῶς αὐτὸν ἐξισοῖ, λέγων καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς " πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου· τουτέστιν, εἰς τὴν αὐτὴν κατέστης εὐγένειαν, εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν. Εἶτα ἐπιπλήξας, καὶ εἰπών,

18 Μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων, Δοκεῖ μὲν παραμυθεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον, δείκνυσι δὲ αὐτοῦ τὸ εὐτελὲς καὶ τὴν πολλὴν ἀτιμίαν. διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, μὴ καυχῶ, ἀλλά,
40 μὴ κατακαυχῶ, μὴ κατ' ἐκείνων καυχῶ ὥστε αὐτοὺς ἀπορρῆξαι. καὶ γὰρ εἰς τὰ ἐκείνων ἔστηκας, τῶν ἐκείνων ἀπολαύεις. ὁρᾷς πῶς δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τούτοις, δάκνει δὲ ἐκείνους;

Εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, φησίν, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ. Τί οὖν πρὸς τοὺς κλάδους τοῦτο τοὺς ἐκκοπέντας; οὐδέν. ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, σκιὰν τινὰ παραμυθίας ἀσθενῆ δοκῶν ἐπινοεῖν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν ἀποτείνεσθαι, κατεί-

δῃ

ἂν αὐτοῖς δίδωσι πληγήν. εἰπὼν γάρ, μὴ κατακαυχῶ, καὶ ὅτι εἰ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἔδειξε τῷ Ἰουδαίῳ ὅτι καυχήσεως ἄξια τὰ γεγενημένα, εἰ καὶ μὴ "κατακαυχᾶσθαι δεῖ, καὶ διεγείρων αὐτόν, καὶ παροξύνων εἰς πίστιν, καὶ ἐν τάξει συνηγόρου βάλλων, καὶ δεικνὺς αὐτῷ τὴν ζημίαν ἣν ὑπέμεινε, καὶ ὅτι τὰ ἐκείνων κατέχουσιν ἕτεροι.

19 Ἐρεῖς οὖν, ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ. Πάλιν ἐν τάξει ἀντιθέσεως τὸ ἐναντίον τῷ προτέρῳ κατασκευάζει, δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ μικρῷ ἔμπροσθεν εἰρημένα οὐχὶ προηγουμένως ἔλεγεν, ἀλλ' ἐφελκόμενος αὐτούς. οὐκέτι γὰρ τὸ "αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, οὐδὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου· οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐσώθημεν ἐπειδὴ ἔπεσον, ἀλλὰ τοὐναντίον. καὶ δείκνυσι προηγουμένην καὶ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πρόνοιαν, εἰ καὶ δοκεῖ ἑτέρως σχηματίζειν τὰ εἰρημένα· καὶ ὅλον τὸ χωρίον δι' ἀντιθέσεως ὑφαίνει, ἑαυτὸν ἀπαλλάττων τῆς κατὰ τὴν ἀπέχθειαν ὑπονοίας, καὶ εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον.

20 Καλῶς. Ἐπῄνεσε τὸ εἰρημένον· εἶτα καὶ φοβεῖ πάλιν λέγων,

Τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῇ πίστει ἐνεκεντρίσθης. Ἰδοὺ πάλιν ἕτερον ἐγκώμιον, καὶ ἐκείνων κατηγορία. ἀλλὰ πάλιν αὐτῶν καταστέλλει τὸ φύσημα, ἐπάγων καὶ λέγων, Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Οὐ γὰρ φύσεως τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ πίστεως, καὶ ἀπιστίας. καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιστομίζειν τὸν ἐξ ἐθνῶν, διδάσκει δὲ τὸν Ἰουδαῖον ὅτι οὐ δεῖ τῇ τῆς φύσεως συγγενείᾳ προσέχειν· διὸ καὶ ἐπάγει, μὴ ὑψηλοφρόνει. καὶ οὐκ εἶπε, ταπεινοῦ, ἀλλά, φοβοῦ. ἡ γὰρ ἀπόνοια καταφρόνησιν ἐμποιεῖ καὶ ῥᾳθυμίαν. εἶτα μέλλων ἐκτραγῳδεῖν αὐτῶν τὴν συμφοράν, ὥστε ἀνεπαχθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐν τάξει τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτιμήσεως αὐτὸ τίθησιν οὕτω λέγων,

21 Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐδὲ σοῦ φείσεται, ἀλλά, Μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται· Ὑποτεμνόμενος τοῦ λόγου τὸ φορτικόν, καὶ ποιῶν ἐναγώνιον τὸν πιστὸν ὄντα, κἀκείνους "ἐφελκόμενος, καὶ τούτους καταστέλλων.

22 Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ. ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν· ἐπὶ δὲ σε, χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι. ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἴδε οὖν κατόρθωμα σόν, ἴδε οὖν πόνους σούς, ἀλλὰ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, δεικνὺς ὅτι τὸ πᾶν τῆς χάριτος τῆς ἄνωθεν γέγονε, καὶ παρασκευάζων τρέμειν. ἡ γὰρ ὑπόθεσις τῆς "καυχήσεως αὕτη σε ποιεῖ δεδοικέναι. ἐπεὶ γὰρ χρηστὸς περὶ σὲ γέγονεν ὁ δεσπότης, διὰ τοῦτο φοβοῦ. οὐ γὰρ ἀκίνητά σοι μένει τὰ ἀγαθά, ἐὰν ῥᾳθυμῇς· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐκείνοις τὰ κακά, ἐὰν μεταβάλωνται. καὶ γὰρ σύ, φησιν, ἐὰν μὴ ἐπιμείνῃς τῇ πίστει, ἐκκοπήσῃ.

23 Καὶ ἐκεῖνοι δέ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐξέκοψεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξεκλάσθησαν, καὶ ἔπεσον. καὶ καλῶς εἶπεν, ἐξεκλάσθησαν. οὐδέποτε γὰρ "οὕτως αὐτοὺς ἐξέβαλε, καίτοι πολλὰ πολλάκις ἡμαρτηκότας. εἶδες ὅσον τῆς προαιρέσεως τὸ κέρδος, πόση τῆς γνώμης ἡ ἐξουσία; οὐδὲν γὰρ τούτων ἀκίνητον, οὔτε τὸ σὸν καλόν, οὔτε τὸ ἐκείνου κακόν. εἶδες πῶς καὶ ἐκεῖνον ἀπογινώσκοντα ἀνέστησε, καὶ τοῦτον θαρροῦντα κατέστειλε; μήτε γὰρ σὺ ἀποτομίαν ἀκούων, ἀπαγορεύσῃς· μήτε σὺ χρηστότητα, θαρρήσῃς. διὰ τοῦτό σε * ἀποτόμως ἐξέκοψεν, ἵνα ποθήσῃς ἐπανελθεῖν· διὰ τοῦτο περὶ σὲ χρηστότητα ἐνεδείξατο, ἵνα ἐπιμείνῃς. καὶ οὐκ εἶπε, τῇ πίστει, ἀλλά, τῇ χρηστότητι, τουτέστιν, ἂν ἄξια τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας πράττῃς. οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνον. ὁρᾷς πῶς οὔτε ἐκείνους ἀφῆκε κεῖσθαι, οὔτε τούτους μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ παρεζήλωσε τούτους, πάλιν δὲ ἐκείνων δοὺς τῷ Ἰουδαίῳ στῆναι εἰς τὸν τούτου τόπον, καθάπερ ἐκεῖνος προκατέλαβε τὸ τούτου χωρίον; καὶ τὸν μὲν

ἐξ

γ. καυχᾶσθαι — Ἴσ. αὐτῶν — γ. ἐφελκύων τε — γ. καταχήσεως αὐτὴ ἐποίει τὸ δ. — ἴσ. οὔπω — * ἐκ

ἐξ ἐθνῶν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων φόβῳ, καὶ τῶν ἐκείνοις συμβεβηκότων, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται κατ'
αὐτῶν· τὸν δὲ Ἰουδαῖον, ἀπὸ τῶν περὶ Ἑλλήνων προαχθέντων θαῤῥεῖν παρασκευάζει. καὶ γὰρ
* Σὺ ἐκκοπήσῃ, φησὶν, ἐὰν ῥαθυμῇς (καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐξεκόπη) καὶ ἐκεῖνος ἐγκεντρισθήσεται, [* καὶ]
ἐὰν σπουδάζῃ· καὶ γὰρ * σὺ ἐνεκεντρίσθης. πάνυ δὲ συνετῶς ὅλον τὸν λόγον πρὸς τὸν ἐξ ἐθ- [* καὶ]
5 νῶν τρέπει, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθεν, ἐν τῇ τῶν ἰσχυροτέρων ἐπιπλήξει τοὺς ἀσθενεῖς διορθού-
μενος. τοῦτο καὶ ἐν τῷ πλείονι τῆς ἐπιστολῆς ἐργάζεται, περὶ τῆς τῶν σιτίων διαλεγόμενος
παρατηρήσεως. εἶτα καὶ ἐκ τῶν παρελθόντων αὐτὸ '' κατασκευάζει, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν μελ- [χ. παρασκ.]
λόντων μόνον· ὅπερ μᾶλλον ἔπειθε τὸν ἀκροατήν. καὶ μέλλων λογισμῶν ἀκολουθίαν '' τηρεῖν [χ. κινεῖν]
αἰδυπίῤῥητον, πρότερον ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν. Εἰ γὰρ καὶ
10 ἀπεκόπησαν, καὶ ἀπεῤῥίφθησαν, καὶ ἄλλοι τὰ αὐτῶν προκατέλαβον, μηδὲ οὕτως ἀπογνῷς.

Δυνατὸς γάρ ἐστι, φησι, πάλιν ὁ Θεὸς ἐγκεντρίσαι αὐτούς, Ὁ καὶ τὰ ὑπὲρ ἐλπί-
δα ποιῶν. Εἰ δὲ καὶ πραγμάτων τάξιν ζητεῖς, καὶ λογισμῶν ἀκολουθίαν, ἔχεις οἴκοθεν τὸ '' ὑπό- [χ. ἐπίταγμα]
δειγμα μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας.

24 Εἰ γὰρ σὺ, φησιν, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεν-
15 τρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι, ἐὰν κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθῶσι τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;

Εἰ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν ἴσχυσεν ἡ πίστις, πολλῷ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν. Εἰ γὰρ σὺ τῶν
κατὰ φύσιν αὐτοῦ πατέρων ἐκκοπεὶς, ἦλθες παρὰ φύσιν πρὸς Ἀβραὰμ, πολλῷ μᾶλλον σὺ τὸ
οἰκεῖον ἀπολαβεῖν δυνήσῃ. τοῦ γὰρ ἐθνικοῦ τὸ μὲν κακὸν κατὰ φύσιν (ἀγριέλαιος γὰρ κατὰ φύσιν
ἦν) τὸ δὲ καλὸν, παρὰ φύσιν (παρὰ φύσιν γὰρ ἐνεκεντρίσθη τῷ Ἀβραάμ) σοῦ δὲ τοὐναντί-
20 ον τὸ καλὸν κατὰ φύσιν. οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ ῥίζῃ, ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς, ἀλλ' ἐν οἰκείᾳ παγήσῃ,
ἐὰν βουληθῇς ἐπανελθεῖν. τίνος οὖν ἂν εἴης ἄξιος συγγνώμης, ὅταν τοῦ ἐθνικοῦ τὸ παρὰ
φύσιν δυνηθέντος, σὺ τὸ κατὰ φύσιν μὴ ἰσχύσῃς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προδῷς; Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε,
παρὰ φύσιν, καὶ ἐνεκεντρίσθης, ἵνα μὴ πλέον τι τοῦ Ἰουδαίου ἔχειν νομίζῃς, πάλιν αὐτὸ διορ-
θοῦται λέγων καὶ αὐτὸν ἐγκεντρίζεσθαι. πόσῳ μᾶλλον οὗτοί, φησιν, οἱ κατὰ φύσιν '' ἐγκεντρι- [χ. σημῶν]
25 σθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ; καὶ πάλιν, δυνατὸς ὁ Θεὸς ἐγκεντρίσαι αὐτούς. καὶ περὶ τούτων δέ
φησιν, ὅτι ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. παρὰ φύσιν δὲ καὶ κατὰ φύσιν ὅταν
ἀκούσῃς αὐτοῦ συνεχῶς λέγοντος, μὴ τὴν ἀκίνητον ταύτην φύσιν νόμιζε λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ
καὶ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν τούτοις δηλοῦν τοῖς ὀνόμασιν. οὐ
γὰρ φύσει τὰ καλὰ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα, ἀλλὰ γνώμης καὶ προαιρέσεως μόνης. σκόπει δὲ αὐτοῦ
30 καὶ τὸ ἀνεπαχθές. εἰπὼν γὰρ, ὅτι καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνῃς τῇ πίστει, καὶ οὗτοι ἐγκεν-
τρισθήσονται, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, τὸ σκυθρωπότερον ἀφεὶς, τὸ χρηστότερον κα-
τασκευάζει, καὶ εἰς αὐτὸ τελευτᾷ, μεγάλας τοῖς Ἰουδαίοις '' ὑφαίνων ἐλπίδας, εἰ βουληθεῖ- [χ. ὑποφαί-νων]
εν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

25 Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς
35 φρόνιμοι· Μυστήριον ἐνταῦθα, τὸ ἀγνοούμενον καὶ ἀπόῤῥητον λέγων, καὶ πολὺ μὲν τὸ
θαῦμα, πολὺ δὲ τὸ παράδοξον ἔχον· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· [α. Κορ. ιε. να.]
πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. τί οὖν ἐστι τὸ μυστήριον;

Ὅτι πώρωσις τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ μέρους γέγονεν. Ἐνταῦθα πάλιν πλήττει τὸν Ἰουδαῖ-
ον, δοκῶν καταστέλλειν τὸν ἐξ ἐθνῶν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι οὐκ
40 ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἀπιστία, ἀλλὰ ἐκ μέρους. ὥσπερ ὅταν λέγῃ, Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ [β. Κορ. β. ε.]
λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους (ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ) πάντας ὑμᾶς. καὶ, Ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ
μέρους ἐμπλησθῶ. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθά φησι τοῦτο ὅπερ ἀνωτέρω ἔλεγον, Οὐκ ἀπώσατο ὁ [Ρωμ. ιε. κδ.]
Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω· καὶ πάλιν, τί οὖν; ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. τοῦτο
δὴ καὶ ἐνταῦθα λέγει· ὅτι οὐχ ὁλόκληρον ἀνασπᾶται τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ ἤδη πολλοὶ ἐπίστευ-

σαν,

σαν, καὶ μέλλουσι πάλιν πιστεύειν. Εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐπηγγείλατο, φέρει μάρτυρα τὸν προφήτην οὕτω λέγοντα. ὅτι μὲν γὰρ πώρωσις γέγονεν, οὐ παράγει μαρτυρίαν (καὶ γὰρ δῆλον ἅπασιν ἦν) ὅτι δὲ πιστεύσουσι, καὶ σωθήσονται, τὸν Ἡσαΐαν πάλιν εἰσάγει βοῶντα, καὶ λέγοντα,

26 Ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ.

Εἶτα τὸ παράσημον τῆς σωτηρίας τίθησιν, ἵνα μή τις εἰς τὸν ἔμπροσθεν αὐτὸ χρόνον ἑλκύσῃ καὶ συζεύξῃ, φησί,

27 Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Οὐχ ὅταν περιτμηθῶσιν, οὐχ ὅταν θύσωσιν, οὐχ ὅταν τὰ ἄλλα νόμιμα ποιῶσιν, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως τύχωσιν. εἰ τοίνυν τοῦτο ἐπήγγελται, γέγονε δὲ ἐπ' αὐτῶν οὐδέπω, οὐδὲ ἀπήλαυσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀφέσεως, πάντως ἔσται. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

29 Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ ἤδη συμβεβηκότι. καὶ ὅπερ ἐξ ἀκολουθίας συνέβη, τοῦτο ὡς προηγούμενον τίθησιν, οὕτω λέγων,

28 Κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. Ἵνα γὰρ μὴ φυσᾶται ὁ ἐξ ἐθνῶν, λέγων, ἐγὼ ἔστηκα, μή μοι λέγε, τί ἂν ἐγένετο, ἀλλὰ τί γέγονε, καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὶ καταστέλλει λέγων, κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς. ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἐκλήθητε, φιλονεικότεροι γεγόνασιν ἐκεῖνοι. ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέκοψεν ὑμῶν τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ἀναμένει πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν μέλλοντας πιστεύειν, εἰσελθεῖν, καὶ τότε κἀκεῖνοι ἥξουσιν. Εἶτα χαρίζεται καὶ ἑτέραν ἵνα χάριν αὐτοῖς λέγων, κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. καὶ τί τοῦτο; ἔνθα μὲν γὰρ ἐχθροὶ, ἡ κόλασις αὐτῶν· ἔνθα δὲ ἀγαπητοὶ, οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἡ τῶν προγόνων ἀρετὴ, ἐὰν μὴ πιστεύσωσιν. ἀλλ' ὅμως, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὐ παύεται ῥήμασιν αὐτοὺς παραμυθούμενος, ἵνα ἐφελκύσηται. διὸ καὶ ἑτέρωθεν κατασκευάζων τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον, φησὶν,

30 Ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ, νυνὶ δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ·

31 Οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν, τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι.

32 Συνέκλεισε γὰρ τοὺς πάντας ὁ Θεὸς εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.

Δείκνυσιν ἐνταῦθα τοὺς ἐξ ἐθνῶν προτέρους κεκλημένους· εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν, τοὺς Ἰουδαίους ἐκλεγέντας, καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν συμβαῖνον μετὰ ταῦτα. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν Ἰουδαῖοι πιστεῦσαι, πάλιν προσήχθη τὰ ἔθνη. ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἵσταται, οὐδὲ εἰς τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν καταστρέφει τὸ πᾶν, ἀλλ' εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐλεηθῆναι πάλιν. ὅρα πόσον δίδωσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν· ὅσον ἔμπροσθεν τοῖς Ἰουδαίοις. ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἠπειθήσατε, φησὶ, οἱ ἐξ ἐθνῶν ποτε, προσῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι. πάλιν ἐπειδὴ οὗτοι ἠπείθησαν, προσήλθετε ὑμεῖς. οὐ μὴν εἰς τέλος ἀπολοῦνται. Συνέκλεισε γὰρ τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ἤλεγξεν, ἀπέδειξεν ἀπειθοῦντας· οὐχ ἵνα μείνωσιν ἀπειθοῦντες, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἑτέρους διὰ τῆς ἑτέρων σώσῃ φιλονεικίας, τούτους δι' ἐκείνων, κἀκείνους διὰ τούτων. σκόπει δέ. ἠπειθήσατε ὑμεῖς, καὶ οὗτοι ἐσώθησαν· πάλιν οὗτοι ἠπείθησαν, καὶ ὑμεῖς ἐσώθητε: οὐ μὴν οὕτως ἐσώθητε, ὡς πάλιν ἐξελθεῖν, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι τῷ ζήλῳ μένοντες.

33 Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἐπὶ τοὺς προτέρους χρόνους ἐπανελθὼν, καὶ τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ

κατανοήσας

[illegible] κατανοήσας οἰκονομίαν τὴν ἐξ οὗπερ ὁ κόσμος ἐγένετο μέχρι τοῦ παρόντος, καὶ λογισάμενος πῶς ποικίλως πάντα ᾠκονόμησε, ἐξεπλάγη καὶ ἀνεβόησε, πιστούμενος τοὺς ἀκούοντας ὅτι ἔσται πάντως ἅπερ εἶπεν. οὐ γὰρ ἂν ἀνεβόησε καὶ ἐξεπλάγη, εἰ μὴ πάντως ἔμελλεν ἔσεσθαι ταῦτα. καὶ ὅτι μὲν βάθος ἐστὶν, οἶδε· πόσον δὲ, οὐκ οἶδε. θαυμάζοντος γάρ ἐστιν ἡ ῥῆσις, οὐκ εἰδότος τὸ πᾶν. θαυμάσας δὲ καὶ ἐκπλαγεὶς τὴν χρηστότητα, καὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν αὐτῷ διὰ δύο τῶν ἐπιτατικῶν ὀνομάτων αὐτὴν ἀνεκήρυξε, τοῦ πλούτου, καὶ τοῦ βάθους. καὶ ἐξεπλάγη, ὅτι καὶ ἠθέλησε καὶ ἴσχυσε ταῦτα, καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κατεσκεύασεν. Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ μόνον καταληφθῆναι αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐρευνηθῆναι. Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

χ. οἶδε· χ. οἶδε·

Τουτέστιν, αἱ οἰκονομίαι. καὶ γὰρ αὗται οὐ μόνον γνωσθῆναι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζητηθῆναι δύνανται. οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησιν, εὗρον ἅπαντα, ἀλλὰ μέρος μικρόν, οὐ τὸ πᾶν. μόνος γὰρ αὐτὸς οἶδε τὰ αὐτοῦ σαφῶς. διὸ καὶ ἐπήγαγε,

χ. αὐτὸς

34 Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;

35 Ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὕτω σοφὸς ὤν, οὐδὲ παρ᾽ ἑτέρου σοφός ἐστιν, ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν· καὶ τοσαῦτα ἐργασάμενος, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν, οὐ παρ᾽ ἑτέρου δανεισάμενος ταῦτα ἔδωκεν, ἀλλ᾽ οἴκοθεν ἀναβλύσας, οὐδὲ ἀμοιβὴν ὀφείλων τινί, ὡς παρ᾽ αὐτοῦ εἰληφὼς ᾖ, ἀλλ᾽ αὐτὸς κατάρχων ἀεὶ τῶν εὐεργεσιῶν. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστι πλούτου, τὸ καὶ ὑπερχεῖσθαι, καὶ μὴ δεῖσθαι ἑτέρου. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Αὐτὸς εὗρεν, αὐτὸς ἐποίησεν, αὐτὸς συγκρατεῖ. καὶ γὰρ καὶ πλούσιός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται παρ᾽ ἑτέρου λαβεῖν· καὶ σοφός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται συμβούλου. τί λέγω συμβούλου; οὐδὲ εἰδέναι τις δύναται τὰ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἢ μόνος αὐτὸς ὁ πλούσιος καὶ σοφός. καὶ γὰρ πολλοῦ πλούτου, τὸ τοὺς ἐξ ἐθνῶν εὐπόρους οὕτω ποιῆσαι· καὶ πολλῆς σοφίας, τὸ τοὺς Ἰουδαίων καταδεεστέρους, Ἰουδαίων διδασκάλους κατασκευάσαι. Εἶτα, ἐπειδὴ ἐξεπλάγη, καὶ εὐχαριστίαν ἀναφέρει λέγων, Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ὅταν γάρ τι τοιοῦτον λέγῃ μέγα καὶ ἀπόρρητον, θαυμάζων εἰς δόξαν καταλήγει. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ποιεῖ. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ θαυμάσας αὐτὸ δὴ τοῦτο ὅπερ καὶ ἐνταῦθα, ἐπήγαγεν, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ πανταχοῦ τὸν Θεὸν δοξάζωμεν διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας, μηδὲ προγόνων ἀρεταῖς θαρρῶμεν, τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους εἰδότες παράδειγμα. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν αὕτη παρὰ χριστιανοῖς ἡ συγγένεια, ἀλλ᾽ ἡ κατὰ πνεῦμα ἀγχιστεία. οὕτω καὶ ὁ Σκύθης τοῦ Ἀβραὰμ γέγονε παῖς· καὶ ὁ ἐκείνου παῖς, τοῦ Σκύθου πάλιν ἀλλοτριώτερος καθίσταται. μὴ τοίνυν κατορθώμασι πατέρων θαρρῶμεν, ἀλλά, κἂν θαυμαστὸν ἔχῃς τὸν γεγεννηκότα, μὴ νομίσῃς ἀρκεῖν σοι τοῦτο εἰς σωτηρίαν, ἢ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν, ἐὰν μὴ συγγενὴς αὐτῷ ᾖς κατὰ τοὺς τρόπους. ὥσπερ οὖν κἂν φαῦλον ἔχῃς, μὴ νόμιζε καταδικάζεσθαι ἐντεῦθεν, καὶ αἰσχύνεσθαι, εἴγε τὰ κατὰ σαυτὸν διαθῇς καλῶς. τί γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀτιμότερον; ἀλλ᾽ ὅμως τῇ πίστει ταχέως γεγόνασι συγγενεῖς. τί δὲ Ἰουδαίων οἰκειότερον; ἀλλ᾽ ὅμως διὰ τὴν ἀπιστίαν ἠλλοτριώθησαν. ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ συγγένεια, φύσεώς ἐστι καὶ ἀνάγκης, καθ᾽ ἣν πάντες ἐσμὲν συγγενεῖς. ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ γὰρ πάντες γεγόναμεν, καὶ οὐκ ἂν εἴη μᾶλλον ἕτερος ἑτέρου συγγενής, καὶ κατὰ τὸν τοῦ Ἀδάμ, καὶ κατὰ τὸν τοῦ Νῶε λόγον, καὶ κατὰ τὸν τῆς γῆς τῆς κοινῆς ἁπάντων μητέρος. ἡ δὲ τῶν στεφάνων ἀξία συγγένεια διαιροῦσα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν φαύλων ἐστίν. οὐ γάρ ἐστι πάντας εἶναι συγγενεῖς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τοὺς ὁμοτρόπους· οὐδὲ ἀδελφοὺς καλοῦμεν τοὺς τὰς αὐτὰς λυ-

χ. τοῖς παρ᾽ ἑτέρων κατορθώμασι θαρρ.
χ. καὶ τοῖς τρόποις.
χ. τῶν ἁγίων γεγόνασι

σαντας ὠδῖνας ἡμῖν, ἀλλὰ τοὺς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐπιδεικνυμένους. οὕτω καὶ τέκνα Θεοῦ
καλεῖ ὁ Χριστός, οὕτω καὶ υἱοὺς διαβόλου πάλιν ἐξ ἐναντίας· οὕτω καὶ ἀπειθείας, οὕ-
τω καὶ γεέννης, οὕτω καὶ ἀπωλείας. οὕτω καὶ Παύλου Τιμόθεος παῖς ἦν ἐξ ἀρε- [γρ. ἀρχῆς]
τῆς, καὶ γνήσιον τέκνον ἐκαλεῖτο· τοῦ δὲ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ οὐδὲ ὄνομα ἴσμεν.
καίτοιγε ὁ μὲν κατὰ φύσιν ἦν αὐτῷ προσήκων· ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος· ὁ δὲ καὶ φύσει καὶ τό- 5
[Πραξ. ις. α.] πῳ διεστηκώς (καὶ γὰρ Λύστρων πολίτης ἦν) ἀλλ' ὅμως πάντων ἐγγύτερος γέγονε. γινώμεθα
τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῶν ἁγίων παῖδες, μᾶλλον δὲ γινώμεθα καὶ Θεοῦ παῖδες. ὅτι γάρ ἐστι καὶ Θεοῦ
[Ματθ. ε. μη.] γενέσθαι παῖδας, ἄκουσον τί φησι· Γίνεσθε οὖν τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. διὰ
τοῦτο καὶ πατέρα καλοῦμεν εὐχόμενοι, καὶ οὐχὶ τῆς χάριτος μόνον ἀναμιμνήσκοντες αὑτούς, ἀλλὰ
καὶ τῆς ἀρετῆς, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον τῆς τοιαύτης συγγενείας ποιῶμεν. καὶ πῶς ἐστι, φησιν, γενέ- 10
σθαι Θεοῦ; πάντων ἀπηλλαγμένον τῶν παθῶν, ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενον περὶ τοὺς ὑβρί-
ζοντας καὶ ἀδικοῦντας. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ ὁ σὸς, τοιοῦτος περὶ τοὺς βλασφημοῦντάς ἐστι. διὰ
τοῦτο πολλὰ πολλάκις εἰπών, οὐδαμοῦ φησιν, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ἀλλ' ὅτε
[Ματθ. ε. μδ.] εἶπεν, Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, τότε
τοῦτο τὸ ἔπαθλον ἐπήγαγεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμᾶς προσάγει Θεῷ, καὶ ὁμοίους ποιεῖ, ὡς τοῦ- 15
[Εφεσ. ε. α.] το τὸ κατόρθωμα. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ὅταν λέγῃ, Γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τοῦτο γί-
νεσθαι λέγει. πάντων μὲν γὰρ χρείαν ἔχομεν τῶν κατορθωμάτων, μάλιστα δὲ φιλανθρωπίας καὶ
ἡμερότητος, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ πολλῆς δεόμεθα φιλανθρωπίας. καὶ γὰρ πολλὰ καθ' ἑκάστην
πλημμελοῦμεν τὴν ἡμέραν· διὸ καὶ πολλοῦ ἡμῖν δεῖ τοῦ ἐλέους. τὸ δὲ πολὺ καὶ ἔλαττον οὐ τῷ
μέτρῳ τῶν διδομένων κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας τῶν παρεχόντων. μὴ τοίνυν μήτε 20
ὁ πλουτῶν μέγα φρονείτω, μήτε ὁ πένης καταπιπτέτω ὡς ὀλίγα παρέχων. πολλάκις γὰρ
οὗτος ἐκείνου πλείονα δέδωκεν. οὐ τοίνυν ταλανίζειν ἑαυτοὺς χρὴ διὰ τὴν πενίαν· καὶ γὰρ
εὐκολωτέραν ἡμῖν ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. ὁ μὲν γὰρ πολλὰ κεκτημένος, καὶ ἀπονοίᾳ καὶ
ἐπιθυμίᾳ πλείονι κατέχεται τῶν ὄντων· ὁ δὲ ὀλίγα ἔχων, ἑκατέρας ταύτης ἀπήλλακται τῆς
τυραννίδος· διὸ καὶ πλείονας ἀφορμὰς εὑρίσκει τοῦ εὖ ποιεῖν. καὶ γὰρ καὶ εἰς δεσμωτήριον 25
οὗτος βαδιεῖται εὐκόλως, καὶ ἀρρωστοῦντας ἐπισκέψεται, καὶ ποτήριον ψυχροῦ δώσει· ἐκεῖνος δὲ
οὐδὲν τούτων καταδέξεται, ἅτε ὑπὸ τοῦ πλούτου φλεγμαίνων. μὴ οὖν ἀθύμει διὰ τὴν
πενίαν. καὶ γὰρ * τὴν ἐμπορίαν τῶν οὐρανῶν εὐκολωτέραν σοι ποιεῖ ἡ πενία. κἂν μηδὲν δὲ ἔ- [* καὶ γρ. εὐπορίαν]
χῃς, συναλγοῦσαν δὲ ἔχῃς ψυχήν, καὶ τοῦτό σοι μισθὸς ἀποκείσεται. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος
[Ρωμ. ιβ. ιε.] ἐπέταξε κλαίειν μετὰ κλαιόντων, καὶ τοῖς δεσμίοις ὡς συνδεδεμένους εἶναι ἐκέλευσεν. οὐ γὰρ 30
τοῖς κλαίουσι μόνον φέρει τινὰ παραμυθίαν τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς συναλγοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν οὖσι. καὶ γάρ ἐστιν ὅπου χρημάτων οὐκ ἔλαττον λόγος ἀνακτήσασθαι
δύναται τὸν πεπτωκότα. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ χρήματα διδόναι ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς τοῖς δεομέ- [γρ. πεπτωκότα.]
νοις, οὐχ ἵνα τὴν ἐκείνων πενίαν διορθώσῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς διδάξῃ συναλγεῖν τοῖς τῶν
πλησίον κακοῖς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ φιλάργυρος μισητός, οὐχ ὅτι περιορᾷ τοὺς ἐν πτωχείᾳ 35
μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ὠμότητα ἀλείφεται καὶ ἀπανθρωπίαν πολλήν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ
χρημάτων ὑπερορῶν δι' ἐκείνους, καὶ διὰ τοῦτο ποθεινός, ὅτι ἐλεήμων γέγονε καὶ φιλάνθρωπος. καὶ
ὁ Χριστὸς δὲ ὅταν μακαρίζῃ τοὺς ἐλεήμονας, οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας μόνον, ἀλλὰ
καὶ τοὺς διὰ προαιρέσεως τοῦτο ποιοῦντας μακαρίζει καὶ ἐπαινεῖ. ταύτην τοίνυν παρέχω-
μεν ἐπιτηδείαν πρὸς ἔλεον, καὶ πάντα ἕψεται τὰ ἀγαθά. ὁ γὰρ φιλάνθρωπον γνώμην 40
ἔχων καὶ ἐλεήμονα, κἂν χρήματα ἔχῃ, προήσεται, κἂν ἐν συμφοραῖς ἴδῃ τινά, κλαύσεται καὶ
θρηνήσει, κἂν ἀδικουμένῳ περιτύχῃ, προστήσεται, κἂν ἐπηρεαζόμενον θεάσηται, χεῖρα ὀ-
ρέξει. τὸν γὰρ θησαυρὸν ἔχων τῶν ἀγαθῶν, τὴν φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα ψυχήν,
πάντα ἐκεῖθεν ἀναβλύσει τὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πάντων ἀπολαύσεται τῶν παρὰ τοῦ

Θεοῦ κειμένων μισθῶν. ἵν᾽ οὕτω καὶ ἡμεῖς τούτων ἐπιτύχωμεν, περὶ πάντων τὴν ψυχὴν ἥμερον κατασκευάσωμεν. οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα ὄντες μυρία ἐργασόμεθα ἀγαθὰ, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαυσόμεθα στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

5

Λογ. κ. 1 ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΟΥΝ ΥΜΑΣ, ΑΔΕΛΦΟΙ, κεφ. ιβ.
διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

10 ΠΟλλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλεχθεὶς, καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἄφατον κηδεμονίαν, καὶ τὴν ἀπόρρητον ἀγαθότητα, καὶ ὅσην οὐδ᾽ ἐρευνηθῆναι δυναμένην, αὐτὴν λοιπὸν ταύτην προβάλλεται, εἰς τὸ πεῖσαι τοὺς εὐεργετηθέντας ἀξίαν τῆς δωρεᾶς ἐπιδείξασθαι τὴν πολιτείαν. καὶ τοσοῦτος ὢν καὶ τηλικοῦτος, οὐ παραιτεῖται παρακαλεῖν· 15 καὶ ταῦτα οὐχ ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἔμελλεν ἀπολαύειν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κερδαίνειν εἶχον. καὶ τί θαυμάζεις εἰ αὐτὸς οὐ παραιτεῖται παρακαλεῖν, ὅπου γε καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ προβάλλεται; ἐπεὶ γὰρ τὰ μυρία ὑμῖν ἐντεῦθεν, φησὶν, ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτοὺς αἰδέσθητε, αὐτοὺς δυσωπήθητε. καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν ἱκετηρίαν τεθέασιν, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον αὐτῶν ἐπιδείξησθε. δι᾽ αὐτῶν οὖν τούτων, φησὶ, παρακαλῶ, 20 δι᾽ ὧν ἐσώθητε. ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν μεγάλα εὐεργετηθέντα ἐντρέψαι βουλόμενος, αὐτὸν τὸν εὐεργετήσαντα ἱκέτην ἀγάγοι. καὶ τί παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, θυσίαν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι κατασφάξαι κελεύει τὰ σώματα, ταχέως ἐπήγαγε, ζῶσαν. εἶτα διαιρῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, 25 τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. ἐκείνη γὰρ σωματική, καὶ οὐ σφόδρα εὐάρεστος. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, φησί; καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ φαίνεται διακρουόμενος αὐτάς. ἀλλ᾽ οὐχὶ ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης διδομένης ταύτην ἐζήτει. διὸ καὶ ἔλεγε, Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με. καὶ πάλιν, Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ᾽ ᾠδῆς, καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς. καὶ ἀλλαχοῦ ἐκβάλλων αὐτὰς, 30 καὶ λέγων, Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι; ἐπήγαγε, θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. οὕτω καὶ Παῦλος ἐνταῦθα κελεύει παραστήσατε τὰ σώματα θυσίαν ζῶσαν. καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὸ σῶμα, φησὶ, θυσία; μηδὲν ὀφθαλμὸς πονηρὸν βλεπέτω, καὶ γέγονε θυσία. μηδὲν ἡ γλῶσσα λαλείτω αἰσχρὸν, καὶ γέγονε προσφορά. μηδὲν ἡ χεὶρ πραττέτω παράνομον, καὶ γέγονεν ὁλοκαύτωμα. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ 35 τὴν τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐργασίαν δεῖ, ἵνα ἡ μὲν χεὶρ ἐλεημοσύνην ποιῇ, τὸ δὲ στόμα εὐλογῇ τοὺς ἐπηρεάζοντας, ἡ δὲ ἀκοὴ θείαις σχολάζῃ διηνεκῶς ἀκροάσεσιν. ἡ γὰρ θυσία οὐδὲν ἔχει ἀκάθαρτον, ἡ θυσία ἀπαρχὴ τῶν ἄλλων ἐστί. καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ χειρῶν, καὶ ποδῶν, καὶ στόματος, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαρχώμεθα τῷ Θεῷ. ἡ τοιαύτη θυσία εὐάρεστος, ὡς ἥ γε τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀκάθαρτος ἦν. Αἱ θυσίαι γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἄρτος πένθους αὐτοῖς· ἀλλ᾽ οὐχ 40 ἡ ἡμετέρα. ἐκείνη τὸ τεθυμένον νεκρὸν ἐναπέφηνεν· αὕτη τὸ τεθυμένον ζῶν ἀπεργάζεται. ὅταν γὰρ νεκρώσωμεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε δυνησόμεθα ζῆν. καινὸς γὰρ ἐστὶ τῆς θυσίας ὁ νόμος. διὸ καὶ παράδοξος τοῦ πυρὸς ὁ τρόπος. οὐδὲ γὰρ ξύλων δεῖται καὶ ὕλης ὑποκειμένης· ἀλλ᾽ αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ ζῇ τὸ πῦρ τὸ ἡμέτερον, καὶ οὐδὲ κατακαίει τὸ ἱερεῖον, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ ζωοποιεῖ. ταύτην ἄνωθεν ὁ Θεὸς τὴν θυσίαν ἐζήτει· διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ προφήτης, Θυσία τῷ

Marginalia: γ. ἀρευθῆναι (line 11); Ησ. α. ιβ. (line 25); Ψαλμ. μθ. κγ. (line 27); Ψαλμ. ξθ. λα. (line 28); Ψαλμ. μθ. ιγ. (line 30); Ωσ. θ. δ. (line 39); γ. ζωογονεῖ; Ψαλ. ν. ιθ. (line 44)

Δαν. γ. λη. Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον. καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ταύτην προσῆγον λέγοντες, Οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι καὶ εὑρεῖν ἔλεος, ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένῃ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείημεν. σκόπει δὲ πῶς ἑκάστη λέξις μετὰ πολλῆς κέχρηται τῆς ἀκριβείας. οὐ γὰρ εἶπε, ποιήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν, ἀλλὰ, παραστήσατε, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μηδὲν λοιπὸν κοινὸν ἔχετε πρὸς αὐτὰ, ἑτέρῳ αὐτὰ ἐξεδώκατε. καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἵππους τοὺς πολεμιστηρίους παριστῶντες, οὐδὲν λοιπὸν κοινὸν πρὸς αὐτοὺς ἔχουσι. καὶ σὺ τοίνυν παρέστησας τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ μέλη, καὶ τῇ παρατάξει τῇ φοβερᾷ· μὴ κάθελκε πρὸς ἰδιωτικὰς αὐτὰ διακονίας. καὶ ἕτερον δὲ ἐκ τούτου δείκνυσιν, ὅτι καὶ δόκιμα αὐτὰ δεῖ ποιεῖν, εἴγε παριστᾷν μέλλομεν. οὐ γάρ τινι τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῷ παριστῶμεν αὐτὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῷ, οὐχ ἵνα πολεμῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐπικαθήμενον ἔχῃ τὸν βασιλέα. οὐδὲ γὰρ παραιτεῖται ἐπικαθῆσθαι τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῦτο βούλεται. καὶ ὅπερ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἕλοιτο ὁμόδουλος ἡμῖν, τοῦτο ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης αἱρεῖται. ἐπεὶ οὖν καὶ παρίστασθαι μέλλει, καὶ θυσία ἐστὶ, πάντα μῶμον ἄφελε· ὡς ἐὰν ἔχῃ μῶμον, οὐκ ἔτ' ἂν εἴη θυσία. οὐδὲ γὰρ ὀφθαλμὸς δύναται τυθῆναι πορνικὰ βλέπων, οὐ χεὶρ παραστῆναι ἁρπάζουσα καὶ πλεονεκτοῦσα, οὐ πόδες χωλοὶ βαδίζοντες καὶ ἐπὶ θέατρα ἀναβαίνοντες, οὐ γαστὴρ τρυφῇ δουλεύουσα καὶ τῶν ἡδονῶν ἀνάπτουσα τὰς ἐπιθυμίας, οὐ καρδία θυμὸν ἔχουσα καὶ ἔρωτα πορνικὸν, οὐ γλῶττα αἰσχρὰ φθεγγομένη. διὸ χρὴ πανταχόθεν μωμοσκοπεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. εἰ γὰρ οἱ τὰς παλαιὰς ἀναφέροντες θυσίας ἐκελεύοντο πάντα περισκοπεῖν, καὶ οὔτε ὠτότμητον, οὔτε κολοβόκερκον, οὔτε ψωραγριῶντα, οὔτε λειχῆνα ἔχοντα, ἐπετρέποντο ἀναφέρειν· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς οὐ πρόβατα ἄλογα, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀναφέροντας, πλείονα ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, καὶ πάντοθεν εἶναι καθαροὺς, ἵνα δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ Παῦλον λέγειν, Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε. καὶ γὰρ θυσίας ἁπάσης καθαρώτερος ἦν, διὸ καὶ σπονδὴν ἑαυτὸν ἐκάλει. ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν ἀνέλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐὰν νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ γῆς, ἐὰν σταυρώσωμεν τὸν κόσμον ἑαυτοῖς. οὕτως οὐδὲ μαχαίρας δεησόμεθα λοιπὸν, οὐδὲ θυσιαστηρίου, οὐδὲ πυρός. μᾶλλον δὲ τούτων ἁπάντων δεησόμεθα, πλὴν οὐ χειροποιήτων, ἀλλ' ἄνωθεν ἡμῖν ἅπαντα ἥξει, καὶ τὸ πῦρ ἄνωθεν, καὶ ἡ μάχαιρα, καὶ θυσιαστήριον ἡμῖν ἔσται τοῦ οὐρανοῦ τὸ πλάτος. εἰ γὰρ, τοῦ Ἠλίου θυσίαν ἀναφέροντος αἰσθητὴν, λαμπὰς ἄνωθεν κατενεχθεῖσα πάντα ἀνάλωσε, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὰ ξύλα, καὶ τοὺς λίθους· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ τοῦτο ἔσται. κἂν ἔχῃς τι διαρρέον καὶ βιωτικὸν, προσαγάγῃς δὲ θυσίαν μετὰ γνώμης ὀρθῆς, κατελθὸν τοῦ πνεύματος τὸ πῦρ, καὶ τὸ βιωτικὸν ἐκεῖνο δαπανήσει, καὶ τὴν προσφορὰν ἀνύσει πᾶσαν. τί δέ ἐστι λογικὴ λατρεία; ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἡ κατὰ Χριστόν. καθάπερ οὖν ὁ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ διακονούμενος, ἱερώμενος, οἷος ἂν ᾖ, συστέλλεται τότε, καὶ σεμνότερος γίνεται· οὕτω καὶ ἡμᾶς τὸν ἅπαντα βίον διακεῖσθαι χρὴ, ὡς λατρεύοντας καὶ ἱερωμένους. ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσφέρῃς αὐτῷ θύματα, καὶ ἱερεὺς τοῦ οἰκείου σώματος γίνῃ, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς· οἷον, ὅταν σωφροσύνην προσενέγκῃς, ὅταν ἐλεημοσύνην, ὅταν ἐπιείκειαν καὶ ἀνεξικακίαν. ταῦτα γὰρ ποιῶν, ἀναφέρεις λογικὴν λατρείαν· τουτέστιν, οὐδὲν ἔχουσαν σωματικὸν, οὐδὲν παχὺ, οὐδὲν αἰσθητόν. ἐπάρας τοίνυν διὰ τῶν ὀνομάτων τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἕκαστον ἱερέα διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, διὰ τῆς πολιτείας ἀποφήνας, λέγει καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ δυνατὸν πάντα κατορθοῦν. τίς οὖν ὁ τρόπος;

β. Τιμ. δ. ς.

γρ. ἐπικαθίσαι

γρ. [illegible]

γρ. [illegible]

γρ. ἂν ᾖ, [illegible] λεται, καὶ

γρ. χρήματα

γρ. τῶν ὀνομάτων

γρ. ταῦτα

2 Μὴ συσχηματίζεσθε, φησὶ, τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν. Καὶ γὰρ χαμαίζηλον τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ εὐτελὲς, καὶ πρόσκαιρον,

πρόσκαιρον, καὶ οὐδὲν ἔχον ὑψηλὸν οὐδὲ διηνεκές, οὐδὲν εὐθές, ἀλλὰ πάντα διεστραμμένα. Εἰ τοίνυν ὀρθὰ βούλει βαδίζειν, μὴ τυπώσῃς ἑαυτὸν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτῷ μένον καὶ βέβηκός ἐστι. διὸ καὶ σχῆμα ἐκάλεσεν αὐτό· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. οὐδὲν γὰρ διαρκὲς καὶ πεπηγὸς ἔχει, ἀλλὰ πάντα πρόσκαιρα. διὸ καί, τῷ αἰῶνι τούτῳ, εἶπε· διὰ τούτου μὲν τὸ ἐπίκαιρον δηλῶν, διὰ δὲ τοῦ σχήματος, τὸ ἀνυπόστατον. κἂν γὰρ πλοῦτον εἴπῃς, κἂν δόξαν, κἂν σώματος ὥραν, κἂν τρυφήν, κἂν ἄλλ᾽ ὁτιοῦν τῶν δοκούντων εἶναι μεγάλων, σχῆμα μόνον ἐστίν, οὐ πράγματος ἀλήθεια, ἐπίδειξις καὶ προσωπεῖον, οὐχ ὑπόστασίς τις μένουσα. ἀλλὰ σὺ μὴ συσχηματίζου τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦ, φησίν, ἐν τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός. οὐκ εἶπε, μετασχηματίζου, ἀλλά, μεταμορφοῦ, δεικνὺς ὅτι τὸ μὲν τοῦ κόσμου, σχῆμα· τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς, οὐ σχῆμα, ἀλλὰ μορφή τις ἀληθὴς φυσικὸν ἔχουσα κάλλος, οὐ δεομένη τῶν ἔξωθεν ἐπιτριμμάτων τε καὶ σχημάτων, τῶν ὁμοῦ τε φαινομένων καὶ ἀπολλυμένων. καὶ γὰρ ἅπαντα ταῦτα, πρὶν ἢ φανῆναι, λύεται. ἂν τοίνυν τὸ σχῆμα ῥίψῃς, ταχέως ἐπὶ τὴν μορφὴν ἥξεις. οὐδὲν γὰρ τῆς κακίας ἀσθενέστερον, οὐδὲν οὕτω παλαιοῦται ῥᾳδίως. Εἶτα ἐπειδὴ ἀνθρώπους ὄντας εἰκὸς καθ᾽ ἑκάστην ἁμαρτάνειν τὴν ἡμέραν, παραμυθεῖται τὸν ἀκροατὴν λέγων, ὅτι καθ᾽ ἑκάστην ἀνακαίνου σαυτόν. ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ποιοῦμεν, παλαιουμένας αὐτὰς ἀεὶ διορθοῦντες, τοῦτο καὶ ἐπὶ σαυτοῦ ποίει. ἥμαρτες σήμερον; ἐπαλαίωσάς σου τὴν ψυχήν; μὴ ἀπογνῷς, μηδὲ ἀναπέσῃς, ἀλλ᾽ ἀνακαίνισον αὐτὴν μετανοίᾳ, καὶ δάκρυσι, καὶ ἐξομολογήσει, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ· καὶ μηδέποτε τοῦτο διαλίπῃς ποιῶν. καὶ πῶς δυνησόμεθα τοῦτο ποιεῖν; Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, * τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον. Ἢ τοῦτό φησιν, ἀνανεώθητε ἵνα μάθητε τὰ συμφέροντα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἢ ὅτι οὕτω δύνασθε ἀνανεωθῆναι, ἐὰν μάθητε τὰ συμφέροντα, καὶ τί ποτε βούλεται ὁ Θεός. ἂν γὰρ ἴδῃς τοῦτο, καὶ τῶν πραγμάτων μάθῃς διαγινώσκειν τὰς φύσεις, ἐπελάβου τῆς ὁδοῦ τῆς κατ᾽ ἀρετὴν ἁπάσης. καὶ τίς ἀγνοεῖ τὰ συμφέροντα, φησί, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; οἱ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένοι πράγματα, οἱ πλοῦτον ζηλωτὸν εἶναι νομίζοντες, καὶ πενίαν ἐξευτελίζοντες, οἱ δυναστείας διώκοντες, οἱ πρὸς τὴν δόξαν τὴν ἔξωθεν κεχηνότες, οἱ μεγάλους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζοντες, ὅταν οἰκίας λαμπρὰς ἐγείρωσι, καὶ τάφους πολυτελεῖς πρίωνται, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας ἔχωσι, καὶ πολὺν εὐνούχων περιφέρωσιν ἑσμόν. οὗτοι καὶ τὰ συμφέροντα αὐτοῖς καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀγνοοῦσι. καὶ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα ἕν τί ἐστι. τά τε γὰρ συμφέροντα ἡμῖν ὁ Θεὸς βούλεται· καὶ ἃ βούλεται ὁ Θεός, ταῦτα καὶ συμφέροντα ἡμῖν. τίνα οὖν ἐστιν, ἅπερ ὁ Θεὸς βούλεται; ἐν πενίᾳ ζῆν, ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἐν ὑπεροψίᾳ δόξης, ἐν ἐγκρατείᾳ, οὐκ ἐν τρυφῇ, ἐν θλίψει, οὐκ ἐν ἀνέσει, ἐν τῷ πενθεῖν, οὐκ ἐν τῷ διαχεῖσθαι καὶ γελᾶν, ἐν τοῖς ἄλλοις οἷς ἐνομοθέτησεν ἅπασιν. ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ ταῦτα καὶ οἰωνίζονται· τοσοῦτον ἀπέχουσι νομίζειν εἶναι τὰ συμφέροντα, καὶ Θεοῦ θελήματα. διά τοι τοῦτο οὐδὲ ἐγγύς ποτε τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐλθεῖν δυνήσονται πόνων. οἱ γὰρ μηδὲ αὐτὸ τοῦτο, ὅ,τι ποτέ ἐστιν ἀρετή, εἰδότες, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀντὶ ταύτης θαυμάζοντες, καὶ τὴν πόρνην ἀντὶ τῆς σώφρονος γυναικὸς ἑαυτοῖς συγκατακλείοντες, πότε δυνήσονται ἀποστῆναι τοῦ παρόντος αἰῶνος; διὸ χρὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων τὴν κρίσιν ἡμῖν εἶναι τῶν πραγμάτων διηρθρωμένην· κἂν μὴ μετιῶμεν ἀρετήν, ἐπαινεῖν ἀρετήν· κἂν μὴ φεύγωμεν κακίαν, κακίζειν πονηρίαν, ἵνα τέως τὰς ψήφους ἀδεκάστους ἔχωμεν. οὕτω γὰρ ὁδῷ προβαίνοντες, καὶ τῶν ἔργων ἐπιλαβέσθαι δυνησόμεθα. διά τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς κελεύει ἀνανεοῦσθαι, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ἐνταῦθα δέ μοι καὶ Ἰουδαίων καθάπτεσθαι δοκεῖ, τῶν ἐχομένων τοῦ νόμου. θέλημα μὲν γὰρ ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παλαιὰ

α. Κορ. ζ. λα.
γρ. ἀληθείας ἐπίδειξις καὶ
γρ. συσχηματίζου
γρ. δοκιμάζειν
* καὶ γινώσκειν
γρ. δυναστείαν
γρ. τὰ συμφέροντα ἡμῖν ἐστι
γρ. πενθεῖν
Ἰσ. θέλημα
γρ. διωρθωμένην·

λαιὰ πολιτεία· ἀλλ' οὐ προηγούμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν συγχωρηθέν· τὸ δὲ τέλειον καὶ εὐάρεστον, ἡ καινὴ πολιτεία. καὶ γὰρ λογικὴν ὅτε ἐκάλεσε λατρείαν, πρὸς ἐκείνην ἀντιδιαστέλλων αὐτὴν οὕτως ὠνόμασε. 3 Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Ἀνωτέρω εἰπών, διὰ τῶν οἰκτιρ- 5 μῶν τοῦ Θεοῦ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἐνταῦθα πάλιν λέγει, διὰ τῆς χάριτος. ὅρα διδασκάλου ταπεινοφροσύνην, ὅρα γνώμην κατεσταλμένην. οὐδαμοῦ ἑαυτὸν ἀξιόπιστον εἶναί φησι πρὸς τὴν τοιαύτην παραίνεσιν καὶ συμβουλήν· ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ τὴν χάριν. οὐ γὰρ ἐμὸν λόγον λέγω, φησίν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. καὶ οὐκ εἶπε, λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, λέγω γὰρ ὑμῖν 10 διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά, διὰ τῆς χάριτος· συνεχῶς τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμιμνήσκων, ὥστε εὐγνωμονεστέρους ποιῆσαι, καὶ δεῖξαι καὶ ταύτῃ ὑπευθύνους ὄντας τῇ τῶν λεγομένων ὑπακοῇ. παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν· οὐχὶ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ ἰδιώτῃ καὶ σοφῷ, καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρί, καὶ νέῳ καὶ γέροντι. κοινὸς γὰρ οὗτος ὁ νόμος, ἐπεὶ καὶ δεσποτικός. οὕτω καὶ ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὸν λόγον, 15 πᾶσι προστιθεὶς τὰ διδάγματα, καὶ τοῖς οὐκ οὖσιν ὑπευθύνοις, ἵνα οἱ ὑπεύθυνοι τὴν τοιαύτην ἐπιτίμησιν καὶ διόρθωσιν εὐκολώτερον δέξωνται. καὶ τί λέγεις, εἰπέ μοι; μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. τὴν μητέρα ἐνταῦθα εἰσάγει τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸν διδάσκαλον τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀναβάς, καὶ τὸν ἠθικὸν μέλλων ὑφαίνειν λόγον, ἐντεῦθεν ἤρξατο πρῶτον, καὶ ταῦτα κατέβαλε 20 τὰ θεμέλια, οὕτω λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν δογματικῶν ἐπὶ τὰ ἠθικώτερα νῦν ἐκβάς, ἐδίδαξε μὲν καθόλου τὴν ἀρετήν, τὴν θαυμαστὴν θυσίαν παρ' ἡμῶν ἀπαιτήσας· μέλλων δὲ αὐτὴν * κατὰ μέρος ὑπογράφειν, ὥσπερ ἀπὸ κεφαλῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης ἄρχεται, καί φησι, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν· [τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.] ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. ὃ δὲ λέγει τοι- 25 οῦτόν ἐστιν· ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰς τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἀλλ', εἰς τὸ σωφρονεῖν· σωφροσύνην ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀσελγείᾳ ἀρετήν, οὐδὲ τὸ ἀπηλλάχθαι ἀκολασίας, ἀλλὰ τὸ νήφειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο σωφροσύνη λέγεται ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας. δεικνὺς τοίνυν, ὅτι τὸν μὴ μετριάζοντα οὐδὲ σωφρονεῖν ἔνι, τουτέ- 30 στι, καθεστηκέναι καὶ ὑγιαίνειν, ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἐξέστηκεν ὁ τοιοῦτος, καὶ παραπλῆγος παντός ἐστι μανικώτερος, σωφροσύνην ἐκάλεσε τὴν ταπεινοφροσύνην.

Ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν χαρισμάτων ἡ δόσις πολλοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἐπῆρε καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρὰ Κορινθίοις, ὅρα πῶς τὴν αἰτίαν τοῦ νοσήματος δήλην ποιεῖ, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποσύρει. εἰπὼν γὰρ ὅτι δεῖ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐπήγαγεν, ἑκά- 35 στῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως, πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλῶν. εἰπὼν δὲ ὅτι ἐμέρισε, καὶ τὸν ἔλαττον εἰληφότα παρεμυθήσατο, καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα κατέστειλεν. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐμέρισε, καὶ μὴ σὸν τὸ κατόρθωμα, τί μέγα φρονεῖς; εἰ δέ τις τὴν πίστιν ἐνταῦθα μὴ τὸ χάρισμα λέγει καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο πάλιν μειζόνως δείκνυσιν αὐτὸν ταπεινοῦντα τοὺς ἀλαζόνας. εἰ γὰρ * τοῦ χαρίσματος αἴτιον * ἡ πίστις, καθ' ἣν τὰ θαύματα γίνεται, καὶ 40 τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, πόθεν μέγα φρονεῖς; καὶ γὰρ εἰ μὴ παρεγένετο, μηδὲ ἐσαρκώθη, οὐδ' ἂν τὰ τῆς πίστεως προεχώρησεν. ὥστε πάντα ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ ἀγαθά. εἰ δὲ αὐτὸς δίδωσιν, οἶδε πῶς μερίζει. πάντας γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων ὁμοίως κήδεται. καὶ ὥσπερ τὸ δοῦναι ἀπὸ φιλανθρωπίας γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ πόσον δοῦναι. οὐ γὰρ δὴ περὶ τὸ

κεφάλαιον

Marginal notes: Ματθ. ε. γ. — γρ. εὐδαιμονεστέρους — γρ. τὸ ἠθικώτερον — γρ. θαυμαστὴν — * καὶ — γρ. ἀπαλλαχθῆναι — γρ. -ναι — * ὁ — * ἐστιν — γρ. παρεχώρησεν — γρ. ὃ

κεφάλαιον ἐπιδειξάμενος τὴν ἀγαθότητα, ὅπερ ἐστὶ τὸ δοῦναι τὰ χαρίσματα, ἐν τῷ μέ-
τρῳ σε παραδιδόναι ἔμελλεν; εἰ μὲν γὰρ ἀτιμάσαι ἐβούλετο, οὐδ' ἂν ἔδωκε τὴν ἀρχήν·
εἰ δὲ σῶσαι καὶ τιμῆσαι ἐσπούδακε (διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρήγαγεν, καὶ τοσαῦτα διένειμεν ἀγαθὰ)
τίνος ἕνεκεν θορυβῇ, καὶ ταράττῃ, καὶ εἰς μείζω ἀποκέχρησαι τῇ φρονήσει, μειζόνως
5 τῷ φύσει τοιούτῳ καταισχύνων σαυτόν; τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως γενέσθαι μωρὸν, οὐκ
ἔγκλημα· τὸ δὲ διὰ φρονήσεως γενέσθαι μωρὸν, καὶ συγγνώμης ἐστέρηται, καὶ μείζονα φέρει τὴν
κόλασιν.

Τοιοῦτοι οἱ ἐπὶ σοφίᾳ μέγα φρονοῦντές εἰσι, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐμπίπτοντες τὴν ἐσχά- ΗΘΙΚΟΝ
την. οὐδὲν γὰρ οὕτω μωρὸν ὡς ἀπόνοια ποιεῖ. διὸ καὶ ὁ προφήτης οὕτως ἐκάλει τὸν βάρ-
10 βαρον λέγων, Ὁ δὲ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. ἵνα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων αὐτῶν μάθῃς αὐτοῦ — Ησ. λβ. ς.
τὴν μωρίαν, ἄκουσον τί φησιν· Ἐπάνω τῶν ἄστρων οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι — Ησ. ιδ. ιδ.
ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ· Καταλήψομαι τῇ χειρί μου τὴν οἰκουμένην, ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς κατα- — Ησ. ι. ιδ.
λελειμμένα ὠὰ ἀρῶ. τούτων οὖν τῶν ῥημάτων τί μωρότερον γένοιτ' ἄν; καὶ ἑκάστη δὲ μεγα-
λη(γο)ρεία τοῦτο εὐθέως ἐπισπᾶται τὸ ὄνειδος. κἂν ἕκαστον ῥῆμα τῶν ἀπονενοημένων εἰς μέ- — χ. ἐφίσταται
15 σον ἀγάγω, οὐ δυνήσῃ διαγνῶναι πότερον ἀπονενοημένου ἢ μωροῦ τὰ ῥήματα· οὕτως ἕν ἐστι
τοῦτο τὸ ἐλάττωμα. καὶ γὰρ ἕτερος βάρβαρος πάλιν φησὶν, Ἐγώ εἰμι Θεὸς, καὶ οὐκ ἄνθρω- — Δαν. γ. ιε.
πος. καὶ ἄλλος πάλιν, Μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς σῶσαι ὑμᾶς, ἢ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν μου; — Ἐξοδ. ε. β.
καὶ ὁ Αἰγύπτιος δὲ, Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστελῶ. καὶ ὁ παρὰ τῷ προ- — χ. εἶπεν.
φήτῃ ἄφρων τοιοῦτός ἐστι, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός. καὶ ὁ Κάϊν δὲ, Μὴ φύ- — Ψαλμ. ιδ. α.
20 λαξ ἐγώ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου; ἆρα μὴ δύνασαι διαγνῶναι πότερον ἀπονενοημένων, ἢ — Γεν. δ. θ.
μωρῶν τὰ ῥήματα. ἡ γὰρ ἀπόνοια τῆς συμμετρίας ἐκπίπτουσα, καὶ ἀπὸ τοῦ νοῦ γινομέ-
νη (διὸ καὶ ἀπόνοια λέγεται) καὶ μωροὺς καὶ ἀλαζόνας ἐργάζεται. καὶ εἰ ἀρχὴ σοφίας, φό- — χ. γὰρ — Παροιμ. θ. ι.
βος Κυρίου, ἐκ τούτου ἀρχὴ μωρίας, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον. εἰ τοίνυν τὸ εἰδέναι, σοφία,
τὸ μὴ εἰδέναι, μωρία, τὸ δὲ μὴ εἰδέναι ἐξ ὑπερηφανίας γίνεται (ἀρχὴ γὰρ ὑπερηφανίας τὸ — Ισ.-σία τὸ μὴ
25 μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον) ἄρα ἡ ὑπερηφανία, μωρία ἐσχάτη. τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ Νάβαλ, εἰ καὶ
μὴ πρὸς Θεὸν, ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ἐξ ἀπονοίας ἀνόητος γεγονώς· ἀλλ' ὕστερον ἀπέθα-
νε τῷ δέει. ὅταν γάρ τις ἐκπέσῃ τοῦ μέτρου τῆς φρονήσεως, καὶ δειλὸς ὁμοῦ καὶ θρασὺς γί-
νεται, τῆς ψυχῆς ἀσθενοῦς γινομένης. καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα, ὅταν τὴν σύμμετρον ἀπολέ-
σῃ κρᾶσιν, γινόμενον δύσκρατον, πᾶσιν ἁλίσκεται τοῖς πάθεσιν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ἐπειδὰν τὸ με-
30 γαλοφυὲς ἀπολέσῃ καὶ τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἕξιν δεξαμένη τινὰ, ἀσθενὴς καὶ δειλὴ καὶ θρα-
σεῖα καὶ ἀνόητος γίνεται, καὶ ἑαυτὴν ἀγνοήσει λοιπόν· ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγνοῶν, πῶς τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν — χ. ἀγνοεῖ
εἴσεται; καθάπερ γὰρ ὁ φρενίτιδι κατεχόμενος, ὅταν ἑαυτὸν ἀγνοήσῃ, οὐδὲ τὰ περὶ τῶν
ποδῶν οἶδε· καὶ ὀφθαλμὸς, ὅταν αὐτὸς πηρωθῇ, πάντα σκοτοῖ τὰ λοιπὰ μέλη· οὕτω καὶ ἐπὶ
τῆς ἀπονοίας συμβαίνει. διὸ καὶ τῶν μαινομένων εἰσὶν ἀθλιώτεροι οὗτοι, καὶ τῶν φύσει μω-
35 ρῶν. καὶ γὰρ ὁμοίως τούτοις γέλωτα κινοῦσι, καὶ ὁμοίως ἐκείνοις εἰσὶν ἀηδεῖς. καὶ ἐξεστή-
κασι μὲν ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ἐλεοῦνται ὥσπερ ἐκεῖνοι· παραφρονοῦσι δὲ ὥσπερ οὗτοι,
ἀλλ' οὐ συγγινώσκονται ὥσπερ οὗτοι, ἀλλὰ μισοῦνται μόνον· καὶ τὰ ἐλαττώματα ἑκατέρων ἔ-
χοντες, τῆς συγγνώμης ἑκατέρων ἐστέρηνται, οὐκ ἀπὸ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν
σχημάτων ὄντες καταγέλαστοι. τί γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν αὐχένα ἀνατείνεις; τί δὲ βαδίζεις ἐπ' ἄ-
40 κρων ὀνύχων; τί τὰς ὀφρῦς ἀνασπᾷς; τί τὸ στῆθος φυσᾷς; Τρίχα οὐ δύνασαι ποιῆσαι λευκὴν
ἢ μέλαιναν, καὶ ὡς πάντων κρατῶν, οὕτως ἀεροβατεῖς. τάχα ἐβούλου σοι καὶ πτερὰ φῦναι,
ἵνα μὴ βαδίζῃς ἐπὶ τῆς γῆς· τάχα καὶ τέρας εἶναι ἐπιθυμεῖς. νῦν γὰρ οὐχὶ τέρας σαυτὸν πε-
ποίηκας, ἄνθρωπος μὲν ὤν, πέτασθαι δὲ ἐπιχειρῶν; μᾶλλον δὲ καὶ πετόμενος ἔνδοθεν, καὶ
φλεγμαίνων πάντοθεν; τί σε καλέσω, καὶ καθελῶ σου τὴν ἀπόνοιαν; ἂν εἴπω σε τέφραν,

καὶ

καὶ κόνιν, καὶ καπνὸν, καὶ κονιορτὸν, εἶπον μὲν τὴν εὐτέλειαν, οὐδέπω δὲ ἀκριβῶς τῆς εἰκόνος ἐπελαβόμην ἧς ἐβουλόμην. καὶ γὰρ καὶ τὸ φλεγμονὴν, καὶ τὸ διάκενον αὐτῆς ἅπαν παραστῆσαι βούλομαι. ποίαν οὖν ἂν εὕροιμεν τούτοις εἰκόνα ἁρμόζουσαν; ἐμοὶ δοκοῦσι συπτίῳ καταφλεχθέντι προσεοικέναι. καὶ γὰρ ἐκεῖνο δοκεῖ μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν οἰδεῖν, καὶ ὑπερωγκωμένον εἶναι· μικρὰν δὲ χειρὸς ἁφὴν ὑπομεῖναν, κατηνέχθη τε ἅπαν, καὶ τέφρας ἁπάσης εὐτελέστερον ἐφάνη. τοιαῦται καὶ τούτων αἱ ψυχαί. τὸ γὰρ φύσημα αὐτῶν τὸ διάκενον καὶ ἡ τυχοῦσα προσβολὴ δυνήσεται ταπεινῶσαι καὶ καθελεῖν. τὸν γὰρ ἀπονενοημένον ἀνάγκη πάντως καὶ ἀσθενῆ εἶναι. οὐ γάρ ἐστι τὸ ὕψος ὑγιὲς, ἀλλ' ὥσπερ αἱ πομφόλυγες εὐκόλως ῥήγνυνται, οὕτω καὶ οὗτοι ῥᾳδίως ἀπόλλυνται. εἰ δὲ ἀπιστεῖς, δός μοι θρασὺν καὶ ἀπονενοημένον, καὶ πεπωρωκότος δειλότερον ὄψει γινόμενον καὶ ἀπὸ τῆς τυχούσης περιστάσεως. ὥσπερ γὰρ ἡ μὲν ἀπὸ φρυγάνων αἰρομένη φλὸξ ὁμοῦ τε ἀνήφθη, καὶ κόνις ἐγένετο, ἡ δὲ τῶν στερεῶν ξύλων φύσις οὔτε ἐξάπτεται ῥᾳδίως, καὶ ἐπὶ πολὺ διατηρεῖ καιομένην τὴν φλόγα· οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ μὲν στερραὶ καὶ βεβηκυῖαι, οὐκ εὐκόλως οὔτε ἐκκαίονται, οὔτε σβέννυνται· οὗτοι δὲ ἀμφότερα ταῦτα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ πάσχουσι. ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν ταπεινοφροσύνην ἀσκῶμεν. οὐδὲν γὰρ αὐτῆς δυνατώτερον, ἀλλὰ καὶ πέτρας ἰσχυροτέρα, καὶ ἀδάμαντος στερροτέρα, καὶ πύργων, καὶ πόλεων, καὶ τειχῶν ἐν μείζονι καθίστησιν ἡμᾶς ἀσφαλείᾳ, πάντων ὑψηλοτέρα γινομένη τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων· ὥσπερ οὖν ἡ ἀπόνοια καὶ τοῖς τυχοῦσιν εὐχειρώτους ποιεῖ, πομφόλυγος (ὥσπερ ἔφην) εὐκολώτερον ῥηγνυμένη, καὶ ἀράχνης ταχύτερον σχιζομένη, καὶ καπνοῦ θᾶττον διαλυομένη. ἵν' οὖν ἐπὶ τῆς στερεᾶς πέτρας ὦμεν βεβηκότες, ἐκείνην ἀφέντες, ταύτην ἑλώμεθα. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀνάπαυσιν εὑρήσομεν, καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα πάντων ἀπολαύσομεν τῶν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κα. ΚΑΘΑΠΕΡ ΓΑΡ ΕΝ ΕΝΙ ΣΩΜΑΤΙ ΜΕΛΗ πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη.

α Κορ. ιβ. ιβ.

ΠΑλιν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, ᾧ καὶ πρὸς Κορινθίους ἐχρήσατο, τὸ αὐτὸ τοῦτο καταστέλλων πάθος. καὶ γὰρ μεγάλη τοῦ φαρμάκου ἡ δύναμις, καὶ τοῦ παραδείγματος ἡ ἰσχὺς τούτου, εἰς τὸ διορθῶσαι τὸ τῆς ἀπονοίας νόσημα. τίνος γὰρ ἕνεκεν σὺ μεγάλα φρονεῖς, φησίν; ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει; οὐχὶ σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἓν, καὶ μεγάλοι καὶ μικροί; ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἓν ὦμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχίζεις σαυτόν; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνός σου μέλος, οὕτω κἀκείνου σύ· καὶ πολλὴ καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ὁμοτιμία. δύο γὰρ ἰσχυρὰ καθελεῖν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν τέθεικε· καὶ ὅτι ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, οὐχ ὁ μικρὸς τοῦ μεγάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας τοῦ ἐλάττονος, καὶ ὅτι ἓν ἐσμὲν ἅπαντες σῶμα. μᾶλλον δὲ καὶ τρία· καὶ γὰρ καὶ χάρισμα ἔδειξεν ἓν ὂν τὸ δοθέν. μὴ τοίνυν μέγα φρόνει. ἐδόθη γάρ σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ σὺ ἔλαβες, οὐδὲ εὗρες. διὰ τοῦτο καὶ τῶν χαρισμάτων ἀπτόμενος, οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ μὲν μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαττον ἔλαβεν, ἀλλὰ τί; διάφορον. ἔχοντες γάρ, φησι, χαρίσματα, οὐ μείζονα καὶ ἐλάττονα, ἀλλὰ διάφορα. τί γὰρ εἰ μὴ καὶ ταὐτὰ ἐπετάγης, ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ αὐτό ἐστι; καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ χαρίσματος, εἰς κατόρθωμα λήγει. εἰπὼν γὰρ προφητείαν, καὶ διακονίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, κατέληξεν εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ σπουδὴν, καὶ ἀντίληψιν. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινας ἐναρέτους μὲν εἶναι, μὴ ἔχειν δὲ προφητείαν, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο χάρισμα,

σμα, καὶ πολλῷ μεῖζον ἐκείνου (ὥσπερ ἔδειξεν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους) καὶ τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ τὸ μὲν ἔχει μισθὸν, τὸ δὲ ἐστέρηται ἀμοιβῆς. ὅλον γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις ἐστί. Διὰ τοῦτό φησιν,

6 Ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν * τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἱκανῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, βούλεται καὶ ἐναγωνίους ποιῆσαι, καὶ σπουδαιοτέρους ἐργάσασθαι, δεικνὺς ὅτι αὐτοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῦ μείζονα, ἢ ἐλάττονα λαβεῖν. λέγει μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδόσθαι (ὡς ὅταν λέγῃ, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως, καὶ πάλιν, κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν) ἵνα καταστείλῃ τοὺς ὑπερηφάνους· λέγει δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς ῥαθύμους· ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ, ἀμφότερα ταῦτα κινῶν. ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα, δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ὄντας αἰτίους τῆς διαφορᾶς τῶν διδομένων. ὅταν δὲ λέγῃ, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, ἐκεῖνο κατασκευάζει, τὸ μὴ δεῖν ἐπαίρεσθαι τοὺς εἰληφότας, πανταχόθεν παραμυθούμενος αὐτῶν τὸ πάθος· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. καὶ πάλιν τοὺς ἀναπεπτωκότας διεγείρων φησὶν, Εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ καὶ χάρις ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἐκχεῖται· ἀλλὰ τὰ μέτρα παρὰ τῶν δεχομένων λαμβάνουσα, τοσοῦτον ἐπιρρεῖ, ὅσον ἂν εὕρῃ σκεῦος πίστεως αὐτῇ προσενεχθέν.

7 Εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ. Καθολικὸν πρᾶγμα ἐνταῦθα τίθησι, καὶ γὰρ ἡ ἀποστολὴ, διακονία λέγεται· καὶ πᾶν ἀγαθὸν πνευματικὸν ἔργον, διακονία. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἰδικῆς οἰκονομίας ὄνομα τοῦτο, ἐνταῦθα μέντοι καθολικῶς εἴρηται. Εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ὅρα πῶς ἀδιαφόρως αὐτὰ τίθησι, τὸ μικρὸν πρότερον, καὶ τὸ μέγα ὕστερον· πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο παιδεύων, τὸ μὴ φυσᾶσθαι, μηδὲ ἐπαίρεσθαι.

8 Εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει. Καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος. Εἰ γάρ ἐστιν ἐν ὑμῖν λόγος παρακλήσεως, φησὶ, πρὸς τὸν λαὸν λέγετε. Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐ μέγα ὄφελος ἀρετὴν μετιέναι, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος τοῦτο γίνοιτο νόμου, ἐπάγει, Ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ δοῦναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ μετὰ δαψιλείας τοῦτο ποιεῖν. ἁπλότητα γὰρ τοῦτο οἶδε πανταχοῦ. ἐπεὶ καὶ αἱ παρθένοι ἔλαιον εἶχον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀρκοῦν οὐκ εἶχον, τοῦ παντὸς ἐξέπεσον. Ὁ προϊστάμενος, ἐν σπουδῇ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ προστῆναι. Ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐλεῆσαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ δαψιλείας καὶ γνώμης ἀλύπου τοῦτο δεῖ ποιεῖν· μᾶλλον δὲ οὐ μετὰ ἀλύπου δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φαιδρᾶς καὶ χαιρούσης. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ λυπεῖσθαι, καὶ χαίρειν. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων, μετὰ πολλῆς κατεσκεύαζε σπουδῆς. εἰς μὲν γὰρ δαψίλειαν διεγείρων, ἔλεγεν, Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. τὴν δὲ γνώμην διορθούμενος, προσετίθει, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. ἀμφότερα γὰρ δεῖ προσεῖναι τῷ ἐλεοῦντι, καὶ ἀφθονίαν, καὶ ἡδονήν. Τίνος γὰρ ἕνεκεν κλαίεις διδοὺς ἐλεημοσύνην; τί δὲ ἀλγεῖς ἐλεῶν, καὶ τὸν καρπὸν προδιδοὺς τοῦ κατορθώματος; Εἰ γὰρ ἀλγεῖς, οὐκ ἐλεεῖς, ἀλλ' ὠμὸς εἶ καὶ ἀπάνθρωπος. Εἰ γὰρ σὺ ἀλγεῖς, πῶς ἐκεῖνον ἐν λύπῃ ὄντα διαναστῆσαι δυνήσῃ; ἀγαπητὸν γὰρ, μηδὲν ὑποπτεῦσαι ἐκεῖνον πονηρὸν, καὶ ὅταν μετὰ τοῦ χαίρειν παρέχῃς. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτως αἰσχρὸν ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖ, ὡς τὸ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν, ἂν μὴ τῇ ὑπερβαλλούσῃ φαιδρότητι τὴν ὑποψίαν ἀνέλῃς, καὶ δείξῃς ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον, ἢ δίδως, καὶ κατέβαλες μᾶλλον, ἢ ἀνέστησας τὸν λαμβάνοντα. διὰ τοῦτό φησιν, ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι. τίς γὰρ βασιλείαν λαμβάνων, σκυθρωπός ἐστι; τίς ἁμαρτημάτων δεχόμενος συγχώρησιν, ἐν κατηφείᾳ μένει; μὴ τοίνυν τῇ δαπάνῃ τῶν χρημάτων πρόσεχε, ἀλλὰ τῇ διὰ τῆς δαπάνης προσόδῳ. Εἰ γὰρ ὁ σπείρων χαίρει, καίτοιγε ἐπ' ἀδήλοις

σπείρων·

Margin: • τοῦ Θεοῦ; γ. μεῖζον, γ. ἔλαττον; α Κορ. ιβ. λα.; Πράξ. ιγ. ιε.; γ. προσπίπτει; β. Κορ. θ. ς.; γ. -λων

σπείρων· πολλῷ μᾶλλον ὁ τὸν οὐρανὸν γεωργῶν. οὕτω γὰρ κἂν ὀλίγα δῷς, πολλὰ δώσεις· ὥσπερ οὖν μετὰ σκυθρωπότητος κἂν πολλὰ δῷς, ὀλίγα πεποίηκας τὰ πολλά. οὕτω δὲ ἡ χήρα πολλὰ τάλαντα ὑπερηκόντισε διὰ δύο λεπτῶν. διὰ ψιλῆς γὰρ ἡ γνώμη. καὶ πῶς ἔνι, φησί, πενίᾳ συζῶντα ἐσχάτῃ, καὶ πάντα κενοῦντα, μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖν; ἐρώτησον τὴν χήραν, καὶ ἀκούσῃ τὸν τρόπον, καὶ εἴσῃ ὅτι οὐχ ἡ πενία ποιεῖ τὴν στενοχωρίαν, ἀλλ' ἡ προαίρεσις· καὶ τοῦτο καὶ τοὐναντίον ἅπαν ἐργάζεται. ἔστι γὰρ καὶ ἐν πενίᾳ μεγαλόψυχον εἶναι, καὶ ἐν πλούτῳ μικρολόγον. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ μεταδόσει τὴν ἁπλότητα ζητεῖ, καὶ ἐν τῷ ἐλέῳ τὴν ἱλαρότητα, καὶ ἐν τῇ προστασίᾳ τὴν σπουδήν. οὐδὲ γὰρ χρήμασι μόνον βούλεται τοῖς δεομένοις ἡμᾶς βοηθεῖν, ἀλλὰ καὶ ῥήμασι, καὶ πράγμασι, καὶ σώματι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. καὶ εἰπὼν τὴν προηγουμένην προστασίαν, τὴν διὰ τῆς διδασκαλίας, τὴν διὰ τῆς παρακλήσεως (αὕτη γὰρ ἀναγκαιοτέρα, ὅσῳ καὶ ψυχῆς ἐστι τροφή) ἦλθεν ἐπὶ τὴν διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ταῦτα κατορθωθείη, τὴν μητέρα αὐτῶν εἰσάγει, τὴν ἀγάπην.

Μαρ. ιβ. — γρ. αὐ — γρ. δώσεις, — γρ. σώματι, — γρ. ἡ

9 Ἡ ἀγάπη γάρ, φησιν, ἀνυπόκριτος. Ἂν ταύτην ἔχῃς, οὐ δαπάνης αἰσθήσῃ χρημάτων, οὐ πόνου σωμάτων, οὐ μόχθου λόγων, οὐχ ἱδρῶτος καὶ διακονίας, ἀλλὰ πάντα οἴσεις γενναίως, κἂν σώματι, κἂν χρήμασι, κἂν λόγῳ, κἂν ἑτέρῳ ὁτῳοῦν βοηθῆσαι δέῃ τὸν πλησίον. ὥσπερ οὖν οὐ μετάδοσιν ἀπαιτεῖ μόνον, ἀλλὰ τὴν ἐν ἁπλότητι, οὐδὲ προστασίαν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σπουδῆς, οὐδὲ τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ ἱλαρότητος· οὕτω καὶ ἀγάπην οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόκριτον. ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀγάπη· κἂν τοῦτο γένηται, πάντα τὰ ἄλλα ἕπεται. καὶ γὰρ ὁ ἐλεῶν, ἱλαρῶς ἐλεεῖ (ἑαυτὸν γὰρ δίδωσι) καὶ ὁ προϊστάμενος, σπουδαίως προΐσταται (ἑαυτοῦ γὰρ προΐσταται) καὶ ὁ μεταδιδοὺς, μετὰ δαψιλείας τοῦτο ποιεῖ· ἑαυτῷ γὰρ παρέχει. εἶτα ἐπειδή ἐστι καὶ ἀγάπη ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν, οἵα ἡ τῶν ἀκολάστων ἐστὶν, ἡ τῶν ἐπὶ χρήμασι καὶ ἁρπαγαῖς ὁμονοούντων, ἡ τῶν ἐπὶ μέθαις καὶ συμποσίοις, ἐκκαθαίρων αὐτὴν ἀπὸ τούτων, φησίν,

Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπεχόμενοι, ἀλλά, μισοῦντες· καὶ οὐχ ἁπλῶς μισοῦντες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισοῦντες. τὸ γὰρ ἀπὸ τοῦτο, * πολλαχοῦ ἐπίτασίς ἐστι παρ' αὐτῷ· ὡς ὅταν λέγῃ ἀποκαραδοκίαν, καὶ ἀπεκδεχόμενοι, καὶ ἀπολύτρωσιν. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πράττοντες τὰ κακά, ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσι, διὰ τοῦτο εἶπεν, ἀποστυγοῦντες. αὐτὸς δὲ τὴν διάνοιαν καθαρεύειν βούλεται, καὶ πολλὴν ἡμᾶς ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ μῖσος, καὶ πόλεμον. μὴ γάρ, ἐπειδὴ εἶπον, φησιν, ἀγαπήσατε ἀλλήλους, νομίσητε μέχρι τούτου λέγειν, ὡς καὶ ἐν τοῖς πονηροῖς συμπράττειν ἀλλήλοις. τοὐναντίον γὰρ ἅπαν νομοθετῶ· οὐ μόνον τῆς πράξεως, ἀλλὰ καὶ τῆς διαθέσεως τῆς περὶ τὴν κακίαν ἀλλότριοι εἶναι, καὶ οὐ μόνον τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἀλλότριον εἶναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὴν ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν. καὶ οὐκ ἀρκεῖται μόνῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν ἐπάγει λέγων, Κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ.

γρ. καθαίρων — * τὸ ῥῆμα — γρ. εἰπὼν

Οὐκ εἶπε, ποιοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ διακείμενοι. τοῦτο γὰρ ὁ κελεύσας κολλᾶσθαι ἐδήλωσεν. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συνάπτων τὸν ἄνδρα τῇ γυναικί, ἔλεγε, Προσκολληθήσεται γὰρ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. εἶτα καὶ αἰτίας λέγει, δι' ἃς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

Γεν. β. κδ.

10 Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. Ἀδελφοί, φησίν, ἐστε, καὶ τὰς ὠδῖνας ἐλύσατε τὰς αὐτὰς· οὐκοῦν καὶ διὰ τοῦτο δίκαιοι ἂν εἴητε φιλεῖν ἀλλήλους. τοῦτο δὲ Μωϋσῆς ἔλεγε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μαχομένοις· Ἀδελφοί ἐστε, ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους; ὅταν μὲν οὖν περὶ τῶν ἔξω λέγῃ, εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε, φησιν. ὅταν δὲ περὶ τῶν οἰκείων διαλέγηται, τῇ φιλαδελφίᾳ φησὶν εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι.

Εξ. β. ιγ.

φιλόστοργοι. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ μὴ μάχεσθαι ζητεῖ, μηδὲ μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι· ἐν-
ταῦθα δὲ καὶ τὸ φιλεῖν, καὶ οὐχ ἁπλῶς φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ στέργειν. οὐ γὰρ δὴ μόνον φησὶν, ἀνυ-
πόκριτον εἶναι χρὴ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεταμένην, καὶ θερμὴν, καὶ διάπυρον. τί γὰρ
ὄφελος, ἂν ἀγαπᾷς μὲν ἀδόλως, μὴ θερμῶς δὲ ἀγαπᾷς; διὸ καὶ εἶπεν, εἰς ἀλλήλους φι-
5 λόστοργοι, τουτέστι, καὶ θερμῶς φίλει. μὴ μένε φιλεῖσθαι παρ' ἑτέρου, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιπήδα
τούτῳ καὶ κατάρχου· οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας τὸν μισθὸν καρπώσῃ. εἰπὼν τοί-
νυν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὀφείλομεν ἀλλήλους φιλεῖν, λέγει καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὰ τῆς φιλίας
ἀκίνητα. διὸ καὶ ἐπάγει, Τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι.

Οὕτω γὰρ φιλία καὶ γίνεται, καὶ γινομένη μένει. καὶ οὐδὲν οὕτω φίλους ποιεῖ, ὡς τὸ σπουδά-
10 ζειν τῇ τιμῇ νικᾷν τὸν πλησίον. οὐ φιλία δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμὴ μείζων ἐντεῦθεν
γίνεται. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πρότερα ἀπὸ τῆς ἀγάπης, ἡ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τι-
μῆς, ὥσπερ οὖν καὶ τιμὴ ἀπὸ τῆς ἀγάπης. εἶτα ἵνα μὴ τιμῶμεν μόνον, καὶ ἕτερόν τι
πλέον ἐπιζητεῖ λέγων,

11 Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπην τίκτει, ὅταν μετὰ τῆς
15 "τιμῆς καὶ προστασίας ἐπιδεικνυώμεθα. οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς καὶ τιμὴ καὶ πρόνοια τὸ φιλεῖσθαι (γ. σπουδῆς)
ποιεῖ. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τούτου· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ φιλεῖν γίνεται,
ὥσπερ οὖν καὶ τὸ φιλεῖν ἀπὸ τούτου θερμαίνεται, καὶ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. καὶ γὰρ
εἰσὶ πολλοὶ κατὰ διάνοιαν μὲν φιλοῦντες, καὶ οὐκ ὀρέγοντες χεῖρα. διὰ τοῦτο πάντοθεν "οἰκο- (γ. οἰκονομεῖ)
δομεῖ τὴν ἀγάπην. καὶ πῶς ἂν γενοίμεθα τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί;

20 Τῷ πνεύματι ζέοντες. Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάσεις ζητεῖ. οὐ γὰρ εἶπε,
μεταδίδοτε μόνον, ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας, οὐδὲ προΐστασθε, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς, οὐδὲ ἐλεεῖτε,
ἀλλ' ἱλαρῶς, οὐδὲ τιμᾶτε, ἀλλὰ προηγεῖσθε, οὐδὲ ἀγαπᾶτε, ἀλλ' ἀνυποκρίτως, οὐδὲ
ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε, οὐδὲ ἔχεσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ κολλᾶσθε, οὐδὲ
φιλεῖτε, ἀλλὰ φιλοστόργως, οὐδὲ σπουδάζετε, ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς, οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἔ-
25 χετε, ἀλλὰ ζέον τὸ πνεῦμα, τουτέστιν, ἵνα ἦτε θερμοὶ καὶ διεγηγερμένοι. ἐὰν γὰρ ἐκεῖνα ἔ-
χῃς τὰ προειρημένα, ἐπισπάσῃ τὸ πνεῦμα. ἐὰν "μένῃ τοῦτο παρὰ σοὶ, καὶ πρὸς ἐκεῖνά (γ. μὲν ᾖ)
σε σπουδαῖον ἐργάσεται, καὶ πάντα εὔκολα ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης ἔσται, ἑκα-
τέρωθέν σου πεπυρωμένου. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ταύρους τοὺς φλόγα ἐπὶ τοῦ νώτου φέροντας, πῶς
πᾶσιν εἰσὶν ἀφόρητοι; οὕτω καὶ σὺ τῷ διαβόλῳ ἀφόρητος ἔσῃ, ἂν ἑκατέραν λάβῃς
30 τὴν φλόγα. Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες. Διὰ γὰρ τούτων ἁπάντων ἐστὶ δουλεῦ-
σαι τῷ Θεῷ. ὅσα γὰρ ἂν ποιήσῃς εἰς τὸν ἀδελφὸν, εἰς τὸν δεσπότην σου διαβαίνει· καὶ ὡς
αὐτὸς εὖ πεπονθὼς, οὕτω σοι τὸν μισθὸν λογιεῖται. εἶδες ποῦ τὸ φρόνημα ἀνήνεγκε τοῦ
ταῦτα ἐργαζομένου; εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ἀναφθείη τοῦ πνεύματος ἡ φλὸξ, φησί·

12 Τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτε-
35 ροῦντες. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα, ὑπεκκαύματά ἐστι τοῦ πυρὸς ἐκείνου. ἐπειδὴ γὰρ
καὶ χρημάτων δαπάνην ἀπῄτησε, καὶ σωμάτων πόνον, καὶ προστασίαν, καὶ σπουδὴν, καὶ διδα-
σκαλίαν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐπίπονα, ἀλείφει πάλιν τὸν ἀθλητὴν μετὰ τῆς ἀγάπης, μετὰ
τοῦ πνεύματος, διὰ τῆς ἐλπίδος. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνδρείαν καὶ παράβολον πρὸς ἅπαντα
ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐλπὶς χρηστή. εἶτα καὶ πρὸ τῶν ἐλπιζομένων "χρηστῶν ἕτερον πά- (γ. ἀγαθῶν)
40 λιν ἔπαθλον δίδωσιν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπὶς τῶν μελλόντων ἦν, φησι, τῇ θλίψει ὑπομένοντες.
καὶ γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων, ἐν τῷ παρόντι μέγα καρπώσῃ καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ καρτερι-
κὸς καὶ δόκιμος γίνεσθαι. μετὰ δὲ τούτου καὶ ἑτέραν παρέχει βοήθειαν, λέγων, τῇ προσευχῇ προσ-
καρτεροῦντες. ὅταν οὖν καὶ ἀγάπη εὔκολον ποιῇ, καὶ πνεῦμα βοηθῇ, καὶ ἐλπὶς κουφίζῃ,
καὶ θλίψις δόκιμον ἐργάζηται καὶ ἐπιτήδειον πρὸς τὸ φέρειν πάντα γενναίως, καὶ ἔχῃς μετὰ τού-

των καὶ ἕτεροι ὅπλοι μέγιστον τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δεήσεως βοήθειαν, τί λοιπὸν ἔσται ἐπίπονον τῶν ἐπιταττομένων; οὐδέν. εἶδες πῶς καὶ πανταχόθεν ἔστησε τὸν ἀθλητὴν, καὶ πολὺ κοῦφα ἔδειξε τὰ ἐπιτάγματα; σκόπει πάλιν πῶς τῆς ἐλεημοσύνης ἐπιλαμβάνεται· μᾶλλον δὲ οὐχ ἁπλῶς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. ἄνω μὲν γὰρ εἰπὼν, ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι, πᾶσι τὴν χεῖρα ἀνέῳξεν· ἐνταῦθα μέντοι ὑπὲρ τῶν πιστῶν φησί. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

13 Ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες. Οὐκ εἶπε, παρέχετε αὐτῶν ταῖς χρείαις, ἀλλὰ, κοινωνεῖτε αὐτῶν ταῖς χρείαις, δεικνὺς ὅτι μείζονα λαμβάνουσιν ἢ διδόασιν, ὅτι ἐμπορεία τὸ πρᾶγμά ἐστι· κοινωνία γάρ ἐστιν. εἰσφέρεις σὺ χρήματα; εἰσφέρουσί σοι παῤῥησίαν ἐκεῖνοι τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Τὴν φιλοξενίαν διώκοντες. Οὐκ εἶπεν, ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ διώκοντες, παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους, πότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν, ἀλλ᾽ αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν.

γ. -νοῦντες

ΗΘΙΚΟΝ

Οὕτως ὁ Λὼτ, οὕτως ὁ Ἀβραὰμ ἐποίησε. καὶ γὰρ τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο ἀνάλωσεν ἀναμένων τὴν καλὴν ταύτην θήραν, καὶ ἰδὼν ἀνεπήδησε, καὶ εἰς ἀπάντησιν ἔδραμε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε, Κύριε, εἰ ἄρα εὗρον χάριν ἐνώπιόν σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου. οὐ καθάπερ ἡμεῖς, ἐπειδὰν ἴδωμεν ξένον ἢ πένητα, τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶμεν, καὶ οὐδὲ προσρήσεως ἀξίους αὐτοὺς νομίζομεν εἶναι· κἂν μετὰ μυρίας ἱκετηρίας μαλαχθέντες κελεύσωμεν τοῖς οἰκέταις δοῦναι μικρὸν ἀργύριον, τὸ πᾶν κατορθωκέναι νομίζομεν. ἀλλ᾽ οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλ᾽ ἱκέτου σχῆμα ἀνέλαβε καὶ οἰκέτου, καίτοιγε οὐκ εἰδὼς τίνας ἔμελλεν ὑποδέχεσθαι. ἡμεῖς δὲ σαφῶς εἰδότες ὅτι τὸν Χριστὸν ὑποδεχόμεθα, οὐδὲ ταύτῃ γινόμεθα ἥμεροι. ἀλλ᾽ ἐκεῖνος μὲν καὶ παρακαλεῖ, καὶ ἱκετεύει, καὶ προσκυνεῖ· ἡμεῖς δὲ ὑβρίζομεν τοὺς προσιόντας ἡμῖν. καὶ ὁ μὲν δι᾽ ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς πάντα ἀνύει· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ διὰ τῶν οἰκετῶν. εἰ δὲ καὶ τὴν τράπεζαν βουληθείης ἰδεῖν ἣν παρέθηκε, πολλὴν καὶ ἐνταῦθα ὄψει τὴν φιλοτιμίαν, οὐχ ἣν ὁ τῆς περιουσίας ἐποίει τρόπος, ἀλλ᾽ ὁ τῆς προαιρέσεως πλοῦτος. πόσοι γοῦν τότε εὔποροι ἦσαν; ἀλλ᾽ οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν ἐποίησε. πόσαι χῆραι ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραήλ; ἀλλ᾽ οὐδεμία ἐξένισε τὸν Ἠλίαν. πόσοι εὔποροι πάλιν ἦσαν ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου; ἀλλ᾽ ἡ Σωμανῖτις τὸν καρπὸν τῆς φιλοξενίας ἐτρύγα μόνη· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Ἀβραὰμ, τότε ὢν μετὰ τῆς δαψιλείας καὶ τῆς προθυμίας. καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἄξιον θαυμάζειν, ὅτι μηδὲ εἰδὼς τίνες ἦσαν οἱ παραγενόμενοι, ταῦτα ἐποίει. μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ πολυπραγμόνει· διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν δέχῃ. κἂν μέλλῃς ἀεὶ περιεργάζεσθαι, πολλάκις καὶ δόκιμον ἄνδρα παραδράμῃς, καὶ τὸν ἐκ τούτου μισθὸν ἀπολέσῃς. καίτοι ὁ μὲν μὴ δόκιμον δεχόμενος οὐκ ἐγκαλεῖται, ἀλλὰ καὶ μισθὸν ἔχει. Ὁ δεχόμενος γὰρ προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀκαίρου ταύτης πολυπραγμοσύνης τὸν θαυμαστὸν παρατρέχων, καὶ δίκην δίδωσι. μὴ τοίνυν βίους καὶ πράξεις πολυπραγμόνει· καὶ γὰρ ἐσχάτης τοῦτο ἀπειροκαλίας ἐστὶν, ὑπὲρ ἑνὸς ἄρτου ζωὴν ὁλόκληρον περιεργάζεσθαι. εἰ γὰρ ἀνδροφόνος ἐστὶν, εἰ γὰρ λῃστὴς, εἰ γὰρ ὁτιοῦν, ἄρτου καὶ ὀλίγων ἀργυρίων οὐ δοκεῖ σοι ἄξιος εἶναι; ἀλλ᾽ ὁ μὲν δεσπότης σου καὶ ἥλιον αὐτῷ ἀνατέλλει· σὺ δὲ καὶ τῆς ἐφημέρου τροφῆς ἀνάξιον αὐτὸν κρίνεις; ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν τίθημι. κἂν γὰρ ἐπιστάμενος ᾖς σαφῶς, ὅτι μυρίων ἐστὶ γέμων κακῶν, οὐδὲ οὕτως ἀπολογίαν ἕξεις τῆς ἐφημέρου τροφῆς αὐτὸν ἀποστερῶν. ἐκείνου γὰρ δοῦλος εἶ τοῦ λέγοντος, Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε· ἐκείνου εἶ οἰκέτης τοῦ θεραπεύσαντος τοὺς λιθάσαντας αὐτόν· μᾶλλον δὲ τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ μή μοι λέγε ὅτι ἕτερον ἀνεῖλε. καὶ γὰρ εἰ καὶ σεαυτὸν ἀναιρεῖν μέλλει, μηδὲ οὕτω λιμώττοντα παρίδῃς. καὶ γὰρ ἐκείνου μαθητὴς εἶ τοῦ τῶν σταυρωσάντων τὴν σωτηρίαν ποθοῦντος, τοῦ λέγοντος ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ, Πάτερ, ἄφες

Γεν. ιη. γ.

γ. τὸν οἰκέτην

γ. -τιμίαν· τὴν δὲ φιλοτιμίαν οὐχ ἡ πολυτέλεια τῶν χρημάτων, ἀλλ᾽ ὁ τῆς προαιρέσεως ἐποίει πλοῦτος.

Ματθ. ι. μα.

Λυκ. θ. νε.

Λυκ. κγ. λδ.

ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. ἐκείνου δοῦλος εἶ τοῦ τὸν ῥαπίσαντα αὐτὸν θεραπεύσαντος, τοῦ τὸν ὑβρίσαντα ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ στεφανώσαντος· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἴσον; καὶ γὰρ ἀμφότεροι παρὰ τὴν ἀρχὴν οἱ λῃσταὶ ὕβριζον αὐτόν· ἀλλ' ὅμως θατέρῳ τούτων τὸν παράδεισον* ἀνέῳξε. καὶ δακρύει τοὺς μέλλοντας αὐτὸν ἀναιρεῖν, καὶ ταράττεται, καὶ συγχεῖται ὁρῶν τὸν προδότην, οὐχ ὅτι σταυροῦσθαι ἔμελλεν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἀπώλλυτο. ἐταράττετο τοίνυν προειδὼς τὴν ἀγχόνην, τὴν μετὰ τὴν ἀγχόνην κόλασιν. καὶ εἰδὼς αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας αὐτὸν ἔφερε, καὶ οὐ διεκρούετο, ἀλλὰ καὶ ἐφίλησε τὸν προδότην. ὁ δεσπότης σου φιλεῖ, καὶ δέχεται χείλεσι τὸν μέλλοντα αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ τίμιον αὐθέως ἐκχεῖν· σὺ δὲ τὸν πένητα οὐδὲ ἄρτου ἀξιοῖς; καὶ οὐκ αἰδῇ τὸν νόμον ὃν ἔθηκεν ὁ Χριστός; διὰ γὰρ τούτων ἔδειξεν, ὅτι οὐ μόνον τοὺς πεινῶντας, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐπὶ θάνατον ἡμᾶς ἄγοντας ἀποστρέφεσθαι δεῖ. μὴ τοίνυν μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ὁ δεῖνά μοι εἰργάσατο δεινά, ἀλλ' ἐννόησον τί ἐποίησεν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ, διὰ τοῦ φιλήματος, ᾧ παραδίδοσθαι ἔμελλε, τὸν προδότην διορθούμενος. καὶ ὅρα πῶς ἐντρεπτικῶς. Ἰούδα, γάρ φησι, φιλήματι τὸν υἱὸν προδίδως τοῦ ἀνθρώπου; τίνα οὐκ ἂν ἐμάλαξε; τίνα οὐκ ἂν ἐπέκαμψεν αὕτη ἡ φωνή; ποῖον θηρίον; ποῖον ἀδάμαντα; ἀλλ' οὐ τὸν δείλαιον ἐκεῖνον. μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὸν δεῖνα ἐφόνευσεν ὁ δεῖνα, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀποστρέφομαι. κἂν γὰρ κατὰ σοῦ μέλλῃ τὸ ξίφος ὠθεῖν, καὶ τὴν δεξιὰν βαπτίζειν εἰς αὐτὸν τὸν λαιμόν, αὐτὴν φίλησον τὴν δεξιάν· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς στόμα ἐφίλησεν ἐκεῖνο τὸ τὴν σφαγὴν ἐργασάμενον. καὶ σὺ τοίνυν μὴ μίσει, ἀλλὰ δάκρυε, καὶ ἐλέει τὸν ἐπιβουλεύοντα. ἐλεεῖσθαι γὰρ παρ' ἡμῶν ἄξιος ὁ τοιοῦτος, καὶ δακρύεσθαι. ἐκείνου γὰρ ἐσμὲν οἰκέται τοῦ καὶ φιλήσαντος τὸν προδότην (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφων) καὶ τοῦ φιλήματος ἁπαλώτερα φθεγξαμένου ῥήματα. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὦ μιαρέ, καὶ παμπόνηρε, καὶ προδότα, τοιαύτας ἡμῖν ἀποδίδως τὰς ἀμοιβὰς τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας; ἀλλὰ πῶς; Ἰούδα, τὸ κύριον ὄνομα θείς, ὃ μᾶλλον ταλανίζοντος ἦν καὶ ἀνακαλοῦντος, ἢ ὀργιζομένου. καὶ οὐκ εἶπε, τὸν διδάσκαλόν σου, τὸν δεσπότην καὶ εὐεργέτην, ἀλλὰ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. εἰ γὰρ μὴ διδάσκαλος ἦν μηδὲ δεσπότης, τὸν οὕτως ἡμέρως, τὸν οὕτως ἀπλάστως πρὸς σὲ διακείμενον, ὡς καὶ ἐν καιρῷ τῆς προδοσίας σε φιλεῖν, καὶ ταῦτα τοῦ φιλήματος συμβόλου τῆς προδοσίας ὄντος, τοῦτον παραδίδως; εὐλογητὸς εἶ, Κύριε· πόσης ταπεινοφροσύνης, πόσης ἀνεξικακίας ὑπόδειγμα ἡμῖν ἔδωκας; ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐκεῖνον οὕτω· πρὸς δὲ τοὺς ἐπελθόντας μετὰ ξύλων καὶ μαχαιρῶν οὐχ οὕτω; καὶ τί γένοιτ' ἂν ἡμερώτερον τῶν ῥημάτων τῶν πρὸς ἐκείνους εἰρημένων; δυνάμενος γὰρ αὐτοὺς ἀθρόον ἀφανίσαι πάντας, τούτων μὲν ἐποίησεν οὐδέν, ἐντρεπτικῶς δὲ αὐτοῖς διαλέγεται λέγων, Τί ἐξήλθετε, ὡς ἐπὶ λῃστήν, μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων; καὶ ῥίψας αὐτοὺς ὑπτίους, ἐπειδὴ ἔμενον ἀναισθητοῦντες, ἑκὼν πάλιν ἑαυτὸν ἐξεδίδου, καὶ ἠνείχετο δεσμὰ περιβαλλόντας ὁρῶν ταῖς ἁγίαις χερσί, δυνάμενος ὁμοῦ πάντας κλονῆσαι καὶ ῥίψαι κάτω. ἀλλὰ σὺ καὶ μετὰ ταῦτα ἀγριαίνεις πρὸς τὸν πένητα. καίτοι εἰ καὶ μυρίων ἐστὶν ἔνοχος κακῶν, ἡ ἔνδεια καὶ ὁ λιμὸς ἱκανὰ τὴν μὴ σφόδρα πεπωρωμένην καταμαλάξαι ψυχήν. σὺ δὲ ἕστηκας ἐκτεθηριωμένος, καὶ λεόντων μιμούμενος θυμούς· καίτοιγε ἐκεῖνοι οὐκ ἄν ποτε νεκρῶν ἀπογεύσαιντο σωμάτων. σὺ δὲ τοσούτοις ὁρῶν περιεχυμένον κακοῖς, ἐπεμβαίνεις κειμένῳ, καὶ σπαράττεις τὸ σῶμα διὰ τῶν ὕβρεων, καὶ χειμῶνα ἐπὶ χειμῶνι συνάγεις, καὶ τὸν εἰς λιμένα καταφυγόντα σκοπέλῳ προσράξαι ποιεῖς, καὶ ναυάγιον ἐργάζῃ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ χαλεπώτερον. καὶ πῶς ἐρεῖς τῷ Θεῷ, ἐλέησόν με, καὶ ἁμαρτημάτων αἰτεῖς συγχώρησιν, τὸν οὐδὲν ἁμαρτόντα ὑβρίζων, καὶ δίκην ὑπὲρ λιμοῦ καὶ ἀνάγκης τοσαύτης ἀπαιτῶν, καὶ τὰ θηρία ἅπαντα ἀποκρύπτων τῇ ὠμότητι; ἐκεῖνα μὲν γάρ, τῆς γαστρὸς καταναγκαζούσης, ἅπτεται τῆς αὐτοῖς νενομισμένης τροφῆς· σὺ δέ, οὐδενὸς ὠθοῦντος οὐδὲ καταναγκάζοντος, κατεσθίεις τὸν ἀδελ-

Marginalia: γ. λῃστήν · * περὶ πάντων · γ. ἐπιστάμενος · Λουκ. κβ. μη. · γ. ταύτας · γ. καὶ · γ. ὑποδείγματα · γ. λαμπάδων · Ματθ. κς. νε. · ἴσ. πάντας · γ. περιβάλλεις · γ. ἐλεεῖ · γ. σαρκὸς

φὸν, δάκνων, σπαράττων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ὀδοῦσιν, ἀλλὰ ῥήμασι δηγμάτων χαλεπωτέ-
ροις. πῶς οὖν δέξῃ τὴν ἱερὰν προσφοράν, αἵμασιν ἀνθρωπίνοις φοινίξας τὴν γλῶτ-
ταν; πῶς "δίδως εἰρήνην, πολέμου" γέμοντι στόματι; πῶς δὲ ὅλως αἰσθητῆς ἀπολαύ- (γρ. δώσεις / γρ. γέμων τῷ)
σεις τροφῆς, ἰὸν τοσοῦτον συνάγων; οὐ διορθοῦσαι τὴν πενίαν; τί καὶ ἐπιτρίβεις; οὐκ ἀνί-
στᾶς κείμενον; τί καὶ καταβάλλεις; οὐκ ἀναιρεῖς τὴν ἀθυμίαν; τί καὶ ἐπιτείνεις; οὐ δίδως χρή- 5
ματα; τί καὶ ὑβρίζεις ῥήμασιν; οὐκ ἤκουσας ὅσην δίδωσι δίκην οἱ μὴ τρέφοντες τοὺς πένη-
(Ματθ. κε. μα.) τας; ποίαις τιμωρίαις καταδικάζονται; Πορεύεσθε γάρ, φησιν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον
τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ οὖν οἱ μὴ τρέφοντες οὕτω καταδικάζονται, τίνα δι-
δώσουσι δίκην οἱ μετὰ τοῦ μὴ τρέφειν καὶ ὑβρίζοντες; πόσην ὑποστήσονται κόλασιν; πόσην γέ-
ενναν; ἵν' οὖν μὴ τοσαῦτα ἐξάψωμεν καθ' ἑαυτῶν κακά, ἕως ἐσμὲν κύριοι, καὶ τὸ πονηρὸν 10
τοῦτο νόσημα διορθώσωμεν, καὶ τῇ γλώττῃ χαλινὸν ἐπιθῶμεν· καὶ μὴ μόνον μὴ ὑβρίζωμεν,
ἀλλὰ καὶ παρακαλῶμεν, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων, ἵνα πολλὴν ἑαυτοῖς προαποθέ-
μενοι τὸν ἔλεον, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς "ἐπι- (γρ. μετασχεῖν)
τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

15

Λογ. κβ. 14 ΕΥΛΟΓΕΙΤΕ ΤΟΥΣ ΔΙΩΚΟΝΤΑΣ ΥΜΑΣ· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε.

Διδάξας αὐτοὺς πῶς πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι χρή, καὶ συγκολλή-
σας τὰ μέλη μετ' ἀκριβείας, οὕτως ἐξάγει λοιπὸν πρὸς τὴν ἔξω 20
παράταξιν, εὐκολωτέραν αὐτὴν ἐντεῦθεν ποιῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ τὰ
πρὸς τοὺς οἰκείους οὐ κατωρθωκώς, δυσκολώτερον "τὰ πρὸς τοὺς ἀλλο- (γρ. αὐτά)
τρίους οἰκονομήσει· οὕτως ὁ καλῶς ἀσκήσας ἑαυτὸν ἐν τούτοις, ῥᾷον
καὶ τὴν ἔξωθεν περιέσται. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁδῷ προβαίνων,
μετ' "ἐκεῖνο ταῦτα τίθησι, καί φησιν, εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς. οὐκ εἶπε, μὴ μνη- 25 (γρ. -τα)
σικακεῖτε, μηδὲ ἀμύνεσθε, ἀλλὰ τὸ πολλῷ πλέον τούτων ἐζήτησεν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀνδρὸς
φιλοσόφου· τοῦτο δὲ ἀγγέλου λοιπόν. καὶ εἰπὼν εὐλογεῖτε, ἐπήγαγε, καὶ μὴ καταρᾶσθε· ἵνα
μὴ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο ποιῶμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον. καὶ γὰρ μισθῶν εἰσιν ἡμῖν * πρόξενοι οἱ (* ἐκεῖνοι)
διώκοντες. ἂν δὲ νήφῃς, καὶ ἕτερον σὺ σαυτῷ μετ' ἐκεῖνον κατασκευάσεις μισθόν. ἐκεῖνος μὲν
γάρ σοι τὸν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παρέξει· σὺ δὲ σαυτῷ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τῆς εἰς ἐκεῖνον, 30
σημεῖον μέγιστον ἐκφέρων τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης. ὥσπερ γὰρ ὁ καταρώμενος τῷ διώκοντι,
δείκνυσιν ὅτι οὐ σφόδρα χαίρει ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πάσχων· οὕτως ὁ εὐλογῶν, πολλὴν
ἐμφαίνει τὸν ἔρωτα. μὴ τοίνυν αὐτὸν λοιδορήσῃς, ἵνα καὶ αὐτὸς μείζονα καρπώσῃ μισθόν,
κἀκεῖνον διδάξῃς, ὅτι τὸ πρᾶγμα προθυμίας ἐστίν, οὐκ ἀνάγκης, πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς,
(Ματθ. ε. ια.) οὐ συμφορᾶς, οὐδὲ ἀθυμίας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, Χαίρετε ὅταν εἴπωσι πᾶν 35
πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι. διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ὑπέστρεφον χαίροντες,
οὐχ ὅτι κακῶς ἤκουσαν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμαστιγώθησαν. μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ ἕτε-
ρον οὐ μικρὸν κερδανεῖς, τὸ καταπλῆξαι καὶ ταύτῃ τοὺς ἀντιδίκους, καὶ παιδεῦσαι διὰ τῶν ἔρ-
γων αὐτοὺς ὅτι πρὸς ἑτέραν ὁδεύεις ζωήν. ἂν γὰρ ἴδῃ σε χαίροντα καὶ πτερούμενον ἐπὶ "τῷ (γρ. τοῦ)
πάσχειν κακῶς, εἴσεται σαφῶς διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι μείζους τῶν παρόντων ἑτέρας 40
ἔχεις ἐλπίδας. ὡς ἂν τοῦτο μὴ ποιῇς, ἀλλὰ κλαίῃς καὶ ὀδύρῃ, πόθεν δυνήσεται μαθεῖν
ἐκεῖνος ὅτι ἑτέραν ζωὴν ἀναμένεις; καὶ μετὰ τούτου δὲ πάλιν καὶ ἕτερον κατορθώσεις. ἂν
γὰρ ἴδῃ σε οὐκ ἀλγοῦντα ταῖς ὕβρεσιν, ἀλλὰ καὶ εὐλογοῦντα, παύσεται ἐλαύνων. ὅρα
τοίνυν ὅσα ἐντεῦθεν γίνεται τὰ καλά· καὶ σοὶ μισθὸς μείζων, καὶ ὁ πειρασμὸς ἐλάττων,

κἀκεῖνος

γρ. πεπλανημένω

κἀκεῖνος ἀποστήσεται διώκων, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται, καὶ διδασκαλία τῶν πεπλημμελημένων γενήσεται πρὸς εὐσέβειαν ἡ σὴ φιλοσοφία. διὰ τοῦτο οὐχὶ τοὺς ὑβρίζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διώκοντας, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἐπηρεάζοντας, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι ἐκέλευσε. καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς εὐλογεῖν ἐπέταξε· προϊὼν δὲ καὶ ἔργοις εὐεργε-
5 τεῖν παραινεῖ.

15 Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν εὐλογῆσαι μὲν, καὶ μὴ καταρᾶσθαι, * μὴ μὴν ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιῆσαι, βούλεται καὶ διαθερμαίνεσθαι ἡμᾶς τῇ φιλίᾳ. διὸ καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὥστε μὴ μόνον εὐλογεῖν, ἀλλὰ καὶ συναλγεῖν καὶ συμπάσχειν, εἴ ποτε ἴδωμεν αὐτοὺς συμφορᾷ περιπεσόντας. ναὶ, φησίν· ἀλλὰ τὸ μὲν συναλγεῖν τοῖς

* καὶ

10 θρηνοῦσιν εἰκότως ἐπέταξε· τὸ δὲ ἕτερον τί δήποτε ἐκέλευσεν, οὐδὲν μέγα ὄν; καίτοιγε ἐκεῖνο φιλοσοφωτέρας δεῖται ψυχῆς, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων, μᾶλλον ἢ τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἡ φύσις αὐτὴ κατορθοῖ, καὶ οὐδεὶς οὕτω λίθινος, ὃς οὐ κλαίει τὸν ἐν συμφοραῖς ὄντα. ἐκεῖνο δὲ γενναίας σφόδρα δεῖται ψυχῆς, ὥστε τῷ εὐδοκιμοῦντι μὴ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ πρότερον αὐτὸ τέθεικεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην
15 συνάγει, ὡς ὅταν καὶ χαρᾶς καὶ λύπης κοινωνῶμεν ἀλλήλοις. μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ πόρρω τῶν δεινῶν αὐτὸς ἕστηκας, τῆς συμπαθείας μένε ἐκτός. καὶ γὰρ καὶ τοῦ πλησίον παθόντος κακῶς, κοινὴν ὀφείλεις ποιεῖσθαι τὴν συμφοράν. κοινώνει τοίνυν τῶν δακρύων, ἵνα κουφίσῃς τὴν ἀθυμίαν· κοινώνει χαρᾶς, ἵνα ῥιζώσῃς τὴν εὐφροσύνην, καὶ πήξῃς τὴν ἀγάπην, καὶ περὶ ἐκεῖνον σαυτὸν ὠφελήσῃς, διὰ μὲν τοῦ δακρύειν, ἐλεήμονα κατασκευάζων, διὰ δὲ τοῦ συν-
20 ήδεσθαι, φθόνου καὶ βασκανίας ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων. σκόπει δέ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τοῦ Παύλου. οὐ γὰρ εἶπε, λῦσον τὴν συμφορὰν, ἵνα μὴ λέγῃς πολλάκις ὅτι ἀδύνατον· ἀλλὰ τὸ κουφότερον ἐπέταξε, καὶ οὗ κύριος εἶ. κἂν γὰρ ἀνελεῖν μὴ δυνηθῇς τὸ δεινὸν, εἰσάγε δάκρυα, καὶ τὸ πλεῖον ἀνεῖλες· κἂν μὴ δυνηθῇς αὐξῆσαι τὴν εὐημερίαν, εἰσάγε τὴν χαρὰν, καὶ πολλὴν τὴν προσθήκην ἐποίησας. διὰ τοῦτο οὐ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ ὃ
25 πολλῷ πλέον ἐστὶ παραινεῖ, τὸ καὶ συνήδεσθαι. τοῦ γὰρ μὴ φθονεῖν, τοῦτο πολὺ πλέον.

16 Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. Πολλὴν πάλιν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιεῖται τὴν σπουδὴν, ὅθεν καὶ ἤρξατο τοῦ λόγου. καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς φρονήματος μεστοὺς εἶναι, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἑτέρωθεν πολλαχόθεν. διὸ καὶ συνεχῶς ὑποσύρει τὸ νόσημα, καὶ καταστέλλει
30 τὴν φλεγμονήν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποσχίζει σῶμα ἐκκλησίας, ὡς ἀλαζονεία. τί δέ ἐστι, τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες; παρεγένετό σοι ὁ πένης εἰς τὴν οἰκίαν; γενοῦ κατ' ἐκεῖνον τῷ φρονήματι, μὴ μείζονα λάβῃς ὄγκον διὰ τὸν πλοῦτον. οὐκ ἔστι πλούσιος, καὶ πένης ἐν Χριστῷ. μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῇς διὰ τὴν ἔξωθεν περιβολὴν, ἀλλ' ἀπόδεξαι διὰ τὴν ἔνδον πίστιν· μηδὲ, ἂν ἴδῃς πενθοῦντα, ἀνάξιον αὐτὸν νομίσῃς παρακαλέσαι· μηδὲ, ἂν ἴ-
35 δῃς εὐημεροῦντα, ἐρυθριάσῃς κοινωνῆσαι τῆς ἡδονῆς καὶ συνησθῆναι, ἀλλ' ὅσα περὶ σεαυτοῦ φρονεῖς, καὶ περὶ ἐκείνου. τὸ γὰρ αὐτὸ φρονοῦντες, φησὶν, εἰς ἀλλήλους· οἷον, μέγαν σαυτὸν εἶναι νομίζεις; οὐκοῦν καὶ ἐκεῖνον νόμιζε. ταπεινὸν καὶ μικρὸν εἶναι ὑποπτεύεις ἐκεῖνον; οὐκοῦν καὶ περὶ σαυτοῦ τοῦτο ψηφίζου, καὶ πᾶσαν ἀνωμαλίαν ἔκβαλε. πῶς δὲ ἂν γένοιτο τοῦτο; ἂν τὴν ἀπόνοιαν ἐκβάλλῃς. διὸ καὶ ἐπήγαγε, μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ
40 τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι· τουτέστιν, εἰς τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν κατάβηθι, συμπεριφέρου, συμπεριέρχου, μὴ ἁπλῶς τῷ φρονήματι συνταπεινοῦ, ἀλλὰ καὶ βοήθει, καὶ χεῖρα ὄρεγε, μὴ δι' ἑτέρου, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ, ὡς πατὴρ παιδὸς προνοῶν, ὡς κεφαλὴ σώματος. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, Τοῖς δεσμίοις συνδεδεμένοι. ταπεινοὺς δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἁπλῶς τοὺς ταπεινόφρονάς φησιν, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς καὶ εὐκαταφρονήτους.

γρ. ταπεινοῦ,
γρ. -ρου,

Ἑβ. ιγ. γ.

Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς· Τουτέστι, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν ἡ γραφή, Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες. (Ησ. ε. κα.) καὶ διὰ τούτων δὲ πάλιν τὴν ἀπόνοιαν ὑπορύττει, καὶ τὸ φύσημα καὶ τὴν φλεγμονὴν καταστέλλει. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπαίρει, καὶ ἀποσχίζει τῶν λοιπῶν, ὡς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῷ. διὸ καὶ ἐν χρείᾳ ἀλλήλων κατέστησεν ἡμᾶς ὁ Θεός. κἂν γὰρ φρόνιμος ᾖς, ἑτέρου δεήσῃ· ἂν δὲ μὴ νομίσῃς δεῖσθαι, ἀνοητότερος πάντων ἐγένου καὶ ἀσθενέστερος. ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσει βοηθείας, καὶ ἐν οἷς ἂν ἁμαρτάνῃ, οὐδεμιᾶς ἀπολαύσεται οὔτε διορθώσεως, οὔτε συγγνώμης, καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖ διὰ τῆς ἀπονοίας, καὶ πολλὰ ἁμαρτήσεται. ἔστι γάρ, ἔστι πολλάκις καὶ τὸν φρόνιμον μὴ συνιδεῖν τὸ δέον, καὶ τὸν ἀνοητότερον εὑρεῖν τι τῶν προσηκόντων· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ πενθεροῦ γέγονεν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ καὶ τοῦ παιδός, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ῥεβέκκας. μὴ τοίνυν νομίσῃς καθαιρεῖσθαι δεόμενος ἑτέρου. τοῦτο γάρ σε μᾶλλον ὑψοῖ, τοῦτό σε ἰσχυρότερον ποιεῖ, τοῦτό σε λαμπρότερόν τε καὶ ἀσφαλέστερον.

17 Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἰ γὰρ ἕτερον ψέγεις ἐπιβουλεύοντα, τί σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιεῖς τῇ κατηγορίᾳ; εἰ κακῶς ἐκεῖνος ἐποίησε, τί μὴ φεύγεις τὸν ζῆλον; καὶ ὅρα πῶς ἐνταῦθα οὐ διέστειλεν, ἀλλὰ κοινὸν τὸν νόμον ἔθηκεν. οὐ γὰρ εἶπε, τῷ πιστῷ μὴ ἀποδῷς κακόν, ἀλλὰ μηδενί, κἂν Ἕλλην ᾖ, κἂν μιαρός, κἂν ὁστισοῦν.

Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον ἀνθρώπων πάντων·

18 Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες·

Τοῦτό ἐστι, Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· (Ματθ. ε. ις.) οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρέχωμεν λαβὴν καθ' ἑαυτῶν τοῖς βουλομένοις. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. (α. Κορ. ι. λβ.) καλῶς δὲ τὸ ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπών, Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν. ἔστι γὰρ ὅπου οὐ δυνατόν· οἷον ὅταν περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ᾖ, ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγών. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ἀνθρώπων τῶν ἄλλων τοῦτο οὐ πανταχοῦ δυνατόν, ὅπουγε καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ταύτην ἔλυσε τὴν ἀνάγκην εἰπών, Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω. (α. Κορ. ζ. ιε.) ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τὰ παρὰ σαυτοῦ πάρεχε, καὶ μηδενὶ δίδου πολέμου καὶ μάχης ἀφορμήν, μὴ Ἰουδαίῳ, μὴ Ἕλληνι. εἰ δέ που τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην ἴδοις, μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἵστασο γενναίως ἕως θανάτου· καὶ μηδὲ οὕτω ψυχῇ πολέμει, μηδὲ ἀποστρέφου γνώμῃ, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι μάχου μόνον. τοῦτο γάρ ἐστι, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες. κἂν ἐκεῖνος μὴ εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρώσῃς χειμῶνος τὴν ψυχήν, ἀλλ' ἔσο φίλος κατὰ γνώμην (ὅπερ ἔφθην εἰπών) τὴν ἀλήθειαν μηδαμοῦ προδιδούς.

19 Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. γέγραπται γάρ, ἐμοὶ ἐκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος.

Ποίᾳ ὀργῇ; τῇ τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθείς, ἐκδικίας ἑαυτὸν ἀπολαύοντα, τοῦτο αὐτὸ μετὰ πολλῆς δίδωσι τῆς περιουσίας. ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνῃ, ὁ Θεὸς ἔσται τιμωρός. συγχώρησον οὖν αὐτῷ, φησιν, ἐπεξελθεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι, δότε τόπον τῇ ὀργῇ. εἶτα παραμυθούμενος ἐπιπλέον, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγε, καὶ ταύτην μειζόνως αὐτὸν ἀνακτησάμενος, πλείονα αὐτὸν τὴν φιλοσοφίαν ἀπαιτεῖ, λέγων,

20 Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

21 Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Τί

Τί γὰρ λέγω, φησὶν, ὅτι εἰρηνεύειν δεῖ; καὶ γὰρ εὐεργετεῖν ἐπιτάττω. ψώμιζε γὰρ αὐ-
τὸν, καὶ πότιζε, φησιν. εἶτα ἐπειδὴ σφόδρα ἐπίπονον ἐπέταξε καὶ μέγα, ἐπήγαγε, τοῦτο γὰρ
ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγε, κἀκεῖνον κα-
ταστέλλων τῷ φόβῳ, καὶ τοῦτον προθυμότερον ποιῶν τῇ ἐλπίδι τῆς " ἀντιδόσεως. ὁ γὰρ ἠδι- (γ. ἀνταποδόσεως.)
5 κημένος, ὅταν ἀσθενήσῃ, οὐχ οὕτω κατέχεται τοῖς οἰκείοις ἀγαθοῖς, ὡς τῇ τιμωρίᾳ τοῦ λελυ-
πηκότος αὐτόν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ, ὡς ἐχθρὸν κολαζόμενον ἰδεῖν. ὅπερ οὖν ἐπιθυμεῖ, τοῦτο
δίδωσιν αὐτῷ πρότερον· καὶ ὅταν ἀφῇ τὸν ἰὸν, τότε λοιπὸν παραινεῖ τὰ ὑψηλότερα, λέγων, μὴ
νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ. ᾔδει γὰρ ὅτι κἂν θηρίον ᾖ ὁ ἐχθρὸς, οὐ μένει ψωμιζόμενος ἐχθρός· κἂν
μυριάκις μικρόψυχος ᾖ ὁ ἠδικημένος, ψωμίζων " αὐτὸν καὶ ποτίζων, οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν ἐπι- (γ. λοιπὸν)
10 θυμήσει τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνου. διὸ τῷ τέλει θαῤῥῶν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ἁπλῶς
ἠπείλησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαψιλεύεται τῇ τιμωρίᾳ. οὐ γὰρ τιμωρήσῃ, ἀλλ' ἄνθρακας πυρὸς
σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. εἶτα καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν εἰπὼν, μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κα-
κοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. καὶ ἠρέμα πως ᾐνίξατο, τὸ μὴ δεῖν τοιαύτῃ προαιρέ-
σει ποιεῖν. τὸ γὰρ ἔτι μνησικακεῖν, ἡττᾶσθαί ἐστιν ὑπὸ τοῦ κακοῦ. ἀλλὰ πρότερον μὲν αὐτὸ
15 οὐκ εἶπεν. οὐδὲ γὰρ εἶχε καιρόν. ὅτε δὲ ἐκένωσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν, τότε ἐπήγαγε λέγων,
" νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. ἐπεὶ καὶ τοῦτο νίκη. καὶ γὰρ ὁ πυκτεύων τότε μᾶλλον νικᾷ, οὐχ (γ. νικᾷν)
ὅταν ὑποθῇ ἑαυτὸν ὥστε δέξασθαι τὰς πληγὰς, ἀλλ' ὅταν ἐξαίρων ἑαυτὸν παρασκευάζῃ
τὸν ἀνταγωνιστὴν εἰς τὸν ἀέρα κενοῦν τὴν δύναμιν. οὕτω γὰρ οὔτε αὐτὸς πληγήσεται,
κἀκείνου λύσει τὴν ἰσχὺν ἅπασαν. ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ὕβρεων γίνεται. ὅταν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσῃς, ἡττή-
20 θης οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπου, ἀλλ', ὅπερ ἐστὶν αἴσχιον, ὑπὸ πάθους ἀνελευθέρου τοῦ θυμοῦ
κινηθείς. ἂν δὲ σιγήσῃς, καὶ ἐνίκησας, καὶ " ἀπὸ νίκης τὸ τρόπαιον ἔστησας, καὶ μυρίους ἕξεις τοὺς (γ. ἀπονοητ)
στεφανοῦντας, καὶ τῆς λοιδορίας τὸ ψεῦδος καταγινώσκοντας. ὁ μὲν γὰρ ἀντιλέγων, ὡς δα-
κνόμενος ἀντειπεῖν δοκεῖ· ὁ δὲ δακνόμενος, ὑπόνοιαν παρέχει τοῦ συνειδέναι τοῖς λεγομένοις.
ἂν δὲ καταγελάσῃς, τῷ γέλωτι τὴν κατὰ σαυτοῦ ψῆφον ἐξέλυσας. καὶ εἰ βούλει σαφῆ τῶν
25 εἰρημένων ἀπόδειξιν λαβεῖν, αὐτὸν ἐρώτησον τὸν ἐχθρὸν, πότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν θερ-
μανθεὶς ἀνθυβρίσῃς, ἢ ὅταν ὑβρίζοντος καταγελάσῃς, καὶ τοῦτο ἀκούσῃ μᾶλλον. οὐ-
δὲ γὰρ οὕτως ἥδεται τῷ μὴ ὑβρίζεσθαι, ὡς δάκνεται τῷ μὴ δύνασθαί σου καθά-
πτεσθαι. οὐχ ὁρᾷς τοὺς θυμουμένους, ὅτι τῶν " ἰδίων πληγῶν οὐ πολὺν ποιούμενοι (γ. οἰκείων)
λόγον, ἐφέρχονται ῥύμῃ πολλῇ, καὶ συῶν ἀγρίων χεῖρον τὰ τοῦ πλησίον ζητοῦντες τραύ-
30 ματα, καὶ πρὸς ἓν τοῦτο ὁρῶντες, καὶ τούτου μᾶλλον ὄντες, ἢ τοῦ φυλάξασθαί τι πα-
θεῖν; ὅταν οὖν οὗ μάλιστα ἐπιθυμῇ, τούτου μάλιστα ἀποστερήσῃς αὐτὸν τοῦ σκοποῦ, ἐξ-
ευτέλισας, ἀπεστέρησας, καὶ ἔδειξας εὐκαταφρόνητον, καὶ παιδίον μᾶλλον ἢ ἄνδρα, καὶ
σὺ μὲν φιλοσόφου ψῆφον λαβὼν, ἐκεῖνον δὲ θηρίου πονηροῦ δόξῃ περιβάλλων. τοῦτο καὶ
ἐν τῷ τύπτεσθαι ποιῶμεν, καὶ ὅταν βουλώμεθα τύπτειν, μὴ ἀντιτύπτωμεν. " ἀλλὰ (γ. καὶ ἐν)
35 βούλει καιρίαν δοῦναι πληγήν; στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα, καὶ μυρίοις
αὐτὸν πλήξεις τραύμασιν. οἱ γὰρ κροτοῦντες, καὶ θαυμάζοντες, τῶν καταλευόντων
εἰσὶν αὐτῷ χαλεπώτεροι, καὶ πρὸ ἐκείνων, τὸ συνειδὸς αὐτοῦ καταγνώσεται, καὶ
μεγίστας αὐτὸν ἀπαιτήσει δίκας, καὶ ὡς τὰ ἔσχατα παθὼν, οὕτως ἐρυθριάσας ἀναχω-
ρήσει. εἰ δὲ καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ζητεῖς δόξαν, καὶ ταύτης ἀπολαύσῃ μειζό-
40 νως. καὶ ἄλλως μὲν γὰρ πρὸς τοὺς κακῶς πάσχοντας ἔχομέν τινα συμπάθειαν. ὅταν
δὲ μηδὲ ἀντιτύπτοντας ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντας, οὐκ ἐλεοῦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ
θαυμάζομεν.

Διὰ ταῦτά μοι νῦν ἀνοιμῶξαι ἔπεισιν, ὅτι οἱ δυνάμενοι καὶ τὰ παρόντα ἔχειν, εἰ τῶν ᶲ ΗΘΙΚΟΝ
Χριστοῦ νόμων ἠκούομεν ὡς ἐχρῆν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυγχάνειν, ἀμφοτέρων ἐκπίπτομεν,
παρακούοντες

παρακούοντες τῶν εἰρημένων, καὶ περιττὰ φιλοσοφοῦντες. καὶ γὰρ ἐκεῖνος συμφερόντως πάντα ἐνομοθέτησε, καὶ ἔδειξε τί μὲν ποιεῖ ἐνδόξους, τί δὲ αἰσχρούς. καὶ οὐκ ἂν εἰ ἔμελλεν ἀποφαίνειν καταγελάστους τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, τοῦτο ἂν ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ποιεῖ λαμπροτέρους ἁπάντων, τὸ μὴ κακῶς λέγειν ἀκούοντας κακῶς, τὸ μὴ κακῶς ποιεῖν πάσχοντας κακῶς, διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπέταξεν. εἰ δὲ τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον τὸ λέγειν καλῶς ἀ- 5 κούοντας κακῶς, τὸ ἐγκωμιάζειν ὑβριζομένους, τὸ εὐεργετεῖν ἐπιβουλευομένους. διά τοι τοῦτο καὶ ταῦτα ἐνομοθέτησε. καὶ γὰρ φείδεται τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ οἶδε σαφῶς τί ποτέ ἐστι τὸ ποιοῦν μικρὸν καὶ μέγαν. εἰ τοίνυν καὶ φείδεται καὶ οἶδε, τί αὐτῷ φιλονεικεῖς ἑτέραν ὁδὸν θέλων ἐλθεῖν; καὶ γὰρ τὸ νικᾶν ἀπὸ τοῦ κακῶς ποιεῖν, διαβολικῶν ἐστι νόμων. διά τοι τοῦτο ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι τοῖς ἐκείνῳ τελουμένοις, οὕτω κρατοῦσιν οἱ ἀγωνιζό- 10 μενοι πάντες. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ Χριστοῦ οὗτος τῶν στεφάνων ὁ νόμος, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, τῷ πληττομένῳ, οὐ τῷ πλήττοντι στέφανος ἀπονενομοθέτηται. τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ στάδιον, ἀπεναντίας ἅπαντα ἔχει διατεταγμένα· ὥστε μὴ τῇ νίκῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς νίκης τὸ θαῦμα γίνεσθαι μεῖζον. ὅταν γὰρ τὰ ἑτέρωθι ὄντα ἥττης, ταῦτα νίκης ποιητικὰ ἀποφαίνῃ· τοῦτο Θεοῦ δύναμις, τοῦτο οὐρανοῦ τὸ στάδιον, τοῦτο ἀγγέλων τὸ θέατρον. οἶδα ὅτι δι- 15 εθερμάνθητε νῦν, καὶ κηροῦ γεγόνατε παντὸς ἁπαλώτεροι· ἀλλ' ἀναχωρήσαντες ἅπαντα ἀποβλύζετε. διὰ τοῦτο ἀλγῶ, ὅτι τὰ λεγόμενα ἐπὶ τῶν ἔργων οὐ δεικνύομεν, καὶ ταῦτα μέλλοντες τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδαίνειν. ἂν γὰρ ἐπιείκειαν ἐπιδειξώμεθα, ἀχείρωτοι πᾶσιν ἐσόμεθα· καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐ μικρός, οὐ μέγας ἡμᾶς ἂν τι βλάψαι δυνήσεται. ἄν τε γὰρ κακῶς τις εἴπῃ, σὲ μὲν οὐδὲν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἔβλαψεν· ἄν τε ἀδικήσῃ πάλιν, ἡ 20 βλάβη περὶ τὸν ἠδικηκότα ἵσταται. οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅτι οἱ μὲν ἠδικημένοι, λαμπροί, καὶ μετὰ πολλῆς ἑστήκασι τῆς παρρησίας ἐλευθεροστομοῦντες, οἱ δὲ ἠδικηκότες, κάτω κύπτοντες μετ' αἰσχύνης καὶ φόβου; καὶ τί λέγω κατηγορίαν καὶ ἀδικίαν; κἂν γὰρ τὸ ξίφος ἀκονήσῃ κατὰ σοῦ, κἂν εἰς τὸν λαιμὸν αὐτὸν τὴν δεξιὰν βαπτίσῃ, σὲ μὲν οὐδὲν παρέβλαψεν, ἑαυτὸν δὲ κατέσφαξε. καὶ μαρτυρήσειεν ἂν τῷ λόγῳ ὁ πρῶτος οὕτως ἀναιρεθεὶς ὑπὸ δεξιᾶς ἀ- 25 δελφικῆς. ὁ μὲν γὰρ ἀπῄει πρὸς τὸν ἀκύμαντον λιμένα, ἀθάνατον δόξαν κτησάμενος· ὁ δὲ παντὸς θανάτου βίον ἀθλιώτερον ἔζη, στένων καὶ τρέμων, καὶ ἐν τῷ σώματι τὴν κατηγορίαν τοῦ γενομένου περιφέρων. μὴ δὴ τοῦτο διώκωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο. ὁ μὲν γὰρ κακῶς πάσχων, οὐκ ἔχει μόνιμον οἴκοι τὸ κακόν. οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὸ ἔτεκεν· ἀλλ' ἑτέρωθεν αὐτὸ δεξάμενος, ἐποίησεν ἀγαθὸν διὰ τῆς ὑπομονῆς. ὁ δὲ ποιήσας κακῶς, οἴκοι τὴν πηγὴν ἔχει 30 τῆς κακίας. οὐχ ὁ Ἰωσὴφ ἐν δεσμωτηρίῳ ἦν, ἡ δὲ ἐπιβουλεύσασα αὐτῷ πόρνη ἐν οἰκίᾳ καὶ λαμπρᾷ καὶ περιφανεῖ; τίς ἂν οὖν ἠθέλησας γενέσθαι; καὶ μήπω μοι τὴν ἀντίδοσιν εἴπῃς, ἀλλ' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξέτασον τὰ γεγενημένα. καὶ γὰρ οὕτω μυριάκις προτιμήσεις τὸ δεσμωτήριον μετὰ τοῦ Ἰωσὴφ τῆς οἰκίας τῆς τὴν πόρνην ἐχούσης. καὶ γὰρ εἰ τὴν ἀμφοτέρων ψυχὴν ἴδοις, τὴν μὲν ἐν εὐρυχωρίᾳ καὶ παρρησίᾳ ὄψει πολλῇ· τὴν δὲ τῆς Αἰγυπτίας 35 ἐν στενοχωρίᾳ, καὶ αἰσχύνῃ, καὶ κατηφείᾳ, καὶ θορύβῳ, καὶ ἀθυμίᾳ πολλῇ· καίτοιγε αὕτη ἐδόκει νικᾶν, ἀλλ' οὐκ ἦν αὕτη νίκη. ταῦτ' οὖν εἰδότες, πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν, ἵνα καὶ τοῦ παθεῖν κακῶς ἀπαλλαγῶμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[Margin: χ. ἐδίδαξε (l. 2); χ. σταδίων, χ. -πικα (ll. 12–13); χ. φανῇ (l. 14); χ. αὐτὸ βλάψαι (l. 20); ἴσ. κατηγορίαν (l. 23); χ. μόνον (l. 29); χ. πληγὴν (l. 30); χ. μετασχεῖν (l. 38)]

40

κεφ. ιγ. Λογ. κγ. 1 ΠΑΣΑ ΨΥΧΗ ΕΞΟΥΣΙΑΙΣ ΥΠΕΡΕΧΟΥσαις ὑποτασσέσθω.

Πολλὴν τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖται λόγον καὶ ἐν ἑτέραις ἐπιστολαῖς, καθάπερ τοὺς οἰκέτας τοῖς δεσπόταις, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχομένους τοῖς ἄρχουσιν ὑποτάσσων. ποιεῖ δὲ τοῦτο, δεικνὺς ὡς οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσήγαγεν, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει βελτίονι, καὶ παιδεύων μὴ περιττοὺς ἀναδέχεσθαι πολέμους καὶ ἀνονήτους. ἀρκοῦσι γὰρ αἱ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἐπαγόμεναι ἐπιβουλαί, καὶ περιττοὺς οὐ δεῖ προστιθέναι πειρασμοὺς καὶ ἀνονήτους. σκόπει δὲ πῶς καὶ εὐκαίρως εἰς τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον. ἐπειδὴ γὰρ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀπῄτησε φιλοσοφίαν, καὶ τοῖς φίλοις, καὶ τοῖς ἐχθροῖς κατεσκεύασεν ἐπιτηδείους, καὶ τοῖς ἐν εὐημερίᾳ, καὶ τοῖς δυσπραγοῦσι, καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς χρησίμους εἰργάσατο, καὶ τὴν ἀγγέλοις πρέπουσαν κατεφύτευσε πολιτείαν, καὶ θυμὸν ἐκένωσε, καὶ ἀπόνοιαν κατέστειλε, καὶ διὰ πάντων κατελέανεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τότε καὶ τὴν περὶ τούτων εἰσάγει παραίνεσιν. εἰ γὰρ τοὺς ἀδικοῦντας τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι χρή, πολλῷ μᾶλλον τοῖς εὐεργετοῦσι πείθεσθαι προσήκει. ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τῷ τέλει τῆς παραινέσεως τίθησι. τέως δὲ τούτοις οὐ κινεῖ τοὺς λογισμοὺς οὓς εἶπον, ἀλλὰ τοὺς κατ' ὀφειλὴν κελεύοντας τοῦτο ποιεῖν. καὶ δεικνὺς ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι, καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἐκ προοιμίων αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν, οὕτω λέγων· πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. κἂν ἀπόστολος ᾖς, κἂν εὐαγγελιστής, κἂν προφήτης, κἂν ὁστισοῦν. οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὕτη ἡ ὑποταγή. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, πειθέσθω, ἀλλ', ὑποτασσέσθω. καὶ πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, καὶ λογισμοῖς πρέπον πιστοῖς, τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι.

χ. λαμβάνεσθαι

Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, φησίν, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Τί λέγεις; πᾶς οὖν ἄρχων ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτόνηται; οὐ τοῦτο λέγω, φησίν· οὐδὲ περὶ τῶν καθέκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος μοι νῦν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μηδὲ ἁπλῶς καὶ ἀνέδην ἅπαντα φέρεσθαι, ὥσπερ κυμάτων τῇδε κἀκεῖσε τῶν δήμων περιαγομένων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναί φημι. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐ γάρ ἐστιν ἄρχων, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων, οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ. Αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. Οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ τις σοφός, Ὅτι παρὰ Κυρίου ἁρμόζεται ἀνδρὶ γυνή, τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν γάμον ὁ Θεὸς ἐποίησεν, οὐχ ὅτι ἕκαστον συνιόντα γυναικὶ αὐτὸς συνάπτει. καὶ γὰρ ὁρῶμεν πολλοὺς ἐπὶ κακῷ, καὶ οὐ νόμῳ γάμου συνιόντας ἀλλήλοις, καὶ οὐκ ἂν τῷ Θεῷ τοῦτο λογισαίμεθα. ἀλλ' ὅπερ αὐτὸς ἔλεγεν, Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν, ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἑρμηνεύων ἔλεγεν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὁμότιμον μάχην πολλάκις εἰσάγει, πολλὰς ἐποίησε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποταγάς, οἷον ὡς ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς παιδὸς καὶ πατρός, ὡς πρεσβύτου καὶ νέου, καὶ δούλου καὶ ἐλευθέρου, ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, ὡς διδασκάλου καὶ μαθητοῦ. καὶ τί θαυμάζεις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτο αὐτὸ πεποίηκεν; οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἰσότιμα πάντα εἰργάσατο, ἀλλὰ τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ δὲ κρεῖττον κατεσκεύασε, καὶ τὰ μὲν ἄρχειν τῶν μελῶν, τὰ δὲ ἄρχεσθαι ἐποίησε. καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἴδοι τις ἄν, ὡς ἐν ταῖς μελίσσαις, ὡς ἐν ταῖς γεράνοις, ὡς ἐν ταῖς ἀγέλαις τῶν ἀγρίων προβάτων. καὶ οὐδὲ ἡ θάλαττα ταύτης ἐστέρηται τῆς εὐταξίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πολλὰ τῶν γενῶν ὑφ' ἑνὶ τάττεται τῶν ἰχθύων, καὶ στρατηγεῖται, καὶ οὕτω μακρὰς ἀποδημίας

ἰσ. ὑπὸ

Παροιμ. ιθ. ιδ'.

Ματθ. ιθ. δ'.

χ. πολλὴν

χ. πρεσβυτέρου

μίας ἀποδημεῖ. καὶ γὰρ ἡ ἀναρχία πανταχοῦ κακόν, καὶ συγχύσεως αἴτιον. Εἰπὼν τοίνυν πόθεν εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐπήγαγεν, 2 Ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Ἴδε ποῦ τὸ πρᾶγμα ἀνήγαγε, καὶ πόθεν ἐφόβησε, καὶ πῶς ἔδειξε τοῦτο κατ' ὀφειλὴν γινόμενον. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ πιστοί, ὅτι ἐξευτελίζεις ἡμᾶς, καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπολαύειν μέλλοντας ἄρχουσιν ὑποτάττων, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν "ὑποτάττει τοῦτο ποιῶν. ἐκείνῳ γὰρ ὁ ταῖς ἀρχαῖς ὑποτασσόμενος πείθεται. ἀλλ' οὐ λέγει οὕτως, δηλονότι τῷ Θεῷ πείθεται ὁ τοῖς ἄρχουσιν ὑπακούων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φοβεῖ, καὶ ἀκριβέστερον αὐτὸ κατασκευάζει λέγων, ὅτι ὁ μὴ ὑπακούων ἐκείνῳ, τῷ Θεῷ πολεμεῖ τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι. καὶ τοῦτο σπουδάζει δεῖξαι πανταχοῦ, ὅτι οὐ χαριζόμεθα αὐτοῖς τὴν ὑπακοήν, ἀλλ' ὀφείλομεν. οὕτω γὰρ ["ἂν] καὶ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἀπίστους μᾶλλον ἐπεσπάσατο πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπακοήν. καὶ γὰρ πολὺς περιεφέρετο λόγος τότε, ἐπὶ στάσει καὶ καινοτομίᾳ διαβάλλων τοὺς ἀποστόλους, καὶ ὡς ἐπ' ἀνατροπῇ τῶν κοινῶν νόμων, ἅπαντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας. ὅταν οὖν "δείξῃς τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσπότην τοῦτο προστάττοντα τοῖς αὐτοῦ πᾶσι, καὶ τῶν διαβαλλόντων ὡς "νεωτεροποιῶν ἀπορράψεις τὰ στόματα, καὶ μετὰ "πλείονος τῆς παρρησίας, μετὰ τῆς ἀληθείας διαλέξῃ δογμάτων. μὴ τοίνυν αἰσχύνου, φησί, τῇ τοιαύτῃ ὑποταγῇ. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐνομοθέτησε, καὶ σφοδρός ἐστι τιμωρὸς καταφρονουμένων τούτων. οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσάν σε ἀπαιτήσει δίκην παρακούσαντα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστην, καὶ οὐδέν σε ἐξαιρήσεται ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὑποστήσῃ τιμωρίαν χαλεπωτάτην, καὶ οὐδείς σοι παραστήσεται, καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖς μειζόνως. ἅπερ ἅπαντα αἰνιττόμενος ἔλεγεν,

Οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται. Εἶτα δείκνυσι καὶ τὸ κέρδος τοῦ πράγματος μετὰ τὸν φόβον, καὶ ἀπὸ τῶν λογισμῶν πείθει λέγων οὕτως·

3 Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν πληγήν, καὶ κατέπληξεν αὐτούς, πάλιν ἀνίησιν, ὥσπερ σοφὸς ἰατρὸς φάρμακα προσηνῆ τιθείς, * παραμυθούμενος καὶ λέγων, τί δέδοικας; τί φρίττεις; μὴ γὰρ ἐπιτιμᾷ καλῶς πράττοντι; μὴ γάρ ἐστι "φοβερὸς ἀρετῆς ἐπιμελουμένῳ; διὸ καὶ ἐπάγει· Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Εἶδες πῶς ᾠκείωσεν "αὐτὸν τῷ ἄρχοντι, δείξας αὐτὸν καὶ ἐπαινέτην αὐτοῦ καθήμενον; εἶδες πῶς ἐκένωσε τὸν θυμόν;

4 Θεοῦ γάρ ἐστι διάκονός σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ φοβῆσαί σε, ὅτι καὶ ἐπαινεῖ· τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ κωλύειν, ὅτι καὶ συμπράττει. ὅταν οὖν καὶ ἐπαινέτην ἔχῃς, καὶ βοηθόν, διατί οὐχ ὑποτάσσῃ; καὶ γὰρ καὶ ἄλλως εὐκολωτέραν σοι ποιεῖ τὴν ἀρετήν, τοὺς μὲν πονηροὺς κολάζων, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς εὐεργετῶν καὶ τιμῶν, καὶ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ συμπράττων· διὸ καὶ διάκονον αὐτὸν ἐκάλεσε. σκόπει δέ· συμβουλεύω περὶ σωφροσύνης ἐγώ, καὶ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ λέγει διὰ τῶν νόμων· παραινῶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλεονεκτεῖν μηδὲ ἁρπάζειν, κἀκεῖνος ὑπὲρ τούτων κάθηται δικάζων. ὥστε συνεργός ἐστιν ἡμῖν, καὶ βοηθός, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ "εἰς τοῦτο ἀπέσταλται. ἀμφοτέρωθεν τοίνυν ἐστὶν αἰδέσιμος, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη, καὶ ὅτι ἐπὶ τοιούτῳ πράγματι. Ἐὰν δὲ καὶ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ. "Οὐκ ἄρα ὁ ἄρχων ποιεῖ τὸν φόβον, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα πονηρία.

Οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Εἶδες πῶς αὐτὸν "προέστησεν, ὁπλίσας καθάπερ τινὰ στρατιώτην, φοβερὸν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπιστήσας; Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν εἰς ὀργήν, ἔκδικος τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν ἀκούσας κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ μάχαιραν, ἀποπηδήσῃς, πάλιν φησὶν ὅτι Θεοῦ νόμον πληροῖ. τί γὰρ εἰ καὶ ἀγνοεῖ αὐτός; ἀλλ' ὁ Θεὸς οὕτως ἐτύπωσεν. Εἰ τοίνυν καὶ κολάζων καὶ τιμῶν διάκονος

Θεοῦ

γρ. ὑποτάττεται ὁ τοῦτο — ἴσ. οὖν — γρ. δείξει — ἴσ. -ποιῶν — γρ. πολλῆς — * καὶ — γρ. φοβερὸς — γρ. αὐτῷ — γρ. σοὶ — γρ. οὐ γὰρ — γρ. ἐπέστησε καθοπλίσας ἄλλ. ἐπιστήσας, ὁπλίσας

Θεοῦ ἐστιν, ἐκδικῶν ἀρετὴν, ἀπελαύνων κακίαν, ὅπερ ὁ Θεὸς βούλεται, τίνος ἕνεκεν αὐτῷ
φιλονεικεῖς τοσαῦτα εἰσάγοντι ἀγαθὰ, καὶ προοδοποιοῦντι τοῖς σοῖς; καὶ γὰρ πολλοὶ πρό-
τερον διὰ τοὺς ἄρχοντας ἀρετὴν ἀσκήσαντες, ὕστερον καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ταύτης ἐ-
πελάβοντο. τῶν γὰρ παχυτέρων οὐχ οὕτω τὰ μέλλοντα, ὡς τὰ παρόντα καθάπτεται. ὁ τοίνυν
5 τὴν ψυχὴν τῶν πολλῶν προευτρεπίζων τῷ φόβῳ, καὶ ταῖς τιμαῖς, ὥστε γενέσθαι
ἐπιτηδειοτέραν τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ, εἰκότως οὗτος διάκονος κέκληται τοῦ
Θεοῦ.

5 Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.
Τί ἐστιν, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν; οὐ μόνον, φησὶν, ὅτι ἀνθίστασαι Θεῷ μὴ ὑποτασσόμενος,
10 οὐδ' ὅτι κακὰ σεαυτῷ προξενεῖς μεγάλα καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῶν "ἀνθρώπων, (κ ἀρχόντων)
ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργέτης σου ἐστὶν, εἰρήνης ὢν πρόξενος, καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς.
καὶ γὰρ μυρία ἀγαθὰ διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων ταῖς πόλεσιν ἐστί. κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς, πάντα
οἰχήσεται, καὶ οὐ πόλεις, οὐ "χώρα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορὰ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ (κ χώρα)
πάντα ἀνατραπήσεται, τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. ὥστε κἂν εἰ μὴ ὀρ-
15 γή τις ἕποιτο τῷ παρακούοντι, καὶ οὕτως ὑποτάσσεσθαί σε χρεὼν, ἵνα μὴ δόξῃς ἀσυνείδητος
εἶναι, καὶ ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην.

6 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε, φησι. Θεοῦ γάρ εἰσι λειτουργοὶ, εἰς "τοῦτο αὐτὸ (κ τὸ αὐτὸ)
προσκαρτεροῦντες. Ἀφεὶς εἰπεῖν κατὰ μέρος τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀπὸ τῶν ἀρ-
χόντων ταῖς πόλεσι γινομένας, οἷον τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, τὰς
20 ἐπὶ στρατιωτῶν, τὰς ἐπὶ τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων, ἐξ ἑνὸς τούτου τὸ πᾶν "δείκνυσιν. ὅτι (κ ὠδίνουσι)
γὰρ εὐεργετῇ παρ' αὐτοῦ, φησι, σὺ μαρτυρεῖς, μισθὸν αὐτῷ τελῶν. ὅρα σοφίαν καὶ σύνεσιν τοῦ
μακαρίου Παύλου. ὃ γὰρ ἐδόκει φορτικὸν εἶναι καὶ ἐπαχθὲς τὸ τῶν ἀπαιτήσεων, τοῦτο δεῖ-
γμα ποιεῖται τῆς αὐτῶν προνοίας. διὰ τί γάρ, φησι, φόρους δίδομεν βασιλεῖ; οὐχ ὡς προ-
νοοῦντι, οὐχ ὡς προϊσταμένῳ μισθὸν τελοῦντες κηδεμονίας; καίτοιγε οὐκ ἂν ἐτελέσαμεν,
25 εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔγνωμεν ὅτι κερδαίνομεν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας. ἀλλὰ διὰ τοῦτο
ἄνωθεν κοινῇ γνώμῃ πάντων ἔδοξε τοὺς ἄρχοντας τρέφεσθαι παρ' ἡμῶν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀ-
μελοῦντες, τῶν κοινῶν κήδονται πραγμάτων, καὶ εἰς ταῦτα τὴν σχολὴν ἀναλίσκουσιν ἅ-
πασαν, δι' ὧν καὶ τὰ ἡμέτερα σώζονται. Εἰπὼν τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, πάλιν ἐπὶ τὰ
πρότερα τὸν λόγον ἐπάγει (τὸν γὰρ πιστὸν οὕτω μᾶλλον ἱκανὸς ἦν ἐπισπάσασθαι) καὶ δεί-
30 κνυσι πάλιν, ὅτι Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, καὶ εἰς αὐτὸ κατακλείει τὴν συμβουλὴν, οὕτω λέγων, Θε-
οῦ γάρ εἰσι λειτουργοί. Εἶτα καὶ τὸν πόνον αὐτῶν δεικνὺς, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν αὐ-
τῶν, ἐπήγαγεν, εἰς τοῦτο αὐτὸ προσκαρτεροῦντες. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος; αὕτη ἡ σπουδὴ,
ὅπως ἀπολαύῃς εἰρήνης. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ οὐ μόνον ὑποτάσσεσθαι, ἀλ-
λὰ καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κελεύει. καὶ δεικνὺς "κἀκεῖ τὸ κέρδος κοινὸν, "ἐπήγαγεν, (κ κἀκεῖνο, κ ἐπάγει)
35 Ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν*. οὐδὲ γὰρ μικρόν τι συντελοῦσιν ἡμῖν εἰς (* α. Τιμ. β. α. β.) (ἐν πάσῃ)
τὴν τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν, ὅπλα τιθέμενοι, τοὺς πολεμίους ἀποκρουόμενοι, τοὺς
ἐν ταῖς πόλεσι στασιάζοντας κωλύοντες, τὰς ἐν πᾶσι "διαφορὰς διαλύοντες. μὴ (κ νομοφόρους)
γάρ μοι τοῦτο εἴποις, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε
τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος
40 σοφίαν.

7 Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος, τῷ τὸν
φόβον, τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν.

8 Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔ-
χεται, οὐ χρήματα μόνον κελεύων αὐτοῖς τελεῖν, ἀλλὰ τιμὴν καὶ φόβον. καὶ πῶς ἀνωτέρω
λέγων,

τέρῳ λέγων, θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, ἐνταῦθα λέγει, ἀπόδοτε τὸν
φόβον; τὴν ἐπιτεταμένην λέγων τιμὴν, οὐ τὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότος φόβον, ὃν ἀνω-
τέρω ᾐνίξατο. καὶ οὐδὲ εἶπε, δότε, ἀλλ', ἀπόδοτε, καὶ τὰς ὀφειλὰς προσέθηκεν. οὐδὲ
γὰρ χαρίζῃ τοῦτο ποιῶν· ὀφειλὴ γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα. κἂν μὴ πράττῃς αὐτὸ, ἀγνώ-
μονος ὑποστήσῃ δίκην. μὴ δὴ νομίσῃς ἐξευτελίζεσθαι, καὶ παραβλάπτεσθαι πρὸς τὸ τῆς 5
οἰκείας φιλοσοφίας ἀξίωμα, ἂν ἄρχοντος παρόντος ὑπεξαναστῇς, ἂν τὴν κεφαλὴν ἀποκαλύ-
ψῃς. εἰ γὰρ ἕλλησιν οὖσι τότε τοῖς ἄρχουσι ταῦτα ἐνομοθέτησε, πολλῷ μᾶλλον νῦν ἐπὶ τῶν
πιστῶν τοῦτο γίνεσθαι χρή. εἰ δὲ λέγεις, ὅτι σὺ μείζονα ἐμπεπίστευσαι, μάθε ὅτι οὐκ ἔστι σοῦ
νῦν ὁ καιρός. ξένος γὰρ εἶ καὶ παρεπίδημος. ἔσται καιρὸς, ὅτε λαμπρότερος πάντων
φανήσῃ. νῦν ἡ ζωή σου κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανε- 10
ρωθῇ, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. μὴ ζήτει τοίνυν ἐν τῷ ἐπικήρῳ
τούτῳ βίῳ τὴν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ, κἂν μετὰ φόβου παρεστάναι δέῃ τῷ ἄρχοντι, μὴ νομίσῃς ἀνά-
ξιον εἶναι τοῦτο τῆς σῆς "εὐγενείας. ὁ Θεὸς γὰρ οὕτω βούλεται, ἵνα ὁ ἄρχων ὁ παρ' αὐτοῦ τυ- κ. συγγενεία
πωθεὶς, τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἔχῃ. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς πονηρὸν, μετὰ φόβου
παρεστήκῃ τῷ δικάζοντι, πολλῷ μᾶλλον ὁ τὰ πονηρὰ πράττων φοβηθήσεται, καὶ σὺ δὲ ταύ- 15
τῃ λαμπρότερος ἔσῃ. οὐδὲ γὰρ ἐκ τοῦ τιμᾶν τὸ ἐξευτελίζεσθαι γίνεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀτιμά-
ζειν. καὶ ὁ ἄρχων δέ σε θαυμάσεται μειζόνως, καὶ δοξάσει σου τὴν διάθεσιν ἐντεῦθεν, κἂν ἄπι-
στος ᾖ. μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. πάλιν ἐπὶ τὴν μητέρα
τῶν ἀγαθῶν καταφεύγει, καὶ τὴν διδάσκαλον τῶν εἰρημένων, καὶ ποιητικὴν ἀρετῆς ἁπά-
σης, καί φησι καὶ αὐτὴν ὀφείλημα εἶναι, οὐ μὴν τοιοῦτον, οἷον τὸν φόρον, οἷον τὸ τέλος, ἀλλὰ διη- 20
νεκές. οὐδέποτε γὰρ αὐτὴν ἀποδίδοσθαι βούλεται· μᾶλλον δὲ ἀποδίδοσθαι μὲν ἀεὶ βού-
λεται, οὐ μὴν πληροῦσθαι, ἀλλ' ἀεὶ ὀφείλεσθαι. τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ χρέος, ὡς καὶ διδόναι,
καὶ ὀφείλειν ἀεί. εἰπὼν τοίνυν πῶς ἀγαπᾶν δεῖ, καὶ τὸ κέρδος αὐτοῦ δηλοῖ, λέγων·

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε. Μὴ γάρ μοι μηδὲ τοῦτο χάριν
νόμιζε· καὶ γὰρ καὶ "τοῦτο ὀφειλή. ὀφείλεις γὰρ τῷ ἀδελφῷ ἀγάπην διὰ τὴν συγγένειαν 25 κ. αὐτὴ
τὴν πνευματικήν· οὐ ταύτην δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων. κἂν αὕτη ἡμᾶς ἐπι-
λίπῃ, τὸ πᾶν διεσπάσθη· φίλει τοίνυν τὸν ἀδελφόν. εἰ γὰρ ἐκ τῆς φιλίας αὐτοῦ το-
σαῦτα κερδαίνεις, ὡς τὸν νόμον ἅπαντα πληροῦν, ὀφείλεις αὐτῷ τὴν ἀγάπην, εὐεργετού-
μενος παρ' αὐτοῦ.

9 Τὸ γὰρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, καὶ εἴ τις ἑ- 30
τέρα ἐντολὴ, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς
ἑαυτόν. Οὐκ εἶπε, πληροῦται ἁπλῶς, ἀλλ' ἀνακεφαλαιοῦται· τουτέστι, συντό-
μως, καὶ ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν ἀπαρτίζεται τῶν ἐντολῶν τὸ ἔργον. καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς
ἀρετῆς, ἡ ἀγάπη. ταύτην ἔχει ῥίζαν, ταύτην ὑπόθεσιν, ταύτην κορυφήν. εἰ τοί-
νυν καὶ ἀρχὴ καὶ πλήρωμα, τί ταύτης ἴσον; ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν 35
ἐπιτεταμένην. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ἀγάπησον τὸν πλησίον σου, ἀλλ', ὡς ἑαυτόν. διὰ γὰρ
τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ἐν αὐτῇ κρεμᾶσθαι ἔλεγε. καὶ δύο τιθεὶς
Ματθ. κβ. λθ. ἀγάπης εἴδη, ὅρα πῶς ταύτην ἀνήγαγεν. εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἡ πρώτη ἐστὶν ἐντολὴ, Αγα-
πήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐπήγαγε, δευτέρα ὁ "δὲ, καὶ οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὁ- κ. δὲ
μοία αὐτῆς, "καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς φιλανθρωπίας; 40 κ. ἀγαπήσεις
τί τῆς ἡμερότητος, ὅταν ἀπείρως ἡμῶν αὐτοῦ διεστηκότων, τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην ἐγγὺς ἀ-
γάγῃ τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ ὁμοίαν ταύτης ἐκείνην εἶναι λέγει; διὰ δὴ τοῦτο, καὶ μέτρα σχεδὸν ἴσα
τιθεὶς ἑκατέρα, περὶ μὲν ἐκείνης ἔλεγεν, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς "ψυχῆς κ. ἰσχύος
σου· περὶ δὲ ταύτης τῆς τοῦ πλησίον, ὡς ἑαυτόν. ὁ δὲ Παῦλος, ταύτης οὐκ οὔσης, οὐδὲ ὠ-
φελεῖσθαι

φιλεῖσθαι σφόδρα παρ' ἐκείνης ἐλέγχει. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς ἐπειδὰν τινὰ φιλῶμεν, λέγομεν ὅτι ἂν ἐκεῖνον ἀγαπήσῃς, ἐμὲ ἠγάπησας· οὕτω καὶ αὐτὸς τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, ὁμοία αὐτῆς ἐστι· καὶ Πέτρῳ, Εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

10 Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη.

Εἶδες πῶς ἑκατέρας ἔχει τὰς ἀρετάς, τήν τε τῶν κακῶν ἀποχὴν (κακὸν γάρ, φησιν, οὐκ ἐργάζεται) καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν; πλήρωμα γὰρ νόμου, φησίν, ἐστιν, οὐ τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν τῶν περικλέων συντόμως εἰσάγουσα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατόρθωσιν αὐτῶν εὔκολον ποιοῦσα. οὐ γὰρ ὅπως ἂν μάθοιμεν τὰ ὠφελοῦντα μόνον ἐσπούδακεν (ὅπερ ἐστὶ τοῦ νόμου) ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτῶν πολλὴν εἰσάγει συμμαχίαν ἡμῖν, οὐ μέρος τι τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ὁλόκληρον ἐν ἡμῖν κατορθοῦσα τὴν ἀρετήν.

ΗΘΙΚΟΝ

Φιλῶμεν οὖν ἀλλήλους, ὡς καὶ ταύτῃ τὸν φιλοῦντα ἡμᾶς ἀγαπήσοντες Θεόν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, ἂν τὸν ἐρώμενον φιλῇς, μάχεται ὁ φιλῶν· ἐνταῦθα δὲ ἀξιοῖ σε κοινωνῆσαι τοῦ ἔρωτος, καὶ μὴ κοινωνοῦντα μισεῖ. ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπινος φθόνου καὶ βασκανίας γέμει· ὁ δὲ θεῖος πάντων ἀπήλλακται παθῶν. διὸ καὶ κοινωνοὺς ἐπιζητεῖ τῆς φιλίας. φίλει γάρ, φησι, μετ' ἐμοῦ, καὶ τότε σε καὶ ἐγὼ φιλήσω μειζόνως. ὁρᾷς ἐραστοῦ σφοδροῦ ῥήματα; ἐὰν φιλῇς τοὺς ἐμοὺς ἐρωμένους, τότε ἡγοῦμαι καὶ αὐτὸς σπουδαίως φιλεῖσθαι παρὰ σοῦ. καὶ γὰρ σφόδρα ἐφίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἄνωθεν. ὅτε γοῦν τὸν ἄνθρωπον ἔπλαττεν, ἄκουσον τί φησι. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· καὶ πάλιν, Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν· οὐ καλὸν εἶναι αὐτὸν μόνον. καὶ παρανομήσαντι πάλιν ἐπετίμησεν, ὅρα πῶς ἡμέρως. οὐ γὰρ εἶπεν αὐτῷ, μιαρὲ, καὶ παμμίαρε, τοσαῦτα εὐεργετηθεὶς, τῷ διαβόλῳ μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἐπίστευσας, καὶ τὸν εὐεργέτην ἀφεὶς, τῷ πονηρῷ προσέσχες δαίμονι; ἀλλὰ τί φησι; Τίς σοι εἶπεν, ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; ὡς ἂν εἰ πατὴρ πρὸς παιδίον κελευσθὲν μὴ καθάπτεσθαι μαχαίρας, εἶτα παρακοῦσαν, καὶ πληγὲν, λέγοι*, πόθεν ἐπλήγης; ἐκεῖθεν ἐπλήγης, ὅτι οὐκ ἤκουσάς μου. ὁρᾷς φίλου τὰ ῥήματα μᾶλλον, ἢ δεσπότου; φίλου καταφρονουμένου, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφισταμένου; μιμησώμεθα τοίνυν αὐτόν· καὶ ὅταν ἐπιτιμῶμεν, ταύτην τηρῶμεν τὴν ἐπιείκειαν. καὶ γὰρ καὶ τῇ γυναικὶ μετὰ τῆς αὐτῆς πάλιν ἡμερότητος ἐπιπλήττει. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπίπληξις, ἀλλὰ νουθεσία καὶ διόρθωσις τὰ λεγόμενα ἦν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλεια. διὰ δὴ τοῦτο πρὸς τὸν ὄφιν οὐδέν φησιν. αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν κακῶν ἀρχιτέκτων, καὶ οὐκ εἶχεν ἐφ' ἕτερον μεταθεῖναι τὴν αἰτίαν· διὸ καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἐκόλασε. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν κοινωνῆσαι ποιεῖ τῆς ἀρᾶς. εἰ δὲ καὶ ἐξέβαλε παραδείσου, καὶ κατεδίκασε πόνῳ, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα προσκυνεῖν αὐτὸν καὶ θαυμάζειν χρή. ἐπειδὴ γὰρ εἰς ῥαθυμίαν ἐξήγαγεν ἡ τρυφή, παρέκοψε τὴν εὐφροσύνην, λύπην ἐπιτειχίζων τῇ ῥαθυμίᾳ, ἵνα πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπανέλθωμεν τὴν αὐτοῦ. τί δὲ ἐπὶ τοῦ Κάϊν; οὐ τῷ αὐτῷ κέχρηται τῆς ἡμερότητος τρόπῳ; καὶ γὰρ παρ' ἐκείνου πάλιν ὑβρισθεὶς, οὐκ ἀνθυβρίζει, ἀλλὰ παρακαλεῖ, καί φησιν, Ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; καίτοιγε τὸ γινόμενον συγγνώμης ἐστέρηται πάσης· καὶ δείκνυσιν ὁ νεώτερος ἀδελφός. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπιπλήττει, ἀλλὰ τί φησιν; Ἥμαρτες, ἡσύχασον, μὴ προσθῇς ἔτι· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, τοῦ ἀδελφοῦ λέγων. εἰ γὰρ δέδοικας, φησι, μήποτε διὰ τὴν θυσίαν ταύτην τὴν τοῦ πρωτοτόκου σε προεδρίαν ἀφέλωμαι, θάῤῥει. καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσαν εἰς τὰς σὰς τίθημι χεῖρας· μόνον γίνου βελτίων, καὶ φίλει τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων κήδομαι· καὶ τοῦτο μάλιστα εὐφραίνει τὸ μὴ στασιάζειν ὑμᾶς πρὸς ἀλλήλους. καθάπερ γὰρ μήτηρ φιλόστοργος, οὕτως ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ καὶ μηχανᾶται, ὥστε μηδένα ἀπορραγῆναι θατέρου. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ἐπὶ παραδείγματος

Γεν. α. κϛ. Γεν. β. ιη. Γεν. γ. ια. Γεν. δ. ς.

γ. τέκνον αὐτῷ. γ. κνίσμα. γ. τῶν πρωτοτοκίων σε. γ. ἀφαιρεῖν.

ὃ λέγω μάθῃς, ἐννόησόν μοι τὴν Ῥεβέκκαν θορυβουμένην, καὶ πανταχοῦ περιτρέχουσαν, ὅτι ὁ πρεσβύτερος ἐπολέμει τῷ νεωτέρῳ παιδί. Εἰ γὰρ καὶ ἐφίλει τὸν Ἰακώβ, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Ἠσαῦ ἀπεστρέφετο. διὸ καὶ ἔλεγε, Μή πως ἀτεκνωθῶ ἐκ τῶν δύο ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. (Γεν. κζ. με.) διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τότε ἔλεγεν, Ἥμαρτες, ἡσύχασον, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, τὴν σφαγὴν προαναστέλλων, καὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐπιζητῶν. (Γεν. δ. ζ.) ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν κατέσφαξεν, οὐδὲ οὕτω κατέλυσε τὴν περὶ αὐτοῦ πρόνοιαν, ἀλλὰ πάλιν ἡμέρως ἀποκρίνεται τῷ ἀδελφοκτόνῳ, λέγων, Ποῦ ἐστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; ἵνα κἂν οὕτως ἐξομολογήσηται. (Γεν. δ. θ.) ὁ δὲ ἐπαγωνίζεται τοῖς προτέροις, μείζονα καὶ χαλεπώτερα αἰσχύνων τῶν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ὁ Θεὸς ἀφίσταται, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐραστοῦ φθέγγεται ῥήματα ὑβρισμένου, καὶ καταφρονουμένου, καί φησι, Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με. καὶ πάλιν τῆς γῆς καθάπτεται μετὰ τοῦ πεφονευκότος, εἰς αὐτὴν τὸν θυμὸν ἀφιείς, καὶ λέγων, Ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ τοὺς δυσκαλοῦντας μιμούμενος. (Γεν. δ. ι.) ὃ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίει, τοῦ Σαοὺλ πεσόντος. καὶ γὰρ ἐκεῖνος τοῖς δεξαμένοις τὴν σφαγὴν ὄρεσιν ἐπηρᾶτο λέγων, Ὄρη τὰ Γελβουέ, μὴ πέσοι ἐφ' ὑμᾶς δρόσος, μηδὲ ὑετός, ὅτι ἐκεῖ ἐξηρέθη σκέπη δυνατῶν. (β. Βασ. α. κα.) οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ὥσπερ τινὰ μονῳδίαν ἄγων φησί, Φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με, καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου. (Γεν. δ. ι.) ταῦτα δὲ ἔλεγε καταστέλλων αὐτοῦ τὸν θυμὸν ζέοντα, καὶ πείθων κἂν ἀπελθόντα φιλῆσαι. ἔσβεσας αὐτοῦ τὴν ζωήν, φησι, τί τὴν ἔχθραν λοιπὸν οὐ κατασβεννύεις; ἀλλὰ τί ποιεῖ; κἀκεῖνον φιλεῖ, καὶ τοῦτον· ἀμφοτέρους γὰρ αὐτὸς ἔπλασε. τί οὖν; ἀτιμώρητον ἀφῆκε τὸν πεφονευκότα; ἀλλὰ χείρων ἂν ἐγένετο. ἀλλὰ κολάσει; ἀλλὰ πατρός ἐστι φιλοστοργότερος. ὅρα τοίνυν πῶς καὶ κολάζει, καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείκνυται καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κολάζει, ἀλλὰ διορθοῦται μόνον. οὐδὲ γὰρ ἀπέκτεινεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπέδησε τῷ τρόμῳ, ἵνα ἀποδύσηται τὸ ἔγκλημα, ἵνα κἂν οὕτως ἐπανέλθοι πρὸς τὴν ἐκείνου φιλοστοργίαν, ἵνα κἂν πρὸς ἀπελθόντα συνίσηται. οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο ἐχθρὸν αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν τῷ τετελευτηκότι. τοιοῦτοι οἱ φιλοῦντες, ὅταν εὐεργετοῦντες μὴ φιλῶνται, παρασκευάζονται σφοδροὶ γίνεσθαι, καὶ ἀπειλεῖν, οὐκ ἐθέλοντες μέν, ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖν εἰς τοῦτο ἀγόμενοι, ἵνα κἂν οὕτως ἐφελκύσωνται τοὺς καταφρονοῦντας αὐτῶν. καίτοιγε ἀνάγκης ἡ τοιαύτη φιλία, ἀλλ' ὅμως αὔξει καὶ τούτῳ παραμυθεῖται διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν· ὥστε καὶ ἡ κόλασις ἀπὸ φιλίας. ὁ γὰρ μὴ ἀλγῶν ὅτι μισεῖται, οὐδὲ κολάσαι αἱρεῖται. ὅρα τοίνυν καὶ Παῦλον ταῦτα λέγοντα Κορινθίοις. Τίς γάρ ἐστι, φησιν, ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; (β. Κορ. β. β.) ὥστε ὅταν σφόδρα ἐπιτείνῃ τὴν κόλασιν, τότε δείκνυσι τὸν ἔρωτα. οὕτω καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν σφοδρῶς ἐκόλασε τὸν Ἰωσήφ. ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἐπὶ κακῷ (καὶ γὰρ ἀκόλαστος ἦν ὁ ἔρως) ὁ Θεὸς δὲ ἐπὶ ἀγαθῷ· καὶ γὰρ ἀξία ἦν τοῦ φιλοῦντος ἡ ἀγάπη. διὰ τοῦτο οὐδὲ παραιτεῖται εἰς παχύτερα κατιέναι ῥήματα, καὶ φθέγξασθαι παθῶν ὀνόματα ἀνθρωπίνων, καὶ ζηλωτὴν ἑαυτὸν καλεῖν. Θεὸς γάρ εἰμι ζηλωτής, φησίν, (Ἐξοδ. κ. ε.) ἵνα μάθῃς τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίτασιν. φιλήσωμεν τοίνυν αὐτόν, ὡς αὐτὸς βούλεται. μέγα γὰρ τὸ πρᾶγμα ἡγεῖται, κἂν ἀποστραφῶμεν, μένει παρακαλῶν, κἂν μὴ θέλωμεν ἐπιστραφῆναι, κολάζει διὰ τὸ φιλεῖν, οὐχ ἵνα τιμωρίαν ἀπαιτήσῃ. ὅρα γοῦν τί φησιν ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ πρὸς τὴν φιληθεῖσαν καὶ καταφρονήσασαν αὐτοῦ πόλιν. Ἄξω ἐπὶ σὲ τοὺς ἐραστάς σου, καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ λιθοβολήσουσί σε, καὶ κατασφάξουσι, καὶ ἐξαιρεθήσονται ὁ ζῆλός μου ἐκ σοῦ, καὶ ἀναπαύσομαι, καὶ οὐ μὴ μεριμνήσω ἔτι. (Ιεζεκ. κγ. κϛ.) τί τούτου πλέον ἂν εἶπε σφοδρὸς ἐραστὴς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης καταφρονούμενος, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν περιεχόμενος αὐτῆς; πάντα γὰρ ὁ Θεὸς πράττει, ἵνα φιληθῇ παρ' ἡμῶν· διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ υἱοῦ ἐφείσατο. ἀλλ' ἡμεῖς ἀπηνεῖς, καὶ ὠμοί· ἀλλὰ γενώμεθά ποτε ἥμεροι, καὶ φιλήσωμεν τὸν Θεόν, ὡς φιλεῖν

(Marginal notes: γρ. ἀμφοτέρων αὐτῶν; γρ. ἐπαγωνίζεται; γρ. αὐτῷ; γρ. ἐξηρέθη; γρ. αἷμα; γρ. καὶ; γρ. τοιοῦτοι; ἴσ. τοῦτο; γρ. -έαι; γρ. ὅπως)

λαῦν δεῖ, ἵνα μετ' ἡδονῆς τῆς ἀρετῆς ἀπολαύωμεν. Εἰ γὰρ γυναικά τις ἐρωμένην ἔχων, "οὐδενὸς αἰσθάνεται τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν λυπηρῶν· ὁ τὸν θεῖον ἐκεῖνον καὶ καθαρὸν ἐρῶν ἔρωτα, ἐννόησον ὅσης ἀπολαύσεται τῆς ἡδονῆς. τοῦτο γάρ, τοῦτο καὶ οὐρανῶν βασιλεία, τοῦτο ἀπόλαυσις ἀγαθῶν, τοῦτο ἡδονή, τοῦτο εὐφροσύνη, τοῦτο χαρά, τοῦτο μακαριότης. μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἴπω, οὐδὲν οὐδέπω δυνήσομαι παραστῆσαι πρὸς ἀξίαν, ἀλλ' ἡ πεῖρα μόνη τοῦτο διδάσκειν οἶδε τὸ καλόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε, Κατατρύφησον τοῦ Κυρίου· καί, γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ἐντρυφῶμεν αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. οὕτω γὰρ ἐντεῦθεν ἤδη τὴν βασιλείαν ὀψόμεθα, καὶ ἀγγελικὸν ζησόμεθα βίον, καὶ ἐν γῇ διατρίβοντες, τῶν τὸν οὐρανὸν οἰκούντων οὐδὲν ἔλαττον ἕξομεν, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, πάντων λαμπρότεροι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ παραστησόμεθα, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἀπολαύσομεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς "μεταχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γ. ἰδὼν

Ψαλμ. λγ. θ.

γ. ἐπιτυχεῖν.

Λογ. κδ. 11 ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ, ΕΙΔΟΤΕΣ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟΝ, ΟΤΙ ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι.

Ἐπειδὴ πάντα ἅπερ ἐχρῆν ἐπέταξεν, ὠθεῖ πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπείγοντος. ἐπὶ θύραις γάρ, φησιν, ὁ τῆς κρίσεως ἕστηκε καιρός· καθάπερ καὶ Κορινθίοις ἔγραφεν, Ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστι· καὶ Ἑβραίοις δὲ πάλιν, Ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν τοὺς πονουμένους ἀνιστάς, καὶ τοὺς ἱδρῶτας τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν παραμυθούμενος ταῦτα ἔλεγεν· *ἐνταῦθα δὲ τοὺς καθεύδοντας διεγείρων. καὶ γὰρ πρὸς ἀμφότερα χρήσιμος ἡμῖν ἐστι ὁ λόγος. τί δέ ἐστιν ὅ φησιν, ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι; τουτέστιν, ἐγγὺς ἡ ἀνάστασις, ἐγγὺς ἡ κρίσις ἡ φοβερά, ἐγγὺς ἡ ἡμέρα ἡ ὡς κλίβανος καιομένη· καὶ δεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι τῆς ῥᾳθυμίας. Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. Ὁρᾷς πῶς ἐφίστησιν αὐτοῖς ἤδη τὴν ἀνάστασιν; τοῦ χρόνου γὰρ προϊόντος, φησίν, ὁ μὲν τοῦ παρόντος βίου δαπανᾶται καιρός, ὁ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐγγύτερος γίνεται. ἂν μὲν οὖν "ᾖς παρεσκευασμένος, καὶ πάντα πεποιηκὼς ὅσα ἐπέταξε, σωτηρίας γίνεται ἡ ἡμέρα· ἂν δὲ τοὐναντίον, οὐκέτι. ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρηστῶν προτρέπει πως, καὶ ταύτῃ τῆς τῶν παρόντων αὐτοὺς ἀπολύων συμπαθείας. εἶτα, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν μὲν ἀρχῇ "καὶ προοιμίοις σπουδαιοτέρους εἶναι, ἅτε ἀκμάζοντος αὐτοῖς τοῦ πόθου, τοῦ χρόνου δὲ προελθόντος, καταμαρανθῆναι τὴν πᾶσαν σπουδήν, φησὶν ὅτι τοὐναντίον μὲν οὖν δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ ἐκλύεσθαι προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμάζειν. ὅσῳ γὰρ ἂν ὁ βασιλεὺς ἐγγίζῃ, τοσούτῳ μᾶλλον δεῖ παρασκευάσασθαι· ὅσῳ μᾶλλον ἐγγὺς τὸ βραβεῖον, τοσούτῳ μᾶλλον διεγείρεσθαι χρὴ πρὸς τοὺς ἀγῶνας. ἐπεὶ καὶ οἱ δρομεῖς τοῦτο ποιοῦσιν· ὅταν πρὸς τῷ τέλει τοῦ δρόμου γίνωνται, καὶ τῇ τοῦ βραβείου λήψει, τότε διανίστανται μειζόνως. διὰ τοῦτο ἔλεγε, νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν.

α. Κορ ζ. κθ.

Ἑβ. ι. λζ.

* τῶν ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, ἢ τὸ ἐξαιρεῖν.

γ. εἴη

γ. προοιμίοις

12 Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Οὐκοῦν αὕτη μὲν τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ "πλησιάζει. τὰ ἐκείνης πράττωμεν λοιπόν, μὴ τὰ ταύτης. καὶ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τοῦτο γίνεται. καὶ ὅταν ἴδωμεν πρὸς ὄρθρον τὴν νύκτα ἐπειγομένην, καὶ χελιδόνος ᾀδούσης ἀκούσωμεν, τὸν πλησίον ἕκαστος διεγείρομεν, καίτοιγε ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης. ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ἄπεισιν, ἐπειγόμεθα λοιπὸν "λέγοντες ἀλλήλοις, ὅτι ἡμέρα γέγονε, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἅπαντα πράττομεν, ἐνδυόμενοι, καὶ ὀνείρων ἀπαλλαττόμενοι, καὶ ὕπνον διακρουόμενοι, ἵνα παρε-

γ. ἐφέστηκε.

γ. ἀλλήλοις

σκευασμένους ἡ ἡμέρα εὕρῃ, καὶ μὴ αἰσχυνούσης ἀκτῖνος· τότε ἀρξώμεθα δύνασθαι καὶ διατείνεσθαι. "ὅπερ οὖν ἐκεῖ ποιοῦμεν," τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πράξωμεν· ἀποδυσώμεθα τὰς φαντασίας, ἀπαλλαγῶμεν τῶν ὀνειράτων τοῦ παρόντος βίου, ἀποθώμεθα τὸν βαθὺν ὕπνον, καὶ ἐνδυσώμεθα ἀντὶ ἱματίων τὴν ἀρετήν. ταῦτα γὰρ ἅπαντα δηλῶν ἔλεγεν,

Ἀποθώμεθα γοῦν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.

Καὶ γὰρ πρὸς παράταξιν καὶ μάχην ἡ ἡμέρα ἡμᾶς καλεῖ. ἀλλὰ μὴ δείσῃς παράταξιν καὶ ὅπλα ἀκούσας. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς αἰσθητικῆς πανοπλίας, βαρὺ καὶ ἀπευκτὸν τὸ ὁπλίζεσθαι· ἐνταῦθα δὲ ποθεινὸν καὶ εὐχῆς ἄξιον. φωτὸς γάρ ἐστι τὰ ὅπλα· διὸ καὶ τῆς ἀκτῖνος λαμπρότερόν σε ἀποφαίνει πολλὴν ἀφιέντα τὴν ἀστραπήν. καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σε καθίστησιν· ὅπλα γάρ ἐστι. καὶ καταλάμπεσθαι ποιεῖ· φωτὸς γάρ ἐστιν ὅπλα. τί οὖν; οὐκ ἀνάγκη μὲν πολεμεῖν; ἀνάγκη μὲν πολεμεῖν, οὐ μὴν ταλαιπωρεῖσθαι καὶ πονεῖν. οὐδὲ γὰρ πόλεμος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ χορεία καὶ πανήγυρις. τοιαύτη τῶν ὅπλων ἡ φύσις, τοιαύτη ἡ τοῦ στρατηγοῦ δύναμις. καὶ καθάπερ νυμφίος καλλωπιζόμενος ἀπὸ τῆς παστάδος πρόεισιν, οὕτω καὶ ὁ τούτοις φραττόμενος τοῖς ὅπλοις. καὶ γὰρ στρατιώτης ὁμοῦ, καὶ νυμφίος ἐστίν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡμέρα ἤγγικεν, οὐδὲ ἐγγὺς εἶναι αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἤδη αὐτὴν ἐφίστησι. φησὶ γάρ,

13 Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. Ἤδη γὰρ πάρεστιν ἡ ἡμέρα. καὶ ἀφ' ὧν μάλιστα τῶν πολλοὶ προτρέπονται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐτὸς ἐφέλκεται, τῆς εὐσχημοσύνης. πολὺς γὰρ αὐτοῖς τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ὁ λόγος. καὶ οὐκ εἶπε, περιπατεῖτε, ἀλλὰ, περιπατήσωμεν, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὴν παραίνεσιν, καὶ κούφην τὴν ἐπίπληξιν.

Μὴ κώμοις καὶ μέθαις· Οὐ τὸ πίνειν κωλύων, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως· οὐ τὸ ἀπολαύειν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μετὰ παροινίας· ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἑξῆς μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου τίθησι λέγων,

Μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὸ μίγνυσθαι γυναιξὶν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεύειν. Μὴ "ἔρισι καὶ" ζήλῳ. Τὰ γὰρ κύρια τῶν παθῶν σβέννυσι, τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὸν θυμόν. διόπερ οὐκ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀναιρεῖ. οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὀργὴν ἐκκαίει, ὡς μέθη καὶ παροινία. διὰ τοῦτο πρότερον εἰπὼν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, τότε ἐπήγαγε, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ "ἔρισι "καὶ ζήλῳ. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλ' ἀποδύσας ἡμᾶς τῶν πονηρῶν ἱματίων, ἄκουσον πῶς καλλωπίζει λοιπὸν λέγων,

14 Ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Οὐκέτι εἶπεν ἔργα, ἀλλὰ μειζόνως αὐτοὺς ἀνέστησεν. ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς κακίας ἔφησεν, ἔργα ἔλεγεν· ὅτε δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς, οὐκέτι ἔργα, ἀλλ' ὅπλα, δεικνὺς ὅτι ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ καθίστησιν ἡ ἀρετὴ τὸν ἔχοντα αὐτὴν, καὶ ἐν πάσῃ λαμπρότητι. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγει τὸν λόγον, ὃ πολλῷ φρικωδέστερον ἦν, αὐτὸν τὸν δεσπότην δίδωσιν ἡμῖν ἱμάτιον, αὐτὸν τὸν βασιλέα. ὁ γὰρ τοῦτον περιβεβλημένος, ἅπασαν ἔχει καθόλου τὴν ἀρετήν. ὅταν δὲ εἴπῃ, ἐνδύσασθε, πάντοθεν ἡμᾶς αὐτὸν περιβαλέσθαι κελεύει. ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ἡμῖν. καὶ πάλιν, Εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν. καὶ γὰρ οἰκίαν αὐτῷ βούλεται εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ὡς ἱμάτιον ἡμῖν αὐτὸν περικεῖσθαι, ἵνα πάντα αὐτὸς ἡμῖν ᾖ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. καὶ γὰρ πλήρωμα ἡμῶν αὐτός· "Καὶ γὰρ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. καὶ ὁδὸς, καὶ ἀνὴρ, καὶ νυμφίος· Ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνήν. καὶ ῥίζα, καὶ ποτὸν, καὶ τροφὴ, καὶ ζωή· Ζῶ γάρ, φησιν, οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ διδάσκαλος, καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ συγκληρονόμος, καὶ τάφου κοινωνὸς καὶ σταυροῦ· Συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ, φησι, καὶ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ἱκέτης· Ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν.

κ. ἄπ | κ. ταῦτα

κ. ἔρισι | κ. ζήλοις

κ. ἔρισι ζήλοις.

κ. τὸ

Ρω. η. | Ἐφεσ. γ. δ. | Ἐφεσ. α. κγ. | β. Κορ. ια. β. | Γαλ. β. κ. | Ρω. ϛ. ε.

μῶν. καὶ πρὸς τὸν πατέρα συνήγορος· Καὶ γὰρ ἐντυγχάνει, φησίν, ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ οἶκος, καὶ ἔνοικος· Ὁ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένων, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. καὶ φίλος· Ὑμεῖς γὰρ φίλοι μού ἐστε. καὶ θεμέλιος, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος· καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ τὰ μέλη, καὶ γεώργιον, τὰ οἰκοδομή, καὶ κλήματα, καὶ συνεργοί. τί γὰρ οὐ βούλεται ἡμῶν εἶναι, πάντοθεν συγκολλῶν καὶ συνάπτων ἡμᾶς; ὅπερ τοῦ σφόδρα φιλοῦντός ἐστι. πείθου τοίνυν, καὶ ἀνάστα ἐξ ὕπνων, ἔνδυσαι αὐτόν, καὶ ἐνδυσάμενος, οἰκεῖον αὐτῷ παρέχε τὴν σάρκα. τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰπών,

Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. Ὥσπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸ μεθύειν, οὐδὲ τὸ γαμεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀσελγαίνειν, οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκός, ἀλλὰ τὸ εἰς ἐπιθυμίας, οἷον τὸ τὴν χρείαν ὑπερβαίνειν. ἐπεὶ ὅτι γε προνοεῖν αὐτῆς κελεύει, ἄκουσον τί φησι Τιμοθέῳ· Οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα προνοεῖ μέν, ἀλλὰ πρὸς ὑγίειαν, μὴ πρὸς ἀσέλγειαν. οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πρόνοια λοιπόν, ὅταν τὴν φλόγα ἀνάπτῃς, ὅταν χαλεπὴν τὴν κάμινον ποιῇς. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον μάθητε, τί ποτέ ἐστι τὸ προνοεῖν αὐτῆς εἰς ἐπιθυμίαν, καὶ φύγητε τὴν τοιαύτην πρόνοιαν, τοὺς μεθύοντας, τοὺς γαστριζομένους, τοὺς ἐν ἱματίοις καλλωπιζομένους, τοὺς θρυπτομένους, τοὺς τὸν ὑγρὸν καὶ διαρρέοντα ζῶντας βίον ἐννοήσατε, καὶ εἴσεσθε τὸ εἰρημένον. ἐκεῖνοι γὰρ πάντα ποιοῦσιν, οὐχ ἵνα ὑγιαίνωσιν, ἀλλ' ἵνα σκιρτῶσιν, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτωσιν. ἀλλ' ὁ τὸν Χριστὸν ἐνδεδυμένος σύ, πάντα ἐκεῖνα περικόψας, ἓν ζήτει μόνον, ὅπως ὑγιαίνουσαν ἔχῃς τὴν σάρκα. καὶ μέχρι τοσούτου προνόει ταύτης, περαιτέρω δὲ μηκέτι, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν ἀνάλισκε ἐπιμέλειαν. οὕτω γὰρ καὶ ἀναστῆναι ἐκ τοῦ ὕπνου τούτου δυνήσῃ, μὴ βαρούμενος ταῖς ποικίλαις ταύταις ἐπιθυμίαις. καὶ γὰρ ὕπνος ὁ παρὼν βίος, καὶ ὀνειράτων οὐδὲν τὰ ἐν αὐτῷ διενήνοχε. καὶ καθάπερ οἱ καθεύδοντες καὶ παραφθέγγονται, καὶ ὁρῶσι πολλάκις οὐδὲν ὑγιές, οὕτω καὶ ἡμεῖς· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χεῖρον. ὁ μὲν γὰρ αἰσχρά τινα πράξας, ἢ εἰπὼν ὄναρ, ἀπαλλαγεὶς τοῦ ὕπνου, καὶ τῆς αἰσχύνης ἀπήλλακται, καὶ δίκην οὐ δίδωσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσχύνη καὶ ἡ τιμωρία ἀθάνατος. πάλιν, οἱ πλουτοῦντες ὄναρ, ἡμέρας γενομένης ἐλέγχονται εἰκῆ πλουτήσαντες· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ὁ ἔλεγχος ἔπεισι πολλάκις, καὶ πρὶν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, τὰ ὀνείρατα ταῦτα ἀπέπτη.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀποτιναξώμεθα τοίνυν τὸν πονηρὸν τοῦτον ὕπνον. ἂν γὰρ καθεύδοντας ἡμᾶς ἡ ἡμέρα καταλάβῃ, θάνατος διαδέξεται ἀθάνατος. καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης, πᾶσιν εὐεπιχείρητοι τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ἐντεῦθεν ἐσόμεθα, καὶ ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσι. κἂν ἀνελεῖν βουληθῶσιν, ὁ κωλύσων οὐδείς. εἰ μὲν γὰρ πολλοὶ οἱ ἐγρηγορότες ἦσαν, οὐκ ἦν τοσοῦτος ὁ κίνδυνος. ἐπεὶ δὲ εἷς που, καὶ δεύτερος λύχνον ἅψας, καθάπερ ἐν βαθυτάτῃ νυκτὶ τῶν ἄλλων καθευδόντων ἐγρήγορε, διὰ τοῦτο πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ὥστε μὴ τὰ ἀνήκεστα παθεῖν. οὐχὶ δοκεῖ λαμπρὰ ἡμέρα εἶναι νῦν; οὐχὶ πάντες ἐγρηγορέναι νομίζομεν, καὶ νήφειν; ἀλλ' ὅμως (καὶ τάχα γελάσεσθε τὸ εἰρημένον, ἐγὼ μέντοι αὐτὸ ἐρῶ) τοῖς ἐν βαθείᾳ νυκτὶ καθεύδουσί τε καὶ ῥέγχουσιν ἐοίκαμεν ἅπαντες. καὶ εἴγε οὐσίαν ἀσώματον ἦν ἰδεῖν, ἔδειξα ἂν ὑμῖν πῶς οἱ μὲν πλείους ῥέγχουσιν, ὁ δὲ διάβολος διορύττει τοίχους, καὶ κατασφάττει κειμένους, καὶ ὑφαιρεῖται τὰ ἔνδον, καθάπερ ἐν σκότῳ βαθεῖ μετ' ἀδείας ἅπαντα πράττων. μᾶλλον δέ, εἰ καὶ ὀφθαλμοῖς τοῦτο ἰδεῖν ἀδύνατον, ὑπογράψωμεν αὐτὸ τῷ λόγῳ, καὶ ἐννοήσωμεν πόσοι ὑπὸ ἐπιθυμιῶν εἰσι πονηρῶν βεβαρημένοι, πόσοι τῷ χαλεπῷ τῆς ἀσελγείας κάρῳ κατεχόμενοι, καὶ τὸ φῶς τοῦ πνεύματος κατασβεννύντες. διὰ τοι τοῦτο ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων βλέπουσιν, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ἀκούουσι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων προσέχουσιν. εἰ δὲ ἐγὼ ψεύδομαι ταῦτα λέγων, σὺ ἐγρηγορὼς ἕστηκας, εἰπέ μοι, τί γέγο-

νεν ἐνταῦθα σήμερον, εἰ μὴ ὡς ὀνειράτων ἤκουσας; καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἐροῦσί τινες (οὐδὲ γὰρ
κατὰ πάντων ταῦτα λέγω) ἀλλὰ σὺ ὁ τοῖς εἰρημένοις ἔνοχος ὤν, ὁ μάτην ἐνταῦθα εἰσελ-
θών, εἰπὲ τίς προφήτης, τίς ἀπόστολος σήμερον διελέχθη ἡμῖν, καὶ περὶ τίνων. ἀλλ᾽ οὐκ γρ. ποῖον
ἂν ἔχοις εἰπεῖν. καὶ γὰρ πολλὰ ὡς ἐν ὀνείρῳ διελέχθης ἐνταῦθα, τῶν ἀληθινῶν οὐκ ἀκούσας
πραγμάτων. ταῦτα δέ μοι καὶ πρὸς γυναῖκας εἰρήσθω. καὶ γὰρ ἐν ἐκείναις πολὺς ὁ ὕπνος· 5
καὶ εἴθε ὕπνος. ὁ μὲν γὰρ καθεύδων οὔτε πονηρόν τι φθέγγεται, οὔτε χρηστόν. ὁ δὲ οὕτως ἐ-
γρηγορὼς ὡς ὑμεῖς, πολλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἐκβάλλει ῥήματα, τόκους ἀ-
ριθμῶν, λογισμοὺς δανεισμάτων συντιθείς, καπηλείας ἀναισχύντου μεμνημένος, τὰς ἀκάνθας
πυκνὰς καταφυτεύων ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, καὶ τὸν σπόρον οὐκ ἀφείς, οὐδὲ μικρὸν προκύψαι ποτέ. γρ. παρακύψαι
ἀλλὰ διανάστηθι, καὶ τὰς ἀκάνθας ταύτας προρρίζους ἀνάσπασον, καὶ τὴν μέθην ἀποτίνα- 10
ξαι. καὶ γὰρ ἐντεῦθεν ὁ ὕπνος. μέθην δὲ οὐκ οἴνου λέγω μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν βιωτικῶν φρον-
τίδων, καὶ μετὰ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου. ταῦτα δὲ οὐχὶ πλουσίοις μόνον, ἀλ- γρ. τοῦτο
λὰ καὶ πένησι παραινῶ, καὶ μάλιστα τοῖς τὰ φιλικὰ συγκροτοῦσι συμπόσια. οὐ γάρ γρ. ὕπνου.
ἐστι τοῦτο τρυφή, οὐδὲ ἄνεσις, ἀλλὰ κόλασις καὶ τιμωρία. τρυφὴ γὰρ οὐκ αἰσχρὰ εἰ-
πεῖν, ἀλλὰ σεμνὰ φθέγξασθαι, ἐμπλησθῆναι, οὐ διαρραγῆναι. εἰ δὲ ἡδονὴν αὐτὸ 15
νομίζεις, δεῖξόν μοι ἐν ἑσπέρᾳ τὴν ἡδονήν. ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοις. καὶ οὔπω λέγω τὰς ἐντεῦθεν
βλάβας, ἀλλὰ τέως περὶ τῆς ἡδονῆς σοι διαλέγομαι τῆς εὐθέως μαραινομένης. ὁμοῦ τε γὰρ
διελύθη τὸ συμπόσιον, καὶ ἀπέπτη τὰ τῆς εὐφροσύνης. ὅταν δὲ καὶ τὸν ἔμετον εἴπω, καὶ τὰς
καρηβαρίας, καὶ τὰ μυρία νοσήματα, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αἰχμαλωσίαν, τί πρὸς ταῦτα ἐ-
ρεῖς; μὴ γάρ, ἐπειδὴ πένητές ἐσμεν, καὶ ἀσχημονεῖν ὀφείλομεν; ταῦτα δὲ λέγω μὲν οὐ κωλύων συν- 20
ιέναι, οὐδὲ κοινῇ συνδειπνεῖν, ἀλλὰ κωλύων ἀσχημονεῖν, καὶ βουλόμενος τὴν τρυφὴν εἶναι
τρυφήν, ἀλλὰ μὴ κόλασιν, μηδὲ τιμωρίαν, καὶ μέθην, καὶ κῶμον. μαθέτωσαν Ἕλληνες,
Ψαλμ. β. ια. ὅτι μάλιστα χριστιανοὶ τρυφᾶν ἴσασι, καὶ τρυφᾶν μετὰ κόσμου. Ἀγαλλιᾶσθε γάρ, φησι, τῷ
Κυρίῳ ἐν τρόμῳ. πῶς δὲ ἐστιν ἀγαλλιᾶσθαι; ὕμνους λέγοντας, εὐχὰς ποιουμένους, ψαλ-
μοὺς ἐπεισάγοντας ἀντὶ τῶν ἀνελευθέρων ἐκείνων ᾀσμάτων. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῇ τραπέζῃ 25
παρέσται, καὶ εὐλογίας ἐμπλήσει τὴν εὐωχίαν ἅπασαν, ὅταν εὐχῇ, ὅταν ᾄδῃς πνευματικά,
ὅταν πένητας ἐπὶ τῶν προκειμένων τὴν κοινωνίαν καλῇς, ὅταν εὐταξίαν πολλὴν καὶ
σωφροσύνην ἐπιστήσῃς τῷ συμποσίῳ. οὕτω καὶ ἐκκλησίαν ἐργάσῃ τὸν τόπον, ἀντὶ τῶν ἀ-
καίρων κραυγῶν καὶ εὐφημιῶν τὸν τῶν ἁπάντων δεσπότην ὑμνῶν. καὶ μή μοι λέγε, ὅτι ἕτε- γρ. ἐπιθυμιῶν
α. Κορ. ι. λα. ρος ἐκράτησε νόμος, ἀλλὰ διόρθου τὰ κακῶς ἔχοντα. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, φησιν, εἴτε πίνετε, 30
εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων τραπεζῶν ὑμῖν αἱ
πονηραὶ ἐπιθυμίαι, ἐντεῦθεν αἱ ἀσέλγειαι, ἐντεῦθεν αἱ γυναῖκες μὲν ἐν καταφρονήσει, αἱ
δὲ πόρναι ἐν τιμῇ παρ᾽ ὑμῖν· ἐντεῦθεν αἱ τῶν οἰκιῶν ἀνατροπαί, καὶ τὰ μυρία κακά, καὶ ἄνω
καὶ κάτω πάντα γέγονε, καὶ τὴν πηγὴν ἀφέντες τὴν καθαράν, ἐπὶ τὸν βορβόρου τὸν ὀ-
χετὸν τρέχετε. ὅτι γὰρ βόρβορος τὸ τῆς πόρνης σῶμα, οὐδένα ἕτερον ἐρωτῶ, ἀλλ᾽ αὐτόν σε τὸν 35
ἐγκαλινδούμενον τῷ βορβόρῳ, εἰ μὴ σαυτὸν ἐρυθριᾷς, εἰ μὴ ἀκάθαρτον εἶναι νομίζεις μετὰ
τὴν ἁμαρτίαν. διό, παρακαλῶ, φεύγετε τὴν πορνείαν καὶ τὴν ταύτης μητέρα, τὴν γρ. φεύγε
μέθην. τί σπείρεις ὅπου θερίσαι οὐκ ἔνι; μᾶλλον δέ, κἂν θερίσῃς, πολλήν σοι φέρει τὴν αἰ-
σχύνην ὁ καρπός. κἂν γὰρ τεχθῇ παιδίον, καὶ σὲ ᾔσχυνε, καὶ αὐτὸ ἠδίκηται διὰ σὲ νό-
θον καὶ δυσγενὲς γενόμενον. κἂν μυρία αὐτῷ καταλίπῃς χρήματα, ἄτιμος ἐν οἰκίᾳ, ἄτι- 40
μος ἐν πόλει, ἄτιμος ἐν δικαστηρίῳ καὶ ὁ ἐκ πόρνης, καὶ ὁ ἐκ δούλης· ἄτιμος δὲ καὶ σὺ πά-
λιν, καὶ ζῶν, καὶ τετελευτηκώς. κἂν γὰρ ἀπέλθῃς, μένει τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀσχη-
μοσύνης. τί τοίνυν ἅπαντα καταισχύνεις; τί σπείρεις ἔνθα ἡ ἄρουρα σπουδάζει δια-
φθεῖραι τὸν καρπόν; ἔνθα πολλὰ τὰ ἀτόκια; ἔνθα πρὸ τῆς γενέσεως φόνος; καὶ γὰρ καὶ
τὴν

τὴν πόρνην οὐκ ἀφίης μεῖναι πόρνην μόνην, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνον ποιεῖς. Εἶδες ἀπὸ μέθης πορνείαν, ἀπὸ πορνείας μοιχείαν, ἀπὸ μοιχείας φόνον; μᾶλλον δὲ καὶ φόνου τι χεῖρον· οὐδὲ γὰρ ἔχω πῶς αὐτὸ καλέσω. οὐ γὰρ τεχθέντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τεχθῆναι κωλύει. τί τοίνυν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ὑβρίζεις, καὶ τοῖς αὐτοῦ μάχῃ νόμοις, καὶ ὅπερ ἐστὶ κα-
5 τάρα, τοῦτο* ὡς εὐλογίαν μεταδιώκεις, καὶ τὸ ταμεῖον τῆς γενέσεως, ταμεῖον ποιεῖς σφαγῆς, καὶ τὴν πρὸς παιδοποιΐαν δοθεῖσαν γυναῖκα, πρὸς φόνον παρασκευάζεις; ἵνα γὰρ ἀεὶ τοῖς ἐρασταῖς εὔχρηστος ᾖ καὶ ποθεινή, καὶ πλέον ἀργύριον ἕλκῃ, οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται ποιῆσαι, μέγα ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν τὸ πῦρ ἐντεῦθεν σωρεύουσα. εἰ γὰρ καὶ ἐκείνης τὸ τόλμημα, ἀλλὰ σὴ ἡ αἰτία γίνεται. ἐντεῦθεν καὶ εἰδωλολατρεῖαι. πολλαὶ γὰρ ὥστε ἐπίχαρεις γί-
10 νεσθαι, καὶ ἐπῳδὰς, καὶ σπονδὰς, καὶ φίλτρα, καὶ μυρία ἕτερα μηχανῶνται. ἀλλ᾽ ὅμως μετὰ τοσαύτην ἀσχημοσύνην, μετὰ φόνους, μετὰ εἰδωλολατρείας, πολλοῖς ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, πολλοῖς καὶ γυναῖκας ἔχουσιν· ἔνθα καὶ πλείων ὁ φορυτὸς τῶν κακῶν. καὶ γὰρ φαρμακεῖαι λοιπὸν κινοῦνται, οὐκ ἐπὶ τὴν νηδὺν τὴν πορνευομένην, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν ἠδικημένην γυναῖκα, καὶ ἐπιβουλαὶ μυρίαι, καὶ δαιμόνων κλήσεις, καὶ νεκυο-
15 μαντεῖαι, καὶ πόλεμοι καθημερινοὶ, καὶ ἄσπονδοι μάχαι, καὶ συνεχεῖς φιλονεικίαι. διὸ καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, ἐπήγαγε, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, εἰδὼς τοὺς ἐντεῦθεν πολέμους, τῶν οἰκιῶν τὰς ἀνατροπάς, τῶν εὐγενῶν παίδων τὰς ἀδικίας, τὰ μυρία κακά. ἵν᾽ οὖν ταῦτα διαφύγωμεν ἅπαντα, τὸν Χριστὸν ἐνδυσώμεθα, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ διηνεκῶς ὦμεν· ἐπεὶ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐνδύσασθαι, τὸ μηδέποτε αὐτοῦ ἀπολειφθῆναι, τὸ πάντο-
20 θεν αὐτὸν φαίνεσθαι ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ἁγιωσύνης ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιεικείας. οὕτω καὶ ἐπὶ φίλων λέγομεν, ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα ἐνεδύσατο, τὴν πολλὴν ἀγάπην λέγοντες, καὶ τὴν ἀδιάλειπτον συνουσίαν. ὁ γὰρ ἐνδυσάμενος, ἐκεῖνο φαίνεται ὅπερ ἐνδέδυται. φαινέσθω τοίνυν πάντοθεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός. καὶ πῶς φανεῖται; ἂν τὰ ἐκείνου ποιῇς. τί δὲ ἐκεῖνος ἐποίησεν; Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. τοῦτο καὶ σὺ ζή-
25 λωσον. τροφῆς ἀπολαῦσαι ἔδει, καὶ κριθίνοις ἄρτοις ἐκέχρητο. ἀποδημῆσαι ἐχρῆν, καὶ οὐδαμοῦ ἵπποι καὶ ὑποζύγια, ἀλλὰ τοσαῦτα ἐβάδιζεν, ὥστε καὶ κοπιάσαι. καθευδῆσαι ἔδει, καὶ ἐπὶ προσκεφαλαίου ἔκειτο ἐπὶ τῆς πρύμνης. κατακλιθῆναι ἐχρῆν, καὶ ἐπὶ χόρτου κατακλιθῆναι ἐκέλευσε. καὶ τὰ ἱμάτια δὲ εὐτελῆ· καὶ πολλαχοῦ μόνος διέτριβεν, οὐδένα ἐπισυρόμενος. καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ δὲ, καὶ τὰ ἐν ταῖς ὕβρεσι, καὶ πάντα ἁπλῶς κα-
30 ταμαθὼν, ζήλωσον. καὶ οὕτως ἐνεδύσω τὸν Χριστὸν, ἂν τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῇς εἰς ἐπιθυμίας. οὐδὲ γὰρ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει. καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι αὗται τίκτουσι πάλιν ἑτέρας δριμυτέρας, καὶ οὐδέποτε λήψῃ κόρον, ἀλλὰ βάσανον ἐργάσῃ σαυτῷ μεγάλην. ὥσπερ ὁ διηνεκῶς ὢν ἐν τῷ διψῆν, κἂν μυρίας ἔχῃ παρακειμένας πηγάς, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνει, μὴ δυνάμενος τὸ νόσημα σβέσαι· οὕτω καὶ ὁ διηνεκῶς ἐν ἐπιθυμίαις ζῶν.
35 ἂν δὲ τῆς χρείας ᾖς ἐντὸς, οὐδέποτε τοῦτον δέξῃ τὸν πυρετὸν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα οἰχήσεται, καὶ μέθαι, καὶ ἀσέλγειαι. τοσοῦτον τοίνυν ἔσθιε ὅσον λῦσαι λιμὸν, τοιαῦτα ἐνδύου ὅσα σκέπεσθαι μόνον· μηδὲ καλλώπιζε ἱματίοις τὴν σάρκα, ἵνα μὴ αὐτὴν ἀπολέσῃς. καὶ γὰρ μαλακωτέραν αὐτὴν ποιεῖς, καὶ τὴν εὐεξίαν αὐτῆς λυμαίνῃ, τῇ πολλῇ βλακείᾳ διαλύων αὐτήν. ἵνα οὖν ἔχῃς αὐτὴν ὄχημα καλὸν τῆς ψυχῆς, ἵνα ὁ κυβερνήτης ἀσφαλῶς
40 ἐπὶ τῶν οἰάκων κάθηται, καὶ ὁ στρατιώτης εὐκόλως μεταχειρίζῃ τὰ ὅπλα, εὐάρμοστα πάντα ποίει. οὐ γὰρ τὸ πολλὰ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ ὀλίγων δεῖσθαι, ἀνάλωτον ποιεῖ. ἐκεῖνος μὲν γὰρ, κἂν μὴ ἀδικηθῇ, δέδοικεν· οὗτος δὲ, κἂν ἀδικηθῇ, τῶν οὐκ ἠδικημένων ἄμεινον διάκειται, καὶ ἐν πλείονι καὶ διὰ τοῦτο ἔσται εὐθυμίᾳ. μὴ τοίνυν τοῦτο ζητῶμεν ὅπως μηδεὶς ἐπηρεάσῃ, ἀλλ᾽ ὅπως, κἂν ἐπηρεάζειν βούληται, μὴ δύνηται. τοῦτο δὲ οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν ἔσται, ἀλλ᾽ ἢ ἐκ τοῦ τὰ τῆς χρείας ἔχεσθαι

Margin notes: γ. τεχθὲν · * ὂν · χ. εὐχάριστος ἵνα καὶ ποθεινὴ, πλέον · χ. καὶ ἐπιχαρεῖς γενέσθαι · Λυκ. θ. ν. · γ. τὰ κατὰ τὸ σῶμα μὴ προνοήσῃς ἐπιθυμίας. · γ. παῦσαι · γ. ἵνα

ἔχεσθαι, καὶ μὴ πλειόνων ἐπιθυμεῖν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα τρυφῆσαι δυνησόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κε. 1 ΤΟΝ ΔΕ ΑΣΘΕΝΟΥΝΤΑ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. 2 Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει.

Οἶδα ὅτι πολλοῖς ἄπορον τὸ εἰρημένον. Διὸ πρότερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν τοῦ χωρίου τούτου παντὸς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τί βουλόμενος διορθῶσαι, ταῦτα γράφει. Τί τοίνυν βούλεται διορθῶσαι; Ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, οἳ τῇ τοῦ νόμου κατεχόμενοι συνειδήσει καὶ μετὰ τὴν πίστιν, τὴν βρωμάτων ἐφύλαττον ἔτι τὴν παρατήρησιν, οὔπω θαῤῥοῦντες τέλεον ἀποστῆναι τοῦ νόμου. Εἶτα, ὥστε μὴ γενέσθαι καταφανεῖς τὴν χοιρείαν ἀπεχόμενοι μόνον, πάντων ἑξῆς ἀπείχοντο τῶν κρεῶν, καὶ λάχανα ἤσθιον μόνον, ἵνα νηστεία μᾶλλον εἶναι δοκῇ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μὴ νόμου παρατήρησις. Ἕτεροι πάλιν ἦσαν τελειότεροι, οὐδὲν τοιοῦτον παρατηροῦντες, οἳ τούτοις τοῖς παρατηροῦσι φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς ἐγίνοντο, ὀνειδίζοντες, ἐγκαλοῦντες, εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλοντες. Δεδοικὼς τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος μὴ μικρὸν κατορθῶσαι βουλόμενοι, τὸ πᾶν ἀνατρέψωσι, καὶ θέλοντες εἰς τὴν τῶν βρωμάτων αὐτοὺς ἀδιαφορίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοὺς ἐκπεσεῖν παρασκευάσωσι, καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος τὸ πᾶν ἐπανορθῶσαι σπεύδοντες, περὶ τὰ καίρια ζημίαν ἐργάσωνται, ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας αὐτοὺς παρασαλεύοντες τῷ συνεχῶς ἐπιτιμᾷν, καὶ ἐν ἑκατέροις μείνωσιν ἀδιόρθωτοι· ὅρα πόσῃ κέχρηται συνέσει, καὶ πῶς ἑκατέρων ἐπιμελεῖται μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ σοφίας. Οὔτε γὰρ ὅτι κακῶς ποιοῦσι, τολμᾷ τοῖς ἐπιτιμῶσιν εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαιώσῃ ἐν τῇ παρατηρήσει· οὔτε πάλιν ὅτι καλῶς, ἵνα μὴ σφοδροτέρους κατηγόρους ἐργάσηται, ἀλλὰ συμμεμιγμένην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. Καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς ἰσχυροτέροις ἐπιτιμᾷν, τὸ δὲ πᾶν εἰς ἐκείνους κινεῖ ἐν τῷ πρὸς τούτους λόγῳ. Αὕτη γὰρ μάλιστα ἡ διόρθωσις ἀνεπαχθεστέρα, ὅταν πρὸς ἄλλους τείνας τὸν λόγον, ἕτερον πλήξῃ. Οὔτε γὰρ εἰς θυμὸν ἀφίησιν ἐξενεχθῆναι τὸν ἐπιτιμώμενον, καὶ λανθανόντως τὸ τῆς διορθώσεως ἐντίθησι φάρμακον. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ ποιεῖ συνετῶς, καὶ πῶς εὐκαίρως. Εἰπὼν γὰρ, Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας, τότε εἰς τὸν περὶ τούτων ἐμβαίνει λόγον, ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ ἐκείνων λέγειν τῶν ἐπιτιμώντων καὶ κελευόντων ἐσθίειν ἅπαντα. Τὸ γὰρ ἰσχυρὸν μέρος ἀεὶ πλείονος δεῖται τῆς προνοίας. Διὸ καὶ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν εὐθέως ἀποτείνεται, λέγων οὕτω· Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει. Εἶδες πληγὴν εὐθέως μίαν ἐκείνῳ δοθεῖσαν; Εἰπὼν γὰρ τὸν ἀσθενοῦντα, ἔδειξεν αὐτὸν ἄῤῥωστον. Εἶτα δευτέραν προστίθησι λέγων, Προσλαμβάνεσθε. Δείκνυσι γὰρ πάλιν πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας· ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀῤῥωστίας ἐστί. Μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ἰδοὺ καὶ τρίτην ἐπέθηκε πληγήν. Ἐντεῦθεν γὰρ δηλοῖ τοιοῦτον αὐτοῦ τὸ ἁμάρτημα ὄν, ὡς καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ οὐ πλημμελοῦντας, κοινωνοῦντας δὲ ὅμως αὐτῷ τῆς φιλίας, καὶ ἀντεχομένους αὐτοῦ τῆς θεραπείας, διακρίνεσθαι. Εἶδες πῶς δοκεῖ μὲν τούτοις διαλέγεσθαι, ἐκείνοις δὲ ἐπιτιμᾷ λανθανόντως καὶ ἀνεπαχθῶς; Εἶτα τιθεὶς ἀμφοτέρους παράλληλα, τὸν μὲν μετ' ἐγκωμίων, τὸν δὲ μετ' ἐγκλήματος τίθησιν. Ἐπάγει γὰρ λέγων, Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ἀνακηρύττων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει, καὶ τοῦτον πάλιν κακίζων ἀπὸ τῆς ἀσθενείας. Εἶτα, ἐπειδὴ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγήν, παραμυθεῖται πάλιν αὐτὸν, οὕτω λέγων,

γρ. ἀθυμίαν ... γρ. αὐτῷ ... γρ. ἑκατέρων ... γρ. αὐτῷ ... γρ. ἐμβ.

3 Ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω. Οὐκ εἶπεν, ἐάτω, οὐκ εἶπε, μὴ ἐγκαλείτω, οὐκ εἶπε, μὴ διορθούσθω, ἀλλά, μὴ ἐξουδενιζέτω, μὴ διαχλευέτω, δεικνὺς ὅτι πρᾶγμα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον ἐποίουν. ἐπὶ δὲ τούτου οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς;

Ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. Ὥσπερ γὰρ οἱ τελειότεροι τούτους ἐξουτέλιζον ὡς ὀλιγοπίστους (γ. ἀλλοπίστους) καὶ ὑπόπτους καὶ νόθους καὶ Ἰουδαΐζοντας ἔτι, οὕτως ἐκεῖνοι τούτους ἔκρινον ὡς παρανομοῦντας, ἢ ὅλως λαιμαργίᾳ προσέχοντας· ὧν πολλοὺς καὶ ἐξ ἐθνῶν εἰκὸς εἶναι. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο.

Ἐπ' ἐκείνῳ δὲ οὐκ εἶπε τοῦτο· καίτοι τὸ μὲν ἐξουθενεῖσθαι, τοῦ ἐσθίοντος ἦν ὡς λαιμάργου, τὸ δὲ κρίνεσθαι, τοῦ μὴ ἐσθίοντος ὡς ὀλιγοπίστου. ἀλλ' ἀντήλλαξεν αὐτά, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον τοῦ ἐξουθενεῖσθαι οὐκ ἔστιν ἄξιος, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖν δύναται. ἀλλὰ καὶ ἐγὼ καταγινώσκω, φησίν; οὐδαμῶς. διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προσελάβετο. τί τοίνυν περὶ νόμου αὐτῷ διαλέγῃ ὡς παραβαίνοντι; ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο, τουτέστι, τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο χάριν, καὶ πάντων ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων. Εἶτα πάλιν πρὸς τὸν ἰσχυρόν·

4 Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ ἐκεῖνοι (γ. ἐκεῖνον) ἔκρινον, οὐ μόνον ἐξουθένουν. Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλη πληγή. καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀγανάκτησις εἶναι πρὸς τὸν ἰσχυρόν, καθάπτεται δὲ ἐκείνου. ὅταν εἴπῃ,

Σταθήσεται δέ, Δείκνυσιν ἔτι σαλευόμενον, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς προσοχῆς, καὶ τοσαύτης τῆς ἐπιμελείας, ὡς καὶ τὸν Θεὸν καλεῖν εἰς ταῦτα ἰατρόν. Δυνατὸς γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς στῆσαι αὐτόν. Ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀπεγνωσμένων λέγομεν. Εἶτα ἵνα μὴ ἀπογνῷ, καὶ ἀσθενοῦντα αὐτὸν οἰκέτην καλεῖ λέγων, σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν λανθανόντως αὐτοῦ καθάπτεται. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξια τοῦ μὴ κρίνεσθαι ποιεῖ, διὰ τοῦτο κελεύω μὴ κρῖναι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀλλότριός ἐστιν οἰκέτης, τουτέστιν, οὐ σός, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶτα παραμυθούμενος αὐτὸν πάλιν, οὐκ εἶπεν, ὅτι πίπτει, ἀλλὰ τί; στήκει ἢ πίπτει. ἄν τε δὲ τοῦτο, ἄν τε ἐκεῖνο ᾖ, τῷ δεσπότῃ διαφέρει ταῦτα ἀμφότερα. καὶ γὰρ ἡ ζημία ἐκεῖ τείνει, πεσόντος· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος, ἑστῶτος. Ταῦτα δέ, εἰ μὲν τὸν σκοπὸν πάλιν κατίδωμεν τοῦ Παύλου βουλομένου μὴ πρὸ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐπιτιμᾶσθαι αὐτούς, σφόδρα ἀνάξια τῆς χριστιανοῖς πρεπούσης κηδεμονίας ἐστίν. ἀλλ' (ὅπερ ἀεὶ λέγω) τὴν γνώμην ἐξετάζειν δεῖ, μεθ' ἧς λέγεται, καὶ τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἧς λέγεται, καὶ τί σπουδάζων κατορθῶσαι λέγει. οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ ἐνέτρεψε, τοῦτο εἰπών. εἰ γὰρ ὁ Θεός, φησιν, ὁ τὴν ζημίαν ὑπομένων οὐδὲν ποιεῖ τέως, πῶς οὐκ ἂν εἴης ἄκαιρος σὺ καὶ πέρα τοῦ μέτρου περίεργος, ἄγχων αὐτὸν καὶ ἐνοχλῶν;

5 Ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν.

Ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ ἠρέμα καὶ περὶ νηστείας αἰνίττεσθαι. καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν νηστευόντων τινὰς τοὺς μὴ νηστεύοντας κρίνειν διηνεκῶς, ἢ καὶ ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν εἰκὸς εἶναι τινὰς τοὺς ῥητὰς ἡμέρας ἀπεχομένους, καὶ ῥητὰς ἐχομένους. διὸ καὶ ἔλεγεν,

Ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρατηρούντων τὸν φόβον ἐξέλυεν, ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγων, καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς σφοδρῶς τὴν φιλονεικίαν ἀνῄρει, δεικνὺς ὅτι καὶ οὐ σφόδρα περισπούδαστον περὶ τούτων ἐνοχλεῖν συνεχῶς. οὐ σφόδρα δὲ περισπούδαστον, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρόν, καὶ διὰ τὸ νεήλυδας εἶναι ἐν τῇ πίστει. ἐπεὶ Κολασσαεῦσι γράφων, μετὰ πολλῆς ἀπαγορεύει τοῦτο τῆς σπουδῆς λέγων, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. καὶ πάλιν, Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, καὶ μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω. (Κολασ. β. η.)

βεβαιούτω. καὶ Γαλάταις δὲ ἐπιστέλλων, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις φιλοσοφίαν καὶ τελειότητα· ἐνταῦθα δὲ οὐ κέχρηται τούτῳ τῷ τόνῳ, διὰ τὸ νεόφυτον εἶναι παρ' αὐτοῖς τὴν πίστιν. μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἕλκωμεν τὸ, ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ὁ λόγος ᾖ, ἄκουσον τί φησιν· (Γαλ. α.) Εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, κἂν ἄγγελος ᾖ, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ πάλιν, (β. Κορ ια.) Φοβοῦμαι δὲ μή πως ὡς ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. καὶ Φιλιππησίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγε, (Φιλιπ. γ β.) Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἐπειδὴ οὐκ ἦν πως καιρὸς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν, ἕκαστος, φησιν, ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. καὶ γὰρ καὶ περὶ νηστείας ὁ λόγος ἦν. καὶ τὴν ἐκείνων τοίνυν ἀλαζονείαν καθαιρῶν, καὶ τούτων ἐκλύων τὸν φόβον, ταῦτα ἔλεγεν,

6 Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. καὶ ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει (εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ) καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ περὶ τὰ καίρια τὸ πρᾶγμά ἐστι. τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ τὸν Θεὸν καὶ οὗτος κἀκεῖνος ἐργάζεται, εἰ ἀμφότεροι εἰς εὐχαριστίαν τελευτῶσι. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος καὶ οὗτος εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. εἰ τοίνυν ἀμφότεροι εὐχαριστοῦσιν, οὐ πολὺ τὸ μέσον. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐνταῦθα πλήττει λανθάνων τὸν Ἰουδαΐζοντα. εἰ γὰρ τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστι τὸ εὐχαριστεῖν, εὔδηλον ὅτι ὁ ἐσθίων οὗτός ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν, οὐχ ὁ μὴ ἐσθίων. πῶς γὰρ, ἔτι τοῦ νόμου ἐχόμενος; ὅπερ οὖν καὶ πρὸς Γαλάτας ἔλεγεν· (Γαλ. ε. δ.) Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε. ἀλλ' ἐνταῦθα αἰνίττεται μὲν αὐτὸ, οὐκ ἀνακαλύπτει δὲ αὐτὸ οὕτως· οὔπω γὰρ ἦν καιρός· ἀλλὰ τέως διαβαστάζει, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς αὐτὸ "παρανοίγει μᾶλλον. εἰπὼν γὰρ,

7 Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει·

8 Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν,

Σαφέστερον καὶ διὰ τούτων αὐτὸ παρεδήλωσεν. ὁ γὰρ τῷ νόμῳ ζῶν, πῶς δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν; οὐ τοῦτο δὲ μόνον διὰ "τούτων" κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπειγόμενον εἰς τὴν ἐκείνων διόρθωσιν κατέχει, καὶ πείθει μακροθυμεῖν, δεικνὺς ὅτι ἀμήχανον τὸν Θεὸν καταφρονῆσαι αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ προσήκοντι καιρῷ διορθώσεται. τί οὖν ἐστιν, οὐδεὶς ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ; οὐκ ἐσμὲν ἐλεύθεροι, δεσπότην ἔχομεν τὸν καὶ ζῆν ἡμᾶς βουλόμενον, καὶ ἀποθανεῖν οὐ θέλοντα, καὶ ᾧ ταῦτα ἀμφότερα μᾶλλον ἡμῶν διαφέρει. διὰ γὰρ τούτων δείκνυσιν ὅτι πλέον ἡμῶν αὐτὸς ἡμῶν κήδεται, καὶ μᾶλλον ἡμῶν καὶ πλοῦτον τὴν ἡμετέραν "ζωὴν ἡγεῖται, καὶ ζημίαν τὸν θάνατον. οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἀποθνήσκομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δεσπότῃ, ἂν ἄρα ἀποθάνωμεν. θάνατον δὲ ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῆς πίστεως λέγει. ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο πεῖσαι, ὅτι φροντίζει ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ ζῶμεν, καὶ αὐτῷ ἀποθνήσκομεν. πλὴν οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει. εἰπὼν γὰρ, Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν, Καὶ ἀπ' ἐκείνου τοῦ θανάτου ἐπὶ τὸν φυσικὸν μεταβὰς, ἵνα μὴ δόξῃ τραχύνειν τὸν λόγον, ἕτερον σημεῖον ποιεῖται τῆς αὐτοῦ προνοίας μέγιστον. ποῖον δὴ τοῦτο;

9 Εἰς τοῦτο γὰρ, φησι, Χριστὸς καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Ὥστε καὶ τοῦτό σε πειθέτω, ὅτι ἀεὶ φροντίζει τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ διορθώσεως. εἰ γὰρ μὴ τοσαύτην ἡμῶν ἐποιεῖτο πρόνοιαν, τίς χρεία τῆς οἰκονομίας ἦν; ὁ τοίνυν τοσαύτην σπουδὴν θέμενος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ γενέσθαι ἡμᾶς, ὡς καὶ δούλου μορφὴν λαβεῖν καὶ ἀποθανεῖν, οὗτος μετὰ τὸ γενέσθαι καταφρονήσει; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐδ' ἂν ἕλοιτο τοσαύτην προέσθαι πραγματείαν. Εἰς τοῦτο γὰρ, φησι, καὶ ἀπέθανεν· ὡς ἂν εἴποι τις, ὁ δεσπότης οὐκ ἀνάσχοιτο καταφρονῆσαι τοῦ δούλου· τοῦ γὰρ οἰκείου κήδεται βαλαντίου. καὶ γὰρ οὐχ οὕτως ἡμεῖς χρημάτων ἐρῶμεν, ὡς αὐτὸς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. οὐκοῦν οὐ χρήματα,

χρήματα, ἀλλὰ τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν κατέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο περιορᾶσθαι τούτους, ὑπὲρ ὧν τοσαύτην τιμὴν κατέθηκεν. ὅρα δὲ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, πῶς δείκνυσιν ἄφατον οὖσαν. Εἰς τοῦτο γάρ, φησιν, ἀπέθανε, καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ ἀνωτέρω, ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, αὐτοῦ ἐσμεν. εἶδες δεσποτείας ἐπιτεταμένην; εἶδες ἰσχὺν ἄμαχον; εἶδες πρόνοιαν ἠκριβωμένην; μὴ γάρ μοι τοὺς ζῶντας εἴπῃς, φησί· καὶ τῶν ἀπελθόντων προνοεῖται. εἰ δὲ τῶν ἀπελθόντων, εὔδηλον ὅτι καὶ τῶν ζώντων. οὐδὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς δεσποτείας ταύτης παρέλιπε, πλείονα ἀνθρώπων καὶ δικαιώματα ἑαυτῷ κατασκευάζων, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰς τὸ προνοεῖν ἡμῶν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀργύριον καταβάλλει, καὶ διὰ τοῦτο σφόδρα ἀντέχεται τοῦ ἰδίου δούλου. αὐτὸς δὲ θάνατον κατέβαλε, καὶ οὐκ ἂν τὸν τοσαύτης τιμῆς ἀγορασθέντα, καὶ οὗ τὴν δεσποτείαν μετὰ τοσαύτης ἐκτήσατο σπουδῆς καὶ πραγματείας, τούτου τὴν σωτηρίαν ἐν οὐδενὶ λογίσεται. Ταῦτα δὲ λέγει, ἐντρέπων τὸν Ἰουδαΐζοντα, καὶ πείθων ἀναμνησθῆναι τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας, καὶ ὅτι νεκρὸς ὢν ἔζησε, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκέρδανε παρὰ τοῦ νόμου, καὶ ὅτι ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη, τὸν τοσαῦτα ἐπιδειξάμενον ὑπὲρ αὐτοῦ καταλιπόντα, ἐπὶ τὸν νόμον παλινδρομεῖν. ἱκανῶς τοίνυν αὐτοῦ καθαψάμενος, πάλιν αἰνίσσεται λέγων,

10 Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου;

Καὶ δοκεῖ μὲν ὡς ἰσάζοντα αὐτὰ τιθέναι, πολλὴν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δείκνυσι τὴν διαφορὰν οὖσαν. καὶ πρῶτον μὲν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ καταλύει τὴν φιλονεικίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τῷ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμνῆσαι τῆς φοβερᾶς. εἰπὼν γάρ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; ἐπήγαγε, Πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ.

γ. ἰσάζων τὰ

Καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιτιμᾶν τῷ τελειοτέρῳ ταῦτα λέγων, κατασείει δὲ τοῦ Ἰουδαΐζοντος τὴν διάνοιαν, οὐκ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας τῆς γενομένης ἐντρέπων αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φοβῶν. πάντες γάρ, φησι, παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ.

11 Γέγραπται γάρ, ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ.

12 Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον ἀποδώσει τῷ Θεῷ.

ἰσάζοντα τῷ

Εἶδες πῶς πάλιν κατασείει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν δοκῶν ἐκπλήττειν θατέρῳ; τοιοῦτον γάρ τι αἰνίττεται, δέον ἂν εἰ ἔλεγε, τί σοι μέλει; μὴ γὰρ σὺ μέλλεις ὑπὲρ αὐτοῦ κολάζεσθαι; ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τοῦτο δὲ ἠνίξατο, πρᾳότερον αὐτὸ θείς, καὶ εἰπών, πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον ἀποδώσει τῷ Θεῷ. καὶ τὸν προφήτην εἰσήγαγε τὴν ἁπάντων αὐτῷ μαρτυροῦντα ὑποταγήν, καὶ ὑποταγὴν ἐπιτεταμένην καὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀνθρώπων, καὶ πάντων ἁπλῶς. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε, προσκυνήσει ἕκαστος, ἀλλ', ἐξομολογήσεται, τουτέστιν, εὐθύνας δώσει τῶν πεπραγμένων. ἔσο τοίνυν ἐναγώνιος, τὸν κοινὸν δεσπότην ὁρῶν ἐπὶ τοῦ βήματος καθήμενον, καὶ μὴ σχίζε καὶ μέριζε τὴν ἐκκλησίαν, τῆς χάριτος ἀπορρηγνύμενος, καὶ τῷ νόμῳ προστρέχων. καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος αὐτοῦ. καὶ τί λέγω, ὁ νόμος; καὶ οἱ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου. καὶ οὐχ ὁ νόμος σε ἀπαιτήσει εὐθύνας, ἀλλ' ὁ Χριστὸς καὶ σὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἶδες πῶς ἐξέλυσε τοῦ νόμου τὸν φόβον; εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐπίτηδες φοβῶν αὐτὸν λέγειν ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς προκειμένης ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο ἐληλυθέναι, πάλιν ἔχεται τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως λέγων,

ὑπὲρ πάντων

13 Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν· ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνου μᾶλλόν ἐστιν, ἢ τούτου. ἐστὶ δὲ ἀμφοτέροις ἁρμόζειν δύναται, καὶ τῷ τελείῳ σκανδαλιζομένῳ ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει,

παρατηρήσει, καὶ τῷ ἁπλῶς προσκόπτοντι ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει.

ΗΘΙΚΟΝ

Σὺ δέ μοι σκόπει πόσην δώσομεν τιμωρίαν οἱ σκανδαλίζοντες ἁπλῶς. εἰ γὰρ ἔνθα παράνομον ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τὸ ἀκαίρως ἐπιτιμᾶν, ἐκώλυε τοῦτο γίνεσθαι, ὥστε μὴ σκανδαλισθῆναι καὶ προσκόψαι τὸν ἀδελφόν· ὅταν μηδὲ διορθοῦντές τι σκανδαλίζωμεν, τίνος ἐσόμεθα ἄξιοι; εἰ γὰρ τὸ μὴ σῶσαι, ἔγκλημα (καὶ δείκνυσιν ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας) 5 τὸ καὶ σκανδαλίσαι, τί οὐκ ἂν ἐργάσηται; τί οὖν, εἰ οἴκοθεν σκανδαλίζεται, φησίν, ἀσθενὴς ὤν; διὰ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἂν εἴης δίκαιος πάντα ὑπομένειν. εἰ γὰρ ἰσχυρὸς ἦν, οὐκ ἐδεῖτο τοσαύτης ἐπιμελείας αὐτός. νυνὶ δὲ ἐπειδὴ ἀσθενέστερός ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ πολλῆς χρῄζει τῆς σπουδῆς. παρέχωμεν τοίνυν αὐτῷ ταύτην, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν διαβαστάζωμεν. οὐδὲ γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ὑφέξομεν λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἑ- 10 τέρους σκανδαλίζομεν. εἰ δὲ ἐκεῖναι καὶ καθ' ἑαυτὰς χαλεπαὶ αἱ εὔθυναι, ὅταν καὶ αὗται προστεθῶσι, πότε σωθησόμεθα; μὴ γὰρ δὴ νομίσωμεν, εἰ κοινωνοὺς εὕροιμεν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀπολογίαν ἕξειν. τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ προσθήκη τῆς τιμωρίας. ἐπεὶ καὶ ὁ ὄφις μᾶλλον ἐκολάσθη τῆς γυναικός, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, καὶ τοῦ Ἀχαὰβ δὲ τὸν ἀμπελῶνα ἁρπάσαντος ἡ Ἰεζάβελ χαλεπωτέραν ἔδωκε δίκην. αὕτη γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα ὑ- 15 φάνασα ἅπαν, καὶ σκανδαλίσασα τὸν βασιλέα. καὶ σὺ τοίνυν ὅταν ἑτέροις ἀπωλείας αἴτιος γένῃ, χαλεπώτερα πείσῃ τῶν ὑποσκελισθέντων διὰ σοῦ. οὐδὲ γὰρ οὕτω τὸ ἁμαρτεῖν, ὡς τὸ καὶ ἑτέρους εἰς τοῦτο ἐναγαγεῖν ἀπόλλυσι. διό φησιν, Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράττουσιν. ὥστε ὅταν ἴδωμέν τινας ἁμαρτάνοντας, μὴ μόνον μὴ ὠθῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀνέλκωμεν ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς πονηρίας, ἵνα μὴ τῆς ἑτέρων ἀ- 20 πωλείας αὐτοὶ τὴν δίκην ὑπόσχωμεν. καὶ μνημονεύωμεν διηνεκῶς τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρός, τῶν δεσμῶν τῶν ἀλύτων, τοῦ σκότους τοῦ ἀφεγγοῦς, τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοβόλου. ἀλλὰ φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Θεός. οὐκοῦν ῥήματα ταῦτά ἐστι, καὶ οὔτε ὁ πλούσιος ἐκεῖνος κολάζεται ὁ τὸν Λάζαρον ὑπεριδών; οὐχ αἱ μωραὶ παρθένοι τοῦ νυμφῶνος ἐκβάλλονται; οὐχ οἱ μὴ θρέψαντες αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ἀπέρχον- 25 ται τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; οὐχ ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια, χεῖρας καὶ πόδας δεθεὶς ἀπόλλυται; οὐχ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσας παραδίδοται τοῖς βασανισταῖς; οὐ τὸ περὶ τῶν μοιχῶν εἰρημένον ἀληθές, ὅτι Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται; ἀλλ' ἀπειλαὶ ταῦτα μόνον; ναί, φησί. καὶ πόθεν, εἰπέ μοι, πρᾶγμα τοσοῦτον τολμᾷς ἀποφήνασθαι, καὶ ταῦτα οἴκοθεν φέρων τὴν * ψῆ- 30 φον; ἐγὼ γὰρ καὶ ἀφ' ὧν εἴρηκεν ὁ Χριστός, καὶ ἀφ' ὧν πεποίηκε, τοὐναντίον ἀποδεῖξαι δυνήσομαι. εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων κολάσεων οὐ πιστεύεις, κἂν ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων πίστευε. οὐ γὰρ δὴ τὰ γεγενημένα, καὶ εἰς ἔργον ἐξελθόντα, ἀπειλαὶ καὶ ῥήματα *. τίς οὖν τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυσεν ἅπασαν ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ τὸ χαλεπὸν ἐκεῖνο ναυάγιον εἰργάσατο, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν πανωλεθρίαν παντός; τίς μετὰ ταῦτα τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνους καὶ τοὺς 35 πρηστῆρας ἀφῆκεν ἐπὶ τὴν Σοδόμων γῆν; τίς τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν κατεπόντισε; τίς τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἐπὶ τῆς ἐρήμου κατηνάλωσε; τίς τὴν συναγωγὴν Ἀβειρὼν κατέφλεξε; τίς τοῖς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν ἀνοῖξαι τῇ γῇ τὸ στόμα, καὶ καταπιεῖν ἐκέλευσε; τίς τὰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ κατήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Δαβίδ; εἴπω καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν κολασθέντας; τὸν διηνεκῆ παραδοθέντα τιμωρίᾳ Κάϊν; τὸν καταλευσθέντα 40 μετὰ τοῦ γένους παντὸς Χαρμῆ; τὸν ὑπὲρ συλλογῆς ξύλων τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντα ἐν σαββάτῳ; τοὺς τεσσαράκοντα παῖδας καὶ δύο ἐπὶ Ἐλισσαίου, τοὺς ὑπὸ τῶν θηρίων ἐκείνων δαπανηθέντας, καὶ μηδὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τυχόντας συγγνώμης; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν χάριν τὰ αὐτὰ ταῦτα ἰδεῖν ἤθελες, ἐννόησον πόσα ἔπαθον οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς τὰ ἴδια τέκνα κατέφαγον

αἱ

Marginalia: Ῥω. α. λβ. — Μαρκ. θ. μδ. — γ. ἐνταῦθα παρανομούμενον — γ. ἔδει — γ. αὐτῷ. — γ. ἀπειλήσει — γ. ὑπὸ σοῦ σκανδαλισθέντων δίκην ἀπαιτούμενος — γ. ἀγαγεῖν — γ. αὐτοί — γ. βυθοῦ — γ. ὑφέξομεν — γ. τοῦ ποταμοῦ — ἴσ. οὐδ' — γ. παραδίδοται — * ἄδηλον — * ὅτι μόνον — γ. ἐπαφῆκε — γ. Αἰγυπτίαν — γ. κατεπόντισε — ἴσ. Ἀχὰρ

αἱ γυναῖκες, αἱ μὲν ὀπτῶσαι, αἱ δὲ ἄλλως δαπανῶσαι· πῶς λιμῷ παραδοθέντες ἀνηκέστῳ, καὶ πολέμοις ποικίλοις καὶ χαλεποῖς, πάσας τὰς ἔμπροσθεν τραγῳδίας ἀπέκρυψαν τῇ τῶν οἰκείων ὑπερβολῇ συμφορῶν. ὅτι γὰρ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς καὶ διαῤῥήδην. διὰ παραβολῶν, ὡς ὅταν λέγῃ, Τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας με βασιλεῦσαι, ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε· καὶ διὰ τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ διὰ τοῦ γάμου. σαφῶς δὲ καὶ διαῤῥήδην, ὡς ὅταν ἀπειλῇ, Ὅτι πεσοῦνται ἐν στόματι μαχαίρας καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἔσται συνοχὴ ἐπὶ γῆς ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἠχούσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου· Καὶ ἔσται θλίψις τοιαύτη οἵα οὐδέποτε γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς, οὐδὲ μὴ ἔσται. καὶ ὁ Ἀνανίας δὲ καὶ ἡ Σάπφειρα ὑπὲρ κλοπῆς ὀλίγων ἀργυρίων ὅσην ἔδωκαν δίκην, ἅπαντες ἴστε. τὰς δὲ καθημερινὰς συμφορὰς οὐχ ὁρᾷς; ἢ οὐδὲ ταῦτα γίνεται; οὐχ ὁρᾷς καὶ νῦν τοὺς λιμῷ τηκομένους; τοὺς ἐλέφαντι καὶ λώβῃ σώματος κατεχομένους; τοὺς πενίᾳ διηνεκεῖ συζῶντας; τοὺς μυρία ἀνήκεστα πάσχοντας; πῶς οὖν ἂν ἔχοι λόγον τοὺς μὲν κολάζεσθαι, τοὺς δὲ μὴ κολάζεσθαι; εἰ γὰρ μὴ ἄδικος ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἄδικος, πάντως καὶ σὺ δώσεις δίκην ἁμαρτάνων· εἰ δὲ, ἐπειδὴ φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐ κολάζει, οὐδὲ τούτους ἔδει κολασθῆναι. νυνὶ δὲ διὰ ταῦτα ἡμῖν τὰ ῥήματα, πολλοὺς καὶ ἐνταῦθα κολάζει ὁ Θεὸς, ἵν' ὅταν τοῖς ῥήμασι μὴ πιστεύσητε τῆς ἀπειλῆς, κἂν τοῖς πράγμασι πιστεύσητε τῆς τιμωρίας. καὶ ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ οὐχ οὕτως ἡμᾶς φοβεῖ, τοῖς ἐφ' ἑκάστης γενεᾶς συμβαίνουσι τοὺς κατὰ καιρὸν διορθοῦται ῥαθυμοῦντας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κολάζει, φησίν; ἵνα δῷ τοῖς ἄλλοις προθεσμίαν μετανοίας. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ πάντας ἐκεῖ τιμωρεῖται; ἵνα μὴ πολλοὶ διαπιστήσωσιν αὐτοῦ τῇ προνοίᾳ. πόσοι λῃσταὶ οἱ μὲν ἑάλωσαν, οἱ δὲ ἀπῆλθον μὴ δόντες δίκην; ποῦ τοίνυν ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δικαιοκρισία; ἐμὸν γὰρ λοιπόν ἐστιν ἐρέσθαι σε. εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς ὅλως ἐτιμωρεῖτο, εἶχες ἐπὶ τοῦτο καταφυγεῖν· ὅταν δὲ οἱ μὲν δῶσι δίκην, οἱ δὲ μὴ δῶσι, καὶ ταῦτα χείρονα ἁμαρτάνοντες, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τῶν αὐτῶν πλημμελημάτων μὴ τὰς αὐτὰς εἶναι δίκας; πῶς δὲ οὐκ ἂν δόξειαν ἀδικεῖσθαι οἱ κολασθέντες; τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ πάντες ἐνταῦθα κολάζονται; ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ σοι περὶ τούτων ἀπολογουμένου. ἐπειδὴ γάρ τινες πύργου κατενεχθέντος ἀπέθανον, ἔλεγε τοῖς ὑπὲρ τούτων διαποροῦσι, Δοκεῖτε ὅτι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας ἦσαν; οὐχὶ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ', ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε· παραινῶν ἡμῖν μὴ θαῤῥεῖν ὅταν, ἑτέρων δόντων δίκην, ἡμεῖς πολλὰ πλημμελήσαντες μὴ δῶμεν. ἂν γὰρ μὴ μεταβαλώμεθα, δώσομεν πάντως. καὶ πῶς, φησὶν, ἀθάνατα κολαζόμεθα, ἐνταῦθα βραχὺν χρόνον ἁμαρτόντες; πῶς ἐνταῦθα ἄνθρωπος ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἕνα φόνον πεποιηκὼς, διηνεκῶς τῇ τῶν μετάλλων καταδικάζεται τιμωρίᾳ; ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐ ποιεῖ ταῦτα, φησί. πῶς οὖν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἐν τοσαύτῃ κολάσει τὸν παράλυτον κατεῖχεν; ὅτι γὰρ δι' ἁμαρτήματα αὐτὸν ἐκόλαζεν, ἄκουσον τί φησιν· Ἴδε, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. ἀλλ' ὅμως ἔλαβε λύσιν, φησίν. ἀλλ' οὐ τὰ ἐκεῖ τοιαῦτα· ὅτι γὰρ ἐκεῖνα λῆξιν οὐχ ἕξει ποτὲ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται· καὶ, Πορεύσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον. εἰ τοίνυν ἡ ζωὴ αἰώνιος, καὶ ἡ κόλασις αἰώνιος. οὐχ ὁρᾷς πόσα ἠπείλησεν Ἰουδαίοις; ἆρα οὖν ἐξέβη τὰ ἀπειληθέντα, ἢ λόγος ἦν τὰ εἰρημένα; Οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθῳ. ἆρα οὖν ἔμεινε; τί δὲ, ὅταν εἴπῃ, Ἔσται θλίψις οἵα οὐ γέγονεν, ἆρα οὐκ ἐγένετο; ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήπου, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῦσαι δυνήσῃ, μόνον ἀκούων ἅπερ ἔπαθον ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκεῖνοι. ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα λυπήσω, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλίσωμαι, καὶ μὴ ψυχαγωγήσας ὑμᾶς περιττὰ, παρασκευάσω χαλεπώτερα ὑπομεῖναι. διὰ τί γὰρ, εἰπέ μοι, οὐκ ἀξιοῖς κολάζεσθαι ἁμαρτάνων; οὐχὶ προεῖπέ σοι ἅπαντα; οὐχὶ ἠ-

Λουκ. ιθ. κζ. — Λουκ. κα. κδ. κε. κς. — Ματθ. κδ. κα. — Λουκ. ιγ. δ. ε. — Ἰωάν. ε. ιδ. — Μαρκ. θ. μδ. — Ματθ. κε. μς. — Λουκ. κα. ς. — Ματθ. κδ. κα.

χ. μὴ — χ. πάντως — χ. κολάζεται τιμωρίας

πείλησεν; οὐχὶ ἐφόβησεν; οὐχὶ μυρία εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς; οὐχὶ λουτρὸν [γρ. ἐβοήθησεν, ἄλλ. ἐπόθησεν;]
παλιγγενεσίας ἐδωρήσατο, καὶ τὰ πρότερα ἀφῆκε πάντα; οὐχὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν ταύτην καὶ
τὸ λουτρὸν, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας πάλιν βοήθειαν ἁμαρτάνοντί σοι δέδωκεν; οὐχὶ εὔκολον
ἐποίησέ σοι τὴν ὁδὸν καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως; ἄκουε γοῦν οἷα ἐπέταξ-
[Ματθ. ϛ. ιδ.] εν· Ἂν ἀφῇς τῷ πλησίον, ἀφίημί σοι κἀγὼ, φησί. ποίαν τοῦτο δυσκολίαν ἔχει; Κρί- 5
[Ησ. α. ιη.] νατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, φησὶ, καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι
[Δαν. δ. κδ.] ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ. ποῖον τοῦτο ἔχει μόχθον; Λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα
[Λουκ. ιη. ιδ.] δικαιωθῇς. τίνα τοῦτο δυσκολίαν ἔχει; Τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι.
ποῖος τοῦτο ἱδρώς; Εἶπεν ὁ τελώνης, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ κατῆλθε δεδικαιω-
μένος. ποῖος πόνος μιμήσασθαι τὸν τελώνην; ἀλλ' οὐ βούλει πεισθῆναι οὐδὲ μετὰ τοσαῦτα, ὅτι κόλα- 10 [γρ. ἐστὶ]
[Ματθ. κε. μα.] σίς ἐστι καὶ τιμωρία; οὐκοῦν οὐδὲ τὸν διάβολον εἴποις ἂν κολάζεσθαι. Πορεύεσθε, γάρ, φη-
σιν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ γέεννά ἐστιν,
οὐδὲ ἐκεῖνος κολάζεται· εἰ δὲ ἐκεῖνος κολάζεται, δῆλον ὅτι καὶ ἡμεῖς [οἱ τὰ τούτου ἔργα ἐπιτε-
λοῦντες κολασθησόμεθα]. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρηκούσαμεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. πῶς δὲ οὐ
δέδοικας καὶ τολμηρὰ φθεγγόμενος; ὅταν γὰρ λέγῃς, ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι Θεὸς, καὶ οὐ κο- 15
λάζει· ἐὰν κολάσῃ, εὑρεθήσεται κατὰ σὲ οὐκέτι φιλάνθρωπος ὤν. ὁρᾷς εἰς οἷα ῥήματα [γρ. καθ' ὑμᾶς, ἄλλ. καθ' ὑμᾶς φιλάνθρωπος ὤν; οὐδαμῶς. ἐμὲ]
ὑμᾶς ὁ διάβολος ἄγει; τί δὲ, οἱ τὰ ὄρη κατειληφότες μοναχοὶ καὶ μυρίαν ἄσκησιν ἐπιδει-
ξάμενοι, ἀστεφάνωτοι ἀπελεύσονται; εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ οὐ κολάζονται, οὐδέ ἐστιν οὐδενὸς
ἀντίδοσις, ἐρεῖ τις ἕτερος ἴσως, ὅτι οὐδὲ οἱ ἀγαθοὶ στεφανοῦνται. οὐχί, φησί· τοῦτο γὰρ Θεῷ πρέ-
πον, βασιλείαν εἶναι μόνον, καὶ μὴ γέενναν. οὐκοῦν ὁ πόρνος, καὶ ὁ μοιχὸς, καὶ ὁ μυρία κακὰ 20 [γρ. ναί,]
ἐργασάμενος, τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεται τῷ σωφροσύνην καὶ ἁγιωσύνην ἐπιδειξαμένῳ, καὶ
Παῦλος μετὰ Νέρωνος στήσεται· μᾶλλον δὲ καὶ ὁ διάβολος μετὰ Παύλου. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι γέεννα,
ἀνάστασις δὲ πάντως ἐστὶ, καὶ οἱ πονηροὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν τεύξονται τοῖς δικαίοις. καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴ- [γρ. πάντων]
ποι καὶ τῶν σφόδρα ἐξεστηκότων ἀνθρώπων; μᾶλλον δὲ τίς ἂν τοῦτο εἴποι δαιμόνων; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι
[Ματθ. η. κθ.] γέενναν ὁμολογοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐβόων λέγοντες, Ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; πῶς 25
οὖν οὐ δέδοικας καὶ φρίττεις, καὶ τῶν δαιμόνων ὁμολογούντων, αὐτὸς ἀρνούμενος; πῶς δὲ οὐ συνορᾷς
τὸν διδάσκαλον τῶν πονηρῶν τούτων δογμάτων; ὁ γὰρ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπατήσας ἄνθρωπον, καὶ προ-
φάσει μειζόνων ἐλπίδων καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἐκβαλὼν ἀγαθῶν, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ νῦν ταῦτα ὑποβάλ-
λων λέγειν τε καὶ νοεῖν. καὶ διὰ τοῦτο πείθει τινὰς ὑποπτεύειν μὴ εἶναι γέενναν, ἵνα ἐμβάλῃ εἰς γέεν- [γρ. πείθει]
ναν· ὥσπερ οὖν ὁ Θεὸς ἀπεναντίας ἀπειλεῖ γέενναν, καὶ ἡτοίμασε γέενναν, ἵνα μαθὼν οὕτω βιώ- 30
σῃς ὡς μὴ ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν. καίτοι εἰ γεέννης οὔσης ὁ διάβολός σε ταῦτα ἀναπείθει, πῶς ἂν
μὴ οὔσης ὡμολόγησαν οἱ δαίμονες, οἷς περισπούδαστόν ἐστι μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύειν ἡμᾶς, ἵνα [γρ. μνημονεύειν]
τῇ ἀδείᾳ γινόμενοι ῥαθυμότεροι, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἐμπέσωμεν; πῶς οὖν, φησι, τότε
ὡμολόγουν; τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς. ἅπερ οὖν ἐννοοῦντες ἅπαντα, παυσάσθω-
σαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέρους ἀπατῶντες οἱ ταῦτα λέγοντες· ἐπεὶ καὶ τῶν ῥημάτων τούτων δώσουσι δίκην, 35
τὰ φοβερὰ διασύροντες ἐκεῖνα, καὶ πολλοὺς τῶν οὕτως σπουδάζειν βουλομένων ἐκλύοντες, [γρ. πολλῶν τὸν φόβον [ἄλλ. τὸν πόνον] σπουδάζειν βουλομένων]
καὶ οὐδὲ τοὺς βαρβάρους [Νινευΐτας] μιμούμενοι. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καίτοι πάντων ὄντες ἀπει-
ροι, ἀκούσαντες ὅτι ἡ πόλις καταστραφήσεται, οὐ μόνον οὐκ ἠπίστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐστέναξαν,
καὶ σάκκον περιεβάλοντο, καὶ συνεχύθησαν, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστησαν πάντα ποιοῦντες, ἕως
ἂν ἔλυσαν τὴν ὀργήν· σὺ δὲ ὁ τοσαύτην λαβὼν πεῖραν πραγμάτων, διὰ ῥημάτων ἐξου- 40 [γρ. ἠπίστησαν,]
θενεῖς τὰ εἰρημένα; οὐκοῦν ἔσται τὰ ἐναντία. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι φοβηθέντες τὰ ῥήματα, [γρ. καὶ ῥημάτων, ἐξ.]
οὐχ ὑπέμειναν τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν· οὕτω καὶ σὺ τῆς ἀπὸ τῶν ῥημάτων
καταφρονῶν ἀπειλῆς, τὴν ἀπὸ πραγμάτων ὑποστήσῃ κόλασιν. καὶ εἰ νῦν μῦθός
σοι δοκεῖ εἶναι τὰ ῥήματα, ἀλλ' οὐχ ὅταν σε τὰ πράγματα πείθῃ τότε. οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐν-
ταῦθα

ταῦτα δὲ πεποίηκε; πῶς δύο λῃστὰς λαβὼν, οὐ τῆς αὐτῆς ἠξίωσεν, ἀλλὰ τὸν μὲν εἰς βασι-
λείαν εἰσήγαγε, τὸν δὲ εἰς γέενναν ἀπέπεμψε; καὶ τί λέγω λῃστὴν καὶ ἀνδροφόνοι; οὐδὲ γὰρ
τοῦ ἀποστόλου ἐφείσατο, ἐπειδὴ προδότης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βρόχον ὁρῶν ὁρμήσαντα αὐτὸν,
καὶ ἀγχόμενον, καὶ μέσον ῥηγνύμενον (καὶ γὰρ ἐλάκησε μέσος, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐξεχύθη Πραξ. α. ιη.
5 πάντα) ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα προειδὼς, εἴασε πάντα αὐτὸν ταῦτα παθεῖν, ἀπὸ τῶν πα-
ρόντων σε καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ πιστούμενος πάντων. μὴ τοίνυν φενακίζετε ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ πειθό-
μενοι· ἐκείνου γὰρ ταῦτα τὰ νοήματα. εἰ γὰρ καὶ δικασταὶ, καὶ δεσπόται, καὶ διδάσκαλοι, καὶ βάρβαροι τοὺς
μὲν ἀγαθοὺς τιμῶσι, τοὺς δὲ πονηροὺς κολάζουσι· πῶς ἂν ἔχοι λόγον παρὰ τῷ Θεῷ τἀναντία
γίνεσθαι, καὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι τόν τε ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον; πότε δὲ καὶ ἀπαλλαγήσεται
10 τῆς κακίας; οἵ τε γὰρ νῦν προσδοκῶντες κόλασιν, καὶ μεταξὺ τοσούτων ὄντες φόβων, τῶν ἀπὸ τῶν δι-
καστῶν, τῶν ἀπὸ τῶν νόμων, καὶ οὐκ ἀφιστάμενοι τῆς πονηρίας· ὅταν ἀπελθόντες ἐκεῖ καὶ τὸν φόβον τοῦτον
ἀπόθωνται, καὶ μὴ μόνον εἰς γέενναν οὐκ ἐμπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἐπιτύχωσι, πότε πονηρευό-
μενοι παύσονται; τοῦτο οὖν φιλανθρωπίας, εἰπέ μοι, τὸ τὴν πονηρίαν ἐπιτεῖναι, τὸ τῇ κακίᾳ ἆθλον τι-
θέναι; τὸ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦν τὸν σώφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸν Παῦλον καὶ τὸν διάβο-
15 λον; ἀλλὰ μέχρι τίνος ὑμᾶς ληρῶ; διὸ παρακαλῶ, τῆς μανίας ἀπαλλαγέντες ταύτης, καὶ ὑμῶν
αὐτῶν γενόμενοι, πείσατε τὴν ψυχὴν δεδοικέναι καὶ τρέμειν, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλαγῇ γεέννης, καὶ σω-
φρόνως τὸν ἐνταῦθα ζήσασα βίον καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχῃ, *χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[Marg.: κ. ἀπαλλαγήσονται · κ. οἱ · κ. δικαστηρίων · κ. οὐκ ἀφίστανται τῆς πονηρίας · κ. ἐπιτείνειν · * ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν]

Λογ. κϛ. 14 ΟΙΔΑ, ΚΑΙ ΠΕΠΕΙΣΜΑΙ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΙΗ-
σοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ· εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.

20 Πρότερον ἐπιπλήξας τῷ κρίνοντι τὸν ἀδελφὸν, καὶ ταύτῃ τῆς ἐπι-
πλήξεως αὐτὸν ἀποστήσας, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ δόγματος ἀπο-
φαίνεται, καὶ μετὰ ἡσυχίας παιδεύει τὸν ἀσθενέστερον, πολλὴν καὶ ἐν-
ταῦθα τὴν πραότητα ἐπιδεικνύμενος. οὐ γὰρ λέγει, ὅτι δίκην δώσει,
25 οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ τὸν φόβον μόνον ἐκλύει τοῦ
πράγματος, ὥστε αὐτὸν εὐκολώτερον πεισθῆναι τοῖς παρ' αὐτοῦ
λεγομένοις, καί φησιν, οἶδα, καὶ πέπεισμαι. εἶτα ἵνα μὴ λέγῃ τις τῶν οὐ πιστῶν, καὶ τί πρὸς
ἡμᾶς, εἰ σὺ πέπεισαι; οὐδὲ γὰρ ἀξιόπιστος εἶ ἀντικατασῆναι νόμῳ τοσούτῳ, καὶ χρη-
σμοῖς ἄνωθεν κατενεχθεῖσιν, ἐπάγει, ἐν Κυρίῳ· τουτέστιν, ἐκεῖθεν μαθὼν, παρ' αὐτοῦ πληρο-
30 φορηθείς. οὐκ ἄρα ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ψῆφος. τί τοίνυν πέπεισαι, καὶ οἶδας; εἰπέ. ὅτι οὐδὲν
κοινὸν δι' αὐτοῦ. τῇ φύσει, φησὶν, οὐδὲν ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως γίνεται τοῦ μετιόντος.
ἐκείνῳ γοῦν γίνεται μόνῳ, καὶ οὐχὶ πᾶσι. τῷ γὰρ λογιζομένῳ, φησὶ, κοινὸν, ἐκείνῳ κοινόν. τί οὖν; οὐ διορ-
θοῦσαι τὸν ἀδελφὸν, ἵνα μὴ νομίζῃ ἀκάθαρτον; τί δέ; οὐκ ἀπάγεις τῆς τοιαύτης συνηθείας καὶ ὑπο-
λήψεως μετ' ἐξουσίας ἁπάσης, ἵνα μὴ ποιῇ αὐτὸ κοινόν; φοβοῦμαι, φησι, μὴ λυπήσω αὐτόν.
35 διὸ ἐπήγαγεν, 15 Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περι-
πατεῖς. Εἶδες πῶς τέως αὐτὸν ᾠκειώσατο, δείξας ὅτι τοσοῦτον αὐτοῦ ποιεῖται τὸν λόγον, ὡς ὑπὲρ
τοῦ μὴ λυπῆσαι αὐτὸν, μηδὲ ἐπιτάξαι τέως τολμᾶν τὰ σφόδρα ἀναγκαῖα, ἀλλὰ τῇ συγχω-
ρήσει μᾶλλον αὐτὸν ἐφέλκεσθαι, καὶ τῇ ἀγάπῃ; οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ λῦσαι τὸν φόβον ἕλκει
καὶ βιάζεται, ἀλλ' ἀφίησιν αὐτὸν ἑαυτοῦ κύριον. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον βρώματος ἀπαγαγεῖν, καὶ
40 λύπῃ περιβαλεῖν. ὁρᾷς πόσην σπουδὴν ποιεῖται τῆς ἀγάπης; οἶδε γὰρ ὅτι πάντα αὕ-
τη κατορθῶσαι δύναται. διὸ καὶ μεῖζον ἐνταῦθά τι παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ. οὐ γὰρ μόνον, φησὶν,
αὐτοὺς οὐ χρὴ πρὸς ἀνάγκην ὑμᾶς ἀγαγεῖν, ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ συγκαταβαίνειν, μηδὲ τοῦ-
το ὀκνεῖν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, Μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ
Χριστὸς ἀπέθανεν. Ἢ οὐδὲ τοσούτου ἄξιον εἶναι ἡγῇ τὸν ἀδελφὸν, ὡς μηδὲ ἀπο-

[Marg.: κ. ταύτης (l. 21) · κ. λύπην (l. 40) · κ. ἀπαγαγεῖν (l. 42)]

χρὴ βρωμάτων ὠνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν; καὶ ὁ μὲν Χριστὸς οὐδὲ δοῦλος γενέσθαι, οὐδὲ ἀποθανεῖν παρῃτήσατο δι' αὐτόν· σὺ δὲ οὐδὲ βρωμάτων καταφρονεῖς, ἵνα αὐτὸν διασώσῃς; καίτοιγε οὐ πάντας ἔμελλε κερδαίνειν ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅμως ὑπὲρ ἁπάντων ἀπέθανε, τὸ αὐτοῦ πληρῶν. σὺ δὲ οἶδας ὅτι διὰ βρῶμα ἀνατρέπεις αὐτὸν ἐν τοῖς μείζοσι, καὶ ἔτι φιλονεικεῖς; καὶ τὸν οὕτω περισπούδαστον τῷ Χριστῷ, οὕτως εὐκαταφρόνητον εἶναι νομίζεις, καὶ ὃν ἐκεῖνος ἐφίλησεν, ἀτιμάζεις; κἀκεῖνος οὐχ ὑπὲρ ἀσθενοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐχθροῦ ἀπέθανε· σὺ δὲ οὐδὲ ὑπὲρ ἀσθενοῦντος ἀπέχῃ βρωμάτων; καὶ ὁ μὲν Χριστὸς καὶ τὸ μέγιστον ἐπεδείξατο, σὺ δὲ οὐδὲ τὸ ἔλαττον; καὶ ὁ μὲν δεσπότης, σὺ δὲ ἀδελφός. ταῦτα δὲ καὶ ἐκεῖνον ἱκανὰ ἐπιστῦψαι τὰ ῥήματα· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν μικρόψυχον ὄντα, καὶ μεγάλων ἀπολελαυκότα παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲ μικρὰ ἀντιδιδόντα. **16** Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν·

17 Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις. Τὸ ἀγαθὸν ἐνταῦθα, ἢ τὴν πίστιν φησίν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα τῶν ἐπάθλων, ἢ τὴν ἀπηρτισμένην εὐσέβειαν. οὐ γὰρ μόνον, φησί, τὸν ἀδελφὸν οὐκ ὠφελεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα, καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δωρεὰν βλασφημεῖσθαι ποιεῖς. ὅταν γὰρ μάχῃ, ὅταν φιλονεικῇς, ὅταν λυπῇς, ὅταν σχίζῃς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ λοιδορῇς τὸν ἀδελφόν, καὶ ἀπεχθῶς ἔχῃς πρὸς αὐτόν, βλασφημοῦσιν οἱ ἔξωθεν· ὥστε οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν κατορθοῦται, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὑμῶν ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, τὸ ἡνῶσθαι, τὸ συνδεδέσθαι, τὸ μετ' εἰρήνης, τὸ μετ' ἐπιεικείας ζῆν. εἶτα πάλιν ἐκλύων αὐτοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐκείνου φιλονεικίαν, φησίν· οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις. μὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εὐδοκιμῆσαι ἔχομεν; ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Οὔτε, ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε, ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. καὶ οὐδὲ κατασκευῆς δεῖται, ἀλλ' ἀρκεῖται τῇ ἀποφάσει. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· μὴ γάρ, ἐὰν φάγῃς, τοῦτό σε εἰς βασιλείαν εἰσάγει; διὸ καὶ διασύρων αὐτοὺς, ὡς μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας, οὐχὶ βρῶσιν εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ πόσιν. τίνα οὖν ἐστι τὰ εἰσάγοντα; δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρά, ὁ ἐνάρετος βίος, ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἰρήνη (ᾗ ἐναντιοῦται αὕτη ἡ φιλονεικία) ἡ ἐκ τῆς ὁμονοίας χαρά, ἣν ἀναιρεῖ αὕτη ἡ ἐπίπληξις. ταῦτα δὲ οὐχὶ θατέρῳ μόνον, ἀλλὰ ἑκατέροις ἔλεγε· καὶ γὰρ πρὸς ἑκατέρους εἰρῆσθαι καιρὸν εἶχεν. εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν εἰρήνην καὶ χαρὰν (ἔστι δὲ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν πραγμάτων) ἐπήγαγεν, Ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Ὡς ὅτι ἀπολλύεις τὸν ἀδελφόν, καὶ εἰρήνην ἀνέτρεψας καὶ τὴν χαράν, καὶ ἠδίκησας πλέον, ἢ ὁ τὰ χρήματα ἁρπάζων· καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι ἄλλος ἔσωσε, καὶ σὺ ἀδικεῖς καὶ ἀπολλύεις. ὅταν οὖν ταῦτα μὲν μὴ εἰσάγῃ ἡ βρῶσις, καὶ ἡ δοκοῦσα τελειότης, τὰ δὲ ἀνατρέποντα αὐτὰ εἰσάγει, πῶς οὐ χρὴ καταφρονεῖν τῶν μικρῶν ὥστε τὰ μεγάλα πῆξαι; εἶτα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ κενοδοξίας ἠρέμα τοῦτο ἐγίνετο τὸ ἐπιτιμᾶν, ἐπάγει λέγων,

18 Ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις.

Οὐ γὰρ οὕτω σε θαυμάσονται τῆς τελειότητος, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἅπαντες. τούτου μὲν γὰρ τοῦ καλοῦ πάντες ἀπολαύσονται, ἐκείνου δὲ οὐδὲ εἷς. **19** Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους. Τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα εἰρηνεύῃ· τοῦτο πρὸς τοῦτον, ἵνα μὴ καταλύῃ τὸν ἀδελφόν. πλὴν ὅμως κοινὰ πάλιν ἀμφότερα ταῦτα πεποίηκεν εἰπών, τὰ εἰς ἀλλήλους, καὶ δείξας ὅτι χωρὶς εἰρήνης οὐκ εὔκολον οἰκοδομεῖν. **20** Μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ οὕτω καλῶν, καὶ * ἐπιτείνων τὸν φόβον, καὶ δεικνὺς ὅτι τοὐναντίον οὗ σπουδάζει ποιεῖ. οὐ γὰρ μόνον οὐκ οἰκοδομεῖς, φησίν, ὃ νομίζεις, ἀλλὰ καὶ καταλύεις, καὶ οἰκοδομὴν οὐκ ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ οὐδὲ μεγάλου τινὸς ἕνεκεν, ἀλλὰ πράγματος εὐτελοῦς. ἕνεκεν γὰρ βρώματος, φησίν. εἶτα ἵνα μὴ αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι τὸν ἀσθενέστερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματίζει πάλιν οὕτω λέγων,

Πάντα μὲν καθαρά· ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι·

Τῷ μετὰ συνειδότος πονηροῦ. ὥστε κἂν ἀναγκάσῃς, καὶ φάγῃ, τὸ ὄφελος οὐδέν. οὐ γὰρ τὸ

φαγεῖν

γρ. πάντως ἅπαντας

α. Κορ. η.

γρ. αὐτῆς

* πολλὴν

γρ. δεικνὺς

γρ. δὲ

φαγεῖν ποιεῖ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἡ γνώμη μεθ' ἧς ἐσθίει. ἂν τοίνυν ἐκείνην μὴ διορθώσῃ, πάντα εἰκῇ πεποίηκας, καὶ μᾶλλον ἔβλαψας. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον νομίζειν ἀκάθαρτόν τι, καὶ νομίζοντα ἀκάθαρτον εἶναι, ἀπογεύεσθαι. δύο τοίνυν ἐνταῦθα ἁμαρτάνεις, καὶ τὴν πρόληψιν ἐπιτείνων τῇ φιλονεικίᾳ, καὶ ἀκαθάρτου ποιῶν ἀπογεύεσθαι. ὥστε ἕως ἂν μὴ πείσῃς, μὴ ἀναγκάσῃς.

21 Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου σκανδαλίζεται, ἢ προσκόπτει, ἢ ἀσθενεῖ. Πάλιν τὸ πλέον ἀπαιτεῖ, ὥστε μὴ μόνον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνειν αὐτῷ. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὸ πολλαχοῦ ἐποίησεν· ὡς ὅτε περιέτεμεν, ὡς ὅτε ἐξυρήσατο, ὡς ὅτε ἔθυσε τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν ἐκείνην. καὶ οὐ λέγει αὐτῷ, ὅτι ποίησον, ἀλλ' ἐν τάξει γνώμης αὐτὸ τίθησιν, ἵνα μὴ ἐκεῖνον πάλιν ῥᾳθυμότερον ποιήσῃ τὸν ἀσθενέστερον. καὶ τί φησι; καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα· καὶ τί λέγω κρέα; κἂν οἶνος ᾖ, κἂν ἄλλο ὁποιονοῦν τοιοῦτον σκανδαλίζον, ἀπέχου. οὐδὲν γὰρ ἴσον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀδελφοῦ. καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ Χριστὸς, ἐξ οὐρανῶν παραγινόμενος, καὶ πάντα παθὼν δι' ἡμᾶς ἅπερ ἔπαθε. σκόπει δέ μοι πῶς καὶ ἐκείνου καθικνεῖται λέγων, προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ. μὴ γάρ μοι λέγε, φησίν, ὅτι ἀλόγως, ἀλλ' ὅτι δύνασαι κατορθῶσαι. καὶ γὰρ ἀρκοῦν ἔχεις δικαίωμα εἰς τὸ βοηθεῖσθαι τὴν ἀσθένειαν ἐκείνου, καὶ σοὶ βλάβη οὐδεμία. οὐδὲ γὰρ ὑπόκρισις τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλ' οἰκοδομὴ καὶ οἰκονομία. ἂν μὲν γὰρ ἀναγκάσῃς, καὶ καταλύεται, καὶ σοῦ καταγνώσεται, καὶ μᾶλλον οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ μὴ ἐσθίειν. ἐὰν δὲ συγκαταβῇς, τέως σε ἀγαπήσει, καὶ οὐχ ἕξει σε ἐν ὑποψίᾳ διδάσκοντα, καὶ λήψῃ λοιπὸν ἐξουσίαν ἀνεπαισθήτως σπείρειν ἐν αὐτῷ τὰ ὀρθὰ δόγματα. ἂν δὲ καθάπαξ σε μισήσῃ, καὶ τὴν εἴσοδον ἀπέφραξας τῷ λόγῳ. μὴ τοίνυν ἀνάγκαζε ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπέχου δι' ἐκεῖνον, οὐχ ὡς ἀκαθάρτου ἀπεχόμενος, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλίζεται ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλόν σε ἀγαπήσει. οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν εἰπὼν, καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα· οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλίζεται καὶ ἀσθενεῖ ὁ ἀδελφός.

γ. ἀλλαχοῦ

22 Σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σαυτὸν ἔχε. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ ἠρέμα καὶ εἰς κενοδοξίαν αἰνίττεσθαι τὸν τελειότερον. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· θέλεις μοι δεῖξαι ὅτι τέλειος εἶ καὶ ἀπηρτισμένος; μὴ ἐμοὶ δείκνυε, ἀλλ' ἀρκείτω σοι τὸ συνειδός. πίστιν δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει. περὶ γὰρ ἐκείνης φησί, Στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· καὶ, Ὃς δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγώ. ἐκείνη μὲν γὰρ μὴ ὁμολογουμένη καταστρέφει· αὕτη δὲ ὁμολογουμένη ἀκαίρως. Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει.

ἴσ. τὸν τελειότερον. γ. σου

Ρω. ι. ι. Λουκ. θ. κς.

γ. καταστρέφει γ. ἀκαίρως. γ. δείκνυσι

Πάλιν τὸν ἀσθενέστερον πλήττει, καὶ δείκνυσι τούτῳ ἀρκοῦντα στέφανον, τὸν τοῦ συνειδότος. κἂν γὰρ ἄνθρωπος μὴ ἴδῃ, ἀρκεῖς σὺ σαυτῷ εἰς τὸ γενέσθαι μακάριος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καθ' ἑαυτὸν ἐχέτω, ἵνα μὴ νομίσῃ μικρὸν τὸ δικαστήριον τοῦτο, λέγει τῆς οἰκουμένης σοι τοῦτο βέλτιον. κἂν πάντες σου κατηγορῶσι, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ κατακρίνῃς, μηδὲ τὸ συνειδὸς ἐπιλάβηται, μακάριος εἶ. οὐχ ἁπλῶς δὲ περὶ πάντων λέγων τοῦτο τέθεικεν. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρίνοντες ἑαυτοὺς, καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες· οἳ πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι. ἀλλὰ τέως τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἔχεται.

23 Ὁ γὰρ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται. Πάλιν παρακαλῶν αὐτὸν φείσασθαι τοῦ ἀσθενεστέρου, τοῦτό φησι. τί γὰρ ὄφελος, ἐὰν φάγῃ διακρινόμενος, καὶ κατακρινεῖ ἑαυτόν; ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον ἀποδέχομαι, τὸν καὶ ἐσθίοντα, καὶ μὴ μετ' ἀμφιβολίας. ὅρα πῶς αὐτὸν ἐνάγει οὐκ εἰς τὸ φαγεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ καθαρῷ συνειδότι φαγεῖν. εἶτά φησι καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν κατακέκριται, ἐπάγων καὶ λέγων,

γ. κατακρίνῃ αὐτῆς

Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. Οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. οὐ γὰρ

ἐπίστευσεν ὅτι καθαρόν ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀκαθάρτου ἥψατο. διὰ δὲ τούτων δείκνυσιν" αὖθις καὶ — γ. αὐτῆς
τὴν βλάβην ὅσην ἐργάζονται, ἀναγκάζοντες καὶ μὴ πείθοντες ἅπτεσθαι τῶν πως δοκούν-
των αὖθις ἀκαθάρτων εἶναι, ἵνα κἂν διὰ" τοῦτο ἀπόσχωνται τῆς ἐπιπλήξεως. — γ. τούτων

Πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία. Ὅταν γὰρ μὴ θαῤῥῇ, φησι, μηδὲ πιστεύῃ
ὅτι καθαρόν, πῶς οὐχ ἥμαρτε; ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως εἴρηται 5
τῷ Παύλῳ, οὐ περὶ πάντων. καὶ σκόπει πόσην ποιεῖται τοῦ μὴ σκανδαλίζειν πρόνοιαν. καὶ
γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγεν, εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπα-
τεῖς. εἰ δὲ λυπεῖν οὐ δεῖ," πολλῷ μᾶλλον σκανδαλίζειν οὐ δεῖ. καὶ πάλιν, μὴ ἕνεκεν βρώ- — γ. πίσῃ
ματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. εἰ γὰρ ἐκκλησίαν κατασκάψαι χαλεπὸν καὶ ἀνόσι-
ον," πολλῷ μᾶλλον ναὸν πνευματικόν. καὶ γὰρ ἄνθρωπος ἐκκλησίας σεμνότερον. οὐ γὰρ 10 — γ. πίσῃ
διὰ τοὺς τοίχους ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ναοὺς τούτους.

ΗΘΙΚΟΝ

Πάντοθεν τοίνυν" τὰ καθ' ἑαυτοὺς περισκοπῶμεν, καὶ μηδὲ μικρὰν μηδενὶ παρέχωμεν — γ. τὸ
λαβήν. καὶ γὰρ στάδιον ὁ παρὼν βίος, καὶ μυρίους πάντοθεν ὀφθαλμοὺς ἔχειν δεῖ, καὶ μη-
δὲ νομίζειν ἀρκεῖν εἰς ἀπολογίαν τὴν ἄγνοιαν. ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀγνοίας δοῦναι δίκην, ὅταν
ἡ ἄγνοια ἀσύγγνωστος ᾖ. ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἠγνόησαν, ἀλλ' οὐ συγγνώμης ἄξια ἠγνόησαν· καὶ 15
Ἕλληνες ἠγνόησαν, ἀλλ' ἀπολογίαν οὐκ ἔχουσιν. ὅταν μὲν γὰρ ταῦτα ἀγνοῇς ἃ μὴ δυνα-
τὸν εἰδέναι, οὐδὲν ἔγκλημα ὑποστήσῃ· ὅταν δὲ τὰ ῥᾴδια καὶ δυνατὰ γνωσθῆναι, τὴν ἐ-
σχάτην δώσεις δίκην. ἄλλως δὲ, ἂν μὴ σφόδρα ὦμεν ἀναπεπτωκότες, ἀλλὰ τὰ παρ' ἑαυ-
τῶν συνεισενέγκωμεν ἅπαντα, καὶ ἐν τοῖς ἀγνοουμένοις χεῖρα ἡμῖν ὁ Θεὸς ὀρέξει. ὃ καὶ Φι-
(Φιλιπ. γ. ιε.) λιππησίοις ἔλεγε Παῦλος· Καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει. 20
ὅταν δὲ" μηδὲ ὧν ἐσμὲν κύριοι, βουλώμεθα ἀνύειν, οὐδὲ" ἐκείνης ἀπολαύσομεν τῆς συμ- — γ. μηδὲν / γ. ἂν ἐκείνης
(Ματθ. ιγ. ιγ.) μαχίας· ὃ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων γέγονε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, φησιν, ὅτι
(Ματθ. ιϛ.) βλέποντες οὐ βλέπουσι. πῶς βλέποντες οὐκ ἔβλεπον; ἑώρων δαίμονας ἐλαυνομένους, καὶ
ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχει. ἑώρων νεκροὺς ἐγειρομένους, καὶ οὐ προσεκύνουν, ἀλλ' ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπε-
χείρουν. ἀλλ' οὐχ ὁ Κορνήλιος τοιοῦτος. διά τοι τοῦτο, ἐπειδὴ πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῦ μετὰ σπου- 25
δῆς ἔπραττε, καὶ τὸ λοιπὸν αὐτῷ προσέθηκεν ὁ Θεός. μὴ τοίνυν λέγε, πῶς τὸν δεῖνα ἄπλα-
στον ὄντα καὶ χρηστὸν περιεῖδεν ὁ Θεὸς Ἕλληνα ὄντα; πρῶτον μὲν γὰρ εἴ τις ἄπλαστος, οὐκ ἀν-
θρώποις δυνατὸν εἰδέναι, ἀλλὰ τῷ πλάσαντι κατὰ μόνας τὰς καρδίας. ἔπειτα κἀκεῖνό
ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἐφρόντισε πολλάκις, οὐδὲ ἐσπούδασε. καὶ πῶς, φησιν, ἠδύνατο, σφόδρα
ἄπλαστος ὤν; οὐκοῦν τὸν ἁπλοῦν οὕτω καὶ ἀφελῆ σκόπει μοι, καὶ καταμάνθανε ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, 30
καὶ ὄψει πολλὴν ἀκρίβειαν ἐπιδεικνύμενον, ἣν εἴγε ἐβούλετο καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἐπι-
δείκνυσθαι, οὐκ ἂν παρώφθη. καὶ γὰρ ἡλίου" φανερώτερα τὰ τῆς ἀληθείας. καὶ ὅπου- — γ. φαίνεται
περ ἂν ἀφίκηταί τις, ῥᾳδίως ἐπιλήψεται τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, εἴγε βουληθείη προσέ-
χειν καὶ μὴ πάρεργον τοῦτο ἡγεῖσθαι. μὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ τὰ πράγματα συνεκλείσθη;
μὴ γὰρ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης; οὐκ ἤκουσας τοῦ προφήτου λέγοντος, Ὅτι πάντες 35
εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου; οὐχ ὁρᾷς τὰ πράγματα ἀληθεύοντα; πῶς οὖν
ἂν ἔχοιεν οὗτοι συγγνώμην, ὁρῶντες τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας ἐκτεταμένον, καὶ μὴ περιερ-
γαζόμενοι, μηδὲ φροντίζοντες μαθεῖν; καὶ ταῦτα παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου, φησίν,
ἀπαιτεῖς; οὐ παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τῶν νῦν ὄντων βαρβαρικώ-
τερος. τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ἐπὶ μὲν τῶν βιωτικῶν καὶ ἀντειπεῖν οἶδεν ἀδικούμενος, καὶ 40
ἀντιστῆναι βιαζόμενος, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε μηδὲ μικρὸν ἐπηρεασθῆ-
ναί ποτε· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ κέχρηται τῇ αὐτῇ ταύτῃ συνέσει; καὶ ὅταν μὲν λίθον
προσκυνῇ, καὶ Θεὸν ἡγεῖται, καὶ ἑορτὰς ἐπιτελεῖ, καὶ χρήματα δαπανᾷ, καὶ πολὺν ἐπιδείκνυ-
ται φόβον, καὶ οὐδαμοῦ ῥᾴθυμος ἀπὸ τῆς ἀφελείας γίνεται. ὅταν δὲ τὸν ὄντως ὄντα" Θεὸν ἐπιζητῆ- — γ. χεῖρον

σαι

σαι δέῃ, τότε μοι ἀφελείας καὶ ἁπλότητος μέμνησαι; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι· ῥᾳθυμίας γὰρ
μόνης τὰ ἐγκλήματα. τίνας γὰρ ἁπλουστέρους καὶ ἀγροικοτέρους εἶναι νομίζεις, τοὺς ἐπὶ τοῦ
Ἀβραάμ, ἢ τοὺς νῦν; οὐ δῆλον ὅτι ἐκείνους. πότε δὲ ἀκολώτερον εἶναι τὴν εὐσέβειαν εὑ-
ρεῖν; νῦν, ἢ τότε; οὐ δῆλον ὅτι νῦν. νῦν μὲν γὰρ παρὰ πᾶσι καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα βεβόηται, καὶ
5 προφῆται ἀνεκήρυξαν, καὶ τὰ πράγματα ἐξέβη, καὶ τὰ Ἑλλήνων ἐλήλεγκται· τότε δὲ ἔτι
ἀδιδάκτως εἶχον οἱ πλείους, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐκράτει. καὶ οὔτε νόμος ἦν παιδεύων, οὐ προ-
φήτης, οὐ θαύματα, οὐ διδασκαλία, οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἐγνωκότων, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν,
ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ βαθεῖ καὶ ἀσελήνῳ καὶ χειμερίῳ νυκτὶ τὰ πράγματα διέκειντο ἅπαντα.
ἀλλ' ὅμως ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος καὶ γενναῖος ἀνήρ, καὶ τοσούτων ὄντων κωλυμάτων, καὶ τὸν Θεὸν ἐ-
10 πέγνω, καὶ τὴν ἀρετὴν ἤσκησε, καὶ πολλοὺς εἰς τὸν ἴσον ἤγαγε ζῆλον, καὶ ταῦτα οὐδὲ τῆς
ἔξωθεν σοφίας ἔμπειρος ὤν. πῶς γάρ, ὅπου γε οὐδὲ γράμματα ἦν εὑρεθέντα πώποτε; ἀλλ'
ὅμως ἐπειδὴ τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκε, καὶ ὁ Θεὸς τὰ ἑαυτοῦ λοιπὸν συνεισήνεγκεν. οὐδὲ γὰρ ἐ-
κείνῳ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ πατέρων ἐδέξατο τὴν εὐσέβειαν ὁ Ἀβραάμ. καὶ γὰρ εἰ-
δωλολάτρης ἦν ἐκεῖνος· ἀλλ' ὅμως καὶ προγόνων γενόμενος τοιούτων, καὶ βάρβαρος ὤν, καὶ
15 ἐν μέσῳ βαρβάρων τραφείς, καὶ διδάσκαλον οὐδένα ἔχων εὐσεβείας, καὶ τὸν Θεὸν ἐπέγνω, καὶ
τῶν ἐκγόνων τῶν ἑαυτοῦ πάντων τῶν καὶ νόμον καὶ προφήτας ἀπολελαυκότων τοσοῦτον ηὐδο-
κίμησε μᾶλλον, ὅσον οὐδέ ἐστιν εἰπεῖν. τί δήποτε; ὅτι ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς οὐ σφόδρα ἦν
μεμεριμνημένος, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς ὅλον ἑαυτὸν συνέτεινε. τί δὲ ὁ Μελχισεδέκ, οὐχὶ
καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐγένετο, καὶ τοσοῦτον ἔλαμψεν, ὡς καὶ ἱερέα τοῦ Θεοῦ
20 χρηματίσαι; καὶ γὰρ ἀμήχανον, καὶ σφόδρα ἀμήχανον, τὸν νήφοντα περιοφθῆναί πο-
τε. μηδὲ ταῦτα ὑμᾶς θορυβείτω· ἀλλ' εἰδότες ὅτι πανταχοῦ τῆς γνώμης ἐστὶ τὸ κῦρος,
τὰ ἡμέτερα αὐτῶν περισκοπῶμεν, ὅπως γενοίμεθα βελτίους. μὴ τὸν Θεὸν ἀπαιτῶμεν εὐ-
θύνας, μηδὲ ἐξετάζωμεν, διατί τὸν δεῖνα εἴασε, καὶ τὸν δεῖνα ἐκάλεσε. καὶ γὰρ ταὐτὸν
ποιοῦμεν, οἷον ἂν εἴ τις οἰκέτης προσκεκρουκὼς περιεργάζοιτο τὴν οἰκονομίαν τοῦ δεσπό-
25 του. ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον φροντίζειν ὑπὲρ τῶν σῶν εὐθυνῶν, καὶ πῶς καταλλάξεις
τὸν δεσπότην, εὐθύνας ἀπαιτεῖς ὧν οὐ μέλλεις παρέξειν εὐθύνας, ἐκεῖνα παρατρέχεις,
ὧν μέλλεις δοῦναι δίκην; τί οὖν πρὸς τὸν Ἕλληνα εἴπω, φησί; ταῦτα τὰ εἰρημένα· καὶ
σκόπει μὴ τί εἴπῃς πρὸς τὸν Ἕλληνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πῶς αὐτὸν διορθώσῃ. ὅταν σου τὸν βίον
ἐξετάζων σκανδαλίζηται ἐκεῖθεν, ἐν ταῦθα φρόντισον τί εἴπῃς. ὑπὲρ μὲν γὰρ ἐκείνου, κἂν
30 σκανδαλίζηται, σὺ λόγον οὐ δώσεις· ἀπὸ δὲ τοῦ βίου τοῦ σοῦ, ἐὰν βλαβῇ, κίνδυνον ὑποστήσῃ
τὸν ἔσχατον. ὅταν ἴδῃ σε περὶ βασιλείας φιλοσοφοῦντα, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένον, καὶ
περὶ γεέννης δεδοικότα, καὶ τὰ ἐνταῦθα τρέμοντα δεινά, τότε φρόντισον. ὅταν ταῦτα ὁρῶν
ἐγκαλῇ, καὶ λέγῃ, εἰ βασιλείας ἐρᾷς, τί τῶν παρόντων οὐχ ὑπερορᾷς; εἰ δικαστήριον προσ-
δοκᾷς φοβερόν, τί τῶν ἐνταῦθα δεινῶν οὐ καταφρονεῖς; εἰ ἀθανασίαν ἐλπίζεις, τί τοῦ
35 θανάτου οὐ καταγελᾷς; ὅταν ταῦτα λέγῃ, μερίμνησον τί ἀπολογήσῃ. ὅταν ἴδῃ σε τρέ-
μοντα ζημίαν χρημάτων τὸν τοὺς οὐρανοὺς προσδοκῶντα, καὶ περιχαρῆ γενόμενον ὑπὲρ ἑνὸς ὀ-
βολοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν πάλιν προϊέμενον ὑπὲρ ἀργυρίου ὀλίγου, τότε φρόντισον. ταῦτα
γάρ ἐστι, ταῦτα τὰ τὸν Ἕλληνα σκανδαλίζοντα. ὥστε εἰ φροντίζεις σεαυτοῦ τῆς σωτηρίας, ὑπὲρ
τούτων ἀπολογοῦ, μὴ διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων. διὰ ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ ζήτημα οὐδείς
40 ποτε ἐβλασφήμησε τὸν Θεόν· διὰ δὲ τὸν πονηρὸν βίον μυρίαι πανταχοῦ βλασφημίαι. τοῦ-
τον τοίνυν διόρθου. ἐπεὶ πάλιν ἐρεῖ σοι ὁ Ἕλλην, πόθεν μάθω ὅτι δυνατὰ ἐπέταξεν ὁ Θεός;
ἰδοὺ γὰρ σὺ χριστιανὸς ὢν ἐκ προγόνων, καὶ ἐντρεφόμενος τῇ καλῇ ταύτῃ θρησκείᾳ, οὐδὲν
τοιοῦτον ποιεῖς· τί οὖν ἐρεῖς; πάντως ἐρεῖς ὅτι δείξω σοι ἑτέρους ποιοῦντας, μοναχοὺς ἐν ἐ-
ρημίαις καθημένους. εἶτα οὐκ αἰσχύνῃ χριστιανὸς μὲν εἶναι ὁμολογῶν, πρὸς δὲ ἑτέρους
πέμπων

γ. ἐγνωκότων

γ. ἠσκήσατο

γ. ἔκειτο

γ. τί τί κατατρέχεις, ὧν μέλλεις δοῦναι λόγον

γ. προϊέμενον

πέμπων, ὡς οὐ δυνάμενος δεῖξαι ὅτι τὰ χριστιανῶν ἐπιδείκνυσθαι; ὁ γὰρ ὁ ἐκεῖνος εὐθέως ἐρεῖ, οὐκοῦν ποία μοι ἀνάγκη βαδίζειν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰς ἐρημίας διώκειν; εἰ γὰρ μὴ δυνατὸν ἐν μέσαις στρεφόμενον πόλεσι φιλοσοφεῖν, πολλὴ τῆς πολιτείας ταύτης ἡ κατηγορία γένοιτ' ἄν, εἰ μέλλοιμεν τὰς πόλεις ἐκλείποντες, ἐπὶ τὰς ἐρήμους τρέχειν. ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἄνθρωπον γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδία καὶ οἰκίαν, καὶ φιλοσοφοῦντα. τί οὖν 5 πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; οὐκ ἀνάγκη κάτω κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι; οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς

Ματθ. ε. 15. οὕτως ἐκέλευσεν· ἀλλὰ πῶς; Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ τῶν ὀρῶν, οὐδὲ τῆς ἐρημίας καὶ τῆς ἀβάτου. καὶ ταῦτα λέγω οὐ κακίζων τοὺς κατειληφότας τὰ ὄρη, ἀλλὰ θρηνῶν τοὺς κατοικοῦντας τὰς πόλεις, ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν ἐξήλασαν. διό, παρακαλῶ, τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἐκεῖθεν καὶ ἐνταῦθα εἰσαγάγωμεν, 10 ἵνα αἱ πόλεις γένωνται πόλεις. ταῦτα τὸν ἕλληνα ὀρθῶσαι δυνήσεται, ταῦτα ἀπαλλάξαι μυρίων σκανδάλων. ὥστε εἰ βούλει κἀκεῖνον ἐλευθερῶσαι σκανδάλου, καὶ αὐτὸς μυρίων ἀπολαῦσαι μισθῶν, τὸν βίον διόρθου τὸν σαυτοῦ, καὶ πανταχόθεν ἀπολάμπειν ποίει, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα *, καὶ δοξάζωσι τὸν πατέρα * τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τῆς ἀπορρήτου ἐκείνης καὶ μεγάλης ἀπολαυσόμεθα " δόξης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. 15

* ὑμῶν,
* ὑμῶν
γρ. δόξης νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λογ. κζ. 25. ΤΩ ΔΕ ΔΥΝΑΜΕΝΩ ΥΜΑΣ ΣΤΗΡΙΞΑΙ ΚΑΤΑ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ κατὰ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, 26 φανερωθέντος δὲ νῦν διά τε 20 γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος, 27 Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, " ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γρ. αὐτῷ

Ἔθος ἀεὶ τῷ Παύλῳ εἰς εὐχὰς καὶ δοξολογίας κατακλείειν τὴν παραίνεσιν. οἶδε γὰρ οὐ μικρὰν τὸ πρᾶγμα ἔχον ῥοπήν. τοῦτο δὲ ἀπὸ φιλοστοργίας καὶ εὐλαβείας ποιεῖν εἴωθε. ὁ γὰρ φιλόπαιδος καὶ φιλοθέου διδασκάλου, τὸ μὴ μόνον λόγῳ παιδεύειν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐχῶν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν τοῖς διδασκομένοις εἰσάγειν· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. ἡ δὲ ἀκολουθία αὕτη ἐστί· τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς 30 στηρίξαι δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. πάλιν γὰρ ἐκείνων ἅπτεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. ὅτε μὲν γὰρ ἐπετίμα, κοινὴν ἐποιεῖτο τὴν ἐπιτίμησιν· νυνὶ δὲ εὐχόμενος, ὑπὲρ τούτων τίθησι τὴν ἱκετηρίαν. εἰπὼν δέ, στηρίξαι, ἐπάγει καὶ κατὰ ποῖον τρόπον, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου. τοῦτο δὲ δηλοῦντος ἦν, ὅτι οὔπω ἦσαν βεβαιωθέντες, ἀλλ' ἑστήκεσαν μέν, ἐσαλεύοντο δέ. εἶτα ποιῶν τὸν λόγον ἀξιόπιστον, ἐπήγαγε, καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ· τουτέστιν, ὃ αὐτὸς 35 ἐκήρυξεν. εἰ δὲ αὐτὸς ἐκήρυξεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι. φιλοσοφῶν δὲ λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ κηρύγματος, δείκνυσιν ὅτι πολλῆς εὐεργεσίας τοῦτο τὸ δῶρον, καὶ πολλῆς τῆς τιμῆς. καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ καταγγείλαντος τοῦτο κατασκευάζει, ἔπειτα καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν καταγγελθέντων· εὐαγγέλια γὰρ ἦν· πρὸς τούτοις, ἀπὸ τοῦ " μηδενὶ γνωρίσαι πρὸ ἡμῶν. τοῦτο γοῦν ἠνίξατο εἰπών, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου· ὅπερ μεγίστης " φιλίας σημεῖόν ἐστι, 40 τὸ μυστηρίων ποιεῖν κοινωνούς, καὶ μηδένα πρὸ ἡμῶν. χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν. πάλαι μὲν γὰρ προώριστο, ἐφάνη δὲ νῦν. πῶς ἐφάνη; διὰ γραφῶν προφητικῶν. ἐνταῦθα πάλιν ἐκλύει τὸν φόβον τοῦ ἀσθενοῦς. τί γὰρ δέδοικας; μὴ ἀποστῇς τοῦ νόμου; τοῦτο βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο ἄνωθεν προὔλεγε. εἰ δὲ καὶ ἐξετάζεις διὰ τί νῦν ἐφανερώθη,

γρ. κατακύπτειν
γρ. μηδὲν
γρ. φιλοστοργίας

οὐκ

κεφ. ιε.

οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμα ποιεῖς, μυστήρια Θεοῦ περιεργαζόμενος, καὶ αἰτίας ἀπαιτῶν. οὐ-
δὲ γὰρ πολυπραγμονεῖν τὰ τοιαῦτα δεῖ, ἀλλ' ἀγαπᾶν καὶ στέργειν. διὸ καὶ αὐτὸς ἐπισφίζων
τὴν τοιαύτην γνώμην, ἐπήγαγε, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστε-
ως. ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δεῖται, οὐ πολυπραγμοσύνης· καὶ ὅταν Θεὸς ἐπιτάττῃ, πεί-
5 θεσθαι, οὐ περιεργάζεσθαι χρή. εἶτα καὶ ἑτέρωθεν αὐτοὺς παραθαρρύνει λέγων, εἰς πάντα
τὰ ἔθνη γνωρισθέντος. οὐ γὰρ σὺ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα οὕτω πιστεύει, οὐκ
ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν λαβοῦσα διδάσκαλον. διὸ καὶ ἐπήγαγε, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὐκ
ἐγνωρίσθη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαιώθη. ἀμφότερα δὲ αὐτοῦ ἔργα. διὸ καὶ οὕτως ἀναγνω-
στέον, τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ γὰρ ὅπερ εἶπον, ἀμφότερα αὐ-
10 τῷ ἀνατίθησι· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν πατέρα.
διὸ καὶ ἔλεγεν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. δοξάζει δὲ πάλιν τὸ ἀκατάληπτον τῶν
μυστηρίων τούτων ἐκπληττόμενος. οὐδὲ γὰρ νῦν ὅτε ἐφάνη, λογισμοῖς αὐτὰ καταλαβεῖν
δυνατὸν, ἀλλὰ διὰ πίστεως εἰδέναι χρὴ, ἄλλως δὲ οὐκ ἔνι. καλῶς εἶπε, μόνῳ σοφῷ

χρὴ πιστεῦσαι

Θεῷ. ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε καὶ ἀνεκέρασε τοῖς πάλαι κατωρθωκόσι, πῶς
15 ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, πῶς τῆς γῆς ἀναξίους ὄντας εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, καὶ τῆς παρούσης
ζωῆς ἐκπεπτωκότας εἰς τὴν ἀθάνατον ἐκείνην καὶ ἀπόρρητον εἰσήγαγε, καὶ ὑπὸ δαι-
μόνων πατουμένους ἀγγέλοις ἐφαμίλλους ἐποίησε, καὶ παράδεισον ἀνέῳξε, καὶ τὰ παλαιὰ ἅ-
παντα κακὰ ἔλυσε, καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ βραχεῖ, καὶ δι' ὁδοῦ ῥᾳδίας καὶ συντομωτάτης, τότε
γνώσῃ τὴν σοφίαν, ὅταν ἴδῃς, ὃ μήτε ἄγγελοι, μήτε ἀρχάγγελοι ᾔδεσαν, τοῦτο ἐξαίφνης τοὺς ἐξ ἐθνῶν
20 μεμαθηκότας διὰ τοῦ Ἰησοῦ. δέον οὖν θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ δοξάζειν αὐτόν· σὺ δὲ

γρ. αὐτῆς τῆς σο-φίας

περὶ μικρὰ στρέφῃ, τῇ σκιᾷ προσεδρεύων ἔτι· ὅπερ οὐ σφόδρα ἐστὶ δοξάζοντος. ὁ γὰρ μὴ
θαρρῶν αὐτῷ, μηδὲ τῇ πίστει πεποιθὼς, οὐ μαρτυρεῖ τῷ μεγέθει τῶν γινομένων· ἀλλ' αὐτὸς
τὴν παρ' ἐκείνων δόξαν ἀνήνεγκε, κἀκείνους εἰς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐνάγων. ὅταν δὲ ἀ-

γρ. αὐτοῦ

κούσῃς αὐτοῦ λέγοντος, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, μὴ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ υἱοῦ νόμιζε τοῦτο λέγεσθαι.
25 εἰ γὰρ ἅπαντα ταῦτα, ἀφ' ὧν ἡ σοφία αὐτοῦ δείκνυται, διὰ Χριστοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐ-
τοῦ οὐδὲ ἓν γέγονεν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὰ τῆς σοφίας ἴσα. τίνος οὖν ἕνεκεν μόνῳ εἴρηκε; πρὸς
ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως ἁπάσης. ἀποδοὺς τοίνυν τὴν δοξολογίαν, πάλιν ἀπὸ τῆς εὐ-
χῆς ἐπὶ παραίνεσιν χωρεῖ, πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τρέπων τὸν λόγον, καὶ λέγων οὕτως·

1 Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοί. Ὀφείλομεν, οὐ χαριζόμεθα. Τί ὀφείλο- κεφ. ιε.
30 μεν; Τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν. Εἶδες πῶς ἐπῆρεν αὐτοὺς
τοῖς ἐγκωμίοις, οὐχὶ τῷ δυνατοὺς μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ μεθ' ἑαυτοῦ τάξαι ἐκείνους; οὐ
ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ χρησίμῳ πάλιν αὐτοὺς ἐπισπᾶται, καὶ ἀνεπαχθῶς. σὺ μὲν γὰρ δυ-
νατὸς εἶ, φησὶ, καὶ καταβαρούμενος οὐδὲν βλάπτῃ· ἐκείνῳ δὲ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος, ἂν
μὴ διαβαστάζῃς. καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων,

γρ. ἐπικαλῶν.

35 εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐπισπώμενος καὶ ἐπικλῶν· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ὑμεῖς οἱ πνευματι- Γαλ. ϛ. α.
κοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον. δυνατὸς γέγονας; ἀπόδος τῷ Θεῷ τὴν ἀμοιβὴν τῷ ποιή-
σαντί σε τοιοῦτον. ἀποδώσεις δὲ, τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀρρώστου διορθούμενος. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
ἀσθενεῖς ἦμεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος ἐγενόμεθα δυνατοί. τοῦτο δὲ οὐκ ἐνταῦθα δεῖ μόνον
ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλως ἀσθενούντων. οἷον ἂν ἀκρόχολός τις ᾖ, ἂν ὑβριστὴς, ἂν ἄλλο
40 τι ἔχων τοιοῦτον ἐλάττωμα, διαβάσταζε. πῶς δὲ τοῦτο γένοιτ' ἄν; ἄκουσον τῶν ἑξῆς. εἰ-
πὼν γὰρ, ὀφείλομεν βαστάζειν, ἐπήγαγε, Καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν.

2 Ἕκαστος ὑμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρὸς οἰκοδομήν.

Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· δυνατὸς εἶ; λαμβανέτω σου πεῖραν τῆς δυνάμεως ὁ ἀσθενὴς, ἐ-
κεῖνος μανθανέτω σου τὴν ἰσχὺν, ἐκείνῳ ἄρεσον· καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἄρεσον, ἀλλ' εἰς τὸ
ἀγαθὸν,

ἀγαθὸν, καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἵνα μὴ λέγῃ ὁ τέλειος, ἰδοὺ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἕλκω, ἀλλὰ προσέθηκε, πρὸς οἰκοδομήν. ὥστε κἂν πλουτῇς, κἂν ἐν δυναστείᾳ ᾖς, μὴ σαυτῷ, ἀλλὰ τῷ πένητι καὶ τῷ δεομένῳ ἄρεσκε· οὕτω γὰρ καὶ δόξης ἀπολαύσῃ τῆς ἀληθοῦς, καὶ ὠφέλειαν ἐργάσῃ πολλήν. ἡ μὲν γὰρ τῶν βιωτικῶν δόξα εὐθέως ἀφίσταται· ἡ δὲ τῶν πνευματικῶν μένει, ἂν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦτο ποιῇς. διὸ παρὰ πάντων τοῦτο ἀπαιτεῖ. οὐ γὰρ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ἕκαστος ὑμῶν. Εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐπέταξε, καὶ τῆς οἰκείας ἐκέλευσε καθυφεῖναι τελειότητος εἰς τὸ διορθῶσαι τὴν ἑτέρου ἀσθένειαν, πάλιν τὸν Χριστὸν εἰσάγει μέσον λέγων,

χ. ἀφίσταται· χ. ἡμῶν.

3 Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν· Ὅπερ καὶ ἀεὶ ποιεῖ. καὶ γὰρ ὅτε περὶ ἐλεημοσύνης ἔλεγεν, αὐτὸν παρήγαγε λέγων, Γινώσκετε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν· καὶ ὅτε εἰς ἀγάπην προέτρεπεν, ἐκεῖθεν προὔτρεψεν εἰπών, Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς· καὶ ὅτε περὶ τοῦ φέρειν αἰσχύνην καὶ κινδύνους συνεβούλευεν, ἐπ' αὐτὸν κατέφυγε λέγων, Ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας. οὕτω καὶ ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ αὐτὸν τοῦτο ποιήσαντα, καὶ τὸν προφήτην ἄνωθεν προαναφωνήσαντα· διὸ καὶ ἐπήγαγε,

β. Κορ. η. θ. Ἐφεσ. ε. κε. Ἑβ. ιβ. β.

Καθὼς γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ.

Τί δέ ἐστιν, οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν; ἐξῆν αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι, ἐξῆν μὴ παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, εἴγε ἤθελε τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον σκοπήσας, τὸ ἑαυτοῦ παρεῖδε. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν; ὅτι οὐ τοῦτο ἠβούλετο δεῖξαι μόνον, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑβρίσθη, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενὴς εἶναι νομισθείς. Εἰ γὰρ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, φησί. καὶ, Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι; διὸ πράγματος ἐμνημόνευσε χρησιμεύοντος αὐτῷ εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν, καὶ δείκνυσι πολλῷ πλέον οὗ ἐπηγγείλατο. οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν δείκνυσιν ὀνειδισθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα. Οἱ ὀνειδισμοὶ γὰρ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον, φησιν, ἐπ' ἐμέ. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲν συνέβη καινὸν, οὐδὲν ξένον. οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὀνειδίζειν αὐτῷ μελετήσαντες, οὗτοι καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμάνησαν. ταῦτα δὲ ἐγράφη, ἵνα μιμώμεθα. ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ εἰς πειρασμῶν ὑπομονὴν ἀλείφει λοιπόν.

Ματθ. κζ. μ. καὶ μβ. — χ. αὐτὸν. χ. ἵνα μιμώμεθα ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ

4 Ὅσα γὰρ προεγράφη, φησὶν, εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν προεγράφη· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν·

Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐκπίσωμεν (ποικίλοι γὰρ οἱ ἀγῶνες ἔσωθεν, ἔξωθεν) ἵνα νευρούμενοι καὶ παρακαλούμενοι παρὰ τῶν γραφῶν, ὑπομονὴν ἐπιδειξώμεθα, ἵνα ἐν ὑπομονῇ ζῶντες, μένωμεν ἐπὶ τῆς ἐλπίδος. ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικὰ, ἡ ὑπομονὴ, τῆς ἐλπίδος, ἡ ἐλπὶς, τῆς ὑπομονῆς· ἅπερ ἀμφότερα ἀπὸ τῶν γραφῶν γίνεται. Εἶτα πάλιν εἰς εὐχὴν περιτρέπει τὸν λόγον, λέγων,

5 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδείγματα ἐπήγαγε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν προσέθηκε μαρτυρίαν, δεικνὺς ὅτι μετὰ τῶν γραφῶν καὶ αὐτὸς πάλιν δίδωσι τὴν ὑπομονήν· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀγάπης, ὃ περὶ ἑαυτοῦ τις φρονεῖ, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἄλλου. εἶτα πάλιν δεικνὺς ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἐπήγαγε, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃ πανταχοῦ ποιεῖ, ἐπειδή ἐστι καὶ ἑτέρα ἀγάπη. καὶ τί τὸ κέρδος τῆς συμφωνίας; Ἵνα ὁμοθυμαδὸν, φησιν, ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ἐν ἑνὶ στόματι, ἀλλὰ καὶ μιᾷ ψυχῇ τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευσεν. Εἶδες πῶς τὸ σῶμα ἥνωσεν ἅπαν, καὶ πῶς τὸν λό-

χ. πῶς χ. πῶς

γ. εὐτρέπω — γον κατέκλεισε πάλιν εἰς δοξολογίαν, ὅθεν καὶ ἐνάγει μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν; εἶτα πάλιν ἐντεῦθεν τῆς αὐτῆς παραινέσεως ἔχεται, λέγων,

γ. ἡμᾶς — 7 Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ. Πάλιν τὸ παράδειγμα ἄνωθεν, καὶ τὸ κέρδος ἄφατον. μάλιστα γὰρ τὸν

γ. ἄγων — 5 Θεὸν τοῦτο δοξάζει τὸ συμπεφράχθαι. ὥστε κἂν ἀλγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ διαστασιάζῃς πρὸς τὸν ἀδελφὸν, ἐννοήσας ὅτι καταλύσας τὴν ὀργὴν τὸν δεσπότην σου δοξάζεις, κἂν μὴ διὰ τὸν ἀδελφὸν, δι᾽ αὐτὸν γοῦν τοῦτον καταλλάγηθι· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτον πρότερον. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει, καὶ τῷ πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγεν, Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι σύ με ἀπέστειλας, ἐὰν ὦσιν ἕν. — Ιωαν. ιζ. κ.

ΗΘΙΚΟΝ

10 Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ συνάπτωμεν ἑαυτοὺς ἀλλήλοις. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι τῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ πάντων ἀντιλαμβάνεται. κἂν βούληταί τις ἀπορραγῆναί σου, μὴ καὶ σὺ ἀπορραγῇς· μηδὲ τὸ ψυχρὸν ἐκεῖνο φθέγξῃ ῥῆμα, ἐὰν φιλῇ με, φιλῶ· ἐὰν μὴ φιλῇ με ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, ἐξορύττω αὐτόν. Σατανικὰ γὰρ ταῦτα ῥήματα, καὶ τελωνῶν ἄξια, καὶ τῆς ἑλλήνων μικροψυχίας. σὺ δὲ ὁ πρὸς μείζονα κληθεὶς πολιτείαν, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐγγραφεὶς, μει-

γ. δὲ — 15 ζόνων ὑπεύθυνος εἶ νόμων. μὴ δὴ λέγε ταῦτα, ἀλλ᾽ ὅταν σε μὴ βούληται φιλεῖν, τότε πλείονα ἐπιδείκνυσο τὴν ἀγάπην, ἵνα αὐτὸν ἐπισπάσῃ. καὶ γὰρ μέλος ἐστί· τὸ δὲ μέλος ὅταν ὑπό τινος ἀνάγκης ἀποσχίζηται τοῦ λοιποῦ σώματος, πάντα ποιοῦμεν ὥστε ἑνῶσαι πάλιν αὐτὸ, καὶ πλείονα πρόνοιαν ἐπιδεικνύμεθα τότε. καὶ γὰρ πλείων ὁ μισθὸς, ὅταν μὴ βουλόμενον φιλεῖν ἐφελκύσῃ. εἰ γὰρ ἐπὶ ἀρίστου κελεύει καλεῖν τοὺς μὴ δυναμένους ἡμῖν ἀντι-

20 δοῦναι, ἵνα αὐξηθῇ τὰ τῆς ἀντιδόσεως· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ φιλίας τοῦτο δεῖ ποιεῖν. ὁ μὲν γὰρ φιλούμενος καὶ φιλῶν, ἀπέδωκέ σοι τὴν ἀμοιβήν· ὁ δὲ φιλούμενος καὶ μὴ φιλῶν, αὐθ᾽ ἑαυτοῦ τὸν Θεόν σοι χρεώστην κατέστησε, καὶ χωρὶς τούτων· ὅταν μὲν φιλῇ σε, οὐ πολλῆς δεῖται τῆς σπουδῆς· ὅταν δὲ μὴ φιλῇ, τότε σου χρείαν ἔχει τῆς ἀντιλήψεως. μὴ τοίνυν τὴν αἰτίαν τῆς σπουδῆς, αἰτίαν ποιοῦ ῥᾳθυμίας, μηδὲ λέγε, ἐπειδὴ νοσεῖ, διὰ τοῦτο αὐτοῦ ἀμε-

25 λῶ (καὶ γὰρ νόσος ἐστὶν ἡ κατάψυξις τῆς ἀγάπης) ἀλλὰ σὺ θέρμαινον τὸ καταψυχθέν. τί οὖν ἐὰν μὴ θερμαίνηται, φησί; μένε τὰ σαυτοῦ ποιῶν. τί οὖν, ἂν μειζόνως διαστρέφηται; πάλιν μείζονά σοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖ, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ μιμητήν. εἰ γὰρ τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους, γνώρισμα μαθητῶν (Ἐν τούτῳ γὰρ γνώσονται πάντες, φησὶν, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους) τὸ τὸν μισοῦντα φιλεῖν, ἐννόησον — Ιωαν. ιγ. λε.

30 ἡλίκον. καὶ γὰρ ὁ δεσπότης σου μισοῦντας ἐφίλει καὶ προσεκάλει· καὶ ὅσῳ ἀσθενεῖς ἦσαν, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ ἐβόα λέγων, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες. καὶ τραπέζης ἠξίου τῆς αὐτῆς τελώνας καὶ ἁμαρτωλούς· καὶ ὅσῳ αὐτὸν ἠτίμασεν ἀτιμίαν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος, τοσαύτην περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο τιμὴν καὶ κηδεμονίαν, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείονα. τοῦτον καὶ σὺ ζήλωσον. οὐδὲ γὰρ μικρόν ἐστι τὸ κατορ- — Ματθ. θ. ιβ. — ἡ. αὐτῆς — γ. αὐτόν.

35 θούμενον, ἀλλ᾽ οὗ χωρὶς οὐδὲ ὁ μαρτυρῶν σφόδρα δύναται ἀρέσαι Θεῷ, καθὼς ὁ Παῦλός φησι. μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι μισοῦμαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φιλῶ· διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα φιλεῖν ὀφείλεις. ἄλλως δὲ, οὐδ᾽ ἔνι φιλοῦντα μισεῖσθαι ταχέως, ἀλλὰ κἂν θηρίον ᾖ τις, τοὺς φιλοῦντας φιλεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ οἱ ἐθνικοί, φησι, καὶ οἱ τελῶναι ποιοῦσιν. εἰ δὲ τοὺς φιλοῦντας ἕκαστος φιλεῖ, τοὺς μετὰ τοῦ μισεῖσθαι φιλοῦντας τίς οὐκ ἂν ἀγαπήσειε; τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξαι, — α. Κορ. ιγ. γ. — Ματθ. ε.

40 καὶ μὴ παύσῃ λέγων τοῦτο τὸ ῥῆμα, ὅτι ὅσῳ ἄν με μισήσῃς, οὐ παύσομαί σε φιλῶν, καὶ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐχάλασας, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ἐμάλαξας. ἢ γὰρ ἀπὸ φλεγμονῆς γίνεται τὸ νόσημα τοῦτο, ἢ ἀπὸ ψυχρότητος. ἀλλ᾽ ἀμφότερα ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις διορθοῦν εἴωθε τῇ θερμότητι. οὐχ ὁρᾷς τοὺς αἰσχρῶς ἐρῶντας ῥαπιζομένους, ἐμπτυομένους, ὀνειδιζομένους, μυρία πάσχοντας δεινὰ ὑπὸ τῶν πορνευομένων γυναικῶν ἐκείνων; τί οὖν ἐξέ-

λυσε

λῦσε τοῦτον τὸν ἔρωτα; τὰ τῆς ὕβρεων; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὔξει. καίτοιγε αἱ μὲν ταῦτα ποιοῦσαι μετὰ τοῦ πορνεύεσθαι καὶ ἀσήμου γένους εἰσὶ καὶ εὐτελεῖς· οἱ δὲ πάσχοντες πολλάκις λαμπρότεροι ἔχουσι προγόνους ἀριθμεῖν, καὶ πολλὴν ἄλλην περιφάνειαν λέγειν· ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐκλύει, οὐδὲ ἀφίστησι τῆς ἐρωμένης. εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα, ὅσην ὁ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ἔρως ἰσχὺν ἔχει, ταύτην οὐ δυνάμενοι περὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἐπιδεῖξαι φιλίαν; οὐκ ἐννοεῖς ὅτι τοῦτο μέγιστόν ἐστιν ὅπλον κατὰ τοῦ διαβόλου; οὐ συνορᾷς ὅτι παρέστηκεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ἕλκων πρὸς ἑαυτὸν τὸν μισούμενον, καὶ βουλόμενος πλεονεκτῆσαι τὸ μέλος; σὺ δὲ παρατρέχεις, καὶ τὸ ἔπαθλον προδίδως τῆς μάχης; καὶ γὰρ ἔπαθλον ὁ ἀδελφὸς ἐν τῷ μέσῳ κεῖται. κἂν γὰρ περιλύῃ, σὺ τὸν στέφανον ἔλαβες· ἂν δὲ ῥαθυμήσῃς, ἀστεφάνωτος ἀνεχώρησας. παῦσαι τοίνυν τὸ σατανικὸν ἐκεῖνο φθεγγόμενος ῥῆμα, ὅτι ἐὰν ὁ ἀδελφός μου μισῇ με, οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν βούλομαι. οὐδὲν γὰρ αἴσχιον τοῦ ῥήματος τούτου, καίτοιγε εὐγενοῦς αὐτὸ ψυχῆς δεῖγμα εἶναι τίθενται οἱ πολλοί· ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων δυσγενέστερον, οὐδὲ ἀνοητότερον, οὐδὲ ὠμότερον. διὸ δὴ μάλιστα καὶ πενθῶ, ὅτι τὰ τῆς κακίας, ἀρετῆς εἶναι νομίζουσιν οἱ πολλοί, καὶ τὸ ὑπεροπᾶν καὶ καταφρονεῖν, λαμπρὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ σεμνόν· ὅπερ μεγίστη παγίς ἐστι τοῦ διαβόλου, τὸ καὶ ἀγαθὴν περιθεῖναι δόξαν τῇ πονηρίᾳ, διὸ καὶ δυσεξάλειπτος γίνεται. καὶ γὰρ πολλῶν ἔγωγε ἤκουσα, σεμνυνομένων ἐπὶ τῷ μὴ προσίεσθαι τοὺς ἀποστρεφομένους αὐτούς· καίτοιγε ὁ δεσπότης σου καὶ ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ. ποσάκις γοῦν αὐτὸν διέπτυσαν ἄνθρωποι; ποσάκις ἀπεστράφησαν; αὐτὸς δὲ οὐ παύεται ἐπιτρέχων. μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι οὐ δύναμαι προσίεσθαι τοὺς μισοῦντας, ἀλλ᾽ εἰπὲ, ὅτι οὐ δύναμαι διαπτύσαι τοὺς διαπτύοντας. τοῦτο* μαθητοῦ Χριστοῦ τὸ ῥῆμα, ὡς τόγε ἕτερον τοῦ διαβόλου· τοῦτο λαμπροὺς ἐποίει καὶ ἐνδόξους, ὡς τόγε ἕτερον αἰσχροὺς καὶ καταγελάστους. διὰ τοῦτο θαυμάζομεν Μωϋσέα, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, Ἔασόν με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτρίψω αὐτοὺς, οὐκ ἠδυνήθη διαπτύσαι τοὺς πολλάκις αὐτὸν ἀποστραφέντας, ἀλλ᾽ ἔλεγεν, Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον. (Ἐξοδ. λβ. λϛ.) Θεοῦ γὰρ φίλος ἦν καὶ μιμητής. μηδὲ σεμνυνώμεθα ἐν οἷς ἐγκαλύπτεσθαι δεῖ, μηδὲ λέγωμεν τὰ τῶν ἀγοραίων τούτων καὶ σεσυρμένων ἀνθρώπων, οἶδα καταπτύσαι μυρίων· ἀλλὰ κἂν ἕτερος τοῦτο λέγῃ, καταπιλῶμεν καὶ ἐπιστομίζωμεν, ὅτι καλλωπίζεται ἐφ᾽ οἷς αἰσχύνεσθαι ἔδει. τί λέγεις, εἰπέ μοι, καταπτύεις ἀνθρώπου πιστοῦ, οὗ ἀπίστου ὄντος οὐ κατέπτυσεν ὁ Χριστός; τί λέγω, οὐ κατέπτυσεν; οὕτω μὲν οὖν αὐτὸν ἐχθρὸν ὄντα καὶ δυσειδῆ ἐφίλησεν, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτως ἐφίλησε καὶ τοιοῦτον ὄντα, σὺ δὲ νῦν, ὅτε ὡραῖος ἐγένετο καὶ θαυμαστὸς, διαπτύεις, εἰπέ μοι, μέλος ὄντα τοῦ Χριστοῦ, καὶ σῶμα γενόμενον δεσποτικόν; οὐκ ἐννοεῖς τί φθέγγῃ; οὐκ αἰσθάνῃ οἷα τολμᾷς; κεφαλὴν ἔχει τὸν Χριστὸν, καὶ τράπεζαν, καὶ ἱμάτιον, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς, καὶ νυμφίον, καὶ πάντα ἐστὶν ἐκεῖνος αὐτῷ, καὶ τολμᾷς εἰπεῖν, ὅτι διαπτύω τοῦτον; καὶ οὐ τοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρίους ἑτέρους μετ᾽ αὐτοῦ; ἐπίσχες, ἄνθρωπε, καὶ ἀνάπαυσαι τῆς μανίας, ἐπίγνωθι τὸν ἀδελφόν· μάθε ὅτι ἀνοίας ταῦτα τὰ ῥήματα καὶ παραπληξίας, καὶ λέγε τἀναντία, ὅτι κἂν μυριάκις με διαπτύῃ, ἐγὼ οὐκ ἀποστήσομαι· οὕτω καὶ τὸν ἀδελφὸν κερδανεῖς, καὶ εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ βιώσῃ, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν μεθέξεις· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κη'. 8 ΛΕΓΩ ΔΕ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΔΙΑΚΟΝΟΝ γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων.

Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας * διαλέγεται, ἔτι τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος, καὶ δεικνὺς ὅσα ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ πῶς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσε. καὶ μετὰ τούτου κἀκεῖνο κατασκευάζει, ὅτι μειζόνων εἰσὶν οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφειλέται τῷ Θεῷ. εἰ δὲ μειζόνων εἰσί, δίκαιοι ἂν εἶεν φέρειν τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀσθενεῖς. ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐκείνων καθήψατο, ἵνα μὴ τούτους ἐπαίρῃ τοῦτο, καταστέλλει πάλιν αὐτῶν τὴν ἐπίνοιαν, ἐκείνοις μὲν ἐξ ἐπαγγελίας πατέρων δεικνὺς διδόμενα τὰ ἀγαθά· τοῖς δὲ ἐξ ἐθνῶν, ἐξ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας μόνης. διὸ καὶ ἔλεγε, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, αὐτῆς πάλιν ἄκουσον τῆς ῥήσεως, ἵνα μάθῃς τί ἐστι τὸ ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν διάκονον περιτομῆς, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦν γεγενημένη λέγουσα, Σοὶ δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. ἀλλ' ἐγένοντο κολάσεως ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἅπαντες. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν αὐτοῖς κατειργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἀπεστέρει λοιπὸν ἐκείνης τῆς τῶν πατέρων. παραγενόμενος τοίνυν ὁ υἱὸς συνέπραξε τῷ πατρί, εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνας ἀληθεῦσαι καὶ εἰς τέλος ἐξελθεῖν. πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας ἐν ᾧ καὶ περιτομήν, καὶ ταύτῃ καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, οὐκ ἀφῆκε διαπεσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. ὅταν οὖν λέγῃ διάκονον περιτομῆς, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐλθών, καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθείς, καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, ἔπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, ἐπιτηδείους λοιπὸν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἅπαξ ἀπαλλαγέντας τοῦ προσκεκρουκέναι. ἵν' οὖν μὴ λέγωσιν οὗτοι οἱ ἐγκαλούμενοι, πῶς οὖν ὁ Χριστὸς περιετέμνετο, καὶ πάντα τὸν νόμον ἐφύλαττεν; εἰς τοὐναντίον αὐτὸ περιέτρεπει. οὐ γὰρ ἵνα μείνῃ ὁ νόμος τοῦτο ἐποίησε, φησίν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν λύσῃ, καί σε ἀπαλλάξῃ τῆς ἐπικειμένης κατάρας, καὶ ἐλευθερώσῃ καθόλου τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξ ἐκείνου. ἐπειδὴ γὰρ σὺ παρέβης τὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἐπλήρωσεν. οὐχ ἵνα σὺ πληρώσῃς, ἀλλ' ἵνα σοὶ τὰς ἐπαγγελίας βεβαιώσῃ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας· ἃς ὁ νόμος διαπεσεῖν ἐποίει, δεικνύς σε προσκεκρουκότα, καὶ τῆς κληρονομίας ὄντα ἀνάξιον· ὥστε καὶ σὺ κατὰ χάριν ἐσώθης. οὐ γὰρ ἀποβεβλημένος ἦς. μὴ τοίνυν στασίαζε, μηδὲ φιλονείκει ἀντεχόμενος ἀκαίρως τοῦ νόμου, ὅς σε καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐξέβαλεν ἄν, εἰ μὴ τοσαῦτα ἔπαθεν ὑπὲρ σοῦ ὁ Χριστός. ἔπαθε δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπειδὴ σὺ ἄξιος ἦς σωτηρίας, ἀλλ' ὥστε ἀληθεῦσαι τὸν Θεόν. εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο φυσήσῃ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, φησί·

9 Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ἐπαγγελίας εἶχον, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν· σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσώθης μόνης. εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδὲ ἐκείνοις τι πλέον ἐγένετο ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ παρεγένετο ὁ Χριστός· ἀλλ' ὅμως ἵνα αὐτοὺς κεράσῃ, καὶ μὴ συγχωρήσῃ κατεξανίστασθαι τῶν ἀσθενῶν, μέμνηται τῶν ἐπαγγελιῶν. περὶ δὲ τούτων φησίν, ὅτι ἐλέει ἐσώθησαν μόνῳ. διὸ καὶ δίκαιοι ἂν εἶεν μάλιστα δοξάζειν τὸν Θεόν. δόξα δὲ Θεῷ, τὸ συνῆφθαι, τὸ ἡνῶσθαι, τὸ ὁμοθυμαδὸν εὐφημεῖν, τὸ βαστάζειν τὸν ἀσθενέστερον, τὸ μὴ περιορᾶν ἀπορρηγνύμενον τὸ μέλος. εἶτα καὶ μαρτυρίας ἐπάγει, ἐν αἷς δείκνυσιν ὅτι δεῖ συνῆφθαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν, οὕτω λέγων, Καθὼς γέγραπται, διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ.

10 Καί, εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Margin notes: * ἡμῖν — χ. ἄξιον ἀκοῦσαι — Γεν. ιε. ζ. — χ. πάντα — χ. ἐμάνθανες — χ. ἐξ Ἰουδαίων ἐφ' ἐπαγγ.

11 Καὶ, αἰνεῖτε πάντα τὰ ἔθνη τὸν Κύριον, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. (γ. καὶ ἐπαινεσάτωσαν)

12 Καὶ, ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι.

Ταῦτα δὲ πάντα παρήγαγε, δεικνὺς ὅτι δεῖ ἑνοῦσθαι καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν, καὶ ὁμοῦ καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων καταστέλλων, ἵνα μὴ ἐπαίρηται κατὰ τούτου, τῶν προφητῶν πάντων τούτους καλούντων, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν πείθων μετριάζειν, τῷ δεῖξαι πλείονος ὑπεύθυνον ὄντα χάριτος. (γ. ἐθνικῶν) Εἶτα πάλιν ἐπὶ εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον, λέγων·

13 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου· Τουτέστιν, ἀπαλλαγείητε τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀθυμίας, καὶ μὴ καταβληθείητε ποτε ὑπὸ τῶν πειρασμῶν. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐν τῷ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι. τὸ δὲ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο. τοῦτο δὲ ἀπὸ πνεύματος ἔσται ἁγίου. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀπὸ πνεύματος, ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσενέγκωμεν. διὰ τοῦτό φησιν, ἐν τῷ πιστεύειν. οὕτω γὰρ δυνήσεσθε πληρωθῆναι χαρᾶς, ἐὰν πιστεύητε, ἐὰν ἐλπίζητε. ἀλλ' οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐλπίζητε, ἀλλ', ἐὰν περισσεύητε ἐν τῇ ἐλπίδι, ὥστε μὴ μόνον παραμυθίαν εὑρεῖν τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἔχειν διὰ τὴν περιουσίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος. (γ. πιστεύητε) οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα ἐπισπάσεσθε· οὕτω καὶ ἐκείνου παραγενομένου, τὰ ἀγαθὰ διατηρήσετε πάντα.

ΗΘΙΚΟΝ

Καθάπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἡ τροφὴ διακρατεῖ, καὶ ταύτην ἡ ζωὴ οἰκονομεῖ· οὕτως ἐὰν ἔχωμεν ἔργα ἀγαθὰ, τὸ πνεῦμα ἕξομεν· κἂν τὸ πνεῦμα ἔχωμεν, καὶ ἔργα ἕξομεν ἀγαθά. (γ. ταύτῃ τὸ σῶμα οἰκονομεῖται) ὥσπερ οὖν καὶ τοὐναντίον, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχωμεν, τὸ πνεῦμα ἀφίπταται· ἐὰν δὲ τοῦ πνεύματος ἐρημωθῶμεν, καὶ περὶ τὰ ἔργα χωλεύσομεν. ὅταν γὰρ τοῦτο ἀπέλθῃ, τὸ ἀκάθαρτον ἔρχεται· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Σαούλ. τί γὰρ εἰ μὴ πνίγει ἡμᾶς ὥσπερ ἐκεῖνον; ἀλλ' ἑτέρως ἀπαγχονίζει διὰ πράξεων πονηρῶν. (γ. πνίξαι) δεῖ τοίνυν ἡμῖν τῆς κιθάρας τοῦ Δαβὶδ, ἵνα ἐπᾴδωμεν τῇ ψυχῇ τὰς θείας ἐπῳδὰς, καὶ τὰς ἐντεῦθεν, καὶ τὰς [ἀπὸ] τῶν ἀγαθῶν πράξεων. ὡς ἂν θάτερον μόνον ποιῶμεν, καὶ τῆς ᾠδῆς ἀκούοντες, τῷ ταῦτα ἐπᾴδοντι πολεμῶμεν διὰ τῶν ἔργων, καθάπερ ἐκεῖνος τότε· καὶ εἰς κρίμα ἡμῖν ἔσται τὸ φάρμακον, καὶ ἀγριωτέρα ἡ μανία γενήσεται. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ ἀκοῦσαι, δέδοικεν ὁ πονηρὸς δαίμων, μήποτε ἀκούσαντες κατορθώσωμεν· ὅταν δὲ καὶ ἀκούσαντες οἱ αὐτοὶ μένωμεν, καὶ τοῦτο ἐξαιρεῖται τὸ δέος αὐτοῦ. ψάλλωμεν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῶν πράξεων ᾠδὴν, ἵνα τὴν δαίμονος χαλεπωτέραν ἐκβάλωμεν ἁμαρτίαν. δαίμων γὰρ οὐ πάντως ἀποστερεῖ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ συμπράττει τῷ νήφοντι· ἁμαρτία δὲ πάντως ἐκβάλλει. δαίμων γάρ ἐστιν ἑκούσιος αὕτη, καὶ μανία αὐθαίρετος. διόπερ οὐδὲ τοὺς ἐλεοῦντας ἔχει καὶ συγγινώσκοντας. ἐπᾴδωμεν τοίνυν τῇ οὕτω διακειμένῃ ψυχῇ, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων γραφῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Δαβίδ· καὶ ψαλλέτω τὸ στόμα, καὶ παιδευέσθω ὁ νοῦς. οὐκ ἔστιν οὐδὲ τοῦτο αὐτοῦ μικρόν. ἂν γὰρ παιδεύσωμεν τὴν γλῶτταν ψάλλειν, αἰσχυνθήσεται ἡ ψυχὴ ταύτης ψαλλούσης τἀναντία βουλομένη. οὐ τοῦτο δὲ μόνον καρπωσόμεθα τὸ καλὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὰ ἡμεῖς εἰσόμεθα τῶν ἡμῖν διαφερόντων. καὶ γὰρ καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων σοι διαλέγεται, καὶ περὶ τῶν ὁρωμένων, καὶ περὶ τῆς ἀοράτου κτίσεως. κἂν περὶ οὐρανοῦ θέλῃς μαθεῖν, πότερον μένει τοιοῦτος ἢ μεταβάλλεται, σαφῶς ἀποκρινεῖταί σοι καὶ ἐρεῖ, Ὅτι οἱ οὐρανοὶ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἀλλαγήσονται. (Ψαλμ. ρα. κζ.) καὶ περὶ τοῦ σχήματος ἂν θέλῃς ἀκοῦσαι, ἀκούσῃ πάλιν· Ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν. (γ. πάντα) κἂν περὶ τῶν νώτων αὐτοῦ βουληθῇ τις πλέον εἰδέναι, ἐρεῖ σοι πάλιν, Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ. (Ψαλμ. ργ. β. καὶ γ.) καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πλάτους καὶ τοῦ ὕψους σοι διαλέγεται, δεικνὺς ταῦτα ἰσόμετρα ὄντα. Καθ' ὅσον γάρ, φησιν, ἀπέ-

χουσιν

χουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. κἂν τῆς γῆς τὰ θεμέλια περιεργάσῃ, οὐδὲ ταῦτά σε ἀποκρύψεται, ἀλλ' ἀκούσῃ ψάλλοντος αὐτοῦ καὶ λέγοντος, Ὅτι ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν. κἂν περὶ τῶν σεισμῶν ἐπιθυμήσῃς μαθεῖν πόθεν γίνονται, ἀπαλλάξει σε πάσης ἀπορίας οὕτω λέγων, Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. κἂν τῆς νυκτὸς ζητήσῃς τὴν χρείαν, καὶ ταύτην εἴσῃ παρ' αὐτοῦ μαθών, Ὅτι ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. καὶ τὰ ὄρη ποῦ χρήσιμα, ἀποκρίνεταί σοι· Ὄρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις. καὶ διὰ τί αἱ πέτραι λέγει σοι· Πέτρα καταφυγὴ τοῖς χοιρογρυλλίοις, καὶ τοῖς λαγωοῖς. Διὰ τί τὰ ἄκαρπα δένδρα μάθε· Ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύσουσι. Διὰ τί αἱ ἐν ἐρήμοις πηγαί; Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Διὰ τί οἶνος; οὐχ ἵνα πίνῃς μόνον (ἐπεὶ ἤρκει καὶ ἡ τοῦ ὕδατος φύσις) ἀλλ' ἵνα καὶ εὐφρανθῇς καὶ ἡσθῇς. Οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. τοῦτο μαθών, εἴσῃ καὶ μέχρι ποῦ τῷ οἴνῳ κεχρῆσθαι δεῖ. πόθεν τρέφεται τὰ πετεινά, καὶ τὰ ἄγρια θηρία; ἀκούσῃ λέγοντος, Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς εἰς εὔκαιρον. ἂν εἴπῃς, διὰ τί τὰ κτήνη; ἀποκρίνεταί σοι, ὅτι καὶ ταῦτα διὰ σέ. Ὁ ἐξανατέλλων γάρ, φησι, χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. τί τῆς σελήνης ἐστὶ χρεία; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς. καὶ ὅτι γενητὰ πάντα τὰ ὁρώμενα καὶ τὰ μὴ ὁρώμενα, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐδίδαξεν εἰπών, Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. καὶ ὅτι θανάτου λύσις ἔσται, καὶ τοῦτό σε διδάσκει λέγων, Ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐκ χειρὸς ᾅδου, ὅταν λαμβάνῃ με. πόθεν τὸ σῶμα ἡμῖν γέγονε; καὶ τοῦτο λέγει· Ἐμνήσθη ὅτι χοῦς ἐσμεν. ποῦ πάλιν ἀπέρχεται; Ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐτοῦ. διὰ τί ταῦτα πάντα; διὰ σέ. Δόξῃ γὰρ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. [εἰ] ἔχομέν τι κοινὸν πρὸς τοὺς ἀγγέλους οἱ ἄνθρωποι; καὶ τοῦτο λέγει ψάλλων οὕτως, Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους. περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱούς, ᾠκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν. περὶ τῶν μετὰ ταῦτα διαδεξομένων ἡμᾶς, καὶ τῆς ἀταράχου λήξεως ἐκείνης· Ἐπίστρεψον, φησι, ψυχή μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου. διὰ τί οὕτω μέγας ὁ οὐρανός; καὶ τοῦτο ἐρεῖ· Ὅτι οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. διὰ τί νὺξ καὶ ἡμέρα ἐγένετο; οὐχ ἵνα φαίνωσι καὶ ἀναπαύωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ παιδεύωσιν. Οὐ γάρ εἰσι λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. πῶς ἡ θάλασσα περίκειται τῇ γῇ; Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτῆς· οὕτω γὰρ τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει. ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀρχὴν λαβόντες, καὶ τὰ ἄλλα πάντα εἴσεσθε, τὰ περὶ Χριστοῦ, τὰ περὶ ἀναστάσεως, τὰ περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, τὰ περὶ ἀναπαύσεως, τὰ περὶ κολάσεως, τὰ περὶ τῶν ἠθικῶν λόγων, τὰ περὶ τῶν δογμάτων ἅπαντα, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἐμπεπλησμένον τὸ βιβλίον εὑρήσετε. κἂν εἰς πειρασμοὺς ἐμπέσῃς, πολλὴν ἐντεῦθεν λήψῃ παραμυθίαν. κἂν εἰς ἁμαρτήματα, μυρία φάρμακα κείμενα ἐνταῦθα εὑρήσεις. ἂν εἰς πενίαν, ἂν εἰς θλῖψιν, πολλοὺς τοὺς λιμένας ὄψει. κἂν δίκαιος ᾖς, πολλὴν ἀσφάλειαν ἐκεῖθεν καρπώσῃ· κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖς, πολλὴν παραμυθίαν. ἄν τε γὰρ δίκαιος ᾖς, καὶ πάσχῃς δεινά, ἀκούσῃ λέγοντος, Ὅτι ἕνεκέν σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, Ταῦτα πάντα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπελαθόμεθά σου. κἂν ἐπαίρῃ σε τὰ κατορθώματα, ἀκούσῃ λέγοντος, Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν· καὶ εὐθέως ταπεινωθήσῃ. κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖς, καὶ ἀπεγνωκὼς ἑαυτοῦ, ἀκούσῃ συνεχῶς ἐπᾴδοντος, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ· καὶ ἀναστήσῃ ταχέως. κἂν διάδημα ἔχῃς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ μέγα φρονῇς,

μαθήσῃ Ὅτι οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ δυνήσῃ μετριάζειν. ἐὰν πλούσιος ᾖς καὶ ἐπίδοξος, πάλιν ἀκούσῃ ψάλλοντος, Οὐαὶ οἱ πεποιθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν "καυχώμενοι· καὶ, Ὅτι ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει· καὶ, Οὐ συγκαταβήσεται ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ· καὶ οὐδὲν ἡγήσῃ μέγα εἶναι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. τὸ γὰρ πάντων λαμπρότερον, ἡ δόξα καὶ ἡ δυναστεία ὅταν οὕτως εὐτελὴς ᾖ, τί ἕτερον ἄξιον ἂν εἴη λόγου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; ἀλλ' ἐν ἀθυμίᾳ καθέστηκας; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου; καὶ ἵνα τί συνταράσσεις με; ἔλπισον ἐπὶ "τὸν Θεὸν, ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ. ἀλλ' ὁρᾷς εὐδοκιμοῦντας παρ' ἀξίαν; εἰπὲ, Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ξηρανθήσονται, καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσοῦνται. ὁρᾷς καὶ δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς κολαζομένους; ἄκουσον ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ αἰτία. Πολλαὶ γὰρ, φησιν, αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν δικαίων οὐκ εἶπεν, αἱ μάστιγες, ἀλλὰ, Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος. καὶ πάλιν, Θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός· καὶ, Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. ταῦτα λέγε συνεχῶς, ἐντεῦθεν παιδεύου. τούτων γὰρ ἕκαστον τῶν ῥημάτων πέλαγος ἀχανὲς ἔχει νοημάτων. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἁπλῶς αὐτὰ παρεδράμομεν· εἰ δὲ βουληθείητε μετ' "ἀκριβείας διερευνήσασθαι τὰ εἰρημένα, πολὺν ὄψεσθε τὸν πλοῦτον. ἀλλὰ πῶς καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δυνατὸν καθαίρεσθαι τῶν ἐπικειμένων παθῶν· ὅταν γὰρ μήτε φθονεῖν ἐᾷ, μήτε λυπεῖσθαι καὶ ἀθυμεῖν ἀκαίρως, μήτε ἡγεῖσθαί τι πλοῦτον, μήτε θλίψιν, μήτε πενίαν, μηδὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν νομίζειν τι εἶναι, πάντων σε ἀπαλλάττει τῶν παθῶν. ὑπὲρ δὲ τούτων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ τὸν θησαυρὸν μεταχειριζώμεθα, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ψαλμ. λβ. ις. — Ψαλμ. μη. — Ψαλμ. ρβ. ιε. — Ψαλμ. μη. ιη. — Ψαλμ. μα. ιϛ. — Ψαλμ. λϛ. α. καὶ β. — Ψαλμ. λα. ι. — Ψαλμ. λγ. κ. — Ψαλμ. λδ. κβ. — Ψαλμ. ριε. ιε.

γρ. ἐγκαυχ. — γρ. τῷ Θεῷ. — γρ. ἀληθείας

Λογ. κθ. 14 ΠΕΠΕΙΣΜΑΙ ΔΕ, ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΟΥ, ΚΑΙ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν.

Εἶπεν, Ὅτι ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω· εἶπεν, Ὅτι μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται· εἶπε, Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς· καὶ πάλιν, Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καὶ, Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; καὶ ἕτερα πολλῷ πλείονα "τοιαῦτα. ἐπειδὴ οὖν πολλαχοῦ τὸν λόγον τραχύτερον ἐποίησε, θεραπεύει λοιπόν· καὶ ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγε, τοῦτο καὶ πάλιν. ἀρχόμενος μὲν ἔλεγεν, εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· ἐνταῦθα δὲ, πέπεισμαι, φησιν, ὅτι μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν· ὅπερ πλέον ἐστὶν ἐκείνου. καὶ οὐκ εἶπεν, ἤκουσα, ἀλλὰ, πέπεισμαι, καὶ οὐ, δέομαι παρ' ἑτέρου μαθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς ἐγὼ, τουτέστιν, ὁ ἐπιτιμῶν, ὁ ἐγκαλῶν. καὶ ὅτι μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης. τοῦτο πρὸς τὴν ἔναγχος γενομένην παραίνεσιν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὅτι οὐχ ὡς ὠμοῖς οὐδὲ μισαδέλφοις ταῦτα παρῄνεσα, προσλαμβάνεσθαι, καὶ *ἐᾶν, μηδὲ καταλύειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. οἶδα γὰρ ὅτι μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης. δοκεῖ δέ μοι ἐνταῦθα καὶ ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν οὕτω καλεῖν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἔχετε, ἀλλὰ, μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης. καὶ τὸ ἑξῆς μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτάσεως· πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως. τί γὰρ εἰ φιλόστοργοι μὲν ἦσαν, οὐκ ᾔδεσαν δὲ πῶς δεῖ τοῖς φιλουμένοις κεχρῆσθαι; διὰ τοῦτο προσέθηκε, πάσης γνώσεως, δυνά-

Ῥωμ. ια. ιγ. καὶ κα. — Ῥωμ. ιβ. ιϛ. — Ῥωμ. ιδ. κβ. — Ῥωμ. ιδ. δ.

γρ. τούτ. — * μὴ

μένοι καὶ ἀλλήλους νουθετεῖν· οὐχὶ μόνον μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν. 15 Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους. Ὅρα Παύλου ταπεινοφροσύνην, ὅρα σοφίαν, πῶς καὶ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν τομὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· καὶ ἐπειδὴ κατώρθωσεν ὅπερ ἠβούλετο, πολλῇ κέχρηται τῇ θεραπείᾳ πάλιν. ἱκανὸν γὰρ καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων, αὐτὸ τοῦτο
5 τὸ ὁμολογῆσαι τετολμηκέναι, χαλάσαι αὐτῶν τὸν τόνον. τοῦτο καὶ Ἑβραίοις ἐπιστέλλων ποιεῖ, λέγων οὕτω, "Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. καὶ Κορινθίοις πάλιν ὁμοίως, Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς," ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε. Γαλάταις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγε, Πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε. καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο εὕροι
10 τις ἂν τὸ θεώρημα δαψιλές· ἐνταῦθα δὲ καὶ μειζόνως. καὶ γὰρ ἐν ἀξιώματι ἦσαν πλείονι, καὶ ἔδει φλεγμαίνουσαν τὴν διάνοιαν αὐτῶν καταστέλλειν, μὴ τῷ στύφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ χαλᾶν. καὶ γὰρ διαφόρως αὐτὸ ποιεῖ· διὸ καὶ ἐνταῦθά φησι, Τολμηρότερον ὑμῖν ἔγραψα. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ προσέθηκεν, ἀπὸ μέρους, τουτέστιν, ἠρέμα. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ τί φησιν; Ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς. Καὶ οὐκ εἶπε, διδάσκων, οὐδὲ,
15 ἀναμιμνήσκων, ἀλλ', ἐπαναμιμνήσκων, τουτέστι, μικρόν τι ἀναμιμνήσκων. ὁρᾷς δὲ πῶς τῷ προοιμίῳ συμβαῖνον; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ἔλεγεν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. καὶ ὥσπερ ἀρχόμενος ἔλεγεν, Ἐπιποθῶ γὰρ ὑμᾶς ἰδεῖν, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δέ ἐστι, συμπαρακληθῆναι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐπαναμιμνή-
20 σκων ἔλεγε. καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου καταβὰς τοῦ διδασκαλικοῦ, καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀδελφοῖς διαλέγεται, καὶ φίλοις, καὶ ὁμοτίμοις· ὃ δὴ μάλιστά ἐστι διδασκάλου, τὸ διαποικίλλειν τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν. ὅρα γοῦν πῶς εἰπὼν, ὅτι τολμηρότερον ἔγραψα, καὶ ὅτι ἀπὸ μέρους, καὶ ὅτι ὡς ἐπαναμιμνήσκων, οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ ταπεινότερον ἔτι ποιῶν τὸν λόγον, ἐπήγαγε,
25 Διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· Ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, ὀφειλέτης εἰμί. ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὐκ ἐμαυτῷ ἥρπασα τὴν τιμὴν, οὐδὲ ἐπεπήδησα τούτῳ πρῶτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῦτο ἐπέταξε, καὶ τοῦτο κατὰ χάριν, οὐχ ὡς ἄξιον εἰς τοῦτο ἀφορίσας. μὴ τοίνυν τραχύνεσθε. οὐ γὰρ ἐγὼ κατεξανίσταμαι· ὁ Θεός ἐστιν ὁ ἐπιτάττων. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ φησιν, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, διὰ
30 τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγεν,

16 Εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Μετὰ γὰρ τὴν πολλὴν τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν, "ἐπὶ τὸ σεμνότερον ἄγει τὸν λόγον, οὐχ ἁπλῶς λατρείαν λέγων, καθάπερ ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ λειτουργίαν, καὶ ἱερουργίαν. αὕτη γάρ μοι ἱερωσύνη, τὸ κηρύττειν, καὶ καταγγέλλειν· ταύτην προσφέρω τὴν θυσί-
35 αν. ἱερεὺς δὲ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσηται τὸ θῦμα σπουδάζοντι ἄμωμον προσενεγκεῖν. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα καὶ τούτων "πτερῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνὺς θυσίαν ὄντας, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογούμενος, ὅτι τοῦτο ἐπιτέτακται. ἡ γὰρ μάχαιρά μου τὸ εὐαγγέλιόν, φησιν, ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος. καὶ ἡ αἰτία, οὐχ ἵνα ἐγὼ δοξασθῶ, οὐχ ἵνα λαμπρὸς φανῶ, ἀλλ' Ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος,
40 ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ·

Τουτέστιν, αἱ ψυχαὶ τῶν διδασκομένων ἵνα δεχθῶσιν. οὐ γὰρ ἐμὲ τοσοῦτον τιμῶν ὁ Θεὸς, εἰς τοῦτο ἤγαγεν, ὅσον ὑμῶν κηδόμενος. καὶ πῶς ἂν "γένοιτο εὐπρόσδεκτος; ἐν πνεύματι ἁγίῳ. οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ πολιτείας πνευματικῆς, ἵνα κατέχωμεν τὸ πνεῦμα τὸ δοθὲν ἅπαξ. οὐ γὰρ ξύλα καὶ πῦρ, οὐδὲ βωμὸς καὶ μάχαιρα, ἀλλὰ πνεῦμα "πάντα παρ' ἡμῖν. διὰ τοῦτο

γ. ἐπιστέλλων λέγων,
γ. πέπεισμαι δὲ
γ. ὅτι μου πάντα μέμνησθε.
Ἑβρ. ς. θ.
α. Κορ. ια. β.
Γαλ. ε. ι.
γ. ἀπὸ
γ. ἴσχυσεν,
γ. τὸ
γ. φαιδρύνων
γ. γένοιτο εὐπρόσδεκτος;
γ. πρέπει

πάντα ποιῶ, ἵνα μὴ σβεσθῇ ἐκεῖνο τὸ πῦρ. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπιτέταγμαι. τί οὖν τοῖς μὴ δεομένοις λέγεις; δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο οὐ διδάσκω, ἀλλ' ἀναμιμνήσκω, φησί. καθάπερ ὁ ἱερεὺς παρέστηκε τὸ πῦρ ἀνακαίων, οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν προθυμίαν ὑμῶν διεγείρων. καὶ ὅρα· οὐκ εἶπεν, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ ὑμῶν, ἀλλὰ τῶν ἐθνῶν. ὅταν δὲ εἴπῃ τῶν ἐθνῶν, τὴν οἰκουμένην λέγει, γῆν καὶ θάλασσαν ἅπασαν, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα, ὥστε μὴ ἀπαξιῶσαι καὶ διδάσκαλον ἔχειν τὸν πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τεινόμενον. ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν· Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί.

17 Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, πάλιν ἐπαίρει τὸν λόγον, καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶν, ὥστε μὴ ″ δόξαι ἀναιδῶς καταφρονητὴς εἶναι. καὶ ἐν τῷ ἐπαίρειν δὲ αὐτόν, τῷ οἰκείῳ μένει ἤθει, οὕτω λέγων, ἔχω οὖν καύχησιν. καυχῶμαι, φησιν, οὐκ ἐν ἐμαυτῷ, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι.

18 Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλῆσαι ὧν οὐ κατειργάσατο ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν τῶν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ,

19 Ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος Θεοῦ.

Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, φησιν, ὅτι κόμπος μου τὰ ῥήματα. τῆς γὰρ ἱερουργίας μου ταύτης τὰ σύμβολα, καὶ τῆς χειροτονίας ἔχω πολλὰ δεῖξαι τὰ τεκμήρια· οὐ ποδήρη, καὶ κώδωνας, καθάπερ οἱ παλαιοί, οὐδὲ μίτραν καὶ κίδαριν, ἀλλὰ πολλῷ φρικωδέστερα τούτων σημεῖα καὶ θαύματα. οὐδὲ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐνεχειρίσθην μέν, οὐκ ἐποίησα δὲ τὸ ἐπιταχθέν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλὰ ὁ Χριστός· διὸ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶμαι, οὐχ ὑπὲρ τῶν τυχόντων πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν. τοῦτο γάρ ἐστι, τὰ πρὸς τὸν Θεόν. ὅτι γὰρ ἤνυσα ἐφ' ὃ ἐπέμφθην, καὶ οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, δηλοῖ τὰ θαύματα καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ὑπακοή. οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλῆσαι ὧν οὐ κατειργάσατο ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος Θεοῦ. ὅρα πῶς βιάζεται τὸ πᾶν δεῖξαι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἑαυτοῦ. εἴτε γὰρ φθέγγομαί τι, εἴτε ποιῶ, εἴτε θαυματουργῶ, πάντα αὐτός, πάντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς καὶ τοῦ πνεύματος τὸ ἀξίωμα. εἶδες πῶς ταῦτα τῶν παλαιῶν θαυμαστότερα καὶ φρικωδέστερα, ἡ θυσία, ἡ προσφορά, τὰ σύμβολα; ὅταν γὰρ εἴπῃ, ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, τοῦτο λέγει, τὴν διδασκαλίαν, τὴν περὶ βασιλείας φιλοσοφίαν, τὴν τῶν ἔργων καὶ τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐγειρομένους, τοὺς δαίμονας τοὺς ἐλαυνομένους, τοὺς θεραπευομένους τυφλούς, τοὺς πηδῶντας χωλούς, τὰ ἄλλα τεράστια, ἅπερ ἅπαντα εἰργάζετο καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν. εἶτα ἡ τούτων ἀπόδειξις, ἐπειδὴ ταῦτα πῶς ἀπόφασις ἦν, τῶν μαθητῶν τὸ πλῆθος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· Ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ, μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ἀριθμεῖ τοίνυν καὶ πόλεις, καὶ χώρας, καὶ ἔθνη, καὶ δήμους, μὴ τοὺς ὑπὸ Ῥωμαίοις μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ βαρβάροις. ″ μὴ γάρ μοι τὴν διὰ τῆς Φοινίκης, καὶ Συρίας, καὶ τῆς Κιλίκων, καὶ Καππαδοκῶν ἔλθῃς ὁδόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄπισθεν ἅπαντα λογίζου, ″ τὴν Σαρακηνῶν, καὶ Περσῶν, καὶ Ἀρμενίων, καὶ τὴν τῶν ἄλλων βαρβάρων. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, καὶ κύκλῳ, ἵνα μὴ τὴν κατευθὺ λεωφόρον ἔλθῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν, καὶ τὴν κατὰ τὸν νότον Ἀσίαν περιδράμῃς τῇ διανοίᾳ. καὶ ὥσπερ νιφάδας θαυμάτων ἑνὶ λόγῳ παρέδραμεν, εἰπὼν ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων· οὕτω καὶ πόλεις ἀπείρους, καὶ ἔθνη, καὶ δήμους, καὶ χώρας ἑνὶ τούτῳ πάλιν συνέλε ῥήματι, τῷ, κύκλῳ. πόρρω γὰρ ἦν τύφου παντός· καὶ ταῦτα διὰ τούτους ἐφθέγγετο, ὥστε μὴ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς.

χ. δόξαι ἀν... ταπεινότητ... Θεός. καὶ...

χ. καὶ

χ. καὶ

τοῖς. καὶ ἀρχόμενος μὲν φησιν, Ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. ἐνταῦθα δὲ ἀνάγκην ἱερωσύνης τίθησιν. ἐπειδὴ γὰρ τραχύτερον ἐφθέγξατο, καὶ σαφέστερον αὐτὴν δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν. διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν ἁπλῶς φησι, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν τόπον λέγει πάντα, ὥστε πάντοθεν αὐτῶν ὑποτέμνεσθαι τὸ φρόνημα. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

Ρωμ. α. ιγ.

γ. τινων

20 Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη ὁ Χριστός.

Ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα ὑπερβολή, ὅτι οὐ μόνον τοσούτους εὐηγγελίσατο καὶ ἐπῆλθεν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ πρὸς μεμαθηκότας ἀπῆλθε. τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν ἀλλοτρίοις μαθηταῖς, καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ὅτι καὶ ἐσπούδαζε τοὺς μὴ ἀκηκοότας διδάσκειν. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅπου οὐκ ἐπείσθησαν, ἀλλ', ὅπου οὐδὲ ὠνομάσθη ὁ Χριστός, ὃ πλέον ἐστί. καὶ τίνος ἕνεκεν τοιαῦτα ἐφιλοτιμεῖτο; Ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομήσω, φησί.

Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς ἑαυτὸν ἀλλότριον ὄντα κενοδοξίας, καὶ παιδεύων αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ δόξης ἐρᾶν καὶ τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς ἐπὶ τὸ γράψαι ἦλθεν, ἀλλ' ὡς διακονίαν πληρῶν, ὡς ἱερουργίαν ἀπαρτίζων, ὡς τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐρῶν. ἀλλότριον δὲ τὸ τῶν ἀποστόλων φησίν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ προσώπου ποιότητα, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ κηρύγματος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον· ἐπεὶ τὰ κηρύγματα οὐκ ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μισθόν, ἀλλότρια. ὁ γὰρ τῶν ἑτέροις πεπονημένων μισθός, τούτου ἀλλότριος ἦν. εἶτα δείκνυσι καὶ προφητείαν πληρουμένην, λέγων,

21 Καθὼς γέγραπται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσιν. Ὁρᾷς ἐπιτείνοντα ὅπου πλείων ὁ πόνος, ὅπου μείζων ὁ ἱδρώς;

22 Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

Σκόπει πάλιν πῶς τῷ προοιμίῳ ὁμοίως τὸ τέλος ὑφαίνει. καὶ γὰρ καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγεν, Ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν ἐκωλύθη, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησι, πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. ὅπερ μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ δείκνυσι, τὸ πολλάκις ἐπιχειρεῖν.

Ρωμ. α. ιγ.

23 Νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις. Ὁρᾷς πῶς ἔδειξεν, ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν ἐφιέμενος δόξης ἔγραφέ τε καὶ παρεγίνετο; Ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν·

γ. Ὁρᾷς ἔδειξεν.

24 Ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.

Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ἐξευτελίζειν αὐτοὺς τῷ λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης κινεῖ λόγον εἰπών, ἐπιποθίαν ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. οὐ διὰ τοῦτο ἐπεθύμησα ἐλθεῖν, ἐπειδὴ σχολὴν ἄγω, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν πάλαι ὤδινον, ταύτην ἀποτίσω. εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο πάλιν* φυσήσῃ, σκόπει πῶς αὐτοὺς κατασέλλει, εἰπών, ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς. διὰ γὰρ τοῦτο τέθεικε τοῦτο, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσιν. ὁμοῦ γὰρ καὶ τὴν ἀγάπην δεῖξαι βούλεται, καὶ κωλῦσαι θρύπτεσθαι ἐκείνους. διὸ συνεχῶς αὐτὰ τίθησι, καὶ ἐφεξῆς ἐναλλάττων τὰ ἑκατέρων τούτων κατασκευαστικά. διὰ τοι τοῦτο πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, οὐδὲ παρέργως ἡμᾶς ποιεῖ, ἐπήγαγε, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι· τουτέστιν, ἵνα ὑμεῖς μοι μάρτυρες ἦτε, ὅτι οὐ καταφρονῶν ὑμῶν, ἀλλ' ἑλκόμενος ὑπὸ τῆς χρείας παρατρέχω. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο ἔτι λυπεῖ, λιπαρώτερον αὐτοὺς θεραπεύει λέγων, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.

* αὐτοὺς

γ. ἐναλλάττων

σθῶ. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, διαπορευόμενος, δείκνυσιν οὐκ ἐφιέμενος αὐτῶν τῆς δόξης· τὸ δὲ (γρ. ἐφιέμενοι)
εἰπεῖν, ἐμπλησθῶ, δείκνυσιν ἐρῶν αὐτῶν τῆς ἀγάπης, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐρῶν, ἀλλὰ καὶ σφο-
δρῶς, διὸ οὐδὲ εἶπεν, ἐμπλησθῶ, ἀλλ', ἀπὸ μέρους. οὐδεὶς μὲν γὰρ χρόνος ἐμπλῆσαι (γρ. γὰρ μὴ / ἴσ. γάρ με)
δύναται, οὐδὲ ἐμποιῆσαί μοι κόρον τῆς συνουσίας ὑμῶν. εἶδες πῶς τὴν ἀγάπην δείκ-
νυσιν, ὅταν καὶ ἐπειγόμενος μὴ πρότερον ἀνύσαι, ἕως ἂν ἐμπλησθῇ; καὶ τοῦτο δὲ τῆς πολ- 5 (ἴσ. ἀφίστα.)
λῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας σημεῖον, τὸ τοῖς ῥήμασιν οὕτω θερμοῖς κεχρῆσθαι. οὐδὲ γὰρ εἶπε,
θεάσωμαι, ἀλλ' ἐμπλησθῶ, τὰ τῶν γονέων μιμούμενος ῥήματα. καὶ ἐρχόμενος μὲν ἔλε-
γεν, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ· ἐνταῦθα δὲ, ἵνα ἐμπλησθῶ ἅπερ ἀμφότερα ἐφελκομένου ἦν. τὸ
μὲν γὰρ ἐγκώμιον αὐτῶν ἦν μέγιστον, εἴ γε καρπὸν αὐτῷ παρέχειν ἔμελλον ἐκ τῆς ὑπακοῆς·
(α. Κορ. ις. ς.) τὸ δὲ, τῆς αὐτοῦ φιλίας δεῖγμα γνήσιον. καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων οὕτως ἔλεγεν, Ἵνα ὑμεῖς 10
με προπέμψητε οὗ ἐὰν πορεύωμαι, διὰ πάντων τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀγάπην ἐν-
δεικνύμενος, ἧς ἴσον οὐδέν. διὸ καὶ ἀρχόμενος ἀεὶ τῶν ἐπιστολῶν, ἐντεῦθεν προοιμιάζεται·
καὶ τελευτῶν, εἰς τοῦτο καταλύει πάλιν. καθάπερ γὰρ πατὴρ φιλόπαις μονογενὲς παιδίον (γρ. τὸ αὐτὸ)
(β. Κορ. ιβ. κθ.) καὶ γνήσιον, ἐφίλει τοὺς πιστοὺς ἅπαντας· διὸ καὶ ἔλεγε, Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκαν-
δαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; 15

ΗΘΙΚΟΝ

Καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων τοῦτο χρὴ τὸν διδάσκαλον ἔχειν. διὸ καὶ Πέτρῳ ἔλεγεν ὁ
(Ἰωαν. κα. ις.) Χριστὸς, Εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν φιλῶν, καὶ τὴν ποί-
μνην αὐτοῦ φιλεῖ. καὶ τὸν Μωϋσέα δὲ τότε ἐπέστησε τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ὅτε τὴν πρὸς
αὐτοὺς εὔνοιαν ἐπεδείξατο· καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ οὕτως ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἦλθε, πρότερον φι-
λόστοργος περὶ αὐτοὺς φανείς. οὕτω γοῦν ἔτι νέος ὢν ἤλγησεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τὴν αὐτοῦ 20 (γρ. ὑπὸ)
(α. Βασ. ιζ.) ψυχὴν ἐπιδοῦναι, ἡνίκα τὸν βάρβαρον καθεῖλεν ἐκεῖνον. εἰ δὲ ἔλεγε, Τί ἔσται τῷ ἀνε- (γρ. λέγει)
λόντι τὸν ἀλλόφυλον τοῦτον; οὐ μισθὸν ἀπαιτῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ πιστεύεσθαι βουλόμενος, καὶ
ἐγχειρισθῆναι τὴν πρὸς αὐτὸν μάχην. ὅτε γοῦν εἰσῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ τὴν
(α. Βασ. ιβ. κ.) νίκην, οὐδὲν ὑπὲρ τούτων διελέχθη. καὶ ὁ Σαμουὴλ δὲ φιλόστοργος ἦν, διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἐμοὶ
δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τῷ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ. οὕτω καὶ 25
Παῦλος, μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον ἁπάντων περιεκαίετο τῶν ἀρχο-
(Γαλ. δ. ιε.) μένων. διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς οὕτω πρὸς αὐτὸν διέθηκεν, ὡς εἰπεῖν, Ὅτι, εἰ δυνατὸν, τοὺς
ὀφθαλμοὺς ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ἰουδαίων διδασκάλοις τοῦτο
(Ἰεζεκ. λδ. β γ.) πρὸ τῶν ἄλλων ὁ Θεὸς ἐγκαλεῖ λέγων, Ὦ οἱ ποιμένες Ἰσραήλ· μὴ βόσκουσιν οἱ ποι-
μένες ἑαυτούς; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν; ἐκεῖνοι δὲ τοὐναντίον ἐποίουν. τὸ γάλα 30
γὰρ, φησὶ, κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατα (γρ. πιαίνε.)
(Ἰωαν. ι. ια.) οὐκ ἐβόσκετε. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ποιμένος ἀρίστου κανόνα ἐκφέρων ἔλεγεν, Ὁ ποιμὴν ὁ κα-
λὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. τοῦτο ὁ Δαβὶδ ἐποίησε πολλα-
χοῦ τε ἀλλαχοῦ, καὶ ἡνίκα ἄνωθεν κατὰ τοῦ δήμου παντὸς ἡ φοβερὰ ἐκείνη ὀργὴ κατεφέρε-
(β. Βασ. κδ. ιζ.) το. πάντων γὰρ σφαττομένων, ἔλεγεν, Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἥμαρτον, ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίη- 35
σα· καὶ οὗτοι, τὸ ποίμνιον, τί ἐποίησαν; διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ αἱρέσει τῶν τιμωριῶν ἐκείνων, οὐ
λιμὸν εἵλετο, οὐ δίωξιν ἐχθρῶν, ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενον θάνατον, δι' οὗ
προσεδόκα τοὺς μὲν ἄλλους ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσειν, αὐτὸς δὲ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων
κατενεχθήσεσθαι. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐγένετο, θρηνεῖ καὶ λέγει, Ἐν ἐμοὶ ἡ χείρ σου· εἰ δὲ
οὐκ ἀρκεῖ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου. ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὁ ποιμὴν ἥμαρτον· ὡσανεὶ ἔλεγεν, 40
ὅτι εἰ καὶ οὗτοι ἥμαρτον, ἐγὼ ὑπεύθυνος ἤμην τῇ τιμωρίᾳ ὁ μὴ διορθούμενος· ὅταν δὲ
καὶ ἐμὸν τὸ ἁμάρτημα ᾖ, ἐγὼ δίκαιος ἂν εἴην δοῦναι τὴν τιμωρίαν. καὶ γὰρ αὐξῆσαι τὸ ἔγ- (γρ. τὸν ἡμαρτη-/την.)
κλημα θέλων, τὸ τοῦ ποιμένος ἔθηκεν ὄνομα. οὕτω γοῦν τὴν ὀργὴν ἔστησεν, οὕτω τὴν (γρ. ἐπήγαγε)
(Παροιμ. ιη. ιζ.) ἀπόφασιν ἀνεκαλέσατο. τοσοῦτόν ἐστιν ἐξομολόγησις*. Δίκαιος γὰρ ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν (* μία.)
πρωτολογίᾳ.

προφητολογία. τοσοῦτον κηδεμονία, καὶ συμπάθεια ποιμένος ἀρίστου. καὶ γὰρ ἐσπαράττετο αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα πιπτόντων ἐκείνων, καθάπερ παίδων γνησίων ἀναιρουμένων. διὸ καὶ ἐπ' αὐτὸν τὴν ὀργὴν ἐλθεῖν ἠξίου. καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ σφαγῆς τοῦτο ἐποίησεν ἄν, εἰ μὴ καὶ βαδίζουσαν αὐτὴν ὁδῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἥξειν ἤλπιζεν. ὅτε γοῦν εἶδε τοῦτο μὲν μὴ γινόμενον, ἐκείνους δὲ ἐπινεμομένην τὴν συμφοράν, οὐκέτι ἤνεγκεν, ἀλλ' ἀνήφθη μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀμνὼν τοῦ πρωτοτόκου. τότε γὰρ θάνατον οὐκ ᾔτησε, νῦν δὲ ἀξιοῖ πρὸ τῶν ἄλλων πεσεῖν. τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν ἄρχοντα, καὶ μᾶλλον ταῖς ἑτέρων, ἢ ταῖς οἰκείαις ἀλγεῖν συμφοραῖς. τοιοῦτον γοῦν τι καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἔπαθεν, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν πλέον τῶν ἀρχομένων τὸν παῖδα ἐφίλει. καίτοιγε ἀκόλαστος ἦν ὁ νεανίσκος, καὶ πατραλοίας, ἀλλ' ὅμως ἔλεγε, Τίς δώσει μοι θάνατον ἀντὶ σοῦ; τί λέγεις, ὦ μακάριε, καὶ πάντων ἀνθρώπων πρᾳότατε; ἀνελεῖν σε ἐσπούδαζεν ὁ παῖς, καὶ μυρίοις σε περιέβαλε κακοῖς· καὶ ὅτε ἐκ μέσου γέγονε, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστη, τότε εὔχῃ σφαγῆναι; ναί, φησιν. οὐ γὰρ ἐμοὶ νενίκηκε τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' ἔτι πολεμοῦμαι σφοδρότερον ἢ πρότερον, καὶ τὰ σπλάγχνα μοι διακόπτεται νῦν μειζόνως. οὗτοι μὲν οὖν * τῶν ἐγκεχειρισμένων ἐφρόντιζον· ὁ δὲ μακάριος Ἀβραὰμ καὶ τῶν οὐκ ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ πολλὴν ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν, καὶ τοσαύτην, ὡς καὶ κινδύνοις ἑαυτὸν περιβαλεῖν χαλεποῖς. ὅτι γὰρ οὐχ ὑπὲρ ἀδελφιδοῦ μόνου ἔπραττεν ἅπερ ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν Σοδομιτῶν, οὐ πρότερον ἀπέστη τοὺς Πέρσας ἐλαύνων ἐκείνους, ἕως πάντας αὐτοὺς ἠλευθέρωσε. καίτοιγε ἐξῆν λαβόντι τοῦτον ἀναχωρεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε. καὶ γὰρ πάντων ὁμοίως ἐκήδετο, καὶ τοῦτο καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον ἐποίησεν. ὅτε γοῦν οὐ βαρβάρων στρατόπεδον ἔμελλεν αὐτοὺς πολιορκεῖν, ἀλλὰ ἡ θεήλατος ὀργὴ τὰς πόλεις αὐτῶν ἐκ βάθρων ἀνασπᾶν, καὶ οὐκέτι ὅπλων ἦν ὁ καιρός, οὐδὲ μάχης καὶ παρατάξεως, ἀλλ' ἱκετηρίας, τοσαύτην ἐποιήσατο ὑπὲρ αὐτῶν σπουδήν, ὅσην ἂν εἰ αὐτὸς ἀπόλλυσθαι ἔμελλε. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ τρίς, καὶ πολλάκις προσέρχεται τῷ Θεῷ, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει λέγων, Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός. καὶ ἐπειδὴ οἴκοθεν εἶδεν αὐτοὺς προδεδομένους, δι' ἑτέρους αὐτοὺς ἀξιοῖ σώζεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἔλεγεν· οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραὰμ ἃ μέλλω ποιεῖν, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν πῶς ἐστι φιλάνθρωπος ὁ δίκαιος. καὶ οὐδ' ἂν ἀπέστη παρακαλῶν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἀπέστη πρῶτος. καὶ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ τῶν δικαίων δεῖσθαι, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ ἐκείνων ἐποίει. καὶ γὰρ σφόδρα εἰσὶν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ ἥμεροι καὶ φιλάνθρωποι, καὶ περὶ τοὺς οἰκείους, καὶ περὶ τοὺς ἀλλοτρίους· καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων αὐτῶν ταύτην ἐκτείνουσι τὴν ἡμερότητα. διὰ τοῦτο καὶ σοφός τις ἔλεγε, Δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ κτηνῶν, πόσῳ μᾶλλον ἀνθρώπων; ἀλλ' ἐπειδὴ κτηνῶν ἐμνήσθην, λογισώμεθα καὶ τοὺς τῶν προβάτων ποιμένας τοὺς ἐν τῇ Καππαδοκῶν χώρᾳ, οἷα καὶ ἡλίκα πάσχουσιν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀλόγων προστασίας. πολλάκις γοῦν χιόνι καταχωσθέντες, τρεῖς ἐφεξῆς ἔμειναν ἡμέρας. λέγονται δὲ καὶ οἱ ἐν Λιβύῃ οὐκ ἐλάττονα τούτων ὑπομένειν δεινά, μῆνας ὁλοκλήρους τὴν χαλεπὴν ἔρημον ἐκείνην, καὶ τῶν πικροτάτων γέμουσαν θηρίων περιπολοῦντες. εἰ δὲ περὶ ἄλογα τοσαύτη σπουδή, τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν οἱ ψυχὰς λογικὰς ἐμπιστευθέντες, καὶ τὸν βαθὺν τοῦτον καθεύδοντες ὕπνον; ἀναπνεῖν γὰρ ὅλως ἐχρῆν, ἡσυχάζειν δὲ ὅλως, ἀλλ' οὐ πανταχοῦ περιτρέχειν, καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι θανάτοις ὑπὲρ τῶν προβάτων τούτων; ἢ οὐκ ἴστε τῆς ἀγέλης ταύτης τὸ ἀξίωμα; οὐχ ὑπὲρ ταύτης ὁ δεσπότης ὁ σὸς μυρία ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸ αἷμα ὕστερον ἐξέχεε τὸ αὐτοῦ; σὺ δὲ ἀνάπαυσιν ζητεῖς; καὶ τί χεῖρον γένοιτ' ἂν τῶν ποιμένων τούτων; οὐκ ἐννοεῖς τοῦτο, ὅτι περιεστήκασι τὰ πρόβατα ταῦτα λύκοι τούτων πολλῷ πικρότεροι καὶ ἀγριώτεροι; οὐ λογίζῃ πρὸς σαυτὸν οἵας δεῖ ψυχῆς τῷ μέλλοντι ταύτην μεταχειρίζειν τὴν ἀρχήν; ἀλλ' ἄνθρωποι μὲν δημαγωγοὶ ὑπὲρ τῶν τυχόντων βουλευόμενοι πραγμάτων, τὰς νύκτας ταῖς ἡμέραις προστιθέασιν ἀγρυπνοῦντες·

2. Βασ. ιη. λγ.
Γεν. ιη. κζ. καὶ ιζ.
Παροιμ. ιβ. ι.

ἀγρυπνοῦντες· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ οὐρανοῦ τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καθεύδομεν; καὶ τίς ἡμᾶς λοιπὸν ἐξαιρήσεται τῆς ἐπὶ τούτοις κολάσεως; εἰ γὰρ τὸ σῶμα κατακόπτεσθαι ἔδει, εἰ γὰρ μυρίους ὑποστῆναι θανάτους, οὐχ ὡς ἐπὶ πανήγυριν τρέχειν ἐχρῆν; ταῦτα δὲ μὴ μόνον ποιμένες, ἀλλὰ καὶ πρόβατα ἀκουέτω, ἵνα τοὺς ποιμένας προθυμοτέρους ποιῶσιν, ἵνα μᾶλλον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν ἀλείφωσιν, ἕτερον μὲν οὐδὲν, πειθὼ δὲ καὶ ὑπακοὴν πᾶσαν περὶ ἔχοντες. οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων, Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. ὅταν δὲ εἴπῃ, ἀγρυπνοῦσι, μυρίους λέγει πόνους καὶ φροντίδας καὶ κινδύνους. ὁ γὰρ καλὸς ποιμὴν καὶ τοιοῦτος οἷος ὁ Χριστὸς βούλεται, μυρίοις ἁμιλλᾶται μάρτυσιν. ὁ μὲν γὰρ ἅπαξ δι' αὐτὸν ἀπέθανεν· οὗτος δὲ μυριάκις διὰ τὴν ποίμνην, εἴγε ποιμὴν εἴη τοιοῦτος οἷος εἶναι χρή. ὁ γὰρ τοιοῦτος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκειν δύναται. διὸ καὶ ὑμεῖς εἰδότες τὸν πόνον, συμπαρατάττεσθε ταῖς εὐχαῖς, τῇ σπουδῇ, τῇ προθυμίᾳ, τῇ φιλίᾳ· ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῶν, καὶ ἡμῶν ὑμεῖς καύχημα γένησθε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φιλοῦντι αὐτὸν τοῦτο ἐνεχείρισε, πρότερον ἐρωτήσας αὐτὸν, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτὸν τεκμήριον τίθεται. καὶ γὰρ νεανικῆς τούτου δεῖται ψυχῆς. ταῦτα δέ μοι περὶ ἀρίστων εἴρηται ποιμένων· οὐ περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' εἴ τις τοιοῦτος, οἷος ὁ Παῦλος ἦν, οἷος ὁ Πέτρος, οἷος ὁ Μωϋσῆς. τούτους οὖν μιμησώμεθα καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. ἔξεστι γὰρ καὶ ἀρχομένῳ ἐν μέρει εἶναι ποιμένα, τῆς οἰκίας, τῶν φίλων, τῶν οἰκετῶν, τῆς γυναικὸς, τῶν παίδων. κἂν οὕτω τὰ καθ' αὐτοὺς οἰκονομῶμεν, πάντων ἐπιτευξόμεθα τῶν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(Margin: Ἑβρ. ιγ. ιζ. — Ἰωαν. κα. ιε. — χ. μετοχῆς)

Λογ. λ. 25 ΝΥΝΙ ΔΕ ΠΟΡΕΥΟΜΑΙ ΕΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ, διακονῶν τοῖς ἁγίοις. 26 Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. 27 Εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσίν.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τόπον οὐκ ἔτι ἔχω ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, καὶ ἐπιποθίαν ἔχω ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἔμελλε δὲ ἔτι βραδύνειν, ἵνα μὴ νομίζηται διαχλευάζειν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀναβάλλεται τέως, καί φησιν, ὅτι πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα. καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρόφασιν λέγειν τῆς μελλήσεως· διὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερόν τι κατασκευάζει, τὸ προτρέψαι ἐκείνους εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ σπουδαιοτέρους ποιῆσαι. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐσπούδαζε κατορθῶσαι, ἤρκει εἰπεῖν, ὅτι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ· νυνὶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι τῆς ἀποδημίας· πορεύομαι γάρ, φησι, διακονῶν τοῖς ἁγίοις. καὶ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, καὶ λογισμοὺς κινεῖ, λέγων ὅτι ὀφειλέται εἰσὶ, καὶ ὅτι, Εἰ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι· Ἵνα μάθωσιν ἐκεῖνοι τούτους ζηλοῦν. διὸ καὶ μάλιστα αὐτοῦ τὴν σοφίαν θαυμάσαι χρὴ, ὅτι τοῦτον τῆς συμβουλῆς τὸν τρόπον ἐπενόησεν. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠνείχοντο ἢ ἐν τάξει παραινέσεως εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἔδοξεν ἂν ὑβρίζεσθαι, εἰ εἰς προτροπὴν αὐτῶν Κορινθίους παρῆγεν εἰς μέσον καὶ Μακεδόνας. διὰ δὴ τοῦτο ἐκεῖ ἐκείνους μὲν οὕτω προτρέπει λέγων· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας. καὶ Μακεδόνας δὲ διὰ τούτων πάλιν· Ὁ γὰρ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. καὶ διὰ Γαλατῶν δὲ ὁμοίως τοῦτο ποιεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ, Ὥσπερ

(Margin: Ρω. α. ια. — β. Κορ. η. α. — β. Κορ. θ. β. — α. Κορ. ιϛ. α.)

διέταξα

διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. ἐπὶ δὲ Ῥωμαίων οὐχ
οὕτως, ἀλλ' αἰνιγματωδῶς μᾶλλον. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος, ὡς ὅταν λέγῃ·
Ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς (α. Κορ. ιδ. λς.)
ζῆλος, ἰσχυρόν· διὸ πολλαχοῦ αὐτὸ τίθησι. καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, Καθὼς ἐν πάσαις (α. Κορ. ζ. ιζ.)
5 ταῖς ἐκκλησίαις διατάσσομαι. καὶ πάλιν, Καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. (α. Κορ. δ. ιζ.)
καὶ Κολοσσαεῦσι δὲ ἔλεγεν, Ὅτι ἐστὶ καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν (Κολασ. α. ς.)
παντὶ κόσμῳ. τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης. καὶ σκόπει πῶς μεγαλο-
πρεπῶς τῇ λέξει κέχρηται. οὐ γὰρ εἶπε, πορεύομαι ἐλεημοσύνην ἀποφέρων, ἀλλὰ, δια-
κονῶν. εἰ δὲ Παῦλος διακονεῖ, ἐννόησον ἡλίκον τὸ γινόμενον, ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης διδά-
10 σκαλος καταδέχηται ἀποκομίζειν, καὶ μέλλων εἰς Ῥώμην ἀποδημεῖν, καὶ οὕτως αὐτοὺς
ἐπιποθῶν, τοῦτο ἐκείνου προτιμᾷ. ηὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα· τουτέστιν, ἐδο-
κίμασαν, ἐπεθύμησαν. κοινωνίαν τινά. πάλιν οὐκ εἶπεν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ κοινωνίαν.
τὸ δὲ, τινα, οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ τούτοις ὀνειδίζειν. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς,
εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλ', εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων· διπλῆν ποιῶν τὴν σύστασιν, καὶ τὴν
15 ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πενίας. καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνον ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγεν, ὅτι
ὀφειλέται εἰσίν. εἶτα δείκνυσι πῶς ὀφειλέται. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς ἐκοινώνησαν
αὐτῶν, φησι, τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· δι'
αὐτοὺς ἦλθεν ὁ Χριστὸς, αὐτοῖς ἦν ἅπαντα ἐπηγγελμένα τοῖς ἐξ Ἰουδαίων, ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς,
διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ σωτηρία, ἐκεῖθεν οἱ ἀπόστολοι, ἐκεῖθεν οἱ προφῆται, (Ἰωαν. δ. κβ.)
20 ἐκεῖθεν τὰ ἀγαθὰ πάντα. τούτων οὖν ἁπάντων ἐκοινώνησεν ἡ οἰκουμένη. εἰ τοίνυν ἐν τοῖς
μείζοσιν ἐκοινωνήσατε, φησι, καὶ τῶν δείπνων τῶν ἐκείνοις παρεσκευασμένων ὑμεῖς εἰσελ-
θόντες ἀπηλαύσατε τῶν προκειμένων κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου παραβολήν· ὀφείλετε καὶ
τῶν σαρκικῶν κοινωνῆσαι καὶ μεταδοῦναι αὐτοῖς. καὶ οὐκ εἶπε, κοινωνῆσαι, ἀλλὰ λειτουργῆ-
σαι· ἐν τάξει διακόνων αὐτοὺς καθιστὰς, καὶ τῶν βασιλεῦσι τελούντων φόρους. καὶ οὐκ εἶ-
25 πεν, ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑμῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν. τὰ μὲν γὰρ πνευματικὰ,
ἐκείνων· τὰ δὲ σαρκικὰ, οὐ τούτων μόνων, ἀλλὰ κοινὰ πάντων. τὰ γὰρ χρήματα πάντων ἐκέ- (β. Κορ. θ. α.)
λευσεν εἶναι, οὐχὶ τῶν κεκτημένων μόνον.

28 Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον· Τουτέστιν,
ὡς εἰς βασιλικὰ ταμιεῖα ἐναποθέμενος, ὡς ἐν ἀσύλῳ καὶ ἀσφαλεῖ χωρίῳ. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐλεη-
30 μοσύνην, ἀλλὰ πάλιν τὸν καρπόν· δεικνὺς κερδαίνοντας τοὺς παρέχοντας. Ἀπελεύσομαι
δι' ὑμῶν εἰς Σπανίαν. Πάλιν μέμνηται τῆς Σπανίας, δεικνὺς τὸ ἄοκνον καὶ τὸ περὶ ἐκείνους
θερμόν. 29 Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου
τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι. Τί ἐστιν, ἐν πληρώματι εὐλογίας; ἤτοι περὶ χρημάτων φησὶν, ἢ πε-
ρὶ πάντων ἁπλῶς τῶν κατορθωμάτων. εὐλογίαν γὰρ, ὡς τὰ πολλὰ, τὴν ἐλεημοσύνην εἴ-
35 ωθεν λέγειν· ὡς ὅταν λέγῃ, Ὡς εὐλογίαν, μὴ ὡς πλεονεξίαν. καὶ ἔθος δὲ παλαιὸν οὕτως τὸ κα- (β. Κορ. θ. ε.)
λεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα προσέθηκε τοῦ εὐαγγελίου, διὰ τοῦτό φαμεν οὐ πε-
ρὶ χρημάτων εἰρηκέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. ὡς ἂν εἶπεν, οἶδα δὲ ὅτι
ἐρχόμενος ὄψομαι ὑμᾶς ἐν ἅπασιν εὐδοκιμοῦντας, καὶ κομῶντας τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ μυρίων ἀ-
γαθῶν ἀξίους ἐπαίνων τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. καὶ τοῦτο δὲ εἶδος συμβουλῆς θαυμαστὸν, τὸ
40 προκαταλαμβάνειν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις. ὅταν γὰρ παραιτῆται ἐν τάξει παραινέσεως
τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ τοῦτον ἔρχεται τῆς διορθώσεως τὸν τρόπον.

30 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ
πνεύματος. Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ πνεῦμα προβάλλεται, καὶ οὐδαμοῦ
μέμνηται τοῦ πατρός. ταῦτα δὲ εἶπον, ἵν' ὅταν ἴδῃς αὐτὸν πατρὸς καὶ υἱοῦ μεμνημένον, ἢ
πατρὸς

παιδὸς μόνου, μήτε υἱοῦ, μήτε πνεῦμα ἀθετῇς. καὶ οὐκ εἶπε, πνεύματος, ἀλλ', ἀγάπης πνεύματος. καθάπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, καὶ ὁ πατήρ, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα. τί δέ ἐστιν ὃ παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; Συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν,

31 Ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Μέγας ἄρα ἀγὼν αὐτῷ προσέκειτο, διὸ καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν καλεῖ. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα συμπλακῶ, ἀλλ' ἵνα ῥυσθῶ· ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν, Εὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. [Ματθ. κϛ. μα] Ταῦτα δὲ λέγων, ἐδείκνυ πονηρούς τινας λύκους ἐπιθησομένους αὐτῷ, καὶ θηρία μᾶλλον, ἢ ἄνδρας. ἀπὸ δὲ τούτου καὶ ἕτερον παρεσκεύαζε, τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀνεδέξατο τὸ διακονῆσαι τοῖς ἁγίοις, εἴγε τοσοῦτοι ἦσαν ἀπειθοῦντες, ὡς καὶ αὐτὸν εὔχεσθαι ῥυσθῆναι. ἦσαν γὰρ μεταξὺ τοσούτων ὄντες πολεμίων, καὶ λιμῷ ἀπόλλυσθαι ἔμελλον· διὸ ἀναγκαίως ἑτέρωθεν αὐτοῖς ἐκομίζετο.

Καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἐν Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις·

Τουτέστιν, ἵνα δεκτὴ μου γένηται ἡ θυσία, ἵνα μετὰ προθυμίας ὑποδέξωνται τὰ διδόμενα. ὁρᾷς πῶς πάλιν ἐπῆρε τὸ ἀξίωμα τῶν λαμβανόντων, εἴγε εὐχῶν δεῖται [χ. ποιῶν?] παρὰ δῆμου τοσούτου, εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα; ἀπὸ δὲ τούτου δείκνυσι καὶ ἕτερόν τι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην εἰς τὸ δεχθῆναι. ὅταν γὰρ μετὰ ἀνάγκης τις παρέχῃ, ὅταν ἐξ ἀδικίας, ὅταν [χ. φιλοδοξίας?] μετὰ κενοδοξίας, οἴχεται ὁ καρπός.

32 Ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς διὰ θελήματος Θεοῦ.

[Ῥω. α. ι.] Ὥσπερ ἀρχόμενος ἔλεγεν, Εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ καταφεύγει θέλημα, καί φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπείγομαι, καὶ ῥυσθῆναι ἐκεῖθεν εὔχομαι, ἵνα ταχέως ὑμᾶς ἴδω, καὶ ἴδω μεθ' ἡδονῆς, μηδεμίαν ἐκεῖθεν ἐπισυρόμενος ἀθυμίαν. Καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν.

Ὅρα πῶς πάλιν τὸ ἄτυφον δείκνυσιν. οὐ γὰρ εἶπε, διδάξω ὑμᾶς καὶ κατηχήσω, ἀλλ' ἵνα συναναπαύσωμαι ὑμῖν. καὶ τοιοῦτος ὢν ὁ ἀγωνιζόμενος, καὶ πυκτεύων. πῶς οὖν, φησι, συναναπαύσωμαι; χαριζόμενος αὐτοῖς κἂν τούτῳ, καὶ προθυμοτέρους ποιῶν τῷ κοινωνοὺς ποιεῖν τῶν στεφάνων, καὶ δεικνύναι καὶ αὐτοὺς ἀγωνιζομένους καὶ πονοῦντας. εἶτα, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθε, τὴν εὐχὴν μετὰ τὴν παραίνεσιν προστίθεται λέγων,

33 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

[κεφ. ιϛ.] 1 Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν, διάκονον οὖσαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς. Ὅρα διὰ πόσων αὐτὴν σεμνύνει. καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἐμνήσθη πάντων, καὶ ἀδελφὴν ἐκάλεσεν. οὐ μικρὸν δὲ Παύλου κληθῆναι ἀδελφήν. καὶ τὸ ἀξίωμα προσέθηκε, διάκονον εἰπών.

2 Ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων· Τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον, ἵνα τιμῆς ἀπολαύσηται παρ' ὑμῶν. ὁ γὰρ διὰ τὸν Κύριον δεχόμενος, κἂν μὴ μέγαν τινὰ δέξηται, μετὰ σπουδῆς δέχεται. ὅταν δὲ καὶ ἁγία ᾖ, ἐννόησον ἡλίκης αὐτὴν ἀπολαῦσαι δίκαιοι θεραπείας. διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ἀξίως τῶν ἁγίων, ὡς δεῖ τοὺς τοιούτους ὑποδέχεσθαι. διπλῆν γὰρ ἔχει ἀφορμὴν τοῦ θεραπευθῆναι παρ' [χ. ὑμῖν] ὑμῶν, καὶ τὸ διὰ τὸν Κύριον δεχθῆναι, καὶ τὸ αὐτὴν ἁγίαν εἶναι. Καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν πράγματι χρήζῃ.

Εἶδες τὸ ἀνεπαχθές; οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἵνα ἀπαλλάξητε, ἀλλ', ἵνα τὰ παρ' ὑμῶν εἰσενέγκητε, καὶ χεῖρα ὀρέξητε, καὶ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ. οὐκ ἐν οἷς ἂν ᾖ πάντως, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ὑμῶν δέηται· δεήσεται δὲ ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ἂν ὑμεῖς ἦτε κύριοι. εἶτα πάλιν ὁ ἔπαινος ἄφατος· Καὶ γὰρ αὐτὴ προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ.

Εἶδες τὴν σύνεσιν; πρῶτον μὲν τὰ ἐγκώμια, εἶτα μέσην τὴν παράκλησιν, εἶτα πάλιν τὰ ἐγκώμια τέθεικεν, ἑκατέρωθεν περιστέλλων τὴν χρείαν τοῖς ἐπαίνοις τῆς γυναικὸς τῆς

μακαρίας ἐκείνης. πῶς γὰρ οὐ μακαρία ἡ τοσαύτης ἀπολαύσασα παρὰ Παύλου μαρτυρί-
ας, ἡ καὶ αὐτῷ βοηθῆσαι δυνηθεῖσα τῷ τὴν οἰκουμένην διορθώσαντι; τοῦτο γὰρ ὁ κολοφὼν αὐ-
τῆς τῶν ἀγαθῶν· διὸ καὶ ὕστερον αὐτὸ τέθεικε λέγων, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ. τί δέ ἐστι, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ; τοῦ κή-
ρυκος τῆς οἰκουμένης, τοῦ τοσαῦτα παθόντος, τοῦ μυρίοις ἀρκοῦντος. μιμησώμεθα τοίνυν καὶ ἄν-
δρες καὶ γυναῖκες τὴν ἁγίαν ἐκείνην, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν δὲ σὺν τῷ ἀνδρί. τίνες δὲ οὗτοί εἰσιν;

3 Ἀσπάσασθε, φησί, Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τούτων τῇ ἀρετῇ καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ τὰ νῦν, ὅταν λέγῃ, ὅτι ἔμενε πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦ-
λος. ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. τοῦτο δέ, ὅταν δεικνύῃ τὴν γυναῖκα τὸν Ἀπολλὼ προσλαμ-
βανομένην, καὶ κατηχήσασαν τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. μεγάλα μὲν γὰρ κἀκεῖνα· πολλῷ δὲ μεί-
ζονα ἃ φησὶ Παῦλος. τί γάρ φησι; πρῶτον συνεργοὺς αὐτοὺς καλεῖ, τῶν ἀφάτων
πόνων καὶ τῶν κινδύνων δεικνὺς αὐτοὺς κοινωνούς. ἔπειτά φησιν,

4 Οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν.

Εἶδες μάρτυρας ἀπηρτισμένους; καὶ γὰρ εἰκὸς ἐπὶ Νέρωνος μυρίους εἶναι τοὺς κινδύνους,
ὅτε καὶ διετάξατο πάντας χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς Ῥώμης τοὺς Ἰουδαίους.

Οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν.

Ἐνταῦθα τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρημάτων λειτουργίαν αἰνίττεται, θαυμάζων
αὐτοὺς ὅτι καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξέχεαν, καὶ τὴν οὐσίαν κοινὴν προὔθηκαν ἅπασαν. εἶδες γυναῖκας
γενναίας, οὐδὲν ἀπὸ τῆς φύσεως ἐμποδισθείσας εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον; καὶ μάλα εἰκότως.
Ἐν Χριστῷ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ. καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς προτέρας εἶπε, τοῦτο καὶ ἐπὶ ταύτης — Γαλ. γ. κη.
φησί. καὶ γὰρ καὶ περὶ ἐκείνης ἔλεγεν, ἥτις προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ. καὶ
ἐπὶ ταύτης πάλιν, ὅτι οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν.
ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακεύων ταῦτα, καὶ ἄλλους μάρτυρας ἄγει τῶν γυναικῶν πολλῷ πλείους.

5 Καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Οὕτω γὰρ ἦσαν εὐδόκιμοι, ὡς καὶ τὴν
οἰκίαν ἐκκλησίαν ποιῆσαι, διά τε τοῦ πάντας ποιῆσαι πιστούς, καὶ διὰ τοῦ τοῖς ξένοις αὐτὴν
ἀνοῖξαι πᾶσιν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἴωθεν οἰκίας ἐκκλησίας καλεῖν, εἰ μὴ πολλὴ ἡ εὐλά-
βεια, καὶ πολὺς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐρριζωμένος ἐν αὐτοῖς εἴη. διὰ τοῦτο καὶ Κορινθίοις ἔλε-
γεν, Ἀσπάσασθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ. καὶ περὶ Ὀνη- — α. Κορ. ις. ιθ.
σίμου δὲ γράφων φησί, Παῦλος Φιλήμονι, καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ. — Φιλημ. α. α. β.
ἔνι γὰρ καὶ ἐν γάμῳ ὄντα θαυμαστὸν εἶναι καὶ γενναῖον. ἰδοὺ γοῦν καὶ οὗτοι ἐν γάμῳ ἦσαν, καὶ σφόδρα
ἔλαμψαν, καίτοιγε οὐδὲ τὸ ἐπιτήδευμα αὐτῶν λαμπρὸν ἦν. σκηνοποιοὶ γὰρ ἦσαν, ἀλλ'
ὅμως πάντα ἀπέκρυψεν ἡ ἀρετή, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον αὐτοὺς ἔδειξε· καὶ οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε ἡ
συζυγία αὐτοὺς παρέβλαψεν, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἣν ὁ Χριστὸς ἀπῄτησε, ταύτην ἐπε-
δείξαντο. Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησίν, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑ- — Ιωαν. ιε. ιγ.
πὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. καὶ ὃ γνώρισμά ἐστι μαθητοῦ, τοῦτο κατώρθωσαν. ἔλαβον γὰρ τὸν σταυ-
ρόν, καὶ ἠκολούθησαν. οἱ γὰρ ὑπὲρ τοῦ Παύλου τοῦτο ποιοῦντες, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ
Χριστοῦ ταύτην * ἐπεδείξαντο τὴν ἀνδρείαν.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα καὶ πλούσιοι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν. εἰ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες, καὶ ἐργα-
στηρίου προεστηκότες τοσαύτην ἐπεδείξαντο δαψίλειαν, ὡς ἐκκλησίαις πολλαῖς γενέσθαι
χρήσιμοι· τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην οἱ πλουτοῦντες καὶ τοὺς πένητας παρορῶντες; ἐκεῖνοι μὲν
γὰρ οὐδὲ τοῦ αἵματος ἐφείσαντο διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, σὺ δὲ καὶ χρημάτων ὀλίγων φείδῃ,
πολλάκις ὑπεριδὼν τῆς σαυτοῦ ψυχῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τὸν διδάσκαλον τοιοῦτοι ἐκεῖνοι, περὶ δὲ
τοὺς μαθητὰς οὐ τοιοῦτοι; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. καὶ γὰρ αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν, φησίν, αὐτοῖς εὐ-
χαριστοῦσι. καίτοι ἐξ Ἰουδαίων ἦσαν, ἀλλ' ὅμως οὕτως ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς, ὡς καὶ ἐκείνοις μετὰ
προθυμίας διακονεῖσθαι πάσης. τοιαύτας εἶναι χρὴ τὰς γυναῖκας· Μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, — α. Τιμ. β. θ.

ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλὰ τούτοις καλλωπιζομένας τοῖς κατορθώμασι. ποία γάρ, εἰπέ μοι, βα-
σίλισσα οὕτως ἔλαμψεν, ποία οὕτως ᾄδεται, ὡς αὕτη ἡ τοῦ σκηνοποιοῦ; καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἐστὶ στό-
μασιν, οὐ δέκα, οὐδὲ καὶ εἴκοσιν ἔτη, ἀλλὰ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. καὶ πάντες αὐτὴν ἐπὶ
τοιούτοις ἀνακηρύττουσιν, ἃ τοῦ διαδήματος αὐτὴν μᾶλλον κοσμεῖ τοῦ βασιλικοῦ. τί γὰρ
μεῖζον, τί δὲ ἴσον τοῦ προστάτιν γενέσθαι Παύλου; τοῦ κινδύνοις ἰδίοις διασῶσαι τὸν τῆς οἰκου- 5
μένης διδάσκαλον; σκόπει γοῦν καὶ ὅσαι μὲν βασιλίδες σεσίγηνται, ἡ δὲ τοῦ σκηνοποιοῦ παν-
ταχοῦ περιφέρεται μετὰ τοῦ σκηνοποιοῦ, καὶ ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, τοσαύτην ἐπιτρέχει καὶ
ἡ δόξα τῆς γυναικὸς [οἰκουμένην]. καὶ Πέρσαι, καὶ Σκύθαι, καὶ Θρᾷκες, καὶ οἱ πρὸς ἐσχατιὰς οἰ-
κοῦντες ᾄδουσι τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ μακαρίζουσι. πόσον πλοῦτον, πόσα δια-
δήματα καὶ ἁλουργίδας οὐκ ἂν ἡδέως ἔρριψας ὑπὲρ τοῦ τοιαύτην μαρτυρίαν λαβεῖν; οὐδὲ 10
γὰρ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν κινδύνοις μὲν ἦσαν τοιοῦτοι, ἐν χρήμασι δαψιλεῖς, τοῦ κη-
ρύγματος δὲ ἠμέλουν. καὶ γὰρ συνεργοὺς αὐτούς, καὶ συλλειτουργοὺς διὰ τοῦτο καλεῖ. καὶ οὐκ
αἰσχύνεται γυναῖκα συλλειτουργὸν καλῶν, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται
τούτῳ. οὐ γὰρ τῇ φύσει προσέχει, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν στεφανοῖ. τί τοῦ κόσμου τούτου
ἴσον; ποῦ νῦν ὑμῖν ὁ πλοῦτος ὁ πανταχοῦ περιρρέων; ποῦ δὲ ὁ τῶν ὄψεων καλλωπισμός; 15
ποῦ δὲ ἡ δόξα ἡ κενή; κατάμαθε τῆς γυναικὸς τὸν κόσμον, τὸν οὐ σώματι περικείμενον, ἀλ-
λὰ ψυχὴν καλλωπίζοντα, τὸν οὐδέποτε ἀποτιθέμενον, τὸν οὐκ ἐν κιβωτίῳ κείμενον, ἀλλὰ
τοῖς οὐρανοῖς ἐναποκείμενον. βλέπε αὐτῶν τὸν περὶ τὸ κήρυγμα πόνον, τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ
στέφανον, τὴν ἐν τοῖς χρήμασι φιλοτιμίαν, τὴν περὶ Παῦλον ἀγάπην, τὸ περὶ τὸν Χρι-
στὸν φίλτρον. παράβαλε τούτοις τὰ σά, τὴν περὶ τὰ χρήματα σπουδήν, τὴν πρὸς τὰς 20
πορνευομένας ἅμιλλαν, τὴν πρὸς τὸν χόρτον φιλονεικίαν, καὶ τότε ὄψει τίνες μὲν ἐκεῖνοι, τίς δὲ
σύ. μᾶλλον δὲ μὴ παράβαλλε μόνον, ἀλλὰ καὶ ζήλου τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ φορτία τῆς χλό-
ης ἀποθεμένη (τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἱματίων πολυτέλεια) λάμβανε τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κόσμον,
καὶ μάνθανε πόθεν ἐγένοντο τοιοῦτοι οἱ περὶ Πρίσκιλλαν. πόθεν οὖν ἐγένοντο; δύο ἔτη τὸν
Παῦλον ἐξενοδόχησαν· ἔτη δὲ δύο τί οὐκ ἂν αὐτῶν εἰργάσατο τὴν ψυχήν; τί οὖν ἐγὼ 25
πάθω, φησίν, ὅτι Παῦλον οὐκ ἔχω; ἐὰν ἐθέλῃς, ἀκριβέστερον ἕξεις ἢ ἐκεῖνοι. οὐδὲ γὰρ ἐκεί-
νους ἡ ὄψις ἡ Παύλου τοιούτους ἐποίησεν, ἀλλὰ τὰ ῥήματα Παύλου. ὥστε, εἰ βουληθείης, καὶ
Παῦλον, καὶ Πέτρον, καὶ Ἰωάννην, καὶ τῶν προφητῶν ἅπαντα τὸν χορὸν μετὰ τῶν ἀποστόλων
ἕξεις ὁμιλοῦντά σοι διηνεκῶς. λαβὲ γὰρ τῶν μακαρίων τούτων τὰς βίβλους, καὶ ἐντύγχα-
νε διηνεκῶς ταῖς ἐκείνων γραφαῖς, καὶ δυνήσονταί σε ποιῆσαι κατὰ τὴν τοῦ σκηνοποιοῦ γυναῖ- 30
κα. καὶ τί λέγω Παῦλον; ἂν γὰρ ἐθέλῃς, καὶ αὐτὸν ἕξεις τὸν Παύλου δεσπότην. διὰ γὰρ
τῆς Παύλου γλώττης καὶ ἐκεῖνός σοι διαλέξεται. καὶ ἑτέρως δὲ πάλιν δυνήσῃ δέξασθαι
τοῦτον, ὅταν τοὺς ἁγίους δέξῃ, ὅταν τοὺς εἰς ἐκεῖνον πιστεύοντας θεραπεύσῃς. οὕτω καὶ ἀ-
πελθόντων ἐκείνων, πολλὰ ὑπομνήματα εὐλαβείας ἕξεις. οἶδε γὰρ καὶ τράπεζα ἐφ' ἧς
ἅγιος ἔφαγε, καὶ καθέδρα ἐφ' ἧς ἐκάθισε, καὶ κλίνη ἐφ' ἧς κατεκλίθη, κατανύξαι τὸν ὑπο- 35
δεξάμενον, καὶ ἀπελθόντος ἐκείνου. πῶς γοῦν οἴει τὴν Σωμανῖτιν ἐκείνην κατανύττεσθαι,
εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ ὑπερῷον ἔνθα κατέμενεν ὁ Ἐλισσαῖος, ὁρῶσαν τὴν τράπεζαν, τὴν
κλίνην ἐφ' ἧς ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐκάθευδε; πόσην ἐντεῦθεν δέχεσθαι τὴν εὐλάβειαν; οὐδὲ γὰρ
ἂν εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἔρριψεν ἐκεῖ τὸ παιδίον νεκρόν, εἰ μὴ πολλὴν ἐκεῖθεν ἐκαρποῦτο τὴν
ὠφέλειαν. εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον εἰσιόντες ἔνθα ἔμενε Παῦλος, ἔνθα ἐδέθη, ἔνθα συν- 40
εκάθισε καὶ διελέχθη, πτερούμεθα, καὶ πρὸς τὴν μνήμην τῆς ἡμέρας ἀπὸ τῶν τόπων πα-
ραπεμπόμεθα· ἐπὶ νεωτέρων τῶν πραγμάτων ὄντων, τί πάσχειν εἰκὸς τοὺς μετ' εὐλαβείας
ξενοδοχοῦντας; ταῦτ' οὖν εἰδότες ὑποδεχώμεθα τοὺς ἁγίους, ἵνα λάμπῃ ἡ οἰκία, ἵνα ἀ-
παλλάττηται τῶν ἀκανθῶν, ἵνα λιμὴν γίνηται τὸ δωμάτιον· καὶ ὑποδεχώμεθα, καὶ τοὺς πόδας
νίπτωμεν.

γ. ἦν (15)
γ. ἐπιρρέων (16)
γ. χρήμασι (19)
γ. ἅπαντα (28)
γ. ὀκνήσιν (41)

νίπτωμεν. οὐκ εἶ σὺ τῆς Σάῤῥας βελτίων, οὐδὲ εὐγενεστέρα, οὐδὲ εὐπορωτέρα, κἂν βασίλισσα ᾖς. τριακοσίους γοῦν καὶ δεκαοκτὼ οἰκογενεῖς εἶχεν ἐκείνη, ὅτε καὶ τὸ δύο παῖδας ἔχειν πλοῦτος ἦν. καὶ τί λέγω τριακοσίους καὶ δεκαοκτὼ οἰκέτας; τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐν τῷ σπέρματι καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις ἐκέκτητο, τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον εἶχεν ἄνδρα, αὐτὸν τὸν Θεὸν προστάτην, ὃ πάσης βασιλείας μεῖζον ἦν. ἀλλ' ὅμως ἐν τοσαύτῃ οὖσα περιφανείᾳ καὶ δόξῃ, αὐτὴ ἔφυρε τὰ ἄλευρα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονεῖτο, καὶ ἑστιωμένοις παρειστήκει πάλιν ἐν τάξει θεραπαινίδος. οὐκ εἶ σὺ τοῦ Ἀβραὰμ εὐγενέστερος· ὃς τὰ οἰκετῶν ἔπραττε, μετὰ τὰ τρόπαια ἐκεῖνα, μετὰ τὰς νίκας, μετὰ τὴν τιμὴν τοῦ βασιλέως Αἰγύπτου, μετὰ τὸ τοὺς Περσῶν ἐλάσαι βασιλεῖς, καὶ τὰ λαμπρὰ στῆσαι τρόπαια. μηδὲ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι εὐτελεῖς τὸ φαινόμενοι εἰσὶν ἅγιοι οἱ πρὸς σὲ καταγόμενοι, καὶ πτωχοὶ, καὶ ῥακοδυτοῦντες πολλάκις, ἀλλ' ἐκείνης μέμνησο τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης, Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ, Μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων, ὅτι εἰσὶν ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. (Ματθ. κε. μ. καὶ ιη. ι.) καὶ δέχου μετὰ προθυμίας αὐτοὺς τὰ μυρία σοι κομίζοντας ἀγαθὰ διὰ τῶν ἀσπασμῶν τῆς εἰρήνης. (γρ. τοῦ ἀσπασμοῦ) καὶ μετὰ τῆς Σάῤῥας λογίζου καὶ τὴν Ῥεβέκκαν, ἣ καὶ ὑδρεύετο, καὶ ἐπότιζε, καὶ ἐκάλει τὸν ξένον ἔνδον, πάντα καταπατήσασα τῦφον· διά τοι τοῦτο καὶ μεγάλους τῆς φιλοξενίας ἐλάμβανε τοὺς μισθούς. (γρ. τὸν) σὺ δὲ, εἰ βουληθείης, καὶ μείζους ἐκείνων λήψῃ. οὐ γὰρ παιδίον μόνον δώσει σοι ὁ Θεὸς τὸν καρπὸν, (γρ. παιδίου) ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, καὶ γεέννης ἀπαλλαγὴν, καὶ ἁμαρτημάτων συγχώρησιν. καὶ γὰρ μέγας, καὶ σφόδρα μέγας ὁ τῆς φιλοξενίας καρπός. οὕτω καὶ ὁ Ἰοθὸρ, καὶ ταῦτα βάρβαρος ὢν, κηδεστὴν ἔλαβε τὸν τῇ θαλάττῃ μετὰ τοσαύτης ἐπιτάξαντα τῆς ἐξουσίας. καὶ γὰρ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ τὸ καλὸν τοῦτο θήρευμα ἐσαγήνευσαν. ταῦτ' οὖν ἐννοοῦσα, καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν γυναικῶν ἐκείνων λογιζομένη, καὶ τὴν φιλοσοφίαν, καταπάτησον τὸν παρόντα τῦφον, τὸν τῶν ἱματίων καλλωπισμὸν, τὴν τῶν χρυσίων πολυτέλειαν, * τῶν μύρων τὴν ἀλοιφὴν· (* χρισμῶν) καὶ τὸ κατακλᾶσθαι καὶ θρύπτεσθαι καὶ ῥυθμῷ βαδίζειν ἀφεῖσα, πᾶσαν ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ψυχὴν εἴσαγε, καὶ τὸν τῶν οὐρανῶν πόθον ἄναψον ἐπὶ τῆς διανοίας. ἂν γὰρ οὗτός σε ὁ ἔρως ἕλῃ, ὄψει τὸν βόρβορον καὶ τὸν πηλὸν, καὶ καταγελάσῃ τῶν νῦν θαυμαζομένων. οὐδὲ γὰρ ἔστι γυναῖκα πνευματικοῖς κοσμουμένην κατορθώμασιν, ἐπιζητῆσαι τὸν γέλωτα τοῦτον. ῥίψασα τοίνυν ταῦτα πάντα, ἃ καὶ ἀγοραίων γυναῖκες, ἃ καὶ ὀρχηστρίδες καὶ αὐλητρίδες μετὰ πολλῆς ἔχουσι τῆς φιλοτιμίας, περίθου φιλοσοφίαν, φιλοξενίαν, προστασίαν τῶν ἁγίων, κατάνυξιν, εὐχὰς συνεχεῖς. ταῦτα χρυσῶν ἱματίων βελτίω, ταῦτα λίθων σεμνότερα καὶ περιδεραίων, ταῦτα καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐδόκιμον ποιεῖ, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ μέγαν φέρει σοι τὸν μισθόν. (γρ. παρὰ τῷ Θεῷ) οὗτος τῆς ἐκκλησίας ὁ κόσμος, ἐκεῖνος τῶν θεάτρων· οὗτος τῶν οὐρανῶν ἄξιος, ἐκεῖνος ἵππων καὶ ἡμιόνων· ἐκεῖνος καὶ νεκροῖς σώμασι περιτίθεται, οὗτος ἐν ψυχῇ μόνον ἀγαθῇ λάμπει, ἐν ᾗ Χριστὸς κατοικεῖ. τοῦτον τοίνυν κτησώμεθα τὸν κόσμον, ἵνα αἰδώμεθα πανταχοῦ (γρ. φαινώμεθα) καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐαρεστήσωμεν τῷ Χριστῷ * εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. (* μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι.)

Λογ. λα. ΑΣΠΑΣΑΣΘΕ ΕΠΑΙΝΕΤΟΝ ΤΟΝ ΑΓΑΠΗΤΟΝ μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν.

(γρ. ἀδελφόν)

Πολλοὺς καὶ τῶν σφόδρα δοκούντων εἶναι σπουδαίων τοῦτο τῆς ἐντολῆς τὸ μέρος παρατρέχειν ἡγοῦμαι, ὡς περιττὸν καὶ οὐδὲν μέγα ἔχον. καὶ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῇ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κειμένῃ πάσχειν αὐτοὺς νομίζω. ἐπειδὴ γὰρ ὀνομάτων ἐστὶ κατάλογος, οὐδὲν μέγα οἴονται ἐντεῦθεν κερδαίνειν. (γρ. ἐνταῦθα) καὶ οἱ μὲν τῶν χρυσοχόων παῖδες καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα περιεργάζονται, οὗτοι δὲ καὶ μάζας χρυ-

σιν τοσαύταις περιπέπτωσιν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο πάσχωσιν, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ εἰρημένα ταύτης ἀπαγαγεῖν τῆς ῥαθυμίας αὐτούς. ὅτι γὰρ οὐ μικρὸν καὶ ἐντεῦθεν κέρδος, ἐδείξαμεν καὶ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἀναστήσαντες διὰ τῶν προσρήσεων τούτων. πειρασόμεθα δὲ καὶ σήμερον τὸ αὐτὸ πάλιν τοῦτο μεταλλεῦσαι τὸ χωρίον. ἔστι γὰρ καὶ ἀπὸ ὀνομάτων ψιλῶν μέγαν εὑρεῖν θησαυρόν. ἐὰν γοῦν μάθῃς διὰ τί Ἀβραὰμ ἐκλήθη, διὰ τί Σάρρα, διὰ τί Ἰσραὴλ, διὰ τί Σαμουὴλ, πολλῶν πραγμάτων ἐντεῦθεν ἱστορίας εὑρήσεις. καὶ ἀπὸ καιρῶν δὲ, καὶ ἀπὸ τόπων τὸ αὐτὸ τοῦτο δυνήσῃ συναγαγεῖν. ὁ μὲν γὰρ σπουδαῖος καὶ ἐντεῦθεν πλουτεῖ· ὁ δὲ ἀναπεπτωκὼς οὐδὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα καταδήλων κερδαίνει. καὶ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ τὸ ὄνομα οὐ μικρὸν ἡμᾶς παιδεύει φιλοσοφίας, καὶ τὸ τοῦ παιδὸς ἐκείνου, καὶ τῆς γυναικὸς αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων τὰ πλείω. πολλῶν γάρ ἐστι πραγμάτων ὑπομνήματα τὰ ὀνόματα· καὶ θεοῦ εὐεργεσίαν, καὶ γυναικῶν δείκνυσιν εὐχαριστίαν. συλλαμβάνουσαι γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τὰ παιδία ὠνόμαζον αὐταί. ἀλλὰ τί νῦν περὶ ὀνομάτων φιλοσοφοῦμεν, νοημάτων τοσούτων ἀμελουμένων, καὶ πολλῶν οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν βιβλίων εἰδότων; πλὴν ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀναχωρητέον ἡμῖν τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆς. Ἔδει γάρ σε, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας. διόπερ κἂν μηδεὶς ὁ ὑποδεχόμενος ᾖ, τὸ αὐτῶν ποιῶμεν, καὶ δεικνύωμεν οὐδὲν περιττὸν, οὐδὲ εἰκῆ προσφερόμενον ταῖς γραφαῖς. εἰ γὰρ μηδὲν εἶχε ταῦτα κέρδος, οὐδ' ἂν προσετέθη τῇ ἐπιστολῇ, οὐδ' ἂν Παῦλος ἔγραψεν ἅπερ ἔγραψεν. ἀλλὰ γὰρ οὕτω τινές εἰσι βάναυσοι, καὶ χαῦνοι, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνάξιοι, ὡς μὴ μόνον ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα βιβλία περιττὰ εἶναι νομίζειν, ὡς τὸ Λευϊτικὸν, ὡς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἕτερα πλείονα. οὕτω καὶ τὴν παλαιὰν πολλοὶ τῶν ἀνοήτων ἐξέβαλον· καὶ ὁδῷ προβαίνοντες τῇ ἀπὸ πονηρᾶς ταύτης συνηθείας, πολλὰ καὶ τῆς καινῆς περιέκοψαν. ἀλλὰ τούτων μὲν ἅτε μεθυόντων, καὶ τῇ σαρκὶ ζώντων, οὐ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος. εἰ δέ τις φιλοσοφίας ἐραστὴς, καὶ πνευματικῆς ἀκροάσεως φίλος· ἀκουέτω ὅτι οὐδὲ τὰ μικρὰ δοκοῦντα εἶναι ἐν τῇ γραφῇ, εἰκῇ κεῖται καὶ μάτην, καὶ ὅτι καὶ τὰ παλαιὰ πολὺ φέρει τὸ κέρδος. Ταῦτα γὰρ πάντα τύποι, καὶ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, φησί. διὸ καὶ Τιμοθέῳ ἔλεγε, Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, εἰς τὴν τῶν παλαιῶν αὐτὸν ἀνάγνωσιν ἐμβάλλων βιβλίων, ἄνθρωπον τοσοῦτον πνεῦμα ἔχοντα, ὡς καὶ δαιμόνια ἐλαύνειν, καὶ νεκροὺς ἐγείρειν. ἐχώμεθα τοίνυν τῶν προκειμένων. Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου. ἄξιον ἐντεῦθεν ἰδεῖν, πῶς ἑκάστῳ τοὺς ἐπαίνους ἀπονέμει διαφόρως. οὐδὲ γὰρ μικρὸς οὗτος ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας, καὶ πολλῆς ἀρετῆς ἐνδεικτικὸς, τὸ Παῦλον ἔχειν ἀγαπητὸν, τὸν οὐκ εἰδότα χάριτι, ἀλλὰ κρίσει φιλεῖν. εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον· ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας. ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων προεπήδησε καὶ ἐπίστευσεν (ὅπερ οὐ μικρὸς ἔπαινος) ἢ ὅτι πάντων τῶν ἄλλων πλείονα ἐπιδείκνυται τὴν εὐλάβειαν. διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, οὐκ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὴν κοσμικὴν ὑποπτεύσῃς δόξαν, ἀλλὰ προσέθηκεν, εἰς Χριστόν. εἰ γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ὁ πρωτεύων μέγας εἶναι δοκεῖ καὶ λαμπρός· πολλῷ μᾶλλον ἐν τούτοις. ἐπεὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ταπεινοῦ γένους εἶναι, λέγει τὴν ἀληθῆ εὐγένειαν καὶ τὴν προεδρίαν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς κοσμῶν. καὶ οὐχὶ Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου ἔθνους φησὶν αὐτὸν ἀπαρχὴν εἶναι, ὡσανεὶ θύραν καὶ εἴσοδον τοῖς ἄλλοις γεγενημένον. οὐ μικρὸς δὲ τοῖς τοιούτοις ὁ μισθός. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἑτέροις κατορθωμένων πολλὴν καρπώσεται τὴν ἀμοιβὴν ὁ τοιοῦτος, ἅτε καὶ ἐκείνοις πολὺ διὰ τῆς ἀρχῆς εἰσενεγκών.

6 Ἀσπάσασθε Μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ὑμᾶς.

Τί τοῦτο; πάλιν γυνὴ στεφανοῦται καὶ ἀνακηρύττεται, πάλιν ἡμεῖς αἰσχυνόμεθα οἱ ἄνδρες· μᾶλλον δὲ οὐκ αἰσχυνόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμεθα. σεμνυνόμεθα μὲν γὰρ, ὅτι τοι-

Margin: χ. κερδαίνει. — χ. -φίας. — χ. ἀπολαύ. ἰσ. ἀπολαύ. — Ματθ. κε. κζ. — χ. συγκείμενον — α Κορ. ι. ια. — α. Τιμ. δ. ιγ. — χ. παῖτοι — χ. συνηγμένον.

αὗται παρ' ἡμῖν γυναῖκες· αἰσχυνόμεθα δὲ, ὅτι σφόδρα αὐτῶν ἀπολιμπανόμεθα οἱ ἄνδρες.
ἀλλ' ἐὰν μάθωμεν πόθεν ἐκεῖναι καλλωπίζονται, ταχέως καὶ ἡμεῖς αὐτὰς καταληψόμεθα.
πόθεν οὖν καλλωπίζονται; ἀκουέτωσαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· οὐκ ἀπὸ τῶν ψελλίων, οὐ-
δὲ ἀπὸ τῶν ὁρμίσκων, οὐδὲ ἀπὸ τῶν εὐνούχων, καὶ τῶν θεραπαινίδων, καὶ τῶν χρυσοπάστων
5 ἱματίων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἱδρώτων. ἥτις γὰρ, φησι, πολλὰ ἐκοπία-
σεν εἰς ἡμᾶς· οὐκ εἰς ἑαυτὴν μόνον, οὐδὲ εἰς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, ὃ πολλαὶ καὶ νῦν ποι-
οῦσι γυναῖκες νηστεύουσαι, χαμευνοῦσαι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους, ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν ἀ-
ναδεξαμένη δρόμους. πῶς οὖν φησι, Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω; τῆς ἐν τῷ μέ- α. Τιμ. β. ιβ.
σῳ προεδρίας αὐτὴν κωλύων, καὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἐν τῷ βήματι, οὐ τοῦ λόγου τῆς διδα-
10 σκαλίας. ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, πῶς ἔλεγε τῇ τὸν ἄπιστον ἄνδρα ἐχούσῃ, Τί γὰρ οἶδας, γύναι, α. Κορ. ζ. ιϛ.
εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; πῶς ἐπέτρεπε παῖδας νουθετεῖν λέγων, Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογο- α. Τιμ. β. ιε.
νίας, ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει, καὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης; πῶς ἡ Πρί-
σκιλλα τὸν Ἀπολλὼ κατήχει; οὐ τοίνυν τὴν ἰδίαν διάλεξιν γινομένην ἐπ' ὠφελείᾳ διακό- Πραξ. ιη.
πτων τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐν τῷ κοινῷ θεάτρῳ διδασκάλοις πρέπουσαν,
15 καὶ ὅταν πάλιν πιστὸς ὁ ἀνὴρ ᾖ, καὶ σφόδρα ἀπηρτισμένος, καὶ διδάσκειν αὐτὴν δυνάμενος.
ὡς ἂν αὐτὴ σοφωτέρα ᾖ, οὐ κωλύει διδάσκειν καὶ διορθοῦν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἥτις πολλὰ ἐδί-
δαξεν, ἀλλ' ἥτις πολλὰ ἐκοπίασε, δεικνὺς ὅτι μετὰ τοῦ λόγου καὶ ἕτερα ἄλλα διηκονεῖτο, τὰ
ἀπὸ τῶν κινδύνων, τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων, τὰ ἀπὸ τῶν ἀποδημιῶν. λεόντων γὰρ θερμότεραι
αἱ τότε γυναῖκες ἦσαν, διανεμόμεναι πρὸς τοὺς ἀποστόλους τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πό-
20 νους. διὰ τοῦτο καὶ συναπεδήμουν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονοῦντο. καὶ ἐπὶ τοῦ Χρι-
στοῦ δὲ ἠκολούθουν γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς διακονούμεναι, καὶ θεραπεύουσαι
τὸν διδάσκαλον.

7 Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου. Δοκεῖ μὲν καὶ τοῦτο ἐγκώ-
μιον εἶναι· τὸ δὲ ἐφεξῆς πολλῷ μεῖζον. ποῖον δὲ τοῦτο; Καὶ συναιχμαλώτους μου.

25 Τοῦτο γὰρ ὁ μέγιστος στέφανος, ἡ μεγάλη ἀνακήρυξις. καὶ ποῦ γέγονεν αἰχμάλωτος
Παῦλος, ἵνα εἴπῃ τοῦτο, Συναιχμαλώτους μου; αἰχμάλωτος μὲν οὐκ ἐγένετο, αἰχμαλώτων δὲ
πολλῷ χαλεπώτερα ἔπασχεν, οὐ πατρίδος ἀλλοτριούμενος μόνον καὶ οἰκίας, ἀλλὰ λιμῷ πα-
λαίων, καὶ θανάτῳ διηνεκεῖ, καὶ μυρίοις ἑτέροις. τοῦ μὲν γὰρ αἰχμαλώτου τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ
δεινὸν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀλλοτριούμενος, δοῦλος γίνεται πολλάκις ἀντ' ἐλευθέρου. ἐνταῦθα δὲ μυ-
30 ριάδας ἐστὶν εἰπεῖν πειρασμῶν, οὓς ὑπέμεινεν ὁ μακάριος οὗτος, ἀγόμενος καὶ περιαγόμενος,
μαστιζόμενος καὶ δεσμούμενος, λιθαζόμενος, καταποντιζόμενος, μυρίους ἔχων ἐπιβούλους.
χ. πόλεμον καὶ οἱ μὲν αἰχμάλωτοι οὐδένα λοιπὸν ἔχουσι πολέμιον μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν, ἀλλὰ καὶ πολ-
λῆς ἀπολαύουσι προνοίας παρὰ τῶν εἰληφότων αὐτούς. οὗτος δὲ ἐν μέσοις περιεστρέφετο
τοῖς πολεμίοις διηνεκῶς, καὶ πανταχοῦ δόρατα ἔβλεπε, καὶ τὰ ξίφη ἠκονημένα, καὶ παρατά-
35 ξεις, καὶ μάχας. ἐπεὶ οὖν καὶ τούτους εἰκὸς ἦν πολλῶν αὐτῷ κεκοινωνηκέναι κινδύνων, συναιχμα-
λώτους αὐτοὺς καλεῖ· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου. εἶτα καὶ ἕτε- Κολασ. δ. ι.
ρος ἔπαινος· Οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις. Καίτοι καὶ τὸ ἀποστόλους
εἶναι, μέγα· τὸ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἐπισήμους εἶναι, ἐννόησον ἡλίκον ἐγκώμιον. ἐπίσημοι δὲ ἦσαν
ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων. βαβαὶ, πόση τῆς γυναικὸς ταύτης ἡ φιλοσοφία,
40 ὡς καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἀξιωθῆναι προσηγορίας. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλ' ἕτερον
πάλιν ἐγκώμιον προστίθησι λέγων, Οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ.

Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἔπαινος μέγιστος, τὸ προπηδῆσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν. σκόπει δέ μοι
τὴν ἁγίαν ψυχὴν πῶς κενοδοξίας ἦν καθαρά. μετὰ γὰρ τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην
δόξαν ἑτέρους ἑαυτοῦ προτίθησι, καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται τὸ, ὕστερος αὐτῶν ἐλθεῖν, οὐδὲ αἰσχύ-

νεται τοῦτο ὁμολογῶν. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο οὐκ αἰσχύνεται, ὅπου γε καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐκπομπεύειν οὐ παραιτεῖται, βλάσφημον ἑαυτὸν καὶ διώκτην καλῶν; ἐπεὶ οὖν οὐκ εἶχε τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν αὐτοὺς προθεῖναι, ἐζήτησε τὸν μετὰ τοὺς ἄλλους ἐλθόντα ἑαυτὸν, καὶ εὗρε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῖς συνθεῖναι ἔπαινον, εἰπὼν, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. 5

8 Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου. Πάλιν τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἐγκωμιάζει. ἡ γὰρ ἀγάπη Παύλου διὰ τὸν Θεὸν οὖσα, μυρία ἔχουσα ἀγαθά. εἰ γὰρ τὸ παρὰ βασιλέως ἀγαπᾶσθαι, μέγα, τὸ παρὰ Παύλου φιλεῖσθαι, ἡλίκον ἐγκώμιον; οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ μὴ πολλὴν ἀρετὴν ἐκέκτητο, εἰς ἔρωτα αὐτὸν ἐπεσπάσατο. οἶδε γὰρ τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας καὶ παρανομίαις οὐ μόνον οὐ φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζειν· ὡς ὅταν λέγῃ, Εἴ τις 10 οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα. καὶ, Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

α. Κορ. ις. κβ. Γαλατ. α. η.

9 Καὶ Οὐρβανὸν τὸν συνεργόν μου ἐν Χριστῷ. Τοῦτο ἐκείνου μεῖζον τὸ ἐγκώμιον. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο περιέχει τοῦτο. Καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου.

Πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς στεφανοῖ καὶ τοῦτον. 15

χ. στεφανοῖ τοῦτ.

10 Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Οὐδὲν τούτου τοῦ ἐπαίνου ἴσον, τὸ ἄληπτον εἶναι καὶ μηδεμίαν παρέχειν λαβὴν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ, πᾶσαν ἀρετὴν καταλέγει. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐδαμοῦ φησι τὸν Κύριόν μου τὸν δεῖνα, καὶ τὸν δεσπότην μου; ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω τὰ ἐγκώμια. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τιμῆς ἐστιν ἁπλῶς, ταῦτα δὲ ἀρετῆς. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τετίμηκεν αὐτοὺς, οὐχ ὡς ἔτυχε, τὸ πολλοὺς τῶν καταδεεστέρων μετὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγάλων προσαγορεύειν. τὸ μὲν 20 γὰρ προσειπεῖν, καὶ μετ᾽ ἀλλήλων προσειπεῖν, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, πάντας ὁμοίως ἐτίμησε. τὸ δὲ τὰ ἰδιάζοντα ἑκάστου θεῖναι ἐγκώμια, τὴν ἰδιάζουσαν ἑκάστου παρέστησεν ἡμῖν ἀρετήν· ὡς μήτε φθόνον τεκεῖν τῷ τοὺς μὲν τιμῆσαι, τοὺς δὲ ἀτιμάσαι, μήτε ῥαθυμίαν καὶ σύγχυσιν ἐργάσασθαι ἐκ τοῦ πάντας τῶν αὐτῶν ἀξιῶσαι οὐ τῶν αὐτῶν ὄντας ἀξίους. ὅρα 25 γοῦν πῶς πάλιν ἐπὶ τὰς θαυμαστὰς ἔρχεται γυναῖκας. εἰπὼν γὰρ, Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου,

11 Καὶ Ἡρωδίωνα τὸν συγγενῆ μου, καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου,

Οὓς εἰκὸς ἴσως μὴ τοιούτους εἶναι, οἵους τοὺς ἔμπροσθεν, διὸ οὐδὲ ὀνομαστὶ τῶν πάντων μέμνηται, καὶ τὸ προσῆκον αὐτοῖς ἐγκώμιον ἀποδοὺς, τὸ πιστοὺς εἶναι, τοῦτο γάρ ἐστι, 30 Τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ, Ἐπὶ γυναῖκας πάλιν ἄγει τὴν πρόσρησιν λέγων,

12 Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ.

Καὶ περὶ μὲν ἐκείνης φησὶν, ὅτι ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς· περὶ δὲ τούτων, ὅτι ἔτι κοπιῶσιν. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ ἐν ἔργοις εἶναι δι᾽ ὅλου, καὶ μὴ μόνον ἐνεργεῖν, ἀλλὰ καὶ κοπιᾶν. τὴν δὲ Περσίδα καὶ ἀγαπητὴν καλεῖ, δεικνὺς μείζονα τούτων οὖσαν. 35

χ. ὑμᾶς. χ. ἔργοις. χ. ἐνεργεῖν.

Ἀσπάσασθε γὰρ, φησι, Περσίδα τὴν ἀγαπητήν*. Καὶ πολλὴν αὐτῇ μαρτυρεῖ κάματον λέγων, Ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ.

* μου.

Οὕτως οἶδεν ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν ὀνομάζειν, τούτους τε προθυμοτέρους ποιῶν τῷ μηδενὸς τῶν προσόντων αὐτοῖς ἀποστερεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν μικροτάτην ὑπεροχὴν ἀνακηρύττειν· τούς τε ἑτέρους σπουδαιοτέρους κατασκευάζων, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἐνάγων ζῆλον τοῖς περὶ τούτων 40 ἐγκωμίοις.

13 Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.

Ὁλόκληρα πάλιν ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ, ὅταν καὶ ὁ παῖς τοιοῦτος ᾖ, καὶ ἡ μήτηρ τοιαύτη, καὶ πλήρης ἡ οἰκία εὐλογίας, καὶ ἡ ῥίζα τῷ καρπῷ συμβαίνῃ. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπε μητέρα

ἴσ. εἶπεν ἡ

αὐτοῦ

αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ, εἰ μὴ πολλὴν ἐμαρτύρει τῇ γυναικὶ τὴν ἀρετήν.

14 Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἐνταῦθα μὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι χωρὶς ἐγκωμίων αὐτοὺς τέθεικεν, ἀλλ' ὅτι σφόδρα καὶ τοὺς καταδεεστέρους ὄντας ἁπάντων οὐκ ἀπηξίωσε τῆς παρ' αὐτοῦ προσρήσεως. μᾶλλον δὲ οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, ὥσπερ οὖν καὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἁγίους.

15 Ἀσπάσασθε γάρ, φησι, Φιλόλογον, καὶ Ἰουλίαν, καὶ Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους. Ὅπερ μέγιστον ἦν ἀξίωμα, καὶ τιμῆς μέγεθος ἄφατον. Εἶτα ἵνα μηδεμία φιλονεικία γένηται, τῷ τοὺς μὲν οὕτω, τοὺς δὲ οὕτω προσειρῆσθαι, καὶ τοὺς μὲν ὀνομαστί, τοὺς δὲ ἀδιορίστως, καὶ τοὺς μὲν μετὰ πλειόνων ἐγκωμίων, τοὺς δὲ μετὰ ἐλαττόνων, ἀνακιρνᾷ πάλιν αὐτοὺς τῇ τῆς ἀγάπης ἰσοτιμίᾳ καὶ τῷ ἁγίῳ φιλήματι, λέγων,

16 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης πάντα ἐκβάλλων θορυβοῦντα αὐτοὺς λογισμὸν καὶ μικροψυχίας ἀφορμήν, ἵνα μήτε ὁ μέγας καταφρονῇ τοῦ ἐλάττονος, μήτε ὁ μικρὸς βασκαίνῃ τῷ μείζονι· ἀλλὰ καὶ ὑπεροψία καὶ φθόνος ἀπελαύνηται, τοῦ φιλήματος τούτου πάντα καταπραΰνοντός τε καὶ ἐξισοῦντος. διὸ οὐ μόνον αὐτοὺς ἀσπάσασθαι κελεύει οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸν πασῶν ἐκκλησιῶν ἀσπασμὸν οὕτως αὐτοῖς διαπέμπεται. Ἀσπάζονται γάρ, φησιν, ὑμᾶς,

Οὐκέτι τὸ δεῖνα καὶ τὸ δεῖνα κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ κοινῇ πάντας,

Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες πῶς οὐ μικρὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσρήσεων τούτων ἐκερδάναμεν; ὅσους θησαυροὺς ἐμέλλομεν παρατρέχειν, εἰ μὴ καὶ τουτὶ τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς μετ' ἀκριβείας ἐξητάσαμεν, τῆς ἡμῖν ἐγχωρούσης λέγω; ὡς εἴ τις εὑρεθείη σοφὸς ἀνὴρ καὶ πνευματικός, καὶ βαθύτερον "καταβήσεται, καὶ πλείους ὄψεται τοὺς μαργαρίτας. ἀλλ' ἐπειδή τινες ἐζήτησαν πολλάκις, τί δήποτε ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ "τοσούτους προσεῖπεν, ὅπερ ἐν ἑτέρᾳ οὐκ ἐποίησεν ἐπιστολῇ· τοῦτο ἂν εἴποιμεν, ὅτι διὰ τὸ μηδέποτε ἑωρακέναι Ῥωμαίους τοῦτο ποιεῖ. καίτοιγε, φησιν, οὔτε Κολασσαέας "εἶδε, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν. ἀλλ' οὗτοι δοκιμώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, καὶ ἐξ ἑτέρων πόλεων ἐκεῖ μεταστάντες, ὡς εἰς ἀσφαλεστέραν τινὰ καὶ βασιλικωτέραν πόλιν. ἐπεὶ οὖν ἐν ξένῃ διῆγον, καὶ πολλῆς ἀσφαλείας ἔδει ἀπολαύειν αὐτούς, καὶ τῶν αὐτῷ γνωρίμων ἦσάν τινες ἐξ αὐτῶν, τινὲς δέ, καὶ διακονησάμενοι πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπὲρ αὐτοῦ παθόντες· εἰκότως αὐτοὺς συνίστησι διὰ τῶν γραμμάτων. καὶ γὰρ οὐ μικρὰ ἦν ἡ δόξα Παύλου τότε, ἀλλὰ τοσαύτη, ὡς καὶ ἀπὸ γραμμάτων μόνων πολλὴν ἔχειν προστασίαν τοὺς τῶν ἐπιστολῶν ἀπολαύοντας. οὐδὲ γὰρ ᾐδοῦντο μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐδεδοίκεσαν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, ἥτις προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ. καὶ πάλιν, Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ. καὶ Φιλήμονι γράφων ἔλεγεν, Ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. καὶ Γαλάταις, Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν. καί, Ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐδέξασθέ με. καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. καὶ πάλιν, Ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν. δι' ὧν ἁπάντων δῆλον, ὅτι μεγάλην περὶ αὐτοῦ εἶχον δόξαν ἅπαντες. βουλόμενος τοίνυν αὐτοὺς εἶναι ἐν ἀδείᾳ καὶ τιμῇ, προσεῖπεν ἕκαστον, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καλλωπίζων αὐτούς. τὸν μὲν γὰρ ἀγαπητὸν ἐκάλεσε, τὸν δὲ συγγενῆ, τὸν δὲ ἀμφότερα, τὸν δὲ συναιχμάλωτον, τὸν δὲ συνεργόν, τὸν δὲ δόκιμον, τὸν δὲ ἐκλεκτόν. καὶ τὴν μέν, ἀπὸ ἀξιώματος. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τὴν διακονουμένην φησίν (ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, καὶ τὰς περὶ Τρύφαιναν καὶ Περσίδα οὕτως ἂν ὠνόμασεν) ἀλλὰ τὴν μέν, χειροτονίαν ἔχουσαν διακονίας, τὴν δέ, συν-

εργὸν

χ. ὄψεται, χ. πολλούς. χ. ἰδίᾳ,

Φιλημ. α. θ. Γαλ. ε. β. Γαλ. δ. ιδ. α. Κορ. δ. ιη. καὶ ς.

ἐργὸν καὶ λειτουργὸν, τὴν δὲ μητέρα, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν κόπων ὧν ἐκοπίασε. καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς
οἰκίας, τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀδελφῶν ὀνόματος, τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς τῶν ἁγίων προσηγορίας. καὶ
τοὺς μὲν αὐτῷ τῷ προσαγορεῦσαι τιμᾷ· τοὺς δὲ καὶ τῷ ὀνόματι προσαγορεῦσαι· καὶ τοὺς
μὲν, τῷ προσειπεῖν ἀγαπητοὺς· τοὺς δὲ, τοῖς τῶν χρόνων πρεσβείοις· πλέον δὲ ἁπάντων τοὺς
περὶ Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν. εἰ γὰρ καὶ πάντες ἦσαν πιστοὶ, ἀλλ' οὐ πάντες ὅμοιοι, ἀλ- 5
λὰ διεστήκασι τοῖς ἄθλοις. διὸ δὴ καὶ εἰς μείζονα ἀπάντας ἄγων, οὐδενὸς ἔκρυψε τὰ ἐγ-
κώμια. ὅταν γὰρ οἱ πλείονα ποιοῦντες, οὐ πλείονα τὸν μισθὸν λαμβάνωσι, πολλοὶ γίνον-
ται ῥαθυμότεροι. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἴση ἡ τιμὴ, οὐδὲ ἐν τοῖς μαθηταῖς πάντες
ἴσοι, ἀλλ' οἱ τρεῖς τῶν ἄλλων προεῖχον. καὶ ἐν τούτοις αὖθις τοῖς τρισὶ πολλὴ πάλιν διά-
φορά. πολλὴ γὰρ ἀκρίβεια παρὰ τῷ Θεῷ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων. Καὶ γὰρ ἀστὴρ ἀστέρος 10
διαφέρει ἐν δόξῃ, φησί. καίτοιγε πάντες ἦσαν ἀπόστολοι, καὶ πάντες ἐπὶ δώδεκα θρόνους
μέλλουσι καθῆσθαι, καὶ πάντες ἀφῆκαν τὰ ἑαυτῶν, καὶ πάντες αὐτῷ συνῆσαν· ἀλλ' ὅμως
τοὺς τρεῖς ἐλάμβανε. καὶ πάλιν καὶ τούτων αὐτῶν ἔφησε τινὰς ἐγχωρεῖν, καὶ ὑπερέχειν. Τὸ
γὰρ καθίσαι, φησὶν, ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται.
καὶ τὸν Πέτρον δὲ αὐτῶν προτίθησι λέγων, Φιλεῖς με πλέον τούτων; καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ ὑπὲρ 15
τοὺς ἄλλους ἠγαπᾶτο. καὶ γὰρ πάντων ἐξέτασις ἔσται ἀκριβής· κἂν μικρὸν ὑπερέχῃς
τοῦ πλησίον, κἂν ἀκαριαῖον, κἂν ἐποιῶ, οὐδὲ τοῦτο παρόψεται ὁ Θεός. καὶ τοῦτο καὶ ἄνω-
θεν ἴδοι τις ἂν διαλάμπον. καὶ γὰρ ὁ Λὼτ δίκαιος ἦν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Ἀβραάμ·
καὶ ὁ Ἐζεκίας πάλιν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Δαβίδ· καὶ οἱ προφῆται πάντες, ἀλλ' οὐχ
οὕτως ὡς ὁ Ἰωάννης.. 20

ΗΘΙΚΟΝ Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ μετὰ τὴν τοσαύτην ἀκρίβειαν οὐ βουλόμενοι εἶναι γέενναν; εἰ γὰρ οἱ
δίκαιοι πάντες οὐ τῶν αὐτῶν ἀπολαύσονται, κἂν μικρὸν ὦσι τῶν ἑτέρων ὑπερέχοντες (Ἀστὴρ
γὰρ ἀστέρος διαφέρει, φησὶν, ἐν δόξῃ) πῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται τοῖς δικαίοις;
ταύτην γὰρ οὐδ' ἂν ἄνθρωπος ἐργάσαιτο τὴν σύγχυσιν, μήτιγε ὁ Θεός. εἰ δὲ βούλε-
σθε, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη γεγενημένων ταύτην ὑμῖν δείξω τὴν διαφοράν, 25
καὶ τὴν ἀκριβῆ δικαιοκρισίαν. σκόπει δέ· ἥμαρτεν ὁ Ἀδὰμ, ἥμαρτε καὶ ἡ Εὔα· καὶ ἀμφότεροι
μὲν παρέβησαν, οὐκ ἐξ ἴσης δὲ ἥμαρτον· οὐκοῦν οὐδὲ ἐξ ἴσης ἐκολάσθησαν. τοσοῦτον γὰρ τὸ
μέσον ἦν, ὡς Παῦλον εἰπεῖν, Ὅτι Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παρα-
βάσει γέγονε. καίτοι ἡ ἀπάτη μία ἦν. ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας ἐξέτασις τοσοῦ-
τον ἔδειξε τὸ μέσον, ὡς Παῦλον εἰπεῖν τοῦτο. πάλιν ὁ μὲν Κάϊν ἐκολάζετο· ὁ δὲ Λάμεχ μετ' 30
ἐκεῖνον φονεύσας, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. καίτοι καὶ τοῦτο φόνος, κἀκεῖνο φόνος, καὶ πολλῷ χα-
λεπώτερος, ὅτι μηδὲ τῷ παραδείγματι γέγονε βελτίων οὗτος. ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ μὲν οὔτε
ἀδελφὸν ἔσφαξε μετὰ παραίνεσιν, οὔτε ἐδεήθη τοῦ κατηγορήσοντος, οὔτε Θεοῦ ἐρωτῶντος
ἐπαισχύνθη, ἀλλὰ καὶ μηδενὸς ἐλέγχοντος καὶ κατεῖπεν ἑαυτοῦ, καὶ κατεδίκασε *, συγγνώ-
μης ἔτυχεν· ὁ δὲ, ἐπειδὴ τἀναντία ἐποίησεν, ἐτιμωρεῖτο. ἴδε μεθ' ὅσης ἀκριβείας ἐξετάζει τὰ 35
γινόμενα ὁ Θεός. διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἑτέρως, καὶ τοὺς ἐν Σοδόμοις ἄλλως ἐτι-
μωρήσατο. καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας δὲ πάλιν διαφόρως, καὶ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τοὺς ἐπ' Ἀντιόχου·
δεικνὺς ὅτι πολὺν ἔχει τῶν ἡμετέρων λόγον. καὶ οἱ μὲν ἑβδομήκοντα ἐδούλευσαν ἔτη, οἱ δὲ τε-
τρακόσια, οἱ δὲ τέκνα ἔφαγον, καὶ μυρίας ἑτέρας χαλεπωτέρας ὑπέμειναν συμφοράς, καὶ οὐδὲ ταύ-
τῃ ἀπηλλάγησαν, οὔτε οὗτοι, οὔτε οἱ ζῶντες καίοντες ἐν Σοδόμοις. Ἀνεκτότερον γὰρ, φησὶν, 40
ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. εἰ μὲν γὰρ μηδὲν αὐτῷ μήτε ἁμαρτανόντων
ἡμῶν μέλει, μήτε κατορθούντων, ἴσως ἕξει τινὰ λόγον τὸ λέγειν μὴ εἶναι κόλασιν. εἰ δὲ τοσαύτην
ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα πραγματεύεται, ὥστε κατορθοῦν, εὔ-
δηλον ὅτι καὶ ἁμαρτάνοντας κολάζει, καὶ κατορθοῦντας στεφανοῖ. σὺ δέ μοι σκόπει τῶν πολ-
λῶν

Margin notes: α. Κορ. ιε. μα. (l. 10); Μαρκ. ι. μ. (l. 13); Ιωαν. κα. ιζ. (l. 15); κ. Ιεζεκι[...] (l. 19); α. Κορ. ιε. μα. (l. 22); κ. ἐκ τῶν (l. 25); α Τιμ. β. ιδ. (l. 28); * χαλεπ[...] ἐσ. κ. ἐλις. (l. 34–35); Ματθ. ι. ιε. (l. 40)

λαβὼν τὴν ἀνωμαλίαν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐγκαλοῦσι τῷ Θεῷ, ὅτι μακροθυμεῖ πολλάκις, καὶ
περιορᾷ πολλοὺς μιαροὺς, ἀσελγεῖς, βιαίους, μὴ διδόντας δίκην. ἐκεῖ πάλιν ἂν ἀπειλήσῃ
κολάζειν αὐτοὺς, σφοδροὶ καὶ βαρεῖς εἰσιν αἰτιώμενοι. καίτοιγε εἰ τοῦτο λυπεῖ, ἐκεῖνο ἀποδέ-
χεσθαι ἔδει καὶ θαυμάζειν. ἀλλ' ὢ τῆς ἀνοίας, ὢ τῆς ἀλόγου καὶ ἀνοήτου γνώμης, ὢ φιλαμαρτήμονος
καὶ φιληδόνου καὶ πρὸς κακίαν βλεπούσης ψυχῆς. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς φιληδονίας τὰ δόγματα
ἅπαντα ταῦτα τίκτεται. ὡς εἰ βουληθεῖεν οἱ ταῦτα λέγοντες ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι, ταχέ-
ως καὶ περὶ τῆς γεέννης πιστωθήσονται, καὶ οὐκ ἀμφιβαλοῦσι. καὶ ποῦ, φησι, καὶ ἐν ποίῳ
χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ γέεννα; τί σοι τούτου μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον, δεῖξαι ὅτι ἐστὶν, οὐ ποῦ τε-
ταμίευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. τινὲς μὲν γὰρ μυθολογοῦντές φασιν, ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ιω-
σαφὰτ, ὃ περὶ πολέμου τινὸς εἴρηται παρελθόντος, καὶ νῦν τοῦτο εἰς τὴν γέενναν ἕλκοντες.
ἡ δὲ γραφὴ οὐ τοῦτό φησιν. ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ, φησὶν, ἔσται; ἔξω που, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοῦ κόσ-
μου τούτου παντός. καθάπερ γὰρ τῶν βασιλέων τὰ δεσμωτήρια καὶ τὰ μέταλλα πόρρω διέστη-
κεν, οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα. μὴ τοίνυν ζητῶμεν ποῦ ἐστιν,
ἀλλὰ πῶς ἂν αὐτὴν φύγοιμεν· μηδὲ ἐπειδὴ πάντας ἐνταῦθα οὐ κολάζει Θεὸς, διὰ τοῦ-
το ἀπίστει τοῖς μέλλουσι. φιλάνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ μακροθυμεῖ. διὰ τοῦτο ἀπειλεῖ, καὶ
οὐκ εὐθέως ἐμβάλλει. Οὐ γὰρ θέλω, φησὶ, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ. εἰ δὲ μὴ ἔστι θά- [Ιεζεκ. ιη. λϛ.]
νατος ἁμαρτωλοῦ, περιττὸν τὸ εἰρημένον. καὶ οἶδα μὲν ὅτι οὐδὲν ἀηδέστερον τούτων ὑμῖν τῶν λό-
γων· ἀλλ' ἐμοὶ τούτων οὐδὲν ἥδιον. καὶ εἴθε ἦν ἀριστοποιουμένους, καὶ δειπνοῦντας, καὶ λουο-
μένους, καὶ πανταχοῦ περὶ γεέννης διαλέγεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἂν ἠλγήσαμεν τοῖς ἐνταῦθα δει-
νοῖς, οὐκ ἂν ἥσθημεν τοῖς χρηστοῖς. τί γάρ μοι καὶ εἰπεῖν ἔχεις δεινόν; πενίαν; νόσον; αἰχμα-
λωσίαν; πήρωσιν σώματος; ἀλλὰ ταῦτα πάντα γέλως πρὸς τὴν ἐκεῖ κόλασιν, κἂν τοὺς
δι' ὅλου βασανιζομένους λιμῷ λέγῃς, κἂν τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας πηρουμένους, καὶ προσαι-
τοῦντας ἐσχάτην, καὶ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα τὰ κακά. Συνεχῶς τοίνυν στρέφωμεν τοὺς περὶ τούτων
λόγους. οὐ γὰρ ἀφίησιν ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν τὸ μεμνῆσθαι γεέννης. οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέ- [β. Θεσ. α. θ.]
γοντος, Οἵτινες δίκην τίσουσιν αἰώνιον ἀπὸ προσώπου Κυρίου; οὐκ ἀκούεις οἷος ὁ Νέρων ἐγένετο, [β. Θεσ. β. ζ.]
ὃν καὶ μυστήριον καλεῖ τοῦ ἀντιχρίστου ὁ Παῦλος; Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη, φησὶν, ἐνεργεῖται τῆς ἀνο-
μίας. τί οὖν; οὐδὲν πείσεται ὁ Νέρων *; οὐδὲν πείσεται ὁ ἀντίχριστος; οὐδὲν ὁ διάβολος; οὐκοῦν
ἀεὶ ὁ ἀντίχριστος ἔσται, καὶ ὁ διάβολος. οὐδὲ γὰρ ἀποστήσονται τῆς κακίας μὴ κολαζόμενοι. ναὶ,
φησιν. ἀλλ' ὅτι μέν ἐστι κόλασις καὶ γέεννα, παντί που δῆλον· οἱ δὲ ἄπιστοι ἐμπεσοῦνται μόνοι.
τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; ὅτι οἱ πιστοί, φησι, τὸν δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἑαυτῶν. καὶ τί τοῦτο;
ὅταν γὰρ ὁ βίος ἀκάθαρτος ᾖ, καὶ μείζονα κατὰ τοῦτο δώσουσι δίκην τῶν ἀπίστων. Ὅσοι γὰρ [Ρωμ. β. ιβ.]
ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται.
καὶ, Ὁ οἰκέτης ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς. εἰ [Λυκ. ιβ. μζ.]
δὲ οὐκ ἔστι βίου δοῦναι λόγον, ἀλλ' ἁπλῶς ταῦτα εἴρηται, οὐδὲ ὁ διάβολος τιμωρηθήσεται.
καὶ γὰρ τὸν Θεὸν οἶδε, καὶ ἀνθρώπων μᾶλλον πολλῶν, καὶ οἱ δαίμονες δὲ πάντες ἴσασιν αὐ-
τὸν, καὶ φρίττουσι, καὶ κριτὴν ὁμολογοῦσιν. εἰ τοίνυν βίου οὐκ ἔστι δοῦναι λόγον, οὐδὲ πονηρῶν
πράξεων, διαφεύξονται καὶ οὗτοι. οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι· μὴ ἑαυτοὺς ἀπατᾶτε, ἀγαπητοί.
εἰ γὰρ μὴ ἔστι γέεννα, πῶς κρινοῦσι τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ισραὴλ οἱ ἀπόστολοι; πῶς
φησι Παῦλος, Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; πῶς ὁ Χριστὸς ἔλε- [α. Κορ. ϛ. γ.]
γεν, Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην· καὶ, [Ματθ. ιβ. μα.]
Ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως; τί τοίνυν παίζεις ἐν οὐ παικτοῖς *; τί ἀ- [Ματθ. ια. κδ.]
πατᾷς σαυτὸν, καὶ παραλογίζῃ τὴν ψυχήν σου, ἄνθρωπε; τί τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ μάχῃ;
διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡτοίμασεν αὐτὴν, καὶ ἠπείλησεν, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν, τῷ φόβῳ γινόμενοι
βελτίους. ὥστε ὁ τὸν περὶ τούτων ἀναιρῶν λόγον, οὐδὲν ἕτερον λανθάνει ποιῶν, ἢ εἰς αὐ-

τὴν

τὴν ὠθεῖ καὶ ἐμβάλλει διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης. μὴ τοίνυν ἐκλύσῃς τὰς χεῖρας τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πονούντων, μηδὲ ἐπιτείνῃς τὴν ῥαθυμίαν τῶν καθευδόντων. εἰ γὰρ πεισθεῖεν οἱ πολλοὶ ὅτι γέεννα οὐκ ἔστι, πότε ἀποστήσονται τῆς κακίας; ποῦ δὲ καὶ τὸ δίκαιον φανεῖται; οὐ λέγω ἐπὶ ἁμαρτωλῶν καὶ δικαίων, ἀλλ' ἐπὶ ἁμαρτωλῶν καὶ ἁμαρτωλῶν. διὰ τί ὁ μὲν ἐκολάσθη ἐνταῦθα, ὁ δὲ οὐκ ἐκολάσθη τὰ αὐτὰ ἁμαρτὼν, ἢ καὶ πολλῷ χαλεπώτερα; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι γέεννα, οὐδὲν ὑπὲρ τούτων δυνήσῃ ἀπολογήσασθαι τοῖς ἐγκαλοῦσι. διὸ παρακαλῶ παυσαμένους τοῦ γέλωτος τούτου, ἐπιστομίζειν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἡμῖν ἀντιλέγοντας. καὶ γὰρ καὶ τῶν μικροτάτων καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν ἀκριβὴς ἔσται ἡ ἐξέτασις. καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων δώσομεν δίκην, καὶ ῥήματος ἀργοῦ καὶ γέλωτος, καὶ λοιδορίας ἁπλῶς, καὶ ἐνθυμήσεως, καὶ μέθης εὐθύνας ὑφέξομεν, ὡς πάλιν καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ποτηρίου ψυχροῦ ληψόμεθα μισθὸν, καὶ λόγου ἀγαθοῦ, καὶ στεναγμοῦ μόνου. Δὸς γὰρ, φησὶ, τὸ σημεῖον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῶν στεναζόντων καὶ κατοδυνωμένων. πῶς οὖν τολμᾷς εἰπεῖν, ὅτι ὁ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐξετάζων τὰ ἡμέτερα, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τὴν γέενναν ἠπείλησε; μὴ παρακαλῶ, μὴ ταῖς κεναῖς ταύταις ἐλπίσι σαυτὸν ἀπόλλυε καὶ τοὺς πειθομένους. εἰ γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἀπιστεῖς λόγοις, ἐξέτασον Ἰουδαίους, Ἕλληνας, αἱρετικοὺς ἅπαντας· καὶ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀποκρινοῦνται, ὅτι κρίσις ἔσται καὶ ἀντίδοσις. ἀλλ' οὐκ ἀρκοῦσιν ἄνθρωποι; ἐρώτησον καὶ τοὺς δαίμονας αὐτοὺς, καὶ ἀκούσῃ βοώντων, Τί ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; καὶ ταῦτα πάντα συναγαγὼν, πεῖσον τὴν ψυχὴν μὴ μάτην ληρεῖν, ἵνα μὴ διὰ τῆς πείρας μάθῃ τὴν γέενναν, ἀλλ' ἐντεῦθεν σωφρονισθεῖσα, καὶ τὰς βασάνους ἐκείνας δυνήσῃ διαφυγεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν,* χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Marginal notes: γρ. χαλεπώτερον; — Ιεζεκ. θ. — Ματθ. η. κθ. — γρ. σωφρονισθεῖσα — * ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν

Λογ. λβ. 17 ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΔΕ ΥΜΑΣ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΣΚΟΠΕΙΝ τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας· καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. 18 Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.

ΠΑλιν παραίνεσις, καὶ εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν. εἰπὼν γὰρ σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας ποιοῦντας, καὶ μὴ ὑπακούειν αὐτοῖς, ἐπήγαγεν, ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ, ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μεθ' ὑμῶν. σκόπει δὲ πῶς καὶ προσηνῶς παραινεῖ, οὐκ ἐν τάξει συμβούλου, ἀλλ' ἐν τάξει ἱκέτου τοῦτο ποιῶν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς. καὶ γὰρ ἀδελφοὺς ἐκάλεσε, καὶ ἱκετεύει. παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς, φησιν, ἀδελφοί. εἶτα καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, δεικνὺς τὸ δολερὸν τῶν ἐπηρεαζόντων. ὡς γὰρ οὐκ αὐτόθεν δήλων ὄντων φησὶ, παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς σκοπεῖν· τουτέστι, περιεργάζεσθαι μετ' ἀκριβείας, καὶ καταμανθάνειν, καὶ διερευνᾶσθαι. τίνας, εἰπέ μοι; τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας. αὕτη γὰρ μάλιστα ἐκκλησίας ἀνατροπὴ, τὸ διῃρῆσθαι· τοῦτο ὅπλον τοῦ διαβόλου, τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ. ἕως γὰρ ἂν εἴη τὸ σῶμα ἡνωμένον, οὐκ ἰσχύει εἴσοδον ἔχειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διχοστασίας τὸ σκάνδαλον. ἡ δὲ διχοστασία πόθεν; ἀπὸ τῶν δογμάτων τῶν παρὰ τὴν διδαχὴν τῶν ἀποστόλων. τὰ δὲ δόγματα τὰ τοιαῦτα πόθεν; ἀπὸ τοῦ γαστρὶ δουλεύειν καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεσιν. οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶ, τῷ Κυρίῳ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν κοιλίᾳ. ὥστε οὐκ ἂν γένοιτο σκάνδαλα, οὐκ ἂν γένοιτο διχοστασία, εἰ μή τι παρὰ τὴν ἀποστολικὴν διδαχὴν ἐπινοηθῇ δόγμα· ὃ καὶ ἐνταῦθα δηλῶν ἔλεγε, παρὰ τὴν διδαχήν. καὶ

Marginal notes: γρ. οἰκέτου — Ισ. ...

οὐκ εἶπεν, ἣν ἐδιδάξαμεν, ἀλλ', ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, προκαταλαμβάνων αὐτοὺς, καὶ δεικνὺς πεπεισμένους ἤδη, καὶ ἀκούσαντας, καὶ καταδεξαμένους. καὶ τί ποιήσομεν τοῖς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦσιν; οὐκ εἶπεν, ὁμόσε χωρεῖτε καὶ πυκτεύετε, ἀλλ', ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἢ πλάνης τοῦτο ἐποίουν, ἔδει διορθοῦν· ἐπειδὴ δὲ εἰδότες ἁμαρτάνουσιν, ἀποπηδᾶτε. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο λέγει. Στέλλεσθε γὰρ, φησιν, ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος. καὶ Τιμοθέῳ περὶ τοῦ χαλκέως διαλεγόμενος, τοιαῦτα παραινεῖ λέγων, Ὃν καὶ σὺ φυλάσσου. εἶτα καὶ κωμῳδῶν τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς ταύτην ἐπενόησαν τὴν διχοστασίαν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Χριστῷ, φησιν, οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ. τοῦτο καὶ Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία. ἐνταῦθα δέ μοι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων αἰνίττεσθαι δοκεῖ, οὓς μάλιστα ἀεὶ διαβάλλειν εἴωθεν ὡς γαστριμάργους. καὶ γὰρ Τίτῳ ἐπιστέλλων ἔλεγε περὶ αὐτῶν, Κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ διαβάλλων, Κατεσθίετε, φησι, τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν. καὶ οἱ προφῆται τοιαῦτα αὐτῶν κατηγοροῦσιν. Ἐλιπάνθη γὰρ, φησι, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. διὸ καὶ Μωϋσῆς παραινεῖ λέγων, Φαγὼν καὶ πιὼν καὶ ἐμπλησθεὶς, μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δὲ τῷ Χριστῷ λέγοντες, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν; καὶ τὰ ἄλλα πάντα παραδραμόντες, τοῦ μάννα μέμνηνται· οὕτω πανταχοῦ τῷ πάθει τούτῳ κρατούμενοι φαίνονται. πῶς οὖν οὐκ αἰσχύνη δούλους κοιλίας διδασκάλους ἔχων ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀδελφός; καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς πλάνης, αὕτη· ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐπιβουλῆς, ἕτερον πάλιν νόσημα, ἡ κολακεία. διὰ γὰρ τῆς χρηστολογίας, φησὶν, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. καὶ καλῶς εἶπε, χρηστολογίας. μέχρι γὰρ τῶν ῥημάτων ἡ θεραπεία· ἡ δὲ διάνοια οὐ τοιαύτη, ἀλλὰ δόλου γέμουσα. καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς ἐξαπατῶσιν, ἀλλὰ, τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι μὴ ἐπαχθέστερον τὸ εἰρημένον, φησὶν,

19 Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς ἀναισχυντῆσαι, ἀλλὰ τοῖς ἐγκωμίοις προκαταλαμβάνων, καὶ τῷ πλήθει τῶν μαρτύρων προκατέχων αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μαρτυρῶ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ γὰρ ὑμῶν σύνεσις, ἀλλ' ἡ ὑμῶν ὑπακοή· τουτέστιν, ἡ πειθώ· ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς τὴν μαρτυροῦντος πρᾳότητα. Χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον. εἶτα μετὰ τὸν ἔπαινον νουθεσία. ἵνα γὰρ μὴ τῶν ἐγκλημάτων ἀπαλλάξας αὐτοὺς, ὡς λανθάνοντας ῥᾳθυμοτέρους ἐργάσηται, αἰνίττεται πάλιν αὐτοὺς λέγων,

Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν.

Ὁρᾷς πῶς πάλιν αὐτῶν καθάπτεται καὶ ἀνυπόπτως; τοῦτο γὰρ αἰνιττομένου ἐστὶν, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ παρήγοντο.

20 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα ποιοῦντας, εἶπεν εἰρήνης Θεὸν, ἵνα θαρσήσωσι περὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς. ὁ γὰρ ταύτῃ χαίρων, τὰ λυμαινόμενα αὐτῇ καταλύσει. καὶ οὐκ εἶπεν, ὑποτάξει, ἀλλ', ὃ μεῖζόν ἐστι, συντρίψει· καὶ οὐκ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατηγοῦντα αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα τὸν Σατανᾶν. καὶ οὐχ ἁπλῶς συντρίψει, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν· ὥστε αὐτοὺς τὴν νίκην ἄρασθαι, καὶ τῷ τροπαίῳ γενέσθαι λαμπροτέρους. καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ ἡ παραμυθία πάλιν. ἐπήγαγε γὰρ, ἐν τάχει. τοῦτο δὲ ὁμοῦ καὶ εὐχὴ καὶ προφητεία ἦν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.

Τὸ μέγιστον ὅπλον, τὸ τεῖχος τὸ ἄρρηκτον, ὁ πύργος ὁ ἄσειστος. ἀνέμνησε γὰρ αὐτοὺς τῆς χάριτος, ἵνα προθυμοτέρους ἐργάσηται. εἰ γὰρ τῶν πολὺ χαλεπωτέρων ἀπηλλάγητε, καὶ ἀπηλλάγητε χάριτι μόνον· πολλῷ μᾶλλον τῶν ἐλαττόνων ἀπαλλαγήσεσθε, ὅτι καὶ φί-

Margin notes: γ. ἰώτης; γ. διαλαμβάνειν; β. Θεσ. γ. ϛ.; α Τιμ. δ. ιε.; Φιλιπ. γ. ιθ.; Τιτ. α. ιβ.; Ματθ. κγ. ιδ.; Δευτ. λβ. ιε.; Δευτ. ϛ. ια.; Ἰωαν. ϛ. λ.

λοι γεγόνατε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισάγετε. ὅρα πῶς οὔτε εὐχὴ χωρὶς ἔργων, οὔτε ἔργα χωρὶς εὐχῆς τίθησι. μαρτυρήσας γὰρ αὐτοῖς τὴν ὑπακοὴν, τότε ἐπηύξατο, δεικνὺς ὅτι ἀμφοτέρων δεόμεθα, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μέλλοιμεν μετ' ἀκριβείας σώζεσθαι. καὶ γὰρ οὐκ ἔμπροσθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν, κἂν μεγάλοι ὦμεν καὶ εὐδόκιμοι, τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα χάριτος.

21 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου. Εἶδες πάλιν τὰ συνήθη ἐγκώμια; Καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος οἱ συγγενεῖς μου.

Τούτου τοῦ Ἰάσονος καὶ Λουκᾶς μέμνηται, καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ παρίστησιν ἡμῖν λέγων, ὅτι ἦγον αὐτὸν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες. καὶ τοὺς ἄλλους δὲ εἰκὸς εἶναι τῶν ἐπισήμων. οὐ γὰρ ἁπλῶς συγγενῶν μέμνηται, εἰ μὴ κατὰ τὴν εὐσέβειαν εἶεν ἐοικότες αὐτῷ.

22 Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, ὑπογραφέα εἶναι Παύλου· πλὴν οὐχ ἵνα ἑαυτὸν ἐγκωμιάσῃ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα θερμὴν ἐπισπάσηται παρ' αὐτῶν τὴν ἀγάπην ἀπὸ τῆς διακονίας.

23 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάϊος ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης.

Εἶδες οἷον αὐτῷ στέφανον ἔπλεξε, τοσαύτην φιλοξενίαν μαρτυρήσας, καὶ ὁλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν οἰκίαν συναγαγὼν τὴν ἐκείνου; τὸν γὰρ ξένον ἐνταῦθα τὸν ξενοδόχον φησίν. ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι Παύλου ξενοδόχος ἦν, μὴ τῆς φιλοτιμίας αὐτὸν θαύμαζε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀκριβείας. εἰ μὴ γὰρ ἦν ἄξιος τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδ' ἂν ἐκεῖνος ἐκεῖ κατήχθη. ὁ γὰρ πολλὰ τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ σπουδάζων ὑπερβαίνειν, οὐκ ἂν τοῦτον παρέβη τὸν νόμον τὸν κελεύοντα περιεργάζεσθαι τοὺς ὑποδεχομένους, καὶ παρὰ ἀξίοις κατάγεσθαι. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός. Οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν, οἰκονόμος τῆς πόλεως· ἀλλ' ὥσπερ Φιλιππησίοις ἔγραφεν, Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας, ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τῶν μεγάλων τὸ κήρυγμα ἥψατο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ ἀξιώματος μέμνηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζων, καὶ δεικνὺς ὅτι τῷ προσέχοντι οὔτε πλοῦτος κώλυμα γίνεται, οὔτε ἀρχῆς φροντίδες, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. 24 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

[Margin: Φιλιπ. δ. κβ.]

Εἶδες πόθεν ἄρχεσθαι δεῖ, καὶ ποῦ τελευτᾶν πάντα; καὶ γὰρ τὸν θεμέλιον ἐντεῦθεν κατέβαλε τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τὸν ὄροφον ἐντεῦθεν ἐπέθηκεν, ὁμοῦ καὶ ἐπευχόμενος τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αὐτοῖς, καὶ πάσης ἀναμιμνήσκων τῆς εὐεργεσίας. τοῦτο γὰρ μάλιστα διδασκάλου γνησίου, τὸ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐχῇ ὠφελεῖν τοὺς μαθητευομένους. διὸ καὶ ἔλεγον, Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

[Margin: Πράξ. ς. δ.]

ΗΘΙΚΟΝ

Τίς οὖν ἄρα καὶ ἡμῖν ἐπεύξεται, ἐπειδὴ Παῦλος ἀπῆλθεν; οἱ Παύλου ζηλωταὶ οὗτοι· μόνον ἀξίους παρέχωμεν ἑαυτοὺς τῆς τοιαύτης συνηθείας, ἵνα μὴ ἐνταῦθα μόνον ἀκούσωμεν τῆς Παύλου φωνῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες ἰδεῖν καταξιωθῶμεν τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ. μᾶλλον δὲ ἂν ἐνταῦθα ἀκούσωμεν, κἀκεῖ πάντως αὐτὸν ὀψόμεθα, εἰ καὶ μὴ πλησίον ἑστῶτες, ἀλλ' ὀψόμεθα πάντως ἐγγὺς τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ λάμποντα. ἔνθα τὰ χερουβὶμ δοξάζει, ἔνθα τὰ σεραφὶμ πέταται, ἐκεῖ Παῦλον ὀψόμεθα μετὰ Πέτρου, καὶ τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ κορυφαῖον ὄντα καὶ προεστῶτα, καὶ τῆς ἀγάπης ἀπολαύσομεν τῆς γνησίας. εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὢν οὕτως ἠγάπα τοὺς ἀνθρώπους, ὡς αἱρέσεως οὔσης ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, ἑλέσθαι ἐνταῦθα εἶναι· πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ θερμότερον ἐπιδείξεται τὸ φίλτρον. ἐγὼ καὶ τὴν Ῥώμην διὰ τοῦτο φιλῶ, καίτοιγε αὐτὴν καὶ ἑτέρωθεν ἔχων ἐπαινεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ μεγέθους, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπὸ τοῦ κάλλους, καὶ ἀπὸ τοῦ πλήθους, καὶ ἀπὸ τῆς δυναστείας, καὶ ἀπὸ τοῦ πλούτου, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐν πολέμῳ· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀφεὶς, διὰ τοῦτο αὐτὴν μακαρίζω, ὅτι καὶ ζῶν αὐτοῖς ἔγραφε, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐφίλει, καὶ παρὼν αὐτοῖς διελέχθη, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ κατέλυσε*. διὸ καὶ ἐπίσημος ἡ πόλις ἐντεῦθεν

θεν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων· καὶ καθάπερ σῶμα μέγα καὶ ἰσχυρόν, ὀφθαλμοὺς ἔχει δύο λάμποντας τῶν ἁγίων τούτων τὰ σώματα. οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς λαμπρὸς, ὅταν ἀφῇ τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος, ὡς ἡ Ῥωμαίων πόλις τὰς δύο ταύτας λαμπάδας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀφιεῖσα. ἐκεῖθεν ἁρπαγήσεται Παῦλος, ἐκεῖθεν Πέτρος. ἐννοήσατε, καὶ φρίξατε, οἷον ὄψεται θέαμα Ῥώμη, τὸν Παῦλον ἐξαίφνης ἀνιστάμενον ἀπὸ τῆς θήκης ἐκείνης μετὰ Πέτρου, καὶ αἰρόμενον εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου· οἷον ἀποστέλλει τῷ Χριστῷ ῥόδον ἡ Ῥώμη, οἵους στεφάνους ἡ πόλις περίκειται δύο, οἵας χρυσᾶς ἁλύσεις διέζωσται, οἵας ἔχει πηγάς. διὰ ταῦτα θαυμάζω τὴν πόλιν, οὐ διὰ τὸν χρυσὸν τὸν πολύν, οὐ διὰ τοὺς κίονας, οὐ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας τούτους. τίς μοι νῦν ἔδωκε περιχυθῆναι τῷ σώματι Παύλου, καὶ προσηλωθῆναι τῷ τάφῳ, καὶ τὴν κόνιν ἰδεῖν τοῦ σώματος ἐκείνου τοῦ τὰ ὑστερήματα ἀναπληρώσαντος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ στίγματα βαστάσαντος, τοῦ πανταχοῦ τὸ κήρυγμα κατασπείραντος; τὴν κόνιν ἐκείνου τοῦ σώματος, δι' οὗ πανταχοῦ διέδραμε; τὴν κόνιν τοῦ στόματος, δι' οὗ Χριστὸς ἐφθέγγετο, καὶ τὸ φῶς ἐξέλαμψε τὸ πάσης ἀστραπῆς λαμπρότερον, καὶ φωνὴ ἐξεπήδησε πάσης βροντῆς φοβερωτέρα τοῖς δαίμοσι; δι' οὗ τὸ μακάριον ἐκεῖνο ἐφθέγξατο ῥῆμα λέγων, Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου; δι' οὗ ἐλάλει ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο; δι' οὗ Παῦλον ἐμάθομεν; δι' οὗ τὸν Παύλου δεσπότην; οὐχ οὕτως ἡμῖν ἡ βροντὴ φοβερόν, ὡς ἐκείνη τοῖς δαίμοσιν ἡ φωνή. εἰ γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔφριττον, πολλῷ μᾶλλον τὴν φωνήν. αὕτη δεδεμένους αὐτοὺς ἤγαγεν, αὕτη τὴν οἰκουμένην ἐξεκάθηρεν, αὕτη τὰ νοσήματα ἔλυσε, κακίαν ἐξέβαλεν, ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐγκαθήμενον, καὶ μετ' αὐτοῦ πανταχοῦ περιῄει· καὶ ὅπερ ἦν τὰ χερουβίμ, τοῦτο ἡ Παύλου φωνή. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων ἐκάθητο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Παύλου γλώττης. καὶ γὰρ ἀξία τοῦ δέξασθαι τὸν Χριστὸν ἐγένετο, ἐκεῖνα φθεγγομένη μόνον ἃ τῷ Χριστῷ φίλα ἦν, καὶ πρὸς ὕψος ἄφατον ἱπταμένη καθάπερ τὰ σεραφίμ. τί γὰρ ὑψηλότερον τῆς φωνῆς ἐκείνης τῆς λεγούσης, Ὅτι πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; πόσας δοκεῖ σοι πτέρυγας ἔχειν αὕτη ἡ φωνή; πόσους ὀφθαλμούς; διὰ τοῦτο ἔλεγεν, Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν· διὰ τοῦτο ἔφευγον δαίμονες, οὐχὶ φθεγγομένου μόνον ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν ὄντος ἱμάτιον ὁρῶντες. τούτου τοῦ στόματος ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, δι' οὗ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ὁ Χριστὸς ἐλάλησε, καὶ μείζονα ἢ δι' ἑαυτοῦ (ὥσπερ γὰρ εἰργάσατο μείζονα διὰ τῶν μαθητῶν, οὕτω καὶ ἐφθέγξατο) δι' οὗ τὸ πνεῦμα τῇ οἰκουμένῃ τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους χρησμοὺς ἔδωκε. τί γὰρ οὐκ εἰργάσατο ἐκεῖνο τὸ στόμα ἀγαθόν; δαίμονας ἤλασεν, ἁμαρτήματα ἔλυσε, τυράννους ἐπεστόμισε, φιλοσόφων γλώττας ἐνέφραξε, τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ προσήγαγε, βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισε, πάντα μετερρύθμισε τὰ ἐν τῇ γῇ· καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς δέ, ὃν ἐβούλετο, διετίθει τρόπον, δεσμῶν οὓς ἐβούλετο, καὶ λύων ἐκεῖ κατὰ τὴν δεδομένην ἐξουσίαν αὐτῷ. οὐ τοῦ στόματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας ἐκείνης ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, ἣν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καρδίαν τῆς οἰκουμένης εἰπών, καὶ τῶν μυρίων ἀγαθῶν πηγήν, καὶ ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τῆς ἡμετέρας ζωῆς. τὸ γὰρ πνεῦμα τῆς ζωῆς ἐκεῖθεν εἰς ἅπαντα ἐχορηγεῖτο, καὶ τοῖς μέλεσι τοῦ Χριστοῦ διεδίδοτο, οὐ δι' ἀρτηρίας ἐκπεμπόμενον, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεως ἀγαθῶν. αὕτη οὕτω πλατεῖα ἡ καρδία ἦν, ὡς καὶ πόλεις ὁλοκλήρους δέχεσθαι, καὶ δήμους, καὶ ἔθνη. Ἡ καρδία μου γάρ, φησι, πεπλάτυνται. ἀλλ' ὅμως τὴν οὕτω πλατεῖαν συνέσχε πολλάκις καὶ ἔθλιψεν ἡ εὐρύνουσα αὐτὴν ἀγάπη. Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως, φησι, καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν ταύτην. καὶ διαλελυμένην ἐπεθύμουν ἰδεῖν τὴν πυρουμένην καθ' ἕκαστον τῶν ἀπολλυμένων,

Marginal notes: γ. ῥόδον [?]; Ῥωμ. θ. β.; Ῥωμ. η. λη. λθ.; β. Κορ. β. ια.; γ. ἔγνω [?]; λείπειν [?]; β. Κορ. ς. ια.; γρ. αὕτη ἡ ἔ-νθεσις [?], αὐτὴ ἡ ἀγάπη; β. Κορ. β. δ.

νων, τὴν ὠδίνουσαν ἐκ δευτέρου τὰ ἐξαμβλούμενα τῶν παίδων, τὴν τὸν Θεὸν ὁρῶσαν (Οἱ γὰρ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, φησί, τὸν Θεὸν ὄψονται) τὴν θυσίαν γεγενημένην (Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον) τὴν ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν, τὴν εὐρυτέραν τῆς οἰκουμένης, τὴν τῆς ἀκτῖνος φαιδροτέραν, τὴν τοῦ πυρὸς θερμοτέραν, τὴν τοῦ ἀδάμαντος στερροτέραν, τὴν τοὺς ποταμοὺς ἀφιεῖσαν (Ποταμοὶ γάρ, φησιν, ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος) ἔνθα ἦν ἡ πηγὴ ἡ ἁλλομένη, καὶ ποτίζουσα οὐ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅθεν οὐ ποταμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πηγαὶ δακρύων ἐξῄεσαν καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τὴν καινὴν ζήσασαν ''ζωήν, οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν (Ζῶ γὰρ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοί, φησιν, ὁ Χριστός. ἄρα ἐκείνου καρδία ἦν ἡ Παύλου καρδία, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου πλάξ, καὶ βιβλίον τῆς χάριτος) τὴν τρέμουσαν ''μὲν ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων (Φοβοῦμαι γάρ, φησι, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς, μήπως ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησε, μήπως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς) ὑπὲρ δὲ ἑαυτῆς καὶ δεδοικυῖαν καὶ θαρροῦσαν (Φοβοῦμαι γάρ, φησι, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. καί, Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ''ἀρχαὶ δυνήσονται ἡμᾶς χωρίσαι). τὴν καταξιωθεῖσαν φιλῆσαι Χριστὸν ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐφίλησε, τὴν θανάτου καὶ γεέννης καταφρονήσασαν, καὶ ὑπὸ δακρύων ἀδελφικῶν συντριβομένην (Τί γὰρ ποιεῖτε, φησι, κλαίοντες καὶ συντρίβοντές μου τὴν καρδίαν;) τὴν καρτερικωτάτην, καὶ οὐ στέργουσαν καιροῦ ὥρας ἀποστῆναι Θεσσαλονικέων. ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν χειρῶν τῶν ἐν ἁλύσει, δι' ὧν τῆς ἐπιθέσεως τὸ πνεῦμα ἐχορηγεῖτο, δι' ὧν ''ταῦτα τὰ γράμματα ἐγράφετο (Ἴδε γὰρ πηλίκοις γράμμασιν ὑμῖν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί· καὶ πάλιν, Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου) τῶν χειρῶν ἐκείνων, ἃς ἰδοῦσα ἡ ἔχις ἐξέπεσεν εἰς τὴν πυράν. ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πηρωθέντων καλῶς, τῶν ἀναβλεψάντων ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης, τῶν καὶ ἐν σώματι Χριστὸν ἰδεῖν καταξιωθέντων, τῶν ὁρώντων τὰ γήϊνα καὶ οὐχ ὁρώντων, τῶν βλεπόντων τὰ μὴ βλεπόμενα, τῶν μὴ εἰδότων ὕπνον, τῶν ἐν μέσαις ταῖς νυξὶν ἀγρυπνούντων, τῶν οὐ πασχόντων τὰ τῶν ''ὀφθαλμιώντων. ἐβουλόμην καὶ τῶν ποδῶν ἰδεῖν ἐκείνων τὴν κόνιν τῶν περιδραμόντων τὴν οἰκουμένην καὶ μὴ καμνόντων, τῶν ἐν ξύλῳ δεδεμένων, ἡνίκα τὸ δεσμωτήριον ἔσεισε, τῶν τὴν οἰκουμένην καὶ ἀοίκητον περιελθόντων, τῶν ὁδοιπορούντων πολλάκις. καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος λέγειν; ἐβουλόμην τὸν τάφον ἰδεῖν, ἔνθα τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης ἀπόκειται, τὰ ὅπλα τοῦ φωτός, τὰ μέλη τὰ νῦν ζῶντα, νενεκρωμένα δὲ ὅτε ἔζη, ἐν οἷς πᾶσιν ὁ Χριστὸς ἔζη, τὰ ἐσταυρωμένα τῷ κόσμῳ, τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, τὰ ἐνδεδυμένα τὸν Χριστόν, τὸν ναὸν τοῦ πνεύματος, τὴν οἰκοδομὴν τὴν ἁγίαν, τὰ δεδεμένα τῷ πνεύματι, τὰ καθηλωμένα τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔχοντα τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο τὸ σῶμα τειχίζει τὴν πόλιν ἐκείνην, ὃ πάντων πύργων καὶ μυρίων ἐπιβόλων ἀσφαλέστερον· καὶ μετὰ τούτου τὸ Πέτρου. καὶ γὰρ ζῶντα ἐτίμα· ''Ἀνέβην γὰρ ἱστορῆσαι Πέτρον. διὰ τοῦτο καὶ ἀπελθόντα κατηξίωσεν ὁμόσκηνον αὐτῷ ποιῆσαι ἡ χάρις αὐτόν. ἐβουλόμην ἰδεῖν τὸν λέοντα τὸν πνευματικόν. ὥσπερ γὰρ λέων πῦρ ἀφιεὶς εἰς ἀλωπέκων ἀγέλας, οὕτως εἰς τὴν τῶν δαιμόνων καὶ φιλοσόφων ἐνέπεσε φατρίαν, καὶ καθάπερ σκηπτοῦ τις ἐμβολὴ εἰς τὰς τοῦ διαβόλου κατηνέχθη φάλαγγας. οὐδὲ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἵσταντο πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὕτως ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμεν, ὡς εἰ σκιὰν ἴδοι, καὶ φωνῆς ἀκούσειε, πόρρωθεν δραπετεύειν. οὕτω γοῦν καὶ τὸν πεπορνευκότα παρέδωκεν αὐτῷ πόρρωθεν ὤν, καὶ πάλιν ἐξήρπασε τῶν ἐκείνου χειρῶν. οὕτω καὶ ἑτέρους, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. σκόπει δὲ πῶς καὶ τοὺς ὑπ'' αὐτῷ τεταγμένους ἀντιπαρεξάγει, διεγείρων, ἀλείφων. καὶ νῦν μὲν Ἐφεσίοις φησίν, Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας. εἶτα καὶ ἔπαθλον τίθησιν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις λέγων· Οὐ γὰρ περὶ γηΐνων πραγμάτων ἡμῖν ὁ ἀγών, φησιν, ἀλλὰ περὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. νῦν δὲ ἑτέροις φησίν,

Ματθ. ε. η. — Ψαλμ. ν. ιθ. — Ιωαν. ζ. λη. — Γαλ. β. κ. — Γαλ. δ. ια. — β. Κορ. ια. γ. — β. Κορ. ιβ. κ. — α. Κορ. θ. κζ. — Ρωμ. η. λη. — Πραξ. κα. ιγ. — Γαλ. ς. ια. — α. Κορ. ις. κα. — Γαλ. α. ιη. — β. Κορ. ε. — α Τιμ. α κ. — Εφεσ. ς. ιβ.

γρ. ζωὴν τὴν — γρ. μὴ — γρ. ἀρχάγγελοι — γρ. τὰ ἐπι — γρ. ὀφθαλμ — γρ. αἰδέσ — γρ. αὐτ

φησὶν, Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, στῶμεν γενναίως. καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἄνθρωπος ἦν, τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῖν μετέχων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔχων κοινά. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴν τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπην ἐπεδείξατο, τοὺς οὐρανοὺς ὑπερέβη, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων ἔστη. ὥστε ἐὰν βουληθῶμεν καὶ ἡμεῖς διαναστῆναι μικρὸν, καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἀνάψαι ἐν ἡμῖν, δυνησόμεθα ζηλῶσαι τὸν ἅγιον ἐκεῖνον. οὐδὲ γὰρ ἂν, εἴπερ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἐβόα λέγων, Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. μὴ τοίνυν θαυμάζωμεν αὐτὸν μόνον, μηδὲ ἐκπληττώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, ἵνα καταξιωθῶμεν καὶ ἐντεῦθεν ἀπελθόντες αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης μετασχεῖν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(Margin: α. Κορ. ϛ. γ. — α. Κορ. δ. ιϛ. — κ᾽ἐξιωθῆναι)

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

τοῦ Χρυσοστόμου ὑπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς.

Ἡ Κόρινθός ἐστι μὲν νῦν πόλις τῆς Ἑλλάδος ἡ πρώτη, πολλοῖς δὲ τὸ παλαιὸν πλεονεκτήμασι βιωτικοῖς ἐκόμα, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων πάντων τῇ τῶν χρημάτων περιουσίᾳ. διὸ καί τις τῶν ἔξωθεν συγγραφέων ἀφνειὸν ἐκάλει τὸ χωρίον. ἐν γὰρ τῷ Ἰσθμῷ κεῖται τῆς Πελοποννήσου, καὶ πολλὴν εἶχεν ἐμπορείας ὑπόθεσιν. ἦν δὲ καὶ ῥητόρων πολλῶν ἔμπλεως ἡ πόλις, καὶ φιλοσόφων· καί τις τῶν ἑπτὰ καλουμένων σοφῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦν. ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν εἴρηται, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθείας (τί γὰρ δὴ καὶ ἔστι τὸ ταῦτα εἰδέναι;) ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῖν συντελεῖ τῆς ἐπιστολῆς. πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς ἔπαθεν ὁ Παῦλος ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ἐν ταύτῃ αὐτῷ φανείς φησι· Μὴ σιγήσῃς, ἀλλὰ λάλει· διότι λαός μοι πολύς ἐστιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἔτη. ἐν ταύτῃ καὶ ὁ δαίμων ἐξῆλθεν, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπορκίζοντες, τὰ ἀνήκεστα ἔπαθον παρ' αὐτοῦ. ἐν ταύτῃ τὰς βίβλους συναγαγόντες τῶν γοήτων οἱ μετανοήσαντες κατέκαυσαν, καὶ ὤφθησαν μυριάδες πέντε. ἐν ταύτῃ καὶ ἐπὶ Γαλλίωνος τοῦ ἀνθυπάτου ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ Παῦλος ἐτύπτετο. ὁρῶν τοίνυν ὁ διάβολος πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον τῆς ἀληθείας ἐπειλημμένην, καὶ πλούτου καὶ σοφίας ἕνεκεν θαυμαστὴν οὖσαν, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ κεφάλαιον (τὰ γὰρ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἀθλίως διέκειτο λοιπόν, τῆς ἀρχῆς πάλαι μεταπεσούσης) καὶ θεασάμενος ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἐδέξαντο τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, τί ποιεῖ; διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώ-

(Margin: Ομηρ. Ιλ. β. — Πραξ. ιη. θ.)

ποις. ᾔδει γὰρ ὅτι καὶ βασιλεία ἡ πασῶν ἰσχυροτέρα ἐφ' ἑαυτὴν μερισθεῖσα οὐ σταθήσεται.
Εἶχε δὲ ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν ταύτην τὸν πλοῦτον, τὴν σοφίαν τῶν οἰκούν-
των. ἐντεῦθεν συμμορίας ποιησάμενοι καθ' ἑαυτοὺς καὶ αὐτοχειροτόνητοι γενόμενοί τινες, προ-
ειστήκεσαν τοῦ πλήθους, καὶ οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ ἐκείνοις ἑαυτοὺς προσένεμον, τοῖς μὲν, ὡς πλουσίοις,
τοῖς δὲ, ὡς σοφοῖς καὶ πλέον τι δυναμένοις διδάσκειν· οἳ δὴ καὶ παραλαβόντες αὐτοὺς, ἐφιλοτιμοῦντο 5
α. Κορ. γ. α. πλέον τι τοῦ ἀποστόλου δῆθεν λέγειν· ὅπερ οὖν καὶ αἰνιττόμενος ἔλεγεν· Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λα-
λῆσαι ὡς πνευματικοῖς· δηλονότι οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀπορίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν
α. Κορ. δ. η. τὸ μὴ πολλὰ ἀκοῦσαι γέγονε· καὶ τὸ, Χωρὶς ἡμῶν ἐπλουτήσατε, τοῦτό ἐστιν ἐνδεικνυμένου. καὶ ἦν
τοῦτο οὐ μικρὸν, ἀλλὰ πάντων ὀλεθριώτερον, τὸ διεσπάσθαι τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ἕτερον δὲ
μετὰ τούτων ἁμάρτημα ἐτολμᾶτο αὐτόθι, τὸ, μητρυιᾷ τινὰ συγγενόμενον μὴ μόνον μὴ ἐπι- 10
α. Κορ. ε. β. πλήττεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὀχλαγωγεῖν, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ παρέχειν μέγα φρονεῖν. διό φησι, Καὶ
ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε. καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν τινὲς τῶν δῆθεν τε-
λειοτέρων, καὶ ὑπὸ γαστριμαργίας τῶν εἰδωλοθύτων ἀπογευόμενοι, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κα-
τακλινόμενοι, τὰ πάντα ἐλυμαίνοντο. ἄλλοι πάλιν μάχας ἔχοντες καὶ φιλονεικίας ὑπὲρ
χρημάτων, τοῖς ἔξωθεν δικαστηρίοις '' τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἅπαντα [ταῦτα] ἐπέτρεπον· καὶ κομῶντες δὲ 15 ἴσ. τὰ
πολλοὶ παρ' αὐτοῖς περιῄεσαν, οὓς καὶ ἀποκείρεσθαι κελεύει. ἦν τι καὶ ἕτερον πλημμέλημα
οὐ μικρὸν, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐσθίειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ μὴ μεταδιδόναι τοῖς δεομένοις. μετὰ
δὲ τοῦτο καὶ ἕτερον ἐπλημμέλουν, ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι μέγα φρονοῦντες, καὶ πρὸς ἀλλή-
λους ἐντεῦθεν ζηλοτύπως ἔχοντες, ὅπερ καὶ αὐτὸ μάλιστα διέσπα τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὁ
περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ λόγος ἐχώλευε παρ' αὐτοῖς. ἔνιοι γὰρ αὐτῶν οὐ σφόδρα ἐπίστευον 20
ἀνάστασιν εἶναι σωμάτων, τὰ τῆς ἑλληνικῆς μωρίας ἔτι νοσοῦντες. καὶ γὰρ ἅπαντα ταῦτα ἀπὸ
τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἔξωθεν ἀνοίας ἐτίκτετο, καὶ αὕτη ἦν τῶν κακῶν ἡ μήτηρ·
ἐντεῦθεν καὶ διῄρηντο, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ τῶν φιλοσόφων μαθόντες. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι κατ'
ἀλλήλων ἔστησαν, ἀεὶ ὑπὸ φιλαρχίας καὶ κενοδοξίας τοῖς ἀλλήλων ἐναντιούμενοι δόγμα-
σι, καὶ σπουδάζοντες ἐφευρεῖν τι τοῖς προτέροις. ταῦτα δὲ ἔπασχον, ἐπειδὴ λογισμοῖς ἐπέ- 25
τρεπον τὰ καθ' ἑαυτούς. ἔγραψαν μὲν οὖν αὐτῷ διὰ Φορτουνάτου καὶ Στεφανᾶ καὶ Α-
χαϊκοῦ, δι' ὧν καὶ αὐτὸς γράφει, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, οὐ μὴν περὶ
α. Κορ. ζ. α. πάντων, ἀλλὰ περὶ γάμου, καὶ παρθενίας. διὸ καὶ ἔλεγε, Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι.
αὐτὸς μέντοι, καὶ ὑπὲρ ὧν ἔγραψαν, καὶ ὑπὲρ ὧν οὐκ ἔγραψαν, ἐπιστέλλει, πάντα μετὰ ἀ-
κριβείας μαθὼν αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, καὶ τὸν Τιμόθεον δὲ ἀποστέλλει μετὰ τῶν γραμμάτων, 30
εἰδὼς ὅτι πολλὴν μὲν ἰσχὺν ἔχει καὶ τὰ γράμματα, οὐ μικρὰν δὲ αὐτοῖς οἴσει προσθήκην καὶ
ἡ παρουσία τοῦ μαθητοῦ. ἐπειδὴ δὲ αἰσχυνόμενοι οἱ διανειμάμενοι τὴν ἐκκλησίαν, μὴ
δόξωσι φιλοτιμίας ἕνεκεν τοῦτο πεποιηκέναι, προκαλύμματα τοῦ πάθους ἐπενόησαν, τὸ τὰ
τελειότερα δῆθεν διδάσκειν, καὶ σοφώτεροι τῶν ἄλλων εἶναι· κατ' αὐτοῦ πρῶτον ὁ Παῦλος ἵστα-
ται τοῦ νοσήματος, τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν ἀναστέλλων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν φυεῖσαν διχόνοιαν. καὶ 35
πολλῇ κέχρηται τῇ παρρησίᾳ. ἦσαν γὰρ αὐτοῦ καὶ μαθηταὶ οὗτοι μάλιστα πάντων. διό φησιν,
α. Κορ. θ. β. Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι. ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑ-
μεῖς ἐστέ. * καὶ ἀσθενέστεροί γε τῶν ἄλλων διέκειντο. διό φησιν, Οὐ γὰρ ὡς πνευματικοῖς ἐλά- * ἡ
λησα. οὔπω γὰρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. τοῦτο δὲ λέγει, ἵνα μὴ νομίσωσιν
ὅτι ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου τοῦτο λέγει. πλὴν ἀλλ' οὐδὲ πάντας εἰκὸς ἦν διε- 40
φθάρθαι, ἀλλ' εἶναί τινας ἐν αὐτοῖς καὶ σφόδρα ἁγίους. καὶ τοῦτο ἐν μέσῳ τῆς ἐπιστολῆς
α. Κορ. δ. γ. ἐδήλωσεν εἰπὼν, Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ· καὶ ἐπαγαγὼν, Ταῦτα
καὶ ϛ. δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπονοίας πάντα ἐτίκτετο τὰ κακὰ,
καὶ τοῦ νομίζειν εἰδέναι τι πλέον, ταύτην πρὸ τῶν ἄλλων '' καθαιρεῖ, καὶ ἀρχόμενός φησι· [illegible]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ,

Λογ. α. 1 ΠΑΥΛΟΣ ΚΛΗΤΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός, 2 Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν· 3 Χάρις ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. — κεφ. α.

Ὅρα πῶς εὐθέως ἐκ προοιμίων τὸν τῦφον κατέβαλε, καὶ χαμαὶ ἔρριψε πᾶσαν αὐτῶν τὴν οἴησιν, κλητὸν ἑαυτὸν εἰπών. οὐ γὰρ αὐτὸς εὗρον, φησιν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκείᾳ κατέλαβον σοφίᾳ, ἀλλὰ διώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν, ἐκλήθην. ἐνταῦθα δὲ τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν· τοῦ δὲ κληθέντος οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν, πλὴν ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον. Χριστοῦ Ἰησοῦ. Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, Χριστός· καὶ ὑμεῖς ἀνθρώπους ἐπιγράφεσθε τῆς διδασκαλίας προστάτας; Διὰ θελήματος Θεοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς τοῦτο ἠθέλησε τὸ οὕτως ὑμᾶς σωθῆναι. οὐδὲν γὰρ ἡμεῖς κατωρθώσαμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ τὴν σωτηρίαν εὑράμεθα· καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ ἔδοξεν, ἐκλήθημεν, οὐκ ἐπειδὴ ἄξιοι ἦμεν. Καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός.

Πάλιν μετριάζει, συντάττων ἑαυτῷ τὸν ἐλάττονα Ἀπολλῶ. καὶ γὰρ πολὺ τὸ μέσον ἦν Παύλου, καὶ Σωσθένους. εἰ δὲ, ἔνθα τοσοῦτον ἦν τὸ μέσον, συνέταξεν ἑαυτῷ τὸν καταδεέστερον, τί ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ἐκεῖνοι οἱ τῶν ὁμοτίμους ὑπερορῶντες; Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. Οὐ τοῦδε, καὶ τοῦδε, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ. Ὁρᾷς πῶς καθ' ἑκάστην λέξιν κατέβαλεν αὐτῶν τὸ φύσημα, τὴν διάνοιαν ἐθίζων διὰ πάντων πρὸς τὸν οὐρανόν; ἐκκλησίαν δὲ Θεοῦ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι ἡνῶσθαι αὐτὴν χρή. εἰ γὰρ Θεοῦ ἐστιν, ἥνωται, καὶ μία ἐστὶν, οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα, οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἑνώσεως καὶ συμφωνίας ἐστὶν ὄνομα. Ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Πάλιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ὄνομα, οὐδαμοῦ ἀνθρώπων τίθησι. τί δέ ἐστιν ὁ ἁγιασμός; τὸ λουτρὸν, ὁ καθαρισμός. ἀναμιμνήσκει γὰρ αὐτοὺς τῆς οἰκείας ἀκαθαρσίας, ἧς ἀπήλλαξε, καὶ πείθει μικρὰ φρονεῖν. οὐ γὰρ ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ ἡγιάσθησαν. Κλητοῖς ἁγίοις. Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι σω-

θῆναι, φησιν, οὐκ ἐξ ὑμῶν. οὐ γὰρ προσήλθετε πρότεροι, ἀλλ' ἐκλήθητε. ὥστε οὐδὲ τὸ μι-
κρὸν τοῦτο, ὑμέτερον ὅλον. καίτοι εἰ καὶ προσήλθετε, μυρίων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν, οὐδ'
οὕτως ὑμῶν χάρις, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ Ἐφεσίοις γράφων ἔλεγε· Χάριτί ἐστε σε-
σωσμένοι διὰ πίστεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν. οὐδὲ ἡ πίστις ὑμῶν ὁλόκληρος. οὐ γὰρ ὑμεῖς
ἐπιστεύσατε προλαβόντες, ἀλλὰ κληθέντες ὑπηκούσατε. Σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικα-
λουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐ τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος, ἀλλὰ τὸ
ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς Κοριν-
θίους τὰ γράμματά ἐστι γεγραμμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ μέμνηται
πιστῶν, δεικνὺς ὅτι τὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης μίαν δεῖ εἶναι ἐκκλησίαν, καίτοι τόποις πολλοῖς κε-
χωρισμένην, καὶ πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐν Κορίνθῳ. εἰ δὲ ὁ τόπος χωρίζει, ἀλλ' ὁ Κύριος αὐ-
τοὺς συνάπτει κοινὸς ὤν (διὸ καὶ ἑνῶν αὐτοὺς ἐπήγαγεν, ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν) πολὺ δὲ τοῦτο ἐκεί-
νου κυριώτερον. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν ἑνὶ τόπῳ ὄντες, ὅταν πολλοὺς ἔχωσιν ἐναντίους δεσπότας,
διεσπασμένοι εἰσί, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τόπου εἰς ὁμόνοιαν ὠφελοῦνται, διαφόρων τῶν δεσπο-
τῶν ἐπιταττόντων, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἑλκόντων (Οὐ δύνασθε γάρ, φησι, Θεῷ δουλεύειν, καὶ
μαμμωνᾷ) οὕτως οἱ ἐν διαφόροις τόποις ὄντες, ἐὰν μὴ διαφόρους ἔχωσι κυρίους, ἀλλ' ἕ-
να μόνον, οὐδὲν ἀπὸ τῶν τόπων εἰς ὁμόνοιαν παραβλάπτονται, τοῦ Κυρίου τοῦ ἑνὸς συνά-
πτοντος αὐτούς. οὐ λέγω τοίνυν, φησὶν, ὅτι πρὸς Κορινθίους Κορίνθιοι ὄντες ὁμονοεῖν ὀφείλε-
τε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ, κοινὸν ἔχοντες δεσπότην. διὰ
τοῦτο καὶ ἐκ δευτέρου προσέθηκε τὸ, ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ δόξῃ χωρίζειν παρὰ τοῖς ἀνοήτοις, ἐπάγει πάλιν, Κυρίου ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν.
καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἀναγνώσομαι κατὰ τὸ νόημα οὕτω. Παῦλος καὶ Σωσθένης
τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν ἐν παντὶ τόπῳ, κἂν ἐν Ῥώμῃ, κἂν ὁπουδήποτε ἂν ὦσι·

Ματθ. ϛ. κδ.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἢ οὕτω
πάλιν, ὃ καὶ μᾶλλον ἡγοῦμαι ἀληθέστερον εἶναι· Παῦλος καὶ Σωσθένης τοῖς ἐν Κορίνθῳ ἡγιασ-
μένοις κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. τουτέστι, χάρις ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ὑμῖν τοῖς ἐν Κορίνθῳ ἡγι-
ασμένοις, καὶ κλητοῖς γενομένοις· οὐ μόνοις, ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ἐπικαλου-
μένων τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτῶν. εἰ δὲ ἀπὸ χάριτος ἡ εἰρήνη, τί μέγα
φρονεῖς; τί μέγα φυσᾷς, χάριτι σωθείς; εἰ δὲ εἰρήνην ἔχεις πρὸς τὸν Θεὸν, τί ἑτέροις σεαυτὸν
προσνέμεις; τοῦτο γὰρ διαστασιάζειν ἐστί. τί γὰρ εἰ πρὸς τόνδε εἰρηνεύετε, καὶ πρὸς
τόνδε, καὶ χάριν ἔχετε; ἐγὼ δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰτῶ ταῦτα ὑμῖν ἀμφότερα γενέσθαι, καὶ ἀπ' αὐ-
τοῦ, καὶ πρὸς αὐτόν. οὔτε γὰρ βεβαία μένει, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύσῃ ῥοπῆς· οὔτε ἐὰν
μὴ πρὸς αὐτὸν ᾖ, ἔσται τι πλέον ὑμῖν. οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἡμῖν, ἂν πρὸς πάντας ὦμεν εἰ-
ρηνικοί, πρὸς δὲ τὸν Θεὸν ἐκπεπολεμωμένοι· ὥσπερ οὐδὲν βλάβος ἡμῖν, ἂν παρὰ πάν-
των πολεμώμεθα, τῷ δὲ Θεῷ εἰρηνεύωμεν. καὶ πάλιν οὐδὲν ὄφελος, ἂν παρὰ πᾶσιν εὐ-
δοκιμῶμεν, τῷ δὲ Κυρίῳ προσκρούωμεν· ὥσπερ οὐδεὶς κίνδυνος, ἂν πάντες ἡμᾶς ἀ-
ποστρέφωνται καὶ μισῶσιν, ὁ δὲ Θεὸς ἀποδέχηται καὶ φιλῇ. ἡ γὰρ ὄντως χάρις, ἡ ὄντως εἰρήνη,
ἀπὸ Θεοῦ. ὁ μὲν γὰρ τὴν παρὰ τῷ Θεῷ χάριν ἔχων, οὐδένα δέδοικε, κἂν μυρία πάσχῃ
δεινά· οὐ λέγω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν διάβολον. ὁ δὲ τούτῳ προσκεκρουκώς, πάν-
τας ὑποπτεύει, κἂν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι δοκῇ. ἄστατον γὰρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ οὐ-
δὲ φίλοι μόνον καὶ ἀδελφοὶ, ἀλλ' ἤδη καὶ πατέρες μεταβαλλόμενοι, πολλάκις ἀπὸ μικρᾶς αἰ-
τίας τοῦτον, ὃν ἐγέννησαν, ὃν ἐφύτευσαν, πάντων πολεμίων μᾶλλον ἤλασαν· καὶ παῖδες πα-
τέρας ἐξέβαλον. σκόπει δέ· εἶχε χάριν ὁ Δαβὶδ παρὰ τῷ Θεῷ· εἶχε χάριν ὁ Ἀβεσα-

χ. μέν. ἴσ. μένει, χ. χάρ. χ. χάρ. χ. χάρ. χ. χάρ. χ. τῷ Θεῷ

λὼμ

λῶμ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. οἶδε οὖν τί τέλος ἑκάτερος ἔσχε, καὶ τίς ηὐδοκίμησε μᾶλλον, ἴστε. Εἶχε χάριν ὁ Ἀβραὰμ παρὰ τῷ Θεῷ, ὁ δὲ Φαραὼ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. χαριζόμενοι γὰρ αὐτῷ, τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου προὔδωκαν. τίς οὖν λαμπρότερος γέγονε καὶ μακάριος, παντί που δῆλον. καὶ τί λέγω περὶ δικαίων; εἶχον χάριν οἱ Ἰσραηλῖται παρὰ τῷ Θεῷ, ἐμισοῦντο δὲ παρὰ ἀνθρώπων τῶν Αἰγυπτίων. ἀλλ' ὅμως τῶν μισούντων περιεγένοντο, καὶ ἐκράτησαν μεθ' ὅσης ἅπαντες ἴστε περιφανείας.

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτο τοίνυν σπουδάζωμεν ἅπαντες. κἂν δοῦλος ᾖ τις, τοῦτο εὐχέσθω, πρὸ τοῦ δεσπότου παρὰ τῷ Θεῷ χάριν εὑρεῖν. κἂν γυνή τις ᾖ, πρὸ τοῦ ἀνδρὸς παρὰ τοῦ σωτῆρος Θεοῦ ζητείτω χάριν. κἂν στρατιώτης ᾖ, πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἄρχοντος τὴν ἄνωθεν εὔνοιαν ζητείτω· οὕτω γὰρ καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἐπέραστος ἔσῃ. πῶς δὲ ἄν τις εὕροι χάριν παρὰ τῷ Θεῷ; πῶς δὲ ἑτέρως, εἰ μὴ ἀπὸ ταπεινοφροσύνης. Ὁ Θεὸς γάρ, φησιν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· καί, Θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις οὕτω ποθεινὸν τὸ ταπεινόν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ Θεῷ. οὕτω καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν χάριν εὗρον, οὕτω καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον. Τῇ γὰρ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. ὁ ταπεινὸς οὗτος καὶ ἐπίχαρις πάντων καὶ πᾶσιν ἡδύς, καὶ εἰρήνῃ σύντροφος διηνεκεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἔχων πολέμου ὑπόθεσιν. κἂν γὰρ ὑβρίσῃς, κἂν λοιδορήσῃς, κἂν ὁποῖον εἴπῃς, σιγήσεται καὶ πρᾴως οἴσει, καὶ τοσαύτην ἕξει τὴν εἰρήνην πρὸς πάντας, ὅσην οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν δέ. τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ προστάγματα, μετ' ἀνθρώπων εἰρηνεύειν ἐστί, καὶ ὁ βίος ἅπας ἡμῖν οὕτω κατορθοῦται ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνῃ. οὐ γὰρ δὴ Θεόν τις ἀδικῆσαι δυνήσεται. ἀνώλεθρος γὰρ ἡ φύσις ἐκείνη, καὶ παντὸς ἀνωτέρα πάθους. οὐδὲν οὕτω θαυμαστὸν ποιεῖ τὸν χριστιανόν, ὡς ταπεινοφροσύνη. ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἀβραὰμ λέγοντος· Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός· καὶ τοῦ Θεοῦ περὶ Μωϋσέως πάλιν, Ὅτι πρᾳότατος ἦν πάντων ἀνθρώπων. οὐδὲν γὰρ ἐκείνου ταπεινότερον γέγονεν, ὃς δῆμον τοσοῦτον ἄγων, καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Αἰγυπτίων ἁπάντων, καθάπερ μυίας, καταποντίσας, καὶ τοσαῦτα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, τοσαῦτα δὲ ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐργασάμενος, καὶ ἐπὶ τῆς ἐρήμου, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας μαρτυρίας, ὡς εἷς τῶν πολλῶν ὤν, οὕτω διέκειτο· καὶ τοῦ κηδεστοῦ "γαμβρὸς ταπεινότερος ἦν, καὶ ἐδέχετο τὴν παρ' ἐκείνου γνώμην. καὶ οὐδὲ ἐδυσχέραινεν, οὐδὲ εἶπε, τί τοῦτο; μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατορθώματα ἦλθες ἡμῖν συμβουλεύων; ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, κἂν ἀρίστην τις εἰσηγήσηται γνώμην, διὰ τὸ τοῦ προσώπου ταπεινὸν καταφρονοῦντες. ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνης πάντα κατώρθου. ἐντεῦθεν καὶ τῶν βασιλικῶν κατεφρόνησεν αὐλῶν, ἐπειδὴ ταπεινὸς ἦν ὄντως. τὸ γὰρ ὑγιὲς φρόνημα καὶ τὸ ὑψηλὸν ἡ ταπεινοφροσύνη ποιεῖ. ὅσης γὰρ οἴει μεγαλοφροσύνης εἶναι καὶ μεγαλοψυχίας, τὸ καὶ οἰκίας καὶ τραπέζης ὑπεριδεῖν βασιλικῆς; καὶ γὰρ ὡς θεοὶ τιμῶνται οἱ βασιλεῖς παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ πλούτου καὶ θησαυρῶν ἀπολαύουσι μυρίων. ἀλλ' ὅμως πάντα ἀφεὶς ἐκεῖνα, καὶ αὐτὰ τῆς Αἰγύπτου ῥίψας τὰ σκῆπτρα, τοῖς αἰχμαλώτοις καὶ καταπονουμένοις, τοῖς ἐν τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ δαπανωμένοις, οὓς οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἐβδελύττοντο (ἐβδελύττοντο γὰρ αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι, φησί) τούτοις προσέδραμε, καὶ τῶν δεσποτῶν αὐτοὺς προετίθει. ὅθεν δῆλον ὅτι ὁ ταπεινὸς οὗτός ἐστιν ὁ ὑψηλὸς καὶ μεγαλόφρων. καὶ γὰρ ἡ ἀπόνοια ἀπὸ εὐτελοῦς τῆς διανοίας καὶ ἀγεννοῦς ψυχῆς· καὶ ἡ ἐπιείκεια ἀπὸ μεγαλόφρονος, ἀπὸ μεγαλοψύχου γνώμης. καὶ εἰ βούλεσθε, ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων ἑκάτερα ἐξετάζωμεν. εἰπὲ γάρ μοι, τί τοῦ Ἀβραὰμ γέγονεν ὑψηλότερον; καίτοιγε ἐκεῖνος ἦν ὁ λέγων, Ἐγώ εἰμι γῆ καὶ σποδός· ἐκεῖνος ἦν ὁ λέγων, Μὴ ἔστω μάχη ἀνὰ μέσον ἐμοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον σοῦ. ἀλλ' οὗτος ὁ οὕτω ταπεινὸς λαφύρων κατεφρόνησε Περσικῶν,

Marginalia: Παρ. γ. λδ. — Ψαλμ. ν. ιη. — Ρω. ι. γ. — Γεν. ιη. κζ. — γ. γαμβροῦ — Γεν. μγ. λβ. — Εξοδ. α. ιγ. — Γεν. ιγ. η.

κῶν, καὶ τῶν ἐπαίων ὑπερεῖδε βαρβαρικῶν. τοῦτο δὲ ἀπὸ πολλῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ μεγαλοφυοῦς διανοίας ἐποίει. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὑψηλὸς, ὁ γνησίως ταπεινὸς, οὐχ ὁ κόλαξ, οὐδὲ ὁ εἴρων. ἕτερον γὰρ μεγαλοφροσύνη, καὶ ἕτερον ἀπόνοια. καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν. εἴ τις γὰρ τὸν πηλὸν, πηλὸν ἡγοῖτο, καὶ καταφρονοῖ· ἕτερος δέ τις τὸν πηλὸν, ὡς χρυσὸν θαυμάζοι καὶ μέγα ἄγοι, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ ὑψηλός; οὐχὶ ὁ τὸν πηλὸν μὴ θαυμάζων; τίς δὲ ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής; οὐχὶ ὁ θαυμάζων αὐτὸν, καὶ μέγα τιθέμενος; οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου· ὅτι ὁ μὲν γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν λέγων, ὑψηλὸς ἂν εἴη, καίτοιγε ἀπὸ ταπεινοφροσύνης λέγει· ὁ δὲ μὴ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν νομίζων, ἀλλὰ περιέπων ἑαυτὸν, καὶ μεγαλοφρονῶν, οὗτος μὲν οὕτως ἂν εἴη εὐτελής, τὰ μικρὰ μεγάλα τιθέμενος. ὅθεν δῆλον, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ διανοίας ὕψους ἐφθέγξατο τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο ὁ πατριάρχης, ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός· ἀπὸ ὕψους, οὐκ ἀπὸ ἀπονοίας. καθάπερ γὰρ ἐπὶ σωμάτων, ἄλλο μέν ἐστιν εὐεκτοῦντα καὶ σφριγῶντα εἶναι, ἄλλο δὲ φλεγμαίνοντα (καίτοιγε ἀμφότερα ὑψηλῆς ἐστι σαρκός· ἀλλὰ τὸ μὲν, διεφθαρμένης· τὸ δὲ, ὑγιοῦς) οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἕτερόν ἐστιν εἶναι ἀπονενοημένον, ὅπερ ἐστὶ φλεγμαίνοντα εἶναι· καὶ ἕτερόν ἐστιν ὑψηλὸν, ὅπερ ἐστὶν εὐεκτοῦντα εἶναι. καὶ πάλιν ἔστι τις ὑψηλὸς τῷ μέτρῳ τοῦ σώματος· ἄλλος δὲ βραχὺς ὢν, προσλαβὼν ἐμβάδας ὑψηλότερος γέγονε. τίνα οὖν καλέσομεν ὑψηλὸν καὶ μέγαν, εἰπέ μοι; οὐκ εὔδηλον ὅτι τὸν οἴκοθεν τὸ ὕψος ἔχοντα; ἐκεῖνος γὰρ ἀλλότριον ἔχει τοῦτο, καὶ τῶν ταπεινῶν ἐπιβὰς, οὕτω γέγονεν ὑψηλός· ὃ πολλοὶ πάσχουσι τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ χρημάτων καὶ δόξης ἑαυτοὺς ἀναβιβάζοντες, ὅπερ οὐκ ἔστιν ὕψος. ὑψηλὸς γάρ ἐστιν, ὁ μηδενὸς δεόμενος τούτων, ἀλλὰ καταφρονῶν ἁπάντων, καὶ οἴκοθεν ἔχων τὸ μέγεθος. γενώμεθα τοίνυν ταπεινοὶ, ἵνα γενώμεθα ὑψηλοί. ὁ γὰρ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. ἀλλ᾽ οὐχ ὁ ἀπονενοημένος τοιοῦτος, ἀλλὰ πάντων ἐστὶν εὐτελέστερος. καὶ γὰρ ἡ πομφόλυξ πεφύσηται, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ὑγιὲς τὸ φύσημα. διὰ τοῦτο καὶ τούτους πεφυσιωμένους καλοῦμεν. ὁ μὲν γὰρ μετριοφρονῶν, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις μέγα φρονεῖ, τὸ ταπεινὸν εἰδὼς τὸ ἑαυτοῦ· ὁ δὲ εὐτελὴς καὶ ἐπὶ τοῖς μικροῖς μέγα φαντάζεται. κτησώμεθα τοίνυν τὸ διὰ ταπεινοφροσύνης ὕψος· ἐπισκεψώμεθα τῶν ἀνθρωπίνων τὴν φύσιν, ἵνα ἐκκαύσωμεν τῷ πόθῳ τῶν μελλόντων. ἑτέρως γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι ταπεινὸν, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τοῦ τῶν θείων ἔρωτος καὶ τῆς τῶν παρόντων ὑπεροψίας. ὥσπερ γὰρ εἴ τις βασιλείας ἐπιτυγχάνειν μέλλοι, εἶτα ἀντὶ τῆς ἁλουργίδος ἐκείνης ἰδιωτικὴν τινὰ τις αὐτῷ παρέχοι τιμὴν, οὐδὲν αὐτὴν εἶναι ἡγήσεται· οὕτω καὶ ἡμεῖς πάντων καταγελασόμεθα τῶν παρόντων, εἰ τῆς τιμῆς ἐπιθυμήσαιμεν ἐκείνης. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς παῖδας, ὅταν παίζοντες τάξιν ποιῶσι, καὶ στρατιώτας, καὶ προηγοῦνται αὐτῶν κήρυκες καὶ ῥαβδοῦχοι, καὶ μέσος ὁ παῖς ἐν χώρᾳ ἄρχοντος βαδίζῃ, ὡς παιδικὰ τὰ γινόμενα; τοιαῦτά ἐστι τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τούτων εὐτελέστερα, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον οὐκ ὄντα. ὑψηλότεροι τοίνυν γενώμεθα τούτων, καὶ μὴ μόνον αὐτῶν μὴ ἐπιθυμῶμεν, ἀλλὰ καὶ αἰσχυνώμεθα εἴ τις ἡμῖν ταῦτα προτείνοι. οὕτω γὰρ τὸν τούτων ἐκβαλόντες ἔρωτα, τὸν θεῖον ἐκεῖνον ἕξομεν, καὶ τῆς ἀθανάτου δόξης ἀπολαύσομεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ϛ. 4 ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΤΩ ΘΕΩ ΜΟΥ ΠΑΝΤΟΤΕ ΠΕΡΙ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·
5 Ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ.

Ο τοῖς ἄλλοις παραινεῖ ποιεῖν, λέγων· Ἐν εὐχαριστίᾳ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεὸν, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐποίει, διδάσκων ἡμᾶς ἀπὸ τούτων ἄρχεσθαι τῶν λόγων ἀεὶ, καὶ περὶ πάντων εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ. οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ εὐχαρίστους εἶναι, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ ἄλλων. διὸ καὶ πάσης σχεδὸν ἐπιστολῆς τοῦτο προτίθησιν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀναγκαιότερον, ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις αὐτὸ πράττει. ὁ γὰρ εὐχαριστῶν, καὶ ὡς εὖ παθὼν εὐχαριστεῖ, καὶ ἐπὶ χάριτι εὐχαριστεῖ· ἡ δὲ χάρις οὐκ ὀφειλὴ, οὐδὲ ἀμοιβὴ, οὐδὲ ἀντίδοσις· ὃ πανταχοῦ μὲν ἀναγκαῖον λέγειν, πολλῷ δὲ πλέον ἐπὶ Κορινθίων τῶν κεχηνότων πρὸς τοὺς διασπῶντας τὴν ἐκκλησίαν. Τῷ Θεῷ μου. Ἀπὸ πολλῆς τῆς διαθέσεως τὸ κοινὸν ἁρπάζει καὶ ἰδιοποιεῖται, ὃ καὶ προφήταις ἔθος ἀεὶ λέγειν, Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου. καὶ εἰς παρρησίαν αὐτοὺς ἐνάγει τοῦ καὶ αὐτοὺς τοῦτο λέγειν. ὁ γὰρ οὕτω λέγων, ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀναχωρεῖ, καὶ χωρεῖ πρὸς ἐκεῖνον, ὃν μετὰ πολλῆς καλεῖ τῆς διαθέσεως. τοῦτο γὰρ δύναται λέγειν γνησίως ὁ ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἀναβαίνων ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἁπάντων αὐτὸν προτιθεὶς πάντοτε, καὶ εὐχαριστῶν διηνεκῶς, οὐχ ὑπὲρ τῆς ἤδη δοθείσης χάριτος, ἀλλ', εἴποτέ τι καὶ μετὰ ταῦτα ἀγαθὸν γέγονε, καὶ ὑπὲρ τούτου τὴν αὐτὴν εὐφημίαν ἀναφέρει αὐτῷ. διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, εὐχαριστῶ, ἀλλὰ, πάντοτε ὑπὲρ ὑμῶν, παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἀεὶ εἰδέναι χάριν, καὶ μηδενὶ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ μόνον.

Ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ. Ὁρᾷς πῶς πανταχόθεν αὐτοὺς διορθοῦται; ἔνθα γὰρ χάρις ἐστὶν, ἔργα οὐκ ἔστιν· ἔνθα ἔργα, οὐκέτι χάρις ἐστίν. Εἰ τοίνυν χάρις, τί μέγα φρονεῖτε; πόθεν πεφυσιωμένοι ἐστὲ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν; καὶ διὰ τίνος ἐδόθη; ἆρα δι' ἐμοῦ, ἢ δι' ἑτέρου ἀποστόλου; οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ γὰρ, Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,

Τοῦτό ἐστιν. ὅρα πῶς πολλαχοῦ τὸ, ἐν, ἀντὶ τοῦ, δι' οὗ ἐστιν. οὐκ ἄρα ἔλαττον τοῦτο τοῦ, διά. Ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε. Πάλιν διὰ τίνος; ἐν αὐτῷ, φησί. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐπλουτίσθητε, ἀλλὰ καὶ ἐν παντί. ὅταν οὖν καὶ πλοῦτος ᾖ, καὶ Θεοῦ πλοῦτος, καὶ ἐν παντὶ, καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἐννόησον τὸν ἄφατον θησαυρόν.

Ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. Λόγῳ οὐ τῷ ἔξωθεν, ἀλλὰ τῷ τοῦ Θεοῦ. ἔστι γὰρ γνῶσις λόγου χωρὶς, καὶ ἔστι γνῶσις μετὰ λόγου. καὶ γάρ εἰσι πολλοὶ γνῶσιν μὲν ἔχοντες, λόγον δὲ οὐκ ἔχοντες· οἷοί εἰσιν οἱ ἰδιῶται, καὶ μὴ δυνάμενοι παραστῆσαι σαφῶς ἅπερ ἔχουσιν ἐν διανοίᾳ. ἀλλ' οὐχ ὑμεῖς τοιοῦτοι, φησίν· ἀλλὰ καὶ νοῆσαι, καὶ εἰπεῖν ἱκανοί.

6 Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν. Ἐν τάξει ἐπαίνων καὶ εὐχαριστίας σφόδρα αὐτῶν καθάπτεται. οὐ γὰρ διὰ τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας, φησὶν, οὐδὲ διὰ τῆς ἔξωθεν παιδεύσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ πλούτου, καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τοῦ λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος ἠδυνήθητε μαθεῖν τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα καὶ βεβαιωθῆναι εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου, τουτέστιν, εἰς τὸ κήρυγμα. πολλῶν γὰρ ἀπηλαύσατε σημείων, πολλῶν θαυμάτων, ἀφάτου χάριτος, ὥστε δέξασθαι τὸ κήρυγμα. Εἰ τοίνυν ἐβεβαιώθητε διὰ σημείων καὶ χάριτος, τίνος ἕνεκεν παρασαλεύεσθε; ταῦτα δὲ ὁμοῦ καὶ καθαπτομένου, καὶ προκαταλαμβάνοντος αὐτούς ἐστι τὰ ῥήματα.

7 Ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι. Μέγα ἐνταῦθα ζητεῖται· εἰ οἱ πλουτισθέντες ἐν παντὶ λόγῳ, ὡς μηδὲν ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, [πῶς] οὗτοι σαρκικοί εἰσι; εἰ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοιοῦτοι ἦσαν, πολλῷ μᾶλλον νῦν. πῶς οὖν αὐτοὺς σαρκικοὺς καλεῖ; Οὐ γὰρ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι, φησιν, ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ὅτι παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεύσαντες, καὶ πάντων ἐπιτυχόντες χαρισμάτων (καὶ γὰρ ἐζηλοῦντο) ὕστερον ῥᾳθυμότεροι γεγόνασιν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι οὐ πρὸς ἅπαν-

Φιλιπ. δ. ς.

α. Κορ. γ. α.

τας οὔτε ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνα λέγεται· ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας ταῖς κατηγορίαις· τὰ δὲ πρὸς τοὺς κομῶντας τοῖς ἐπαίνοις. ὅτι γὰρ εἶχον ἔτι χαρίσματα, Ψαλμόν τις ἔχει, φησὶν, ἀποκάλυψιν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω· καὶ, Προφῆται δὲ δύο, ἢ τρεῖς λαλείτωσαν. ἔστι δὲ καὶ ἕτερόν τι εἰπεῖν· ὅτι ὥσπερ ἔθος ἡμῖν λέγειν τὸ πλέον ἀπὸ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἴρηκε. μετὰ δὲ τούτων οἶμαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ αὐτὸν αἰνίττεσθαι, ὅτι καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα ἐπεδείξατο, καθάπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ λέγει· Τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ. καὶ πάλιν, Τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; ἢ, ὅπερ ἔφην, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀναμιμνήσκει, ἢ καὶ πρὸς τοὺς ἔτι ὄντας δοκίμους ταῦτα λέγει. ἦσαν γὰρ πολλοὶ ἅγιοι ἐκεῖσε, οἵτινες ἔταξαν ἑαυτοὺς εἰς διακονίαν τῶν ἁγίων, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασι τῆς Ἀχαΐας, καθάπερ πρὸς τῷ τέλει δηλοῖ. ἄλλως δὲ, κἂν μὴ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἔχωνται οἱ ἔπαινοι, ἀλλ' ὅμως οἰκονομικῶς ἔγκεινται προοδοποιοῦντος τῷ λόγῳ. ὁ μὲν γὰρ ἐκ προοιμίων εὐθέως φορτικὰ φθεγγόμενος, ἀπέκλεισε τοῖς λόγοις τὴν ἀκοὴν παρὰ τοῖς ἀσθενεστέροις. ἄν τε γὰρ ὁμότιμοι ὦσιν οἱ ἀκούοντες, ὀργίζονται· ἄν τε σφόδρα ἐλάττους, λυπηθήσονται. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἀπὸ ἐγκωμίων δοκούντων εἶναι ποιεῖται τὴν ἀρχήν. οὐδὲ γὰρ αὐτῶν ἐγκώμιον τοῦτο ἦν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. τὸ γὰρ ἁμαρτημάτων ἀφεθῆναι καὶ δικαιωθῆναι, τοῦτο τῆς ἄνωθεν ἦν δωρεᾶς. διά τοι τοῦτο καὶ ἐνδιατρίβει τούτοις, ἃ τοῦ Θεοῦ δείκνυσι τὴν φιλανθρωπίαν, ἵνα ἐπιπλέον αὐτῶν ἐκκαθάρῃ τὸ νόσημα.

Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τί θορυβεῖσθε, * φησι, τί παρασύρεσθε, ὅτι οὐ πάρεστι Χριστός; πάρεστι μὲν οὔπω, καὶ ἡ ἡμέρα λοιπὸν ἐπὶ θύραις. καὶ σκόπει τὴν σοφίαν, πῶς αὐτοὺς ἀπαγαγὼν τῶν ἀνθρωπίνων, ἐφόβησεν ἀναμνήσας τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, καὶ δείξας ὅτι οὐ προοιμίων δεῖ μόνον χρηστῶν, ἀλλὰ καὶ τέλους. δεῖ γὰρ μετὰ τῶν χαρισμάτων τούτων, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, τὴν ἡμέραν ἀναμνῆσαι ἐκείνην· καὶ πολλῶν χρεία πόνων, ὥστε δυνηθῆναι πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν. ἀποκάλυψιν δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ μὴ ὁρᾶται, ἀλλ' ἔστι, καὶ πάρεστι καὶ νῦν, καὶ τότε φανήσεται. ὑπομονῆς οὖν χρεία· διὰ τοῦτο γὰρ ἐλάβετε τὰ θαύματα, ἵνα μείνητε βέβαιοι.

8 Ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους. Ἐνταῦθα δοκεῖ μὲν αὐτοὺς θεραπεύειν, πάσης δὲ κολακείας ἀπήλλακται τὸ λεγόμενον. καὶ γὰρ οἶδεν αὐτῶν καθάπτεσθαι, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες· καὶ πάλιν, Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πρᾳότητος; καὶ, Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. λανθανόντως δὲ αὐτῶν καὶ κατηγορεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν, βεβαιώσει, καὶ τὸ, ἀνεγκλήτους, δείκνυσι καὶ σαλευομένους ἔτι, καὶ ἐγκλήματος ὑπευθύνους ὄντας. σὺ δὲ σκόπει πῶς αὐτοὺς τῷ ὀνόματι ἀεὶ τοῦ Χριστοῦ προσηλοῖ. καὶ ἀνθρώπου μὲν οὐδενὸς, οὔτε ἀποστόλου, οὔτε διδασκάλου, (συνεχῶς δὲ αὐτοῦ τοῦ ποθουμένου μέμνηται), καθάπερ ἀπὸ μέθης τινὸς τοὺς καρηβαροῦντας ἀνενεγκεῖν παρασκευάζων. οὐδαμοῦ γὰρ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτω συνεχῶς κεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. ἐνταῦθα μέντοι ἐν ὀλίγοις στίχοις πολλάκις, καὶ διὰ τούτου σχεδὸν τὸ πᾶν ὑφαίνει προοίμιον. σκόπει δὲ ἄνωθεν. Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν· Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Πιστὸς ὁ Θεὸς δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁρᾷς τὴν συνέχειαν

τοῦ

Marginal notes: α. Κορ. ιδ. κϛ. — β. Κορ. ιβ. ιϛ. καὶ ιγ. — γ. ἐκεῖθεν — * γρ. — α. Κορ. δ. ιη. καὶ κα. — β. Κορ. ιγ. γ.

τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ; ὅθεν δηλοῖ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις, ὅτι οὐκ εἰκῆ οὐδὲ ἁπλῶς τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς καλῆς ταύτης προσηγορίας τὴν φλεγμονὴν αὐτῶν ἀποαντλῶν, καὶ τὴν σηπεδόνα τοῦ νοσήματος ἐκκαθαίρων.

9 Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι᾽ οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Βαβαὶ, πόσον εἶπεν ἐν ταύτῃ; πόσον μέγεθος δωρεᾶς ἐνέφηνεν; εἰς κοινωνίαν τοῦ μονογενοῦς ἐκλήθητε, καὶ ἀνθρώποις ἑαυτοὺς προσνέμετε; τί ταύτης τῆς ἀθλιότητος χεῖρον; καὶ πῶς ἐκλήθητε; διὰ τοῦ πατρός. ἐπειδὴ γὰρ δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνεχῶς ἔλεγε περὶ τοῦ υἱοῦ, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι ὡς ἐλάττονος αὐτοῦ τοῦτο μέμνηται, προσένειμεν αὐτὸ τῷ πατρί. οὐ γὰρ διὰ τοῦδε καὶ τοῦδε, φησιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ πατρὸς ἐκλήθητε, δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἐπλουτίσθητε. πάλιν ἐκλήθητε, οὐκ αὐτοὶ προσήλθετε. τί δέ ἐστιν, εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ; ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο αὐτὸ σαφέστερον ἑτέρωθι λέγοντος· Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ συναποθνήσκομεν, καὶ συζήσομεν. εἶτα, ἐπειδὴ μέγα εἴρηκε, προσέθηκε καὶ λογισμὸν πληροφορίαν ἔχοντα ἀναντίρρητον. πιστὸς γάρ, φησιν, ὁ Θεός· τουτέστιν, ἀληθής· εἰ δὲ ἀληθής, ἃ ἐπηγγείλατο καὶ ποιήσει· ἐπηγγείλατο δὲ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιήσειν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ. ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκάλεσεν. ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα αὐτοῦ, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ. ταῦτα δὲ προοικονομεῖ νῦν ἐν τῷ λόγῳ, ὥστε μὴ ἀπὸ τοῦ σφοδροῦ τῶν ἐγκλημάτων εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν. πάντως γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἕψεται, ἂν μὴ σφόδρα ἡμεῖς ἀφηνιάσωμεν· καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι καλούμενοι οὐκ ἤθελον δέξασθαι τὰ ἀγαθά. τοῦτο δὲ οὐκέτι τοῦ καλοῦντος ἦν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐβούλετο δοῦναι, ἐκεῖνοι δὲ μὴ θελήσαντες λαβεῖν, ἑαυτοὺς ἐξέβαλον. εἰ μὲν γὰρ εἰς ἐπίπονον καὶ ἐπίμοχθον ἐκάλει πρᾶγμα, οὐκ ἦσαν μὲν οὐδὲ οὕτω συγγνώμης ἄξιοι παραιτούμενοι, πλὴν ἀλλ᾽ εἶχον αὐτὸ τοῦτο λέγειν· εἰ δὲ ἐπὶ καθαρμὸν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ χάριν, καὶ δωρεὰν, * καὶ τὰ προπαρεσκευασμένα ἀγαθά, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ Θεὸς ὁ καλῶν, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ καλῶν, ποίας ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι οἱ μὴ * προστρέχοντες;

*ἢ υἱοθεσίαν,
*ἀθύμως ἢ ὀκνοῦντ

Μὴ τοίνυν τὸν Θεὸν αἰτιάσθω τις. οὐ γὰρ παρὰ τὸν καλοῦντα γίνεται τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἀποπηδῶντας. ἀλλ᾽ ἔδει, φησί, καὶ ἄκοντας "ἐναγαγεῖν. ἄπαγε· οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει. τίς γὰρ ἐπὶ τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ εὐωχίας καὶ πανηγύρεις καλῶν, ἄκοντας καὶ δεδεμένους ἕλκει; οὐκ ἔστιν οὐδείς. τοῦτο γὰρ ὑβρίζοντός ἐστιν. εἰς γέενναν ἄκοντας πέμπει· εἰς δὲ βασιλείαν ἑκόντας καλεῖ. εἰς τὸ πῦρ δεδεμένους "ἄγει, καὶ οἰμώζοντας· εἰς δὲ τὰ μυρία ἀγαθὰ οὐχ οὕτως. ἐπεὶ τοῦτο καὶ αὐτὰ διαβάλλει τὰ ἀγαθά, εἰ μὴ τοιαύτη αὐτῶν ἐστιν ἡ φύσις, ὡς καὶ ἑκόντας προσδραμεῖν, καὶ χάριν εἰδότας πολλήν. καὶ πόθεν οὐ πάντες αὐτὰ αἱροῦνται, φησι; παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτῶν οὐκ ἐκκόπτει τὴν ἀσθένειαν; καὶ πῶς, εἰπέ μοι, καὶ τίνι τρόπῳ ἐκκόψαι ἐχρῆν; οὐχὶ κτίσιν εἰργάσατο διδάσκουσαν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν δύναμιν; Οἱ οὐρανοὶ γάρ, φησι, διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. οὐχὶ καὶ προφήτας ἔπεμψεν; οὐχὶ καὶ ἐκάλεσε, καὶ ἐτίμησεν; οὐχὶ ἐθαυματούργησεν; οὐ νόμον ἔδωκε καὶ γραπτὸν καὶ φυσικόν; οὐ τὸν υἱὸν ἀπέστειλεν; οὐκ ἀποστόλους ἔπεμψεν; οὐ σημεῖα εἰργάσατο; οὐ γέενναν ἠπείλησεν; οὐ βασιλείαν ἐπηγγείλατο; οὐ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ; οὐχὶ ἅπερ ἐπέταξεν, οὕτως εὔκολα καὶ ῥᾴδια, ὡς πολλοὺς ὑπερβαίνειν αὐτοῦ τὰ προστάγματα τῇ περιουσίᾳ τῆς φιλοσοφίας; Τί ἔδει ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνι, καὶ οὐκ "ἐποίησα; καὶ διὰ τί μὴ ἐποίησεν ἡμῖν φυσικὴν τὴν γνῶσιν, φησι, καὶ τὴν ἀρετήν; τίς ταῦτά φησιν; ὁ Ἕλλην, ἢ ὁ χριστιανός; ἀμφότεροι μέν, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς γνώσεως, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ βίου φιλονεικεῖ. οὐκοῦν πρότερον πρὸς τὸν ἡμέτερον ἐροῦμεν. οὐ τοσοῦτον γάρ μοί ἐστι τῶν ἔξω λό-

β. Τιμ. β. ιβ.
ΗΘΙΚΟΝ
γ. ἐπαναγαγεῖν.
γ. ἕλκει,
Ψαλμ. ιη. α.
γ. ἐποίησε;

γος, ὅσον τῶν οἰκείων μελῶν. τί οὖν φησὶν ὁ χριστιανός; αὐτὴν ἔδει τὴν γνῶσιν ἡμῖν ἐνθεῖναι τῆς ἀρετῆς. ἐνέθηκε μὲν οὖν. εἰ γὰρ μὴ ἐνέθηκε, πόθεν ᾔδειμεν τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα; πόθεν οἱ νόμοι, καὶ τὰ δικαστήρια; ἀλλ' οὐ τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν αὐτήν. καὶ τίνος ἔμελλες λαμβάνειν τὸν μισθόν, εἰ τὸ πᾶν ἔμελλεν ἔσεσθαι τοῦ Θεοῦ; εἰπὲ γάρ μοι, σὲ καὶ τὸν Ἕλληνα ἁμαρτάνοντας ὁμοίως ὁ Θεὸς κολάζει; οὐδαμῶς. ἔχεις γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς γνώσεως παρρησίαν. τί οὖν, εἴ τις ἄρα εἶπε νῦν, ὅτι παρὰ τῆς γνώσεως καὶ σὺ καὶ ὁ Ἕλλην τῆς αὐτῆς ἀξιωθήσεσθε, ἆρα οὐκ ἂν ἐδυσχέρανας; ἔγωγε οἶμαι. εἶπες γὰρ ἄν, ὅτι ἔχων εὑρεῖν οἴκοθεν ὁ Ἕλλην τὴν γνῶσιν, οὐκ ἠθέλησεν. ἂν οὖν καὶ ἐκεῖνος λέγῃ, ὅτι ἔδει τὸν Θεὸν ἐνθεῖναι τὴν γνῶσιν ἡμῖν φυσικῶς, οὐχὶ καταγελάσῃ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖς, διὰ τί γὰρ μὴ ἐζήτησας; διὰ τί μὴ ἐσπούδασας, καθάπερ ἐγώ; καὶ μετὰ πολλῆς στάσῃ τῆς παρρησίας, καὶ ἐρεῖς, ὅτι ἀνοίας ἐσχάτης ἦν τὸ ἐγκαλεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι μὴ τῇ φύσει τὴν γνῶσιν ἐνέθηκε; ταῦτα δὲ ἐρεῖς, ἐπειδή σοι κατώρθωται τὰ τῆς γνώσεως, οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου εἰ κατώρθωτο, οὐκ ἂν ταῦτα ἐζήτησας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποκάμνεις πρὸς τὴν ἀρετήν, διὰ τοῦτο τοὺς ἀνοήτους τούτους προβάλλῃ λόγους. πῶς δὲ καὶ ἔχρην ποιῆσαι ἀνάγκῃ γενέσθαι καλόν; οὐκοῦν ἔμελλεν ἡμῖν τὰ ἄλογα φιλονεικεῖν τῆς ἀρετῆς, ἅτε ἡμῶν σωφρονέστερα ἔνια ὄντα. ἀλλ' ἐβουλόμην, φησίν, ὑπὸ ἀνάγκης καλὸς, καὶ πάντων ἀποστερεῖσθαι τῶν μισθῶν, ἢ προαιρέσει φαῦλος, καὶ κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀνάγκῃ ποτὲ καλὸν εἶναι. εἰ μὲν οὖν ἀγνοεῖς τὸ πρακτέον, δεῖξον, καὶ τότε ἐροῦμεν ὅπερ εἰπεῖν δεῖ· εἰ δὲ οἶδας πονηρὰν τὴν ἀσέλγειαν οὖσαν, τίνος ἕνεκεν οὐ φεύγεις τὸ πονηρόν; οὐ δύναμαι, φησίν. ἀλλ' ἕτεροι οἱ τὰ μείζω κατορθώσαντες κατηγορήσουσί σου, καὶ ἐπιστομιοῦσί σε ἐκ περιουσίας πολλῆς. σὺ μὲν γὰρ ἴσως καὶ μετὰ γυναικὸς ὢν οὐ σωφρονεῖς, ἄλλος δὲ καὶ χωρὶς γυναικὸς, ἀκέραιον διατηρεῖ τὴν ἁγνείαν. ποίαν οὖν ἔχεις ἀπολογίαν, τὸ μέτρον οὐ φυλάττων, ἑτέρου ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδῶντος; ἀλλ' οὐκ εἰμὶ τοιοῦτος, φησί, τοῦ σώματος τὴν φύσιν, ἢ τὴν προαίρεσιν. ἐπειδὴ μὴ θέλεις, οὐκ ἐπειδὴ μὴ δύνασαι. καὶ γὰρ δείκνυμι πάντας ἐπιτηδείως πρὸς ἀρετὴν ἔχοντας. ὃ γὰρ μὴ δύναταί τις ποιῆσαι, οὐδέ, ἀνάγκης ἐπικειμένης, δυνηθήσεται ποιῆσαι. εἰ δὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης δύναται, ὁ μὴ ποιῶν, παρὰ προαίρεσιν οὐ ποιεῖ. οἷόν τι λέγω· ἀναπτῆναι καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀρθῆναι σῶμα ἔχοντα βαρύ, πάντως καὶ ἀδύνατον. τί οὖν, εἰ βασιλεὺς ἐπιτάξειε τοῦτο ποιῆσαι, καὶ θάνατον ἠπείλησε λέγων, ὅτι τοὺς μὴ πετομένους ἀνθρώπους ἀποτέμνεσθαι κελεύω καὶ καίεσθαι, ἢ ἄλλο τι πάσχειν τοιοῦτον, ἆρα ἄν τις ὑπήκουσεν; οὐδαμῶς· οὐ δέχεται γὰρ ἡ φύσις. ἂν δὲ ἐπὶ σωφροσύνης τὸ αὐτὸ τοῦτο γένηται, καὶ θῇ διατάγματα, τὸν ἀσελγαίνοντα κολάζεσθαι, καίεσθαι, μαστίζεσθαι, μυρία πάσχειν δεινά, ἆρα οὐκ ἂν ἐπείσθησαν πολλοὶ τῷ προστάγματι; οὐχί, φησί. καὶ γὰρ κεῖται καὶ νῦν νόμος ὁ κελεύων μὴ μοιχεύειν, καὶ οὐ πάντες πείθονται· οὐκ ἐπειδὴ ὁ φόβος ἠσθένησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ λήσεσθαι προσδοκῶσιν οἱ πολλοί. ὡς εἰ παρὼν αὐτοῖς ἀσελγαίνειν μέλλουσιν ὁ νομοθέτης καὶ ὁ δικάζων, ἴσχυσεν ἂν ὁ φόβος ἐκβαλεῖν τὴν ἐπιθυμίαν. ἐπεὶ κἂν ἐλάττονα ταύτης ἑτέραν ἀνάγκην ἐπαγάγω, καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐρωμένης γυναικὸς ἀπαγάγω καὶ δήσας καθείρξω, δυνήσεται ἐνεγκεῖν, καὶ μηδὲν παθεῖν ἀηδές. μὴ τοίνυν λέγωμεν ὅτι ὁ δεῖνα φύσει καλός, καὶ ὁ δεῖνα φύσει κακός. εἰ γὰρ φύσει ἀγαθός, οὐδέποτε δυνήσεται γενέσθαι κακός· καὶ εἰ φύσει κακός, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο ἀγαθός. νῦν δὲ ὁρῶμεν ὀξυρρόπους τὰς μεταβολάς, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς θάτερα μεταβάλλοντας, καὶ ἀπ' ἐκείνων εἰς ταῦτα μεταπίπτοντας. καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ταῖς γραφαῖς ἔστιν ἰδεῖν μόνον, οἷον ὅτι τελῶναι γεγόνασιν ἀπόστολοι, καὶ μαθηταὶ προδόται, καὶ πόρναι γυναῖκες σώφρονες, καὶ λῃσταὶ εὐδοκίμησαν, καὶ μάγοι προσεκύνησαν, καὶ ἀσεβεῖς εἰς εὐσέβειαν μετέβαλον, ἐπί τε τῆς καινῆς, ἐπί τε τῆς παλαιᾶς· ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πολλὰ τοιαῦτα συμβαί-

χ. ἀνοήτοις

νοντα

γονότες ἴδοιτε ἄν. εἰ δὲ φυσικὰ ἦν, οὐκ ἂν μετέπεσον. καὶ γὰρ φύσει παθητοὶ ὄντες, οὐκ
ἄν ποτε ἀπὸ σπουδῆς γενοίμεθα ἀπαθεῖς. τὸ γὰρ φύσει τι ὂν, οὐκ ἂν ἐκπέσῃ τῆς κατὰ φύσιν.
οὐδεὶς γοῦν ἀπὸ τοῦ καθεύδειν μετέπεσεν, οὐδεὶς ἀπὸ τοῦ φθείρεσθαι ἐπὶ τὸ μὴ φθείρεσθαι,
οὐδεὶς ἀπὸ τοῦ πεινῆν ἐπὶ τὸ μηδέποτε τοῦτο παθεῖν. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγκλήματα ταῦτά
5 ἐστιν, οὐδὲ ὀνειδίζομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τούτοις. οὐδὲ μέλλων τις τινὶ ἐγκαλεῖν εἶπεν, ὦ
φθαρτὲ καὶ παθητέ, ἀλλ' ἢ μοιχείαν, ἢ πορνείαν, ἤ τι τῶν τοιούτων ἀεὶ προσφέρομεν
τοῖς ὑπευθύνοις, καὶ δικασταῖς προσάγομεν τοῖς ἐγκαλοῦσι καὶ κολάζουσι, καὶ ἐπὶ
τοῖς ἐναντίοις τιμῶσιν. ὅταν οὖν καὶ ἐξ ὧν πρὸς ἀλλήλους ποιοῦμεν, καὶ ἐξ ὧν δικα-
ζόμενοι πάσχομεν, καὶ ἐξ ὧν νόμους ἐγράψαμεν, καὶ ἐξ ὧν ἑαυτῶν καταγινώσκο-
10 μεν, κἂν μηδεὶς ὁ κατηγορῶν ᾖ, καὶ ἐξ ὧν ῥαθυμοῦντες μὲν χείρους, φοβούμενοι δὲ βελ-
τίους γινόμεθα, καὶ ἐξ ὧν ἄλλους ὁρῶμεν κατορθοῦντας καὶ πρὸς ἄκρον φιλοσοφίας ἀφικο-
μένους, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν κεῖται τὸ κατορθοῦν· τί μάτην ψυχραῖς ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς
οἱ πολλοὶ προφάσεσι καὶ ἀπολογίαις μὴ μόνον συγγνώμην οὐ φερούσαις, ἀλλὰ καὶ κό-
λασιν ἀφόρητον, δέον τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχοντας ἀρε-
15 τῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ μικρὰ πονέσαντας, τοὺς ἀκηράτους λαβεῖν στεφάνους; οὐδὲν γὰρ ἡ-
μᾶς ταῦτα προστήσεται τὰ ῥήματα· ἀλλ' οἱ σύνδουλοι καὶ τὰ ἐναντία κατωρθωκότες κα-
τακρινοῦσι τοὺς διαμαρτάνοντας πάντας, τὸν ὠμὸν ὁ ἐλεήμων, τὸν πονηρὸν ὁ χρηστὸς, τὸν
θρασὺν ὁ ἐπιεικὴς, τὸν βάσκανον ὁ φιλόφρων, τὸν κενόδοξον ὁ φιλόσοφος, τὸν ῥᾴθυμον ὁ
σπουδαῖος, τὸν ἀκόλαστον ὁ σώφρων. οὕτως οἴσει τὴν κρίσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς, ἑκάτερά τε
20 στήσει τὰ τάγματα, τοὺς μὲν ἐπαινῶν, τοὺς δὲ κολάζων. ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν
παρόντων γενέσθαι τῶν κολαζομένων καὶ ἠτιμωμένων, ἀλλὰ τῶν στεφανουμένων καὶ
τῶν τῆς θείας βασιλείας ἐπιτυγχανόντων· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
καὶ φιλανθρωπίᾳ.

25 Λογ. γ. 10 ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΔΕ ΥΜΑΣ, ΑΔΕΛΦΟΙ,
διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάν-
τες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν
τῇ αὐτῇ γνώμῃ.

30 Ὅπερ ἀεὶ ἔλεγον, ὅτι ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν δεῖ τὰς ἐπιπλήξεις ποιεῖσθαι,
τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθα ποιεῖ. μέλλων γὰρ εἰς πρᾶγμα ἐμβαί-
νειν πολλῶν κινδύνων γέμον, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκ βάθρων ἱκανὸν ὂν
διασπάσαι, προσηνέστερον τῷ λόγῳ κέχρηται. φησὶ γὰρ παρα-
καλῶ ὑμᾶς, παρακαλῶ δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς οὐδὲ αὐτὸς ἀρκῶν
35 μόνος ταύτην θέσθαι τὴν ἱκετηρίαν, καὶ πεῖσαι. τί δέ ἐστι, παρακα-
λῶ διὰ τοῦ Χριστοῦ; τὸν Χριστὸν λαμβάνω σύμμαχον, καὶ βοηθὸν αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ ἠδικημέ-
νον καὶ ὑβρισμένον· σφόδρα ἐντρεπτικῶς, ὥστε μὴ ἀπαναισχυντῆσαι αὐτούς. ἰταμοὺς γὰρ ἡ
ἁμαρτία ποιεῖ. διὰ τοῦτο ἂν μὲν εὐθέως σφοδρῶς ἐπιπλήξῃς, ἀπηνῆ καὶ ἀναίσχυντον εἰρ-
γάσω· ἂν δὲ ἐντρέψῃς, κατέκαμψας τὸν αὐχένα, κατέασας τὴν παῤῥησίαν, κάτω νεύειν
40 ἐποίησας. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος κατασκευάζων, παρακαλεῖ πῶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χρι-
στοῦ. καὶ τί ποτέ ἐστιν ὃ παρακαλεῖ; Ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσ-
ματα. Τοῦ σχίσματος ἡ ἔμφασις, καὶ αὐτὸ τῆς κατηγορίας τὸ ὄνομα, ἱκανὰ σφόδρα
αὐτῶν καθάψασθαι. οὐ γὰρ πολλὰ γέγονεν ὁλόκληρα μέρη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἓν ἀπώλετο. εἰ
μὲν γὰρ ἐκκλησίαι ἦσαν ὁλόκληροι, ἦν πολλὰ τὰ συστήματα· εἰ δὲ σχίσματα, καὶ τὸ ἓν διε-

φθάρη. τὸ γὰρ ὁλόκληρον, ὅταν εἰς πολλὰ διαιρεθῇ, οὐ μόνον πολλὰ οὐ γίνεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἓν ἀπόλλυται. τοιαύτη τῶν σχισμάτων ἡ φύσις. Εἶτα, ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο τῇ προσηγορίᾳ τοῦ σχίσματος, πάλιν λεαίνει καὶ προσάγει λέγων· Ητε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε, μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι μέχρι ῥημάτων εἶπον εἶναι τὴν ὁμόνοιαν (τὴν γὰρ ἀπὸ διανοίας συμφωνίαν ἐπιζητῶ) ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστι καὶ λέγειν ἀπὸ διανοίας τὸ αὐτὸ, οὐ μὴν ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι, διὰ τοῦτο καὶ τοῦτο προσέθηκε, τὸ, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι. ὁ γὰρ ἡνωμένος ἔν τινι, ἔν τινι δὲ διαφερόμενος, οὐκέτι κατήρτισται, οὐδὲ ἀπήρτισται εἰς ὁμοφροσύνην. ἔστι δὲ καὶ τοῖς νοήμασι συμφωνοῦντα, μηδέπω καὶ τῇ γνώμῃ συμφωνεῖν· οἷον, ὅταν τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχοντες, μὴ ὦμεν συνημμένοι κατὰ τὴν ἀγάπην. οὕτω γὰρ κατὰ μὲν τὰ νοήματα ἕν ἐσμεν (τὰ γὰρ αὐτὰ νοοῦμεν) κατὰ δὲ τὴν γνώμην οὐκέτι· ὅπερ οὖν καὶ τότε ἐγίνετο, τοῦ μὲν τὸν δεῖνα, τοῦ δὲ τὸν δεῖνα αἱρουμένου. διὰ τοῦτό φησιν ὅτι καὶ τῷ νοῒ καὶ τῇ γνώμῃ δεῖ συμφωνεῖν. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ διεστάναι κατὰ τὴν πίστιν τὰ σχίσματα ἐγίνετο, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τὴν γνώμην διῃρῆσθαι κατὰ ἀνθρωπίνην φιλονεικίαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἐγκαλούμενος, ἕως ἂν μὴ ἔχῃ τοὺς μάρτυρας, ἀπαυθαδιάζεται, ὅρα πῶς μὴ συγχωρῶν εἰς ἄρνησιν ἐξελθεῖν, μάρτυρας παρήγαγεν.

11 Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης. Καὶ οὔτε εὐθέως τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ πρότερον τὸ ἔγκλημα τέθεικεν, ὅπερ πεπιστευκότος ἦν τοῖς δηλώσασιν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδ' ἂν ἐνεκάλεσεν· οὐ γὰρ ἂν ἁπλῶς ὁ Παῦλος ἐπίστευσεν. οὔτε οὖν εὐθέως εἶπεν ὅτι ἐδηλώθη, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐξ ἐκείνων ἐγκαλεῖν, οὔτε ἀπεσιώπησεν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐξ ἑαυτοῦ μόνον λέγειν. καὶ πάλιν ἀδελφοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει. κἂν γὰρ ἢ δῆλον τὸ ἁμάρτημα, οὐδὲν κωλύει ἀδελφοὺς καλεῖν ἔτι. σκόπει δὲ τὴν σύνεσιν, πῶς οὐ κεχωρισμένον ἔθηκε τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ὁλόκληρον οἰκίαν, ὥστε μὴ ἐκπολεμῶσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν εἰρηκότα. οὕτω γὰρ καὶ περιέστειλεν ἐκεῖνον, καὶ τὴν κατηγορίαν ἀδεῶς ἐξεκάλυψεν. οὐ γὰρ τὸ ἐκείνων εἶδε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτων συμφέρον. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἐδηλώθη μοι παρά τινων, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν δήλην ἐποίησεν, ὥστε μὴ νομίζεσθαι πλάττειν. τί ἐδηλώθη; Ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν. Ὅτε μὲν οὖν αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ, λέγει, ἵνα μὴ ἐν ὑμῖν σχίσματα ᾖ· ὅτε δὲ τὰ ἑτέρων ἀπαγγέλλει, πρᾳότερον ἀπαγγέλλει λέγων, ἐδηλώθη γάρ μοι, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν, ὥστε μὴ συγκροῦσαι τοὺς εἰρηκότας. εἶτα λέγει καὶ τῆς ἔριδος τὸ εἶδος

12 Ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ.

Ἔριδας γὰρ οὔ φημι, φησὶ, τὰς περὶ ἰδιωτικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὰς χαλεπωτέρας. ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει. οὐ γὰρ μέρος, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπενέμετο τῆς ἐκκλησίας ἡ φθορά. καίτοιγε οὐδὲ περὶ ἑαυτοῦ, οὐδὲ περὶ Πέτρου, οὐδὲ περὶ Ἀπολλὼ ἔλεγον, ἀλλὰ δείκνυσιν, ὅτι εἰ τούτοις ἐπερείδεσθαι οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις. ὅτι γὰρ οὔτε περὶ αὐτῶν ἔλεγον,

α Κορ. δ. ς. προϊών φησι· Ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται, φρονεῖν. εἰ γὰρ Παύλου καὶ Ἀπολλὼ καὶ Κηφᾶ οὐκ ἐχρῆν ἐπιφημίζειν ἑαυτοῖς τὰ ὀνόματα, πολλῷ μᾶλλον ἑτέρων. εἰ τῶν διδασκάλων, καὶ πρώτου τῶν ἀποστόλων, καὶ τοσοῦτον κατηχήσαντα δῆμον οὐκ ἐχρῆν ἐπιγράφεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς οὐδὲν ὄντας. μεθ' ὑπερβολῆς τοίνυν ἀπαγαγὼν αὐτοὺς τοῦ νοσήματος, ἀποδύων ταῦτα τίθησι τὰ ὀνόματα· ἄλλως δὲ, καὶ ἀνεπαχθέστερον ποιεῖ τὸν λόγον, οὐκ ὀνόμασι μεμνημένος τῶν διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὥσπερ τισὶ προσωπείοις ταῖς τῶν ἀποστόλων προσηγορίαις κρύπτων αὐτούς. ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. οὐ προτιμῶν ἑαυτὸν τοῦ Πέτρου τέθεικεν ἔσχατον ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τὸν Πέτρον ἑαυτοῦ προτιθείς. κατὰ γὰρ αὔξησιν προήγαγε τὸν λόγον, ἵνα μὴ νομισθῇ φθόνῳ τοῦτο ποιεῖν καὶ ἀφαιρεῖσθαι ἐκείνου τὴν

τιμὴν

τιμὴν διὰ βασκανίαν. διὰ τοῦτο καὶ ἑαυτὸν τέθεικε πρῶτον. ὁ γὰρ πρῶτον ἑαυτὸν ἀποδο-
κιμάζων, οὐκ ἀπὸ τοῦ τιμῆς ἐρᾷν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σφόδρα καταφρονεῖν τῆς τοιαύ-
της δόξης. τὴν τοίνυν ἅπασαν προσβολὴν αὐτὸς δέχεται, καὶ τότε τίθησι τὸν Ἀπολλῶ, καὶ
τότε τὸν Κηφᾶν. οὐ τοίνυν ἐπαίρων ἑαυτὸν τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐν οἷς οὐκ ἐλάττω γίνεσθαι,
5 διὰ τοῦ οἰκείου προσώπου πρῶτον ποιεῖται τὴν διόρθωσιν. ἀλλ' ὅτι δὲ οἱ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι
προσνέμοντες ἑαυτοὺς ἡμάρτανον, δῆλον· καὶ καλῶς ἐνεκάλεσεν εἰπὼν, ὅτι οὐ καλῶς ποι-
εῖτε λέγοντες, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. τίνος δὲ ἕνεκεν προσέθηκεν,
Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ; Εἰ γὰρ οἱ ἀνθρώποις προσνέμοντες ἑαυτοὺς ἡμάρτανον, οὐ-
δήπου καὶ οἱ τῷ Χριστῷ ἑαυτοὺς ἀναθέντες. ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐνεκάλει ὅτι τὸν Χριστὸν ἑαυτοῖς
10 ἐπεφήμιζον, ἀλλ' ὅτι μὴ πάντες μόνον. οἶμαι δὲ αὐτὸν καὶ οἴκοθεν αὐτὸ προστεθεικέναι βου-
λόμενον βαρύτερον τὸ ἔγκλημα ποιῆσαι, καὶ δεῖξαι οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν εἰς μέρος δοθέντα ἄν,
εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐποίουν τοῦτο ἐκεῖνοι. ὅτι γὰρ τοῦτο ἠνίξατο, διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπών·

13 Μεμέρισται ὁ Χριστός; Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· κατετέμετε τὸν Χριστὸν καὶ διεί-
λετε αὐτοῦ τὸ σῶμα. ὁρᾷς θυμὸν, ὁρᾷς ἐπίπληξιν, ὁρᾷς λόγον γέμοντα ἀγανακτήσεως; ὅταν
15 γὰρ μὴ κατασκευάζῃ, ἀλλ' ἐρωτᾷ μόνον, ὡς ὡμολογημένου τοῦ ἀτόπου τοῦτο ποιεῖ. τινὲς δὲ καὶ ἕτε-
ρον αὐτόν φασιν αἰνίττεσθαι διὰ τοῦ λέγειν, μεμέρισται ὁ Χριστός· ὅ ἐστι, διενείματο πρὸς ἀνθρώπους καὶ
ἐμερίσατο τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μοῖραν τὴν μὲν αὐτὸς ἔλαβε, τὴν δὲ ἐκείνοις ἔδωκεν. εἶτα
ἐργάζεται λοιπὸν τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἀτόπου λέγων· Μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑ-
μῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; Ὅρα φιλόχριστον γνώμην, πῶς ἐπὶ
20 τοῦ οἰκείου λοιπὸν ὀνόματος προσάγει τὸν λόγον, ἐκ περιουσίας δεικνὺς ὅτι οὐ προσήκει οὐδενὶ αὕ-
τη ἡ τιμή. καὶ ἵνα μὴ δόξῃ φθόνῳ κινούμενος ταῦτα λέγειν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἑαυτὸν περι-
στρέφει. καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν. οὐ γὰρ εἶπε, μὴ Παῦλος τὸν κόσμον ἐποίησε; μὴ Παῦ-
λος ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν; ἀλλ' ἃ ἦν τῶν πιστῶν ἐξαίρετα μόνον καὶ πολ-
λῆς κηδεμονίας, ταῦτα τίθησι, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀγαθά. δείκνυσι
25 μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία, μάλιστα δὲ ἡ διὰ τοῦ σταυ-
ροῦ συγκατάβασις. καὶ οὐκ εἶπε, μὴ Παῦλος ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν; ἀλλὰ, μὴ Παῦλος
ἐσταυρώθη; καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τιθείς. ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; καὶ οὐκ εἶ-
πε, μὴ Παῦλος ἐβάπτισεν ὑμᾶς; (ἐβάπτισε γὰρ πολλούς) ἀλλ' οὐ τὸ ζητούμενον τοῦτο ἦν,
ὑπὸ τίνος ἐβαπτίσθησαν, ἀλλ', εἰς τὸ τίνος ὄνομα ἐβαπτίσθησαν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο αἴτιον
30 ἐγένετο σχισμάτων, τὸ ἀπὸ τῶν βαπτισάντων καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων, μὴ εἰς τὸ
ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; καὶ μὴ γὰρ εἴπῃς, φησὶ, τίς ἐβάπτισεν, ἀλλ', εἰς τὸ τίνος ὄνομα.
οὐ γὰρ ὁ βαπτίσας, ἀλλ' ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα ζητεῖται. οὗτος γὰρ ἀφίησι τὰ ἁ-
μαρτήματα. καὶ ἄχρι τούτου στήσας τὸν λόγον, οὐκέτι τοῖς ἑξῆς ἐπεξέρχεται. οὐ γὰρ λέγει, μὴ
Παῦλος ὑμῖν ἐπηγγείλατο τὰ μέλλοντα ἀγαθά; μὴ Παῦλος ὑμῖν ὑπέσχετο βασιλείαν οὐ-
35 ρανῶν; τί δήποτε οὖν οὐχὶ καὶ ταῦτα προστίθησιν; ὅτι οὐκ ἔστιν ἴσον βασιλείαν ἐπαγγείλα-
σθαι, καὶ σταυρωθῆναι. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὔτε κίνδυνον εἶχεν, οὔτε αἰσχύνην ἔφερε· τοῦτο
δὲ ἀμφότερα ταῦτα· ἄλλως δὲ, καὶ ἐκεῖνα ἀπὸ τούτων κατασκευάζει. εἰπὼν γὰρ, Ὅς γε [Ρω. η. λβ.]
τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἐπήγαγε, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;
καὶ πάλιν, Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, [Ρω. ε. ι.]
40 πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα. τούτου ἕνεκεν οὐκ ἐπήγαγεν ἐκεῖνα· καὶ ὅτι τὰ
μὲν οὐδέπω εἶχον, τῶν δὲ ἤδη πεῖραν εἰλήφεσαν, καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν ἐπαγγελίαις, τὰ δὲ ἤδη
γεγένητο.

14 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον.

Τί μέγα φρονεῖτε ἐπὶ τῷ βαπτίσαι, ὅπου γε ἐγὼ καὶ εὐχαριστῶ ὅτι οὐκ ἐποίησα τοῦτο;

ταῦτα δὲ λέγων καθαιρεῖ τὸ ἐπὶ τούτῳ φύσημα οἰκονομικῶς, οὐχὶ τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τὴν ἀπόνοιαν τῶν μέγα ἐπὶ τῷ βαπτίσαι φρονούντων, πρῶτον μὲν τῷ δεικνύναι ὅτι οὐκ αὐτῶν ἐστι τὸ δῶρον, δεύτερον δὲ τῷ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ διὰ τοῦτο. μέγα μὲν γὰρ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ μέγα αὐτὸ οὐχ ὁ βαπτίζων ποιεῖ, ἀλλ' ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα. ἐπεὶ τὸ βαπτίσαι οὐδέν ἐστιν ὅσον εἰς ἀνθρώπινον πόνον, ἀλλὰ πολλῷ ἔλαττον τοῦ εὐαγγελίσασθαι. μέγα μὲν γάρ ἐστι πάλιν φημὶ τὸ βάπτισμα, καὶ ἄνευ βαπτίσματος ἀμήχανον βασιλείας ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ δύναται αὐτὸ καὶ ἀνὴρ οὐ σφόδρα γενναῖος ποιῆσαι· τὸ δὲ εὐαγγελίσασθαι πολλοῦ δεῖται πόνου. λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδένα ἐβάπτισε. τίς οὖν ἐστιν αὕτη;

15 Ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβαπτίσθητε. Περὶ γὰρ ἐκείνων τοῦτο ἔλεγεν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ δέδοικα, φησί, μὴ καὶ εἰς τοῦτο προβῇ τὸ νόσημα. εἰ γὰρ εὐτελῶν ἀνθρώπων καὶ οὐδενὸς ἀξίων λόγου βαπτιζόντων αἵρεσις γέγονεν, εἰ ἐγὼ ὁ καταγγείλας τὸ βάπτισμα πολλοὺς ἐβάπτισα, εἰκὸς ἦν στασιάσαντας μὴ μόνον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου καλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ βάπτισμα ἐμοὶ ἐπιφημίζειν. εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων τοσοῦτον ἐγένετο κακόν, ἴσως ἂν καὶ ἐπὶ πολλῷ χαλεπώτερον ἀπὸ τῶν μειζόνων προέβη. ἐντρέψας τοίνυν τοὺς διεφθαρμένους ταύτῃ, καὶ προστιθεὶς·

16 Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον, Πάλιν αὐτῶν ὑποσύρει τὸν τῦφον λέγων, Λοιπὸν οὐκ οἶδα εἴ τινα ἄλλον ἐβάπτισα. Ἐντεῦθεν γὰρ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ περισπούδαστον ἦν αὐτῷ τῆς ἀπὸ τούτου τιμῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲ δόξης ἕνεκεν ἐπὶ τοῦτο ἤρχετο. οὐ τούτοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑξῆς σφόδρα αὐτῶν καταστέλλει τὴν φλεγμονήν, λέγων,

17 Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι.

Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον καὶ πολλοῦ δεόμενον μόχθου καὶ ψυχῆς σιδηρᾶς, καὶ ὃ πάντα συνεῖχε, τοῦτο ἦν. διὸ καὶ Παῦλος αὐτὸ ἐνεχειρίζετο. καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ ἀποσταλεὶς βαπτίζειν, ἐβάπτιζεν; οὐ μαχόμενος τῷ ἀποστείλαντι, ἀλλ' ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκωλύθην, ἀλλ', ὅτι οὐκ ἀπεστάλην ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀναγκαιοτάτῳ. τὸ μὲν γὰρ εὐαγγελίζεσθαι, ἑνός που καὶ δευτέρου, τὸ δὲ βαπτίζειν, παντὸς ἂν εἴη τοῦ τὴν ἱερωσύνην ἔχοντος. ἄνθρωπον μὲν γὰρ κατηχούμενον λαβόντας καὶ πεπεισμένον, βαπτίσαι παντός ἐστιν. ἡ γὰρ προαίρεσις τοῦ προσιόντος λοιπὸν ἐργάζεται τὸ πᾶν, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις. ὅταν δὲ ἀπίστους δέῃ κατηχῆσαι, πολλοῦ δεῖ πόνου, πολλῆς τῆς σοφίας· τότε δὲ καὶ τὸ κινδυνεύειν προσῆν. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν γέγονε, καὶ πέπεισται ὁ μυσταγωγεῖσθαι μέλλων· καὶ οὐδὲν μέγα, πεισθέντα βαπτίσαι. ἐνταῦθα δὲ πολὺς ὁ πόνος ὥστε μεταπεῖσαι προαίρεσιν, καὶ μεταθεῖναι γνώμην, καὶ ἀναμοχλεῦσαι πλάνην, καὶ καταφυτεῦσαι τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' οὐ λέγει ταῦτα οὕτως, οὐδὲ κατασκευάζει καί φησιν, ὅτι οὐδένα πόνον ἔχει τὸ βαπτίσαι, ἀλλὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι. οἶδε γὰρ ἀεὶ μετριάζειν, ἀλλ' ἐν τῇ συγκρίσει τῆς ἔξωθεν σοφίας σφόδρα ἀποτείνεται, ἔνθα καταφορικωτέρῳ ἠδύνατο χρήσασθαι λόγῳ. οὐ τοίνυν ἐναντιούμενος τῷ πέμποντι ἐβάπτιζεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν χηρῶν, εἰπόντων τῶν ἀποστόλων, Οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις, διηκονήσατο, οὐκ ἐναντιούμενος ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ποιῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. ἐπεὶ καὶ νῦν τοῖς μὲν ἀφελεστέροις τῶν πρεσβυτέρων τοῦτο ἐγχειρίζομεν, τὸν δὲ διδασκαλικὸν λόγον τοῖς σοφωτέροις. ἐκεῖ γάρ ἐστιν ὁ πόνος καὶ ὁ ἱδρώς. διὸ καὶ αὐτός φησιν· Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. ὥσπερ γὰρ τὸ μὲν διδάξαι τοὺς παλαίοντας, γενναίου καὶ παιδοτρίβου σοφοῦ, τὸ δὲ ἐπιθεῖναι τὸν στέφανον τῷ νικήσαντι, καὶ τοῦ μὴ δυναμένου παλαίειν ἐστί, καίτοιγε ὁ στέφανος λαμπρότερον

Marginalia: ἴσ. λαβόντα — Πραξ. ϛ. β. — α. Τιμ. ε. ιζ.

ποιεῖ τὸν νικήσαντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. ἀδύνατον μὲν χωρὶς αὐτοῦ σωθῆναι, οὐδὲν δὲ μέγα ὁ βαπτίζων ποιεῖ, προαίρεσιν προεσκευασμένην λαβών.

Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Καθελὼν τὸ φύσημα τῶν διὰ τὸ βαπτίζειν μέγα φρονούντων, μεθίσταται λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν κομπάζοντας, καὶ κατ' αὐτῶν ὁπλίζεται σφοδρότερον. πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τῷ βαπτίζειν πεφυσιωμένους ἔλεγεν, εὐχαριστῶ ὅτι οὐδένα ἐβάπτισα, καὶ ὅτι οὐκ ἀπέστειλέ με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν· καὶ οὔτε σφοδρῶς οὔτε κατασκευαστικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ, ἀλλ' αἰνιξάμενος δι' ὀλίγων ἅπερ ἐβούλετο, παρέδραμεν· ἐνταῦθα δὲ ἐκ προοιμίων χαλεπὴν δίδωσι τὴν πληγὴν λέγων, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, ἐφ' ᾧ καλύπτεσθαι ἔδει; εἰ γὰρ πολεμεῖ τῷ σταυρῷ καὶ μάχεται τοῖς εὐαγγελίοις ἡ σοφία αὕτη, οὐκ αὐχεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ καταδύεσθαι δεῖ. τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μὴ γενέσθαι τοὺς ἀποστόλους σοφούς, οὐκ ἀσθένεια τοῦ χαρίσματος, ἀλλ' ἵνα μὴ βλαβῇ τὸ κήρυγμα. οὐκ ἄρα ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ συνιστῶντες τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ λυμαινόμενοι· οἱ δὲ ἰδιῶται οἱ βεβαιοῦντες. τοῦτο διέκλασε τῦφον, τοῦτο κατέστειλε φλεγμονήν, τοῦτο ἔπεισε μετριάζειν. καὶ εἰ οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, τίνος ἕνεκεν τὸν Ἀπολλὼ λόγιον ὄντα ἔπεμψαν; οὐ τῇ τῶν λόγων δυνάμει θαρροῦντες, φησίν, ἀλλ' ὅτι δυνατὸς ἦν ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ ἤλεγχε τοὺς Ἰουδαίους· ἄλλως δέ, τὸ ζητούμενον ἦν, τὸ τοὺς πρωτοστάτας καὶ ἀρξαμένους σπείρειν τὸν λόγον, μὴ εἶναι λογίους. οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ πολλῆς δεόμενοι δυνάμεως, ὥστε ἀπώσασθαι τὴν πλάνην ἐκ προοιμίων, καὶ τότε πολλῆς ἔδει τῆς ἰσχύος εἰς αὐτὴν τὴν εἴσοδον. ὁ τοίνυν μὴ δεηθεὶς εὐπαιδεύτων ἐκ προοιμίων, εἰ μετὰ ταῦτα λογίους ἐδέξατο, οὐχ ὡς δεόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς οὐ διακρινόμενος. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἐδεῖτο σοφῶν εἰς τὸ κατορθῶσαι ἅπερ ἐβούλετο, οὕτως οὐδὲ μετὰ ταῦτα εὑρεθέντας διὰ τοῦτο ἐξέβαλε.

γ. σοφῶν

ΗΘΙΚΟΝ

Σὺ δὲ ἐκεῖνό μοι δεῖξον, εἰ Πέτρος λόγιος ἦν καὶ Παῦλος. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. ἰδιῶται γὰρ ἦσαν, καὶ ἀγράμματοι. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστός, ὅτε τοὺς μαθητὰς ἔπεμπεν εἰς τὴν οἰκουμένην, δείξας αὐτοῦ τὴν δύναμιν αὖθις ἐν Παλαιστίνῃ πρότερον, καὶ εἰπών, Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς χωρὶς βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδήματος, μή τινος ὑστερήσατε; τότε ἐπέτρεψε λοιπὸν καὶ πήραν καὶ βαλάντιον ἔχειν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐποίησε. τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν δειχθῆναι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, οὐ διὰ τὴν ἔξωθεν σοφίαν ἐκβάλλεσθαι τῆς πίστεως τοὺς προσιόντας. ὅταν οὖν Ἕλληνες κατηγορήσωσι τῶν μαθητῶν ὡς ἰδιωτῶν, πλέον ἡμεῖς ἐκείνων κατηγοροῦμεν αὐτῶν. μηδὲ λεγέτω τις ὅτι σοφὸς ἦν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐπαίροντες ἐπὶ σοφίᾳ τοὺς μεγάλους παρ' ἐκείνοις καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ θαυμασθέντας, τοὺς παρ' ἡμῖν ἅπαντας λέγωμεν ἰδιώτας γεγονέναι. οὐ μικρῶς γὰρ αὐτοὺς καὶ κατὰ τοῦτο καταβαλοῦμεν τὸ μέρος. οὕτω γὰρ ἔσται λαμπρὰ τὰ νικητήρια. ταῦτα δὲ εἶπον, ἐπειδή τινος ἤκουσά ποτε χριστιανοῦ πρὸς Ἕλληνα καταγελάστως διαλεγομένου, καὶ ἀμφοτέρων ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους μάχῃ τὰ ἑαυτῶν καταλυόντων. ἃ γὰρ ἔδει τὸν χριστιανὸν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ Ἕλλην ἔλεγε· καὶ ἃ τὸν Ἕλληνα εἰκὸς ἦν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ χριστιανὸς προέβαλλεν. περὶ Παύλου γὰρ καὶ Πλάτωνος ζητήσεως οὔσης, ὁ μὲν Ἕλλην ἐπειρᾶτο δεικνύναι ὅτι ὁ Παῦλος ἦν ἀμαθὴς καὶ ἰδιώτης· ὁ δὲ χριστιανὸς ὑπὸ ἀφελείας ἐσπούδαζε κατασκευάζειν, ὅτι Πλάτωνος λογιώτερος ἦν ὁ Παῦλος. οὕτω δὲ τοῦ Ἕλληνος ἐγίνετο τὰ νικητήρια, τούτου κρατοῦντος τοῦ λόγου. εἰ γὰρ Πλάτωνος ἐλλογιμώτερος ἦν ὁ Παῦλος, πολλοὺς εἰκὸς ἀντιλέγειν ὅτι οὐ τῇ χάριτι, ἀλλὰ τῇ εὐγλωττίᾳ περιεγένετο. ὥστε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἦν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ χριστιανοῦ· ὃ δὲ ἔλεγεν ὁ Ἕλλην, ὑπὲρ τοῦ χριστιανοῦ ἦν. εἰ γὰρ Παῦλος ἀπαίδευτος ἦν, ἐκράτησε δὲ Πλάτωνος, ὅπερ ἔλεγον, λαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη. τοὺς γὰρ ἐκείνου μαθητὰς ἅπαντας λαβὼν ὁ ἀμαθὴς ἔπεισε, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἤ-

Λουκ. κβ. λε.

ἴσ. κατηγορῶμεν

γαγῶν. ὅθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ τὸ κήρυγμα γέγονεν, ἀλλὰ Θεοῦ χάριτι.
ἵν' οὖν μὴ ταῦτα πάσχωμεν, μηδὲ καταγελώμεθα οὕτω διαλεγόμενοι πρὸς ἕλληνας, ἐ- γρ. ταῦτα
πειδὰν ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς ἀγὼν ᾖ, κατηγορῶμεν τῶν ἀποστόλων ὡς ἀμαθῶν. ἡ γὰρ κα-
τηγορία αὕτη, ἐγκώμιον. καὶ ὅταν εἴπωσιν ἐκεῖνοι, ὅτι ἀγροικοὶ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, προσ-
θῶμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ εἴπωμεν, ὅτι καὶ ἀμαθεῖς, καὶ ἀγράμματοι, καὶ πένητες, καὶ εὐτελεῖς, καὶ ἀσύνετοι, 5
καὶ ἀφανεῖς. οὐκ ἔστι βλασφημία τῶν ἀποστόλων ταῦτα, ἀλλὰ καὶ δόξα, τὸ τοὺς τοιούτους τῆς οἰκουμένης
πάσης λαμπροτέρους φανῆναι. οὗτοι γὰρ οἱ ἰδιῶται, καὶ ἀγροικοί, καὶ ἀμαθεῖς τοὺς σοφούς, καὶ
δυνατούς, καὶ τοὺς τυράννους, καὶ τοὺς ἐπὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ τοῖς ἔξωθεν πᾶσι κομπάζοντας,
ὡς οὐδὲ ἄνδρας, οὕτω κατηγωνίσαντο. ὅθεν δῆλον ὅτι μεγάλη ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις, καὶ
οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἰσχύϊ ταῦτα ἐγίνετο. οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἦν τὰ κατορ- 10
θούμενα. ὅταν δὲ ὑπὲρ φύσιν τι γένηται, καὶ ὑπὲρ φύσιν παρὰ πολὺ μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ
χρησίμου, εὔδηλον ὅτι θείᾳ τινὶ ταῦτα δυνάμει καὶ συνεργίᾳ γέγονε. σκόπει δέ· ὁ ἁλιεύς, ὁ σκηνο-
ποιός, ὁ τελώνης, ὁ ἰδιώτης, ὁ ἀγράμματος, ἐκ Παλαιστίνης [τῆς] χώρας μακρὰν κειμένης
ἐλθόντες, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ῥήτορας, τοὺς δεινοὺς εἰπεῖν ἐκ τῆς οἰκείας ἀπωσάμενοι
πάντας, αὐτοὶ τούτων ἐκράτησαν χρόνῳ βραχεῖ, μετὰ κινδύνων πολλῶν, δήμων, βασιλέων ἀν- 15
τιπιπτόντων, τῆς φύσεως αὐτῆς μαχομένης, τοῦ χρόνου τῆς παλαιότητος, πολλῆς συνηθείας
ἀντιπιπτούσης σφοδρῶς, δαιμόνων ὁπλιζομένων, διαβόλου παρατατομένου καὶ πάντα
κινοῦντος, βασιλέας, ἄρχοντας, δήμους, ἔθνη, πόλεις, βαρβάρους, ἕλληνας, φιλοσόφους, ῥή-
τορας, σοφιστάς, λογογράφους, νόμους, δικαστήρια, κολάσεις ποικίλας, θανάτους μυρίους
καὶ παντοδαπούς. ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα οὕτως ἠλέγχετο καὶ παρεχώρει, τῶν ἁλιέων φθεγ- 20
γομένων, ὡς κόνις λεπτὴ σφοδρῶν ἀνέμων ἐμβολὴν ἐνεγκεῖν μὴ δυναμένη. μάθωμεν
τοίνυν οὕτω πρὸς ἕλληνας διαλέγεσθαι, ἵνα μὴ ὦμεν ὡς θρέμματα καὶ βοσκήματα, ἀλλ'
ὦμεν παρεσκευασμένοι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. καὶ πῶς τοῦτο τὸ κεφάλαιον μεταχειρίσωμεν
οὐκ ὂν μικρόν, καὶ λέγωμεν πρὸς αὐτούς· πόθεν οἱ ἀσθενεῖς τῶν ἰσχυρῶν περιεγένοντο, οἱ δώ-
δεκα τῆς οἰκουμένης, οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς ὅπλοις κεχρημένοι, ἀλλὰ γυμνοὶ πρὸς ἐνόπλους 25
μαχόμενοι; εἰπὲ γάρ, εἰ δώδεκα ἄνδρες πολεμικῶν ἄπειροι πραγμάτων εἰς παρά-
ταξιν στρατιωτῶν ἀπείρων καὶ ὡπλισμένων εἰσπηδήσαντες, οὐκ ἄοπλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀ-
σθενεῖς τὸ σῶμα, ὑπὸ μὲν ἐκείνων οὐδὲν ἔπαθον, μηδὲ μυρίοις βαλλόμενοι ἐτρώθησαν, ἔ-
χοντες δὲ ἐμπεπερονημένα τὰ βέλη γυμνῷ τῷ σώματι πάντας κατέβαλλον, οὐχ ὅπλοις κε-
χρημένοι, ἀλλὰ τῇ χειρὶ παίοντες, εἶτα τοὺς μὲν ἀνεῖλον, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους λαβόντες ἀ- 30
πήγαγον, μηδὲ τραύματα αὐτοὶ δεξάμενοι, ἆρά τις τὸ γινόμενον ἀνθρώπινον εἶναι ἔφησε;
καίτοι τὸ τῶν ἀποστόλων τρόπαιον πολλῷ ἐκείνου θαυμαστότερον. τοῦ γὰρ γυμνὸν μὴ τρω-
θῆναι, πολλῷ παραδοξότερον τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον καὶ ἁλιέα τοσαύτης δεινότη-
τος περιγενέσθαι, καὶ μήτε ὑπὸ τῆς ὀλιγότητος, μήτε ὑπὸ τῆς πενίας, μήτε ὑπὸ τῶν κιν-
δύνων, μήτε ὑπὸ τῆς συνηθείας τῆς προκατειληφυίας, μηδὲ ὑπὸ τῆς τοσαύτης αὐ- 35
στηρότητος τῶν πραγμάτων ὧν ἐπέταττον, μήτε ὑπὸ τῶν καθημερινῶν θανάτων, μήτε ὑπὸ
τοῦ πλήθους τῶν ἀπατηθέντων, μήτε ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀπατησάντων διακωλυθῆ-
ναι. οὕτω τοίνυν αὐτοὺς καταβάλλωμεν, καὶ μαχώμεθα πρὸς ἐκείνους, καὶ πρὸ τῶν λόγων
διὰ τοῦ βίου καταπληξώμεθα. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ μεγάλη μάχη, οὗτος ὁ συλλογισμὸς ὁ ἀ-
ναντίρρητος ὁ διὰ τῶν ἔργων. ἐπεί, κἂν μυρία φιλοσοφήσωμεν διὰ τῶν λόγων, βίον δὲ μὴ 40
παρεχώμεθα ἐκείνων βελτίονα, τὸ κέρδος οὐδέν. οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις προσέχουσιν, ἀλλ'
ἃ πράττομεν ἐξετάζουσι, καί φασι· σὺ πρότερος τοῖς σοῖς ῥήμασι πείθου, καὶ τότε ἑτέροις
παραίνει. εἰ δὲ λέγεις μὲν μυρία εἶναι ἀγαθὰ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς οὐκ ὄντων δὲ οὕτω φαίνοιο
τοῖς παροῦσι προσηλωμένος, τὰ ἔργα σου τῶν ῥημάτων ἐμοὶ πιστότερα. ὅταν γὰρ ἴδω σε ἁρ-
πάζοντα

παίζοντα τὰ ἑτέρων, θρηνοῦντα ἀμέτρως ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσι, πολλὰ ἕτερα πλημμελοῦντα, πῶς σοι πιστεύσω ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις; κἂν γὰρ μὴ λέγωσι ταῦτα, ἐννοοῦσι ταῦτα, καὶ περιστρέφουσιν ἐπὶ τῆς διανοίας. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ κωλῦον τοὺς ἀπίστους γενέσθαι χριστιανούς. Ἐπαναγάγωμεν τοίνυν αὐτοὺς διὰ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. πολλοὶ καὶ ἰδιῶται ἄνδρες φιλοσόφων οὕτω κατέπληξαν τὴν διάνοιαν, ὡς καὶ τὴν τῶν ἔργων ἐπιδειξάμενοι φιλοσοφίαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος λαμπροτέραν διὰ τῆς πολιτείας καὶ φιλοσοφίας ἀφέντες. αὕτη γὰρ τῆς γλώττης ἰσχυροτέρα. ὅταν δὲ εἴπω, ὅτι οὐ χρὴ μνησικακεῖν, εἶτα τὸν ἕλληνα μυρία ἐργάσωμαι κακά, πῶς δυνήσομαι τοῖς λόγοις αὐτὸν ἐπαναγαγεῖν, διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν ἀποσοβῶν; θηρεύσωμεν τοίνυν αὐτοὺς διὰ τῆς πολιτείας, καὶ διὰ τῶν ψυχῶν τούτων οἰκοδομῶμεν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦτον συναγάγωμεν τὸν πλοῦτον. οὐκ ἔστι ψυχῆς οὐδὲν ἀντάξιον, οὐδὲ ὁ κόσμος ἅπας. ὥστε κἂν μυρία δῷς χρήματα πένησιν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάσῃ, οἷον ὁ μίαν ψυχὴν ἐπιστρέφων. Ὁ γὰρ ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται, φησί. μέγα μὲν γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐλεεῖν τοὺς πενομένους· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον τὸ πλάνης ἀπαλλάττειν. ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, κατὰ Παῦλον ἐστὶ καὶ Πέτρον. ἔξεστι γὰρ ἀναδέξασθαι τὸ ἐκείνων κήρυγμα, οὐχ ἵνα κινδυνεύωμεν καθάπερ ἐκεῖνοι, καὶ λιμοὺς καὶ λοιμοὺς καὶ τὰ ἄλλα ὑποφέρωμεν (εἰρήνης γὰρ ὁ παρὼν καιρός) ἀλλ' ἵνα τὴν ἀπὸ προθυμίας σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα. καὶ γὰρ ἔξεστιν οἴκοι καθημένους ταύτην τὴν ἁλιείαν ἐργάζεσθαι. εἴ τις ἔχει φίλον, καὶ συγγενῆ, καὶ οἰκεῖον, ταῦτα ποιείτω, ταῦτα λεγέτω· καὶ ἔσται κατὰ Πέτρον καὶ Παῦλον. καὶ τί λέγω Πέτρον καὶ Παῦλον; στόμα ἔσται τοῦ Χριστοῦ. ὁ γὰρ ἐξαγαγὼν τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται, φησί. κἂν μὴ σήμερον πείσῃς, αὔριον πείσεις. κἂν μηδέποτε πείσῃς, σὺ τὸν μισθὸν ἕξεις ἀπηρτισμένον. κἂν μὴ πάντας πείσῃς, ὀλίγους ἀπὸ πολλῶν δυνήσῃ. ἐπεὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι οὐχὶ πάντας τοὺς ἅπαντας ἀνθρώπους ἔπεισαν, ἀλλ' ὅμως πᾶσι διελέχθησαν, καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι μισθὸν ἔχουσιν. οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος τῶν κατορθουμένων, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τῶν κατορθούντων ὁ Θεὸς τοὺς στεφάνους ὁρίζειν εἴωθε. κἂν δύο καταβάλῃς ὀβολούς, δέχεται· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς χήρας ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν διδασκόντων ἐργάσεται. μὴ τοίνυν ἐπειδὴ τὴν οἰκουμένην οὐ δύνασαι σῶσαι, καὶ τῶν ὀλίγων καταφρόνει, μηδὲ τῇ τῶν μεγάλων ἐπιθυμίᾳ τῶν μικρῶν ἀφελκύσῃς σεαυτόν. κἂν ἑκατὸν μὴ δυνηθῇς, τῶν δέκα ἐπιμελήθητι. κἂν δέκα μὴ δυνηθῇς, μηδὲ τῶν πέντε καταφρονήσῃς. κἂν πέντε μὴ δυνηθῇς, τοῦ ἑνὸς μὴ ὑπερίδῃς. κἂν τὸν ἕνα μὴ δυνηθῇς, μηδὲ οὕτως ἀθύμει, μηδὲ τὰ παρὰ σαυτοῦ κωλύσῃς. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐν τοῖς συναλλάγμασιν οὐ μόνον ἀπὸ χρυσίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀργυρίου τὰς ἐμπορείας ποιοῦνται οἱ περὶ ταῦτα ἀσχολάζοντες; ἂν μὲν γὰρ μηδέποτε τῶν μικρῶν καταφρονῶμεν, καὶ τῶν μεγάλων ἀνθεξόμεθα· ἂν δὲ τῶν μικρῶν ὑπερίδωμεν, οὐδὲ ἐκείνων ἐπιληψόμεθα εὐκόλως. οὕτως ἕκαστος πλούσιος γίνεται, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα συλλέγων· οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, ἵνα ἐν πᾶσι πλουτήσαντες, ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[Margin: γ. ἀναγάγω- ; Ιερ. ιε. ιθ. ; [illegible]]

Λογ. δ. 18 Ο ΛΟΓΟΣ ΓΑΡ Ο ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΤΟΙΣ μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστι. 19 Γέγραπται γάρ, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. 20 Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;

Τοῖς κάμνουσι καὶ ψυχορραγοῦσι καὶ αἱ τροφαὶ αἱ ὑγιεῖς ἀηδεῖς, καὶ οἱ φί-
λοι, καὶ οἱ προσήκοντες ἐπαχθεῖς, καὶ οὐδὲ γνωρίζονται πολλάκις, ἀλ-
λὰ καὶ ἐνοχλεῖν δοκοῦσιν· οὕτω δὴ καὶ τοῖς τὰς ψυχὰς ἀπολλυμένοις
συμβαίνειν εἴωθε. τὰ γὰρ πρὸς σωτηρίαν φέροντα ἀγνοοῦσι, καὶ 5
τοὺς κηδομένους αὐτῶν ἐνοχλεῖν νομίζουσι. γίνεται δὲ τοῦτο οὐ παρὰ τὴν
τοῦ πράγματος φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων νόσον. καὶ ὅπερ
οἱ παραπαίοντες ποιοῦσιν, ἀπεχθανόμενοι πρὸς τοὺς ἐπιμελομένους αὐτῶν, καὶ λοι-
πὸν λοιδορούμενοι, τοῦτο καὶ οἱ ἄπιστοι πάσχουσιν. ἀλλ' ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων οἱ ὑβριζό-
μενοι τότε μάλιστα αὐτοὺς ἐλεοῦσι καὶ δακρύουσι, δεῖγμα ἔσχατον τῆς ἐπιτεταμένης 10
ἀῤῥωστίας τοῦτο ποιούμενοι, ὅταν τοὺς φιλτάτους ἀγνοῶσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν
ἑλλήνων ποιήσωμεν, καὶ μᾶλλον τῶν γυναικῶν ὀλολύζωμεν ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι τὴν κοινὴν
ἀγνοοῦσι σωτηρίαν. οὐ γὰρ οὕτω γυναῖκα ἄνδρα δεῖ φιλεῖν, ὡς ἡμᾶς πάντας ἀνθρώπους,
καὶ πρὸς σωτηρίαν ἐφέλκεσθαι, κἂν ἕλλην ᾖ, κἂν ὁστισοῦν. θρηνῶμεν τοίνυν αὐτούς, ὅτι ὁ
λόγος τοῦ σταυροῦ μωρία αὐτοῖς ἐστιν, ὁ αὐτὸς σοφία καὶ δύναμις ὤν. ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυ- 15
ροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις, φησί, μωρία ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους, τοῦ σταυροῦ πα-
ρὰ τῶν ἑλλήνων χλευαζομένου, τῇ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν πρὸς ἑαυτῶν ἀντιστῆσαι καὶ πολεμεῖν θο-
ρυβουμένους τοῖς παρὰ τῶν ἑλλήνων λεγομένοις, παραμυθούμενος ὁ Παῦλός φησι, μὴ νο-
μίσητε ξένον γίνεσθαι καὶ παράδοξον. ταύτην ἔχει τὴν φύσιν τὸ πρᾶγμα, ὥστε ὑπὸ τῶν
ἀπολλυμένων μὴ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ἐξεστήκασι γὰρ καὶ παραπαίουσι. διὰ 20
τοῦτο καὶ λοιδοροῦνται καὶ ἐπαχθῶς ἔχουσι πρὸς τὰ σωτήρια φάρμακα. τί δὲ λέγεις, ἄν-
θρωπε; δοῦλος ὁ Χριστὸς ἐγένετο διὰ σὲ μορφὴν δούλου λαβών, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀνέστη· καὶ
δέον ἀναστάντα προσκυνῆσαι διὰ τοῦτο, καὶ θαυμάσαι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ὅπερ οὔτε
πατήρ, οὔτε φίλος, οὔτε υἱὸς ὑπὲρ σοῦ ἐποίησε, ταῦτα ὁ δεσπότης πάντα εἰργάσατο ὑπὲρ
σοῦ τοῦ ἐχθροῦ καὶ προσκεκρουκότος. δέον τοίνυν θαυμάζειν ὑπὲρ τούτων αὐτόν, σὺ δὲ μωρίαν 25 κ. καὶ
καλεῖς πρᾶγμα τοσαύτης σοφίας γέμον; ἀλλ' οὐδὲν θαυμαστόν. τῶν γὰρ ἀπολλυμένων
ἐστὶ μὴ ἐπιγινώσκειν τὰ πρὸς σωτηρίαν φέροντα. μὴ θορυβεῖσθε οὖν. οὐ γὰρ ξένον οὐδὲ πα-
ρὰ προσδοκίαν τὸ γινόμενον, τὸ χλευάζεσθαι τὰ μεγάλα παρὰ τῶν ἐξεστηκότων. τοὺς δὲ
οὕτω διακειμένους διὰ σοφίας ἀνθρωπίνης πείθειν οὐκ ἔνι· ἀλλά, κἂν βουληθῇς οὕτω
πεῖσαι, τὸ ἐναντίον ποιεῖς. τὰ γὰρ ὑπερβαίνοντα λογισμὸν πίστεως δεῖται μόνης. καὶ γάρ, ἂν 30
θέλωμεν πείθειν διὰ λογισμῶν, πῶς ἄνθρωπος ἐγένετο ὁ Θεός, καὶ εἰς μήτραν εἰσῆλθε
παρθενικήν, καὶ μὴ τῇ πίστει τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψωμεν, μᾶλλον ἐκεῖνοι καταγελάσονται. ἄ-
ρα οἱ λογισμοῖς ζητοῦντες, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπολλύμενοι. καὶ τί λέγω περὶ Θεοῦ; ἐπὶ γὰρ
τῶν κτισμάτων ἂν τοῦτο ποιήσωμεν, πολὺς ἕψεται γέλως. ἔστω γὰρ ἄνθρωπος πάντα βου-
λόμενος λογισμοῖς μανθάνειν, καὶ πειράσθω τῷ παρὰ σοῦ λόγῳ πείθεσθαι, πῶς βλέπομεν 35
τὸ φῶς· σὺ δὲ αὐτὸν λογισμῷ πείθειν πειρῶ. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. ἂν γὰρ εἴποις, ὅτι ἀρκεῖ
τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίξαντα βλέπειν, οὐ τὸν τρόπον εἴρηκας, ἀλλὰ τὸ γινόμενον. διὰ τί
γὰρ μὴ τῇ ἀκοῇ βλέπομεν, φησί, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀκούομεν; διὰ τί γὰρ μὴ τῇ ῥινὶ ἀκού-
ομεν, καὶ τῇ ἀκοῇ ὀσφραινόμεθα; ἂν τοίνυν ἀποροῦντος αὐτοῦ περὶ τούτων, μὴ δυνώμεθα τὸν
λόγον ἀποδοῦναι τούτων, ἐκεῖνος μέλλει γελᾶν, οὐ μειζόνως ἡμεῖς καταγελασόμεθα; εἰ γὰρ 40 γρ. ἐκεῖνοι δὲ μέλλ.
ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἀμφότερα ἀλλήλοις γειτνιάζει τὰ μέλη,
πῶς οὐ τὰ αὐτὰ δύναται ποιεῖν; ἀλλ' οὐ δυνησόμεθα εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, οὐδὲ τὸν τρόπον τῆς
ἀφάτου, καὶ ποικίλης ἐνεργείας, ἀλλὰ κἂν ἐπιχειρήσωμεν, καταγελώμεθα. διό τοι τοῦτο
τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ τῇ ἀπείρῳ σοφίᾳ παραχωροῦντες, σιγήσωμεν. οὕτω τοίνυν καὶ τὰ

τοῦ

τοῦ Θεοῦ ἐὰν τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ βουληθῶμεν παραστῆσαι, πολὺς ἕψεται γέλως, οὐ παρὰ τὴν
τῶν πραγμάτων ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἄνοιαν. τὰ γὰρ μεγά-
λα λόγος οὐδεὶς παραστῆσαι δύναται. σκόπει δέ· ὅταν εἴπω, ἐσταυρώθη, ὁ ἕλλην λέγει,
καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο; ἑαυτῷ οὐκ ἤμυνε σταυρουμένῳ καὶ πειραζομένῳ κατὰ τὸν καιρὸν
5 τοῦ σταυροῦ, καὶ πῶς μετὰ ταῦτα ἀνέστη, καὶ ἑτέροις ἤμυνεν; εἰ γὰρ ἐδύνατο, πρὸ τοῦ θανά-
του ἔδει. τοῦτο γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον. ὁ δὲ ἑαυτῷ μὴ ἀμύνας, πῶς ἄλλοις ἤμυνεν; οὐκ
ἂν ἔχοι λόγον, φησί. καὶ γὰρ ὑπὲρ λόγον ἐστὶν, ἄνθρωπε, καὶ ἀφάτου δυνάμεως ὁ σταυρός.
τὸ γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς γενόμενον ἀνώτερον φανῆναι τῶν δεινῶν, καὶ συμπλακέντα νικῆσαι, δυ-
νάμεώς ἐστιν ἀπείρου. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων, τοῦ μὴ ἐμβῆναι εἰς τὴν κάμινον
10 τὸ ἐμβάντας καταπατῆσαι τὴν φλόγα θαυμαστότερον ἦν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν
εἰς τὸ κῆτος τὸ ἐμπεσόντα μηδὲν ἀπὸ τοῦ θηρίου παθεῖν ἀηδὲς, πολλῷ μεῖζον ἦν· οὕτω καὶ ἐπὶ
τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μὴ ἀποθανεῖν τὸ ἀποθανόντα διαλῦσαι τὸν θάνατον, παραδοξότερον ἦν. μὴ
τοίνυν λέγε, διὰ τί οὐκ ἤμυνεν ἑαυτῷ ἐν τῷ σταυρῷ; αὐτὸς γὰρ συμπλακῆναι ἠπείγετο τῷ
θανάτῳ. οὐ κατέβη ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἠβούλετο. ὃν
15 γὰρ ἡ τυραννὶς οὐ κατέσχε τοῦ θανάτου, πῶς ἧλοι σταυροῦ κατασχεῖν ἠδύναντο; ἀλλὰ ταῦτα ἡ-
μῖν γνώριμα, τοῖς δὲ ἀπίστοις οὐκέτι. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν
ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι. γέγραπται γὰρ, ἀπολῶ
τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. οὐδὲν παρ' ἑαυτοῦ φορτικὸν τέως τί-
χ. ἐκπ. θησιν, ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν ἔρχεται τῆς γραφῆς, καὶ τότε τὴν ἐκεῖθεν παῤ-
20 ῥησίαν λαβὼν καταφορικώτερον κέχρηται τοῖς λόγοις, καί φησιν, οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν
σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος
τούτου; Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;

21 Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεὸν, εὐ-
δόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.

25 Εἰπὼν ὅτι γέγραπται, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων
ἀπόδειξιν ἐπάγει λέγων· ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ὁμοῦ καὶ ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων κα-
θαπτόμενος. ποῖος γὰρ φιλόσοφος, τίς τῶν περὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἐσχολακότων, τίς τῶν τὰ
Ἰουδαίων εἰδότων ἔσωσε, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐγνώρισεν; οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ τῶν ἁλιέων
τὸ πᾶν γέγονε. συμπεράνας τοίνυν τὸ προκείμενον, καὶ κατενεγκὼν αὐτῶν τὸν τῦφον, καὶ εἰ-
30 πὼν, οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; λέγει καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα
γέγονεν οὕτως. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, φησιν, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν
Θεὸν, ὁ σταυρὸς ἐφάνη. τί δέ ἐστιν, ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ; τῇ διὰ τῶν ἔργων φαινομένῃ, δι' ὧν
ἠθέλησε γνωρισθῆναι. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὰ καὶ τοιαῦτα κατεσκεύασεν, ἵνα ἀναλόγως ἐκ τῶν ὁ-
ρωμένων ὁ ποιητὴς θαυμάζηται. μέγας οὐρανὸς, καὶ ἀπειροπληθὴς ἡ γῆ; θαύμασον τοίνυν τὸν
35 πεποιηκότα. καὶ γὰρ ὁ μέγας οὗτος οὐ μόνον ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετ' εὐκολίας, καὶ ἡ
ἄπειρος ἐκείνη γῆ καὶ αὐτὴ, ὡς οὐδὲν, παρήγετο. διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἐκείνου φησὶν, Ὅτι ἔργα Ψαλμ. ρϛ. κς.
τῶν δακτύλων σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· περὶ δὲ τῆς γῆς, ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδέν. ἐπεὶ
οὖν διὰ τῆς σοφίας ταύτης οὐκ ἠθέλησε γνωρίσαι τὸν Θεὸν, διὰ τῆς δοκούσης μωρίας εἶναι
τοῦ κηρύγματος ἔπεισεν, οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως. λοιπὸν ὅπου σοφία Θεοῦ,
χ. φιν 40 οὐκέτι χρεία ἀνθρωπίνης. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον τὸν τοσοῦτον καὶ οὕ-
τω μέγαν, Θεὸν εἶναι εἰκὸς δύναμιν ἀμήχανόν τινα ἔχοντα καὶ ἀπόῤῥητον, σοφίας ἀνθρω-
πίνης λογίζεσθαι ἦν, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν καταλαμβάνειν· νῦν δὲ οὐκέτι λογισμῶν, ἀλλὰ
πίστεως δεῖ μόνης. τὸ γὰρ εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ταφέντα πιστεύειν, καὶ πεπληροφορῆσθαι, ὅτι
οὗτος αὐτὸς καὶ ἀνέστη, καὶ ἄνω κάθηται, τοῦτο σοφίας οὐ δεῖται οὐδὲ λογισμῶν, ἀλλὰ πίστεως.

τί

καὶ γὰρ οἱ ἀπόστολοι οὐ σοφίᾳ περιῆλθον, ἀλλὰ πίστει, καὶ γεγόνασι τῶν ἔξω σοφῶν σοφώτεροι καὶ ὑψηλότεροι, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ τοῦ λογισμοὺς κινεῖν, τὸ πιστὰ τὰ τοῦ Θεοῦ δέχεσθαι μεῖζον. τοῦτο γὰρ ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνει διάνοιαν. πῶς δὲ ἀπώλεσε τὴν σοφίαν; διὰ Παύλου καὶ τῶν τοιούτων γνωρισθεὶς ἡμῖν, ἔδειξεν αὐτὴν ἀνόητον οὖσαν. πρὸς γὰρ τὸ δέξασθαι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν οὔτε ὁ σοφὸς ὠφελεῖταί τι παρὰ τῆς σοφίας, οὔτε ὁ ἰδιώτης ἐβλάβη τι παρὰ τῆς ἀμαθείας· ἀλλ᾽ εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, μᾶλλον ἰδιωτεία, ἢ σοφία πρὸς τὴν ὑποδοχὴν ἐστὶν ἐπιτήδειον καὶ εὐκολώτερον. ὁ γὰρ ποιμὴν καὶ ἄγροικος ταύτην θᾶττον ὑποδέξεται, καθάπαξ τοὺς λογισμοὺς καταστέλλων, καὶ τῷ δεσπότῃ ἑαυτὸν παραδούς. οὕτω τοίνυν τὴν σοφίαν ἀπώλεσεν. ἐπειδὴ γὰρ πρότερα ἑαυτὴν κατέβαλε, πρὸς οὐδὲν χρησίμη λοιπόν ἐστιν. ὅτε γὰρ ἔδει τὰ ἑαυτῆς αὐτὴν ἐνδείξασθαι καὶ διὰ τῶν ἔργων ἰδεῖν τὸν δεσπότην, οὐκ ἠθέλησε. διὰ τοῦτο, κἂν θέλῃ νῦν ἐπεισαγαγεῖν ἑαυτήν, οὐ δύναται. οὐ γὰρ τοιαῦτα τὰ πράγματα. ἡ γὰρ ὁδὸς ἡ τῆς θεογνωσίας πολλῷ μείζων ἐκείνης αὕτη. διὰ τοι τοῦτο πίστεως καὶ ἀφελείας χρεία, καὶ ταύτην πανταχοῦ ζητεῖν, καὶ τῆς ἔξωθεν προτιμᾶν σοφίας. ἐμώρανε γὰρ ὁ Θεός, φησι, τὴν σοφίαν. τί δέ ἐστιν, ἐμώρανε; μωρὰν ἔδειξεν οὖσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπ᾽ αὐτῇ, ἤλεγξεν αὐτὴν ταχέως. ποία γὰρ σοφία, ὅταν τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὑρίσκῃ; ἐποίησε τοίνυν φανῆναι μωράν, ἐπειδὴ ἑαυτὴν ἐκείνη πρώτη ἤλεγξεν. εἰ γὰρ ὅτε λογισμοῖς ἦν εὑρεῖν, οὐδὲν ἔδειξε, νῦν ὅτε μείζονα φέρεται τὰ πράγματα, πῶς ἀνύσαι τι δυνήσεται, ὅτε πίστεως χρεία μόνης, καὶ οὐχὶ δεινότητος; μωρὰν τοίνυν αὐτὴν ἔδειξεν ὁ Θεός· ηὐδόκησε δὲ διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι, μωρίας δὲ οὐχὶ τῆς οὔσης, ἀλλὰ τῆς εἶναι δοκούσης. τὸ γὰρ μεῖζον τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐχ ἑτέραν σοφίαν τοιαύτην ἐκείνης πλείονα εἰσαγαγών, ἀλλὰ τὴν δοκοῦσαν εἶναι μωρίαν, οὕτω περιεγένετο. καὶ γὰρ Πλάτωνα ἐξέβαλεν, οὐχὶ δι᾽ ἑτέρου φιλοσόφου σοφωτέρου, ἀλλὰ διὰ ἁλιέως ἀμαθοῦς. οὕτω γὰρ γέγονεν ἡ ἧττα μείζων, καὶ λαμπροτέρα ἡ νίκη. εἶτα δεικνὺς τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν, φησιν·

22 Ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν·

23 Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν·

24 Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Πολλὴ τῶν εἰρημένων ἡ σύνεσις. θέλει γὰρ εἰπεῖν, πῶς διὰ τῶν ἐναντίων ἐκράτησεν ὁ Θεός, καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον τὸ κήρυγμα. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅταν εἴπωμεν, φησιν, Ἰουδαίοις, πιστεύσατε, λέγουσιν, ἀναστήσατε νεκρούς, ἰάσασθε δαιμονῶντας, δείξατε ἡμῖν σημεῖα· ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τούτων τί λέγομεν; ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ὁ κηρυττόμενος. τοῦτο δὲ ἱκανὸν οὐ μόνον τοὺς μὴ βουλομένους μὴ ἐφέλκεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους διακρούσασθαι. ἀλλ᾽ ὅμως οὐ διακρούεται, ἀλλ᾽ ἐφέλκεται καὶ κρατεῖ καὶ περιγίνεται. πάλιν Ἕλληνες ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ῥητορείαν λόγων καὶ δεινότητα σοφισμάτων· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις σταυρὸν κηρύττομεν. καὶ ὅπερ ἐπὶ Ἰουδαίων δοκεῖ ἀσθενείας εἶναι, τοῦτο ἐπὶ Ἑλλήνων, μωρία. ὅταν οὖν μὴ μόνον ἃ αἰτοῦσι μὴ παρέχωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὧν αἰτοῦσιν (ὁ γὰρ σταυρὸς οὐ μόνον οὐ δοκεῖ σημεῖον εἶναι κατὰ λογισμὸν ἐξεταζόμενον, ἀλλὰ καὶ σημείου ἀναίρεσις· οὐ μόνον οὐ δοκεῖ δυνάμεως ἀπόδειξις, ἀλλὰ καὶ ἀσθενείας ἔλεγχος· οὐ μόνον οὐ δοκεῖ σοφίας ἐπίδειξις εἶναι, ἀλλὰ καὶ μωρίας ὑπόληψις) ὅταν οὖν οἱ σημεῖα καὶ σοφίαν ζητοῦντες μὴ μόνον μὴ λαμβάνωσιν ἅπερ αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ὧν ἐπιθυμοῦσιν ἀκούωσιν, εἶτα διὰ τῶν ἐναντίων πείθωνται, πῶς οὐκ ἄφατός ἐστιν ἡ τοῦ κηρυττομένου δύναμις; ὥσπερ ἂν εἴ τινι τῶν κλυδωνιζομένων καὶ λιμένος ἐπιθυμούντων μὴ λιμένα δείξας, ἀλλ᾽ ἕτερον μέρος τοῦ πελάγους ἀγριώτερον, δυνηθῇς ποιῆσαι μετὰ χάριτος ἕπεσθαι· ἢ ἰατρὸς τὸν τετρωμένον καὶ

φαρμάκων

γρ. περιῆλθον
γρ. αἰσθητὸν
γρ. παραδούς.
γρ. ἐνδείξασθαι
γρ. ἔθνεσι
γρ. ἰάσασθε δαίμονας
γρ. δυνηθείη

φαρμάκων ἐπιθυμοῦντα, μὴ διὰ φαρμάκων, ἀλλὰ διὰ τοῦ καίειν πάλιν ἐπαγγελλόμενος ὑ-
γιῆ ποιεῖν, ἐφέλκοιτο πρὸς ἑαυτόν. μεγάλης γὰρ τοῦτο δυνάμεως. οὕτω καὶ οἱ ἀπόστο-
λοι οὐ μόνον διὰ σημείου, ἀλλὰ καὶ διὰ πράγματος δοκοῦντος ἐναντίου εἶναι τοῖς σημεί-
οις περιεγένοντο· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ πεποίηκεν ὁ Χριστός. βουλόμενος γὰρ αὐτὸν θερα-
5 πεῦσαι, διὰ πράγματος ἐπιτείνοντος τὴν πήρωσιν ἀνεῖλε. πηλὸν γὰρ ἐπέθηκεν. ὥσπερ
οὖν διὰ πηλοῦ τὸν τυφλὸν ἐθεράπευσεν, οὕτω τὴν οἰκουμένην διὰ σταυροῦ προσηγάγε-
το· ὅπερ προσθήκη ἦν σκανδάλου, οὐκ ἀναίρεσις σκανδάλου. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐ-
ποίησε, τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων κατασκευάζων. ψάμμῳ γοῦν θάλασσαν ἐτείχισε,
τῷ ἀσθενεῖ τὸ ἰσχυρὸν χαλινώσας· ὕδατι γῆν ἐπέθηκε, τῷ χαύνῳ καὶ διαρρέοντι τὸ βαρὺ καὶ
10 πυκνὸν ἐποχεῖσθαι παρασκευάσας. διὰ τῶν προφητῶν πάλιν ξύλῳ μικρῷ σίδηρον ἐ-
μετεώρισεν· οὕτω δὴ καὶ σταυρῷ τὴν οἰκουμένην ἐπεσπάσατο. ὥσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ βαστάζει
τὴν γῆν, οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς βαστάζει τὴν οἰκουμένην. μεγάλης τοίνυν δυνάμεως καὶ
σοφίας ἀπόδειξις τὸ διὰ τῶν ἐναντίων πεῖθειν. καὶ γὰρ σκανδάλου πρᾶγμα ὁ σταυρὸς εἶ-
ναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον οὐ σκανδαλίζει, ἀλλὰ καὶ ἐφέλκεται. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐν-
15 νοήσας ὁ Παῦλος καὶ ἐκπλαγεὶς, ἔλεγεν·

25 Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρό-
τερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγων τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενὲς, οὐ τὸ
ὂν, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν. πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀποκρίνεται. ὃ γὰρ οὐκ ἴσχυσαν
φιλόσοφοι διὰ τῶν συλλογισμῶν ποιῆσαι, τοῦτο ἡ δοκοῦσα εἶναι μωρία κατώρθωσε. τίς οὖν
20 σοφώτερος; ὁ τοὺς πολλοὺς πείθων, ἢ ὁ ὀλίγους, μᾶλλον δὲ οὐδένα; ὁ περὶ μεγίστων πείθων, ἢ
ὁ περὶ τῶν μὴ δεόντων; πόσα ἔκαμε Πλάτων καὶ οἱ κατ' αὐτὸν περὶ γραμμῆς, καὶ γωνίας, καὶ
στιγμῆς, καὶ ἀριθμῶν ἀρτίων καὶ περιττῶν, καὶ ἴσων ἀλλήλοις καὶ ἀνίσων, καὶ τῶν τοιούτων διαλε-
γόμενος ἡμῖν ἀραχνίων (καὶ γὰρ τῶν ὑφασμάτων ἐκείνων ἀχρηστότερα ταῦτα τῷ βίῳ) καὶ
οὐ μέγαν, οὐ μικρὸν ἐντεῦθεν ὠφελήσας, οὕτω τὸν βίον κατέλυσε; πόσα ἔκαμε δεῖξαι ἐπι-
25 χειρῶν ὡς ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, καὶ οὐδὲν σαφὲς εἰπὼν, οὐδὲ πείσας τινὰ τῶν ἀκουόντων οὕτως ἀ-
πῆλθεν; ὁ δὲ σταυρὸς διὰ ἰδιωτῶν ἔπεισε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἔπεισε, καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν
τυχόντων πραγμάτων, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ διαλεχθεὶς καὶ τῆς κατ' ἀλήθειαν εὐσεβείας καὶ τῆς
εὐαγγελικῆς πολιτείας καὶ τῆς τῶν μελλόντων κρίσεως· καὶ πάντας ἐποίησε φιλοσόφους, τοὺς ἀ-
γροίκους, τοὺς ἰδιώτας.

30 Ὅρα πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἰσχυρότερον. ΗΘΙΚΟΝ
πῶς ἰσχυρότερον; ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπέδραμεν ἅπασαν, καὶ πάντας κατὰ κράτος εἷλε, καὶ
μυρίων ἐπιχειρούντων σβέσαι τοῦ σταυρωθέντος τὸ ὄνομα, τοὐναντίον ἐγένετο. τοῦτο μὲν ἤν-
θησε καὶ ἐπέδωκεν ἐπὶ μεῖζον· ἐκεῖνοι δὲ ἀπώλοντο καὶ διεφθάρησαν, καὶ οἱ ζῶντες τῷ νεκρω-
θέντι πολεμοῦντες οὐδὲν ἴσχυσαν. ὥστε ἐπειδὰν εἴπῃ με μωρὸν ὁ Ἕλλην, τότε δείκνυσιν ἑαυ-
35 τὸν μεθ' ὑπερβολῆς μωρόν· ὅταν ἐγὼ νομιζόμενος εἶναι παρ' αὐτῷ μωρὸς, τοῦ σοφοῦ φαίνωμαι
σοφώτερος· ὅταν ἐμὲ καλέσῃ ἀσθενῆ, τότε ἑαυτὸν ἀσθενέστερον δείκνυσιν. ἃ γὰρ ἴσχυσε
κατορθῶσαι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τελῶναι καὶ ἁλιεῖς, ταῦτα φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ τύ-
ραννοι, καὶ πᾶσα ἁπλῶς ἡ οἰκουμένη μυρία περιδραμοῦσα οὐδὲ φαντασθῆναι ἴσχυ-
σαν. τί γὰρ οὐκ εἰσήγαγεν ὁ σταυρός; τὸν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς λόγον, τὸν πε-
40 ρὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὸν περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν παρόντων, τὸν περὶ
τῆς ἐπιθυμίας τῶν μελλόντων. καὶ ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησε, καὶ πάντες πανταχοῦ
φιλοσοφοῦσι, καὶ πᾶσαν ἀνδρείαν ἐπιδείκνυνται. ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς, φησι, πολλοὶ θανά-
του καταφρονοῦντες γεγόνασι. τίνες, εἰπέ μοι; ἆρα ὁ τὸ κώνειον πιών; ἀλλ', εἰ βούλει,
τοιούτους μυρίους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας παράσχωμαι. εἰ γὰρ ἐνῆν, διωγμοῦ καταλα-

βόντος, κώνειον πιόντα ἀπελθεῖν, πάντες ἂν ἐκείνου λαμπρότεροι γεγόνασιν. ἄλλως δὲ,
ἐκεῖνος οὐχὶ κύριος ὢν τοῦ μὴ πιεῖν ἢ πιεῖν, ἔπιεν· ἀλλὰ καὶ ἄκοντα καὶ ἑκόντα ἔδει τοῦτο πα-
θεῖν, ὅπερ οὐκ ἦν ἀνδρείας, ἀλλ' ἀνάγκης λοιπόν. καὶ γὰρ καὶ λησταὶ, καὶ ἀνδροφόνοι ὑπὸ
τῇ ψήφῳ γινόμενοι τῶν δικαζόντων χαλεπώτερα ἔπαθον. παρ' ἡμῖν δὲ τοὐναντίον ἅπαν.
οὐ γὰρ ἄκοντες οἱ μάρτυρες ὑπέμειναν, ἀλλ' ἑκόντες καὶ κύριοι τοῦ μὴ παθεῖν ὄντες, ἀδά- 5
μαντος παντὸς στερροτέραν ἐπιδεικνύντες τὴν ἀνδρείαν. οὐ τοίνυν τοῦτο θαυμαστὸν εἰ
κώνειον ἔπιεν ἐκεῖνος, καὶ μηκέτι κύριος ὢν τοῦ μὴ πιεῖν, καὶ πρὸς ἔσχατον γῆρας ἐληλακώς.
καὶ γὰρ ἔλεγεν ἐτῶν ἑβδομήκοντα εἶναι, ὅτε κατεφρόνησε ζωῆς, εἴγε καὶ τοῦτο καταφρονῆσαί
ἐστιν. οὐ γὰρ ἔγωγε ἂν εἴποιμι, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἄλλος οὐδείς. ἀλλὰ δεῖξόν μοί τινα ὑπὲρ
εὐσεβείας βασάνοις ἐγκαρτερήσαντα, καθάπερ ἐγὼ μυρίους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. τίς 10
τῶν ὀνύχων ἀνορυττομένων, γενναίως ἤνεγκε; τίς τῶν ἄρθρων ἀνασκαπτομένων; τίς τοῦ σώ-
ματος αὐτοῦ κατὰ μέρος πορθουμένου [τῆς κεφαλῆς]; τίς τῶν ὀστέων ἀναμοχλευομένων; τίς
ἐπὶ τήγανα συνεχῶς τιθέμενος; τίς εἰς λέβητα ἐμβαλλόμενος; ταῦτά μοι δεῖξον. τὸ γὰρ
κωνείῳ τελευτῆσαι, ἴσον ἐστὶ τῷ καθευδήσαντα ἐναπομεῖναι. καὶ γὰρ ὕπνου ἡδίων τοῦτο ὁ θά-
νατος λέγεται εἶναι. εἰ δέ τινες καὶ βασάνους ὑπέμειναν, ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ ἐγκώμιον ἀπό- 15
λωλεν. ὑπὲρ γὰρ αἰσχρᾶς αἰτίας ἀπώλοντο, οἱ μὲν ὡς ἀπόρρητα ἐξειπόντες, οἱ δὲ ὡς
τυραννίδι ἐπιθέμενοι, οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἁλόντες, οἱ δὲ εἰκῆ καὶ μάτην καὶ ἁπλῶς,
αἰτίας μὴ οὔσης, ἑαυτοὺς ἀπήνεγκαν. ἀλλ' οὐχὶ παρ' ἡμῖν οὕτω. διὰ τοῦτο τὰ μὲν
ἐκείνων σεσίγηται, ταῦτα δὲ ἀνθεῖ, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπιδίδωσι τὴν ἡμέραν. ὅπερ ἐννοῶν
ὁ Παῦλος ἔλεγε, τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ πάντων ἰσχυρότερόν ἐστι τῶν ἀνθρώπων. ὅτι γὰρ θεῖον 20
τὸ κήρυγμα, καὶ ἐντεῦθεν δῆλον. πόθεν γὰρ ἐπῆλθεν ἀνθρώποις δώδεκα καὶ ἰδιώταις, πρά-
γμασιν ἐπιχειρῆσαι τοσούτοις, ἐν λίμναις, ἐν ποταμοῖς, ἐν ἐρημίαις διατρίβουσιν, οὐδέποτε
εἰς πόλιν ταχέως, οὐδ' εἰς ἀγορὰν ἐμβεβηκόσι; πόθεν ἐπῆλθε πρὸς τὴν οἰκουμένην
πᾶσαν παρατάξασθαι; ὅτι γὰρ δειλοὶ ἦσαν καὶ ἄνανδροι, δείκνυσιν ὁ περὶ αὐτῶν γράψας, καὶ
μὴ παραιτησάμενος, μηδὲ ὑπομείνας συσκιάσαι αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ὅπερ μέγιστον 25
καὶ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἐστὶ τεκμήριον. τί οὖν οὗτός φησι περὶ αὐτῶν; ὅτι τοῦ Χριστοῦ συλληφθέντος,
μετὰ μυρία θαύματα οἱ μὲν ἔφυγον, ὁ δὲ μείνας κορυφαῖος ὢν τῶν ἄλλων ἠρνήσατο. πόθεν οὖν
οἱ ζῶντος τοῦ Χριστοῦ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὁρμὴν οὐκ ἐνεγκόντες, τελευτήσαντος καὶ ταφέντος καὶ μὴ
ἀναστάντος, ὥς φατε, μηδὲ διαλεχθέντος αὐτοῖς, μηδὲ θάρσος ἐνθέντος, πρὸς τοσαύτην
παρετάττοντο οἰκουμένην; οὐκ ἂν εἶπον πρὸς ἑαυτοὺς, τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἑαυτὸν οὐκ ἴσχυσε 30
σῶσαι, καὶ ἡμῶν προστήσεται; ἑαυτῷ οὐκ ἤμυνε ζῶν, καὶ ἡμῖν χεῖρα ὀρέξει τετελευτηκώς;
αὐτὸς ζῶν οὐδὲ ἓν ἔθνος ὑπέταξε, καὶ ἡμεῖς τὴν οἰκουμένην ὅλην πείσομεν τὸ ἐκείνου
λέγοντες ὄνομα; καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον οὐχὶ ποιῆσαι μόνον, ἀλλ' ἐννοῆσαι γοῦν; ὅ-
θεν δῆλον ὅτι εἰ μὴ εἶδον ἀναστάντα καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μεγίστην ἔλαβον ἀπόδειξιν,
οὐκ ἂν τοσοῦτον ἀνέρριψαν κύβον. εἰ γὰρ καὶ φίλους εἶχον μυρίους, οὐκ ἂν εὐθέως ἐχ- 35
θροὺς ἐκτήσαντο πάντας, παλαιὰ ἔθη κινοῦντες καὶ πατρῷα ἔθη μεταίροντες; νυνὶ δὲ
καὶ πάντας πολεμίους ἐκέκτηντο, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. εἰ γὰρ καὶ αἰδέ-
σιμοι πάντων ἕνεκεν ἦσαν τῶν ἔξωθεν, οὐκ ἂν πάντες αὐτοὺς ἐβδελύξαντο καινὴν πολιτεί-
αν εἰσάγοντας; νῦν δὲ καὶ ἔρημοι πάντων ἐτύγχανον, καὶ εἰκὸς ἦν κἀντεῦθεν μισητοὺς γί-
νεσθαι παρὰ πᾶσι καὶ εὐκαταφρονήτους. τίνας γὰρ βούλει εἰπεῖν; Ἰουδαίους; ἀλλ' ἄφα- 40
τον εἶχον πρὸς αὐτοὺς μῖσος ἐκ τῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον γεγενημένων. ἀλλ' Ἕλληνας;
ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ἐλάττονα ἐκείνων ἀπεστράφησαν, καὶ ἴσασι ταῦτα μάλιστα Ἕλληνες.
Πλάτων γὰρ ὁ πολιτείαν τινὰ καινοτομῆσαι βουληθεὶς, μᾶλλον δὲ μέρος πολιτείας, καὶ οὐ τὰ
τῶν θεῶν μεταθεὶς νόμιμα, ἀλλ' ἁπλῶς πράξεις εἰσαγαγὼν ἑτέρας ἀνθ' ἑτέρων, ἐκιν-

δύνευσε

γρ. ἐμβεβη-κόσι

γρ. πατέρων θεσμοὺς

δυνάμεως Σικελίας ἐκπεσὼν ἀπέθανεν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ γέγονε, τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσεν
αὐτῆς. καὶ εἰ μὴ βάρβαρός τις τοῦ Σικελίας τυράννου γέγονεν ἡμερώτερος, οὐδὲν ἐκώ-
λυε διαπαντὸς δουλεύειν τὸν φιλόσοφον ἐν ἀλλοτρίᾳ. καίτοιγε οὐκ ἴσον ἐστὶ τὰ περὶ βα-
σιλείας καινοτομεῖν, καὶ τὰ περὶ θρησκείας. τοῦτο γὰρ μάλιστα θορυβεῖ καὶ ταράττει τοὺς
5 ἀνθρώπους. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τὴν δεῖνα ἐγαμήσαν, καὶ οἱ φύλακες τούτων
τὴν πόλιν ἔσωσαν φύλακες, οὐ σφόδρα ἱκανὸν θορυβῆσαι· καὶ μάλιστα, ὅταν ἐν βιβλίῳ
ἢ ταῦτα κείμενα, καὶ μὴ πολλὴ σπουδὴ τοῦ νομοθετοῦντος γίνηται εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ λε-
γόμενα. τὸ μέντοιγε λέγειν, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ θεραπευόμενοι, ἀλλ' ὅτι δαίμονές εἰσιν, ὅτι
ὁ ἐσταυρωμένος Θεός, ἴστε πόσην ἀνῆψεν ὀργήν, πόσην ἂν ἐποίησε δοῦναι δίκην, πόσον ἀνεῤῥί-
10 πισε πόλεμον. καὶ γὰρ Πρωταγόρας παρ' αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ οἶδα θεούς,
(γρ. ἐν τῇ) οὐ τὴν οἰκουμένην περιϊὼν καὶ κηρύττων, ἀλλ' ἐν μιᾷ πόλει, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσε·
καὶ Διαγόρας ὁ Μιλήσιος, καὶ Διόδωρος ὁ λεγόμενος ἄθεος, καίτοι φίλους εἶχον καὶ δύναμιν
τὴν ἀπὸ τῶν λόγων, καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ ἐθαυμάζοντο, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων αὐτοὺς ὤνησε. καὶ
ὁ μέγας δὲ Σωκράτης ὁ πάντων τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίᾳ κρατῶν, διὰ τοῦτο κώνειον ἔ-
15 πιεν, ἐπειδὴ ἐν τοῖς περὶ θεῶν λόγοις μικρόν τι παρακινεῖν ὑπωπτεύετο. εἰ δὲ ὑπόληψις
μόνη καινοτομίας τοσοῦτον κίνδυνον ἤνεγκε φιλοσόφοις ἀνδράσι καὶ σοφοῖς καὶ μυρίας ἀπο-
λελαυκόσι θεραπείας, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἴσχυσαν ἅπερ ἤθελον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καὶ ζωῆς καὶ πατρίδος
ἐξέπεσον, πῶς οὐ θαυμάζεις καὶ ἐκπλήττῃ, τὸν ἁλιέα ὁρῶν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης τοσαῦτα ἐρ-
γασάμενον, καὶ κατορθώσαντα ἅπερ ἐσπούδασε, καὶ περιγενόμενον καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλή-
(γρ. εἰσηγ.) 20 νων ἁπάντων; ἀλλ' οὗτοι, φησίν, οὐχὶ θεοὺς εἰσήγαγον ξένους, ὥσπερ ἐκεῖνοι. αὐτὸ μὲν οὖν μά-
λιστα τὸ θαυμαστόν μοι λέγεις, ὅτι διπλῆ ἡ καινοτομία, καὶ τὸ τοὺς ὄντας καθαιρεῖν, καὶ τὸν ἐ-
σταυρωμένον ἀναγγέλλειν. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἐπῆλθε τοιαῦτα κηρύττειν; πόθεν ὑπὲρ τοῦ τέλους
αὐτῶν θαρρεῖν; τίνας τῶν πρὸ αὐτῶν τοιοῦτόν τι κατωρθωκότας εἶχον ἰδεῖν; οὐ πάντες
δαίμονας προσεκύνουν; οὐ πάντες τὰ στοιχεῖα ἐθεοποίουν; οὐ διάφορος ἦν τῆς ἀσε-
25 βείας ὁ τρόπος; ἀλλ' ὅμως τὰ πάντα ἐπῆλθον, καὶ κατέλυσαν ταῦτα, καὶ ἐπέδραμον ἐν
βραχεῖ καιρῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καθάπερ ὑπόπτεροί τινες, οὐ κινδύνους λογιζό-
μενοι, οὐ θανάτους, οὐ τὴν τοῦ πράγματος δυσκολίαν, οὐ τὴν ὀλιγότητα τὴν ἑαυτῶν, οὐ τὸ
πλῆθος τῶν ἐναντιουμένων, οὐ τὴν ἐξουσίαν, οὐ τὴν δυναστείαν, οὐ τὴν σοφίαν τῶν πολε-
μούντων. εἶχον γὰρ τούτων ἁπάντων μείζονα συμμαχίαν, τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος
30 δύναμιν. οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ πολεμῆσαι εἵλοντο τῇ οἰκουμένῃ πόλεμον αἰσθητόν,
ὡς τοῦτο τὸ γεγενημένον νῦν. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ νόμου τῆς μάχης ἔξω ἀπέναντι ἵστασθαι τῶν
πολεμίων, καὶ χώραν ἀπολαμβάνοντας ἐναντίαν οὕτω παρατάττεσθαι πρὸς τοὺς ἐναντιου-
μένους, καὶ καιρὸν ἔχειν ἐπιθέσεως καὶ συμβολῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ στρατόπεδον
ἴδιον εἶχον, ἀλλὰ αὐτοῖς ἀνεμίγνυντο τοῖς πολεμίοις, καὶ οὕτως αὐτῶν ἐκράτουν· καὶ ἐν μέ-
35 σοις τοῖς ἐχθροῖς ἀναστρεφόμενοι διωλίσθαινον αὐτῶν τὰς βλάβας, καὶ περιεγίνοντο καὶ ἐνίκων νί-
κην λαμπρὰν πληροῦσαν προφητείαν λέγουσαν· Καὶ κατακυριεύσεις ἐν μέσῳ τῶν
ἐχθρῶν σου. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς οἱ ἐχθροί, καὶ (ψαλμ. ρθ. γ.)
εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλοντες καὶ δεσμοῖς, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ περιεγίνοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ
μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ὑπέκυπτον, οἱ μαστίζοντες τοῖς μαστιζομένοις, οἱ δεσμοῦντες τοῖς δεδε-
40 μένοις, οἱ διώκοντες τοῖς ἐλαυνομένοις. ταῦτα δὴ πάντα πρὸς Ἕλληνας λέγομεν, μᾶλ-
λον δὲ καὶ τούτων πλείονα. πολλὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ περιουσία. κἂν γὰρ παρακολουθῆτε
(γρ. πῶς) τῇ ὑποθέσει, πᾶσαν ὑμᾶς τὴν πρὸς αὐτοὺς διδάξομεν μάχην· πῶς δὲ ταυτὶ δύο δια-
τηροῦμεν κεφάλαια, πῶς οἱ ἀσθενεῖς τῶν ἰσχυρῶν ἐνίκησαν, καὶ πόθεν αὐτοῖς ἐπῆλθε τοιούτοις
οὖσι τοιαῦτα βουλεύσασθαι, εἰ μὴ θείας ἀπήλαυον συμμαχίας· εἶτα περὶ ἡμῶν ὧδε

προεχόμεθα δὲ τῶν ἔργων τὰ τοῦ βίου κατορθώματα, καὶ δαψιλὲς τὸ πῦρ ἀνάπτομεν τῆς ἀρετῆς. Φωστῆρες γάρ ἐστε, φησιν, ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου λάμποντες· καὶ μείζονα ἡμῖν ἑκάστῳ χρείαν ἐνεχείρισεν ὁ Θεὸς, ἢ τῷ ἡλίῳ, μείζονα οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τοσούτῳ μείζονα, ὅσῳ τὰ πνευματικὰ τῶν αἰσθητῶν διενήνοχεν. ὅταν οὖν πρὸς τὸν ἡλιακὸν ἴδωμεν κύκλον, καὶ θαυμάσωμεν τὸ κάλλος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν φαιδρότητα τοῦ ἄστρου, λογιζώμεθα πάλιν ὅτι μεῖζον καὶ ἄμεινον τὸ ἐν ἡμῖν φῶς, καθάπερ καὶ τὸ σκότος χαλεπώτερον, ἂν μὴ προσέχωμεν. καὶ γὰρ νὺξ βαθεῖα κατέχει τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. ταύτην τοίνυν ἀνατρέψωμεν καὶ λύσωμεν. νὺξ οὐκ ἐν αἱρετικοῖς, οὐδὲ ἐν Ἕλλησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς τοῖς παρ' ἡμῖν δογμάτων ἕνεκεν καὶ βίου. πολλοὶ γὰρ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦσι, πολλοὶ καὶ γενέσιν ἑαυτοῖς ἐπιτειχίζουσι· πολλοὶ καὶ παρατηρήσεις φυλάττουσι, καὶ κληδονισμοῖς καὶ οἰωνισμοῖς καὶ συμβόλοις, οἱ δὲ καὶ περιάπτοις καὶ ἐπῳδαῖς κέχρηνται. ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους μετὰ ὕστερον ἐροῦμεν, ὅταν τὰ πρὸς Ἕλληνας διανύσωμεν· τέως δὲ τὰ εἰρημένα κατέχετε, καὶ συλλάβεσθέ μοι τῆς μάχης διὰ τοῦ βίου πρὸς ἡμᾶς ἕλκοντες αὐτοὺς καὶ μεθιστῶντες. ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω, τὸν περὶ φιλοσοφίας διδάσκοντα πρότερον ἐν ἑαυτῷ τοῦτο διδάσκειν χρὴ καὶ ποθεινὸν εἶναι τοῖς ἀκούουσι. γενώμεθα τοίνυν ποθεινοὶ, καὶ οἰκείως διατεθῶμεν πρὸς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μὴ κακῶς ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ κακῶς πάσχειν ὦμεν παρεσκευασμένοι. οὐχ ὁρῶμεν τὰ παιδία, ὅταν ὑπὸ τῶν πατέρων βασταζόμενα ἐντείνῃ πληγὰς εἰς τὰς γνάθους τοῦ φέροντος, πῶς ὁ πατὴρ ἡδέως παρέχει τῷ παιδὶ τῆς ὀργῆς ἐμφορηθῆναι, καὶ ὅταν ἴδῃ κενώσαντα τὸν θυμὸν φαιδρύνεται; οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν. καὶ καθάπερ πατέρες πρὸς παιδία, τοὺς Ἕλληνας διαλεγώμεθα. παιδία γάρ εἰσιν ἅπαντες Ἕλληνες· καὶ ταῦτά τινες τῶν παρ' αὐτοῖς εἰρήκασιν, ὅτι ἀεὶ παῖδες ἐκεῖνοι, καὶ γέρων Ἕλλην οὐδείς. τὰ δὲ παιδία ὑπ' οὐδενὸς ἀνέχεται φροντίζειν χρησίμου· οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες παίζειν ἀεὶ βούλονται καὶ χαμαὶ κεῖνται, χαμαιπετεῖς ὄντες καὶ χαμαίζηλοι. τὰ δὲ παιδία πολλάκις περὶ ἀναγκαίων ἡμῶν διαλεγομένων οὐδενὸς ἐπαισθάνεται τῶν λεγομένων, ἀλλ' ἀεὶ καὶ γελᾷ· τοιοῦτοι καὶ οἱ Ἕλληνες· ὅταν περὶ βασιλείας διαλεγώμεθα, γελῶσι. καὶ καθάπερ ἐκ παιδικοῦ στόματος πολὺς ἀποβλύζων σίελος πολλάκις καὶ σιτίον καὶ ποτὸν ἐμόλυνεν· οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων ἀπορρέοντα ῥήματα μάταια καὶ ἀκάθαρτα· κἂν ἀναγκαίαν δῷς τροφὴν, λυποῦσι τοὺς παρέχοντας διὰ βλασφημίας ἀεὶ, καὶ δέονται διαβαστάζεσθαι. τὰ παιδία πάλιν ὅταν ἴδωσι λῃστὴν εἰσιόντα καὶ τὰ ἔνδον ἀφαιρούμενον, οὐ μόνον οὐκ ἀμύνει, ἀλλὰ καὶ προσγελᾷ τῷ ἐπιβούλῳ· ἂν δὲ τὸν καλαθίσκον ἢ τὰ σεῖστρα ἀφέλῃς, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀθυρμάτων, δεινοπαθεῖ καὶ δυσχεραίνει, σπαράττεται καὶ λακτίζει τὸ ἔδαφος. οὕτω δὴ καὶ οἱ Ἕλληνες, τὸν μὲν διάβολον ὁρῶντες πάντα ὑφαιρούμενον αὐτῶν τὰ πατρῷα καὶ τὰ συνέχοντα αὐτῶν τὴν ζωὴν, γελῶσιν ὥσπερ φίλῳ προστρέχοντες· ἂν δὲ κτῆμά τις ἢ πλοῦτον ἢ ὁτιοῦν τοιοῦτον τῶν παιδικῶν ἀφέληται, ὀδύρονται, σπαράττονται. καὶ καθάπερ τὰ παιδία ἀναισθήτως γυμνοῦται καὶ οὐκ ἐρυθριᾷ, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες πόρνοις καὶ μοιχοῖς συγκυλινδούμενοι, καὶ τοὺς τῆς φύσεως γυμνοῦντες νόμους, καὶ παρανόμους εἰσάγοντες μίξεις, οὐκ ἐπιστρέφονται. ἐκροτήσατε σφόδρα καὶ ἐπῃνέσατε· ἀλλὰ μετὰ τοῦ κρότου σπουδάσατε, ὅπως μὴ καὶ περὶ ὑμῶν ταῦτα λέγηται. διὸ παρακαλῶ πάντας γενέσθαι ἄνδρας. ἐπεὶ, ὅταν αὐτοὶ παῖδες ὦμεν, πῶς ἐκείνους διδάξομεν ἄνδρας εἶναι; πῶς εἴρξομεν αὐτοὺς τῆς παιδικῆς ἀνοίας; γενώμεθα τοίνυν ἄνδρες, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τῆς ὡρισμένης παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Φιλιπ. β. ιε.

ἴσ. παραχ... διὰ τῆς ... ἴσ. ἀνάπτωμεν

γρ. μεθιστάντες. χ. πείθειν

χ. τοῖς ἕλλησι

Λόγ. ε. 26. ΒΛΕΠΕΤΕ ΓΑΡ ΤΗΝ ΚΛΗΣΙΝ ΥΜΩΝ, ΑΔΕΛφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς·
27 Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς.

Εἶπεν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ἔδειξεν ὅτι ἐξεβλήθη ἡ σοφία ἡ ἀνθρωπίνη ἀπό τε τῆς μαρτυρίας τῶν γραφῶν, ἀπό τε τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως· ἀπὸ μὲν τῆς μαρτυρίας, εἰπών, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐκβάσεως, κατ' ἐρώτησιν προαγαγὼν τὸν λόγον καὶ εἰπών, ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; πάλιν συναπέδειξεν ὅτι καὶ οὐ νεώτερον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ παλαιόν, ὡς ἄνωθεν αὐτὸ προδιατυποῦσθαι καὶ προλέγεσθαι. γέγραπται γάρ, φησιν, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν. μετὰ τούτων ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ χρησίμως καὶ εὐλόγως ταῦτα οὕτω γέγονεν (ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, φησιν, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος * τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας) καὶ ὅτι ὁ σταυρός, ἀφάτου δυνάμεως καὶ σοφίας ἀπόδειξις, καὶ ὅτι πολλῷ μεῖζον τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. καὶ τοῦτο πάλιν οὐχὶ διὰ τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἀποδείκνυσι τῶν μαθητῶν. βλέπετε γάρ, φησι, τὴν κλῆσιν ὑμῶν. οὐ γὰρ μόνον διδασκάλους ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς ἐπελέξατο τοιούτους. οὐ γὰρ πολλοὶ σοφοί, φησι, κατὰ σάρκα. οὕτω δείκνυται τοῦτο καὶ ἰσχυρότερον καὶ σοφώτερον, ὅταν καὶ πολλοὺς πείσῃ, καὶ ἀσόφους πείσῃ. καὶ γὰρ δυσκολώτατον ἰδιώτην πεῖσαι, μάλιστα ὅταν περὶ πραγμάτων ἀναγκαίων καὶ μεγάλων ὁ λόγος ᾖ. ἀλλ' ὅμως ἔπεισαν· καὶ τούτου μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ. βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, φησιν, ἐπισκέψασθε, διερευνήσασθε. τὸ γὰρ δόγματα οὕτω σοφά, καὶ πάντων σοφώτερα καταδέξασθαι τοὺς ἰδιώτας, μεγίστην τοῦ διδασκάλου μαρτυρεῖ σοφίαν. τί δέ ἐστι, κατὰ σάρκα; κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον, κατὰ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ἑαυτῷ περιπίπτειν (καὶ γὰρ τὸν ἀνθύπατον ἔπεισε, καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην, καὶ τὸν Ἀπολλῶ, καὶ ἑτέρους δὲ εἴδομεν σοφοὺς τῷ κηρύγματι προσελθόντας) οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς σοφός, ἀλλ' οὐ πολλοὶ σοφοί. οὐ γὰρ ἀποκεκληρωμένως τοὺς ἰδιώτας ἐκάλει καὶ τοὺς σοφοὺς ἠφίει, ἀλλὰ καὶ τούτους ἐδέχετο, πολλῷ δὲ πλείους ἐκείνους. τί δήποτε; ὅτι ὁ κατὰ σάρκα σοφὸς πολλῆς γέμει τῆς ἀνοίας, καὶ οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ μωρός, ὅταν τὴν διεφθαρμένην διδασκαλίαν ἐκβαλεῖν μὴ βούληται. καὶ καθάπερ ἂν τις ἰατρὸς εἰ βουληθείη διδάξαι τινὰς τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης, οἱ μὲν ὀλίγα εἰδότες, κακῶς δὲ ἐναντίως χρώμενοι τῇ τέχνῃ καὶ κατέχειν φιλονεικοῦντες, οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο μαθεῖν ῥᾳδίως, οἱ δὲ μηδὲν ἐπιστάμενοι μάλιστα ἂν καταδέξαιντο τὰ λεγόμενα· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν. οἱ ἰδιῶται μᾶλλον ἐπείσθησαν. τὴν γὰρ ἐσχάτην ἀπόνοιαν οὐκ εἶχον, τὸ νομίζειν ἑαυτοὺς εἶναι σοφούς. καὶ γὰρ οἱ σφόδρα μωροὶ οὗτοι μάλιστά εἰσιν, οἱ λογισμοῖς ἐπιτρέποντες ἅπερ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως. καὶ γὰρ εἰ, ὥσπερ τοῦ χαλκευτικοῦ διὰ τῆς πυράγρας τὸν πεπυρακτωμένον ἐξέλκοντος σίδηρον, οὗτος διὰ τῆς χειρὸς φιλονεικοίη τοῦτο ποιεῖν, τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καταψηφιούμεθα ἄνοιαν· οὕτω καὶ οἱ φιλόσοφοι δι' ἑαυτῶν ταῦτα εὑρεῖν φιλονεικήσαντες, τὴν πίστιν ἠτίμασαν. διά τοι τοῦτο οὐχ εὗρον τῶν ζητουμένων οὐδέν. οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τύφου πεπληρωμένοι εἰσίν. οὐδὲν δὲ οὕτω πρὸς ἀκριβῆ θεογνωσίαν ἄχρηστον, ὡς ἀπόνοια καὶ τὸ προσηλῶσθαι πλούτῳ. καὶ γὰρ παρασκευάζει τὰ παρόντα θαυμάζειν καὶ μηδένα τῶν μελλόντων ποιεῖσθαι λόγον, καὶ ἐμφράττει τὰ ὦτα τῷ πλήθει τῶν φροντίδων. ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου

*διὰ τῆς σοφίας

κ. πλεῖον ἐν ἀπονοίας

γρ. ἤ πε τῶν χαλκευτικῶν μᾶλλον τὴν πυράγραν τὸν πυρακτωμένον ἐξέλκοντα σίδηρον, ἀλλὰ διὰ τῆς χειρὸς

ἐξελέξατο ὁ Θεός. ὅπερ ἐστὶ μέγιστον τῆς νίκης δεῖγμα, ὅταν διὰ τῶν ἰδιωτῶν νικᾷ. οὐ γὰρ οὕτω καταισχύνονται Ἕλληνες, ὅταν διὰ τῶν σοφῶν ἡττηθῶσιν· ἀλλὰ τότε ἐγκαλύπτονται, ὅταν ἴδωσι τὸν χειροτέχνην καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ὑπὲρ αὐτοὺς φιλοσοφοῦντα. διὸ καὶ αὐτός ἔλεγεν, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων τοῦ βίου. Καὶ γὰρ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά. Οὐ γὰρ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πένητας καὶ εὐκαταφρονήτους καὶ ἀσήμους ἐκάλεσεν, ἵνα τοὺς ἐν δυναστείαις ὄντας ταπεινώσῃ.

28 Καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ.

Καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα καλεῖ; τοὺς μηδὲν εἶναι λογιζομένους διὰ τὴν πολλὴν οὐδένειαν. οὕτω τὴν πολλὴν δύναμιν ἐπεδείξατο, διὰ τῶν μηδὲν εἶναι δοκούντων τοὺς μεγάλους κατενεγκών, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, Ὅτι ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. μεγάλη γὰρ δύναμις τὸ τοὺς ἀπερριμμένους καὶ μηδενὸς μηδέποτε μαθήματος ἁψαμένους, τούτους ἀθρόον τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν παιδεύειν φιλοσοφεῖν. ἐπεὶ καὶ ἰατροὺς, καὶ ῥήτορας, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τότε μάλιστα θαυμάζομεν, ὅταν τοὺς σφόδρα ἰδιώτας πείθωσι καὶ παιδεύωσιν. εἰ δὲ τοὺς περὶ τέχνης λόγους θαῦμα μέγα ἐνθεῖναι ἰδιώτῃ, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὑπὲρ τοσαύτης φιλοσοφίας. οὐ θαύματος δὲ ἕνεκεν μόνον, οὐδὲ τοῦ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τοὺς ἀλαζόνας. διὸ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς*, ἵνα καταργήσῃ τὰ ὄντα. καὶ ἐνταῦθα πάλιν·

29 Ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Πάντα γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα* μηδὲν ἑαυτοῖς λογιζώμεθα, ἵνα πάντα τῷ Θεῷ ἐπιγράφωμεν. καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι ὑμᾶς αὐτοὺς προσνείματε; καὶ ποίας τεύξεσθε συγγνώμης; καὶ γὰρ ἔδειξεν ὁ Θεός, ὅτι οὐ δυνατὸν δι' ἑαυτῶν σωθῆναι μόνον, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν. οὐ γὰρ τότε δι' ἑαυτῶν σωθῆναι ἐνῆν, ἀλλ' ἔδει κάλλος οὐρανοῦ καὶ γῆς μέγεθος καὶ τῆς ἄλλης κτίσεως τὸ σῶμα παραλαβόντας, οὕτω χειραγωγεῖσθαι πρὸς τὸν τῶν ἔργων δημιουργόν. ἐποίησε δὲ τοῦτο, προαναστέλλων τὴν μέλλουσαν οἴησιν καὶ σοφίαν. ὥσπερ ἂν εἴ τις διδάσκαλος κελεύσας ἕπεσθαι τῷ μαθητῇ ᾗπερ ἂν ἡγῆται, ἐπειδὰν ἴδῃ προλαβόντα καὶ βουλόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα μαθεῖν, ἀφεὶς διαμαρτεῖν, καὶ δείξας ὡς οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τὴν μάθησιν, οὕτως αὐτῷ τότε ἐπεισάγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐκέλευσε παρὰ τὴν ἀρχὴν ἕπεσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν καταλήψεως. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησαν, δείξας διὰ τῆς πείρας ὅτι οὐκ ἀρκοῦσιν ἑαυτοῖς, τότε αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἑτέρως πάλιν ἄγει. ἔδωκεν ἀντὶ δέλτου τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐν τούτοις ἐμαθήτευσαν οἱ φιλόσοφοι, οὐδὲ αὐτῷ πεισθῆναι ἠθέλησαν, οὐδὲ ταύτην ἐλθεῖν τὴν ὁδὸν πρὸς αὐτὸν, ἣν αὐτὸς ἐκέλευσεν. Εἰσήγαγεν ἑτέραν ὁδὸν τῆς προτέρας σαφεστέραν πείθουσαν, ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτῷ μόνος. τότε μὲν γάρ καὶ λογισμοῖς ἦν ἀνακινεῖν, καὶ τῇ ἔξωθεν κεχρῆσθαι σοφίᾳ διὰ τῆς κτίσεως χειραγωγουμένους· νῦν δὲ ἂν μή τις γένηται μωρός, τουτέστιν, ἂν μὴ πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν κενώσῃ σοφίαν, καὶ τῇ πίστει ἑαυτὸν παραδῷ, ἀμήχανον σωθῆναι. οὐ μικρὸν τοίνυν μετὰ τοῦ ποιῆσαι ῥᾳδίαν τὴν ὁδὸν καὶ νόσημα ἀνέσπασεν ἐντεῦθεν, τὸ μὴ καυχᾶσθαι, μηδὲ μέγα φρονεῖν. ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σάρξ. ἀπὸ γὰρ τούτου ἡ ἁμαρτία, ὅτι σοφώτεροι τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων εἶναι ἐφιλονείκησαν, οὐ θέλοντες οὕτω μαθεῖν ὡς αὐτὸς ἐνομοθέτησε. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὅλως ἔμαθον. οὕτω καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο. Εἶπε τῷ Ἀδάμ· τόδε τι πρᾶξον, καὶ τόδε μὴ πράξῃς. ἐκεῖνος ὡς πλέον τι νομίζων εὑρίσκειν, παρήκουσε, καὶ ὅπερ εἶχεν, ἀπώλεσεν. Εἶπε τοῖς ἑξῆς, μὴ εναποιμένετε τῇ κτίσει, ἀλλὰ διὰ ταύτης τὸν δημιουργὸν θεωρεῖτε. ἐκεῖνοι δῆθεν, ὡς σοφώτερόν τι τῶν εἰρημένων εὑρίσκοντες, μυρίους ἐκίνησαν λαβυρίνθους. διὰ τοῦτο καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις συνερράγησαν, καὶ οὔτε

τῷ

Marginal notes: β. Κορ. ιβ. θ. — * καὶ τὰ ἰσχυρά. — * τὸν τῦφον τὸ φρόνημα καταστέλλῃ, ἵνα τὸ ἐγχείρημα ... καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τούτῳ φησὶν ἐνδιατρίβειν ... ἵνα μηδ. χ. ἑαυτοῖς χ. ἐν οἴησιν χ. οἴησιν χ. καταλήψεως.

τὸν Θεὸν εὗρον, οὔτε περὶ τῆς κτίσεώς τι σαφὲς ἔγνωσαν, οὐδὲ προσήκουσαν καὶ ἀληθῆ περὶ αὐτῆς δόξαν ἔσχον. διὰ τοῦτο πάλιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὴν οἴησιν αὐτῶν καθαιρῶν, τοὺς ἰδιώτας πρὸ τούτων εἰσήγαγε, δείξας ὡς πάντες τῆς ἄνωθεν δέονται σοφίας. οὐ μόνον δὲ ἐν τῷ περὶ γνώσεως λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλλα πάντα κτί-
5 σματα ἐν πολλῇ χρείᾳ αὐτοῦ κατέστησεν, ἵνα μεγίστην ἀφορμὴν ἔχῃ καὶ ταύτην ὑποταγῆς καὶ οἰκειώσεως*· διὰ τοῦτο οὐκ ἀφῆκεν αὐτάρκεις αὐτοὺς ἑαυτοῖς εἶναι. εἰ γὰρ καὶ νῦν ἐν χρείᾳ ὄντες πολλοὶ καταφρονοῦσιν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθον ὑπεροψίας; ὥστε δὲ οὕτω καυχᾶσθαι οὐ φθονῶν αὐτοῖς ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἀφέλκων αὐτοὺς τῆς ἀπωλείας τῆς ἐντεῦθεν γινομένης.

*Ἵνα μὴ ἀπο- [illegible]

10 30 Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. Τὸ, ἐξ αὐτοῦ, ἐνταῦθα οὐ περὶ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς οἶμαι λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ περὶ τῆς πίστεως· τουτέστι, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός. μὴ νομίσητε τοίνυν ὅτι ἀφελόμενος ἡμᾶς τοῦ καυχήματος, εἴασεν οὕτω. μεῖζον γὰρ ἕτερον ἔδωκε καύχημα. ἐκείνου γὰρ ἐνώ-
15 πιον οὐ δεῖ καυχᾶσθαι. παῖδες αὐτοῦ ἐστε, διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γενόμενοι. καὶ ἐπειδὴ εἶπε, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο καὶ τὰ ἀγενῆ, δείκνυσιν ὅτι πάντων εἰσὶν εὐγενέστεροι, τὸν Θεὸν ἔχοντες πατέρα· τῆς δὲ εὐγενείας ταύτης οὐχ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὑμῖν ἐστιν αἴτιος, σοφοὺς ὑμᾶς ποιήσας καὶ δικαίους καὶ ἁγίους. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐγενήθη ἡμῖν σοφία. τίς οὖν ἡμῶν σοφώτερος τῶν οὐ τὴν Πλάτωνος ἐχόντων σοφίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν, τοῦτο τοῦ
20 Θεοῦ βουληθέντος; τί δέ ἐστιν, ἀπὸ Θεοῦ; ὅταν μεγάλα εἴπῃ περὶ τοῦ μονογενοῦς, τότε προσάπτει τὸν πατέρα, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἀγέννητον εἶναι τὸν υἱόν. ἐπειδὴ οὖν εἶπεν, ὅτι τοσαῦτα ἰσχύσει, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ υἱῷ, σοφίαν αὐτὸν λέγων ἡμῖν γεγενῆσθαι καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν. διὰ τοῦ υἱοῦ πάλιν τὸ πᾶν ἀνατιθεὶς τῷ πατρὶ εἶπεν, ἀπὸ Θεοῦ. διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἐσόφισεν ἡμᾶς, ἀλλ', ἐγενήθη ἡμῖν σοφία; τὸ δαψιλὲς ἐνδεικνύμενος τῆς
25 δωρεᾶς· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκε. καὶ ὅρα πῶς ὁδῷ προβαίνει. πρότερον γὰρ ἡμᾶς σοφοὺς ἐποίησεν ἀπαλλάξας τῆς πλάνης, καὶ τότε δικαίους καὶ ἁγίους, τὸ πνεῦμα χαρισάμενος, καὶ οὕτως ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ἁπάντων τῶν κακῶν, ὥστε αὐτοῦ εἶναι, καὶ τῆς οὐσιώσεως τοῦτο καὶ τῆς πίστεως. ἀλλαχοῦ μὲν οὖν φησιν, ὅτι ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ, οὕτω λέγων· Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δι-
30 καιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ· νῦν δὲ αὐτόν φησι δικαιοσύνην ἡμῖν γεγενῆσθαι, ὥστε ἔξεστι τῷ βουλομένῳ μετέχειν δαψιλῶς. οὐ γὰρ ὁ δεῖνα σοφοὺς ἐποίησε, καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὁ Χριστός. ὁ τοίνυν καυχώμενος, ἐν αὐτῷ καυχάσθω, μὴ ἐν τῷ δεῖνι. παρὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἅπαντα. διὸ εἰπὼν, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, ἐπήγαγεν·

β. Κορ. ε. κα.

35 31 Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.

Ἱερ. θ. κγ.

Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρῶς κατηνέχθη κατὰ τῆς τῶν ἑλλήνων σοφίας, ἵνα τοῦτο αὐτὸ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι δίκαιον, ἐν Θεῷ καυχᾶσθαι. ὅταν γὰρ παρ' ἑαυτῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτῶν ζητῶμεν, οὐδὲν μωρότερον, οὐδὲν ἀσθενέστερον ἡμῶν γίνεται. γλῶτταν μὲν γὰρ ἔχειν ἠκονημένην, δυνατὸν, δόγματα δὲ ἰσχυρὰ, ἀμήχανον· ἀλλὰ τοῖς τῶν ἀραχνίων ὑφάσμασιν
40 ἐοίκασιν οἱ λογισμοὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες. εἰς τοῦτο γάρ τινες παρήλασαν μανίας, ὡς μηδὲν ἀληθὲς εἶναι λέγειν τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα ἐναντία διισχυρίζεσθαι τῶν φαινομένων. μηδὲν τοίνυν εἴπῃς σαυτοῦ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐν Θεῷ καυχῶ· μηδενὶ ἀνθρώπῳ τί ποτε λογίσῃ. εἰ γὰρ Παύλῳ οὐδὲν χρὴ λογίζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις. Ἐγὼ γὰρ, φησιν, ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν. ὁ μαθὼν ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι, οὐδέποτε ἐ-

γ. Κυρίῳ

α. Κορ. γ. ς.

παρθῆσαι), ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀκμάζει, καὶ ἐν πᾶσιν ἔσται διὰ χάριτος. ἀλλ' οὐ τὰ τῶν Ἑλλήνων τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντα ἑαυτοῖς ἀναπεπλάκασι. διὸ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ποιοῦσι θεούς· οὕτως αὐτῶν ἡ ἀπόνοια ἐξετραχήλισεν.

ΗΘΙΚΟΝ

Ὥρα δὴ λοιπὸν ἐστὶ πρὸς τὴν τούτων ἐξελθεῖν μάχην. ποῦ τοίνυν κατελίπομεν τὸν λόγον τῇ προτέρᾳ; ἐλέγομεν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κατὰ ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν περιγενέσθαι τῶν φιλοσόφων τοὺς ἁλιέας· ἀλλ' ὅμως γέγονε δυνατόν. ὅθεν δῆλον, ὅτι χάριτι γέγονεν. ἐλέγομεν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν οὐδὲ ἐννοῆσαι αὐτοὺς τοσαῦτα κατορθώματα· καὶ ἐδείξαμεν ὅτι οὐ μόνον ἐνενόησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τέλος ἤγαγον μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. τὸ αὐτὸ δὴ καὶ σήμερον γυμνάσωμεν τοῦ λόγου τὸ κεφάλαιον, πόθεν αὐτοῖς ἐπῆλθε προσδοκῆσαι τῆς οἰκουμένης περιγενέσθαι, εἰ μὴ εἶδον τὸν Χριστὸν ἀναστάντα. μὴ γὰρ ἐξεστήκεσαν, ὥστε τοιοῦτόν τι λογίσασθαι ἁπλῶς καὶ εἰκῆ; καὶ γὰρ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν τὸ προσδοκῆσαι ἄνευ θείας χάριτος τοσούτου περιγενέσθαι πράγματος. πῶς δὲ κατώρθωσαν μαινόμενοι καὶ ἐξεστηκότες; εἰ δὲ ἐσωφρόνουν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ πράγματα ἔδειξε, πῶς ἄνευ τοῦ λαβεῖν ἐνέχυρα ἀξιόπιστα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἄνωθεν ἀπολαῦσαι ῥοπῆς, ὑπέμενον πρὸς τοσούτους ἐξελθεῖν πολέμους, καὶ γῆς καὶ θαλάττης καταπολμῆσαι, καὶ πρὸς μεταβολὴν τῶν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐθῶν τῶν ἐν χρόνῳ τοσούτῳ παγέντων ἄνθρωποι δώδεκα ἀποδύσασθαι, καὶ στῆναι γενναίως οὕτω; καὶ τὸ δὴ μεῖζον, πρὸς οὐρανὸν καλοῦντες καὶ τὰς ἄνω διατριβάς, πόθεν προσεδόκων πείθειν τοὺς ἀκούοντας; καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἐν δόξῃ καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ καὶ παιδεύσει τραφέντες, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτω πρὸς τοσοῦτον ὄγκον πραγμάτων εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐπαρθῆναι· πλὴν ἀλλὰ μᾶλλόν τινα λόγον εἶχεν ἡ προσδοκία· νῦν δὲ οἱ μὲν περὶ λίμνας, οἱ δὲ περὶ δέρματα ἠσχολοῦντο, οἱ δὲ περὶ τελωνίαν. οὐδὲν τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀχρηστότερον πρὸς φιλοσοφίαν καὶ πρὸς τὸ πεῖσαι μεγάλα φαντάζεσθαι, καὶ μάλιστα ὅταν μὴ παράδειγμά τις ἔχῃ. μᾶλλον δὲ οὐ μόνον παραδείγματα οὐκ εἶχον ὅτι περιέσονται, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐ περιέσονται· καὶ ταῦτα ἔναγχος. πολλοὶ γὰρ ἐπιχειρήσαντες καινοτομίαις ἐσβέσθησαν, οὐχὶ τοῖς παρ' Ἕλλησι λέγω (ἐκεῖνα γὰρ οὐδὲν ἦν) ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, οὐχὶ μετὰ δώδεκα ἀνθρώπων, ἀλλὰ μετὰ πλήθους πολλοῦ τοῖς πράγμασιν ἐπιτιθέμενοι. καὶ γὰρ Θευδᾶς καὶ Ἰούδας συστήματα ἔχοντες μεγάλα ἀνθρώπων μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπώλοντο, καὶ ὁ παρ' ἐκείνων φόβος ἱκανὸς ἦν τούτους παιδεῦσαι, εἰ μὴ σφόδρα ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἄνευ θείας δυνάμεως ἀμήχανον περιγενέσθαι. εἰ δὲ καὶ προσεδόκων κρατῆσαι, ποίαις ἐλπίσι τοσούτους ἀνεδέχοντο κινδύνους, εἰ μὴ πρὸς τὰ μέλλοντα ἑώρων; θῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἤλπιζον κρατῆσαι· τί προσεδόκων κερδαίνειν ἐκ τοῦ προσάγειν ἅπαντας τῷ μὴ ἀναστάντι, καθώς φατε; εἰ γὰρ νῦν πιστεύσαντες ἄνθρωποι περὶ βασιλείας οὐρανῶν καὶ μυρίων ἀγαθῶν, δυσκόλως καταδέχονται κινδύνους, πῶς ἂν ἐκεῖνοι μάτην τοσαῦτα ὑπέμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῷ; εἰ γὰρ μὴ ἐγένετο τὰ γεγενημένα, μηδὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Χριστὸς ἀνέβη, πάντως ταῦτα πλάττειν φιλονεικοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν, τῷ Θεῷ προσκρούειν ἔμελλον καὶ μυρίους ἄνωθεν προσδοκᾶν κεραυνούς· ἄλλως δέ, εἰ καὶ ζῶντος τοῦ Χριστοῦ τοσαύτην εἶχον προθυμίαν, ἀποθανόντος ἂν ἔσβεσαν αὐτήν. ἔδοξε γὰρ ἂν αὐτοῖς, εἰ μὴ ἀνέστη, ἀπατεὼν εἶναί τις καὶ εἴρων. οὐκ ἴστε, ὅτι τὰ στρατόπεδα, τοῦ μὲν στρατηγοῦ καὶ βασιλέως ζῶντος, κἂν ἀσθενῆ ᾖ, συγκροτεῖται· ἀπελθόντων δὲ ἐκείνων, κἂν ἰσχυρὰ ᾖ, διαλύεται; ποίοις οὖν, εἰπέ μοι, λόγοις ἐκέχρηντο πιθανοῖς, μέλλοντες ἄρξασθαι τοῦ κηρύγματος καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἐξιέναι ἅπασαν; ποίοις δὲ κωλύμασιν οὐκ ἂν κατεσχέθησαν; εἰ γὰρ μαινόμενοι ἦσαν (τὸ γὰρ αὐτὸ λέγων οὐ παύσομαι) οὐδὲν ὅλως κατορθῶσαι ἔδει (οὐδεὶς γὰρ μαινομένοις πείθεται) εἰ δὲ κατώρθωσαν, ὥσπερ οὖν καὶ κατώρθωσαν, καὶ δείκνυσι τὸ τέλος, πάντων ἦσαν σοφώτεροι. εἰ δὲ πάντων ἦ-

σαν

σαν σοφώτεροι, εὔδηλον ὅτι οὐκ ἂν ἁπλῶς ἦλθον ἐπὶ τὸ κήρυγμα. εἰ γὰρ μὴ εἶδον αὐ-
τὸν ἀναστάντα, τί ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς ἐξαναστῆσαι ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον; τί δὲ οὐκ ἂν αὐτοὺς ἀ-
πέτρεψεν; εἶπεν αὐτοῖς ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστήσομαι, καὶ περὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπηγ-
γείλατο· εἶπεν, ὅτι κρατήσουσι τῆς οἰκουμένης πνεῦμα λαβόντες ἅγιον, καὶ μυρία πρὸς
5 τούτοις ἕτερα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα φύσιν. ὥστε εἰ μηδὲν τούτων γέγονει, εἰ καὶ ζῶντι ἐπεί-
θοντο, τελευτήσαντος οὐκ ἂν ἐπείσθησαν, εἰ μὴ εἶδον ἀναστάντα. εἶπον γὰρ ἄν· μετὰ
τρεῖς ἡμέρας ἔλεγεν ἀναστήσομαι, καὶ οὐκ ἀνέστη· πνεῦμα ὑπέσχετο δώσειν, καὶ οὐκ ἔπεμ-
ψε. πῶς οὖν ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτῷ πιστεύσομεν, τῶν παρόντων ἐληλεγμένων; τίνος δὲ
ἕνεκεν μὴ ἀναστάντος, ἐκήρυττον ὅτι ἀνέστη; ἐπειδὴ ἐφίλουν αὐτόν, φησί. καὶ μὴν μισεῖν λοι-
10 πὸν εἰκὸς ἦν ἀπατήσαντα καὶ προδεδωκότα, καὶ ὅτι μυρίαις αὐτοὺς ἐλπίσιν ἐπάρας, καὶ οἰκίας,
καὶ γονέων, καὶ πάντων ἀποστήσας, καὶ ὁλόκληρον ἔθνος ἐκπολεμώσας αὐτοῖς τὸ Ἰουδαίων, προέ-
δωκεν ὕστερον. καὶ εἰ μὲν ἀσθενείας ἦν τὸ γινόμενον, συνέγνωσαν ἄν· νυνὶ δὲ κακουργίας
πολλῆς εἶναι ἐνομίζετο. ἔδει γὰρ τἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ μὴ τὸν οὐρανὸν ἐπαγγείλασθαι ἄνθρω-
πον ὄντα θνητόν, ὡς φατέ. ὥστε τοὐναντίον εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ποιεῖν, κηρύττειν τὴν ἀπάτην, καὶ
15 λέγειν αὐτὸν εἴρωνα καὶ γόητα· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τῶν κινδύνων ἀπηλλάγησαν, οὕτω καὶ τὸν
πόλεμον ἔλυσαν. εἰ γὰρ τοῖς στρατιώταις ἀργύριον ἔδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα εἴπωσιν, ὅτι
ἔκλεψαν τὸ σῶμα, εἰ παρελθόντες εἶπον οἱ μαθηταὶ ὅτι ἐκλέψαμεν, καὶ οὐκ ἀνέστη,
ποίας ἂν οὐκ ἀπήλαυσαν τιμῆς; ὥστε ἐξῆν αὐτοῖς καὶ τιμᾶσθαι καὶ στεφανοῦσθαι. τίνος
οὖν ἕνεκεν τὸ ὑβρίζεσθαι καὶ κινδυνεύειν ἀντικατηλλάξαντο τούτων, εἰ μὴ θεία τις ἦν ἡ πεί-
20 θουσα αὐτοὺς δύναμις, ἡ τούτων ἁπάντων δυνατωτέρα; εἰ δὲ μηδέπω πείθομεν, λογίζου
κἀκεῖνο ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἦν, κἂν εἰ σφόδρα προσεσκευάζοντο, οὐκ ἂν ἐπ' αὐτῷ τὸ κήρυγμα ἐκή-
ρυξαν, ἀλλ' ἀπεστράφησαν αὐτόν. ἴστε γὰρ ὅτι οὐδὲ τὰ ὀνόματα βουλόμεθα τῶν τοιαῦτα ἀπα-
τώντων ἡμᾶς ἀκούειν. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἐκήρυττον αὐτοῦ τὸ ὄνομα; προσδοκῶντες ὅτι κρατή-
σουσι δι' αὐτοῦ; καὶ μὴν τοὐναντίον ἐχρῆν προσδοκᾶν, ὅτι εἰ καὶ ἔμελλον κρατήσειν, ἀπώ-
25 λοντο ἀπατεῶνος ὄνομα φέροντες εἰς μέσον. εἰ δὲ συσκιάσαι τὰ πρότερα ἐβούλοντο, ἔ-
δει σιγῆσαι· ὡς τό γε ἐπαγωνίζεσθαι, μειζόνως ἀνῆπτε καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὸν γέλωτα. πόθεν
οὖν ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἀναπλάσαι τοιαῦτα; καὶ γὰρ ἅπερ ἤκουσαν, ἀπώλεσαν. εἰ δὲ οὐκ ὄν-
τος φόβου πολλὰ ἐπελανθάνοντο, καί τινα οὐδὲ ἐνόουν (καθὼς καὶ ὁ εὐαγγελιστής φησι) τοσούτου
κινδύνου καταλαβόντος, πῶς οὐκ ἂν ἅπαντα αὐτῶν ἀπέστη; καὶ τί λέγω τὰ ῥήματα; ὅπου γε
30 καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον πόθος ἠρέμα κατεμαραίνετο τῷ φόβῳ τῶν ἐσομένων, ὅπερ αὐ-
τοῖς καὶ ὠνείδισεν. ἐπειδὴ γὰρ περὶ τούτου μὲν ἐκκρεμάμενοι αὐτοῦ, συνεχῶς ἠρώτων, ποῦ ὑπά-
γεις, ὕστερον δὲ ὅτε τούτους μακροὺς ἀπέτεινε λόγους τὰ δεινὰ διηγούμενος τὰ μετ' αὐτὸν τὸν σταυ-
ρὸν καταληψόμενα αὐτούς, εἶτα τῷ δέει παγέντες ἐναπέμειναν ἄχλυες, ἄκουσον πῶς τοῦ-
το αὐτὸ προσφέρει αὐτοῖς λέγων· Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με, ποῦ ὑπάγεις· ἀλλ' ὅτι λε- Ιωαν. ις. 5.
35 λάληκα ὑμῖν ταῦτα, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν. εἰ τοίνυν προσδοκῶντες
αὐτὸν ἀποθανεῖσθαι καὶ ἀναστήσεσθαι οὕτως ἤλγουν, ἀναστάντα αὐτὸν μὴ ἰδόντες, πῶς οὐκ
ἂν ἀπώλοντο, καὶ εἰς αὐτὴν ἂν ἐσπούδασαν καταδῦναι τὴν γῆν, καὶ ἀθυμίᾳ τῇ τῆς ἀπά-
της καὶ δέει τῶν ἐσομένων πολιορκούμενοι; πόθεν δὲ καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτοῖς δόγματα; τὰ γὰρ ὑψηλό-
τερα ὕστερον εἶπεν αὐτοὺς ἀκούσεσθαι. Πολλὰ γὰρ ἔχω λέγειν ὑμῖν, φησιν, ἀλλ' οὐ δύνα- Ιωαν. ις. 12.
40 σθε βαστάζειν ἄρτι. ὥστε τὰ μὴ λεγόμενα ὑψηλότερα ἦν. εἷς δὲ τῶν μαθητῶν οὐδὲ εἰς
τὴν Ἰουδαίαν ἤθελεν ἀπελθεῖν μετ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ κινδύνων ἤκουσεν, ἀλλ' ἔλεγεν, Ἀπέλθω- Ιωαν. ια. 16.
μεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ, βαρυνόμενος ἐπειδὴ προσεδόκησεν ἀποθανεῖσθαι.
εἰ δὲ μετ' αὐτοῦ ὢν προσεδόκησεν ἀποθανεῖσθαι, καὶ ἀνεδύετο διὰ τοῦτο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ καὶ τῶν
λοιπῶν μαθητῶν τί οὐκ ἂν ἤλπισε τότε; καὶ πολὺς ὁ ἔλεγχος ἦν τῆς ἀναισχυντίας. τί δὲ καὶ
εἶχον

εἶχον εἰπεῖν ἐξιόντες; τὸ μὲν γὰρ πάθος ἡ οἰκουμένη πᾶσα ᾔδει. καὶ γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ ἐκρέματο τοῦ ἰκρίου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, καὶ ἐν μητροπόλει, καὶ ἐν ἑορτῇ μεγίστῃ, καὶ ἐν ᾗ μάλιστα οὐκ ἐνῆν τινα ἀπολειφθῆναι. τὴν δὲ ἀνάστασιν οὐδεὶς εἶδε τῶν ἔξωθεν, ὅπερ οὐ μικρὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ πείθειν ἐμπόδιον ἦν. καὶ ὅτι μὲν ἐτάφη, πάντες διεθρύλλουν· καὶ ὅτι ἔκλεψαν τὸ σῶμα αὐτοῦ οἱ μαθηταί, οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἁπάντων ἔλεγον· ὅτι δὲ ἀνέστη, τῶν ἔξωθεν οὐδεὶς εἶδε. πόθεν οὖν προσεδόκησαν πείθειν τὴν οἰκουμένην; εἰ γὰρ θαυμάτων γινομένων στρατιῶται ἐπείσθησαν τὰ ἐναντία μαρτυρῆσαι, πόθεν προσεδόκων οὗτοι χωρὶς θαυμάτων κηρύττειν, καὶ μηδὲ ὀβολὸν κεκτημένοι πείθειν γῆν καὶ θάλατταν περὶ τῆς ἀναστάσεως; εἰ δὲ δόξης ἐρῶντες τοῦτο ἐποίουν, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἕκαστος ἑαυτῷ δόγματα ἐπεφήμισεν, οὐχὶ τῷ ἀπελθόντι. ἀλλ' οὐκ ἂν ἐπείσθησαν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι; καὶ περὶ τίνος μᾶλλον ἀκούοντες ἐπίστευον; περὶ ἐκείνου τοῦ συλληφθέντος καὶ σταυρωθέντος, ἢ περὶ αὐτῶν τῶν τὰς χεῖρας ἐκφυγόντων τὰς Ἰουδαϊκάς; τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ἔμελλον τοῦτο ποιεῖν; οὐκ εὐθέως τὴν Ἰουδαίαν ἀφέντες, εἰς τὰς ἔξω πόλεις ἀπῆλθον, ἀλλ' ἔνδον ἐστρέφοντο. πῶς δὲ, εἰ μὴ σημεῖα ἐποίουν, ἔπειθον; εἰ μὲν γὰρ ἐποίουν (ἐποίουν γάρ) Θεοῦ δύναμις ἦν τὸ γινόμενον· εἰ δὲ μὴ ἐποίουν καὶ ἐκράτουν, πολὺ θαυμαστότερον ἦν τὸ συμβάν. οὐκ ᾔδεισαν Ἰουδαίους, εἰπέ μοι, καὶ τὴν πονηρὰν αὐτῶν μελέτην, καὶ τὴν φθόνου γέμουσαν ψυχήν; καὶ γὰρ Μωϋσέα ἐλίθασαν μετὰ τὸ πέλαγος ὅπερ ἐπέζευσαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ τρόπαιον ἐκεῖνο τὸ θαυμαστὸν, ὅπερ ἔστησαν ἀναιμωτὶ διὰ τῶν ἐκείνου χειρῶν, καταδουλωσαμένων αὐτοὺς Αἰγυπτίων, μετὰ τὸ μάννα, μετὰ τὰς πέτρας καὶ τὰς πηγὰς τῶν ποταμῶν τὰς ἐκεῖθεν ῥαγείσας, μετὰ μυρία θαύματα ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐρυθρᾶς καὶ τῆς ἐρήμου. Ἱερεμίαν εἰς λάκκον "ἐνέβαλον, καὶ πολλοὺς τῶν προφητῶν κατέσφαξαν. ἄκουσον γοῦν τί φησιν Ἠλίας μετὰ τὸν φοβερὸν λιμὸν ἐκεῖνον καὶ τὸν θαυμαστὸν ὑετὸν καὶ τὴν λαμπάδα, ἣν ἐκ τῶν οὐρανῶν κατήνεγκε, καὶ τὸ παράδοξον ὁλοκαύτωμα, ὡς πορρωτάτω τῆς χώρας αὐτῶν ἐλαυνόμενος· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. καίτοιγε οὐδὲν τῶν νομίμων ἐκίνουν. τούτοις οὖν πόθεν εἶχον προσέχειν, εἰπέ μοι; καὶ γὰρ ἁπάντων ἦσαν ἐκείνων ἀτελέστεροι. καὶ τοιαῦτα ἐκαινοτόμουν, δι' ἃ καὶ τὸν διδάσκαλον ἐσταύρωσαν· καὶ ἄλλως δὲ, οὐχ οὕτως ἐδόκει δεινὸν εἶναι τὸ τὸν Χριστὸν ταῦτα λέγειν, καὶ τούτους. τὸν μὲν γὰρ ἴσως ἐνόμιζον ἑαυτῷ δόξαν κτώμενον ταῦτα ποιεῖν, τοὺς δὲ καὶ μειζόνως ἂν ἐμίσησαν, ἅτε ὑπὲρ ἑτέρου πολεμοῦντας αὐτοῖς. ἀλλ' οἱ νόμοι αὐτοῖς ἐβοήθουν οἱ Ῥωμαίων; ἀλλ' ἀπὸ τούτων ἐνεποδίζοντο μᾶλλον. καὶ γὰρ ἔλεγον, Πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα, οὐκ ἔστι φίλος τοῦ Καίσαρος. ὥστε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν ἐμποδίσαι, ὅτι τοῦ νομισθέντος τυράννου καὶ μαθηταὶ ἦσαν, καὶ τὰ ἐκείνου κρατῦναι ἐβούλοντο. τί δὲ ὅλως αὐτοὺς ἐπῆρεν εἰς τοσούτους κινδύνους ἐμπεσεῖν; τί δὲ περὶ αὐτοῦ λέγοντες ἐδόκουν ἂν εἶναι πιθανοί; ὅτι ἐσταυρώθη; ὅτι ἀπὸ γυναικὸς ἐτέχθη Ἰουδαίας πτωχῆς Ἰουδαίῳ τέκτονι μεμνηστευμένης; ὅτι ἐξ ἔθνους ἦν τῇ οἰκουμένῃ ἀπεχθανομένου; ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐχὶ πείθειν μόνον καὶ ἐφέλκεσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ προσίστασθαι πᾶσιν ἦν ἱκανά, καὶ μάλιστα τὰ παρὰ τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ τοῦ ἁλιέως λεγόμενα. οὐκ ἂν οὖν ταῦτα πάντα ἐνενόησαν οἱ μαθηταί; καὶ γὰρ αἱ δειλαὶ φύσεις πλείονα τῶν ὄντων ἀναπλάττειν δύνανται. τοιαῦται δὲ ἦσαν αἱ ἐκείνων. πόθεν οὖν ἤλπιζον κατορθώσειν; μᾶλλον δὲ οὐκ ἤλπισαν, μυρίων ὄντων τῶν "ἀπαγόντων αὐτούς, εἴγε μὴ ἀνέστη ὁ Χριστός. οὐκ εὔδηλον καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις, ὅτι εἰ μὴ δαψιλοῦς καὶ μεγάλης ἀπήλαυσαν χάριτος, καὶ ἐνέχυρα τῆς ἀναστάσεως ἔλαβον, οὐ μόνον πρᾶξαι καὶ ἐπιχειρῆσαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐννοῆσαι ταῦτα ἠδύναντο; εἰ γὰρ τοσούτων ὄντων κωλυμάτων πρὸς τὸ βουλεύσασθαι, οὐ λέγω πρὸς τὸ κατορθῶσαι, καὶ ἐβουλεύσαντο καὶ εἰς ἔργον ἐξήγαγον καὶ μείζονα πάσης ἐλπίδος ἐποίησαν, παντί που δῆλον ὅτι

γ. Βασ. ιθ. ι.

Ἰωάν. ιθ. ιϛ.

χ. ἑκατὸν

χ. ἀναγόντων

οὐκ

οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει, ἀλλὰ θείᾳ χάριτι πάντα εἰργάζοντο. τούτους τοίνυν τοὺς λό-
γους γυμνάζωμεν, μὴ καθ' ἑαυτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀλλήλων. οὕτω δ' ἂν εὐκολωτέ-
ρα γένοιτο ἡμῖν καὶ ἡ τῶν λοιπῶν εὕρεσις· μηδέ, ὅτι χειροτέχνης εἶ, ἀλλοτρίαν τὴν μελέ-
την ταύτην εἶναι νόμιζε. καὶ γὰρ Παῦλος σκηνοποιὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἐνεπλήσθη τό-
5 τε χάριτος, φησι, κἀκεῖθεν ἅπαντα ἐφθέγγετο. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς χάριτος παρὰ τοὺς πό-
δας Γαμαλιήλου ἦν, καὶ τὴν χάριν δὲ διὰ τοῦτο ἔλαβεν, ἐπειδὴ γνώμην ἀξίαν τῆς χά-
ριτος ἐπεδείξατο, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν τὴν τέχνην μετεχείριζε. μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέ-
σθω τῶν τὴν τέχνην ἐχόντων, ἀλλ' οἱ εἰκῇ τρεφόμενοι καὶ ἀργοῦντες, οἱ διακόνοις κε-
χρημένοι πολλοῖς, καὶ ἀφάτου θεραπείας ἀπολαύοντες. τὸ γὰρ διαπαντὸς ἐργαζόμενον
10 τρέφεσθαι, φιλοσοφίας εἶδός ἐστι. τούτων αἱ ψυχαὶ καθαρώτεραι, τούτων αἱ διάνοιαι εὐ-
τονώτεραι. ὁ γὰρ ἀργῶν πολλὰ εἰκῇ μᾶλλον φθέγγεται, καὶ πολλὰ εἰκῇ πράσσει, καὶ
ἐργάζεται δι' ὅλης ἡμέρας οὐδέν, πολλῆς νάρκης ἐμπεπλησμένος· ὁ δὲ ἐν ἐργασίᾳ ὢν οὐ-
δὲν ταχέως περιττὸν παραδέξεται οὔτε ἐν ἔργοις, οὔτε ἐν λόγοις, οὔτε ἐν ἐννοίαις. ὅλη
γὰρ δι' ὅλου συντέταται πρὸς τὸν ἐπίπονον βίον ἡ ψυχή. μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν
15 ἀπὸ τῶν χειρῶν τρεφομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο. ποία
γάρ σοι χάρις, εἰπέ μοι, ὅταν τὸν κλῆρον παρὰ τοῦ πατρὸς δεξάμενος, οὐδὲν πράτ-
των διατελῇς, ἀλλὰ ἀναλίσκῃς πάντα ἐκεῖνα εἰκῇ; οὐκ οἶδας ὅτι οὐ πάντες τὸν αὐ-
τὸν ἀποδώσομεν λόγον, ἀλλ' οἱ μὲν πλείονος ἐνταῦθα ἀπολαύσαντες ἀδείας, χα-
λεπώτερον, οἱ δὲ κακωθέντες ἢ πόνοις ἢ πενίᾳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τοιούτῳ, ἡμερώτερον; καὶ
20 ταῦτα ἀπὸ τοῦ Λαζάρου, καὶ τοῦ πλουσίου δῆλα. σὺ μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν δέον τῇ σχολῇ
[illegible] χρησάμενος εἰκότως ἐγκαλῇ, ὁ δὲ πένης καὶ μετὰ ἀσχολίας τὸ ὑπόλοιπον τοῦ και-
ροῦ εἰς τὰ δέοντα ἀναλώσας, μεγάλων ἀπολαύσεται τῶν στεφάνων. ἀλλὰ καὶ στρα-
τείαν μοι προβάλλῃ πάντως, καὶ τῆς ἀσχολίας αὐτὴν αἰτιάσῃ; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λό-
γον ἡ σκῆψις. καὶ γὰρ ὁ Κορνήλιος ἑκατοντάρχης ἦν, καὶ οὐδὲν ἡ ζώνη τὴν ἀκριβῆ πο-
25 λιτείαν παρέβλαψε. σὺ δὲ ὅταν ὀρχησταῖς καὶ μίμοις σχολάζῃς, καὶ διαπαντὸς ἐπὶ
τῆς σκηνῆς ἀναλίσκῃς τὸν βίον, οὐδαμοῦ οὐ στρατείας ἀνάγκην, οὐκ ἀρχόντων προ-
βάλλῃ φόβον· ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν καλῶμεν, τότε τὰ μυρία κωλύματα. καὶ
τί κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐρεῖς, ὅταν ἴδῃς τὴν φλόγα καὶ τοὺς τοῦ πυρὸς ποταμοὺς καὶ
τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, καὶ βρυχωμένων ἀκούσῃς ὀδόντων; τίς σου προστήσεται κατὰ τὴν
30 ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἴδῃς τὸν μὲν χειροτέχνην καὶ ὀρθῶς βεβιωκότα, πάσης ἀπολαύ-
οντα δόξης· σαυτὸν δὲ τὸν νῦν ἐν σηρικοῖς ἱματίοις ὄντα, καὶ μύρων πνέοντα, αἴσχι-
στα πάσχοντα; τί σοι τοῦ πλούτου καὶ τῆς περιουσίας ἔσται ὄφελος; τί δὲ τῷ χειροτέ-
χνῃ τῆς πενίας βλάβος; ἵν' οὖν μὴ τότε πάθωμεν, φοβηθῶμεν τὰ λεγόμενα νῦν, καὶ
τὴν ἀσχολίαν ἅπασαν εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων ἀναλώσωμεν διατριβήν.
35 οὕτω γὰρ ἐξιλεωσάμενοι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν παρελθόντων ἁμαρτημάτων, καὶ τὰ μέλ-
λοντα προσθέντες κατορθώματα, δυνησόμεθα τῆς βασιλείας ἐπιτυχεῖν τῶν οὐρανῶν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ϛ. 1 ΚΑ'ΓΩ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΕΛΘΩΝ ΠΡΟΣ Υ- κεφ. β.
40 μᾶς, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρ-
τύριον τοῦ Θεοῦ. 2 Οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν
Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Οὐδὲν

Οὐδὲν τῆς ψυχῆς ἀγωνιστικώτερον Παύλου, μᾶλλον δὲ οὐ τῆς ἐκείνου ψυ- γ. οὐδ
χῆς (οὐ γὰρ αὐτὸς ταῦτα ηὕρισκεν) ἀλλ᾿ οὐδὲν τῆς ἐνεργούσης ἐν αὐ-
τῷ χάριτος ἴσον πάντα νικώσης. ἱκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ ἔμπροσθεν
εἰρημένα καταβαλεῖν τὸν τῦφον τῶν ἐπὶ σοφίᾳ κομπαζόντων, μᾶλ- 5
λον δὲ καὶ μέρος τῶν εἰρημένων. ὥστε δὲ λαμπρότερα γενέσθαι τὰ νικητή-
ρια, καὶ ἐπαγωνίζεται τοῖς λεχθεῖσι, κειμένοις τοῖς ἐναντίοις ἐπεμβαίνων.
σκόπει δέ· παρήγαγε τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν, ὅτι ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν,
ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν ὅτι διὰ τῆς δοκούσης εἶναι μωρίας κατήργησε τὴν ἔξωθεν φι-
λοσοφίαν, ἔδειξεν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων, ἔδειξεν ὅτι οὐ μόνον διὰ 10
ἰδιωτῶν ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιώτας ἐκάλεσε· νῦν δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὸς τὸ κηρυττόμενον, καὶ ὁ
τρόπος τῆς κηρύξεως ἱκανὰ θορυβῆσαι ἦν, καὶ οὐκ ἐθορύβησεν. οὐ γὰρ δὴ μόνον οἱ μαθηταί,
φησιν, ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ κηρύττων. διὰ τοῦτό φησι, κἀγώ, ἀδελφοί (πάλιν τὸ τῶν
ἀδελφῶν τίθησιν ὄνομα, καταλεαίνων τοῦ λόγου τὴν τραχύτητα) ἦλθον οὐ καθ᾿ ὑπεροχὴν
λόγου καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. τί γάρ, εἰπέ μοι, εἰ καὶ ἐβούλου καθ᾿ 15
ὑπεροχὴν ἐλθεῖν, ἐδύνασο; ἐγὼ μὲν εἰ ἐβουλόμην, οὐκ ἂν ἐδυνήθην· ὁ δὲ Χριστὸς εἰ
ἐβουλήθη, ἠδύνατο. ἀλλ᾿ οὐκ ἐβουλήθη, ἵνα λαμπρότερον ποιήσῃ τὸ τρόπαιον. διὸ καὶ ἀ-
νωτέρω δεικνὺς ὅτι αὐτοῦ γέγονεν ἔργον, καὶ αὐτοῦ βούλημα ἦν τὸ οὕτως ἰδιωτικῶς κηρυχθῆναι τὸν
λόγον, ἔλεγεν· οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ᾿ εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου.
πολὺ δὲ μεῖζον καὶ ἀπείρως μεῖζον τοῦ Παῦλον θελῆσαι τοῦτο, τὸ τὸν Χριστὸν θελῆσαι. οὐ τοίνυν 20
εὐγλωττίαν ἐπιδεικνύμενος, φησιν, οὐδὲ τοῖς ἔξωθεν λόγοις ὡπλισμένος καταγγέλλω τὸ μαρ-
τύριον τοῦ Θεοῦ. καὶ οὐκ εἶπε, τὸ κήρυγμα, ἀλλά, τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ, ὃ καὶ αὐτὸ ἱκανὸν
ἦν ἀποτρέψαι. θάνατον γὰρ περιῄει κηρύττων. διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ γ. ἀπηγ-
εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὅτι καθόλου γεῖλαι.
τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐστὶν ἄμοιρος, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ἦλθον οὐ καθ᾿ ὑπεροχὴν 25
λόγου. ὅτι γὰρ ἦν δυνατὸν καὶ τοῦτο αὐτὸν ἔχειν, δῆλον. οὗ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροὺς ἀνίστη,
καὶ αἱ σκιαὶ νοσήματα ἤλαυνον, πολλῷ μᾶλλον εὐγλωττίαν ἠδύνατο ὑποδέξασθαι ἡ ψυ- γ. λέξαι
χή. τὸ μὲν γάρ ἐστι μαθητῶν, τὸ δὲ πᾶσαν ὑπερβαίνει τέχνην. ὁ τοίνυν τὰ μείζονα τῆς τέ-
χνης εἰδώς, πολλῷ πλέον τὰ ἐλάσσονα ἴσχυσεν ἄν. ἀλλ᾿ οὐκ ἀφῆκεν ὁ Χριστός. οὐ γὰρ
συνέφερεν. εἰκότως οὖν λέγει, οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι. καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο βούλομαι ὅπερ 30
καὶ ὁ Χριστός. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ταπεινότερον αὐτοῖς διειλέχθαι μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις, τὸν τῦ-
φον αὐτῶν καταστέλλων. τὸ τοίνυν, οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἔξωθεν εἴ-
ρηται σοφίας. οὐ γὰρ ἦλθον συλλογισμοὺς πλέκων, οὐδὲ σοφίσματα, οὐδ᾿ ἄλλο τι λέ-
γων ὑμῖν, ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μυρία φασί, καὶ περὶ μυρίων
λέγουσι μακροὺς ἐλίττοντες διαύλους λόγων, κατασκευάζοντες λογισμοὺς καὶ συλλογισμούς, 35
μυρία συντιθέντες σοφίσματα· ἐγὼ δὲ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς μηδὲν ἄλλο λέγων, ἢ ὅτι ὁ
Χριστὸς ἐσταυρώθη, καὶ πάντας ἐκείνους παρήλασα, ὃ τῆς τοῦ κηρυττομένου δυνάμεως ση-
μεῖόν ἐστιν ἄφατον.

3 Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς.

Τοῦτο πάλιν ἄλλο κεφάλαιον. οὐ γὰρ μόνον οἱ πιστεύοντες ἰδιῶται, οὐδὲ μόνον ὁ λέγων 40
ἰδιώτης, οὐδὲ μόνον ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἰδιωτείας γέμων, οὐδὲ μόνον αὐτὸ τὸ κή-
ρυγμα ἱκανὸν θορυβῆσαι (σταυρὸς γὰρ καὶ θάνατος ἦν τὸ καταγγελλόμενον) ἀλλὰ μετ᾿ αὐ-
τῶν καὶ ἕτερα κωλύματα ἦν, οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ ὁ καθημερινὸς φόβος καὶ τὸ ἐ-
λαύνεσθαι. ἀσθένειαν γὰρ καὶ τοὺς διωγμοὺς πολλαχοῦ φησι, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ, Τὴν

ἀσθένειαν τὴν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενώσατε. καὶ πάλιν, Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι. ποίας; Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων. καὶ πάλιν, Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις. Εἶτα λέγων ποίαις, ἐπήγαγεν, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις καὶ ἐν στενοχωρίαις. καὶ πάλιν ἐπήγαγε, καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν

β. Κορ. ια. λ. καὶ λβ.

β. Κορ. ιβ. ι.

5 τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. τί λέγεις; καὶ Παῦλος ἐφοβεῖτο κινδύνους; ἐφοβεῖτο, καὶ σφόδρα ἐδεδοίκει. εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν. τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀσθένεια μὲν τῆς φύσεως, ἐγκώμιον δὲ τῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ δεδοικὼς θάνατον καὶ πληγὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐποίησεν. ὡς οἵ γε λέγοντες ὅτι οὐκ ἐφοβεῖτο πληγὰς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ σεμνύνουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑποτέμνονται πολὺ

10 τῶν ἐπαίνων. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφοβεῖτο, ποία καρτερία, ἢ ποία φιλοσοφία τὸ τοὺς κινδύνους φέρειν; ἐγὼ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν θαυμάζω ὅτι φοβούμενος, καὶ οὐχ ἁπλῶς φοβούμενος, ἀλλὰ καὶ τρέμων τοὺς κινδύνους, διαπαντὸς ἔδραμε στεφανούμενος, καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν κινδύνων ἐνέδωκεν ἐκκαθαίρων τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης τὸ κήρυγμα σπείρων.

15 4 Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις·

Τουτέστιν, οὐκ ἔχων τὴν ἔξωθεν σοφίαν. εἰ τοίνυν καὶ τὸ κήρυγμα οὐδὲν εἶχε σεσοφισμένον, καὶ οἱ καλούμενοι ἰδιῶται, καὶ ὁ κηρύττων τοιοῦτος, καὶ διωγμὸς προσῆν καὶ τρόμος καὶ φόβος, πῶς ἐκράτησαν, εἰπέ μοι; διὰ θείας δυνάμεως. διόπερ εἰπὼν, ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἐπήγαγεν, Ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύμα-

20 τος καὶ δυνάμεως. Εἶδες πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἀσθενὲς, ἰσχυρότερον; οἱ μὲν ἰδιῶται τοιαῦτα κηρύττοντες, δεδεμένοι καὶ ἐλαυνόμενοι περιεγένοντο τῶν ἐλαυνόντων. πόθεν; οὐκ ἀπὸ τοῦ τὴν διὰ πνεύματος παρασχεῖν πίστιν; καὶ γὰρ τοῦτο ἀπόδειξις ὡμολογημένη. τίς γὰρ, εἰπέ μοι, ὁρῶν νεκροὺς ἀνισταμένους καὶ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐκ ἂν κατεδέξατο; ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσὶ καὶ δυνάμεις ἀπατηλαὶ, οἷαι τῶν

25 γοήτων, καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς δυνάμεως εἶπεν, ἀλλὰ πρότερον πνεύματος, καὶ τότε δυνάμεως· δεικνὺς ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ γινόμενα. οὐ τοίνυν ἐλάττωσίς ἐστι, τὸ μὴ διὰ σοφίας κατηγγελμένον εἶναι τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ μέγιστος κόσμος. τοῦτο γοῦν μάλιστα δείκνυσιν αὐτὸ θεῖον ὂν καὶ τὰς ῥίζας ἄνωθεν ἔχον ἐκ τῶν οὐρανῶν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

30 5 Ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

Εἶδες πῶς σαφῶς διὰ πάντων ἀπέδειξε πολὺ τῆς ἰδιωτείας τὸ κέρδος, καὶ μέγα τῆς σοφίας τὸ βλάβος; αὕτη μὲν γὰρ ἐκένου τὸν σταυρὸν, ἐκείνη δὲ ἀνεκήρυττε τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν· αὕτη πρὸς τῷ μηδὲν εὑρίσκειν τῶν δεόντων καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς καυχᾶσθαι παρεσκεύασεν, ἐκείνη πρὸς τῷ τὴν ἀλήθειαν δέξασθαι καὶ ἐπὶ τῷ Θεῷ καλλωπίζεσθαι ἐποίει. πά-

35 λιν ἡ σοφία ἀνθρώπινον ὑποπτεύειν τὸ δόγμα πολλοὺς ἀνέπειθεν, αὕτη σαφῶς ἀπεδείκνυε θεῖον ὂν καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάν. ὅταν μὲν οὖν ἐν σοφίᾳ λόγων γίνηται ἀπόδειξις, πολλάκις καὶ οἱ φαυλότεροι κρατοῦσι τῶν ἐπιεικεστέρων, δεινότεροι λέγειν ὄντες, καὶ τὸ ψεῦδος παρελαύνει τὴν ἀλήθειαν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. οὔτε γὰρ ἔπεισι τὸ πνεῦμα ἀκαθάρτῳ ψυχῇ, οὔτε ἐπελθὸν δύναται ἡττηθῆναί ποτε, κἂν ἅπασα ἡ τῶν λόγων ἐπίῃ

40 δεινότης. ἡ γὰρ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν σημείων ἀπόδειξις, τῆς διὰ τῶν λόγων πολλῷ σαφεστέρα.

ἠθικόν ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλ' ἐκεῖνον ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅτι εἰ χρὴ τὸ κήρυγμα κρατεῖν, καὶ λόγων οὐ δεῖται ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς, τίνος ἕνεκεν τὰ σημεῖα κεκώλυται νῦν; τίνος ἕνεκεν; ἀπιστῶν λέγεις, καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτὰ γεγενῆσθαι καταδεχόμενος, ἢ ὄντως ζητῶν μαθεῖν; Εἰ γὰρ

ἀπιστῶν,

ἀπίστων, πρὸς τοῦτο στήσομαι πρῶτον. Εἰ γὰρ οὐκ ἐγένετο σημεῖα τότε, πῶς ἐλαυνό-
μενοι, καὶ διωκόμενοι, καὶ τρέμοντες, καὶ δεδεμένοι, καὶ κοινοὶ γινόμενοι τῆς οἰκουμένης ἐχθροὶ,
καὶ πᾶσι πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν προκείμενοι, καὶ οὐδὲν οἴκοθεν ἔχοντες ἐπαγωγὸν, οὐ λόγον,
οὐ περιφάνειαν, οὐ πλοῦτον, οὐ πόλιν, οὐκ ἔθνος, οὐ γένος, οὐκ ἐπιτήδευμα, οὐ δόξαν,
οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐναντία, ἰδιωτείαν, εὐτέλειαν, πενίαν, μῖ- 5
σος, ἀπέχθειαν, καὶ πρὸς δήμους ὁλοκλήρους ἱστάμενοι, καὶ τοιαῦτα καταγγέλλοντες, ἔπειθον;
καὶ γὰρ τὰ ἐπιτάγματα πολὺν εἶχε τὸν μόχθον, καὶ τὰ δόγματα τὸν κίνδυνον· καὶ οἱ ἀκούοντες
καὶ πείθεσθαι μέλλοντες, καὶ τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ πολλῇ συντραφέντες ἦσαν κακίᾳ. πόθεν οὖν ἔπει-
σαν, εἰπέ μοι; πόθεν τὸ ἀξιόπιστον ἔσχον; ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, εἰ σημείων χωρὶς ἔπεισαν,
πολλῷ μεῖζον τὸ θαῦμα φαίνεται. μὴ τοίνυν τὸ μὴ γίνεσθαι νῦν σημεῖα, τεκμήριον ποιοῦ 10
τοῦ μὴ γεγενῆσθαι τότε. καὶ γὰρ καὶ τότε χρησίμως ἐγίνετο, καὶ νῦν χρησίμως οὐ γίνεται. οὐκ ἀ-
ναγκάζει δὲ τὸ λόγῳ πείθεσθαι μόνῳ, νῦν ἐν σοφίᾳ εἶναι τὸ κήρυγμα. οἵ τε γὰρ ἐξ ἀρχῆς
τῶν λόγων ἀπάρξαντες ἰδιῶται ἦσαν καὶ ἀμαθεῖς, καὶ οὐδὲν οἴκοθεν ἔλεγον, ἀλλ' ἅπερ ἐδέ-
ξαντο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα τῇ οἰκουμένῃ διέδωκαν· ἡμεῖς τε αὐτοὶ νῦν, οὐ τὰ παρ' ἑαυτῶν
ἐπεισφέρομεν, ἀλλὰ ἃ παρ' ἐκείνων ἐλάβομεν, ταῦτα εἰς ἅπαντας λέγομεν. καὶ οὐδὲ 15
νῦν ἀπὸ συλλογισμῶν πείθομεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἀπὸ τῶν τότε σημείων
τὴν πίστιν ὧν λέγομεν παρεχόμεθα. καὶ οὗτοι δὲ τότε οὐχὶ σημείοις ἔπειθον μόνοις, ἀλλὰ καὶ δια-
λεγόμενοι· τοὺς δὲ λόγους ἰσχυροτέρους ἐποίει φαίνεσθαι τὰ σημεῖα καὶ αἱ ἐκ τῆς παλαιᾶς
γραφῆς μαρτυρίαι, οὐχ ἡ δεινότης τῶν λεγομένων. πῶς οὖν, φησι, χρήσιμον τότε τὰ ση-
μεῖα, καὶ νῦν οὐ χρήσιμον; ὑποθώμεθα τῷ λόγῳ (πρὸς γὰρ τὸν Ἕλληνά μοι τέως ὁ ἀγών· 20
διὰ τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν λέγω τὸ πάντως ἐσόμενον) ὑποθώμεθα τοίνυν τῷ λόγῳ, καὶ
ἀναγκαζέσθω πιστεῦσαι ὁ ἄπιστος κἂν κατὰ συνδρομὴν τοῖς λεγομένοις, εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς ἥξει· ὅ-
ταν οὖν ὁ Χριστὸς ἔλθῃ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, καὶ δειχθῇ Θεὸς, καὶ πάντα αὐτῷ
ὑποτεταγμένα, οὐ πιστεύσει καὶ ὁ Ἕλλην; εὔδηλον ὅτι καὶ προσκυνήσει, καὶ Θεὸν ἐρεῖ, κἂν
μυριάκις ἀνένδοτος ᾖ. τίς γὰρ ὁρῶν τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τῶν νεφελῶν 25
ἐρχόμενον, καὶ πάντα τὸν δῆμον τῶν ἄνω δυνάμεων αὐτῷ περικεχυμένον, καὶ ποταμοὺς πυ-
ρὸς ἐρχομένους, καὶ πάντας παρεστῶτας καὶ τρέμοντας, οὐχὶ προσκυνήσει, καὶ Θεὸν ἡγήσε-
ται; ἆρ' οὖν, εἰπέ μοι, λογισθήσεται τῷ Ἕλληνι εἰς πίστιν ἡ προσκύνησις ἐκείνη καὶ ἡ γνῶ-
σις; οὐδαμῶς. τί δήποτε; ὅτι τοῦτο πίστις οὐκ ἔστιν. ἡ γὰρ ἀνάγκη τοῦτο ἐποίησε καὶ ἡ περι-
φάνεια τῶν ὁρωμένων, καὶ οὐκ ἔστι τὸ πρᾶγμα προαιρέσεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν 30
ὀφθέντων τὰ τῆς διανοίας εἵλκυσθη. οὐκοῦν ὅσῳ ἂν φανερώτερα καὶ ἀναγκαστικώτερα ᾖ
τὰ γινόμενα, τοσούτῳ τὰ τῆς πίστεως ἐλαττοῦνται. διὰ τοῦτο σημεῖα νῦν οὐ γίνεται. καὶ ὅτι τοῦτο
ἐστιν, ἄκουσον τί φησι πρὸς τὸν Θωμᾶν· Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. οὐκ- (Ιωαν. κ. κθ.)
οῦν ὅσῳ ἂν φανερώτερον ἀποδειχθῇ τὸ σημεῖον, τοσούτῳ τῆς πίστεως ὁ μισθὸς ἐλαττοῦται.
ὥστε εἰ καὶ νῦν σημεῖα ἐγίνετο, τὸ αὐτὸ ἂν ἐγένετο. ὅτι γὰρ τότε διὰ πίστεως οὐκέτι αὐτὸν εἰ- 35
σόμεθα, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ Παῦλος· Νῦν γὰρ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. ὡς (β. Κορ. ε. ζ.)
τότε πιστεύοντί σοι τὸ πρᾶγμα οὐ λογισθήσεται διὰ τὸ περιφανές, οὕτω καὶ νῦν, εἰ σημεῖα
ἐγίνετο τοιαῦτα, οἷα καὶ ἔμπροσθεν. ὅταν γὰρ ἃ μηδαμῇ μηδαμῶς ἐστι λογισμοῖς εὑρεῖν
καταδεξώμεθα, τότε ἡ πίστις ἐστί. διὰ τοῦτο καὶ ἡ γέεννα ἠπείληται μὲν, οὐ φαίνεται δέ. ἐπεὶ
εἰ καὶ ἐφαίνετο, ταὐτὸ συνέβαινε πάλιν· ἄλλως δὲ, εἰ σημεῖα ζητεῖς, καὶ νῦν ὄψει ση- 40
μεῖα, εἰ καὶ μὴ τοιαῦτα, τὰς προρρήσεις τὰς μυρίας καὶ περὶ μυρίων πραγμάτων, τῆς
οἰκουμένης τὴν ἐπιστροφὴν, τῶν βαρβάρων τὴν φιλοσοφίαν, τῶν ἀγρίων ἠθῶν τὴν με-
τάστασιν, τῆς εὐλαβείας τὴν ἐπίτασιν. καὶ ποίας προρρήσεις, φησί; μετὰ γὰρ ταῦτα ἐ-
γράφη τὰ προειρημένα ἅπαντα. πότε, καὶ ποῦ, καὶ ὑπὸ τίνος, εἰπέ μοι; καὶ πρὸ

πόσου

πόσων ἐτῶν; βούλει περὶ πεντήκοντα, ἢ ἑκατόν; οὐκοῦν περὶ τῶν ἑκατὸν οὐδὲν εἶχον ἔγγρα-
φον ὅλως. πῶς οὖν κατεῖχε τὰ δόγματα ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ ἄλλα πάντα, τῆς μνήμης
οὐκ ἀρκούσης; πόθεν δὲ ᾔδεισαν ὅτι Πέτρος ἀνεσκολοπίσθη; πόθεν ἐπῆλθε τοῖς μετὰ ταῦτα
προειπεῖν, οἷον ὅτι τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθήσεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ὅτι τὰ Ἰουδαϊκὰ
5 παύσεται καὶ οὐκ ἐπανήξει πάλιν; οἱ δὲ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος
προϊέμενοι, πῶς ἂν ἠνέγκαν τὸ κήρυγμα παραποιούμενον ὁρῶντες; πῶς δ' ἂν ἐπιστεύ-
θησαν οἱ γράφοντες, τῶν σημείων παυσαμένων; πῶς δ' ἂν τὰ γραφέντα, καὶ εἰς τὴν
βαρβάρων, καὶ εἰς τὴν Ἰνδῶν, καὶ πρὸς αὐτὰ τοῦ Ὠκεανοῦ τὰ πέρατα ἀφίκετο, οὐκ ὄν-
των τῶν λεγόντων ἀξιοπίστων; τίνες δὲ οἱ γράφοντες; καὶ πότε, καὶ ποῦ; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ
10 ἔγραφον; ἆρα δόξαν ἑαυτοῖς περιποιούμενοι; πῶς οὖν ἑτέροις τὰ βιβλία ἐπέγραψαν; ἀλ-
λὰ τὸ δόγμα συστῆσαι βουλόμενοι; πότερον ὡς ἀληθές, ἢ ὡς ψευδές; εἰ γὰρ ὡς ψευ-
δὲς προσεῖχον, οὐδὲ προσελθεῖν ἦν εἰκός· εἰ δὲ ὡς ἀληθεῖ, πλασμάτων οὐκ ἔδει, καθὼς
σὺ φῄς· ἄλλως δέ, καὶ αἱ προρρήσεις τοιαῦταί εἰσιν, ὡς καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μὴ δύνα-
σθαι βιάζεσθαι χρόνῳ τὰ εἰρημένα. τὸ μὲν γὰρ καθαιρεθῆναι τὰ Ἱεροσόλυμα γέγονε
15 πρὸ πολλῶν ἐτῶν. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι προρρήσεις αἱ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου μέχρι τῆς
παρουσίας αὐτοῦ παρατείνουσαι, ἃς ὡς βούλει δοκίμασον, οἷον τό, Ἀεὶ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως
τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· τό, Ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν,
καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· τό, Κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς πάντα τὰ ἔ-
θνη, καὶ ὃ ἐποίησεν ἡ γυνὴ ἡ πόρνη, καὶ ἕτεραι πολλαὶ τούτων πλείους. πόθεν οὖν ἡ ἀλήθεια τῆς
20 προρρήσεως ταύτης, εἴγε πλάσμα ἦν; πῶς οὐ κατίσχυσαν πύλαι ᾅδου τῆς ἐκκλησίας;
πῶς ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ἐστιν ὁ Χριστός; οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ μεθ' ἡμῶν ἦν, ἐκράτησεν ἂν ἡ ἐκκλη-
σία. πῶς τὸ εὐαγγέλιον ἐξετάθη πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης; ἱκανοὶ δὲ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν εἰ-
ρηκότες τὴν ἀρχαιότητα μαρτυρῆσαι τοῖς βιβλίοις, οἱ περὶ Κέλσον καὶ τὸν Βατανεώτην
τὸν μετ' ἐκεῖνον (οὐ γὰρ δὴ τοῖς μετ' αὐτοὺς συντεθεῖσιν ἀντέλεγον) ἄλλως δέ, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶ-
25 σα ὁμοφώνως αὐτὰ ἐδέξατο. οὐκ ἂν δέ, εἰ μὴ πνεύματος χάρις ἦν, τοσαύτη γέγονε συμ-
φωνία ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τῆς γῆς, ἀλλ' ἑάλωσαν ἂν ταχέως οἱ πλάττοντες, καὶ
οὐκ ἂν τοσαῦτα κατορθώματα ἀπὸ πλασμάτων καὶ ψεύδους συνέστη. ἢ οὐχ ὁρᾷς τὴν οἰκου-
μένην πᾶσαν προσελθοῦσαν; τὴν πλάνην σβεσθεῖσαν; τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν
ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαν; τοὺς τῶν παρθένων χορούς; τὴν ἐν βαρβάροις εὐσέβειαν;
30 πάντας ὑπὸ ζυγὸν δουλεύοντας ἕνα; οὐδὲ γὰρ παρ' ἡμῶν ταῦτα προείρηται μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἄνωθεν παρὰ τῶν προφητῶν. οὐ γὰρ δήπου καὶ ἐκείνων ἐπιλήψῃ τῶν προρρήσεων. παρὰ
γὰρ τοῖς ἐχθροῖς τὰ βιβλία, καὶ παρ' Ἕλλησι σπουδασάντων τινῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετηνέχθη
γλῶτταν. πολλὰ δὴ καὶ οὗτοι περὶ τούτων προλέγουσι δεικνύντες, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ παρέσεσθαι
μέλλων. πῶς οὖν οὐ πάντες πιστεύουσι νῦν; ὅτι ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ πράγματα περιῆλθε,
35 καὶ τούτων ἡμεῖς αἴτιοι. λοιπὸν γὰρ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. οὐ γὰρ δήπου σημείοις καὶ τότε ἐπί-
στευον μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ βίου πολλοὶ τῶν προσιόντων ἐνήγοντο. Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν
τὸ φῶς, φησίν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι
τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καί, Πάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ
εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ διεδίδοτο
40 ἑκάστῳ, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε, καὶ βίον ἔζων ἀγγελικόν. καὶ νῦν ἂν γένηται τοῦτο, τὴν οἰ-
κουμένην ἐπιστρέψομεν ἅπασαν καὶ σημείων χωρίς. τέως δὲ οἱ βουλόμενοι σωθῆναι, προσ-
εχέτωσαν ταῖς γραφαῖς. εὑρήσουσι γὰρ ἐκεῖ καὶ ταῦτα, καὶ τὰ τούτων πλείονα κατορθώμα-
τα. καὶ γὰρ οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ὑπερέβαινον τὰ ἐκείνων, ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι
διάγοντες. ἡμεῖς δὲ βουλόμεθα πολλῆς ἀπολαῦσαι τρυφῆς καὶ ἀναπαύσεως καὶ ἀδείας, ἀλλ'

Ματθ. κη. γ.
Ματθ. ις. ιη.
Ματθ. κς. ιγ.
γ. Βαταναιώτην
Ματθ. ε. ις.
Πραξ. δ. λβ.

α. Κορ. δ. ια.

οὐκ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐβόων, ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν. καὶ ὁ μὲν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἔτρεχεν, ὁ δὲ εἰς τὴν Ἰνδῶν, ὁ δὲ εἰς τὴν Μαύρων, ἄλλος δὲ πρὸς ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πατρίδος ἐξελθεῖν τολμῶμεν, ἀλλὰ τρυφὴν ζητοῦμεν καὶ οἰκίας λαμπρὰς καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀφθονίαν. τίς γὰρ ἐλίμωξεν ἡμῶν ποτε διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον; τίς ἐν ἐρήμῳ γέγονε; τίς ἀποδημίαν ἐστείλατο μακράν; τίς τῶν διδασκάλων ἐκ τῶν χειρῶν ζῶν ἑτέρους ἐπεκούρησε; τίς θάνατον ὑπέμεινε καθημερινόν; ἐντεῦθεν καὶ οἱ μεθ' ἡμῶν ὄντες, ῥαθυμότεροι γίνονται. καὶ γὰρ εἰ στρατιώτας τις ἴδοι καὶ στρατηγούς, λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ θανάτῳ καὶ πᾶσι τοῖς δεινοῖς παλαίοντας, καὶ κρυμὸν καὶ κινδύνους καὶ πάντα φέροντας, καθάπερ λέοντας, κατορθοῦντας· εἶτα μετὰ ταῦτα ἐκλύσαντας τὴν φιλοσοφίαν ἐκείνην καὶ μαλακωτέρους γενομένους, καὶ χρημάτων ἐρῶντας, καὶ πραγματείαις καὶ καπηλείαις προσέχοντας, καὶ ἡττωμένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐσχάτης ἂν ἀνοίας τὴν αἰτίαν τούτων ζητεῖν. τοῦτο δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν, καὶ τῶν προγόνων λογισώμεθα. καὶ γὰρ πάντων ἐγενόμεθα ἀσθενέστεροι, καὶ τῷ παρόντι προσηλώμεθα βίῳ. κἂν εὑρεθῇ τις ἴχνος ἔχων τῆς παλαιᾶς σοφίας, τὰς πόλεις ἀφεὶς καὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τὸ ἐν μέσῳ στρέφεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους ῥυθμίζειν, τὰ ὄρη καταλαμβάνει. κἂν ἔρηταί τις τῆς ἀναχωρήσεως τὴν αἰτίαν, εὑρίσκει πρόφασιν συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν. ἵνα γὰρ μὴ παραπόλωμαι, φησί, μηδὲ ἀμβλύτερος γένωμαι τὴν ἀρετήν, ἀποπηδῶ. καὶ πόσῳ βέλτιον ἀμβλυτέρῳ σε γενέσθαι καὶ τοὺς ἄλλους κερδᾶναι, ἢ μένοντα ἐν ὕψει περιιδεῖν ἀπολλυμένους τοὺς ἀδελφούς; ὅταν μὲν οὖν οἱ μὲν ἀρετῆς ἀμελῶσιν, οἱ δὲ ἐπιμελούμενοι πόρρω τῆς παρατάξεως γίνωνται, πόθεν αἱρήσομεν τοὺς ἐχθρούς; εἰ γὰρ καὶ σημεῖα ἦν νῦν, τίς ἂν ἐπείσθη; ἢ τίς ἂν προσέσχεν ἡμῖν τῶν ἔξωθεν, τῆς κακίας οὕτως ἐπιπολαζούσης; καὶ γὰρ ὁ ὀρθὸς βίος ἡμῶν ἀξιοπιστότερος τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ. σημεῖα μὲν γάρ, παρὰ τῶν ἀναισχύντων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπόνοιαν δέξεται πονηράν· βίος δὲ καθαρὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου τὸ στόμα μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐμφράξαι δυνήσεται. ταῦτα καὶ ἄρχουσι λέγω, καὶ ἀρχομένοις, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐμαυτῷ, ἵνα βίον ἐπιδειξώμεθα θαυμαστόν, καὶ συντάξαντες ἑαυτούς, πάντων τῶν παρόντων ὑπερίδωμεν. καταφρονήσωμεν χρημάτων, καὶ μὴ καταφρονήσωμεν γεέννης· ὑπερίδωμεν δόξης, καὶ μὴ ὑπερίδωμεν σωτηρίας· ὑπομείνωμεν ἐνταῦθα κάματον καὶ πόνον, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν ἐκεῖ εἰς κόλασιν. οὕτω τοῖς Ἕλλησι πολεμήσωμεν, οὕτως αὐτοὺς αἰχμαλωτίσωμεν αἰχμαλωσίαν ἐλευθερίας ἀμείνω. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγεται παρ' ἡμῶν συνεχῶς καὶ πολλάκις, γίνεται δὲ ὀλιγάκις. πλὴν ἀλλ' ἐάν τε γίνηται ταῦτα, ἄν τε μὴ γίνηται, δίκαιον διὰ τῶν τοιούτων συνεχῶς ὑπομιμνήσκειν. εἰ γὰρ διὰ τῆς χρηστολογίας ἐξαπατῶσί τινες, πολλῷ μᾶλλον τοὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπάγοντας δίκαιον μὴ ἀποκάμνειν τὰ συμφέροντα λέγοντας. εἰ γὰρ οἱ ἀπατῶντες τοσούτοις κέχρηνται μηχανήμασι (καὶ γὰρ χρήματα ἀναλίσκουσι, καὶ λόγους προσάγουσι, καὶ κινδύνους ὑπομένουσι, καὶ προστασίας ἐπιδείκνυνται) πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ἀπάτης ἀπάγοντας, καὶ κινδύνους καὶ θανάτους καὶ πάντα ὑπομένειν χρή, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους κερδάναντες, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀκαταγώνιστοι γενόμενοι, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ζ.

6 ΣΟΦΙΑΝ ΔΕ ΛΑΛΟΥΜΕΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΕΛΕΙοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· 7 Ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν.

Τὸ σκότος τοῦ φωτὸς ἐπιτηδειότερον εἶναι δοκεῖ τοῖς τὰς ὄψεις νοσοῦσι·
διὸ καὶ μᾶλλον εἰς συνεσκιασμένον δωμάτιον καταφεύγουσι. τοῦτο
καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας γέγονε τῆς πνευματικῆς. ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ σοφία,
5 μωρία ἐδόκει εἶναι τοῖς ἔξωθεν· ἡ δὲ αὐτῶν, ἀληθῶς οὖσα μωρία, σο-
φία αὐτοῖς νενόμισται. καὶ ταὐτὸν συνέβαινεν, οἷον ἂν εἴ τις σοφίᾳ
κυβερνητικῇ κεχρημένος, ἐπηγγέλλετο πλοίου χωρὶς καὶ ἱστίων πέ-
λαγος ἄπειρον διαπερᾶν, εἶτα ἐπειρᾶτο λογισμοῖς κατασκευάζειν ὅτι τοῦτο δυνατόν·
ἄλλος δέ τις πάντων ἄπειρος, πλοίῳ καὶ κυβερνήτῃ καὶ ναύταις ἐγκλείσας ἑαυτὸν, οὕτω μετ'
10 ἀσφαλείας ἔπλει. καὶ γὰρ ἡ δοκοῦσα εἶναι ἀμαθία τούτου, τῆς ἐκείνου σοφίας σοφωτέρα.
καλὴ μὲν γὰρ ἡ κυβερνητική· ἀλλ' ὅταν μείζονα ἐπαγγέλληται, μωρία τίς ἐστι, καὶ πᾶσα τέ-
χνη ἡ μὴ ἀρκουμένη τοῖς ὅροις τοῖς ἑαυτῆς τοῦτο ἂν εἴη. οὕτω καὶ ἡ ἔξωθεν σοφία, εἰ πνεύ-
ματι ἐκέχρητο. ἐπειδὴ δὲ ἑαυτῇ τὸ πᾶν ἐπέτρεψε, καὶ οὐδὲν ἐνόμισε δεῖσθαι τῆς βοηθείας ἐ-
κείνης, μωρία γέγονεν, εἰ καὶ ἐδόκει σοφία εἶναι. διὸ πρότερον ἐλέγξας αὐτὴν διὰ τῶν
15 πραγμάτων, τότε αὐτὴν ἐκάλεσε μωρίαν· καὶ πρότερον καλέσας μωρίαν τὴν τοῦ
Θεοῦ σοφίαν κατὰ τὴν ἐκείνων ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σοφίαν οὖσαν (μετὰ γὰρ τὰς
ἀποδείξεις, δυνατὸν μάλιστα τοὺς ἀντιλέγοντας ἐντρέπειν) καί φησι· σοφίαν δὲ λαλοῦμεν
ἐν τοῖς τελείοις. ὅταν γὰρ ἐγὼ, νομιζόμενος μωρὸς καὶ μωρὰ κηρύττειν, τοὺς σοφοὺς περιγέ-
νωμαι, οὐ διὰ μωρίας σοφίας περιεγενόμην, ἀλλὰ διὰ σοφίας τελειοτέρας, καὶ τοσαύ-
20 της καὶ οὕτω μείζονος, ὡς ἐκείνην μωρίαν φαίνεσθαι. διὰ τοῦτο πρότερον αὐτὴν οὕτω
καλέσας, ὡς ἐκεῖνοι ὠνόμαζον τότε, καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν νίκην δείξας, καὶ ἐκεί-
νους ἀποφήνας σφόδρα μωρούς, τὸ προσῆκον αὐτῇ λοιπὸν ἀπέδωκεν ὄνομα λέγων· σο-
φίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. σοφίαν δὲ λέγει τὸ κήρυγμα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας,
τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι· τελείους δὲ, τοὺς πεπιστευκότας. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τέλειοι οἱ τὰ ἀν-
25 θρώπινα εἰδότες ὅτι σφόδρα ἀσθενῆ, καὶ ὑπεριδόντες αὐτῶν, ὅτι μηδὲν αὐτοῖς συμβάλλε-
ται, πεπεισμένοι, οἷοι γεγόνασιν οἱ πιστοί. σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου. ποῦ γὰρ χρήσιμος
ἡ ἔξωθεν σοφία, ἐνταῦθα καταστρέφουσα καὶ περαιτέρω μὴ προϊοῦσα, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα δυ-
ναμένη τι τοὺς ἔχοντας ὠφελεῖν; ἄρχοντας δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα οὐ δαίμονάς τινας λέγει (κα-
θώς τινες ὑποπτεύουσιν) ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀξιώμασι, τοὺς ἐν δυναστείαις, τοὺς τὸ πρᾶγμα
30 περιμάχητον εἶναι νομίζοντας, φιλοσόφους, καὶ ῥήτορας, καὶ λογογράφους. καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐκρά-
τουν, καὶ δημαγωγοὶ πολλάκις ἐγίνοντο. τοῦ δὲ αἰῶνος τούτου ἐκάλεσεν ἄρχοντας, ἐπειδὴ πε-
ραιτέρω τοῦ παρόντος αἰῶνος οὐ πρόεισιν αὐτῶν ἡ ἀρχή. διὸ καὶ ἐπήγαγε, τῶν καταργουμένων,
οἴκοθέν τι αὐτὴν διαβάλλων, καὶ ἀπὸ τῶν γινομένων. δείξας γὰρ ὅτι ψευδής ἐστιν, ὅτι μωρά,
ὅτι οὐδὲν δύναται εὑρεῖν, ὅτι ἀσθενής, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ὀλιγοχρόνιος. ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ
35 σοφίαν ἐν μυστηρίῳ. ποίῳ μυστηρίῳ; καὶ μὴν φησὶν ὁ Χριστός, Ὃ ἠκούσατε εἰς τὸ οὖς, κη- Ματθ. ι. κζ.
ρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. πῶς οὖν μυστήριον αὐτὴν καλεῖ; ἐπειδὴ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρ-
χάγγελος, οὔτε ἄλλη τις αὐτὸ κτιστὴ δύναμις ᾔδει, πρὶν γενέσθαι. διό φησιν, Ἵνα γνωρισθῇ Ἐφεσ. γ. ι.
νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποί-
κιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἡμᾶς τιμῶν ὁ Θεός, ὥστε μεθ' ἡμῶν ἀκοῦσαι τῶν
40 μυστηρίων. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὓς ἂν ποιησώμεθα φίλους, τοῦτο τεκμήριον πρὸς αὐτοὺς εἶναί
φαμεν τῆς φιλίας, τὸ μηδενὶ παρ' αὐτοὺς εἰπεῖν τὰ ἀπόρρητα. ἀκουέτωσαν οἱ τὸ κήρυγμα ἐκ-
πομπεύοντες, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς ἐκφαίνοντες τοὺς μαργαρίτας καὶ τὸ δόγμα, καὶ τὰ ἅγια κυσὶ καὶ
χοίροις ῥιπτοῦντες καὶ λογισμοῖς περιττοῖς. τὸ γὰρ μυστήριον κατασκευῆς οὐ δεῖται· ἀλλ' ὅπερ
ἐστὶ, τοῦτο μόνον καταγγέλλεται. ἐπεὶ οὐκ ἔσται μυστήριον θεῖον καὶ ὁλόκληρον, ὅταν καὶ παρ' αὐτοῦ

τι περιφανής· καὶ ἄλλως δὲ μυστήριον καλεῖται, ὅτι οὐχ ἅπερ ὁρῶμεν πιστεύομεν, ἀλλ' ἕτερα ὁρῶμεν, καὶ ἕτερα πιστεύομεν. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν μυστηρίων ἡμῶν φύσις. ἑτέρως γοῦν ἐγὼ, καὶ ἑτέρως ὁ ἄπιστος περὶ τούτων διακείμεθα. ἀκούω ἐγὼ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν εὐθέως θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀσθένειαν νομίζει. ἀκούω ὅτι δοῦλος γέγονε, καὶ τὴν κηδεμονίαν θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀτιμίαν λογίζεται. ἀκούω ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὴν δύναμιν ἐκπλήττομαι, ὅτι ἐν θανάτῳ γενόμενος οὐκ ἐκρατήθη, ἀλλὰ καὶ ἐξέλυσε θάνατον· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀδυναμίαν ὑποπτεύει. ἀκούων ἀνάστασιν ἐκεῖνος, μῦθον τὸ πρᾶγμά φησιν· ἐγὼ δὲ τὰς διὰ τῶν πραγμάτων δεξάμενος ἀποδείξεις, προσκυνῶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. ἀκούων λουτρὸν ἐκεῖνος, ἁπλῶς ὕδωρ νομίζει· ἐγὼ δὲ οὐ τὸ ὁρώμενον ἁπλῶς βλέπω, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς καθαρμὸν τὸν διὰ τοῦ πνεύματος. ἐκεῖνος λελοῦσθαί μοι τὸ σῶμα νομίζει μόνον· ἐγὼ δὲ πεπίστευκα ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ γέγονε καθαρά τε καὶ ἁγία, καὶ λογίζομαι τὸν τάφον, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦ πνεύματος τὴν χορηγίαν. οὐ γὰρ τῇ ὄψει κρίνω τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας. ἀκούω σῶμα Χριστοῦ· ἑτέρως ἐγὼ νοῶ τὸ εἰρημένον, ἑτέρως ὁ ἄπιστος. καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ βιβλία ὁρῶντα οὐκ οἶδε τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἅπερ ὁρᾷ, μᾶλλον δὲ κἂν ἀνὴρ ἄπειρος ᾖ γραμμάτων, ταῦτα πείσεται· ὁ δὲ ἔμπειρος πολλὴν εὑρήσει τοῖς γράμμασιν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν, καὶ βίους ὁλοκλήρους, καὶ ἱστορίας· καὶ ἐπιστολὴν ὁ μὲν ἄπειρος λαβὼν, χάρτην ἡγήσεται καὶ μέλαν εἶναι· ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ φωνῆς ἀκούσεται, καὶ διαλέξεται τῷ ἀπόντι, καὶ ὅπερ ἂν βούληται διὰ τῶν γραμμάτων πάλιν ἐρεῖ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου γίνεται. οἱ μὲν ἄπιστοι, καίτοιγε ἀκούοντες, οὐ δοκοῦσιν ἀκούειν· οἱ δὲ πιστοὶ τὴν διὰ τοῦ πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν, ὁρῶσι τῶν ἐναποκειμένων τὴν δύναμιν. τοῦτο γοῦν αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι καὶ νῦν τὸ κηρυττόμενον ἀποκέκρυπται. (β. Κορ. δ. γ.) Τοῖς γὰρ ἀπολλυμένοις, φησὶν, ἐστὶ κεκαλυμμένον· ἄλλως δὲ καὶ τὸ παράδοξον ἐμφαίνει τοῦ κηρύγματος. οὕτω δὴ εἴωθε καλεῖν ἡ γραφὴ τὰ παρ' ἐλπίδας καὶ ὑπὲρ διάνοιαν ἀνθρωπίνην γινόμενα. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ, Τὸ μυστήριόν μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς. (α. Κορ. ιε. να.) καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. εἰ δὲ πανταχοῦ κηρύττεται, καὶ οὕτω μυστήριόν ἐστι. καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκελεύσθημεν ἅπερ ἠκούσαμεν εἰς τὸ οὖς εἰπεῖν ἐπὶ τῶν δωμάτων, οὕτω προσετάγημεν μὴ δοῦναι τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ ῥίψαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οἱ μὲν γάρ εἰσι ψυχικοὶ, καὶ οὐ νοοῦσιν· οἱ δὲ κάλυμμα ἔχουσιν ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ οὐ βλέπουσιν. ἄρα μυστήριον τοῦτο μάλιστά ἐστιν ὃ πανταχοῦ μὲν κηρύττεται, οὐ γνωρίζεται δὲ παρὰ τῶν οὐκ ὀρθὴν ἐχόντων γνώμην· ἐκκαλύπτεται δὲ οὐκ ἀπὸ σοφίας, ἀλλ' ἀπὸ πνεύματος ἁγίου, καθόσον ἡμῖν δέξασθαι δυνατόν. διόπερ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸ μυστήριον αὐτὸ προσειπὼν ἀπόρρητον. οὐδὲ γὰρ ἡμῖν τοῖς πιστοῖς πᾶσα ἐνεχειρίσθη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια. (α. Κορ. ιγ. θ.) διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ὡς ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. διὰ τοῦτο λέγει, λαλοῦμεν σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν. ἀποκεκρυμμένην, τουτέστιν, ὅτι οὐδεὶς παρ' ἡμῶν ἔμαθε τῶν ἄνω δυνάμεων, οὐδὲ οἱ πολλοὶ νῦν ἴσασιν. ἣν προώρισεν εἰς δόξαν ἡμῶν· καίτοιγε ἀλλαχοῦ φησιν, εἰς δόξαν ἑαυτοῦ. ἑαυτοῦ γὰρ ἡγεῖται δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ὥσπερ οὖν καὶ πλοῦτον ἑαυτοῦ καλεῖ, καίτοιγε αὐτὸς πλοῦτος ὢν ἀγαθῶν, καὶ οὐδενὸς δεόμενος εἰς τὸ εἶναι πλούσιος. προώρισε, φησι, τὴν περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν ἐνδεικνύμενος. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστα καὶ τιμᾶν καὶ φιλεῖν ἡμᾶς νομίζονται, ὅσοιπερ ἄνωθεν ὦσιν ἡμᾶς παρεσκευασμένοι εὖ ποιεῖν· ὅπερ καὶ πατέρες ἐπὶ παίδων ποιοῦσι. καὶ γὰρ εἰ ὕστερον

δίδωσι

δέδωσι τὰ χρήματα, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἰσι τοῦτο προηρημένοι. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σπουδάζει δεῖξαι νῦν, ὅτι ἀεὶ ἡμᾶς ἐφίλει καὶ ἄνωθεν ὁ Θεὸς καὶ μηδέπω γενομένους. οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐφίλει, τὸν πλοῦτον ἡμῖν προώρισε. μὴ τοίνυν ἐννοήσῃς τὴν ἐν μέσῳ γενομένην ἔχθραν. πρεσβυτέρα γὰρ ἦν αὕτη ἡ φιλία. τὸ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων, τὸ ἀΐδιόν φησι. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ οὕτω φησίν, Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. εὑρεθήσεται τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς οὕτως ἀΐδιος ὤν. καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ φησιν, Ὅτι δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὅπερ ἐστὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχειν. ὁ γὰρ ποιητὴς πρὸ τῶν ποιημάτων εὔδηλον ὅτι.

8 Ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. *Καὶ εἰ μὴ ᾔδεισαν, πῶς ἔλεγεν αὐτοῖς, Καὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί; περὶ γὰρ τοῦ Πιλάτου φησὶν ἡ γραφή, ὅτι οὐκ ᾔδει· εἰκὸς δὲ μηδὲ τὸν Ἡρώδην εἰδέναι. τούτους ἂν εἴποι τις καλεῖσθαι ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου. εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἱερέων εἴποι τις ἂν τοῦτο λέγεσθαι, οὐκ ἂν ἁμάρτοι. καὶ γὰρ ἐκείνοις φησίν, Οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου. πῶς οὖν ἀνωτέρω φησί, καὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί; ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ἀγνωσίας ταύτης, καὶ τίς ἐκείνης, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἤδη εἴρηται· καί, ὥστε μὴ συνεχῶς τὸ αὐτὸ στρέφειν, ἐκεῖ παραπέμπομεν τοὺς ἐντυγχάνοντας. τί οὖν; ἀφείθη, φησίν, αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἁμάρτημα; καὶ γὰρ εἶπεν, Ἄφες αὐτοῖς. εἰ μετενόησαν, ἀφείθη. καὶ γὰρ ὁ μυρίαις βαλὼν χερσὶ τὸν Στέφανον καὶ διώξας τὴν ἐκκλησίαν ὁ Παῦλος, τῆς ἐκκλησίας προστάτης ἐγένετο. οὕτως οὖν κἀκείνοις ἀφείθη τοῖς βουληθεῖσι μεταγνῶναι, ὃ δὴ καὶ ὁ Παῦλος βοῶν ἔλεγε· Λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. λέγω οὖν, Μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω; μὴ γένοιτο. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀπεκλείσθη αὐτῶν ἡ μετάνοια, τεκμήριον τὴν ἐπιστροφὴν τὴν ἑαυτοῦ παρήγαγε λέγων, Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί. τὸ δὲ, οὐκ ἔγνωσαν, ἐμοὶ δοκεῖ οὐ περὶ Χριστοῦ ἐνταῦθα εἰρῆσθαι, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς οἰκονομίας· οἷον, τί ἐβούλετο ὁ θάνατος καὶ ὁ σταυρός, οὐκ ᾔδεισαν. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐμὲ οὐκ οἴδασιν, ἀλλ' οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσι, τουτέστι, τὴν οἰκονομίαν τὴν πληρουμένην καὶ τὸ μυστήριον ἀγνοοῦσιν. οὐ γὰρ ᾔδεισαν ὅτι οὕτω λάμψαι ἔχει ὁ σταυρός, ὅτι τῆς οἰκουμένης γίνεται σωτηρία καὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγή, καὶ ἡ πόλις αὐτῶν ἁλώσεται, καὶ δεινὰ ὑποστήσονται τὰ ἔσχατα. σοφίαν δὲ καὶ τὸν Χριστὸν καλεῖ καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα· εὐκαίρως δὲ κύριον δόξης ἐκάλεσεν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἀδοξίας εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν ὅτι μεγάλη ἦν δόξα ὁ σταυρός. ἀλλὰ μεγάλης ἔδει σοφίας, οὐ μόνον τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ μαθεῖν τοῦ Θεοῦ ταύτην τὴν οἰκονομίαν· ἡ δὲ ἔξωθεν σοφία, οὐχὶ τοῦ προτέρου μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτου γέγονε κώλυμα.

9 Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Καὶ ποῦ γέγραπται ταῦτα; λέγεται γὰρ γεγράφθαι, καὶ ὅταν μὴ διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ᾖ ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν· ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ᾖ, μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων, ὡς ἐνταῦθα. τὸ γάρ, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι, τοῦτο ταὐτόν ἐστι τῷ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν. ἢ τοῦτο τοίνυν φησιν, ἢ εἰκὸς καὶ γεγράφθαι ἐν βίβλοις, καὶ ἠφανίσθαι τὰ βιβλία. καὶ γὰρ πολλὰ διεφθάρη βιβλία, καὶ ὀλίγα διεσώθη καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας αἰχμαλωσίας. καὶ τοῦτο δῆλον ἐν ταῖς παραλειπομέναις. καὶ γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, Ὅτι ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν ἑξῆς προφητῶν πάντες εἰρήκασι περὶ αὐτοῦ· καὶ οὐ πάντως φέρεται ταῦτα· τὸν δὲ Παῦλον ἅτε νομομαθῆ ὄντα, καὶ πνεύματι φθεγγόμενον, εἰκὸς εἰδέναι πάντα μετ' ἀκριβείας. καὶ τί λέγω περὶ τῆς αἰχμαλωσίας; καὶ γὰρ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας πολλὰ ἠφάνιστο βιβλία, τῶν Ἰουδαίων εἰς ἐσχάτην ἀσέβειαν ἐξοκειλάντων. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τέ-

Ἑβρ. α. — Ἰωάν. ζ. κη. — Ἰωάν. η. ιθ. — Ῥωμ. ια. ια. καὶ α. — Ἠσ. ιε. — Πράξ. γ. κδ.

λους τῆς ἀπάτης τὴν βασιλείαν. τὸ γὰρ ἀποτεθειμένον μόλις που εὕρηται ἐν κοπρίᾳ κατακεχωσμένον· ἄλλως δὲ εἰσὶ καὶ διπλαῖ πολλαχοῦ προφητεῖαι τοῖς συνετωτέροις εὐκατάληπτοι, ἐξ ὧν πολλὰ τῶν ἀσαφῶν ἐστιν εὑρεῖν. τί οὖν; οὐκ εἶδεν ὀφθαλμὸς, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεός; οὐχί. τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων εἶδε τὰ οἰκονομεῖσθαι μέλλοντα; ἄρα οὖν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη; καὶ πῶς; εἰ γὰρ οἱ προφῆται εἶπον, πῶς φησιν, οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη; οὐκ ἀνέβη. οὐ γὰρ περὶ αὐτῶν μόνων φησὶν, ἀλλὰ περὶ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. τί οὖν; οἱ προφῆται οὐκ ἤκουσαν; ἤκουσαν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπου οὖς τὸ οὖς τὸ προφητικόν. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωποι ἤκουσαν, ἀλλ' ὡς προφῆται. διό φησι, Προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν, τὴν προσθήκην τὴν ἀπὸ τοῦ πνεύματος λέγων. ὅθεν δῆλον ὅτι πρὶν ἢ ἀκοῦσαι, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. μετὰ γὰρ τὴν τοῦ πνεύματος δόσιν οὐκ ἦν καρδία ἀνθρώπου, ἀλλὰ καρδία πνευματικὴ, ἡ τῶν προφητῶν, καθάπερ καὶ αὐτός φησι· Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· πρὶν ἢ πνεύματος ἀπολαῦσαι καὶ μαθεῖν τὰ ἀπόρρητα, οὐδὲ ἡμῶν τις, οὐδὲ τῶν προφητῶν αὐτὰ ἐνενόησε. πῶς γὰρ, ὅπου οὐδὲ ἄγγελοι αὐτὰ ᾔδεσαν; τί γὰρ χρὴ λέγειν, φησὶ, περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅπου γε οὐδεὶς ἀνθρώπων ταῦτα ἠπίστατο, οὐδὲ αἱ ἄνω δυνάμεις; ποῖα δὴ ταῦτα; ὅτι διὰ τῆς δοκούσης εἶναι μωρίας τοῦ κηρύγματος κρατήσει τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰ ἔθνη εἰσενεχθήσονται, καὶ καταλλαγὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἔσται, καὶ τοσαῦτα ἡμῖν ἥξει τὰ ἀγαθά. πῶς οὖν ἔγνωμεν;

Ησ. ν. δ. — α. Κορ. β. ις. — ἢ. μόνων

10 Ἡμῖν δὲ, φησιν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Οὐ διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας. αὕτη γὰρ, καθάπερ τις θεραπαινὶς ἠτιμωμένη, οὐκ ἀφείθη ἔνδον εἰσελθεῖν καὶ παρακύψαι εἰς τὰ δεσποτικὰ μυστήρια. ὁρᾷς ὅσον τὸ μέσον τῆς σοφίας ταύτης κἀκείνης; ἅπερ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν, ταῦτα ἡμᾶς ἐπαίδευσεν αὕτη. ἡ δὲ ἔξωθεν τοὐναντίον ἐποίησεν· οὐ μόνον οὐκ ἐπαίδευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐκώλυσε καὶ διετείχισε, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐπεσκίαζε τοῖς γεγενημένοις, τὸν σταυρὸν κενοῦσα. οὐ τοίνυν τὸ μαθεῖν δείκνυσι τὴν εἰς ἡμᾶς τιμὴν, καὶ τὸ μετὰ ἀγγέλων μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μαθεῖν. εἶτα δεικνὺς τὸ μέγεθος, φησίν· ὅτι εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐπιστάμενον τὰ ἀπόρρητα τοῦ Θεοῦ ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἂν ἐμάθομεν. οὕτω περιεσπούδαστον τῷ Θεῷ τὸ πρᾶγμα ἦν, ὥστε ἐν τοῖς ἀπορρήτοις εἶναι. διὸ καὶ ἐκείνου ἐδεήθημεν διδασκάλου τοῦ ταῦτα σαφῶς εἰδότος. Τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα, φησὶν, ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

11 Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

12 Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ ἐρευνᾷν ἐνδεικτικόν. ταύτῃ γοῦν τῇ λέξει καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κέχρηται λέγων, Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε, τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος. εἶτα περὶ τῆς τοῦ πνεύματος γνώσεως μετὰ ἀκριβείας εἰπὼν, καὶ δείξας ὅτι οὕτως ἐξισάζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, ὡς ἡ ἀνθρώπου γνῶσις αὐτῇ πρὸς ἑαυτὴν, καὶ δείξας ὅτι πάντα ἐκεῖθεν ἐμάθομεν, καὶ ἀναγκαίως ἐκεῖθεν, ἐπήγαγε·

Ρωμ. η. κζ.

13 Ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. Ὁρᾷς πῶς ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ διδασκάλου; τοσοῦτον γὰρ ἡμεῖς ἐκείνων σοφώτεροι, ὅσον τὸ μέσον Πλάτωνός τε καὶ πνεύματος ἁγίου. οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἔξωθεν ῥήτορας ἔχουσι διδασκάλους, ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τί δέ ἐστι, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες; ὅταν πνευματικὸν

καὶ

γρ. ἀπόρρητον

καὶ ἀπόρρητη, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς μαρτυρίας ἄγομεν. οἷον λέγω, ἀνέστη ὁ Χριστός·
ὅτι ἀπὸ παρθένου ἐγεννήθη. παράγω μαρτυρίας, καὶ τύπους, καὶ ἀποδείξεις, τοῦ Ἰωνᾶ
τὴν ἐν τῷ κήτει διατριβήν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγήν, τῶν στειρῶν τοὺς τοκε-
τούς, τῆς Σάρρας, τῆς Ῥεβέκκας καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τῶν δένδρων
5 βλάστην γεγενημένην, οὐ σπερμάτων καταβληθέντων, οὐχ ὑετῶν κατενεχθέντων, οὐκ
αὔλακος ἀνατμηθείσης. τὰ γὰρ μέλλοντα διεπλάττετο καὶ διεγράφετο, ὡς ἐν σκιᾷ,
τοῖς προτέροις, ἵνα πιστευθῇ ταῦτα παραγινόμενα. καὶ δείκνυμεν πάλιν, πῶς ἀπὸ γῆς
ἄνθρωπος, καὶ πῶς ἀπὸ ἀνθρώπου μόνου ἡ γυνή, καὶ οὐδαμοῦ συνουσία, πῶς αὐτὴ ἡ γῆ
ἀπ' οὐδενός, τῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργοῦ πανταχοῦ πρὸς πάντα ἀρκούσης. οὕτω
10 πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνω, καὶ οὐδαμοῦ χρείαν ἔχω τῆς ἔξωθεν σοφίας, οὐδὲ
λογισμῶν, οὐδὲ παρασκευῶν. ἐκεῖνοι γὰρ καὶ παρασαλεύουσι τὴν ἀσθενῆ διάνοιαν καὶ θο-
ρυβοῦσι, καὶ ἀποδεῖξαι σαφῶς οὐδὲν ὧν λέγουσιν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ποι-
οῦσι. ταράττουσι μᾶλλον, καὶ ζόφου πληροῦσι καὶ ἀπορίας πολλῆς. διό φησι, πνευ-
ματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. ὁρᾷς, ὡς περιττὴν αὐτὴν δείκνυσιν; οὐ μόνον δὲ
15 περιττήν, ἀλλὰ καὶ ἐναντίαν καὶ βλαβεράν. καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ἵνα μὴ κενωθῇ
ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἵνα μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἡ πίστις ἡμῶν, τοῦτο ἐδήλωσεν.
ἐνταῦθα δὲ δείκνυσιν ὅτι ἀδύνατον θαρροῦντας καὶ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντας αὐτῇ, μαθεῖν
τι τῶν χρησίμων.

14 Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. Δεῖ τοίνυν αὐτὴν
20 ἀποθέσθαι πρότερον. τί οὖν, διαβέβληται, φησίν, ἡ σοφία ἡ ἔξωθεν; καίτοιγε ἔργον ἐστὶ
τοῦ Θεοῦ. πόθεν δῆλον; οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν ἐποίησεν, ἀλλὰ σὺ ἐπεξεῦρες. καὶ γὰρ σο-
φίαν ἐνταῦθα τὸ περίεργον τῆς ζητήσεως λέγει, καὶ τὴν περιττὴν εὐγλωττίαν. εἰ δὲ
τὴν σύνεσιν τὴν ἀνθρωπίνην φαίη τις αὐτὸν λέγειν, καὶ οὕτω τὸ ἔγκλημα σόν. σὺ γὰρ αὐ-
τὴν διαβάλλεις ὁ κακῶς κεχρημένος, ὁ πρὸς βλάβην καὶ ἐναντίωσιν Θεοῦ ἀπαιτῶν αὐ-
25 τὴν ἅπερ οὐκ εἶχεν. ἐπεὶ οὖν ἐν αὐτῇ καυχᾶσαι, καὶ Θεῷ πολεμεῖς, ἤλεγξεν αὐτῆς τὴν
ἀσθένειαν. ἐπεὶ καὶ ἰσχὺς σώματος καλόν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο αὐτῇ ὁ Κάϊν,
παρέλυσεν αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ τρέμειν ἐποίησε. καὶ ὁ οἶνος καλόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμέτρως ἀπήλαυ-
σαν οἱ Ἰουδαῖοι, καθόλου τοῖς ἱερεῦσιν ἀπηγόρευσεν ὁ Θεὸς τοῦ καρποῦ τὴν χρῆσιν. ἐπεὶ
οὖν καὶ σὺ τῇ σοφίᾳ εἰς ἀθέτησιν ἀπεχρήσω τοῦ Θεοῦ, καὶ μείζονα ἀπῄτησας αὐτὴν τῆς
30 οἰκείας ἰσχύος, ἀπάγων σε τῆς ἀνθρωπίνης ἐλπίδος, ἔδειξεν αὐτῆς τὴν ἀσθένειαν. καὶ γὰρ

γρ. τῆς ψυχῆς

ψυχικός ἐστιν ὁ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδούς, καὶ μὴ νομίζων ἄνωθέν τινος δεῖ-
σθαι βοηθείας, ὅπερ ἐστὶν ἀνοίας. καὶ γὰρ ἔδωκεν αὐτὴν ὁ Θεός, ἵνα μανθάνῃ καὶ δέχηται τὸ
παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα ἑαυτῇ αὐτὴν ἀρκεῖν νομίζῃ. καὶ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ καλοὶ καὶ χρήσιμοι,
ἀλλ' ἐὰν βούλωνται χωρὶς φωτὸς ὁρᾶν, οὐδὲν αὐτοὺς τὸ κάλλος ὀνίνησιν, οὐδὲ ἡ οἰκεία ἰ-
35 σχύς, ἀλλὰ καὶ παραβλάπτει. οὕτω τοίνυν καὶ ψυχή, ἐὰν βουληθῇ χωρὶς πνεύματος βλέ-

γρ. ἐπίβουλος

πειν, καὶ ἐμπόδιον ἑαυτῇ γίνεται. πῶς οὖν πρὸ τούτου, φησίν, ἀφ' ἑαυτῆς πάντα ἑώρα;
οὐδέποτε ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' εἶχε τὴν κτίσιν ἀντὶ βιβλίου προκειμένην ἐν μέσῳ. ἐπεὶ δέ,
ἀφέντες βαδίσαι τὴν ὁδὸν ἣν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ διὰ τοῦ κάλλους τῶν ὁρωμένων
γνῶναι τὸν δημιουργόν, λογισμοῖς τὰ σκῆπτρα τῆς γνώσεως ἐνεχείρισαν, εἰς πέλαγος ἀ-
40 σεβείας ἀσθενήσαντες κατέδυσαν, εὐθέως τὴν ἄβυσσον τῶν κακῶν εἰσάγοντες, καὶ εἰπόντες
οὐδὲν ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι, ἀλλ' ἐξ ὕλης ἀγεννήτου, ὅθεν καὶ μυρίας ἔτεκον αἱρέσεις. καὶ
ἐν μὲν τοῖς σφόδρα ἀτόποις συνεφώνησαν· ἐν δὲ οἷς ἐδόκουν ὑγιές τι κἂν ὡς ἐν σκιαῖς ὀνει-
ρώττειν, ἀλλήλοις συνερράγησαν, ἵν' ἑκατέρωθεν καταγελασθῶσιν. ὅτι μὲν γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων
οὐδὲν γίνεται, πάντες ὁμοῦ σχεδὸν εἶπον καὶ ἔγραψαν, καὶ οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. ἐν

τοῖς ἀτόποις οὕτω ἤλασεν αὐτοὺς ὁ διάβολος· ἐν δὲ τοῖς χρησίμοις ἐν οἷς ἔδοξαν κἂν ἐν αἰνίγματι τι τῶν ζητουμένων εὑρίσκειν, ἐν τούτοις ἑαυτοῖς ἐπολέμησαν· οἷον, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή, καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐδενὸς δεῖται τῶν ἔξωθεν, καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκης οὐδὲ εἱμαρμένης τὸ καλοὺς γενέσθαι, ἢ μὴ τοιούτους. Εἶδες τοῦ διαβόλου κακουργίαν. εἴπου τι διεφθαρμένον εἶδεν εἰπόντας, ὁμονοῆσαι πάντας ἐποίησεν· εἴπου δέ τι ὑγιὲς φθεγξαμένους, ἑτέρους κατ' αὐτῶν διήγειρεν· ὥστε μήτε τὰ ἄτοπα ἐκπεσεῖν τῇ συμφωνίᾳ βεβαιούμενα, καὶ τὰ χρήσιμα διαρρυῆναι ποικίλως νοούμενα. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ ἄτονος ἡ ψυχή, καὶ οὐκ ἀρκεῖ ἑαυτῇ. καὶ τοῦτο εἰκότως γεγένηται. εἰ γὰρ τοιαύτη γεγενημένη φιλονεικεῖ μηδενὸς χρείαν ἔχειν, καὶ ἀπάγει ἑαυτὴν τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τοιαύτη ἐγεγένητο, ποῦ οὐκ ἂν ἐξώλισθε μανίας; εἰ λαβοῦσα σῶμα θνητόν, ἀπὸ ψευδοῦς ὑποσχέσεως τοῦ διαβόλου προσεδόκησε * μείζονα (Ἔσεσθε γάρ, φησιν, ὡς θεοί) εἰ καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἔλαβεν ἀθάνατον, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσε; καὶ γὰρ καὶ μετ' ἐκεῖνο ἀγέννητον ἑαυτὴν ἔφησεν εἶναι, καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ σεσηπότος στόματος τῶν Μανιχαίων· καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς παρ' Ἕλλησιν ἀπὸ τούτου τοῦ νοσήματος τῆς ὑποθέσεως ἀνέπλασε. Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπίμοχθον ὁ Θεὸς ποιῆσαι, κάμπτων αὐτὴν καὶ εἰς τὸ μετριάζειν ἄγων. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ὡς ἂν εἴ τις ἀπὸ μικρῶν μέγα στοχάσαιτο, ἀπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν αὐτὸ μάθωμεν. οὗτοι γὰρ ἡνίκα οὐκ ἔζων ἐπίμοχθον βίον, ἀλλ' ἀνέσεως ἀπήλαυον, οὐκ ἐνεγκόντες τὴν εὐημερίαν, ἐξώλισθον εἰς ἀσέβειαν. Τί οὖν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦτο; πλῆθος νομίμων ἐπέθηκε, κωλύων αὐτῶν τὴν ἄδειαν. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ πρὸς ἀρετὴν ἵνα συντελῇ τὰ νόμιμα ταῦτα, ἀλλ' ὥσπερ χαλινοῦ τινος ἦν αὐτοῖς δεδομένα, ἀφορμὴν ἀσχολίας παρέχοντα, ἄκουσον τί περὶ αὐτῶν ὁ προφήτης φησίν· Ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλά. τί δέ ἐστιν, οὐ καλά; οὐδὲν μέγα πρὸς ἀρετὴν συντελοῦντα. διὸ καὶ ἐπάγει, Δικαιώματα, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. ὥσπερ γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις οὐδεὶς ἂν τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καταμάθοι· οὕτως οὐδὲ ψυχὴ μόνη τὰ τοῦ πνεύματος. καὶ τί λέγω τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῇ ἅπαντα. καὶ γὰρ ὁρῶντες πύργον πόρρωθεν τετράγωνον, στρογγύλον εἶναι νομίζομεν· ἔστι δὲ ὀφθαλμῶν ἀπάτη τὰ τῆς τοιαύτης ὑπολήψεως· οὕτω τοίνυν καὶ ὅταν τὰ πόρρωθεν ἡμῶν πράγματα διὰ τῆς διανοίας μόνης δοκιμάζῃ τις, γέλως πολὺς ἔψεται. οὐ γὰρ μόνον, οἷά περ ἐστὶν αὐτά, οὐκ ὄψεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ὧν ἐστιν ἡγήσεται. διὸ καὶ ἐπήγαγε, Μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι.

(Ἐζεκ. κ. κε.)

Τοῦτο δὲ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ μὴ δυνηθέντος τοῦ μεγέθους αὐτοῦ ἐφικέσθαι διὰ τῆς τῆς ψυχῆς ὄψεως. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν αὐτι τίθησι λέγων,

Ὅτι οὐκ οἶδεν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται· Τουτέστιν, ὅτι πίστεως δεῖται τὰ λεγόμενα, καὶ λογισμοῖς αὐτὰ καταλαβεῖν οὐκ ἔνι. ὑπερβαίνει γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τῆς ἡμετέρας διανοίας τὴν εὐτέλειαν. διό φησιν·

15 Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται.

Καὶ γὰρ ὁ βλέπων, πάντα μὲν αὐτὸς καθορᾷ καὶ τὰ τοῦ μὴ βλέποντος, τὰ δὲ ἐκείνου τῶν μὴ βλεπόντων οὐδείς· οὕτω καὶ νῦν, τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἀπίστων πάντα ἴσμεν ἡμεῖς, τὰ δὲ ἡμῶν ἐκεῖνοι λοιπὸν οὐκέτι. καὶ γὰρ ἴσμεν τίς μὲν ἡ τῶν παρόντων πραγμάτων φύσις, τίς δὲ ἡ τῶν μελλόντων ἀξία, καὶ τί ποτε ὁ κόσμος μετὰ ταῦτα γενήσεται· καὶ τί μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ πείσονται, τίνων δὲ ἀπολαύσονται οἱ δίκαιοι, καὶ ὅτι οὐδενὸς ἄξια τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἴσμεν, καὶ ἐλέγχομεν αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν (τὸ γὰρ ἀνακρίνειν, καὶ ἐλέγχειν ἐστὶ) καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα ἐστὶν ἀθάνατα καὶ ἀκίνητα. Ταῦτα ἅπαντα οἶδεν ὁ πνευματικός, καὶ τί πείσεται ὁ ψυχικὸς ἀπελθὼν ἐκεῖ, καὶ τίνων ἀπολαύσεται ὁ πιστὸς ἐντεῦθεν ἀποδημήσας, ὧν οὐδὲν οἶδεν ὁ ψυχικός. διὸ καὶ σαφῆ τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν ἐπαγαγών, ἔλεγε·

* πολύ

16 Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. Τουτέστι, τὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἅπερ αὐτὸς βούλεται καὶ ἀπεκάλυψεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἀπεκάλυψεν, ἵνα μή τις τὸν υἱὸν παρώσηται, ἐπάγει, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ταῦτα ἡμῖν ἔδειξεν· οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι πάντα ἃ οἶδεν ἴσμεν, ἀλλ' ὅτι πάντα ἃ οἴδαμεν, οὐκ ἀνθρώπινα, ὥστε ὑποπτευθῆναι, ἀλλὰ τοῦ νοῦ ἐκείνου, καὶ πνευματικά. τὸν γὰρ νοῦν, ὃν ἔχομεν περὶ τούτων πάντα, τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν· τουτέστι, τὴν γνῶσιν ἣν ἔχομεν περὶ τῶν κατὰ τὴν πίστιν πραγμάτων, πνευματικὴν ἔχομεν, ὥστε εἰκότως ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρινόμεθα. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὰ θεῖα εἰδέναι ἄνθρωπον ψυχικόν. διὸ καὶ ἔλεγε, τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; τὸν ἡμέτερον νοῦν τὸν περὶ τούτων, ἐκείνου λέγων εἶναι νοῦν. καὶ τὸ, ὃς συμβιβάσει αὐτόν, οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ πρὸς ὃ εἶπεν ἤδη, ὅτι τὸν πνευματικὸν οὐδεὶς ἀνακρίνει. εἰ γὰρ εἰδέναι οὐδεὶς δύναται τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν, πολλῷ μᾶλλον διδάσκειν καὶ διορθοῦσθαι. τοῦτο γάρ ἐστιν, ὃς συμβιβάσει αὐτόν. ὁρᾷς ὡς πανταχόθεν ἐξωθεῖ τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν, καὶ πλείονα εἰδότα καὶ μείζονα δείκνυσι τὸν πνευματικόν; ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖναι αἱ αἰτίαι (ἵνα μὴ καυχήσηται πᾶσα σάρξ· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐξελέξατο τὰ μωρά, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς· καὶ ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ) οὐ σφόδρα τοῖς ἀπίστοις ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν, οὐδὲ ἐπαγωγοὶ καὶ ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι, λοιπὸν τίθησι τὴν κυριωτάτην αἰτίαν, ὅτι τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ δυνάμεθα ἰδεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μαθεῖν ἔχομεν. καὶ γὰρ ἐκενοῦτο ὁ λόγος τῷ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς καταλαβεῖν διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. ὁρᾷς ὅτι καὶ συνέφερεν οὕτω μᾶλλον μαθεῖν παρὰ τοῦ πνεύματος; καὶ γὰρ καὶ εὐκολωτάτη καὶ σαφεστάτη ἡ διδασκαλία. ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· τουτέστι, πνευματικόν, θεῖον, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα. οὐ γὰρ Πλάτωνος, οὐδὲ Πυθαγόρου, ἀλλ' ὁ Χριστὸς τὰ ἑαυτοῦ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνέθηκε διανοίᾳ.

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτο τοίνυν αἰσχυνθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ βίον ἐπιδειξώμεθα ἄριστον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖται πολλῆς φιλίας τεκμήριον, τὸ τὰ ἀπόρρητα ἡμῖν ἀνακαλύπτειν, λέγων, οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους. πάντες γὰρ ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε· ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός, ἀπήγγειλα ὑμῖν, τουτέστιν, ἐθάρρησα ὑμῖν. εἰ δὲ τοῦτο μόνον φιλίας τεκμήριον, τὸ θαρρῆσαι, ὅταν φαίνηται μὴ θαρρήσας μόνον τὰ διὰ ῥημάτων μυστήρια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα διὰ τῶν ἔργων ἡμῖν χαρισάμενος, ἐννόησον πόσης ἀγάπης ἐστὶ τὸ γινόμενον; τοῦτο τοίνυν αἰσχυνθῶμεν· καὶ εἰ μηδεὶς γεέννης τοσοῦτος λόγος ἔσται ἡμῖν, ἀλλ' ἔστω γεέννης φοβερώτερον, τὸ περὶ τὸν οὕτω φίλον καὶ εὐεργέτην ἀγνώμονας γενέσθαι καὶ ἀχαρίστους· μηδὲ ὡς μισθωτοὶ οἰκέται, ἀλλ' ὡς υἱοὶ καὶ ἐλεύθεροι πάντα πράττωμεν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν· καὶ παυσώμεθά ποτε τῷ κόσμῳ προσηλωμένοι, ἵνα καὶ Ἕλληνας καταισχύνωμεν. ἐπεὶ καὶ νῦν βουλόμενος πρὸς αὐτοὺς διατείνασθαι, ἀναδύομαι, μήποτε τοῖς λόγοις αὐτοὺς νικῶντες καὶ τῇ τῶν δογμάτων ἀληθείᾳ, πολὺν τὸν καταγέλωτα ἀπὸ τῆς τοῦ βίου συγκρίσεως ἡμῖν ἐνέγκωμεν· ὅταν οἱ μὲν τῇ πλάνῃ προσέχοντες καὶ μηδὲν τοιοῦτο πεπεισμένοι, φιλοσοφίας ἔχωνται, ἡμεῖς δὲ τοὐναντίον ἅπαν· πλὴν ὅμως ἐρῶ. ἴσως γάρ, ἴσως μελετῶντες πρὸς αὐτοὺς μάχεσθαι, φιλονεικήσομεν βελτίους αὐτῶν γενέσθαι καὶ κατὰ τὸν βίον αὐτόν. πρῴην μὲν ἐλέγομεν, ὅτι οὐκ ἂν ἐπῆλθε κηρύξαι τοῖς ἀποστόλοις ἅπερ ἐκήρυξαν, εἰ μὴ θείας ἀπήλαυσαν χάριτος· καὶ ὅτι οὐ μόνον οὐ κατώρθωσαν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐβουλεύσαντό τι τοιοῦτον· φέρε δὴ καὶ σήμερον αὐτὸ τοῦτο ἐπεξέλθωμεν τῷ λόγῳ, καὶ δείξωμεν, ὡς ἀδύνατον ἦν τοῦτο κἂν ἑλέσθαι ἢ καὶ ἐννοῆσαι, εἰ μὴ τὸν Χριστὸν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν· οὐκ ἐπειδὴ ἀσθενεῖς πρὸς ἰσχυρούς, οὐκ ἐπειδὴ ὀλίγοι πρὸς πολλούς, οὐκ ἐπειδὴ πένητες πρὸς πλουσίους, οὐδ' ἐπειδὴ ἀμαθεῖς πρὸς σοφοὺς παρετάττοντο, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τῆς προλήψεως πολλὴ ἦν ἡ ἰσχύς. ἴστε γὰρ

γὰρ ὡς οὐδὲν οὕτως ἰσχυρὸν παρὰ ἀνθρώποις, ὡς συνηθείας παλαιᾶς τυραννίς. ὥστε εἰ καὶ
μὴ δώδεκα ἦσαν μόνον, μηδὲ οὕτως εὐτελεῖς, καὶ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἑτέρα οἰκουμένη τοσαύτη, καὶ
πλῆθος ἀνθρώπων εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τεταγμένον, ἢ καὶ πολλῷ πλείους, καὶ οὕτω δύσκολον ἦν
τὸ γινόμενον. ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ συνήθεια συνεμάχει, τούτοις δὲ ἡ καινοτομία ἐνεποδίζετο.
οὐδὲν γὰρ οὕτω θορυβεῖ ψυχήν, κἂν ἐπὶ χρησίμῳ τινὶ γίνηται, ὡς καινοτομεῖν τι καὶ ξενίζειν, 5 χ. π
καὶ μάλιστα ὅταν περὶ λατρείας καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τοῦτο γίνηται. καὶ ὅση τούτου τοῦ
πράγματος ἡ ἰσχύς, ἤδη ποιήσω φανερόν, πρότερον ἐκεῖνο εἰπών, ὅτι καὶ ἑτέρα δυσκολία
προσῆν πρὸς Ἰουδαίους. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ δόγματα αὐτῶν κα-
τέλυον ἅπαντα, Ἰουδαίοις δὲ οὐχ οὕτω διελέγοντο· ἀλλὰ τῶν μὲν δογμάτων πολλὰ ἔπαυον,
τὸν δὲ Θεὸν τὸν νομοθετήσαντα προσκυνεῖν ἐκέλευον. καὶ λέγοντες, ὅτι δεῖ θεραπεύειν τὸν νο- 10
μοθέτην, ἔλεγον, μὴ πάντα πείθου τῷ νόμῳ τῷ παρ' ἐκείνου τεθέντι, οἷον ἐν τῷ φυλάττειν τὸ
σάββατον, ἢ περιτομὴν τηρεῖν, ἢ θυσίας προσάγειν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν. ὥστε οὐ
μόνον ἡ θεσία ἐμπόδιον ἦν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὸν Θεὸν προσκυνεῖν κελεύοντας, πολλοὺς τῶν ἐκείνου
λύειν κελεύειν νόμους. ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων μεγάλη τῆς συνηθείας ἦν ἡ τυραννίς. καὶ γὰρ εἰ καὶ
δέκα ἐτῶν μόνον, οὐ λέγω χρόνου τοσούτου, καὶ εἰ ἀνθρώπων ὀλίγων, οὐ λέγω τῆς οἰκουμένης 15
ἁπάσης, ὑπὸ συνηθείας προκατειλημμένων ἐπῆλθον οὗτοι, καὶ οὕτω δύσκολος ἦν ἡ μετά-
στασις· νυνὶ δὲ καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες, καὶ πατέρες καὶ πάπποι καὶ ἐπίπαπποι καὶ πολλοὶ τῶν τοι-
ούτων ἀνωτέρω, τῇ πλάνῃ ἦσαν προκατειλημμένοι, καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὄρη, καὶ νάπαι, καὶ
βαρβάρων πάντα τὰ ἔθνη, καὶ Ἑλλήνων δῆμοι πάντες, καὶ σοφοὶ καὶ ἰδιῶται, ἄρχοντες καὶ ἀρ-
χόμενοι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ νέοι καὶ γέροντες, καὶ δεσπόται καὶ οἰκέται, καὶ γηπόνοι καὶ 20
δημιουργοί, καὶ οἱ τὰς πόλεις καὶ οἱ τὰς χώρας οἰκοῦντες ἅπαντες. καὶ εἰκὸς ἦν τοὺς
κατηχουμένους λέγειν· τί ποτε τοῦτό ἐστι; πάντες οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες ἠπάτηνται,
καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες, καὶ φιλόσοφοι καὶ συγγραφεῖς, οἵ τε παρόντες, οἵ τε πρὸ τούτου γενό-
μενοι, οἱ περὶ Πυθαγόραν καὶ Πλάτωνα, καὶ στρατηγοί, καὶ ὕπατοι, καὶ βασιλεῖς, καὶ οἱ
τῶν πόλεων ἐξ ἀρχῆς πολῖται καὶ οἰκισταί, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες; καὶ οἱ δώδεκα ἁ- 25
λιεῖς, καὶ σκηνοποιοί, καὶ τελῶναι πάντων ἐκείνων εἰσὶ σοφώτεροι; καὶ τίς ἂν ταῦτα ἀνάσχοι-
το; ἀλλ' ὅμως οὐκ εἶπον ταῦτα, οὐκ ἐνενόησαν, ἀλλ' ἠνέσχοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι πάντων
ἦσαν σοφώτεροι· διὸ καὶ πάντων ἐκράτησαν. καὶ ἵνα μάθῃς πόση τῆς συνηθείας ἐστὶν ἡ ἰ-
σχύς, τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων πολλάκις ἐκράτησε. καὶ τί λέγω, προσταγμάτων;
αὐτῶν μὲν τῶν εὐεργεσιῶν. καὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι μάννα ἔχοντες, σκόροδα ἐζήτουν· 30
καὶ ἐλευθερίας ἀπολαύοντες, τῆς δουλείας ἐμέμνηντο, καὶ Αἴγυπτον συνεχῶς ἐπε-
ζήτουν διὰ τὴν συνήθειαν. οὕτως ἡ συνήθεια τυραννικόν. εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκ τῶν
ἔξωθεν αὐτὴν μαθεῖν, λέγεται Πλάτων, καίτοιγε ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι πλάνη τις ἦν τὰ
περὶ θεῶν, καὶ ταῖς ἑορταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι συγκαταβῆναι, ἅτε οὐ κατισχύων
συνηθείᾳ πολεμῆσαι, καὶ ἔργῳ παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦτο μαθών. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὑποπτευ- 35
θεὶς ἐπὶ καινοτομίᾳ τινὶ τοιαύτῃ, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ κατορθῶσαι ὅπερ ἐβούλετο, ὅτι καὶ τοῦ
ζῆν ἐξέπεσε, καὶ ταῦτα ἀπολογησάμενος. πόσους δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν ἀνθρώπους ἀπὸ προ-
λήψεως κατεχομένους ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ εὔλογον μὲν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν, ἐπειδὰν ἐγκαλοῖντο
Ἕλληνες ὄντες, πατέρας δὲ καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους προβαλλομένους; διὰ δὴ τοῦτο καί τι-
νες τῶν ἔξωθεν, δευτέραν φύσιν τὴν συνήθειαν ἐκάλεσαν. ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνή- 40
θεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γὰρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειεν, ἢ τὰ περὶ θρησκείας. καὶ
τὸ αἰσχύνεσθαι δὲ μετὰ τῆς συνηθείας ἱκανὸν ἦν ἐμποδίσαι, καὶ τὸ δοκεῖν ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ μετα-
μαθεῖν, καὶ παρὰ τῶν ἀσυνετωτέρων. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ψυχῆς ταῦτα συμβαίνει, ὅπου-
γε καὶ ἐπὶ σώματος μεγάλην ἔχει τὴν ἰσχὺν ἡ συνήθεια; ἐπὶ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ ἑτέρα ἦν

δυνατωτέρα

δυνατώτερον τούτων ἐμπόδισμα, τὸ μὴ μόνον συνήθειαν ἀμείβειν οὕτω παλαιὰν καὶ ἀρχαίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ κινδύνων τὴν μετάστασιν ποιεῖσθαι. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπὸ συνηθείας εἰς συνήθειαν εἷλκον, ἀλλ᾽ ἀπὸ συνηθείας ἄδειαν ἐχούσης εἰς πρᾶγμα κινδύνους ἀπειλοῦν. τὸν γὰρ πιστεύοντα ἔδει εὐθέως δημεύεσθαι, ἐλαύνεσθαι, πατρίδος ἐκπίπτειν, τὰ ἔσχατα πάσχειν δεινά, παρὰ πάντων μισεῖσθαι, κοινὸν εἶναι πολέμιον καὶ ἰδίοις καὶ ἀλλοτρίοις. ὥστε εἰ καὶ ἐπὶ συνήθειαν ἐκάλουν ἀπὸ καινοτομίας, καὶ οὕτω δύσκολον τὸ πρᾶγμα ἦν· ὅπου δὲ ἀπὸ συνηθείας εἰς καινοτομίαν, καὶ ταῦτα πρόσεστι τὰ δεινά, ἐννόησον πόσον ἦν τὸ ἐμπόδισμα. καὶ τῶν εἰρημένων δὲ πάλιν ἕτερον οὐκ ἔλαττον προσέκειτο τούτοις τὸ ποιοῦν δύσκολον τὴν μετάστασιν. μετὰ γὰρ τῆς συνηθείας καὶ τῶν κινδύνων, καὶ ταῦτα τὰ ἐπιτάγματα φορτικώτερα ἦν, καὶ ὧν ἀπῆγον, ῥᾴδιά τε καὶ εὔκολα. ἀπὸ γὰρ πορνείας ἐπὶ σωφροσύνην ἐκάλουν, ἀπὸ φιλοζωΐας ἐπὶ θανάτους, ἀπὸ μέθης ἐπὶ νηστείαν, ἀπὸ γέλωτος ἐπὶ δάκρυα καὶ κατάνυξιν, ἀπὸ πλεονεξίας ἐπὶ ἀκτημοσύνην, ἀπὸ ἀδείας ἐπὶ κινδύνους· καὶ τὴν ἐσχάτην διὰ πάντων ἀπῄτουν ἀκρίβειαν. Αἰσχρότης γάρ, φησί, καὶ μωρολογία, καὶ εὐτραπελία μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. καὶ ταῦτα ἔλεγον τοῖς οὐδὲν ἄλλο εἰδόσιν, ἢ μεθύειν καὶ γαστρίζεσθαι, τοῖς ἑορτὰς ἐπιτελοῦσιν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν συνεστώσας, ἢ ἀπὸ αἰσχρότητος καὶ γέλωτος καὶ κωμῳδίας ἁπάσης. ὥστε οὐ τῷ φιλοσοφίαν εἶναι τὰ πράγματα, φορτικὰ ἦν τὰ λεγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνθρώποις λέγεσθαι ἐν ἀδείᾳ τραφεῖσι καὶ αἰσχρότητι καὶ μωρολογίᾳ καὶ γέλωτι καὶ κώμοις. τίς γὰρ τῶν ἐν ἐκείνοις βεβιωκότων ἀκούων, Ὅτι ἐὰν μή τις αἴρῃ ἑαυτοῦ τὸν σταυρόν, καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καί, Ὅτι οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, οὐκ ἂν ἐνάρκησε; τίς δὲ ἀκούων, Ὅτι ἐὰν μή τις ἀποτάξηται καὶ οἰκίᾳ καὶ πατρίδι καὶ χρήμασιν, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, οὐκ ἂν ὤκνησεν, οὐκ ἀπηγόρευσεν; ἀλλ᾽ ὅμως οὐ μόνον οὐκ ἐνάρκων, οὐδὲ ἀνεδύοντο ταῦτα ἀκούοντες, ἀλλὰ προθυμότεροι καὶ ἐπεπήδων τοῖς δεινοῖς, καὶ ἥρπαζον τὰ ἐπιτάγματα. τὸ δὲ ἀκούειν, Ὅτι παντὸς ῥήματος ἀργοῦ δώσομεν δίκας· καί, Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ὀφθαλμοῖς· καί, Ὁ ὀργισθεὶς εἰκῆ, εἰς γέενναν πεσεῖται, τίνα οὐκ ἂν τῶν τότε ἀπεσόβησεν; ἀλλ᾽ ὅμως πάντες ἐπέδραμον, καὶ πολλοὶ καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα ἥλλοντο. τί οὖν αὐτοὺς ἐπήγετο; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἡ δύναμις τοῦ κηρυττομένου; εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τοὐναντίον δὲ ἦν, ἐκεῖνοι μὲν οὗτοι, οὗτοι δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι, ἆρ᾽ ἂν εὔκολον ἦν ἔχειν καὶ ἑλκύσαι τοὺς ἐναντιουμένους; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. ὥστε διὰ πάντων δείκνυται θεία δύναμις οὖσα ἡ κατορθώσασα. ἐπεὶ πόθεν ἔπεισαν, εἰπέ μοι, τοὺς χαύνους καὶ τοὺς διαρρέοντας, ἐπὶ τὸν σκληρὸν καὶ τραχὺν φέροντες βίον; ἀλλὰ τὰ μὲν παραγγέλματα, τοιαῦτα· ἴδωμεν δὲ μήποτε τὸ δόγμα ἐπαγωγὸν ἦν. καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἱκανὸν ἦν τοὺς ἀπίστους ἀποσοβῆσαι. τί γὰρ ἔλεγον οἱ κηρύττοντες; ὅτι τὸν ἐσταυρωμένον δεῖ προσκυνεῖν, καὶ τοῦτον Θεὸν νομίζειν, τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα Ἰουδαίας. καὶ τίς ἂν τούτοις ἐπείσθη, μὴ θείας δυνάμεως προηγουμένης; ὅτι μὲν γὰρ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, πάντες εἶδον· ὅτι δὲ ἀνέστη καὶ ἀνῆλθε, πλὴν τῶν ἀποστόλων, οὐδεὶς ἐθεάσατο. ἀλλ᾽ ἐπαγγελίαις αὐτοὺς ἐπῆραν, φησί, καὶ ψόφῳ ῥημάτων ἠπάτησαν. τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μάλιστα δείκνυσι, καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων ἁπάντων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπάτη τὰ ἡμέτερα. τὰ μὲν γὰρ δυσχερῆ πάντα, ἐντεῦθεν συνέβαινε· τὰ δὲ χρηστά, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπαγγέλλεσθαι ἔδει. αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, πάλιν γὰρ ἐρῶ, δείκνυσι θεῖον τὸ ἡμέτερον κήρυγμα. διὰ τί γὰρ μηδεὶς τῶν πιστευόντων εἶπεν, οὐ προσίεμαι, οὐδὲ ἀνέχομαι; τὰ δυσχερῆ μοι ἐνταῦθα ἀπειλεῖς, καὶ τὰ χρηστὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπαγγέλλῃ; πόθεν γὰρ δῆλον ὅτι ἀνάστασις ἔσται; τίς τῶν ἀπελθόντων ἦλθε; τίς τῶν κειμένων ἀνέστη; τίς τούτων εἶπε, τί ἐστι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν; ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων οὐκ ἐνενόησαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἀπεδίδοσαν ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος.

ὥστε

Margin: γ. ἐπὶ — γ. προσέκειτο — Εφεσ. ε. δ. — Ματθ. ις. κδ. — Ματθ. ι. λδ. — Λυκ. ιδ. λγ. — Ματθ. ιβ. λς. — γ. ἰουδαίας — Ματθ. ε. κη. — γ. ἐνταῦθα — ἐν ἑτέρ.

ὥστε αὐτὸ τοῦτο μάλιστα μεγάλης δυνάμεως ἦν, καὶ μηδέποτε μηδὲν τοιοῦτον ἀκούσαντας ἀ-
θρόον πιστεῦσαι περὶ μεγάλων οὕτω πραγμάτων, καὶ παρασκευάσαι τὰ μὲν δυσχερῆ καταδέξασθαι
ἐπὶ τῆς πείρας, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἐλπίσιν ἔχειν. εἰ δὲ ἠπάτων, τοὐναντίον ἂν ἐποίησαν. τὰ
μὲν χρηστὰ ἐντεῦθεν ἐπηγγείλαντο· τὰ δὲ φοβερὰ ἐσίγησαν ἄν, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα.
οὕτω γὰρ οἱ ἀπατῶντες καὶ οἱ κολακεύοντες ποιοῦσιν. οὐδὲν τραχύ, οὐδὲ ἐπαχθές, οὐδὲ φορ- 5
τικὸν προτείνουσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπάτη. ἀλλ' ἡ ἄνοια, φησί, τῶν
πολλῶν πεισθῆναι ἐποίησε τοῖς λεγομένοις. τί φής; ὅτε ὑπὸ Ἕλλησιν ἦσαν, οὐκ ἦσαν ἀ-
νόητοι· ἀλλ' ὅτε πρὸς ἡμᾶς μετέστησαν, τότε ἀνόητοι γεγόνασι; καίτοιγε οὐκ ἄλλους ἀν-
θρώπους, οὐδὲ ἐξ ἄλλης οἰκουμένης λαβόντες ἔπεισαν οἱ ἀπόστολοι. καίτοι τὰ μὲν ἑλλήνων
ἁπλῶς κατεῖχον· τὰ δὲ ἡμέτερα μετὰ κινδύνων κατεδέξαντο. ὥστε εἰ μετὰ λόγου κρείττο- 10
νος αὐτὰ κατεῖχον, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐντραφέντες χρόνον οὐκ ἂν αὐτῶν ἀπέστησαν, καὶ μάλιστα
ὅτι οὐδὲ ἀκινδύνως ἀποστῆναι ἦν. ἐπεὶ δὲ ἔγνωσαν ἐξ αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς φύ-
σεως, ὅτι γέλως ἐκεῖνα καὶ πλάνη, διὰ τοῦτο καὶ θανάτων ἀπειλουμένων, τῶν μὲν συνήθων
ἀπεπήδησαν, εἰς δὲ τὰ καινὰ ηὐτομόλησαν· ἐπεὶ τούτου μὲν τοῦ δόγματος κατὰ φύσιν ὄντος,
ἐκείνου δὲ παρὰ φύσιν. ἀλλ' οἰκέται, φησίν, ἦσαν οἱ πεισθέντες, καὶ γυναῖκες, καὶ τίτθαι, καὶ μαῖαι, 15 γρ. τίτθαι
καὶ εὐνοῦχοι. μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ τούτων ἡμῖν ἡ ἐκκλησία συνέστηκε μόνον, καὶ τοῦτο δῆλον ἅπα-
σιν· εἰ δὲ ἀπὸ τούτων, τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ ποιοῦν τὸ κήρυγμα θαυμαστόν, ὅτι τοιαῦτα δόγμα-
τα, οἷα Πλάτων καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον οὐκ ἴσχυσαν ἐννοῆσαι, ἐξαίφνης ἴσχυσαν οἱ ἁλιεῖς τὸ πάντων
ἀμαθέστατον γένος πείθειν καταδέξασθαι. οὐδὲ γάρ, εἰ φρονίμους ἔπεισαν μόνον, οὕτω θαυμαστὸν
ἦν τὸ γεγονός. ἐπεὶ δὲ οἰκέτας καὶ τίτθας καὶ εὐνούχους εἰς τοσοῦτον ἤγαγον φιλοσοφίας, ὡς 20 γρ. τίτθας
ἀγγέλοις ἐφαμίλλους ποιῆσαι, μεγίστην τῆς θείας ἐμπνοίας παρέχον ἀπόδειξιν. καὶ γὰρ εἰ
μὲν εὐτελῆ τινα ἐπέταττον, εἶχε λόγον ἴσως τὸ τὴν τούτων πειθὼ εἰς ἀπόδειξιν τῆς εὐτε-
λείας τῶν λεγομένων προβάλλεσθαι· εἰ δὲ μεγάλα καὶ ὑψηλά, καὶ ἀνθρωπίνην σχεδὸν
ὑπερβαίνοντα φύσιν, καὶ ὑψηλῆς δεόμενα διανοίας ἐφιλοσόφουν, ὅσῳ ἂν δείξῃς ἀνοήτους
τοὺς πεισθέντας, τοσούτῳ μᾶλλον ἀποδεικνύεις σοφοὺς καὶ θείας χάριτος πεπληρωμένους τοὺς 25
πείσαντας. ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἐπαγγελιῶν, φησίν, ἔπεισαν. αὐτὸ δὲ τοῦτο οὐ θαυμάζεις,
εἰπέ μοι, πῶς ἔπεισαν μετὰ θάνατον προσδοκᾷν ἔπαθλα καὶ ἀμοιβάς; ἐγὼ γὰρ αὐτὸ τοῦτο
ἐκπλήττομαι. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὑπὸ ἀνοίας, φησί. ποίας ἀνοίας, εἰπέ μοι, ταῦτα; ὅτι
ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, καὶ δικαστήριον ἀδέκαστον μετὰ τὸν ἐνταῦθα ἡμᾶς λήψεται βίον, καὶ εὐθύ-
νας καὶ ῥημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἐννοιῶν δώσομεν τῷ τὰ ἀπόρρητα εἰδότι Θεῷ, καὶ τοὺς μὲν 30
κακοὺς ὀψόμεθα κολαζομένους, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς στεφανουμένους. ταῦτα γὰρ οὐχὶ ἀνοίας, ἀλλὰ
τῆς μεγίστης ἐστὶ φιλοσοφίας.* αὐτὸ δὴ τοῦτο, εἰπέ μοι, τὸ καταφρονεῖν τῶν παρόντων, τὸ
μέγα νομίζειν ἀρετήν, τὸ μὴ τὰ ἆθλα ἐνταῦθα ζητεῖν, ἀλλὰ περαιτέρω προϊέναι ταῖς
ἐλπίσι, καὶ ψυχὴν οὕτως εὔτονον ἔχειν καὶ πιστήν, ὡς μηδενὶ τῶν παρόντων δεινῶν πρὸς τὰς μελ-
λούσας παρεμποδίζεσθαι ἐλπίδας, πόσης ἂν εἴη φιλοσοφίας; ἀλλὰ βούλει καὶ αὐτῶν τῶν 35
ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν προρρήσεων μαθεῖν τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν περὶ τούτων, τῶν
μετὰ ταῦτα; θέα μοι σειρὰν χρυσῆν πλεκομένην ποικίλως ἐξ ἀρχῆς. εἶπε ἵνα αὐ-
τοῖς περὶ ἑαυτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ περὶ τῶν μελλόντων πραγμάτων, καὶ λέγων
ἐθαυματούργει. οὐκοῦν ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν εἰρημένων δηλονότι καὶ τὰ θαύματα
ἀληθῆ, καὶ τὰ μέλλοντα καὶ ἐπηγγελμένα. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐπ' 40
αὐτῶν αὐτὸ ποιήσω τῶν πραγμάτων φανερόν. ἀνέστησε τὸν Λάζαρον ῥήματι μόνῳ ψι-
λῷ, καὶ ζῶντα ἔδειξεν· εἶπε πάλιν, Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι τῆς ἐκκλησίας·
καί, Ὅτι ὁ καταλιπὼν πατέρα ἢ μητέρα, ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ
ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. οὐκοῦν τὸ μὲν θαῦμα ἕν, τὸ τοῦ Λαζάρου· αἱ δὲ προρρήσεις
δύο,

Marginal notes:
- (at line 32) * τὸ δὲ [illegible] μίζειν, αἰ[illegible]
- (at line 39) γρ. δῆλα καὶ τὰ θαύματα καὶ τὰ μέλλοντα.
- (at line 42) Ματθ. ις. ιη.
- (at line 43) Ματθ. ιθ. κθ.

δύο, ἡ μὲν ἐνταῦθα δεικνυμένη, ἡ δὲ ἐν τῷ μέλλοντι. σκόπει τοίνυν πῶς ἅπαντα δι' ἀλ-
λήλων κατασκευάζεται. εἰ μὲν γάρ τις ἀπιστοίη ὅτι Λάζαρος ἀνέστη, ἀπὸ τῆς προῤῥή-
σεως τῆς περὶ τῆς ἐκκλησίας εἰρημένης πιστευέτω τῷ θαύματι. τὸ γὰρ πρὸ τοσούτων
λεχθὲν χρόνων τότε ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε. πύλαι γὰρ ᾅδου τῆς ἐκκλησίας οὐ κατίσχυσαν.
5 ὁ τοίνυν ἀληθεύσας ἐν τῇ προῤῥήσει, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸ θαῦμα εἰργάσατο. ὁ δὲ καὶ τὸ
θαῦμα ἐργασάμενος, καὶ ἅπερ εἶπεν εἰς τέλος ἀγαγὼν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐν τῇ προῤῥήσει
τῶν μελλόντων ἀληθεύει, λέγων, ὅτι ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κλη-
ρονομήσει ὁ τῶν παρόντων ὑπεριδών. τὰ γὰρ ἤδη γεγενημένα καὶ εἰρημένα, ἐνέχυρα μέ-
γιστα τῶν μελλόντων ἐκβήσεσθαι δέδωκε. ταῦτα τοίνυν ἅπαντα καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα ἀπὸ
10 τῶν εὐαγγελίων συναγαγόντες, λέγωμεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπιστομίζωμεν αὐτούς. εἰ δὲ
γ. λέγοι — ″ λέγει τις, πῶς οὖν οὐκ ἐσβέσθη τέλεον ἡ πλάνη; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν· ὅτι ὑμεῖς αἴτιοι οἱ
πρὸς τὴν ἑαυτῶν στασιάζοντες σωτηρίαν· ἐπεὶ ὁ Θεὸς τὰ πράγματα οὕτως ᾠκονόμησεν,
ὡς μηδὲ λείψανον ὑπολειφθῆναι τῆς ἀσεβείας. ἀναλογισώμεθα τοίνυν τὰ εἰρημένα
διὰ βραχέων. ποίαν ἔχει φύσιν τὰ πράγματα; τὸν ἀσθενῆ ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἡττᾶ-
15 σθαι, ἢ τοὐναντίον; τοὺς τὰ εὔκολα λέγοντας, ἢ τοὺς χαλεπώτερα; τοὺς μετὰ κινδύνων ἕλκον-
τας, ἢ τοὺς μετ' ἀδείας; τοὺς καινοτομοῦντας, ἢ τοὺς τὴν συνήθειαν κρατύνοντας; τοὺς ἐπὶ
τραχεῖαν, ἢ τοὺς ἐπὶ τὴν ῥᾳδίαν ἄγοντας ὁδόν; τοὺς τῶν πατρῴων ἀφιστῶντας, ἢ τοὺς οὐ ξένα
νομοθετοῦντας; τοὺς μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν πάντα ὑπισχνουμένους τὰ χρηστὰ, ἢ
τοὺς ἐν τῷ παρόντι κολακεύοντας βίῳ; τοὺς πολλοὺς ὑπὸ τῶν ὀλίγων, ἢ τοὺς ὀλίγους ὑπὸ
20 τῶν πολλῶν; ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἐνταῦθα, φησιν, ὑπέχεσθε. τί δὲ ἐνταῦθα ὑπεχόμεθα;
ἁμαρτημάτων ἄφεσιν καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας. μάλιστα μὲν καὶ τὸ βάπτισμα ἐν τοῖς μέλλου-
σιν ἔχει τὸ πλέον. καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν
τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. ὅταν ἡ ζωὴ ὑμῶν φανερωθῇ, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερω-
θήσεσθε ἐν δόξῃ. εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἔχει ἀγαθὰ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔχει, καὶ τοῦτο μάλιστα πολ-
25 λοῦ θαύματος, ὅτι ἴσχυσαν πεῖσαι τοὺς τὰ μυρία ἐργασαμένους δεινὰ, καὶ ὅσα μηδεὶς ἕτε-
ρος, ὅτι πάντα ἀπολούσονται, καὶ οὐδενὸς δώσουσι λόγον τῶν πεπλημμελημένων. ὥστε καὶ
διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα θαυμάζειν ἐχρῆν, ὅτι ἀνθρώπους βαρβάρους τοιαύτην ἔπεισαν
καταδέξασθαι πίστιν, καὶ χρηστὰς περὶ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐλπίδας, καὶ τὸ πρότερον τῶν ἁ-
μαρτημάτων φορτίον ἀποσκευασμένους μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας εἰς τὸ ἐπιὸν τῶν ὑπὲρ τῆς
30 ἀρετῆς ἅπτεσθαι πόνων, καὶ πρὸς αἰσθητὸν μὲν μηδὲν κεχηνέναι, πάντων δὲ ἀνωτέρους τῶν
σωματικῶν γεγενημένους νοερὰς δέξασθαι δωρεὰς, καὶ τὸν Πέρσην καὶ τὸν Σαυρομάτην καὶ τὸν Μαῦ-
ρον καὶ τὸν Ἰνδὸν εἰδέναι ψυχῆς καθαρμὸν, καὶ Θεοῦ δύναμιν, καὶ φιλανθρωπίαν ἄφατον,
καὶ πίστεως φιλοσοφίαν, καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν, καὶ σωμάτων ἀνάστασιν, καὶ ζω-
ῆς ἀθανάτου δόγματα. ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τὰ τούτων πλείονα γένη βαρβάρων οἱ ἁ-
35 λιεῖς μυσταγωγοῦντες ἐν τῷ βαπτίσματι, φιλοσοφεῖν ἔπεισαν. ταῦτα τοίνυν ἅπαντα
μετὰ ἀκριβείας φυλάξαντες, πρὸς αὐτοὺς λέγωμεν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου πά-
λιν αὐτοῖς ἀπόδειξιν παρεχώμεθα, ἵνα ἑκατέρωθεν ἡμεῖς τε σωθῶμεν, ἐκείνους τε ἐ-
πισπασώμεθα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Κολασ. γ. γ.

40 Λογ. η. 1 ΚΑ'ΓΩ ΔΕ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΟΥΚ ΗΔΥΝΗΘΗΝ Υ- κεφ. γ.
μῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ.
2 Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἠδύνασθε· ἀλλ' οὐδὲ ἔτι
νῦν δύνασθε. 3 Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε.

Καθελὼν τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἔξωθεν, καὶ τὸν τῦφον αὐτῆς καταβαλὼν ἅπαντα, ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν ἔρχεται. καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους λέγειν, ὅτι εἰ μὲν τὰ Πλάτωνος ἢ Πυθαγόρου ἤ τινος ἑτέρου τῶν φιλοσόφων ἀπηγγέλλομεν, εἰκότως οὕτω μακρὸν καθ' ἡμῶν ἀπέτεινες λόγον· εἰ δὲ τὰ τοῦ πνεύματος κατηγγέλλομεν, τίνος ἕνεκεν τὴν ἔξωθεν σοφίαν ἄνω καὶ κάτω στρέφεις; πῶς οὖν πρὸς τοῦτο ἵσταται; ἄκουσον. κἀγώ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς. μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ τέλειοι, φησιν, ἦτε καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς, οὐδ' οὕτως ἐχρῆν ἐπαίρεσθαι (οὐδὲ γὰρ τὰ ὑμέτερα καταγγέλλετε, οὐδὲ ἅπερ αὐτοὶ οἴκοθεν εὑρήκατε) νυνὶ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἴστε ὡς εἰδέναι χρή, ἀλλὰ μαθηταί ἐστε, καὶ πάντων ἔσχατοι. ὥστε εἰ μὲν ἐπὶ τῆς ἔξωθεν σοφίας φρονεῖτε μεγάλα, ἐλήλεγκται οὐδὲν οὖσα αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς ἐναντία ἡμῖν· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἔλαττον κατέχετε καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἑστήκατε. διό φησιν, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς. οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐλάλησα, ἵνα μὴ δόξῃ φθόνου τὸ πρᾶγμα εἶναι· ἀλλὰ διπλῶς αὐτῶν καθαιρεῖ τὸ φρόνημα, ἑνὶ μὲν τρόπῳ*, ὅτι οὐκ ἴσασι τὰ τέλεια, δευτέρῳ δέ, ὅτι αὐτοὶ τοῦ μὴ εἰδέναι γεγόνασιν αἴτιοι, καὶ τρίτῳ δὲ πρὸς τούτοις, τῷ δεικνύναι ὅτι οὐδὲ ἔτι νῦν δύνανται. τὸ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν μὴ δυνηθῆναι, ἴσως τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἦν. καίτοιγε οὐδὲ ταύτην αὐτοῖς ἀφίησι τὴν ἀπολογίαν. οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέξασθαι τὰ ὑψηλά φησιν αὐτοὺς μὴ δεδέχθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ σαρκικοὺς εἶναι. πλὴν ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν οὕτως οὐκ ἦν κατηγορίας ἄξιον· τὸ δέ, καὶ χρόνου παρελθόντος τοσούτου, μηδέπω πρὸς τὰ τελειότερα φθάσαι, τοῦτο τῆς ἐσχάτης νωθείας ἦν. τοῦτο γοῦν ἐγκαλεῖ καὶ Ἑβραίοις, ἀλλ' οὐ μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος. ἐκείνους μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν θλῖψιν τοιούτους εἶναί φησι, τούτους δὲ διὰ ἐπιθυμίαν τῆς πονηρίας. οὐκ ἔστι δὲ ἴσον τοῦτο, κἀκεῖνο. καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐκείνοις μὲν ἐπιτιμῆσαι βουλόμενος, τούτους δὲ διεγείρων μᾶλλον, ἔλεγε ταῦτα ἀληθεύων. [Εβ. ϛ. α. καὶ θ.] τούτοις μὲν γάρ φησιν, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἐκείνοις δέ, Διόπερ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. καὶ πάλιν, Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. καὶ πῶς τοὺς πνεύματος ἐπιτυχόντας τοσούτου, σαρκικοὺς καλεῖ, καὶ ὧν ἀρχόμενος τοσαῦτα διῆλθεν ἐγκώμια; ἐπεὶ κἀκεῖνοι [Ματθ. ζ. κγ.] σαρκικοὶ ἦσαν, πρὸς οὕς φησιν ὁ Κύριος, Ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, καίτοι καὶ δαίμονας ἐξέβαλλον, καὶ νεκροὺς ἀνέστησαν, καὶ προφητείας ἐπεδείξαντο. ὥστε ἔστι καὶ σημεῖα ποιήσαντα εἶναι σαρκικόν. καὶ γὰρ τῷ Βαλαὰμ ἐνήργησεν ὁ Θεός, καὶ τῷ Φαραὼ τὰ μέλλοντα ἀπεκάλυψε, καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ Καϊάφας προεφήτευσεν, οὐκ εἰδὼς ἃ ἔλεγε, καὶ ἕτεροι δέ τινες δαιμόνια ἐξέβαλον τῷ αὐτοῦ ὀνόματι, οὐκ ὄντες μετ' αὐτοῦ· ἐπειδὴ οὐ διὰ τοὺς ποιοῦντας ταῦτα γίνεται, ἀλλὰ δι' ἑτέρους. πολλάκις δὲ καὶ δι' ἀναξίων ταῦτα ἐγίνετο. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ἀνδρῶν ἀναξίων δι' ἑτέρους ταῦτα γίνεται, ὅπου γε καὶ δι' ἁγίων; [α. Κορ. γ. κβ.] καὶ γὰρ Παῦλός φησι· Πάντα ὑμῶν ἐστιν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλώς, εἴτε Κηφᾶς, [Εφ. δ. ιβ.] εἴτε ζωή, εἴτε θάνατος· καὶ πάλιν, Ὁ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε πάντας διαφθαρῆναι. συμβαίνει γὰρ ἄρχοντας μὲν εἶναι φαύλους καὶ μιαρούς, τοὺς δὲ ἀρχομένους ἐπιεικεῖς καὶ μετρίους, καὶ λαϊκοὺς μὲν ἐν εὐλαβείᾳ ζῆν, ἱερέας δὲ ἐν πονηρίᾳ· καὶ οὐκ ἔμελλεν οὐδὲ βάπτισμα εἶναι, οὔτε σῶμα Χριστοῦ, οὔτε προσφορὰ δι' ἐκείνων, εἰ πανταχοῦ τὴν ἀξίαν ἡ χάρις ἐζήτει. νυνὶ δὲ καὶ δι' ἀναξίων ἐνεργεῖν ὁ Θεὸς εἴωθε, καὶ οὐδὲν τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις παρὰ τοῦ βίου τοῦ ἱερέως παραβλάπτεται;

* λέξω

ποιεῖ)· ἐπεὶ ἔμελλεν ὁ λαμβάνων ἐλαττοῦσθαι. ὥστε εἰ καὶ μυριάκις χρῄζεις ταῦτα, χρῄζεις γνῶναι
ὅμως. ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μή τις τῶν παρεστώτων τὸν βίον περιεργαζόμενος τοῦ ἱερέως, σκαν-
δαλίζηται περὶ τὰ τελούμενα. οὐδὲν γὰρ ἄνθρωπος εἰς τὰ προκείμενα εἰσάγει, ἀλ-
λὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἐστὶ, κἀκεῖνός ἐστιν ὑμᾶς ὁ μυσταγωγῶν. Κἀγὼ,
5 ἀδελφοὶ, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. γάλα ὑμᾶς
ἐπότισα, οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἐδύνασθε. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ φιλοτιμίας ἕνεκεν εἰρηκέναι
ταῦτα ἅπερ εἴρηκεν, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα, καὶ ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρί-
νεται, καὶ ὅτι νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, καὶ τὸν τῦφον αὐτῶν καταστέλλων ὅρα τί φησιν. οὐ διὰ τοῦτο,
φησὶν, ἐσίγησα, ὡς οὐδὲν πλέον δυνάμενος ὑμῖν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι σαρκικοί ἐστε. ἀλλ' οὐδὲ
10 ἔτι νῦν δύνασθε. διατί μὴ εἶπεν, οὐ θέλετε, ἀλλ', οὐ δύνασθε; ὅτι καὶ τοῦτο ἀντ' ἐκείνου
τέθεικε. τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν ἐστί· ὅπερ αὐτοῖς μὲν φέρει κατηγο-
ρίαν, τῷ δὲ διδασκάλῳ συγγνώμην. εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως οὐκ ἠδύναντο, ἴσως ἄν τις
συνέγνω· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ προαιρέσεως, ἀπεστέρηνται τῆς ἀπολογίας. εἶτα λέγει καὶ τὸ εἶ-
δος τὸ ποιοῦν αὐτοὺς σαρκικούς· Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασία, οὐχὶ
15 σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; Καίτοι καὶ πορνείας καὶ ἀσελγείας ἔχων
αὐτῶν εἰπεῖν, ἐκεῖνο μᾶλλον τίθησι τὸ ἁμάρτημα, ὅπερ ἐσπούδασε διορθώσασθαι τέως.
εἰ δὲ ζῆλος σαρκικοὺς ποιεῖ, ὥρα λοιπὸν ἅπαντας ὀλολύξαι μέγα, καὶ σάκκον περιβαλέσθαι
καὶ σποδὸν ὑποστρώσασθαι. τίς γὰρ τοῦ πάθους τούτου καθαρός; πλὴν εἰ μὴ ἀπ' ἐ-
μαυτοῦ καὶ τὰ τῶν ἄλλων στοχάζομαι. εἰ ζῆλος σαρκικοὺς ποιεῖ, καὶ οὐκ ἀφίησιν εἶναι πνευματικοὺς,
20 καίτοιγε προφητεύοντας καὶ ἕτερα θαυμαστὰ ἐπιδεικνυμένους, ὅταν μηδὲ χάρις τοσαύ-
τη παρῇ, ποῦ θήσομεν τὰ ἡμέτερα, ὅταν μὴ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑτέροις μείζοσιν ὦμεν
ἁλισκόμενοι; ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι εἰκότως ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, Ὅτι ὁ ποιῶν τὰ φαῦλα, οὐκ — Ιωαν. γ. κ.
ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, καὶ ὅτι βίος ἀκάθαρτος ἐμποδίζει δόγμασιν ὑψηλοῖς, οὐκ ἀφεὶς τὸ διορα-
τικὸν φανῆναι τῆς διανοίας. ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν πλάνῃ ὄντα καὶ ὀρθῶς βιοῦντα μεῖναι ἐν πλάνῃ
25 ποτὲ, οὕτως οὐ ῥᾴδιον πονηρίᾳ συντρεφόμενον ἀναβλέψαι ταχέως πρὸς τὸ τῶν παρ' ἡμῖν
δογμάτων ὕψος, ἀλλὰ χρὴ πάντων καθαρεύειν τῶν παθῶν τὸν μέλλοντα θηρᾶν τὴν ἀλήθει-
αν. ὁ γὰρ τούτων ἀπηλλαγμένος, καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλαγήσεται, καὶ ἐπιτεύξεται τῆς ἀλη-
θείας. μὴ γάρ μοι τὸ μὴ πλεονεκτεῖν μόνον, μηδὲ τὸ μὴ πορνεύειν ἀρκεῖν εἰς τοῦτό σοι νόμι-
ζε, ἀλλὰ χρὴ πάντα συνδραμεῖν τῷ ζητοῦντι τἀληθές. διό φησι Πέτρος· Ἐπ' ἀληθείας — Πραξ. ι. λδ.
30 καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος
αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι· τουτέστι, καλεῖ καὶ ἐπισπᾶται αὐτὸν πρὸς
τὴν ἀλήθειαν. οὐχ ὁρᾷς Παῦλον, ὅτι πάντων σφοδρότερος ἦν ἐν τῷ πολεμεῖν καὶ διώκειν;
ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ βίον ἄληπτον εἶχε, καὶ οὐ πάθει ταῦτα ἔπραττεν ἀνθρωπίνῳ, καὶ ἐδέχθη καὶ
πάντας ὑπερηκόντισεν. εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς ὁ δεῖνα ὁ Ἕλλην, χρηστὸς ὢν καὶ ἀγαθὸς καὶ φι-
35 λάνθρωπος, μένει πλανώμενος, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι· ὅτι ἕτερον ἔχει πάθος, κενοδοξίαν, ἢ
νωθείαν ψυχῆς, ἢ τὸ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ εἰκῆ τὰ κατ'
αὐτὸν φέρεσθαι νομίζειν. ὁ δὲ Παῦλος τὸν ἐργαζόμενον δικαιοσύνην, τὸν ἐν πᾶσιν ἄληπτόν — Φιλιπ. γ. ϛ.
φησι κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενον. καὶ, Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προ- — β. Τιμ. α. γ.
(κ. ἐξιώθησαν) γόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. πῶς οὖν, φησὶν, ἀκάθαρτοι κατηξιώθησαν τοῦ κηρύγμα-
40 τος; ἐπειδὴ ἠθέλησαν, καὶ ἐπεθύμησαν. τοὺς μὲν γὰρ καὶ πεπλανημένους ἕλκει, ἐπειδὰν
παθῶν καθαρεύσωσι· τοὺς δὲ ἀφ' ἑαυτῶν προσιόντας οὐ διωθεῖται. πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ
προγόνων ἐδέξαντο τὴν εὐσέβειαν. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις. λοιπὸν πρὸς
τοὺς ἀρχομένους ἀποδύεται. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἔμπροσθεν τοὺς ἄρχοντας κατέβαλεν,
εἰπὼν, ὅτι οὐδενὸς ἀξία ἡ σοφία τοῦ λόγου. ἐνταῦθα δὲ τοὺς ἀρχομένους πλήττει λέγων·

4 Ὅταν γὰρ λέγῃ τις, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Καὶ δείκνυσιν ὅτι τοῦτο οὐ μόνον οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησεν, οὐδὲ προσλαβεῖν τι πεποίηκεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ὠφέλειαν ἐνεπόδισε. τοῦτο γὰρ ζῆλον ἔτεκεν· ὁ δὲ ζῆλος σαρκικοὺς ἐποίησε· τὸ δὲ γενέσθαι σαρκικοὺς, οὐκ ἀφῆκεν ἀκοῦσαι τῶν ὑψηλοτέρων.

5 Τίς οὖν ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώς; Μετὰ γὰρ τὴν τῶν πραγμάτων κατασκευὴν καὶ ἀπόδειξιν, γυμνότερον λοιπὸν κέχρηται τῇ κατηγορίᾳ· καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα τίθησι, περιαιρῶν πᾶσαν τραχύτητα, καὶ οὐκ ἀφεὶς ὀργισθῆναι πρὸς τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐδέν ἐστι, καὶ οὐκ ἀγανακτεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνους δυσχεραίνειν οὐκ ἐχρῆν. διπλῇ τοίνυν αὐτοὺς παραμυθεῖται, τῷ τε ἑαυτὸν ὑποθεῖναι, καὶ τῷ μὴ παντὸς αὐτοὺς ἀποστερῆσαι, ὡς οὐδὲν συντελοῦντας· ἀλλὰ δίδωσι μὲν αὐτοῖς τι μικρὸν, δίδωσι δὲ ὅμως. εἰπὼν γὰρ, τίς ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώς, ἐπήγαγεν,

Ἀλλ᾽ ἢ διάκονοι δι᾽ ὧν ἐπιστεύσατε. Τοῦτο δὲ αὐτὸ μὲν καθ᾽ ἑαυτὸ μέγα καὶ πολλῶν ἄξιον μισθῶν· πρὸς δὲ τὸ ἀρχέτυπον καὶ τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν οὐδέν. οὐ γὰρ ὁ διακονούμενος τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλ᾽ ὁ παρέχων αὐτὰ καὶ διδοὺς, οὗτός ἐστιν ὁ εὐεργέτης. καὶ οὐκ εἶπεν, εὐαγγελισταὶ, ἀλλ᾽, ἢ διάκονοι· ὅπερ πλέον ἐστίν. οὐ γὰρ ἁπλῶς εὐηγγελίσαντο, ἀλλὰ καὶ διηκόνησαν ἡμῖν. τὸ μὲν γὰρ λόγου μόνον ἐστὶ, τὸ δὲ καὶ ἔργον ἔχει. ὥστε εἰ καὶ ὁ Χριστὸς διάκονος μόνον ἐστὶν ἀγαθῶν, καὶ οὐχ ἡ ῥίζα αὐτὸς καὶ πηγὴ, ὡς υἱὸς μέντοι, ὅρα ποῦ τοῦτο τὸ πρᾶγμα κατάγεται. πῶς οὖν, φησὶ, λέγει αὐτὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς; περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐκεῖ λέγει, καὶ οὐδὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν εἰρήκαμεν. ἐκεῖ μὲν γὰρ διάκονον τὸν πληρωτὴν φησὶν, οὐχὶ τὸν οἴκοθεν παρεχόμενον τὰ ἀγαθά. καὶ οὐκ εἶπεν, οἱ προσαγόμενοι ὑμᾶς εἰς τὴν πίστιν, ἀλλὰ, δι᾽ ὧν ἐπιστεύσατε, πάλιν ἐκείνοις τὸ πλέον διδοὺς, καὶ τοὺς διακόνους κἀντεῦθεν δηλῶν. εἰ τοίνυν ἑτέρῳ διηκονοῦντο, πῶς οὗτοι τὴν ἀξίαν ἁρπάζουσι; σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς οὐδαμῶς αὐτοῖς ἐγκαλεῖ, ὡς ἁρπάζουσιν, ἀλλὰ τοῖς παρέχουσιν. ἡ γὰρ ὑπόθεσις τοῦ σφάλματος, ἐν τῷ πλήθει ἦν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἰ ἀπέστησαν, οὗτοι διελύοντο. δύο τοίνυν κατεσκεύασε σοφῶς, ὅθεν τε ἔδει καθελεῖν τὸ ἁμάρτημα, ἐκεῖθεν ὑπορύξας, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπέχθειαν μὴ κινησάμενος, μηδὲ φιλονεικοτέρους ποιήσας.

Καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ Χριστὸς ἔδωκεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ μικρὸν παρ᾽ ἑαυτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγχειρίζοντος. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν τοῖς διακονουμένοις ἡμῖν οὐ στέρξομεν; ναὶ, φησίν· ἀλλ᾽ εἰδέναι χρὴ μέχρι τίνος. οὐδὲ γὰρ τοῦτο αὐτὸ παρ᾽ αὐτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ δόντος Θεοῦ.

6 Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν· ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς ηὔξανεν· Τουτέστι, πρῶτος κατέβαλον τὸν λόγον· ὥστε δὲ μὴ ξηρανθῆναι τοῖς πειρασμοῖς τὰ σπέρματα, Ἀπολλὼς τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ προσέθηκε· τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν.

7 Ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων Θεός.

Ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται, ὥστε μὴ τραχυτέρους γενέσθαι τῷ ἀκοῦσαι, τίς ἐστιν ὁ δεῖνα, καὶ τίς ὁ δεῖνα; ἀμφότερα γὰρ φορτικὰ, καὶ τὸ εἰπεῖν, τίς ἐστιν ὁ δεῖνα, καὶ τίς ἐστιν ὁ δεῖνα· καὶ τὸ εἰπεῖν, οὔτε ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων ἐστί τι. πῶς οὖν αὐτὰ παρεμυθήσατο; τῷ τε ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου προσάγειν τὴν ἐξουδένωσιν (τίς γὰρ ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώς;) καὶ τῷ τὸ πᾶν ἀναθεῖναι τῷ πάντα δεδωκότι Θεῷ. εἰπὼν γὰρ ὅτι οὗτος ἐφύτευσε, καὶ προσθεὶς, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὁ φυτεύων, ἐπήγαγεν, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων Θεός. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλ᾽ ἑτέρᾳ ἐπαγωγῇ πάλιν αὐτὸ θεραπεύει λέγων·

8 Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων, ἕν εἰσι. Διὰ γὰρ τούτου καὶ ἕτερον κατασκευάζει, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι κατ᾽ ἀλλήλων. ἓν δὲ εἶναι αὐτοὺς φησὶ πρὸς τὸ μηδὲν δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ. τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὐδὲ τοὺς πολλὰ κάμνοντας ἀφῆκε καταξανίστασθαι τῶν

Ρωμ. α. γ.

κ. ὅτι ἴδω

τῶν ἐλάττονα εἰσενεγκόντων, οὔτε τοὺς ἑτέρους τούτοις φθονεῖν. Εἶτα, ἐπειδὴ τοῦτο ῥαθυμοτέρους ἐποίει, τὸ πάντας ἓν εἶναι νομίζεσθαι, καὶ τοὺς πολλὰ καμόντας καὶ τοὺς ἐλάττω, ὅρα πῶς αὐτὸ διωρθώσατο, εἰπών· Ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον·

Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ φοβοῦ, ὅτι εἶπον, ὅτι ἕν εἰσι. πρὸς γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον πα-
5 ραβαλλόμενοι, ἕν εἰσιν· ἐπεὶ πόνων ἕνεκεν οὐκ εἰσίν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται. Εἶτα καὶ λιπαίνει πλέον αὐτό, κατορθώσας ὅπερ ἐβούλετο, καὶ χαρίζεται ἐν οἷς ἔξεστι μετὰ φιλοτιμίας.

9 Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιόν ἐστε, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε.

Ὁρᾷς πῶς καὶ αὐτοῖς ἔργον ἔδωκεν οὐ μικρόν, κατασκευάσας πρότερον, ὅτι τὸ πᾶν ἐστι τοῦ
10 Θεοῦ; ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ παραινεῖ πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, διὰ τοῦτο οὐ σφόδρα ἐξευτελίζει τοὺς διδασκάλους. Θεοῦ γεώργιόν ἐστε. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἐφύτευσα, τῇ τροπῇ ἐπέμεινεν. Εἰ δὲ Θεοῦ γεώργιον, οὐκ ἀπὸ τῶν γεωργούντων ὑμᾶς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι δίκαιον. οὐ γὰρ ἀγρὸς γεωργοῦ καλεῖται, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδεσπότου. Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε. πάλιν ἡ οἰκοδομὴ οὐ τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου ἐστίν. Εἰ δὲ οἰκοδομή ἐστε, οὐ
15 χρὴ διεσπάσθαι· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη τοῦτο οἰκοδομή. Εἰ γεώργιόν ἐστε, διαιρεῖσθαι οὐ χρή, ἀλλ' ἑνὶ φραγμῷ τῷ τῆς ὁμονοίας τειχίζεσθαι.

γρ. τέθεικα.

10 Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον ἔθηκα. Σοφὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ἐνταῦθα, οὐκ ἐπαίρων ἑαυτόν, ἀλλὰ τύπον αὐτοῖς διδούς, καὶ δεικνὺς ὅτι τοῦτό ἐστι σοφοῦ, τὸ ἕνα θεῖναι θεμέλιον. ὅρα γοῦν πῶς μετριάζει. εἰ-
20 πὼν γὰρ σοφὸν ἑαυτόν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοῦ τοῦτο εἶναι, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν πρότερον ἀναθεὶς τῷ Θεῷ, τότε ἑαυτὸν οὕτως ἐκάλεσε. κατὰ γὰρ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, φησιν. ὁμοῦ γὰρ δείκνυσιν ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τοῦτο μάλιστά ἐστι χάρις, τὸ μὴ διῃρῆσθαι, ἀλλ' ἐφ' ἑνὶ κεῖσθαι θεμελίῳ.

Ἄλλος ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς ἐποικοδομεῖ.

25 Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ εἰς τὸν περὶ πολιτείας λοιπὸν αὐτοὺς ἐμβάλλειν ἀγῶνα, ἐπειδὴ συνῆψεν ἅπαξ καὶ ἓν ἐποίησεν.

11 Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Οὐ δύναται δέ, ἕως ἂν ᾖ ἀρχιτέκτων· ἂν δὲ τεθῇ, οὐκ ἔτι ἐστὶν ἀρχιτέκτων. ἰδοὺ πῶς καὶ ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν κατασκευάζει τὸ προκείμενον ἅπαν. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· κα-
30 τήγγειλα τὸν Χριστόν, παρέδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον· σκοπεῖτε πῶς ἐποικοδομεῖτε, εἰ κενοδόξως, εἰ πρὸς ἀνθρώπους ἀποσπῶντες τοὺς μαθητάς. μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς αἱρέσεσι. θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον.

ἴσ. θῇ,

ΗΘΙΚΟΝ

Ἐπὶ τοῦτον οὖν οἰκοδομῶμεν, καὶ ὡς θεμελίου ἐχώμεθα, ὡς κλῆμα ἀμπέλου, καὶ μηδὲν ἔστω μέσον ἡμῶν καὶ Χριστοῦ. ἂν γὰρ γένηταί τι μέσον, εὐθέως ἀπολλύμεθα. καὶ γὰρ τὸ κλῆμα
35 κατὰ τὸ συνεχὲς ἕλκει τὴν πιότητα, καὶ ἡ οἰκοδομὴ κατὰ τὸ κεκολλῆσθαι ἕστηκεν· ὡς ἂν διαστῇ, ἀπόλλυται οὐκ ἔχουσα ποῦ ἐρείσῃ ἑαυτήν. μὴ τοίνυν ἁπλῶς ἐχώμεθα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κολληθῶμεν αὐτῷ. ἂν γὰρ διαστῶμεν, ἀπολλύμεθα. Οἱ γὰρ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται, φησί. κολλώμεθα τοίνυν αὐτῷ, καὶ κολλώμεθα διὰ τῶν ἔργων. Ὁ γὰρ τηρῶν τὰς ἐντολάς μου, αὐτὸς ἐν ἐμοὶ μένει. καὶ γὰρ διὰ πολλῶν ἡμᾶς ὑποδειγμάτων
40 ἑνοῖ. σκόπει δέ· αὐτὸς ἡ κεφαλή, ἡμεῖς τὸ σῶμα. μὴ δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα*; αὐτὸς θεμέλιος, ἡμεῖς οἰκοδομή· αὐτὸς ἄμπελος, ἡμεῖς κλήματα· αὐτὸς ὁ νυμφίος, ἡμεῖς ἡ νύμφη· αὐτὸς ὁ ποιμήν, ἡμεῖς τὰ πρόβατα· ὁδὸς ἐκεῖνος, ἡμεῖς οἱ βαδίζοντες· ναὸς πάλιν ἡμεῖς, αὐτὸς ἔνοικος· αὐτὸς ὁ πρωτότοκος, ἡμεῖς οἱ ἀδελφοί· αὐτὸς ὁ κληρονόμος, ἡμεῖς οἱ συγκληρονόμοι· αὐτὸς ἡ ζωή, ἡμεῖς οἱ ζῶντες· αὐτὸς ἡ ἀ-

χ' ἴχν

Ψαλμ. οβ. κζ.

Ἰωαν. ιδ. κα.

νάστασις, ἡμεῖς δὲ ἀνιστάμενοι· αὐτὸς τὸ φῶς, ἡμεῖς δὲ φωτιζόμενοι. ταῦτα πάντα ἕνω- γρ. κένωσιν
σιν ἐμφαίνει, καὶ οὐδὲν μέσον κενὸν ἀφίησιν εἶναι, οὐδὲ τὸ μικρότατον. ὁ γὰρ μικρὸν ἀποστὰς,
καὶ πολὺ προϊὼν ἀποστήσεται. καὶ γὰρ τὸ σῶμα, ἂν μικρὰν ἀπὸ ξίφους διάστασιν δέξηται,
διαφθείρεται· καὶ ἡ οἰκοδομὴ, κἂν μικρὸν διαχάνῃ, καταλύεται· καὶ τῆς ῥίζης τὸ κλῆμα,
κἂν μικρὸν ἀποκοπῇ, γέγονεν ἄχρηστον. ὥστε τὸ μικρὸν τοῦτο, οὐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλὰ καὶ 5
σχεδὸν τὸ ὅλον ἐστίν. ὅταν οὖν μικρόν τι πλημμελήσωμεν, ἢ καὶ ῥαθυμήσωμεν, μὴ παρί-
δωμεν τὸ μικρόν· ἐπεὶ ταχέως παροφθὲν τοῦτο μέγα γίνεται. οὕτω καὶ ἱμάτιον ἀρχὴν λα-
βὸν ῥήγνυσθαι καὶ ἀμεληθὲν, διόλου τὸ σχίσμα περιήγαγε· καὶ ὄροφος ὀλίγων κεράμων κα-
ταπεσόντων παροφθεὶς, ὁλόκληρον τὸν οἶκον κατήνεγκε. ταῦτ' οὖν ἡμεῖς λογιζόμενοι,
μηδέποτε τῶν μικρῶν καταφρονῶμεν, ἵνα μὴ εἰς τὰ μεγάλα ἐμπέσωμεν. ἂν δὲ ἄρα 10
καταφρονήσωμεν, καὶ εἰς τὸ βάθος ἔλθωμεν τῶν κακῶν, μηδὲ ἐκεῖ γινόμενοι ἀπογνῶμεν,
ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς καρηβαρίαν. δύσκολον γὰρ λοιπὸν ἀνελθεῖν ἐκεῖθεν τὸν μὴ σφό-
δρα νήφοντα, οὐ διὰ τὸ μῆκος μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θέσιν αὐτήν. βάθος γάρ ἐστι καὶ ἡ
ἁμαρτία, καὶ κάτω φέρουσα θλίβει. καὶ καθάπερ οἱ εἰς φρέαρ ἐμπεσόντες οὐκ ἂν ῥαδί-
ως ἀνέλθοιεν, ἀλλ' ἑτέρων δεήσονται τῶν ἀναγαγόντων αὐτούς· οὕτω καὶ ὁ εἰς βάθος ἐλθὼν τῶν 15
ἁμαρτημάτων. χαλάσωμεν οὖν σχοινία πρὸς τοὺς τοιούτους, καὶ ἀνιμησώμεθα· μᾶλλον δὲ οὐχ
ἑτέρων δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς ἐπιδῶμεν, καὶ ἀναβησώμεθα οὐ τοσοῦτον, ὅ- γρ. ἐπιδῶμεν
Ἐζε. ιη. λβ. σον κατέβημεν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον, ἐὰν βουλώμεθα. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς βοηθεῖ. Οὐ γὰρ βού-
λεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτόν. μηδεὶς τοίνυν ἀπογινωσκέτω, μη-
δεὶς τὸ τῶν ἀσεβῶν πασχέτω πάθος. ἐκείνων γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα. ἀσεβὴς γὰρ 20
ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. ὥστε οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων ποιεῖ τὴν ἀπό-
γνωσιν, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀσεβοῦς γνώμη. κἂν πᾶσαν τοίνυν ἐπέλθῃς κακίαν, εἰπὲ πρὸς ἑαυ-
Ἡσ. α. ιη. τόν· φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ τῆς σωτηρίας ἐπιθυμεῖ τῆς ἡμετέρας. Ἐὰν γὰρ ὦσιν αἱ
ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ, φησὶ, καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἕξιν μεταστή-
σω. μὴ τοίνυν ἀπαγορεύσωμεν. οὐ γὰρ τὸ πεσεῖν οὕτω χαλεπὸν, ὡς τὸ πεσόντα κεῖσθαι· 25
Παροιμ. κθ. οὔτε τὸ τρωθῆναι δεινὸν, ὡς τὸ τρωθέντα μὴ βούλεσθαι θεραπεύεσθαι. Τίς γὰρ καυχήσεται
ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτιῶν; ταῦτα λέγω,
οὐχ ἵνα ῥαθυμοτέρους ὑμᾶς ποιήσω, ἀλλ' ἵνα κωλύσω εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσεῖν. βούλει μα-
θεῖν πῶς ἐστιν ἡμῶν ἀγαθὸς ὁ δεσπότης; ἀνῆλθεν ὁ τελώνης μυρίων γέμων κακῶν, καὶ εἰπὼν
Ἡσ. νζ. ιζ. ἱλάσθητί μοι μόνον, κατῆλθε δεδικαιωμένος. καὶ διὰ τοῦ προφήτου δέ φησιν ὁ Θεός· Δι' ἁμαρτίαν 30
βραχύ τι ἐλύπησα αὐτὸν, καὶ εἶδον ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύθη στυγνὸς, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐ-
τοῦ. τί τῆς φιλανθρωπίας ταύτης ἴσον; ἵνα στυγνάσῃ μόνον, φησὶν, ἀφῆκα τὰ ἁμαρτή-
ματα. ἡμεῖς δὲ οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦμεν· διὸ μάλιστα τὸν Θεὸν παροργίζομεν. ὁ γὰρ
καὶ διὰ μικρῶν ἵλεως γινόμενος, ὅταν μὴ τούτων τύχῃ, εἰκότως ἀγανακτεῖ καὶ τὴν ἐσχάτην
ἀπαιτεῖ τιμωρίαν ἡμᾶς. ὑπερβαλλούσης γάρ ἐστι τοῦτο καταφρονήσεως. τίς γοῦν ἐ- 35
λυπήθη ποτὲ δι' ἁμαρτίας; τίς ἐστέναξε; τίς τὸ στῆθος ἔπληξε; τίς ἐμερίμνησεν; οὐδένα
ἔγωγε οἶμαι. ἀλλὰ μυρίας μὲν ἡμέρας θρηνοῦσιν ἄνθρωποι ὑπὲρ οἰκετῶν ἀποθανόντων,
ὑπὲρ ζημίας χρημάτων· τὴν δὲ ψυχὴν ἀπολλύντες καθ' ἑκάστην ἡμέραν, οὐδὲ εἰς νοῦν
βαλλόμεθα. πῶς οὖν δυνήσῃ τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι, ὅταν μηδὲ ὅτι ἥμαρτες, εἰδῇς; ναὶ, φησὶν,
ἥμαρτον. ναί μοι λέγεις τῇ γλώττῃ· εἰπέ μοι τῇ διανοίᾳ, καὶ μετὰ τοῦ ῥήματος στέναξον, ἵνα διηνε- 40
κῶς εὐθυμῇς. καὶ γὰρ εἰ ἠλγοῦμεν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, εἰ ἐστενάζομεν ἐπὶ τοῖς πλημμελή-
μασιν, οὐδὲν ἂν ἄλλο ἡμᾶς ἐλύπησε, τῆς ὀδύνης ταύτης πᾶσαν ἀθυμίαν παρωθουμένης. ὥστε καὶ
ἕτερον ἂν ἐκερδαίνομεν μετὰ τῆς ἐξομολογήσεως, τὸ μὴ βαπτίζεσθαι τοῖς λυπηροῖς τοῦ παρόντος
βίου, μηδὲ φυσᾶσθαι τοῖς λαμπροῖς· καὶ ταύτῃ πάλιν μειζόνως ἂν ἐξιλεωσαίμεθα τὸν Θεὸν,

ὥσπερ οὖν, οἷς νῦν ποιοῦμεν, προξενοῦμεν. Εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τινα ἔχεις οἰκέτην, καὶ πολλὰ
παθὼν ἐκεῖνος κακὰ παρὰ τῶν ὁμοδούλων, τῶν μὲν ἄλλων μηδενὸς λόγον ποιοῖτο, ὑπὲρ δὲ
τοῦ μὴ παροργίζεσθαι τὸν δεσπότην φροντίζοι μόνον, ἆρα οὐχ ἱκανὸς ἀπὸ τούτου μόνου λῦσαί
σου τὴν ὀργήν; τί δὲ ἂν τῶν μὲν εἰς σὲ πλημμελημάτων μηδεμίαν ποιοῖτο φροντίδα, ὑπὲρ
5 δὲ τῶν πρὸς τοὺς ὁμοδούλους φροντίζοι, οὐχὶ μείζονα ἐπάξεις τὴν τιμωρίαν; οὕτω καὶ ὁ
Θεὸς ποιεῖ. ὅταν μὲν ἀμελῶμεν αὐτοῦ τῆς ὀργῆς, σφοδροτέραν ἐπάγει αὐτήν· ὅταν δὲ φρον-
τίζωμεν, ἡμερωτέραν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπάγει λοιπόν. βούλεται ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἀπαιτεῖν τὴν
τιμωρίαν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ οὐκέτι λοιπὸν αὐτὸς ἀπαιτεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀπειλεῖ τὴν
τιμωρίαν, ἵνα τῷ φόβῳ τὴν καταφρόνησιν ἀνέλῃ. ὅταν δὲ ἐξ ἀπειλῆς φοβηθῶμεν μό-
10 νης, οὐκ ἀφίησιν ὑπομεῖναι τὴν πεῖραν. ὅρα γοῦν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν τί φησιν. Οὐχ Ἱερ. ζ. ιζ.
ὁρᾷς τί αὐτοὶ ποιοῦσιν; οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, οἱ υἱοὶ αὐτῶν συνάγουσι ξύλα, αἱ
γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταῖς. δέος μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λεχθῇ τι τοιοῦτον. οὐχ ὁρᾷς τί αὐ-
τοὶ ποιοῦσιν; οὐδεὶς τὰ τοῦ Χριστοῦ ζητεῖ, ἀλλὰ πάντες τὰ ἑαυτῶν· οἱ υἱοὶ αὐτῶν εἰς ἀ-
σελγείας τρέχουσιν, οἱ πατέρες αὐτῶν εἰς πλεονεξίαν καὶ ἁρπαγήν· αἱ γυναῖκες αὐτῶν
15 ἐπὶ τὰς φαντασίας τὰς βιωτικάς, οὐ μόνον οὐκ ἐγκόπτουσαι τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ προξύ-
νουσαι. στῆθι γοῦν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἐρώτησον τοὺς ἀπιόντας, καὶ ἐπανιόντας, καὶ οὐδένα ὄ-
ψει ὑπὲρ πνευματικοῦ πράγματος σπεύδοντα, ἀλλὰ πάντας ὑπὲρ σαρκικῶν τρέχοντας.
μέχρι τίνος οὐκ ἀνανήφομεν; μέχρι τίνος εἰς ὕπνον καταφερόμεθα βαθύν; οὐκ ἐλάβο-
μεν κόρον τῶν κακῶν; καίτοιγε καὶ χωρὶς τῶν ῥημάτων ἀρκεῖ καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων
20 ὑμᾶς ἡ πεῖρα διδάξαι τῶν παρόντων τὴν οὐδένειαν, καὶ τὸ μοχθηρὸν ἅπαν. ἄνθρωποι γοῦν
τὴν ἔξωθεν σοφίαν ἀσκοῦντες, καὶ μηδὲν τῶν μελλόντων εἰδότες, ἐπειδὴ κατέγνωσαν πολλὴν
τῶν πραγμάτων εὐτέλειαν τῶν παρόντων, διὰ τοῦτο ἀπέστησαν μόνον. ποίας οὖν σὺ τεύξῃ
συγγνώμης, χαμαὶ συρόμενος, καὶ μὴ καταφρονῶν τῶν μικρῶν καὶ παρερχομένων ὑπὲρ τῶν
μεγάλων καὶ διαιωνιζόντων, ὁ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀκούων ταῦτά σοι δεικνύντος καὶ ἐκκαλύ-
25 πτοντος, καὶ ἐπαγγελίας τοιαύτας παρ' αὐτοῦ ἔχων; ὅτι γὰρ οὐχ ἱκανὰ ταῦτα κατασχεῖν, ἔ-
δειξαν οἱ καὶ χωρὶς ἐπαγγελίας τῶν μειζόνων ἀποσχόμενοι τούτων. ποῖον γὰρ πλοῦτον προσ-
δοκήσαντες ἐπὶ πενίαν ἦλθον; οὐδένα· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σφόδρα εἰδέναι, ὅτι ἡ τοιαύτη πε-
νία πλούτου κρείττων ἐστί. ποίαν ζωὴν ἐλπίσαντες ἀφῆκαν τρυφήν, καὶ σκληραγωγίᾳ
ἐξέδωκαν ἑαυτούς; οὐδεμίαν· ἀλλ' αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν μαθόντες, καὶ
30 συνιδόντες, ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἐπιτηδειότερον καὶ πρὸς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς σώ-
ματος ὑγείαν. ταῦτ' οὖν ἡμεῖς ἀναλογιζόμενοι, καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ συνεχῶς
ἐν ἑαυτοῖς στρέφοντες, ἀποστῶμεν τῶν παρόντων· ἵνα τύχωμεν ἐκείνων τῶν μελλόντων,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

35 Λογ. θ. 12 ΕΙ ΤΙΣ ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΕΙ ΕΠΙ ΤΟΝ ΘΕ-
μέλιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην·
13 Ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται (ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει) ὅτι ἐν πυ-
ρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον, ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει.
14 Εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπῳκοδόμησε, μισθὸν λήψεται·
40 15 Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται,
οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός.

Οὐ

ΟΥ μικρὸν ἡμῖν οὔτο τὸ προκείμενον ζήτημα, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφόδρα ἀναγκαίων, καὶ ὧν ἅπαντες ζητοῦσιν ἄνθρωποι. εἰ τέλος ἔχει τὸ τῆς γεέννης πῦρ. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔχει, ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο λέγων· Τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει. καὶ οἶδα μὲν, ὅτι ναρκᾶτε ταῦτα ἀκούοντες· ἀλλὰ τί πάθω; καὶ γὰρ ὁ Θεὸς κελεύει ταῦτα συνεχῶς ἐνηχεῖν, λέγων, διαμάρτυραι τῷ λαῷ τούτῳ. καὶ ἡμεῖς εἰς διακονίαν λόγου τετάγμεθα· καὶ ἀνάγκη φορτικὸν εἶναι τοῖς ἀκροαταῖς, οὐχ ἑκόντα, ἀλλ' ἀναγκαζόμενον. μᾶλλον δὲ, εἰ βούλεσθε, οὐκ ἐσόμεθα φορτικοί. Αν γάρ, φησι, ποιῇς τὸ ἀγαθόν, μὴ φοβοῦ. ὥστε ἔξεστιν ὑμῖν μὴ μόνον μὴ μετὰ ἀπεχθείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἡδονῆς ἡμῶν ἀκούειν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔχει τέλος, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο, καὶ ὁ Παῦλος δέ φησι, δεικνὺς ἀθάνατον τὴν κόλασιν, Ὅτι οἱ ἁμαρτάνοντες δίκην τίσουσιν ὄλεθρον καὶ αἰώνιον· καὶ πάλιν, Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. καὶ Ἑβραίοις δὲ ἔλεγεν, Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοῖς εἰρηκόσιν, Ἐν τῷ ὀνόματί σου δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν, φησι, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. καὶ αἱ παρθένοι δὲ ἀποκλεισθεῖσαι, οὐκ ἔτι εἰσῆλθον. καὶ περὶ τῶν μὴ θρεψάντων δὲ αὐτόν φησιν, Ὅτι ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον. καὶ μή μοι λέγε, ποῦ ὁ τοῦ δικαίου διαφυλάττεται λόγος, εἰ μὴ ἔχει τέλος ἡ κόλασις; ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἐργάζηταί τι, πείθου ταῖς ἀποφάσεσι, καὶ μὴ ὑποβάλλε λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις τὰ λεγόμενα· ἄλλως δὲ, πῶς οὐκ ἂν εἴη δίκαιον τὸν μυρία παθόντα ἐξ ἀρχῆς ἀγαθά, εἶτα κολάσεως ἄξια πράξαντα, καὶ μήτε ἀπειλῇ, μήτε εὐεργεσίᾳ βελτίω γινόμενον, κολάζεσθαι; εἰ γὰρ τὸ δίκαιον ἐξετάζεις, ἐξ ἀρχῆς ἡμᾶς εὐθέως ἔχρην ἀπολέσθαι κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον μόνον. καὶ γὰρ καὶ φιλανθρωπίας εἴχετο, εἰ καὶ τοῦτο ἐπάθομεν, τὸ γινόμενον. ὅταν μὲν γάρ τις τὸν μηδὲν ἠδικηκότα ὑβρίζῃ, κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον δίδωσι δίκην· ὅταν δέ τις τὸν εὐεργέτην, τὸν οὐδὲν προπαθόντα μὲν, εὖ ποιήσαντα δὲ μυρία, καὶ μόνον τοῦ εἶναι γινόμενον αἴτιον, καὶ Θεὸν ὄντα, καὶ ψυχὴν ἐμπνεύσαντα, καὶ μυρία χαρισάμενον, καὶ εἰς οὐρανὸν βουληθέντα ἀναγαγεῖν, εἰ τοῦτον μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας μὴ μόνον ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν ὑβρίζει δι' ὧν ποιεῖ, ποίας ἄξιος ἔσται συγγνώμης; οὐχ ὁρᾷς πῶς τὸν Ἀδὰμ ἐκόλασε διὰ μίαν ἁμαρτίαν; ναί, φησι, παράδεισον παρέδωκεν ἐκείνῳ, καὶ πολλῆς εὐνοίας ἀπολαῦσαι ἐποίησε. καίτοιγε οὐκ ἔστιν ἴσον ἀδείας ἀπολαύοντα ἁμαρτάνειν, καὶ ἐν θλίψει καθεστῶτα πολλῇ. καὶ γὰρ τὸ δεινὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲ ἐν παραδείσῳ ὢν ἁμαρτάνεις, ἀλλ' ἐν τοῖς μυρίοις τοῦ παρόντος βίου κακοῖς, καὶ οὐδὲ τῇ ταλαιπωρίᾳ σωφρονέστερος γίνῃ· ὥσπερ ἂν εἴ τις δεδεμένος χρῷτο τῇ πονηρίᾳ. σοὶ δὲ καὶ παραδείσου μείζονα ἐπηγγείλατο· καὶ οὔτε ἔδωκεν ἤδη, ἵνα μή σε διαχέῃ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων· οὔτε ἐσίγησεν, ἵνα μή σε καταβάλλῃ τοῖς πόνοις. κἀκεῖνος μὲν μίαν ἁμαρτίαν ἁμαρτών, θάνατον ὁλόκληρον ἐπεσπάσατο, ἡμεῖς δὲ μυρία καθ' ἑκάστην ἡμέραν πλημμελοῦμεν. εἰ δὲ μίαν ἐργασάμενος ἐκεῖνος τοσοῦτον ἐπεσπάσατο κακόν, καὶ θάνατον εἰσήνεγκεν, οἱ διηνεκῶς ἐν ἁμαρτήμασι ζῶντες, τί οὐ πεισόμεθα, ἀντὶ παραδείσου τὸν οὐρανὸν προσδοκῶντες; φορτικὸς ὁ λόγος, καὶ λυπεῖ τὸν ἀκροατήν· καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς πάσχω, τοῦτο οἶδα. καὶ γὰρ ἡ καρδία μου ταράττεται καὶ πάλλει. καὶ ὅσῳ ἂν ἴδω κατασκευαζόμενον τὸν τῆς γεέννης λόγον, τοσούτῳ μᾶλλον τρέμω καὶ ἀναδύομαι τῷ δέει. ἀλλ' ἀνάγκη ταῦτα λέγειν, ἵνα μὴ περιπέσωμεν τῇ γεέννῃ. οὐκ ἔλαβες σὺ παράδεισον, οὐδὲ ξύλα καὶ φυτά, ἀλλ' οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθά. εἰ δὲ ὁ ἐλάττω λαβὼν κατεδικάσθη, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξείλετο λόγος, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ πλείονα ἁμαρτάνοντες,

Μαρκ. θ. μδ. Ρω. ιγ. γ. α. Κορ. ϛ. θ. Ἑβρ. ιβ. ιδ. Ματθ. ζ. κβ.

γρ. ὄλεθρον αἰώνιον

γρ. πλείω

ἁμαρτάνοντες, καὶ ἐπὶ μείζοσι κεκλημένοι, τὰ ἀνήκεστα ὑπομένουσιν. ἐννόησον γοῦν, πόσον χρόνον ἐν τῷ θανάτῳ μένει διὰ μίαν ἁμαρτίαν τὸ γένος τὸ ἡμέτερον. πεντακισχίλια ἔτη, καὶ πλείω παρῆλθε, καὶ ὁ θάνατος οὐδέπω λέλυται διὰ μίαν ἁμαρτίαν. καὶ οὐδὲ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι προφητῶν ἤκουσεν ὁ Ἀδάμ, ὅτι ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἑτέρους κολαζομένους εἶδε, καὶ φοβηθῆναι ἐντεῦθεν αὐτὸν εἰκὸς ἦν, καὶ αὐτῷ τῷ παραδείγματι σωφρονισθῆναι. πρῶτος γὰρ ἦν τότε, καὶ μόνος, ἀλλ' ὅμως ἐτιμωρήθη. σὺ δὲ οὐδὲν ἂν ἔχοις τούτων προβαλέσθαι, ὁ μετὰ τοσαῦτα παραδείγματα γενόμενος χείρων, ὁ τοσούτου καταξιωθεὶς πνεύματος, καὶ οὐ μίαν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίας ἐφελκόμενος ἁμαρτίας. μὴ γάρ, ὅτι ἐν ῥοπῇ βραχείᾳ τὸ ἁμάρτημα γέγονε, τοῦτο σκόπει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν κόλασιν ῥοπῆς εἶναι νόμιζε. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἀνθρώπους, οἳ πολλάκις ὑπὲρ μιᾶς κλοπῆς καὶ μιᾶς μοιχείας ἐν "μιᾷ ῥοπῇ γινομένης ἐν δεσμωτηρίοις καὶ μετάλλοις ὁλόκληρον αὐτῶν τὸν βίον" ἀνήλωσαν, λιμῷ διηνεκεῖ καὶ μυρίοις παλαίοντες θανάτοις; καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς ἐξείλετο, οὐδὲ εἶπεν, ὅτι "ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ τὸ ἁμάρτημα γέγονε, δεῖ καὶ τὴν κόλασιν ἀντίρροπον τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τὸν χρόνον ἔχειν. ἀλλ' ἄνθρωποί, φησίν, εἰσιν οἱ ταῦτα ποιοῦντες, Θεὸς δὲ φιλάνθρωπός ἐστι. πρῶτον μὲν οὖν οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· καὶ ὁ Θεὸς δέ, ὥσπερ ἐστὶ φιλάνθρωπος, οὕτω καὶ ἐπεξέρχεται. κατὰ γὰρ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, πολὺς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ. ὅταν οὖν εἴπῃς φιλάνθρωπον τὸν Θεόν, τότε μείζονά μοι λέγεις τῆς κολάσεως τὴν ἀφορμήν, ὅτι εἰς τοιοῦτον ἁμαρτάνομεν. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. ἀνάσχεσθε, παρακαλῶ, τῆς πυρᾶς τῶν ῥημάτων. ἴσως γάρ, ἴσως ἔσται τις ὑμῖν ἐντεῦθεν παραμυθία. τίς ἀνθρώπων δύναται κολάσαι οὕτως, ὡς ἐκόλασεν ὁ Θεός, κατακλυσμὸν ποιήσας καὶ πανωλεθρίαν τοσούτου γένους, καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν πῦρ ἄνωθεν βρέξας, καὶ πάντας ἄρδην ἀφανίσας; ποία ἀνθρώπων τιμωρία δύναται εἶναι τοιαύτη; οὐχ ὁρᾷς ἀθάνατον σχεδόν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν κόλασιν οὖσαν; τετρακισχίλια ἔτη παρῆλθε, καὶ ἡ τιμωρία μένει τῶν Σοδομιτῶν ἀκμάζουσα. ὥσπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ μεγάλη, οὕτω καὶ ἡ κόλασις. καὶ γὰρ εἰ μὲν φορτικά τινα ἐπέταξε καὶ ἀδύνατα, ἴσως ἄν τις εἶχε προβαλέσθαι τὴν δυσκολίαν τῶν νόμων· εἰ δὲ σφόδρα ῥᾷστα, τί ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν μηδὲ τούτων ποιούμενοι λόγον; νηστεῦσαι οὐ δύνασαι, οὐδὲ παρθενίαν ἀσκῆσαι; καίτοιγε δύνασαι, ἂν θέλῃς, καὶ κατηγοροῦσιν ἡμῶν οἱ δυνηθέντες. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐχρήσατο ταύτῃ πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ ἀκριβείᾳ, οὐδὲ ἐπέταξε ταῦτα, οὐδὲ ἐνομοθέτησεν, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι τὴν αἵρεσιν ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀκουόντων. σωφρονεῖν δὲ ἐν γάμῳ δύνασαι, καὶ μὴ μεθύειν δύνασαι. χρήματα κενῶσαι οὐ δύνασαι πάντα; καίτοιγε δύνασαι, καὶ δηλοῦσιν οἱ ἐργασάμενοι. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ μὴ ἁρπάζειν ἐκέλευσε, καὶ ἐκ τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις ἐπικουρεῖν. εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι οὐδὲ τῇ γυναικὶ μόνον ἀρκεσθῆναι δύναμαι, ἀπατᾷ ἑαυτὸν καὶ παραλογίζεται· καὶ κατηγοροῦσιν οἱ χωρὶς γυναικὸς σωφρονοῦντες. τί δέ, εἰπέ μοι, μὴ λοιδορεῖσθαι οὐ δύνασαι; μὴ καταρᾶσθαι οὐ δύνασαι; καὶ μὴν τὸ ταῦτα ποιεῖν φορτικόν, οὐ τὸ μὴ ποιεῖν. ποίαν οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, τὰ οὕτω κοῦφα καὶ εὔκολα μὴ φυλάττοντες; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδεμίαν. ὅτι μὲν οὖν ἀθάνατος ἡ κόλασις, ἐκ τῶν εἰρημένων ἁπάντων δῆλον. "ἐπειδὴ δὲ δοκεῖ τισι τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα ἀντιπίπτειν, φέρε καὶ αὐτὸ καταμάθωμεν ἀγαγόντες εἰς μέσον. εἰπὼν γάρ, εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐποικοδόμησε, μισθὸν λήψεται· καὶ εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, ἐπήγαγεν· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός. τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς τοῦτο; σκοπήσωμεν πρότερον τίς ἐστιν ὁ θεμέλιος, καὶ τίς ὁ χρυσός, καὶ τίνες οἱ λίθοι οἱ τίμιοι, καὶ τίς ὁ χόρτος, καὶ τίς ἡ καλάμη. τὸν μὲν οὖν θεμέλιον φανερῶς αὐτὸς ἐδήλωσε τὸν Χριστὸν εἰπών· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, φησίν, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς. ἡ δὲ οἰκοδομή,

ἐν μικρᾷ κ. ἀνάλωσαν.

ἡ ἐπὶ ἐν

Ἑβρ. ι. λα.

χωρὶς

δομή, πράξεις ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι. καίτοιγε τινές φασιν, ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο περὶ διδασκάλων
εἴρηται καὶ μαθητῶν, καὶ περὶ αἱρέσεων διεφθαρμένων. ἀλλ' ὁ λόγος οὐ παραδέχεται. εἰ
γὰρ τοῦτό ἐστι, πῶς τὸ μὲν ἔργον ἀπόλλυται, ὁ δὲ οἰκοδομῶν σωθήσεται κἂν διὰ πυρός; τὸν γὰρ
αἴτιον μᾶλλον ἀπόλλυσθαι ἐχρῆν· νυνὶ δὲ εὑρεθήσεται πλείονα δίκην διδοὺς ὁ οἰκοδομηθείς.
εἰ μὲν γὰρ ὁ διδάσκαλος αἴτιος γέγονε τῆς κακίας, πλείονα ἄξιος δοῦναι δίκην. πῶς
οὖν σωθήσεται; εἰ δ' οὐκ αἴτιος, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν δυστροπίαν οἱ μαθηταὶ τοιοῦ-
τοι γεγόνασιν, οὐδ' ὅλως ἄξιος δοῦναι δίκην, ἀλλ' οὐδὲ ζημίαν ὑποστῆναι ὁ καλῶς οἰκο-
δομήσας. πῶς οὖν φησι, ζημιωθήσεται; ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ πράξεων ὁ λόγος. ἐπειδὴ γὰρ
μέλλει λοιπὸν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἀποτείνεσθαι, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ καταβάλλεται
τὰ προοίμια. οἶδε γὰρ περὶ ἑτέρου διαλεγόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ περὶ ἑτέρου διαλέξει προ-
κατασκευάζειν ἕτερον, ἐφ' ὃ μέλλει ἰέναι. καὶ γὰρ ἐπιτιμῶν περὶ τοῦ μὴ ἀναμένειν ἑαυτοὺς
τοῖς ἀρίστοις, τὸν περὶ τῶν μυστηρίων κατεσκεύασε λόγον. ὅτι δὲ καὶ νῦν πρὸς τὸν πεπορνευ-
κότα ἐπείγεται, περὶ τοῦ θεμελίου εἰπὼν, ἐπήγαγεν, Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ
τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός.
ταῦτα δὲ ἔλεγεν ἤδη διασαλεύων τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν τοῦ πεπορνευκότος. εἴ τις ἐποι-
κοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην.
μετὰ γὰρ τὴν πίστιν, οἰκοδομῆς χρεία. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους ἐν
τοῖς λόγοις τούτοις. καὶ γὰρ καὶ ὁ τεχνίτης, καὶ ὁ μαθητὴς συνεισφέρουσιν ἐν τῇ οἰκοδομῇ. διὸ
λέγει, ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ. εἰ δὲ περὶ πίστεως ταῦτα εἴρητο, λόγον οὐκ ἔχει
τὸ λεγόμενον. ἐν γὰρ τῇ πίστει ἴσους πάντας εἶναι χρὴ, ἐπειδὴ μία πίστις· ἐν δὲ ἀρετῇ βίου οὐκ
ἔνι πάντας εἶναι τοὺς αὐτούς. πίστις μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ μὲν ἐλάττων, ἡ δὲ βελτίων, ἀλλ' ἡ αὐτὴ
πάντων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων· ἐπὶ δὲ βίου ἔστι τοὺς μὲν σπουδαιοτέρους εἶναι, τοὺς δὲ ῥαθυ-
μοτέρους· καὶ τοὺς μὲν ἀκριβεστέρους, τοὺς δὲ καταδεεστέρους· καὶ τοὺς μὲν τὰ μείζω, τοὺς δὲ τὰ ἐλάτ-
τω κατωρθωκέναι· καὶ τοὺς μὲν χαλεπώτερα, τοὺς δὲ καταδεέστερα πεπλημμεληκέναι. διὰ
τοῦτο εἶπε χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην. ἑκάστου τὸ ἔργον φα-
νερὸν γενήσεται· τὴν πρᾶξιν ἐνταῦθά φησιν. εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπῳκοδόμησε, μι-
σθὸν λήψεται· εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται. καίτοιγε εἰ περὶ μαθητῶν
καὶ διδασκάλων τὸ λεγόμενον ἦν, οὐκ ἔτι ζημιοῦσθαι ἐχρῆν, εἰ μὴ ἤκουσαν οἱ μαθηταί. διὰ
γὰρ τοῦτό φησιν, ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· οὐ κατὰ τὸ τέλος, ἀλλὰ
κατὰ τὸν κόπον. τί γὰρ, εἰ μὴ προσεῖχον οἱ ἀκούοντες; ὅθεν δῆλον καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ἔρ-
γων τὸ λεγόμενον. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἴ τις κακὸν βίον ἔχει μετὰ πίστεως ὀρθῆς, οὐ προ-
στήσεται αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ μὴ κολάζεσθαι, τοῦ ἔργου κατακαιομένου. τὸ δὲ, κατακαή-
σεται, τουτέστιν, οὐκ οἴσει τοῦ πυρὸς τὴν ῥύμην. ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις χρυσᾶ ὅπλα ἔ-
χων διέλθοι ποταμὸν πυρὸς, φαιδρότερος διαβαίνει· εἰ δὲ χόρτον ἔχων διέλθοι, οὐ μόνον οὐ-
δὲν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀπόλλυσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν. οὐ γὰρ ὡς περὶ ἐνυπο-
στάτων διαλεγόμενος καὶ διακαιομένων, τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τὸν φόβον μᾶλλον ἐπιτεῖναι
θέλων καὶ δεῖξαι γυμνὸν ἀσφαλείας τὸν ἐν κακίᾳ ὄντα. διὸ καὶ ἔλεγε, ζημιωθήσεται. ἰδοὺ
μία κόλασις. αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως ὡς διὰ πυρός. ἰδοὺ καὶ δευτέρα. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό
ἐστιν· οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται, ὡς τὰ ἔργα, εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν· ἀλλὰ μένει ἐν τῷ
πυρί. σωτηρίαν γοῦν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, φησί; διατί γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς διὰ
πυρός. καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ἐν τῷ πυρὶ σώζεται, περὶ τῶν μὴ κατακαιομένων καὶ
τεφρουμένων εὐθέως ὑλῶν. μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πῦρ ἤκουσας, νομίσῃς εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν τοὺς
καιομένους. εἰ δὲ σωτηρίαν καὶ τὴν τοιαύτην τιμωρίαν καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς. ἔθος γὰρ
αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι κεχρῆσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν τοῖς ἐναντίοις.

οἷον,

ἐστὶ, τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα, πονηροῦ πράγματος δοκεῖ εἶναι ὄνομα· ἀλλ' ἐπὶ καλῷ Παῦλος αὐτῷ κέχρηται λέγων, Αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. καὶ ἐπὶ κακῷ πάλιν εὐφήμῳ κέχρηται ὀνόματι, λέγων, Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία, καίτοιγε τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα εὔφημόν ἐστι μᾶλλον. οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, σωθήσεται, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ᾐνίξατο, ὡσανεὶ ἔλεγεν· αὐτὸς δὲ μένει διηνεκῶς κολαζόμενος. Εἶτα καὶ ἐπιφέρει λέγων·

β Κορ. ι. ε.

Ρω. ε. κα.

16 Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε; Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἔμπροσθεν διελέχθη, καθάπτεται λοιπὸν καὶ τοῦ πεπορνευκότος, σαφῶς μὲν οὐδέπω, ἀορίστως δὲ, αἰνιττόμενος τὸν διεφθαρμένον αὐτοῦ βίον, καὶ ἐπαίρων τὸ ἁμάρτημα ἀπὸ τῆς ἤδη δοθείσης αὐτῷ δωρεᾶς. Εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐντρέπει ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων τῶν ἤδη ὑπαρξάντων. ἢ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἢ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων, ἢ λυπηρῶν, ἢ χρηστῶν, ἀεὶ τοῦτο ποιεῖ· ἀπὸ μὲν τῶν μελλόντων, ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· ἀπὸ δὲ τῶν ἤδη γεγενημένων, Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

17 Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Ὁρᾷς τὴν καταφορὰν τοῦ λόγου; ἀλλ' ἕως τὸ πρόσωπον ἄδηλόν ἐστιν, οὐχ οὕτως ἐπαχθὲς τὸ λεγόμενον, πάντων διανεμομένων τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως φόβον. Φθερεῖ αὐτὸν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ἀπολεῖ. τοῦτο δὲ οὐχὶ καταρωμένου ἐστὶν, ἀλλὰ προφητεύοντος. Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν· Ὁ δὲ πεπορνευμένος βέβηλος. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς ἐκεῖνον ἀποτείνεσθαι, εἰπὼν, ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, ἐπήγαγεν, Οἵτινές ὑμεῖς ἐστε.

18 Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. Καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον, ὡς νομίζοντά τι εἶναι, καὶ ἀπὸ τῆς σοφίας αὐχοῦντα. ἵνα δὲ μὴ δόξῃ περιέργως μέχρι πολλοῦ πρὸς αὐτὸν ἀποτείνασθαι, ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς ἀγωνίαν καὶ τῷ φόβῳ παραδοὺς αὐτὸν, πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν ἔγκλημα τὸν λόγον ἄγει, λέγων·

Εἴ τις δοκεῖ φρόνιμος εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ποιεῖ δὲ τοῦτο λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας, ἅτε καταγωνισάμενος αὐτοὺς ἱκανῶς. * κἂν γὰρ πλούσιος ᾖ τις, κἂν εὐγενὴς, τῶν ἀτελῶν ἐστιν εὐτελέστερος, ὅταν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἁλῷ. ὥσπερ γὰρ κἂν βασιλεύσῃ τις, δοῦλος δὲ γένηται βαρβάρων, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας βάρβαρος γάρ ἐστιν ἡ ἁμαρτία, καὶ ψυχῆς οὐκ εἰδυῖα φείδεσθαι τῆς ἅπαξ ἁλούσης, ἀλλ' ἐπιλυμαίνεται τῶν ἐπιδεχομένων αὐτὴν τυραννοῦσα. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀλόγιστον, ὡς ἁμαρτία, οὐδὲν οὕτως ἀνόητον καὶ μωρὸν καὶ ῥάγδαιον. πάντα ἀνατρέπει, καὶ συγχεῖ, καὶ ἀπόλλυσιν ἔνθα ἂν εἰσπηδήσῃ· ἀηδὴς ἰδεῖν, φορτικὴ καὶ ἐπαχθής. καὶ εἴ τις αὐτὴν ἀνέπλαττε ζωγράφος, οὐκ ἄν μοι δοκῇ ἁμαρτεῖν οὕτως αὐτὴν ἀναπλάττων, γυναῖκά τινα θηριόμορφον, βάρβαρον, πῦρ πνέουσαν, ἀτερπῆ, μέλαιναν, οἵας οἱ τῶν ἔξωθεν ποιηταὶ τὰς Σκύλλας ὑπογράφουσι. μυρίαις γὰρ χερσὶν ἐπιλαμβάνεται τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ ἀδοκήτως ἐπεισέρχεται, καὶ πάντα διασπαράττει, καθάπερ οἱ κύνες οἱ λάθρα δάκνοντες. μᾶλλον δὲ τί δεῖ ζωγραφίας ἡμῖν, δέον τοὺς κατ' αὐτὴν πεπτωκότας εἰς μέσον ἀγαγεῖν. τίνα οὖν βούλεσθε πρότερον ὑπογράψομεν; τὸν πλεονέκτην καὶ ἅρπαγα; καὶ τί τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων ἀναιδέστερον; τί ἀναιδέστερον, καὶ κυνικώτερον; οὐ γὰρ οὕτω κύων ἕστηκεν ἀναιδευόμενος, ὡς οὗτος, ὅταν τὰ πάντων ἁρπάζῃ. τί τῶν χειρῶν μιαρώτερον ἐκείνων; τί τοῦ στόματος ἰταμώτερον τοῦ πάντα καταπίνοντος, καὶ οὐ κορεννυμένου; μὴ γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἴδῃς, ὅτι ἀνθρώπου. οὐ γὰρ τὰ τοιαῦτα βλέπουσιν οἱ ἀνθρώπινοι ὀφθαλμοί. οὐ βλέπει τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀνθρώπους· οὐ βλέπει τὸν οὐρανὸν, οὐρανόν· οὐδὲ αἰδεῖται πρὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ πάντα χρήματα εἶναι νομίζει.

χ. αὐτὸ ὁ γυμνοῖ- ας τῇ λύπῃ, ὁ μὲν τὸ ἐκεῖ- νο τὸ πεπορ- νευκὼς διά- νοια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκου- όντων, τῶν βαπτιζομένων σχεδὸν μόνον(?) ἡμερῶν.

οἱ

Οἱ τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ πένητας εἰώθασιν ὁρᾶν καταπεπονημένους, καὶ ἐπικλᾶσθαι· οὗ-
τοι δὲ τοῦ ἅρπαγος, ὁρῶσι πένητας, καὶ ἐκθηριοῦνται. οἱ τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ οὐχ ὡς ἴδια
τὰ ἀλλότρια βλέπουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐκ ἐφίενται τῶν ἑτέροις δεδομένων,
ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους κενοῦσι τὰ ἑαυτῶν· οὗτοι δὲ οὐκ ἀνέχονται, εἰ μὴ τὰ πάντων λάβοιεν. οὐ γὰρ
ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θηριῶδες ἔχουσιν ὄμμα. οἱ τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ γυμνὸν ἰδεῖν τὸ σῶ- 5
μα τὸ ἑαυτῶν οὐκ ἀνέχονται (αὐτῶν γάρ ἐστι, κἂν ἑτέρων ᾖ κατὰ πρόσωπον) οὗτοι δὲ εἰ μὴ
πάντα γυμνώσαιεν, καὶ τὰ πάντων οἴκοι καταθῶνται, οὐδέποτε κόρον λαμβάνουσι, μᾶλλον δὲ
οὐδέποτε ἐμπιπλῶνται. διόπερ οὐδὲ θηρίων τὰς χεῖρας τὰς τούτων ἄν τις εἶναι φαίη μόνον,
ἀλλὰ καὶ τούτων ἀγριωτέρας πολλῷ καὶ χαλεπωτέρας. ἄρκτοι μὲν γὰρ καὶ λύκοι, ἐπειδὰν λά-
βωσι κόρον, τῆς τοιαύτης τροφῆς ἀφίστανται· οὗτοι δὲ κόρον οὐκ ἔχουσι. καίτοι διὰ τοῦτο χεῖρας 10
ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα ἑτέροις βοηθῶμεν, οὐχ ἵνα ἐπιβουλεύωμεν. εἰ δὲ μέλλοιμεν αὐ-
ταῖς εἰς τοῦτο κεχρῆσθαι, βέλτιον αὐτὰς ἀποκοπῆναι, καὶ χωρὶς τούτων εἶναι. σὺ δὲ ἂν μὲν
πρόβατον σπαράττῃ θηρίον, ἀλγεῖς· εἰς αὐτὸν δὲ τὸν ὁμόφυλον τοῦτο ἐργαζόμενος, οὐ νομίζεις τι
ποιεῖν δεινόν; καὶ πῶς ἂν εἴης ἄνθρωπος; οὐχ ὁρᾷς ὅτι ἀνθρώπινον πρᾶγμα καλοῦμεν, τὸ
ἐλέου γέμον καὶ φιλανθρωπίας; ὅταν δὲ ὠμόν τι καὶ ἀπηνὲς ἐργάσηται, ἀπάνθρωπον τὸν τοι- 15
οῦτον ὀνομάζομεν; οὐκοῦν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἐλεεῖν, τοῦ δὲ θηρίου
ἀπὸ τοῦ ἐναντίου ὑπογράφομεν, λέγοντες ἀεί, μὴ γὰρ ἄνθρωπος, θηρίον ἢ κύων; οἱ γὰρ
ἄνθρωποι πενίαν διορθοῦσιν, οὐκ αὔξουσι. τούτων καὶ τὰ στόματα θηρίων ἐστὶ στόματα, μᾶλ-
λον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνων ἀγριώτερα. καὶ γὰρ ῥήματα φθέγγονται μᾶλλον ἐκείνων τῶν ὀ-
δόντων ἰὸν ἀφιέντα, φόνον ἐργαζόμενα. καὶ εἰ πάντα τις ἐπέλθοι, τότε ὄψεται καλῶς, πῶς 20
θηρία ἀπὸ ἀνθρώπων τοὺς χρωμένους ἡ ἀπανθρωπία ποιεῖ. εἰ δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τις *(γρ. αὐτ)*
ἐξετάσειε τῶν τοιούτων, οὐκέτι θηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ δαίμονας αὐτοὺς προσερεῖ. καὶ γὰρ
πολλῆς γέμουσι τῆς ἀπηνείας, καὶ τῆς πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἔχθρας. καὶ οὔτε βασιλείας ἔ-
ρως ἐκεῖ, οὔτε γεέννης φόβος· οὐκ αἰδὼς ἀνθρώπων, οὐκ ἔλεος, οὐ συμπάθεια, ἀλλ' ἀναι-
σχυντία, καὶ ἰταμότης, καὶ ὑπεροψία τῶν μελλόντων ἁπάντων. καὶ μῦθος αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ τὰ τοῦ 25
Θεοῦ ῥήματα τὰ περὶ κολάσεως, καὶ γέλως ἡ ἀπειλή. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πλεονέκτου διά-
νοια. ὅταν οὖν ἔνδοθεν μὲν δαίμονες ὦσιν, ἔξωθεν δὲ θηρία, καὶ θηρίων χείρους, ποῦ θήσομεν
τοὺς τοιούτους, εἰπέ μοι; ὅτι γὰρ καὶ θηρίων χείρους, δῆλον ἐκεῖθεν. τὰ θηρία, τῇ φύσει
τοιαῦτά ἐστιν· οὗτοι δὲ κατὰ φύσιν τὸ ἥμερον ἔχοντες, παρὰ φύσιν εἰς τὸ θηριῶδες ἑαυτοὺς
ἐξάγειν βιάζονται. καὶ οἱ δαίμονες δὲ τοὺς ἐπιβουλεύοντας ἀνθρώποις συμπράττοντας 30 *(ἴσ. ἐπιβουλευομένους / ἴσ. ἐπιβουλῶν)*
ἑαυτοῖς ἔχουσιν· ὡς εἰ μὴ συνέπραττον, τὸ πλέον τῶν ἐπιβουλῶν τῶν καθ' ἡμῶν ἐκεί-
νοις ἀνῄρητο. οὗτοι δὲ καὶ φιλονεικούντων αὐτοῖς τῶν ἐπηρεαζομένων κρατεῖν ἐπιχειροῦσι. πά-
λιν ὁ δαίμων ἀνθρώπῳ πολεμεῖ, οὐ δαίμοσι τοῖς ὁμοφύλοις· οὗτος δὲ τὸ συγγενὲς καὶ οἰ-
κεῖον παντὶ τρόπῳ κακῶσαι ἐπείγεται, καὶ οὐδὲ τὴν φύσιν αἰδεῖται. οἶδα ὅτι πολλοὶ πρὸς
ἡμᾶς ὑπὲρ τούτων ἀπεχθάνονται τῶν ῥημάτων· ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπεχθάνομαι πρὸς αὐτούς, 35
ἀλλ' ἐλεῶ καὶ δακρύω τοὺς οὕτω διακειμένους. κἂν πλῆξαι θέλωσιν, ἡδέως ἀνα- *(γρ. θλί[illegible])*
σχοίμην, εἰ ἀπέχοιντο τῆς θηριωδίας ταύτης. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ
προφήτης μεθ' ἡμῶν τοὺς τοιούτους ἐκβάλλει τῆς τῶν ἀνθρώπων συγγενείας, λέγων, ὅτι
(Ψαλ. μη. κα.) Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν, οὐ συνῆκεν, ἀλλὰ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις.
γενώμεθα τοίνυν ἄνθρωποί ποτε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψωμεν, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα 40
ἀπολάβωμεν καὶ ἀνακλησώμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φι-
λανθρωπίᾳ.

Λογ. ι. 18 ΜΗΔΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ ΕΞΑΠΑΤΑΤΩ. ΕΙ ΤΙΣ δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός.
19 Η γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν.

Ὅπερ ἔφθην εἰπών, ὅτι περὶ τοῦ προσήκοντος καιροῦ εἰς τὴν κατὰ τοῦ πεπορνευκότος κατηγορίαν ἐξενεχθείς, καὶ αἰνιγματωδῶς αὐτὴν παρανοίξας διὰ βραχέων, καὶ καταστείσας αὐτοῦ τὸ συνειδός, ἐπείγεται πάλιν ἐπὶ τὴν μάχην τῆς σοφίας τῆς ἔξωθεν, καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐντεῦθεν πεφυσιωμένων καὶ διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν· ἵνα τὸ λοιπὸν προσθεὶς καὶ τὸ κεφάλαιον ἅπαν ἀπαρτίσας μετὰ ἀκριβείας, οὕτω λοιπὸν σφοδρᾷ τῇ ῥύμῃ κατὰ τοῦ πεπορνευκότος φέρεσθαι τὴν γλῶτταν ἀφῇ, καίπερ ἤδη ἀκροβολισάμενος πρὸς αὐτὸν δι' ὧν ἔμπροσθεν εἴρηκε. καὶ γὰρ τό, μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω, πρὸς ἐκεῖνον μάλιστά ἐστιν ἀποτεινομένου, καὶ προκαταλεαίνοντος αὐτὸν τῷ φόβῳ· καὶ ὁ περὶ τῆς καλάμης λόγος, αὐτὸν μάλιστά ἐστιν αἰνιττόμενος· καὶ τὸ λέγειν, οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ ἐν ὑμῖν. δύο γὰρ ταῦτα μάλιστα ἀπάγειν ἡμᾶς ἁμαρτίας εἴωθεν, ὅταν τὴν κειμένην τῇ ἁμαρτίᾳ κόλασιν ἐννοήσωμεν, καὶ ὅταν τὴν ἡμετέραν ἀξίαν ἀναλογισώμεθα. τῷ μὲν οὖν τὸν χόρτον παραγαγεῖν εἰς μέσον καὶ τὴν καλάμην, ἐφόβησε· τῷ δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς οἰκείας εὐγενείας εἰπεῖν, ἐνέτρεψεν, ἐκείνῳ μὲν τοὺς ἀναισθητοτέρους, τούτῳ δὲ τοὺς ἐπιεικεστέρους βελτίους ποιῶν. μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω. ὥσπερ νεκρὸν τῷ κόσμῳ κελεύει γενέσθαι, καὶ ἡ νεκρότης αὕτη οὐδὲν παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ, ζωῆς αἰτία γινομένη· οὕτω καὶ μωρὸν τῷ κόσμῳ τούτῳ κελεύει γενέσθαι, σοφίαν ἐντεῦθεν ἡμῖν τὴν ἀληθῆ προξενῶν. μωρὸς δὲ τῷ κόσμῳ γίνεται, ὁ τὴν ἔξωθεν ἀτιμάζων σοφίαν καὶ πεπεισμένος μηδὲν αὐτὴν συντελεῖν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. ὥσπερ οὖν ἡ πενία ἡ κατὰ Θεόν, πλούτου αἰτία, καὶ ἡ ταπείνωσις, ὕψους, καὶ τὸ δόξης ὑπερορᾶν, δόξης αἴτιον γίνεται· οὕτω καὶ τὸ μωρὸν γενέσθαι, σοφώτερον πάντων ποιεῖ.* καὶ διὰ τί μὴ εἶπεν, ἀποθέσθω τὴν σοφίαν, ἀλλά, γενέσθω μωρός; ἵνα μετὰ ὑπερβολῆς ἀτιμάσῃ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν. οὐδὲ γὰρ ἦν ἴσον εἰπεῖν, ἀπόθου σὺ τὴν σοφίαν, καὶ γενοῦ μωρός· ἄλλως δέ, καὶ παιδεύει μὴ ἐπαισχύνεσθαι τῇ παρ' ἡμῖν ἰδιωτείᾳ. πολὺ γὰρ καταγελᾷ τῶν ἔξωθεν. διόπερ οὐδὲ τὰ ὀνόματα δέδοικεν, ἐπειδὴ θαρρεῖ τῇ τῶν πραγμάτων δυνάμει. ὥσπερ οὖν ὁ σταυρός, δοκῶν ἐπονείδιστος εἶναι, μυρίων γέγονεν αἴτιος ἀγαθῶν καὶ δόξης ὑπόθεσις ἀφάτου καὶ ῥίζα· οὕτω καὶ ἡ δοκοῦσα μωρία εἶναι, σοφίας ἡμῖν αἰτία κατέστη. καθάπερ γὰρ ὁ κακῶς τι μεμαθηκώς, ἂν μὴ τὸ πᾶν ἀπόθηται καὶ λεάνῃ τὴν ψυχὴν καὶ καθαρὰν παράσχῃ τῷ μέλλοντι γράφειν, οὐδὲν εἴσεται σαφὲς τῶν ὑγιῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν σοφίας. ἂν μὴ τὸ πᾶν ἐξέλῃς, καὶ στρώσῃς σου τὴν διάνοιαν, καὶ ἐξίσης τῷ ἰδιώτῃ παράσχῃς σαυτὸν τῇ πίστει, οὐδὲν εἴσῃ γενναῖον ἀκριβῶς. καὶ γὰρ οἱ παραβλέποντες, ἂν μὴ μύσαντες ἑαυτοὺς ἑτέροις παραδῶσιν, ἀλλὰ τῇ διεφθαρμένῃ τῶν ὀφθαλμῶν ὄψει τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψωσι, τῶν οὐχ ὁρώντων πολλῷ πλείονα ἁμαρτήσονται. καὶ πῶς ἂν εἴη τὴν σοφίαν ταύτην ἀποθέσθαι, φησί; μὴ κεχρημένον αὐτῶν τοῖς δόγμασιν. εἶτα ἐπειδὴ οὕτως αὐτῆς σφοδρῶς ἀποστῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων· ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν. οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει. δεῖ τοίνυν αὐτῆς ἀποστῆναι, ἅτε βλαπτούσης. ὁρᾷς πῶς ἐκ περιουσίας ἤνεγκε τὰ νικητήρια, ἀποδείξας ὡς οὐ μόνον ἡμᾶς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐνδυποῦται; καὶ οὐδὲ ταῖς οἰκείαις ἀρκεῖται κατασκευαῖς, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίαν ἐπήγαγε πάλιν,

* ἐν ἄλ. τῶν ἀντιγρ. [illegible]

χλευάζων

λέγων, Γέγραπται γάρ, ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν·

Τῇ πανουργίᾳ, τουτέστι, τοῖς οἰκείοις ὅπλοις αὐτοὺς χειρούμενος. ἐπειδὴ γὰρ τῇ σοφίᾳ ἐχρήσαντο εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτῆς ταύτης ἤλεγξεν αὐτούς, ὅτι μάλιστα δέονται τοῦ Θεοῦ. πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι μωροὶ γενόμενοι δι' αὐτῆς, εἰκότως δι' αὐτῆς ἑάλωσαν. οἱ γὰρ μὴ δεῖσθαι Θεοῦ νομίζοντες, εἰς τοσαύτην κατέστησαν χρείαν, ὡς ἁλιέων καὶ ἀγραμμάτων ἐλάττους φανῆναι, καὶ αὐτῶν τούτων δεηθῆναι λοιπόν. διὰ τοῦτό φησιν, ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν εἷλεν αὐτούς. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ἀπολῶ τὴν σοφίαν, πρὸς τὸ μηδὲν χρήσιμον εἰσαγαγεῖν εἴρηται· τὸ δέ, ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, πρὸς τὸ δεῖξαι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει καθ' ὃν εἷλεν, ἑτέραν προσθεὶς μαρτυρίαν.

20 Κύριος γάρ, φησι, γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.

Ὅταν δὲ ἡ σοφία ἡ ἄπειρος ταῦτα περὶ αὐτῶν ψηφίζηται, καὶ ἀποφαίνῃ τοιούτους, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν τῆς ἐσχάτης ἀνοίας αὐτῶν; αἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων κρίσεις πολλαχοῦ διαπίπτουσιν, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἄληπτος καὶ ἀδέκαστος πανταχοῦ. στήσας τοίνυν τὸ τρόπαιον οὕτω λαμπρὸν τῆς ἄνωθεν κρίσεως, καταφορικῷ λοιπὸν κέχρηται τῷ λόγῳ, πρὸς τοὺς ἀρχομένους ἀποστρέψας αὐτόν, καὶ λέγων οὕτως·

21 Ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρωπίνοις. πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστι.

Πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἔρχεται, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς ὀφείλουσι μέγα φρονεῖν, ἅτε οὐδὲν παρ' ἑαυτῶν ἔχοντες. ὅταν οὖν ἡ μὲν ἔξωθεν σοφία βλαβερὰ ᾖ, τὰ δὲ πνευματικὰ μὴ παρ' ὑμῶν ᾖ δεδομένα, πόθεν ἔχεις καυχᾶσθαι; καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἔξωθεν σοφίας μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω, φησίν, ἐπειδὴ ἐπὶ πράγματι ἐφρόνουν βλαβερῷ· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ὠφέλειαν ἔχει, μηδεὶς καυχάσθω. τῷ ἡμερωτέρῳ κέχρηται τῷ λόγῳ. Πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστιν.

22 Εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλώς, εἴτε Κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωή, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα,

23 Πάντα ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, πάλιν αὐτοὺς ἀνακλᾶται. καὶ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε, Συνεργοί ἐσμεν τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἑτέρων δὲ πλειόνων αὐτοὺς παρεμυθήσατο· καὶ ἐνταῦθα δέ φησι, πάντα ὑμῶν ἐστι, καθαιρῶν τὸν τῦφον τῶν διδασκάλων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν αὐτοὺς χαρίζονται, ἀλλ' ὅτι καὶ οὗτοι ἐκείνοις χάριν ἔχειν ὀφείλουσι. διὰ γὰρ αὐτοὺς τοιοῦτοι γεγόνασιν, ἀλλὰ τὴν χάριν ἔλαβον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλον καὶ αὐτοὶ καυχᾶσθαι, διὰ τοῦτο ″παρεξέκοψε καὶ τοῦτο τὸ νόσημα, εἰπών, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἔδωκε, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ηὔξανεν· ἵνα μήτε ἐκεῖνοι ὡς παρέχοντες μέγα φρονῶσι, μήτε οὗτοι διὰ τὸ ἀκοῦσαι πάλιν, πάντα ὑμῶν ἐστι, πάλιν ἐπαίρωνται. τὸ γὰρ εἰ καὶ δι' ὑμᾶς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γεγένηται. σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς μέχρι τέλους παρέπεμψε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Πέτρου ὑποτιθείς. τί δέ ἐστιν, εἴτε θάνατος; ὅτι κἂν ἀποθνήσκωσι, δι' ὑμᾶς ἀποθνήσκουσι, κινδυνεύοντες ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. ὁρᾷς πῶς πάλιν τῶν μὲν μαθητῶν καθεῖλε τὸ φρόνημα, τῶν δὲ διδασκάλων ἐπῆρεν; ὡς γὰρ παισὶν εὐγενέσι παιδαγωγοὺς ἔχουσι καὶ μέλλουσι πάντα κληρονομεῖν, οὕτω διαλέγεται. ἔστι καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ τοῦ Ἀδὰμ θάνατος δι' ἡμᾶς, ἵνα σωφρονισθῶμεν, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα σωθῶμεν. ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ. ἑτέρως ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἑτέρως ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἑτέρως ἡμῶν ὁ κόσμος. ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἔργον· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς γέννημα γνήσιον, οὐχ ὡς ἔργον· ὥσπερ οὐδὲ ὁ κόσμος ἡμῶν. ὥστε εἰ καὶ μία ἡ λέξις, ἀλλὰ διάφορος ἡ ἔννοια. ἡμῶν μὲν γὰρ ὁ κόσμος, ὡς δι' ἡμᾶς ″γεγενημένος· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὸν αἴτιον ἔχων κατὰ τὸ πατέρα εἶναι· ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντες.

γρ. ἐξέκοψε

ἴσ. γεγεννημένος

σχισθέντες. εἰ δὲ ἐκεῖνοι ὑμῶν, φησί, τοὐναντίον ἐποιήσατε, αὐτοῖς ἐπονομαζόμενοι, ἀλλ' οὐχὶ τῷ Χριστῷ καὶ τῷ Θεῷ;

1 Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. (κεφ. δ.) Ἐπειδὴ κατέβαλεν αὐτῶν τὸ φρόνημα, ὅρα πῶς πάλιν αὐτὸ ἀνακτᾶται λέγων· ὡς ὑπηρέτας τοῦ Χριστοῦ. μὴ τοίνυν τὸν δεσπότην ἀφεὶς, ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν καλοῦ καὶ τῶν διακονουμένων. οἰκονόμους δὲ εἶπε, δεικνὺς ὡς οὐχ ἅπασιν αὐτὰ χρὴ διδόναι, ἀλλ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς ἄξιον οἰκονομεῖν.

2 Ὃ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· Τουτέστιν, ἵνα μὴ τὰ δεσποτικὰ σφετερίζηται, ἵνα μὴ ὡς δεσπότης ἑαυτοῦ ἐκδικῇ, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος διοικῇ. οἰκονόμου γάρ ἐστι διοικεῖν τὰ ἐγχειρισθέντα καλῶς· οὐκ αὐτοῦ λέγειν εἶναι τὰ δεσποτικὰ, ἀλλὰ τοὐναντίον τοῦ δεσπότου τὰ ἑαυτοῦ.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἕκαστος ταῦτα ἐννοείτω, καὶ ὁ λόγον ἔχων καὶ ὁ χρήματα κεκτημένος, οἴδε ὅτι ἐπιστεύθη δεσποτικὰ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, μὴ κατεχέτω αὐτὰ παρ' ἑαυτῷ· μήτε ἑαυτῷ ἐπιψηφιζέτω, ἀλλὰ τῷ Θεῷ λογιζέσθω τῷ πάντα δεδωκότι. θέλεις ἰδεῖν οἰκονόμους πιστούς; ἄκουσον τί φησιν ὁ Πέτρος. Τί ἡμῖν ἀτενίζετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν; (Πραξ. γ. ιβ.) καὶ τῷ Κορνηλίῳ δὲ ἔλεγε, Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι· (Πραξ. ιδ. ιε.) καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ, Ἰδοὺ ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. (Ματθ. ιθ. κζ.) καὶ ὁ Παῦλος δὲ εἰπὼν, Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, ἐπήγαγεν· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. (α. Κορ. ιε. ι.) καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος ἔλεγε, Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; (α. Κορ. δ. ζ.) οὐδὲν γὰρ ἔχεις σὸν, οὐ χρήματα, οὐ λόγον, οὐ ψυχὴν αὐτήν. καὶ γὰρ καὶ αὕτη τοῦ δεσπότου. ὅταν οὖν χρεία καλῇ, καὶ ταύτην κατάθου. εἰ δὲ φιλοζωεῖς καὶ κελευόμενος καταθεῖναι ἀντιλέγεις, οὐκέτι πιστὸς οἰκονόμος εἶ. καὶ πῶς ἔνι Θεοῦ καλοῦντος ἀντιστῆναι; τοῦτο γὰρ κἀγώ φημι. καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα θαυμάζω τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ἃ δύναται καὶ ἄκοντός σου παρὰ σοῦ λαβεῖν, ταῦτα οὐ βούλεται ἄκοντος εἰσενεχθῆναι, ἵνα καὶ μισθὸν ἔχῃς. οἷόν τε δύναται τὴν ψυχὴν λαβεῖν ἄκοντος, ἀλλ' ἑκόντος βούλεται, ἵνα λέγῃς κατὰ Παῦλον, Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω. (α. Κορ. ιε. λα.) δύναταί σου τὴν δόξαν λαβεῖν ἄκοντος καὶ ποιῆσαι ταπεινόν· ἀλλὰ παρ' ἑκόντος θέλει, ἵνα ἀμοιβὴν ἔχῃς. δύναταί σε ποιῆσαι πένητα, καὶ μὴ βουλόμενον· ἀλλ' ἑκόντα σε βούλεται γενέσθαι τοιοῦτον, ἵνα σοι πλέξῃ στεφάνους. εἶδες Θεοῦ φιλανθρωπίαν; εἶδες νωθείαν ἡμετέραν; ἐπ' ἀξιώματος ἐγένου μεγάλου, καὶ ἀρχῆς ἐπελάβου ποτὲ ἐκκλησιαστικῆς; μὴ μέγα φρόνει. οὐ σὺ τὴν δόξαν ἐκτήσω, ἀλλ' ὁ Θεός σε ἐνέδυσεν. ὡς ἀλλοτρίας τοίνυν φείδου, μὴ καταχρώμενος [αὐτῇ, μηδὲ ἀποχρώμενος] εἰς τὰ μὴ προσήκοντα, μηδὲ φυσώμενος, μηδὲ σφετεριζόμενος, ἀλλὰ πένητα σαυτὸν νόμιζε εἶναι καὶ ἄδοξον. οὐ γὰρ, εἰ πορφύραν βασιλικὴν ἐνεχειρίσθης φυλάττειν, ἔδει καταχρήσασθαι τῇ στολῇ καὶ λυμήνασθαι, ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὴν τῆς ἀκριβείας τηρεῖν τῷ δεδωκότι. λόγον ἔλαβες; μὴ φυσῶ, μηδὲ ἀλαζονεύου. οὐ γάρ ἐστι σὸν τὸ χάρισμα. μὴ ἀγνώμων ἔσο περὶ τὰ δεσποτικὰ, ἀλλὰ διανέμε τοῖς συνδούλοις, καὶ μήτε ὡς ἐπὶ ἰδίοις ἐπαίρου τούτοις, μήτε φείδου ὥστε διανέμειν. κἂν παῖδας ἔχῃς, τοῦ Θεοῦ ἔχεις. ἂν οὕτω νομίζῃς, καὶ ἔχων εὐχαριστήσεις, καὶ ἀφαιρεθεὶς οὐκ ἀλγήσεις· οἷος ἦν ὁ Ἰὼβ λέγων, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο. (Ἰωβ. α.) πάντα γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν· καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι δι' αὐτοῦ ἔχομεν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ἀναπνεῖν, καὶ τὸ φῶς, καὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὴν γῆν. κἂν ἀποκλείσῃ τι τούτων, ἀπωλόμεθα καὶ διεφθάρημεν. πάροικοι γάρ ἐσμεν καὶ παρεπίδημοι. τὸ δὲ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν τοῦτο, ῥήματά ἐστι ψιλὰ μόνον· ἐπὶ δὲ πραγμάτων οὐχ ἕστηκε. καὶ γὰρ εἰ τὴν οἰκίαν σὴν εἶναι φῂς, ῥῆμά ἐστι πράγματος ἔρημον. καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ καὶ γῆ καὶ ὕλη, τοῦ δημιουργοῦ, καὶ σὺ δὲ αὐτὸς ὁ κατασκευάσας αὐτήν, καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα. εἰ δὲ ἡ χρῆσις σὴ,

γρ. ἱμάζων · γρ. καὶ καταχρῆσθαι · γρ. λυμήνασθαι

ἀλλὰ καὶ αὕτη ἄδηλος, οὐ διὰ τὸν θάνατον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου διὰ τὸ τῶν πραγμάτων εὐρίπιστον. Ταῦτ' οὖν συνεχῶς πρὸς ἑαυτοῖς γράφοντες, φιλοσοφήσωμεν, καὶ δύο τὰ μέγιστα κερδανοῦμεν· εὐχάριστοί τε ἐσόμεθα καὶ ἔχοντες καὶ ἀφαιρούμενοι, καὶ οὐ δουλεύσομεν τοῖς παρατρέχουσι καὶ τοῖς οὐχ ἡμετέροις. κἂν γὰρ χρήματα λάβῃ, τὰ αὐτοῦ ἔλαβε, κἂν τιμὴν, κἂν δόξαν, κἂν τὸ σῶμα, κἂν αὐτὴν τὴν ψυχήν· κἂν τὸν υἱὸν τὸν σὸν λάβῃ, οὐ τὸν σὸν ἔλαβεν υἱὸν, ἀλλὰ τὸν δοῦλον τὸν ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ σὺ αὐτὸν ἔπλασας, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐποίησε· σὺ δὲ ὑπηρέτησας μόνον τῇ προόδῳ, τὸ δὲ πᾶν αὐτὸς εἰργάσατο. εὐχαριστήσωμεν τοίνυν ὅτι κατηξιώθημεν ὑπηρετῆσαι τῷ πράγματι. ἀλλὰ τί, ἐβούλου διαπαντὸς ἔχειν; τοῦτο ἀγνώμονος πάλιν, καὶ οὐκ εἰδότος, ὅτι ἀλλότριον εἶχες καὶ οὐκ ἴδιον. ὥσπερ οὖν οἱ ἑτοίμως ἀφιστάμενοι ἴσασιν ὅτι οὐ τὰ αὐτῶν ἔχουσιν, οὕτως οἱ ἀλγοῦντες τὰ βασιλικὰ σφετερίζονται. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, πῶς ἐκεῖνοι ἡμέτεροι; διπλῆ γάρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ τῷ τῆς κτίσεως, καὶ τῷ τῆς πίστεως λόγῳ. διὰ τοῦτό φησιν ὁ Δαβὶδ, Ἡ ὑπόστασίς μου παρὰ σοί ἐστι· καὶ ὁ Παῦλος δὲ, Ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καί ἐσμεν. καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως γυμνάζων λόγον φησὶν, Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, καὶ τιμῆς ἠγοράσθητε. τὰ πάντα γάρ ἐστι Θεοῦ. ὅταν οὖν καλῇ, καὶ βούληται λαβεῖν, μὴ κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν φύγωμεν τὸν λόγον, μηδὲ νοσφιζώμεθα τὰ δεσποτικά. ἡ ψυχή σου οὐκ ἔστι σή, καὶ πῶς τὰ χρήματα ἐστὶ σά; πῶς οὖν ἀναλίσκεις εἰς οὐδὲν δέον τὰ μὴ σά; οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τοῦτο μελλόμεθα ἐγκαλεῖσθαι, κακῶς αὐτοῖς χρησάμενοι; ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἡμέτερα, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου, εἰς τοὺς ὁμοδούλους ἐχρῆν δαπανᾶν. τοῦτο γοῦν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἐνεκαλεῖτο, ὅτι μὴ ἐποίησε, καὶ οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Κύριον. μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὰ ἐμαυτοῦ ἀναλίσκω, καὶ ἐκ τῶν ἐμαυτοῦ τρυφῶ. οὐκ ἀπὸ τῶν σεαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. ἀλλοτρίων δὲ λέγω, ἐπειδὴ σὺ βούλει· ἐπεὶ σὰ βούλεται εἶναι ὁ Θεὸς τὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐγχειρισθέντα σοι. γίνεται δὲ σὰ τὰ ἀλλότρια, ἂν εἰς ἑτέρους ἀναλώσῃς· ἂν δὲ εἰς σαυτὸν ἀναλώσῃς ἀφειδῶς, ἀλλότρια γίνεται τὰ σά. ἐπειδὴ γὰρ ὠμῶς αὐτοῖς κέχρησαι, καὶ λέγεις ὅτι τὰ ἐμὰ εἰς ἐμὴν ἀπόλαυσιν μόνον ἀναλωθῆναι δίκαιον, διὰ τοῦτο ἀλλότρια αὐτὰ λέγω. κοινὰ γάρ ἐστι σὰ καὶ τῶν συνδούλων, ὥσπερ ἥλιος κοινὸς, καὶ ἀὴρ, καὶ γῆ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. καθάπερ ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ παντός ἐστι τοῦ σώματος, καὶ ἑνὸς ἑκάστου μέλους ἡ διακονία· ὅταν δὲ ἑνὸς μόνου μέλους γίνηται, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόλλυσιν ἐνέργειαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων συμβαίνει. καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γίνηται, ἡ τροφὴ τοῦ σώματος ἡ κοινὴ δεδομένη τοῖς μέλεσιν, ἐὰν εἰς ἓν ἔλθοι μέλος, κἀκείνου λοιπὸν ἀλλοτρία γίνεται. ὅταν γὰρ μὴ δυνηθῇ πεφθῆναι μηδὲ θρέψαι, ἀλλοτρία κἀκείνου γέγονεν. ἂν δὲ κοινὴ γένηται, κἀκείνου καὶ πάντων ἐστὶν ἰδία. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων· ἂν σὺ μόνος ἀπολαύσῃς, καὶ σὺ ἀπώλεσας (οὐ γὰρ αὐτῶν καρπώσῃ τὸν μισθὸν) ἂν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων κτήσῃ, τότε μᾶλλον ἔσται σὰ, καὶ τότε καρπώσῃ τὴν ὠφέλειαν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι χεῖρες διακονοῦνται, καὶ στόμα λεαίνει, καὶ γαστὴρ δέχεται; μὴ λέγει ἡ γαστὴρ, ἐπειδὴ ἐδεξάμην, ὀφείλω τὸ πᾶν κατέχειν; μὴ τοίνυν, μηδὲ ἐπὶ τῶν χρημάτων σὺ τοῦτο λέγε. τοῦ γὰρ δεχομένου, τὸ μεταδιδόναι. ὥσπερ οὖν κακία γαστρὸς, τὸ κατέχειν τὰ βρώματα καὶ μὴ διανέμειν (παντὶ γὰρ τῷ σώματι λυμαίνεται) οὕτω κακία τῶν πλουτούντων, τὸ κατέχειν ὅπερ ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς. τοῦτο γὰρ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀπόλλυσιν. ὁ ὀφθαλμὸς πάλιν τὸ πᾶν δέχεται φῶς· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτὸς κατέχει μόνος, ἀλλ' ὁλόκληρον φωτίζει τὸ σῶμα. οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν παρ' ἑαυτῷ κατέχειν, ἕως ἂν ὀφθαλμὸς ᾖ. αἱ ῥῖνες πάλιν αἰσθάνονται εὐωδίας· ἀλλ' οὐ κατέχουσιν αὐτὴν μόναι, ἀλλ' ἐγκεφάλῳ παραπέμπουσι, καὶ στόμαχον ἐν εὐωδίᾳ τιθέασι, καὶ ὁλόκληρον δι' αὐτῶν ἀνακτῶνται τὸν ἄνθρωπον. οἱ πόδες μόνοι βαδίζουσιν· ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς μεταφέρουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλον μετατιθέασι τὸ σῶμα. οὕτω καὶ σὺ, ὅπερ ἂν ἐγχειρισθῇς, μὴ κάτεχε μόνος, ἐπεὶ τῷ παντὶ λυμαίνῃ, καὶ σαυτῷ πρὸ τῶν ἄλλων. οὐκ ἐπὶ τῶν μελῶν δὲ μόνον ἴδοι τις ἂν τοῦτο γινόμενον. καὶ γὰρ ὁ

σιδηροκόπος,

Ψαλ. λη. ζ. Πραξ. ιζ. κη. α. Κορ. ϛ. κ.

γ. [illegible] γ. [illegible]

σιδηρεγκόπος, εἰ βουληθείη μηδενὶ μεταδοῦναι τῆς τέχνης, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἀνατρέ-
ψει τέχνας. ὁ σκυτοτόμος ὁμοίως, ὁ γεωργός, ὁ σιτοποιός, καὶ ἕκαστος τῶν ἀναγκαίων ἐπιτήδευ-
μα μετιόντων, εἰ βουληθείη μὴ μεταδοῦναι ἑτέρῳ τῶν ἀπὸ τῆς τέχνης, οὐχὶ τοὺς ἄλλους
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις προσαπολεῖ. καὶ τί λέγω τοὺς πλουτοῦντας; καὶ γὰρ οἱ πέ-
5 νητες, εἰ τὴν ὑμετέραν τῶν πλεονεκτούντων [καὶ πλουτούντων] κακίαν μετῆλθον, μέγιστα
ἂν ὑμᾶς ἔβλαψαν, καὶ ταχέως ἂν ὑμᾶς ἐποίησαν πένητας, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπώλεσαν, εἰ μὴ
δεομένοις τῶν ἑαυτῶν μεταδοῦναι ἠβουλήθησαν· οἷον, ὁ γηπόνος, τῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐργασίας·
ὁ ναύτης, τῆς ἀπὸ πλοῦ ἐμπορείας· ὁ στρατιώτης, τῆς ἀριστείας τῆς ἀπὸ τῶν πολέμων. ὥστε εἰ καὶ
μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν αἰδέσθητε, καὶ τὴν ἐκείνων φιλοσοφροσύνην μιμήσασθε. οὐ μεταδί-
10 δως τοῦ πλούτου οὐδενί; οὐκοῦν μὴ μεταλάβῃς παρ' ἑτέρου μηδενός. εἰ δὲ τοῦτο ἔσται, τὰ πάν-
τα ἀναστραπήσεται. πανταχοῦ γὰρ τὸ διδόναι καὶ μεταλαμβάνειν, ἀρχὴ πολλῶν ἐστιν ἀγαθῶν,
ἐπὶ σπερμάτων, ἐπὶ μαθητῶν, ἐπὶ τεχνῶν. ἂν γὰρ βουληθῇ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τὴν
τέχνην, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα. καὶ ὁ γεωργός, τὰ σπέρματα ἂν οἴκοι κατο-
ρύξας φυλάττοι, λιμὸν ἐργάσεται χαλεπόν· οὕτω καὶ ὁ πλούσιος, ἐὰν ἐπὶ τῶν χρημάτων τοῦ-
15 το ποιῇ, πρὸ τῶν πενήτων ἑαυτὸν ἀναιρήσει, τὴν φλόγα τῆς γεέννης χαλεπωτέραν κατὰ τῆς
ἑαυτοῦ σωρεύων κεφαλῆς. ὥσπερ οὖν οἱ διδάσκαλοι, κἂν πολλοὺς ἔχωσι τοὺς μαθητάς, ἑ-
κάστῳ μεταδιδόασι τῆς τέχνης· οὕτω καὶ σὺ πολλοὺς κτῆσαι τοὺς εὐεργετουμένους. καὶ λεγέ-
τωσαν ἅπαντες, ὅτι τὸν δεῖνα ἀπήλλαξε πενίας, καὶ τὸν δεῖνα κινδύνων· καὶ ὁ δεῖνα ἂν ἀπώλε-
το, εἰ μὴ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τῆς σῆς ἀπήλαυσε προστασίας· καὶ ὅτι τῷ δεῖνι τὴν νόσον
20 ἔλυσας, ἕτερον συκοφαντίας ἀπήλλαξας, ἄλλον ξένον ὄντα συνήγαγες, ἄλλον γυμνὸν ὄν-
τα περιέβαλες. μυρίου πλούτου καὶ πολλῶν θησαυρῶν βελτίω τὰ ῥήματα· ἐπιστρέφει
πάντας μᾶλλον τῶν ἱματίων τῶν χρυσῶν, καὶ τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἀνδραπόδων. ἐκεῖνα μὲν γὰρ
καὶ φορτικοὺς ποιεῖ φαίνεσθαι, καὶ ὡς κοινοὺς ἐχθροὺς μισεῖσθαι· ταῦτα δὲ ὡς πατέρα κοινὸν καὶ εὐεργέ- [ἐν φορτικόν]
την ἀνακηρύττει· καὶ ὃ πάντων μέγιστόν ἐστιν, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ εὔνοια ἁπανταχοῦ σοι τῶν
25 πράξεων ἕπεται. λεγέτω τοίνυν ὁ δεῖνα, ὅτι ἐμοῦ τὴν θυγατέρα συνεξέδωκεν· ἕτερος, ἐ-
μοὶ δὲ τὸν υἱὸν εἰς ἄνδρας ἐμφανῆναι παρεσκεύασε· καὶ ἄλλος, ὅτι τὴν συμφορὰν ἔλυσε· [καὶ ἄνδρα ἐμφανῆναι]
καὶ ἕτερος, ὅτι τῶν κινδύνων ἀπήλλαξε. ταῦτα στεφάνων χρυσῶν βελτίω τὰ ῥήματα, μυρίους
κήρυκας ἐν τῇ πόλει τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας ἔχειν. αὗται αἱ φωναὶ τῆς φωνῆς τῶν κηρύ-
κων τῶν πρὸ τῶν ἀρχόντων βαδιζόντων ἡδίους πολλῷ καὶ γλυκύτεραι, τὸν σωτῆρα, τὸν εὐερ-
30 γέτην, τὸν προστάτην, τὰ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι ὀνόματα, ἀλλὰ μὴ πλεονέκτην καὶ ἀλαζόνα καὶ
ἀκόρεστον καὶ σμικρολόγον. μή, παρακαλῶ, μηδενὸς τούτων ἐπιθυμήσωμεν τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ
τῶν ἐναντίων. εἰ γὰρ ἐπὶ γῆς ταῦτα λεγόμενα λαμπρὸν οὕτω ποιεῖ καὶ περιφανῆ, ὅταν
ἐν οὐρανῷ ταῦτα γράφηται, καὶ ὁ Θεὸς ταῦτα κατὰ τὴν ἡμέραν ἀνακηρύττῃ τὴν μέλλουσαν, ἐν-
νόησον ὅσης ἀπολαύσῃ τῆς περιφανείας, ὅσης τῆς λαμπρότητος· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
35 ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ια. 3 ΕΜΟΙ ΔΕ ΕΙΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΕΣΤΙΝ, ΙΝΑ ΥΦ'
ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω.
4 Οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνα-
κρίνων με, Κύριός ἐστι.
40

Ματθ. ζ. α.

Μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν οὐκ οἶδα πῶς ἐπεισῆλθε τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει τὸ τῆς περιεργίας, καὶ τὸ τῆς πολυπραγμοσύνης τῆς ἀκαίρου νόσημα· ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκόλασεν εἰπών, Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ὅπερ ἡδονὴν μὲν οὐδεμίαν ἔχει, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἁμαρτημάτων, κόλασιν δὲ μόνον καὶ τιμωρίαν. καὶ γὰρ μυρίων αὐτοὶ γέμοντες κακῶν * καὶ τὰς δοκοὺς ἐπὶ τῶν ὀμμάτων φέροντες, τῶν " ἁμαρτημάτων τοῦ πλησίον καρφῶν οὐδὲν διαφερόντων ἀκριβεῖς γινόμεθα ἐξετασταί· ὥσπερ καὶ ἐν τῇ Κορίνθῳ τοῦτο συνέβαινεν. ἄνδρας γὰρ εὐλαβεῖς καὶ Θεῷ φίλους διὰ τὴν ἀμαθίαν ἐκωμῴδουν καὶ ἐξέβαλλον, τοὺς δὲ μυρίων γέμοντας κακῶν ἐνέκεινον διὰ τὴν εὐγλωττίαν. εἶτα, καθάπερ δικασταὶ προκαθήμενοι, τοιαῦτα μετὰ παρρησίας ἐψηφίζοντο, ὁ δεῖνα ἄξιος, ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος ἀμείνων· καὶ οὗτος ἐκείνου καταδεέστερος, κἀκεῖνος τούτου βελτίων· καὶ ἀφέντες τὰ ἑαυτῶν πενθεῖν κακά, ἑτέροις ἐγίνοντο δικασταί, καὶ ταύτῃ πολέμους ἀνῆπτον πάλιν χαλεπούς. ὁ Παῦλος οὖν ἀναιρῶν τοῦτο τὸ νόσημα, ὅρα πῶς αὐτοὺς διορθοῦται συνετῶς. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὃ δὲ λοιπόν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ, καὶ ἐδόκει πάροδον αὐτοῖς διδόναι τοῦ κρίνειν καὶ ἐξετάζειν τὸν ἑκάστου βίον, τοῦτο δὲ τὴν στάσιν ἐπέτεινεν· ἵνα μὴ τοῦτο πάθωσιν, ἀπάγει αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ἐργασίας, λέγων· ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ᾽ ὑμῶν ἀνακριθῶ, πάλιν ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου τὸν λόγον " προάγων. τί δέ ἐστιν, ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ᾽ ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας; ἀνάξιον ἐμαυτὸν κρίνω, φησί, τοῦ παρ᾽ ὑμῶν κρίνεσθαι. καὶ τί λέγω παρ᾽ ὑμῶν; καὶ τὸ παρ᾽ οὑτινοσοῦν ἑτέρου. ἀλλὰ μηδεὶς ἀπόνοιαν καταγινωσκέτω τοῦ Παύλου, εἰ μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἄξιον εἶναι λέγει τοῦ φέρειν τὴν περὶ αὐτοῦ ψῆφον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ δι᾽ ἑαυτὸν ταῦτά φησιν, ἀλλ᾽ ἑτέρους ἐξαρπάσαι βουλόμενος τῆς παρ᾽ ἐκείνων ἀπεχθείας. ἔπειτα δὲ οὐδὲ μέχρι Κορινθίων τὸ πρᾶγμα ἔστησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τῆς κρίσεως ταύτης ἐξέβαλε, μεῖζον εἶναι τῆς αὐτοῦ γνώμης λέγων τὰ τοιαῦτα ψηφίζεσθαι. ἐπήγαγε γοῦν, οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσαι χρή, δι᾽ ἣν ταῦτα ἐλέγετο. οἶδε γὰρ πολλαχοῦ καὶ μεγαλοφρόνως φθέγγεσθαι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι τύφου, οὐδὲ ἀπονοίας, ἀλλ᾽ οἰκονομίας ἀρίστης· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐκ αὐτὸς ἐπαιρόμενος, ἀλλ᾽ ἑτέρους καταστέλλων, ταῦτα " φησι, καὶ ἀξίωμα σπουδῶν περιθεῖναι τοῖς ἁγίοις. ὅτι γὰρ τῶν σφόδρα ταπεινῶν ἦν, ἄκουσον τί φησι, τὴν τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαν εἰς μέσον περὶ τούτου φέρων. Ὅτι ἡ μὲν παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. καὶ πάλιν, Ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. ἀλλ᾽ ὅμως ὁ ταπεινὸς οὗτος, καιροῦ καλοῦντος, σκόπει πῶς τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν ἐπῆρεν, οὐχὶ τῦφον διδάσκων, ἀλλὰ φρόνημα ὑγιὲς ἐμποιῶν. αὐτοῖς γὰρ τούτοις διαλεγόμενος ἔλεγε· Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων. ὥσπερ γὰρ ἀλαζονείας εἶναι πόρρω χρὴ τὸν χριστιανόν, οὕτω καὶ κολακείας καὶ ἀγεννοῦς φρονήματος. οὐδὲ γὰρ εἰ " λέγει τις, ὅτι τὰ χρήματα οὐδὲν ἡγοῦμαι εἶναι, ἀλλὰ τὰ παρόντα ἅπαντα σκιά μοι καὶ ὄναρ καὶ παίδων ἀθύρματα, ἀλαζονείας αὐτὸν γραψόμεθα· ἐπεὶ καὶ τὸν Σολομῶντα οὕτως εἰς ἀλαζονείαν διαβαλοῦμεν περὶ τούτων φιλοσοφοῦντα καὶ λέγοντα, Ματαιότης ματαιοτήτων, καὶ τὰ πάντα ματαιότης. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τῷ τῆς ἀλαζονείας ὀνόματι τὴν φιλοσοφίαν καλεῖν. ἄρα οὐκ ἀπόνοια τὸ καταφρονεῖν τούτων, ἀλλὰ μεγαλοψυχία, καίτοιγε βασιλεῖς, καὶ ἄρχοντας, καὶ δυνάστας ὁρῶμεν αὐτῶν ἀντεχομένους· ἀλλ᾽ ὁ πτωχὸς φιλοσοφῶν πολλάκις αὐτῶν ὑπερορᾷ. καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀλαζόνα, ἀλλὰ μεγαλόφρονα αὐτὸν εἶναι φήσομεν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸν σφόδρα ἀντεχόμενον αὐτῶν, ταπεινόφρονα καὶ μέτριον, ἀλλ᾽ ἀσθενῆ καὶ μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. καὶ γὰρ εἴ τις υἱὸς τῶν

Marginalia: * τῶν ἁμαρτημάτων. γρ. ἐλαττωμάτων — γρ. [illegible] — γρ. ὅλως — β. Κορ. ι. ι. — α. Κορ. ιε. ι. — α. Κορ. ς. β. — γρ. λέγει — Ἐκκλησ. α. β.

τὴν μὲν τῷ πατρὶ προσηκόντων κατεφρόνει, τὰ δὲ δουλικὰ ἐθαύμαζεν, οὐχ ὡς ταπεινόφρονα αὐτὸν ἐπῃνέσαμεν ἄν, ἀλλ' ὡς ἀγεννῆ καὶ δουλικὸν ἐκακίζομεν· ἐθαυμάσαμεν δ' ἂν καταφρονοῦντα ἐκείνων, καὶ τὴν πατρικὴν πολλὴν ποιούμενον λόγον. ἀπονοίας γάρ ἐστι, τὸ τῶν ὁμοδούλων ἑαυτὸν νομίζειν εἶναι βελτίω· τὸ μέντοι τὴν οὖσαν περὶ τῶν πραγμάτων φέρειν ψῆφον, οὐκ ἀλαζονείας, ἀλλὰ φιλοσοφίας ἐστί. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐχ ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἀλλ' ἐκείνους ταπεινῶν, καὶ ἐξηνιασμένους καταστέλλων καὶ πείθων μετριάζειν, ἔλεγεν· ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. ὁρᾷς πῶς κἀκείνους ἐθεράπευσεν; ὁ γὰρ ἀκούσας, ὅτι πάντων ὁμοίως καταφρονεῖ, καὶ ὑπὸ οὐδενὸς ἀξιοῖ κρίνεσθαι, οὐκέτι λοιπὸν ἀλγήσει, ὡς μόνος αὐτὸς ἐκβεβλημένος. Εἰ γὰρ εἶπεν, ὑφ' ὑμῶν μόνον, καὶ ἐσίγησεν, ἱκανῶς ἂν αὐτοὺς τοῦτο ἔδακεν ὡς καταφρονηθέντας νῦν· νυνὶ δὲ τῷ ἐπαγαγεῖν, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἡμέρας, παραμυθίαν ἐκόμισε τῇ πληγῇ, κοινωνοὺς αὐτοῖς δοὺς τῆς καταφρονήσεως. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο θεραπεύει πάλιν εἰπών, ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω. ὁρᾷ πῶς οὐκ ἔστιν ἀπονοίας τὸ εἰρημένον. οὐδὲ γὰρ ἑαυτὸν ἀρκεῖν φησι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν. Εἶτα, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο σφόδρα ἐπαιρομένου ἐδόκει εἶναι τὸ ῥῆμα, καὶ αὐτὸ διωρθώσατο, εἰπών, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. τί οὖν, οὐ χρὴ δικάζειν ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς ἁμαρτήμασι; καὶ σφόδρα μὲν οὖν χρὴ τοῦτο ποιεῖν, ὅταν ἁμαρτάνωμεν. ἀλλὰ Παῦλος τοῦτο οὐκ εἶχεν· οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, φησί. ποῖον οὖν ἔμελλε κρίνειν ἁμάρτημα, μηδὲν ἑαυτῷ συνειδώς; ὁ δὲ οὔ φησι δεδικαιῶσθαι. ἡμεῖς οὖν μυρίων τραυμάτων τὸ συνειδὸς ἐμπεπλησμένον ἔχοντες, καὶ μηδὲν συνειδότες ἑαυτοῖς ἀγαθόν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, τί ἂν εἴποιμεν; καὶ τί δήποτε, εἰ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδεν, οὐ δεδικαίωται; ὅτι συνέβαινεν ἡμαρτῆσθαι μὲν αὐτῷ τινα ἁμαρτήματα, μὴ μέντοι αὐτὸν εἰδέναι ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα. ἐντεῦθεν λογίζου πόση τῆς μελλούσης κρίσεως ἡ ἀκρίβεια. οὐ τοίνυν ὡς ἀνεπίληπτον ἑαυτὸν νομίζων, οὕτως ἀνάξιον ἑαυτοῦ εἶναι τὸ κρίνεσθαι παρ' ἐκείνων φησίν, ἀλλ' ἐπιστομίζων αὐτοὺς ἀλόγως ταῦτα ποιοῦντας. ἑτέρωθι γοῦν οὐδὲ φανερῶν ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων, ἐπιτρέπει κρίνειν ἑτέροις, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει. τί γὰρ κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου, φησίν; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; οὐ γὰρ τοῦτο ἐπετάγης, ἄνθρωπε, κρίνειν ἑτέρους, ἀλλὰ τὰ σαυτοῦ δοκιμάζειν. τί τοίνυν τοῦ δεσπότου τὴν τάξιν ἁρπάζεις; ἐκείνου τὸ κρίνειν ἐστίν, οὐχὶ σόν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

5 Ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν, οὐ χρὴ τοὺς διδασκάλους τοῦτο ποιεῖν; χρὴ μὲν ἐπὶ τῶν φανερῶν ἁμαρτημάτων καὶ ὡμολογημένων, καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ· καὶ τότε δὲ ἀλγοῦντας καὶ δακνομένους· οὐχ ὡς οὗτοι τότε ἐποίουν, ἀπὸ κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα οὐ περὶ τῶν ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων φησίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τὸν δεῖνα τοῦ δεῖνος προτιθέναι, καὶ συγκρίσεις ποιεῖσθαι βίων. ταῦτα γὰρ αὐτὸς μόνος οἶδε κρίνειν μετ' ἀκριβείας ὁ μέλλων ἡμῶν τὰ ἀπόρρητα κρίνειν, ποῖα μὲν μείζονος, ποῖα δὲ ἐλάττονος κολάσεώς ἐστιν ἄξια καὶ τιμῆς. ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ πρᾶσαι ταῦτα ταράττομεν. εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς ἥμαρτον, φησίν, οὐδὲν οἶδα σαφῶς, πῶς ἄξιος ἂν εἴην ὑπὸ ἑτέρων φέρειν ψῆφον; πῶς δέ, ὁ τὰ ἐμαυτοῦ μετ' ἀκριβείας μὴ ἐπιστάμενος, τὰ ἄλλων δυνήσομαι κρίνειν; εἰ δὲ Παῦλος τοῦτο ἔπασχε, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. καὶ γὰρ ταῦτα ἔλεγεν, οὐχ ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν ἀνεπίληπτον, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰ καὶ τοιοῦτος εἴη τις παρ' αὐτοῖς μηδὲν ἡμαρτηκώς, οὐδ' οὕτως ἄξιος ἂν εἴη τοὺς ἑτέρων κρίνειν βίους· καὶ ὅτι εἰ οὗτος ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς ὑπεύθυνος εἶναί φησι, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνοι τὰ μυρία ἑαυτοῖς συνειδότες. οὕτω τοίνυν ἐπιστομίσας τοὺς τὰς τοιαύτας ποιουμένους κρίσεις, ὠδίνει λοιπὸν ἀπορρῆξαι τὸν θυμὸν ἐπὶ τὸν πεπορνευκότα ἐλθεῖν. καὶ καθάπερ χειμῶνος ἐπιόντος νέφη τινὰ ζοφώδη περιτρέχει,

περιτρέχει, εἶτα ἐπειδὰν ὁ τὴν βροντὴν πάταγος γένηται καὶ τὸν οὐρανὸν ἐργάσηται νέφος ἕν, τότε ἀθρόον ἐπὶ τὴν γῆν καταρρήγνυται ὑετός· οὕτω καὶ τότε συνέβαινε. καὶ γὰρ ἔχων μετὰ πολλῆς ἀγανακτήσεως χρήσασθαι τῷ πεπορνευκότι, φοβεροῖς ῥήμασι καταστέλλει πρότερον τὸ φύσημα τοῦ ἀνδρός. ἐπειδὴ καὶ διπλοῦν ἁμάρτημα ἦν τὸ συμβάν, πορνεία, καὶ πορνείας χεῖρον, τὸ μὴ πενθεῖν ὑπὲρ τοῦ πλημμεληθέντος. οὐ γὰρ οὕτω τὸν ἡμαρτηκότα 5 πενθεῖ, ὡς τὸν ἡμαρτηκότα καὶ μὴ μετανοοῦντα. Πενθήσω γάρ, πολλούς, φησιν, οὐχὶ τῶν προημαρτηκότων ἁπλῶς, ἀλλὰ τῶν μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ᾗ ἔπραξαν. ὁ γὰρ μετὰ τὸ ἁμαρτεῖν μετανοίᾳ κεχρημένος, οὐ πένθους, ἀλλὰ μακαρισμῶν ἐστιν ἄξιος, ἐπὶ τὸν τῶν δικαίων χορὸν μεταστάς. λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. εἰ δὲ μετὰ τὸ ἁμαρτεῖν ἀναισχυντεῖ, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ πεσεῖν 10 ἐστὶν ἐλεεινός, ὡς ἐπὶ τῷ κεῖσθαι πεσών. εἰ δὲ τὸ μὴ μετανοεῖν ἐπὶ ἁμαρτήμασι, χαλεπόν, τὸ καὶ πεφυσιῶσθαι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ποίας κολάσεώς ἐστιν ἄξιον; εἰ γὰρ ὁ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐπαιρόμενος, ἀκάθαρτός ἐστιν, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασι τοῦτο πάσχων, ποίας τεύξεται συγγνώμης; ἐπεὶ οὖν τοιοῦτος ἦν ὁ πεπορνευκώς, καὶ τὴν ψυχὴν οὕτως ἰταμὴν καὶ δυσένδοτον εἰργάσατο διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀναγκαίως αὐτοῦ προκαταβάλλει τὸν τῦ- 15 φον. καὶ οὔτε πρότερον τίθησι τὸ ἔγκλημα, ὥστε μὴ ἀπαναισχυντῆσαι αὐτόν, ὡς περὶ τῶν ἄλλων ἐγκαλούμενον· οὔτε δὲ ὕστερον, ὥστε αὐτὸν μὴ νομίσαι πάρεργον εἶναι τὸ κατ' αὐτόν· ἀλλὰ πρότερον πολὺν αὐτῷ φόβον ἐνθεὶς ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους παρρησίας, τότε ἐπ' αὐτὸν χωρεῖ, ἐν τῇ πρὸς ἑτέρους ἐπιτιμήσει προκατασείων αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν. αὐτὰ γὰρ ταῦτα τὰ ῥήματα τό, οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· καὶ τό, ὁ 20 κρίνων με, Κύριός ἐστιν, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, οὐχ ὡς ἔτυχε κἀκείνου, καὶ τῶν ἐκείνῳ μὲν συγκροτούντων, τοὺς δὲ ἁγίους ἐξουθενούντων, καθάπτεται. τί γάρ φησιν; εἰ ἔξωθεν ἐνάρετοι φαίνονταί τινες καὶ θαυμαστοί, οὐ τῶν ἔξωθεν κριτής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ δικαστής, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἄγει. 25

ε. Κορ. ιϐ κα. χ. πενθεῖ χεῖ.

ΗΘΙΚΟΝ

Δύο τοίνυν ἕνεκεν, μᾶλλον δὲ καὶ τριῶν, οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἡ κρίσις ἀκριβής· ἑνὸς μέν, ὅτι κἂν μηδὲν ὦμεν ἑαυτοῖς συνειδότες, ὅμως δεόμεθα τοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἐλέγχοντος μετὰ ἀκριβείας· ἑτέρου δέ, ὅτι τὰ πλείονα τῶν γινομένων ἡμᾶς λανθάνει καὶ κρύπτεται· καὶ τρίτου πρὸς τούτοις, ὅτι πολλὰ τῶν γινομένων παρ' ἑτέρων δοκεῖ μὲν ἡμῖν καλά, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς δὲ γέγονε γνώμης. τί τοίνυν φατέ, ὅτι οὐδὲν ἥμαρτηται τῷ δεῖνι, καὶ τῷ δεῖνι; καὶ ὁ δεῖνα τοῦ 30 δεῖνος βελτίων; τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἀποφήνασθαι, οὐδὲ περὶ τοῦ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότος. ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα κρίνων, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μετὰ ἀκριβείας δικάζων. ἰδοὺ γοῦν, οὐδὲ ἐγώ τι ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐδὲ οὕτω δεδικαίωμαι, τουτέστιν, οὐκ ἀπήλλαγμαι τῶν εὐθυνῶν, οὐδὲ τῶν ἐγκλημάτων. οὐ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς δικαίοις τέταγμαι, ἀλλ' ὅτι οὐκ εἰμὶ καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· ὁ δὲ ἀποθανὼν δεδικαίωται 35 ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἀπήλλακται. πολλὰ δὲ καὶ πράττομεν ἀγαθὰ μέν, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς δὲ γνώμης. καὶ γὰρ ἐπαινοῦμεν πολλούς, οὐκ ἐκείνους ποιῆσαι λαμπροὺς βουλόμενοι, ἀλλ' ἑτέρους δι' ἐκείνων δάκνειν. καὶ τὸ μὲν γινόμενον, καλὸν (ἐπαινεῖται γὰρ ὁ κατορθῶν) ἡ δὲ διάνοια διεφθαρμένη. ἀπὸ σατανικῆς γὰρ γέγονε γνώμης. οὐ γὰρ τῷ ἀδελφῷ συγχαίρων, ἀλλὰ τὸν ἕτερον βαλεῖν ἐπιθυμῶν, τοῦτο πολλάκις πεποίηκέ τις. πάλιν, ἥμαρτέ τις 40 ἁμαρτίαν μεγάλην· ἕτερός τις αὐτὸν ὑποσκελίσαι βουλόμενος, οὐδέν φησιν εἰργάσθαι, καὶ παραμυθεῖται δῆθεν αὐτὸν ἁμαρτάνοντα ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως καταφεύγων. ἀλλ' οὐ συγγνῶναι πολλάκις, ἀλλὰ ῥαθυμότερον ἐργάσασθαι βουλόμενος, τοῦτο ποιεῖ. πάλιν ἐπιπλήττει πολλάκις, οὐχ ὥστε ἐλέγξαι καὶ νουθετῆσαι, ἀλλ' ὥστε ἐκπομπεῦσαι καὶ ἐκτρα-

γῳδῆσαι

γνωρίσαι τῷ πλησίον τὴν ἁμαρτίαν. τὰς δὲ βουλὰς αὐτὰς ἄνθρωποι μὲν οὐκ ἴσασιν, ὁ δὲ τὰς καρδίας ἐρευνῶν, ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ εἰς μέσον ἄξει πάντα τότε ἐκεῖνα. διὸ καὶ ἔλεγεν· ὃς φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. ὅταν οὖν καὶ ἐν τῷ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδέναι μὴ δυνώμεθα ἐγκλημάτων εἶναι καθαροί, καὶ ἐν οἷς ἀγαθόν τι πράττομεν, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς γνώμης πράττοντες τιμωρίας ὦμεν ὑπεύθυνοι, ἐννόησον πόση παρὰ ἀνθρώποις ἀπάτη περὶ τὰς κρίσεις. πάντα γὰρ ταῦτα ἀνθρώποις μὲν οὐκ ἔστιν ἐφικτά, τῷ δὲ ἀκοιμήτῳ μόνῳ ὀφθαλμῷ. κἂν ἀνθρώπους ἀπατήσωμεν, ἐκεῖνον οὐδέποτε παραλογισόμεθα. μὴ τοίνυν λέγε, σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι· τίς με ὁρᾷ; ὁ γὰρ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, αὐτὸς πάντα ἐπίσταται· ὅτι σκότος οὐ σκοτισθήσεται παρ᾽ αὐτῷ. καλῶς δὲ φησιν ὁ ἁμαρτάνων, ὅτι σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι. εἰ μὴ γὰρ σκότος ἦν τῇ διανοίᾳ, οὐκ ἂν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐκβαλών, μετ᾽ ἀδείας ἔπραττεν. ἂν γὰρ μὴ πρότερον σκοτισθῇ τὸ ἡγεμονικόν, ἐπεισελθεῖν ἡ ἁμαρτία μετ᾽ ἀδείας οὐ δύναται. μὴ τοίνυν λέγε, τίς με ὁρᾷ; ἔστι γὰρ ὁ διϊκνούμενος μέχρι ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν. ἀλλὰ σὺ αὐτὸν οὐχ ὁρᾷς, οὐδὲ διατέμνειν δύνασαι τὸ νέφος· ἀλλ᾽ ὥσπερ τειχίον πάντοθεν ἔχων περικείμενον, οὕτως ἀναβλέψαι πρὸς τὸν οὐρανὸν οὐκ ἔχεις. ποίαν γὰρ βούλει πρότερον ἁμαρτίαν ἐξετάσωμεν, καὶ ὄψει οὕτω γινομένην αὐτήν. καθάπερ γὰρ λῃσταὶ καὶ τοιχωρύχοι, ἐπειδὰν μέλλωσί τι τῶν τιμίων λαβεῖν θελήσωσι, τὸν λύχνον κατασβέσαντες τοῦτο πράττουσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ὁ διεφθαρμένος ποιεῖ λογισμός. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν ἐστι φῶς τὸ λογικὸν διόλου καιόμενον. ἂν δὲ τὸ πνεῦμα τῆς πορνείας σφοδρῶς ἐπελθὸν μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης κατασβέσῃ τὴν φλόγα ἐκείνην, ἐσκότισεν εὐθέως τὴν ψυχὴν καὶ κατηγωνίσατο, καὶ πάντα ἐσύλησεν εὐθέως τὰ ἐναποκείμενα. ὅταν γὰρ ὑπὸ ἀσελγοῦς ἐπιθυμίας ἁλῷ ἡ ψυχή, καθάπερ νέφος καὶ ἀχλὺς τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμούς, οὕτω τὸ τῆς διανοίας προορατικὸν προκαταλαβοῦσα ἐκείνη, οὐδένα ἀφίησιν ἰδεῖν περαιτέρω, οὐ κρημνόν, οὐ γέενναν, οὐ φόβον, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς ἐπιβουλῆς ἐκείνης τυραννηθεῖσα λοιπόν, εὐκαταγώνιστος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας γίνεται, καί, καθάπερ τοῖχος ἀδιείδωτος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐντεθείς, οὐκ ἀφίησι τὴν ἀκτῖνα τῆς δικαιοσύνης ἐλλάμψαι τῇ διανοίᾳ, τῶν λογισμῶν τῶν ἀτόπων τῆς ἐπιθυμίας πάντοθεν αὐτὴν ἐπιτειχισάντων· καὶ ἁπανταχοῦ αὐτῷ τότε λοιπὸν ἡ πορνευομένη γυνή, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, πρὸ τῆς διανοίας, πρὸ τῶν λογισμῶν ἑστῶσα ἐστὶ φαινομένη. καὶ ὥσπερ οἱ πεπηρωμένοι, κἂν ἐν σταθηρᾷ μεσημβρίᾳ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέσον ἑστηκότες ὦσιν, οὐ παραδέχονται τὸ φῶς, ἐγκεκλεισμένων αὐτοῖς τῶν ὀμμάτων· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι, κἂν μυρία πάντοθεν αὐτοῖς ἐνηχῇ σωτήρια δόγματα, οἱ πάθει τούτῳ προκατειλημμένοι τὴν ψυχήν, πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις ἀποφράττουσι τὴν ἀκοήν. καὶ ἴσασιν οἱ τὴν πεῖραν εἰληφότες καλῶς. ἀλλ᾽ ὑμᾶς μὴ γένοιτο ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς εἰδέναι. οὐχ αὕτη δὲ μόνον ἡ ἁμαρτία ταῦτα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἔρως ἄτοπος. μεταθῶμεν γάρ, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἀπὸ τῆς πορνευομένης γυναικὸς ἐπὶ τὰ χρήματα, καὶ θεασόμεθα καὶ ἐνταῦθα πυκνὸν σκότος ἐστὶ συνεχές. ἐκεῖ μὲν γάρ, ἅτε μιᾶς οὔσης τῆς ἐρωμένης ἐστὶ εἰς ἕνα τόπον ἀποκεκλεισμένης, οὐχ οὕτω σφοδρὸν τὸ πάθος· ἐπὶ δὲ τῶν χρημάτων ἁπανταχοῦ φαινομένων ἐν ἀργυροκοπείοις, ἐν πανδοχείοις, ἐν χρυσοχοείοις, ἐν ταῖς τῶν πλουτούντων οἰκίαις, σφοδρὸς ὁ ἔρως πνεῖ. ὅταν γὰρ παῖδας σοβοῦντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἵππους χρυσοφοροῦντας, ἀνθρώπους καλλωπιζομένους πολυτελέσιν ἐσθήμασιν ἴδῃ * ὁ νοσῶν, πολὺς ὁ σκότος καταχεῖται. καὶ τί δεῖ λέγειν οἰκίας, καὶ ἀργυροκοπεῖα; ἐγὼ γὰρ οἶμαι τοὺς τοιούτους, κἂν ἐπὶ τῆς γραφῆς ἴδωσι καὶ τῆς εἰκόνος τὸν πλοῦτον, παρατρέπεσθαι καὶ ἀγριαίνειν καὶ λυττᾶν· ὥστε πάντοθεν αὐτοῖς τὸ σκότος συνάγεται. κἂν γὰρ εἰς εἰκόνα βλέψωσι βασιλικήν, οὐ θαυμάζουσι τῶν λίθων τὸ κάλλος, οὐδὲ τὸν χρυσόν, οὐδὲ τὸ ἁλουργὲς ἱμάτιον,

Margin notes: χ. τοῦτο (l. 14); γ. φῶς (l. 19); χ. πυρεία (l. 20); χ. ὑψηλὸν (l. 24); ἡ πάντης (l. 31); μετ᾽ ἐπιθυμίας (l. 40–41)

μάπιον, ἀλλὰ τίκτεται· καὶ καθάπερ ὁ δύστηνος ἐκεῖνος, κἂν εἰκόνα θεάσηται τῆς ἐρωμένης
γυναικός, προσηλοῦται τῷ ἀψύχῳ, οὕτω καὶ οὗτος ἀψύχους ὁρῶν εἰκόνα τοῦ πλούτου, τὸ αὐτὸ
πάσχει μειζόνως, ἅτε τυραννικωτέρῳ κατεχόμενος πάθει· καὶ χρὴ λοιπὸν ἢ μένειν ἐπὶ τῆς οἰ-
κίας, ἢ ἐμβαλόντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, μυρίας λαβόντα πληγὰς ἀναχωρεῖν οἴκαδε. πολλὰ γὰρ
τὰ λυποῦντα αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ καθάπερ ἐκεῖνος οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν γυναῖκα 5 (γρ. ἐμβάλλοντα)
ὁρᾷ, οὕτω καὶ οὗτος πένητας μὲν καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρατρέχει, ἵνα μηδὲ παραμυθίαν λά-
βῃ· πρὸς δὲ τοὺς εὐπόρους ἐνατενίζει τοὺς ὀφθαλμούς, πολλὴν καὶ σφοδρὸν ἀπὸ τῆς ἐκείνων
ὄψεως εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰσάγων τὸ πῦρ. πῦρ γάρ ἐστι χαλεπῶς κατεσθίον τὸν ἐμ-
πεσόντα. καὶ εἰ μὴ γέεννα ἠπείλητο μηδὲ κόλασις, αὐτὰ τὰ παρόντα κόλασις ἦν, τὸ διηνεκῶς
βασανίζεσθαι καὶ μηδέποτε πέρας εὑρίσκειν τοῦ νοσήματος. καὶ ἤρκει καὶ ταῦτα μόνα πεῖ- 10
σαι φυγεῖν τὴν ἀρρωστίαν· ἀλλ' οὐδὲν ἀνοίας χεῖρον, ἢ καὶ τοῖς ἀθυμίαν φέρουσι πράγμα-
σι καὶ κέρδος οὐδὲν προσηλωθῆναι παρασκευάζει. διὸ παρακαλῶ ἀρχόμενον ἐκκόπτειν
τὸ πάθος. καθάπερ γὰρ πυρετὸς παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν προσβαλὼν οὐ σφόδρα φλέγει
τῇ δίψῃ τοὺς κάμνοντας, ἐπιδοὺς δέ, καὶ τὴν φλόγα ἐπάρας ἀνίατα διψᾶν παρασκευάζει (γρ. αἴλαπι δίψαν)
λοιπόν· κἂν παράσχῃ τις αὐτοῖς ἐμφορηθῆναι τοῦ πόματος, οὐ σβεννύουσιν, ἀλλ' ἐκκαίει τὴν 15
κάμινον· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου συμβαίνει τοῦ πάθους. ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰσελθὸν εἰς
τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν μὴ κωλύσωμεν μηδὲ ἀποκλείσωμεν τὰς θύρας, εἰσελθὸν λοι-
πὸν ἀνίατον ἐργάζεται τοῖς δεξαμένοις τὸ νόσημα. καὶ γὰρ καὶ τὰ καλά, καὶ τὰ κακά, ὅταν
ἐπιπλεῖον ἡμῖν ἐνδιατρίψῃ, δυνατώτερα γίνεται. καὶ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἄλλων τοῦτο συμ-
βαῖνον ἴδοι τις ἄν. καὶ γὰρ φυτὸν ἄρτι μὲν ἐντεθὲν ἐπὶ τῆς γῆς, εὐκόλως ἀνασπᾶται· χρό- 20 (γρ. πηδῖν)
νῳ δὲ πολλῷ ῥιζωθέν, οὐκέτι, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται τῆς μοχλείας· καὶ οἰκοδομὴ νεοπαγὴς
μὲν οὖσα, περιτρέπεται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ἐνοχλούντων· παγεῖσα δὲ καλῶς, πολλὰ παρ-
έχει τοῖς καθαιρεῖν ἐπιχειροῦσι τὰ πράγματα· καὶ θηρία τόποις ἐμφιλοχωρήσαντα πολ-
λῷ χρόνῳ δυσκόλως ἐλαύνεται. τοῖς μὲν οὖν οὐδέπω κατασχεθεῖσιν ὑπὸ τοῦ πάθους παρα-
καλῶ μὴ ἁλῶναι. εὐκολώτερον γὰρ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν, ἢ ἐμπεσόντας ἀποστῆ- 25
ναι. τοῖς δὲ κατασχεθεῖσι καὶ κατερραγμένοις, ἐὰν θελήσωσιν ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς ἰατρῷ τῷ
λόγῳ, πολλὴν ἐπαγγέλλομαι σωτηρίας ἐλπίδα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. ἂν γὰρ τοὺς παθόντας
καὶ περιπεσόντας τῷ νοσήματι, καὶ ἀνενεγκόντας ἐννοήσωσι, χρηστὰς ἕξουσιν ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς
τοῦ νοσήματος ἀπαλλαγῆς. τίς οὖν περιέπεσε τῷ νοσήματι τούτῳ, καὶ ἀπηλλάγη ῥᾳδίως; ὁ
Ζακχαῖος ἐκεῖνος. τί γὰρ τελώνου μᾶλλον φιλοχρηματώτερον γένοιτ' ἄν; ἀλλ' ἀθρόον ἐγένετο φι- 30
λόσοφος, καὶ πᾶσαν ἔσβεσε τὴν πυράν. ὁ Ματθαῖος ὁμοίως. καὶ γὰρ καὶ οὗτος τελώνης ἦν, ἐν ἁρπαγῇ
διηνεκεῖ ζῶν. ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀθρόον ἀπεδύσατο τὴν βλάβην, καὶ τὸ δίψος ἔσβεσε, καὶ πραγματείαν
μετῆλθε πνευματικήν. τούτους τοίνυν καὶ σὺ καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐννοῶν, μηδὲ σὺ ἀπογνῷς. ἂν γὰρ
θέλῃς, ταχέως δυνήσῃ ἀνενεγκεῖν. καὶ εἰ βούλει, κατὰ τὸν ἰατρῶν νόμον καὶ τὰ πρακτέα σοι
μετ' ἀκριβείας ὑπαγορεύσομεν. δεῖ τοίνυν πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐκεῖνο κατορθοῦν, 35
τὸ μὴ ἀπογινώσκειν μηδὲ ἀπελπίζειν ἑαυτῶν τὴν σωτηρίαν· μετὰ τοῦτο μὴ τὰ τῶν κατωρ-
θωκότων παραδείγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐναπομεινάντων παθήματα ἐνορᾶν. ὥ-
σπερ γὰρ ἐνενοήσαμεν τὸν Ζακχαῖον, καὶ τὸν Ματθαῖον, οὕτω δὴ καὶ τὸν Ἰούδαν λογίσασθαι χρή, καὶ
τὸν Γιεζῆ, καὶ τὸν Ἄχαρ, καὶ τὸν Ἀχαάβ, καὶ τὸν Ἀνανίαν, καὶ τὴν Σάπφειραν· ἵνα δι' ἐκείνων μὲν τὴν
ἀπόγνωσιν ἐκβάλωμεν, διὰ δὲ τούτων τὴν ῥᾳθυμίαν ἐκκόψωμεν. μηδὲ ὑπτία γίνηται ἡ ψυχὴ 40
πρὸς τὴν τῶν ὑπαγορευομένων παραίνεσιν· καὶ παιδεύσωμεν ἑαυτοὺς λέγειν, ἃ τότε τῷ
(Πραξ. β. λζ.) Πέτρῳ προσελθόντες ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, Τί δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶμεν; καὶ ἀκούσωμεν ἃ χρὴ
ποιεῖν. τί οὖν χρὴ ποιεῖν; εἰδέναι τὴν εὐτέλειαν τῶν πραγμάτων, καὶ πῶς δραπέτης οἰκέτης
καὶ ἀγνώμων ἐστὶν ὁ πλοῦτος, καὶ μυρίοις περιβάλλει κακοῖς τοὺς ἔχοντας. καὶ τὰ τοιαῦτα αὐτοῖς

συνεχῶς ἐπᾴδωμεν ῥήματα. καὶ καθάπερ ἰατροὶ τοὺς κάμνοντας ψυχρὸν αἰτοῦντας παραμυθοῦνται, περιέχειν λέγοντες, καὶ πηγὴν περιφραζόμενοι, καὶ ἄγγος, καὶ καιρὸν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα (ἂν γὰρ ἀθρόον ἀνανεύσωσιν, ὑπὸ τῆς μανίας αὐτοὺς ἀγριοῦσθαι παρασκευάζουσιν) οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς φιλοχρηματοῦντας ποιῶμεν· ὅταν λέγωσιν, ὅτι πλουτῆσαι βουλόμεθα, μὴ λέγωμεν εὐθέως ὅτι κακὸν ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ συνθώμεθα, καὶ εἴπωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῦτο βουλόμεθα, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ἀλλὰ πλοῦτον ἀληθῆ, ἀλλὰ τὸν ἡδονὴν ἔχοντα ἀθάνατον, ἀλλὰ τὸν συλλεγόμενον καὶ μὴ ἑτέροις, πολλάκις δὲ καὶ ἐχθροῖς· καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας λόγους εἰς μέσον ἄγωμεν, καὶ λέγωμεν, ὅτι οὐ κελεύομεν μὴ πλουτεῖν, ἀλλὰ κακῶς μὴ πλουτεῖν. ἔξεστι γὰρ πλουτεῖν, ἀλλὰ χωρὶς πλεονεξίας, χωρὶς ἁρπαγῆς καὶ βίας καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἀκούειν κακῶς. καὶ τούτοις αὐτοὺς προλεάναντες τοῖς λόγοις, μηδέπω περὶ γεέννης διαλεγώμεθα. οὐ γὰρ ἀνέχεται ὁ κάμνων εὐθέως τῶν τοιούτων ῥημάτων. διόπερ ἀπὸ τῶν παρόντων ἅπαντας τοὺς περὶ τούτων ποιώμεθα λόγους, καὶ λέγωμεν· τί βούλει ἀπὸ πλεονεξίας πλουτεῖν; ἵνα ἑτέροις μὲν τὸ χρυσίον ἀποκέηται καὶ τὸ ἀργύριον, σοὶ δὲ ἀραὶ καὶ κατηγορίαι μυρίαι· καὶ ὁ ἀποστερηθεὶς ὑπὸ σοῦ τῶν ἀναγκαίων δάκνηται χρείας, καὶ ὀλοφύρηται, καὶ μυρίους ἐφέλκηταί σοι κατηγόρους, καὶ τῆς ἑσπέρας καταλαβούσης περιίῃ τὴν ἀγορὰν ἐν τοῖς στενωποῖς ἐντυγχάνων πᾶσι, καὶ διαπορούμενος, καὶ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς νυκτὸς θαρρεῖν ἔχων. πῶς γὰρ ἂν καθευδήσειε λοιπόν, ὑπὸ τῆς γαστρὸς δακνόμενος, ἀγρυπνῶν, λιμῷ πολιορκούμενος, πάγου πολλάκις ὄντος, καὶ ὑετοῦ καταφερομένου; καὶ σὺ μὲν ἐκ βαλανείου λελουμένος ἐπανέρχῃ, μαλακοῖς θαλπόμενος ἱματίοις, γεγηθὼς καὶ χαίρων, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἕτοιμον τρέχων πολυτελές· ἐκεῖνος δὲ πανταχοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ, καὶ τοῦ λιμοῦ συνεχῶς ἐλαυνόμενος, περιέρχεται συγκεκυφώς, καὶ χεῖρας προτείνων· καὶ οὐδὲ θαρρῶν ἀδεῶς τῷ ἐμπεπλησμένῳ καὶ ἀναπεπαυμένῳ ῥήματα προσενεγκεῖν ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, πολλάκις δὲ καὶ ὑβρισθεὶς, ἀνεχώρησεν. ὅταν οὖν ἀνέλθῃς οἴκαδε, ὅταν ἐπὶ τῆς εὐνῆς ἀνακλιθῇς, ὅταν φῶς ᾖ περὶ τὸν οἶκον λαμπρὸν, ὅταν ἑτοίμη καὶ δαψιλὴς ἡ τράπεζα, τότε ἀναμνήσθητι τοῦ ταλαιπώρου καὶ ἀθλίου ἐκείνου, τοῦ περιιόντος κατὰ τοὺς κύνας ἐν τοῖς στενωποῖς καὶ τῷ σκότῳ καὶ τῷ πηλῷ, καίτοι πολλάκις ἐκεῖθεν ἀπιόντος οὐκ εἰς οἰκίαν, οὐδὲ πρὸς γυναῖκα, οὐδ' εἰς εὐνὴν, ἀλλ' εἰς στιβάδα χόρτου, καθάπερ τοὺς κύνας ὁρῶμεν δι' ὅλης λυττῶντας νυκτός. καὶ σὺ μὲν κἂν μικράν τινα σταγόνα κατενεχθεῖσαν ἀπὸ τῆς στέγης ἴδῃς, πάντα ἀνατρέπεις τὸν οἶκον, οἰκέτας καλῶν, πάντα κινῶν· ἐκεῖνος δὲ ἐν ῥακίοις καὶ χόρτῳ καὶ πηλῷ κείμενος, ἅπαντα ὑπομένει τὸν κρυμόν. ποῖον οὖν θηρίον τούτοις οὐκ ἂν κατακλασθείη τοῖς πράγμασι; τίς οὕτως ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, ὡς μὴ γενέσθαι τούτοις ἥμερος; ἀλλὰ γάρ εἰσί τινες, οἳ πρὸς τοσοῦτον ἀπονοίας ἥκουσιν, ὡς καὶ λέγειν ἄξια πάσχειν αὐτούς. δέον γὰρ ἐλεεῖν καὶ δακρύειν καὶ συνδιαλύειν τὰς συμφοράς, οἱ δὲ καὶ κατηγοροῦσιν ὠμῶς καὶ ἀπανθρώπως αὐτῶν. οἷς ἡδέως ἂν ἐροίμην, τίνος ἕνεκεν ἄξια πάσχουσιν, εἰπέ μοι; ὅτι τρέφεσθαι βούλονται, καὶ μὴ λιμώττειν; οὐχί, φησιν, ἀλλ' ὅτι ἀργοῦντες. σὺ δὲ οὐκ ἀργῶν σπαταλᾷς; τί δέ, οὐκ ἐργασίαν πολλάκις πάσης ἀργίας χαλεπωτέραν ἐργάζῃ, ἁρπάζων, καὶ βιαζόμενος, καὶ πλεονεκτῶν; βέλτιον ἦν, εἰ καὶ σὺ ἤργεις τοιαύτην ἀργίαν. τοῦ γὰρ πλεονεκτεῖν τὸ οὕτως ἀργεῖν βέλτιον. νῦν δὲ καὶ ἀλλοτρίαις ἐπεμβαίνεις συμφοραῖς, οὐ μόνον ἀργῶν, οὐδὲ μόνον ἀργίας χαλεπωτέραν ἐργασίαν μετιών, ἀλλὰ καὶ κατηγορῶν τῶν δυσημερούντων. διηγώμεθα δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, τὰς ὀρφανίας τὰς ἀώρους, τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας, τοὺς ἐν δικαστηρίοις σπαραττομένους, τοὺς περὶ τὸ ζῆν δεδοικότας, τὰς χηρείας τὰς ἀδοκήτους τῶν γυναικῶν, τὰς ἀθρόους μεταβολὰς τῶν πλουτούντων, καὶ τῷ φόβῳ τούτῳ καταμαλάττωμεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. ἐν γὰρ τοῖς περὶ ἑτέρων διηγήμασι πείσομεν αὐτοὺς ταῦτα δεδοικέναι πάντως καὶ περὶ ἑαυτῶν. ὅταν γὰρ ἀκούσωσιν

σωσιν ὅτι ὁ τοῦ δεῖνος υἱὸς, πλεονέκτου καὶ ἅρπαγος ὤν, τοῦ δεῖνος ἡ γυνὴ, τοῦ πολλὰ τυραννικὰ πεποιηκότος, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ συνοικοῦντος μυρία ὑπέμεινε δεινὰ, τῶν ἀδικηθέντων καὶ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς παιδίοις ἐπιόντων, καὶ κοινοῦ πολέμου πάντοθεν ἠρμένου κατὰ τῆς οἰκίας τῆς ἐκείνου, κἂν πάντων ἀναισθητότερος ᾖ, καὶ αὐτὸς προσδοκῶν τὰ αὐτὰ πείσεσθαι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ δεδοικὼς, μήποτε τὰ αὐτὰ ὑπομείνωσι, σωφρονέστερος ἔσται. 5 πολλῶν δὲ ἡμῖν τοιούτων διηγημάτων ὁ βίος ἐμπέπλησται, καὶ οὐκ ἀπορήσομεν τῆς τοιαύτης διορθώσεως. ὅταν δὲ ταῦτα λέγωμεν, μὴ ὡς παραινοῦντες, μηδὲ ὡς συμβουλεύοντες αὐτὰ λέγωμεν, ἵνα μὴ φορτικώτερος γένηται ὁ λόγος· ἀλλ᾽ ὡς ἐν τάξει διηγήματος. καὶ ἐξ ἑτέρας ἀκολουθίας ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἀεὶ βαδίζωμεν τὴν διάλεξιν, καὶ συνεχῶς αὐτοῦ εἰς ταῦτα ἐμβάλλωμεν τὰ διηγήματα, μηδὲν ἕτερον συγχωροῦντες λαλεῖν, ἢ ταῦτα· 10 πῶς ἡ τοῦ δεῖνος οἰκία λαμπρὰ καὶ περιφανὴς οὖσα κατέπεσε· πῶς ἐρημός ἐστιν, ὡς εἰς ἑτέρων ἐλθεῖν χεῖρας τὰ ἐν αὐτῇ πάντα· πόσα δικαστήρια καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ὑπὲρ ταύτης συνίσταται τῆς οὐσίας, πόσα πράγματα· πόσοι τῶν οἰκετῶν ἐκείνου, οἱ μὲν ἐπαιτοῦντες, οἱ δὲ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες ἀπέθανον· καὶ ταῦτα πάντα ὡς ἐλεοῦντες τὸν ἀπελθόντα λέγωμεν, καὶ ὡς τὰ παρόντα ἐξευτελίζοντες, ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ τῷ ἐλέῳ καταμαλάξωμεν τὴν ἀπηνῆ διάνοιαν· καὶ ὅταν συσταλέντα ἴδωμεν τοῖς διηγήμασι τούτοις, τότε λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τὸν περὶ τῆς γεέννης ἐπεισάγωμεν λόγον, μὴ ὡς τούτους φοβοῦντες, ἀλλ᾽ ὡς ἑτέρους ἐλεοῦντες· καὶ λέγωμεν, καὶ τί χρὴ λέγειν τὰ παρόντα; οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτων ἔστηκε τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ χαλεπωτέρα δέξεται κόλασις τοὺς τοιούτους, καὶ ποταμοὶ πυρὸς, καὶ σκώληξ ἰοβόλος, καὶ σκότος ἀτελεύτητον, καὶ ἀθάνατοι κολάσεις. ἂν τούτοις αὐτοὺς καταπάδωμεν 20 τοῖς διηγήμασι, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κἀκείνους διορθώσομεν, καὶ τῆς ἀρρωστίας ταχέως ἀπαλλάξομεν, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλός φησι· Καὶ τότε ὁ ἔπαινος ἑκάστου γενήσεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. ὁ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώποις καὶ διαρρεῖ, καὶ ἔστιν ὅτε οὐκ ἀπὸ ἀγαθῆς πολλάκις γίνεται διανοίας· ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μένει διηνεκῶς, καὶ διαλάμπει σαφῶς. ὅταν γὰρ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως, καὶ πάθους ἐκτὸς ὢν ἐπαινῇ, τότε καὶ ἀναμφισβήτητός ἐστι τῆς ἀρετῆς ἡ ἀπόδειξις. 25 ταῦτα οὖν εἰδότες, τοιαῦτα πράττωμεν ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαινεῖσθαι, καὶ τῶν μεγίστων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[margin: γρ. ταύτην; γρ. ποταμῶν; γρ. ὁρᾶται; γρ. γίνεται]

Λογ. ιβ. 6 ΤΑΥΤΑ ΔΕ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΜΕΤΕΣΧΗΜΑΤΙΣΑ 30 εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν.

ΕΩς μὲν αὐτῶν τῶν φορτικῶν ἔδει ῥημάτων, οὐκ ἀπεκάλυψε τὴν σκηνὴν, ἀλλ᾽ ὡς αὐτὸς ὢν ὁ ταῦτα ἀκούων, οὕτω διελέγετο· ἵνα τὸ 35 ἀξίωμα τῶν ἐγκαλουμένων προσώπων τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀντίτυπον, ἀπὸ τῶν ἐγκλημάτων εἰς ὀργὴν ἐξενεχθῆναι μὴ συγχωρήσῃ. ἐπειδὴ δὲ δεῦσαι λοιπὸν ἔδει, τότε ἀπαμφιάσας αὐτὸ, καὶ τὸ προσωπεῖον ἀπάρας, ἔδειξε τὰ κρυπτόμενα πρόσωπα ἐν τῇ τοῦ Παύλου καὶ Ἀπολλὼ προσηγορίᾳ. διὸ καὶ ἔλεγε, ταῦτα δὲ, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν 40 καὶ Ἀπολλώ. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν καμνόντων, ὅταν λακτίζῃ τὸ παιδίον τὸ ἀρρωστοῦν καὶ ἀποστρέφηται τὰ προσφερόμενα σιτία παρὰ τῶν ἰατρῶν, τὸν πατέρα ἢ τὸν παιδαγωγὸν καλέσαντες οἱ προσεδρεύοντες, παρὰ τῶν τοῦ ἰατροῦ χειρῶν λαβόντας τὰ σιτία προσάγειν κελεύουσιν, ὥστε ἐκ τοῦ φόβου τοῦ πρὸς ἐκείνους δέξασθαι καὶ ἡσυχάσαι· οὕτω καὶ Παῦλος

[margin: γρ. ἐπάρας; γρ. λαβεῖν; γρ. ἐκείνοις]

Παῦλος μέλλων ὑπὲρ ἑτέρων ἐγκαλεῖν, τῶν μὲν ὡς ἀδικουμένων, τῶν δὲ ὡς παρὰ τοῦ μέσου τιμωμένων, αὐτὰ μὲν οὐκ ἔθηκε τὰ πρόσωπα· ἐπὶ δὲ τῆς ἑαυτοῦ προσηγορείας καὶ τῆς Ἀπολλὼ τὸν λόγον προσήγαγεν, ἵνα αἰδούμενοι τούτους δέξωνται τὴν θεραπείαν. ἐπειδὴ δὲ ἐδέξαντο, τότε λοιπὸν ἀπεκάλυψεν ὑπὲρ ὧν ταῦτα ἔλεγεν. νῦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία. εἰ γὰρ εἶπε φανερῶς, ὅτι ὑμεῖς δὲ τοὺς ἄνδρας κρίνετε τοὺς ἁγίους καὶ θαυμαστούς, κἂν ἐδυσχέραναν, κἂν ἀπεπήδησαν· νῦν δὲ εἰπών, ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, καὶ πάλιν, τίς δέ ἐστι Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλώς; εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ἐποίησε. Διά τοι τοῦτο ἔφησεν, ὅτι ταῦτα εἰς ἐμαυτὸν μετεσχημάτισα, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, δεικνὺς ὅτι εἰ ἐπ' ἐκείνων τὸν λόγον προσήγαγεν, οὐκ ἂν ἔμαθον ὅσα μαθεῖν ἔδει, οὐδ' ἂν ἐδέξαντο τὴν διόρθωσιν, δυσχεραίνοντες πρὸς τὰ λεγόμενα. νυνὶ δὲ αἰδούμενοι τοὺς περὶ Παῦλον, ἤνεγκαν ῥᾳδίως τὴν ἐπιτίμησιν. τί δέ ἐστι τό, μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν; γέγραπται, Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ κατανοεῖς; καί, Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. εἰ γὰρ ἐσμὲν ἕν, καὶ συνδεδέμεθα ἀλλήλοις, ἐπανίστασθαι ἀλλήλοις οὐ χρή. Ὁ ταπεινῶν γὰρ ἑαυτόν, ὑψωθήσεται, φησί· καί, Ὁ θέλων εἶναι πρῶτος πάντων, γενέσθω πάντων διάκονος. ταῦτά ἐστιν ἃ γέγραπται.

χ. διὰ τοῦτο · *χ. προσήγαγεν* · Ματθ. ζ. γ. · Ματθ. ζ. α. · Ματθ. ιη. κδ. · Μαρκ. ι. μγ.

Ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. Πάλιν τοὺς διδασκάλους ἀφεὶς, τοῖς μαθηταῖς ἐπιτιμᾷ. ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ τούτους ἐπαίροντες· καὶ ἄλλως δέ, οἱ ἄρχοντες οὐκ ἂν εὐκόλως ἐδέξαντο τὸν τοιοῦτον λόγον διὰ τὸ τῆς δόξης ἐπιθυμεῖν τῆς ἔξωθεν (καὶ γὰρ ἦσαν πεπηρωμένοι τῷ πάθει) οἱ δὲ αὐτοὶ μὴ καρπούμενοι τὴν δόξαν, ἀλλ' ἑτέροις αὐτὴν παρέχοντες, καὶ εὐκολώτεροι ἂν ἤνεγκαν τὴν νουθεσίαν, καὶ κυριώτεροι τῶν ἀρχόντων ἦσαν πρὸς τὸ λῦσαι τὸ νόσημα. ἄρα καὶ τοῦτο φυσιώσεως, τὸ ὑπὲρ ἑτέρου ἐπαίρεσθαι, κἂν μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ τις τοῦτο πάσχῃ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονῶν ἀλλοτρίῳ, ἐξ ἀπονοίας αὐτὸ ποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ ἑτέρου. καὶ καλῶς φυσίωσιν ἐκάλεσεν. ὅταν γὰρ ἐπανάστῃ τὸ μέλος τὸ ἕν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ φλεγμονὴ καὶ νόσημα (ἄλλως γὰρ οὐ γίνεται ὑψηλότερον ἕτερον ἑτέρου μέλος, ἀλλ' ἢ ὅταν οἴδημα γένηται) οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας ὁ φλεγμαίνων καὶ φυσιούμενος, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ νοσῶν. οἰδεῖ γὰρ ὑπὲρ τὴν κοινὴν συμμετρίαν. τοῦτο γάρ ἐστιν οἴδημα. οὕτω καὶ ἐν τῷ σώματι γίνεται, ὅταν νόθος τις καὶ πονηρὸς ἐπιρρεύσῃ χυμός, ἀλλὰ μὴ ἡ εἰωθυῖα τροφή. οὕτω καὶ ἀλαζονεία τίκτεται, ἀλλοτρίων ἡμῖν ἐπεισερχομένων λογισμῶν. καὶ ὅρα πῶς κυρίως εἶπε, φυσιοῦσθε. τὸ γὰρ πεφυσημένον, ὄγκον ἔχει πνεύματος ἐμπεπλησμένον χυμοῦ διεφθορότος. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐ τὴν θεραπείαν ἐκκόπτων, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ κακῷ θεραπείαν. βούλει θεραπεύειν τὸν δεῖνα; οὐ κωλύω· ἀλλὰ μὴ εἰς ἑτέρου λύπην. οὐ γὰρ ἵνα κατ' ἀλλήλων συνταττώμεθα, διδάσκαλοι ἡμῖν ἐδόθησαν, ἀλλ' ἵνα πάντες ἀλλήλοις συναπτώμεθα. καὶ γὰρ ὁ στρατηγὸς διὰ τοῦτο ἐπίκειται τῷ στρατοπέδῳ, ἵνα τοὺς κεχωρισμένους, ἓν σῶμα ἐργάσηται. εἰ δὲ μέλλοι διασπᾶν τὸ στρατόπεδον, πολεμίου μᾶλλον, ἢ στρατηγοῦ χώραν ἐπλήρωσε.

7 Τίς γάρ σε διακρίνει; τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; Λοιπὸν ἀφεὶς τοὺς ἀρχομένους, πρὸς τοὺς ἄρχοντας τρέπεται. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι. πόθεν δῆλον, ὅτι ἄξιος εἶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι; κρίσις γὰρ γέγονεν; ἐξέτασις προεχώρησε; δοκιμασία; βάσανος ἀκριβής; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. εἰ δὲ ἄνθρωποι ψηφίζονται, ἀλλ' οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις. θῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἄξιος ἐπαίνων εἶ, καὶ ἔχεις ὄντως τὸ χάρισμα, καὶ οὐ διέφθαρται τῶν ἀνθρώπων ἡ κρίσις. οὐδὲ γε οὕτως ἐχρῆν μέγα φρονεῖν. οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβών. τί τοίνυν ἔχειν προσποιῇ, ὅπερ οὐκ ἔχεις; ἀλλ' ἔχεις τοῦτο σύ, καὶ ἕτεροι

μετὰ σοῦ. ἐκεῖνο λαβὼν ἔχεις, οὐχὶ τόδε, καὶ τόδε, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχεις. οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. κἂν τὴν πίστιν εἴπῃς, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε· κἂν τὴν ἄφεσιν εἴπῃς τῶν ἁμαρτημάτων, κἂν τὰ χαρίσματα, κἂν τὸν διδασκαλικὸν λόγον, πάντα ἐκεῖθεν ἔλαβες. τί τοίνυν ἔχεις, εἰπέ, ὅπερ οὐχὶ λαβὼν ἔχεις, ἀλλ' αὐτὸς ἀπὸ σαυτοῦ κατώρθωσας; οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. ἀλλ' ἔλαβες, καὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖς; διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἔδει συνεστάλθαι. οὐ γὰρ σόν ἐστι τὸ δοθέν, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος. εἰ γὰρ ἔλαβες, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου ἔλαβες. εἰ δὲ παρ' ἐκείνου ἔλαβες, οὐ σὸν ἔλαβες. εἰ δὲ οὐ σὸν ἔλαβες, τί μέγα φρονεῖς, ὡς σὸν ἔχων; διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶ, ὡς μὴ λαβών; Κατασκευάσας τοίνυν μετὰ συνδρομῆς τὸν λόγον, δείκνυσιν ὅτι καὶ πολλῶν αὐτοῖς δεῖ, καί φησιν· ὅτι μάλιστα μέν, εἰ καὶ πάντα ἐλάβετε, οὐκ ἔδει καυχᾶσθαι (οὐδὲν γὰρ ὑμέτερον) νυνὶ δὲ καὶ πολλῶν ἐστε ἔρημοι· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦτο ἠνίξατο εἰπών, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, καὶ οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτικῶς ποιεῖ λέγων·

8 Ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε· Τουτέστιν, οὐδενὸς δεῖσθε λοιπόν, τέλειοι γεγένησθε, τὴν κορυφὴν αὐτὴν κατέχετε, οὐδενὸς ἐν χρείᾳ καθεστηκέναι νομίζετε οὔτε ἀποστόλων, οὔτε διδασκάλων. ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ. καὶ καλῶς τὸ ἤδη, ἀπὸ τοῦ χρόνου δείκνυς τὸ ἀπίθανον αὐτῶν, καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν οἴησιν. διὸ καὶ κωμῳδῶν αὐτούς, ἔλεγεν· οὕτω ταχέως πρὸς τὸ τέλος ἐφθάσατε, ὅπερ ἀδύνατον ἦν γενέσθαι διὰ τὸν καιρόν. τὰ γὰρ τελειότερα ἐν τῷ μέλλοντι μένει· τὸ δὲ ἀπὸ ὀλίγων κορεσθῆναι, ψυχῆς ἐστιν ἀσθενοῦς· τὸ ἀπὸ ὀλίγων νομίζειν πλουτεῖν, ναυτιώσης καὶ ταλαιπώρου. ἀκόρεστον γὰρ ἡ εὐλάβεια· καὶ παιδικῆς διανοίας ἐστὶν ἀπὸ τῶν πρώτων νομίζειν τὸ πᾶν εἰληφέναι, καὶ οὐδέπω οὐδὲ ἐν προοιμίοις ὄντας, ὡς τοῦ τέλους ἐπειλημμένους μέγα φρονεῖν. εἶτα καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐντρέπει μᾶλλον. εἰπὼν γάρ, ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἐπήγαγεν·

Ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν. Πολλῆς γέμει τῆς βαρύτητος ὁ λόγος. διὸ καὶ ἔσχατον αὐτὸν ἐπήγαγε μετὰ πολλὴν ἐπίπληξιν. οὕτω γὰρ σεμνὴ γίνεται ἡ παραίνεσις καὶ εὐπαράδεκτος, ὅταν μετὰ τὰς κατηγορίας ἐπιφέρηται τὰ ἐντρεπτικὰ ῥήματα. καὶ γὰρ τὴν ἀναίσχυντον ἱκανὸν τοῦτο ψυχὴν καταστεῖλαι, καὶ πλῆξαι μειζόνως ἢ εἰς φανερὰς κατηγορίας, καὶ διορθῶσαι τὴν ἀπὸ τῆς κατηγορίας μέλλουσαν γίνεσθαι ἀλγηδόνα τε καὶ ἀναισχυντίαν. τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῶν ἐντρεπτικῶν λόγων τοῦτο μάλιστά ἐστιν, ὅτι δύο κέκτηνται τἀναντία· καὶ τομὴν βαθυτέραν δίδωσι τῆς προφανοῦς διαβολῆς, καὶ τὸν ἐλεγχόμενον παρασκευάζει χαλεπώτερον τεμνόμενον καρτερῆσαι μειζόνως. χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε. πολλὴ ἔμφασις ἐνταῦθα καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους, καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς. καὶ τὸ ἀσυνείδητον δὲ αὐτῶν δείκνυται, καὶ τὸ σφόδρα ἀνόητον. ὃ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἐν μὲν τοῖς πόνοις φησὶν εἶναι πάντα κοινὰ καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν, ἐν δὲ τοῖς ἐπάθλοις καὶ τοῖς στεφάνοις ὑμεῖς πρῶτοι. ἀλλ' οὐκ ἀλγῶν ταῦτα λέγω. διὸ καὶ ἐπήγαγε, καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ εἰρωνεία τις εἶναι, ἐπήγαγεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν. καὶ γὰρ ἄν, φησι, καὶ ἡμεῖς τούτων ἐπιτύχωμεν τῶν ἀγαθῶν. εἶδες πῶς ὁμοῦ καὶ τὴν βαρύτητα, καὶ τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται, καὶ τὴν φιλόσοφον γνώμην; εἶδες πῶς καθαιρεῖ τὸν τῦφον;

9 Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους. Πολλὴν τὴν ἔμφασιν καὶ τὴν βαρύτητα ἐνδείκνυται πάλιν τῷ εἰπεῖν ἡμᾶς. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἐπήγαγε, σφόδρα αὐτῶν καθικνούμενος· ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, τοὺς τὰ μυρία ὑπομένοντας κακά, τοὺς σπείροντας τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας,

τοὺς

ἴσ. τῆς φησιν εἶναι

γρ. ἀλγῶν ταῦτα λέγω

οὐδὲ ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ὑμᾶς ἄγοντας. τούτους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθα-
νατίους, τουτέστιν, ὡς καταδίκους. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν,
καὶ ἐχάλασε τῷ λόγῳ τὸ σφοδρὸν, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐκλύσῃ, ἀναλαμβάνει πάλιν αὐτὸ μετὰ
πλείονος βαρυθυμίας, καί φησι· δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, ἐσχάτους ἀ-
5 πέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους. ὡς γὰρ ὁρᾷς, φησὶ, καὶ δι' ὧν ὑμεῖς φατὲ, τῶν πάντων ἀτιμότεροι
καὶ τῶν κατάδικοι ἡμεῖς ἐσμεν, οἱ εἰς τὸ παθεῖν ἀεὶ κακῶς προβεβλήμεθα· ὑμεῖς δὲ ἤδη
βασιλείαν, καὶ τιμὰς, καὶ τὰ ἔπαθλα φαντάζεσθε. βουλόμενος δὲ εἰς πλείονα ἀτοπί-
αν ἀπαγαγεῖν τὸν λόγον, καὶ δεῖξαι αὐτὸν ἀπίθανον μεθ' ὑπερβολῆς, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἁ-
πλῶς ἡμεῖς ἐσμεν ἔσχατοι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐσχάτους ἐποίησε. καὶ οὐκ ἠρκέσθη τῷ εἰ-
10 πεῖν ἐσχάτους, ἀλλὰ προσέθηκε, καὶ ἐπιθανατίους· ἵνα καὶ ὁ σφόδρα ἀνόητος συνειδῇ τῶν
εἰρημένων τὸ ἀπίθανον, καὶ ὅτι ἀληθὲς οὐκ ἦν τὰ λεγόμενα, καὶ σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέπον-
τος. καὶ ὅρα Παύλου σύνεσιν. ἀφ' ὧν ἑαυτὸν, ἡνίκα ἂν ἦ καιρὸς, ἐπαίρει καὶ σεμνὸν
δείκνυσι καὶ μέγαν ποιεῖ, ἀπὸ τούτων ἐκείνους ἐντρέπει νῦν, κατάδικον ἑαυτὸν καλῶν. το-
σοῦτόν ἐστι μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ πάντα ποιεῖν. ἐπιθανατίους δὲ ἐνταῦθα, τοὺς κα-
15 ταδίκους λέγει, καὶ μυρίων θανάτων ἀξίους. Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ,
καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. Τί ἐστι, θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ; οὐκ ἐν γω-
νίᾳ μιᾷ, οὐδὲ ἐν μικρῷ τῆς οἰκουμένης μέρει ταῦτα πάσχομεν, φησὶν, ἀλλὰ πανταχοῦ, καὶ ἐπὶ
πάντων. τί δέ ἐστι, καὶ ἀγγέλοις; ἔστι μὲν ἀνθρώποις εἶναι θέατρον, μηκέτι δὲ ἀγγέλοις, ὅταν
εὐτελῆ τὰ γινόμενα ᾖ. τὰ δὲ ἡμέτερα παλαίσματα τοιαῦτα, ὡς καὶ τῆς ἀγγελικῆς θεωρίας ἀ-
20 ξια εἶναι. ὅρα ἀφ' ὧν ἑαυτὸν ἐξευτελίζει, πῶς πάλιν μέγαν δείκνυσιν· ἀφ' ὧν δὲ ἐκεῖνοι
μέγα φρονοῦσι, πῶς αὐτοὺς εὐτελεῖς ἀποφαίνει. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μωροὺς εἶναι τοῦ φρονίμους φαί-
νεσθαι, καὶ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι τοῦ ἰσχυροὺς γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀτίμους εἶναι τοῦ ἐνδόξους καὶ περι-
φανεῖς εὐτελέστερον εἶναι ἐδόκει, καὶ τὰ μὲν ἐκείνοις μέλλει προσεῖπεν, τὰ δὲ αὐτὸς κατε-
δέξατο· δείκνυσιν ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀμείνω, εἴγε διὰ ταῦτα μὴ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ
25 καὶ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων τῶν δήμων πρὸς τὴν θεωρίαν ἐπέστρεψε τὴν ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ πρὸς ἀν-
θρώπους ἡμῖν ἡ πάλη μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. διὰ τοῦτο μέγα
θέατρον κάθηται.

10 Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ. Πάλιν καὶ τοῦτο
ἐντρεπτικῶς εἴρηκε, δεικνὺς ὅτι πρᾶγμά ἐστιν ἀδύνατον ταῦτα συμβῆναι τὰ ἐναντία,
30 καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπέχοντα συνελθεῖν. πῶς γὰρ ἔνι, φησὶν,
ὑμᾶς μὲν φρονίμους εἶναι, ἡμᾶς δὲ μωροὺς ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν πράγμασιν; ἐπειδὴ γὰρ ἐτύπτον-
το καὶ κατεφρονοῦντο καὶ ἠτιμάζοντο καὶ οὐδὲν εἶναι ἐνομίζοντο, ἐκεῖνοι δὲ τιμῆς ἀπήλαυον,
καὶ σοφοί τινες καὶ συνετοὶ παρὰ πολλοῖς ὑπωπτεύοντο, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν· ὅτι πῶς
ἔνι οὖν τὰ τοιαῦτα κηρύττοντας, ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ὑποπτεύεσθαι εἶναι;
35 Ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. Τουτέστιν, ἡμεῖς ἐλαυνόμεθα, διωκόμεθα· ὑ-
μεῖς δὲ ἀδείας ἀπολαύετε, καὶ θεραπείας πολλῆς. ἀλλ' οὐκ ἀνέχεται τοῦ κηρύγματος ἡ
φύσις. Ἡμεῖς ἄτιμοι, ὑμεῖς δὲ ἔνδοξοι. Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς διδάσκοντας ἀποτεί-
νεται καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ τοῖς ἔξωθεν.

11 Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζό-
40 μεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, 12 Καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί·

Τουτέστιν, οὐ παλαιὰ διηγοῦμαι πράγματα, ἀλλ' ἅπερ καὶ ὁ παρὼν μοι καιρὸς μαρτυ-
ρεῖ. τῶν γὰρ ἀνθρωπείων ἡμῖν λόγος οὐδεὶς, οὐδὲ τῆς ἔξωθεν περιφανείας, ἀλλὰ πρὸς τὸν
Θεὸν ἀφορῶμεν μόνον· ὃ δὴ καὶ ἡμᾶς πράττειν πανταχοῦ ἀναγκαῖον. οὐ γὰρ ἄγγελοι θεωροῦσι
μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνων ὁ ἀγωνοθέτης.

Marginal notes: γ. ἀπαγαγεῖν (l. 8); γ. δὲ (l. 14); γ. ἀνθρωπίνων (l. 42)

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν ἑτέρων δεώμεθα ἐπαινετῶν. τοῦτο γὰρ ἐκεῖνόν ἐστιν ὑβρίσαι, ὅταν ὡς οὐκ ἀρ-
κοῦντα πρὸς τὸ θαυμάσαι παρατρέχοντες, ἐπὶ τοὺς συνδούλους σπεύδωμεν. καθάπερ
γὰρ οἱ ἐν μικρῷ θεάτρῳ ἀγωνιζόμενοι μέγα ζητοῦσιν, ὡς οὐκ ἀρκοῦντος πρὸς ἐπίδειξιν
ἐκείνου· οὕτω καὶ οἱ ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ἀγωνιζόμενοι, εἶτα τὴν παρὰ ἀνθρώποις
ζητοῦντες εὐφημίαν, τὴν μείζονα ἀφέντες, καὶ τῆς ἐλάττονος ἐφιέμενοι, μεγάλην ἑαυτοῖς ἐ- 5
πισπῶνται κόλασιν. τοῦτο γοῦν ἄνω καὶ κάτω πάντα πεποίηκε, τοῦτο συνετάραξε τὴν οἰ-
κουμένην ἅπασαν, ὅτι πρὸς ἀνθρώπους βλέποντες ἅπαντα πράττομεν, κἂν τοῖς ἀγα-
θοῖς οὐδὲν ἡγούμεθα τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν θαυμαστήν, ἀλλ' ἐπιζητοῦμεν τὴν παρὰ τοῖς ὁμο-
δούλοις εὐδοκίμησιν, κἂν τοῖς ἐναντίοις πάλιν αὐτοῦ καταφρονήσαντες, ἀνθρώπους δεδοί-
καμεν. καίτοιγε αὐτοὶ μεθ' ἡμῶν στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελοῦν- 10
τες· ὁ δὲ Θεός, οὗ καταφρονοῦμεν νῦν, αὐτὸς οἴσει τὴν ψῆφον ἡμῖν. ἀλλ' ὅμως, καὶ ταῦ-
τα εἰδότες, πρὸς ἀνθρώπους ἔτι κεχήναμεν, ὅπερ ἐστὶν ἁμάρτημα πρῶτον. καὶ ἀνθρώ-
που μὲν ὁρῶντος, οὐκ ἄν τις ἕλοιτο πορνεύειν, ἀλλὰ κἂν μυριάκις φλέγηται τῷ κακῷ, νικᾶ-
ται τοῦ πάθους ἡ τυραννὶς ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων αἰδοῦς· τοῦ Θεοῦ δὲ ὁρῶντος, οὐχὶ μοιχεύ-
ουσιν, οὐδὲ πορνεύουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῷ χαλεπώτερα πολλοὶ τετολμήκασι, καὶ 15
τολμῶσι. τοῦτο οὖν μόνον οὐχ ἱκανὸν μυρίους ἄνωθεν σκηπτοὺς κατενεγκεῖν; καὶ τί λέγω μοι-
χείας καὶ πορνείας; τὰ γὰρ πολλῷ καὶ τούτων ἐλάττω, ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων δεδοίκαμεν πράτ-
τοντες· Θεοῦ δὲ ὁρῶντος, οὐκέτι. διὰ δὴ τοῦτο πάντα ἐτράπη τὰ κακά, ὅτι ἐν τοῖς οὕτω
κακοῖς οὐ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους αἰδούμεθα. διά τοι τοῦτο καὶ τὰ ὄντως ἀγαθά, οὐ
δοκοῦντα εἶναι τοιαῦτα τοῖς πολλοῖς, φεύγομεν, οὐ τὴν τῶν πραγμάτων ἐξετάζοντες φύσιν, 20
ἀλλὰ πρὸς τὴν δόξαν τῶν πολλῶν ἀποβλέποντες. καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχον-
τες πάλιν, οὐκ ὄντα οὖν τινα ἀγαθά, καὶ καλὰ εἶναι δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀγαθὰ ἀπὸ
τῆς αὐτῆς συνηθείας διώκομεν· ὥστε ἑκατέρωθεν φθείρεσθαι. τάχα πολλοῖς ἀσαφέστερον
εἶναι δοκεῖ τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν. ὅταν πορνεύωμεν (δεῖ γὰρ
ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἄρξασθαι) ἀνθρώπους φοβούμεθα μᾶλλον, ἢ τὸν Θεόν. ἐπεὶ οὖν οὕ- 25
τως ἑαυτοὺς ὑπεθήκαμεν ἐκείνοις, καὶ δεσπότας ἡμῶν αὐτοὺς ἐποιήσαμεν, πολλὰ τοῖς δε-
σπόταις τούτοις καὶ ἄλλα δοκεῖ εἶναι κακὰ οὐκ ὄντα κακά, κἀκεῖνα φεύγομεν πάλιν ὁμοίως. οἷον
τὸ ἐν πενίᾳ ζῆν πολλοῖς δοκεῖ εἶναι αἰσχρόν· καὶ φεύγομεν τὴν πενίαν, οὐκ ἐπειδή ἐστιν αἰ-
σχρόν, οὐδὲ ἐπειδὴ τοῦτο πεπείσμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς δεσπόταις ἡμῶν εἶναι δοκεῖ τοῦτο αἰσχρόν,
κἀκείνους δεδοίκαμεν. πάλιν, τὸ ἀτιμάζεσθαι καὶ εὐκαταφρόνητον εἶναι καὶ πάσης ἐκτὸς δυ- 30
ναστείας, δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως εἶναι αἰσχύνης καὶ εὐτελείας πολλῆς. τοῦτο πάλιν φεύγομεν,
οὐκ αὐτοὶ καταγινώσκοντες, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν δεσποτῶν ἡμῶν ψῆφον. πάλιν καὶ ἐκ τοῦ
ἐναντίου τὴν αὐτὴν ὑπομένομεν λύμην. τὸ γὰρ πλουτεῖν, ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ, καὶ ὁ τῦ-
φος, καὶ αἱ δόξαι, καὶ τὸ περίβλεπτον εἶναι. καὶ τοῦτο πάλιν διώκομεν, οὐδὲ ἐνταῦθα τὴν τῶν
πραγμάτων ἐπισκεψάμενοι φύσιν, ὅτι καλή, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δόξης τῶν δεσποτῶν ἡμῶν πε- 35
πεισμένοι. δεσπότης γὰρ ἡμῶν ὁ δῆμός ἐστι· καὶ ὁ πολὺς ὄχλος δεσπότης ὠμὸς καὶ τύ-
ραννος χαλεπός. οὐδὲ γὰρ ἐπιταγῆς αὐτῷ δεῖ πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἀρ-
κεῖ μόνον ἡμᾶς εἰδέναι τί βούλεται, καὶ χωρὶς ἐπιτάγματος εἴκομεν· τοσαύτῃ εὐνοίᾳ
περὶ αὐτὸν κεχρήμεθα. καὶ ὁ μὲν Θεὸς καθ' ἑκάστην ἀπειλῶν καὶ νουθετῶν τὴν ἡμέραν, οὐκ
ἀκούεται· ὁ δὲ πολὺς ὄχλος, καὶ ἄτακτος, καὶ συρφετώδης, οὐδὲ ἐπιταγῆς χρείαν ἔχει, ἀλλ' 40
ἀρκεῖ μόνον δόξαι τισὶν ἀρέσκεται, καὶ πάντα ὑπακούομεν εὐθέως. καὶ πῶς ἄν τις τού-
τους, φησίν, ἀποφύγῃ τοὺς δεσπότας; εἰ μεῖζον αὐτῶν φρόνημα λάβοι, εἰ τὴν τῶν πραγ-
μάτων ἐπισκέψαιτο φύσιν, εἰ καταγνοίη τῆς τῶν πολλῶν ψήφου, εἰ πρὸ τῶν ἄλ-
λων ἁπάντων ἐν τοῖς ὄντως αἰσχροῖς παιδεύσει ἑαυτὸν μὴ ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον

ὀφθαλμὸν

γρ. διαφθείρεσθαι.

ἴσ. πολλὰ γὰρ τοῖς

γρ. ἐπισκέψαιτο

ὀφθαλμὸν δεδοικέναι, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς πάλιν τοὺς παρ' ἐκείνου στεφάνους ζητεῖν. οὕτω γὰρ
οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτῶν ἀνεξόμεθα. ὁ γὰρ, ἡνίκα ἂν κατορθοῖ, μὴ ἀξίους κρίνας ἐκεί-
νους εἰδέναι αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ τοῦ Θεοῦ ψήφῳ, οὐδὲ ἐν τοῖς
ἐναντίοις λόγον αὐτῶν ἕξει τινά. καὶ πῶς ἂν τοῦτο ἔσται, φησίν; ἐννόησον τί μὲν ἄνθρωπος,
5 τί δὲ Θεός, καὶ τίνα ἀφεὶς τίνι προσφεύγεις· καὶ ταχέως διορθώσῃ τὸ πᾶν. ἄνθρωπος ὑ-
πὸ τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν σοι κεῖται, καὶ τὴν κρίσιν, καὶ τὴν κόλασιν· ἄνθρωπος ματαιότητι
ὡμοιώθη, καὶ κρίσιν ὀρθὴν οὐκ ἔχει, καὶ δεῖται τῆς ἄνωθεν διορθώσεως· ἄνθρωπος γῆ καὶ σπο-
δός. κἂν ἐπαινέσῃ, πολλάκις ἁπλῶς ἐπαινέσεται, ἢ πρὸς χάριν, ἢ πρὸς ἀπέχθειαν. κἂν
διαβάλῃ καὶ κατηγορήσῃ, πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς τοῦτο ἐργάσεται γνώμης. ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς χειρίζεται
10 οὕτως· ἀλλ' ἄληπτος ἡ ψῆφος αὐτοῦ, καὶ καθαρὰ ἡ κρίσις αὐτοῦ. καὶ χρὴ διὰ ταῦτα ἀεὶ
πρὸς αὐτὸν καταφεύγειν· οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ φείδεταί σου μά-
λιστα πάντων, καὶ αὐτοῦ σου μᾶλλόν σε ἀγαπᾷ. τί τοίνυν ἀφέντες ἔχειν θαυμαστὸν ἐπαινέ-
την, πρὸς ἄνθρωπον καταφεύγομεν, τὸν οὐδέν, τὸν εἰκῇ; τὸν ἁπλῶς; πονη-
ρόν σε λέγει καὶ μιαρὸν οὐκ ὄντα τοιοῦτον; ταύτῃ μᾶλλον αὐτὸν ἐλέησον, καὶ δά-
15 κρυσον ὅτι διέφθαρται· καὶ καταφρόνησον αὐτοῦ τῆς δόξης, ὅτι πεπήρωται αὐτοῦ τὰ τῆς
διανοίας ὄμματα. ἐπεὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι ταῦτα ἤκουσαν, καὶ κατεγέλων τῶν διαβαλλόν-
των. ἀλλ' ἀγαθόν σε λέγει, καὶ χρηστόν; ἂν μὲν τοιοῦτος ᾖς, μηδόλως χαυνωθῇς ὑπὸ τῆς
δόξης· ἂν δὲ μὴ ᾖς τοιοῦτος, πλέον καταφρόνησον, καὶ χλευασίαν τὸ πρᾶγμα εἶναι νόμιζε.
βούλει μαθεῖν τῶν πολλῶν τὰς κρίσεις, πῶς εἰσι διεφθαρμέναι, καὶ ἄχρηστοι, καὶ γέλωτος ἄξιαι,
20 καὶ αἱ μὲν, μεμηνότων καὶ ἐξεστηκότων, αἱ δὲ, παίδων ὑποτιτθίων; ἄκουσον ἄνωθεν. ἐρῶ δέ
σοι κρίσεις οὐχὶ τὰς τοῦ δήμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν δοκούντων εἶναι σοφωτάτων, τῶν ἐξ ἀρ-
χῆς νομοθετῶν. τίς γὰρ ἂν δόξειε παρὰ τοῖς πολλοῖς σοφώτερος εἶναι τοῦ νομισθέντος ἀξίου
πόλεσι καὶ δήμοις νομοθετεῖν; ἀλλ' ὅμως τοῖς σοφοῖς τούτοις τὸ πορνεύειν οὐδὲν εἶναι δοκεῖ πονη-
ρόν, οὐδὲ κολάσεως ἄξιον. οὐδεὶς γοῦν τῶν νόμων τῶν ἔξωθεν αὐτὸ ἐκόλασεν, οὐδὲ εἰς δικα-
25 στήριον εἵλκυσεν ἐντεῦθεν· ἀλλὰ κἂν ἑλκύσῃ τις ὑπὲρ τούτων, καταγελάσονται οἱ πολλοί,
καὶ οὐκ ἀνέξεται ὁ δικάζων. τὸ κυβεύειν πάλιν τῆς παρ' αὐτῶν τιμωρίας ἐστὶν ἐλεύθερον, καὶ
οὐδεὶς ὑπὲρ τούτων δίκην ἔδωκέ ποτε παρ' ἐκείνοις. τὸ μεθύειν, καὶ τὸ γαστρίζεσθαι, οὐ μόνον
οὐκ ἔστιν ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ κατόρθωμα παρὰ πολλοῖς εἶναι νενόμισται. καὶ ἐν τοῖς στρατιωτι-
κοῖς δείπνοις πολλὴ ἡ τοῦ πράγματος ἅμιλλα, καὶ οἱ μάλιστα σωφρονούσης διανοίας καὶ σώ-
30 ματος ἐρρωμένου δεόμενοι, οὗτοι μάλιστα τῇ τυραννίδι παραδέδονται τῆς μέθης, καὶ τὸ σῶμα
παραλύοντες, καὶ τὴν ψυχὴν σκοτοῦντες. καὶ τῶν νομοθετῶν οὐδεὶς τοῦτο ἐκόλασε τὸ ἁ-
μάρτημα. τί ταύτης τῆς μανίας χεῖρον; τῆς οὖν εὐφημίας τῶν οὕτω διακειμένων ἀνθρώ-
πων ἐπιθυμεῖς, καὶ οὐ κατορύττεις σαυτόν; εἰ γὰρ καὶ πάντες σε ἐθαύμαζον οἱ τοιοῦτοι, οὐκ
ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι καὶ ἐγκαλύπτεσθαι, παρὰ ἀνθρώπων οὕτω διεφθαρμένων τὰς κρίσεις
35 κροτούμενον; πάλιν βλασφημία τοῖς νομοθέταις οὐδὲν εἶναι φοβερόν. οὐδεὶς γοῦν τὸν Θεὸν ἢ φοβερὸν ἁπλῶς.
βλασφημήσας, εἰς δικαστήριον εἱλκύσθη καὶ δίκην δέδωκεν. ἀλλ' ἐὰν μὲν τὸ ἱμάτιόν τις
κλέψῃ, ἢ βαλάντιον διατέμῃ, καὶ τὰς πλευρὰς διορύττεται καὶ θανάτῳ παραδίδοται πολλάκις·
τὸν δὲ Θεὸν βλασφημῶν, οὐκ ἐγκαλεῖται παρὰ τῶν ἔξω νομοθετῶν. κἂν δούλην προσ-
φθείρῃ τις γυναῖκα ἔχων, οὐδὲν εἶναι δοκεῖ τοῖς νόμοις τοῖς ἔξωθεν, οὐδὲ τοῖς πολλοῖς. βούλει
40 καὶ ἕτερα πάλιν ἀκοῦσαι δεικνύντα αὐτῶν τὴν ἄνοιαν; ταῦτα μὲν γὰρ οὐ κολάζουσιν, ἕτερα
δὲ καὶ νομοθετοῦσιν αὐτοί. τίνα οὖν εἰσιν ἐκεῖνα; θέατρα συνάγουσι, καὶ πορνῶν ἐκεῖ γυναικῶν
χοροὺς εἰσάγοντες καὶ παῖδας πεπορνευμένους καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν ἐνυβρίζοντας, κα-
θίζουσι τὸν δῆμον ἄνω πάντα, οὕτω τὴν πόλιν ψυχαγωγοῦντες, οὕτω τοὺς μεγάλους ἐκείνους
βασιλέας, οὓς ἀεὶ θαυμάζουσιν ἐπὶ τροπαίοις καὶ νίκαις, στεφανοῦντες. καίτοιγε τί τῆς τιμῆς

ταύτης ψυχρότερον; τί τῆς ἡδονῆς ἐκείνης ἀηδέστερον; ἐκ τούτων οὖν ἐπαινέτας ζητεῖς τῶν
ἔργων τῶν σῶν; καὶ μετὰ ὀρχηστῶν, καὶ μαλακῶν, καὶ μίμων, καὶ πορνῶν γυναικῶν εὐφημίας ἀ-
πολαύειν θέλεις, εἰπέ μοι; καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴη ταῦτα παρανοίας ἐσχάτης; ἡδέως γὰρ
ἂν αὐτοὺς ἐροίμην· δεινὸν οὖν τῆς φύσεως ἀνατρέπεσθαι νόμους, καὶ παρανόμους εἰσά-
γεσθαι μίξεις; πάντως ἐροῦσιν, ὅτι δεινόν. δοκοῦσι γοῦν καὶ κολάζειν τὸ ἁμάρτημα τοῦτο. 5
τί οὖν τοὺς ἡταιρηκότας ἐκείνους εἰσάγεις; καὶ οὐκ εἰσάγεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμᾷς μυρί-
αις καὶ ἀφάτοις δωρεαῖς; ἀλλαχοῦ τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας κολάζων, ἐνταῦθα δὲ καὶ ὡς
εὐεργέταις κοινοῖς τῆς πόλεως καὶ χρήματα ἀναλίσκεις, καὶ ἐκ τῶν δημοσίων αὐτοὺς τρέφεις
δαπανημάτων. ἀλλ' ἄτιμοί, φησὶν, εἰσί. τί οὖν αὐτοὺς παιδοτριβεῖς; τί οὖν διὰ τῶν ἀ-
τίμων τοὺς βασιλέας τιμᾷς; τί δὲ τὰς πόλεις ἐκτραχηλίζεις; τί δὲ εἰς αὐτοὺς τοσαῦτα 10
δαπανᾷς; εἰ γὰρ ἄτιμοί εἰσιν, ἀπελαύνεσθαι ἐχρῆν τοὺς ἀτίμους. τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀ-
τίμους εἰργάσω; ὡς ἐπαινῶν, ἢ ὡς κατεγνωκώς; δηλονότι ὡς κατεγνωκώς. εἶτα ὡς μὲν
κατεγνωκὼς, ἀτίμους ποιεῖς· ὡς δὲ ἐντίμους τρέχεις ὀψόμενος, καὶ θαυμάζεις, καὶ ἐπαινεῖς, καὶ
κροτεῖς; τί δεῖ λέγειν τὰς μανίας τὰς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις; τὰς ἐν ταῖς τῶν θηρίων ἁ-
μίλλαις; πάσης γὰρ καὶ ἐκεῖνα παραπληξίας μεστά. παιδεύει τὸν δῆμον συνεχῶς ἀνηλεῆ 15
τινα ἔχειν καὶ ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον· καὶ γυμνάζει ὁρᾶν ἀνθρώπους σπαραττομένους, καὶ αἷ-
μα καταρρέον, καὶ θηρίων ὠμότητα πάντα συγχέουσαν. καὶ ταῦτα πάντα οἱ σοφοὶ νομοθέ-
ται ἐξ ἀρχῆς ἐπεισήγαγον τὰ νοσήματα, καὶ κροτοῦσιν αἱ πόλεις καὶ θαυμάζουσιν. ἀλλ', εἰ βού-
λει, ταῦτα ἀφέντες, ἃ φανερῶς μὲν καὶ ὁμολογουμένως εἰσὶν ἄτοπα, τοῖς δὲ ἔξωθεν νομοθέ-
ταις οὐκ ἔδοξεν, ἐπὶ τὰ σεμνὰ πράγματα ἔλθωμεν, καὶ ὄψει καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς τῶν 20
πολλῶν δόξης διεφθαρμένα. ὁ γὰρ γάμος πρᾶγμα τίμιον εἶναι δοκεῖ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς ἔξωθεν.
καὶ ἔστι τίμιον· ἀλλὰ γάμων τελουμένων, τοσαῦτα καταγέλαστα γίνεται πράγματα, ὅσα αὐ-
τίκα ἀκούσεσθε. ὑπὸ γὰρ τῆς συνηθείας οἱ πολλοὶ κατεχόμενοι καὶ παραλογιζόμενοι,
οὐδὲ διαγινώσκουσιν αὐτῶν τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ἑτέρων δέονται τῶν διδασκόντων. καὶ γὰρ χορεῖαι,
καὶ κύμβαλα, καὶ αὐλοὶ, καὶ ῥήματα καὶ ᾄσματα αἰσχρὰ, καὶ μέθαι, καὶ κῶμοι, καὶ πολὺς ὁ τοῦ δια- 25
βόλου τότε ἐπεισάγεται φορυτός. καὶ οἶδα μὲν ὅτι δόξω καταγέλαστος εἶναι τούτων ἐπιλαμβανό-
μενος, καὶ πολλὴν ὀφλήσω παρὰ τοῖς πολλοῖς ἄνοιαν, τοὺς παλαιοὺς νόμους μετακινῶν. ὅ-
περ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, πολὺς τῆς συνηθείας ὁ παραλογισμός· ἀλλ' ὅμως οὐ παύσομαι ταῦτα
λέγων. ἴσως γὰρ, ἴσως, κἂν μὴ πάντες, ἀλλ' ὀλίγοι τινὲς ἡμᾶς ἀποδέξονται, καὶ αἱρήσονται κατα-
γελᾶσθαι μεθ' ἡμῶν, ἢ γελᾶν ἡμᾶς μετ' ἐκείνων γέλωτα δακρύων ἄξιον καὶ πολλῆς κολά- 30
σεως καὶ τιμωρείας. πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴη τῆς ἐσχάτης καταγνώσεως ἄξιον, παρθένον θα-
λαμευθεῖσαν διόλου, καὶ μαθοῦσαν αἰδεῖσθαι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας, ἀθρόον ἀναγκάζειν
ἅπασαν ἐκχεῖν τὴν αἰδῶ, καὶ ἐκ προοιμίων τοῦ γάμου τὴν ἀναισχυντίαν παιδεύειν, καὶ
ἀσελγέσι καὶ ἀσέμνοις ἀνδράσι καὶ πόρνοις καὶ μαλακοῖς εἰς μέσον αὐτὴν προτιθέναι; ποῖον
γὰρ οὐ φυτευθήσεται τῇ νύμφῃ κακὸν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης; ἀναισχυντία, ἰταμότης, ἀναί- 35
δεια, δόξης ἔρως ἀτόπου. καὶ γὰρ ἐθελήσουσι τὰς ἡμέρας δὴ πάσας τοιαύτας ἔχειν. ἐν-
τεῦθεν πολυτελεῖς αἱ γυναῖκες καὶ δαπανηραὶ, ἐντεῦθεν ἀναιδεῖς, ἐντεῦθεν αὐταῖς τὰ μυ-
ρία κακά. καὶ μή μοι λέγε τὴν συνήθειαν. εἰ μὲν γὰρ πονηρὸν, μηδὲ ἅπαξ γινέσθω·
εἰ δὲ ἀγαθὸν, ἀεὶ γινέσθω. εἰπὲ γάρ μοι, τὸ πορνεύειν οὐ πονηρόν; ἆρα οὖν συγχωρήσομεν κα-
θάπαξ τοῦτο γίνεσθαι; οὐδαμῶς. διατί; ὅτι κἂν ἅπαξ γίνηται, πονηρόν ἐστιν 40
ὁμοίως. ὥστε καὶ τὸ φαιδρύνεσθαι τὴν νύμφην οὕτως, εἰ μὲν ἐστὶ πονηρὸν, μηδὲ ἅπαξ γινέσθω·
εἰ δὲ οὐ πονηρὸν, καὶ ἀεὶ γινέσθω. τί οὖν, φησὶ, διαβάλλεις τὸν γάμον, εἰπέ μοι; μὴ γένοιτο.
οὐχ οὕτω μαίνομαι, ἀλλὰ τὰ κακῶς ἐπισυρόμενα τῷ γάμῳ, τὰ ἐπιτρίμματα, τὰς ὑ-
πογραφὰς, τὴν ἄλλην περιεργίαν ἅπασαν. καὶ γὰρ πολλοὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης

λήψεται

λήψεται τοὺς ἐραστὰς καὶ παρὰ τοῦ μέλλοντος αὐτῇ συνοικεῖν. ἀλλὰ πολλοὶ θαυμάσονται
τὴν γυναῖκα τῆς ὥρας. καὶ τί τοῦτο; ἂν μὲν γὰρ σώφρων ᾖ, μόλις διαφεύξεται τὴν πονη-
ρὰν ὑποψίαν· εἰ δὲ ἠμελημένη, ταχέως καὶ ἁλώσεται, ἀφορμὴν ἀσελγείας λαβοῦσα
τὴν ἡμέραν ἐκείνην. ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων κακῶν, ὅταν μὴ ταῦτα γένηται, ὕβριν τὸ πρᾶ-
5 γμα καλοῦσιν τῶν βοσκημάτων οὐδὲν ἀμείνους, καὶ δεινὸν ποιοῦνται τὸ μὴ πολλοῖς φαίνεσθαι
τὴν γυναῖκα, μηδὲ προκεῖσθαι θέατρον κοινὸν τοῖς ὁρῶσι. καίτοιγε ὕβριν ἐχρῆν νομίζειν
τὰ γινόμενα, καὶ γέλωτα, καὶ κωμῳδίαν· ἐπεὶ καὶ νῦν οἶδα ὅτι πολλὴν αἰτίαν καὶ γέλωτα ἡ-
μῶν καταγνώσονται. ἀλλ' οἴσω τὸν γέλωτα, ὅταν τι γένηται κέρδος. καὶ γὰρ ἂν εἴην κα-
ταγέλαστος, εἰ παραινῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης καταφρονεῖν, αὐτὸς παρὰ τῶν ἄλλων χειρωθεί-
10 ην τῷ πάθει. ἴδε τὰ ἐντεῦθεν λοιπόν· οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑσπέρᾳ μεθύον- γ. ἤδη
τας ἄνδρας καὶ κεκαρωμένους καὶ πεπυρωμένους ὑπὸ τῆς τρυφῆς, οἳ κάλλος ὄψεως ὁρᾶν πα-
ρασκευάζουσι παρθενικῆς. καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς ἐπίδειξιν
ἐκπομπεύουσι, μετὰ λαμπάδων αὐτὴν παραπέμποντες ἐν ἑσπέρᾳ βαθείᾳ, ὡς πᾶσιν αὐτὴν
ἐπιδείκνυσθαι, δι' ὧν ποιοῦσιν οὐδὲν ἕτερον παραινοῦντες, ἢ ὅτι πᾶσαν ἀποδύσασθαι χρὴ
15 λοιπὸν τὴν αἰδῶ. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵστανται, ἀλλὰ μετὰ αἰσχρῶν ῥημάτων αὐτὴν ἄγουσι,
καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς. καὶ δραπέται καὶ μαστιγίαι μυρίοι τινὲς καὶ ὀλέθριοι, μετὰ
ἀδείας λοιπὸν ἅπαντα φθέγγονται ἅπερ ἂν βούλωνται, εἴς τε ἐκείνην, εἴς τε τὸν ἐκείνῃ συν-
οικεῖν μέλλοντα· καὶ σεμνὸν μὲν οὐδέν, πάντα δὲ αἰσχρὰ καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα. καλὴν
δὲ οὐχ ἕξει διδασκαλίαν σωφροσύνης ἡ νύμφη, τοιαῦτα μὲν ὁρῶσα, τοιαῦτα δὲ ἀκούουσα; καὶ
20 ἅμιλλά τις ἐστὶ διαβολικὴ τῶν τὰ τοιαῦτα παραινούντων ὑπερβάλλεσθαι θατέρους τῇ τῶν
ὀνειδῶν καὶ τῇ τῶν αἰσχρῶν ῥημάτων φιλοτιμίᾳ, δι' ὧν καταισχύνουσι τοὺς συνιόντας, κἀκεῖ-
νοι νικήσαντες ἀπῆλθον, ὅσοι πλείονα τὰ ὀνείδη καὶ μείζονα τὰ αἰσχρὰ προσέρριψαν. καὶ οἶ-
δα μὲν ὅτι φορτικός τις εἶμι καὶ ἐπαχθὴς καὶ δύσκολος, ὡς ἡδονήν τινα περικόπτων τοῦ βίου. διὰ
γὰρ τοῦτο πενθῶ, ὅτι τὰ ἀηδῆ, ἡδονή τις εἶναι νενόμισται. πῶς γὰρ οὐκ ἀηδές, εἰπέ μοι, τὸ
25 ὑβρίζεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι; τὸ παρὰ πάντων ἀτιμάζεσθαι μετὰ τῆς νύμφης; κἂν μὲν εἴς
τις τῆς ἀγορᾶς τὴν συνοικοῦσαν εἴπῃ κακῶς, μυρία κινεῖς πράγματα, καὶ ἀβίωτον εἶναι
τὸν βίον νομίζεις· τῆς δὲ πόλεως παρούσης ἁπάσης ἀσχημονῶν μετὰ τῆς συνοικεῖν μελλούσης,
χαίρεις καὶ καλλωπίζῃ; καὶ πόσης ταῦτα μανίας; ἀλλὰ συνήθεια τὸ πρᾶγμά ἐστι, φησί.
διὰ γὰρ τοῦτο θρηνεῖν μάλιστα ἄξιον, ὅτι ἐν συνηθείᾳ τὸ πρᾶγμα κατέκλεισεν ὁ διάβο-
30 λος. ἐπειδὴ γὰρ ὁ γάμος πρᾶγμά ἐστι σεμνόν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν συγκροτοῦν, καὶ πολλῶν αἴτι-
ον ἀγαθῶν, δακνόμενος ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος, καὶ εἰδὼς ὅτι κατὰ τῆς πορνείας ἐπιτετείχισται, ἑτέ-
ρως πορνείαν ἐπεισάγει πᾶσαν. πολλαὶ γοῦν ἐν ταῖς τοιαύταις συνόδοις καὶ κατησχύνθησαν
παρθένοι· εἰ δὲ μὴ πανταχοῦ, ἀλλ' ἀρκεῖ τῷ δαίμονι τέως ἐκεῖνα τὰ ῥήματα καὶ τὰ ᾄσμα-
τα ἐκεῖνα τὰ πονηρά, καὶ παραδειγματίσαι τὴν νύμφην, καὶ ἐκπομπεῦσαι τὸν νυμφί- γ. πορνικά
35 ον διὰ τῆς ἀγορᾶς. εἶτ' ἐπειδήπερ ἐν ἑσπέρᾳ ταῦτα γίνεται, ἵνα μηδὲ τὸ σκότος παραπέ-
τασμα ᾖ τῶν κακῶν τούτων, ἐπεισάγονται λαμπάδες πολλαὶ οὐκ ἐῶσαι λανθάνειν τὴν
ἀσχημοσύνην. τί γὰρ ὁ πολὺς ὄχλος βούλεται; τί δὲ ἡ μέθη; τί δὲ αἱ σύριγγες; οὐκ εὔδηλον
ὅτι ἵνα μηδὲ οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις ὄντες, καὶ βαπτιζόμενοι ὕπνῳ βαθεῖ ταῦτα ἀγνοῶσιν, ἀλλ'
ὑπὸ τῆς σύριγγος διεγειρόμενοι, καὶ ἄνωθεν ἀπὸ τῶν δρυφάκτων κατακύπτοντες, μάρτυρες
40 γένωνται τῆς κωμῳδίας ἐκείνης; τί ἄν τις εἴποι τὰς ᾠδὰς αὐτάς, αἳ πάσης γέμουσιν ἀκο-
λασίας, ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ οἰκιῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας ἐπεισάγουσαι
τραγῳδίας, καὶ πολὺ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι, καὶ τὸ τῆς φίλης καὶ ἐρωμένης;
καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρθένοι παραγίνονται τούτοις, πᾶσαν ἀποδυσάμεναι τὴν αἰ-
δῶ, εἰς τὴν τῆς νυμφευομένης τιμήν, μᾶλλον δὲ ὕβριν, καὶ τῆς ἑαυτῶν προπίνουσαι σω-
τηρίας;

τηρείας, καὶ μεταξὺ νέων ἀκολάστων ἀσχημονοῦσαι τοῖς ἀτάκτοις ᾄσμασι, τοῖς αἰσχροῖς ῥήμα-
σι, τῇ σατανικῇ συμφωνίᾳ. ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, εἰπέ μοι, πόθεν μοιχεῖαι; πόθεν πορνεῖαι;
πόθεν διαφθοραὶ γάμων; ἀλλ' οὐκ εὐγενεῖς οὐδὲ εὐσχήμονες ταῦτα πράττουσι, φησί. πῶς
οὖν ἐμοῦ καταγελᾷς, αὐτὸς περὶ ἐμοῦ τὸν νόμον τοῦτον εἰδώς; εἰ γὰρ καλὰ τὰ γινόμενα, ἔα-
σον κἀκείνας ταῦτα ποιεῖν. μὴ γάρ, ἐπειδὴ πενίᾳ συζῶσιν αὗται, οὐχὶ καὶ αὗται παρθένοι εἰ-
σί; καὶ σωφροσύνης ἐπιμελεῖσθαι καὶ αὐτὰς χρή; νῦν δὲ ὀρχεῖται παρθένος ἐν κοινῷ θεάτρῳ
νέων ἀκολάστων, εἰπέ μοι, καὶ οὐ δοκεῖ σοι τῆς πόρνης εἶναι ἀτιμοτέρα; εἰ δὲ λέγεις ὅτι θε-
ραπαινίδες ταῦτα ἐργάζονται, οὐδὲ οὕτως ἀφίημί σε τῆς κατηγορίας. οὐδὲ γὰρ ταύταις
ἐπιτρέπεσθαι ἐχρῆν. ἀπὸ γὰρ τούτων πάντα τίκτεται τὰ κακά, ὅτι τῆς οἰκετίας οὐδένα [γ. οἰκίας]
ποιούμεθα λόγον· ἀλλ' ἀρκεῖ εἰς καταφρόνησιν τὸ εἰπεῖν, ὅτι δοῦλός ἐστι καὶ θεραπαινίδες·
[Γαλατ. γ. κη.] καίτοιγε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούοντες, ὅτι Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος. σὺ
δὲ ἵππου μὲν οὐ καταφρονεῖς οὐδὲ ὄνου, ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ὥστε μὴ γενέσθαι φαύλους, δού-
λων δὲ τῶν ὁμοψύχων ὑπερορᾷς; καὶ τί λέγω δούλων, ὅπουγε καὶ παίδων, καὶ θυγατέρων.
τί δὴ μετὰ ταῦτα; ἀνάγκη λύπην εὐθέως ἐπεισιέναι, πάντων ἐκείνων καθαιρουμένων·
πολλάκις δὲ καὶ ζημίαν τίκτεσθαι μεγίστην, ἐν τῷ πλήθει καὶ τῷ θορύβῳ πολυτίμων τινῶν
ἀπολλυμένων χρυσίων. εἶτα μετὰ τὸν γάμον εἴ ποτε γένοιτο παιδίον, καὶ ἐνταῦθα πάλιν
τὴν αὐτὴν ἄνοιαν ὀψόμεθα, καὶ πολλὰ σύμβολα γέλωτος γέμοντα. καὶ γὰρ ἡνίκα ἂν καλεῖ-
σθαι τὸ παιδίον δέῃ, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ τὸ πρότερον ἐποί-
ουν, λύχνους ἅψαντες καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τῷ διαρκέσαντι μέχρι πολλοῦ τὸ παι-
δίον ποιοῦσιν ὁμώνυμον, ἐντεῦθεν πολὺν αὐτὸ στοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον. εἶτα ἐπει-
δὰν συμβῇ πολλάκις αὐτὸ ἄωρον ὑποστῆναι θάνατον (συμβαίνει δὲ πολλάκις) πο- [γ. ὑπομεῖναι]
λὺς ἕψεται παρὰ τοῦ διαβόλου γέλως, ὅτι ὡσεὶ παῖδας ἀνοήτους διέπαιξε. τί ἂν τις εἴ-
ποι τὰ περίαπτα, καὶ τοὺς κώδωνας τοὺς τῆς χειρὸς ἐξηρτημένους, καὶ τὸν κόκκινον στήμο-
να, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πολλῆς ἀνοίας γέμοντα, δέον μηδὲν ἕτερον τῷ παιδὶ περιτιθέ-
ναι, ἀλλ' ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ φυλακήν; νῦν δὲ οὗτος μὲν καταπεφρόνηται ὁ τὴν
οἰκουμένην ἐπιστρέψας ἅπασαν, καὶ χαλεπὴν δοὺς τῷ διαβόλῳ πληγήν, καὶ πᾶσαν αὐ-
τοῦ καταστρέψας τὴν δύναμιν· κρόκῃ δὲ καὶ στήμονι καὶ τὰ ἄλλα περιάμματα τὰ τοιαῦτα
τοῦ παιδίου ἐμπιστεύονται τὴν ἀσφάλειαν. εἴπω τί τούτου καταγελαστότερον ἕτερον; ἀλ-
λὰ μηδεὶς ἀκαιρίαν ἡμῶν καταγινωσκέτω, εἰ καὶ μέχρι τούτων πρόεισιν ὁ λόγος. ὁ γὰρ
τὴν σηπεδόνα καθαίρειν βουλόμενος, οὐ παραιτήσεται προτέρας τὰς ἑαυτοῦ μολῦναι χεῖ-
ρας. τί δήποτ' οὖν τοῦτό ἐστι τὸ καταγέλαστον; ὃ μηδὲν μὲν εἶναι δοκεῖ (διὰ γὰρ τοῦτο στένω)
ἀρχὴ δὲ ἐστι παραφροσύνης καὶ παρανοίας ἐσχάτης. βόρβορον αἱ γυναῖκες ἐν τῷ βαλα- [γ. ἐν τῷ βαλανείῳ]
νείῳ λαμβάνουσαι τροφοὶ καὶ θεραπαινίδες, καὶ τῷ δακτύλῳ χρίσασαι, κατὰ τοῦ μετώπου τυ-
ποῦσι τοῦ παιδίου. κἂν ἔρηταί τις, τί βούλεται ὁ βόρβορος, τί δὲ ὁ πηλός; ὀφθαλμὸν πο-
νηρὸν ἀποστρέφει, φησί, καὶ βασκανίαν καὶ φθόνον. βαβαὶ τῆς ἰσχύος τοῦ βορβόρου, καὶ τῆς τοῦ
πηλοῦ δυνάμεως, ἡλίκην ἔχει τὴν ἰσχύν; ὁλόκληρον τοῦ διαβόλου παράταξιν ἀπο-
στρέφει. οὐκ ἐγκαλύψεσθε, εἰπέ μοι; οὐ συνήσετε ὀψέ ποτε τὰς παγίδας τὰς διαβολι-
κάς, πῶς ἐκ πρώτης ἡλικίας κατὰ μικρὸν ἐπεισάγει τὰς παρ' ἑαυτοῦ μηχανὰς ὁ διάβολος;
εἰ γὰρ ὁ βόρβορος τοῦτο ποιεῖ, διατί μὴ καὶ σὺ τοῦτο ποιεῖς ἐπὶ τοῦ σαυτοῦ μετώπου, ἀ-
νὴρ ὤν, καὶ ἐν ἕξει γεγονώς, καὶ μᾶλλον τοῦ παιδίου τοὺς φθονοῦντας ἔχων; διατί μὴ καὶ ὅλον
βορβοροῖς τὸ σῶμα; εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, τίνος ἕνεκεν οὐχ
ὅλον σεαυτὸν βορβόρῳ καταχρίεις; γέλως ταῦτα καὶ κωμῳδία σατανική, οὐκ εἰς χλευα-
σίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς γέενναν καταστρέφουσα τοὺς ἀπατωμένους. καὶ τὸ μὲν παρ' Ἕλλησι
ταῦτα γίνεσθαι, θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ παρὰ τοῖς τὸν σταυρὸν προσκυνοῦσι, καὶ μυστηρίων
ἀπορρήτων

ἀπορρήτων κεκοινωνηκόσι, καὶ τοσαῦτα φιλοσοφοῦσι ταύτην κρατεῖν τὴν ἀσχημοσύνην, τοῦτ' ἔστι τὸ πολλῶν θρήνων ἄξιον. ὁ Θεός σε μύρῳ ἐτίμησε πνευματικῷ, καὶ σὺ βορβόρῳ μολύνεις τὸ παιδίον; ὁ Θεός σε ἐτίμησε, σὺ δὲ σαυτὸν ἀτιμάζεις; καὶ δέον τὸν σταυρὸν ἐπιγράφειν τῷ μετώπῳ, τὴν ἀσφάλειαν ἄμαχον παρέχοντα· σὺ δὲ ταῦτα ἀφεὶς, ἐπὶ τὴν σατανικὴν ἄνοιαν καταπίπτεις; εἰ δέ τινι ταῦτα μικρὰ εἶναι δοκεῖ, μανθανέτω ὅτι μεγάλων ἐστὶν αἴτια κακῶν· καὶ ὅτι οὐδὲ τῷ Παύλῳ τὰ μικρὰ παρορᾶν ἔδοξε. τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦ καλύπτεσθαι ἄνθρωπον τὴν κεφαλὴν μικρότερον; ἀλλ' ὅρα πόσην ὑπὲρ τούτου ποιεῖται σπουδὴν, καὶ μεθ' ὅσης ἀπαγορεύει σφοδρότητος, ἄλλα τε πολλὰ λέγων, καὶ ὅτι καταισχύνει (α. Κορ. ια. δ.) τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. εἰ δὲ ὁ κατακαλυπτόμενος καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὁ βορβόρῳ χρίων, πῶς οὐχὶ καὶ βδελυκτὸν ποιεῖ τὸ παιδίον; πῶς γὰρ αὐτὸ προσάγεις ταῖς χερσὶ τοῦ ἱερέως, εἰπέ μοι, πῶς ἀξιοῖς ἐπὶ τοῦ μετώπου σφραγῖδα ἐπιτεθῆναι παρὰ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου χειρὸς, ἔνθα τὸν βόρβορον ἐπέχρισας; μὴ ταῦτα, μὴ, ἀδελφοὶ, ἀλλ' ἐκ πρώτης τῆς ἡλικίας πνευματικοῖς αὐτὰ περιφράττετε ὅπλοις, καὶ τῇ χειρὶ παιδεύετε σφραγίζειν τὸ μέτωπον· καὶ πρὶν ἢ δυνηθῆναι τῇ χειρὶ τοῦτο ποιεῖν, αὐτοὶ ἐντυποῦτε αὐτοῖς τὸν σταυρόν. τί ἂν τις εἴποι τὰς ἑτέρας παρατηρήσεις τὰς σατανικὰς ἐπὶ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν τοκετῶν, ἃς αἱ μαῖαι ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν ἐπεισάγουσι κεφαλῆς; τὰς ἐπὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἐκφορᾶς τὰς οἰμωγὰς, τοὺς κωκυτοὺς τοὺς ἀλόγους, τὴν ἐν τοῖς τάφοις ἄνοιαν, τὴν περὶ τὰ μνήματα σπουδὴν, τὸν ἄγριον καὶ καταγέλαστον τῶν θρηνωδῶν γυναικῶν ἑσμόν, τὰς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεις, τῶν εἰσόδων καὶ τῶν ἐξόδων; τούτων οὖν, εἰπέ μοι, τὴν δόξαν θηρᾷς; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας, ἀνθρώπων οὕτω διεφθαρμένων τὰς γνώμας, καὶ πάντα ὡς ἔτυχε ποιούντων τὴν δόξαν ἐπιζητεῖν· δέοι ἐπὶ τὸν ἀκοίμητον ἀεὶ καταφεύγειν ὀφθαλμὸν, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ψῆφον βλέποντας, πάντα ποιεῖν, καὶ λέγειν; οὗτοι μὲν γὰρ κἂν ἐπαινέσωνται, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσονται· ἐκεῖνος δὲ, ἂν ἀποδέξηται τὰ γινόμενα, καὶ ἐνταῦθα ποιήσει λαμπροὺς, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν μεταδώσει τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. ιγ. 10 ΗΜΕΙΣ ΜΩΡΟΙ ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ (ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ γὰρ ἐντεῦθεν πάλιν τὸν λόγον ἀναλαβεῖν) ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.

ΠΟλλῆς βαρύτητος τὸν λόγον ἐμπλήσας, ὃ πάσης κατηγορίας μείζονα ἔχει πληγὴν, καὶ εἰπὼν, ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε, καὶ ὅτι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, διὰ τῶν ἑξῆς δείκνυσι, πῶς ἐπιθανάτιοι, λέγων· ἡμεῖς μωροὶ, καὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄτιμοι, καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶν, ἅπερ ἦν δείγματα διδασκάλων καὶ ἀποστόλων γνησίων. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις μέγα ἐφρόνουν, ἐπὶ σοφίᾳ, ἐπὶ δόξῃ, ἐπὶ πλούτῳ, ἐπὶ τῷ τιμᾶσθαι. βουλόμενος οὖν αὐτῶν καθελεῖν τὸν τῦφον, καὶ δεῖξαι ὅτι ἐπὶ τούτοις οὐ μόνον οὐ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνεσθαι δεῖ, πρῶτον μὲν αὐτοῖς κωμῳδεῖ λέγων, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε. ἐγὼ μὲν γὰρ λέγω, φησὶν, ὅτι ὁ παρὼν καιρὸς, οὐ τιμῆς οὐδὲ δόξης ἐστὶν, ὧν ὑμεῖς ἀπολαύετε, ἀλλὰ τοῦ διώκεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι, ἅπερ ἡμεῖς πάσχομεν. εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τῶν ἀμοιβῶν ὁ καιρὸς ἐστὶ, ὡς ὁρῶ (τοῦτο δὲ εἰρωνευόμενος λέγει) ὑμεῖς μὲν οἱ μαθηταὶ καὶ ἐβασιλεύσατε λοιπόν· ἡμεῖς δὲ οἱ διδάσκαλοι, καὶ ἀπόστολοι, καὶ πρὸ πάντων ὀφείλοντες λα-

βεῖν

βεῖν τὸν μισθὸν, οὐ μόνον ὑμῶν ἔσχατοι γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιθανάτιοι, τουτέστι, κατά-
δικοι, διόλου ἐν ʺ ἀτιμίαις καὶ κινδύνοις καὶ λιμῷ διάγοντες, ὑβριζόμενοί τε ὡς μωροὶ, καὶ
ἐλαυνόμενοι, καὶ τὰ αἴσχιστα ὑπομένοντες. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵνα καὶ αὐτοὺς ἐκ τούτων
ποιήσῃ συνιδεῖν, ὅτι τὰ τῶν ἀποστόλων ὀφείλουσι ζηλοῦν, τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ὕβρεις, οὐ
τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας. οὐ γὰρ ἐκεῖνα, ἀλλὰ ταῦτα ἀπαιτεῖ τὸ κήρυγμα. ἀλλ' 5
οὕτω μὲν ἐξ εὐθείας οὐ λέγει, ὥστε μὴ φορτικὸς αὐτοῖς φανῆναι· ὡς δὲ αὐτῷ πρέπον ἦν,
οὕτω μεταχειρίζει τὴν ἐπίπληξιν ταύτην. εἰ γὰρ ἐξ εὐθείας εἰσήγαγε τὸν λόγον,
οὕτως ἂν εἶπε· πλανᾶσθε καὶ ἀπατᾶσθε, καὶ πολὺ τῆς ἀποστολικῆς ʺ νουθεσίας ἀ-
φεστήκατε. τὸν γὰρ ἀπόστολον καὶ διάκονον τοῦ Χριστοῦ, μωρὸν εἶναι δοκεῖν χρὴ, καὶ ἐν θλί-
ψει καὶ ἐν ἀδοξίᾳ διάγειν, ὅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς· ὑμεῖς δὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις. ἀλλ' οὕτως ἂν 10
μᾶλλον καὶ προσέστη τὰ λεγόμενα αὐτοῖς, ὡς ἐγκώμια τῶν ἀποστόλων ἔχοντα· καὶ ἐ-
κείνους ἂν θρασυτέρους εἰργάσατο, ὡς διαβαλλομένους ἐπὶ ῥαθυμίᾳ καὶ κενοδοξίᾳ
καὶ τρυφῇ. διὰ τοῦτο τοῦτον μὲν τὸν τρόπον οὐ μετέρχεται τὰ εἰρημένα, ἑτέρως δὲ, πληκτι-
κώτερον μὲν, ἀνεπαχθέστερον δέ. διὸ καὶ οὕτω προάγει τὸν λόγον κατ' εἰρωνείαν λέγων, ὑ-
μεῖς δὲ ἰσχυροὶ καὶ ἔνδοξοι. ὡς εἰ μὴ τῇ εἰρωνείᾳ ἐκέχρητο, οὕτως ἂν εἶπεν· οὐ δυνατὸν τὸν 15
μὲν μωρὸν νομίζεσθαι, τὸν δὲ φρόνιμον, καὶ τὸν μὲν ἰσχυρὸν, τὸν δὲ ἀσθενῆ, τοῦ ʺ κηρύγματος μὴ
ἀπαιτοῦντος θάτερα. εἰ μὲν γὰρ ἐξῆν τοῦτον μὲν τοῦτο εἶναι, τοῦτον δὲ ἐκεῖνο, ἴσως εἶχέ τινα
λόγον τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα· νυνὶ δὲ οὐκ ἔνι, οὐ φρόνιμον εἶναι δοκεῖν, οὐκ ἔνδοξον, οὐκ ἀ-
πηλλάχθαι κινδύνων. εἰ δὲ μὴ, ἀνάγκη ὑμᾶς ἡμῶν προτετιμῆσθαι παρὰ τῷ Θεῷ, ὑ-
μᾶς τοὺς μαθητὰς τῶν διδασκάλων καὶ μυρία παθόντων. εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτό τις ἂν εἴποι, 20
λείπεται τὰ ἡμέτερα ὑμᾶς διώκειν. καὶ μή με τίς, φησιν, οἰέσθω τὰ παρελθόντα λέγειν μόνον·
μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν. ὁρᾷς ὅτι πάντα τὸν βίον
τοιοῦτον εἶναι δεῖ τῶν χριστιανῶν; οὐ μίαν ἡμέραν, καὶ δευτέραν; οὐδὲ γὰρ ἂν ἀθλῇ τις, τὴν
μίαν μόνην νικήσας πάλην, στεφανοῦται καταπεσών. καὶ πεινῶμεν, πρὸς τοὺς τρυφῶντας· καὶ
κολαφιζόμεθα, πρὸς τοὺς πεφυσιωμένους· καὶ ἀστατοῦμεν ἐλαυνόμενοι, φησὶ πρὸς τοὺς 25
πλουτοῦντας· καὶ κοπιῶμεν, ἤδη πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους τοὺς οὔτε ἐργάζεσθαι, οὔτε κιν-
δυνεύειν ἀνεχομένους, ἀλλὰ καρπουμένους αὐτούς. ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω, φησίν· ἀλλὰ μετὰ
τῶν ἔξωθεν κινδύνων, καὶ ἑαυτοὺς καταπίνομεν τῇ διηνεκεῖ ἐργασίᾳ. καὶ ὃ δὴ μεῖζον, ὅτι
οὐκ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι δυσχεραίνομεν ἐπὶ τούτοις. τοῖς γὰρ ἐναντίοις τοὺς ποιοῦντας ἀ-
μειβόμεθα. ὃ γὰρ μέγα τοῦτό ἐστιν, οὐ τὸ κακῶς παθεῖν (τοῦτο γὰρ πάντων κοινόν) ἀλλὰ τὸ 30
πάσχοντας μὴ ἀλύειν μηδὲ δυσχεραίνειν. ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐ δυσχεραίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἀγαλ-
λόμεθα. καὶ τούτου τεκμήριον, τὸ τοὺς ποιοῦντας κακῶς τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι. ὅτι δὲ τοῦτο
ἐποίουν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα·

13 Βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν·

Τουτέστι, μωροὶ διὰ Χριστόν. ὁ γὰρ κακῶς παθὼν, καὶ μήτε ἀμυνόμενος, μήτε ἀλγῶν, 35
μωρὸς εἶναι δοκεῖ παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καὶ ἄτιμος καὶ ἀσθενής. καὶ ἵνα μὴ φορτικώτερον τὸν λό-
γον ἐργάσηται, εἰς τὴν ἐκείνων πόλιν τὰ πάθη περιστήσας, τί φησι; περικαθάρματα, οὐ
τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν. καὶ πάλιν, Πάντων περίψημα,

Οὐχ ὑμῶν μόνων, ἀλλὰ πάντων. ὥσπερ οὖν ὅταν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ διαλέγηται κη-
δεμονίας, τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν, τὴν πᾶσαν κτίσιν ἀφεὶς, τὸν σταυρὸν ἐν μέσῳ τίθησιν· οὕτω 40
καὶ ὅταν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι βουληθῇ, τὰ σημεῖα παραδραμὼν, τὰ πάθη λέγει τὰ
δι' αὐτούς. οὕτω καὶ ἡμῖν ἔθος, ὅταν ἀδικώμεθα παρά τινων καὶ καταφρονώμεθα, ἅπερ ὑπὲρ
αὐτῶν ἐπάθομεν, ταῦτα φέρειν εἰς μέσον. Πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.

Εὔτονον τὴν πληγὴν ἔδωκε πρὸς τῷ τέλει. πάντων δὲ, οὐ τῶν διωκόντων, φησὶν,

ἀλλὰ

γ. ἀτιμίᾳ

γ. [illegible]

γ. [illegible]

ἀλλὰ τῶν δι' οὓς ταῦτα πάσχομεν. χάριν ἔχω πολλὴν αὐτοῖς. βαρυθυμοῦντος δὲ ῥῆμα,
οὐκ ἀλγοῦντος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκείνους πλῆξαι βουλομένου. ὁ γὰρ μνείαν ἔχων ἐγκαλεῖν, καὶ
ἀσπάζεται. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει πράως ἡμᾶς φέρειν τὰς ὕβρεις, ἵνα καὶ αὐτοὶ
φιλοσοφῶμεν, κἀκείνους μᾶλλον ἐντρέπωμεν. οὐ γὰρ οὕτως ὑβρίζων, ὡς σιγῶν τις, τοῦτο
5 ἐργάζεται. εἶτ' ἐπειδὴ εἶδεν ἀφόρητον τὴν πληγὴν, ταχέως αὐτὴν ἐθεράπευσεν,
εἰπών·

14 Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτ', ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ.

Οὐχ ὡς καταισχύνων γὰρ ὑμᾶς, ταῦτα λέγω, φησίν. ὅπερ ἐποίησε διὰ τῶν ῥημάτων,
τοῦτό φησιν οὐ πεποιηκέναι· μᾶλλον δὲ πεποιηκέναι μὲν φησιν, οὐ μὴν διανοίᾳ πονηρᾷ καὶ μι-
10 σοῦσῃ. ἐπεὶ καὶ ἀρίστη αὕτη ἡ θεραπεία, εἰπόντα τὸν λόγον, προσθεῖναι τὴν ἀπὸ τῆς δια-
νοίας ἀπολογίαν. μὴ εἰπεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἐνῆν, ἐπεὶ ἔμειναν ἂν ἀδιόρθωτοι· εἰπόντα δὲ
ἀφεῖναι πάλιν τὴν πληγὴν ἀνίατον, χαλεπόν. διόπερ μετὰ βαρύτητος ἀπολογεῖται. τοῦτο
γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐξαίρει τὴν τομὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνδοτέρω ποιεῖ καταδῦναι, τῆς πληγῆς τὴν
ἀλγηδόνα παραμυθούμενον ἅπασαν. ὁ γὰρ ἀκούσας, ὅτι οὐκ ὀνειδίζων, ἀλλ' ἀγαπῶν
15 ταῦτα λέγει, μᾶλλον καταδέχεται τὴν διόρθωσιν. πολλὴ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ βαρύτης καὶ ἡ ἐν-
τροπή. οὐ γὰρ εἶπεν, ὡς διδάσκαλος, οὐδὲ ὡς ἀπόστολος, οὐδὲ ὡς μαθητὰς ἔχων, ὅπερ
τῆς ἀξίας ἦν, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ· καὶ οὐχ ἁπλῶς τέκνα, ἀλλὰ ποθούμε-
να. σύγγνωτέ μοι, φησι, κἂν εἴ τι φορτικὸν εἴρηται, ἐξ ἀγάπης ταῦτα γέγονε. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐ-
πιτιμῶ, ἀλλὰ, νουθετῶ. τίς δὲ οὐκ ἂν αἱρεῖτο πατρὸς ἀλγοῦντος, καὶ τὰ δέοντα συμβουλεύ-
20 οντος; διὰ τοῦτο οὐ πρότερον εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὅτε τὴν πληγὴν ἔδωκε. τί οὖν, ἀφειδοῦσιν
ἡμῶν οἱ ἄλλοι διδάσκαλοί, φησιν; οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' οὐχ οὕτω φείδονται. ἀλλὰ τοῦτο μὲν
συντόμως οὐκ εἶπε, διὰ δὲ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτὸ ἐνέφηνε, τὸν παι-
δαγωγὸν καὶ τὸν πατέρα θείς.

15 Ἐὰν γὰρ, φησι, πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πα-
25 τέρας. Οὐ τὸ ἀξίωμα ἐμφαίνει ἐνταῦθα, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν. καὶ
οὐδὲ ἐκείνους ἔπληξε, τὸ, ἐν Χριστῷ, προσθεὶς, ἀλλὰ καὶ παρεμυθήσατο αὐτοὺς, οὐχὶ κό-
λακας, ἀλλὰ παιδαγωγοὺς εἰπὼν τοὺς σπουδάζοντας καὶ ἀνεχομένους τῶν πόνων· καὶ
τὴν ἑαυτοῦ κηδεμονίαν ἐπεδείξατο. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' οὐ πολλοὺς διδασκάλους, ἀλλ' οὐ
πατέρας. οὕτως οὐκ ἀξίωμα θεῖναι ἐβούλετο, οὐδὲ, ὅτι πλείονα παρ' αὐτοῦ ὠφέληντο, δι-
30 δάξαι· ἀλλὰ συγχωρήσας ἐκείνοις τὰ πολλὰ περὶ αὐτοὺς πεποιηκέναι (τοιοῦτοι γὰρ ὁ παι-
δαγωγός) τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερβολὴν ἑαυτῷ ταμιεύεται. τοιοῦτον γὰρ ὁ πατήρ. καὶ
οὐ λέγει μόνον, ὅτι οὐδεὶς ὑμᾶς οὕτω φιλεῖ, ὅπερ ἀμάρτυρον ἦν, ἀλλὰ καὶ πρᾶγμα γενόμενος
εἰς μέσον ἄγει. ποῖον δὴ τοῦτο; Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς
ἐγέννησα. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· οὐκ ἐμαυτῷ τοῦτο λογίζομαι. πάλιν τοὺς ἑαυτοῖς ἐ-
35 πιφημίζοντας τὴν διδασκαλίαν πλήττει. Ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ, φησιν, ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς
ἀποστολῆς· καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἐφύτευσα· καὶ ἐνταῦθα, ἐγὼ ἐγέννησα. οὐκ εἶπε, κατήγγειλα τὸν
λόγον, ἀλλ' ἐγὼ ἐγέννησα, τοῖς τῆς φύσεως ὀνόμασι κεχρημένος. ἓν γὰρ ἐσπούδαζε, τὴν
ἀγάπην ἐπιδείξασθαι ἣν περὶ αὐτοὺς εἶχεν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ παρ' ἐμοῦ δεξάμενοι ἐνήγα-
γον ὑμᾶς· τὸ δὲ εἶναι πιστοὺς, δι' ἐμοῦ γέγονεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὡς τέκνα, ἵνα μὴ κολακεί-
40 ας εἶναι νομίσῃς τὸ ῥῆμα, προτίθησι καὶ τὸ πρᾶγμα.

16 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς ἐγὼ Χριστοῦ.

Βαβαὶ, πόση τοῦ διδασκάλου ἡ παρρησία; πῶς ἀπηκριβωμένη ἡ εἰκὼν, ὅταν καὶ
ἑτέρους ἐπὶ τοῦτο παρακαλῇ; οὐκ ἐπαίρων δὲ ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ δεικνὺς εὔ-
κολον οὖσαν τὴν ἀρετήν. μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι οὐ δύναμαί σε μιμήσασθαι.

σὺ

α. Κορ. θ. β.

α. Κορ. γ. ϛ.

σὺ διδάσκαλος εἶ, καὶ μέγας. οὐ γάρ ἐστι τοσοῦτον τὸ μέσον ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς, ὅσον τοῦ Χρι-
στοῦ πρὸς ἐμέ· ἀλλ' ὅμως ἐμιμησάμην ἐκεῖνον ἐγώ. ὅταν μὲν οὖν Ἐφεσίοις γράφῃ, οὐ τί-
θησι μέσον ἑαυτόν, ἀλλ' εὐθεῖς αὐτοὺς ἐκεῖ πάντας ἀπάγει, Γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, λέγων· (Ep. e. a.)
ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ πρὸς ἀσθενεῖς ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἑαυτὸν παρενέβαλε. καὶ ἄλλως δέ, δείκνυ-
σιν ὅτι ἔνι καὶ οὕτω τὸν Χριστὸν μιμήσασθαι. ὁ γὰρ τὴν σφραγῖδα μιμησάμενος τὴν ἀπη- 5
κριβωμένην, τὸ ἀρχέτυπον ἐμιμήσατο.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἴδωμεν οὖν πῶς αὐτὸς ἐμιμήσατο τὸν Χριστόν. ἡ γὰρ μίμησις αὕτη οὐ χρόνων δεῖται
καὶ τέχνης, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης. εἰς ζωγράφου μὲν γὰρ εἰσελθόντες οὐ δυνησόμεθα
μιμήσασθαι τὴν εἰκόνα, κἂν μυριάκις ἴδωμεν· τοῦτον δὲ καὶ ἐξ ἀκροάσεως μόνης ἔνι μι-
μήσασθαι. οὐκοῦν βούλεσθε τὸν πίνακα εἰς μέσον ἀγαγόντες, ὑπογράψωμεν ἐφ' ὑ- 10
μῖν τὴν πολιτείαν Παύλου; προκείσθω τοίνυν ὁ πίναξ πολὺ λαμπρότερος ὢν τῶν βασι-
λικῶν εἰκόνων. τὰ γὰρ ὑποκείμενα, οὐ σανίδες κεκολλημέναι, οὐδὲ σινδόνες ἐπικείμεναι,
ἀλλ' ἔργον Θεοῦ τὸ ὑποκείμενον. ψυχὴ γάρ ἐστι καὶ σῶμα. ψυχὴ Θεοῦ ἔργον, οὐκ ἀνθρώ-
πων, καὶ σῶμα πάλιν ὁμοίως. ἐκροτήσατε ἐνταῦθα; ἀλλ' οὐκ ἐνταῦθα τῶν κρότων ὁ
καιρός, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἑξῆς καὶ τοῦ κροτῆσαι, καὶ τοῦ ζηλῶσαι. τέως γὰρ ἡ ὕλη ὑπόκει- 15
ται κοινὴ πρὸς ἅπαντας οὖσα. ψυχὴ γὰρ ψυχῆς οὐδὲν διαφέρει, καθὸ ψυχή, ἀλλ' ἡ προ-
αίρεσις δείκνυσι τὴν διαφοράν. ὥσπερ γὰρ σῶμα σώματος, καθό ἐστι σῶμα, οὐδὲν διενήνο-
χεν, ἀλλ' ὅμοιόν ἐστι καὶ τὸ τοῦ Παύλου καὶ τὸ τῶν πολλῶν, οἱ δὲ κίνδυνοι φαιδρότερον ἐργά-
ζονται τοῦτο ἐκείνου· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ψυχῆς. ὑποκείσθω τοίνυν πίναξ ἡμῖν ἡ ψυχὴ Παύ-
λου. οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρότερον ἠσβολωμένος, ἀραχνίων γέμων. οὐδὲν γὰρ βλασφη- 20
μίας χεῖρον. ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων, καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ῥαθυμίαν καὶ βλα-
κείαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρὰ ἀπειρίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας (ζῆ-
λον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ χρώματα οὐ παρῆν. οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε) δίδω-
σιν αὐτῷ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι, τὴν χάριν· καὶ ἀθρόον βασιλικὴν ἀπέδειξε τὴν εἰ-
κόνα. λαβὼν γὰρ τὰ χρώματα, καὶ μαθὼν ἅπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμενε χρόνον, ἀλλ' εὐθέως 25
ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος. καὶ πρῶτον δείκνυσι τὴν κεφαλὴν βασιλικήν, τὸν Χριστὸν κηρύτ-
των· εἶτα καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα, τὸ τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. οἱ μὲν οὖν ζωγράφοι κα-
τακλείσαντες ἑαυτούς, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ ἡσυχίας ἅπαντα πράττουσιν, οὐδενὶ
τὰς θύρας παρανοίγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν πίνακα προθείς, πάντων ἐ-
νοχλουμένων, θορυβούντων, ταραττόντων, οὕτως εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκό- 30
να, καὶ οὐκ ἐκωλύετο. διὸ καὶ ἔλεγε· θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσ-
σης καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ τοῦ κόσμου τοῦ τε αἰσθητοῦ, τοῦ τε νοητοῦ, τὴν εἰ-
κόνα ζωγραφῶν. βούλεσθε καὶ τὰ λοιπὰ μέρη ταύτης ἰδεῖν, τὰ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κάτω; ἢ βού-
λεσθε κάτωθεν τὸν λόγον ἀναγάγωμεν; θέα τοίνυν ἀνδριάντα χρυσοῦν, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου
τιμιώτερον, καὶ οἷον ἐν οὐρανῷ ἑστάναι εἰκός, οὐ μολίβδῳ προσδεδεμένον, οὐδὲ ἑνὶ ἱδρυμένον 35
χωρίῳ, ἀλλ' ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τρέχοντα, καὶ εἰς Σπανίαν ἀπιόντα, καὶ
πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καθάπερ ὑπόπτερον φερόμενον. τί γὰρ τῶν ποδῶν τούτων ὡ-
ραιότερον γένοιτ' ἄν, τῶν ἅπασαν ἐπελθόντων τὴν ὑφ' ἡλίῳ κειμένην γῆν; ταύτην τὴν ὡ-
ραιότητα καὶ ὁ προφήτης ἄνωθεν κηρύττει λέγων, Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομέ- (Ησ. νβ. ζ.)
νων εἰρήνην; εἶδες πῶς καλοὶ οἱ πόδες; θέλεις καὶ τὸ στῆθος ἰδεῖν; δεῦρο, σοι δείξω καὶ τοῦτο, 40
καὶ πολλῷ λαμπρότερον ὄψει τῶν ποδῶν τούτων τῶν ὡραίων, καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ παλαιοῦ νομο-
θέτου στέρνων. Μωϋσῆς μὲν πλάκας ἐβάσταζε λιθίνας· οὗτος δὲ αὐτὸν ἔνδοθεν εἶχε τὸν Χριστόν,
αὐτὴν τὴν βασιλικὴν ἔφερεν εἰκόνα· καὶ τοῦ ἱλαστηρίου διὰ τοῦτο τῶν χερουβὶμ σεμνότε-
ρος ἦν. οὐ γὰρ τοιαύτη ἐφέρετο ἐκεῖθεν φωνή, οἵα ἐντεῦθεν· ἀλλ' ἐκεῖθεν μὲν τὰ πλείονα

περὶ

περὶ αἰσθητῶν διελέγετο, ἀπὸ δὲ τῆς Παύλου γλώττης περὶ τῶν ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς πραγ-
μάτων· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἱλαστηρίου Ἰουδαίοις ἐχρημάτιζε μόνοις, ἐντεῦθεν δὲ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ·
κἀκεῖ μὲν διὰ ἀψύχων, ἐνταῦθα δὲ διὰ ψυχῆς ἐναρέτου. τοῦτο καὶ οὐρανοῦ λαμπρότερον
ἦν τὸ ἱλαστήριον, οὐ ποικιλίᾳ ἄστρων καταλαμπόμενον, οὐδ' ἀκτῖσιν ἡλιακαῖς, ἀλλ' αὐτὸν τὸν
5 ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἔχον ἐκεῖθεν ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας. καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανὸν νέφος
ὑποδραμόν ποτε σκυθρωπότερον ἐργάζεται, τὸ δὲ στῆθος ἐκεῖνο οὐδεὶς ὑπέδραμέ ποτε
χειμὼν τοιοῦτος· μᾶλλον δὲ ὑπέδραμον μὲν πολλοὶ πολλάκις χειμῶνες, τὸ δὲ φῶς οὐκ ἐπε-
σκότισαν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῷ πειρασμῷ καὶ τοῖς κινδύνοις τὸ φῶς ἀπέλαμπε τοῦτο. διὸ καὶ αὐτὸς
ἁλύσει περικείμενος ἐβόα, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. οὕτως ἀεὶ διὰ τῆς γλώττης ἐκεί-
10 νης ἠφίει τὰς ἀκτῖνας· καὶ οὐ φόβος, οὐ κίνδυνος τὸ στῆθος ἐκεῖνο σκυθρωπὸν ἐποίει. τάχα
παρελαιώειν δοκεῖ τὸ στῆθος τοὺς πόδας· ἀλλὰ κἀκεῖνοι ὡς πόδες, καλοί· καὶ τοῦτο, ὡς στῆθος.
βούλει καὶ γαστέρα ἰδεῖν ὡραίαν; ἄκουσον τί φησι περὶ αὐτῆς. Εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀ-
δελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ
ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ. Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοι-
15 λία τοῖς βρώμασι. τί ταύτης τῆς γαστρὸς γένοιτ' ἂν ὡραιότερον τῆς οὕτω πεπαιδευμένης
ἠρεμεῖν, καὶ σωφροσύνην πᾶσαν δεδιδαγμένης, καὶ εἰδυίας καὶ πεινῆν καὶ λιμώττειν καὶ δι-
ψῆν; καθάπερ γὰρ ἵππος εὔτακτος χρυσῆν ἡνίαν λαβών, οὕτω καὶ αὕτη εὔρυθμα ἐβάδιζε
τῆς φύσεως τὴν ἀνάγκην νικήσασα. ὁ γὰρ Χριστὸς ἐβάδιζεν ἐν αὐτῇ. ταύτης δὲ οὕτω
σωφρονούσης, εὔδηλον ὅτι καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα κακία ἐλύετο. βούλει καὶ χεῖρας ἰδεῖν τὰς νῦν; ἢ
20 βούλει τὴν προτέραν αὐτῶν προτέραν κακίαν θεάσασθαι; Εἰσερχόμενος φησὶν εἰς τὰς οἰ-
κίας, ἔσυρε προφίλω ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οὐχὶ ἀνδρὸς χεῖρας, ἀλλὰ θηρίου τινὸς χαλεποῦ
ἔχων. ἐπειδὴ δὲ τὰ χρώματα τῆς ἀληθείας ἔλαβε καὶ τὴν πνευματικὴν ἐμπειρίαν, οὐκέτι
ἀνδρὸς ἐγένοντο αἱ χεῖρες αὗται, ἀλλὰ πνευματικαί, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δεσμούμεναι ἁλύ-
σεσι· καὶ ἔπληξαν μὲν οὐδένα ποτέ, ἐπλήγησαν δὲ μυριάκις. ᾐδέσθη ποτὲ καὶ ἔχις ταύτας
25 τὰς χεῖρας. οὐ γὰρ ἦσαν ἀνθρώπου χεῖρες λοιπόν· διὰ τοῦτο οὐδὲ καθήψατο αὐτῶν. βού-
λει καὶ τὰ νῶτα ἰδεῖν τοῖς λοιποῖς ἐοικότα μέλεσιν; ἄκουσον τί φησι καὶ περὶ αὐτῶν· Πεντάκις τεσ-
σαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον ὑπὸ Ἰουδαίων, τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην,
τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς εἰς βυθὸν
ἄπειρον ἐμπεσόντες, πολλὰ παρενεχθῶμεν καθ' ἕκαστον αὐτοῦ τῶν μελῶν ἐπιόντες, δεῦρο
30 ἀποστάντες τοῦ σώματος, ἕτερον κάλλος ἴδωμεν τὸ ἀπὸ τῶν ἱματίων, ὃ καὶ δαίμονες ᾐδέσθη-
σαν (διὸ καὶ αὐτοὶ ἔφευγον) καὶ νοσήματα ἐδραπέτευε. καὶ ὅπουπερ ἂν ἐφάνη Παῦλος,
πάντα ὑπεχώρει καὶ ὑπεξίστατο, καθάπερ τοῦ τῆς οἰκουμένης ἀριστέως παραγενομένου.
καὶ ὥσπερ οἱ πολλὰς λαβόντες ἐν πολέμῳ πληγάς, κἂν ὅπλον ἴδωσι τοῦ πλήξαντος αὐτούς,
πεφρίκασιν· οὕτω δὴ καὶ οἱ δαίμονες, σιμικίνθια μόνον ὁρῶντες, ἐξίσταντο. ποῦ νῦν εἰσιν οἱ
35 πλουτοῦντες, καὶ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ χρήμασι; ποῦ οἱ τὰ ἀξιώματα ἑαυτῶν ἀριθμοῦν-
τες, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ πολυτελῆ; πρὸς ταῦτα παραβάλλοντες ἑαυτούς, πηλὸν ὄψονται καὶ
βόρβορον τὰ ἑαυτῶν ἅπαντα. καὶ τί λέγω ἱμάτια, καὶ χρυσία; εἰ γάρ μοι τῆς οἰκουμένης
ἔδωκέ τις κρατῆσαι πάσης, τὸν ὄνυχα μόνον Παύλου πάσης ἂν τῆς βασιλείας ἐκείνης ἰσχυρό-
τερον εἶναι ἐνόμισα· πάσης τρυφῆς, τὴν πενίαν· πάσης δόξης, τὴν ἀδοξίαν· παντὸς πλού-
40 του, τὴν γύμνωσιν· πάσης ἀδείας, τὸν κολαφισμὸν τῆς ἱερᾶς ἐκείνης κεφαλῆς· παντὸς
διαδήματος, τοὺς λίθους οὓς ἐδέξατο. τοῦτον ποθήσωμεν τὸν στέφανον, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μὴ
διωγμός ἐστι, τέως παρασκευάσωμεν ἑαυτούς. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀπὸ διωγμῶν μόνων ἦν λαμ-
πρὸς ὁ ἀνήρ. καὶ γὰρ ἔλεγεν, Ὑποπιέζω μου τὸ σῶμα· τοῦτο δὲ καὶ χωρὶς διωγμοῦ δυνατὸν
κατορθοῦν· Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθαι παραινεῖ εἰς ἐπιθυμίας. καὶ πάλιν, Ἔχοι-

[Margin: χειμῶνες (l. 7); β. Τιμ. β. θ. (l. 9); α. Κορ. η. ιγ. (l. 12); β. Κορ. ια. κδ. (l. 26); γ. ἑλόντες (l. 36); α. Κορ. θ. κζ. Ῥωμ. ιγ. ιδ. α. Τιμ. ϛ. η. (ll. 43–44)]

τες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. εἰς ταῦτα γὰρ διωγμοῦ οὐ χρεία.
α. Τιμ. ϛ. θ. καὶ τοὺς εὐπόρους δὲ ἐσωφρόνιζε, λέγων· Οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασ-
μόν. ἐὰν οὖν καὶ ἡμεῖς οὕτως ἑαυτοὺς ἀσκήσωμεν, εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσελθόντες στεφανωθησό-
μεθα, καί, διωγμοῦ μὴ παρόντος, πολλὰ παρ' αὐτῶν ληψόμεθα τὰ βραβεῖα. ἐὰν δὲ λιπαίνω-
μεν τὸ σῶμα καὶ χοίρων βίον ζῶμεν, καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὰ ἁμαρτησόμεθα καὶ αἰσχύνην οἴσο- 5
μεν. οὐχ ὁρᾷς πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ πάλη; πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. πῶς οὖν, σάρ-
κες ὄντες, τούτων περιεσόμεθα; εἰ γὰρ πρὸς ἀνθρώπους τις παλαίων, δεῖται σωφρόνως ἑστι-
ᾶσθαι, πολλῷ μᾶλλον πρὸς δαίμονας. ὅταν δὲ μετὰ τῆς πολυσαρκίας καὶ τῷ πλούτῳ ὦμεν
προσδεδεμένοι, πόθεν κρατήσομεν τῶν ἀντιπάλων; δεσμὸς γάρ ἐστιν ὁ πλοῦτος, δεσμὸς χα-
λεπὸς τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτῷ χρῆσθαι, τύραννος ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, ἐπὶ λύμῃ τῶν 10
δουλευόντων πάντα ἐπιτάττων. ἀλλ', ἐὰν θέλωμεν, τὴν πικρὰν ταύτην τυραννίδα ἀπὸ
τοῦ θρόνου καταστρέψομεν, καὶ ἡμῖν εἴκειν ποιήσομεν, ἀλλ' οὐκ ἐπιτάττειν. πῶς οὖν τοῦτο ἔ-
σται; ὅταν εἰς πάντας τὸν πλοῦτον διανέμωμεν. ἕως μὲν γὰρ ἂν μόνος ᾖ πρὸς μόνους, κα-
θάπερ λῃστής τις ἐν ἐρημίᾳ, πάντα ἐργάζεται τὰ κακά· ὅταν δὲ εἰς μέσον αὐτὸν ἀγάγωμεν,
οὐκέτι ἡμῶν κρατήσει, πάντοθεν αὐτὸν πάντων δεσμούντων. καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπειδὴ 15
ἁμαρτία τὰ χρήματα· τὸ τοῖς πτωχοῖς μὴ διανέμειν αὐτά, ἁμαρτία, καὶ κακῶς αὐτοῖς χρῆσθαι.
οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν· ὥστε καὶ τὰ χρήματα καλά·
ἀλλ' ἐὰν μὴ κρατῇ τῶν κεκτημένων, ἐὰν τὰς πενίας τῶν πλησίον λύῃ. οὐδὲ γὰρ φῶς ἐκεῖνο
καλόν, τὸ μὴ ἀφανίζον σκότος, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεῖνον· οὐδὲ πλοῦτον ἂν εἴποιμι τοῦτον, τὸν οὐ λύ-
οντα πενίαν, ἀλλ' αὔξοντα πενίαν. ὁ γὰρ πλουτῶν οὐ ζητεῖ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν, ἀλλ' ἑτέ- 20
ροις ἐπικουρεῖν· ὁ δὲ παρ' ἑτέρων ζητῶν λαβεῖν, οὐκέτι πλουτεῖ, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ πένης. ὥστε
οὐ τὰ χρήματα, κακόν, ἀλλ' ἡ πονηρὰ διάνοια, ἡ τὸν πλοῦτον εἰς πενίαν ἄγουσα. οὗτοι τῶν
διὰ τῶν στενωπῶν ἐπαιτούντων ἀθλιώτεροι τῶν " πήρωσιν ἐχόντων καὶ λελωβημένων τὰ σώ- γ. πηρ.
ματα· τῶν ῥάκια περιβεβλημένων οἱ ἐν τοῖς σηρικοῖς καὶ λαμπροῖς ἱματίοις· οἱ σοβοῦν-
τες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν κατὰ τὰ ἄμφοδα βαδιζόντων καὶ εἰς τὰς αὐλὰς εἰσιόντων καὶ κάτωθεν 25
βοώντων καὶ ἐπαιτούντων ἐλεεινότεροι. οὗτοι μὲν γὰρ τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦσι, καὶ ἐλέου φθέγγονται ῥή-
ματα, καὶ φιλοσοφίας πολλῆς. διὸ καὶ ἐλεοῦμεν αὐτούς, καὶ χεῖρα ὀρέγομεν, καὶ οὐδέποτε ἐγκα-
λοῦμεν. οἱ δὲ πλουτοῦντες κακῶς, ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ἁρπαγῆς καὶ σατανικῆς
ἐπιθυμίας φθέγγονται λόγους· διὸ καὶ παρὰ πᾶσίν εἰσι μισητοὶ καὶ καταγέλαστοι. σκόπει δέ,
τί παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις αἰσχρὸν εἶναι δοκεῖ; τὸ παρὰ τῶν πλουτούντων αἰτεῖν, ἢ τὸ παρὰ τῶν 30
ἀπόρων; παντί που δῆλον, ὅτι παρὰ τῶν ἀπόρων. τοῦτο τοίνυν οἱ πλουτοῦντες ποιοῦσιν (οὐ
γὰρ ἂν τολμήσαιεν τοῖς πλουσιωτέροις προσελθεῖν) οἱ δὲ ἐπαιτοῦντες, παρὰ τῶν εὐπόρων.
οὐ γὰρ τὸν ἐπαίτην ὁ ἐπαίτης αἰτήσει, ἀλλὰ τὸν εὔπορον· ὁ δὲ πλούσιος τὸν πένητα παραιτεῖ.
πάλιν τί σεμνότερον, εἰπέ μοι, παρὰ ἑκόντων λαβεῖν καὶ χάριν εἰδότων, ἢ τοὺς οὐ θέλοντας ἀ-
ναγκάζειν καὶ ἐνοχλεῖν; εὔδηλον ὅτι τοὺς μὴ βουλομένους μὴ ἐνοχλεῖν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο οἱ 35
πλουτοῦντες ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ πένητες, παρὰ ἑκόντων λαμβάνουσι καὶ χάριν εἰδότων· οἱ δὲ
πλουτοῦντες, παρὰ ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων, ὃ μείζονός ἐστι πενίας ἀπόδειξις. εἰ γὰρ οὐδὲ
ἐπ' ἄριστον ἐλθεῖν τινος ἀπηχθεῖν, εἰ μὴ χάριν ὁ καλῶν εἰδείη τῷ καλουμένῳ, πῶς χρήματα
" μεταλαβεῖν μετ' ἀνάγκης καλόν; τοὺς κύνας οὐ διὰ τοῦτο ἀποστρεφόμεθα, καὶ φεύγομεν τοὺς γ. λαβεῖν
ὑλακτοῦντας, ὅτι τῇ πολλῇ προσεδρίᾳ ἡμᾶς ἐκβιάζονται; τοῦτο καὶ οἱ πλούσιοι ποιοῦσιν. 40
ἀλλὰ τὸν φόβον προστεῖναι τῇ δόσει σεμνότερον; τοῦτο μὲν οὖν πάντων αἰσχρότερον. ὁ γὰρ
πάντα κινῶν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν, τίνος οὐκ ἂν εἴη καταγελαστότερος; καὶ γὰρ τοὺς κύνας πολ-
λάκις φοβηθέντες, προσηκάμεθα ἅπερ κατείχομεν. τί πάλιν αἰσχρότερον, εἰπέ μοι, ῥάκια
περιβεβλημένον αἰτεῖν, ἢ σηρικὰ φοροῦντα; ὅταν μὲν γὰρ πλουτῶν τις γέροντας θεραπεύῃ

πένητας

πένητας ὥστε τὰ ἐκείνων λαβεῖν, καὶ ταῦτα παίδων ὄντων, τίνος ἔσται συγγνώμης ἄξιος; Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὰ ῥήματα αὐτὰ ἐξετάσωμεν, ἃ μὲν οἱ πλουτοῦντες ἐπαιτοῦντες λέγουσι, ἃ δὲ οἱ πένητες. Τί οὖν ὁ πένης φησίν; ὅτι ὁ διδοὺς ἐλεημοσύνην οὐ μετελάσει ποτέ, ὅτι ἀπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ δίδωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς φιλάνθρωπος καὶ μείζονα ἀντιδίδωσιν. ἅπερ ἅπαντα φιλοσοφίας ἐστὶ ῥήματα, καὶ παραινέσεως, καὶ συμβουλῆς. ἀξιοῖ σε γὰρ πρὸς τὸν δεσπότην ἰδεῖν, καὶ τὸν φόβον ἐξαίρει σου τῆς μελλούσης πενίας· καὶ πολλήν ἄν τις ἴδοι διδασκαλίαν ἐν τοῖς τῶν ἐπαιτούντων ῥήμασι. τὰ δὲ τῶν πλουτούντων, ὁποῖα χοίρων καὶ κυνῶν καὶ λύκων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν περὶ τραπεζῶν, καὶ ὄψων, καὶ καρυκευμάτων, καὶ οἴνου παντοδαποῦ, καὶ μύρων, καὶ ἱματίων, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης διαλέγονται ἀσωτίας· οἱ δὲ περὶ τόκων, καὶ δανεισμάτων, καὶ γραμματεῖα πλάττοντες, καὶ χρεῶν ὄγκον ἀφόρητον ἐπαιωροῦντες, ὡς ἐκ πατέρων ἢ πάππων ἀρχὴν εἰληφότα, τοῦ μὲν τὴν οἰκίαν, τοῦ δὲ τὸν ἀγρόν, τοῦ δὲ ἀνδράποδον ἀφαιροῦνται, καὶ τὰ ὄντα ἅπαντα. Τί ἄν τις εἴποι τὰς διαθήκας, τὰς ἀντὶ μέλανος αἵματι γεγραμμένας; ἢ γὰρ κίνδυνον ἀφόρητον περιστήσαντες, ἢ μικραῖς τισι καταγοητεύσαντες ὑποσχέσεσιν, οὓς ἂν ἴδωσιν ὀλίγα τινὰ κεκτημένους, ἔπεισαν αὐτοὺς μὲν προσήκοντας ἅπαντας καὶ πενίᾳ πολλάκις ἀπολλυμένους παραδραμεῖν· αὐτοὺς δὲ ἀντ' ἐκείνων ἐγγράψαι. ταῦτ' οὖν ποίων θηρίων οὐκ ἀποκρύπτει μανίαν καὶ ἀγριότητα; διό, παρακαλῶ, πάντα τὸν τοιοῦτον πλοῦτον φύγωμεν, τὸν αἰσχρὸν καὶ φόνων γέμοντα· καὶ κτησώμεθα τὸν πνευματικόν, καὶ αὐτοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς θησαυροὺς ἐπιζητήσωμεν. οἱ γὰρ τούτους ἔχοντες, ἐκεῖνοι οἱ πλούσιοι, ἐκεῖνοι οἱ εὔποροι, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἀπολαύοντες. ὁ γὰρ βουλόμενος πένεσθαι κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, τὰς πάντων οἰκίας ἀνεῳγμένας ἔχει (τῷ γὰρ οὐδὲν κεκτημένῳ διὰ τὸν Θεόν, ἕκαστος ἂν εἰσενέγκοι τὰ ἑαυτοῦ) ὁ δὲ μικρὰ μετὰ ἀδικίας βουλόμενος ἔχειν, τὰς ἁπάντων ἀπέκλεισε θύρας. ἵνα τοίνυν καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἑλώμεθα τὸν πλοῦτον τὸν ἀκίνητον, τὴν ἀθάνατον εὐπορίαν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. ιδ. 17 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΕΠΕΜΨΑ ΥΜΙΝ ΤΙΜΟΘΕΟΝ, ὅς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΣΚόπει μοι καὶ ἐνταῦθα τὴν γενναίαν ψυχήν, τὴν πυρὸς θερμοτέραν καὶ γοργοτέραν. ἐβούλετο μὲν γὰρ αὐτὸς παραγενέσθαι μάλιστα νοσοῦσιν οὕτω καὶ στασιάζουσι Κορινθίοις. καὶ γὰρ ᾔδει σαφῶς ἡλίκα τε ὠφέλει τοὺς μαθητὰς ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ ἡλίκα ἔβλαπτεν ἡ ἀπουσία. καὶ τοῦτο μὲν ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους, εἰπών· Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. [Φιλιπ. β. ιβ.] τοῦτο δὲ δείκνυσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγων· Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες· ἐλεύσομαι δέ. ἠπείγετο μὲν οὖν καὶ ἐπεθύμει παραγενέσθαι αὐτός· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἐνῆν, τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς παρουσίας αὐτοὺς διορθοῦται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ μαθητοῦ ἀποστολῇ. διὰ τοῦτο γάρ φησιν, ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον. διὰ τοῦτο, ποῖον; ἐπειδὴ ὡς παίδων κήδομαι, καὶ ὡς γεγεννηκώς. καὶ μετὰ τῆς συστάσεως τοῦ προσώπου, ἡ ἐπιστολή· ὅς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητόν, καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ. τοῦτο δὲ εἶπε, τήν τε αὐτοῦ ἀγάπην ἐμφαίνων, κἀκείνους παρασκευάζων αἰδεσίμως αὐτὸν ἰδεῖν· καὶ οὐχ ἁπλῶς πιστόν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ, τουτέστιν, ἐν τοῖς κατὰ Κύριον πράγμασιν. εἰ δὲ τὸ ἐν τοῖς βιωτικοῖς εἶναί τινα πιστόν, ἐγκώμιον, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς

πνευματικοῖς. Εἰ τοίνυν ἀγαπητὸν αὐτοῦ τέκνον, ἐννόησον πόση τοῦ Παύλου ἡ ἀγάπη, ὅτι εἵλετο αὐτοῦ χωρισθῆναι διὰ Κορινθίους. Εἰ δὲ καὶ πιστὸν, ἀληθῶς διακονήσει τοῖς πράγμασιν. Ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει. Οὐκ εἶπε, διδάξει, ἵνα μὴ δυσαναχετῶσιν, ὡς παρ' αὐτοῦ μανθάνοντες. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τῷ τέλει φησί· Τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, καθὼς καὶ ἐγώ· μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ. Οὐδεὶς γὰρ ἦν ἐν ἀποστόλοις φθόνος, ἀλλὰ πρὸς ἓν ἑώρων, τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν. Καὶ εἰ ἐλάττων ἦν ὁ ἐργαζόμενος, συνεκρότουν αὐτὸν μετὰ σπουδῆς ἁπάσης. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἠρκέσθη τῷ εἰπεῖν, ἀναμνήσει, ἀλλ' ἐπιπλέον ὑποτέμνεσθαι βουλόμενος αὐτῶν τὸν φθόνον (καὶ γὰρ ἦν νέος ὁ Τιμόθεος) διὸ ἐπήγαγε, Τὰς ὁδούς μου, Οὐ τὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰς ἐμὰς, τουτέστι, τὰς οἰκονομίας, τοὺς κινδύνους, τὰ ἔθη, τοὺς νόμους, τοὺς θεσμοὺς, τοὺς κανόνας τοὺς ἀποστολικοὺς, τὰ ἄλλα πάντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ ταῦτά, φησι, πάντα ὑμᾶς ἀναμνήσει, καὶ τοὺς νόμους τοὺς τοῦ Χριστοῦ, ὥστε τὰς αἱρέσεις ἀνελεῖν. Εἶτα ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγὼν ἐπήγαγε, Τὰς ἐν Χριστῷ, Πάντα ὡς εἴωθεν ἀνατιθεὶς τῷ δεσπότῃ, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῶν ἐξῆς ἐντεῦθεν κατασκευάζων. Διὸ καὶ ἐπάγει·

Καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. Οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς καινὸν εἶπον. Ταῦτά μοι συνίσασι καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι πᾶσαι. Ὁδοὺς δὲ αὐτὰς ἐν Χριστῷ φησι, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἔχουσιν ἀνθρώπινον, καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας τὰ πάντα κατορθοῖ. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ θεραπεύσας ἐκείνους, καὶ μέλλων ἐμβάλλειν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ πεπορνευκότος, πάλιν θυμοῦ γέμοντας λόγους ἀφίησιν, οὐκ αὐτὸς ταῦτα πάσχων, ἀλλ' ἐκείνους διορθούμενος, καὶ τὸν πεπορνευκότα ἀφεὶς τοῖς ἄλλοις διαλέγεται, οὐκ ἀξιῶν ἐκεῖνον οὔτε τῶν πρὸς αὐτὸν λόγων, ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν τῶν σφόδρα προσκεκρουκότων ποιοῦμεν. Καὶ ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι Τιμόθεον πέμπω, ἵνα μὴ τούτῳ ῥαθυμότεροι γένωνται, ὅρα τί φησιν.

18 Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ ἐκείνων καθάπτεται, καὶ ἑτέρων τινῶν, κατασείων αὐτῶν τὸ φρόνημα. Φιλαρχίας γὰρ τὸ ἔγκλημα, τῇ ἐρημίᾳ τοῦ διδασκάλου εἰς ἀπόνοιαν κεχρῆσθαι. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πολλοὺς διαλέγηται, σκόπει πῶς ἐντρεπτικῶς αὐτὸ ποιεῖ· ὅταν δὲ πρὸς τοὺς αἰτίους, καταφορικώτερον. Ἐκείνοις μὲν γὰρ λέγει, πάντων πλεῖν ἡμᾶς, καὶ θεραπεύων αὐτοὺς φησιν, οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα· τούτοις δὲ, ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες, δεικνὺς ὅτι παιδικῆς διανοίας ἡ ἀπόνοια. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου ῥαθυμότεροι γίνονται. Τοῦτο δὲ οὖν ἐνδείκνυται, καὶ ὅτι ἀρκεῖ πρὸς διόρθωσιν ἡ παρουσία. Καθάπερ γὰρ λέοντος παρουσία ἅπαντα ποιεῖ καταπληχθῆναι τὰ ζῶα· οὕτω καὶ ἡ Παύλου, τοὺς διαφθείραντας τὴν ἐκκλησίαν. Διὸ καὶ ἐπάγει·

19 Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ. Ἀλλὰ τὸ μὲν τοῦτο εἰπεῖν μόνον ἐδόκει ἀπειλῆς εἶναι· τὸ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν καὶ αὐτὸν ἐπαγγείλασθαι, κἀκείνους ἀπαιτεῖν, τοῦτο ἦν μεγαλόφρονος διανοίας. Διόπερ καὶ προσέθηκε τοῦτο, εἰπών· Καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν.

Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ κατορθωμάτων οἰκείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ διδασκάλου ἀπουσίας ἡ ἀπόνοια ἦν· ὅπερ καὶ αὐτὸ γνώμης ἦν καταφρονητικῆς. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ἔπεμψα Τιμόθεον, οὐκ εὐθέως εἶπεν, ἐλεύσομαι· ἀλλὰ πρότερον αὐτῶν κατηγορήσας, ὅτι ἐφυσιώθησαν, τότε φησὶν, ἐλεύσομαι. Εἰ μὲν γὰρ πρὸ τῆς κατηγορίας αὐτὸ τέθεικεν, ἀπολογία μᾶλλον ἐγένετο αὐτοῦ ὡς οὐκ ἀπολειφθέντος, καὶ οὐκ ἀπειλὴ, καὶ οὐδὲ ἔστι πιστὸς ὁ λόγος ἦν· νυνὶ δὲ μετὰ τὴν κατηγορίαν θεὶς, καὶ ἀξιόπιστον αὐτὸν καὶ φοβερὸν ἐποίησε. Καὶ ὅρα αὐτοῦ τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ἐλεύσομαι, ἀλλ', ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ. Καὶ οὐ τίθησι χρόνον ὡρισμένον.

Margin notes: γ. πνευματικόν; α. Κορ. ις. κ.; γ. ἦν; γ. πάντα; γ. ἦν

ὠργισμένον. ἐπειδὴ γὰρ συνέβαινεν αὐτὸν βραδέως παραγίνεσθαι, τῇ ἀδηλίᾳ βούλεται αὐτοὺς ἐναγωνίους ποιῆσαι. καὶ ἵνα μὴ διὰ τοῦτο πάλιν ἀναπέσωσι, προσέθηκε, ταχέως. καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. οὐκ εἶπεν ὅτι γνώσομαι τὴν σοφίαν, οὐδὲ τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τί; οὐ τὸν λόγον· κἀκεῖνο τῷ ὀνόματι καταφέρων, καὶ τοῦτο ἐπαίρων. καὶ τέως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποτείνεται τοὺς συγκροτοῦντας τὸν πεπορνευκότα. εἰ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον ἔλεγεν, οὐκ ἂν εἶπε τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὰ ἔργα, ἅπερ ἦν αὐτῷ διεφθαρμένα. καὶ διὰ τί οὐ ζητεῖς τὸν λόγον; οὐκ ἐπειδὴ ἀπορῶ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν δυνάμει τὰ ἡμέτερα. καθάπερ οὖν ἐν πολέμῳ οὐ τῶν πολλὰ φθεγγομένων τὸ κατορθοῦν, ἀλλὰ τῶν πολλὰ ἐργαζομένων· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐ τῶν λαλούντων, ἀλλὰ τῶν ποιούντων ἡ νίκη. μέγα φρονεῖς ἐπὶ εὐγλωττίᾳ, φησίν. ἀλλ' εἰ μὲν ῥητόρων ὁ ἀγὼν καὶ ὁ καιρὸς, καλῶς ἐντεῦθεν ἐφρόνεις· εἰ δὲ ἀποστόλων ἀλήθειαν καταγγελλόντων, καὶ σημείοις ταύτην βεβαιούντων, τί πεφύσησαι ἐπὶ πράγματι περιττῷ καὶ οὐδὲν ὄντι, οὐδὲ εἰς τὰ παρόντα τι συντελέσαι δυναμένῳ; τί γὰρ λόγων ἐπίδειξις δύναιτ' ἂν πρὸς τὸ νεκρὸν ἀναστῆσαι, ἢ δαίμονας ἐλάσαι, ἢ ἄλλην τινὰ τοιαύτην ἐργάσασθαι θαυματουργίαν; τούτων δὲ χρεία νῦν, καὶ διὰ τούτων τὰ ἡμέτερα συνίσταται. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

20 Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει.

Διὰ σημείων, φησὶν, οὐ δι' εὐγλωττίας ἐκρατήσαμεν, καὶ τοῦ θείαν εἶναι τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, καὶ βασιλείαν καταγγέλλειν οὐρανῶν, μεγίστην ἀπόδειξιν παρεχόμενοι τὰ σημεῖα, ἅπερ ποιοῦμεν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος. εἰ τοίνυν μεγάλοι τινὲς εἶναι βούλονται τῶν πεφυσιωμένων νῦν, ἐπειδὰν παραγένωμαι, δειξάτωσαν, εἴ τινα δύναμιν τοιαύτην ἔχουσι· καὶ μή μοι ῥημάτων προβαλλέσθωσαν κόμπους. οὐδὲν γὰρ ἐκείνη πρὸς ἡμᾶς ἡ τέχνη.

21 Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πρᾳότητος;

Πολὺ καὶ τὸ φοβερὸν ἔχει καὶ τὸ προσηνὲς ὁ λόγος οὗτος. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι γνώσομαι, ἐπιτεταμένου ἦν· τὸ δὲ εἰπεῖν, τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς; ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν λοιπὸν ἀναβαίνοντος θρόνον, κἀκεῖθεν αὐτοῖς διαλεγομένου, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀναλαβόντος πᾶσαν. τί ἐστιν, ἐν ῥάβδῳ; ἐν κολάσει, ἐν τιμωρίᾳ, τουτέστιν, ἀνελῶ, πηρώσω· ὅπερ ἐπὶ τῆς Σαπφείρας ὁ Πέτρος ἐποίησεν· ὅπερ αὐτὸς ἐπὶ Ἐλύμα τοῦ μάγου. οὐκέτι γὰρ λοιπὸν ὡς παρεξετάζων ἐκείνοις ἑαυτὸν λέγει, ἀλλ' αὐθεντικῶς. καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ ἐπιστολῇ τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, ὅταν λέγῃ· Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. (β. Κορ. ιγ. γ.) ἐν ῥάβδῳ ἔλθω, ἢ ἐν ἀγάπῃ; τὸ γὰρ ἐν ῥάβδῳ ἐλθεῖν, οὐκ ἦν ἀγάπης; ἀγάπης μὲν ἦν· ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἀγαπῶν ἀναδύεται πρὸς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο οὕτω φησίν. ὅτε μὲν οὖν περὶ τιμωρίας ἔλεγεν, οὐκ εἶπε, πνεύματί τε πρᾳότητος, ἀλλὰ ῥάβδῳ· καίτοι κἀκεῖνο πνεύματι ἐγίνετο. ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος, καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος. ἀλλ' οὐ βούλεται οὕτως αὐτὸ καλεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων. (κἀκ χρηστοτέρων.) διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς καίτοιγε τιμωρούμενος, ὅτι μὲν ἐλεήμων ἐστὶ καὶ μακρόθυμος καὶ πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, πολλαχοῦ λέγεται· ὅτι δὲ κολαστικὸς, ἅπαξ που καὶ δεύτερον καὶ σπανιάκις, καὶ ταῦτα τῆς αἰτίας κατεπειγούσης. καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. τὴν ἐξουσίαν αὐτὸς ἔχων, καὶ τούτου κἀκείνου ἑτέρους ποιεῖ κυρίους, λέγων, τί θέλετε; ἐν ὑμῖν τὸ πρᾶγμα κεῖται. καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν καὶ τούτου κἀκείνου κύριοι, καὶ τοῦ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν, καὶ τοῦ βασιλείας ἐπιτυχεῖν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς οὕτως ἠθέλησεν. Ἰδοὺ γάρ, φησι, πῦρ καὶ ὕδωρ· οὗ ἐὰν θέλῃς, ἐκτεῖνες τὴν χεῖρά σου. καὶ, Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, (Ἡσ. α. ιθ.) τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε.* (*ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται.)

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι θέλω. καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὥστε μὴ θέλειν. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ μοι τὸ θέλειν. καὶ μὴν ἀρκεῖ, ἐὰν ὡς χρὴ θέλῃς, καὶ τὰ τοῦ θέλοντος ποιῇς· νυνὶ δὲ οὐ σφό-

δρα θέλεις. καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄλλων γυμνάσωμεν, εἰ δοκεῖ. εἰπὲ γάρ μοι, ὁ βουλόμενος γυναῖκα ἀγαγέσθαι, ἀρκεῖται τῷ θέλειν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ προμνηστρίας ἐπιζητεῖ, καὶ φίλους ἀξιοῖ συναγρυπνῆσαι, καὶ χρήματα συνάγει. πάλιν ὁ ἔμπορος οὐκ οἴκοι καθήμενος ἀρκεῖται τῷ θελῆσαι, ἀλλὰ καὶ πλοῖον μισθοῦται, καὶ ναύτας καὶ κωπηλάτας καταλέγει, καὶ ἀργύριον δανείζεται, καὶ χώραν περιεργάζεται, καὶ ὠνίων τιμάς. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον εἰς μὲν τὰ τῆς γῆς τοσαύτην σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι, τὸν δὲ οὐρανὸν ἐμπορεύεσθαι μέλλοντας τῷ θέλειν ἀρκεῖσθαι μόνον; μᾶλλον δὲ μηδὲ τοῦτο μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιδείκνυσθαι σπουδῆς; ὁ γὰρ θέλων ὡς δεῖ, καὶ τῶν πραγμάτων ἅπτεται τῶν ἐπὶ τοῦτο ἀγόντων ὃ θέλει. καὶ γὰρ ἐπειδὰν τὸ πεινῆσαι καταναγκάζῃ τραφῆναι, οὐ περιμένεις αὐτόματα τὰ σιτία πρὸς σὲ ἐλθεῖν, ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ὑπὲρ τοῦ τὴν τροφὴν συναγαγεῖν. καὶ ἐπὶ τοῦ διψῆν, καὶ ἐπὶ τοῦ ῥιγοῦν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὁμοίως ἐνεργὸς εἶ, καὶ παρατεταγμένος πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας ποίει, καὶ πάντως αὐτῆς ἐπιτεύξῃ. διὰ τοῦτο γάρ σε αὐτεξούσιον ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ ὕστερον ἐγκαλῇς τῷ Θεῷ ὡς ἀνάγκῃ δεθείς. σὺ δὲ ὑπὲρ ὧν τιμῆς ἀπήλαυσας, ὑπὲρ τούτων ἀγανακτεῖς; καὶ γὰρ πολλῶν ἤκουσα λεγόντων, διὰ τί γάρ με κύριον ἐποίησεν ἀρετῆς; ἀλλὰ πῶς ἔδει, κοιμώμενον καὶ νυστάζοντα καὶ τῆς κακίας ἐφιέμενον καὶ τρυφῶντα καὶ γαστριζόμενον ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν; ἀλλ' οὐκ ἂν ἀπέστης κακίας. εἰ γὰρ νῦν ἀπειλῆς κειμένης, οὐδὲ οὕτως ἀφίστασαι τῆς πονηρίας, εἰ καὶ τὸν οὐρανόν σοι προσέθηκεν ἔπαθλον, πότε ἂν ἐπαύσω γινόμενος ῥαθυμότερος καὶ χείρων πολλῶν; οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἔξεις εἰπεῖν, ὅτι ἔδειξε μὲν τὰ ἀγαθά, οὐκ ἐβοήθησε δέ. καὶ γὰρ πολλὴν ὑπισχνεῖταί σοι τὴν συμμαχίαν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετή, φησιν, ἐπαχθὴς καὶ φορτική, τῇ δὲ κακίᾳ ἡδονὴ συγκέκραται πολλή· καὶ ἡ μὲν ἐστι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη. ἆρα διόλου, εἰπέ μοι, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀμφότεραι τοιαῦται; καὶ γὰρ καὶ ἄκων ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς λέγεις ταῦτα ἃ λέγεις. οὕτως ἰσχυρὸν ἡ ἀλήθεια. καὶ γὰρ εἰ δύο ἦσαν ὁδοί, ἡ μὲν ἐπὶ κάμινον, ἡ δὲ ἐπὶ παράδεισον φέρουσα, καὶ ἡ μὲν ἦν πλατεῖα ἡ ἐπὶ τὴν κάμινον, ἡ δὲ στενὴ ἡ ἐπὶ τὸν παράδεισον, ποίαν ἂν εἵλου μᾶλλον ὁδόν; κἂν γὰρ νῦν φιλονεικῶν ἀντείπῃς, ἀλλὰ τοῖς σφόδρα ὡμολογημένοις, κἂν σφόδρα ἀναισχυντῇς, ἀντειπεῖν οὐ δυνήσῃ. ὅτι μὲν γὰρ αὕτη μᾶλλόν ἐστιν αἱρετὴ ἡ τὴν ἀρχὴν ἔχουσα χαλεπήν, ἀλλὰ μὴ τὸ τέλος, ἀπὸ τῶν ἐν χερσὶν ὑμᾶς διδάξαι πειράσομαι. καί, εἰ βούλεσθε, τὰς τέχνας μεταχειρισώμεθα πρῶτον. αὗται γὰρ τὴν μὲν ἀρχὴν πόνου γέμουσαν ἔχουσι, τὸ δὲ τέλος ἐπικερδές. ἀλλ' οὐδείς, φησιν, ἥψατο τέχνης μὴ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων. ἐπειδὰν γὰρ ᾖ κύριος ἑαυτοῦ, φησιν, ὁ νέος, μᾶλλον αἱρήσεται τρυφᾶν ἐν ἀρχῇ, καὶ πρὸς τῷ τέλει μυρία παθεῖν τὰ κακά, ἢ ταλαιπωρεῖσθαι ἐν προοιμίοις, καὶ καρποῦσθαι μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν πόνων ἐκείνων. οὐκοῦν τὸ τὰ τοιαῦτα αἱρεῖσθαι, ὀρφανικῆς ἐστι διανοίας καὶ παιδικῆς ῥαθυμίας· τὸ δὲ τὰ ἐναντία, συνέσεως καὶ ἀνδρείας. οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἦμεν παῖδες τὸν νοῦν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ ὀρφανῷ καὶ ἀνοήτῳ, ἀλλὰ τῷ πατέρα ἔχοντι ἐξωμοιώθημεν ἄν. δεῖ τοίνυν τὴν παιδικὴν ἐκβαλεῖν διάνοιαν, ἀλλὰ μὴ τὰ πράγματα αἰτιᾶσθαι· καὶ τὸν ἡνίοχον ἐπιστῆσαι τῇ συνειδήσει, ὃς οὐκ ἐάσει γαστρίζεσθαι, ἀλλὰ τρέχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν παῖδας μετὰ ταλαιπωρίας ἄγειν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ πράγματα μὲν προοίμια ἔχοντα ἐπίμοχθα, τὸ δὲ τέλος χρηστόν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς ἀπεναντίας ἐπὶ τῶν πνευματικῶν διακεῖσθαι πραγμάτων; καίτοιγε οὐδὲ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πάντως δῆλον ὅτι χρηστὸν ἔσται τὸ τέλος. καὶ γὰρ ἄωρος θάνατος, καὶ πενία, καὶ συκοφαντία, καὶ μεταβολὴ πραγμάτων, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα, μετὰ τοὺς πολλοὺς πόνους τῶν καρπῶν ἀποστερηθῆναι ἐποίησε. κἂν ἐπιτύχωσι δὲ τῶν μελλόντων, οὐδὲν μέγα καρπώσονται. τῷ γὰρ παρόντι βίῳ πάντα συγκαταλύεται ἐκεῖνα· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τοιούτων τρέχομεν ψυχρῶν καὶ ἐπικήρων,

γρ. τοῦ
γρ. ῥιγοῦν
ἴσ. πολλῷ
γρ. εἰσάγειν

κήρων, οὔτε δεδοίκαμεν ὑπὲρ τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ μείζων καὶ ἀσφαλεστέρα ἡ ἐλπὶς μετὰ τὴν
ἐνθένδε ἀποδημίαν. τίς οὖν ἔσται συγγνώμη; τίς δὲ ἀπολογία μὴ βουλομένοις ἀποδύεσθαι
πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους; ἀλλ' ἐρωτῶσιν ἔτι, διὰ τί στενὴ ἡ ὁδός; καὶ εἰς μὲν τὰ βασί-
λεια τὰ ἐπίγεια τῶν πόρνων * καὶ τῶν λάγνων οὐκ ἀξιοῖς εἰσιέναι τινά· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν αὐ-
5 τὸν μετὰ ἀδείας, καὶ τρυφῆς, καὶ μέθης, καὶ πλεονεξίας, καὶ κακίας ἁπάσης τοὺς ἀνθρώπους εἰσ-
άγεσθαι ἀξιοῖς; καὶ πόσου ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ἀλλ' οὐ τοῦτό, φησι, λέγω, ἀλλὰ διὰ τί μὴ
εὐρύχωρος ἦν ἡ ἀρετή. καὶ μὴν ἐὰν θέλωμεν, καὶ σφόδρα ἐστὶν εὔκολος. τί γὰρ εὐκολώτε-
ρον, εἰπέ μοι, τὸ διορύξαι τοῖχον, καὶ λαβόντα τὰ ἑτέρων ὕστερον εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν,
ἢ τοῖς οὖσιν ἀρκούμενον παντὸς ἀπηλλάχθαι φόβου; καίτοιγε οὐ τὸ πᾶν εἶπον. τί γὰρ εὐκο-
10 λώτερον, εἰπέ μοι, τὰ πάντων ὑφελόμενον, καὶ ὀλίγοις ἐντρυφήσαντα χρόνον βραχὺν, στρε-
βλοῦσθαι καὶ μαστίζεσθαι ἀθάνατα, ἢ ἐν πενίᾳ ζήσαντα δικαίᾳ βραχὺν καιρὸν, διηνεκῶς
τρυφᾶν ὕστερον; μήπω γὰρ τί λυσιτελέστερον ἐξετάσωμεν, ἀλλὰ τέως τί εὐκολώτερον. τί
δὲ ἥδιον, ὄναρ ἰδεῖν χρηστὸν καὶ ἐν ἀληθείᾳ κολάζεσθαι, ἢ χαλεπὸν ὄναρ ἰδόντα ἐν ἀληθείᾳ τρυ-
φᾶν; οὐκ εὔδηλον ὅτι τοῦτο; πῶς οὖν, εἰπέ μοι, τραχεῖαν καλεῖς τὴν ἀρετήν; τραχεῖα
15 γάρ ἐστι πρὸς τὴν ὀλιγωρίαν ἐξεταζομένη τὴν ἡμετέραν· ἐπεὶ ὅτιγε ῥᾳδία καὶ εὔκολος,
ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· Ὁ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν. εἰ δὲ οὐκ (Ματθ. ια. λ.)
αἰσθάνῃ τῆς κουφότητος, δῆλον ὅτι προθυμίαν ἐρρωμένην οὐκ ἔχεις. ὥσπερ γὰρ ταύτης
οὔσης, καὶ τὰ βαρέα κοῦφα, οὕτως οὐκ οὔσης, καὶ τὰ κοῦφα βαρέα. τί γὰρ, εἰπέ μοι, τῆς
τοῦ μάννα τραπέζης ἥδιον, καὶ ἀπονώτερον; ἀλλ' ἐδυσχέραινον οἱ Ἰουδαῖοι τοιαύτης ἀπολαύον-
20 τες τρυφῆς. τί λιμοῦ πικρότερον, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιμόχθων ὧν ὑπέμεινε Παῦλος;
ἀλλ' ἐσκίρτα καὶ ἔχαιρε καὶ ἔλεγε, Νῦν χαίρω ἐπὶ τοῖς παθήμασί μου. τί οὖν τὸ αἴτιον; ἡ τῆς (Κολασ. α. κδ.)
γνώμης διαφορά. ἂν τοίνυν ταύτην, οἵαν εἶναι χρὴ, κατασκευάσῃς, ὄψει τὴν εὐκολίαν
τῆς ἀρετῆς. τί οὖν, ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν μετιόντων τοιαύτη γίνεται, φησίν; οὐκ ἀπὸ τῆς
γνώμης μόνον, ἀλλὰ καὶ φύσει τοιαύτη τίς ἐστι. καὶ γὰρ εἰ διόλου ἐπίπονος ἦν ἐκείνη, καὶ
25 αὕτη διόλου τὸ ἐναντίον, εἰκότως ἄν τις τῶν ἀναπεπτωκότων εἶπε ταύτην εὐκολωτέ-
ραν ἐκείνης· εἰ δὲ ἀρχὴν ἔχουσιν ἡ μὲν χαλεπὴν, ἡ δὲ ἡδεῖαν, τὰ δὲ τέλη πάλιν ἀπεναντίας
αὐταῖς, ἄπειρα δὲ τὰ τέλη, τῆς μὲν τὸ ἡδὺ, τῆς δὲ τὸ βαρὺ, ποίαν, εἰπέ μοι, εὐκολώτερον
ἑλέσθαι; τί οὖν οὐχ αἱροῦνται πολλοὶ τὸ εὔκολον; ὅτι οἱ μὲν ἀπιστοῦσιν, οἱ δὲ καὶ πιστεύοντες,
διεφθαρμένην τὴν γνώμην ἔχουσι, καὶ ἕλοιντ' ἂν τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν ἀντὶ τῆς αἰωνίας.
30 οὐκοῦν τοῦτο εὔκολον. οὐκ εὔκολον, ἀλλ' ἀσθενοῦς ψυχῆς τοῦτο. καὶ καθάπερ οἱ πυρέτ-
τοντες, οὐκ ἐπειδὴ ἥδιον τὸ πρὸς βραχὺ τρυφᾶν τοῦ διόλου καίεσθαι, διὰ τοῦτο ψυχροποσί-
ας ἐρῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατασχεῖν οὐκ ἀνέχονται τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀτόπου· οὕτω καὶ οὗτοι.
ὡς εἴγε ἐπὶ τὴν κόλασίν τις αὐτοὺς ἔφερεν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἡδονῆς, οὐκ ἄν ποτε ταύτην εἵ-
λοντο. εἶδες πῶς οὐκ εὔκολον ἡ κακία; εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξ-
35 ετάσωμεν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. τί γὰρ ἥδιον, εἰπέ μοι, καὶ εὐκολώτερον (ἀλλὰ μὴ πάλιν
ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῶν πολλῶν τὰ πράγματα κρίνωμεν. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν νοσούντων,
ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων ψηφίζεσθαι χρή. οὐδὲ γὰρ, ἂν μυρίους μοι δείξῃς πυρέττοντας καὶ
τὰ ἐναντία τῇ ὑγιείᾳ ζητοῦντας, καὶ αἱρουμένους μετὰ ταῦτα κολάζεσθαι, ἀποδέξομαι τὴν
αἵρεσιν ταύτην) τί τοίνυν εὐκολώτερον, εἰπέ μοι, ἐφίεσθαι πολλῶν χρημάτων, ἢ μείζονα
40 εἶναι τῆς ἐπιθυμίας ταύτης; ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦτο δοκεῖ. εἰ δὲ αὐτὸς ἀπιστεῖς, ἐπ' αὐτὰ τὰ
πράγματα τὸν λόγον ἀγάγωμεν· καὶ ἔστω ὁ μὲν πολλῶν ἐφιέμενος, ὁ δὲ μηδενός. τί τοίνυν
κρεῖττον, εἰπέ μοι, καὶ τί σεμνότερον; ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρείσθω. τοῦτο γὰρ ὡμολόγηται, ὅτι
οὗτος ἐκείνου σεμνότερος· καὶ οὐδὲν περὶ τούτου ζητοῦμεν νῦν, ἀλλὰ τίς εὐκολώτερον ζῇ βίον καὶ
ἥδιον. ὁ μὲν γὰρ φιλάργυρος οὐδὲ τῶν ὄντων ἀπολαύσεται. ὁ γὰρ φιλῶν οὐκ ἂν ἕλοιτο δα-
πανῆσαι,

* καὶ τῶν μεθυόντων

πτωχῆσαι, ἀλλ' ἥδιον ἑαυτὸν ἂν κατακόψειε καὶ τὰς σάρκας προοῖτο, ἢ τὸ χρυσίον. ὁ δὲ κατα-
φρονῶν χρημάτων, τοῦτο τέως ἐκέρδανε, τὸ τῶν ὄντων ἀπολαύειν ἁπλῶς καὶ μετ' ἀδείας
πολλῆς, καὶ ἑαυτὸν προστιθέναι ἐκείνων. τί οὖν ἥδιον, μετ' ἀδείας ἀπολαύειν τῶν ὄντων, ἢ
ὑπὸ δεσπότῃ ζῶντα τῷ πλούτῳ, μηδενὸς τολμᾶν ἅπτεσθαι τῶν ἑαυτοῦ; ὅμοιον γάρ εἶναί
μοι δοκεῖ, ὥσπερ ἂν εἴ τινες ἄνδρες δύο γυναῖκας ἔχοντες, καὶ σφόδρα αὐτῶν ἐρῶντες, μὴ 5
ὁμοίως αὐταῖς χρῶντο· ἀλλὰ τῷ μὲν ἐξῇ καὶ ἅπτεσθαι καὶ ὁμιλεῖν τῇ γυναικί, ἐκείνῳ δὲ μη-
δὲ ἐγγὺς γενέσθαι. εἴπω καὶ ἕτερον, τοῦ μὲν τὴν ἡδονήν, τοῦ δὲ τὴν ἀθυμίαν ἐνδεικνύμενος. ὁ
φιλάργυρος οὐδέποτε στήσεται τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι τὰ πάντων
λαβεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ, ὅσα ἂν περιβάλληται, μηδὲν ἡγεῖσθαι ἔχειν· ὁ δὲ χρημά-
των καταφρονῶν, περιττὰ πάντα ἡγήσεται, καὶ οὐ κολάσει τὴν ψυχὴν ἀπεράντοις 10
ἐπιθυμίαις. οὐδὲν γὰρ οὕτως εἰς κολάσεως λόγον ἐστίν, ὡς ἐπιθυμία ἀπολαύσεως
ἐστερημένη, ὃ μάλιστα καὶ τὴν διεστραμμένην δείκνυσι γνώμην. σκόπει δέ. ὁ ἐπιθυ-
μῶν χρημάτων καὶ κτησάμενος πλείονα, ὡς οὐδὲν ἔχων διάκειται ὁ τοιοῦτος. ἆρα τῆς
νόσου ταύτης πολυπλοκώτερον τί γένοιτ' ἄν; καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι
καὶ ἔχων, οὐκ ἔχειν δοκεῖ αὐτὰ ἃ κατέχει, καὶ ὡς οὐκ ἔχων κόπτεται· κἂν τὰ πάντων 15
λάβῃ, μᾶλλον ἀνιᾶται· κἂν κτήσηται ἑκατὸν τάλαντα, ὅτι μὴ χίλια ἔλαβεν, ἀλγεῖ·
κἂν χίλια λάβῃ, ὅτι μὴ μύρια, δάκνεται· κἂν μύρια λάβῃ, ὅτι μὴ δεκάκις τοσαῦτα,
κατακόπτεται· καὶ ἡ πλείων κτῆσις, αὐτῷ προσθήκη γίνεται πενίας. ὅσῳ γὰρ ἂν λά-
βῃ πλείονα, τοσούτῳ πλειόνων ἐπιθυμεῖ. οὐκοῦν ὅσῳ ἂν πλείονα λάβῃ, τοσούτῳ
μᾶλλον γίνεται πένης. ὁ γὰρ πλειόνων ἐπιθυμῶν, μᾶλλον πένης ἐστίν. ὅταν μὲν οὖν ἑκα- 20
τὸν ἔχῃ τάλαντα, οὐ σφόδρα πτωχεύει· χιλίων γὰρ ἐπιθυμεῖ. ὅταν χίλια λάβῃ, τότε
μᾶλλον γίνεται πένης. οὐκέτι γὰρ χιλίων ὡς πρότερον, ἀλλὰ μυρίων ἑαυτὸν ἐν χρείᾳ φησὶν
εἶναι. εἰ δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ μὴ ἐπιτυγχάνειν ἡδονὴν εἶναι λέγεις, ἀγνοεῖν μοι σφόδρα
δοκεῖς τῆς ἡδονῆς τὴν φύσιν. ὅτι γὰρ οὐχ ἡδονή, ἀλλὰ κόλασις τὸ τοιοῦτον, ἐφ' ἕτερον αὐτὸ
πάλιν ἀγαγόντες, ἐξετάσωμεν. ὅταν διψῶμεν, οὐ διὰ τοῦτο ἡδόμεθα πίνοντες, ὅτι τὸ δίψος 25
παυόμεν· καὶ διὰ τοῦτο ἡδονὴ τὸ πίνειν, ὅτι μεγάλης ἡμᾶς ἀπαλλάττει βασάνου, τῆς ἐπι-
θυμίας λέγω τοῦ πίνειν; παντί που δῆλον. εἰ δὲ μέλλοιμεν ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀεὶ διατελεῖν
τοιαύτῃ, οὐδὲν ἔλαττον ἕξομεν τοῦ πλουσίου τοῦ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου εἰς κολάσεως λόγον.
ἐπεὶ καὶ ἐκείνῳ κόλασις τοῦτο ἦν, τὸ ἐπιθυμοῦντα σφοδρῶς σταγόνος μικρᾶς, μὴ ἐπιτυγ-
χάνειν· ὅπερ καὶ οἱ φιλάργυροι πάσχειν μοι δοκοῦσι διηνεκῶς, καὶ κατ' ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἀ- 30
ξιοῦντα ταύτης ἀπολαῦσαι, καὶ μὴ ἐπιτυγχάνοντα. μᾶλλον γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ τῆς ἐ-
κείνου καίεται. καὶ καλῶς τις εἶπεν ὑδερικοῖς τινας εἶναι τοὺς φιλαργύρους. καθάπερ γὰρ
ἐκεῖνοι πολὺ φέροντες ὕδωρ ἐν τῷ σώματι μᾶλλον ἐκκαίονται· οὕτω καὶ οἱ φιλάργυροι
πολλὰ περιφέροντες χρήματα πλειόνων ἐπιθυμοῦσι. τὸ δὲ αἴτιον· οὔτε ἐκεῖνοι ἐν τοῖς
προσήκουσι τόποις τὸ ὕδωρ ἔχουσιν, οὐδὲ οὗτοι ἐν τοῖς προσήκουσι λογισμοῖς τὴν ἐπιθυμί- 35
αν. φύγωμεν οὖν τὴν ξένην ταύτην καὶ καινὴν νόσον, φύγωμεν τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν,
φύγωμεν τὴν παροῦσαν γέενναν (γέεννα γὰρ ἡ τούτων ἐπιθυμία) ἀνάπτυξον γοῦν τὴν ψυ-
χὴν ἑκάστου, καὶ τοῦ καταφρονοῦντος χρημάτων, καὶ τοῦ μὴ καταφρονοῦντος· καὶ ὄψει ὅτι ὁ μὲν
τοῖς μαινομένοις ἔοικεν, οὐδὲν οὔτε ἰδεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι βουλόμενος· ὁ δὲ, λιμένι προσέοικε
κυμάτων ἀπηλλαγμένῳ· καὶ πάντων ἐστὶ φίλος, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐχθρός. ἄν τε γὰρ λάβῃ τις, οὐκ 40
ἐλύπησεν· ἄν τε δῷ πάλιν τις αὐτῷ, οὐκ ἐφύσησεν, ἀλλὰ τίς ἐστιν ἐλευθερία παρ' αὐτῷ πᾶ-
σαν ἄδειαν ἔχουσα. καὶ ὁ μὲν πάντας καὶ κολακεύειν καὶ ὑποκρίνεσθαι ἀναγκάζεται, οὗτος δὲ
οὐδένα. εἰ τοίνυν καὶ πένης ἐστὶν ὁ φιλάργυρος, καὶ δειλός, καὶ εἴρων, καὶ ὑποκριτής, καὶ φόβων
γέμει, καὶ τιμωρίας πολλῆς, καὶ κολάσεως, ὁ δὲ καταφρονῶν χρημάτων, τῶν ἐναντίων ἀπολαύει
πάντων,

χ. ἔχειν τὴν ταύτην περίχοντα·

πάντων, οὐκ εὔδηλον ὅτι ἡδίων ἡ ἀρετή; καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ ἂν ἐπεξήλθομεν κακοῖς, δι' ὧν δείκνυται ὅτι οὐδέν ἐστι κακὸν ἡδονὴν ἔχον, εἰ μὴ πολλὰ ἡμῖν ἔμπροσθεν εἴρητο. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἑλώμεθα τὴν ἀρετήν· ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα ἡδονῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

5

Λογ. ιε. 1 ΟΛΩΣ ΑΚΟΥΕΤΑΙ ΕΝ ΥΜΙΝ ΠΟΡΝΕΙΑ, ΚΑΙ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. 2 Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. κεφ. ε.

χ. ἐν

10

Ὅτε μὲν περὶ τοῦ διεσπάσθαι αὐτοὺς διελέγετο, οὐκ εὐθέως κατηγορικῶς ἐχρήσατο τῷ λόγῳ, ἀλλὰ προσηνέστερον πρότερον, καὶ ὕστερον εἰς κατηγορίαν ἐτελεύτησεν, οὕτως εἰπών· Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν. 15 ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως πληκτικῶς, καὶ κοινοῖ ὡς οἷόν τε τὸ ὄνειδος τοῦ ἐγκλήματος. οὐ γὰρ εἶπε, διατί ὁ δεῖνα ἐπόρνευσεν, ἀλλὰ τί, ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία· ἵνα μὴ ὡς ἀλλότριοι πάντη τῆς κατηγορίας ὄντες ῥαθυμήσωσιν, ἀλλ' ὡς τοῦ κοινοῦ πληγέντος, καὶ τῆς ἐκκλησίας διαβληθείσης, οὕτω γίνωνται ἐναγώνιοι. οὐδεὶς γὰρ ἐρεῖ, φησίν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπόρνευσεν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ Κορινθίων ἐκ-20 κλησίᾳ γέγονε τὸ ἁμάρτημα. καὶ οὐκ εἶπε, τολμᾶται πορνεία, ἀλλὰ ἀκούεται, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. καὶ γὰρ ἀεὶ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ὀνειδίζει τοῖς πιστοῖς. καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων ἔλεγεν· Ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτάσθω ἐν ἁγιασμῷ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· καὶ Κολοσσαεῦσι καὶ Ἐφεσίοις, Μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ. Εἰ δὲ τὸ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς ἁμαρτάνειν ἀσύγγνωστον, τὸ 25 καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ἐθνικούς, ποῦ θήσομεν, εἰπέ μοι; παρὰ γὰρ ἐκείνοις, φησίν, οὐ μόνον οὐ τολμᾶταί τι τοιοῦτον, ἀλλ' οὐδὲ ὀνομάζεται. Εἶδες πῶς τὸ ἔγκλημα ἐπῆρε; ὅταν γὰρ τοιοῦτοι φαίνωνται ὑπερέχοντες ἀσελγείας τρόποις, οὓς οὐ μόνοι οὐ τολμῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσασιν οἱ ἄπιστοι, ἄφατος τῆς ἁμαρτίας ἡ ὑπερβολή. καὶ τὸ ἐν ὑμῖν δέ, ἐμφαντικῶς εἴρηται, τουτέστιν, ἐν ὑμῖν τοῖς πιστοῖς, τοῖς τοσούτων ἀπολελαυκόσι μυστηρίων, τοῖς ἀπορρήτων 30 κεκοινωνηκόσι, τοῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κληθεῖσιν. ὁρᾷς πόσης βαρυθυμίας ὁ λόγος γέμει; πόσου θυμοῦ κατὰ πάντων; εἰ γὰρ μὴ πολλῆς ὀργῆς ἐπέπληστο, μηδὲ πρὸς πάντας ἀπετείνετο, οὕτως ἂν εἶπεν· ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ὁ δεῖνα ἐπόρνευσε, κολάσατε αὐτόν· νῦν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀποδύεται. καὶ γὰρ εἰ μὲν προλαβόντες ἔγραψαν, ἐκεῖνα ἂν εἶπεν· ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔγραψαν, ἀλλὰ καὶ συνεσκίασαν τὸ σφάλμα, τούτου χάριν σφοδρό-35 τερον κέχρηται τῷ λόγῳ. ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. διατί μὴ εἶπεν, ὥστε πορνεύειν εἰς γυναῖκα; τὸ σφόδρα αἰσχρὸν παρῃτήσατο. διὸ σεμνοτέρως αὐτὸ περιέδραμεν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δεδηλωμένον, κἀν τούτῳ αὔξων τὸ ἔγκλημα πάλιν, καὶ δεικνὺς ὅτι τοιαῦτα τολμᾶται παρ' αὐτοῖς, ἃ οὐδὲ εἰπεῖν σαφῶς ἀνεκτὸν τῷ Παύλῳ. διὰ τοῦτο καὶ προϊὼν τῷ αὐτῷ κέχρηται τρόπῳ λέγων, τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον· καὶ πάλιν αἰσχύνεται καὶ ἐρυ-40 θριᾷ σαφῶς εἰπεῖν, ὅπερ καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν σφόδρα αἰσχρῶν ποιεῖν. καὶ οὐκ εἶπε, μητρυιάν, ἀλλά, γυναῖκα πατρός, ὥστε πολλῷ χαλεπώτερον πλῆξαι. καὶ γὰρ ὅταν τὰ ὀνόματα ἀρκῇ πρὸς κατηγορίαν, δι' αὐτῶν πρόεισιν, οὐδὲν προστιθείς. καὶ μή μοι εἴπῃς, φησίν, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ πεπορνευκώς· κοινὸν πάντων τὸ ἔγκλημα γέγονε. διὸ καὶ ἐπήγαγε, καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ· οὐκ εἶπε, τῷ ἁμαρτήματι (τοῦτο γὰρ ἀλογίας ἐστίν) ἀλλ' ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ

Marginalia: α Κορ. α. ια. — χ. διὰ τί — χ. διαβληθέντος — α Θεσ. δ. δ. — Εφεσ. δ. ιζ. — χ. ἐμφατικῶς — χ. σχηματικῶς

διδασκαλίᾳ τῇ παρ' ἐκείνου. αὐτὸς δὲ οὐ τοῦτο τέθεικεν, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτὸ μέσον, ἵνα πλήξῃ μειζόνως. καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν Παύλου. πρότερον καθελὼν τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν, καὶ δείξας οὐδὲν οὖσαν καθ' ἑαυτὴν, κἂν μὴ ἁμάρτημα ᾖ προσκείμενον, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ ἁμαρτήματος διαλέγεται. εἰ μὲν γὰρ πρὸς σύγκρισιν τοῦ πεπορνευκότος, σοφοῦ τινος ἴσως ὄντος, μέγα εἶναι τὸ χάρισμα τὸ πνευματικὸν ἔφησεν, οὐδὲν ἂν μέγα ἐποίει· τὸ δὲ καὶ χωρὶς ἁμαρτίας καθελεῖν, καὶ μηδὲν οὖσαν ἀποφῆναι τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν, τοῦτο ἦν δεῖξαι σφόδρα εὐτελῆ αὐτὴν οὖσαν. διὸ πρότερον οὕτω τὴν σύγκρισιν ποιησάμενος, τότε καὶ τοῦ σφάλματος αὐτοῦ μέμνηται. κἀκείνῳ μὲν οὐκ ἀξιοῖ διαλέγεσθαι, κἂν τούτῳ δεικνὺς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτιμίας· τούτοις δέ φησιν, ὅτι ἔδει πενθεῖν ὑμᾶς καὶ θρηνεῖν καὶ ἐγκαλύπτεσθαι. νῦν δὲ τοὐναντίον ποιεῖτε. διὸ καὶ ἐπήγαγε· καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε. καὶ τί γέγονεν ἵνα πενθήσωμεν, φησίν; ὅτι εἰς τὸ κοινὸν ἡ διαβολὴ τῆς ἐκκλησίας προεχώρησε. καὶ ἵνα τί κατορθώσωμεν πενθήσαντες; ἵνα ἐξαρθῇ ἐξ ὑμῶν ὁ τοιοῦτος. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τίθησιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, μᾶλλον δὲ οὐδαμοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀτόπων ποιεῖν εἰώθαμεν. καὶ οὐκ εἶπεν, οὐχὶ μᾶλλον ἐξεβάλετε, ἀλλ', ὡς ἐπὶ νόσου τινὸς καὶ λοιμοῦ, πένθους χρεία καὶ ἱκετηρίας ἐπιτεταμένης, ἵνα ἐξαρθῇ, φησί· καὶ εὐχῇ χρήσασθαι δεῖ εἰς τοῦτο, καὶ πάντα ἐργάσασθαι ὥστε αὐτὸν ἀποτμηθῆναι. καὶ οὐκ ἐγκαλεῖ ὅτι οὐκ ἐδήλωσαν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπένθησαν ὥστε ἐξαρθῆναι, δεικνὺς ὅτι καὶ χωρὶς τοῦ διδασκάλου τοῦτο γενέσθαι ἔδει διὰ τὴν περιφάνειαν τοῦ πλημμελήματος.

3 Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι. Ὅρα θυμόν· οὐδὲ ἀναμεῖναι αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ἀφίησιν, οὐδὲ ἐκδέξασθαι αὐτὸν, καὶ τότε δῆσαι, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ λοιμὸν μέλλων ἀπελαύνειν, πρὶν ἢ διαδοθῆναι εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα, ἐπείγεται κατασχεῖν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Ἤδη κέκρικα ὡς παρών. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ μόνον κατεπείγων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν, καὶ οὐκ ἀφεὶς ἄλλο τι βουλεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ φοβῶν, ὡς εἰδὼς τὰ ἐκεῖ γινόμενα*. τοῦτο γάρ ἐστι παρεῖναι τῷ πνεύματι, ὥσπερ ὁ Ἐλισσαῖος παρῆν τῷ Γιεζῇ, καὶ ἔλεγεν, Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἦν μετὰ σοῦ; βαβαὶ, πόση τοῦ χαρίσματος ἡ δύναμις, ὅταν πάντας ὁμοῦ καὶ κατ' αὐτὸ εἶναι ποιῇ, καὶ τὰ πόρρωθεν εἰδέναι παρασκευάζῃ; ἤδη κέκρικα ὡς παρών. οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἕτερόν τι ἐννοῆσαι. καὶ γὰρ ἐξήνεγκα τὴν ἀπόφασιν ὡς παρών. μή μοι ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις λέγε. οὐδὲν γὰρ ἕτερον δεῖ γενέσθαι. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πολλὴ εἶναι ἡ αὐθεντία, μηδὲ αὐθαδέστερος γένηται ὁ λόγος, ὅρα πῶς καὶ αὐτοὺς κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ κρίματος. Εἰπὼν γὰρ κέκρικα, ἐπήγαγε· Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον,

δ. Βασ. δ. κε. — * ἢ γινόμενα.

4 Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

5 Παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ. Καὶ τί ἐστιν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; κατὰ Θεὸν, μὴ ἀνθρωπίνην κατεχομένους περιλήψει. τινὲς δὲ οὕτως ἀναγινώσκουσι· τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑποστίξαντες ἐνταῦθα, ἢ μέσην θέντες, οὕτως ἐπάγουσι τὸ ἑξῆς λέγοντες, Συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ. καί φασι τὴν ἔννοιαν ταύτην εἶναι τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως· τὸν τοῦτο κατεργασάμενον, φησίν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ παράδοτε τῷ Σατανᾷ, τουτέστι, τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυβρίσαντα, τὸν μετὰ τὸ γενέσθαι πιστὸν καὶ ἐπώνυμον ἐκείνης τῆς προσηγορίας τοιαῦτα τολμήσαντα, παράδοτε τῷ Σατανᾷ. ἐμοὶ δὲ ἡ προτέρα ἀληθεστέρα ἔκδοσις εἶναι δοκεῖ. ποία δὴ αὕτη; ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου συναχθέντων ὑμῶν, τουτέστιν, αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ὑμᾶς συνάγοντος, ὑπὲρ οὗ συνέρχεσθε. καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος· πάλιν ἐπίστησιν αὐτοῖς ἑαυτὸν, ἵν' ὅ-

ταν

τὴν δικάζωσιν, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὕτως αὐτὸν ἀποτέμωσι, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ συγγνώμης αὐτὸν ἀξιῶσαι, εἰδὼς ὅτι Παῦλος εἴσεται τὰ γινόμενα. Εἶτα φοβερώτερον αὐτὸ ποιῶν, φησί· Σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς δύναται τοιαύτην ὑμῖν χάριν δοῦναι, ὡς δύνασθαι τῷ διαβόλῳ παραδιδόναι, ἢ ὅτι καὶ αὐτὸς μεθ' ὑμῶν κατ' αὐτοῦ φέρει τὴν ψῆφον. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐκδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ, ἀλλὰ, παραδοῦναι, ἀνοίγων αὐτῷ τῆς μετανοίας τὰς θύρας, καὶ ὥσπερ παιδαγωγῷ τὸν τοιοῦτον παραδιδούς. Καὶ πάλιν, τὸν τοιοῦτον, καὶ οὐδαμοῦ ἀνέχεται τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μνημονεῦσαι. Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰὼβ γέγονεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ στεφάνων λαμπροτέρων, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων λύσεως, ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῷ, ἢ νόσῳ ἑτέρᾳ. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι ὑπὸ τοῦ Κυρίου κρινόμεθα ταῦτα πάσχοντες· ἀλλ' ἐνταῦθα μᾶλλον καθάψασθαι θέλων, τῷ Σατανᾷ παραδίδωσι. Καὶ τοῦτο δὲ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐγίνετο, ὥστε κολάζεσθαι αὐτοῦ τὴν σάρκα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς τρυφῆς τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἐπιθυμίαι τίκτονται, ταύτην κολάζει. Ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τουτέστιν, ἡ ψυχή· οὐχ ὡς ταύτης σωζομένης μόνης, ἀλλ' ὡς ὁμολογουμένου τούτου, ὅτι σωζομένης ἐκείνης, ἀναντιρρήτως καὶ τὸ σῶμα κοινωνήσει τῆς σωτηρίας. Καὶ γὰρ θνητὸν δι' αὐτὴν ἐγένετο ἁμαρτοῦσαν· κἂν αὐτὴ δικαιοπραγήσῃ, πάλιν πολλῆς καὶ αὐτὸ ἀπολαύσεται δόξης. Τινὲς δὲ τὸ πνεῦμα, τὸ χάρισμά φασιν, ὅπερ σβέννυται ἁμαρτανόντων ἡμῶν. Ἵν' οὖν τοῦτο μὴ γένηται, φησι, τιμωρείσθω, ἵνα ταύτῃ βελτίων γενόμενος, ἐπισπάσηται τὴν χάριν, καὶ εὑρεθῇ σώζων αὐτὴν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ παρερχόμενος. Ὥστε κηδομένου μᾶλλόν ἐστι καὶ ἰατρεύοντος, οὐχὶ κόπτοντος ἁπλῶς, οὐδὲ κολάζοντος εἰκῇ καὶ μάτην. Μεῖζον γὰρ τὸ κέρδος τῆς τιμωρίας. Ἡ μὲν γὰρ πρόσκαιρος, τὸ δὲ διηνεκές. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καλῶς αὐτοὺς καὶ εὐκαίρως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμιμνήσκει, ἵνα καὶ αὐτοὶ προθυμότεροι ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἰατρείαν, κἀκεῖνος καταδέξηται μᾶλλον, οὐχ ὡς ὀργῆς ῥήματα ὄντα, ἀλλ' ὡς πατρὸς κηδεμονικοῦ πρόνοιαν. Διὰ γὰρ τοῦτο, καὶ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς εἶπεν· ἤδη τῷ διαβόλῳ νόμους τιθεὶς, καὶ οὐκ ἀφεὶς αὐτὸν περαιτέρω προβῆναι. Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἔλεγεν ὁ Θεός, Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἅψῃ. Εἶτα ἀπαρτίσας τὴν ἀπόφασιν, καὶ ἐν βραχεῖ αὐτὴν εἰπὼν, καὶ οὐκ ἐνδιατρίψας, ἐπάγει πάλιν ἐπιτίμησιν, πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος·

6 Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν; Δεικνὺς ὅτι ἐκεῖνοι μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ εἴασαν αὐτὸν μετανοῆσαι, καυχώμενοι ἐπ' αὐτῷ. Εἶτα δηλοῖ ὅτι οὐκ ἐκείνου φειδόμενος μόνον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων. Διὸ καὶ ἐπάγει· Οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνου τὸ ἁμάρτημα, φησιν, ἀλλ' ἀμελούμενον δύναται καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας σῶμα λυμήνασθαι. Ὅταν γὰρ ὁ πρῶτος ἁμαρτὼν μὴ δῷ δίκην, ταχέως καὶ ἕτεροι ταὐτὰ πλημμελήσουσι. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνὺς ὅτι ὑπὲρ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, οὐχ ὑπὲρ ἑνὸς αὐτοῖς ἐστιν ὁ ἀγὼν καὶ ὁ κίνδυνος. Διὸ καὶ τῆς εἰκόνος ἐδεήθη τῆς ζύμης. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνη, φησὶ, καὶ βραχεῖα οὖσα, ὅλον πρὸς ἑαυτὴν μεταβάλλει τὸ φύραμα· οὕτω καὶ οὗτος, ἂν ἀφεθῇ ἀτιμώρητος, καὶ ἀνεκδίκητος ἡ ἁμαρτία αὐτῇ γένηται, καὶ τοῖς λοιποῖς λυμανεῖται.

7 Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, Τουτέστι, τὸν πονηρὸν τοῦτον. Μᾶλλον δὲ οὐ περὶ τούτου μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους αἰνίττεται. Οὐ γὰρ πορνεία μόνον παλαιὰ ζύμη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κακία. Καὶ οὐκ εἶπε, καθάρατε, ἀλλ', ἐκκαθάρατε, μετ' ἀκριβείας καθάρατε, ὥστε μηδὲ λείψανον μηδὲ σκιὰν εἶναι τοιαύτην. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, ἐκκαθάρατε, δείκνυσιν ἔτι πονηρίαν παρ' αὐτοῖς οὖσαν· τῷ δὲ εἰπεῖν, Ἵνα ἦτε νέον φύραμα,

καθὼς

Marginalia: χ. συγχωρούμενον (?) · χ. ἡμῖν · χ. ἡμῶν · Ἰωβ. β. ς. · ἡ. ταὐτὰ

καθώς ἐστε ἄζυμοι, Δηλοῖ καὶ ἐμφαίνει οὐ σφόδρα πολλῶν κρατῆσαι τὴν κακίαν.
εἰ δὲ λέγει, καθώς ἐστε ἄζυμοι, οὐ τοῦτο λέγει ὅτι πάντες ἦσαν καθαροί, ἀλλὰ καθὼς πρέπει
εἶναι ὑμᾶς. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός.

8 Ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ'
ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ζύμην τὴν διδασκαλίαν 5
ἐκάλεσε. καὶ αὐτὸς δὲ ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ, ἀναμιμνήσκων παλαιᾶς αὐτοὺς ἱστορίας, καὶ
πάσχα, καὶ ἀζύμων, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν τότε καὶ τῶν νῦν, καὶ τῶν κολάσεων, καὶ τῶν τιμωριῶν.
ἑορτῆς ἄρα ὁ παρὼν καιρός. καὶ γὰρ εἰπών, ἑορτάζωμεν, οὐκ ἐπειδὴ πάσχα παρῆν, οὐδὲ
ἐπειδὴ ἡ πεντηκοστὴ ἔλεγεν, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πᾶς ὁ χρόνος, ἑορτῆς ἐστι καιρὸς τοῖς χριστιανοῖς,
διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν δοθέντων ἀγαθῶν. τί γὰρ οὐ γέγονεν ἀγαθόν; ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄν- 10
θρωπος γέγονε διὰ σέ· θανάτου σε ἀπήλλαξεν· εἰς βασιλείαν ἐκάλεσεν. ὁ τοιούτων τοί-
νυν ἐπιτυχὼν σύ, καὶ ἐπιτυγχάνων, πῶς οὐκ ὀφείλεις ἑορτάζειν πάντα τὸν βίον; μηδεὶς
τοίνυν ἔστω κατηφὴς ἐπὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ ἐπιβουλῇ. ἑορτῆς γὰρ ὑμῶν ὁ καιρὸς ἅπας. γρ. ἡμῶν
Φιλιπ. δ. δ. διό φησιν ὁ Παῦλος· Χαίρετε ἐν Κυρίῳ, χαίρετε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε. ἐν ταῖς ἑορταῖς οὐδεὶς γρ. πάντη
ῥυπαρὰ ἐνδέδυται ἱμάτια. μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς. γάμοι γὰρ γεγόνασι, γάμοι πνευματικοί. 15
Ματθ. κβ. β. Ὡμοιώθη γάρ, φησιν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε ποιῆσαι γά- γρ. τῶν οὐρανῶν
μους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. ἔνθα δὲ βασιλεὺς γάμους ποιεῖ, καὶ γάμους υἱῷ, τί μεῖζον ἂν γένοιτο τῆς ἑ-
ορτῆς ταύτης; μηδεὶς τοίνυν ῥάκια περιβεβλημένος εἰσίτω. οὐ περὶ ἱματίων ἡμῖν ὁ λόγος,
ἀλλὰ περὶ πράξεων ἀκαθάρτων. εἰ γάρ, πάντων λαμπρὰ ἐνδεδυμένων, εἷς
μόνος εὑρεθεὶς εἰς τὸν γάμον ῥυπαρὰ ἔχων, ἀπερρίφη μετ' ἀτιμίας, ἐννόησον ὅσην ἀπαιτεῖ 20
τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν καθαρότητα ἡ εἰς τὸν γάμον ἐκεῖνον εἴσοδος. οὐ διὰ ταῦτα δὲ αὐ-
τοὺς μόνον ὑπομιμνήσκει τῶν ἀζύμων, ἀλλὰ καὶ δεικνὺς τὴν συγγένειαν τῆς παλαιᾶς πρὸς
τὴν καινήν, δεικνὺς δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἔνι μετὰ τὰ ἄζυμα πάλιν εἰς Αἴγυπτον εἰσελθεῖν, ἀλλ'
ἂν ὑποστρέψαι βουληθῇ τις, τὰ αὐτὰ πείσεται ἐκείνοις. σκιὰ γὰρ ἐκεῖνα τούτων, κἂν ἀγα-
νακτῇ ὁ Ἰουδαῖος. διόπερ κἂν ἐρωτήσῃς αὐτόν, οὐδὲν μέγα ἐρεῖ· μᾶλλον δὲ μέγα μὲν ἐρεῖ, 25
ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον οἷον ἡμεῖς, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν οὐκ οἶδεν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐρεῖ· ὅτι τοὺς κα-
τέχοντας Αἰγυπτίους οὕτω μετέβαλεν ὁ Θεός, ὥστε αὐτοὺς ἡμᾶς προσεξωθεῖν, τοὺς πρὸ
τούτου κατέχοντας ἡμᾶς πρὸς βίαν, καὶ μὴ συγχωρήσαντας ζυμῶσαι τὸ φύραμα. ἂν δὲ
ἐμέ τις ἔρηται, οὐκ Αἴγυπτον ἀκούσεται, οὐδὲ τὸν Φαραώ, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πλάνης τῶν
δαιμόνων, καὶ τοῦ σκότους τοῦ διαβόλου· οὐχὶ Μωϋσέα, ἀλλὰ τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· οὐχὶ ἐρυθρὰν 30
θάλασσαν, ἀλλὰ βάπτισμα μυρίων γέμον ἀγαθῶν, ἔνθα ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἀπεπνί-
γη. πάλιν τὸν Ἰουδαῖον ἂν ἐρωτήσῃς, τίνος ἕνεκεν ἐξελαύνει πάντων τῶν ὁρίων τὴν ζύμην,
ἐνταῦθα καὶ σιγήσεται, καὶ οὐδὲ αἰτίαν ἐρεῖ. ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν τύποι τῶν μελλόντων ἦσαν, καὶ
αἰτίας εἶχε τῶν γινομένων, τὰ δὲ οὐκέτι, ἵνα μὴ ἐξῇ κακουργεῖν Ἰουδαίοις, ἵνα μὴ ἐπιμένωσι
τῇ σκιᾷ. τί γάρ, εἰπέ μοι, βούλεται τὸ ἄρσεν, καὶ τὸ ἄμωμον, καὶ τὸ ἐνιαύσιον, καὶ τό, ὀστοῦν οὐ 35
Ἐξοδ. ιβ. συντριβήσεται; τί δὲ βούλεται τό, καὶ τοὺς γείτονας καλεῖν; ἢ τό, ἑστῶτας; ἢ τὸ ἐν ἑσπέρᾳ ἐσθίειν; ἢ
τό, τῷ αἵματι τειχίζεσθαι τὴν οἰκίαν; οὐδὲν ἕτερον ἐκεῖνος ἐρεῖ, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω τὴν Αἴγυπτον.
ἐγὼ δὲ ἐρῶ καὶ τὸ αἷμα τί βούλεται, καὶ ἡ ἑσπέρα, καὶ τὸ πάντας ἐσθίειν ὁμοῦ, καὶ τὸ ἑστῶτας
πάντας. πρότερον δὲ εἴπωμεν, διὰ τί ἐκ τῶν ὁρίων πάντων ἐλαύνεται ἡ ζύμη. τί οὖν
ἐστι τὸ αἴνιγμα; πάσης πονηρίας ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν πιστόν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀπόλλυται 40
ἔνθα ἂν εὑρεθῇ παλαιὰ ζύμη, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἔνθα ἂν εὑρεθῇ πονηρία. οὐ γὰρ δήπου
ἐπὶ μὲν τῆς σκιᾶς τοσαύτη ἡ κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐ πολλῷ μείζων. εἰ γὰρ τὰς οἰκίας οὕτως
ἐκκαθαίρουσι τῆς ζύμης, καὶ μυῶν ὀπὰς περιεργάζονται, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τὴν ψυχὴν
διερευνᾶσθαι δεῖ, ὥστε πάντα λογισμὸν ἀκάθαρτον ἐκβάλλειν. ἀλλὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς [illegible]

μὲν

μένον ἐγίνετο, νῦν δὲ οὐκέτι. πανταχοῦ γὰρ ζύμη ὅπου Ἰουδαῖος. ἐν μέσαις γὰρ ταῖς πόλεσι
τὸ ἄζυμον γίνεται, ὅπερ ἐστὶ παίγνια μᾶλλον, ἢ νόμος λοιπόν. ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ἡ ἀλήθεια, οὐκ-
έτι χώραν ἔχουσιν οἱ τύποι. ὥστε καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου σφόδρα ἐξελαύνει τῆς
ἐκκλησίας τὸν πεπορνευκότα. οὐ γὰρ δὴ μόνον φησὶν, οὐδὲν ὠφελεῖ περιών, ἀλλὰ καὶ βλάπτει,
5 τὸ κοινὸν πάλιν τοῦ σώματος λυμαινόμενος. οὐ γὰρ οἶδέ τις πόθεν ἡ δυσωδία, κρυπτομένου
τοῦ σεσηπότος, ἀλλὰ τῷ κοινῷ ταύτην λογίζεται. διὸ κατεπείγει σφόδρα αὐτοὺς ἐκκαθᾶ-
ραι τὴν ζύμην. Ἵνα ἦτε, φησὶ, νέον φύραμα, καθὼς ἐστὲ ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν
ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός. οὐκ εἶπεν, ἀπέθανεν, ἀλλ' οἰκειότερον τῷ προκειμένῳ, ἐτύ-
θη. μὴ ζήτει τοίνυν ἄζυμα τοιαῦτα, ἐπειδὴ μηδὲ ἀμνὸν ἔχεις τοιοῦτον. μὴ ζήτει ζύμην
10 τοιαύτην, ἐπειδὴ μηδὲ τὰ ἄζυμά σοι τοιαῦτα. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς ζύμης τῆς αἰσθητῆς τὸ μὲν ἄ-
ζυμον γένοιτ' ἂν ζυμωτὸν, τὸ δὲ ζυμωτὸν οὐκέτ' ἂν γένοιτο ἄζυμον· ἐνταῦθα δὲ ἔνι τοὐναν-
τίον τούτου γενέσθαι πάλιν· ἀλλ' ὅμως αὐτὸ οὐκ ἐδήλωσε. σὺ δὲ θέα τὴν σύνεσιν· ἐν τῇ
προτέρᾳ ἐπιστολῇ οὐ δίδωσιν ἐλπίδας ἐπανόδου τῷ πεπορνευκότι, ἀλλὰ πάντα αὐτοῦ τὸν
βίον ἐν μετανοίᾳ κελεύει γενέσθαι, ἵνα μὴ ῥαθυμότερον αὐτὸν ἐργάσηται τῇ ὑποσχέσει. οὐ
15 γὰρ εἶπε, παράδοτε αὐτὸν τῷ Σατανᾷ, ἵνα μετανοήσας πάλιν τῇ ἐκκλησίᾳ παραδοθῇ,
ἀλλὰ τί; ἵνα σωθῇ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. παραπέμπει γὰρ αὐτὸν εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἵνα
αὐτὸν ἐναγώνιον ἐργάσηται. καὶ ὅταν ἔμελλεν αὐτῷ χαρίζεσθαι μετὰ τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐκ-
καλύπτει, τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην μιμούμενος. ὥσπερ γὰρ ὁ Θεός φησιν, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νι- Ἰων. γ. δ.
νευῒ καταστραφήσεται, καὶ οὐ προσέθηκεν, ἐὰν δὲ μετανοήσῃ, σωθήσεται· οὕτω καὶ οὗτος οὐκ εἶ-
20 πεν, ἐὰν δὲ μετανοήσῃ ἀξίως, κυρώσομεν εἰς αὐτὸν ἀγάπην· ἀλλ' ἀνέμεινε ποιῆσαι αὐτὸν
τὸ ἔργον, καὶ τότε λαβεῖν αὐτὸν τὴν χάριν. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο εἶπεν, ἐξέλυσεν ἂν αὐτοῦ
τὸν φόβον. διόπερ οὐ μόνον οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ζύμης, οὐδὲ ἀ-
φίησιν αὐτὸν ἐλπίσαι ἐπάνοδον, ἀλλ' ἐκείνῃ τηρεῖ τῇ ἡμέρᾳ αὐτὸν, ἐκκαθάρατε λέγων
τὴν παλαιὰν ζύμην, καὶ μὴ ἑορτάζωμεν ἐν ζύμῃ παλαιᾷ. ἐπειδὴ δὲ μετενόησε, μετὰ
25 πάσης αὐτὸν εἰσήγαγε τῆς σπουδῆς. διὰ τί δὲ παλαιὰν καλεῖ; ἢ διὰ τὸ τὸν πρότερον
ἡμῶν βίον τοιοῦτον εἶναι, ἢ διὰ τὸ, τὸ παλαιὸν ἐγγὺς εἶναι ἀφανισμοῦ καὶ δυσῶδες καὶ αἰσχρόν· οἷόν ἐστιν
ἡ ἁμαρτία. οὔτε γὰρ ἁπλῶς διαβέβληται τὸ παλαιὸν, οὔτε ἁπλῶς ἐπαινεῖται τὸ καινὸν,
ἀλλὰ πρὸς τὰ ὑποκείμενα. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· Οἶνος νέος, φίλος νέος· ἐὰν δὲ παλαιω- Σειρ. θ. ιε.
θῇ, τότε μετ' εὐφροσύνης πίεσαι αὐτὸν, ἐγκωμιάζων ἐπὶ φιλίας μᾶλλον τὸ παλαιὸν, ἢ τὸ νέον.
30 καὶ πάλιν, Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο, καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπὶ ἐγκωμίων δόξης μεγίστης τὸ πα- Δαν. ζ. θ.
λαιὸν ἐκλαμβάνων. ἀλλαχοῦ δὲ ἐπὶ ψόγου λαμβάνει τὸ παλαιὸν ἡ γραφή. ἐπειδὴ γὰρ τὰ
πράγματα ποικίλα ἐστὶν ἐκ πολλῶν συγκείμενα, καὶ ἐπὶ ἀγαθοῖς καὶ ἐπὶ κακοῖς κέχρηται
τοῖς αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον. ὅρα γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ ψεγόμενον τὸ παλαιόν· Ἐπα- Ψαλ. ιζ. μϛ.
λαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. καὶ πάλιν, Ἐπαλαιώθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐ- Ψαλ. ϛ. ζ.
35 χθροῖς μου. καὶ πάλιν, Πεπαλαιωμένε ἡμερῶν κακῶν. οὕτω καὶ ἡ ζύμη πολλάκις εἰς τὴν Δαν. ιγ. νβ.
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λαμβάνεται, καίτοιγε ἐνταῦθα διαβληθεῖσα· ἀλλ' ἐκεῖ πρὸς ἕ-
τερον, καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἕτερον.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα ὁ περὶ τῆς ζύμης λόγος καὶ πρὸς τοὺς ἱερέας ἀποτείνεσθαι, οἱ ἀνέ- ΗΘΙΚΟΝ
χονται πολλὴν ἔνδοθεν εἶναι ζύμην παλαιὰν, οὐκ ἐκκαθαίροντες ἐκ τῶν ὁρίων, τουτέστιν, ἐκ
40 τῆς ἐκκλησίας τοὺς πλεονέκτας, τοὺς ἅρπαγας, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν ἐκβάλλῃ τῆς βασιλείας τῶν
οὐρανῶν. καὶ γὰρ πλεονεξία, ζύμη παλαιά· καὶ ὅπου περ ἂν πέσῃ, καὶ εἰς οἵαν οἰκίαν εἰσέλ-
θοι, ἀκάθαρτον αὐτὴν ἐργάζεται. κἂν μικρὰ ἐξ ἀδικίας κερδάνῃς, ὁλόκληρόν σου τὴν οὐσί-
αν ἐζύμωσε. διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ εἰσενεχθέντα κακῶς ὀλίγα, τὰ καλῶς κείμενα ἐξέ-
βαλε πολλὰ ὄντα. οὐδὲν γὰρ σαθρότερον πλεονεξίας. κἂν τὴν κλεῖν ἐπιθῇς τῷ τοιούτῳ

ταμιείῳ, κἂν θύραν, κἂν μοχλόν, εἰκῇ πάντα ποιεῖς, πλεονεξίαν ἔνδον τὸν χαλεπώτατον
λῃστὴν ἀποκλείσας καὶ πάντα δυνάμενον ἐξενεγκεῖν. τί οὖν, φησιν, ὅταν πολλοὶ πλεονε-
κτοῦντες μὴ ταῦτα πάσχωσι; μάλιστα μὲν πείσονται, κἂν μὴ πρὸ αὐτῶν πάθωσιν. ἂν δὲ νῦν ἐκ-
φύγωσι, τότε φοβήθητι μᾶλλον. ἐπεὶ μείζονι γὰρ κολάσει τηροῦνται. μᾶλλον δὲ, κἂν αὐτοὶ
διαφύγωσιν, ἀλλ' οἱ κληρονομήσαντες τὰ αὐτῶν, τὰ αὐτὰ πείσονται. καὶ ποῦ τοῦτο δίκαιον, 5
φησι; καὶ σφόδρα δίκαιον. ὁ γὰρ διαδεξάμενος κλῆρον ἀδικίας γέμοντα, εἰ καὶ αὐτὸς μὴ
ἥρπασεν, ἀλλ' ὅμως τὰ ἑτέρων ἔχει· καὶ τοῦτο πέπεισαι ἀκριβῶς, καὶ διὰ τοῦτο δίκαιος ἦν πα-
θεῖν. εἰ γὰρ τοῦ δεῖνος ἁρπάσαντος ἔλαβες σύ, εἶτα ἐλθὼν ὁ ἁρπαγεὶς ἀπῄτει, ἆρα ἂν
ἤρκεσέ σοι εἰς ἀπολογίαν τὸ μὴ αὐτὸν ἡρπακέναι σε; οὐδαμῶς. τί γὰρ ἂν εἶπες ἐγκα-
λούμενος, εἰπέ μοι; ὅτι ἕτερος ἀπέδυσεν; ἀλλὰ σὺ κατέχεις. ἐκεῖνος ἥρπασεν; ἀλλὰ σὺ 10
ἀπολαύεις. ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἳ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ὑφελομένους ἀ-
φέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. εἰ μὲν
οὖν οἶδας τοὺς ἠδικημένους, ἀπόδος, καὶ ποίησον ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ζακχαῖος μετὰ πολλῆς τῆς
προσθήκης· εἰ δὲ ἀγνοεῖς, καὶ ἑτέραν σοι δίδωμι ὁδόν, καὶ οὐκ ἀποκλείω σε τῆς θεραπείας.
εἰς τοὺς δεομένους διανέμαι ταῦτα ἅπαντα, καὶ παραμυθήσῃ καὶ οὕτω τὸ δεινόν. εἰ δέ τι- 15
νες καὶ εἰς παῖδας καὶ ἐκγόνους ταῦτα παρέπεμψαν, ἀλλ' ἕτερα ἀντὶ τούτων ἔπαθον δεινά.
καὶ τί λέγω τὰ ἐνταῦθα; οὐ γὰρ δήπου καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ταῦτα ἐρεῖται, ὅταν ἀμ-
φότεροι γυμνοὶ φαίνωνται, οἵ τε ἁρπαγέντες, οἵ τε ἁρπάσαντες· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοίως γυμνοί.
τῶν μὲν γὰρ χρημάτων ὁμοίως ἑκάτερος γυμνὸς ἔσται, θάτερος δὲ καὶ τῶν ἐκ τούτων ἐγκλη-
μάτων ἐμπεπλησμένος. τί τοίνυν ποιήσομεν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν παρὰ τοῦ βήμα- 20
τος τοῦ φοβεροῦ ὁ κακῶς παθὼν καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα ἀπολωλεκὼς παράγηται εἰς μέσον, σοῦ
μηδένα ἔχοντος συνήγορον; τί πρὸς τὸν δικάζοντα ἐρεῖς; νῦν μὲν γὰρ καὶ διαφθεῖραι τὸ δικα-
στήριον δυνήσῃ τὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖνο δὲ τότε οὐκέτι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ νῦν. καὶ γὰρ καὶ νῦν
πάρεστιν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁρᾷ τὰ γινόμενα, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῖς ἀδικουμένοις
καὶ μὴ καλούμενος. ὁ γὰρ κακῶς παθὼν, κἂν αὐτὸς ἀνάξιος ᾖ τοῦ τυχεῖν τινος ἐκδικίας, ἀλλ' 25
ὅμως, ἐπειδὴ τῷ Θεῷ τὰ γινόμενα οὐκ ἀρέσκει, ἔχει τὸν ἀμυνοῦντα πάντως. πῶς οὖν,
φησιν, ὁ δεῖνα εὖ πράττει πονηρὸς ὤν; ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος. ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης·
Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσονται. ποῦ γάρ, εἰπέ (Ψαλμ. λς. α.)
μοι, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαγωγὴν ὁ ἁρπάσας; ποῦ αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες; ποῦ δὲ τὸ σεμνὸν
ὄνομα; οὐχὶ πάντα παρῆλθεν; οὐχὶ ὄναρ καὶ σκιὰ πάντα τὰ ἐκείνου; τοῦτο καὶ περὶ ἑκάστου τῶν 30
τοιούτων προσδόκα, καὶ τοῦ ζῶντος καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον. ἀλλ' οὐ τὰ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν τοιαῦ-
τα, οὐδὲ δυνήσῃ ταὐτὰ καὶ ἐπ' ἐκείνων εἰπεῖν, ὅτι σκιὰ καὶ ὄναρ καὶ διηγήματα τὰ τούτων. καὶ
εἰ βούλει αὐτὸν τὸν ταῦτα εἰρηκότα, τὸν σκηνοποιόν, τὸν Κίλικα, τὸν οὐδὲ τίνος ἦν πατρὸς δῆ-
λον, παραγάγωμεν εἰς μέσον. καὶ πῶς δυνατόν, φησι, γενέσθαι τοιοῦτον; ὅλως γὰρ ἐπιθυ-
μεῖς; ὅλως ἐφίεσαι γενέσθαι τοιοῦτος; ναί, φησιν· οὐκοῦν ἐλθὲ τὴν ὁδόν, ἣν ἐκεῖνος ἦλθε, καὶ οἱ 35
μετ' αὐτοῦ. καὶ ποίαν ἦλθεν ὁδόν; ὁ μὲν φησιν, Ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι· ὁ δὲ, Ἀργύριον (β. Κορ. ια. κζ.)
καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι. οὕτως οὐδὲν εἶχον, καὶ ὅμως πάντα κατεῖχον. τί ταύτης (Πράξ. γ. ς.)
σεμνότερον τῆς φωνῆς, τί μακαριώτερόν τι καὶ εὐπορώτερον; ἕτεροι μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐναν-
τίοις ἐβρενθύοντο λέγοντες, ἔχω τόσα καὶ τόσα χρυσίου τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς ἄπειρα, καὶ (γ. ἐναβρύνοντο)
οἰκίας, καὶ ἀνδράποδα· οὗτος δὲ ἐπὶ τῷ πάντων εἶναι γυμνός. οὐ καταδύεται τῇ πενίᾳ, 40
ὅπερ πάσχουσιν οἱ ἀνόητοι, οὐδὲ ἐγκαλύπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. ποῦ νῦν οἱ
πλουτοῦντες, οἱ τόκους ἀριθμοῦντες, καὶ τόκους τόκων, οἱ τὰ πάντων λαμβάνοντες, καὶ
οὐδέποτε κορεννύμενοι; ἠκούσατε τῆς Πέτρου φωνῆς τῆς ἐπιδεικνυμένης πενίαν πλούτου
μητέρα; τῆς μηδὲν ἐχούσης, καὶ τῶν τὰ διαδήματα περικειμένων εὐπορωτέρας; αὕτη γάρ,

ἡ μηδὲν ἔχουσα καὶ νεκροὺς ἀνίστα, καὶ χωλοὺς διώρθου, καὶ δαίμονας ἤλαυνε, καὶ τοιαῦτα
εἰργάζετο, ἅπερ οἱ τὴν ἁλουργίδα περιβεβλημένοι, καὶ τὰ μεγάλα καὶ φοβερὰ
στρατόπεδα ἄγοντες, οὐδέποτε ἴσχυσαν. αὕτη ἡ φωνὴ τῶν εἰς οὐρανὸν ἤδη μεταστάν-
των, τῶν ἐκείνης ἐπειλημμένων τῆς κορυφῆς. οὕτως ἔστι μηδὲν ἔχοντα, τὰ πάντων
5 κατέχειν· οὕτως ἔστι τὰ πάντων κεκτῆσθαι. ἂν δὲ κτησώμεθα τὰ πάντων, τῶν πάν-
των ἀπεστερήμεθα. τάχα αἴνιγμα τὸ εἰρημένον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ πῶς,
φησιν, ὁ μηδὲν ἔχων, τὰ πάντων κατέχει; οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ τὰ πάντων ἔχων; οὐ-
δαμῶς, ἀλλὰ τοὐναντίον*, ὡς κἀκεῖνοι ἐποίουν· καὶ αἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην αὐτοῖς
οἰκίαι ἦσαν ἀνεῳγμέναι πᾶσαι, καὶ χάριν εἶχον οἱ παρέχοντες, καὶ ὡς πρὸς φίλους
10 καὶ συγγενεῖς ἤρχοντο. καὶ γὰρ πρὸς τὴν πορφυρόπωλιδα ἦλθον, καὶ ἐκείνη, καθάπερ
θεραπαινίς, τὰ ἑαυτῆς προὔθηκε· καὶ πρὸς τὸν δεσμοφύλακα, κἀκεῖνος τὴν οἰκίαν αὐ-
τοῖς ἀνέῳξεν ἅπασαν· καὶ πρὸς ἑτέρους μυρίους. οὕτω πάντα εἶχον, καὶ οὐδὲν εἶχον. οὐ-
δὲν γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγον ἴδιον εἶναι· διὰ τοῦτο πάντα ἦν αὐτῶν. ὁ γὰρ κοινὰ τὰ ὄν-
τα ἡγούμενος, οὐ τοῖς αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέρων χρήσεται, ὡς ἰδίοις· ὁ δὲ ἀποσχίζων,
15 καὶ ποιῶν ἑαυτὸν κύριον τῶν αὐτοῦ μόνων, οὐδὲ τούτων ἔσται κύριος. καὶ τοῦτο ἀπὸ ὑποδεί-
γματος δῆλον. ὁ μηδὲν ὅλως κεκτημένος, μήτε οἰκίαν, μήτε τράπεζαν, μήτε περιττὸν ἱ-
μάτιον, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν πάντων ἀπεστερημένος, ὡς ἰδίοις κέχρηται τοῖς κοινοῖς, καὶ παρὰ
πάντων ἅπερ ἂν θέλῃ, λήψεται. οὕτω τὰ πάντων ὁ μηδὲν ἔχων," κατέχει· ὁ δὲ ἔχων
τινά, οὐδὲ τούτων ἔσται κύριος. οὔτε γὰρ δώσει τις τῷ κεκτημένῳ, καὶ ληστῶν καὶ κλεπτῶν
20 καὶ συκοφαντῶν καὶ μεταβολῆς πραγμάτων καὶ πάντων μᾶλλον ἔσται, ἢ ἐκείνου, τὰ ἐ-
κείνου. πᾶσαν γοῦν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ὁ Παῦλος, οὐδὲν ἐπιφερόμενος, οὐ πρὸς φί-
λους ἀπιών, οὐ πρὸς συνήθεις (καὶ γὰρ κοινὸς ἐν ἀρχῇ πολέμιος πᾶσιν ἦν) ἀλλ' ὅμως
τὰ πάντων εἶχε μετὰ τὸ εἰσελθεῖν. ὁ δὲ Ανανίας καὶ ἡ Σάπφειρα, ἵνα μέρος τι τῶν ἰδίων
κλήσωνται [ἀπιύσαντες], πάντων ἐξέπεσον μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς. ἀπόστηθι τοίνυν τῶν
25 σῶν, ἵνα ὡς ἰδίοις χρήσῃ τοῖς ἀλλοτρίοις. ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς εἰς τοσαύτην ἐξηνέ-
χθην ὑπερβολήν, ἀνθρώποις τοιαῦτα φθεγγόμενος, οἷς ἀγαπητὸν κἂν τῶν ὄντων μεταδοῦ-
ναί τι μικρόν. διόπερ ταῦτα μὲν ἡμῖν πρὸς τοὺς τελείους εἰρήσθω· πρὸς δὲ τοὺς ἀτελεστέρους
ἐκεῖνα λέγωμεν· δότε τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις, αὐξήσατε τὴν οὐσίαν. Ὁ γὰρ διδοὺς
πτωχῷ, φησι, δανείζει Θεῷ. εἰ δὲ ἐπείγῃ, καὶ οὐκ ἀναμένεις τὸν καιρὸν τῆς ἀντιδόσεως, ἐν-
30 νόει τοὺς τὰ χρήματα ἀνθρώποις δανείζοντας. οὐδὲ γὰρ οὗτοι παραχρῆμα βούλονται τοὺς
τόκους ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πλείονα ἐπιθυμοῦσι χρόνον μεῖναι παρὰ ταῖς τοῦ δανεισαμένου χερ-
σὶ τὸ κεφάλαιον, μόνον ἐὰν ἀσφαλὴς ἡ ἀπόδοσις ᾖ, καὶ μὴ ὑποπτεύωσι τὸν εἰληφότα.
τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα γινέσθω. ἄφες αὐτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ἵνα ἀποδῷ σοι τὸν μισθὸν
πολλαπλασίω. μὴ ἐνταῦθα δὲ πάντα ζήτει. ἂν γὰρ ἐνταῦθα αὐτὸν ἀπολάβῃς ὅλον, πῶς
35 ἀπολήψῃ ἐκεῖ; διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐκεῖ ταμιεύεται, ἅτε ἐπικήρου τοῦ παρόντος βίου τυγ-
χάνοντος. δίδωσι δὲ καὶ ἐνταῦθα. Ζητεῖτε γάρ, φησι, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα
πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς ἐκείνην βλέπωμεν, καὶ μὴ ἐπειγώμεθα
πρὸς τὴν ἁπάντων ἀντίδοσιν, ἵνα μὴ ἐλαττώσωμεν τὴν ἀμοιβήν· ἀλλ' ἀναμένω-
μεν τὸν καιρόν. οὐ γὰρ τοιοῦτοι οὗτοι οἱ τόκοι, ἀλλ' οἵους εἰκὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοσθαι.
40 τούτους τοίνυν συναγαγόντες μετὰ δαψιλείας πολλῆς, οὕτως ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν, ἵ-
να καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Margin notes: * ἐπεὶ ὁ γὰρ μηδὲν ἔχων (line 8); " κ. ἔχει (line 18); Παροιμ. ιθ. ιζ. (line 28); Ματθ. ϛ. λγ. (line 36)

Λογ. ιϛ. 9 ΕΓΡΑΨΑ ΥΜΙΝ ΕΝ ΤΗ ΕΠΙΣΤΟΑΗ ΜΗ ΣΥΝαναμίγνυσθαι πόρνοις· 10 Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ πλεονέκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν· 11 Νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾖ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ μέθυσος, ἢ λοίδορος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε ἵνα ἐξαρθῇ ὁ τοιοῦτος, καὶ ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑποπτεῦσαι ὅτι πάντας τοὺς πόρνους δεῖ φεύγειν (εἰ γὰρ μεταδίδωσι τῆς οἰκείας λύμης ὁ ἡμαρτηκὼς τοῖς οὐχ ἡμαρτηκόσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἔξωθεν ἀποστρέφεσθαι χρή. εἰ γὰρ τοῦ οἰκείου οὐ δεῖ φείδεσθαι διὰ τὸ τοιαύτην ἐξ αὐτοῦ βλάβην γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων) τούτου δὲ ὑποπτευομένου, εἰκὸς ἦν χωρίζεσθαι καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι πόρνων, καὶ οὕτως εἰς ἀδύνατον τοῦ πράγματος περιϊσταμένου μειζόνως ἂν ἐδυσχέραινον, τῇ ἐπιδιορθώσει ταύτῃ κέχρηται λέγων· ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, τὸ, πάντως, ὡς ἐπὶ ὡμολογημένου τιθείς. ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι ὡς ἀτελεστέροις αὐτοῖς τοῦτο οὐκ ἐπέταξε, καὶ ὡς τέλειοι δῆθεν αὐτὸ πρᾶξαι ἐπιχειρήσωσι, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι, οὐδὲ εἰ σφόδρα βούλοιντο· ἐπεὶ ἑτέραν οἰκουμένην ἔδει ζητῆσαι. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. εἶδες πῶς ἐστιν ἀνεπαχθὴς, καὶ πανταχοῦ οὐ τὸ δυνατὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὔκολον τῆς νομοθεσίας σκοπεῖ; πῶς γὰρ ἔνι ἄνθρωπον ὄντα, φησὶ, καὶ οἰκίας καὶ παίδων περιϊστάμενον, καὶ τὰ τῆς πόλεως πράττοντα, ἢ χειροτέχνην ὄντα, ἢ στρατευόμενον, τῶν πλειόνων ὄντων Ἑλλήνων, τοὺς πανταχοῦ πόρνους φεύγειν; πόρνους γὰρ κόσμου, τοὺς παρὰ τοῖς Ἕλλησι λέγει. νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἐάν τις ἀδελφὸς ᾖ τοιοῦτος, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. ἐνταῦθα καὶ ἑτέρους αἰνίττεται ἐν πονηρίᾳ ζῶντας. καὶ πῶς ἀδελφὸς ὢν, εἰδωλολάτρης εἶναι δύναται; ὡς ἐπὶ τῶν Σαμαρειτῶν συνέβη ποτὲ, οἳ ἐξ ἡμισείας τὴν εὐσέβειαν ᾑροῦντο· ἄλλως δὲ, προκαταβάλλεται τὸν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον, ὃν μετὰ ταῦτα μέλλει γυμνάζειν. ἢ πλεονέκτης. καὶ γὰρ καὶ πρὸς τούτους ἀποδύεται. διὸ καὶ ἔλεγε, Διὰ τί οὐκ ἀδικεῖσθε μᾶλλον; διὰ τί οὐκ ἀποστερεῖσθε; ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε. ἢ μέθυσος. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκαλεῖ προϊὼν, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει· καὶ, Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. ἢ λοίδορος, ἢ ἅρπαξ. καὶ γὰρ καὶ τούτοις ἐπετίμησεν ἔμπροσθεν. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι, δι' ἣν οὐ κωλύει τοῖς ἔξωθεν τοιούτοις οὖσιν ἀναμίγνυσθαι, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐ δυνατὸν, ἀλλὰ καὶ περιττόν.

[Margin: ἴσ. ὅτι χειρήσωσι · α. Κορ. ϛ. ζ. · α. Κορ. ια. κα. · α. Κορ. ϛ. ιγ.]

12 Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξωθεν κρίνειν; Τοὺς ἔσω καὶ τοὺς ἔξω, τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας καλῶν, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν ἔχειν αὐτὸν καλὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας ἐπιστολῇ τὸ αὐτό φησι, λέγων, Μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ· καὶ, Μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. ἐνταῦθα μέντοι τὴν αἰτίαν οὐ τίθησι. τί δήποτε; ὅτι ἐκεῖ μὲν παραμυθήσασθαι ἐβούλετο, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι. οὐ γὰρ τὸ ἁμάρτημα ἐνταῦθα κἀκεῖ τὸ αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖ ἔλαττον. ἀργίαν γὰρ ἐγκαλεῖ, ἐνταῦθα δὲ πορνείαν καὶ ἕτερα χαλεπώτατα ἁμαρτήματα. καὶ πρὸς Ἕλληνας μὲν εἰ βούλοιτό τις ἀπιέναι, οὐ κωλύει συνεσθίειν, διὰ τὴν αὐτὴν πάλιν αἰτίαν. οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, ὑπὲρ μὲν τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντα πράττοντες, τῶν δὲ ἀλ-

[Margin: α. Τιμ. γ. ζ. · β. Θεσ. γ. ιδ. καὶ ιε.]

λοτρίων

λοτρίων οὐ πολλὴν ποιούμεθα λόγον. τί οὖν; οὐκ ἐκήδετο καὶ τῶν ἔξωθεν Παῦλος; ἐκήδετο
μὲν, ἀλλὰ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸ κήρυγμα καὶ ὑπευθύνους ποιῆσαι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστοῦ,
τότε αὐτοῖς ἐνομοθέτει· ἕως δὲ ὅτι κατεφρόνουν, περιττὸν ἦν τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ
λέγειν τοῖς αὐτὸν οὐκ εἰδόσι τὸν Χριστόν. Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;

5 13 Τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ; Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, τί μοι τοὺς ἔξω κρίνειν, ἵνα μή
τις νομίσῃ ἀτιμωρήτους τούτους ἀφίεσθαι, ἕτερον δικαστήριον ἐφίστησιν αὐτοῖς φοβερόν. τοῦτο δὲ
εἶπεν, ὁμοῦ μὲν ἐκείνους φοβῶν, ὁμοῦ δὲ τούτους παραμυθούμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι ἡ κόλασις αὕ-
τη ἡ πρόσκαιρος τῆς ἀθανάτου καὶ διηνεκοῦς ἐξαρπάζει, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγε·
Νυνὶ δὲ κρινόμενοι, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. α. Κορ. ια. λβ.

10 Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Ἐμνημόνευσε ῥήσεως ἐν τῇ παλαιᾷ Δευτ. ιζ. ζ. καὶ κδ.
κειμένης, ὁμοῦ μὲν δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτοὶ τὰ μέγιστα κερδαίνουσιν, ὥσπερ λοιμοῦ τινος ἀπαλλα-
γέντες χαλεποῦ, ὁμοῦ δὲ δηλῶν ὅτι οὐ καινοτομία τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν ἐδόκει τοῦτο
τῷ νομοθέτῃ τοὺς τοιούτους ἐκτέμνεσθαι· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν σφοδρότερον, ἐνταῦθα δὲ ἡμερώ-
τερον. διόπερ καὶ εἰκότως ἄν τις διαπορήσειε, τί δήποτε ἐκεῖ μὲν συνεχώρει κολάζεσθαι
15 τὸν ἡμαρτηκότα καὶ καταλύεσθαι, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν αὐτὸν ἄγει; τί
δήποτ' οὖν ἑτέρως μὲν ἐκεῖνα, ἑτέρως δὲ ταῦτα διετυποῦτο; διὰ δύο ταύτας αἰτίας· μίαν
μὲν, ὅτι ἐπὶ μείζονα ἀγῶνα οὗτοι ἤγοντο, καὶ πλείονος ἐδέοντο τῆς μακροθυμίας· ἑτέραν δὲ
τὴν ἀληθεστέραν, ὅτι οὗτοι μὲν ἀπὸ τῆς ἀτιμωρησίας εὐκολώτερον διωρθοῦντο ἐπὶ μετά-
νοιαν ἐρχόμενοι, ἐκεῖνοι δὲ ἐπὶ κακίαν μείζονα ἔμελλον ἕρπειν. εἰ γὰρ τοὺς πρώτους κολα-
20 ζομένους ὁρῶντες τοῖς αὐτοῖς ἐνέμενον, εἰ μηδὲ ἐκολάζοντό τινες, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἂν
ἔπαθον. διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν τῷ μοιχῷ καὶ τῷ ἀνδροφόνῳ θάνατος εὐθέως ἐπάγεται, ἐν-
ταῦθα δὲ, ἐὰν διὰ μετανοίας ἀπολύσωνται, διέφυγον τὴν κόλασιν. πλὴν καὶ ἐνταῦθα
σφοδροτέρας, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἡμερωτέρας ἴδοι τις ἂν τιμωρίας, ἵνα δειχθῇ διὰ πάντων
ὅτι συγγενεῖς αἱ διαθῆκαι, καὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου· καὶ παρὰ πόδας καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα
25 τὰς τιμωρίας, καὶ μετὰ πολὺν χρόνον πολλάκις ἐν ἑκατέρᾳ· καὶ οὐδὲ μετὰ πολὺν χρόνον
πολλάκις, ἀλλὰ μετανοίᾳ μόνῃ ἀρκούμενον τὸν Θεόν. καὶ γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ μοιχεύ-
σας καὶ φονεύσας ὁ Δαβίδ, διὰ μετανοίας ἐσώθη, καὶ ἐν τῇ καινῇ μικρὰ ἀπὸ χωρίου τι-
μῆς ὑφελόμενος ὁ Ἀνανίας μετὰ τῆς γυναικὸς ἀπώλετο. εἰ δὲ πλεονάζει ταῦτα ἐν τῇ
παλαιᾷ, τὰ δὲ ἐναντία ἐν τῇ καινῇ, ἡ διαφορὰ τῶν προσώπων τὴν διαφορὰν τῆς τοιαύ-
30 της οἰκονομίας ἐργάζεται.

1 Τολμᾷ τις ὑμῶν, πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πρᾶγμα ἔχων, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀ- κεφ. ς.
δίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπὶ ὡμολογημένων ποιεῖται τὴν
κατηγορίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ φησιν, ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία· καὶ ἐνταῦθα, τολμᾷ τις
ὑμῶν; ἐκ προοιμίων εὐθέως τὸν θυμὸν ἐνδεικνύμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι τόλμης ἐστὶ τὸ πρᾶ-
35 γμα καὶ παρανομίας. καὶ τί δήποτε τὸν περὶ πλεονεξίας καὶ τοῦ μὴ δεῖν ἔξω κρίνεσθαι
παρενέβαλε λόγον; οἰκεῖον νόμον πληρῶν. καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ τὰ παρεμπίπτοντα διορθοῦν,
ὥσπερ ἡνίκα περὶ τῶν κοινῶν τραπεζῶν διαλεγόμενος, εἰς τὸν περὶ τῶν μυστηρίων ἐξέβη
λόγον. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ πλεονεκτῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε, ζέων τῇ φροντίδι
τῆς διορθώσεως τῶν ἁμαρτανόντων οὐκ ἀνέχεται διατηρῆσαι τάξιν· ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς ἀκο-
40 λουθίας ἀρθὲν εἰς μέσον ἁμάρτημα διορθοῦται πάλιν, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπάνει-
σιν. ἀκούσωμεν οὖν τί φησι καὶ περὶ τούτου. τολμᾷ τις ὑμῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ
πρᾶγμα ἔχων, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; πῶς ἐκ τῶν ὀνομάτων γυμνοῖ,
καὶ ἀποτρέπει, καὶ ἐγκαλεῖ. καὶ ἐκ προοιμίων μὲν οὐκ ἀνατρέπει τὴν κρίσιν τὴν ἐπὶ τῶν πιστῶν·
ὅτε δὲ αὐτοὺς κατέπληξε διὰ πολλῶν, τότε καὶ τὸ ὅλως κρίνεσθαι εἷλε. μάλιστα μὲν γὰρ

Εἰ δεῖ κρίνεσθαι, φησὶν, ἐπὶ τῶν ἀδίκων; οὐκ ἔδει ὅλως δὲ οὐδὲ κρίνεσθαι δέ. ἀλλὰ (κ. ἰδ.)
τοῦτο μὲν ὕστερον τίθησι, τέως δὲ τὸ πρότερον διακαθαίρει τὸ μὴ ἔξω δικάζεσθαι. πῶς γὰρ
οὐκ ἄτοπον πρὸς τὸν φίλον μικροψυχοῦντα, τὸν ἐχθρὸν καὶ διαλλακτὴν λαμβάνειν, φησί;
πῶς δὲ οὐκ αἰσχύνη, οὐδὲ ἐρυθριᾷς, ὅταν ἕλληνα τῷ χριστιανῷ καθέζηται δικάζων; εἰ δὲ
ὑπὲρ ἰδιωτικῶν οὐ χρὴ παρ' ἕλλησι δικάζεσθαι, πῶς αὐτοῖς ἐπιτρέψομεν ὑπὲρ ἑτέρων 5
μειζόνων; καὶ ὅρα πῶς εἶπεν. οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τῶν ἀπίστων, ἀλλ', ἐπὶ τῶν ἀδίκων, λέξιν
θεὶς, ἧς μάλιστα χρείαν εἶχεν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὥστε ἀποτρέψαι καὶ ἀ-
παγαγεῖν. ἐπειδὴ γὰρ περὶ δίκης αὐτῷ ὁ λόγος ἦν, οἱ δικαζόμενοι δὲ οὐδὲν οὕτως ἐπιζη-
τοῦσιν, ὡς τὸ πολλὴν εἶναι πρόνοιαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς δικάζουσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀπο-
τρέπει, μονονουχὶ λέγων· ποῖ φέρῃ, καὶ τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τοὐναντίον πάσχων, ὧν ἐπιθυμεῖς, 10
καὶ ὑπὲρ τοῦ τῶν δικαίων τυχεῖν ἀδίκοις ἐπιτρέπων ἀνθρώποις; καὶ ἐπειδὴ εὐθέως φορτικὸν ἦν
ἀκοῦσαι τὸ μὴ δικάζεσθαι, οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐπήγαγεν, ἀλλὰ τοὺς δικάζοντας ἤμειψε
μόνον, ἔξωθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγων τοὺς δικαζομένους. εἶτα, ἐπειδὴ εὐκαταφρό-
νητον εἶναι ἐδόκει, τὸ παρὰ τοῖς ἔνδον δικάζεσθαι, καὶ μάλιστα τότε (οὐ γὰρ ἦσαν ἴσως ἱκανοὶ
πρᾶγμα συνιδεῖν, οὔτε τοιοῦτοι οἷοι οἱ ἔξωθεν δικασταὶ νόμων ἔμπειροι καὶ ῥητορείας, ἅτε δὲ 15
ἰδιωτῶν οἱ πλείους ὄντες) ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀξιοπίστους ποιεῖ, πρότερον ἁγίους καλέσας. ἀλλ'
ἐπειδὴ τοῦ βίου καθαρότητα, οὐκέτι δὲ ἀκρίβειαν τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν αὐτοῖς ἐμαρτύρει,
ὅρα πῶς καὶ τοῦτο μεθοδεύει τὸ μέρος, λέγων οὕτως·

2 Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; Σὺ τοίνυν ὁ μέλλων κρίνειν
ἐκείνους τότε, πῶς ὑπ' ἐκείνων ἀνέχῃ κρίνεσθαι νῦν, κρινοῦσι δὲ οὐχὶ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ 20
λόγον ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ κατακρινοῦσι. τοῦτο γοῦν δηλῶν, ἔλεγε· καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνε-
ται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων; οὐ γὰρ εἶπεν, ὑφ' ὑμῶν, ἀλλ', ἐν ὑμῖν. ὥσπερ
(Ματθ. ιβ. μβ.) ὅταν λέγῃ· Βασίλισσα νότου ἀναστήσεται, καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην· καὶ, Ἄνδρες Νινευῖ-
ται ἀναστήσονται, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην. ὅταν γὰρ τὸν αὐτὸν ἥλιον ὁρῶντες, καὶ
τῶν αὐτῶν μετέχοντες πάντων, ἡμεῖς μὲν εὑρεθῶμεν πιστεύσαντες, ἐκεῖνοι δὲ ἠπιστηκότες, οὐ δυ- 25
νήσονται εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν. κατηγορήσομεν γὰρ αὐτῶν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὧν ἐπράξα-
μεν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὑρήσει τις ἐκεῖ κριτήρια. εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ τις περὶ ἄλλων λέγειν,
ὅρα πῶς κοινοποιεῖ τὸν λόγον.

Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων; Αἰσχύνην
ὑμῖν φέρει τὸ πρᾶγμα, φησὶ, καὶ ὄνειδος ἄφατον. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἔ- 30
σω κρινομένους αἰσχύνεσθαι, τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστιν αἰσχύνη, φησὶν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἔξω κρί-
νησθε. ἐκεῖνα γάρ ἐστιν ἐλάχιστα τὰ κριτήρια, οὐ ταῦτα.

3 Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; Τινὲς ἐνταῦθά φα-
σι τοὺς ἱερέας αἰνίττεσθαι· ἀλλ' ἄπαγε. περὶ γὰρ δαιμόνων ὁ λόγος αὐτῷ. εἰ γὰρ περὶ ἱε-
ρέων ἔλεγε διεφθαρμένων, ἠνίξατο ἂν αὐτοὺς ἄνω, εἰπὼν, ὅτι ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος (οἶδε γὰρ 35
κόσμον καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους καλεῖν ἡ γραφή) καὶ οὐκ ἂν ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ εἶπεν,
οὐδ' ἂν ὡς μεῖζόν τι λέγων ὕστερον αὐτὸ τέθεικεν· ἀλλὰ περὶ ἐκείνων λέγει τῶν ἀγγέλων, πε-
(Ματθ. κε. μα.) ρὶ ὧν φησιν ὁ Χριστὸς, Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις
(β. Κορ. ια. ιε.) αὐτοῦ· καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι Οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. ὅταν
γὰρ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις αὗται ἔλαττον ἡμῶν εὑρεθῶσιν ἔχουσαι τῶν σάρκα περιβεβλημέ- 40
νων, χαλεπωτέραν δώσουσι δίκην. εἰ δὲ ἔτι φιλονεικοῖέν τινες ἱερέας λέγειν αὐτὸν, ἐροῦμεν
ποίους ἱερέας; τοὺς βιωτικῶς περιπατήσαντας πάντως. πῶς οὖν φησιν, ἀγγέλους κρινοῦ-
μεν, μήτιγε βιωτικά; πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν βιωτικῶν τιθεὶς τοὺς ἀγγέλους, εἰκότως· ἅτε
τῆς τούτων χρείας ἐκτὸς γενομένους διὰ τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχήν.

4 Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε. Μεθ' ὑπερβολῆς ἡμᾶς διδάξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδ' ἂν ὁποιοῦν ᾖ, τοῖς ἔξωθεν ἑαυτοὺς διδόναι χρή, τὴν δοκοῦσαν εἶναι ἀντίθεσιν κινήσας, προηγουμένως ταύτην ἔλυσεν. ὃ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφός, οὐδὲ ἱκανὸς διακρῖναι, ἀλλὰ καταφρόνητοι πάντες. καὶ τί τοῦτο; κἂν γὰρ μηδεὶς ᾖ σοφός, φησι, τοῖς ἐλαχίστοις ἐπιτρέπετε.

5 Τοῦτο δὲ πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. Ἐλέγχοντός ἐστι τὴν τούτων ἀντίθεσιν, ὡς σκῆψιν οὖσαν περιττήν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· Οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς; Τοσαύτη, φησίν, ἀπορία; τοσαύτη ἀνδρῶν συνετῶν παρ' ὑμῖν; καὶ ἡ ἐπαγωγὴ δὲ μείζονα τὴν πληγὴν ἔχει. εἰπὼν γάρ, οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς; ἐπήγαγεν, Ὃς δυνήσεται διακρῖναι μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; Ὅταν γὰρ ἀδελφὸς δικάζηται μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, οὐδέποτε δεῖται τῆς συνέσεως καὶ τῆς δεινότητος τῷ μεσιτεύοντι τῇ δίκῃ, τῆς διαθέσεως καὶ τῆς συγγενείας πολλὰ συμπραττούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς τοιαύτης φιλονεικίας.

6 Ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων. Εἶδες πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν χρησίμως διέβαλε τοὺς δικάζοντας, ἀδίκους καλέσας, ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτικῶς, ἀπίστους εἰπών; καὶ γὰρ σφόδρα αἰσχρόν, εἰ μηδὲ ἀδελφοῖς δυνατὸν γενέσθαι καταλλαγῆς αἴτιον τὸν ἱερέα, ἀλλ' ἀνάγκη πρὸς τοὺς ἔξω τρέχειν. ὥστε εἰπὼν τοὺς ἐξουθενημένους, οὐ τοῦτο εἶπε προηγουμένως ὅτι τοὺς ἀπερριμμένους δεῖ καθίζειν, ἀλλὰ καθαπτόμενος αὐτῶν. ὅτι γὰρ τοῖς δυναμένοις διακρίνειν ἐπιτρέπειν χρή, ἐδήλωσεν εἰπών, οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς; καὶ ἐκ περιουσίας ἐπιστομίζων, καὶ λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδεὶς ἦν σοφός, ὑμῖν τοῖς ἀσυνέτοις ἐπιτρέπειν ἐχρῆν μᾶλλον τὴν ἀκρόασιν, ἢ τοὺς ἔξωθεν δικάζειν. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ἐν οἰκίᾳ μὲν γινομένης μάχης, μηδένα τῶν ἔξωθεν καλεῖν, ἀλλ' αἰσχύνεσθαι εἰ διαδοθείη πρὸς τοὺς ἔξω τὰ ἔνδον γινόμενα· ἔνθα δὲ ἐκκλησία, τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ὁ θησαυρός, πάντα ἐκφέρεσθαι ἔξω; ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων. διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι κρίνεται, καὶ ἐπὶ ἀπίστων. εἰ γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἁμάρτημα τὸ πρὸς ἀδελφὸν κρίνεσθαι, τὸ καὶ ἐπὶ ἐξωτικῶν ποίαν ἔχει συγγνώμην;

7 Ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἐστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. Εἶδες πῶς αὐτὸ ἐτήρησε; καὶ πῶς εὐκαίρως αὐτὸ αὔξει; οὔπω γὰρ λέγω, φησί, τίς ἀδικεῖ, ἢ τίς ἀδικεῖται. τέως αὐτῷ τῷ κρίνεσθαι ἑκάτερος διαβέβληται, καὶ οὐδὲν ἕτερος ἑτέρου βελτίων κατὰ τοῦτο. [εἰ δὲ δικαίως, ἢ ἀδίκως κρίνεται, ἑτέρου λόγου τοῦτο.] μὴ τοίνυν λέγε, τίς ἠδίκησεν; ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη σε κατακρίνω ἀπὸ τοῦ δικάζεσθαι. εἰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν ἀδικοῦντα, ἔγκλημα, τὸ καὶ ἀδικεῖν, πόσης κατηγορίας ἄξιον; Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;

8 Ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς. Πάλιν διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, τάχα δὲ καὶ τριπλοῦν καὶ τετραπλάσιον. ἓν μέν, τὸ μὴ εἰδέναι ἀδικούμενον φέρειν· δεύτερον δέ, τὸ καὶ ἀδικεῖν· τρίτον, τὸ καὶ τοῖς ἀδίκοις ἐπιτρέπειν περὶ τούτων· τέταρτον, τὸ καὶ ἀδελφόν. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, ὅταν εἰς τὸν τυχόντα, καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον γίνηται μέλος. ἀπὸ γὰρ πλείονος ἰταμότητος τολμᾶται τοῦτο. κἀκεῖ μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος καταπεπάτηται μόνη, ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ τοῦ προσώπου ποιότης. ἐντρέψας τοίνυν ἀπὸ τῶν κοινῶν λογισμῶν, καὶ περὶ τούτων ἀπὸ τῶν κειμένων ἐπάθλων, εἰς ἀπειλὴν κατακλείει τὴν παραίνεσιν, ἰσχυρότερον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ οὕτω λέγων·

9 Οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται,

10 Οὔτε

10 Οὔτε πλεονέκται, οὐ κλέπται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. Τί λέγεις; περὶ πλεονεκτῶν διαλεγόμενος, τοσοῦτον ὄχλον ἐπήγαγες ἡμῖν παρανόμων ἀνθρώπων; ναί, φησιν· ἀλλ' οὐ συγχέων τὸν λόγον τοῦτο ποιῶ, ἀλλὰ καὶ τάξει προβαίνων. ὥσπερ γὰρ περὶ τῶν πόρνων διαλεγόμενος μέμνηται πάντων ὁμοῦ, οὕτω πάλιν τοῦ πλεονέκτου μνησθείς, πάντας εἰς μέσον ἄγει, πρὸς τοὺς ἐλέγχους συνεθίζων τοὺς τὰ τοιαῦτα συνειδότας ἑαυτοῖς. τὸ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἑτέρων μνήμαις συνεχῶς ἀκούειν τὴν κειμένην κόλασιν αὐτοῖς, εὐπαράδεκτον ποιεῖ τὸν ἔλεγχον, ἐπειδὰν τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἁμαρτήμασιν ἐπαποδύηται. οὐδὲ γὰρ ὡς συνειδὼς ἐντεῦθεν αὐτοῖς ταῦτα, οὐδ' ὡς ἐλέγχων ποιεῖται τὴν ἀπειλήν· ὃ μάλιστα καὶ ἱκανόν ἐστι καταχεῖν τὸν ἀκροατήν, καὶ μὴ ἀφεῖναι ἀποπηδῆσαι, ὅταν μὴ πρὸς αὐτὸν ὁ λόγος ἀποτείνηται), ἀλλ' ἀδιορίστως λεγόμενος, λανθανόντως αὐτοῦ πλήττῃ τὸ συνειδός. μὴ πλανᾶσθε. ἐνταῦθα αἰνίττεταί τινας λέγοντας, ὅπερ καὶ νῦν λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθός, οὐκ ἐπεξέρχεται τοῖς πλημμελήμασι. μὴ δὴ φοβηθῶμεν. οὐδένα γὰρ ἐπ' οὐδενὶ δίκην ἀπαιτήσει ποτέ. καὶ τούτων ἕνεκέν φησι, μὴ πλανᾶσθε. πλάνης γάρ ἐστιν ἐσχάτης καὶ ἀπάτης, ἐλπίσαντα χρηστὰ τῶν ἐναντίων ἐπιτυχεῖν, καὶ ταῦτα περὶ Θεοῦ ὑποπτεύειν, ἃ μηδὲ περὶ ἀνθρώπου τις ἐννοήσειε. διό φησιν ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ· Ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος; ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀνομίας σου. καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθα, μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι (τὸν ἤδη καταδικασθέντα πρῶτον τίθησιν) οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοίδοροι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. πολλοὶ τούτου ἐπελάβοντο τοῦ χωρίου, ὡς σφόδρα τραχέος, εἴγε τὸν μέθυσον καὶ λοίδορον μετὰ τοῦ μοιχοῦ καὶ τοῦ ἡταιρηκότος καὶ τοῦ ἀρσενοκοίτου τίθησι· καίτοιγε οὐκ ἴσα τὰ ἐγκλήματα. πῶς οὖν τὰ τῆς κολάσεως ἴσα; τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι μάλιστα μὲν οὖν οὐ μικρὸν τὸ τῆς μέθης, καὶ τὸ τῆς λοιδορίας. ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν μωρὸν καλέσαντα τὸν ἀδελφόν, τῇ γεέννῃ παρέδωκε (πολλάκις γὰρ ἐντεῦθεν ἐτέχθη θάνατος) καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων δὲ δῆμος τὰ χαλεπώτατα ἐκ τῆς μέθης ἐξήμαρτεν ἁμαρτήματα. ἔπειτα ὅτι οὐ περὶ κολάσεως ὁ λόγος αὐτῷ τέως, ἀλλὰ περὶ ἐκπτώσεως βασιλείας. τῆς μὲν οὖν βασιλείας ὁμοίως καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος ἐκπίπτουσιν· εἰ δέ τινα ἐν τῇ γεέννῃ διαφορὰν ἕξουσιν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ζητεῖν. οὐ γὰρ περὶ τούτου πρόκειται νῦν ἡμῖν.

Ψαλ. μθ. κα.

11 Καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε.

Σφόδρα * ἐντρεπτικῶς ἐπήγαγε λέγων, ἐννοήσατε ἡλίκων ὑμᾶς ἐξείλετο κακῶν ὁ Θεός, ὅσην ὑμῖν φιλανθρωπίας παρέσχετο πεῖραν καὶ ἀπόδειξιν. καὶ οὐδὲ μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς τὴν ἀντίδοσιν ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ τὴν εὐεργεσίαν προήγαγε. καὶ γὰρ καθαροὺς ἐποίησεν. ἆρ' οὖν τοῦτο μόνον; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἡγίασεν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο μόνον·

Ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε. Καίτοιγε καὶ τὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, δωρεὰ μεγάλη· νυνὶ δέ σε καὶ μυρίων ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. καὶ τοῦτο γέγονεν, Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Οὐκ ἐν τῷδε, καὶ τῷδε, ἀλλὰ καὶ Ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, καὶ τὸ μέγεθος τῆς γεγενημένης εὐεργεσίας ἐννοοῦντες, μένωμεν σωφρόνως βιοῦντες, τῶν τε ἀπειρημένων καθαρεύοντες ἁπάντων, καὶ τὰ δικαστήρια φεύγωμεν τὰ ἐν ἀγοραῖς ταῖς ἔξω, καὶ τὴν εὐγένειαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο, ταύτην διαφυλάξωμεν. ἐννόησον γὰρ ἡλίκης ἐστὶν αἰσχύνης καθέζεσθαι Ἕλληνα σοι τὰ δίκαια νέμοντα. τί οὖν, φησιν, ἐὰν παρανόμως ὁ ἔνδον κρίνῃ; διὰ τί, εἰπέ μοι; κατὰ ποίους γὰρ νόμους δικάζει ὁ Ἕλλην; καὶ κατὰ ποίους ὁ Χριστιανός; οὐκ εὔδηλον ὅτι κατὰ μὲν τοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἕλλην, κατὰ δὲ τοὺς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστιανός; οὐκοῦν ἐνταῦθα μᾶλλον τὸ δίκαιον, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰσιν οἱ νόμοι πεμφθέντες. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν μετὰ τῶν εἰρημένων

μένων καὶ ἑτέρα ἐστὶν ὑποπτεῦσαι πολλά, καὶ ῥητόρων δεινότητα, καὶ διαφθορὰν ἀρχόν-
των· καὶ πολλὰ ἄλλα τὸ δίκαιον λυμαινόμενα. ἐνταῦθα δὲ τοιοῦτον οὐδέν. τί οὖν ἂν ὁ *γ. λυμαίνεται. γ. τοιοῦτον*
ἀντίδικος δυνάστης ᾖ, φησί; καὶ διὰ τοῦτο μὲν οὖν μάλιστα δικάζεσθαι ἐνταῦθα χρή.
ἐν γὰρ τοῖς ἔξω δικαστηρίοις περιέσται σου πάντως. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ τὴν εἴσοδον
5 καταφρονεῖ, καὶ ἔξω πρὸς βίαν ἕλκει, βέλτιον, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης μέλλεις παθεῖν, ἑ- *γ. ἑκόντα*
κὼν ὑποστῆναι, καὶ μὴ δικάσασθαι, ἵνα καὶ μισθὸν ἔχῃς. ἂν γάρ τίς σοι θέλῃ κριθῆ-
ναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἀφήσεις αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. καί, Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντι- *γ. ἀφεῖς* *Ματθ. ε. μ. καὶ κε.*
δίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. καὶ τί χρὴ λέγειν τὰ ἡμέτερα; καὶ γὰρ αὐτοὶ οἱ
τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων συνήγοροι πολλάκις ταῦτα λέγουσιν, ὅτι βέλτιον ἔξωθεν διαλύε-
10 σθαι. ἀλλ' ὢ τῶν χρημάτων, μᾶλλον δέ, ἀλλ' ὢ τοῦ ἀτόπου ἔρωτος τῶν χρημάτων· ὅτι πάντα
ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε, καὶ πάντα λῆρος τοῖς πολλοῖς καὶ μῦθοι παρὰ τὰ χρήματα. καὶ τὸ
μὲν βιωτικοὺς ὄντας τοῖς δικαστηρίοις ἐνοχλεῖν ταῦτα, οὐδὲν θαυμαστόν· τὸ δὲ πολλοὺς τῶν
ἀποταξαμένων τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα ποιεῖν, τοῦτό ἐστιν ὃ συγγνώμης πάσης ἐστέρηται. εἰ γὰρ ἐ-
θέλεις ἰδεῖν πόσον ταύτης ἀπέχειν σε τῆς χρείας, τῆς τῶν δικαστηρίων λέγω, προσέταξεν ἡ
15 γραφή, καὶ τίσιν οἱ νόμοι κεῖνται μαθεῖν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· Δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, *α. Τιμ. α θ.*
ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις. εἰ δὲ περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ ταῦτά φησι, πολλῷ μᾶλλον περὶ τῶν ἔ-
ξωθεν. ἂν μὲν οὖν ἀδικῇς, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴης δίκαιος. ἐὰν δὲ ἀδικῇ, καὶ φέρῃς (δικαίου γὰρ
μάλιστα τοῦτό ἐστιν) οὐδὲν χρείαν ἔχεις τῶν ἔξωθεν νόμων. καὶ πῶς δυνήσομαι φέρειν ἀδικού-
μενος, φησί; καίτοιγε ὁ Χριστὸς καὶ τούτου τι πλέον προσέταξεν. οὐ γὰρ μόνον ἀδικούμενον *γ. ἐπίταξ.*
20 φέρειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ καὶ προσεπιδαψιλεύεσθαι τῷ ἀδικοῦντι, καὶ τῇ προθυμίᾳ τοῦ παθεῖν
ὑπερβαίνειν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ποιοῦντος κακῶς. οὐ γὰρ εἶπε, τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, *Ματθ. ε. μ.*
καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες τὸν χιτῶνα· ἀλλὰ μετ' ἐκείνου καὶ τὸ ἱμάτιον δός. νίκησον γὰρ
αὐτόν, φησί, τῷ κακῶς παθεῖν, μὴ τῷ κακῶς ποιεῖν. αὕτη γὰρ ἡ σαφὴς νίκη καὶ λαμπρά.
διὸ καὶ προϊὼν ἐπάγει ὁ Παῦλος, Ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἐστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε
25 μεθ' ἑαυτῶν. καὶ διατί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; ὅτι γὰρ ὁ ἀδικούμενος νικᾷ μᾶλλον τοῦ μὴ φέρον-
τος ἀδικεῖσθαι, τοῦτο ὑμῖν ποιήσω φανερόν. ὁ μὴ φέρων ἀδικεῖσθαι, κἂν εἰς δικαστήριον ἑλ-
κύσῃ, κἂν περιγένηται, τότε μάλιστα ἡττήθη. ὃ γὰρ οὐκ ἤθελεν, ἔπαθεν. ἠνάγκασε γὰρ αὐ-
τὸν ὁ ἀντίδικος καὶ ἀλγῆσαι καὶ δικάσασθαι. τί γὰρ ὅτι νενίκηκας; τί δὲ ὅτι τὰ χρήματα ἀπέλα-
βες ἅπαντα; ὅπερ οὐκ ἐβούλου τέως ὑπέμεινας, ἀναγκασθεὶς δικάσασθαι. ἂν δὲ ἐ-
30 νέγκῃς τὴν ἀδικίαν, νικᾷς χρημάτων μὲν ἀποστερούμενος, τῆς δὲ νίκης οὐκέτι τῆς ἐπὶ τῇ
φιλοσοφίᾳ ταύτῃ. οὐ γὰρ ἴσχυσέ σε ἀναγκάσαι ἐκεῖνος, ὅπερ οὐκ ἐβούλου, ποιῆσαι. καὶ
ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, εἰπέ μοι, τίς ἐνίκησεν; ὁ βάσκανος, ἢ ὁ ἐπὶ τῆς κοπρίας; τίς ἡττήθη;
ὁ πάντα ἀφαιρεθεὶς Ἰώβ, ἢ ὁ πάντα ἀφελόμενος διάβολος; δῆλον ὅτι ὁ πάντα ἀφελόμενος
διάβολος. τίνα θαυμάζομεν τῆς νίκης, τὸν διάβολον τὸν πλήξαντα, ἢ τὸν Ἰὼβ τὸν πληγέντα;
35 δῆλον ὅτι τὸν Ἰώβ. καίτοιγε οὐκ ἴσχυσε χρήματα ἀπολλύμενα κατασχεῖν, οὐ σῶσαι τοὺς παῖ-
δας τοὺς αὐτοῦ. καὶ τί λέγω χρήματα, καὶ παῖδας; τὴν τοῦ σώματος οὐκ ἴσχυσε περι-
ποιήσασθαι σωτηρίαν· ἀλλ' ὅμως οὗτός ἐστιν ὁ νικήσας, ὁ πάντα τὰ ὄντα ἀποβαλών. χρή-
ματα μὲν γὰρ οὐκ ἴσχυσε κατασχεῖν, τὴν δὲ εὐσέβειαν κατέσχε μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης.
ἀλλὰ παισὶν οὐκ ἐπήμυνεν ἀπολλυμένοις. καὶ τί τοῦτο; καὶ γὰρ ἐκείνους λαμπροτέ-
40 ρους ἐποίησε τὸ συμβάν, καὶ ἑαυτῷ δὲ οὕτως ἤμυνεν ἐπηρεαζομένῳ. εἰ δὲ μὴ κακῶς
ἔπαθε καὶ ἠδικήθη παρὰ τοῦ διαβόλου, οὐκ ἂν ἐνίκησε τὴν λαμπρὰν νίκην ἐκεί-
νην. εἰ πονηρὸν ἦν τὸ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἂν ἡμῖν αὐτὸ ἐπέταξεν ὁ Θεός. πονηρὰ γὰρ ὁ Θεὸς
οὐκ ἐπιτάττει. ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δόξης; καὶ οὐκ ἂν αἰσχύνῃ καὶ γέλω-
τι καὶ ζημίᾳ περιβαλεῖν ἡμᾶς ἠθέλησεν, ἀλλὰ τἀναντία προξενῆσαι; διὰ τοῦτο κελεύει
ἡμᾶς

ἡμᾶς ἀδικεῖσθαι, καὶ πάντα περιέπει, ὥστε ἀποστῆσαι ἡμᾶς τῶν βιωτικῶν, καὶ πεῖσαι τί δόξα,
καὶ τί αἰσχύνη, τί ζημία, καὶ τί κέρδος. ἀλλὰ δεινὸν τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ ἐπηρεάζεσθαι. οὐκ ἔστι δει-
νόν, οὐκ ἔστιν, ἂν θέλῃς. μέχρι τίνος περὶ τὰ παρόντα ἐπτόησαι; οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπέταξεν
αὐτὸ ὁ Θεός, εἰ δεινὸν ἦν. σκόπει δέ· ὁ ἠδικηκὼς ἀπῆλθε χρήματα ἔχων, ἀλλὰ καὶ συν-
ειδὸς πονηρόν· ὁ δὲ ἠδικημένος, χρημάτων μὲν ἀπεστερημένος, παρρησίαν δὲ κεκτημένος πρὸς 5
τὸν Θεόν, κτῆμα μυρίων θησαυρῶν τιμιώτερον. ταῦτ' οὖν εἰδότες, φιλοσοφῶμεν ἐκ
προαιρέσεως, καὶ μὴ πάσχωμεν τὰ τῶν ἀνοήτων, οἳ τότε νομίζουσι μὴ ἀδικεῖσθαι, ὅταν
ἀπὸ δικαστηρίου τοῦτο πάθωσι. τοὐναντίον δὲ ἅπαν ἐστὶν ἡ μεγίστη ζημία, καὶ ὅλως ὅταν μὴ
ἑκόντες ταῦτα φιλοσοφῶμεν, ἀλλ' ἡττηθέντες ἐκεῖθεν. οὐδὲν γὰρ κέρδος ἀπὸ δικαστηρίου
ἡττηθέντα ἐνεγκεῖν. καὶ γὰρ τῆς ἀνάγκης * [illegible] λοιπόν. τίς οὖν ἡ λαμπρὰ νίκη; ὅταν σὺ 10
καταφρονήσῃς, ὅταν μὴ δικάσῃ. τί φῄς; ἀφαιρεθῶ ἅπαντα τὰ ὄντα, φησί, καὶ σιγᾶν κε-
λεύεις; ἐπηρεασθῶ, καὶ φέρειν πράως προστάττεις; καὶ πῶς δυνήσομαι; ῥᾷστα μὲν οὖν, ἂν εἰς
τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψῃς, ἂν ἴδῃς τὸ κάλλος τοῦτο, καὶ ποῦ σε ἐπηγγείλατο δέξασθαι ὁ Θεὸς
φέροντα ἀδικίαν γενναίως. τοῦτο τοίνυν ποίει, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, ἐννόησον ὅτι
τῷ ἐκεῖ καθημένῳ ἐπὶ τῶν χερουβὶμ γίνῃ ὅμοιος. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ὑβρίσθη, καὶ ἤνεγ- 15
κε, καὶ ὠνειδίσθη, καὶ οὐκ ἠμύνατο, καὶ ἐτυπτήθη, καὶ οὐκ ἐπεξῆλθεν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐναντίοις
ἠμείψατο, εὐεργεσίαις μυρίαις τοὺς τὰ τοιαῦτα πεποιηκότας, καὶ ἡμᾶς μιμητὰς αὐτοῦ γενέσθαι
ἐκέλευσεν. ἐννόησον ὅτι γυμνὸς ἐξῆλθες ἐκ κοιλίας μητρός σου· γυμνὸς καὶ ἀπελεύσῃ καὶ
σύ, κἀκεῖνος ὁ ἠδικηκώς· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος μὲν μετὰ μυρίων τραυμάτων, σκώληκας τικτόντων. ἐν-
νόησον ὅτι παρατρέχει τὰ παρόντα, λόγισαι ἐν τοῖς τάφοις τῶν προγόνων, κατάμαθε τὰ γε- 20
γενημένα σαφῶς, καὶ ὄψει ὅτι ἰσχυρότερόν σε ἐποίησεν ὁ ἀδικήσας. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ πάθος
χαλεπώτερον ἐποίησε, τὴν φιλαργυρίαν λέγω· τὸ δὲ σὸν ἀσθενέστερον, λαβὼν τὴν τροφὴν
τοῦ θηρίου. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἀπήλλαξέ σε φροντίδων, ἀγωνίας, βασκανίας, συκοφαντῶν,
θορύβου, ταραχῆς, φόβου διηνεκοῦς· καὶ τὸν φορυτὸν τῶν κακῶν ἐπεσώρευσεν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ
κεφαλήν. τί οὖν, ἐὰν λιμῷ παλαίσω, φησί; μετὰ Παύλου τοῦτο πάσχεις τοῦ λέγοντος, 25
α. Κορ. δ. ιχ. Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν. ἀλλ' ἐκεῖνος διὰ τὸν
Θεόν, φησί. καὶ σὺ διὰ τὸν Θεόν. ὅταν γὰρ μὴ ἐπεξέλθῃς, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιεῖς.
ἀλλ' ὁ ἠδικηκὼς μετὰ τῶν πλουτούντων τρυφᾷ, μᾶλλον δὲ μετὰ τοῦ διαβόλου. ἀλλὰ σὺ
Παροιμ. ι. γ. μετὰ Παύλου στεφανοῦσθαι. μὴ τοίνυν δέδιθι λιμόν. Οὐ γὰρ λιμοκτονήσει Κύριος ψυ-
Ψαλ. νδ. κγ. χὰς δικαίων. καὶ ἑτέρως φησὶ πάλιν, Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε 30
διαθρέψει. εἰ γὰρ τὰ στρουθία τοῦ ἀγροῦ διατρέφει, πῶς σε οὐ διαθρέψει; μὴ γι-
νώμεθα τοίνυν ὀλιγόπιστοι, μηδὲ ὀλιγόψυχοι, ἀγαπητοί. ὁ γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπαγγει-
λάμενος καὶ τοσαῦτα ἀγαθά, τὰ παρόντα πῶς οὐ δώσει; μὴ περιττῶν ἐπιθυμῶμεν, ἀλλ'
αὐταρκείας ἐχώμεθα, καὶ ἀεὶ πλουτήσομεν. σκεπάσματα ζητῶμεν καὶ τροφάς, καὶ πάντων
ἐπιληψόμεθα, καὶ τούτων, καὶ τῶν πολλῷ μειζόνων. εἰ δὲ ἀλγεῖς ἔτι, καὶ κάτω κύπτεις, ἐβουλό- 35
μην σοι τοῦ ἠδικηκότος μετὰ τὴν νίκην δεῖξαι τὴν ψυχήν, πῶς τέφρα γέγονε. καὶ γὰρ ἡ
ἁμαρτία τοιοῦτον. ἕως μὲν ἂν ἐργασθῇ, παρέχει τινὰ ἡδονήν· ὅταν δὲ τελεσθῇ, τότε ἡ μι-
κρὰ ἡδονὴ ὑπεξίσταται, ἐπεισέρχεται δὲ ἀθυμία. ταῦτα καὶ ὅταν ὑβρίζωμέν τινας, πά-
σχομεν· ὕστερον γοῦν ἑαυτῶν κατηγοροῦμεν. οὕτω καὶ ὅταν πλεονεκτήσωμεν, χαίρομεν·
μετὰ δὲ ταῦτα κεντούμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος. ὁρᾷς παρὰ τῷ δεῖνι τὴν οἰκίαν τοῦ πένη- 40
τος; δάκρυσον, μὴ τὸν ἀπεστερημένον, ἀλλὰ τὸν εἰληφότα. οὐ γὰρ ἔδωκεν, ἀλλ' ἔλαβε κα-
κόν. ἐκεῖνον μὲν γὰρ τῶν παρόντων ἀπεστέρησεν, ἑαυτὸν δὲ τῶν ἀφάτων ἀγαθῶν ἐξέβαλεν. εἰ
γὰρ ὁ μὴ δοὺς τοῖς δεομένοις, εἰς γέενναν ἄπεισιν, ὁ λαμβάνων τὰ τῶν δεομένων, τί πείσεται;
καὶ τί τὸ κέρδος, φησίν, ὅταν ἐγὼ πάθω κακῶς; μέγα μὲν οὖν τὸ κέρδος. οὐ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ
τοῦ

γ. ζημιῶν
* τὸ ἆθλον
γ. ἰσθίων
Ἴσ. στηριχθῇ

τοῦ κακῶς πεποιηκότος ἵστησί σοι τὴν ἀντίδοσιν ὁ Θεός· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν μέγα. τί γὰρ ὄφε-
λος, εἰ ἐγὼ πάθω κακῶς, κἀκεῖνος πάθῃ κακῶς; καίτοιγε πολλοὺς οἶδα μεγίστην παρα-
μυθίαν ταύτην ἡγουμένους, καὶ τὸ πᾶν ἀπειληφέναι νομίζοντας, ὅταν τοὺς ἐπηρεάσαντας
ἴδωσι κολαζομένους. ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς οὐκ ἐν τούτοις ἵστησι τὴν ἀμοιβήν. ἀλλὰ βούλει
5 μαθεῖν ὅσα τὰ ἀγαθά σε διαδέξεται; τὸν οὐρανόν σοι πάντα ἀνοίγει, τῶν ἁγίων ποιεῖ συμ-
πολίτην, εἰς τὸν αὐτῶν χορὸν πλέκειν σε παρασκευάζει, ἁμαρτημάτων ἀπολύει, δικαιοσύνῃ
στεφανοῖ. εἰ γὰρ οἱ τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἀφιέντες τυγχάνουσιν ἀφέσεως, οἱ μὴ μόνον ἀφι-
έντες, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαψιλευόμενοι, τίνος οὐ τεύξονται εὐλογίας; μὴ τοίνυν ἀλγεινῶς ἐνέ-
γκῃς, ἀλλὰ καὶ εὖξαι ὑπὲρ τοῦ ἠδικηκότος. ὑπὲρ γὰρ σαυτοῦ τοῦτο ποιεῖς. ἔλαβέ σου τὰ
10 χρήματα; ἀλλὰ καὶ ἁμαρτίας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Νεεμὰν καὶ τοῦ Γιεζῆ γέγονε. πόσον οὐκ
ἂν ἠθέλησας δοῦναι πλοῦτον ὥστε ἀφεθῆναί σοι τὰ ἁμαρτήματα; τοῦτο τοίνυν γίνεται νῦν.
ἂν γὰρ ἐνέγκῃς γενναίως, καὶ μὴ καταράσῃ, λαμπρὸν ἀναδήσῃ τὸν στέφανον. οὐκ ἐμὸς ὁ λό-
γος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσας· Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. καὶ Ματθ. ε. κδ.
τὸ ἔπαθλον ἐννόησον ἡλίκον. ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
15 ὥστε οὐδὲν ἀπεστέρησαι, ἀλλὰ καὶ προσέλαβες· οὐκ ἠδίκησαι, ἀλλὰ καὶ ἐστεφανώθης,
φιλοσοφώτερος γενόμενος τὴν ψυχήν, ὅμοιος τῷ Θεῷ καταστάς, τῆς φροντίδος τῶν
χρημάτων ἀπαλλαγείς, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κτησάμενος. ταῦτα οὖν ἅπαντα
ἀναλογισάμενοι φιλοσοφῶμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις, ἀγαπητοί, ἵνα καὶ τῆς τοῦ παρόντος βίου
ταραχῆς ἀπαλλαγῶμεν, καὶ τὴν ἀνόνητον ἐκβάλωμεν ἀθυμίαν, καὶ τῆς μελλούσης χαρᾶς
20 ἐπιτύχωμεν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Λογ. ιζ. 12 ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ ΕΞΕΣΤΙΝ, ΑΛΛ' ΟΥ ΠΑΝ-
τα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑ-
πό τινος.

25

ΤΟὺς λαιμάργους ἐνταῦθα αἰνίττεται. ἐπειδὴ γὰρ μέλλει πάλιν ἐπὶ τὸν
πεπορνευκότα φέρεσθαι, ἡ δὲ πορνεία ἀπὸ τρυφῆς καὶ ἀμετρίας,
σφοδρῶς τὸ πάθος κολάζει. οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ἀπηγορευμένων
λέγει τοῦτο (ἐκεῖνα γὰρ οὐκ ἔξεστιν) ἀλλὰ περὶ τῶν ἀδιαφόρων εἶναι
30 δοκούντων. οἷόν τι λέγω· ἔξεστι, φησί, φαγεῖν, καὶ πιεῖν· ἀλλ' οὐ συμ-
φέρει μετὰ ἀσωτίας. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν αὐτοῦ καὶ παράδοξον, ὃ δὴ
πολλαχοῦ ποιεῖν εἴωθεν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπων τὸν λόγον, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατα-
σκευάζει, καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ ἐν ἐξουσίᾳ ποιεῖν, οὐ μόνον οὐ συμφέρει, ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσίας ἐστίν,
ἀλλὰ δουλείας. καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει λέγων, οὐ συμφέρει· δεύ-
35 τερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου λέγων, ὅτι οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος. ὃ δὲ λέγει
τοῦτό ἐστι· κύριος εἶ τοῦ φαγεῖν, φησίν; οὐκοῦν μένε κύριος ὤν, καὶ σκόπει μὴ γένῃ δοῦ-
λος τούτου τοῦ πάθους. ὁ μὲν γὰρ εἰς δέον αὐτῷ κεχρημένος, αὐτὸς αὐτοῦ κύριός ἐστιν· ὁ δὲ
εἰς ἀμετρίαν ἐξιών, οὐκέτι κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτοῦ γίνεται, τῆς ἀδηφαγίας ἐν αὐτῷ
τυραννούσης. εἶδες πῶς τὸν νομίζοντα ἐξουσίαν ἔχειν, ἔδειξεν ὑπὸ ἐξουσίαν ὄντα; τοῦτο
γὰρ ἔθος τῷ Παύλῳ ποιεῖν, ὅπερ ἔφθην εἰπών, εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπειν τὰς ὑποθέσεις,
40 ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε. σκόπει δέ· ἐκείνων ἕκαστος ἔλεγεν, ἔξεστί μοι τρυφᾶν· αὐτός φη-
σιν, ὅτι οὐχ οὕτως αὐτὸ ποιεῖς, ὡς ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὑποκείμενος τῇ ἐξου-
σίᾳ ταύτῃ. οὐδὲ γὰρ ἔχεις ἐξουσίαν τῆς γαστρός, ἕως ἂν ἄσωτος ᾖς, ἀλλ' αὐτή σου τὴν
ἐξουσίαν ἔχει. τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων * ἔστιν εἰπεῖν.

13 Τὰ

13 Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ. Κοιλίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν λέγει· ὡς ὅταν λέγῃ, Ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, οὐ περὶ τοῦ μορίου λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδδηφαγίας. ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον τὰ ἑξῆς.

Φιλιπ. γ. ιθ.

Καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι. Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ.

Καὶ μὴν καὶ ἡ κοιλία, σῶμα. ἀλλὰ δύο συζυγίας ἔθηκε, τὰ βρώματα καὶ τὴν γαστριμαργίαν, ὅπερ κοιλίαν ἐκάλεσε, τὸν Χριστὸν καὶ τὸ σῶμα. τί δέ ἐστι, τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ; τὰ βρώματά, φησι, πρὸς τὴν γαστριμαργίαν ἔχει φιλίαν, καὶ αὕτη πρὸς ταῦτα. οὐ δύναται οὖν πρὸς τὸν Χριστὸν ἡμᾶς ἄγειν, ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἕλκει. πάθος γὰρ χαλεπὸν καὶ θηριῶδές ἐστι, καὶ δούλους ποιεῖ, καὶ ταύτῃ διακονεῖσθαι παρασκευάζει. τί τοίνυν περὶ τροφὴν ἐπτόησαι καὶ κέχηνας, ἀγαπητέ; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνης τῆς διακονίας, τοῦτο, καὶ πλέον οὐδὲν ἐπιδείξεται· ἀλλ' ὥσπερ δεσποίνῃ τινὶ διακονουμένη μένει διατηροῦσα τὴν δουλείαν ταύτην, καὶ οὐ πρόεισι περαιτέρω, καὶ οὐδὲν ἔργον ἕτερον ἔχει, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μάταιον. καὶ ἀμφότερα ἀλλήλοις συμπέπλεκται, καὶ συγκαταλύεται, ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι, καὶ τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, δρόμον τινὰ ἀνήνυτον ἀνελίττουσα· ὡσανεὶ ἀπὸ σώματος διεφθαρμένου σκώληκες τίκτοιντο, καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν σκωλήκων ἀναλίσκοιτο τὸ σῶμα· ἢ ὥσπερ ἂν εἰ κῦμα κορυφούμενον, καὶ διαλυόμενον, μηδὲν περαίνοι πλέον. ταῦτα δὲ οὐ περὶ τροφῆς καὶ σώματος λέγει, ἀλλὰ τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας καὶ τὴν ἀμετρίαν τῶν ἐδεσμάτων διαβάλλει. καὶ δηλοῖ τὰ ἑξῆς ἐπαγαγών·

Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. Οὐ τὴν γαστέρα λέγων, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν· οὐδὲ τὴν τροφὴν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν. πρὸς γὰρ ἐκεῖνα οὐ δυσχεραίνει, ἀλλὰ καὶ νομοθετεῖ περὶ αὐτῶν οὕτω λέγων, Ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. ἀλλὰ ταύτῃ διαβάλλει τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ μετὰ συμβουλὴν ἐπιτρέψας εὐχῇ. τινὲς δέ φασιν ὅτι προφητεία τὸ εἰρημένον ἐστὶ, τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατάστασιν δηλοῦσα, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ φαγεῖν, οὐδὲ πιεῖν. εἰ δὲ τὸ σύμμετρον ἕξει τέλος, πολλῷ μᾶλλον τῆς ἀμετρίας ἀπέχεσθαι δεῖ. εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι τοῦ σώματός ἐστιν ἡ διαβολὴ, μηδὲ ὑποπτεύσῃ, ὅτι ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὅλον διέβαλε, μηδὲ λέγῃ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ σώματος αἰτία ἦν τῆς πορνείας, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. οὐ γὰρ τὴν φύσιν αἰτιῶμαι, φησι, τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον τῆς ψυχῆς ἀσωτίαν. διὸ καὶ ἐπάγει·

α. Τιμ. ϛ. η.

γρ. φύσις τῆς γαστριμαργίας αἰτία, ἀλλ' ἡ πορνείας ἡ γαστριμαργία, ἄκουσον

Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο κατεσκευάσθη, ἵνα ἀσώτως ζῇ καὶ πορνεύῃ, ὥσπερ οὐδὲ κοιλία, ἵνα γαστριμαργῇ, ἀλλ' ἵνα τῷ Χριστῷ ἕπηται ὡς κεφαλῇ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι ἐπικέηται. αἰδεσθῶμεν, φρίξωμεν, ὅτι τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς, ὡς ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου γενέσθαι μέλη, τοσούτοις κακοῖς καταισχυνόμεθα ἑαυτούς. κατηγορήσας τοίνυν ἱκανῶς τῶν γαστριμάργων, καὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι τῆς κακίας ἀπάγει ταύτης, λέγων·

14 Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Εἶδες πάλιν σοφίαν ἀποστολικήν. τὸ γὰρ ἀξιόπιστον ἀεὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κατασκευάζει, καὶ μάλιστα νῦν. εἰ γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἀνέστη δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ σῶμα πάντως ἕψεται τῇ κεφαλῇ. διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε πρᾶγμα ἀπιστούμενον καὶ λογισμοῖς οὐ δυνάμενον ὑποπτευθῆναι, τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ παρεχώρησε τὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, οὐ μικρὰν κατ' αὐτῶν ἀπόδειξιν καὶ ταύτην παρεχόμενος. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ οὐ τέθεικεν αὐτό. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἐξεγερεῖ (ἐξέβη γὰρ τὸ πρᾶγμα) ἀλλὰ πῶς; ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε· καὶ οὐκ ἔδει τῆς κατασκευῆς. ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, ἐπειδὴ οὐδέπω γέγονεν, οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,

γρ. ὑποπτευθῆναι, γρ. αὐτῷ

αὐτοῦ, τῇ ἀξιοπιστίᾳ τῆς τοῦ ποιοῦντος ἰσχύος τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζων. Εἰ δὲ τῷ πατρὶ τὴν ἀνάστασιν λογίζεται τοῦ Χριστοῦ, μηδέν σε θορυβείτω τοῦτο. οὐ γὰρ ὡς ἀτονοῦντος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο τέθεικεν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. καὶ πάλιν, Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς πράξεσί φησιν, Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα. τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Παῦλος οὕτω φησίν; ὅτι καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ τῷ πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς τῷ υἱῷ. Ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, φησί, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. σφόδρα δὲ εὐκαίρως ἐνταῦθα τῆς ἀναστάσεως ἀνέμνησε, ταῖς ἐλπίσιν ἐκείναις καταστέλλων τῆς ἀδηφαγίας τὴν τυραννίδα, καὶ μονονουχὶ λέγων· ἔφαγες, ἔπιες ἀσώτως, καὶ τί τὸ πέρας; οὐδέν, εἰ μὴ φθορὰ μόνον. συνεζεύχθης τῷ Χριστῷ, καὶ τί τὸ πέρας; μέγα καὶ θαυμαστόν, ἡ μέλλουσα ἀνάστασις, ἡ ἔνδοξος ἐκείνη καὶ πάντα ὑπερβαίνουσα λόγον.

Ιωαν. β. ιθ. Ιωαν. ι. ιη. Πραξ. α. γ. Ιωαν. ε. ιθ.

ΗΘΙΚΟΝ.

Μηδεὶς τοίνυν διαπιστείτω τῇ ἀναστάσει. Εἰ δέ τις ἀπιστεῖ, ἐννοείτω πόσα ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε, καὶ δεχέσθω καὶ περὶ ἐκείνης ἀπόδειξιν. τὰ γὰρ ἤδη γενόμενα παραδοξότερα πολλῷ, καὶ θαῦμα ἀμήχανον ἔχοντα. σκόπει δέ· γῆν λαβὼν ἔφυρε, καὶ ἐποίησεν ἄνθρωπον, γῆν οὐκ οὖσαν πρὸ τούτου. πῶς οὖν ἡ γῆ γέγονεν ἄνθρωπος; πῶς δὲ αὕτη οὐκ οὖσα παρήγετο; πῶς δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ἅπαντα, τὰ τῶν ἀλόγων ἄπειρα γένη, τὰ τῶν σπερμάτων, τὰ τῶν φυτῶν, οὐκ ὠδίνων ἐπ' ἐκείνων ἡγησαμένων, οὐχ ὑετῶν καταπεμφθέντων ἐπὶ τούτων, οὐχὶ γεωργίας φανείσης, οὐ βοῶν, οὐκ ἀρότρου, οὐκ ἄλλου οὐδενὸς συντελοῦντος εἰς τὴν γένεσιν τούτων; διὰ τοῦτο γὰρ ἐκ τῆς ἀψύχου καὶ ἀναισθήτου τοσαῦτα ἐν ἀρχῇ γένη καὶ φυτῶν, καὶ ἀλόγων ζώων ἀνῆκεν, ἵνα ἄνωθέν σε παιδεύσῃ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον. τοῦτο γὰρ τῆς ἀναστάσεως ἀπορώτερον. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον σβεσθέντα ἀνάψαι λύχνον, καὶ μηδαμῶς φαινόμενον δεῖξαι πῦρ. οὐκ ἔστιν ἴσον κατενεχθεῖσαν οἰκίαν ἀναστῆσαι, καὶ μηδὲ ὅλως ὑφεστῶσαν παραγαγεῖν. ἐνταῦθα μὲν γάρ, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἡ ὕλη ὑπέκειτο· ἐκεῖ δὲ οὐδὲ ἡ οὐσία ἐφαίνετο. διὰ τοῦτο τὸ δυσκολώτερον εἶναι δοκοῦν ἐποίησε πρότερον, ἵνα ἐκ τούτου τὸ εὐκολώτερον παραδέξῃ. δυσκολώτερον δὲ εἶπον, οὐχὶ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν ἡμετέρων λογισμῶν ἀκολουθίαν. Θεῷ γὰρ δύσκολον οὐδέν· ἀλλ' ὥσπερ ζωγράφος ὁ μίαν ποιῶν εἰκόνα, μυρίας εὐκόλως ποιήσει, οὕτω καὶ Θεῷ ῥᾴδιον μυρίους ποιῆσαι κόσμους καὶ ἀπείρους· μᾶλλον δὲ ὥσπερ εὔκολον ἐννοῆσαί σε πόλιν καὶ κόσμους ἀπείρους, οὕτω ποιῆσαι Θεῷ εὔκολον, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου πολλῷ πάλιν εὐκολώτερον. σὺ μὲν γὰρ κἂν βραχὺν χρόνον ἀναλίσκεις ἐν τῇ ἐννοίᾳ· ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅσῳ τῶν κουφοτάτων τινός, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου, οἱ λίθοι βαρύτεροι, τοσούτῳ ὁ νοῦς ἡμῶν τῆς ταχύτητος τῆς ἐν τῷ ποιεῖν ἀπολιμπάνεται τοῦ Θεοῦ. ἐθαύμασας αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς γῆς; ἐννόησον πάλιν πῶς ὁ οὐρανὸς γέγονεν οὐκ ὤν, πῶς τὰ ἄπειρα ἄστρα, πῶς ὁ ἥλιος, πῶς ἡ σελήνη· καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ὄντα. πάλιν, εἰπέ μοι, πῶς μετὰ τὸ γενέσθαι ἔστηκε, καὶ ἐπὶ τίνος; ποίαν ὑποβάθραν ἔχει; ἡ γῆ δὲ ποίαν; καὶ τί μετὰ τὴν γῆν; καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν τὸ μετὰ τὴν γῆν, τί; ὁρᾷς εἰς πόσον ἴλιγγον ἐκπίπτει σου τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, ἂν μὴ ταχέως ἐπὶ τὴν πίστιν καταδράμῃς καὶ τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν τοῦ ποιήσαντος; εἰ δὲ βούλει καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων στοχάζεσθαι, δυνήσῃ κατὰ μικρὸν πτερῶσαί σου τὴν διάνοιαν. ποίων ἀνθρωπίνων, φησίν; οὐχ ὁρᾷς τοὺς κεραμέας, πῶς τὸ διακλασθὲν καὶ γενόμενον ἄμορφον διαπλάττουσι σκεῦος; τοὺς τὴν μεταλλικὴν χωνεύοντας γῆν, πῶς τὴν γῆν χρυσίον ἀποφαίνουσι, καὶ σίδηρον καὶ χαλκὸν πάλιν ἕτερον; τοὺς τὴν ὕελον ἐργαζομένους, πῶς τὴν ἄμμον εἰς ἓν σῶμα συνεχὲς καὶ διαυγὲς μετασκευάζουσιν; εἴπω τοὺς σκυτοδέψας, τοὺς τὰ ἁλουργὰ ἐσθήματα βάπτοντας, πῶς ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου τὸ δεξάμενον τὴν βαφὴν ἀποφαίνουσιν; εἴπω τὴν γέννησιν τὴν ἡμετέραν; οὐ σπέρμα βραχὺ πρῶτον ἄμορφον καὶ ἀτύπωτον ἐνίεται εἰς τὴν ὑποδεχομένην μήτραν αὐτό; πόθεν οὖν ἡ

τοσαύτη τῶν ζώων διάπλασις; τί δὲ ὁ σῖτος; οὐ κόκκος γυμνὸς εἰς τὴν γῆν καταβάλλεται;
οὐ μετὰ τὸ καταβληθῆναι σήπεται; πόθεν ἄσταχυς, καὶ ἀνθέρικες, καὶ καλάμη, καὶ τὰ ἄλλα
πάντα; οὐ κεγχρὶς σύκου μικρὰ πολλάκις ἐμπεσοῦσα εἰς γῆν, καὶ ῥίζας καὶ κλάδους καὶ καρ-
πὸν ἤνεγκεν; εἶτα τούτων μὲν ἕκαστον δέχῃ, καὶ οὐ περιεργάζῃ, τὸν δὲ Θεὸν μόνον ἀπαιτεῖς εὐ-
θύνας μετασκευάζοντα ἡμῶν τὸ σῶμα; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; ταῦτα πρὸς Ἕλ- 5
ληνας λέγωμεν, καὶ τὰ τοιαῦτα· πρὸς γὰρ σὲ τοὺς ταῖς γραφαῖς πειθομένους, οὐδὲ λόγου μοι (γ. λέγομεν)
δεῖ. εἰ γὰρ μέλλοις περιεργάζεσθαι πάντα τὰ ἐκείνου, τί πλέον ἕξει τῶν ἀνθρώπων ὁ
Θεός; καίτοιγε καὶ ἀνθρώπους πολλοὺς οὐ περιεργαζόμεθα. πολλῷ οὖν μᾶλλον τὴν τοῦ Θεοῦ
σοφίαν πολυπραγμονεῖν οὐ χρή, οὐδὲ λογισμοὺς ἀπαιτεῖν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀξιόπιστος ὁ
ἀποφαινόμενος, δεύτερον δὲ, ὅτι οὐ δέχεται λογισμῶν ἔρευναν τὰ πράγματα. οὐ γὰρ οὕτω 10
πτωχὸς ὁ Θεὸς, ὡς τοιαῦτα ἐργάζεσθαι μόνα, ἃ τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιληφθῆναι
δύναται τῶν σῶν. εἰ γὰρ τέκτονος ἔργον οὐ καταλαμβάνεις, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἀριστοτέ-
χνου Θεοῦ. μὴ ἀπιστεῖτε τοίνυν τῇ ἀναστάσει· ἐπεὶ πολλῷ μακρὰν τῆς ἐλπίδος ἔσεσθε τῆς
μελλούσης. ἀλλὰ τί τὸ σοφὸν τῶν ἀντιλεγόντων, μᾶλλον δὲ τὸ σφόδρα ἀνόητον; καὶ πῶς, ὅταν
ἀναμιχθῇ τὸ σῶμα τῇ γῇ καὶ γένηται γῆ, καὶ αὕτη πάλιν ἑτέρωθι μετενεχθῇ, ἀναστήσεται, φησί; 15
σοὶ τοῦτο ἄπορον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' οὐ τῷ ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ. ἐκείνῳ γὰρ ἅπαντα δῆλα. καὶ σὺ
μὲν οὐχ ὁρᾷς τὴν ἐν τῇ συγχύσει διαίρεσιν, ἐκεῖνος δὲ πάντα οἶδεν· ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ
σὺ μὲν ἀγνοεῖς τοῦ πλησίον, ἐκεῖνος δὲ πάντα ἐπίσταται. εἰ τοίνυν ἐπειδὴ ἀγνοεῖς πῶς ἀνίστησιν
ὁ Θεὸς, ἀπιστεῖς ὅτι ἀνίστησιν, ἀπιστήσεις ὅτι καὶ τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ οἶδεν; οὐ φαίνεται γὰρ οὐδὲ ταῦ-
τα. καίτοι ἐπὶ τοῦ σώματος μὲν ὕλη ἐστὶν ὁρατὴ, κἂν διαλυθῇ· ἐκεῖναι δὲ αἱ ἔννοιαι, ἀόρατοι. 20
ὁ τὰ ἀόρατα τοίνυν εἰδὼς μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης, τὰ ὁρατὰ οὐκ ὄψεται, καὶ διαιρήσει ῥᾳδίως
τὸ σῶμα; παντί που δῆλον. μὴ τοίνυν ἀπιστῶμεν τῇ ἀναστάσει. διαβολικὸν γὰρ τὸ δόγμα· καὶ σπου- (γ. νόημα)
δάζει οὗτος ὁ διάβολος, οὐχ ἵνα ἀνάστασις ἀπιστηθῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα καταλυ-
θῇ*. ἄνθρωπος γὰρ μὴ προσδοκῶν ἀναστήσεσθαι καὶ δώσειν λόγον τῶν πεπραγμένων, οὐχ ἅ- (* [illegible])
ψεται ταχέως ἀρετῆς· οὐχ ἁπτόμενος δὲ ἀρετῆς, διαπιστήσει τῇ ἀναστάσει πάλιν. ἀμφότερα γὰρ 25
ὑπ' ἀλλήλων κατασκευάζεται, ἡ κακία ὑπὸ τῆς ἀπιστίας, καὶ ἡ ἀπιστία ὑπὸ τῆς κακίας.
πολλῶν γὰρ πεπληρωμένον τὸ συνειδὸς πονηριῶν, δεδοικὸς καὶ τρέμον τὴν μέλλουσαν ἀντίδοσιν,
ἐπειδὴ μὴ βούλεται ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὰ κάλλιστα τὴν παραμυθίαν πορίζεσθαι,
ἀπὸ τῆς ἀπιστίας ἀναπαύεσθαι βούλεται. οὐ λέγοντος γάρ σου ἀνάστασιν οὐδὲ κρίσιν, κἀκεῖνο
ἐρεῖ, οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ δώσω λόγον τῶν τετολμημένων. ἀλλὰ τί φησιν ὁ Χριστός; Πλανᾶσθε, 30 (Ματθ. κβ. κθ.)
μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. οὐδὲ γὰρ ἂν τοσαῦτα ἐπραγμα-
τεύσατο ὁ Θεὸς, εἴγε μὴ ἔμελλεν ἀναστήσειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διαλύειν καὶ ἀφανίζειν εἰς τὸ μη-
δέν. οὐκ ἂν τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινε τοῦτον, οὐκ ἂν τὴν γῆν ὑπεστόρεσεν, οὐκ ἂν τὰ ἄλλα πάν-
τα ὑπὲρ τῆς βραχείας ζωῆς μόνον ταύτης ἐποίησεν. εἰ δὲ ὑπὲρ τῆς παρούσης ταῦτα,
τί οὐ ποιήσει ὑπὲρ τῆς μελλούσης; εἰ δὲ μὴ ἔσται μέλλουσα, πολὺ ἡμεῖς τῶν δι' ἡμᾶς γενομέ- 35
νων ἀτιμότεροι κατὰ τοῦτο. καὶ γὰρ οὐρανὸς, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ ποταμοὶ, μονιμώτερα ἡμῶν,
καὶ τῶν ἀλόγων δὲ ἔνια. καὶ γὰρ κορώνη, καὶ τὸ τῶν ἐλεφάντων γένος, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα
χρόνον ἀπολαύει τῆς παρούσης ζωῆς. ἡμῖν δὲ καὶ βραχὺς καὶ ἐπίπονος ὁ βίος, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοις·
ἀλλὰ καὶ μακρὸς, καὶ μᾶλλον καὶ ἀθυμίας καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένος. τί οὖν, εἰπέ μοι;
τοὺς δούλους βελτίους ἐποίησε τῶν δεσποτῶν; μὴ, παρακαλῶ, μὴ ταῦτα λογίζου, μηδὲ 40
πτώχευε τὴν διάνοιαν, ἄνθρωπε, μηδὲ ἀγνόει τὸν πλοῦτον τοῦ Θεοῦ, τοιοῦτον ἔχων δεσπότην.
καὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς σε ἐβούλετο ἀθάνατον ὁ Θεὸς ποιῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησας σύ. καὶ γὰρ ἀ-
θανασίας αἰνίγματα ἐκεῖνα ἦν, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλία, τὸ ἀταλαίπωρον τῆς ζωῆς, τὸ λύ-
πης καὶ φροντίδων ἀπηλλάχθαι καὶ πόνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπικαίρων. οὔτε γὰρ ἱματίων ἐ-

δεῖτο ὁ Ἀδάμ, οὐκ ὀροφοῦ, οὐκ ἄλλης τινὸς τοιαύτης κατασκευῆς, ἀλλ' ἀγγέλοις μᾶλλον ἐῴκει, καὶ πολλὰ τῶν μελλόντων προῄδει, καὶ σοφίας ἐπεπλήρωτο πολλῆς. καὶ ὃ λάθρα ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτο ἐκεῖνος ἔγνω, τὸ περὶ τῆς γυναικός. διὸ καὶ ἔλεγε, Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ὁ δὲ πόνος ὕστερον γέγονεν, ὕστερον ἱδρώς, ὕστερον αἰχμή, καὶ ἡ δειλία, καὶ τὸ ἀπαρρησίαστον· τότε δὲ οὐ λύπη, οὐκ ὀδύνη, οὐ στεναγμός. ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἀξίας ἐκείνης. τί οὖν ἐγὼ πάθω, φησί, δι' ἐκεῖνον ἀπόλλυμαι; μάλιστα μὲν οὐ δι' ἐκεῖνον. οὐδὲ γὰρ σὺ ἀναμάρτητος ἔμεινας, ἀλλ' εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν, ἑτέραν γοῦν ἥμαρτες, ἄλλως δέ, οὐδὲ ἀπὸ τῆς τιμωρίας ἐβλάβης, ἀλλὰ καὶ ἐκέρδανας. εἰ μὲν γὰρ ἔμελλες διόλου μένειν θνητός, ἴσως εἶχέ τινα λόγον τὸ εἰρημένον. νῦν δὲ καὶ ἀθάνατος εἶ, κἂν ἐθέλῃς ὑπὲρ τὸν ἥλιον αὐτὸν λάμψαι, δυνήσῃ. ἀλλ' εἰ μὴ θνητὸν ἔλαβον σῶμα, φησίν, οὐκ ἂν ἥμαρτον. τί οὖν, εἰπέ μοι; ἐκεῖνος, θνητὸν ἔχων σῶμα, ἥμαρτεν; οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ἄν, εἴγε θνητὸν ἦν, ὕστερον ἐν κολάσεως τάξει τὸν θάνατον ὑπέμεινεν. ὅτι δὲ οὐ τὸ θνητὸν σῶμα ἐμποδίζει πρὸς ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ σωφρονίζει καὶ τὰ μέγιστα συντελεῖ, δῆλον ἐκεῖθεν. εἰ γὰρ προσδοκία ἀθανασίας μόνον οὕτως ἐπῆρε τὸν Ἀδάμ, εἰ καὶ τῷ ὄντι ἀθάνατος ἐγεγόνει, ποῦ οὐκ ἂν ἀπονοίας ἐξέβη; καὶ νῦν μὲν ἁμαρτών, δύνασαι λῦσαι τὰ ἁμαρτήματα, τοῦ σώματος ταπεινοῦ ὄντος καὶ καταπίπτοντος καὶ διαλυομένου (καὶ γὰρ αὗται αἱ ἔννοιαι, ἱκαναὶ σωφρονίσαι) εἰ δὲ ἐν ἀθανάτῳ ἐπλημμέλησας, μονιμώτερα * ἔμελλεν εἶναι τὰ ἁμαρτήματα. οὐ τοίνυν ἡ θνητότης αἰτία τῆς ἁμαρτίας (μὴ κατηγόρει) ἀλλ' ἡ πονηρὰ προαίρεσίς ἐστιν ἡ ῥίζα τῶν κακῶν. διὰ τί γὰρ μηδὲν τὸν Ἄβελ τὸ σῶμα ἠδίκησε; διὰ τί μηδὲν τοὺς δαίμονας τὸ ἀσώματον ὤνησε; βούλει μαθεῖν; ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔβλαψε τὸ σῶμα θνητὸν γενόμενον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησεν. ἄκουσον ὅσα κερδαίνεις, ἐὰν νήφῃς, ἐκ τούτου. ἀνθέλκει σε καὶ περισπᾷ ἀπὸ τῆς κακίας ὀδύναις καὶ λύπαις καὶ πόνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις. ἀλλὰ * εἰς πορνείαν ἐξάγει, φησίν. οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία. ταῦτα μὲν γάρ, ἅπερ εἶπον, πάντως τοῦ σώματός ἐστι. διόπερ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον εἰς τὸν βίον ἐλθόντα τοῦτον, μὴ καὶ νοσεῖν καὶ ἀλγεῖν καὶ ἀθυμεῖν, μὴ πορνεύειν δὲ ἔνι. ὥστε εἰ τῆς τοῦ σώματος ἦν φύσεως καὶ τὰ τῆς κακίας, καθολικὰ ἂν ἦν. τὰ γὰρ φυσικά, τοιαῦτα. τὸ δὲ πορνεύειν, οὐ τοιοῦτον. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλγεῖν, ἐντεῦθεν· τὸ δὲ πορνεύειν, ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. μὴ τοίνυν κατηγόρει τοῦ σώματος, μή σου τὴν τιμὴν ἀφαιρείσθω ὁ διάβολος, ἣν σοι ἔδωκεν ὁ Θεός. ἂν γὰρ θέλωμεν, χαλινός ἐστιν ἄριστος τὸ σῶμα, τὰ σκιρτήματα τῆς ψυχῆς κατέχον, ἀπονοίας καταστέλλον, ἀλαζονείαν κωλύον, ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασιν ἡμῖν διακονούμενον. μὴ γάρ μοι τοὺς μαινομένους εἴπῃς. ἐπεὶ καὶ τῶν ἵππων πολλοὺς ὁρῶμεν τὸν ἡνίοχον ῥίψαντας μετὰ τοῦ χαλινοῦ κατὰ κρημνῶν φερομένους· ἀλλ' οὐ μεμφόμεθα τὸν χαλινόν. οὐ γὰρ ἐκεῖνος διασπασθεὶς τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ὁ ἡνίοχος ὁ μὴ κατασχών, πάντα ἀπώλεσεν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου. ἂν ἴδῃς νέον ἐν ὀρφανίᾳ ζῶντα καὶ μυρία ἐργαζόμενον κακά, μὴ τὸ σῶμα αἰτιῶ, ἀλλὰ τὸν ἡνίοχον τὸν συρόμενον, τὸν λογισμὸν λέγω. ὥσπερ γὰρ αἱ ἡνίαι οὐ παρέχουσι πράγματα τῷ ἡνιόχῳ, ἀλλ' ὁ ἡνίοχος πάντων αἴτιος οὐ καλῶς αὐτὰς κατέχων (διὸ καὶ δίκην αὐτὸν ἀπαιτοῦσι, συμπλεκόμεναι αὐτῷ, καὶ περισύρουσαι πολλάκις καὶ ἀναγκάζουσαι τῆς οἰκείας δυσπραγίας κοινωνεῖν) οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἐγὼ μὲν γάρ, φησιν, ἱμάσσον τὸ στόμα τοῦ ἵππου, ἕως κατεῖχες· ἐπειδὴ δὲ ἔρριψας, ἀπαιτῶ σε τῆς καταφρονήσεως δίκην, καὶ περιπλέκομαι, καὶ περισύρω, ὥστε μηκέτι τὸ αὐτὸ παθεῖν. μηδεὶς τοίνυν αἰτιάσθω τὰς ἡνίας, ἀλλ' ἑαυτόν, καὶ τὴν διεφθαρμένην γνώμην. καὶ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἡνίοχός ἐστιν ὁ λογισμός· ἡνίαι δέ, τὸ σῶμα, συνάγουσαι τοὺς ἵππους πρὸς τὸν ἡνίοχον. ἂν μὲν οὖν καλῶς αὗται διακέωνται, οὐδὲν πείσῃ δεινόν· ἂν δὲ ἀφῇς αὐτάς, ἠφάνισας καὶ ἀπώλεσας ἅπαντα. σωφρονῶμεν τοίνυν, καὶ μὴ κατηγορῶμεν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς πονηρᾶς διανοίας. καὶ γὰρ τοῦ διαβόλου ἔργον τοῦτο πάντων μᾶλλον, ποιεῖν τοὺς ἀνοήτους κατηγορεῖν καὶ σώματος, καὶ τοῦ

Γεν. β.

Θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον, ἢ τῆς διεφθαρμένης γνώμης· ἵνα μὴ τὴν αἰτίαν εὑρόντες ἀπαλλαγῶσι τῆς ῥίζης τῶν κακῶν. ἀλλ' ὑμεῖς τὴν ἐπιβουλὴν συνειδότες, τὸν θυμὸν κατ' αὐτοῦ τρέψατε· καὶ τὸν ἡνίοχον ἐπιστήσαντες τῷ ζεύγει, πρὸς τὸν Θεὸν τὸ ὄμμα τῆς διανοίας τείνατε. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν ὁ τὸν ἀγῶνα θεὶς εἰσφέρει, ἀλλ' ἀναμένει τὸ τέλος· ἐνταῦθα δὲ τὸ πλέον ὁ ἀγωνοθέτης ἐστὶ Θεός. τοῦτον τοίνυν ἔχωμεν ἵλεων, καὶ πάντως ἐπιτευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Λογ. ιη. 15 ΟΥΚ ΟΙΔΑΤΕ ΟΤΙ ΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΥΜΩΝ μέλη τοῦ Χριστοῦ εἰσιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο.

ΑΠὸ τοῦ πεπορνευκότος ἐπὶ τὸν πλεονέκτην μεταβὰς, πάλιν ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἔρχεται, οὐκέτι λοιπὸν πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴ πεπορνευκόσι· καὶ τούτους ἀσφαλιζόμενος μήποτε περιπέσωσι τοῖς αὐτοῖς, ἐκείνου καθάπτεται πάλιν. ὁ γὰρ ἡμαρτηκὼς, κἂν πρὸς ἕτερον ἀποτείνῃ τὸν λόγον, κεντεῖται καὶ οὕτω, τοῦ συνειδότος διεγειρομένου καὶ μαστιγοῦντος αὐτόν. ἱκανὸς μὲν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ τῆς τιμωρίας φόβος ἦν αὐτοὺς κατάγειν ἐπὶ τῆς σωφροσύνης· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεται φόβῳ μόνῳ τὰ τοιαῦτα κατορθοῦν, καὶ ἀπειλὰς καὶ λογισμοὺς τίθησιν. ἐκεῖ μὲν οὖν τὸ ἁμάρτημα εἰπὼν, καὶ τὴν τιμωρίαν ὁρίσας, καὶ τὴν βλάβην δείξας τὴν ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ πεπορνευκότος γενομένην ἅπασιν, ἀπήλλαγη, καὶ πρὸς τὴν πλεονεξίαν μετέστη, καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας ἀπειλήσας τούτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν, οἷς κατέλεξεν, οὕτω τὸν λόγον ἀπήρτισεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ φρικωδέστερον μεταχειρίζει τὴν παραίνεσιν. ὅ τε γὰρ τὸ ἁμάρτημα κολάζων μόνον, καὶ μὴ δεικνὺς σφόδρα παρανομώτατον ὂν, οὐδὲν τοσοῦτον ἀπὸ τῆς τιμωρίας εἰργάσατο· ὅ τε πάλιν ἐντρέπων μόνον, καὶ μὴ φοβῶν διὰ τῆς κολάσεως, οὐ σφόδρα καθάπτεται τῶν ἀναισθήτως διακειμένων. διόπερ ἀμφότερα ποιεῖ Παῦλος· καὶ ἐντρέπει λέγων, Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; καὶ φοβεῖ λέγων, Οὐκ οἴδατε ὅτι πλεονέκται βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; καὶ ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος πάλιν οὕτω κέχρηται τῷ λόγῳ. καὶ γὰρ φοβήσας δι' ὧν ἔμπροσθεν εἶπεν, ἐκτεμών τε αὐτὸν, καὶ τῷ Σατανᾷ παραδοὺς, καὶ τῆς μελλούσης ἀναμνήσας ἡμέρας, ἐντρέπει πάλιν λέγων, Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; ὡς πρὸς παῖδας λοιπὸν εὐγενεῖς διαλεγόμενος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, τὸ δὲ σῶμα τῷ Κυρίῳ, σαφέστερον αὐτὸ δείκνυσι νῦν· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, λέγων, Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. (α. Κορ. ιβ. κζ.) καὶ τὸ αὐτὸ ὑπόδειγμα πολλαχοῦ τίθησιν, οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ὥστε τὴν ἀγάπην δεῖξαι, ποτὲ δὲ ὥστε τὸν φόβον αὐξῆσαι· ἐνταῦθα δὲ δεδιττόμενος αὐτὸ τέθεικε, καὶ φοβῶν. ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. οὐδὲν φρικωδέστερον τῆς λέξεως ταύτης. καὶ οὐκ εἶπεν, ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, συνάψω τῇ πόρνῃ; ἀλλὰ τί; ποιήσω μέλη πόρνης; ὅπερ ἦν πληκτικώτερον. εἶτα κατασκευάζει πῶς τοῦτο γίνεται ὁ πορνεύων, οὕτω λέγων·

16 Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστι; Πόθεν δῆλον; Ἔσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

17 Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν. Οὐκέτι γὰρ ἀφίησιν ἡ συνουσία τοὺς δύο εἶναι δύο, ἀλλ' ἓν ἀμφοτέρους ἐργάζεται. καὶ ὅρα πάλιν πῶς διὰ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν πρόεισι, διὰ τῆς πόρνης καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ προάγων τὴν κατηγορίαν.

18 Φεύγετε

18 Φεύγετε τὴν πορνείαν. Οὐκ εἶπεν, ἀπέχεσθε τῆς πορνείας, ἀλλά, φεύγετε, τουτέστι, μετὰ σπουδῆς ποιεῖσθε τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κακοῦ.

Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Τοῦτο τοῦ προτέρου ἔλαττον· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ πόρνων ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, πάντοθεν αὐτὸ ἐπαίρει, καὶ ἀπὸ τῶν μειζόνων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων αὔξων τὸ ἔγκλημα. ἐκεῖνο μὲν οὖν τοῖς εὐλαβεστέροις εἴρηται τὸ πρότερον, τοῦτο δὲ τοῖς ἀσθενεστέροις. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς Παύλου σοφίας, μὴ ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐντρέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μικροτέρων, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ καὶ ἀπρεποῦς. τί οὖν, ὁ ἀνδροφόνος, φησίν, οὐχὶ τὴν χεῖρα μολύνει; τί δὲ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἅρπαξ; παντί που δῆλον. ἀλλ' ἐπειδὴ εἰπεῖν οὐκ ἦν τοῦ πόρνου οὐδὲν χεῖρον, ἑτέρως αὐτὸ ηὔξησε λέγων, ὅτι ἐπὶ τῆς πορνείας ὁλόκληρον τὸ σῶμα γίνεται μιαρόν. ὥσπερ γὰρ εἰς λέβητα ἀκαθαρσίας ἐμπεσὸν καὶ τῷ μολυσμῷ βαπτόμενον, οὕτω φύρεται. τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἔθος. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πλεονεξίας καὶ ἁρπαγῆς οὐκ ἄν τις σπουδάσειεν ἐπὶ βαλανεῖον ἐλθεῖν, ἀλλ' ἀδιαφόρως ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἄνεισιν· ἀπὸ δὲ μίξεως πόρνης, καθάπερ ὅλος γενόμενος ἀκάθαρτος, ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἔρχεται· οὕτως ἔχει τινὰ τὸ συνειδὸς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑπόληψιν αἰσχροτέραν. ἀμφότερα μὲν οὖν χαλεπά, καὶ πλεονεξία καὶ πορνεία, καὶ εἰς γέενναν ἐμβάλλει· ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομικῶς ὁ Παῦλος πάντα ποιεῖ, οἷς εἶχε, τούτοις ηὔξησε τὸ τῆς πορνείας ἔγκλημα.

19 Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν; Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, τοῦ πνεύματος, ἀλλά, τοῦ ἐν ὑμῖν, ὅπερ ἦν καὶ παραμυθουμένου· καὶ πάλιν ἐπεξηγούμενος ἐπήγαγεν, Οὗ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τὸν δεδωκότα τέθεικεν, ὑψηλόν τε ὁμοῦ ποιῶν τὸν ἀκροατήν, καὶ φοβῶν καὶ τῷ μεγέθει τῆς παρακαταθήκης καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ παρακαταθεμένου.

Καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν. Τοῦτο οὐκ ἐντρέποντος μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ βιαζομένου πρὸς ἀρετήν. τί γὰρ πράττεις ἃ θέλεις, φησίν; οὐκ εἶ ἑαυτοῦ κύριος. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν. καὶ γὰρ εἰπών, πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει, οὐχὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἀνεῖλε· καὶ ἐνταῦθα πάλιν γράφων, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, οὐ τῇ προαιρέσει λυμαίνεται, ἀλλὰ τῆς κακίας ἀπάγει, καὶ τοῦ δεσπότου τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

20 Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. Εἰ δὲ οὐκ εἰμὶ ἐμαυτοῦ, πῶς με ἀπαιτεῖς τὰ πρακτέα; πῶς δὲ προϊὼν λέγεις πάλιν, δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ; τί οὖν ἐστι τό, οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; καὶ τί δι' αὐτοῦ κατασκευάσαι βούλεται; ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν, μηδὲ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖν ταῖς ἀτόποις. καὶ γὰρ πολλὰ βουλόμεθα ἄτοπα· ἀλλὰ κατέχειν δεῖ· δυνάμεθα γάρ. εἰ δὲ μὴ δυνάμεθα, περιττὴ ἡ παραίνεσις. ὅρα γοῦν πῶς ἠσφαλίσατο. εἰπὼν γὰρ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκην ἐστέ, ἀλλ', ἠγοράσθητε τιμῆς. διατί τοῦτο λέγεις; καὶ μὴν ἑτέρωθεν, εἴποι τις ἂν ἴσως, ἔδει προτρέψαι, δεικνύντα ὅτι δεσπότην ἔχομεν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ πρὸς Ἕλληνας ἡμῖν κοινόν· τὸ δέ, ἠγοράσθητε τιμῆς, ἡμῶν ἐξαίρετον. ἀναμιμνήσκει γὰρ τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας, καὶ τοῦ τρόπου τῆς σωτηρίας, δεικνὺς ὅτι ἀλλοτριωθέντες ἠγοράσθημεν· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τιμῆς. Δοξάσατε δὴ ἄρα γε τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι.

Ταῦτα δὲ λέγει, ὥστε μὴ τῷ σώματι μόνον φεύγειν τὴν πορνείαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ψυχῆς μηδὲν πονηρὸν λογίζεσθαι, καὶ ἐλαύνειν τὴν χάριν.

Ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὑμῶν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ἅτινά

ἐστι τοῦ Θεοῦ, συνεχῶς ἀναμιμνήσκων ἡμᾶς, ὅτι πάντα δεσποτικά, καὶ σῶμα, καὶ ψυχή, καὶ πνεῦμα. καὶ γάρ τινές φασι, τῷ πνεύματι, τῷ χαρίσματι λέγειν. ἂν γὰρ ἐκεῖνο ᾖ παρ' ἡμῖν, δοξάζεται ὁ Θεός· ἔσται δέ, ἂν καθαρὰν καρδίαν ἔχωμεν. τοῦ Θεοῦ δὲ αὐτά φησιν, οὐκ ἐπειδὴ παρήγαγεν αὐτὰ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀλλοτριωθέντα, ἐκ δευτέρου πάλιν ἐκτήσατο, τιμὴν τὸ αἷμα τοῦ παιδὸς καταθείς. ὅρα πῶς εἰς τὸν Χριστὸν τὸ πᾶν ἀνήρτησε· πῶς ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. μέλη ἐστὲ τοῦ Χριστοῦ, φησί, ναός ἐστε τοῦ πνεύματος. μὴ τοίνυν γίνεσθε πόρνης μέλη. οὐ γὰρ τὸ σῶμα τὸ ὑμῶν ὑβρίζεται. οὐ γὰρ τὸ σῶμα ὑμῶν ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδεικνύμενος, ὅτι αὐτοῦ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, καὶ τῆς ἐξουσίας τῆς πονηρᾶς ἡμᾶς ἀφαιρούμενος. εἰ γὰρ ἀλλότριόν ἐστι τὸ σῶμα, οὐκ ἔχετε ἐξουσίαν ἀλλότριον σῶμα ὑβρίζειν, φησί, καὶ μάλιστα ὅταν ᾖ δεσποτικόν, οὐδὲ ναὸν μολύνειν τοῦ πνεύματος. εἰ γὰρ ἰδιωτικήν τις ἐπελθὼν οἰκίαν, καὶ κωμάσας εἰς ἐκείνην, τὴν ἐσχάτην δώσει δίκην, ὁ βασιλέως ναὸν λῃστοῦ ποιῶν καταγώγιον, ἐννόησον πόσα πείσεται κακά.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα οὖν ἐννοήσας, αἰδέσθητι τὸν ἐνοικοῦντα. ὁ γὰρ παράκλητός ἐστιν οὗτος. φρίξον τὸν συμπεπλεγμένον σοι καὶ κεκολλημένον. ὁ γὰρ Χριστός ἐστι. μὴ γὰρ σὺ μέλη Χριστοῦ ἑαυτὸν ἐποίησας; ἐννόησον οὕτω, καὶ μηδὲ σωφρονῶν, τίνος ἦν μέλη, καὶ τίνος γέγονε. πόρνης ἦν μέλη πρὸ τούτου, καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν αὐτὰ μέλη τοῦ ἰδίου σώματος. οὐκ ἄρα αὐτῶν ἐξουσίαν ἔχεις λοιπόν· ἐκείνῳ δούλευε τῷ ἐλευθερώσαντι. οὐδὲ γάρ, εἰ θυγατέρα ἔχων, ἐκ πολλῆς τῆς ἀνοίας ἐξεμίσθωσας αὐτὴν πορνοβοσκῷ καὶ πορνεύεσθαι ἐποίησας, εἶτα βασιλέως υἱὸς παρὼν ἠλευθέρωσέ τε αὐτὴν τῆς δουλείας ἐκείνης καὶ συνῴκισεν ἑαυτῷ, κύριος εἶ λοιπὸν ἄγειν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πορνεῖον· ἅπαξ γὰρ ἔδωκας καὶ ἐπώλησας. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἡμέτερον. ἐξεμισθώσαμεν τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν τῷ διαβόλῳ, τῷ χαλεπῷ πορνοβοσκῷ. ἰδὼν ὁ Χριστός, ἐρρύσατο αὐτήν, καὶ ἀπήλλαξε τῆς πονηρᾶς τυραννίδος ἐκείνης. οὐ τοίνυν ἐστὶν ἡμετέρα λοιπόν, ἀλλὰ τοῦ ῥυσαμένου. ἐὰν ἐθέλῃς ὡς νύμφῃ βασιλέως χρῆσθαι, οὐδεὶς ὁ κωλύων· ἐὰν δὲ ἐπὶ τὰ πρότερα ἀγάγῃς, πείσῃ τὰ αὐτά, ἃ τοὺς τοιαῦτα ὑβρίζοντας εἰκός. διὸ μᾶλλον αὐτὴν κατακοσμεῖν χρή, οὐχὶ καταισχύνειν. οὐ γὰρ ἔχεις ἐξουσίαν τῆς σαρκὸς ἐν ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ὁ Θεὸς ἐπιτάξῃ μόνοις. ἐννόησον γοῦν ἡλίκης αὐτὴν ὕβρεως ἀπήλλαξεν ὁ Θεός. καὶ γὰρ πάσης πόρνης αἰσχρότερον παρειστήκει ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα πρὸ τούτου. καὶ γὰρ λῃστείαι, καὶ ἀνδροφονίαι, καὶ ἕκαστος παράνομος λογισμὸς πρὸς αὐτὴν εἰσιών, συγκατεκλίνετο τῇ ψυχῇ, ὑπὸ μισθώματος ὀλίγου καὶ τοῦ τυχόντος, τῆς παρούσης ἡδονῆς. ἡ γὰρ ψυχὴ φυρομένη μετὰ τῶν πονηρῶν ἐννοιῶν καὶ πράξεων, τοῦτον ἐκαρποῦτο μόνον τὸν μισθόν. ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸ τούτου ταῦτα γίνεσθαι δεινὸν ὄν, οὐχ οὕτω δεινὸν ἦν· τὸ δὲ μετὰ τὸν οὐρανόν, μετὰ τὰ βασίλεια, μετὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀπολαῦσαι τῶν φρικτῶν πάλιν μολύνεσθαι, ποίαν ἕξει συγγνώμην; ἢ οὐκ οἴει καὶ τοῖς πλεονέκταις, καὶ πᾶσιν, οἷς ἔμπροσθεν ἀπηρίθμησεν, αὐτὸν τὸν διάβολον συγκατακλίνεσθαι; τὰς δὲ καλλωπιζομένας πρὸς ἀσέλγειαν γυναῖκας οὐχ ἡγῇ μετ' ἐκείνου μίγνυσθαι; καὶ τίς ἀντερεῖ τούτῳ τῷ λόγῳ; εἰ δέ ἐστί τις φιλονεικῶν, ἀποδυέτω τὴν ψυχὴν τῶν τὰ τοιαῦτα ἀσχημονουσῶν γυναικῶν, καὶ ὄψεται πάντως τὸν πονηρὸν δαίμονα ἐκεῖνον σφοδρῶς συμπεπλεγμένον αὐταῖς. δύσκολον γάρ, ἀγαπητοί, δύσκολον, τάχα δὲ καὶ ἀμήχανον, τοῦ σώματος καλλωπιζομένου οὕτω, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοῦ καλλωπίζεσθαι· ἀλλ' ἀνάγκη θάτερον ἀμελεῖσθαι, ἐπιμελουμένου θατέρου. οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ὁμοῦ ταῦτα γίνεσθαι. διό φησιν, ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. πνεῦμα γὰρ γίνεται λοιπὸν ὁ τοιοῦτος, κἂν σῶμα περίκειται. ὅταν γὰρ μηδὲν σωματικόν, μηδὲ παχύ, μηδὲ γήϊνον περὶ αὐτὸν ᾖ, ἁπλῶς τὸ σῶμα περίκειται· ὅταν ἡ πᾶσα ἀρχὴ τῆς ψυ-

χῆς

χῆς ἢ καὶ τοῦ πνεύματος, οὕτω δοξάζεται ὁ Θεός. διὸ καὶ ἐν τῇ εὐχῇ κελευόμεθα λέγειν, Ἁγι-
ασθήτω τὸ ὄνομά σου. καὶ ὁ Χριστός φησι, Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώ- Ματθ. ε. ις.
πων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕ-
τω δοξάζουσιν αὐτὸν καὶ οἱ οὐρανοί, οὐ φωνὴν ἀφιέντες, ἀλλὰ διὰ τῆς ὄψεως θαυμαζόμε-
5 νοι, καὶ τὴν δόξαν εἰς τὸν δημιουργὸν ἀναφέροντες. οὕτω δοξάσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς, μᾶλλον
δὲ καὶ πλέον ἐκείνων. δυνάμεθα γάρ, ἂν ἐθέλωμεν. οὐ γὰρ οὕτως οὐρανός, καὶ ἡμέρα, καὶ νύξ,
ὡς ἁγία ψυχὴ δοξάζει Θεόν. ὥσπερ γὰρ εἰς τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ τις ἀφορῶν, λέγει,
δόξα σοι ὁ Θεός, οἷον ἔργον ἔκτισας; οὕτω δὴ καὶ εἰς ἀνδρὸς ἀρετὴν βλέπων καὶ πολλῷ πλέ-
ον ἐνταῦθα. ἀπὸ ἐκείνων μὲν γὰρ τῶν κτισμάτων οὐ πάντες δοξάζουσιν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ
10 αὐτόματα εἶναι λέγουσι τὰ ὄντα, ἄλλοι δὲ καὶ δαίμοσιν ἀνατιθέασι τοῦ κόσμου τὴν δημιουργί-
αν καὶ τὴν πρόνοιαν, οἳ καὶ σφόδρα ἀσύγγνωστα ἁμαρτάνουσιν· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου ἀρετῆς
οὐδεὶς τοιαῦτα ἀναισχυντῆσαι δυνήσεται, ἀλλὰ πάντως δοξάσει τὸν Θεόν, τὸν δουλεύοντα αὐ-
τῷ μετὰ ἀρετῆς ζῶντα ὁρῶν. τίς γὰρ οὐκ ἐκπλαγήσεται, ὅταν ἄνθρωπός τις ὤν, καὶ τῆς
κοινῆς μετέχων φύσεως, καὶ ἐν μέσοις στρεφόμενος ἀνθρώποις, καθάπερ ἀδάμας, μὴ ἐπι-
15 κάμπτηται πρὸς τὸν τῶν παθῶν ἑσμόν; ὅταν μεταξὺ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ θηρίων ὤν, ἀδά-
μαντος ἰσχυρότερος ᾖ, καὶ περιγίνηται πάντων διὰ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον; ὅταν ὑβρίζηται,
καὶ εὐλογῇ; ὅταν κακῶς ἀκούῃ, καὶ ἐγκωμιάζῃ; ὅταν ἐπηρεάζηται, καὶ εὔχηται ὑπὲρ τῶν
ἀδικούντων; ὅταν ἐπιβουλεύηται, καὶ εὐεργετῇ τοὺς πολεμοῦντας αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύον-
τας; ταῦτα γάρ, καὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν οὐρανῶν πολλῷ μᾶλλον δοξάσει τὸν Θεόν. τὸν μὲν γὰρ
20 οὐρανὸν ὁρῶντες Ἕλληνες, οὐκ αἰσχύνονται· ἅγιον δὲ ἄνδρα ἰδόντες μετὰ ἀκριβείας φιλοσοφί-
αν ἐπιδεικνύμενον, καταδύονται καὶ ἑαυτῶν καταγινώσκουσιν. ὅταν γὰρ ὁ τῆς αὐτῆς αὐτοῖς φύ-
σεως μετέχων τοσοῦτον ἀνώτερος ᾖ, πολλῷ μᾶλλον, ἢ ὅσον ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς, καὶ ἄκοντες ἐν-
νοοῦσιν, ὅτι θεία δύναμις ταῦτα ἐργάζεται. διό φησι· καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν
τοῖς οὐρανοῖς. βούλει μαθεῖν καὶ ἑτέρωθεν, πῶς μὲν ἀπὸ τοῦ βίου τῶν δούλων αὐτοῦ δοξά-
25 ζεται ὁ Θεός; πῶς δὲ ἀπὸ τῶν θαυμάτων; ἐνέβαλέ ποτε ὁ Ναβουχοδονόσορ τοὺς τρεῖς παῖ-
δας εἰς τὴν κάμινον. εἶτα ἐπειδὴ εἶδε τὸ πῦρ οὐ περιγινόμενον αὐτῶν, φησιν· Εὐλογη- Δαν. γ. κη.
τὸς ὁ Θεός, ὃς ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετο τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἐκ τῆς κα-
μίνου, ὅτι ἐπεποίθεισαν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἠλλοίωσαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως. τί λέγεις; κατε-
φρονήθης, καὶ θαυμάζεις τοὺς διαπτύσαντάς σε; ναί, φησι, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι κατεφρονήθην. καὶ
30 τοῦ θαύματος ταύτην τὴν αἰτίαν τίθησι. ὥστε οὐ διὰ τὸ σημεῖον ἡ δόξα τῷ Θεῷ τότε γέγονε
μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προαίρεσιν τῶν ἐμβληθέντων. εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐξετάσειέ τις
τοῦτο, κἀκεῖνο, οὐκ ἔλαττον τοῦτο ἐκείνου. τοῦ γὰρ ῥύσασθαι καμίνου, τὸ πεῖσαι ψυχὰς κατα-
τολμῆσαι καμίνου οὐκ ἔλαττον εἰς θαύματος λόγον. πῶς γὰρ οὐκ ἐκπλήξεως ἄξιον,
ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης βασιλεύς, καὶ τοσαῦτα περὶ ἑαυτὸν ὅπλα ἔχων καὶ στρατόπεδα καὶ στρα-
35 τηγοὺς καὶ τοπάρχας καὶ ὑπάτους, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ὑποχειρίαν, ὑπὸ παίδων αἰχ-
μαλώτων καταφρονῆται, καὶ οἱ δεδεμένοι τοῦ δήσαντος περιγίνωνται, καὶ πᾶσαν νικῶσι τὴν
στρατιὰν ἐκείνην; οὐ γὰρ ἴσχυσαν, ὅπερ ἤθελον, οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ ταῦτα καὶ τὴν ἀπὸ
τῆς καμίνου συμμαχίαν ἔχοντες· ἀλλ' οἱ γυμνοί, καὶ δοῦλοι, καὶ ξένοι, καὶ ὀλίγοι (τί γὰρ
τριῶν ὀλιγώτερον;) ἀπείρου στρατιᾶς δεδεμένοι κατηγωνίσαντο. ἤδη γὰρ θάνατος κατε-
40 φρονεῖτο, ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν ἐπιδημεῖν. καὶ καθάπερ ἀνατέλλειν μέλλοντος τοῦ
ἡλίου, καὶ πρὶν ἢ τὰς ἀκτῖνας φανῆναι, λαμπρὸν γίνεται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας· οὕτω καὶ τοῦ τῆς
δικαιοσύνης ἡλίου μέλλοντος ἔρχεσθαι, ὁ θάνατος λοιπὸν ὑπεξίστατο. τί τοῦ θαύματος τούτου γένοιτ'
ἂν λαμπρότερον ἐκείνου; τί τῆς νίκης περιφανέστερον; τί τῶν καινῶν τροπαίων ἐπισημό-
τερον; τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται. καὶ νῦν ἔστιν ὁ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου βασιλεύς, καὶ τὴν φλόγα

ἀνάπτει

ἀνάπλεω χαλεπωτέραν ἐκείνης. ἔστι καὶ νῦν ὁ τοιαύτην εἰκόνα κελεύων θαυμάζειν. περιεστᾶσιν αὐτῷ καὶ σατράπαι, καὶ στρατιῶται, καὶ γοητεύουσα μουσική· καὶ πολλοὶ θαυμάζουσι ταύτην τὴν εἰκόνα, τὴν ποικίλην, τὴν μεγάλην. τοιοῦτον γάρ τι ἐστὶν ἡ πλεονεξία, οἷα ἡ εἰκὼν ἐκείνη, οὐδὲ σιδήρου καταφρονοῦσα, ἀλλ' ἐξ ἀνομοίων μὲν συγκειμένη πραγμάτων, πάντα δὲ κελεύουσα θαυμάζειν, καὶ χαλκὸν, καὶ σίδηρον, καὶ ἃ πολλῷ τούτων ἐστὶν εὐτελέστερα. ἀλλ' ὥσπερ ταῦτά εἰσιν, οὕτω καὶ οἱ τῶν παίδων ἐκείνων ζηλωταί εἰσι καὶ νῦν, οἱ λέγοντες· (Δαν. γ. ιη.) Τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι σου οὐ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν κάμινον τῆς πενίας ὑπομένομεν, καὶ τὴν ἄλλην ταλαιπωρίαν ἅπασαν ὑπὲρ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων. καὶ οἱ μὲν πολλὰ ἔχοντες, καθάπερ κἀκεῖνοι τότε, καὶ ταύτην προσκυνοῦσι πολλάκις καὶ κατακαίονται· οἱ δὲ μηδὲν κεκτημένοι, καὶ ταύτης καταφρονοῦσι, καὶ ἐν πενίᾳ ὄντες, ἐν δρόσῳ μᾶλλόν εἰσι τῶν ἐν εὐπορίᾳ ζώντων. καθάπερ καὶ τότε, οἱ μὲν ἐμβαλόντες κατεκάησαν· οἱ δὲ ἐν μέσῳ ὄντες, ὥσπερ ἐν ὕδατι ἦσαν καὶ δρόσῳ. καὶ ὁ τύραννος δὲ τότε ἐκεῖνος μᾶλλον ἐκαίετο τῇ φλογὶ, τοῦ θυμοῦ σφοδρότερον αὐτὸν ἀνάπτοντος, ἢ οἱ παῖδες ἐκεῖνοι. ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ἴσχυσε τὸ πῦρ οὐδὲ ἄκρων ἅψασθαι τῶν τριχῶν· τούτου δὲ πυρὸς σφοδρότερον κατέκαυσε τὴν διάνοιαν ἡ ὀργή. ἐννόησον γὰρ ὅσον ἦν ἐπ' ὄψεσι τοσαύταις ὑπὸ παίδων αἰχμαλώτων αὐτὸν διαπτύεσθαι. ἔδειξε γὰρ λοιπὸν ὅτι καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἔλαβεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἰσχὺν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν πολλῶν ἁμαρτίαν. εἰ γὰρ τῶν δεδεμένων οὐκ ἴσχυσε περιγενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐν καμίνῳ βεβλημένων, πῶς ἂν τούτων περιεγένετο πολέμου νόμῳ, πάντων τοιούτων ὄντων; ὅθεν δῆλον ὅτι αἱ τῶν πολλῶν ἁμαρτίαι τὴν πόλιν παρέδωκαν. ὅρα δὲ καὶ τὸ ἀκενόδοξον τῶν παίδων. οὐ γὰρ ἐπεπήδησαν τῇ καμίνῳ, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν παραγγελίαν ἄνωθεν ἐφύλαττον λέγοντος, (Ματθ. κϛ. μα.) Εὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· οὔτε ἔφυγον ἐπειδὴ ἤχθησαν, ἀλλ' ἔστησαν ἐν τῷ μέσῳ γενναίως, οὔτε μὴ καλοῦντος ἀγωνιζόμενοι, οὔτε καλοῦντος μαλακιζόμενοι, ἀλλὰ πρὸς πάντα ἕτοιμοι, καὶ γενναῖοι, καὶ πάσης γέμοντες παρρησίας. ἀκούσωμεν δὲ καὶ τί λέγουσιν, ἵνα κἀντεῦθεν μάθωμεν αὐτῶν τὸ φιλόσοφον φρόνημα. (Δαν. γ. ιζ.) Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς. οὐ γὰρ ὑπὲρ ἑαυτῶν φροντίζουσιν, ἀλλὰ καὶ καίεσθαι μέλλοντες, ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης μεριμνῶσιν. ἵνα γὰρ μήποτε, φησὶ, κατακαυθέντων ἡμῶν ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ καταγνῷς, ἤδη σοι τὸ δόγμα ἄνωθεν ἀπαγγέλλομεν ἀκριβῶς τὸ ἡμέτερον. Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς οὐ τοιοῦτος, οἷα αὕτη εἰκὼν ἡ ἐπὶ γῆς, ἡ ἄψυχος καὶ ἄφωνος, ἀλλ' ἱκανὸς καὶ ἐκ μέσης καμίνου τῆς καιομένης ἐξαρπάσαι. μὴ τοίνυν αὐτοῦ καταγνῷς ἀσθένειαν, ὅτι ἀφίησιν ἐμπεσεῖν. οὕτως ἐστὶ δυνατὸς, ὥστε μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν πάλιν ἡμᾶς ἐξαρπάσαι τῆς φλογός. καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, ὦ βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν. ὅρα αὐτοὺς οἰκονομικῶς ἀγνοοῦντας τὸ μέλλον. εἰ γὰρ προῄδεσαν, οὐδὲ ἦσαν θαυμαστοὶ, πεποιηκότες ὅπερ ἐποίησαν. τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ ἐνέχυρα ἔχοντες σωτηρίας, κατετόλμησαν τῶν δεινῶν; ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἐδοξάζετο, δυνηθεὶς ἐκβαλεῖν τῆς καμίνου· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν ἐθαυμάσθησαν, ἅτε μὴ εἰς κινδύνους ἑαυτοὺς ῥίψαντες. διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἀφῆκεν ἀγνοῆσαι τὸ μέλλον, ἵνα αὐτοὺς δοξάσῃ πλέον. καὶ καθάπερ αὐτοὶ ἠσφαλίζοντο τὸν βασιλέα μὴ ἀσθένειαν καταγνῶναι Θεοῦ, εἰ κατακαυθείησαν, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφότερα ἐποίησε, καὶ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἔδειξε, καὶ τὴν τῶν παίδων προθυμίαν λαμπροτέραν διαφανῆναι παρεσκεύασε. πόθεν οὖν αὐτοῖς ἡ ἀμφιβολία, καὶ τὸ μὴ θαρρεῖν ὅτι πάντως σωθήσονται; διὰ τὸ πάντων ἑαυτοὺς εὐτελεστέρους εἶναι νομίζειν, καὶ ἀναξίους τοιαύτης εὐεργεσίας. καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμενος τοῦτο λέγω, εἰς τὴν κάμινον ἐμπεσόντες, τοιαῦτα ἀπωδύροντο λέγοντες, (Δαν. γ. κθ.) Ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα. διὰ ταῦτα ἔλεγον, (Δαν. γ. ιη.) Καὶ ἐὰν μή. εἰ δὲ μὴ φανερῶς εἶπον τοῦτο, οἶδα, ὅτι δυνατὸς μέν ἐστιν ὁ Θεὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς· ἐὰν δὲ μὴ ἐξέληται, διὰ τὰς ἁμαρτίας οὐκ ἐξελεῖται,

μὴ

μὴ θαυμάσῃς. καὶ γὰρ ἔδοξαν ἂν παρὰ τοῖς βαρβάροις τοῦ Θεοῦ τὴν ἀσθένειαν τῇ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων συσκιάζειν προφάσει. διὰ τοῦτο περὶ τοῦ δυνατοῦ μόνου διαλεχθέντες, τὴν αἰτίαν οὐ τιθέασι· καὶ ἄλλως δὲ, πεπαιδευμένοι καλῶς ἦσαν μὴ πολυπραγμονεῖν τοῦ Θεοῦ τὰς κρίσεις. ταῦτα τοίνυν εἰπόντες ἐνέβησαν εἰς τὸ πῦρ, καὶ οὔτε ἐνύβρισαν εἰς τὸν βασιλέα, οὔτε κατέστρεψαν τὴν εἰκόνα. τὸν γὰρ ἀνδρεῖον, τοιοῦτον εἶναι χρὴ, σώφρονα, ἐπιεικῆ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κινδύνοις· ἵνα μὴ δόξῃ θυμῷ καὶ κενοδοξίᾳ πρὸς τοιούτους ἀγῶνας ἰέναι, ἀλλὰ ἀνδρείᾳ καὶ σωφροσύνῃ. ὁ μὲν γὰρ ὑβρίζων, ἐκείνων τῶν ἐγκλημάτων ὑπομένει τὴν ὑπόνοιαν· ὁ δὲ ὑπομένων, καὶ ἑλκόμενος, καὶ μετ' ἐπιεικείας ἀγωνιζόμενος, οὐχ ὡς ἀνδρεῖος θαυμάζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἐπιεικείᾳ οὐχ ἧττον ἀνακηρύττεται· ὅπερ καὶ αὐτοὶ τότε ἐποίησαν, τήν τε ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν ἐπιείκειαν ἅπασαν, καὶ οὐδὲν ἐπὶ μισθῷ πράττοντες, οὐδὲ ἀντιδόσει καὶ ἀνταμοιβῇ. καὶ ἐὰν μὴ θελήσῃ, φησὶν, ἡμᾶς ἐξελέσθαι, τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν. ἔχομεν γὰρ ἤδη τὰς ἀμοιβὰς, καταξιωθέντες ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀσεβείας, καὶ διὰ τοῦτο κατακαῦσαι τὰ σώματα. καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἔχοντες ἤδη τὴν ἀντίδοσιν (καὶ γὰρ ἔχομεν, καταξιωθέντες αὐτὸν ἐπιγνῶναι, καταξιωθέντες γενέσθαι μέλη Χριστοῦ) μὴ ποιήσωμεν αὐτὰ μέλη πόρνης. ἐν γὰρ τῷ φρικωδεστάτῳ τούτῳ χρὴ καταλῦσαι τὸν λόγον, ἵνα ἀκμάζοντα ἔχοντες τῆς ἀπειλῆς τὸν φόβον, μένωμεν χρυσίου καθαρώτεροι τῷ φόβῳ τούτῳ γινόμενοι. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πορνείας ἀπαλλαγέντες τὸν Χριστὸν ἰδεῖν, ὃν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετὰ παρρησίας θεάσασθαι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιθ. 1 ΠΕΡΙ ΔΕ ΩΝ ΕΓΡΑΨΑΤΕ ΜΟΙ· ΚΑΛΟΝ ΑΝθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. 2 Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα. κεφ. ζ.

Διορθώσας τὰ χαλεπώτατα ἐγκλήματα, ἓν μὲν τὸ διεσπάσθαι τὴν ἐκκλησίαν, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ πεπορνευκότος, τρίτον δὲ τὸ τοῦ πλεονέκτου, κέχρηται λοιπὸν ἡμερωτέρῳ λόγῳ· καὶ μεταξὺ τίθησι παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας, ἀπὸ τῶν φορτικωτέρων ἀναπαύων τὸν ἀκροατήν. ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τὸ ἐναντίον ποιεῖ. ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἡμερωτέρων, τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ σκυθρωπότερα. καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸν περὶ τῆς παρθενίας ἀπαρτίσας λόγον, πάλιν ἔξεισιν ἐπὶ τὰ πληκτικώτερα, οὐ πάντα ἐφεξῆς τιθεὶς, ἀλλὰ ποικίλλων τὸν λόγον ἐν ἑκατέρῳ, ὡς ὁ καιρὸς ἀπῄτει, καὶ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων ἡ χρεία. διό φησι, περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι. ἔγραψαν γὰρ αὐτῷ, εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς, ἢ μή· καὶ πρὸς ταῦτα ἀντιγράφων, καὶ περὶ τοῦ γάμου νομοθετῶν, εἰσάγει καὶ τὸν περὶ τῆς παρθενίας λόγον. καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. εἰ μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ σφόδρα ὑπερέχον ζητεῖς, φησὶ, βέλτιον μηδὲ ὅλως ὁμιλεῖν γυναικί· εἰ δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμίλει γάμῳ. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν, ὃ καὶ νῦν γίνεται, τὸν μὲν ἄνδρα βούλεσθαι, τὴν δὲ γυναῖκα μηκέτι, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον, ὅρα πῶς περὶ ἑκατέρων διαλέγεται. καί τινες μὲν φασὶν, ὅτι πρὸς ἱερέας ὁ λόγος οὗτος αὐτῷ εἴρηται· ἐγὼ δὲ ἀπὸ τῶν ἑξῆς σκοπῶν, οὐκ ἂν φαίην τοῦτο οὕτως ἔχειν. οὐδὲ γὰρ ἂν καθολικῶς ἔθηκε τὴν παραίνεσιν. εἰ δὲ ἱερεῦσι μόνον ταῦτα ἔγραφεν, εἶπεν ἄν· καλὸν τῷ διδασκάλῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. νυνὶ δὲ καθόλου αὐτὸ τέθεικε, καλὸν ἀνθρώπῳ λέγων, οὐχ ἱερεῖ μόνον· καὶ πάλιν, λέλυσαι ἀπὸ γυναικός;

κός; μὴ ζήτει γυναῖκα. οὐκ εἶπε, σὺ ὁ ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος, ἀλλ' ἀδιορίστως· καὶ ὅλος διόλου τοιοῦτος περίεισιν ὁ λόγος. εἰπὼν δὲ, διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, αὐτῇ τῇ αἰτίᾳ τῆς συγχωρήσεως εἰς ἐγκράτειαν ἤγαγε.

3 Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδιδότω· ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Τί δέ ἐστιν ἡ ὀφειλομένη τιμή; ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλὰ καὶ δούλη καὶ δέσποινά ἐστι τοῦ ἀνδρός. κἂν ἀποστῇς τῆς δουλείας τῆς προσηκούσης, προσέκρουσας τῷ Θεῷ. εἰ δὲ ἀποστῆναι βούλει, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἐπιτρέπῃ, κἂν πρὸς βραχὺ τοῦτο γίνηται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ μηδένα κύριον ὄντα ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀλλήλων δούλους. ὅταν οὖν ἴδῃς πόρνην πειράζουσάν σε, εἰπέ· οὐκ ἔστι τὸ σῶμα ἐμὸν, ἀλλὰ τῆς γυναικός. ταῦτα καὶ ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τοὺς βουλομένους αὐτῆς διορύξαι τὴν σωφροσύνην· οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός. εἰ δὲ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ὁ ἀνὴρ, ἢ ἡ γυνὴ, πολλῷ μᾶλλον χρημάτων. ἀκούσατε ὅσαι ἄνδρας ἔχετε, καὶ ὅσοι γυναῖκας. εἰ γὰρ σῶμα ἔχειν ἴδιον οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον χρήματα. ἀλλαχοῦ μὲν οὖν πολλὴν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ τὴν προεδρίαν καὶ ἐν τῇ καινῇ, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, λέγων, Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει· ὁ δὲ Παῦλος διαιρῶν οὕτω καὶ γράφων, Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ μία ἡ ἐξουσία. τί δήποτε; ἐπειδὴ περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις πλεονεκτείτω, φησὶν, ὁ ἀνήρ· ἔνθα δὲ σωφροσύνης λόγος, οὐκέτι· ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, οὐδὲ ἡ γυνή. πολλὴ ἡ ἰσοτιμία, καὶ οὐδεμία πλεονεξία.

5 Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; μὴ ἐγκρατευέσθω, φησὶν, ἡ γυνὴ, τοῦ ἀνδρὸς ἄκοντος, μήτε ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. τί δήποτε; ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τίκτεται κακά. καὶ γὰρ καὶ μοιχεῖαι, καὶ πορνεῖαι, καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν ἐγένοντο. εἰ γὰρ ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, πορνεύουσι, πολλῷ μᾶλλον, ἂν αὐτοὺς τῆς παραμυθίας ταύτης ἀποστερήσῃς. καὶ καλῶς εἶπε, μὴ ἀποστερεῖτε, ἀποστέρησιν ἐνταῦθα, καὶ ὀφειλὴν ἀνωτέρω, ἵνα δείξῃ τῆς δεσποτείας τὴν ἐπίτασιν. τὸ γὰρ ἄκοντος θατέρου ἐγκρατεύεσθαι θάτερον, ἀποστερεῖν ἐστι· τὸ δὲ ἑκόντος, οὐκέτι. οὐδὲ γὰρ εἰ πείσας με λάβοις τι τῶν ἐμῶν, ἀποστερεῖσθαί φημι. ὁ γὰρ ἄκοντος καὶ βιαζομένου λαβὼν, ἀποστερεῖ· ὅπερ ποιοῦσι πολλαὶ γυναῖκες, μείζονα τῆς δικαιοσύνης ἁμαρτίαν ἐργαζόμεναι, καὶ τῆς ἀσελγείας τοῦ ἀνδρὸς ὑπεύθυνοι γινόμεναι ταύτῃ, καὶ διασπῶσαι πάντα. δεῖ δὲ πάντων προτιμᾶν τὴν ὁμόνοιαν, ἐπειδὴ καὶ πάντων τοῦτο κυριώτερον. καὶ εἰ βούλει, καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτὸ ἐξετάσωμεν. ἔστω γὰρ γυνὴ καὶ ἀνὴρ, καὶ ἐγκρατευέσθω ἡ γυνὴ μὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρός. τί οὖν, ἂν ἐκεῖνος ἐντεῦθεν πορνεύῃ, ἢ μὴ πορνεύῃ μὲν, ἀλγῇ δὲ καὶ θορυβῆται καὶ πυρῶται καὶ μάχηται καὶ μυρία τῇ γυναικὶ πράγματα παρέχῃ; τί τὸ κέρδος τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐγκρατείας; ἀγάπης διερρηγμένης οὐδέν. πόσας γὰρ λοιδορίας, πόσα πράγματα, πόσον ἀνάγκη γίνεσθαι πόλεμον; ὅταν γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἀνὴρ καὶ γυνὴ διεστηκότες ὦσιν, οὐδὲ νηὸς χειμαζομένης ἄμεινον ἡ οἰκία διακείσεται, τοῦ κυβερνήτου πρὸς τὸν πρωρέα διαστασιάζοντος. διὰ τοῦτό φησι, μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, Ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ· Τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγων. εἰ γὰρ κωλύει τοὺς συνιόντας ἀλλήλοις εὔχεσθαι, τὸ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι πῶς ἂν ἔχοι καιρόν; ἔστι τοίνυν καὶ ὁμιλεῖν γυναικὶ, καὶ εὐχῇ προσέχειν· ἀλλ' ἐγκράτεια ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, ἵνα προσεύχησθε, ἀλλ' ἵνα σχολάζητε, ὡς ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ νομοθεσίας εἶναι τὸ πρᾶγμα, προστίθησι τὴν αἰτίαν. ποία δέ ἐστιν αὕτη; ἵνα μὴ πειράζῃ

ὑμᾶς

Γεν. γ. ιϛ.

Εφεσ. ε. κε.

ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβολος αὐτὸ μόνον ἐργάζεται τῆς μοιχείας, ἐπήγαγε, Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.

6 Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν. 7 Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν, Ἐν ἐγκρατείᾳ. Τοῦτο πολλαχοῦ ποιεῖ, ὅταν περὶ δυσκόλων διαλέγηται πραγμάτων· ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τίθησι, καί φησι, μιμηταί μου γίνεσθε.

Ἀλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπών, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν, πάλιν αὐτοὺς παρεμυθήσατο εἰπών, ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, οὐ τοῦτο δηλῶν ὅτι τῆς ἡμετέρας σπουδῆς οὐ δεῖται τὸ κατόρθωμα, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπών, παραμυθούμενος αὐτούς. Εἰ γὰρ χάρισμά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἄνθρωπος εἰς τοῦτο εἰσφέρει, πῶς λέγεις;

8 Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐταῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ.

[Margin: χ. γαμησάτωσαν.]

9 Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν. Εἶδες τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου, πῶς καὶ βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα, δεδοικὼς μή τι παράπτωμα γένηται; Κρεῖττον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι. Ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπῇς.

10 Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος. Ἐπειδὴ νόμον ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τεθέντα μέλλει ἀναγινώσκειν περὶ τοῦ χωρὶς πορνείας μὴ ἀφιέναι γυναῖκα, διὰ τοῦτό φησιν, οὐκ ἐγώ. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα ἔμπροσθεν, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς εἴρηντο, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα· τοῦτο μέντοι καὶ ῥητῶς παρέδωκεν. ὥστε τὸ, ἐγώ, καὶ, οὐκ ἐγώ, ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν. ἵνα γὰρ μηδὲ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπινα εἶναι νομίσῃς, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, δοκῶ γὰρ κἀγὼ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. τί οὖν ἐστιν, ὃ τοῖς γεγαμηκόσι παρήγγειλεν ὁ Κύριος;

Γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι.

11 Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δι' ἐγκράτειαν, καὶ δι' ἄλλας προφάσεις καὶ μικροψυχίας γίνεσθαι διαιρέσεις συνέβαινε, βέλτιον μὲν μηδὲ γίνεσθαι τὴν ἀρχήν, φησιν· εἰ δὲ ἄρα καὶ γένοιτο, μενέτω ἡ γυνὴ μετὰ τοῦ ἀνδρός, εἰ καὶ μὴ τῇ μίξει, ἀλλὰ τῷ μηδένα ἕτερον παρεισαγαγεῖν ἄνδρα.

12 Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος· Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν.

13 Καὶ γυνὴ εἴ τις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. Ὥσπερ γὰρ περὶ τοῦ χωρίζεσθαι πόρνων διαλεγόμενος, τῇ ἐπιδιορθώσει τὸ πρᾶγμα πεποίηκεν εὔκολον, εἰπών, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πολλῆς προενόησεν εὐκολίας, εἰπών· ἐάν τις ἢ γυνὴ ἄνδρα, ἢ ἀνὴρ γυναῖκα ἔχῃ ἄπιστον, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. τί λέγεις; ἂν μὲν ἄπιστος, μενέτω μετὰ τῆς γυναικός· ἂν δὲ πόρνος, μηκέτι; καίτοιγε ἔλαττον ἡ πορνεία τῆς ἀπιστίας. ἔλαττον μὲν ἡ πορνεία, ἀλλ' ὁ Θεὸς τῶν σῶν φείδεται σφόδρα. τοῦτο καὶ ἐν τῇ θυσίᾳ ποιεῖ λέγων, Ἄφες τὴν θυσίαν, καὶ καταλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· [Margin: Ματθ. ε. κδ.] τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφείλοντος. καὶ γὰρ ἐκεῖνον μυρία μὲν τάλαντα χρεωστοῦντα αὐτῷ οὐκ ἐκόλασεν, ἑκατὸν δὲ δηνάρια ἀπαιτοῦντα τὸν σύνδουλον ἐτιμωρήσατο. Εἶτα ἵνα μὴ φοβῆται ἡ γυνή, ὡς ἀκάθαρτος γινομένη διὰ τὴν μίξιν, φησίν·

14 Ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί.

Καίτοι εἰ ὁ τῇ πόρνῃ κολλώμενος, ἓν σῶμά ἐστιν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἡ τῷ εἰδωλολάτρῃ κολλωμένη, ἓν σῶμά ἐστιν. ἓν μὲν σῶμά ἐστιν, ἀλλ' οὐ γίνεται ἀκάθαρτος, ἀλλὰ νικᾷ ἡ καθαρότης

τῆς

τῆς γυναικὸς τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ νικᾷ ἡ καθαρότης τοῦ πιστοῦ ἀνδρὸς πάλιν τὸ ἀκάθαρτον τῆς ἀπίστου γυναικός. πῶς οὖν ἐνταῦθα μὲν νενίκηται τὸ ἀκάθαρτον, διὸ καὶ ἐπιτέτραπται ἡ συνοικία· ἐπὶ δὲ τῆς πορνευομένης γυναικὸς οὐ κατηγορεῖται ἐκβάλλων αὐτὴν ὁ ἀνήρ; ὅτι ἐνταῦθα μὲν ἐλπὶς σώζεσθαι τὸ ἀπολωλὸς μέρος διὰ τοῦ γάμου· ἐκεῖ δὲ ὁ γάμος ἤδη διαλέλυται· κἀκεῖ μὲν ἀμφότεροι διαφθείρονται, ἐνταῦθα δὲ θατέρου τὸ ἔγκλημα. οἷόν τι λέγω· ἔστιν ἡ πορνευθεῖσα καθάπαξ μιαρά. εἰ τοίνυν ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι, καὶ αὐτὸς γίνεται μιαρὸς πορνευούσῃ μιγνύμενος. διὰ τοῦτο ἀφίπταται ἡ καθαρότης ἅπασα. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πῶς; ἔστιν ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἡ γυνὴ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος. εἰ μὲν γὰρ ἐκοινώνει αὐτῷ κατὰ τοῦτο, καθὸ ἀκάθαρτός ἐστι, λέγω δὲ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, ἔμελλε καὶ αὐτὴ ἀκάθαρτος γίνεσθαι· νυνὶ δὲ ἑτέρως μέν ἐστιν ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτῷ πράγματι κοινωνεῖ ἡ γυνὴ, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος. γάμος γάρ ἐστι, καὶ μίξις σωμάτων, καθὸ ἡ κοινωνία. πάλιν τοῦτον μὲν ἐλπὶς ἀνακληθῆναι ὑπὸ τῆς γυναικὸς (ᾠκείωται γὰρ αὐτῇ) ἐκεῖνον δὲ οὐ σφόδρα εὔκολον. πῶς γὰρ, ἡ τὸν ἔμπροσθεν ἀτιμάσασα χρόνον, καὶ γενομένη ἑτέρου, καὶ τοῦ γάμου τὰ δίκαια ἀφανίσασα, ἀνακαλέσασθαι δυνήσεται τὸν ἠδικημένον, πρὸς τούτοις καὶ τὸν μένοντα ὡς ξένον; πάλιν ἐκεῖ μὲν μετὰ τὴν πορνείαν ὁ ἀνὴρ οὐκ ἔστιν ἀνήρ· ἐνταῦθα δὲ, κἂν εἰδωλολατρῇς ἡ γυνὴ, τοῦ ἀνδρὸς τὸ δίκαιον οὐκ ἀπόλλυται. οὐχ ἁπλῶς δὲ συνοικίζει τῷ ἀπίστῳ, ἀλλὰ βουλομένῳ. διὸ εἶπε, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς. ποῖον γὰρ, εἰπέ μοι, βλάβος, ὅταν καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἀκέραια διαμένῃ, καὶ ἐλπίδες ὦσι χρησταὶ περὶ τοῦ ἀπίστου, μένειν τοὺς ἤδη ζευχθέντας, καὶ μὴ περιττῶν πολέμων ὑποθέσεις εἰσάγειν; οὐ γὰρ περὶ τῶν μηδέπω συνελθόντων διαλέγεται νῦν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἤδη συνελθόντων. οὐ γὰρ εἶπεν, εἴ τις βούλεται λαβεῖν ἄπιστον, ἀλλ', εἴ τις ἔχει ἄπιστον. ὅ ἐστιν, εἴ τις μετὰ τὸ γαμῆσαι ἢ γαμηθῆναι ἐδέξατο τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, εἶτα θάτερον μέρος ἐναπέμεινε τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ στέργει τὸ συνοικεῖν, μὴ διαρρηγνύσθω. ἡγίασται γὰρ, φησιν, ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί. τοσαύτη ἡ περιουσία τῆς σῆς καθαρότητος. τί οὖν, ἅγιός ἐστιν ὁ Ἕλλην; οὐδαμῶς. οὐ γὰρ εἶπεν, ἅγιός ἐστιν, ἀλλ' ἡγίασται ἐν τῇ γυναικί. τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ἵνα δείξῃ ἐκεῖνον ἅγιον, ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας τὸν φόβον ἐξέλῃ τῆς γυναικὸς, κἀκεῖνον εἰς ἐπιθυμίαν ἀγάγῃ τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ τῶν σωμάτων τὸ ἀκάθαρτον, ὧν ἐστιν ἡ κοινωνία, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τῶν λογισμῶν. εἶτα καὶ ἀπόδειξις. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος μένουσα γεννᾷς, τὸ δὲ παιδίον οὐκ ἀπὸ σοῦ μόνης, ἀκάθαρτον ἄρα τὸ παιδίον, ἢ ἐξ ἡμισείας καθαρόν· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτον. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ἐπεὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· νυνὶ δὲ ἅγιά ἐστι, Τουτέστιν, οὐκ ἀκάθαρτα. αὐτὸς δὲ ἅγια ἐκάλεσε, τῇ περιουσίᾳ τῆς λέξεως πάλιν ἐκβάλλων τῆς τοιαύτης ὑποψίας τὸ δέος.

(γ. ἄγῃ) (ἴσ. ἀκαθάρτου μένοντος)

15 Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι πορνεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. τί δέ ἐστιν, εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται; οἷον εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον, καὶ μὴ τὴν εὐσέβειαν. διὸ ἐπήγαγεν· Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς, ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. Εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκτεύοι καὶ πολέμους παρέχοι, διὰ τοῦτο βέλτιον ἀπαλλαγῆναι. τοῦτο γὰρ αἰνίττεται λέγων, Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Ἐκεῖνος γὰρ λοιπὸν τὴν αἰτίαν παρέχει, ὥσπερ καὶ ὁ πορνεύσας.

16 Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; Πρὸς τὸ, μὴ ἀφιέτω αὐτὸν, τοῦτο πάλιν. εἰ γὰρ μὴ στασιάζει, μένε φησίν (ἔχει γὰρ καὶ κέρδος) μένε, καὶ παραίνει, καὶ συμβούλευε, καὶ πεῖθε. οὐδεὶς γὰρ οὕτω διδάσκαλος ἰσχῦσαι δυνήσεται, ὡς γυνή. καὶ οὔτε ἀνάγκην ἐπιτίθησιν αὐτῇ καὶ πάντως ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ πάλιν φορτικώτερον ἐργάσηται,

οὔτε

οὔτε ἀπογινώσκειν κελεύει, ἀλλ' ἀφίησιν αὐτὸν τῇ τοῦ μέλλοντος ἀδηλίᾳ μετέωρον, λέγων,
Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; Καὶ πάλιν.

17 Εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεός, ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτω περιπατείτω. 18 Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐ-
5 κλήθη; μὴ περιτεμνέσθω. 19 Ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ.

20 Ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω.

21 Δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. Ταῦτα εἰς τὴν πίστιν οὐδὲν συντελεῖ, φησί· μὴ τοίνυν φιλονείκει, μηδὲ θορυβοῦ. ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐξέβαλε ταῦτα. ἕκαστος
10 ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. γυναῖκα ἔχων ἄπιστον ἐκλήθης; μένε ἔχων· μὴ διὰ τὴν πίστιν ἐκβάλῃς τὴν γυναῖκα. δοῦλος ὢν ἐκλήθης; μή σοι μελέτω· μένε δουλεύων. ἀκρόβυστος ὢν ἐκλήθης; μένε ἀκρόβυστος. ἐμπερίτομος ὢν ἐπίστευσας; μένε ἐμπερίτομος. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεός. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι κωλύματα εἰς εὐσέβειαν. σὺ δοῦλος ὢν ἐκλήθης, ἄλλος γυναῖκα ἔχων ἄπιστον, ἄλλος περιτετμημέ-
15 νος. Βαβαί, ποῦ τὴν δουλείαν ἔθηκεν; ὥσπερ οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ περιτομή, οὐδὲ βλάπτει ἡ ἀκροβυστία, οὕτως οὐδὲ ἡ δουλεία, οὐδὲ ἡ ἐλευθερία. καὶ ἵνα δείξῃ τοῦτο σαφέστερον ἐκ περιουσίας, φησίν, Ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι·

Τουτέστι, μᾶλλον δούλευε. καὶ τί δήποτε τὸν δυνάμενον ἐλευθερωθῆναι κελεύει μένειν δοῦλον; θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ. καὶ οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅτι
20 τινές, τὸ μᾶλλον χρῆσαι, περὶ ἐλευθερίας φασὶν εἰρῆσθαι, λέγοντες, ὅτι εἰ δύνασαι ἐλευθερωθῆναι, ἐλευθερώθητι. πολὺ δὲ ἐναντίας τῷ τρόπῳ τοῦ Παύλου τὸ ῥῆμα, εἰ τοῦτο αἰνίττοιτο. οὐ γὰρ ἂν παραμυθούμενος τὸν δοῦλον, καὶ δεικνὺς οὐδὲν ἠδικημένον, ἐκέλευσε γενέσθαι ἐλεύθερον. εἴποι γὰρ ἄν τις ἴσως· τί οὖν ἂν μὴ δυνώμεθα, ἠδίκημεθα καὶ ἠλαττώμεθα; οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλ', ὅπερ ἔφην, θέλων δεῖξαι ὅτι οὐδὲν πλέον γίνεται τῷ ἐλευθέρῳ γενο-
25 μένῳ φησί, κἂν κύριος ᾖς τοῦ ἐλευθερωθῆναι, μένε δουλεύων μᾶλλον. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει,

22 Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθείς, δοῦλός ἐστι τοῦ Χριστοῦ. Ἐν γὰρ τοῖς κατὰ Χριστόν, φησιν, ἀμφότεροι ἴσοι. ὁμοίως γὰρ καὶ σὺ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ὁμοίως καὶ ὁ δεσπότης ὁ σός. πῶς οὖν ὁ δοῦλος, ἀπε-
30 λεύθερος; ὅτι ἠλευθέρωσέ σε οὐ τῆς ἁμαρτίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξωθεν δουλείας μένοντα δοῦλον. οὐ γὰρ ἀφίησιν εἶναι δοῦλον τὸν δοῦλον, οὐδὲ ἄνθρωπον μένοντα ἐν δουλείᾳ. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν. καὶ πῶς ἐλεύθερός ἐστιν ὁ δοῦλος, μένων δοῦλος; ὅταν παθῶν ἀπηλλαγμένος ᾖ καὶ τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων, ὅταν χρημάτων καταφρονῇ καὶ ὀργῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων παθῶν.

35 23 Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. Οὗτος ὁ λόγος οὐ πρὸς οἰκέτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐλευθέρους εἴρηται. ἔστι γὰρ καὶ δοῦλον ὄντα μὴ εἶναι δοῦλον, καὶ ἐλεύθερον ὄντα δοῦλον εἶναι. καὶ πῶς ὁ δοῦλος ὤν, οὐκ ἔστι δοῦλος; ὅταν διὰ τὸν Θεὸν πάντα ποιῇ, ὅταν μὴ ὑποκρίνηται, μηδὲ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ἀνθρώπων τι πράττῃ· τουτέστι, δουλεύοντα ἀνθρώποις ἐλεύθερον εἶναι. ἢ πῶς πάλιν ἐλεύθερός τις ὤν, γίνεται δοῦλος; ὅ-
40 ταν διακονῆται ἀνθρώποις πονηρὰν τινα διακονίαν ἢ διὰ γαστριμαργίαν, ἢ διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν, ἢ διὰ δυναστείαν. ὁ γὰρ τοιοῦτος πάντων ἐστὶ δουλικώτερος, κἂν ἐλεύθερος ᾖ. σκόπει δὲ ταῦτα ἀμφότερα. δοῦλος ἦν ὁ Ἰωσήφ, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων δοῦλος. διὸ καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ πάντων ἐλευθέρων ἐλευθερώτερος ἦν. τῇ δεσποίνῃ γοῦν οὐκ εἶξεν, εἰς ἅπερ ἠθέλησεν ἡ κεκτημένη. πάλιν ἐλευθέρα ἦν ἐκείνη, καὶ πάντων ἦν δουλικωτέρα, τὸν

θεραπεύοντα κολακεύουσα καὶ παρακαλοῦσα. ἀλλ' οὐκ ἔπεισε τὸν ἐλεύθερον, ὃ μὴ ἠθέλησε, ποιῆσαι. οὐκ ἄρα δουλεία τὸ πρᾶγμα ἦν, ἀλλ' ἐλευθερία ἡ ἀνωτάτω. τί γὰρ ἐνεποδίσθη πρὸς ἀρετὴν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς δουλείας; ἀκουέτωσαν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι. τίς ἐδούλευσεν; ὁ ἀξιούμενος, ἢ ἡ ἀξιοῦσα; ἡ παρακαλοῦσα, ἢ ὁ καταφρονῶν ἱκετευούσης; καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δούλων παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι· καὶ μέχρι τίνος δεῖ φυλάττειν αὐτούς, καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι· περαιτέρω δὲ μηκέτι. οὕτω γὰρ ὁ δοῦλος, ἐλεύθερος γίνεται. ἂν δὲ περαιτέρω προβῇς, κἂν ἐλεύθερος ᾖς, ἐγένου δοῦλος. τοῦτο γοῦν αἰνίττεται λέγων, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλ' ἐκέλευσε καταλιμπάνειν δεσπότας καὶ ἐλευθέρους φιλονεικεῖν γίνεσθαι, πῶς παρῄνει λέγων, ἕκαστος ἐν τούτῳ μενέτω, ἐν ᾧ ἐκλήθη; καὶ ἀλλαχοῦ, Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, καὶ μὴ καταφρονείτωσαν οἱ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν· οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. καὶ Ἐφεσίοις δὲ καὶ Κολασσαεῦσιν ἐπιστέλλων, τὰ αὐτὰ διατάττεται καὶ νομοθετεῖ. ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν δουλείαν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς κακίας καὶ ἐλευθέροις γινομένην, ἥπερ ἐστὶ χαλεπωτάτη, κἂν ἐλεύθερός τις ὢν αὐτῇ δουλεύῃ. τί γὰρ ἀπώναντο οἱ τοῦ Ἰωσὴφ ἀδελφοὶ ἐλεύθεροι ὄντες; οὐχὶ πάντων ἦσαν τῶν δούλων δουλικώτεροι, καὶ πρὸς τὸν πατέρα ψευδόμενοι, καὶ πρὸς τοὺς ἐμπόρους τὰ μὴ ὄντα λέγοντες, καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν; ἀλλ' οὐχ ὁ ἐλεύθερος τοιοῦτος, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ἀληθής. καὶ οὐδὲν αὐτὸν δουλώσασθαι ἠδυνήθη, οὐ δεσμός, οὐ δουλεία, οὐ δεσποίνης ἔρως, οὐ τὸ ἐν ἀλλοτρίᾳ εἶναι· ἀλλ' ἔμενεν ἐλεύθερος πανταχοῦ. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ἐλευθερία, ὅταν καὶ ἐν δουλείᾳ διαλάμπῃ. τοιοῦτον ὁ χριστιανισμός, ἐν δουλείᾳ ἐλευθερίαν χαρίζεσθαι. καὶ καθάπερ τὸ φύσει ἄτρωτον σῶμα, τότε δείκνυται ἄτρωτον, ὅταν δεξάμενον βέλος μηδὲν πάθῃ δεινόν· οὕτω καὶ ὁ ἀκριβῶς ἐλεύθερος τότε φαίνεται, ὅταν καὶ δεσπότας ἔχων μὴ δουλωθῇ. διὰ τοῦτο κελεύει δοῦλον μένειν. εἰ δ' οὐ δυνατὸν δοῦλον ὄντα εἶναι χριστιανόν, οἷον χρή, πολλὴν τῆς εὐσεβείας ἀσθένειαν κατηγοροῦσιν Ἕλληνες· ἂν δὲ μάθωσιν ὅτι τὴν εὐσέβειαν οὐδὲν βλάπτει δουλεία, θαυμάσονται τὸ κήρυγμα. εἰ γὰρ θάνατος ἡμᾶς οὐ βλάπτει, οὐδὲ μάστιγες, οὐδὲ δεσμά, πολλῷ μᾶλλον δουλεία. πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ τυραννίδες μυρίαι, καὶ νόσοι, καὶ πενίαι, καὶ θηρία καὶ μυρία τούτων χαλεπώτερα οὐκ ἔβλαψαν τοὺς πιστούς, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέρους ἐποίησαν, καὶ πῶς δουλεία βλάψαι δυνήσεται; οὐχ αὕτη βλάπτει ἡ δουλεία, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἡ φύσει δουλεία ἡ τῆς ἁμαρτίας. κἂν ταύτην μὴ ᾖς τὴν δουλείαν δοῦλος, θάρρει καὶ εὐφραίνου. οὐδείς σε οὐδὲν ἀδικῆσαι δυνήσεται ἀδούλωτον ἔχοντα τὸ ἦθος. ἂν δὲ ταύτης ᾖς δοῦλος, κἂν μυριάκις ἐλεύθερος ᾖς, οὐδὲν ὄφελός σοι τῆς ἐλευθερίας. τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ὅταν ἀνθρώπῳ μὲν μὴ δουλεύῃς, τοῖς δὲ πάθεσι σεαυτὸν ὑποκατακλίνῃς; οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι καὶ φείσασθαι ἐπίστανται πολλάκις, ἐκεῖνοι δὲ οἱ δεσπόται οὐδέποτε κορέννυνταί σου τῆς ἀπωλείας. δουλεύεις ἀνθρώπῳ; ἀλλὰ καὶ ὁ δεσπότης σοι δουλεύει, διοικούμενός σοι τὰ τῆς τροφῆς, ἐπιμελούμενός σου τῆς ὑγείας, καὶ ἐνδυμάτων, καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων φροντίζων. καὶ οὐχ οὕτω σὺ δέδοικας, μὴ προσκρούσῃς τῷ δεσπότῃ, ὡς ἐκεῖνος δέδοικε μή τι τῶν ἀναγκαίων ἐπιλίπῃ σοι. ἀλλ' ἐκεῖνος κατάκειται, σὺ δὲ ἕστηκας. καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ γὰρ τοῦτο παρ' αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ σοί. πολλάκις γοῦν σου κατακειμένου καὶ ὑπνοῦντος ἡδέως, ἐκεῖνος οὐχ ἕστηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρίας ὑπομένει βίας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἀγρυπνεῖ σου χαλεπώτερον. τί γοῦν τοιοῦτον ἔπαθε παρὰ τῆς δεσποίνης ὁ Ἰωσήφ, οἷον παρὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνη; οὔτε μὲν γάρ, ἃ ἐπιτάξαι ἠθέλησεν ἐκείνη, οὐκ ἐποίησεν· ἐκείνη δέ, ἃ ἐπέταξεν ἡ δέσποινα αὐτῆς, ἡ ἀσέλγεια λέγω, πάντα ἔπραξε· καὶ οὐ πρότερον

[margin: α. Τιμ. ς. α.]

[margin: γ. ἑαυτὸν]

πρότερον ἀπέστη, ἕως αὐτὴν κατῄσχυνε. ποῖος ταῦτα ἐπιτάττει δεσπότης; ποῖος τύραννος ὠμός; δεήθητί σου τοῦ δούλου, φησί, κολάκευσον τὸν ἀργυρώνητον, ἱκέτευσον τὸν αἰχμάλωτον· κἂν διαπτύσῃ, πάλιν ἐπίμενον· κἂν πολλάκις εἴπῃς, καὶ μὴ αἰδέσηται, ἐπιτήρησον ἐρημίαν, καὶ βίασαι, καὶ γενοῦ καταγέλαστος. τί ἀτιμότερον, τί δὲ τούτων αἰσχρότερον τῶν ῥημάτων; ἂν δὲ μηδὲ μηδὲ οὕτως ἀνύσῃς, καὶ συκοφάντησον, καὶ ἀπάτησον τὸν συνοικοῦντα. ὅρα πῶς ἀνελεύθερα, πῶς αἰσχρὰ τὰ ἐπιτάγματα, πῶς ἀπηνῆ, καὶ ὠμά, καὶ μανικά. τί τοιοῦτον ἐπιτάττει ὁ δεσπότης, οἷα ἐπέταξεν ἡ ἀσέλγεια τῇ βασιλίσσῃ γυναικὶ τότε ἐκείνῃ; ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐτόλμησε παρακοῦσαι. ὁ δὲ Ἰωσὴφ οὐδὲν τοιοῦτον ὑπέμεινεν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία πάντα, ἃ δόξαν ἔφερε καὶ τιμήν. βούλει καὶ ἕτερον ἄνδρα ἰδεῖν ὑπὸ δεσποίνης χαλεπῆς πολλὰ ἐπιταχθέντα, καὶ οὐδὲν τολμήσαντα παρακοῦσαι; ἐννόησον τὸν Κάϊν, ὅσα ὑπὸ τῆς βασκανίας ἐπετάγη. ἐπέταξεν ἐκείνη σφάξαι τὸν ἀδελφόν, ψεύσασθαι τὸν Θεόν, λυπῆσαι τὸν πατέρα, ἀναισχυντῆσαι, καὶ πάντα ἐποίησε, καὶ οὐδὲν παρήκουσε. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐφ' ἑνὸς τοσαύτην ἔχει ἰσχὺν αὕτη ἡ δέσποινα; ὁλοκλήρους πολλάκις δήμους ἀπώλεσε. τοὺς γοῦν Ἰουδαίους αἱ γυναῖκες τῶν Μαδιηναίων δεδεμένους ῥᾳδίως αἰχμαλώτους ἔλαβον, τῇ τῆς οἰκείας εὐμορφίας ἐπιθυμίᾳ τούτους χειρωσάμεναι πάντας. ταύτην τοίνυν τὴν δουλείαν ἐκβάλλων ὁ Παῦλος, ἔλεγε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων, τουτέστι, μὴ πείθεσθε ἀνθρώποις ἄτοπα ἐπιτάττουσιν, ἀλλὰ μηδὲ ἑαυτοῖς. εἶτα ἀνενεγκὼν τὴν διάνοιαν, καὶ ποιήσας ὑψηλήν, φησί·

γ. ἀναγαγών

25 Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνων καὶ τῆς παρθενίας μνημονεύει λοιπόν. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ ἐγκρατείας αὐτοὺς ἐνεγύμνασέ τε καὶ ἐρρύθμισε λόγοις, ἐκβαίνει πρὸς τὸ μεῖζον, ἐπιταγὴν οὐκ ἔχω, λέγων, ἀλλὰ νομίζω καλὸν εἶναι. διὰ τί; διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν περὶ ἐγκρατείας τέθεικε.

27 Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα.

Ταῦτα οὐκ ἐναντιούμενά ἐστι τοῖς προτέροις, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντα. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φησιν, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου· καὶ ἐνταῦθά φησι, δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐναντίον. τὸ γὰρ παρὰ γνώμην, λύσις ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ γνώμην ἀμφότεροι ἐγκρατεύοιντο, οὐκ ἔστι λύσις. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ νομοθεσία εἶναι τοῦτο, ἐπήγαγεν·

28 Ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες. Εἶτα τὰ παρόντα αἰτιᾶται, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, καὶ τὸν συνεσταλμένον καιρόν, καὶ τὴν θλίψιν. πολλὰ γὰρ ὁ γάμος ἐπισύρεται, ἅπερ ᾐνίξατο καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας λόγῳ· ἐκεῖ μὲν εἰπών, ὅτι οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἑαυτῆς ἡ γυνή, ἐνταῦθα δὲ εἰπών, δέδεσαι. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες. οὐ περὶ τῆς παρθενίαν ἑλομένης· ἤδη γὰρ αὕτη ἥμαρτεν. εἰ γὰρ αἱ χῆραι κρίμα ἔχουσι δευτέροις ὁμιλοῦσαι γάμοις, ἐὰν ἅπαξ ἕλωνται χηρείαν, πολλῷ μᾶλλον αἱ παρθένοι. Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι. Ἀλλὰ καὶ ἡδονήν, φησιν. ἀλλὰ καὶ ταύτην ὅρα πῶς ἀνέστειλε τῇ βραχύτητι τοῦ καιροῦ, εἰπών,

29 Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστί· Τουτέστιν, ἀποδημεῖν κελευόμεθα καὶ ἐξιέναι λοιπόν, σὺ δὲ ἐνδοτέρω τρέχεις. καίτοι εἰ καὶ μηδὲν εἶχεν ἐπαχθὲς ὁ γάμος, καὶ οὕτως ἐπείγεσθαι πρὸς τὰ μέλλοντα ἔδει· ὅταν δὲ καὶ θλίψιν ἔχῃ, τί δεῖ φορτίον ἐπισύρεσθαι; τί χρὴ λαβεῖν τοσοῦτον ὄγκον, ὅταν καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν οὕτω δέοι χρῆσθαι, ὡς μὴ ἔχοντα; Καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, φησιν, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν. Εἶτα ἐνθεὶς τὰ καὶ τῶν μελλόντων, πάλιν πρὸς τὸ παρὸν ἤγαγε τὸν λόγον. τὰ μὲν γὰρ πνευματικά ἐστιν· ὅτι ἡ μὲν τὰ τοῦ ἀνδρός, ἡ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾷ· τὰ δὲ τοῦ παρόντος βίου, τό, θέλω ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἀφίησι κυρίους. ὁ γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι τὸ αἱρετὸν πάλιν ἀναγκάζων, δοκεῖ μὴ θαρ-

γ. ἐνδοτέρω τρέχειν.

ρῶν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις. ὥστε τῇ συγχωρήσει μᾶλλον ἐπηγάγετο καὶ κατέχειν, εἰπών,

35 Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον. Ἀκουέτωσαν αἱ παρθένοι, ὅτι οὐκ ἐν τούτῳ ὥρισται ἡ παρθενία. ἡ γὰρ μεριμνῶσα τὰ τοῦ κόσμου, οὐδ' ἂν εἴη παρθένος, οὐδὲ εὐσχήμων. εἰπὼν γάρ, μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, τοῦτο τέθεικε τὸ διαφέρον, καὶ ᾧ διεστήκασιν 5 ἀλλήλων. καὶ ὅρον διδοὺς τῆς παρθένου καὶ τῆς οὐ παρθένου, οὐ γάμον εἶπεν, οὐδὲ ἐγκράτειαν, ἀλλὰ ἀπραγμοσύνην, καὶ πολυπραγμοσύνην. οὐ γὰρ ἡ μίξις πονηρόν, ἀλλὰ τὸ ἐμποδίζεσθαι πρὸς φιλοσοφίαν.

36 Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει. Ἐνταῦθα δοκεῖ μὲν ὑπὲρ γάμου διαλέγεσθαι· τὸ δὲ πᾶν περὶ παρθενίας φησίν. ἐπεὶ καὶ δεύτερον συγχωρεῖ γάμον, μόνον 10 ἐν Κυρίῳ λέγων. τί δέ ἐστιν, ἐν Κυρίῳ; μετὰ σωφροσύνης, μετὰ κοσμιότητος. ταύτης γὰρ πανταχοῦ χρεία, καὶ δεῖ ταύτην διώκειν. ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν τὸν Θεόν. εἰ δὲ παρεδράμομεν τὰ περὶ τῆς παρθενίας, μηδεὶς ἡμῶν ὄκνον καταγινωσκέτω. καὶ γὰρ ὁλόκληρον ἡμῖν βιβλίον εἰς τοῦτο σύγκειται τὸ χωρίον, καὶ μετ' ἀκριβείας τῆς ἡμῖν ἐγχωρούσης ἐκεῖ πᾶσιν ἐπεξελθόντες, περιττολογίαν εἶναι ἐνομίσαμεν καὶ ἐνταῦθα πάλιν αὐτὰ ἐνθεῖναι. διὸ παρ' 15 ἐκεῖνο παραπέμψαντες ὑπὲρ τούτων τὸν ἀκροατήν, ἐνταῦθα ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι τὴν ἐγκράτειαν δεῖ διώκειν. Εἰρήνην γάρ, φησι, διώκετε, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. ἵν' οὖν ἰδεῖν αὐτὸν καταξιωθῶμεν, κἂν ἐν παρθενίᾳ ὦμεν, κἂν ἐν πρώτῳ γάμῳ, κἂν ἐν δευτέρῳ, ταύτην μεταδιώκωμεν, ἵνα τύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. 20

κεφ. η. Λογ. κ. 1 ΠΕΡΙ ΔΕ ΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΘΥΤΩΝ, ΟΙΔΑΜΕΝ ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ.

ΑΝαγκαῖον πρότερον εἰπεῖν τί βούλεται αὐτῷ τοῦτο τὸ χωρίον. οὕτω γὰρ 25 εὔληπτος ἔσται ὁ λόγος ἡμῖν. ὁ γὰρ ἐγκαλούμενόν τινα ὁρῶν, ἂν μὴ πρότερον ἴδῃ τοῦ ἁμαρτήματος τὴν φύσιν, οὐκ εἴσεται τίνα ἐστὶ τὰ λεγόμενα. τί ποτ' οὖν ἐστιν ὅπερ ἐνεκάλει τότε Κορινθίοις; ἔγκλημα μέγα καὶ πολλῶν αἴτιον κακῶν. ποῖον δὴ τοῦτο; πολλοὶ παρ' αὐτοῖς μαθόντες, ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ 30 τὰ ἐκπορευόμενα, καὶ ὅτι τὰ εἴδωλα, ξύλα καὶ λίθοι καὶ δαίμονες, οὔτε βλάψαι, οὔτε ὠφελῆσαι δυνάμενα, ἀμέτρως τῇ τελειότητι τῆς γνώσεως ταύτης ἐκέχρηντο, καὶ εἰς τὴν ἑτέρων, καὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν βλάβην. καὶ γὰρ εἰς εἴδωλα εἰσῄεσαν, καὶ τῆς αὐτόθι μετεῖχον τραπέζης, καὶ μέγαν ἐντεῦθεν τὸν ὄλεθρον ἔτικτον. οἵ τε γὰρ ἔτι τὸν τῶν εἰδώλων ἔχοντες φόβον, καὶ οὐκ εἰδότες αὐτῶν καταφρονεῖν, μετεῖχον τῶν δείπνων ἐκείνων, ἐπειδὴ τοὺς τελειοτέρους 35 ἑώρων τοῦτο ποιοῦντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐβλάπτοντο (οὐδὲ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις γνώμης τῶν προκειμένων ἥπτοντο, ἀλλ' ὡς εἰδωλοθύτων, καὶ ὁδὸς ἐπὶ εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο) αὐτοί τε οὗτοι οἱ δῆθεν τελειότεροι, οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠδικοῦντο, δαιμονικῶν ἀπολαύοντες τραπεζῶν. τὸ μὲν οὖν ἔγκλημα τοῦτο ἦν· ὁ δὲ μακάριος οὗτος μέλλων αὐτὸ διορθοῦν, οὐκ εὐθέως καταφορικῷ κέχρηται τῷ λόγῳ. καὶ γὰρ ἀνοίας μᾶλλον ἢ κακίας 40 ἦν τὸ γινόμενον. διὸ καὶ παραινέσεως ἐν ἀρχῇ μᾶλλον ἐδεῖτο, ἢ ἐπιπλήξεως σφοδρᾶς καὶ ὀργῆς. σκόπει τοίνυν αὐτὴν τὴν σύνεσιν, πῶς εὐθέως ἄρχεται τῆς νουθεσίας. περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. τοὺς ἀσθενεῖς ἀφείς, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, τοῖς ἰσχύουσι διαλέγεται πρότερον. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐποίησεν εἰπών, Σὺ δὲ

ἴσ. εἰδωλεῖα

γρ. κατηγορικῶς

Ρωμ. ιδ. 1.

ἢ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; οὐδὲ γάρ ἐστιν ὁ καὶ ἐπιτίμησιν εὐκόλως δέξασθαι δυνάμενος·
ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· καὶ κενοῖ τὸν τῦφον αὐτῶν πρότερον, ὅπερ ἐνόμιζον αὐτῶν εἶναι ἐξαί-
ρετον τὸ γνῶσιν ἔχειν τελείαν, τοῦτο κοινὸν ἀποφαίνων. οἴδαμεν γάρ, φησιν, ὅτι πάντες γνῶσιν
ἔχομεν. καὶ γὰρ εἰ ἀφεὶς αὐτοὺς μέγα φρονεῖν, πρότερον ἔδειξεν ὅτι ἐπιβλαβὲς τὸ πρᾶγμα
5 ἑτέροις, οὐδὲν ἂν τοσοῦτον ὠφέλησεν, ὅσον ἔβλαψεν. ἡ γὰρ φιλότιμος ψυχὴ, ὅταν ἐπί τινι καλ-
λωπίζηται, κἂν ἑτέρους βλάπτῃ τοῦτο, σφόδρα αὐτοῦ ἔχεται διὰ τὴν τῆς κενοδοξίας τυ-
ραννίδα. διὰ τοῦτο Παῦλος πρότερον αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἐξετάζει, ὅπερ καὶ ἐπὶ
τῆς σοφίας τῆς ἔξωθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποίησε, καθαιρῶν αὐτὴν μετὰ ὑπερβολῆς.
ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν τοῦτο εἰκότως ἐποίει (ὅλον γὰρ διόλου κατηγορίας ἄξιον ἦν, καὶ πολλὴ ἡ εὐ-
10 κολία. διόπερ οὐδὲ περιττὸν αὐτὸ δείκνυσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῷ κηρύγματι)
ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐνῆν τοῦτο ποιῆσαι. γνῶσις γὰρ ἦν τὸ τελούμενον, καὶ γνῶσις τελεία.
οὔτε οὖν αὐτὴν καταβαλεῖν ἀσφαλὲς ἦν, καὶ τὸν τῦφον ἄλλως οὐκ ἐνῆν ἐκβαλεῖν τὸν
ἐπὶ ταύτῃ. τί οὖν ποιεῖ; πρότερον τῷ δεῖξαι κοινὴν αὐτὴν οὖσαν, καταστέλλει τὸ φύσημα
τὸ ἐκείνων. οἱ γὰρ ἔχοντές τι μέγα καὶ καλὸν, ὅταν μόνοι ἔχωσι, μᾶλλον ἐπαίρονται· ἂν δὲ
15 μετ᾽ ἄλλων φανῶσιν αὐτὸ κεκτημένοι, οὐκέτι ὁμοίως τοῦτο πάσχουσι. πρότερον μὲν οὖν αὐτὸ
κοινοποιεῖ, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι αὐτῶν αὐτὸ εἶναι ἐνόμιζον μόνων. ἔπειτα ποιήσας κοινὸν, οὐ τίθησιν ἑ-
αυτὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μόνον, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἂν μᾶλλον αὐτοὺς ἐπῆρεν. ὥσπερ γὰρ τὸ μόνον ἔ-
χειν ἐπαίρει, οὕτω κοινωνὸν ἕνα που καὶ δεύτερον ἔχειν τῶν ὑπερεχόντων, οὐκ ἔλαττον τοῦτο
ποιεῖ. διὰ τοῦτο οὐχ ἑαυτὸν τίθησιν, ἀλλὰ πάντας. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω γνῶ-
20 σιν, ἀλλ᾽, οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἐν μὲν οὖν τούτῳ πρώτῳ κατέβαλεν αὐτῶν τὸ
φρόνημα, δευτέρῳ δὲ σφοδροτέρως. ποίῳ δὴ τούτῳ; τῷ δεῖξαι ὅτι οὐδὲ αὐτὸ τὸ πρᾶ-
γμα ἀπηρτισμένον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀτελές· καὶ οὐ μόνον ἀτελὲς, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸν, ἐ-
ὰν μὴ ᾖ συνεζευγμένον ἑτέρῳ αὐτῷ. εἰπὼν γὰρ ὅτι γνῶσιν ἔχομεν, ἐπήγαγεν· ἡ γνῶσις
φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. ὥστε ὅταν χωρὶς ἀγάπης ᾖ, καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἴρει. ἀλλ᾽
25 οὐδὲ ἡ ἀγάπη, φησὶ, χωρὶς γνώσεως κέρδος ἔχει τι. ἀλλ᾽ οὐκ εἶπε τοῦτο· ἀλλ᾽ ὡς ὡμολο-
γημένον ἀφεὶς, δείκνυσιν ὅτι σφόδρα δεῖται τοῦτο ἐκείνου. ὁ μὲν γὰρ ἀγαπῶν, ἅτε ἐντολὴν
πληρῶν τὴν πασῶν κυριωτέραν, κἂν ἐλλείποντά τινα ἔχῃ, ταχέως ἀπολαύσεται τῆς
γνώσεως διὰ τὴν ἀγάπην, ὥσπερ ὁ Κορνήλιος, καὶ ἕτεροι πολλοί· ὁ δὲ γνῶσιν ἔχων, ἀ-
γάπην δὲ μὴ ἔχων, οὐ μόνον οὐδὲν προσλήψεται, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἐκπεσεῖται ἧς ἔχει,
30 πολλάκις εἰς ἀπόνοιαν ἐμπεσών. ὥστε ἡ μὲν γνῶσις, ἀγάπης οὐκ ἔστι ποιητική, ἀλλὰ καὶ
τοὐναντίον ἀποτείχίζει τὸν μὴ προσέχοντα, φυσῶσα καὶ ἐπαίρουσα. καὶ γὰρ διαιρεῖν εἴωθεν
ἡ ἀλαζονεία· ἡ δὲ ἀγάπη, καὶ συνάγει καὶ πρὸς γνῶσιν ἄγει. ὅπερ οὖν καὶ δηλῶν, ἔλεγεν·
Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ᾽ αὐτοῦ. ὥστε οὐ τοῦτο κωλύω, φησὶ, τὸ
τελείαν γνῶσιν ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μετ᾽ ἀγάπης ταύτην ἔχειν, τοῦτο κελεύω· ἐπεὶ κέρ-
35 δος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ βλάβος. ὁρᾷς ὅπως ἤδη προαναχρούεται τὸν περὶ ἀγάπης λόγον;
ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα πάντα ἀπὸ τούτου συνέβαινε τὰ κακὰ, καὶ οὐκ ἀπὸ τελείας γνώσεως, ἀλλ᾽
ἀπὸ τοῦ μὴ σφόδρα φιλεῖν, μηδὲ φείδεσθαι τῶν πλησίον (ὅθεν καὶ τὸ διασπᾶσθαι αὐ-
τοὺς γέγονε, καὶ τὸ ἐπαίρεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ αὐτοῖς ἐνεκάλεσε, καὶ πρὸ τούτου καὶ
μετὰ ταῦτα) συνεχῶς αὐτῆς ἐπιμέμνηται, τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν διορθούμενος. τί τοί-
νυν πεφύσησθέ, φησιν, ἐπὶ τῇ γνώσει; ἂν γὰρ τὴν ἀγάπην μὴ ἔχητε, καὶ βλαβήσεσθε ἐν-
40 τεῦθεν. τί γὰρ ἀλαζονείας χεῖρον; ἂν δὲ ἐκείνῳ προσῇ, καὶ τοῦτο ἔσται ἐν ἀσφαλείᾳ. κἂν
γὰρ τι πλέον εἰδῇς τοῦ πλησίον, φιλῶν αὐτὸν οὐκ ἐπαίρῃ, ἀλλὰ ἄγεις καὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο.
διὸ καὶ εἰπὼν, ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἐπήγαγεν, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. οὐκ εἶπε, μεγαλύζει;
ἀλλὰ τὸ πολλῷ πλέον καὶ κερδαλεώτερον. οὐδὲ γὰρ ἔφυσα μόνον ἡ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ

γ. [illegible]

γ. σφοδροτέ-ρω

α. Κορ. η. γ.

διέασε. διὰ τοῦτο ἐκείνῳ τοῦτο ἀντέθηκεν. Εἶτα καὶ τρίτον τίθησι δυνάμενον αὐτοὺς καθελεῖν. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι κἂν συνεζευγμένη ᾖ ἡ ἀγάπη, οὐδ' οὕτως ἀπηρτισμένη ἐστὶν αὕτη ἡ γνῶσις. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

2 Εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, καθὼς δεῖ γνῶναι.

Αὕτη καιρία ἡ πληγή. οὐ λέγω γάρ, φησιν, ὅτι κοινὴ ἡ γνῶσις πάντων· οὐ λέγω ὅτι μισῶν τὸν πλησίον καὶ ἀπονοούμενος, τὰ μέγιστα σεαυτὸν καταβλάπτεις. κἂν γὰρ μόνος ἔχῃς, κἂν μετριάζῃς, κἂν φιλῇς τὸν ἀδελφόν, καὶ οὕτως ἀτελὴς εἶ κατὰ τὴν γνῶσιν. οὐδέπω γὰρ οὐδὲν οἶδας, ὡς δεῖ εἰδέναι. εἰ δὲ οὐδενὸς οὐδέπω ἀκριβῆ τὴν γνῶσιν ἔχομεν, πῶς τινες εἰς τοσοῦτον μανίας ἤλασαν, ὡς λέγειν τὸν Θεὸν εἰδέναι μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης· ὅπουγε εἰ καὶ πάντων εἴχομεν ἀκριβῆ γνῶσιν τὴν τῶν ἄλλων, οὐδ' οὕτω δυνατὸν ἦν ἔχειν ταύτην οὕτως; ὅσον γὰρ αὐτοῦ πρὸς ἅπαντα τὸ μέσον, οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι. καὶ ὅρα πῶς αὐτῶν κατέσπασε τὸ φύσημα. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι περὶ τῶν προκειμένων οὐκ ἔχετε τὴν προσήκουσαν γνῶσιν, ἀλλὰ περὶ παντὸς πράγματος. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ὑμεῖς· ἀλλ' ὅτι οὐδ' ὁστισοῦν, κἂν Πέτρος ᾖ, κἂν Παῦλος, κἂν ὁστισοῦν. τούτῳ γὰρ καὶ παρεμυθήσατο, καὶ συνέστελλεν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας.

3 Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος, Οὐκ εἶπεν, ἔγνω αὐτόν, ἀλλ', Ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτοὶ ἔγνωμεν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτὸς ἔγνω. διὸ καὶ ἔλεγεν· Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς ἐξελεξάμην· καὶ πάλιν, Τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. σκόπει τοίνυν δι' ὅσων κατήνεγκεν αὐτῶν τὸ φρόνημα. πρῶτον ἔδειξεν, ὅτι οὐ μόνοι ἐπίστανται, ἅπερ ἴσασι (πάντες γάρ, φησι, γνῶσιν ἔχομεν) ἔπειτα, ὅτι βλαβερὸν τὸ πρᾶγμα, χωρὶς ἀγάπης ὄν (ἡ γὰρ γνῶσις, φησι, φυσιοῖ) εἶτα, ὅτι καὶ μετὰ ἀγάπης ὄν, οὐκ ἀπηρτισμένον ἐστίν, οὐδὲ τέλειον (εἰ γάρ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδὲν οὐδέπω ἔγνωκε, φησι, καθὼς δεῖ γνῶναι) πρὸς τούτοις, ὅτι οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο οἴκοθεν ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δωρησαμένου (οὐ γὰρ εἶπεν, ἔγνω τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ) εἶτα, ὅτι ἀπὸ ἀγάπης γέγονε τοῦτο αὐτό, ἣν οὐκ ἔχουσιν ὡς χρή· εἰ γάρ τις, φησιν, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ. διὰ τοσούτων τοίνυν καταλύσας τὴν αὐτῶν φλεγμονήν, ἄρχεται δογματίζειν, οὕτω λέγων·

Ιωαν. ιε. ις.
α. Κορ. ιγ. ιβ.

4 Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. Θέα εἰς ὅσην στενοχωρίαν ἐνέπεσε. καὶ γὰρ ἀμφότερα βούλεται κατασκευάσαι, ὅτι τε ἀπέχεσθαι δεῖ τῆς τοιαύτης τραπέζης, καὶ ὅτι ἰσχὺν οὐκ ἔχει πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς μετέχοντας· ἅπερ οὐ σφόδρα ἀλλήλοις συμβαίνοντα ἦν. μαθόντες γὰρ ὅτι οὐκ ἔχει βλάβην, ὡς ἀδιαφόροις ἔμελλον ἐπιτρέχειν· κωλυθέντες δὲ αὐτῶν ἀπέχεσθαι, πάλιν ὑπώπτευον ὅτι ὡς ἰσχὺν ἐχόντων εἰς τὸ βλάπτειν ἐκωλύθησαν. διὰ δὴ τοῦτο καθελὼν τὴν τῶν εἰδώλων ὑπόνοιαν, αἰτίαν προστίθησι τοῦ ἀπέχεσθαι, τὰ σκάνδαλα τῶν ἀδελφῶν, οὕτω λέγων· περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν, ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ. πάλιν κοινὸν αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐ συγχωρεῖ μόνων ἐκείνων γενέσθαι τοῦτο, ἀλλ' ἐκτείνει τὴν γνῶσιν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. οὐ γὰρ παρ' ὑμῖν μόνον, φησίν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς τοῦτο κρατεῖ τὸ δόγμα. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. οὐκ ἔστιν οὖν εἴδωλα; οὐκ ἔστι ξόανα; ἔστι μέν, ἀλλ' οὐκ ἔχει τινὰ ἰσχύν· οὐδὲ θεοί εἰσιν, ἀλλὰ λίθοι καὶ δαίμονες. πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους ἀποτείνεται νῦν, καὶ τοὺς παχυτέρους αὐτῶν, καὶ τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν. ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν οὐδὲν πλέον τῶν λίθων ἴσασιν, οἱ δὲ λέγουσι καὶ δυνάμεις τινὰς οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς, ἃς καὶ θεοὺς καλοῦσι, πρὸς μὲν οὖν ἐκείνους φησίν, ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ· πρὸς δὲ τούτους, ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. ὁρᾷς πῶς οὐχ ἁπλῶς δογματίζων γράφει ταῦτα, ἀλλὰ

γ. ἐλλ

πρὸς

πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἔξωθεν; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πανταχοῦ χρὴ παρατηρεῖν, εἴτε ἀπολελυμένως λέγει τι, εἴτε πρός τινας ἱστάμενος. οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν εἰς τὴν τῶν δογμάτων ἡμῖν ἀκρίβειαν τοῦτο συντελεῖ, καὶ εἰς αὐτὴν τῶν λεγομένων τὴν κατανόησιν.

5 Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί)

6 Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν εἴδωλον, καὶ οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, ἦν δὲ καὶ εἴδωλα, ἦσαν δὲ καὶ θεοὶ λεγόμενοι· ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς φανεροῖς μάχεσθαι, ἐπάγει λέγων· καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, ὥσπερ εἰσὶ καὶ εἰσίν, οὐχ ἁπλῶς, εἰσίν, ἀλλά, λεγόμενοι, οὐκ ἐν πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες· εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς· ἐν οὐρανῷ τὸν ἥλιον λέγων, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τὸν λοιπὸν τῶν ἄστρων χορόν (καὶ γὰρ καὶ ταῦτα προσεκύνουν Ἕλληνες) ἐπὶ γῆς δὲ δαίμονας, καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων θεοποιηθέντας ἅπαντας. ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ πατήρ. πρότερον θεὶς χωρὶς τοῦ πρός τι, καὶ εἰπών, οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς, νῦν καὶ τοῦτο προστίθησιν, ὅτι παντελῶς ἐκείνους ἐξέβαλεν. εἶτα καὶ ὅπερ ἐστὶ δεῖγμα μέγιστον θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει· ἐξ οὗ τὰ πάντα. τοῦτο γὰρ δείκνυσι κἀκείνους οὐκ ὄντας θεούς. Θεοὶ γάρ, φησιν, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. εἶτα καὶ τὸ τούτου οὐκ ἔλαττον προστίθησι, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὴν δημιουργίαν λέγει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν· ὅταν δὲ εἴπῃ, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, τὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς οἰκειώσεως λόγον λέγει· ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, Ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. διπλῇ γάρ ἐσμεν ἐξ αὐτοῦ· καὶ τῷ μὴ ὄντες γενέσθαι, καὶ τῷ πιστοὶ γενέσθαι. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κτίσις· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν ὁμοίως τοῦτο νοητέον. δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήχθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς τὸ εἶναι, καὶ ἀπὸ πλάνης εἰς ἀλήθειαν ἐπανῆλθεν. ὥστε τό, ἐξ οὗ, τοῦτο οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ Χριστοῦ. ἐξ αὐτοῦ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθημεν. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ὡς ἀποκεκληρωμένα διεῖλε, τῷ μὲν υἱῷ τό, Κύριος, τῷ δὲ πατρὶ τό, Θεός, προσνέμων. οἶδε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐναλλάττειν ἡ γραφὴ πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. καὶ πάλιν, Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου. καί, Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός. καὶ πολλαχοῦ δὲ ἴδοις ταῦτα μεταβαίνοντα τὰ ὀνόματα. εἰ δὲ ἀποκεκληρωμένα ἦν ἑκάστῃ φύσει, καὶ οὐ Θεὸς ἦν ὁ υἱός, καὶ Θεός, ὡς ὁ πατήρ, μόνον υἱός, εἰπών, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεός, περιττῶς προσετίθει τὸ πατήρ, βουλόμενος γνωρίσαι τὸν ἀγέννητον. ἤρκει γὰρ τὸ Θεός, εἴγε αὐτοῦ μόνου ἦν γνωριστικόν, τοῦτο δηλῶσαι. οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν. εἰ γὰρ λέγεις, ὅτι ἐπειδὴ εἷς Θεὸς εἴρηται, οὐχ ἁρμόζει τῷ υἱῷ τὸ Θεός, ὅρα καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὸ αὐτὸ κείμενον. καὶ γὰρ ὁ υἱός, εἷς Κύριος εἴρηται, καὶ οὐ διὰ τοῦτο αὐτῷ μόνῳ τό, Κύριος, ἁρμόττειν φαμέν. ὥστε ἣν ἔχει ἰσχὺν τό, εἷς, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ πατρός. καὶ καθάπερ οὐκ ἐξωθεῖ τὸν πατέρα τοῦ Κύριον εἶναι, οἷος ὁ υἱός ἐστι Κύριος, διὰ τὸ ἕνα αὐτὸν λέγεσθαι Κύριον τὸν υἱόν· οὕτως οὐδὲ τὸν υἱὸν ἐκβάλλει τοῦ εἶναι Θεόν, οἷός ἐστι Θεὸς ὁ πατήρ, διὰ τὸ ἕνα Θεὸν λέγεσθαι τὸν πατέρα. εἰ δέ τινες λέγοιεν, τίνος ἕνεκεν πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι πρὸς εἰδωλολάτρας ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ θεῶν πολλῶν ὁ ἀγών, καὶ περὶ κυρίων πολλῶν. διὸ καὶ Θεὸν τὸν πατέρα εἰπών, τὸν υἱὸν ἐκάλεσε Κύριον. εἰ τοίνυν τὸν πατέρα οὐκ ἐτόλμησε καλέσαι Κύριον νῦν μετὰ τοῦ υἱοῦ, ἵνα μὴ δύο παρ' ἐκείνοις ὑποπτευθῇ λέγειν Κυρίους, οὐδὲ τὸν υἱὸν Θεὸν μετὰ τοῦ πατρός, ἵνα μὴ δύο νομίζηται λέγειν θεούς· τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσε; πρὸς γὰρ ἐκείνους αὐτῷ τέως ἦν ὁ ἀγών, καὶ τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστι πολυθεΐα παρ' ἡμῖν.

διὸ

Marginalia: γρ. πάθ. — α. Κορ. α. λ. — Ἐφ. β. ιε. — Ψαλμ. ρθ. α. — Ψαλμ. μδ. η. — Ρωμ. θ. ε. — γρ. ἰσχ. — γρ. ἡμμένη

διὸ δὴ εἰς τοῦτο συνεχῶς κατέχει λέγων, οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς· καὶ ἡμῖν εἷς Θεὸς, καὶ εἷς Κύριος. ὅθεν δῆλον ὅτι φειδόμενος τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων, ταύτῃ ἐχρήσατο τῇ διασκευῇ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ πνεύματος ἐμνημόνευσεν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστιν, οὐδ' ἀλλαχοῦ μνησθῆναι ἔδει τοῦ πνεύματος, οὐδὲ συντάττεσθαι αὐτὸ πατρὶ καὶ υἱῷ. (κ. ιω.) εἰ γὰρ ἀπέρριπται πατρὸς καὶ υἱοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτὸ συντάττεσθαι οὐκ ἔδει, ἔνθα μάλιστα φαίνεται τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος, καὶ δωρεαὶ δίδονται Θεῷ προσήκουσαι μόνῳ παρέχειν. ἐγὼ μὲν οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον δι' ἣν ἐνταῦθα σεσίγηται· σὺ δὲ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, εἰπὲ διὰ τί ἐν τῷ βαπτίσματι συντάττεται. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν, ἢ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ εἶναι. ὅταν γοῦν μηδεμίαν ἔχῃ τοιαύτην ἀνάγκην, ὅρα πῶς αὐτὸ συντάττει οὕτω λέγων· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. (α. Κορ. ιϛ. δ.) καὶ πάλιν, Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός. ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν πρὸς Ἕλληνας ὁ λόγος ἦν αὐτῷ καὶ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους, διὰ τοῦτο ταμιεύεται τέως· ὅπερ οὖν καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, οὐδαμοῦ σαφῶς αὐτοῦ μεμνημένοι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων.

7 Ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις, φησί. Ποία αὕτη; ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ ἡ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων; ἢ γὰρ τοὺς Ἕλληνας αἰνίττεται ἐνταῦθα, τοὺς πολλοὺς λέγοντας θεοὺς καὶ κυρίους, καὶ οὐκ εἰδότας τὸν ὄντα Θεόν· ἢ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους ἔτι, τοὺς οὐδέπω σαφῶς εἰδότας, ὅτι οὐ χρὴ δεδοικέναι τὰ εἴδωλα, καὶ ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ. τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἠρέμα παρεμυθήσατο καὶ ἐπῆρε τούτους. οὐδὲ γὰρ πάντα καθάπτεσθαι ἔδει, καὶ μάλιστα μέλλοντα πάλιν καθικνεῖσθαι αὐτῶν σφοδρότερον. Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι, ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται.

Ἔτι τρέμουσι, φησὶ, τὰ εἴδωλα. μὴ γάρ μοι τὴν παροῦσαν εἴπῃς κατάστασιν, καὶ ὅτι ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν ἐδέξω· ἀλλὰ παράπεμψον τὴν διάνοιαν εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ ἐννόησον, ἄρτι τοῦ κηρύγματος καθισταμένου, καὶ τῆς ἀσεβείας ἔτι κρατούσης, καὶ βωμῶν καιομένων, καὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν τελουμένων, καὶ τῶν πλειόνων Ἑλλήνων ὄντων, τοὺς ἐκ προγόνων διαδεξαμένους τὴν ἀσέβειαν, καὶ πατέρων καὶ πάππων καὶ ἐπιπάππων τοιούτων ὄντας ἐκγόνους, καὶ πολλὰ παρὰ τῶν δαιμόνων παθόντας κακὰ, ἀθρόον μεταστάντας, πῶς εἰκὸς ἦν διακεῖσθαι· πῶς δεδοικέναι καὶ τρέμειν τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλάς· δι' οὓς καὶ αἰνιττόμενος ἔλεγε, Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδωλοθύτου. οὔτε γὰρ ἐκκαλύπτει αὐτοὺς σαφῶς ἵνα μὴ πλήξῃ, οὔτε παρατρέχει καθόλου, ἀλλ' ἀορίστως αὐτῶν μέμνηται, λέγων, Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδωλοθύτου ἕως ἄρτι, ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, τουτέστι, μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας, μεθ' ἧς πρότερον. καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται, οὐδέπω δυνηθεῖσα καταφρονῆσαι, οὐδὲ καθάπαξ αὐτῶν καταγελάσαι, ἀλλ' ἔτι διακρινομένη. ὥσπερ ἂν εἴ τις τοῦ νεκροῦ ἅπτεσθαι νομίζοι μολύνειν ἑαυτὸν κατὰ Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν, εἶτα ἑτέρους ὁρῶν ἁπτομένους μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μὴ ἁπτόμενος μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης μολύνοιτο· οὕτω κἀκεῖνοι τότε ἔπασχον. Τινὲς γὰρ, φησὶ, τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι. οὐχ ἁπλῶς τὸ ἕως ἄρτι τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲν ἤνυσαν μὴ συγκαταβαίνοντες. οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτοὺς ἐνάγειν ἐχρῆν, ἀλλ' ἑτέρως πως λόγῳ πείθοντας καὶ διδασκαλίᾳ. καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται. οὐδαμοῦ τέως περὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος τὸν λόγον ἵστησιν, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω περὶ τὸ συνειδὸς τοῦ μεταλαμβάνοντος στρέφεται. δέδοικε γὰρ μὴ θέλων διορθῶσαι τὸν ἀσθενῆ, πλήξῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ ἀσθενῆ καὶ τοῦτον ἐργάσηται. διόπερ οὐχ ἧττον τούτου φείδεται, ἢ ἐκείνου. καὶ οὐκ ἀφίησιν

αὐτὸ νομισθῆναί τι, ἀλλὰ πολλὴν κατασκευάζει τὸν λόγον, ὥστε μὴ τοῦτο ὑποπτευθῆναι.

8 Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ. οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. Ὁρᾷς πῶς πάλιν αὐτῶν καθεῖλε τὸ φρόνημα; εἰπὼν γὰρ ὅτι οὐ μόνον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πάντες γνῶσιν ἔχομεν, καὶ, ὅτι οὐδεὶς οὐδὲν ἔγνωκε καθὼς δεῖ γνῶναι, καὶ, ὅτι ἡ γνῶσις φυσιοῖ, εἶτα παραμυθησάμενος αὐτοὺς, καὶ εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις, καὶ, ὅτι δι᾽ ἀσθένειαν οὗτοι μολύνονται· ἵνα μὴ λέγωσιν ἐκεῖνοι, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ μὴ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις; διατί γὰρ μὴ ἔχει γνῶσιν ὁ δεῖνα; διατί ἀσθενής; ἵνα μὴ ταῦτα ἀνθυποφέρωσιν, οὐκ εὐθέως ἦλθεν ἐπὶ τὸ δεῖξαι σαφῶς, ὅτι διὰ τὴν ἐκείνου βλάβην ἀπέχεσθαι δεῖ· ἀλλὰ προακροβολισάμενος, αὐτὸν μόνον πρότερον, τὸ τούτου πλέον δείκνυσι. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι εἰ καὶ μηδεὶς ἐβλάπτετο, μηδὲ ἡ τοῦ πλησίον προσῆν διαστροφὴ, οὐδὲ οὕτω δεῖ τοῦτο ποιεῖν. ματαιοπονεῖν γὰρ τοῦτό ἐστιν. ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι βλάπτεται μὲν ἕτερος, αὐτὸς δὲ ἔχει τὸ κέρδος, οὐ σφόδρα ἀφίσταται, ἀλλὰ τότε μᾶλλον, ὅταν μάθῃ ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὠφελεῖται ἀπὸ τοῦ πράγματος. διὰ τοῦτο πρότερον τοῦτο τίθησι λέγων, Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ. Εἶδες πῶς αὐτὸ ἐξευτελίζει, ὃ ἐδόκει ἀπὸ τελείας γνώσεως γίνεσθαι; οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν, τουτέστιν, εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς ἀγαθόν τι ποιήσαντες, καὶ μέγα· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα, τουτέστιν, ἔλαττόν τι ἔχομεν. τέως μὲν οὖν αὐτὸ ἔδειξε περιττὸν καὶ οὐδέν. ὃ γὰρ μήτε γινόμενον ὠφελεῖ, μήτε μὴ γινόμενον βλάπτει, περιττὸν ἂν εἴη. προϊὼν δὲ καὶ τὴν βλάβην ἐκκαλύπτει πᾶσαν τοῦ πράγματος· νῦν μέντοι τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς γινομένην λέγει.

9 Βλέπετε γὰρ, φησὶ, μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσι τῶν ἀδελφῶν. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ ἐξουσία ὑμῶν πρόσκομμά ἐστιν, οὐδὲ ἀπεφήνατο, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ, ἀλλὰ πῶς; βλέπετε, φοβῶν αὐτοὺς, καὶ ἐντρέπων, καὶ ἐπὶ ἄρνησιν ἄγων τοῦ μὴ ποιεῖν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ γνῶσις ὑμῶν αὕτη, ὅπερ ἦν ἐγκωμίου μᾶλλον, οὐδὲ, ἡ τελειότης ὑμῶν αὕτη, ἀλλ᾽ ἡ ἐξουσία· ὅπερ προπετείας μᾶλλον καὶ αὐθαδείας καὶ ἀλαζονείας εἶναι ἐδόκει. καὶ οὐκ εἶπε, τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ, τοῖς ἀσθενοῦσι τῶν ἀδελφῶν, αὔξων τὴν κατηγορίαν, ὅτι οὐδὲ ἀσθενούντων φείδονται, καὶ ταῦτα ἀδελφῶν. ἔσω γὰρ οὐ διορθοῖς, οὐδὲ ἐγείρεις. τί καὶ ὑποσκελίζεις καὶ προσπταίειν ποιεῖς, δέον χεῖρα ὀρέγειν; ἀλλ᾽ οὐ βούλει τοῦτο. οὐκοῦν μηδὲ καταβάλῃς. εἰ μὲν γὰρ πονηρὸς ἦν, κολάσεως ἐδεῖτο· εἰ δὲ ἀσθενὴς, ἰατρείας. νῦν δὲ οὐκ ἀσθενὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδελφός.

10 Ὅταν γάρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;

Εἰπὼν, βλέπετε μὴ πρόσκομμα γένηται ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη, λέγει πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἐστί. καὶ πανταχοῦ τὴν ἀσθένειαν τίθησιν, ἵνα μὴ δόξῃ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως εἶναι ἡ βλάβη, καὶ φοβεροὶ φανῶσιν οἱ δαίμονες. νῦν μὲν γὰρ ἐλπίς ἐστιν ἀποστῆναι τέλεον τῶν εἰδώλων, φησί· σὲ δὲ ὁρῶν ἐμφιλοχωροῦντα ἐκείνοις, ἀντὶ παραινέσεως τὸ πρᾶγμα δέχεται, καὶ ἐναπομένει καὶ αὐτός. ὥστε οὐ τῆς ἀσθενείας μόνον ἐστὶ τῆς ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τῆς σῆς ἀκαιρίας ἡ ἐπιβουλή. σὺ γὰρ αὐτὸν ἀσθενέστερον ποιεῖς.

11 Καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ βρώσει, δι᾽ ὃν Χριστὸς ἀπέθανε.

Δύο γὰρ ἔχεις τὰ συγγνώμης σε ἀποστεροῦντα ἐπὶ τῇ βλάβῃ ταύτῃ, καὶ ὅτι ἀσθενὴς, καὶ ὅτι ἀδελφός· μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον, τὸ πάντων φοβερώτερον. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι Χριστὸς μὲν οὐδὲ ἀποθανεῖν παρῃτήσατο ὑπὲρ αὐτοῦ, σὺ δὲ αὐτῷ οὐδὲ συγκαταβαίνειν ἀνέχῃ. διὰ δὴ τούτων καὶ ἀναμιμνήσκει τὸν τέλειον, τίς ἦν καὶ αὐτὸς ἔμπροσθεν, καὶ ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπέθανε. καὶ οὐκ εἶπεν, ὑπὲρ οὗ καὶ ἀποθανεῖν σε ἔδει, ἀλλ᾽ ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, ὅτι καὶ Χριστὸς δι᾽ αὐτὸν ἀπέθανεν. Εἶτα ὁ μὲν δεσπότης ὁ σὸς ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ οὐ παρῃτήσατο, σὺ δὲ οὕτως οὐδένα

[Margin notes: χαὶ (line 9); γνώσει, (line 37); κ. τοῦτο (line 41)]

οὐδένα αὐτοῦ ποιῇ λόγον, ὡς μηδὲ τραπέζης ἐναγοῦς ἀπέχεσθαι δι' αὐτόν; ἀλλ' ἐᾷς αὐτὸν ἀπόλλυσθαι μετὰ τὴν σωτηρίαν τὴν οὕτω γενομένην, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, διὰ βρῶμα; οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐπὶ τῇ σῇ τελειότητι, οὐδὲ, ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, ἀλλ', ἐπὶ τῇ σῇ βρώσει. ὥστε τέσσαρα τὰ ἐγκλήματα καὶ σφόδρα μέγιστα, ὅτι καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀσθενῶν, καὶ οὗ τοσοῦτον ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λόγον ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα πάντα διὰ βρῶμα ἀπόλλυται.

12 Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. Ὁρᾷς πῶς ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὴν τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν ἀνήγαγε τὸ ἁμάρτημα; καὶ πάλιν τῆς ἀσθενείας μέμνηται τῆς ἐκείνων. ὅπερ γὰρ ἐνόμιζον ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι οὗτοι, τοῦτο πανταχοῦ εἰς τὴν αὐτῶν περιτρέπει κεφαλήν. καὶ οὐκ εἶπε, σκανδαλίζοντες, ἀλλὰ, τύπτοντες, ὥστε τῇ ἐμφάσει τῆς λέξεως τὴν ὠμότητα ἐνδείξασθαι. τί γὰρ ἀπηνέστερον ἀνθρώπου γένοιτ' ἂν τοῦ τὸν νοσοῦντα τύπτοντος; καὶ γὰρ πληγῆς ἁπάσης χαλεπώτερον, τὸ σκανδαλίζειν. πολλάκις γοῦν καὶ θάνατον τοῦτο εἰργάσατο. καὶ πῶς εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσιν; ἑνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν αὐτὸς οἰκειοῦται· δευτέρῳ δὲ, ὅτι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλος τελοῦσιν οἱ τυπτόμενοι· τρίτον, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὃ διὰ τῆς οἰκείας ᾠκοδόμησε σφαγῆς, τοῦτο οὗτοι καθαιροῦσι διὰ τὴν οἰκείαν φιλοτιμίαν.

13 Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα.

Τοῦτο, ὡς διδάσκαλος ἄριστος, τὸ δι' ἑαυτοῦ παιδεύειν, ἃ λέγει. καὶ οὐκ εἶπεν, εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως· ἀλλ' ὁπωσοῦν. καὶ οὐ λέγω, φησὶν, εἰδωλόθυτον, ὃ καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν κεκώλυται, ἀλλ' εἴ τι καὶ τῶν ἐν ἐξουσίᾳ καὶ συγκεχωρημένων σκανδαλίζει, καὶ ἐκείνων ἀφέξομαι· καὶ οὐ μίαν, οὐδὲ δευτέραν ἡμέραν, ἀλλὰ τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς μου. οὐ μὴ γὰρ φάγω, φησὶ, κρέα εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀπολέσω τὸν ἀδελφόν· ἀλλ' ἵνα μηδὲ ἁπλῶς σκανδαλίσω. καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας τὰ περισπούδαστα τῷ Χριστῷ, καὶ τοιαῦτα ὡς καὶ θάνατον ἑλέσθαι δι' αὐτὰ, ταῦτα οὕτως ἡμᾶς εὐκαταφρόνητα νομίζειν, ὡς μηδὲ βρωμάτων ἀπέχεσθαι δι' αὐτά.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἂν ἔχοι καιρὸν λέγεσθαι, τοὺς καταφρονοῦντας τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας, καὶ τὰ Σατανικὰ ἐκεῖνα φθεγγομένους ῥήματα. τὸ γὰρ λέγειν, τί δέ μοι μέλει, ἂν ὁ δεῖνα σκανδαλίζηται, καὶ ὁ δεῖνα ἀπόλλυται; τῆς ὠμότητος τῆς ἐκείνου, καὶ τῆς ἀπανθρωπίας ἐστί. καίτοιγε τότε μὲν καὶ τῆς τῶν σκανδαλιζομένων ἦν ἀσθενείας τὸ συμβαῖνον· ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι. τοιαῦτα γὰρ ἁμαρτάνομεν, ἃ καὶ τοὺς ἰσχυροὺς σκανδαλίζει. ὅταν γὰρ τύπτωμεν καὶ ἁρπάζωμεν καὶ πλεονεκτῶμεν, καὶ ὡς ἀνδραπόδοις τοῖς ἐλευθέροις ἀποχρώμεθα, τίνα οὐχ ἱκανὰ ταῦτα σκανδαλίσαι; μὴ γὰρ εἴπῃς, ὅτι ὁ δεῖνα ὑποδηματοῤῥάφος, μηδ' ὅτι βυρσοποιὸς ἕτερος, μηδ' ὅτι χαλκοτύπος ἄλλος· ἀλλ' ἐννόησον ὅτι πιστὸς καὶ ἀδελφός. ἐκείνων γάρ ἐσμεν μαθηταὶ τῶν ἁλιέων, τῶν τελωνῶν, τῶν σκηνοῤῥάφων, ἐκείνου τοῦ τραφέντος ἐν οἰκίᾳ τέκτονος, καὶ τὴν μνηστευθεῖσαν τούτου μητέρα καταξιώσαντος ἔχειν, καὶ ἐν σπαργάνοις ἐπὶ φάτνης κειμένου, καὶ οὐκ ἔχοντος ὅπου κλίνῃ τὴν κεφαλὴν, τοῦ τοσαῦτα ὁδοιπορήσαντος, ὡς καὶ κοπιᾶν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας, τοῦ παρ' ἑτέρων τρεφομένου. ταῦτα λογίζου, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε τὸν τῦφον τὸν ἀνθρώπινον· ἀλλὰ καὶ τὸν σκηνοποιὸν, καὶ τὸν ἐπ' ὀχήματος φερόμενον καὶ μυρίους παῖδας ἔχοντα καὶ σοβοῦντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀδελφὸν εἶναι νόμιζε· μᾶλλον δὲ τοῦτον πλέον, ἢ ἐκεῖνον. καὶ γὰρ ἀδελφὸς ἐκεῖνος εἰκότως ἂν λέγοιτο μᾶλλον ὁ μᾶλλον ἐοικώς. τίς οὖν ἔοικε τοῖς ἁλιεῦσιν, ὁ ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ἐργασίας τρεφόμενος, καὶ μηδὲ οἰκέτην ἔχων, μὴ καταγώγιον, ἀλλὰ πάντοθεν ἐστερημένος, ἢ ἐκεῖνος ὁ τοσοῦτον περιβεβλημένος

τῦφον,

τῦφον, καὶ τὰ ἐναντία ποιῶν τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις; μὴ δὴ καταφρόνει τοῦ μᾶλλον ἀδελφοῦ·
τῆς γὰρ εἰκόνος οὗτος μᾶλλον ἔστηκεν ἐγγὺς τῆς ἀποστολικῆς. ἀλλ' οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ἀναγκα-
ζόμενος, φησιν. οὐ γὰρ κατὰ γνώμην τοῦτο ποιεῖ. πόθεν τοῦτο; οὐκ ἤκουσας, Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρι- Ματθ. ζ. α.
θῆτε; ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι οὐκ ἄκων, πρόσελθε, καὶ δὸς μυρία χρυσίου τάλαντα, καὶ ὄψει δια-
γ. δια[illegible] κρουόμενον. ὥστε εἰ καὶ μὴ ἐκ προγόνων διεδέξατο πλοῦτον, ἀλλ' ὅταν, ἐξὸν λαβεῖν, μὴ
προσίηται, μηδὲ προστιθῇ τοῖς οὖσι, μέγιστον δεῖγμα ἐκφέρει τοῦ χρημάτων ὑπερορᾶν. ἐπεὶ καὶ
ὁ Ἰωάννης Ζεβεδαίου τοῦ σφόδρα πένητος υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ δήπου διὰ τοῦτο κατηναγκασμένην
αὐτοῦ τὴν πενίαν εἶναι φήσομεν. ὅταν οὖν ἴδῃς ὑλοκοποῦντα, σφυροκοποῦντα, ἠσβολωμένον, μὴ
διὰ τοῦτο καταφρόνει, ἀλλὰ διὰ τοῦτο θαύμαζε· ἐπεὶ καὶ Πέτρος καὶ διεζώσατο, καὶ σαγήνην
10 μετεχείριζε, καὶ ἡλίευε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ δεσπότου. καὶ τί λέγω Πέτρον; Παῦλος γὰρ
αὐτὸς οὗτος μετὰ τοὺς μυρίους διαύλους, καὶ τὰ τοσαῦτα θαύματα, ἐπὶ σκηνορραφείου ἑστὼς,
δέρματα ἔρραπτε, καὶ ᾐδοῦντο αὐτὸν ἄγγελοι, καὶ δαίμονες ἔτρεμον· καὶ οὐκ ᾐσχύνετο λέγων,
Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. καὶ τί λέγω, οὐκ ᾐ- Πραξ. κ. λδ.
γ. τὴν σχύνετο; καὶ ἐνεκαλλωπίζετο μὲν οὖν τούτῳ. καὶ τίς ἐστι κατὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Παύλου, φη-
15 σί, νῦν; οἶδα κἀγὼ ὅτι οὐδεὶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τοῦ καταφρονεῖσθαι ἄξιοι οἱ νῦν ὄντες.
εἰ γὰρ διὰ τὸν Χριστὸν τιμᾷς, κἂν ἔσχατος ᾖ, πιστὸς δὲ, δίκαιος ἂν εἴη τιμᾶσθαι. καὶ γὰρ
εἰ στρατηγοῦ, καὶ στρατιώτου φίλου παραγινομένων ἀμφοτέρων, βασιλέως φίλων ὄντων, σὺ
γ. ἑκατέροις τὴν οἰκίαν ἀμφοτέροις ἀνέῳξας, διὰ τίνος μᾶλλον ἔδοξας ἂν τὸν βασιλέα τιμᾶν; εὔδηλον
ὅτι διὰ τοῦ στρατιώτου. ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς εἶχε καὶ τῆς τοῦ βασιλέως φιλίας χωρὶς πολ-
20 λὰ ἱκανὰ πεῖσαι ταύτην παρασχεῖν αὐτῷ τὴν τιμήν· ὁ δὲ στρατιώτης, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν
τοῦ βασιλέως φιλίαν. διὰ τοῦτο καὶ χωλοὺς, καὶ ἀναπήρους, καὶ τοὺς οὐκ ἔχοντας ἀντιδοῦ-
ναι, καλεῖσθαι ἐπὶ τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια ἡμῖν ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς, ὅτι αὗται μάλιστα
κυρίως εἰσὶν αἱ διὰ τὸν Θεὸν γινόμεναι εὐποιΐαι. ἂν δὲ μέγαν τινὰ καὶ περίβλεπτον ξενί-
σῃς, οὐχ οὕτω καθαρὰ ἐλεημοσύνη τὸ γινόμενον· ἀλλὰ μερίζεταί τι πρὸς σὲ καὶ κενοδοξία
25 πολλάκις, καὶ τὸ παθεῖν εὖ, καὶ ἐπισημότερον πολλοῖς δι' ἐκεῖνον γίνεσθαι. πολλοὺς γοῦν
ἔχοιμι ἂν ἐπιδεῖξαι καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἁγίων θεραπεύοντας, ἵνα πα-
ρὰ ἄρχουσι πλείονος δι' ἐκείνων ἀπολαύσωσι παρρησίας, καὶ τοῖς αὐτῶν πράγμασι καὶ
ταῖς οἰκίαις ἐντεῦθεν χρησιμώτεροι γίνωνται. καὶ πολλὰς τοιαύτας τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἀπαιτοῦσι
χάριτας, ὅπερ αὐτοῖς λυμαίνεται τῆς φιλοξενίας τὴν ἀντίδοσιν, ὅταν αὐτὴν γνώμῃ τοιαύτῃ
30 μετίωσι. καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν ἁγίων τοῦτο; ὁ γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πόνων
ἐνταῦθα ζητῶν, καὶ διὰ τὰ παρόντα μετιὼν ἀρετὴν, ἠλάττωσεν αὐτοῦ τὸν μισθόν· ὁ δὲ ὁλο-
κλήρους ἀπαιτῶν ἐκεῖ τοὺς στεφάνους, πολὺ θαυμαστότερος φαίνεται, κατὰ τὸν Λάζαρον ἐκεῖνον
τὸν πάντα ἐκεῖ ἀπολαμβάνοντα τὰ ἀγαθὰ, κατὰ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς, οἱ μέλλοντες εἰς τὴν
κάμινον ἐμπίπτειν, ἔλεγον· Ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἐν οὐρανοῖς ἱκανὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς, καὶ ἐὰν μὴ,
35 γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ᾗ ἔστησας,
οὐ προσκυνοῦμεν· κατὰ τὸν Ἀβραὰμ, ὃς καὶ ἀνήγαγε τὸν υἱὸν καὶ ἔσφαξε, καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ
μισθῷ τινι ἔπραττεν, ἀλλὰ μίαν ἡγούμενος μεγίστην ἀμοιβὴν, τὸ ὑπακούειν τῷ δεσπότῃ.
τούτους καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα. οὕτω γὰρ καὶ δαψιλὴς ἡ ἀντίδοσις ἡμῖν ἥξει τῶν ἀγαθῶν, ὅτι μετὰ
τοιαύτης ἅπαντα πράττομεν γνώμης, καὶ λαμπροτέρων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων, ὧν γένοι-
40 το πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κα. ι. ΟΥΚ ΕΙΜΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ; ΟΥΚ ΕΙΜΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ; οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; χ. θ.

Ἐπειδὴ

Ἐπειδὴ εἰπών, ὅτι ἐὰν βρῶμα σκανδαλίζῃ τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ γ. ἔπι,
φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, οὐκ ἦν μὲν πεποιηκώς, ὑπέσχετο δὲ ποιή- * ὄφ
σειν, εἰ χρεία ἀπαιτοίη· ἵνα μή τις λέγῃ, ὅτι κομπάζεις εἰκῆ, καὶ φιλο-
σοφεῖς ἐν λόγοις, καὶ ὑπισχνῇ διὰ ῥημάτων, ὃ καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ δεῖνι εὔκολον 5
(εἰ γὰρ ἀπὸ ψυχῆς ταῦτα λέγεις, δεῖξον διὰ τῶν ἔργων τίνος κα-
τεφρόνησας ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τὸν ἀδελφόν) διὰ τοῦτο ἀ-
ναγκάζεται λοιπὸν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τούτων καθεῖναι, καὶ δεῖξαι πῶς καὶ τῶν συγκεχωρημένων ἀ-
πείχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι, καίτοιγε οὐδενὸς αὐτὸν καταναγκάζοντος νόμου. καὶ οὔ τοῦτό
πω θαυμαστόν, καίπερ ὂν θαυμαστόν, ὅτι τῶν συγκεχωρημένων ἀπείχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδα- 10
λίσαι, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου καὶ τοῦ κινδύνου. τί γὰρ χρὴ λέγειν περὶ τῶν εἰ-
δωλοθύτων, φησί; τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος τοὺς τὸ εὐαγγέλιον κηρύττοντας ἐκ τῶν
μαθητευομένων ζῆν, ἐγὼ τοῦτο οὐκ ἐποίησα· ἀλλ' εἱλόμην, εἰ δέοι, καὶ λιμῷ καταλῦ-
σαι τὸν βίον, καὶ τὸν χαλεπώτατον θάνατον ἀποθανεῖν, ὥστε μὴ λαβεῖν παρὰ τῶν κατηχου-
μένων· οὐκ ἐπειδὴ σκανδαλίζεσθαι ἔμελλον, εἰ μὴ λάβοι, ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκοδομεῖσθαι, ὃ πολ- 15
λῷ πλέον ἦν. καὶ τούτου μάρτυρας αὐτοὺς εἰς μέσον παράγει, πρὸς οὓς καὶ ἐργαζόμενος, καὶ λι-
μώττων ἔζη, καὶ παρ' ἑτέρων τρεφόμενος, καὶ στενοχωρούμενος, ὥστε μὴ σκανδαλίσαι αὐτούς·
καίτοιγε εἰκῆ ἐσκανδαλίζοντο. νόμον γὰρ οὗτος ἐπλήρου· ἀλλ' ὅμως ἐκ περιουσίας αὐ-
τῶν ἐφείδετο. εἰ δὲ ὑπὲρ τὸν νόμον ἐποίησεν αὐτός, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι, καὶ τῶν ἐπιτε-
τραμμένων ἀπείχετο εἰς οἰκοδομὴν ἑτέρων, τίνος ἂν εἶεν ἄξιοι οὗτοι οἱ τῶν εἰδωλοθύτων 20
μὴ ἀπεχόμενοι, καὶ ταῦτα πολλῶν ἐντεῦθεν ἀπολλυμένων, ὃ καὶ χωρὶς τοῦ σκανδάλου φυ-
γεῖν ἔδει διὰ τὸ τῶν δαιμόνων εἶναι τὴν τράπεζαν; τὸ μὲν οὖν κεφάλαιον ἅπαν, τοῦτό ἐστιν,
ὃ διὰ πολλῶν ἐργάζεται στίχων. δεῖ δὲ ἄνωθεν ἐπεξελθεῖν τοῖς προκειμένοις. οὐδὲ γὰρ σαφῶς
αὐτὸ οὕτως, ὥσπερ εἶπον, τέθεικεν, οὐδὲ εὐθέως αὐτῷ ἐπιπηδᾷ, ἀλλ' ἑτέρωθεν ἔρχεται,
οὕτω λέγων· οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων, καὶ αὕτη οὐ μικρὰ διαφορά, τὸ 25
καὶ Παῦλον εἶναι τὸν ταῦτα ποιοῦντα. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι ἔξεστιν'' ἀπογεύεσθαι σφρα- γ. ἀπηγγέλθαι
γίζοντι, πῶς μὲν οὐχ ἵσταται πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ λέγει, ὅτι εἰ καὶ ἐξῆν, οὐκ ἔδει διὰ τὴν βλά-
βην τῶν ἀδελφῶν τοῦτο ποιεῖν; ὕστερον δὲ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἔξεστι. νῦν μέντοι τὸ πρότερον
κατασκευάζει ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτόν· καὶ μέλλων λέγειν, ὅτι οὐδὲν παρ' αὐτῶν ἔλαβεν, οὐκ εὐ-
θέως αὐτὸ τίθησιν, ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ πρότερον λέγει· οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύ- 30
θερος; ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔλαβες, ἐπειδὴ ἐξὸν μὴ ἦν, οὐκ ἔλαβες, διὰ τοῦτο
πρότερον τίθησι τὰς αἰτίας, δι' ἃς εὐλόγως ἂν ἔλαβεν, εἴπερ ἐβούλετο λαβεῖν. εἶτα ἵνα μὴ
δόξῃ τοὺς περὶ Πέτρον διαβάλλων ταῦτα λέγειν (καὶ γὰρ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι) πρότερον
δείκνυσιν, ὅτι ἐξῆν ἐκείνοις λαμβάνειν. εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι Πέτρῳ μὲν ἐξῆν λαμβάνειν,
σοὶ δὲ οὐκ ἐξῆν, προκαταλαμβάνει τὴν ἀκροατὴν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς περὶ ἑαυτοῦ. καὶ ὁρῶν ἀναγ- 35
καίαν οὖσαν ἑαυτὸν ἐγκωμιάσαι (οὕτω γὰρ Κορίνθιοι διωρθοῦντο) καὶ μηδὲν βουλόμενος μέγα
περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ὅρα πῶς ἀμφοτέροις εἰς δέον κέχρηται, τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐπαινῶν, οὐχ
ὅσον ἑαυτῷ συνῄδει, ἀλλ' ὅσον ἀπῄτει τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἡ χρεία. δυνάμενος
γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐμὲ μάλιστα πάντων ἐχρῆν λαμβάνειν, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκείνους, ὅτι περισσότερον
αὐτῶν ἐκοπίασα, τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ὅπερ εἶχεν ὑπεροχήν· ἀφ' ὧν δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι μεγάλοι, καὶ 40
ἀφ' ὧν δικαίως ἐλάμβανον, ταῦτα τίθησι μόνα, λέγων οὕτως· οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ
εἰμὶ ἐλεύθερος; τουτέστιν, οὐκ ἐξουσίαν ἔχω ἐμαυτοῦ; μὴ ὑπό τινά εἰμι τὸν ἀναγκάζον-
τά με καὶ κωλύοντα λαβεῖν; ἀλλ' ἔχουσί τι πλέον ἐκεῖνοι, τὸ μετὰ Χριστοῦ γενέσθαι. ἀλλ' οὐδὲ
α. Κορ. 10. α. τούτου'' ἐστέρημαι. διὰ τοῦτο λέγει, οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα; ἔσχατον γὰρ γ. ὑστέρ
πάντων,

πάντων, φησὶν, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη κἀμοί. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἀξίωμα ἦν.
Πολλοὶ γὰρ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, φησὶ, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ, Ἐ- (Ματθ. ιγ. ιζ.)
λεύσονται ἡμέραι, ὅτε θελήσετε μίαν τούτων ἰδεῖν τῶν ἡμερῶν. τί οὖν, εἰ καὶ ἀπόστολος εἶ, καὶ (Λουκ. ι. κδ.)
ἐλεύθερος, καὶ τὸν Χριστὸν ἑώρακας, οὐδὲν δὲ ἐπεδείξω ἀποστόλου ἔργον, πῶς ὀφείλεις λαμ-
5 βάνειν; διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν, οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; τὸ γὰρ μέγα τοῦτο
ἐστιν. ἐκεῖνα γὰρ οὐδὲν ὠφελεῖ τούτου χωρίς. ἐπεὶ καὶ Ἰούδας ἀπόστολος ἦν καὶ ἐλεύθερος, καὶ τὸν
Χριστὸν εἶδεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποστόλου ἔργον οὐκ εἶχεν, οὐδὲν αὐτὸν ἐκεῖνα ὤνησε. διὰ δὴ τοῦτο
καὶ τοῦτο προστίθησι, καὶ αὐτοὺς μάρτυρας καλεῖ. καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγξατο, ὅρα πῶς αὐτὸ κολάζει
λέγων, ἐν Κυρίῳ· τουτέστι, τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ἐστὶν, οὐκ ἐμόν.

10 2 Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι. Ὁρᾷς πῶς οὐκ ἐστὶ πε-
ριττός; καίτοιγε εἶχε τὴν οἰκουμένην εἰπεῖν, καὶ ἔθνη βάρβαρα, καὶ γῆν καὶ θάλατταν· ἀλλ'
ὅμως οὐδὲν ἐκείνων λέγει, ἀλλὰ κατὰ συνδρομὴν καὶ ἐκ περιουσίας νικᾷ. τί γάρ μοι τῶν πε-
ριττῶν χρεία, φησὶν, ὅταν καὶ ταῦτα ἀρκῇ πρὸς τὴν παροῦσάν μοι ὑπόθεσιν; οὐ λέγω τοί-
νυν τὰ παρὰ ἄλλοις κατορθώματά μοι γεγενημένα, ἀλλ' ὧν ὑμεῖς ἐστε μάρτυρες· ὥστε εἰ καὶ μη-
15 δαμόθεν ἄλλοθεν, παρὰ ὑμῶν μάλιστά με ἐχρῆν λαβεῖν. ἀλλ' ὅμως παρ' ὧν μάλιστά με ἔδει
λαβεῖν (διδάσκαλος γὰρ ὑμῶν ἐγενόμην) παρὰ τούτων οὐκ ἔλαβον. εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ
ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι. πάλιν κατὰ συνδρομὴν τὸν λόγον τίθησι. καὶ γὰρ τῆς οἰκου-
μένης ἀπόστολος ἦν, ἀλλ' ὅμως οὐ λέγω τοῦτο, φησιν, οὐδὲ μάχομαι καὶ φιλονεικῶ, ἀλλὰ τὸ
ὑμέτερον τίθημι. Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε· Τουτέστιν, ἡ ἀπό-
20 δειξις. κἂν βούληταί τις μαθεῖν πόθεν ἀπόστολός εἰμι, ὑμᾶς προβάλλομαι. πάντα γὰρ τὰ
τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἐπεδειξάμην, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπον, ὅπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φησὶν ἐπιστο-
λῇ, Εἰ καὶ οὐδέν εἰμι, λέγων, τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ (Β. Κορ. ιβ. ιβ.)
ὑπομονῇ, ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι. τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκ-
κλησίας; διὰ τοῦτό φησιν, ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε. καὶ γὰρ καὶ σημεῖα ἐπε-
25 δειξάμην, καὶ λόγῳ ἐδίδαξα, καὶ κινδύνους ὑπέμεινα, καὶ βίον παρεσχόμην ἄληπτον. καὶ ταῦτα
ὅλα διὰ τῶν ἐπιστολῶν τῶν δύο τούτων ἐστὶν ἰδεῖν, πῶς ἑκάστου τούτων παρέχεται αὐτοῖς ἀπό-
δειξιν μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης.

3 Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσίν ἐστιν αὕτη. Τί ἐστιν, ἡ ἐμὴ ἀπολογία
τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσίν ἐστιν αὕτη; τοῖς ζητοῦσι μαθεῖν πόθεν [ὅτι] ἀπόστολός εἰμι, ἢ τοῖς ἐγκα-
30 λοῦσί μοι ὡς χρήματα λαμβάνοντι, ἢ ἐρωτῶσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐ λαμβάνω, ἢ τοῖς βουλο-
μένοις με δεῖξαι οὐκ ὄντα ἀπόστολον, ἡ ὑμετέρα κατήχησις καὶ ταῦτα ἃ μέλλω λέγειν, ἀπό-
δειξις καὶ ἀπολογία ἐστί. ποῖα δὴ ταῦτα;

4 Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν;

5 Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν; Καὶ πῶς ταῦτα
35 ἀπολογία; ὅτι ὅταν φαίνωμαι καὶ τῶν συγκεχωρημένων ἀπεχόμενος, οὐκ ἂν εἴην δίκαιος
ὑποπτεύεσθαι, ὡς ἀπατεὼν, ἢ ἐπὶ χρήμασί τι ποιῶν. τά τε οὖν ἔμπροσθεν εἰρημένα,
καὶ ἡ ὑμετέρα διδασκαλία, καὶ ταῦτα, ἅπερ εἶπον, ἀρκεῖ εἰς ἀπολογίαν ὑμῖν, καὶ πρὸς ἅ-
παντας τοὺς ἀνακρίνοντάς με ἐντεῦθεν ἵσταμαι, ἐκεῖνά τε λέγων, καὶ ταῦτα· μὴ οὐκ ἔχομεν
ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν; ἀλλ' ὅ-
40 μως καὶ ἔχων, ἀπέχομαι. τί οὖν, οὐκ ἔτρωγεν, οὐδὲ ἔπινε; μάλιστα μὲν πολλαχοῦ οὔτε ἔτρω-
γεν, οὔτε ἔπινε. καὶ γὰρ ἐν λιμῷ, φησὶ, καὶ δίψει καὶ γυμνότητι διετρίβομεν. ἐνταῦθα μέντοι οὐ
τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; οὐ τρώγομεν, οὐδὲ πίνομεν παρὰ τῶν μαθητευομένων λαμβάνοντες,
καίτοιγε ἐξουσίαν ἔχοντες τοῦ λαβεῖν. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα
περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κηφᾶς; Ὅρα σο-

φίλων· τὸν κορυφαῖον ὕστερον τέθεικε. τὸ γὰρ ἰσχυρότερον τῶν κεφαλαίων τότε τίθεται. οὐδὲ γὰρ οὕτω θαυμαστὸν ἦν δεῖξαι τοὺς ἄλλους τοῦτο ποιοῦντας, ὡς τὸν προστάτην, καὶ τὰς κλεῖς ἐμπιστευθέντα τῶν οὐρανῶν. πλὴν οὐ μόνον τίθησιν, ἀλλὰ πάντας, μονονουχὶ λέγων· ἄν τε καταδεεστέρους ζητῇς, ἄν τε ὑπερέχοντας, ἅπαντα κεῖται τὰ ὑποδείγματα. καὶ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου τῆς προτέρας ἀπιστίας ἀπαλλαγέντες, τῶν δοκίμων ἦσαν γεγενημένοι, εἰ καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔφθανον. διὸ δὴ καὶ μέσους αὐτοὺς τέθεικεν, ἑκατέρωθεν τοὺς ἄκρους θείς.

6 Ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν παντὸς φθόνου καθαρεύουσαν ψυχήν, πῶς ὃν ᾔδει κοινωνοῦντα αὐτῷ τῆς ἀκριβείας, οὐκ ἀπέκρυψεν. εἰ γὰρ τὰ ἄλλα κοινά, πῶς τοῦτο οὐ κοινόν; ἀπόστολοι κἀκεῖνοι, καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων ἐπεδειξάμεθα, καὶ τὸν Χριστὸν ἑωράκαμεν. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐξουσίαν ἔχομεν καὶ τοῦ ἀργοῦντες ζῆν, καὶ τοῦ τρέφεσθαι παρὰ τῶν μαθητευομένων.

7 Τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; Ἐπειδὴ γάρ, ὅπερ ἰσχυρότατον ἦν, ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀπέδειξεν, ὅτι ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ παραδείγματα λοιπὸν ἔρχεται καὶ τὴν κοινὴν συνήθειαν, ὅπερ ἔθος αὐτῷ ποιεῖν, τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις, λέγων. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς τὰ ὑποδείγματα σφόδρα ἁρμόδια τῇ προκειμένῃ ἤγαγεν ὑποθέσει, καὶ πῶς πρώτου μέμνηται τοῦ ἐπικινδύνου, στρατείας, καὶ ὅπλων, καὶ πολέμων. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀποστολή, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων πολλῷ μεῖζον. οὐδὲ γὰρ πρὸς ἀνθρώπους μόνον ὁ πόλεμος ἦν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς δαίμονας, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἀρχηγὸν ἡ παράταξις. ὃ τοίνυν φησὶ τοῦτό ἐστιν· ὅτι οὐδὲ οἱ ἔξωθεν ἄρχοντες ἀπαιτοῦσιν, οἱ ὠμοὶ καὶ ἄδικοι, στρατεύεσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ οἴκοθεν τρέφεσθαι τοὺς στρατευομένους. πῶς οὖν ὁ Χριστός ποτε τοῦτο ἀπῄτησεν ἄν; οὐδὲ ἐνταῦθα ἀρκεῖται παραδείγματι. τὸν γὰρ ἀφελέστερον καὶ παχύτερον, καὶ τοῦτο μάλιστα ἀναπαύειν εἴωθε, τὸ καὶ τὴν κοινὴν συνήθειαν ὁρᾶν τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις συμβαίνουσαν. διὸ καὶ ἐφ' ἕτερον πρόεισι, καί φησι·

Τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; Δι' ἐκείνου μὲν γὰρ τοὺς κινδύνους, διὰ δὲ τούτου τὸν πόνον καὶ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἐνέφηνε. καὶ τρίτον πάλιν ὑπόδειγμα προστίθησι, λέγων· Τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; Τὴν κηδεμονίαν τὴν πολλὴν τὴν διδασκάλῳ πρέπουσαν περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπιδείκνυται. καὶ γὰρ καὶ στρατιῶται, καὶ γεωργοί, καὶ ποιμένες οἱ ἀπόστολοι ἦσαν, οὐ γῆς, οὐδὲ πολέμων ἀλόγων, οὐδὲ ποιμνίων αἰσθητῶν, ἀλλὰ ψυχῶν λογικῶν, καὶ τῆς πρὸς τοὺς δαίμονας παρατάξεως. παρατηρητέον δὲ κἀκεῖνο, ὅπως πανταχοῦ τὴν συμμετρίαν ἐφύλαξε, τὸ χρειῶδες ζητῶν μόνον, οὐχὶ δὲ τὸ περιττόν. οὐ γὰρ εἶπε, τίς στρατεύεται, καὶ οὐ πλουτεῖ; ἀλλά, τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; οὐδὲ εἶπε, τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ οὐ συνάγει χρυσίον, ἢ τὸν καρπὸν ὁλόκληρον οὐ τρυγᾷ; ἀλλ', ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; οὐδὲ εἶπε, τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ οὐκ ἐμπορεύεται τοὺς ἄρνας; ἀλλὰ πῶς; καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; οὐκ ἐκ τῶν ἀρνῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γάλακτος· δεικνὺς ὅτι μικρᾷ παραμυθίᾳ τὸν διδάσκαλον ἀρκεῖσθαι δεῖ, καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ μόνῃ τροφῇ. ταῦτα πρὸς τοὺς βουλομένους πάντα κατεσθίειν καὶ τὸν καρπὸν ὁλόκληρον τρυγᾶν. οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐνομοθέτησε, λέγων, Ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν. (Matth. 10.) οὐ τοῦτο δὲ μόνον διὰ τῶν ὑποδειγμάτων κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ δείκνυσιν ὁποῖον εἶναι χρὴ τὸν ἱερέα. καὶ γὰρ στρατιώτου ἀνδρείαν κεκτῆσθαι δεῖ, καὶ γεωργοῦ ἐπιμέλειαν, καὶ ποιμένος κηδεμονίαν, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, μηδὲν πλέον τῶν ἀναγκαίων ζητεῖν. δείξας τοίνυν καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὅτι οὐ κεκώλυται λαμβάνειν τὸν διδάσκαλον, καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν βίον παραδειγμάτων, [illegible]

διδαγμάτων, καὶ ἐπὶ τρίτον κεφάλαιον ἔρχεται, οὕτω λέγων·

8 Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει;

Ἐπειδὴ γὰρ πέως ἀπὸ γραφῶν οὐδὲν εἶπεν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν προεβάλετο,
μὴ νομίσητέ με, φησὶ, τούτοις ἰσχυρίζεσθαι μόνοις, μηδὲ ἀφ' ὧν τοῖς ἀνθρώποις δοκεῖ, ταῦ-
5 τα νομοθετεῖν. ἔχω γὰρ δεῖξαι, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα δοκεῖ, καὶ παλαιὸν ἀναγινώσκω νό-
μον ταῦτα κελεύοντα. διὸ καὶ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὡ-
μολογημένων ποιεῖ, οὕτω λέγων· μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λέγω; τουτέστι, μὴ ἐξ ἀνθρω-
πίνων μόνων παραδειγμάτων * ἰσχυρίζομαι; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει; *πῶ...

9 Ἐν γὰρ τῷ νόμῳ Μωϋσέως γέγραπται, οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα.

10 Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐμνήσθη τούτου, τὸ τῶν ἱερέων ὑπόδειγμα ἔχων; οὐκ πολλῆς τῆς περι-
ουσίας αὐτὸ κατασκευάσαι βουλόμενος. Εἶτα, ἵνα μή τις λέγῃ, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τὸ πε-
ρὶ τῶν βοῶν εἰρημένον; ἐπεξεργάζεται αὐτὸ μετὰ ἀκριβείας, λέγων· Μὴ τῶν
βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Οὐ μέλει οὖν περὶ τῶν βοῶν, εἰπέ μοι, τῷ Θεῷ; μέλει μὲν
οὖν, οὐχ οὕτω δὲ, ὡς καὶ νόμον θεῖναι ὑπὲρ τούτου. ὥστε εἰ μὴ μέγα τι ᾐνίττετο, ἐγυμνάζων
15 τοῖς ἀλόγοις τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ εἶναι φιλανθρώπους, καὶ ἀπὸ τούτων καὶ περὶ τῶν διδασκά-
λων αὐτοῖς διαλεγόμενος, οὐκ ἂν τοσαύτην ἐποιήσατο σπουδὴν, ὡς καὶ νόμον γράψαι ὑπὲρ
τοῦ μὴ κημοῦσθαι τοὺς βοῦς. ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι δείκνυσι, πολλὴν τὸν πόνον τῶν διδασκά-
λων καὶ ὄντα, καὶ εἶναι ὀφείλοντα· καὶ ἕτερον πάλιν. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ὅσαπερ ἂν ὑπὲρ
τῆς τῶν ἀλόγων ἐπιμελείας παρὰ τῆς παλαιᾶς λέγηται, προηγουμένως εἰς τὴν τῶν ἀν-
20 θρώπων συντελεῖ διδασκαλίαν· ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα τὰ περὶ ἱματίων ποικί-
λων, καὶ τὰ περὶ ἀμπελώνων, καὶ σπερμάτων, καὶ τοῦ μὴ διάφορον ποιεῖν τὴν γῆν, τὰ περὶ
λέπρας, καὶ τὰ ἄλλα, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντα. παχυτέροις γὰρ οὖσιν ἐντεῦθεν διελέγετο, κατὰ
μικρὸν ἀναβιβάζων αὐτούς. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ οὐδὲ κατασκευάζει λοιπὸν, ἅτε φανερὸν ὂν καὶ
αὐτόθεν δῆλον. Εἰπὼν γὰρ, μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; ἐπήγαγεν,

25 10 Ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; Οὐδὲ, τὸ πάντως, ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλ' ἵνα
μὴ συγχωρήσῃ μηδ' ὁπωσοῦν ἀντειπεῖν τῷ ἀκροατῇ. καὶ ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ λέγων καὶ
ἀποφαινόμενος, Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν, ἀ-
ροτριᾷν· Τουτέστιν, ὁ διδάσκαλος ὀφείλει τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς ἔχειν.

Καὶ ὁ ἀλοῶν, τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι. Καὶ θέα σύνεσιν. ἀπὸ γὰρ
30 τοῦ σπόρου ἐπὶ τὴν ἅλω τὸ πρᾶγμα μετήνεγκε, πάλιν κἀνταῦθα τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας
τῶν διδασκάλων ἐμφαίνων, ὅτι αὐτοὶ καὶ ἀροτριῶσι καὶ τὴν ἅλω τρίβουσι. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ
ἀροτριᾷν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἦν καρπώσασθαι, ἀλλὰ πόνοι μόνον, τὴν ἐλπίδα τέθεικεν· ἐπὶ
δὲ τοῦ τρίβειν τὴν ἅλω, ἤδη τὴν ἀπόλαυσιν ἐτέθεισατο, λέγων· καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος
αὐτοῦ μετέχει. Εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃ τις, αὕτη οὖν ἡ τῶν τοσούτων ἱδρώτων ἀμοιβή; προσέ-
35 θηκεν, ἐπ' ἐλπίδι, τουτέστι, τῇ μελλούσῃ. οὐδὲν οὖν ἕτερον τὸ στόμα ἀκήμωτον ὂν τοῦ ζώου
τούτου βοᾷ, ἢ ὅτι τοὺς διδασκάλους τοὺς πονοῦντας δεῖ καὶ ἀμοιβῆς ἀπολαύειν.

11 Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσο-
μεν; Ἰδοὺ καὶ τέταρτον προστίθησι λογισμὸν ὑπὲρ τοῦ δεῖν παρέχειν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε,
τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; καὶ τίς φυτεύει ἀμπελῶνα; καὶ τίς ποιμαίνει ποίμνην;
40 καὶ παρήγαγε τὸν βοῦν τὸν ἀλοῶντα, δείκνυσι καὶ ἄλλην αἰτίαν εὐλογωτάτην, δι' ἣν ἦσαν δί-
καιοι λαβεῖν, ὡς πολλῷ μείζονα παρεσχηκότες, οὐκέτι ὡς κάμνοντες μόνον. τί οὖν ἐστιν, εἰ
ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; Εἶδες
δικαιοτάτην αἰτίαν καὶ τῶν προτέρων εὐλογωτέραν; ἐκεῖ μὲν γὰρ, φησι, σαρκικὸς ὁ σπόρος,
σαρκικὸς καὶ ὁ καρπός· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν σπόρος πνευματικὸς, ἡ δὲ ἀντίδοσις

κ. ὑμνοῦντες

σαρκική. ἵνα γὰρ μὴ μέγα φρονῶσιν οἱ παρέχοντες τοῖς διδασκάλοις, ἔδειξεν ὅτι μείζονα λαμ-
βάνουσιν, ἢ διδόασιν. οἱ μὲν γὰρ γεωργοὶ, ἅπερ ἂν καταπείρωσι, ταῦτα καὶ λαμβάνουσιν· ἡ-
μεῖς δὲ σπείροντες εἰς τὰς ὑμετέρας ψυχὰς πνευματικὰ, θερίζομεν σαρκικά. τοιοῦτον γὰρ
ἡ περὶ αὐτῶν διδομένη τροφή. εἶτα καὶ ἐντρεπτικώτερον·

12 Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς; 5

Ἰδοὺ καὶ ἕτερος πάλιν λογισμὸς, καὶ αὐτὸς ἐκ παραδειγμάτων, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίων. οὐδὲ
γὰρ Πέτρου μέμνηται ἐνταῦθα, οὔτε τῶν ἀποστόλων, ἀλλ᾽ ἑτέρων τινῶν νόθων, πρὸς οὓς ὕστε-
ρον ἀποδύεται, καὶ περὶ ὧν φησιν, Εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, (β. Κορ. ια. κ.)
εἴ τις εἰς πρόσωπον ὑμᾶς δαίρει, καὶ τὸν πρὸς ἐκείνους ἤδη προανακρούεται πόλεμον. διὸ
οὐδὲ εἶπεν, εἰ ἄλλοι λαμβάνουσι παρ᾽ ὑμῶν, ἀλλὰ δείκνυσιν αὐτῶν τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν 10
τυραννίδα καὶ τὴν ἐμπορείαν, φησὶν, εἰ ἄλλοι τῆς ὑμῶν ἐξουσίας μετέχουσι, τουτέστι, κρατοῦσιν
ὑμῶν, ἐξουσιάζουσιν, ὡς οἰκέταις ἀποχρῶνται, οὐ λαμβάνοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολ-
λῆς αὐθεντίας. διὸ προσέθηκεν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς; ὅπερ οὐκ, ἂν εἰ περὶ τῶν ἀπο-
στόλων ὁ λόγος ἦν, εἶπεν ἄν· ἀλλ᾽ εὔδηλον ὅτι τινὰς αἰνίττεται λυμεῶνας, καὶ ἀπατῶντας αὐ-
τούς. ὥστε μετὰ τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ νόμον τεθείκατε παρὰ τοῦ δεῖν πα- 15 (κ. νενομοθετήκατε)
ρέχειν. εἰπὼν δὲ, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς; οὐ κατασκευάζει διὰ τί οὐ πολλῷ μᾶλλον, ἀλλ᾽ ἀφίησιν
αὐτῶν τῷ συνειδότι τὸν ἔλεγχον, ὁμοῦ καὶ φοβῆσαι βουλόμενος καὶ ἐντρέψαι μειζόνως. Ἀλλ᾽ οὐκ
ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, Τουτέστιν, οὐκ ἐλάβομεν. ὁρᾷς διὰ πόσων κατασκευά-
σας πρότερον, ὅτι οὐ παράνομον τὸ λαμβάνειν, τότε εἶπεν, ὅτι οὐ λαμβάνομεν, ἵνα μὴ δόξῃ
ὡς κεκωλυμένος ἀπέχεσθαι; οὐ γὰρ, ἐπειδὴ μὴ ἔξεστι, φησιν, οὐ λαμβάνω (ἔξεστι γὰρ, καὶ 20
τοῦτο ἀπὸ πολλῶν ἀπεδείξαμεν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀπὸ τῶν ἐν βίῳ πραγμάτων, τοῦ
στρατιώτου, τοῦ γεωργοῦ, καὶ τοῦ ποιμένος, ἀπὸ τοῦ νόμου Μωϋσέως, ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ πράγμα-
τος τῆς φύσεως, ὅτι ἐσπείραμεν ὑμῖν πνευματικὰ, ἀφ᾽ ὧν ὑμεῖς περὶ τοὺς ἄλλους πεποιή-
κατε) ἀλλ᾽ ὥσπερ, ἵνα μὴ δόξῃ καταισχύνειν τοὺς ἀποστόλους τοὺς λαμβάνοντας, ταῦτα τέ-
θεικεν, ἐντρέπων αὐτοὺς καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐ κεκωλυμένου πράγματος ἀπέχεται· οὕτω πάλιν, 25
ἵνα μὴ διὰ τῆς πολλῆς κατασκευῆς, καὶ τῶν παραδειγμάτων τῶν πολλῶν, δι᾽ ὧν ἔδειξεν ὅτι
δεῖ λαμβάνειν, δόξῃ ἐπιζητεῖν τὸ λαμβάνειν, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγειν, ἤδη διορθοῦται αὐτό.
καὶ σαφέστερον μὲν ὕστερον αὐτὸ τέθεικεν, ὅταν λέγῃ, οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν
ἐμοί· ἐνταῦθα δέ φησιν, ὅτι οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ
ἐκεῖνο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντες οὐκ ἐχρησάμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκης κα- 30
τεπειγούσης οὐκ εἴξαμεν τῇ ἀνάγκῃ· ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φησὶν, Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλη- (β. Κορ. ια. η. θ.)
σα, λαβὼν ὀψώνια πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς, οὐ κατε- (κ. στερηθεὶς)
νάρκησα οὐδενός. καὶ ἐν ταύτῃ πάλιν, Καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολα- (α. Κορ. δ. ια.)
φιζόμεθα. καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ αὐτὸ αἰνίττεται λέγων, Ἀλλὰ πάντα στέγομεν.

Εἰπὼν γὰρ, ὅτι πάντα στέγομεν, καὶ λιμὸν αἰνίττεται καὶ στενοχωρίαν πολλὴν καὶ τὰ ἄλλα 35
πάντα. ἀλλ᾽ οὐδὲ οὕτως ἠναγκάσθημεν, φησι, λῦσαι τὸν νόμον, ὃν ἑαυτοῖς τεθείκαμεν. διὰ τί;

Ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερον
Κορίνθιοι διέκειντο, ἵνα μὴ πλήξωμεν ὑμᾶς, φησι, λαμβάνοντες, εἱλόμεθα καὶ ὑπὲρ τὰ
ἐπιτεταγμένα ποιῆσαι, ἢ ἐγκοπήν τινα δοῦναι τῷ εὐαγγελίῳ, τουτέστι, τῇ κατηχήσει ὑμῶν.
εἰ δὲ ἡμεῖς καὶ ἐπιτετραμμένον ἡμῖν, καὶ πολλὴν πάσχοντες βίαν, καὶ ἀποστόλους ἔχοντες ὑπό- 40
δειγμα οὐκ ἐποιήσαμεν, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν δῶμεν· καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνατροπὴν, ἀλλ᾽, ἐγκοπὴν, καὶ
οὐχ ἁπλῶς ἐγκοπὴν, ἀλλ᾽, ἐγκοπήν τινα· ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν, ὡς ἂν εἴποι τις, μέλλη-
σιν καὶ ἀναβολὴν ἐμποιήσωμεν τῷ δρόμῳ τοῦ λόγου· εἰ τοίνυν ἡμεῖς τοσαύτῃ ἐχρησάμεθα
τῇ σπουδῇ, φησι, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς καὶ πολὺ τῶν ἀποστόλων ἀποδέοντας, καὶ οὐδὲ νό-

μον

μον ἔχοντας εἰπεῖν τὸν ἐπιτρέποντα, ἀλλὰ καὶ τοιούτων τῶν κεκωλυμένων ἀπολαύοντας, καὶ τὴν ἐπὶ βλάβη μεγάλη τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἐπὶ ἐγκοπῇ μόνον, καὶ οὐδὲ ἀνάγκην ὁρῶντας ἐπικειμένην, ἀπέχεσθαι δεῖ. τοῦτον γὰρ ἅπαντα τὸν λόγον δι' ἐκείνους ἐκίνησε τοὺς διὰ τῆς βρώσεως τῶν εἰδωλοθύτων σκανδαλίζοντας τοὺς ἀσθενεστέρους ἀδελφούς.

5 Ταῦτα δὲ καὶ ἡμεῖς ἀκούωμεν, ἀγαπητοί· ἵνα μὴ καταφρονῶμεν τῶν σκανδαλιζομένων, μηδὲ ἐγκοπήν τινα ποιῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· ἵνα μὴ προδιδῶμεν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. μὴ γάρ μοι λέγε, ὅταν σκανδαλίζηται ὁ ἀδελφός, ὅτι οὐ κεκώλυται τό, καὶ τό, ἐφ' ᾧ σκανδαλίζεται, καὶ ὅτι ἔφεσται. ἐγὼ γάρ σοι μείζονα λέγω, ὅτι κἂν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιτετραφὼς ᾖ, ἴδῃς δὲ τινὰ βλαπτόμενον, ἐπίσχες, καὶ μὴ χρήσῃ τῇ ἐπιτροπῇ. τοῦτο γὰρ καὶ
10 Παῦλος ἐποίησεν, ἐξὸν λαβεῖν Χριστοῦ συγχωρήσαντος, μὴ λαβών. καὶ γὰρ φιλάνθρωπος ὢν ὁ δεσπότης, πολλὴν τοῖς ἐπιτάγμασιν ἐκέρασεν ἡμερότητα τοῖς αὐτοῦ, ἵνα μὴ μόνον ἐξ ἐπιταγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ οἰκείας πολλὰ ποιῶμεν γνώμης. καὶ γὰρ ἠδύνατο, εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο, μᾶλλον ἐπιτεῖναι τὰ ἐπιτάγματα, καὶ εἰπεῖν· ὁ μὴ διόλου νηστεύων, κολαζέσθω· ὁ μὴ παρθενεύων, τιμωρείσθω· ὁ μὴ πάντα ἀποδυόμενος τὰ ὄντα, δίκην διδότω τὴν ἐσχάτην.
15 ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο, σοὶ παρέχων, εἰ βουληθείης, φιλοτιμεῖσθαι. διὰ τοῦτο καὶ ὅτε περὶ παρθενίας διελέγετο, ἔλεγεν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω. καὶ ἐπὶ τοῦ πλούτου, τὰ μὲν ἐπέταξε, τὰ δὲ ἐπέτρεψε τῇ ἐξουσίᾳ τῆς διανοίας. οὐ γὰρ εἶπε, πώλησον τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλ'; Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησον. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ μόνον οὐ φιλοτιμούμεθα, οὐδὲ ὑπερβαίνομεν τὰ προστάγματα, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέτρου τῶν κελευσθέντων σφόδρα ἀπολιμπανόμεθα. καὶ
20 Παῦλος μὲν ἐλιμώττεν, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τῷ εὐαγγελίῳ δῷ· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἅψασθαι τολμῶμεν, μυρίας ὁρῶντες ἀνατρεπομένας ψυχάς. τρωγέτω γάρ, φησιν, ὁ σής, καὶ μὴ τρωγέτω ὁ πένης· κατεσθιέτω ὁ σκώληξ, καὶ μὴ περιβαλλέσθω ὁ γυμνός· ἀναλισκέσθω πάντα τῷ χρόνῳ, καὶ μὴ τρεφέσθω ὁ Χριστός, καὶ ταῦτα πεινῶν. καὶ τίς τοῦτο εἶπε, φησι; τοῦτο γάρ ἐστι σφόδρα τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασι
25 ταῦτα λέγεται. καὶ γὰρ ἧττον ἂν ἦν δεινὸν ἐπὶ τῶν ῥημάτων λεγόμενον, ἢ ἐπὶ τῶν ἔργων γινόμενον. ἢ γὰρ οὐ ταῦτα βοᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡ ἀπάνθρωπος καὶ ὠμὴ τυραννὶς ἡ φιλαργυρία τοῖς αὐτῆς αἰχμαλώτοις; προκείσθω καὶ συκοφάνταις καὶ λῃσταῖς καὶ ἐπιβούλοις πρὸς τρυφὴν τὰ ὑμέτερα, καὶ μὴ τοῖς πεινῶσι, μηδὲ τοῖς δεομένοις διατροφή. οὐ γὰρ ὑμεῖς ποιεῖτε τοὺς λῃστάς; οὐ γὰρ ὑμεῖς τῷ πυρὶ τῶν βασκαίων παρέχετε τροφήν; οὐ γὰρ ὑμεῖς ποιεῖτε
30 τοὺς δραπέτας καὶ τοὺς ἐπιβούλους, καθάπερ δέλεαρ αὐτοῖς τὸν ὑμέτερον προτιθέντες πλοῦτον; τίς ἡ μανία αὕτη; μανία γὰρ καὶ παραπληξία σαφής, τὰ μὲν κιβώτια μεστὰ ἱματίων ποιεῖν, τὸν δὲ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενον καὶ καθ' ὁμοίωσιν, γυμνὸν καὶ τρέμοντα ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ περιορᾶν, καὶ μόλις ὀρθούμενον. ἀλλὰ προφασίζεται, φησι, τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀσθένειαν. εἶτα οὐ δέδοικας μὴ σκηπτὸς ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ῥήματος ἀναφθεὶς τούτου κατενεχθῇ; διαρρήγνυμαι
35 γὰρ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· σύγγνωτε. σὺ μὲν γὰρ γαστριζόμενος καὶ πιαινόμενος, καὶ εἰς ἑσπέραν βαθεῖαν τὸν πότον παρατείνων, καὶ μαλακοῖς ἐνθαλπόμενος στρώμασιν, οὐκ ἀξιοῖς δοῦναι δίκην, οὕτω παρανόμως τοῖς τοῦ Θεοῦ χρώμενος δώροις (οὐδὲ γὰρ ἵνα μεθύωμεν, ὁ οἶνος· οὐδ' ἵνα γαστριζώμεθα, ἡ τροφὴ γέγονεν· οὐδ' ἵνα διασπῶμεν τὴν γαστέρα, τὰ σιτία) τὸν δὲ πένητα, τὸν ἄθλιον, τὸν οὐδὲν ἄμεινον νεκροῦ διακείμενον, τοῦτον εὐθύνας ἀπαιτεῖς ἀκριβεῖς, καὶ οὐ δέδοικας τοῦ Χριστοῦ τὸ δικαστήριον τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ φοβερόν; καὶ γὰρ εἰ ὑποκρίνεται, ἐξ ἀνάγ-
40 κης ὑποκρίνεται καὶ ἐνδείας, διὰ τὴν ὠμότητα τὴν σὴν καὶ ἀπανθρωπίαν τὴν τοιούτων δεομένην προσωπείων, τὴν μὴ ἐπικλωμένην πρὸς ἔλεον. τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης ὑπὲρ ἑνὸς ἄρτου τοιαῦτα ἀσχημονεῖν, καὶ κόπτεσθαι, καὶ τοσαύτην ὑπομένειν δίκην; ὥστε ἡ ὑπόκρισις ἡ ἐκείνου τῆς σῆς ἀπανθρωπίας περιέρ-

Marginal notes: ΗΘΙΚΟΝ (line 5). Ματθ. ιθ. κά. (line 17). γρ. ἡ ὠμή, καὶ [illegible] φιλαργυρία. γρ. αὐτῆς. ἐν. διαφ. (lines 26–29).

χεται γινομένη κῆρυξ. ἐπειδὴ γὰρ ἱκετεύων καὶ λιπαρῶν καὶ ἐλεεινὰ προϊέμενος ῥήματα καὶ
ὀδυρόμενος καὶ δακρύων καὶ δι' ὅλης περιιὼν τῆς ἡμέρας, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορεῖ τροφῆς,
ἐπινοήσειν ἴσως καὶ ταύτην τὴν μηχανήν, οὐκ ἐκείνῳ τοσαύτην, ὅσην σοὶ, φέρουσαν τὴν
ἀσχημοσύνην καὶ τὴν κατηγορίαν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐλεεῖσθαι δίκαιος, ὅτι εἰς τοσαύτην κατῆλθεν
ἀνάγκην· ἡμεῖς δὲ μυρίων ἄξιοι τιμωριῶν, ὅτι τοὺς πένητας τοιαῦτα βιαζόμεθα πάσχειν. Εἰ
γὰρ ἐξ εὐκολίας ἐπεκλώμεθα, οὐκ ἄν ποτε εἵλετο ἐκεῖνος τοιαῦτα ὑπομένειν. καὶ τί λέγω
γύμνωσιν, καὶ τρόμον; ὃ γὰρ τούτου φρικωδέστερον ἐρῶ, ὅτι καὶ παῖδας ἠναγκάσθησαν πηρῶσαί
τινες ἄωρον ἄγοντας ἡλικίαν, ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναισθησίας καθίκωνται. ἐπειδὴ γὰρ βλέποντες
καὶ γυμνοὶ περιιόντες, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡλικίας, οὔτε ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ἐπεσπάσαντο τοὺς ἀνη-
λεεῖς, προσέθηκαν τοῖς τοσούτοις κακοῖς ἑτέραν χαλεπωτέραν τραγῳδίαν, ἵνα λύσωσι τὸν
λιμόν, κουφότερον εἶναι νομίζοντες ἀπεστερῆσθαι τοῦ κοινοῦ τούτου φωτὸς καὶ τῆς πᾶσι δεδομένης
ἀκτῖνος, ἢ λιμῷ παλαίειν διηνεκεῖ καὶ τὸν οἴκτιστον ὑπομένειν θάνατον. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πενίαν
ἐμάθετε ἐλεεῖν, ἀλλὰ τέρπεσθε συμφοραῖς, πληροῦσιν ὑμῶν τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν, καὶ
ἑαυτοῖς καὶ ὑμῖν χαλεπωτέραν τῆς γεέννης ἀνάπτοντες τὴν φλόγα. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι διὰ
τοῦτο ταῦτα γίνεται καὶ τὰ τοιαῦτα, τεκμήριον ὑμῖν ὡμολογημένον ἐρῶ, πρὸς ὃ μηδεὶς ἀντε-
ρεῖ. Εἰσὶν ἕτεροι πένητες κοῦφοι, καὶ μετέωροι τὰς ψυχάς, καὶ οὐκ εἰδότες φέρειν λιμόν, ἀλ-
λὰ πάντα μᾶλλον, ἢ τοῦτο ὑπομένοντες. οὗτοι πολλάκις ὑμῖν ἐλεεινοῖς καὶ σχήμασι καὶ ῥήμασιν
ἐντυχόντες, ἐπειδὴ οὐδὲν ὤνησαν, τὰς ἱκετηρίας ἀφέντες ἐκείνας, τοὺς θαυματοποιοὺς ὑμῖν
λοιπὸν παρήλασαν, οἱ μὲν δέρματα ὑποδημάτων μασώμενοι πεπονηκότων, οἱ δὲ κατὰ τῆς κε-
φαλῆς ἥλους ὀξεῖς διαπείροντες, ἕτεροι πεπηγόσιν ὕδασιν ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ γυμνῇ τῇ γαστρὶ
προσομιλοῦντες, ἄλλοι δὲ ἕτερα ἀτοπώτερα τούτων ὑπομένοντες, ἵνα τὸ πονηρὸν περιστήσωσι
θέατρον. σὺ δὲ τούτων γινομένων ἕστηκας γελῶν καὶ θαυμάζων καὶ ἐμπομπεύων τοῖς ἑτέρων κα-
κοῖς, τῆς κοινῆς φύσεως ἀσχημονούσης. καὶ τί πλέον ἂν ἐργάσαιτο τούτων δαίμων ἄγριος; Εἶ-
τα ἵνα προθυμότερον ποιήσῃ ταῦτα, δαψιλέστερον δίδως ἀργύριον. καὶ τῷ μὲν εὐχομένῳ, καὶ
τὸν Θεὸν καλοῦντι, καὶ μετ' ἐπιεικείας προσιόντι οὐδὲ ἀποκρίνεσθαι ἀξιοῖς, οὐδὲ ἐμβλέ-
ψαι, ἀλλὰ καὶ τὰ φορτικὰ ἐκεῖνα πρὸς αὐτὸν φθέγγῃ ῥήματα, ὅταν συνεχῶς ἐνοχλήσῃ· οὗτος
δὲ δεῖ ζῆν; ἀναπνεῖν δὲ ὅλως, ἢ τὸν ἥλιον τοῦτον ὁρᾶν; πρὸς δὲ ἐκείνους καὶ φαιδρὸς καὶ φιλότι-
μος, ἅτε ἀγωνοθέτης τις ὢν τοῦ καταγελάστου καὶ σατανικῆς ἀσχημοσύνης ἐκείνης. διὸ καὶ εὐλογώ-
τερον πρὸς τοὺς τιθέντας τοὺς ἀγῶνας τούτους, καὶ μὴ προϊεμένους μηδὲν ἕως ἂν ἴδωσι κολα-
ζομένους ἑτέρους, ταῦτα ἂν λεχθείη τὰ ῥήματα· ζῆν δὲ τούτους; ἀναπνεῖν δὲ ὅλως, τὸν δὲ ἥλιον
τοῦτον ὁρᾶν τοὺς εἰς τὴν κοινὴν παρανομοῦντας φύσιν, τοὺς εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίζοντας; τοῦ
μὲν γὰρ Θεοῦ λέγοντος, δὸς ἐλεημοσύνην, καὶ δίδωμί σοι βασιλείαν οὐρανῶν, οὐκ ἤκουσας·
τοῦ διαβόλου δὲ κεφαλὴν καθηλωμένην δεικνύντος, ἐξαίφνης φιλότιμος γέγονας. καὶ μᾶλ-
λον ἐπέκαμψεν ἡ τοῦ πονηροῦ δαίμονος μηχανὴ τοσαύτην ἔχουσα βλάβην, ἢ ἡ τοῦ Θεοῦ
ὑπόσχεσις μυρία κομίζουσα τὰ ἀγαθά. δέον, εἰ καὶ χρυσίον καταβαλεῖν ἔχρην ὑπὲρ τοῦ
ταῦτα μὴ γίνεσθαι, μηδὲ γινόμενα ὁρᾶν, πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν, ὥστε ἀνελεῖν τὴν πολ-
λὴν ταύτην μανίαν· ὑμεῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ καὶ γίνεσθαι καὶ γινόμενα ὁρᾶν, πάντα ποιεῖτε καὶ
πραγματεύεσθε. ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, εἰπέ μοι, διὰ τί γέεννα; ἀλλὰ μηκέτι τοῦτο ἐρώτα,
ἀλλὰ πῶς μία γέεννα μόνη; πόσων γὰρ οὐκ ἄξιοι κολάσεων οὗτοι οἱ τὸ ὠμὸν τοῦτο καὶ ἀπηνὲς
συγκροτοῦντες θέατρον, καὶ γελῶντες ἐφ' οἷς δακρύειν ἔδει κἀκείνους καὶ ὑμᾶς αὐτούς· μᾶλ-
λον δὲ ὑμᾶς τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀναγκάζοντας ἀσχημονεῖν; ἀλλ' οὐκ ἀναγκάζω, φησί. πῶς
οὐκ ἀναγκάζεις, εἰπέ μοι, τοῖς μὲν ἐπιεικεστέροις καὶ δακρύουσι, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλοῦ-
σιν οὐδὲ προσέχειν ἀνεχόμενος· τούτοις δὲ καὶ ἀργύριον παρέχων δαψιλές, καὶ πολλοὺς
περιιστῶν τοὺς θαυμάζοντας; καὶ ἀποστῶμεν, φησίν, ἐλεοῦντες αὐτούς. καὶ σὺ τοῦτο κελεύεις

οὐκ

χ. τέρπεσθε

χ. παροινοῦντας

οὐκ ἔστι τοῦτο ἐλεεῖν, ἄνθρωπε, τὸ τοσαύτην ἀπαιτεῖν δίκην ὑπὲρ ὀλίγων ὀβολῶν, τὸ κε-
λεύειν ὑπὲρ ἀναγκαίας κατακόπτεσθαι τροφῆς, καὶ εἰς πολλὰ διατέμνειν τῆς κεφαλῆς
τὴν δορὰν οὕτω πικρῶς καὶ ἐλεεινῶς. εὐφήμει, φησίν. οὐ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τὰς κεφαλὰς
καταθλοῦντες ἐκείνας. εἴθε σύ· καὶ οὐκ ἦν οὕτω δεινὸν τὸ δεινόν. ὁ γὰρ σφάττων τινὰ, τοῦ
5 κελεύοντος ἑαυτὸν σφάττειν πολλῷ χαλεπώτερον ποιεῖ, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τούτων συμβαίνει. καὶ γὰρ
δριμυτέρας ὑπομένουσι τὰς ὀδύνας, ὅταν καὶ αὐτουργοὶ κελεύωνται γίνεσθαι τῶν πονηρῶν
τούτων ἐπιταγμάτων, καὶ ταῦτα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν ᾗ πρῶτον ἐχρημάτισαν Χριστιανοί, ἐν ᾗ
πάντων ἄνθρωποι ἡμερώτεροι γεγόνασιν, ἐν ᾗ πολὺς ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τὸ παλαιὸν ἐκό-
μα καρπός. οὐδὲ γὰρ τοῖς παροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόῤῥωθεν ἔπεμπον ἐκ πολλοῦ τοῦ
10 διαστήματος, καὶ ταῦτα λιμοῦ προσδοκωμένου. τί οὖν δεῖ ποιεῖν, φησί; τῆς μὲν θηριωδίας
ταύτης καθυφεῖναι· πεῖσαι δὲ τοὺς δεομένους ἅπαντας, ὅτι ταῦτα μὲν ποιοῦντες " οὐδὲν λή-
ψονται, ἐπιεικῶς δὲ προσιόντες, πολλῆς ἀπολαύσονται τῆς φιλοτιμίας. κἂν ταῦτα μά-
θωσι, κἂν πάντων ὦσιν ἀθλιώτεροι, οὐχ αἱρήσονται οὐδέποτε τοιαῦτα κολάζεσθαι, ἐγὼ ἐγ-
γυῶμαι· ἀλλὰ καὶ χάριν ὑμῖν εἴσονται, ὅτι καὶ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς ὀδύνης αὐτοὺς ἀπηλλά-
15 ξατε ἐκείνης. νῦν δὲ ὑπὲρ μὲν ἡνιόχων καὶ παῖδας ἂν ἐκδοίητε τοὺς ὑμετέρους, καὶ ὑπὲρ ὀρ-
χηστῶν καὶ αὐτὰς ἂν προοῖσθε τὰς ψυχάς· ὑπὲρ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεινῶντος οὐδὲ τὸ πολλοστὸν
τῆς οὐσίας προΐεσθε μέρος, ἀλλὰ κἂν ὀλίγον δῶτε ἀργύριον, ὡς τὸ πᾶν ἐκτετικότες, οὕτω
διάκεισθε, οὐκ εἰδότες ὅτι οὐ τὸ δοῦναι, ἀλλὰ τὸ μετὰ δαψιλείας δοῦναι, τοῦτο μάλιστά ἐστιν
ἐλεημοσύνη. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὐ τοὺς διδόντας ἁπλῶς ἀνακηρύττει καὶ μακαρίζει,
20 ἀλλὰ τοὺς ἀφθόνως παρέχοντας. " οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ἔδωκεν, ἀλλὰ πῶς; Ἐσκόρπισεν,
ἔδωκε τοῖς πένησι. τί γὰρ ὄφελος ὅταν πλοῦτον τοσοῦτον δῷς, ὅσον ἄν τις ἀπὸ πελάγους
κύαθον δοίη, καὶ μηδὲ χήρας γυναικὸς μεγαλοψυχίαν ζηλώσῃς; πῶς δὲ ἐρεῖς, Κύριε, ἐλέη-
σόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου,
οὐ κατὰ τὸ μέγα ἔλεος αὐτὸς ἐλεῶν, τάχα δὲ οὐδὲ κατὰ τὸ μικρόν; καὶ γὰρ σφόδρα αἰσχύνομαι,
25 ὅταν ἴδω πολλοὺς τῶν πλουτούντων ἐφ' ἵππων χρυσοχαλίνων φερομένους, καὶ οἰκέτας χρυ-
σοφοροῦντας ἐπισυρομένους, καὶ κλίνας ἀργυρᾶς ἔχοντας, καὶ ἑτέραν πλείονα φαντασίαν, καὶ
ἡνίκα ἂν πένητι δέῃ παρασχεῖν, τῶν σφόδρα πενήτων πτωχοτέρους γινομένους. ἀλλὰ τίς ὁ
πολὺς αὐτῶν λόγος; ἔχει τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας, φησί. καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ; οὐδὲ γὰρ, ἐὰν
ἐγὼ δῶ, σὺ διεσώθης· οὐδ' ἂν ἡ ἐκκλησία παράσχῃ, σὺ τὰ ἁμαρτήματα ἐξήλειψας τὰ
30 σά. διὰ τοῦτο οὐ δίδως, ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία ὀφείλει δοῦναι τοῖς δεομένοις; ἐπειδὴ εὔχονται
οἱ ἱερεῖς, σὺ οὐκ εὔξῃ ποτέ; καὶ ἐπειδὴ νηστεύουσιν ἕτεροι, μεθυσθήσῃ διηνεκῶς; οὐκ οἶσθα ὅτι
οὐχ οὕτω διὰ τοὺς πένητας τὸ περὶ ἐλεημοσύνης ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς, ὡς δι' αὐτοὺς τοὺς πα-
ρέχοντας; ἀλλ' ὑποπτεύεις τὸν ἱερέα; μάλιστα μὲν χαλεπὴ καὶ τοῦτο ἁμαρτία· πλὴν οὐ-
δὲν ἀκριβολογοῦμαι. διὰ σαυτοῦ πάντα ποίει, καὶ διπλοῦν οὕτω καρπώσῃ τὸν μισθόν. καὶ
35 γὰρ ἅπερ ἡμεῖς ὑπὲρ ἐλεημοσύνης λέγομεν, οὐχ ἵνα ἡμῖν προσαγάγῃς λέγομεν, ἀλλ' ἵνα
αὐτὸς διὰ σαυτοῦ διακονῇς. ἐμοὶ μὲν γὰρ προσφέρων, ἴσως καὶ κενοδοξίᾳ ἁλώσῃ, πολλά-
κις δὲ καὶ σκανδαλισθεὶς ἀπελεύσῃ τι πονηρὸν ὑποπτεύσας· ἂν δὲ δι' ἑαυτοῦ πάντα ποι-
ῇς, καὶ σκανδάλων ἀπαλλαγήσεσθε, καὶ ὑποψίας ἀτόπου, καὶ πλείων ὑμῖν ὁ μισθός. οὐ
τοίνυν ἐκβιαζόμενος ὑμᾶς ἐνταῦθα κομίζειν τὰ χρήματα, ταῦτα λέγω· οὐδὲ ἀγανα-
40 κτῶν ὑπὲρ τῶν κακῶς ἀκουόντων ἱερέων. εἰ γὰρ ἀγανακτεῖν χρὴ καὶ ἀλγεῖν, ὑπὲρ ὑμῶν
ἀλγεῖν δεῖ τῶν λεγόντων κακῶς. τοῖς μὲν γὰρ ἀκούουσιν εἰκῆ καὶ μάτην κακῶς, ὁ μισθὸς
μείζων, τοῖς δὲ λέγουσι, τὸ κρίμα καὶ ἡ τιμωρία βαρυτέρα. οὐ τοίνυν ὑπὲρ αὐτῶν ταῦ-
τα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν κηδόμενος καὶ φροντίζων. τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τῆς γενεᾶς
τινες ὑποπτεύονται τῆς ἡμετέρας, ὅπου γε ἐπὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων τῶν τοὺς ἀγγέλους μι-
μησαμένων

γ. ὀλίγα λήψονται μισθὸν,

γ. εἰπ

Ψαλμ. ρια. η.

Ψαλμ. ν. α.

μησαμένων, τῶν οὐδὲν ἴδιον κεκτημένων, τῶν ἀποστόλων λέγω, γογγυσμὸς ἦν ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν χηρῶν, ὅτι παρεθεωροῦντο αἱ πένητες, ὅτε οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ᾽ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά; μὴ δὴ ταύτας προβαλλώμεθα τὰς προφάσεις, μηδὲ ἀπολογίαν εἶναι νομίζωμεν, τὸ τὴν ἐκκλησίαν πολλὰ κεκτῆσθαι. ὅταν γὰρ τῆς οὐσίας αὐτῆς τὸ μέγεθος ἴδῃς, ἐννόησον καὶ τῶν ἐγγεγραμμένων πενήτων τὰς ἀγέλας, τῶν ἀρρωστούντων τὰ πλήθη, τῶν μυρίων χορηγιῶν τὰς ὑποθέσεις· περιέργασαι, πολυπραγμόνησον, οὐδεὶς ὁ κωλύσων, ἀλλὰ καὶ ἕτοιμοι λόγον ὑμῖν παρέχειν. πλὴν ὑπερβολὴν ποιήσασθαι βούλομαι. ὅταν γὰρ παράσχωμεν τὰς εὐθύνας, καὶ δείξωμεν οὐκ ἐλάττονα τῆς προσόδου τὴν δαπάνην οὖσαν, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅπου καὶ πλείω, ἡδέως ἂν ὑμᾶς ἐκεῖνο ἐροίμην· ἡνίκα ἂν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Πεινῶντά με εἴδετε, καὶ οὐκ ἐθρέψατε, γυμνόν, καὶ οὐ περιεβάλετε, τί ἐροῦμεν; τί δὲ ἀπολογησόμεθα; τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα εἰς μέσον οἴσομεν τὸν παρακούσαντα τούτων; καὶ τινὰς τῶν ἱερέων τῶν ὑποστάντων; καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ; ἐγὼ γάρ σοι ἐγκαλῶ, φησίν, ἅπερ αὐτὸς ἥμαρτες. ἀπολογία δὲ τούτων, τὸ τὰ οἰκεῖα ἀπολύσασθαι ἁμαρτήματα, οὐ τὸ δεῖξαι ἑτέρους τὰ αὐτά σοι πεπλημμεληκότας. καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία διὰ τὴν ὑμετέραν μικρολογίαν ἔχειν ἀναγκάζεται ἅπερ ἔχει νῦν. ὡς εἴγε κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς πάντα ἐπράττετο νόμους, πρόσοδον αὐτῆς εἶναι ἐχρῆν τὴν ὑμετέραν γνώμην, ὃ καὶ ταμιεῖον ἀσφαλές ἐστι καὶ ἀνάλωτος θησαυρός· νῦν δὲ ὅταν ὑμεῖς μὲν θησαυρίζητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα ἐν τοῖς ταμιείοις ἀποκλείητε τοῖς ὑμετέροις, αὕτη δὲ ἀναγκάζηται δαπανᾶν χηρῶν συλλόγοις, παρθένων χοροῖς, ξένων ἐπιδημίαις, ἀποδημούντων ταλαιπωρίαις, δεσμωτῶν συμφοραῖς, ἀρρωστούντων καὶ λελωβημένων ἀνάγκαις, ἑτέραις τοιαύταις προφάσεσι, τί δεῖ ποιεῖν; ἀποστρέφεσθαι τούτους ἅπαντας, καὶ τοσούτους προξενῶσαι λιμένας; καὶ τίς ἂν τοῖς γινομένοις ναυαγίοις ἀρκέσειε; τοῖς ὀδυρμοῖς, τοῖς θρήνοις, ταῖς οἰμωγαῖς ταῖς πανταχόθεν φερομέναις; μὴ τοίνυν ἁπλῶς τὸ ἐπιὸν φθεγγώμεθα. νῦν μὲν γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ τὰς εὐθύνας παρέχειν ὑμῖν ἕτοιμοι. εἰ δὲ καὶ τοὐναντίον ἦν, καὶ διεφθαρμένους εἴχετε διδασκάλους καὶ πάντα ἁρπάζοντας καὶ πλεονεκτοῦντας, οὐδὲ οὕτως ὑμῖν ἀπολογία ἡ ἐκείνων πονηρία ἦν. ὁ γὰρ φιλάνθρωπος καὶ πάνσοφος, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα ὁρῶν, καὶ εἰδὼς ὅτι συμβαίνει πολλοὺς ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ τῇ τοσαύτῃ οἰκουμένῃ ἱερέας γίνεσθαι διεφθαρμένους, ἵνα μὴ ἡ τῶν ἀρχομένων ῥαθυμία ἐπιτείνηται διὰ τῆς ἐκείνων ὀλιγωρίας, πᾶσαν ἀναιρῶν ἀπολογίαν ῥαθυμίας, Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως, φησίν, ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε, δεικνὺς ὅτι κἂν διδάσκαλον ἔχῃς φαῦλον, οὐδέν σε τοῦτο ὀνῆσαι δυνήσεται, ἂν μὴ προσέχῃς τοῖς λεγομένοις. οὐ γὰρ ἀφ᾽ ὧν ὁ διδάσκαλος ἔπραξεν, ἀλλὰ ἀφ᾽ ὧν ἀκούσας παρήκουσας, ἀπὸ τούτων σοι φέρει τὰς ψήφους ὁ Θεός. ὥστε ἐὰν μὲν ποιῇς τὰ ἐπιτεταγμένα, μετὰ πολλῆς τότε στήσῃ τῆς παρρησίας· ἂν δὲ παρακούσῃ τῶν λεγομένων, κἂν μυρίους ἱερέας διεφθαρμένους δείξῃς, οὐδέν σοι τοῦτο προστήσεται. ἐπεὶ καὶ Ἰούδας ἀπόστολος ἦν, ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἱεροσύλων καὶ φιλαργύρων ἀπολογήσεταί ποτε. οὐδὲ δυνήσεταί τις ἐγκαλούμενος λέγειν, ὅτι, καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος κλέπτης ἦν καὶ ἱερόσυλος καὶ προδότης· διὰ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἡμᾶς τιμωρήσεται καὶ κατακρινεῖ, ὅτι μηδὲ τοῖς ἑτέρων κακοῖς ἐσωφρονίσθημεν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀναγέγραπται ἐκεῖνα, ἵνα φύγωμεν ἐκείνων τὸν ζῆλον. διὸ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ἀφέντες, ἡμεῖς ἑαυτοῖς προσέχωμεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ. ἵν᾽ οὖν τὸν λόγον τοῦτον μετὰ καλῆς παράσχωμεν ἀπολογίας, τὸν ἑαυτῶν ῥυθμίσωμεν βίον, καὶ δαψιλῆ τὴν χεῖρα ἐκτείνωμεν τοῖς δεομένοις, εἰδότες ὅτι αὕτη μόνη ἡμῖν ἐστιν ἀπολογία, τὸ δεῖξαι ἡμᾶς αὐτοὺς κατωρθωκότας τὰ ἐπιτεταγμένα,

Marginalia: Ματθ. κγ. β. — χ. ἀπολύσ. — χ. αὐτῶν — χ. ἡμῶν

τεταγμένα, ἑτέρα δὲ οὐδεμία. κἂν ταύτην δυνηθῶμεν παραλαβεῖν, τὰς ἀφορήτους ἐκείνας ὀδύνας τῆς γεέννης διαφευξόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

5 Λογ. κϐ. 13 ΟΥΚ ΟΙΔΑΤΕ ΟΤΙ ΟΙ ΤΑ ΙΕΡΑ ΕΡΓΑΖΟμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν; οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται; 14 Οὕτω καὶ ὁ Κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῇν.

10 ΠΟλλὴν ποιεῖται τὴν σπουδὴν, ὥστε δεῖξαι μὴ κεκωλυμένον τὸ λαμβάνειν. διόπερ τοσαῦτα εἰπὼν ἔμπροσθεν, οὐκ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν νόμον χωρεῖ, οἰκειότερον τοῦ προτέρου παρέχων ὑπόδειγμα. οὐδὲ γὰρ ἦν ἴσον τὰς βοῦς παραγαγεῖν εἰς μέσον, καὶ ῥητῶς περὶ ἱερέων νόμον κείμενον εἰς μέσον ἀγαγεῖν. σκόπει δέ μοι καὶ 15 τοῦτο τὴν σύνεσιν Παύλου, πῶς μέμνηται τοῦ πράγματος μεγαλοπρεπῶς. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι ἐκ τῶν προσφερόντων λαμβάνουσιν, ἀλλὰ τί; ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν· ἵνα μήτε οἱ λαμβάνοντες ὀνειδίζωνται, μήτε οἱ παρέχοντες ἐπαίρωνται. διὸ καὶ τὸ ἑξῆς οὕτω τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες ἀπὸ τῶν θυόντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου συμμερίζονται. τὰ 20 γὰρ προσενεχθέντα οὐκέτι λοιπὸν τῶν προσενεγκόντων ἦν, ἀλλὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι τὰ ἱερὰ λαμβάνουσιν, ἀλλ', ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσι, δεικνὺς πάλιν τὴν συμμετρίαν, καὶ ὅτι οὐ χρηματίζεσθαι δεῖ, οὐδὲ πλουτεῖν. εἰ δὲ λέγει, ὅτι τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται, οὐ τὴν ἐξ ἴσης διανομὴν λέγει, ἀλλὰ τὴν ἐξ ὀφειλῆς διδομένην αὐτοῖς παραμυθίαν. καίτοι τὰ τῶν ἀποστόλων μείζονα πολλῷ ἦν. ἐκεῖ μὲν γὰρ τιμὴ ἦν 25 ἡ ἱερωσύνη· ἐνταῦθα δὲ κίνδυνοι, καὶ σφαγαὶ, καὶ φόνοι. διόπερ τῶν ἄλλων παραδειγμάτων ἁπάντων πολὺ μεῖζον ἦν τὸ λέγειν, εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, ἐσπείραμεν, τοὺς χειμῶνας, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τὰ ἄφατα κακὰ ἐνδείκνυται, ἅπερ ὑπέμενον κηρύττοντες. ἀλλ' ὅμως καὶ τοσαύτης οὔσης τῆς ὑπεροχῆς, οὐκ ἠθέλησεν οὔτε τὰ τῆς παλαιᾶς ταπεινῶσαι, οὔτε τὰ ἑαυτοῦ ἐπᾶραι· ἀλλὰ καὶ τὰ ἑ- 30 αυτοῦ συστέλλει, οὐκ ἀπὸ τῶν κινδύνων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῆς δωρεᾶς δεικνὺς τὴν ὑπεροχήν. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ ἐκινδυνεύσαμεν, ἢ παρεβουλευσάμεθα, ἀλλ', εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν. καὶ τὰ τῶν ἱερέων, ὡς οἷόν τε ἐστιν, ἐπαίρει λέγων, οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, καὶ οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τὴν διηνεκῆ δουλείαν αὐτῶν καὶ τὴν καρτερίαν διὰ τούτων ἐνδείξασθαι βουλόμενος. καὶ εἰπὼν τοὺς ἱερέας τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις, τούς τε Λευΐ- 35 τας, τούς τε ἀρχιερέας, ἑκάτερα τὰ τάγματα ἐδήλωσε, καὶ τὰ καταδεέστερα, καὶ τὰ ὑπερέχοντα· τὰ μὲν διὰ τοῦ λέγειν, οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, τὰ δὲ διὰ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες. οὐδὲ γὰρ πᾶσιν ἓν ἐπιτεταγμένον ἔργον ἦν· ἀλλ' οἱ μὲν τὰ παχύτερα, οἱ δὲ τὰ ὑψηλότερα ἦσαν ἐγκεχειρισμένοι. πάντας τοίνυν τούτους περιλαβὼν, ἵνα μή τις λέγῃ, τί τῆς παλαιᾶς ἡμῖν μέμνησαι; οὐκ οἶσθα ὅτι προσταγμάτων τελειοτέρων ἡ- 40 μῖν ὁ καιρός; μετ' ἐκεῖνα πάντα τὸ πάντων ἰσχυρότερον ἔθηκεν, εἰπών· οὕτω καὶ ὁ Κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῇν. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀνθρώπων λέγει τρέφεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἱερέων ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, φησί· καὶ ὥσπερ ἐκεῖ ἐσθίειν, οὕτως ἐνταῦθα ζῇν, οὐκ ἐμπορεύεσθαι, οὐδὲ θησαυρίζειν. Ἄξιος γάρ, φησιν, ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. Ματθ. ι.

15 Ἐγὼ

15 Ἐγὼ δὲ οὐδενὶ τούτων ἐχρησάμην. Τί οὖν, εἰ μὴ ἐχρήσω, φησὶ, νῦν, πρὸς δὲ τὸ μέλλον χρήσασθαι βούλει, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγεις; ἄπαγε· καὶ γὰρ * παχέως τῇ ἐπιδιορθώσει ἐχρήσατο, οὕτως εἰπών·

* διὰ τῶν

Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί. Καὶ ὅρα μεθ' ὅσης σφοδρότητος ἀρνεῖται καὶ διακρούεται τὸ πρᾶγμα. Καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ. Καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κέχρηται τῇ ῥήσει ταύτῃ. καὶ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν, Οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, Εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαί με τῇ ἐξουσίᾳ μου· καὶ ἐνταῦθα, ἐγὼ δὲ οὐδενὶ τούτων ἐχρησάμην. τούτων, ποίων; τῶν πολλῶν παραδειγμάτων. πολλῶν γάρ μοι παρεχόντων ἐξουσίαν, τοῦ στρατιώτου, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ποιμένος, τῶν ἀποστόλων, τοῦ νόμου, τῶν παρ' ἡμῶν εἰς ὑμᾶς γινομένων, τῶν παρ' ὑμῶν εἰς τοὺς ἄλλους, τῶν ἱερέων, τοῦ προστάγματος τοῦ Χριστοῦ, οὐδενὶ τούτων ἐπείσθην εἰς τὸ καταλῦσαι τὸν ἐμαυτοῦ νόμον, καὶ λαβεῖν. καὶ μή μοι τὰ παρελθόντα λέγε. καίτοιγε ἔχω εἰπεῖν, ὅτι πολλὰ καὶ ἐν τοῖς παρελθοῦσιν ὑπέμεινα διὰ τοῦτο· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐκείνοις ἰσχυρίζομαι μόνοις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὑπισχνοῦμαι, ὅτι αἱροῦμαι μᾶλλον ἀποθανεῖν λιμῷ, ἢ τούτων ἀποστερηθῆναι τῶν στεφάνων. καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, φησὶν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ. οὐκ εἶπε, τὸν νόμον μου ἵνα τις καταλύσῃ, ἀλλὰ, τὸ καύχημα. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι ποιεῖ μὲν αὐτὸ, οὐ χαίρων δὲ, ἀλλὰ στένων καὶ ὀδυνώμενος, τὴν ὑπερβολὴν τῆς χαρᾶς δεῖξαι θέλων καὶ τὴν περιουσίαν τῆς προθυμίας, καὶ καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ. τοσοῦτον ἀπεῖχεν ὀδυνᾶσθαι, ὅτι καὶ καυχᾶται, καὶ ἀποθανεῖν αἱρεῖται μᾶλλον, ἢ ἐκπεσεῖν τοῦ καυχήματος τούτου. οὕτω καὶ ζωῆς αὐτῷ γλυκύτερον ἦν τὸ γινόμενον. Εἶτα καὶ ἑτέρωθεν ἐπαίρει αὐτὸ, καὶ δείκνυσι μέγα ὂν, οὐχ ἵνα ἑαυτὸν λαμπρὸν ἀποφήνῃ (πόρρω γὰρ ἦν ἐκεῖνος τοῦ πάθους) ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι χαίρει, καὶ τὴν ὑποψίαν ἐκ περιουσίας ἀνέλῃ. διὰ γὰρ τοῦτο, ὡς ἔφθην εἰπὼν, καὶ καύχημα αὐτὸ ἐκάλεσε, καὶ τί φησιν;

α. Κορ. θ. ιβ.
α. Κορ. θ. ιη.

16 Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα. ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ δέ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι.

17 Εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι.

18 Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Τί λέγεις, εἰπέ μοι; ἐὰν εὐαγγελίζῃ, οὐκ ἔστι σοι καύχημα, ἀλλ' ἐὰν ἀδάπανον θῇς τὸ εὐαγγέλιον; οὐκοῦν τοῦτο μεῖζον ἐκείνου; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἑτέρωθεν ἔχει τι πλέον· ὅτι τὸ μὲν ἐστὶν ἐπίταγμα, τὸ δὲ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως κατόρθωμα. ἃ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν γίνεται, πολὺν ἔχει τὸν μισθὸν κατὰ τοῦτο· ἃ δὲ ἐν ἐντολῆς τάξει, οὐ τοσοῦτον. ὥστε κατὰ τοῦτό φησι τοῦτο ἐκείνου πλέον εἶναι, οὐ κατ' αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν φύσιν. τί γὰρ τοῦ κηρῦξαι ἴσον; τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτοὺς ἁμιλλᾶσθαι ποιεῖ. ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐπίταγμά ἐστι καὶ ὀφειλή, τὸ δὲ προαιρέσεως φιλοτιμία, κατὰ τοῦτο τοῦτο ἐκείνου πλέον. διό φησι, τὸ αὐτὸ ἑρμηνεύων, ὅπερ εἶπον νῦν· Εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι, τὸ ἑκὼν καὶ ἄκων, ἐπὶ τοῦ ἐγκεχειρίσθαι καὶ μὴ ἐγκεχειρίσθαι λαμβάνων. οὕτω καὶ τὸ, ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται, νοητέον, οὐχ ὡς ἄκοντός τι τούτων ποιοῦντος (μὴ γένοιτο) ἀλλ' ὡς ὑπευθύνου ὄντος τοῖς ἐπιταχθεῖσι, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐν τῷ λαμβάνειν εἰρημένης. διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χριστός· Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· ἃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον. τί οὖν, εἰπέ μοι, Πέτρος οὐκ ἔχει μισθόν; καὶ τίς ἂν σχοίη ποτὲ τοσοῦτον ὅσον ἐκεῖνος; τί δὲ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι; πῶς οὖν

Λουκ. ιζ. ι.

εἶπεν, εἰ μὲν ἑκὼν τοῦτο πράττω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι; ὁρᾷς κἀνταῦθα τὴν σύνεσιν; οὐδὲ γὰρ εἶπεν, εἰ δὲ ἄκων, οὐκ ἔχω μισθὸν, ἀλλ', οἰκονομίαν πεπίστευμαι, δεικνὺς ὅτι καὶ οὕτως ἔχει μισθὸν, ἀλλὰ τοιοῦτον, οἷον ὁ τὸ ἐπιταχθὲν ἐξανύσας, οὐχ οἷον ἐκεῖνος ὁ ἐκ τῶν ἑαυτοῦ φιλοτιμησάμενος καὶ ὑπερβὰς τὸ ἐπίταγμα. Τίς οὖν ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον, φησι, θήσω τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαί με τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ὅρα πῶς διόλου τῷ ὀνόματι τῆς ἐξουσίας κέχρηται, δεικνὺς τοῦτο, ὃ συνεχῶς εἶπον, ὅτι οὐδὲ οἱ λαμβάνοντες ἐγκλημάτων ἄξιοι. προσέθηκε δὲ, τῷ εὐαγγελίῳ, ὁμοῦ μὲν τὸ εὐαγγέλιον δηλῶν, ὁμοῦ δὲ κωλύων πανταχοῦ τὸ πρᾶγμα ἐξάγειν. τὸν γὰρ διδάσκοντα χρὴ λαμβάνειν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ἀργοῦντα ἁπλῶς.

19 Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω. Πάλιν ἐνταῦθα ἄλλην τίθησιν ὑπερβολήν. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ μὴ λαβεῖν· τοῦτο δὲ ὃ μέλλει λέγειν, πολλῷ πλέον ἐκείνου. τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; οὐ μόνον οὐκ ἔλαβον, φησιν, οὐδὲ μόνον οὐκ ἐχρησάμην τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐδούλωσα ἐμαυτὸν, καὶ δουλείαν ποικίλην καὶ παντοδαπήν. οὐδὲ γὰρ ἐν χρήμασι μόνον, ἀλλ', ὃ πολλῷ χρημάτων μεῖζον ἦν, ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ ποικίλοις τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπεδειξάμην· καὶ ἐδούλωσα, οὐδενὶ ὑποκείμενος καθ' οὐδὲν, οὐδὲ ἀνάγκην ἔχων (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων) καὶ οὐδὲ ἑνὶ ἐδούλωσα, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. διὸ καὶ ἐπήγαγε, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα. καὶ γὰρ κηρύξαι ἐπεταττόμην, καὶ ἀπαγγέλλειν τὰ ἐμπιστευθέντα· τὸ δὲ μυρία μηχανᾶσθαι καὶ ἐπινοεῖν, λοιπὸν τῆς ἐμῆς σπουδῆς ἦν. τοῦ γὰρ καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον ὑπεύθυνος ἤμην μόνον· ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπαρτίσαι πάντα ἐποίουν πάλιν, πλέον τῶν ἐπιτεταγμένων ἐπιχειρῶν. ἐπεὶ γὰρ προαιρέσει καὶ προθυμίᾳ καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Χριστὸν πάντα ἔπραττεν, ἀκόρεστον εἶχεν ἐπιθυμίαν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν. διὸ καὶ ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ὑπερέβαινε τὰ σκάμματα, διὰ πάντων ὑπὲρ αὐτὸν πηδῶν τὸν οὐρανόν. καὶ εἰπὼν τὴν δουλείαν, λέγει λοιπὸν καὶ τοὺς τρόπους αὐτῆς τοὺς ποικίλους. τίνες δέ εἰσιν οὗτοι;

20 Καὶ ἐγενόμην, φησὶ, τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω.

Καὶ πῶς ἐγένετο τοῦτο; ὅτι περιέτεμεν, ἵνα καθέλῃ περιτομήν. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἰουδαῖος, ἀλλ', ὡς Ἰουδαῖος, ὅπερ οἰκονομία ἦν. τί λέγεις; ὁ τῆς οἰκουμένης κῆρυξ, καὶ τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἁψάμενος, καὶ τοσοῦτον ἐν τῇ χάριτι λάμψας, οὕτως ἀθρόον καταβαίνει τοσοῦτον; ναί. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀναβῆναι. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι καταβαίνει μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν κάτω κείμενον ἀνίστησι, καὶ ἀνάγει πρὸς ἑαυτόν. Τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, μὴ ὢν αὐτὸς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω.

Η ἐπεξήγησις τοῦ προτέρου ἐστὶν, ἢ ἕτερόν τι αἰνίττεται παρὰ τὸ πρότερον· Ἰουδαίους μὲν λέγων, τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τοιούτους ὄντας· ὑπὸ νόμον δὲ, τοὺς προσηλύτους, ἢ τοὺς πιστοὺς γενομένους καὶ ἔτι ἀντεχομένους τοῦ νόμου. οὐκέτι γὰρ ἦσαν, ὡς Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὑπὸ νόμον. καὶ πῶς ἐγένετο ὑπὸ νόμον; ὅτε ἐξυρᾶτο, ὅτε ἔθυεν. ἐγίνετο δὲ ταῦτα, οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μεταβαλλομένης (ἐπεὶ κακία τὸ πρᾶγμα ἦν) ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης. ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγίνετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον, οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης. πῶς γάρ, ὁ καὶ ἑτέρους μεταπεῖσαι σπεύδων, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ποιῶν, ἵνα ἄλλους ποιοῦντας ἐλευθερώσῃ τῆς ταπεινότητος ἐκείνης;

21 Τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος. Οὗτοι οὔτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, οὔτε χριστιανοὶ, οὔτε ἕλληνες, ἀλλ' ἐκτὸς νόμου ὄντες, οἷος ἦν ὁ Κορνήλιος, καὶ εἴ τινες κατ' ἐκεῖνον. καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους εἰσιὼν, πολλὰ ὑπεκρίνετο τῶν ἐκείνων. τινὲς δέ φασι καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος

ἐπιγράμματος τοῦ ἐν τῷ βωμῷ διάλεξιν αὐτῷ γενομένην πρὸς Ἀθηναίους αἰνίττεσθαι,
καὶ λέγειν, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃ τις μεταβολὴν γνώμης εἶναι τὸ
πρᾶγμα, ἐπήγαγε· Μὴ ὢν ἄνομος Θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ, Τουτέστιν, οὐ
μόνον ἄνομος οὐκ ὤν, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς ἔννομος, ἀλλὰ τὸν πολλῷ τοῦ παλαιοτέρου νόμου
ὑψηλότερον ἔχων, τουτέστι, τὸν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς χάριτος. διὸ καὶ ἐπήγαγε, Χριστοῦ. Εἶτα 5
ποιήσας περὶ τῆς γνώμης θαῤῥῆσαι, καὶ τὸ κέρδος τίθησι πάλιν τῆς τοιαύτης συγκαταβά-
σεως, λέγων· Ἵνα κερδήσω ἀνόμους. Καὶ πανταχοῦ τὴν αἰτίαν προβάλλεται
τῆς συγκαταβάσεως, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη, ἀλλά·

22 Καὶ τοῖς ἀσθενέσι, φησὶν, ὡς ἀσθενὴς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω· Τοῦτο λοιπὸν
τὸ τούτων λέγων, δι' ὃ καὶ πάντα ταῦτα εἴρηται· καίτοι ἐκεῖνα πολλῷ μείζονα ἦν, ἀλλὰ 10
τοῦτο οἰκειότερον· ὅθεν καὶ ὕστερον αὐτὸ τέθεικεν. ἐποίησε δὲ αὐτὸ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις, ὅτε περὶ βρω-
μάτων ἐνεκάλει, καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ. εἶτα, ἵνα μὴ καθέκαστον ἅπαντα λέγων, διατρίβῃ, φη-
σί· Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Ὁρᾷς τὴν ὑπερβο-
λήν; πᾶσι μὲν γέγονα πάντα, οὐ πάντας δὲ προσδοκῶ σώζειν, ἀλλ' ἵνα κἂν ὀλίγους σώσω.
καὶ τὴν μὲν σπουδὴν καὶ τὴν διακονίαν τοσαύτην ὑπέμεινα, ὅσην εἰκὸς τὸν ἅπαντας σώ- 15
ζοντα, οὐ μὴν ἐλπίζων ἁπάντων περιέσεσθαι· ὃ πολὺ μέγα ἦν, καὶ προθυμίας ζεούσης.
ἐπεὶ καὶ ὁ σπείρων πανταχοῦ ἔσπειρε, καὶ οὐ τὸν πάντα σπόρον ἔσωσεν, ἀλλ' ὅμως τὸ ἑαυτοῦ πεποί- χ. λείπει
ηκε. καὶ εἰπὼν τὴν ὀλιγότητα τῶν σωζομένων, πάλιν τῷ, πάντως, προσθεῖναι, παρεμυ-
θήσατο τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀλγοῦντας. εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντα δυνατὸν σωθῆναι τὸν σπό- χ. διασωθῆ-
ρον, ἀλλ' ὅμως καὶ πάντα ἀμήχανον ἀπολέσθαι. διὰ τοῦτο εἶπε, πάντως, ὅτι ἀνάγκη πᾶ- 20 ναι
σα τὸν οὕτω θερμῶς σπουδάζοντα καὶ ἐπιτυχεῖν.

23 Πάντα δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι, Τουτέστιν,
ἵνα δόξω τι καὶ αὐτὸς συνεισενηνοχέναι οἴκοθεν, καὶ κοινωνήσω τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τοῖς
πιστοῖς. ὥσπερ γὰρ ἔλεγεν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, τουτέστιν, ἐκ τῶν πιστευόντων, οὕτω καὶ ἐν-
ταῦθα, συγκοινωνὸς γένωμαι τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα δυνηθῶ κοινωνῆσαι τοῖς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πε- 25
πιστευκόσιν. Εἶδες ταπεινοφροσύνην, πῶς ἐν τῇ τῶν μισθῶν ἀντιδόσει ἕνα τῶν πολλῶν ἑ-
αυτὸν τίθησι, πάντων πλεονεκτήσας τοῖς πόνοις; ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τοῖς ἐπάθλοις. ἀλλ' ὅμως
οὐκ ἀξιοῖ τῶν πρωτείων ἀπολαύειν, ἀλλ' ἀγαπᾷ, ἂν μετὰ τῶν ἄλλων κοινωνήσῃ τῶν ἀπο-
κειμένων στεφάνων. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐκ ἐπὶ τῷ μισθῷ τινι ταῦτα ἔπραττεν, ἀλλ' ἵνα ἐκεί-
νους κἀντεῦθεν ἐπισπάσηται, καὶ ταῖς ἐλπίσι ταύταις πείσῃ πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. 30
Εἶδες σύνεσιν; Εἶδες ἀκριβείας ὑπεροχήν; πῶς ὑπὲρ τὰ ἐπιτεταγμένα ἐποίησε, μὴ
λαμβάνων, λαμβάνειν ἐξόν; Εἶδες συγκαταβάσεως ὑπερβολήν; πῶς ὁ ἔννομος Χριστοῦ
καὶ τὸν ἀνωτάτω τηρῶν νόμον, τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος ἦν; τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, ἐν ἑκα-
τέροις ἄκρος φανεὶς, καὶ πάντας νικήσας; τοῦτο καὶ σὺ ποίει, καὶ μὴ νόμιζε καταπίπτειν ἄκρος ὤν,
ἐάν τι διὰ τὸν ἀδελφὸν ὑπομείνῃς τῶν ταπεινῶν. οὐδὲ γὰρ καταπεσεῖν ἐστι τοῦτο, ἀλλὰ 35
καταβῆναι. ὁ μὲν γὰρ πεσὼν, κεῖται μόλις ἀνιστάμενος· ὁ δὲ καταβὰς, καὶ ἀναβήσεται μετὰ χ. κείσεται
πολλοῦ τοῦ κέρδους. καθάπερ καὶ Παῦλος κατῄει μὲν μόνος, ἀνῄει δὲ μετὰ τῆς οἰκουμένης, οὐχ
ὑποκρινόμενος. οὐδὲ γὰρ ἂν τὸ κέρδος ἐζήτησε τῶν σωζομένων, εἴγε ὑπεκρίνετο. τὴν
γὰρ ἀπώλειαν ὁ ὑποκριτὴς ζητεῖ· καὶ ὥστε λαβεῖν, ὑποκρίνεται, οὐχ ὥστε δοῦναι. ἀλλ' οὗτος οὐχ
οὕτως· ἀλλ' ὥσπερ ἰατρὸς, ὥσπερ διδάσκαλος, ὥσπερ πατὴρ, ὁ μὲν τῷ κάμνοντι, ὁ δὲ τῷ μαθητῇ, 40
ὁ δὲ τῷ παιδὶ συγκαταβαίνει εἰς διόρθωσιν, οὐκ εἰς βλάβην, οὕτω καὶ οὗτος. ὅτι γὰρ οὐχ ὑπό- χ. συγκ…
κρισις ἦν τὰ εἰρημένα, ὅταν μηδὲν τοιοῦτον ἀναγκάζηται ποιεῖν ἢ λέγειν, ἀλλὰ τὴν διάθε-
Ῥωμ. η. λθ. σιν αὐτοῦ καὶ τὴν παῤῥησίαν δεῖξαι βούληται, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Οὔτε ζωὴ, οὔτε θάνα-
τος, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα,

οὔτε

ἢ θεοῦ

οὔτε βάθος, οὔτε τις ἑτέρα κτίσις δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης * τῆς ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Εἶδες ἀγάπην πυρὸς θερμοτέραν; οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσω-
μεν τὸν Χριστόν. καὶ γὰρ εὔκολον, ἂν βουλώμεθα. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος φύσει τοιοῦτος ἦν. διά
τοι τοῦτο καὶ τὰ πρότερα αὐτοῦ ἀνεγράφη τὰ ἐναντία τούτοις, ἵνα μάθωμεν, ὅτι προαιρέσεως
5 τὸ ἔργον, καὶ βουλομένοις ἅπαντα εὔκολα.

Μὴ τοίνυν ἀπογνῶμεν, ἀλλὰ, κἂν λοίδορος ᾖς, κἂν πλεονέκτης, κἂν ὁτιοῦν, ἐννόησον
ὅτι Παῦλος βλάσφημος ἦν, καὶ διώκτης, καὶ ὑβριστὴς, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πρῶτος, καὶ ἐξ-
αίφνης πρὸς αὐτὴν ἀνέβη τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐδὲν αὐτῷ κώλυμα τὰ πρότερα
γέγονε. καίτοιγε οὐδεὶς οὕτω μετὰ τοσαύτης μανίας ἔχεται κακίας, μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τοῦ πο-
10 λεμεῖν τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπέδωκε τὴν ἑαυτοῦ τότε, καὶ ὅτι μὴ μυρί-
ας εἶχε χεῖρας, ἵνα πάσαις βάλλῃ τὸν Στέφανον, ἤλγει. ὅμως δὲ καὶ οὕτως εὗρεν, ὅπως
πλείοσιν αὐτὸν βάλῃ χερσὶ, ταῖς τῶν ψευδομαρτύρων, ὧν τὰ ἱμάτια ἐτήρει· καὶ ἡνίκα δὲ εἰς
τὰς οἰκίας εἰσῄει, καθάπερ θηρίον, οὕτως εἰσεπήδα, σύρων, σπαράττων ἄνδρας, γυναῖκας,
θορύβου καὶ ταραχῆς καὶ μυρίων πολέμων πάντα πληρῶν. οὕτω γοῦν καὶ φοβερὸς ἦν, ὡς τοὺς
15 ἀποστόλους καὶ μετὰ τὴν ἀρίστην μεταβολὴν μηδέπω τολμᾶν κολλᾶσθαι αὐτῷ. ἀλλ' ὅμως
μετὰ πάντα ἐκεῖνα γέγονε τοιοῦτος, οἷος γέγονεν. οὐδὲ γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν. ποῦ τοίνυν
εἰσὶν οἱ τὴν τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες τῇ τῆς προαιρέσεως ἐλευθερίᾳ;
ἀκουέτωσαν ταῦτα, καὶ ἐπιστομιζέσθωσαν. τὸν γὰρ βουλόμενον γενέσθαι ἀγαθὸν, οὐδέν ἐστι τὸ
κωλῦον, κἂν τῶν πονηροτάτων ἔμπροσθεν ἦ. καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως μᾶλλον ἔχο-
20 μεν, ὅσοι καὶ κατὰ φύσιν ἡμῖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, καὶ παρὰ φύσιν ἡ πονηρία, ὥσπερ οὖν τὸ νοσεῖν καὶ
ὑγιαίνειν. καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, οὐχ ἵνα ἀκολάστως βλέπωμεν, ἀλλ' ἵνα
τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ θαυμάζοντες, προσκυνῶμεν τὸν ποιήσαντα. καὶ ὅτι αὕτη ἡ χρεία
τῶν ὀφθαλμῶν, δῆλον ἐκ τῶν ὁρωμένων. κάλλος μὲν γὰρ ἡλίου καὶ οὐρανοῦ ἐξ ἀπείρου βλέ-
πομεν τοῦ διαστήματος· γυναικὸς δὲ εὐμορφίαν οὐκ ἄν τις ἐκ τοσούτου καταμάθοι. ὁρᾷς,
25 ὅτι πρὸς τοῦτο ἡμῖν μᾶλλον γεγένηται ὁ ὀφθαλμός; πάλιν ἀκοὴν ἐποίησεν, οὐχ ἵνα βλά-
σφημα δεχώμεθα ῥήματα, ἀλλ' ἵνα σωτήρια δόγματα. διά τοι τοῦτο, ὅταν μὲν ἀπηχές τι
δέξηται, καὶ ναρκᾷ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ. Λαλιὰ γὰρ πολυόρκου ὀρθώσει τρίχας, φησί. Σειρ. κζ. ιδ.
κἂν ὠμὸν, κἂν ἀπηνές τι ἀκούσωμεν, πάλιν φρίττομεν· ἂν δὲ ἐμμελές τι καὶ φιλάνθρω-
πον, καὶ γανύμεθα καὶ χαίρομεν. καὶ τὸ στόμα δὲ ἡμῶν αἰσχρὰ φθεγγόμενον, αἰσχύνεσθαι
30 καὶ ἐγκαλύπτεσθαι ποιεῖ· ἂν δὲ σεμνὰ, μετὰ ἀδείας προΐεται ταῦτα καὶ ἐλευθερίας ἁπά-
σης. τοῖς δὲ κατὰ φύσιν οὐδεὶς ἂν αἰσχυνθείη, ἀλλὰ τοῖς παρὰ φύσιν. καὶ χεῖρες μὲν,
ὅταν ἁρπάζωσι, κρύπτονται καὶ ἀπολογίας ἐπιζητοῦσιν· εἰ δὲ ἐλεημοσύνην διδοῖεν, καὶ
ἐγκαλλωπίζονται. ὥστε ἂν ἐθέλωμεν, πολλὴν ἔχομεν πάντοθεν πρὸς ἀρετὴν τὴν ῥο-
πήν. εἰ δὲ τὴν ἡδονήν μοι λέγεις τὴν ἀπὸ τῆς κακίας, ἐννόησον, ὅτι καὶ τοῦτο πλέον πα-
35 ρὰ τῆς ἀρετῆς καρπούμεθα. καὶ γὰρ τὸ, συνειδὸς ἔχειν ἀγαθὸν, καὶ τὸ παρὰ πάντων θαυμά-
ζεσθαι, καὶ τὸ χρηστὰς ἀναμένειν ἐλπίδας, πάντων ἥδιον τῷ φύσιν ἡδονῆς ἐπεσκεμμένῳ·
ὥσπερ οὖν τἀναντία πάντων ὀδυνηρότερα τῷ λύπης εἰδότι φύσιν, οἷον τὸ παρὰ πάντων ὀνει-
δίζεσθαι, τὸ κατηγορεῖσθαι οἴκοθεν, τὸ τρέμειν καὶ δεδοικέναι καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρόντα. καὶ
ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ὑποθώμεθα τῷ λόγῳ ἐρῶντά τινα γυναῖκα, τὸν τοῦ πλησί-
40 ον διορύττειν γάμον, καὶ ἥδεσθαι τῇ πονηρᾷ ταύτῃ κλοπῇ τῆς ἐρωμένης ἀπολαύοντα. εἶ-
τα ἀντιθῶμεν τούτῳ πάλιν ἕτερον τὸν τὴν αὐτοῦ στέργοντα. καὶ ἵνα πλείων καὶ σαφεστέρα
ἡ νίκη γίνηται, ἔστω ὁ τῆς αὐτοῦ μόνης ἀπολαύων, ἐράτω μὲν καὶ ἐκείνης τῆς μοιχευομένης, κα-
τεχέτω δὲ τοῦ ἔρωτος, καὶ μηδὲν πραττέτω πονηρόν· καίτοιγε οὐδὲ καθαρὰ τοῦτο σωφρο-
σύνη ἐστί. πλὴν ἀλλ' ἐκ περιουσίας, ἵνα μάθῃς πόση τῆς ἀρετῆς ἡ ἡδονὴ, διὰ τοῦτο οὕτω

τὸ δρᾶμα ἐπλασάμεθα. Συνθέντες τοίνυν αὐτοὺς, οὕτως ἐρώμεθα ἀμφοτέρους, τίνος ἡδίων ὁ
βίος· καὶ ἀκούσῃ τοῦ μὲν καὶ ἐγκαλλωπιζομένου, καὶ σκιρτῶντος ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ τῆς ἐπιθυ-
μίας· τούτου δὲ μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀναμεῖναι δεῖ τὸ παρ᾽ αὐτοῦ τι μαθεῖν. ὄψει γὰρ αὐτὸν, κἂν
μυριάκις ἀρνῆται, δεσμωτῶν ἀθλιώτερον διακείμενον. καὶ γὰρ ἅπαντας δέδοικε καὶ ὑ-
ποπτεύει, καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, καὶ τὸν τῆς μοιχευομένης ἄνδρα, καὶ τὴν μοιχευομένην 5
αὐτὴν, καὶ οἰκέτας, καὶ φίλους, καὶ συγγενεῖς, καὶ τοίχους, καὶ σκιὰς, καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸ πάντων χα-
λεπώτερον, τὸ συνειδὸς ἔχει καταβοῶν, ὑλακτοῦν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν. ἂν δὲ καὶ τὸ τοῦ
Θεοῦ δικαστήριον ἐννοήσῃ, οὐδὲ στῆναι δυνήσεται. καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ, βραχεῖα· ἡ δὲ ἀπὸ
ταύτης ὀδύνη, διηνεκής. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἑσπέρᾳ, καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ἐρημίᾳ, καὶ ἐν πό-
λει, καὶ πανταχοῦ ἕπεται ὁ κατήγορος, ξίφος δεικνὺς ἠκονημένον, καὶ τὰς ἀφορήτους κολά- 10
σεις, καὶ τῷ φόβῳ καταναλίσκων αὐτὸν καὶ δαπανῶν. ὁ δὲ σώφρων ἐκεῖνος πάντων τού-
των ἀπήλλακται, καὶ ἔστιν ἐν ἐλευθερίᾳ, καὶ μετὰ ἀδείας ὁρᾷ τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ, τὰ
παιδία, τοὺς φίλους, καὶ ἐλευθέροις ἅπασιν ὀφθαλμοῖς ἅπαντα. Εἰ δὲ ὁ ἐρῶν μὲν, κρα-
τῶν δὲ, τοσαύτης ἀπολαύσεται ἡδονῆς, ὁ μηδὲ ἐρῶν, ἀλλὰ καθαρῶς σωφρονῶν, τίνος λι-
μένος, ποίας γαλήνης οὐχ ἡδίω καὶ ἡμερωτέραν κτήσεται ψυχήν; διά τοι τοῦτο, τοὺς μοι- 15
χεύοντας μὲν ὀλίγους ἂν ἴδοις, σωφρονοῦντας δὲ πλείους. Εἰ δὲ τοῦτο ἥδιον, τοῦτο ἂν εἵ-
λοντο οἱ πολλοί. καὶ μή μοι λέγε τὸν ἀπὸ τῶν νόμων φόβον. οὐδὲ γὰρ οὗτός ἐστιν αὐ-
τοὺς ὁ κατέχων, ἀλλ᾽ ἡ τῆς ἀτοπίας ὑπερβολὴ, καὶ τὸ πλείονα εἶναι τὰ λυπηρὰ τῶν ἡδέ-
ων, καὶ ἡ τοῦ συνειδότος ψῆφος. καὶ ὁ μὲν μοιχὸς, τοιοῦτος. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὸν πλε-
ονέκτην εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ἕτερον ἔρωτα πάλιν παράνομον ἀπογυμνοῦντες. καὶ γὰρ 20
καὶ τοῦτον ὀψόμεθα τὰ αὐτὰ δεδοικότα, καὶ οὐ δυνάμενον καθαρᾶς ἀπολαύειν ἡδονῆς. εἰ γὰρ καὶ
τοὺς ἀδικουμένους ἐννοῶν, καὶ τοὺς συναλγοῦντας αὐτοῖς, καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων περὶ αὐτοῦ
ψῆφον, μυρία κύματα ἔχει. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῆς ἐρωμένης ἀ-
πολαῦσαι" δύναται. τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν φιλαργύρων τρόπος· οὐχ ἵνα ἀπολαύσωσιν ἔχου- γρ. δυνατ.
σιν, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἀπολαύσωσιν. Εἰ δὲ αἴνιγμά σοι τοῦτο εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἐπὶ τούτου χεῖρον καὶ 25
ἀπορώτερον ἄκουε· ὅτι οὐ ταύτῃ μόνον ἐστέρηται τῆς τῶν ὄντων ἡδονῆς, τῷ μὴ τολμᾶν αὐ-
τοῖς χρῆσθαι, ὡς βούλεται, ἀλλὰ καὶ τῷ μηδέποτε αὐτῶν ἐμπίπλασθαι, ἀλλ᾽ ἐν τῷ διψῆν
εἶναι διηνεκῶς, οὗ τί γένοιτ᾽ ἂν χαλεπώτερον; ἀλλ᾽ οὐχ ὁ δίκαιος τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ τρόμου καὶ
μίσους καὶ φόβου καὶ τοῦ ἀνιάτου τούτου δίψους ἀπήλλακται· καὶ ὥσπερ ἐκείνῳ πάντες ἐπαρῶν-
ται, οὕτω τούτῳ πάντες συνεύχονται· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος οὐδένα κέκτηται φίλον, οὕτως 30
οὗτος οὐδένα ἐχθρόν. Τί τοίνυν, τούτων οὕτως ὡμολογημένων, ἡ κακίας ἀηδέστερον, ἡ ἀρετῆς
ἥδιον γένοιτ᾽ ἄν; μᾶλλον δὲ, κἂν μυρία εἴπωμεν, οὐδεὶς οὔτε ἐκείνης τὴν λύπην, οὔτε ταύ-
της τὴν ἡδονὴν παραστῆσαι δυνήσεται λόγῳ, ἕως ἂν αὐτῆς ἀπολαύσωμεν. τότε γὰρ καὶ
πικρότερον χολῆς εὑρήσομεν τὴν κακίαν, ὅταν τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀπογευσώμεθα μέλιτος. ἔστι
μὲν γὰρ καὶ νῦν ἀηδὴς καὶ φορτικὴ καὶ ἐπαχθὴς, καὶ τοῦτο οὐδὲ αὐτοὶ οἱ θεραπεύοντες αὐτὴν 35
ἀντεροῦσιν· ὅταν δὲ αὐτῆς ἀποστῶμεν, τότε αὐτῆς ἀκριβέστερον αἰσθανόμεθα τῶν πικρῶν ἐπι-
ταγμάτων. Εἰ δὲ οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτὴν τρέχουσι, θαυμαστὸν οὐδὲν· ἐπεὶ καὶ παῖδες πολ-
λάκις τὰ ἧττον ἡδέα ἑλόμενοι, τῶν μειζόνως εὐφραινόντων καταφρονοῦσι· καὶ οἱ νοσοῦντες
ὑπὲρ προσκαίρου χάριτος τὴν διηνεκῆ καὶ ἀσφαλεστέραν εὐφροσύνην ἀπώλεσαν. τοῦτο
δὲ τῆς τῶν ἐρώντων ἀσθενείας τε καὶ ἀνοίας ἐστὶν, οὐ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως. ὁ γὰρ μετ᾽ 40
ἡδονῆς ζῶν, ὁ ἐνάρετός ἐστιν, ὁ πλουτῶν ὄντως, καὶ ὄντως ἐλεύθερος ὤν. Εἰ δέ τις τὰ μὲν ἄλ-
λα συγχωροίη τῇ ἀρετῇ, ἐλευθερίαν, ἄδειαν, τὸ φροντίδων ἀπηλλάχθαι, τὸ μηδένα δε-
δοικέναι, τὸ μηδένα ὑποπτεύειν, τὴν δὲ ἡδονὴν μὴ συγχωροίη, καὶ γελάσαι μοι λοιπὸν δα-
ψιλὲς ἐνταῦθα ἐπέρχεται. Τί γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἡδονὴ, ἢ τὸ φροντίδος ἀπηλλάχθαι καὶ φό-

βου

βου καὶ ἀθυμίας, καὶ πᾶσιν ἀχείρωτον ἐστί; τίς γὰρ ἐν ἡδονῇ, εἰπέ μοι, ὁ μαινόμενος καὶ σφα-
δάζων καὶ κεντούμενος ὑπὸ ἐπιθυμιῶν πολλῶν καὶ οὐδὲ ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἢ ὁ τούτων πάντων ἀ-
πηλλαγμένος τῆς κυμάτων, καὶ ὥσπερ ἐν λιμένι τῇ φιλοσοφίᾳ καθήμενος; οὐκ εὔδηλον ὅτι οὗ-
τος; ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς ἴδιον τοῦτο ἂν ἐφάνη. ὥστε ἡ κακία ὄνομα μόνον ἡδονῆς ἔχει, τοῦ δὲ
5 πράγματός ἐστιν ἔρημος. καὶ πρὸ μὲν τῆς ἀπολαύσεως, μανία ἐστίν, οὐχ ἡδονή· μετὰ δὲ τὴν
ἀπόλαυσιν, εὐθέως καὶ αὐτὴ σβέννυται. εἰ τοίνυν οὔτε ἐν ἀρχῇ, οὔτε μετὰ ταῦτά ἐστιν ἰδεῖν
αὐτῆς τὴν ἡδονήν, ποῦ φαίνεται, καὶ πότε; ἵνα δὲ σαφέστερον, ὃ λέγω, μάθῃς, ἐπὶ ὑπο-
δείγματος τὸν λόγον γυμνάσωμεν. σκόπει δέ· ἠράσθη τις γυναικὸς ὡραίας καὶ εὐμόρ-
φου· οὐκοῦν ἕως μὲν ἂν μὴ ἐπιτύχῃ τοῦ ἔρωτος, τοῖς ἐξεστηκόσιν ἔοικε καὶ παραπαίουσιν· ἐ-
10 πειδὰν δὲ ἐπιτύχῃ, ἔσβεσε τὴν ἐπιθυμίαν. εἰ τοίνυν μήτε ἐν ἀρχῇ ἥδεται (μανία γὰρ
τὸ πρᾶγμά ἐστι) μήτε ἐν τῷ τέλει (καταλύει γὰρ τῇ μίξει τὸν οἶστρον) ποῦ λοι-
πὸν αὐτὴν εὑρήσομεν; ἀλλ᾽ οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ταραχῆς ἀπήλ-
λακται πάσης, καὶ μέχρι τέλους ἀκμάζουσα μένει ἡ ἡδονή· μᾶλλον δὲ οὐδέ ἐστι τέλος τῆς
ἡμῖν ἡδονῆς, οὐδὲ ἔχει πέρας ἡμῶν τὰ ἀγαθά, οὐδὲ καταλύεταί ποτε αὕτη ἡ ἡδονή. ταῦτ᾽
15 οὖν ἅπαντα ἐννοήσαντες, εἴγε ἡδονῆς ἐρῶμεν, ἐπιλαβώμεθα ἀρετῆς, ἵνα καὶ τῶν πα-
ρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χά-
ριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κγ. 24 ΟΥΚ ΟΙΔΑΤΕ ΟΤΙ ΟΙ ΕΝ ΣΤΑΔΙΩ ΤΡΕ-
20 χοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον;

ΔΕίξας ὅτι πολὺ χρήσιμον τὸ συγκαταβαίνειν, καὶ τοῦτο ἡ ἄκρα τελειό-
της, καὶ ὅτι αὐτὸς πάντων πλέον πρὸς τὸ τέλειον ἀναβάς, μᾶλλον δὲ καὶ
ὑπερβὰς αὐτὸ τῷ μὴ λαμβάνειν, πάντων πλέον κατέβη πάλιν,
25 καὶ ἑκατέρων τούτων τοὺς καιροὺς γνωρίμους ποιήσας ἡμῖν καὶ τῆς τε-
λειότητος καὶ τῆς συγκαταβάσεως, πληκτικώτερον αὐτοῖς καθικνεῖται
λοιπόν, αἰνιττόμενος ὅτι τοῦτο τὸ παρ᾽ αὐτῶν γινόμενον, καὶ δοκοῦν εἶναι τε-
λειότητος, ματαιοπονία τίς ἐστι περιττή. καὶ οὐ λέγει μὲν αὐτὸ οὕτω σαφῶς, ἵνα μὴ ἀπηναι-
σχυντήσωσι· δι᾽ ὧν δὲ κατασκευάζει, τοῦτο δηλοῖ· καὶ εἰπὼν ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ἁμαρ-
30 τάνουσι, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἀπολλύουσι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος γίνεται ἀπὸ τῆς γνώσεως τῆς
τελείας, ἐὰν μὴ ἀγάπη προσῇ, πάλιν ἐπὶ κοινὸν ἔρχεται παράδειγμα, καί φησιν· οὐκ οἴ-
δατε, ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; τοῦτο δὲ
λέγει, οὐχ ὡς καὶ ἐνταῦθα ἑνὸς ἐκ πάντων μέλλοντος σώζεσθαι, ἄπαγε, ἀλλ᾽ ὡς πολλὴν
ὀφειλόντων ἡμῶν εἰσενεγκεῖν τὴν σπουδήν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ καπνόντων πολλῶν εἰς τὸ στά-
35 διον, οὐ στεφανοῦνται πολλοί, ἀλλ᾽ εἷς ἕνα τοῦτο περιΐσταται, καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ καθεῖναι εἰς τὸν
ἀγῶνα, οὔτε τὸ ἀλείψασθαι καὶ παλαῖσαι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ὡς
ἔτυχεν ἀγωνίσασθαι, ἀλλὰ ἂν μὴ οὕτω δράμωμεν, ὡς μέχρι τέλους ἀλήπτους ἑαυτοὺς
παρασχεῖν, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ βραβείου, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον. εἰ γὰρ καὶ τέλειον νομίζεις
εἶναι σαυτὸν κατὰ τὴν γνῶσιν, ἀλλ᾽ οὐδέπω τοῦ παντὸς ἐπελάβου, ὅπερ αἰνιττόμενος ἔλεγεν·
40 Οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. Οὐκ ἄρα που κατειληφότες ἦσαν. καὶ εἰπών,
οὕτω, καὶ τὸν τρόπον διδάσκει·

25 Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Τί ἐστι, πάντα; οὐχὶ τοῦδε μὲν
ἀπέχεται, ἐν ἑτέρῳ δὲ διαμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ γαστριμαργίας, καὶ λαγνείας, καὶ μέθης, καὶ πάν-
των ἁπλῶς κρατεῖ τῶν παθῶν. τοῦτο γάρ, φησι, καὶ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων γίνεται. οὐδὲ γὰρ

μεθύειν ἔξεστι τοῖς ἀγωνιζομένοις κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀγωνίας, οὐδὲ πορνεύειν, ἵνα μὴ τὴν δύναμιν ἐκλύσωσιν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἄλλο τι οὐδὲν ἠσχολῆσθαι, ἀλλὰ πάντων ἑαυτοὺς ἅπαξ ἀποστήσαντες, τοῖς γυμνασίοις μόνον προσέχουσιν. εἰ δὲ ἐκεῖ ταῦτα, ὅπου καὶ εἰς ἕνα ὁ στέφανος, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα, ὅπου καὶ πλείων ἡ φιλοτιμία. οὐδὲ γὰρ εἷς ὁ στεφανούμενος μόνος, καὶ τὰ ἔπαθλα δὲ πολὺ τοὺς πόνους νικᾷ. διὸ καὶ ἐντρεπτικῶς αὐτὸ τίθησι, λέγων· Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν· ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον.

26 Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως. Ἐντρέψας γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει λοιπόν, ὅπερ ἄριστος τρόπος διδασκαλίας ἐστί. διὸ καὶ πανταχοῦ φαίνεται τοῦτο ποιῶν. τί δέ ἐστιν, οὐκ ἀδήλως; πρός σκοπόν τινα βλέπων, φησίν, οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην, καθάπερ ὑμεῖς. τί γὰρ ὑμῖν γίνεται πλέον ἀπὸ τοῦ εἰς εἴδωλα εἰσιέναι, καὶ τὴν τελειότητα δῆθεν ἐκείνην ἐπιδείκνυσθαι; οὐδέν. ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τοιοῦτος, ἀλλὰ πάντα, ἅπερ ποιῶ, ὑπὲρ τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας ποιῶ. κἂν τελειότητα ἐπιδείξωμαι, δι' αὐτούς· κἂν συγκατάβασιν, δι' αὐτούς· κἂν ὑπερβῶ Πέτρον ἐν τῷ μὴ λαμβάνειν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι· κἂν καταβῶ πλέον πάντων, περιτεμνόμενος καὶ ξυρώμενος, ἵνα μὴ ὑποσκελισθῶσι. τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἀδήλως. σὺ δὲ διατί ἐσθίεις ἐν εἰδωλείοις, εἰπέ μοι; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν αἰτίαν εὔλογον οὐδεμίαν. Βρῶμα γάρ σε οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ· καὶ οὔτε ἐὰν φάγῃς, περισσεύεις, οὔτε ἐὰν μὴ φάγῃς, ὑστερῇ. οὐκοῦν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τρέχεις. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἀδήλως. Οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.

α. Κορ. η. ιι.

Πάλιν δὲ οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην αἰνιττόμενος, τοῦτό φησιν. ἔχω γὰρ ὃν πλήξω, τουτέστι, τὸν διάβολον· σὺ δὲ αὐτὸν οὐ πλήττεις, ἀλλ' ἁπλῶς ἐγχεῖς σαυτοῦ τὴν ἰσχύν. τέως μὲν οὖν αὐτοὺς διαβαστάζων, οὕτω φησίν. ἐπειδὴ γὰρ σφοδροτέρως αὐτοῖς ἐχρήσατο ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, πάλιν κατέχει τὴν ἐπιτίμησιν, τῷ τέλει τοῦ λόγου τηρῶν τὴν βαθεῖαν τομήν. ἐνταῦθα μὲν γάρ φησιν, ὅτι εἰκῇ καὶ μάτην ποιοῦσιν· ὕστερον δὲ δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ πολλῷ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, καὶ ὅτι καὶ χωρὶς τῆς βλάβης τῶν ἀδελφῶν, οὐδὲ αὐτοὶ ἀνεύθυνοι ταῦτα τολμῶντες.

ἴσ. ἐκχεῖς

γρ. λίχν

27 Ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ ὑπὸ ἐπιθυμίας γαστρὸς κατεχομένους, καὶ ἀνιέντας αὐτῇ τὰς ἡνίας, καὶ προσχήματι τελειότητος τὴν γαστριμαργίαν τὴν ἑαυτῶν πληροῦντας· ὃ καὶ ἄνωθεν ὤδινεν εἰπεῖν, ὅτε ἔλεγε, τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ πορνείαν τρυφὴ ποιεῖ, καὶ εἰδωλολατρείαν τοῦτο ἔτικτεν, εἰκότως πολλαχοῦ καθάπτεται τοῦ νοσήματος· καὶ δεικνὺς ὅσα ἔπαθε διὰ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τοῦτο μετ' ἐκείνων τίθησιν. ὥσπερ γάρ φησιν, ὑπερέβην τὰ προστάγματα, καὶ ταῦτα οὐ κούφου μοι τοῦ πράγματος ὄντος (καὶ γὰρ πάντα στέγομεν, φησιν) οὕτω καὶ ἐνταῦθα πολὺν ὑπομένω πόνον ὥστε σωφρόνως ζῆν. εἰ γὰρ καὶ δυσένδοτος ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ τῆς γαστρὸς τυραννίς, ἀλλ' ὅμως αὐτὴν χαλινῶ, καὶ οὐκ ἐκδίδωμι ἐμαυτὸν τῷ πάθει, ἀλλὰ πάντα ὑπομένω πόνον, ὥστε μὴ παρασυρῆναι. μὴ γὰρ δὴ νομίσητε ἀπραγμόνως με ταῦτα κατορθοῦν. καὶ γὰρ δρόμος ἐστί, καὶ παγκράτιον, καὶ φύσεως τυραννὶς κατεξανισταμένη συνεχῶς καὶ ἐλευθεριάζειν βουλομένη. ἀλλ' οὐκ ἀνέχομαι, ἀλλὰ καταστέλλω, καὶ ὑποτάττω μετὰ πολλῶν τῶν ἱδρώτων αὐτήν. ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα μηδεὶς ἀπογινώσκῃ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγώνων, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἐπίπονον. διό φησιν, ὑπωπιάζω καὶ δουλαγωγῶ. οὐκ εἶπεν, ἀναιρῶ* (οὐδὲ γὰρ ἐχθρὰ ἡ σάρξ) ἀλλ' ὑπωπιάζω καὶ δουλαγωγῶ, ὃ δεσπότου ἐστίν, οὐ πολεμίου· διδασκάλου, οὐκ ἐχθροῦ· παιδοτρίβου, οὐκ ἐναντίου. μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. εἰ δὲ Παῦλος τοῦτο δέδοικεν ὁ τοσούτους διδάξας, καὶ δέδοικε μετὰ τὸ κηρῦξαι καὶ γενέσθαι ἄγγελος καὶ τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν ἐπιδείξασθαι, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; μὴ

μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησὶν, ἐπειδὴ ἐπιστεύσατε, ὅτι ἀρκεῖ τοῦτο εἰς σωτηρίαν ὑμῖν. εἰ γὰρ
ἐμοὶ τὸ κηρύξαι, τὸ διδάξαι, τὸ μυρίους προσαγαγεῖν οὐκ ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν, εἰ μὴ
καὶ τὰ κατ' ἐμαυτὸν παρέχοιμι ἄληπτα, πολλῷ μᾶλλον ὑμῖν. Εἶτα ἐφ' ἕτερα ὑπο-
δείγματα ἔρχεται πάλιν· καὶ ὥσπερ ἀνωτέρω τὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ τῆς κοινῆς συνηθείας,
5 καὶ τὰ τῶν ἱερέων, καὶ τὰ ἑαυτοῦ τέθεικεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ τὰ
περὶ ἑαυτοῦ θεὶς, πάλιν ἐπὶ τὰς τῆς παλαιᾶς πρόεισιν ἱστορίας. καὶ ἐπειδὴ μέλλει φορτικώτερον
ποιεῖν τὸν λόγον, κοινὴν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν, καὶ οὐ περὶ τῶν προκειμένων μόνον, ἀλλὰ
καὶ περὶ πάντων ἁπλῶς τῶν παρὰ Κορινθίοις νοσημάτων διαλέγεται. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν
ἀγώνων, οὐκ οἴδατέ, φησιν; ἐνταῦθα δὲ,

10 1 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐ σφόδρα [κεφ. ι.]
ἦσαν ταῦτα πεπαιδευμένοι. καὶ τί τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οὐ θέλεις ὑμᾶς ἀγνοεῖν;

Ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες, φησὶν, ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ διὰ τῆς θαλάσσης
διῆλθον,

2 Καὶ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ,

15 3 Καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, 4 Καὶ τὸ αὐτὸ πόμα
πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χρι-
στός. 5 Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησεν ὁ Θεός. Καὶ τίνος ἕνεκεν
ταῦτα λέγει; ἵνα δείξῃ, ὅτι ὥσπερ ἐκείνους οὐκ ὤνησε τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι δωρεᾶς, οὕ-
τως οὐδὲ τούτους τὸ βαπτίσματος τυχεῖν καὶ μυστηρίων πνευματικῶν ἀπολαῦσαι, εἰ μὴ μέλ-
20 λοιεν ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδείκνυσθαι βίον. διὸ καὶ τοὺς τοῦ βαπτίσματος, καὶ τοὺς τῶν μυστηρίων
παράγει τύπους. Τί δέ ἐστιν, εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο; καθάπερ ὑμεῖς τῷ Χριστῷ πι-
στεύσαντες καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, βαπτιζόμεθα, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν μυστηρίων κοινωνήσοντες
(Βαπτιζόμεθα γὰρ, φησιν, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τουτέστι, τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων) οὕτω κἀκεῖνοι [α. Κορ. ιε. κθ.]
θαρρήσαντες τῷ Μωϋσεῖ, τουτέστιν, ἰδόντες αὐτὸν διαβάντα πρότερον, κατετόλμησαν καὶ αὐτοὶ τῶν
25 ὑδάτων. ἀλλ' ἐπειδὴ βούλεται τὸν τύπον ἐγγὺς τῆς ἀληθείας ἀγαγεῖν, οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ τοῖς τῆς
ἀληθείας ὀνόμασι κέχρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου. καὶ τοῦτο μὲν τοῦ λουτροῦ σύμβολον· τὰ δὲ μετὰ
ταῦτα, τῆς ἱερᾶς τραπέζης. καθάπερ γὰρ σὺ τὸ σῶμα ἐσθίεις τὸ δεσποτικὸν, οὕτως ἐκεῖ-
νοι τὸ μάννα· καὶ ὥσπερ σὺ τὸ αἷμα πίνεις, οὕτως ἐκεῖνοι ὕδωρ ἐκ πέτρας. εἰ γὰρ καὶ αἰσθη-
τὰ ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ πνευματικῶς παρείχετο, οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, ἀλλὰ κατὰ
30 δωρεᾶς χάριν, καὶ μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν ἔτρεφεν εἰς πίστιν ἐνάγοντα. διά τοι τοῦτο,
περὶ μὲν τῆς τροφῆς οὐδὲν εἶπεν (ἐξηλλαγμένη γὰρ ἦν, οὐ τῷ τρόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ
φύσει. μάννα γὰρ ἦν) ἐπὶ δὲ τοῦ ποτοῦ ἐπειδὴ ὁ τρόπος τῆς χορηγίας μόνος ἦν ὁ παρά-
δοξος καὶ κατασκευῆς ἐδεήθη, διόπερ εἰπὼν, ὅτι τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ἐπήγα-
γεν· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, καὶ προσέθηκεν, ἡ δὲ πέτρα ἦν
35 ὁ Χριστός. οὐ γὰρ ἡ τῆς πέτρας φύσις τὸ ὕδωρ ἠφίει, φησιν (ἦ γὰρ ἂν καὶ πρὸ τούτου ἀνέ-
βλυζεν) ἀλλ' ἑτέρα τις πέτρα πνευματικὴ τὸ πᾶν εἰργάζετο, τουτέστιν, ὁ Χριστὸς ὁ παρὼν
αὐτοῖς πανταχοῦ, καὶ πάντα θαυματουργῶν. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ἀκολουθούσης. εἶδες
Παύλου σοφίαν, πῶς ἑκατέρων αὐτὸν ὄντα χορηγὸν δείκνυσι, καὶ ταύτῃ τὸν τύπον ἐγγὺς τῆς
ἀληθείας ἄγων; ὁ γὰρ ἐκεῖνα παρασχὼν ἐκείνοις, φησὶν, οὗτος καὶ ταύτην κατεσκεύασε τὴν
40 τράπεζαν· καὶ ὁ αὐτὸς κἀκείνους διὰ τῆς θαλάττης, καὶ σὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἤγαγε·
κἀκείνοις μάννα καὶ ὕδωρ, καὶ σοὶ σῶμα καὶ αἷμα παρέσχε. καὶ τὰ μὲν τῆς δωρεᾶς αὐτοῦ,
[γ. πάντα·] τοιαῦτα· ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ σκοπήσωμεν, εἰ τῆς δωρεᾶς ἀναξίων φανέντων τού-
των, ἐφείσατο. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις τοῦτο εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς
πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησεν ὁ Θεός, καίτοιγε τιμήσας αὐτοὺς τοσαύτῃ τιμῇ. ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς

τοῦτο ὤνησεν, ἀλλ' οἱ πλείους ἀπώλοντο. καὶ μὴν πάντες ἀπώλοντο· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ καὶ τούτοις πανωλεθρίαν προφητεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν, οἱ πλείους. καίτοιγε ἄπειροι ἦσαν, ἀλλ' οὐδὲν τὸ πλῆθος ὠφέλησε· καὶ πάντα ἐκεῖνα ἀγάπης τεκμήρια ἦν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ὤνησεν, ἐπειδὴ μηδὲ αὐτοὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἐπεδείκνυντο. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ γεέννης λόγοις οἱ πολλοὶ διαπιστοῦσιν, ἅτε μὴ ὁρῶσι μηδὲ φαινομένοις, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων δείκνυσιν, ὅτι κολάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας ὁ Θεός, κἂν μυριάκις εὐεργετικὸς ᾖ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖτε, φησίν, ἀλλ' οὐ δήπου καὶ τοῖς γεγενημένοις ἀπιστήσετε. σκοπεῖτε γοῦν ἡλίκα εὐεργέτησε τούτους· Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐκεῖ δουλείας ἀπήλλαξε, τὴν θάλασσαν ὑπεστόρεσεν, ἐξ οὐρανοῦ μάννα κατήνεγκε, κάτωθεν ὑδάτων πηγὰς ξένας καὶ παραδόξους ἀνῆκε, παρὰ τὴν αὐτοῖς πανταχοῦ θαυματουργῶν, καὶ πάντοθεν αὐτοὺς τειχίζων· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ τῆς δωρεᾶς ταύτης οὐδὲν ἄξιον ἐπεδείξαντο, οὐκ ἐφείσατο αὐτῶν, ἀλλ' ἀπώλεσεν ἅπαντας. Κατεστρώθησαν γάρ, φησιν, ἐν τῇ ἐρήμῳ,

Τήν τε ἀθρόαν αὐτῶν ἀπώλειαν, καὶ τὰς κολάσεις, καὶ τὰς τιμωρίας τὰς θεηλάτους ἐμφαίνων διὰ τῆς λέξεως ταύτης, καὶ ὅτι οὐδὲ τῶν προκειμένων ἐπάθλων ἐπέτυχον. οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας ταῦτα αὐτοὺς εἰργάσατο, ἀλλ' ἔξω καὶ πόρρω που καὶ μακρὰν τῆς χώρας ἐκείνης, διπλῇ τιμωρίᾳ κολάσας, καὶ τῷ μὴ συγχωρῆσαι τὴν γῆν ἰδεῖν, καὶ ταῦτα ἐπηγγελμένην αὐτοῖς, καὶ τῷ κολάσαι χαλεπῶς. καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ταῦτα, φησί; πρὸς σὲ μὲν οὖν· διὸ καὶ ἐπήγαγε,

6 Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν. Ὥσπερ γὰρ αἱ δωρεαὶ, τύποι, οὕτω καὶ αἱ κολάσεις, τύποι· καὶ ὥσπερ τὸ βάπτισμα καὶ ἡ τράπεζα προδιεγράφετο, οὕτω διὰ τῶν μετὰ ταῦτα, ὅτι καὶ κολασθήσονται οἱ ταύτης ἀνάξιοι τῆς δωρεᾶς, προανεφωνεῖτο δι' ἡμᾶς, ὥστε σωφρονεστέρους γενέσθαι τοῖς παραδείγμασιν ἐκείνοις. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

Εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν.

Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς εὐεργεσίαις οἱ τύποι προέλαβον, καὶ ἠκολούθησεν ἡ ἀλήθεια, οὕτω καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ἔσται. ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν, οὐχ ὅτι κολασθήσονται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μειζόνως, ἢ ἐκεῖνοι; εἰ γὰρ τὸ μὲν τύπος, τὸ δὲ ἀλήθεια, ἀνάγκη καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις πολλὴν εἶναι τὴν ὑπεροχήν, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς δωρεαῖς. καὶ σκόπει τίνων καθάπτεται πρῶτον· τῶν ἐν τοῖς εἰδωλείοις ἐσθιόντων. εἰπὼν γάρ, μὴ εἶναι ἐπιθυμητὰς κακῶν, ὅπερ ἦν καθολικόν, ἐπάγει τὸ κατ' εἶδος, δεικνὺς ὅτι ἕκαστον τῶν ἁμαρτημάτων ἐκ πονηρᾶς γέγονεν ἐπιθυμίας. καὶ πρῶτον τοῦτο ἔφη,

7 Μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν· ὥσπερ γέγραπται, ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. Ἤκουσας πῶς λοιπὸν τοὺς εἰδωλολάτρας καλεῖ; ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἀποφαινόμενος, ὕστερον δὲ καὶ κατασκευάζων. καὶ τὴν αἰτίαν δὲ τέθεικε, δι' ἣν εἰς τὰς τραπέζας ἐκείνας ἔτρεχον· αὕτη δὲ ἦν ἡ γαστριμαργία. διόπερ εἰπών, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καὶ ἐπαγαγών, μηδὲ εἰδωλολάτρας γίνεσθαι, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης παρανομίας τίθησιν. αὕτη δὲ ἦν ἡ γαστριμαργία. ἐκάθισε γάρ, φησιν, ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν. καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς τέλος προστίθησιν, ὅτι ἀνέστησαν παίζειν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησίν, ἀπὸ τρυφῆς εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέβησαν, οὕτω δέος μὴ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν ἐκεῖ πέσητε. εἶδες πῶς ἔδειξε τοὺς δῆθεν τελείους τούτους ἐκείνων ἀτελεστέρους; οὓς ἐπέπληττεν οὐ τούτῳ μόνον τῷ μὴ διαβαστάζειν, ἀλλὰ καὶ τῷ τοὺς μὲν ἀπὸ ἀγνοίας, τοὺς δὲ ἀπὸ γαστριμαργίας ἁμαρτάνειν. καὶ τῆς μὲν ἐκείνων ἀπωλείας τὴν κόλασιν τούτοις λογίζεται, τούτους δὲ οὐκ ἀφίησιν εἰς ἑτέρους ἀνενεγκεῖν τῆς οἰκείας ἁμαρτίας τὴν πρόφασιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνων βλάβης, καὶ τῆς ἑαυτῶν αὐτοὺς ὑπευθύνους ἀποφαίνεται.

8 Μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν. Τίνος ἕνεκεν τῆς πορνείας

ἐνταῦθα

ἐνταῦθα μέμνηται πάλιν, τοσαῦτα περὶ αὐτῆς ἔμπροσθεν διαλεχθείς; ἔθος ἀεὶ τῷ Παύ-
λῳ, ὅταν ὑπὲρ πολλῶν ἁμαρτημάτων ἐγκαλῇ, καὶ τάξει αὐτὰ διαθεῖναι, καὶ καθέκαστον ἐπεξελθεῖν
ναι τοῖς προκειμένοις, καὶ πάλιν ἐν τοῖς περὶ ἑτέρων λόγοις καὶ τῶν προτέρων μεμνῆσθαι· ὃ
δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἐποίει ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, καθέκαστον τῶν πεπλημμελημένων ἀναμιμνήσκων
5 τοῦ μόσχου τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην εἰς μέσον ἄγων. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Παῦ-
λος ἐνταῦθα ποιεῖ, ὁμοῦ τε ἐκείνης αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων τῆς ἁμαρτίας, καὶ διδάσκων, ὅτι
καὶ τοῦτο ἐτέχθη τὸ κακὸν ἀπὸ τρυφῆς καὶ γαστριμαργίας. διὸ καὶ ἐπήγαγε, μηδὲ πορνεύω-
μεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, Καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες.

Καὶ διατί μὴ τίθησι καὶ τὴν ἐπὶ τῆς εἰδωλολατρείας κόλασιν; ἢ ἐπειδὴ δῆλον ἦν καὶ
10 σαφέστερον; ἢ ἐπειδὴ πληγὴ τοσαύτη οὐ γέγονε τότε, ὅση ἐπὶ τοῦ Βαλαάμ, ἡνίκα ἐτελέ-
σθησαν τῷ Βεελφεγώρ, τῶν Μαδιανιτίδων γυναικῶν ἐπὶ τῆς παρατάξεως φανεισῶν καὶ ἐ-
φελκυσαμένων αὐτοὺς εἰς ἀσέλγειαν κατὰ τὴν συμβουλὴν Βαλαάμ; ὅτι γὰρ τοῦ Βαλα-
ὰμ ἦν ἡ πονηρὰ αὕτη συμβουλή, δηλοῖ Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα λέγων οὕτω πρὸς τῷ τέλει
τοῦ βιβλίου τῶν ἀριθμῶν· Καὶ τὸν Βαλαὰμ υἱὸν Βεὼρ ἀπέκτειναν ἐν τῷ πολέμῳ Μα- *Ἀριθ. λα. η.*
15 διὰμ μετὰ τῶν "γυναικῶν, καὶ ἤγαγον τὰ σκῦλα· καὶ ὠργίσθη Μωϋσῆς, καὶ εἶπεν· ἵνα τί ἐζω- *γ. πραγμα-τεῖ,*
γρήσατε πᾶν θῆλυ; αὗται γὰρ ἦσαν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ εἰς σκάνδαλον, κατὰ τὸ ῥῆμα Βαλαάμ,
τοῦ ἀποστῆσαι καὶ ὑπεριδεῖν τὸ ῥῆμα Κυρίου ἕνεκεν Φεγώρ.

9 Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν
ὄφεων ἀπώλοντο. Διὰ τούτου πάλιν ἕτερον αἰνίττεται ἔγκλημα, ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει
20 τέθεικεν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς, ὅτι περὶ σημείων ἐμάχοντο, καὶ τῶν πειρασμῶν δὲ ἕνεκεν "ἐγόγγυζον *γ. ἐξώλοντο*
λέγοντες, πότε ἥξει τὰ ἀγαθά, πότε τὰ ἔπαθλα; διὸ καὶ ἐπάγει τούτων ἕνεκεν διορθούμενος
αὐτούς, καὶ φοβῶν·

10 Μηδὲ γογγύζετε, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ.

Οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ γενναίως τὰ
25 ἐπιόντα φέρειν, καὶ μετὰ ἡδονῆς ἁπάσης. τοῦτο γάρ ἐστι, στέφανος ἅπας. ὡς ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, καὶ κό-
λασις ἔψεται τοῖς δυσαναχετοῦσι. διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι μαστιζόμενοι ἔχαιρον, καὶ Παῦ-
λος ἐν τοῖς παθήμασιν ἐκαυχᾶτο.

11 Πάντα δὲ ταῦτα τυπικῶς συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς
οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε. Πάλιν φοβεῖ, τὰ τέλη λέγων, καὶ μείζονα τῶν γε-
30 γενημένων προσδοκᾶν παρασκευάζει. ὅτι μὲν γὰρ δώσομεν δίκην, ἀπὸ τῶν εἰρημένων, φη-
σί, δῆλον καὶ τοῖς ἀπιστοῦσι τοῖς περὶ γεέννης λόγοις· ὅτι δὲ καὶ χαλεπωτέραν, ἀφ' ὧν πλειόνων
ἀπηλαύσαμεν εὐεργεσιῶν, καὶ ἀφ' ὧν ἐκεῖνα τύποι. εἰ γὰρ ἐν ταῖς δωρεαῖς ὑπεροχή, εὔ-
δηλον ὅτι καὶ ἐν τῇ τιμωρίᾳ. διὰ τοῦτο καὶ τύπους ἐκάλεσε, καὶ δι' ἡμᾶς γεγράφθαι ἔφη, καὶ
"τέλους ἐμνημόνευσεν, ἵνα ἀναμνήσῃ τῆς συντελείας. οὐ γὰρ τοιαῦται τότε αἱ τιμωρίαι, ὡς *γ. τέλη*
35 καὶ πέρας λαμβάνειν καὶ καταλύεσθαι, ἀλλ' αἰώνιος ἡ κόλασις. ὥσπερ γὰρ αἱ ἐνταῦθα κολά-
σεις τῷ παρόντι συγκαταλύονται βίῳ, οὕτως αἱ ἐκεῖ διηνεκῶς μένουσιν. ὅταν δὲ εἴπῃ τὰ
τέλη τῶν αἰώνων, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι ἐφέστηκε λοιπὸν τὸ δικαστήριον τὸ φοβερόν.

12 Ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. Πάλιν αὐτῶν τὸν τῦφον καθαιρεῖ
τῶν ἐπὶ τῇ γνώσει μέγα φρονούντων. εἰ γὰρ οἱ τοσούτων ἀπολαύσαντες τοιαῦτα ἔπα-
40 θον, καὶ οἱ μὲν ὑπὲρ γογγυσμοῦ μόνου τοιαύτην ἔδωσαν δίκην, οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ πειράσαι, καὶ οὔτε
τὸ πλῆθος ἐδυσώπησε τὸν Θεόν, οὔτε τὸ τοιούτων ἐπιτυχεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐφ' ἡμῶν, ἂν μὴ
νήφωμεν, τοῦτο ἔσται. καὶ καλῶς εἶπεν, ὁ δοκῶν ἑστάναι. τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἑστάναι ἐστίν, ὡς
ἑστάναι χρή, τὸ θαρρεῖν ἑαυτῷ. ταχέως γὰρ ὁ τοιοῦτος πεσεῖται· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνοι, εἰ μὴ μέ-
γα ἐφρόνησαν καὶ ἐθάρρησαν, ἀλλ' ἦσαν κατεσταλμένοι, οὐκ ἂν ταῦτα ἔπαθον. ὅθεν δῆλον,
ὅτι

ὅτι ἀλαζονεία μάλιστα καὶ ῥᾳθυμία ἑξῆς καὶ ἡ γαστριμαργία, τούτων εἰσὶν αἱ πηγαὶ τῶν κακῶν. ὥστε εἰ καὶ ἕστηκας, φυλάττου τὸ μὴ πεσεῖν. τὸ γὰρ ἐνταῦθα στῆναι, οὐκ ἔστιν ἑστάναι βεβαίως, ἕως ἂν ἀπαλλαγῶμεν τῶν κυμάτων τοῦ παρόντος βίου, καὶ πρὸς τὸν εὔδιον καταπλεύσωμεν λιμένα.

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν ἐπὶ τῇ στάσει φρόνει μέγα, ἀλλὰ φυλάττου τὴν πτῶσιν. εἰ γὰρ Παῦλος δέδοικεν ὁ πάντων στερρότερος, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς δεδοικέναι χρή. ὁ μὲν οὖν ἀπόστολος ἔλεγεν, ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τοῦτο δυνάμεθα εἰπεῖν, πάντων, ὡς εἰπεῖν, πεπτωκότων καὶ κατεστρωμένων καὶ χαμαὶ κειμένων. τίνι γὰρ εἴπω τοῦτο; τῷ ἁρπάζοντι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν; ἀλλὰ κεῖται μέγα πτῶμα πεσών. ἀλλὰ τῷ πόρνῳ; ἀλλὰ ἔρριπται χαμαί. ἀλλὰ τῷ μεθύοντι; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κεῖται· καὶ οὐδὲ, ὅτι κεῖται, οἶδεν. ὥστε οὐ τούτου καιρὸς τοῦ ῥήματος, ἀλλ᾽ ἐκείνου τοῦ προφητικοῦ, ὃ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγε· Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; καὶ γὰρ ἅπαντες κεῖνται, καὶ ἀναστῆναι οὐ βούλονται. ὥστε ἡ παράκλησις ἡμῖν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ μὴ πεσεῖν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ τοὺς κειμένους δυνηθῆναι ἀναστῆναι. ἀναστῶμεν τοίνυν ὀψέ γοῦν ποτε, ἀγαπητοὶ, ἀναστῶμεν, καὶ στῶμεν γενναίως. μέχρι τίνος κείμεθα; μέχρι τίνος μεθύομεν, τῇ πολλῇ τῶν βιωτικῶν ἐπιθυμίᾳ κεκαρωμένοι; εὔκαιρον καὶ νῦν εἰπεῖν, πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτύρωμαι; οὕτω πάντες καὶ πρὸς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν διδασκαλίαν εἰσὶ κεκωφωμένοι, καὶ πολλῶν ἐντεῦθεν ἐμπεπλησμένοι κακῶν. καὶ εἰ τὰς ψυχὰς γυμνὰς ἦν ἰδεῖν, καθάπερ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων τῆς συμβολῆς παρελθούσης τοὺς μὲν νεκροὺς ἔστι θεάσασθαι, τοὺς δὲ τετραυματισμένους, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εἴδομεν ἄν. διὸ δέομαι καὶ παρακαλῶ, χεῖρα ἀλλήλοις ὀρέξωμεν, καὶ διαναστῶμεν. καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τῶν πεπληγότων εἰμὶ, καὶ δεομένων τοῦ φάρμακα ἐπιθήσοντος. ἀλλὰ μὴ ἀπογνῶτε διὰ τοῦτο. εἰ γὰρ καὶ χαλεπαὶ αἱ πληγαὶ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνίατοι. τοιοῦτος ἡμῶν ὁ ἰατρός· μόνον αἰσθώμεθα τῶν τραυμάτων. κἂν εἰς αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἔλθωμεν τῆς κακίας, πολλὰς ὁδοὺς τέμνει σωτηρίας ἡμῖν. κἂν γὰρ τῷ πλησίον ἀφῇς ὀργὴν, ἀφεθήσεταί σοι πλημμελήματα. Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε, φησὶ, τοῖς ἀνθρώποις, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. κἂν ἐλεημοσύνην δῷς, συγχωρήσει σοι τὰ ἁμαρτήματα. Τὰς γὰρ ἀνομίας σου, φησὶν, ἐν ἐλεημοσύνῃ λύτρωσαι. κἂν εὔξῃ σπουδαίως, ἀπολαύσεις ἀφέσεως. καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἡ χήρα ἡ τὸν ὠμὸν ἐκεῖνον δικαστὴν ἐπικάμψασα τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως. κἂν κατηγορήσῃς τῶν ἁμαρτημάτων, ἕξεις παραμυθίαν. Λέγε γὰρ σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. κἂν σκυθρωπάσῃς ὑπὲρ τούτων, καὶ τοῦτό σοι φάρμακον ἔσται μέγιστον. Εἶδον γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύθη στυγνὸς, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. κἂν κακόν τι παθὼν, γενναίως ἐνέγκῃς, τὸ πᾶν ἀπεδύσω. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς τὸν πλούσιον ὁ Ἀβραὰμ ἔλεγεν, ὅτι ἀπέλαβε Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ, καὶ ἐνταῦθα παρακαλεῖται. κἂν χήραν ἐλεήσῃς, πλύνεταί σου τὰ ἁμαρτήματα. Κρίνατε γὰρ, φησὶν, ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος. καὶ, Ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ. οὐδὲ γὰρ οὐλὴν τῶν τραυμάτων ἀφίησι φαίνεσθαί τινα· ἀλλὰ κἂν εἰς ἐκεῖνο ἔλθωμεν τὸ βάθος τῶν κακῶν, εἰς ὃ κατέπεσεν ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδοκὼς καὶ κεράτια ἐσθίων, καὶ μετανοήσωμεν, σωζόμεθα πάντως. κἂν μυρία τάλαντα ὀφείλωμεν, καὶ προσπέσωμεν, καὶ μὴ μνησικακήσωμεν, πάντα ἡμῖν ἀφίεται. κἂν ἐκεῖσε ἀποπλανηθῶμεν, οὗ τὸ πρόβατον ἀπεβουκολήθη, κἀκεῖθεν ἡμᾶς ἀνακαλεῖται· μόνον βουληθῶμεν, ἀγαπητοί. φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Θεός. διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφείλοντος τῇ προσπτώσει ἤρκεσε, καὶ ἐπὶ τοῦ τὰ πατρῷα κατεδηδοκότος τῇ ἐπανόδῳ μόνῃ, καὶ ἐπὶ τοῦ προβάτου τῷ βουληθῆναι βασταχθῆναι. ἐννοήσαντες τοίνυν τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας,

Ψαλμ. μ. θ. — Ματθ. ς. ιδ. — Δαν. δ. κδ. — Ησ. μγ. κε. — Ησ. νζ. ιζ. — Ησ. α. ιζ.

θεραπείας, ἐνταῦθα αὐτὸν ποιήσωμεν ἵλεων ἡμῖν, καὶ προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
ἐν ἐξομολογήσει, ἵνα μὴ ἀπελθόντες ἐντεῦθεν ἀναπολόγητοι, τὴν ἐσχάτην ὑπομείνω-
μεν τιμωρίαν. ἂν μὲν γὰρ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐπιδειξώμεθα σπουδὴν κἂν τὴν τυ-
γρ. μικρὸν — χοῦσαν, τὰ μέγιστα κερδανοῦμεν· ἂν δὲ μηδὲν ἐνταῦθα γενόμενοι βελτίους ἀπέλθωμεν,
5 κἂν σφοδρότερον ἐκεῖ μετανοήσωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον. καὶ γὰρ ἔδει τῶν σκαμμά-
των εἴσω μένοντα ἀγωνίσασθαι, οὐ μετὰ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον ἀποδύρεσθαι καὶ δακρύειν
ἀνόνητα, ὅπερ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἐποίει, θρηνῶν μὲν καὶ ὀλοφυρόμενος, εἰκῆ δὲ λοιπὸν καὶ
μάτην, ἐπειδὴ τὸν καιρόν, καθ' ὃν ταῦτα ἐχρῆν ποιεῖν, ὑπερεῖδεν. οὐκ ἐκεῖνος δὲ μόνος, ἀλλὰ
καὶ πολλοὶ ἕτεροι κατ' ἐκεῖνον νῦν εἰσι πλούσιοι, χρημάτων μὲν οὐ βουλόμενοι καταφρονεῖν,
10 ψυχῆς δὲ ἀντὶ χρημάτων καταφρονοῦντες· οὓς ἔμοιγε θαυμάζειν ἔπεισιν, ὅταν ἴδω τὸν μὲν Θεὸν
περὶ ἐλέου συνεχῶς ἐντυγχάνοντας, αὐτοὺς δὲ τὰ ἀνήκεστα ἑαυτοὺς διατιθέντας, καὶ ὥσπερ πολε-
ἢ διαπιθέν-τες — μίας, οὕτω τῆς ἑαυτῶν ἀφειδοῦντας ψυχῆς. μὴ δὴ παίζωμεν, ἀγαπητοί, μὴ παίζωμεν, μηδὲ
παραλογιζώμεθα ἑαυτούς, τὸν μὲν Θεὸν ἀξιοῦντες ἡμᾶς ἐλεῆσαι, αὐτοὶ δὲ τοῦ ἐλέους τούτου καὶ
χρήματα, καὶ τρυφὴν, καὶ πάντα ἁπλῶς προτιθέντες. οὐδὲ γάρ, εἴ τις σοι δίκην προσῆγε,
15 καὶ κατηγορῶν τοῦ δεῖνος ἔλεγεν, ὅτι μυρίους μέλλων ὑπομένειν θανάτους, καὶ κύριος ὢν λῦ-
σαι τὰς ψήφους χρήμασιν ὀλίγοις, εἵλετο μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τι τῶν αὐτοῦ προέσθαι, ἐ-
λέου τινὸς ἢ συγγνώμης ἔφης αὐτὸν ἄξιον εἶναι. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ σαυτοῦ λογίζου. καὶ γὰρ
καὶ ἡμεῖς τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν καταφρονοῦντες, τῶν χρημάτων φειδόμεθα.
πῶς οὖν τὸν Θεὸν ἀξιοῖς σου φείσασθαι, αὐτὸς σαυτοῦ οὕτως ἀφειδῶν, καὶ χρήματα προτι-
20 μῶν ψυχῆς; διὸ καὶ σφόδρα ἐκπέπληγμαι, πόση τοῖς χρήμασιν ἐγκέκρυπται γοητεία, μᾶλ-
λον δὲ οὐ τοῖς χρήμασιν, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀπατωμένων ψυχαῖς. εἰσὶ γάρ, εἰσὶ τινὲς καὶ σφό-
δρα τῆς μαγγανείας ταύτης καταγελῶντες. τί γὰρ καὶ ἱκανὸν ἡμᾶς τῶν ἐν αὐτοῖς γοητεῦ-
σαι; οὐχὶ ἄψυχός ἐστιν ἡ ὕλη; οὐχὶ ἐπίκηρος; οὐχὶ ἄπιστος αὐτῶν ἡ κτῆσις; οὐ φόβων γέμει
καὶ κινδύνων; οὐ φόνων καὶ ἐπιβουλῆς; οὐκ ἔχθρας καὶ μίσους; οὐ ῥαθυμίας καὶ κακίας
25 πολλῆς; οὐ γῆ ἐστιν καὶ σποδός; τίς ἡ μανία; τίς ἡ νόσος; ἀλλ' οὐ κατηγορεῖν δεῖ μόνον τῶν νο-
σούντων τὰ τοιαῦτα, φησιν, ἀλλὰ καὶ καταλύειν τὸν ἔρωτα. καὶ πῶς ἑτέρως καταλύσο-
μεν, ἀλλ' ἢ δεικνύντες φαῦλον ὄντα, καὶ μυρίων κακῶν ἀνάμεστον; ἀλλὰ τοῦτο οὐκ εὔκολον
γρ. αἰτῆσαι — τὸν ἐρῶντα πεῖσαι περὶ τῶν παιδικῶν. οὐκοῦν ἕτερον αὐτῷ κάλλος αἰτῆσαι δεῖ. ἀλ-
λὰ ἀσώματον οὐχ ὁρᾷ κάλλος, ἔτι νοσῶν. οὐκοῦν σωματικὸν ἐπιδείξωμεν, καὶ εἴπω-
30 μεν πρὸς αὐτόν· ἐννόησον τοὺς λειμῶνας, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ χρυσίου παντὸς φαι-
δρότερα, καὶ τῶν παντοδαπῶν καθαρώτερα καὶ διαυγέστερα λίθων. ἐννόησον τὰ διειδῆ
γρ. ἐπὶ — τῶν πηγῶν ῥεῖθρα, τοὺς ποταμοὺς τοὺς ἐλαίου δίκην ἀψοφητὶ ῥέοντας ἀπὸ τῆς γῆς. ἀνά-
βηθι πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἴδε τοῦ ἡλίου τὸ κάλλος, τῆς σελήνης τὴν εὐπρέπειαν, τῶν ἀ-
στρων τὰ ἄνθη. καὶ τί τοῦτο, φησιν; οὐ γὰρ δὴ κεχρήμεθα αὐτοῖς ὡς τοῖς χρήμασι. καὶ μὴν
35 πλέον, ἢ τοῖς χρήμασιν, ὅσῳ καὶ ἀναγκαιοτέρα αὐτῶν ἡ χρεία, καὶ ἀσφαλεστέρα ἡ ἀπό-
λαυσις. οὐδὲ γὰρ δέδοικας, μή τις, ὥσπερ τὰ χρήματα, αὐτὰ λαβὼν, ἀπέλθῃ· ἀλλ' ἔξε-
στί σοι θαρρεῖν ὑπὲρ αὐτῶν διηνεκῶς, καὶ ταῦτα μὴ μεριμνῶντι, μηδὲ φροντίζοντι. εἰ δ',
ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων ἀπολαύεις αὐτῶν, ἀλγεῖς, καὶ μὴ μόνος αὐτὰ κατέχεις, ὥσπερ τὰ χρή-
ματα, οὐ χρημάτων, ἀλλὰ πλεονεξίας μοι δοκεῖς ἐρᾶν μόνης. καὶ οὐδὲ τὰ χρήματα ἐφί-
40 λησας ἄν, εἰ κοινὰ προὔκειτο πᾶσιν. οὐκοῦν ἐπειδὴ τὴν ἐρωμένην εὑρήκαμεν, τὴν
γρ. αὐτὴ — πλεονεξίαν λέγω, φέρε σοι δείξω, πῶς σε μισεῖ αὕτη καὶ ἀποστρέφεται, πόσα θήγει κατὰ σοῦ
ξίφη, πόσα ὀρύττει βάραθρα, πόσους ἀναπλέκει βρόχους, πόσους παρασκευάζει κρημνούς· ἵνα
κἂν οὕτω σβέσῃς τὸ φίλτρον. πόθεν οὖν ἔστι ταῦτα εἰδέναι; ἀπὸ τῶν ὁδῶν, ἀπὸ τῶν πο-
λέμων, ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἀπὸ τῶν δικαστηρίων. καὶ γὰρ καὶ τὸ πέλαγος αἱμάτων ἐνέπλη-
σε,

σι, καὶ τὰ τῶν δικαστῶν φονικὰ ξίφη παρανόμως πολλάκις, καὶ τοὺς ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύοντας νύκτωρ καὶ μεθημέραν ὁπλίζει αὕτη, καὶ φύσιν ἀγνοῆσαι ἔπεισε, καὶ πατραλοίας ἐποίησε, καὶ μητραλοίας, καὶ πάντα ἐπεισήγαγε τῷ βίῳ τὰ κακά. διὸ καὶ ῥίζαν αὐτὴν ὁ Παῦλος ταύτην καλεῖ. αὕτη οὐδὲ αὐτῆς ἐραστὰς τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων οὐδὲν ἄμεινον ἀφίησι διακεῖσθαι. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι διηνεκῶς ἐν σκότῳ κατακεκλεισμένοι, καὶ δεδεμένοι πονοῦσιν ἀνόνητα· οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς φιλαργυρίας κατορωρυγμένοι, οὐδενὸς αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπιτιθέντος, αὐτόματοι τὴν κόλασιν ἐπισπῶνται, ἑαυτοῖς δεσμοὺς περιθέντες ἀλύτους. καὶ οἱ μὲν κατάδικοι, κἂν ἑσπέρας καταλαβούσης ἀνίενται τῶν μόχθων· οὗτοι δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ διορύττουσι τὰ πονηρὰ ταῦτα μέταλλα· καὶ τοῖς μὲν μέτρον ἐστὶν ὡρισμένον τῆς μοχθηρᾶς ἐργασίας ἐκείνης, οὗτοι δὲ μέτρον οὐδὲν ἴσασιν, ἀλλ᾽ ὅσοι ἂν ὀρύξωσι, τοσούτῳ μείζονος ἐφίενται ταλαιπωρίας. εἰ δὲ ἐκεῖνοι μὲν ἄκοντες, οὗτοι δὲ ἑκόντες, τοῦτο χαλεπόν μοι λέγεις τοῦ νοσήματος, ὅτι οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι δύνανται, εἴγε μηδὲ μισοῦσι τὴν κακοπάθειαν. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὗς ἐν βορβόρῳ, οὕτω καὶ οὗτοι ταῖς τῆς φιλαργυρίας δυσωδίαις ἐγκαλινδούμενοι ἥδονται, χαλεπώτερα πάσχοντες τῶν καταδίκων ἐκείνων. ὅτι γὰρ ἐν χείροσιν εἰσίν, ἄκουσον τὰ ἐκείνων, καὶ τότε εἴσῃ τὰ τούτων. λέγεται τοίνυν ἡ χρυσῖτις ἐκείνη γῆ κρημνοὺς καὶ καταδύσεις ἔχειν ἐν τοῖς ζοφεροῖς σπηλαίοις ἐκείνοις. τὸν οὖν κακοῦργον τὸν τοῖς ἐκεῖ καταδικασθέντα μόχθοις, διὰ τοῦτο λύχνον λαμβάνοντα καὶ δίκελλαν, οὕτως εἰσιέναι ἔνδον, καὶ ληκύθιον ἐπιφέρεσθαι, ὥστε ἐπιστάζειν ἐντεῦθεν τῷ λύχνῳ τὸ ἔλαιον, διὰ τὸ σκότος εἶναι καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀφεγγές, ὥσπερ ἔφθην εἰπών. εἶτα ἐπειδὰν ὁ καιρὸς ἐπὶ τὴν ταλαίπωρον αὐτὸν καλῇ τροφήν, αὐτὸν μὲν ἀγνοεῖν τὸν καιρόν, τὸν δὲ δεσμοφύλακα τὸν ἐκεῖνου ἄνωθεν πατάξαντα σφοδρῶς τὸ σπήλαιον, διὰ τοῦ πατάγου καὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης δηλοῦν τοῖς κάτω ἐργαζομένοις τῆς ἡμέρας τὸ τέλος. ἆρ᾽ οὐκ ἐφρίξατε ταῦτα ἀκούσαντες; ἴδωμεν τοίνυν, εἰ μὴ χαλεπώτερα τούτων πάσχουσιν οἱ φιλάργυροι. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι βαρύτερον ἔχουσι δεσμοφύλακα, τὴν φιλαργυρίαν, καὶ τοσούτῳ βαρύτερον, ὅσῳ μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῖς συνδεῖν. καὶ τὸ σκότος δὲ τοῦτο, ἐκείνου φρικωδέστερον. οὐ γάρ ἐστιν αἰσθητόν, ἀλλ᾽ ἔνδοθεν αὐτὸ τίκτοντες, ὅπουπερ ἂν ἀπίωσι, πανταχοῦ μεθ᾽ ἑαυτῶν περιφέρουσιν. ἔσβεσται γὰρ αὐτοῖς ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμός. διὸ καὶ μάλιστα πάντων αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ταλανίζει, λέγων· Εἰ δὲ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος, τὸ σκότος πόσον; κἀκεῖνοι μὲν κἂν λύχνον ἔχουσι φαίνοντα, οὗτοι δὲ καὶ ταύτης ἀπεστέρηνται τῆς αὐγῆς. διὸ καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν εἰς μυρία ἐμπίπτουσι βάραθρα. καὶ οἱ μὲν κατάδικοι, νυκτὸς καταλαβούσης, ἀναπνέουσιν, εἰς τὴν κοινὴν τῶν δυσημερούντων καταπλεύσαντες γαλήνην, τὴν νύκτα λέγω· τοῖς δὲ φιλαργύροις καὶ τοῦτον ἡ πλεονεξία προσέχωσε τὸν λιμένα. τοσαῦτα καὶ ἐν νυκτὶ φροντίζουσι χαλεπῶς, ἅτε μηδενὸς ἐνοχλοῦντος μετὰ σχολῆς ἁπάσης κατακόπτοντες ἑαυτούς. καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα, τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ, ποῖος παραστήσει λόγος; τὰς καμίνους τὰς ἀφορήτους, τοὺς πυριφλεγέθοντας ποταμούς, τοὺς βρυχομένους ὀδόντας, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον, τὸ σκότος τὸ ἀφεγγές, τὰ μηδέποτε πέρας λαμβάνοντα κακά. φοβηθῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, φοβηθῶμεν τὴν πηγὴν τῶν τοσούτων * τιμωριῶν, τὴν ἀκόρεστον μανίαν, τὴν λύμην τῆς ἡμετέρας σωτηρίας. οὐ γάρ ἐστιν ὁμοῦ καὶ ἀργύριον φιλεῖν, καὶ ψυχήν. μάθωμεν ὅτι γῆ καὶ σποδὸς τὰ χρήματα, ὅτι ἀπολιμπάνει ἡμᾶς ἀποδημοῦντας ἐντεῦθεν, μᾶλλον δὲ ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἀποδημίας πολλάκις ἡμῶν ἀποπηδᾷ, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα παραβλάπτει, καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ζωήν. καὶ γὰρ πρὸ τῆς γεέννης, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης, μυρίοις κἀνταῦθα ἡμᾶς περιβάλλει πολέμοις, καὶ στάσεις ἐγείρει καὶ μάχας. οὐδὲν γὰρ οὕτω πολεμοποιόν, ὡς φιλαργυρία· οὐδὲν οὕτω πτωχοποιόν, κἂν ἐν πλούτῳ, κἂν ἐν πενίᾳ φανῇ. φύεται γὰρ καὶ ἐν πενήτων ψυχαῖς τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα, καὶ πλέον αὐτῶν ἐπιτείνει τὴν πενίαν. κἂν

γ. ἐγκυλινδούμενοι

Ματθ. ς. κγ.

* κακῶν πη

εὑρεθῇ

εὑρεθῇ πένης φιλάργυρος, οὐκ ἐν χρήμασιν ὁ τοιοῦτος, ἀλλ᾽ ἐν λιμῷ δίδωσι δίκην. οὐ γὰρ ἀνέχεται τῶν μετρίων αὐτῶν ἀπολαῦσαι μετὰ ἀδείας, ἀλλὰ καὶ τὴν γαστέρα λιμῷ κατατείνει, καὶ τὸ σῶμα ἅπαν γυμνότητι καὶ κρυμῷ τιμωρεῖται, καὶ τῶν δεσμωτῶν μᾶλλον αὐχμηρὸς καὶ ῥυπῶν πανταχοῦ φαίνεται· καὶ ἀεὶ θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, ὥσπερ πάντων ὢν ἀθλιώτερος, κἂν μυρίους πενεστέρους ἔχῃ. οὗτος, κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλῃ, πολλοὺς λαβὼν ἄπεισι μώλωπας· κἂν εἰς βαλανεῖον, κἂν εἰς θέατρον, πλείονα λήψεται τραύματα, οὐκ ἀπὸ τῶν θεωρουμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅταν ἴδῃ πολλὰς τῶν πορνευομένων γυναικῶν χρυσίῳ καταλαμπομένας. οὗτος κἂν τὴν θάλατταν πλέῃ, τοὺς ἐμπόρους πάλιν καὶ τὰς μυριαγώγους ναῦς ἐννοῶν καὶ τὰ ἄπειρα κέρδη, οὐδὲ ζῆν ἑαυτὸν ἡγήσεται· κἂν διὰ γῆς ὁδεύῃ, τοὺς ἀγροὺς, τὰ προάστεια, τὰ καταλύματα, τὰ βαλανεῖα, τὰς ἐκ τούτων προσόδους ἀναλογιζόμενος, ἀβίωτον ἑαυτῷ τὸν βίον ἡγήσεται τὸ λοιπόν· κἂν οἴκοι δὲ κατακλείσῃς αὐτὸν, τὰ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τραύματα ἀναξαίνων καθ᾽ ἑαυτὸν, μειζόνως λυμαίνεται τὴν ψυχήν· καὶ μίαν οἶδε παραμυθίαν μόνον τῶν κατεχόντων αὐτὸν κακῶν, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν. ταῦτα δὲ οὐχ ὁ πένης μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πλούσιος ὁ τούτῳ περιπεσὼν τῷ νοσήματι πείσεται, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον τοῦ πένητος, ὅσῳ καὶ σφοδροτέρα ἐπίκειται τούτῳ ἡ τυραννὶς, καὶ πλείων ἡ μέθη. διὸ καὶ πάντων πενέστερον ἑαυτὸν οὗτος ἡγήσεται, μᾶλλον δὲ καὶ ἔστι πενέστερος. οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῇ διαθέσει τῆς γνώμης ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία κρίνονται· καὶ ἐκεῖνος μᾶλλόν ἐστιν ὁ πάντων πτωχότατος, ὁ ἀεὶ τοῦ πλείονος ἐπιθυμῶν, καὶ μηδέποτε στῆσαι δυνάμενος τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπιθυμίαν. διὰ δὴ ταῦτα πάντα φεύγωμεν τὴν φιλαργυρίαν, τὴν πτωχοποιὸν, τὴν ψυχοφθόρον, τὴν γεέννης φίλην, τὴν ἐχθρὰν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὴν μητέρα πάντων ὁμοῦ τῶν κακῶν· καὶ καταφρονῶμεν χρημάτων, ἵνα ἀπολαύσωμεν χρημάτων, καὶ μετὰ χρημάτων ἀπολαυσώμεθα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

ἢ ἐπηγγελμένων

Λογ. κε.

13 ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΥΜΑΣ ΟΥΚ ΕΙΛΗΦΕΝ, ΕΙ ΜΗ ἀνθρώπινος. πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν.

ΕΠΕΙΔΗ γὰρ ἐφόβησεν αὐτοὺς ἰσχυρῶς, τὰ παλαιὰ διηγησάμενος παραδείγματα, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐνέβαλεν, εἰπὼν, ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ, ἦσαν δὲ καὶ πειρασμοὺς ἐννοοῦντες πολλοὺς, καὶ γυμνασάμενοι πολλάκις ἐν τούτοις (Καὶ γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ, φησὶ, καὶ ἐν φόβῳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς) ἵνα μὴ λέγωσι, τί φοβεῖς ἡμᾶς καὶ δεδίττῃ; οὐκ ἐσμὲν τούτων ἀμελέτητοι τῶν κακῶν (καὶ γὰρ ἠλάθημεν, καὶ ἐδιώχθημεν, καὶ πολλοὺς καὶ συνεχεῖς ὑπεμείναμεν κινδύνους) καταστέλλων αὐτῶν πάλιν τὸ φύσημά φησι, πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος, τουτέστι, μικρὸς, βραχὺς, σύμμετρος. τὸ γὰρ ἀνθρώπινον ἐπὶ τοῦ μικροῦ λέγει· ὡς ὅταν λέγῃ, ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. μὴ τοίνυν μέγα φρονεῖτε, φησὶν, ὡς περιγενόμενοι τοῦ κλυδωνίου. οὐδέποτε γὰρ εἴδετε κίνδυνον θάνατον ἀπειλοῦντα, οὐδὲ πειρασμὸν σφαγὴν ἐπανατεινόμενον· ὃ καὶ Ἑβραίοις ἔλεγεν, Οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι. εἶτα ἐπειδὴ ἐφόβησεν, ὅρα πῶς πάλιν αὐτοὺς ἀνίστησι μετὰ τοῦ πεῖσαι μετριάζειν, λέγων· πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε. ἄρα εἰσὶ πειρασμοὶ, οὓς οὐ δυνατὸν ὑπενεγκεῖν. καὶ τίνες οὗτοι; πάντες, ὡς εἰπεῖν.

Ἑβρ. ιβ. δ.

πεῖν. τὸ γὰρ δυνατὸν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ κεῖται, τὴν διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπισπώμεθα γνώμης. διόπερ ἵνα μάθης καὶ ἴδῃς, ὅτι οὐ μόνον ἐκείνους τοὺς ὑπερβαίνοντας ἡμῶν τὴν δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲ τούτους τοὺς ἀνθρωπίνους ἔνι χωρὶς τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας ῥᾳδίως ἐνεγκεῖν, ἐπήγαγεν, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. οὐδὲ γὰρ ἐκείνους τοὺς συμμέτρους, ὅπερ ἔφην, φησὶ, τῇ ἰδίᾳ δυνάμει διοισόμεθα· ἀλλὰ κἀνταῦθα τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα συμμαχίας, ὥστε αὐτοὺς διεξελθεῖν, καὶ πρὶν ἢ διεξελθεῖν, ἐνεγκεῖν. αὐτὸς γὰρ καὶ τὴν ὑπομονὴν δίδωσι, καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν ἐπάγει, ὥστε καὶ ταύτῃ φορητὸν γενέσθαι τὸν πειρασμόν. τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπὼν, ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν· καὶ πάντα αὐτῷ ἀνατίθησι.

14 Διόπερ, ἀδελφοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας.

Πάλιν αὐτοὺς θεραπεύει τῷ τῆς συγγενείας ὀνόματι. καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπείγει τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγῆναι ταύτης. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀπόστητε ἁπλῶς, ἀλλὰ, φεύγετε. καὶ τὸ πρᾶγμα εἰδωλολατρείαν καλεῖ, καὶ οὐκέτι διὰ τὴν τοῦ πλησίον βλάβην ἀφίστασθαι μόνον κελεύει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δείκνυσιν ἱκανὸν μεγάλην ἐνεγκεῖν λύμην.

15 Ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφθέγξατο, καὶ τὴν κατηγορίαν ηὔξησεν, εἰδωλολατρείαν καλέσας, ἵνα μὴ δόξῃ τραχύνειν αὐτοὺς καὶ φορτικὸν ποιεῖν τὸν λόγον, αὐτοῖς λοιπὸν ἐπιτρέπει τὴν κρίσιν, καὶ μετ' ἐγκωμίου καθίζει "τοὺς δικάζοντας. ὡς φρονίμοις γὰρ λέγω, φησίν· ὅπερ σφόδρα θαῤῥοῦντός ἐστι τοῖς οἰκείοις δικαιώμασι, τὸ τοὺς ἐγκαλουμένους αὐτὸν καθίσαι τῶν λεγομένων κριτήν. τοῦτο καὶ τὸν ἀκροατὴν αἴρει μειζόνως, ὅταν μὴ ὡς ἐπιτάττων, μηδὲ ὡς νομοθετῶν, ἀλλ' ὡς συμβουλεύων καὶ παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις δικαζόμενος, οὕτω διαλέγηται. Ἰουδαίοις μὲν γὰρ, ἅτε ἀνοητοτέροις διακειμένοις καὶ παιδικώτερον, οὐχ οὕτως ὁ Θεὸς διελέγετο, οὐδὲ πανταχοῦ τὰς αἰτίας αὐτοῖς ἔλεγε τῶν ἐπιταγμάτων, ἀλλ' ἐκέλευε μόνον· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ πολλῆς ἐλευθερίας ἀπηλαύσαμεν, καὶ συμβουλῆς ἀπολαύομεν, καὶ ὡς φίλοις διαλέγεται, καὶ φησιν, οὐ δέομαι ἑτέρων δικαστῶν· αὐτοί μοι τὴν ψῆφον ὑμεῖς φέρετε ταύτην, ὑμᾶς λαμβάνω κριτάς.

" γ. τινι

16 Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι;

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; θέλων ἐντρέψαι τὸν ἀκροατὴν, καὶ μυστηρίων μεμνημένος φρικτῶν, εὐλογίας ποτήριον καλεῖς τὸ ποτήριον τὸ φοβερὸν καὶ φρικωδέστατον ἐκεῖνο; ναί, φησιν. οὐ γὰρ μικρὸν τὸ εἰρημένον. εὐλογίαν γὰρ ὅταν εἴπω, πάντα ἀναπτύσσω τὸν τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ θησαυρὸν, καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀναμιμνήσκω δωρεῶν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπιλέγοντες τῷ ποτηρίῳ τὰς ἀφάτους εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅσων ἀπολελαύκαμεν, οὕτως αὐτὸ "προσάγομεν καὶ κοινωνοῦμεν, εὐχαριστοῦντες ὅτι τῆς πλάνης ἀπήλλαξε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· ὅτι μακρὰν ὄντας, ἐγγὺς ἐποίησεν· ὅτι ἐλπίδα μὴ ἔχοντας καὶ ἀθέους ἐν τῷ κόσμῳ, ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ κατεσκεύασε καὶ συγκληρονόμους. ὑπὲρ τούτων, καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων εὐχαριστοῦντες, οὕτω πρόσιμεν. πῶς οὖν οὐκ ἐναντία ποιεῖτε, φησιν, ὦ Κορίνθιοι, εὐλογοῦντες μὲν τὸν Θεὸν, ὅτι τῶν εἰδώλων ὑμᾶς ἀπήλλαξε, πάλιν δὲ ἐπὶ τὰς ἐκείνων τρέχοντες τραπέζας; τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; σφόδρα πιστῶς καὶ φοβερῶς εἴρηκεν. ὃ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι τοῦτο τὸ ἐν * ποτηρίῳ ὂν, ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν, καὶ ἐκείνου μετέχομεν. ποτήριον δὲ εὐλογίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ αὐτὸ μετὰ χεῖρας ἔχοντες, οὕτως αὐτὸν ἀνυμνοῦμεν, θαυμάζοντες, ἐκπληττόμενοι τῆς ἀφάτου δωρεᾶς, εὐλογοῦντες ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐξέχεεν, ἵνα μὴ μείνωμεν ἐν τῇ πλάνῃ· καὶ οὐ μόνον ἐξέχεεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἡμῖν αὐτοῦ μετέδωκεν. ὥστε εἰ αἵματος ἐπιθυμεῖς, φησι, μὴ

" γ. σεμνύ-μεθα

* τῷ

τὸν

τὸν τῶν εἰδώλων βωμὸν τῷ τῶν ἀλόγων φόνῳ, ἀλλὰ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐμὸν τῷ ἐμῷ φοινισσέσθω αἵματι. τί τούτου φρικωδέστερον; τί δὲ φιλοστοργότερον, εἰπέ μοι; τοῦτο καὶ οἱ ἐρῶντες ποιοῦσιν· ὅταν ἴδωσι τοὺς ἐρωμένους τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμοῦντας καὶ τῶν οἰκείων καταφρονοῦντας, τὰ αὐτῶν διδόντες πείθουσιν ἀποστῆναι τῶν ἐκείνων. ἀλλ' οἱ ἐρῶντες μὲν ἐν κτήμασι, καὶ χρήμασι, καὶ ἱματίοις ταύτην ἐπιδείκνυνται τὴν φιλοτιμίαν, ἐν αἵματι δὲ οὐδεὶς οὐδέποτε· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἐν τούτῳ τὴν κηδεμονίαν ἐπεδείξατο καὶ τὴν θερμὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην. καὶ ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ ἐπειδὴ ἀτελέστερον διέκειντο, ὃ τοῖς εἰδώλοις προσέφερον αἷμα, τοῦτο αὐτὸς ὑπέμεινε καταδέξασθαι, ἵνα ἀποστήσῃ ἐκείνων, ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἀφάτου φιλοστοργίας ἦν· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τὸ πολλῷ φρικωδέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τὴν ἱερουργίαν μετεσκεύασε, καὶ τὴν θυσίαν αὐτὴν ἀμείψας, καὶ ἀντὶ τῆς* ἀλόγων σφαγῆς ἑαυτὸν προσφέρειν κελεύσας. Ὁ ἄρτος, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; Διὰ τί μὴ εἶπε, μετοχή; ὅτι πλέον τι δηλῶσαι ἠβουλήθη, καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι τὴν συνάφειαν. οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑνοῦσθαι κοινωνοῦμεν. καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἥνωται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα. διὰ τί δὲ προσέθηκεν, ὃν κλῶμεν; τοῦτο γὰρ ἐπὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον· ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ οὐκέτι, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον τούτῳ. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ, φησιν, οὐ συντριβήσεται. ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο πάσχει ἐπὶ τῆς προσφορᾶς διὰ σέ, καὶ ἀνέχεται διακλώμενος, ἵνα πάντας ἐμπλήσῃ. εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, κοινωνία τοῦ σώματος, τὸ δὲ κοινωνοῦν ἕτερόν ἐστιν ἐκείνου, οὗ κοινωνεῖ, καὶ ταύτην τὴν δοκοῦσαν εἶναι μικρὰν διαφορὰν ἀνεῖλεν. εἰπὼν γάρ, κοινωνία τοῦ σώματος, ἐζήτησε πάλιν ἐγγύτερόν τι εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμά ἐσμεν οἱ πολλοί.

Τί γὰρ λέγω κοινωνίαν, φησίν; αὐτό ἐσμεν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. τί γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος; σῶμα Χριστοῦ. τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; σῶμα Χριστοῦ· οὐχὶ σώματα πολλά, ἀλλὰ σῶμα ἕν. καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. "οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἑτέρου δὲ" ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ αὐτὸ γινόμεθα πάντες, διὰ τί μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ γινόμεθα καὶ κατὰ τοῦτο ἕν; καὶ γὰρ καὶ τὸ παλαιὸν ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων τοῦτο ἦν. Τοῦ γὰρ πλήθους τῶν πιστευσάντων, φησίν, ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. ἀλλ' οὐχὶ νῦν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. πολλοὶ καὶ ποικίλοι μεταξὺ πάντων οἱ πόλεμοι, καὶ θηρίων χαλεπώτερον πρὸς τὰ ἀλλήλων διακείμεθα μέλη. καὶ ὁ μὲν Χριστὸς τοσοῦτόν σε διεστηκότα ἑαυτῷ ἥνωσε· σὺ δὲ οὐδὲ τῷ ἀδελφῷ ἀξιοῖς ἑνοῦσθαι μετὰ ἀκριβείας τῆς προσηκούσης, ἀλλὰ ἀποσχίζεις σεαυτόν, τοσαύτης καὶ ἀγάπης καὶ ζωῆς ἀπολαύσας παρὰ τοῦ δεσπότου. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔδωκεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ προτέρα τῆς σαρκὸς φύσις ἡ ἀπὸ γῆς διαπλασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἔφθασε νεκρωθῆναι καὶ ζωῆς γενέσθαι ἔρημος, ἑτέραν, ὡς ἂν εἴποι τις, μάζαν καὶ ζύμην ἐπεισήγαγε, τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, φύσει μὲν οὖσαν τὴν αὐτήν, ἁμαρτίας δὲ ἀπηλλαγμένην καὶ ζωῆς γέμουσαν· καὶ πᾶσιν ἔδωκεν αὐτῆς μεταλαμβάνειν, ἵνα ταύτῃ τρεφόμενοι, καὶ τὴν προτέραν ἀποθέμενοι τὴν νεκράν, εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀθάνατον διὰ τῆς τραπέζης ἀνακερασθῶμεν ταύτης.

18 Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· οὐχ οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί; Πάλιν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς καὶ εἰς τοῦτο ἐνάγει. ἐπειδὴ γὰρ πολὺ τὸ μέγεθος τῶν λεχθέντων ἦν, ταπεινότεροι, καὶ ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοὺς καὶ συνήθων πείθει· καὶ καλῶς, κατὰ σάρκα, φησίν, ὡς αὐτῶν κατὰ πνεῦμα ὄντων. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· κἂν ἀπὸ

Marginal notes: γ. ἐρωμένους; γ. ἀντὶ; γ. [illegible]; γ. [illegible]; 2

τῶν παχυτέρων παιδεύηθῆτε, ὅτι οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν. ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν οὐκ ἔχοντας γνῶσιν τελείαν τοὺς δοκοῦντας εἶναι τελείους, εἴγε μηδὲ τοῦτο ἴσασιν, ὅτι κοινωνία τις ἀπὸ τούτων καὶ φιλία πολλοῖς πολλάκις πρὸς δαίμονας γίνεται, κατὰ μικρὸν τῆς συνηθείας αὐτοὺς ἐφελκομένης; εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τὸ κοινωνεῖν ἁλῶν καὶ τραπέζης, φιλίας ἀφορμὴ καὶ σύμβολον γίνεται, ἐγχωρεῖ καὶ ἐπὶ δαιμόνων τοῦτο συμβῆναι. σὺ δέ 5 μοι σκόπει, πῶς ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων οὐκ εἶπεν, ὅτι τῷ Θεῷ κοινωνοῦσιν, ἀλλά, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί (καὶ γὰρ κατηχεῖτο τὸ "τεθυμένον") ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πῶς; κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου ἐστίν. οὐ γὰρ τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κοινωνοὶ γινόμεθα. εἰπὼν δέ, ὅτι κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν, εἶτα δείσας μὴ δόξῃ ὡσπερεὶ ἰσχὺν ἐχόντων τῶν εἰδώλων διαλέγεσθαι καὶ δυναμένων τι βλάψαι, ὅρα 10 πῶς αὐτὰ καθαιρεῖ πάλιν λέγων·

ἴσ. τεθυμένου

19 Τί οὖν φημι; ὅτι εἴδωλόν τί ἐστιν; ἢ ὅτι εἰδωλόθυτόν τί ἐστι; Ταῦτα δὲ λέγω, φησί, καὶ ἀπάγω, οὐχ ὡς δυναμένων βλάψαι τι τῶν εἰδώλων ἢ ἰσχὺν ἐχόντων (οὐδὲν γάρ ἐστιν) ἀλλὰ βούλομαι καταφρονεῖν αὐτῶν ὑμᾶς. Καὶ εἰ βούλει καταφρονεῖν, φησι, τίνος ἕνεκεν μετὰ σπουδῆς αὐτῶν ἡμᾶς ἀπάγεις; ὅτι οὐ προσάγεται τῷ δεσπότῃ τῷ σῷ. 15

20 Ὁ γὰρ θύει, φησί, τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ Θεῷ. Μὴ τοίνυν τρέχετε ἐπὶ τὰ ἐναντία. οὐδὲ γάρ, εἰ βασιλέως υἱὸς ἦς, εἶτα τῆς πατρικῆς ἀπολαύων τραπέζης, ἀφεὶς ἐκείνην, τῆς τῶν * δεσμωτῶν ἠθέλησας κοινωνῆσαι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἐπέτρεψεν ἂν ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἂν ἀπήγαγε τῆς σφοδρότητος, οὐχ ὡς δυναμένης τῆς τραπέζης βλάψαι, ἀλλ' ὡς καταισχυνούσης σου τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν τράπεζαν τὴν βασιλικήν. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι οἰκέται εἰσὶ προσκεκρουκότες, ἠτιμωμένοι, κατάδικοι, δεσμῶται ἀφορήτῳ κολάσει τηρούμενοι, μυρίοις ὑπεύθυνοι κακοῖς. πῶς οὖν οὐκ αἰσχύνη κατὰ τοὺς λαιμάργους καὶ ἀνελευθέρους, ὅταν θῶσι τράπεζαν οἱ κατάδικοι οὗτοι, τρέχειν ἐκεῖ καὶ μετέχειν τῶν προκειμένων; διὰ δὴ τοῦτο ἀπάγω. ὁ γὰρ σκοπὸς τῶν θυόντων καὶ τὸ πρόσωπον τῶν δεχομένων ἀκάθαρτα ποιεῖ τὰ προκείμενα. Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν 25 δαιμονίων γίνεσθαι. Εἶδες φιλίαν πατρὸς κηδεμονικοῦ; εἶδες καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα πολλὴν ἔχον τὴν ἔμφασιν τῆς διαθέσεως; οὐδὲν γὰρ βούλομαι κοινὸν ἔχειν ὑμᾶς πρὸς ἐκείνους, φησίν. εἶτα ἐπειδὴ ἐν τάξει παραινέσεως τὸν λόγον εἰσήγαγεν, ἵνα μή τις τῶν παχυτέρων καταφρονήσῃ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ἐπειδὴ εἶπεν, οὐ θέλω, καὶ ὑμεῖς κρίνατε, ἀποφαίνεται λοιπὸν καὶ νομοθετεῖ λέγων· 30

* καταδίκων ἢ

21 Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. Καὶ ἀρκεῖται τοῖς ὀνόμασι μόνοις εἰς τὴν ἀπαγωγήν. εἶτα καὶ ἐντρεπτικῶς·

22 Ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; Τουτέστι, πειράζομεν αὐτόν, εἰ δύναται κολάσαι ἡμᾶς, καὶ παροξύνομεν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐναντίους 35 ἀποχωροῦντες, καὶ μετὰ τῶν αὐτοῦ πολεμίων ταττόμενοι; τοῦτο δὲ εἶπε, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἱστορίας καὶ πατρικῆς παρανομίας. διὸ καὶ τῇ λέξει ταύτῃ κέχρηται, ᾗ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ὁ Μωϋσῆς ἐχρήσατό ποτε, ἐγκαλῶν ὑπὲρ εἰδωλολατρείας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὶ γάρ, φησι, παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; εἶδες πῶς φοβερῶς, πῶς φρικτῶς ἐπέπληξεν, αὐτὰ 40 διασείσας αὐτῶν τὰ νεῦρα, καὶ τῇ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῇ σφόδρα αὐτῶν καθαψάμενος καὶ κατενεγκὼν αὐτῶν τὸ φύσημα; καὶ διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα τέθεικέν, φησιν, ἃ μάλιστα ἂν αὐτοὺς ἀπήγαγεν; ὅτι ἔθος αὐτῷ διὰ πλειόνων ἃ βούλεται κατασκευάζειν, καὶ τὰ ἰσχυρότερα ὕστερον τιθέναι, καὶ ἐκ περιουσίας νικᾶν. διὰ δὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν καταδεεστέρων ἀρξάμενος,

Δευτ. λβ. κα.

μένος, ἐπὶ τὸ κεφάλαιον ἦλθε τῶν κακῶν. οὕτω γὰρ καὶ τοῦτο εὐπαράδεκτον μᾶλλον ἐγένετο, τοῖς προτέροις τῆς διανοίας αὐτῶν καταλελυθείσης.

23 Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ.

24 Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. Ὁρᾷς σύνεσιν ἠκριβωμένην; ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι τέλειός εἰμι, καὶ κύριος ἐμαυτοῦ, καὶ οὐδὲν βλάπτομαι ἀπογευόμενος τῶν προκειμένων· ναί, φησι· τέλειος μὲν εἶ, καὶ σαυτοῦ κύριος· ἀλλὰ μὴ τοῦτο σκόπει, ἀλλ' εἰ μὴ βλάβην ἔχει τὸ γινόμενον, ἀλλ' εἰ μὴ καταστροφήν. καὶ γὰρ ἀμφότερα εἴρηκεν, οὐ πάντα συμφέρει, οὐ πάντα οἰκοδομεῖ, λέγων, καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τιθείς. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, οὐ συμφέρει, τὴν ἐκείνου ἀπώλειαν αἰνιττομένου ἐστί· τὸ δὲ εἰπεῖν, οὐκ οἰκοδομεῖ, τὸ τοῦ ἀδελφοῦ σκάνδαλον. διὸ καὶ ἐπήγαγε, μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω· ὃ πανταχοῦ καὶ διὰ πάσης κατασκευάζει ἐπιστολῆς, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ὡς ὅταν λέγῃ· Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσε· καὶ πάλιν, Καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον· καὶ ἐνταῦθα πάλιν· οὐ μὴν ἐπεξεργάζεται αὐτὸ ἐνταῦθα. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ πολλῶν αὐτὸ κατεσκεύασε, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οὐδαμοῦ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος ἐγίνετο, καὶ ἀνόμοις ὡς ἄνομος, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῇ ἑαυτοῦ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ οὐχ ἁπλῶς ἐχρήσατο, ἀλλὰ εἰς τὸ πᾶσι συμφέρον, δουλεύων ἅπασιν, ὀλίγοις ἀρκεσθεὶς ῥήμασιν ἐνταῦθα ἀπηλλάγη, εἰς μνήμην διὰ τῶν ὀλίγων τούτων παραπέμπων τῶν εἰρημένων αὐτοῖς ἁπάντων.

Ῥωμ. ιε. γ.
α. Κορ. ι. λγ.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες, ἀγαπητοί, προνοῶμεν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν ἑνότητα τὴν πρὸς αὐτοὺς διατηρῶμεν. εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ἡ θυσία ἐκείνη ἐνάγει ἡ φοβερὰ καὶ φρικώδης, κελεύουσα ἡμῖν μετ' ὁμονοίας αὐτῇ μάλιστα προσιέναι καὶ θερμῆς ἀγάπης, καὶ ἀετοὺς γενομένους ἐντεῦθεν, οὕτω πρὸς αὐτὸν ἵπτασθαι τὸν οὐρανόν*. Ὅπου γὰρ τὸ πτῶμα, φησιν, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί, πτῶμα καλῶν τὸ σῶμα διὰ τὸν θάνατον. εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἔπεσεν, ἡμεῖς οὐκ ἂν ἀνέστημεν. ἀετοὺς δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι καὶ ὑψηλὸν εἶναι δεῖ τὸν προσιόντα τῷ σώματι τούτῳ, καὶ μηδὲν πρὸς τὴν γῆν κοινὸν ἔχειν, μηδὲ κάτω σύρεσθαι καὶ ἕρπειν, ἀλλ' ἄνω πέτεσθαι διηνεκῶς, καὶ πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐνορᾶν, καὶ ὀξυδερκὲς τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἔχειν. ἀετῶν γάρ, οὐ κολοιῶν αὕτη ἡ τράπεζα. οὗτοι καὶ τότε ἀπαντήσονται ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαίνοντι οἱ νῦν ἀξίως ἀπολαύοντες, ὥσπερ οὖν οἱ ἀναξίως, τὰ ἔσχατα πείσονται. εἰ γὰρ βασιλέα τις οὐκ ἂν ἁπλῶς δέξοιτο, τί λέγω βασιλέα; ἱμάτιον μὲν οὖν βασιλικὸν οὐκ ἄν τις ἁπλῶς ἅψαιτο χερσὶν ἀκαθάρτοις, κἂν ἐπ' ἐρημίας ᾖ, κἂν μόνος ᾖ, κἂν μηδεὶς ὁ ὁρῶν· καίτοιγε οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ἱμάτιον, ἢ σκωλήκων νήματα*. εἰ δὲ τὴν βαφὴν θαυμάζεις, καὶ αὕτη νεκρωθέντος ἰχθύος ἐστὶν αἷμα· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἄν τις ἕλοιτο ῥυπαροῖς αὐτὸ κατατολμῆσαι χερσίν. εἰ δὲ ἀνθρωπίνου ἱματίου οὐκ ἄν τις τολμήσειεν ἁπλῶς θιγεῖν, πῶς τὸ σῶμα τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, τὸ ἄμωμον, τὸ καθαρόν, τὸ τῇ θείᾳ ἐκείνῃ φύσει ὁμιλῆσαν, δι' ὃ ἐσμὲν καὶ ζῶμεν, δι' ὃ πύλαι θανάτου κατεκλάσθησαν, καὶ οὐρανοῦ ἀψῖδες ἀνεῴχθησαν, τοῦτο μετὰ τοσαύτης ὕβρεως ληψόμεθα; μή, παρακαλῶ, μὴ κατασφάξωμεν ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἀναισχυντίας, ἀλλὰ μετὰ φρίκης καὶ καθαρότητος ἁπάσης αὐτῷ προσίωμεν· καὶ ὅταν αὐτὸ προκείμενον ἴδῃς, λέγε πρὸς σεαυτόν· διὰ τοῦτο τὸ σῶμα οὐκέτι γῆ καὶ σποδὸς ἐγώ, οὐκέτι αἰχμάλωτος, ἀλλ' ἐλεύθερος· διὰ τοῦτο τῶν οὐρανῶν ἐλπίζω, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀπολήψεσθαι ἀγαθά, τὴν ἀθάνατον ζωήν, τὴν τῶν ἀγγέλων λῆξιν, τὴν μετὰ Χριστοῦ ὁμιλίαν· τοῦτο τὸ σῶμα προσηλούμενον, μαστιζόμενον οὐκ ἤνεγκεν ὁ θάνατος, τοῦτο τὸ σῶμα καὶ ἥλιος σταυρούμενον ἰδών, τὰς ἀκτῖνας ἀπέστρεψε· διὰ τοῦτο καὶ καταπέτασμα ἐσχίζετο τότε, καὶ πέτραι ἐῤῥήγνυντο, καὶ γῆ πᾶσα ἐτινάσσετο. τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σῶμά ἐστι,

Ματθ. κδ. κη.

* μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανόν.

* ζώντων.

τὸ ᾑμαγμένον, τὸ λόγχῃ πληγὲν, καὶ τὰς σωτηρίους πηγὰς ἀναβλύσαν, τὴν τοῦ αἵματος, τὴν τοῦ ὕδατος τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. βούλει καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ μαθεῖν; ἐρώτησον τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν, οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ περικειμένου αὐτῷ ἱματίου, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτου ὁλοκλήρου, ἀλλὰ τοῦ κρασπέδου ἁψαμένην· ἐρώτησον τὴν θάλασσαν, τὴν ὑπὲρ τῶν νώτων αὐτὸν βαστάσασαν· ἐρώτησον καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ εἰπέ· πόθεν ἔχεις τὴν πληγὴν τὴν ἀνίατον; πόθεν οὐκέτι ἰσχύεις οὐδέν; πόθεν ἑάλως; τίνι κατεσχέθης φεύγων; καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ σῶμα ἐρεῖ τὸ σταυρωθέν. διὰ τούτου τὰ κέντρα αὐτοῦ κατεκλάσθη· διὰ τούτου ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ συνετρίβη· διὰ τούτου αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι ἐδειγματίσθησαν. Ἀπεκδυσάμενος γὰρ, φησὶ, τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν, ἐν παῤῥησίᾳ θριαμβεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. [Κολασ. β. 10.] ἐρώτησον καὶ τὸν θάνατον, καὶ εἰπέ· πόθεν ἀνῃρέθη σου τὸ κέντρον; πόθεν κατελύθη σου τὸ νῖκος; πόθεν ἐξεκόπη σου τὰ νεῦρα; καὶ κόραις καὶ παιδίοις γέγονας καταγέλαστος, ὁ καὶ τυράννοις καὶ δικαίοις ἅπασιν ὢν πρὸ τούτου φοβερός; καὶ τὸ σῶμα αἰτιάσεται τοῦτο. ὅτε γὰρ τοῦτο ἐσταυροῦτο, τότε νεκροὶ ἀνέστησαν, τότε τὸ δεσμωτήριον ἐκεῖνο ἐῤῥάγη, καὶ αἱ χαλκαῖ ἐκλάσθησαν πύλαι, καὶ οἱ νεκροὶ ἀνέστησαν [γ. ἀφείθησαν,], καὶ πυλωροὶ ᾅδου πάντες ἔπτηξαν. καίτοιγε εἰ τῶν πολλῶν εἷς ἦν, τοὐναντίον γενέσθαι ἔδει, τὸν θάνατον δυνατώτερον, ἀλλ' οὐκ ἐγένετο. οὐδὲ γὰρ τῶν πολλῶν εἷς ἦν. διὰ τοῦτο ἐξελύετο ἐκεῖνος· καὶ ὥσπερ οἱ τροφὴν λαβόντες, ἣν οὐκ εἰσὶ δυνατοὶ κατασχεῖν, καὶ τὰ προαποκείμενα δι' ἐκείνην ἐμοῦσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου γέγονε. τὸ σῶμα, ὅπερ οὐκ ἦν ἰσχυὸς κατεργάζεσθαι, λαβὼν, καὶ ἐκεῖνα ἐξέβαλεν ἅπερ ἔνδον εἶχε. καὶ γὰρ ὤδινεν ἔχων αὐτὸν, καὶ ἐθλίβετο, ἕως αὐτὸν ἤμεσε. διό φησιν ὁ ἀπόστολος, Λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου. [Πραξ. β. κδ.] [γ. πεπηγ... σῶμα] οὐδεμία γὰρ γυνὴ παιδίον κύουσα οὕτως ὠδίνει, ὡς ἐκεῖνος, τὸ σῶμα ἔχων τὸ δεσποτικὸν διεκόπτετο διασπώμενος. καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ δράκοντος γέγονε τοῦ Βαβυλωνίου, ὅτι λαβὼν τὴν τροφὴν διεῤῥάγη μέσος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου. οὐ γὰρ διὰ τοῦ στόματος πάλιν ἐξῆλθεν ὁ Χριστὸς τοῦ θανάτου, ἀλλ' αὐτὴν μέσην διαῤῥήξας τὴν γαστέρα τοῦ δράκοντος καὶ ἀνατεμὼν, οὕτως ἀπὸ τῶν ἀδύτων προῄει μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος, καὶ τὰς ἀκτῖνας ἀφιεὶς, οὐ μέχρι τούτου τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ἄνω θρόνον. ἐκεῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνήγαγε. τοῦτο τὸ σῶμα ἔδωκεν ἡμῖν καὶ κατέχειν καὶ ἐσθίειν, ὅπερ ἀγάπης ἐπιτεταμένης ἦν. οὓς γὰρ ἂν φιλῶμεν σφοδρῶς, καὶ διαδάκνομεν πολλάκις. διὸ καὶ ὁ Ἰὼβ τὸν ἔρωτα τῶν οἰκετῶν τὸν περὶ αὐτὸν ἐνδεικνύμενος, ἔλεγεν ὅτι πολλάκις ἐκεῖνοι σφόδρα αὐτὸν φιλοῦντες ἔλεγον, Τίς ἂν δῴη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ πλησθῆναι; [Ιωβ. λα. λα.] οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν πλησθῆναι, εἰς φιλίαν πλείονα ἡμᾶς ἐπισπώμενος. προσίωμεν τοίνυν μετὰ θερμότητος αὐτῷ καὶ πεπυρωμένης ἀγάπης, καὶ μὴ ὑπομείνωμεν τιμωρίαν. ὅσῳ γὰρ ἂν ὦμεν εὐηργετημένοι μεγάλα, τοσούτῳ μᾶλλον κολαζόμεθα μειζόνως, ὅταν ἀνάξιοι τῆς εὐεργεσίας φανῶμεν. τοῦτο τὸ σῶμα καὶ ἐπὶ φάτνης κείμενον ᾐδέσθησαν μάγοι· καὶ ἄνδρες ἀσεβεῖς καὶ βάρβαροι τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκίαν ἀφέντες, καὶ ὁδὸν ἐστείλαντο μακρὰν, καὶ ἐλθόντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου πολλοῦ προσεκύνησαν. μιμησώμεθα τοίνυν κἂν τοὺς βαρβάρους ἡμεῖς οἱ τῶν οὐρανῶν πολῖται. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ φάτνης ἰδόντες, καὶ ἐν καλύβῃ, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἰδόντες, οἷον σὺ νῦν, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης προσῄεσαν· σὺ δὲ οὐκ ἐν φάτνῃ ὁρᾷς, ἀλλ' ἐν θυσιαστηρίῳ, οὐ γυναῖκα κατέχουσαν, ἀλλ' ἱερέα παρεστῶτα, καὶ πνεῦμα μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τοῖς προκειμένοις ἐφιπτάμενον. οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα ὁρᾷς, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἶσθα αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἅπασαν, καὶ οὐδὲν ἀγνοεῖς τῶν δι' αὐτοῦ τελεσθέντων, μετὰ ἀκριβείας μυσταγωγηθεὶς ἅπαντα. διαναστήσωμεν τοίνυν ἑαυτοὺς, καὶ φρίξωμεν, καὶ πολλῷ τῶν βαρβάρων ἐκείνων πλείονα ἐπιδειξώμεθα τὴν εὐλάβειαν, ἵνα μὴ ἁπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε προσελθόντες, πῦρ ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν σωρεύσωμεν κεφαλήν.

Ταῦτα

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα μὴ προσίωμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἁπλῶς προσίωμεν. ὥσπερ γὰρ τὸ ὡς ἔτυχε προσιέναι, κίνδυνος, οὕτω τὸ μὴ κοινωνεῖν τῶν μυστικῶν δείπνων ἐκείνων, λιμὸς καὶ θάνατος. αὕτη γὰρ ἡ τράπεζα τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰ νεῦρα, τῆς διανοίας ὁ σύνδεσμος, τῆς παρρησίας ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἐλπὶς, ἡ σωτηρία, τὸ φῶς, ἡ ζωή. μετὰ ταύτης ἀπελθόντες ἐκεῖ τῆς θυσίας, ἐν παρρησίᾳ πολλῇ τῶν ἱερῶν ἐπιβησόμεθα προθύρων, ὥσπερ τισὶν ὅπλοις χρυσοῖς περιπεφραγμένοι πάντοθεν. καὶ τί λέγω τὰ μέλλοντα; ἐνταῦθα γάρ σοι τὴν γῆν οὐρανὸν ποιεῖ τοῦτο τὸ μυστήριον. ἀνάπέτασον γοῦν τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας, καὶ διάκυψον· μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν, καὶ τότε ὄψει τὸ εἰρημένον. τὸ γὰρ πάντων ἐκεῖ τιμιώτερον, τοῦτό σοι ἐπὶ τῆς γῆς δείξω κείμενον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τὸ πάντων σεμνότερον, οὐ τοῖχοι, οὐκ ὄροφος χρυσοῦς, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν σῶμα τὸ καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου· οὕτω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα. ἀλλὰ τοῦτό σοι νῦν ἔξεστιν ἐπὶ γῆς ἰδεῖν. οὐ γὰρ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀρχαγγέλους, οὐδὲ οὐρανοὺς καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τούτων σοι δείκνυμι δεσπότην. εἶδες πῶς τὸ πάντων τιμιώτερον ὁρᾷς ἐπὶ γῆς; καὶ οὐχ ὁρᾷς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἅπτῃ· καὶ οὐχ ἅπτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐσθίεις· καὶ λαβὼν οἴκαδε ἀναχωρεῖς; ἀπόσμηχε τοίνυν τὴν ψυχὴν, παρασκεύαζε τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν τῶν μυστηρίων ὑποδοχήν. καὶ γὰρ εἰ παιδίον βασιλικὸν μετὰ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἁλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος ἐνεχειρίσθης φέρειν, πάντα ἂν ἔρριψας τὰ ἐν τῇ γῇ· νυνὶ δὲ οὐ παιδίον ἀνθρώπου βασιλικὸν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν μονογενῆ λαμβάνων τοῦ Θεοῦ παῖδα, οὐ φρίττεις, εἰπέ μοι, καὶ πάντα τὸν τῶν βιωτικῶν ἐκβάλλεις ἔρωτα, καὶ τῷ κόσμῳ καλλωπίζῃ μόνον ἐκείνῳ, ἀλλ' ἔτι πρὸς τὴν γῆν ὁρᾷς, καὶ χρημάτων ἐρᾷς, καὶ πρὸς χρυσὸν ἐπτόησαι; καὶ τίνα ἂν σχοίης συγγνώμην; ποίαν ἀπολογίαν; οὐκ οἶσθα πῶς ἅπασαν τὴν βιωτικὴν πολυτέλειαν ἀποστρέφεταί σου ὁ δεσπότης; οὐ διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ἐτέθη τεχθεὶς, καὶ μητέρα ἔλαβεν εὐτελῆ; οὐ διὰ τοῦτο ἐκείνῳ τῷ πρὸς καπηλείαν βλέποντι ἔλεγεν, Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ; τί δὲ οἱ μαθηταί; οὐ τὸν αὐτὸν διετήρουν νόμον, εἰς τὰς τῶν πενήτων οἰκίας καταγόμενοι, καὶ ὁ μὲν πρὸς βυρσέα, ὁ δὲ πρὸς σκηνορράφον κατέλυον καὶ πρὸς τὴν πορφυροπώλιδα; οὐ γὰρ οἰκίας περιφάνειαν, ἀλλὰ ψυχῶν ἀρετὰς ἐπεζήτουν. τούτους τοίνυν καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. τὰ μὲν κάλλη τῶν κιόνων καὶ τῶν μαρμάρων παρατρέχοντες, ζητοῦντες δὲ τὰς ἄνω μονὰς, καὶ πάντα τῦφον τὸν ἐνταῦθα πατήσωμεν μετὰ τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας, καὶ ὑψηλὸν λάβωμεν φρόνημα. ἂν γὰρ νήφωμεν, οὐδὲ ὁ κόσμος ἡμῶν οὗτος ἄξιος, μήτιγε στοαὶ καὶ περίπατοι. διὸ, παρακαλῶ, τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν καλλωπίζωμεν, τὴν οἰκίαν ταύτην κατασκευάζωμεν, ἣν καὶ λαβόντες ἀπελευσόμεθα, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Matth. 8.κ.

Λογ. κε. 25 ΠΑΝ ΤΟ ΕΝ ΜΑΚΕΛΛΩ ΠΩΛΟΥΜΕΝΟΝ ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν.

Εἰπὼν ὅτι ἀδύνατον ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων, καὶ καθάπαξ ἀπαγαγὼν τῆς τραπέζης ἐκείνων ἀπὸ παραδειγμάτων Ἰουδαϊκῶν, ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῶν φρικτῶν, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τελουμένων, καὶ πολὺν φόβον ἐνθεὶς αὐτοῖς, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ τούτῳ πάλιν εἰς ἑτέραν ἀμετρίαν αὐτοὺς ἐξωθήσῃ, καὶ ἀναγκασθῶσι πλείονι περιεργίᾳ κεχρημένοι τοῦ δέοντος δεδοικέναι, μήποτε καὶ ἀγνοούντων αὐτῶν ἐπεισέλθῃ τι τοιοῦτον, ἢ ἐξ ἀγορᾶς, ἢ ἄλλοθέν ποθεν, ἀφιεὶς αὐτοὺς ταύτης τῆς ἀνάγκης, φησί· Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες. ἐὰν γὰρ

ἱεροθυτείοις

ἀγνοῶν, φησι, φάγῃς, καὶ μὴ εἰδὼς, οὐχ ὑπόκεισαι τῇ τιμωρίᾳ. τῆς γὰρ ἀγνοίας λοιπὸν τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ τῆς λαιμαργίας. καὶ οὐ ταύτης μόνον αὐτοὺς ἀπαλλάττει τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας, πολλὴν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν αὐτοῖς κατασκευάζων. οὐδὲ γὰρ ἀνακρίνειν ἀφίησι, τουτέστιν, ἐξετάζειν καὶ πυνθάνεσθαι, εἴτε εἰδωλόθυτον, εἴτε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἁπλῶς ἐσθίειν ἅπαν τὸ ἐξ ἀγορᾶς, μηδὲ τοῦτο μανθάνειν, ὅ,τι ποτέ ἐστι τὸ προκείμενον*. ὥστε ἐστὶ καὶ φαγόντα ἀγνοοῦντα, ἀπηλλάχθαι. τοιαῦτα γὰρ τὰ μὴ τῇ φύσει πονηρὰ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διανοίας ποιοῦντα τὸ ἀκάθαρτον. διὰ τοῦτό φησι, μηδὲν ἀνακρίνοντες.

26 Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, Οὐχὶ τῶν δαιμόνων. εἰ δὲ ἡ γῆ, καὶ οἱ καρποὶ, καὶ τὰ ἄλογα αὐτῆς πάντα, οὐδὲν ἀκάθαρτον· ἀλλ' ἑτέρως ἀκάθαρτον γίνεται, ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ ἀπὸ τῆς παρακοῆς. διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ,

27 Ἐὰν τις ὑμᾶς, φησι, καλῇ τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. Ὅρα πάλιν τὴν συμμετρίαν. οὐ γὰρ ἐπέταξε, καὶ ἐνομοθέτησεν ἀπιέναι, ἀλλ' οὐδὲ ἐκώλυσεν. ἀπελθόντας δὲ πάλιν ἀπαλλάττει πάσης ὑποψίας. τί δήποτε; ἵνα μὴ δόξῃ φόβου τινὸς εἶναι ἡ τοσαύτη πολυπραγμοσύνη καὶ δειλίας. ὁ μὲν γὰρ περιεργαζόμενος, ὡς δεδοικὼς τοῦτο ποιεῖ· ὁ δὲ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ἀπεχόμενος, ὡς καταφρονῶν καὶ μισῶν καὶ ἀποστρεφόμενος, ἀπέχεται. διόπερ ὁ Παῦλος ἀμφότερα βουλόμενος κατασκευάσαι φησὶ, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε.

28 Ἂν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ, τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστι, μὴ ἐσθίετε διὰ τὸν μηνύσαντα.

Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐχόντων ἰσχὺν, ἀλλ' ὡς βδελυρῶν ἀπέχεσθαι κελεύει. μήτε τοίνυν, ὡς δυνάμενα καταβλάψαι, φεύγετε (οὐδεμίαν γὰρ ἔχει ἰσχὺν) μήτε, ἐπειδὴ μηδεμίαν ἔχει ἰσχὺν, ἀδιαφόρως μετέχετε. ἐχθρῶν γάρ ἐστι καὶ ἠτιμωμένων ἡ τράπεζα. διὸ ἔλεγε, μὴ ἐσθίετε διὰ τὸν μηνύσαντα. Καὶ τὴν συνείδησιν. τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

Ὁρᾷς πῶς καὶ ὅτε ἐσθίειν κελεύει, καὶ ὅτε ἀπέχεσθαι [δεῖ], τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν εἰς μέσον ἄγει; οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο κωλύω, φησὶν, ὡς ἀλλοτρίων ὄντων (τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ) ἀλλὰ δι' ὅπερ εἶπον, διὰ τὴν συνείδησιν, τουτέστιν, ἵνα μὴ βλαβῇ. οὐκοῦν δεῖ περιεργάζεσθαι; οὔ, φησιν. οὐδὲ γὰρ τὴν σὴν εἶπον συνείδησιν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου. προλαβὼν γὰρ εἶπον, διὰ τὸν μηνύσαντα· καὶ πάλιν,

29 Συνείδησιν λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν· ὅτι τῶν μὲν ἀδελφῶν εἰκότως φείδῃ, καὶ οὐκ ἐᾷς ἡμᾶς ἀπογεύεσθαι δι' ἐκείνους, ἵνα μὴ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα οἰκοδομηθῇ εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν· εἰ δὲ Ἕλλην τις εἴη, τί σοι τούτου μέλει; οὐ σὺ ἔλεγες, Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν πάλιν φροντίζεις; οὐκ ἐκείνου φροντίζω, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθά σου. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; Ἐλευθερίαν, τὸ ἀπαρατήρητον καὶ ἀκώλυτον λέγων. τοῦτο γὰρ ἐλευθερία, Ἰουδαϊκῆς ἀπηλλαγμένη δουλείας. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐλεύθερόν με ἐποίησεν ὁ Θεὸς καὶ πάσης βλάβης ἀνώτερον, ἀλλ' οὐκ οἶδεν ὁ Ἕλλην δικάζειν τῇ ἐμῇ φιλοσοφίᾳ, οὐδὲ τὴν τοῦ δεσπότου μου φιλοτιμίαν συνορᾶν, ἀλλὰ καταγνώσεται καὶ ἐρεῖ πρὸς ἑαυτόν· μῦθος τὰ χριστιανῶν. ἀπέχονται τῶν εἰδώλων, φεύγουσι δαίμονας, καὶ τῶν ἐκείνοις προσαγομένων ἔχονται· πολλὴ παρ' αὐτοῖς ἡ γαστριμαργία. καὶ τί τοῦτό, φησι; ποῖον δὲ ἡμῖν βλάβος, ἂν κακῶς ἐκεῖνος κρίνῃ; πόσῳ δὲ βέλτιον ἐστὶ μηδὲ ὅλως κρίνειν αὐτῷ διδόναι; ἂν γὰρ ἀπέχῃ, οὐδὲ ταῦτα ἐρεῖ. πῶς, φησιν, οὐκ ἐρεῖ; ὅταν γὰρ ἴδῃ μὴ ἐξετάζοντα ταῦτα, μὴ ἐν μακέλλῳ, μὴ ἐν συμποσίῳ, πῶς οὐκ ἐρεῖ καὶ καταγνώσεται, ὡς ἀδιαφόρως μου μετέχοντος; οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς εἰδωλοθύτων μετέχεις, ἀλλ' ὡς καθαρῶν. εἰ δὲ οὐ περιεργάζῃ, ἵνα δείξῃς, ὅτι οὐ δέδοικας τὰ προκείμενα.

α. Κορ. ε. ιβ.

προκείμενα. διὰ γὰρ τοῦτο, κἂν εἰς ἑλλήνων οἰκίαν εἰσέλθῃς, κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς, οὐκ ἀφίημί σε ἐρωτᾶν, ἵνα μὴ ψοφοδεὴς γένῃ, μηδὲ "λινοπλὴξ, μηδὲ περιττὰ ἑαυτῷ πράγματα παρέχῃς.

30 Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; Τίνος μετέχεις χάριτι, εἰπέ μοι; τῶν τοῦ Θεοῦ δώρων. ἡ γὰρ χάρις αὐτοῦ τοσαύτη, ὡς κατασκευάσαι μοι τὴν ψυχὴν ἀμόλυντον καὶ ἀνωτέραν πάσης κηλῖδος. καθάπερ γὰρ ἥλιος ἐπαφιεὶς τὰς ἀκτῖνας πολλαῖς κηλῖσι, πάλιν αὐτὰς συστέλλει καθαράς· οὕτω καὶ ἡμεῖς, καὶ πολλῷ πλέον, ἐν μέσῳ τῷ κόσμῳ στρεφόμενοι, καθαροὶ διαμένομεν, ἂν ἐθέλωμεν, ὅσῳ καὶ μείζονα δύναμιν ἔχομεν. τί οὖν ἀπέχῃ, φησίν; οὐχ ὡς μέλλων ἀκάθαρτος γίνεσθαι (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ διὰ τὸν ἀδελφόν, καὶ ἵνα μὴ κοινωνὸς γένωμαι δαιμονίων, καὶ ἵνα μὴ κρίνωμαι παρὰ τοῦ ἀπίστου. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι λοιπὸν ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ παρακοὴ καὶ ἡ πρὸς δαίμονας φιλία ποιεῖ με ἀκάθαρτον, καὶ ἡ προαίρεσις τὸν μολυσμὸν ἐργάζεται. τί δέ ἐστι, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; ἐγὼ μὲν γάρ, φησιν, εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτω με ὑψηλὸν ἐποίησε καὶ Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος ἀνώτερον, ὡς μηδαμόθεν βλάπτεσθαι· οἱ δὲ ἕλληνες οὐκ εἰδότες μου τὴν φιλοσοφίαν, τἀναντία ὑποπτεύουσι, καὶ ἐροῦσιν, ὅτι χριστιανοὶ τῶν ἡμετέρων ἐφίενται καὶ ὑποκριταί τινές εἰσι, διαβάλλοντες μὲν δαίμονας καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἐπὶ δὲ τὰς τραπέζας αὐτῶν τρέχοντες, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀνοητότερον; οὐκ ἄρα ἀληθείας ἕνεκεν, ἀλλὰ φιλοτιμίας καὶ φιλαρχίας ἐπὶ τὸ δόγμα τοῦτο ἐληλύθασι. πόσης οὖν ἀνοίας ἂν εἴη, ὑπὲρ ὧν οὕτως εὐηργετήθην, ὡς καὶ εὐχαριστεῖν, ὑπὲρ τούτων βλασφημίας αἴτιον γίνεσθαι; ἀλλὰ ταῦτα καὶ νῦν ἐρεῖ, φησιν, ὁ ἕλλην, ὅταν ἴδῃ μὴ περιεργαζόμενον. οὐδαμῶς. "οὐ γὰρ πάντα εἰδωλοθύτων γέμει, ἵνα τοῦτο ὑποπτεύσῃ" οὔτε αὐτὸς ὡς εἰδωλοθύτων ἀπογεύῃ. μὴ τοίνυν περιεργάζου περιττά, μηδ' αὖ πάλιν, λεγόντων τινῶν ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστι, κοινώνει. τὸ γὰρ ὁ Χριστὸς χάριν σοι ἔδωκε, καὶ ὑψηλόν σε ἐποίησε καὶ μείζονα τῆς ἐκεῖθεν βλάβης, οὐχ ἵνα κακῶς ἀκούσῃς, οὐδ' ἵνα, ὅθεν τοσαῦτα ἐκέρδανας ὡς καὶ εὐχαριστεῖν, ἐντεῦθεν οὕτω βλάψῃς ἑτέρους ὡς καὶ βλασφημεῖν. διὰ τί γὰρ οὐ λέγω τῷ ἕλληνί, φησιν, ὅτι τὸ τρώγω, καὶ οὐδὲν βλάπτομαι, τὸ ὅτι οὐχ ὡς φιλῶν τοὺς δαίμονας τοῦτο ποιῶ; ὅτι οὐ δύνασαι πεῖσαι, κἂν μυριάκις λέγῃς. ἀσθενὴς γάρ ἐστι, καὶ πολέμιος. εἰ γὰρ τὸν ἀδελφὸν οὐδέπω ἔπεισας, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἐχθρὸν τὸν ἕλληνα· εἰ ἐκεῖνος ἐπὶ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδωλοθύτου κατέχεται, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἄπιστος. τί δὲ ἡμῖν τῶν πραγμάτων δεῖ τοσούτων; τί οὖν, ἐπειδὴ Χριστὸν ἔγνωμεν καὶ εὐχαριστοῦμεν, βλασφημοῦσι δὲ ἐκεῖνοι, διὰ τοῦτο ἀποστησόμεθα καὶ τούτου; ἄπαγε. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον. ἐκεῖ μὲν γὰρ πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τοῦ φέρειν τὴν βλασφημίαν, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἔσται πλέον. διὸ καὶ προλαβὼν ἔλεγεν· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσευόμεθα, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα· καὶ χωρὶς τούτου δὲ φευκτὸν τὸ πρᾶγμα ἀπέφηνεν, ὥστε καὶ ἑτέρωθεν αὐτῶν ἀπέχεσθαι δεῖ, οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἃς εἴρηκεν αἰτίας.

31 Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.

Εἶδες πῶς ἀπὸ τοῦ προκειμένου ἐπὶ τὸ καθολικὸν ἐξήγαγε τὴν παραίνεσιν, ἕνα κάλλιστον [τὸν] ὅρον ἡμῖν διεὶς, τὸ τὸν Θεὸν διὰ πάντων δοξάζεσθαι.

32 Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ·

Τουτέστι, μηδεμίαν παρέχετε λαβὴν μηδενί. καὶ γὰρ ὁ ἀδελφὸς σκανδαλίζεται, καὶ ὁ Ἰουδαῖος μᾶλλόν σε μισήσει καὶ καταγνώσεταί σου, καὶ ὁ ἕλλην ὁμοίως ὡς λαίμαργον οὕτω γελάσεται καὶ ὑποκριτήν. οὐ μόνον δὲ ἀδελφοῖς οὐ χρὴ πλήττειν, ἀλλ' ἐν τοῖς δυνατοῖς οὐδὲ τοὺς ἔξωθεν. εἰ γὰρ φῶς ἐσμεν καὶ ζύμη καὶ φωστῆρες καὶ ἅλες, φωτίζειν, οὐ σκοτίζειν δεῖ· σφίγγειν, οὐ παραλύειν· πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπᾶσθαι τοὺς ἀπίστους, οὐ φυγαδεύειν. τί τοί-

νυν

νην διώκεις, οὓς ἐφέλκεσθαι δεῖ; καὶ γὰρ Ἕλληνες πλήττονται, ὅταν ἴδωσι παλινδρομοῦντας
ἡμᾶς εἰς τὰ τοιαῦτα (τὴν γὰρ διάνοιαν οὐκ ἴσασιν, οὐδ' ὅτι πάντως αἰσθητοῦ μολυσμοῦ
ἀνωτέρα γέγονεν ἡ ψυχή) καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲ, καὶ τῶν ἀδελφῶν οἱ ἀσθενέστεροι τὰ αὐτὰ πεί-
σονται. Εἶδες πόσας αἰτίας τέθεικε, δι' ἃς χρὴ τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι; διὰ τὸ ἀνό-
νητον, διὰ τὸ περιττὸν, διὰ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ βλάβην, διὰ τὴν τοῦ Ἰουδαίου βλασφημί- 5
αν, διὰ τὴν τοῦ Ἕλληνος "κατηγορίαν, διὰ τὸ μὴ δεῖν δαίμοσι κοινωνεῖν, διὰ τὸ εἰδωλο- γ. κατηγ.
λατρείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ἀπρόσκοποι γίνεσθε, καὶ ὑπευθύνους
αὐτοὺς ἐποίησε καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων βλάβης καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ βαρὺ τὸ λεγόμενον ἦν,
ὅρα πῶς αὐτὸ εὐπαράδεκτον καὶ κοῦφον ποιεῖ, τιθεὶς ἑαυτὸν μέσον, καὶ λέγων·

33 Καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν 10
πολλῶν, ἵνα σωθῶσι.

κεφ. ια. 1 Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. Τοῦτο κανὼν χριστιανισμοῦ τοῦ
τελειοτάτου, τοῦτο ὅρος ἠκριβωμένος, αὕτη ἡ κορυφὴ ἡ ἀνωτάτω, τὸ τὰ κοινῇ συμφέροντα
ζητεῖν· ὅπερ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἐπήγαγε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. οὐδὲν γὰρ οὕτω δύναται
ποιῆσαι μιμητὴν Χριστοῦ, ὡς τὸ κήδεσθαι τῶν πλησίον. ἀλλὰ κἂν νηστεύσῃς, κἂν χαμευ- 15
νήσῃς, κἂν ἀπαγχονίσῃς σαυτὸν, τοῦ δὲ πλησίον μὴ προνοῇς, οὐδὲν μέγα εἰργάσω, ἀλλ'
ἔτι πόρρω ταύτης τῆς εἰκόνος ἕστηκας ταῦτα ποιῶν. καίτοι ἐνταῦθα μὲν καὶ αὐτὸ φύσει τὸ
πρᾶγμα λυσιτελές ἐστι, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν εἰδωλοθύτων· ἐγὼ δὲ πολλὰ καὶ τῶν ἀσυμ-
φόρων ἐποίησα, φησὶν, οἷον, ὅτε περιέτεμον, ὅτε ἔθυσα (ταῦτα γὰρ εἴ τις καθ' ἑαυτὰ ἐξετά-
σειε, καὶ ἀπόλλυσι τοὺς μετιόντας καὶ τῆς σωτηρίας ἐκπίπτειν ποιεῖ) ἀλλ' ὅμως ὑπέμενα 20
καὶ ταῦτα διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν κέρδος. ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. ἐκεῖ μὲν γὰρ, ἂν μὴ προσῇ
ἡ ὠφέλεια καὶ τὸ δι' ἑτέρους γίνεσθαι, τότε βλάβος τὸ πρᾶγμα γίνεται· ἐνταῦθα δὲ, κἂν
μηδεὶς ὁ σκανδαλιζόμενος ᾖ, καὶ οὕτως ἀπέχεσθαι τῶν κεκωλυμένων χρή. οὐ μόνον δὲ
β. Κορ. ια. η. βλαβερὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπίπονα ὑπέμενα. Ἄλλας γὰρ ἐκκλησίας ἐσύλησα, φησι,
λαβὼν ὀψώνιον, καὶ ἐξὸν ἐσθίειν καὶ μὴ ἐργάζεσθαι, οὐκ ἐζήτησα τοῦτο, ἀλλ' εἱλόμην 25
λιμῷ διαφθαρῆναι μᾶλλον, ἢ σκανδαλίσαι ἕτερον. διὰ τοῦτό φησι, πάντα πᾶσιν ἀρέ-
σκω. ἄν τε παράνομον, ἄν τε ἐπίπονον καὶ ἐπικίνδυνον δέῃ ποιῆσαι, πάντα εἰς τὸ ἑτέρων
συμφέρον ὑπομένω.

ΗΘΙΚΟΝ Πάντων γοῦν ἀνώτερος ὢν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν, πάντων κατώτερος γέγονε κατὰ τὴν συγ-
κατάβασιν. καὶ γὰρ οὐδὲν κατόρθωμα σφόδρα μέγα εἶναι δύναιτ' ἂν, ὅταν μὴ τὸ κέρδος καὶ 30
εἰς ἑτέρους "διαβαίνῃ. καὶ δηλοῖ ὁ τὸ τάλαντον ὑγιὲς προσενεγκὼν, καὶ διχοτομηθεὶς ἐπειδὴ γ. διαβαί.
αὐτὸ οὐκ ἐπλεόνασε. καὶ σὺ τοίνυν, ἀδελφὲ, κἂν ἄσιτος μένῃς, κἂν χαμαὶ καθεύδῃς, κἂν
τέφραν ἐσθίῃς καὶ θρηνῇς διαπαντὸς, καὶ μηδένα ἕτερον ὠφελῇς, οὐδὲν μέγα ἐργάσῃ. καὶ
γὰρ τοῖς ἐν ἀρχῇ μεγάλοις καὶ γενναίοις ἐκείνοις ἀνδράσι τοῦτο μάλιστα περισπούδαστον ἦν.
ἐξέτασον αὐτῶν μετὰ ἀκριβείας τὸν βίον, καὶ ὄψει σαφῶς, ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν τὰ ἑαυτοῦ ποτε ἐσκό- 35
πησεν, ἀλλὰ* τοῦ πλησίον ἕκαστος· ὅθεν καὶ ἔλαμψαν μᾶλλον. καὶ γὰρ καὶ τῷ Μωϋσῇ πολλὰ * τὰ
καὶ μεγάλα εἰργάσθη θαύματα καὶ σημεῖα· ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν οὕτω μέγαν ἐποίησεν, ὡς ἡ μα-
Ἐξοδ. λβ. λβ. καρία ἐκείνη φωνὴ, ἣν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφῆκε, λέγων, Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν,
α. Βασ. κδ. ιη. ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον. τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ Δαβίδ. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἐγὼ ὁ ποιμὴν
ἥμαρτον καὶ ἐγὼ ἐκακοποίησα, καὶ οὗτοι τὸ ποίμνιον τί ἐποίησαν; γενέσθω ἡ χείρ σου ἐπ' ἐμὲ, καὶ 40
ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. οὕτω καὶ ὁ Ἀβραὰμ οὐκ "ἐζήτει τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ γ. ἐζήτ.
τῶν πολλῶν. διὸ καὶ κινδύνοις ἑαυτὸν ἐξεδίδου, καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν οὐδὲν αὐτῷ προσηκόν-
των παρεκάλει. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ἔλαμψαν· οἱ δὲ τὰ ἑαυτῶν ζητήσαντες σκόπει πῶς καὶ
Γεν. ιγ. θ. ἐβλάβησαν. ὁ γοῦν ἀδελφιδοῦς ὁ τούτου, ἐπειδὴ ἤκουσεν, Εἰ σὺ εἰς δεξιὰ, ἐγὼ εἰς ἀρι-
στερὰ,

σπερᾷ, καὶ τὴν αἵρεσιν λαβών, τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἐζήτησεν, οὐδὲ τὸ ἑαυτοῦ εὗρεν· ἀλλ' αὕτη μὲν ἐνεπυρίζετο ἡ χώρα, ἐκείνη δὲ ἔμενεν ἀνέπαφος. ὁ Ἰωνᾶς πάλιν οὐ ζητήσας τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ, καὶ ἀπολέσθαι ἐκινδύνευσε· καὶ ἡ μὲν πόλις εἱστήκει, αὐτὸς δὲ ἐσαλεύετο* καὶ κατεποντίζετο. ὅτε δὲ τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον ἐζήτησε, τότε καὶ τὸ ἑαυτοῦ εὗρεν. οὕτω καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐπὶ τῶν ποιμνίων μὴ ζητήσας τὸ οἰκεῖον κέρδος, τῆς πολλῆς εὐπορίας ἀπήλαυσε. καὶ ὁ Ἰωσὴφ δὲ τὸ τῶν ἀδελφῶν συμφέρον ζητήσας, εὗρε τὸ ἑαυτοῦ. πεμπόμενος γοῦν παρὰ τοῦ πατρὸς οὐκ εἶπε, τί τοῦτο; οὐκ ἤκουσας ὅτι ὑπὲρ ὄψεως καὶ ἐνυπνίων καὶ διαρπάσαι με ἐπεχείρησαν, καὶ ὀνειράτων εὐθύνας ὑπέσχον, καὶ τοῦ φιλεῖσθαί με παρὰ σοῦ δίδωμι δίκην; τί οὖν οὐκ ἐργάσονταί με λαβόντες εἰς μέσον; οὐδὲν τούτων εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλὰ πάντων προετίμα τὴν τῶν ἀδελφῶν θεραπείαν. διὰ τοῦτο καὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν, ἃ καὶ σφόδρα λαμπρὸν αὐτὸν ἐποίησεν καὶ ἔνδοξον ἀπέφηνεν. οὕτω καὶ Μωϋσῆς (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν αὐτοῦ μνησθῆναι) καὶ ἰδεῖν πως τὰ καθ' ἑαυτὸν προεώρα, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἐζήτει. ὢν γὰρ ἐν βασιλείοις τρεφόμενος, ἐπειδὴ μείζονα πλοῦτον ἡγήσατο τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν, καὶ πάντα ἀπὸ τῶν χειρῶν ῥίψας ἐκοινώνει τῆς κακώσεως τοῖς Ἑβραίοις, οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐδουλώθη, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους δουλείας ἀπήλλαξε. μεγάλα μὲν οὖν ταῦτα, καὶ ἀγγελικῆς ἄξια πολιτείας· τὸ δὲ τοῦ Παύλου, πολλὴν ἔχει τὴν ὑπερβολήν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες τὰ αὐτῶν ἀφέντες ἀγαθά, τοῖς τοῦ πλησίον εἵλοντο κοινωνεῖν κακοῖς· ὁ δὲ Παῦλος πολλῷ μεῖζον ἐποίησεν. οὐ γὰρ τῶν ἑτέρων ἠθέλησε κοινωνῆσαι συμφοραῖς, ἀλλ' εἵλετο αὐτὸς εἶναι ἐν τοῖς ἐσχάτοις, ἵνα ἕτεροι γένωνται ἐν ἀγαθοῖς. οὐκ ἔστι δὲ ἴσον ὄντα ἐν τρυφῇ ῥίψαι τρυφὴν καὶ κακουχεῖσθαι, καὶ αὐτὸν μόνον κακουχούμενον ἑτέρους ποιῆσαι εἶναι ἐν ἀδείᾳ καὶ τιμῇ. ἐνταῦθα μὲν γὰρ εἰ καὶ μέγα τὸ ἀλλάξασθαι τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν διὰ τὸν πλησίον, ἀλλ' ὅμως φέρει τινὰ παραμυθίαν τὸ κοινωνοὺς ἔχειν τῆς δυσημερίας· τὸ δὲ αὐτὸν μόνον ἐθέλειν εἶναι ἐν τοῖς λυπηροῖς, ἵνα ἕτεροι τῶν χρηστῶν ἀπολαύωσι, τοῦτο πολλῷ γενναιοτέρας ψυχῆς καὶ τοῦ Παύλου φρονήματος. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρᾳ ὑπερβολῇ μείζονι νικᾷ τοὺς προειρημένους ἅπαντας. ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες κινδύνοις ἑαυτοὺς περιέβαλον τοῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ πάντες ἁπαξαπλῶς ἐκεῖνοι τοῦτον ᾔτουν τὸν θάνατον· ὁ δὲ Παῦλος τῆς δόξης τῆς μελλούσης ηὔξατο ἐκπεσεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν ἑτέρων σωτηρίας. ἔχω καὶ τρίτην εἰπεῖν ὑπερβολήν. ποίαν δὴ ταύτην; ὅτι ἐκείνων μὲν ἔνιοι, εἰ καὶ τῶν ἐπιβουλευσάντων προΐσταντο, ἀλλ' ὅμως ὧν τὴν δημαγωγίαν ἦσαν ἐγκεχειρισμένοι· καὶ ταὐτὸν συνέβαινεν, ὥσπερ ἄν τις προΐσταιτο υἱοῦ φαύλου μὲν καὶ παρανόμου, υἱοῦ δὲ ὅμως· ὁ δὲ Παῦλος ὑπὲρ τούτων ἐβούλετο εἶναι ἀνάθεμα, ὧν οὐκ ἦν ἐμπεπιστευμένος τὴν προστασίαν. εἰς γὰρ τὰ ἔθνη ἦν ἀπεσταλμένος. εἶδες ψυχῆς μέγεθος, καὶ φρονήματος ὕψος αὐτὸν ὑπερβαῖνον τὸν οὐρανόν; τοῦτον ζήλωσον. εἰ δὲ οὐ δύνασαι, κἂν τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ λάμψαντας. οὕτω γὰρ εὑρήσεις τὸ σὸν συμφέρον, ἂν τὸ τοῦ πλησίον ζητῇς. ὥστε ὅταν ὀκνῇς ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀδελφοῦ, ἐννόησον ὅτι οὐδὲ ἄλλως δυνήσῃ σωθῆναι, διὰ γοῦν σαυτὸν ἐκείνου προέστηθι καὶ τῶν ἐκείνου πραγμάτων. ἱκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα πεῖσαι, ὅτι ἄλλως οὐκ ἔστι τὸ ἡμῶν συμφέρον εὑρεῖν. εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκ τῶν ἐν συνηθείᾳ παραδειγμάτων τοῦτο μαθεῖν, ἐννόησον, εἰ συμβαίη που πῦρ ἀναφθῆναι ἐν οἰκίᾳ, εἶτά τινες τῶν πλησίον οἰκούντων, τὸ ἑαυτῶν σκοποῦντες μὴ παρατάξωνται τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ κατακλείσαντες ἑαυτοὺς οἴκοι μένωσι, δεδοικότες μή τις ἐπεισελθὼν ὑφέληταί τι τῶν ἔνδον, ὅσην ὑποστήσονται τιμωρίαν; καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἐπελθὸν ἅπαντα καταφλέξει τὰ ἐκείνων· καὶ ἐπειδὴ τὸ τοῦ πλησίον συμφέρον οὐκ εἶδον, καὶ τὸ ἑαυτῶν προσαπολλύουσι. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς βουλόμενος συνδῆσαι πάντας ἀλλήλοις, τοιαύτην τοῖς πράγμασιν ἐπέθηκεν ἀνάγκην, ὡς ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι τὸ τοῦ ἑτέρου δεδέσθαι·

* καὶ ἐκλυδωνίζετο

καὶ

καὶ ὁ κόσμος ἅπας οὕτω συνέστηκε. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐν πλοίῳ εἰ χειμῶνος γινομένου ὁ κυβερνήτης ἀφεὶς τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον, τὸ ἑαυτοῦ ζητοίη μόνον, καὶ ἑαυτὸν καὶ ἐκείνους καταδύσει ταχέως. καὶ ἑκάστη δὲ τέχνη εἰ τὸ ἑαυτῆς συμφέρον σκοποίη μόνον, οὐκ ἄν ποτε ὁ βίος σταίη, οὐδὲ ἡ τέχνη ἡ τοῦτο ζητοῦσα. διὰ τοῦτο ὁ γεωργὸς οὐ τοσοῦτον σπείρει σῖτον, ὅσον ἀρκέσαι ἑαυτῷ (ἐπεὶ πάλαι καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀπώλεσεν ἄν) ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ζητεῖ· καὶ ὁ στρατιώτης, οὐχ ἵνα ἑαυτὸν διασώσῃ παρατάττεται πρὸς κινδύνους, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς πόλεις ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσῃ· καὶ ὁ ἔμπορος οὐ τοσαῦτα κομίζει, ὅσα αὐτῷ μόνον ἀρκέσαι, ἀλλ' ὅσα καὶ ἑτέροις πολλοῖς. εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι οὐχὶ τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ ἕκαστος σκοπῶν, ταῦτα ποιεῖ (καὶ γὰρ χρήματα ἑαυτῷ, καὶ δόξαν, καὶ ἀσφάλειαν κτώμενος, ἅπαντα πραγματεύεται) ταῦτα· ὥστε τὸ ἐμὸν ζητῶν συμφέρον, τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ) τοῦτο καὶ ἐγώ φημι, καὶ πάλαι ἀκοῦσαι ἐβουλόμην, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα τὸν λόγον ἐποιησάμην, ὥστε δεῖξαι, ὅτι τότε τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ὁ πλησίον ζητεῖ, ὅταν τὸ σὸν σκοπήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ ἑτέρως οὐκ ἠνείχοντο ἄνθρωποι τὰ τοῦ πλησίον ζητεῖν, εἰ μὴ εἰς ταύτην κατασταῖεν τὴν ἀνάγκην, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὰ συνέζευξεν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἀφίησι πρότερον ἐπὶ τὸ οἰκεῖον συμφέρον ἐλθεῖν, μὴ διὰ τῶν ἀλλοτρίων συμφερόντων ὁδεύσαντας. τοῦτο μὲν οὖν ἀνθρώπινον, τὸ οὕτως ἐπὶ τὸ τοῦ πλησίον συμφέρον ἰέναι· δεῖ δὲ μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων πείθεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἔνι σωθῆναι μὴ τοῦτο ἔχοντα· ἀλλὰ κἂν τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν ἀσκῇς, τῶν δὲ λοιπῶν ἀπολλυμένων ἀμελῇς, οὐδεμίαν κτήσῃ παρὰ Θεῷ παρρησίαν. πόθεν δῆλον; ἀφ' ὧν ὁ μακάριος ἀπεφήνατο Παῦλος. ἐὰν γὰρ ψωμίσω μου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθῇ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι, φησίν. ὁρᾷς πόσον ὁ Παῦλος ἐπιζητεῖ παρ' ἡμῶν; καίτοιγε ὁ ψωμίσας, οὐ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον ἐζήτησεν. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον, φησί. μετὰ γὰρ γνησιότητος αὐτὸ βούλεται γίνεσθαι καὶ συμπαθείας πολλῆς. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐνομοθέτησεν αὐτὸ ὁ Θεός, ἵνα εἰς σύνδεσμον ἀγάπης ἀγάγῃ. ὅταν οὖν ἐκεῖνος μετὰ τοσοῦτον ἀπαιτῇ μέτρον, ἡμεῖς δὲ μηδὲ τὸ ἔλαττον παρέχωμεν, τίνος ἐσόμεθα ἄξιοι συγγνώμης; καὶ πῶς, φησί, τῷ Λὼτ ἔλεγεν ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἀγγέλων, σώζων σῶζε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν; εἰπέ, πότε, καὶ διὰ τί; ὅτε ἡ κόλασις ἐφέρετο, οὐχ ὅτε διορθοῦσθαι ἔδει, ἀλλ' ὅτε κατεγνωσμένοι ἦσαν καὶ ἀνίατα ἐνόσουν, καὶ πρεσβῦται καὶ νέοι εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐξεπήδησαν ἔρωτας, καὶ κατακαίεσθαι αὐτοὺς λοιπὸν ἐχρῆν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὅτε οἱ κεραυνοὶ καταφέρεσθαι ἔμελλον. ἄλλως δέ, οὐδὲ περὶ κακίας καὶ ἀρετῆς τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς θεηλάτου πληγῆς. τί γὰρ ἔδει ποιεῖν, εἰπέ μοι; καθέζεσθαι καὶ δέχεσθαι τὴν τιμωρίαν, καὶ μηδὲν ἐκείνους ὠφελοῦντα κατακαίεσθαι; ἀλλὰ ἀνοίας τοῦτο ἐσχάτης ἦν. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τοῦτό φημι, ὅτι ἁπλῶς καὶ εἰκῆ δεῖ κολάζεσθαι παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν. ἀλλ' ὅταν ἐν κακίᾳ ἄνθρωπος διατρίβῃ, τότε κελεύω μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλόντα, διορθοῦν· εἰ μὲν βούλει, διὰ τὸ τοῦ πλησίον· εἰ δὲ μή, κἂν διὰ τὸ σοὶ λυσιτελοῦν. τὸ μὲν γὰρ βέλτιον, ἐκεῖνο· εἰ δὲ μὴ φθάνεις πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕψος, κἂν διὰ τοῦτο ποίει. καὶ μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ εὕρῃ· καὶ ἐννοήσαντες, ὅτι οὔτε ἀκτημοσύνη, οὔτε μαρτύριον, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἡμῶν προστῆναι δυνήσεται, ἂν μὴ τὴν ἄκραν ἀγάπην ἔχωμεν, ταύτην πρὸ τῶν ἄλλων διατηρῶμεν, ἵνα καὶ τῶν ἄλλων δι' αὐτῆς ἐπιτύχωμεν καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

α Κορ. ιγ. γ.

Γεν. ιθ. κβ.

Λογ. κϛ. 2 ΕΠΑΙΝΩ ΔΕ ΥΜΑΣ, ΟΤΙ ΠΑΝΤΑ ΜΟΥ μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον, ὡς αὐτῷ προσῆκον ἦν, καὶ τελειότατον αὐτὸν διὰ πάντων ἐργασάμενος, μέτεισιν ἐφ' ἕτερον· ὃ καὶ αὐτὸ μὲν ἔγκλημα ἦν, οὐ τοσοῦτον δέ. ὅπερ γὰρ καὶ ἔφθην εἰπών, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι οὐ πάντα ἐφεξῆς τίθησι τὰ σφοδρὰ κατηγορήματα, ἀλλὰ διαθεὶς αὐτὰ κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν, εἰς μέσον αὐτῶν παρεμβάλλει τὰ κουφότερα, παραμυθούμενος τὸ ἐπαχθὲς τοῦ λόγου τὸ ἐκ τοῦ συνεχοῦς ἐπιτιμήσεως ἐγγινόμενον τοῖς ἀκούουσι. διὸ καὶ τὸ πάντων σφοδρότερον ὕστερον τίθησι, τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως· τέως δὲ ἐφ' ἕτερον χωρεῖ κουφότερον λέγων, ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε. ὅταν μὲν γὰρ ὡμολογημένον ᾖ τὸ ἁμάρτημα, καὶ κατηγορεῖ σφοδρῶς καὶ ἀπειλεῖ· ὅταν δὲ ἀμφιβαλλόμενον, κατασκευάζει πρότερον αὐτό, καὶ τότε ἐπιτιμᾷ. καὶ τὸ μὲν ὡμολογημένον ἐπαίρει, τὸ δὲ ἀμφισβητήσιμον δείκνυσιν ὡμολογημένον. οἷον ἡ πορνεία, ὡμολογημένον ἦν. διόπερ οὐκ ἐδεήθη δεῖξαι, ὅτι ἁμάρτημα ἦν· ἀλλὰ τὸ μέγεθος ἐκεῖ κατεσκεύασε τοῦ πλημμελήματος, καὶ κατὰ σύγκρισιν προήγαγε τὸν λόγον. πάλιν, τὸ ἐφ' ἑτέρων δικάζεσθαι, ἁμάρτημα μὲν ἦν, οὐ τοσοῦτον δέ. διόπερ αὐτὸ καὶ παρενέθηκε, καὶ κατεσκεύασε. τὸ τῶν εἰδωλοθύτων πάλιν ἀμφεβάλλετο μέν, ἦν δὲ μέγιστον κακόν. διὸ καὶ ἀποδείκνυσιν ἁμάρτημα ὄν, καὶ ἐπαίρει τῷ λόγῳ. ὅταν δὲ τοῦτο ποιήσῃ, οὐκ ἀπάγει τῶν ἐγκλημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐναντία ἐνάγει. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ πορνεύειν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν ἁγιωσύνην ἐνδείκνυσθαι χρή. διόπερ ἐπήγαγε, Δοξάσατε δὴ ἄρα τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν. καὶ εἰπὼν πάλιν, ὅτι οὐ δεῖ σοφὸν εἶναι τὴν ἔξω σοφίαν, οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ* κελεύει καὶ μωρὸν γενέσθαι. καὶ συμβουλεύων ἐπὶ τῶν ἔξω μὴ δικάζεσθαι, μηδὲ ἀδικεῖν, προϊὼν καὶ αὐτὸ τὸ δικάζεσθαι ἀναιρεῖ, καὶ συμβουλεύει μὴ μόνον μὴ ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀδικεῖσθαι. καὶ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων διαλεγόμενος, οὐκ εἶπεν ὅτι τῶν κεκωλυμένων ἀπέχεσθαι δεῖ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν συγκεχωρημένων, ὅταν σκάνδαλον γίνηται· καὶ οὐχὶ τοὺς ἀδελφοὺς μόνον μὴ πλήττειν, ἀλλ' οὐδὲ ἕλληνας, οὐδὲ Ἰουδαίους. Ἀπρόσκοποι γὰρ γίνεσθε, φησί, καὶ Ἰουδαίοις καὶ ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. πληρώσας τοίνυν ἅπαντα τὸν περὶ τούτων ἁπάντων λόγον, μετὰ ταῦτα καὶ ἐφ' ἕτερον ἔγκλημα πρόεισι λοιπόν. τί δὲ τοῦτο ἦν; αἱ μὲν γυναῖκες ἀνακεκαλυμμέναι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ καὶ ηὔχοντο καὶ προεφήτευον (καὶ γὰρ προεφήτευον τότε γυναῖκες) οἱ δὲ ἄνδρες καὶ ἐκόμων, ἅτε ἐν φιλοσοφίᾳ" διατρίψαντες, καὶ περιεβάλλοντο τὰς κεφαλὰς εὐχόμενοι καὶ προφητεύοντες, ὅπερ ἑκάτερον ἑλληνικοῦ νόμου ἦν. ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ τούτων ἤδη παρῄνεσε παρών, καὶ ἴσως οἱ μὲν ἤκουσαν, οἱ δὲ ἠπείθησαν, διὰ τοῦτο καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς πάλιν, ὥσπερ σοφὸς ἰατρός, ἐπαντλῶν τῷ λόγῳ διορθοῦται τὸ ἁμάρτημα. ὅτι γὰρ παρῄνεσεν ἤδη παρών, δῆλον ἐξ ὧν προοιμιάζεται. τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐδὲν εἰπὼν περὶ τούτου οὐδαμοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἔμπροσθεν, ἀλλ' ἀπὸ ἐγκλημάτων ἑτέρων ἐκβάς, εὐθέως φησίν· ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε. ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν ἤκουσαν, οὓς ἐπαινεῖ, οἱ δὲ παρήκουσαν, οὓς διορθοῦται διὰ τῶν ἑξῆς λέγων· Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. Εἰ γὰρ τῶν μὲν κατωρθωκότων, τῶν δὲ παρακουσάντων, πάντας ὑπέβαλε τῇ κατηγορίᾳ, ἐκείνους τε θρασυτέρους ἐποίησε, καὶ τούτους ῥαθυμοτέρους ἂν εἰργάσατο· νῦν δὲ τοὺς μὲν ἐπαινέσας καὶ ἀποδεξάμενος, τοὺς δὲ κακίσας, καὶ ἐκείνους μᾶλλον ἤλειψε, καὶ τούτους καταδύεσθαι παρεσκεύασεν. ἱκανὸν μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ ἡ κατηγορία πλῆξαι· ὅταν δὲ πρὸς παράθεσιν ἑτέρων κατωρθωκότων καὶ ἐγκωμιαζομένων γίνηται, μεῖζον ἔχει τὸ κέντρον. ἀλλὰ τέως οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἀπὸ ἐγκωμίων ἄρχεται, καὶ ἐγκωμίων μεγάλων, λέγων, ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ὅτι πάντα μου μέμνησθε.

[Margin: α. Κορ. ϛ. κ.; α. Κορ. ι. λβ.; [illegible]; α. Κορ. ια. ιϛ.]

σθε. τοιοῦτον γὰρ τοῦ Παύλου τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ μικροῖς μεγάλους ἐπαίνους ὑφαίνει, οὐ κολακείᾳ τοῦτο ποιῶν (μὴ γένοιτο. πῶς γὰρ ὁ μηδὲ χρημάτων ἐφιέμενος, μήτε δόξης, μήτε ἄλλου μηδενὸς τῶν τοιούτων;) ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν πάντα πραγματευόμενος. διὸ καὶ ἐπαίρει τὸ ἐγκώμιον λέγων, ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ὅτι πάντα μου μέμνησθε. ποῖα πάντα; ὑπὲρ γὰρ τοῦ μὴ κομᾶν, μηδὲ κατακαλύπτεσθαι τέως ὁ λόγος ἦν αὐτῷ μόνον· ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἐπιδαψιλεύεται τοῖς ἐγκωμίοις, προθυμοτέρους ποιῶν. διό φησιν, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε. ἄρα καὶ ἀγράφως πολλὰ παρεδίδου τότε, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ δηλοῖ. ἀλλὰ τότε μὲν παρέδωκε μόνον, νῦν δὲ καὶ αἰτιολογίαν τίθησιν. οὕτω γὰρ καὶ τούτους ἰσχυροτέρους ἐποίει τῶν ἀκουόντων, καὶ ἐκείνων κατέπαυε τὸ φύσημα τῶν ἐναντιουμένων. εἶτα οὐ λέγει ὅτι ὑμεῖς μὲν παρηκούσατε, ἕτεροι δὲ παρήκουσαν, ἀλλὰ ἀνυπόπτως ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτὸ αἰνίττεται διὰ τῶν ἑξῆς, οὕτω λέγων·

3 Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός. Ἡ μὲν αἰτιολογία αὕτη· τίθησι δὲ αὐτὴν, τοὺς ἀσθενεστέρους προσεκτικωτέρους ποιῶν. ὁ μὲν γὰρ πιστὸς, ὡς χρὴ, καὶ ἐρρωμένος οὐδὲ δεῖται λόγου καὶ αἰτίας, ὑπὲρ ὧν ἂν ἐπιταχθῇ, ἀλλ' ἀρκεῖται τῇ παραδόσει μόνῃ· ὁ δὲ ἀσθενέστερος, ὅταν καὶ τὴν αἰτίαν μάθῃ, τότε καὶ μετὰ πλείονος τῆς σπουδῆς κατέχει τὸ λεχθὲν, καὶ μετὰ πολλῆς ὑπακούει τῆς προθυμίας. διόπερ οὐδὲ εἶπε τὴν αἰτίαν, ἕως ὅτου παραβαινομένην εἶδε τὴν ἐντολήν. τίς οὖν ἡ αἰτία; παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν. ἄρ' οὖν καὶ τοῦ ἕλληνος; οὐδαμῶς. εἰ γὰρ σῶμά ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ ταύτῃ ἐκεῖνος ἡμῶν κεφαλή, τῶν οὐκ ὄντων ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ εἰς μέλη τελούντων οὐκ ἂν εἴη κεφαλή. ὥστε ὅταν εἴπῃ, παντὸς, τοῦ πιστοῦ δεῖ προσυπακούειν. εἶδες πῶς πανταχοῦ ἄνωθεν ἐντρέπει τὸν ἀκροατήν; καὶ γὰρ ὅτε περὶ ἀγάπης διελέγετο, καὶ ὅτε περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτε περὶ ἐλεημοσύνης, ἐκεῖθεν εἷλκε τὰ παραδείγματα. κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός. ἐνταῦθα ἐπιπηδῶσιν ἡμῖν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωσίν τινα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπινοοῦντες τῷ υἱῷ· ἀλλ' ἑαυτοῖς περιπίπτουσιν. εἰ γὰρ κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, ὁμοούσιος δὲ ἡ κεφαλὴ τῷ σώματι, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός, ὁμοούσιος ὁ υἱὸς τῷ πατρί. ἀλλ' οὐ τὸ ἑτερούσιον ἐντεῦθεν ἀποδεῖξαι βουλόμεθα, ἀλλ' ὅτι ἄρχεται, φησι. τί οὖν πρὸς τοῦτο εἴποιμεν ἄν; ὅτι μάλιστα μὲν, ὅταν τι ταπεινὸν λέγηται μετὰ τῆς σαρκὸς ὄντος αὐτοῦ, οὐκ εὐτέλεια τῆς θεότητός ἐστι τὸ λεγόμενον, τῆς οἰκονομίας δεχομένης τὸ λεχθέν. πλὴν ἀλλ' εἰπὲ, πῶς τοῦτο βούλει ἐκ τούτου κατασκευάσαι νῦν; ὅτι ὥσπερ ἀνὴρ ἄρχει τῆς γυναικός, φησιν, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ. οὐκοῦν καὶ ὥσπερ ὁ Χριστὸς τοῦ ἀνδρός, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ. παντὸς γὰρ ἀνδρός, φησιν, ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι. καὶ τίς ἂν ταῦτα καταδέξαιτό ποτε; εἰ γὰρ ὅσον ὑπερέχει ὁ υἱὸς πρὸς ἡμᾶς, τοσοῦτον ὁ πατὴρ πρὸς τὸν υἱόν, ἐννόησον εἰς ὅσην αὐτὸν ἄξεις τὴν εὐτέλειαν. ὥστε οὐ πάντα ὁμοίως ἐξεταστέον ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, κἂν ὁμοίως λέγηται· ἀλλ' ἀπονεμητέον τῷ Θεῷ τινα ἰδιάζουσαν ὑπεροχὴν, καὶ τοσαύτην ὅσην Θεῷ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο συγχωρήσαιεν, πολλὰ ἕψεται τὰ ἄτοπα. σκόπει δέ· κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός· οὗτος δὲ τοῦ ἀνδρός· κἀκεῖνος τῆς γυναικός. οὐκοῦν εἰ ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἐκλαμβάνοιμεν τὴν κεφαλὴν, τοσοῦτον ἔσται ὁ υἱὸς ἀφεστηκὼς τοῦ πατρὸς, ὅσον ἡμεῖς αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ τοσοῦτον ἡμῶν ἀποστήσεται, ὅσον ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ λόγου· καὶ ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα πάλιν. καὶ τίς ταῦτα ἀνέξεται; ἀλλ' ἑτέρως ἐκλαμβάνεις ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς τὴν κεφαλήν, καὶ οὐχ ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ; οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς ἑτέρως ἐκληπτέον ἡμῖν. καὶ πῶς ἑτέρως ἐκληπτέον, φησί; κατὰ τὸ αἴτιον. καὶ γὰρ εἴπερ ἀρχὴν ἐζήτει εἰπεῖν καὶ ὑποταγὴν ὁ Παῦλος, ὡς σὺ φῄς, οὐκ ἂν γυναῖκα παρήγαγεν εἰς μέσον, ἀλλὰ δοῦλον

μᾶλλον

μᾶλλον καὶ δεσπότην. εἰ γὰρ καὶ ὑποτέτακται ἡμῖν ἡ γυνή, ἀλλ' ὡς γυνή, ἀλλ' ὡς ἐλευθέ-
ρα, ἀλλ' ὡς ὁμότιμος. καὶ ὁ υἱὸς δέ, εἰ καὶ ὑπήκοος γέγονε τῷ πατρί, ἀλλ' ὡς υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ'
ὡς Θεός. ὥσπερ γὰρ πλείων ἡ πειθὼ τῷ υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, ἢ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τοὺς
γεγεννηκότας· οὕτω καὶ ἡ ἐλευθερία μείζων. οὐ γὰρ δήπου τὰ μὲν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα
5 μείζονα τῶν ἀνθρώπων καὶ γνησιώτερα, τὰ δὲ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ἐλάττονα. εἰ γὰρ θαυ-
μάζομεν τὸν υἱόν, ὅτι ὑπήκουσεν, ὡς καὶ μέχρι θανάτου ἐλθεῖν, καὶ θανάτου σταυροῦ, καὶ θαῦ-
μα αὐτοῦ μέγα τιθέμεθα τοῦτο, θαυμάζειν δεῖ καὶ τὸν πατέρα, ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησεν, οὐχ ὡς δοῦ-
λον ἐπιταττόμενον, ἀλλ' ὡς ἐλεύθερον ὑπακούοντα, καὶ σύμβουλον ὄντα. ὁ γὰρ σύμβουλος,
οὐ δοῦλος. σύμβουλον δὲ ὅταν ἀκούσῃς πάλιν, μὴ ὡς τοῦ πατρὸς ἐνδεῶς ἔχοντος ἄκουε, ἀλλ'
10 ὡς τοῦ παιδὸς ὁμοτίμου πρὸς τὸν γεγεννηκότα. μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἕλκε τὸ παράδειγμα τοῦ
ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός. παρ' ἡμῖν μὲν γὰρ εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή· ἡ
γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ. καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπάτην τὴν παρὰ τὴν
ἀρχὴν συμβᾶσαν. διά τοι τοῦτο γενομένη μὲν εὐθέως οὐχ ὑπετάγη· οὔτε ὅτε αὐτὴν
ἤγαγε πρὸς τὸν ἄνδρα, οὔτε αὐτὴ ἤκουσέ τι παρὰ τοῦ Θεοῦ τοιοῦτον, οὔτε ὁ ἀνὴρ εἶπέ τι
15 πρὸς αὐτὴν τοιοῦτον· ἀλλ' ὅτι μέν, Ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ   Γεν. β. κγ.
ἦν, εἶπεν· ἀρχῆς δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲ ὑποταγῆς ἐμνημόνευσε πρὸς αὐτήν. ὅτε δὲ κακῶς
ἐχρήσατο τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ ἡ γενομένη βοηθὸς, ἐπίβουλος εὑρέθη, καὶ πάντα ἀπώλεσε, τότε ἀ-
κούει δικαίως λοιπόν, Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τὴν ἁμαρ-   Γεν. γ. ιϛ.
τίαν ταύτην ἐκπολεμῶσαι τὸ γένος τὸ ἡμέτερον (οὐδὲ γὰρ ἂν ὤνησέ τι εἰς εἰρήνην τὸ
20 ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι τούτου συμβάντος· ἀλλ' αὐτὸ μὲν δὴ τοῦτο καὶ τραχύτερον ἂν ἐποίησε
τὸν ἄνδρα, τὸ μηδὲ τοῦ οἰκείου φείσασθαι μέλους τὴν ἐξ αὐτοῦ γενομένην) συνιδὼν τὴν τοῦ
διαβόλου κακουργίαν ὁ Θεός, ἐπετείχισε τούτῳ τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς μέλλουσαν
ἀπέχθειαν ἔσεσθαι διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀνεῖλε καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐμφύτου, κα-
θάπερ μεσότοιχον κατασπάσας τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας μνησικακίαν. ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ
25 τῆς ἀκηράτου οὐσίας ἐκείνης, οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν ὑποπτεῦσαι. μὴ τοίνυν κατὰ πάντων δέ-
χου τὰ παραδείγματα· ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ πολλὰ ἐντεῦθεν ἀπαντήσει χαλεπὰ ἁμαρτήμα-
τα. καὶ γὰρ καὶ ἐν προοιμίοις τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε· Πάντα ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ,   α Κορ. γ. κγ.
Χριστὸς δὲ Θεοῦ. τί οὖν; ὁμοίως ἡμῶν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ;
οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δήλη ἡ διαφορά, εἰ καὶ ἡ αὐτὴ ῥῆσις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ
30 καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν εἴρηται. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ κεφαλὴν εἰπὼν τὸν ἄνδρα τῆς γυναικός,
ἐπήγαγεν· Ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ καὶ σωτήρ ἐστι τῆς ἐκκλησίας καὶ προστάτης, οὕτω καὶ   Ἐφεσ. ε. κγ.
ὁ ἀνὴρ ὀφείλει τῆς αὐτοῦ γυναικὸς εἶναι. ἆρ' οὖν ὁμοίως ἐκληψόμεθα τὸ εἰρημένον, καὶ τοῦτο
καὶ τὰ μετὰ τούτου ἅπαντα Ἐφεσίοις ἐπεσταλμένα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης; ἄπαγε.
κ. ὑ   οὐδὲ γὰρ δυνατόν. τὰ γὰρ αὐτὰ ῥήματα λέγεται μὲν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' ἑτέρως
35 μὲν ἐκεῖνα νοητέον, ἑτέρως δὲ ταῦτα· οὐ μὴν πάλιν πάντα ἐξηλλαγμένως· ἐπεὶ πάλιν εἰκῆ
καὶ μάτην παρειλῆφθαι δόξει, οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν καρπουμένων ἡμῶν. ὥσπερ γὰρ οὐ πάντα
ὁμοίως ἐκληπτέον, οὕτως οὐδὲ πάντα ἁπλῶς ἐκβλητέον. ἵνα δὲ ὃ λέγω γένηται σαφέστερον,
ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. εἴρηται κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας
ὁ Χριστός. ἂν μηδὲν ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λάβω, τί μοι καὶ εἴρηται τοῦτο; πάλιν ἂν ἅπαντα
40 λάβω, πολλὴ ἕψεται ἡ ἀλογία. καὶ γὰρ ὁμοιοπαθὴς τῷ σώματι ἡ κεφαλή, καὶ τοῖς αὐτοῖς
ὑπεύθυνος. τί οὖν δεῖ ἀφεῖναι, ἢ τί λαβεῖν; ἀφεῖναι μὲν ταῦτα ἃ εἶπον δεῖ, λαβεῖν δὲ
ἕνωσιν ἀκριβῆ, καὶ αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τὴν πρώτην· καὶ οὐδὲ ταῦτα ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα
κυριωτέρα.   τὸ μεῖζον οἴκοθεν ἐπινοεῖν καὶ Θεῷ πρέπον. καὶ γὰρ ἡ ἕνωσις ἀσφαλεστέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ τιμιωτέ-
ρα. πάλιν ἤκουσας υἱόν· μὴ πάντα μηδὲ ἐνταῦθα λάβῃς, ἀλλὰ μηδὲ πάντα ἐκβάλῃς,

ἀλλ' ὅσα Θεῷ πρέπει δεξάμενος, ὅτι ὁμοούσιος, ὅτι ἐξ αὐτοῦ, τὰ ἄτοπα καὶ ἀσθενείας ὄντα ἀνθρωπίνης ἐπὶ τῆς γῆς ἐᾶ. Εἴρηται φῶς ὁ Θεὸς πάλιν. ἆρ' οὖν πάντα δεξόμεθα, ὅσα τοῦ φωτὸς τούτου; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ σκότους τοῦτο, καὶ τόπῳ περικλείεται, καὶ ὑφ' ἑτέρας κινεῖται δυνάμεως, καὶ ἐπισκιάζεται, ὧν οὐδὲν οὐδὲ ἐννοῆσαι θέμις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης. ἀλλ' οὐδὲ πάντα διὰ τοῦτο ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ δρεψόμεθά τι καὶ χρήσιμον ἀπὸ τοῦ παραδείγματος, τὸν φωτισμὸν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γινόμενον ἡμῖν, τὴν τοῦ σκότους ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτου συνάγοντες. καὶ τὰ μὲν πρὸς αἱρετικούς, τοσαῦτα· δεῖ δὲ καὶ ὁλοκλήρῳ λοιπὸν ἐπεξελθεῖν τῷ χωρίῳ. ἴσως γὰρ ἄν τις ἐν τούτῳ καὶ διαπορήσειε, πρὸς ἑαυτὸν ζητῶν, ποῖον ἔγκλημα ἦν τὸ ἀνακαλύπτεσθαι τὰς γυναῖκας, ἢ τὸ καλύπτεσθαι τοὺς ἄνδρας. ποῖον οὖν ἔγκλημα τοῦτο, ἐντεῦθεν ἤδη μάνθανε. σύμβολα δέδοται ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα, τῷ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῇ δὲ τῆς ὑποταγῆς, μετὰ δὲ ἐκείνων καὶ τοῦτο, τὸ ταύτην μὲν καλύπτεσθαι, τοῦτον δὲ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλήν. εἰ τοίνυν σύμβολα ταῦτά ἐστιν, ἀμφότεροι ἁμαρτάνουσι τὴν εὐταξίαν συγχέοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγήν, καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνοντες ὅρους, καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν ἐκείνης καταπίπτων εὐτέλειαν, ἡ δὲ ἐπανισταμένη τῷ ἀνδρὶ διὰ τοῦ σχήματος. εἰ γὰρ ἱμάτιον ἐναλλάττειν οὐ θέμις, οὐδὲ ταύτην μὲν χλανίδα περικεῖσθαι, ἐκεῖνον δὲ φᾶρος ἢ καλύπτραν (Οὐκ ἔσται γάρ, φησι, σκεύη ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί, οὐδὲ ἐνδύσεται ἀνὴρ στολὴν γυναικείαν) πολλῷ μᾶλλον ταῦτα ἀντικαταλλάττεσθαι οὐ δεῖ. ταῦτα μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων νενομοθέτηται, εἰ καὶ ὁ Θεὸς ὕστερον αὐτὰ ἐκύρωσεν· ἐκεῖνο δὲ παρὰ τῆς φύσεως, τὸ καλύπτεσθαι λέγω, καὶ τὸ μὴ καλύπτεσθαι. ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, τὸν Θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας, αὐτός ἐστιν. ὅταν οὖν τοὺς ὅρους ἀνατρέπῃς τούτους, ὅρα πόσα γίνεται τὰ ἐπιβλαβῆ. καὶ μή μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι μικρὸν τὸ ἁμαρτανόμενον. μέγα μὲν γάρ ἐστι, καὶ καθ' ἑαυτό. παρακοὴ γάρ ἐστιν. εἰ δὲ καὶ μικρὸν ἦν, μέγα ἐγένετο, ἐπειδὴ μεγάλων ἐστὶ σύμβολον πραγμάτων. ὅτι δὲ καὶ μέγα ἐστί, δῆλον ἐξ ὧν τοσαύτην εὐταξίαν τῷ γένει παρέχει, τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἀρχόμενον ἐν κόσμῳ διατάττον. ὥστε ὁ παραβαίνων, πάντα συγχεῖ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ προδίδωσι δῶρα, καὶ τὴν ἄνωθεν αὐτῷ δοθεῖσαν τιμὴν χαμαὶ ῥίπτει, οὐχ ὁ ἀνὴρ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή. καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῃ τιμὴ μεγίστη, τὸ τὴν οἰκείαν τάξιν διατηρεῖν, ὥσπερ οὖν καὶ αἰσχύνη τὸ στασιάζειν. διόπερ ἐπ' ἀμφοτέρων αὐτὸ τέθεικεν, οὕτω λέγων·

κ. ταῦτα

κ. τοῦτον

Δευτ. κβ. ε.

4 Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

5 Πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. Ἦσαν γάρ, ὅπερ ἔφην, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες προφητεύοντες, καὶ γυναῖκες τὸ χάρισμα τοῦτο ἔχουσαι τότε, ὡς αἱ Φιλίππου θυγατέρες, ὡς ἕτεραι πρὸ ἐκείνων καὶ μετ' ἐκείνας· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν ἄνωθεν, Ὅτι προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. τὸν μὲν οὖν ἄνδρα οὐκ ἀεὶ ἀναγκάζει ἀκατακάλυπτον εἶναι, ἀλλ' ὅταν εὔχηται μόνον. πᾶς γὰρ ἀνήρ, φησι, προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. τὴν δὲ γυναῖκα διαπαντὸς κατακαλύπτεσθαι κελεύει. διὸ καὶ εἰπών, πᾶσα γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπεξῆλθεν, εἰπών· Ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ.

Ἰωήλ. β. κη.

Εἰ δὲ ἀεὶ ἐξυρῆσθαι αἰσχρόν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀκατακάλυπτον εἶναι ἀεὶ ὄνειδος. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ πάλιν προσέθηκεν, εἰπών·

10 Ὅτι ὀφείλει ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡ γυνὴ διὰ τοὺς ἀγγέλους.

Δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς ἐγκεκαλύφθαι δεῖ.

δεῖ. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνδρὸς οὐκέτι τὸν τοῦ καλύμματος, ἀλλὰ τὸν τῆς κόμης οὕτω γυμνάζει λόγον. καλύπτεσθαι μὲν γὰρ τότε μόνον κωλύει ὅταν εὔχηται, κομᾶν δὲ ἀεὶ ἀποτρέπει. διὰ τοῦτο ὥσπερ ἐπὶ τῆς γυναικὸς εἶπεν, εἰ δὲ οὐ κατακαλύπτεται, καὶ κειράσθω· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν. οὐκ εἶπεν, ἐὰν καλύπτηται, ἀλλ' ἐὰν κομᾷ. διὸ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων· οὐκ εἶπε, κεκαλυμμένος, ἀλλὰ, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, δεικνὺς ὅτι κἂν γυμνῇ εὔχηται τῇ κεφαλῇ, κόμην δὲ ἔχῃ, ἴσος ἐστὶ τῷ κεκαλυμμένῳ. ἡ γὰρ κόμη, φησὶν, ἀντὶ περιβολαίου δέδοται.

6 Εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω. εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ κείρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω. Ἐν προοιμίοις μὲν γὰρ τὸ μὴ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλὴν ἀπαιτεῖ· προϊὼν δὲ καὶ τὸ διηνεκὲς αἰνίττεται λέγων, ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ, καὶ τὸ μετ' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς ἁπάσης. οὐδὲ γὰρ καλύπτεσθαι εἶπεν ἁπλῶς, ἀλλὰ, κατακαλύπτεσθαι, ὥστε ἀκριβῶς πάντοθεν περιεστάλθαι. καὶ τῇ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῇ ἐντρέπει, σφοδρῶς καθαπτόμενος καὶ λέγων, εἰ δὲ οὐ κατακαλύπτεται, καὶ κειράσθω. εἰ γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ κάλυμμα τιθὲν ῥίπτεις, φησὶ, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς φύσεως ῥίψον. εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ πῶς ἂν εἴη τοῦτο αἰσχύνη τῇ γυναικὶ, εἰ εἰς τὴν δόξαν ἀναβαίνει τοῦ ἀνδρός; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκείας ἐκπίπτει τιμῆς. τὸ γὰρ μὴ εἴσω τῶν οἰκείων ὅρων μένειν καὶ τῶν τεθέντων παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμων, ἀλλ' ὑπερβαίνειν, οὐκ ἐπίδοσίς ἐστιν, ἀλλ' ἐλάττωσις. ὥσπερ γὰρ ὁ τῶν ἀλλοτρίων ἐφιέμενος, καὶ ἁρπάζων τὰ μὴ ἑαυτοῦ, οὐ πλέον τι προσέλαβεν, ἀλλ' ἠλάττωται καὶ ὃ εἶχεν ἀπολέσας, ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ γέγονεν· οὕτω καὶ ἡ γυνὴ οὐ προσλαμβάνει τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐγένειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς γυναικὸς ἀπόλλεσιν εὐσχημοσύνην. καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον αὐτῇ τὰ τῆς αἰσχύνης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πλεονεξίας. λαβὼν τοίνυν τὸ ὡμολογημένον αἰσχρὸν, καὶ εἰπὼν, εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ κείρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, τίθησι τὸ παρ' ἑαυτοῦ λοιπὸν λέγων, κατακαλυπτέσθω. καὶ οὐκ εἶπε, κομάτω, ἀλλὰ κατακαλυπτέσθω, ἀμφότερα ταῦτα ἓν εἶναι νομοθετῶν, καὶ ἑκατέρωθεν αὐτὰ κατασκευάζων, ἀπό τε τῶν νενομισμένων, ἀπό τε τῶν ἐναντίων. τήν τε γὰρ περιβολὴν καὶ τὴν κόμην, ἓν εἶναί φησι· τήν τε ἐξυρημένην καὶ τὴν γυμνὴν ἔχουσαν κεφαλὴν, τὸ αὐτὸ πάλιν. ἓν γάρ ἐστι, φησὶ, καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ. εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ πῶς ἐστιν ἕν, εἴγε αὕτη μὲν τὸ κάλυμμα τῆς φύσεως ἔχει, ἐκείνη δὲ ἡ ἐξυρημένη οὐδὲ τοῦτο; ὅτι τῇ προαιρέσει κἀκεῖνο ἔρριψε τῷ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλήν. εἰ δὲ μὴ γυμνὴν τῶν τριχῶν, τοῦτο τῆς φύσεώς ἐστιν, οὐκ ἐκείνης. ὥστε καὶ ἡ ἐξυρημένη γυμνὴν ἔχει τὴν κεφαλὴν, κἀκείνη ὁμοίως. διὰ γὰρ τοῦτο τῇ φύσει ἐπέτρεψεν αὐτὴν σκεπάσαι, ἵνα καὶ ἀπ' ἐκείνης τοῦτο μαθοῦσα καλύπτηται. εἶτα καὶ αἰτίαν τίθησιν, ὅπερ ἔφην πολλαχοῦ, καθάπερ ἐλευθέροις διαλεγόμενος. τίς οὖν ἡ αἰτία;

(marg.: γ. ἀπόλλυσι, — γ. κείρασθαι — γ. καὶ αὕτη)

7 Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων.

Πάλιν ἑτέρα αὕτη αἰτία. οὐδὲ γὰρ ὅτι κεφαλὴν ἔχει τὸν Χριστὸν μόνον οὐκ ὀφείλει καλύπτεσθαι, φησὶ, τὴν κεφαλὴν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄρχει τῆς γυναικός. τὸν γὰρ ἄρχοντα τῷ βασιλεῖ προσιόντα τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἔχειν δεῖ. ὥσπερ οὖν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων χωρὶς ζώνης καὶ χλανίδος τολμήσειεν ἂν φανῆναι τῷ τὸ διάδημα ἔχοντι· οὕτω μηδὲ σὺ χωρὶς τῶν συμβόλων τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ καλύπτεσθαι, προσεύχου τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ὑβρίζῃς καὶ σαυτὸν καὶ τὸν τετιμηκότα. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς εἴποι τις ἄν. καὶ γὰρ καὶ ἐκείνη ὑβρίζει, τὸ μὴ ἔχειν τὰ σύμβολα τῆς ὑποταγῆς. Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστιν.

Ἄρα φυσικὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνδρός. εἶτα ἐπειδὴ ἀπεφήνατο, καὶ λογισμοὺς καὶ αἰτίας τίθησι πάλιν ἑτέρας, ἐπὶ τὴν προτέραν σε ἄγων δημιουργίαν, καὶ λέγων οὕτως·

8 Οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός. Εἰ δὲ ὁ ἔκ τινος ὢν, δόξα ἐκείνου ἐξ οὗ ἐστι, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἐοικότα ὤν.

9 Καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα.

Δευτέρα αὕτη ὑπεροχὴ πάλιν, μᾶλλον δὲ καὶ τρίτη καὶ τετάρτη· πρώτη, ὅτι κεφαλὴ ἡμῶν ὁ Χριστός, ἡμεῖς δὲ τῆς γυναικός· δευτέρα, ὅτι ἡμεῖς δόξα Θεοῦ, ἡμῶν δὲ ἡ γυνή· τρίτη, ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐκ τῆς γυναικός, ἀλλ' ἐκείνη ἐξ ἡμῶν· τετάρτη, ὅτι οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτήν, ἀλλ' ἐκείνη δι' ἡμᾶς.

10 Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Διὰ τοῦτο, ποῖον, εἰπέ μοι; διὰ ταῦτα τὰ εἰρημένα ἅπαντα, φησί, μᾶλλον δὲ οὐ διὰ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀγγέλους. Εἰ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς καταφρονεῖς, φησί, τοὺς ἀγγέλους αἰδέσθητι. ἄρα τὸ καλύπτεσθαι, ὑποταγῆς καὶ ἐξουσίας. κάτω γὰρ νεύειν παρασκευάζει καὶ ἐντρέπεσθαι καὶ τὴν οἰκείαν διατηρεῖν ἀρετήν. ἀρετὴ γὰρ ἀρχομένου καὶ τιμὴ, τὸ μένειν ἐπὶ τῆς ὑπακοῆς. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ οὐκ ἀναγκάζεται τοῦτο ποιεῖν (τοῦ γὰρ δεσπότου αὐτοῦ ἐστιν εἰκών) ἡ γυνὴ δὲ εἰκότως. ἐννόησον οὖν τῆς παρανομίας τὴν ὑπερβολὴν, ὅταν τοσαύτῃ τιμηθεὶς ἐξουσίᾳ σαυτὸν καταισχύνῃς, τὸ τῆς γυναικὸς ἁρπάζων σχῆμα. καὶ ταὐτὸν ποιεῖς, ὡς ἂν εἰ διάδημα λαβὼν, ῥίψῃς τὸ διάδημα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀντὶ δὲ τοῦ διαδήματος δουλικὸν λάβῃς ἱμάτιον.

11 Πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός, οὐδὲ γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς ἐν Κυρίῳ.

Ἐπειδὴ γὰρ πολλὴν ὑπεροχὴν ἔδωκε τῷ ἀνδρὶ, εἰπὼν ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἡ γυνὴ καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτὸν, ἵνα μήτε τοὺς ἄνδρας ἐπάρῃ πλέον τοῦ δέοντος, μήτε ἐκείνας ταπεινώσῃ, ὅρα πῶς ἐπάγει τὴν διόρθωσιν, λέγων· πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς ἐν Κυρίῳ. μὴ γάρ μοι, φησί, τὰ πρῶτα ἐξέταζε μόνα, μηδὲ τὴν δημιουργίαν ἐκείνην. ἂν γὰρ τὰ μετὰ ταῦτα ζητῇς, ἑκάτερος ἑκατέρου αἴτιος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως ἑκάτερος ἑκατέρου, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἁπάντων. διό φησιν, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς ἐν Κυρίῳ.

12 Ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρός, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός.

Οὐκ εἶπεν, ἐκ τῆς γυναικός, ἀλλὰ πάλιν ἐκ τοῦ ἀνδρός. ἔτι γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἀκέραιον μένει παρὰ τῷ ἀνδρί. ἀλλ' οὐ τοῦ ἀνδρὸς ταῦτα τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ἀλλὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἰ τοίνυν τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ κελεύει ταῦτα, πείθου καὶ μὴ ἀντίλεγε.

13 Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε, πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι;

Πάλιν αὐτοὺς καθίζει δικαστὰς τῶν λεγομένων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν εἰδωλοθύτων ἐποίησε. καὶ γὰρ ἐκεῖ φησι, Κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι· καὶ ἐνταῦθα, ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε. καί τι φοβερώτερον αἰνίττεται ἐνταῦθα. τὴν γὰρ ὕβριν ἐνταῦθα εἰς τὸν Θεόν φησι διαβαίνειν· ἀλλ' οὕτω μὲν οὔ φησιν, ἡμερώτερον δέ πως καὶ αἰνιγματωδέστερον, λέγων, πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι;

14 Ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις ὑμᾶς διδάσκει, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι;

15 Γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστιν; ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δέδοται αὐτῇ.

Ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ κοινοὺς λογισμοὺς τιθεὶς, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται ἐπὶ τὴν κοινὴν συνήθειαν καταφεύγων, καὶ σφόδρα ἐντρέπων τοὺς ἀναμένοντας ταῦτα μανθάνειν παρ' αὐτοῦ, ἃ καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας δυνατὸν ἦν μανθάνειν. τὰ γὰρ τοιαῦτα, οὔτε βαρβάροις ἄγνωστα. καὶ ὅρα πῶς πανταχοῦ πληκτικῶς κέχρηται ταῖς λέξεσι· πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος κατακαλυπτων αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ πάλιν, εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ κείρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω· καὶ ἐνταῦθα πάλιν,

Marginalia: γ. ἔτι (at v. 11); α. Κορ. ι. ιε. (at v. 13); γ. πληκτικῶς; γ. αἰσχύνη

Line numbers in margin: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

λιν, ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστιν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δέδοται. καὶ εἰ ἀντὶ περιβολαίου δέδοται, φησι, τίνος ἕνεκεν δεῖ περιβόλαιον ἕτερον προστεθῆναι; ὥστε μὴ ἀπὸ τῆς φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τὴν ὑποταγὴν ὁμολογεῖν. ὅτι γὰρ δεῖ σε καλύπτεσθαι, προλαβοῦσα καὶ ἡ φύσις ἐνομοθέτησε. πρόσθες τοίνυν καὶ τὰ παρὰ σαυτῆς, ἵνα μὴ δόξῃς καὶ τοὺς τῆς φύσεως ἀνατρέπειν νόμους· ὅπερ πολλῆς ἐστιν ἰταμότητος, μὴ μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει πυκτεύειν. διὸ καὶ Ἰουδαίοις ὁ Θεὸς ἐγκαλῶν ἔλεγεν, Ἔσφαξας τοὺς υἱούς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου· τοῦτο παρὰ πάντα τὰ βδελύγματά σου. καὶ τοῖς παρὰ Ῥωμαίοις ἀσελγαίνουσι πάλιν ὁ Παῦλος ἐπιτιμῶν, οὕτως αὔξει τὴν κατηγορίαν λέγων, ὅτι οὐ παρὰ νόμον τὸν τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ φύσιν ἡ χρῆσις ἦν. Ἐνήλλαξαν γὰρ τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τοῦτον γυμνάζει τὸν λόγον, τουτέστι αὐτὸ δεικνύς, καὶ ὅτι οὐδὲν ξένον νομοθετεῖ, καὶ ὅτι παρ' Ἕλλησι τὰ τῆς καινοτομίας ἅπαντα τῆς παρὰ φύσιν. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο δεικνὺς ἔλεγεν· Ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· δηλῶν ὅτι οὐδὲν καινὸν ἐπεισάγει.

16 Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. Ἄρα φιλονεικίας τὸ ἀντιτείνειν τούτοις, καὶ οὐ λογισμοῦ. πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω μεμετρημένην τὴν ἐπιτίμησιν ἐποίησε, πλείονα τὴν ἐντροπὴν ἐνθείς· ὃ δὴ καὶ βαρύτερον ἐποίει τὸν λόγον. ἡμεῖς γάρ, φησι, τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, ὥστε φιλονεικεῖν, καὶ ἐρίζειν, καὶ ἀντιτάττεσθαι. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὅτι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἀντιπίπτουσι καὶ ἐναντιοῦνται, μὴ εἴκοντες. ἀλλ' εἰ καὶ τότε ἐφιλονείκησαν οἱ Κορίνθιοι, νῦν πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὸν νόμον τοῦτον καὶ κατεδέξατο καὶ ἐφύλαξε. τοσαύτη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀλλὰ δέδοικα, μήποτε τὸ σχῆμα καταδεξάμεναι, ἐπὶ τῶν ἔργων αἱρεθῶσιν ἀναισχυντοῦσαι εἶναι τῶν γυναικῶν, καὶ ἀνακεκαλυμμέναι ἑτέρως. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ γράφων οὐκ ἠρκέσθη τούτοις ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἕτερα προσέθηκεν εἰπών· Ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ. εἰ γὰρ γυμνὴν οὐ δεῖ τὴν κεφαλὴν ἔχειν, ἀλλὰ τῆς ὑποταγῆς τὸ σύμβολον πανταχοῦ περιφέρειν, πολλῷ μᾶλλον διὰ τῶν πράξεων τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι χρή. οὕτω γοῦν καὶ αἱ πρότεραι γυναῖκες καὶ κυρίους τοὺς ἄνδρας ἐκάλουν, καὶ τῶν πρωτείων αὐτοῖς παρεχώρουν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, φησι, τὰς γυναῖκας ἠγάπων τὰς ἑαυτῶν. οἶδα κἀγώ, καὶ οὐκ ἀγνοῶ. ἀλλ' ὅταν ὑπὲρ τῶν σοὶ προσηκόντων παραινῶμεν, μὴ τὰ ἐκείνων σκόπει. καὶ γὰρ ὅταν παισὶ παραινῶμεν ὑπακούειν γονεῦσι λέγοντες, ὅτι γέγραπται, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, λέγουσι πρὸς ἡμᾶς, εἰπὲ καὶ τὰ ἑξῆς, Ὅτι καὶ ὑμεῖς οἱ γονεῖς μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα· καὶ τοῖς δούλοις ὅταν εἴπωμεν, ὅτι γέγραπται ὑπακούειν τοῖς κυρίοις, καὶ μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν δουλεύειν, καὶ αὐτοὶ πάλιν τὰ ἑξῆς ἡμᾶς ἀπαιτοῦσι, κελεύοντες καὶ τοῖς δεσπόταις τὰ αὐτὰ παραινεῖν. καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, φησιν, ἀνιέναι τὴν ἀπειλήν. ἀλλὰ μὴ οὕτω ποιῶμεν, μηδὲ τὰ ἑτέροις ἐπιτεταγμένα ζητῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἐγκαλώμεθα (οὐδὲ γάρ, ἂν κοινωνὸν λάβῃς τῶν ἐγκλημάτων, ἀπαλλαγήσῃ τῆς αἰτίας) ἀλλ' ἓν σκόπει μόνον, ὅπως τὰ σὰ ἐγκλήματα ἀποδύσῃ. ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐπὶ τὴν γυναῖκα τὴν αἰτίαν ἔφερε, καὶ αὕτη πάλιν ἐπὶ τὸν ὄφιν, ἀλλ' οὐδένα αὐτῶν τοῦτο ἐξείλετο. μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ τοῦτο λέγε μοι νῦν, ἀλλὰ σπούδαζε μετὰ εὐγνωμοσύνης ἁπάσης παρέχειν, ἅπερ ὀφείλεις, τῷ ἀνδρί. ἐπεὶ καὶ ὅταν τῷ ἀνδρὶ τῷ σῷ διαλέγωμαι, συμβουλεύων ἀγαπᾶν καὶ θεραπεύειν, οὐκ ἀφίημι αὐτὸν προσενεγκεῖν εἰς μέσον τὸν τῇ γυναικὶ κείμενον νόμον, ἀλλὰ τὸν αὐτῷ γεγραμμένον ἀπαιτῶ. καὶ σὺ τοίνυν τὰ σοὶ προσήκοντα περιεργάζου μόνα, καὶ

παρέχε σαυτὴν εὔνοιαν τῷ συνοικοῦντι. καὶ γὰρ εἰ διὰ τὸν Θεὸν πείθῃ τῷ ἀνδρὶ, μή μοι προφέρε τὰ ὀφείλοντα παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι, ἀλλ' ὧν ὑπεύθυνόν σε ἐποίησεν ὁ νομοθέτης, ταῦτα ἄνυε μετ' ἀκριβείας. τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα Θεῷ πείθεσθαι, τὸ καὶ ἐναντία πάσχουσαν μὴ παραβαίνειν τὸν νόμον. διὰ γὰρ τοῦτο ὁ μὲν τὸν φιλοῦντα φιλῶν, οὐδὲν δοκεῖ τι μέγα ποιεῖν· ὁ δὲ τὸν μισοῦντα θεραπεύων, οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ στεφανούμενος. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ σὺ λογίζου, ὅτι ἂν μὲν φορτικὸν ὄντα τὸν ἄνδρα ἐνέγκῃς, λαμπρὸν λήψῃ τὸν στέφανον· ἂν δὲ ἥμερον καὶ πρᾶον, τίνος σοι δώσει μισθὸν ὁ Θεός; καὶ ταῦτα λέγω, οὐ θρασύνεσθαι τοὺς ἄνδρας κελεύων, ἀλλὰ πείθων τὰς γυναῖκας καὶ θρασυνομένους φέρειν τοὺς ἄνδρας. ὅταν γὰρ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ σπουδῇ πληρώσῃ, ταχέως καὶ τὰ τοῦ πλησίον ἕψεται· οἷον, ὅταν ἡ γυνὴ καὶ τραχυνόμενον παρεσκευασμένη ᾖ φέρειν τὸν ἄνδρα, καὶ ὁ ἀνὴρ χαλεπαίνουσαν αὐτὴν μὴ ὑβρίζῃ, τότε πάντα γαλήνη καὶ λιμὴν κυμάτων ἀπηλλαγμένος. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἐγίνετο. τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος ἐπλήρου, οὐ τὰ τοῦ πλησίον ἀπῄτει. σκόπει δέ· ἔλαβε τὸν ἀδελφιδοῦν ὁ Ἀβραάμ, οὐκ ἐνεκάλεσεν ἡ γυνή. ἐκέλευσεν αὐτὴν ὁδὸν ὁδεῦσαι μακράν, οὐκ ἀντεῖπεν οὐδὲ πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἠκολούθησε. πάλιν μετὰ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας ἐκείνας καὶ τοὺς μόχθους καὶ τοὺς ἱδρῶτας τῶν πάντων κύριος γενόμενος, παρεχώρησε τῶν πρωτείων τῷ Λώτ. καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέρανεν ἡ Σάῤῥα πρὸς τοῦτο, ἀλλ' οὐδὲ τὸ στόμα διῆρεν, οὐδὲ ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον, οἷα πολλαὶ τῶν γυναικῶν νῦν φθέγγονται, ὅταν ἴδωσιν ἐλαττουμένους ἐν ταῖς τοιαύταις μοίραις τοὺς ἄνδρας τοὺς ἑαυτῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ ἐλαττόνων, ὀνειδίζουσαι καὶ μωροὺς καὶ ἀνοήτους καλοῦσαι καὶ ἀνάνδρους καὶ προδότας καὶ νωθεῖς. ἀλλ' οὐδὲν ἐκείνη τοιοῦτον οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐνενόησεν, ἀλλ' ἔστερξεν ἅπαντα τὰ παρ' ἐκείνου γινόμενα. καὶ τὸ δὴ μεῖζον· μετὰ γὰρ τὸ κύριον ἐκεῖνον γενέσθαι τῆς αἱρέσεως καὶ τὰ ἐλάττονα προσρίψαι τῷ θείῳ, κίνδυνος αὐτὸν κατέλαβε χαλεπός. καὶ ἀκούσας ὁ πατριάρχης, πάντας καθώπλισε τοὺς αὐτοῦ, καὶ πρὸς ὅλον τὸ τῶν Περσῶν παρεσκευάζετο στρατόπεδον μετὰ τῶν οἰκετῶν τῶν ἑαυτοῦ μόνος. καὶ οὐδὲ τότε αὐτὸν κατεῖχεν ἐκείνη, οὐδὲ εἶπεν οἷα εἰκός· ἄνθρωπε, ποῖ φέρῃ, κατὰ κρημνῶν σαυτὸν ὠθῶν καὶ τοσούτοις ἐκδιδοὺς κινδύνοις, ὑπὲρ ἀνδρὸς ὑβρικότος σε καὶ τὰ σὰ ἡρπακότος ἅπαντα, τὸ αἷμα ἐκχέων; εἰ γὰρ καὶ σαυτοῦ καταφρονεῖς, ἀλλ' ἐμὲ τὴν καταλιποῦσαν οἰκίαν καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς, καὶ τοσαύτην ἀκολουθήσασάν σοι ἀποδημίαν ἐλέησον, καὶ μὴ περιβάλῃς χηρείᾳ καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς χηρείας κακοῖς. οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἔφερε πάντα σιγῇ. μετὰ ταῦτα τῆς γαστρὸς ἀγόνου μενούσης, αὕτη μὲν οὐ πάσχει τὰ τῶν γυναικῶν, οὐδὲ ἀποδύρεται· ἐκεῖνος δὲ θρηνεῖ, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν. καὶ ὅρα πῶς ἕκαστος τὸ προσῆκον διαφυλάττει. οὔτε γὰρ αὐτὸς κατεφρόνησε τῆς Σάῤῥας ὡς ἄπαιδος, οὔτε ὠνείδισέ τι τοιοῦτον αὐτῇ· κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο, καθάπερ νῦν. νῦν γὰρ οὔτε γυναιξὶ τοιαῦτα ἀνδράσι χαρίζεσθαι θέμις, οὔτε ἐκείνοις, οὔτε εἰδυιῶν οὔτε ἀγνοουσῶν τῶν γυναικῶν, τοιαύταις μίξεσιν ἐπιχειρεῖν, κἂν μυριάκις ἡ τῆς ἀπαιδίας ἐνοχλῇ λύπη· ἐπεὶ ἀκούσονται καὶ αὐτοί, Ὅτι ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. οὐ γὰρ ἐφίεται νῦν, τότε δὲ οὐκ ἀπηγόρευτο. διὸ καὶ ἡ γυνὴ τοῦτο ἐπέταττε, κἀκεῖνος ὑπήκουε, καὶ οὐδὲ οὕτω δι' ἡδονήν. ἀλλ' ὅρα, φησί, πῶς αὐτὴν πάλιν ἐξέβαλε κελευούσης αὐτῆς. καὶ γὰρ ἐγὼ τοῦτο βούλομαι δεῖξαι, ὅτι καὶ οὗτος ἐκείνῃ ἅπαντα ἐπείθετο, καὶ ἐκείνη τούτῳ. πλὴν μὴ τούτοις πρόσεχε μόνον, ἀλλ' ἡ ταῦτα λέγουσα σὺ καὶ τὰ πρότερα ἐξέταζε, ὅτι ὕβριζεν* αὐτὴν, ὅτι κατηλαζονεύετο τῆς κυρίας, οὗ τί γένοιτ' ἂν ὀδυνηρότερον ἐλευθέρᾳ γυναικὶ καὶ εὐσχήμονι; μὴ τοίνυν τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν ἀναμενέτω ἡ γυνὴ, καὶ τότε τὴν ἑαυτῆς παρεχέτω (τοῦτο γὰρ οὐδὲν μέγα) μηδ' αὖ πάλιν ὁ ἀνὴρ τὴν τῆς γυναικὸς εὐταξίαν, καὶ τότε φιλοσοφείτω (οὐδὲ γὰρ

Μαρκ. θ. μη.

* ἤ

γὰρ τοῦτο λοιπὸν αὐτοῦ κατόρθωμα) ἀλλ' ἕκαστος, ὅπερ ἔφην, τὰ παρ' ἑαυτοῦ παρεχέτω πρό-
τερος. εἰ γὰρ τοῖς ἔξωθεν ῥαπίζουσι τὴν δεξιὰν δεῖ τὴν ἑτέραν ἐκδιδόναι σιαγόνα, πολ-
λῷ μᾶλλον ἄνδρα θρασυνόμενον δεῖ φέρειν. καὶ οὐ τοῦτο λέγω, ὥστε τύπτεσθαι γυναῖκα,
ἄπαγε (ἐσχάτη γὰρ τοῦτο ὕβρις, οὐ τῇ τυπτομένῃ, ἀλλὰ τῷ τύπτοντι) ἀλλὰ κἂν ἀπὸ πε-
ριστάσεώς τινος κληρωθῇς, ὦ γύναι, συνοίκῳ τοιούτῳ, μὴ δυσχεράνῃς, τὸν ἀποκείμενον
ὑπὲρ τούτων ἐννοοῦσα μισθόν, καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἔπαινον. καὶ πρὸς ὑμᾶς δὲ τοὺς
ἄνδρας ἐκεῖνό φημι· μηδὲν ἔστω τοιοῦτον ἁμάρτημα, ὡς εἰς ἀνάγκην ὑμᾶς ἄγειν τοῦ γυ-
ναῖκα τύπτειν. καὶ τί λέγω γυναῖκα; οὐδὲ θεραπαινίδα μὲν οὖν ἀνδρὶ τύπτειν ἐλευθέρῳ
καὶ χεῖρας ἐπάγειν ἀνεκτὸν ἂν εἴη. εἰ δὲ δούλην τυπτῆσαι ἀνδρὶ πολὺ τὸ ὄνειδος, πολ-
λῷ μᾶλλον κατὰ τῆς ἐλευθέρας ἀνατεῖναι τὴν δεξιάν. καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἄν τις
ἴδοι νομοθετῶν, οἳ τὴν τὰ τοιαῦτα παθοῦσαν οὐκέτι ἀναγκάζουσι συνοικεῖν τῷ τυπτήσαντι,
ἅτε ἀναξίῳ ὄντι τῆς πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας. καὶ γὰρ ἐσχάτης παρανομίας τὴν τοῦ βίου κοινω-
νόν, τὴν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ αἰωτάτοις σοι συνεφαπτομένην, ταύτην ὡς ἀνδράποδον ἀ-
τιμάζειν. διὸ καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οὐχὶ θηρίον, καὶ πα-
τραλοίου καὶ μητραλοίου ἴσον εἶναι φαίην ἄν. εἰ γὰρ καὶ πατέρα καὶ μητέρα διὰ ταύτην ἀ-
φεῖναι προσετάγημεν, οὐκ ἀδικοῦντες ἐκείνους, ἀλλὰ νόμον θεῖον πληροῦντες, καὶ τοῖς γε-
γεννηκόσιν αὐτοῖς οὕτω ποθεινόν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς καταλιμπανομένους καὶ χάριν ἔχειν καὶ μετὰ
πολλῆς αὔξειν αὐτὸ τῆς σπουδῆς· πῶς οὐκ ἐσχάτης μανίας ταύτην ὑβρίζειν, δι' ἣν καὶ τοὺς
γεγεννηκότας ὁ Θεὸς ἀφεῖναι ἐκέλευσεν; ἆρ' οὖν μανία μόνον τοῦτο; τὴν δὲ αἰσχύνην, εἰ-
πέ μοι, τίς οἴσει; ποῖος δὲ αὐτὴν παραστῆσαι δυνήσεται λόγος, ὅταν ὀλολυγαὶ καὶ κωκυτοὶ
κατὰ τοὺς στενωποὺς φέρωνται, καὶ δρόμος ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ ταῦτα ἀσχημονοῦντος καὶ τῶν γει-
τόνων καὶ τῶν παριόντων, καθάπερ τινὸς θηρίου τὰ ἔνδον λυμαινομένου; βέλτιον διαρραγῆναι
τὴν γῆν τῷ τὰ τοιαῦτα παρανοοῦντι, ἢ ἐπ' ἀγορᾶς αὐτὸν ὀφθῆναι λοιπόν. ἀλλὰ θρασύνεται
ἡ γυνή, φησίν. ἀλλ' ἐννόησον ὅτι γυνή, τὸ ἀσθενὲς σκεῦος, σὺ δὲ ἀνήρ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἄρ-
χων ἐχειροτονήθης, καὶ ἐν τάξει κεφαλῆς ἐδόθης, ἵνα φέρῃς τῆς ἀρχομένης τὴν ἀσθένειαν.
ποίησον τοίνυν λαμπράν σοι τὴν ἀρχήν. ἔσται δὲ λαμπρά, ὅταν τὸ ἀρχόμενον μὴ ἀ-
τιμάζῃς. καὶ καθάπερ ὁ βασιλεὺς τοσούτῳ σεμνότερος φαίνεται, ὅσῳ ἂν τὸν ὕπαρχον
σεμνότερον ἀποφήνῃ· ἂν δὲ ἀτιμάσῃ καὶ καταισχύνῃ τῆς ἀξίας ἐκείνης τὸ μέγεθος, καὶ τῆς
ἑαυτοῦ δόξης οὐκ ὀλίγον ὑποτέμνεται μέρος· οὕτω καὶ σὺ ἂν τὴν μετὰ σὲ ἄρχουσαν ἀτι-
μάσῃς, οὐχ ὡς ἔτυχε λυμανεῖς σου τῆς ἀρχῆς τὴν τιμήν. ταῦτα τοίνυν λογιζόμενος ἅπαν-
τα σωφρόνει, καὶ μετὰ τούτων καὶ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐννόει, καθ' ἣν καλέσας σε ὁ πατήρ, ὥ-
σπερ τινά σοι παρακαταθήκην τὴν θυγατέρα παρέδωκε, καὶ πάντων ἀποστήσας, καὶ μη-
τρός, καὶ αὐτοῦ, καὶ οἰκίας, ὁλόκληρον αὐτῆς τὴν ἐπιτροπὴν ἐνεχείρισέ σου τῇ δεξιᾷ. ἐννόησον
ὅτι μετὰ τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς παῖδας ἔχεις, καὶ πατὴρ γέγονας, καὶ γίνου καὶ ἐντεῦθεν ἥμερος
πρὸς αὐτήν. οὐχ ὁρᾷς τοὺς γεωργούς, πῶς τὴν ἅπαξ ὑποδεξαμένην τὰ σπέρματα
γῆν θεραπεύουσι παντοδαπῷ θεραπείας τρόπῳ, κἂν μυρία ἐλαττώματα ἔχῃ, οἷον κἂν
λυπρογείως ᾖ, κἂν βοτάνας φέρῃ πονηράς, κἂν ὑπὸ ἐπομβρίας ἐπηρεάζηται τῇ φύσει
τῆς θέσεως; τοῦτο καὶ σὺ ποίει. οὕτω γὰρ πρότερος ἀπολαύσεις καὶ τῶν καρπῶν καὶ τῆς
γαλήνης. καὶ γὰρ λιμήν ἐστιν ἡ γυνή, καὶ φάρμακον εὐθυμίας μέγιστον. ἂν μὲν οὖν τὸν λι-
μένα πνευμάτων ἀπαλλάξῃς καὶ κυμάτων, πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς ἀδείας ἐξ ἀγορᾶς ἀνιών· ἂν
δὲ θορύβων καὶ ταραχῆς ἐμπλήσῃς, σαυτῷ χαλεπώτερον κατασκευάζεις τὸ ναυάγιον. ἵν'
οὖν τοῦτο μὴ γίνηται, τοῦτο ὃ λέγω γινέσθω· ὅταν τι συμβῇ λυπηρὸν κατὰ τὴν οἰκίαν,
ἐκείνης ἁμαρτούσης, παραμυθοῦ, καὶ μὴ ἐπίτεινε τὴν λύπην. κἂν γὰρ ἅπαν-
τα ἀποβάλῃς, οὐδὲν λυπηρότερον τοῦ μὴ μεθ' εὐνοίας ἔχειν γυναῖκα ἔνδον συνοικοῦσαν.

κἂν

γρ. αἰσχίστοις

γρ. ἀνεπιτίμητον

γρ. λιθώδης

κἂν ὁπουοῦν εἴπῃς ἁμάρτημα, οὐδὲν οὕτως ὀδυνηρότερον ἐρεῖς, οἷόν ἐστι τὸ πρὸς ἐκείνην στασιάζειν. ὥστε καὶ διὰ ταῦτα πάντων ἔστω τιμιωτέρα ἡ ταύτης ἀγάπη. εἰ γὰρ ἀλλήλων τὰ βάρη δεῖ βαστάζειν, πολλῷ μᾶλλον τῆς γυναικός. κἂν πένηται ᾖ, μὴ ὀνειδίσῃς· κἂν ἀνόητος ᾖ, μὴ ἐπέμβαινε, ἀλλὰ ῥύθμισον μᾶλλον. καὶ γὰρ μέλος ἐστὶ σόν, καὶ σὰρξ ἐγένεσθε μία. ἀλλὰ φλύαρός ἐστι, καὶ μέθυσος, καὶ ὀργίλος. οὐκοῦν ἀλγεῖν ἐπὶ τούτοις, οὐκ ὀργίζεσθαι χρή, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ παραινεῖν αὐτῇ καὶ συμβουλεύειν, καὶ πάντα ποιεῖν, ὥστε ἐκκόψαι τὸ πάθος. ἂν δὲ τύπτῃς, καὶ ἐπιτείνῃς, τὸ νόσημα οὐ θεραπεύεται. θρασύτης γὰρ ἐπιεικείᾳ λύεται, οὐχ ἑτέρᾳ θρασύτητι. μετὰ τούτων καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν ἐννόει. ὅταν γάρ, ἐξόν σοι ἐκτεμεῖν αὐτήν, μὴ ποιῇς τοῦτο διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ἀλλὰ φέρῃς ἐλαττώματα τοσαῦτα, δεδοικὼς τὸν ἐπὶ τούτοις κείμενον νόμον τὸν κωλύοντα ἐκβαλεῖν γυναῖκα, κἂν ὁποιονοῦν ἔχῃ νόσημα, ἄφατον λήψῃ μισθόν· καὶ πρὸ τῶν μισθῶν δὲ τὰ μέγιστα κερδανεῖς, ἐκείνην τε εὐπειθεστέραν κατασκευάζων, καὶ αὐτὸς ἐπιεικέστερος ταύτῃ γινόμενος. λέγεται γοῦν τις καὶ τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων μοχθηρὰν ἔχων γυναῖκα καὶ φλύαρον καὶ πάροινον, πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, τίνος ἕνεκεν τοιαύτην ἔχων ἀνέχεται, εἰπεῖν, ὥστε γυμνάσιον καὶ παλαίστραν ἔχειν φιλοσοφίας ἐπὶ τῆς οἰκίας. ἔσομαι γὰρ τοῖς λοιποῖς πρᾳότερος, φησίν, ἐν ταύτῃ καθ' ἑκάστην παιδευόμενος τὴν ἡμέραν. ἐβοήσατε μεγάλα; ἀλλ' ἐγὼ νῦν ὀδύρομαι μέγα, ὅταν Ἕλληνες ἡμῶν ὦσι φιλοσοφώτεροι, ἡμῶν τῶν κελευσθέντων ἀγγέλους μιμεῖσθαι, μᾶλλον δὲ τῶν κελευσθέντων αὐτὸν τὸν Θεὸν ζηλοῦν κατὰ τὸν τῆς ἐπιεικείας λόγον. ὁ μὲν οὖν φιλόσοφος λέγεται διὰ τοῦτο πονηρὰν ἔχων γυναῖκα μὴ ἐκβαλεῖν· τινὲς δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἀγαγέσθαι αὐτὸν αὐτήν λέγουσιν. ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀλογώτεροί εἰσι διακείμενοι, παραινῶ μὲν ἐξ ἀρχῆς πάντα ποιεῖν, καὶ σπουδάζειν ὅπως εὐάρμοστον λάβοιεν σύνοικον καὶ πάσης γέμουσαν ἀρετῆς· εἰ δὲ συμβαίη διαμαρτεῖν, καὶ μὴ χρηστὴν μηδὲ ἀνεκτὴν νύμφην εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν οἰκίαν, τότε γοῦν τὸν φιλόσοφον τοῦτον ζηλοῦν, καὶ ῥυθμίζειν αὐτὴν πάντοτε, καὶ μηδὲν τούτων προτιθέναι. ἐπεὶ καὶ ἔμποροι, πρὶν ἢ πρὸς τὸν κοινωνὸν συνθήκας θεῖναι τὰς δυναμένας εἰρήνην πρυτανεύειν, οὐ πρότερον καθέλκει τὸ πλοῖον εἰς τὸ πέλαγος, οὐδὲ τῆς ἄλλης ἅπτεται ἐμπορίας. καὶ ἡμεῖς τοίνυν πάντα πράττωμεν, ὥστε τὴν κοινωνὸν τῆς τοῦ βίου πραγματείας ἡμῖν καὶ τοῦ πλοίου τούτου μετὰ πάσης ἔνδον κατέχειν τῆς εἰρήνης. οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἡμῖν ἔσται γαληνά, καὶ μετὰ ἀδείας τὸ πέλαγος τοῦ παρόντος διαδραμούμεθα βίου. τοῦτο καὶ περὶ οἰκίας, καὶ ἀνδραπόδων, καὶ χρημάτων, καὶ ἀγρῶν, καὶ αὐτῶν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἄγωμεν· καὶ πάντων ἡμῖν προτιμότερον ἔστω τὸ τὴν μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τῶν οἴκων καθημένην μὴ στασιάζειν, μηδὲ διχοστατεῖν πρὸς ἡμᾶς. οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν κατὰ ῥοῦν ἥξει, καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς δὲ πολλὴν ἕξομεν τὴν εὐκολίαν, μετὰ ὁμονοίας τὸν ζυγὸν τοῦτον ἕλκοντες, καὶ πάντα κατορθώσαντες, τῶν ἀποκειμένων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. κζ. 17 ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΠΑΡΑΓΓΕΛΛΩΝ ΟΥΚ ΕΠΑΙΝΩ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε.

Ἀναγκαῖον καὶ τοῦ παρόντος ἐγκλήματος πρότερον τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. οὕτω γὰρ ἡμῖν εὐμαθέστερος πάλιν ἔσται ὁ λόγος. τίς οὖν ἐστιν αὕτη; καθάπερ ἐπὶ τῶν τρισχιλίων τῶν ἐξ ἀρχῆς πιστευσάντων κοινῇ πάντες εἱστιῶντο, καὶ κοινὰ πάντα ἐκέκτηντο, οὕτω καὶ τότε ὅτε ταῦτα ἔγραφεν ὁ ἀπόστολος ἐγίνετο, οὐχ οὕτω μὲν μετ' ἀκριβείας· ὥσπερ δέ τις ἀπόρροια τῆς κοινωνίας ἐκείνης ἐναπομείνασα, καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα κατέβη.

κατέβη. καὶ ἐπειδὴ συνέβαινε τοὺς μὲν πένητας εἶναι, τοὺς δὲ πλουσίους, τὰ μὲν ἑαυτῶν οὐ κατετίθεν-
το πάντα εἰς μέσον, κοινὰς δὲ ἐποιοῦντο τὰς τραπέζας ἐν ἡμέραις νενομισμέναις, ὡς εἰκὸς, καὶ
τῆς συνάξεως ἀπαρτισθείσης μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν ἐπὶ κοινὴν πάντες ᾔεσαν εὐ-
ωχίαν, τῶν μὲν πλουτούντων φερόντων τὰ ἐδέσματα, τῶν δὲ πενομένων καὶ οὐδὲν ἐχόντων
5 ὑπ' αὐτῶν καλουμένων καὶ κοινῇ πάντων ἑστιωμένων. ἀλλ' ὕστερον καὶ τοῦτο διεφθάρη τὸ ἔθος.
τὸ δὲ αἴτιον, ἐκ τοῦ διεσπάσθαι καὶ προσνέμειν ἑαυτοὺς, τοὺς μὲν τούτοις, τοὺς δὲ ἐκείνοις, καὶ λέ-
γειν, ἐγὼ μέν εἰμι τοῦ δεῖνος, ἐγὼ δὲ τοῦ δεῖνος· ὅπερ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς διορθούμε-
νος, ἔλεγεν· Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν α. Κορ. α. ια.
εἰσι. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ
10 Κηφᾶ· οὐκ ἐπειδὴ Παύλῳ προσένεμον ἑαυτούς (οὐδὲ γὰρ ἂν ἠνέσχετο) ἀλλ' ἐκ περιου-
σίας προσέρριζον τὸ ἔθος ἀνασπάσαι βουλόμενος, ἑαυτὸν παρενέθηκε, δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ αὐτόν
τις ἐπεγράφετο τοῦ κοινοῦ σώματος ἀπορρηγνύμενος, καὶ οὕτως ἄτοπον τὸ γινόμενον ἦν καὶ
παρανομίας ἐσχάτης. εἰ δὲ ἐπὶ τούτου παρανομία, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' ἐκείνων τῶν κατα-
δεεστέρων. ἐπεὶ οὖν διεσπάσθη τὸ ἔθος τοῦτο, ἔθος κάλλιστον καὶ χρησιμώτατον (καὶ γὰρ ἀγάπης
15 ὑπόθεσις ἦν, καὶ πενίας παραμυθία, καὶ πλούτου σωφρονισμὸς, * καὶ ταπεινοφροσύνης δι-
δασκαλία) ἐπεὶ οὖν εἶδε τοσαῦτα ἀγαθὰ διαφθειρόμενα, πληκτικῶς εἰκότως τῷ λό-
γῳ κέχρηται, οὕτω λέγων· τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ. ἐν μὲν γὰρ τῷ προτέρῳ
ἐγκλήματι, ἅτε πολλῶν ὄντων τῶν φυλαττόντων, ἑτέρως ἤρξατο λέγων οὕτως· ἐπαινῶ δὲ
ὑμᾶς ὅτι πάντα μου μέμνησθε· ἐνταῦθα δὲ ἐναντίως, τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ.
20 διόπερ οὐδὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν τὴν κατὰ τῶν τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθιόντων αὐτὸ τέθεικεν.
ἀλλ' ἐπειδὴ τραχύτερον ἦν ἐκεῖνο, μέσον παρεμβαλὼν τὸν περὶ τῆς κόμης λόγον, ἵνα μὴ ἐξ ἐγ-
κλημάτων σφοδρῶν εἰς ἕτερα πάλιν ἐπαχθῇ διαβαίνων τραχύτερος φαίνηται, τότε ἔρχεται
ἐπὶ τὸ σφοδρότερον πάλιν, καί φησι· τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ. ποῖον τοῦτο; ὃ
μέλλω λέγειν νῦν. τί ἐστι, παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ; οὐκ ἀποδέχομαι ὑμᾶς, φησιν, ὅτι
25 με εἰς ἀνάγκην κατεστήσατε συμβουλῆς· οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι ἐδεήθητε διδασκαλίας εἰς
τοῦτο, ὅτι χρείαν ἔχετε τοῦ παραγγελθῆναι ὑπ' ἐμοῦ. εἶδες πῶς ἐκ προοιμίων ἔδειξε
σφόδρα ἄτοπον ὂν τὸ γινόμενον; ὅταν γὰρ μηδὲ παραγγελίας ὀφείλῃ δεῖσθαι ὁ ἁμαρτάνων
εἰς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀσύγγνωστον εἰκὸς εἶναι τὸ ἁμαρτανόμενον. καὶ διὰ τί οὐκ ἐπαινεῖς; ὅτι οὐκ
εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε, φησι, τουτέστιν, ὅτι οὐ προβαίνετε εἰς ἀρετήν.
30 δέον γὰρ ἐπιδοῦναι καὶ πλείονα γενέσθαι τὴν φιλοτιμίαν, ὑμεῖς δὲ καὶ τὸ ἤδη κρατῆσαν ἔθος
ἠλαττώσατε, καὶ οὕτως ἠλαττώσατε, ὡς καὶ παραγγελίας δεηθῆναι παρ' ἐμοῦ, ἵνα ἐπὶ τὴν
προτέραν ἐπανέλθητε τάξιν. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τοὺς πένητας ταῦτα λέγειν μόνον,
οὐκ εὐθέως εἰς τὸν περὶ τῶν τραπεζῶν ἐμβάλλει λόγον, ὥστε μὴ εὐκαταφρόνητον ταύτῃ
ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν ἐκείνοις, ἀλλὰ ζητεῖ λέξιν πληκτικωτάτην καὶ πολὺν ἔχουσαν τὸν
35 φόβον. τί γάρ φησι;

18 Πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑ-
πάρχειν. Καὶ οὐ λέγει, ἀκούω γὰρ μὴ κοινῇ ὑμᾶς συνδειπνεῖν, ἀκούω γὰρ κατ' ἰδίαν
ὑμᾶς ἑστιᾶσθαι καὶ μὴ μετὰ τῶν πενήτων, ἀλλ' ὃ μάλιστα ἱκανὸν ἦν αὐτῶν διασεῖσαι τὴν
διάνοιαν, τοῦτο τέθεικε, τὸ τοῦ σχίσματος ὄνομα, ὃ καὶ τούτου ἦν αἴτιον, κἀκείνου πάλιν ἀναμι-
40 μνήσκει τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς εἰρημένου καὶ δηλωθέντος ὑπὸ τῶν Χλόης.

Καὶ μέρος τι πιστεύω. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν εἰ ψεύδονται καὶ διαβάλλοντες;
οὔτε ὅτι πιστεύω εἶπεν, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ, οὐδ' αὖ πάλιν ὅτι ἀπιστῶ, ἵνα μὴ
δόξῃ μάτην ἐπιτιμᾶν, ἀλλὰ μέρος τι καὶ πιστεύω φησὶ, τουτέστιν, ἐκ μέρους μικροῦ πιστεύω,
ἐναγωνίους ποιῶν, καὶ εἰς τὴν τῆς διορθώσεως καλῶν ἐπάνοδον.

*ἐριλονεί-κέσημι τῆς μήσεως. (marginal gloss, partly illegible)

χ. παραγγέλ-ματος τὸ ἴσ-μαι. (marginal gloss, partly illegible)

19 Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν·

Αἱρέσεις ἐνταῦθα, οὐ ταύτας λέγων τὰς τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὰς τῶν σχισμάτων τούτων. Εἰ δὲ καὶ τὰς τῶν δογμάτων ἔλεγεν, οὐδὲ οὕτω λαβὴν ἐδίδου. καὶ γὰρ ὁ Χριστός φησιν, Ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐ τὴν ἐλευθερίαν τῆς προαιρέσεως λυμαινόμενος, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ καὶ βίαν ἐφιστὰς τῷ βίῳ, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν ἀνθρώπων γνώμης προλέγων, ὅπερ ἔμελλε γίνεσθαι, οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ πρόρρησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀνιάτως ἐχόντων γνώμην. οὐ γὰρ ἐπειδὴ προεῖπε, ταῦτα ἐγίνετο, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντως ἔμελλε γίνεσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν. ἐπεί, εἰ ἀνάγκης ἦν τὰ σκάνδαλα, καὶ μὴ γνώμης τῶν εἰσαγόντων αὐτά, περιττῶς ἔλεγεν, Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὰ σκάνδαλα ἔρχεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εὐρύτερον ἐν αὐτῷ γενόμενοι τῷ χωρίῳ διελέχθημεν· νῦν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἰέναι ἀνάγκη. ὅτι γὰρ περὶ τῶν αἱρέσεων τούτων εἶπε τῶν κατὰ τὰς τραπέζας, καὶ τῆς φιλονεικίας ταύτης, καὶ διαστάσεως, καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον ἐποίησεν. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ δεικνὺς ποῖα λέγει σχίσματα, προϊών φησιν· ὅτι ἕκαστος τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει. καὶ πάλιν, Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; ἀλλ' ὅτι μὲν περὶ τούτων εἶπε, δῆλον. Εἰ δὲ σχίσματα αὐτὰ καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς. ὅπερ γὰρ ἔφην, τῇ λέξει καθικέσθαι αὐτῶν βούλεται· Εἰ δὲ δογμάτων ἦν τὰ σχίσματα, οὐκ ἂν οὕτως αὐτοῖς διελέχθη ἡμέρως. ἄκουσον γοῦν ὅταν τι τοιοῦτον λέγῃ, πῶς ἐστι σφοδρὸς καὶ ἀσφαλιζόμενος, καὶ ἐπιτιμῶν· ἀσφαλιζόμενος μέν, ὡς ὅταν λέγῃ, Κἂν ἄγγελος ὑμᾶς εὐαγγελίζηται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· ἐπιτιμῶν δέ, ὡς ὅταν λέγῃ, Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε. καὶ νῦν μὲν κύνας καλεῖ τοὺς διαφθείροντας, λέγων, Βλέπετε τοὺς κύνας· νῦν δὲ κεκαυτηριασμένους τὴν συνείδησιν, καὶ ἀγγέλους διαβόλου πάλιν· ἀλλ' οὐκ ἐνταῦθα τοιοῦτον οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἡμέρως καὶ ὑφειμένως. τί δέ ἐστιν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν; ἵνα λάμψωσι μειζόνως. ὃ δὲ βούλεται εἰπεῖν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοὺς ἀπεριτρέπτους καὶ στερροὺς οὐ μόνον οὐδὲν τοῦτο παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι μᾶλλον, καὶ λαμπροτέρους ἀποφαίνει. τὸ γάρ, ἵνα, τοῦτο, οὐ πανταχοῦ αἰτιολογίας ἐστίν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ τίθησιν, ὅταν λέγῃ, Εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται· οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος, ὅταν περὶ τοῦ νόμου διαλεγόμενος γράφῃ· Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα αὐξηθῇ τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἰουδαίων· τοῦτο δὲ ἐξέβη· οὔτε ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐναντίον· συνέβη δὲ τοῦτο. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα νοητέον τό, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται. οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο αἱρέσεις, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, ἀλλὰ τῶν αἱρέσεων τούτων γενομένων τοῦτο συνέβη. ταῦτα δὲ εἶπε, τοὺς πένητας παραμυθούμενος τοὺς γενναίως φέροντας τὴν τοιαύτην ὑπεροψίαν. διὸ οὐδὲ εἶπεν, ἵνα δόκιμοι γένωνται, ἀλλ', ἵνα οἱ δόκιμοι ὄντες φανεροὶ γένωνται, δηλῶν ὅτι καὶ πρὸ τούτου τοιοῦτοι ἦσαν, ἀλλ' ἀνεμίγνυντο τοῖς πολλοῖς, καὶ παραμυθίας ἀπολαύοντες τῆς παρὰ τῶν πλουσίων, οὐ σφόδρα ἐφαίνοντο· νυνὶ δὲ ἡ στάσις αὕτη καὶ ἡ φιλονεικία δήλους αὐτοὺς ἐποίησεν, ὥσπερ τὸν κυβερνήτην ὁ χειμὼν δείκνυσι. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα ὑμεῖς δόκιμοι φανῆτε, ἀλλ', ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, οἱ ἐν ὑμῖν τοιοῦτοι. οὔτε γὰρ κατηγορῶν δήλους ποιεῖ, ὥστε μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιῆσαι, οὔτε ἐγκωμιάζων, ὥστε μὴ χαυνοτέρους, ἀλλ' εἰς μετέωρον ἀφίησι τὸν λόγον καὶ τοῦτον κἀκεῖνον, ἑκάστου τῷ συνειδότι τὰ λεγόμενα ἁρμόζειν παρέχων. οὐ τοὺς πένητας δὲ ἐνταῦθά μοι δοκεῖ παραμυθεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸ ἔθος μὴ διαφθείροντας. καὶ γὰρ εἰκὸς εἶναι ἐν αὐτοῖς καὶ τοὺς διατηροῦντας αὐτό. διὸ καὶ ἔλεγε, μέρος τι πιστεύω. Εἰκότως τοίνυν τούτους δο-

κίμους

Ματθ. ιη. ζ. — Γαλατ. α. η. — Γαλατ. ε. δ. — Φιλιπ. γ. β. — Ιωαν. θ. λθ. — γρ. [illegible]

κίμους φησί, τοὺς μὴ μόνον μετὰ τῶν ἄλλων διατηρήσαντας τὸ ἔθος, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἐκείνων ἀκίνητον τὸν καλὸν τοῦτον φυλάξαντας νόμον. ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ δι' ἑτέρους, καὶ τούτους διὰ τῶν τοιούτων ἐγκωμίων προθυμοτέρους ἐργάσασθαι σπουδάζων. Εἶτα λοιπὸν λέγει καὶ αὐτὸ τοῦ ἁμαρτήματος τὸ εἶδος. τί δὲ τοῦτό ἐστι;

20 Συνερχομένων ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, φησιν, οὐκ ἔστι Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν.

Ὁρᾷς πῶς ἐντρεπτικῶς, καὶ ἐν τάξει διηγήσεως ἤδη τὴν συμβουλὴν κατασκευάζει; τὸ μὲν γὰρ σχῆμα τῆς συνόδου, φησίν, ἄλλο. ἀγάπης γάρ ἐστι, καὶ φιλαδελφίας. εἷς γοῦν ὑμᾶς ἅπαντας δέχεται τόπος, καὶ ὁμοῦ συναγελάζεσθε· ἡ δὲ τράπεζα λοιπὸν οὐχ ὁμοία τῇ συνόδῳ. καὶ οὐκ εἶπε, συνερχομένων ὑμῶν οὐκ ἔστι κοινῇ φαγεῖν, οὐκ ἔστι μετ' ἀλλήλων ἑστιᾶσθαι, ἀλλὰ πάλιν ἑτέρως καὶ πολλῷ φοβερώτερον αὐτῶν καθάπτεται, λέγων, οὐκ ἔστι Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν, ἐκείνην παραπέμπων αὐτοὺς ἐνθένδε ἤδη τὴν ἑσπέραν, καθ' ἣν τὰ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός. διὰ τοῦτο καὶ δεῖπνον τὸ ἄριστον ἐκάλεσε. καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ δεῖπνον κοινῇ πάντας εἶχε κατακεκλιμένους· καίτοιγε οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον τῶν πλουτούντων καὶ τῶν πενομένων, ὅσον τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν. ἄπειρον γὰρ ἐκεῖνο. καὶ τί λέγω τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν; ἐννόησον τὸ μέσον τοῦ διδασκάλου, καὶ τοῦ προδότου· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς μετ' αὐτῶν κατεκλίνετο, καὶ οὐδὲ τοῦτον ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ ἁλῶν αὐτῷ μετέδωκε, καὶ τῶν μυστηρίων κοινωνὸν ἐποίησεν. Εἶτα ἑρμηνεύει πῶς οὐκ ἔστι Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν.

21 Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει, φησίν, ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. Εἶδες πῶς ἔδειξεν αὐτοὺς καταισχύνοντας ἑαυτοὺς μᾶλλον; τὸ γὰρ Κυριακόν, ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν, ὥστε αὐτοὶ πρῶτοί εἰσι τῶν καθυβριζόμενοι, τῶν τῆς αὐτῶν τραπέζης τὸ μέγιστον ἀφαιροῦντες ἀξίωμα. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, τουτέστι, τὸ δεσποτικόν, ὀφείλει κοινὸν εἶναι. τὰ γὰρ τοῦ δεσπότου, οὐχὶ τοῦδε μέν ἐστι τοῦ οἰκέτου, τοῦδε δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων. τὸ οὖν Κυριακὸν τοῦτό φησι τὸ κοινόν. εἰ γὰρ τοῦ δεσπότου σου ἐστίν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ ὀφείλεις ὡς ἴδια ἀποσπᾶν, ἀλλ' ὡς τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ δεσπότου ὄντα, κοινῇ πᾶσι προτιθέναι. τοῦτο γάρ ἐστι Κυριακόν. νῦν δὲ οὐκ ἀφίης αὐτὸ εἶναι Κυριακόν, μὴ ἀφεὶς εἶναι κοινόν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἑστιώμενος. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀποσχίζει, ἀλλά, προλαμβάνει, ἠρέμα καὶ εἰς λαιμαργίαν αὐτοὺς καὶ εἰς προπέτειαν διαβάλλων. τοῦτο γοῦν καὶ τὸ ἑξῆς δηλοῖ. εἰπὼν γὰρ τοῦτο, ἐπήγαγε πάλιν· καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει, ἅπερ ἑκάτερα ἀμετρίας ἦν, καὶ ἡ ἔνδεια, καὶ ἡ ὑπερβολή. ἰδοὺ καὶ δεύτερον ἔγκλημα πάλιν αὐτοῖς ἐκείνοις καταβλάπτον· πρῶτον μέν, ὅτι τὸ δεῖπνον αὐτῶν ἀτιμάζουσι· δεύτερον δέ, ὅτι γαστρίζονται καὶ μεθύουσι· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ τῶν πενήτων πεινώντων. ἃ γὰρ ἔμελλε κοινῇ πᾶσι προκεῖσθαι, ταῦτα οὗτοι μόνοι σιτούμενοι, καὶ εἰς ἀπληστίαν καὶ εἰς μέθην ἐξέβαινον. διὸ οὐδὲ εἶπεν, ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ κορέννυται, ἀλλά, μεθύει. τούτων δὲ ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν κατηγορίας ἄξιον. καὶ γὰρ τὸ μεθύειν χωρὶς τοῦ περιορᾶν πεινῶντας, ἔγκλημα, καὶ τὸ περιορᾶν πεινῶντας χωρὶς τοῦ μεθύειν, κατηγορία. ὅταν δὲ καὶ ὁμοῦ συνημμένα ᾖ, ἐννόησον ὅση ἡ ὑπερβολὴ τῆς παρανομίας. Εἶτα δείξας τὴν ἀτοπίαν, μετὰ πολλοῦ λοιπὸν τοῦ θυμοῦ τὴν ἐπίπληξιν ἐπάγει, λέγων·

22 Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ τῆς τῶν πενήτων ὕβρεως ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν μετήγαγε τὸ ἔγκλημα, ἵνα φορτικώτερον ποιήσῃ τὸν λόγον; ἰδοὺ τοίνυν καὶ τετάρτη κατηγορία, ὅταν μὴ πένητες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία ὑβρίζηται. ὥσπερ γὰρ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἰδιωτικὸν ποιεῖς, οὕτω καὶ τὸν τόπον πάλιν, ὡς οἰκίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ

κεχωρισμένος. ἐκκλησία γὰρ γέγονεν, οὐχ ἵνα διῃρημένοι ὦμεν οἱ συνελθόντες, ἀλλ' ἵνα οἱ διῃρημένοι συνημμένοι· καὶ τοῦτο ἡ σύνοδος δείκνυσι. καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας. οὐκ εἶπε, καὶ λιμοκτονεῖτε τοὺς μὴ ἔχοντας, ἀλλὰ πολὺ ἐντρεπτικώτερον, καταισχύνετε, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐ τροφῆς αὐτῷ τοσοῦτον μέλει, ὅσον τῆς ὕβρεως τῆς εἰς αὐτοὺς γινομένης. ἰδοὺ καὶ πέμπτη κατηγορία, τὸ μὴ μόνον πεινῶντας περιορᾶν, ἀλλὰ καὶ καταισχύνειν αὐτούς. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν σεμνοποιῶν τὰ κατὰ τοὺς πένητας, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ οὕτως ὑπὲρ τῆς γαστρὸς, ὡς ὑπὲρ τῆς αἰσχύνης ἀλγοῦσιν, ὁμοῦ δὲ καὶ εἰς ἔλεον ἐπισπώμενος τὸν ἀκροατήν. τοσαῦτα τοίνυν δείξας τὰ ἄτοπα, ὕβριν εἰς τὸ δεῖπνον, ὕβριν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν εἰς τοὺς πένητας γινομένην ὑπεροψίαν, χαλᾷ πάλιν τῆς ἐπιτιμήσεως τὸν τόνον ἀθρόον, λέγων·

Ἐπαινέσω ὑμᾶς; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. Ὃ καὶ μάλιστα ἄν τις αὐτοῦ θαυμάσειεν, ὅτι ἐπιπλῆξαι δέον σφοδρότερον μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῶν τοσούτων ἁμαρτημάτων καὶ καθάψασθαι, ὁ δὲ τοὐναντίον ποιεῖ μᾶλλον, ἀνίησι καὶ ἀναπνεῦσαι δίδωσι. τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; φορτικώτερον αὐτῶν καθήψατο τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, καὶ ἰατρὸς ὢν ἄριστος καταλλήλως τοῖς τραύμασι τὴν τομὴν ἐπάγει, οὔτε τὰ βαθείας δεόμενα πληγῆς ἐξ ἐπιπολῆς τέμνων (ἤκουσας γὰρ αὐτοῦ πῶς τὸν πεπορνευκότα παρ' αὐτοῖς τούτοις ἀπέκοψεν) οὔτε τὰ προσηνεστέρων χρῄζοντα τῶν φαρμάκων σιδήρῳ παραδιδούς. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πρᾳότερον τῷ λόγῳ κέχρηται, καὶ ἄλλως δὲ ἡμέρους αὐτοὺς μάλιστα ἐσπούδακε καταστῆσαι τοῖς πένησι· διὸ καὶ ὑφειμένως διαλέγεται μᾶλλον αὐτοῖς. εἶτα θέλων αὐτοὺς καὶ ἑτέρωθεν ἐντρέψαι μειζόνως, ἀπὸ τῶν κυριωτέρων τὸν λόγον ὑφαίνει πάλιν.

γ. πλείω

23 Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, φησὶν, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν· ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τῶν μυστηρίων μέμνηται; ὅτι σφόδρα ἀναγκαῖος εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἦν οὗτος αὐτῷ. καὶ γὰρ ὁ δεσπότης σου, φησὶ, τῆς αὐτῆς ἅπαντας ἠξίωσε τραπέζης, καίτοι σφόδρα φρικωδεστάτης οὔσης καὶ πολὺ τὴν ἁπάντων ὑπερβαινούσης ἀξίαν· σὺ δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς σῆς ἀναξίους εἶναι ἡγῇ, τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς, καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς οὐδὲν αὐτῶν σου πλεονεκτούντων ἁρπάζεις αὐτοὺς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. οὐδὲ γὰρ ταῦτα σά. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ὥστε μὴ γενέσθαι τραχὺν τὸν λόγον· ἡμερώτερον δὲ αὐτὸν κατασκευάζει λέγων· ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον. καὶ τίνος ἕνεκεν τοῦ καιροῦ ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει, καὶ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, καὶ τῆς προδοσίας; οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἄνευ λόγου τινὸς, ἀλλ' ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς κατανύξῃ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ. καὶ γὰρ εἰ λίθος ἦν τις, ἐννοήσας ἐκείνην τὴν νύκτα, πῶς ἦν μετὰ τῶν μαθητῶν ἀδημονῶν, πῶς παρεδόθη, πῶς ἐδέθη, πῶς ἀπήχθη, πῶς ἐδικάσθη, πῶς τὰ ἑξῆς ἔπαθεν ἅπαντα, κηροῦ γένοιτ' ἂν ἁπαλώτερος, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττεται καὶ τῆς ἐνταῦθα φαντασίας ἁπάσης. διὰ τοῦτο πάντων ἐκείνων εἰς μνήμην ἡμᾶς ἄγει, διὰ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τραπέζης καὶ τῆς προδοσίας ἐντρέπων, καὶ λέγων· ὅτι ὁ μὲν δεσπότης σου καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ σοῦ· σὺ δὲ τῷ ἀδελφῷ οὐδὲ σιτίων μεταδίδως ὑπὲρ σαυτοῦ; πῶς δέ φησι παρὰ τοῦ Κυρίου παρειληφέναι; οὐδὲ γὰρ παρῆν τότε, ἀλλὰ τῶν διωκόντων ἦν. ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν πλέον ἔχει ἐκείνη ἡ τράπεζα τῆς μετὰ ταῦτα. καὶ γὰρ καὶ σήμερον αὐτός ἐστιν ὁ πάντα ἐργαζόμενος καὶ παραδιδοὺς, ὥσπερ καὶ τότε. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τῆς νυκτὸς ἀναμιμνήσκει ἐκείνης, ἀλλ' ἵνα καὶ ἑτέρως ἡμᾶς κατανύξῃ. ὥσπερ γὰρ ἐκείνων μάλιστα μεμνήμεθα τῶν ῥημάτων, ὧν ἂν τελευταῖον παρὰ τῶν ἀπιόντων ἀκούσωμεν, καὶ πρὸς τοὺς κληρονόμους τοὺς ἐκείνων, εἰ τολμήσαιεν αὐτῶν παραβῆναι τὰς ἐντολὰς, ἐντρέποντες αὐτοὺς λέγομεν, ἐννοήσατε ὅτι ταύτην ὑστάτην ἀφῆκε πρὸς ὑμᾶς τὴν φωνὴν ὁ πατὴρ, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἧς ἔμελλεν ἐκπνεῖν ταῦτα ἐπέσκηπτεν·

οὕτω

οὕτω καὶ ὁ Παῦλος καὶ ἐντεῦθεν φρικωδέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον βουλόμενος, ἀναμνήσθητε, φησίν, ὅτι ταύτην ἐσχάτην ὑμῖν δέδωκε τὴν μυσταγωγίαν, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτί, ᾗ καὶ σφάττεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν ἔμελλε, ταῦτα ἐνετέλλετο, καὶ παραδιδοὺς ἡμῖν τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο, μετ' ἐκεῖνο οὐκέτι προσέθηκεν ἕτερον. Εἶτα καὶ αὐτὰ λοιπὸν διηγεῖται τὰ γεγενημένα λέγων· ὅτι ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε· τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Εἰ τοίνυν ἐπ' εὐχαριστίᾳ προσέρχῃ, καὶ σὺ μηδὲν ἀνάξιον ποίει τῆς εὐχαριστίας, μηδὲ καταίσχυνε τὸν ἀδελφόν, μηδὲ περιόρα πεινῶντα, μὴ μέθυε, μὴ ὕβριζε τὴν ἐκκλησίαν. προσέρχῃ γὰρ εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὧν ἀπήλαυσας. οὐκοῦν καὶ αὐτὸς ἀμοιβὴν ἀποδίδου, καὶ μὴ ἀποσχίζε σεαυτὸν τοῦ πλησίον. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς πᾶσιν ἐξ ἴσης ἔδωκε λέγων, λάβετε, φάγετε. ἐκεῖνος τὸ σῶμα ἐξ ἴσης ἔδωκε, σὺ δὲ οὐδὲ τὸν κοινὸν ἄρτον δίδως ἐξ ἴσης; καὶ γὰρ ὑπὲρ ἁπάντων ὁμοίως ἐκλάσθη, καὶ σῶμα γέγονεν ὑπὲρ ἁπάντων ἐξ ἴσης.

25 Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Τί λέγεις; ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ ποιεῖς, καὶ πένητας περιορᾷς, καὶ οὐ φρίττεις; ἀλλ' εἰ μὲν υἱοῦ ἢ ἀδελφοῦ τετελευτηκότος ἀνάμνησιν ἐποίεις, ἐπλήγης ἂν ὑπὸ τοῦ συνειδότος, εἰ μὴ τὸ ἔθος ἐπλήρωσας, καὶ πένητας ἐκάλεσας· τὴν δὲ τοῦ δεσπότου σου ποιῶν ἀνάμνησιν, οὐδὲ τραπέζης ἁπλῶς μεταδίδως; τί δέ ἐστιν ὅ φησιν, ὅτι τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν; ἦν γὰρ καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ποτήριον, αἱ σπονδαὶ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀλόγων. καὶ γὰρ μετὰ τὸ θῦσαι, ποτηρίῳ καὶ φιάλῃ τὸ αἷμα δεχόμενοι οὕτως ἔσπενδον. ἐπεὶ οὖν ἀντὶ αἵματος ἀλόγων αἷμα εἰσήγαγε τὸ αὐτοῦ, ἵνα μή τις θορυβηθῇ τοῦτο ἀκούων, ἀνέμνησε τῆς παλαιᾶς θυσίας ἐκείνης. Εἶτα εἰπὼν περὶ τοῦ δείπνου ἐκείνου, συνάπτει τὰ παρόντα τοῖς τότε, ἵνα, ὡς ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἑσπέρᾳ, καὶ ἐπ' αὐτῆς κείμενοι τῆς στιβάδος, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λαμβάνοντες τὴν θυσίαν ταύτην, οὕτω καὶ νῦν διακέωνται, καί φησι·

26 Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ.

Ὥσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ἄρτου καὶ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν ποιεῖτε τοῦτο, ἔφη, τὴν αἰτίαν ἐκκαλύπτων ἡμῖν τῆς τοῦ μυστηρίου δόσεως, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην εἶναι λέγων ἀρκοῦσαν ἡμῖν εἰς εὐλαβείας ὑπόθεσιν (ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς τί πέπονθεν ὁ δεσπότης σου διὰ σέ, φιλοσοφώτερος ἔσῃ) οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθά φησιν· ὁσάκις ἂν ἐσθίητε, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε. καὶ τοῦτο ἐκεῖνο τὸ δεῖπνόν ἐστιν. Εἶτα δεικνὺς ὅτι ἕως τῆς συντελείας αὐτὸ μένει, φησίν, ἕως ἂν ἔλθῃ.

27 Ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.

Τί δήποτε; ὅτι ἐξέχεεν αὐτό, καὶ σφαγὴν τὸ πρᾶγμα ἀπέφηνεν, οὐκέτι θυσίαν. ὥσπερ οὖν καὶ τότε οἱ κεντήσαντες οὐχ ἵνα πίωσιν ἐκέντησαν, ἀλλ' ἵνα ἐκχέωσιν· οὕτω καὶ ὁ ἀναξίως μετιών, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν καρπούμενος. εἶδες πῶς φοβερὸν τὸν λόγον ἐποίησε, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῶν καθήψατο πάσης, δεικνὺς ὅτι εἰ οὕτω μέλλοιεν πίνειν, ἀναξίως μετέχουσι τῶν προκειμένων. πῶς γὰρ οὐκ ἀναξίως, ὁ περιορῶν πεινῶντα; ὁ καταισχύνων πρὸς τῷ περιιδεῖν; εἰ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι πένησιν ἐκβάλλει τῆς βασιλείας, κἂν παρθένος ᾖ τις, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ δαψιλῶς δοῦναι (καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναι ἔλαιον εἶχον, ἀλλὰ δαψιλὲς οὐκ εἶχον) τὸ καὶ τοσαῦτα ἄτοπα ἐργάσασθαι, ἐννόησον ἡλίκον ἔσται κακόν. ποῖα ἄτοπα, φησί; τί λέγεις, ποῖα ἄτοπα; τραπέζης μετέχεις τοιαύτης, καὶ πάντων ὀφείλων ἡμερώτερος εἶναι καὶ τῶν ἀγγέλων ἴσος, πάντων ὠμότερος γέγονας· αἵματος ἐγεύσω δεσποτικοῦ, καὶ τὸν ἀδελφὸν οὐδὲ οὕτως ἐπιγινώσκεις. καὶ ποίας ἄξιος εἶ συγγνώμης; καίτοι εἰ καὶ πρὸ τούτου ἠγνόεις, ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτὸν ἐπιγνῶναι ἐχρῆν. νῦν δὲ καὶ αὐτὴν ἀτι-

μάζεις τὴν τράπεζαν, τῆς ἐκείνης καταξιωθέντα μέτοχον εἶναι, τῶν σῶν οὐχ ἡγούμενος ἄξιον εἶναι σιτίων. οὐκ ἤκουσας πόσα ἔπαθεν ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτῶν; πῶς δωρεὰν ἐξενεχθεῖσαν ἄκυρον ἐποίησεν; οὐκ ἐννοεῖς τίς ὢν τίς γέγονας; οὐκ ἀναμιμνήσκεις σαυτόν, ὅτι τούτου τοῦ πένητος ἐν χρήμασι πολὺ πτωχότερος ἦς ἐν κατορθώμασι, μυρίων γέμων ἁμαρτημάτων; ἀλλ' ὅμως πάντων σε ἐκείνων ἀπήλλαξεν ὁ Θεός, καὶ τραπέζης ἠξίωσε τοιαύτης· σὺ δὲ οὐδὲ οὕτω φιλανθρωπότερος γίνῃ. οὐκοῦν οὐδὲν ἕτερον λείπεται, ἢ καὶ τό σε παραδοθῆναι τοῖς βασανισταῖς.

ΗΘΙΚΟΝ

Τούτων καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν τῶν ῥημάτων πάντες, ὅσοι ἐνταῦθα μὲν μετὰ πενήτων προσερχόμεθα τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ ταύτῃ· ἐξελθόντες δὲ ἔξω, οὐδὲ ἑωρακέναι δοκοῦμεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ μεθυόμεθα, καὶ πεινῶντας παρατρέχομεν, ἃ καὶ Κορίνθιοι τότε ἐνεκαλοῦντο. καὶ πότε τοῦτο γίνεται, φησίν; ἀεὶ μέν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς, ὅτε μάλιστα γίνεσθαι οὐκ ἐχρῆν. καὶ γὰρ τότε μετὰ τὴν κοινωνίαν εὐθέως μέθη διαδέχεται, καὶ πενήτων ὑπεροψία. καὶ τοῦ αἵματος μεταλαβών, ὅτε νηστείας σοι καιρὸς καὶ νήψεως, πίνεις καὶ κωμάζεις. καίτοι κἂν μέν τι χρηστὸν τύχῃς ἠριστηκώς, φυλάττεις σαυτόν, ὥστε μὴ ἑτέρῳ ἐδέσματι πονηρῷ λυμήνασθαι τὸ πρότερον· πνεῦμα δὲ ἑστιαθείς, σατανικὴν ἐπεισάγεις τρυφήν. ἐννόησον, ὅτε μετέλαβον οἱ ἀπόστολοι τῶν ἱερῶν δείπνων ἐκείνων, τί ἐποίησαν· οὐχὶ εἰς εὐχὰς ἐτράπησαν καὶ ὑμνῳδίας; οὐχὶ εἰς παννυχίδας ἱεράς; οὐχὶ εἰς διδασκαλίαν τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολλῆς γέμουσαν φιλοσοφίας; τὰ γὰρ μεγάλα καὶ παράδοξα τότε αὐτοῖς διηγεῖτο καὶ παρήγγελλεν, ἀπελθόντος τοῦ Ἰούδα καλέσαι τοὺς μέλλοντας αὐτὸν σταυροῦν. οὐκ ἤκουσας πῶς καὶ οἱ τρισχίλιοι οἱ τῆς κοινωνίας ἀπολαύοντες διαπαντὸς ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, οὐ μέθαις καὶ κώμοις; σὺ δὲ πρὶν ἢ μὲν μεταλαβεῖν, νηστεύεις, ἵνα ὁπωσδήποτε ἄξιος φανῇς τῆς κοινωνίας· ὅταν δὲ μεταλάβῃς, δέον σε ἐπιτεῖναι τὴν σωφροσύνην, πάντα ἀπολλύεις. καίτοιγε οὐκ ἔστιν ἴσον πρὸ τούτου νήφειν, καὶ μετὰ ταῦτα. δεῖ μὲν γὰρ ἐν ἑκατέρῳ σωφρονεῖν, μάλιστα δὲ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν νυμφίον. πρὸ τούτου μέν, ἵνα ἄξιος γένῃ τοῦ λαβεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ἀνάξιος φανῇς ὧν ἔλαβες. τί οὖν, νηστεύειν δεῖ μετὰ τὸ λαβεῖν; οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ καταναγκάζω. καλὸν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο· πλὴν οὐ βιάζομαι τοῦτο, ἀλλὰ παραινῶ μὴ τρυφᾶν [εἰς ἀπληστίαν]. εἰ γὰρ οὐδέποτε χρὴ τρυφᾶν, καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε, πολλῷ μᾶλλον τότε τεθνήξεται. εἰ δὲ γυναικὶ ἡ τρυφὴ θάνατος, πολλῷ μᾶλλον ἀνδρί· καὶ εἰ ἐν ἄλλῳ καιρῷ τοῦτο γινόμενον ἀπόλλυσι, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν. σὺ δὲ ἄρτον ζωῆς λαβών, πρᾶγμα θανάτου ποιεῖς, καὶ οὐ φρίττεις; οὐκ οἶσθα ὅσα ἀπὸ τρυφῆς ἐπεισέρχεται κακά; γέλως ἄκαιρος, ῥήματα ἄτακτα, εὐτραπελία ὀλέθρου γέμουσα, φλυαρία ἀνόητος, τὰ ἄλλα ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν. καὶ ταῦτα ποιεῖς τραπέζης ἀπολαύσας Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἅψασθαι διὰ γλώττης τῶν σαρκῶν αὐτοῦ κατηξιώθης. ἵν' οὖν ταῦτα μὴ γίνηται, καθάριζέ σου τὴν δεξιάν, τὴν γλῶτταν, τὰ χείλη, ἅπερ ἐγένετο πρόθυρα τῇ ἐπιβάσει τοῦ Χριστοῦ· καὶ τράπεζαν παραθεὶς αἰσθητήν, πρὸς ἐκείνην τὴν τράπεζαν τὸν νοῦν ἀνάτεινον, πρὸς τὸ δεῖπνον τὸ Κυριακόν, πρὸς τὴν ἀγρυπνίαν τῶν μαθητῶν τὴν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν ἱεράν· μᾶλλον δέ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ τὰ παρόντα νύξ. γρηγορῶμεν τοίνυν μετὰ τοῦ δεσπότου, κατανυγῶμεν μετὰ τῶν μαθητῶν. εὐχῶν ὁ καιρός, οὐ μέθης, ἀεὶ μέν, μάλιστα δὲ ἐν ἑορτῇ. ἑορτὴ γὰρ διὰ τοῦτο γίνεται, οὐχ ἵνα ἀσχημονῶμεν, οὐχ ἵνα ἁμαρτήματα συνάγωμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ ὄντα ἀνέλωμεν. καὶ οἶδα μὲν ὅτι εἰκῇ ταῦτα λέγω, ἀλλ' οὐ παύσομαι λέγων. κἂν γὰρ μὴ πάντες ὑπακούσητε, ἀλλ' οὐδὲ πάντες παρακούσεσθε, μᾶλλον δέ, κἂν πάντες παρακούσητε, ἐμοὶ μὲν μείζων ὁ μισθός, ὑμῖν δὲ πλέον τὸ κρίμα. ἵν' οὖν μὴ γένηται πλέον, διὰ τοῦτο οὐ παύσομαι λέγων. ἴσως

γάρ,

α. Τιμ. ε. ς.

γάρ, ἴσως τῇ συνεχείᾳ καθάψομαι. διὸ παρακαλῶ, ἵνα μὴ εἰς κρίμα τοῦτο ποιῶμεν, θρέψωμεν τὸν Χριστὸν, ποτίσωμεν, ἐνδύσωμεν. ταῦτα τῆς τραπέζης ἐκείνης ἄξια. ἤκουσας ὕμνων ἱερῶν; εἶδες γάμον πνευματικόν; ἀπήλαυσας τραπέζης βασιλικῆς; ἐνεπλήσθης πνεύματος ἁγίου; συνεχόρευσας τοῖς σεραφίμ; κοινωνὸς ἐγένου τῶν ἄνω δυνάμεων; μὴ 5 ῥίψῃς χαρὰν τοσαύτην, μὴ ἐκχέῃς τὸν θησαυρὸν, μὴ ἐπεισάγῃς μέθην τὴν τῆς ἀθυμίας μητέρα, τὴν τοῦ διαβόλου χαρὰν, τὴν μυρία τίκτουσαν κακά. καὶ γὰρ ὕπνος θανάτῳ ἐοικὼς ἐντεῦθεν, καὶ καρηβαρία, καὶ νόσοι, καὶ λήθη, καὶ νεκρότητος εἰκών. εἶτα φίλῳ μὲν οὐκ ἂν ἕλοιο συντυχεῖν οἰνούμενος, τὸν δὲ Χριστὸν ἔνδον ἔχων τολμᾷς, εἰπέ μοι, τοσαύτην ἐπεμβαλεῖν μέθην; ἀλλὰ τρυφῆς ἐρᾷς; οὐκοῦν διὰ τοῦτο παῦσαι μεθύων. καὶ γὰρ 10 ἐγώ σε βούλομαι τρυφᾶν, ἀλλὰ τὴν ὄντως τρυφὴν, τὴν οὐδέποτε μαραινομένην. τίς οὖν ἡ ὄντως τρυφὴ, καὶ διηνεκῶς ἀνθοῦσα; κάλεσον ἐπ' ἄριστον τὸν Χριστόν· μετάδος αὐτῷ τῶν σῶν, μᾶλλον δὲ τῶν αὐτοῦ. τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπέραντον ἔχει καὶ ἀκμάζουσαν διηνεκῶς. ἀλλ' οὐ τὰ αἰσθητὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἐφάνη καὶ ἠφανίσθη, καὶ ὁ τρυφήσας οὐδὲν ἄμεινον διακείσεται τοῦ μὴ τρυφήσαντος, μᾶλλον δὲ χεῖρον. ὁ μὲν γὰρ ὥσπερ ἐν λιμένι κάθηται, οὗτος 15 δὲ χειμάρροιαν τινὰ καὶ πολιορκίαν νοσημάτων ἐδέξατο, καὶ οὐδὲ ἐνεγκεῖν τὴν ζάλην ταύτην δύναται. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα γένηται, τὴν συμμετρίαν διώκωμεν. οὕτω γὰρ καὶ τὸ σῶμα εὖ διακεισόμεθα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσομεν, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀπαλλαγησόμεθα κακῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας, τῆς βασιλείας ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

20

Λογ. κη. 28 ΔΟΚΙΜΑΖΕΤΩ ΔΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΑΥΤΟΝ, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ τοῦ ποτηρίου πινέτω.

Τί βούλεται ταῦτα τὰ ῥήματα, ἑτέρας ὑποθέσεως τῆς προκειμένης 25 οὔσης; ἔθος τοῦτο τῷ Παύλῳ, ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπὼν, μὴ μόνον ἐκεῖνα ἐργάζεσθαι, ἅπερ αὐτῷ προκείμενά ἐστιν, ἀλλὰ κἂν παρεμπέσῃ λόγος τῇ ὑποθέσει, καὶ τούτῳ μετὰ πολλῆς ἐπεξιέναι τῆς σπουδῆς, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ σφόδρα ἀναγκαίων καὶ κατεπειγόντων ᾖ. καὶ γὰρ ὅτε τοῖς γεγαμηκόσι διελέγετο, καὶ ὁ τῶν οἰκετῶν 30 αὐτῷ παρενέπεσε λόγος, σφόδρα γενναίως καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸν κατεσκεύασε. καὶ ὅτε περὶ τοῦ μὴ δεῖν κρίνεσθαι ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔλεγε, καὶ τότε εἰς τὴν περὶ πλεονεξίας ἐμπεσὼν νουθεσίαν, πολλὰ καὶ περὶ ταύτης διελέχθη τῆς ὑποθέσεως· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ τῆς τῶν μυστηρίων ἐδεήθη μνήμης, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισεν ἐπεξελθεῖν τῇ ὑποθέσει. οὐδὲ γὰρ ἡ τυχοῦσα ἦν. διὸ καὶ σφόδρα φοβερῶς περὶ αὐτῆς διελέχθη, 35 τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν κατασκευάζων, τὸ μετὰ καθαροῦ προσιέναι συνειδότος αὐτοῖς. ὅθεν οὐδὲ τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα προστίθησι λέγων· δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν· ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φησὶν, Ἑαυτοὺς πειράζετε, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε· οὐ καθάπερ ἡμεῖς ποιοῦμεν, νῦν καιρῷ προσιόντες μᾶλλον, ἢ σπουδῇ γνώμης. οὐ γὰρ ὅπως παρεσκευασμένοι καὶ τὰ κακὰ ἑαυτῶν ἐκκαθάραντες, κατανύξεως πληρωθέν- 40 τες προσέλθοιμεν σκοποῦμεν, ἀλλ' ὅπως ἐν ἑορταῖς, καὶ ἡνίκα ἂν ἅπαντες. ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἕνα καιρὸν οἶδε προσόδου καὶ κοινωνίας, τοῦ συνειδότος τὴν καθαρότητα. εἰ γὰρ αἰσθητῆς οὐκ ἂν ποτε μεταλάβοιμεν τραπέζης πυρέττοντες καὶ χυμῶν γέμοντες πονηρῶν, ὥστε μὴ ἀπολέσθαι, πολλῷ μᾶλλον ταύτης ἅπτεσθαι ἡμῖν οὐ θέμις μετὰ ἐπιθυμιῶν ἀτόπων, αἳ πυρετῶν εἰσὶ χαλεπώτεραι. ὅταν δὲ ἐπιθυμίας ἀτόπους

β. Κορ. ιγ. ε.

εἴπω, καὶ τὰ τῶν σωμάτων λέγω, καὶ τὰ τῶν χρημάτων, καὶ τὰ τῆς ὀργῆς, καὶ τὰ τῆς μνησικακίας, καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς ἀτοπίας. καὶ δεῖ τὸν προσιόντα, πάντα ἐξαντλήσαντα ταῦτα, οὕτω τῆς καθαρᾶς ἐκείνης ἅπτεσθαι θυσίας, καὶ μήτε ῥαθύμως διακείμενον καὶ ταλαιπώρως, ἀναγκάζεσθαι διὰ τὴν ἑορτὴν προσιέναι, μήτε αὖ κατανενυγμένον καὶ παρεσκευασμένον, κωλύεσθαι διὰ τὸ μὴ εἶναι ἑορτήν. ἑορτὴ γὰρ, ἔργων ἀγαθῶν ἐστιν ἐπίδειξις, καὶ ψυχῆς εὐλάβεια, καὶ πολιτείας ἀκρίβεια. κἂν ταῦτα ἔχῃς, διαπαντὸς ἑορτάζειν δυνήσῃ, καὶ διαπαντὸς προσιέναι. διὰ τοῦτό φησι, δοκιμαζέτω δὲ ἑαυτὸν ἕκαστος, καὶ τότε προσίτω· καὶ οὐχ ἕτερον ἑτέρῳ κελεύει δοκιμάσαι, ἀλλ' αὐτὸν ἑαυτὸν, ἀδημοσίευτον ποιῶν τὸ δικαστήριον, ἀμάρτυρον τὸν ἔλεγχον.

29 Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως [τοῦ Κυρίου], κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει.

Τί λέγεις, εἰπέ μοι; ἡ τοσούτων ἀγαθῶν αἰτία, καὶ ζωῆς βρύουσα τράπεζα, αὕτη κρίμα γίνεται; οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς φύσιν, φησὶν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ προσιόντος προαίρεσιν. ὥσπερ γὰρ ἡ παρουσία αὐτοῦ, ἡ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ ἀπόρρητα κομίσασα ἡμῖν ἀγαθὰ, τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτὴν μᾶλλον κατέκρινεν· οὕτω καὶ τὰ μυστήρια μείζονος ἐφόδια κολάσεως γίνεται τοῖς ἀναξίως μετέχουσι. διὰ τί δὲ κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει;

Μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου· Τουτέστι, μὴ ἐξετάζων, μὴ ἐννοῶν, ὡς χρὴ, τὸ μέγεθος τῶν προκειμένων, μὴ λογιζόμενος τὸν ὄγκον τῆς δωρεᾶς. εἰ γὰρ μάθοις ἀκριβῶς τίς ποτέ ἐστιν ὁ προκείμενος, καὶ τίς ὢν τίνι ἑαυτὸν δίδωσιν, οὐδενὸς ἑτέρου δεήσῃ λόγου, ἀλλ' ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς ἅπασαν νῆψιν, εἰ μὴ σφόδρα εἴης ἀναπεπτωκώς.

30 Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.

Ἐνταῦθα λοιπὸν οὐκέτι ἀπὸ ἑτέρων τὰ παραδείγματα φέρει, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰδωλοθύτων ἐποίησε, τὰς παλαιὰς διηγούμενος ἱστορίας καὶ τὰς ἐν τῇ ἐρήμῳ πληγὰς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν Κορινθίων, ὅπερ καὶ πληκτικώτερον ἐποίει τὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγε, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, καὶ ἔνοχός ἐστιν, ἵνα μὴ δοκῇ ῥήματα λέγειν, καὶ ἔργα δείκνυσι, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ, ὅπερ μᾶλλον τοῦ ἀπειλῆσαι καθικνεῖται, τῷ δεῖξαι εἰς ἔργον τὴν ἀπειλὴν ἐξελθοῦσαν. οὐ μὴν τούτοις ἠρκέσθη μόνοις, ἀλλ' ἀπὸ τούτων καὶ τὸν περὶ τῆς γεέννης εἰσήγαγε, καὶ ἐπιστώσατο λόγον, ἀμφοτέρωθεν φοβῶν, καὶ ζήτημα πανταχοῦ περιφερόμενον λύων. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ πρὸς ἀλλήλους ἀποροῦσι, πόθεν οἱ ἄωροι θάνατοι, πόθεν αἱ μακραὶ νόσοι, λέγει ὅτι ἐξ ἁμαρτημάτων πολλὰ τούτων τῶν ἀδοκήτων τὴν ὑπόθεσιν ἔχει. τί οὖν, οἱ ὑγιαίνοντες, φησὶ, διηνεκῶς, καὶ εἰς γῆρας ἐρχόμενοι λιπαρὸν, οὐχ ἁμαρτάνουσι; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴπῃ; πῶς οὖν, φησὶν, οὐ διδόασι δίκην; ὅτι ἐκεῖ δώσουσι χαλεπωτέραν. ἡμεῖς δὲ, εἰ ἐβουλόμεθα, οὐδ' ἂν ἐνταῦθα, οὐδ' ἂν ἐκεῖ ἐδώκαμεν.

31 Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, φησὶν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα.

Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ ἐκολάζομεν ἑαυτοὺς, εἰ ἐτιμωρούμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν, εἰ καταδικάσαι ἑαυτοὺς, εἰ καταγνῶναι τῶν πεπλημμελημένων, ἀπηλλάγημεν ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκεῖσε τιμωρίας. ὁ γὰρ καταγνοὺς ἑαυτοῦ, διπλῇ τὸν Θεὸν ἐξιλεοῦται, καὶ τῷ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τῷ πρὸς τὸ μέλλον ὀκνηρότερος γίνεσθαι. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ κοῦφον βουλόμεθα ποιεῖν, ὡς χρὴ ποιεῖν, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς μετὰ τῆς οἰκουμένης κολάζειν ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ οὕτω φείδεται, ἐνταῦθα δίκην ἀπαιτῶν, οὗ πρόσκαιρος ἡ τιμωρία, καὶ πολλὴ ἡ παραμυθία καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴ τὸ γινόμενον, καὶ χρηστὴ τῶν μελλόντων ἐλπὶς κουφίζουσα τὰ παρόντα. ταῦτα δὲ λέγει, ὁμοῦ μὲν παραμυθούμενος τοὺς ἀρρώστους, ὁμοῦ δὲ τοὺς ἄλλους σπουδαιοτέρους ποιῶν. διό φησι·

32 Κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα. Οὐκ εἶπε, κολαζόμεθα, οὐκ

οὐκ εἶπε, τιμωρούμεθα, ἀλλά, παιδευόμεθα. νουθεσίας γὰρ μᾶλλόν ἐστιν ἢ καταδίκης τὸ γινόμενον, ἰατρείας ἢ τιμωρίας, διορθώσεως ἢ κολάσεως. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀπειλῇ τοῦ μείζονος κοῦφον τὸ παρὸν ποιεῖ, λέγων· Ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Εἶδες πῶς καὶ τὴν γέενναν ἐπέστησε, καὶ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, καὶ ἀναγκαίαν ἔδειξε καὶ πάντως ἐσομένην τὴν ἐξέτασιν ἐκείνην καὶ τὴν τιμωρίαν; εἰ γὰρ οἱ πιστοί, καὶ τῷ Θεῷ περισπούδαστοι οὐκ ἀτιμωρητὶ διαφεύξονται ἐν οἷς ἂν πλημμελήσωσι (καὶ δῆλον ἐκ τῶν παρόντων) πολλῷ μᾶλλον οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ τὰ ἀνήκεστα καὶ ἀνίατα ἁμαρτάνοντες.

33 Ὥστε συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε.

Ἐπεὶ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῖς τοῦ φόβου, καὶ τοῦ τρόμου ὠδίνοντος τοῦ τῆς γεέννης, βούλεται πάλιν καὶ ὑπὲρ τῶν πενήτων εἰσαγαγεῖν παραίνεσιν, δι' ἣν ἅπαντα ταῦτα εἴρηκε, δεικνὺς ὅτι τοῦτο μὴ ποιοῦντας ἀναξίως ἐστὶ μεταλαμβάνειν. εἰ δὲ τὸ μὴ μεταδοῦναι τῶν ὄντων εἴργει τῆς τραπέζης ἐκείνης, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἁρπάζειν. καὶ οὐκ εἶπεν, ὥστε συνερχόμενοι μεταδότε τοῖς δεομένοις, ἀλλ' ὃ σεμνότερον ἦν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. τοῦτο γὰρ καὶ ἐκεῖνο κατεσκεύαζε καὶ ἠνίττετο, καὶ μετὰ τοῦ πρέποντος σχήματος τὴν παραίνεσιν εἰσήγαγεν. εἶτα λοιπὸν ἐπιτρεπτικῶς·

34 Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω. Ἐπιτρέψας ἐκώλυσε, καὶ σφοδρότερον ἢ εἰ ἀπηγόρευσε. τῆς γὰρ ἐκκλησίας αὐτοὺς ἐξήγαγε, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν παρέπεμψε, ταύτῃ καθαπτόμενος σφοδρῶς, καὶ κωμῳδῶν αὐτούς, ὡς δούλους γαστρὸς καὶ ἀκαρτερήτους. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, εἴ τις ὑπερορᾷ τῶν πενήτων, ἀλλ', εἴ τις πεινᾷ, ὡς περὶ παιδία δυσαναχετοῦντα διαλεγόμενος, ὡς περὶ ἄλογα γαστρὶ δουλεύοντα. καὶ γὰρ πολὺς ὁ γέλως, εἰ διὰ τὸ πεινῆν ἔμελλον οἴκοι ἐσθίειν. ἀλλ' οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγεν ἕτερον φοβερώτερον, λέγων· Ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε. Ἵνα μὴ εἰς κόλασιν, ἵνα μὴ εἰς τιμωρίαν, τὴν ἐκκλησίαν ὑβρίζοντες, τοὺς ἀδελφοὺς καταισχύνοντες. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνέρχεσθε, φησίν, ἵνα στέργητε ἀλλήλους, ἵνα ὠφελῆσθε, ἵνα ὠφελῆτε. εἰ δὲ τοὐναντίον γίνεται, βέλτιον ὑμᾶς οἴκοι σιτεῖσθαι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα ἐφελκύσηται πλέον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ βλάβος ἔδειξε τὸ ἐντεῦθεν, καὶ κρίμα ἔφησεν εἶναι οὐ μικρόν, καὶ πανταχόθεν ἐφόβησεν, ἀπὸ τῶν μυστηρίων, ἀπὸ τῶν ἀρρώστων, ἀπὸ τῶν τετελευτηκότων, ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. εἶτα καὶ ἑτέρως πάλιν φοβεῖ, λέγων· Τὰ δὲ λοιπά, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι. Ἢ εἰς ἕτερά τινα, ἢ εἰς αὐτὸ τοῦτο. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν καὶ αἰτίας τινάς, καὶ οὐκ ἦν πάντα διὰ γραμμάτων κατορθοῦν, ἃ μὲν παρῄνεσα, φυλαττέσθω τέως, φησίν· εἰ δέ τι ἕτερον ἔχοιτε λέγειν, ἐκεῖνο τῇ παρουσίᾳ τηρείσθω τῇ ἐμῇ, ἢ περὶ τούτου τοῦ πράγματος λέγων, ὡς ἔφην, ἢ περὶ ἑτέρων τινῶν οὐ σφόδρα κατεπειγόντων. ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα κἀντεῦθεν σπουδαιοτέρους ἐργάσηται. μεριμνῶντες γὰρ αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἔμελλον διορθοῦν τὸ ἡμαρτημένον. οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν ἡ Παύλου ἐπιδημία· καὶ τοῦτο δεικνὺς ἔλεγεν, Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Μὴ ὡς τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς ἐπηγγείλατο ἥξειν, ἵνα μὴ ἀπιστήσωσι καὶ ῥαθυμότεροι γίνωνται, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν τίθησι τῇ ἐπιδημίᾳ ἀναγκαίαν, λέγων, ὅτι τὰ λοιπά, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι, δεικνὺς ὅτι ἡ τῶν ″ λιπόντων διόρθωσις, εἰ καὶ μὴ ἐσπουδάκει πάντως, αὐτὸν εἷλκεν ἐκεῖσε.

α. Κορ. δ. ιη.
Φιλιπ. β. ιϛ
γ. λειπόντων

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα τοίνυν ἀκούοντες ἅπαντα, καὶ τῶν πενήτων πολλὴν ποιώμεθα σπουδήν, καὶ γαστρὸς κατέχωμεν, καὶ μέθης ἀπαλλαττώμεθα, καὶ τῶν μυστηρίων ἀξίως σπουδάζωμεν μεταλαμβάνειν, καὶ ἐφ' οἷς ἂν πάθωμεν, μὴ ἀλγῶμεν, μήτε ἐφ' ἑαυτοῖς, μήτε ἐφ' ἑτέροις,

δῆλον ὅταν καὶ ἄωροι γίνωνται θάνατοι, ὅταν ἀῤῥωστίαι μακραί. τοῦτο γὰρ ἀπαλλαγὴ κολάσεως, τοῦτο διόρθωσις, τοῦτο νουθεσία ἀρίστη. τίς ταῦτά φησιν; ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα. ἀλλ' ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα οὕτω πολλαὶ τῶν γυναικῶν ἀναισθήτως διάκεινται, ὡς καὶ τοὺς ἀπίστους παρατείνειν τῇ τοῦ πένθους ὑπερβολῇ. καὶ αἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πάθους ἐσκοτωμέναι τοῦτο ποιοῦσιν, αἱ δὲ πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ὑπὲρ τοῦ τὰ τῶν ἔξωθεν διαφυγεῖν ἐγκλήματα, ἃς μάλιστα πάσης συγγνώμης ἀπεστερῆσθαί φημι. ἵνα γὰρ μὴ ὁ δεῖνα ἐγκαλέσῃ, φησίν, ἐγκαλείτω ὁ Θεός· ἵνα μὴ ἄνθρωποι τῶν ἀλόγων ἀνοητότεροι καταγνῶσιν, ὁ τοῦ βασιλέως τῶν ὅλων πατείσθω νόμος. καὶ πόσων οὐκ ἄξια ταῦτα σκηπτῶν; κἂν μὲν εἰς περίδειπνόν τις καλέσῃ μετὰ τὸ πένθος, οὐδεὶς ὁ ἀντερῶν, ἐπειδὴ νόμος ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ ταῦτα καλῶν· Θεοῦ δὲ νομοθετοῦντος μὴ πενθεῖν, οὕτω πάντες ἀντιφθέγγονται; οὐκ ἐννοεῖς τὸν Ἰὼβ, ὦ γύναι; οὐκ ἀναμιμνήσκῃ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ τῶν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τῶν παίδων, ἃ μυρίων στεφάνων μᾶλλον ἀνέδησε τὴν ἁγίαν κεφαλὴν ἐκείνην, καὶ σαλπίγγων πολλῶν λαμπρότερον ἀνεκήρυξεν; οὐ λογίζῃ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, καὶ τὸ καινὸν ἐκεῖνο ναυάγιον, καὶ τὴν ξένην καὶ παράδοξον τραγῳδίαν; σὺ μὲν γὰρ ἴσως ἕνα ἀπώλεσας, ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον· ἐκεῖνος δὲ τοσούτους, καὶ τοσαύτας· καὶ ὁ πολύπαις ἐξαίφνης ἄπαις ἐγένετο, καὶ οὐδὲ κατὰ μικρὸν αὐτῷ τὰ σπλάγχνα ἀνηλίσκετο, ἀλλ' ἀθρόον ἅπας ὁ καρπὸς ἀνηρπάζετο, καὶ οὐδὲ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ, οὐδὲ εἰς γῆρας ἐλθόντες, ἀλλὰ καὶ ἀώρῳ καὶ βιαίῳ θανάτῳ, καὶ πάντες ὁμοῦ, καὶ οὐδὲ παρόντος οὐδὲ παρακαθημένου, ἵνα κἂν ἐσχάτων ἀκούσας ῥημάτων ἔχῃ τινὰ παραμυθίαν τῆς οὕτω πικρᾶς τελευτῆς, ἀλλὰ παρὰ ἐλπίδα πᾶσαν, καὶ μηδὲν τῶν γινομένων εἰδότος, ἀθρόον ἅπαντες κατεχώννυντο, καὶ ἡ οἰκία τάφος αὐτοῖς ἐγίνετο καὶ παγίς. καὶ οὐκ ἄωρος μόνον θάνατος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μετὰ τούτου τὰ λυποῦντα ἦν, οἷον τὸ ἐν ἀκμῇ πάντας εἶναι, τὸ ἐναρέτους πάντας, τὸ φιλικούς, τὸ πάντας ὁμοῦ, τὸ τῆς φύσεως ἑκατέρας μηδ' ἕνα παραλειφθῆναι, τὸ μὴ τῷ κοινῷ νόμῳ τῆς φύσεως, τὸ μετὰ τοσαύτην ζημίαν, τὸ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότα πονηρὸν μηδὲ ἐκείνοις ταῦτα παθεῖν. τούτων γὰρ ἕκαστον ἱκανὸν μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸ θορυβεῖν· ὅταν δὲ καὶ ὁμοῦ φαίνηται συντρέχοντα, ἐννόησον τῶν κυμάτων τὸ ὕψος, ὅση τοῦ χειμῶνος ἡ ὑπερβολή. καὶ τὸ δὴ μεῖζον καὶ τοῦ πένθους χεῖρον, ὅτι οὐδὲ ᾔδει τίνος ἕνεκεν ταῦτα ἐγίνετο. διὰ δὴ τοῦτο, οὐκ ἔχων οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπιθεῖναι τῇ συμφορᾷ, ἐπὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀναβαίνει, καί φησιν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ταῦτα ἔλεγεν, ἑαυτὸν μὲν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄντα ὁρῶν τὸν πᾶσαν ἐπελθόντα ἀρετὴν, πονηροὺς δὲ ἀνθρώπους καὶ γόητας, εὐημεροῦντας, τρυφῶντας, κομῶντας πάντοθεν. καὶ οὐκ εἶπεν οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς τινὰς τῶν ἀσθενεστέρων εἰπεῖν, ἐπὶ τούτοις ἔθρεψα τοὺς παῖδας; καὶ μετὰ ἀκριβείας ἤσκησα ἁπάσης; ἐπὶ τούτοις ἀνέῳξα τὴν οἰκίαν τοῖς παριοῦσιν, ἵνα μετὰ τοὺς πολλοὺς δρόμους ἐκείνους τοὺς ὑπὲρ τῶν δεομένων, τοὺς ὑπὲρ τῶν γυμνῶν, τοὺς ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν, ταύτας ἀπολάβω τὰς ἀμοιβάς; ἀλλ' ἀντὶ τούτων τὰ πάσης θυσίας κρείττονα ῥήματα ἀνήνεγκεν ἐκεῖνα, λέγων· Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι. εἰ δὲ διέρρηξε τὰ ἱμάτια, καὶ τὴν κόμην ἀπεκείρατο, μὴ θαυμάσῃς. πατὴρ γὰρ ἦν, καὶ πατὴρ φιλόστοργος· καὶ ἔδει καὶ τὴν τῆς φύσεως δειχθῆναι συμπάθειαν, καὶ τὴν τῆς γνώμης φιλοσοφίαν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἐποίησε, τάχα καὶ ἀναισθησίας ἐνόμιζεν ἄν τις εἶναι τὴν φιλοσοφίαν ταύτην. διὰ τοῦτο καὶ τὰ σπλάγχνα δείκνυσι καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ἀλγήσας, οὐ παρετράπη· ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προϊόντος αὐτῷ τοῦ ἀγῶνος, πάλιν ἑτέροις ἀναδεῖται στεφάνοις ἐκ τῶν πρὸς τὴν γυναῖκα ῥημάτων, λέγων· Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ γὰρ ἡ γυνὴ μόνη λοιπὸν ὑπελείφθη, πάντων ἀφαιρεθέντων αὐτῷ, καὶ τῶν παίδων, καὶ τῶν κτημάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος, καὶ αὐτὴ πρὸς πεῖραν

καὶ

Margin notes: γ. ἀντίρρη, — Ἰώβ. α. κα. — γ. ὅ — Ἰώβ. β. ι.

καὶ ἐπιβουλήν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν μετὰ τῶν τέκνων οὐκ ἠφάνισεν ὁ διάβολος, οὐδὲ ᾔτησεν αὐτῆς τὴν σφαγήν, ἐπειδὴ προσεδόκησεν μεγάλα αὐτῷ συντελεῖν πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ ἁγίου τούτου. διὰ τοῦτο ὥσπερ τι μέγιστον ὅπλον αὐτὴν αὐτῷ κατέλιπεν. εἰ γὰρ παραδείσου, φησί, δι' αὐτῆς ἐξέβαλον, πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ κοπρίας ὑποσκελίσαι δυνήσομαι. καὶ θέα τὴν πανουργίαν. οὐδὲ γὰρ τῶν βοῶν ἀπολλυμένων προσήγαγε τὸ μηχάνημα τοῦτο, οὐδὲ τῶν ὄνων, οὐδὲ τῶν καμήλων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς οἰκίας κατενεχθείσης, οὐδὲ τῶν παίδων καταχωσθέντων, ἀλλὰ σιγᾶν τέως καὶ ἡσυχάζειν εἴα τὸν ἀθλητὴν ὁρῶν· ὅτε δὲ τῶν σκωλήκων ἀνέβλυσεν ἡ πηγή, καὶ σηπόμενον τὸ δέρμα κατέρρει, καὶ δαπανώμεναι αἱ σάρκες ἰχῶρα πολλῆς γέμοντα δυσωδίας ἐποίουν, καὶ τηγάνων καὶ καμίνων καὶ πάσης φλογὸς ὀδυνηρότερον αὐτὸν ἡ τοῦ διαβόλου κατηνάλισκε χείρ, θηρίου παντὸς χαλεπώτερον διατρώγουσα πάντοθεν καὶ καταεσθίουσα τὸ σῶμα, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ πολὺς παρῆλθε χρόνος, τότε αὐτὴν προσάγει ἤδη τεταριχευμένῳ καὶ κατειργασθέντι. εἰ γὰρ παρὰ τὰ προοίμια προσῆλθε τῆς συμφορᾶς, οὐδ' ἂν ἐκεῖνον εὗρεν οὕτως ἐκνενευρισμένον, οὐδ' ἂν αὐτὴ τὴν συμφορὰν ἔσχεν ἐξογκῶσαι οὕτω καὶ ἐπᾶραι τῷ λόγῳ· νυνὶ δὲ ὅτε αὐτὸν εἶδε διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου διψῶντα ἀπαλλαγῆς, καὶ ἐπιθυμοῦντα τῆς τῶν ἐπικειμένων λύσεως, σφοδρῶς τότε προσέρχεται. ὅτι γὰρ σφόδρα κατειργασμένος ἦν, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν λοιπὸν εἶχεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐπεθύμει, ἄκουσον τί φησιν· εἰ γὰρ δυναίμην ἐμαυτὸν χειρώσασθαι, ἢ δεηθῆναι ἑτέρου, καὶ ποιήσαιμι τοῦτο. καὶ θέα μοι τὴν κακουργίαν τῆς γυναικός, πόθεν εὐθέως προοιμιάζεται, ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ χρόνου· Μέχρι τίνος καρτερήσεις; λέγουσα. (Ἰωβ. α. θ.) εἰ δὲ πολλάκις καὶ πραγμάτων οὐκ ὄντων λόγοι μόνον ἴσχυσαν μαλάξαι, ἐννόησον τί τότε πάσχειν αὐτὸν εἰκὸς ἦν, μετὰ τῶν ῥημάτων τούτων καὶ τῶν πραγμάτων ὀδυνώντων αὐτόν, καὶ τὸ δὴ πάντων χεῖρον, ὅτι καὶ γυνὴ ταῦτα λέγουσα ἦν, καὶ γυνὴ ἀνάπεσοῦσα, καὶ ἀπαγορεύουσα, καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζουσα καὶ αὐτὸν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν. πλὴν ἀλλ' ἵνα σαφέστερον ἴδωμεν τὸ μηχάνημα τὸ τῷ ἀδάμαντι τούτῳ προσαγόμενον τείχει, καὶ αὐτῶν ἀκούσωμεν τῶν ῥημάτων. τίνα οὖν ταῦτά ἐστι; μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων, ἰδοὺ ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου; ἤλεγξε γάρ σου, φησί, τὰ ῥήματα ὁ χρόνος, μακρότερος μὲν γινόμενος, λύσιν δὲ οὐδεμίαν ἐμφαίνων. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐκ εἰς ἀπόγνωσιν αὐτὸν ἐμβάλλουσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀνειδίζουσα καὶ κωμῳδοῦσα. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐνοχλοῦσαν ἀεὶ παραμυθούμενος καὶ διακρουόμενος τοιαῦτα ἐφθέγγετο· ἀνάμεινον ἔτι μικρόν, καὶ ταχέως ἔσται τούτων τὸ τέλος. ὀνειδίζουσα τοίνυν αὐτῷ φησι, μὴ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ἐρεῖς; πολὺς γὰρ ἤδη χρόνος παρέδραμε, καὶ τέλος τούτων οὐδὲν ἀνεφάνη. καὶ θέα τὴν κακουργίαν. οὐδὲ γὰρ μέμνηται τῶν βοῶν, οὐ τῶν προβάτων, οὐδὲ τῶν καμήλων (ᾔδει γὰρ οὐ σφόδρα αὐτὸν τούτοις δακνόμενον) ἀλλ' ἐπὶ τὴν φύσιν εὐθέως ἔρχεται, καὶ τῶν παίδων ἀναμιμνήσκει. ἐπ' αὐτοῖς γὰρ εἶδεν αὐτὸν καὶ τὴν ἐσθῆτα διαῤῥήξαντα, καὶ τὴν κόμην ἀποκειράμενον. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπώλετό σου τὰ παιδία, ἀλλὰ σφόδρα περιπαθῶς, ἠφάνισταί σου τὸ μνημόσυνον ἀπὸ τῆς γῆς, δι' ὃ καὶ τὰ παιδία ποθεινά. εἰ γὰρ καὶ νῦν, ἀναστάσεως φανείσης, ἐντεῦθέν ἐστι τὰ παιδία ἐπέραστα ἀπὸ τοῦ τὴν μνήμην τῶν ἀπελθόντων διατηρεῖν, πολλῷ μᾶλλον τότε. διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρὰ ἐντεῦθεν γίνεται πικροτέρα. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τὰ παιδία, ὁ ἐπαρώμενος εἶπεν, ἐξολοθρευθείη, ἀλλὰ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γῆς· οἱ υἱοί σου, καὶ αἱ θυγατέρες σου. εἰποῦσα γὰρ τὸ μνημόσυνον, μετ' ἀκριβείας πάλιν ἑκατέρας τῆς φύσεως μέμνηται. εἰ δὲ σοί, φησιν, οὐ μέλει τούτων, κἂν τὸ ἐμὸν σκόπει. τῆς ἐμῆς κοιλίας ὠδῖνες, καὶ πόνοι, οὓς εἰς τὸ κενὸν ἐκοπίασα μετὰ μόχθων. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἡ τὸ πλεῖον ἐνεγκοῦσα ἠδίκημαι διὰ σέ, καὶ τοὺς μὲν πόνους ὑπέστην, τῶν δὲ καρπῶν ἀπεστέρημαι. καὶ ὅρα πῶς οὔτε τίθησι τὴν ζημίαν τῶν χρημάτων,

μάτων, οὐ σιγᾷ αὐτὴν καὶ παρατρέχει, ἀλλ' ὡς οἷόν τε περιπαθῶς αὐτὴν ἀπαγγέλλει, οὕ-
τως αἰνίττεται. ὅταν γὰρ εἴπῃ, κἀγὼ πλανῆτις καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου, οἰκίαν ἐξ οἰκίας
περιερχομένη, καὶ τὴν ζημίαν αἰνίττεται, καὶ πολλὴν τὴν περίστασιν δείκνυσι. καὶ γὰρ καὶ αἱ
λέξεις αὐταὶ ἱκαναὶ ἐπᾶραι τὴν συμφοράν. ἐπὶ γὰρ τὰς ἑτέρων ἔρχομαι θύρας, φησίν. οὐδὲ
γὰρ περιστᾶσα μόνον, ἀλλὰ καὶ πλανωμένη, καὶ δουλεύω δουλείαν ξένην καὶ καινήν, πανταχοῦ
περιιοῦσα, καὶ τὰ σύμβολα τῆς συμφορᾶς περιφέρουσα, καὶ πάντας διδάσκουσα τὰ ἐμὰ κα-
κά· ὃ πάντων ἐστὶν ἐλεεινότερον, τὸ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβειν. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη τῶν θρή-
νων, ἀλλ' ἐπήγαγε λέγουσα· προσδεχομένη τὸν ἥλιον πότε δύσει, καὶ διαπαύσομαι τῶν μό-
χθων μου καὶ τῶν περιεχουσῶν με ὀδυνῶν, αἵ με νῦν συνέχουσιν. ὃ γὰρ τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ἡδύ,
φησι, τὸ τὴν ἀκτῖνα ὁρᾶν, τοῦτο ἐμοὶ βαρύ· ποθεινὸν δὲ ἡ νὺξ καὶ τὸ σκότος. αὕτη γάρ με ἀναπαύει
τῶν ἱδρώτων μόνη, αὕτη μοι παραμυθία γέγονε τῶν κακῶν· ἀλλ' εἰπόν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον,
καὶ τελεύτα. εἶδες κἀνταῦθα τὴν κακουργίαν; πῶς οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ συμβουλῇ εὐθέως εἰσ-
ήγαγε τὴν ὀλεθρίαν παραίνεσιν; ἀλλὰ διηγησαμένη πρότερον ἐλεεινῶς τὰς συμφοράς, καὶ ἐκ-
τείνασα τὴν τραγῳδίαν, ἐν βραχεῖ τίθησι τὴν παραίνεσιν, καὶ οὐδὲ ἐμφαίνει σαφῶς αὐτήν,
ἀλλὰ συσκιάσασα ἐκείνην, τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῷ προτείνει τὴν μάλιστα ποθεινήν, καὶ ἐπαγ-
γέλλεται τελευτήν, ὃ μάλιστα ἐπεθύμει. καὶ σκόπει κἀντεῦθεν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν.
ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει τὸν πόθον τοῦ Ἰὼβ τὸν περὶ τὸν Θεόν, οὐκ ἀφίησι τὴν γυναῖκα κατηγορῆσαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα
μὴ ὡς ἐχθρὰν εὐθέως ἀποστραφῇ. διὰ τοῦτο αὐτοῦ μὲν οὐδαμοῦ μέμνηται, τὰ δὲ συμβάντα, ἄνω καὶ
κάτω στρέφει. σὺ δὲ μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι καὶ γυνὴ ἦν ἡ ταῦτα συμβουλεύουσα, πρόσθες,
δεινὸς καταγοητεῦσαι ῥήτωρ τοὺς μὴ προσέχοντας. πολλοὶ γοῦν καὶ χωρὶς συμφορῶν, ἀπὸ
γυναικῶν συμβουλῆς κατηνέχθησαν μόνης. τί οὖν ὁ μακάριος οὗτος, καὶ ἀδάμαντος στερρό-
τερος; βλέψας εἰς αὐτὴν πικρόν, ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ παρὰ τῆς φωνῆς διεκρούσατο τὰ μη-
χανήματα. ἐκείνη μὲν γὰρ προσεδόκησε δακρύων κινήσειν πηγάς· οὗτος δὲ λέοντος σφο-
δρότερος γέγονε, θυμοῦ πληρωθεὶς καὶ ἀγανακτήσεως, οὐχ ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν
ἐκείνη διαβολικῶς συνεβούλευσε, καὶ τῷ βλέμματι τὸν θυμὸν ἐνδειξάμενος, μεμετρημέ-
νην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. καὶ γὰρ καὶ ἐν συμφοραῖς σώφρων ἦν. καὶ τί φησιν; ἵνα τί ὥσπερ
μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; οὐχ οὕτω σε ἐπαίδευσα, φησιν, οὐχ οὕτω σε ἔ-
θρεψα· ὅθεν οὐδὲ ἐπιγινώσκω τὴν σύνοικον τὴν ἐμήν. τὰ γὰρ ῥήματα ταῦτα, ἀνοήτου
γυναικός, καὶ παραπαιούσης ἡ συμβουλή. εἶδες τομὴν σύμμετρον, καὶ πληγὴν ἱκανὴν
διορθῶσαι τὸ νόσημα; εἶτα μετὰ τὴν ἐπίπληξιν, καὶ συμβουλὴν εἰσάγει πάλιν ἀρκοῦσαν
αὐτὴν παραμυθήσασθαι καὶ πολὺ τὸ εὔλογον ἔχουσαν, λέγων· εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα
παρὰ Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; ἀναμνήσθητι γάρ, φησι, τῶν προτέρων ἐκείνων, καὶ
λογίζου τὸν αἴτιον, καὶ οἴσεις καὶ ταῦτα γενναίως. εἶδες μετριοφροσύνην ἀνδρός; οὐδὲ γὰρ τῇ
ἀνδρείᾳ αὐτοῦ λογίζεται τὴν ὑπομονήν, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας αὐτὴν
εἶναί φησιν. ἀντὶ τίνων γὰρ ἐκεῖνα ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεός; ποίαν ἐκτίνει ἀμοιβήν; οὐδεμί-
αν· ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος μόνης. δωρεὰ γὰρ ἦν, οὐκ ἀμοιβή· καὶ χάρις, οὐκ ἀντίδοσις.
οὐκοῦν καὶ ταῦτα φέρωμεν γενναίως. τοῦτον καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τὸν λόγον ἀνάγραπτον
ἔχωμεν, καὶ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐγκολάψωμεν τῇ διανοίᾳ, καὶ ταῦτα καὶ τὰ πρὸ τούτων· καὶ τὴν
ἱστορίαν αὐτοῦ τῶν παθημάτων, καθάπερ εἰκόνα, ἐπὶ τῆς διανοίας ὑπογράψαντες, τὴν ζη-
μίαν λέγω τῶν χρημάτων, τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παίδων, τὴν πληγὴν τοῦ σώματος, τὰ ὀνείδη,
τὰς χλευασίας, τὰς τῆς γυναικὸς μηχανάς, τὴν τοῦ διαβόλου ἐπιβουλήν, πάντα ἁπλῶς
μετ' ἀκριβείας τὰ πάθη τοῦ δικαίου, λιμένα κατασκευάσωμεν μέγιστον ἡμῖν· ἵνα πάντα γεν-
ναίως καὶ εὐχαρίστως φέροντες, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ πᾶσαν ἀποκρουσώμεθα ἀθυμίαν, καὶ τοὺς
ὑπὲρ τῆς εὐφημίας ταύτης ἀπολάβωμεν μισθούς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γρ. εἰσερχομένη.

Ἰὼβ β. θ.

Λογ.

Λογ. κθ. 1 ΠΕΡΙ ΔΕ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ, ΑΔΕΛΦΟΙ, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν. 2 Οἴδατε, ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι.

Τοῦτο ἅπαν τὸ χωρίον σφόδρα ἐστὶν ἀσαφές· τὴν δὲ ἀσάφειαν ἡ τῶν πραγμάτων ἄγνοιά τε καὶ ἔλλειψις ποιεῖ, τῶν τότε μὲν συμβαινόντων, νῦν δὲ οὐ γινομένων. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ γίνεται νῦν; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡ αἰτία πάλιν τῆς ἀσαφείας ἕτερον ἡμῖν ζήτημα ἔτεκε. τί δήποτε γὰρ τότε μὲν ἐγίνετο, νῦν δὲ οὐκέτι; ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἀναβαλώμεθα[*], τέως δὲ τὰ συμβαίνοντα τότε λέγωμεν. τί οὖν τότε συνέβαινεν; εἴ τις ἐβαπτίσατο, γλώσσαις εὐθέως ἐλάλει, καὶ οὐ γλώσσαις μόνον, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ προεφήτευον, τινὲς δὲ καὶ ἑτέρας πλείους δυνάμεις ἐπεδείκνυντο. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν εἰδώλων προσιόντες, οὐδὲν εἰδότες σαφῶς, οὐδὲ ταῖς παλαιαῖς ἐντραφέντες βίβλοις, βαπτισθέντες εὐθέως πνεῦμα ἐλάμβανον, τὸ δὲ πνεῦμα οὐχ ἑώρων (ἀόρατον γάρ ἐστιν) αἰσθητόν τινα ἔλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἡ χάρις. καὶ ὁ μὲν τῇ Περσῶν, ὁ δὲ τῇ Ῥωμαίων, ὁ δὲ τῇ Ἰνδῶν, ὁ δὲ ἑτέρᾳ τινὶ τοιαύτῃ εὐθέως ἐφθέγγετο γλώσσῃ, καὶ τοῦτο ἐφανέρου τοῖς ἔξωθεν, ὅτι πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ φθεγγομένῳ. διὸ καὶ οὕτως αὐτὸ καλεῖ λέγων, Ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον, τὰ χαρίσματα τὰ φανέρωσιν πνεύματος ὀνομάζων. ἐπειδὴ γὰρ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦτο πρῶτον σημεῖον ἔλαβον, καὶ οἱ πιστοὶ τοῦτο ἐλάμβανον τὸ τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείω. καὶ γὰρ καὶ νεκροὺς ἤγειρον πολλοί, καὶ δαίμονας ἤλαυνον, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐθαυματούργουν, καὶ χαρίσματα δὲ εἶχον, οἱ μὲν ἐλάττονα, οἱ δὲ πλείω. πλέον δὲ πάντων τὸ τῶν γλωσσῶν ἦν παρ' αὐτοῖς χάρισμα, καὶ τοῦτο αἴτιον σχίσματος αὐτοῖς ἐγένετο, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν εἰληφότων. οἵ τε γὰρ τὰ μείζονα[*] ἔχοντες ἐπῄροντο κατὰ τῶν τὰ ἐλάττονα κεκτημένων· οὗτοί τε αὖ πάλιν ἤλγουν, καὶ τοῖς τὰ μείζονα ἔχουσιν ἐφθόνουν. [πλέον δὲ πάντων, τὸ τῶν γλωσσῶν ἦν παρ' αὐτοῖς χάρισμα.] καὶ τοῦτο προϊὼν δείκνυσιν αὐτὸς ὁ Παῦλος. ἐπεὶ οὖν ἐντεῦθεν καιρίαν ἐλάμβανον *πληγήν, διαλυομένης αὐτοῖς τῆς ἀγάπης, πολλὴν σπουδὴν ποιεῖται, ὥστε αὐτὸ διορθῶσαι. συνέβη μὲν γὰρ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἀλλ' οὐχ οὕτω. διόπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ κινεῖ μὲν αὐτό, συνεσκιασμένως δὲ καὶ ἐν βραχεῖ, λέγων οὕτω· Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ· ὁ δὲ καθεὶς, ἀλλήλων μέλη. ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως· εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. ὅτι δὲ καὶ ἐκεῖνοι εἰς ἀπόνοιαν ἐντεῦθεν ἐνέπιπτον, ἀρχόμενος ᾐνίξατο τοῦτο, οὕτως εἰπών· Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. ἐκείνοις μὲν οὖν (οὐδὲ γὰρ πολὺ τὸ νόσημα ἦν τῆς διαστάσεως καὶ ἀπονοίας) οὕτω διείλεκται· ἐνταῦθα δὲ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. καὶ γὰρ σφόδρα τοῦ πάθους ἦν ἡ νομή. καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον αὐτοὺς ἐθορύβει, ἀλλὰ καὶ μάντεις ἦσαν αὐτόθι πολλοί, ἅτε ἑλληνικώτερον τῆς πόλεως διακειμένης, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο αὐτοὺς ὑπεσκέλιζε καὶ ἐτάραττε. διὸ καὶ ἀρχόμενος, πρῶτον τὸ μέσον μαντείας καὶ προφητείας τίθησι. διὰ τοῦτο καὶ διακρίσεις ἔλαβον πνευμάτων, ὥστε διακρίνειν καὶ εἰδέναι, τίς μὲν ὁ πνεύματι φθεγγόμενος καθαρῷ, τίς δὲ ὁ ἀκαθάρτῳ. ἐπειδὴ γὰρ αὐτόθεν οὐκ ἦν παράγειν τὴν

[*] γρ. ἀναβαλώμεθα.

[*] γρ. μείζονα.

* τὴν

Ρωμ. ιβ. δ.

Ρωμ. ιβ. γ.

τῶν λεγομένων τὴν ἀπόδειξιν (προφητεία γὰρ οὐκ ἐν τῷ καιρῷ, ᾧ λέγεται, ἀλλ᾽ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκβάσεως παρέχεται τῆς οἰκείας ἀληθείας τὸν ἔλεγχον) καὶ οὐκ ἦν εὔκολον αὐτὴν διαγνῶναι, καὶ τίς μὲν ὁ προφητεύων, τίς δὲ ὁ ψευδόμενος (καὶ γὰρ μιαρὸς ὢν ὁ διάβολος ἐπεισῆγε τοῖς προφητεύουσι, ψευδοπροφήτας εἰσάγων ὡς δῆθεν τὰ μέλλοντα προλέγοντας καὶ αὐτούς) εἶτα ἐπειδὴ τέως ἀδύνατον ἦν τὰ λεγόμενα, οὔπω τῶν πραγμάτων ἐκβάντων περὶ ὧν προελέγετο, καὶ ῥᾳδίως παρεκρούετο (τὸν γὰρ ψευδόμενον, καὶ τὸν ἀληθεύοντα, τὸ τέλος ἤλεγχεν) ἵνα μηδὲ πρὸ τοῦ τέλους ἀπατῶνται οἱ ἀκροαταί, δίδωσιν αὐτοῖς σημεῖον, ὃ καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως ἐδείκνυ τοῦτον, κἀκεῖνον· καὶ ἐντεῦθεν λαβὼν ἀκολουθίαν καὶ ἀρχήν, οὕτω καὶ εἰς τὸν περὶ τῶν χαρισμάτων ἐκβαίνει λόγον, καὶ τὴν φιλονεικίαν διορθοῦται τὴν ἐντεῦθεν γινομένην. τέως μέντοι τοῦ περὶ τῶν μάντεων ἄρχεται λόγου οὕτω λέγων· περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, πνευματικὰ τὰ σημεῖα καλῶν, ὅτι * ταῦτα ἔργα τοῦ πνεύματος μόνου, οὐδὲν ἀνθρωπίνης ἐπεισφερούσης σπουδῆς εἰς τὸ τὰ τοιαῦτα θαυματουργεῖν. καὶ μέλλων περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι, πρότερον, ὅπερ ἔφην, τῆς μαντείας τὴν διαφορὰν καὶ τῆς προφητείας τίθησιν, οὕτω λέγων· οἴδατε ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐν τοῖς ''εἰδώλοις, φησίν, εἴ ποτε κατεσχέθη τις ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ ἐμαντεύετο, ὥσπερ ἀπαγόμενος, οὕτως εἵλκετο ὑπὸ τοῦ πνεύματος δεδεμένος, οὐδὲν εἰδὼς ὧν λέγει. τοῦτο γὰρ μάντεως ἴδιον, τὸ ἐξεστηκέναι, τὸ ἀνάγκην ὑπομένειν, τὸ ὠθεῖσθαι, τὸ ἕλκεσθαι, τὸ σύρεσθαι ὥσπερ μαινόμενον. ὁ δὲ προφήτης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ διανοίας νηφούσης, καὶ σωφρονούσης καταστάσεως, καὶ εἰδὼς ἃ φθέγγεταί φησιν ἅπαντα. ὥστε καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως κἀντεῦθεν γνώριζε τὸν μάντιν καὶ τὸν προφήτην. καὶ σκόπει πῶς ἀνύποπτον ποιεῖ τὸν λόγον· αὐτοὺς μάρτυρας καλεῖ τοὺς ἐν τῇ πείρᾳ τοῦ πράγματος γενομένους. ὅτι γὰρ οὐ ψεύδομαι, φησίν, οὐδὲ ἁπλῶς διασύρω τὰ τῶν ἐθνῶν, ὡς ἐχθρὸς πλάττων, αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρήσατε. καὶ γὰρ οἴδατε ὅτε Ἕλληνες ἦτε, πῶς ἀπήγεσθε ἑλκόμενοι τότε. εἰ δέ τις καὶ τούτους ὡς πιστοὺς ὑπόπτους εἶναι φαίη, φέρε καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν τοῦτο ὑμῖν ποιήσω φανερόν. ἄκουσον γοῦν Πλάτωνος λέγοντος οὕτως· Ὥσπερ οἱ χρησμῳδοὶ καὶ οἱ θεομάντεις λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσιν. ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρου ποιητοῦ τὰ αὐτὰ ἐνδεικνυμένου. ἐπειδὴ γὰρ τελεταῖς τισι καὶ μαγγανείαις κατέδησέ τις δαίμονα εἰς ἄνθρωπον, καὶ ἐμαντεύετο ἐκεῖνος, καὶ μαντευόμενος ἐρριπτεῖτο, καὶ ἐσπαράττετο, καὶ ἐνεγκεῖν τοῦ δαίμονος τὴν ὁρμὴν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ᾽ ἔμελλε διασπώμενος οὕτως ἀπόλλυσθαι, τοῖς τὰ τοιαῦτα μαγγανεύουσί φησι·

* μάλιστα

ἴσ. εἰδωλείοις

Πλατ. ἀπολ. Σωκρ.

Λύσατε λοιπόν, ἄνακτα βροτὸς θεὸν οὐκέτι χωρεῖ·

Καὶ πάλιν, Λύσατέ μοι στεφάνους, καὶ μου πόδας ὕδατι λευκῷ

Ῥάνατε, καὶ γραμμὰς ἀπαλείψατε, καί γε μόλοιμι.

Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα (καὶ γὰρ ἔστι πολλῷ πλείονα εἰπεῖν) ἀμφότερα ταῦτα ἡμῖν ἐνδείκνυται, καὶ τὴν ἀνάγκην ἣν κατεχόμενοι δουλεύουσιν οἱ δαίμονες, καὶ τὴν βίαν ἣν ὑπομένοντες οἱ καθάπαξ ἑαυτοὺς ἐκδόντες αὐτοῖς, καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐξίστανται φρενῶν. καὶ ἡ Πυθία δὲ (ἀναγκάζομαι γὰρ καὶ ἑτέραν αὐτῶν ἀσχημοσύνην ἐκπομπεῦσαι νῦν, ἣν καλὸν μὲν ἦν ''παρελθεῖν διὰ τὸ ἡμῖν ἀπρεπὲς εἶναι τὰ τοιαῦτα λέγειν· ὥστε δὲ σαφέστερον αὐτῶν μαθεῖν τὴν ''αἰσχύνην, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵνα κἀντεῦθεν μάθητε τὴν παράνοιαν, καὶ τὸν πολὺν γέλωτα τῶν τοῖς μάντεσι κεχρημένων) λέγεται τοίνυν αὕτη ἡ Πυθία γυνή τις οὖσα ἐπικαθῆσθαι τῷ τρίποδί ποτε τοῦ Ἀπόλλωνος, διαιροῦσα τὰ σκέλη, εἶθ᾽ οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαδυόμενον μορίων πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύουσαν λοιπὸν ἐκβακχεύεσθαί

γρ. παριέναι

γρ. ἀσχημοσύνην

τε,

τι, καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι, καὶ οὕτως ἐν παραφροσύνῃ γινομένην τὰ τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. οἶδα ὅτι ἠσχύνθητε καὶ ἠρυθριάσατε ταῦτα ἀκούσαντες· ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ μέγα ἐφρόνουν καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ διὰ τὴν μανίαν ταύτην. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Παῦλος ἅπαντα ἀνακινῶν ἔλεγεν· οἴδατε, ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι. καὶ ἐπειδὴ πρὸς εἰδότας διελέγετο, οὐ τίθησι πάντα μετ' ἀκριβείας, μὴ βουλόμενος αὐτοῖς ἐνοχλεῖν, ἀλλ' ἀναμνήσας μόνον καὶ εἰς ἔννοιαν ἁπάντων αὐτοὺς ἀγαγὼν ἀπαλλάττεται ταχέως, πρὸς τὸ προκείμενον ἐπειγόμενος. τί δέ ἐστι, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα; οὗτοι γὰρ οἱ μάντεις πρὸς ἐκεῖνα ἤγοντο ἑλκόμενοι. εἰ δὲ αὐτὰ ἄφωνα, πῶς ἐκείνοις ἐκέχρηντο; τίνος δὲ ἕνεκεν τοῖς ξοάνοις αὐτοὺς προσῆγεν ὁ δαίμων ὡς αἰχμαλώτους καὶ δεσμίους; ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν πλάνην πιθανὴν ἐργαζόμενος. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὁ λίθος ἄφωνος εἶναι, ἐσπούδαζον τοῖς εἰδώλοις προσηλοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα τὰ αὐτῶν ἐκείνοις ἐπιγράφηται. ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα. ἀλλ' οὐκ ἔθηκε τὰ ἡμέτερα, τὰ τῶν προφητῶν λέγω. καὶ γὰρ δῆλα ἦν αὐτοῖς ἅπαντα· καὶ ἐν αὐτοῖς προεφήτευον, ὡς αὐτοῖς ἐρέποι ἦν, μετὰ συνέσεως καὶ ἐλευθερίας ἁπάσης. διά τοι τοῦτο καὶ τοῦ εἰπεῖν, καὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν ἦσαν κύριοι. οὐ γὰρ ἀνάγκῃ κατείχοντο, ἀλλ' ἐξουσίᾳ ἦσαν τετιμημένοι. διὰ τοῦτο καὶ Ἰωνᾶς ἔφυγε, διὰ τοῦτο καὶ Ἰεζεκιὴλ ἀνεβάλλετο, διὰ τοῦτο καὶ Ἱερεμίας παρῃτεῖτο. ὁ δὲ Θεὸς οὐ μετ' ἀνάγκης αὐτοὺς ὠθεῖ, ἀλλὰ συμβουλεύων, παραινῶν, ἀπειλῶν, οὐ σκοτῶν τὴν διάνοιαν. δαίμονος μὲν γὰρ ἴδιον, τὸ θόρυβον καὶ μανίαν ποιεῖν, καὶ πολὺν τὸν ζόφον· Θεοῦ δὲ, τὸ φωτίζειν, καὶ μετὰ συνέσεως διδάσκειν τὰ δέοντα. πρώτη μὲν οὖν διαφορὰ αὕτη μάντεως, καὶ προφήτου· δευτέρα δὲ ἑτέρα, ἣν ἐφεξῆς τίθησι, λέγων·

3 Διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν.

Εἶτα καὶ ἑτέρα· Καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Ὅταν ἴδῃς, φησίν, τινὰ μὴ φθεγγόμενον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἢ καὶ ἀναθεματίζοντα, μάντις ἐστί. πάλιν ὅταν ἴδῃς ἕτερον μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα φθεγγόμενον, νόησον ὅτι πνευματικός ἐστι. τί οὖν, φησι, περὶ τῶν κατηχουμένων ἂν εἴποιμεν; εἰ γὰρ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τούτων, ὀνομαζόντων μὲν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, πνεύματος δὲ ἀπεστερημένων; ἀλλ' οὐ περὶ τούτων ὁ λόγος αὐτῷ νῦν (οὐ γὰρ ἦσαν κατηχούμενοι τότε) ἀλλὰ περὶ πιστῶν καὶ ἀπίστων. τί οὖν, οὐδεὶς δαίμων ὀνομάζει τὸν Θεόν; οὐχὶ οἱ δαιμονῶντες ἔλεγον, Οἴδαμέν σε τίς εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ; οὐχὶ Παύλῳ ἔλεγον, Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν; ἀλλὰ μαστιζόμενοι, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι· ἑκόντες δὲ καὶ μὴ μαστιζόμενοι, οὐδαμοῦ. ἄξιον δὲ ἐνταῦθα ζητῆσαι, διὰ τί καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ Παῦλος ἐπετίμησε; τὸν διδάσκαλον τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος· καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπετίμησεν. οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο παρ' ἐκείνων τὴν μαρτυρίαν ἔχειν. τίνος δὲ ἕνεκεν; καὶ ὁ δαίμων ἐποίει τοῦτο, βουλόμενος συγχεῖν τῶν πραγμάτων τὴν τάξιν, καὶ ἁρπάσαι τῶν ἀποστόλων τὸ ἀξίωμα, καὶ πεῖσαι πολλοὺς προσέχειν αὐτῷ· ὅπερ εἰ ἐγεγόνει, ῥᾳδίως ἂν ἐντεῦθεν ἀξιόπιστοι φανέντες, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπεισήγαγον ἄν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, μηδὲ ἀρχὴν ἡ ἀπάτη λάβῃ, καὶ τὰ ἀληθῆ λέγοντας ἐπιστομίζει, ὥστε ἐν τοῖς ψεύδεσι μηδ' ὅλως τινὰ αὐτοῖς προσέχειν, ἀλλὰ καθόλου πρὸς τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀποφράττειν τὰς ἀκοάς. δήλους τοίνυν ποιήσας τοὺς μάντεις, καὶ τοὺς προφήτας ἀπό τε τοῦ προτέρου καὶ τοῦ δευτέρου σημείου, λοιπὸν περὶ τῶν θαυμάτων διαλέγεται, οὐχ ἁπλῶς εἰς τοῦτον προελθὼν τὸν λόγον, ἀλλ' ὥστε τὴν ἐντεῦθεν γινομένην διχοστασίαν ἀνελεῖν, καὶ πεῖσαι καὶ τοὺς τὸ ἔλαττον ἔχοντας μὴ ἀλγεῖν, καὶ τοὺς τὰ μείζονα κεκτημένους μὴ ἐπαίρεσθαι. διὸ καὶ οὕτως ἤρξατο·

4 Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· Καὶ θεραπεύει

πρῶτον

Μαρ. α. κδ. Πραξ. ις. ιζ.

προσῆπτον τὸν ἔλαττον ἔχοντα χάρισμα, καὶ διὰ τοῦτο ἀλγοῦντα. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, φησίν, ἀθυμεῖς; ὅτι οὐκ ἔλαβες ὅσον ἕτερος; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι χάρισμά ἐστι, καὶ οὐκ ὀφειλή, καὶ παραμυθήσῃ τὴν ὀδύνην. διὰ τοῦτο εὐθέως εἶπεν οὕτω· Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί· καὶ οὐκ εἶπε, σημείων, οὐδὲ θαυμάτων, ἀλλὰ, χαρισμάτων, τῷ ὀνόματι τῆς δωρεᾶς πείθων μὴ μόνον ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χάριν εἰδέναι. καὶ μετὰ τούτου κἀκεῖνο λογίζου, φησίν, ὅτι εἰ καὶ τῷ μέτρῳ ἠλαττώσαι τοῦ δοθέντος, τῷ καταξιωθῆναι λαβεῖν ἐκεῖθεν, ὅθεν καὶ ὁ τὸ πλέον λαβών, τὴν ἴσην ἔχεις τιμήν. οὐ γὰρ δήπου ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἐχαρίσατο τὸ πνεῦμα, σοὶ δὲ ἄγγελος. καὶ γὰρ καὶ σοὶ κἀκείνῳ τὸ πνεῦμα. διὸ ἐπήγαγε, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα. ὥστε εἰ καὶ ἐν τῇ δόσει διαφορά, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ δεδωκότι διαφορά. ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς πηγῆς καὶ σὺ κἀκεῖνος ἀρύεσθε.

5 Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. Λεαίνων γὰρ τὴν παραμυθίαν, καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα προστίθησι. καὶ ἑτέρῳ πάλιν ὀνόματι καλεῖ τὰς δωρεὰς ταύτας, πλείονα κἀντεῦθεν παραμυθίαν ἐπινοῶν. διὸ καὶ οὕτως εἶπε· Διαιρέσεις δὲ διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. ὁ μὲν γὰρ χάρισμα ἀκούσας, καὶ ἔλαττον λαβών, ἴσως ἂν ἀλγήσῃ· ὁ δὲ διακονίαν, οὐχ ὁμοίως. πόνου γὰρ ἐνδεικτικὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἱδρῶτος. τί τοίνυν ἀλγεῖς, φησίν, εἰ ἕτερον πλείονα πονῆσαι ἐκέλευσε, σοῦ φεισάμενος;

6 Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

7 Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. Καὶ τί ἐστιν ἐνέργημα; τί δὲ χάρισμα, φησί; τί δὲ διακονία; ὀνομάτων διαφοραὶ μόνον, ἐπεὶ πράγματα τὰ αὐτά. ὃ γάρ ἐστι χάρισμα, τοῦτο διακονία, τοῦτο καὶ ἐνεργείας λέγει. Τὴν γὰρ διακονίαν σου, φησί, πληροφόρησον· καὶ, Τὴν διακονίαν μου δοξάζω. καὶ Τιμοθέῳ γράφων φησί· Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοί. καὶ Γαλάταις πάλιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν· Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολήν, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. ὁρᾷς ὅτι οὐδεμίαν διαφορὰν δείκνυσιν ἐν ταῖς δωρεαῖς πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου; οὐ τὰς ὑποστάσεις συναλείφων (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τῆς οὐσίας τὴν ὁμοτιμίαν ἐμφαίνων. ὅπερ γὰρ τὸ πνεῦμα χαρίζεται, τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν, τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν διατάττειν καὶ παρέχειν φησί. καίτοιγε εἰ ἔλαττον ἦν τοῦτο ἐκείνου, ἢ ἐκεῖνο τούτου, οὐκ ἂν οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, οὐδ' ἂν ταύτῃ παρεμυθήσατο τὸν ἀλγοῦντα. μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ αὐτὸν παρακαλεῖ, ὅτι καὶ συμφέρει αὐτῷ τὸ δοθὲν μεῖζον, εἰ καὶ ἔλαττον εἴη. εἰπὼν γάρ, ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος, καὶ ὁ αὐτὸς Θεός, καὶ ταύτῃ αὐτὸν ἀνακτησάμενος, ἐπάγει πάλιν ἑτέραν παράκλησιν, οὕτω λέγων, ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, τί γάρ, εἰ καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ ὁ αὐτὸς Θεός, ἀλλ' ἐγὼ ἔλαττον ἔλαβον; φησίν, ὅτι οὕτω συνέφερε. φανέρωσιν δὲ πνεύματος, τὰ σημεῖα καλεῖ, εἰκότως. ἐμοὶ μὲν γὰρ τῷ πιστῷ δῆλος ὁ πνεῦμα ἔχων ἀπὸ τοῦ βαπτισθῆναι· τῷ δὲ ἀπίστῳ οὐδαμόθεν ἔσται τοῦτο καταφανές, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν σημείων. ὥστε κἀντεῦθεν πάλιν οὐ μικρὰ παραμυθία. εἰ γὰρ καὶ τὰ χαρίσματα διάφορα, ἀλλ' ἡ ἔνδειξις μία. κἂν γὰρ πολὺ ἔχῃς, κἂν ὀλίγον, ὁμοίως εἶ δῆλος. ὥστε εἰ τοῦτο σπουδάζεις ἐπιδείξασθαι, ὅτι πνεῦμα ἔχεις, ἀρκοῦσαν ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν. ὅταν οὖν καὶ εἷς ὁ δεδωκὼς ᾖ, καὶ χάρισμα τὸ δοθέν, καὶ ἡ φανέρωσις κἀντεῦθεν γίνεται, καὶ τοῦτο μᾶλλόν σοι συμφέρῃ, μὴ ἄλγει ὡς καταφρονηθείς. οὐ γὰρ ἀτιμάζων σε ὁ Θεός, οὐδὲ καταδεέστερον ἑτέρου ἀποφαίνων ἐποίησεν, ἀλλὰ φειδόμενός σου, καὶ τὸ λυσιτελές σοι σκοπῶν. τὸ γὰρ μεῖζον λαβεῖν τὸν οὐ δυνάμενον ἐνεγκεῖν, τοῦτο καὶ ἀσύμφορον, καὶ βλάβην ἔχον, καὶ ἀθυμίας ἄξιον.

8 Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα·

Marginal notes: ε. Τιμ. δ. ς. — Ρωμ. ια. ιγ. — β. Τιμ. α. ς. — Γαλ. β. η. — ἴσ. γίνηται

9 Ἑτέρῳ

9 Ετέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι. Ορᾷς πῶς πανταχοῦ ταύτην ποιεῖται τὴν προσθήκην, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι λέγων, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα; οἶδε γὰρ μεγάλην οὖσαν τὴν ἐντεῦθεν παράκλησιν.

5 10 Αλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. Επειδὴ γὰρ ἐν τούτῳ μέγα ἐφρόνουν, διὰ τοῦτο αὐτὸ ὕστερον τέθεικε, καὶ ἐπήγαγε·

11 Πάντα δὲ ταῦτα, ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Τὸ φάρμακον τὸ καθολικὸν τῆς παραμυθίας, τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης, ἐκ τῶν αὐτῶν θησαυρῶν, ἐκ τῶν αὐτῶν ναμάτων

10 πάντας λαμβάνειν. διὸ καὶ συνεχῶς ἐπαντλεῖ τῷ ῥήματι τούτῳ τὴν δοκοῦσαν ἀνωμαλίαν εἶναι, ἐξισοῖ καὶ παραμυθεῖται. καὶ ἀνωτέρω μὲν καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα δείκνυσι χορηγοῦντα τὰ χαρίσματα· ἐνταῦθα δὲ τὸ πνεῦμα εἰπὼν ἠρκέσθη, ἵνα μάθῃς κἀντεῦθεν πάλιν τὴν αὐτὴν ἀξίαν οὖσαν. τί δέ ἐστι λόγος σοφίας; ὃν εἶχεν ὁ Παῦλος, ὃν εἶχεν Ιωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς. τί δὲ λόγος γνώσεως; ὃν εἶχον οἱ πολλοὶ τῶν πιστῶν, γνῶσιν μὲν ἔχοντες,

15 διδάσκειν δὲ οὕτως οὐ δυνάμενοι, οὐδὲ εἰς ἕτερον εὐκόλως ἐξενεγκεῖν, ἅπερ ᾔδεσαν. ἑτέρῳ δὲ πίστις· πίστιν οὐ ταύτην λέγων τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, περὶ ἧς φησιν, Εὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται. καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ περὶ αὐτῆς ἠξίουν λέγοντες, Πρόσθες ἡμῖν πίστιν. αὕτη γὰρ μήτηρ τῶν σημείων ἐστίν. ἐνεργήματα δὲ δυνάμεων κεκτῆσθαι, καὶ χαρίσματα ἰαμάτων, οὐκ ἔστι τὸ αὐτό. ὁ μὲν γὰρ

20 ἔχων χάρισμα ἰαμάτων ἐθεράπευε μόνον· ὁ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων κεκτημένος, καὶ ἐτιμωρεῖτο. δύναμις γάρ ἐστιν οὐ τὸ ἰάσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κολάσαι, ὥσπερ ὁ Παῦλος ἐπήρωσεν, ὥσπερ ὁ Πέτρος ἀνεῖλεν. ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων. τί ἐστι, διακρίσεις πνευμάτων; τὸ εἰδέναι τίς ὁ πνευματικὸς, καὶ τίς ὁ μὴ πνευματικός· τίς ὁ προφήτης, καὶ τίς ὁ ἀπατεών· ὃ Θεσσαλονικεῦσιν ἔλεγε, Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. πάντα δὲ δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κα-

25 τέχετε. καὶ γὰρ πολλὴ τότε τῶν ψευδοπροφητῶν ἦν διαφορὰ, τοῦ διαβόλου φιλονεικοῦντος περιυποστῆσαι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος. ἄλλῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν. ὁ μὲν γὰρ ᾔδει τὸ τί ἔλεγεν αὐτὸς, ἑτέρῳ δὲ ἑρμηνεῦσαι οὐκ ἠδύνατο· ὁ δὲ καὶ ἀμφότερα ταῦτα ἐκέκτητο, ἢ τούτων θάτερον. ἐδόκει δὲ τοῦτο χάρισμα μέγα εἶναι, ἐπειδὴ καὶ πρῶτον αὐτὸ ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι, καὶ παρὰ Κορινθίοις οἱ πλείους τοῦτο ἐκέκτηντο. ὁ δὲ τῆς

30 διδασκαλίας λόγος, οὐχ οὕτω. διὸ ἐκεῖνο μὲν πρῶτον τίθησιν, ὕστερον δὲ τοῦτο. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο δι' ἐκεῖνο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ προφητεία, καὶ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ γένη γλωσσῶν, καὶ ἑρμηνεία γλωσσῶν. οὐδὲν γὰρ τούτου ἴσον. διὸ καὶ ἔλεγεν, Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. καὶ τῷ Τιμοθέῳ ἐπέστελλε λέγων· Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδα-

35 σκαλίᾳ, μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος. ὁρᾷς πῶς καὶ χάρισμα αὐτὸ καλεῖ; εἶτα ἣν ἀνωτέρω τέθεικε παραμυθίαν εἰπὼν, τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ταύτην καὶ ἐνταῦθα τίθησι, λέγων·

Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται.

Οὐ παραμυθεῖται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιστομίζει τοὺς ἀντιλέγοντα ἐνταῦθα λέγων, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. δεῖ γὰρ καὶ ἐπιστύφειν, οὐχὶ θεραπεύειν μόνον, ὥσπερ

40 καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ποιεῖ, ὅταν λέγῃ, Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; οὕτω καὶ ἐνταῦθα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται· καὶ ὃ τοῦ πατρὸς ἦν, τοῦτο καὶ τοῦ πνεύματος ἔδειξεν ὄν. ὥσπερ γὰρ περὶ αὐτοῦ φησιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ἀλλ' ἐνεργούμενόν, φησιν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' οὐδαμοῦ τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλὰ σὺ τοῦτο πλάτ-

Ματθ. ιζ. κ.
Λουκ. ιζ. ε.
α. Θεσσ. ε κ.
α. Τιμ. ε. ιζ.
α. Τιμ. δ. ιγ.
Ρωμ. θ. κ.

τεις. ὅταν γὰρ λέγῃ, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, περὶ ἀνθρώπων τοῦτο λέγει· οὐ δήπου μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πνεῦμα ἀριθμεῖ, κἂν μυριάκις ἦς παραπαίων, κἂν μυριάκις μαινόμενος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, διὰ τοῦ πνεύματος, ἵνα τὸ, διὰ, τοῦτο, μὴ νομίσῃς ἐλαττώσεως εἶναι, μηδὲ τοῦ ἐνεργεῖσθαι, ἐπήγαγεν· ὅτι ἐνεργεῖ τὸ πνεῦμα, οὐκ ἐνεργεῖται, καὶ ἐνεργεῖ ὡς βούλεται, οὐ καθὼς κελεύεται. καθάπερ γὰρ περὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς λέγει, Ὅτι ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ὁμοίως καὶ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι οὓς θέλει ζωοποιεῖ· οὕτω καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλαχοῦ μὲν ὅτι μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, καὶ τὸ κωλῦον οὐδὲν (τὸ γὰρ, Ὅπου θέλει πνεῖ, εἰ καὶ περὶ τοῦ ἀνέμου εἴρηται, * τοῦτο ἐστὶ κατασκευαστικὸν) ἐνταῦθα δὲ, ὅτι πάντα ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται. καὶ ἑτέρωθεν δὲ ὅτι οὐχὶ τῶν ἐνεργουμένων ἐστὶν, ἀλλὰ τῶν ἐνεργούντων, μάνθανε. Τίς γὰρ οἶδε, φησι, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἡ ψυχὴ, οὐ δεῖται ἐνεργείας, ἵνα εἰδῇ τὰ ἑαυτῆς, παντί που δῆλον. οὐκοῦν οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα εἰδῇ τὰ τοῦ Θεοῦ. οὕτω γάρ φησι, Τὰ τοῦ Θεοῦ οἶδεν ἀπόρρητα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἀπόρρητα τὰ ἑαυτῆς. εἰ δὲ εἰς τοῦτο οὐκ ἐνεργεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐπιστάμενον τοῦ Θεοῦ τὰ βάθη, καὶ οὐκ ἐνεργούμενον εἰς τοῦτο, εἰς τὸ δοῦναι χαρίσματα τοῖς ἀποστόλοις, ἐνεργείας οὐκ ἂν ἐδεήθη. χωρὶς δὲ τούτων κἀκεῖνο, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, ἐρῶ καὶ νῦν. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι εἰ ἔλαττον τὸ πνεῦμα, καὶ ἑτέρας οὐσίας, οὐδὲν ἂν ὤνησεν ἡ παραμυθία, οὐδὲ τὸ ἀκοῦσαι, τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ὁ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ βασιλέως λαβὼν, μεγίστην ἂν ταύτην ἔχοι παραμυθίαν, ὅτι αὐτὸς αὐτῷ ἔδωκεν· ὁ δὲ παρὰ τοῦ δούλου, τότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν τοῦτό τις αὐτῷ προσενέγκῃ. ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ τῆς δουλικῆς, ἀλλὰ τῆς βασιλικῆς οὐσίας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. διόπερ " καθάπερ προεμυθήσατο αὐτοὺς εἰπὼν, ὅτι διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός· οὕτω καὶ ἀνωτέρω εἰπὼν, διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν εἰπὼν, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται).

Margin notes: Ἰωαν. ε. κα. — Ἰωαν. γ. η. — * ἀλλά — α. Κορ. β. ια.

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν ἀλύωμεν, φησι, μηδὲ ἀλγῶμεν λέγοντες, διατί τόδε ἔλαβον, καὶ τὸ οὐκ ἔλαβον; μηδὲ εὐθύνας ἀπαιτῶμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ γὰρ οἶδας, ὅτι ἀπὸ κηδεμονίας ἐχαρίσατο, ἐννόησας ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς κηδεμονίας καὶ τὸ μέτρον ἔδωκε, στέργε, καὶ χαῖρε ὑπὲρ ὧν ἔλαβες· καὶ μὴ δυσχέραινε ὑπὲρ ὧν οὐκ εἴληφας, ἀλλὰ καὶ ὁμολόγει χάριν, ὅτι μὴ μείζονα ἔλαβες τῆς δυνάμεως τῆς σῆς. εἰ δὲ ἐν τοῖς πνευματικοῖς οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς σαρκικοῖς, ἀλλ' ἡσυχάζειν, καὶ μὴ ἀλύειν, διατί ὁ δεῖνα πλούσιος, ὁ δεῖνα δὲ πένης. μάλιστα μὲν γὰρ οὐχ ἕκαστος ἀπὸ Θεοῦ πλουτεῖ, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐξ ἀδικίας, καὶ ἁρπαγῆς, καὶ πλεονεξίας. ὁ γὰρ κελεύσας μὴ πλουτεῖν, πῶς ἂν ἔδωκεν ὅπερ ἐκώλυσε μὴ λαβεῖν; ἵνα δὲ ἐκ πλείονος ἐπιστομίσω τῆς περιουσίας τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀντιλέγοντας ἡμῖν, φέρε ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν, ἡνίκα παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁ πλοῦτος ἐδίδοτο, καὶ ἀπόκριναί μοι· τίνος ἕνεκεν ὁ Ἀβραὰμ ἐπλούτει, ὁ δὲ Ἰακὼβ καὶ ἄρτου ἐδεῖτο; οὐχὶ δίκαιος καὶ οὗτος ἦν, καὶ ἐκεῖνος; οὐχὶ ὁμοίως περὶ τῶν τριῶν φησιν, Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ; διατί τοίνυν ὁ μὲν ἐπλούτει, ὁ δὲ ἐθήτευε; μᾶλλον δὲ διατί ὁ μὲν Ἠσαῦ ἐπλούτει ἄδικος ὢν καὶ ἀδελφοκτόνος, οὗτος δὲ ἐν δουλείᾳ ἦν χρόνον τοσοῦτον; διατί πάλιν ὁ μὲν Ἰσαὰκ μετ' ἀδείας ἔζησε τὸν ἅπαντα χρόνον, ὁ δὲ Ἰακὼβ ἐν μόχθοις καὶ ταλαιπωρίαις; διὸ καὶ ἔλεγε, Μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου. διατί ὁ μὲν Δαβὶδ προφήτης ὢν καὶ βασιλεὺς, καὶ αὐτὸς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν πόνοις ἔζησεν, ὁ δὲ Σολομῶν ὁ υἱὸς ὁ τούτου τεσσαράκοντα ἔτη πάντων ἀνθρώπων ἀδεέστερον διῆγεν, εἰρήνης ἀπολαύων βαθείας, δόξης, τιμῆς, καὶ τρυφῆς ἅπαν ἐπιὼν εἶδος; τί δήποτε καὶ ἐν τοῖς προφήταις ὁ μὲν μειζόνως, ὁ δὲ ἐλαττόνως ἐθλίβετο; ὅτι ἑκάστῳ οὕτω συμφέρον

Margin notes: Ἐξοδ. γ. ϛ. — Γεν. μζ. θ. — Ψαλμ. λθ. ϛ.

φέρειν ἦν. διὸ καὶ ἑκάστῳ ἐπιλέγειν χρή, Τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή. Εἰ γὰρ τοὺς με- *Ψαλμ. λε. ς.*
γάλους ἐκείνους καὶ θαυμαστοὺς οὐχ ὁμοίως ἐγύμναζεν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν μὲν διὰ πενίας, τὸν δὲ
διὰ πλούτου, καὶ τὸν μὲν δι᾽ ἀνέσεως, τὸν δὲ διὰ θλίψεως, πολλῷ μᾶλλον νῦν ταῦτα ἐννοεῖν χρή.
μετὰ δὲ τούτου κἀκεῖνο λογίζεσθαι δεῖ, ὅτι πολλὰ τῶν συμβαινόντων, οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ γίνεται γνώ-
5 μην, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κακίας. μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί ὁ μὲν πλούσιος φαῦλος
ὤν, ὁ δὲ πένης δίκαιος ὤν; μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τούτων ἔστι δοῦναι λόγον, καὶ εἰπεῖν· ὅτι οὔτε
ὁ δίκαιος ἀπὸ τῆς πενίας ἔχει τι βλάβος, ἀλλὰ καὶ μείζονα προσθήκην εὐδοκιμήσεως, καὶ
ὁ κακὸς ἐφόδιον τιμωρίας τὸν πλοῦτον, ἂν μὴ μεταβάληται, κέκτηται· καὶ πρὸ τῆς κο-
λάσεως δὲ πολλάκις κακῶν αἴτιος αὐτῷ γέγονεν ὁ πλοῦτος πολλῶν, καὶ εἰς μυρία ἤγαγε βά-
10 ραθρα. ὁ δὲ Θεὸς ἀφίησιν, ὁμοῦ τε δεικνὺς τὸ αὐτεξούσιον τῆς προαιρέσεως, ὁμοῦ τε τοὺς
ἄλλους παιδεύων μὴ μαίνεσθαι, μηδὲ λυττᾶν περὶ τὰ χρήματα. τί οὖν ὅταν πονηρός τις
ὢν πλουτῇ, καὶ μηδὲν πάσχῃ δεινόν, φησιν; ἂν μὲν γὰρ ἀγαθὸς ὢν πλουτῇ, δικαίως· ἂν δὲ πονη-
ρός, τί ἐροῦμεν; ὅτι καὶ ταύτῃ ἐλεεινός. πλοῦτος γὰρ πονηρίᾳ προσγινόμενος ἐπιτείνει τὸ
πάθος. ἀλλ᾽ ἀγαθός ἐστι, καὶ πένεται; ἀλλ᾽ οὐδὲν βλάπτεται. ἀλλὰ πονηρός ἐστι, καὶ πένε-
15 ται; οὐκοῦν δικαίως καὶ κατ᾽ ἀξίαν, μᾶλλον δὲ καὶ χρησίμως αὐτῷ. ἀλλ᾽ ὁ δεῖνα, φησι, παρὰ
προγόνων ἐδέξατο πλοῦτον, καὶ σκορπίζει τοῦτον εἰς πόρνας, καὶ παρασίτους, καὶ οὐδὲν πάσχει
δεινόν. τί φῄς; πορνεύει, καὶ λέγεις, οὐδὲν πάσχει δεινόν; μεθύει, καὶ νομίζεις αὐτὸν τρυφᾶν; εἰς
χ. φῆς οὐδὲν δέον δαπανᾷ, καὶ νομίζεις αὐτὸν ζηλωτὸν εἶναι; καὶ τί χεῖρον γένοιτ᾽ ἂν τούτου τοῦ τὴν
ψυχὴν λυμαινομένου; σὺ δέ, εἰ μὲν τὸ σῶμα διέστραπτο καὶ πεπήρωτο, μυρίων ἂν αὐτὸν ἔφης
20 ἄξιον εἶναι δακρύων, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ πᾶσαν πεπηρωμένην ὁρῶν, καὶ μακάριον νομίζεις;
ἀλλ᾽ οὐκ αἰσθάνεται, φησι. καὶ δι᾽ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο πάλιν ἐλεεινός, ὥσπερ οἱ παραπαίον-
τες. ὁ μὲν γὰρ εἰδώς, ὅτι νοσεῖ, καὶ τὸν ἰατρὸν ἐπιζητήσει πάντως, καὶ φαρμάκων ἀνέξεται·
ὁ δὲ ἀγνοῶν, οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι δυνήσεται. τοῦτον οὖν μακαρίζεις, εἰπέ μοι; ἀλλ᾽ οὐδὲν
θαυμαστόν. φιλοσοφίας γὰρ οἱ πλείους ἄπειροι. διὰ τοῦτο τὴν ἐσχάτην τίνομεν δίκην,
25 κολαζόμενοι, καὶ οὐδὲ ἀπαλλαττόμενοι τῆς τιμωρίας· διὰ τοῦτο θυμοί, καὶ ἀθυμίαι, καὶ θόρυ-
βοι διηνεκεῖς, ἐπειδὴ βίον ἄλυπον δείξαντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ, τὸν τῆς ἀρετῆς, ἡμεῖς ταύτην ἀ-
φέντες, ἑτέραν τεμνόμεθα ὁδὸν τὴν τοῦ πλούτου καὶ τῶν χρημάτων, τὴν μυρίων γέμουσαν κα-
κῶν. καὶ ταυτὸν ποιοῦμεν, ὥσπερ ἂν εἴ τις σωμάτων οὐκ εἰδὼς διακρίνειν κάλλος, ἀλλὰ
τὸ παρὰ τοῖς ἱματίοις τιθέμενος καὶ τῷ περικειμένῳ κόσμῳ, τὴν μὲν ὡραίαν γυναῖκα καὶ φυ-
30 σικὸν κάλλος κεκτημένην ἰδὼν παραδράμοι· τὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ δυσειδῆ καὶ τὸ σῶμα ἀνά-
πηρον, καλὰ ἱμάτια ἔχουσαν θεασάμενος, γυναῖκα ἀγάγοιτο. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν περὶ τὴν
ἀρετήν, καὶ τὴν κακίαν πάσχουσιν οἱ πολλοί, τὴν μὲν αἰσχρὰν φύσει προσιέμενοι διὰ τὸν
ἔξωθεν αὐτῆς κόσμον, τὴν δὲ ὡραίαν καὶ εὔμορφον ἀποστρεφόμενοι διὰ τὸ γυμνὸν αὐτῆς
κάλλος, δι᾽ ὃ μάλιστα αὐτὴν ἑλέσθαι ἐχρῆν. διὰ τοῦτο αἰσχύνομαι, ὅτι παρὰ ἕλλησι μὲν
35 τοῖς ἀνοήτοις εἰσὶν οἱ ταῦτα φιλοσοφοῦντες, εἰ καὶ μὴ πράγμασιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ
χ. πραγμάτων γοῦν πως, καὶ εἰδότες τὸ τῶν παρόντων ἐπίκηρον· παρ᾽ ἡμῖν ἔνιοι οὐδὲ ταῦτα ἐπίστανται,
ἀλλὰ καὶ τὴν κρίσιν αὐτὴν διεφθαρμένην ἔχουσι· καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω τῆς γραφῆς
ἐπᾳδούσης ἡμῖν καὶ λεγούσης· Ἐξουδένωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος, τοὺς δὲ φοβουμέ- *Ψαλμ. ιδ. δ.*
νους τὸν Κύριον δοξάζει· Φόβος Κυρίου ὑπὲρ πάντα ὑπερέβαλε· Τὸν Θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντο- *Σειρ. κε. ιδ.* *Ἐκκλ. ιβ. ιγ.*
40 λὰς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος· Μὴ παραζήλου ἐν τοῖς πονηρευομένοις· *Ψαλμ. μη. ιζ.*
Μὴ φοβοῦ ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος· Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς *Ἡσ. μ. ς.*
ἄνθος χόρτου. ταῦτα γάρ, καὶ τὰ τοιαῦτα καθ᾽ ἑκάστην ἀκούοντες τὴν ἡμέραν, ἔτι τῇ γῇ
προσηλούμεθα. καὶ καθάπερ παιδία ἀμαθῆ συνεχῶς τὰ στοιχεῖα μανθάνοντα, ἐπειδὰν διε-
χ. ἑτέρων σπαρμένως ἐξετάζηται περὶ τῆς ἐκείνων τάξεως, ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων λέγοντα πολλὴν κινεῖ

τὸν γέλωτα· οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἐνταῦθα κατὰ τάξιν αὐτὰ καταλέξωμεν, ὅπως δήποτε παρακολουθεῖτε· ὅταν δὲ ἔξω διεσπαρμένως ὑμᾶς ἐρωτήσωμεν, ποῖα μὲν πρῶτα, ποῖα δὲ δεύτερα τῶν πραγμάτων τάττειν ἄξιον, καὶ τίνα μετὰ τίνα, οὐκ εἰδότες εἰπεῖν, καταγέλαστοι γίνεσθε. ἢ οὐ πολλοῦ γέλωτος, εἰπέ μοι, ἀθανασίαν προσδοκῶντας καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἃ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, περὶ τῶν ἐνταῦθα μενόντων φιλονεικεῖν, καὶ ζηλωτὰ αὐτὰ εἶναι νομίζειν; εἰ γὰρ ἔτι ταῦτα χρείαν ἔχεις μανθάνειν, ὅτι οὐδὲν μέγα πλοῦτος, ὅτι σκιὰ τὰ παρόντα καὶ ὄναρ, ὅτι καπνοῦ δίκην διαλύεται καὶ ἀφίσταται· ἔξω τῶν ἀδύτων ἕστηκας ἔτι, ἐν τοῖς προπυλαίοις μένε. οὔπω γὰρ τῆς εἰσόδου τῆς πρὸς τὰ ἄνω βασίλεια ἄξιος γέγονας. εἰ γὰρ τὴν φύσιν αὐτῶν διακρίνειν οὐκ οἶσθα τὴν ἄστατον καὶ διηνεκῶς ῥέουσαν, πότε αὐτῶν ὑπεριδεῖν δυνήσῃ; εἰ δὲ λέγεις εἰδέναι, παῦσαι πολυπραγμονῶν καὶ περιεργαζόμενος, τί δήποτε ὁ δεῖνα πλούσιος, καὶ ὁ δεῖνα πένης. ταυτὸν γὰρ ποιεῖς ταῦτα ἐρωτῶν, ὡσανεὶ περὶ τῶν ἐπυνθάνου, τί δήποτε ὁ δεῖνα λευκὸς καὶ ὁ δεῖνα μέλας, ἢ ὁ δεῖνα γρυπὸς, καὶ ὁ δεῖνα σιμός. ὥσπερ γὰρ οὐδὲν ταῦτα ἡμῖν διαφέρει, ἄν τε οὕτως, ἄν τε ἐκείνως ἔχῃ, οὕτως οὐδὲ πένεσθαι καὶ πλουτεῖν, καὶ πολλῷ μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνα· ἀλλὰ τὸ πᾶν παρὰ τὸν τῆς χρήσεως γίνεται τρόπον. κἂν πένης ᾖς, δύνασαι μετ' εὐθυμίας ζῆν φιλοσοφῶν· κἂν πλούσιος ᾖς, πάντων ἀθλιώτερος εἶ φεύγων ἀρετήν. τὰ γὰρ διαφέροντα ἡμῖν ταῦτα, τὰ τῆς ἀρετῆς. κἂν ταῦτα μὴ προσῇ, τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφελος. διὰ τοῦτο καὶ αἱ πυκναὶ αὗται ἐρωτήσεις, ὅτι τὰ μὲν ἀδιάφορα διαφέρειν αὐτοῖς νομίζουσιν οἱ πολλοὶ, τῶν δὲ διαφερόντων οὐδένα ποιοῦνται λόγον. ὃ γὰρ διαφέρει ἡμῖν, ἀρετὴ καὶ φιλοσοφία. ἐπεὶ οὖν ταύτης πόῤῥω που καὶ μακρὰν ἑστήκατε, διὰ τοῦτο θόρυβος τῶν λογισμῶν, διὰ τοῦτο τὰ πολλὰ κύματα, διὰ τοῦτο ἡ ζάλη. ὅταν γὰρ τῆς ἄνω δόξης ἐκπέσωσι καὶ τοῦ τῶν οὐρανῶν ἔρωτος, τῆς παρούσης ἐφίενται, καὶ γίνονται δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι. καὶ πόθεν ταύτης ἐφιέμεθα, φησίν; ἀπὸ τοῦ μὴ σφόδρα ἐκείνης ἐφίεσθαι. αὐτὸ δὲ τοῦτο πόθεν συμβαίνει; ἀπὸ ῥαθυμίας. ἡ δὲ ῥαθυμία πόθεν; ἀπὸ καταφρονήσεως. ἡ δὲ καταφρόνησις πόθεν; ἐξ ἀνοίας καὶ τοῦ τοῖς παροῦσι προσεστηκέναι, καὶ μὴ βούλεσθαι τῶν πραγμάτων ἐξετάζειν μετ' ἀκριβείας τὴν φύσιν. αὐτὸ δὲ τοῦτο πόθεν συμβαίνει πάλιν; ἐκ τοῦ μήτε γραφῶν ἀναγνώσει προσέχειν, μήτε ἀνδράσι συγγίνεσθαι ἁγίοις, καὶ τοὺς τῶν πονηρῶν συλλόγους διώκειν. ἵν' οὖν μὴ ἀεὶ τοῦτο γίνηται, καὶ κύματα ἐκ κυμάτων ὑμᾶς δεχόμενα εἰς τὸ πέλαγος ἀπάγῃ τῆς κακίας καὶ καταπνίξῃ καὶ ἀπολέσῃ πάντη, ἕως ἔτι καιρὸς, ἀνενέγκωμεν, καὶ ἐπὶ τῆς πέτρας στάντες, τῶν τοῦ Θεοῦ δογμάτων λέγω καὶ λόγων, κατίδωμεν τὸν σάλον τοῦ παρόντος βίου. οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ τοῦτον διαφευξόμεθα, καὶ ἑτέρους ναυαγοῦντας ἀνιμησάμενοι, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

χ. ὅταν ἐν τάξει ὑμῖν ἐνταῦθα

γρ. ἀπαγάγῃ

Λογ. λ. 12 ΚΑΘΑΠΕΡ ΓΑΡ ΤΟ ΣΩΜΑ ΕΝ ΕΣΤΙ, ΚΑΙ μέλη ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα· οὕτω καὶ ὁ Χριστός.

Παραμυθησάμενος ἐκ τοῦ χάρισμα εἶναι τὸ διδόμενον, ἐκ τοῦ πάντα ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος λαμβάνειν, ἐκ τοῦ πρὸς τὸ συμφέρον δίδοσθαι, ἐκ τοῦ διὰ τῶν ἐλαττόνων φανέρωσιν γίνεσθαι, καὶ μετὰ τούτων καὶ ἐπιστομίσας ἐκ τοῦ δεῖν παραχωρεῖν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πνεύματος (πάντα γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, διὸ οὐδὲ περιεργάζεσθαι θέμις)

καὶ

καὶ ἐξ ἑτέρου λοιπὸν αὐτοὺς παραμυθεῖται κοινοῦ παραδείγματος, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καταφεύγει, ὅπερ ἔθος αὐτῷ ποιεῖν. καὶ γὰρ ἡνίκα περὶ τῆς κόμης διελέγετο τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, μετὰ τὰ ἄλλα καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐπαίδευσε, λέγων· Ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις ὑμᾶς διδάσκει, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῆς ἐστι; [α. Κορ. ια. ιδ.]

5 καὶ ὅτε περὶ τῶν εἰδωλοθύτων ἔλεγεν, ἀπαγορεύων αὐτῶν ἅπτεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν παραδειγμάτων ἐπεχείρει τῷ λόγῳ, Ὀλυμπικῶν τινα ἀγώνων μεμνημένος, καὶ λέγων· Ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον· καὶ ἀπὸ ποιμένων, καὶ στρατιωτῶν, καὶ γεωργῶν ταῦτα κατασκευάζων. διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα κοινὸν ὑπόδειγμα εἰς μέσον φέρει, διὸ οὐ βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ δεῖξαι οὐδένα ἠλαττωμένον, ὃ καὶ θαυμαστὸν ἦν καὶ [α. Κορ. θ. κδ.] [χ. Ὀλυμπιακῶν τι] [ἰσ. δὲ ἢ]

10 παράδοξον δυνηθῆναι κατασκευάσαι καὶ τοὺς ἀφελεστέρους ἰσχυρὸν ἀνακτήσασθαι, τὸ τοῦ σώματος λέγω. τὸν γὰρ μικρόψυχον καὶ ἠλαττωμένον οὐδὲν οὕτω παραμυθεῖται καὶ πείθει μὴ ἀλγεῖν, ὡς τὸ μαθεῖν ὅτι οὐκ ἠλάττωται. διόπερ καὶ αὐτὸς κατασκευάζων αὐτό, οὕτω φησί· Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλά. εἶδες σύνεσιν ἠκριβωμένην; τὸ αὐτὸ καὶ ἕν, καὶ πολλὰ δείκνυσι. διὸ καὶ ἐπάγει, μειζόνως ἐπαγωνιζόμενος τῷ προκειμένῳ·

15 πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα. οὐκ εἶπε, πολλὰ ὄντα τοῦ ἑνός ἐστι σώματος, ἀλλ', αὐτὸ τὸ σῶμα πολλά ἐστι· κἀκεῖνα τὰ πολλὰ μέλη, τοῦτό ἐστι τὸ ἕν. εἰ τοίνυν ἕν ἐστι τὰ πολλά, καὶ τὸ ἓν πολλά, ποῦ ἡ διαφορά; ποῦ τὸ ὑπερέχον; ποῦ τὸ ἔλαττον; πάντα γάρ, φησιν, ἕν ἐστι, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἕν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κυριώτερον ἐξεταζόμενα, κατὰ τό, σῶμα εἶναι, εὑρίσκεται πάντα ἓν ὄντα. ὅταν δὲ τὸ κατὰ μέρος, τότε ἡ διαφορά, καὶ ἡ

20 διαφορὰ ἐν πᾶσιν ὁμοίως. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν καθ' ἑαυτὸ σῶμα δύναται ποιεῖν, ἀλλ' ὁμοίως ἕκαστον λείπεται εἰς τὸ ποιεῖν σῶμα, καὶ δεῖ τῆς συνόδου. ὅταν γὰρ τὰ πολλὰ ἓν γίνηται, τότε ἐστὶν ἓν σῶμα. διὸ καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττόμενος, ἔλεγε· πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα. καὶ οὐκ εἶπε, τὰ ὑπερέχοντα, καὶ τὰ ἐλάττονα, ἀλλά, πολλὰ ὄντα, ὃ κοινὸν πᾶσίν ἐστι. καὶ πῶς δυνατὸν ἓν εἶναι; ὅταν τὴν διαφορὰν ἐκβαλὼν τῶν μελῶν, τὸ σῶμα ἐξε-

25 τάζῃς. ὅπερ γάρ ἐστιν ὀφθαλμός, τοῦτο καὶ πούς, κατὰ τό, μέλος εἶναι καὶ σῶμα ποιεῖν. οὐδεμία γὰρ ἐνταῦθα διαφορά. οὐδ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι τὸ μὲν τῶν μελῶν ποιεῖ σῶμα καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ οὐ ποιεῖ. πάντα γὰρ ἰσάζει ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ καὶ πάντα ἕν ἐστι σῶμα. εἰπὼν δὲ τοῦτο, καὶ ἀποδείξας σαφῶς ἀπὸ τῆς κοινῆς ἁπάντων ψήφου, ἐπήγαγεν· οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καὶ δέον εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία (τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν) τοῦτο μὲν οὔ φησιν, ἀντ' ἐκείνης δὲ τὸν Χρι-

30 στὸν τίθησιν, εἰς ὕψος ἀνάγων τὸν λόγον, καὶ μειζόνως τὸν ἀκροατὴν ἐντρέπων. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὕτω καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία. καθάπερ γὰρ καὶ σῶμα καὶ κεφαλὴ εἷς ἐστιν ἄνθρωπος, οὕτω τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Χριστὸν ἓν ἔφησεν εἶναι. διὸ καὶ τὸν Χριστὸν ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τέθεικε, τὸ σῶμα αὐτοῦ οὕτως ὀνομάζων. ὥσπερ οὖν, φησίν, ἕν τί ἐστι τὸ ἡμέτερον σῶμα, εἰ καὶ ἐκ πολλῶν σύγκειται· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἕν τι πάντες

35 ἐσμέν. εἰ γὰρ καὶ ἐκ πολλῶν αὕτη σύγκειται μελῶν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἓν σῶμα. ἀνακτησάμενος τοίνυν καὶ ἀναγαγὼν τὸν δοκοῦντα ἠλαττῶσθαι ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τούτου παραδείγματος, πάλιν τὴν κοινὴν συνήθειαν ἀφίησι, καὶ ἐφ' ἕτερον ἔρχεται κεφάλαιον πνευματικόν μείζονα φέρον τὴν παράκλησιν, καὶ πολλῆς ἰσοτιμίας ἐνδεικτικόν. ποῖον δὴ τοῦτο;

13 Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι, φησί, πάντες ἡμεῖς εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰου-

40 δαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· τὸ κατασκευάσαν ἡμᾶς ἓν σῶμα γενέσθαι, καὶ ἀναγεννῆσαν ἡμᾶς, ἕν ἐστι πνεῦμα. οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ μὲν οὗτος, ἐν ἄλλῳ δὲ ὁ ἕτερος ἐβαπτίσθη πνεύματι. οὐ μόνον δὲ τὸ βαπτίσαν ἡμᾶς, ἕν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὃ ἐβάπτισεν, τουτέστιν, ἐφ' ᾧ ἐβάπτισεν, ἕν. οὐ γὰρ ἵνα διάφορα γένηται σώματα, ἀλλ' ἵνα πάντες τὴν ἑνὸς σώματος ἀκρίβειαν πρὸς ἀλλήλους διασώζωμεν, ἐβαπτίσθημεν· τουτέστιν, ἵνα

πάντες ἓν σῶμα ὦμεν, εἰς τοῦτο ἐβαπτίσθημεν. ὥστε καὶ ὁ κατασκευάσας, εἷς, καὶ εἰς ὃ κατεσκεύασεν, ἕν. καὶ οὐκ εἶπε, τοῦ αὐτοῦ σώματος ἵνα γενώμεθα, ἀλλ', ἵνα ἓν σῶμα πάντες. ἀεὶ γὰρ φιλονεικεῖ τὰς ἐμφαντικωτέρας λέξεις τιθέναι. καὶ καλῶς εἶπε, πάντες ἡμεῖς, καὶ ἑαυτὸν προστιθείς. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ ὁ ἀπόστολός σου τι πλέον ἔχω κατὰ τοῦτό, φησι. καὶ γὰρ σὺ σῶμα εἶ, καθάπερ ἐγώ, καὶ ἐγὼ καθάπερ σύ, καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχομεν κεφαλήν, καὶ τὰς αὐτὰς ἐλυσάμεθα ὠδῖνας. διὸ καὶ τὸ αὐτὸ σῶμά ἐσμεν. καὶ τί λέγω, φησίν, Ἰουδαίους; τοὺς γὰρ τοσοῦτον ἀφεστηκότας ἡμῶν Ἕλληνας εἰς ἑνὸς σώματος ἀκρίβειαν ἤγαγε. διὸ εἰπών, ἡμεῖς πάντες, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλ' ἐπήγαγεν· εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι. εἰ δὲ πρὸ τούτου τοσοῦτον ἀφεστηκότες ἡνώθημεν καὶ ἐγενόμεθα ἕν, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸ γενέσθαι ἕν, οὐκ ἂν εἴημεν δίκαιοι λυπεῖσθαι καὶ ἀθυμεῖν. οὐδὲ γὰρ ἔχει χώραν ἡ διαφορά. εἰ γὰρ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους τῶν αὐτῶν ἠξίωσε, καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, πῶς μετὰ τὸ ἀξιῶσαι διίστησιν, ὅτι πλείονα ἐκ τῆς τῶν χαρισμάτων χορηγίας τῆς ἑνώσεως τὴν ἀκρίβειαν ἐχαρίσατο; Καὶ πάντες ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν.

14 Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά. Τουτέστι, πρὸς τὴν αὐτὴν ἤλθομεν μυσταγωγίαν, τῆς αὐτῆς ἀπολαύομεν τραπέζης. καὶ διατί μὴ εἶπε, τὸ αὐτὸ σῶμα τρεφόμεθα, καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα πίνομεν; ὅτι πνεῦμα εἰπών, ἀμφότερα ἐδήλωσε, καὶ τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα. δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἓν πνεῦμα ποτιζόμεθα. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ νῦν ἐκείνην λέγειν τοῦ πνεύματος τὴν ἐπιφοίτησιν, τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ πρὸ τῶν μυστηρίων ἐγγινομένην ἡμῖν. ἐποτίσθημεν δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ ἡ μεταφορὰ τῆς λέξεως σφόδρα ἁρμόδιος αὐτῷ πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν· ὡς ἂν εἰ ἐπὶ φυτῶν καὶ παραδείσου ἔλεγεν, ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς πηγῆς πάντα τὰ δένδρα ἄρδεται, ὅτι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὕδατος· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐπίομεν ἅπαντες, τῆς αὐτῆς ἀπηλαύσαμεν χάριτος, φησι. εἰ τοίνυν καὶ ἓν πνεῦμα ἡμᾶς κατεσκεύασε, καὶ εἰς ἓν σῶμα ἅπαντας ἡμᾶς συνήγαγε (τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν) καὶ μίαν τράπεζαν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν αὐτὴν ἀρδείαν ἅπασιν ἔδωκε (τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν) καὶ τοσοῦτον διεστῶτας ἥνωσε, καὶ τὰ πολλὰ τότε γίνεται σῶμα, ὅταν γένηται ἕν· τί μοι τὴν διαφορὰν ἄνω καὶ κάτω στρέφεις; εἰ δὲ λέγεις, ὅτι πολλά ἐστι τὰ μέλη καὶ διάφορα, μάθε ὅτι αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστόν, καὶ τοῦ σώματος τὸ ἐξαίρετον, ὅταν τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἓν ποιῇ. εἰ δὲ μὴ ἦν πολλά, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἦν καὶ παράδοξον τό, ἓν εἶναι σῶμα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἂν ἦν σῶμα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον τίθησι, πῶς δὲ ἐπ' αὐτὰ τὰ μέλη χωρεῖ, λέγων οὕτως·

15 Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι οὐκ εἰμὶ χείρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

16 Καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; Εἰ γὰρ τό, τὸν μὲν ἠλαττῶσθαι, τὸν δὲ ὑπερέχειν οὐκ ἀφίησιν εἶναι ἐκ τοῦ σώματος, τὸ πᾶν διήρηται. μὴ τοίνυν εἴποις, ὅτι οὐκ εἰμὶ σῶμα, ἐπειδὴ ἐλάττων εἰμί. καὶ γὰρ ὁ πούς τὴν ἐλάττονα τάξιν ἔχει, ἀλλὰ τοῦ σώματός ἐστι. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ σώματος εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, οὐκ ἀπὸ τοῦ τὸν μὲν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, τὸν δὲ ἐν τῷδε κεῖσθαι (τοῦτο γὰρ τόπου ποιεῖ διαφοράν) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ συνῆφθαι, ἢ ἀπέχεσθαι. τὸ γὰρ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι σῶμα, ἐκ τοῦ ἡνῶσθαι ἢ μὴ ἡνῶσθαι γίνεται. σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σύνεσιν, πῶς αὐτῶν τὰ ῥήματα τοῖς μέλεσι περιτίθησι τοῖς ἡμετέροις. ὥσπερ γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγε, Ταῦτα μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον καὶ εὐπαράδεκτον, τὰ μέλη εἰσάγει φθεγγόμενα ἵν', ὅταν ἀκούσωσι τῆς φύσεως αὐτοῖς ἀποκρινομένης, ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς ἐλεγχόμενοι καὶ τῆς κοινῆς ψήφου, μηδὲν λοιπὸν ἀντιλέγειν ἔχωσι. κἂν γὰρ λέγητε, φησι, τοῦτο αὐτό, κἂν γογγύζητε, οὐ δύνασθε ἐκτὸς εἶναι

γρ. ἐλαττοῦσθαι

τοῦ

τοῦ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς φύσεως νόμος, οὕτω καὶ πολλῷ πλέον ἡ τῆς χάριτος δύναμις
φυλάττει πάντα καὶ διατηρεῖ. καὶ ὅρα πῶς ἐφύλαξε τὸ ἀπαρίτιλον, οὐκ ἐπὶ πάντων τῶν
μελῶν τὸν λόγον γυμνάζων, ἀλλ' ἐπὶ δύο μόνων, καὶ τούτων τῶν ἄκρων. καὶ γὰρ τὸ πάντων
τιμιώτερον τέθεικε, τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τὸ πάντων εὐτελέστερον, τοὺς πόδας. καὶ οὐ ποιεῖ τὸν
5 πόδα τῷ ὀφθαλμῷ διαλεγόμενον, ἀλλὰ τῇ ὀλίγον ἀναβεβηκυίᾳ χειρὶ, τὴν δὲ ἀκο-
ὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς. ἐπειδὴ γὰρ οὐ τοῖς σφόδρα ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ τοῖς ὀλίγον ἀναβε-
βηκόσι φθονεῖν εἰώθαμεν, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὕτω ποιεῖται τὴν σύγκρισιν.

17 Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις;

Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν τῶν μελῶν ἐμπεσὼν διαφορὰν, καὶ εἰπὼν πόδας καὶ χεῖρας καὶ ὀ-
10 φθαλμοὺς καὶ ὦτα, εἰς ἔννοιαν αὐτοὺς τῆς ἐλαττώσεως καὶ τῆς ὑπεροχῆς ἤγαγεν, ὅρα πῶς πάλιν
αὐτοὺς παραμυθεῖται, δεικνὺς, ὅτι οὕτω συμφέρον ἦν· καὶ τὸ πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους, τοῦτο
μάλιστα ποιεῖ σῶμα εἶναι. εἰ δὲ ἓν ἦσαν οἱ πάντες, οὐκ ἦσαν σῶμα. διό φησιν, Εἰ δὲ ἦν τὰ
πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον λέγει· ἐνταῦθα δέ τι καὶ πλέον δείκνυ-
σιν, ὅτι οὐ μόνον σῶμα εἶναι οὐκ ἐγχωρεῖ, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι τοὺς λοιπούς. εἰ ὅλον γὰρ ἦν ἀκοὴ,
15 ποῦ ἡ ὄσφρησις, φησίν; εἶτα ἐπειδὴ ἔτι καὶ οὕτως ἐθορυβοῦντο, ὅπερ ἀνωτέρω ἐποίησε, καὶ νῦν τοῦ-
το ποιεῖ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ διὰ τοῦ συμφέροντος παρακαλέσας, ὕστερον καὶ ἐπεστόμισε σφο-
δρῶς, εἰπὼν, Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βού-
λεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς θεὶς, καθ' οὓς ἔδειξε συμφέρον ὂν οὕτω γενέσθαι πάντα, πά-
λιν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν ἀνάγει τὸ πᾶν, λέγων·

20 18 Νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν.

Ὥσπερ περὶ τοῦ πνεύματος εἶπε, καθὼς βούλεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθὼς ἠθέλησε.
μὴ τοίνυν ἐξέταζε λοιπὸν τὴν αἰτίαν, διὰ τί οὕτω, καὶ διὰ τί οὐχ οὕτω. καὶ γὰρ μυρίους
λόγους ἔχωμεν εἰπεῖν, οὐχ οὕτω δυνησόμεθα δεῖξαι ὅτι καλῶς, ὡς ὅταν εἴπωμεν, ὅτι, ὡς
ὁ ἀριστοτέχνης ἠθέλησεν, οὕτω γέγονεν. ὡς γὰρ συμφέρον ἐστὶν, οὕτω βούλεται. εἰ δὲ ἐν τῷ
25 σώματι τούτῳ οὐ περιεργαζόμεθα τὰ μέλη, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ ὅρα αὐτοῦ τὴν
σύνεσιν. οὐ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως τίθησι διαφορὰν, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ἀλ-
λὰ τὴν ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν τόπων. νυνὶ γὰρ, φησιν, ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαστον αὐτῶν
ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησε. καὶ καλῶς εἶπεν, ἕκαστον, ἐπὶ πάντων τὸ λυσιτελὲς ἐνδει-
κνύμενος. οὐ γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι τοῦτο μὲν αὐτὸς ἔταξεν, ἐκεῖνο δὲ οὐχί· ἀλλὰ ἕκαστον
30 κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, οὕτω κεῖται. ὥστε καὶ τῷ ποδὶ συμφέρει τὸ οὕτω τετάχθαι, οὐχὶ τῇ κε-
φαλῇ μόνον. κἂν ἀπαλλάξῃ τὴν τάξιν, καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ἀφεὶς, ἐφ' ἑτέραν ἔλθῃ, κἂν
ἐπὶ μείζονα δοκῇ ἐληλυθέναι, τὸ πᾶν ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε. τῆς τε γὰρ οἰκείας ἐκπίπτει, καὶ
τῆς ἑτέρας οὐκ ἐπιτυγχάνει.

19 Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;

35 20 Νυνὶ δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. Ἐπιστομίσας γὰρ αὐτοὺς ἱκανῶς ἀπὸ
τῆς τοῦ Θεοῦ διατάξεως, πάλιν λογισμοὺς τίθησι, καὶ ὅτε τοῦτο ἀεὶ ποιεῖ, ὅτε ἐκεῖνο, ἀεὶ ἐναλ-
λάττων ποικίλλει τὸν λόγον. ὅ τε γὰρ ἐπιστομίζων μόνον, τὸν ἀκροατὴν θορυβεῖ· ὅ τε δὲ ἐθί-
ζων αὐτὸν πάντων αἰτίας ἀπαιτεῖν, εἰς τὸν τῆς πίστεως αὐτὸν παραβλάπτει λόγον. διὰ δὴ τοῦτο
καὶ τοῦτο κἀκεῖνο συνεχῶς ὁ Παῦλος ποιεῖ, ἵνα καὶ πιστεύσωσι, καὶ μὴ θορυβῶνται· καὶ μετὰ τὸ ἐπι-
40 στομίσαι πάλιν, καὶ λόγον παρέχει. καὶ σκόπει τὴν φιλονεικίαν, καὶ τὴν περιουσίαν τῆς νίκης.
ἀφ' ὧν γὰρ ἐνόμιζον οὐκ εἶναι ἰσότιμοι διὰ τὸ πολλὴν ἐν αὐτοῖς εἶναι τὴν διαφορὰν, ἀπὸ τού-
των δείκνυσιν, ὅτι δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἰσότιμοι. πῶς, ἐγὼ λέγω. εἰ ἦν τὰ πάντα, φησὶν,
ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· εἰ μὴ ἦν, φησιν, ἐν ὑμῖν πολλὴ ἡ διαφορὰ,
οὐκ ἂν ἦτε σῶμα· σῶμα δὲ οὐκ ὄντες, οὐκ ἂν ἦτε ἕν· ἓν δὲ οὐκ ὄντες, οὐκ ἂν ἦτε ἰσότιμοι.

ὥστε

ὥστε οὖν εἰ πάντες ἰσότιμοι ἦτε, οὐκ ἂν ἦτε σῶμα· οὐκ ὄντες δὲ σῶμα, οὐκ ἂν ἦτε ἕν· οὐκ ὄντες δὲ ἕν, πῶς ἂν ἦτε ἰσότιμοι; νῦν μέν τοι, ἐπειδὴ οὐκ ἐστὲ πάντες ἓν τὸ χάρισμα ἔχοντες, διὰ τοῦτο σῶμά ἐστε· σῶμα δὲ ὄντες, πάντες ἐστὲ ἕν, καὶ οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρετε κατὰ τὸ σῶμα εἶναι. ὥστε ἡ διαφορὰ αὕτη μάλιστά ἐστιν ἡ ποιοῦσα τὴν ἰσοτιμίαν. διὸ καὶ ἐπήγαγε, νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες καὶ ἡμεῖς πᾶσαν βασκανίαν ἐκβάλωμεν, καὶ μήτε τοῖς μείζονα χαρίσματα ἔχουσι φθονῶμεν, μήτε καταφρονῶμεν τῶν τὰ ἐλάττονα κεκληρωμένων. οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς ἠθέλησε. μὴ τοίνυν ἀντιπαισώμεθα. εἰ δὲ ἔτι θορυβῇ, ἐννόησον ὅτι τὸ σὸν ἔργον οὐ δύναται ἐκεῖνος πολλάκις ἀνύειν. ὥστε κἂν ἐλάττων ᾖς, τούτῳ πλεονεκτεῖς· κἂν μείζων ἐκεῖνος ᾖ, ἐλαττοῦται [ἐν] τούτῳ, καὶ οὕτως ἰσότης γίνεται. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ σώματι καὶ τὰ μικρὰ οὐ μικρὰ δοκεῖ συντελεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μεγάλοις λυμαίνεται πολλάκις, ὅταν ἀποστῇ. τί γὰρ τριχῶν εὐτελέστερον ἐν τῷ σώματι; ἀλλὰ τὰς εὐτελεῖς ταύτας ἂν ἀνέλῃς ἀπὸ τῶν ὀφρύων καὶ τῶν βλεφάρων, ὅλην ἠφάνισας τῆς ὄψεως τὴν ὥραν, καὶ ὀφθαλμὸς οὐκέτι ὁμοίως φαίνεται καλός. καίτοιγε περὶ τὸ τυχὸν ἐστὶν ἡ ζημία, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω πᾶσα διεφθάρη ἡ εὐμορφία· οὐχ ἡ εὐμορφία δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺ τῆς χρείας τῶν ὀφθαλμῶν. τῶν γὰρ μελῶν ἡμῶν ἕκαστον καὶ ἰδίαν ἐνέργειαν ἔχει, καὶ κοινήν· καὶ κάλλος ὁμοίως καὶ ἴδιον, καὶ κοινόν ἐστιν ἐν ἡμῖν. καὶ δοκεῖ μὲν διῃρῆσθαι ταῦτα, συμπέπλεκται δὲ ἀκριβῶς, καὶ θατέρου διαφθαρέντος καὶ τὸ ἕτερον συναπόλλυται. σκόπει δέ· ἔστωσαν ὀφθαλμοὶ λάμποντες, καὶ παρειὰ μειδιῶσα, καὶ χεῖλος ἐρυθρὸν, καὶ ῥὶς εὐθεῖα, καὶ ὀφρὺς ἐκτεταμένη· ἀλλ' ὅμως κἂν τὸ τυχὸν ἐκ τούτων λυμήνῃς, τῷ κοινῷ πάντων ἐλυμήνω κάλλει, καὶ πάντα κατηφείας μεστὰ, καὶ πάντα αἰσχρὰ φαίνεται τὰ πρὸ τούτου καλά. ἂν γὰρ τὸ ἄκρον μόνον τῆς ῥινὸς συντρίψῃς, πάντων πολλὴν κατέχεας τὴν ἀμορφίαν· καίτοιγε ἑνὸς μέρους ἐστὶν ἡ πήρωσις. καὶ ἐπὶ χειρὸς ὁμοίως, ἂν ἑνὸς δακτύλου τὸν ὄνυχα ἐξέλῃς, τὸ αὐτὸ γινόμενον ὄψει. εἰ δὲ καὶ ἐπὶ ἐνεργείας βουληθείης τὸ αὐτὸ συμβαῖνον ἰδεῖν, αἶρε δάκτυλον ἕνα, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀργοτέρους ὄψει, καὶ οὐκέτι τὰ αὐτῶν ποιοῦντας ὁμοίως. ἐπεὶ οὖν κοινὸν αἶσχος ἡ τοῦ μέρους ζημία, καὶ κοινὸν κάλλος ἡ σωτηρία, μὴ ἐπαιρώμεθα, μηδὲ ἐπεμβαίνωμεν τοῖς πλησίον. διὰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ μικρὸν μέρος, καὶ τὸ μέγα ἐστὶ καλὸν καὶ ὡραῖον, καὶ διὰ τῶν βλεφαρίδων ὀφθαλμὸς καλλωπίζεται. ὥστε ἑαυτῷ πολεμεῖ ὁ τῷ ἀδελφῷ πολεμῶν. οὐ γὰρ μέχρις ἐκείνου τὰ τῆς βλάβης, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὐ μικρὰν ὑποστήσεται ζημίαν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ὡς ἑαυτῶν, οὕτω καὶ τῶν πλησίον φροντίζωμεν, καὶ ταύτην τὴν εἰκόνα τὴν τοῦ σώματος καὶ νῦν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν μεταγάγωμεν, καὶ προνοῶμεν ἁπάντων, ὡς μελῶν οἰκείων. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μέλη πολλὰ καὶ διαφορά· καὶ τὰ μὲν τιμιώτερα, τὰ δὲ καταδεέστερα· οἷον εἰσὶ παρθένων χοροὶ, εἰσὶ χηρῶν σύλλογοι, εἰσὶ τῶν ἐν γάμῳ σώφρονι λαμπόντων φρατρίαι, καὶ πολλοὶ τῆς ἀρετῆς οἱ βαθμοί· καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης πάλιν ὁμοίως. ὁ μὲν γὰρ τὰ πάντα ἐκένωσεν, οἱ δὲ τῆς αὐταρκείας ἐπιμελοῦνται μόνης, καὶ πλέον τῆς χρείας οὐδὲν ζητοῦσιν, οἱ δὲ ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐδώκαμεν· ἀλλ' ὅμως οὗτοι πάντες ἀλλήλους κοσμοῦσι, κἂν ἐξουθενήσῃ τὸν ἐλάττονα ὁ μείζων, ἑαυτὸν τὰ μέγιστα ἔβλαψεν. ἥ τε γὰρ παρθένος, ἂν ὑβρίσῃ τὴν ἔγγαμον, οὐ μικρὸν ὑπετέμετο τοῦ μισθοῦ· ὅ τε τὰ πάντα κενώσας, ἂν ὀνειδίσῃ τῷ μὴ τοῦτο πεποιηκότι, πολὺ τῶν αὐτοῦ πόνων ἐκένωσε. καὶ τί λέγω παρθένους, καὶ χήρας, καὶ ἀκτήμονας ἄνδρας; τί γὰρ τῶν προσαιτούντων εὐτελέστερον; ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι χρείαν πληροῦσι μεγίστην ἐν ἐκκλησίᾳ, προσηλωμένοι ταῖς θύραις τοῦ ναοῦ, καὶ κόσμον παρέχοντες μέγιστον, καὶ τούτων ἄνευ οὐκ ἂν ἀπαρτισθείη τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας. ὅπερ οὖν καὶ οἱ ἀπόστολοι συνιδόντες ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθέτησαν, ὥσπερ τὰ ἄλλα πάντα, οὕτω καὶ τὸ χήρας εἶναι· καὶ τοσαύ-

τὴν

[Margin: χ. λυμήνῃ; χ. οἱ μὲν; χ. ἐκένωσαν; χ. ἐν γάμῳ; χ. τῶν αὐτοῦ]

τὴν ἐποιήσαντο περὶ τὸ πρᾶγμα σπουδὴν, ὡς καὶ διακόνους αὐταῖς ἐπιστῆσαι ἑπτά. ὥ-
σπερ γὰρ ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ παρθένους, καὶ ἐγκρατευομένους
ἀριθμῷ, τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας καταλέγων, οὕτω καὶ χήρας. οὐδὲ γὰρ τὴν τυχοῦσαν
χρείαν αὗται πληροῦσι. σὺ μὲν γὰρ ὅτε βούλει, παραγέγονας· αὗται δὲ καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα
5 ψάλλουσι, καὶ παρεῖσιν, οὐ τῆς ἐλεημοσύνης ἕνεκεν μόνης τοῦτο ποιοῦσαι (ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἐβού-
λοντο, ἐξῆν κατὰ τὴν ἀγορὰν βαδίζειν, καὶ ἐν τοῖς στενωποῖς προσαιτεῖν) ἀλλ' ἔχουσί τι καὶ εὐ-
λαβείας οὐ μικρόν. ὅρα γοῦν ἐν ὅσῃ καμίνῳ πενίας εἰσί. καὶ βλασφημουσῶν οὐκ ἄν ποτε
[ἰσ. πινῶν] αὐτῶν ἀκούσῃς, οὐδὲ ἀποδυσπετουσῶν, ἅπερ πολλαὶ τῶν πλουτούντων ποιοῦσιν. καὶ αἱ μὲν
[γ. πεινῶσαι] αὐτῶν πεινοῦσαι ἐκοιμήθησαν πολλάκις, αἱ δὲ καὶ διηνεκῶς ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ πηγνύμεναι
10 διατελοῦσι, καὶ ὅμως ἐν εὐχαριστίᾳ καὶ δοξολογίᾳ διάγουσι. κἂν ὀβολὸν δῷς, εὐχαριστοῦσι
καὶ ἐπεύχονται μυρία τῷ δεδωκότι· κἂν μηδὲν δῷς, οὐ δυσχεραίνουσιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως εὐλο-
γοῦσι, καὶ ἀγαπῶσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς ἀπολαύουσαι. κἂν γὰρ μὴ βούλωνται, φησὶν,
ἀνάγκη φέρειν αὐτάς. διὰ τί, εἰπέ μοι; τίνος ἕνεκεν τὸ πικρὸν τοῦτο ἐφθέγξω ῥῆμα; οὐκ
εἰσὶ τέχναι αἰσχραὶ, καὶ τοῖς γεγηρακόσι κέρδος ἔχουσαι καὶ ταῖς γεγηρακυίαις; οὐκ ἠδύ-
15 ναντο, εἴπερ ἐβούλοντο τοῦ ζῆν ἐπιεικῶς ἀμελεῖν, ἐκεῖθεν μετὰ πολλῆς ἀποτρέφεσθαι τῆς
περιουσίας; οὐχ ὁρᾷς πόσοι τῶν ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ μαστροποὶ καὶ προαγωγοὶ γινόμενοι, καὶ
[γ. ἄλλα,] ἕτερα τοιαῦτα ἄτιμα διακονούμενοι, καὶ τρέφονται καὶ τρυφῶσιν; ἀλλ' οὐχ αὗται, ἀλλ' αἱ-
ροῦνται λιμῷ διαφθείρεσθαι μᾶλλον, ἢ καταισχῦναι τὴν ἑαυτῶν ζωὴν καὶ προδοῦναι
[γ. ζῶσι] τὴν σωτηρίαν· καὶ κάθηνται δι' ἡμέρας ὅλης φάρμακόν σοι κατασκευάζοντες σωτηρίας.
20 οὐ γὰρ οὕτως ἰατρὸς, χεῖρα ἐκτείνων καὶ σίδηρον ἐπάγων, ἐκτέμνει τὰ σεσηπότα τῶν τραυμάτων,
ὡς πένης, δεξιὰν ἐκτείνων καὶ ἐλεημοσύνην λαμβάνων, περιαιρεῖ τῶν τραυμάτων σου τοὺς μώ-
[γ. ἐργάζονται] λωπας. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι χωρὶς ἀλγηδόνος καὶ ὀδύνης τὴν καλὴν ταύτην ἐρ-
γάζονται ἰατρείαν· καὶ ἡμῶν τῶν τοῦ λαοῦ προκαθημένων καὶ παραινούντων ὑμῖν τὰ
συμφέροντα οὐκ ἔλαττον ἐκεῖνος διαλέγεται ὁ παρὰ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας καθήμενος
25 διὰ τῆς σιγῆς καὶ τῆς ὄψεως. καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα καθ' ἑκάστην ὑμῖν ἐνηχοῦμεν τὴν ἡμέ-
ραν, λέγοντες, μὴ μέγα φρόνει, ὦ ἄνθρωπε, ὀξύρροπον καὶ εὐμετάπτωτον τῶν ἀνθρώπων ἡ
φύσις, ἡ νεότης πρὸς γῆρας ἐπείγεται, τὸ κάλλος πρὸς ἀμορφίαν, ἡ ἰσχὺς πρὸς ἀσθένειαν,
ἡ τιμὴ πρὸς καταφρόνησιν, ἡ ὑγεία πρὸς ἀρρωστίαν μεταπίπτει, ἡ δόξα πρὸς εὐτέλειαν,
ὁ πλοῦτος πρὸς πενίαν· ῥεύματι σφοδρῷ τὰ ἡμέτερα ἔοικεν οὐδαμοῦ ἵστασθαι βουλομένῳ,
30 ἀλλ' ἐπειγομένῳ πρὸς τὸ κάταντες. τὰ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι, καὶ πλείονα τούτων διὰ τῆς ὄψεως
συμβουλεύουσι, καὶ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, ἥτις καὶ σαφεστέρα ἐστὶ παραίνεσις. πόσοι γοῦν
τῶν ἔξω καθημένων νῦν ἤκμασαν ἐν νεότητι, καὶ μεγάλα εἰργάσαντο; πόσοι τῶν εἰδεχθῶν
τούτων καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος ἰσχύϊ καὶ ἐπὶ τῇ τῆς ὄψεως ὥρᾳ πολλοὺς παρήλασαν; ἀλλὰ μὴ
ἀπιστεῖτε, μηδὲ χλευάζετε. καὶ γὰρ μυρίων γέμει τοιούτων ὑποδειγμάτων ὁ βίος. εἰ
35 γὰρ βασιλεῖς ἐξ εὐτελῶν καὶ ταπεινῶν πολλοὶ πολλάκις ἐγένοντο, τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκ με-
γάλων καὶ ἐνδόξων ταπεινοὶ καὶ εὐτελεῖς κατέστησαν; καὶ γὰρ τὸ πολλῷ παραδοξότερον ἐκεῖνό ἐστι·
τοῦτο δὲ τῶν ἀεὶ συμβαινόντων. ὥστε οὐ χρὴ διαπιστεῖν, εἴ τινες τούτων καὶ ἐν τέχναις καὶ
ἐν στρατείαις ἐγένοντο καὶ ἐν χρημάτων περιουσίαις, ἀλλὰ καὶ ἐλεεῖν αὐτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς συμ-
παθείας, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν δεδοικέναι, μήποτε καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ πάθωμεν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
40 ἄνθρωποι, καὶ ὑπὸ τὴν ὀξύρροπον ταύτην κείμεθα μεταβολήν. ἀλλ' ἴσως τῶν ἀγνωμό-
[γ. ὀπιπεύει] νων τις καὶ σκώπτειν εἰωθότων καὶ ἐπισκήψει τοῖς εἰρημένοις, καὶ κωμῳδήσει πάντως ἡμᾶς
λέγων, μέχρι τίνος οὐ παύσῃ πένητας ἀεὶ καὶ πτωχοὺς ἐν τοῖς λόγοις εἰσάγων, καὶ συμφο-
ρὰς ἡμῖν προφητεύων, καὶ πενίαν προαναφωνῶν, καὶ πτωχοὺς ποιῆσαι σπουδάζων; οὐ
πτωχοὺς ὑμᾶς σπουδάζων ποιῆσαι, ἄνθρωπε, ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸν πλοῦτον
ὑμῖν

ὑμῖν ἀνοῖξαι σπεύδων. ἐπεὶ καὶ πρὸς τὸν ὑγιαίνοντα ὁ τῶν ἀῤῥωστούντων μεμνημένος, καὶ τὰς
ἐκείνων διηγούμενος ὀδύνας, οὐχ ἵνα ἐπίνοσον ποιήσῃ, λέγει, ἀλλ' ἵνα ἐπὶ τῆς ὑγείας διατηρήσῃ, τῷ φόβῳ τῶν ἐκείνοις συμβαινόντων τὴν τούτου ῥαθυμίαν ἐκκόπτων. φοβερὸν ὑμῖν
ἡ πενία εἶναι δοκεῖ, καὶ φρικτὸν καὶ μέχρι προσηγορίας αὐτῆς. διὰ γὰρ τοῦτο πένητές
ἐσμεν, ὅτι πενίαν δεδοίκαμεν, κἂν μυρία ἔχωμεν τάλαντα. οὐ γὰρ ὁ μηδὲν ἔχων, πένης, ἀλλ' ὁ
πενίαν φρίττων. ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς οὐ τοὺς τὰ μεγάλα πάσχοντας κακὰ δακρύομεν
καὶ ἀθλίους ἡγούμεθα, ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰδότας αὐτὰ φέρειν, κἂν μικρὰ τύχῃ ὄντα· ὡς ὅ γε
φέρειν εἰδὼς, καὶ ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων. καὶ ὅτι τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἐν τοῖς ἀγῶσι
τίνας ἐπαινοῦμεν, τοὺς πολλὰ τυπτομένους, καὶ μὴ ἀλγοῦντας, ἀλλ' ὑψηλὸν τὸν αὐχένα ἔχοντας, ἢ τοὺς ἀπὸ τῶν προτέρων φεύγοντας πληγῶν; οὐχὶ ἐκείνους μὲν καὶ στεφανοῦμεν, ὡς ἀνδρείους καὶ γενναίους; τούτους δὲ καὶ γελῶμεν, ὡς ἀνάνδρους καὶ δειλούς; οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ
βίου πραγμάτων ποιῶμεν. τὸν μὲν εὐκόλως ἅπαντα φέροντα στεφανώσωμεν, καθάπερ ἐκεῖνον τὸν γενναῖον παγκρατιαστήν· τοῦτον δὲ δακρύσωμεν τὸν δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὰ δεινὰ,
καὶ πρὶν ἢ δέξασθαι πληγὴν ἀποτεθνηκότα τῷ δέει. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγώνων εἴ τις, πρὶν ἢ
χεῖρας ἀντᾶραι, τὸν ἀντίπαλον ἰδὼν τὴν δεξιὰν τείνοντα μόνον ἀποφύγοι, κἂν μὴ δέξηται
πληγὴν, καταγέλαστος ἔσται, ὡς ἄτονος καὶ μαλακὸς καὶ πόνων ἄπειρος τοιούτων. οἶδε καὶ χ. ἀπειμ.
ἐπὶ τούτων συμβαίνει τῶν πενίαν δεδοικότων, καὶ οὐδὲ τὴν προσδοκίαν αὐτῆς ἐνεγκεῖν
δυναμένων. οὐκ ἄρα ἡμεῖς ποιοῦμεν ὑμᾶς ἀθλίους, ἀλλ' ὑμεῖς ἑαυτούς. πῶς γὰρ οὐ καταπαίζεταί σου λοιπὸν ὁ διάβολος, καὶ πρὸ τῆς πληγῆς τὴν ἀπειλὴν ὁρῶν δεδοικότα καὶ τρέμοντα; μᾶλλον δὲ, ὅταν ἀπειλὴν τοῦτο νομίζῃς, οὐ δεήσεται λοιπὸν οὐδὲ πλῆξαι, ἀλλ' ἀφεὶς ἔχειν τὸν
πλοῦτον, τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀφαιρέσεως κηροῦ παντὸς μαλακώτερόν σε ἐργάσεται. καὶ
γὰρ πεφύκαμεν, ὡς εἰπεῖν, ἅπερ δεδοίκαμεν, μετὰ τὸ παθεῖν οὐχ οὕτω νομίζειν εἶναι φοβερὰ, ὥσπερ ἔμπροσθεν καὶ πρὸ τῆς πείρας. ἵν' οὖν μηδὲ ταύτην κτήσῃ τὴν ἀρετὴν, ἐν
ἀκμάζοντί σε κατέχει φόβῳ, πρὸ τῆς πείρας τῷ φόβῳ τῆς πενίας, ὥσπερ κηρὸν πυρὶ κατατήκων. καὶ γὰρ κηροῦ παντὸς μαλακώτερος ὁ τοιοῦτος, καὶ αὐτοῦ τοῦ Καῒν ἀθλιώτερον βίον
ζῶν, ὑπὲρ μὲν ὧν πλεονεκτεῖ, δεδοικώς· ὑπὲρ δὲ ὧν οὐκ ἔχει, ἀλγῶν· καὶ ὑπὲρ ὧν ἔχει, τρέμων πάλιν, ἅτε δραπέτην ἀγνώμονα κατέχων ἔνδον τὸν πλοῦτον, καὶ ποικίλοις τισὶ καὶ ἀτόποις πολιορκούμενος πάθεσι. καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἄτοπος, καὶ φόβος πολυειδὴς, καὶ ἀγωνία,
καὶ τρόμος πανταχόθεν αὐτοὺς χειμάζουσι. καὶ ἐοίκασι πλοίῳ πάντοθεν ἐναντίοις ἀνέμοις
ἐλαυνομένῳ, καὶ πολλὰς ὑπομένοντι τὰς τρικυμίας. καὶ πόσῳ βέλτιον τὸν τοιοῦτον ἀπελθεῖν, ἢ διηνεκῆ φέρειν χειμῶνα; ἐπεὶ καὶ τὸν Καῒν ἀνεκτότερον ἦν ἀποθανεῖν, ἢ διὰ παντὸς
τρέμειν. ἵν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ταῦτα πάσχωμεν, καταγελάσωμεν τῆς τοῦ διαβόλου μηχανῆς,
διαῤῥήξωμεν αὐτοῦ τὰ σχοινία, διακόψωμεν τοῦ χαλεποῦ δεσμοῦ τὴν αἰχμὴν, καὶ πᾶσαν ἔφοδον ἀποτειχίσωμεν. ἂν γὰρ χρημάτων καταγελάσῃς, οὐκ ἔχει ποῦ πλῆξαι, οὐκ ἔχει πόθεν ἐπιλάβηται. τὴν γὰρ ῥίζαν ἀνέσπασας τῶν κακῶν. ῥίζης δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲ
καρπὸς βλαστήσει πονηρός. ταῦτα λέγωμεν μὲν αἰεὶ, καὶ λέγοντες οὐ παυώμεθα. εἰ δέ τι
λέγοντες ἀνύομεν, ἡ ἡμέρα δείξει ἐκείνη ἡ ἐν πυρὶ ἀποκαλυπτομένη, ἡ τὸ ἑκάστου ἔργον δοκιμάζουσα, ἡ τὰς λαμπάδας δεικνύουσα τὰς λαμπρὰς καὶ τὰς οὐ τοιαύτας. τότε καὶ ὁ ἔχων τὸ ἔλαιον, καὶ ὁ μὴ ἔχων δῆλος ἔσται. ἀλλὰ μηδένα γένοιτο τότε εὑρεθῆναι ταύτης ἔρημον
τῆς λαμπηδόνος· ἀλλὰ πάντας δαψιλῆ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιφερομένους, καὶ φαιδρὰς ἔχοντας τὰς λαμπάδας, συνεισελθεῖν τῷ νυμφίῳ. ὡς οὐδὲν τῆς φωνῆς ἐκείνης φοβερώτερον καὶ ὀδυνηρότερον, ἣν οἱ χωρὶς ἐλεημοσύνης δαψιλοῦς ἀπιόντες τότε ἀκούσονται τοῦ
Ματθ. κε. ιϐ. νυμφίου λέγοντος, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ἀλλὰ μήποτε ταύτης ἀκούσαιμεν τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τῆς
Ματθ. κε. λδ. ἡδίστης ἐκείνης καὶ ποθεινοτάτης, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν
ἡτοιμασμένην

ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. οὕτω γὰρ τὸν μακάριον ζησόμεθα βίον, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαυσόμεθα πάντων τῶν καὶ νοῦν ὑπερβαινόντων ἀνθρώπινον, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. λα. 21 ΟΥ ΔΥΝΑΤΑΙ ΔΕ Ο ΟΦΘΑΛΜΟΣ ΕΙΠΕΙΝ τῇ χειρί, χρείαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω.

Καταστείλας τῶν ἐλαττόνων τὸν φθόνον, καὶ τὴν ἀθυμίαν αὐτῶν ἐξελών· ἣν εἰκὸς ἔχειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μειζόνων ἑτέρους κατηξιῶσθαι χαρισμάτων, ταπεινοῖ καὶ τούτων τὸν τῦφον τῶν τὰ μείζονα εἰληφότων χαρίσματα. ποιήσας μὲν αὐτὸ καὶ ἐν οἷς πρὸς ἐκείνους διελέγετο (τὸ γὰρ λέγειν, ὅτι χάρισμά ἐστι, καὶ οὐ κατόρθωμα, τοῦτο ἐμφαίνοντος ἦν) νυνὶ δὲ αὐτὸ καὶ σφοδρότερον πάλιν ποιεῖ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένων εἰκόνος. ἀπὸ γὰρ τοῦ σώματος λοιπὸν καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἑνότητος ἐπ' αὐτὴν τὴν μειζόνων χωρεῖ τὴν σύγκρισιν, ὃ μάλιστα ἐζήτουν ἐκεῖνοι μαθεῖν. ἐπειδὴ οὐχ οὕτως ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς παραμυθήσασθαι τὸ πάντας ἓν σῶμα εἶναι, ὡς τὸ μαθεῖν ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς, οἷς εἶχον, οὐδὲν μέγα ἠλαττοῦντο, καί φησιν· οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί, χρείαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. εἰ γὰρ καὶ ἔλαττον τὸ χάρισμα, ἀλλ' ἀναγκαῖον· καὶ ὥσπερ οὐκ ὄντος ἐκείνου πολλὰ ἐμποδίζεται, οὕτω καὶ τούτου χωρὶς χωλεύει τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας. καὶ οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐρεῖ, ἀλλ', ὅτι οὐ δύναται εἰπεῖν. ὥστε κἂν θέλῃ, κἂν λέγῃ, οὐκ ἐνδέχεται, οὐδὲ ἔχει τὸ πρᾶγμα [τὴν] φύσιν. διὰ τοῦτο λαβὼν ἑκάτερα τὰ ἄκρα, ἐν αὐτοῖς γυμνάζει τὸν λόγον, πρότερον μὲν ἐπὶ χειρὸς καὶ ὀφθαλμοῦ, δεύτερον δὲ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ποδῶν, αὔξων τὸ παράδειγμα. τί γὰρ ποδὸς εὐτελέστερον, ἢ τί κεφαλῆς τιμιώτερον καὶ ἀναγκαιότερον; τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ἄνθρωπος, ἡ κεφαλή. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔστιν αὐτάρκης, οὐδὲ τὰ πάντα αὐτὴ δύναιτ' ἂν ἀνύειν· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, περιττῶς ἡμῖν οἱ πόδες προσέκειντο. καὶ οὐδὲ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν ζητεῖ· ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, οὐ μέχρι τοῦ ἴσου φιλονεικῶν, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προβαίνων. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων·

γ. πληρ[illegible]

22 Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι·

23 Καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει·

γ. ἀσχήμων.

Πανταχοῦ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην τιθείς, καὶ ταύτῃ κἀκεῖνον παραμυθούμενος καὶ τοῦτον καταστέλλων. οὐ γὰρ τοῦτο λέγω, φησίν, ὅτι οὐ μόνον χρείαν ἔχει τὰ μείζονα τῶν ἐλαττόνων, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν χρείαν ἔχει. εἴ τι γὰρ ἀσθενὲς ἐν ἡμῖν, εἴ τι ἄτιμον, τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τιμῆς ἀπολαύει μείζονος. καὶ καλῶς εἶπε, τὰ δοκοῦντα, καὶ, ἃ δοκοῦμεν, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας ἡ ψῆφος. οὐδὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ἄτιμον· Θεοῦ γὰρ ἔργον ἐστί. τί γὰρ τῶν μορίων τῶν γεννητικῶν ἀτιμότερον ἐν ἡμῖν εἶναι δοκεῖ; ἀλλ' ὅμως πλείονος ἀπολαύει τιμῆς. καὶ οἱ σφόδρα πένητες, κἂν τὸ λοιπὸν γυμνὸν ἔχωσι σῶμα, οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ἐκεῖνα τὰ μέλη δεῖξαι γυμνά. καίτοιγε οὐχ αὕτη τῶν ἀτίμων ἡ τάξις, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἄλλων καταφρονεῖσθαι ἔδει. καὶ γὰρ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἠτιμωμένος οἰκέτης οὐ μόνον οὐκ ἀπολαύει πλείονος θεραπείας, ἀλλ' οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἀξιοῦται. ὥστε εἰ καὶ τοῦτο ἄτιμον ἦν, οὐ μόνον μειζόνων ἀπολαύειν οὐκ ἔδει, ἀλλ' οὐδὲ τῶν αὐτῶν· νυνὶ δὲ πλείονος ἀπολαύει τιμῆς, καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐργασαμένης. τοῖς μὲν

γ. πλείονος.

γὰρ

γὰρ ἐν τῇ φύσει τὸ μὴ δεῖσθαι ἔδωκε· τοῖς δὲ, ἐπειδὴ ἐν τῇ φύσει οὐκ ἔδωκεν, ἡμᾶς παρέχειν ἠνάγκασεν. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἄτιμα. ἐπεὶ καὶ τὰ ζῶα ἐν τῇ φύσει τὸ ἀνενδεὲς ἔχει, καὶ οὔτε ἱματίων δεῖται, οὔτε ὑποδημάτων, οὔτε ὀροφῆς τὰ πλείονα αὐτῶν· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀτιμότερον αὐτῶν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ἐπειδὴ πάντων δεῖται τούτων. καὶ γὰρ εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ αὐτῇ τῇ φύσει τίμιά τε καὶ ἀναγκαῖά ἐστιν. ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ᾐνίξατο, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐπιμελείας καὶ τοῦ πλείονος ἀπολαύειν τιμῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως αὐτὰς ψηφισάμενος. διό, ὅταν μὲν ἀσθενῆ λέγῃ καὶ ἄτιμα, τὰ δοκοῦντα λέγει· ὅταν δὲ ἀναγκαῖα, οὐκέτι προστίθησι τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων, ὅτι ἀναγκαῖά ἐστι, καὶ μάλα εἰκότως. καὶ γὰρ πρὸς παιδοποιΐαν καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν διαδοχὴν χρήσιμα. διὰ τοῦτο καὶ οἱ νομοθέται Ῥωμαίων τοὺς ταῦτα ἀκρωτηριάζοντας τὰ μέλη καὶ ποιοῦντας εὐνούχους, κολάζουσιν, ἅτε τῷ κοινῷ γένει λυμαινομένους, καὶ αὐτῇ ἐπηρεάζοντας τῇ φύσει. ἀλλ' ἀπόλοιντο οἱ ἀκόλαστοι, οἱ τοῦ Θεοῦ τὰ δημιουργήματα διαβάλλοντες. ὥσπερ γὰρ τῷ οἴνῳ πολλοὶ διὰ τοὺς μεθύοντας κατηγορήσαντο, καὶ τῇ φύσει τῶν γυναικῶν διὰ τὰς μοιχευομένας, οὕτω καὶ τὰ μέλη ταῦτα αἰσχρὰ εἶναι ἐνόμισαν διὰ τοὺς οὐκ εἰς δέον αὐτοῖς χρωμένους. ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν. οὐ γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἡ ἁμαρτία συγκεκλήρωται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τίκτεται τοῦ τολμῶντος τὸ πλημμέλημα. τινὲς δὲ τὰ ἀσθενέστερα καὶ ἄτιμα καὶ ἀναγκαῖα καὶ τιμῆς ἀπολαύοντα πλείονος, περὶ ὀφθαλμῶν καὶ ποδῶν εἰρῆσθαι τῷ Παύλῳ νομίζουσι, καὶ ἀσθενέστερα καὶ ἀναγκαῖα τοὺς ὀφθαλμοὺς λέγειν, ὅτι ἐλαττούμενοι τῇ δυνάμει, πλεονεκτοῦσι τῇ χρείᾳ· τὰ δὲ ἀτιμότερα, τοὺς πόδας. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πολλῆς ἀπολαύουσι προνοίας. εἶτα ἵνα μὴ πάλιν ἄλλην ὑπερβολὴν ἐργάσηται, φησί·

24 Τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, καὶ ποῖος οὗτος ὁ λόγος; τῶν μὲν τιμίων καταφρονεῖν, τοῖς δὲ ἀτιμοτέροις προσεδρεύειν; οὐχὶ καταφρονοῦντες τοῦτο ποιοῦμεν, φησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὰ οὐ δεῖται. καὶ ὅρα ἡλίκον ἐγκώμιον ἐν βραχεῖ θεὶς παρέδραμε, συμφερόντως τοῦτο καὶ χρησίμως ποιῶν. καὶ οὐδὲ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν προστίθησι, λέγων· Ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμήν.

γρ. ἄτιμα

25 Ἵνα μὴ σχίσμα ᾖ ἐν τῷ σώματι. Εἰ δὲ συνεκέρασεν, οὐκ ἀφῆκε τὸ ἀτιμότερον φαίνεσθαι. τὸ γὰρ κιρνώμενον ἓν γίνεται, καὶ οὐ φαίνεται τι περὶ τούτου λοιπόν· ἐπεὶ οὐδ' ἂν κεκρᾶσθαι αὐτὸ φαίημεν ἄν. καὶ ὅρα πῶς συνεχῶς τὰ ἐλαττώματα περιτρέχει λέγων, τῷ ὑστεροῦντι. οὐκ εἶπε, τῷ ἀτίμῳ, τῷ ἀσχήμονι, ἀλλὰ, τῷ ὑστεροῦντι. ὑστεροῦντι πῶς; κατὰ φύσιν, περισσοτέραν δοὺς τιμήν. καὶ διὰ τί; ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι. ἐπειδὴ γὰρ μυρίας παραμυθίας ἀπολαύοντες ἤλγουν ὅμως, ἅτε ἐλάττονα λαβόντες, δείκνυσιν ὅτι μᾶλλον ἐτιμήθησαν. τῷ γὰρ ὑστεροῦντι, φησι, περισσοτέραν δοὺς τιμήν. εἶτα καὶ τὸν λόγον ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι συμφερόντως καὶ ὕστερον ἐποίησε, καὶ μειζόνως ἐτίμησε. τίς δὲ ὁ λόγος; ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα, φησὶν, ἐν τῷ σώματι. [καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν τοῖς μέλεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ σώματι.] καὶ γὰρ πολλὴ ἔμελλεν ἡ πλεονεξία εἶναι, εἰ τὰ μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐθεραπεύετο προνοίας, τὰ δὲ οὐδὲ ἑτέρωθεν· καὶ ἀπεσχίσθη ἂν ἀλλήλων, οὐ δυνάμενα φέρειν τὸν σύνδεσμον. ἀποσχισθέντων δὲ τούτων, καὶ τοῖς λοιποῖς ἐγίνετο βλάβη. εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίως μείζονα τῷ ὑστεροῦντι δεδομένην τιμήν; εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γέγονε, κοινὴ πάντων ἂν ἡ λύμη ἐγεγόνει, φησί. καὶ γὰρ εἰ μὴ πολλῆς ταῦτα παρ' ἡμῶν ἀπήλαυσε προνοίας, ἐπηρεάσθη ἂν μὴ ἔχοντα τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως βοήθειαν· ἐπηρεασθέντα δὲ, ἀπώλετο ἄν· ἀπολόμενα δὲ, ἔσχισεν ἂν τὸ σῶμα· σχισθέντος δὲ τοῦ σώματος, καὶ τὰ λοιπὰ ἂν ἀπώλετο τὰ πολλῷ μείζονα τούτων. ὁρᾷς ὅτι καὶ τῆς ἐκείνων προνοίας ἔχεται ἡ τούτων ἐπιμέλεια; οὐ γὰρ

οὕτως ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τὸ εἶναι ἔχουσιν, ὡς ἐν τῷ σώματι εἶναι ἕν. διὰ δὴ τοῦτο, ἂν μὲν τὸ σῶ-
μα ἀπόληται, οὐδὲν αὐτοῖς κέρδος τῆς καθέκαστον ὑγείας. ἀλλ᾽ ἄν τε ὀφθαλμὸς μένῃ, ἄν
τε ῥὶς διατηροῦσα τὸ οἰκεῖον, τοῦ συνδέσμου λυθέντος, ὄφελος οὐδὲν ἔσται λοιπόν· ἂν δὲ,
τούτου μένοντος, ἐκεῖνα βλαβῇ, καὶ διαβαστάζεται καὶ πρὸς ὑγείαν ἐπάνεισι ταχέως. ἀλλ᾽
5 ἴσως εἴποι τις ἄν· τοῦτο μὲν ἐν τῷ σώματι λόγον ἔχει, ὅτι τὸ ὑπερῷον περισσοτέραν ἔλαβε τι-
μὴν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων πῶς ἂν τοῦτο φανείη; ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων μὲν οὖν μάλιστα
ἴδοις ἂν τοῦτο συμβαῖνον. καὶ γὰρ οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, πρῶτοι τὸν μισθὸν ἔλαβον·
καὶ τὸ πλανηθὲν προβάτιον ἔπεισε τὸν ποιμένα τὰ ἐνενηκονταεννέα καταλιπεῖν, καὶ ἐπ᾽ αὐτὸ
δραμεῖν, καὶ εὑρεθὲν ἐβάσταζεν, οὐκ ἤλαυνετο· καὶ ὁ ἄσωτος υἱὸς πλείονος τοῦ εὐδοκιμηκότος
10 τῆς τιμῆς ἀπήλαυσε· καὶ ὁ λῃστὴς πρὸ τῶν ἀποστόλων ἐστεφανοῦτο καὶ ἀνεκηρύττετο. καὶ ἐπὶ
τῶν ταλάντων δὲ τοῦτο ἴδοις ἂν γινόμενον. καὶ γὰρ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, καὶ ὁ δύο τῶν αὐ-
τῶν ἠξιώθησαν, καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ δύο λαβόντες πολλῆς ἀπήλαυσαν μᾶλλον τῆς προνοίας. εἰ γὰρ
τὰ πέντε ἐνεχειρίσθη, μὴ δυνάμενος, τοῦ πόνου ἂν ἐξέπεσε· δεξάμενος δὲ τὰ δύο, καὶ τὰ
παρ᾽ ἑαυτοῦ πληρώσας, τῶν αὐτῶν ἠξιώθη τῷ τὰ πέντε ἐργασαμένῳ, τοσούτῳ πλεονεκτήσας,
15 ὅσῳ ἀπὸ ἐλαττόνων πόνων τῶν αὐτῶν ἐπέτυχε στεφάνων. καίτοι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ἦν, ὥσπερ
ὁ τὰ πέντε. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν πρὸς αὐτὸν ὁ δεσπότης ἀκριβολογεῖται, οὐδὲ ἀναγκάζει τὰ
αὐτὰ ποιεῖν τῷ συνδούλῳ, οὐδὲ λέγει, διὰ τί μὴ δυνάμενος τὰ πέντε ἐργάσασθαι; δικαίως
ἂν εἰπών· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐστεφάνου. ταῦτ᾽ οὖν εἰδότες, μὴ ἐπεμβαίνετε τοῖς ἐλάττοσιν
οἱ μείζους, ἵνα μὴ πρὸ ἐκείνων ἑαυτοὺς βλάψητε. ἀποσχιζομένων γὰρ αὐτῶν, τὸ πᾶν
20 διαφθείρεται σῶμα. τί γὰρ ἄλλο ἐστὶ σῶμα, ἢ τὸ πολλὰ εἶναι μέλη; καθὼς καὶ αὐτός φη-
σιν, ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά. εἰ τοίνυν τοῦτό ἐστι σῶμα, φροντίζω-
μεν τοῦ τὰ πολλὰ μένειν πολλά. ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο διασώζηται, περὶ τὰ καίρια ἡ πληγὴ
γίνεται. διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τοῦτο μόνον ἀπαιτεῖ, τὸ μὴ ἀποσχίζεσθαι ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ τὸ
σφόδρα συνῆφθαι. εἰπὼν γοῦν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ,
25 ἀλλ᾽ ἐπήγαγεν, Ἵνα τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη.

Ἑτέραν καὶ ταύτην αἰτίαν προσθεὶς τοῦ τὰ ἐλάττονα πλείονος ἀπολαύειν τιμῆς.
οὐ γὰρ ἵνα μὴ ἀποσχίζηται μόνον ἀλλήλων, οὕτως ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἀγά-
πη ᾖ πολλὴ καὶ ὁμόνοια. εἰ γὰρ ἐν τῇ τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ τὸ εἶναι ἑκάστῳ, μή μοι τὸ ἔλατ-
τον καὶ τὸ πλέον εἴπῃς. ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔστι πλέον καὶ ἔλαττον. μένοντος γὰρ τοῦ σώματος,
30 δυνατὸν καὶ τὴν διαφορὰν ἰδεῖν· ἀπολλυμένου δὲ, οὐκέτι. ἀπόλλυται δὲ, ἂν μὴ καὶ τὰ ἐλάττονα
μένῃ. εἰ τοίνυν καὶ τὰ μεγάλα ἀπόλλυται τῶν μικρῶν ἀπορραγέντων, ὁμοίως ὀφείλει ταῦ-
τα τῶν μικρῶν φροντίζειν, καὶ οὕτως ὡς ἑαυτῶν, ἅτε ἐν τῇ τούτων σωτηρίᾳ καὶ τῶν μειζόνων
μενόντων. ὥστε κἂν μυριάκις λέγῃς, ὅτι ἄτιμον τὸ μέλος καὶ ἔλαττον, ἀλλ᾽ ἐὰν μὴ ὁμοίως
προνοῇς, ὡς καὶ σαυτοῦ, ἀλλ᾽ ὡς ἐλάττονος ἀμελῇς, ἡ βλάβη εἰς σὲ διαβήσεται. διὰ τοῦτο
35 οὐκ εἶπεν, ἵνα ὑπὲρ ἀλλήλων μόνον μεριμνῶσι τὰ μέλη, ἀλλὰ προσέθηκεν, ἵνα τὸ αὐτὸ
ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι, τουτέστιν, ὁμοίας καὶ τῆς αὐτῆς τῷ μεγάλῳ καὶ ὁ μικρὸς ἀπο-
λαύῃ προνοίας. μὴ τοίνυν εἴπῃς ὅτι ὁ δεῖνα ὁ τυχών ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐννόησον, ὅτι μέλος ἐστὶν
ἐκείνου τοῦ σώματος τοῦ τὸ πᾶν συγκροτοῦντος, καὶ ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς, οὕτω καὶ οὗτος ποιεῖ
σῶμα εἶναι τὸ σῶμα. ἔνθα γὰρ ἂν τὸ σῶμα οἰκοδομῆται, οὐδεὶς οὐδὲν τοῦ πλησίον ἔχει
40 πλέον. οὐδὲ γὰρ τοῦτο ποιεῖ σῶμα, τὸ εἶναι τὸ μὲν μεῖζον, τὸ δὲ ἔλαττον, ἀλλὰ τὸ πολλὰ εἶναι
καὶ διάφορα. ὥσπερ γὰρ σὺ, ἐπειδὴ μείζων εἶ, τὸ σῶμα συνέστησας, οὕτω καὶ οὗτος, ἐπειδὴ ἐ-
λάττων. ὥστε ἡ ἐλάττωσις αὐτοῦ, ὅταν δέῃ τὸ σῶμα οἰκοδομεῖν, ἰσότιμός σοι γέγονεν εἰς τὸν κα-
λὸν τοῦτον ἔρανον. τὸ γὰρ αὐτό σοι δύναται· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. μὴ ἔστω ἔλαττόν τι καὶ μεῖζον μέ-
λος, μηδὲ τίμιον καὶ ἀτιμότερον· ἀλλ᾽ ἔστω πάντα ὀφθαλμὸς, ἢ πάντα κεφαλή. οὐκ ἀπό-

λλυται

λεῖται τὸ σῶμα; παντί που δῆλον. πάλιν ἂν πάντα ἐλάττονα ᾖ, τὸ αὐτὸ συμβήσεται. ὥστε καὶ ταύτῃ ἰσοῦται τὰ ἐλάττω. εἰ δὲ δεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἵνα μὲν ᾖ σῶμα, ἐλάττων ἐστὶν ὁ ἐλάττων. ὥστε διὰ σὲ ἐστὶν ἐλάττων, ἵνα σὺ μένῃς μέγας ὤν. διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ παρὰ πάντων πρόνοιαν. καὶ εἰπών, ἵνα τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, ἑρμηνεύει τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν, λέγων·

26 Καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. Διὰ γὰρ τοῦτο, φησι, καὶ τὴν πρόνοιαν κοινὴν ἐποίησεν, ἐν τοσαύτῃ διαφορᾷ κατασκευάσας ἕνωσιν, ἵνα καὶ τῶν ἀποβαινόντων πολλὴ ἡ κοινωνία ᾖ. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ πλησίον πρόνοια σωτηρία κοινή ἐστιν, ἀνάγκη καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀθυμίαν εἶναι κοινήν. τρία τοίνυν ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ· τὸ μὴ σχίζεσθαι, ἀλλ' ἡνῶσθαι μετ' ἀκριβείας· τὸ προνοεῖν ὁμοίως ἀλλήλων· τὸ κοινὰ τὰ συμβαίνοντα ἡγεῖσθαι. καὶ δεύτερον μὲν φησιν, ὅτι περισσοτέραν ἔδωκε τιμὴν τῷ ὑστερουμένῳ διὰ τὸ δεῖσθαι, δεικνὺς ὅτι αὐτὸ τὸ ἠλαττῶσθαι, μείζονος τιμῆς πρόξενον γέγονεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ κατὰ τὸ τῆς προνοίας ἐξισοῖ λόγον αὐτὰ τῆς ὑπ' ἀλλήλων γινομένης. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μείζονος ἐποίησεν ἀπολαῦσαι τιμῆς, φησιν, ἵνα μὴ ἐλάττονος ἀπολαύῃ προνοίας. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων χρηστῶν καὶ λυπηρῶν ἀλλήλοις συνδέδεται τὰ μέλη. καὶ γὰρ τῇ πτέρνῃ πολλάκις περιπαρείσης ἀκάνθης, ὅλον τὸ σῶμα αἰσθάνεται, καὶ μεριμνᾷ· καὶ νῶτος κάμπτεται, καὶ γαστὴρ καὶ μηροὶ συστέλλονται, καὶ χεῖρες, καθάπερ δορυφόροι καὶ ὑπηρέται προσιόντες, ἀνέλκουσι τὸ παγέν, καὶ κεφαλὴ ἐπικύπτει, καὶ ὀφθαλμοὶ μετὰ πολλῆς ὁρῶσι τῆς φροντίδος. ὥστε εἰ καὶ ἔλαττον ἔχει τὸ μὴ δύνασθαι ἀνιέναι ὅποι, ἀλλὰ τὸ τὴν κεφαλὴν καταγαγεῖν τὸ ἴσον ἔχει, καὶ τῆς αὐτῆς ἀπήλαυσε τιμῆς, καὶ μάλιστα ὅταν μὴ χάριτι καταφέρωσιν αὐτὴν οἱ πόδες, ἀλλ' ὀφειλῇ. ὥστε εἰ τῷ τιμιωτέρα εἶναι πλεονεκτεῖ, τῷ καὶ τοιαύτη οὖσα τῷ ἐλάττονι τὴν τιμὴν ὀφείλειν καὶ τὴν κηδεμονίαν, καὶ τὸ ὁμοίως [ὡσαύτως] συναλγεῖν ἰσότητα δείκνυσι πολλήν. τί γὰρ πτέρνης εὐτελέστερον; τί δὲ κεφαλῆς τιμιώτερον; ἀλλὰ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο βαδίζει τὸ μέρος, καὶ πάντα μεθ' ἑαυτῆς συγκινεῖ. πάλιν ἂν ὀφθαλμοί τι πάθωσι, πάντα ἀλγεῖ, καὶ πάντα ἐν ἀργίᾳ· καὶ οὔτε πόδες βαδίζουσιν, οὔτε χεῖρες ἐργάζονται, οὔτε γαστὴρ ἀπολαύει τῶν εἰωθότων· καίτοι τὸ πάθος τῶν ὀφθαλμῶν ἐστι. τί τήκεις τὴν γαστέρα; τί κατέχεις τοὺς πόδας; τί δεσμεῖς τὰς χεῖρας; ὅτι ἐκείνοις συνδέδεται, καὶ ἀῤῥήτως τὸ πᾶν πάσχει σῶμα. εἰ γὰρ μὴ συνέπασχεν, οὐδ' ἂν ἠνέσχετο κοινωνεῖν τῆς προνοίας. ὥσπερ εἰπών, ἵνα τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, ἐπήγαγεν, εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. καὶ πῶς συγχαίρει, φησί; στεφανοῦται ἡ κεφαλή, καὶ ἅπας ὁ ἄνθρωπος δοξάζεται. λέγει τὸ στόμα, καὶ γελῶσιν ὀφθαλμοὶ καὶ εὐφραίνονται· καίτοι οὐ τοῦ κάλλους τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τῆς γλώττης ἡ εὐδοκίμησις. πάλιν ὀφθαλμῶν καλῶν φαινομένων, ἡ πᾶσα γυνὴ καλλωπίζεται· ὥσπερ οὖν καὶ οὗτοι, καὶ ῥινὸς εὐθείας, καὶ αὐχένος ὀρθοῦ, καὶ ἑτέρων μελῶν ἐγκωμιαζομένων, γεγήθασι καὶ φαιδροὶ γίνονται· καὶ δακρύουσι πάλιν μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας ἐν ταῖς ὀδύναις αὐτῶν καὶ ταῖς συμφοραῖς, κἂν ἀσινεῖς αὐτοὶ διαμένωσι.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν ἅπαντες ἐννοήσαντες, μιμησώμεθα τὴν ἀγάπην τῶν μελῶν τούτων, μηδὲ τοὐναντία ποιῶμεν, ἐπεμβαίνοντες τοῖς τοῦ πλησίον κακοῖς, καὶ φθονοῦντες τοῖς τοῦ πλησίον ἀγαθοῖς. μαινομένων γὰρ τοῦτο, καὶ ἐξεστηκότων. καὶ γὰρ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύττων, παραφροσύνης μέγιστον δεῖγμα ἐξήνεγκε· καὶ ὁ τὴν χεῖρα κατεσθίων, λαμπρὰς μανίας παρέχεται ἔλεγχον. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν μελῶν τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν ὁμοίως γινόμενον παραφροσύνης περιτίθησι δόξαν, καὶ βλάβην οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπάγει. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἐκεῖνος λάμπῃ, καὶ ἡ σὴ εὐμορφία φαίνεται καὶ ὅλον καλλωπίζεται τὸ σῶμα. οὐδὲ γὰρ εἰς ἑαυ-

τὸν

τὸν μόνον τὸ κάλλος περιΐστησιν, ἀλλὰ καὶ σοὶ δίδωσι σεμνύνεσθαι. ἂν δὲ καταςβέσῃς αὐτὸν,
ὅλῳ τῷ σώματι κοινὸν τὸ σκότος εἰργάσω, καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι τὴν συμφορὰν ἐπήγαγες·
ὥσπερ οὖν ἐὰν διατηρῇς λάμποντα, ὁλοκλήρῳ τῷ σώματι τὴν ὥραν διατηρεῖς. οὐδεὶς
γάρ φησιν, ὅτι καλὸς ὁ ὀφθαλμὸς, ἀλλὰ τί; καλὴ ἡ δεῖνα. ἂν δὲ καὶ αὐτὸς ἐπαινῆται, μετὰ
5 τὸ κοινὸν ἐγκώμιον ἐπαινεῖται. οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συμβαίνει. ἂν γὰρ ὦσί τινες τῶν
εὐδοκιμούντες, τὸ κοινὸν καρποῦνται τὴν εὐφημίαν. οἱ γὰρ ἐχθροὶ οὐ διαιροῦσι τὰ ἐγκώ-
μια, ἀλλὰ συνάπτουσι. κἂν ᾖ τις ἐν τῷ λέγειν λάμπων, οὐκ αὐτὸν ἐγκωμιάζουσι μό-
νον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἅπασαν. οὐδὲ γάρ φασιν, ὅτι θαυμαστὸς ὁ δεῖνα μόνον, ἀλλὰ
τί; θαυμαστὸν ἔχουσι διδάσκαλον τῶν χριστιανοί· καὶ κοινὸν τὸ κλῆμα ποιοῦσιν. εἶτα ἐκεῖνοι
10 μὲν συνάπτουσι, σὺ δὲ διαιρεῖς, καὶ πολεμεῖς τῷ σαυτοῦ σώματι, καὶ κατὰ τῶν οἰκείων ἵστασαι
μελῶν; οὐκ οἶσθα, ὅτι τοῦτο πάντα ἀνατρέπει; καὶ γὰρ καὶ Βασιλεία, φησὶν, ἐφ' ἑαυτὴν με- Ματθ. ιβ. κε.
ρισθεῖσα οὐ σταθήσεται. οὐδὲν δὲ οὕτω μερίζει καὶ διΐστησιν, ὡς φθόνος καὶ βασκανία, τὸ χαλε-
πὸν τοῦτο νόσημα, καὶ πάσης ἀπεστερημένον συγγνώμης, καὶ τῆς τῶν κακῶν ῥίζης κατά τι χαλε-
πώτερον. ὁ μὲν γὰρ φιλάργυρος τότε ἥδεται, ὅταν αὐτὸς λάβῃ· ὁ δὲ βάσκανος τότε ἥδεται, ὅταν
15 ἕτερος μὴ λάβῃ, οὐχ ὅταν αὐτὸς λάβῃ. εὐεργεσίαν γὰρ οἰκείαν νομίζει τὰς ἑτέρων κακοπρα-
γίας, οὐ τὰς οἰκείας εὐημερίας, κοινός τις ἐχθρὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων περιερχόμενος φύσεως, καὶ τὰ τοῦ
Χριστοῦ μέλη τύπτων, οὗ τί γένοιτ' ἂν μανικώτερον; ὁ δαίμων φθονεῖ μὲν, ἀλλ' ἀνθρώποις,
δαίμονι δὲ οὐδενί· σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώποις φθονεῖς, καὶ πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἵστασαι καὶ ὁ-
μογενὲς, ὅπερ οὐδὲ ὁ δαίμων ποιεῖ. καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης; ποίας δὲ ἀπολογίας, ὅταν ἴδῃς
20 ἀδελφὸν εὐημεροῦντα, τρέμων καὶ ὠχριῶν, στεφανοῦσθαι δέον καὶ χαίρειν καὶ ἀγάλλεσθαι; εἰ δὲ καὶ ζη-
λοῦν ἔθελεις, οὐ κωλύω· ζήλωσον, ἀλλ' ἵνα κατ' ἐκεῖνον γένῃ τὸν εὐδοκιμοῦντα· μὴ ἵνα αὐ-
τὸν καταβιβάσῃς, ἀλλ' ἵνα πρὸς τὴν αὐτὴν φθάσῃς κορυφὴν, ἵνα τὴν αὐτὴν ἀρετὴν
ἐπιδείξῃ. τοῦτο ζῆλος καλὸς, τὸ μιμεῖσθαι καὶ μὴ πολεμεῖν· τὸ μὴ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς ἑτέρων ἀγα-
θοῖς, ἀλλὰ δάκνεσθαι ἐπὶ τοῖς οἰκείοις κακοῖς, οὗ τὸ ἐναντίον ὁ φθόνος ποιεῖ. τῶν γὰρ οἰκεί-
25 ων κακῶν ἀμελῶν, ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τήκεται καλοῖς. καὶ γὰρ ὁ πένης οὐχ οὕτω τῇ οἰκείᾳ
δάκνεται πενίᾳ, ὡς τῇ τοῦ πλησίον εὐπορίᾳ, οὗ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; οὗτος γὰρ κατὰ τοῦτο,
ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, καὶ τοῦ πλεονέκτου χείρων. ὁ μὲν γὰρ ὅταν αὐτός τι λάβῃ, χαίρει· ὁ δὲ,
ὅταν ἕτερος μὴ λάβῃ, τότε εὐφραίνεται. διὸ παρακαλῶ τὴν πονηρὰν ταύτην ἀφέντας ὁδὸν,
καὶ μεταβαλόντας πρὸς ζῆλον καλὸν (καὶ γὰρ ἐστι σφοδρὸν καὶ πυρὸς παντὸς θερμότερον ὁ
30 ζῆλος ὁ τοιοῦτος) μεγάλα ἐντεῦθεν καρπώσασθαι ἀγαθά. οὕτω καὶ Παῦλος τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰου-
δαίων ἐπὶ τὴν πίστιν ἐχειραγώγει, λέγων· Εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω Ρωμ. ια. ιδ.
τινὰς ἐξ αὐτῶν. ὁ γὰρ οὕτω ζηλῶν, ὡς ἐκεῖνος ἐβούλετο, οὐ τήκεται ὅταν τὸν ἕτερον εὐδοκι-
μοῦντα ἴδῃ, ἀλλ' ὅταν ἑαυτὸν ἀπολιμπανόμενον. ὁ δὲ φθονερὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅταν ἕ-
τερον εὖ πράττοντα ἴδῃ· καὶ καθάπερ κηφήν τις ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις λυμαινόμενος πόνοις,
35 καὶ αὐτὸς μὲν οὐδέποτε ἀναστῆναι σπουδάζων, δακρύων δὲ ὅταν ἕτερον ἀναστάντα ἴδῃ, καὶ πάν-
τα ποιῶν ὥστε αὐτὸν καταβαλεῖν. τίνι οὖν ἄν τις τοῦτο παραβάλοι τὸ πάθος; ὅμοιον εἶναί μοι
δοκεῖ τοῦτο, οἷον ἂν εἰ νωθὴς ὄνος καὶ πολυσαρκίᾳ βεβαρημένος ἵππῳ πτηνῷ συνεζευγμένος,
μήτε αὐτὸς διανίστασθαι βούλοιτο, καὶ ἐκεῖνον τῷ βάρει τῆς σαρκὸς καθέλκειν ἐπιχει-
ροίη. καὶ γὰρ καὶ οὗτος, ὅπως μὲν αὐτὸς ἀπαλλαγείη τοῦ βαθέος ὕπνου τούτου, οὐδὲν οὔτε ἐννοεῖ,
40 οὔτε σπουδάζει· πάντα δὲ ποιεῖ ὥστε τὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἱπτάμενον ὑποσκελίσαι, καὶ κατα-
βαλεῖν, ἀκριβὴς τοῦ διαβόλου ζηλωτὴς γινόμενος. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὁρῶν τὸν ἄνθρωπον ἐν
παραδείσῳ, οὐκ αὐτὸς ἐσπούδαζε μεταβαλέσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐκβαλεῖν τοῦ παραδείσου.
καὶ πάλιν ἰδὼν αὐτὸν ἐν οὐρανῷ καθήμενον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειγομένους ἐκεῖ, τῆς αὐτῆς ἔχεται
μελέτης, τοὺς ἐκεῖ σπεύδοντας ὑποσκελίζων, καὶ πλείονα ἐντεῦθεν ἑαυτῷ σωρεύων τὴν

καιόμενον. καὶ γὰρ ἁπανταχοῦ τοῦτο συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ φθονούμενος, ἂν νήφῃ, λαμπρότερος γίνεται· ὁ δὲ βασκαίνων, πλείονα ἑαυτῷ συνάγει κακά. οὕτω καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐγένετο λαμπρός· οὕτω Ἀαρὼν ὁ ἱερεύς. ἡ γὰρ τῶν φθονούντων ἐπιβουλὴ, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς ψηφίσασθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐποίησε, καὶ τὴν ῥάβδον βλαστῆσαι παρεσκεύασεν. οὕτως ὁ Ἰακὼβ τῆς πολλῆς εὐπορίας ἀπήλαυσε, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. οὕτως οἱ βασκαίνοντες μυρίοις ἑαυτοὺς περιέπειραν κακοῖς. ἅπερ εἰδότες ἅπαντα, φύγωμεν τὸν τοιοῦτον ζῆλον. τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, φθονεῖς; ὅτι χάριν ἔλαβε πνευματικὴν ὁ ἀδελφός; καὶ παρὰ τίνος ἔλαβεν, εἰπέ μοι; οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ; οὐκοῦν πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀπέχθειαν ἀναδέχῃ τὸν δεδωκότα τὴν δωρεάν. εἶδες ποῖ τὸ κακὸν ἕρπει, καὶ εἰς τὴν κολοφῶνα τῶν ἁμαρτημάτων ἐπάγει, καὶ ὅσον ἀνορύττει βάραθρον τιμωρίας; φεύγωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, καὶ μήτε φθονῶμεν, καὶ τῶν φθονούντων ὑπερευχώμεθα, καὶ πάντα ποιῶμεν, ὥστε αὐτῶν κατασβέσαι τὸ πάθος· ἀλλὰ μὴ τὰ τῶν ἀνοήτων πάσχωμεν, οἳ βουλόμενοι δίκην αὐτοὺς ἀπαιτῆσαι, πάντα ποιοῦσιν ὥστε αὐτῶν ἀνάψαι τὴν φλόγα. ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ δακρύωμεν αὐτοὺς καὶ θρηνῶμεν. αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἠδικημένοι, σκώληκα ἔχοντες διηνεκῆ διατρώγοντα αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ πηγὴν ἰοῦ συνάγοντες πάσης χολῆς πικροτέραν. παρακαλῶμεν τοίνυν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ ἐκείνοις τὸ πάθος μεταβαλεῖν, καὶ ἡμᾶς μήποτε ἐμπεσεῖν τῷ νοσήματι. καὶ γὰρ ἄβατος ὁ οὐρανὸς τῷ ταύτην ἔχοντι τὴν τηκεδόνα· καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ δὲ, καὶ ὁ παρὼν βίος ἀβίωτος. οὐδὲ γὰρ οὕτω ξύλον καὶ ἔριον σὴς ἐγκαθήμενος καὶ σκώληξ διατρώγειν εἴωθεν, ὡς ὁ τῆς βασκανίας πυρετὸς αὐτὰ κατεσθίει τὰ ὀστᾶ τῶν βασκαινόντων, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν σωφροσύνην λυμαίνεται. ἵν᾽ οὖν καὶ ἑαυτοὺς, καὶ ἑτέρους τῶν μυρίων ἀπαλλάξωμεν κακῶν, ἀπελάσωμεν τὸν πονηρὸν τοῦτον ἐξ ἡμῶν πυρετὸν, τὸν πάσης τηκεδόνος χαλεπώτερον· ἵνα πνευματικὴν ἀναλαβόντες ἰσχὺν, καὶ τὸν παρόντα διανύσωμεν ἀγῶνα, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν στεφάνων, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. λβ΄. 27 ΥΜΕΙΣ ΔΕ ΕΣΤΕ ΣΩΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΑΙ μέλη ἐκ μέρους.

ΙΝα γὰρ μή τις λέγῃ, τί πρὸς ἡμᾶς τοῦ σώματος τὸ ὑπόδειγμα; ἐκεῖνο μὲν γὰρ φύσει δουλεύει, τὰ δὲ ἡμέτερα προαιρέσεώς ἐστι κατορθώματα, περιάγων αὐτὸ τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς πράγμασι, καὶ δεικνὺς ὅτι τοσαύτην ἀπὸ γνώμης ὀφείλομεν ἔχειν ὁμόνοιαν, ὅσην ἀπὸ φύσεως ἐκεῖνα, φησὶν, ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ. εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον οὐ δεῖ στασιάζειν σῶμα, πολλῷ μᾶλλον τὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ φύσεως χάρις δυνατωτέρα. καὶ μέλη ἐκ μέρους. οὐ γὰρ δὴ σῶμα μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ μέλη ἐσμέν. περὶ γὰρ ἀμφοτέρων τούτων ἀνωτέρω διελέχθη, τοὺς πολλοὺς εἰς ἓν συνάγων, καὶ δεικνὺς ἅπαντας ἕν τι κατὰ τὴν τοῦ σώματος εἰκόνα γινομένους, καὶ τὸ ἓν τοῦτο διὰ τῶν πολλῶν συνιστάμενον, καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς ὂν, καὶ τὰ πολλὰ ἐκ τούτου συνεχόμενα καὶ δυνάμενα εἶναι πολλά. τί δέ ἐστι, τὸ ἐκ μέρους; τόγε εἰς ὑμᾶς ἧκον, καὶ ὅσον εἰκὸς ἐξ ὑμῶν οἰκοδομηθῆναι μέρος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, σῶμα, τὸ δὲ πᾶν σῶμα ἦν, οὐχ ἡ παρὰ Κορινθίοις ἐκκλησία, ἀλλ᾽ ἡ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, διὰ τοῦτο ἔφησεν, ἐκ μέρους· τουτέστιν, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἡ παρ᾽ ὑμῖν μέρος ἐστὶ τῆς πανταχοῦ κειμένης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀπὸ πασῶν συνισταμένου τῶν ἐκκλησιῶν· ὥστε οὐχὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαν εἰρηνεύειν ἂν εἴητε δίκαιοι, εἴγε πάντως ἐστὲ μέλη τοῦ σώματος.

γρ. αὐτῷ

γρ. περιάγει

γρ. συνάγοντες

28 Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ· ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ ταῖς γλώτταις, ἔσχατον αὐτὸ τίθησι πανταχοῦ. τὸ γὰρ πρῶτον ἐνταῦθα καὶ δεύτερον οὐχ ἁπλῶς εἴρηκεν, ἀλλὰ προτάττων τὸ προτιμότερον, καὶ τὸ καταδεέστερον δεικνύς. διὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους προὔθηκεν, οἳ πάντα ἐν ἑαυτοῖς εἶχον τὰ χαρίσματα. καὶ οὐκ εἶπεν,* οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλους ἁπλῶς ἢ προφήτας, ἀλλὰ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον τίθησι, τὸ αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ εἶπον, ἐμφαίνων. δεύτερον προφήτας. προεφήτευον γὰρ, ὡς αἱ θυγατέρες Φιλίππου, ὡς ὁ Ἄγαβος, ὡς αὐτοὶ οὗτοι οἱ παρὰ Κορινθίοις, περὶ ὧν φησι, Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν· καὶ Τιμοθέῳ δὲ γράφων ἔλεγε, Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας. καὶ πολλῷ πλείους τότε ἦσαν, ἢ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς. οὐ γὰρ εἰς δέκα καὶ εἴκοσι καὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν περιειστήκει τὸ χάρισμα, ἀλλ' ἐξεχεῖτο δαψιλῶς ἡ χάρις αὕτη, καὶ ἑκάστη ἐκκλησία πολλοὺς εἶχε τοὺς προφητεύοντας. εἰ δὲ φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, περὶ ἐκείνων φησὶ τῶν προφητῶν τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προαναφωνησάντων. τρίτον διδασκάλους. ὁ μὲν γὰρ προφητεύων, πάντα ἀπὸ τοῦ πνεύματος φθέγγεται· ὁ δὲ διδάσκων, ἔστιν ὅπου καὶ ἐξ οἰκείας διανοίας διαλέγεται. διὸ καὶ ἔλεγεν, Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα δὲ οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ· ὁ δὲ πνεύματι πάντα φθεγγόμενος, οὐ κοπιᾷ. διὰ δὴ τοῦτο καὶ μετὰ τὸν προφήτην αὐτὸν τέθεικεν· ὅτι τὸ μὲν, ὅλον ἐστὶ χάρισμα, τὸ δὲ, καὶ ἀνθρώπινος πόνος. καὶ γὰρ καὶ οἴκοθεν πολλὰ φθέγγεται, συμβαίνοντα μέντοι ταῖς θείαις γραφαῖς. ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων. ὁρᾷς πῶς πάλιν διαιρεῖ τὰ ἰάματα ἀπὸ τῆς δυνάμεως, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐποίησεν. ἡ γὰρ δύναμις πλέον τῆς ἰάσεως. ὁ μὲν γὰρ δύναμιν ἔχων, καὶ κολάζει, καὶ ἰᾶται· ὁ δὲ χάρισμα ἰαμάτων, θεραπεύει μόνον. καὶ ὅρα πῶς ἀκριβεῖ κέχρηται τῇ τάξει, τὴν προφητείαν τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἰαμάτων προτιθείς. ἀνωτέρω μὲν γὰρ, ἔνθα ἔλεγεν, ὅτι τῷ μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ ἄλλῳ λόγος γνώσεως, οὐ κατὰ τάξιν τιθεὶς ἔλεγεν, ἀλλ' ἀδιαφόρως· ἐνταῦθα μέντοι προτίθησι, καὶ ὑποτάττει. τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν προφητείαν προτίθησιν; ὅτι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ταύτην ἔχει τὸ πρᾶγμα τὴν τάξιν. ὅτε γοῦν ὁ Ἡσαΐας πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως παρεῖχεν ἀπόδειξιν, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων εὐτελείας τὸν ἔλεγχον" προῆγεν εἰς μέσον, καὶ τοῦτο τῆς θειότητος αὐτοῦ ἔφησεν εἶναι δεῖγμα μέγιστον, τὸ λέγειν τὰ μέλλοντα. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοσαῦτα σημεῖα ποιήσας, οὐ μικρὸν τοῦτό φησιν αὐτοῦ τῆς θεότητος εἶναι σημεῖον· καὶ ἐπιλέγει συνεχῶς, Ταῦτα δὲ εἴρηκα ὑμῖν, ἵν', ὅταν γένηται, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι. ἀλλὰ προφητείας μὲν εἰκότως τὰ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων δεύτερα. διὰ τί δὲ καὶ διδασκαλίας; ὅτι οὐκ ἔστιν ἴσον, λόγον καταγγέλλειν κηρύγματος, καὶ σπείρειν τὴν εὐσέβειαν εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς, καὶ δυνάμεις ποιεῖν· ἐπεὶ καὶ αὗται δι'" ἐκεῖνοι γίνονται. ὅταν οὖν τις καὶ λόγῳ παιδεύῃ καὶ βίῳ, πάντων ἐστὶ μείζων. διδασκάλους γὰρ τούτους φησὶ, τοὺς καὶ τοῖς ἔργοις διδάσκοντας, καὶ τῷ λόγῳ παιδεύοντας. τοῦτο γοῦν καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἀποστόλους εἶναι ἐποίησε. κἀκεῖνα μὲν καὶ ἕτεροί τινες οὐ πολλοῦ ἄξιοι παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰλήφασιν, ὡς ἐκεῖνοι οἱ εἰρηκότες, Κύριε, οὐχὶ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ μετὰ ταῦτα ἀκούσαντες, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. τὸν δὲ τῆς διδασκαλίας λόγον τὸν διπλοῦν τοῦτον, τὸν διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων, οὐκ ἂν ἀναδέξαιτό ποτε πονηρὸς ἄνθρωπος. εἰ δὲ τοὺς προφήτας προτίθησι, μὴ θαυμάσῃς. οὐ γὰρ ἁπλῶς προφήτας λέγει, ἀλλὰ τοὺς διὰ τῆς προφητείας καὶ διδάσκοντας, καὶ εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον ἅπαντα

* ἐπὶ

α. Κορ. ιδ. κθ.
α. Τιμ. δ. ιδ.
Ματθ. ια. ιγ.
α. Τιμ. ε. ιζ.
γ. παρῆγεν
Ιωαν. ιγ. ιθ.
γ. ἐκείνων
Ματθ. ζ. κβ.

λέγοντας, ὅπερ σαφέστερον ἡμῖν ποιεῖ. ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις. Τί ἐστιν, ἀντιλήψεις; ὥστε ἀντέχεσθαι τῶν ἀσθενῶν. τοῦτο οὖν χάρισμα, εἰπέ μοι; μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, τὸ προστατικὸν εἶναι, τὸ πράγματα οἰκονομεῖν πνευματικά· ἄλλως δὲ πολλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων, χαρίσματα καλεῖ, οὐκ ἀναπίπτειν ἡμᾶς βουλόμενος, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πανταχοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμεθα βοηθείας, καὶ παρασκευάζων εὐχαρίστους εἶναι, καὶ προθυμοτέρους ταύτῃ ποιῶν καὶ διεγείρων αὐτῶν τὰ φρονήματα. γένη γλωσσῶν. Εἶδες ποῦ τίθησι τοῦτο τὸ χάρισμα, καὶ πῶς πανταχοῦ τὴν ἐσχάτην αὐτῷ νέμει τάξιν; Εἶτα ἐπειδὴ πάλιν ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου πολλὴν ἔδειξε διαφορὰν, καὶ τὸ νόσημα ἐκεῖνο διήγειρε τὸ τῶν ἐλάττονα ἐχόντων χαρίσματα, λοιπὸν μετὰ πολλῆς αὐτοῖς ἐπιπηδᾷ τῆς σφοδρότητος, διὰ τὸ πολλὰς αὐτοῖς παρασχεῖν τὰς ἀποδείξεις τοῦ μὴ σφόδρα ἐλαττοῦσθαι αὐτούς. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ταῦτα ἀκούσαντας αὐτοὺς λέγειν, καὶ διατί μὴ πάντες ἀπόστολοι ἐγενόμεθα; ἀνωτέρω μὲν παρακλητικωτέρῳ λόγῳ κέχρηται, διὰ πολλῶν ἀποδεικνὺς ἀναγκαίως τοῦτο γινόμενον, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος εἰκόνος (Τὸ γὰρ σῶμά, φησιν, οὐκ ἔστιν ἓν μέλος· καὶ πάλιν, Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;) καὶ ἀπὸ τοῦ συμφερόντως δίδοσθαι (Ἑκάστῳ γάρ, φησιν, ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ συμφέρον) καὶ ἀπὸ τοῦ πάντας ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀρύεσθαι τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ χάρισμα εἶναι τὸ διδόμενον, ἀλλὰ μὴ ὀφειλήν (Διαιρέσεις γάρ, φησι, χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα) καὶ ἀπὸ τοῦ φανέρωσιν ὁμοίως γίνεσθαι διὰ πάντων τοῦ πνεύματος (Ἑκάστῳ γὰρ ἡ φανέρωσις, φησι, δίδοται διὰ τοῦ πνεύματος) καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ πνεύματι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα τετυπῶσθαι (Πάντα γὰρ ταῦτα, φησιν, ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται· καί, ἔθετο ὁ Θεὸς τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησε) καὶ ἀπὸ τοῦ ἀναγκαῖα εἶναι καὶ τὰ ἐλάττονα (Τὰ γὰρ δοκοῦντα, φησιν, ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστιν) ἀπὸ τοῦ ὁμοίως ἀναγκαῖα εἶναι, ἐν τῷ ὁμοίως τὸ σῶμα κατασκευάζειν τοῖς μείζοσι (Τὸ γὰρ σῶμά, φησιν, οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά) ἀπὸ τοῦ καὶ τὰ μείζονα τῶν ἐλαττόνων δεῖσθαι (Οὐ δύναται γάρ, φησιν, εἰπεῖν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω) ἀπὸ τοῦ καὶ πλείονος ταῦτα ἀπολαύειν τιμῆς (Τῷ γὰρ ὑστεροῦντι, φησι, περισσοτέραν ἔδωκε τιμήν) ἀπὸ τοῦ κοινὴν αὐτῶν εἶναι τὴν φροντίδα καὶ ἴσην (Τὸ γὰρ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι πάντα τὰ μέλη) καὶ ἀπὸ τοῦ μίαν εἶναι τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀλγηδόνα αὐτῶν ἁπάντων (Εἴτε γὰρ πάσχει, φησίν, ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη) ἀνωτέρω μὲν οὖν παρεκάλεσε διὰ τούτων· ἐνταῦθα δὲ καταφορικῶς καὶ ἐπιτιμητικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ λοιπόν. ὅπερ γὰρ ἔφην, οὔτε ἀεὶ παρακαλεῖν, οὔτε ἐπιστομίζειν ἀεὶ χρή. διὰ τοῦτο καὶ αὐτός, ἐπειδὴ διὰ πολλῶν αὐτοὺς παρεκάλεσε, σφοδρῶς λοιπὸν ἐπιτίθεται λέγων·

29 Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων;

Καὶ οὐχ ἵσταται μέχρι τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου χαρίσματος, ἀλλὰ μέχρις ἐσχάτων πρόεισιν, ἢ τοῦτο λέγων, ὅτι οὐ δυνατὸν πάντας εἶναι πάντα (ὥσπερ ἐκεῖ φησιν, Εἰ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;) ἢ καὶ ἕτερόν τι μετὰ τούτων κατασκευάζων εἰς παραμυθίας λόγον πάλιν. ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ δεῖξαι καὶ τὰ ἐλάττονα ὁμοίως τοῖς μείζοσι περιμάχητα ἐκ τοῦ μηδὲ ταῦτα ἁπλῶς πᾶσι δεδόσθαι. τί γάρ, φησιν, ἀλγεῖς, ὅτι οὐκ ἔχεις χαρίσματα ἰαμάτων; ἐννόησον ὅτι ὅπερ ἔχεις σύ, κἂν ἔλαττον ᾖ, πολλάκις ὁ τὸ μεῖζον ἔχων, οὐκ ἔχει· διὰ τοῦτό φησι,

30 Μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσιν;

Ὥσπερ γὰρ τὰ μεγάλα οὐ πᾶσιν ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς πάντα, ἀλλὰ τοῖς μὲν τοῦτο, τοῖς δὲ ἐκεῖνο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων ἐποίησεν, οὐδὲ ταῦτα πᾶσι προθείς. ἐποίησε δὲ τοῦτο, πολ-

λὴν

λὴν ἐκ τούτου τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην οἰκοδομῶν, ἵνα ἕκαστος τοῦ πλησίον δεόμενος συνάγηται πρὸς τὸν ἀδελφόν. τοῦτο καὶ ἐν ταῖς τέχναις ᾠκονόμησε, τοῦτο καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις, τοῦτο καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ ἐν τοῖς μέλεσι τοῖς ἡμετέροις, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς. εἶτα ἐπάγει λοιπὸν τὴν κυριωτάτην παραμυθίαν, καὶ ἱκανὴν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι καὶ ἀναπαῦσαι τὴν ὀδυνωμένην ψυχήν. τίς δὲ αὕτη ἐστί;

31 Ζηλοῦτε, φησι, τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δείκνυμι ὑμῖν. Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἠρέμα ἠνίξατο αἰτίους ὄντας τοῦ τὰ ἐλάττονα λαμβάνειν, καὶ κυρίους, εἰ βούλοιντο, τοῦ τὰ μείζονα λαβεῖν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, ζηλοῦτε, τὴν παρ' ἐκείνων σπουδὴν ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὰ πνευματικά. καὶ οὐκ εἶπε, τὰ μείζονα, ἀλλὰ, τὰ κρείττονα, τουτέστι, τὰ χρησιμώτερα, τὰ συμφέροντα. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· μένετε ἐπιθυμοῦντες χαρισμάτων. καὶ δείκνυμι ὁδὸν χαρισμάτων ὑμῖν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, χάρισμα, ἀλλ', ὁδὸν, ἵνα μειζόνως ἐπάρῃ τοῦτο, ὃ μέλλει λέγειν. οὐδὲ γὰρ ἓν, καὶ δύο, καὶ τρία χαρίσματα δείκνυμι ὑμῖν, ἀλλ' ὁδὸν μίαν τὴν ἐπὶ πάντα ταῦτα φέρουσαν· καὶ οὐχ ἁπλῶς ὁδὸν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ κοινῇ πᾶσι προκειμένην. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰ χαρίσματα τοῖς μὲν ταῦτα, τοῖς δὲ ἐκεῖνα, ἀλλ' οὐ πᾶσι πάντα δέδοται, οὕτω καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καθολικὸν δῶρόν ἐστι. διὸ καὶ πάντας εἰς τοῦτο καλεῖ. ζηλοῦτε γάρ, φησι, τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δείκνυμι ὑμῖν, τὴν ἀγάπην λέγων τὴν πρὸς τὸν πλησίον. εἶτα μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τὸν περὶ αὐτῆς λόγον καὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ κατορθώματος τούτου, πρότερον καθαιρεῖ ταῦτα τῇ πρὸς ἐκείνην συγκρίσει, οὐδὲν ὄντα δεικνὺς ταύτης χωρὶς, σφόδρα συνετῶς. εἰ γὰρ εὐθέως περὶ ἀγάπης διελέχθη, καὶ εἰπὼν, ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι, ἐπήγαγεν, αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἀγάπη, καὶ μὴ κατὰ σύγκρισιν τὸν λόγον προήγαγε, κἂν ἐμυκτήρισάν τινες τὸ λεχθὲν, οὐκ εἰδότες σαφῶς τοῦ πράγματος τὴν ἰσχὺν, ἀλλ' ἔτι πρὸς ταῦτα κεχηνότες. διόπερ οὐκ εὐθέως αὐτὴν ἀνεκάλυψεν, ἀλλὰ πρότερον τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸν ἀκροατὴν ἐπάρας, καὶ εἰπὼν, καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν δείκνυμι ὑμῖν, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτὸν ἀγαγὼν, οὐδὲ οὕτως εὐθέως εἰς αὐτὴν ἐμβαίνει, ἀλλ' αὔξων ἔτι καὶ ἐπιτείνων αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν, περὶ τούτων αὐτῶν διαλέγεται πρότερον, καὶ δείκνυσιν ἐκείνης οὐκ οὔσης οὐδὲν ὄντα, εἰς μεγίστην αὐτοὺς ἀνάγκην τοῦ φιλεῖν ἀλλήλους καθιστάς. ἐπεὶ καὶ ἐκ τοῦ ταύτην ἠμελῆσθαι, ἡ αἰτία τῶν κακῶν ἁπάντων ἦν. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο εἰκότως ἂν μεγάλη φανείη, εἴγε τὰ μὲν χαρίσματα οὐ μόνον αὐτοὺς οὐ συνήγαγεν, ἀλλὰ καὶ ἡνωμένους διέστησεν, αὕτη δὲ αὐτοὺς δι' ἐκείνων διασπάντας δι' ἑαυτῆς μέλλοι συνάγειν καὶ ποιεῖν σῶμα ἕν. ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο εὐθέως, ἀλλ' ὃ μάλιστα ἐπόθουν, τοῦτο τίθησιν· οἶδεν ὅτι χάρισμα τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ τῶν χαρισμάτων ἁπάντων ὁδὸς μεθ' ὑπερβολῆς. ὥστε εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ ὀφείλειν βούλει τὸν ἀδελφὸν ἀγαπᾶν, διὰ τὸ κρείττονος ἐπιλαμβάνεσθαι σημείου καὶ χαρίσματος δαψιλοῦς κατάδεξαι τὴν ἀγάπην. καὶ ὅρα πόθεν ἄρχεται, πρότερον ἀπὸ τοῦ θαυμαστοῦ δοκοῦντος εἶναι παρ' αὐτοῖς καὶ μεγάλου, τῶν γλωσσῶν. καὶ ἀγαγὼν εἰς μέσον τὸ χάρισμα, οὐ τοσοῦτον τίθησιν, ὅσον εἶχον, ἀλλὰ πολλῷ πλέον. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐὰν γλώσσαις λαλῶ, ἀλλ',

1 Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ. Τί ἐστι, τῶν ἀνθρώπων; πάντων τῶν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν. καὶ οὐδὲ ταύτῃ ἠρκέσθη τῇ ὑπερβολῇ, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν πολλῷ μείζονα τίθησιν, ἐπάγων καὶ λέγων, Καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Εἶδες ποῦ τὸ χάρισμα ἐπῆρας, ποῦ καθεῖλεν αὐτὸ καὶ κατέρριψεν; οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ὅτι οὐδέν εἰμι, ἀλλ' ὅτι γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἀναίσθητόν τι καὶ ἄψυχον. πῶς δὲ χαλκὸς ἠχῶν; φωνὴν μὲν ἀφιείς, εἰκῇ δὲ καὶ μάτην, καὶ εἰς οὐδὲν δέον. πρὸς γὰρ τῷ μηδὲν ὀνεῖν, καὶ παρενοχλεῖν δοκῶ, καὶ φορτικός τις εἶναι καὶ ἐπαχθὴς τοῖς πολλοῖς. ὁρᾷς πῶς ὁ ἀγάπης ἀπεστερημένος τοῖς ἀψύχοις προσέοικε καὶ ἀναισθήτοις;

ναι ἀνθρώποις; γλῶτταν δὲ ἀγγέλων ἐνταῦθά φησιν, οὐχὶ σῶμα περιτιθεὶς ἀγγέλοις, ἀλλ' ὃ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· κἂν οὕτω φθεγγώμεθα, ὡς ἀγγέλοις νόμος πρὸς ἀλλήλους διαλέγεσθαι, ταύτης δίχα οὐδέν εἰμι, ἀλλὰ καὶ ἐπαχθὴς καὶ φορτικός. οὕτω γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ ὅταν λέγῃ, ὅτι Αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, οὐ γόνατα καὶ ὀστᾶ περιτιθεὶς τοῖς ἀγγέλοις ταῦτα λέγει (ἄπαγε) ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην προσκύνησιν διὰ τοῦ παρ' ἡμῖν σχήματος αἰνίξασθαι βούλεται). οὕτω καὶ ἐνταῦθα γλῶτταν ἐκάλεσεν, οὐ σαρκὸς ὄργανον δηλῶν, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ὁμιλίαν τῷ γνωρίμῳ παρ' ἡμῖν τρόπῳ αἰνίξασθαι βουλόμενος. εἶτα ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, οὐ μέχρι τῶν γλωσσῶν ἵσταται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ πρόεισι χαρίσματα, καὶ πάντα τῇ αὐτῆς ἀπουσίᾳ καθελών, τότε αὐτῆς ὑπογράφει τὴν εἰκόνα. καὶ ἐπειδὴ αὔξησιν ποιῆσαι προῄρηται τοῦ λόγου, ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἀρχόμενος ἄνεισιν ἐπὶ τὰ μείζω. ὅπερ γὰρ, ἡνίκα τὴν τάξιν αὐτῶν ἐνέφαινεν, ὕστερον τέθεικε τὸ τῶν γλωσσῶν, τοῦτο πρῶτον ἀριθμεῖ νῦν, κατὰ μικρὸν, ὅπερ ἔφην, ἐπὶ τὰ μείζονα ἀναβαίνων. εἰπὼν γὰρ περὶ τῶν γλωσσῶν, ἐπὶ τὴν προφητείαν εὐθέως ἐκβαίνει, καί φησι,

[margin: Ῥωμ. ιδ. ια.] [margin: γ. αἰνίξασθαι]

2 Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν· Καὶ ταύτην πάλιν μεθ' ὑπερβολῆς. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ γλώσσας ἔθηκεν, ἀλλὰ τὰς πάντων τῶν ἀνθρώπων γλώσσας, καὶ προϊὼν τὰς τῶν ἀγγέλων, καὶ τότε ἔδειξεν οὐδὲν ὂν τὸ χάρισμα ἀγάπης χωρίς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐ τὴν προφητείαν τίθησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑψηλοτάτην προφητείαν. εἰπὼν γὰρ, ἐὰν ἔχω προφητείαν, ἐπήγαγε, Καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν,

Μετ' ἐπιτάσεως τιθεὶς καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα. εἶτα μετὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ χαρίσματα προβαίνει. καὶ ἵνα μὴ καθέκαστον αὐτῶν λέγων δοκῇ πάλιν ἐνοχλεῖν, τὴν μητέρα καὶ πηγὴν ἁπάντων τίθησι, καὶ αὐτὴν πάλιν μεθ' ὑπερβολῆς, οὕτω λέγων·

Καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν. Καὶ οὐδὲ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ, ὅπερ ὡς μέγιστον εἶπεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοῦτο προσέθηκεν, εἰπών· Ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι. Καὶ σκόπει πῶς πάλιν κἀνταῦθα καθαιρεῖ τῶν γλωσσῶν τὸ ἀξίωμα. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς προφητείας δείκνυσι πολὺ τὸ κέρδος τὸ ἀπ' αὐτῆς, τὸ εἰδέναι τὰ μυστήρια καὶ τὴν γνῶσιν ἔχειν πᾶσαν, καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως ἔργον οὐ μικρὸν, τὸ τὰ ὄρη μεθιστάνειν· ἐπὶ δὲ τῶν γλωσσῶν, αὐτὸ μόνον εἰπὼν τὸ χάρισμα, ἀνεχώρησε. σὺ δέ μοι κἀκεῖνο σκόπει, πῶς ἐν βραχεῖ πάντα περιέλαβε τὰ χαρίσματα, προφητείαν εἰπὼν καὶ πίστιν. ἢ γὰρ ἐν λόγοις, ἢ ἐν ἔργοις ἐστὶ τὰ θαύματα. καὶ πῶς ὁ Χριστός φησιν ἐλάχιστον μέρος τῆς πίστεως εἶναι τὸ δύνασθαι ὄρος μεταστῆσαι (ὡς γὰρ ἐλάχιστον λέγων, οὕτως ἔθηκεν εἰπών, Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται) ὁ δὲ Παῦλος πᾶσαν τὴν πίστιν ταύτην εἶναί φησι; τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἐπειδὴ μέγα ἦν τοῦτο, τὸ ὄρος μεταστῆσαι, διὰ τοῦτο καὶ αὐτοῦ ἐμνημόνευσεν, οὐχ ὡς τοῦτο μόνης δυναμένης πάσης τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μέγα εἶναι ἐδόκει τοῖς παχυτέροις διὰ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος, κἀντεῦθεν ἐπαίρει τὸ προκείμενον. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, καὶ ἐὰν δύνωμαι ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι.

[margin: Ματθ. ιζ. κ.] [margin: ἴσ. μόνον]

3 Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Βαβαὶ τῆς ὑπερβολῆς. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα μετὰ προσθήκης ἑτέρας τίθησιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐὰν δῶ τοῖς πένησι τὴν ἡμίσειαν μοῖραν τῶν ὄντων, ἢ τὰς δύο, ἢ τὰς τρεῖς μοίρας, ἀλλ', ἐὰν πάντα μου τὰ ὑπάρχοντα. καὶ οὐκ εἶπε, δῶ, ἀλλὰ, ψωμίσω, ὡς προσκεῖσθαι τῇ δαπάνῃ καὶ τὴν διακονίαν τὴν μετ' ἐπιμελείας ἁπάσης. καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι. οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἀποθάνω, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς. τὸν γὰρ πάντων χαλεπώτερον θάνατον θεὶς, τὸ

ζῶντα

ζῶντα κατακαῦσαι, καὶ τοῦτον χωρὶς ἀγάπης οὐδὲν μέγα ἔφησεν εἶναι. ἐπήγαγε γοῦν, οὐδὲν
ὠφελοῦμαι. ἀλλ' οὐδέπω τὴν πᾶσαν ὑπερβολὴν ἔδειξα, ἕως ἂν τοῦ Χριστοῦ τὰς μαρτυ-
ρίας τὰς περὶ ἐλεημοσύνης καὶ θανάτου εἰρημένας εἰς μέσον ἀγάγω. τίνες οὖν εἰσιν αἱ
μαρτυρίαι; τῷ πλουσίῳ φησίν, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς (Ματθ. ιθ. κα.)
5 πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. καὶ περὶ ἀγάπης δὲ διαλεγόμενος τῆς εἰς τὸν πλη-
σίον φησί, Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φί- (Ιωαν. ιε. ιγ.)
λων αὐτοῦ. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο πάντων μέγιστόν ἐστιν. ἀλλ' ἐγὼ λέγω, φη-
σὶν ὁ Παῦλος, κἂν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ θῶμεν αὐτήν, καὶ μηδὲ ἁπλῶς θῶμεν, ἀλλ' ὥστε καὶ ἐμ-
πρησθῆναι (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι) οὐ μέγα ἔσται κέρδος
10 ἡμῖν τὸν πλησίον οὐκ ἀγαπῶσι. τὸ μὲν οὖν λέγειν τὰ χαρίσματα οὐδὲν μέγα ὠφελεῖν ἀγάπης
ἀπούσης, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ καὶ τοῦ βίου δεύτερά ἐστι τὰ χαρίσματα. πολλοὶ γοῦν χαρίσ-
ματα ἐπιδειξάμενοι, ἐπειδὴ φαῦλοι γεγόνασιν, ἐκολάσθησαν, ὡς ἐκεῖνοι οἱ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ
προφητεύσαντες καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐκβαλόντες καὶ δυνάμεις πολλὰς ποιήσαντες, ὡς Ἰού-
δας ὁ προδότης· ἕτεροι δὲ βίον ἐπιδειξάμενοι πιστοὶ καθαρόν, οὐδενὸς ἐδεήθησαν ἑτέρου
15 πρὸς τὸ σωθῆναι. τὸ μὲν οὖν τὰ χαρίσματα, ὅπερ ἔφην, δεῖσθαι ταύτης, θαυμαστὸν οὐδέν·
τὸ δὲ καὶ βίον ἠκριβωμένον μηδὲν ἰσχύειν ταύτης ἄνευ, τοῦτο ἔστι τὸ τὴν ὑπερβολὴν ἐμφαῖνον καὶ
πολλὴν ποιοῦν τὴν ἀπορίαν, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ Χριστὸς ἀμφοτέροις τούτοις τὰ μεγάλα
φαίνηται ψηφιζόμενος, τῇ τε ἀκτημοσύνῃ λέγω, καὶ τοῖς τοῦ μαρτυρίου κινδύνοις. καὶ γὰρ τῷ
πλουσίῳ φησίν, ὅπερ ἔφθην εἰπών, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα,
20 καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· καὶ τοῖς μαθηταῖς περὶ μαρτυρίου διαλεγόμενος ἔ- (Ματθ. ιθ. κα. ι. λθ. ι. λβ.)
λεγεν, Ὃς ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν· καί, Ὃς ἐὰν ὁμολογή-
σῃ με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ πολὺς ὁ τοῦ κατορθώματος τούτου πόνος καὶ αὐτὴν σχεδὸν ὑπερβαί-
νων τὴν φύσιν, καὶ τοῦτο ἴσασιν οἱ καταξιωθέντες τῶν στεφάνων τούτων καλῶς. λόγος γὰρ
25 οὐδεὶς αὐτὸ παραστῆσαι δυνήσεται. οὕτω γενναίας τὸ πρᾶγμά ἐστι ψυχῆς, καὶ μετ' ὑπερ-
βολῆς θαυμαστόν. ἀλλ' ὅμως τὸ θαυμαστὸν τοῦτο οὐδὲν μέγα ἔφησεν ὠφελεῖν ἀγάπης χω-
ρὶς ὁ Παῦλος, κἂν τὴν ἀκτημοσύνην συνεζευγμένην ἔχῃ. τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως εἴ-
(γ. ἀγάπην) ρηκε; τοῦτο ἤδη δεῖξαι πειράσομαι, πρότερον ἐκεῖνο ζητήσας, πῶς ὁ τὰ ὑπάρχοντα
ψωμίζων πάντα δύναται μὴ ἔχειν ἀγάπην. τὸν μὲν γὰρ ἕτοιμον ὄντα καῆναι καὶ τὰ χαρί-
30 σματα ἔχοντα ἐγχωρεῖ ἴσως καὶ μὴ ἀγαπῆσαι· ὁ δὲ μὴ μόνον δοὺς τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλὰ καὶ
ψωμίζων, πῶς οὐκ ἀγαπᾷ; τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἢ ὅτι τὸ οὐκ ὄν, ὡς ὂν ὑπέθηκεν; ὅπερ ἀ-
εὶ φιλεῖ ποιεῖν, ὅταν ὑπερβολὴν παραστῆσαι βουληθῇ· ὡς ὅταν Γαλάταις γράφων λέγῃ,
Ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. καί- (Γαλ. α. η.)
τοι οὔτε αὐτός, οὔτε ἄγγελος ἔμελλε τοῦτο ποιεῖν· ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πράγμα-
35 τος, καὶ τὸ μηδ' ὅλως ἐσόμενον τέθεικε. καὶ πάλιν ὅταν Ῥωμαίοις ἐπιστέλλῃ, καὶ λέγῃ, Οὔτε ἄγ- (Ρω. η. λθ.)
(γ. Χριστοῦ) γελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις δυνήσονται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.
οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔμελλον ποιεῖν ἄγγελοι, ἀλλὰ κἀνταῦθα τὸ μὴ ὂν ὑποτίθεται, ὥσπερ οὖν καὶ
τὸ ἑξῆς λέγων, οὔτε κτίσις ἑτέρα· καίτοιγε ἑτέρα οὐκ ἔστι κτίσις. πᾶσαν γὰρ αὐτὴν περιέ-
λαβε, καὶ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω [πάντα] εἰπών. ἀλλ' ὅμως κἀνταῦθα τὸ μὴ ὂν καθ' ὑπό-
40 θεσιν τίθησιν, ὥστε δεῖξαι τὸν μετ' ὑπερβολῆς αὐτοῦ πόθον. ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, ὅτι
κἂν πάντα τις δῷ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχῃ, οὐδὲν ὠφελεῖται. ἢ τοῦτο οὖν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ ὅτι βού-
λεται οὐ παρέχοντας καὶ συγκεκολλῆσθαι τοῖς λαμβάνουσι, καὶ μὴ ἁπλῶς διδόναι ἀσυμ-
παθῶς, ἀλλ' ἐλεοῦντας καὶ κατακαμπτομένους, ἐπικλωμένους καὶ συναλγοῦντας τοῖς
δεομένοις.

Διὰ

ΗΘΙΚΟΝ Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη παρὰ τοῦ Θεοῦ νενομοθέτηται. καὶ γὰρ ἠδύνατο τοὺς πένητας διατρέφειν ὁ Θεὸς καὶ χωρὶς τούτου, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς εἰς τὴν ἀγάπην συνδήσῃ, καὶ ἵνα διαθερμαινώμεθα πρὸς ἀλλήλους, παρ' ἡμῶν αὐτοὺς ἐκέλευσε τρέφεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Κρείσσων λόγος ἀγαθὸς, ἢ δόσις· καὶ ἰδοὺ λόγος ὑπὲρ δόμα ἀγαθός. καὶ αὐτός φησιν, Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἔθος τοὺς τε εὐεργετουμένους φιλεῖν, τούς τε εὖ πάσχοντας πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας οἰκειότερον διακεῖσθαι, σύνδεσμον φιλίας ποιῶν, τοῦτο ἐνομοθέτησεν. ἀλλὰ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνό ἐστι, πῶς, τοῦ Χριστοῦ ἀμφότερα ταῦτα τελειότητος εἶναι φήσαντος, οὗτος χωρὶς ἀγάπης ἀτελῆ ταῦτα εἶναί φησιν; οὐκ ἀντιφθεγγόμενος αὐτῷ (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῷ συνᾴδων. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλουσίου οὐχ ἁπλῶς εἶπε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, ἀλλ' ἐπήγαγε, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ἡ δὲ ἀκολούθησις αὐτοῦ οὐδένα οὕτω μαθητὴν ἀποδείκνυσι τοῦ Χριστοῦ, ὡς τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾷν. Ἐν γὰρ τούτῳ γνώσονται πάντες, φησὶν, ὅτι μαθηταί μού ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. καὶ ὅταν δὲ λέγῃ, Ὃς ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν· καὶ, Ὃς ἂν ὁμολογήσῃ με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ δεῖ ἀγάπην, ἀλλὰ τὸν μισθὸν τὸν ἀποκείμενον τοῖς πόνοις τούτοις δηλοῖ. ἐπεὶ ὅτι μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦτο ζητεῖ, ἀλλαχοῦ σφόδρα αὐτὸ ᾐνίξατο, οὕτως εἰπών· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε, τουτέστι, μαρτυρήσετε, σφαγήσεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐχ ὡς τινῶν καθημένων ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω λέγων προεδρίαν τε καὶ τιμὴν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναί, φησιν, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται. εἶτα δεικνὺς τίσιν ἡτοίμασται, καλέσας αὐτούς φησιν· Ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων ὑμῶν διάκονος, ταπεινοφροσύνην δηλῶν καὶ ἀγάπην. ἀγάπην δὲ ἐπιτεταμένην ἀπαιτεῖ. διὸ δὴ τοῦτο οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλ' ἐπήγαγεν· Ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, δεικνὺς ὅτι οὕτω δεῖ φιλεῖν, ὡς καὶ σφάττεσθαι ὑπὲρ τῶν ἀγαπωμένων. τοῦτο γὰρ μάλιστα αὐτόν ἐστι φιλεῖν. διὸ καὶ τῷ Πέτρῳ φησὶν, Εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. καὶ ἵνα μάθητε ὅσον ἐστὶ τὸ κατόρθωμα, ὑπογράψωμεν αὐτὴν τῷ λόγῳ, ἐπειδὴ τοῖς πράγμασιν αὐτὴν οὐχ ὁρῶμεν που φαινομένην· καὶ ἐννοήσωμεν, ὡς εἰ πανταχοῦ μετὰ δαψιλείας ἦν αὐτὴ, πόσα ἂν ἐγένετο ἀγαθά. οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. Εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φόνοι, καὶ μάχαι, καὶ πόλεμοι, καὶ στάσεις, καὶ ἁρπαγαὶ, καὶ πλεονεξίαι, καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρὰ, καὶ μέχρις ὀνόματος ἂν ἠγνοήθη ἡ κακία. τὰ μέντοι σημεῖα οὐκ ἂν τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ εἰς κενοδοξίαν ἐπαίρει τοὺς μὴ προσέχοντας καὶ ἀπόνοιαν. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν τῆς ἀγάπης, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀγαθὰ ἔχει παρεζευγμένα [τὰ] κακά· οἷον ὁ ἀκτήμων φυσᾶται πολλάκις διὰ τοῦτο· ὁ λέγειν εἰδὼς, καὶ δοξομανίαν νοσεῖ· ὁ ταπεινόφρων, δι' αὐτὸ τοῦτο πολλάκις κατὰ τὸ συνειδὸς μέγα φρονεῖ· ἡ δὲ ἀγάπη πάσης τῆς τοιαύτης ἀπήλλακται λύμης. κατὰ γὰρ τοῦ ἀγαπωμένου οὐκ ἄν τις ἐπαρθείη ποτέ. καὶ μή μοι θῇς ἕνα ἀγαπῶντα, ἀλλὰ πάντας ὁμοίως, καὶ τότε αὐτῆς ὄψει τὴν ἀρετήν. μᾶλλον δὲ, εἰ βούλει, πρότερον ἕνα ἀγαπώμενον καὶ ἕνα φιλοῦντα τίθει· φιλοῦντα μέντοι, ὡς φιλεῖν ἄξιον. τὴν γὰρ γῆν οὕτως ὡς τὸν οὐρανὸν οἰκήσει, πανταχοῦ γαλήνης ἀπολαύων, καὶ μυρίους ἑαυτῷ πλέκων στεφάνους. ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ φθόνου, καὶ ὀργῆς, καὶ βασκανίας, καὶ ἀπονοίας, καὶ κενοδοξίας, καὶ πονηρᾶς ἐπιθυμίας, καὶ παντὸς ἔρωτος ἀτόπου, καὶ παντὸς νοσήματος καθαρεύουσαν διατηρήσει τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. ὥσπερ γὰρ ἑαυτὸν οὐκ ἂν τις ἐργάσαιτό τι κακὸν, οὕτως οὐδὲ τὸν πλησίον οὗτος. τοιοῦτος δὲ ὢν, μετ' αὐτοῦ στήσεται τοῦ Γαβριὴλ ἐπὶ τῆς

γῆς

Marginal references: Σειρ. ιη. ιϛ. — Ὠσ. ϛ. — Ἰω. κ. ιγ. λε. — Ματθ. ι. λθ. — ι. λβ. — Ματθ. κ. κγ. — Ματθ. κ. κϛ. — Ἰωαν. κα. ιϛ.

Marginal variants: γρ. τούς τε εὐεργετουμένους ὑπὸ τῶν εὐεργετούντων φιλεῖσθαι, — γρ. οὐδὲν — ἴσ. οὐδεὶς — γρ. ἑαυτῷ

Line numbers: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

γῆς βαδίζων. καὶ ὁ μὲν ἀγάπην ἔχων, τοιοῦτος· ὁ δὲ σημεῖα ποιῶν, καὶ γνῶσιν ἔχων ἀπηρ-
τισμένην ταύτης ἄνευ, κἂν μυρίους ἐγείρῃ νεκρούς, οὐδὲν μέγα ὀνήσει, πάντων ἀπερρηγμένος,
καὶ οὐδενὶ τῶν συνδούλων ἀναμιγνύναι ἑαυτὸν ἀνεχόμενος. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τῆς
εἰς αὐτὸν ἀκριβοῦς ἀγάπης σημεῖον ἔφησεν εἶναι, τὸ τὸν πλησίον φιλεῖν. Εἰ γὰρ φιλεῖς με,
5 φησιν, ὦ Πέτρε, τούτων πλέον, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Εἶδες πῶς καὶ ἐντεῦθεν πάλιν ἠ-
νίξατο, ὅτι μαρτυρίου μεῖζον τοῦτο; καὶ γὰρ εἰ παῖδά τις εἶχεν ἀγαπητὸν, ὑπὲρ οὗ καὶ
τὴν ψυχὴν ἂν ἐπιδέδωκεν, εἶτά τις τὸν μὲν πατέρα ἐφίλει, τῷ δὲ παιδὶ μηδ' ὅλως προσεῖ-
χε, σφόδρα ἂν παρώξυνε τὸν πατέρα, καὶ οὐκ ἂν ᾔσθετο τῆς οἰκείας ἀγάπης διὰ τὴν τοῦ παι-
δὸς ὑπεροψίαν. Εἰ δὲ ἐπὶ πατέρος καὶ παιδὸς τοῦτο συμβαίνει, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ καὶ
10 ἀνθρώπων. καὶ γὰρ πατέρων ἁπάντων ἐστὶ φιλοστοργότερος ὁ Θεός. διὰ δὴ τοῦτο εἰπὼν,
Πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ, ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐπήγαγε, δευτέρα δὲ, καὶ οὐκ ἐσίγησεν, Ματθ. κβ. λη.
ἀλλὰ προσέθηκεν, ὁμοία αὐτῇ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. καὶ ὅρα πῶς μετὰ τῆς αὐτῆς [γρ. αὐτῆς]
σχεδὸν ὑπερβολῆς ἀπαιτεῖ καὶ ταύτην. περὶ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ φησιν, ἐξ ὅλης καρδίας σου· περὶ
δὲ τοῦ πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου. καὶ γὰρ εἰ μετ' ἀκριβείας
15 τοῦτο ἐφυλάττετο, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος ἦν, οὐκ ἄρχων, οὐκ ἀρχόμενος, οὐ πλούσιος, οὐ πένης,
οὐ μικρὸς, οὐ μέγας, οὐ διάβολος ἄν ἐγνώσθη ποτέ· οὐ λέγω, οὗτος, ἀλλ' εἰ καὶ ἕτερος τοιοῦ-
τος, μᾶλλον δὲ εἰ καὶ ἑκατὸν, καὶ μυρίοι τοιοῦτοι ἦσαν, οὐδὲν ἂν ἴσχυσαν ἐκείνης οὔσης. μᾶλλον
γὰρ χόρτος ἤνεγκε πυρὸς ἐπαγωγὴν, ἢ φλόγα ἀγάπης ὁ διάβολος. αὕτη τείχους ἰσχυ-
ροτέρα, αὕτη ἀδάμαντος στερροτέρα· κἂν ἑτέραν ταύτης ἰσχυροτέραν εἴποις ὕλην, πάν- [γρ. ὕλης]
20 τα ὑπερβάλλει τῆς ἀγάπης ἡ στερρότης. ταύτην οὐ πλοῦτος, οὐ πενία νικᾷ· μᾶλλον δὲ οὐδ'
ἂν ἦν πενία, οὐκ ἀμετρία πλούτου, εἰ ἀγάπη ἦν, ἀλλὰ τὰ ἐξ ἑκατέρων ἀγαθὰ μόνον.
καὶ γὰρ τὴν ἐξ ἐκείνου ἀφθονίαν ἐκαρπωσάμεθα ἂν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀμεριμνίαν· καὶ
οὔτε τοῦ πλούτου τὰς φροντίδας, οὔτε τῆς πενίας τὸ δέος ὑπεμείναμεν ἄν. καὶ τί λέγω τὰ
ἐξ αὐτῆς κέρδη; αὐτὸ γὰρ καθ' ἑαυτὸ τὸ φιλεῖν ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ, πόσην φέρει τὴν εὐφρο-
25 σύνην, ἐν πόσῃ καθίστησι χάριτι τὴν ψυχὴν, ὃ μάλιστα αὐτῆς ἐστιν ἐξαίρετον. τὰ μὲν γὰρ
ἄλλα τῆς ἀρετῆς μέρη συνεζευγμένον ἔχει τὸν πόνον, οἷον νηστεία, σωφροσύνη, ἀγρυπνία, βα-
σκανίαν, ἐπιθυμίαν, ὑπεροψίαν· ἡ δὲ ἀγάπη μετὰ τοῦ κέρδους πολλὴν ἔχει καὶ τὴν ἡδονὴν,
καὶ πόνον οὐδένα, καὶ καθάπερ μέλιττα ἀγαθὴ, τὰ πανταχόθεν συνάγουσα ἀγαθὰ, εἰς τὴν
τοῦ φιλοῦντος κατατίθεται ψυχήν. κἂν δουλεύῃ τις, ἡδίω τῆς ἐλευθερίας ἀποφαίνει τὴν
30 δουλείαν. ὁ γὰρ φιλῶν οὐχ οὕτως ἐπιτάττων, ὡς ἐπιταττόμενος χαίρει, καίτοιγε τὸ ἐπιτάττειν,
ἡδύ· ἀλλὰ μετατίθησιν αὕτη τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ πάντα ἐν χερσὶν ἔχουσα πα-
ραγίνεται τὰ ἀγαθὰ, πάσης μητρὸς ἠπιωτέρα, πάσης βασιλίδος εὐπορωτέρα, καὶ τὰ ἐπίπονα,
κοῦφα καὶ ῥᾷστα ποιεῖ, τὴν μὲν ἀρετὴν εὔκολον, τὴν δὲ κακίαν πικροτάτην ἡμῖν ἀποφαίνου-
σα. σκόπει δέ· τὸ δαπανᾶν, λυπηρὸν εἶναι δοκεῖ, καὶ ποιεῖ αὐτὸ αὕτη ἡδύ· τὸ λαμβάνειν τὰ ἑ-
35 τέρων, ἡδὺ, καὶ οὐκ ἀφίησιν αὐτὸ φαίνεσθαι ἡδὺ, ἀλλὰ φεύγειν ὡς μυσαρὸν παρασκευάζει.
πάλιν τὸ κακῶς λέγειν, γλυκὺ πᾶσιν εἶναι δοκεῖ· αὕτη τοῦτο μὲν πικρὸν ἀποφαίνει· τὸ δὲ κα-
λῶς λέγειν, ἡδύ. οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς τὸ τὸν φιλούμενον ἐγκωμιάζειν, ἡμῖν ἡδύ. πάλιν ὁ
θυμὸς ἔχει τινὰ ἡδονὴν, ἀλλ' ἐνταῦθα οὐκέτι, ἀλλὰ πάντα αὐτοῦ τὰ νεῦρα ἀνῄρηται. κἂν
λυπήσῃ τὸν φιλοῦντα ὁ ἀγαπώμενος, θυμὸς μὲν οὐδαμοῦ φαίνεται· δάκρυα δὲ καὶ παρα-
40 κλήσεις, καὶ ἱκετηρίαι· τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ παροξυνθῆναι· κἂν ἴδῃ ἁμαρτάνοντα, πενθεῖ καὶ
ὀδυνᾶται. ἀλλὰ καὶ ἡ ὀδύνη αὕτη ἡδονὴν φέρει. τῆς γὰρ ἀγάπης καὶ τὰ δάκρυα καὶ ἡ λύ-
πη, γέλωτος παντὸς ἡδίω καὶ χαρᾶς. οὐχ οὕτω γοῦν ἀναπαύονται οἱ γελῶντες, ὡς οἱ ὑ-
πὲρ φίλων κλαίοντες. κἂν ἀπιστῇς, ἐπίσχες αὐτῶν τὰ δάκρυα, καὶ ὡς τὰ ἀνήκεστα παθόντες,
οὕτω δυσχεραίνουσιν. ἀλλ' ἡδονὴν ἔχει, φησὶν, ἄτοπον τὸ φιλεῖν. ἄπαγε, καὶ εὐφήμει, ἄνθρωπε.

οὐδὲ

οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονῆς καθαρεύει τοιαύτης, ὡς ἀγάπη γνησία. μὴ γάρ μοι ταύτην εἴπῃς τὴν δημώδη καὶ ἀγοραῖον, καὶ νόσον μᾶλλον ἢ ἀγάπην οὖσαν, ἀλλὰ ταύτην ἣν ὁ Παῦλος ἐπιζητεῖ, τὴν τὸ συμφέρον τῶν ἀγαπωμένων σκοποῦσαν, καὶ ὄψει ὅτι πατέρων οὗτοι φιλοστοργότεροι. καὶ ὥσπερ οἱ χρήματα φιλοῦντες οὐκ ἂν ἕλοιντο δαπανῆσαι χρήματα, ἀλλ' ἥδιον ἂν ἐν στενοχωρίᾳ γενέσθαι, ἢ ἐκεῖνα ἰδεῖν ἐλαττούμενα, οὕτω καὶ ὁ περί τινα ἡδέως ἔχων, μυρία ἂν ἕλοιτο παθεῖν, ἢ τὸν ἀγαπώμενον καταβλαπτόμενον ἰδεῖν. πῶς οὖν, φησὶ, τὸν Ἰωσὴφ ἡ Αἰγυπτία φιλοῦσα, καθυβρίσαι ἠθέλησεν; ὅτι ταύτην ἐφίλει τὴν ἀγάπην τὴν διαβολικήν. ὁ μέντοι Ἰωσὴφ οὐ ταύτην, ἀλλ' ἣν ὁ Παῦλος ζητεῖ. ἐννόησον οὖν ἴσης ἀγάπης αὐτοῦ τὰ ῥήματα ἦν, καὶ τὰ πράγματα ἃ ἐκείνη ἔλεγε. καθύβρισόν με, καὶ ποίησον μοιχαλίδα, καὶ τὸν ἄνδρα ἀδίκησον, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνάτρεψον ἅπασαν, καὶ σαυτὸν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἔκβαλε παρρησίας. ἅπερ οὐ μόνον ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτὴν φιλούσης ἦν. ἐκεῖνος δὲ ἐπειδὴ γνησίως ἐφίλει, τούτων πάντων ἀπῆγε. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι αὐτῆς ἐκήδετο, ἐκ τῆς παραινέσεως αὐτοῦ κατάμαθε. οὐ γὰρ ἀπώσατο μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ παραίνεσιν εἰσήγαγε δυναμένην σβέσαι πᾶσαν πυράν. Εἰ γὰρ ὁ κύριός μου, φησὶν, οὐ γινώσκει δι' ἐμὲ οὐδὲν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. εὐθέως αὐτὴν ἀνέμνησε τοῦ ἀνδρὸς, ἵνα ἐντρέψῃ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ ἀνήρ σου, ἀλλ', ὁ κύριός μου· ὃ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν αὐτὴν κατασχεῖν, καὶ πεῖσαι ἐννοῆσαι τίς οὖσα, τίνος ἐρᾷ, ὅτι δέσποινα οὖσα, δούλου. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος κύριος, καὶ σὺ κυρία. αἰσχύνθητι τοίνυν τὴν πρὸς τὸν δοῦλον ὁμιλίαν, καὶ ἐννόησον τίνος οὖσα γυνὴ, τίνι βούλει συμπλακῆναι, καὶ πρὸς τίνα ἀχάριστος γίνῃ καὶ ἀγνώμων, καὶ ὅτι ἐγὼ πλείονα αὐτῷ ἀπονέμω εὔνοιαν. καὶ ὅρα πῶς ἐπαίρει αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν τῶν ὑψηλῶν ἐννοῆσαι ἠδύνατο ἡ βάρβαρος ἐκείνη καὶ ἀκόλαστος, ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτὴν ἐντρέπει λέγων, οὐ γινώσκει δι' ἐμὲ οὐδὲν, τουτέστιν, εὐεργετεῖ με μεγάλα, καὶ οὐ δύναμαι τὸν προστάτην ἐν τοῖς καιρίοις πλῆξαι. ἐμὲ δεύτερον ἐποίησε δεσπότην τῆς οἰκίας, καὶ οὐδὲν ἀπεξήρηταί μου, πλὴν σοῦ. ἐνταῦθα ἐπαίρει αὐτῆς τὸ φρόνημα, ἵνα κἂν οὕτως αἰσχυνθῆναι παρασκευάσῃ, καὶ δείξῃ μεγάλην οὖσαν τὴν τιμήν. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγεν ὄνομα ἱκανὸν αὐτὴν κατασχεῖν, λέγων· διὰ τὸ σὲ γυναῖκα αὐτοῦ εἶναι, καὶ πῶς ποιήσω τὸ ῥῆμα τὸ πονηρὸν τοῦτο; ἀλλὰ τί λέγεις; ὅτι οὐ πάρεστιν ὁ ἀνὴρ, οὐδὲ οἶδεν ὅτι ἀδικεῖται; ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐπόψεται. ἀλλ' οὐκ ἐκέρδανεν οὐδὲν ἀπὸ τῆς συμβουλῆς ἐκείνη, ἀλλ' ἐπεσπάσατο αὐτόν. τὴν γὰρ οἰκείαν μανίαν πληρῶσαι βουλομένη, οὐ φιλοῦσα τὸν Ἰωσὴφ, ταῦτα ἔπραττε, καὶ δῆλον ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα ἐποίησε. καὶ γὰρ δικαστήριον καθίζει, καὶ κατηγορίας εἰσάγει, καὶ τὰ ψευδῆ καταμαρτυρεῖ, καὶ ἐκδίδωσι θηρίῳ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλει· μᾶλλον δὲ, τό γε αὐτῆς μέρος, καὶ ἀνεῖλεν, οὕτω τὸν δικαστὴν καθώπλισε. τί οὖν; ἆρα καὶ Ἰωσὴφ τοιοῦτος; τοὐναντίον μὲν οὖν ἅπαν. οὔτε γὰρ ἀντεῖπεν, οὔτε κατηγόρησε τῆς γυναικός. ἠπιστήθη γὰρ ἄν, φησί. καὶ μὴν σφόδρα ἐφιλεῖτο, καὶ δῆλον οὐκ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους. Εἰ γὰρ μὴ σφόδρα αὐτὸν ὁ βάρβαρος ἐκεῖνος ἐφίλει, κἂν ἀπέκτεινε σιγῶντα καὶ οὐδὲν ἀντιλέγοντα. καὶ γὰρ Αἰγύπτιος ἦν, καὶ ἄρχων, καὶ περὶ εὐνὴν ἠδικημένος, ὡς ἐνόμιζε, καὶ παρὰ οἰκέτου, καὶ οἰκέτου τοιαῦτα εὐεργετηθέντος. ἀλλ' ἐνίκησε ταῦτα πάντα ὁ πόθος καὶ ἡ χάρις, ἣν ὁ Θεὸς αὐτοῦ κατέχεε. μετὰ δὲ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀγάπης ταύτης καὶ τεκμήρια εἶχεν οὐ μικρὰ, εἰ δικαιολογεῖσθαι ἐβούλετο, αὐτὰ τὰ ἱμάτια. Εἰ γὰρ αὐτὴ ἦν ἡ βιασθεῖσα, τὸν χιτῶνα αὐτῆς περιερρῆχθαι ἔδει, τὴν ὄψιν κατεσπαράχθαι, οὐ τὰ ἐκείνου κατέχειν ἱμάτια. ἀλλ' ἤκουσε, φησὶν, ὅτι ὕψωσα τὴν φωνὴν, καὶ καταλιπὼν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀπῆλθε. τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ ἀπέδυσας; τῇ γὰρ παθούσῃ βίαν ἀγαπητὸν ἦν τὸ ἀπαλλαγῆναι τοῦ ἐνοχλοῦντος. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δεῖξαι δυνήσομαι αὐτοῦ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν ἀγάπην.

Γεν. λθ. η.

γρ. γένοιντο

γρ. αὐτῷ

γρ. εὐηργέτημαι μεγ.

ἴσ. δημίῳ

τίω. καὶ γὰρ ὅτε εἰς ἀνάγκην ἐνέπεσε τοῦ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν τοῦ δεσμωτηρίου καὶ τῆς ἐκεῖ
διατριβῆς, οὐδὲ τότε ἐξεῖπε τὸ δρᾶμα. ἀλλὰ τί φησι; Καὶ ἐγὼ οὐκ ἐποίησα οὐδέν· (Γεν. μ. ιε.)
ἀλλὰ κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων, καὶ οὐδαμοῦ μέμνηται τῆς μοιχαλίδος, οὐδὲ καλ-
λωπίζεται ἐπὶ τῷ πράγματι, ὃ πᾶς τις ἂν ἔπαθεν, εἰ καὶ μὴ φιλοτιμίας ἕνεκεν, ἀλλ' ὥ-
5 στε μὴ δόξαι πονηρᾶς ἕνεκεν αἰτίας εἰς τὸ οἴκημα ἐμβεβλῆσθαι ἐκεῖνο. εἰ γὰρ καὶ ἁμαρτά-
νοντες ἄνθρωποι, οὐδὲ οὕτως ἀπέχονται τοῦ ταῦτα ἐγκαλεῖν, καίτοιγε αἰσχύνην τοῦ πρά-
γματος φέροντος, πῶς οὐκ ἄξιον θαυμάσαι ἐκεῖνον, ὅτι καὶ καθαρὸς ὢν οὐκ εἶπε τὸν ἔρωτα
τῆς γυναικὸς, οὐδὲ ἐξεπόμπευσε τὴν ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἡνίκα ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβη καὶ τῆς
Αἰγύπτου πάσης ἐγένετο βασιλεὺς, ἐμνησικάκησε τῇ γυναικὶ, οὐδὲ ἀπήτησε δίκην; εἶδες
10 πῶς αὐτὸς μὲν ἐκήδετο, ἐκείνη δὲ οὐκ ἐφίλει, ἀλλ' ἐμαίνετο; οὐ γὰρ τὸν Ἰωσὴφ ἐφίλει, ἀλλὰ
τὴν ἀκολασίαν πληρῶσαι ἐβούλετο, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ῥήματα εἴ τις ἐξετάσειεν ἀκριβῶς, μετὰ
θυμοῦ καὶ πολλοῦ φόνου. τί γάρ φησιν; Εἰσήγαγες παῖδα Ἑβραῖον ἐμπαίζειν ἡμῖν, ὀνειδίζουσα (Γεν. λθ. ιζ.)
τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἀνδρί· καὶ τὰ ἱμάτια ἐπεδείκνυ, θηρίου παντὸς ἀγριωτέρα γενομένη· ἀλλ'
οὐκ ἐκεῖνος οὕτω. καὶ τί λέγω τὸ πρὸς ταύτην εὔνοιαν, ὅπου γε καὶ πρὸς τοὺς ἀνελόντας ἀδελ-
15 φοὺς τοιοῦτος ἦν, καὶ οὐδὲ περὶ ἐκείνων οὐδέν ποτε εἶπε δυσχερὲς, οὐκ ἔνδον, οὐκ ἔξω; διὰ
τοῦτο ὁ Παῦλος τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ταύτην εἶναί φησι, καὶ σημείων καὶ τῶν
ἄλλων χαρισμάτων προτίθησιν. ὥσπερ γὰρ χρυσῶν μὲν ἱματίων ὄντων καὶ ὑποδημάτων, δεό-
μεθα καὶ ἑτέρου τινὸς ἐνδύματος, ὥστε τὸν βασιλέα μαθεῖν· ἂν δὲ τὴν ἁλουργίδα ἴδωμεν καὶ τὸ
διάδημα, οὐδὲν ἕτερον ἐπιζητοῦμεν τῆς βασιλείας ἰδεῖν σημεῖον· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ὅταν
20 τὸ τῆς ἀγάπης ἐπίκειται διάδημα, ἀρκεῖ δεῖξαι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἀκριβῆ μαθητὴν, οὐχ
ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις. Ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γνώσονται πάντες, ὅτι μαθηταί μου (Ιωαν. ιγ. λε.)
ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ὥστε τὸ σημεῖον τοῦτο σημείων ἁπάντων μεῖζον, εἴγε ἐν αὐτῷ
γνωρίζεται ὁ μαθητής. κἂν γὰρ μυρία ποιῶσί τινες σημεῖα, στασιάζωσι δὲ πρὸς ἀλλήλους,
καταγέλαστοι τοῖς ἀπίστοις ἔσονται· ὥσπερ κἂν μηδὲν ποιῶσι σημεῖον, ἀγαπῶσι δὲ ἀλλήλους ἀ-
25 κριβῶς, καὶ αἰδέσιμοι καὶ ἀχείρωτοι πᾶσιν ὄντες διαμενοῦσιν. ἐπεὶ καὶ Παῦλον διὰ τοῦτο θαυ-
μάζομεν, οὐ διὰ τοὺς νεκροὺς οὓς ἤγειρεν, οὐδὲ διὰ τοὺς λεπροὺς οὓς ἐκαθάρισεν, ἀλλ'
ἐπειδὴ ἔλεγε, Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; κἂν (β. Κορ. ια. κθ.)
γὰρ μυρία πρὸς ταῦτα θῇς σημεῖα, οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μισθὸν ἀπόκεισθαι
μέγαν ἔφησεν αὐτῷ, οὐκ ἐπειδὴ σημεῖα ἐποίει, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀσθενοῦσι γέγονεν ὡς ἀσθενής.
30 Τίς γάρ μου ἐστί, φησιν, ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον. καὶ (α. Κορ. θ. ιη.)
ὅταν τῶν ἀποστόλων ἑαυτὸν προτιθῇ, οὐ λέγει, περισσότερα αὐτῶν σημεῖα ἐποίησα· ἀλλὰ,
Περισσότερον αὐτῶν ἐκοπίασα. καὶ λιμῷ δὲ διὰ τοῦτο ἐβούλετο ἀποθανεῖν διὰ τὴν σω- (α. Κορ. ιε. ι. / θ. ιε.)
τηρίαν τῶν μαθητῶν. Καλὸν γάρ μοι μᾶλλόν, φησιν, ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις
κενώσῃ· οὐκ ἐπειδὴ ἐκαυχᾶτο αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ ὀνειδίζειν αὐτοῖς. οὐδαμοῦ γὰρ οἶδε
35 καυχᾶσθαι ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ κατορθώμασι, μὴ καλοῦντος καιροῦ· ἀλλὰ κἂν ἀναγκασθῇ, ἄ-
φρονα ἑαυτὸν καλεῖ. εἰ δέ ποτε καυχᾶται, ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν τῷ σφοδρῶς
συναλγεῖν τοῖς ἐπηρεαζομένοις· ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθά φησι, τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;
ταῦτα καὶ κινδύνων μείζω τὰ ῥήματα. διὸ καὶ ὕστερον αὐτὰ τίθησιν, αὔξων τὸν λόγον. τίνος οὖν
ἂν εἴημεν ἄξιοι ἡμεῖς πρὸς ἐκεῖνον ἐξεταζόμενοι, οἱ μήτε χρημάτων καταφρονοῦντες δι'
40 ἡμᾶς αὐτοὺς, μήτε τὰ περιττὰ προϊέμενοι τῶν ὄντων; ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὴν
ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐπεδίδου, ἵνα οἱ λιθάσαντες αὐτὸν καὶ ῥαπίσαντες βασιλείας ἐπιτύχωσιν.
οὕτω γάρ με, φησιν, ἀγαπᾶν ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, ὁ τὴν καινὴν ἐντολὴν καταλιπὼν τὴν περὶ τῆς
ἀγάπης, καὶ ἣν αὐτὸς διὰ τῶν ἔργων ἐπλήρωσε. καὶ γὰρ βασιλεὺς τῶν ὅλων τυγχάνων, καὶ τῆς
μακαρίας ἐκείνης φύσεως ὢν, ἀνθρώποις, οὓς ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε, καὶ οὓς μυρία εὐηργέ-

τησι, τούτους ὑβρίζοντας καὶ διαπτύοντας οὐκ ἀπεστράφη, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο δι' αὐτοὺς, καὶ συνανεστράφη πόρναις καὶ τελώναις, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἰάσατο, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐπηγγείλατο. καὶ μετὰ ταῦτα πάντα λαβόντες αὐτὸν ἐρράπισαν, ἔδησαν, ἐμαστίγωσαν, κατεγέλασαν, τέλος ἐσταύρωσαν. καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεστρέφετο, ἀλλὰ καὶ ἄνω ὢν ἐν τῷ σταυρῷ, φησί· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, τὸν δὲ περὶ τούτου κατηγορήσαντα λῃστὴν καὶ εἰς παράδεισον εἰσήγαγε, καὶ τὸν διώκτην Παῦλον ἀπόστολον ἐποίησε, καὶ τοὺς οἰκείους τοὺς αὐτοῦ καὶ ἀνακειμένους αὐτῷ μαθητὰς εἰς θάνατον ἐξεδίδου διὰ τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν Ἰουδαίους. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα παρ' ἑαυτοῖς συλλέγοντες τὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ τῶν ἀνθρώπων, ζηλώσωμεν ταῦτα τὰ κατορθώματα, καὶ τὴν χαρισμάτων ἁπάντων ἀνωτέραν κτησώμεθα ἀγάπην, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(Λουκ. κγ. λδ.)

Λογ. λγ. 4 Η ΑΓΑΠΗ ΜΑΚΡΟΘΥΜΕΙ, ΧΡΗΣΤΕΥΕΤΑΙ, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται.

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεφήνατο, ὅτι καὶ πίστεως, καὶ γνώσεως, καὶ προφητείας, καὶ γλωσσῶν, καὶ χαρισμάτων, καὶ ἰαμάτων, καὶ βίου ἄκρου, καὶ μαρτυρίου ταύτης ἀπούσης οὐδὲν ὄφελος μέγα, ἀναγκαίως λοιπὸν ὑπογράφει τὸ κάλλος αὐτῆς τὸ ἀμήχανον, καθάπερ τισὶ χρώμασι, τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς τὴν εἰκόνα αὐτῆς κατακοσμῶν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς συντιθεὶς μετ' ἀκριβείας ἅπαντα. ἀλλὰ μὴ παραδράμῃς, ἀγαπητέ, τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν μετὰ πολλῆς ἐξέταζε τῆς ἐπιμελείας, ἵνα καὶ τοῦ πράγματος εἰδῇς τὸν θησαυρὸν, καὶ τοῦ ζωγράφου τὴν τέχνην. σκόπει γοῦν πόθεν εὐθέως ἤρξατο, καὶ τί τέθεικε πρῶτον. τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; μακροθυμία. αὕτη τῆς φιλοσοφίας ἡ ῥίζα πάσης. διὸ καί τις σοφὸς ἔλεγε· Μακρόθυμος ἀνὴρ, πολὺς ἐν φρονήσει· ὁ δὲ ὀλιγόψυχος, ἰσχυρῶς ἄφρων. καὶ πόλει δὲ παραβαλὼν αὐτὴν ἰσχυρᾷ, ἀσφαλεστέραν αὐτὴν ἔφησεν ἐκείνης εἶναι. καὶ γὰρ ὅπλον ἐστὶν ἄμαχον, καὶ πύργος τις ἀρραγὴς, πάντα διακρουομένη ῥᾳδίως τὰ λυπηρά. καὶ καθάπερ εἰς ἄβυσσον σπινθὴρ ἐμπεσὼν ἐκείνην μὲν οὐδὲν ἔβλαψεν, αὐτὸς δὲ ἐσβέσθη ῥᾳδίως· οὕτως εἰς μακρόθυμον ψυχὴν ὅπερ ἂν ἐμπέσῃ τῶν ἀδοκήτων, τοῦτο μὲν ἀφανίζεται ῥᾳδίως, ἐκείνην δὲ οὐ ταράττει. καὶ γὰρ πάντων στερρότερον μακροθυμία. κἂν στρατόπεδα εἴπῃς, κἂν χρήματα, κἂν ἵππους, κἂν τείχη, κἂν ὅπλα, κἂν ὁτιοῦν, οὐδὲν ἴσον μακροθυμίας ἐρεῖς. ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνα περιβεβλημένος, ὑπὸ θυμοῦ κρατηθεὶς πολλάκις, καθάπερ μειράκιον εὐτελὲς, περιτρέπεται, καὶ πάντα θορύβου πληροῖ καὶ ζάλης· οὗτος δὲ ὥσπερ ἐν λιμένι καθήμενος, βαθείας ἀπολαύει γαλήνης. κἂν ζημίαν περιβάλῃς, οὐκ ἐκίνησας τὴν πέτραν, κἂν ὕβριν ἐπαγάγῃς, οὐκ ἔσεισας τὸν πύργον, κἂν πληγὰς περιστρίψῃς, οὐκ ἔπληξας τὸν ἀδάμαντα. καὶ γὰρ μακρόθυμος διὰ τοῦτο λέγεται, ἐπειδὴ μακράν τινα καὶ μεγάλην ἔχει ψυχήν. τὸ γὰρ μακρὸν, καὶ μέγα λέγεται. ἀλλὰ τοῦτο τὸ καλὸν ἀπὸ τῆς ἀγάπης φύεται, καὶ τοῖς κεκτημένοις καὶ τοῖς ἀπολαύουσι πολλὴν παρέχον τὴν ὠφέλειαν. μὴ γάρ μοι τοὺς ἀπεγνωσμένους εἴπῃς, οἱ ποιοῦντες κακῶς, καὶ μὴ πάσχοντες κακῶς, χείρους γίνονται. ἐνταῦθα γὰρ οὐ παρὰ τὴν μακροθυμίαν τοῦτο, ἀλλὰ παρ' ἐκείνους τοὺς οὐκ εἰς δέον αὐτῇ χρωμένους τοῦτο συμβαίνει. μὴ τοίνυν μοι τούτους εἴπῃς, ἀλλὰ τοὺς ἐπιεικεστέρους, οἳ μεγάλα ἐντεῦθεν κερδαίνουσιν. ὅταν γὰρ κακῶς ποιήσαντες μὴ πάθωσι κακῶς, τὴν πρᾳότητα τοῦ παθόντος θαυμάσαντες, μεγίστην ἐντεῦθεν καρποῦνται φιλοσοφίας διδασκαλίαν. αὐτὸς δὲ οὐδὲ μέχρι

(Παρ. ιδ. λα.)

τούτου

τούτου ἵσταται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα αὐτῆς ἐπάγει κατορθώματα, λέγων· χρηστεύεται. ἐπειδὴ
γάρ τινές εἰσιν, οἳ τῇ μακροθυμίᾳ οὐκ εἰς τὴν οἰκείαν κέχρηνται φιλοσοφίαν, ἀλλ' εἰς
τὴν ἄμυναν τῶν παροξυνάντων διαρρηγνύντες αὐτοὺς, φησὶν ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἔχει τὸ ἐ- γίνωνται.
λάττωμα. διὸ καὶ ἐπήγαγε, χρηστεύεται. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν φλόγα ἀνάψαι τῶν ὑπὸ τῆς
5 ὀργῆς ἐκκαιομένων ἠθικώτεροι αὐτοῖς κέχρηνται, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπραΰναι καὶ κατασβέ-
σαι, καὶ οὐ μόνον τῷ φέρειν γενναίως, ἀλλὰ καὶ τῷ θεραπεύειν καὶ παρακαλεῖν τὸ ἕλκος ἰᾶται,
καὶ τὸ τραῦμα θεραπεύουσι τοῦ θυμοῦ. οὐ ζηλοῖ. ἔστι γὰρ καὶ μακρόθυμόν τινα εἶναι καὶ βά-
σκανον, καὶ τούτῳ ἐκεῖνο διαφθείρεται τὸ κατόρθωμα. ἀλλ' αὕτη καὶ τοῦτο διέφυγεν. οὐ περ-
περεύεται. τουτέστιν, οὐ προπετεύεται. καὶ γὰρ συνετὸν ἐργάζεται τὸν ἀγαπῶντα, καὶ βαρὺν, καὶ
10 βεβηκότα. τῶν μὲν γὰρ αἰσχρῶς φιλούντων ἴδιον τὸ ἐλάττωμα τοῦτο. ὁ δὲ ταύτην εἰδὼς
τὴν ἀγάπην, τούτων μάλιστα πάντων ἀπήλλακται. ὅταν γὰρ θυμὸς ἔνδον μὴ ᾖ, καὶ προ-
πέτεια πᾶσα ἀνῄρηται, καὶ ὕβρις. καὶ γὰρ καθάπερ τις ἄριστος γεωργὸς ἔνδον ἐγκαθημένη τῇ ψυ-
χῇ ἡ ἀγάπη, οὐκ ἀφίησιν οὐδὲν τούτων βλαστῆσαι τῶν ἀκανθῶν. οὐ φυσιοῦται. καὶ γὰρ ὁρῶμεν
πολλοὺς ἐπ' αὐτοῖς τούτοις τοῖς κατορθώμασι μέγα φρονοῦντας, οἷον ὅτι μὴ ἔστι βάσκανος, μη-
15 δὲ πονηρὸς, μηδὲ ὀλιγόψυχος, μηδὲ προπετής. οὐδὲ γὰρ πλούτῳ καὶ πενίᾳ παρυφέ-
στηκε τὰ κακὰ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς φύσει καλοῖς. ἀλλ' ἡ ἀγάπη μετὰ ἀκριβείας
ἐκκαθαίρει πάντα. σκόπει δέ· ὁ μακρόθυμος, οὐ πάντως καὶ χρηστός. ἂν δὲ μὴ ᾖ χρηστὸς,
πονηρία τὸ πρᾶγμα γίνεται, καὶ κινδυνεύει εἰς μνησικακίαν ἐμπεσεῖν. διὰ τοῦτο αὕτη τὸ φάρ-
μακον δοῦσα, τὴν χρηστότητα λέγω, καθαρὰν διατηρεῖ τὴν ἀρετήν. πάλιν ὁ χρηστὸς
20 πολλάκις εὔκολος γίνεται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὕτη διορθοῦται. ἡ ἀγάπη γὰρ, φησιν, οὐ περπερεύεται,
οὐ φυσιοῦται. ὁ χρηστὸς καὶ μακρόθυμος ἀλαζονεύεται πολλάκις. ἀλλὰ καὶ ταύτην ἀναιρεῖ
τὴν κακίαν. καὶ θέα πῶς αὐτὴν οὐκ ἀφ' ὧν ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν οὐκ ἴσχει, κο-
σμεῖ. καὶ γὰρ ἀρετὴν ἐπεισάγει, καὶ κακίαν ἐκκόπτει φησί, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀφίησι φῦναι
τὴν ἀρχήν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, ζηλοῖ μὲν, περιγίνεται δὲ τοῦ φθόνου· οὐδ' ὅτι ἀπονοεῖται μὲν,
25 κολάζει δὲ τὸ πάθος, ἀλλ' ὅτι οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται. ὃ δὴ μάλιστά ἐστι θαυ-
μαστὸν, ὅτι καὶ χωρὶς πόνων κατορθοῖ τὰ ἀγαθὰ, καὶ χωρὶς πολέμου καὶ παρατάξεως τὸ τρό-
παιον ἵστησιν. οὐ γὰρ ἀφίησιν ἱδρῶσαι τὸν ἔχοντα, καὶ οὕτω τὸν στέφανον λαβεῖν· ἀλλ' ἀπονητὶ
κομίζει τὸ βραβεῖον αὐτῷ. ἔνθα γὰρ οὐκ ἔστιν ἀντίπαλον πάθος τῷ σώφρονι λογισμῷ, τίς ἂν
γένοιτο πόνος; 5 Οὐκ ἀσχημονεῖ. Τί γὰρ λέγω, φησὶν, ὅτι οὐ φυσιοῦται;
30 ὅπου γε τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ πάθους, ὅτι καὶ τὰ ἔσχατα πάσχουσα διὰ τὸν ἀγαπώμενον, οὐδὲ
ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα νομίζει. οὐκ εἶπε πάλιν, ὅτι ἀσχημονεῖ μὲν, φέρει δὲ τὴν αἰ-
σχύνην γενναίως· ἀλλ' ὅτι οὐδὲ αἴσθησίν τινα λαμβάνει τῆς αἰσχύνης. εἰ γὰρ οἱ φι-
λοχρήματοι πάντα ὑπομένοντες τὰ ἐπονείδιστα τῆς καπηλείας ἕνεκεν ἐκείνης, οὐ μόνον
οὐκ ἐγκαλύπτονται, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλονται, πολλῷ μᾶλλον ὁ τὴν ἐπαινετὴν ταύ-
35 την ἔχων ἀγάπην, ὑπὲρ τῆς τῶν φιλουμένων ἀσφαλείας οὐδὲν ὅπερ οὐ παραιτήσε-
ται, ἀλλ' οὐδὲ πάσχων αἰσχυνεῖται. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπὸ πονηροῦ πράγματος τὸ παρά-
δειγμα φέρωμεν, ἐξετάσωμεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο αὐτὸ, καὶ τότε ὀψόμεθα τοῦ λεχθέντος
τὴν δύναμιν. ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐνεπτύετο, καὶ ἐρραπίζετο παρὰ ἀνδραπόδων
οἰκετῶν· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐνόμιζεν ἀσχημονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἠγάλλετο, καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα ἐκά- χ. ἐσχημο-νεῖν,
40 λει· καὶ λῃστὴν καὶ ἀνδροφόνον μεθ' ἑαυτοῦ πρὸ τῶν ἄλλων εἰς τὸν παράδεισον εἰσάγων, καὶ
πόρνῃ διαλεγόμενος, καὶ ταῦτα τῶν παρεστώτων ἁπάντων ἐγκαλούντων, οὐκ ἐνόμισε τὸ
πρᾶγμα εἶναι αἰσχρὸν, ἀλλὰ καὶ φιλεῖν αὐτῇ τοὺς πόδας ἐπέτρεψε τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ βρέχειν τὸ σῶ-
μα τοῖς δάκρυσι, καὶ ἀπομάττειν ταῖς θριξί· καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ θεάτρῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ πο-
λεμίων. ἡ γὰρ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ. διὰ τοῦτο καὶ πατέρες, κἂν ἁπάντων ὦσι φιλοσο-

φότεροι καὶ ῥητορικώτεροι, οὐκ αἰσχύνονται τοῖς παισὶ συμψελλίζοντες· καὶ οὐδεὶς ἐγκαλεῖ τῶν ὁρώντων, ἀλλ' οὕτω καλὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, ὡς καὶ εὐχῆς ἄξιον εἶναι. κἂν πονηροὶ γένωνται πάλιν, οὗτοι μέν εἰσι διορθοῦντες, ἐπιμελόμενοι, συστέλλοντες αὐτῶν τὰ ὀνείδη, καὶ οὐκ αἰσχύνονται. ἡ γὰρ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ, ἀλλὰ καθάπερ χρυσαῖς τισι πτέρυξι συγκαλύπτει πάντα τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀγαπωμένων. οὕτω καὶ τὸν Δαβὶδ ὁ Ἰωνάθαν ἐφίλει, καὶ ἀκούων τοῦ πατρὸς λέγοντος, Υἱὲ κορασίων αὐτομολουσῶν, γυναικοτραφές, οὐκ ᾐσχύνετο, καίτοιγε πολλῆς αἰσχρότητος τὰ ῥήματα γέμει. ὃ γὰρ λέγει τοῦτό ἐστιν· υἱὲ πορνιδίων ἐπιμαινομένων ἀνδράσιν, ἐπιτρεχόντων τοῖς παριοῦσιν, ἐκνενευρισμένε, καὶ μαλακέ, καὶ μηδὲν ἔχων ἀνδρός, ἀλλ' ἐπ' αἰσχύνῃ σοῦ καὶ τῆς τικτούσης σε μητρὸς ζῶν. τί οὖν; ἤλγησεν ἐπὶ τούτοις καὶ ἐνεκαλύψατο, καὶ ἀπέστη τοῦ φιλουμένου; τοὐναντίον μὲν οὖν ἅπαν, καὶ ἐκαλλωπίζετο τῷ φίλτρῳ· καίτοιγε ὁ μὲν βασιλεὺς ἦν τότε, καὶ βασιλέως υἱὸς ὁ Ἰωνάθαν, ὁ δὲ φυγὰς καὶ ἀλήτης ὁ Δαβίδ. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνετο αὐτοῦ τῇ φιλίᾳ. ἡ γὰρ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ. καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὸν ὑβριζόμενον οὐ μόνον οὐκ ἀφίησιν ἀλγεῖν οὐδὲ δάκνεσθαι, ἀλλὰ καὶ χαίρειν παρασκευάζει. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ἅπαντα, ὥσπερ δὴ στέφανον περικείμενος, οὕτως ἀπελθὼν περιεχύθη τῷ Δαβίδ. οὐ γὰρ οἶδέ τί ποτέ ἐστιν αἰσχύνη ἡ ἀγάπη. διὰ τοῦτο καὶ φιλοτιμεῖται, ἐφ' οἷς ἕτεροι ἐγκαλύπτονται. αἰσχύνη γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι φιλεῖν, οὐ τὸ φιλοῦντα κινδυνεύειν καὶ πάντα ὑπομένειν ὑπὲρ τῶν φιλουμένων. πάντα δὲ ὅταν εἴπω, μὴ νομίσῃς καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ λέγειν, οἷον εἴ τις λέγοι, νέῳ συμπράττειν εἰς ἐρωμένην, ἢ εἴ τις ἕτερόν τι ἐπιβλαβὲς ἀξιοῖ διανύειν. ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ φιλεῖ, καὶ τοῦτο πρώην ὑμῖν ἔδειξα ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας γυναικός. καὶ γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶν ὁ φιλῶν, ὁ τὰ συμφέροντα ζητῶν τῷ φιλουμένῳ· ὡς εἴ τις τοῦτο μὴ θηρεύοι τὸ καλόν, κἂν μυριάκις λέγῃ φιλεῖν, ἐχθρῶν ἐστι πολεμιώτερος πάντων. οὕτω καὶ ἡ Ῥεβέκκα ποτὲ ἐπειδὴ σφόδρα ἐξήρτητο τοῦ παιδός, καὶ κλοπὴν εἰργάζετο, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο μὴ ἁλῷ, οὐδὲ ἐδεδοίκει (καὶ γὰρ καὶ κίνδυνος ἦν οὐχ ὁ τυχών) ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς ἀκριβολογουμένου πρὸς αὐτήν, Ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον, ἔλεγεν. εἶδες καὶ ἐν γυναικὶ ψυχὴν ἀποστολικήν; καθάπερ γὰρ ὁ Παῦλος εἵλετο, ὡς ἂν εἰ μεγάλῳ τις μικρὸν παραβάλοι, ὑπὲρ Ἰουδαίων ἀνάθεμα γενέσθαι, οὕτω καὶ αὐτή, ἵνα ὁ παῖς εὐλογηθῇ, καὶ καταραθῆναι εἵλετο. καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν ἐκείνῳ παρεχώρει (οὐ γὰρ δὴ μετ' ἐκείνου εὐλογεῖσθαι ἔμελλε) τὰ δὲ κακὰ αὐτὴ μόνη παρεσκευάζετο ὑπομένειν· ἀλλ' ὅμως ἔχαιρε, καὶ ἠπείγετο, καὶ ταῦτα τοσούτου κινδύνου προκειμένου, καὶ τῇ μελλήσει τῶν πραγμάτων ἐδυσχέραινε. καὶ γὰρ ἐδεδοίκει μὴ προλαβὼν ὁ Ἠσαῦ ματαίαν αὐτῆς ποιήσῃ τὴν σοφίαν. διὸ καὶ συντέμνει τὰ ῥήματα, καὶ ἐπείγει τὸν νεανίσκον, καὶ ἀφεῖσα ἀντειπεῖν πρὸς τὰ εἰρημένα, λογισμὸν ἱκανὸν πεῖσαι αὐτὸν λέγει. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, εἰκῇ ταῦτα λέγεις, καὶ μάτην δέδοικας, τοῦ πατρός σου γεγηρακότος καὶ τὸ πλέον τῆς αἰσθήσεως ἀφῃρημένου, ἀλλὰ τί; ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον. μόνον σὺ μὴ διαφθείρῃς τὸ δρᾶμα, μηδὲ ἀπολέσῃς τὸ θήραμα, μηδὲ τὸν θησαυρὸν προδῷς. αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Ἰακὼβ οὐχὶ ἐθήτευε παρὰ τῷ συγγενεῖ δὶς ἔτη ἑπτά; οὐχὶ μετὰ τῆς δουλείας καὶ γέλωτα ὦφλεν ὑπὲρ τῆς ἀπάτης ἐκείνης; τί οὖν; ἆρα ἤχθετο τοῦ γέλωτος; ἆρα ἀσχημονεῖν ἐνόμιζεν, ὅτι ἐλεύθερος ὤν, καὶ ἐξ ἐλευθέρων, καὶ τραφεὶς εὐγενῶς, τὰ τῶν δούλων ὑπέμεινε παρὰ τοῖς προσήκουσιν; (ὃ μάλιστα δάκνειν εἴωθεν ὅταν παρὰ τοῖς γνωρίμοις τις τὰ ἐπονείδιστα πάσχῃ) οὐδαμῶς. τὸ δὲ αἴτιον ἡ ἀγάπη, ἣ καὶ τὸν χρόνον πολὺν ὄντα ὀλίγον ἀπέφηνεν. Ἦσαν γάρ, φησιν, ἐνώπιον αὐτοῦ ὡσεὶ ἡμέραι ὀλίγαι. τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ δάκνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ. εἰκότως οὖν ἔλεγεν ὁ μακάριος Παῦλος, ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ· Οὐ ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται. Εἰπὼν γάρ, ὅτι οὐκ ἀσχημονεῖ, δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ἀσχημονεῖ.

α. Βασ. κ. κθ. — Γεν. κζ. ιγ. — Γεν. κθ. κ.

κ. ἐπιμελόμενοι — κ. αὐτομολουσῶν

μονεῖ. τίς δὲ ὁ τρόπος; ὅτι οὐ ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς. τὸν γὰρ ἀγαπώμενον, πάντα εἶναι νομίζει, καὶ τότε ἀσχημονεῖ, ὅταν μὴ δυνηθῇ ἀπαλλάξαι ἐκεῖνον ἀσχημονοῦντα· ὡς ἐὰν δέῃ διὰ τῆς ἀσχημοσύνης τῆς ἑαυτοῦ τὸν ἀγαπώμενον ὠφελῆσαι, οὐδὲ ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζει. ἐκεῖνος γὰρ αὐτός ἐστι λοιπόν. τοῦτο γάρ ἐστι φιλία, μηκέτι εἶναι τὸν φιλοῦντα καὶ τὸν φιλούμενον δύο διῃρημένους, ἀλλ' ἕνα τινὰ ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς ἀγάπης γίνεται. μὴ τοίνυν ζήτει τὸ σὸν, ἵνα εὕρῃς τὸ σόν. ὁ γὰρ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ, οὐχ εὑρίσκει τὸ ἑαυτοῦ. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον ἕκαστος. τὸ γὰρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται, καὶ τὸ ἐκείνου ἐν τούτῳ. ὥσπερ οὖν εἴ τις χρυσίον ἴδιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ τοῦ πλησίον κατορυγμένον εἰ παραιτοῖτο ἐλθὼν ἐκεῖ ζητεῖν καὶ ἀνορύττειν, οὐδέποτε αὐτὸ ὄψεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ μὴ βουλόμενος ἐν τῇ τοῦ πλησίον ὠφελείᾳ τὸ οἰκεῖον συμφέρον ζητεῖν, οὐκ ἐπιτεύξεται τῶν ὑπὲρ τούτου στεφάνων. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ κατέθηκεν, ἵνα ὦμεν ἀλλήλοις συνδεδεμένοι. καὶ ὥσπερ τις παιδίον ὑπνηλὸν διεγείρων τῷ ἀδελφῷ κατακολουθεῖν, ὅταν οἴκοθεν μὴ βούλοιτο, τὸ ἐπιθυμητὸν αὐτῷ καὶ ἐπέραστον ἐγχειρίζει τῷ ἀδελφῷ, ἵνα ἐπιθυμίᾳ τοῦ λαβεῖν καταδιώκῃ τὸν κατέχοντα, ὃ δὴ καὶ γίνεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑκάστῳ συμφέρον τῷ πλησίον ἔδωκεν, ἵνα ἀλλήλων ἐντεῦθεν καταστρέχωμεν, καὶ μὴ ὦμεν διεσπασμένοι. καὶ εἰ βούλει, τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν ἴδε τῶν λεγόντων. τὸ γὰρ ἐμοὶ συμφέρον ἐν σοὶ κεῖται, καὶ τὸ σοὶ λυσιτελοῦν ἐν ἐμοί. καὶ γὰρ σοὶ συμφέρει τὸ διδάσκεσθαι τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα, ἀλλὰ τοῦτο ἐπιστεύθην ἐγὼ, ἵνα παρ' ἐμοῦ σὺ αὐτὸ λάβῃς, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκασθῇς δραμεῖν ἐπ' ἐμέ· καὶ ἐμοὶ συμφέρει, τὸ σε βελτίω γενέσθαι. μισθὸν γὰρ τούτου λήψομαι πολύν. ἀλλὰ τοῦτο πάλιν κεῖται ἐν σοί. καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκάζομαί σε καταδιώκειν, ἵνα σὺ ᾖς βελτίων, καὶ τὸ ἐμοὶ συμφέρον παρὰ σοῦ λαμβάνω. διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε, Τίς γάρ μου ἐστὶν ἡ ἐλπίς; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; καὶ πάλιν, Η ἐλπίς μου, καὶ ἡ χαρά μου, καὶ ὁ στέφανος τῆς καυχήσεώς μου. ὥστε ἡ Παύλου χαρὰ, οἱ μαθηταὶ ἦσαν, καὶ τὴν ἐκείνου χαρὰν ἐκεῖνοι εἶχον. διὰ τοῦτο καὶ ἐδάκρυεν, εἴποτε εἶδεν ἀπολλυμένους. πάλιν τὸ ἐκείνων συμφέρον ἐν τῷ Παύλῳ ἦν. διὸ ἔλεγεν, Ὑπὲρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ισραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι. καὶ πάλιν, Ταῦτα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα ζωῆς αἰωνίου τύχωσι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν ἴδοι τις ἄν. Η γὰρ γυνὴ, φησὶ, τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, οὐδὲ ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός. οὕτω καὶ ἡμεῖς ὅταν τινὰς συνδῆσαι θελήσωμεν, τοῦτο ποιοῦμεν. οὐδένα ἑαυτοῦ κύριον ἀφίεμεν, ἀλλὰ μέσην ἅλυσιν ἐκτείνοντες, τοῦτον ὑπ' ἐκείνου καὶ ἐκεῖνον ὑπὸ τούτου κρατεῖσθαι παρασκευάζομεν. βούλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων τοῦτο ἰδεῖν; ὁ δικάζων οὐχ ἑαυτῷ κάθηται κρίνων, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον συμφέρον ζητῶν. οἱ ἀρχόμενοι πάλιν τὸ τῷ ἄρχοντι συμφέρον ζητοῦσι διὰ τῆς θεραπείας, διὰ τῆς διακονίας, διὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων. οἱ στρατιῶται ὑπὲρ ἡμῶν ὅπλα τίθενται· δι' ἡμᾶς γὰρ κινδυνεύουσιν· ἡμεῖς ὑπὲρ ἐκείνων ταλαιπωροῦμεθα. παρ' ἡμῶν γὰρ αὐτοῖς αἱ τροφαί. εἰ δὲ λέγεις, ὅτι τὸ οἰκεῖον ζητῶν ἕκαστος τοῦτο ποιεῖ, τοῦτο καὶ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ ἀλλοτρίου τὸ οἰκεῖον εὑρίσκεται. ὅ τε γὰρ στρατιώτης, ἐὰν μὴ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν τρεφόντων, οὐκ ἔχει τῶν εἰς τοῦτο διακονουμένων· αὐτός τε οὗτος πάλιν, ἐὰν μὴ θρέψῃ τὸν στρατιώτην, οὐκ ἔχει τὸν ὑπερασπίζοντα. εἶδες τὴν ἀγάπην πανταχοῦ διατεταμένην καὶ πάντα οἰκονομοῦσαν; ἀλλὰ μὴ ἀποκάμῃς, ἕως ἂν ὁλόκληρον τὴν χρυσῆν ταύτην σειρὰν καταμάθῃς. εἰπὼν γὰρ, οὐ ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς, λέγει πάλιν τὰ ἐκ τούτου τικτόμενα ἀγαθά. τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν. Ορα πάλιν οὐ κρατοῦσαν τῆς κακίας μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀφιεῖσαν αὐτὴν εἶναι τὴν ἀρχήν. οὐ γὰρ εἶπε, παροξύνεται μὲν, περιγίνεται δὲ, ἀλλ' οὐδὲ παροξύνεται. καὶ οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐργάζε-

α. Κορ. ι. κδ.

α. Θεσ. β. ιθ.

Πράξ. κη. κ.

β. Τιμ. β. ι.

α. Κορ. ζ. δ.

ται τὸ κακὸν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεται. οὐδὲν γὰρ πονηρὸν οὐ μόνον οὐ κατασκευάζει, ἀλλ' οὐδὲ ὑποπτεύει κατὰ τοῦ φιλουμένου. πῶς οὖν ἂν ἐργάσαιτο, ἢ πῶς ἂν παροξυνθείη ἡ μηδὲ ὑπόνοιαν πονηρὰν δέξασθαι ἀνεχομένη; ὅθεν ἡ πηγὴ τῆς ὀργῆς.

γρ. καταδέξασθαι

6 Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ. Τουτέστιν, οὐκ ἐφήδεται τοῖς κακῶς πάσχουσιν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστι, Συγχαίρει τῇ ἀληθείᾳ. Συνήδεταί, φησι, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν· ὃ λέγει Παῦλος, Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. ἐντεῦθεν οὐ ζηλοῖ, ἐντεῦθεν οὐ φυσιοῦται. καὶ γὰρ οἰκεῖα τὰ ἀλλότρια νομίζει καλά. Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἄγγελον ποιεῖ τὸν αὐτῆς τρόφιμον ἡ ἀγάπη; ὅταν γὰρ ἀόργητος ᾖ, καὶ βασκανίας καθαρὸς, καὶ πάντος τυραννικοῦ πάθους ἐλεύθερος, ἐννόησον ὅτι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπηλλάγη λοιπὸν, καὶ πρὸς αὐτὴν τῶν ἀγγέλων τὴν ἀπάθειαν μεθωρμίσατο. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλ' ἔχει τι καὶ πλεῖον τούτων εἰπεῖν. τὰ γὰρ ἰσχυρότερα ὕστερον τίθησι. διό φησι,

Ρωμ. ιβ. ιε. — γρ. κακά. — γρ. μεθωρμήσατο.

7 Πάντα στέγει, Ἀπὸ τῆς μακροθυμίας, ἀπὸ τῆς χρηστότητος, *κἂν ὕβρεις, κἂν πληγαὶ, κἂν θάνατος, κἂν ὁτιοῦν. καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ συνιδεῖν δυνατόν. τί γὰρ φορτικώτερον τοῦ υἱὸν ἰδεῖν ἐπανιστάμενον, καὶ τυραννίδος ἐφιέμενον, καὶ αἵματος διψῶντα πατρῴου; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔστεγεν ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ οὐδὲ οὕτως ἠνέσχετο πικρὸν ῥῆμα ἐκβαλεῖν κατὰ τοῦ πατραλοίου, ἀλλὰ καὶ τοῖς στρατηγοῖς πάντα τὰ ἄλλα ἀφεὶς, ὑπὲρ τῆς ἐκείνου σωτηρίας ἐπέσκηπτεν. ἰσχυρὰ γὰρ ἦν ἡ τῆς ἀγάπης κρηπίς. διὸ καὶ πάντα στέγει, καὶ τὴν μὲν δύναμιν αὐτῆς ἐντεῦθεν αἰνίττεται, τὴν δὲ ἀγαθότητα διὰ τῶν ἑξῆς.

*κἂν φορτικὰ ᾖ, κἂν ὁτιοῦν ἐπαχθῇ

Πάντα γὰρ ἐλπίζει, φησὶ, πάντα πιστεύει, πάντα ὑπομένει. Τί ἐστι, πάντα ἐλπίζει; πάντα τὰ χρηστά, φησιν. οὐκ ἀπογινώσκει τοῦ ἀγαπωμένου, ἀλλὰ κἂν φαῦλος ᾖ, παραμένει διορθουμένη, προνοοῦσα, ἐπιμελουμένη. πάντα πιστεύει. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐλπίζει, φησὶν, ἀλλὰ καὶ πιστεύει ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν. κἂν μὴ ἐκβαίνῃ κατὰ τὴν ἐλπίδα τὰ χρηστὰ ταῦτα, ἀλλ' ἔτι φορτικώτερος ἐκεῖνος ᾖ, καὶ ταῦτα φέρει. πάντα γάρ, φησιν, ὑπομένει.

8 Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Εἶδες τὴν κορωνίδα ποῦ ἔθηκε, καὶ ὃ μάλιστά ἐστιν ἐξαίρετον τούτου τοῦ δώρου; τί γάρ ἐστιν, οὐκ ἐκπίπτει; οὐ διακόπτεται, οὐ διαλύεται τῷ φέρειν. στέγει γὰρ πάντα. ὁ γὰρ φιλῶν οὐδέποτε μισῆσαι δύναται, κἂν ὁτιοῦν γένηται. τοῦτο γὰρ αὐτῆς τὸ μέγιστον ἀγαθόν. τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος. διὸ καὶ ἔλεγεν, Εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ ἔμενεν ἐλπίζων, καὶ Τιμοθέῳ παρῄνει λέγων· Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, ἐν πραΰτητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. τί οὖν, φησιν, ἂν ἐχθροὶ ὦσι καὶ Ἕλληνες, οὐ δεῖ μισεῖν; μισεῖν μὲν, οὐκ ἐκείνους δὲ, ἀλλὰ τὸ δόγμα, οὐ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν πρᾶξιν, τὴν διεφθαρμένην γνώμην. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἔργον Θεοῦ, ἡ δὲ πλάνη ἔργον τοῦ διαβόλου. μὴ τοίνυν ἀναμίξῃς τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τοῦ διαβόλου. ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ βλάσφημοι ἦσαν, καὶ διῶκται, καὶ ὑβρισταὶ, καὶ μυρία τὸν Χριστὸν ἔλεγον κακά. ἆρ' οὖν ἐμίσει αὐτοὺς Παῦλος, ὁ μάλιστα πάντων τὸν Χριστὸν φιλῶν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐφίλει, καὶ πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ἔπραττε· καὶ νῦν μὲν φησιν, Ἡ μὲν εὐδοκία καὶ ἡ δέησίς μου πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν· νῦν δὲ, Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ αὐτῶν. οὕτω καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ ὁρῶν αὐτοὺς σφαζομένους ἔλεγεν· Οἴμοι, Κύριε, ἐξαλείφεις σὺ τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραήλ; καὶ ὁ Μωϋσῆς, Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες. τί οὖν φησιν ὁ Δαβὶδ, Τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐξετηκόμην, τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς; μάλιστα μὲν οὐ πάντα τὰ ἐν τοῖς ψαλμοῖς ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένα, ἐκ προσώπου τοῦ Δαβὶδ εἴρηται. καὶ γὰρ αὐτὸς οὗτός φησι,

Ρωμ. ια. ιδ. — β. Τιμ. β. κδ. — Ρωμ. ι. α. θ. γ. — Ιεζεκ. θ. η. — Εξοδ. λβ. λβ. — Ψαλμ. ρλη. κα.

Κατισκήνωσα

Κατασκηνώσωσα μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ· Καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκα- Ψαλμ. ρλϛ. α.
θίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν· οὔτε δὲ Βαβυλῶνα εἶδεν, οὔτε τὰ σκηνώματα Κηδάρ. ἄλλως ρλε. α.
δὲ, καὶ πλείονα νῦν ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν. διὸ καὶ τῶν μαθητῶν ἀξιούντων κατενεχθῆναι
πῦρ, ὡς ἐπὶ Ἠλιού, Οὐκ οἴδατε, φησὶν ὁ Χριστὸς, ποίου πνεύματός ἐστε. τότε μὲν γὰρ οὐχὶ Λουκ. θ. νε.
5 τὴν ἀσέβειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσεβοῦντας αὐτοὺς μισεῖν ἐκελεύοντο, ἵνα μὴ ἡ φιλία
ἀφορμὴ γένηται παρανομίας αὐτοῖς. διὰ τοῦτο καὶ τὰς συγγενείας διέκοψε, καὶ τὰς ἐπιμιξίας,
καὶ πάντοθεν αὐτοὺς ἀπετείχιζε. νῦν δὲ ἐπὶ τὸ πρὸς μείζονα ἡμᾶς ἤγαγε φιλοσοφίαν, καὶ
ὑψηλοτέρους τῆς βλάβης ἐκείνης ἐποίησε, καὶ προσίεσθαι καὶ παρακαλεῖν κελεύει. οὐ γὰρ
ἡμῖν ἐξ ἐκείνων βλάβη, ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ἡμῶν ὠφέλεια γίνεται. τί οὖν φησιν; οὐ δεῖ μισεῖν,
10 ἀλλ' ἐλεεῖν. ἂν γὰρ μισήσῃς, πῶς ἐπιστρέψεις ῥαδίως τὸν πλανώμενον, πῶς εὔξῃ ὑπὲρ
τοῦ ἀπίστου; ὅτι γὰρ εὔχεσθαι δεῖ, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· Παρακαλῶ οὖν πρῶτον α. Τιμ. β. α.
πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. ὅτι
δὲ πάντες τότε οὐκ ἦσαν πιστοὶ, παντί που δῆλον. καὶ πάλιν, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ
ὄντων. ὅτι δὲ οὗτοι ἀσεβεῖς ἦσαν καὶ παράνομοι, καὶ τοῦτο δῆλον ὁμοίως. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν
15 λέγων τῆς εὐχῆς, ἐπάγει· τοῦτο γὰρ καλὸν, καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ,
ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. διὰ τοῦτο καὶ τὴν
ἑλληνίδα γυναῖκα εὑρὼν συνοικοῦσαν πιστῷ, οὐ διαζεύγνυσι τὸν γάμον. καίτοι τί οἰκειότε-
ρον ἀνδρὸς γυναικί; Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, καὶ πολὺ τὸ φίλτρον ἐκεῖ, καὶ θερμὸς Γεν. β. κδ.
ὁ πόθος. εἰ δὲ μέλλοιμεν ἀσεβεῖς μισεῖν καὶ παρανομοῦντας, προϊόντες καὶ ἁμαρτωλοὺς
20 μισήσομεν, καὶ οὕτως ὁδῷ προβαίνων καὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπορραγήσῃ τῶν πλειόνων, μᾶλλον δὲ
πάντων. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἁμαρτίας χωρίς. εἰ γὰρ δεῖ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μι-
σεῖν, οὐχὶ ἀσεβεῖς δεῖ μισεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτωλούς· καὶ οὕτως ἐσόμεθα θηρίων χείρους,
πάντας ἀποστρεφόμενοι, καὶ ἀπονοίᾳ φυσώμενοι, καθάπερ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖνος. ἀλλ' οὐχ ὁ
Παῦλος οὕτως ἐκέλευσεν, ἀλλὰ πῶς; Νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλι- α. Θεσ. ε. ιδ.
25 γοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. τί οὖν φησιν, ὅταν λέγῃ,
Εἴ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμί- β. Θεσ. γ. ιδ.
γνυσθε αὐτῷ; μάλιστα μὲν περὶ ἀδελφῶν τοῦτο εἴρηται, πλὴν οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ
τοῦτο μετὰ ἡμερότητος. μὴ γὰρ δὴ περικόψῃς τὰ ἑξῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα πρόσθει. καὶ
γὰρ εἰπὼν, μὴ συναναμίγνυσθε, ἐπήγαγε, καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελ-
30 φόν. ὁρᾷς πῶς τὸ ἔργον μισεῖν τὸ φαῦλον, καὶ οὐ τὸν ἄνθρωπον ἐκέλευσε; καὶ γὰρ ἔργον τοῦ διαβόλου
τὸ διασπᾷν ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ σφόδρα ἐσπούδακεν ἀνελεῖν τὴν ἀγάπην, ἵνα ἐκκόψῃ
τῆς διορθώσεως τὴν ὁδὸν, καὶ κατάσχῃ ἐκεῖνον μὲν ἐν πλάνῃ, σὲ δὲ ἐν ἀπεχθείᾳ, εἶθ' οὕτως
ἀποτειχίσῃ τῆς ἐκείνου σωτηρίας τὴν ὁδόν. ὅταν γὰρ καὶ ὁ ἰατρὸς μισῇ τὸν κάμνοντα καὶ φεύγῃ, καὶ
ὁ κάμνων τὸν ἰατρὸν ἀποστρέφηται, πότε ἀναστήσεται ὁ νοσῶν, ὅταν μήτε ἐκεῖνος αὐτὸν καλῇ,
35 μήτε οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπίῃ; τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καὶ ἀποστρέφῃ καὶ φεύγεις αὐτόν; ὅτι ἀ-
σεβής ἐστιν; οὐκοῦν διὰ τοῦτο δεῖ προσίεσθαι καὶ θεραπεύειν, ἵνα ἀναστήσῃς νοσοῦντα. εἰ δὲ ἀ-
νίατα νοσεῖ, ἀλλὰ σὺ τὸ σαυτοῦ ποιεῖν ἐκελεύσθης. ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰούδας ἀνίατα ἐνόσει, καὶ οὐ διέλι-
πεν ὁ Θεὸς αὐτὸν θεραπεύων. μὴ τοίνυν, μηδὲ σὺ ἀποκάμῃς. κἂν γὰρ πολλὰ σπου-
δάσας μὴ ἀπαλλάξῃς τῆς ἀσεβείας αὐτὸν, καὶ τοῦ ἀπαλλάξαντος λήψῃ τὸν μισθὸν, καὶ
40 παρασκευάσεις αὐτὸν θαυμάζειν σου τὴν ἡμερότητα, καὶ οὕτως εἰς τὸν Θεὸν ἡ δόξα
ἅπασα [αὕτη] διαβήσεται. κἂν γὰρ θαύματα ποιῇς, κἂν νεκροὺς ἐγείρῃς, κἂν ὁτιοῦν ἐργάσῃ,
οὐδέποτέ σε οὕτω θαυμάσονται Ἕλληνες, ὡς ὅταν ἴδωσι πρᾶον, καὶ ἥμερον, καὶ γλυκὺν προσφερόμε-
νον τὸν τρόπον. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο κατόρθωμα. πολλοὶ γὰρ καὶ τέλεον ἀπαλλαγήσονται τοῦ κακοῦ.
οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπισπᾶσθαι δύναται, ὡς ἀγάπη. ἐπ' ἐκείνοις μὲν γάρ σε καὶ ζηλοτυπήσουσι,

τοῖς

τοῖς σημείοις λέγω καὶ θαύμασιν, ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ θαυμάζονται καὶ φιλοῦνται· φιλοῦντες δὲ
καὶ τῆς ἀληθείας ἐπιλήψονται ὁδῷ προβαίνοντες. εἰ δὲ οὐκ εὐθέως γένοιτο πιστός, μὴ θαύμα-
ζε, μηδὲ ἐπείγου, μηδὲ ἅπαντα ὁμοῦ ζήτει, ἀλλ' ἔασον αὐτὸν τέως ἐπαινεῖν, φιλεῖν, καὶ εἰς
τοῦτο ὁδῷ προϊὼν ἥξει. καὶ ἵνα μάθῃς σαφῶς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον πῶς καὶ Παῦλος
πρὸς δικαστὴν εἰπὼν ἄπιστον ἀπελογεῖτο. Μακάριον γάρ, φησιν, ἥγημαι ἐμαυτόν, μέλλων
ἐπὶ σοῦ κρίνεσθαι. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ κολακεύων αὐτόν, ἄπαγε, ἀλλὰ διὰ τῆς ἡμερότητος
κερδῆσαι βουλόμενος. καὶ ἐκ μέρους ἐκέρδησε, καὶ τὸν δικαστὴν εἷλεν ὁ τέως κατάδικος εἶναι
νομιζόμενος, καὶ τὴν νίκην αὐτὸς ὁ χειρωθεὶς ὁμολογεῖ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ παρόντων ἁπάντων λέ-
γων, Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι. τί οὖν ὁ Παῦλος; ἐπιπλέον ἁπλοῖ τὴν σαγή-
νην, καί φησιν· εὐξαίμην ἂν ἔγωγε μὴ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας, τοῦτο γενέσθαι
ὅπερ ἐγώ, ἐκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων. τί λέγεις, ὦ Παῦλε; ἐκτὸς τῶν δεσμῶν; καὶ ποία σοι λοι-
πὸν παρρησία, εἰ ταῦτα αἰσχύνῃ καὶ φεύγεις, καὶ ταῦτα ἐπὶ δήμου τοσούτου; οὐ πανταχοῦ τῶν
ἐπιστολῶν ἐπὶ τῷ πράγματι τούτῳ καυχᾶσαι; καὶ δέσμιον σαυτὸν καλεῖς; καὶ τὴν ἅλυσιν
ταύτην ἡμῖν ἀντὶ διαδήματος πανταχοῦ περιφέρεις; τί τοίνυν γέγονε νῦν, ὅτι ἀπεύχῃ
τὰ δεσμά; οὐκ αὐτὸς ἀπεύχομαι, φησιν, οὐδὲ αἰσχύνομαι, ἀλλ' ἐκείνων τῇ ἀσθενείᾳ συγ-
καταβαίνω. οὔπω γὰρ χωροῦσι δέξασθαι τὸ καύχημα τὸ ἐμόν· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ δεσπότου
μου μὴ ἐπιβάλλειν ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· διὰ τοῦτο οὕτως εἶπον. καὶ
γὰρ διαβέβληνται τέως πρὸς τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, καὶ πρὸς τὸν σταυρὸν ἀπεχθῶς ἔχουσιν. ἂν
τοίνυν καὶ τὰ δεσμὰ προστεθῶ, μεῖζον τὸ μῖσος γίνεται. διὰ τοῦτο ἀνεῖλον ταῦτα, ἵνα ἐκεῖνο εὐ-
παράδεκτον γένηται. καὶ γὰρ ἐπονείδιστον αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ τὸ δεδέσθαι, ἐπεὶ μηδέπω τῆς παρ' ἡμῖν
ἐγεύσαντο δόξης. δεῖ τοίνυν συγκαταβαίνειν. ὅταν γὰρ μάθωσι φιλοσοφεῖν, τότε εἴσονται
καὶ τοῦ σιδήρου τούτου τὸ κάλλος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν περιφάνειαν. ἄλλοις γοῦν διαλε-
γόμενος, καὶ χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ λέγων, ὅτι ἐδόθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν
πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. τὸ δὲ τέως, ἀγαπητόν ἐστι τὸ τὸν σταυρὸν τοὺς ἀκού-
οντας μὴ ἐπαισχυνθῆναι· διὰ τοῦτο ὁδῷ πρόεισιν. οὐδὲ γὰρ εἰς βασίλεια τις εἰσάγων
τινά, πρὶν ἢ τὰ προπύλαια θεάσασθαι ἔξω ἑστῶτα, ἀναγκάζει κατοπτεύειν τὰ ἔνδον. οὕτω
γὰρ οὐδὲ θαυμαστὰ φανεῖται, ἂν μή τις ἔνδον γενόμενος, ἅπαντα καταμάθοι. οὕτω τοίνυν
καὶ ἡμεῖς τοῖς Ἑλλήνων παισὶ προσβαλλόμεθα, μετὰ συγκαταβάσεως, μετὰ ἀγάπης. μεγά-
λη γὰρ αὕτη διδάσκαλος, καὶ ἱκανὴ καὶ πλάνης ἀπαγαγεῖν, καὶ τρόπον μεταρρυθμίσαι, καὶ πρὸς
φιλοσοφίαν χειραγωγῆσαι, καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους ἐργάσασθαι. καὶ εἰ βούλει μαθεῖν
αὐτῆς τὴν δύναμιν, ἄγε μοι ἄνδρα δειλὸν καὶ ψοφοδεῆ καὶ τὰς σκιὰς τρέμοντα, καὶ ὀργίλον καὶ
τραχὺν καὶ θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, καὶ λάγνον καὶ ἀσελγῆ καὶ πᾶσαν ἔχοντα κακίαν, καὶ
παράδος αὐτὸν ταῖς τῆς ἀγάπης χερσί, καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον εἰσάγαγε τοῦτο, καὶ ὄψει τα-
χέως τὸν δειλὸν ἐκεῖνον καὶ ἄτολμον, ἀνδρεῖον καὶ μεγαλόψυχον γινόμενον καὶ πάντα τολμῶντα
ῥᾳδίως. καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οὐ τῆς φύσεως αὐτῷ μεταβληθείσης ταῦτα γίνεται, ἀλλ' ἐν αὐ-
τῇ τῇ δειλῇ ψυχῇ τὴν ἑαυτῆς ἐνδείκνυσι δύναμιν ἡ ἀγάπη· καὶ ταὐτὸν γίνεται, οἷον ἂν εἴ τις
μάχαιραν μολυβδίνην, οὐ σιδηρᾶν ποιήσας, ἀλλὰ μένουσαν ἐπὶ τῆς τοῦ μολίβδου φύσεως,
τὰ σιδήρου ἐργάζεσθαι παρασκευάσῃ. σκόπει δὲ· ὁ Ἰακὼβ ἄπλαστος ἦν, οἰκῶν οἰκί-
αν, καὶ πόνων ἀμελέτητος καὶ κινδύνων, ἀνειμένον τινὰ βίον ζῶν καὶ ἐλεύθερον, καὶ καθάπερ
παρθένος ἐν θαλάμῳ, οὕτω καὶ οὗτος ἔνδον καθήμενος, τὰ πλείονα οἰκουρεῖν ἠναγκάζετο, ἀγορᾶς
μὲν καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς θορύβων καὶ πάντων τῶν τοιούτων ἀπηλλαγμένος, διαπαντὸς δὲ ἐν
ἀδείᾳ καὶ ἡσυχίᾳ μένων. τί οὖν; ἐπειδὴ αὐτὸν ὁ πυρσὸς τῆς ἀγάπης ἀνῆψε, τὸν ἄπλαστον
τοῦτον καὶ οἰκουροῦντα οἰκίαν ὅρα πῶς ἐποίησε καρτερικὸν καὶ φιλόπονον. καὶ ταῦτα μὴ παρ'
ἐμοῦ, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ἄκουε τοῦ πατριάρχου. ἐγκαλῶν γὰρ τῷ κηδεστῇ, φησι, ταῦτά μοι εἴκοσιν
ἔτη

ἔτη ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ. καὶ πῶς τὰ εἴκοσιν ἔτη ἐγένου; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προστίθει, συγκαι-
όμενος τῷ καύματι τῆς ἡμέρας, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτὸς, καὶ ἀφίστατο ὁ ὕπνος ἀπὸ
τῶν ὀφθαλμῶν μου. ταῦτα ὁ ἄπλαστος, καὶ οἰκῶν οἰκίαν, καὶ τὸν ἀνειμένον βίον ζῶν. ὅτι δὲ
καὶ δειλὸς ἦν, δῆλον ἐξ ὧν τὸν Ἡσαῦ προσδοκῶν ὄψεσθαι, ἐτεθνήκει τῷ δέει. ἀλλ' ὅρα
5 πάλιν, πῶς οὗτος ὁ δειλὸς, λέοντος θρασύτερος ὑπὸ τῆς ἀγάπης γέγονε. καθάπερ γάρ
τινα προβόλου ἑαυτὸν πρὸ τῶν ἄλλων τάξας ἁπάντων, ἕτοιμος ἦν τὸν ἄγριον ἐκεῖνον καὶ
φόνου πνέοντα, καθὼς ᾤετο, δέξασθαι πρῶτος, καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ σώματι ταῖς γυναιξὶ
τὴν ἀσφάλειαν κατασκευάσαι· καὶ ὃν ἐδεδοίκει καὶ ἔφριττε, πρῶτος ἰδεῖν ἐπὶ τῆς
παρατάξεως ἐπεθύμει. τοῦ γὰρ φόβου τούτου δυνατώτερος ἦν ὁ τῶν γυναικῶν πόθος. εἶ-
10 δες πῶς δειλὸς ὢν, τολμητὴς γέγονεν ἀθρόον, οὐ τὴν ἕξιν μεταβαλὼν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀ-
γάπης κρατυνθείς; ὅτι γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα δειλὸς ἦν, δῆλον ἐξ ὧν τόπους ἐκ τόπων ἀμεί-
βει. ἀλλὰ μηδεὶς νομιζέτω κατηγορίαν εἶναι τοῦ δικαίου τὰ εἰρημένα. οὐ γὰρ τὸ δειλὸν
εἶναι, ἔγκλημα (τοῦτο γὰρ φύσεως) ἀλλὰ τὸ διὰ δειλίαν τι ποιεῖν τῶν μὴ προσηκόντων.
ἔστι γὰρ καὶ δειλὸν ὄντα τῇ φύσει, ἀνδρεῖον γενέσθαι ὑπὸ τῆς εὐλαβείας. τί δὲ ὁ Μωϋσῆς; οὐ-
15 χὶ ἕνα Αἰγύπτιον φοβηθεὶς ἔφυγε, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετέστη; ἀλλ' ὅμως ὁ φυγὰς οὗτος,
καὶ ἑνὸς ἀνδρὸς ἀπειλὴν οὐκ ἐνεγκὼν, ἐπειδὴ ἐγεύσατο τοῦ μέλιτος τῆς ἀγάπης, καλῶς καὶ
μηδενὸς καταναγκάζοντος συναπολέσθαι τοῖς ἀγαπωμένοις ἠπείγετο. Εἰ μὲν γὰρ ἀφῇς αὐ-
τοῖς τὴν ἁμαρτίαν, φησίν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου σου, ἧς ἔγραψας.
ὅτι δὲ καὶ τὸν θρασὺν ἐπιεικῆ, καὶ τὸν ἀσελγῆ σώφρονα ποιεῖ τὸ φιλεῖν, οὐδὲ παραδειγμάτων
20 ἡμῖν ἐνταῦθα χρεία λοιπόν. παντὶ γὰρ τοῦτο δῆλον. κἂν θηρίου παντός τις ἀγριώτερος
ᾖ, προβάτου παντὸς ἡμερώτερος ἀπὸ τοῦ φιλεῖν γίνεται. τί γὰρ τοῦ Σαοὺλ ἀγριώτερον ἦν
καὶ μανικώτερον; ἀλλ' ἡνίκα τὸν ἐχθρὸν ἀπέλυσεν ἡ θυγάτηρ, οὐδὲ ῥῆμα πρὸς αὐτὴν ἐξέβα-
λε πικρόν. καὶ ὁ τοὺς ἱερέας ἄρδην ἅπαντας κατασφάξας διὰ τὸν Δαβίδ, τὴν θυγατέρα
ὁρῶν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτὸν ἀφεῖσαν, οὐδὲ μέχρι λόγου πρὸς αὐτὴν ἠγανάκτησε, καὶ ταῦτα
25 ἀπάτης τοσαύτης ἐπ' αὐτὸν συντεθείσης. δυνατωτέρῳ γὰρ χαλινῷ τῷ τῆς ἀγάπης κατεί-
χετο. ὥσπερ δὲ ἐπιεικεῖς, οὕτω καὶ σώφρονας οἶδεν αὕτη ποιεῖν. κἂν τὴν ἑαυτοῦ τις ἀγαπᾷ
γυναῖκα οὕτως, ὡς ἀγαπᾶν δεῖ, κἂν μυριάκις ἀσελγὴς ᾖ, οὐκ ἀνέξεται ἑτέραν ἰδεῖν διὰ
τὸν πρὸς ἐκείνην πόθον. Κραταιὰ γάρ, φησιν, ὡς θάνατος, ἡ ἀγάπη. ὥστε οὐδαμόθεν ἄλ-
λοθεν τὸ ἀσελγαίνειν γίνεται, ἢ ἐκ τοῦ μὴ φιλεῖν. ἐπεὶ οὖν δημιουργὸς ἀρετῆς ἁπάσης ἡ
30 ἀγάπη, μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης ἐν ταῖς ἑαυτῶν καταφυτεύσωμεν αὐτὴν ψυχαῖς, ἵν' ἡ-
μῖν πολλὰ κομίσῃ τὰ ἀγαθὰ, καὶ βρύοντα αὐτῆς διηνεκῶς τὸν καρπὸν ἔχωμεν, τὸν ἀεὶ τεθη-
λότα, καὶ οὐδέποτε μαραινόμενον. οὕτω γὰρ καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Marginal notes: χρηματισθεὶς (at line 11); Ἐξοδ. λβ. λα. (at line 17); Ἀσμ. η. ϛ. (at line 28)

35 Λογ. λδ. **ΕΙΤΕ ΔΕ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΣΟΝ-
ΤΑΙ, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται.**

ΔΕίξας τῆς ἀγάπης τὴν ὑπεροχὴν ἐκ τοῦ καὶ τὰ χαρίσματα καὶ τὰ
τοῦ βίου κατορθώματα αὐτῆς δεῖσθαι, ἐκ τοῦ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς
ἀριθμῆσαι πάσας, καὶ φιλοσοφίας ἀκριβοῦς ὑπόθεσιν ἀποφῆναι,
40 ἐξ ἑτέρου πάλιν τρίτου κεφαλαίου δείκνυσιν αὐτῆς τὴν ἀξίαν. καὶ
ταῦτα ποιεῖ τούς τε ἠλαττῶσθαι δοκοῦντας πεῖσαι θέλων, ὅτι ἔξ-
εστιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν σημείων ἔχειν, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἕξουσι
τῶν ἐχόντων τὰ χαρίσματα, εἰ ταύτην ἔχοιεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον, καὶ τοὺς ἔχοντας τὰ

μεγάλα

μεγάλα χαρίσματα πάλιν καὶ ἐντεῦθεν ἐπαιρομένους, ταπεινῶσαι σπουδάζων, καὶ δεῖξαι μηδὲν ἔχοντας, ἐὰν μὴ ταύτην ἔχωσιν. οὕτω γὰρ ἔμελλόν τε ἀλλήλους ἀγαπᾶν, βασκανίας τε καὶ ἀπονοίας ἐντεῦθεν ἀναιρουμένης, ἀγαπῶντές τε πάλιν πορρωτέρω ταῦτα ἐξώριζον τὰ πάθη. ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ φυσιοῦται. ὥστε πανταχόθεν τεῖχος αὐτοῖς ἀρραγὲς περιέβαλε, καὶ πολύπλοκον ὁμόνοιαν ἀναιροῦσάν τε τὰ νοσήματα ἅπαντα, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν ἰσχυροτέραν γινομένην. διὰ τοῦτο καὶ μυρίους ἐκίνησε λογισμοὺς τοὺς δυναμένους αὐτῶν παραμυθήσασθαι τὴν ἀθυμίαν. καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ πνεῦμα δίδωσί, φησι, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον δίδωσι, καὶ ὡς βούλεται διαιρεῖ, καὶ χαριζόμενον οὐκ ὀφείλον διαιρεῖ. κἂν μικρὸν λάβῃς, ὁμοίως εἰς τὸ σῶμα τελεῖς, καὶ πολλῆς καὶ οὕτως ἀπολαύεις τιμῆς. καὶ ὁ τὸ μεῖζον ἔχων, σοῦ τοῦ τὸ ἔλαττον ἔχοντος δεῖται. καὶ ὅτι τὸ μέγιστον χάρισμα καὶ ἡ καθ' ὑπερβολὴν ὁδός ἐστιν ἡ ἀγάπη. ταῦτα δὲ ἔλεγε, διπλῆ περισφίγγων αὐτοὺς ἀλλήλοις, τῷ τε μὴ νομίζειν ἠλαττῶσθαι ταύτης παρούσης, καὶ τῷ ἐπιδραμόντας αὐτῇ καὶ ἑλόντας, μηδὲν πάσχειν λοιπὸν ἀνθρώπινον, καὶ ὡς τὴν ῥίζαν ἔχοντας τῶν χαρισμάτων, καὶ ὡς οὐκέτι δυναμένους, οὐδ' εἰ μηδὲν εἶχον, φιλονεικεῖν. ὁ γὰρ ἁλοὺς ἅπαξ ὑπὸ τῆς ἀγάπης, φιλονεικίας ἀπήλλακται. διὸ καὶ δεικνὺς αὐτοῖς, ὅσα ἐντεῦθεν καρπώσονται τὰ ἀγαθά, τοὺς καρποὺς αὐτῆς ὑπέγραφε, διὰ τῶν ἐγκωμίων αὐτῆς τὰ ἐκείνων νοσήματα καταστέλλων. καὶ γὰρ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, φάρμακον ἱκανὸν ἦν τοῖς ἐκείνων τραύμασιν ἀρκέσαι. διὸ καὶ ἔλεγε, μακροθυμεῖ, πρὸς τοὺς ἀλλήλοις φιλονεικοῦντας· χρηστεύεται, πρὸς τοὺς διεστῶτας, καὶ ὑπούλους· οὐ ζηλοῖ, πρὸς τοὺς βασκαίνοντας τοῖς ὑπερέχουσιν· οὐ περπερεύεται, πρὸς τοὺς διασπασθέντας· οὐ φυσιοῦται, πρὸς τοὺς καταλαζονευομένους αὐτῶν· οὐκ ἀσχημονεῖ, πρὸς τοὺς οὐκ ὀφείλοντας συγκαταβαίνειν· οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, πρὸς τοὺς ὑπερορῶντας τῶν λοιπῶν· οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, πρὸς τοὺς ὑβριζομένους· οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πρὸς τοὺς βασκαίνοντας πάλιν· πάντα στέγει, πρὸς τοὺς ἐπιβουλευομένους· πάντα ἐλπίζει, πρὸς τοὺς ἀπογινώσκοντας· πάντα ὑπομένει, οὐδέποτε ἐκπίπτει, πρὸς τοὺς εὐκόλως διϊσταμένους. ἐπεὶ οὖν πανταχόθεν αὐτὴν μεγάλην ἔδειξε μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης, πάλιν ἐξ ἑτέρου κεφαλαίου μεγίστου τοῦτο ποιεῖ, κατὰ σύγκρισιν ἑτέραν ἐπαίρων αὐτῆς τὸ ἀξίωμα, καὶ λέγων οὕτως· Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται. εἰ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα τῆς πίστεως ἕνεκεν εἰσενήνεκται, ταύτης πανταχοῦ διασπαρείσης περιττὴ τούτων ἡ χρεία λοιπόν. ἀλλ' οὐ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους παυθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιδώσει μειζόνως, καὶ ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὸ μέλλον, καὶ τότε μᾶλλον ἢ νῦν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ πολλὰ τὰ χαυνοῦντα τὴν ἀγάπην, χρήματα, πράγματα, πάθη σωματικά, νοσήματα ψυχῆς· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τούτων. ἀλλὰ τὸ μὲν προφητείας καταργεῖσθαι καὶ γλώσσας, θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ γνῶσιν καταργεῖσθαι, τοῦτό ἐστι τὸ τὴν ἀπορίαν ποιοῦν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προσέθηκεν εἰπών, Εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται. τί οὖν; ἐν ἀγνωσίᾳ μέλλομεν ζῆν τότε; ἄπαγε. καὶ γὰρ τότε μάλιστα ἐπιταθῆναι εἰκὸς τὴν γνῶσιν. διὸ καὶ ἔλεγε, Τότε ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. διά τοι τοῦτο, ἵνα μὴ ὁμοίως τῇ προφητείᾳ καὶ ταῖς γλώσσαις, καὶ ταύτην καταργεῖσθαι νομίσῃς, εἰπών, Εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγε καὶ τὸν τρόπον τῆς καταργήσεως, ταχέως προσθεὶς τό,

α. Κορ. ιγ. ιβ.

9 Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν.

10 Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Οὐκ ἄρα ἡ γνῶσις καταργεῖται, ἀλλὰ τὸ μερικὴ εἶναι γνῶσις. οὐκέτι γὰρ τοσαῦτα εἰσόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα. ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ ποιήσω φανερόν, νῦν ἴσμεν ὅτι πανταχοῦ ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλὰ πῶς, οὐκ ἴσμεν. ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν,

ἐποίησεν, ἴσμεν· τὸν δὲ τρόπον ἀγνοοῦμεν. ὅτι ἐκ παρθένου ἐτέχθη, πῶς δὲ, οὐκέτι. τότε δὲ
εἰσόμεθά τι πλέον καὶ σαφέστερον περὶ τούτων. Εἶτα δεικνύει καὶ τὸ μέσον ὅσον, καὶ ὅτι οὐ μικρὸν
τὸ λειπόμενον, λέγων,

11 Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε
5 δὲ γέγονα ἀνὴρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήργηκα. Καὶ δι' ἑτέρου δὲ παραδείγματος τὸ αὐτὸ
πάλιν δηλοῖ λέγων,

12 Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου. Εἶτα ἐπειδὴ τὸ ἔσοπτρον παρίστησι τὸ ὁρώ-
μενον ὁπωσδήποτε, ἐπήγαγεν,

Ἐν αἰνίγματι, Μεθ' ὑπερβολῆς δεικνὺς μερικωτάτην τὴν παροῦσαν γνῶσιν.

10 Τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Οὐχ ὡς πρόσωπον ἔχοντος τοῦ Θεοῦ,
ἀλλ' ἵνα εἴπῃ σαφέστερον καὶ τρανότερον. ὁρᾷς κατ' ἐπίδοσιν πάντα μανθάνοντας;

Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.

Εἶδες πῶς διπλῇ τὸ φύσημα αὐτῶν κατέσπασεν; ὅτι καὶ μερικὴ ἡ γνῶσις, καὶ οὐδὲ ταύ-
την οἴκοθεν ἔχουσιν. οὐ γὰρ ἐγὼ αὐτὸν ἔγνων, ἀλλ' αὐτός με ἐγνώρισε, φησίν. ὥσπερ οὖν αὐ-
15 τός με ἔγνω πρότερος νῦν, καὶ αὐτός μοι ἐπέδραμεν, οὕτως ἐγὼ αὐτῷ ἐπιδραμοῦμαι τότε
πολλῷ μειζόνως, ἢ νῦν. καὶ γὰρ ὁ ἐν σκότῳ καθήμενος, ἕως μὲν ἂν μὴ βλέπῃ τὸν ἥλιον, οὐκ αὐ-
τὸς ἐπιτρέχει τῷ κάλλει τῆς ἀκτῖνος, ἀλλ' ἐκείνη δείκνυσιν ἑαυτὴν, ἐπειδὰν λάμψῃ· ὅταν
δὲ αὐτῆς δέξηται τὴν αὐγὴν, τότε καὶ αὐτὸς λοιπὸν διώκει τὸ φῶς. τοῦτο οὖν ἐστι τὸ, καθὼς καὶ
ἐπεγνώσθην. οὐχ ὅτι οὕτως αὐτὸν εἰσόμεθα, καθὼς αὐτὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ὥσπερ αὐτὸς
20 ἡμῖν ἐπέδραμε νῦν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀνθεξόμεθα αὐτοῦ τότε, καὶ πολλὰ τῶν νῦν ἀπορρήτων εἰ-
σόμεθα, καὶ τῆς μακαριωτάτης ἐκείνης ἀπολαύσομεν ὁμιλίας καὶ σοφίας. Εἰ γὰρ ὁ τοσαῦτα
εἰδὼς Παῦλος νήπιος, ἐννόησον ἡλίκα ἐκεῖνα. Εἰ ταῦτα ἔσοπτρον καὶ αἴνιγμα, λογίζου μοι
πάλιν ἐντεῦθεν τὸ πρόσωπον ἡλίκον ἐστίν. ἵνα δέ σοι μικρόν τι παρανοίξω τῆς διαφορᾶς
ταύτης, καὶ ἀκτῖνά τινα ἀμυδρὰν τοῦ νοήματος ἐναφῶ σου τῇ ψυχῇ τούτου, ἀναμνήσθητί μοι
25 τῶν ἐν τῷ νόμῳ νῦν, ἡνίκα ἡ χάρις ἔλαμψε. καὶ γὰρ ἐκεῖνα πρὸ τῆς χάριτος μεγάλα τινὰ καὶ
θαυμαστὰ ἐφαίνετο· ἀλλ' ὅμως ἄκουσον τί φησι περὶ αὐτῶν μετὰ τὴν χάριν ὁ Παῦλος· Ὅτι οὐ β. Κορ. γ. ι.
δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. ἵνα δὲ καὶ σα-
φέστερον, ὃ λέγω γένηται, ἐφ' ἑνός τινος τῶν τότε τελουμένων τὸν λόγον μεταχειρισώμεθα, καὶ τότε
ὄψει τὸ μέσον ὅσον. καὶ, εἰ βούλει, τὸ πάσχα εἰς μέσον ἀγάγωμεν ἐκεῖνο καὶ τοῦτο, καὶ τότε εἴσῃ τὴν
30 ὑπεροχήν. ἐπετέλουν μὲν γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι, ἐπετέλουν δὲ οὕτως, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ ἐν αἰνίγμα-
τι. τὰ δὲ ἀπόρρητα ταῦτα μυστήρια οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε ἔλαβον, οὐδὲ τίνα ἦν, ἃ ἐκεῖνα
προανεφώνει· ἀλλὰ πρόβατον ἑώρων σφαττόμενον, καὶ αἷμα ἀλόγου, καὶ θύρας χριομένας
τούτῳ. ὅτι δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκωθεὶς σφαγήσεται, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐλευθερώσει πᾶσαν, καὶ
δώσει καὶ ἕλλησι καὶ βαρβάροις τοῦ αἵματος ἀπογεύσασθαι τούτου, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνοίξει
35 πᾶσι, καὶ τὰ ἐκεῖ προθήσει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ τὴν αἱμαχθεῖσαν σάρκα λαβὼν
ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς ἄνω τῶν ἀγ-
γέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων στρατιὰς ἀναβιβάσει, καὶ ἐπ' αὐτοῦ
τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς αὐτὴν καθιεῖ δόξῃ λάμπουσαν ἀρρήτῳ,
ταῦτα δὴ οὔτε ἐκείνων τις, οὔτε τῶν ἄλλων οὐδεὶς ἀνθρώπων οὔτε προέγνω, οὔτε εἰς νοῦν
40 ἠδυνήθη βαλέσθαι ποτέ. ἀλλὰ τί φασιν οἱ πάντα τολμηροί; τὸ, ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους,
περὶ οἰκονομιῶν εἰρῆσθαι· τὴν γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἀπηρτισμένην αὐτὸν ἔχειν. καὶ
πῶς νήπιον ἑαυτὸν καλεῖ, πῶς δι' ἐσόπτρου βλέπει, πῶς ἐν αἰνίγματι, εἰ τὸ πᾶν εἶχε τῆς γνώσε-
ως; τί δὲ ὥσπερ ἐξαίρετον ἀνατίθησιν αὐτὸ τῷ πνεύματι, καὶ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ δυνάμει τῆς
κτίσεως, λέγων· Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν α. Κορ. β. ια.
αὐτῷ;

αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν ἑαυτοῦ μόνου τοῦτο εἶναί φησιν, οὕτω λέγων· Οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα, ὅρασιν τὴν γνῶσιν λέγων τὴν σαφεστάτην καὶ ἀπηρτισμένην. πῶς δὲ ὁ τὴν οὐσίαν εἰδὼς, τὰς οἰκονομίας ἀγνοήσει; ἐκείνη γὰρ μείζων ταύτης ἡ γνῶσις. ἀγνοοῦμεν οὖν, φησι, τὸν Θεόν; ἄπαγε, ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστιν, ἴσμεν, τί ποτε δὲ ἐστὶ τὴν οὐσίαν, οὐκ ἔτι. καὶ ἵνα γνῷς ὅτι οὐ περὶ τῶν οἰκονομιῶν εἴρηκε τὸ, ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. ἐπήγαγεν οὖν· τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. οὐ δήπου δὲ ὑπὸ τῶν οἰκονομιῶν ἐπεγνώσθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. μηδεὶς τοίνυν μικρὰν, μηδὲ ἁπλῆν νομιζέτω εἶναι ταύτην τὴν παρανομίαν, ἀλλὰ καὶ διπλῆν καὶ τριπλῆν καὶ πολλαπλασίονα. οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἄτοπον, ὅτι ταῦτα ἀλαζονεύονται εἰδέναι, ἃ τοῦ πνεύματός ἐστι μόνου, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ Παύλου οὐδὲ τὸ μερικὸν τοῦτο τῆς γνώσεως αὐτὸ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύψεως δυνηθέντος μαθεῖν, αὐτοὶ τὸ πᾶν ἐκ τῶν οἰκείων λογισμῶν κατειληφέναι φασίν. οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν οὐδαμοῦ τὴν γραφὴν περὶ τούτων ἡμῖν διαλεγομένην δεῖξαι. ἀλλὰ γὰρ τὴν μανίαν αὐτῶν ἀφέντες, τῶν ἑξῆς ἐχώμεθα περὶ τῆς ἀγάπης λόγων. οὐ γὰρ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπάγει πάλιν λέγων·

13 Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

Ἡ μὲν γὰρ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς, τῶν πιστευθέντων καὶ τῶν ἐλπισθέντων παραγενομένων ἀγαθῶν, παύεται. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; πάλιν, Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. ὥστε αὗται μὲν παύονται φανέντων ἐκείνων· ἡ δὲ ἀγάπη τότε μάλιστα αἴρεται, καὶ γίνεται σφοδροτέρα. ἕτερον πάλιν ἐγκώμιον τῆς ἀγάπης. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖται τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο φιλονεικεῖ πάλιν εὑρεῖν. σκόπει δέ· εἶπεν αὐτὴν χάρισμα εἶναι μέγα καὶ ὁδὸν τούτων καθ' ὑπερβολὴν, εἶπε χωρὶς αὐτῆς μηδὲν μέγα ὠφελεῖν τὰ χαρίσματα, ὑπέγραψεν αὐτῆς διὰ πολλῶν τὴν εἰκόνα· βούλεται πάλιν καὶ ἑτέρως αὐτὴν ἐπᾶραι καὶ δεῖξαι μεγάλην οὖσαν ἐκ τοῦ διαμένειν. διὸ καὶ ἔλεγε, νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων, ἡ ἀγάπη. πῶς οὖν μείζων ἡ ἀγάπη; ὅτι ἐκεῖναι διαβαίνουσιν. εἰ τοίνυν τοσαύτη ἡ ἰσχὺς τῆς ἀγάπης, εἰκότως ἐπάγει λέγων, Διώκετε τὴν ἀγάπην.

ΗΘΙΚΟΝ Καὶ γὰρ διώξεως χρεία καὶ δρόμου τινὸς σφοδροῦ ἐπ' αὐτήν. οὕτως ἡμῶν ἀπέπτη, καὶ τοσαῦτα τὰ ὑποσκελίζοντα τὸν ἐκεῖσε δρόμον. διὸ καὶ πολλῆς ἡμῖν ἀεὶ τῆς σφοδρότητος δεῖ, ὥστε αὐτὴν καταλαβεῖν. ὅπερ ἐνδεικνύμενος ὁ Παῦλος οὐκ εἶπεν, ἀκολουθεῖτε τῇ ἀγάπῃ, ἀλλὰ, διώκετε αὐτὴν, διεγείρων ἡμᾶς καὶ ἀνάπτων πρὸς τὴν ἐκείνης ἀντίληψιν. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐξαρχῆς μυρία ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἡμῖν ἐμφυτεῦσαι ἐμηχανήσατο. καὶ γὰρ μίαν ἅπασιν ἔδωκε κεφαλὴν, τὸν Ἀδάμ. διὰ τί γὰρ μὴ ἐκ γῆς γινόμεθα πάντες; διὰ τί μὴ τέλειοι, ὡς ἐκεῖνος; ἵνα καὶ οἱ τόκοι, καὶ αἱ παιδοτροφίαι, καὶ τὸ ἐξ ἀλλήλων φύεσθαι, συνδήσωσι πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὴν γυναῖκα ἐποίησεν ἀπὸ γῆς. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει δυσωπῆσαι πρὸς ὁμόνοιαν ἡμᾶς ὁμοίως, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι, εἰ μὴ καὶ τὸν αὐτὸν ἔχοιμεν πρόγονον, καὶ τοῦτο κατεσκεύασεν. εἰ γὰρ νῦν τόποις διεστηκότες μόνοις, ἀλλοτρίους εἶναι νομίζομεν ἑαυτοὺς ἀλλήλων, εἰ δύο τὸ γένος ἡμῶν εἶχεν ἀρχὰς, πολλῷ μᾶλλον ἂν τοῦτο ἐγένετο. διὰ δὴ τοῦτο, ὥσπερ ἀπό τινος μιᾶς κεφαλῆς, τὸ πᾶν ἔδησε σῶμα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. καὶ ἐπειδήπερ ἐξαρχῆς δύο τινὲς ἐδόκουν εἶναι, ὅρα πῶς αὐτοὺς συγκολλᾷ πάλιν καὶ εἰς ἓν συνάγει διὰ τοῦ γάμου. Ἀντὶ τούτου γὰρ καταλείψει, φησὶν, ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ γυνὴ, ἀλλ', ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ μείζων ἡ ἐπιθυμία ἐν ἐκείνῳ. καὶ γὰρ καὶ μείζονα αὐτὴν

διὰ

Ῥωμ. η. κδ.
Ἑβρ. ια. α.
Γεν. β. κδ.

5 10 15 20 25 30 35 40

διὰ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα τὸ ὑπερέχον κατακάμψῃ τῇ τυραννίδι τούτου τοῦ ἔρωτος, καὶ ὑποτάξῃ
τῷ ἀσθενεστέρῳ. ἐπειδὴ δὲ καὶ γάμον ἔδει εἰσαχθῆναι, τὴν ἐξ οὗ γέγονε, τοῦτον ἄνδρα ἐποίησε
τῇ γυναικί. πάντα γὰρ ἀγάπης τῷ Θεῷ δεύτερα. εἰ γὰρ οὕτω γινομένων ὁ πρῶτος αὐ-
θέως οὕτως ἐμάνη, καὶ τοσαύτην μάχην ὁ διάβολος καὶ βασκανίαν ἐνέσπειρε, τί οὐκ ἂν εἰρ-
5 γάσατο, εἰ μὴ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης ἐβλάστησαν; εἶτα ἵνα τὸ μὲν ὑποτάττηται, τὸ δὲ ἄρχῃ (τὸ γὰρ
ὁμότιμον οἶδε πολλάκις μάχην εἰσάγειν) οὐκ ἀφῆκε δημοκρατίαν εἶναι, ἀλλὰ βασιλείαν,
καὶ, καθάπερ ἐν στρατοπέδῳ, ταύτην ἄν τις ἴδοι τὴν διάταξιν καθ᾽ ἑκάστην οἰκίαν. ἔστι
γοῦν ἐν τάξει μὲν βασιλέως, ὁ ἀνήρ· ἐν τάξει δὲ ὑπάρχου ἡ γυνὴ καὶ στρατηγοῦ· καὶ οἱ
παῖδες δὲ ἀρχὴν κεκλήρωνται) τρίτην. εἶτα μετὰ ταῦτα ἀρχὴ τετάρτη, ἡ τῶν οἰκετῶν.
10 καὶ γὰρ καὶ οὗτοι κρατοῦσι τῶν ἐλαττόνων, καὶ εἷς τις πολλάκις τοῖς πᾶσιν ἐφέστηκε, τὴν τοῦ δε-
σπότου τάξιν διατηρῶν, πλὴν ὡς οἰκέτης. καὶ μετὰ ταύτης ἑτέρα πάλιν ἀρχή, καὶ ἐν αὐτοῖς
τοῖς παισὶ πάλιν ἑτέρα κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν φύσιν. οὐ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις ὁμοίως
τὸ θῆλυ κρατεῖ. καὶ πανταχοῦ δι᾽ ὀλίγου καὶ πυκνὰς ἐποίησε τὰς ἀρχὰς ὁ Θεός, ἵνα πάντα ἐν
ὁμονοίᾳ μένῃ καὶ ″ εὐταξίᾳ πολλῇ. διὰ τοῦτο καὶ πρὶν εἰς πλῆθος ἐξενεχθῆναι τὸ γένος, δύο ϗὐ τάξει
15 μόνων ὄντων τῶν πρώτων, τῷ μὲν ἄρχειν, τῇ δὲ ἄρχεσθαι ἐκέλευσε. καὶ ἵνα μὴ ὡς ἐλάτ-
τονος καταφρονῇ πάλιν καὶ ἀποσχίζηται, ὅρα πῶς αὐτὴν ἐτίμησέ τε καὶ ἥνωσε καὶ πρὸ τῆς δη-
μιουργίας. Ποιήσωμεν γὰρ αὐτῷ, φησί, βοηθόν, δεικνὺς ὅτι εἰς χρείαν αὐτοῦ γέγονε, καὶ ταύ- Γεν. β. ιη.
τῃ συνάγων αὐτὸν πρὸς τὴν δι᾽ αὐτὸν γεγενημένην. καὶ γὰρ πρὸς ταῦτα οἰκειότερον διακεί-
μεθα τὰ δι᾽ ἡμᾶς παραχθέντα. ἵνα δὲ μὴ ἐπαίρηται πάλιν ἐκείνη, ὡς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ
20 δοθεῖσα, καὶ τὸν δεσμὸν ἀπορρήξῃ τοῦτον, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτὴν ποιεῖ, δεικνὺς ὅτι μέρος τοῦ
παντός ἐστιν αὐτῇ σώματος. ἵνα δὲ μηδὲ ὁ ἀνὴρ ἐντεῦθεν ἐπαίρηται, οὐκέτι ἀφίησιν εἶναι μό-
νου, ὃ μόνου τὸ πρότερον ἐγένετο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐποίησε τούτῳ, τὴν παιδοποιΐαν εἰσαγα-
γὼν, κἀν τούτῳ προτιμήσας μὲν τὸν ἄνδρα, οὐ μὴν τὸ πᾶν ἀφεὶς εἶναι αὐτοῦ. εἶδες πό-
σους συνδέσμους ἀγάπης ὁ Θεὸς εἰργάσατο; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως κατέθηκε
25 τῇ ὁμονοίᾳ τὰ ἐνέχυρα. καὶ γὰρ τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι, εἰς τοῦτο ἄγει (πᾶν γὰρ ζῶον
ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτῷ) καὶ τὸ ἐξ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα εἶναι, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων πάλιν τοὺς
παῖδας. ὅθεν καὶ πολλοὶ φύονται διαθέσεως τρόποι. τὸν μὲν γὰρ ὡς πατέρα ἀγαπῶμεν, τὸν
δὲ ὡς πάππον· καὶ τὴν μὲν ὡς μητέρα, τὴν δὲ ὡς τιτθήν· καὶ τὸν μὲν ὡς υἱὸν καὶ ἔγγονον καὶ ἐξ ἐγ-
γόνων πάλιν, τὴν δὲ ὡς θυγατέρα καὶ θυγατριδῆν· καὶ τὸν μὲν ὡς ἀδελφόν, τὸν δὲ ὡς ἀδελφι-
30 δοῦν· καὶ τὴν μὲν ὡς ἀδελφήν, τὴν δὲ ὡς ἀδελφιδῆν. καὶ τί γὰρ δεῖ πάντα καταλέγειν τὰ
τῆς συγγενείας ὀνόματα; ἐπενόησε δὲ καὶ ἑτέραν διαθέσεως ὑπόθεσιν. ἀπαγορεύσας γὰρ
τοὺς τῶν συγγενῶν γάμους, ἐπ᾽ ἀλλοτρίους ἡμᾶς ἐξήγαγε, κἀκείνους πάλιν πρὸς ἡμᾶς εἵλ-
κυσεν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς φυσικῆς ταύτης συγγενείας οὐκ ἦν ἐκείνους ἡμῖν συναφθῆναι,
ἀπὸ τοῦ γάμου πάλιν συνῆψεν, ὁλοκλήρους οἰκίας διὰ τῆς μιᾶς νύμφης συνάγων, καὶ
35 γένη γένεσιν ὅλα ἀναμιγνύς. Μὴ γάμει γάρ, φησί, τὴν ἀδελφὴν τὴν σήν, μηδὲ τὴν ἀ- Λευϊτ. ιη. θ.
δελφὴν τοῦ πατρός, μηδὲ ἄλλην κόρην τοιαύτην συγγένειαν πρὸς σὲ κεκτημένην, ἢ διακω-
λύει τὸν γάμον, ὀνόματι θεὶς τῶν τοιούτων συγγενῶν τὰ εἴδη. ἀρκεῖ σοι πρὸς τὴν ἐκεί-
νων διάθεσιν τὸ λῦσαι τὰς αὐτὰς ὠδῖνας, τὸ ἑτέρως σοι προσήκειν τὰς ἄλλας. τί στενοχωρεῖς
τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἧς δύνα-
40 σαι καὶ ἑτέραν πορίσασθαι φιλίας ἀφορμήν, ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγὼν, καὶ δι᾽ ἐκείνης
συγγενῶν ὁρμαθόν, καὶ μητέρα, καὶ πατέρα, καὶ ἀδελφούς, καὶ τοὺς τούτων ἐπιτηδείους; εἶ-
δες πόσοις τρόποις ἡμᾶς συνέδησεν; ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ ταῦτα αὐτῷ ἤρκεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀλ-
[illegible] λήλων χρῄζειν ″ παρεσκεύασεν, ἵνα καὶ οὕτως ἡμᾶς συναγάγῃ, ἐπειδὴ μάλιστα τὰς φιλίας
αἱ χρεῖαι ποιοῦσι. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ πάντα ἀφῆκε πανταχοῦ γίνεσθαι, ἵνα κἀντεῦθεν

ἀλλήλοις ἀναμίγνυσθαι ἀναγκάσῃ. καταστήσας δὲ ἡμᾶς ἐν χρείᾳ ἀλλήλων, εὔκολον πάλιν τὴν ἐπιμιξίαν ἐποίησεν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰς ἑτέραν ἀηδίαν τὸ πρᾶγμα περιΐστατο καὶ δυσχέρειαν. εἰ γὰρ ἰατροῦ δεόμενον, ἢ τέκτονος, ἢ ἑτέρου δημιουργοῦ μακρὰν ἔδει στέλλεσθαι ἀποδημίαν, τὸ πᾶν ἀπολώλει. διὰ δὴ τοῦτο καὶ πόλεις κατεσκεύασε, καὶ πάντας ὁμοῦ συνήγαγεν. ἵνα δὴ καὶ τοῖς πόρρωθεν ῥᾳδίως ἐπιχωριάζωμεν, θάλατταν εἰς μέσον ἥπλωσε, καὶ ἀνέμων ταχυτῆτα ἔδωκε, ῥᾳδίας ἐντεῦθεν τὰς ἀποδημίας ποιῶν. παρὰ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐν ἑνὶ πάντας συνήγαγε χωρίῳ, καὶ οὐ πρότερον διέσπειρεν, ἕως εἰς κακὸν ἐχρήσαντο τῇ ὁμονοίᾳ οἱ πρότερον λαβόντες τὸ δῶρον· ἀλλὰ πάντοθεν ἡμᾶς συνήγαγε, καὶ ἀπὸ φύσεως, καὶ ἀπὸ συγγενείας, καὶ ἀπὸ γλώττης, καὶ ἀπὸ τόπου. καὶ ὥσπερ οὐκ ἐβούλετο ἐκπεσεῖν ἡμᾶς τοῦ παραδείσου (εἰ γὰρ ἐβούλετο, οὐδ' ἂν ἐκεῖ κατέθετο ὃν ἐποίησεν ἄνθρωπον τὴν ἀρχήν) ἀλλ' ὁ παρακούσας αἴτιος, οὕτως οὐδὲ ἀλλογλώσσους εἶναι ἠθέλησεν· ἐπεὶ κἂν ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐποίησε. νῦν δὲ πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν ἦν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἡνίκα τὴν γῆν ἀφανισθῆναι ἔδει, οὐδὲ τότε ἡμᾶς ἐξ ἄλλης ἐποίησεν ὕλης, οὐδὲ μετέθηκε τοὺς δικαίους, ἀλλ' ἀφεὶς αὐτὸν ἐν μέσῳ τῷ κλυδωνίῳ, ὥσπερ τινὰ σπινθῆρα τῆς οἰκουμένης, ἀνῆψε πάλιν ἡμῶν τὸ γένος ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ μακαρίου Νῶε. καὶ ἐξαρχῆς μὲν μίαν ἐποίησεν ἀρχήν, τὸν ἄνδρα ἐπιστήσας τῇ γυναικί. ἐπειδὴ δὲ εἰς πολλὴν ἐξώκειλεν ἀταξίαν τὸ γένος ἡμῶν, καὶ ἑτέρας κατέστησε, τὰς τῶν δεσποτῶν, τὰς τῶν ἀρχόντων· καὶ τοῦτο δὲ δι' ἀγάπην. ἐπειδὴ γὰρ ἡ κακία διαλυτικὸν καὶ ἀναιρετικὸν ἡμῶν τοῦ γένους, ὥσπερ τινὰς ἰατροὺς ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐκάθισε τοὺς δικάζοντας, ἵν' ὥσπερ τινὰ λοιμὸν τῆς ἀγάπης τὴν κακίαν ἀπελαύνοντες, πάντας εἰς ἓν συναγάγωσιν. ἵνα δὲ μὴ μόνον ἐν ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκάστῃ οἰκίᾳ πολλὴ ἡ ὁμόνοια ᾖ, τὸν μὲν ἄνδρα τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ὑπεροχῇ τιμήσας, τὴν δὲ γυναῖκα τῇ ἐπιθυμίᾳ καθοπλίσας, καὶ τὸ τῆς παιδοποιίας δὲ δῶρον εἰς μέσον ἀμφοτέροις καταθείς, καὶ ἕτερα μετὰ τούτων συναγωγὰ τῆς ἀγάπης κατεσκεύασεν. οὔτε γὰρ πάντα ἐπέτρεψε τῷ ἀνδρί, οὔτε πάντα τῇ γυναικί· ἀλλὰ καὶ ταῦτα διεῖλεν ἑκάστῳ, τῇ μὲν τὴν οἰκίαν, τῷ δὲ τὴν ἀγορὰν ἐγχειρίσας, καὶ τῷ μὲν τὸ τρέφειν (γεωργεῖ γὰρ) τῇ δὲ τὸ περιβάλλειν. ἱστὸς γὰρ καὶ ἠλακάτη, τῆς γυναικός. αὐτὸς γὰρ ἔδωκε γυναικὶ ὑφάσματος σοφίαν. ἀλλ' ἀπόλωλεν ἡ φιλεργία, οὐκ ἀφεῖσα ταύτην φαίνεσθαι τὴν διάκρισιν. ἡ γὰρ βλακεία τῶν πολλῶν καὶ τοὺς ἄνδρας εἰς τοὺς ἱστοὺς ἐπεισήγαγε, καὶ κερκίδας αὐτοῖς ἐνεχείρισε, καὶ κρόκην, καὶ στήμονας. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω διαλάμπει τῆς θείας οἰκονομίας ἡ περιουσία. καὶ γὰρ καὶ τῆς γυναικὸς ἐν ἄλλοις ἀναγκαιοτέροις σφόδρα δεόμεθα, καὶ τῶν ἐλαττόνων ἐν τοῖς συνέχουσι τὸν βίον ἡμῶν χρῄζομεν. καὶ τοσαύτη τῆς χρείας ἐστὶν ἡ ἀνάγκη, ὅτι κἂν πάντων ἀνθρώπων πλουσιώτερος ᾖ τις, οὐδ' οὕτω ταύτης ἀπήλλακται τῆς συναφείας, καὶ τοῦ δεῖσθαι τοῦ καταδεεστέρου. οὐ γὰρ δὴ τῶν πλουσίων οἱ πένητες δέονται μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων· καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων, ἢ ἐκεῖνοι τούτων. καὶ ἵνα τοῦτο σαφέστερον ἴδῃς, ποιήσωμεν, εἰ δοκεῖ, δύο πόλεις, τὴν μὲν πλουσίων μόνον, τὴν δὲ πενήτων· καὶ μήτε ἐν τῇ τῶν πλουτούντων ἔστω τις πένης, μήτε ἐν τῇ τῶν πενήτων ἔστω τις πλούσιος ἀνήρ, ἀλλ' ἐκκαθάρωμεν ἀκριβῶς ἑκατέρας, καὶ ἴδωμεν ποία μᾶλλον ἀρκέσαι ἑαυτῇ δυνήσεται. ἐὰν γὰρ εὕρωμεν τὴν τῶν πενήτων δυναμένην, εὔδηλον ὅτι οἱ πλούσιοι τούτων μᾶλλον δεήσονται. οὐκοῦν ἐν μὲν ἐκείνῃ τῇ τῶν εὐπόρων οὐδεὶς ἔσται δημιουργός, οὐκ οἰκοδόμος, οὐ τέκτων, οὐχ ὑποδηματορράφος, οὐκ ἀρτοποιός, οὐ γεωργός, οὐ χαλκοτύπος, οὐ σχοινοστρόφος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. τίς γὰρ ἂν ἕλοιτο τῶν πλουτούντων ταῦτα μετιέναι ποτέ, ὅπουγε καὶ αὐτοὶ οἱ ταῦτα μεταχειρίζοντες, ὅταν εὐπορήσωσιν, οὐκ ἀνέχονται τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τούτων ταλαιπωρίας; πῶς οὖν ἡμῖν ἡ πόλις στήσεται αὕτη; διδόντες, φησίν, ἀργύριον οἱ πλουτοῦντες, ταῦτα ὠνήσονται παρὰ τῶν πενήτων. οὐκοῦν οὐκ ἀρκέσουσιν ἑαυτοῖς, εἴγε ἐκείνων δέον-

ται. πῶς δὲ οἰκίας οἰκοδομήσονται; ἢ καὶ τοῦτο ὠνήσονται; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο φύσιν. οὐκοῦν ἀνάγκη τοὺς τεχνίτας ἐκεῖ καλεῖν, καὶ διαφθείρειν τὸν νόμον, ὃν ἐθήκαμεν ἐξ ἀρχῆς τὴν πόλιν οἰκίζοντες. μέμνησθε γάρ, ὅτι ἐλέγομεν, μηδεὶς ἔστω πένης ἔνδον. ἀλλ' ἰδοὺ ἡ χρεία, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, ἐκάλεσεν αὐτοὺς καὶ εἰσήγαγεν. ὅθεν δῆλον, ὡς ἀδύνατον χωρὶς πενήτων συστῆναι πόλιν. εἰ γὰρ μένοι ἡ πόλις μηδένα παραδεχομένη τούτων, οὐκέτι ἔσται πόλις, ἀλλ' ἀπολεῖται. οὐκοῦν οὐκ ἀρκέσει ἑαυτῇ, εἰ μὴ καθάπερ τινὰς σωτῆρας τοὺς πένητας πρὸς ἑαυτὴν συναγάγοι. ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν τῶν πενήτων πόλιν, εἰ καὶ αὕτη ὁμοίως ἐνδεῶς διακείσεται τῶν πλουτούντων ἐστερημένη. καὶ πρότερον διακαθάρωμεν τῷ λόγῳ τὸν πλοῦτον, καὶ δείξωμεν αὐτὸν σαφῶς. τί ποτ' οὖν ἐστι πλοῦτος; χρυσός, καὶ ἄργυρος, καὶ λίθοι τίμιοι, καὶ ἱμάτια σηρικὰ καὶ ἁλουργὰ καὶ διάχρυσα. ἐπεὶ οὖν ἐφάνη τί ποτέ ἐστιν ὁ πλοῦτος, ἀπελάσωμεν αὐτὸν τῆς τῶν πενήτων πόλεως. εἰ μέλλοιμεν καθαρῶς πόλιν πενήτων ποιεῖν, μηδὲ ὄναρ ἐκεῖ φαινέσθω χρυσίον, μηδὲ ἱμάτια τοιαῦτα· εἰ δὲ βούλει, μηδὲ ἄργυρος, μηδὲ τὰ ἐξ ἀργύρου σκεύη. τί οὖν; παρὰ τοῦτο ἐνδεῶς ζήσονται τὰ τῆς πόλεως ταύτης, εἰπέ μοι; οὐδέν. ἄν τε γὰρ οἰκοδομεῖν δέοι, οὐ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου δεῖ καὶ μαργαριτῶν, ἀλλὰ τέχνης, καὶ χειρῶν, χειρῶν δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τετυλωμένων, καὶ δακτύλων ἀπεσκληκότων, καὶ ἰσχύος πολλῆς, καὶ ξύλων, καὶ λίθων· ἄν τε ὑφαίνειν πάλιν ἱμάτιον, οὐ χρυσοῦ πάλιν ἡμῖν δεῖ, καὶ ἀργύρου, ἀλλὰ χειρῶν πάλιν, καὶ τέχνης, καὶ γυναικῶν ἐργαζομένων. τί δὲ ἐὰν γεωργεῖν δέῃ, καὶ σκάπτειν τὴν γῆν; πλουτούντων, ἢ πενομένων χρεία; παντί που δῆλον, ὅτι πενήτων. καὶ σίδηρον δὲ ὅταν δέῃ χαλκεύειν, καὶ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν, τοῦ δήμου τούτου μάλιστα ἡμῖν δεῖ. ποῦ οὖν δεησόμεθα τῶν πλουτούντων λοιπόν; πλὴν εἰ μὴ καθελεῖν δέοι τὴν πόλιν ταύτην; εἰ γὰρ ἐπεισελθόντων ἐκείνων εἰς τὴν τοῦ χρυσίου καὶ τὴν τῶν μαργαριτῶν ἐμπέσοιεν ἐπιθυμίαν, οὗτοι οἱ φιλόσοφοι (φιλοσόφους γὰρ ἐγὼ καλῶ, τοὺς οὐδὲν περιττὸν ἐπιζητοῦντας) ἀργίᾳ δόντες ἑαυτοὺς καὶ τρυφῇ, πάντα ἀπολοῦσι λοιπόν. καὶ εἰ μὴ χρήσιμος ὁ πλοῦτος, φησί, τίνος ἕνεκεν δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ; καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πλουτεῖν; ἡ γραφή φησιν, Ἐμόν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμόν τὸ χρυσίον, καὶ ᾧ ἐὰν βούλωμαι, δώσω αὐτό. *Αγγ. β. θ.* ἐνταῦθα εἰ μὴ πρᾶγμα ἐποίουν αἰσχρόν, κἂν ἐγέλασα πλατὺν γέλωτα, τῶν ταῦτα λεγόντων καταγελῶν, ὅτι καθάπερ παιδία μικρὰ τραπέζης ἀπολαύοντα βασιλικῆς, μετ' ἐκείνης τῆς τροφῆς τὸ προστυχὸν ἅπαν ἐπεμβάλλουσι τῷ στόματι· οὕτω καὶ οὗτοι, μετὰ τῶν θείων γραφῶν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισάγουσι. τὸ μὲν γάρ, ἐμόν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμόν τὸ χρυσίον, οἶδα εἰρημένον τῷ προφήτῃ· τὸ δέ, ᾧ ἐὰν θέλω, δώσω αὐτό, οὐκέτι προσκείμενον, ἀλλὰ παρὰ τῶν συρφετῶν τούτων ἐπεισενηνεγμένον. καὶ ἐκεῖνο δὲ τίνος ἕνεκεν εἴρηται, ἐρῶ. ὁ γὰρ προφήτης Ἀγγαῖος ἐπειδὴ συνεχῶς ἐπηγγέλλετο τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ναὸν δείξειν ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦ προτέρου, καὶ ἠπίστουν τῶν λεγομένων τινὲς καὶ σχεδὸν ἀδύνατον εἶναι ἐνόμιζον, εἰ μετὰ τὴν τέφραν καὶ τὴν κόνιν τοιοῦτος πάλιν φανεῖται ὁ οἶκος ἐκεῖνος, ἐκλύων αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγει, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· τί δεδοίκατε; τί δὲ ἀπιστεῖτε; ἐμόν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμόν τὸ χρυσίον, καὶ οὐ δέομαι παρ' ἑτέρων δανεισάμενος, οὕτω καλλωπίσαι τὸν οἶκον. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἐπήγαγε, Καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην. *Αγγ. β. ι.* μὴ τοίνυν ἀραχνῶν ὑφάσματα ἐπεισάγωμεν τῷ πέπλῳ τῷ βασιλικῷ. εἰ γάρ, ἐν ἁλουργίδι εἴ τις ἀλλοίην κρόκην παράσημον ἐμπλέκων, τὴν ἐσχάτην δώσει δίκην, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν. οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἐντεῦθεν ἁμάρτημα γίνεται. καὶ τί λέγω παρὰ προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν; παρὰ στιγμὴν μόνην, καὶ παρὰ ὑπόκρισιν μόνην ἀναγνώσεως, πολλὰ πολλάκις ἄτοπα ἐτέχθη νοήματα. πόθεν οὖν οἱ πλουτοῦντες, φησί; καὶ γὰρ εἴρηται, πλοῦτος καὶ πενία παρὰ Κυρίου. ἐρώμεθα οὖν τοὺς ταῦτα ἡμῖν ἀντιπροφέροντας, ἆρα πᾶς πλοῦτος, καὶ πᾶσα πενία παρὰ Κυρίου; καὶ τίς ἂν

τοῦτο εἴποι; καὶ γὰρ ὁρῶμεν, καὶ ἐξ ἁρπαγῆς, καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τάφους κακουργίας, καὶ ἀπὸ
γοητείας, καὶ ἐξ ἑτέρων τοιούτων προφάσεων πολὺν πολλοῖς συναγόμενον πλοῦτον, καὶ τοὺς
ἔχοντας οὐδὲ ζῆν ἀξίους ὄντας. τί οὖν, εἰπέ μοι, τοῦτον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν πλοῦτον εἶναι
φαμέν; ἄπαγε. ἀλλὰ πόθεν; ἐξ ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ἡ πόρνη τὸ σῶμα ἐνυβρίσασα πλουτεῖ,
καὶ εὔμορφος νέος πολλάκις τὴν ὥραν ἀποδόμενος μετ' ἀσχημοσύνης κέκτηται χρυσίον, καὶ ὁ 5
τυμβωρύχος τοὺς τάφους ἀναρρήξας συνήγαγε πλοῦτον ἄδικον, καὶ λῃστὴς τοὺς τοίχους διο-
ρύξας. οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἅπας ὁ πλοῦτος; τί οὖν, φησιν, ἐροῦμεν πρὸς τὴν ῥῆσιν ταύ-
την; μάθε πρότερον καὶ πενίαν οὐκ ἀπὸ Θεοῦ γινομένην, καὶ τότε καὶ ἐπὶ τὴν ῥῆσιν αὐτὴν
βαδιούμεθα. ὅταν γάρ τις ἄσωτος ὢν νέος, ἢ εἰς πόρνας ἀναλώσῃ τὸν πλοῦτον, ἢ εἰς γόητας, ἢ
εἰς ἑτέρας τινὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας, καὶ γένηται πένης, οὐκ εὔδηλον, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ γέ- 10
γονε τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀσωτίας; πάλιν εἴ τις ὑπὸ ἀργίας γένοιτο πένης, εἴ τις ὑπὸ ἀ-
νοίας εἰς πτωχείαν κατενεχθείη, εἴ τις ἐπικινδύνοις καὶ παρανόμοις ἐπιχειρῶν πράγμασιν, οὐκ
εὔδηλον πάντως, ὅτι οὐδὲ τούτων τις καὶ τῶν τοιούτων εἰς τὴν πτωχείαν αὐτὴν ἀπὸ Θεοῦ
κατηνέχθη; ψεύδεται οὖν ἡ γραφή; μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἀνόητοί εἰσιν οἱ μὴ μετὰ τῆς προση-
κούσης ἀκριβείας ἐξετάζοντες τὰ γεγραμμένα ἅπαντα. εἰ γὰρ καὶ τοῦτο ὡμολόγηται, ὅτι 15
ἀψευδὴς ἡ γραφή, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη, ὅτι οὐ πᾶς πλοῦτος παρὰ Θεοῦ, τῆς τῶν ἀπερι-
σκέπτως ἀναγνωσκόντων* ἀσθενείας ἡ ἀπορία. καὶ ἔδει μὲν ἡμᾶς ἀφεῖναι ἐν τούτῳ ἀπαλ- *ταῦτα
λάξαντας τὴν γραφὴν τῶν ἐγκλημάτων, ἵνα ταύτην ἡμῖν δίκην δῶτε τῆς περὶ τὰς γρα-
φὰς ῥᾳθυμίας· ἀλλ' ἐπειδὴ φείδομαι σφόδρα ὑμῶν, καὶ οὐ δύναμαι ἐπιπλέον θορυβουμένους
ἰδεῖν καὶ διαταραττομένους, φέρε καὶ τὴν λύσιν ἐπαγάγωμεν, πρότερον τὸν εἰρηκότα 20
εἰπόντες, καὶ πότε εἴρηται, καὶ πρός τινας. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἅπασιν ὁ Θεὸς δια-
λέγεται, ὥσπερ οὐδὲ ἡμεῖς παιδίοις, καὶ ἀνδράσιν ὁμοίως κεχρήμεθα. πότε οὖν εἴρηται, καὶ
ὑπό τινος, καὶ πρός τινας; ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ἐπὶ τῆς παλαιᾶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
τοὺς οὐδὲν ἕτερον εἰδότας, ἢ τὰ αἰσθητά, καὶ ἀπὸ τούτων τοῦ Θεοῦ δοκιμάζοντας τὴν ἰσχύν.
Ψαλμ. οζ'. κδ'. οὗτοι γὰρ οἱ λέγοντές εἰσι, Μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι; καί, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν; Οἱ 25
Ματθ. ιβ'. λη'. πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία. ἐπεὶ οὖν ἀπὸ τούτων αὐ-
Ἰω. ϛ'. λα'. Φιλιπ. γ'. ιθ'. τὸν ἐδοκίμαζον, λέγει πρὸς αὐτούς, δυνατὸν καὶ τοῦτο τῷ Θεῷ, καὶ πλουσίους ποιῆσαι καὶ πένητας.
Ναυμ. α'. δ'. οὐχ ὅτι πάντως αὐτὸς ποιεῖ, ἀλλ' ὅτι δύναται, ὅταν θέλῃ. ὥσπερ ὅταν λέγῃ, Ὁ ἀπειλῶν
τῇ θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξερημῶν· καίτοι τοῦτο οὐδέποτε
γέγονε. πῶς οὖν αὐτὸ ὁ προφήτης φησίν; οὐχ ὡς γινόμενον ἀεί, ἀλλ' ὡς δυνατὸν αὐτῷ 30
ποιῆσαι. ποίαν οὖν πενίαν δίδωσι, καὶ ποῖον πλοῦτον; ἀναμνήσθητι τοῦ πατριάρχου, καὶ εἴ-
σῃ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ διδόμενον πλοῦτον. καὶ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ αὐτὸς πλούσιον ἐποίησε, καὶ
Ἰωβ. β'. ι'. μετ' ἐκεῖνον τὸν Ἰώβ, καθὼς καὶ αὐτός φησιν· Εἰ τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου,
τὰ δὲ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ὁ τοῦ Ἰακὼβ πλοῦτος ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν εἶχεν. ἔστι δὲ καὶ
Ματθ. ιθ'. κα'. πενία παρ' αὐτοῦ ἡ ἐπαινετή, οἵαν προεξένει τότε τῷ πλουσίῳ ἐκείνῳ λέγων· Εἰ θέλεις τέ- 35
λειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· καὶ τοῖς μα-
Ματθ. ι'. θ'. θηταῖς πάλιν νομοθετῶν καὶ λέγων, Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ δύο χιτῶ-
νας. μὴ τοίνυν λέγε ὅτι πάντα πλοῦτον αὐτὸς δίδωσι. καὶ γὰρ ἐδείχθη καὶ ἀπὸ φόνων,
καὶ ἀπὸ ἁρπαγῆς, καὶ ἀπὸ μυρίων ἑτέρων προφάσεων συλλεγόμενος ὤν. ἀλλὰ πά-
λιν εἰς τὸ πρότερον ἡμῖν ὁ λόγος περιίσταται ζήτημα. εἰ γὰρ μηδὲν ἡμῖν χρήσιμοι οἱ πλου- 40
τοῦντες, διὰ τί γεγένηνται; τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι οὗτοι οὐ χρήσιμοι, οἱ ἑαυτοὺς οὕτω
ποιοῦντες πλουσίους· ὡς οἵ γε παρὰ τοῦ Θεοῦ γενόμενοι, καὶ σφόδρα χρήσιμοι, καὶ τοῦτο ἀπ'
αὐτῶν τῶν περὶ ἐκείνων γινομένων μάθωμεν. καὶ γὰρ ὁ Ἀβραὰμ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δεομένοις
ἅπασι τὸν πλοῦτον ἐκέκτητο. ὁ γὰρ τριῶν παραγινομένων, ὡς ἐνόμιζεν, ἀνθρώπων μόσχον χ. τῶ
θύσας,

θύσας, καὶ τρία μέτρα σεμιδάλεως φυράσας, καὶ πρὸς τῇ θύρᾳ καθήμενος ἐν καιρῷ μεσημβρίας, ἐννόησον μεθ᾽ ὅσης δαψιλείας καὶ προθυμίας τὰ αὐτοῦ πᾶσιν ἀνήλισκε, μετὰ τῶν χρημάτων καὶ τὴν τοῦ σώματος παρεχόμενος ὑπηρεσίαν, καὶ ταῦτα ἐν γήρᾳ τοσούτῳ, καὶ λιμὴν τῶν ξένων καὶ τῶν ἐν χρείαις καθεστηκότων ὤν, καὶ οὐδὲν ἴδιον κεκτημένος, οὐδὲ αὐτὸν τὸν υἱόν. καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος, καὶ τοῦτον ἐπέδωκε· μετὰ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ τὴν οἰκίαν ἅπασαν, ἡνίκα τὸν ἀδελφιδοῦν ἐξαρπάσαι ἔσπευδε· καὶ ταῦτα οὐ χρημάτων ἕνεκεν ἐποίει, ἀλλὰ φιλανθρωπίας μόνης. ὅτε γοῦν τῶν λαφύρων αὐτὸν ἐποίουν κύριον οἱ δι᾽ αὐτοῦ σωθέντες, μέχρι σπαρτίου καὶ σφαιρωτῆρος ἅπαντα διεκρούσατο. τοιοῦτος καὶ ὁ μακάριος ἦν Ἰώβ. Καὶ γὰρ ἡ θύρα μου, φησί, παντὶ ἐλθόντι ἠνέῳκτο· ἐγὼ ἤμην ὀφθαλμὸς τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν· ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων. (Ἰὼβ λα. λβ.) ἔξω δὲ οὐκ ηὐλίζετο ξένος, ἀδύνατοι δὲ, ἥν ποτε χρείαν εἶχον, οὐκ ἀπέτυχον, οὐδὲ εἴασα ἐξελθεῖν ἀδύνατον τὴν θύραν μου κόλπῳ κενῷ. καὶ πολλῷ πλείονα δὲ τούτων, ἵνα μὴ πάντα καταλέγωμεν νῦν, διετέλει ποιῶν, εἰς τοὺς δεομένους ἅπαντα τὸν πλοῦτον καταναλίσκων. βούλει καὶ τοὺς οὐ παρὰ Θεοῦ γενομένους πλουσίους ἰδεῖν, ἵνα μάθῃς πῶς κέχρηνται τῷ πλούτῳ; ὅρα τὸν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, τὸν οὐδὲ τῶν ψιχίων μεταδιδόντα. ὅρα τὸν Ἀχαὰβ τὸν καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἁρπάζοντα. ὅρα τὸν Γιεζῆ, ὅρα τοὺς τοιούτους ἅπαντας. οἱ μὲν γὰρ δικαίως κεκτημένοι, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβόντες, εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα ἀναλίσκουσιν· οἱ δὲ ἐν τῷ κτᾶσθαι προσκρούσαντες τῷ Θεῷ, καὶ ἐν τῷ δαπανᾶν τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν, εἰς πόρνας καὶ παρασίτους ἀναλίσκοντες, ἢ κατορύττοντες καὶ ἀποκλείοντες, εἰς πένητας δὲ οὐδὲν δαπανῶντες. καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, ὁ Θεὸς ἀφίησι πλουτεῖν τοὺς τοιούτους; ὅτι μακρόθυμός ἐστιν, ὅτι βούλεται εἰς μετάνοιαν ἡμᾶς ἀγαγεῖν, ὅτι γέενναν ἡτοίμασεν, ὅτι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην. εἰ δὲ εὐθέως τοὺς πλουτοῦντας κακῶς ἐκόλαζεν, οὐκ ἂν ὁ Ζακχαῖος ἔσχε προθεσμίαν μετανοίας, ὥστε καὶ τετραπλασίονα ἀποδοῦναι, ἅπερ ἥρπασε, καὶ τὰ ἡμίση προσθεῖναι τῶν ἑαυτοῦ· οὐκ ἂν ὁ Ματθαῖος μεταβαλέσθαι καὶ γενέσθαι ἀπόστολος, πρὸς ἀναρπαγαῖς τοῦ προσήκοντος καιροῦ· οὐκ ἂν ἕτεροι πολλοὶ τοιοῦτοι. διὰ ταῦτα ἀνέχεται εἰς μετάνοιαν καλῶν ἅπαντας. εἰ δὲ μὴ βούλοιντο, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοιεν, ἀκούσονται τοῦ Παύλου λέγοντος, Ὅτι κατὰ τὴν σκληρότητα αὐτῶν καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ· (Ῥωμ. β. ε.) ἣν ἵνα ὀργὴν ἵνα φύγωμεν, πλουτῶμεν τὸν τοῦ οὐρανοῦ πλοῦτον καὶ τὴν ἐπαινετὴν διώκωμεν πενίαν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. λε. α ΔΙΩΚΕΤΕ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗΝ· ΖΗΛΟΥΤΕ ΔΕ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. (κεφ. ιδ.)

Ἐπειδὴ γὰρ μετ᾽ ἀκριβείας τὴν ἀρετὴν αὐτῆς κατέλεξεν ἅπασαν τῆς ἀγάπης, παραινεῖ λοιπὸν μετὰ προθυμίας αὐτῆς ἀντέχεσθαι. διὸ καὶ ἔλεγε, διώκετε. ὁ γὰρ διώκων, ἐκεῖνο μόνον ὁρᾷ τὸ διωκόμενον, καὶ πρὸς ἐκεῖνο τέταται, καὶ οὐκ ἀφίσταται ἕως ἂν λάβῃ. ὁ διώκων ὅταν δι᾽ ἑαυτοῦ μὴ δυνηθῇ, διὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ καταλαμβάνει τὸν φεύγοντα, τοὺς ἐγγὺς ὄντας μετὰ πολλῆς παρακαλῶν τῆς σπουδῆς κατέχειν καὶ τηρεῖν αὐτὸν καταληφθέντα, ἕως ἂν φθάσῃ. τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν. ὅταν αὐτοὶ μὴ φθάνωμεν τὴν ἀγάπην, τοὺς ἐγγὺς ὄντας αὐτῆς κελεύωμεν κατέχειν αὐτὴν, ἕως ἂν φθάσωμεν πρὸς αὐτήν· εἶτα ἐπειδὰν ἐπιλαβώμεθα, μηκέτ᾽ ἀφῶμεν αὐτὴν, ἵνα μὴ πάλιν ἡμᾶς διαφύγῃ. συνεχῶς γὰρ ἡμῶν ἀπο-

πηδᾷ, ἐπειδὴ οὐκ εἰς δέον αὐτῇ κεχρήμεθα, ἀλλὰ πάντα αὐτῆς προετιμῶμεν. διὰ τοῦτο πάντα χρὴ ποιεῖν, ὥστε αὐτὴν μετ' ἀκριβείας κατασχεῖν. ἐὰν γὰρ τοῦτο γένηται, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ πόνου ἡμῖν λοιπόν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τρυφῶντες καὶ πανηγυρίζοντες, τὴν στενὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν βαδιούμεθα. διό φησι, διώκετε αὐτήν. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν τῆς ἀγάπης εἰσήγαγε λόγον, ἵνα σβέσῃ τὰ χαρίσματα, ἐπάγει λέγων·

Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε.

2 Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ (οὐδεὶς γὰρ ἀκούει) πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια·

3 Ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.

Σύγκρισιν ἐνταῦθα λοιπὸν ποιεῖται τῶν χαρισμάτων, καὶ καθαιρεῖ τὸ τῶν γλωσσῶν, οὔτε πάντη ἄχρηστον δεικνύς, οὔτε σφόδρα ὠφέλιμον καθ' ἑαυτό. καὶ γὰρ σφόδρα ἐπὶ τούτῳ ἐφυσῶντο, ἐπειδὴ καὶ μέγα εἶναι τὸ χάρισμα ἐνομίζετο. ἐνομίζετο δὲ μέγα εἶναι, διὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ τοὺς ἀποστόλους εἰληφέναι, καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιδείξεως. οὐ μὴν διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων προτιμότερον ἦν. τίνος οὖν ἕνεκεν πρὸ τῶν ἄλλων ἔλαβον αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι; ἐπειδὴ πανταχοῦ διέρχεσθαι ἔμελλον. καὶ ὥσπερ ἐν καιρῷ τῆς πυργοποιίας ἡ μία γλῶττα εἰς πολλὰς διετέμνετο· οὕτω τότε αἱ πολλαὶ πολλάκις εἰς ἕνα ἄνθρωπον ἤεσαν, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τῇ Περσῶν, καὶ τῇ Ῥωμαίων, καὶ τῇ Ἰνδῶν καὶ ἑτέραις πολλαῖς διελέγετο γλώτταις, τοῦ πνεύματος ἐνηχοῦντος αὐτῷ: καὶ τὸ χάρισμα ἐκαλεῖτο χάρισμα γλωττῶν, ἐπειδὴ πολλαῖς ἀθρόον ἠδύνατο λαλεῖν φωναῖς. ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ καὶ καθαιρεῖ, καὶ ἐπαίρει. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὁ λαλῶν γλώσσαις, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, καθεῖλε, δείξας οὐ πολὺ τὸ χρήσιμον ὄν· τῷ δὲ ἐπάγειν, ὅτι πνεύματι λαλεῖ μυστήρια, πάλιν ἐπῆρεν, ἵνα μὴ περιττὸν εἶναι δόξῃ καὶ ἄχρηστον καὶ εἰκῇ δεδομένον. ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Εἶδες πόθεν τὸ ἐξαίρετον δείκνυσι τοῦ χαρίσματος τούτου; ἀπὸ τοῦ κοινῇ συμφέροντος, καὶ πῶς πανταχοῦ τοῦτο προτιμᾷ τὸ εἰς τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν γινόμενον; ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἀνθρώποις λαλοῦσιν, εἰπέ μοι; ἀλλ' οὐ τοιαύτην οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. ὥστε τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ πνεύματος κατέχεσθαι, ἀμφοτέροις κοινόν, καὶ τῷ προφητεύοντι, καὶ τῷ γλώσσαις λαλοῦντι· τούτῳ δὲ αὐτός, ὁ προφητεύων λέγω, πλεονεκτεῖ, τῷ καὶ χρήσιμος εἶναι τοῖς ἀκούουσι. τῶν γὰρ γλώσσαις λαλούντων οὐκ ἤκουον οἱ τὸ χάρισμα οὐκ ἔχοντες. τί οὖν; οὐδένα ᾠκοδόμουν ἐκεῖνοι; ναί, φησιν, ἑαυτοὺς μόνους. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

4 Ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ. Καὶ πῶς, εἰ μὴ οἶδεν ἃ λέγει; ἀλλὰ τέως περὶ τῶν εἰδότων ἃ λέγουσι διαλέγεται, εἰδότων μὲν αὐτῶν, οὐκ ἐπισταμένων δὲ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν. Ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.

Ὅσον δὲ τὸ μέσον ἑνὸς καὶ ἐκκλησίας, τοσοῦτον διαφορὰν τούτου κἀκείνου. Εἶδες αὐτοῦ τὴν σοφίαν, πῶς οὐκ εἰς τὸ μηδὲν ἐξωθεῖ τὸ χάρισμα, ἀλλὰ δείκνυσιν ἔχον μὲν κέρδος, μικρὸν δέ, καὶ ὅσον τῷ κεκτημένῳ μόνον ἀρκέσαι; Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι βασκαίνων αὐτοῖς καθαιρεῖ τὰς γλώσσας (καὶ γὰρ οἱ πλείους εἶχον τὸ χάρισμα τοῦτο) διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, φησιν·

5 Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. μείζων γὰρ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύει, ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. Τὸ δὲ μᾶλλον καὶ μεῖζον οὐ τῶν ἐναντίων ἐστίν, ἀλλὰ τῶν ὑπερεχόντων. ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ διαβάλλει τὸ χάρισμα, ἀλλ' ἐπὶ τὰ βελτίονα αὐτοὺς ἄγει, τήν τε περὶ αὐτοὺς κηδεμονίαν, καὶ τὴν φθόνου παντὸς ἀπηλλαγμένην ψυχὴν ἐπιδεικνύς. οὐδὲ γὰρ εἶπε, δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλά, πάντας ὑμᾶς θέλω γλώσσαις λαλεῖν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλ-

λεῖ καὶ προφητεύειν· καὶ τοῦτο μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνο. μείζων γὰρ ὁ προφητεύων. ἐπειδὰν γὰρ κατασκευάσῃ αὐτὸ καὶ ἀποδείξῃ, τότε λοιπὸν καὶ ἀποφαίνεται, οὐ μὴν ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης. ἐπήγαγε γάρ, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύει, ὡς ἐὰν δύνηται τοῦτο, τὸ διερμηνεύειν λέγω, ἴσος γέγονε τῷ προφήτῃ, φησίν, ἐπειδὴ πολλοὶ τὴν ὠφέλειαν καρπούμενοι· ὃ χρὴ μάλιστα παρατηρεῖν, πῶς διὰ πάντων τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιζητεῖ.

6 Νυνὶ δέ, ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ;

Καὶ τί λέγω, φησί, τοὺς ἄλλους; ἔστω γὰρ ὁ φθεγγόμενος γλώσσαις Παῦλος. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἔσται τι πλέον τοῖς ἀκούουσι. ταῦτα δὲ λέγει δεικνὺς, ὅτι τὸ ἐκείνοις συμφέρον ζητεῖ, οὐ πρὸς τοὺς τὸ χάρισμα ἔχοντας ἀπεχθῶς ἔχει, ὅπουγε οὐδὲ ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου παραιτεῖται δεῖξαι τὸ ἀνωφελές. καὶ ἀεὶ δὲ τὰ φορτικὰ ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου γυμνάζει, ὡς ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε· Τίς ἐστι Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλώς; τίς δὲ Κηφᾶς; ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, ὅτι οὐδὲ ἐγὼ ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν διδαχῇ. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, ἐὰν μή τι εἴπω δυνάμενον ὑμῖν εὔληπτον γενέσθαι, καὶ δυνάμενον εἶναι σαφές, ἀλλ᾽ ἐπιδείξωμαι μόνον, ὅτι γλωττῶν ἔχω χάρισμα, γλωττῶν ἀκούσαντες, οὐδὲν κερδάναντες ἀπελεύσεσθε. πῶς γὰρ ἀπὸ φωνῆς, ἧς οὐ συνίετε;

αἱ Κορ. γ. δ.

7 Ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλός, εἴτε κιθάρα, ἂν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ διῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον;

Καὶ τί λέγω, φησίν, ὅτι ἐφ᾽ ἡμῶν τοῦτο μὲν ἀκερδές, ὠφέλιμον δὲ τὸ σαφὲς καὶ εὔληπτον τοῖς ἀκούουσι; καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀψύχοις ὀργάνοις τῆς μουσικῆς τοῦτο ἴδοι τις ἄν. εἴτε γὰρ αὐλός, εἴτε κιθάρα εἴη, καὶ μηδὲ ῥυθμῷ, μηδὲ ἁρμονίᾳ τῇ προσηκούσῃ, ἀλλὰ συγκεχυμένως καὶ ἁπλῶς κρούοιτο καὶ ἐμπνέοιτο, οὐδένα ψυχαγωγήσει τῶν ἀκουόντων. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνάρθροις ἐκείνοις δεῖ τινος σαφηνείας. κἂν μὴ κατὰ τέχνην κρούσῃς, καὶ ἐμπνεύσῃς τῷ αὐλῷ, οὐδὲν ἐποίησας. εἰ δὲ παρὰ τῶν ἀψύχων τοσαύτην ἀπαιτοῦμεν σαφήνειαν καὶ ἁρμονίαν καὶ διάκρισιν, καὶ ἐν τοῖς ἀσήμοις ἐκείνοις φθόγγοις βιαζόμεθα καὶ φιλονεικοῦμεν πολλὴν ἐπιδεῖναι τὴν σημασίαν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ λογικοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι τὸ εὔσημον διώκειν δεῖ.

8 Καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον;

Ἀπὸ γὰρ τῶν περιττῶν ἐπὶ τὰ ἀναγκαιότερα καὶ χρησιμώτερα τὸν λόγον ἄγει, καί φησιν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς κιθάρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς σάλπιγγος τοῦτο συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. εἰσὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ ῥυθμοί, καὶ ἐνδείκνυνται ποτὲ μὲν πολεμικὴν ἠχήν, ποτὲ δὲ οὐ τοιαύτην. καὶ ποτὲ μὲν εἰς παράταξιν ἐξάγει· κἂν μὴ τοῦτό τις εἰδῇ, περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος. ὃ δὴ δηλῶν καὶ τὴν βλάβην ἐμφαίνων φησί, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον; ὥστε ἂν μὴ τοῦτο ἔχῃ, τὸ πᾶν ἀπώλεσε. καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ταῦτα, φησί; πρὸς ὑμᾶς μὲν οὖν μάλιστα, διὸ καὶ ἐπάγει·

χαλεπὴν

9 Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε διὰ τῆς γλώττης, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες. Τουτέστιν, οὐδενὶ φθεγγόμενοι, πρὸς οὐδένα λαλοῦντες. καὶ πανταχοῦ τὸ ἀνωφελὲς δείκνυσι. καὶ εἰ ἀνωφελές, διὰ τί ἐδόθη, φησίν; ὥστε ἐκείνῳ χρήσιμον εἶναι τῷ λαβόντι. εἰ δὲ καὶ ἑτέροις μέλλοι γίνεσθαι, ἑρμηνείαν δεῖ προσεῖναι. ταῦτα δὲ λέγει, συνάγων αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, ἵνα κἂν αὐτὸς μὴ ἔχῃ τὸ χάρισμα τοῦ ἑρμηνεύειν, ἕτερον προσλαβὼν τὸν τοῦτο ἔχοντα, ὠφέλιμον τὸ ἑαυτοῦ δι᾽ ἐκείνου ποιήσῃ. διὸ πανταχοῦ δείκνυσιν ἀτελὲς ὄν, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς συνδήσῃ. ὡς ὅτε νομίζων ἀρκεῖν αὐτὸ ἑαυτῷ, οὐχ οὕτως αὐτὸ ἐγκωμιάζει, ὡς καθαιρεῖ, οὐκ ἀφιεὶς

αὐτὸ

αὐτὸ λάμψαι καλῶς διὰ τῆς ἑρμηνείας. καλὸν μὲν γὰρ καὶ ἀναγκαῖον τὸ χάρισμα, ἀλλ' ὅταν ἔχῃ τὸν σαφηνίζοντα τὰ λεγόμενα. ἐπεὶ καὶ ὁ δάκτυλος, ἀναγκαῖον, ἀλλ' ὅταν αὐτὸν ἀποστερήσειας τῶν λοιπῶν, οὐχ ὁμοίως ἔσται χρήσιμος· καὶ ἡ σάλπιγξ ἀναγκαία, ἀλλ' ὅταν ἁπλῶς ἠχῇ, καὶ ἐπαχθής. οὔτε γὰρ τέχνη φαίνεται μὴ ὑποκειμένης ὕλης, οὔτε ὕλη μορφοῦται, μὴ ἐπιτιθεμένου τοῦ εἴδους. τίθει τοίνυν τὴν μὲν φωνὴν ὡς ὑποκείμενον, τὴν δὲ σαφήνειαν ὡς εἶδος, οὗ μὴ παρόντος οὐδὲν ὄφελος τοῦ ὑποκειμένου.

10 Τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον.

Τουτέστι, τοσαῦται γλῶσσαι, τοσαῦται φωναί, Σκυθῶν, Θρᾳκῶν, Ῥωμαίων, Περσῶν, Μαύρων, Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων, ἑτέρων μυρίων ἐθνῶν.

11 Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος.

Μὴ γὰρ δὴ νομίσῃς, ὅτι ἐφ' ἡμῶν τοῦτο μόνον συμβαίνει, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἄν. ὥστε οὐ διαβάλλων τὴν φωνὴν ταῦτα λέγω, ἀλλὰ δεικνὺς, ὅτι ἐμοὶ ἀνωφελὴς, ἕως ἂν ᾖ ἀσαφής. εἶτα ἵνα μὴ ἐπαχθῆ ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν, ἐξισάζει τὸ ἔγκλημα λέγων, Ἐκεῖνος ἐμοὶ βάρβαρος, κἀγὼ ἐκείνῳ·

Οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς φωνῆς, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ἄγνοιαν. εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ συγγενὲς ἤγαγεν; ὅπερ ἔθος αὐτῷ ποιεῖν, πόρρωθεν ἕλκειν τὰ ὑποδείγματα, καὶ πρὸς τὸ οἰκειότερον τῷ ὑποκειμένῳ τελευτᾶν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ αὐλοῦ καὶ κιθάρας, ἔνθα πολὺ τὸ ἀπᾷδον ἦν καὶ ἀνόητον, ἔρχεται ἐπὶ τὴν σάλπιγγα, τὸ χρησιμώτερον, εἶτα ἐκεῖθεν καὶ ἐπ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν φωνήν. οὕτω καὶ ἔμπροσθεν ὅτε περὶ τοῦ δεῖξαι μὴ κεκωλυμένον τὸ λαμβάνειν τοὺς ἀποστόλους διελέγετο, ἀρξάμενος πρότερον ἀπὸ γεωργῶν καὶ ποιμένων καὶ στρατιωτῶν, τότε καὶ ἐπὶ τὸ ἐγγύτερον τῷ προκειμένῳ τὸν λόγον ἤγαγε, τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ. σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς πανταχοῦ ἐσπούδακεν ἀπαλλάξαι τὸ χάρισμα κατηγορίας, καὶ περιέστησε τὸ ἔγκλημα εἰς τοὺς εἰληφότας. οὐ γὰρ εἶπεν, ἔσομαι βάρβαρος, ἀλλὰ, τῷ λαλοῦντι βάρβαρος. καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν, ὁ λαλῶν βάρβαρος, ἀλλ' ὁ ἐμοὶ λαλῶν, βάρβαρος. τί οὖν δεῖ γενέσθαι, φησίν; οὐ γὰρ μόνον διαβάλλειν χρὴ, ἀλλὰ καὶ παραινεῖν καὶ διδάσκειν, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ. ἐπειδὴ γὰρ ἐνεκάλεσε καὶ ἐπετίμησε καὶ τὸ ἀνωφελὲς ἔδειξε, συμβουλεύει λοιπὸν λέγων·

12 Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. Εἶδες αὐτοῦ τὸν σκοπὸν πανταχοῦ, πῶς πρὸς ἓν ὁρᾷ διηνεκῶς καὶ διὰ πάντων, τὸ τοῖς πολλοῖς χρήσιμον, τὸ τὴν ἐκκλησίαν ὠφελεῖν, ὥσπερ τινὰ κανόνα τοῦτο τιθείς; καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα κτήσησθε τὰ χαρίσματα, ἀλλ', ἵνα περισσεύητε, τουτέστιν, ἵνα καὶ μετὰ δαψιλείας πολλῆς αὐτὰ ἔχητε. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τοῦ μὴ βούλεσθαι ἔχειν ὑμᾶς αὐτὰ, ὅτι καὶ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν αὐτοῖς βούλομαι, μόνον ἂν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον αὐτὰ μεταχειρίζητε. καὶ πῶς αὐτὸ τοῦτο γένοιτο φησι, καὶ ἐπάγει λέγων,

13 Διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ.

14 Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι τῇ γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι.

15 Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ἐν αὐτοῖς ὂν τὸ λαβεῖν τὸ χάρισμα. προσευχέσθω γὰρ, φησι, τουτέστι, τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσαγέσθω. καὶ γὰρ ἐὰν σπουδαίως αἰτήσῃς, λήψῃ. αἴτει τοίνυν μὴ γλώττης ἔχειν χάρισμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑρμηνείας, ἵνα πᾶσιν ὠφέλιμος γένῃ, καὶ μὴ ἐν σεαυτῷ μόνῳ κατακλείσῃς τὸ χάρισμα. ἐὰν γὰρ προσεύξωμαι τῇ γλώττῃ, φησὶ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν. εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν τὸν λόγον ἀνάγων δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἄλλοις ἄχρηστος μόνον ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ

καὶ

καὶ ἑαυτῷ, εἴτε ὁ νοῦς αὐτοῦ ἄκαρπος; ἂν γάρ τις φθέγγηται μόνον τῇ Περσῶν γλώσσῃ, ἢ ἑτέρᾳ τινὶ ἀλλοτρίᾳ, μὴ εἰδῇ δὲ ἃ λέγει, ἄρα καὶ ἑαυτῷ λοιπὸν ἔσται βάρβαρος, οὐχ ἑτέρῳ μόνον, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς. καὶ γὰρ ἦσαν τὸ παλαιὸν καὶ χάρισμα εὐχῆς ἔχοντες πολλοὶ μετὰ γλώττης. καὶ ηὔχοντο μέν, καὶ ἡ γλῶττα ἐφθέγγετο, ἢ τῇ Περσῶν, ἢ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ εὐχομένη· ὁ νοῦς δὲ οὐκ ᾔδει τὸ λεγόμενον. διὸ καὶ ἔλεγεν, ἐὰν προσεύξωμαι τῇ γλώττῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, τουτέστι, τὸ χάρισμα τὸ δοθέν μοι καὶ κινοῦν τὴν γλῶτταν, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι. τί ποτ' οὖν τὸ ἄριστον, καὶ τὸ ὠφέλιμον; καὶ πῶς χρὴ ποιεῖν, ἢ τί αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ; τὸ καὶ τῷ πνεύματι, τουτέστι, τῷ χαρίσματι, καὶ τῇ διανοίᾳ προσεύχεσθαι. διὸ καὶ ἔλεγε, προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. τὸ αὐτὸ πάλιν καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ, ἵνα καὶ ἡ γλῶττα φθέγγηται, καὶ ὁ νοῦς μὴ ἀγνοῇ τὰ λεγόμενα. ἂν γὰρ μὴ τοῦτο ᾖ, καὶ ἑτέρα σύγχυσις ἔσται.

16 Καὶ γὰρ ἐὰν εὐλογήσῃς, φησί, τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ, ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε;

17 Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται.

Σκόπει πῶς πάλιν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἀπαρτίαν τὸν λίθον ἄγει, τὴν οἰκοδομὴν πανταχοῦ ζητῶν τῆς ἐκκλησίας. ἰδιώτην δὲ τὸν λαϊκὸν λέγει, καὶ δείκνυσι καὶ αὐτὸν οὐ μικρὰν ὑπομένοντα τὴν ζημίαν, ὅταν τὸ ἀμὴν εἰπεῖν μὴ δύνηται. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἂν εὐλογήσῃς τῇ τῶν βαρβάρων φωνῇ, οὐκ εἰδὼς τί λέγεις, οὐδὲ ἑρμηνεῦσαι δυνάμενος, οὐ δύναται ὑποφωνῆσαι τὸ ἀμὴν ὁ λαϊκός. οὐ γὰρ ἀκούων τό, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὅπερ ἐστὶ τέλος, οὐ λέγει τὸ ἀμήν. εἶτα πάλιν παραμυθούμενος τοῦτο, ἵνα μὴ δόξῃ σφόδρα ἐξευτελίζειν τὸ χάρισμα, ὅπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι λαλεῖ μυστήρια, καί, Θεῷ λαλεῖ, καί, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, καί, ὅτι τῷ πνεύματι προσεύχεται, παραμυθίαν ἐπινοῶν οὐ μικρὰν ἐκ τούτων, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων· σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς (πνεύματι γὰρ κινούμενος φθέγγῃ) ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν ἀκούων, οὐδὲ εἰδὼς τὰ λεγόμενα, ἕστηκεν οὐ πολλὴν δεχόμενος τὴν ὠφέλειαν. Εἶτα ἐπειδὴ κατέδραμε τῶν τὸ χάρισμα τοῦτο ἐχόντων, ὡς οὐδὲν μέγα ἐχόντων, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀπεστερημένος αὐτοῦ ἐξευτελίζειν αὐτούς, ὅρα τί φησιν·

18 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ. μέλλων γὰρ καθαιρεῖν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὰ πλεονεκτήματα, καὶ δεικνύναι λοιπὸν οὐδὲν ὄντα, πρότερον ἑαυτὸν ταῦτα ἐσχηκότα δείκνυσι, καὶ μετὰ πλείονος ὑπερβολῆς, καὶ τότε ζημίαν αὐτὰ καλεῖ, οὕτω λέγων· Εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον. (Ρω. ια. α.) περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος. καὶ τότε ὅτε ἔδειξε πάντων ἑαυτὸν πλεονεκτοῦντα, φησίν, Ἀλλ' ἅτινα μοι ἦν κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. μὴ τοίνυν μέγα φρονεῖτε, ὡς μόνοι τὸ χάρισμα ἔχοντες. καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ κέκτημαι, καὶ ὑμῶν πλέον.

19 Ἀλλὰ θέλω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω. Τί ἐστι, διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω; νοῶν ἃ λέγω, καὶ ἃ δύναμαι καὶ ἑτέροις ἑρμηνεῦσαι καὶ μετὰ συνέσεως εἰπεῖν καὶ διδάξαι τοὺς ἀκούοντας.

Ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Διὰ τί; ἵνα κατηχήσω ἄλλους, φησί. τὸ μὲν γὰρ καὶ ἐπίδειξιν ἔχει μόνον, τὸ δὲ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ πανταχοῦ ζητεῖ, τὸ κοινῇ συμφέρον. καίτοιγε ξένον τὸ χάρισμα ἦν τὸ τῶν γλωσσῶν, τὸ δὲ

τῆς προφητείας συνῆθές τι καὶ παλαιὸν καὶ πολλοῖς ἤδη δοθέν, τοῦτο δὲ τότε περιττόν· ἀλλ' ὅ-
μως οὐ σφόδρα ἦν αὐτῷ περισπούδαστον. διόπερ οὐδὲ ἐκέχρητο αὐτῷ, οὐ παρὰ τὸ μὴ ἔχειν,
ἀλλὰ παρὰ τὸ τὰ χρησιμώτερα ζητεῖν. καὶ γὰρ ἦν πάσης κενοδοξίας ἀπηλλαγμένος, καὶ ἓν μόνον
σκοπῶν, ὅπως βελτίους ἐργάσηται τοὺς ἀκούοντας. διὸ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ ἑαυτῷ, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις ἠδύνατο βλέπειν, ἐπειδὴ τῆς κενῆς δόξης ἀπήλλακτο· ὡς ὅγε ἐκείνῃ καταδουλωθεὶς, οὐ
τὸ τῶν ἄλλων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἑαυτοῦ δυνήσεται κατιδεῖν συμφέρον. τοιοῦτος ἦν ὁ Σί-
μων, ὃς ἐπειδὴ πρὸς δόξαν εἶδε κενήν, οὐδὲ τὸ ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶδε. τοιοῦτοι καὶ Ἰουδαῖοι,
οἱ διὰ ταύτην τῷ διαβόλῳ τὴν οἰκείαν προέπιον σωτηρίαν. ἐντεῦθεν καὶ εἴδωλα ἐ-
πλάσθη, καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν φιλόσοφοι ἐπὶ τὰ πονηρὰ δόγματα ἐκ ταύτης προξιώαντες ἐξώ-
κειλαν τῆς μανίας. καὶ ὅρα τὴν διαστροφὴν τοῦ πάθους. διὰ γὰρ ταύτην κἀκείνων ἔνιοι πέ-
νητες ἐγίνοντο, καὶ ἕτεροι περὶ πλοῦτον ἐσπούδαζον. τοσαύτη αὐτῆς ἡ τυραννὶς, ὡς καὶ ἐν τοῖς
ἐναντίοις κρατεῖν. καὶ γὰρ ἐπὶ σωφροσύνῃ τις κενοδοξεῖ, καὶ ἐπὶ μοιχείᾳ πάλιν ἄλλος, καὶ ἐπὶ
δικαιοσύνῃ οὗτος, καὶ ἐπὶ ἀδικίᾳ ἕτερος, καὶ ἐπὶ τρυφῇ, καὶ ἐπὶ νηστείᾳ, καὶ ἐπὶ ἐπιεικείᾳ,
καὶ ἐπὶ θρασύτητι, καὶ ἐπὶ πλούτῳ, καὶ ἐπὶ πενίᾳ. καὶ γὰρ ἔνιοι τῶν ἔξωθεν, προσὸν λαβεῖν,
διὰ τὸ θαυμάζεσθαι οὐκ ἐλάμβανον. ἀλλ' οὐχ οἱ ἀπόστολοι οὕτως. ὅτι γὰρ καθα-
ροὶ δόξης ἦσαν, ἐδήλωσαν δι' ὧν ἐποίησαν. καὶ γὰρ ὅτε θεοὺς αὐτοὺς ἐκάλουν, καὶ θύειν αὐτοῖς
ἦσαν παρεσκευασμένοι ταύρους ἐστεμμένους, οὐχ ἁπλῶς ἀπηγόρευσαν τὸ γινόμενον μόνον,
ἀλλὰ καὶ διέρρηξαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια. καὶ ὅτε τὸν χωλὸν διώρθωσαν, πάντων πρὸς αὐτοὺς
(Πραξ. γ. ιβ.) κεχηνότων ἔλεγον, Τί ἡμῖν ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν τοῦτον;
κἀκεῖνοι μὲν ἐν ᾄσμασι θαυμάζουσι πενίαν, τὰ τῆς πενίας ἡρημένοι· οὗτοι δὲ ἐν ἀνθρώποις
καταφρονοῦσι πενίας, καὶ ἐπαινοῦσι πλοῦτον. καὶ οὗτοι μὲν, εἴ τι ἔλαβον, τοῖς δεομένοις ἐπήρ-
κουν. οὕτως οὐ διὰ κενοδοξίαν, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν ἅπαντα ἔπραττον. ἐκεῖ-
νοι δὲ τοὐναντίον ἅπαν, ὥσπερ ἐχθροὶ καὶ λυμεῶνες τῆς κοινῆς φύσεως ὄντες, οὕτω καὶ ταῦτα ἐ-
ποίουν. ὁ μὲν γὰρ εἰς θάλατταν τὰ αὐτοῦ κατεπόντιζεν ἅπαντα εἰκῇ καὶ μάτην, οὐδὲ πα-
ραπαίοντας καὶ μαινομένους μιμούμενος· ὁ δὲ μηλόβοτον τὴν αὐτοῦ χώραν "πᾶσαν ἀνῆκεν. οὕ- (ἴσ. πᾶσι)
τω πάντα πρὸς φιλοτιμίαν ἐποίουν. ἀλλ' οὐχ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἐδέχοντο τὰ διδόμενα, καὶ διέ-
νεμον τοῖς δεομένοις μετὰ τοσαύτης ἐλευθερίας, ὡς καὶ λιμῷ διηνεκεῖ συζῆν. εἰ δὲ δόξης ἤ-
ρων, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίουν, τὸ λαμβάνειν καὶ διανέμειν, δεδοικότες μή τις ὑποψία γένηται κατ'
αὐτῶν. ὁ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ ῥίψας διὰ δόξαν, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἑτέρων οὐ λήψεται, ὥστε μὴ
δοκεῖν ἑτέρων δεῖσθαι, μηδὲ ὑποπτεύεσθαι. τούτους δὲ ὁρᾷς καὶ διακονουμένους, καὶ προσ-
αιτοῦντας αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν δεομένων. οὕτω πατέρων ἦσαν πάντων φιλοστοργότεροι. θέα
(α. Τιμ. ς. η.) δὲ καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν συμμέτρους, καὶ κενοδοξίας ἀπηλλαγμένους. Ἔχοντες γὰρ, φησι, σκε-
πάσματα καὶ τροφὰς, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. οὐ καθάπερ ὁ Σινωπεὺς ἐκεῖνος ὁ ῥάκια πε-
ριβεβλημένος καὶ πίθον οἰκῶν εἰς οὐδὲν δέον, ἐξέπληξε μὲν πολλοὺς, ὠφέλησε δὲ οὐδένα· ὁ δὲ
Παῦλος τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίει. οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ἔβλεπεν, ἀλλὰ καὶ ἱμάτια
περιεβέβλητο μετ' εὐσχημοσύνης ἁπάσης, καὶ οἰκίαν ᾤκει διηνεκῶς, καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἅπα-
σαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπεδείκνυτο, ἧς ὁ Κυνικὸς καταφρονεῖ ζῶν ἀσελγῶς, καὶ δημο-
σίᾳ ἀσχημονῶν, καὶ ὑπὸ τῆς περὶ τὴν δόξαν μανίας συρόμενος. ἂν γὰρ ἔρηταί τις τῆς
τοῦ πίθου οἰκήσεως τὴν αἰτίαν, οὐδεμίαν ἑτέραν εὑρήσει, ἀλλ' ἢ κενοδοξίαν μόνην. ὁ δὲ Παῦ-
λος καὶ μισθὸν παρεῖχε τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατέμενεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. καίτοιγε ὁ τὰ πολλῷ εὐτο-
νώτερα δυνηθεὶς, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἴσχυσεν ἄν. ἀλλ' οὐχ ἑώρα πρὸς δόξαν, τὸ χαλε-
πὸν θηρίον, τὸν δαίμονα τὸν δεινὸν, τὴν λύμην τῆς οἰκουμένης, τὴν ἔχιν τὴν
ἰοβόλον. καθάπερ γὰρ τὸ θηρίον ἐκεῖνο τὴν νηδὺν τῆς τεκούσης διαρρήγνυσι τοῖς "ὀδοῦσιν· (κ. ὄνυξι)
οὕτω καὶ τοῦτο τὸ πάθος τὸν τίκτοντα διασπαράττει. πόθεν οὖν ἄν τις εὕροι τῷ ποικίλῳ τού-

τῳ

τῷ νοσήματι φάρμακον; εἰ τοὺς καταπατήσαντας αὐτὸν εἰς μέσον ἀγάγοι, καὶ πρὸς τὴν
ἐκείνων εἰκόνα βλέπων, οὕτω τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν κατευθύνειε. καὶ γὰρ ὁ πατριάρχης Ἀβρα-
ὰμ ἦν· ἀλλὰ μηδεὶς ἐγκαλείτω ταυτολογίαν, εἰ πολλάκις αὐτοῦ μνημονεύομεν, καὶ ἐπὶ πάν-
των ἦν. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ὃ κἀκεῖνον θαυμαστὸν ἀποφαίνει, καὶ τοὺς μὴ ζηλοῦντας αὐτὸν
πάσης ἀποστερεῖ συγγνώμης. εἰ μὲν γὰρ μέρος μέν τι τοῦτον, μέρος δὲ ἕτερον κατωρθωκότα
ἐπεδείκνυμεν, εἶπεν ἄν τις καὶ δυσκατόρθωτον εἶναι τὴν ἀρετήν. οὐδὲ γὰρ εἶναι εὔκολον *
πάντα ὁμοῦ κατορθοῦν, ὧν μέρος ἕκαστος τῶν ἁγίων ἰσχύουσιν. ὅταν δὲ εὑρίσκηται εἷς καὶ
ὁ αὐτὸς τὰ πάντα ἔχων, ποίαν ἕξουσιν ἀπολογίαν, οἱ μετὰ νόμον καὶ χάριν τοῖς πρὸ τοῦ νό-
μου καὶ τῆς χάριτος εἰς τὸ αὐτὸ μέτρον μὴ δυνάμενοι φθάσαι; πῶς οὖν ἐστὶν ὁ πατρι-
άρχης τοῦ θείου τούτου περιεγένετο καὶ ἐκράτησεν, ἡνίκα πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν ἀμφι-
σβήτησιν εἶχε; καὶ γὰρ ἐλαττωθεὶς, καὶ τῶν πρωτείων ἀποτυχὼν, οὐκ ἤλγησεν. ἴστε δὲ
ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις ἡ αἰσχύνη τῆς ζημίας χείρων τοῖς μικροψύχοις, καὶ μάλιστα ὅταν αὐ-
τὸς ἁπάντων κύριος ὢν, καθάπερ ἐκεῖνος τότε, καὶ τῆς τιμῆς πρότερος ἄρξας, μὴ ἀντιτιμῷ-
το. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐκεῖνον ἔδακνεν, ἀλλὰ καὶ τὰ δεύτερα ἔχων ἔστεργε, καὶ ἀδικηθεὶς
παρὰ τοῦ νέου ὁ πρεσβύτης, καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ ὁ θεῖος οὐκ ἠγανάκτει, οὐδὲ ἐδυσχέραι-
νεν, ἀλλὰ καὶ ἐφίλει ὁμοίως καὶ ἐθεράπευε. πάλιν νικήσας τὸν πόλεμον ἐκεῖνον τὸν μέγαν καὶ
φοβερὸν, καὶ τοὺς βαρβάρους κατὰ κράτος ἐλάσας, οὐκ ἐμπομπεύει τῇ νίκῃ, οὐδὲ τρόπαιον
ἵστησι. σῶσαι γὰρ ἐβούλετο μόνον, οὐκ ἐπιδείξασθαι. ξένους ἐδέχετο πάλιν, καὶ οὐδὲ ἐν-
ταῦθα ἐκενοδόξει, ἀλλ' αὐτὸς καὶ προσέτρεχε, καὶ προσεκύνει, οὐχ ὡς ἀνθρώποις, ἀλλ' ὡς δεσ-
πόταις, καὶ κυρίους καλεῖ, οὐδὲ εἰδὼς τίνες ποτὲ εἶσιν οἱ παραγινόμενοι, καὶ παρίστησι τὴν
γυναῖκα ἐν τάξει θεραπαινίδος. καὶ ἐν Αἰγύπτῳ δὲ πρὸ τούτου θαυμαστὸς οὕτω φανεὶς, καὶ
αὐτὴν ταύτην τὴν γυναῖκα ἀπολαβὼν, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας τιμῆς, πρὸς οὐδένα ἐ-
πιδείκνυται· ἀλλ' οἱ μὲν ἐγχώριοι καὶ βασιλέα αὐτὸν ἐκάλουν, αὐτὸς δὲ καὶ τιμὴν κατέ-
βαλε τοῦ τάφου. καὶ ἡνίκα δὲ ἔπεμπε μνηστευσόμενος, οὐδὲν ἐκέλευσε μέγα περὶ αὐτοῦ καὶ
λαμπρὸν εἰπεῖν τῷ παιδὶ, ἀλλ' ἁπλῶς ἀγαγεῖν τὴν νύμφην. βούλει δὲ τοὺς ἐπὶ τῆς
χάριτος ἐξετάσαι, ὅτε πολλὴ πανταχόθεν αὐτῶν περιέρρει τῆς διδασκαλίας ἡ δόξα, καὶ
ἰδεῖν καὶ τότε τοῦτο τὸ πάθος ἐκβεβλημένον; ἐννόησόν μοι τοῦτον αὐτὸν τὸν ταῦτα λέγοντα,
πῶς ἀεὶ τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, πῶς τῶν μὲν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ μέμνηται
συνεχῶς, τῶν δὲ κατορθωμάτων οὐκέτι, πλὴν εἴποτε μαθητὰς ἐπανορθῶσαι δέοι. κἂν
ἀναγκασθῇ ποιῆσαι τοῦτο, ἀφροσύνην τὸ πρᾶγμα καλεῖ, καὶ τῶν πρωτείων τῷ
Πέτρῳ παραχωρεῖ, καὶ οὐκ αἰσχύνεται ἐργαζόμενος παρὰ Πρισκίλλῃ καὶ Ἀκύλᾳ, καὶ
πανταχοῦ ταπεινὸν ἑαυτὸν ἐσπούδακε δεικνύναι, οὐ σοβῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, οὐδὲ ὄχλους
περιφέρων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀσήμοις κατατάττων ἑαυτό· διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος
ἀσθενὴς, τουτέστιν, εὐκαταφρόνητος καὶ οὐδὲν ἔχουσα κόμπον. καὶ πάλιν, Εὐχόμεθα ὑμᾶς μὴ
ποιῆσαι κακὸν μηδὲν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν. καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ δόξης κατα-
φρονεῖ ταύτης; ὁ γὰρ τῆς ἄνω δόξης καταφρονῶν, καὶ βασιλείας, καὶ γεέννης διὰ τὸ τῷ Χρι-
στῷ δοκοῦν (τὸ γὰρ ἀνάθεμα εὔχεται εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης.
καὶ γὰρ ὑπὲρ Ἰουδαίων τοῦτο λέγει βούλεσθαι παθεῖν, διὰ τοῦτο λέγει, ἵνα μὴ δόξῃ τις τῶν
ἀνοήτων ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν πρὸς αὐτοὺς γεγενημένων) εἰ τοίνυν ἐ-
κεῖνα παραδραμεῖν ἕτοιμος, τί θαυμάζεις, εἰ ἀνθρώπων ὑπερορᾷ; ἀλλὰ τοὺς νῦν ἅ-
παντα βαπτίζει, οὐ δόξης ἐπιθυμία μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον ὕβρεις, καὶ ἀτιμίας δέος. ἄν
τε γὰρ ἐπαινέσῃ τις, ἐφυσήθης, ἄν τε ψέξῃ, κατηνέχθης ἄν. καὶ καθάπερ τὰ ἀσθενῆ σώ-
ματα καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπηρεάζεται, οὕτω καὶ αἱ χαμαίζηλοι ψυχαί. τοὺς γὰρ τοιούτους οὐ
πενία μόνον, ἀλλὰ καὶ πλοῦτος ἀπόλλυσιν, οὐ λύπη μόνον, ἀλλὰ καὶ χαρά, καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλ-
λον,

β. Κορ. ι. ι.
β. Κορ. ιγ. ζ.
Ρωμ. θ. γ.

λον, ἢ τὰ λυπηρά. ἡ μὲν γὰρ πενία καὶ σωφρονεῖν ἀναγκάζει, ὁ δὲ πλοῦτος καὶ εἰς κακόν τι μέγα ἐξάγει πολλάκις. καὶ ὥσπερ οἱ πυρέττοντες πρὸς πάντα εἰσὶ δυσάρεστοι, οὕτω καὶ οἱ διεφθαρμένοι τὴν ψυχὴν πάντοθεν πλήττονται.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ πενίαν φεύγωμεν, μὴ πλοῦτον θαυμάζωμεν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν πρὸς πάντα ἱκανὴν κατασκευάζωμεν. καὶ γὰρ οἰκίαν τις οἰκοδομούμενος, οὐ τοῦτο σκοπεῖ ὅπως μήτε ὑετὸς ἐπ' αὐτὴν κατενεχθείη, μήτε ἀκτὶς ἔλθοι (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον) ἀλλ' ὅπως αὐτὴ ἱκανὴ γένοιτο πάντα φέρειν. καὶ ὁ πλοῖον δὲ τεκταινόμενος, οὐχ ὅπως μὴ κύματα αὐτῷ προσρήξειε, μηδὲ χειμὼν ἐπέλθοι θαλάσσης, ποιεῖ τι καὶ μηχανᾶται (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀμήχανον) ἀλλ' ὅπως οἱ τοῖχοι τῆς νεὼς πρὸς ἅπαντα εἶεν ἐπιτήδειοι. καὶ ὁ σώματι ις φροντίζων πάλιν οὐ τοῦτο σκοπεῖ, ὅπως μὴ ἀνωμαλία ἀέρων γένοιτο, ἀλλ' ὅπως τὸ σῶμα εὐκόλως ἅπαντα ταῦτα φέρει. οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ποιῶμεν, καὶ μὴ ὅπως φύγωμεν πενίαν, μηδὲ ὅπως γενώμεθα πλούσιοι σπουδάζωμεν, ἀλλ' ὅπως πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν ἕκαστον τούτων μεταχειρίσωμεν. διὸ ταῦτα ἀφέντες, κατασκευάζωμεν τὴν ψυχὴν καὶ πλούτῳ καὶ πενίᾳ ἐπιτηδείαν. κἂν γὰρ μηδὲν ἀνθρώπινον συμβαίη (ὅπερ ὡς τὰ πολλὰ ἀδύνατον) καὶ οὕτω βελτίων ὁ μὴ πλοῦτον ζητῶν, ἀλλ' εἰδὼς πάντα φέρειν εὐκόλως, τοῦ διαπαντὸς πλουτοῦντος. τί δήποτε; πρῶτον μὲν ὁ τοιοῦτος οἴκοθεν ἔχει τὸ ἀσφαλές, ἐκεῖνος δὲ ἔξωθεν. καὶ ὥσπερ στρατιώτης βελτίων ὁ τῷ σώματι θαρρῶν καὶ τῇ τέχνῃ τοῦ πολεμεῖν, τοῦ τὴν ἰσχὺν ἐν τοῖς ὅπλοις ἔχοντος μόνον· οὕτω τοῦ χρήμασι θαρροῦντος ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς πεφραγμένος ἀμείνων. δεύτερον, ὅτι κἂν εἰς πενίαν μὴ καταπέσῃ, οὐ δυνατὸν αὐτὸν ἀτάραχον εἶναι. καὶ γὰρ πολλοὺς ἔχει κλύδωνας ὁ πλοῦτος καὶ ταραχάς. ἀλλ' οὐχ ἡ ἀρετή, ἀλλ' ἡδονὴν μόνον καὶ ἀσφάλειαν. καὶ γὰρ ἀχειρώτους ποιεῖ τοὺς ἐπιβουλεύουσιν, ὁ δὲ πλοῦτος τοὐναντίον ἅπαν, εὐεπιχείρητον καὶ ἁλώσιμον. καὶ καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις ἔλαφοι καὶ λαγωοὶ μάλιστα πάντων εἰσὶν εὐχείρωτοι διὰ τὴν ἐν τῇ φύσει δειλίαν, σῦς δὲ ἄγριος καὶ ταῦρος καὶ λέων οὐδ' ἂν ἐμπέσοιεν ῥᾳδίως τοῖς ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πλουτούντων, καὶ ἐν πενίᾳ ζώντων ἑκόντων ἐστὶν ἰδεῖν. ὁ μὲν γὰρ τῷ λέοντι καὶ τῷ ταύρῳ ἔοικεν, ὁ δὲ τῇ ἐλάφῳ καὶ τῷ λαγωῷ. τίνα γὰρ οὐ δέδοικεν ὁ πλουτῶν; οὐχὶ λῃστάς; οὐχὶ δυνάστας; οὐχὶ βασκάνους; οὐ συκοφάντας; καὶ τί λέγω λῃστάς, καὶ συκοφάντας, ὅπου γε καὶ τοὺς οἰκέτας αὐτοὺς ὑποπτεύει; καὶ τί λέγω ζῶν; οὐδὲ τελευτήσας τῆς τῶν λῃστευόντων κακουργίας ἀπήλλακται, οὐδὲ ἰσχύει ὁ θάνατος ἐν ἀσφαλείᾳ αὐτὸν καταστῆσαι, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν ὄντα συλῶσιν οἱ κακουργοῦντες· οὕτω πρᾶγμα ἐπισφαλὲς ὁ πλοῦτος. οὐ γὰρ δὴ οἰκίαι διορύττονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τάφοι ἀναρρήγνυνται καὶ θῆκαι. τί οὖν ἀθλιώτερον τούτου γένοιτ' ἄν, ὅταν μηδὲ θάνατος αὐτῷ παρέχῃ τὴν ἄδειαν ταύτην, ἀλλὰ τὸ δείλαιον ἐκεῖνο σῶμα οὐδὲ ζωῆς ἀποστερηθὲν, ἀπήλλακται τῶν ἐν τῇ ζωῇ κακῶν, τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργούντων καὶ πρὸς κόνιν καὶ τέφραν ἐπειγομένων πολεμεῖν, καὶ πολλῷ χαλεπώτερα, ἢ ἡνίκα ἔζη; τότε μὲν γὰρ εἰς ταμεῖον εἰσιόντες, τὰ κιβώτια μὲν ἐκίνουν, τοῦ σώματος δὲ ἀπείχοντο, καὶ οὐκ ἂν τοσαῦτα ἔλαβον, ὡς καὶ αὐτὸ γυμνῶσαι τὸ σῶμα· νυνὶ δὲ οὐδὲ τούτων ἀπέχονται αἱ μιαραὶ τῶν τυμβωρύχων χεῖρες, ἀλλὰ κινοῦσιν αὐτὸ καὶ περιστρέφουσι, καὶ μετὰ πολλῆς ὠμότητος ἐνυβρίζουσι. μετὰ γὰρ τὸ παραδοθῆναι τῇ γῇ, γυμνὸν καὶ τῆς ἐκεῖθεν περιβολῆς καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἱματίων ποιήσαντες, οὕτως ἀφιᾶσιν ἐρρῖφθαι. τίς οὖν οὕτω πολέμιος, ὡς ὁ πλοῦτος, ζώντων μὲν καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολλύς, τελευτησάντων δὲ καὶ τὸ σῶμα ἐνυβρίζων, καὶ οὐδὲ τῇ γῇ κρύπτεσθαι συγχωρῶν, ὃ κοινὸν καὶ τῶν καταδίκων ἐστί, καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἑαλωκότων; ἐκείνους μὲν γὰρ τοῦ θανάτου τὴν δίκην ἀπαιτήσαντες οἱ νομοθέται, οὐδὲν περαιτέρω περιεργάζονται· τούτους δὲ ὁ πλοῦτος καὶ μετὰ θάνατον πικροτάτην ἀπαιτεῖ δίκην, γυμνοὺς προτιθεὶς καὶ ἀτάφους, θέαμα δεινὸν καὶ ἐλεεινόν. καὶ γὰρ τῶν ἀπὸ ψήφου τοῦτο

χ. τηρῆσαι

χ. ταμιεῖον

παρόντων καὶ θυμοῦ δικαστικοῦ, χαλεπώτερα οὗτοι πάσχουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μίαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν μείναντες ἄταφοι, τῇ γῇ παραδίδονται· οὗτοι δὲ ὅταν παραδοθῶσι τῇ γῇ, τότε γυμνοῦνται καὶ ὑβρίζονται. εἰ δὲ μὴ καὶ τὴν θήκην λαβόντες ἀπέρχονται τοῦ λῃστεῦσαι, οὐκέτι τῷ πλούτῳ χάρις, ἀλλὰ τῇ πενίᾳ κἀνταῦθα. αὕτη γὰρ αὐτὴν φυλάττει· ὡς εἴγε καὶ ταύτην ἐνεχειρίσαμεν τῷ πλούτῳ, καὶ ἀφέντες ἀπὸ λίθου κατασκευάζειν αὐτὴν, ἐχαλκεύσαμεν ἀπὸ χρυσοῦ, καὶ ταύτην ἂν ἀπωλέσαμεν. οὕτως ἄπιστον πρᾶγμα ὁ πλοῦτος καὶ οὐ τῶν ἐχόντων τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσον τῶν ἁρπάζειν ἐπιχειρούντων. ὥστε περιττὸς ὁ λόγος ἐκεῖνος ὁ σπουδάζων δεικνύναι, ὅτι δυσχείρωτον ὁ πλοῦτος, ὅπου οὐδὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς τυγχάνουσιν ἀσφαλείας διὰ τοῦτον ἔχοντες. καίτοιγε τίς πρὸς τὸν ἀπελθόντα οὐ καταλλάττεται, κἂν θηρίον ᾖ, κἂν δαίμων, κἂν ὁστισοῦν; καὶ γὰρ ἡ θέα ἱκανὴ καὶ τὸν σφόδρα σιδηροῦν καὶ ἀνάλγητον ἐπικάμψαι. διά τοι τοῦτο, ὅταν τις ἴδῃ νεκρὸν, κἂν ἐχθρὸν ἴδῃ, κἂν πολέμιον, μετὰ τῶν φιλτάτων δακρύει· καὶ ἡ μὲν ὀργὴ μετὰ τῆς ζωῆς σβέννυται, ὁ δὲ ἔλεος ἐπεισάγεται. καὶ οὐκ ἄν τις ἐπὶ κήδεις καὶ ἐκφορὰς διαγνοίη τὸν ἐχθρὸν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον. οὕτως ἅπαντες τὴν κοινὴν αἰδοῦνται φύσιν, καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν εἰσενεχθέντας νόμους. ἀλλ' ὁ πλοῦτος, οὐδὲ τούτου τυχὼν, ἀφίησι τὴν ὀργὴν τοῖς κτησαμένοις αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικημένους τοῦ τετελευτηκότος ἐχθροὺς καθίστησιν, εἴγε τὸ νεκρὸν σῶμα γυμνοῦν, τῶν σφόδρα ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἐστί. καὶ ἡ μὲν φύσις καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῷ καταλλάττει τότε· ὁ δὲ πλοῦτος καὶ τοὺς οὐδὲν ἔχοντας ἐγκαλεῖν ἐκπολεμοῖ, καὶ ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ τὸ σῶμα αἰκίζεται. καίτοι πολλὰ ἐκεῖ τὰ δυνάμενα ἐπισπάσασθαι πρὸς οἶκτον, αὐτὸ τὸ νεκρὸν εἶναι, τὸ ἀκίνητον, τὸ πρὸς γῆν ὁδεύειν καὶ φθοράν, τὸ μηδένα παρεῖναι τὸν βοηθήσοντα· ἀλλ' οὐδὲν τούτων κατακλᾷ τοὺς μιαροὺς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπὸ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τυραννίδα. ὁ γὰρ τῆς φιλοχρηματίας ἔρως, καθάπερ τις τύραννος ἀπηνὴς, ἐφέστηκεν ἐγκελευόμενος αὐτοῖς τὰ ἀπάνθρωπα ἐπιτάγματα ἐκεῖνα, καὶ θηρία ποιήσας, οὕτως ἐπὶ τὰς θήκας ἄγει. καθάπερ γὰρ θηρία τοῖς τετελευτηκόσιν ἐπιτιθέμενοι, οὐδ' ἂν τῶν σαρκῶν ἀπέσχοντο, εἴ γέ που χρήσιμα ἦν αὐτοῖς τὰ μέλη. τοιαῦτα ἀπολαύομεν τοῦ πλούτου, καὶ μετὰ τελευτὴν ὑβριζόμενοι, καὶ ταφῆς ἀποστερούμενοι, ἧς καὶ οἱ τὰ ἀνήκεστα τετολμηκότες ἀπολαύουσιν. ἔτι οὖν, εἰπέ μοι, στέρξομεν αὐτὸν τὸν οὕτω πολέμιον; μὴ, παρακαλῶ, μὴ, ἀδελφοί, ἀλλὰ φεύγωμεν ἀμεταστρεπτί· κἂν εἰς χεῖρας ἔλθῃ τὰς ἡμετέρας, μὴ κατέχωμεν ἔνδον, ἀλλὰ δήσωμεν αὐτὸν ταῖς τῶν πενήτων χερσί. ταῦτα γὰρ αὐτὸν δύναται μᾶλλον τὰ δεσμὰ κατέχειν, καὶ ἐκ τῶν ταμιείων ἐκείνων οὐδέποτε διαφεύξεται, καὶ ὁ ἄπιστος οὗτος μένει λοιπὸν πιστὸς, χειροήθης, ἥμερος, τῇ τῆς ἐλεημοσύνης δεξιᾷ ταῦτα γενόμενος. ἂν μὲν οὖν παραγένηταί ποτε ἡμῖν, ταύτῃ παραδῶμεν αὐτόν· ἂν δὲ μὴ παραγένηται, μὴ ζητῶμεν, μηδὲ ἄγχωμεν ἑαυτοὺς, μηδὲ τοὺς ἔχοντας μακαρίζωμεν. ποῖος γὰρ οὗτος μακαρισμός, * εἰ μὴ καὶ τοὺς θηριομάχους ζηλωτοὺς εἶναι φαίης, ὅτι τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα θηρία κατακλείσαντες ἑαυτοῖς φυλάττουσι διὰ τοὺς τοιούτους τιθέντες ἀγῶνας, αὐτοὶ μέντοι οὐ προσελθεῖν, οὐχ ἅψασθαι τολμῶντες, ἀλλ' ἀγωνιῶντες αὐτὰ καὶ τρέμοντες. τοιοῦτον γάρ τι καὶ οἱ πλουτοῦντες πάσχουσιν, ὥσπερ θηρίον ἀπηνὲς ἐν τοῖς ταμιείοις κατακλείσαντες τὸν πλοῦτον, καὶ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτοῦ τὴν ἡμέραν μυρία δεχόμενοι τὰ τραύματα, ἀπεναντίας τοῖς θηρίοις. ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὅταν ἐξαγάγῃς, τότε λυμαίνεται τοῖς ἀπαντῶσιν· οὗτος δὲ ὅταν συγκεκλεισμένος ᾖ καὶ φυλαττόμενος, τότε ἀπόλλυσι τοὺς κεκτημένους αὐτὸν καὶ φυλάττοντας. ἀλλ' ἡμεῖς τὸ θηρίον τοῦτο ποιήσωμεν ἥμερον. ἔσται δὲ ἥμερον, ἂν μὴ κατακλείωμεν αὐτὸ, ἀλλὰ ταῖς τῶν δεομένων προσάγωμεν χερσίν. οὕτω καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα ἀγαθὰ, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μετὰ ἀσφαλείας καὶ χρηστῆς ζῶντες ἐλπίδος, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν μετὰ παρρησίας ἱστάμενοι· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

* πολλὰ κεκλεισμένα

Λογ. λϛ´. 20 ΑΔΕΛΦΟΙ, ΜΗ ΠΑΙΔΙΑ ΓΙΝΕΣΘΕ ΤΑΙΣ φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε.

Εἰκότως μετὰ τὴν πολλὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἀπόδειξιν, σφοδροτέρῳ κέχρηται τῷ λόγῳ, καὶ πολλῇ τῇ ἐπιτιμήσει, καὶ παραδείγματος μέμνηται καταλλήλου τῷ ὑποκειμένῳ. καὶ γὰρ τὰ παιδία πρὸς μὲν τὰ μικρὰ κέχηνε καὶ ἐπτόηται, τῶν δὲ σφόδρα μεγάλων οὐ τοσοῦτον ἔχει θαῦμα. ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι γλωσσῶν ἔχοντες χάρισμα, τὸ πᾶν ἔχειν ἐνόμιζον, ὅπερ τῶν ἄλλων ἔσχατον ἦν, διὰ τοῦτό φησι, μὴ παιδία γίνεσθε, τουτέστι, μὴ ἀνόητοι, ἔνθα συνετοὺς εἶναι χρή, ἀλλ᾽ ἐκεῖ νήπιοι καὶ ἀφελεῖς, ἔνθα ἀδικία, ἔνθα κενοδοξία, ἔνθα φύσημα. τὸν γὰρ τῇ κακίᾳ νηπιάζοντα, καὶ φρόνιμον εἶναι δεῖ. ὥσπερ γὰρ φρόνησις μετὰ κακουργίας οὐκ ἂν εἴη φρόνησις, οὕτω καὶ ἀφέλεια μετὰ ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη ἀφέλεια. καὶ γὰρ ἐν τῇ ἀφελείᾳ τὴν ἄνοιαν φεύγειν δεῖ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει τὴν πονηρίαν. καθάπερ γὰρ οὔτε τὰ πικρὰ φάρμακα πέρα τοῦ δέοντος, οὔτε τὰ γλυκέα ὀνίνησιν, οὕτως οὐδὲ ἀφέλεια καθ᾽ ἑαυτὴν, οὐδὲ φρόνησις. διόπερ ἀμφότερα κατακεράσαι κελεύων ὁ Χριστὸς ἔλεγε, Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περιστεραί. τί δέ ἐστι νήπιον εἶναι κακίᾳ; τὸ μηδὲ εἰδέναι τί ποτέ ἐστι κακία. τοιούτους γὰρ αὐτοὺς εἶναι ἐβούλετο. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία· οὐκ εἶπε, τολμᾶται, ἀλλ᾽, ἀκούεται. ἴστε γὰρ ὅλως τὸ πρᾶγμα, φησὶν, ἠκούσατε γὰρ αὐτό ποτε. καὶ γὰρ ἐβούλετο καὶ ἄνδρας αὐτοὺς εἶναι καὶ παῖδας, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν τῇ κακίᾳ, τὸ δὲ ἐν τῇ φρονήσει. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀνὴρ γένοιτ᾽ ἂν ἀνὴρ, ἐὰν καὶ παιδίον ᾖ· ἕως δὲ ἂν μὴ παιδίον ᾖ τῇ πονηρίᾳ, οὐδὲ ἀνὴρ ἔσται. ὁ γὰρ κακοῦργος, οὐκ ἔσται τέλειος, ἀλλ᾽ ἀνόητος.

Ματθ. ι. ιϛ.

α. Κορ. ε. α.

21 Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει Κύριος.

Καίτοιγε οὐδαμοῦ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἀλλ᾽, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, πᾶσαν τὴν παλαιὰν ἀεὶ νόμον καλεῖ καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὰς ἱστορίας. παράγει δὲ τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, πάλιν ὑποτεμνόμενος τοῦ χαρίσματος τὴν δόξαν, πρὸς τὸ ἐκείνων χρήσιμον. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ οὕτω μετ᾽ ἐγκωμίου τίθησιν αὐτό. τὸ γὰρ, οὐδὲ οὕτω, δεικνύντος ἦν, ὅτι ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἐκπλῆξαι τὸ θαῦμα· εἰ δὲ οὐκ ἐπείσθησαν, ἐκείνων τὸ ἔγκλημα. καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὸ ἐποίησεν ὁ Θεὸς, εἰ μὴ ἔμελλον πείθεσθαι; ἵνα τὰ αὐτοῦ πανταχοῦ φαίνηται ποιῶν. δείξας τοίνυν καὶ ἀπὸ τῆς προφητείας, ὅτι οὐ σφόδρα χρήσιμον τὸ σημεῖον, ἐπήγαγεν·

22 Ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν.

23 Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε;

24 Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων·

25 Καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ ἀπαγγέλλων, ὅτι Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστι. Πολλὴν ἐνταῦθα ἐκ τῶν εἰρημένων τὴν ἐπαπόρησιν ἴδοι τις ἄν. εἰ γὰρ τοῖς ἀπίστοις σημεῖόν εἰσιν αἱ γλῶσσαι, πῶς λέγει, ἐὰν ἴδωσιν ὑμᾶς γλώσσαις λαλοῦντας οἱ ἄπιστοι, ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε; καὶ εἰ ἡ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσι, πῶς καὶ οἱ ἄπιστοι ἐξ αὐτῆς κερδαίνουσιν;

ἐάν

ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ, φησὶν, ἄπιστος προφητευόντων ὑμῶν, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, καὶ ἀνακρί-
νεται. οὐχ αὕτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταύτην δευτέρα ἑτέρα ζήτησις ἐντεῦθεν φύεται.
φαίνεται γὰρ ἡ γλῶττα πάλιν τῆς προφητείας μείζων. εἰ γὰρ αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖ-
ον τοῖς ἀπίστοις, ἡ δὲ προφητεία τοῖς πιστοῖς, τὸ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφελκόμενον καὶ οἰκειοῦν, μεῖ-
5 ζον τοῦ ῥυθμίζοντος τοὺς οἰκείους. τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; οὐδὲν δύσκολον, οὐδὲ ἀσαφὲς,
οὐδὲ ἐναντίον τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον, ἐὰν προσέχωμεν. ἡ μὲν γὰρ
προφητεία ἀμφοτέροις ἐπιτήδειος, ἡ δὲ γλῶττα οὐκέτι. διόπερ εἰπὼν, ἐπὶ τῆς γλώτ-
της, εἰς σημεῖόν ἐστι, προσέθηκεν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, καὶ τούτοις εἰς ση-
μεῖον, τουτέστιν, εἰς ἔκπληξιν, οὐκ εἰς κατήχησιν τοσοῦτον. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς προφητεί-
10 ας, φησὶ, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν, εἰπὼν, ἡ δὲ προφητεία, οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύ-
ουσιν. οὐδὲ γὰρ χρείαν ἔχει ὁ πιστὸς σημεῖον ἰδεῖν, ἀλλὰ διδασκαλίας δεῖται μόνον καὶ κατη-
χήσεως. πῶς οὖν λέγεις, φησὶν, ἀμφοτέροις χρήσιμον εἶναι τὴν προφητείαν, αὐτοῦ λέγον-
τος, οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν; ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσῃς, εἴσῃ τὸ λεγόμενον. οὐδὲ
γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔστι χρήσιμος ἡ προφητεία τοῖς ἀπίστοις, ἀλλ', οὐκ ἔστιν εἰς σημεῖον,
15 ὡς ἡ γλῶττα, ἀνωφελὲς δηλονότι. οὐδὲ τοῖς ἀπίστοις τι χρήσιμον ἡ γλῶττα· εἰ γὰρ αὐτῆς
ἐστι τὸ ἔργον, τὸ ἐκπλῆξαι μόνον καὶ θορυβῆσαι. τὸ γὰρ σημεῖον τῶν μέσων ἐστίν· ὡς ὅταν λέ-
γῃ, Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον, καὶ προστίθησιν, εἰς ἀγαθόν. καὶ πάλιν, Ἐγενήθην ὡσεὶ τέ- Ψαλ. πε. ις.
ρας τοῖς πολλοῖς, τουτέστιν, εἰς σημεῖον. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ σημεῖον ἐνταῦθα οὐχ ὡς πάντη Ψαλ. θ. ν.
(γ. πάντως ἦ)
χρήσιμόν τι ποιοῦν παρήγαγεν, ἐπήγαγε, τὸ ἐξ αὐτοῦ γινόμενον. τί δὲ ἦν τοῦτο; ἐροῦσι, φησιν,
20 ὅτι μαίνεσθε. τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὴν τοῦ σημείου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἄνοιαν ἐκείνων. ἀπίστους δὲ
ὅταν ἀκούσῃς, μὴ τοὺς αὐτοὺς πανταχοῦ νόμιζε λέγεσθαι, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοὺς τὰ ἀνίατα νο-
σοῦντας καὶ ἀδιορθώτους μένοντας, ποτὲ δὲ τοὺς καὶ μεταβάλλεσθαι δυναμένους, οἷοι ἦσαν
ἐπὶ τῶν ἀποστόλων οἱ θαυμάζοντες τὰ λεγόμενα τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖα, οἷοι ἐπὶ τοῦ Κορνη-
λίου. ὃ τοίνυν λέγει τοῦτό ἐστιν· ὅτι ἡ μὲν προφητεία καὶ ἐν τοῖς ἀπίστοις καὶ ἐν τοῖς πιστοῖς ἰσχύει·
25 τὴν δὲ γλῶτταν ἀκούοντες οἱ ἄπιστοι καὶ ἀνόητοι, οὐ μόνον οὐ κερδαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ καταγε-
λῶσιν, ὡς μαινομένων, τῶν φθεγγομένων. καὶ γὰρ εἰς σημεῖόν ἐστιν αὐτοῖς μόνον, τουτέστιν, εἰς τὸ
ἐκπλήττεσθαι ἁπλῶς· ὡς οἵ γε νοῦν ἔχοντες καὶ ἐκέρδαινον, δι' ὃ ἐδόθη τὸ σημεῖον. οὐ γὰρ
μόνον οἱ μέθην αὐτῶν κατηγοροῦντες ἦσαν τότε, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐθαύμαζον αὐτοὺς, ὡς τὰ
μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ διηγουμένους· ὥστε οἱ γελῶντες, οἱ ἀνόητοι ἦσαν. διὸ καὶ Παῦλος οὐχ ἁ-
30 πλῶς εἶπεν, ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε, ἀλλὰ προσέθηκεν, ἰδιῶται καὶ ἄπιστοι. ἡ δὲ προφη-
τεία οὐκ εἰς σημεῖον ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς πίστιν καὶ εἰς ὠφέλειαν ἀμφοτέροις ἐπιτη-
δεία καὶ χρήσιμος. καὶ τοῦτο εἰ καὶ μὴ εὐθέως, ἀλλὰ διὰ τῶν ἑξῆς σαφέστερον ἡρμήνευσεν, εἰ-
πών· ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων. ἐὰν γὰρ πάντες προφητεύωσι, φησι, εἰσέλθῃ δέ τις
ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτω τὰ κρυ-
35 πτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀ-
παγγέλλων ὅτι Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν. ὥστε οὐ τούτῳ μόνον μείζων ἡ προφητεία τῷ ἐν ἑ-
κατέροις ἰσχύειν, ἀλλὰ καὶ τῷ τοὺς ἀναισχυντοτέρους τῶν ἀπίστων ἐφέλκεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὸ
αὐτὸ θαῦμα ἦν, ὅτε τὴν Σαπφείραν ἤλεγξεν, ὅπερ προφητείας ἦν, καὶ ὅτε γλώσσαις ἐ-
λάλει Πέτρος· ἀλλὰ τότε μὲν πάντες συνεστάλησαν· ὅτε δὲ γλώσσαις ἐλάλει, καὶ παρα-
40 παίοντος ἔλαβε δόξαν. εἰπὼν τοίνυν, ὅτι οὐκ ὠφέλησε γλῶττα, καὶ ὑποτεμόμενος πάλιν
αὐτὸ τοῦτο τῷ τὸ ἔγκλημα εἰς τοὺς Ἰουδαίους περιτρέψαι, προϊὼν δείκνυσιν ὅτι καὶ βλάπτει.
καὶ τίνος ἕνεκεν ἐδόθη; ἵνα μετὰ ἑρμηνείας παρῇ· ὡς τούτου χωρὶς, καὶ τοὐναντίον ἐκβαίνει
παρὰ τοῖς ἀνοήτοις. ἐὰν γὰρ, φησι, γλώσσαις πάντες λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἄπιστοι ἢ ἰ-
διῶται, ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε· καθάπερ οὖν καὶ οἱ ἀπόστολοι μεθύοντες ἐλαμβάνοντο ὑπονοι-

Πράξ. β. ιγ. ἂν (Οὗτοι γάρ, φησι, γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ) ἀλλ' οὐ τοῦ σημείου κατηγορία, ἀλ-
λὰ τῆς ἐκείνων ἰδιωτείας. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ἰδιῶται καὶ ἄπιστοι, ὥστε τῆς ἐκείνων
ἀπειρίας ἡ ὑπόληψις καὶ ἀπιστίας. ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, οὐκ ἐν τοῖς διαβεβλη-
μένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς οὐ σφόδρα ὠφελοῦσι σπουδάζει καταπάξαι τὸ χάρισμα, καὶ τοῦτο, ὥστε
καταστεῖλαι αὐτοὺς καὶ εἰς ἀνάγκην ἀγαγεῖν τοῦ τὸν ἑρμηνεύοντα ἐπιζητεῖν. ἐπειδὴ γὰρ 5
οὐ πρὸς τοῦτο ἑώρων, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν αὐτῶν καὶ φιλοτιμίαν ἐκέχρηντο οἱ πολλοὶ, ἀπὸ
τούτου μάλιστα ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι εἰς δόξαν παραβλάπτονται, μανίας ὑπόληψιν κτώ-
μενοι. καὶ τοῦτο μάλιστά ἐστιν ὃ συνεχῶς ἐπιχειρεῖ κατασκευάζειν ὁ Παῦλος, ὅταν τινός ἀ-
πάγειν βούληται, εἰς αὐτὰ ἃ ἐπιθυμεῖ δείκνυσιν αὐτὸν παραβλαπτόμενον. καὶ σὺ τοίνυν
οὕτω ποίει. ἂν ἡδονῆς ἀπαγάγῃς, δεῖξον ὅτι τὸ πρᾶγμα πικρόν· ἂν κενοδοξίας ἀφέλκῃς, 10
δεῖξον ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀτιμίας γέμον. οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίει. καὶ γὰρ πλουσίους ἀπο-
σπῶν τοῦ περὶ τὰ χρήματα ἔρωτος, οὐκ εἶπεν, ὅτι βλαβερὸν ὁ πλοῦτος μόνον, ἀλλ' ὅτι
α. Τιμ. ϛ. θ. καὶ εἰς πειρασμοὺς ἐμβάλλει. Οἱ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν, φησιν, ἐμπίπτουσιν εἰς πει-
ρασμόν. ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει πειρασμῶν ἀπαλλάττειν, τοὐναντίον αὐτῷ περιέθηκεν, οὗπερ ἐνό-
μιζον εἶναι πλουτοῦντες. Εἴχοντο πάλιν τῆς σοφίας τῆς ἔξωθεν ἕτεροι, ὡς ταύτῃ τὸ δόγμα 15
ἱστῶντες· ἔδειξεν ὅτι οὐ μόνον οὐ βοηθεῖ τῷ σταυρῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ κενοῖ αὐτόν. εἴχοντο τοῦ δικάζεσθαι
παρ' ἑτέροις, ἀνάξιον ἡγούμενοι παρὰ τοῖς οἰκείοις, ὡς τῶν ἔξωθεν σοφωτέρων ὄντων· δείκνυσιν ὅτι
τὸ ἔξω δικάζεσθαι, αἰσχρόν. Εἴχοντο τῶν εἰδωλοθύτων, ὡς τελείαν γνῶσιν ἐπιδεικνύμε-
νοι· ἔδειξεν ὅτι τοῦτο γνώσεως ἀτελοῦς, τὸ μὴ εἰδέναι οἰκονομεῖν τὰ τῶν πλησίον. οὕτω καὶ
ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἐπτοίουντο περὶ τὸ χάρισμα τοῦτο τὸ τῶν γλωσσῶν, δόξης ἐρῶντες, δείκνυσιν ὅτι 20
τοῦτο μὲν οὕτω μάλιστα αὐτοὺς καταισχύνει, οὐ μόνον δόξης ἀποστεροῦν, ἀλλὰ καὶ μανίας ὑπο-
λήψει περιβάλλον. ἀλλ' οὐκ εὐθέως τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ μυρία πρότερον εἰπών, ὅτε εὐ-
παράδεκτον τὸν λόγον ἐποίησε, τότε τὸ σφόδρα παράδοξον ἐπάγει. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ θεώρημα
συνήθες. τὸν γὰρ μέλλοντα διαπαλεύειν δόξαν πεπηγυῖαν καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπειν, οὐκ
εὐθέως τὰ ἐναντία λέγειν δεῖ· ἐπεὶ καταγέλαστος ἔσται παρὰ τοῖς προκατειλημμένοις ὑπὸ 25
τῆς ἐναντίας ψήφου (ἐπειδὴ τὸ σφόδρα παράδοξον, οὐκ ἂν γένοιτο ἐκ προοιμίων εὐπαρά-
δεκτον) ἀλλὰ χρὴ πρότερον ὑπορύξαντα καλῶς δι' ἑτέρων, τότε εἰς τὸ ἐναντίον περι-
τρέπειν. οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ γάμου διαλεγόμενος ἐποίησεν. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ προσεῖ-
χον ὡς αἵρεσιν ἔχοντι τῷ πράγματι, αὐτὸς δὲ ἐβούλετο δεῖξαι, ὅτι τὸ μὴ γαμεῖν αἵρεσις, εἰ μὲν
εὐθέως τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἂν οὕτως εὐπαράδεκτον αὐτὸ πεποίηκε· νυνὶ δὲ μετὰ πολλὰ αὐτὸ 30 γ. αὐτὸ
θεὶς, καὶ εὐκαίρως εἰσάγων, σφόδρα καθίκετο τῶν ἀκουόντων. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς παρθενίας πε-
ποίηκε. καὶ γὰρ πρὸ τοῦ πολλὰ εἰπών, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, τότε φησίν, ὅτι ὑμῶν φειδο-
μαι, καὶ θέλω ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν γλωττῶν ποιεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον ἀποστε-
ρεῖ δόξης, ἀλλὰ καὶ καταισχύνει τὸν ἔχοντα παρὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡ δὲ προφητεία τοὐναντίον
καὶ αἰσχύνης ἀπήλλακται τῆς παρὰ τοῖς ἀπίστοις, καὶ δόξαν ἔχει μεγίστην καὶ ὠφέλειαν. οὐ γὰρ 35
ἐρεῖ τις ἐπὶ τῆς προφητείας, ὅτι μαίνονται, οὐδὲ καταγελάσεται τῶν προφητευόντων, ἀλ-
λὰ τοὐναντίον ἐκπλαγήσεται καὶ θαυμάσεται τούτους. ἐλέγχεται γὰρ ὑπὸ πάντων, του-
τέστιν, ἃ ἐπὶ καρδίας ἔχει, ταῦτα εἰς μέσον ἄγεται καὶ δείκνυται πᾶσιν. οὐκ ἔστι δὲ ἴσον εἰσελ-
θόντα τινὰ ἰδεῖν τὸν μὲν Περσιστὶ, τὸν δὲ Συριστὶ φθεγγόμενον, καὶ εἰσελθόντα ἀκοῦσαι τὰ ἀ-
πόρρητα τῆς αὐτοῦ διανοίας (καὶ εἴτε πειράζων καὶ μετὰ πονηρᾶς γνώμης, εἴτε ὑγιῶς εἰσ- 40
ελήλυθε) καὶ ὅτι τὸ καὶ τὸ αὐτῷ πέπρακται, καὶ τὸ βεβούλευται. πολὺ γὰρ τοῦτο ἐκείνου φρικωδέ-
στερον καὶ χρησιμώτερον. Διὰ δὴ τοῦτο, ἐπὶ μὲν τῶν γλωσσῶν φησιν, ὅτι μαίνεσθε. ἀλλ' οὐκ
οἴκοθεν τοῦτο ἀποφαίνεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνων κρίσεως. ἐροῦσι γάρ, φησιν, ὅτι μαίνεσθε.
ἐνταῦθα δὲ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων κέχρηται ψήφῳ, καὶ τῇ τῶν ὠφελουμένων. ἐλέγχεται γάρ, φη-

σιν,

σιν, ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν. ὁρᾷς ὅτι τοῦτο ἀναμφισβήτητον; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀμφιβάλλεται τὸ γινόμενον, καὶ μανίαν ἄν τις αἰτιάσαιτο τῶν ἀπίστων· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔσται, ἀλλὰ καὶ θαυμάσεται καὶ προσκυνήσει, διὰ τῶν ἔργων πρότερον ὁμολογῶν, εἶτα καὶ διὰ τῶν ῥημάτων. οὕτω καὶ Ναβουχοδονόσορ τὸν Θεὸν προσεκύνησε λέγων, Ἐπ' ἀληθείας ὁ Θεὸς ὑμῶν αὐτός ἐστι Θεὸς ἀποκαλύπτων μυστήρια, ὅτι ἠδυνήθης ἀποκαλύψαι τὸ μυστήριον τοῦτο. Εἶδες τῆς προφητείας τὴν ἰσχὺν, πῶς τὸν ἄγριον ἐκεῖνον μετέβαλε, καὶ κατήχησε, καὶ εἰς πίστιν ἤγαγε; (Δαν. β΄ μζ΄)

26 Τί οὖν ἐστιν, ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω.

Ὁρᾷς τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν κρηπῖδα καὶ τὸν κανόνα; ὥσπερ γὰρ τεχνίτου ἔργον τὸ οἰκοδομεῖν, οὕτω καὶ τοῦ χριστιανοῦ τὸ τὸν πλησίον διὰ πάντων ὠφελεῖν. ἐπειδὴ δὲ σφόδρα κατέδραμε τοῦ χαρίσματος, ἵνα μὴ δόξῃ περιττὸν εἶναι (τὸν γὰρ τῦφον αὐτῶν καταστεῖλαι βουλόμενος, μόνον τοῦτο πεποίηκε) πάλιν ἀριθμεῖ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων λέγων· ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει. καὶ γὰρ ψαλμοὺς τὸ παλαιὸν ἐποίουν ἀπὸ χαρίσματος, καὶ ἐδίδασκον ἀπὸ χαρίσματος. ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα πρὸς ἓν βλεπέτω, φησὶ, τὴν τοῦ πλησίον διόρθωσιν· μηδὲν ἁπλῶς γινέσθω. εἰ γὰρ μὴ παραγίνῃ τὸν ἀδελφὸν οἰκοδομήσων, τί καὶ παραγίνῃ; οὐ δὴ πολύς μοι λόγος τῆς τῶν χαρισμάτων διαφορᾶς· ἑνὸς ἐμοὶ μέλει μόνον, καὶ τὸ σπουδαζόμενόν μοι ἓν, τὸ πρὸς οἰκοδομὴν ἅπαντα ποιεῖν. οὕτω καὶ ὁ τὸ μικρὸν ἔχων χάρισμα, τὸν τὸ μέγα ἔχοντα παραδραμεῖται, ἐὰν τοῦτο ποιῇ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ χαρίσματα, ἵνα οἰκοδομῆται ἕκαστος· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο γίνηται, καὶ εἰς κρίμα ἔσται τὸ χάρισμα τῷ λαβόντι. τί γὰρ, εἰπέ μοι, ὄφελος τοῦ προφητεύειν, τί δὲ ὄφελος τοῦ νεκροὺς ἐγείρειν, ὅταν μηδεὶς ὁ κερδαίνων ᾖ; εἰ δὲ τοῦτο τῶν χαρισμάτων τὸ τέλος, ἔξεστι δὲ αὐτὸ καὶ ἑτέρῳ κατασκευάζειν τρόπῳ χαρισμάτων χωρὶς, μὴ μέγα ἐπὶ τοῖς σημείοις φρόνει, μηδὲ ταλάνιζε σαυτὸν ὁ τῶν χαρισμάτων ἐστερημένος.

27 Εἴτε δὲ γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω.

28 Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ Θεῷ.

Τί λέγεις, εἰπέ μοι; τοσαῦτα εἰπὼν περὶ γλωσσῶν, ὅτι ἀνόνητον, ὅτι περιττὸν, ἐὰν μὴ ἑρμηνέα ἔχῃ, κελεύεις πάλιν γλώσσαις λαλεῖν; οὐ κελεύω, φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ κωλύω· ὡς ὅταν λέγῃ, Εἴ τις ὑμᾶς καλεῖ τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, οὐχὶ νομοθετῶν τὸ πορεύεσθαι λέγει, ἀλλ' οὐκ ἐπέχων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ Θεῷ. εἰ μὴ καρτερεῖ σιγᾶν, φησὶν, ἀλλ' οὕτως ἐστὶ φιλότιμος καὶ κενόδοξος, καθ' ἑαυτὸν φθεγγέσθω, ὥστε αὐτῷ τοῦτο μάλιστα τῷ οὕτως ἐπιτρέψαι ἐκώλυσεν ἐπιτρέψας· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ περὶ τῆς πρὸς γυναῖκα ὁμιλίας διαλεγόμενος, καὶ λέγων· Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. ἀλλ' οὐχ ὅτε περὶ προφητείας ἔλεγεν, οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; ἐπιτακτικῶς καὶ νομοθετικῶς, προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν. καὶ οὐδαμοῦ τὸν ἑρμηνέα ἐνταῦθα ζητεῖ, οὐδὲ ἐπιστομίζει τὸν προφητεύοντα, καθάπερ ἐκεῖ λέγων, ἐὰν μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω. οὐδὲ γὰρ αὐτάρκης ὁ τῇ γλώττῃ λαλῶν. διόπερ εἰ μέν τις ἀμφότερα ἔχει τὰ χαρίσματα, λαλείτω· εἰ δὲ οὐκ ἔχει, θέλει δὲ φθέγγεσθαι, μετὰ τοῦ ἑρμηνεύοντος τοῦτο ποιείτω. καὶ γὰρ ὁ προφήτης, ἑρμηνευτής ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, σὺ δὲ τοῦ ἀνθρώπου. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω. οὐδὲν γὰρ δεῖ περιττῶς γίνεσθαι, οὐδὲν πρὸς φιλοτιμίαν. ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ Θεῷ, τουτέστι, κατὰ διάνοιαν, ἢ ἠρέμα καὶ ἀψοφητὶ, εἴγε βούλεται. οὐ γὰρ

(α. Κορ. ι. κζ΄)

δὴ νομοθετοῦντος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ τάχα καὶ ἐντρέποντος μᾶλλον διὰ τῆς συγχωρήσεως. ὥσπερ ὅταν λέγῃ, Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω· καὶ δοκεῖ συγχωρεῖν, δριμύτερον αὐτοὺς τούτῳ καθάπτεται. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο συνέρχεσθέ φησιν, ἵνα δείξητε ὅτι χάρισμα ἔχετε, ἀλλ' ἵνα οἰκοδομῆτε τοὺς ἀκούοντας, ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπε· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω.

α. Κορ. ια. λδ. — κ. αὐτοὺς

29 Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν.

Οὐδαμοῦ τὸ πλεῖστον προσέθηκε καθάπερ ἐπὶ τῶν γλωττῶν. καὶ τί τοῦτό φησιν; οὐδὲ γὰρ τὴν προφητείαν αὐτάρκη δείκνυσιν, εἴγε ἄλλοις ἐπιτρέπει τὴν κρίσιν. σφόδρα μὲν οὖν αὐτάρκης. οὐδὲ γὰρ ἐπεσόμισεν αὐτοὺς καθάπερ ἐκεῖνον, οὐκ ὄντος ἑρμηνεύοντος· οὐδὲ ὥσπερ ἐπ' ἐκείνου εἶπεν, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ διερμηνευτὴς, σιγάτω, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ διακρίνων, μὴ προφητευέτω, ἀλλ' ἠσφαλίσατο μόνον τὴν ἀκροατήν. πρὸς γὰρ τὴν τῶν ἀκουόντων πληροφορίαν τοῦτο εἴρηκεν, ὥστε μὴ παρεμπεσεῖν μεταξὺ μάντιν. τοῦτο γὰρ καὶ ἀρχόμενος φυλάττεσθαι ἐκέλευεν, ὅτε μαντείας καὶ προφητείας διαίρεσιν εἰσήγαγε, καὶ νῦν αὐτοὺς διακρίνειν κελεύει καὶ σκοπεῖν, ὥστε μή τι παρεισδῦναι διαβολικόν.

γρ. μή τι παρεισδῦναι διαβολικόν.

30 Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω.

31 Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. Τί ποτέ ἐστι τοῦτο τὸ εἰρημένον; εἰ προφητεύοντός σου, φησὶ, καὶ φθεγγομένου, τὸ πνεῦμα τοῦ ἑτέρου διεγείρειεν αὐτὸν, σίγα λοιπόν. ὅπερ γὰρ εἶπεν ἐπὶ τῶν γλωττῶν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ τὸ ἀνὰ μέρος, ἀλλὰ σφοδρότερον ἐνταῦθα. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀνὰ μέρος, ἀλλ', ἐὰν ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ. τί γὰρ ἔδει λοιπὸν, τούτου κινουμένου πρὸς προφητείαν, ἐκεῖνον λέγειν; ἀλλ' ἀμφοτέρους ἐχρῆν; ἀλλ' ἄτοπον, καὶ σύγχυσιν ἔχον. ἀλλὰ τὸν πρότερον; * καὶ τοῦτο ἄτοπον. διὰ γὰρ τοῦτο, λέγοντος ἐκείνου, τοῦτον ἐκίνει τὸ πνεῦμα, ἵνα τι καὶ οὗτος εἴπῃ. εἶτα παραμυθούμενος τὸν ἐπιστομισθέντα, φησί· δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται. ὁρᾷς πῶς πάλιν τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν πάντα ποιεῖ; εἰ γὰρ τὸν γλώσσαις λαλοῦντα καθόλου κωλύει λέγειν, ὅταν ἑρμηνέα μὴ ἔχῃ διὰ τὸ ἀνωφελὲς, εἰκότως καὶ προφητείαν, ἂν μὴ τοῦτο ἔχῃ, ἀλλὰ σύγχυσιν ποιῇ καὶ ταραχὴν καὶ θόρυβον ἀκαιρον, καλέχειν κελεύει.

* ἀλλὰ

32 Καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. Εἶδες πῶς ἐνέτρεψεν αὐτὸν εὐτόνως καὶ φοβερῶς; ἵνα γὰρ μὴ φιλονεικῇ, μηδὲ στασιάζῃ ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ χάρισμα δείκνυσιν ὑποτασσόμενον. πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα, τὴν ἐνέργειαν λέγει. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑποτάσσεται, πολλῷ μᾶλλον σὺ ὁ κεκτημένος οὐκ ἂν εἴης δίκαιος φιλονεικεῖν. εἶτα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, ἐπάγων καὶ λέγων·

33 Οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων διδάσκω. Εἶδες δι' ὅσων ἤγαγεν αὐτὸν εἰς σιγὴν, καὶ παρεμυθήσατο θαρρῶν παραχωροῦντα; διὰ ἑνὸς μὲν καὶ πρώτου, τοῦ μὴ ἐκλύεσθαι τούτου γινομένου (δύνασθε γάρ, φησι, καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν) διὰ ἑτέρου δὲ τοῦ καὶ τῷ πνεύματι τοῦτο δοκεῖν (πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται) πρὸς τούτοις τῷ κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ τοῦτο εἶναι (οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας, φησὶν, ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰρήνης) καὶ τετάρτῳ, τῷ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τοῦτον κρατεῖν τὸν νόμον, καὶ μηδὲν ξένον αὐτοὺς ἐπιτάττεσθαι. οὕτω γὰρ ἐν πάσαις, φησὶ, ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων διδάσκω.

κ. τῷ

ΗΘΙΚΟΝ

Τί τοίνυν φρικωδέστερον τούτων γένοιτ' ἂν τῶν πραγμάτων; καὶ γὰρ οὐρανὸς ἡ ἐκκλησία

κλησία τότε, τοῦ πνεύματος πάντα δημαγωγοῦντος καὶ τῶν προεστώτων ἕκαστον κινοῦντος, καὶ
ἐνθέους ποιοῦντος. ἀλλὰ νῦν τὰ σύμβολα κατέχομεν τῶν χαρισμάτων ἐκείνων μόνον. καὶ γὰρ
καὶ νῦν δύο ἢ τρεῖς λέγομεν, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ ἑτέρου σιγῶντος ἕτερος ἄρχεται, ἀλλὰ σημεῖα ταῦ-
τα μόνον ἐστὶν ἐκείνων καὶ ὑπομνήματα. διὸ ἐπειδὰν ἀρξώμεθα λέγειν, ὁ λαὸς ἀντι-
5 φθέγγεται, τῷ πνεύματί σου, δεικνὺς ὅτι τὸ παλαιὸν οὕτως ἔλεγον, οὐκ οἰκείᾳ σοφίᾳ,
ἀλλὰ τῷ πνεύματι κινούμενοι. ἀλλ' οὐχὶ νῦν· τὸ ἐμαυτοῦ λέγω τέως. ἀλλ' ἔοικεν ἡ
ἐκκλησία νῦν γυναικὶ τῆς παλαιᾶς εὐημερίας ἐκπεσούσῃ, καὶ τὰ σύμβολα κατε-
χούσῃ πολλαχοῦ μόνον τῆς ἀρχαίας εὐπραγίας ἐκείνης, καὶ τὰς μὲν θήκας τῶν χρυ-
σίων ἐπιδεικνυμένῃ καὶ τὰ κιβώτια, τὸν δὲ πλοῦτον ἀφῃρημένῃ, ταύτῃ προσέοικεν ἡ
10 ἐκκλησία νῦν. καὶ οὐ χαρισμάτων ἕνεκεν τοῦτο λέγω (οὐδὲ γὰρ ἦν δεινὸν, εἰ τοῦτο ἦν μόνον)
ἀλλὰ καὶ βίου καὶ ἀρετῆς. καὶ γὰρ ὁ τῶν χηρῶν ἀριθμὸς, καὶ ὁ τῶν παρθένων χορὸς τότε μὲν εἶχε
κόσμον ταῖς ἐκκλησίαις πολύν· νῦν δὲ ἠρήμωται καὶ κεκένωται, καὶ τὰ σύμβολα μένει μόνον.
εἰσὶ μὲν γὰρ χῆραι καὶ νῦν, εἰσὶ καὶ παρθένοι· ἀλλ' οὐκ ἔχουσιν αὗται τὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὃν τὰς
ἀποδυσαμένας πρὸς τὰ τοιαῦτα παλαίσματα ἔχειν χρή. καὶ γὰρ τῆς παρθενίας τὸ ἐξαίρετον
15 γνώρισμα, τὸ τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾷν μόνα, καὶ τὸ εὐπρόσεδρον ἀπερισπάστως· καὶ τῆς χήρας
οὐχ οὕτω τὸ μὴ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις δεῖγμα γένοιτ' ἂν, ὡς τἄλλα, τὰ τῆς φιλοπτω-
χίας, τὰ τῆς φιλοξενίας, τὰ τῆς φιλοκαρτερίας τῆς ἐν εὐχαῖς, πάντα τὰ ἄλλα, ἃ μετὰ πολ-
λῆς ἀπαιτεῖ τῆς ἀκριβείας ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων. ἴδοι τις ἂν καὶ τὰς ἐν γάμῳ πολ-
λὴν ἐπιδεικνυμένας παρ' ἡμῖν τὴν κοσμιότητα. ἀλλ' οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἡ
20 περὶ τοὺς δεομένους μετὰ σπουδῆς θεραπεία, δι' ἧς αἱ ἀρχαῖαι μάλιστα ἀπέλαμπον γυναῖ-
κες, οὐχ ὡς αἱ πολλαὶ τῶν νῦν. τότε μὲν γὰρ ἀντὶ χρυσοῦ τὸν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης περιέ-
κειντο καλλωπισμόν· νυνὶ δὲ ἀφεῖσαι τοῦτο, ζωνία χρυσᾶ ἀπὸ τῆς σειρᾶς τῶν [illegible] πε-
πλεγμένα πανταχόθεν περίκεινται. εἴπω καὶ ἄλλην θήκην κεκενωμένην τοῦ πατρῴου κό-
χ. ἐπέψαλλον σμου; συνήεσαν τὸ παλαιὸν ἅπαντες, καὶ ὑπέψαλλον κοινῇ. τοῦτο ποιοῦμεν καὶ νῦν. ἀλλὰ
25 τότε μὲν ἐν ἅπασι μία ψυχὴ ἦν καὶ καρδία μία· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἐν μιᾷ ψυχῇ τὴν ὁμόνοιαν ἐκεί-
νην ἴδοι τις ἂν, ἀλλὰ πολὺς ὁ πόλεμος πανταχοῦ. εἰρήνην καὶ νῦν πᾶσιν ὁ τῆς ἐκκλησίας
προεστὼς ἐπεύχεται, ὡς εἰς πατρῴαν οἰκίαν εἰσιών· ἀλλὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὸ μὲν ὄ-
νομα πολὺ, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐδαμοῦ. τότε καὶ αἱ οἰκίαι, ἐκκλησίαι ἦσαν· νυνὶ δὲ καὶ ἡ ἐκκλη-
σία, οἰκία, μᾶλλον δὲ καὶ οἰκίας πάσης χείρων. ἐν οἰκίᾳ μὲν γὰρ πολλὴν καὶ εὐταξίαν ἴδοι τις
30 ἄν. καὶ γὰρ ἡ κυρία τῆς οἰκίας ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται μετ' εὐσχημοσύνης ἁπάσης, καὶ αἱ θερα-
παινίδες μετὰ τῆς ἡσυχίας ὑφαίνουσι, καὶ τῶν οἰκετῶν ἕκαστος τὸ ἐπιταχθὲν μετὰ χεῖρας ἔχει.
ἐνταῦθα δὲ πολὺς ὁ θόρυβος, πολλὴ ἡ σύγχυσις, καὶ καπηλείου οὐδὲν διενήνοχε τὰ παρ' ἡμῖν· το-
σοῦτος ὁ γέλως, τοσαύτη ἡ ταραχὴ, καθάπερ ἐν βαλανείοις, καθάπερ ἐν ἀγοραῖς κραζόν-
των, θορυβούντων ἁπάντων. καὶ ταῦτα ἐνταῦθα μόνον· ὡς ἀλλαχοῦ οὐδὲ προσειπεῖν τὸν
35 πλησίον ἔξεστιν ἐν ἐκκλησίᾳ, κἂν χρόνιοί τις ἀπολάβῃ τὸν φίλον, ἀλλ' ἔξω ταῦτα γίνεται, καὶ
μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ κουρεῖον, οὐδὲ μυρεψεῖον ἡ ἐκκλησία, οὐδὲ ἐργαστήριον ἕτερον
τῶν ἐπ' ἀγορᾶς, ἀλλὰ τόπος ἀγγέλων, τόπος ἀρχαγγέλων, βασιλεία Θεοῦ, αὐτὸς ὁ οὐ-
ρανός. ὥσπερ οὖν εἴ τις τὸν οὐρανὸν διαστείλας ἐκεῖσε εἰσήγαγε, κἂν τὸν πατέρα, κἂν τὸν
ἀδελφὸν εἶδες, οὐκ ἂν ἐτόλμησας φθέγξασθαι, οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα ἕτερόν τι, πλὴν τῶν
40 πνευματικῶν φθέγγεσθαι ἔδει. καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐνταῦθα οὐρανός. εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἰδὲ πρὸς
ταυτηνὶ τὴν τράπεζαν, ἀναμνήσθητι τίνος ἕνεκεν ἕστηκε, καὶ διὰ τί· ἐννόησον τίς ὁ προβαί-
νων ἐνταῦθα, φρῖξον καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ. καὶ γὰρ καὶ θρόνον τις ἰδὼν μόνον βασιλέως, διανίσταται
τῇ ψυχῇ, προσδοκῶν τὴν ἔξοδον τοῦ βασιλέως. καὶ σὺ τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ φρικώδους
φρῖξον ἐκεῖνον, διανάστηθι, καὶ πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα διαστελλόμενα καὶ τὸν χορὸν
τῶν

τῶν ἀγγέλων παραβαίνοντα, πρὸς αὐτὸν ἀνάβαινε τὸν οὐρανόν. ἀλλ' ἀγνοεῖ ταῦτα ὁ ἀμύητος·
οὐκοῦν ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ἐκεῖνον εἰπεῖν ἕτερα. οὐδὲ γὰρ πρὸς τοῦτον ἀπορήσομεν τῶν
δυναμένων αὐτὸν διαναστῆσαι καὶ πεῖσαι πάντως. σὺ τοίνυν ὁ ταῦτα ἀγνοῶν, ὅταν ἀκού-
σῃς τοῦ προφήτου λέγοντος, τάδε λέγει Κύριος, ἀπόστηθι τῆς γῆς, ἀνάβηθι καὶ αὐτὸς εἰς τὸν
οὐρανόν, ἐννόησον τίς ἐστιν ὁ δι' ἐκείνου σοι διαλεγόμενος. νῦν δὲ μίμου μὲν γελωτοποιοῦντος, 5
καὶ πορνευομένης γυναικὸς καὶ ἀσχημονούσης, θέατρον τοσοῦτον κάθηται πολλὴν παρέχον τὴν ἡ-
συχίαν τοῖς λεγομένοις, καὶ ταῦτα οὐδενὸς κελεύοντος σιγᾷν, καὶ οὔτε θόρυβος, οὔτε κραυγή,
οὐχ ὁ τυχὼν θροῦς· Θεοῦ δὲ ἐκ τῶν οὐρανῶν φθεγγομένου περὶ φρικτῶν οὕτω πραγμά-
των, κυνῶν ἀναισχυντότερον διακείμεθα, οὐδὲ ὅσην ταῖς πόρναις γυναιξί, τοσαύτην τῷ
Θεῷ παρέχοντες τὴν αἰδῶ. ἐφρίξατε ταῦτα ἀκούσαντες; οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ταῦτα 10
ποιοῦντες φρίξατε. ὃ περὶ τῶν καταφρονούντων τοὺς πένητας εἶπεν ὁ Παῦλος, καὶ μόνων ἑστι-
ωμένων (Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κατα- α. Κορ. ια. κβ.
φρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας;) δότε κἀμοὶ περὶ τῶν θορυβούντων ἐνταῦθα
καὶ διαλεγομένων εἰπεῖν· μὴ γὰρ οὐκ ἔχετε οἰκίας εἰς τὸ φλυαρεῖν; ἢ τῆς ἐκκλησίας
τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ διαφθείρετε καὶ τοὺς σωφρονεῖν καὶ ἡσυχάζειν βουλομένους; ἀλλὰ ἡδὺ 15
καὶ φίλον ὑμῖν τοῖς γνωρίμοις διαλέγεσθαι; οὐ κωλύω τοῦτο, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀγορᾷ,
ἀλλ' ἐν βαλανείοις γινέσθω. ἡ γὰρ ἐκκλησία οὐ διαλέξεως, ἀλλὰ διδασκαλίας χωρίον
ἐστί. νυνὶ δὲ τῆς ἀγορᾶς οὐδὲν διενήνοχεν, εἰ δὲ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν, τάχα οὐδὲ τῆς σκη-
νῆς. οὕτω τῶν ἐκεῖ πορνευομένων γυναικῶν ἀσελγέστερον αἱ ἐνταῦθα συλλεγόμεναι καλλω-
πίζονται. διὸ δὴ πολλοὺς καὶ ἐνταῦθα ἐφέλκονται τῶν ἀκολάστων· κἄν τι πειρᾶταί τις, ἢ 20
βούληται γυναῖκα διαφθείρειν, οὐδεὶς οἶμαι τῆς ἐκκλησίας ἐπιτηδειότερος αὐτῷ τόπος εἶναι
δοκεῖ· ἄν τι ὠνήσασθαί τι καὶ πρίασθαι δέῃ, μᾶλλον τῆς ἀγορᾶς χρήσιμος ἡ ἐκκλησία φαί-
νεται. ἐνταῦθα γὰρ καὶ περὶ τούτων πλείους γίνονται λόγοι, ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐργαστηρίοις. κἄν τι
κακῶς εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι βούλωνταί τινες, καὶ τοῦτο ὄψει ἐνταῦθα μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς
ἔξω συμβαῖνον· κἂν τῶν πολιτικῶν τι βουληθῇς ἀκοῦσαι πραγμάτων, κἂν τῶν ἐν οἰκίαις, 25
κἂν τῶν ἐν στρατοπέδῳ, μὴ βαδίσῃς εἰς δικαστήριον, μηδὲ καθίσῃς ἐν ἰατρείῳ. εἰσὶ γὰρ
ἐνταῦθα, εἰσὶν οἱ πάντων ἀκριβέστερον ταῦτα ἅπαντα καταγγέλλοντες, καὶ πάντα μᾶλ- χ. ἀπαγ.
λον ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα, ἢ ἐκκλησία. τάχα σφόδρα καθηψάμην ὑμῶν. οὐκ ἔγωγε οἶμαι.
ὅταν γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένητε, πόθεν εἴσομαι, ὅτι καθήψατο ὑμῶν τὰ εἰρημένα; οὐκοῦν τῶν
αὐτῶν ἀναγκαῖον ἅψασθαι πάλιν. ταῦτα οὖν ἀνεκτά; ταῦτα φορητά; κοπτόμεθα καθ' ἑ- 30
κάστην ἡμέραν καὶ διασπώμεθα, ἵνα τι χρήσιμον μαθόντες ἀπέλθητε· καὶ οὐδεὶς ὑμῶν κερ-
δάνας ἄπεισιν, ἀλλὰ καὶ βλαβεὶς μειζόνως. καὶ γὰρ εἰς κρίμα συνέρχεσθε πρόφασιν
οὐκέτι περὶ τῆς ἁμαρτίας ἔχοντες, καὶ τοὺς ἐπιεικεστέρους ἐκκρούετε, ταῖς ὑμετέραις φλυα-
ρίαις ἐνοχλοῦντες πάντοθεν. ἀλλὰ τίς ὁ τῶν πολλῶν λόγος; οὐκ ἀκούω τῶν ἀναγινω-
σκομένων, φησίν, οὐδὲ οἶδα τίνα ἐστὶ τὰ λεγόμενα. ἐπειδὴ θορυβεῖς, ἐπειδὴ ταράττεις, ἐπειδὴ 35
μετὰ ψυχῆς εὐλάβειαν ἐχούσης οὐ παραγίνῃ. τί φής, οὐκ οἶδα τίνα ἐστὶ τὰ λεγόμενα;
δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο προσέχειν ἐχρῆν. εἰ δὲ οὐδὲ τὸ ἀσαφὲς διεγείρει σου τὴν ψυχήν,
πολλῷ μᾶλλον, εἰ σαφῆ ἦν, παρέδραμες. διὰ γὰρ τοῦτο οὔτε σαφῆ πάντα ἐστίν, ἵνα
μὴ ῥᾳθυμήσῃς, οὔτε ἀσαφῆ, ἵνα μὴ ἀπογνῷς. καὶ ὁ μὲν εὐνοῦχος ἐκεῖνος καὶ βάρβαρος οὐ-
δὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τοσούτων πραγμάτων ὄχλῳ κυκλούμενος, καὶ ἐν ὁδῷ ὤν, βι- 40
βλίον μετὰ χεῖρας εἶχε καὶ ἀνεγίνωσκε*· σὺ δὲ καὶ ἐν διδασκάλων εὐπορίᾳ ὤν, καὶ ἑτέρους
ἔχων τοὺς ὑπαναγινώσκοντας, σκήψεις προβάλλῃ μοι καὶ προφάσεις. οὐκ οἶδα τὰ λεγόμενα;
οὐκοῦν εὔξαι ἵνα μάθῃς, μᾶλλον δὲ ἀμήχανον πάντα ἀγνοεῖν. καὶ γὰρ πολλὰ αὐτόθεν ἐστὶ κα-
τάδηλα καὶ σαφῆ. μᾶλλον δὲ, κἂν ἅπαντα ἀγνοῇς, καὶ οὕτως ἡσυχάζειν ἔδει, ἵνα μὴ τοὺς προσέ-

* [illegible]

χοντας

χοντας ἐκκρούσῃς, ἵνα σου τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν αἰδῶ ἀποδεξάμενος ὁ Θεὸς, καὶ τὰ ἀσαφῆ ποιήσῃ δῆλα. ἀλλ' οὐ δύνασαι σιγᾶν. οὐκοῦν ἔξιθι, ἵνα μὴ καὶ ἑτέροις γένῃ βλάβη. καὶ γὰρ μίαν ἐν ἐκκλησίᾳ δεῖ φωνὴν εἶναι ἀεὶ, καθάπερ ἑνὸς ὄντος σώματος. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀναγινώσκων, μόνος φθέγγεται· καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων, ἀνέχεται σιγῇ καθήμενος·
5 καὶ ὁ ψάλλων, ψάλλει μόνος. κἂν πάντες ὑπηχῶσιν, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἡ φωνὴ φέρεται· καὶ ὁ ὁμιλῶν, ὁμιλεῖ μόνος. ὅταν δὲ πολλοὶ καὶ πολλὰ καὶ διάφορα διαλέγωνται, τίνος ἕνεκεν ἐνοχλοῦμεν ἡμεῖς εἰκῆ; οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ εἰκῆ ἐνοχλεῖν ἡμᾶς ἡγεῖσθε, περὶ τηλικούτων φθεγγομένων ἡμῶν, περὶ τῶν οὐδὲν ὑμῖν προσηκόντων ὑμεῖς διαλέγεσθε. διὰ ταῦτα οὐκ ἐν τῷ βίῳ μόνον ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῶν πραγμάτων τῇ ψήφῳ πολλὴ ἡ διαστροφή. καὶ περὶ
10 τὰ περιττὰ κεχήνατε, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀφέντες, τὰς σκιὰς καὶ τὰ ὀνείρατα διώκετε. ἢ οὐ σκιὰ
• καὶ ὀνείρατα τὰ παρόντα ἅπαντα; καὶ σκιᾶς χείρω; καὶ γὰρ πρὶν ἢ φανῆναι, ἀφίπταται· καὶ πρὶν ἀποπτῆναι, πολὺν παρέχει τὸν θόρυβον καὶ πλείονα τῆς ἡδονῆς. κἂν μυρία τις ἐνταῦθα λαβὼν κατορύξῃ χρήματα, τῆς νυκτὸς παρελθούσης, γυμνὸς ἄπεισιν ἐντεῦθεν, καὶ μάλα εἰκότως. ἐπεὶ καὶ οἱ ὄναρ πλουτοῦντες, ἀναστάντες ἀπὸ τῆς εὐνῆς, οὐδὲν ἔχουσιν, ὧν
15 ἔχειν ἐδόκουν καθεύδοντες, οὕτω καὶ οἱ πλεονεκτοῦντες· μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλῷ χεῖρον. ὁ μὲν γὰρ ὄναρ πλουτῶν, οὔτε τὰ χρήματα ἔχει, ἅπερ ἐφαντάζετο ἔχειν, οὔτε ἄλλο τι κακὸν ἀπὸ τῆς φαντασίας ταύτης λαβὼν ἀνίσταται· οὗτος δὲ τῶν μὲν χρημάτων ἐστέρηται, τῶν δὲ ἁμαρτημάτων τῶν ἐκ τῶν χρημάτων ἐμπλησθεὶς ἄπεισι· καὶ ἐν τῷ πλούτῳ φαντασθεὶς, τὰ ἐκ τοῦ πλούτου κακὰ οὐχ ὁρᾷ ἐν φαντασίᾳ λοιπὸν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῶν πραγ-
20 μάτων τῇ ἀληθείᾳ. καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ γέγονεν ἐν ὀνείροις, ἡ δὲ ἐκ τῆς ἡδονῆς κόλασις οὐκέτι ὄναρ συμβαίνει, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πείρᾳ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐσχάτην τίνει δίκην, ἐν αὐτῷ τῷ συλλέγειν μυρίας περιστρεφόμενος ἀθυμίας, φροντίδας, κατηγορίας, διαβολὰς, θορύβους, ταραχάς. ἵν' οὖν καὶ τῶν ὀνειράτων ἀπαλλαγῶμεν καὶ τῶν κακῶν τῶν οὐκ ἐν ὀνείροις, ἀντὶ πλεονεξίας ἐλεημοσύνην ἑλώμεθα, ἀντὶ ἁρπαγῆς φιλαν-
25 θρωπίαν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. λζ. 34 ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΥΜΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΚΚΛΗσίαις σιγάτωσαν. οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι,
30 καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.

ΠΕριεκόψας τὸν θόρυβον τὸν ἀπὸ τῶν γλωττῶν, τὸν ἀπὸ τῶν προφητειῶν, καὶ νομοθετήσας, ὥστε μὴ σύγχυσιν γίνεσθαι, τούς τε γλώτταις λαλοῦντας ἀνὰ μέρος τοῦτο ποιεῖν, τούς τε προφητεύοντας ἀρξα-
35 μένου ἑτέρου σιγᾶν, λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν ταραχὴν τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν γινομένην ὁδῷ πρόεισι, τὴν ἄκαιρον αὐτῶν ἐκκόπτων παρρησίαν, καὶ σφόδρα εὐκαίρως. εἰ γὰρ τοῖς τὰ χαρίσματα ἔχουσιν ἁπλῶς οὐκ ἐφίεται λαλεῖν, οὐδ' ὅτε βούλονται, καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ πνεύματος κινουμένοις, πολλῷ μᾶλλον ἐκείναις εἰκῆ φλυαρούσαις καὶ μάτην. διὰ τοῦτο καὶ μετὰ πολλῆς τῆς αὐ-
40 θεντίας ἐπιστομίζει τὴν φλυαρίαν αὐτῶν, καὶ τὸν νόμον μεθ' ἑαυτοῦ λαβὼν, οὕτως αὐτῶν ἀπορράπτει τὰ στόματα. οὐ γὰρ παραινεῖ μόνον ἐνταῦθα, οὐδὲ συμβουλεύει, ἀλλὰ καὶ ἐπιτάττει σφοδρῶς, παλαιὸν ὑπὲρ τούτων ἀναγινώσκων νόμον. εἰπὼν γὰρ, ὅτι αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν, καὶ οὐκ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι, ἐπήγαγε, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. καὶ ποῦ τοῦτο ὁ νόμος λέγει; Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, Γεν. γ. ιϛ.]

καὶ

καὶ αὐτὸς συνεκλείσθη. εἶδες Παύλου σοφίαν, ἡλίκην παρήγαγε μαρτυρίαν, οὐ σιγᾶν αὐταῖς κελεύσασαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φόβου σιγᾶν, καὶ μετὰ φόβου τοσούτου, μεθ' ὅσου τὴν δούλην ἡσυχάζειν χρή; διὸ καὶ αὐτὸς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλὰ σιγᾶν, ἀλλὰ τὸ πλέον ἀντὶ τοῦ σιγᾶν τέθεικε, τὸ ὑποτάσσεσθαι. εἰ δὲ ἐπὶ ἀνδρῶν τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ διδασκάλων καὶ πατέρων καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας συλλόγου. καὶ εἰ μηδὲ φθέγξονται, φησὶ, μηδὲ ἐρωτήσουσι, τίνος ἕνεκεν καὶ παρέσονται; ἵνα ἀκούωσι μὲν ἃ χρή, τὰ δὲ ἀμφισβητούμενα παρὰ τῶν ἀνδρῶν οἴκοι μανθανέτωσαν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

35 Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον λαλεῖν αὐταῖς οὐκ ἐφίεται, φησὶν, ἁπλῶς, ἀλλ' οὐδὲ ἐρωτᾶν τι ἐν ἐκκλησίᾳ. εἰ δὲ ἐρωτᾶν οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον ἁπλῶς λαλεῖν οὐ θέμις. καὶ τί δήποτε ἐν τοσαύτῃ κατέστησεν αὐτὰς ὑποταγῇ; ὅτι ἀσθενέστερόν πως ἐστὶν ἡ γυνὴ καὶ εὐρίπιστον καὶ κοῦφον. διὰ δὴ τοῦτο τοὺς ἄνδρας αὐταῖς ἐπέστησε διδασκάλους, ἀμφοτέρους ὠφελῶν· ἐκείνας τε γὰρ κοσμίας κατεσκεύασε, τούτους τε ἐναγωνίους ἐποίησεν, ἅτε μέλλοντας μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ἅπερ ἤκουσαν, ταῖς γυναιξὶ παρακατατίθεσθαι. εἶτα ἐπειδὴ καλλωπίζεσθαι ἐντεῦθεν ἐνόμιζον ἐκ τοῦ φθέγγεσθαι δημοσίᾳ, πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον περιάγει τὸν λόγον, λέγων· Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναικὶ ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦτο κατεσκεύασε τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἀπὸ κοινοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς συνηθείας, ὥσπερ καὶ, ἡνίκα περὶ κόμης αὐταῖς διελέγετο, ἔλεγεν· Η οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις ὑμᾶς διδάσκει; καὶ πανταχοῦ τοιοῦτον εὕροις ἂν αὐτὸν τὸν τρόπον ὄντα, οὐκ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ἐντρέποντα. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πᾶσι δοκούντων καὶ πανταχοῦ τυπωθέντων ἐντρέπει, ὃ καὶ ἐνταῦθα τέθεικεν, εἰπών·

36 Η ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησε; Καὶ γὰρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας παρήγαγε τοῦτον τηρούσας τὸν νόμον, καὶ ἀπὸ τῆς καινοτομίας τὸν θόρυβον ὑποτεμνόμενος, καὶ τῇ τῶν πολλῶν ψήφῳ τὸν λόγον ποιῶν εὐπαράδεκτον. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· Ος ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις διδάσκω. καὶ πάλιν, Οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, καθὼς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων· καὶ ἐνταῦθα, ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησε; τουτέστιν, οὔτε πρῶτοι, οὔτε μόνοι ὑμεῖς πιστοὶ, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα· ὃ καὶ πρὸς Κολασσαεῖς γράφων ἔλεγε, Καθώς ἐστι καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, περὶ τοῦ εὐαγγελίου λέγων. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἑτέρως εἰς προτροπὴν τῶν ἀκουόντων, ὡς ὅταν λέγῃ τὰ αὐτῶν περιφανῆ εἶναι, καὶ πᾶσιν εἶναι κατάδηλα. Θεσσαλονικεῦσι γὰρ ἐπιστέλλων, ἔλεγεν· Αφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθε. καὶ Ῥωμαίοις δὲ πάλιν, Οτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. ἀμφότερα γὰρ ἱκανὰ προτρέψαι καὶ διεγεῖραι, καὶ τὸ παρ' ἑτέρων ἐπαινεῖσθαι, καὶ τὸ ἑτέρους ἔχειν κοινωνοὺς τῆς γνώμης. διὸ καὶ ἐνταῦθά φησιν· ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; οὔτε γὰρ τοῦτο ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἐγενόμεθα, καὶ οὐκ ἂν εἴημεν δίκαιοι παρ' ἑτέρων μανθάνειν, οὔτε ὅτι ἐνταῦθα ἔστη τὰ τῆς πίστεως μόνον, καὶ οὐ χρὴ τὰ παρ' ἑτέρων παραδείγματα δέχεσθαι. ὁρᾷς διὰ πόσων ἐνέτρεψε; τὸν νόμον παρήγαγε, τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος ἔδειξε, τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας εἰς μέσον τέθεικεν. εἶτα τὸ πάντων ἰσχυρότερον, ὕστερον τίθησι λέγων, ὅτι ὁ Θεὸς ταῦτα καὶ νῦν ἐπιτάττει δι' ἐμοῦ.

37 Εἰ γάρ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, γινωσκέτω ταῦτα ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν αἱ ἐντολαί.

38 Εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. Καὶ τίνος ἕνεκεν τοῦτο ἐπήγαγε; δεικνὺς ὅτι οὐ βιάζεται,

κ. γυναῖκ.

α. Κορ. ια. ιδ.

α. Κορ. δ. ιζ.

α. Κορ. ιδ. λγ.

Κολασ. α. ς.

α. Θεσ. α. η.

ἄξεται, οὐδὲ φιλονεικεῖ, ὅπερ σημεῖόν ἐστι τῶν οὐ τὰ ἑαυτῶν βουλομένων ἱστᾶν, ἀλλὰ τὸ ἑτέροις συμφέρον σκοπούντων. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Εἰ δέ τις φιλόνεικός ἐστιν, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. (α Κορ. ια. ις.) ἀλλ' οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἔνθα ἂν μὴ σφόδρα μεγάλα τὰ ἁμαρτανόμενα ᾖ, καὶ τότε ἐντρέπων μᾶλλον· ἐπεὶ ὅταν περὶ ἑτέρων διαλέγηται, οὐ λέγει οὕτως· ἀλλὰ πῶς; Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μαλακοὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι. (α. Κορ. ς. θ.) καὶ πάλιν, Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. (Γαλ. ε. β.) ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ περὶ σιγῆς ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, οὐ σφόδρα εὐτόνως ἐπιτίθεται, τύπῳ αὐτῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπώμενος. Εἶτα ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθεν, ἐπὶ τὴν προτέραν ὑπόθεσιν, ὅθεν ταῦτα εἰπεῖν ἐξέβη, ἐπάγει τὸν λόγον λέγων·

39 Ὥστε, ἀδελφοί μου, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε.

Καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ τοῦτο, μὴ τὸ προκείμενον ἐργάζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου τὸ δοκοῦν αὐτῷ συγγενὲς ὁπωσδήποτε εἶναι διορθοῦν, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανιέναι, ὥστε μὴ δοκεῖν τῆς ὑποθέσεως ἐκπίπτειν. καὶ γὰρ ὅτε περὶ τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις διελέγετο συμφωνίας, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐμβάς, κἀκεῖθεν ἐντρέψας, εἰς τὰ πρότερα ἐπάνεισι πάλιν, λέγων· Ὥστε συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. (α. Κορ. ια. λγ.) καὶ ἐνταῦθα τοίνυν περὶ τῆς ἐν τοῖς χαρίσμασιν εὐταξίας διαλεχθείς, καὶ τοῦ μὴ δεῖν μήτε ἀλύειν ἐν τοῖς ἐλάττοσι, μήτε φυσᾶσθαι ἐπὶ τοῖς μείζοσιν, εἶτα ἐπὶ τὴν γυναιξὶ πρέπουσαν ἐξελθὼν εὐκοσμίαν ἐντεῦθεν, καὶ κατασκευάσας αὐτήν, ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπάνεισι λέγων πάλιν, Ὥστε, ἀδελφοί μου, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε. Εἶδες πῶς μέχρι τέλους τὴν διαφορὰν ἐφύλαξε; καὶ πῶς ἔδειξε τὸ μὲν σφόδρα ἀναγκαῖον ὄν, τὸ δὲ οὐχ οὕτω; διὸ ἐπ' ἐκείνου μέν φησι, ζηλοῦτε, ἐπὶ τούτου δέ, μὴ κωλύετε. εἶτα ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὰ πάντα διορθούμενος ἐπάγει, λέγων·

40 Πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. Πάλιν πλήττων τοὺς εἰκῇ βουλομένους ἀσχημονεῖν, καὶ μανίας δόξαν λαμβάνειν, καὶ τὴν οἰκείαν μὴ φυλάττοντας τάξιν. οὐδὲν γὰρ οὕτως οἰκοδομεῖ, ὡς εὐταξία, ὡς εἰρήνη, ὡς ἀγάπη, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἐναντία διαλύει. οὐκ ἐν τοῖς πνευματικοῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῦτο ἴδοι τις ἄν. ἄν τε γὰρ ἐν χορῷ, ἄν τε ἐν πλοίῳ, ἄν τε ἐν ἅρματι, ἄν τε ἐν στρατοπέδῳ τὴν τάξιν συγχέῃς, καὶ τὰ μείζονα τῆς οἰκείας χώρας ἐκβαλών, τὰ ἐλάττονα εἰσαγάγῃς εἰς τὴν ἐκείνων τάξιν, πάντα διέφθειρας, καὶ οὕτω τὰ ἄνω, κάτω γέγονε.

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν, μηδὲ ἡμεῖς τὴν τάξιν διαφθείρωμεν, μηδὲ τὴν κεφαλὴν κάτω ποιῶμεν, καὶ τοὺς πόδας ἄνω. τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅταν τὸν μὲν ὀρθὸν λογισμὸν κάτω ῥίψωμεν, τὰς δὲ ἐπιθυμίας, τὸν θυμόν, καὶ τὴν ὀργήν, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐπιστήσωμεν τῷ λογικῷ· ὅθεν πολὺς ὁ κλύδων, καὶ πολλὴ ἡ ταραχή, καὶ ἀφόρητος ἡ ζάλη, πάντων σκότῳ κατεχομένων. καί, εἰ βούλει, τὴν ἀσχημοσύνην τὴν ἐντεῦθεν γινομένην πρότερον ἐξετάσωμεν, καὶ τότε τὴν ζημίαν. πῶς οὖν ἔσται τοῦτο σαφὲς ἡμῖν καὶ σφόδρα γνώριμον; παραγάγωμεν εἰς μέσον ἄνθρωπον οὕτω διακείμενον, πόρνης ἐρῶντα, καὶ ὑπὸ ἐπιθυμίας ἀτόπου κρατούμενον, καὶ τότε ὀψόμεθα τὸν γέλωτα τοῦτον. τί γὰρ ἂν γένοιτο αἴσχιον τοῦ θυραυλοῦντος περὶ τὸ πορνικὸν οἴκημα, καὶ ῥαπιζομένου παρὰ πόρνης γυναικός, καὶ κλαίοντος, καὶ ὀδυρομένου, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταισχύνοντος δόξαν; Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ζημίαν ἰδεῖν, ἐννόει μοι τῶν χρημάτων τὴν δαπάνην, τοὺς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύνους, τοὺς πρὸς τοὺς ἀντεραστὰς πολέμους, τὰ τραύματα, τὰς πληγὰς τὰς ἐκ τῶν τοιούτων παραταξέων. τοιοῦτοι καὶ οἱ χρημάτων ἐπιθυμίᾳ κατεχόμενοι· μᾶλλον δὲ μείζονα ἀσχημονοῦσιν. οὗτοι μὲν γὰρ περὶ ἓν εἰσιν ἠσχολημένοι σῶμα· οἱ δὲ φιλάργυροι τὰς πάντων οὐσίας ὁμοίως περιεργάζονται, καὶ πενήτων, καὶ πλουτούντων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων πραγμάτων ἐρῶσιν, ὃ μάλιστα τῆς τοῦ πάθους ἀτοπίας σημεῖον

μαιόν ἐστιν. οὐ γὰρ λέγουσιν, ὅτι τὴν τοῦ δεῖνος ἐβουλόμην οὐσίαν ἔχειν, καὶ τὴν τοῦ δεῖνος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρη χρυσίον εἶναι βούλονται, καὶ τὰς οἰκίας, καὶ τὰ ὁρώμενα πάντα, καὶ ἐφ' ἕτερον μεταβαίνουσι κόσμον, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον πάσχουσι, καὶ οὐδαμοῦ τῆς ἐπιθυμίας λήγουσι. τίς ἂν παραστήσειε λόγος τὸν χειμῶνα τῶν λογισμῶν ἐκείνων; τὰ κύματα; τὸν ζόφον; ὅπου δὲ κύματα καὶ χειμὼν τοσοῦτος, ποία γένοιτ' ἂν ἡδονή; οὐκ ἔστιν οὐδεμία, ἀλλὰ θόρυβος, καὶ ὀδύνη, καὶ νεφέλαι ζοφώδεις αἵτι ὑδάτων πολλὴν φέρουσαι τὴν ἀθυμίαν, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἐρώντων ἀλλοτρίου κάλλους συμβαίνειν εἴωθε. διά τοι τοῦτο οἱ μηδ' ὅλως ἐρῶντες, τῶν ἐρώντων ἐν πλείονι εἰσὶν ἡδονῇ· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο μὲν οὐδεὶς ἀντείποι. ἐγὼ δὲ καὶ τὸν ἐρῶντα μὲν, κατέχοντα δὲ τὴν ἐπιθυμίαν, μᾶλλον ἂν φαίην τρυφᾶν τοῦ συνεχῶς τῆς πόρνης ἀπολαύοντος. εἰ γὰρ καὶ δυσκολωτέρα ἡ ἀπόδειξις, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἀναγκαῖον κατατολμῆσαι τοῦ λόγου. καὶ γὰρ δυσκολωτέρα γέγονεν, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἀκροατὰς ἀξίους. τί γὰρ ἥδιον, εἰπέ μοι, τῷ ἐρῶντι, τὸ καταφρονεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐρωμένης, ἢ τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὑπερορᾶν; εὔδηλον ὅτι τοῦτο. τίνα οὖν, εἰπέ μοι, τιμήσει πλέον ἡ πόρνη, τὸν δουλεύοντα αὐτῇ καὶ αἰχμάλωτον ὑπ' αὐτῆς ἤδη γενόμενον, ἢ τὸν ἀνώτερον τῶν ἐκείνης δικτύων, καὶ ὑψηλότερον τῶν καλάμων αὐτῆς πετόμενον; παντί που δῆλον, ὅτι τοῦτον. περὶ τίνα δὲ σπουδάσει πλέον, τὸν πεπτωκότα, ἢ τὸν οὐδέπω; τὸν οὐδέπω πάντως. τίς δὲ ἔσται ποθεινότερος, ὁ κατειργασμένος, ἢ ὁ μηδέπω ἁλούς; ὁ μηδέπω τέως ἁλούς. εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων παρέξω τὴν ἀπόδειξιν. τίνος γὰρ ἄν τις μᾶλλον ἐρασθείη γυναικὸς, τῆς εὐκόλως ὑποκατακλινομένης αὐτῷ καὶ ἐκδιδομένης, ἢ τῆς ἀρνουμένης καὶ πράγματα αὐτῷ παρεχούσης; εὔδηλον ὅτι ταύτης. καὶ γὰρ μειζόνως ἐντεῦθεν ὁ πόθος ἀνάπτεται. οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἔσται· καὶ τοῦτον τιμήσουσι καὶ θαυμάσονται πλέον τὸν ὑπερορῶντα αὐτῶν. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, κἀκεῖνο ὁμοίως, τὸ ἐν μείζονι εἶναι ἡδονῇ τὸν μᾶλλον τιμώμενον καὶ ἀγαπώμενον. ἐπεὶ καὶ στρατηγὸς πόλιν τὴν μὲν καθάπαξ ἁλοῦσαν ἀφίησι, τῇ δὲ ἑστηκυίᾳ καὶ φιλονεικούσῃ προσεδρεύει μετὰ σπουδῆς ἁπάσης· καὶ θηρευτὴς τὸ μὲν θηρευθὲν ζῶον ἐν σκότῳ κατακλείσας ἔχει, καθάπερ ἡ πόρνη τὸν ἐραστὴν, τὸ δὲ φεῦγον διώκει. ἀλλ' ἀπολαύει τῆς ἐπιθυμίας ἐκεῖνος, φησὶν, οὗτος δὲ οὐκ ἀπολαύει. τὸ δὲ μὴ καταισχύνεσθαι, μηδὲ δουλεύειν ταῖς τυραννικαῖς αὐτῆς ἐπιταγαῖς, μηδὲ ὡς ἀνδράποδον ἄγεσθαι ὑπ' αὐτῆς καὶ περιάγεσθαι ῥαπιζόμενον, ἐμπτυόμενον, ἐπὶ κεφαλῆς ὠθούμενον, μικρὰν ἡδονὴν εἶναι νομίζεις, εἰπέ μοι; εἰ γάρ τις ταῦτα ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ δυνηθείη τὰς ὕβρεις αὐτῆς συναγαγεῖν, τὰ ἐγκλήματα, τὰς συνεχεῖς ὀργὰς, τὰς ἀπὸ ψυχῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ θρύπτεσθαι γινομένας, τὰς ἀπεχθείας, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ οἱ πάσχοντες ἴσασι μόνοι, πάντα πόλεμον εὑρήσει πλείονας ἔχοντα τὰς ἀνακωχὰς τῆς ἀθλίας τούτων ζωῆς. ποίαν οὖν λέγεις ἡδονὴν, εἰπέ μοι; τὴν ἀπὸ τῆς μίξεως; τὴν πρόσκαιρον καὶ βραχεῖαν; ἀλλ' εὐθέως ταύτην πόλεμος ἐπικαταλαμβάνει, καὶ κύματα, καὶ λύττα, καὶ μανία πάλιν ἡ αὐτή. καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν εἴρηται, ὡς ἄν τις νέοις διαλεγόμενος ἀκολάστοις εἴποι, οὐ σφόδρα ἀνεχομένοις τῶν περὶ βασιλείας καὶ γεέννης ἀκοῦσαι λόγων. ὅταν δὲ καὶ ταῦτα εἰς μέσον ἀγάγωμεν, οὐδὲ ἔνεστιν εἰπεῖν, ὅση τῶν σωφρονούντων ἡ ἡδονὴ, ὅταν ἀναπλάττῃ παρ' ἑαυτῷ τοὺς στεφάνους, τὰ βραβεῖα, τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁμιλίαν, τὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ἀνάρρησιν, τὴν παρρησίαν, τὰς χρηστὰς καὶ ἀθανάτους ἐλπίδας ἐκείνας. ἀλλ' ἡ μίξις ἔχει τινὰ ἡδονὴν (τοῦτο γὰρ συνεχῶς περιστρέφουσιν) ὁ δὲ σωφρονῶν οὐ δύναται διηνεκῶς μαχόμενος τῇ τῆς φύσεως τυραννίδι. τοὐναντίον μὲν οὖν εὕροι τις ἄν. ἡ γὰρ βία αὕτη καὶ ταραχὴ παρὰ τῷ πορνεύοντι μᾶλλόν ἐστι. καὶ γὰρ κλόνος ἐν τῷ σώματι πολὺς, καὶ πάσης θαλάττης κυματουμένης χαλεπώτερον οὗτος διάκειται, οὐδέποτε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἱστάμενος, ἀλλ' ἀεὶ βαλλόμενος ὑπ' αὐτῆς, ὥσπερ οἱ δαιμονῶντες, καὶ συνεχῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν καταρρηγνύμενοι πνευ-

μάτων.

Marginalia: 5, 10, 15, 20, 25 χ. χειμῶν, 30, 35 χ. ὑμῖν, χ. ἀνακήρυξιν, 40

μετὰ. ὁ δὲ σώφρων καθάπερ ἀριστεὺς γενναῖος συνεχῶς αὐτὴν βάλλων, τὰ ἀριστεῖα καὶ μυρίων τοιού-
των ἡδίω καρποῦται ἡδονήν, τῇ νίκῃ ταύτῃ τῷ τῆς χάριτος συνειδότι καὶ τοῖς λαμπροῖς τροπαί-
οις καλλωπιζόμενος διηνεκῶς. εἰ δὲ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ἀναπαύεται μικρὸν ἐκεῖνος, οὐδὲν τοῦ-
το ἂν εἴη. πάλιν γὰρ ὁ χειμὼν ἔπεισι, καὶ πάλιν κύματα. ὁ δὲ φιλοσοφῶν οὐδὲ ἀρχὴν ἀφί-
ησι ταύτην λαβεῖν τὴν ταραχήν, οὐδὲ διαναστῆναι τὸ πέλαγος, οὐδὲ βοῆσαι τὸ θηρίον.
εἰ δέ τινα βίαν ὑπομένοι κατέχων τὴν τοιαύτην ὁρμήν, ἀλλὰ τὸ ἐκεῖνος συνεχῶς βαλ-
λόμενος καὶ κεντούμενος καὶ τὸν οἶστρον οὐ φέρων. καὶ παρόμοιον γίνεται, ὥσπερ ἂν ἵππον ἄγριον μαι-
νόμενον τὸ ἀντιτείνοντα ἀνέχοι τῷ χαλινῷ, καὶ κατέχοι μετὰ τέχνης ἁπάσης· ὁ δὲ ἐνδοὺς, ὥστε τὸν
πόνον τοῦτον φυγεῖν, συρόμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ πανταχοῦ φέρεται *. ταῦτα εἰ καὶ σαφέστερον τοῦ
δέοντος εἴρηται, μηδεὶς ἐγκαλείτω. οὐ γὰρ λόγων σεμνότητι καλλωπίζεσθαι βούλομαι,
ἀλλὰ ποιῆσαι σεμνοὺς τοὺς ἀκούοντας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὐδενὸς τῶν τοιούτων
φείδεται ῥημάτων, τὴν ἀκολασίαν τῶν Ἰουδαίων ἐκκόψαι βουλόμενοι, ἀλλὰ καὶ γυμνότερον
αὐτῶν καθικνοῦνται, ἢ ἡμεῖς νῦν ἐφ᾽ οἷς εἰρήκαμεν. καὶ γὰρ ἰατρὸς σηπεδόνα ἐκβαλεῖν βουλό-
μενος, οὐ σκοπεῖ πῶς καθαρὰς διατηρήσειε τὰς χεῖρας, ἀλλ᾽ ὅπως ἐκεῖνον ἀπαλλάξειε τῆς
σηπεδόνος· καὶ ὁ τὸν ταπεινὸν ὑψηλὸν ποιῆσαι θέλων, αὐτὸς ταπεινοῦται περισσότερον· καὶ ὁ σφά-
ξαι τὸν ἐπιβουλεύοντα σπουδάζων, καὶ ἑαυτὸν αἱμάσσει μετ᾽ ἐκείνου, καὶ τοῦτο αὐτὸν ποιεῖ
λαμπρότερον· ἐπεὶ καὶ στρατιώτην ἐπανελθόντα ἀπὸ τοῦ πολέμου ἂν ἴδοι τις ἰχῶρι καὶ αἵ-
ματι καὶ ἐγκεφάλῳ μεμολυσμένον, οὐ μισήσει, οὐδὲ ἀποστραφήσεται διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ θαυ-
μάσεται μᾶλλον. οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· ὅταν ἴδωμέν τινα μετὰ τὸ κατασφάξαι τὴν
ἐπιθυμίαν ᾑμαγμένον ἐπανιόντα, μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζωμεν, καὶ κοινωνῶμεν τῆς μάχης
καὶ τῆς νίκης αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἐρῶντας λέγωμεν, δείξατε ἡμῖν τὴν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας
ἡδονήν. ὁ μὲν γὰρ σώφρων τὴν ἀπὸ τῆς νίκης ἔχει, σὺ δὲ οὐδαμόθεν. εἰ δὲ ὑμεῖς τὴν ἐκ τῆς
ὁμιλίας λέγοιτε, ἀλλ᾽ ἐκείνη σαφεστέρα καὶ διαρκεστέρα. σὺ γὰρ ἔχεις ἀπὸ τῆς ἀπο-
λαύσεως βραχὺ καὶ μηδὲ φαινόμενον, ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ τοῦ συνειδότος καὶ μείζονα καὶ διηνεκῆ
καὶ γλυκυτέραν ἔχει τὴν εὐφροσύνην. οὐδὲ γὰρ οὕτως ὁμιλία γυναικὸς, ὡς φιλο-
σοφία ἀτάραχον δύναται τηρῆσαι ψυχὴν καὶ ἱλαρῶσαι. οὐκ ἔστι μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην,
σαφῶς οὕτω δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἡδονήν· ἐπὶ δὲ σοῦ, τὴν μὲν ἀπὸ τῆς ἥττης ἀθυμίαν ὁρῶ,
τὴν δὲ ἡδονὴν βουλόμενος ἰδεῖν, οὐχ εὑρίσκω. ποῖον γὰρ βούλει καιρὸν ἡδονῆς εἶναι; τὸν περὶ
τῆς μίξεως; ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι. μανίας γάρ ἐστι καὶ παραφορᾶς καὶ ἐκστάσεως. τὸ γὰρ τοὺς ὀ-
δόντας τρίζειν καὶ ἐξίστασθαι, οὐχ ἡδονῆς. εἰ δὲ ἡδονῆς ἦν, οὐκ ἂν αὐτά σε εἰργάσατο, ἃ
οἱ ἀλγοῦντες ὑπομένουσι. καὶ γὰρ οἱ πυκτεύοντες καὶ πληττόμενοι, τοὺς ὀδόντας τρίζουσι,
καὶ αἱ ὠδίνουσαι γυναῖκες διασπώμεναι τοῖς πόνοις, τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦσιν. ὥστε οὐχ ἡδονὴ τοῦ-
το, ἀλλ᾽ ἔκστασις μᾶλλον, καὶ θόρυβος, καὶ ταραχή. ἀλλ᾽ ὁ μετὰ ταῦτα καιρός; ἀλλ᾽ οὐδὲ οὗτος.
οὐδὲ γὰρ τὴν τεκοῦσαν ἐν ἡδονῇ εἴποιμεν ἂν εἶναι, ἀλλ᾽ ἐν ἀπαλλαγῇ πόνων. οὐ πάντως
δὲ τοῦτο ἡδονή, ἀλλ᾽ ἀσθένεια μᾶλλον καὶ ἔκλυσις. πολὺ δὲ τὸ μέσον ἑκατέρων τούτων ἐστί. ποῖος
οὖν τῆς ἡδονῆς καιρός, εἰπέ μοι; οὐκ ἔστιν οὐδείς. εἰ δὲ καὶ ἔστιν, οὕτω βραχύς ἐστιν, ὡς μη-
δὲ φαίνεσθαι. μυρία οὖν φιλονεικήσαντες φωράσαι αὐτὸν καὶ κατασχεῖν, οὐκ ἠδυνήθη-
μεν. ἀλλ᾽ οὐχ ὁ τοῦ σώφρονος τοιοῦτος, ἀλλὰ πλατὺς, καὶ πᾶσι κατάδηλος, μᾶλλον δὲ ἅπας ὁ
βίος ἐν ἡδονῇ, τοῦ συνειδότος αὐτῷ στεφανουμένου, τοῦ κύματος ἐστορεσμένου, οὐδενὸς οὐδαμόθεν ἐγγινο-
μένου θορύβου. ἐπεὶ οὖν οὗτος μᾶλλον ἐν ἡδονῇ, ὁ δὲ φιλήδονος ἐν ἀθυμίᾳ καὶ θορύβοις, φεύγω-
μεν ἀκολασίαν, ἀντεχώμεθα σωφροσύνης, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι
καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. λη. 1 ΓΝΩΡΙΖΩ ΔΕ ΥΜΙΝ, ΑΔΕΛΦΟΙ, ΤΟ ΕΥΑΓΓΕλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, 2 Δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῶν πνευματικῶν λόγον, ἐπὶ τὸ πάντων ἀναγκαιότατον μεθίσταται, τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ σφόδρα ἐνόσουν. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, ὅταν αὐτῶν ἅψηται* τῶν στερεῶν ὁ πυρετὸς, λέγω τῶν νεύρων καὶ τῶν φλεβῶν καὶ τῶν πρώτων στοιχείων, ἀνίατον γίνεται τὸ κακὸν, ἂν μὴ πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς ἐπιμελείας· οὕτω δὴ καὶ τότε γενέσθαι ἐκινδύνευεν. ἐπὶ γὰρ αὐτὰ τῆς εὐσεβείας τὰ στοιχεῖα τὸ κακὸν ἐβάδιζε. διὸ καὶ πολλῇ τῇ σπουδῇ κέχρηται ὁ Παῦλος. οὐδὲ γὰρ περὶ βίου λοιπὸν ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, οὐδ' ὅτι ὁ μὲν ἐπόρνευεν, ὁ δὲ ἐπλεονέκτει, ὁ δὲ οὐ κεκαλυμμένην εἶχε τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον. περὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἐστασίαζον. ἐπειδὴ γὰρ ἡ πᾶσα ἡμῶν ἐλπὶς αὕτη, πρὸς ταύτην σφοδρῶς ἵστατο ὁ διάβολος, καὶ ποτὲ μὲν ἀνῄρει καθάπαξ αὐτὴν, ποτὲ δὲ ἔλεγεν ἤδη γεγενῆσθαι· ὃ καὶ Τιμοθέῳ γράφων ὁ Παῦλος γάγγραιναν ἐκάλει τὸ πονηρὸν τοῦτο δόγμα, καὶ τοὺς εἰσάγοντας αὐτὸ ἔστιζε λέγων, ὧν ἐστιν Ὑμέναιος, καὶ Φιλητὸς, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι, καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν. ποτὲ μὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, ποτὲ δὲ ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὁ καθαρμός ἐστιν ἡ ἀνάστασις. ταῦτα δὲ ἔπειθε λέγειν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, οὐ τὴν ἀνάστασιν ἀνατρέψαι βουλόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενα ἅπαντα δεῖξαι μῦθον ὄντα. εἰ γὰρ ἐπείσθησαν μὴ εἶναι σωμάτων ἀνάστασιν, κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἔπειθε μηδὲ Χριστὸν ἐγηγέρθαι. ἀπὸ δὲ τούτου κἀκεῖνο εἰσῆγεν ὁδῷ βαδίζων, τὸ μὴ παραγεγενῆσθαι, μηδὲ πεποιηκέναι ἅπερ ἐποίησε. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία. διὸ καὶ μεθοδείαν αὐτὴν καλεῖ ὁ Παῦλος, ὅτι οὐκ ἐξ εὐθείας, ὃ βούλεται κατασκευάσαι, δείκνυσιν, ὥστε μὴ γενέσθαι κατάφωρος, ἀλλ' ἕτερον ἑαυτῷ περιτιθεὶς προσωπεῖον, ἕτερα τεκταίνει, καὶ καθάπερ πολέμιος καὶ κακοῦργος πόλει προσβαλὼν καὶ τείχεσι, κάτωθεν ὑπορύττει λανθάνων, ὥστε ταύτῃ γενέσθαι δυσφύλακτος, καὶ κατορθῶσαι ἅπερ ἐσπούδακε. διόπερ ἀεὶ τὰς τοιαύτας αὐτοῦ πάγας εὑρίσκων, καὶ τοὺς πονηροὺς τούτους θηρῶν λόχους ὁ θαυμαστὸς οὗτος καὶ μέγας ἀνὴρ, ἔλεγεν· Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὁλόκληρον ἀνακαλύπτει τὸν δόλον αὐτοῦ, καὶ πάντα δείκνυσι τὰ μηχανήματα, καὶ ὅσα βούλεται κατασκευάσαι παρατίθησιν εἰς μέσον, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἅπασιν ἐπιών. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὕστερον τέθεικε τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ καὶ σφόδρα ἀναγκαιότατον ἦν, καὶ τὰ ἡμέτερα συνεῖχεν ἅπαντα. καὶ σκόπει σύνεσιν. πρότερον γὰρ τοὺς οἰκείους ἀσφαλισάμενος, τότε ἐπεξέρχεται καὶ περαιτέρω τῷ λόγῳ, καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐκ περιουσίας ἐπιστομίζει. ἀσφαλίζεται δὲ τοὺς οἰκείους, οὐκ ἀπὸ λογισμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων, καὶ ἅπερ αὐτοὶ κατεδέξαντο καὶ ἐπίστευσαν γεγενῆσθαι· ὃ μάλιστα ἦν ἐντρεπτικὸν, καὶ ἱκανὸν αὐτοὺς κατασχεῖν. εἰ γὰρ ἠβουλήθησαν ἀπιστῆσαι μετὰ ταῦτα, οὐκέτι λοιπὸν τῷ Παύλῳ, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἔμελλον ἀπιστεῖν· ὅπερ κατηγορία ἦν ἐκείνων τῶν ἅπαξ καταδεξαμένων, καὶ μεταθεμένων. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄλλων δεῖται μαρτύρων εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι τἀληθῆ λέγει, ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἠπατημένων. ἵνα δὲ ὃ λέγω σαφέστερον γένηται, αὐτῶν λοιπὸν ἀναγκαῖον ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων. τίνα οὖν ταῦτά ἐστι; γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοί, φησι, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν. εἶδες μεθ' ὅσης ἐπιεικείας ἄρχεται;

* λοιπ.

β. Τιμ. β. ιζ.

β. Κορ. β. ια.

ἄρχεται; Εἶδες πῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν καινὸν εἰσάγει, οὐδὲ ξένον; ὁ γὰρ
γνωρίζων τὸ ἤδη γνωσθὲν, εἶτα εἰς λήθην ἐμπεσὸν, γνωρίζει πάλιν εἰς μνήμην ἀνανε-
καλέσας δὲ ἀδελφοὺς, οὐ μικρὰν καὶ ἐντεῦθεν προκατεβάλετο τῶν λεγομένων τὴν ἀπό-
δειξιν. ἀδελφοὶ γὰρ οὐδαμόθεν ἐγενόμεθα, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ οἰκονομί-
5 ας. διὸ δὴ καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ὁμοῦ μὲν καταπραΰνων καὶ θεραπεύων, ὁμοῦ δὲ τῶν
μυρίων ἀγαθῶν ἀναμιμνήσκων. καὶ τὸ ἑξῆς πάλιν τοῦ αὐτοῦ κατασκευαστικόν. ποῖον δὴ
τοῦτο; τὸ εὐαγγέλιον. τῶν γὰρ εὐαγγελίων τὸ κεφάλαιον ἐντεῦθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ
τοῦ τὸν Θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ἀναστῆναι. τοῦτο καὶ ὁ Γαβρι-
ὴλ εὐηγγελίζετο τῇ παρθένῳ, τοῦτο καὶ οἱ προφῆται τῇ οἰκουμένῃ, τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι
10 ἅπαντες. Ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε,

2 Δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε· ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ
ἐπιστεύσατε. Εἶδες πῶς αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας τῶν εἰρημένων; καὶ οὐ λέγει, ὃ
ἠκούσατε, ἀλλ', ὃ παρελάβετε, ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην αὐτοὺς ἀπαιτῶν. καὶ δηλῶν ὅτι
οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων καὶ σημείων καὶ θαυμάτων αὐτὸ παρέλαβον, καὶ ἵνα κατέχωσι
15 μετ' ἀσφαλείας. Εἶτα ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ ἔλεγε, καὶ τὸν παρόντα ἐπέστησε χρόνον εἰπὼν, ἐν
ᾧ καὶ ἑστήκατε, προκαταλαμβάνων αὐτοὺς, ὡς μηδὲ εἰ σφόδρα βουληθεῖεν, ἀρνήσασθαι
δυνηθῆναι. διὸ καὶ ἀρχόμενος οὐκ εἶπε, διδάσκω ὑμᾶς, ἀλλὰ, γνωρίζω ὑμῖν τὸ ἤδη
δῆλον γενόμενον. καὶ πῶς σαλευομένους ἑστάναι φησί; προσποιεῖται ἄγνοιαν συμφερόν-
τως, ὅπερ καὶ ἐπὶ Γαλατῶν ποιεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ἄγνοιαν ἐκεῖ προσ-
20 ποιήσασθαι, ἑτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον λέγων, Πέποιθα δὲ εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι Γαλατ. ε.
οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε. οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐφρονήσατε, ἐπειδὴ ὡμολογημένον ἦν
αὐτῶν τὸ παράπτωμα καὶ κατάδηλον, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἀδηλον· καίτοι καὶ τοῦτο ἄδηλον· ἀλλ'
ἵνα αὐτοὺς ἐφελκύσηται μειζόνως. ἐνταῦθα μέντοι καὶ προσποιεῖται ἀγνοεῖν, λέγων, ἐν ᾧ
καὶ ἑστήκατε. Εἶτα τὸ κέρδος, δι' οὗ καὶ σώζεσθε. τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν. ὥστε σα-
25 φηνείας ἐστὶν ἡ διδασκαλία αὐτὴ ἡ νῦν, καὶ ἑρμηνείας. οὐ γὰρ αὐτοὺς δεῖσθαι τὸ δόγμα, φησὶ,
μαθεῖν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι, καὶ διορθωθῆναι. ταῦτα δὲ λέγει, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς ἀναι-
σχυντῆσαι καθάπαξ. τί δέ ἐστι, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην; ποίῳ τρόπῳ. εἶπον, φησὶ,
τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ ἐστὶν ἀνάστασις, οὐκ ἂν φαίην ὑμᾶς ἀμφιβάλλειν·
ζητεῖτε δὲ ἴσως μαθεῖν σαφέστερον τὸ εἰρημένον. τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω. καὶ γὰρ οἶδα σαφῶς,
30 ὅτι τὸ δόγμα κατέχετε. Εἶτα ἐπειδὴ ἀποφαινόμενος ἔλεγεν, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, ἵνα μὴ ταύ-
τῃ ῥαθυμοτέρους ποιήσῃ, φοβεῖ πάλιν αὐτοὺς λέγων, Εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐ-
πιστεύσατε, δεικνὺς ὅτι περὶ τὸ κεφάλαιον ἡ πληγὴ, καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ὁ ἀγὼν,
ἀλλ' ὑπὲρ ὁλοκλήρου τῆς πίστεως. καὶ νῦν μὲν ὑπεσταλμένως αὐτό φησι, προϊὼν δὲ καὶ
διαθερμαινόμενος, γυμνῇ λοιπὸν τῇ κεφαλῇ βοᾷ καὶ λέγει, Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται,
35 κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν· ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἀλλ'
ἐν προοιμίοις οὐχ οὕτως. οὕτω γὰρ χρήσιμον ἦν ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προϊέναι.

3 Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον. Οὐ λέγει οὐδὲ ἐνταῦθα
ὅτι εἶπον ὑμῖν, οὐδὲ ἐδίδαξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ κέχρηται λέξει πάλιν, παρέδωκα ὑ-
μῖν, λέγων, ὃ καὶ παρέλαβον [οὐδὲ ἐνταῦθα ἐμὲ διδαχθῆναι, φησιν, ἀλλὰ παρέλαβον] δύο
40 ταῦτα κατασκευάζων, ὅτι τε οὐδὲν οἴκοθεν ἐπεισάγει δεῖ, καὶ ὅτι μετ' ἀποδείξεως τῆς διὰ τῶν
ἔργων ἐπληροφορήθησαν, οὐ λόγοις ψιλοῖς. καὶ κατὰ μικρὸν ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιεῖ, τὸ πᾶν
εἰς τὸν Χριστὸν ἀνάγει, καὶ δείκνυσιν οὐδὲν τούτων ἀνθρώπινον ὂν τῶν δογμάτων. τί δέ ἐστι,
παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, φησίν; ἐξ ἀρχῆς, οὐ νῦν. ταῦτα δὲ λέγει τὸν χρόνον παρά-
γων μάρτυρα, καὶ ὅτι ἐσχάτης ἦν αἰσχύνης τοσοῦτον χρόνον πεισθέντας νῦν μετατίθεσθαι· καὶ οὐ

τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀναγκαῖον τὸ δόγμα. διὸ καὶ ἐν πρώτοις παρεδόθη, καὶ ἐκ προοιμίων εὐθέως. καὶ τί παρέδωκας, εἰπέ μοι; ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο εὐθέως, ἀλλὰ πρῶτον, ὅτι παρέλαβον. καὶ τί παρέλαβες; Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Οὐκ εἶπεν εὐθέως, ὅτι ἀνάστασίς ἐστι τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὸ μὲν δὴ τοῦτο κατασκευάζει, πόρρωθεν δὲ καὶ δι' ἑτέρων, λέγων ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε· καὶ μεγάλην τινὰ κρηπῖδα καὶ θεμέλιον ἀρραγῆ προκαταβαλλόμενος τοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστός (καίτοι καὶ τοῦτο ἀρκοῦν δηλῶσαι τὴν ἀνάστασιν) ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. πρότερον δὲ ἄξιον ἀκοῦσαι τί λέγουσιν ἐνταῦθα οἱ τὰ Μανιχαίων νοσοῦντες, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, καὶ τῇ οἰκείᾳ πολεμοῦντες σωτηρίᾳ. τί οὖν οὗτοι λέγουσι; θάνατον ἐνταῦθα, φησίν, οὐδὲν ἄλλο λέγει ὁ Παῦλος, ἢ τὸ ἐν ἁμαρτίᾳ γενέσθαι, καὶ ἀνάστασιν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆναι. εἶδες πῶς οὐδὲν πλάνης ἀσθενέστερον; καὶ πῶς τοῖς οἰκείοις ἁλίσκεται πτεροῖς, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἔξωθεν μάχης, ἀλλ' ἑαυτὴν περιπείρει; σκόπει γοῦν καὶ οὗτοι πῶς ἑαυτοὺς διέπειρον, δι' ὧν εἰρήκασιν. εἰ γὰρ τοῦτο θάνατος, σῶμα δὲ οὐκ ἔλαβε καθ' ὑμᾶς ὁ Χριστός, ἀπέθανε δέ, ἐν ἁμαρτίᾳ ἐγένετο καθ' ὑμᾶς. ἐγὼ μὲν γὰρ λέγω, ὅτι σῶμα ἀνέλαβε, καὶ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς εἶναι φημί· σὺ δὲ τοῦτο ἀρνούμενος, ἐκεῖνο ἀναγκασθήσῃ λέγειν. εἰ δὲ ἐν ἁμαρτίᾳ ἐγένετο, πῶς φησι, Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; καί, Ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν; καὶ πάλιν, Οὕτω πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. πῶς δὲ ὅλως ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀπέθανεν, εἴγε αὐτὸς ἐν ἁμαρτίαις ἦν; τὸν γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀποθνήσκοντα, αὐτὸν ἀναμάρτητον δεῖ εἶναι. ἐπεὶ εἰ καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνει, πῶς ὑπὲρ ἄλλων ἁμαρτωλῶν ἀποθανεῖται; εἰ δὲ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἄλλων ἀπέθανεν, ἀναμάρτητος ὢν ἀπέθανεν· εἰ δὲ ἀναμάρτητος ὢν ἀπέθανεν, οὐ τὸν τῆς ἁμαρτίας θάνατον (πῶς γάρ, ὅτι ἀναμάρτητος;) ἀλλὰ τὸν τοῦ σώματος. * διὸ καὶ ὁ Παῦλος οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀπέθανεν, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἄκοντας ἐκείνους ἐμβαλὼν εἰς τὸ ὁμολογῆσαι τὸν σωματικὸν θάνατον, καὶ δεικνὺς διὰ τούτου, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ θανάτου ἀναμάρτητος ἦν. τὸν γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἀλλοτρίων ἀποθνήσκοντα, αὐτὸν ἀναμάρτητον εἶναι ἀκόλουθον. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε, Κατὰ τὰς γραφάς, Καὶ ἐντεῦθεν ἀξιόπιστον πάλιν ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δηλῶν ποῖον θάνατον ἔλεγε. καὶ γὰρ αἱ γραφαὶ τὸν τοῦ σώματος ἀναγορεύουσι πανταχοῦ. Ὤρυξάν γάρ μου χεῖρας καὶ πόδας, φησί· καί, Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα, ἵνα μὴ πάντα καθ' ἓν λέγωμεν, τὰ μὲν διὰ ῥημάτων, τὰ δὲ διὰ τύπων ἐστὶν ἐν αὐταῖς κείμενα ἰδεῖν δηλοῦντα τῆς σαρκὸς τὴν σφαγήν, καὶ ὅτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐσφάγη. Ὑπὲρ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου, φησίν, ἥκει εἰς θάνατον· καί, Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· καί, Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ τῆς παλαιᾶς, ἄκουσον Ἰωάννου βοῶντος, καὶ ἀμφότερα δηλοῦντος, καὶ τὴν τοῦ σώματος σφαγήν, καὶ τὴν αἰτίαν· Ἴδε γάρ, φησίν, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ Παύλου λέγοντος, Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ. καὶ πάλιν, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. καὶ πάλιν, Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισε θριαμβεύσας, καὶ μυρία ἕτερα πλείονα δηλοῦντα τὰ κατὰ τὴν σφαγὴν τοῦ σώματος γενόμενα, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. καὶ γὰρ αὐτός φησιν, Ὑπὲρ ὑμῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν· καί, Ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κατακέκριται νῦν, δηλῶν ὅτι οὐκ ἔχων ἁμαρτίαν ἐσφάγη.

4 Καὶ ὅτι ἐτάφη. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν προτέρων κατασκευαστικόν. τὸ γὰρ θαπτόμενον, πάντως σῶμά ἐστι. καὶ ἐνταῦθα οὐκέτι προστίθησι, κατὰ τὰς γραφάς. εἶχε μὲν γάρ,

πλὴν

Marginal references: Ιωαν. η. μϛ. — ιδ. λ. — Ματθ. γ. ιε. — Ψαλμ. κα. ιη. — Ζαχ. ιβ. ι. — Ησ. νγ. ε. — ϛ. — Ιωαν. α. κθ. — β. Κορ. ε. κα. — Γαλατ. γ. ιγ. — Κολασ. β. ιε. — Ιωαν. ιζ. ιθ. — Ιωαν. ιϛ. ια.

* ἐν ἄλλῳ, ἀπέθανε τὸν θάνατον, καὶ ταύτην εἶναι τὴν ἀνάστασιν τῷ σώματι.

πλὴν οὐ προστίθησι. τίνος ἕνεκεν; ἢ ὅτι ὁ τάφος ἅπασι δῆλος καὶ τότε καὶ νῦν· ἢ ὅτι κατὰ κοινοῦ κεῖται τὸ, κατὰ τὰς γραφάς. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα προστίθησι τὸ, κατὰ τὰς γραφάς

(Καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς) Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τῷ προτέρῳ τῷ κατὰ κοινοῦ εἰρημένῳ; ὅτι καὶ τοῦτο τοῖς πολλοῖς ἄδηλον ἦν. διὸ κἀνταῦθα τὰς

5 γραφὰς παράγει ἐμπνευσθεὶς, * τοῦτο ἐννοήσας τὸ σοφὸν καὶ θεῖον νόημα. πῶς οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου τὸ αὐτὸ ποιεῖ; ὅτι κἀκεῖ ὁ μὲν σταυρὸς πᾶσι καταδήλος ἦν, καὶ πάντων ὁρώντων ἀνεσκολοπίζετο· ἡ δὲ αἰτία, οὐκέτι ὁμοίως. ὅτι μὲν γὰρ ἀπέθανε, πάντες ᾔδεσαν· ὅτι δὲ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῆς οἰκουμένης τοῦτο ἔπαθεν, οὐκέτι ὁμοίως ἠπίσταντο οἱ πολλοί. διὸ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν μαρτυρίαν παράγει. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἱκανῶς ἀποδέδεικται διὰ τῶν εἰρημένων

10 ἡμῖν· ποῦ δὲ ὅτι ἐτάφη, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται εἰρήκασιν αἱ γραφαί; διὰ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν τύπου, ὃν καὶ αὐτὸς παράγει λέγων· Ὥσπερ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. διὰ τοῦ βάτου τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκαίετο, καὶ οὐ κατεκαίετο, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπέθανε μὲν, οὐ κατεσχέθη δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου διηνεκῶς. καὶ ὁ δρά-

15 κων δὲ ὁ ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ τοῦτο αἰνίττεται. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος λαβὼν τὴν τροφὴν, ἣν ἔδωκεν ὁ προφήτης, μέσος ἐρράγη· οὕτω καὶ ὁ ᾅδης, καταπιὼν τὸ σῶμα ἐκεῖνο, διεσχίσθη, τοῦ σώματος αὐτοῦ διατεμόντος αὐτοῦ τὴν νηδὺν, καὶ ἀναστάντος. εἰ δὲ καὶ διὰ ῥημάτων θέλεις ἀκοῦσαι ταῦτα, ἃ διὰ τῶν τύπων εἶδες, ἄκουσον τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος, ὅτι Αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ, Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς·

20 καὶ τοῦ Δαβὶδ περὶ ἐκείνου, Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. διὰ τοῦτό σε καὶ ὁ Παῦλος παραπέμπει εἰς τὰς γραφὰς, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ἐγένετο. πῶς γὰρ, τοσούτων προφητῶν προδιαγραφόντων αὐτὰ καὶ ἀνακηρυττόντων, [ὅτι] οὐδαμοῦ ἡ γραφὴ τὸν τῆς ἁμαρτίας θάνατον λέγει, τοῦ διαβολικοῦ μεμνημένη θανάτου, ἀλλὰ τὸν σωματικόν, καὶ ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοι-

25 αύτην;

5 Καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ. Εὐθέως τὸν πάντων ἀξιοπιστότερον τίθησιν. Ἔπειτα τοῖς δώδεκα·

6 Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν·

30 7 Ἔπειτα Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν·

8 Ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεί τῳ ἐκτρώματι, ὤφθη κἀμοί. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀπόδειξιν εἶπε, προστίθησι καὶ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, μάρτυρας παράγων τῆς ἀναστάσεως μετὰ τοὺς προφήτας τοὺς ἀποστόλους καὶ ἑτέρους πιστοὺς ἀνθρώπους. εἰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην ἔλεγε τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγὴν, περιττῶς ἔλεγεν,

35 ὤφθη τῷ δεῖνι, καὶ τῷ δεῖνι. τοῦτο γὰρ πιστουμένου τὴν τοῦ σώματος ἀνάστασίν ἐστιν, οὐχ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν αἰνιττομένου. διὸ οὐδὲ ἅπαξ εἶπε τὸ, ὤφθη, καίτοιγε ἤρκει κατὰ κοινοῦ θέντα τὴν λέξιν· νῦν δὲ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ ἐφ' ἑκάστῳ σχεδὸν τῶν ἑωρακότων αὐτὴν τίθησιν. ὤφθη γὰρ, φησι, Κηφᾷ, ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς, ὤφθη κἀμοί. καὶ μὴν τὸ εὐαγγέλιον τοὐναντίον λέγει, ὅτι τῇ Μαρίᾳ πρώτῃ· ἀλλ' ἐν ἀνδράσι τούτῳ πρώτῳ, τῷ μά-

40 λιστα αὐτὸν ποθοῦντι ἰδεῖν. ποίοις δὲ δώδεκα ἐνταῦθά φησιν ἀποστόλοις; μετὰ γὰρ τὴν ἀνάληψιν ὁ Ματθίας κατελέγη, οὐ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως. ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ὦφθαι. αὐτὸς γοῦν οὗτος ὁ ἀπόστολος μετὰ τὴν ἀνάληψιν καὶ ἐκλήθη, καὶ εἶδεν αὐτόν. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν καιρὸν τίθησιν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀδιορίστως καταλέγει τὰς ὄψεις. καὶ γὰρ εἰκὸς πολλὰς γεγενῆσθαι, διὸ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλεγε, Τρίτον τοῦτο ἐφανέρωσεν ἑαυτόν. ἔ-

Marginal notes: Ματθ. ιβ. μ. — Ησ. νγ. η. — Ψαλ. ιε. ι. — Ιωαν. κα. α.

πίστα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς. τινὲς δὲ ἐπάνω, ἄνω ἐκ τῶν οὐρανῶν εἶναί (χ. ἄνωθεν)
φασιν. οὐ γὰρ ἐπὶ γῆς βαδίζων, ἀλλ' ἄνω, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτοῖς ὤφθη. καὶ γὰρ οὐχὶ τὴν
ἀνάστασιν πιστώσασθαι ἐβούλετο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάληψιν. τινὲς δὲ λέγουσι τὸ, ἐπάνω πεν-
τακοσίοις, τοῖς πλείοσιν ἢ πεντακοσίοις· ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι. εἰ γὰρ καὶ πα-
λαιὰ διηγοῦμαι πράγματα, φησὶν, ἀλλ' ἔχω μάρτυρας ἔτι ζῶντας. τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθη- 5
σαν. οὐκ εἶπεν, ἀπέθανον, ἀλλ', ἐκοιμήθησαν, καὶ ταύτῃ τῇ λέξει πάλιν τὴν ἀνάστασιν βεβαι-
ῶν. ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ. ἐμοὶ δοκεῖ, τῷ ἀδελφῷ τῷ ἑαυτοῦ. αὐτὸς γὰρ αὐτὸν λέγεται κε-
χειροτονηκέναι, καὶ ἐπίσκοπον ἐν Ἱεροσολύμοις πεποιηκέναι πρῶτον. εἶτα τοῖς ἀποστόλοις
πᾶσιν. ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι ἀπόστολοι, ὡς οἱ ἑβδομήκοντα. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκ-
τρώματι, ὤφθη κἀμοί. τοῦτο μετριοφροσύνης μᾶλλόν ἐστι τὸ ῥῆμα. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐλάχι- 10
στος ἦν, διὰ τοῦτο μετὰ τοὺς ἄλλους αὐτῷ ὤφθη. ἐπεὶ κἂν ἔσχατον ἐκάλεσε, πολλῶν τῶν πρὸ
αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ πάντων λαμπρότερος ὤφθη· καὶ οἱ πεντακόσιοι δὲ ἀδελφοὶ οὐ δήπου Ἰα-
κώβου βελτίους ἦσαν, ἐπειδὴ πρὸ ἐκείνου αὐτοῖς ὤφθη. καὶ διὰ τί οὐχ ὁμοῦ πᾶσιν ἑωρᾶ-
το; ἵνα προκαταβάλῃ τῆς πίστεως τὰ σπέρματα. ὁ γὰρ πρῶτος ἰδὼν καὶ ἀκριβῶς πληρο-
φορηθεὶς, τοῖς ἄλλοις ἀπήγγελλεν· εἶτα ὁ λόγος προφθάνων, ἐν προσδοκίᾳ καθίστη τοῦ με- 15
γάλου τούτου θαύματος τοὺς ἀκούοντας, καὶ προωδοποίει τῇ τῆς ὄψεως πίστει. διὰ τοῦτο οὔτε ὁμοῦ
πᾶσιν ὤφθη, οὔτε ἐν ἀρχῇ πλείοσιν, ἀλλ' ἐνὶ μόνῳ πρῶτον, καὶ τούτῳ τῷ κορυφαίῳ πάντων
καὶ πιστοτάτῳ. καὶ γὰρ πιστοτάτης ἔδει ψυχῆς σφόδρα τῆς πρώτης δεχομένης ταύτην τὴν
ὄψιν. οἱ μὲν γὰρ, μετὰ τὸ ἑτέρους ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, πρὶν αὐτὸν βλέποντες, εἶχον τὸ μικρὸν συν- (ἴσ. μικρὸν)
τελοῦσαν εἰς τὴν πίστιν αὐτοῖς τὴν ἐκείνων μαρτυρίαν, καὶ προπαρασκευάζουσαν αὐτῶν 20
τὴν διάνοιαν· ὁ δὲ πρῶτος καταξιωθεὶς τοῦτο ἰδεῖν, πολλῆς, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐδεῖτο
τῆς πίστεως, ὥστε μὴ θορυβηθῆναι τῷ παραδόξῳ τῆς θέας. διὰ τοῦτο Πέτρῳ φαίνεται πρῶ-
τον. ὁ γὰρ πρῶτος αὐτὸν ὁμολογήσας Χριστὸν, εἰκότως καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠξιώθη πρῶτος
ἰδεῖν. οὐ διὰ τοῦτο δὲ φαίνεται πρώτῳ μόνῳ, ἀλλ', ἐπειδὴ καὶ ἀρνησάμενος ἦν, ἐκ περιουσίας
αὐτὸν παρακαλῶν καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀπέγνωσαι, πρὸ τῶν ἄλλων καὶ τῆς ὄψεως αὐτὸν ταύ- 25
της κατηξίωσε, καὶ πρώτῳ τὰ πρόβατα ἐνεχείρισε. διὰ τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἐφάνη πρώταις.
ἐπειδὴ τὸ γένος ἠλάττωτο τοῦτο, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ γεννήσει καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει πρώτη αὕτη ἀπ-
ολαύει τῆς χάριτος. μετὰ δὲ Πέτρον καὶ διεσπαρμένως ἑκάστῳ φαίνεται, καὶ ποτὲ μὲν ἐλάττοσι,
ποτὲ δὲ πλείοσιν, ἀλλήλων αὐτοὺς μάρτυρας καὶ διδασκάλους ἐν τούτῳ ποιῶν, καὶ τοὺς ἀποστό-
λους ἀξιοπίστους κατασκευάζων, ἐν οἷς ἔλεγον. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, 30
ὤφθη κἀμοί. τί βούλεται αὐτῷ ἐνταῦθα τῆς ταπεινοφροσύνης τὰ ῥήματα; ἢ ποῖον ἔχει
καιρόν; εἰ γὰρ ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ἀποφῆναι βούλεται καὶ ἐγκαταλέξαι τοῖς μάρτυσι τῆς ἀ- (χ. τὸ)
ναστάσεως, τοὐναντίον ἢ βούλεται ποιεῖ. ἐπαίρειν γὰρ ἑαυτὸν ἔδει καὶ δεῖξαι μέγαν ὄντα, ὃ πολ- (χ. ἐβούλετο ποιεῖν.)
λαχοῦ ποιεῖ καιροῦ καλοῦντος αὐτόν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα μετριάζει, ἐπειδὴ τοῦτο
μέλλει ποιεῖν· ἀλλ' οὐκ εὐθέως, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῷ πρεπούσης συνέσεως. πρότερον 35
γὰρ μετριάσας καὶ κατηγορίας ἑαυτοῦ συμφορήσας πολλὰς, τότε τὰ καθ' ἑαυτὸν σεμνύνει.
τί δήποτε; ἵν', ὅταν τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν ἐκεῖνο περὶ ἑαυτοῦ φθέγξηται, τὸ, περισσότερον πάντων
ἐκοπίασα, εὐπαράδεκτος ὁ λόγος γένηται ταύτῃ, καὶ τῷ ὡς ἐξ ἀκολουθίας τινὸς, ἀλλὰ μὴ
προηγουμένως εἰρῆσθαι. διὰ τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ γράφων, καὶ μέλλων λέγειν μεγάλα περὶ
ἑαυτοῦ, πρότερον τὰ κατηγορήματα αὐτοῦ τίθησι. καὶ γὰρ ὁ μὲν περὶ ἄλλων τι μέγα λέγων, 40
ἀδεῶς φθέγγεται καὶ μετὰ παῤῥησίας· ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀναγκαζόμενος ἐπαινεῖν, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ
μάρτυρα ἑαυτὸν καλῇ, αἰσχύνεται καὶ ἐρυθριᾷ. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος οὗτος πρότερον
ἑαυτὸν ταλανίζει, καὶ τότε τὸ μέγα ἐκεῖνο φθέγγεται. ποιεῖ δὴ τοῦτο, τό τε ἐπαχθὲς τῆς περι- (χ. περιαυτολογίας)
αυτολογίας ὑποτεμνόμενος, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ῥηθησόμενα ἀξιόπιστα ἐντεῦθεν ποιῶν. ὁ

γὰρ

γὰρ μετ' ἀληθείας τὰ ἐπονείδιστα τίθησι, καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀποκρυψάμενος, δηλοῖ ὅτι τὴν ἐκκλη-
σίαν ἐδίωξεν, ὅτι τὴν πίστιν ἐπόρθησε, καὶ τὰ σεμνὰ ἐντεῦθεν ἀνύποπτα ποιεῖ. καὶ σκόπει τα-
πεινοφροσύνης ὑπερβολήν. Εἰπὼν γάρ, ἔσχατον δὲ πάντων ἐμοὶ ὤφθη, οὐκ ἠρκέσθη τού-
τῳ. Πολλοὶ γὰρ ἔσχατοι πρῶτοι, φησί, καὶ πρῶτοι ἔσχατοι. διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ὡσ- Ματθ. ιθ. λ.
5 περεὶ τῷ ἐκτρώματι. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκείαν κρίσιν προστίθησι καὶ
μετ' αἰτίας λέγων,

9 Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστο-
λος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε τῶν δώδεκα μόνων, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἄλλων ἁπάντων. ταῦτα δὲ πάντα ὁμοῦ μὲν μετριάζων ἔλεγεν, ὁμοῦ δὲ καὶ οὕτω δια-
10 κείμενος, ὅπερ ἔφην, καὶ τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι προδιοικούμενος καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον
ποιῶν. Εἰ μὲν γὰρ παρελθὼν εἶπεν, ὀφείλετέ μοι πιστεῦσαι, ὅτι ἀνέστη ὁ Χριστός, εἶδον γὰρ
αὐτόν, καὶ πάντων ἀξιοπιστότερός εἰμι, εἰ τὸ πλέον κάμνων, κἂν προσέστη τοῖς ἀκούουσι τὸ
λεγόμενον· νυνὶ δὲ τοῖς ταπεινοῖς ἐνδιατρίψας πρῶτον καὶ τοῖς κατηγορίαν ἔχουσι, τό τε
τραχὺ τῆς τοιαύτης διηγήσεως ὑπετέμνετο, καὶ τῇ πίστει τῆς μαρτυρίας προωδοποίησε. διὰ
15 δὴ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς, ὅπερ ἔφην, ἀποφαίνεται ἔσχατον ἑαυτὸν εἶναι, καὶ τῆς προσηγορίας τῶν
ἀποστόλων ἀνάξιον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν. καὶ
μὴν ἀφείθη πάντα ἐκεῖνα, ἀλλ' ὅμως αὐτὸς οὐδέποτε αὐτῶν ἐπιλέλησται, τὸ μέγεθος
τῆς χάριτος δεῖξαι βουλόμενος. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

10 Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι. Εἶδες πάλιν ἑτέρας ταπεινοφροσύνης ὑπερ- ἰδίωμ
20 βολήν; τὰ μὲν γὰρ ἐλαττώματα ἑαυτῷ λογίζεται, τῶν δὲ κατορθωμάτων οὐδέν, ἀλλὰ
πάντα ἀνατίθησι τῷ Θεῷ. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸν ἀκροατὴν ἐντεῦθεν ὕπτιον ποιήσῃ, φησί,

Καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμέ, οὐ κενὴ ἐγενήθη. Καὶ τοῦτο πάλιν ὑπεσταλμένως. οὐ
γὰρ εἶπεν, ἀξίαν τῆς χάριτος ἐπεδειξάμην σπουδήν, ἀλλ' ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν.

Ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. Οὐκ εἶπεν, ἐτιμήθην, ἀλλ', ἐκο-
25 πίασα, καὶ κινδύνους καὶ θανάτους ἔχων εἰπεῖν, τῷ ὀνόματι τοῦ κόπου πάλιν ὑποστέλ-
λεται τὸ εἰρημένον. Εἶτα πάλιν τῇ συνήθει κεχρημένος ταπεινοφροσύνῃ, καὶ τοῦτο ταχέ-
ως παρέδραμε, καὶ τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ λέγων, Οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ
ἡ σὺν ἐμοί. Τί ταύτης θαυμασιώτερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; διὰ γὰρ τοσούτων ἑ-
αυτὸν καθελών, καὶ ἕν τι μόνον ὑψηλὸν φθεγξάμενος, οὐδὲ τοῦτο αὐτοῦ φησιν εἶναι, πανταχό-
30 θεν περιστέλλων, ἀπό τε τῶν ἔμπροσθεν, ἀπό τε τῶν μετὰ ταῦτα τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ῥῆμα, καὶ
ταῦτα ἐξ ἀνάγκης ἐλθὼν ἐπ' αὐτό. σκόπει δὲ πῶς ἐπιδαψιλεύεται τοῖς τῆς ταπεινο-
φροσύνης ῥήμασι. καὶ γὰρ ἐσχάτῳ μοι ὤφθη πάντων, φησί (διὸ οὐδὲ μεθ' ἑαυτοῦ τινα ἄλλον
τίθησι) καὶ ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, καὶ ἐλάχιστον ἑαυτὸν τῶν ἀποστόλων εἶναί φησι, καὶ οὐδὲ τῆς
προσηγορίας ταύτης ἄξιον. καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ ῥήμασι ταπεινοφρο-
35 νεῖν, καὶ αἰτίας τίθησι καὶ ἀποδείξεις· τοῦ μὲν ἔκτρωμα εἶναι, τὸ ὕστερον αὐτὸν ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν· τοῦ
δὲ καὶ τῆς προσηγορίας ἀνάξιον εἶναι τῶν ἀποστόλων, τὸ διῶξαι τὴν ἐκκλησίαν. ὁ μὲν γὰρ ἁ-
πλῶς ταπεινοφρονῶν, τοῦτο οὐ ποιεῖ· ὁ δὲ καὶ τὰς αἰτίας τιθείς, ἀπὸ συντετριμμένης δια-
νοίας ἅπαντα φθέγγεται. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ τῶν αὐτῶν τούτων μέμνηται, λέγων· Χάριν δὲ ἔ- α. Τιμ. α. ιϛ.
χω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν
40 πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο
ἐφθέγξατο, τό, περισσότερον αὐτῶν ἐκοπίασα; τὸν καιρὸν ἑώρα καταναγκάζοντα. Εἰ γὰρ μὴ
τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ μόνον ἑαυτὸν ἐξηυτέλισε, πῶς ἠδύνατο μετὰ παρρησίας εἰς μαρτυρίαν ἑαυ-
τὸν καλεῖν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀριθμεῖν καὶ λέγειν, εἴτε οὖν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν;
τὸν γὰρ μάρτυρα, ἀξιόπιστον εἶναι δεῖ καὶ μέγαν. πῶς δὲ καὶ περισσότερον αὐτῶν ἐκοπίασεν, ἐ-

δείξει

α. Κορ. θ. δ.

δείκνυσιν ἀνωτέρω λέγων· Η οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ
ἀπόστολοι; καὶ πάλιν, Ἐγενόμην τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος. καὶ γὰρ ὅπου ἀκρίβειαν ἐπιδείξασθαι
ἔδει, πάντας ὑπερηκόντισε· καὶ ὅπου συγκαταβῆναι ἐχρῆν, τὴν αὐτὴν πάλιν ὑπερ-
βολὴν ἐπεδείξατο. τινὲς δέ φασι, τὸ εἰς ἔθνη ἀπεστάλθαι, καὶ τὸ πλεῖον τῆς οἰκουμένης
μέρος ἐπιδραμεῖν. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ πλείονος ἀπήλαυσε χάριτος. εἰ γὰρ πλεῖον 5
ἐκοπίασε, πλείων ἦν καὶ ἡ χάρις· πλείονος δὲ ἀπήλαυσε χάριτος, ἐπειδὴ καὶ πλείονα
ἐπεδείξατο σπουδήν. εἶδες πῶς καὶ δι' ὧν φιλονεικεῖ καὶ βιάζεται συσκιάζειν τὰ καθ' ἑαυ-
τὸν, πάντων δείκνυται πρῶτος ὤν;

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἀκούοντες, τὰ μὲν ἐλαττώματα ἡμῶν ἐκπομπεύωμεν, τὰ δὲ κατορθώ-
ματα σιγῶμεν. κἂν χρεὼς καταναγκάζῃ, συνεσταλμένως αὐτὰ λέγωμεν, καὶ τὸ πᾶν τῇ 10
χάριτι λογιζώμεθα· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ, ἄνω καὶ κάτω τὸν μὲν πρότερον αὐτοῦ στίζων βίον, τὰ δὲ
μετὰ ταῦτα τῇ χάριτι λογιζόμενος, ἵνα τοῦ Θεοῦ δείξῃ τὴν φιλανθρωπίαν πάντοθεν, ὅτι
τοιοῦτον ὄντα ἔσωσε, καὶ σωθέντα πάλιν τοιοῦτον εἰργάσατο. μηδεὶς τοίνυν τῶν ἐν κακίᾳ ὄντων
ἀπογινωσκέτω, μηδεὶς τῶν ἐν ἀρετῇ θαρρείτω, ἀλλὰ κἀκεῖνος ἔστω περιδεής, καὶ οὗτος
πρόθυμος. οὔτε γὰρ ῥᾳθυμῶν τις ἱκανὸς ἔσται μεῖναι ἐν ἀρετῇ, οὔτε σπουδάζων, ἀσθενὴς 15
πρὸς τὸ διαφυγεῖν κακίαν. καὶ τούτων ἀμφοτέρων ὑπόδειγμα ὁ μακάριος Δαβίδ, ἡνίκα μι-
κρὸν ἐνύσταξε, καταπεσὼν μέγα· καὶ ἡνίκα κατενύγη, πάλιν πρὸς τὸ πρότερον ὕψος ἀναδρα-
μών. καὶ γὰρ ἀμφότερα ἐξίσης κακὰ, καὶ τὸ ἀπογινώσκειν, καὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν. τὸ μὲν γὰρ καθαιρεῖ
ταχέως ἀπ' αὐτῆς τῶν οὐρανῶν τῆς ἀψῖδος· τὸ δὲ ἀναστῆναι τὸν κείμενον οὐκ ἀφίησι. διὸ
πρὸς ἐκεῖνον μὲν ἔλεγεν ὁ Παῦλος, Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ· πρὸς δὲ τοῦτον, 20
Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. καὶ πάλιν, Τὰς
παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε. καὶ τὸν πεπορνευκότα δὲ με-
τανοήσαντα διὰ τοῦτο ἀνακτᾶται ταχέως, Ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦ-
τος. τί τοίνυν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἀθυμεῖς, ὦ ἄνθρωπε; εἰ γὰρ ἐπὶ ἁμαρτήμασιν, ἔνθα χρήσι-
μον ἡ λύπη μόνον, ἡ ἀμετρία πολλὴν ἐργάζεται βλάβην, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις. τίνος 25
γὰρ ἕνεκεν ἀλγεῖς; ὅτι χρήματα ἀπώλεσας; ἀλλ' ἐννόησον τοὺς οὐδὲ ἄρτου κορεννυμένους, καὶ
ταχίστην λήψῃ παραμυθίαν. καὶ ἐφ' ἑκάστῳ δὲ τῶν δεινῶν μὴ τὰ συμβάντα θρήνει, ἀλλ'
ὑπὲρ τῶν μὴ συμβάντων χαλεπῶν εὐχαρίστει. εἶχες χρήματα, καὶ ἀπέβαλες; μὴ δακρύ-
σῃς ὑπὲρ τῆς ζημίας, ἀλλ' εὐχαρίστησον ὑπὲρ τοῦ χρόνου, οὗ ταῦτα ἐκαρπώσω. εἰπὲ
κατὰ τὸν Ἰὼβ, Εἰ τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου, τὰ δὲ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; μετὰ δὲ 30
τούτου κἀκεῖνο λογίζου· ὅτι εἰ καὶ χρήματα ἀπέβαλες, ἀλλὰ τὸ σῶμά σου τέως ὑγιὲς ἔχεις, καὶ
οὐ θρηνεῖς μετὰ τῆς πενίας καὶ τὴν τούτου πήρωσιν. ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμά σου λώβην τινὰ ὑπέ-
μεινεν; ἀλλ' οὐχ ἔστι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν ὁ πυθμὴν, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίθου φέρῃ
τέως. πολλοὶ γὰρ μετὰ πενίας καὶ λώβης, καὶ δαίμονι παλαίουσι, καὶ ἐν ἐρήμοις πλανῶνται· ἄλ-
λοι πάλιν τούτων ἕτερα χαλεπώτερα ὑπομένουσι. μὴ γὰρ δὴ γένοιτο ἡμᾶς πάντα παθεῖν, 35
ὅσα δυνατὸν ἐνεγκεῖν. ταῦτ' οὖν ἀεὶ λογιζόμενος, τοὺς τὰ χαλεπώτερα πάσχοντας ἐννόει,
καὶ μηδενὶ τούτων ἄλγει, ἀλλ' ὅταν ἁμάρτῃς, τότε μόνον στέναξον, τότε δάκρυσον· οὐ κωλύω,
ἀλλὰ καὶ προτρέπω μᾶλλον, καὶ τότε δὲ μετὰ συμμετρίας, ἐννοῶν ὅτι ἔστιν ἐπάνοδος, ἔστι καταλ-
λαγή. ἀλλ' ὁρᾷς ἑτέρους τρυφῶντας, σαυτὸν δὲ ἐν πενίᾳ, καὶ ἑτέρους ἐν λαμπροῖς ἱματίοις, καὶ
ἐν περιφανείᾳ; ἀλλὰ μὴ ταῦτα μόνον σκόπει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τούτων λυπηρά· καὶ ἐπὶ τῆς πενίας 40
δὲ μὴ τὴν πτωχείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡδονὴν ἀναλογίζου. ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος τὸ μὲν προ-
σωπεῖον ἔχει φαιδρὸν, τὰ δὲ ἔνδον ζόφου γέμοντα· ἡ δὲ πενία τοὐναντίον. κἂν τὸ ἑκάστου συνει-
δὸς ἀναπτύξῃς, ἐν μὲν τῇ τοῦ πένητος ψυχῇ πολλὴν τὴν ἄδειαν εὑρήσεις καὶ τὴν ἐλευθερίαν· ἐν
δὲ τῇ τοῦ πλουτοῦντος, θορύβους, ταραχὰς, κύματα. εἰ δὲ ἀλγεῖς ὁρῶν αὐτὸν πλουτοῦντα,

κἀκεῖνος

Marginal notes: α. Κορ. ι. ιβ. — Ψαλ. ϟδ. η. — Ἑβρ. ιβ. ιβ. — β. Κορ. β. ζ. — Ἰὼβ β. ι. — γ. πήρωσιν

κἀκεῖνος πολλῷ σου πλέον ἀλγεῖ τὸν αὐτοῦ πλουσιώτερον θεώμενος. καὶ καθάπερ σὺ τοῦτον
δέδοικας, οὕτω κἀκεῖνος ἄλλον, καὶ οὐδέν σου πλεονεκτεῖ κατὰ τοῦτο. ἀλλ' ἄρχοντα ὁρῶν ἀλ-
γεῖς, ὅτι ἰδιώτης σὺ, καὶ τῶν ἀρχομένων. ἀλλ' ἐννόει καὶ τῆς διαδοχῆς τὴν ἡμέραν, καὶ πρὸ
τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης τοὺς θορύβους, τοὺς κινδύνους, τοὺς πόνους, τὰς κολακείας, τὰς ἀγρυ-
πνίας, τὰς ταλαιπωρίας πάσας. καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς οὐκ ἐθέλοντας φιλοσοφεῖν λέγο-
μεν· ὡς ἐὰν τοῦτο εἰδῇς, ἀφ' ἑτέρων σε μειζόνων δυνάμεθα παρακαλέσαι· τέως δὲ ἀπὸ
τῶν παχυτέρων ἀνάγκη πρὸς σὲ διαλέγεσθαι. ὅταν τοίνυν ἴδῃς πλουτοῦντα, τὸν ἐκεί-
νου πλουσιώτερον ἐννόει, καὶ ὄψει τοῦτον ἐν οἷς καὶ σύ. μετὰ δὲ τοῦτον καὶ τὸν σαυτοῦ πενέστερον σκό-
πει, καὶ πόσοι πεινῶντες ἐκοιμήθησαν, καὶ οὐσίας πατρῴας ἀπέβαλον, καὶ δεσμωτήριον οἰκοῦσι,
καὶ θάνατον καθ' ἑκάστην εὔχονται τὴν ἡμέραν. οὔτε γὰρ ἀθυμίαν πενία, οὔτε ἡδονὴν τίκτει
πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, κἀκεῖνο λογισμὸς ἡμῖν ἐμποιεῖν εἴωθε. σκόπει δὲ ἀρχόμενος κά-
τωθεν· ὁ κοπρεύτης ἀλγεῖ καὶ ὀδυνᾶται, ὅτι μὴ ἀπήλλακται τοῦ ταλαιπώρου καὶ ἐπονει-
δίστου εἶναι δοκοῦντος ἐπιτηδεύματος τούτου. ἀλλ' ἂν ἀπαλλάξῃς αὐτὸν τούτου, καὶ ποιήσῃς
μετὰ ἀδείας τῶν ἀναγκαίων εὐπορεῖν, ἀλγήσει πάλιν ὅτι μὴ πλείω τῆς χρείας κέκτηται. κἂν
πλείω παρέχῃς, βουλήσεται αὐτὰ διπλάσια εἶναι πάλιν, καὶ διὰ τοῦτο ὀδυνηθήσεται οὐχ
ἧττον, ἢ πρότερον. κἂν διπλάσια, κἂν τριπλάσια δῷς, ἀθυμήσει πάλιν, ὅτι μὴ πολι-
τεύεται. κἂν τοῦτο παρέχῃς αὐτῷ, ἄθλιον ἑαυτὸν ἡγήσεται, ὅτι μὴ τῶν τὰ πρῶτα πολι-
τευομένων ἐστί. καὶ ταύτης δὲ ἐπιλαβόμενος τῆς τιμῆς, θρηνήσει, ὅτι μὴ ἄρχει. ὅταν δὲ
ἄρξῃ, ὅτι μὴ ἔθνους ὁλοκλήρου. ὅταν δὲ καὶ ἔθνους ὁλοκλήρου, ὅτι μὴ ἐθνῶν πολλῶν. ὅ-
ταν ἐθνῶν πολλῶν, ὅτι μὴ πάντων. ὅταν ὕπαρχος γένηται, λυπηθήσεται πάλιν, ὅτι μὴ
καὶ βασιλεύς· κἂν βασιλεύς, ὅτι μὴ μόνος· κἂν μόνος, ὅτι μὴ καὶ βαρβάρων, ὅτι μὴ καὶ τῆς
οἰκουμένης ἁπάσης· ὅταν καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, διατί μὴ καὶ ἑτέρου κόσμου; καὶ
οὕτως ἐπ' ἄπειρον ὁ λογισμὸς προϊὼν, οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν ἡσθῆναί ποτε. εἶδες πῶς
κἂν ἐξ εὐτελοῦς καὶ πτωχοῦ βασιλέα ποιήσῃς, οὐκ ἀναιρεῖς τὴν ἀθυμίαν, λογισμὸν τὸν
πλεονεξίας ἐρῶντα μὴ διορθωσάμενος πρότερον; φέρε, σοι καὶ τοὐναντίον δείξω, ὅτι κἂν
ἄνωθεν κάτω καταγάγῃς τὸν σύνεσιν ἔχοντα, οὐκ ἐμβαλεῖς εἰς ἀθυμίαν καὶ λύπην. καὶ, εἰ
βούλει, τὴν αὐτὴν κλίμακα καταβαίνωμεν, καὶ τὸν ὕπαρχον ἀπὸ τοῦ θρόνου καταβιβάσας
τῷ λόγῳ ἀποστέρει τῆς ἀξίας ἐκείνης. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐντεῦθεν, ἂν ἐθέλῃ ταῦτα ἐννοεῖν,
ἅπερ εἶπον, ἀλγήσει. οὐδὲ γὰρ ἅπερ ἀφῄρηται λογιεῖται, ἀλλ' ἅπερ ἔχει τέως, τὴν δόξαν
τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. ἂν δὲ καὶ ταύτην ἀφέλῃς, λογιεῖται τοὺς ἰδιώτας, καὶ οὐδέποτε τοιαύ-
της ἐπιβάντας ἀρχῆς, καὶ ἀρκέσει εἰς παραμυθίαν ὁ πλοῦτος αὐτῷ. ἂν δὲ καὶ τού-
του πάλιν ἐκβάλῃς, σκοπήσει τοὺς τὰ σύμμετρα ἔχοντας. ἂν δὲ καὶ τὰ σύμμετρα ἀ-
φέλῃς καὶ τῆς ἀναγκαίας μόνης μεταδῷς τροφῆς, δυνήσεται ἐννοεῖν τοὺς οὐδὲ ταύτης
μετέχοντας, ἀλλὰ λιμῷ παλαίοντας διηνεκῶς, καὶ δεσμωτήριον οἰκοῦντας. εἰ δὲ καὶ
εἰς τὸ οἴκημα εἰσαγάγοις ἐκεῖνον, τοὺς ἐν νόσοις ἀνιάτοις ὄντας, τοὺς ἐν ὀδύναις ἀνηκέ-
στοις ἐνθυμούμενος ὄψεται ἑαυτὸν ἐν πολλῷ βελτίοσιν ὄντα. καὶ ὥσπερ ὁ κοπρεύτης ἐκεῖνος,
οὐδὲ βασιλεὺς γενόμενος εὐθυμίας καρπώσεται, οὕτως οὗτος οὐδὲ δεσμώτης καταστὰς
ἀλγήσει ποτέ. οὐκ ἄρα πλοῦτος ἡδονῆς, οὔτε πενία ἀθυμίας ὑπόθεσις, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα
γνώμη, καὶ τὸ τὰ ὄμματα τῆς διανοίας ἡμῶν μὴ εἶναι καθαρὰ, μηδὲ ἑστάναι που καὶ μένειν,
ἀλλ' ἀπερίδυτα πέτασθαι. καὶ καθάπερ τὰ μὲν ὑγιεινὰ τῶν σωμάτων, κἂν ἄρτῳ τρέφηται
μόνῳ, εὐπαθεῖ καὶ σφριγᾷ· τὰ δὲ ἐπίνοσα, κἂν δαψιλοῦς καὶ ποικίλης ἀπολαύῃ τραπέζης,
τοσούτῳ μᾶλλον ἀσθενέστερα γίνεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς συμβαίνειν εἴωθεν. οἱ μὲν μικρό-
ψυχοι, οὐδὲ ἐν διαδήματι καὶ τιμαῖς ἀφάτοις δύναιντ' ἂν εὐθυμεῖν· οἱ δὲ φιλόσοφοι, καὶ
ἐν δεσμοῖς καὶ ἐν ἁλύσει καὶ ἐν πενίᾳ καθαρᾶς ἀπολαύουσιν ἡδονῆς. ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες,

πρὸς

πρὸς τοὺς καταδεεστέρους ἀεὶ βλέπωμεν. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἑτέρα παραμυθία, ἀλλὰ φιλόσοφος καὶ τὴν τῶν πολλῶν ὑπερβαίνουσα τὴν παχύτητα. ποία αὕτη; ὅτι οὐδὲν πλοῦτος, οὐδὲν πενία, οὐδὲν ἀτιμία, οὐδὲν τιμή, ἀλλ' ἐν χρόνῳ βραχεῖ καὶ ῥήμασι διεστήκασι μόνοι ἀλλήλων. μετὰ δὲ ταύτης καὶ ἑτέρα ταύτης μείζων, ὅτι τὰ μέλλοντα ἐννοεῖν καὶ κακὰ καὶ ἀγαθά, τὰ ὄντως κακὰ καὶ ὄντως ἀγαθά, καὶ ἀπ' ἐκείνων παρακαλεῖσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τούτων, ὅπερ ἔφην, πόρρω τῶν λόγων ἑστήκασι, διὰ τοῦτο ἐκείνοις ἠναγκάσθημεν διαπέμψαι τοῖς λόγοις, ἵνα ὁδῷ καὶ ἐπὶ τούτους ἀναγάγωμεν τοὺς καταδεξαμένους ἐκεῖνα. ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενοι, πανταχόθεν ἑαυτοὺς ῥυθμίσωμεν, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ἀδοκήτων τούτων ἀλγήσομεν. οὐδὲ γάρ, εἰ ἐν εἰκόνι πλουσίους ἴδοιμεν, ζηλωτοὺς εἶναι φαίημεν ἄν, ὥσπερ οὐδὲ τοὺς πτωχοὺς ἐκεῖ γεγραμμένους, ἀθλίους καὶ ἐλεεινούς· καίτοιγε ἐκεῖνοι τῶν παρ' ἡμῖν πλουτούντων μονιμώτεροι. μᾶλλον γὰρ ἐν τῇ γραφῇ μένει πλούσιος, ἢ ἐν αὐτῇ τῶν πραγμάτων τῇ φύσει. ὁ μὲν γὰρ καὶ εἰς ἔτη πολλάκις ἑκατὸν ἤρκεσεν οὕτω φαινόμενος, οὗτος δὲ ἔστιν ὅτε οὐδὲ εἰς ἐνιαυτὸν ἐντρυφήσας τοῖς οὖσι, πάντων ἀθρόον ἐγυμνώθη. ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, πανταχόθεν ἐπιτειχίσωμεν εὐθυμίαν κατὰ τῆς ἀλογίστου λύπης, ἵνα καὶ τὸν παρόντα βίον μεθ' ἡδονῆς διάξωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. λθ. 11 ΕΙΤΕ ΟΥΝ ΕΓΩ, ΕΙΤΕ ΕΚΕΙΝΟΙ, ΟΥΤΩ κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Ἐπάρας τοὺς ἀποστόλους, καὶ καθελὼν ἑαυτόν, εἶτα πάλιν ὑπὲρ ἐκείνους ἐπάρας, ἵνα ἰσότητα ἐργάσηται (καὶ γὰρ ἰσότητα ἐποίησε, δείξας ἑαυτὸν καὶ πλεονεκτοῦντα καὶ πλεονεκτούμενον) καὶ ταύτῃ ἀξιοπίστους ἑαυτὸν κατασκευάσας, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς ἀφίησιν, ἀλλὰ πάλιν ἑαυτὸν ἐκείνοις συντάττει, τὴν κατὰ Χριστὸν ἐνδεικνύμενος ὁμόνοιαν. οὐ μὴν οὕτως αὐτοὺς ποιεῖ, ὡς δόξαι προσερρίφθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς καὶ αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ φαίνεσθαι τάξει. οὕτω γὰρ τῷ κηρύγματι συμφέρον ἦν. διὸ καὶ ἀμφότερα ὁμοίως ἐσπούδακε, καὶ τὸ μὴ δοκεῖν αὐτῶν ὑπερορᾶν, καὶ τὸ μὴ διὰ τὴν εἰς ἐκείνους τιμὴν ἐξευτελίζεσθαι παρὰ τῶν ἀρχομένων. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐξισάζει πάλιν λέγων· εἴτε οὖν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν. παρ' οὗ, φησί, βούλεσθε μαθεῖν, μάθετε· οὐδὲν διαφέρομεν. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι εἰ μὴ θέλετε ἐμοὶ πεισθῆναι, ἐκείνοις πείσθητε, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀξιόπιστον ποιεῖ, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀρκεῖν φησι, καὶ ἐκείνους καθ' ἑαυτούς. οὐδὲν γὰρ ἡ τῶν προσώπων ἐποίει διαφορά, τοῦ ἀξιώματος ἴσου ὄντος. καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας δὲ τοῦτο ποιεῖ, προσλαμβάνων αὐτούς, οὐχ ὡς δεόμενος, ἀλλ' ἀρκεῖ μὲν λέγων καὶ ἑαυτόν. Ἐμοὶ γάρ, φησιν, οἱ δοκοῦντες οὐδὲν προσανέθεντο, πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω διώκει αὐτῶν τὴν ὁμόνοιαν. δεξιὰς γὰρ ἔδωκάν μοί, φησιν. εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀεὶ τὸ ἀξιόπιστον Παύλου ἐν ἑτέροις εἶναι καὶ τῇ παρ' ἑτέρων μαρτυρίᾳ βεβαιοῦσθαι, μυρία ἂν ἐβλαβήσαν ἐντεῦθεν οἱ μαθηταί. οὐ τοίνυν ἑαυτὸν ἐπαίρων τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου δεδοικώς. διὸ καὶ ἐνταῦθά φησιν ἐξισάζων ἑαυτόν, εἴτε οὖν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν. καλῶς εἶπε, κηρύσσομεν, τὴν πολλὴν παρρησίαν ἐνδεικνύμενος. οὐ γὰρ λάθρα, οὐδὲ ἐν παραβύστῳ, ἀλλὰ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἀφίεμεν φωνήν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐκηρύξαμεν, ἀλλὰ καὶ νῦν οὕτω κηρύττομεν. καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε. ἐνταῦθα οὐκ εἶπε, πιστεύετε, ἀλλ', ἐπιστεύσατε. ἐπειδὴ ἐσαλεύοντο, διὰ τοῦτο ἐπὶ τοὺς ἄνω χρόνους ἀνέδραμε, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐκείνων λοιπὸν μαρτυρίαν προσίστησιν.

Margin notes: χ. διαφέρειν. — Γαλ. β.

12 Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες, ὅτι ἀνά-
στασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Ὁρᾷς πῶς ἄριστα συλλογίζεται, καὶ ἀποδείκνυσι τὴν ἀνά-
στασιν ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐγηγέρθαι, πρότερον ἐκεῖνο πολλαχόθεν κατασκευάσας; καὶ γὰρ καὶ οἱ
προφῆται εἶπον τοῦτο, φησί, καὶ αὐτὸς ἔδειξε διὰ τῆς ὄψεως, καὶ ἡμεῖς κηρύσσομεν, καὶ ὑ-
5 μεῖς ἐπιστεύσατε, τετραπλῆν τὴν μαρτυρίαν πλέκων, τὴν διὰ τῶν προφητῶν, τὴν διὰ
τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, τὴν διὰ τῶν ἀποστόλων, τὴν διὰ τῶν μαθητῶν, μᾶλ-
λον δὲ καὶ πενταπλῆν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ αἰτία δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν, τὸ ὑπὲρ ἀλλοτρίων
ἁμαρτιῶν ἀποθανεῖν. εἰ τοίνυν τοῦτο ἀποδέδεικται, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον ἕπεται, τὸ καὶ τοὺς
λοιποὺς ἐγείρεσθαι νεκρούς. διὸ καὶ ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου ἐγκαλεῖ καὶ ἐπαπορεῖ λέγων· εἰ
10 δὲ Χριστὸς ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι; καὶ ταύτῃ πά-
λιν ὑποτεμνόμενος τὴν θρασύτητα τῶν ἀντιλεγόντων. οὐ γὰρ εἶπε, πῶς λέγετε ὑμεῖς,
ἀλλὰ, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν. καὶ οὔτε πάντων ποιεῖται κατηγορίαν, οὔτε αὐτοὺς τούτους οὓς
αἰτιᾶται δήλους καθίστησιν, ὥστε μὴ ποιῆσαι ἀναισχυντοτέρους, οὐδ᾽ αὖ πάλιν ἀποκρύπτεται κα-
θόλου, ὥστε αὐτοὺς διορθῶσαι. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀποσχίσας αὐτοὺς τοῦ πλήθους, πρὸς αὐτοὺς
15 ἀποδύεται, ταύτῃ τε ἀσθενεστέρους ποιῶν καὶ καταπλήττων, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς πρὸς τού-
τους ἀγῶσι κατέχων ἀσφαλέστερον ἐπὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ ἀφεὶς αὐτομολῆσαι πρὸς τοὺς
διαφθείρειν αὐτοὺς ἐσπουδακότας. καὶ γὰρ καταφορικῶς παρεσκεύασε χρήσασθαι τῷ
λόγῳ. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι τοῦτο μὲν σαφὲς καὶ δῆλον ἅπασι, τὸ τὸν Χριστὸν ἐγηγέρ-
θαι, καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει· οὐ μὴν τοῦτο καὶ τὸ ἕτερον συναναγκάζει, τὴν τῶν ἀνθρώπων
20 ἀνάστασιν (τὸ μὲν γὰρ καὶ προανεφωνήθη, καὶ ἐξέβη, καὶ ἐμαρτυρήθη διὰ τῆς ὄψεως, τὸ τῆς
τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως· τὸ δὲ ἔτι ἐν ἐλπίσιν ἐστὶ, τὸ ἡμέτερον) ὅρα τί ποιεῖ· ἐκ θατέρου μέρους
πάλιν αὐτὸ κατασκευάζει, ὅπερ πολλῆς δυνάμεως ἦν. τί γὰρ λέγουσί, φησί, τινες, ὅτι οὐκ
ἔστι νεκρῶν ἀνάστασις; οὐκοῦν καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἐκ τούτου ἀνῄρηται, τὸ τὸν Χριστὸν ἐγηγέρθαι.
διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

25 13 Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται.

Εἶδες τὴν βίαν, καὶ τὴν φιλονεικίαν Παύλου τὴν ἄμαχον, πῶς οὐκ ἐκ τοῦ δήλου μό-
νον τὸ ἀμφιβαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀμφιβαλλομένου τοῖς ἀντιλέγουσι τέως ἐκεῖνο τὸ
δῆλον πειρᾶται ἀποδεικνύναι; οὐκ ἐπειδὴ ἐδεῖτο ἀποδείξεως τὸ ἤδη γεγενημένον, ἀλλ᾽ ἵνα
δείξῃ τοῦτο ὁμοίως ἐκείνῳ πιστὸν ὄν. καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία, φησί; τὸ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ μὴ
30 ἐγερθέντος, μηδὲ ἄλλους ἐγείρεσθαι, ἀκόλουθον· τὸ δὲ εἰ ἄλλοι μὴ ἐγερθεῖεν, μηδὲ τοῦτον ἐγη-
γέρθαι, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τινά; ἐπεὶ οὖν τοῦτο οὐ σφόδρα ἐδόκει λόγον ἔχειν, ὅρα πῶς ἐργάζε-
ται αὐτὸ σφοδρῶς, ἄνωθεν τὰ σπέρματα προκαταβάλλων, ἀπ᾽ αὐτῆς τοῦ κηρύγματος τῆς
ὑποθέσεως, διὰ τὸ ὅτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀποθανὼν ἐγήγερται, καὶ ὅτι ἀπαρχὴ τῶν κεκοι-
μημένων ἐστίν. ἡ γὰρ ἀπαρχὴ, τίνος ἂν εἴη ἀπαρχὴ, εἰ μὴ τῶν ἐγειρομένων; πῶς δ᾽ ἂν εἴη
35 ἀπαρχὴ, οὐκ ἐγειρομένων ἐκείνων ὧν ἐστιν ἀπαρχή; πῶς οὖν οὐκ ἐγείρονται; εἰ δὲ οὐκ ἐγεί-
ρονται, διὰ τί ἠγέρθη ὁ Χριστός; διὰ τί ἦλθε; διὰ τί σάρκα ἀνέλαβεν, εἰ μὴ ἔμελλεν ἀνα-
στῆσαι σάρκα; οὐ γὰρ ἐδεῖτο αὐτὸς, ἀλλὰ δι᾽ ἡμᾶς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον τίθησι προϊών,
τέως δέ φησιν· εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται, ὡς ἐκείνου τούτῳ συνημ-
μένου. εἰ γὰρ μὴ ἔμελλεν ἀνίστασθαι, οὐδ᾽ ἂν ἐκεῖνο ἐποίησεν. εἶδες κατὰ μικρὸν ὅλην
40 τὴν οἰκονομίαν ἀνατρεπομένην ἐκ τῶν ἐκείνων ῥημάτων, καὶ τῆς περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστίας;
ἀλλὰ πῶς οὐδὲν περὶ τῆς σαρκώσεως λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως. οὐ γὰρ τὸ σαρκω-
θῆναι, ἀλλὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν θάνατον ἔλυσεν, ἐπεὶ σάρκα ἔχοντος, ἔτι ἐκράτει ἡ τυραννὶς ἡ
ἐκείνου.

14 Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν. Καίτοιγε ἀκόλου-

θον

γ. ὁμολογουμένου

ἰσχυρῶς,

θον ἦν εἰπεῖν, εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, τοῖς φανεροῖς μάχεσθαι καὶ προφήταις τοσούτοις
καὶ πραγμάτων ἀληθείᾳ, ἀλλὰ τὸ πολλῷ φοβερώτερον αὐτοῖς τίθησι, κενὸν ἄρα τὸ κήρυ-
γμα ἡμῶν. Κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. Κατασεῖσαι γὰρ αὐτῶν τὴν διάνοιαν βού-
λεται· τὸ πᾶν ἀπωλέσαμεν, φησιν, ἅπαντα οἴχεται, εἰ μὴ ἠγέρθη. Εἶδες ὅσον τῆς οἰκο-
νομίας τὸ μυστήριον; εἰ γὰρ ἀποθανὼν οὐκ ἴσχυσεν ἀναστῆναι, οὔτε ἡ ἁμαρτία λέλυται, οὔτε ὁ 5
θάνατος καθῄρηται, οὔτε ἡ κατάρα ἀνῄρηται. καὶ οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον κενὰ ἐκηρύξαμεν, ἀλλὰ καὶ
ὑμεῖς κενὰ ἐπιστεύσατε. καὶ οὐ ταύτῃ μόνον δείκνυσι τὴν ἀτοπίαν τούτων τῶν πονηρῶν δογμά-
των, ἀλλὰ καὶ ἐπαγωνίζεται λέγων·

15 Εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατ᾽ αὐτοῦ, ὅτι ἤ-
γειρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. Εἰ δὲ ἄτοπον τοῦτο 10
(κατηγορία γὰρ Θεοῦ καὶ συκοφαντία) καὶ οὐκ ἤγειρεν, ὥς φατε, οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτε-
ρα ἕψεται ἄτοπα. καὶ πάλιν αὐτὰ κατασκευάζει, καὶ ἀναλαμβάνει λέγων·

16 Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ γὰρ μὴ ἔμελλε τοῦτο
ποιεῖν, οὐδ᾽ ἂν παρεγένετο. καὶ οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὸ τέλος, τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, δι᾽ αὐτῆς
πάντα ἕλκων. 15

17 Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν. Τῷ σαφεῖ καὶ ὡμολο-
γημένῳ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ συνεχῶς περιτίθησιν, ἀπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τὸ ἀσθενὲς
εἶναι δοκοῦν καὶ ἀμφίβολον, ἰσχυρὸν ποιῶν καὶ σαφές. Ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.

Εἰ γὰρ οὐκ ἠγέρθη, οὐδὲ ἀπέθανεν· εἰ δὲ οὐκ ἀπέθανεν, οὐδὲ τὴν ἁμαρτίαν ἔλυ-
σεν. ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ, τῆς ἁμαρτίας λύσις. Ἴδε γὰρ, φησιν, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν 20
ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. πῶς δὲ αἴρων; τῷ θανάτῳ. διὸ καὶ ἀμνὸν ἐκάλεσεν, ὡς σφαττόμενον.
Εἰ δὲ οὐκ ἀνέστη, οὐδὲ ἐσφάγη· εἰ δὲ οὐκ ἐσφάγη, οὐδὲ ἡ ἁμαρτία ἐλύθη· εἰ δὲ οὐκ ἐλύ-
θη, ἐν αὐτῇ ἐστε· εἰ δὲ ἐν αὐτῇ ἐστε, εἰκῇ ἐκηρύξαμεν· εἰ δὲ εἰκῇ ἐκηρύξαμεν, εἰκῇ
ἐπιστεύσατε, ἄλλως δὲ καὶ ὁ θάνατος ἀθάνατος μένει, εἰ μὴ ἀνέστη. εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς κα-
τεσχέθη ὑπὸ τοῦ θανάτου, καὶ οὐκ ἔλυσεν αὐτοῦ τὰς ὠδῖνας, πῶς πάντας τοὺς ἄλλους ἀπήλ- 25
λαξεν ἔτι αὐτὸς κατεχόμενος; διὸ καὶ ἐπάγει·

18 Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. Καὶ τί λέγω περὶ ὑμῶν, φη-
σιν; ὅπουγε καὶ ἐκεῖνοι πάντες ἀπολώλασιν, οἱ τὸ πᾶν διανύσαντες, καὶ οὐχ ὑποκείμενοι
λοιπὸν τῇ ἀδηλίᾳ τοῦ μέλλοντος; τὸ δὲ, ἐν Χριστῷ, ἢ τὸ ἐν τῇ πίστει φησὶν, ἢ οἱ δι᾽ αὐτὸν ἀπο-
θανόντες, οἱ πολλοὺς ὑπομείναντες κινδύνους, οἱ πολλὰς ταλαιπωρίας, οἱ διὰ τῆς στε- 30
νῆς ὁδοῦ βαδίσαντες. ποῦ νῦν εἰσι τὰ πονηρὰ τῶν Μανιχαίων στόματα, τῶν λεγόντων ἀνά-
στασιν αὐτὸν ἐνταῦθα λέγειν, τῆς ἁμαρτίας τὴν ἀπαλλαγήν; οἱ γὰρ πυκνοὶ οὗτοι καὶ συνε-
χεῖς συλλογισμοὶ καὶ ἀντιστρέφοντες, οὐδὲν τούτων ἐμφαίνουσιν ὧν ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ᾽ ὅπερ
ἡμεῖς φαμέν. καὶ γὰρ ἀνάστασις τοῦ πεπτωκότος λέγεται. διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς ἐπιλέ-
γει, οὐ τὸ ἐγηγέρθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ νεκρῶν προστιθείς. καὶ Κορίνθιοι δὲ οὐ περὶ ἀφέ- 35
σεως ἁμαρτημάτων ἀμφέβαλλον, ἀλλὰ περὶ σωμάτων ἀναστάσεως. ποία δὲ ὅλως ἀνάγκη, εἰ
μὴ ἀναμάρτητοι εἶεν οἱ ἄνθρωποι, * μηδὲ τὸν Χριστὸν τοῦτο εἶναι; εἰ γὰρ μὴ ἔμελλεν ἐγεί- *τὸ
ρειν, ἀκόλουθον τὸ λέγειν, τίνος ἕνεκεν ἦλθε, καὶ σάρκα ἔλαβε, καὶ ἀνέστη; τὸ δὲ ὑμέτερον οὐκέ- χ. ἡμέτερον
τι. καὶ γὰρ ἁμαρτανόντων ἀνθρώπων καὶ μὴ ἁμαρτανόντων, ἀεὶ σύνεστι τῷ Θεῷ τὸ ἀναμάρ-
τητον, καὶ οὐχ ἕπεται τὸ ἡμέτερον ἐκείνῳ, οὐδὲ ἀντιστρέφει τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐπὶ 40
τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως.

19 Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀν-
θρώπων ἐσμέν. Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; πῶς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον ἠλπικότες ἐσμὲν,
εἰ σώματα οὐκ ἐγείρεται, τῆς ψυχῆς μενούσης καὶ ἀθανάτου οὔσης; ὅτι κἂν μένῃ ἡ ψυχὴ,

κἂν μυριάκις ἀθάνατος ᾖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, τῆς σαρκὸς χωρὶς οὐκ ἀπολήψεται τὰ ἀπόρ-
ρητα ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ὥσπερ οὖν οὐδὲ κολασθήσεται. πάντα γὰρ φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν
τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἕκαστος κομίσηται τὰ διὰ τοῦ σώματος, ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγα-
θὰ, εἴτε κακά. διὰ τοῦτό φησιν, εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐ-
5 λεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, ἀστεφάνωτος ἡ ψυχὴ μέ-
νει ἔξω τῆς μακαριότητος ἐκείνης τῆς ἐν οὐρανοῖς. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδενὸς ἀπολαυσόμεθα
τότε καθόλου· εἰ δὲ τότε οὐδενὸς, ἐν τῷ παρόντι τὰ τῶν ἀμοιβῶν. τί οὖν ἡμῶν κατὰ τοῦτο
ἀθλιώτερον γένοιτ᾽ ἄν, φησί; ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁμοῦ μὲν εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως στηρίζων τῶν
σωμάτων αὐτοὺς λόγον, ὁμοῦ δὲ καὶ περὶ τῆς ἀθανάτου ζωῆς ἐκείνης πείθων, ἵνα μὴ εἰς τὸ πα-
10 ρὸν νομίζωσι τὰ ἡμέτερα καταλύειν πάντα. κατασκευάσας γὰρ ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν,
ὅπερ ἐβούλετο, καὶ εἰπὼν, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἠ-
γέρθη, ἀπωλόμεθα, καὶ ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις, πάλιν καὶ τοῦτο ἐπάγει, κατασείων αὐτῶν
τὴν ἀπόνοιαν. καὶ γὰρ ὅταν μέλλῃ τι τῶν ἀναγκαίων εἰσάγειν δογμάτων, τῷ φόβῳ τὴν
πώρωσιν αὐτῶν διασαλεύει πρότερον· ὃ δὴ καὶ ἐν ταῦτα ἐποίησεν, ἀνωτέρω τι αὐτὰ διασεί-
15 σας, καὶ ἐναγωνίους καταστήσας αὐτοὺς, ὡς τοῦ παντὸς ἐκπεσόντας· καὶ νῦν πάλιν ἑτέρως, καὶ
ὡς ἂν μάλιστα ἤλγησαν, τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῶν, καὶ λέγων, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων
ἐσμὲν, εἰ μετὰ τοσούτους πολέμους, καὶ θανάτους, καὶ τὰ μυρία δεινὰ, τοσούτων μέλλοιμεν ἐκ-
πίπτειν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἕστηκε. καὶ γὰρ πάντα τῆς ἀναστάσεως ἤρτη-
ται. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ περὶ ἁμαρτημάτων ὁ λόγος αὐτῷ ἦν, ἀλλὰ περὶ σωμάτων
20 ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς τῆς παρούσης, καὶ τῆς μελλούσης.

20 Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. Δείξας
ὅσα ἐκ τοῦ μὴ πιστεύεσθαι τὴν ἀνάστασιν τίκτεται [τὰ] κακὰ, ἀναλαμβάνει τὸν λόγον πά-
λιν, καί φησι, νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, συνεχῶς τὸ ἐκ νεκρῶν προστιθεὶς, ὥστε ἀπορ-
ράψαι τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα. ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. εἰ δὲ ἀπαρχὴ, καὶ τούτους ἀνα-
25 στῆναι δεῖ. εἰ δὲ ἀνάστασιν τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἔλεγεν, οὐδεὶς δὲ ἀναμάρτητος ἐκτὸς (καὶ γὰρ Παῦ-
λος λέγει, Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι) πῶς ἔσονταί τινες τῶν α. Κορ. δ. δ.
ἀνισταμένων καθ᾽ ὑμᾶς; ὁρᾷς ὅτι περὶ σωμάτων ὁ λόγος αὐτῷ ἦν; καὶ ἵνα ἀξιόπιστον αὐτὸ ποιή-
σῃ, συνεχῶς τὸν Χριστὸν εἰς τὸ μέσον παραφέρει, τὸν ἀναστάντα ἐν σαρκί. εἶτα καὶ αἰτιολογεῖ.
ὅπερ γὰρ ἔφην, ὅταν ἀποφαίνηται μὲν, τὴν δὲ αἰτίαν μὴ λέγῃ, οὐχ οὕτως εὐπαράδεκτος ὁ
30 λόγος γίνεται τοῖς πολλοῖς. τίς οὖν ἡ αἰτία;

21 Ἐπειδὴ γὰρ δι᾽ ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι᾽ ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

Εἰ δὲ δι᾽ ἀνθρώπου, σῶμα πάντως ἔχοντος. καὶ ὅρα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν, πῶς καὶ ἑ-
τέρως ἀναγκαῖον ποιεῖ τὸν λόγον. τὸν γὰρ ἡττηθέντα φησὶν, αὐτὸν καὶ ἀναμαχέσασθαι δεῖ
τὴν καταβληθεῖσαν φύσιν, αὐτὴν καὶ νικῆσαι. οὕτω γὰρ τὸ ὄνειδος ἀπετρίβετο. ἴδωμεν δὲ
35 ποῖόν φησι θάνατον.

22 Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάν-
τες ζωοποιηθήσονται. Τί οὖν; πάντες, εἰπέ μοι, ἀπέθανον ἐν τῷ Ἀδὰμ τὸν τῆς
ἁμαρτίας θάνατον; πῶς οὖν Νῶε δίκαιος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ; πῶς δὲ Ἀβραάμ; πῶς δὲ Ἰώβ;
πῶς δὲ οἱ ἄλλοι ἅπαντες; τί δὲ, εἰπέ μοι, πάντες ζωοποιηθήσονται ἐν τῷ Χριστῷ; καὶ ποῦ
40 οἱ εἰς γέενναν ἀπαγόμενοι; ἀλλὰ μὲν γὰρ περὶ σώματος εἰρημένον ᾖ τοῦτο, ἕστηκεν ὁ λόγος·
ἂν δὲ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἁμαρτίας, οὐκέτι. εἶτα, ἵνα μὴ τὴν ζωοποίησιν κοινὴν ἀκούσας,
καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς νομίσῃς σώζεσθαι, ἐπήγαγεν·

23 Ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Μὴ γὰρ, ὅτι ἐπὶ ἀνάστασιν ἤκουσας, νό-
μιζε πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύειν. εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς τιμωρίας οὐ πάντες τὰ αὐτὰ

πείσονται, ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορά, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἁμαρτωλοὶ καὶ δίκαιοι, πλειόνων ἡ διάστασις ἔσται. Ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ· Τουτέστιν, οἱ πιστοί, καὶ οἱ εὐδοκιμηκότες.

24 Εἶτα τὸ τέλος. Ὅταν γὰρ ἀναστῶσιν ἐκεῖνοι, τὰ πράγματα ἅπαντα λήψεται τέλος, οὐ καθάπερ νῦν ἀναστάντος τοῦ Χριστοῦ τὰ πράγματα ἕστηκεν ἔτι μετέωρα. διὸ προσέθηκεν, Ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, Ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ ἐκείνου τοῦ καιροῦ διαλέγεται. Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί· ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Ἐνταῦθά μοι προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, καὶ ὁρᾶτε μή τι διαφύγῃ τῶν λεγομένων ὑμᾶς. καὶ γὰρ πρὸς ἐχθροὺς ἡμῖν ἡ μάχη. διὸ πρότερον τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν δεῖ γυμνάζειν, ὃ καὶ Παῦλος πολλάκις ποιεῖ. οὕτω γὰρ μάλιστα αἱ λέξεσιν, εὐφώρατα ἡμῖν φαίνεται. ἐρώμεθα οὖν αὐτοὺς πρῶτον, τί ἐστι τὸ εἰρημένον, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί; εἰ γὰρ ἁπλῶς ἐκλάβοιμεν τοῦτο, καὶ μὴ θεοπρεπῶς, οὐκ ἔσται μετὰ ταῦτα ἔχων αὐτήν. ὁ γὰρ παραδοὺς ἑτέρῳ, παύεται λοιπὸν τοῦ κατέχειν αὐτός. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔσται τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ παραλαβὼν εὑρεθήσεται, πρὶν ἢ παραλαβεῖν, ἔχων. οὐκοῦν κατ' ἐκείνους οὔτε ὁ πατὴρ βασιλεὺς ἦν ἔμπροσθεν, καὶ διῴκει τὰ ἡμέτερα, οὔτε ὁ υἱὸς μετὰ ταῦτα φαίνεται βασιλεὺς ὤν. πῶς οὖν περὶ μὲν τοῦ πατρός φησιν αὐτός, ὅτι Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι; περὶ δὲ αὐτοῦ ὁ Δανιήλ, ὅτι Ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται; εἶδες πόσα ἄτοπα τίκτεται, καὶ μαχόμενα ταῖς γραφαῖς, ὅταν ἀνθρωπίνως ἐκλαμβάνῃ τις τὰ λεγόμενα; ποίαν δὲ καὶ ἀρχὴν ἄρα ἐνταῦθά φησι καταργεῖν; τὴν τῶν ἀγγέλων; ἄπαγε. ἀλλὰ τὴν τῶν πιστῶν; οὐδὲ τοῦτο. ἀλλὰ ποίαν; τὴν τῶν δαιμόνων, περὶ ἧς φησιν, Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. νῦν μὲν γὰρ οὐδέπω κατήργηνται τέλεον (ἐνεργοῦσι γὰρ πολλαχοῦ) τότε δὲ παύσονται.

Ιωαν. ε. ιζ. Δαν. β. ο μδ. Εφεσ. ϛ. ιϐ.

25 Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πάλιν κἀντεῦθεν ἕτερον ἄτοπον τίκτεται, ἂν μὴ καὶ τοῦτο θεοπρεπῶς ἐκλαμβάνωμεν. τὸ γάρ, ἄχρις, τέλους ἐστὶ καὶ διορισμοῦ· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, τοῦτο οὐκ ἔστιν.

26 Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. Πῶς ἔσχατος; μετὰ πάντας, μετὰ τὸν διάβολον, μετὰ τὰ ἄλλα ἅπαντα. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔσχατος εἰσῆλθε. πρότερον γὰρ ἡ συμβουλὴ τοῦ διαβόλου, καὶ ἡ παρακοή, καὶ τότε ὁ θάνατος. τῇ μὲν οὖν δυνάμει καὶ νῦν κατήργηται· τῇ δὲ ἐνεργείᾳ, τότε.

27 Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

28 Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. Καὶ μὴν ἔμπροσθεν οὐ τὸν πατέρα ἔλεγεν εἶναι τὸν ὑποτάξαντα, ἀλλ' αὐτὸν καταργοῦντα. ὅταν γὰρ καταργήσῃ, φησί, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν· καὶ πάλιν, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. πῶς οὖν ἐνταῦθα τὸν πατέρα φησί; καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δοκοῦν ἄπορον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καὶ δέδοικε δέος σφόδρα ἄτοπον, καὶ κέχρηται ἐπιδιορθώσει λέγων, ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, ὡς τινῶν ὑποπτευόντων, μήποτε καὶ ὁ πατὴρ ὑποταγῇ τῷ υἱῷ, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; ἀλλ' ὅμως αὐτὸ δέδοικε. τί οὖν ἐστι; καὶ γὰρ πολλὰ τὰ ζητήματα ἐφεξῆς κεῖται, ἀλλὰ συντείνατέ μοι τὴν διάνοιαν. καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἡμῖν πρῶτον τὸν σκοπὸν εἰπεῖν Παύλου καὶ τὴν γνώμην, ἣν πανταχοῦ εὕροι τις ἂν διαλάμπουσαν, καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν λύσιν ἡμῖν συντελεῖ. τίς οὖν

ἡ Παύλου

ἡ Παύλου γνώμη, καὶ τί τὸ ἔθος; ἄλλως, ὅταν περὶ τῆς θεότητος μόνης διαλέγηται, φθέγγεται,
καὶ ἑτέρως, ὅταν εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἐμπέσῃ λόγον. ὅταν γὰρ ἐπιλάβηται τῆς σαρκὸς, ἀ-
δεῶς ἅπαντα λοιπὸν λέγει τὰ ταπεινὰ, θαῤῥῶν ὡς οὔσης ἱκανῆς δέξασθαι τὰ λεγόμενα. (γ. ἀκουούσης)
ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐνταῦθα πότερον περὶ γυμνῆς τῆς θεότητος ὁ λόγος αὐτῷ, ἢ μετὰ τῆς οἰ-
5 κονομίας ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἅπερ φησί· μᾶλλον δὲ πρότερον δείξωμεν, ποῦ
τοῦτο ἐποίησεν ὅπερ εἶπον. ποῦ τοίνυν τοῦτο ἐποίησε; Φιλιππησίοις γράφων φησὶν, Ὃς ἐν (Φιλιππ. β. ς.)
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε
μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄν-
θρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ
10 καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. εἶδες πῶς, ὅτε μὲν περὶ τῆς θεότητος διελέγετο μόνης, τὰ
μεγάλα ἐκεῖνα εἴρηκε, τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν, καὶ τὸ εἶναι ἴσα τῷ γεγεννηκότι, καὶ
αὐτῷ τὸ πᾶν ἀνατίθησιν; ἐπειδὴ δὲ ἔδειξεν αὐτόν σοι σαρκωθέντα, κατεβίβασε πάλιν τὸν λό-
γον. εἰ γὰρ μὴ ταῦτα διέλοις, πολλὴ ἡ μάχη τῶν εἰρημένων. καὶ γὰρ εἰ ἴσα Θεῷ
ἦν, πῶς τὸν ἴσον ἑαυτῷ ὑπερύψωσε; εἰ ἐν μορφῇ Θεοῦ ἦν, πῶς ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνο-
15 μα; ὁ γὰρ χαριζόμενος, τῷ μὴ ἔχοντι χαρίζεται, καὶ ὁ ὑψῶν, τὸν ἔμπροσθεν ταπεινὸν ὄντα ὑ-
ψοῖ. εὑρεθήσεται ἄρα ἀτελὴς ὢν, καὶ ἐνδεῶς ἔχων, πρὶν ἢ λαβεῖν τὸ ὕψος καὶ τὸ ὄνομα, καὶ μυρία
ἕτερα λήμματα ἐντεῦθεν ἕψεται ἄτοπα. ἀλλ' ἐὰν τὴν οἰκονομίαν προσθῇς, οὐχ ἁμαρτήσῃ
ταῦτα λέγων. ταῦτα δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου, καὶ μετὰ τῆς γνώμης ἐκδέχου ταύτης τὰ εἰρημένα.
μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑτέρας αἰτίας ἐροῦμεν. τίνος δὲ ἐκεῖνο ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅτι καὶ περὶ ἀναστάσεως
20 ὁ λόγος ἦν τῷ Παύλῳ, πράγματος ἀδυνάτου δοκοῦντος εἶναι καὶ σφόδρα ἀπιστουμένου· καὶ πρὸς
Κορινθίους ἐπέστελλεν, ἔνθα πλείους οἱ φιλόσοφοι οἱ τὰ τοιαῦτα κωμῳδοῦντες ἀεί. καὶ γὰρ ἐν
τοῖς ἄλλοις, ἀλλήλοις συῤῥηγνύμενοι, ἐν τούτῳ πάντες, ἅτε ἐξ ἑνὸς στόματος συνέπνευσαν, δογμα-
τίζοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν. ἀγωνιζόμενος τοίνυν ὑπὲρ τοιαύτης ὑποθέσεως οὕτως ἀπιστουμένης καὶ
καταγελωμένης καὶ διὰ τὴν πρόληψιν τὴν γεγενημένην καὶ διὰ τὴν τοῦ πράγματος δυσκολί-
25 αν, καὶ βουλόμενος κατασκευάσαι τὸ δυνατὸν, πρῶτον ἐκ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ τοῦτο
ἐργάζεται. καὶ ἀποδείξας αὐτὴν καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἑωρακότων, καὶ ἀπὸ
τῶν πιστευσάντων, ἐπειδὴ ἔλαβεν ὡμολογημένην τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν, καὶ τὴν τῶν
ἀνθρώπων κατασκευάζει λοιπόν. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φησὶν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγή-
γερται. εἶτα συνεχῶς ταῦτα ἀντιστρέψας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἑτέρως πάλιν ἐπιχειρεῖ, ἀ-
30 παρχὴν αὐτὸν καλῶν, καὶ δεικνὺς καταργοῦντα πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν, καὶ
θάνατον ἔσχατον. πῶς οὖν καταργηθείη, φησὶν, ἐὰν μὴ πρότερον, ἅπερ εἶχεν, ἀποβά-
λῃ σώματα; ἐπεὶ οὖν μεγάλα περὶ τοῦ μονογενοῦς ἐφθέγξατο, ὅτι παραδίδωσι τὴν βασι-
λείαν, τουτέστιν, ὅτι αὐτὸς ἀνύει ταῦτα, καὶ αὐτὸς τὸν πόλεμον νικᾷ, καὶ πάντα τίθησιν ὑπὸ
τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐπήγαγε, τὴν ἀπιστίαν τῶν πολλῶν διορθούμενος· δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν,
35 ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. οὐ τέλος ἐπιτιθεὶς τῇ βασιλείᾳ
τὸ, ἄχρις, εἶπεν, ἀλλ' ἀξιόπιστον ποιῶν τὸ εἰρημένον, καὶ θαῤῥεῖν παρασκευάζων. μὴ γὰρ,
ἐπειδὴ ἤκουσας, φησὶν, ὅτι καταργήσει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καὶ τὸν διάβο-
λον καὶ τὰς τῶν δαιμόνων φάλαγγας τὰς τοσαύτας καὶ τῶν ἀπίστων τὰ πλήθη καὶ τοῦ θανάτου τὴν
τυραννίδα καὶ τὰ κακὰ ἅπαντα, φοβηθῇς, ὡς ἀτονοῦντος αὐτοῦ. ἕως γὰρ ἂν ποιήσῃ ταῦτα
40 πάντα, δεῖ βασιλεύειν αὐτόν· οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι, οὐ βασιλεύει, ἀλλ' ἐκεῖνο
κατασκευάζων, ὅτι κἂν μὴ νῦν γένηται, πάντως ἔσται. οὐ γὰρ διακόπτεται αὐτοῦ ἡ βα-
σιλεία. κρατεῖ γὰρ καὶ ἰσχύει καὶ μένει, ἕως ἂν πάντα κατορθώσῃ. τοῦτο δὲ τὸ ἔθος καὶ ἐν τῇ πα-
λαιᾷ εὕροις ἂν, ὡς ὅταν λέγῃ, Τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ, Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς (Ψαλ. ριη. πθ.)
εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. ταῦτα δὲ λέγει ὁ προφήτης καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴ (Ψαλ. ρα. κη.)

περὶ πραγμάτων διηγῆται μακρῷ χρόνῳ κατορθουμένων καὶ πάντως ἐσομένων, τὴν δειλίαν τῶν παχυτέρων ἀκροατῶν ἐκβάλλων. ὅτι δὲ τὸ, ἄχρις, ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενον, καὶ, ἕως, οὐκ ἔστι τέλους, ἄκουσον τί φησιν· Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· καὶ πάλιν, Ἐγώ εἰμι· καὶ, Ἕως ἂν καταγηράσητε, ἐγώ εἰμι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἔσχατον τίθησι τὸν θάνατον, ἵνα ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων νίκης καὶ τοῦτο εὐπαράδεκτον γένηται τοῖς ἀπιστοῦσιν. ὅταν γὰρ τὸν διάβολον ἀνέλῃ τὸν εἰσαγαγόντα τὸν θάνατον, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἔργον τὸ ἐκείνου καταλύσει. ἐπεὶ οὖν πάντα αὐτῷ ἀνατέθεικε, τὸ καταργῆσαι τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας, τὸ κατορθῶσαι τὴν βασιλείαν, λέγω δὴ τῶν πιστῶν τὴν σωτηρίαν, τὴν τῆς οἰκουμένης εἰρήνην, τὴν τῶν κακῶν ἀναίρεσιν (τοῦτο γάρ ἐστι τὴν βασιλείαν κατορθῶσαι, τὸ καταλῦσαι τὸν θάνατον) καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ πατὴρ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς καταργήσει, καὶ αὐτὸς θήσει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ γεγεννηκότος ἐμνημόνευσεν· ἐφοβήθη λοιπὸν, μὴ διὰ τοῦτο δόξῃ παρά τισι τῶν ἀλογωτέρων ἢ μείζων εἶναι τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἢ ἑτέρα τις ἀρχὴ ἀγέννητος. καὶ διὰ τοῦτο ἠρέμα ἀσφαλιζόμενος παραμυθεῖται τὸν ὄγκον τῶν εἰρημένων, λέγων· πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, πάλιν τῷ πατρὶ τὰ κατορθώματα ἀνατιθεὶς, οὐχ ὡς ἀτονοῦντος τοῦ παιδός. πῶς γὰρ, ᾧ τοσαῦτα ἐμαρτύρησεν ἔμπροσθεν, καὶ πάντα ἀνέθηκε τὰ εἰρημένα; ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν ἣν εἶπον, καὶ ἵνα δείξῃ κοινὰ πατρὶ καὶ υἱῷ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενα ἅπαντα. ὅτι γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ ἤρκεσεν εἰς τὸ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, ἄκουσον πάλιν Παύλου λέγοντος· Ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. Εἶτα καὶ ἐπιδιορθώσει κέχρηται λέγων· ὅταν δὲ εἴπῃ, πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, οὐ μικρὰν κἀντεῦθεν τῷ μονογενεῖ μαρτυρῶν δόξαν. Εἰ γὰρ ἐλάττων ἦν καὶ πολὺ καταδεέστερος, οὐκ ἂν τοῦτο ἐφοβήθη τὸ δέος ποτέ. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προστίθησι λέγων. ἵνα γὰρ μή τις ὑποπτεύσῃ καὶ λέγῃ, τί γὰρ εἰ καὶ μὴ ὑποτέτακται ὁ πατήρ; οὐδὲν τοῦτο κωλύει ἰσχυρότερον εἶναι τὸν υἱὸν, δείσας τὴν ἀσεβῆ ταύτην ὑπόνοιαν, ἐπειδὴ ἐκεῖνο οὐκ ἤρκει καὶ οὕτω δεῖξαι, προσέθηκεν ἐκ περιουσίας πολλῆς· ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται, τὴν πολλὴν πρὸς τὸν πατέρα ὁμόνοιαν δεικνὺς, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀρχὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ αἰτία πρώτη, ὁ τὸν τοσαῦτα δυνάμενον καὶ κατορθοῦντα γεγεννηκώς. εἰ δὲ πλέον εἴρηκεν, ἢ ἀπῄτει τοῦ πράγματος ἡ ὑπόθεσις, μὴ θαυμάσῃς. τὸν γὰρ διδάσκαλον τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος, ταῦτα ποιεῖ. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁμόνοιαν δεῖξαι βουλόμενος πρὸς τὸν γεγεννηκότα, καὶ ὅτι οὐ παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀφῖκται, τοσοῦτον καταβαίνει, οὐχ ὅσον ἀπῄτει τῆς ὁμοιότητος ἡ ἀπόδειξις, ἀλλ' ὅσον ἐδεῖτο τῶν παρόντων ἡ ἀσθένεια. εὔχεται γὰρ τῷ γεγεννηκότι δι' οὐδὲν ἄλλο, ἢ διὰ τοῦτο, καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς φησιν, Ἵνα πιστεύωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. τοῦτον οὖν μιμούμενος καὶ ἐνταῦθα ἐκ περιουσίας τῇ λέξει κέχρηται, οὐχ ἵνα δουλείαν κατηναγκασμένην ὑποπτεύσῃς (ἄπαγε) ἀλλ' ἵνα τὰ ἄτοπα ἐκεῖνα δόγματα ἐκ περιουσίας ἐκβάλῃ. καὶ γὰρ ὅταν βούληταί τι πρόῤῥιζον ἀνασπάσαι, πολλῇ κέχρηται τῇ περιουσίᾳ. οὕτω γοῦν καὶ περὶ γυναικὸς πιστῆς λέγων καὶ ἀνδρὸς ἀπίστου ὁμιλούντων ἀλλήλοις νόμῳ γάμου, ἵνα μὴ νομίσῃ ἡ γυνὴ μολύνεσθαι ἀπὸ τῆς μίξεως καὶ τῆς περιπλοκῆς τῆς περὶ τὸν ἄπιστον, οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος ἡ γυνὴ, οὐδὲ, ὅτι οὐδὲν βλάπτεται παρὰ τοῦ ἀπίστου, ἀλλ', ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ὅτι καὶ Ὁ ἄπιστος ἡγίασται δι' αὐτῆς, οὐ τοῦτο δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ὁ Ἕλλην ἅγιος ἐγένετο δι' ἐκείνης, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ῥήματος τὸν φόβον αὐτῆς ἐκλῦσαι σπουδάζων. οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῇ περιουσίᾳ τῆς λέξεως τὸ ἀσεβὲς ἐκεῖνο δόγμα ἀνελεῖν ἐσπουδακὼς, εἶπεν ὅπερ εἴρηκεν. ὥσπερ γὰρ ἀσθενῆ τὸν υἱὸν ὑποπτεύειν, τῆς ἐσχάτης παρανομίας ἐστί· διόπερ αὐτὸ διορθοῦται λέγων, ὅτι πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ θή-

σει

Marginalia: Ψαλμ. πθ. β. — Ἐξοδ. γ. ιδ. — Ησ. μς. δ. — χ. καταργῆσαι — χ. ἐπιδεικνύου — χ. ἀπῄ — Ἰωαν. ια. μβ. — α. Κορ. ζ. ιδ.

σει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· οὕτω πάλιν ἀσεβέστερον τούτου τὸ ἐλάττονα νομίζειν τὸν πατέρα. διὰ δὴ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀναιρεῖ τῆς ὑπερβολῆς. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τέθεικεν. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος ἁπλῶς, ἀλλὰ δῆλον ὅτι. εἰ γὰρ καὶ ὡμολόγηται, φησιν, ἀλλ' ὅμως ἀσφαλίζομαι. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῶν εἰρημένων, ἐκεῖνο ἄν σε ἐροίμην· ἆρα προσθήκη γέγονεν ὑποταγῆς τότε τῷ υἱῷ; καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ Θεοῦ ἀνάξιον; ἡ γὰρ μεγίστη ὑποταγὴ καὶ ὑπακοὴ αὕτη, τὸ τὸν Θεὸν ὄντα δούλου μορφὴν λαβεῖν. πῶς οὖν τότε ὑποταγήσεται; ὁρᾷς ὅτι τὴν ἄτοπον ὑποψίαν ἀναιρῶν, τοῦτο τέθεικε· καὶ τοῦτο δὲ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπονοίας; ὡς γὰρ υἱῷ προσῆκε καὶ Θεῷ, οὕτως ὑπακούει, οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ἐλευθεριάζων καὶ ἐξουσίαν πᾶσαν ἔχων. ἐπεὶ πῶς σύνθρονος; πῶς ὡς ὁ πατὴρ ἐγείρει, οὕτω καὶ αὐτὸς οὓς θέλει; πῶς τὰ τοῦ πατρὸς, αὐτοῦ πάντα, καὶ τὰ αὐτοῦ, τοῦ πατρός; ταῦτα γὰρ ἐξουσίαν ἀπηκριβωμένην πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἡμῖν ἐνδείκνυται. τί δέ ἐστιν, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν; βασιλείας τοῦ Θεοῦ δύο οἶδεν ἡ γραφὴ, τὴν μὲν κατ' οἰκείωσιν, τὴν δὲ κατὰ δημιουργίαν. βασιλεύει μὲν γὰρ ἁπάντων, καὶ ἑλλήνων, καὶ Ἰουδαίων, καὶ δαιμόνων, καὶ τῶν ἀντιτεταγμένων, κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον· βασιλεύει δὲ τῶν πιστῶν, καὶ ἑκόντων, καὶ ὑποτεταγμένων, κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. αὕτη ἡ βασιλεία καὶ ἀρχὴν ἔχειν λέγεται. περὶ γὰρ ταύτης φησὶ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου. περὶ ταύτης καὶ αὐτὸς εἴρηκε τοῖς μαθηταῖς, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ὑπὸ τοῦ πατρός μου, τῷ γεγεννηκότι ἅπαντα ἀνατιθεὶς, οὐχ ὡς αὐτὸς οὐκ ἀρκῶν, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι υἱός ἐστι, καὶ οὐχὶ ἀγέννητος. ταύτην οὖν παραδίδωσι, τουτέστι, κατορθοῖ. τί ποτ' οὖν περὶ τοῦ πνεύματος, φησιν, οὐδὲν εἴρηκεν; ὅτι οὐ περὶ τούτου ὁ λόγος αὐτῷ νῦν, οὐδὲ ὁμοῦ πάντα συγχεῖ. ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, Εἷς ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς, οὐ πάντως ἔλαττον ἀφεὶς ἐστὶ τὸ πνεῦμα, διὰ τοῦτο σιγᾷ, ἀλλ' ἐπειδή πως οὐ κατήπειγε, τοῦτο εἶπεν. οἶδε γὰρ καὶ τοῦ πατρὸς μεμνῆσθαι μόνου, καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὸν υἱὸν ἐκβαλοῦμεν· οἶδε καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος μόνου, καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὸν πατέρα ἀθετήσομεν. τί δέ ἐστιν, Ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν;

Ψαλ. β. η.

Ματθ. κη. ιη.

α. Κορ. η. ϛ.

Ἵνα ἅπαντα εἰς αὐτὸν ἀνηρτημένα ᾖ, ἵνα μὴ δύο τις ἀρχὰς ἀνάρχους ὑποπτεύῃ, μηδὲ ἑτέραν βασιλείαν ἀπεσχισμένην. ὅταν γὰρ οἱ μὲν ἐχθροὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὦσι κείμενοι τοῦ παιδὸς, ὁ δὲ ἔχων αὐτοὺς ὑπὸ πόδας ἐρριμμένους μὴ στασιάζῃ πρὸς τὸν γεγεννηκότα, ἀλλ' ὁμονοῇ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, αὐτὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσι. τινὲς δὲ τῆς κακίας τὴν ἀναίρεσιν δηλοῦντα τοῦτο αὐτὸν εἰρηκέναι φασὶν, ὡς πάντων εἰκόντων λοιπὸν, καὶ οὐδενὸς ἀνθισταμένου, οὐδὲ πονηρευομένου. ὅταν γὰρ ἁμαρτία μὴ ᾖ, εὔδηλον ὅτι ὁ Θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. εἰ δὲ μὴ ἀνίστανται τὰ σώματα, πῶς ταῦτα ἀληθῆ; ὁ γὰρ χαλεπώτατος ἐχθρὸς ἁπάντων θάνατος μένει ἀνύσας, ὅπερ ἠθέλησεν. οὐχὶ, φησιν· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτήσονται λοιπόν, φησι. καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ θανάτου τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ περὶ τοῦ σωματικοῦ διαλέγεται ἐνταῦθα. πῶς οὖν καταργεῖται; νίκη γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ τὰ ἀφαιρεθέντα καὶ κατεχόμενα λαβεῖν. εἰ δὲ μέλλει κατέχεσθαι ἐν τῇ γῇ τὰ σώματα, ἄρα μένει αὐτοῦ ἡ τυραννὶς, τούτων μὲν κατεχομένων, ἑτέρου δὲ οὐκ ὄντος σώματος ἔνθα ἡττηθήσεται. ἂν δὲ τοῦτο, ὅπερ εἶπεν ὁ Παῦλος, γένηται, ὥσπερ οὖν καὶ γενήσεται, καὶ λαμπρὰ ἡ νίκη φαίνεται, τοῦ Θεοῦ δυνηθέντος ἀναστῆσαι τὰ κατασχεθέντα ὑπ' αὐτοῦ σώματα. ἐπεὶ καὶ πολέμιον τότε τις νικᾷ, ὅταν λάβῃ τὰ σκῦλα, οὐχ ὅταν ἀφῇ παρ' αὐτῷ μένειν. εἰ δὲ μή τις τολμῴη τὰ αὐτοῦ λαβεῖν, πῶς ἂν φαίνοιτο αὐτὸν ἡττηθῆναι; τοῦτον καὶ ὁ Χριστὸς τῆς νίκης τὸν τρόπον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις νενικηκέναι φησὶν, οὕτω λέγων· Ὅταν δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, τότε καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσει. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο, οὐδὲ νίκη σαφὴς ἂν εἴη. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ θανάτου τῆς ψυχῆς ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐκ ἂν εἴποιμεν τοῦτο νίκην εἶναι (ἐκεῖνος

ἡττῆσθαι

Ματθ. ιβ. κθ.

γάρ ἐστιν ὁ νενικηκώς, οὐχ ὁ μὴ προσαχθεὶς τοῖς κακοῖς, ἀλλ' ὁ τὴν ἤδη γεγενημένην τῷ πάθει αἰχμαλωσίαν διαλύσας) οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐ τὸ στῆναι τὸν θάνατον ἐπινεμόμενον τὰ σώματα φαίην ἂν εἶναι νίκην λαμπράν, ἀλλὰ τὸ τὰ κατασχεθέντα ἤδη παρ' αὐτοῦ ἀποσπασθῆναι. Εἰ δὲ ἔτι φιλονεικοῖεν καὶ λέγοιεν περὶ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου ταῦτα εἰρῆσθαι, πῶς ἔσχατος καταργεῖται οὗτος; καὶ γὰρ ἐφ' ἑκάστῳ βαπτιζομένῳ κατηργήθη τέλεον. ἂν μέντοι περὶ σώματος λέγῃς, ἔχει χώραν τὸ εἰρημένον, ὅτι ὁ ἔσχατος καταργεῖται. Εἰ δέ τις ἀπορεῖ τίνος ἕνεκεν περὶ ἀναστάσεως διαλεγόμενος, οὐ παρήγαγεν εἰς μέσον τὰ ἀναστάντα σώματα ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐκ ἦν τοῦτο παρὰ τῆς ἀναστάσεως εἰπεῖν. τὸ γὰρ τοὺς ἀναστάντας δεῖξαι πάλιν ἀποθνήσκοντας, οὐκ ἦν ἀποδεικνύντος ὅτι εἰς τέλος καταργεῖται ὁ θάνατος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἔσχατον αὐτὸν εἶπε καταργεῖσθαι, ἵνα μηκέτι ὑποπτεύσῃς αὐτὸν ἀνίστασθαι. τῆς γὰρ κακίας ἀναιρεθείσης, πολλῷ μᾶλλον ὁ θάνατος παύσεται. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, τῆς πηγῆς ξηραινομένης, τὸν ἐξ αὐτῆς συνεστάναι ποταμόν, καὶ τῆς ῥίζης ἀφανιζομένης, τὸν καρπὸν μένειν.

χ. διαπορεῖ

ΗΘΙΚΟΝ

Ἐπεὶ οὖν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ οἱ ἐχθροὶ καταργοῦνται τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν δαιμόνων, μὴ ἀγαλλώμεθα ἐπὶ τοῖς εὐημεροῦσιν ἐχθροῖς τοῦ Θεοῦ. οἱ γὰρ ἐχθροὶ τοῦ Κυρίου ἅμα τῷ δοξασθῆναι αὐτοὺς καὶ ὑψωθῆναι ἐκλείποντες, ὡσεὶ καπνός, ἐξέλιπον. ὅταν ἴδῃς τινὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ πλουτοῦντα, δορυφορούμενον, κόλακας ἔχοντα πολλούς, μὴ καταπτήσῃς, ἀλλὰ στέναξον, δάκρυσον, παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὥστε αὐτὸν εἰς τοὺς φίλους κατατάξαι· καὶ ὅσῳ ἂν εὖ πράττῃ ἐχθρὸς ὤν, τοσούτῳ αὐτὸν μᾶλλον πένθησον. τοὺς γὰρ ἁμαρτωλοὺς ἀεὶ μὲν θρηνεῖν δεῖ, μάλιστα δὲ ὅταν καὶ πλούτου καὶ πολλῆς ἀπολαύωσιν εὐημερίας, καθάπερ τοὺς νοσοῦντας, ὅταν γαστρίζωνται καὶ μεθύωσιν. ἀλλ' εἰσί τινες, οἳ καὶ τούτων ἀκούοντες τῶν ῥημάτων, οὕτως ἀθλίως διάκεινται, ὡς στενάζειν ἐπ' αὐτοῖς πικρὸν καὶ λέγειν, ὅτι δακρύων ἄξιος ἐγὼ ὁ μηδὲν ἔχων. καλῶς εἶπες, ὁ μηδὲν ἔχων, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἔχεις ἅπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπειδὴ μακαριστὸν τὸ πρᾶγμα νομίζεις. διὸ καὶ μυρίων ἄξιος ἂν εἴης θρήνων. καὶ γὰρ εἴ τις ἐν ὑγιείᾳ ζῶν μακαρίζοι τὸν ἀρρωστοῦντα καὶ ἐν μαλακῇ στρωμνῇ κατακείμενον, ἐκείνου πολλῷ ταλαιπωρότερος καὶ ἀθλιώτερός ἐστιν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀγαθῶν οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔχει. ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τούτων ἐστὶν ἰδεῖν συμβαῖνον· ὅθεν καὶ ὁ βίος ἡμῶν ἅπας συγκέχυται καὶ τετάρακται. ταῦτα γὰρ τὰ ῥήματα μυρίους ἀπώλεσε, καὶ τῷ διαβόλῳ παρέδωκε, καὶ τῶν λιμῷ τηκομένων ἐλεεινοτέρους ἐποίησεν. ὅτι γὰρ οἱ τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι, οὗτοι καὶ τῶν προσαιτούντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι, ἅτε καὶ μείζονι καὶ δριμυτέρᾳ ἀθυμίᾳ τούτων κατεχόμενοι, δῆλον ἐντεῦθεν. αὐχμὸς κατέλαβέ ποτε τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν, καὶ πάντες ἔτρεμον ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων, καὶ τὸν Θεὸν παρεκάλουν λῦσαι τουτὶ τὸ δέος. καὶ ἦν ἰδεῖν τότε τὸ ὑπὸ Μωϋσέως εἰρημένον, Χαλκοῦν τὸν οὐρανὸν γεγενημένον, καὶ θάνατον τὸν ἁπάντων θανάτων χαλεπώτερον καθ' ἑκάστην προσδοκώμενον τὴν ἡμέραν· ἀλλ' ὕστερον, δόξα τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, παρ' ἐλπίδα ἅπασαν πολὺς κατεφέρετο καὶ ἄπειρος ἄνωθεν ὑετός, καὶ πάντες ἐν πανηγύρει καὶ ἑορτῇ λοιπόν, ἅτε ἐξ αὐτῶν ἀναβάντες τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν· ἀλλ' ἐν τοσούτοις ἀγαθοῖς καὶ τῇ κοινῇ πάντων εὐφροσύνῃ, τῶν ζαπλουτούντων τις τούτων στυγνὸς καὶ κατηφής, ἀποτεθνηκὼς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας περιῄει, καὶ πολλῶν τὴν αἰτίαν πυνθανομένων, δι' ἣν ἐν τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων ἡδονῇ μόνος ἀλγεῖ, οὐδὲ κατασχεῖν ἔνδον ἴσχυσε τὸ χαλεπὸν τοῦτο πάθος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ νοσήματος κεντούμενος, εἰς μέσον ἐξήνεγκε τὴν αἰτίαν. μυρία γὰρ μέτρα σίτου κεκτημένος, φησίν, οὐκ ἔχω πῶς διάθωμαι ταῦτα λοιπόν. ἆρ' οὖν τοῦτον μακαριοῦμεν, εἰπέ μοι, ὑπὲρ τούτων τῶν ῥημάτων, ὑπὲρ ὧν καταλευσθῆναι αὐτὸν ἔδει, τοῦ θηρίου παντὸς ὠμότερον, τὸν κοινὸν ἐχθρόν; τί λέγεις, ἄνθρωπε; ἀλγεῖς ὅτι μὴ πάντες ἀπώλοντο, ἵνα συναγάγῃς χρυσίον; οὐκ ἤκουσας τί φησιν ὁ Σολομῶν, Ὁ τιμιουλκῶν σῖτον δημοκατάρατος,

χ. ἐχθρῶν

χ. φύσει

Δευτ. κη. κγ.

χ. ζαπλούτων

Παρ. ια. κϛ.

ρὸς, ἀλλὰ περιέρχῃ κοινὸς ἐχθρὸς τῶν τῆς οἰκουμένης ἀγαθῶν, καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ δεσπό-
του τῆς οἰκουμένης πολέμιος, καὶ τοῦ μαμωνᾶ φίλος, μᾶλλον δὲ δοῦλος; οὐ γὰρ ἐκκοπῆναι
τὴν γλῶτταν ἐκείνην ἔδει; οὐ γὰρ σβεσθῆναι τὴν καρδίαν τὴν ταῦτα τεκοῦσαν τὰ ῥή-
ματα; Εἶδες πῶς οὐκ ἀφίησιν ἀνθρώπους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους τὸ χρυσίον, ἀλλὰ θηρία καὶ
5 δαίμονας; τί γὰρ ἂν τούτου γένοιτ' ἂν ἐλεεινότερον τοῦ πλουσίου, τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐχο-
μένου γενέσθαι λιμὸν, ἵνα αὐτῷ γένηται χρυσίον; καὶ γὰρ εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τὸ πάθος περιίσταται
λοιπόν. οὐδὲ γὰρ χαίρει τῇ ἀφθονίᾳ τῆς τῶν καρπῶν κτήσεως, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο
ἀλγεῖ λοιπὸν, ὅτι ἄπειρα κέκτηται, καίτοι τὸν πολλὰ κεκτημένον χαίρειν ἔδει· οὗτος δὲ δι' αὐτὸ
τοῦτο ἀθυμεῖ. ὁρᾷς ὅτι ὅπερ ἔλεγον οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῶν παρόντων καρποῦται τὴν ἡδονὴν
10 οἱ πλουτοῦντες, ὅσην ἀπὸ τῶν μηδέπω προσγεγενημένων ὑπομένουσι τὴν ἀθυμίαν;
ὁ γὰρ σίτου μυριάδας ἀπείρους κεκτημένος τοῦ πεινῶντος μᾶλλον ἤλγει καὶ ἔστενε. καὶ ὁ μὲν τὴν
ἀναγκαίαν ἔχων τροφὴν, ἐστεφανοῦτο, καὶ ἐσκίρτα, καὶ ηὐχαρίστει τῷ Θεῷ· ὁ δὲ τοσοῦτον κεκτη-
μένος ἐδυσχέραινε, καὶ ἀπολωλέναι ἐνόμιζεν. οὐκ ἄρα περιουσία ἐστὶν ἡ τὴν ἡδονὴν ποιοῦ-
σα, ἀλλὰ γνώμη φιλόσοφος· ὡς ταύτης ἄνευ, κἂν τὰ πάντα τις λαβὼν ἔχῃ, ὡς πάντων
15 ἐστερημένος οὕτω διάκειται καὶ θρηνήσει. ἐπεὶ καὶ οὗτος, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, εἰ καὶ τοσαύτης
ἀπέδοτο τιμῆς ἅπερ εἶχεν, ὅσης ἐβούλετο, πάλιν ἂν ἤλγησεν ὅτι μὴ πλείονος, καὶ εἰ πλείο-
νος ἴσχυσε, πάλιν ἂν ἑτέραν ἐζήτησεν ὑπερβολήν. καὶ εἰ τὸ μέδιμνον ἑνὸς χρυσίου διέθετο,
κἂν ἐνταῦθα διεκόπτετο πάλιν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὅτι μὴ τὸ ἡμιμέδιμνον τοσούτου ἦν. εἰ δὲ μὴ
παρὰ τὴν ἀρχὴν τοσούτου ἡ τιμὴ, μὴ θαυμάσῃς· ἐπεὶ καὶ οἱ μεθύοντες οὐκ ἐξ ἀρχῆς
20 ἐμπίπρανται, ἀλλ' ὅταν πολλοῦ τοῦ ἀκράτου ἐμφορηθῶσι, τότε χαλεπωτέραν ἀνάπτουσι
τὴν φλόγα. καὶ οὗτοι τοίνυν ὅσῳ ἂν πλείονα περιβάλλονται, τοσούτῳ ἐν μείζονι ἐνδείᾳ καθί-
σταντα[ι], καὶ οἱ πλείονα κερδαίνοντες, αὐτοὶ μάλιστά εἰσιν οἱ πενόμενοι. ταῦτα δέ μοι οὐ πρὸς
τοῦτον εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν τὰ τοιαῦτα νοσούντων, καὶ τὴν τῶν ὠνίων τιμὴν
ἐπιτεινόντων καὶ τῶν πλησίον τὴν πενίαν πραγματευομένων. φιλανθρωπίας μὲν γὰρ οὐ-
25 δεὶς οὐδαμοῦ λόγος· πανταχοῦ δὲ ὁ τῆς πλεονεξίας ἔρως ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς πράσεως πολ-
λοὺς ἐξάπτει· καὶ σῖτον καὶ οἶνον ὁ μὲν θᾶττον, ὁ δὲ βραδύτερον ἀπέδοτο· οὐδέτερος μέντοι ἀπὸ
κηδεμονίας, ἀλλ' ὁ μὲν, ἵνα πλείονα λάβῃ, ὁ δὲ ἵνα μὴ ἐλάττω, τραπέντος αὐτῷ τοῦ καρποῦ. [illegible]
ἐπειδὴ γὰρ οἱ πλείους οὐ πολλὴν τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ποιούμενοι λόγον, πάντα ἔνδον κατακλεί-
σαντες ἔχουσιν, ἑτέρως αὐτοὺς εἰς φιλανθρωπίαν ἐξάγων ὁ Θεὸς, ἵνα κἂν ἀνάγκῃ τι ποιήσωσι
30 χρηστὸν, μείζονος ζημίας ἐνέβαλε δέος, οὐκ ἀφιεὶς εἰς πολὺν διαρκεῖν χρόνον τῆς γῆς τοὺς
καρποὺς, ἵνα κἂν τὴν ἀπὸ τῆς φθορᾶς δεδοικότες βλάβην, προῶνται τοῖς δεομένοις καὶ ἄ-
κοντες, ἅπερ οἴκοι κατορύξαντες τηροῦσι κακῶς. ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα οὕτω τινές εἰσιν ἄ-
πληστοι, ὡς μηδὲ ἐντεῦθεν παιδεύεσθαι. πολλοὶ γοῦν καὶ πίθους ὁλοκλήρους ἐκένωσαν, πέ-
νητι μὲν οὐδὲ κύαθον δόντες, οὐδὲ ἀργυρίου τοῖς δεομένοις, ὄξινον δὲ γενόμενον εἰς τὴν γῆν
35 ῥίψαντες ἅπαντα, καὶ τοὺς πίθους αὐτῶν προσδιαφθείραντες τῷ καρπῷ. ἕτεροι δὲ πάλιν οὐ-
δὲ μάζης μιᾶς τῷ πεινῶντι μεταδόντες, ὁλόκληρα σιτοδοχεῖα εἰς ποταμὸν ἔρριψαν· καὶ ἐπειδὴ
τοῦ Θεοῦ κελεύοντος διδόναι τοῖς δεομένοις οὐκ ἤκουσαν, τοῦ σητὸς ἐπιτάττοντος καὶ ἄκοντες τὸ
ἔνδον ἅπαν ἐξήντλησαν εἰς ἀπώλειαν καὶ φθορὰν ἐσχάτην, πολὺν μὲν τὸν γέλωτα, πολλὰς
δὲ τὰς ἀρὰς κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς μετὰ τῆς ζημίας ἐπισπασάμενοι ταύτης. καὶ τὰ μὲν
40 ἐνταῦθα, τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ, τίς παραστήσει λόγος; ὥσπερ γὰρ οὗτοι τὸν σητόβρωτον ἐνταῦ-
θα σῖτον ἄχρηστον γενόμενον εἰς ποταμοὺς ῥίπτουσιν, οὕτω τοὺς ταῦτα ἐργασαμένους δι' αὐτὸ
τοῦτο ἀχρήστους γενομένους εἰς τὸν τοῦ πυρὸς ῥίπτει ποταμὸν ὁ Θεός. καθάπερ γὰρ τὸν σῖτον ὁ σὴς
καὶ ὁ σκώληξ, οὕτω τὰς τούτων ψυχὰς ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀπανθρωπία διέφαγε. τούτων δὲ αἴτιον;
τὸ τοῖς παροῦσι προσηλῶσθαι, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην κεχηνέναι μόνον· ὅθεν καὶ μυρίας

ἀθυμίας

ἀθυμίας μεστοὶ γίνονται οἱ τοιοῦτοι. κἂν γὰρ ὁποιονοῦν εἴπῃς ἡδύ, πάντα ἰσχυρός ἐστιν ἀφανί-
σαι τῆς τελευτῆς ὁ φόβος, καὶ τέθνηκεν ὁ τοιοῦτος ἔτι ζῶν. καὶ τὸ μὲν τοὺς ἀπίστους ταῦτα πάσχειν,
θαυμαστὸν οὐδέν· ὅταν δὲ οἱ τοσούτων μυστηρίων ἀπολελαυκότες, καὶ τοσαῦτα περὶ τῶν μελ-
λόντων φιλοσοφήσαντες τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρῶσι, τίνος ἂν εἶεν ἄξιοι συγγνώμης; πόθεν
οὖν γίνεται τὸ τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρεῖν; ἀπὸ τοῦ τρυφῇ προσέχειν, καὶ λιπαίνειν τὴν σάρκα,
καὶ θρύπτειν τὴν ψυχήν, καὶ βαρὺ τὸ φορτίον ἐργάζεσθαι καὶ πολὺ τὸ σκότος καὶ παχὺ τὸ πα-
ραπέτασμα. ἐν γὰρ τῇ τρυφῇ τὸ μὲν κρεῖττον δουλεύεται, τὸ δὲ χεῖρον κρατεῖ· καὶ τὸ μὲν τυ-
φλοῦται πάντοθεν καὶ σύρεται πεπηρωμένον, τὸ δὲ ἄγεται καὶ περιάγεται πανταχοῦ, ἐν τῇ τῶν ἀγε-
μόνων ὀφεῖλον κεῖσθαι τάξει. καὶ γὰρ πολὺς ὁ σύνδεσμος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, τοῦτο τοῦ
δημιουργοῦ μηχανησαμένου, ἵνα μὴ ὡς ἀλλότριον αὐτὸ πείθωσί τινες μισεῖν. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς
τοὺς ἐχθροὺς ἐκέλευσε φιλεῖν· ὁ δὲ διάβολος τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς καὶ τὸ οἰκεῖον σῶμα πεῖσαί τι-
νας μισεῖν. ὅταν γὰρ εἴπῃ ὅτι τοῦ διαβόλου ἐστίν, οὐδὲν ἄλλο κατασκευάζει, ἢ τοῦτο· ὅπερ
ἐσχάτης ληρῳδίας ἐστίν. εἰ γὰρ τοῦ διαβόλου ἐστί, τίς ἡ τοσαύτη συμφωνία, ὡς ἐπιτή-
δειον αὐτὸ πάντοθεν εἰς τὰς τῆς φιλοσόφου ψυχῆς ἐνεργείας κατασκευάσαι; καὶ εἰ ἐπιτή-
δειον, φησί, πῶς αὐτὴν τυφλοῖ; οὐχὶ τὸ σῶμά ἐστι τὸ τυφλοῦν τὴν ψυχήν (ἄπαγε, ἄν-
θρωπε) ἀλλ' ἡ τρυφή. τῆς δὲ τρυφῆς πόθεν ἐφιέμεθα; οὐ παρὰ τὸ σῶμα ἔχειν, οὐδαμῶς· ἀλ-
λὰ παρὰ προαίρεσιν πονηράν. τὸ γὰρ σῶμα τροφῆς δεῖται, οὐ τρυφῆς, τὸ σῶμα τοῦ τρέ-
φεσθαι χρῄζει, οὐχὶ τοῦ διακόπτεσθαι καὶ διαῤῥεῖν. οὐδὲ γὰρ ψυχῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ
σώματι τῷ τρεφομένῳ πολέμιον ἡ τρυφή. καὶ γὰρ ἀσθενέστερον ἀντὶ ἰσχυροῦ γίνεται, καὶ μαλα-
κώτερον ἀντὶ στεῤῥοῦ, καὶ ἐπίνοσον ἀντὶ ὑγιεινοῦ, καὶ βαρύτερον ἀντὶ κούφου, καὶ ἀραιότερον ἀν-
τὶ πυκνοῦ, καὶ αἰσχρὸν ἀντὶ ὡραίου, καὶ δυσωδέστερον ἀντὶ εὐώδους, καὶ ἀκάθαρτον ἀντὶ καθα-
ροῦ, καὶ περιώδυνον ἀντὶ ἀνειμένου, καὶ ἄχρηστον ἀντὶ χρησίμου, καὶ παλαιὸν ἀντὶ νέου, καὶ σα-
θρὸν ἀντὶ ἰσχυροῦ, καὶ βραδὺ καὶ νωθρὸν ἀντὶ τάχεος, καὶ χωλὸν ἀντὶ ἀρτίου. καίτοι εἰ τοῦ
διαβόλου ἦν, οὐκ ἐχρῆν ὑπὸ τῶν αὐτοῦ παραβλάπτεσθαι, τῆς κακίας λέγω· ἀλλ'
οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε τὰ σιτία, τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἡ τρυφὴ μόνη. διὰ γὰρ ταύτης τὰ μυρία ὁ
πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος ἀνύει κακά. οὕτω δῆμον ὁλόκληρον ἐξετραχήλισεν. Ἐλιπάνθη
γάρ, φησι, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἐπλατύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. καὶ Σοδόμοις δὲ
ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῶν κεραυνῶν ἐκείνων ἐγένετο. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Ἰεζεκιὴλ ἔλεγε· Πλὴν
τοῦτο τὸ ἀνόμημα Σοδόμων, ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐν πλησμονῇ ἄρτων καὶ ἐν εὐθηνίαις
ἐσπατάλων. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε. τί
δήποτε; ὅτι ὥσπερ τάφον τὸ σῶμα περιφέρει μυρίοις συνδεδεμένον κακοῖς. εἰ δὲ τὸ σῶ-
μα οὕτως ἀπόλλυται, πῶς ἡ ψυχὴ διακείσεται, πόσου θορύβου, πόσων κυμάτων, πόσης ζά-
λης ἀνάπλεως ἔσται; διά τοι τοῦτο πρὸς πάντα ἄχρηστος γίνεται, καὶ οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦ-
σαι, οὔτε βουλεύσασθαι, οὔτε τι πρᾶξαι τῶν δεόντων ῥᾳδίως δυνήσεται. ἀλλ' ὥσπερ κυ-
βερνήτης, χειμῶνος κρατήσαντος τῆς τέχνης, αὐτῷ τῷ πλοίῳ καὶ τοῖς ἐπιβάταις ὑποβρύχι-
ος γίνεται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος εἰς τὴν χαλεπὴν τῆς ἀναισθησίας καταποντίζε-
ται ἄβυσσον. καὶ γὰρ καθάπερ μύλην τινὰ τὴν γαστέρα ἡμῖν ἐνέθηκεν ὁ Θεός, σύμμετρον
αὐτῇ δύναμιν δούς, καὶ τάξας μέτρον ῥητόν, ὅπερ αὐτὴν ἀλεῖν δεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν. ἂν
οὖν τις ἐπιβάλῃ πλείονα, ἀκατέργαστα γινόμενα τῷ παντὶ λυμαίνεται. ἐντεῦθεν νόσοι, καὶ
ἀσθένειαι, καὶ ἀμορφίαι. καὶ γὰρ οὐκ ἐπίνοσον μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰσχρὰν ποιεῖ ἡ τρυφὴ τὴν κα-
λήν. ὅταν γὰρ ἐρεύγηται συνεχῶς ἀηδῆ, καὶ σεσηπότος οἴνου πνέῃ, καὶ πλέον τοῦ δέοντος ἐρυθαί-
νηται, καὶ τὸν προσήκοντα γυναικὶ ῥυθμὸν διαφθείρῃ, καὶ τὴν εὐκοσμίαν ἀπολέσῃ πᾶσαν, καὶ
πλαδαρὰ μὲν ἡ σὰρξ γίνηται, ὕφαιμοι δὲ καὶ διατεταμέναι αἱ βλεφαρίδες, καὶ πάχος πλέ-
ον τοῦ δέοντος, καὶ πολυσαρκία περιττή, ἐννόησον πόση γίνεται ἐντεῦθεν ἀηδία. ἐγὼ δὲ καὶ ἰατρῶν

ἤκουσα

χ. πεπυρωμ.

γρ. οἰκείων αὐτοῦ.

Δευτ. λβ. ιε.

Ἰεζεκ. ιϛ. μη.

α. Τιμ. ε. ϛ.

ἤκουσα λεγόντων, ὅτι "πολλοὺς καὶ πρὸς ὕψος ἀναδραμεῖν ἡ τρυφὴ μάλιστα" ἐκώλυσε. τοῦ γὰρ πνεύματος ἐγκατακλειομένου τῷ πλήθει τῶν καταβαλλομένων καὶ περὶ τὴν τούτων ἐργασίαν ἀσχολουμένου, ὅπερ εἰς αὔξησιν ἔδει παρασχεῖν, τοῦτο δαπανᾶται εἰς τὴν τῶν περιττῶν ἐργασίαν. τί δ' ἄν τις εἴποι τὰς ποδαλγίας, τὸ ῥεῦμα τὸ πανταχοῦ πλανώμενον, τὰς ἄλλας νόσους τὰς ἐντεῦθεν, τὴν βδελυρίαν ἅπασαν; οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀηδές, ὡς γυνὴ πολλὰ σιτουμένη. διὰ τοῦτο ἐν ταῖς πενομέναις πλείονα τὴν εὐμορφίαν ἴδοι τις ἄν, τῶν περιττωμάτων ἀναλισκομένων τε οὐχὶ προσαποπλασμένων αὐταῖς, πηλοῦ τινος περιττοῦ δίκην, εἰκῇ καὶ μάτην. ἡ γὰρ καθημερινὴ γυμνασία, καὶ οἱ πόνοι, καὶ αἱ ταλαιπωρίαι, καὶ ἡ σύμμετρος τράπεζα, καὶ ἡ λιτὴ δίαιτα πολλὴν μὲν αὐταῖς τὴν εὐεξίαν, πολλὴν δὲ ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὥραν παρέχουσιν. εἰ δὲ τὴν ἡδονὴν τῆς τρυφῆς λέγοις, μέχρι τῆς φάρυγγος αὐτὴν εὑρήσεις μόνον. ὁμοῦ τε γὰρ τὴν γλῶτταν παρῆλθε καὶ ἀπέπτη, πολλὰς ἐναφεῖσα τὰς ἀηδίας. μὴ γάρ μοι κατακειμένους μόνον τοὺς τρυφῶντας ἴδῃς, ἀλλ' ὅταν αὐτοὺς ἀναστάντας ἴδῃς, τότε παρακολούθησον, καὶ ὄψει θηρίων μᾶλλον καὶ ἀλόγων, ἢ ἀνθρώπων σώματα. ὄψει γὰρ καρηβαροῦντας, διατεινομένους, συνδεδεμένους, κλίνης δεομένους καὶ στρωμνῆς καὶ ἡσυχίας πολλῆς, καὶ καθάπερ ἐν κλυδωνίῳ πολλῷ ταραττομένους, καὶ τῶν διασωζόντων δεομένους, καὶ ἐπιθυμοῦντας τῆς καταστάσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ πρὶν ἢ διαρραγῆναι ἦσαν. καθάπερ γὰρ αἱ κύουσαι τῶν γυναικῶν, οὕτω βαρούμενοι τὰς γαστέρας περιφέρονται, καὶ μόλις ἐπιβαίνουσι, καὶ μόλις βλέπουσι, καὶ μόλις φθέγγονται, καὶ πάντα μόλις· ἂν δὲ μικρὸν αὐτοὺς τύχῃ καταδαρθεῖν, ὀνείρατα πάλιν ἄτοπα καὶ μυρίων γέμοντα φαντασιῶν ὁρῶσι. τί δ' ἄν τις εἴποι τὴν ἑτέραν τούτων μανίαν, τὴν τῶν ἀφροδισίων λέγω; καὶ γὰρ καὶ αὕτη τὰς πηγὰς ἐντεῦθεν ἔχει· καὶ καθάπερ ἵπποι θηλυμανεῖς, οὕτω τῷ οἴστρῳ τῆς μέθης κεντούμενοι, πᾶσιν ἐπιπηδῶσιν, ἀλογώτερον καὶ μανικώτερον ἐκείνων σκιρτῶντες, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀσχημονοῦντες, ἃ μηδὲ εἰπεῖν θέμις. οὐδὲ γὰρ ἴσασι λοιπὸν οὔτε ἃ πάσχουσιν, οὔτε ἃ πράττουσιν. ἀλλ' οὐχ ὁ μὴ τρυφῶν, τοιοῦτος· ἀλλ' ἐν λιμένι καθήμενος τὰ ἑτέρων ὁρᾷ ναυάγια, καὶ ἡδονῆς ἀπολαύει καθαρᾶς καὶ διαρκοῦς, τὴν ἐλευθέρῳ προσήκουσαν ζωὴν μετιών. ταῦτ' οὖν εἰδότες, φύγωμεν τὰ πονηρὰ τῆς τρυφῆς συμπόσια, καὶ λιτῆς ἀντεχώμεθα τραπέζης, ἵνα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εὖ διακείμενοι, πᾶσάν τε ἐργασώμεθα ἀρετήν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. μ. 29 ΕΠΕΙ ΤΙ ΠΟΙΗΣΟΥΣΙΝ ΟΙ ΒΑΠΤΙΖΟΜΕνοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;

ΕΤέρῳ πάλιν ἐπιχειρεῖ κεφαλαίῳ, ποτὲ μὲν ἐξ ὧν ὁ Θεὸς ποιεῖ, ποτὲ δὲ ἐξ αὐτῶν ὧν πράττουσι, τὰ λεγόμενα κατασκευάζων. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο εἰς συνηγορίας δικαίωμα, ὅταν τοὺς ἀντιλέγοντας αὐτοὺς μάρτυρας παραγάγῃ, δι' ὧν ποιοῦσι, τῶν λεγομένων. τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; ἢ βούλεσθε πρότερον εἴπω, πῶς παραποιοῦσι τὴν ῥῆσιν ταύτην οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες; καὶ οἶδα μὲν ὅτι πολὺν κινήσω γέλωτα, πλὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἐρῶ, ἵνα μειζόνως αὐτῶν φύγητε τὴν νόσον. ἐπειδὰν γάρ τις κατηχούμενος ἀπέλθῃ παρ' αὐτοῖς, τὸν ζῶντα ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ τετελευτηκότος κρύψαντες, προσίασι τῷ νεκρῷ, καὶ διαλέγονται, καὶ πυνθάνονται, εἰ βούλοιτο λαβεῖν τὸ βάπτισμα· εἶτα ἐκείνου μηδὲν ἀποκρινομένου, ὁ κεκρυμμένος κάτωθεν ἀντ' ἐκείνου φησίν, ὅτι δὴ βούλοιτο βαπτισθῆναι, καὶ οὕτω βαπτίζουσιν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ ἀπελθόντος,

ἀπελθόντος, καθάπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παίζοντες. τοσοῦτον ἰσχύει ταῖς τῶν ῥᾳθύμων ψυχαῖς
ὁ διάβολος. εἶτα ἐγκαλούμενοι, τοῦτο προφέρουσι τὸ ῥῆμα λέγοντες, ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος
εἴρηκεν, οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. εἶδες τὸν καταγέλωτα τὸν πολύν; ἆρ'
οὖν πρὸς ταῦτα ἀντειπεῖν ἄξιον; οὐκ ἔγωγε οἶμαι· πλὴν εἰ μὴ τοῖς μαινομένοις ὑπὲρ
ὧν παραπαίοντες φθέγγονται, διαλέγεσθαι δεῖ. ἵνα δὲ μηδεὶς τῶν σφόδρα ἀφελεστέρων ἁ- 5
λῷ, ἀναγκαῖον ὑπομεῖναι καὶ τὴν πρὸς τούτους ἀντίρρησιν. εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε Παῦλος, τί-
νος ἕνεκεν ἠπείλησεν ὁ Θεὸς τῷ μὴ βαπτιζομένῳ; οὐ γὰρ ἔστιν ἵνα μὴ βαπτισθείημεν λοιπὸν
ἐπινοηθέντος τούτου· ἄλλως δὲ τὸ ἔγκλημα οὐκέτι παρὰ τὸν ἀπελθόντα γίνεται, ἀλλὰ παρὰ
Ιωαν. ς. νγ. τὸν ζῶντα. τίσι δὲ ἔλεγεν, Ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα, καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔ-
Ιωαν. γ. ε. χετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς; τοῖς ζῶσιν, ἢ τοῖς τετελευτηκόσιν, εἰπέ μοι; καὶ πάλιν, Ἂν μή τις ἀνα- 10
γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; εἰ γὰρ τοῦτο ἐ-
φεῖται, καὶ οὐ χρεία γνώμης τῆς τοῦ λαμβάνοντος, οὐδὲ συγκαταθέσεως τῆς ἐν τῷ ζῆν, τί
κωλύει καὶ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους οὕτω γίνεσθαι πιστούς, ἑτέρων μετὰ τὴν τελευτὴν ἐκείνων
ὑπὲρ ἐκείνων ταῦτα ποιούντων; ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπιπλέον τὰ ἀράχνια διακό- χ. ἐπ
πτοντες ματαιοπονῶμεν, φέρε τῆς ῥήσεως ταύτης τὴν δύναμιν ὑμῖν ἀναπτύξωμεν. τί οὖν 15
φησιν ὁ Παῦλος; πρότερον δὲ ἀναμνῆσαι βούλομαι τοὺς μεμυημένους ὑμᾶς ῥήσεως, ἣν κατὰ
τὴν ἑσπέραν ἐκείνην οἱ μυσταγωγοῦντες ὑμᾶς λέγειν κελεύουσι, καὶ τότε ἐρῶ καὶ τὸ τοῦ Παύ-
λου. οὕτω γὰρ ὑμῖν καὶ τοῦτο ἔσται σαφέστερον. μετὰ γὰρ τὰ ἄλλα πάντα τοῦτο προστίθεμεν,
ὃ νῦν ὁ Παῦλος λέγει. καὶ βούλομαι μὲν σαφῶς αὐτὸ εἰπεῖν, οὐ τολμῶ δὲ διὰ τοὺς ἀ-
μυήτους. οὗτοι γὰρ δυσκολωτέραν ἡμῖν ποιοῦσι τὴν ἐξήγησιν, ἀναγκάζοντες ἢ μὴ λέγειν 20
σαφῶς, ἢ εἰς αὐτοὺς ἐκφέρειν τὰ ἀπόρρητα. πλὴν ἀλλ' ὡς ἂν οἷός τε ὦ, συνεσκια-
σμένως ἐρῶ. μετὰ γὰρ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν μυστικῶν ῥημάτων ἐκείνων καὶ φοβερῶν, καὶ τοὺς φρι-
κώδεις κανόνας τῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατενεχθέντων δογμάτων, καὶ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει προστίθεμεν,
ὅταν μέλλωμεν βαπτίζειν, κελεύοντες λέγειν· ὅτι πιστεύω εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἐπὶ τῇ
πίστει ταύτῃ βαπτιζόμεθα. μετὰ γὰρ τὸ ὁμολογῆσαι τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, τότε καθιέμεθα 25
εἰς τὴν πηγὴν τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐκείνων. τοῦτο τοίνυν ἀναμιμνήσκων ὁ Παῦλος ἔλεγεν·
εἰ μὴ ἔστιν ἀνάστασις, τί καὶ βαπτίζῃ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; τουτέστι, τῶν σωμάτων. καὶ γὰρ ἐπὶ
τούτῳ βαπτίζῃ, τοῦ νεκροῦ σώματος ἀνάστασιν πιστεύων, ὅτι οὐκέτι μένει νεκρόν. καὶ σὺ μὲν διὰ τῶν
ῥημάτων λέγεις νεκρῶν ἀνάστασιν· ὁ δὲ ἱερεύς, ὥσπερ ἐν εἰκόνι τινί, ἅπερ ἐπίστευσας καὶ διὰ
τῶν ῥημάτων ὡμολόγησας, δείκνυσί σοι καὶ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. ὅταν χωρὶς σημείου 30
πιστεύῃς, τότε σοι καὶ τὸ σημεῖον παρέχει· ὅταν τὰ σαυτοῦ ποιήσῃς, τότε καὶ ὁ Θεός σε πληρο-
φορεῖ. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; διὰ τοῦ ὕδατος. τὸ γὰρ βαπτίζεσθαι καὶ καταδύεσθαι, εἶτα
ἀνανεύειν, τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεώς ἐστι σύμβολον καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀνόδου. διὸ καὶ τάφον
Ρωμ. ς. δ. τὸ βάπτισμα ὁ Παῦλος καλεῖ λέγων, Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν
θάνατον. ἀπὸ τούτου καὶ τὸ μέλλον ἀξιόπιστον ποιεῖ, τῶν σωμάτων λέγω τὴν ἀνάστασιν. τοῦ 35
γὰρ σῶμα ἀναστῆσαι πολλῷ μεῖζον τὸ ἁμαρτήματα ἀφανίσαι. καὶ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἀποφαινό-
Ματθ. θ. ε. μενος, ἔλεγε· Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἆρον
τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει; τὸ μὲν δυσκολώτερον ἐκεῖνό, φησιν· ἐπειδὴ δὲ ἀπιστεῖτε ἅτε ἀ-
δήλῳ ὄντι, καὶ τὸ εὐκολώτερον ἀντὶ δυσκόλου ποιεῖσθε τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἀπόδειξιν, οὐδὲ
τοῦτο παραιτήσομαι παρασχεῖν ὑμῖν τὸ δεῖγμα. τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ, ἐγερθεὶς ἆρον 40
τὴν κλίνην σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ πῶς τοῦτο δύσκολον, φησιν, ὅταν καὶ βασιλεῦσι,
καὶ ἄρχουσι δυνατὸν ᾖ; καὶ γὰρ μοιχούς, καὶ ἀνδροφόνους ἀφιᾶσιν ἐκεῖνοι. παίζεις, ἄνθρωπε,
ταῦτα λέγων. ἁμαρτήματα μὲν γὰρ ἀφεῖναι, μόνῳ Θεῷ δυνατόν· ἄρχοντες δὲ καὶ βασιλεῖς,
κἂν μοιχούς, κἂν ἀνδροφόνους ἀφῶσι, τῆς μὲν κολάσεως τῆς παρούσης ἀπαλλάττουσι, τὴν δὲ

ἁμαρτίαν αὐτῶν οὐκ ἐκκαθαίρουσι· κἂν εἰς ἀρχὰς ἀγάγωσι τοὺς ἀφεθέντας, κἂν αὐτὴν περιβάλωσι τὴν ἁλουργίδα, κἂν τὸ διάδημα ἐπιθῶσιν, ἀλλὰ βασιλέας μὲν ἐποίησαν ἂν οὕτω, τῆς δὲ ἁμαρτίας οὐκ ἂν ἠλευθέρωσαν. Θεὸς γὰρ μόνος τοῦτο ποιεῖ, ὃ δὴ καὶ ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἐργάζεται. αὐτῆς γὰρ ἅπτεται τῆς ψυχῆς ἡ χάρις, κἀκεῖθεν πρόρριζον ἀνασπᾷ τὴν ἁμαρτίαν. διὰ δὴ τοῦτο τοῦ μὲν ὑπὸ βασιλέως ἀφεθέντος ῥυπῶσαν τὴν ψυχήν ἐστιν ἰδεῖν, τὴν δὲ τοῦ βαπτισθέντος οὐκέτι, ἀλλ᾽ αὐτῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καθαρωτέραν, καὶ οἵα ἐξ ἀρχῆς γεννηθεῖσα ἦν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνης ἀμείνω πολλῷ. πνεύματος γὰρ ἀπολαύει τοῦ πανταχόθεν αὐτὴν πυροῦντος καὶ τὴν ἁγιωσύνην ἐπιτείνοντος. καὶ ὥσπερ σίδηρον ἢ χρυσὸν ἀναχωνεύων, καθαρὸν καὶ καινὸν ἄνωθεν ποιεῖς· οὕτω δὴ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ τῷ βαπτίσματι ἀναχωνεῦον αὐτὴν, καὶ δαπανῶν τὰ ἁμαρτήματα, χρυσίου παντὸς καθαροῦ καθαρωτέραν ἀποστίλβειν παρασκευάζει, καὶ τὴν τῶν σωμάτων δὲ ἀνάστασιν ἀξιόπιστον κἀντεῦθέν σοι πάλιν δείκνυσιν οὖσαν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἁμαρτία τὸν θάνατον εἰσήγαγε, τῆς ῥίζης ξηρανθείσης, οὐδὲν δεῖ λοιπὸν ἀμφιβάλλειν ὑπὲρ τῆς τοῦ καρποῦ ἀπωλείας. διὸ τοῦτο πρότερον εἰπὼν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τότε ὁμολογεῖς καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐντεῦθεν καὶ εἰς ἐκεῖνο χειραγωγούμενος. εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἀρκεῖ τὸ ὄνομα τῆς ἀναστάσεως δεῖξαι τὸ πᾶν (πολλοὶ γὰρ ἀναστάντες πάλιν ἀπῆλθον, ὡς οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ, ὡς Λάζαρος, ὡς οἱ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ) κελεύει λέγειν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα μηκέτι θάνατον ὑποπτεύσῃ τις μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην. τούτων τοίνυν τῶν ῥημάτων ἀναμιμνήσκων ὁ Παῦλός φησι· τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἀνάστασις, φησί, σκηνὴ τὰ ῥήματα ταῦτα. εἰ μὴ ἔστιν ἀνάστασις, πῶς αὐτοὺς πείθομεν πιστεύειν, ἅπερ οὐ δίδομεν· ὥσπερ ἂν εἴ τις κελεύων γραμματεῖον ἐκθέσθαι ὅτι τὸ καὶ τὸ ἔλαβε, μηκέτι δῴη τὰ ἐγγραφέντα, εἶτα μετὰ τὴν ὑπογραφὴν ἀπαιτοίη τὰ ἐγγεγραμμένα. τί γὰρ ποιήσει λοιπὸν ὁ ὑπογράψας, ὑπεύθυνον μὲν ἑαυτὸν ποιήσας, οὐ λαβὼν δὲ ἅπερ ὡμολόγησεν εἰληφέναι; τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα λέγει περὶ τῶν βαπτιζομένων· τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι, φησίν, ὑπογράψαντες μὲν ἀνάστασιν σωμάτων νεκρῶν, οὐ λαμβάνοντες δέ, ἀλλ᾽ ἀπατώμενοι; τί δὲ ὅλως καὶ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἔδει, εἰ τὸ ἔργον μὴ εἵπετο;

30 Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;

31 Καθ᾽ ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ὅρα πάλιν πόθεν ἐπιχειρεῖ κατασκευάσαι τὸ δόγμα, ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου, μᾶλλον δὲ οὐ τῆς αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο τὸ τοὺς διδασκάλους εἰσάγειν σφόδρα πεπληροφορημένους, καὶ τοῦτο δεικνύντας οὐ διὰ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ δι᾽ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. διὰ δὴ τοῦτο οὐ λέγει ἁπλῶς, ὅτι καὶ ἡμεῖς πεπείσμεθα (οὐδὲ γὰρ ἤρκει τοῦτο πεῖσαι μόνον) ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν παρέχεται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, ῥήμασι ταῦτα ὁμολογεῖν οὐδὲν ἴσως ὑμῖν δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι· εἰ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ὑμῖν παραγάγοιμεν φωνὴν, τί πρὸς τοῦτο ἔχοιτε ἀντειπεῖν; ἀκούσατε τοίνυν, πῶς καὶ διὰ τῶν κινδύνων ταῦτα καθ᾽ ἑκάστην ὁμολογοῦμεν τὴν ἡμέραν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐγώ, ἀλλ᾽, ἡμεῖς, παραλαμβάνων πάντας ὁμοῦ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ταύτῃ μετριάζων τε καὶ ἀξιόπιστον ποιῶν τὸν λόγον. τί γὰρ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν; ὅτι ἀπατῶμεν ὑμᾶς ταῦτα κηρύττοντες καὶ κενοδοξίας ἕνεκεν δογματίζομεν; ἀλλ᾽ οὐκ ἐῶσι ταῦτα ψηφίζεσθαι οἱ κίνδυνοι. τίς γὰρ ἂν ἕλοιτο κινδυνεύειν διηνεκῶς εἰκῇ καὶ μάτην; διὸ καὶ ἔλεγε, τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; εἰ γὰρ καὶ ἕλοιτό τις διὰ κενοδοξίαν, ἅπαξ καὶ δεύτερον τοῦτο αἱρεῖται, οὐχὶ πάντα τὸν βίον, καθάπερ ἡμεῖς. ἡμεῖς γὰρ τὴν ζωὴν ἅπασαν εἰς τοῦτο κατεστησάμεθα. καθ᾽ ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καύχησιν ἐνταῦθα, τὴν αὐτῶν προκοπὴν λέγων.

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ γὰρ πολλοὺς ἔδειξε τοὺς κινδύνους ὄντας, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀποδυρόμενος ταῦτα λέγειν, οὐ μόνον οὐκ ἀλγῶ, φησιν, ἀλλὰ καὶ καυχῶμαι τῷ ταῦτα πάσχειν ὑπὲρ ὑμῶν. διπλῆ δὲ ἐναβρυνέσθαί φησι, καὶ τῷ δι' αὐτοὺς κινδυνεύειν, καὶ τῷ ὁρᾷν αὐτοὺς ἐπιδιδόντας. εἶτα δὲ αὐτῷ συνήθης ποιῶν, ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθέγξατο, ἀμφότερα ἀνατίθησι τῷ Χριστῷ. πῶς δὲ ἀποθνήσκει καθ' ἑκάστην ἡμέραν; τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῷ παρεσκευάσθαι πρὸς τοῦτο. καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα λέγει; πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως διὰ τούτων κατασκευάζων λόγον. τίς γὰρ ἂν ἕλοιτό, φησι, τοσούτους ὑπομένειν θανάτους, ἀναστάσεως οὐκ οὔσης οὐδὲ ζωῆς μετὰ ταύτην; εἰ γὰρ οἱ πιστεύοντες τῇ ἀναστάσει, μόλις ἂν ὑπὲρ αὐτῆς κινδυνεύσαιεν, εἰ μὴ σφόδρα εἶεν γενναῖοι· πολλῷ μᾶλλον ὁ μὴ πιστεύων, φησὶν, οὐκ ἂν ἕλοιτο τοσούτους ὑπομένειν θανάτους, καὶ οὕτω χαλεπούς. καὶ γὰρ κατὰ μικρὸν ὅρα πόσην ποιεῖται τὴν αὔξησιν. εἶπεν, ὅτι κινδυνεύομεν, προσέθηκεν, ὅτι πᾶσαν ὥραν, εἶτα, ὅτι καθ' ἡμέραν, εἶτα, ὅτι οὐ κινδυνεύω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκω. δείκνυσι δὴ λοιπὸν καὶ ποταποὺς θανάτους, οὕτω λέγων·

32 Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; Τί ἐστι, εἰ κατὰ ἄνθρωπον; ὅσον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἧκον, ἐθηριομάχησα. τί γὰρ, εἰ ὁ Θεὸς ἐξήρπασέ με τῶν κινδύνων; ὥστε ὁ μάλιστα ὑπὲρ τούτων ὀφείλων μεριμνᾷν, ἐγώ εἰμι, ὁ τοσούτους κινδύνους ὑπομένων, καὶ μηδεμίαν μηδέπω λαβὼν ἀμοιβήν. εἰ γὰρ μὴ παραγίνεται ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα συγκέκλεισται, ἡμεῖς ἐν μείζονι ζημίᾳ ἐσμέν. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἀκινδύνως ἐπιστεύσατε, ἡμεῖς δὲ καθ' ἑκάστην σφαττόμεθα τὴν ἡμέραν. ταῦτα δὲ ἅπαντα ἔλεγεν, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἶχεν ὄφελος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν, καὶ ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως στηρίξαι λόγον· οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπὶ μισθῷ ἔτρεχεν. ἀρκοῦσα γὰρ ἦν αὐτῷ ἀντίδοσις, τὸ ποιῆσαι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ, εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν, κἀκεῖ πάλιν δι' ἐκείνους, ὥστε τῷ φόβῳ τῆς ἀθλιότητος ταύτης" κατασεῖσαι αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν συγκαταβαίνων, οὕτω φησί. καὶ γὰρ ὁ μέγας μισθὸς, τὸ ἀρέσκειν διὰ πάντος τῷ Χριστῷ· καὶ χωρὶς τῆς ἀντιδόσεως, μεγίστη ἀμοιβὴ, τὸ δι' αὐτὸν κινδυνεύειν. Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ῥῆμα κωμῳδικώτατόν ἐστι. διὸ οὐδὲ οἴκοθεν αὐτὸ παρήγαγεν, ἀλλὰ τὸν προφήτην ἐπέστησε τὸν μεγαλοφωνότατον Ἡσαΐαν, ὃς περὶ τινῶν ἀπηλγηκότων διαλεγόμενος καὶ ἀπεγνωσμένων, ἔλεγε ταυτὶ τὰ

Ἡσ. κβ. ιγ.

ῥήματα· Οἱ σφάζοντες μόσχους καὶ θύοντες πρόβατα, ὥστε φαγεῖν κρέα καὶ πιεῖν οἶνον· οἱ λέγοντες, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν, ἀνακεκαλυμμένα ταῦτά ἐστιν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου σαβαώθ· καὶ οὐκ ἀφεθήσεται ὑμῖν ἡ ἁμαρτία αὕτη, ἕως ἂν ἀποθάνητε. εἰ δὲ τότε συγγνώμης ἦσαν ἀπεστερημένοι οἱ ταῦτα λέγοντες, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. εἶτα ἵνα μὴ τραχύτερον ποιήσῃ τὸν λόγον, οὐκ ἐπὶ πολὺ τῇ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῇ ἐπιμένει, ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ παραίνεσιν τρέπει τὸν λόγον, λέγων· 33 Μὴ πλανᾶσθε, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν αὐτῶν καθαπτόμενος, ὡς ἀνοήτων (χρηστὰ γὰρ ἐνταῦθα εὐφήμως τὰ εὐεξαπάτητα ἐκάλεσεν) ὁμοῦ δὲ ὡς οἷόν τέ ἐστι καὶ συγγνώμης ὑπὲρ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῖς μεταδιδοὺς, καὶ τὸ πλέον τῶν ἐγκλημάτων ἀποσκευαζόμενος ἀπ' ἐκείνων, καὶ εἰς ἑτέρους μετατιθεὶς, ὥστε καὶ ταύτῃ εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐφελκύσασθαι.

Γαλ. ε. ι.

ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ ποιεῖ λέγων, Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ.

34 Ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· Ὡς πρὸς μεθύοντας καὶ μαινομένους. τὸ γὰρ ἀθρόον πάντα ἀπὸ τῶν χειρῶν ῥίψαι, μεθυόντων καὶ μαινομένων ἦν, τῷ μηκέτι ὁ-

ρᾷν

ρᾶν ἃ ἑώρων, μηδὲ πιστεύειν οἷς ἔμπροσθεν ὡμολόγησαν. Τὸ δέ ἐστι, δικαίως, [illegible]
τὸ καὶ χρησίμως. ἔστι γὰρ ἀδίκως νήφειν, ὅταν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διεγηγερμένος τις ᾖ.
καλῶς δὲ, καὶ τὸ, μὴ ἁμαρτάνετε, προσέθηκε, δεικνὺς ὅτι ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὰ σπέρματα τῆς
ἀπιστίας. καὶ πολλαχοῦ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι βίος διεφθαρμένος πονηρὰ τίκτει δόγματα· ὡς ὅ-
5 ταν λέγῃ, Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν (α. Τιμ. ϛ. ι.)
τῆς πίστεως. καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν πονηρὰ συνειδότων ἑαυτοῖς, καὶ οὐ βουλομένων δοῦναι δίκην,
ἀπὸ τοῦ φόβου τούτου καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως παραβλέπτονται πίστιν· ὥσπερ οὖν οἱ
μεγάλα κατορθοῦντες καὶ καθ' ἑκάστην αὐτὴν ἐπιθυμοῦσι τὴν ἡμέραν ἰδεῖν. Ἀγνωσίαν γὰρ
Θεοῦ τινες ἔχουσι· πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. Ὅρα πῶς πάλιν μετατίθησι τὰ ἐγ-
10 κλήματα εἰς ἑτέρους. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀγνωσίαν ἔχετε, ἀλλ', ἀγνωσίαν τινὲς ἔχουσι. τὸ γὰρ
τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖν, οὐ σφόδρα εἰδότος ἐστὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἄμαχον καὶ πρὸς πάντα
ἀρκοῦσαν. εἰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησε, πολλῷ μᾶλλον τὰ διαλυθέντα δυνήσεται
ἀναστῆσαι. καὶ ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, καὶ μετὰ ὑπερβολῆς ἐκωμῴδησεν, εἰς γαστρι-
μαργίαν, εἰς ἄνοιαν, εἰς παραπληξίαν διαβάλλων, παραμυθούμενος τὰ εἰρημένα, φησί·
15 πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω, τουτέστιν, ὥστε διορθῶσαι, ὥστε ἐπαναγαγεῖν, ὥστε αἰσχυνθέντας
ὑμᾶς γενέσθαι βελτίους. δέδοικε γὰρ μὴ πέρα τοῦ δέοντος τεμὼν, ἀποσκιρτῆσαι ποιήσῃ.

Ταῦτα δὲ μὴ πρὸς ἐκείνους εἰρῆσθαι νομίζωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν εἰρῆσθαι πρὸς (ΗΘΙΚΟΝ)
ἅπαντας τοὺς τὰ αὐτὰ νοσοῦντας, καὶ τοὺς βίον διεφθαρμένον ἔχοντας. καὶ γὰρ οὐχ οἱ τὰ
πονηρὰ δόγματα ἔχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἁμαρτίαις κατεχόμενοι χαλεπαῖς, μεθύουσί τε
20 καὶ παραπαίουσι. διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἂν λεχθείη, δικαίως δὲ, ἐκνήψατε, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς
τῷ καρῷ τῆς πλεονεξίας βεβαρημένους, τοὺς κακῶς ἁρπάζοντας. ἔστι γὰρ ἁρπαγὴ καλὴ,
ἡ τῶν οὐρανῶν ἁρπαγὴ, ἡ μηδὲν βλάπτουσα. ἐν μὲν γὰρ τοῖς χρήμασιν οὐκ ἔστιν ἕτερον
γενέσθαι πλούσιον, μὴ ἑτέρου πρότερον γενομένου πένητος· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐκ
ἔνι τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. οὐκ ἔστι τινὰ γενέσθαι πλούσιον, μὴ ἕτερον ποιήσαντα εὔ-
25 πορον. ἂν γὰρ μηδένα ὠφελήσῃς, οὐ δυνήσῃ γενέσθαι εὔπορος. ἐν μὲν γὰρ τοῖς σωματικοῖς
ἡ μετάδοσις μείωσιν ποιεῖ· ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς ἡ μετάδοσις πλεονασμὸν ἐργάζεται. καὶ τὸ
μὴ μεταδοῦναι, τοῦτο πολλὴν πενίαν κατασκευάζει, καὶ κόλασιν ἐσχάτην ἐπάγει, καὶ δείκνυσι
τοῦτο ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας. καὶ γὰρ ὁ λόγον ἔχων σοφίας, μεταδοὺς ἑτέρῳ, ηὔξησε τὴν περι-
ουσίαν, πολλοὺς ποιήσας τοὺς σοφούς· οἴκοι δὲ κατακρύψας, ἀπεστέρησεν ἑαυτὸν τῆς περιουσίας,
30 οὐ κτησάμενος τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν. πάλιν ὁ χαρίσματα ἔχων ἕτερα, πολλοὺς
ἰασάμενος ἐξέτεινε τὴν δωρεάν· καὶ οὔτε αὐτὸς ἐξεκενώθη τῇ μεταδόσει, καὶ πολλοὺς ἑτέρους
ἐνέπλησε τῆς πνευματικῆς δωρεᾶς. καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πνευματικῶν ἀκίνητος οὗτος ὁ
κανὼν διαμένει. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας, ὁ μὲν κοινωνοὺς πολλοὺς κατασκευάζων ἑαυτῷ
τῆς βασιλείας, ταύτῃ μειζόνως αὐτῆς ἀπολαύσεται πάλιν· ὁ δὲ μηδένα σπουδάζων λα-
35 βεῖν κοινωνὸν, καὶ αὐτὸς ἐκπεσεῖται τῶν πολλῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. εἰ γὰρ ἡ σοφία ἡ αἰ-
σθητὴ οὐ δαπανᾶται, μυρίων ἁρπαζόντων, οὔτε ὁ τεχνίτης πολλοὺς τοὺς τεχνίτας ποιῶν
ἀπόλλυσι τὴν τέχνην, πολλῷ μᾶλλον ὁ τὴν βασιλείαν ἁρπάζων ἐλάττονα οὐκ ἐργάσε-
ται, ἀλλὰ τότε πλείων ἔσται ὁ πλοῦτος ἡμῖν, ὅταν πολλοὺς ἐπὶ τοῦτο καλῶμεν. ἁρπάσω-
μεν τοίνυν τὰ μὴ ἀναλισκόμενα, ἀλλὰ πλεονάζοντα ἐν τῷ ἁρπάζεσθαι· ἁρπάσωμεν τὰ
40 μηδένα ἔχοντα συκοφάντην, μηδένα βάσκανον. καὶ γὰρ εἰ χρυσίου τόπος ἦν πηγὴν
ἔχων ἀναβλύζουσαν ἀέναον, καὶ τοσούτῳ πλέον ἐπέρρει, ὅσῳ πλέον ἐξηντλεῖτο, ἕτερος
δὲ τόπος ἦν θησαυρὸν ἔχων κατορωρυγμένον, πόθεν ἂν ἠθέλησας πλουτεῖν; οὐχὶ ἐκεῖθεν;
δῆλον. ἀλλ' ἵνα μὴ λόγῳ τοῦτο μόνον ἀναπλάσωμεν, λογίσασθε ἐπὶ τοῦ ἀέρος τὸ
εἰρημένον καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου. ταῦτα γὰρ ἁρπάζεται παρὰ πάντων, καὶ πάντας πλη-

ροῖ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ἀπολαυόντων, καὶ μὴ ἀπολαυόντων, ὅμοια μένει μὴ ἐλαττούμενα. ὃ δὲ ἐγὼ εἶπον, πολλῷ μεῖζόν ἐστιν. οὐ γὰρ ὁμοία μένει ἡ πνευματικὴ σοφία διαδιδομένη, καὶ μὴ διαδιδομένη· ἀλλ' αὔξεται μᾶλλον διαδιδομένη. Εἰ δέ τις οὐκ ἀνέχεται τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῶν βιωτικῶν προέστηκε πενίᾳ, ἁρπάζων τὰ ἐλαττούμενα, καὶ τούτῳ πάλιν ἀναμιμνησκέσθω τῆς τροφῆς τοῦ μάννα, καὶ φοβείσθω τὸ παράδειγμα τῆς κολάσεως. ὅπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνης συνέβαινε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτούντων νῦν ἐκβαῖνόν ἐστιν ἰδεῖν. τί δὲ τότε συνέβαινε; σκώληκας ἔβρυον ἀπὸ τῆς πλεονεξίας. τοῦτο καὶ νῦν γίνεται ἐπὶ τούτων. τὸ μὲν γὰρ μέτρον τῆς τροφῆς τὸ αὐτὸ ἅπασι (μίαν γὰρ πληροῦμεν γαστέρα) ἡ δὲ κόπρος παρὰ σοὶ πλείων τῷ τρυφῶντι. καὶ καθάπερ ἐκεῖ ἐν ταῖς οἰκίαις οἱ τὸ πλέον τοῦ νενομισμένου συλλέγοντες, οὐ μάννα συνῆγον, ἀλλὰ σκώληκας πλείους καὶ σηπεδόνα, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ τρυφῇ καὶ ἐν τῇ πλεονεξίᾳ, οὐ τρυφὴν πλείονα, ἀλλὰ φθορὰν πλείονα συνάγουσιν οἱ γαστριζόμενοι καὶ μεθύοντες. ἀλλ' ὅμως τοσούτῳ χείρους ἐκείνων οἱ νῦν, ὅσῳ ἐκεῖνοι μὲν ἅπαξ παθόντες τοῦτο, ἐσωφρονίσθησαν· οὗτοι δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν σκώληκα τοῦτον ἐκείνου πολλῷ χαλεπώτερον εἰς τὰς οἰκίας τὰς ἑαυτῶν εἰσάγοντες, οὔτε αἰσθάνονται, οὔτε κορέννυνται. ὅτι γὰρ ταῦτα ἐκείνοις ἔοικε κατὰ τὸν τῆς ματαιοπονίας λόγον (τῇ γὰρ τιμωρίᾳ πολλῷ ταῦτα χαλεπώτερα) ἐντεῦθεν σκόπει. τίνι γὰρ διαφέρει ὁ πλούσιος τοῦ πένητος; οὐχ ἓν σῶμα περιβάλλει; οὐ μίαν τρέφει γαστέρα; τίνι οὖν πλεονεκτεῖ; ταῖς φροντίσι, τῷ δαπανᾶσθαι, τῷ παρακούειν Θεοῦ, τῷ διαφθείρειν τὴν σάρκα, τῷ λυμαίνεσθαι τὴν ψυχήν. ταῦτα γάρ ἐστιν, οἷς πλεονεκτεῖ τῶν πενήτων· ὡς εἴγε πολλὰς ἐπλήρου γαστέρας, τάχα τι καὶ λέγειν εἶχεν, οἷον ὅτι πλείων ἡ χρεία, καὶ μείζων ἡ τῆς δαπάνης ἀνάγκη. ἀλλὰ καὶ νῦν ἔχουσι, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι πολλὰς πληροῦσι, τὰς τῶν οἰκετῶν, τὰς τῶν θεραπαινίδων. ἀλλ' οὐ χρείας ἕνεκεν, οὐδὲ φιλανθρωπίας τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ τύφου μόνον· ὅθεν οὐδ' ἂν ἀνάσχοιτό τις τῆς ἀπολογίας αὐτῶν. διατί γὰρ πολλοὺς ἔχει οἰκέτας; ὥσπερ γὰρ ἐν ἱματίοις τὴν χρείαν διώκειν δεῖ μόνον, καὶ ἐν τραπέζῃ, οὕτω καὶ ἐν οἰκέταις. τίς οὖν ἡ χρεία; οὐκ ἔστιν οὐδεμία. καὶ γὰρ ἑνὶ τὸν ἕνα χρῆσθαι δεσπότην οἰκέτῃ μόνον ἐχρῆν· μᾶλλον δὲ καὶ δύο καὶ τρεῖς δεσπότας ἑνὶ οἰκέτῃ. εἰ δὲ βαρὺ τοῦτο, ἐννόησον τοὺς οὐδένα ἔχοντας, καὶ εὐκολωτέρας ἀπολαύοντας θεραπείας. καὶ γὰρ αὐτάρκεις τῇ διακονίᾳ τῇ ἑαυτῶν ἐποίησεν ὁ Θεὸς, μᾶλλον δὲ καὶ τῇ τοῦ πλησίον. εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ταῖς χρείαις μου, καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. εἶτα ὁ μὲν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιος, οὐκ ἠσχύνετο μυρίοις ὑπηρετῶν· σὺ δὲ, εἰ μὴ πολλὰς περιφέρεις ἀνδραπόδων ἀγέλας, αἰσχρὸν εἶναι νομίζεις, οὐκ εἰδὼς ὅτι τοῦτο μὲν οὖν μάλιστά ἐστι τὸ καταισχῦνόν σε; καὶ γὰρ διατοῦτο καὶ χεῖρας ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, καὶ πόδας, ἵνα μὴ δεώμεθα οἰκετῶν. οὐδὲ γὰρ χρείας ἕνεκεν τὸ τῶν δούλων ἐπεισήχθη γένος, ἐπεὶ μετὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐπλάσθη ἂν καὶ δοῦλος, ἀλλ' ἁμαρτίας ἐστὶ τὸ ἐπιτίμιον, καὶ τῆς παρακοῆς ἡ κόλασις. ὁ δὲ Χριστὸς παραγενόμενος, καὶ τοῦτο ἔλυσεν. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος. ὥστε οὐκ ἀναγκαῖον τὸ δοῦλον ἔχειν· εἰ δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἕνα που μόνον, ἢ τὸ πολὺ δεύτερον. τί βούλεσθε τὰ σμήνη τῶν οἰκετῶν; καθάπερ γὰρ οἱ προβατοπῶλαι καὶ οἱ σωματοκάπηλοι, οὕτως ἐν βαλανείῳ, οὕτως ἐν ἀγορᾷ περιΐασιν οἱ πλουτοῦντες. πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι. ἔστω σοι καὶ δεύτερος οἰκέτης. εἰ δὲ πολλοὺς συνάγεις, οὐ φιλανθρωπίας ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖς, ἀλλὰ θρυπτόμενος. ἐπεὶ, εἰ κηδόμενος, μηδένα εἰς διακονίαν ἀπασχολήσῃς τὴν σὴν, ἀλλ' ἀγοράσας, καὶ τέχνας διδάξας ὥστε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς, ἄφες ἐλευθέρους. ὅταν δὲ μαστίζῃς, ὅταν δεσμεύῃς, οὐκέτι φιλανθρωπίας τὸ ἔργον. καὶ οἶδα μὲν ὅτι φορτικός εἰμι τοῖς ἀκούουσιν, ἀλλὰ τί πάθω; εἰς τοῦτο κεῖμαι, καὶ οὐ παύσομαι ταῦτα λέγων, ἄν τε γένηταί τι πλέον, ἄν τε μηδέν. τί γὰρ

σοι

Πράξ. κ. λδ.

Γαλατ. γ. κη.

σοι βούλεται τὸ σοβεῖν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; μὴ γὰρ μεταξὺ θηρίων περιπατεῖς, ὅτι ἀπελαύνεις τοὺς ἐντυγχάνοντας; μὴ φοβηθῇς. οὐδεὶς δάκνει τῶν προσιόντων, καὶ πλησίον σοι βαδιζόντων. ἀλλ' ὕβριν ἡγῇ τὸ μετὰ πάντων συμβαδίζειν; καὶ πόσης ταῦτα μανίας, πόσης τερατωδείας, τὸν μὲν ἵππον πλησίον ἑπόμενον μὴ νομίζειν φέρειν ὕβριν, ἄνθρωπον δὲ, εἰ μὴ ἀπὸ μυρίων ἐλαύνοιτο σταδίων, καταισχύνειν ἡγεῖσθαι; τί δὲ καὶ παῖδας ῥαβδούχους ἔχεις, ὡς δούλοις κεχρημένος τοῖς ἐλευθέροις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς πάντων ἀτιμότερον οἰκέτου ζῶν; καὶ γὰρ πάντων εὐτελέστερος οἰκέτου ὁ τοσοῦτον περιφέρων τῦφον. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὄψονται τὴν ὄντως ἐλευθερίαν οἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ καταδουλώσαντες ἑαυτοὺς πάθει. εἰ γὰρ ἀπελαύνειν βούλει καὶ σοβεῖν, μὴ τοὺς προσιόντας, ἀλλὰ τὸν τῦφον ἀπέλασον· μὴ διὰ τοῦ παιδὸς, ἀλλὰ διὰ σεαυτοῦ· μὴ τῇ μάστιγι ταύτῃ, ἀλλὰ τῇ πνευματικῇ. νῦν μὲν γάρ σου ὁ παῖς ἀπελαύνει τοὺς συμβαδίζοντας, σὲ δὲ ἄνωθεν ἡ ἀπόνοια αἰσχρότερον, ἢ οἰκέτης τὸν πλησίον. ἂν δὲ ἀπὸ τοῦ ἵππου καταβὰς, ἐλάσῃς αὐτὴν διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, ὑψηλότερον καθεδῇ, καὶ ἐν μείζονι σαυτὸν καταστήσεις τιμῇ, οὐδὲν τοῦ παιδὸς εἰς τοῦτο δεόμενος. ὅταν γὰρ μέτριος γενόμενος χαμαὶ βαδίζῃς, ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθεδῇ τῆς ταπεινοφροσύνης τοῦ μέχρι τῶν οὐρανῶν σε ἀνάγοντος, τοῦ πτερωτοὺς ἔχοντος ἵππους· ἂν δὲ ἀποπεσὼν ἐκείνου, εἰς τὸ τῆς ἀλαζονείας μεταβῇς, τῶν χαμαὶ συρομένων ἑρπετῶν οὐδὲν ἄμεινον διάκεισαι, ἀλλὰ καὶ ἀθλιώτερον πολλῷ καὶ ἐλεεινότερον. ἐκείνους μὲν γὰρ ἡ τοῦ σώματος πήρωσις οὕτω καταναγκάζει σύρεσθαι, σὲ δὲ ἡ τῆς ἀλαζονείας νόσος. Καὶ γὰρ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, φησὶ, ταπεινωθήσεται. ἵν' οὖν μὴ ταπεινωθῶμεν, ἀλλὰ ὑψωθῶμεν, ἐπὶ τὸ ὕψος ἔλθωμεν ἐκεῖνο. οὕτω γὰρ καὶ ἀνάπαυσιν εὑρήσομεν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κατὰ τὸν θεῖον χρησμὸν, καὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑψηλοτάτης ἐπιτευξόμεθα τιμῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Ματθ. κγ. ιϐ.

Ματθ. ιϐ. κθ.

Λογ. μα. 35 ΑΛΛ' ΕΡΕΙ ΤΙΣ, ΠΩΣ ΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ ΟΙ ΝΕκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; 36 Ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ.

Ἤμερος ὢν σφόδρα καὶ ταπεινὸς ὁ ἀπόστολος πανταχοῦ, ἐνταῦθα καὶ πληκτικώτερον τῷ λόγῳ κέχρηται διὰ τὴν ἀτοπίαν τῶν ἀντιλεγόντων. οὐ μὴν ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ λογισμοὺς καὶ παραδείγματα τίθησι, καὶ τὸν σφόδρα φιλόνεικον ταύτῃ χειρούμενος. καὶ ἀνωτέρω μὲν φησιν, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις· ἐνταῦθα δὲ ἀντίθεσιν λύει παρὰ Ἑλλήνων εἰσαγομένην. καὶ ὅρα πῶς πάλιν ὑποτέμνεται τὸ σφοδρὸν τῆς διαβολῆς. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτε, ἀλλ' ἀδιόριστον τέθεικε τὸν ἀντιλέγοντα, ἵνα μετ' ἀδείας καταφορικῷ χρώμενος τῷ λόγῳ, μὴ σφόδρα πλήξῃ τοὺς ἀκούοντας. καὶ τίθησι δύο ταύτας ἐπαπορήσεις, τὴν τοῦ τρόπου τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν τῆς ποιότητος τῶν σωμάτων. καὶ γὰρ περὶ ἀμφοτέρων ἠπόρουν λέγοντες, πῶς ἐγείρεται τὸ διαλυθέν; καὶ ποίῳ σώματι ἔρχονται; τί δέ ἐστι, ποίῳ σώματι; ἆρα τούτῳ τῷ φθαρέντι, τῷ ἀπολωλότι, ἢ ἑτέρῳ τινί; εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐ τὰ ἀμφιβαλλόμενα ζητοῦσιν, ἀλλὰ τὰ ὡμολογημένα, εὐθέως πληκτικώτερον ἅπαντα λέγων· Ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· ὅπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν ποιεῖν ἐπὶ τῶν τοῖς ὡμολογημένοις ἀντιλεγόντων. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καταφεύγει; ὅτι ἀπίστοις διαλέγεται. ὅταν μὲν γὰρ πρὸς πιστοὺς αὐτῷ ὁ λόγος ᾖ, οὐ σφόδρα δεῖται λογισμῶν. διόπερ εἰπὼν ἀλλαχοῦ, ὅτι Μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι

Φιλιπ. γ. κα.

τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ πλέον τι τῆς ἀναστάσεως ἐνδειξάμενος, οὐ τέθεικε παραδείγματα, ἀλλ' αὐτὴν
πάσης ἀποδείξεως τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν εἰς μέσον ἤγαγε προσθεὶς καὶ εἰπὼν, κατὰ τὴν
ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα. ἐνταῦθα δὲ καὶ λογισμοὺς κινεῖ.
ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν γραφῶν αὐτὸ κατεσκεύασε, καὶ ταῦτα προστίθησιν ἐκ περιουσίας λοιπὸν
πρὸς τοὺς οὐ πειθομένους ταῖς γραφαῖς, καί φησιν· ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις. τουτέστι, παρὰ σαυ-
τοῦ τὴν ἀπόδειξιν ἔχεις τούτων, δι' ὧν πράττεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἀμφιβάλλεις ἔτι; διὰ
τοῦτό σε ἄφρονα καλῶ, ὅτι τὰ καθ' ἡμέραν ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἀγνοεῖς, καὶ αὐτὸς δημιουργὸς
ἀναστάσεως ὢν περὶ Θεοῦ ἀμφιβάλλεις. διὸ σφόδρα ἐμφαντικῶς εἶπε, σὺ ὃ σπείρεις, σὺ ὁ
θνητὸς καὶ ἀπολλύμενος. καὶ ὅρα πῶς ταῖς λέξεσιν οἰκείως τῇ ὑποκειμένῃ κέχρηται ὑποθέσει. οὐ
ζωοποιεῖται γάρ, φησιν, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. τὰς γὰρ οἰκείας λέξεις τῶν σπερμάτων ἀφεὶς, οἷον
τὸ βλαστάνει, καὶ φύεται, καὶ σήπεται, καὶ διαλύεται, τὰς καταλλήλους ἥρμοσε τῇ σαρκὶ τῇ ἡ-
μετέρᾳ, τὸ ζωοποιεῖται, καὶ ἀποθάνῃ, ὅπερ οὐ σπερμάτων κυρίως ἐστὶν, ἀλλὰ σωμάτων. καὶ
οὐκ εἶπεν, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ζῇ, ἀλλ', ὃ μεῖζόν ἐστιν, ὅτι διὰ τοῦτο ζῇ, ἐπειδὴ ἀποθνή-
σκει. ὁρᾷς ὅτι, ὅπερ ἀεὶ λέγω, εἰς τοὐναντίον ἀεὶ περιτρέπεται τὸν λόγον; ὃ γὰρ ἐποιοῦντο
ἐκεῖνοι τεκμήριον τοῦ μὴ ἀνίστασθαι, τοῦτο τοῦ ἀνίστασθαι ποιεῖται ἀπόδειξιν. καὶ γὰρ ἔλεγον
οὐκ ἀνίστασθαι, ἐπειδὴ ἀπέθανε. τί οὖν αὐτὸς ἀντιστρέψας φησί; καὶ μὴν εἰ μὴ ἀπέθα-
νεν, οὐκ ἂν ἀνέστη· καὶ διὰ τοῦτο ἀνίσταται, ἐπειδὴ ἀπέθανε. καθάπερ γὰρ ὁ Χριστὸς σαφέστε-
ρον αὐτὸ τοῦτο δείκνυται λέγων· Ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ἐὰν πεσὼν εἰς τὴν γῆν μὴ ἀποθάνῃ,
αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ἐκεῖθεν καὶ ὁ Παῦλος τὸ παρά-
δειγμα τοῦτο ἑλκύσας, οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ ζῇ, ἀλλ', οὐ ζωοποιεῖται, πάλιν τοῦ Θεοῦ τὴν δύ-
ναμιν παραλαμβάνων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ ἡ τῆς γῆς φύσις, ἀλλ' αὐτὸς τὸ πᾶν ἐργάζεται. καὶ τί
δήποτε οὐχ ὅπερ οἰκειότερον ἦν, τοῦτο ἤγαγεν εἰς μέσον, τὸ σπέρμα λέγω τὸ ἀνθρώπινον; καὶ
γὰρ καὶ ἡ ἡμετέρα γέννησις ἀπὸ φθορᾶς ἄρχεται, ὥσπερ ἡ τοῦ σίτου. ὅτι οὐκ ἦν ἴσον, ἀλλὰ
τοῦτο πλέον. ὁλόκληρον γάρ τι ζητεῖ φθειρόμενον, ἐκεῖνο δὲ μέρος ἦν. διόπερ τοῦτο εἰς μέ-
σον ἄγει· ἄλλως δὲ, ἐκεῖνο μὲν καὶ ἀπὸ ζῶντος πρόεισι, καὶ εἰς ζῶσαν ἐμπίπτει γαστέρα·
ἐνταῦθα δὲ οὐκ εἰς σάρκα, ἀλλ' εἰς τὴν γῆν ὁ σπόρος καταβάλλεται, καὶ εἰς αὐ-
τὴν διαλύεται, καθάπερ τὸ σῶμα τὸ τεθνηκός. διὸ καὶ ταύτῃ οἰκειότερον ἦν τὸ
ὑπόδειγμα.

γρ. ἐμφατικῶς

Ιωαν. ιβ. κδ.

37 Καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις. Τὰ μὲν γὰρ ἔμπροσθεν
εἰρημένα, πρὸς τὸ λέγειν πῶς ἐγείρονται· τοῦτο δὲ, πρὸς τὸ διαπορεῖν ποίῳ σώματι ἔρ-
χονται. τί δέ ἐστιν, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις; οὐ στάχυν ὁλόκληρον, οὐδὲ σῖτον
νέον. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀνα-
στάσεως, ποταπὸν τὸ σῶμα τὸ μέλλον ἀνίστασθαι, οἷον εἰ τοιοῦτον, ἢ βέλτιον καὶ λαμπρότε-
ρον. καὶ ἀμφότερα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος λαμβάνει, δεικνὺς ὅτι πολλῷ βέλτιον. ἀλλ'
οἱ αἱρετικοὶ μηδὲν τούτων συνιέντες ἐπιπηδῶσι, καὶ λέγουσιν· ὅτι ἕτερον σῶμα πίπτει, καὶ ἕτε-
ρον σῶμα ἀνίσταται. πῶς οὖν ἀνάστασις; τοῦ γὰρ πεσόντος ἐστὶν ἡ ἀνάστασις. ποῦ δὲ τὸ θαυ-
μαστὸν καὶ παράδοξον κατὰ τοῦ θανάτου νικητήριον, εἰ ἄλλο πίπτει, καὶ ἄλλο ἀνίσταται; οὐκέτι
γὰρ φανήσεται ἐκεῖνος ἀποδοὺς, ὅπερ ἔλαβεν αἰχμάλωτον. πῶς δὲ τὸ ὑπόδειγμα ἁρμό-
σειεν ἂν τοῖς εἰρημένοις; οὐ γὰρ ἄλλη μὲν οὐσία σπείρεται, ἄλλη δὲ ἐγείρεται, ἀλλ' ἡ αὐτὴ βελ-
τίων. ἔσται δὲ οὐδὲ ὁ Χριστὸς τὸ αὐτὸ σῶμα ἀνειληφὼς, ἀπαρχὴ τῶν ἀνισταμένων γενόμενος·
ἀλλὰ καθ' ὑμᾶς ἐκεῖνο μὲν ἔρριψε, καίτοιγε οὐδὲν ἡμαρτηκὸς, ἕτερον δὲ ἔλαβε. πόθεν ἄρα
τὸ ἕτερον; τοῦτο μὲν γὰρ ἐκ παρθένου, ἐκεῖνο δὲ πόθεν; ὁρᾷς εἰς ὅσην ἀτοπίαν ὁ λόγος ἐξεκυ-
λίσθη; διὰ τί γὰρ καὶ τοὺς τύπους δείκνυσι τῶν ἥλων; οὐχὶ τοῦτο ἀποδεῖξαι θέλων, ὅτι αὐτό ἐ-
κεῖνό ἐστι τὸ ἀνασκολοπισθέν; καὶ αὐτὸ πάλιν ἀνέστη; τί δὲ καὶ ὁ τύπος βούλεται αὐτῷ ὁ τοῦ Ἰωνᾶ;

οὐ γὰρ δήπου ἄλλος μὲν κατεπόθη, ἄλλος δὲ εἰς τὴν γῆν ἐξεμέθη Ἰωνᾶς. τί δὲ καὶ ἔλεγε, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν; τὸν γὰρ λυόμενον δηλονότι τοῦτον καὶ ἀνίστη. διὸ καὶ προσέθηκεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. τί οὖν φησιν, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις; τουτέστιν, οὐ τὸν ἄσταχυν. καὶ γὰρ αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ αὐτός· αὐτὸς μὲν, ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία· οὐκ αὐτὸς δὲ, ὅτι βελτίων ἐστί, τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας μενούσης, μείζονος δὲ τῆς εὐπρεπείας γινομένης, καὶ καινοῦ τοῦ αὐτοῦ ἀνισταμένου. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲ ἀναστάσεως ἔδει, εἰ μὴ βέλτιον ἀνίστασθαι ἔμελλε. τί γὰρ καὶ καθῄρει τὴν οἰκίαν, εἰ μὴ λαμπροτέραν ἔμελλεν οἰκοδομεῖν; τοῦτο τοίνυν πρὸς τοὺς νομίζοντας τὴν αὐτὴν εἶναι φθορὰν εἶπεν· εἶτα, ἵνα μὴ ἄλλο τις πάλιν ὑποπτεύσῃ σῶμα ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι, παραμυθεῖται τὸ αἴνιγμα, καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύει τὸ εἰρημένον, μὴ συγχωρῶν τῷ ἀκροατῇ ἀλλαχοῦ περιάγειν τὴν ἔννοιαν τὴν ἐντεῦθεν. τί τοίνυν δεῖ τῶν ἡμετέρων λόγων; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος καὶ ἑρμηνεύοντος τί ἐστιν· οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις. εὐθέως γὰρ ἐπήγαγεν·

Ioan. c. 19.

Ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον εἰ τύχοι σίτου, ἤ τινος τῶν τοιούτων σπερμάτων·

Τουτέστιν, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον· ἐστιν οὐχ οὕτω περιβεβλημένον, οὐδὲ καλάμην ἔχοντα καὶ ἀνθέρικας, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἤ τινος τῶν τοιούτων.

38 Καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε. Ναί φησιν, ἀλλ' ἐκεῖ τῆς φύσεως τὸ ἔργον ἐστί. ποίας φύσεως, εἰπέ μοι; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται, οὐχ ἡ φύσις, οὐδὲ ἡ γῆ, οὐδὲ ὁ ὑετός. διόπερ καὶ αὐτὸς ταῦτα δηλῶν, καὶ γῆν καὶ ὑετὸν καὶ ἀέρα καὶ ἥλιον καὶ χεῖρας γεωργικὰς ἀφείς, ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε. μὴ τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, ὅταν Θεοῦ δύναμιν καὶ θέλημα ἀκούσῃς. Καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. Ποῦ τοίνυν τὸ ἀλλότριον; τὸ γὰρ ἴδιον δίδωσιν. ὥστε ὅταν λέγῃ, οὐ τὸ γενησόμενον σπείρεις, οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι ἄλλη ἀντὶ ἄλλης οὐσίας ἀνίσταται, ἀλλ' ὅτι βελτίων, ὅτι λαμπροτέρα. ἑκάστῳ γάρ, φησι, τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τὴν διαφορὰν εἰσάγει τῆς τότε ἐσομένης ἀναστάσεως. μὴ γὰρ ἐπειδὴ σῖτος σπείρεται, καὶ πάντες στάχυες ἀνέρχονται, διὰ τοῦτο νομίσῃς καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἰσοτιμίαν εἶναι. μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς σπέρμασι μία τάξις, ἀλλὰ τὰ μὲν τιμιώτερα, τὰ δὲ καταδεέστερα. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἑκάστῳ τὸ ἴδιον σῶμα. πλὴν οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλ' ἑτέραν ζητεῖ διαφορὰν μείζονα καὶ σαφεστέραν. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας, ὅπερ ἔφην, ὅτι πάντες ἀνίστανται, πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύειν νομίσῃς, προκατέβαλεν μὲν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τῆς ἐννοίας ταύτης τὰ σπέρματα, εἰπών, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἐργάζεται δὲ αὐτὸ σαφέστερον καὶ ἐνταῦθα πάλιν λέγων·

39 Οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σάρξ. Τί λέγω γάρ, φησιν, ἐπὶ τῶν σπερμάτων; ἐπὶ τῶν σωμάτων γυμνάσωμεν αὐτὸ τοῦτο, περὶ ὧν ὁ λόγος ἡμῖν νῦν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, καὶ ἄλλη πτηνῶν, καὶ ἄλλη ἰχθύων.

40 Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων.

41 Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Καὶ τί βούλεται αὐτῷ ταυτὶ τὰ ῥήματα; τίνος ἕνεκεν ἐκ τῆς ἀναστάσεως τῆς τῶν σωμάτων εἰς τὸν περὶ ἀστέρων καὶ ἡλίου λόγον ἐξέπεσεν; οὐκ ἐξέπεσεν, οὐδὲ ἀπεῤῥάγη τῆς ὑποθέσεως (ἄπαγε) ἀλλ' ἔτι αὐτῆς ἔχεται. ἐπειδὴ γὰρ τὸν περὶ τῆς ἀνα-

στάσεως κατεσκεύασε λόγον, δείκνυσι λοιπὸν ὅτι πολλὴ τῆς δόξης ἔσται ἡ διαφορά, εἰ καὶ ἡ ἀνάστασις μία. καὶ διαιρεῖ εἰς δύο τὸ πᾶν τέως, εἰς τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια. ὅτι μὲν γὰρ τὰ σώματα ἀνίσταται, ἔδειξε διὰ τοῦ σίτου· ὅτι δὲ οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ δόξῃ πάντα, δείκνυσιν ἐντεῦθεν. ὥσπερ γὰρ τὸ ἀπιστεῖν τῇ ἀναστάσει, ὑπτίους ποιεῖ, οὕτω πάλιν ῥαθύμους, τὸ νομίζειν πάντας τῆς αὐτῆς ἀξιοῦσθαι. διόπερ ἀμφότερα διορθοῦται. καὶ τὰ μὲν, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπήρτισε· τούτου δὲ ἄρχεται νῦν. καὶ ποιήσας δύο τάγματα δικαίων, καὶ ἁμαρτωλῶν, αὐτὰ τὰ δύο ταῦτα εἰς πολλὰ πάλιν κατατέμνει μέρη, δεικνὺς ὅτι οὔτε δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ τῶν αὐτῶν τεύξονται, οὔτε δίκαιοι πάντες δικαίοις ὁμοίως, οὔτε ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς. ποιεῖ τοίνυν πρώτην μίαν τομὴν δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν λέγων, σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· διὰ μὲν τῶν ἐπιγείων τούτους αἰνιττόμενος, διὰ δὲ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνους. εἶτα λοιπὸν τῶν ἁμαρτωλῶν διαφορὰν πρὸς ἁμαρτωλοὺς εἰσάγει λέγων· οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν, καὶ κτηνῶν. καίτοι πάντα σώματα, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν πλείονι, τὰ δὲ ἐν ἐλάττονι εὐτελείᾳ· καὶ ἐν ζωῇ δὲ ὁμοίως, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κατασκευῇ. καὶ εἰπὼν τοῦτο, ἀναβαίνει πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων, ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἐπιγείοις σώμασι διαφορά, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις καὶ διαφορά, οὐχ ἡ τυχοῦσα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων. οὐ γὰρ ἡλίῳ πρὸς σελήνην, οὐδὲ σελήνῃ πρὸς ἀστέρας διαφορὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄστρασι πρὸς ἀστέρας. εἰ γὰρ καὶ πάντα ἐν οὐρανῷ, ἀλλὰ τὰ μὲν πλείονος, τὰ δὲ ἐλάττονος μετέχει δόξης. τί τοίνυν ἐντεῦθεν καταμανθάνομεν; ὅτι εἰ καὶ ἐν βασιλείᾳ πάντες, οὐ πάντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσονται· καὶ εἰ πάντες ἐν γεέννῃ οἱ ἁμαρτωλοί, οὐ πάντες τὰ αὐτὰ ὑπομένουσι. διὸ ἐπήγαγεν·

42 Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Οὕτω, πῶς; ἐν διαφορᾷ πολλῇ. εἶτα ἀφεὶς τοῦτον τὸν λόγον ὡς ἀρκούντως ἀποδειχθέντα, πάλιν ἐπ' αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὸν τρόπον ἔρχεται, λέγων· Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ.

Καὶ θέα σύνεσιν. ἐπὶ μὲν τῶν σπερμάτων, τῷ τῶν σωμάτων ἐχρήσατο ὀνόματι λέγων, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· ἐπὶ δὲ τῶν σωμάτων, τῇ τῶν σπερμάτων προσηγορίᾳ λέγων, σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. οὐκ εἶπε, φύεται, ἵνα μὴ τῆς γῆς ἔργον νομίσῃς, ἀλλ', ἐγείρεται. σπορὰν δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὴν γένεσιν ἡμῶν λέγει τὴν ἐν μήτρᾳ, ἀλλὰ τὴν ταφὴν τὴν ἐν τῇ γῇ τῶν τετελευτηκότων σωμάτων, τὴν διάλυσιν, τὴν τέφραν. διὸ εἰπών, σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐπήγαγε·

43 Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ. Τί γὰρ εἰδεχθέστερον νεκροῦ διαῤῥυέντος;

Ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ. Οὔπω γὰρ ἡμέραι τετταράκοντα, καὶ τὸ πᾶν ἀπώλετο, καὶ κατασχεῖν ἑαυτὴν ἡ σὰρξ οὐ δύναται, οὐδὲ πρὸς μίαν ἀρκέσαι ἡμέραν. Ἐγείρεται ἐν δυνάμει. Τότε γὰρ αὐτοῦ οὐδὲν περιέσται λοιπόν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐκείνων ἐδεήθη τῶν ὑποδειγμάτων, ἵνα μὴ ταῦτα ἀκούοντες πολλοί, ὅτι ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ δόξῃ, καὶ δυνάμει ἐγείρονται, νομίσωσι μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῶν ἀνισταμένων. πάντες μὲν γὰρ ἀνίστανται, καὶ ἐν δυνάμει, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ ἐν δόξῃ ταύτῃ τῇ τῆς ἀφθαρσίας, οὐ μέντοι τῆς τιμῆς τῆς αὐτῆς, οὐδὲ τῆς ἀσφαλείας πάντες.

44 Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν. Τί λέγεις; τοῦτο δὲ οὐ πνευματικόν; πνευματικὸν μέν, ἀλλ' ἐκεῖνο πολλῷ πλέον. νῦν μὲν γὰρ καὶ ἀφίσταται τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου πολλάκις ἡ πολλὴ χάρις, ἁμαρτανόντων μεγάλα πταιόντων, καὶ τοῦ πνεύματος δὲ παρόντος τῆς ψυχῆς ἡ ζωὴ τῆς σαρκός· καὶ τὸ τοιοῦτο κενὸν ἔσται τούτου χωρίς. τότε δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ διηνεκῶς παραμένει τῇ σαρκὶ

τῶν

τῶν δικαίων, καὶ αὐτὸ ἔσται τὸ κρατοῦν παρούσης καὶ τῆς ψυχῆς. ἢ γάρ τι τοιοῦτον ἠνίξατο,
εἰπὼν, πνευματικὸν, ἢ ὅτι κουφότερον ἔσται καὶ λεπτότερον, καὶ οἷον καὶ ἐπ᾽ ἀέρος ὀχεῖσθαι,
μᾶλλον δὲ ἀμφότερα. εἰ δὲ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, ὅρα τὰ ἐπουράνια σώματα τὰ οὕτω
λαμπρὰ καὶ διαρκῆ τέως καὶ ἐν ἀγηράτῳ λήξει διαμένοντα, καὶ πίστευσον ἐντεῦθεν, ὅτι
5 δύναται ὁ Θεὸς ποιῆσαι καὶ ταῦτα τὰ φθαρτὰ, ἄφθαρτα· καὶ πολλῷ βελτίω τῶν ὁρω-
μένων.

45 Οὕτω καὶ γέγραπται, ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ
ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. Καίτοι τὸ μὲν γέγραπται, τὸ δὲ οὐ γέγραπται.
πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι γέγραπται; ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως αὐτὸ μεταφράσει, ὅ-
10 περ ἔθος αὐτῷ συνεχῶς ποιεῖν. καὶ γὰρ ἔθος τοῦτο τοῖς προφήταις. καὶ γὰρ τὴν Ἱερουσαλὴμ, πό-
λιν δικαιοσύνης ἔφησεν ὁ προφήτης κληθήσεσθαι, καὶ οὐκ ἐκλήθη. τί οὖν, ἐψεύσατο ὁ προ-
φήτης; οὐδαμῶς. τὴν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν λέγει. καὶ τὸν Χριστὸν δὲ, Ἐμ-
μανουὴλ· καὶ οὐδὲ αὐτὸς οὕτω κέκληται, ἀλλὰ τὰ πράγματα ταύτην ἀφίησι τὴν φω-
νήν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. ταῦτα δὲ εἶπεν, ἵνα
15 μάθῃς ὅτι καὶ τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ τῆς μελλούσης τὰ σύμβολα ἤδη καὶ τὰ ἐνέχυρα ἔφθασε,
τῆς μὲν παρούσης ὁ Ἀδὰμ, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός. ἐπειδὴ γὰρ τὰ χρηστότερα ἐν ἐλπίσι τίθη-
σι, δείκνυσι τὴν ἀρχὴν ἤδη ἐκβεβηκυῖαν, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν φανεῖσαν. εἰ δὲ ἡ
ῥίζα καὶ ἡ πηγὴ πᾶσι κατάδηλος, οὐδεὶς δεῖ περὶ τῶν καρπῶν ἀμφιβάλλειν. διό λέγει, ὁ ἔσχα-
τος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, Ζωοποιήσει τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν Ρωμ. η. ια.
20 διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ἄρα τοῦ πνεύματος τὸ ζωοποιεῖν. εἶπε
ἵνα μή τις εἴπῃ, διὰ τί πρεσβύτερα τὰ χείρονα, καὶ τὰ μὲν ὅλα ἐξέβη, τὰ ψυχικὰ
οὐ μέχρι τῆς ἀπαρχῆς, τὰ δὲ ἕως τῆς ἀπαρχῆς μόνον, δείκνυσιν ὅτι καὶ αἱ ἀρχαὶ ἑκατέρων
οὕτω διετάγησαν.

46 Οὐ γὰρ πρῶτον, φησὶ, τὸ πνευματικόν· ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.
25 Καὶ οὐ λέγει, διὰ τί; ἀλλ᾽ ἀρκεῖται τῇ τοῦ Θεοῦ διατάξει, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμά-
των ψῆφον ἔχων μαρτυροῦσαν τῇ ἀρίστῃ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ, καὶ δεικνὺς ὅτι ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀεὶ
τὰ ἡμέτερα πρόεισιν, ἅμα κἀντεῦθεν πιστούμενος τὸν λόγον. εἰ γὰρ τὰ ἐλάττονα ἐξέβη,
πολλῷ μᾶλλον τὰ βελτίω προσδοκᾶν χρή.

Ἐπεὶ οὖν τοιούτων μέλλομεν ἀπολαύειν ἀγαθῶν, εἰς ταύτην ἑαυτοὺς καταστήσωμεν ΗΘΙΚΟΝ
30 τὴν τάξιν, καὶ μὴ κλαίωμεν τοὺς ἀπιόντας, ἀλλὰ τοὺς κακῶς τὸν βίον καταλύοντας. ἐπεὶ
καὶ γεωργὸς, ὅταν ἴδῃ τὸν σῖτον διαλυόμενον, οὐ θρηνεῖ· ἀλλ᾽ ἕως μὲν ἂν βλέπῃ στερεὸν ἐν
τῇ γῇ μένοντα, δέδοικε καὶ τρέμει· ἐπειδὰν δὲ ἴδῃ διαλυθέντα, χαίρει. ἀρχὴ γὰρ τῆς μελλού-
σης ἀνθοφορᾶς, ἡ διάλυσις. οὕτω καὶ ἡμεῖς τότε χαίρωμεν, ὅταν πέσῃ ἡ οἰκία ἡ φθαρτὴ, ὅ-
ταν σπαρῇ ὁ ἄνθρωπος. καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ σπορὰν τὴν ταφὴν ἐκάλεσε. καὶ γὰρ αὕ-
35 τη βελτίων ἡ σπορά. ἐκείνην μὲν γὰρ διαδέχονται θάνατοι, καὶ πόνοι, καὶ κίνδυνοι, καὶ φροντί-
δες· ταύτην δὲ, ἂν ὀρθῶς βιῶμεν, στέφανοι καὶ βραβεῖα· καὶ τὴν μὲν, φθορὰ καὶ θάνατος· τὴν
δὲ ἀφθαρσία, καὶ ἀθανασία, καὶ τὰ μυρία ἀγαθά. ἐπ᾽ ἐκείνης τῆς σπορᾶς, συμπλοκαὶ, καὶ
ἡδοναὶ, καὶ ὕπνος· ἐπὶ ταύτης δὲ φωνὴ μόνον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαίνουσα, καὶ πάντα ἀ-
θρόως τελεσφορεῖται· καὶ ὁ ἀνιστάμενος οὐκέτι λοιπὸν ἐπὶ βίον ἄγεται πολύμοχθον, ἀλλ᾽
40 ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. εἰ καὶ προστασίαν ἐπιζητεῖς, καὶ διὰ τοῦτο θρη-
νεῖς τὸν ἄνδρα, ἐπὶ τὸν κοινὸν πάντων προστάτην καὶ σωτῆρα καὶ εὐεργέτην κατάφυγε τὸν
Θεὸν, ἐπὶ τὴν ἄμαχον συμμαχίαν, ἐπὶ τὴν εὔκολον βοήθειαν, ἐπὶ τὴν διαρκῆ σκέπην
τὴν πανταχοῦ παροῦσαν καὶ πανταχόθεν ἡμᾶς τειχίζουσαν. ἀλλ᾽ ἡ συνήθεια ποθεινὸν καὶ
ἐπέραστον. οἶδα κἀγώ. ἀλλ᾽ ἂν ἐπιτρέψῃς τῷ λογισμῷ τὸ πάθος, καὶ λογίσῃ πρὸς ἑαυ-
τὴν

τὴν ἰσχὺν ὁ λαβὼν, καὶ ὅτι γενναίως ἐνεγκὼν θυσίαν τὴν γνώμην ἀναφέρεις τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο τὸ κῦμα δυνήσῃ διαδραμεῖν· καὶ ὅπερ ὁ χρόνος ἐργάζεται, τοῦτο ἡ φιλοσοφία ποιήσει. ἂν δὲ καταμαλακισθῇς, λήξει μὲν τῷ χρόνῳ τὸ πάθος, σοὶ δὲ οὐδένα τὸν μισθὸν οἴσει. μετὰ δὲ τῶν λογισμῶν τούτων καὶ παραδείγματα σύλλεγε, τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς. ἐννόησον ὅτι ὁ Ἀβραὰμ κατέσφαξε τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, καὶ οὔτε ἐδάκρυσεν, οὔτε πικρὸν ῥῆμα ἐξέβαλεν. ἀλλ' ἐκεῖνος Ἀβραάμ, φησιν, ἦν. καὶ μὴν σὺ ἐπὶ μείζονα ἐκλήθης σκάμματα. ὁ δὲ Ἰὼβ ἤλγησε μὲν, τοσοῦτον δὲ, ὅσον εἰκὸς πατέρα φιλόπαιδα καὶ σφόδρα κηδόμενον τῶν ἀπελθόντων· ὡς ἄγε νῦν ποιοῦμεν ἡμεῖς, ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἐστίν. οὐδὲ γὰρ, εἴ τινος εἰς βασιλέα ἀπενεχθέντος καὶ στεφανωθέντος ἔκοπτες σαυτὸν καὶ ἐθρήνεις, φίλον ἂν σε τοῦ στεφανωθέντος ἔφην εἶναι, ἀλλ' ἐχθρὸν σφόδρα καὶ πολέμιον. ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἐκεῖνον θρηνῶ, φησιν, ἀλλ' ἐμαυτόν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο φιλοῦντος, τὸ θέλειν ἔτι ἐναγώνιον εἶναι ἐκεῖνον διὰ σαυτὸν καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ ἀδηλίᾳ τοῦ μέλλοντος, δέον στεφανοῦσθαι καὶ προσορμεῖν, ἢ πελάγιον σαλεύειν, ἐξὸν ἐν λιμένι εἶναι. ἀλλ' οὐκ οἶδα ποῖ κεχώρηκε, φησί. διὰ τί οὐκ οἶδας, εἰπέ μοι; εἴτε γὰρ ὀρθῶς ἐβίου, εἴτε ἑτέρως, δῆλον ποῦ χωρήσει. δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο κόπτομαι, φησιν, ὅτι ἁμαρτωλὸς ἀπῆλθε. σκῆψις ταῦτα, καὶ πρόφασις. εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἀπελθόντα ἐθρήνεις, ζῶντα μεταπλάσαι ἐχρῆν καὶ ῥυθμίσαι· ἀλλὰ τὰ σαυτοῦ σὺ πανταχοῦ σκοπεῖς, οὐ τὰ ἐκείνου. εἰ δὲ καὶ ἁμαρτωλὸς ἀπῆλθε, καὶ διὰ τοῦτο δεῖ χαίρειν, ὅτι ἐνεκόπη τὰ ἁμαρτήματα, καὶ οὐ προσέθηκε τῇ κακίᾳ, καὶ βοηθεῖν ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, οὐ δακρύειν, ἀλλ' εὐχαῖς, καὶ ἱκετηρίαις, καὶ ἐλεημοσύναις, καὶ προσφοραῖς. οὐ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα ἐπινενόηται, οὐδὲ εἰκῆ μνήμην ποιούμεθα τῶν ἀπελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυστηρίων, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πρόσιμεν, δεόμενοι τοῦ ἀμνοῦ τοῦ κειμένου τοῦ λαβόντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τις ἐντεῦθεν αὐτοῖς γένηται παραμυθία. οὐδὲ μάτην ὁ παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τελουμένων βοᾷ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων, καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελουμένων. εἰ γὰρ μὴ ὑπὲρ αὐτῶν αἱ μνεῖαι ἐγίνοντο, οὐδ' ἂν ταῦτα ἐλέχθη. οὐ γάρ ἐστι σκηνὴ τὰ ἡμέτερα, μὴ γένοιτο. πνεύματος γὰρ διατάξει ταῦτα γίνεται. βοηθῶμεν τοίνυν αὐτοῖς, καὶ μνείαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελῶμεν. εἰ γὰρ τοὺς παῖδας τοῦ Ἰὼβ ἐκάθαιρεν ἡ τοῦ πατρὸς θυσία, τί ἀμφιβάλλεις, εἰ καὶ ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων προσφερόντων γίνεταί τις αὐτοῖς παραμυθία; εἴωθε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ἑτέροις ὑπὲρ ἑτέρων χαρίζεσθαι. καὶ τοῦτο ἐδείκνυ ὁ Παῦλος λέγων, Ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν. μὴ δὴ ἀποκάμωμεν τοῖς ἀπελθοῦσι βοηθοῦντες, καὶ προσφέροντες ὑπὲρ αὐτῶν εὐχάς. καὶ γὰρ τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης κεῖται καθάρσιον. διὰ τοῦτο θαῤῥοῦντες ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης δεόμεθα τότε, καὶ μετὰ μαρτύρων αὐτοὺς καλοῦμεν, μετὰ ὁμολογητῶν, μετὰ ἱερέων. καὶ γὰρ ἓν σῶμά ἐσμεν ἅπαντες, κἂν λαμπρότερα μέλη μελῶν· καὶ δυνατὸν πανταχόθεν συγγνώμην αὐτοῖς συναγαγεῖν, ἀπὸ τῶν εὐχῶν, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δώρων, ἀπὸ τῶν μετ' αὐτῶν καλουμένων. τί τοίνυν ἀλγεῖς, τί δὲ θρηνεῖς, ὁπότε τοσαύτην δυνατὸν συγγνώμην συναγαγεῖν τῷ ἀπελθόντι; ἀλλ' ὅτι σὺ γέγονας ἔρημος καὶ προστάτην ἀπώλεσας; ἀλλὰ μηδέποτε τοῦτο εἴπῃς. οὐδὲ γὰρ τὸν Θεὸν ἀπώλεσας. ὥστε ἕως ἂν τοῦτον ἔχῃς, καὶ ἀνδρὸς αὐτὸς ἔσται σοι μείζων, καὶ πατρὸς, καὶ παιδὸς, καὶ κηδεστοῦ. καὶ γὰρ καὶ ζώντων ἐκείνων, οὗτος ἦν ὁ τὰ πάντα ποιῶν. ταῦτα τοίνυν ἐννόει, καὶ λέγε κατὰ τὸν Δαβὶδ, Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; εἰπὲ, σὺ εἶ ὁ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν· καὶ ἐπισπάσασθαι αὐτοῦ τὴν βοήθειαν, καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἕξεις νῦν προνοοῦντα, ἢ πρότερον, ὅσῳ ἐν μείζονι κατέστης ἀπορίᾳ. ἀλλὰ παιδίον ἀπώλεσας; οὐκ ἀπώλεσας, μὴ λέγε. ὕπνος τὸ πρᾶγμά ἐστιν, οὐ θάνατος· μετάστασις, οὐκ ἀπώλεια, ἀποδημία ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ βελτίω. μὴ δὴ παρόξυνε τὸν Θεόν, ἀλλ'

ἴσ. δακρύειν

β. Κορ. α. ια.

Ψαλμ. κς. α.

ἀλλ' ἵλεω ποίει. ἂν γὰρ ἐνέγκῃς γενναίως, ἔσται τις κἀντεῦθεν τῷ ἀπελθόντι, καὶ σοὶ παραμυθία· ἂν δὲ τοὐναντίον, μᾶλλον ἐξάπτεις τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ εἰ παιδὸς μαστιγωθέντος ὑπὸ δεσπότου σὺ παρεστὼς ἐδυσχέραινες, μειζόνως ἂν παρώξυνας κατὰ σαυτοῦ τὸν δεσπότην. μὴ δὴ ποίει τοῦτο, ἀλλ' εὐχαρίστει, ἵνα σοι καὶ ταύτῃ σκεδασθῇ τὸ νέφος τῆς ἀθυμίας. Εἰπὲ κατὰ τὸν μακάριον ἐκεῖνον, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο. [Ιωβ α. κα.] ἐννόησον ὅσοι μᾶλλον εὐαρεστοῦντες οὐδὲ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν παῖδας, οὐδὲ πατέρες ἐκλήθησαν. οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησίν, ἐβουλόμην. καὶ γὰρ βέλτιον ἦν μηδὲ πεῖραν ἔχειν, ἢ μετὰ τὸ γεύσασθαι τῆς ἡδονῆς, ἐκπεσεῖν. μή, παρακαλῶ, μὴ λέγε ταῦτα, μὴ παροργίσῃς καὶ ταύτῃ τὸν δεσπότην· ἀλλ' ὑπὲρ μὲν ὧν ἔλαβες, εὐχαρίστησον· ὑπὲρ δὲ ὧν οὐκ εἰς τέλος ἔχεις, δόξαζε. οὐκ εἶπεν ὁ Ἰώβ, ὅτι βέλτιον ἦν μὴ λαβεῖν, τοῦτο ὃ σὺ λέγεις ἀγνωμόνως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ηὐχαρίστει λέγων, ὁ Κύριος ἔδωκε, καὶ ὑπὲρ τούτων ηὐλόγει λέγων, ὁ Κύριος ἀφείλετο, εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τὴν γυναῖκα οὕτως ἐπεστόμιζε δικαιολογούμενος πρὸς αὐτήν, καὶ τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα φθεγγόμενος ῥήματα, Εἰ τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου, τὰ δὲ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; [Ιωβ β. ι.] καίτοι μετὰ ταῦτα χαλεπώτερος γέγονεν ὁ πειρασμός· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲ οὕτως ἐξελύετο, ἀλλ' ὁμοίως ἔφερε γενναίως, καὶ ἐδόξαζε. τοῦτο καὶ σὺ ποίει, καὶ λογίζου πρὸς σαυτόν, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας, ὁ μᾶλλόν σου κηδόμενος, καὶ τὸ συμφέρον εἰδώς, οὐ πολέμιός τις, οὐδὲ ἐπίβουλος. ἐννόει πόσοι ζῶντες ἀβίωτον τὸν βίον τοῖς γονεῦσιν ἐποίησαν. τοὺς δὲ γενναίους οὐχ ὁρᾷς, φησίν; ὁρῶ καὶ τούτους, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀσφαλέστερα τὰ κατὰ τὸν παῖδα τὸν σόν. εἰ γὰρ καὶ εὐδοκιμοῦσιν, ἀλλ' ἐν ἀδήλῳ τὰ τοῦ τέλους αὐτῶν· ὑπὲρ δὲ ἐκείνου λοιπὸν οὐ δέδοικας, οὐδὲ τρέμεις μή τι πάθῃ, ἢ μεταβολήν τινα δέξηται. ταῦτα καὶ ἐπὶ γυναικὸς λογίζου καλῆς καὶ οἰκουροῦ, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαρίστει τῷ Θεῷ. κἂν ἀπολέσῃς γυναῖκα, εὐχαρίστει. ἴσως σε εἰς ἐγκράτειαν ἀγαγεῖν βούλεται ὁ Θεός, ἐπὶ μείζονα καλεῖ σκάμματα, ἐλευθερῶσαί σε τοῦ δεσμοῦ ἠθέλησεν. ἂν οὕτω φιλοσοφῶμεν, καὶ τὴν παροῦσαν εὐθυμίαν κερδανοῦμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων.

Λογ. μβ. 47 Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΚ ΓΗΣ ΧΟΙΚΟΣ, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ.

ΕΠειδὴ ψυχικὸν εἶπε πρῶτον, καὶ πνευματικὸν δεύτερον, πάλιν ἄλλην τίθησι διαφοράν, χοϊκὸν λέγων καὶ ἐπουράνιον. ἡ μὲν γὰρ προτέρα τὴν τοῦ παρόντος ἦν βίου, καὶ τοῦ μέλλοντος· αὕτη δὲ τοῦ πρὸ τῆς χάριτος καὶ τοῦ μετὰ τὴν χάριν. τέθεικε δὲ αὐτὴν εἰς πολιτείαν ἀρίστην λέγων. ἵνα γάρ, ὅπερ ἔφην, μὴ τῇ ἀναστάσει θαρροῦντες ἀμελῶσι βίου καὶ ἀκριβείας, πάλιν καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐναγωνίους ποιεῖ, καὶ παρακαλεῖ εἰς ἀρετήν, λέγων· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, τὸν πάντα ἄνθρωπον καλῶν, καὶ τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τὸν δὲ ἀπὸ τοῦ χείρονος ὀνομάζων.

48 Οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· Οὕτως ἀπολοῦνται καὶ τελευτήσουσιν.

Οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· Οὕτω μένουσιν ἀθάνατοι καὶ λάμποντες. τί οὖν; οὐχὶ καὶ οὗτος ἀπέθανεν; ἀπέθανε μέν, ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ τὸν θάνατον κατέλυσεν. Εἶδες πῶς κἀντεῦθεν τῷ θανάτῳ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως συνέστησε δόγμα; ἔχων γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν κεφαλήν, φησί, μὴ ἀμφίβαλλε περὶ τοῦ σώματος παντός. πλὴν καὶ τὴν περὶ πολιτείας ἀρίστην ἐντεῦθεν

ἐντεῦθεν γυμνάζει παραίνεσιν, ὑποδείγματα ὑψηλοῦ καὶ φιλοσόφου βίου, καὶ τοῦ τοιούτου τιθεὶς, καὶ τούτων ἀμφοτέρων παράγων τὰς ἀρχὰς, τοῦ μὲν τὸν Χριστὸν, τοῦ δὲ τὸν Ἀδάμ. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ἐκ γῆς, ἀλλὰ, χοϊκὸς, τουτέστι, παχὺς, τοῖς παροῦσι προσηλωμένος. καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοὐναντίον, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. εἰ δὲ λέγοιέν τινες διὰ τοῦτο μὴ ἔχειν τὸν Κύριον σῶμα, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ εἰρῆσθαι, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ εἰρημένα πάλαι ἐμφράξαι αὐτῶν τὰ στόματα· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐπιστομίσαι. τί γάρ ἐστιν, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ; τὴν φύσιν λέγει, ἢ τὴν ἀρίστην πολιτείαν; πάντί που δῆλον, ὅτι τὴν πολιτείαν. διὸ καὶ ἐπάγει·

49 Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ· Τουτέστι, καθὼς φαῦλα ἐπράξαμεν· Φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, Τουτέστιν, ἄριστα πράξωμεν. χωρὶς δὲ τούτων, κἀκεῖνό τις ἡδέως ἂν ἐροίμην, περὶ φύσεως εἴρηται, ὁ ἐκ γῆς χοϊκὸς, καὶ, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ; ναί, φησι. τί οὖν, χοϊκὸς μόνον ἦν ὁ Ἀδάμ, ἢ καὶ ἄλλην τινὰ εἶχεν οὐσίαν συγγενῆ ταῖς ἄνω καὶ τοῖς ἀσωμάτοις, ἣν ψυχὴν καλεῖ ἡ γραφή, καὶ πνεῦμα; παντί που δῆλον, ὅτι καὶ ταύτην. οὐκοῦν οὐδὲ ὁ Κύριος ἦν ἄνωθεν μόνον, εἰ καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγοιτο, ἀλλὰ καὶ σάρκα ἀνειλήφει. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τὰς πονηρὰς πράξεις, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τὴν πολιτείαν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. εἰ δὲ περὶ φύσεως ἦν ὁ λόγος, οὐ παρακλήσεως ἐδεῖτο τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ συμβουλῆς· ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι περὶ πολιτείας τὸ λεγόμενον. διὸ καὶ συμβουλευτικῶς εἰσάγει τὸν λόγον, καὶ εἰκόνα καλεῖ, καὶ ταύτῃ πάλιν δηλῶν ὅτι περὶ πράξεως, οὐ περὶ φύσεως λέγει. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα χοϊκοὶ, ἐπειδὴ πονηρὰ ἐπράξαμεν· οὐκ ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς χοϊκοὶ διεπλάσθημεν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡμάρτομεν. καὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία πρότερον, καὶ τότε ὁ θάνατος· καὶ τὸ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. τότε καὶ ὁ τῶν παθῶν εἰσῆλθεν ἑσμός. οὐδὲ γὰρ τὸ, ἐκ γῆς γεγεννῆσθαι, ποιεῖ χοϊκὸν ἁπλῶς (ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ τῆς μάζης καὶ τοῦ φυράματος τούτου ἦν) ἀλλὰ τὸ γήϊνα πράττειν· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπουράνιον, τὸ ἄξια τῶν οὐρανῶν ἐπιδείξασθαι. ἀλλὰ γὰρ τί χρὴ περιττὰ πονεῖν ὑπὸ κατασκευάζοντα; πρωΐων γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ἐκκαλύπτει τὸ νόημα, οὕτω λέγων·

50 Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοὶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται. Εἶδες πῶς ἑαυτὸν ἑρμηνεύει πάλιν, ἀπαλλάττων ἡμᾶς πραγμάτων; ὃ πολλαχοῦ ποιεῖ. σάρκα γὰρ ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖ, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ πεποίηκεν, οἷον ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί· καὶ πάλιν, Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὥστε ὅταν λέγῃ, τοῦτο δέ φημι, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα εἶπον, ἵνα μάθῃς ὅτι πονηραὶ πράξεις εἰς βασιλείαν οὐκ εἰσάγουσιν. ἀπὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως εὐθέως καὶ τὸν τῆς βασιλείας εἰσήγαγε λόγον, διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

Ρωμ. η. θ.
Ρωμ. η. η.

Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Τουτέστιν, ἡ κακία τὴν δόξαν ἐκείνην καὶ τὴν τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων ἀπόλαυσιν. καὶ γὰρ πολλαχοῦ πάλιν τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ τὴν κακίαν ἐκάλεσεν εἰπὼν, Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. εἰ δὲ περὶ σώματος ἔλεγεν, ἀλλ᾽ οὐ περὶ πονηρᾶς πράξεως, οὐκ ἂν εἶπε φθοράν. οὐδαμοῦ γὰρ τὸ σῶμα φθορὰν καλεῖ. οὐδὲ γάρ ἐστι φθορά, ἀλλὰ φθαρτόν. διὸ προϊὼν καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, οὐκ εἶπεν αὐτὸ φθοράν, ἀλλὰ φθαρτὸν, λέγων· δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. εἶτα τὴν περὶ πολιτείας πληρώσας παραίνεσιν, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ὑπόθεσιν ὑποθέσει συνεχῶς ἀναμιγνὺς, εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως πάλιν τῶν σωμάτων ἐκβαίνει λόγον, οὕτω λέγων·

Γαλατ. ς. η.

51 Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω. Φρικτόν τι καὶ ἀπόρρητον, καὶ ὃ μὴ πάντες ἴσασι, μέλλει λέγειν· ὃ καὶ πολλὴν ἐνδείκνυται τὴν εἰς αὐτοὺς τιμήν, τὸ τὰ ἀπόρρητα λέγειν αὐτοῖς. τί δὲ

τοῦτο ἐστι; Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

Ὃ δὲ λέγει τοῦτο ἐστιν· οὐ πάντες μὲν ἀποθανούμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, καὶ οἱ μὴ ἀποθνήσκοντες. θνητοὶ γὰρ κἀκεῖνοι. μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ἀποθνήσκεις, διὰ τοῦτο δείσῃς, φησὶν, ὡς οὐκ ἀναστησόμενος. εἰσὶ γάρ τινες, εἰσὶν, οἳ καὶ τοῦτο διαφεύξονται· καὶ ὅμως οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο αὐτοῖς εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐκεῖνα τὰ σώματα τὰ μὴ ἀποθνήσκοντα ἀλλαγῆναι, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν μεταπεσεῖν.

52 Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. Ὅτι πολλὰ περὶ ἀναστάσεως διελέχθη, τότε εὐκαίρως καὶ τὸ πολὺ παράδοξον αὐτῆς δείκνυσιν. οὐ γὰρ τοῦτο θαυμαστὸν μόνον, ὅτι σηπέντα πρότερον τὰ σώματα, καὶ τότε ἀνίσταται, φησὶν, οὐδ' ὅτι βελτίονα τῶν νῦν τὰ ἐκ τῶν σηπομένων ἀνίσταται, οὐδ' ὅτι ἐπὶ πολλῷ μείζονα λῆξιν μεταβαίνει, οὐδ' ὅτι ἕκαστος τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει καὶ οὐδεὶς τὸ ἑτέρου, ἀλλ' ὅτι τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα καὶ πάντων λογισμὸν καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα ἐν ἀτόμῳ γίνεται, τουτέστιν, ἐν ἀκαριαίῳ χρόνῳ. καὶ δηλῶν σαφέστερον τοῦτο, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, φησὶν, ὅσον μῦσαι βλέφαρον. εἶτα ἐπειδὴ μέγα εἶπε καὶ ἐκστάσεως γέμον, εἰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πράγματα οὕτω γίνηται ταχέως, ἐπάγει εἰς ἀπόδειξιν, τὸ ἀξιόπιστον τοῦ ἐργαζομένου λέγων.

Σαλπίσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα.

Τὸ, ἡμεῖς, οὐ περὶ ἑαυτοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ τῶν ζώντων τῶν τότε εὑρισκομένων. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσει, νομίσῃ τὰ σώματα μὴ ἀνίστασθαι, ἐπήγαγεν,

53 Ὅτι δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Φθαρτὸν δὲ τὸ σῶμα, καὶ θνητὸν τὸ σῶμα· ὥστε τὸ μὲν σῶμα μένει· αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ ἐνδυόμενον. ἡ δὲ θνητότης καὶ ἡ φθορὰ ἀφανίζεται, ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας ἐπιούσης αὐτῷ. μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε λοιπὸν πῶς ἄπειρον ζήσεται ζωὴν, ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι ἄφθαρτον γίνεται.

54 Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος.

Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα εἶπε, πάλιν ἀπὸ προφητείας πιστοῦται τὸν λόγον. κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος, τουτέστιν, εἰς τέλος· οὐδὲ λείψανον αὐτοῦ μένει, οὐδὲ ὑποστροφῆς ἐλπὶς, τῆς ἀφθαρσίας τὴν φθορὰν ἀναλωσάσης.

55 Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; Εἶδες ψυχὴν γενναίαν; καὶ γὰρ ὡς νικητήρια θύων, καὶ ἔνθεος γενόμενος, καὶ ὁρῶν ἤδη ὡς γεγενημένα τὰ μέλλοντα, ἐνάλλεται καὶ ἐπεμβαίνει τῷ θανάτῳ κειμένῳ, καὶ τὴν ἐπινίκιον ἀλαλάζει φωνὴν κατὰ τῆς τούτου κεφαλῆς κειμένης, μεγάλα βοῶν καὶ λέγων· ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; οἴχεται καὶ ἀπόλωλε καὶ ἠφάνισται παντελῶς, καὶ εἰκῆ πάντα ἐκεῖνα ἐποίησας. οὐδὲ γὰρ ἀφώπλισε μόνον αὐτὸν, οὐδ' ἐνίκησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσε, καὶ εἰς τὸ μηδὲ ὅλως εἶναι κατέστησε.

56 Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος.

Ὁρᾷς πῶς περὶ θανάτου σωματικοῦ ὁ λόγος; οὐκοῦν καὶ περὶ ἀναστάσεως σωματικῆς. εἰ γὰρ μὴ ἀνίσταται ταῦτα, πῶς κατεπόθη ὁ θάνατος; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πῶς δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος; ὅτι μὲν γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, καὶ χαλεπωτέρα ἐκείνου, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἰσχὺν οὗτος ἔχει, δῆλον. πῶς δὲ καὶ ταύτης δύναμις, ὁ νόμος; ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀσθενὴς ἦν, πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτω καταδικάσαι. τὸ μὲν γὰρ κακὸν ἐγίνετο, σαφῶς δὲ οὐκ ἐδείκνυτο οὕτως. ὥστε οὐ μικρὸν εἰσήνεγκεν ὁ νόμος, τὸ καὶ γνωρίσαι τὴν ἁμαρτίαν μᾶλλον καὶ ἐπιτεῖναι τὴν κόλασιν. εἰ δὲ, βουλόμενος κωλῦσαι, χαλε-

πωτέραν ἀπέφηνεν, οὐ παρὰ τὸ ἴασιν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ παρὰ τὸ κακῶς τῷ φαρμά-
κῳ χρησαμένους. ἐπεὶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἐβάρησε τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' οὐ
διὰ τοῦτο αὐτῇ ἐγκαλέσομεν· ἀλλὰ ταύτην μὲν καὶ θαυμασόμεθα, ἐκείνους δὲ μειζόνως
μισήσομεν βλαβέντας, δι' ὧν ὠφελεῖσθαι ἔδει. ὅτι γὰρ οὐκ αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐδυνά-
μωσεν, ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐπλήρωσεν ἅπαντα, καὶ ἁμαρτίας ἐκτὸς ἦν. σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς 5
καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀνάστασιν πιστοῦται. εἰ γὰρ τοῦτο θανάτου αἴτιον τὸ ἁμαρτάνειν, ὁ δὲ Χρι-
στὸς ἐλθὼν ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὑμᾶς αὐτῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπήλλαξε, καὶ μετὰ
τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν νόμον ἔπαυσεν, οὗ παραβαινομένου αὕτη συνίσταται, τί λοιπὸν ἀμφι-
βάλλεις περὶ τῆς ἀναστάσεως; πόθεν γὰρ λοιπὸν ὁ θάνατος κρατήσει; ἀπὸ τοῦ νόμου; ἀλλ' ἐ-
λύθη οὗτος. ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας; ἀλλ' ἀνῃρέθη αὕτη. 10

57 Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μὲν γὰρ τρόπαιον αὐτὸς ἔστησε, τῶν δὲ στεφάνων καὶ ἡμᾶς ἀπολαῦσαι ἐποίησε. καὶ (χ. ἐαῦσιν)
τοῦτο οὐκ ἐξ ὀφειλῆς, ἀλλ' ἀπὸ φιλανθρωπίας μόνης.

58 Ὥστε, ἀδελφοί, ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι. Δικαία λοιπὸν καὶ εὔκαιρος
ἡ παραίνεσις. οὐδὲν γὰρ οὕτω σαλεύει, ὡς τὸ εἰκῇ νομίζειν κόπτεσθαι καὶ μάτην. 15

Περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε· Τουτέστιν, ἐν τῷ βίῳ τῷ καθαρῷ.
καὶ οὐκ εἶπεν, ἐργαζόμενοι τὸ ἀγαθόν, ἀλλά, περισσεύοντες, ἵνα μετὰ περιουσίας αὐτὸ ποιῶ-
μεν, καὶ τὰ σκάμματα ὑπερβαίνωμεν. Εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν
Κυρίῳ. Τί λέγεις; πάλιν κόπος; ἀλλὰ στεφάνους ἔχων, καὶ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν. ὁ μὲν
γὰρ πρότερος ὁ μετὰ τὸν παράδεισον, κόλασις τῶν ἁμαρτηκότων ἦν· οὗτος δὲ ὑπόθεσις τῶν μελλόντων 20
βραβείων. ὥστε οὐδὲ ἂν εἴη κόπος, ταύτῃ τε, καὶ τῷ πολλῆς τῆς ἄνωθεν ἀπολαύειν βοηθείας.
διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἐν Κυρίῳ. ὁ μὲν γὰρ πρότερος, ἵνα δίκην δῶμεν· οὗτος δέ, ἵνα τῶν μελ-
λόντων τύχωμεν ἀγαθῶν.

ΗΘΙΚΟΝ

Μὴ τοίνυν καθεύδωμεν, ἀγαπητοί. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι ῥαθυμοῦντα τῆς βασιλείας τῶν
οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, οὐδὲ τρυφῶντας καὶ μαλακιζομένους. ἀγαπητὸν γὰρ καταπονουμένους καὶ 25
ὑπωπιάζοντας τὸ σῶμα, καὶ μυρία ὑπομένοντας ἐπίπονα, δυνηθῆναι τυχεῖν τῶν ἀγα-
θῶν ἐκείνων. ἢ οὐχ ὁρᾶτε τοῦτο τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν ὅσον ἐστί; καὶ ἡλίκος ὁ
πόλεμος ἐφέστηκε; καὶ πῶς ὀξύρροπος ἄνθρωπος πρὸς τὴν κακίαν; καὶ πῶς εὐπερίστατος ἡ
ἁμαρτία; καὶ ὅσαι ἐν μέσῳ παγίδες; τί τοίνυν τοσαύτας ἐπισυρόμεθα φροντίδας ἐκτὸς τῶν
φυσικῶν, καὶ πλείονα περιέλκομεν ἑαυτοῖς πράγματα, καὶ μείζονα ποιοῦμεν τὰ φορτία; οὐκ 30
ἀρκεῖ τὸ ὑπὲρ γαστρὸς φροντίζειν, καὶ ἱματίων, καὶ οἰκίας; οὐκ ἀρκεῖ ἡ μέριμνα τῶν ἀναγ-
καίων; καίτοιγε καὶ τούτων ἀπήγαγεν ὁ Χριστός, λέγων· Μὴ μεριμνήσητε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί (Ματθ. ς. κε.)
φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε. εἰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς καὶ
περιβολῆς μεριμνᾶν οὐ χρή, οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, οἱ τὸ τοσοῦτον φορτίον ἐ-
πεισάγοντες, καὶ καταχωννύντες ἑαυτούς, πότε δυνήσονται ἀνανεῦσαι; οὐκ ἤκουσας Παύλου 35
λέγοντος, Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου μερίμναις; ἡμεῖς δὲ καὶ τρυ- (β. Τιμ. β. δ.) (χ. [illegible])
φῶμεν, καὶ γαστριζόμεθα, καὶ μεθύομεν, καὶ ὑπὲρ μὲν τῶν ἔξω κοπτόμεθα πραγμάτων, ἐν δὲ τοῖς
τοῦ οὐρανοῦ μαλακιζόμεθα. οὐκ ἴστε, ὅτι ὑπὲρ ἄνθρωπον ἡ ἐπαγγελία; οὐκ ἔστι χαμαὶ βαδί-
ζοντα τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐπιβῆναι. ἡμεῖς δὲ οὐ κατὰ ἀνθρώπους σπουδάζομεν ζῆν, ἀλλὰ καὶ
ἀλόγων ἐγινόμεθα χείρους. οὐκ ἴστε ποίῳ παραστησόμεθα βήματι; οὐκ ἐννοεῖτε, ὅτι καὶ ῥημάτων 40
καὶ ἐνθυμημάτων ἀπαιτούμεθα δίκας; καὶ οὐδὲ πραγμάτων φροντίζομεν; Ὁ γὰρ ἐμβλέψας (Ματθ. ε. κη.)
γυναικί, φησι, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν. ἀλλ' ὅμως πολλοὶ καὶ ὄψε-
ως περιέργου λόγον ὑπέχοντες, οὐ παραιτοῦνται καὶ αὐτῇ ἐνσήπεσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ λέ- (Ματθ. ε. κβ.)
γων τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, εἰς τὴν γέενναν ἐμπεσεῖται· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τοὺς μυρίους αὐτοὺς

καταισχύνειν

καταισχύνειν ὀνείδεσι καὶ ποικίλως ἐπιβουλεύειν ἀφιστάμεθα. ὁ τὸν φιλοῦντα φιλῶν, οὐδὲν ἔχει τοῦ ἐθνικοῦ πλέον· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις βασκαίνομεν. ἵνα οὖν ἔχωμεν συγγνώμην, ὅταν ὑπερβῆναι τὰ παλαιὰ κελευόμενοι σκάμματα, καὶ ἐλάττονα ἐκείνου τοῦ μέτρου τὴν ἑαυτῶν πολιτείαν ὑφαίνωμεν; τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λόγος; τίς παραστήσεται καὶ βοηθήσει κολαζομένοις; οὐκ ἔστιν οὐδείς, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα οἰμώζοντας, ὀδυρομένους, βρύχοντας τοὺς ὀδόντας, στρεβλουμένους εἰς τὸ σκότος ἀπάγεσθαι τὸ ἀφεγγὲς ἐκεῖνο, εἰς τὰς ἀπαραιτήτους ὀδύνας, εἰς τὰς ἀνηκέστους τιμωρίας. διὸ δέομαι καὶ παρακαλῶ, καὶ αὐτῶν ἅπτομαι τῶν γονάτων, ἕως ἂν ἔχωμεν τὸ μικρὸν τοῦτο τῆς ζωῆς ἐφόδιον, κατανυγῆναι τοῖς εἰρημένοις, ἐπιστραφῆναι, βελτίους γενέσθαι· ἵνα μὴ κατὰ τὸν πλούσιον ἐκεῖνον ἀνόνητα ἐκεῖ θρηνῶμεν ἀπελθόντες, καὶ ἀνίατα λοιπὸν ὀδυρώμεθα. κἂν γὰρ πατέρα ἔχῃς, κἂν υἱόν, κἂν φίλον, κἂν ὁντιναοῦν παρρησίαν ἔχοντα πρὸς τὸν Θεόν, οὐδείς σέ ποτε ἐξαιρήσεται τούτων ὑπὸ τῶν οἰκείων ἔργων προδιδόμενον. τοιοῦτον γὰρ ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον· ἀπὸ τῶν πράξεων δικάζει μόνων, καὶ ἄλλως ἐκεῖ σωθῆναι οὐκ ἔνι. καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα λυπήσω, οὐδ' ἵνα εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλω, ἀλλ' ἵνα μὴ ματαίαις μηδὲ ψυχραῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι, καὶ εἰς τὸν δεῖνα, καὶ εἰς τὸν δεῖνα θαρροῦντες, τῆς καθ' ἑαυτοὺς ἀμελήσωμεν ἀρετῆς. ἂν μὲν γὰρ ῥαθυμήσωμεν, οὐ δίκαιος, οὐ προφήτης, οὐκ ἀπόστολος, οὐδεὶς ὑμῖν παραστήσεται· ἂν δὲ σπουδάσωμεν, ἀρκοῦσαν τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων συνηγορίαν ἔχοντες, μετὰ παρρησίας ἀπολαυσόμεθα καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀποκειμένων τοῖς τὸν Θεὸν ἀγαπῶσιν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. μγ. 1 ΠΕΡΙ ΔΕ ΤΗΣ ΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε.

κεφ. ιϛ.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ τῶν δογμάτων λόγον, καὶ μέλλων εἰς τὸν ἠθικώτερον ἐμβαίνειν, πάντα τὰ ἄλλα ἀφείς, ἐπὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν χωρεῖ, περὶ ἐλεημοσύνης ποιούμενος λόγον. ἀλλὰ περὶ τούτου μόνου διαλεχθείς, ἀπαλλάττεται· καίτοιγε οὐδαμοῦ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ περὶ σωφροσύνης, καὶ περὶ πρᾳότητος, καὶ περὶ μακροθυμίας καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων διαλέγεται ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς πλατέως. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα [περὶ] τοῦ ἠθικοῦ τοῦτο μόνον γυμνάζει τὸ μέρος; ὅτι καὶ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων τὰ πλείονα ἠθικώτερα ἦν, δι' ὧν τὸν πόρνον ἐκόλασε, δι' ὧν τοὺς ἔξω δικαζομένους ἐσωφρόνιζε, δι' ὧν τοὺς μεθύοντας καὶ γαστριζομένους ἐφόβησε, δι' ὧν τοὺς στασιάζοντας καὶ φιλονεικοῦντας καὶ φιλαρχοῦντας κατεδίκασε, δι' ὧν τοὺς ἀναξίως τοῖς μυστηρίοις προσιόντας τῇ ἀφορήτῳ δίκῃ ἐκείνῃ παρέδωκε, δι' ὧν περὶ ἀγάπης διελέχθη. διὰ δὴ τοῦτο, οὗ μάλιστα αὐτῷ ἔδει, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους ἐπικουρίας, τούτου μέμνηται μόνου. καὶ θέα τὴν σύνεσιν. ὅτε αὐτοὺς περὶ ἀναστάσεως ἔπεισε, καὶ προθυμοτέρους ἐποίησε, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τούτου διαλέγεται. καίτοιγε καὶ ὑπὲρ τούτων διελέχθη πρὸς αὐτοὺς ἔμπροσθεν, ὅτε ἔλεγεν, Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; καί, Τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἀλλ' ἐπειδὴ ᾔδει τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, οὐ παραιτεῖται καὶ τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς αὐτὸ προσθεῖναι. λογίαν δὲ τὴν συλλογὴν καλεῖ, ἐκ προοιμίων εὐθέως κοῦφον τὸ πρᾶγμα ποιῶν. ὅταν γὰρ ἐξ ἁπάντων συνεισφέρηται, ἑκάστῳ κοῦφον γίνεται τὸ ἐπίταγμα. εἰπὼν δὲ περὶ τῆς συλλογῆς, οὐκ εὐθέως εἶπεν, ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων (καίτοιγε τὸ ἀκόλουθον τοῦτο ἦν) ἀλλὰ πρότερον εἰπών, καθὼς διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, τότε τὸ-

τὸ ἐπήγαγεν, εἰς ζῆλον αὐτοὺς τῇ διηγήσει τῶν ἑτέροις κατορθουμένων ἄγων, καὶ ἐν τάξει διηγήματος αὐτὸ θεὶς, ὃ καὶ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων ἐποίησε. καὶ γὰρ ἐκείνοις δοκῶν διηγεῖσθαι τὴν πρόφασιν τῆς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀποδημίας, οὕτω τὸν περὶ ἐλεημοσύνης ἐμβάλλει λόγον λέγων· Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησε γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων. ἀλλ' ἐκείνους μὲν διὰ Μακεδόνων καὶ Κορινθίων, τούτους δὲ διὰ Γαλατῶν προτρέπει. καθὼς διέταξα γὰρ, φησι, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. καὶ γὰρ ᾐσχύνοντο λοιπὸν ἐλάττους Γαλατῶν φανῆναι. καὶ οὐκ εἶπε, παρῄνεσα, καὶ συνεβούλευσα, ἀλλὰ, διέταξα, ὅπερ αὐθεντικώτερον. καὶ οὐ περὶ μίαν πόλιν, καὶ δύο, καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὁλόκληρον ἔθνος, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων ποιεῖ λέγων, καθὼς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. εἰ γὰρ πρὸς δογμάτων πίστιν τοῦτο ἰσχυρὸν, πολλῷ μᾶλλον πρὸς ἔργων μίμησιν. τί οὖν διέταξας, εἰπέ μοι;

2 Κατὰ μίαν σαββάτου, Τουτέστι, κυριακὴν, Ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων ὅ, τι ἂν εὐοδῶται. Ὅρα πῶς καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ προτρέπει. καὶ γὰρ ἡ ἡμέρα ἱκανὴ ἦν ἀγαγεῖν εἰς ἐλεημοσύνην. ἀναμνήσθητε γὰρ, φησι, τίνων ἐτύχετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. τὰ γὰρ ἀπόῤῥητα ἀγαθὰ, καὶ ἡ ῥίζα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας ἐν ταύτῃ γέγονεν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἐπιτήδειος ὁ καιρὸς εἰς προθυμίαν φιλανθρωπίας, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνεσιν ἔχει καὶ πόνων ἀπαλλαγήν. ψυχὴ γὰρ ἀφιεμένη μόχθων, εὐκολωτέρα καὶ ἐπιτηδειοτέρα πρὸς τὸ ἐλεεῖν γίνεται. μετὰ δὲ τούτων καὶ τὸ μυστηρίων ἐν αὐτῇ κοινωνεῖν οὕτω φρικτῶν καὶ ἀθανάτων, πολλὴν ἐντίθησι προθυμίαν. ἐν αὐτῇ τοίνυν ἕκαστος ὑμῶν, οὐχ ἁπλῶς ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα· ἀλλ' εἷς ἕκαστος, κἂν πένης ᾖ, κἂν πλούσιος, κἂν γυνὴ, κἂν ἀνὴρ, κἂν δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος, παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων. οὐκ εἶπεν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν φερέτω, ἵνα μὴ διὰ τὸ μικρὸν αἰσχύνωνται, ἀλλὰ ταῖς κατ' ὀλίγον συναγωγαῖς αὐξήσας τὴν εἰσφορὰν, τότε δεικνύτω ἐμοῦ παραγινομένου. τέως δὲ παρὰ σαυτῷ τίθει, φησὶ, καὶ ποίησόν σου τὴν οἰκίαν, ἐκκλησίαν· τὸ κιβώτιον, γαζοφυλάκιον· γενοῦ φύλαξ χρημάτων ἱερῶν, αὐτοχειροτόνητος οἰκονόμος πενήτων. ἡ φιλανθρωπία ταύτην σοι δίδωσι τὴν ἱερωσύνην. τούτου σύμβολόν ἐστι καὶ τὸ γαζοφυλάκιον νῦν. ἀλλὰ τὸ μὲν σύμβολον μένει, τὸ δὲ ἔργον οὐδαμοῦ. καὶ οἶδα μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν συνεδρευόντων πάλιν ἡμῖν ἐγκαλέσουσιν, ὅταν ὑπὲρ τούτων διαλεγώμεθα, λέγοντες, μὴ, παρακαλῶ, μὴ γίνου φορτικὸς καὶ ἐπαχθὴς τοῖς ἀκούουσιν· ἐπίτρεψον τῇ προαιρέσει, δὸς τῇ γνώμῃ τῶν ἀκουόντων· ὡς νῦν γε καταισχύνεις ἡμᾶς, ἐρυθριᾶν ποιεῖς. ἀλλ' οὐκ ἀνέχομαι τούτων τῶν λόγων. οὐδὲ γὰρ Παῦλος ᾐσχύνετο ὑπὲρ τοιούτων συνεχῶς ἐνοχλῶν, καὶ προσαιτούντων φθεγγόμενος ῥήματα. εἰ μὲν γὰρ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι ἐμοὶ δὸς, καὶ εἰς τὴν ἐμὴν κατάθες οἰκίαν, ἴσως ἂν αἰσχύνης ἦν τὸ λεγόμενον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε. Οἱ γὰρ τῷ θυσιαστηρίῳ, φησὶ, προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται. πλὴν ἀλλ' ἴσως ἄν τις ἐπετίμησεν, ὡς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ποιουμένῳ τὸν λόγον· νῦν δὲ ὑπὲρ τῶν δεομένων τὴν ἱκετηρίαν τίθημι, μᾶλλον δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν δεομένων, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν τῶν παρεχόντων· διὸ καὶ παῤῥησιάζομαι. ποία γὰρ αἰσχύνη εἰπεῖν, δὸς τῷ Κυρίῳ πεινῶντι, ἔνδυσον αὐτὸν γυμνὸν περιϊόντα, ὑπόδεξαι ξένον ὄντα; ὁ δεσπότης σου οὐκ αἰσχύνεται ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ταῦτα λέγων, Ἐπείνασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ὁ ἀνενδεὴς καὶ μηδενὸς χρήζων· καὶ ἐγὼ αἰσχυνοῦμαι καὶ ὀκνήσω; ἄπαγε. διαβολικῆς ἐπιβουλῆς αὕτη ἡ αἰσχύνη. οὐ τοίνυν αἰσχυνθήσομαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ παῤῥησίας ἐρῶ, δότε τοῖς δεομένοις, καὶ μετὰ πλείονος, ἢ οἱ δεόμενοι, φωνῆς. εἰ μὲν γὰρ ἔχει τις δεῖξαι καὶ ἐλέγξαι, ὅτι ταῦτα λέγοντες πρὸς ἑαυτοὺς ὑμᾶς ἕλκομεν, καὶ προσχήματι τῶν πενήτων αὐτοὶ κερδαίνομεν, οὐκ αἰσχύνης ἄξια ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρίων κεραυνῶν, καὶ οὐδὲ ζῆν ἄξιον τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας. εἰ δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι

Ρω. ιε. κϛ. — α. Κορ. θ. ιγ. — Ματθ. κε. μϛ. — γρ. λέγειν, χειάζων.

χάριτι οὐδὲν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐνοχλοῦμεν, ἀλλ' ἀδάπανον ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον ἐθήκαμεν, ποιοῦντες μὲν οὐδαμῶς καθάπερ Παῦλος, τοῖς δὲ οἰκείοις ἀρκούμενοι, μετὰ παρρησίας πάσης ἐρῶ, δότε τοῖς δεομένοις, καὶ οὐ παύσομαι τοῦτο λέγων, καὶ μὴ διδόντων ἔσομαι χαλεπὸς κατήγορος. καὶ γὰρ εἰ στρατηγὸς ἤμην καὶ στρατιώτας εἶχον, οὐκ ἂν ᾐσχύνθην τοῖς στρατιώταις τροφὰς 5 αἰτῶν. σφόδρα γὰρ ἐρῶ τῆς σωτηρίας τῆς ὑμετέρας. ἀλλ' ἵνα καὶ ἐνεργέστερος ὁ λόγος γένηται καὶ δραστήριος μᾶλλον, Παῦλον παραστάτην λαβὼν, μετ' ἐκείνου διαλέξομαι λέγων· ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὅ,τι ἂν εὐοδῶται. σκόπει γὰρ αὐτὴν κἀντεῦθεν τὸ ἀνεπαχθές. οὐκ εἶπε, τοσόνδε, ἢ τοσόνδε, ἀλλ' ὅ,τι ἂν εὐοδῶται, εἴτε πολὺ, εἴτε ὀλίγον. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅ,τι ἄν τις κερδαίνῃ, ἀλλ' ὅ,τι ἂν εὐοδωθῇ, δεικνὺς ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ 10 χορηγία. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ ἐν ἑνὶ χρόνῳ τὸ πᾶν κελεῦσαι καταβαλεῖν, ῥᾳδίαν ποιεῖ τὴν συμβουλήν. τῷ γὰρ κατὰ μικρὸν συλλέγεσθαι ἀνεπαίσθητος ἡ λειτουργία καὶ ἡ δαπάνη. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως κελεύει εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ἀλλὰ πολλὴν δίδωσι τὴν προθεσμίαν, καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς, φησιν· Ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται· Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσφορᾶς, τότε ἀναγκάζησθε συλλέγειν. καὶ τοῦτο δὲ 15 οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτοὺς πάλιν προέτρεψεν. ἡ γὰρ προσδοκία Παύλου προθυμοτέρους αὐτοὺς ἐποίει.

[marg.: γ. ἀ[illegible] — γ. συμβουλήν.]

3 Ὅταν δὲ ἔλθω, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, δι' ἐπιστολῶν τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ. Οὐκ εἶπεν, ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ', οὓς ἐὰν ὑμεῖς δοκιμάσητε, οὓς ἐὰν ἕλησθε, ὥστε ἀνύποπτον ποιῆσαι τὴν λειτουργίαν. διὸ αὐτῶν ποιεῖται τὴν 20 ψῆφον τῆς τῶν ἀποκομιζόντων αἱρέσεως. οὐ γὰρ δήπου φησὶν, ἡ μὲν εἰσφορὰ ὑμῶν, ἡ δὲ ἐξουσία τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀποκομιζόντων οὐχ ὑμῶν. Εἶτα ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀπολιμπάνεσθαι δόξῃ, καὶ γράμματα προστίθησι, λέγων· οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, δι' ἐπιστολῶν πέμψω, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι κἀγὼ συνέσομαι αὐτοῖς καὶ κοινωνήσω τῆς λειτουργίας διὰ τῶν γραμμάτων. καὶ οὐκ εἶπε, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, ἀλλὰ τὴν χάριν ὑμῶν, ἵνα 25 δείξῃ μεγάλα ἐργαζομένους, ἵνα δείξῃ αὐτοὺς κερδαίνοντας. ἀλλαχοῦ δὲ καὶ εὐλογίαν καὶ κοινωνίαν καλεῖ· τὸ μὲν, ἵνα μὴ ῥᾳθυμοτέρους ποιήσῃ, τὸ δὲ, ἵνα μὴ ἐπάρῃ· οὐδαμοῦ μέντοι ἐλεημοσύνην ὠνόμασεν.

[marg.: γ. αὐτῶν]

4 Ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. Ἐνταῦθα πάλιν εἰς δαψίλειαν αὐτοὺς προτρέπει. ἐὰν γὰρ τοσοῦτον ᾖ, φησι, ὡς καὶ τῆς ἐμῆς δεῖσθαι 30 παρουσίας, οὐδὲ τοῦτο παραιτήσομαι. ἀλλ' εὐθέως μὲν τοῦτο οὐκ ἐπηγγείλατο, οὐδὲ εἶπεν, ἐπειδὰν παραγένωμαι ἐγὼ ἀποκομίζω. οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτως αὐτοὺς ηὔξησεν, εἰ ἐξαρχῆς αὐτὸ τέθεικεν· ὕστερον μέντοι καλῶς καὶ εὐκαίρως αὐτὸ προστίθησι. διά γε δὴ τοῦτο οὐκ εὐθέως ὑπέσχετο, οὔτε καθάπαξ αὐτὸ ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' εἰπὼν ὅτι πέμψω, τότε καὶ ἑαυτὸν προστίθησι. καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν κυρίους αὐτοὺς ἐποίησεν ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐὰν ᾖ ἄξιον 35 τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι· τοῦτο δὲ ἐπ' ἐκείνοις ἔκειτο, τῷ πολὺ ποιῆσαι τὸ συλλεγόμενον, καὶ τοσοῦτον, ὡς δυσωπῆσαι καὶ αὐτὸν ἀναστῆναι.

5 Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, φησιν, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Εἶπε καὶ ἀνωτέρω τοῦτο, ἀλλὰ τότε μὲν μετὰ θυμοῦ· προσέθηκε γοῦν, Καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· ἐνταῦθα δὲ προσηνέστερον, ἵνα καὶ ποθήσω- 40 σιν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν· Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν, Μακεδόνας ἡμῶν προτιμᾷς; οὐκ εἶπεν, ἐπειδὰν ἀπέλθω, ἀλλ', ἐπειδὰν διέλθω Μακεδονίαν. Μακεδονίαν γὰρ διοδεύσομαι·

[marg.: α. Κορ. δ. ιθ.]

6 Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω. Οὐδὲ γὰρ ὁδὸν βούλομαι ποιήσασθαι πάρεργον ὑμᾶς, ἀλλ' ἐνδιατρῖψαι καὶ παραμεῖναι. ὅτε γὰρ ταῦτα ἐπέστελλεν, ἐν Ἐφέσῳ ἦν, χειμῶνος ὄντος. λέγει τοίνυν, ὅτι Ἕως πεντηκοστῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐπι-

[marg.: α. Κορ. ιϛ. η.]

μένω· μετὰ δὲ ταῦτα ἀπελεύσομαι εἰς Μακεδονίαν, καὶ διελθὼν αὐτὴν, ἥξω πρὸς ὑμᾶς τοῦ θέρους· πολλάκις δὲ καὶ τὸν χειμῶνα πρὸς ὑμᾶς ποιήσω. τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπε, τυχὸν, καὶ οὐκ ἀπεφήνατο; ὅτι οὐ πάντα προῄδει Παῦλος, καὶ συμφερόντως. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεται, ἵνα κἂν μὴ γένηται, ἔχῃ καταφυγὴν, τὸ τι ἀδιορίστως προειπεῖν, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐξουσίαν ἄγουσαν αὐτὸν, ὅπουπερ ἐβούλετο, οὐκ ἔνθα αὐτὸς ἐπεθύμει· 5 ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φησὶν ἐπιστολῇ, τῆς μελλήσεως ἕνεκεν ἀπολογούμενος, καὶ λέγων· Ἢ ἃ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ.

β. Κορ. α. ιζ.

Ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι. Καὶ τοῦτο ἀγάπης καὶ φιλοστοργίας πολλῆς.

7 Οὐ θέλω γὰρ ἄρτι ὑμᾶς ἐν παρόδῳ ἰδεῖν. ἐλπίζω γὰρ τινὰ χρόνον ἐπιμεῖναι 10 πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος ἐπιτρέψῃ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγάπην δεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ αὐτοὺς ἁμαρτάνοντας φοβῶν, οὐ μὴν ἐγκεκαλυμμένως, ἀλλὰ προσχήματι φιλίας.

8 Ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκοστῆς. Εἰκότως ἀκριβῶς αὐτοῖς ἅπαντα λέγει, καθάπερ φίλοις δηλῶν. καὶ γὰρ τοῦτο φιλίας, τὸ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν οὐ παραγένετο, 15 δι' ἣν μέλλει, καὶ ποῦ διατρίβει.

9 Θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. Καὶ εἰ μεγάλη, πῶς ἀντικείμενοι; δι' αὐτὸ μὲν τοῦτο οἱ ἀντικείμενοι πολλοὶ, ἐπειδὴ μεγάλη ἡ πίστις, ἐπειδὴ μεγάλη καὶ εὐρεῖα ἡ εἴσοδος. τί δέ ἐστι, θύρα μεγάλη; πολλοί εἰσιν οἱ παρεσκευασμένοι τὴν πίστιν δέξασθαι, πολλοὶ ἕτοιμοι προσελθεῖν καὶ ″ἐπιστρέψαι. εὐρύχωρός μοι 20 ἡ εἴσοδος, ἀκμαζούσης λοιπὸν τῆς τῶν προσιόντων διανοίας εἰς τὴν τῆς πίστεως ὑπακοήν. διὰ τοῦτο σφοδρῶς ὁ διάβολος ἔπνει, ἐπειδὴ πολλοὺς ἑώρα ἀφισταμένους αὐτοῦ. διὸ δὴ καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκεν μεῖναι ἐχρῆν, καὶ ἐπειδὴ μέγα τὸ κέρδος, καὶ ὅτι πολὺς ὁ ἀγών. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸν παρεθάρρυνε τὸ εἰπεῖν, ὅτι πανταχοῦ λοιπὸν ὁ λόγος ἐνεργεῖται, καὶ βλαστάνει ῥᾳδίως. εἰ δὲ πολλοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, καὶ τοῦτο σημεῖον τῆς τοῦ εὐαγγελίου προκοπῆς. 25 οὐδέποτε γὰρ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος ἀγριαίνει, ἀλλ' ἢ ὅταν πολλὰ τῶν σκευῶν αὐτοῦ ἁρπαζόμενα ἴδῃ.

γ. ἐπιτήδεια

ΗΘΙΚΟΝ

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν τι μέγα καὶ γενναῖον ἐργάσασθαι βουληθῶμεν, μὴ τοῦτο σκοπῶμεν, ὅτι πολὺν ἔχει πόνον, ἀλλ' εἰς τὸ κέρδος βλέπωμεν. ὅρα γοῦν καὶ Παῦλον οὐ διὰ τοῦτο ὀκνοῦντα, οὐ διὰ τοῦτο ἀναδυόμενον, ἐπειδὴ ἀντικείμενοι πολλοὶ, ἀλλ', ἐπειδὴ μεγάλη ἦν ἡ θύρα, ἐπι- 30 κείμενον καὶ παραμένοντα. καὶ γὰρ, ὅπερ ἔφην, σημεῖον τοῦτο ἦν τοῦ γυμνῶσαι τὸν διάβολον. οὐδὲ γάρ ἐστι μικρὰ καὶ φαῦλα πράξαντας, παροξῦναι τὸ πονηρὸν θηρίον ἐκεῖνο. ὥστε ὅταν ἴδῃς ἄνδρα δίκαιον μεγάλα κατορθοῦντα, καὶ μυρία πάσχοντα δεινὰ, μὴ θαυμάσῃς. τοὐναντίον γὰρ ἔδει θαυμάζειν, εἰ πολλὰς λαμβάνων ὁ διάβολος πληγὰς, ἔμελλεν ἡσυχάζειν καὶ πράως φέρειν τὰ τραύματα. οὐδὲ γὰρ, εἰ ὄφις κεντούμενος συνεχῶς ἀγριαίνοι καὶ ἐφάλ- 35 λοιτο τῷ κεντοῦντι, θαυμάζειν χρή. καὶ γὰρ ὄφεως παντὸς χαλεπώτερον ἕρπει ὁ διάβολος πᾶσιν ἐπιπηδῶν, καὶ ὥσπερ σκορπίος τὸ κέντρον ἄρας, διανίσταται. μὴ δὴ τοῦτο ὑμᾶς θορυβείτω. καὶ γὰρ τὸν ἐκ πολέμου καὶ νίκης καὶ σφαγῆς ἐπανιόντα ἀνάγκη καὶ ᾑμάχθαι, πολλάκις δὲ καὶ τραύματα ἔχειν. καὶ σὺ τοίνυν ὅταν ἴδῃς τινὰ ἐλεημοσύνας ποιοῦντα, καὶ ἄλλα μυρία ἐργαζόμενον ἀγαθὰ, καὶ ταύτῃ συγκόπτοντα τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν, εἶτα πειρασ- 40 μοῖς περιπεσόντα καὶ κινδύνοις, μὴ διὰ τοῦτο θορυβηθῇς. διὰ γὰρ τοῦτο περιέπεσε πειρασμοῖς, ἐπειδὴ σφόδρα ἔπληξε τὸν διάβολον. καὶ πῶς ὁ Θεὸς συνεχώρησε, φησίν; ἵνα μᾶλλον στεφανωθῇ, ἵνα πλείονα πληγὴν λάβῃ ἐκεῖνος. ὅταν γὰρ μετὰ τὸ ἀγαθὰ ποιεῖν καὶ δεινὰ πάσχων εὐχαριστῇ διαπαντὸς, πλήττεται ὁ διάβολος. μέγα μὲν γὰρ, καὶ ἐξ οὐρίας φερομένων τῶν πραγμάτων,

προσταγμάτων, καὶ ἐλεεῖν, καὶ ἀρετῆς ἀντέχεσθαι· πολλῷ δὲ μεῖζον τὸ δεινὰ πάσχοντα, μὴ ἀφίστασθαι τῆς καλῆς ταύτης ἐργασίας. οὗτός ἐστιν ὁ διὰ τὸν Θεὸν μάλιστα ταῦτα ποιῶν. ὥστε κἂν κινδυνεύωμεν, ἀγαπητοί, κἂν ὁτιοῦν πάσχωμεν, μετὰ πλείονος ἐχώμεθα προθυμίας τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων. οὐδὲ γάρ ἐστιν ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρός. μὴ τοίνυν ἐνταῦθα ἀπαιτῶμεν τοὺς στεφάνους, ἵνα μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῶν στεφάνων ἐλαττώσωμεν ἡμῶν τὴν ἀμοιβήν. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν οἱ μὲν ἑαυτοὺς τρέφοντες καὶ ἐργαζόμενοι, μείζονα τὸν μισθὸν λαμβάνουσιν, οἱ δὲ παρὰ τοῖς μισθωσαμένοις τρεφόμενοι, ὑποτέμνονται τοῦ μισθοῦ οὐ μικρὸν μέρος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων. ὁ μὲν μυρία ποιῶν ἀγαθά, καὶ μυρία πάσχων κακά, ἀκέραιον ἔχει τὸν μισθόν, καὶ πολὺ πλείονα τὴν ἀμοιβήν, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν κακῶν ὧν ἔπαθεν· ὁ δὲ ἀνέσεως ἐνταῦθα ἀπολαύων καὶ τρυφῆς, οὐχ οὕτως ἔχει λαμπροὺς τοὺς στεφάνους ἐκεῖ. μὴ τοίνυν ἐνταῦθα ζητῶμεν τὴν ἀντίδοσιν, ἀλλὰ τότε μάλιστα χαίρωμεν, ὅταν κατορθοῦντες πάσχωμεν κακῶς. οὐ γὰρ τὸν ἐκ τῶν κατορθωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν πειρασμῶν μισθὸν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐκεῖ ταμιεύεται. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἔστωσαν δύο πλούσιοι ἐλεήμονες, καὶ διδότωσαν πένησιν. εἶτα ὁ μὲν ἐπὶ τῷ πλούτῳ μενέτω, καὶ πάσης εὐημερίας ἀπολαυέτω· ὁ δὲ εἰς πενίαν πιπτέτω καὶ νόσους καὶ συμφοράς, καὶ χάριν ἐχέτω τῷ Θεῷ. τούτων τοίνυν ἀπελθόντων ἐκεῖ, τίς μείζονα λήψεται τὸν μισθόν; οὐκ εὔδηλον ὅτι ὁ νοσῶν καὶ ταλαιπωρούμενος, ὅτι καὶ εὖ ποιῶν, καὶ πάσχων κακῶς οὐδὲν ἔπαθεν ἀνθρώπινον; παντί που δῆλον. καὶ γὰρ οὗτός ἐστιν ὁ ἀνδριὰς ὁ ἀδαμάντινος, οὗτος ὁ εὐγνώμων οἰκέτης. εἰ δὲ οὐ δι' ἐλπίδα βασιλείας δεῖ τι ποιεῖν ἀγαθόν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ὃ πάσης βασιλείας μεῖζόν ἐστι, τίνος ἄξιός ἐστιν ὁ διὰ τὸ μὴ λαβεῖν ἐνταῦθα τὴν ἀντίδοσιν ὀκνηρότερος περὶ τὴν ἀρετὴν γινόμενος; μὴ τοίνυν θορυβώμεθα, ὅταν ἴδωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα χήρας καλῶν, καὶ δοχὰς συνεχεῖς ἐργαζόμενος, ἀπώλεσε τὴν οἰκίαν ἐμπρησθεῖσαν, ἢ ἑτέραν τινὰ τοιαύτην ὑπέμεινε συμφοράν. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λήψεται τὸν μισθόν· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰὼβ οὐχ οὕτως ἐπὶ ταῖς ἐλεημοσύναις ἐθαυμάζετο, ὡς ἐφ' οἷς ἔπαθε μετὰ ταῦτα. διὰ τοῦτο καὶ οἱ φίλοι ἐξευτελίζονται οἱ τούτου, καὶ οὐδενὸς ἄξιοι λόγου νομίζονται εἶναι, ὅτι τὰς παρούσας ἐζήτουν ἀντιδόσεις, καὶ ἀπὸ τούτων τοῦ δικαίου κατεψηφίζοντο. μὴ τοίνυν ἐνταῦθα ζητῶμεν τὴν ἀμοιβήν, πένητες καὶ πτωχοὶ γενόμενοι. καὶ γὰρ ἐσχάτης τοῦτο εὐτελείας, οὐρανοῦ προκειμένου καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, τὰ ἐνταῦθα περισκοπεῖν. μὴ δὴ οὕτω ποιῶμεν· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἐπέλθῃ τῶν ἀδοκήτων ἐπιταγμάτων, ἡμεῖς ἐχώμεθα τοῦ Θεοῦ διηνεκῶς, καὶ πειθώμεθα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, καὶ κιβώτιον πενήτων ποιῶμεν ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ παρὰ τὸν τόπον, ὃν ἕστηκας εὐχόμενος, ἐκεῖ κείσθω, καὶ ὁσάκις ἂν εἰσέλθῃς εὔξασθαι, καταθεὶς πρότερον τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ τότε ἀνάπεμπε εὐχήν. καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἕλοιο χερσὶν ἀνίπτοις εὔξασθαι, οὕτω μηδὲ ἐλεημοσύνης χωρίς. καὶ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον κρέμασθαι παρὰ τὴν κλίνην οὐκ ἔλαττον τὸ ἐλεημοσύνην κεῖσθαι. εὐαγγέλιον μὲν γὰρ ἐὰν κρεμάσῃς μηδὲν ποιῶν, οὐδὲν τοσοῦτον ὠφεληθήσῃ. τοῦτο δὲ ἔχων τὸ κιβώτιον, ὅπλον ἔχεις κατὰ τοῦ διαβόλου, τὴν εὐχὴν ὑπόπτερον ποιεῖς, ἁγίαν κατασκευάζεις τὴν οἰκίαν, τροφὰς ἔνδον ἔχων ἀποκειμένας τοῦ βασιλέως. παρὰ τοῦτο καὶ τῇ κλίνῃ κείσθω τὸ κιβώτιον, καὶ ἀφαντασίαστος ἔσται ἡ νύξ· μόνον μηδὲν ἐξ ἀδικίας ἐκβαλλέσθω. ἐλεημοσύνη γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστιν· ἐλεημοσύνην δὲ ἀπὸ ὠμότητος οὐκ ἔνι βλαστῆσαί ποτε. βούλεσθε καὶ τὰς ἀφορμάς, ὅθεν δεῖ καταβάλλειν, εἴπω, ὥστε καὶ ταύτῃ ποιῆσαι εὔκολον τὴν τοιαύτην φοράν; ὁ χειροτέχνης, οἷον ὁ ὑποδηματοῤῥάφος, ἢ ὁ σκυτοτόμος, ἢ ὁ χαλκοτύπος, ἢ ἕτερος ὁστισοῦν δημιουργός, ἐπειδὰν πωλήσῃ τι τῶν ἀπὸ τῆς τέχνης, ἀπαρχέσθω τῆς τιμῆς τῷ Θεῷ, καταβαλλέτω μικρὸν μέρος αὐτόθι, καὶ μεριζέσθω πρὸς τὸν Θεὸν ἐξ ἐλάττονος μοίρας. οὐδὲ γὰρ μέγα τι αἰτῶ· ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσον Ἰουδαῖοι οἱ νήπιοι, καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν, τοσοῦτοι οἱ τὸν οὐρα-

γ. ἡμῶν;

γ. γινόμεθα.

νοῦ προσδοκῶντες ἡμεῖς βαλλώμεθα. Ταῦτα δὲ οὐ νομοθετῶν, οὐδὲ κωλύων τὸ πλέον λέγω, ἀλλ' ἀξιῶν μὴ ἔλαττον τῆς δεκάτης μοίρας καταθεῖναι. τοῦτο δὲ μὴ πωλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγοράζων ποίει*. τοῦτον καὶ τῶν ἀγροὺς κεκτημένοι τηρείτωσαν τὸν νόμον ἐν ταῖς προσόδοις· τοῦτον πάντες τῶν δικαίους συλλέγοντες πόρους. πρὸς γὰρ τοὺς τόκους ἀπαιτοῦντας οὐδείς μοι λόγος, οὐδὲ πρὸς στρατιώτας διασείοντας ἄλλους, καὶ πραγματευομένους ἀλλοτρίας συμφοράς. οὐδὲν γὰρ ἐκεῖθεν βούλεται δέχεσθαι ὁ Θεός· ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐκ δικαίων πόνων συλλέγοντας τὰ ὄντα, ταῦτα λέγω. καὶ γὰρ ἐὰν ἐν τοιαύτῃ συνηθείᾳ καταστήσωμεν ἑαυτοὺς, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντούμεθα λοιπὸν, ἄν ποτε τοῦτον ἀπολίπωμεν τὸν νόμον, καὶ οὐδὲ βαρὺ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα ἡγησόμεθα, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα ἥξομεν, καὶ μελετήσαντες χρημάτων καταφρονεῖν, καὶ τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν ἀνασπάσαντες, τόν τε ἐνταῦθα μετ' ἀδείας βιωσόμεθα βίον, καὶ τῆς μελλούσης τευξόμεθα ζωῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

* καὶ μισθαρνιζομένων.

Λογ. μδ. 10 ΕΑΝ ΔΕ ΕΛΘΗ ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΠΡΟΣ ΥΜΑΣ, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς.

Τάχα τις ἡγεῖται ἀνάξιον εἶναι τῆς ἀνδρείας τῆς Τιμοθέου τὴν παράκλησιν ταύτην· ἀλλ' οὐ Τιμοθέου ἕνεκεν τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τῶν ἀκουόντων, ἵνα μὴ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἐπιβουλῆς ἑαυτοὺς καταβλάψωσιν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀεὶ πρὸς κινδύνους ἦν παρεμβεβλημένος. Ὡς γὰρ πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, φησίν. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς εἰς τὸν μαθητὴν θρασύτητος, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον προσέλθωσι, καὶ χείρους γένωνται, πόρρωθεν αὐτοὺς καταστέλλει λέγων, ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς, τουτέστιν, ἵνα μή τις αὐτοῦ κατεξανίσταται τῶν ἀπεγνωσμένων ἐκείνων. καὶ γὰρ ἔμελλεν αὐτοῖς ἴσως ἐπιτιμᾶν, ὑπὲρ ὧν καὶ Παῦλος ἐπέστειλε. καὶ γὰρ ἐπηγγείλατο δι' αὐτὸ τοῦτο πέμπειν αὐτόν. Ἔπεμψα γὰρ Τιμόθεον ὑμῖν, φησιν, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. ἵν' οὖν μὴ εὐγενείᾳ, καὶ πλούτῳ, καὶ τῇ τοῦ δήμου συστάσει, καὶ τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ θαρροῦντες ἐπιθῶνται, καὶ διαπτύσωσι, καὶ ἐπιβουλεύσωσιν ἀλγοῦντες τοῖς ἐλέγχοις τοῖς παρ' αὐτοῦ, ἢ ὑπὲρ ὧν ὁ διδάσκαλος ἐπετίμησε, δίκην αὐτὸν ἀπαιτήσωσιν ἐκεῖνον ἀμυνόμενοι, διὰ τοῦτό φησιν, ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. μὴ γάρ μοι τοὺς ἔξωθεν εἴπῃς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπίστους· τὰ παρ' ὑμῶν ἀπαιτῶ, ὑπὲρ ὧν καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἅπασα συνετέθη, οὓς καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ προοιμίοις ἐφόβησε. διὰ τοῦτο εἶπε, πρὸς ὑμᾶς. Εἶτα ἀπὸ τῆς διακονίας ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖ, λέγων·

Τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδῃς, φησὶν, εἰ μὴ πλούσιος, εἰ μὴ εὐπαίδευτος, μηδὲ πρεσβύτης, ἀλλὰ τί ἐπιτέτακται, καὶ διότι· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται. τοῦτο δὲ ἀντὶ πάσης αὐτῷ καὶ εὐγενείας, καὶ πλούτου, καὶ ἡλικίας, καὶ σοφίας ἀπόχρη. καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ προσέθηκε, Καθὼς καὶ ἐγώ. Καὶ ἀνωτέρω, Ὅς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν ἐν Κυρίῳ, αὐτὸς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ. ἐπεὶ οὖν καὶ νέος ἦν, καὶ μόνος ἐνεχειρίσθη τοσούτου δήμου διόρθωσιν, ἀμφότερα δὲ εἰς καταφρόνησιν ἦγεν, εἰκότως ἐπάγει·

11 Μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ. Καὶ οὐ τοῦτο ἀπαιτεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμὴν πλείονα, διὸ καί φησι· Προπέμψατε δὲ αὐτὸν μετ' εἰρήνης· Τουτέστιν, ἀφόβως, μὴ μάχας καὶ φιλονεικίας ἐμποιοῦντες, μὴ ἔχθρας καὶ ἀπεχθείας, ἀλλ' ὑποταγὴν καὶ τιμὴν, ὡς διδασκάλῳ προσέχοντες. Ἵνα ἔλθῃ πρός με. ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν

μετὰ

Φιλιππ. β. κβ.

χ. παραβεβλημένος.

χ. ἐπέστελλε.

α. Κορ. δ. ιζ.

μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Καὶ τοῦτο φοβουμένου αὐτοὺς ἦν. ἵνα γὰρ εἰδότες, ὅτι πάντα εἰρήσεται πρὸς αὐτὸν ἅπερ ἂν πάθῃ, ἐπιεικέστεροι γένωνται, διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ἐκδέχομαι γὰρ αὐτόν. ἄλλως δὲ, καὶ ἐντεῦθεν ἀξιόπιστον ποιεῖ, εἴγε μέλλων ἐξιέναι, αὐτὸν περιμένει, καὶ τὴν εἰς ἐκείνους δείκνυσιν ἀγάπην, ὅταν τὸν οὕτω χρήσιμον δι' αὐτῶν φαίνηται πέμψας.

12 Περὶ δὲ Ἀπολλὼ τοῦ ἀδελφοῦ πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Οὗτος καὶ ἀπαίδευτος δοκεῖ εἶναι, καὶ πρεσβύτερος τοῦ Τιμοθέου. ἵν' οὖν μὴ λέγωσι, τί δήποτε τὸν μὲν ἄνδρα οὐκ ἀπέστειλε, τὸν δὲ νέον ἀντ' ἐκείνου; ὅρα δὲ καὶ τοῦτο πῶς παραμυθεῖται, ἀδελφόν τε αὐτὸν καλῶν, καὶ πολλὰ παρακεκληκέναι λέγων. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ προτετιμηκέναι αὐτοῦ τὸν Τιμόθεον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἀπεσταλκέναι, καὶ πλείονα ἐκκαύσῃ τὸν φθόνον, ἐπήγαγε, πολλὰ αὐτὸν παρεκάλεσα, ἵνα ἔλθῃ. τί οὖν, οὐκ εἶξεν ἐκεῖνος, οὐδὲ ἐπένευσεν, ἀλλ' ἀντέστη καὶ ἐφιλονείκησεν; οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ἵνα μήτε ἐκεῖνον διαβάλῃ, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογήσηται, φησι, Καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, ἐπήγαγεν· Ἐλεύσεται δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν εὐκαιρήσῃ. Τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἐκείνου ἀπελογήσατο, καὶ αὐτοὺς ἐπιποθοῦντας αὐτὸν, τῇ ἐλπίδι τῆς παρουσίας ἀνέπαυσεν. Εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐν τοῖς διδασκάλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτοῖς ὀφείλουσι τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας, φησί,

13 Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει· Οὐκ ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ ἔξω. οὐ γάρ ἐστιν ἐκεῖ ἑστάναι, ἀλλὰ φέρεσθαι, ὥσπερ οὖν ἐν τῇ πίστει ἑστάναι. Ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε·

14 Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Ταῦτα δὲ λέγων, δοκεῖ μὲν παραινεῖν, καθάπτεται δὲ αὐτῶν ὡς ῥᾳθυμούντων. διὸ λέγει, γρηγορεῖτε, ὡς καθευδόντων· στήκετε, ὡς σαλευομένων· ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, ὡς μαλακιζομένων· πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω, ὡς στασιαζόντων. καὶ τὸ μὲν πρὸς τοὺς ἀπατῶντας, τὸ γρηγορεῖτε, στήκετε· τὸ δὲ πρὸς τοὺς ἐπιβουλεύοντας, τὸ ἀνδρίζεσθε· τὸ δὲ πρὸς τοὺς στασιάζοντας καὶ διασπᾶν ἐπιχειροῦντας, τὸ πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω, ὅπερ σύνδεσμός ἐστι τελειότητος, καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν. τί δέ ἐστι, τὸ πάντα ἐν ἀγάπῃ; εἴτε ἐπιτιμᾷ τίς, φησιν, εἴτε ἄρχει, εἴτε ἄρχεται, εἴτε μανθάνει, εἴτε διδάσκει, πάντα μετ' ἀγάπης ἔστω· καὶ τὰ εἰρημένα ἅπαντα ἐκ τοῦ ταύτην ἠμελῆσθαι ἐγίνετο. εἰ γὰρ αὕτη μὴ ἠμελήθη, οὐκ ἂν ἐφυσιώθησαν, οὐκ ἂν εἶπον, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ· εἰ αὕτη ἦν, οὐκ ἂν ἔξω ἐδικάσαντο, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν ἐδικάσαντο· εἰ αὕτη ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος τοῦ πατρὸς τὴν γυναῖκα ἔλαβεν, οὐκ ἂν τῶν ἀσθενούντων ἀδελφῶν κατεφρόνησαν, οὐκ ἂν αἱρέσεις εἶχον, οὐκ ἂν ἐκενοδόξησαν ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι· διὰ τοῦτό φησι, πάντα μετ' ἀγάπης γινέσθω. α. Κορ. α. ιβ.

15 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς. Καὶ ἀρχόμενος τούτου μέμνηται λέγων, Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον· καὶ νῦν ἀπαρχὴν αὐτοὺς οὐχὶ τῆς Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος φησίν. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ πρῶτον τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ἐντεῦθεν ἐγκωμιάζων τινὰς, ἔλεγεν, Οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι πρῶτοι ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ἀπαρχὴ ἐγένοντο, δεικνὺς ὅτι μετὰ τῆς πίστεως καὶ βίον ἄριστον ἐπεδείξαντο, ὥσπερ ἐπὶ καρπῶν, πάντοθεν ἑαυτοὺς ἀξίους παρέχοντες. καὶ γὰρ τὴν ἀπαρχὴν, ἀμείνω τῶν λοιπῶν εἶναι χρή, ὃ δὴ καὶ τούτοις διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης ἐπεμαρτύρησεν ὁ Παῦλος. οὐδὲ Ρω. ιϛ. ζ.

γὰρ

γὰρ ἐπίστευσαν μόνον γνησίως, ὅπερ ἔφην, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐπεδείξαντο τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἀκμάζουσαν τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἐν ἐλεημοσύναις φιλοτιμίαν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν αὐτῶν τὴν εὐλάβειαν δείκνυσιν, ἐκ τοῦ καὶ τὴν οἰκίαν ἅπασαν εὐσεβείας πληρῶσαι. ὅτι δὲ καὶ ἐν ἔργοις ἔκομων ἀγαθοῖς, δηλοῖ διὰ τῶν ἑξῆς λέγων· Εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς. ἠκούσατε ἡλίκα τῆς φιλοξενίας τὰ ἐγκώμια; οὐ γὰρ εἶπε, διακονοῦσιν, ἀλλ', ἔταξαν ἑαυτοὺς, τοῦτον τὸν βίον εἵλοντο διαπαντὸς, ταύτην μελετῶσι τὴν μελέτην.

16 Ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις. Τουτέστιν, ἵνα συναντιλαμβάνησθε καὶ εἰς δαπάνην χρημάτων, καὶ εἰς σώματος διακονίαν, ἵνα κοινωνῆτε. καὶ γὰρ ἐκείνοις ὁ κόπος ἔσται κοῦφος, ὅταν ἔχωσι συμμάχους, καὶ τὰ τῆς εὐεργεσίας εἰς πλείονας διαβήσεται. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, Συνεργεῖτε, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἂν κελεύωσι, πείθεσθε, τὴν ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν ἐνδεικνύμενος. καὶ ἵνα μὴ δόξῃ αὐτοῖς χαρίζεσθαι, προσέθηκε,

Καὶ παντὶ τῷ κοπιῶντι, καὶ συνεργοῦντι. Κοινός, φησιν, ἔστω ὁ νόμος οὗτος. οὐδὲ γὰρ ἰδιαζόντως περὶ ἐκείνων λέγω, ἀλλ' εἴ τις κατ' ἐκείνους, καὶ οὗτος ἀπολαυέτω τούτων. διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος συνιστᾶν, αὐτοὺς μάρτυρας καλεῖ, λέγων· παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ. ἴστε γάρ, φησι, καὶ ὑμεῖς πῶς κάμνουσι, καὶ οὐ παρ' ἡμῶν δεῖσθε μαθεῖν.

17 Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα αὐτοὶ ἀνεπλήρωσαν.

18 Ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὀξηγελᾶσθαι πρὸς τούτους (οὗτοι γὰρ οἱ ἐλθόντες εἰσὶ καὶ δηλώσαντες αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν στάσιν. δι' αὐτῶν γὰρ καὶ ἔγραψαν τὰ περὶ τῶν παρθένων, τὰ περὶ τῶν γεγαμηκότων) ὅρα πῶς αὐτοὺς κατεπραΰνεν, ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς ἐπιστολῆς εἰπών, Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν ὑπὸ τῶν Χλόης, καὶ τούτους κρύψας, κἀκείνους εἰς μέσον ἀγαγών (εἰκὸς γὰρ ἐκείνους διὰ τούτων δηλῶσαι) ἐνταῦθα δέ, τὸ ὑμῶν ὑστέρημα ἀνεπλήρωσαν, καὶ ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν· δεικνὺς ἀντὶ πάντων ἐλθόντας, καὶ ἑλομένους ἀποδημίαν στείλασθαι τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν. πῶς οὖν τοῦτο τὸ ἴδιον κοινὸν γίνεται; εἰ τὸ ὑστέρημα παραμυθήσαισθε διὰ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς αὐτούς, ἐὰν τιμήσητε, ἐὰν ἀποδέξησθε αὐτούς, ἐὰν τῇ εὐποιΐᾳ κοινωνήσητε. διό φησιν·

α. Κορ. α. ια.

Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. Καὶ ἐπαινῶν τοὺς ἐλθόντας, συμπλέκει καὶ ἐκείνους τῷ ἐγκωμίῳ, τοῖς ἀπεσταλμένοις τοὺς ἀπεσταλκότας, λέγων, ὅτι ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους, ὅτι δι' ὑμᾶς πατρίδα καὶ οἰκίαν κατέλιπον. εἶδες σύνεσιν; οὐ Παύλῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνοις αὐτοὺς χαρισαμένους δείκνυσι, τῷ τὴν πόλιν ἅπασαν ἐν αὐτοῖς περιφέρειν· ὃ καὶ τούτους ἀξιοπίστους ἐποίει, καὶ ἐκείνους οὐκ ἠφίει τούτων ἀποσχίζεσθαι, ἅτε δι' αὐτῶν παραστάντας τῷ Παύλῳ. 19 Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς Ἀσίας. Ἀεὶ συνάγει καὶ συγκολλᾷ τὰ μέλη διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα. Παρ' αὐτοῖς γὰρ ἔμενε, σκηνοποιὸς ὤν. Σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ.

Καὶ τοῦτο οὐ μικρὰ ἀρετή, τὸ καὶ τὴν οἰκίαν ἐκκλησίαν ποιῆσαι.

20 Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ταύτην τὴν τοῦ ἁγίου φιλήματος ἐνταῦθα μόνον τίθησι προσθήκην. τί δήποτε; σφόδρα διεστήκεσαν ἀλλήλων τῷ λέγειν, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ· τῷ, Τὸν μὲν πεινᾶν, τὸν δὲ μεθύειν· τῷ, μάχας καὶ ζηλοτυπίας καὶ κρίματα ἔχειν. καὶ ἀπὸ τῶν χαρισμάτων πολὺς ὁ φθόνος ἦν, πολλὴ ἡ ὑπερηφανία.

α. Κορ. α. ιβ. ια. κα.

φανία. ἐπειδὴ οὖν αὐτοὺς συνῆψε διὰ τῆς παραινέσεως, εἰκότως κελεύει καὶ διὰ τοῦ φιλήματος τοῦ ἁγίου συνάπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ἑνοῖ, καὶ ἓν ποιεῖ σῶμα· τοῦτο ἅγιόν ἐστι, τὸ μὴ μετὰ δόλου καὶ ὑποκρίσεως.

21 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Δείκνυσι μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὴν ἐπιστολὴν συντεθεῖσαν· διὸ καὶ τοῦτο προσέθηκεν·

22 Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθεμα. Δι᾽ ἑνὸς τούτου ῥήματος πάντας ἐφόβησε, τοὺς τὰ μέλη αὐτῶν ποιοῦντας πόρνης μέλη, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῶν εἰδωλοθύτων, τοὺς ἀπ᾽ ἀνθρώπων ὀνομαζομένους, τοὺς τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντας. οὐκ ἐφόβησε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔδειξε τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδόν, καὶ τῆς κακίας τὴν πηγήν. ὥσπερ γὰρ σφοδρὰ περὶ αὐτὸν ἡ ἀγάπη " γενομένη, πάντα τῶν ἁμαρτημάτων τὰ εἴδη κατασβέννυσι καὶ ἐξωθεῖ· οὕτως ὅταν ἀσθενεστέρα ᾖ, βλαστάνειν ταῦτα ποιεῖ. Μαραναθά. Τίνος ἕνεκεν τοῦτο εἴρηται; τί δή ποτε καὶ Ἑβραΐδι φωνῇ; ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τῦφος αἴτιος ἦν, τοῦτον δὲ τὸν τῦφον ἡ ἔξωθεν σοφία ἐποίει, καὶ τοῦτο δὲ κεφάλαιον τῶν κακῶν ἦν, ὃ μάλιστα τὴν Κόρινθον διέσπασε, καταστέλλων αὐτῶν τὸν τῦφον, οὐδὲ Ἑλλάδι κέχρηται γλώσσῃ, ἀλλὰ τῇ Ἑβραΐδι, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐκ αἰσχύνεται τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀσπάζεται τῆς θερμότητος. τί δέ ἐστι μαραναθά; ὁ Κύριος ἡμῶν ἦλθε. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτὸ τοῦτό φησι; τὸν τῆς οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον, ἐξ ὧν μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συντέθηκεν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐντρέπων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ κοινὸς πάντων δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσε, καὶ ὑμεῖς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστε, καὶ ἐπιμένετε ἁμαρτάνοντες; καὶ οὐ φρίττετε τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν; τὸ τῶν ἀγαθῶν δὲ κεφάλαιον; ἐννόησον γὰρ τοῦτο μόνον, φησί, καὶ ἀρκέσει σοι εἰς πάσης ἀρετῆς προκοπήν, καὶ πᾶσαν δυνήσῃ κατασβέσαι ἁμαρτίαν.

23 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ᾽ ὑμῶν. Τοῦτο διδασκάλου, τὸ μὴ μόνον συμβουλαῖς, ἀλλὰ καὶ εὐχαῖς βοηθεῖν.

24 Ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀμήν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι κολακεύων αὐτοὺς εἰς τοῦτο κατέληξε, φησὶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔχει, οὐδὲ σαρκικόν, ἀλλὰ πνευματική τίς ἐστι· διὸ σφόδρα γνησία. καὶ γὰρ σφόδρα ἐρῶντος τὸ ῥῆμα ἦν. ἐπεὶ γὰρ ἐπειδὴ διεστήκει τῷ τόπῳ, καθάπερ δεξιᾶς τινος ἐκτάσει, ταῖς τῆς ἀγάπης αὐτοὺς χερσὶ περιλαμβάνει λέγων, ἡ ἀγάπη μου μεθ᾽ ὑμῶν, ὡσανεὶ ἔλεγε, μετὰ πάντων ὑμῶν ἐγώ. δι᾽ ὧν δείκνυσιν, ὅτι οὐ θυμοῦ, οὐδὲ ὀργῆς ἦν τὰ γραφέντα, ἀλλὰ κηδεμονίας· ὅπου γε μετὰ τοσαύτην κατηγορίαν οὐκ ἀποστρέφεται, ἀλλὰ καὶ φιλεῖ, καὶ περιλαμβάνει πόρρωθεν αὐτοὺς ὄντας, διὰ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν γραμμάτων τούτων αὐτοῖς περιχυθείς. οὕτω γὰρ τὸν διορθοῦντα δεῖ ποιεῖν· ὡς ὅ γε ὀργῇ μόνον ποιῶν, οἰκεῖον πάθος πληροῖ· ὁ δὲ μετὰ τὸ διορθῶσαι τὸν ἁμαρτάνοντα, καὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἐπιδεικνύμενος, δείκνυσιν ὅτι κἀκεῖνα φιλοστοργίας ἦν, ὅσα ἐπιπλήττων ἔλεγεν.

ΗΘΙΚΟΝ

Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους παιδεύωμεν, καὶ μήτε ὁ ἐλέγχων ὀργιζέσθω (οὐ γὰρ διορθώσεως τοῦτο, ἀλλὰ πάθους) μήτε ὁ ἐλεγχόμενος δυσχεραινέτω. ἰατρεία γὰρ τὸ γινόμενον, οὐκ ἀπέχθεια. εἰ δὲ ἰατρῶν παῖδες καίουσι, καὶ οὐκ ἐγκαλοῦνται, πολλάκις καὶ διαμαρτάνοντες τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ ἀλγοῦντες οἱ καιόμενοι καὶ τεμνόμενοι, εὐεργέτας εἶναι νομίζουσι τοὺς τὴν ἀλγηδόνα ταύτην διεγείροντας· πολλῷ μᾶλλον τὸν δεχόμενον ἔλεγχον οὕτω διακεῖσθαι χρή, καὶ ὡς ἰατρῷ προσέχειν τῷ διορθοῦντι, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἐχθρῷ. καὶ ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπιτιμῶντες* προσίωμεν μετὰ πολλῆς τῆς ἡμερότητος, μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως. κἂν ἴδῃς τὸν ἀδελφὸν πλημμελοῦντα, ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε, μὴ δημοσίευε τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, οὐκ ὀνειδίζων, οὐδὲ ἐπεμβαίνων κειμένῳ, ἀλλὰ ἀλγῶν καὶ τηκόμενος·

Ματθ. ιη. ιε.

μένος· καὶ ἕτοιμον σαυτὸν παρέχε καὶ πρὸς τὸ ἐλέγχεσθαι, εἴ τι διαμαρτάνοις. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, καθ' ὑπόθεσιν τὸν λόγον γυμνάσωμεν. μᾶλλον γὰρ δὴ γένοιτο ἐπὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς εὐπορῆσαι παραδείγματος τοιούτου. ἔστω τις ἀδελφὸς μετὰ παρθένου συνοικῶν, κόσμιος μὲν καὶ σώφρων, πλὴν ἀλλὰ μηδὲ οὕτω διαφευγέτω τὴν πονηρὰν δόξαν. ἂν τοίνυν ἀκούσῃς θρυλλουμένην τὴν συνοίκησιν ταύτην, μὴ καταφρονήσῃς, μηδὲ εἴπῃς· αὐτὸς γὰρ οὐ κέκτηται νοῦν; αὐτὸς γὰρ οὐκ οἶδε τί τὸ συμφέρον; εἰκῆ φιλοῦ, καὶ μὴ μισοῦ εἰκῆ. τί γάρ μοι μέλει ἔχθραν ἀναδέξασθαι περιττήν; ταῦτα ληρώδη ῥήματα τῶν θηρίων, μᾶλλον δὲ τῶν δαιμόνων. οὐ γάρ ἐστιν εἰκῆ μισεῖσθαι τὸν ἐπὶ διορθώσει τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλ' ἐπὶ μεγάλοις ἀγαθοῖς καὶ στεφάνοις ἀπορρήτοις. εἰ δὲ λέγοις, τί γάρ, αὐτὸς οὐκ ἔχει νοῦν; ἄκουσον παρ' ἡμῶν, ὅτι οὐκ ἔχει· μεθύει γὰρ τῷ πάθει. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων οἱ ἀδικούμενοι οὐκ ἂν δύναιντο εἰπεῖν ὑπὲρ ἑαυτῶν ζέοντες τῇ ὀργῇ, καίτοιγε οὐκ ἔστιν ἔγκλημα ἡ συμπάθεια αὕτη· πόσῳ μᾶλλον οἱ συνηθείᾳ πονηρᾷ κατεχόμενοι. διὰ τοῦτο λέγω, ὅτι κἂν μυριάκις ᾖ φρόνιμος, οὐκ ἔχει νοῦν ἐγρηγορότα. τί γὰρ τοῦ Δαβὶδ συνετώτερον τίς, ἀνθρώπου λέγοντος, Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι; ἀλλ' ὅτε τὴν τοῦ στρατιώτου γυναῖκα εἶδεν ὀφθαλμοῖς ἀδίκοις, τότε ὥσπερ ἐπὶ τῆς θαλάττης τῆς μαινομένης τῶν ἐμπλεόντων τὰς πάλιν ἔλεγε, πᾶσα ἡ σοφία αὐτοῦ κατεπόθη, καὶ ἑτέρων ἐδεῖτο τῶν διορθωσόντων, καὶ οὐδὲ ᾐσθάνετο οἵων κακῶν ἦν ἐντός. διὸ καὶ θρηνῶν τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ, ἔλεγεν· Ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· προσώζεσαν, καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. οὐ τοίνυν ἔχει νοῦν ὁ ἁμαρτάνων· μεθύει γὰρ καὶ ἐσκότωται. μὴ δὴ ταῦτα λέγε, μηδὲ προΐστη ἐκεῖνο, ὅτι οὐδέν μοι μέλει. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. καὶ γὰρ καὶ σοὶ μέγιστον ἔγκλημα φύεται, ὅτι πεπλανημένον ἰδὼν οὐκ ἀνέστησας. εἰ γὰρ τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὸν Ἰουδαίων νόμον παρορᾶν οὐ χρή, ὁ μὴ ὑποζύγιον, μηδὲ ἐχθροῦ ψυχὴν ἀπολλυμένην περιορῶν, ἀλλὰ φίλου, ποίαν ἕξει συγγνώμην; οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ εἰς ἀπολογίαν ἡμῖν τὸ νοῦν ἔχειν ἐκεῖνον· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πολλὰ πολλάκις παραινέσαντες, ἑαυτοῖς οὐκ ἠρκέσαμεν, οὐδὲ ἐγενόμεθα χρήσιμοι. τοῦτο τοίνυν καὶ περὶ ἐκείνου σκόπει τοῦ πλημμελοῦντος, ὅτι εἰκὸς αὐτὸν παρὰ σοῦ μᾶλλον, ἢ παρ' ἑαυτοῦ δέξασθαι συμβουλὴν ἀρίστην· καὶ μὴ λέγε, τί δέ μοι μέλει τούτων; φοβήθητι τὸν πρῶτον εἰρηκότα τοῦτο τὸ ῥῆμα. τὸ γάρ, Μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου; εἰς ταυτὸν φέρει τούτῳ. ἐντεῦθεν τὰ κακὰ τίκτεται πάντα, ὅτι τὰ τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου ἀλλότρια ἡγούμεθα εἶναι. τί φής; οὐδέν σοι μέλει τοῦ ἀδελφοῦ; ἀλλὰ τίνι μελήσει; τῷ ἀπίστῳ, τῷ ἐπιχαίροντι καὶ ὀνειδίζοντι καὶ ἐνδηγουμένῳ; ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ, τῷ ὠθοῦντι καὶ ὑποσκελίζοντι; καὶ πόθεν τοῦτο; ὅτι ἀνύω, φησί, λέγων καὶ συμβουλεύων τὰ δέοντα. πόθεν δὲ δῆλον ὅτι οὐκ ἀνύσεις; καὶ γὰρ τοῦτο πάλιν ἐσχάτης ἀνοίας, ἐν ἀδήλῳ τοῦ τέλους κειμένου, ῥᾳθυμίας ὡμολογημένης ἐγκλήματα δέχεσθαι. καίτοι ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα προειδώς, πολλάκις εἶπε, καὶ οὐκ ἤνυσε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη, καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι οὐ μέλλει πείθειν. εἰ δὲ ὁ προειδὼς ὅτι οὐδὲν πλέον ποιήσει, τοῦ διορθοῦν οὐκ ἀφίσταται, ἵνα ἕξεις ἀπολογίαν ὁ ἀγνοῶν τὸ μέλλον παντελῶς, καὶ ἐκλυόμενος καὶ ναρκῶν; καὶ γὰρ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες ἤνυσαν πολλοί· καὶ ὅτε μάλιστα ἀπέγνωσαν, τότε μάλιστα ἐπέτυχον. ἂν δὲ καὶ μηδὲν ποιήσῃς πλέον, τὸ σαυτοῦ πεποίηκας. μὴ τοίνυν ἀπάνθρωπος γίνου, μήτε ἀνηλεής, μήτε ὀλίγωρος. ὅτι γὰρ ὠμότητος ταῦτα τὰ ῥήματα καὶ ῥᾳθυμίας, δῆλον ἐκεῖθεν. τίνος γὰρ ἕνεκεν, ἑνὸς τῶν μελῶν τοῦ σώματός σου κάμνοντος, οὐ λέγεις, τί μοι μέλει; καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι εἰ ἐπιμελείας τυγχάνει, ὑγιανεῖ; ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ἵνα, κἂν μηδὲν ὠφελήσῃς, μὴ ἔχῃς ἐγκαλεῖν σεαυτῷ, ὅτι τῶν ὀφειλόντων γενέσθαι τι παρελείφθη. εἶτα τῶν μὲν τοῦ σώματος οὕτω φροντίζομεν μελῶν, τῶν δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀμελήσομεν; καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια;

εἰ

Marginalia: Ψαλμ. ν. ζ. — Ψαλμ. λζ. δ. — Γεν. δ. θ. — χ. περιορῶν — ἴσ. ὅτι οὐκ ἀνύω.

Line numbers: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

εἰ γάρ σε μὴ κατακάμπτω λέγων, ὅτι τοῦ μέλους σου φροντίζεις, ἵνα κἂν τῷ φόβῳ γένῃ
βελτίων, τοῦ σώματος ἀναμιμνήσκω σε τοῦ Χριστοῦ. πῶς γὰρ οὐ φρίκης ἄξιον σπουδάζειν
αὐτοῦ τὴν σάρκα ὁρᾶν, καὶ περιορᾶν; καὶ εἰ μὲν οἰκέτην ἔχοις, ἢ ὄνον σηπεδόνα ἔχοντα, οὐκ
ἂν ἀνάσχοιο περιιδεῖν· τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ψώρας ὁρῶν ἐμπεπλησμένον, παρατρέχεις, καὶ
5 οὐχ ἡγῇ ταῦτα μυρίων ἄξια εἶναι κεραυνῶν; διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε, διὰ τὴν
ἀπανθρωπίαν ταύτην, διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν. διὸ δὴ, παρακαλῶ, ταύτην ἐκβάλωμεν τὴν
ὠμότητα· προσέλθε ἐκείνῳ τῷ συνοικοῦντι τῇ παρθένῳ, καὶ εἰπὲ μικρὸν ἐγκώμιον τοῦ
ἀδελφοῦ, ἀπὸ τῶν ἄλλων ὧν ἔχει πλεονεκτημάτων αὐτοῦ συνθείς· καὶ ὥσπερ ὕδατι θερμῷ
περικλύζων τοῖς ἐπαίνοις, οὕτω χάλασον αὐτοῦ τὸν ὄγκον τοῦ τραύματος. ταλάνισον καὶ σαυτὸν,
10 κατηγόρησον τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, δεῖξον ὅτι πάντες ἐν ἁμαρτήμασι τυγχάνο-
μεν· αἴτησον συγγνώμην εἰπὼν, ὅτι μείζοσι σαυτοῦ πράγμασιν ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἡ ἀγά-
πη πάντα πείθει τολμᾶν. εἶτα συμβούλευσον, μὴ ἐπιτακτικῶς, ἀλλ' ἀδελφικῶς τοῦτο
ποίει. καὶ τούτοις πᾶσι χαλάσας τὴν φλεγμονὴν, καὶ παραμυθησάμενος τὴν ἀλγηδόνα τὴν
ἐκ τῆς τομῆς συμβαίνουσαν τοῦ μέλλοντος ἐλέγχου γίνεσθαι, καὶ πολλάκις τῇ παραιτήσει
15 χρησάμενος, καὶ παρακαλέσας μὴ ὀργισθῆναι, ὅταν αὐτὸν καταδήσῃς τούτοις, τότε ἐπάγε
τὴν πληγὴν, μήτε δεσμῶν τὸ πρᾶγμα, μήτε ἐκλύων, ἵνα μήτε ἐκεῖθεν ἀποπηδήσῃ, μή-
τε ἐντεῦθεν καταφρονήσῃ. ἄν τε γὰρ μὴ χρείαν δῷς, οὐδὲν εἰργάσω πλέον· ἂν δὲ σφο-
δρῶς πλήξῃς, ἀποσκιρτῆσαι ἐποίησας. διὸ δὴ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐλέγχειν μέλλων, ἀ-
νάμιξον πάλιν ἐγκώμιον τοῖς ἐλέγχοις. καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γινόμενον οὐ δύναται
20 εἶναι ἐγκώμιον (οὐ γὰρ ἄξιον ἐπαίνου τὸ κόρῃ συνοικεῖν παρθένῳ) ἀπὸ τῆς γνώμης τοῦ συνοι-
κοῦντος τοῦτο ἐργάζου, καὶ εἰπὲ, ὅτι οἶδα μὲν ὅτι διὰ τὸν Θεὸν σὺ ποιεῖς, καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ
τὸ ἀπροστάτευτον τῆς ἀθλίας ἐκείνης ἰδὼν χεῖρα ὤρεξας. κἂν μὴ ταύτῃ ποιῇ τῇ γνώ-
μῃ, σὺ οὕτω λέγε, καὶ μετὰ τοῦτο πρόσθες καὶ ταῦτα (πάλιν παραιτήσει χρώμενος, καὶ λέγων, οὐκ
οὐκ ἐπιτάττων, ἀλλ' ὑπομιμνήσκων ταῦτά φημι) διὰ τὸν Θεὸν σὺ ποιεῖς· οἶδα κἀγώ· ἀλλ'
25 ἴδωμεν μὴ τι τίκτηται ἐκ τούτου κακὸν ἕτερον. κἂν μὲν μηδὲν ᾖ, κἄν τι χρῆ ἔνδον, καὶ ἔχου τῆς καλῆς
ταύτης σπουδῆς. ὁ κωλύων οὐδείς. ἂν δὲ βλαβῇ τις ἐντεῦθεν γίνηται τοῦ κέρδους μείζων, φυ-
λαξώμεθα, παρακαλῶ, μὴ σπεύδοντες μίαν ἀναπαῦσαι ψυχὴν, μυρίας σκανδαλίσωμεν.
καὶ μὴ προφασίσῃς εὐθέως τὰ κείμενα τοῖς σκανδαλίζουσι κολαστήρια, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ
προσλάμβανε μαρτυρίαν, λέγων· οὐ χρείαν ἔχεις μαθεῖν ταῦτα παρ' ἐμοῦ, οἶδας καὶ αὐ-
30 τὸς ὅτι ἐάν τις ἕνα τῶν μικρῶν τούτων σκανδαλίσῃ, πόση ἠπείληται δίκη· καὶ οὕτως ἡδύνας Ματθ. ι. μς.
τὸν λόγον, καὶ λεάνας τὴν ὀργὴν, ἐπιτίθει τὸ φάρμακον τῆς διορθώσεως. εἰ δὲ προ-
φασίζοιτο πάλιν τὴν ἐρημίαν αὐτῆς, μηδὲ οὕτως ἐλέγξῃς τὴν σκῆψιν, ἀλλ' εἰπὲ πρὸς
αὐτόν· μή τις σε τούτων φοβείτω, ἀπολογίαν ἔξεις ἀρκοῦσαν, τὸ ἑτέρων σκάνδαλον. οὐ γὰρ
διὰ ῥᾳθυμίαν, ἀλλ' ἐκείνων κηδόμενος, ταύτης ἀπέστης τῆς σπουδῆς. καὶ τὰ μὲν τῆς συμ-
35 βουλῆς ἔστω ἐν βραχεῖ (οὐδὲ γὰρ δεῖται διδασκαλίας πολλῆς) τὰ δὲ τῆς συγγνώμης πά-
λιν πολλὰ καὶ ἐπάλληλα· καὶ ἐπὶ τὴν ἀγάπην καταφεύγε συνεχῶς, συσκιάζων τὸ φορτι-
κὸν τῶν εἰρημένων, καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ διδοὺς, καὶ λέγων· ὅτι ἐγὼ μὲν ταῦτα παραινῶ καὶ
συμβουλεύω, τοῦ δὲ πεισθῆναι κύριος αὐτός. οὐδὲ γὰρ καταναγκάζω καὶ βιάζομαι, ἀλ-
λὰ τῇ οἰκείᾳ σου τὸ πᾶν ἐπιτρέπω γνώμῃ. ἂν οὕτω μεταχειρίζωμεν τὸν ἔλεγχον, δυνη-
40 σόμεθα ῥᾳδίως τοὺς ἁμαρτάνοντας διορθοῦν· ὡς ἅ γε νῦν ποιοῦμεν, θηρίων μᾶλλόν ἐστι καὶ
ἀλόγων, ἢ ἀνθρώπων. ἂν γὰρ αἴσθωνταί τινες νῦν τοιαῦτα τινὸς ἁμαρτάνοντος, ἐκείνῳ μὲν
οὐδὲν διαλέγονται, αὐτοὶ δὲ καθάπερ παιδία μεθύοντα ψιθυρίζουσι μετ' ἀλλήλων· καὶ οὐ-
δαμοῦ τὸ, εἰκῇ φιλοῦ, εἰκῇ μὴ μισοῦ, ἐνταῦθα δοκεῖ χώραν ἔχειν αὐτοῖς. ἀλλ' ὅταν μὲν
κακηγορῆσαι ἐπιθυμῶσι, καταφρονοῦσι τοῦ μὴ εἰκῇ μισεῖσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ κολά-
ζεσθαι.

ζεται (οὐδὲ γὰρ μῖσος ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ κόλασις τίκτεται)) ὅταν δὲ διορθώσεως δέῃ, τό-
τε τι αὐτὸ καὶ μυρίας ἑτέρας προφέρουσι προφάσεις. ταῦτα γὰρ τότε ἐννοεῖν ἐχρῆν, ὅ-
ταν κατηγορῇς, ὅταν διαβάλλῃς, τὸ εἰκῇ μὴ μισοῦ, καὶ τὸ οὐδὲν αἰδοῦ, καὶ τὸ οὐδέν μοι μέλει.
νῦν δὲ τότε μὲν πολυπραγμονεῖς σφοδρῶς καὶ περιέργως, καὶ μίσους καταφρονεῖς καὶ μυρίων
κακῶν· ὅταν δὲ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀδελφοῦ φροντίζειν δέῃ, τότε καὶ ἀπράγμων καὶ ἀνε- 5
παχθὴς εἶναι βούλει. καίτοι ἀπὸ μὲν κατηγορίας, καὶ τὸ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ τὸ πρὸς
τὸν Θεὸν γίνεται μῖσος, καὶ οὐ σφόδρα σοι τούτου μέλει· ἀπὸ δὲ τῆς κατ' ἰδίαν συμβουλῆς καὶ
τῶν τοιούτων ἐλέγχων, καὶ πρὸς τοῦτον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν ἐστι σοι φιλία. ἂν δὲ καὶ
αὐτὸς μισῇ, ὁ Θεὸς μᾶλλον διὰ τοῦτο μᾶλλον φιλεῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω μισήσει, ὡς
τηνίκα ἐμίσει κατηγοροῦντα· ἀλλὰ τότε μὲν ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ἀποστραφήσεται, νυ- 10
νὶ δὲ πατέρα ἡγήσεται πάντων αἰδεσιμώτερον. κἂν φανερῶς δυσχεραίνῃ, κατὰ νοῦν καὶ ἰδίᾳ
πολλὰς εἴσεται σοι τὰς χάριτας. ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, ἐπιμελώμεθα τῶν μελῶν τῶν ἡμετέ-
ρων, καὶ μὴ κατ' ἀλλήλων τὴν γλῶτταν ἀκονώμεθα, μηδὲ λαλῶμεν ῥήματα καταποντισμοῦ,
τὴν δόξαν τοῦ πλησίον ὑπορύττοντες, καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ βάλλοντες, καὶ βαλ-
λόμενοι. τί γὰρ ὄφελος νηστείας ἢ ἀγρυπνίας λοιπὸν, ὅταν γλῶττα μεθύῃ, καὶ κυνείων κρεῶν 15
ἀκαθαρτοτέραν σιτῆται τράπεζαν, αἱμοβόρος γινομένη, καὶ προχέουσα βόρβορον, καὶ ἀ-
μάρας ὀχετὸν τὸ στόμα ποιῇ, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ ταύτης βδελυρώτερον; τὸ μὲν γὰρ ἐκεῖθεν
προϊὸν, σῶμα ἐμόλυνε, τὸ δὲ ἐντεῦθεν, ψυχὴν πολλάκις ἀπέπνιξε. ταῦτα οὐ τῶν κακῶς
ἀκουόντων μάτην κηδόμενος λέγω (ἐκεῖνοι γὰρ καὶ στεφάνων εἰσὶν ἄξιοι, ὅταν φέρωσι γεν-
ναίως τὰ λεγόμενα) ἀλλ' ὑμῶν τῶν λεγόντων. τὸν μὲν γὰρ κακῶς ἀκούοντα μάτην μα- 20
καρίζουσιν αἱ γραφαὶ, τὸν δὲ κακῶς λέγοντα ἐκβάλλουσι τῶν ἱερῶν μυστηρίων, μᾶλλον δὲ
Ψαλμ. ρ. καὶ αὐτῶν τῶν περιβόλων. Τὸν γὰρ καταλαλοῦντα, φησὶ, λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον
Ψαλμ. μθ. ιζ. ἐξεδίωκον· καὶ τῆς τῶν ἱερῶν δὲ βίβλων τὸν τοιοῦτον ἀνάξιον εἶναί φησιν ἀναγνώσεως. Ἵνα τί
γὰρ, φησιν, ἐκδιηγῇ σὺ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόμα-
τός σου; εἶτα τὴν αἰτίαν τιθεὶς φησι, καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις. καὶ ἐνταῦθα μὲν 25
οὐ διώρισεν, εἴτε ἀληθῆ, εἴτε ψευδῆ· ἀλλαχοῦ δὲ καὶ τοῦτο ἀπηγόρευσε, δεικνὺς ὅτι κἂν ἀ-
Ματθ. ζ. α. ληθῆ λέγῃς, οὐ σοὶ ταῦτα ῥητέα. Μὴ κρίνετε γὰρ, φησιν, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐπεὶ καὶ ὁ τε-
λώνην κατηγορῶν κατεδικάζετο, καίτοιγε ἀληθῆ κατηγορῶν ἐκείνου. τί οὖν, ἂν ᾖ τις θρα- κ. κακηγορῶν ἐκεῖνον.
σὺς καὶ μιαρὸς, φησιν, οὐ διορθωτέον αὐτὸν, οὐδὲ ἐλεγκτέον ἡμῖν; ἐλεγκτέον, καὶ διορθωτέον·
οὕτω δὲ ὡς ἔμπροσθεν εἶπον. ἐὰν δὲ ὀνειδίζων τοῦτο ποιῇς, ὅρα μὴ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον 30
μιμούμενος, τὰ ἐκείνου πάθῃς. οὐδὲν γὰρ ἐντεῦθεν γίνεται κέρδος, οὐ σοὶ τῷ λέγοντι, οὐκ ἐ-
κείνῳ τῷ ἀκούοντι οὕτω κατηγορουμένῳ. ἀλλ' ὁ μὲν ἀναισχυντότερος γίνεται. ἕως μὲν γὰρ λαν-
θάνει, καὶ αἰδεῖσθαι οἶδεν· ἐπειδὰν δὲ γένηται) δῆλος καὶ καταφανὴς, καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἐκβάλλει
χαλινόν. ὁ δὲ ἀκούων, πάλιν μειζόνως βλαβήσεται. ἄν τε γὰρ κατορθώματα συνίδῃ ἑαυ-
τῷ, φυσᾶται ταῖς ἑτέρου κατηγορίαις ὀγκούμενος· ἄν τε ἁμαρτήματα, προθυμότερος εἰς 35
πονηρίαν καθίσταται. αὐτός τε ὁ λέγων πάλιν καὶ παρὰ τῷ ἀκούοντι πονηρὰν λήψεται δόξαν, καὶ
τὸν Θεὸν μειζόνως καθ' ἑαυτοῦ παροξυνεῖ. διὸ, παρακαλῶ, πᾶν δυσῶδες ἐκβάλλωμεν ῥῆμα·
εἴ τι ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομὴν, τοῦτο λέγωμεν. ἀλλ' ἀμύνασθαι ἐκεῖνον ἐπιθυμεῖς; τί οὖν
ἀντ' ἐκείνου σαυτὸν ἀμύνῃ; ὁ γὰρ τὸν λελυπηκότα ἀμύνασθαι σπουδάζων, οὕτως ὡς ὁ
Ρω. ιβ. κ. Παῦλος ἀμύνασθαι ἐκέλευσεν, ἀμύνου· Ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτὸν, ἐὰν διψᾷ, 40
πότιζε αὐτόν· ἐὰν δὲ τοῦτο μὲν μὴ ποιῇς, ἐπιβουλεύῃς δὲ μόνον, κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς.
διόπερ ἂν κακῶς ἐκεῖνος λέγῃ, ἐγκωμίοις αὐτὸν ἀμείβου καὶ ἐπαίνοις. οὕτω γὰρ κἀκεῖνον ἀ-
μύνασθαι δυνήσῃ, καὶ σαυτὸν ἀπαλλάξεις πονηρᾶς ὑποψίας. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ κα-
κῶς ἀκούειν ἀλγῶν, ἀπὸ συνειδότος δοκεῖ τοῦτο πάσχειν πονηροῦ· ὁ δὲ καταγελῶν τῶν λεγο-
μένων,

μένων, μέγιστον ἐκφέρει τεκμήριον τοῦ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι πονηρόν. ἐπεὶ οὖν οὔτε τὸν ἀκούοντα, οὔτε ἑαυτόν, οὔτε τὸν διαβαλλόμενον ὠφελεῖς, καὶ κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, κἂν ἐντεῦθεν γενοῦ σωφρονέστερος. ἐκβαλεῖ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ τῷ Θεῷ δοκούντων πείθεσθαι· ἐπεὶ δὲ παχύτερον διάκεισαι, καὶ ὥσπερ θηρίον δάκνεις, κἂν ἐντεῦθεν παιδεύθητι, 5 ἵνα τοῖς λόγοις τούτοις σωφρονισθεὶς, δυνηθῇς ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων μόνων ῥυθμίζεσθαι, καὶ γενόμενος παντὸς πάθους ἀνώτερος ἐπιτύχοις τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

τοῦ Χρυσοστόμου ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους δευτέραν ἐπιστολήν.

Λογ. α. 1 ΠΑΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· (κεφ. α.)

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, 4 Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἄξιον ζητῆσαι πρότερον, τίνος ἕνεκεν δευτέραν προστίθησιν ἐπιστολὴν τῇ προτέρᾳ, καὶ τί δήποτε οὕτως ἄρχεται ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς παρακλήσεως. τίνος οὖν ἕνεκεν δευτέραν προστίθησιν; εἰπὼν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, Ὅτι ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, καὶ πρὸς τῷ τέλει πάλιν προσηνέστερον αὐτὸ τοῦτο ὑποσχόμενος (Ἐλεύσομαι γὰρ, φησι, πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι· πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω)

α. Κορ δ. ιθ.

α. Κορ. ις. ε.

μάσω) πολλοῦ μεταξὺ γινομένου χρόνου οὐ παρεγένετο· ἀλλὰ καὶ τῆς προθεσμίας παρελ-
θούσης, ἔμελλεν ἔτι καὶ ἐβράδυνε, τοῦ πνεύματος αὐτὸν κατέχοντος ἐν ἑτέροις πολλῷ τούτων
ἀναγκαιοτέροις. διὰ τοῦτο ἐπιστολῆς ἐδεήθη δευτέρας, οὐκ ἂν δεηθεὶς, εἰ παρὰ μικρὸν
ὑστέρησεν. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βελτίους ἦσαν ἀπὸ τῆς προτέρας γεγενημένοι.
καὶ γὰρ τὸν πεπορνευκότα, ὃν πρότερον συνεκρότουν, καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρόνουν, τοῦτον ἐξέκο- 5
β. Κορ. β. ς. ψαν καὶ ἀφώρισαν παντελῶς. καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών· Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ
λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς. ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ
β. Κορ. ζ. ια. ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων. καὶ προϊὼν πάλιν τὸ αὐτὸ *αἰνίττεται λέγων· Ἰδοὺ γὰρ (* πῶς)
τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν; ἀλλὰ ἀπολογίαν,
ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. ἐν 10
παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. καὶ τὴν εὐλογίαν δὲ ἣν ἐκέ-
β. Κορ. θ. β. λευσε, μετὰ πολλῆς συνήγαγον τῆς σπουδῆς. διὸ καὶ ἔλεγεν· Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν
ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι. καὶ τὸν
*Τιμόθεον, ὃν ἔπεμψε, μετὰ πάσης ἐδέξαντο τῆς εὐνοίας. καὶ τοῦτο αὐτὸ δεικνὺς, πάλιν ἔλεγεν· (χ. Τίτ.)
β. Κορ. ζ. ιε. Ὅτι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑ- 15
μῶν ὑπακοὴν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. διὰ ταῦτα πάντα γράφει τὴν
δευτέραν ἐπιστολήν. καὶ γὰρ ἐχρῆν, ὥσπερ ἡνίκα ἡμάρτανον ἐνεκάλει, οὕτω διορθωθέντας
ἀποδέξασθαι καὶ ἐπαινέσαι. διόπερ οὐδὲ καταφορικωτέρα ἐστὶ πᾶσα ἡ ἐπιστολή, ἀλλ' ὀ-
λίγα τοῦ τέλους αὐτῆς μέρη. καὶ γὰρ ἦσαν καὶ παρ' αὐτοῖς ἐξ Ἰουδαίων μέγα φρονοῦντες, καὶ
β. Κορ. ι. ι. Παῦλον διαβάλλοντες, ὡς ἀλαζόνα καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου. διὸ καὶ ἔλεγον, Αἱ μὲν ἐπιστολαὶ 20
βαρεῖαι, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. ὃ δὲ ἔλεγον τοῦτο ἦν·
ὅταν μὲν παρῇ, φησιν, οὐδενὸς ἄξιος φαίνεται (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἡ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθε-
νής) ἀπελθὼν δὲ κομπάζει μεγάλα, δι' ὧν ἐπιστέλλει. τὸ γάρ, αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, τοῦτο
σημαίνει. καὶ ἵνα δόξωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς σεμνοποιεῖν, ὑπεκρίνοντο μὴ λαμβάνειν. ὅπερ οὖν
β. Κορ. ια. ιβ. καὶ αὐτὸ αἰνιττόμενος, ἔλεγεν· Ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς. μετὰ δὲ τούτων, καὶ τὴν 25
ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμιν ἔχοντες, αὐτόθι σφόδρα ἐπῄροντο. διὸ καὶ ἰδιώτην ἑαυτὸν καλεῖ,
δεικνὺς ὅτι οὐκ αἰσχύνεται τούτῳ, οὐδὲ μέγα τι κτῆμα, τοὐναντίον μὲν οὖν ἡγεῖται. ἐπεὶ οὖν
εἰκὸς ἦν τινας ὑπὸ τούτων παραπείθεσθαι, πρότερον αὐτοὺς ἐγκωμιάσας ὑπὲρ ὧν
κατώρθωσαν, καὶ τὴν ἀπόνοιαν ἐκείνων τὴν ἐπὶ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς καταβαλὼν, ἐπειδὴ παρὰ
καιρὸν αὐτὰ τηρεῖν ἐφιλονείκουν, τότε συμμέτρως καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται ἐπίπληξιν. 30
ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς ἐπιστολῆς, ὡς ἄν τις ἐν κεφαλαίῳ καὶ παρατρέχων εἴποι, αὕτη μοι
εἶναι δοκεῖ. δεῖ δὲ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς ἅψασθαι λοιπὸν, καὶ μετὰ τὴν εἰω-
θυῖαν αὐτοῦ πρόσρησιν εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν οὕτως ἤρξατο ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. τέως
μέντοι αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ζητῆσαι πῶς τὸν Τιμόθεον ἐνταῦθα ἑαυτῷ
συντάττει. Παῦλος γάρ, φησιν, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τι- 35
μόθεος ὁ ἀδελφός. καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐπηγγέλλετο αὐτὸν πέμπειν, καὶ παρήγ-
α. Κορ. ις. ι. γελλε λέγων· Ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. πῶς οὖν
ἐνταῦθα αὐτὸν ἑαυτῷ ἐν τῷ προοιμίῳ συντάττει; παραγενόμενος μετὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ
α. Κορ. δ. ιζ. διδασκάλου (Ἔπεμψα γὰρ ὑμῖν Τιμόθεον, φησιν, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν
α. Κορ. ις. ια. Χριστῷ) καὶ διορθώσας ἅπαντα, ἐπανῆλθε. καὶ γὰρ πέμπων αὐτὸν ἔλεγε· Προπέμψατε 40
αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρός με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. ἐπεὶ οὖν
α. Κορ. ις. η. ἀπέλαβε τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ διορθώσας μετ' αὐτοῦ (Ἐπιμενῶ γάρ, φησιν, ἐν
Ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκοστῆς) πάλιν εἰς Μακεδονίαν ᾔει, εἰκότως αὐτὸν ἅτε παρόντα ἑ-
αυτῷ συντάττει λοιπόν. καὶ γὰρ τότε μὲν ἐξ Ἀσίας, νῦν δὲ ἀπὸ Μακεδονίας ἐπιστέλλει. συνέ-

ταξε

τάξε δὲ αὐτὸν, ἐκεῖνό τι σεμνότερον ταύτῃ ποιῶν, καὶ τὴν πολλὴν ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνην
ἐνδεικνύμενος. καὶ γὰρ καταδεέστερος αὐτοῦ ἦν. ἀλλ' ἡ ἀγάπη πάντα συνάγει. διὸ καὶ
πανταχοῦ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐξισάζει, νῦν μὲν λέγων, Ὡς πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσε· νῦν — Φιλιππ. β. κβ
δὲ, Τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀδελφὸν καλεῖ, διὰ πάντων αἰδέσι- — α. Κορ. ις. ι.
5 μον αὐτὸν Κορινθίοις καθιστάς. καὶ γὰρ ἦν παραγενόμενος, ὥσπερ ἔφην, αὐτόθι, καὶ πεῖραν τῆς αὐτοῦ δε-
δωκὼς ἀρετῆς. Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ. Πάλιν αὐτοὺς ἐκκλησίαν
καλεῖ, συνάγων πάντας εἰς ἕν, καὶ συνδέων. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἐκκλησία μία, διεσπασμένων τῶν ἐν
αὐτῇ καὶ κατ' ἀλλήλων ἑστώτων. Σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ.

Ἅμα καὶ τιμᾷ Κορινθίους, διὰ τῆς τούτων ἐπιστολῆς πάντας προσαγορεύων, καὶ ὁλόκληρον συνάγει
10 τὸ ἔθνος. ἁγίους δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι εἴ τις ἀκάθαρτος, ἐκτὸς ἐστὶ τῆς προσηγορείας ταύ-
της. διὰ τί δὲ τῇ μητροπόλει γράφων, πᾶσι δι' αὐτῆς ἐπιστέλλει, οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποι-
ῶν; Θεσσαλονικεῦσι γοῦν ἐπιστέλλων οὐδήπου καὶ Μακεδόσιν ἐπέστελλε, καὶ Ἐφεσίοις γράφων
ὁμοίως οὐ περιέλαβε τὴν Ἀσίαν ἅπασαν. καὶ ἡ πρὸς Ῥωμαίους δὲ ἐπιστολὴ, οὐχὶ καὶ τοῖς τὴν
Ἰταλίαν οἰκοῦσιν ἐστὶν ἐπεσταλμένη. ἀλλ' ἐνταῦθα αὐτὸ ποιεῖ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας.
15 οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ μιᾷ πόλει, καὶ δύο, καὶ τρισὶν, ἀλλὰ τοῖς πανταχοῦ διεσπαρμένοις ἐπιστέλ-
λει λέγων· Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ — Γαλατ. α. α.
Χριστοῦ καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ,
ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. καὶ Ἑβραίοις δὲ μίαν ἅπασιν ἔγρα-
ψεν ἐπιστολὴν, οὐδὲ τούτους διελὼν κατὰ πόλεις. τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; ἐμοὶ δοκεῖ τὸ κοι-
20 νὰ τὰ νοσήματα εἶναι ἐνταῦθα. διὸ καὶ κοινὴν ποιεῖται τὴν ἐπιστολὴν, ἐπειδὴ καὶ κοινῆς ἐδέ-
οντο τῆς διορθώσεως. καὶ γὰρ Γαλάται πάντες ἐνόσουν, καὶ Ἑβραῖοι· οἶμαι δὲ καὶ οὗτοι.
Συναγαγὼν τοίνυν ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ προσειπὼν αὐτοὺς, ὡς πάντας αὐτῷ προσαγορεύειν
νόμος ἦν (χάρις γὰρ ὑμῖν καὶ εἰρήνη, φησὶν, ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ) ἄκουσον πῶς καταλλήλως ἄρχεται τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει. Εὐλογητὸς ὁ Θε-
25 ὸς, καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης πα-
ρακλήσεως. καὶ πῶς τοῦτο κατάλληλον τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει, φησί; καὶ σφόδρα μὲν
οὖν. σκόπει δέ· ἐλύπει λίαν αὐτοὺς καὶ ἐθορύβει τὸ μὴ παραγενέσθαι ἐκεῖ τὸν ἀπόστολον, καὶ
ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, ἀλλὰ τὸν ἅπαντα ἐν Μακεδονίᾳ ἀναλῶσαι χρόνον, καὶ δοκεῖν αὐτῶν
ἑτέρους προτετιμηκέναι. διὰ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἱστάμενος τὸ θορυβοῦν, λέγει τὴν αἰτίαν
30 δι' ἣν οὐ παρεγένετο· οὐ μὴν ἐξ εὐθείας αὐτὴν τίθησιν, οὐδὲ λέγει, ὅτι οἶδα μὲν ὑποσχό-
μενος ἥξειν, ἐπειδὴ δὲ διὰ τὰς θλίψεις ἐνεποδίσθην, σύγγνωτε, καὶ μὴ καταγνῶτέ τινα ὑπερο-
ψίαν ἢ ῥᾳθυμίαν ἡμῶν· ἀλλ' ἑτέρως αὐτὸ καὶ μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀξιοπιστότερον κατασκευ-
άζει, ἐπαίρων τῇ παραμυθίᾳ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μηδὲ ἐρωτῶσι λοιπὸν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὑστέ-
ρησε. καὶ ταὐτὸν ποιεῖ, οἷον εἴ τις ἐπαγγειλάμενος ἐλθεῖν πρός τινα ποθούμενον, εἶτα μετὰ
35 μυρίους κινδύνους ἐλθὼν λέγοι, δόξα σοι ὁ Θεὸς, ὅτι μοι τὸ ποθούμενον ἔδειξας πρόσωπον·
εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, οἵων με κινδύνων ἀπήλλαξας; ἡ γὰρ δοξολογία αὕτη, ἀπολογία γί-
νεται τῷ μέλλοντι ἐγκαλεῖν, καὶ οὐδὲ ἀφίησι μέμψασθαι τῇ μελλήσει. ἐρυθριᾷ γὰρ ὁ τὸν
ἐπὶ τῇ τῶν τοσούτων ἀπαλλαγῇ κακῶν εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ εἰς δικαστήριον ἕλκειν, καὶ
εὐθύνας ἀπαιτεῖν τῆς βραδυτῆτος. διὰ τοῦτο καὶ οὕτως ἄρχεται· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῶν οἰ-
40 κτιρμῶν, μεγάλων κινδύνων ἐντεῦθεν ἐπαγωγήν τε καὶ ἀπαλλαγὴν αἰνιττόμενος. ἐπεὶ
καὶ ὁ Δαβὶδ οὐχ ὁμοίως αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν· ἀλλ' ὅταν μὲν περὶ
πολέμου διαλέγηται καὶ νίκης, Ἀγαπήσω σε Κύριε ἡ ἰσχύς μου, φησὶ, Κύριος ὑπερασπιστής μου· — Ψαλμ. ριζ. α.
ὅταν δὲ περὶ θλίψεως ἀπαλλαγῆς καὶ τοῦ ζόφου τοῦ κατεσχηκότος αὐτὸν, Κύριος φωτισμός — Ψαλμ. κς. α.
μου καὶ σωτήρ μου· καὶ νῦν μὲν ἀπὸ φιλανθρωπίας, νῦν δὲ ἀπὸ δικαιοσύνης, νῦν δὲ ἀπὸ

κρίσεως ἀδεκάστου αὐτοῦ ὀνομάζει καταλλήλως τοῖς ὑποκειμένοις καιροῖς. οὕτω δὴ καὶ ὁ
Παῦλος ἐνταῦθα ἀρχόμενος, ἀπὸ φιλανθρωπίας αὐτὸν καλεῖ, ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν, λέ-
γων· τουτέστιν, ὁ οἰκτιρμοὺς τοσούτους ἐπιδειξάμενος, ὡς ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς ἀναγαγεῖν τῶν τοῦ
θανάτου πυλῶν. τοῦτο γὰρ μάλιστα ἴδιον Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον, καὶ τῇ φύσει συγκεκληρωμένον,
τὸ οὕτως ἐλεεῖν. διὰ τοῦτο Θεὸν οἰκτιρμῶν καλεῖ. σὺ δέ μοι κἀντεῦθεν σκόπει τὴν ταπει- 5
νοφροσύνην Παύλου. ὑπὲρ γὰρ τοῦ κηρύγματος κινδυνεύων, οὔ φησι διὰ τὴν ἀξίαν σώ-
ζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον σαφέστερόν φησι, νῦν δὲ
ἐπάγει λέγων· ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει. οὐκ εἶπεν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς θλίβε-
σθαι, ἀλλ', ὁ ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν. τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι,
Ρω. ε. γ. καὶ τῶν θλιβομένων αὔξει τὴν ὑπομονήν. Η γὰρ θλίψις, φησὶν, ὑπομονὴν κατεργά- 10
Ψαλμ. δ. α. ζεται. τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, Εν θλίψει ἐπλάτυνάς με. οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ εἴ-
ασάς με ἐμπεσεῖν εἰς θλίψιν, οὐδ' ὅτι παρήγαγες ταχέως τὴν θλίψιν, ἀλλ' ὅτι μενούσης
αὐτῆς ἐπλάτυνάς με, τουτέστι, πολλὴν τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν ἄνεσιν παρέσχες· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ
τῶν παίδων τῶν τριῶν γέγονεν. οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν, οὔτε ἐμπεσόντων, τὴν
φλόγα ἔσβεσεν, ἀλλὰ καιομένης τῆς καμίνου, τὴν εὐρυχωρίαν παρέσχε. τοῦτο καὶ ἀεὶ ποιεῖν 15
εἴωθεν ὁ Θεός· ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλί-
ψει. καὶ ἕτερον δέ τι διὰ τούτων δείκνυσι. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ δι-
ηνεκῶς τοῦτο ποιεῖ. οὐδὲ γὰρ νῦν μὲν παρακαλεῖ, νῦν δὲ ἀφίησιν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ διαπαντὸς τοῦ-
το ἐργάζεται. διὸ εἶπεν, ὁ παρακαλῶν, οὐχ, ὁ παρακαλέσας, καὶ ἐν πάσῃ θλίψει· οὐκ
ἐν τῇδε καὶ τῇδε, ἀλλ', ἐν πάσῃ. εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, 20
διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. εἶδες πῶς προανα-
κρούεται τὴν ἀπολογίαν, καὶ μεγάλης θλίψεως ὑπόνοιαν παρέχει τῷ ἀκροατῇ; καὶ δι' αὐ-
τῶν πάλιν μετριάζει τούτων λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οἰκτιρμὸς δι' ὑμᾶς ἐγένετο, οὐ διὰ τὴν αὐτῶν
ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὠφεληθῆναι ὀφείλοντας. διὰ τοῦτο γὰρ παρεκάλεσεν
ἡμᾶς, φησὶν, ἵνα ἡμεῖς ἀλλήλους παρακαλῶμεν. διὰ τούτου δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα δείκνυσι τῶν 25 γ. τῶν ἀποστ.
ἀποστόλων, ἐμφαίνων ὅτι παρακληθεὶς καὶ ἀναπνεύσας, οὐκ ἀναπαύεται καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλ'
εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν πρόεισι καὶ νευροῦν καὶ διεγείρειν. τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο λέγειν φα-
σὶν, ὅτι ἡ παράκλησις ἡμῶν, καὶ ἄλλων παράκλησίς ἐστι. δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς τοὺς ψευδα- γ. ἀποστόλ.
ποστόλους τοὺς εἰκῇ καυχωμένους, καὶ οἴκοι καθημένους καὶ τρυφῶντας, ἀποτείνεσθαι διὰ τοῦ
προοιμίου. ἀλλὰ τοῦτο μὲν αἰνιγματωδῶς, καὶ ὡς ἐν παρέργῳ· τὸ δὲ προηγούμενον τοῦτο ἦν, 30
ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τῆς μελλήσεως. εἰ γὰρ διὰ τοῦτο παρακαλούμεθα, ἵνα καὶ
ἄλλους παρακαλῶμεν, μὴ ἐγκαλῆτε ὡς μὴ παραγενομένοις. εἰς γὰρ τοῦτο ἡμῖν
ὁ χρόνος ἅπας ἐτρίβετο, εἰς τὰς ἐπιβουλὰς, εἰς τὰς ἐπαγωγὰς, εἰς τὸ διαλῦσαι τὰ ἐ-
πιόντα δεινά.

5 Οτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ 35
περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν. Ινα γὰρ μὴ καταβάλῃ τοὺς μαθητὰς τῷ σφό-
δρα ἐπαίρειν τὰς συμφορὰς, δείκνυσι πάλιν πολλὴν τὴν περιουσίαν καὶ τῆς παρακλήσεως
οὖσαν, καὶ ἀνίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀναμνῆσαι τοῦ Χριστοῦ,
καὶ αὐτοῦ εἰπεῖν εἶναι τὰ παθήματα· καὶ πρὸ τῆς παρακλήσεως ἀπ' αὐτῶν τῶν θλίψεων τὴν
παραμυθίαν εἰσάγει. τί γὰρ ἥδιον τοῦ τῷ Χριστῷ με γίνεσθαι κοινωνὸν, καὶ δι' αὐτὸν 40
ταῦτα πάσχειν; τί ταύτης ἴσον τῆς παρακλήσεως; οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν
ἐπαίρει τὰ φρονήματα τῶν θλιβομένων. πόθεν ἑτέρωθεν; ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι περισσεύει.
οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι καθὼς ἔπεισιν ἡμῖν τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ, καθὼς περισσεύει· δει-
κνὺς ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πλείονα ὑπομένουσι πάθη. οὐ γὰρ ὅσα ἔπαθε, φησιν,

ἐπάθομεν

ἐπάθομεν πάθη, ἀλλὰ καὶ περισσά. σκόπει δέ· ἠλάθη, ἐδιώχθη ὁ Χριστὸς, ἐμαστιγώθη,
ἀπέθανεν. ἀλλ' ἡμεῖς πλέον τούτων, φησίν· ὅπερ καὶ μόνον ἱκανὸν εἰς παραμυθίαν ἀρκέσαι.
ἀλλὰ μηδεὶς τόλμαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου. καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Νῦν χαίρω *Κολασ. α. κδ.*
ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ
5 σαρκί μου. ἀλλ' οὐδέτερον τόλμης, οὐδὲ ἀπονοίας τινός. καθάπερ γὰρ μείζονα αὐτοῦ εἰρ-
γάσαντο σημεῖα (Ὁ γὰρ πιστεύων, φησὶν, εἰς ἐμὲ, μείζονα τούτων ποιήσει· τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ γί- *Ιωαν. ιε. θ.*
νεται τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς) οὕτω καὶ πλείονα αὐτοῦ ἔπαθον· τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ πάλιν
ἐστὶ τοῦ παρακαλοῦντος αὐτοὺς, καὶ παρασκευάζοντος φέρειν τὰ συμπίπτοντα δεινά. διὸ δὴ
καὶ ὁ Παῦλος αἰσθόμενος ἡλίκον ἐφθέγξατο, ὅρα πῶς αὐτὸ συστέλλει πάλιν λέγων, οὕτω διὰ
10 τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν· καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατιθεὶς, καὶ ἀνακη-
ρύττων αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίαν. οὐ γὰρ ὅσον θλιβόμεθα, τοσοῦτον παρακα-
λούμεθα, φησιν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀντίρροπος ἡ παράκλησις τῶν παθη-
μάτων, ἀλλὰ, περισσεύει ἡ παράκλησις· ὡς τὸν καιρὸν τῶν ἀγώνων, ἑτέρων στεφάνων πάλιν
εἶναι καιρόν. τί γὰρ ἴσον, εἰπέ μοι, τοῦ διὰ τὸν Χριστὸν μαστίζεσθαι, καὶ Θεῷ διαλέγεσθαι, καὶ
15 πάντων εἶναι δυνατώτερον, καὶ τῶν ἐλαυνόντων περιγίνεσθαι, καὶ τῇ οἰκουμένῃ ἀχείρωτον εἶναι, καὶ
τοιαῦτα προσδοκᾶν ἐντεῦθεν ἀγαθὰ, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ
καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη; τί δὲ ἴσον τοῦ θλίβεσθαι δι' εὐσέβειαν, καὶ μυρίων ἀπολαύειν
παρὰ τοῦ Θεοῦ παρακλήσεων, καὶ ἁμαρτημάτων ἀπηλλάχθαι τοσούτων, καὶ πνεύματος κα-
ταξιοῦσθαι, καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ δικαιοσύνης, καὶ μηδένα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ πάντων λαμπρό-
20 τερον φαίνεσθαι ἐν αὐτῷ τῷ κινδυνεύειν;

Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. οὐδεὶς γὰρ κοινωνεῖ τῷ Χριστῷ τρυφῶν καὶ **ΗΘΙΚΟΝ**
καθεύδων καὶ ἀναπίπτων, οὐδεὶς τὸν ὑγρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον ζῶν τὸν βίον· ἀλλ' ὁ ἐν
θλίψει καὶ πειρασμῷ, οὗτος ἐγγὺς ἕστηκεν ἐκείνου, ὁ τὴν στενὴν ὁδεύων ὁδόν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς
ταύτην ἐβάδισε. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. *Ματθ. η. κ.*
25 μὴ τοίνυν ἄλγει θλιβόμενος, ἐννοῶν τίνι κοινωνεῖς, καὶ πῶς ἐκκαθαίρῃ διὰ τῶν πειρασμῶν, καὶ
ὅσα κερδαίνεις. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἀνιαρὸν, ἀλλ' ἢ τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν. τούτου δὲ οὐκ ὄντος,
οὐ θλίψις, οὐκ ἐπιβουλαὶ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν δυνατὸν λυπῆσαι τὴν εὐφραινομένην ψυχήν·
ἀλλὰ καθάπερ σπινθῆρα μικρὸν εἰς ἄβυσσον πολλὴν ἐμβαλὼν εὐθέως κατέσβεσας· οὕτω
καὶ ἀθυμίας ἁπάσης ὑπερβολὴ εἰς συνειδὸς ἐμπεσοῦσα ἀγαθὸν ἀπόλλυται, καὶ ἀφανίζε-
30 ται ῥᾳδίως. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔχαιρεν ἀεὶ, ἐπειδὴ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἐθάρρει· καὶ οὐδὲ αἴ-
σθησιν τῶν τοσούτων κακῶν ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἤλγει μὲν ὡς ἄνθρωπος, οὐ μὴν κατέπιπτεν.
οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος ἐν ἡδονῇ ἦν, πολλὰ παθὼν ὀδυνηρά. σκόπει δέ· πατρίδος
ἐξέπεσεν, ὁδοιπορίας ὑπέστη μακρὰς καὶ χαλεπὰς, ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἐλθὼν οὐδὲ βῆ-
μα εἶχε ποδός. ἐντεῦθεν πάλιν λιμὸς αὐτὸν διεδέξατο καὶ μετανάστην ἐποίησε, καὶ τὸν λι-
35 μὸν διαδέχεται πάλιν ἁρπαγὴ γυναικὸς, καὶ θανάτου φόβος, καὶ ἀπαιδία, καὶ πόλεμος, καὶ κίν-
δυνοι, καὶ ἐπιβουλαὶ, καὶ τὸ τελευταῖον ὁ κολοφὼν τῶν ἄθλων, ἡ τοῦ μονογενοῦς καὶ γνησίου παιδὸς
σφαγὴ, ἡ ὀδυνηρὰ ἐκείνη καὶ ἀνήκεστος. μὴ δὴ γὰρ, ἐπειδὴ εὐκόλως ὑπήκουσε, νομίσῃς αὐτὸν
καὶ ἀπαθῶς πάντα ἐκεῖνα ὑφεστηκέναι. εἰ γὰρ καὶ μυριάκις δίκαιος ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν, ἀλλ'
ἄνθρωπος ἦν, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔπασχεν. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων κατέβαλεν, ἀλλ'
40 εἱστήκει καθάπερ ἀθλητὴς γενναῖος, καὶ στεφανίτης ἐφ' ἑκάστῳ τούτων ἀνακηρυττόμενος. οὕ-
τω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νιφάδας πειρασμῶν ὁρῶν καθ' ἑκάστην ἐπιοῦσαν ἡμέραν, ὡς
ἐν μέσῳ παραδείσῳ τρυφῶν, οὕτως ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο. ὥσπερ οὖν ὁ ταύτην χαίρων τὴν
χαρὰν οὐκ ἔστιν ἁλώσιμος ἀθυμίᾳ, οὕτως ὁ μὴ ταύτην ἐλόμενος, πᾶσίν ἐστιν εὐχείρωτος, καὶ
πάσχει ταυτὸν, οἷον εἴ τις ὅπλα ἔχων σαθρὰ καὶ ὑπὸ τῆς τυχούσης τιτρώσκοιτο πληγῆς· ἀλλ'

οὐχ ὁ καλῶς πάντοθεν περιπεφραγμένος, ἀλλ' ἄπλου ἀκόντιον ἐπιὸν διακρούεται. καὶ γὰρ ὅπλου παντὸς ἰσχυρότερον ἡ κατὰ Θεὸν ἡδονή· καὶ οὐδὲν τὸ τοιοῦτον ποιῆσαι κατηφῆ καὶ σκυθρωπὸν δυνήσεταί ἄν, ἀλλὰ πάντα φέρει γενναίως. τί γὰρ πυρὸς χεῖρον; τί βασάνων διηνεκῶν ὀδυνηρότερον; καὶ γὰρ μυρία τις ἀπολέσῃ κτήματα, κἂν παῖδας, κἂν ὁτιοῦν· τοῦτο πάντων τυραννικώτερον εἰς ὀδύνης λόγον ἐστί. (Ιωβ. β. δ.) Δέρμα γάρ, φησιν, ὑπὲρ δέρματος, καὶ πάντα ὅσα ὑπάρχει ἀνθρώπῳ, δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ὀδυνῶν χαλεπώτερον. ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ τῇ ἀκοῇ ἀφόρητα, ταῦτα φορητὰ καὶ ποθεινὰ διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἡδονὴν γίνεται. κἂν ἀγάγῃς τὸν μάρτυρα ἔτι ἐμπνέοντα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἢ ἀπὸ τῶν τηγάνων, τοσαύτην εὑρήσεις τὴν ἐγκειμένην αὐτῷ χαράν, ὅσην οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι. καὶ τί πάθω, φησίν, ὅτι μαρτυρίου καιρὸς οὐ πάρεστι νῦν; τί φῄς; οὐ πάρεστι μαρτυρίου καιρός; οὐδέποτε μὲν οὖν ἄπεστιν, ἀλλ' ἀεὶ παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστι τῶν ἡμετέρων, ἐὰν νήφωμεν. οὐδὲ γὰρ τὸ ἐπὶ ξύλου κρέμασθαι μόνον, τοῦτο ποιεῖ μάρτυρα· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐκτὸς τῶν στεφάνων τούτων ὁ Ἰὼβ ἦν. οὔτε γὰρ δικαστηρίῳ παρέστη, οὔτε δικαστοῦ φωνῆς ἤκουσεν, οὐ δημίους εἶδεν. οὐ γὰρ ἀνηρτημένος ἐπὶ ξύλου, καὶ μετέωρος ὤν, κατεξαίνετο τὰς πλευράς· ἀλλ' ὅμως πολλῶν μαρτύρων χαλεπώτερα ἔπαθε, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἐπαλλήλων ἀγγέλων ἐκείνων πάσης πληγῆς δριμύτερον ἔπληττον, καὶ ἐκέντουν πάντοθεν αὐτόν, καὶ μυρίων δημίων πικρότερον τῶν σκωλήκων ἐκείνων τὰ στόματα πάντοθεν αὐτὸν κατήσθιε. τίνος οὖν οὐκ ἀντάξιος μάρτυρος ἐστί; μυρίων μὲν οὖν. καὶ γὰρ διὰ πάντων καὶ ἐπάλαισε καὶ ἐστεφανοῦτο, διὰ χρημάτων, διὰ παίδων, διὰ σώματος, διὰ γυναικός, διὰ φίλων, δι' ἐχθρῶν, δι' οἰκετῶν (καὶ γὰρ καὶ οὗτοι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυον) διὰ λιμοῦ, δι' ὀνειράτων, δι' ὀδυνῶν, διὰ δυσωδίας. διὰ δὴ τοῦτο ἔφην, ὅτι οὐχ ἑνός, καὶ δύο, καὶ τριῶν, ἀλλὰ μυρίων ἀντάξιος ἂν εἴη μαρτύρων. μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων, καὶ ὁ χρόνος πολλὴν δίδωσιν αὐτοῦ τοῖς στεφάνοις προσθήκην· ὅτι, τὸ πρὸ τοῦ νόμου, πρὸ τῆς χάριτος ταῦτα παθεῖν, καὶ μῆνας πολλούς, καὶ πάντα μετὰ ὑπερβολῆς, καὶ τὸ πάντα ὁμοῦ ἐπιθέσθαι αὐτῷ τὰ δεινά. καίτοι καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον αὐτῶν ἀφόρητον· καὶ τὸ δοκοῦν φορητότερον εἶναι, ἡ τῶν χρημάτων ζημία. πολλοὶ γοῦν πληγὰς μὲν ἤνεγκαν, ζημίαν δὲ χρημάτων οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλὰ καὶ μαστίζεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν εἵλοντο, καὶ μυρία παθεῖν δεινὰ μᾶλλον ἢ ἐκείνων τι στερέσθαι· καὶ μείζων αὐτοῖς ἐφαίνη ἡ πληγὴ αὕτη, ἢ τῆς ζημίας τῶν χρημάτων. ὥστε καὶ οὗτος ἕτερος πάλιν μαρτυρίου τρόπος ἐστὶ φέροντι γενναίως τὴν τούτων ἀπώλειαν. καὶ πῶς οἴσομεν γενναίως, φησίν; ὅταν μάθῃς ὅτι πλείονα κερδαίνεις ὧν ἀπώλεσας, δι' ἑνὸς ῥήματος τοῦ τῆς εὐχαριστίας. ἂν γὰρ ἀκούσαντες τὴν ἀπώλειαν μὴ ταραχθῶμεν, ἀλλ' εἴπωμεν, εὐλογητὸς ὁ Θεός· πολλῷ πλείονα πλοῦτον εὑρήκαμεν. οὐ γὰρ δὴ τοσαῦτα καρπώσῃ τὸν πλοῦτον ἀναλίσκων εἰς τοὺς δεομένους, καὶ περιιών, καὶ πένητας ἐπιζητῶν, καὶ σκορπίζων τὰ ὄντα τοῖς πεινῶσιν, ὅσα διὰ τούτου τοῦ ῥήματος κερδαίνεις. ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰὼβ οὐχ οὕτω θαυμάζω τὴν οἰκίαν ἀνοίγοντα τοῖς δεομένοις, ὡς ἐκπλήττομαι καὶ ἀνακηρύττω τὴν ἁρπαγὴν τῶν χρημάτων εὐχαρίστως φέροντα. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ παίδων ἀποβολῆς ἐστι συμβαῖνον ἰδεῖν. οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐλάττονα λήψῃ μισθὸν τοῦ τὸν υἱὸν ἀναγαγόντος καὶ καταθύσαντος, εἰ τελευτῶντα ἰδὼν εὐχαριστήσαις τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. (χ. δ' χαρί-σαι) τί γὰρ ὁ τοιοῦτος τοῦ Ἀβραὰμ ἔσται χείρων; ἐκεῖνος γὰρ οὐκ εἶδε κείμενον νεκρόν, ἀλλὰ προσεδόκησε μόνον. ὥστε εἰ πλεονεκτεῖ τῷ μέλλειν καταθύειν, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας τὴν μάχαιραν ἁρπάσαι· πλεονεκτεῖται τῷ κεῖσθαι τὸ παιδίον νεκρὸν ἐνταῦθα. καὶ ἄλλως δέ, ἐκείνῳ μὲν ἡ τοῦ κατορθώματος ἐλπὶς ἔφερε παραμυθίαν, καὶ τὸ τῆς ἰδίας ἀνδρείας ἔργον εἶναι τὴν ἀριστείαν ἐκείνην, καὶ τὸ φωνῆς ἄνωθεν φερομένης ἀκοῦσαι προθυμότερον ἐποίει. ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν. ὅθεν ἀδαμαντίνης δεῖ ψυχῆς τὸν μονογενῆ παῖδα, καὶ ἐν πλούτῳ τραφέντα, καὶ χρηστὰς ὑποφαίνοντα ἐλπίδας, ἐπὶ τοῦ βορβόρου κείμενον ὁρῶν-

τι, καὶ τεταμένον, ὥστε γενναίως ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν. ὁ τοιοῦτος ἂν δυνηθῇ, τῆς φύσεως τὰ κύματα καταλύσας, εἰπεῖν τὸ τοῦ Ἰὼβ ἀδακρυτί, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· (Ἰωβ. α. κα.) μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ αὐτοῦ στήσεται, μετὰ τοῦ Ἰὼβ ἀνακηρυχθήσεται ἀπὸ τοῦ ῥήματος τούτου μόνον. κἂν τὸν κωκυτὸν τῶν γυναικῶν παύσας, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν θρηνούντων διαλύσας, εἰς δοξολογίαν ἅπαντας διεγείρῃ· μυρία ἄνωθεν, μυρία κάτωθεν δέξεται * βραβεῖα, ἀνθρώπων αὐτὸν θαυμαζόντων, ἀγγέλων κροτούντων, τοῦ Θεοῦ στεφανοῦντος. καὶ πῶς δυνατὸν μὴ πενθεῖν ἄνθρωπον ὄντα, φησίν; ἂν ἐννοήσῃς πῶς ὁ πατριάρχης, πῶς ὁ Ἰώβ, ἄνθρωποι ὄντες οἱ ἀμφότεροι, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον, καὶ ταῦτα πρὸ νόμου καὶ χάριτος καὶ τῆς τοσαύτης τῶν νόμων φιλοσοφίας ἑκάτερος αὐτῶν γενόμενος· ἂν λογίσῃ, ὅτι εἰς βελτίονα χώραν μετέστη, καὶ πρὸς ἀμείνω λῆξιν ἀπεπήδησεν ὁ τελευτήσας, καὶ οὐκ ἀπώλεσας τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν ἀπέθου χωρίῳ. μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι οὐκέτι καλοῦμαι πατήρ. διὰ τί γὰρ οὐκέτι καλῇ, τοῦ υἱοῦ μένοντος; μὴ δὴ γὰρ ἀπέβαλες τὸ παιδίον; μὴ γὰρ ἀπώλεσας τὸν υἱόν; μᾶλλον ἐκτήσω, καὶ ἀσφαλέστερον ἔχεις. διὰ τοῦτο οὐκέτι ἐνταῦθα μόνον καλῇ πατήρ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· ὥστε οὐ τὸ πατὴρ καλεῖσθαι ἀπώλεσας, ἀλλὰ τὸ μειζόνως καλεῖσθαι προσέλαβες. οὐ γὰρ θνητοῦ παιδίου λοιπόν, ἀλλ' ἀθανάτου κληθήσῃ πατήρ, στρατιώτου γνησίου, καὶ ἔνδον ἑστῶτος διηνεκῶς. μὴ γάρ, ἐπειδὴ μὴ πάρεστι, καὶ ἀπολωλέναι αὐτὸν νόμιζε. οὐ γάρ, εἰ ἀποδημῶν ἐτύγχανεν, ἀπέστη ἄν σου καὶ τοὔνομα τῆς συγγενείας μετὰ τοῦ σώματος. μὴ δὴ τῇ ὄψει τοῦ κειμένου προσέχε (ἐπεὶ ἀναρριπίζεις τὸ πάθος) ἀλλ' ἄναγε τὴν διάνοιαν ἀπὸ τοῦ κειμένου πρὸς τὸν οὐρανόν. οὐχ οὗτος ἐστι τὸ παιδίον τὸ κείμενον, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ἀποπτὰς καὶ ἀναδραμὼν εἰς ὕψος ἄπειρον. ὅταν τοίνυν ἴδῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς καθηρημένους, καὶ τὸ στόμα σεσιωπημένον, καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητον, μὴ τοῦτο ἐννόει, ὅτι τοῦτο τὸ στόμα οὐκέτι φθέγγεται, οὗτοι οἱ ὀφθαλμοὶ οὐκέτι βλέπουσιν, οὗτοι οἱ πόδες οὐκέτι βαδίζουσιν, ἀλλ' εἰς φθορὰν πάντα οἴχεται· μὴ ταῦτα λέγε, ἀλλὰ τὰ ἐναντία τούτων· ὅτι τοῦτο τὸ στόμα ἄμεινον φθέγξεται, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μείζονα ὄψονται, καὶ οἱ πόδες ἐπὶ νεφελῶν ἀρθήσονται, καὶ τὸ διαφθειρόμενον τοῦτο σῶμα ἀθανασίαν ἐνδύσεται, καὶ λαμπρότερον τὸν υἱὸν ἀπολήψομαι. εἰ δὲ λυπεῖ σε τὰ ὁρώμενα, πῶς εἰπὲ πρὸς ἑαυτόν· ἱμάτιον τοῦτό ἐστι, καὶ ἀπεδύσατο, ὥστε αὐτὸ πολυτελέστερον ἀπολαβεῖν· οἰκία αὕτη ἐστί, καὶ καθῃρέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν φαιδροτέραν. καθάπερ γὰρ ἡμεῖς, ἐπειδὰν μέλλωμεν καθαιρεῖν οἰκίας, οὐκ ἀφίεμεν τοὺς ἔνδον οἰκοῦντας μένειν, * ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῆς κόνεως καὶ τοῦ θορύβου, [ἀλλὰ] κελεύσαντες πρὸς βραχὺ μεταστῆναι, ἐπειδὰν κατασκευάσωμεν ἀσφαλὲς τὸ δωμάτιον, τότε αὐτοὺς μετὰ ἀδείας εἰσάγομεν· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, καθελὼν αὐτοῦ τὴν σαθρὰν σκηνὴν πως εἰς τὴν πατρικὴν αὐτὸν ἔλαβεν οἰκίαν, καὶ πρὸς ἑαυτόν, ἵν' ὅταν καθαιρεθῇ αὕτη καὶ οἰκοδομηθῇ, λαμπροτέραν αὐτὴν τότε αὐτῷ ἀποδῷ. μὴ τοίνυν εἴπῃς ὅτι ἀπόλωλε, καὶ οὐκέτι ἔσται (καὶ γὰρ ἀπίστων τὰ ῥήματα ταῦτα) ἀλλ' εἰπέ, καθεύδει, καὶ ἀναστήσεται, ἀποδήμησε, καὶ ἥξει μετὰ τοῦ βασιλέως. τίς ταῦτά φησιν; ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν, φησίν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ (α. Θεσ. δ. ιδ.) ἀνέστη καὶ ἔζησεν, οὕτως ὁ Θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. εἰ τοίνυν ζητεῖς τὸν υἱόν, ἐκεῖ ζήτει ἔνθα ὁ βασιλεύς, ἔνθα τὸ τῶν ἀγγέλων στρατόπεδον· μὴ ἐν τῷ τάφῳ, μηδὲ ἐν τῇ γῇ, ἵνα μὴ ἐκείνου τοσοῦτον ὑψωθέντος αὐτὸς μένῃς ἐπὶ τῆς γῆς συρόμενος. ἂν τοίνυν οὕτω φιλοσοφῶμεν, πᾶσαν τοιαύτην ὀδύνην εὐκόλως διακρουσόμεθα. ὁ δὲ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν καὶ πατὴρ πάσης παρακλήσεως, παρακαλέσει τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν, καὶ τῶν τὰ τοιαῦτα ὀδυνωμένων, καὶ τῶν ἑτέρᾳ λύπῃ κατεχομένων, καὶ ἀθυμίας ἀπαλλαγῆναι ἁπάσης, καὶ πνευματικὴν καρποῦσθαι χαράν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ.

Λογ. β. 6 ΕΙΤΕ ΘΛΙΒΟΜΕΘΑ, ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΥΜΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν· καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν.

Εἰπὼν μίαν καὶ πρώτην παρακλήσεως καὶ παραμυθίας ἀφορμὴν, αὕτη δ' ἦν τὸ τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν, τίθησι καὶ δευτέραν ταύτην ἥν φησιν. ἔστι δὲ αὕτη, τὸ αὐτῶν τῶν μαθητευομένων ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι τὴν σωτηρίαν. μὴ τοίνυν καταπέσητε, φησὶν, ἐπειδὴ θλιβόμεθα, μηδὲ θορυβηθῆτε καὶ δείσητε. καὶ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἂν εἴη δίκαιον ὑμᾶς θαῤῥεῖν. εἰ γὰρ μὴ ἐθλιβόμεθα, πάντας ἂν ὑμᾶς ταῦτα ἀπώλεσε. πῶς, καὶ τίνα τρόπον; ὅτι εἰ μαλακισθέντες, καὶ τὰ δεινὰ δείσαντες, μὴ ἐκηρύξαμεν ὑμῖν τὸν λόγον, ὥστε μαθεῖν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἐν ἐσχάτοις ἂν ἦν τὰ ὑμέτερα. Εἶδες πάλιν Παύλου τὴν βίαν καὶ τὴν φιλονεικίαν; ἀφ' ὧν ἐφοβοῦντο, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παραμυθεῖται. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῶν διωγμῶν τῶν ἡμετέρων, φησὶ, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιδιδόναι δεῖ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος ὑμῖν· ἐπειδὴ καὶ τοσούτῳ μᾶλλον αὔξεται τὰ τῆς σωτηρίας τῆς ὑμετέρας, καὶ τὰ τῆς παρακλήσεως. τί γὰρ ἴσον εἰς παρακλήσεως λόγον τοῦ τοσούτων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν διὰ τοῦ κηρύγματος; Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ ἐγκώμιον περιϊστᾶν, ὅρα πῶς καὶ ἐκείνους ποιεῖ τῶν ἐπαίνων τούτων κοινωνούς. Εἰπὼν γὰρ, εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, ἐπήγαγε, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν. σαφέστερον μὲν οὖν αὐτὸ τίθησιν ὕστερον λέγων οὕτως· ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως· ἐνταῦθα δὲ τέως αὐτὸ ἠνίξατο εἰπὼν, τῶν αὐτῶν παθημάτων, καὶ κοινώσας τὸν λόγον. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐχ ἡμῶν ἔργον ἡ ὑμετέρα σωτηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς κηρύττοντες θλιβόμεθα, καὶ ὑμεῖς δεχόμενοι τὸν λόγον, τὰ αὐτὰ πάσχετε· ἡμεῖς μὲν, ἵνα μεταδῶμεν ἅπερ ἐλάβομεν· ὑμεῖς δὲ, ἵνα τὸ διδόμενον δέξησθε, καὶ μὴ ἀποβάλητε. τί τοίνυν ἴσον τῆς ταπεινοφροσύνης ταύτης γένοιτ' ἂν, ὅταν καὶ τοὺς τοσοῦτον αὐτοῦ ἀποδέοντας, εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα τῆς ὑπομονῆς ἀνάγῃ; τῆς ἐνεργουμένης γὰρ, φησὶν, ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων. οὐ γὰρ διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον ἡ σωτηρία ὑμῶν γέγονεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πάσχειν τὰ αὐτὰ ἡμῖν, καὶ ὑπομένειν. καθάπερ γὰρ παγκρατιαστὴς θαυμαστὸς μέν ἐστι, καὶ φαινόμενος, καὶ εὐεκτῶν, καὶ τὴν τέχνην ἔχων ἐν ἑαυτῷ· ὅταν δὲ ἐνεργῇ, καὶ φέρῃ πληγὰς, καὶ πλήττῃ τὸν ἀντίπαλον, τότε μάλιστα ἀπολάμπει, ἐπειδὴ καὶ τότε μάλιστα ἐνεργεῖται αὐτοῦ ἡ εὐεξία, καὶ διαδείκνυται τῆς τέχνης ἡ δοκιμή· οὕτω δὴ καὶ ἡ σωτηρία ὑμῶν τότε ἐνεργεῖται μειζόνως, τουτέστι, δείκνυται, αὔξεται, ἐπιτείνεται, ὅταν ὑπομονὴν ἔχῃ, ὅταν πάσχῃ καὶ γενναίως ἅπαντα φέρῃ. ἄρα ἐνέργεια σωτηρίας, οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τὸ πάσχειν κακῶς. καὶ οὐκ εἶπε, τῆς ἐνεργούσης, ἀλλὰ, τῆς ἐνεργουμένης, δεικνὺς ὅτι μετὰ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ ἡ χάρις πολλὰ εἰσέφερεν ἐνεργοῦσα ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν· Τουτέστιν, ὅτι κἂν μυρία πάθητε δεινὰ, θαῤῥοῦμεν ὅτι οὐ περιτραπήσεσθε, οὔτε ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις διωγμοῖς. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχομεν ὑποπτεύειν ὑμᾶς, ἐφ' οἷς αὐτοὶ πάσχομεν, ὡς θορυβουμένους, ὅτι ἡνίκα ἂν αὐτοὶ κινδυνεύητε, καὶ τότε θαῤῥοῦμεν. Εἶδες ὅση γέγονεν αὐτῶν ἐπίδοσις ἀπὸ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς; πολὺ γὰρ μείζονα αὐτοῖς ἐμαρτύρησε Μακεδόνων, οὓς ἐπαίρει καὶ ἐγκωμιάζει πανταχοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. ὑπὲρ μὲν γὰρ ἐκείνων δέδοικε, καί φησιν, Ἐπέμψαμεν ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως, εἰς τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις.

α. Θεσ. γ. β. γ.

αὐτοὶ

αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. καὶ πάλιν, Διὰ τοῦτο μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μή πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. περὶ δὲ τούτων οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον· ὅτι ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν.

5 Εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας·

7 Εἰδότες, ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως.

Ὅτι μὲν γὰρ δι' αὐτοὺς ἐθλίβοντο οἱ ἀπόστολοι, ἀπέδειξεν εἰπὼν, ὅτι εἴτε θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας. βούλεται δὲ δεῖξαι, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς παρεκαλοῦντο. εἶπε μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ἀνωτέρω, εἰ καὶ ἀδιορίστως. εὐλογητὸς γάρ, φησιν, ὁ
10 Θεὸς ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει. λέγει δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἑτέρως, σαφέστερόν τε καὶ θεραπευτικώτερον. εἴτε γὰρ παρακαλούμεθα, φησιν, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἡ παράκλησις ἡμῶν, ὑμῶν γίνεται παραψυχὴ, καὶ χωρὶς τοῦ διὰ λόγου παρακαλεῖν ὑμᾶς. ἂν μικρὸν ἀναπνεύσωμεν μόνον ἡμεῖς, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραμυθίαν ὑμῖν· κἂν αὐτοὶ παρα-
15 κληθῶμεν, ὑμετέρα τοῦτο παράκλησις γίνεται. ὥσπερ γὰρ τὰ παθήματα τὰ ἡμέτερα, ὑμέτερα εἶναι νομίζετε· οὕτω καὶ τὴν παράκλησιν τὴν ἡμετέραν, ὑμετέραν ἡγεῖσθε. οὐ γὰρ δήπου ἐν τοῖς δυσχερέσι κοινωνοῦντες, ἐν τοῖς χρηστοτέροις οὐ κοινωνήσετε. εἰ τοίνυν ἐν πᾶσι κοινωνεῖτε, ἐν θλίψει, καὶ ἐν παρακλήσει· οὐδὲν ἡμῖν ἐγκαλέσετε ὑπὲρ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς βραδυτῆτος ταύτης. καὶ γὰρ θλιβόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ παρακαλούμεθα δι' ὑμᾶς. ἵνα
20 γὰρ μή τις νομίσῃ βαρὺ τὸ εἰπεῖν, ὅτι δι' ὑμᾶς ταῦτα πάσχομεν, λέγει ὅτι καὶ δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα. καὶ οὔτε μόνοι κινδυνεύομεν ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς κοινωνοί ἐστε τῶν αὐτῶν παθημάτων φησίν. ὥστε καὶ τὸ κοινωνοὺς αὐτοὺς λαβεῖν τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρακλήσεως αὐτῶν αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὴν αἰτίαν, καταπραΰνει τὸν λόγον. ἄν τε οὖν ἐπιβουλευώμεθα, θαρρεῖτε. ἵνα γὰρ ἡ πίστις ὑμῶν δυνατωτέρα γίνηται, τοῦτο ὑπομένομεν. κἂν παρακαλώμε-
25 θα, ὑμεῖς ἐναβρύνεσθε καὶ τούτῳ. καὶ γὰρ δι' ὑμᾶς τούτων ἀπολαύομεν, ὥστε κἀντεῦθεν ὑμῖν γενέσθαι τινὰ παραμυθίαν κοινωνοῦσιν ἡμῖν τῆς ἡδονῆς. καὶ ὅτι τοῦτον λέγει τὸν τρόπον τῆς παρακλήσεως νῦν, ὃν ἐκαρποῦντο, οὐ διὰ τοῦ παρακαλεῖσθαι παρ' αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μανθάνειν αὐτοὺς ἐν ἀνέσει ὄντας, ἄκουσον τῶν ἑξῆς, δι' ὧν αὐτὸ ἐξεκάλυψεν εἰπὼν, Εἰδότες ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως. ὥσπερ γὰρ διωκο-
30 μένων ἡμῶν ἀλγεῖτε, ὡς αὐτοὶ ταῦτα πάσχοντες· οὕτως ἴσμεν ὅτι καὶ παρακαλουμένων, αὐτοὶ τούτων παραπολαύειν νομίζετε. τί ταύτης ταπεινοφρονέστερον τῆς ψυχῆς; ὃς ἐν μὲν τοῖς κινδύνοις τοσοῦτον πλεονεκτῶν, κοινωνοὺς καλεῖ τοὺς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῶν ὑπομένοντας· ἐν δὲ τῇ παρακλήσει, τὴν αἰτίαν ἅπασαν ἐκείνοις λογίζεται, οὐ τοῖς οἰκείοις πόνοις. εἶτα, ἐπειδὴ περὶ θλίψεων ἀδιορίστως ἔλεγε, λέγει λοιπὸν καὶ τὸν τόπον, καθ' ὃν ταῦτα
35 ὑπέμενον·

ἢ ἐκαρποῦ-

8 Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ταῦτα δὲ λέγομεν, φησιν, ἵνα μὴ ἀγνοῆτε τὰ συμβάντα ἡμῖν. καὶ γὰρ βουλόμεθα ὑμᾶς εἰδέναι τὰ ἡμέτερα, καὶ σφόδρα τοῦτο ἐσπουδάκαμεν· ὅπερ μέγιστον ἀγάπης σημεῖόν ἐστι. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ τῇ ἐπιστολῇ παρεμήνυσεν, καὶ εἰπὼν, ὅτι
40 Θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοὶ, ἐν τῇ Ἐφέσῳ. ἐκείνων οὖν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων, καὶ διηγούμενος ὅσα ἔπαθε, φησιν· οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. τοῦτο δὲ καὶ Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε. Τυχικὸν γὰρ ἀποστείλας πρὸς αὐτοὺς, ταύτην ἔφη τῆς ἀποδημίας εἶναι τὴν αἰτίαν αὐτῷ. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικός,

α. Κορ. ις. θ.

Εφεσ. ς. κα.

κός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ· ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ
τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. καὶ ἐν ἄλλαις δὲ ἐπι-
στολαῖς αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ. καὶ οὐκ ἔστι περιττὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον· τοῦτο μὲν διὰ
τὴν ἀγάπην τὴν σφόδρα περὶ τοὺς μαθητὰς εἶχε, τοῦτο δὲ διὰ τοὺς συνεχεῖς πειρασ-
μούς, ἐν οἷς μεγίστη ἦν παραμυθία τὸ τὰ ἀλλήλων εἰδέναι, ὥστε καὶ λυπηρῶν ὄντων, παρα- 5
σκευάζεσθαι καὶ ἐναγωνίους εἶναι καὶ ἀσφαλεστέρους, καὶ χρηστῶν ὄντων συνήδεσθαι. ἐνταῦ-
θα μέντοι καὶ ἀπαλλαγὴν καὶ ἐπαγωγὴν μηνύει πειρασμῶν λέγων, Ὅτι καθ᾽ ὑπερ-
βολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν· Καθάπερ φορτίῳ τινὶ μεγάλῳ βαπτιζό-
μενον πλοῖον. καὶ δοκεῖ μὲν ἕν τι εἰρηκέναι, εἰπὼν καθ᾽ ὑπερβολὴν, καὶ ὑπὲρ δύναμιν·
οὐκ ἔστι δὲ ἓν, ἀλλὰ δύο ταῦτα. ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, τί γὰρ, εἰ καθ᾽ ὑπερβολὴν μὲν ὁ 10
κίνδυνος ἦν, ὑμῖν δὲ οὐ μέγας ἦν; ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ μέγας ἦν, καὶ τὴν δύναμιν ἐνίκα τὴν
ἡμετέραν, καὶ οὕτως ἐνίκα, Ὡς ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῇν,

Τουτέστι, μηδὲ προσδοκῆσαι λοιπὸν ἡμᾶς ζῇν. ὅπερ ὁ Δαβὶδ πύλας ᾅδου κα-
λεῖ, καὶ ὠδῖνας καὶ σκιὰν θανάτου, τοῦτο δὴ καὶ αὐτός φησιν, ὅτι κίνδυνον ὑπεμείναμεν πάν-
τως θάνατον τίκτοντα. 15

Ψαλμ. πς. ς. ιζ. ϛ. ρι. ιδ.

9 Ἀλλ᾽ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦ-
μεν ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς. Τί ἐστι, τὸ ἀπόκριμα τοῦ
θανάτου; τὴν ψῆφον, τὴν κρίσιν, τὴν προσδοκίαν. τοιαύτην γὰρ ἠφίει τὰ πράγματα
φωνὴν, τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου τὰ συμβαίνοντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως. οὐ μὴν μέ-
χρι τῆς πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ἡμετέρας. ἡ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων 20
φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐξελ-
θεῖν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ διανοίᾳ μόνῃ τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησε.
διό φησιν, ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, οὐκ ἐν τῇ πείρᾳ. καὶ τίνος ἕνεκεν
συνεχώρησε τοσοῦτον κίνδυνον, ὡς ἀπελπίσαι ἡμᾶς καὶ ἀπογνῶναι; ἵνα μὴ πεποιθότες ὦ-
μεν ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, φησιν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ Θεῷ. ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω 25
διέκειτο, ἄπαγε, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ῥυθμίζων, ἅμα δὲ καὶ με-
τριάζειν ἐσπουδακώς. ἐπεὶ καὶ προϊών φησιν, Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ (τοὺς πειρα-
σμοὺς λέγων) ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. καίτοι ὁ Θεὸς οὐ διὰ τοῦτό φησιν αὐτοὺς συγκεχωρη-
κέναι, ἀλλὰ δι᾽ ἑτέραν αἰτίαν. ποίαν δή ταύτην; ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ διαλάμψῃ μειζό-
νως. Ἀρκεῖ γάρ σοι, φησιν, ἡ χάρις μου. ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἀλλ᾽, 30
ὅπερ ἔφην, οὐδαμοῦ ἐπιλανθάνεται τοῦ οἰκείου ἤθους, ἐν τοῖς σφόδρα καταδεεστέροις ἑαυτὸν
ἀριθμῶν, καίτοι πολλῆς δεομένοις παιδαγωγίας καὶ διορθώσεως. εἰ γὰρ καὶ τοὺς τυχόντας εἷς καὶ
δεύτερος πειρασμὸς ἱκανὸς ἐπελθὼν σωφρονίσαι· πῶς ἐκεῖνος ὁ πάντων ἀνθρώπων μάλιστα
ταπεινοφροσύνην ἀσκήσας διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ τοσαῦτα παθὼν ὡς μηδεὶς ἀνθρώπων,
μετὰ τοσαῦτα ἔτη καὶ φιλοσοφίαν τὴν οὐρανῶν ἀξίαν, ταύτης ἐδεῖτο τῆς νουθεσίας; ὅθεν δῆ- 35
λον ὅτι καὶ μετριάζων ἐνταῦθα, καὶ τοὺς ἐφ᾽ ἑαυτοῖς μέγα φρονοῦντας καὶ ἀλαζονευομένους
καταστέλλων, λέγει, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ Θεῷ. καὶ ὅρα πῶς
αὐτοὺς καὶ ταύτῃ θεραπεύει. Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοί, φησι, δι᾽ ὑμᾶς ἡμῖν ἐπενεχθῆναι συν-
εχωρήθησαν· τοσούτου τιμᾶται ὑμᾶς ὁ Θεός (Εἴτε γὰρ θλιβόμεθα, φησιν, ὑπὲρ τῆς
ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας) ἡ δὲ ὑπερβολὴ, δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν. 40
καθ᾽ ὑπερβολὴν γὰρ ἐβαρήθημεν, καὶ ὑπὲρ δύναμιν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ᾽ ἑαυ-
τοῖς, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς. πάλιν τοῦ περὶ ἀναστάσεως ἀναμιμνήσκει
λόγου, ὑπὲρ οὗ τοσαῦτα εἶπεν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτὴν βε-
βαιῶν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

2. Κορ. ιβ. ζ.

Marginal notes: κ. αὐτὸν συνεχ. / κ. σαρκικ. / κ. ἡμῶν

10 Ὃς

10 Ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς. Οὐκ εἶπεν, ἐκ τοσούτων κινδύνων, ὁμοῦ μὲν δεικνὺς τὸ ἀφόρητον τῶν πειρασμῶν, ὁμοῦ δὲ ἐκεῖνον, ὅνπερ ἔφην, πιστούμενος τὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ μέλλον πρᾶγμα ἡ ἀνάστασις ἦν, δείκνυσιν ὅτι τοῦτο καθ' ἑκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν. ὅταν γὰρ ἄνθρωπον ἀπογνωσθέντα, καὶ πρὸς αὐτὰς ἐλθόντα τοῦ 5 ᾅδου τὰς πύλας ἀνελκύσῃ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀνάστασιν ἐπιδείκνυται, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ στόματος ἀνασπῶν τοῦ θανάτου τὸν ἐμπεσόντα. διὸ καὶ τοῖς πολλοῖς, ἐπὶ τῶν ἀπογνωσθέντων, εἶτα ἀνενεγκόντων ἐξ ἀρρωστίας χαλεπῆς, ἢ ἐκ πειρασμῶν ἀφορήτων, ἔθος τοῦτο λέγειν· ἀνάστασιν νεκρῶν ἑωράκαμεν ἐπὶ τούτου. Ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται,

ῥίω

11 Συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ 10 εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἐπειδὴ δὲ, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, κοινὸν ἐδόκει εἶναι ἔγκλημα καὶ κατηγορία, καὶ ἐκείνων ἐνίους αἰνιττομένη, παραμυθεῖται πάλιν τὸ εἰρημένον, τὰς εὐχὰς τὰς ἐκείνων ἀντὶ προστασίας μεγάλης καλῶν, καὶ δεικνὺς ἅμα, ὅτι διαπαντὸς ἐναγώνιον εἶναι χρὴ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ῥύσεται, πολλῶν προαναφωνοῦντος 15 πειρασμῶν νιφάδας· οὐ μὴν ἐγκαταλείψειν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ βοηθεῖν πάλιν καὶ συμμαχεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούοντες ὅτι διηνεκῶς μέλλουσι κινδυνεύειν, καταπέσωσιν, ἔδειξε πρότερον τῶν κινδύνων τὸ ὄφελος, διὰ τὸ, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς (τουτέστιν, ἵνα ἐν διηνεκεῖ ταπεινοφροσύνῃ κατέχῃ ἡμᾶς) καὶ ἵνα ἡ σωτηρία αὐτῶν ἐνεργῆται, καὶ ἕτερα γοῦν πλείονα, τὸ τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν (περισσεύει γάρ, φησι, τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡ-20 μῖν) τὸ ὑπὲρ τῶν πιστῶν πάσχειν (εἴτε γάρ, φησι, θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας) τὸ καὶ αὐτὴν ταύτην διαλάμπειν μειζόνως (τῆς ἐνεργουμένης γάρ, φησιν, ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων) τὸ καρτερικοὺς γίνεσθαι· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ τὴν ἀνάστασιν ὁρᾷν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διαλάμπουσαν (ἐκ τηλικούτων γὰρ θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς) τὸ ἐναγωνίους εἶναι καὶ πρὸς αὐτὸν διηνεκῶς ὁρᾷν (ἠλπίκαμεν γάρ, φησιν, ὅτι 25 καὶ ῥύσεται) τὸ εὐχαῖς προσηλῶσθαι· Συνυπουργούντων γάρ, φησι, καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν. δείξας τοίνυν τὸ κέρδος τῶν θλίψεων, εἶτα ἐναγωνίους ποιήσας, ἀλείφει πάλιν αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ προθυμοτέρους εἰς ἀρετὴν ποιεῖ, μεγάλα αὐτῶν μαρτυρῶν ταῖς εὐχαῖς, εἴγε ταύταις Παῦλον ἐχαρίσαντο. Συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, φησί. τί δέ ἐστιν, ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν 30 εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν; ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν θανάτων ἐκείνων, Συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει, φησί· τουτέστιν, εὐχομένων πάντων ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν. τὸ γὰρ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, τουτέστι, τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἐβουλήθη πᾶσιν ὑμῖν χαρίσασθαι, ἵνα τὰ πολλὰ πρόσωπα αὐτῷ εὐχαριστήσῃ, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ τὴν χάριν ἔλαβε. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἑτέρων εὐχὰς αὐτοὺς διεγείρων· ὁμοῦ δὲ ἐθίζων καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν ἕτεροι πά-35 θωσιν, εὐχαριστεῖν ἀεὶ τῷ Θεῷ, δεικνὺς ὅτι μάλιστα τοῦτο βούλεται καὶ αὐτός. οἱ γὰρ μελετήσαντες ὑπὲρ ἑτέρων ταῦτα ποιεῖν, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐπιδείξονται ταῦτα ἀμφότερα. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ταπεινοφροσύνην αὐτοὺς διδάσκει, καὶ εἰς ἀγάπην ἄγει θερμοτέραν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον αὐτῶν ὑψηλότερος ὢν, ἐκ τῶν εὐχῶν ἐκείνων σεσῶσθαί φησι, καὶ χάρισμα αὐτῷ τῇ δεήσει δεδόσθαι αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐννόησον πῶς ἐκείνους ἔδει διακεῖσθαι καὶ μετρι-40 άζειν. σὺ δέ μοι κἀκεῖνο σκόπει· ὅτι κἂν ἀπὸ οἰκτιρμῶν ὁ Θεὸς τι ποιῇ, μεγάλα ἐνταῦθα καὶ ἡ εὐχὴ συμβάλλεται. ἀρχόμενος μὲν γάρ, τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἐλογίσατο (ὁ Θεὸς γάρ, φησι, τῶν οἰκτιρμῶν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο) ἐνταῦθα δὲ καὶ ταῖς εὐχαῖς. ἐπεὶ κἀκεῖνον τὸν τὰ μυρία ὀφείλοντα τάλαντα, μετὰ τὸ προσαιτεῖν ἠλέησε, καίτοιγε εἴρηται, ὅτι σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν αὐτόν· καὶ τῇ Χαναναίᾳ δὲ μετὰ τὴν πολλὴν προσεδρίαν ἐκεί-

ἠχάρισαντο

Ματθ. ιη. κζ.

νην

νῶν καὶ καρτερίαν, ὅτι ἐχαρίσατο τῆς θυγατρὸς τὴν σωτηρίαν, καίτοιγε ἀπὸ ἐλέου αὐτὴν ἔσωσεν. ἀπὸ τούτου τοίνυν μανθάνομεν, ὅτι κἂν ἐλεεῖσθαι μέλλωμεν, ἀξίους τοῦ ἐλέου πρότερον παρέχειν ἡμᾶς ἑαυτοὺς χρή. κἂν γὰρ ἔλεος ᾖ, τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖ· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔπεισιν ἅπασι, καὶ τοῖς ἀναισθήτως διακειμένοις. (Ἐξοδ. λγ. ιθ.) Ἐλεήσω γάρ, φησιν, ὃν ἂν ἐλεῶ· καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω. ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι· Συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει. καὶ οὔτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἔδωκεν, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐπάρῃ· οὔτε πάντη ἠλλοτρίωσεν αὐτοὺς τοῦ κατορθώματος, ἵνα προτρέψῃ, καὶ προθυμοτέρους ἐργάσηται, καὶ συναγάγῃ πρὸς ἀλλήλους αὐτούς. διὸ καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσατό μου τὴν σωτηρίαν. καὶ γὰρ καὶ πλῆθος δυσωπεῖται πολλάκις ὁ Θεὸς ὁμονοοῦν καὶ συμφωνοῦν εἰς εὐχήν. διὸ καὶ πρὸς τὸν προφήτην ἔλεγεν, (Ἰων. δ. ια.) Ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων; Εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι πλῆθος αἰδεῖται μόνον, φησίν· (Ἡσ. ι. κβ.) Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. πῶς οὖν Νινευΐτας ἔσωσεν; ὅτι οὐ πλῆθος μόνον ἦν, ἀλλὰ πλῆθος μετ' ἀρετῆς. μετενόησε γὰρ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς. (Ἰων. δ. ια.) καὶ σώζων δὲ αὐτοὺς ἔλεγεν, ὅτι Οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἐξ ἀφελείας μᾶλλον ἔπταιον, ἢ πονηρίας· καὶ δῆλον ἐξ ὧν μετεβάλλοντο, ὀλίγων ῥημάτων ἀκούσαντες. εἰ δὲ τὸ δώδεκα μυριάδας εἶναι μόνον ἴσχυσεν εἰς τὸ σῶσαι αὐτοὺς, τί καὶ πρὸ τούτου αὐτοὺς σωθῆναι ἐκώλυσε; καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν, ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης τῆς οὕτω μεταβεβλημένης, ἀλλὰ τὰς μυριάδας παρήγαγεν; ἐκ περιουσίας καὶ τοῦτο τίθησι. τὸ μὲν γὰρ ἦν δῆλον, ἡ μεταβολή· ὁ δὲ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀφέλεια, ἄδηλα τῷ προφήτῃ. πάντοθεν τοίνυν αὐτοὺς καταμαλάξαι βούλεται. ἰσχύει γὰρ καὶ πλῆθος, ὅταν καὶ ἀρετὴ ᾖ. τοῦτο γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ λέγουσα ἡ γραφή, (Πραξ. ιβ. ε.) Προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν γινομένη ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ ἁλύσεων ἐπικειμένων, καὶ φυλάκων ἑκατέρωθεν παρακαθευδόντων, ἐξαγαγεῖν τὸν ἀπόστολον, καὶ ἀπαλλάξαι πάντων ἐκείνων. ἀλλ' ὥσπερ, ἀρετῆς οὔσης, μέγα δύναται· οὕτω, κακίας οὔσης, οὐδὲν ὀνίνησι τὸ πλῆθος. καὶ γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται, περὶ ὧν φησιν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, πάντες ἀπώλοντο. καὶ οἱ ἐπὶ Νῶε δὲ, πολλοὶ καὶ ἄπειροι ἦσαν· καὶ οὐδὲν αὐτοὺς τοῦτο ὤνησε. καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐδὲν δύναται πλῆθος, ἀλλ' ἐν προσθήκης μέρει.

ΗΘΙΚΟΝ

Σπουδάζωμεν οὖν συνιέναι ἐν ταῖς δεήσεσι, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχώμεθα, καθάπερ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνοι. καὶ γὰρ ἐντολὴν πληροῦμεν, καὶ εἰς ἀγάπην ἀλειφόμεθα (ὅταν δὲ ἀγάπην εἴπω, πάντα λέγω τὰ ἀγαθὰ) καὶ εὐχαριστεῖν σπουδαιότερον μανθάνομεν. οἱ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εὐχαριστοῦντες, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἰδίων. (Ψαλμ. λγ. δ.) τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίει λέγων, Μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό· τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος πανταχοῦ ζητεῖ· τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα, καὶ εἰς πάντας τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν ἐκφέρωμεν, ἵνα κοινωνοὺς λάβωμεν τῆς εὐφημίας. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων τι παθόντες ἀγαθὸν, ὅταν ἀνακηρύξωμεν, προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιοῦμεν· πολλῷ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας ἀναγορεύοντες, εἰς πλείονα αὐτὸν ἐπισπασόμεθα εὔνοιαν. καὶ εἰ παρὰ ἀνθρώπων εὐεργετηθέντες, καὶ ἄλλους διεγείρομεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς εὐχαριστίας· πολλῷ μᾶλλον τῷ Θεῷ πολλοὺς προσάγειν χρὴ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστήσοντας. εἰ γὰρ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, τοσαύτην ἔχων τὴν παρρησίαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναγκαῖον τοῦτο ποιεῖν. παρακαλῶμεν τοίνυν τοὺς ἁγίους ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστεῖν, καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ ἀλλήλων τοῦτο ποιῶμεν. τοῦτο ἱερέων μάλιστά ἐστι κατόρθωμα, ἐπειδὴ μέγιστον ἀγαθόν. προσιόντες γὰρ, πρότερον ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν εὐχαριστοῦμεν ἀγαθῶν.

θῶν. εἰ γὰρ καὶ κοιναὶ αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σὺ ἐν τῷ κοινῷ ἐσώθης. ὥστε καὶ
ὑπὲρ τῆς ἰδίας κοινὴν ὀφείλεις χάριν, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἰδιάζουσαν δίκαιος ἂν εἴης ἀνα-
φέρειν εὐφημίαν. καὶ γὰρ τὸν ἥλιον ἀνῆψεν οὐ σοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ κοινῷ· ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ
μέρει τὸ ὅλον ἔχεις. καὶ γὰρ τοσοῦτος γέγονε διὰ τὸ κοινόν· καὶ ὁρᾷς σὺ μόνος τοσοῦτον, ὅσον εἶ-
5 δον πάντες ἄνθρωποι. ὥστε τοσαύτην ὀφείλεις εὐχαριστίαν, ὅσην ἅπαντες· καὶ ὑπὲρ τῶν
κοινῶν εὐχαριστεῖν ἂν εἴης δίκαιος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς. πολλὰ γὰρ καὶ δι' ἄλλους
πάσχομεν καλῶς. καὶ γὰρ εἰ δέκα μόνον ἐν Σοδόμοις εὑρέθησαν δίκαιοι, οὐκ ἂν ἔπαθον
ἅπερ ἔπαθον. ὥστε καὶ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων παρρησίας εὐχαριστῶμεν. καὶ γὰρ ἀρχαῖος οὗτος ὁ νόμος
ἐστὶν, ἄνωθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυτευμένος. οὕτω καὶ Παῦλος εὐχαριστεῖ ὑπὲρ Ῥωμαίων,
10 ὑπὲρ Κορινθίων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. καὶ μή μοι λέγε, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ κατόρ-
θωμα. κἂν γὰρ μὴ σὸν ᾖ, καὶ οὕτως εὐχαριστεῖν ὀφείλεις, ὅτι τὸ μέλος σου τοιοῦτόν ἐστιν. ἄλ-
λως δὲ, καὶ σὸν αὐτὸ ποιεῖς διὰ τῆς εὐφημίας, καὶ κοινωνεῖς τῶν στεφάνων, καὶ λήψῃ καὶ αὐτὸς τὸ
χάρισμα. διά τοι τοῦτο, καὶ τὰς εὐχὰς οὕτω γίνεσθαι κελεύουσιν οἱ τῆς ἐκκλησίας νόμοι,
οὐ τὰς ὑπὲρ τῶν πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. τοὺς γὰρ πιστοὺς ὁ νό-
15 μος διεγείρει πρὸς τὴν τῶν ἀμυήτων ἱκετηρίαν. ὅταν γὰρ ὁ διάκονος λέγῃ, ὑπὲρ τῶν
κατηχουμένων ἐκτενῶς δεηθῶμεν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν δῆμον ἅπαντα τῶν πιστῶν διανίστησιν
εἰς τὰς ὑπὲρ ἐκείνων εὐχάς. καίτοιγε ἀλλότριοι πῶς εἰσὶν οἱ κατηχούμενοι. οὐδέπω
γὰρ τοῦ σώματός εἰσι τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω μυστηρίων ἐκοινώνησαν, ἀλλ' ἔτι διῃρημένοι τυγ-
χάνουσι τῆς ἀγέλης τῆς πνευματικῆς. εἰ δὲ ὑπὲρ τούτων παρακαλεῖν δεῖ, πολλῷ μᾶλ-
20 λον ὑπὲρ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκτενῶς, φησὶ, δεηθῶμεν, ἵνα μὴ
ὡς ἀλλοτρίους ἀποποιήσῃ, ἵνα μὴ ὡς ξένους ἀγνοήσῃ. οὐδέπω γὰρ εὐχὴν ἔχουσι τὴν νενο-
μισμένην καὶ εἰσενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω παρρησίαν κέκτηνται, ἀλλ' ἑτέρων
δέονται τῶν μυσταγωγηθέντων. ἔξω γὰρ τῶν βασιλικῶν ἑστήκασιν αὐλῶν, πόῤῥω τῶν ἱερῶν
περιβόλων. διὰ τοῦτο καὶ ἀπελαύνονται, τῶν φρικτῶν εὐχῶν ἐκείνων γινομένων. διὰ τοῦτο καὶ
25 σὲ παρακαλεῖ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μέλη γένωνται σὰ, ἵνα μὴ ἔτι ὦσι ξένοι καὶ ἠλλοτρι-
ωμένοι. τὸ γὰρ, δεηθῶμεν, οὐ τοῖς ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν λαὸν συντε-
λοῦσιν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, στῶμεν καλῶς, δεηθῶμεν, πάντας εἰς τὴν εὐχὴν παρακαλεῖ.
εἶτα ἀρχόμενος τῆς εὐχῆς φησιν, ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεὸς ἐπακούσῃ τῶν δεήσε-
ων αὐτῶν. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, τί δεηθῶμεν; ἠλλοτριωμένοι εἰσὶν, οὐδέπω συνημμένοι· πόθεν
30 ἔχω δυσωπῆσαι τὸν Θεόν; πόθεν ἔχω πεῖσαι μεταδοῦναι ἐλέου καὶ συγγνώμης αὐτοῖς; ἵνα
μὴ ταῦτα ζητῶν ἀπορῇς, ὅρα πῶς σου λύει τὴν ἀπορίαν λέγων, ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ
οἰκτίρμων Θεός. ἤκουσας πανελεήμων Θεός; μὴ ἀπόρει λοιπόν. ὁ γὰρ πανελεήμων πάντας
ἐλεεῖ, καὶ ἁμαρτωλοὺς, καὶ φίλους. μὴ τοίνυν λέγε, πῶς ὑπὲρ αὐτῶν προσέλθω; αὐτὸς
ἐπακούσει τῶν δεήσεων αὐτῶν. δέησις δὲ κατηχουμένων τίς ἂν εἴη, ἀλλ' ἢ ὥστε μὴ μεῖναι κα-
35 τηχουμένους; εἶτα καὶ ἀναγορεύει τῆς ἱκετηρίας τὸν τρόπον. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; ἵνα δια-
νοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν. μέμυκε γὰρ ἔτι, καὶ βέβυσται. ὦτα δὲ οὐ ταῦτά φησι
τὰ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ τῆς διανοίας· ὥστε ἀκοῦσαι ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤ-
κουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. οὐδὲ γὰρ ἤκουσαν τῶν ἀποῤῥήτων μυστη-
ρίων, ἀλλὰ πόῤῥω που καὶ μακρὰν ἑστήκασι. κἂν ἀκούσωσι δὲ, οὐκ ἴσασι τὰ λεγόμενα.
40 συνέσεως γὰρ δεῖται πολλῆς ἐκεῖνα, οὐκ ἀκροάσεως μόνης. τὰς ἔνδον δὲ οὐδέπω ἔχουσιν ἀ-
κοάς. διὸ καὶ προφητικὸν αὐτοῖς ἐπεύχεται χάρισμα. καὶ γὰρ ὁ προφήτης οὕτως ἔλε-
γεν· Ὁ Θεὸς δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον. ὅτι αὐ- Ἡσ. ν.
τὸς ἀνοίγει μου τὸ στόμα, ἔδωκέ μοι πρωῒ, προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν. ὥσπερ γὰρ οἱ προ-
φῆται ἄλλως ἤκουον παρὰ τοὺς πολλοὺς, οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ παρὰ τοὺς κατηχουμένους. ἐν-

τόθεν μανθάνει καὶ ὁ κατηχούμενος, μὴ παρὰ ἀνθρώπων ταῦτα μανθάνειν, μηδὲ ἀκούειν (Μὴ καλέσητε γάρ, φησι, διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς) ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· Ἔσονται γὰρ πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. διό φησι, καὶ "κατηχήσει αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ὥστε ἔνδοθεν αὐτοῖς ἐνηχεῖσθαι. ὡς γὰρ εἰδέναι χρή, οὐδέπω ἴσασι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ἵνα καταασπείρῃ τὸν φόβον αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο. τὰ μὲν γὰρ ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως αἰτούμεθα· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ γῆς λιπαρᾶς ἀνοῖξαι τὰς αὔλακας τὸ ἄροτρον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα γενέσθαι δεόμεθα, ὥστε νεωθέντας ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας δέξασθαι τὰ καταβαλλόμενα, καὶ πᾶν ὅπερ ἤκουσαν μετ' ἀκριβείας κατασχεῖν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, καὶ "βεβαιώσει τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν· τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐξεπιπολῆς κέηται, ἀλλ' ἵνα κατὰ βάθους βάλῃ τὴν ῥίζαν. ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης. δείκνυσι διπλοῦν τὸ κάλυμμα· τὸ μὲν διὰ τὸ μεμυκέναι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, τὸ δὲ διὰ τὸ κεκαλύφθαι αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον. διὸ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγεν, ἵνα διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν· ἐνταῦθα δέ, ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης· τουτέστιν, ἵνα καὶ αὐτοὺς σοφοὺς ἐργάσηται, καὶ ἐπιτηδείους πρὸς ὑποδοχήν· καὶ ἵνα διδάξῃ, καὶ καταβάλῃ τὰ σπέρματα. ἄν τε γὰρ ἐπιτήδειοι ὦσιν, οὐδὲν ὄφελος, τοῦ Θεοῦ μὴ ἐκκαλύπτοντος· ἄν τε ἀποκαλύψῃ, μὴ δέξωνται δέ, πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἡ ζημία περιίσταται. διὰ τοῦτο ἀμφότερα αἰτοῦμεν, ἵνα καὶ ἀνοίξῃ τὰς καρδίας, καὶ ἀποκαλύψῃ τὸ εὐαγγέλιον. οὐδὲ γάρ, εἰ κόσμος κέοιτο βασιλικὸς ἄνωθεν κεκαλυμμένος, ἔσται τι πλέον ὀφθαλμῶν βλεπόντων· ὥσπερ οὖν οὐδὲ γεγυμνωμένου, τούτων μὴ ἐγρηγορότων. ταῦτα δὲ ἀμφότερα γίνεται, ἂν ἐκεῖνοι ἔλωνται πρότερον. τί δή ἐστιν, εὐαγγέλιον δικαιοσύνης; τὸ ποιοῦν δικαίους. διὰ τούτων γὰρ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγει τοῦ βαπτίσματος, δεικνὺς ὅτι οὐχ ἁμαρτημάτων ἀφέσεώς ἐστι μόνον τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης ποιητικόν. ἵνα αὐτοῖς δοίη νοῦν ἔνθεον, σώφρονα λογισμόν, καὶ ἐνάρετον πολιτείαν. ἀκουέτωσαν τῶν πιστοί, ὅσοι τοῖς βιωτικοῖς εἰσι προσηλωμένοι πράγμασιν. εἰ γὰρ τοῖς ἀμυήτοις κελευόμεθα ταῦτα αἰτεῖν, ἐννόησον ἐν τίσιν ἡμᾶς εἶναι χρή, τοὺς ταῦτα ἑτέροις αἰτοῦντας. καὶ γὰρ ἐφάμιλλον δεῖ τῷ εὐαγγελίῳ τὴν πολιτείαν ἔχειν. διὸ δὴ καὶ τῆς εὐχῆς ὁ νόμος ἀπὸ τῶν δογμάτων ἐπὶ τὴν πολιτείαν μεταβαίνει. εἰπὼν γάρ, ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης, ἐπήγαγεν, ἵνα δῷ αὐτοῖς νοῦν ἔνθεον. τί δέ ἐστιν, *ἔνθεον; ἵνα ὁ Θεὸς οἰκῇ ἐν αὐτῷ. Ἐνοικήσω γάρ, φησιν, ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. ὅταν γὰρ γένηται δίκαιος ὁ νοῦς, ὅταν ἀποδύσηται τὰ ἁμαρτήματα, οἶκος γίνεται τοῦ Θεοῦ. ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἐνοικῇ, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔσται λοιπόν. καὶ οὕτω γίνεται ἔνθεος ὁ νοῦς, ἅπαντα φθεγγόμενος ἐκεῖθεν, ὥσπερ οὖν καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἔνδον οἰκοῦντος. ὁ αἰσχρολογῶν ἄρα οὐκ ἔχει ἔνθεον νοῦν· οὐδὲ ὁ εὐτραπελίᾳ καὶ γέλωτι χαίρων, σώφρονα λογισμόν. καὶ τί ποτέ ἐστι σώφρονα λογισμὸν ἔχειν; τὸ τὴν ὑγείαν κεκτῆσθαι τὴν κατὰ ψυχήν. ὡς ὅ γε κατεχόμενος ἐπιθυμίᾳ πονηρίας, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένος, οὐκ ἂν εἴη σώφρων, τουτέστιν, ὑγιής. καὶ ὥσπερ ὁ νοσῶν καὶ τῶν οὐ προσηκόντων ἐπιθυμεῖ, οὕτω καὶ οὗτος. καὶ ἐνάρετον πολιτείαν. τὰ γὰρ δόγματα, πολιτείας χρείαν ἔχει. ἀκούσατε τούτων οἱ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἰόντες. ἡμεῖς μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἵνα μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ πολιτείαν ἔχητε· σὺ δὲ σπεύδεις, καὶ πάντα ποιεῖς, ὥστε πολιτείας ἔρημος ἀπελθεῖν. τί γὰρ εἰ καὶ δίκαιος γίνῃ; ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως μόνης. ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων εὐχόμεθα ἔχειν παρρησίαν. διαπαντὸς τὰ αὐτοῦ νοεῖν, τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, τὰ αὐτοῦ μελετᾶν. σώφρονα γὰρ λογισμὸν καὶ ἐνάρετον πολιτείαν, οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς αἰτοῦμεν μόνον, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς· καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, τὸ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν. Οἱ γὰρ πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. πῶς οὖν τοῦτο ἂν γένοιτο; δεῖ γὰρ μετὰ τῆς εὐχῆς

καὶ

Marginal notes: Ματθ. κγ. η. — Ησ. νδ. ιγ. — Ις. ξγ. (line 8) — Ις. ξγ. (line 9) — γ. ἐμήνυεν (line 20) — Λευιτ. κς. ιβ. (line 29) — * νοῦν (line 29) — Φιλιπ. β. κα. (line 43) — Line numbers: 9, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν. ἐὰν ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγινώμεθα ἡμέρας καὶ νυκτός. διὸ
καὶ ἐπάγει τοῦτο αἰτῶν, ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι. καὶ ὥσπερ ἄνω δὲ, διαπαντὸς εἶπεν,
οὕτως ἐνταῦθα, ἡμέρας καὶ νυκτός. διὸ καὶ αἰσχύνομαι, διὰ τὸ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόλις ἐν ἐκ-
κλησίᾳ φαινομένους. τίνα γὰρ ἕξοιεν ἀπολογίαν, οἱ δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς οὐχ ἁπλῶς ὁμιλεῖν
5 τῷ νόμῳ, ἀλλὰ καταγίνεσθαι κελευόμενοι (τουτέστι, προσαδολεσχεῖν) καὶ μηδὲ τὸ πολλοστὸν
μέρος τῆς ζωῆς τοῦτο ποιοῦντες, τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυ-
λάττειν; Εἶδες σειρὰν ἀρίστην, καὶ πῶς ἕκαστον αὐτῶν τοῦ πλησίον ἔχεται, πάσης χρυσῆς
ἁλύσεως ἀσφαλέστερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον συγκείμενον; αἰτήσας γὰρ νοῦν ἔνθεον, λέγει πῶς
ἂν γένοιτο τοῦτο. πῶς δ' ἂν γένοιτο; ἐκ τοῦ διαπαντὸς αὐτὸν μελετᾷν. τοῦτο δὲ πῶς ἂν συμ-
10 βαίη; ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν διηνεκῶς. πῶς δ' ἂν πεισθείησαν ἄνθρωποι τοῦτο; εἰ τὰς
ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῖεν μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν, καὶ τὸ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν γίνεται· ὥ-
σπερ οὖν καὶ ἐκ τοῦ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν καὶ ἔνθεον ἔχειν νοῦν, τὸ τὰ αὐτοῦ μελετᾷν. ἕκαστον γὰρ τῶν εἰρη-
μένων καὶ συγκατασκευάζει τὸ πλησίον, καὶ συγκατασκευάζεται παρ' αὐτοῦ, συνέχον τε αὐτὸ, καὶ (ἢ τί)
συνεχόμενον παρ' αὐτοῦ. ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ μακρῷ
15 λόγῳ καταδαρθάνειν εἴωθεν ἡ ψυχὴ, πάλιν αὐτὴν διανίστησι. μεγάλα γὰρ βούλεταί τινα
αἰτῆσαι πάλιν, καὶ ὑψηλά. διό φησιν, ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν. τί
δὲ τοῦτό ἐστιν; ἵνα ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀτόπου πράγματος. ἐνταῦθα
τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, καὶ τὸ πάσης ἐπιβουλῆς ἀπαλλαγῆναι αἰτούμεν αὐτοῖς,
σωματικόν τε ὁμοῦ, καὶ πνευματικόν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος δι- (ἢ σωματικῆς ἴσως καὶ πνευματικῆς)
20 αβολικοῦ, καὶ πάσης περιστάσεως τοῦ ἀντικειμένου· τοὺς πειρασμοὺς δηλῶν καὶ τὰς ἁμαρτί-
ας. εὐπερίστατον γὰρ ἡ ἁμαρτία, πάντοθεν ἱσταμένη, ἔμπροσθεν, ὄπισθεν, καὶ οὕτως ἡμᾶς
καταβάλλουσα. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἃ δεῖ γενέσθαι παρ' ἡμῶν, ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι,
τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάττειν· πείθει λοιπὸν, ὅτι οὐδὲ
ταῦτα ἀρκεῖ, ἂν μὴ αὐτὸς παρῇ καὶ βοηθῇ. Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μά- (Ψαλμ. ρκς. α.)
25 την ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτων, οἳ ἐπίκεινται τῷ
διαβόλῳ, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχήν εἰσι τὴν αὐτοῦ. καὶ ἴστε ταῦτα οἱ μεμυημένοι. ἀνα-
μνήσθητε γοῦν τῶν ῥημάτων ἐκείνων, δι' ὧν ἀπετάξασθε αὐτοῦ τῇ τυραννίδι, γόνυ κλίναντες, καὶ
πρὸς τὸν βασιλέα αὐτομολήσαντες, καὶ τὰ φρικώδη ἐκεῖνα φθεγξάμενοι ῥήματα, δι'
ὧν παιδευόμεθα μηδὲν αὐτῷ καθόλου πείθεσθαι. ἀντικείμενον δὲ αὐτὸν καλεῖ, καὶ διάβο-
30 λον, ἐπειδὴ καὶ Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβάλλει, καὶ ἡμᾶς πρὸς Θεὸν, καὶ πάλιν ἡμᾶς
αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. ποτὲ μὲν γὰρ τὸν Ἰὼβ πρὸς τὸν Θεὸν, λέγων, Μὴ δωρεὰν σέβεται (Ιωβ. α. θ.)
Ἰὼβ τὸν Κύριον; καὶ πάλιν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν Ἰὼβ· πῦρ κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ πρὸς
τὸν Ἀδὰμ πάλιν τὸν Θεὸν, ὅτι ἔλεγε διανοιχθήσεσθαι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ πρὸς (Γεν. γ. ε.)
πολλοὺς τῶν νῦν ἀνθρώπων, λέγων, οὐ προνοεῖ Θεὸς τῶν ὁρωμένων, ἀλλὰ δαίμοσιν ἀφῆκε
35 τὰ καθ' ὑμᾶς. καὶ πρὸς πολλοὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων τὸν Χριστὸν διέβαλε, πλάνον καὶ γόητα
καλῶν. πῶς δὲ ἐνεργεῖ, ἴσως βούλεταί τις ἀκοῦσαι. ὅταν μὴ εὕρῃ νοῦν ἔνθεον, ὅταν μὴ σώ-
φρονα ψυχήν· ὅταν μὴ μνημονεύῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ φυλάττῃ τὰ δικαιώματα
αὐτοῦ, τότε αἰχμάλωτον λαβὼν ἄπεισιν. ὁ γοῦν Ἀδὰμ εἰ ἐμνημόνευε τῆς ἐντολῆς λε-
γούσης, Ἀπὸ παντὸς ξύλου φαγῇ, εἰ ἐφύλαξε τὸ δικαίωμα τὸ λέγον, ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, (Γεν. β. ιζ.)
40 τότε θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· οὐκ ἂν ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθεν. ἵνα καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ
εὐθέτῳ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. τὰ μὲν γὰρ παρόντα αἰτοῦμεν,
τὰ δὲ μέλλοντα· καὶ φιλοσοφοῦμεν ὑπὲρ τοῦ λουτροῦ, καὶ ἐν τῇ αἰτήσει παιδεύομεν αὐτοὺς
εἰδέναι αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη ὁ λόγος αὐτοὺς συνεθίζει εἰδέναι, ὅτι ἀναγέννησις
τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ πάλιν γεννώμεθα, ὥσπερ ἀπὸ τῆς μήτρας, οὕτως ἀπὸ τῶν ὑδάτων·

Ἰωαν. γ. δ. ἵνα μὴ λέγωσι κατὰ τὸν Νικόδημον, Πῶς δύναταί τις γεννηθῆναι γέρων ὤν; μὴ δύναται εἰς
τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι ἄνωθεν; εἶτα, ἐπειδὴ ἄφεσιν εἶπεν
ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν ἑξῆς αὐτὴν πιστοῦται λέγων, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας. ὁ γὰρ
υἱότητα ἐνδυόμενος, δῆλον ὅτι ἄφθαρτος γέγονε. τί δέ ἐστιν, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ; ὅταν εὖ διακεί-
μενος ᾖ, ὅταν μετὰ προθυμίας καὶ πίστεως προσίῃ. τοῦ γὰρ πιστοῦ καιρὸς εὔθετος οὗτός ἐστιν. 5
ἵνα εὐλογήσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους, πάντα τὸν βίον αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ καὶ σω-
ματικόν τι αἰτεῖν κελεύονται, ὡς ἔτι ἀσθενέστεροι ὄντες. τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ τὰς οἰκετίας· τουτέστιν,
εἴ τι θεράποντας ἔχωσιν, εἴ τι συγγενεῖς, εἴ τι ἑτέρους τινὰς προσήκοντας. ταῦτα γὰρ ἦν
τῆς παλαιᾶς τὰ ἔπαθλα. καὶ οὐδὲν οὕτω δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὡς χηρεία, ὡς ἀπαιδία, ὡς τὰ χ. καὶ?
πένθη τὰ ἄωρα, ὡς τὸ ἐν λιμῷ εἶναι, ὡς τὸ μὴ ἐξ οὐρίας τὰ πράγματα αὐτοῖς φέρεσθαι. 10
διὰ δὴ τοῦτο καὶ τούτους ἀφίησιν ἐμφιλοχωρεῖν ταῖς αἰτήσεσι ταῖς σωματικωτέραις, κατὰ μι- χ. [illegible]
κρὸν αὐτοὺς ἀναβιβάζων. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ, τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, παλαιῶν μεμνη-
Ματθ. ε. η. μένος εὐλογιῶν· ὁ μὲν Χριστὸς, ὅταν λέγῃ, Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσου-
Ἐφεσ. ς. γ. σι τὴν γῆν· ὁ δὲ Παῦλος, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς
γῆς. τὰ τέκνα αὐτῶν ἵνα αὐξήσας εὐλογήσῃ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγαγὼν σοφίσῃ. πάλιν 15
ἐνταῦθα καὶ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν, ἅτε νηπιωδέστερον διακειμένοις. εἶτα τὸ ὕστερον
καθόλου πνευματικόν· ἵνα κατευθύνῃ αὐτοῖς πάντα τὰ προκείμενα πρὸς τὸ συμφέρον.
οὐ γὰρ ἁπλῶς τὰ προκείμενα, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. πολλάκις γὰρ πρόκειται
ἀποδημία, ἀλλ᾽ οὐ συμφέρει· ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι λυσιτελοῦν. ἀπὸ τού-
των παιδεύονται ἐν πᾶσιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς συμφερόντως γινομένοις. καὶ μετὰ ταῦτα 20
πάντα, ἐγείρεσθαι κελεύει λοιπόν. πρότερον γὰρ αὐτοὺς χαμαὶ ῥίψας, ὅτι ᾔτησαν ἅπερ ᾔ-
τησαν, καὶ παῤῥησίας ἐνεπλήσθησαν, ἀνίστησιν αὐτοὺς ὁ λόγος, καὶ κελεύει λοιπὸν καὶ αὐτοὺς ἔ-
χεσθαι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκετηρίας. τὰ μὲν γὰρ ἡμεῖς λέγομεν, τὰ δὲ αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν,
ἤδη τὰς θύρας αὐτοῖς ἀνοίγοντες τοῦ αἰτεῖν (καθάπερ τοὺς παῖδας πρότερον μὲν αὐτοὶ διδά-
σκομεν, ἔπειτα δὲ καὶ δι᾽ ἑαυτῶν φθέγγεσθαι κελεύομεν) λέγοντες, τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης 25
Ψαλμ. οζ. νδ. αἰτήσατε οἱ κατηχούμενοι. ἔστι γὰρ ἄγγελος κόλασιν ἔχων· ὡς ὅταν λέγῃ, Ἀποστολὴν δι᾽
ἀγγέλων πονηρῶν· ἔστιν ὀλοθρευτής. διὰ τοῦτο τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης κελεύομεν αἰτεῖν,
παιδεύοντες, ὃ πάντων ἐστὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν εἰρήνη, τοῦτο ζητεῖν, ὥστε πάσης ἀ-
πηλλάχθαι μάχης, παντὸς πολέμου, πάσης στάσεως. εἰρηνικὰ ἡμῖν πάντα τὰ προκεί- ἴσ. ὑμῖν
μενα. κἂν γὰρ φορτικὸν ᾖ τι, εἰρήνην δὲ ἔχῃ, κοῦφόν ἐστι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, 30
Ἰωαν. ιδ. κζ. Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ὅπλον ἰσχυρὸν τῷ διαβόλῳ, ὡς μά-
χη, καὶ ἔχθρα, καὶ πόλεμος. εἰρηνικὴν τὴν παροῦσαν ἡμέραν, καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς
ζωῆς ὑμῶν αἰτήσασθε. εἶδες πῶς πάλιν ὁλόκληρον τὸν βίον ἐν ἀρετῇ κελεύει εἶναι; χρι-
στιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη· τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον. ὁ γὰρ μὴ κα-
λὸν, οὐδὲ συμφέρον. ἄλλη γὰρ παρ᾽ ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἡ φύσις παρὰ τὴν τῶν πολλῶν 35
ὑπόληψιν. ἑαυτοὺς τῷ ζῶντι Θεῷ, καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθέσθαι. οὔπω γὰρ τὴν
ὑπὲρ ἑτέρων αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν, ἀλλ᾽ ἀγαπητὸν ὑπὲρ αὐτῶν δύνασθαι δεῖσθαι. εἶ- ἴσ. ἀμφο-?
δες εὐχὴν ἀπηρτισμένην, καὶ δογμάτων ἕνεκεν καὶ πολιτείας; ὅταν γὰρ εὐαγγέλιον εἴπωμεν, ὅ- χῶ, καὶ?
ταν ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ὅταν λουτρὸν παλιγγενεσίας, τὰ δόγματα εἴπομεν πάντα· ὅταν
νοῦν ἔνθεον, ὅταν σώφρονα λογισμὸν, ὅταν τὰ ἄλλα ἅπερ εἰρήκαμεν, τὴν πολιτείαν ᾐνι- 40
ξάμεθα. εἶτα κλῖναι τὰς κεφαλὰς κελεύομεν, τεκμήριον τοῦ τὰς εὐχὰς ἀκουσθῆναι ποι-
ούμενοι τὸ τὸν Θεὸν εὐλογεῖν. οὐ γὰρ δὴ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ εὐλογῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνου
χειρὸς καὶ γλώττης, αὐτῷ προσάγομεν τῷ βασιλεῖ τὰς κεφαλὰς τῶν παρεστώτων. καὶ ἐπι- χ. φυσιῶσιν?
βοῶσιν ἅπαντες τὸ, ἀμήν. ταῦτα δέ μοι πάντα τίνος ἕνεκεν εἴρηται; ἵνα διδάξω ὅτι τὸ ἑτέ-
ρων

ρων δεῖ ζητεῖν, ἵνα μὴ νομίσωσί τινες ποτὲ μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτοὺς ὅταν ταῦτα λέγηται. οὐ γὰρ δὴ τοῖς τοίχοις ὁ διάκονος λέγει, δεηθῶμεν ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. ἀλλά τινες οὕτως εἰσὶν ἀνόητοι καὶ βλᾶκες καὶ διαλελυμένοι, ὡς μὴ μόνον ἐν τῷ καιρῷ τῶν κατηχουμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πιστῶν ἑστάναι καὶ διαλέγεσθαι. ἐντεῦθεν πάντα διέστραπται, ἐντεῦθεν πάντα ἀπόλωλεν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ μάλιστα δεῖ τὸν Θεὸν καταλλάττειν, ἐν τούτῳ παροξύνοντες ἄπιμεν. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν πιστῶν, ὑπὲρ ἐπισκόπων, ὑπὲρ πρεσβυτέρων, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ τῶν κρατούντων, ὑπὲρ γῆς καὶ θαλάσσης, ὑπὲρ ἀέρων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κελευόμεθα προσιέναι τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. ὅταν οὖν τὴν τοσαύτην ὀφείλοντες ἔχειν παῤῥησίαν, ὡς ὑπὲρ ἀλλοτρίων δεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν νήφοντες προσευχώμεθα, τίς ἡμῖν ἡ ἀπολογία; ποία συγγνώμη; διὸ δὴ παρακαλῶ ταῦτα πάντα ἐννοήσαντας, εἰδέναι καιρὸν εὐχῆς, καὶ μεταρσίους γίνεσθαι, καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῆς γῆς, καὶ αὐτῶν ἅπτεσθαι τῶν ἁψίδων τοῦ οὐρανοῦ· ἵνα δυνηθῶμεν τὸν Θεὸν ἵλεων ποιῆσαι, καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

ἥπως

Λογ. γ. 12 Η ΓΑΡ ΚΑΥΧΗΣΙΣ ΗΜΩΝ ΑΥΤΗ ΕΣΤΙ, ΤΟ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ᾽ ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ.

ΕΝταῦθα πάλιν καὶ ἑτέραν παρακλήσεως ὑπόθεσιν οὐ μικρὰν ἡμῖν ἀνακαλύπτει, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, καὶ ἱκανὴν διορθῶσαι διάνοιαν ὑπὸ κινδύνων βαπτιζομένην. ἐπεὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐῤῥύσατο, καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς εὐχαῖς τούτων τὸ πᾶν ἀνέθηκεν, ἵνα μὴ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ὕπτιον ποιήσῃ, τῷ ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ ταῖς ἑτέρων εὐχαῖς θαῤῥοῦντα, δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐ μικρὸν οἴκοθεν συνεισήνεγκαν. καὶ ἐδήλωσε μὲν αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν εἰπὼν, ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἕτερόν τι λέγει οἰκεῖον κατόρθωμα. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἐν καθαρῷ συνειδότι καὶ ἀδόλῳ, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναστρεφόμεθα, φησίν. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ἡμῖν εἰς παραμυθίαν καὶ παράκλησιν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς παράκλησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον, ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς παρακλήσεώς ἐστι, καὶ εἰς καύχησιν. ταῦτα δὲ ἔλεγε, κἀκείνους παιδεύων ἐν ταῖς θλίψεσι μὴ καταπίπτειν, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνεσθαι, ὅταν καθαρὸν ἔχωσι συνειδὸς, καὶ ἠρέμα καθαπτόμενος τῶν ψευδαποστόλων. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ φησὶν, ὅτι Ἀπέστειλέ με Χριστὸς εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει Θεοῦ· οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, Οὐκ ἐν σοφίᾳ, ἀλλ᾽ ἐν χάριτι Χριστοῦ. καὶ ἕτερον δέ τι ᾐνίξατο εἰπὼν, οὐκ ἐν σοφίᾳ, τουτέστιν, οὐκ ἐν ἀπάτῃ· καὶ ταύτῃ βάλλων τὴν ἔξω παίδευσιν. ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, φησὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν· τουτέστιν, ἡ συνείδησις ἡμῶν, οὐκ ἔχουσα ἡμᾶς καταδικάζειν, ὡς ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν ἐλαυνομένους. κἂν γὰρ μυρία πάσχωμεν δεινὰ, κἂν πανταχόθεν βαλλώμεθα καὶ κινδυνεύωμεν, ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν (μᾶλλον δὲ οὐ μόνον εἰς παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στεφανοῦσθαι) τὸ συνειδὸς, καθαρὸν ὂν, καὶ μαρτυροῦν ἡμῖν, ὅτι δι᾽ οὐδὲν πονηρὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ταῦτα πάσχομεν, δι᾽ ἀρετὴν, διὰ φιλοσοφίαν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν. ἐκείνη μὲν οὖν ἡ προτέρα παράκλησις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦν· αὕτη δὲ παρ᾽ αὐτῶν, καὶ τῆς τοῦ βίου καθαρότητος συνεισήνεκτο. διὸ καὶ καύχησιν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι τῆς οἰκείας αὐτῶν

α. Κορ. α. ιζ.

γ. ὑμῶν

α. Κορ. β. δ.

ἀρετῆς κατόρθωμα ἦν. τίς οὖν ἐστιν ἡ καύχησις, καὶ τί μαρτυρεῖ ἡμῖν τὸ συνειδὸς ἡμῶν; ὅτι
ἐν εἰλικρινείᾳ· τουτέστιν, οὐδὲν δολερὸν, οὐχ ὑπόκρισιν, οὐκ εἰρωνείαν, οὐ κολακείαν,
οὐκ ἐπιβουλὴν καὶ ἀπάτην, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πάσῃ, ἐν
ἁπλότητι, ἐν ἀληθείᾳ, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀπονήρῳ γνώμῃ, ἐν ἀδόλῳ διανοίᾳ, οὐδὲν ἔχοντες
συνεσκιασμένον, οὐδὲ ὕπουλον. οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ, οὐδὲ 5
πονηρίᾳ, οὐδὲ ἐν δεινότητι λόγων, ἢ ἐν συμπλοκῇ σοφισμάτων· ταύτην γὰρ λέγει σο-
φίαν σαρκικήν. καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρόνουν ἐκεῖνοι, τοῦτο οὗτος ἀρνεῖται καὶ διωθεῖται, δεικνὺς ἐκ
πολλοῦ τοῦ περιόντος οὐκ ὂν ἄξιον καυχήσεως τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ μόνον αὐτὸ οὐ ζητεῖ,
ἀλλὰ καὶ διακρούεται καὶ ἐπαισχύνεται. ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ.
τί ἐστιν, ἐν χάριτι Θεοῦ; τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν δεδομένην ἡμῖν ἐν- 10
δεικνύμενοι διὰ τῶν σημείων, διὰ τοῦ περιγενέσθαι σοφῶν, ῥητόρων, φιλοσόφων, βασιλέων,
δήμων, ἰδιῶται τυγχάνοντες, καὶ μηδὲν τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐπιφερόμενοι. οὐχ ἡ τυχοῦσα δὲ αὕτη
παράκλησίς τε καὶ καύχησις τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει ἐκέχρηντο,
ἀλλὰ θείᾳ χάριτι πάντα κατώρθουν. οὕτως οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς
οἰκουμένης. Περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς. Τί περισσοτέρως πρὸς ὑμᾶς; ἐν 15
χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν. καὶ γὰρ σημεῖα καὶ θαύματα παρ' ὑμῖν ἐπεδειξάμεθα, καὶ πλείονα ἀκρί-
βειαν, καὶ βίον ἄληπτον. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χάριν Θεοῦ καλεῖ, καὶ τὰ οἰκεῖα κατορθώματα αὐτῇ
λογιζόμενος. ἐκεῖ γὰρ καὶ τὰ σκάμματα ὑπερέβη, ἀδάπανον τιθεὶς τὸ εὐαγγέλιον, διὰ τὸ
τῆς ἀσθενείας αὐτῶν φείδεσθαι.

13 Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. 20

Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγξατο ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ ἔδοξεν ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, ὅπερ ἦν φορ-
τικὸν, πάλιν αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τῶν λεγομένων. μὴ γάρ τις νομιζέτω πραγ- [ἴσ. ῥημάτων]
μάτων εἶναι κόμπον τὰ λεγόμενα, φησί· ταῦτα γὰρ ὑμῖν δηλοῦμεν, ἃ αὐτοὶ ὑμεῖς ἴστε· καὶ
ὅτι οὐ ψευδόμεθα, πρὸ τῶν ἄλλων ἂν ἡμῖν μαρτυρήσητε. ἀναγινώσκοντες γὰρ ἐπιγινώ-
σκετε, ὅτι ἃ συνίστε ἡμῖν ἐν τοῖς ἔργοις, ταῦτα καὶ ἐν τοῖς γράμμασι λέγομεν· καὶ οὐκ ἐναν- 25
τιοῦται ἡμῶν ἡ μαρτυρία ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ συνᾴδει τῇ ἀναγνώσει ἡ γνῶσις, ἣν προ- [ἴσ. ὑμῶν]
λαβόντες εἴχετε περὶ ἡμῶν.

14 Καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἴστε, φησὶ, τὰ
καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς πείρας. τὸ δὲ, ἀπὸ μέρους, μετριάζων εἶπεν. ἔθος γὰρ
αὐτῷ τοῦτο, ἐπειδὰν μέγα τι φθέγξηται κατεπειγούσης ἀνάγκης (οὐδὲ γὰρ ἄλλως αὐτὸ 30
ποιεῖ) ταχέως συστέλλειν πάλιν τὸν ὄγκον τῶν εἰρημένων βουλόμενος.

Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε. Εἶδες πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ
μέλλοντα πιστούμενον· καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-
μεως. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπεφήνατο, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ἔρριψε καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλ-
πίδα. Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡ- 35
μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὑποτέμνεται φθόνον, μερίσας [γ. μειώσει]
αὐτοὺς καὶ κοινωνοὺς ποιήσας τῆς δόξης τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων. οὐ γὰρ μέχρις ἡμῶν ἕστηκεν, ἀλλὰ
καὶ εἰς ὑμᾶς διαβαίνει, καὶ πάλιν ἀφ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς. ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆρεν ἑαυτὸν, καὶ τῶν
παρελθόντων παρέσχεν ἀπόδειξιν, καὶ τὰ μέλλοντα ἐνεγγυήσατο· ὥστε μὴ ἐπισκῆψαι τοὺς ἀκούον-
τας ὡς μεγαλορρημονοῦντι, μηδὲ εἰς βασκανίαν, ὅπερ ἔφην, ἐξενεχθῆναι, κοινοῖ τὸ καύχη- 40
μα, καὶ αὐτῶν εἶναί φησι τὸν τῶν ἐγκωμίων στέφανον τοῦτον. ἂν γὰρ τοιοῦτοι φανῶμεν, φη-
σὶν, ὁ ἔπαινος ἡμῶν, ὑμῶν ἡ δόξα· ὥσπερ οὖν καὶ ὑμῶν εὐδοκιμούντων ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα,
καὶ σκιρτῶμεν, καὶ στεφανούμεθα. πάλιν κἀνταῦθα πολὺ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ δι' ὧν
εἴρηκεν ἐπιδείκνυται. οὐ γὰρ ὡς διδάσκαλος μαθηταῖς, ἀλλ' ὡς μαθηταῖς ὁμοτίμοις διαλε-
γόμενος,

γενόμενος, οὕτως ἐξετάζει τὸν λόγον. καὶ θέα πῶς αὐτοὺς ὑψηλοὺς ποιεῖ, καὶ φιλοσοφίας πλήρεις, παραπέμπων ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. μὴ γάρ μοι τὰ παρόντα εἴπῃς, φησί, τουτέστι, τὰ ὀνείδη, τὰς λοιδορίας, τὰ σκώμματα τὰ παρὰ τῶν πολλῶν (οὐδὲν γὰρ μέγα τὰ ἐνταῦθα, οὔτε τὰ χρηστά, οὔτε τὰ λυπηρά, οὐ τὰ σκώμματα, οὐ τὰ ἐγκώμια τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων) ἀλλ' ἀναμνήσθητέ μοι τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς καὶ φρικώδους, ἐν ᾗ πάντα ἀνακεκαλυμμένα. τότε γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν ἡμῖν καλλωπισθήσεσθε· ὅταν καὶ ὑμεῖς φαίνησθε τοιούτους ἔχοντες διδασκάλους, μηδὲν ἀνθρώπινον διδάσκοντας, μηδὲ πονηρίᾳ συνεζηκότας, μηδὲ κολακείαν τινὰ δεδωκότας, καὶ ἡμεῖς τοιούτους ἔχοντες μαθητὰς μηδὲν ἀνθρώπινον πάσχοντας, μηδὲ σαλευομένους, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας πάντα ὑποδεχομένους, καὶ μηδαμόθεν παραλογιζομένους. καὶ νῦν μὲν γὰρ ταῦτα δῆλα τοῖς νοῦν ἔχουσι· τότε δὲ πᾶσιν. ὥστε εἰ καὶ θλιβόμεθα νῦν, οὐ μικρὰν καὶ ταύτην ἔχομεν παραμυθίαν· νῦν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος, τότε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκλάμψεως αὐτῆς. νῦν μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ἡμῶν οἶδεν ὅτι χάριτι Θεοῦ πάντα ποιοῦμεν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε, καὶ εἴσεσθε· τότε δὲ καὶ πάντες μαθήσονται ἄνθρωποι καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ ὑμῶν, καὶ ὄψονται δι' ἀλλήλων ἡμᾶς δοξαζομένους. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ μόνος αὐτὸς εἶναι λαμπρὸς ἀπὸ τῆς καυχήσεως, καὶ αὐτοῖς δίδωσιν αἰτίαν τοῦ καυχήματος, καὶ ἀπάγει τῶν παρόντων λυπηρῶν. καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς παρακλήσεως ἐποίησεν εἰπών, ὅτι δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, δι' ὑμᾶς καυχώμεθα λέγων, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς, πανταχοῦ κοινωνοὺς αὐτοὺς ποιῶν ἁπάντων, τῆς παρακλήσεως, τῶν παθημάτων, τῆς σωτηρίας τῆς αὐτοῦ. καὶ γὰρ τὴν σωτηρίαν ταύτην ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν λογίζεται. Συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν τῇ δεήσει, φησίν, ἐρρύσατο ἡμᾶς ὁ Θεός. οὕτω δὴ καὶ τὰ καυχήματα κοινὰ τίθησι. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησιν, Εἰδότες ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν.

15 Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρότερον πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν.

Ποίᾳ πεποιθήσει; τῷ σφόδρα θαρρεῖν ὑμῖν, τῷ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, τῷ καύχημα ὑμῶν εἶναι, τῷ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπᾶν, τῷ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι πονηρόν, τῷ πεποιθέναι ὅτι πάντα πνευματικὰ παρ' ἡμῖν, καὶ ὑμᾶς τούτων μάρτυρας ἔχειν.

Ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς,

16 Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν. Καίτοι μὴν τοὐναντίον ἐπηγγείλατο ἐν τῇ προτέρᾳ, οὕτω λέγων· Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι. (α Κορ. ιϛ. ε.) πῶς οὖν ἐνταῦθα τἀναντία φησίν; οὐ τὰ ἐναντία φησίν, ἄπαγε. ταῦτα γὰρ ἐναντία μέν ἐστιν οἷς ἔγραψεν, οὐκ ἐναντία δὲ οἷς ἐβούλετο. διὸ καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔγραψα δι' ὑμῶν ἀπελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ', ἐβουλόμην. εἰ γὰρ καὶ οὐχ οὕτως ἔγραψα, φησίν, ἀλλ' ὅμως ἐσπούδαζον, καὶ ἐβουλόμην καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ βουληθῆναι ὑστερῆσαι τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι καὶ φθάσαι αὐτὴν ἠθέλησα.

Ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε. Τί ἐστι, δευτέραν; ἵνα διπλῆν χάριν ἔχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας. χάριν δὲ ἐνταῦθα, χαρὰν λέγει. Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

17 Τοῦτο οὖν βουλευόμενος, μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐξ εὐθείας ἀποδύεται τὸ ἔγκλημα τὸ ἐκ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς ἀπουσίας. ὃ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἦλθον; ἆρα ὡς κοῦφος καὶ εὐρίπιστος; (τοῦτο γάρ ἐστι, μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην;) οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι ἃ βουλεύομαι, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι. Τί ἐστιν, οὐ κατὰ σάρκα; οὐ

σαρκικῶς βουλεύομαι. Ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ. Ἀλλ' ἔτι καὶ τοῦτο ἀσαφές. τί οὖν ἐστιν ὅ φησι; ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος (τουτέστιν, ὁ τοῖς παροῦσι προσηλωμένος, καὶ ἐν τούτοις διαπαντὸς ὤν, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας ἐκτὸς τυγχάνων) πανταχοῦ ἀπιέναι δύναται, καὶ πλανᾶσθαι ὅπου βούλεται. ὁ δὲ ὑπηρέτης τοῦ πνεύματος, καὶ ὑπ' ἐκείνου ἀγόμενος καὶ περιαγόμενος, οὐ δύναται κύριος εἶναι τῆς ἑαυτοῦ γνώμης πανταχοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἐξουσίας ἐξαρτήσας αὐτήν· ἀλλὰ τοιοῦτον ὑπομένει, οἷον ἂν εἰ δοῦλος εὐδοκιμῶν, καὶ πανταχοῦ περιελκόμενος ὑπὸ τὴν δεσποτικὴν ἐπιταγὴν, καὶ οὐκ ἔχων ἐξουσίαν ἑαυτοῦ, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι δυνάμενος οὐδὲ μικρὸν, ἐπαγγέλλοιτο ἵνα τοῖς συνδούλοις, εἶτα τῷ δεσπότῃ τἀναντία δοκοῦντα, μὴ ἀνύοι τὰ ἐπηγγελμένα. τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι, καὶ οὐκ εἰμὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκτὸς κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσίαν ἔχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι. καὶ γὰρ ὑπόκειμαι δεσποτείᾳ τῇ τοῦ παρακλήτου καὶ ἐπιτάγμασι, καὶ ταῖς ἐκείνου ψήφοις ἄγομαι καὶ περιάγομαι. διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθην ἐλθεῖν· οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ πνεύματι· ὃ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι πολλαχοῦ γέγονεν. ἀλλαχοῦ γὰρ προῃρημένον ἐλθεῖν, τὸ πνεῦμα ἀλλαχοῦ βαδίζειν ἐκέλευεν. ὥστε οὐ τῆς ἐμῆς ἐλαφρείας (τουτέστι, κουφότητος) τὸ μὴ ἐλθεῖν· ἀλλὰ τὸ τοῦ πνεύματος, ὑποκείμενον ἐκείνῳ πείθεσθαι. Εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ συνήθες θεώρημα; ἀφ' ὧν ἐνόμιζον αὐτὸν δεικνύναι σαρκικῶς βουλευόμενον, ἐκ τοῦ μὴ πληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσιν, ἐκ τούτου δείκνυσι μάλιστα πνευματικῶς βεβουλευμένον, καὶ τοὐναντίον σαρκικῶς βουλεύεσθαι. τί οὖν φησιν; οὐ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐπηγγείλατο; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι οὐ πάντα προῄδει Παῦλος τὰ μέλλοντα, καὶ συμφέροντα. διὰ δὴ τοῦτο, ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ φησὶν, Ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε οὗ ἐὰν πορεύωμαι, δεδοικὼς αὐτὸ τοῦτο, μὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰπὼν, ἀναγκασθῇ ἑτέρωθι ἀπελθεῖν. ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἀπέτυχε, λέγει αὐτὸ, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. ὃ μὲν γὰρ ἦν ἀγάπης, τίθησι, τὸ ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς· ὃ δὲ οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἦν, τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οὐκέτι καὶ τοῦτο προστίθησι διωρισμένως. ἐπειδὴ δὲ ἐλήλεγκται, ἐνταῦθα θαρρῶν λέγει λοιπὸν, ὅτι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως ἐγίνετο, ἵνα μή τις αὐτὸν μείζονα περὶ αὐτὸν τῆς ἀξίας ὑπόνοιαν ἔχῃ. εἰ γὰρ καὶ τούτων οὕτω θύειν αὐτοῖς ἐβούλοντο ταύρους, ποῦ οὐκ ἂν ἐξώκειλαν ἀσεβείας, εἰ μὴ πολλὰ δείγματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας παρείχοντο; καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὰ μέλλοντα πάντα οὐκ ᾔδει, ὅπου καὶ ἐν εὐχαῖς πολλαχοῦ τὸ συμφέρον ἠγνόει; Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα, φησὶ, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. καὶ οὐ λέγει τοῦτο μόνον, ἵνα μὴ δόξῃ μετριάζειν, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι ποῦ τὸ συμφέρον ἐν εὐχαῖς ἠγνόησε. ποῦ τοίνυν ἠγνόησεν; ἡνίκα παρεκάλει τῶν πειρασμῶν ἀπαλλαγῆναι, λέγων, Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος Σατὰν, ἵνα με κολαφίζῃ· ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Εἶδες πῶς οὐκ ἔγνω τὰ συμφέροντα αἰτῆσαι; διὸ οὐδὲ ἔλαβε, καὶ πολλάκις αἰτήσας.

[margin: α. Κορ. ιϛ. ϛ. — Ῥωμ. η. κϛ. — β. Κορ. ιβ. ζ. — ἴσ. πιστωθῆ τὸ σημ. — ἴσ. ἵνα δὴ]

18 Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ.

Καλῶς ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν καταλύει. εἰ γὰρ ὑποσχόμενός, φησι, παραγίνεσθαι ὑπερέθου, καὶ οὐκ ἔστι παρὰ σοὶ ναὶ ναὶ, καὶ οὒ οὔ, ἀλλὰ νῦν ἃ λέγεις ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδημίας ἐποίησας· οὐαὶ ἡμῖν, μήποτε καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα ἐννοῶσι, μηδὲ θορυβῶνται, φησὶ· πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ. ἐν γὰρ τῷ κηρύγματί, φησι, τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς ἀποδημίαις μόνον· ἐν δὲ τῷ κηρύγματι μένει βέβαια καὶ ἀκίνητα ἅπερ εἰρήκαμεν. λόγον γὰρ ἐνταῦθα τὸ κήρυγμα καλεῖ. εἶτα ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον παρέχει τούτου, εἰς τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἀνάγων. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἡ ὑπόσχεσις τῆς παρουσίας, ἐμὴ ἦν,

ιῶ, καὶ ἐγὼ οἴκοθεν ἐπηγγειλάμην ἐκεῖνο· τὸ δὲ κήρυγμα, οὐκ ἐμὸν, οὐδὲ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ
τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀμήχανον διαψεύσασθαι. διὸ καὶ ἔφη, πιστὸς δὲ ὁ Θεός· τουτέστιν,
ἀληθής. μὴ τοίνυν ὑποπτεύετε τὰ ἐκείνου. οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον. καὶ ἐπειδὴ
εἶπε λόγον, ἐπάγει λοιπὸν δεικνὺς ποῖον λόγον φησί. ποῖος οὖν λόγος οὗτός ἐστιν;

5 19 Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, φησὶν, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ
Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν χορὸν εἰσάγει τῶν διδασκά-
λων εἰς μέσον, ἀξιόπιστον κἀντεῦθεν καὶ μαρτυρίαν ποιῶν, οὐ διὰ τῶν ἀκουσάντων μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ διὰ τῶν διδαξάντων. καίτοι μαθηταὶ ἦσαν· ἀλλὰ μετριάζων, ἐν τάξει διδασκά-
λων αὐτοὺς ἀριθμεῖ. τί δέ ἐστιν, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ; Οὐκ ἀνέστρεψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἶ- ψί, α·
10 πον ἐν τῷ κηρύγματι· οὐ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διελέχθην ὑμῖν. τοῦτο γὰρ οὐκέτι πί-
στεως, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας ἐστίν. Ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονε· Τουτέστιν, ἀ-
παρασάλευτος καὶ βέβαιος ὁ λόγος μένει.

20 Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν, τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν
δι' ἡμῶν. Τί ἐστιν, ὅσαι ἐπαγγελίαι Θεοῦ; πολλὰ τὸ κήρυγμα ὑπισχνεῖτο, καὶ αὐτοὶ τὰ
15 πολλὰ ταῦτα ἐπηγγέλλοντο καὶ ἐκήρυττον. καὶ γὰρ περὶ ἀναστάσεως διελέχθησαν, καὶ περὶ
ἀναλήψεως, καὶ περὶ ἀφθαρσίας, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἐπάθλων καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγα-
θῶν ἐκείνων. ταύτας οὖν τὰς ἐπαγγελίας μένειν ἀκινήτους φησί. καὶ οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὒ ἐν
αὐταῖς· τουτέστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, καθάπερ ἡ ἐπιδημία ἡ ἐ-
μὴ, ἀλλ' ἀεὶ ἀληθῆ. καὶ πρότερον μὲν ὑπὲρ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων καὶ τοῦ περὶ Χριστοῦ
20 λόγου ἀγωνίζεται λέγων, ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ. ἔπειτα ὑπὲρ
τῶν ὑποσχέσεων· ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί. εἰ δὲ ἃ ὑπέσχετο βέβαια, καὶ δώ-
σει πάντως· πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς, καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶ βέβαιος, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι
νῦν μέν ἐστι, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀεί ἐστι, καὶ ὁ αὐτός ἐστι. τί δέ ἐστιν, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ τὸ ἀ-
μήν; τὸ πάντως ἐσόμενον δηλοῖ. αἱ γὰρ ἐπαγγελίαι, ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τὸ γε-
25 νέσθαι ἔχουσι καὶ πληρωθῆναι. μὴ τοίνυν δείσῃς. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν, ἵνα ὑποπτεύσῃς,
ἀλλὰ Θεός ἐστιν, ὁ καὶ εἰπὼν καὶ πληρῶν. τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν. τί ἐστι, πρὸς δό-
ξαν δι' ἡμῶν; πληροῖ αὐτὰς δι' ἡμῶν· τουτέστι, ″ καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν πρὸς δόξαν ἀλλ ἡ
αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν. εἰ δὲ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πάντως ἔσται.
τῆς γὰρ αὐτοῦ δόξης οὐ καταφρονήσει, εἰ καὶ τῆς ἡμετέρας καταφρονεῖ σωτηρίας· καὶ διὰ τὸ
30 σφόδρα φιλάνθρωπος εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο ἡμῶν ἡ σωτηρία συνδέδεται τῇ αὐτοῦ δόξῃ τῇ
ἐπὶ τούτοις. ὥστε εἰ πρὸς δόξαν αὐτοῦ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, πάντως καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν ἕψε-
ται. ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους συνεχῶς περιστρέφει λέγων, Εἰς περιποίησιν τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐφεσ. α. ιδ.
καὶ πανταχοῦ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐκβάσεως· ὃ καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι αἱ ἐ-
παγγελίαι αὐτοῦ οὐ ψεύδονται. οὐ γὰρ ἡμᾶς μόνον σώζουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δοξάζουσι. μὴ τοί-
35 νυν τοῦτο ἐννοήσῃς, ὅτι δι' ἡμῶν ἐπηγγέλθησαν, καὶ διστάσῃς. οὐ γὰρ δι' ἡμῶν πληροῦνται,
ἀλλὰ δι' αὐτοῦ. καὶ αἱ ἐπαγγελίαι δὲ [δι'] αὐτοῦ. οὐ γὰρ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ πρὸς
ὑμᾶς εἰρήκαμεν.

21 Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός·

22 Καὶ σφραγισάμενος, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡ-
40 μῶν. Πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα βεβαιοῦται. εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ
βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστὸν (τουτέστιν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως
τῆς εἰς τὸν Χριστὸν) καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν·
πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δώσει; εἰ γὰρ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ὑποθέσεις ἔδωκε, καὶ τὴν ῥίζαν, καὶ
τὴν πηγὴν (τουτέστι τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, τὴν τοῦ πνεύματος μετάληψιν) πῶς τὰ

ἐκ

ἐκ τούτων οὐ δώσει; εἰ γὰρ ἐκεῖνα διὰ ταῦτα δίδονται· πολλῷ μᾶλλον ὁ ταῦτα δοὺς, καὶ ἐκεῖ-
να παρέξει· καὶ εἰ ταῦτα ἐχθροῖς οὖσιν ἔδωκε, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα φίλοις γενομένοις χα-
ριεῖται. διὰ τοῦτο οὐδὲ πνεῦμα εἶπεν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀῤῥαβῶνα ὠνόμασεν· ἵνα ἀπὸ τούτου
καὶ περὶ τοῦ παντὸς θαῤῥῇς. οὐ γὰρ, εἰ μὴ ἔμελλε τὸ πᾶν διδόναι, εἵλετο ἂν τὸν ἀῤῥα-
βῶνα παραχεῖν, καὶ ἀπολέσαι εἰκῆ καὶ μάτην. καὶ ὅρα εὐγνωμοσύνην Παύλου. τί γὰρ 5
δεῖ λέγειν, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐν ἡμῖν ἡ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀλήθεια; αὐτὸ τοῦτο τὸ στῆναι ἀπεριτρέ-
πτως, καὶ πεπηγέναι ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ βεβαιῶν ἡμᾶς, φη-
σι, Θεός. οὐκ ἄρα ἡμεῖς ἐσμεν οἱ στηρίζοντες ὑμᾶς. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ βεβαιοῦν-
τος. ὥστε μηδεὶς ἐν ἡμῖν νομιζέτω κινδυνεύεσθαι τὸ κήρυγμα· αὐτὸς τὸ πᾶν ἀνεδέξατο,
αὐτῷ μέλει τοῦ παντός. τί δέ ἐστι χρίσας, καὶ σφραγισάμενος; τὸ πνεῦμα δοὺς, δι' οὗ ταῦτα 10
ἀμφότερα ἐποίησεν, ὁμοῦ προφήτας καὶ ἱερέας καὶ βασιλέας ἐργαζόμενος. ταῦτα γὰρ τὸ πα-
λαιὸν ἐχρίετο τὰ γένη. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ ἓν, ἀλλὰ τὰ τρία μετὰ ὑπεροχῆς ἔχομεν ἀξιώματα
νῦν. καὶ γὰρ βασιλείας μέλλομεν ἀπολαύειν, καὶ ἱερέας γινόμεθα προσφέροντες θυσίαν τὰ
σώματα ἡμῶν (Παραστήσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, φησὶ) — *Ῥωμ. ιβ. α.*
καὶ μετὰ τούτων καὶ προφῆται καθιστάμεθα· ἃ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἤκουσε, ταῦτα 15
ἐκκεκαλυμμένα ἡμῖν ἐστι.

ΗΘΙΚΟΝ

Καὶ ἄλλως δὲ βασιλεῖς γινόμεθα, ἐὰν βουληθῶμεν κρατεῖν τῶν ἀτόπων λογισμῶν. ὅτι
γὰρ ὁ τοιοῦτος βασιλεύει, καὶ μᾶλλον ἢ ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἤδη τοῦτο ποιήσω δῆλον
ὑμῖν. πολλὰ ἔχει στρατόπεδα ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τούτων πλείους ἔχομεν λογισμούς. οὐ
γάρ ἐστιν ἀριθμῆσαι τὸ ἄπειρον τῶν ἐννοιῶν πλῆθος τῶν ἐν ἡμῖν. οὐ πλῆθος δὲ μόνον ἐστὶν ἰδεῖν, 20
ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν λογισμῶν καὶ στρατηγοὺς, καὶ ταξιάρχους, καὶ λο-
χαγοὺς, καὶ τοξότας, καὶ σφενδονήτας. τί ἕτερον ποιεῖ βασιλέα; τὰ ἱμάτια; ἀλλὰ καὶ τούτου
βελτίω περίκειται καὶ ἀμείνω στολὴν, ἣν οὔτε σὴς ἐσθίει, οὔτε χρόνος δαπανᾷ· καὶ στέφανον
ἔχει ποικίλον, τὸν τῆς δόξης, τὸν τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. Εὐλόγει γὰρ ἡ ψυχή μου, φησὶ, τὸν — *Ψαλμ. ρβ. δ.*
Κύριον, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς. καὶ τὸν τῆς δόξης· Δόξῃ γὰρ καὶ τιμῇ ἐστε- 25 — *Ψαλμ. η. ς.*
φάνωσας αὐτὸν, καὶ, Ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς. καὶ τὸν τῶν χαρίτων· Στέφα- — *Ψαλμ. ε. ιβ.*
νον γὰρ χαρίτων δέξῃ σῇ κεφαλῇ. εἶδες πολύπλοκον, καὶ χαριέστερον τοῦτο τὸ διάδημα; — *Παροιμ. α. θ.*
πλὴν ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὰ ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν πάλιν τὰ τῶν βασιλέων τούτων. ἐκεῖνος
κρατεῖ τῶν δορυφόρων, καὶ πᾶσιν ἐπιτάττει, καὶ πάντες ὑπακούουσι, καὶ διακονοῦσιν αὐτῷ·
ἀλλ' ἐγὼ δείκνυμι μείζονα ἐνταῦθα τὴν ἀρχήν. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἴσον, ἢ καὶ πλέον· λοι- 30
πὸν δὲ περὶ τῆς ὑποταγῆς ἐξετάζειν δεῖ. καὶ μή μοι εἰς μέσον ἀγάγῃς τοὺς ἐκπεσόντας
τῆς βασιλείας, καὶ σφαγέντας ὑπ' αὐτῶν τῶν σωματοφυλάκων. μὴ τοίνυν τούτους εἰς
μέσον ἄγωμεν, ἀλλὰ τοὺς καλῶς ἐν ἀμφοτέροις τὴν ἑαυτῶν διοικήσαντας βασιλείαν ζη-
τήσωμεν. καὶ σὺ μὲν, οὓς βούλει, τίθει· ἐγὼ δέ σοι τὸν πατριάρχην ἀντιτάττω πᾶσιν. ὅτε γὰρ
τὸν υἱὸν ἐκέλευε σφαγιάσαι, ἐννόησον πόσοι τότε ἐπανέστησαν αὐτῷ λογισμοί. ἀλλ' ὅμως 35
πάντας ὑπέταξε, καὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον μᾶλλον, ἢ βασιλέα οἱ δορυφόροι. καὶ βλέμ-
ματι μόνῳ πάντας κατέστελλε, καὶ οὐδὲ γρύξαι ἐτόλμα τούτων οὐδεὶς, ἀλλ' ὑπέκυπτον, καὶ
ὡς βασιλεῖ παρεχώρουν ἅπαντες, καίτοιγε ὀξύτατοι ὄντες καὶ σφόδρα ἀπότομοι. οὐδὲ γὰρ
οὕτως εἰσὶν αἱ τῶν δοράτων αἰχμαὶ φοβεραὶ, ὀρθαὶ ὑπὸ πολλῶν ἀνιστάμεναι στρατιωτῶν,
ὡς ἐκεῖνοι τότε ἦσαν φοβεροὶ οἱ λογισμοί. οὐ δοράτων ἦν χαλεπωτέρα ἡ τῆς φύσεως 40
συμπάθεια; διὸ καὶ αἰχμῆς ἠκονημένης μᾶλλον τέμνειν ἠδύναντο τὴν ἐκείνου ψυχήν. οὐ
γὰρ οὕτως ὀξὺ δόρυ γένοιτ' ἄν ποτε, ὡς ἐκείνων τῶν λογισμῶν τὰ κέντρα κάτωθεν ἀπὸ τῶν
σπλάγχνων ὀξυνόμενά τε καὶ ὀρθούμενα διέπειρε τοῦ δικαίου τὴν διάνοιαν. ἐνταῦθα μὲν
γὰρ καὶ χρόνου δεῖ, καὶ βουλῆς, καὶ πληγῆς, καὶ ὀδύνης, καὶ τότε ὁ θάνατος ἕπεται· ἐκεῖ δὲ οὐδε-

νὸς τούτων ἔδει· οὕτω ταχύτερα καὶ δριμύτερα ἦν τὰ τραύματα. ἀλλ' ὅμως τοσούτων τότε ὁπλισθέντων κατ' αὐτοῦ λογισμῶν, πολλὴ ἦν ἡσυχία, καὶ πάντες εἱστήκεσαν εὐτάκτως, κοσμοῦντες μᾶλλον αὐτόν, ἢ φοβοῦντες. ὅρα γοῦν τὴν μάχαιραν αὐτὸν ἐκτείνοντα, καὶ ὅσους βούλει θῇς βασιλεῖς εἰς τὸ μέσον, Αὐγούστους, Καίσαρας, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖς, οὐδὲ ἕξεις σχῆμα δεῖξαι τοιοῦτον, οὕτω μεγαλοφυὲς καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιον. κατὰ γὰρ τυραννίδος δυνατωτάτης ἔστησε τρόπαιον ὁ δίκαιος τότε ἐκεῖνος. οὐδὲν γὰρ φύσεως τυραννικώτερον. κἂν μυρίους θῇς τυραννοκτόνους, οὐδένα τοιοῦτον ἐπιδείξῃς ἡμῖν. καὶ γὰρ ἀγγέλου τὸ τρόπαιον ἦν, οὐκ ἀνθρώπου τότε. σκόπει δέ· ἡ φύσις ἔρριπτο χαμαὶ μετὰ τῶν ὅπλων τῶν αὐτῆς, μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός, καὶ αὐτὸς εἱστήκει τὴν χεῖρα ἀνατείνας, οὐχὶ στέφανον ἔχουσαν, ἀλλὰ μάχαιραν στεφάνου παντὸς λαμπροτέραν, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπεκρότει δῆμος, καὶ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀνεκήρυττεν. ἐπεὶ γὰρ ἐν οὐρανοῖς ἐπολιτεύετο, ἐκεῖθεν ἐδέχετο καὶ τὸ κήρυγμα. τί τούτου λαμπρότερον; μᾶλλον δέ, τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον τοῦ τροπαίου; εἰ γάρ, ἀθλητοῦ νικήσαντος, μὴ κῆρυξ κάτωθεν, ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ἀνηγόρευσε τὸν Ὀλυμπιονίκην, ἆρ' οὐχὶ τοῦτο τῶν στεφάνων αὐτῷ λαμπρότερον ἔδοξεν εἶναι, καὶ τὸ θέατρον ἅπαν ἐπέστρεψεν ἄν; ὅταν οὖν μὴ ἄνθρωπος βασιλεύς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός, οὐκ ἐν θεάτρῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐν θεάτρῳ τῷ τῆς οἰκουμένης, ἐν τῷ δήμῳ τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, αὐτὸν ἀνακηρύττῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ βοῶν ἄνωθεν, ποῦ θήσομεν τὸν ἅγιον τοῦτον, εἰπέ μοι; εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ αὐτῆς ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς. τίς οὖν ἡ φωνή; Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπενέγκῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ Ἰσαάκ, μηδὲ ποιήσῃς αὐτῷ μηδέν. νῦν γὰρ ἔγνων ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. τί τοῦτο; ὁ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν εἰδώς, νῦν ἔγνω; καίτοιγε καὶ ἀνθρώπῳ δήλη ἦν ἡ εὐλάβεια τοῦ ἀνδρός· τοσαῦτα παρέσχετο δείγματα τῆς περὶ τὸν Θεὸν εὐνοίας, ὅτε εἶπεν αὐτῷ, Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, ὅτε δι' αὐτὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τιμήν, τῶν πρωτείων παρεχώρησε τῷ ἀδελφιδῷ, ὅτε αὐτὸν τῶν τοσούτων ἐξείλετο κινδύνων, ὅτε ἐκέλευσεν εἰς Αἴγυπτον ἐλθεῖν, καὶ τὴν γυναῖκα ἀφαιρούμενος, οὐκ ἐδυσχέραινε, καὶ ἕτερα πλείονα. καὶ ὅπερ ἔφην, κἂν ἄνθρωπος ἀπὸ τούτων ἔμαθεν ἂν τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐλάβειαν, μήτιγε ὁ Θεός, ὁ μὴ περιμένων ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαθεῖν τὸ τέλος. πῶς δὲ αὐτὸν καὶ ἐδικαίωσεν ἀγνοῶν; Ἐπίστευσε γάρ, φησιν, Ἀβραάμ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. τί οὖν ἐστι τό, νῦν ἔγνων; ὁ μὲν Σύρος φησί, νῦν ἐγνώρισας, τουτέστι, τοῖς ἀνθρώποις. ἐγὼ γὰρ ᾔδειν πάλαι, καὶ πρὸ τῶν ἐπιταγμάτων ἁπάντων ἐκείνων. διὰ τί δὲ καὶ τοῖς ἀνθρώποις νῦν; ἐκεῖνα γὰρ οὐχ ἱκανὰ δεῖξαι τὴν περὶ τὸν Θεὸν εὔνοιαν; ἱκανὰ μέν· ἀλλὰ τοσοῦτο πάντων τοῦτο ἐκείνων μεῖζον, ὡς μηδὲν ἐκεῖνα πρὸς τοῦτο φαίνεσθαι. τοῦτο τοίνυν ἐπαίρων τὸ κατόρθωμα, καὶ δεικνὺς πάντων ἀνώτερον, ταῦτα εἴρηκε. καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς ὑπερέχουσι, καὶ τὰ πρότερα νικῶσιν, οὕτως εἰώθασι λέγειν· οἷον ὅταν τις μείζω τῶν προτέρων λάβῃ τι παρ' αὐτοῦ δῶρον, πολλάκις λέγει, νῦν ἔγνων ὅτι με ἀγαπᾷ ὁ δεῖνα· οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι τὸν ἔμπροσθεν ἠγνόει χρόνον, ἀλλὰ δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτι πάντων μεῖζον τὸ δοθὲν νῦν. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀνθρωπίνως διαλεγόμενος, νῦν ἔγνων φησίν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ὑπερβολὴν παραστῆσαι τοῦ ἄθλου βουλόμενος, οὐχὶ τότε μαθών, οὐ τὸν φόβον, ἢ τὸ μέγεθος τοῦ φόβου. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, Δεῦτε, καταβάντες ἴδωμεν, οὐ καταβάσεως δεόμενος λέγει (καὶ γὰρ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ πάντα οἶδε σαφῶς) ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι. καὶ ὅταν λέγῃ, Κύριος διέκυψεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀκριβῆ λέγει γνῶσιν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, νῦν ἔγνων, φησί, τοῦτο δεικνὺς μεῖζον ἁπάντων ὂν τῶν ἔμπροσθεν. τούτου καὶ ἀπόδειξιν αὐτοῦ παρέχεται ἐπάγων, καὶ λέγων, ὅτι οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. οὐκ εἶπε, τοῦ υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ. οὐδὲ γὰρ

Ῥωμ. δ. γ.

φύσεως

φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλοστοργίας, ἧς καὶ διὰ τὸ οἰκεῖον εἶπον, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ παιδὸς πολλὴν οὖσαν ἐν αὐτῷ, κατεπλήμησιν. εἰ δὲ φαύλων παίδων οὐκ ἂν εὐκόλως καταφρονήσειαν πατέρες, ἀλλὰ καὶ τούτοις πείθονται· ὅταν καὶ υἱὸς ᾖ, καὶ γνήσιος, καὶ μονογενής, καὶ ἀγαπητός, καὶ Ἰσαάκ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μέλλῃ σφάττεσθαι τοῦ παιδός, τίς ἂν εἴποι τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλοσοφίας; οὐκ ἐκ μυρίων διαδημάτων καὶ στεφάνων ἀπείρων ὁ ἆθλος φαιδρότερος. τὸν μὲν γὰρ στέφανον ἐκεῖνον τὸν περικείμενον καὶ θάνατος ἐπελθὼν πολλάκις ἐπηρεάζει, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μυρίαι πραγμάτων ἐπιβουλαί· τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὐδὲ μετὰ τελευτὴν τὸ διάδημα ἀφελέσθαι δυνήσεται τὸν περικείμενον, οὐ τῶν ἰδίων, οὐ τῶν ἀλλοτρίων. θέα δέ μοι καὶ τὸν τιμιώτατον λίθον τοῦ διαδήματος τούτου. ὥσπερ γὰρ λίθος τίμιος, οὕτως αὐτὸ συνδεῖ πρὸς τῷ τέλει. τί δὲ τοῦτό ἐστι; τὸ, δι' ἐμέ. οὐδὲ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτόν. ὢ δεξιᾶς μακαρίας, οἵας κατηξιώθη μαχαίρας· ὢ μαχαίρας θαυμαστῆς, ποίας κατηξιώθη δεξιᾶς· ὢ μαχαίρας θαυμαστῆς, εἰς ποίαν παρεσκευάσθη χρείαν, καὶ ποίαν ἤνυσε διακονίαν, καὶ ποίῳ ὑπηρέτησε τύπῳ· πῶς ᾑμάχθη, πῶς οὐχ ᾑμάχθη· οὐδὲ γὰρ οἶδα τί εἴπω, οὕτω φρικτὸν τὸ μυστήριον ἦν. οὐχ ἥψατο τοῦ παιδὸς δέρρης, οὐδὲ διῆλθε διὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἁγίου ἐκείνου, οὐδὲ ἐφοινίχθη αἵματι δικαίου· μᾶλλον δὲ καὶ ἥψατο, καὶ διῆλθε, καὶ ἐφοινίχθη, καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ οὐκ ἐβαπτίσθη. τάχα ἐξεστηκέναι ὑμῖν δοκῶ οὕτως ἐναντιολογῶν. καὶ γὰρ ἐξέστηκα, τὸ θαῦμα ἐννοῶν τοῦ δικαίου· ἀλλ' οὐκ ἐναντιολογῶ. ἡ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου χεὶρ ἐνέπηξεν αὐτὴν τῷ φάρυγγι τοῦ παιδός· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χεὶρ καὶ ἐμπαγεῖσαν οὐκ ἀφῆκεν αἵματι μολυνθῆναι τοῦ παιδός. καὶ γὰρ οὐχ ὁ Ἀβραὰμ αὐτὴν κατεῖχε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός. καὶ ὁ μὲν ὤθει διὰ τῆς γνώμης· ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστελλε διὰ τῆς φωνῆς. ἡ γὰρ αὐτὴ φωνὴ καὶ ὥπλισε τὴν δεξιάν, καὶ κατέστειλε· καὶ καθάπερ ὑπὸ στρατηγῷ ταττομένη τῷ Θεῷ, πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι διεπράττετο, καὶ πάντα τῇ ἐκείνου φωνῇ διηκόνει. σκόπει δέ· εἶπε, σφάξον, καὶ εὐθέως ὡπλίζετο· εἶπε, μὴ σφάξῃς, καὶ εὐθέως ἀφωπλίζετο. καὶ γὰρ ἦν πάντα ἀπηρτισμένα. καὶ ἐδείκνυ λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν στρατιώτην καὶ στρατηγὸν τῇ οἰκουμένῃ, τὸν στεφανίτην τῷ θεάτρῳ τῶν ἀγγέλων, τὸν ἱερέα, τὸν βασιλέα, τὸν διαδήματος μᾶλλον τῇ μαχαίρᾳ στεφανούμενον, τὸν τροπαιοῦχον, τὸν ἀριστέα, τὸν χωρὶς συμβολῆς νικητήν. καὶ γὰρ ὥσπερ ἂν εἴ τις στρατηγὸς ἄριστον ἔχων στρατιώτην, ἀπὸ τῆς ὁπλοδεξίας, ἀπὸ τῆς στάσεως, ἀπὸ τῆς ῥώμης καταπλήξειε τὸν ἀντίδικον· οὕτω καὶ ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς γνώμης, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς στάσεως μόνης τοῦ δικαίου τὸν κοινὸν ἁπάντων ἡμῶν ἐχθρὸν διάβολον κατέπληξε καὶ ἐφυγάδευσε. καὶ γὰρ οἶμαι κἀκεῖνον τότε φρίξαντα ἀναχωρῆσαι. εἰ δὲ λέγει τις, καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἴασε βαπτισθῆναι τὴν δεξιάν, εἶτα ἀθρόον ἀνέστησε τὸν σφαγιασθέντα; ὅτι Θεῷ θέμις οὐκ ἦν αἵματα δέχεσθαι τοιαῦτα, ἀλλ' ἀλαστόρων δαιμόνων ἡ τοιαύτη τράπεζα. ἐνταῦθα δὲ ἀμφότερα ἐδείκνυτο, καὶ ἡ τοῦ δεσπότου φιλανθρωπία, καὶ ἡ τοῦ δούλου εὐγνωμοσύνη. καὶ πρότερον μὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γῆς· τότε δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀνεχώρησε. διὸ καὶ ἔλαβε μετὰ τόκου τὸ κεφάλαιον· καὶ μάλα εἰκότως. εἵλετο γὰρ μὴ κληθῆναι πατήρ, ὥστε δοῦλος εὐγνώμων φανῆναι. διὰ τοῦτο οὐχὶ πατὴρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱερεὺς ἐγένετο· καὶ ἐπειδὴ ἀπέστη τῶν ἑαυτοῦ διὰ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς μετὰ τούτων ἐχαρίσατο αὐτῷ καὶ τὰ αὐτοῦ. ὅταν μὲν οὖν πολέμιοι ἐπιβουλεύωσι, καὶ μέχρι τῆς πείρας πρόεισι θαυματουργῶν· οἷον ἐπὶ τῆς καμίνου, καὶ τῶν λεόντων. ὅταν δὲ αὐτὸς ἐπιτάττῃ, μέχρι προθυμίας ἵστησι τὸ ἐπίταγμα. τί γὰρ ἔλειπεν, εἰπέ μοι, τῇ ἀριστείᾳ ταύτῃ λοιπόν; μὴ γὰρ προῄδει τὸ μέλλον ὁ Ἀβραάμ; μὴ γὰρ ἐπραγματεύετο τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν; εἰ γὰρ καὶ προφήτης ἦν, ἀλλ' οὐ πάντα ὁ προφήτης οἶδεν. ὥστε περιττὴ λοιπὸν ἦν ἡ σφαγή, καὶ ἀναξία Θεοῦ. εἰ δὲ ἔδει μαθεῖν, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς μήτρας πολλῷ θαυμαστότερον τοῦτο ἔμαθε· μᾶλλον δέ, καὶ πρὸ τῆς

γρ. μυρίων

ἀποδείξεως

ἀποδείξεως ἐκείνης. πιστὸς γὰρ ἦν. σὺ δὲ μὴ θαύμαζε τὸν δίκαιον μόνον, ἀλλὰ καὶ ζήλου· καὶ ὁρῶν αὐτὸν ἐν τοσούτῳ θορύβῳ καὶ ζάλῃ κυμάτων, ὡς ἐν γαλήνῃ πλέοντα, ὁμοίως καὶ σὺ μεταχειρίζου τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τὸ πηδάλιον. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς μόνον, ὅτι θυσιαστήριον ᾠκοδόμησε, καὶ τὰ ξύλα· ἀλλὰ ἀναμνήσθητι καὶ τῆς φωνῆς τοῦ παιδίου, καὶ λόγισαι πόσαι νιφάδες ἐπῆλθον αὐτῷ στρατοπέδων ἐκδειματοῦσαι, ὅτε ἤκουσε τοῦ παιδίου λέγοντος, ὁ πατήρ, τὸ πρόβατον ποῦ; ἐννόησον πόσοι τότε ἐκινήθησαν λογισμοὶ, οὐ σιδήρῳ, ἀλλὰ φλογίνοις δόρασιν ὡπλισμένοι, καὶ πάντοθεν κατακεντοῦντες αὐτὸν καὶ διατέμνοντες. εἰ γὰρ καὶ νῦν κατακλῶνται πολλοὶ καὶ μὴ πατέρες ὄντες, καὶ ἐδάκρυσαν εἰ μὴ τὸ τέλος ᾔδεισαν, πολλοὺς δὲ, καίτοι τοῦτο εἰδότας, δακρύοντας ὁρῶ· τί πάσχειν ἐκεῖνον εἰκὸς ἦν, τὸν αὐτὸν γεννήσαντα, τὸν θρέψαντα, τὸν ἐν γήρᾳ, τὸν μόνον ἔχοντα τοιοῦτον, τὸν ὁρῶντα, τὸν ἀκούοντα, τὸν αὐθέως μέλλοντα ἀναιρεῖν; τίς ἡ σύνεσις τῶν ῥημάτων; τίς ἡ ἐπιείκεια τῆς πεύσεως; τίς ἄρα ὁ ἐνεργῶν; ὁ διάβολος, ὥστε ἐμπρῆσαι τὴν φύσιν; μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ Θεὸς, ἵνα μᾶλλον βασανίσῃ τὴν χρυσῆν τοῦ δικαίου ψυχήν. ὅταν μὲν γὰρ ἡ γυνὴ φθέγγηται τοῦ Ἰὼβ, διάβολος ἐνεργεῖ. τοιαύτη γὰρ ἡ συμβουλή. οὗτος δὲ οὐδὲν βλάσφημον φθέγγεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐσεβὲς, καὶ μεμελημένον· καὶ πολλὴ ἡ χάρις ἐπῆν τοῖς ῥήμασι, πολὺ τὸ μέλι τῶν λόγων ἀπέσταζεν ἀπὸ γαλήνης καὶ ἡμέρου ῥέον ψυχῆς· καὶ λίθον ἱκανὰ ταῦτα ἦν μαλάξαι διανοίας τὰ ῥήματα. ἀλλ' οὐ τὸν ἀδάμαντα ἐκεῖνον περιέτρεψεν, ἀλλ' οὐδὲ ἔσεισεν· οὐδὲ εἶπε, τί πατέρα καλεῖς τὸν μικρὸν ὕστερον οὐκ ἐσόμενόν σου πατέρα, τὸν ἤδη ταύτην ἀπολέσαντα τὴν τιμήν; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ὁ παῖς ἐρωτᾷ; οὐ περιεργαζόμενος ἁπλῶς, οὐδὲ πολυπραγμονῶν, ἀλλ' ἀγωνιῶν ὑπὲρ τῶν προκειμένων. καὶ γὰρ ἐνενόει ὅτι εἰ μὴ ἐβούλετο λαβεῖν κοινωνὸν τῶν γινομένων, οὐκ ἂν τοὺς μὲν παῖδας ἀφῆκε κάτω μένειν, αὐτὸν δὲ μόνον παρέλαβε. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ ὅτε μόνοι γεγόνασι, τότε αὐτὸν ἐρωτᾷ, ὅτε οὐδεὶς ἤκουε τῶν λεγομένων. τοσαύτη τοῦ παιδὸς ἡ σύνεσις ἦν. ἆρα οὐ διεθερμάνθητε πάντες, καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες; οὐχ ἕκαστος ὑμῶν περιεπτύξατο τῇ διανοίᾳ καὶ καταφιλεῖ τὸ παιδίον, καὶ θαυμάζει τὴν σύνεσιν, καὶ αἰδεῖται τὴν εὐλάβειαν, μεθ' ἧς, καὶ συμποδιζόμενος, καὶ ἐπὶ τοῖς ξύλοις ἐπιτιθέμενος οὐκ ἐξεπλήττετο, οὐκ ἐσκίρτα, οὐ κατεγίνωσκε τοῦ πατρὸς ὡς μαινομένου, ἀλλὰ καὶ ἐδεσμεῖτο, καὶ ἀνεβιβάζετο, καὶ ἐπετίθετο, καὶ πάντα ἔφερε σιγῇ, καθάπερ τις ἀρνειός· μᾶλλον δὲ, καθάπερ ὁ κοινὸς πάντων δεσπότης; καὶ γὰρ ἐκείνου ἐμιμεῖτο τὴν ἐπιείκειαν, καὶ τὸν τύπον ἐφύλαττεν. Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος. καίτοιγε ἐφθέγξατο οὗτος· καὶ γὰρ καὶ ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἐφθέγξατο. πῶς οὖν ἄφωνος; τουτέστιν, οὐδὲν αὔθαδες εἶπεν, οὐδὲ τραχὺ, ἀλλὰ πάντα ἥμερα καὶ προσηνῆ, καὶ μᾶλλον τῆς σιγῆς τὰ ῥήματα τὴν ἐπιείκειαν ἐδήλου. ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; καὶ τὴν ἐπιείκειαν μᾶλλον ἐδήλωσεν, ἢ ἐσίγησε. καὶ ὥσπερ οὗτος τῷ πατρὶ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διελέγετο, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, λέγων· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. τί οὖν ὁ πατριάρχης; Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον. ἑκάτεροι τὰ ὀνόματα τῆς φύσεως καλοῦσιν· ἐκεῖνος πατέρα, καὶ τέκνον οὗτος. καὶ χαλεπὸς ἑκατέρωθεν ὁ πόλεμος διεγείρετο, καὶ πολλὴ ἡ ζάλη· καὶ ναυάγιον οὐδαμοῦ. ἡ γὰρ φιλοσοφία πάντων κρατεῖ. εἶτα ἐπειδὴ ἤκουσε τὸν Θεὸν, οὐκέτι εἶπεν οὐδὲν, οὐδὲ περιειργάσατο· οὕτω συνετὸν ἦν τὸ παιδίον, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει. εἶδες τὸν βασιλέα πόσων ἐκράτησε στρατοπέδων, πόσων πολέμων ἐπιόντων; οὐδὲ γὰρ οὕτως ἦσαν οἱ βάρβαροι τῇ πόλει τῶν Ἱεροσολύμων φοβεροὶ, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῇ πολλάκις, ὡς οἱ λογισμοὶ τούτων πάντοθεν αὐτὸν περικαθήμενοι· ἀλλ' ὅμως ἁπάντων περιεγένετο. βούλει καὶ τὸν ἱερέα ἰδεῖν; οὐ πόρρωθεν τὸ ὑπόδειγμα. ὅταν γὰρ αὐτὸν ἴδῃς πῦρ ἔχοντα, καὶ μάχαιραν, καὶ θυσιαστηρίῳ ἐ-

Ἡσ. νγ. ζ. Ἰωαν. ιη. κγ. Λυκ. κγ. λδ. Γεν. κβ. η.

φεστῶτα, τί λοιπὸν ἀμφιβάλλεις ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης; εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν θυσίαν ἰδεῖν, ὄψει διπλῆν. προσήνεγκε γοῦν παῖδα, προσήνεγκε καὶ πρόβατον· μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων, τὴν ἑαυτοῦ γνώμην· καὶ τῷ μὲν αἵματι τοῦ προβάτου, τὴν δεξιάν· τῇ δὲ σφαγῇ τοῦ παιδὸς, τὴν ψυχὴν ἡγίασεν. οὕτως ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, αἵματι μονογενοῦς, θυσίᾳ ἀμνοῦ. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἱερεῖς αἵματι ἡγιάζοντο τῶν ἱερείων τῶν τῷ Θεῷ προσαγομένων. βούλει 5 (Ιωαν. η. νς.) καὶ προφητείαν ἰδεῖν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη, φησίν. οὕτω καὶ σὺ γίνῃ βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς, καὶ προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ· βασιλεὺς μὲν, πάσας χαμαὶ ῥίψας τὰς πονηρὰς πράξεις, καὶ τὰ ἁμαρτήματα κατασφάξας· ἱερεὺς δὲ, ἑαυτὸν προσενεγκὼν τῷ Θεῷ, καὶ καταθύσας τὸ σῶμα, καὶ σφαγεὶς καὶ αὐτός (β. Τιμ. β. ια. Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν αὐτῷ, φησι, καὶ συζήσομεν αὐτῷ) προφήτης δὲ, τὰ μέλλοντα 10 μανθάνων, καὶ ἔνθεος γινόμενος, καὶ σφραγισάμενος. καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. κἂν λειποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ εἶχον σφραγῖδα τὴν περιτομήν, ἡμεῖς δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἑαυτῶν ἐννοήσαντες, ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδειξώμεθα βίον, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν βασιλείας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς 15 ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. δ. 23 ΕΓΩ ΔΕ ΜΑΡΤΥΡΑ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον.

20

Τί φῂς, ὦ μακάριε Παῦλε; φειδόμενος αὐτῶν οὐκ ἦλθες εἰς Κόρινθον; οὐκοῦν ἐναπολογίαν ἵνα ἡμῖν εἰσάγῃς ἐνταῦθα. ἀνωτέρω μὲν γὰρ ἔλεγες, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθες, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρκα βουλεύῃ, οὐδὲ κύριος εἶ σαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ πνεύματος ἐξουσίας πανταχοῦ περιάγῃ, καὶ τὰς θλίψεις εἰς μέσον ἦγες· ἐνταῦθα δὲ 25 σὸν φῂς εἶναι τὸ μὴ ἐλθεῖν, οὐκέτι τῆς τοῦ πνεύματος ἐξουσίας. καὶ γάρ φησιν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκ ἦλθον εἰς Κόρινθον. τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἢ ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ πνεύματος ἦν, καὶ ἠθέλησε μὲν αὐτὸς ἐλθεῖν, ὑπέβαλε δὲ τὸ πνεῦμα μὴ παραγενέσθαι, τὴν φειδὼ τὴν αὐτῶν προβαλλόμενον; ἢ περὶ ἑτέρας λέγει παρουσίας, δηλαδὴ ὅτι πρὶν ἢ γράψαι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, ἠθέλησεν ἐλθεῖν, καὶ κατέσχεν ἑαυτὸν δι' ἀγάπην, ὥστε μὴ ἀ- 30 διορθώτοις ἐπιστῆναι. εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν, τοῦ πνεύματος μηκέτι κωλύοντος αὐτὸν, ἐκεῖνον διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην μεῖναι. ὃ καὶ μᾶλλόν ἐστιν ὑποπτεῦσαι, ὅτι παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν τὸ πνεῦμα ἐκώλυεν· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιλογισάμενος ὅτι τοῦτο βέλτιον, ἔμενε. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πάλιν ἑαυτοῦ μέμνηται (ὃ συνεχῶς λέγων οὐ παύσομαι) ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἑαυτὸν συνιστάμενος. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν 35 αὐτοὺς, καὶ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησας ἐλθεῖν (ἐμίσησας γὰρ ἡμᾶς) δείκνυσι τοὐναντίον, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησεν, ἐπειδὴ ἐφίλει αὐτούς. τί δέ ἐστι τὸ, φειδόμενος; ἤκουσα, φησὶν, ὅτι ἐπόρνευσάν τινες παρ' ὑμῖν· οὐκ ἠθέλησα οὖν ἐλθὼν λυπῆσαι ὑμᾶς. καὶ γὰρ ἀνάγκη παρόντα ἐξετάσαι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπεξελθεῖν καὶ κολάσαι, καὶ πολλοὺς ἀπαιτῆσαι δίκην. βέλτιον οὖν εἶναι ἐνόμισα ἀπεῖναι, καὶ ἐνδοῦναι μετανοῆσαι, ἢ παρὼν ἐπεξελθεῖν, καὶ 40 (χ. [illegible]) παροξυνθῆναι μειζόνως. καὶ γὰρ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς σαφῶς αὐτὸ παρεδήλωσεν (β. Κορ. ιβ. κα.) εἰπών, Φοβοῦμαι μήπως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ, ᾗ ἔπραξαν. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα ἐνδείκνυται, καὶ λέγει μὲν αὐτὸς ἀπολογούμενος· ἐπι- (χ. [illegible])

στύφει

στύφει δὲ αὐτοὺς σφοδρότατα, καὶ φοβεῖ. καὶ γὰρ ἠνίξατο τιμωρίας ὄντας αὐτοὺς ὑπευθύνους,
καί τι καὶ πεισομένους, εἰ μὴ ταχέως διορθωθεῖεν. ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστο-
λῆς φησιν· ὅτι Ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. πλὴν ἀλλ' ἐκεῖ μὲν σαφέστερον, ἐν- (β. Κορ. ιγ. β.)
ταῦθα δὲ, ἐπειδὴ προοίμιον ἦν, οὐχ οὕτως αὐτὸ λέγει, ἀλλ' ὑπεσταλμένως· καὶ οὐδὲ τούτῳ
5 ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν θεραπεύει, ἐπιδιορθώσει κεχρημένος. ἐπειδὴ γὰρ
ὥσπερ ἐξουσίαν πολλὴν ἐνδεικνυμένου τὸ ῥῆμα ἦν (φείδεται γάρ τις ἐκείνων, οὓς καὶ
κολάσαι κύριός ἐστι) τοῦτο αὐτὸ παραμυθούμενος, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι τραχὺ συσκιάζων, φησὶν,

24 Οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως· Τουτέστιν, οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι
φειδόμενος ὑμῶν οὐκ ἦλθον, ὡς κυριεύων ὑμῶν. καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμῶν, ἀλλὰ, τῆς πίστεως,
10 ὃ καὶ πραότερον ἦν καὶ ἀληθέστερον. τὸν γὰρ μὴ βουλόμενον πιστεῦσαι τίς κύριος ἀναγκά-
σαι; Ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησιν, ἡ χαρὰ ὑ-
μῶν ἡμετέρα ἐστὶν, οὐκ ἦλθον, ἵνα μὴ ἐμβάλω εἰς λύπην ὑμᾶς, καὶ αὐξήσω τὴν ἀθυμί-
αν τὴν ἐμήν· ἀλλ' ἔμεινα, ἵνα διορθωθέντες ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς, εὐφρανθῆτε. πάντα γὰρ
ποιοῦμεν ὑπὲρ τῆς χαρᾶς τῆς ὑμετέρας, καὶ ὑπὲρ τούτου σπεύδομεν· ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ κοινω-
15 νοῦμεν αὐτῇ. Τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε. Ὅρα πάλιν ὑπεσταλμένως διαλεγό-
μενον. δέδοικε γὰρ αὐτῶν καθάψασθαι πάλιν, ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν ἐν τῇ προτέ-
ρᾳ καθήψατο ἐπιστολῇ, καὶ ἵνα μεταβολὴν ἐπεδείξαντο· καὶ ἔμελλεν αὖθις τοῦτο ἀνατρέ-
ψειν, εἰ μεταβαλλόμενοι πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν ὑπομένοιεν. διὸ πολλῷ τῆς προ-
τέρας ἡμερωτέρα αὕτη.

20 1 Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο μὴ πάλιν ἐν λύπῃ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Τὸ, πάλιν, (κεφ. β.)
δείκνυσι καὶ ἤδη λυπηθέντα ἐκεῖθεν· καὶ δοκεῖ ἀπολογεῖσθαι, "λεληθότως αὐτῶν καθάπτεται.
εἰ δὲ καὶ ἤδη ἐλύπησαν, καὶ πάλιν "ἔμελλε λυπεῖν, ἐννόησον ὅσην εἰκὸς γενέσθαι τὴν "ἀνίαν.
ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ὅτι ἐλυπήσατε· ἑτέρως δὲ μεθοδεύει τὸν λόγον, τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττόμε-
νος, καὶ λέγων, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, ἵνα μὴ λυπήσω ὑμᾶς. ὃ τὴν αὐτὴν μὲν ἰσχὺν ἔχει τούτῳ ᾧ
25 "εἶπον, εὐπαραδεκτότερον δὲ μᾶλλόν ἐστιν.

2 Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;
Ποία αὕτη ἀκολουθία; μεγίστη μὲν οὖν. σκόπει δέ· οὐκ ἠθέλησα, φησιν, ἐλθεῖν πρὸς ὑ-
μᾶς, ἵνα μὴ λυπήσω ὑμᾶς πλέον ἐπιτιμῶν, ἀγανακτῶν, ἀποστρεφόμενος. εἶτα ἐπειδὴ
καὶ αὐτὸ σφοδρὸν ἦν, καὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχεν, εἴγε οὕτως ἔζων ὡς Παῦλον λυπεῖν, ἐπι-
30 διορθώσει χρώμενός φησιν, Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυ-
πούμενος ἐξ ἐμοῦ; ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ δὲ καὶ ἐν λύπῃ ἔμελλον εἶναι, ἀναγκαζόμενος ὑ-
μῖν ἐπιτιμᾶν, καὶ ὁρᾶν λυπουμένους, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ τοῦτο ηὔφραινέ με. μεγίστης γὰρ
τοῦτο ἀγάπης τεκμήριον, τὸ τοσοῦτον παρ' ὑμῖν ἄξιον εἶναι με, ὡς δύνασθαι δάκνειν ὑμᾶς ἀπο-
στρεφόμενον. καὶ ὅρα σύνεσιν. ὃ γὰρ οὐ νόμου τοῦ μαθητοῦ ἦν, τὸ ἀλγεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἐπιτιμωμέ-
35 νους, τοῦτο ὡς χαριζομένους αὐτοὺς εἰσάγει. οὐδεὶς γάρ με οὕτως εὐφραίνει, φησὶν, ὡς ἐ-
κεῖνος ὁ ἐπιστρεφόμενος τῶν ἐμῶν ῥημάτων, καὶ λυπούμενος ὅταν βλέπῃ με ὀργιζόμενον. καίτοι τὸ
ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ δυνάμενος ὑμᾶς εὐφρᾶναι; ἀλλ'
οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ἀντιστρέφει πάλιν αὐτὸ, θεραπεύων αὖθις, καὶ λέγων, Εἰ καὶ λυπῶ ὑμᾶς,
χάριν μοι παρέχετε καὶ τοῦτο μεγίστην, ὅτι δάκνεσθε ὑπὸ τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων.

40 3 Καὶ γὰρ ἔγραψα ὑμῖν αὐτὸ τοῦτο. Ποῖον; ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, φειδόμενος
ὑμῶν. πότε ἔγραφε; ἐν τῇ προτέρᾳ, ὅτε ἔλεγεν, Οὐ θέλω ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰ- (α. Κορ. ιϛ. ζ.)
δεῖν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ, ὅτε εἶπε, Μὴ ἐλθόντα με πάλιν ταπει- (α. Κορ. ιβ. κα.)
νώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς. ἔγραψα οὖν αὐτὸ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει, φησὶ, μήπως ἐλθόντα
με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων. διὰ τί δὲ ἔγραφες;

Ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην σχῶ ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ, πάντων ὑμῶν ἐστιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι εὐφραίνομαι ἀλγούντων ὑμῶν, καὶ ἔτι αὐθαδέστερον τοῦτο ἦν καὶ τραχύτερον, πάλιν αὐτὸ ἀνέστρεψεν ἑτέρως, καὶ ἡμερώτερον αὐτὸ ἐποίησεν οἷς ἐπήγαγε. διὰ τοῦτο γάρ, φησι, προέγραψα ὑμῖν, ἵνα μὴ ἐν ὀδύνῃ ὑμᾶς εὕρω μὴ διορθωθέντας. διὰ τοῦτο εἶπον ἵνα μὴ λυπηθῶ, οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. οἶδα γὰρ ὅτι ἐὰν ἴδητε χαίροντα, χαίρετε· καὶ θεάσησθε ἀλγοῦντα, ἀλγεῖτε. ὅρα τοίνυν ἄνωθεν τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων· οὕτω γὰρ εὐμαθέστερος ἡμῖν ἔσται ὁ λόγος. οὐκ ἦλθον, φησιν, ἵνα μὴ λυπήσω ὑμᾶς, ἀδιορθώτους εὑρών. τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. ἐγὼ μὲν γὰρ, λυπουμένων ὑμῶν, ἔχω ἡδονὴν οὐ μικρὰν, ὅταν ἴδω τοσοῦτον ἐμοῦ φροντίζοντας, ὡς καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἀλγεῖν ἁμαρτάνοντος ἐμοῦ. τίς γάρ ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω διακείμενος, ἐπειδὴ τὸ ὑμέτερον σκοπῶ, ἔγραψα ὑμῖν τὸ αὐτὸ τοῦτο, ἵνα μὴ λυπηθῶ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, οὐ τὸ ἐμὸν σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς μέλλετε λυπεῖσθαι ἀλγοῦντά με ὁρῶντες· ὥσπερ οὖν καὶ εὐφραίνεσθε χαίροντα θεωροῦντες. σκόπει τοίνυν σύνεσιν. εἶπεν, ἵνα μὴ λυπήσω οὐκ ἦλθον, καίτοιγε εὐφραίνομαι, φησιν. εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ἐκείνων ἀλγούντων εὐφραίνεσθαι, κατὰ τοῦτό φησι, χαίρω, καθὸ καθάπτομαι· ἐπεὶ καθ' ἕτερον λυποῦμαι, ὅταν ὑμᾶς οὕτω φιλοῦντας ἀναγκάζωμαι λυπεῖν, οὐ τούτῳ μόνον τῷ ἐπιτιμᾷν, ἀλλὰ τῷ καὶ αὐτὸς ἐν λύπῃ εἶναι, καὶ ὑμᾶς διὰ τούτου πάλιν λυπεῖν. σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ καὶ μετ' ἐγκωμίου τίθησι λέγων, ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν. τοῦτο γὰρ γνησιότητα μαρτυροῦντός ἐστι, καὶ πολλὴν φιλοστοργίαν· ὡς ἂν εἰ περὶ υἱῶν τις εἴποι πολλὰ εὐεργετηθέντων, καὶ περὶ οἷς ἐπόνησεν. εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο γράφω, καὶ οὐκ ἔρχομαι, μέγα τι οἰκονομῶν οὐκ ἔρχομαι, καὶ οὐ μισῶν, οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλῶν. εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ὁ λυπῶν εὐφραίνει, ἵνα μὴ λέγωσι, τοῦτο οὖν αὐτὸ σπουδάζεις, ἵνα εὐφραίνῃ, καὶ ἐπιδείξῃ πᾶσι πόσην ἔχεις ἰσχύν; ἐπήγαγεν·

4 Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων· οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς.

Τί ταύτης φιλοστοργότερον τῆς ψυχῆς; αὐτῶν γὰρ τῶν ἡμαρτηκότων οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλεῖον δείκνυσιν ἑαυτὸν ἀλγήσαντα. οὐ γὰρ ἀπὸ θλίψεώς φησι μόνον, ἀλλ' ἀπὸ πολλῆς· οὐδὲ δακρύων, ἀλλὰ διὰ πολλῶν δακρύων καὶ συνοχῆς καρδίας· τουτέστιν, ἀπαγχονιζόμενος, ἀποπνιγόμενος ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ μηκέτι φέρων τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, ἔγραψα ὑμῖν· οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα γνῶτε τὴν ἀγάπην, φησὶν, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. καίτοι τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα διορθωθῆτε (καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἔγραψεν) ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καταγλυκαίνων μᾶλλον τὸν λόγον, καὶ εἰς μεῖζον φίλτρον αὐτοὺς ἐπισπώμενος, τοῦτο ἀντ' ἐκείνου τίθησι, δεικνὺς ὅτι πάντα ἀπὸ ἀγάπης ποιεῖ. καὶ οὐχ ἁπλῶς φησιν, ἀγάπην, ἀλλ', ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. βούλεται γὰρ αὐτοὺς καὶ ταύτῃ ἐπισπάσασθαι, τῷ δεῖξαι ὅτι πλέον πάντων αὐτοὺς φιλεῖ, καὶ ὡς περὶ ἐξαιρέτους μαθητὰς διάκειται. διό φησιν, Εἰ καὶ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι· καὶ, Ἐὰν πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἔχητε, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· καὶ πάλιν, Ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς· καὶ προϊών φησι, Καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι· καὶ ἐνταῦθα, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. ὥστε εἰ καὶ θυμοῦ τὰ ῥήματα ἐγέμεν, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης ἦν πολλῆς καὶ ὀδύνης ὁ θυμός· καὶ γράφων τὴν ἐπιστολὴν, ἔπασχον, ἤλγουν, οὐχ ὅτι ἡμαρτήκατε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἠναγκαζόμην λυπεῖν. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ἐξ ἀγάπης· ὥσπερ ἂν ἔχων τις παῖδα γνήσιον σηπεδόνα ἔχοντα, ἀναγκαζόμενος τέμνειν καὶ καίειν, δι' ἀμφότερα πάσχει, καὶ ὅτι νοσεῖ, καὶ ὅτι ἀναγκάζεται

α. Κορ. θ. β. / δ. ιε. / β. Κορ. α. ιβ. / ιβ. ιε.

γ. ἵνα ἐν ὀδύνῃ ὑμᾶς ἐγὼ διορθωθέντας.

γ. ἤλγουν

ἀναγκάζεται αὐτὸν τέμνειν. ὥστε ὀνομίζετε εἶναι τοῦ μισεῖν ὑμᾶς σημεῖον, τοῦτο τοῦ σφόδρα
φιλεῖν ἦν. Εἰ δὲ τὸ λυπῆσαι ἐξ ἀγάπης, πολλῷ μᾶλλον τὸ εὐφραίνεσθαι λυπουμένων. ἀ-
πολογησάμενος τοίνυν ὑπὲρ ἑαυτοῦ (καὶ γὰρ ἀπολογεῖται πολλαχοῦ, καὶ οὐκ αἰσχύνεται). Εἰ
γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸ ποιεῖ λέγων, Λαός μου, τί ἐποίησά σοι; πολλῷ μᾶλλον Παῦλος) ἀπολογη- Μιχ. ς. γ.
5 σάμενος οὖν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ μέλλων μετιέναι λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν τὴν ὑπὲρ τοῦ
πεπορνευκότος, ἵνα μὴ διαστραφῶσιν ὡς τἀναντία κελευόμενοι, καὶ προσφιλονεικήσω-
σιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ὀργισθείς, καὶ νῦν κελεύων αὐτὸν ἀφιέναι· ὅρα πῶς αὐτὸ προ-
ῳκονόμησεν, ἀπό τε τῶν εἰρημένων, ἀπό τε τῶν ῥηθησομένων. τί γάρ φησιν;

5 Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκε. Πρῶτον αὐτοὺς ἐπαινέσας, ὡς τὰ
10 αὐτὰ χαίροντας, καὶ τὰ αὐτὰ λυπουμένους, τότε ἐμβάλλει εἰς τὸν περὶ τούτου λόγον, εἰπὼν
πρότερον, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρά, πάντων ὑμῶν ἐστιν. Εἰ δὲ ἡ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστι χαρά, δεῖ
μετ' ἐμοῦ καὶ νῦν ἡσθῆναι, ὥσπερ ἠλγήσατε μετ' ἐμοῦ τότε. καὶ γὰρ δι' ὧν ἐλυπήθητε, ηὐ-
φράνατε· καὶ δι' ὧν χαίρετε νῦν (ἂν ἄρα ἡσθῆτε) τὸ αὐτὸ ποιήσετε. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ ἐμὴ
λύπη, πάντων ὑμῶν ἐστιν· ἀλλ' ἐν τοῖς ἄλλοις κατασκευάσας τοῦτο, νῦν μόνον οὐκ ἤλεγξε, τοῦτο
15 τέθεικε, τὴν χαράν, εἰπὼν ὅτι ἡ ἐμὴ χαρά, πάντων ὑμῶν ἐστιν. Εἶτα καὶ τῶν προτέρων
μέμνηται λέγων, Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους (ἵνα
μὴ ἐπιβαρῶ) πάντας ὑμᾶς. Οἶδα, φησίν, ὅτι συνωργίσθητέ μοι καὶ συνη-
γανακτήσατε ἐπὶ τῷ πεπορνευκότι, καὶ ἐκ μέρους πάντας ὑμᾶς ἐλύπησε τὸ συμβάν.
διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, ἐκ μέρους, οὐχ ὡς ὑμῶν ἐλάττονα ἀλγησάντων ἢ ἐγώ, ἀλλ' ἵνα μὴ βα-
20 ρύνω ἐκεῖνον τὸν πορνεύσαντα. Οὐκ ἐμὲ τοίνυν μόνον ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς ὁμοίως· * καὶ
φειδόμενος αὐτοῦ εἶπον, ἀπὸ μέρους. Εἶδες πῶς αὐτῶν εὐθέως ἐχάλασε τὸν θυμόν, δείξας
καὶ τῆς ἀγανακτήσεως κοινωνοὺς γενομένους;

6 Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων.

Καὶ οὐ λέγει, τῷ πεπορνευκότι, ἀλλὰ πάλιν τῷ τοιούτῳ, ὡς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ· ἀλλ' οὐ
25 διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν αἰσχυνόμενος, ἐνταῦθα δὲ φειδόμενος. διὸ οὐδὲ μέ-
μνηται λοιπὸν οὐδαμοῦ τῆς ἁμαρτίας· καιρὸς γὰρ ἀπολογίας ἦν.

7 Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ
λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Οὐ γὰρ μόνον κελεύει λῦσαι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ
καὶ ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανάγει. τὸ γὰρ μαστιγωθέντα ἂν μόνον τις ἀφῇ, καὶ οὐ θεραπεύσῃ, οὐδὲν
30 ἐποίησεν. ὅρα δὲ πῶς κἀκεῖνον πάλιν καταστέλλει, ἵνα μὴ τῇ συγχωρήσει γένηται χείρων. Εἰ
γὰρ καὶ ἐξωμολογήσατο, καὶ μετενόησε, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς μετανοίας, ὅσον ἀπὸ
τῆς δωρεᾶς λαμβάνει τὴν ἄφεσιν. διό φησι, χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι. καὶ τὸ ἑξῆς
πάλιν τὸ αὐτὸ δηλοῖ. οὐ γάρ, ἐπειδὴ ἄξιός ἐστιν, οὐδέ, ἐπειδὴ ἀρκοῦσαν μετάνοιαν ἐπεδείξα-
το, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστι, διὰ τοῦτό φησιν, ἀξιῶ. διὸ καὶ ἐπήγαγε, μήπως τῇ περισσοτέ-
35 ρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. τοῦτο δὲ καὶ μαρτυροῦντος ἦν αὐτῷ πολλὴν τὴν μετάνοι-
αν, καὶ οὐκ ἀφιέντος εἰς ἀπόνοιαν ἐλθεῖν. τί δέ ἐστι τὸ καταποθῇ; ἢ τοῦτο ποιήσας ὅπερ καὶ
Ἰούδας ἐποίησεν, ἢ καὶ ἐν τῷ ζῆν χείρων γινόμενος. κἂν γὰρ ἀποσκιρτήσῃ, φησί, τῷ μὴ φέρειν
ἐπιπλέον τὴν ἐκ τῆς ἐπιτεινομένης ἐπιπλήξεως ὀδύνην· πολλάκις καὶ ἀπογνούς, ἢ
εἰς ἀγχόνην, ἢ εἰς μείζονα λοιπὸν ἥξει κακίαν. δεῖ τοίνυν προκαταλαβεῖν, ἵνα μὴ χα-
40 λεπώτερον τὸ ἕλκος γένηται, μηδέ, ὅπερ κατωρθώσαμεν, ἀπολέσωμεν τῇ ἀμετρίᾳ. ταῦτα
δὲ ἔλεγεν, ἐκεῖνον (ὅπερ ἔφθην εἰπὼν) καὶ καταστέλλων, καὶ παιδεύων μὴ γίνεσθαι μετὰ
τὴν ἄφεσιν ῥαθυμότερον. οὐ γὰρ ὡς ἀπονιψάμενον τέλεον, ἀλλ' ὡς σφεδδικῶς μὴ χαλε-
πώτερόν τι ἐργάσηται), οὕτως ἐδεξάμην, φησίν. ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς
τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόν-

τὴν μετάνοιαν δείξειν· ὃ καὶ τότε ὁ ἀπόστολος ἐποίησε. καὶ γὰρ ἐφοβεῖτο αὐτοῦ τὸ ἀ-
σθενές· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε, μὴ καταποθῇ, ὡς ἐπὶ θηρίου, ὡς ἐπὶ χειμῶνος, ὡς ἐπὶ
κλύδωνος.

8 Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς. Οὐκέτι ἐπιτάττει, ἀλλὰ παρακαλεῖ, οὐχ ὡς δι-
δάσκαλος, ἀλλ' ὡς ὁμότιμος, κἀκείνους ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσας τοῦ δικαστικοῦ, ἑαυτὸν ἔστησεν
ἐν τάξει συνηγόρου. ἐπειδὴ γὰρ κατώρθωσεν ὅπερ ἐβούλετο, ἀπλήστως ὑπὸ χαρᾶς τῇ
ἱκετηρίᾳ κέχρηται. καὶ τί ποτέ ἐστιν ὃ παρακαλεῖ, εἰπέ μοι; Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν
ἀγάπην· Τουτέστι, βεβαιῶσαι, μὴ ἁπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε, προσίεσθαι. τοῦτο δὲ
πάλιν μαρτυροῦντός ἐστιν αὐτοῖς ἀρετὴν μεγίστην εἴγε οἱ οὕτω φιλοῦντες αὐτὸν, καὶ συγ-
κροτοῦντες, ὡς καὶ φυσιωθῆναι, οὕτως ἀπεστράφησαν, ὡς τοσαῦτα κάμνειν τὸν Παῦλον, ἵνα
κυρώσωσιν εἰς αὐτὸν ἀγάπην. τοῦτο ἀρετὴ μαθητῶν, τοῦτο ἀρετὴ διδασκάλων, τὸ οὕ-
τως ἐκείνους εὐηνίους εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὸν ῥυθμίζειν αὐτούς. τοῦτο εἰ καὶ νῦν ἐγίνετο, οὐκ ἂν
οἱ ἁμαρτάνοντες ἀναισθήτως ἐπλημμέλησαν. οὔτε γὰρ φιλεῖν ἁπλῶς δεῖ, οὔτε ἀποστρέ-
φεσθαι ἄνευ λόγου τινός.

9 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκο-
οί ἐστε· Μὴ μόνον ἐν τῷ ἀποτέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συνάπτειν. εἶδες πῶς πά-
λιν καὶ ἐνταῦθα αὐτοῖς περιίστησι τὸν ἀγῶνα; ὥσπερ γὰρ ἡνίκα ἥμαρτεν, ἐναγωνίους αὐτοὺς ἐποίη- [ἴσ. τῷ]
σεν, εἰ μὴ ἐκτέμοιεν, εἰπὼν, Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, καὶ ἕτερα πλείονα· οὕ- [α. Κορ. ε. ϛ.]
τω καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν τῆς παρακοῆς αὐτοῖς ἐφίστησι φόβον, μονονουχὶ λέγων, ὅτι ὥσπερ τό-
τε οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ νῦν οὐχ ὑπὲρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ ὑμῶν αὐτῶν βου-
λευτέον ὑμῖν ἐστι, μὴ δόξητε φιλόνεικοί τινες εἶναι, καὶ ἀπάνθρωποι, καὶ οὐκ ἐν ἅπασιν ὑπή- [γ. ὑμῶν]
κοοι. διό φησιν, Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα
ὑπήκοοί ἐστε. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐδόκει ἂν καὶ φθόνου εἶναι, καὶ βασκανίας· τοῦτο δὲ δείκνυσι κα-
θαρὰν μάλιστα τὴν ὑπακοὴν, καὶ εἰ πρὸς φιλανθρωπίαν εἰσὶν ἐπιτήδειοι. τοῦτο γὰρ
μαθητῶν εὐγνωμόνων, τὸ μὴ μόνον ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία κελεύσαντι πείθεσθαι. διὰ
τοῦτο εἶπεν, Εἰς πάντα, δεικνὺς ὅτι ἐὰν μὴ ὑπακούσωσιν, οὐχ οὕτως ἐκεῖνον ὡς ἑαυτοὺς
καταισχυνοῦσι, φιλονείκων λαμβάνοντες δόξαν. ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα κἀντεῦθεν αὐτοὺς ὠθή-
σῃ πρὸς τὸ πεισθῆναι. διὸ καὶ λέγει, Εἰς τοῦτο γὰρ ἔγραψα ὑμῖν. καίτοι οὐ διὰ τοῦτο ἔγρα-
ψε· λέγει δὲ διὰ τοῦτο, ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. τὸ γὰρ προηγούμενον ἦν ἡ ἐκεί-
νου σωτηρία. ἀλλ' ἔνθα μηδὲν βλάπτεται, κἀκείνοις χαρίζεται. τῷ δὲ εἰπεῖν, Εἰς
πάντα, πάλιν ἐγκωμιάζει, τῆς προτέρας ὑπακοῆς ἀναμνήσας, καὶ εἰς μέσον αὐ-
τὴν ἀγαγών.

10 Ὧ δέ τι χαρίζεσθε, κἀγώ. Ὁρᾷς πῶς πάλιν τὰ δευτερεῖα ἑαυτῷ δίδωσιν,
ἐκείνους μὲν ἀρχηγοὺς, ἑαυτὸν δὲ ἑπόμενον δεικνύς; τοῦτό ἐστι μαλάξαι τραχυνομένην γνώ-
μην, τὸ ἐκλῦσαι φιλονεικοῦσαν. εἶτα ἵνα μὴ ὑπτίους ποιήσῃ, ὡς κυρίους ὄντας, καὶ μὴ ἀ-
φῶσιν αὐτὸν, πάλιν αὐτοὺς ἄγει πρὸς τοῦτο, λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐχαρίσατο.

Καὶ γὰρ ἐγὼ εἴ τι κεχάρισμαι, ὃ κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸ δι' ὑμᾶς
ἐποίησα, φησί. καὶ ὥσπερ ἡνίκα ἐκέλευεν ἀποτεμεῖν, οὔτε ἀφῆκεν αὐτοὺς γενέσθαι κυρίους
χαρίσασθαι, εἰπὼν, ἤδη κέκρικα παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ, καὶ ἔλαβε πάλιν [α. Κορ. ε. ε.]
κοινωνοὺς αὐτοὺς τῆς ψήφου, εἰπὼν, Συναχθέντων ὑμῶν παραδοῦναι αὐτὸν (δύο τὰ μέγι-
στα κατασκευάζων, καὶ τὸ ἐξενεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν, καὶ τὸ μὴ χωρὶς ἐκείνων, ὥστε μὴ δόξαι
ταύτῃ πλήττειν) καὶ οὔτε μόνος αὐτὴν ἐκφέρει, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐθάδη εἶναι, καὶ ὑπερορᾶ-
σθαι αὐτοὶ, οὔτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, ἵνα μὴ κύριοι γενόμενοι προδῶσι τὸν ἡμαρτηκότα,
ἀκαίρως αὐτῷ χαριζόμενοι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, ὅτι ἐγὼ ἤδη ἐχαρισάμην, ὃς

ἐν τῇ προτέρᾳ ἤδη κέκρικα. Εἶτα ἵνα μὴ πληγῶσιν, ὡς ὑπεροφθέντες, φησί, δι' ὑμᾶς. τί οὖν; διὰ ἀνθρώπους συνεχώρησεν; οὐχί. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ προσέθηκεν,

Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. Τί ἐστιν, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ; ἢ κατὰ Θεόν, φησιν, ἢ εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ. Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

11 Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Εἶδες πῶς καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, καὶ πάλιν ἀφαιρεῖται αὐτήν, ἵνα ἐκείνῳ μὲν μαλάξῃ, τούτῳ δὲ τὸ αὔθαδες αὐτῶν ἐκκόψῃ; οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐντεῦθεν κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸ δεῖξαι κοινὴν τὴν βλάβην οὖσαν, εἰ παρακούσαιεν· ὅπερ καὶ ἐν ἀρχῇ πεποίηκε. καὶ γὰρ τότε ἔλεγε, Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. καὶ πανταχοῦ, καὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκείνων ποιεῖ τὴν ἄφεσιν. σκόπει δὲ ἄνωθεν. Εἰ δέ τις λελύπηκε, φησιν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους (ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ) πάντας ὑμᾶς. Εἶτα πάλιν, Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων. τοῦτο αὐτοῦ ψῆφος καὶ γνώμη. ἀλλ' οὐκ ἔστη μέχρι τῆς ψήφου, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς κοινωνοὺς ποιεῖ, λέγων, ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι. διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην. πάλιν ἐκείνων τὸ ὅλον ποιήσας, εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἑαυτοῦ μεταβαίνει, λέγων, εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε. εἶτα πάλιν αὐτῶν ποιεῖ τὴν χάριν, λέγων ᾧ δέ τι χαρίζεσθε. εἶτα αὐτοῦ καὶ ἐγώ, λέγων, εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς. εἶτα καὶ ἐκείνων καὶ ἑαυτοῦ. καὶ γὰρ ἐγώ, φησιν, εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ ὡς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κελεύοντος· ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἔπειθε. τὸ γὰρ ἐδεδοίκεισαν λοιπὸν μὴ χαρίσασθαι πρᾶγμα εἰς δόξαν αὐτοῦ διαβαῖνον, καὶ αὐτῷ δοκοῦν. Εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν βλάβος, εἰ παρακούσαιεν, τίθησι λέγων, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καλῶς πλεονεξίαν ὀνομάσας. οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ λαμβάνει λοιπόν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἁρπάζει. μὴ δέ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἔστι μόνος θηριάλωτος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σκόπησον, ὅτι ἐλαττοῦται τῆς ἀγέλης ὁ ἀριθμός· καὶ νῦν μάλιστα, ὅτε δύναται ὅπερ ἀπέβαλεν ἀνακαλέσασθαι. Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν· Ὅτι καὶ προσχήματι εὐλαβείας ἀπόλλυσιν. οὐ γὰρ μόνον τῷ εἰς πορνείαν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου δύναται διαφθεῖραι, τῆς ἀμέτρου λύπης τῆς ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ. ὅταν οὖν μετὰ τῶν ἰδίων καὶ τοὺς ἡμετέρους λαμβάνῃ, ὅταν καὶ ἁμαρτάνειν κελεύων ἀπολλύῃ, καὶ μετανοεῖν κελευόντων ἡμῶν ἁρπάζῃ, πῶς οὐχὶ πλεονεξία τὸ πρᾶγμα; οὐ γὰρ ἀρκεῖ αὐτῷ δι' ἁμαρτίας καταβάλλειν· ἀλλὰ καὶ διὰ μετανοίας, ἂν μὴ νήφωμεν, τοῦτο ποιεῖ. διὸ καὶ πλεονεξίαν εἰκότως ἐκάλεσεν, ὅταν καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων κρατῇ. τὸ γὰρ δι' ἁμαρτίας λαμβάνειν, ἴδιον αὐτοῦ ἐστι· τὸ μέντοι διὰ μετανοίας, οὐκ ἔτι. ἡμέτερον γάρ, οὐκ ἐκείνου τὸ ὅπλον. ὅταν οὖν καὶ ἐντεῦθεν δύνηται λαμβάνειν, σκόπησον πῶς ἡ ἧττα αἰσχρά, πῶς ὡς ἀσθενῶν καὶ ταλαιπώρων καταγελάσεται καὶ καταδραμεῖται, εἰ τοῖς ἡμετέροις ὅπλοις ἡμᾶς μέλλει χειροῦσθαι. καὶ γὰρ σφόδρα καταγέλαστον, καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης, διὰ τῶν ἡμετέρων φαρμάκων τὰ τραύματα αὐτὸν κατασκευάζειν. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, τὸ ποικίλον, τὸ δολερόν, τὸ κακομήχανον, τὸ κακοῦργον, τὸ ἐπὶ προσχήματι εὐλαβείας ἐπηρεαστικὸν ἐμφαίνειν. [margin: ἐμφαίνων.]

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς ἐννοοῦντες, μηδέποτε μηδενὸς καταφρονῶμεν, μηδέποτε ἁμαρτάνοντες ἀπογινώσκωμεν· μηδ' αὖ ῥᾳθυμῶμεν πάλιν, ἀλλὰ συντείνωμεν τὴν διάνοιαν πλημμελοῦντες, μὴ ἁπλῶς ῥήματα προβαλλώμεθα. καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς ἐγώ, οἳ λέγουσι μὲν πενθεῖν τὰ ἁμαρτήματα, οὐδὲν δὲ μέγα ἐργάζονται, ἀλλὰ νηστεύουσι μέν, καὶ τραχέα φοροῦσιν ἱμάτια, χρημάτων δὲ μᾶλλον τῶν καπηλευόντων ἐφίενται, καὶ ὀργῇ πλέον θηρίων ἁλίσκονται, καὶ κακηγορίαις χαίρουσι μᾶλλον, ἢ ἐγκωμίοις ἑτέρων. οὐκ ἔστι ταῦτα μετάνοια·

τάνοια· Εἰκὼν ἐστὶ μετανοίας ταῦτα, καὶ σκιὰ μόνον, οὐ μετάνοια. διὸ καὶ ἐπὶ τούτων καλὸν
εἰπεῖν, σκοπεῖτε μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀ-
γνοοῦμεν. τοὺς μὲν γὰρ διὰ ἁμαρτημάτων, τοὺς δὲ διὰ μετανοίας ἀπόλλυσι, τούτους δὲ ἑτέρῳ τρόπῳ
πάλιν, τῷ μηδὲν ἀπὸ μετανοίας ἀφεῖναι καρποῦσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἀπολέσαι ἐξ εὐθείας οὐχ
εὗρεν, ἑτέραν ἦλθεν ὁδόν, τοὺς μὲν πόνους ἐπιτείνων, τοὺς δὲ καρποὺς ἀφαιρούμενος, καὶ πείθων 5
ὡς τὸ πᾶν κατωρθωκότας, οὔπω τῶν ἄλλων ἀμελεῖν. ἵν' οὖν μὴ εἰκῆ κοπιῶμεν ἑαυτούς, μι-
κρὰ πρὸς τὰς τοιαύτας διαλεχθῶμεν γυναῖκας. γυναικῶν γὰρ μάλιστα τουτὶ τὸ νόση-
μα. καλὸν μὲν καὶ τοῦτο ὃ περιάπτε(ται) νῦν, νηστεία, καὶ χαμευνία, καὶ σποδός· ἀλλ' ὅταν τὰ ἄλ-
λα μὴ προσῇ, τούτων ὄφελος οὐδέν. ἔδειξε πῶς ἀφίησιν ἁμαρτίας ὁ Θεός. τί τοίνυν ἐκεί-
νην ἀφέντες τὴν ὁδόν, ἑτέραν αὐτοῖς τέμνετε; ἥμαρτον οἱ Νινευῖταί ποτε, καὶ ἐποίησαν ταῦ- 10
τα, ἃ καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε νῦν· ἀλλ' ἴδωμεν τί αὐτοὺς ὠφέλησε. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόν-
των πολλὰ μὲν ἐπάγουσιν οἱ ἰατροί, ὁ δὲ συνετὸς οὐ τοῦτο σκοπεῖ, ὅτι τὸ καὶ τὸ ἐποίησεν ὁ ἀρ-
ρωστῶν, ἀλλὰ τί αὐτὸν ὠφέλησεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα σκοπεῖν δεῖ. τί οὖν ὠφέλησε τοὺς βαρ-
βάρους ἐκείνους; ἐπέθηκαν νηστείαν τοῖς τραύμασι, καὶ σφοδρὰν νηστείαν ἐπέθηκαν, καὶ χαμευ-
νίαν, καὶ σάκκου περιβολήν, καὶ τέφραν, καὶ ὀδυρμοὺς ἐπέθηκαν καὶ μεταβολὴν βίου. ἴδωμεν 15
οὖν τί τούτων ἐποίησεν αὐτοὺς ὑγιεῖς. καὶ πόθεν εἰσόμεθα, φησίν; ἂν πρὸς τὸν ἰατρὸν ἔλθω-
μεν, ἂν αὐτὸν ἐρωτήσωμεν. οὐ γὰρ ἀποκρύψεται ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐρεῖ. μᾶλ-
λον δὲ ἵνα μηδεὶς ἀγνοῇ, μηδὲ ἔρεσθαι δέηται, καὶ ἀνέγραψε τὸ φάρμακον τὸ ἀναστῆσαν αὐ-
Ιων. γ. ι. τούς. τί οὖν τοῦτό ἐστιν; Εἶδε, φησίν, ὁ Θεὸς ὅτι ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς
πονηρᾶς, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ᾗ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς. οὐκ εἶπεν, ὅτι εἶδε νη- 20
στείαν, καὶ σάκκον, καὶ σποδόν. καὶ ταῦτα οὐ νηστείαν ἀναιρῶν λέγω (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τὸ τῆς
νηστείας κρεῖττον ποιεῖν παραινῶν, τὸ πάσης κακίας ἀπέχεσθαι. ἥμαρτε καὶ ὁ Δαβίδ. ἴδω-
μεν οὖν καὶ τοῦτον πῶς μετενόησε. τρεῖς ἡμέρας ἐκάθισεν ἐπὶ τέφρας. ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ
ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐποίει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ παιδίου, μεθύων ἔτι τῷ πάθει· τὴν δὲ ἁμαρτίαν ἑ-
τέρως ἀπέσμηξε, ταπεινοφροσύνῃ, συντριβῇ καρδίας, κατανύξει ψυχῆς, τῷ μηκέτι τοῖς 25
αὐτοῖς περιπεσεῖν, τῷ μεμνῆσθαι διηνεκῶς αὐτῆς, τῷ φέρειν εὐχαρίστως τὰ ἐπιόντα ἅπαν-
τα, τῷ φείδεσθαι τῶν λυπούντων, τῷ μὴ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς βου-
λομένους τοῦτο ποιεῖν, κωλύειν. ὅτε γοῦν αὐτὸν ὁ Σεμεεὶ μυρίοις ἔπλυνεν ὀνείδεσι, τοῦ στρα-
β. Βασ. ις. ια. τηγοῦ τοῦ παρόντος ἀγανακτοῦντος, ἔλεγεν, Ἄφες αὐτὸν καταρᾶσθαί με, ὅτι Κύριος ἐνε-
τείλατο αὐτῷ. καρδίαν γὰρ συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην εἶχεν, ὃ μάλιστα 30
αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἀπέσμηξε. καὶ γὰρ τοῦτο ἐξομολόγησις, τοῦτο μετάνοια. ἂν δὲ νη-
στεύοντες ἀλαζόνες ὦμεν, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελήθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβημεν. ταπείνωσον τοί-
Ψαλμ. λγ. ιη. νυν τὴν καρδίαν καὶ σύ, ἵνα τὸν Θεὸν ἐπισπάσῃ. Ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμέ-
νοις τῇ καρδίᾳ. οὐχ ὁρᾷς ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς λαμπραῖς τοὺς ἠτιμωμένους, πῶς οὐδὲ
τῶν ἐλαττόνων οἰκετῶν ὑβριζόντων αὐτοὺς οὐκ ἀντιλέγουσιν, ἀλλὰ φέρουσι διὰ τὴν ἀτι- 35
μίαν, ἣ περιέβαλεν αὐτοὺς ἡ ἁμαρτία; οὕτω καὶ σὺ ποίει· κἂν λοιδορήσῃ σέ τις, μὴ ἀγριάνῃς,
ἀλλὰ στέναξον, μὴ ἐπὶ τῇ ὕβρει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ σε εἰς ἀτιμίαν ἐμβαλούσῃ.
στέναξον ὅταν ἁμάρτῃς, μὴ ὅτι κολάζεσθαι μέλλεις (τοῦτο γὰρ οὐδέν) ἀλλ' ὅτι προσέκρου-
σάς σου τῷ δεσπότῃ τῷ οὕτως ἡμέρῳ, τῷ οὕτω σε φιλοῦντι καὶ ἐκκρεμαμένῳ τῆς σωτηρίας
τῆς σῆς, ὡς καὶ τὸν υἱὸν ἐπιδοῦναι ὑπὲρ σοῦ. διὰ ταῦτα στέναξον, καὶ τοῦτο ποίει διηνεκῶς. 40
τοῦτο γὰρ ἐξομολόγησις. μὴ νῦν μὲν φαιδρός, αὔριον δὲ σκυθρωπός, εἶτα φαιδρός· ἀλ-
Ματθ. ε. δ. λὰ διαπαντὸς μένε ἐν τῷ πενθεῖν καὶ συντρίβειν σαυτόν. Μακάριοι γάρ, φησίν, οἱ πεν-
θοῦντες, τουτέστιν, οἱ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦντες. μένε τοῦτο ποιῶν διηνεκῶς, καὶ σαυτῷ προσ-
Ιωηλ. β. ιγ. έχων, καὶ συντρίβων σου τὴν καρδίαν, ὡς ἄν τις γνήσιον υἱὸν ἀποβαλών, πενθοίη. Διαρρή-
ξατε,

ξατε, φησι, τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. τὸ δὲ διεῤῥωγὸς οὐκ ἂν ἐπαρθείη· τὸ συντετριμμένον οὐκ ἂν ἐξδμασαίη. διὰ τοῦτο ὁ μὲν λέγει, διαῤῥήξατε· ὁ δὲ λέγει, Καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. (Ψαλμ. ν. ιθ.) κἂν σοφὸς ᾖς, κἂν πλούσιος, κἂν δυνάστης, διάῤῥηξον τὴν καρδίαν, μὴ ἀφῇς αὐτὴν μέγα φρονεῖν, μηδὲ φυσᾶσθαι. τὸ γὰρ διεῤῥωγὸς οὐ φυσᾶται· κἂν ᾖ τι ὃ ἐπαίρει, οὐ δύναται στέγειν τὸ φύσημα τῷ διεῤῥῆχθαι. οὕτω καὶ σὺ ταπεινοφρόνησον· ἐννόησον ὅτι τελώνης ἀπὸ ῥήματος ἑνὸς ἐδικαιώθη. καίτοιγε οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἐκεῖνο ἦν, ἀλλ' ὁμολογία ἀληθής. εἰ δὲ τοῦτο τοσαύτην ἔχει ἰσχὺν, πόσῳ μᾶλλον ταπεινοφροσύνη; ἄφες ἁμαρτήματα τοῖς πεπλημμεληκόσιν εἰς σέ. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἁμαρτίας ἀφίησι. καὶ περὶ μὲν τοῦ προτέρου φησὶν, Εἶδον ὅτι (Ησ. νζ. ιζ.) ἐπορεύθη στυγνὸς, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαὰβ δὲ τοῦτο τὴν ὀργὴν ἔλυσε τοῦ Θεοῦ. περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, Ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. (Λυκ. ς. λζ.) ἔστι καὶ πάλιν ἄλλη ὁδὸς τοῦτο φέρουσα τὸ φάρμακον ἡμῖν, ἡ κατάγνωσις τῶν πεπλημμελημένων. Λέγε γὰρ σὺ (Ησ. μγ. κς.) τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. καὶ τὸ κακῶς πάσχοντα εὐχαριστεῖν, λύει τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἡ πασῶν μείζων ἐλεημοσύνη. ἀρίθμει τοίνυν τὰ φάρμακα τὰ ἰώμενά σου τὰ τραύματα, καὶ πάντα ἐπιτίθει συνεχῶς, ταπεινοφροσύνην, ἐξομολόγησιν, τὸ μὴ μνησικακεῖν, τὸ πάσχοντα κακῶς εὐχαριστεῖν, τὸ ἐλεεῖν διὰ χρημάτων, διὰ πραγμάτων, τὸ εὔχεσθαι καρτερῶς. οὕτως ἡ χήρα τὸν ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ ἐξιλεώσατο δικαστήν. εἰ δὲ ἐκείνη τὸν ἄδικον, πολλῷ μᾶλλον σὺ τὸν ἥμερον. ἔστι καὶ ἑτέρα μετὰ τούτων ὁδὸς, τὸ προΐστασθαι τῶν ἀδικουμένων. Κρίνατε γὰρ, φησιν, ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, καὶ ἐὰν (Ησ. α. ιζ.) ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ. ποίας οὖν ἂν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι, εἰ τοσαύτας ἔχοντες ὁδοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγούσας, καὶ τοιαῦτα φάρμακα ἰώμενα τὰ τραύματα, καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοιμεν; μὴ τοίνυν ἐπιμένωμεν· ἀλλ' οἱ μὲν μηδέπω πεσόντες, ἐν τῷ οἰκείῳ μενέτωσαν κάλλει, μᾶλλον δὲ ἐπιπλέον ἀσκείτωσαν τοῦτο (κἂν γὰρ μὴ εὕρῃ ἁμαρτήματα, ταῦτα τὰ κατορθώματα πλείονα ποιεῖ τὴν εὐμορφίαν) ἡμεῖς δὲ οἱ πολλὰ πεπλημμεληκότες, εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων διόρθωσιν χρησώμεθα τοῖς εἰρημένοις, ἵνα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παῤῥησίας παραστῶμεν πολλῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ε. 12 ΕΛΘΩΝ ΔΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΩΑΔΑ ΕΙΣ ΤΟ ΕΥαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου.

ΤΑῦτα δοκεῖ μὲν ἀνάξια εἶναι Παύλου τὰ ῥήματα, εἰ δι' ἀπουσίαν ἀδελφοῦ τοσαύτην προσήκατο σωτηρίαν. δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀπηρτῆσθαι. τί οὖν βούλεσθε; πρότερον ἀποδείξωμεν ὅτι τῆς ἀκολουθίας ἤρτηται, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀνάξιον εἴρηκεν ἑαυτοῦ; ἐμοὶ δοκεῖ τὸ δεύτερον. οὕτω γὰρ κἀκεῖνο ἡμῖν εὐκολώτερον ἔσται καὶ σαφέστερον. πῶς οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων ταῦτα; ἀναμνησθῶμεν αὐτῶν ἐκείνων, καὶ οὕτως εἰσόμεθα τοῦτο. τίνα οὖν ἦν τὰ πρότερα; ἅπερ ἔλεγεν ἀρχόμενος· οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως, φησι, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν· καὶ δείξας πῶς ἀπηλλάγη, καὶ τὰ ἐν μέσῳ παρενθεὶς, ἀναγκαίως διδάσκει πάλιν ὅτι καὶ ἑτέρως ἐθλίβη. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; τῷ μὴ εὑρεῖν Τίτον. δεινὸν μὲν γὰρ, καὶ ἰσχυρὸν καταβαλεῖν ψυχὴν, καὶ τὸ πειρασμοὺς ὑπομένειν· ὅταν δὲ ὁ * παραμυθούμενος μὴ ᾖ, καὶ δυνάμενος τὸ φορτίον συνδιενεγκεῖν, μείζων γίνεται ὁ χειμών. Τίτος

τος δὲ αὐτός ἐστιν, ὅν φησι προϊὼν πρὸ αὐτοῦ ἀφῖχθαι πρὸς αὐτὸν, καὶ περὶ οὗ πολλὰ καὶ με-
γάλα διεξέρχεται ἐγκώμια, καὶ ὃν ἔφησεν ἀπεσταλκέναι. δεῖξαι τοίνυν βουλόμενος ὅτι καὶ
ταύτῃ δι' αὐτοὺς ἐθλίβη, ταῦτα εἴρηκεν. ὅτι μὲν οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων τὰ εἰρημένα,
δῆλον ἐκ τούτων· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνάξια Παύλου, καὶ τοῦτο δεῖξαι πειράσομαι. οὐ γὰρ λέγει,
ὅτι ἐνεπόδισε τῇ σωτηρίᾳ τῶν προσιέναι μελλόντων ἡ ἀπουσία Τίτου, οὐδὲ ὅτι παρεῖδε τοὺς
πιστεύσαντας διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσχηκεν ἄνεσιν, τουτέστιν, ἐθλίβη, ὠδυνήθη διὰ τὴν
ἀπουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ, δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀδελφοῦ ἀπουσία· καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ἐκεῖ-
θεν. τί δέ ἐστιν, ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον; οὐχ ἁπλῶς, φησιν, ἐπεδήμη-
σα, ἀλλ' ὥστε κηρύξαι. ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ τοῦτο ἐλθὼν, καὶ εὑρὼν ἔργον μέγιστον (θύρας
γάρ μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ) οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν, φησιν. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐνεπό-
δισε τὸ ἔργον. πῶς οὖν φησιν, ὅτι

13 Ἀποταξάμενος ἐξῆλθον; Τουτέστιν, οὐ διέτριψα πλείονα χρόνον, στενοχωρού-
μενος, ὀδυνώμενος. ἴσως δὲ καὶ ἐνεποδίζετο τὸ ἔργον, ἐκείνου ἀπόντος. τοῦτο δὲ οὐ μικρὰ καὶ
τούτοις παραμυθία. εἰ γὰρ ἐκεῖ θύρας ἀνεῳγμένης, καὶ εἰς τοῦτο ἐλθὼν, ἐπειδὴ τὸν ἀδελ-
φὸν οὐχ εὗρεν, ἀπεπήδησε ταχέως, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, φησι, συγγινώσκειν χρὴ ταῖς τῶν
πραγμάτων ἀνάγκαις ἀγούσαις καὶ περιαγούσαις ἡμᾶς πανταχοῦ, καὶ οὐκ ἐώσαις, ὡς
βουλόμεθα, οὔτε ἀποδημεῖν, οὔτε ἐνδιατρίβειν οἷς ἂν ἐθέλωμεν ἐπιπλέον. διὸ καὶ ἐπάγει
πάλιν, ὥσπερ ἄνω τῷ πνεύματι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ Θεῷ τὰς ἀποδημίας ἀνατιθεὶς, καὶ
λέγων,

14 Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν
τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὡς θρη-
νῶν ταῦτα ἀποδύρεσθαι, χάριν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πανταχοῦ θλί-
ψις, πανταχοῦ στενοχωρία. ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν· ἐβαρήθην ὑπὲρ δύναμιν. ἦλθον
εἰς τὴν Τρωάδα· οὐχ εὗρον τὸν ἀδελφόν. οὐκ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς· οὐ μικρὰν μοι καὶ τοῦτο
ἀθυμίαν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, καὶ τὸ πολλοὺς ἡμαρτηκέναι παρ' ὑμῖν, καὶ
τὸ διὰ τοῦτο ὑμᾶς μὴ ὁρᾶν. Φειδόμενος γὰρ ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον, φησιν. ἵν'
οὖν μὴ δόξῃ ὀλοφύρεσθαι ταῦτα λέγων, ἐπάγει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀλγοῦμεν ἐν ταῖς θλί-
ψεσι ταύταις, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν· καὶ τὸ μεῖζον, οὐ τῶν μελλόντων ἕνεκεν μόνον ἐπάθλων,
ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν παρόντων. καὶ γὰρ ἐνταῦθά ἐσμεν λαμπροὶ ἐκ τούτων καὶ περιφανεῖς.
τοσοῦτον τοίνυν ἀπέχομεν τοῦ θρηνεῖν, ὅτι καὶ θρίαμβον τὸ πρᾶγμα καλοῦμεν, καὶ ἐγκαλ-
λωπιζόμεθα τοῖς γινομένοις. διὸ καὶ ἔλεγε, τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι·
τουτέστι, τῷ πᾶσι ποιοῦντι περιφανεῖς. ὃ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἀτιμίας, τὸ πανταχόθεν ἐλαύνεσθαι,
τοῦτο τιμῆς ἡμῖν εἶναι φαίνεται μεγίστης. διὸ οὐκ εἶπε, τῷ καταδήλους ποιοῦντι, ἀλλὰ, τῷ
θριαμβεύοντι· δεικνὺς, ὅτι οἱ διωγμοὶ οὗτοι τρόπαια συνεχῆ κατὰ τοῦ διαβόλου πανταχοῦ
τῆς γῆς ἀνίστησιν. εἶτα μετὰ τοῦ θριαμβεύοντος θεὶς καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἀνίστησι κἀντεῦθεν
τὸν ἀκροατήν.. οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θριαμβευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Χριστῷ· τουτέστι,
διὰ Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα. ἐπειδὴ γὰρ θριαμβεύουσι δέη, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡμᾶς τοὺς φέ-
ροντας τὸ τρόπαιον καταδήλους εἶναι, ἐπειδὴ αὐτὸν βαστάζομεν. διὰ τοῦτο περίβλεπτοί ἐ-
σμεν, καὶ περιφανεῖς. καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τό-
πῳ. ἄνω εἶπε, πάντοτε θριαμβεύοντι· ἐνταῦθα, ἐν παντὶ τόπῳ φησί· δεικνὺς, ὅτι καὶ
τόπος καὶ καιρὸς πᾶς τῶν ἄθλων ἐμπέπλησται τῶν ἀποστολικῶν. καὶ ἑτέρᾳ πάλιν κέχρηται
μεταφορᾷ τῇ τῆς εὐωδίας. καθάπερ γὰρ μύρον βαστάζοντες, οὕτω πᾶσίν ἐσμεν κατάδηλοι,
φησι· μύρον πολύτιμον τὴν γνῶσιν λέγων. καὶ οὐκ εἶπε, τὴν γνῶσιν, ἀλλ', ὀσμὴν γνώ-
σεως. τοιοῦτον γὰρ ἡ παροῦσα γνῶσις· οὐ σφόδρα σαφὴς, οὐδὲ ἐκκεκαλυμμένη. διὸ καὶ
ἐν

β.Κορ.α.κγ.

ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν ἐπιστολῇ, Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι· καὶ ἐνταῦθα ὀσμὴν τὸ τοιοῦτον καλεῖ. ὁ γὰρ τὴν ὀσμὴν εἰδὼς, ὅτι μὲν ἔστι μύρον που κείμενον οἶδε· ποταπὸν δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὸ εἰδὼς τύχῃ. οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτι μὲν ἔστι Θεὸς ἴσμεν· τί δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι· ὥσπερ οὖν θυμιατήριόν ἐσμεν βασιλικὸν, ὅπου ἂν ἀπέλθωμεν τοῦ οὐρανίου πνέοντες μύρου, καὶ τῆς πνευματικῆς εὐωδίας. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος δεικνὺς τὴν ἰσχὺν (ὅτι δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο), διὰ τούτων λαμπρότεροι μᾶλλον τῶν διωκόντων αὐτοὺς, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοιούτων εἰδέναι καὶ τὰ τρόπαια αὐτῶν καὶ τὴν εὐωδίαν) καὶ παρακαλῶν ὑπὲρ τῶν θλίψεων αὐτοὺς καὶ τῶν πειρασμῶν, ὥστε πάντα φέρειν γενναίως, εἴγε καὶ παρὰ τῆς ἀντιδόσεως ἄφατον καρποῦνται τὸ κλέος.

10 15 Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις.

Ἄν τε γὰρ σώζηταί τις, φησίν, ἄν τε ἀπόλλυνται, τὸ εὐαγγέλιον τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἔχον μένει. καὶ καθάπερ τὸ φῶς κἂν σκοτίζῃ τοὺς ἀσθενεῖς, φῶς ἐστι, καίτοι σκοτίζον· καὶ τὸ μέλι κἂν πικρὸν ᾖ τοῖς νοσοῦσι, γλυκὺ τὴν φύσιν ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ εὐαγγέλιον εὐῶδές ἐστι, κἂν ἀπολλύωνταί τινες ἀπιστοῦντες. οὐ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. καὶ ταύτῃ δὲ μάλιστα ἡ εὐωδία αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι οἱ διεφθαρμένοι καὶ πονηροὶ ἀπόλλυνται. ὥστε οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἀγαθῶν σωτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πονηρῶν ἀπωλείας δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἀρετή. ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ σφόδρα φαιδρός ἐστι, διὰ τοῦτο μάλιστα πληττει τῶν ἀσθενούντων τὰς ὄψεις· καὶ ὁ σωτὴρ εἰς πτῶσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασίν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως μένει σωτὴρ ὢν, καὶ μυρίων πιπτόντων· καὶ ἡ προσεσία αὐτοῦ μειζόνως ἐκόλασε τοὺς μὴ 20 πειθομένους, ἀλλ' ὅμως μένει σωτήριος οὖσα. διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησιν, ὅτι τῷ Θεῷ εὐωδία ἐσμέν· τουτέστι, κἂν ἀπολλύωνταί τινες, ἡμεῖς μένομεν τοῦτο ὄντες ὅπερ ἐσμέν. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, εὐωδία, ἀλλὰ, τῷ Θεῷ. ὅταν δὲ τῷ Θεῷ εὐωδία ὦμεν, κἀκεῖνος ταῦτα ψηφίζηται, τίς ἀντερεῖ λοιπόν; καὶ τὸ, Χριστοῦ δὲ εὐωδία, διπλῆν μοι τὴν ἐξήγησιν ἔχειν δοκεῖ. ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι ἑαυτοὺς θυσίαν προσεφέρομεν ἀποθνήσκοντες, ἢ ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς 25 εὐωδία ἐσμέν· ὡς ἂν εἴποι τις, τοῦδε τοῦ ἱερείου εὐωδία ἐστὶ τόδε τὸ θυμίαμα. ἢ τοῦτο οὖν ἐμφαίνει τῆς εὐωδίας τὸ ὄνομα· ἢ (ὅπερ ἔφθην εἰπὼν) ὅτι καθημέραν θύονται διὰ τὸν Χριστόν. εἶδες ποῦ τοὺς πειρασμοὺς ἀνήγαγε, θρίαμβον καὶ εὐωδίαν καλῶν, καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ προσαγομένην; εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, εὐωδία ἐσμὲν, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι κἀκεῖνοι εὐπρόσδεκτοί εἰσιν, ἐπήγαγε,

30 16 Τοῖς μὲν, ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον· τοῖς δὲ, ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν.

Τὴν γὰρ εὐωδίαν ταύτην τινὲς μὲν οὕτω προσίενται ὥστε σωθῆναι· τινὲς δὲ οὕτως, ὥστε ἀπολέσθαι. ὥστε κἂν ἀπόλλυνταί τις, παρ' αὐτὸν ἡ αἰτία. ἐπεὶ καὶ τὰς ὗς τὸ μύρον λέγεται πνίγειν, καὶ τὸ φῶς (ὅπερ ἔφθην εἰπὼν) τοὺς ἀσθενεῖς σκοτίζειν. καὶ τοιαύτη ἀγαθῶν ἡ φύσις· οὐ τὰ οἰκεῖα διορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ἀπόλλυσι. καὶ ταύτῃ μάλιστα διαδείκνυται 35 αὐτῶν ἡ δύναμις. καὶ γὰρ καὶ τὸ πῦρ οὐχ ὅταν φωτίζῃ μόνον, οὐδ' ὅταν χρυσίον καθαίρῃ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκάνθας δαπανᾷ, μάλιστα τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἐπιδείκνυται, καὶ ταύτῃ φαίνεται πῦρ· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ταύτῃ τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ ἐνδείκνυται, ὅταν ἀναλώσῃ τὸν ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; Ἐπειδὴ* μεγάλα ἐφθέγξατο, ὅτι θυσία ἐσμὲν 40 τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδία, καὶ θριαμβευόμεθα πανταχοῦ, πάλιν μετριάζει, τῷ Θεῷ πάντα ἀνατιθείς. διὸ καὶ φησι, καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησίν, ἐστίν· οὐδὲν ἡμέτερον. ὁρᾷς ἀπεναντίας τοῖς ψευδαποστόλοις φθεγγόμενον; τινὲς μὲν γὰρ καυχῶνται ὡς παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντές τι εἰς τὸ κήρυγμα· οὗτος δὲ διὰ τοῦτό φησι καυχᾶσθαι, ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτοῦ φησιν εἶναι. Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως, ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ

α.Κορ.ιγ.ιϛ.

ε.Κορ.α.ιϛ.

σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ. καὶ οὗ τὴν κτῆσιν ἐνό-
μιζον ἐκεῖνοι εἶναι καύχημα, τῆς σοφίας λέγω τῆς ἔξωθεν, τούτου τὴν ἀναίρεσιν· διὸ
καὶ ἐνταῦθά φησι, καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; εἰ δὲ μὴ ἱκανοί, χάριτος τὸ γι-
νόμενον.

17 Οὐ γάρ ἐσμεν, ὥσπερ οἱ λοιποί, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. 5

Εἰ γὰρ καὶ μεγάλα φθεγγόμεθα, ἀλλ' οὐδὲν ἡμέτερον ἔφαμεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ
τὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ μιμησόμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν
εἶναι λέγοντας. τοῦτο γάρ ἐστι καπηλεῦσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, ὅταν τις χρημάτων
πωλῇ, ὅπερ δωρεὰν ἔδει δοῦναι. ἐνταῦθα γὰρ καὶ εἰς χρήματα αὐτοὺς σκώπτειν μοι δοκεῖ,
καὶ ὅπερ εἶπον αἰνίττεσθαι πάλιν, δηλονότι τὰ αὐτῶν ἀναμιγνύουσι τοῖς θείοις· ὅπερ καὶ Ἡσαΐ- 10
ας ἐγκαλῶν ἔλεγεν, Οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. εἰ γὰρ καὶ περὶ οἴνου τοῦτο εἴ- (Ησ. α. κβ.)
ρηται, οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ εἰς διδασκαλίαν αὐτὸ ἐκλαμβάνων. ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησιν,
οὕτως· ἀλλ' οἷα ἐπιστεύθημεν, τοιαῦτα παρέχομεν, ἄκρατον κιρνῶντες τὸν λόγον. διὸ ἐπήγα-
γεν, Ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λα-
λοῦμεν. Οὐκ ἀπατῶντες ὑμᾶς, φησιν, οὕτω κηρύττομεν, δηλονότι ὡς χαριζόμενοι ὑμῖν, ἢ 15
παρ' ἑαυτῶν τι εἰσφέροντες καὶ ἀναμιγνύντες, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ· τουτέστιν, οὐ λέγομεν ὅτι
οἴκοθέν τι χαριζόμεθα, ἀλλ' ὅτι πάντα ὁ Θεὸς ἔδωκε. τοῦτο γάρ ἐστι τό, ἐκ Θεοῦ· τὸ μηδὲν
καυχᾶσθαι ὡς ἴδιον ἔχοντας, ἀλλὰ πάντα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν. ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν·
οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ σοφίᾳ, ἀλλὰ τῇ παρ' ἐκείνου δυνάμει ἐνηχούμενοι. οἱ δὲ καυχώμενοι,
οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς παρ' ἑαυτῶν τι εἰσφέροντες. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ αὐτοὺς κωμῳδεῖ λέγων, Τί γὰρ 20 (α. Κορ. δ. ζ.)
ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών; αὕτη μεγίστη ἀρετή, τὸ
πάντα τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι, τὸ μηδὲν οἰκεῖον εἶναι νομίζειν, τὸ μηδὲν πρὸς ἀνθρώπων δόξαν
ποιεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τὰς εὐθύνας ἀπαιτῶν. νῦν δὲ ἡ τάξις
ἀντέστραπται· καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τοῦ βήματος καθημένους, καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτήσοντας οὐ σφό-
δρα δεδοίκαμεν· τοὺς δὲ μεθ' ἡμῶν ἑστῶτας καὶ κρινομένους φρίττομεν. 25

ΗΘΙΚΟΝ

Πόθεν οὖν ἡ νόσος αὕτη; πόθεν εἰς τὰς ἡμετέρας κατέσκηψε ψυχάς; ἀπὸ τοῦ μὴ διηνε-
κῶς τὰ ἐκεῖ λογίζεσθαι, ἀλλὰ τοῖς παροῦσι προσηλῶσθαι. ἐντεῦθεν καὶ ἐν ταῖς πονη-
ραῖς πράξεσιν εὐκόλως πίπτομεν· κἂν ἀγαθόν τι πράξωμεν, πρὸς ἐπίδειξιν ποιοῦ-
μεν, ὥστε κἀντεῦθεν ἡμῖν γίνεσθαι τὴν ζημίαν. εἶδέ τις ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς γυναῖκα πολ-
λάκις, καὶ ἔλαθε καὶ τὴν ὀφθεῖσαν καὶ τοὺς συμβαδίζοντας· ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον οὐκ ἔλαθεν 30
ὀφθαλμόν. ἐκεῖνος γὰρ καὶ πρὶν ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἐργάσασθαι, εἶδε τὴν ψυχὴν τὴν ἀκό-
λαστον, καὶ τὴν μανίαν τὴν ἔνδον, καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς στρεφομένους ἐν ζάλῃ καὶ κλύδωνι.
οὐδὲ γὰρ δεῖται μαρτύρων καὶ τεκμηρίων ὁ πάντα εἰδώς. μὴ τοίνυν πρὸς τοὺς συνδού-
λους ὅρα. κἂν γὰρ ἐπαινέσῃ ἄνθρωπος, οὐδὲν ὄφελος, ὅταν ὁ Θεὸς μὴ ἀποδέξηται. κἂν
καταγνῷ ἄνθρωπος, οὐδὲν βλάβος, ὅταν ὁ Θεὸς μὴ καταγνῷ. μὴ δὴ ταύτῃ πρόσεχε 35
τὸν δικαστήν, τῶν μὲν συνδούλων πολὺν ποιούμενος λόγον, αὐτοῦ δὲ ἀγανακτοῦντος οὐ δε-
δοικὼς καὶ τρέμων. καταφρονήσωμεν* τοῦ παρ' ἀνθρώπων ἐπαίνου. μέχρι πότε ἀτελεῖς (* πλίω)
καὶ χαμαίζηλοι; μέχρι πότε τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς ἄγοντος, αὐτοὶ χαμαὶ σύρε-
σθαι ἐσπουδάκαμεν; οἱ τοῦ Ἰωσὴφ ἀδελφοί, εἰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν εἶ-
χον, ὡς ἔχειν δεῖ, οὐκ ἂν ἐπ' ἐρημίας τὸν ἀδελφὸν λαβόντες ἀπέκτειναν. ὁ Κάϊν πάλιν εἰ 40
τὴν ψῆφον" ἐκείνου ἐδεδοίκει, ὡς δεδοικέναι ἔδει, οὐκ ἂν εἶπε, δεῦρο, καὶ ἐξέλθωμεν εἰς (" χ. ἐκείνῳ)
τὸ πεδίον. τί γάρ, ὦ δειλὲ καὶ ταλαίπωρε, χωρίζεις αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος, καὶ εἰς ἐρημίαν ἐξ-
άγεις; μὴ γὰρ ὁ Θεὸς οὐχ ὁρᾷ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τὸ τόλμημα; ἀπὸ τῶν τῷ πατρί σου συμ-
βεβηκότων οὐκ ἐπαιδεύθης, ὅτι πάντα οἶδε, καὶ πᾶσι πάρεστι τοῖς γινομένοις; καὶ τίνος ἕνεκεν

οὐκ

οὐκ εἶπε τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀγνοούμενον, ἐμὲ κρύψεις τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ
τὰ ἀπόρρητα ἐπιστάμενον; ὅτι οὔπω ταῦτα φιλοσοφεῖν ἐκεῖνος ᾔδει καλῶς. ἀλλὰ τί φησι;
Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με· οὐχ ὡς τοῦ αἵματος φωνὴν ἔχοντος, ἀλλ' (Γεν. δ. ι.)
ὅπερ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα βοᾷ, ἐπὶ τῶν δήλων καὶ σαφῶν. διὸ δὴ τὴν ψῆφον τοῦ
5 Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν δεῖ, καὶ πάντα σβέννυται τὰ δεινά. οὕτω καὶ ἐν εὐχαῖς νήφειν
δυνάμεθα, ἂν ἐννοήσωμεν τίνι διαλεγόμεθα, ἢ ἀναλογισώμεθα ὅτι θυσίαν προσάγομεν, (ἢ μὴ αἰσθ. [illegible])
καὶ μάχαιραν μετὰ χεῖρας ἔχομεν, καὶ πῦρ, καὶ ξύλα, ἢ ἀναπετάσωμεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας (ἢ μὴ [illegible])
τῷ λογισμῷ, ἂν μεταστῶμεν ἐκεῖ, καὶ λαβόντες τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἐμπήξωμεν
εἰς τὸν τοῦ ἱερείου λαιμὸν, καὶ καταθύσωμεν αὐτῷ νῆψιν, καὶ ἐκχέωμεν αὐτῷ δάκρυα. τοιοῦ-
10 τον γὰρ τὸ αἷμα τοῦ ἱερείου τούτου· τοιαύτῃ τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο φοινίσσεται σφαγῇ. μηδὲν
τοίνυν ἀφῇς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν κατέχειν σου τὴν ψυχὴν τότε. ἐννόησον ὅτι καὶ ὁ Ἀ-
βραὰμ θυσίαν ἀνάγων, οὐ γυναῖκα, οὐ δοῦλον, οὐκ ἄλλον τινὰ ἀφῆκε παρεῖναι. μὴ τοίνυν
μηδὲ σὺ τῶν δουλικῶν καὶ ἀνελευθέρων παθῶν ἀφῇς τινὰ σοι παρεῖναι, ἀλλ' ἀνάβηθι μόνος εἰς
τὸ ὄρος, ἔνθα ἐκεῖνος ἀνέβη, ἔνθα ἀναβῆναι θέμις οὐδένα ἕτερον. κἂν ἐπιχειρῶσι συναναι-
15 βαίνειν τινὲς τῶν τοιούτων ἐννοιῶν, ἐπίταξον αὐταῖς μετ' ἐξουσίας, καὶ εἰπὲ, καθίσατε αὐτοῦ·
Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδίον προσκυνήσαντες ὑποστρεψόμεθα. καὶ τὸν ὄνον καὶ τοὺς παῖδας ἀφεὶς (Γεν. κβ. ε.)
κάτω, καὶ εἴ τι ἄλογον καὶ ἀνόητον· εἴ τι λογικὸν, λαβὼν ἀνάβηθι, ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν Ἰσα-
άκ. καὶ τὸ θυσιαστήριον οἰκοδόμησον οὕτως ὡς ἐκεῖνος, ὡς μηδὲν ἔχων ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἔ-
ξω τῆς φύσεως γενόμενος. ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος, εἰ μὴ ἔξω τῆς φύσεως ἦν, οὐκ ἂν τὸν παῖ-
20 δα κατέσφαξε. καὶ μηδέν σε ἐνοχλείτω σοι τότε, ἀλλ' αὐτῶν γίνου τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος.
στέναξον πικρὸν, κατάθυσον ἐξομολόγησιν (Λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, φησιν, ἵνα (γ. ἁμαρτίας) (Ησ. μγ. κϛ.)
δικαιωθῇς) κατάθυσον συντετριμμένην καρδίας. ταῦτα τὰ ἱερεῖα οὐκ εἰς τέφραν τελευτᾷ,
οὐδ' εἰς καπνὸν διαλύεται, οὐδὲ ξύλων δεῖται καὶ πυρὸς, ἀλλὰ κατανενυγμένης δια-
νοίας μόνης. τοῦτο ξύλα, τοῦτο πῦρ καίει αὐτὰ, καὶ οὐ κατακαίει. ὁ γὰρ μετὰ θερμότητος εὐ-
25 χόμενος, καίεται, καὶ οὐ κατακαίεται· ἀλλ' ὥσπερ χρυσίον πυρὶ βασανιζόμενον, λαμπρότε-
ρος γίνεται. μετὰ δὲ τούτων κἀκεῖνο φυλάττου, τὸ μηδὲν εἰπεῖν εὐχόμενος τῶν παροξυνόντων σου
τὸν δεσπότην· μηδὲ κατ' ἐχθρῶν προσέλθῃς. εἰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐχθροὺς ὄνειδος, τὸ κατεύ-
χεσθαι αὐτῶν ἐννόησον ἡλίκον*. δέον γάρ σε ἀπολογήσασθαι διότι ἐχθροὺς ἔχεις· σὺ δὲ (* υἱόν.)
αὐτῶν καὶ ἢ κατηγορεῖς. καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης, καὶ κατηγορῶν, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ὅτε (ἀναμιμνήσκεις.)
30 ἐλέου σοι δεῖ πολλοῦ; καὶ γὰρ ὑπὲρ οἰκείων προσῆλθες ἁμαρτημάτων δεόμενος· μὴ τοίνυν
μνημονεύσῃς τῶν ἀλλοτρίων, ἵνα μὴ τῶν ἰδίων ἀναμνήσῃς. ἂν γὰρ εἴπῃς, πάταξον τὸν ἐ-
χθρὸν, ἐνέφραξάς σου τὸ στόμα, οὐκέτι παρρησίαν ἔδωκας τῇ γλώττῃ· πρῶτον μὲν, ὅτι παρ-
ώργισας τὸν δικαστὴν ἐκ προοιμίων εὐθέως· δεύτερον, ὅτι ἐναντία αἰτεῖς τῷ σχήματι τῆς
εὐχῆς. εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων ἢ προσεύχῃ, πῶς ὑπὲρ κολάσεως δια- (προσεύχῃ.)
35 λέγῃ; τοὐναντίον μὲν οὖν ἔδει ποιεῖν, καὶ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα τούτοις καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν μετὰ
παρρησίας παρακαλέσωμεν. νυνὶ δὲ προκατέλαβες τοῦ δικαστοῦ τὴν ψῆφον διὰ τῆς σῆς,
ἀξιῶν τοὺς ἁμαρτάνοντας κολάζειν· ὃ καὶ συγγνώμης ἀποστερεῖ πάσης. ἂν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν
εὔξῃ, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῶν σῶν εἴπῃς, τὸ πᾶν ἤνυσας. ἐννόησον πόσαι θυσίαι εἰσὶν ἐν τῷ
νόμῳ· θυσία αἰνέσεως, θυσία ἐξομολογήσεως, θυσία σωτηρίου, θυσία καθαρμῶν, καὶ ἕτεραι
40 μυρίαι, καὶ οὐδεμία κατ' ἐχθρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἑκάστη, ἢ [καὶ] κα-
τορθωμάτων. μὴ γὰρ ἄλλῳ προσέρχῃ Θεῷ; ἐκείνῳ προσέρχῃ τῷ εἰπόντι, Εὔχεσθε ὑπὲρ
τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν. πῶς οὖν αὐτῶν καταβοᾷς; πῶς παρακαλεῖς τὸν Θεὸν τὸν οἰκεῖον λῦσαι
νόμον; οὐκ ἔστι τοῦτο ἱκέτου σχῆμα· οὐδεὶς ἱκετεύει ἵνα ἄλλος ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς σω-
θῇ. τί τοίνυν σχῆμα μὲν ἱκέτου περίκεισαι, ῥήματα δὲ ἔχεις κατηγόρου; καὶ ὅταν μὲν ὑπὲρ

ἑαυτῶν ἀγχώμεθα, καὶ κνώμεθα, καὶ χασμώμεθα, καὶ εἰς μυρίους ἐμπίπτομεν λογισμούς· ὅ-
ταν δὲ κατ' ἐχθρῶν, νήφοντες τοῦτο ποιοῦμεν. ἐπεὶ γὰρ οἶδεν ὁ διάβολος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν τὸ
ξίφος ὠθοῦμεν, οὐ παρέλκει, οὐδὲ παρασπᾷ τότε, ἵνα μειζόνως ἡμῖν λυμαίνηται. ἀλλὰ
ἠδίκημαι, φησὶ, καὶ θλίβομαι. οὐκοῦν κατὰ τοῦ διαβόλου εὖξαι, τοῦ μάλιστα πάντων ἀδικοῦν-
τος ἡμᾶς. τοῦτο καὶ ἐπιτάγης λέγειν, ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀκατάλ-
λακτος ἐχθρός· ἄνθρωπος δὲ, ὅσα ἂν ποιῇ, φίλος ἐστὶ, καὶ ἀδελφός. ἐκείνῳ τοίνυν πάντες ὀρ-
γιζώμεθα, κατ' αὐτοῦ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν, λέγοντες, συντρίψαι τὸν Σατανᾶν ὑπὸ
τοὺς πόδας ἡμῶν. οὗτος γὰρ τίκτει καὶ τοὺς ἐχθρούς. ἂν δὲ κατ' ἐχθρῶν εὔξῃ, τὴν εὐχὴν, ἣν
ἐκεῖνος βούλεται, εὔχῃ· ὥσπερ οὖν ἂν ὑπὲρ ἐχθρῶν, κατὰ τούτου. τί τοίνυν τὸν ὄντως ἐχθρὸν ἀ-
φεὶς, τὰ μέλη δάκνεις τὰ σὰ, θηρίων χαλεπώτερος ταύτῃ γινόμενος; ἀλλ' ὕβρισε, φησὶ, καὶ
χρήματα ἀπεστέρησε. καὶ τίνα δεῖ πενθεῖν, τὸν παθόντα κακῶς, ἢ τὸν ποιήσαντα κακῶς; ὅτι
χρήματα κερδάνας, τῆς εὐνοίας αὐτὸν ἐξέβαλε τοῦ Θεοῦ, καὶ μείζονα ἀπώλεσεν ἢ ἔλαβεν. ὥ-
στε ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἠδικημένος. οὐκοῦν οὐχὶ καταρᾶσθαι δεῖ, ἀλλ' ὑπερεύχεσθαι αὐτοῦ, ἵ-
να ὁ Θεὸς ἵλεως αὐτῷ γένηται. ὅρα πόσα ἔπαθον οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὐδὲν ποιήσαντες
δεινόν· ἐξέπεσον πατρίδος, ἐλευθερίας, ᾐχμαλωτίσθησαν, καὶ ἐγένοντο δοῦλοι, καὶ εἰς
ἀλλοτρίαν καὶ βάρβαρον ἀπενεχθέντες χώραν, καὶ σφάττεσθαι ἔμελλον διὰ τὸ ὄναρ, εἰκῇ καὶ
μάτην. τί οὖν εἰσελθόντες μετὰ τοῦ Δανιὴλ, τί ηὔξαντο; τί δὲ εἶπον; καταῤῥάξον τὸν Να-
βουχοδονόσορ; κατάσπασον αὐτοῦ τὸ διάδημα; κατάβαλε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου; οὐδὲν τοιοῦ-
τον, ἀλλ' ἐζήτουν οἰκτιρμοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ. καὶ ὅτε ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, ὁμοίως. ἀλλ'
οὐχ ὑμεῖς· ἀλλὰ πολλῷ ἐλάττονα ἐκείνων πάσχοντες, καὶ δικαίως πολλάκις, οὐ παύεσθε ἀ-
ρώμενοι μυρία. καὶ ὁ μὲν φησὶ, κατάβαλε τὸν ἐχθρὸν, ὡς κατεπόντισας τὸ ἅρμα τοῦ Φα-
ραώ· ὁ δὲ, πλῆξον αὐτοῦ τὴν σάρκα· ἕτερος πάλιν, ἀπόδος εἰς τὰ τέκνα. ἢ οὐκ ἐπιγινώ-
σκετε ταυτὶ τὰ ῥήματα; πόθεν οὖν ὑμῖν ὁ γέλως οὗτος; ὁρᾷς πῶς ἐστι καταγέλαστα, ὅταν
χωρὶς πάθους λέγηται; καὶ πᾶσα δὲ ἁμαρτία τότε δείκνυται πῶς ἐστιν αἰσχρὰ, ὅταν αὐτὴν
γυμνώσῃς τῆς διαθέσεως τοῦ πράξαντος. ἂν τὸν ὀργισθέντα ὑπομνήσῃς τῶν ῥημάτων, ὧν εἶπεν ἐν
τῷ θυμῷ, καταδύσεται, καὶ καταγελάσεται ἑαυτοῦ, καὶ βουλήσεται μυρία πεπονθέναι, ἢ ἐκεῖνα
αὐτοῦ εἶναι τὰ ῥήματα. κἂν τὸν ἀκόλαστον ἀγάγῃς μετὰ τὴν μίξιν πρὸς τὴν πορνευομένην
γυναῖκα, καὶ οὗτος ταύτην ἀποστραφήσεται ὡς μυσαράν. οὕτω καὶ ὑμεῖς οἱ μὴ ὄντες ἐν τῷ
πάθει, καταγελᾶτε νῦν. καταγέλαστα γὰρ, καὶ γραϊδίων τὰ ῥήματα ταῦτα μεθυόντων, καὶ
γυναικώδους μικροψυχίας. καὶ ὁ Ἰωσὴφ δὲ πραθεὶς, καὶ δοῦλος γενόμενος, καὶ δεσμωτήριον οἰ-
Γεν. μ. ιε
κήσας, οὐδὲ οὕτως ἐξέβαλε ῥῆμα πικρὸν κατὰ τῶν λελυπηκότων. ἀλλὰ τί φησι; Κλοπῇ
ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων· καὶ οὐ προστίθησιν ὑπὸ τίνος. αἰσχύνεται γὰρ ὑπὲρ τῶν
ἀδελφικῶν κακῶν μᾶλλον ἐκείνων τῶν ποιησάντων αὐτά. οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρὴ,
μᾶλλον τῶν ἐπηρεαζόντων αὐτῶν ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. ἡ βλάβη γὰρ εἰς ἐκείνους δια-
βαίνει. ὥσπερ οὖν οἱ λακτίζοντες ἥλους, καὶ μέγα φρονοῦντες, ἐλέου ἄξιοι καὶ θρή-
νου τῆς μανίας ἕνεκα ταύτης εἰσίν· οὕτως οἱ ἀδικοῦντες τοὺς οὐδὲν ποιοῦντας αὐτοὺς κα-
κὸν, ἅτε τὰς ἑαυτῶν πλήττοντες ψυχὰς, πολλῶν ὀδυρμῶν ἄξιοι καὶ θρήνων, οὐκ ἀρῶν.
οὐδὲν γὰρ μιαρώτερον ψυχῆς ἀρωμένης, οὐδὲ γλώττης ἀκαθαρτότερον τοιαῦτα θυούσης.
ἄνθρωπος εἶ· μὴ ἀσπίδων ἰὸν ἐμέσῃς. ἄνθρωπος εἶ· μὴ γένῃ θηρίον. διὰ τοῦτό σοι
στόμα γέγονεν, οὐχ ἵνα δάκνῃς, ἀλλ' ἵνα θεραπεύῃς τὰ ἑτέρων τραύματα. ἀναμνήσθητι τί
σοι παρήγγειλα, φησὶν ὁ Θεός· συγχωρεῖν, καὶ ἀφιέναι. σὺ δὲ καὶ ἐμὲ παρακαλεῖς κοινωνὸν γενέ-
σθαι τῆς παραβάσεως τῶν ἐμῶν προσταγμάτων, καὶ ἐσθίεις τὸν ἀδελφὸν, καὶ φοινίττεις τὴν
γλῶτταν, καθάπερ οἱ μαινόμενοι ἀπὸ τῶν οἰκείων μελῶν τοὺς ὀδόντας. πῶς οἴει τὸν
διάβολον ἥδεσθαι καὶ γελᾶν, ὅταν τοιαύτης εὐχῆς ἀκούσῃ; πῶς τὸν Θεὸν προσκρούεσθαι,

καὶ

καὶ ἀποστρέφεσθαι, καὶ μισεῖν, ὅταν τοιαῦτα παρακαλῇς; οὗ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; Εἰ γὰρ μυστηρίοις οὐ χρὴ προσιέναι ἐχθροὺς ἔχοντα· τὸν οὐκ ἔχοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατευχόμενον, πῶς οὐχὶ καὶ τῶν περιβόλων αὐτῶν ἀπείργεσθαι δεῖ; Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τῆς θυσίας τὴν ὑπόθεσιν εἰδότες, ὅτι ὑπὲρ ἐχθρῶν ἐτύθη, μήτε ἐχθρὸν ἔχωμεν· κἂν ἔχωμεν, ὑπερευχώμεθα· ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν λαβόντες συγχώρησιν, μετὰ παρρησίας τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ παραστῶμεν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Λογ. ϛ. 1 ΑΡΧΟΜΕΘΑ ΠΑΛΙΝ ΕΑΥΤΟΥΣ ΣΥΝΙΣΤΑνειν; εἰ μὴ χρῄζομεν, ὥς τινες, συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν; κεφ. γ.

Ὅπερ ἔλεγεν αὐτῷ παρὰ ἑτέρων ἀνθυποφέρεσθαι, ὅτι ἐπαίρεις σαυτόν, τοῦτο προλαβὼν αὐτὸς τέθεικε· καίτοι τοσαύτῃ ἐπιδιορθώσει χρησάμενος ἔμπροσθεν, καὶ εἰπών, πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; καί, ὅτι ἐξ εἰλικρινείας λαλοῦμεν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖται ἐκείνοις. τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ ἦθος· τοῦ δοκεῖν περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγειν πόρρω καθέστηκε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας αὐτὸ φεύγει, καὶ ὑπερβολῆς. σὺ δέ μοι κἀντεῦθεν σκόπει τὴν περιουσίαν αὐτοῦ τῆς σοφίας. πρᾶγμα γὰρ δοκοῦν εἶναι σκυθρωπόν, τὰς θλίψεις λέγω, οὕτως ἐπῆρε, καὶ ἔδειξε λαμπρὸν ὂν καὶ περιφανές, ὡς ταύτην αὐτῷ τὴν ἀντίθεσιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνακύψαι. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς τῷ τέλει. μετὰ γὰρ τὸ μυρίους ἀριθμῆσαι κινδύνους, ὕβρεις, στενοχωρίας, ἀνάγκας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐπήγαγε λέγων, Οὐχ ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος. [β. Κορ. ε. ιβ.] καὶ τίθησιν αὐτὸ πάλιν ἐκεῖ σφοδρῶς, καὶ μετὰ πλείονος παραμυθίας. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἀγάπης ἐστὶ τὰ ῥήματα, εἰ μὴ χρῄζομεν, ὥς τινες, συστατικῶν ἐπιστολῶν· ἐκεῖ δὲ γέμει τινὸς καὶ φρονήματος τὰ λεγόμενα, ἀναγκαίως καὶ χρησίμως, * καὶ θυμοῦ. οὐ γὰρ πάλιν φησίν, ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος. καί, Πάλιν δοκεῖτε ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; ὅτι κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. [β. Κορ. ιβ. ιθ.] φοβοῦμαι γὰρ μήπως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακείας δόξαν λαμβάνειν, ὡς ἱέμενος τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς, ταῦτά φησι, φοβοῦμαι μήπως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε. ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ κατηγορίας πολλῆς· ἐν ἀρχῇ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡμερώτερον. τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; εἶπε περὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, καὶ ὅτι πανταχοῦ πομπεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοὺς θριάμβους οἶδε τούτους. ἐπεὶ οὖν μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐφθέγξατο, ἀνθυποφέρει ἑαυτῷ λέγων, ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν; ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἴσως τις ἡμῖν ἀντερεῖ, τί τοῦτο, ὦ Παῦλε; ταῦτα περὶ σαυτοῦ λέγεις, καὶ σαυτὸν ἐπαίρεις; ταύτην οὖν λύων τὴν ὑπόνοιαν, φησίν, ὅτι οὐ τοῦτο βουλόμεθα, οἷον κομπάζειν καὶ ἑαυτοὺς ἐπαίρειν· ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ δεηθῆναι πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν ἐπιστολῶν, ὡς ὑμᾶς ἀντὶ ἐπιστολῆς ἔχειν.

2 Ἡ γὰρ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ, φησί. Τί ἐστιν, ὑμεῖς ἐστε; εἰ ἔδει πρὸς ἑτέρους ἡμᾶς συστῆναι, ὑμᾶς ἂν παρηγάγομεν εἰς μέσον ἀντ' ἐπιστολῆς· ὃ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν, Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε. [α. Κορ. θ. β.] ἀλλ' οὕτω μὲν ἐνταῦθα οὐ λέγει, μετ' εἰρωνείας δέ, ὥστε πληκτικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον, εἰ μὴ χρῄζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν; καὶ αἰνιττόμενος τοὺς ψευδαποστόλους, ἐπήγαγεν, ὥς τινες, πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ἄλλους. εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ ἦν τὸ εἰρημένον,

παραμυθεῖται αὐτοὺς ἐπάγων καὶ λέγων, Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη ὑπὸ πάντων,

3 Φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα οὐ μόνον αὐτοῖς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα μαρτυρεῖ· εἴγε ἱκανοί εἰσι δεῖξαι πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς, τοῦ διδασκάλου τὸ ἀξίωμα. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε· ὅπερ ἂν ἐποίησε τὰ γράμματα συνιστῶντα ἡμᾶς καὶ αἰδεσίμους ποιοῦντα, τοῦτο ὑμεῖς ποιεῖτε, καὶ ὁρώμενοι καὶ ἀκουόμενοι. μαθητῶν γὰρ ἀρετὴ τὸν διδάσκαλον εἴωθε κοσμεῖν, καὶ συνιστᾶν πάσης μᾶλλον ἐπιστολῆς. ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· τουτέστιν, ἣν πάντες ἴσασιν, οὕτως ὑμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, καὶ ἐν νῷ ἔχομεν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἡ σύστασις ἡμῶν πρὸς ἑτέρους ὑμεῖς ἐστε. καὶ γὰρ ἔχομεν ὑμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ διηνεκῶς, καὶ πρὸς ἅπαντας τὰ ὑμέτερα ἀνακηρύττομεν κατορθώματα. οὐ τοίνυν τῷ καὶ πρὸς ἑτέρους ὑμᾶς εἶναι σύστασιν ἡμῶν, δεόμεθα ἐπιστολῶν παρ' ὑμῶν· ἀλλὰ καὶ τῷ σφόδρα φιλεῖν ὑμᾶς, οὐ δεόμεθα πρὸς ὑμᾶς συστάσεως. πρὸς γὰρ τοὺς ἀγνοοῦντάς τις δεῖται γραμμάτων· ὑμεῖς δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ἐστε. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐστὲ, ἁπλῶς, ἀλλ', ἐγγεγραμμένη· τουτέστιν, οὐδὲ ἀποπεσεῖν δύνασθε. ὥσπερ γὰρ ἀπὸ γραμμάτων ἀναγινώσκοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν γινώσκοντες ἴσασι πάντες τὴν ἀγάπην ἡμῶν, ἣν ἔχομεν περὶ ὑμᾶς. εἰ τοίνυν τὰ γράμματα διὰ τοῦτό ἐστιν, ἵνα δηλώσῃ ὅτι ὁ δεῖνά μοι φίλος, καὶ ἀπολαυέτω παρρησίας, ἀρκεῖ ἡ ὑμετέρα ἀγάπη τὸ πᾶν ἀνύσαι. ἄν τε γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἴωμεν, οὐ δεόμεθα ἑτέρων τῶν συνιστώντων ἡμᾶς, τῆς φιλίας ὑμῶν προλαμβανούσης· ἄν τε πρὸς ἑτέρους, οὐ χρήζομεν πάλιν γραμμάτων, τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἀντὶ τούτων ἀρκούσης ἡμῖν πάλιν. περιφέρομεν γὰρ τὴν ἐπιστολὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. εἶτα ἐπὶ μεῖζον ἐπαίρων αὐτοὺς, καὶ ἐπιστολὴν Χριστοῦ καλεῖ, λέγων,

Φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, λαμβάνει λοιπὸν ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐξετάσαι τὰ τοῦ νόμου. καὶ ἄλλως δὲ αὐτοὺς ἐνταῦθά φησιν εἶναι ἐπιστολήν· ἀνωτέρω μὲν γὰρ ὡς συνιστῶντας, διὸ ἐπιστολὴν ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα δὲ ἐπιστολὴν Χριστοῦ, ὡς ἔχοντας τὸν νόμον ἐγγεγραμμένον τοῦ Θεοῦ. ἃ γὰρ ἐβούλετο ὁ Θεὸς δηλῶσαι πᾶσι, καὶ ὑμῖν, ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. ἡμεῖς δὲ παρεσκευάσαμεν ὑμᾶς, ὥστε δέξασθαι τὰ γράμματα. καθάπερ Μωϋσῆς τοὺς λίθους καὶ τὰς πλάκας ἐκόλαψεν, οὕτως ἡμεῖς τὰς ὑμετέρας ψυχάς. διό φησι, Διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τὸ ἴσον εἶχον. καὶ γὰρ ἐκεῖναι ὑπὸ Θεοῦ ἐγράφησαν, καὶ αὗται ὑπὸ τοῦ πνεύματος. ποῦ τοίνυν ἡ διαφορά; Ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις.

Ὅσον δὲ τὸ μέσον πνεύματος καὶ μέλανος, καὶ λιθίνης πλακὸς, καὶ σαρκίνης, τοσοῦτον τὸ διάφορον τούτων κἀκείνων· οὐκοῦν καὶ τῶν διακονησάντων, τοῦ διακονήσαντος ἐκείνοις. διά τοι τοῦτο, ἐπεὶ μέγα ἐφθέγξατο, ταχέως ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ, λέγων,

4 Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ πάλιν ὅλον ἀνατίθησι τῷ Θεῷ. τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς αἴτιος, φησίν.

5 Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν. Ὅρα πάλιν καὶ ἑτέραν ἐπιδιόρθωσιν. καὶ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τὴν ἀρετὴν ταύτην μάλιστα κέκτηται, τὴν ταπεινοφροσύνην λέγω. διόπερ ὅταν εἴπῃ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, πάσῃ κέχρηται σπουδῇ, ὥστε σφοδρῶς παραμυθήσασθαι τὸ εἰρημένον τρόπῳ παντί· ὃ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, λέγων, οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν· τουτέστιν, οὐχ οὕτως εἶπον, πεποίθησιν ἔχομεν, ὡς τὸ μὲν ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθημι καὶ λογίζομαι. Ἡ γὰρ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ·

6 Ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης. Τί ἐστιν, ἱκάνωσε; δυνα-

τοὺς

αὐτοὺς ἐποίησε καὶ ἐπιτηδείους. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, τὸ κομίσαι τοιαύτας πλάκας καὶ ἐπιστολὰς
τῇ οἰκουμένῃ, πολὺ μείζους τῶν προτέρων. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Οὐ γράμματος, ἀλλὰ
πνεύματος. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλη διαφορά. τί οὖν; ἐκεῖνος οὐκ ἦν πνευματικὸς ὁ νόμος;
πῶς οὖν φησιν, Οἴδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι; πνευματικὸς μὲν, ἀλλ' οὐ πνεῦμα πα- Ρω. ζ. ιδ.
5 ρεῖχεν. οὐ γὰρ πνεῦμα ἐκόμισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα· ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν πνεῦ-
μα διδόναι. διὸ καὶ ἐπεργάζεται αὐτὸ λέγων, Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει· τὸ δὲ
πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς φησιν, ἀλλ' ἐκείνους αἰνιττόμενος τοὺς με-
γαλοφρονοῦντας ἐπὶ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς. γράμμα δὲ ἐνταῦθα τὸν νόμον φησὶ, τὸν κολάζον-
τα τοὺς πλημμελοῦντας· πνεῦμα δὲ τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοὺς ὑπὸ τῶν
10 ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιοῦσαν. Εἰπὼν γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν
πλακῶν, οὐκ ἐνδιατρίβει αὐτῇ, ἀλλὰ παραδραμὼν αὐτὴν, ταύτην ἐπιπλεῖον ἐργά-
ζεται, ἣ μάλιστα εἷλκε τὸν ἀκροατὴν ἡδυνάτο, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος καὶ κούφου. οὔτε γὰρ
πόνον ἔχει, φησὶ, καὶ μείζονα παρέχει τὴν χάριν. Εἰ γὰρ περὶ Χριστοῦ διαλεγόμενος, ἐκεῖνα
μάλιστα τίθησιν, ἃ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἐστι μᾶλλον ἢ τῆς ἀξίας, καὶ ἀλλήλοις συνδέδε-
15 ται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς διαθήκης [ἀναγκαίως] τοῦτο ποιεῖ. τί οὖν ἐστι τὸ, γράμμα
ἀποκτείνει; Εἶπεν ὅτι ἐν πλαξὶ λιθίναις, καὶ καρδίαις σαρκίναις· οὐδέπω δὲ μεγάλην ἐδό-
κει διαφορὰν λέγειν. προσέθηκεν οὖν ὅτι ἐκείνη γράμματι ἢ μέλανι, αὕτη δὲ πνεύματι·
οὔτε τοῦτο πάνυ αὐτοὺς διήγειρε. λέγει οὖν λοιπὸν ὅπερ ἱκανὸν αὐτοὺς πτερῶσαι· ὅτι τὸ μὲν
ἀποκτείνει, τὸ δὲ ζωοποιεῖ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἐν τῷ νόμῳ ὁ ἁμάρτημα ἔχων, κολάζεται· ἐν-
20 ταῦθα ὁ ἁμάρτημα ἔχων, προσελθὼν βαπτίζεται, καὶ γίνεται δίκαιος· δίκαιος δὲ γινόμενος ζῇ, τοῦ
θανάτου τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείς. ὁ νόμος ἐὰν λάβῃ φονέα, ἀναιρεῖ· ἡ χάρις ἐὰν λάβῃ
φονέα, φωτίζει καὶ ζωοποιεῖ. καὶ τί λέγω φονέα; ξύλα ἔλαβεν ἐν σαββάτῳ συλλέξαντα
ὁ νόμος, καὶ ἐλίθασε· τοῦτό ἐστι, τὸ γράμμα ἀποκτείνει. μυρίους ἀνδροφόνους καὶ λῃστὰς λαμ-
βάνει ἡ χάρις, καὶ βαπτίζουσα ἀπαλλάττει τῶν προτέρων κακῶν· τοῦτό ἐστι, τὸ πνεῦμα ζω-
25 οποιεῖ. ἐκεῖνος ἀπὸ ζῶντος νεκρὸν ἐργάζεται τὸν ἁλόντα· αὕτη ἀπὸ νεκροῦ ζῶντα κατα-
σκευάζει τὸν ὑπεύθυνον. Δεῦτε γὰρ πρός με οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· καὶ οὐκ Ματθ. ια. κη.
εἶπε, κολάσω ὑμᾶς, ἀλλ', ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἐν γὰρ τῷ βαπτίσματι θάπτεται τὰ ἁ-
μαρτήματα, ἐξαλείφεται τὰ πρότερα, ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ εἰς πλάκα αὐτοῦ
τὴν καρδίαν ἐγγράφεται πᾶσα ἡ χάρις. ἐννόησον τοίνυν ὅση τοῦ πνεύματος ἡ ἀξία, ὅταν αἱ
30 πλάκες αὐτοῦ βελτίους τῶν προτέρων, ὅταν μεῖζόν τι καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐπιδεικνύη-
ται. καὶ γὰρ καὶ ἡ νέκρωσις αὕτη τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, ἧς καὶ ἀπαλλάττει, καὶ τοσούτῳ,
ὅσῳ ψυχὴ σώματος βελτίων· καὶ αὕτη δι' ἐκείνης γίνεται ἡ ζωὴ, ἣν τὸ πνεῦμα δίδωσιν. εἰ
δὲ ταύτην δυνατὸν χαρίσασθαι, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐλάττονα. ἐκείνην μὲν γὰρ προφῆ-
ται εἰργάσαντο· ταύτην δὲ οὐκέτι. οὐδεὶς γὰρ δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ
35 Θεός. οὐδὲ ἐκείνην δὲ χωρὶς πνεύματος παρέσχον οἱ προφῆται. οὐ τοῦτο δὲ ἐστι μόνον τὸ
θαυμαστὸν, ὅτι ζωοποιεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέροις τοῦτο παρέχει ποιεῖν. Λάβετε γὰρ, φησι, πνεῦ- Ιωαν. κ. κβ.
μα ἅγιον. διὰ τί; χωρὶς πνεύματος γὰρ οὐκ ἐνῆν; ἀλλὰ δεικνὺς ὁ Θεὸς, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξ-
ουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχὺν, καὶ
τοῦτό φησι. διὸ καὶ ἐπάγει, Ὧν ἐὰν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται· καὶ ὧν ἐὰν κρατῆτε, κε-
40 κράτηνται.

Ἐπεὶ οὖν ἐζωοποίησεν ἡμᾶς, μένωμεν ζῶντες, καὶ μὴ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανίω- ΗΘΙΚΟΝ
μεν νεκρότητα. ὁ Χριστὸς γὰρ οὐκέτι ἀποθνήσκει. Ὃ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθα- Ρωμ. ς. ι.
νεν ἐφάπαξ· καὶ οὐ βούλεται ἀεὶ χάριτι ἡμᾶς σώζεσθαι· ἐπεὶ κενοὶ πάντων ἡμεῖς ἐσόμε-
θα. διὸ καὶ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεσθαί τι βούλεται. Εἰσενέγκωμεν τοίνυν, καὶ τὴν ψυχὴν

ζῶσαν διατηρούμενον. τί δέ ἐστι ψυχῆς ζωή, ἀπὸ τοῦ σώματος μάνθανε. καὶ γὰρ τὸ σῶμα τότε
λέγομεν ζῆν, ὅταν βαδίζῃ ὑγιῆ τινα βάδισιν· ὅταν δὲ κατακέηται διαλυθέν, καὶ παρὰ τάξιν
κινῆται, κἂν δοκῇ ζῆν, ἢ βαδίζειν, παντὸς θανάτου χαλεπωτέρα ἡ τοιαύτη ζωή. κἂν φθέγ-
γηται μηδὲν ὑγιές, ἀλλὰ τὰ παραπλήγων ῥήματα, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων βλέπῃ, πάλιν τῶν
τετελευτηκότων ἐλεεινότερος ὁ τοιοῦτος. οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅταν μηδὲν ὑγιὲς ἔχῃ, κἂν δοκῇ
ζῆν, τέθνηκεν· ὅταν τὸ χρυσίον μὴ βλέπῃ ὡς χρυσίον, ἀλλ' ὡς μέγα τι καὶ τίμιον, ὅταν τὰ
μέλλοντα μὴ ἐννοῇ, ἀλλὰ χαμαὶ σύρηται, ὅταν ἀνθ' ἑτέρων ἕτερα πράττῃ. πόθεν γὰρ (γρ. ὅτω)
δῆλον ὅτι ψυχὴν ἔχομεν; οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν; ὅταν οὖν τὰ αὐτῆς μὴ ἐνεργῇ, οὐχὶ τέθνηκεν;
οἷον, ὅταν μὴ ἐπιμελῆται ἀρετῆς, ἀλλὰ ἁρπάζῃ, καὶ παρανομῇ. πόθεν δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι
ψυχὴν ἔχεις; ὅτι βαδίζεις; ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀλόγων. ἀλλ' ὅτι ἐσθίεις καὶ πίνεις; ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν
θηρίων. ἀλλ' ὅτι ὀρθὸς ἕστηκας ἐπὶ δύο ποσί; τοῦτό μοι μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι θηρίον εἶ ἀνθρωπό-
μορφον. ὅταν μὲν γὰρ τὰ ἄλλα ἔχῃς ἐκείνου, τοῦ δὲ σχήματος μηκέτι, μᾶλλόν με ταράττεις καὶ
ἐκδειματοῖς, καὶ μᾶλλον τέρας εἶναι νομίζω τὸ φαινόμενον. καὶ γὰρ εἰ θηρίον εἶδον ἀνθρωπίνῃ
φθεγγόμενον τῇ φωνῇ, οὐκ ἂν διὰ τοῦτο ἔφην ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο
θηρίον θηρίου τερατωδέστερον. πόθεν οὖν δυνησόμεθα μαθεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου,
ὅταν λακτίζῃς ὡς οἱ ὄνοι, ὅταν μνησικακῇς ὡς αἱ κάμηλοι, ὅταν δάκνῃς ὡς αἱ ἄρκτοι, ὅταν
ἁρπάζῃς ὡς οἱ λύκοι, ὅταν κλέπτῃς ὡς αἱ ἀλώπεκες, ὅταν δολερὸς ᾖς ὡς οἱ ὄφεις, ὅταν
ἀναισχυντῇς ὡς ὁ κύων; πόθεν δυνησόμεθα μαθεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου; βούλεσθε
δείξω νεκρὰν ψυχήν, καὶ ζῶσαν; ἀγάγωμεν τὸν λόγον πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας ἐκεί-
νους, καί, εἰ δοκεῖ, τὸν πλούσιον εἰς μέσον καταθώμεθα τὸν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, καὶ εἰσόμεθα
τί ποτέ ἐστι ψυχῆς νέκρωσις. καὶ γὰρ ἐκεῖνος νεκρὰν εἶχε ψυχήν, καὶ δῆλον ἀφ' ὧν ἐποίει.
τῶν μὲν γὰρ ψυχῆς ἔργων οὐδὲν ἔπραττεν· ἤσθιε δὲ καὶ ἔπινε καὶ ἐτρύφα μόνον. τοιοῦτοί εἰσι
καὶ νῦν οἱ ἀνελεήμονες καὶ ὠμοί· νεκρὰν γὰρ ἔχουσι καὶ οὗτοι ψυχήν, ὥσπερ ἐκεῖνος. τὸ γὰρ
θερμὸν αὐτῆς ἅπαν τὸ ἀπὸ τῆς φιλίας τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀνήλωται, καὶ ἔστιν ἀψύχου
σώματος νεκροτέρα. ὁ δὲ πένης οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἄκρῳ τῆς φιλοσοφίας ἑστὼς
διέλαμπε· καὶ λιμῷ παλαίων διηνεκεῖ, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς, οὐδὲ οὕ-
τως εἶπέ τι βλάσφημον εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔφερεν ἅπαντα γενναίως. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ψυ-
χῆς ἔργον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτονίας καὶ τῆς ὑγείας τεκμήριον μέγιστον. ὅταν δὲ ταῦτα μὴ ᾖ,
δῆλον ὅτι παρὰ τὸ νενεκρῶσθαι ἀπόλωλεν. ἢ οὐ νεκρὰν ἐκείνην εἶναι φήσομεν, εἰπέ μοι, ἣ ἔ-
πεισι μὲν ὁ διάβολος πλήττων, κεντῶν, δάκνων, λακτίζων, αἰσθάνεται δὲ ἐκείνη οὐδενὸς τού-
των, ἀλλὰ κεῖται νενεκρωμένη, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῆς ἀφαιρουμένης οὐκ ἀλγεῖ, ἀλλ' ἐ-
φάλλεται μὲν ἐκεῖνος, μένει δὲ αὕτη ἀκίνητος, ὥσπερ σῶμα ψυχῆς ἀπελθούσης, οὐδὲ αἰσθανο-
μένη· ὅταν γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος μὴ παρῇ μετὰ ἀκριβείας, τοιαύτην αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη,
καὶ νεκρῶν ἀθλιωτέραν. οὐδὲ γὰρ εἰς ἰχῶρα διαλύεται καὶ τέφραν καὶ κόνιν ἡ ψυχή,
καθάπερ τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰς τὰ τούτων δυσωδέστερα, εἰς μέθην, καὶ θυμόν, καὶ πλεονεξίαν,
εἰς ἀτόπους ἔρωτας, καὶ ἀκαίρους ἐπιθυμίας. εἰ δὲ βούλει αὐτῆς ἀκριβέστερον ἰδεῖν τὸ δυσ-
ῶδες, δός μοι ψυχὴν καθαράν, καὶ τότε ὄψει σαφῶς πῶς ἐστι δυσώδης ἡ αἰσχρὰ αὕτη καὶ
ἀκάθαρτος. νῦν μὲν γὰρ οὐ δυνήσῃ συνιδεῖν. ἕως γὰρ ἂν ὦμεν ἐν συνηθείᾳ δυσωδίας, οὐκ
αἰσθανόμεθα· ὅταν δὲ πνευματικοῖς τρεφώμεθα ῥήμασι, τότε εἰσόμεθα ἐκεῖνο τὸ κακόν. καί-
τοι πολλοῖς ἀδιάφορον τοῦτο εἶναι δοκεῖ. καὶ οὐδέπω λέγω περὶ γεέννης· ἀλλ', εἰ βούλεσθε,
τὰ παρόντα ἐξετάσωμεν, καὶ μὴ τὸν αἰσχρὰ πράττοντα, ἀλλὰ τὸν αἰσχρὰ φθεγγόμενον, πῶς
ἐστι καταγέλαστος, πῶς ἑαυτὸν καθυβρίζει πρῶτον, καθάπερ τις βόρβορόν τινα ἀπὸ τοῦ (ἴσ. καὶ καθάπ.)
στόματος ἀφιείς, οὕτως ἑαυτὸν μολύνει. εἰ γὰρ τὸ ῥῆμα οὕτως ἀκάθαρτον, ἐννόησον
(Ματθ. ιϛ. λδ.) οἵα ἡ πηγὴ τοῦ βορβόρου τούτου. ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. ἐ-

γώ

γὼ δὲ οὐ διὰ τοῦτο πενθῶ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ εἶναι δοκεῖ τῶν ἀτόπων τοῦτο παρά τισιν. ἐν-
τεῦθεν ἅπαντα αὔξεται τὰ κακά, ὅταν καὶ ἁμαρτάνωμεν, καὶ μηδὲ πλημμελεῖν νομίζωμεν.
βούλει οὖν μαθεῖν ὅσον κακὸν τὸ αἰσχρὰ φθέγγεσθαι; ἐννόησον τοὺς ἀκούοντας, πῶς ἐρυθριῶ-
σιν ἐν τῇ ἀσχημοσύνῃ τῇ σῇ. τί γὰρ εὐτελέστερον ἀνδρὸς αἰσχρολόγου; τί ἀτιμότερον; εἰς
5 γὰρ τὴν τῶν μίμων ὠθοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τοιοῦτοι τάξιν, εἰς τὴν τῶν πεπορνευμένων γυναι-
κῶν· μᾶλλον δὲ, ἐκεῖναι ἐρυθριῶσι μᾶλλον ἢ ὑμεῖς. πῶς δυνήσῃ διδάξαι γυναῖκα σω-
φρονεῖν, παιδεύων αὐτὴν εἰς ἀσέλγειαν διὰ τούτων ἐκβαίνειν τῶν ῥημάτων; βέλτιον σπιν-
θῆρα ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφιέναι, ἢ ῥῆμα αἰσχρόν. νῦν δὲ ἂν μὲν ὄζῃ τὸ στόμα, οὐδὲ τῆς
κοινῆς μετέχεις σιτίων· τοσαύτης δὲ δυσωδίας οὔσης ἐν τῇ ψυχῇ, μυστηρίων τολμᾷς
10 κοινωνεῖν, εἰπέ μοι; καὶ εἰ μέν σκεῦος ἀκάθαρτόν τις λαβὼν, ἐπὶ τῆς τραπέζης κατέθε-
το τῆς σῆς, ξύλοις αὐτὸν ἂν παίων ἤλασας· τὸν δὲ Θεὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐτοῦ (τρά-
πεζα γὰρ αὐτοῦ, τὸ στόμα τὸ ἡμέτερον εὐχαριστίας πληρούμενον) σκεύους ἀκαθάρτου
παντὸς ῥήματα βδελυρώτερα προσφέρων, οὐκ οἴει παροξύνειν, εἰπέ μοι; καὶ πῶς ἔνι
χ. [illegible]· τοῦτο; οὐδὲν γὰρ οὕτω παροργίζει τὸν ἅγιον καὶ τὸν καθαρόν, ὡς τὰ ῥήματα τὰ τοιαῦτα· οὐδὲν οὕ-
15 τως ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους ποιεῖ, ὡς τὸ λέγειν τοιαῦτα καὶ ἀκούειν· οὐδὲν οὕτως ἐκλύει τὰ
νεῦρα τῆς σωφροσύνης, ὡς ἡ διὰ τούτων ἀναπτομένη φλόξ. μύρον ἐνέθετό σου τῷ στόματι ὁ
Θεός· σὺ δὲ νεκροῦ δυσωδέστερα ἀποτίθεσαι ῥήματα, καὶ αὐτὴν ἀναιρεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ ἀ-
κίνητον ποιεῖς. καὶ γὰρ ὅταν ὑβρίζῃς, οὐκ ἔστι τοῦτο ψυχῆς φωνὴ, ἀλλὰ θυμοῦ· ὅταν αἰσχρὰ
λέγῃς, οὐκ ἐκείνη ἐφθέγξατο, ἀλλ' ἡ ἀκολασία· ὅταν κακηγορῇς, ἡ βασκανία· ὅταν ἐπι-
20 βουλεύῃς, ἡ πλεονεξία. ταῦτα γὰρ οὐκ ἐκείνης, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτῆς, καὶ τῶν νοση-
μάτων. ὥσπερ οὖν τὸ φθείρεσθαι, οὐχ ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ πά-
θους τοῦ ἐν τῷ σώματι· οὕτω δὴ καὶ ταῦτα, τῶν προσγινομένων αὐτῇ παθῶν. εἰ γὰρ βού-
λει ψυχῆς ἀκοῦσαι φωνῆς ζώσης, ἄκουσον Παύλου λέγοντος, Ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσμα- α. Τιμ. ϛ. η.
τα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. καὶ, Ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια. καὶ, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύ- ϛ. ϛ. Γαλ. ϛ. ιδ.
25 ρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. ἄκουσον Πέτρου λέγοντος, Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει Πραξ. γ. ϛ.
μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. ἄκουσον τοῦ Ἰὼβ εὐχαριστοῦντος, καὶ λέγοντος, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, Ἰωβ. α. κα.
ὁ Κύριος ἀφείλετο. ταῦτα ψυχῆς ζώσης τὰ ῥήματα, ταῦτα ἐνεργούσης τὴν οἰκείαν ἐνέρ-
γειαν. οὕτω καὶ Ἰακὼβ ἔλεγεν, Ἐὰν δῷ μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι. οὕτω Γεν. κη. κ.
καὶ Ἰωσὴφ, Πῶς ποιήσω τὸ ῥῆμα τὸ πονηρὸν τοῦτο, καὶ ἁμαρτήσομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; ἀλλ' οὐχ Γεν. λθ. θ. Γεν. λθ. ζ.
30 ἡ βάρβαρος ἐκείνη· ἀλλ' ὥσπερ μεθύουσα καὶ παραπαίουσα, οὕτως ἐφθέγγετο λέγουσα,
Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ. ταῦτ' οὖν εἰδότες, ζηλώσωμεν τὴν ζῶσαν ψυχὴν, φύγωμεν
τὴν νενεκρωμένην, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν ζωῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετα-
σχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

35 Λογ. ζ. 7 ΕΙ ΔΕ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΝ
γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀ-
τενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ
προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, 8 Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ
πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;

40

Εἰπὼν ὅτι λίθιναι αἱ πλάκες αἱ Μωϋσέως, ὡς ὅτι γράμματα εἶχον καὶ ὅτι σάρκιναι αὗται. αἱ καρδίαι δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ πνεύματι ἦσαν ἐγγεγραμμέναι· καὶ ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἐλείπετο λοιπὸν τῇ συγκρίσει ταύτῃ προσθεῖναι καὶ ἕτερον οὐ μικρόν, τὸ τῆς δόξης Μωϋσέως· ὅπερ ἐν τῷ νῦν οὐδεὶς εἶδεν ἐπὶ τῆς καινῆς, τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· διὸ καὶ μέγα ἐδόκει εἶναι, ἐπειδὴ αἰσθητὴ ἦν ἡ δόξα. ὀφθαλμοῖς γὰρ ἑωρᾶτο σώματος, εἰ καὶ ἀπρόσιτος ἦν. ἡ δὲ τῆς καινῆς, νοητή. οὐ γὰρ σαφὴς τοῖς ἀσθενεστέροις τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς ἡ κατάληψις, ἀλλ' ἐκείνη μᾶλλον αὐτοὺς ἦρε, καὶ ἐπέστρεφε πρὸς ἑαυτήν. ἐπεὶ οὖν εἰς ταύτην ἐνέπεσε τὴν σύγκρισιν, καὶ σπουδάζει δεῖξαι τὴν ὑπεροχήν, σφόδρα δὲ δύσκολον ἦν διὰ τὸ παχὺ τῶν ἀκροατῶν· ὅρα τί ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὸ μεθοδεύει, πρότερον ἀπὸ λογισμῶν τὴν διαφορὰν εἰσάγων, καὶ πλέκων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. εἰ γὰρ ἐκείνη μὲν θανάτου, αὕτη δὲ ζωῆς ἡ διακονία, ἀναμφίβολον ὅτι καὶ ἡ δόξα αὕτη μείζων ἐκείνης, φησίν. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν αὐτὴν δεῖξαι τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς σωματικοῖς, τῷ συλλογισμῷ παρέστησεν αὐτῆς τὸ ὑπερέχον, λέγων, εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐγενήθη ἐν δόξῃ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; διακονίαν δὲ θανάτου, τὸν νόμον λέγει. καὶ σκόπει πῶς ἐν τῇ συγκρίσει πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε μηδεμίαν δοῦναι τοῖς αἱρετικοῖς λαβήν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ ποιητικὸς τοῦ θανάτου, ἀλλ', ἡ διακονία τοῦ θανάτου. διηκονεῖτο γὰρ εἰς θάνατον, οὐκ ἔτικτε θάνατον. ἡ γὰρ τοῦ θανάτου ποιητική, ἡ ἁμαρτία ἦν· οὗτος δὲ τὴν κόλασιν ἐπῆγε, καὶ τῆς ἁμαρτίας δεικτικὸς ἦν, οὐ ποιητικός. ἀπεκάλυπτε γὰρ σαφέστερον τὸ κακόν, καὶ ἐκόλαζεν, οὐκ ὤθει εἰς τὸ κακόν· καὶ διηκόνει, οὐ πρὸς τὸ γενέσθαι ἁμαρτίαν ἢ θάνατον, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοῦναι δίκην τὸν ἁμαρτάνοντα. ὥστε καὶ ἀναιρετικὸς ἦν ταύτῃ τῆς ἁμαρτίας. ὁ γὰρ οὕτω φοβερὰν αὐτὴν δεικνύς, εὔδηλον ὅτι καὶ φευκτὴν αὐτὴν ποιεῖ. ὥσπερ οὖν ὁ τὸ ξίφος μεταχειρίζων, καὶ τὸν καταδίκον ἀποτέμνων, διακονεῖ τῷ δικαστῇ ἀποφαινομένῳ, καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ ἀναιρῶν, καίτοιγε αὐτὸς ἀποτέμνων, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀποφαινόμενος καὶ καταδικάζων, ἀλλ' ἡ τοῦ κολαζομένου πονηρία· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οὐκ αὐτὸς ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία. αὕτη καὶ ἀνῄρει καὶ κατεδίκαζε· τιμωρούμενος δὲ οὗτος, ἐκείνης ὑπετέμνετο τὴν ἰσχύν, τῷ φόβῳ τῆς τιμωρίας ἀναστέλλων αὐτήν. οὐκ ἠρκέσθη δὲ τούτῳ μόνῳ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προστίθησι λέγων, ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις. ὅρα πῶς πάλιν ὑποτέμνεται τὸ φρόνημα τὸ Ἰουδαϊκόν. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἦν, ἢ γράμματα ὁ νόμος· οὐ βοήθειά τις ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἐκπηδῶσα, καὶ ἐμπνέουσα τοῖς ἀγωνιζομένοις, καθάπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ στῆλαι καὶ γραφαὶ θάνατον φέρουσαι τοῖς τὰ γράμματα παραβαίνουσιν. εἶδες πῶς διορθούμενος τὴν Ἰουδαϊκὴν φιλονεικίαν, καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καθαιρεῖ τὸ ἀξίωμα, λίθοι εἰπών, καὶ γράμματα, καὶ διακονίαν θανάτου, καὶ προσθεὶς ὅτι ἐντετυπωμένη; ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι ἐν ἑνὶ χωρίῳ ὁ νόμος ἵδρυτο, οὐ καθάπερ τὸ πνεῦμα πανταχοῦ περιῆν πολλὴν ἐμπνέον τὴν ἰσχὺν ἅπασιν· ἢ ὅτι πολλὴν ἐμπνεῖ τὴν ἀπειλὴν τὰ γράμματα, καὶ ἀπειλὴν οὐδὲ ἀφανισθῆναι δυναμένην, ἀλλὰ διαπαντὸς μένουσαν, ἅτε λίθοις ἐγκεκολαμμένην. εἶτα καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τὰ παλαιά, κατηγορίαν πάλιν ἀναμίγνυσιν Ἰουδαίων. εἰπὼν γάρ, ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ἐπήγαγεν, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως· ὃ πολλῆς ἦν αὐτῶν ἀσθενείας καὶ χαμαιζηλίας. καὶ πάλιν, οὐ διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, φησί. δείκνυσι γὰρ τὸν φέροντα δοξαζόμενον, οὐκ ἐκείνας.

νας. οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι εἰς τὰς πλάκας, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως. καὶ πάλιν, οὐ διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. εἶτα ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτὴν, ὅρα πῶς πάλιν καθαιρεῖ λέγων, τὴν καταργουμένην. οὐ μὴν τοῦτο κατηγορίας ἐστὶν, ἀλλὰ ἐλαττώσεως. οὐδὲ γὰρ εἶπε τὴν διεφθαρμένην, τὴν πονηρὰν, ἀλλὰ τὴν παυομένην, καὶ τέλος λαμβάνουσαν. Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; Τεθαῤῥηκὼς γὰρ λοιπὸν τὰ τῆς καινῆς αἴρει, ὡς ἀναμφισβήτητα. καὶ σκόπει τί ποιεῖ. ἀντέστησε λίθον καρδίᾳ, καὶ γράμμα πνεύματι. εἶτα δείξας τὰ ἐξ ἀμφοτέρων, οὐκέτι τίθησι τὰ ἐξ ἀμφοτέρων· ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦ γράμματος θεὶς, τὸν θάνατον καὶ τὴν κατάκρισιν, τὸ ἀπὸ τοῦ πνεύματος οὐκέτι τίθησι, τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα· ὅπερ μείζονα ἐποίει τὸν λόγον. ἡ γὰρ καινὴ διαθήκη οὐ ζωὴν ἐδίδου μόνον, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἐχορήγει τὸ τὴν ζωὴν παρέχον· ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς ζωῆς ἦν. διόπερ εἶπεν, ἡ διακονία τοῦ πνεύματος. εἶτα πάλιν τὸ αὐτὸ περιστρέφει λέγων,

9 Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα. Καὶ ἑρμηνεύει σαφέστερον τί ἐστι, τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τοῦτο λέγων ὅπερ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι δεικτικὸς ἁμαρτίας ἦν ὁ νόμος, οὐ ποιητικός. Πολλῷ μᾶλλον ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης περισσεύει ἐν δόξῃ. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ πλάκες τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐδείκνυον, καὶ ἐκόλαζον· αὕτη δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς οὐ μόνον οὐκ ἐκόλαζεν, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίει. τοῦτο γὰρ τὸ βάπτισμα ἐχαρίζετο.

10 Καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον, ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι καὶ τοῦτο ἐν δόξῃ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐν δόξῃ, ἀλλὰ καὶ περισσεύει. οὐ γὰρ εἶπε, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ, ἀλλὰ, περισσεύει ἐν δόξῃ, τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τῶν εἰρημένων ἔχων ἀπόδειξιν. ἐνταῦθα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὅση, δείκνυσι λέγων, ὅτι ἐὰν συγκρίνω ταύτην ἐκείνῃ, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς παλαιᾶς· οὐχ ἁπλῶς τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζων, ἀλλὰ τῷ τῆς συγκρίσεως λόγῳ. διὸ καὶ ἐπήγαγε, τούτῳ τῷ μέρει· τουτέστι, κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον. οὐ μὴν τοῦτο διαβάλλει τὴν παλαιὰν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὴν συνίστησιν. αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν συγγενῶν εἰώθασι γίνεσθαι. εἶτα καὶ ἄλλον κινεῖ λογισμὸν τὸν ἀποδεικνύντα τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἑτέρωθεν. ποῖον δὴ τοῦτον; τὸν ἀπὸ τοῦ χρόνου, λέγων,

11 Εἰ δὲ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης· πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ. Τὸ μὲν γὰρ ἐπαύσατο· τὸ δὲ μένει διηνεκῶς.

12 Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς περὶ τῆς καινῆς, ἐζήτει καὶ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν, ὅρα ποῦ αὐτὸν ἐξακοντίζει πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. διὸ καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς μέσον ἔθηκε, λέγων, ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα. τοιαύτην; ποταπήν; ὅτι μειζόνων ἠξιώθημεν ἢ Μωϋσῆς, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί. πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα. πρὸς τίνα, εἰπέ μοι; πρὸς τὸν Θεὸν, ἢ πρὸς τοὺς μαθητὰς; πρὸς ὑμᾶς τοὺς μαθητευομένους, φησί· τουτέστι, μετ' ἐλευθερίας πανταχοῦ φθεγγόμεθα, οὐδὲν ἀποκρυπτόμενοι, οὐδὲν ὑποστελλόμενοι, οὐδὲν ὑφορώμενοι, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντες. καὶ οὐ δεδοίκαμεν μὴ πλήξωμεν ὑμῶν τὰς ὄψεις, καθάπερ Μωϋσῆς τὰς Ἰουδαίων. ὅτι γὰρ τοῦτο ᾐνίξατο, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· μᾶλλον δὲ τὴν ἱστορίαν πρότερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν. καὶ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν συνεχῶς περιστρέφει. τίς οὖν ἡ ἱστορία; ὅτι ἐκ δευτέρου τὰς πλάκας κατήει λαβὼν ὁ Μωϋσῆς, δόξα τις ἐκπηδῶσα τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοσοῦτον ἀπέλαμπεν, ὡς μὴ δύνασθαι

δύνασθαι τοὺς Ἰουδαίους προσιέναι αὐτῷ καὶ διαλέγεσθαι, ἕως ὅτε ἐπέθηκε κάλυμμα τῷ
προσώπῳ. καὶ γέγραπται οὕτως ἐν τῇ ἐξόδῳ· Ἡνίκα κατέβη Μωϋσῆς ἐκ τοῦ ὄρους, αἱ (Ἐξοδ. λδ. κθ.)
δύο πλάκες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. καὶ οὐκ ᾔδει Μωϋσῆς ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ
προσώπου αὐτοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσαι αὐτῷ. καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς Μωϋσῆς, καὶ ἐ-
λάλησε πρὸς αὐτούς. καὶ ἐπειδὴ κατέπαυσε Μωϋσῆς λαλῶν πρὸς αὐτούς, ἐπέθηκεν 5
ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κάλυμμα. ἡνίκα δὲ εἰσεπορεύετο ἐναντίον τοῦ Κυρίου λα-
λεῖν, περιῄρει τὸ κάλυμμα ἕως τοῦ ἐκπορεύεσθαι αὐτόν. ταύτης οὖν ἀναμνήσας τῆς
ἱστορίας, φησί·

13 Καὶ οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ὥστε μὴ ἀτενί-
σαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. 10

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ χρεία καλύπτεσθαι ἡμᾶς, καθάπερ Μωϋσῆς. δυνατοὶ γὰρ
ὑμεῖς ἰδεῖν εἰς τὴν δόξαν ταύτην ἣν περικείμεθα, καίτοι πολλῷ μείζονα καὶ φαιδροτέραν οὖ-
σαν ἐκείνης. εἶδες τὴν προκοπήν; ὁ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ εἰπών, Γάλα ὑμᾶς ἐπό- (α. Κορ. γ. β.)
τισα, οὐ βρῶμα, ἐνταῦθα λέγει ὅτι πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα· καὶ Μωϋσέα εἰς μέσον πα-
ράγει, κατὰ σύγκρισιν προάγων τὸν λόγον, καὶ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ἀνάγων. καὶ τέως Ἰου- 15
δαίων αὐτοὺς προτίθησι λέγων, ὅτι οὐ δεόμεθα καλύμματος, καθάπερ ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ἀρ-
χομένων· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ νομοθέτου τὸ ἀξίωμα ἀνάγει, ἢ καὶ πολλῷ μεῖζον.
τέως δὲ τῶν ἑξῆς ἀκούσωμεν.

14 Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον, τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν
τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅ,τι ἐν Χριστῷ καταρ- 20
γεῖται. Ὁρᾷ τί κατασκευάζει διὰ τούτων. ὅπερ γὰρ γέγονεν ἐπὶ Μωϋσέως τότε
ἅπαξ, τοῦτο ἐπὶ τοῦ νόμου γίνεται διηνεκῶς. οὐκ ἄρα τοῦ νόμου διαβολὴ τὸ εἰρημένον, ὥσπερ
οὐδὲ Μωϋσέως τότε καλυπτομένου, ἀλλὰ τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔ-
χει τὴν οἰκείαν δόξαν· οὗτοι δὲ αὐτὴν ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. τί τοίνυν διαπορεῖτε, φησίν, εἰ
τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν οὐ δύνανται τῆς χάριτος, ὅπουγε τὴν ἐλάττω τὴν Μωϋσέως οὐκ 25
εἶδον, οὐδὲ πρὸς τὸ πρόσωπον ἴσχυσαν ἀτενίσαι τὸ ἐκείνου; τί δὲ ταράττεσθε, εἰ οὐ πιστεύ-
ουσιν Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ὅπουγε οὐδὲ τῷ νόμῳ πιστεύουσι; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἠγνόη-
σαν, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν παλαιὰν διαθήκην εἶδον, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ δόξαν. δόξα γὰρ νό-
μου, πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέψαι. ὁρᾷς πῶς κἀντεῦθεν καθαιρεῖ τὸ τῶν Ἰουδαίων φύσημα;
ἀφ' ὧν γὰρ ἐδόκουν πλεονεκτεῖν, τοῦ τὴν ὄψιν Μωϋσέως ἐξαστράπτειν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν 30 (γρ. δόξαν)
αὐτῶν τὸ παχὺ καὶ χαμαίζηλον. μὴ τοίνυν τούτῳ καλλωπιζέσθωσαν. τί γὰρ τοῦτο πρὸς
Ἰουδαίους τοὺς μὴ ἀπολαύσαντας; διὸ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς περιστρέφει, νῦν μὲν λέγων, ὅτι τὸ αὐ-
τὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅ,τι ἐν
Χριστῷ καταργεῖται· νῦν δέ, ὅτι ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, τὸ αὐτὸ κάλυμ-
μα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν δεικνὺς ἐπι- 35
κείμενον· ἀνωτέρω δέ, ὥστε μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ
τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀτελέστερον; ὅταν
μηδὲ καταργουμένης δόξης, μᾶλλον δὲ τῆς μηδὲ οὔσης τῇ συγκρίσει, δύνωνται θεαταὶ γε-
νέσθαι, ἀλλὰ καλύπτηται ἀπ' αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ἀτενίσαι εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου,
τουτέστι, τοῦ νόμου, ὅ,τι τέλος ἔχει. Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. 40

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ κάλυμμα, φησί, τότε; ὅτι τὰ μέλλοντα προδιέγραφεν. οὐ γὰρ
μόνον τότε οὐκ εἶδον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὁρῶσι τὸν νόμον. καὶ ἡ αἰτία, παρ' αὐτούς. ἡ γὰρ πώ-
ρωσις, γνώμης ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ ἀγνώμονος. ὥστε ἡμεῖς ἐσμεν οἱ καὶ τὸν νόμον εἰδότες· ἐ-
κείνοις δὲ οὐχ ἡ χάρις μόνον, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνεσκίασται. Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον, τὸ

αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, φησὶ, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅ,τι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· τὸ αὐτὸ οὐ δύνανται συνιδεῖν ὅτι πέπαυται, ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύουσιν. εἰ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ πέπαυται, ὥσπερ οὖν καὶ πέπαυται), καὶ ὁ νόμος τοῦτο προλαβὼν εἶπε, πῶς οἱ μὴ δεξάμενοι τὸν Χριστὸν τὸν
5 καταργήσαντα τὸν νόμον, δυνήσονται ἰδεῖν ὅτι κατήργηται ὁ νόμος; οὐ χωροῦντες δὲ τοῦτο ἰδεῖν, εὔδηλον ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου τοῦ ταῦτα λέγοντος τὴν ἰσχὺν ἀγνοοῦσι, καὶ τὴν δόξαν ἅπασαν. καὶ ποῦ τοῦτο εἶπε, φησὶν, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται; οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἔδειξε καὶ πρῶτον μὲν, τῷ τὰς θυσίας καὶ τὴν ἁγιστείαν ἅπασαν ἐν ἑνὶ κατακλεῖσαι τόπῳ τῷ ναῷ, καὶ αὐτὸν ὕστερον καθελεῖν. εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο αὐτὰς παύ-
10 σασθαι, καὶ τὸν περὶ τούτων νόμον ἄλυτα, δυοῖν θάτερον ἂν ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἂν καθεῖλε τὸν ναὸν, ἢ καθελὼν, οὐκ ἂν ἀπηγόρευσεν ἀλλαχοῦ θύεσθαι. νῦν δὲ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἄβατον ταῖς τοιαύταις κατέστησεν ἱερουργίαις· μόνον δὲ τὸν ναὸν αὐταῖς ἀνεὶς καὶ ἀποτάξας, εἶτα αὐτὸν τοῦτον ὕστερον καθελὼν, καὶ εἰς τέλος ἔδειξε διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι πέπαυται τὰ τοῦ νόμου διὰ Χριστοῦ. καὶ γὰρ τὸν ναὸν καθεῖ-
15 λεν ὁ Χριστός. εἰ δὲ βούλει καὶ διὰ ῥημάτων ἰδεῖν πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου λέγοντος οὕτω· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν ἐντείληται ὑμῖν. καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. εἶδες πῶς ἔδειξεν ὁ νόμος ὅτι ἐν Χριστῷ παύεται; ὁ γὰρ προφήτης οὗτος (τουτέστιν, ὁ Χριστὸς ὁ κατὰ σάρκα) οὓς ἀκούειν
20 ἐκέλευσε Μωϋσῆς, καὶ σάββατον, καὶ περιτομὴν, καὶ τἄλλα πάντα ἔπαυσε. καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, ἔλεγε περὶ τοῦ Χριστοῦ, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. διὸ καὶ σαφῶς ὁ Παῦλος ἑρμηνεύων αὐτὸ, φησὶν, ὅτι Μετατιθεμένης τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν φησὶ, Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ηὐδόκη-
25 σας· τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω. καὶ ἑτέρας δὲ πολλῷ τούτων πλείους δυνατὸν ἐκ τῆς παλαιᾶς παραγαγεῖν μαρτυρίας, δηλούσας πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται ὁ νόμος. ὥστε ὅταν ἀποστῇς τοῦ νόμου, τότε ὄψει τὸν νόμον καλῶς· ἕως δ' ἂν αὐτὸν κατέχῃς, καὶ μὴ πιστεύῃς Χριστῷ, οὐκ οἶδας οὐδὲ αὐτὸν τὸν νόμον. διὸ καὶ ἐπήγαγε, σαφέστερον τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζων,

15 Ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐ-
30 τῶν κεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει τὸ κάλυμμα, ἵνα μή τις νομίσῃ τῆς ἀσαφείας τοῦ νόμου εἶναι τὸ εἰρημένον, καὶ δι' ἑτέρων μὲν αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν ἔδειξε (τῷ γὰρ εἰπεῖν, ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν, δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἔγκλημα ὄν) καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ πάλιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν τοῖς γράμμασι μένει τὸ κάλυμμα, ἀλλ', ἐν τῇ ἀναγνώσει. ἡ δὲ ἀνάγνωσις, ἐνέργεια τῶν ἀναγινωσκόντων ἐστί. καὶ πάλιν, ἡνίκα
35 ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς. σαφέστερον δὲ αὐτὸ τῇ λέξει τῇ ἑξῆς ἐδήλωσεν, ἀνακεκαλυμμένως εἰπὼν, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ὄψει Μωϋσέως, οὐ διὰ Μωϋσέα ἔκειτο, ἀλλὰ διὰ τὴν παχύτητα καὶ σαρκικὴν γνώμην. κατηγορήσας τοίνυν αὐτῶν ἱκανῶς, δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; 16 Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον (ὅπερ ἐστὶν ἀποστῆναι τοῦ νόμου) περιαιρεῖται
40 τὸ κάλυμμα. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τοῦ προσώπου Μωϋσέως κάλυμμα ἦν ἐκεῖνο, ἀλλὰ τῆς ὄψεως τῆς Ἰουδαϊκῆς; οὐ γὰρ ἵνα κρύπτηται ἡ δόξα Μωϋσέως τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι μὴ βλέπωσιν. οὐδὲ γὰρ ἐχώρουν. ὥστε ἐκείνων ἐλάττωμα τοῦτο. οὐδὲ γὰρ τοῦτον ἐποίει τι ἀγνοεῖν, ἀλλ' ἐκείνους. καὶ οὐκ εἶπε μὲν, ἡνίκα ἂν ἀφῇ τὸν νόμον, τοῦτο δὲ ᾐνίξατο· ὅτι γὰρ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. μέχρι τέλους ἐπέμεινε τῇ ἱστορίᾳ.

Δευτ. ιη. ιη.

Ψαλμ. ρθ. δ.

Εβρ. ζ. ιβ.

Ψαλμ. μ. ζ.

εία. τὸ γὰρ ὅτι Ἰουδαίοις διελέγετο Μωϋσῆς, ἐκάλυπτεν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον· ὅτι δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπέστρεφεν, ἀποκεκαλυμμένον ἦν. τοῦτο δὲ τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ὅτι ὅταν ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον, τότε ὀψόμεθα τὴν δόξαν τοῦ νόμου, καὶ γυμνὸν τὸ πρόσωπον τοῦ νομοθέτου· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τότε ἐσόμεθα καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως. Εἶδες πῶς ἐκκαλεῖται τὸν Ἰουδαῖον ἐπὶ τὴν πίστιν, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον Μωϋσέα δυνήσεται ἰδεῖν, πρὸς τὴν χάριν ἐλθὼν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ γενέσθαι τῇ τάξει τοῦ νομοθέτου; οὐ γὰρ μόνον φησὶ, τὴν δόξαν ὄψει ἣν τότε οὐκ εἶδες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν δόξῃ ἔσῃ τῇ αὐτῇ· μᾶλλον δὲ πολλῷ πλείονι, καὶ τοσαύτῃ, ὡς μηδὲ δόξαν ἐκείνην φαίνεσθαι ταύτῃ παραβαλλομένην. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι πρὸς τὸν Κύριον ἐπιστρέψας, καὶ γενόμενος ἐν τῇ χάριτι, ἐκείνης ἀπολαύσῃ τῆς δόξης, πρὸς ἣν ἡ δόξα Μωϋσέως συγκρινομένη οὕτως ἐλάττων ἐστὶν, ὡς μηδὲ δόξα εἶναι. ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ μικρὰ, καὶ σφόδρα ἀποδέουσα ἐκείνης, Ἰουδαῖος μὲν ὢν, οὐδὲ ταύτης ἀξιωθήσῃ· πιστὸς δὲ γενόμενος, καὶ τὴν πολλῷ μείζονα αὐτῆς καταξιωθήσῃ θεάσασθαι. καὶ ὅτε μὲν τοῖς πιστοῖς διελέγετο, οὐ δεδοξάσθαι τὸ δεδοξασμένον ἔλεγεν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα, κατὰ μικρὸν αὐτὸν ἐνάγων, καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως πρότερον ἱστὰς, καὶ τότε τῶν μειζόνων ποιῶν κοινωνόν. ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Μωϋσέα ἐν δόξῃ, τότε λοιπὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέψας, καὶ μείζονος ἀπολαύσεις ταύτης. ὅρα τοίνυν ἐξ ἀρχῆς πόσα τέθεικε τὰ ποιοῦντα τὴν διαφορὰν, καὶ δεικνύντα τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν τὴν ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην, οὐδὲ τὴν ἐναντίωσιν. ἐκείνη γράμμα, φησὶ, καὶ λίθος, καὶ θανάτου διακονία, καὶ καταργεῖται· καὶ ὅμως οὐδὲ ταύτης ἠξιώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς δόξης· αὕτη σαρκίνη πλὰξ, καὶ πνεῦμα, καὶ δικαιοσύνη, καὶ μένει· καὶ πάντες αὐτῆς καταξιούμεθα, οὐχ εἷς μόνος, καθάπερ Μωϋσῆς τῆς ἐλάττονος τότε. Ἡμεῖς γὰρ, φησὶ, πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμεθα, οὐ τὴν Μωϋσέως. ἀλλ' ἐπειδή τινες τὸ, ἡνίκα ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περὶ τοῦ υἱοῦ εἰρῆσθαί φασι, τοῖς σφόδρα ὡμολογημένοις ἀντιπίπτοντες, ἀκριβέστερον αὐτὸ ἐξετάσωμεν, θέντες πρότερον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ δοκοῦσιν αὐτὸ κατασκευάζειν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; καθάπερ, φησὶ, λέγει πνεῦμα ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πνεῦμα ὁ Κύριος. ἀλλ' οὐκ εἶπε, πνεῦμα ὁ Κύριος, ἀλλ', ὁ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. πολὺ δὲ ταύτης κἀκείνης τῆς συνθήκης τὸ μέσον. ὅταν γὰρ βούληται οὕτω λέγειν, ὡς σὺ φῂς, τῷ ἐπιθέτῳ ἄρθρον οὐ προστίθησιν. ἄλλως δὲ, ἴδωμεν πάντα ὅσα διελέχθη ἄνωθεν, περὶ τίνος εἴρηκεν· οἷον, ὅτι ἔλεγε, τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· καὶ πάλιν, ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος. ἆρα περὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ περὶ τοῦ πνεύματος; εὔδηλον ὅτι περὶ τοῦ πνεύματος. πρὸς γὰρ τοῦτο ἀπὸ τοῦ γράμματος αὐτοὺς ἐκάλει. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις πνεῦμα, εἶτα λογισάμενος, εἰ Μωϋσῆς πρὸς Κύριον ἐπέστρεψεν, αὐτὸς δὲ πρὸς πνεῦμα, ἔλαττον ἔχειν νομίσῃ, διορθούμενος τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν, φησίν,

17 Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι· Καὶ τοῦτο Κύριός ἐστι φησί. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ τοῦ παρακλήτου ὁ λόγος, ἐπήγαγεν, Οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτο ἂν εἴποις αὐτὸν λέγειν, οὗ δὲ ὁ Κύριος τοῦ Κυρίου. ἐλευθερίαν δὲ εἶπε πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δουλείαν. εἶτα, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ μέλλοντος χρόνου λέγει, φησίν,

18 Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, Οὐ τὴν παυομένην ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν,

Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. Εἶδες πῶς πάλιν ἐν τάξει τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα τίθησι, καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν ἀναβιβάζει τῶν ἀποστόλων; καὶ γὰρ ἔμπροσθεν εἴρηκεν, ἐπιστολὴ ἐστὲ Χριστοῦ· καὶ

ἐνταῦθα

ἐνταῦθα, ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ. καίτοι αὐτοὶ ἦλθον φέροντες καὶ τὸν
Μωϋσέα νόμον. ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, φησὶν, οὐκ ἐδεήθημεν καλύμματος, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς
οἱ δεξάμενοι. καίτοιγε πολλῷ μείζων αὕτη ἡ δόξα. οὐ γὰρ τοῦ προσώπου ἐστὶν αὕτη,
ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. ἀλλ' ὅμως ἡμῖν ὁμοίως ἀτενίσαι δύνασθε εἰς ταύτην. ἐκεῖνοι
5 μὲν γὰρ οὐδὲ διὰ μεσίτου, ὑμεῖς δὲ καὶ χωρὶς μεσίτου δύνασθε τὴν μείζονα. ἐκεῖνοι εἰς τὴν
Μωϋσέως οὐκ ἴσχυσαν· ὑμεῖς καὶ εἰς τὴν τοῦ πνεύματος. οὐκ ἂν δὲ, εἰ καταδεέστερον τὸ
πνεῦμα ἦν, ὡς μείζονα ταῦτα ἐκείνων ἔθηκε. τί δέ ἐστι, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζό-
μενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα; σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο ἡνίκα τῶν σημεί-
ων τὰ χαρίσματα ἐνήργει. πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τοῖς πιστοῖς ὀφθαλ-
10 μοὺς ἔχουσι. ὁμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει, τῷ πνεύματι
καθαιρομένη. καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθά τινα αἴ-
γλην. ὥσπερ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκ-
πέμψειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς·
οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη, καὶ ἀργύρου λαμπροτέρα γινομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ
15 τῆς δόξης τοῦ πνεύματος, καὶ ταύτην ἀντιπέμπει. διὸ καί φησι, κατοπτριζόμενοι, τὴν
αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης, τῆς τοῦ πνεύματος, εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν,
τὴν γινομένην, καὶ τοιαύτην, οἵαν εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα
τὸ πνεῦμα Κύριον καλεῖ. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ αὐτοῦ τὴν κυριότητά ἐστιν ἰδεῖν. Λειτουργούντων
γὰρ αὐτῶν, καὶ νηστευόντων τῷ Κυρίῳ, φησὶν, εἶπε τὸ πνεῦμα, ἀφορίσατέ μοι Παῦλον καὶ Βαρ-
20 νάβαν. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, λειτουργούντων αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, ἀφορίσατέ μοι, ἵνα τὸ
ὁμότιμον δείξῃ. καὶ πάλιν ὁ Χριστός φησιν, Ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ. τὸ δὲ
πνεῦμα, ὡς ἄνθρωπος οἶδε τὰ ἑαυτοῦ, οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ διδασκόμενον· ἐπεὶ
ἡ εἰκὼν οὐ μένει. καὶ τὸ ἐνεργεῖν δὲ καθὼς βούλεται, δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν καὶ
τὴν κυριότητα. τοῦτο μεταμορφοῖ, τοῦτο οὐκ ἐᾷ συσχηματίζεσθαι ἡμᾶς τῷ αἰῶνι τούτῳ,
25 τοῦτο δημιουργόν τῆς τοιαύτης κτίσεως. ὥσπερ γάρ φησι, Κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὕ-
τω φησὶ, Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς
ἐγκάτοις μου.

Βούλει σοι δείξω τοῦτο, καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, αἰσθητικώτερον; ἐννόησον Παῦλον, οὗ τὰ
ἱμάτια ἐνήργει· Πέτρον, οὗ καὶ αἱ σκιαὶ ἴσχυον. οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα,
30 καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαὶ, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργη-
σαν. βασιλέως γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λῃσταῖς ἐστι φοβερά. θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώ-
ματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀτενίσαντές, φησιν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς
πρόσωπον ἀγγέλου. ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν. ὅπερ γὰρ
Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον· μᾶλλον δὲ καὶ πολ-
35 λῷ πλέον. τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως, αἰσθητικώτερον ἦν· τοῦτο δὲ ἀσώματον. καὶ καθάπερ πυ-
ραυγῆ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων σωμάτων ἐπὶ τὰ πλησίον ἀποῤῥέοντα, καὶ ἐκείνοις μετα-
δίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. διὰ δὴ τοῦτο, τῆς γῆς
ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὀνειροπολοῦσιν. οἴμοι καλὸν γὰρ
ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρὸν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐεργεσίας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴ-
40 σμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι. αὕτη
γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόῤῥητος καὶ φρικώδης, μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει·
λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ τῇ πυ-
κνότητι τῶν νεφῶν ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας. χειμὼν γὰρ τὰ βιωτικὰ, καὶ χειμῶνος σκυ-
θρωπότερα. οὐ γὰρ κρυμὸς τίκτεται ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὑετὸς, οὐδὲ πηλὸν ποιεῖ καὶ τέλμα βα-

Marginalia: κεφ. γ. (line 1); καὶ αὐτὴν ἐκ-πέμπει (line 15); Πραξ. ιγ. β. (line 18); Ιωαν. ιε. ιε. (line 21); α. Κορ. β. ια. (line 22); Εφεσ. β. ι. (line 25); Ψαλμ. ν. ιβ. (line 26); ΗΘΙΚΟΝ (line 28); Πραξ. ϛ. ιε. (line 32); καὶ στενάξαι (line 39)

θοῦ, ἀλλὰ τὰ πάντων χαλεπώτερα τούτων, γέενναν συνίστησι, καὶ τὰ τῆς γεέννης κακά.
καὶ καθάπερ ἐν κρυμῷ σφοδρῷ πέπηγε πάντα τὰ μέλη, καὶ ἔστι νεκρά· οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ
χειμῶνι τῶν ἁμαρτημάτων φρίττουσα ἡ ψυχὴ, οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἐργάζεται, πεπηγυῖα κα-
θάπερ ὑπὸ κρυμοῦ, τοῦ συνειδότος. ὅπερ γὰρ τῷ σώματι ψύχος, τοῦτο πονηρὸν συνειδὸς
τῇ ψυχῇ· ὅθεν καὶ δειλία γίνεται. οὐδὲν γὰρ δειλότερον τοῦ τοῖς βιωτικοῖς προσηλωμένου. τὸν
γὰρ τοῦ Κάϊν βίον ὁ τοιοῦτος ζῇ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τρέμων. καὶ τί λέγω θανάτους, καὶ
ζημίας, καὶ προσκρούσματα, καὶ κολακείας, καὶ θεραπείας; καὶ γὰρ καὶ τούτων χωρὶς, μυρίας δέ-
δοικε μεταβολάς. καὶ τὸ μὲν ταμιεῖον γέμει χρυσίου· ἡ ψυχὴ δὲ οὐκ ἀπήλλακται τοῦ τῆς πε-
νίας φόβου. καὶ μάλα εἰκότως. ὡς ἐπὶ πραγμάτων γὰρ ὁρμᾷ σαθρῶν, καὶ εὐμετα-
πτώτων. κἂν μὴ αὐτὸς ὑπομείνῃ τὴν μεταβολὴν, ἐν ἑτέροις γινομένην ὁρῶν, ἀπόλω-
λε· καὶ πολλὴ μὲν ἡ δειλία, πολλὴ δὲ ἡ ἀνανδρία. οὐ γὰρ μόνον πρὸς κινδύνους ἄτολμος
ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα πάντα. κἂν ἐπιθυμία χρημάτων ἐμπέσῃ, οὐχ ὡς ἀ-
νὴρ ἐλεύθερος ἀποκρούεται τὴν προσβολὴν, ἀλλ' ὡς ἀργυρώνητος πάντα πράττει, κα-
θάπερ δεσποίνῃ χαλεπῇ τῇ φιλαργυρίᾳ δουλεύων· κἂν εὔμορφόν τινα κόρην ἴδῃ, κατέπτη-
χεν εὐθέως ἁλοὺς, καὶ ὥσπερ κύων λυττῶν ἕπεται, δέον τοὐναντίον ποιεῖν. ὅταν γὰρ ἴδῃς γυναῖ-
κα ὡραίαν, μὴ τοῦτο σκόπει ὅπως ἀπολαύσῃς τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ πῶς ἀπαλλαγῇς τῆς
ἐπιθυμίας. καὶ πῶς τοῦτο ἔνι, φησίν; οὐ γάρ ἐστι τὸ ἐρᾶν ἐμόν. ἀλλὰ τίνος, εἰπέ μοι; τῆς
τοῦ δαίμονος ἐπηρείας. ὅλως δαίμονα εἶναι νομίζεις τὸν ἐπιβουλεύοντα; οὐκοῦν πύκτευε, καὶ
μάχου νοσήματι. ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησί. φέρε οὖν, πρότερον τοῦτό σε διδάξωμεν, ὅτι τῆς
σῆς ῥᾳθυμίας τὸ γινόμενον, καὶ ὅτι σὺ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῷ δαίμονι δέδωκας πρόσοδον· καὶ
νῦν ἂν ἐθέλῃς, μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἀπώσῃ τῆς εὐκολίας. εἰπὲ γάρ μοι, οἱ μοιχεύοντες ἐ-
ρῶντες μοιχεύουσιν, ἢ ἁπλῶς κινδύνων ἐπιθυμοῦντες; εὔδηλον ὅτι ἐρῶντες. ἆρ' οὖν συγ-
γνώμης τυγχάνουσιν; οὐδαμῶς. τί δήποτε; ὅτι αὐτῶν ἐστι τὸ ἁμάρτημα. ἀλλὰ τί μοι συλ-
λογισμοὺς πλέκεις, φησίν; ἐγὼ σύνοιδα ἐμαυτῷ βουλόμενος ἀποκρούσασθαι τὸ πάθος, καὶ
οὐκ ἰσχύω, ἀλλ' ἐφέστηκε, καὶ πιέζει, καὶ ὀδυνᾷ χαλεπῶς. βούλει μὲν ἀποκρούσασθαι, ἄν-
θρωπε, οὐ ποιεῖς δὲ ἃ τῶν ἀποκρουομένων ἐστίν· ἀλλὰ ταὐτὸν πάσχεις, οἷον ἂν εἴ τις πυρέτ-
των, καὶ ψυχρῶν ἐμφορούμενος ναμάτων, λέγοι, πόσα ἐπινοῶ βουλόμενος σβέσαι τὸν πυρετὸν,
καὶ οὐκ ἰσχύω, ἀλλὰ μᾶλλόν μου τὴν φλόγα ἀνάπτω; ἴδωμεν οὖν μήποτε καὶ σὺ τὰ μὲν
ἐκκαίοντα ποιεῖς, νομίζεις δὲ ἐπινοεῖν τὰ σβεννύντα. οὐχί, φησιν. εἰπὲ οὖν, τί ποτε ἐπεχεί-
ρησας ποιῆσαι πρὸς τὸ σβέσαι τὸ πάθος; τί δέ ἐστιν ὅλως τοῦ πάθους αὐξητικόν; εἰ γὰρ καὶ
μὴ πάντες ὑπεύθυνοι τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις ἐσμὲν (πλείους γὰρ ἂν εὕροιμεν τῷ τῶν
χρημάτων, ἢ τῷ τῶν σωμάτων ἁλισκομένους ἔρωτι) ἀλλὰ κοινὸν πᾶσι προκείσεται τὸ φάρμα-
κον, καὶ τούτοις, κἀκείνοις. καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἔρως ἄτοπος, καὶ τοῦτο· πλὴν οὗτος ἐκείνου δριμύτερος, καὶ
ὀξύτερος. ὅταν οὖν τοῦ μείζονος περιγενώμεθα, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν ἐλάττω ῥᾳδίως αἱρήσο-
μεν. καὶ πῶς, εἰ δριμύτερος οὗτος, φησιν, οὐ πάντες ἁλίσκονται τῷ κακῷ, ἀλλ' οἱ πλείους
περὶ χρήματα μεμήνασιν; ὅτι πρότερον μὲν ἀκίνδυνος αὕτη εἶναι δοκεῖ ἡ ἐπιθυμία· ἔπειτα,
εἰ καὶ ὀξυτέρα ἐστὶν ἡ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ θᾶττον ἐκείνη σβέννυται· ὡς εἴγε παρέμενεν, ὡς ἡ
τῶν χρημάτων, κἂν ἀπώλεσε τὸν ἁλόντα ἄρδην. φέρε οὖν, περὶ τούτου ὑμῖν διαλεχθῶ-
μεν τοῦ τῶν σωμάτων, καὶ ἴδωμεν πόθεν αὔξεται τὸ κακόν. οὕτω γὰρ εἰσόμεθα, εἴτε ἡμέτερον
τοῦτο ἔγκλημα, εἴτε οὐχ ἡμέτερον. καὶ εἰ μὲν ἡμέτερον, πάντα πράξομεν, ὥστε περι-
γενέσθαι· εἰ δὲ οὐχ ἡμέτερον, τί μάτην κόπτομεν ἑαυτούς; τί δὲ οὐ συγγινώσκομεν, ἀλλ' ἐγ-
καλοῦμεν τοῖς ἁλισκομένοις; πόθεν οὖν τίκτεται οὗτος ὁ ἔρως; ἀπὸ εὐμορφίας προσώπου,
φησίν, ὅταν καλὴ καὶ εὐειδὴς ἡ τιτρώσκουσα ᾖ. εἰκῆ ταῦτα λέγεις, καὶ μάτην. εἰ γὰρ τῆς
εὐμορφίας τὸ ἐραστὰς ἐπισπάσασθαι, πάντας ἂν εἶχεν ἐραστὰς ἡ τοιαύτη κόρη· εἰ δὲ οὐ πάν-

τας

ταῖς ἔχει, οὐ τῆς φύσεως τοῦτο, οὐδὲ ἐξ εὐμορφίας, ἀλλ' ἐξ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν. ὅταν γὰρ ἴδῃς περιέργως θαυμάσῃς, καὶ ἐρασθῇς, ἐδέξω τὸ βέλος. καὶ τίς ἂν δύναιτο καλὴν γυναῖκα ὁρῶν, μὴ ἐπαινέσαι τὴν ὁρωμένην, φησίν; εἰ τοίνυν οὐ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν τὸ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν, οὐκ ἐν ἡμῖν ἄρα ὁ ἔρως. ἐπίσχες, ἄνθρωπε. τί πάντα φύρεις ὁμοῦ, πανταχοῦ περιτρέχων, καὶ τοῦ κακοῦ τὴν ῥίζαν οὐκ ἐθέλων ἰδεῖν; καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶ θαυμάζοντας, καὶ ἐπαινοῦντας, οὐκ ἐρῶντας δέ. καὶ πῶς ἔνι θαυμάζοντας, μὴ ἐρᾶν; μὴ θορύβει (τοῦτο γὰρ ἔρχομαι εἰπεῖν) ἀλλ' ἀνάμεινον, καὶ ἀκούσῃ τοῦ Μωϋσέως θαυμάζοντος τὸν παῖδα τοῦ Ἰακὼβ, καὶ λέγοντος, Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καλὸς τῷ εἴδει, καὶ ὡραῖος τῇ ὄψει σφόδρα. ἆρα οὖν ἤρα ὁ ταῦτα λέγων; οὐδαμῶς. οὐδὲ γὰρ ἑώρα, φησί, τὸν ἐπαινούμενον. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀκουόμενα κάλλη πάσχομέν τι τοιοῦτον, οὐ πρὸς τὰ ὁρώμενα μόνον. ἵνα δὲ μὴ φιλονεικῇς ἡμῖν ἐν τούτοις, ὁ Δαβὶδ οὐκ ἦν ὡραῖος σφόδρα, καὶ ὑπέρυθρος μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν; ὃ δὴ μάλιστά ἐστι τυραννικώτερον μέρος τῆς εὐμορφίας, τὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ κάλλος. ἆρ' οὖν ἠράσθη τις αὐτοῦ; οὐδαμῶς. οὐκ ἄρα μετὰ τοῦ θαυμάζειν καὶ τὸ ἐρᾶν γίνεται. καὶ γὰρ καὶ μητέρας εἶχον πολλοὶ σφόδρα ἀνθούσας τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ. τί οὖν; ἠράσθησαν αὐτῶν οἱ παῖδες; ἄπαγε. ἀλλὰ θαυμάζουσι μὲν τὸ ὁρώμενον, οὐκ ἐμπίπτουσι δὲ εἰς ἔρωτα αἰσχρόν. πάλιν γὰρ τῆς φύσεως τὸ κατόρθωμά ἐστι. ποίας φύσεως, εἰπέ μοι; ὅτι μητέρες εἰσί, φησιν. εἶτα οὐκ ἀκούεις, ὅτι Πέρσαι, μηδενὸς καταναγκάζοντος, ταῖς αὐτῶν μίγνυνται μητράσι, καὶ οὐχ εἷς, οὐδὲ δεύτερος, ἀλλ' ὁλόκληρον ἔθνος; χωρὶς δὲ τούτων, κἀκεῖθεν δῆλον, ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο, οὐ τῆς ὥρας τοῦ σώματος, οὐδὲ τῆς εὐμορφίας ἐστὶν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῆς ῥαθύμου καὶ πλανωμένης ψυχῆς. πολλοὶ γοῦν πολλάκις μυρίας εὐπρεπεῖς παραδραμόντες γυναῖκας, ταῖς αἰσχροτέραις ἔδωκαν ἑαυτούς· ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν. ἢ γὰρ ἂν εἷλον ἐκεῖναι πρὸ τούτων τοὺς ἐμπεσόντας. τί οὖν τὸ αἴτιον; εἰ γὰρ μὴ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν, πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν, φησίν; ἀπὸ δαίμονος πονηροῦ; ἔχει μὲν καὶ ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς αἴτιοι. οὐ γὰρ ἐκείνων μόνον ἡ ἐπιβουλή, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων καὶ ἡμῶν προτέρων. οὐδαμόθεν γὰρ ἑτέρωθεν οὕτω τίκτεται τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, ὡς ἀπὸ συνηθείας, καὶ κολακείας ῥημάτων, καὶ σχολῆς, καὶ ἀργίας, καὶ τοῦ μηδὲν ἔχειν ποιεῖν. μεγάλη γάρ, μεγάλη τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς, καὶ τοσαύτη, ὡς εἰς φύσεως ἀνάγκην καθίστασθαι. εἰ δὲ συνήθεια τὸ τίκτειν αὐτήν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸ σβεννύναι. πολλοὶ γοῦν ἐρῶντες, οὕτως ἐπαύσαντο, μὴ ὁρωμένων τῶν ἐρωμένων. τοῦτο δὲ πρὸς βραχὺ μὲν δοκεῖ πικρὸν εἶναι, καὶ σφόδρα ἀηδές· τῷ χρόνῳ δὲ ἡδὺ γίνεται, καὶ οὐδὲ βουλομένοις λοιπὸν ἔνι ἀνακλήσασθαι τὸ πάθος. τί οὖν, ὅταν συνηθείας χωρὶς ἀπὸ πρώτης τῆς ὄψεως ἁλῷ; κἂν ταῦτα ἀργία τοῦ σώματος, ἢ τρυφή, καὶ τὸ μὴ φροντίζειν τῶν προσηκόντων, μηδὲ ἐν ἀναγκαίοις εἶναι πράγμασι. καθάπερ γὰρ πλανός τις ὁ τοιοῦτος περιεργαζόμενος, παντὶ περιπείρεται πονηρῷ· καὶ καθάπερ παιδίον ἄφετον, ὁ βουλόμενος ἀνδραποδίζει τὴν τοιαύτην ψυχήν. ἐπειδὴ γὰρ ἔθος αὐτῇ ἐνεργεῖν, ὅταν αὐτῆς παύσῃς τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ ἀργεῖν οὐ δύναται, ἀναγκάζεται ἕτερα τίκτειν. καθάπερ ἡ γῆ, ὅταν μὴ σπείρηται, μηδὲ φυτεύηται, βοτάνην ἀναδίδωσιν ἁπλῶς· οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅταν μὴ ἔχῃ τι πρᾶξαι τῶν ἀναγκαίων, πάντως τοῦ πράττειν ἐπιθυμοῦσα, πονηροῖς ἑαυτὴν δίδωσι πράγμασι. καὶ ὥσπερ ὀφθαλμὸς τοῦ μὲν ὁρᾶν οὐ παύεται, καὶ διὰ τοῦτο ὄψεται πονηρά, ὅταν ἀγαθὰ μὴ ᾖ ὑποκείμενα· οὕτω καὶ ὁ λογισμός, ὅταν τῶν ἀναγκαίων ἑαυτὸν ἀπαγάγῃ, περὶ τὰ ἄχρηστα στρέφεται λοιπόν. ἐπεὶ ὅτι καὶ τὴν πρώτην προσβολὴν δύναται ἀποκρούσασθαι ἀσχολία, καὶ φροντίς, πολλαχόθεν δῆλον. ὅταν οὖν ἴδῃς γυναῖκα καλήν, καὶ πάθῃς τι πρὸς αὐτήν, μηκέτι ἴδῃς, καὶ ἀπηλλάγης. καὶ πῶς δυνήσομαι μηκέτι ἰδεῖν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἑλκόμενος, φησιν; ἑτέροις σεαυτὸν δὸς περιέλ-

Γεν. λθ. ς.

γ. τρυφή,

γ. πλανήτης

γ. παύσῃ

κεισι τὴν ψυχήν, βιβλίοις, φροντίσιν ἀναγκαίαις, προστασίαις, βοηθείαις ἀδικουμένων, εὐχαῖς, φιλοσοφίᾳ τῇ περὶ τῶν μελλόντων. Τούτοις κατάδησον τὴν ψυχήν· οὕτως οὐχὶ νεαρὸν ἕλκος διορθώσῃ μόνον, ἀλλὰ παγὲν, καὶ χρόνιον γενόμενον ἀποτεμεῖ ῥᾳδίως. Εἰ γὰρ ὕβρεις τῶν ἐρώντων πείθει καταλύειν τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν παροιμίαν, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον αἱ πνευματικαὶ αὗται ἐπῳδαὶ περιέσονται τοῦ κακοῦ, μόνον ἂν ἐθέλωμεν ἀποστῆναι; ἂν δὲ ἀεὶ προσομιλῶμεν, καὶ συναναστρεφώμεθα ταῖς τοξευούσαις ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα τοξεύματα, καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες τὰ παρ' ἐκείνων, τρέφομεν τὸ νόσημα. πῶς οὖν ἀξιοῖς σβεσθῆναι τὸ πῦρ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν φλόγα ἀνάπτων; καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν τὰ τῆς συνηθείας πρὸς τοὺς νέους εἰρήσθω· ὡς τοῖς γε ἀνδράσι, καὶ φιλοσοφεῖν ἐπισταμένοις, πάντων μείζων ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἡ τῆς γεέννης μνήμη, ἡ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιθυμία. ἱκανὰ γὰρ ταῦτα σβέσαι τὸ πῦρ. μετὰ δὲ τούτων, κἀκεῖνο ἐννόει, ὅτι οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ὁρώμενον, ἢ φλέγμα, καὶ αἷμα, καὶ τροφῆς διασεσηπυίας χυμός. ἀλλὰ φαιδρὸν τὸ ἄνθος τῆς ὄψεως, φησίν. ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἀνθῶν τῶν ἀπὸ τῆς γῆς φαιδρότερον· ἀλλὰ καὶ ταῦτα σήπεται καὶ μαραίνεται. μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα τῷ ἄνθει πρόσεχε, ἀλλ' ἐνδοτέρω διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὸ δέρμα τὸ καλὸν ἐκεῖνο περιελὼν τῷ λογισμῷ, περιεργάζου τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα. ἐπεὶ καὶ τὸ τῶν ὑδεριώντων σῶμα ἀποστίλβει λαμπρὸν, καὶ οὐδὲν ἡ ἐπιφάνεια φαῦλον ἔχει, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἔνδον ἀποκειμένου χυμοῦ πληττόμενοι, φιλεῖν τοὺς τοιούτους οὐ δυνάμεθα· ἀλλ' ὑγρὸς ὁ ὀφθαλμὸς, καὶ γοργὸς, καὶ καλῶς ἀποτεταμένη ἡ ὀφρὺς, καὶ κυαναῖ αἱ βλεφαρίδες, καὶ ἤρεμος ἡ κόρη, καὶ γαληνὸν τὸ ὄμμα. ἀλλ' ὅρα ὅτι αὐτὸ τοῦτο πάλιν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ νεῦρα, καὶ φλέβες, καὶ ὑμένες, καὶ ἀρτηρίαι. σὺ δέ μοι τὸν καλὸν τοῦτον ὀφθαλμὸν ἐννόησον νοσοῦντα, γηρῶντα, ὑπὸ ἀθυμίας μαραινόμενον, ὑπὸ ὀργῆς οἰδοῦντα, πῶς εἰδεχθής, πῶς ταχέως ἀπόλλυται, καὶ τῶν γεγραμμένων τάχιον ἀφανίζεται. ἀπὸ τούτων μετάγαγε τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν. ἀλλ' οὐχ ὁρῶ, φησὶ, κάλλος ψυχῆς. ἀλλ' ἂν ἐθέλῃς, ὄψει. καὶ ὥσπερ τοὺς ἀπόντας καλούς ἐστιν ὀφθαλμοῖς μὴ ἰδόντα, τῷ νῷ θαυμάσαι· οὕτω δυνατὸν ψυχῆς κάλλος χωρὶς ὀφθαλμῶν ἰδεῖν. οὐχ ὑπέγραψας πολλάκις μορφὴν εὐειδῆ, καὶ ἔπαθές τι πρὸς τὴν διάπλασιν; ἀνατύπωσον καὶ νῦν ψυχῆς κάλλος, καὶ ἐντρύφα τῇ εὐμορφίᾳ. ἀλλ' οὐχ ὁρῶ, φησιν, ἀσώματα. καὶ μὴν τῶν σωμάτων αὐτὰ μᾶλλον ὁρῶμεν τῷ νῷ. διὰ τοῦτο γοῦν θαυμάζομεν καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καίτοιγε μὴ ὁρῶντες, καὶ τρόπων ἤθη, καὶ ψυχῆς ἀρετήν. κἂν ἴδῃς ἄνθρωπον ἐπιεικῆ καὶ μέτριον, μᾶλλον θαυμάσῃ τοῦτον ἢ ἐκείνην τὴν εὔμορφον ὄψιν. κἂν ἴδῃς ὑβριζόμενον, καὶ φέροντα ἀδικούμενον, * μετὰ τοῦ θαυμάζειν ἐρᾷ τῶν τοιούτων, κἂν γεγηρακότες ὦσι. καὶ γὰρ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς τὸ κάλλος, καὶ ἐν γήρᾳ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐραστὰς, καὶ οὐδέποτε μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ διηνεκῶς. ἵν' οὖν καὶ αὐτοὶ τοῦτο κτησώμεθα, τοὺς ἔχοντας αὐτὸ θηρῶμεν, καὶ ἐρασταὶ τούτων γινώμεθα. οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ δυνησόμεθα, ταύτην λαβόντες τὴν εὐμορφίαν, τῶν αἰωνίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

* καὶ συν- δόντα

κεφ. δ.

Λογ. η. 1 ΕΧΟΝΤΕΣ ΟΥΝ ΤΗΝ ΔΙΑΚΟΝΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν· 2 Ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης.

Ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθέγξατο, καὶ Μωϋσέως ἑαυτὸν προὔθηκε, καὶ τοὺς πιστοὺς πάντας, αἰσθόμενος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων, ὅρα πῶς μετριάζει πάλιν. καὶ γὰρ ἐπαίρειν ἔδει διὰ τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ τοὺς ἀκροατάς, καὶ πάλιν παραμυθεῖσθαι τὸν ὄγκον, οὐχὶ καθαιρεῖν ἐπὶ τούτου παίζοντος ἦν. διόπερ ἑτέρως αὐτὸ μεθοδεύει, τῷ δεικνύναι, ὅτι οὐκ ἐκ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων γέγονεν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸ πᾶν. διὸ καί φησιν, ἔχοντες οὖν τὴν διακονίαν ταύτην. οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν, ἀλλ' ἢ διάκονοι μόνον ἐγενόμεθα, καὶ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσιν ὑπηρετήσαμεν. διόπερ οὐκ εἶπε προοχήν, οὐδὲ χορηγίαν, ἀλλὰ διακονίαν. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε, καθὼς ἠλεήθημεν. καὶ γὰρ τοῦτο αὐτό, φησι, τὸ διακονήσασθαι τούτοις, ἀπὸ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας. καίτοιγε ἐλέους ἐστὶ τὸ κακῶν ἀπαλλάξαι, οὐχὶ δὲ καὶ τοσαῦτα δοῦναι ἀγαθά. ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος καὶ τοῦτο ἔχει. οὐκ ἐκκακοῦμεν. καὶ τοῦτο δὲ αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ λογιστέον. τὸ γάρ, καθὼς ἠλεήθημεν, καὶ ὑπὲρ τῆς διακονίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ, οὐκ ἐκκακοῦμεν, εἰρῆσθαι νόμιζε. καὶ σκόπει πῶς σπουδάζει τὰ καθ' ἑαυτὸν καθαιρεῖν. τὸν γὰρ τοιούτων ἀξιωθέντα, φησί, καὶ τηλικούτων, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἐλέου μόνον, καὶ φιλανθρωπίας, οὐδὲν μέγα τοιούτους ἐπιδείκνυσθαι πόνους, καὶ κινδυνεύειν, καὶ πειρασμοὺς ὑπομένειν. διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ καταπίπτομεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν, καὶ παρρησιαζόμεθα. εἰπὼν γοῦν, οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἐπήγαγεν,

Ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί ἐστι τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης; οὐκ ἐπαγγελλόμεθα, φησι, καὶ ὑπισχνούμεθα μεγάλα, καὶ ἕτερα δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων δείκνυμεν, καθάπερ ἐκεῖνοι (διὸ καὶ ἔλεγε, Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε;) ἀλλὰ τοιοῦτοί ἐσμεν οἷοι ὁρώμεθα, οὐχὶ διπλόην τινὰ ἔχοντες, οὔτε τοιαῦτα λέγοντες καὶ ποιοῦντες ἃ κρύπτειν δεῖ, καὶ συσκιάζειν αἰσχυνομένους καὶ ἐρυθριῶντας. καὶ τοῦτο ἑρμηνεύων, ἐπήγαγε, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ. ὃ γὰρ ἐνόμιζον ἐγκώμιον εἶναι ἐκεῖνοι, τοῦτο αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον ἀποφαίνει. τί δέ ἐστιν, ἐν πανουργίᾳ; δόξαν εἶχον μὴ λαμβανόντων ἐκεῖνοι, ἐλάμβανον δὲ καὶ ἔκρυπτον· δόξαν εἶχον ἁγίων, καὶ ἀποστόλων δοκίμων· ἦσαν δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν. ἀλλ' ἡμεῖς, φησι, τούτοις ἀπειπάμεθα (ταῦτα γὰρ καὶ κρυπτὰ αἰσχύνης καλεῖ) τοιοῦτοι ὄντες οἷοι φαινόμεθα, καὶ οὐδὲν ἔχοντες συνεσκιασμένον, καὶ οὐκ ἐν τῷ βίῳ μόνον τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κηρύγματι. τοῦτο γάρ ἐστιν,

α. Κορ. ι.ζ.

Οὐδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας·

Οὐ τῷ προσώπῳ, καὶ τῇ ἐπιδείξει, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῶν πραγμάτων ἀποδείξει.

Συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων.

Οὐ γὰρ πιστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστοις ἐσμὲν κατάδηλοι, προκείμενοι πᾶσιν εἰς τὸ βασανίσαι τὰ ἡμέτερα, ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἀπὸ τούτου συνίσταμεν ἑαυτούς, οὐκ ἀπὸ τοῦ ὑποκρίνεσθαι, καὶ προσωπεῖον περιφέρειν φαιδρόν. λέγομεν οὖν μηδὲν λαμβάνειν, καὶ μάρτυρας ὑμᾶς καλοῦμεν· λέγομεν μηδὲν συνειδέναι ἑαυτοῖς πονηρόν, καὶ τούτου πάλιν τὴν μαρτυρίαν παρ' ὑμῶν ἕλκομεν· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι συσκιάζοντες τὰ καθ' ἑαυτούς, πολλοὺς ἀπατῶσιν. ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν βίον ἡμῶν πᾶσιν εἰς μέσον προτίθεμεν, καὶ τὸ κήρυγμα ἀπογυμνοῦμεν, ὥστε πάντας αὐτὸ καταμανθάνειν. εἶτα ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ἐπήγαγεν, ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας. διὸ καί φησιν,

3 Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον·

4 Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων.

β. Κορ. β. ις.

Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, Οἷς μὲν, ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ, ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησι. τί δέ ἐστιν, ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου; οἱ μὲν τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες, λέγουσι περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ δικαίου μόνον, καὶ οὐκ ἀγαθοῦ, ταῦτα εἰρῆσθαι. λέγουσι γὰρ εἶναί τινα Θεὸν δίκαιον, καὶ οὐκ ἀγαθόν. Μανιχαῖοι δέ φασι τὸν διάβολον ἐνταῦθα λέγεσθαι, ἐκ τούτου δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν παρὰ τὸν ὄντα βουλόμενοι, σφόδρα ἀνοήτως. οἶδε μὲν γὰρ πολλάκις ἡ γραφὴ Θεὸν καλεῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ καλουμένου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τῶν ὑποταττομένων· ὡς ὅταν τὸν μαμωνᾶν, Κύριον λέγῃ, καὶ τὴν κοιλίαν Θεόν. ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο, οὔτε ἡ κοιλία Θεὸς, οὔτε ὁ μαμωνᾶς Κύριος, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ὑποκατακλινόντων ἑαυτούς. ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι οὔτε περὶ τοῦ διαβόλου τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· καὶ οὕτως ἀναγνωστέον, ὅτι τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα. ὁ γὰρ μέλλων, οὐκ ἔχει ἀπίστους, ἀλλ' ὁ παρὼν μόνος. εἰ δὲ καὶ ἑτέρως τις ἀναγινώσκει, οἷον, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τοῦτο ἔχει τινὰ λαβήν. οὐ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν αὐτὸν τούτου μόνον ὄντα τοῦ αἰῶνος Θεόν. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οὐρανοῦ λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐρανοῦ μόνον Θεός. καὶ ὁ Θεὸς τῆς παρούσης ἡμέρας λέγομεν· καὶ οὐκ εἰς ἐκείνην μόνην συγκλείοντες αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, τοῦτό φαμεν. καὶ ὁ Θεὸς δὲ Ἀβραὰμ λέγεται, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ· καὶ οὐκ ἐκείνων μόνον ἐστὶ Θεός. καὶ πολλὰς ἄν τις καὶ ἑτέρας τοιαύτας ἐν ταῖς γραφαῖς εὕροι μαρτυρίας. πῶς οὖν ἐτύφλωσεν; οὐκ ἐνεργήσας εἰς τοῦτο· ἄπαγε· ἀλλ' ἀφεὶς καὶ συγχωρήσας. καὶ γὰρ ἔθος τῇ γραφῇ οὕτω λέγειν· ὡς ὅταν λέγῃ, Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ ἠπίστησαν πρότεροι, καὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατεσκεύασαν τοῦ ἰδεῖν τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸς λοιπὸν εἴασεν. ἀλλὰ τί ἔδει ποιῆσαι; πρὸς βίαν ἕλκειν, καὶ ἐκκαλύπτειν μὴ βουλομένοις ἰδεῖν; ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κατεφρόνησαν, καὶ οὐδ' ἂν εἶδον. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,

Ρωμ. α. κη.

Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ·

Οὐ πρὸς τὸ ἀπιστῆσαι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἀπιστίαν μὴ ἰδεῖν ἅ ἐστι τὰ ἔνδον. ὃ καὶ ἡμῖν ἐπέταξε, μὴ ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, κελεύσας. εἰ γὰρ καὶ ἀπιστοῦσιν ἐξεκάλυψε, μᾶλλον ἂν ἡ νόσος αὐτῶν ἐπετείνετο. καὶ γὰρ εἰ ὀφθαλμιῶντά τις ἀναγκάσειε πρὸς τὰς ἀκτῖνας ἰδεῖν, ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐν σκότει κατακλείουσιν αὐτοὺς ἰατρῶν παῖδες, ὥστε μὴ ἐπιτεῖναι τὸ νόσημα. οὕτω τοίνυν καὶ ἐνταῦθα νοητέον, ὅτι οὗτοι μὲν γεγόνασιν ἄπιστοι δι' ἑαυτούς· γενόμενοι δὲ ἄπιστοι, οὐκέτι ἑώρων τὰ ἀπόρρητα τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἀποκλείοντος τὰς ἀκτῖνας αὐτοῖς. ὅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, ὅτι Διὰ τοῦτο ἐν παροιμίαις λαλῶ αὐτοῖς, ὅτι ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν. ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ὑπόθου τινὰ Ἕλληνα εἶναι μύθους τὰ ἡμέτερα ἡγούμενον. ἆρ' οὖν πῶς ὠφεληθήσεται μᾶλλον εἰσελθὼν, καὶ ἰδὼν τὰ μυστήρια, ἢ ἔξω μένων; διὰ τοῦτό φησιν, Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν, ἐπιμένων ἔτι τῇ ἱστορίᾳ Μωϋσέως. ὅπερ γὰρ πρὸς Ἰουδαίους γέγονεν ἐπ' ἐκείνου, τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν ἀπίστων γέγονεν ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ τί ἐστι τὸ συνεσκιασμένον, καὶ ὅπερ αὐτοῖς οὐκ ἔστι πεφωτισμένον, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ·

Ματθ. ζ. ς.

Μαρκ. δ. ιβ.

Οἷον, ὅτι ὁ σταυρὸς, τῆς οἰκουμένης σωτηρία, καὶ αὐτοῦ δόξα, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ σταυρωθεὶς μετὰ πολλῆς περιφανείας μέλλει παραγίνεσθαι, τὰ ἄλλα πάντα, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρώμενα, τὰ οὐχ ὁρώμενα, ἡ ἀπόρρητος τῶν προσδοκωμένων περιφάνεια. διὸ καὶ αὐγάσαι εἶπεν, ἵνα μὴ τὸ ὅλον ἐνταῦθα ζητῇς· ὥσπερ γὰρ αὐγή τις ἐστὶ μόνον τοῦ πνεύματος ἡ δεδομένη. τοῦτο γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν, ὀσμὴν εἶπε, καὶ πάλιν ἀῤῥαβῶνα, δεικνὺς ὅτι τὸ πλέ-

ον ἐκεῖ μένει. ἀλλ' ὅμως ταῦτα ἅπαντα κέκρυπται ἀπ' αὐτῶν· κέκρυπται δὲ, ἐπειδὴ ἡ ἀπιστία προσέτηρει. Εἶτα δεικνὺς, ὅτι οὐχὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν ἀγνοοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς, τὸ ταύτην οὐκ ἰδόντες, ἐπήγαγεν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. μὴ γὰρ μέχρι τοῦ Χριστοῦ στῆς μόνον. ὥσπερ γὰρ διὰ τούτου τὸν πατέρα ὁρᾷς· οὕτως ἀγνοήσας τὴν τούτου δόξαν,
5 οὐδὲ τὴν ἐκείνου εἴσῃ.

5 Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ, δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; τί τοῦτο πρὸς τὰ εἰρημένα ἔχει κοινόν; ἢ ἐκείνους αἰνίττεται, ὡς ἐπαίροντας ἑαυτοὺς, καὶ πείθοντας τοὺς μαθητὰς ἀπ' αὐτῶν ἑαυτοὺς ὀνομάζειν, ὅπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν, Ἐγὼ εἰμὶ Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ· ἢ ἕτερόν τι βα-
10 ρύτατον. ποῖον δὴ τοῦτο; ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοὺς ἐπολέμουν, καὶ ἐπεβούλευον αὐτοῖς πάντοθεν. μὴ γὰρ ἡμῖν μάχεσθε, φησὶ, καὶ πολεμεῖτε, τῷ δι' ἡμῶν κηρυττομένῳ; οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύττομεν· ἐγὼ δοῦλός εἰμι, ἐγὼ διάκονός εἰμι καὶ τὸ δεδομένον τὸ κήρυγμα, ἑτέρῳ πάντα πραγματευόμενος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης πάντα ποιῶν. ὥστε ἐμοὶ πολεμῶν, τὰ ἐκείνου καταβάλλεις. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω εἰς ἐμαυτόν τι περιστῆσαι τῶν τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι καὶ
15 ὑμῶν οὐ παραιτήσομαι εἶναι δοῦλος διὰ τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἐκείνῳ ἔδοξεν οὕτω τιμῆσαι ὑμᾶς, ἐπειδὴ οὕτως ὑμᾶς ἐφίλησε, καὶ πάντα ὑπὲρ ὑμῶν ἔπραξε. διὸ καὶ λέγει, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστόν. Εἶδες ψυχὴν δόξης καθαράν; οὐ γὰρ δὴ μόνον φησὶ, τῆς δεσποτικῆς οὐδὲν νοσφιζόμεθα, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ἑαυτοὺς ὑποτάσσομεν δι' ἐκεῖνον.

6 Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

20 Εἶδες πῶς πάλιν τοῖς ζητοῦσι τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν ὑπερβάλλουσαν, τὴν Μωϋσέως λέγω, δείκνυσι μετὰ προσθήκης ἀστράπτουσαν; καθάπερ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, οὕτως εἰς τὰς ὑμετέρας καρδίας ἔλαμψε, φησί. καὶ πρότερον ἀναμιμνήσκει τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως γενομένων, αἰσθητοῦ φωτὸς, καὶ σκότους αἰσθητοῦ, δεικνὺς ὅτι αὕτη μείζων ἡ δημιουργία. καὶ ποῦ εἶπεν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι; ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις τῆς
25 κτίσεως. Σκότος γὰρ ἦν, φησὶν, ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς. ἀλλὰ τότε μὲν εἶπε, γενηθήτω, καὶ ἐγένετο· νῦν δὲ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμῖν γέγονε φῶς. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅ, τι καὶ νῦν εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς ἔλαμψε. διὰ τοῦτο οὐδὲ αἰσθητὰ πράγματα ὁρῶμεν τοῦ φωτὸς λάμποντος τούτου, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ. ὁρᾷς τὸ ἀπαράλλακτον τῆς τριάδος; περὶ μὲν γὰρ τοῦ πνεύματός φησιν, Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀ-
30 νακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. περὶ δὲ τοῦ πατρὸς, Ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ.

35 Ὥσπερ γὰρ εἰπὼν, τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ἐπήγαγεν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ἀπεστερήθησαν· οὕτως εἰπὼν, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγεν, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, δεικνὺς ὅτι διὰ τούτου τὸν πατέρα γινώσκομεν, ὥσπερ οὖν καὶ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτῷ προσαγόμεθα.

7 Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως
40 ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶπε περὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης, ἵνα μή τις λέγῃ, καὶ πῶς τοσαύτης δόξης ἀπολαύοντες μένομεν ἐν θνητῷ σώματι; φησὶν, ὅτι τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μάλιστά ἐστι τὸ θαυμαστὸν, καὶ δεῖγμα μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ὅτι σκεῦος ὀστράκινον τοσαύτην ἠδυνήθη λαμπρότητα ἐνεγκεῖν, καὶ τηλικοῦτον φυλάξαι θησαυρόν. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ θαυμάζων, ἔλεγεν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως

Margin: α. Κορ. α. ιβ. — Γεν. α. β. — α. Κορ. γ. ιη.

νάμεως ἡ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν· πάλιν ἐκείνοις ἀντιπτόμενος τοῖς καυχωμένοις ἐφ᾽ ἑαυτοῖς. τό τε γὰρ μέγεθος τῶν δοθέντων, τό τε ἀσθενὲς τῶν δεξαμένων, δείκνυσι τὴν ἰσχὺν, οὐχ ὅτι μεγάλα ἐνηργήσατο μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μικροῖς οὖσι. τὸ γὰρ ὀστράκινον, τὸ εὔθραυστον τῆς θνητῆς φύσεως αἰνιττόμενος ἔλεγε, καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἀσθενὲς ἐμφαίνων. ὀστράκου γὰρ ἄμεινον οὐδὲν αὕτη διάκειται, οὕτως ἐστὶν εὐεπηρέαστος, καὶ θανάτῳ, καὶ νόσοις, καὶ ἀέρων ἀνωμαλίαις, καὶ ἑτέροις μυρίοις διαλυομένη ῥᾳδίως. ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ καταστέλλων ἐκείνων τὸ φύσημα, καὶ πᾶσι δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν καθ᾽ ἡμᾶς. καὶ γὰρ τότε μάλιστα διαφαίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὅταν δι᾽ εὐτελῶν ἐνεργῇ μεγάλα. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, Ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ, διὰ κωνώπων καὶ μυιῶν ὁλόκληρα στρατόπεδα βαρβάρων ἐτροποῦτο. διὸ καὶ μεγάλην δύναμιν αὐτοῦ τὴν κάμπην ἐκάλει· καὶ ἐν ἀρχῇ γλώττας συγχέων μόνον, τὸν μέγαν πύργον ἐκεῖνον τὸν ἐν Βαβυλῶνι κατέλυε. καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ, νῦν μὲν διὰ τριακοσίων ἄπειρα στρατόπεδα ἤλασε, νῦν δὲ διὰ σαλπίγγων πόλεις καθεῖλε· μετὰ δὲ ταῦτα διὰ παιδίου μικροῦ καὶ εὐτελοῦς τοῦ Δαβίδ, ἅπασαν τῶν βαρβάρων τὴν παράταξιν ἐτροπώσατο. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα δώδεκα μόνους ἀποστείλας, τῆς οἰκουμένης περιεγίνετο, δώδεκα, καὶ τούτους ἐλαυνομένους [πολεμουμένους.]

χ. εὔθρυπτον

Β. Κορ. ιβ. θ.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἐκπλαγῶμεν οὖν τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, θαυμάσωμεν, προσκυνήσωμεν, ἐρωτήσωμεν Ἰουδαίους, ἐρωτήσωμεν Ἕλληνας, τίς ἔπεισε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀποστῆναι τῶν πατρίων ἐθῶν, καὶ πρὸς ἑτέραν μεταταξάσθαι πολιτείαν; ὁ ἁλιεὺς, ἢ ὁ σκηνοποιός; ὁ τελώνης, ἢ ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης; καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ πάντα κατορθοῦσα δι᾽ ἐκείνων; τί δὲ καὶ λέγοντες ἔπειθον ἐκεῖνοι; βαπτίσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος. ποίου; ὃν οὐκ εἶδον, οὐδὲ ἐθεάσαντο. ἀλλ᾽ ὅμως ταῦτα λέγοντες καὶ κηρύττοντες, ἔπειθον, ὅτι οἱ μὲν μαντευόμενοι, καὶ ἐκ προγόνων αὐτοῖς παραδοθέντες, οὐκ εἰσὶ θεοί· ὁ δὲ προσηλωθεὶς οὗτος Χριστὸς, πάντας ἐφείλκετο. καίτοιγε ὅτι μὲν ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, παντί που δῆλον ἦν· ὅτι δὲ ἀνέστη, οὐδεὶς πλὴν ὀλίγων εἶδεν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο ἔπεισαν τοὺς οὐχ ἑωρακότας· καὶ οὐχ ὅτι ἀνέστη μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθε, καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκρούς. πόθεν οὖν τὸ πιθανὸν τοῖς λόγοις τούτοις, εἰπέ μοι; οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. καὶ γὰρ πρῶτον αὕτη ἡ καινοτομία πᾶσι προσίστατο. ὅταν τι καὶ τοιαῦτά τις καινοτομῇ, χαλεπώτερον τὸ πρᾶγμα γίνεται· ὅταν ἀναμοχλεύῃ παλαιᾶς συνηθείας θεμέλια, ὅταν ἐκ βάθρων ἀνασπᾷ νόμους. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ οἱ κήρυκες ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν, ἀλλὰ καὶ ἔθνος παρὰ πᾶσι μεμισημένον, καὶ δειλοὶ, καὶ ἀμαθεῖς. πόθεν οὖν περιεγένοντο τῆς οἰκουμένης; πόθεν ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑμετέρους προγόνους τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν, μετὰ τῶν θεῶν αὐτῶν ἐξέβαλον; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν ἔχειν μεθ᾽ ἑαυτῶν; οὐδὲ γὰρ ἔνι ταῦτα ἀνθρωπίνης δυνάμεως κατορθώματα, ἀλλὰ θείας τινὸς καὶ ἀπορρήτου. οὐχί, φησιν, ἀλλὰ γοητικῆς. οὐκοῦν αὐξηθῆναι ἔδει τὴν τῶν δαιμόνων ἀρχὴν, καὶ ἐπιταθῆναι τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν. πῶς οὖν καθῄρηται, καὶ ἠφάνισται, καὶ ἀπεναντίας ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα; ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἦν τὰ γινόμενα· οὐκ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας αὐτῆς. πότε γὰρ παρθενία τοσαύτη πανταχοῦ τῆς γῆς ἐφυτεύθη; πότε χρημάτων ὑπεροψία, καὶ ζωῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων; οἱ γὰρ μοχθηροὶ, καὶ γόητες, οὐδὲν τοιοῦτον ἀνύσαιεν, ἀλλὰ τἀναντία ἅπαντα. οὗτοι δὲ ἀγγέλων ἡμῖν εἰσηγήσαντο πολιτείαν· οὐκ εἰσηγήσαντο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, ἐν τῇ τῶν βαρβάρων, ἐν αὐταῖς τῆς γῆς ταῖς ἐσχατιαῖς. ὅθεν δῆλον ὅτι πάντα ἡ τοῦ Χριστοῦ πανταχοῦ δύναμις ἤνυσεν, ἡ πανταχοῦ λάμπουσα, καὶ ἀστραπῆς ἁπάσης ὀξύτερον τὰς τῶν ἀνθρώπων καταυγάζουσα διανοίας.

χ. ἡμ

Ταῦτ᾽

ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενοι, καὶ τῆς τῶν μελλόντων ὑποσχέσεως τὰ γεγενημένα λαβόντες ἀπόδειξιν ἐναργῆ, προσκυνήσατε μεθ' ἡμῶν τὴν ἄμαχον τοῦ σταυρωθέντος ἰσχύν· ἵνα καὶ τὰς ἀφορήτους φύγητε κολάσεις, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας ἐπιτύχητε· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. θ. 8 ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΘΛΙΒΟΜΕΝΟΙ, ΑΛΛ' ΟΥ ΣΤΕνοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· 9 Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι.

ΕΤΙ μένει δεικνύς, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον τὸ πᾶν ἐστι, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα τῶν καυχωμένων ἐφ' ἑαυτοῖς. οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστί, φησι, θαυμαστόν, ὅτι ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι φυλάττομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον, ἀλλ' ὅτι καὶ μυρία πάσχοντες δεινά, καὶ πανταχοῦ περικρουόμενοι, τηροῦμεν αὐτόν, καὶ οὐκ ἀπόλλυμεν. καίτοι εἰ καὶ ἀδαμάντινον σκεῦος ἦν, οὔτε θησαυρὸν τοσοῦτον βαστάσαι ἴσχυσεν ἄν, οὐδ' ἂν πρὸς τοσαύτας ἤρκησεν ἐπιβουλάς· νῦν δὲ καὶ φέρει, καὶ οὐδὲν πάσχει δεινόν, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. ἐν παντὶ γὰρ θλιβόμενοι, φησιν, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι. τί ἐστιν, ἐν παντί; ἐν τοῖς ἐχθροῖς, ἐν τοῖς φίλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν ταῖς ἄλλαις χρείαις, ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὑπὸ τῶν οἰκείων. ἀλλ' οὐ στενοχωρούμεθα. καὶ ὅρα πῶς πράγματα ἐναντία λέγει, ἵνα κἀντεῦθεν δείξῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν. θλιβόμενοι γὰρ οὐ στενοχωρούμεθα, φησιν, ἀπορούμενοι οὐκ ἐξαπορούμεθα· τουτέστιν, οὐκ εἰς τέλος ἐκπίπτομεν. ἀλγοῦμεν γὰρ πολλαχοῦ, καὶ ἀποτυγχάνομεν· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε ἐκπεσεῖν τῶν προκειμένων. εἰς γυμνασίαν γὰρ ὑμῶν ταῦτα, οὐκ εἰς ἧτταν συγκεχώρηται παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι. Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοὶ συμβαίνουσι· τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, οὐκέτι. καὶ τοῦτο δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν. ἀλλαχοῦ δέ φησι, καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ταπεινοφροσύνην, καὶ διὰ τὴν ἑτέρων ἀσφάλειαν συγκεχωρῆσθαι ταῦτα. Ἵνα γὰρ μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ, φησί. [2 Κορ. ιβ. ζ.] καὶ πάλιν, Ἵνα μή τις λογίσηται εἰς ἐμὲ ὑπὲρ ὃ βλέπει, καὶ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. [καὶ ϛ.] καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς. [2 Κορ. α. θ.] ἐν ταῦτα μέντοι, ἵνα φανῇ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις. ὁρᾷς ὅσον τῶν πειρασμῶν τὸ κέρδος; καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐδείκνυ, καὶ τὴν χάριν ἀπεκάλυπτε μειζόνως (Ἀρκεῖ γάρ σοι ἡ χάρις μου, φησὶ) [2 Κορ. ιβ. θ.] καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην ἤλειφε, καὶ τοὺς ἄλλους καταστέλλεσθαι παρεσκεύαζε, καὶ αὐτοὺς καρτερικωτέρους εἰργάζετο. Ἡ γὰρ ὑπομονή, φησι, δοκιμὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ δοκιμή, ἐλπίδα. [Ῥωμ. ε. δ.] οἱ γὰρ μυρίοις περιπεσόντες κινδύνοις, καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ἀνενεγκόντες, ἐπαιδεύοντο ταύτης ἔχεσθαι ἐπιπλέον ἐν πᾶσι.

10 Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν. Καὶ τίς ἐστιν ἡ νέκρωσις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἣν περιέφερον; οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, δι' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο. εἰ γάρ τις ἀπιστεῖ, φησιν, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς, καὶ ἀνέστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστευέτω λοιπὸν τῇ ἀναστάσει. Εἶδες πῶς καὶ ἑτέραν αἰτίαν εὕρηκε τῶν πειρασμῶν; ποίαν δὴ ταύτην; ἵνα καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ φανερωθῇ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, φησι, τῷ ἐξαρπάζειν ἡμᾶς τῶν κινδύνων. ὥστε τοῦτο, ὃ δοκεῖ ἀσθενείας εἶναι, καὶ ἐγκαταλείψεως, τοῦτο αὐτοῦ κηρύττει τὴν ἀνάστασιν. οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐφάνη, μηδὲν πασχόντων ἡμῶν ἀηδές, ἡ δύναμις ἡ ἐκείνου, ὡς νῦν δείκνυται, πασχόντων μέν, οὐ

νικωμένων

νικωμένων δέ. **11** Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ [ἐν ἡμῖν] ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. Πανταχοῦ γὰρ ὅταν τι ἀσαφὲς εἴποι, ἑαυτὸν ἑρμηνεύει πάλιν. ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐποίησε, τοῦτο, ὅπερ εἶπον, ἑρμηνεύων σαφῶς. διὰ τοῦτο γὰρ παραδιδόμεθα, φησὶ (τουτέστι, τὴν νέκρωσιν περιφέρομεν) ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ζωῆς φανῇ, μὴ συγχωροῦντος σάρκα θνητὴν τοσαῦτα πάσχουσαν, ὑπὸ τῆς νιφάδος τῶν κακῶν νικηθῆναι. καὶ ἑτέρως δὲ αὐτὸ ἐκληπτέον. πῶς; ὡς ἀλλαχοῦ φησιν, Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. ὥσπερ γὰρ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπομένομεν νῦν, καὶ αἱρούμεθα ζῶντες ἀποθανεῖν δι᾽ αὐτόν· οὕτω καὶ αὐτὸς αἱρήσεται ἀποθανόντας ζωογονῆσαι τότε. εἰ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ ζωῆς εἰς θάνατον ἐρχόμεθα· καὶ αὐτὸς ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν ἡμᾶς μεταγαγήσει.

Ρω. ϛ. η.

12 Ὥστε ὁ θάνατος ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν. Οὐκέτι περὶ τοῦ θανάτου λέγων, ἀλλὰ περὶ πειρασμῶν, καὶ ἀνέσεως. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν κινδύνοις καὶ ἐν πειρασμοῖς, φησίν· ὑμεῖς δὲ ἐν ἀνέσει, τὴν ἐκ τούτων τῶν κινδύνων καρπούμενοι ζωήν. καὶ τὰ μὲν ἐπικίνδυνα ἡμεῖς ὑπομένομεν, τῶν δὲ χρηστῶν ὑμεῖς ἀπολαύετε. οὐ γὰρ τοσούτους ὑπομένετε πειρασμούς.

13 Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν·

Ψαλμ. ρις. α.

14 Ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ. Ἀνέμνησεν ἡμᾶς ψαλμοῦ πολλὴν ἔχοντος φιλοσοφίαν, καὶ ἱκανοῦ μάλιστα ἐν κινδύνοις ἀλείφειν. τὴν γὰρ ῥῆσιν ταύτην, ἐν μεγάλοις κινδύνοις ὢν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐφθέγξατο, καὶ ἐξ ὧν οὐκ ἦν ἄλλως ἀνενεγκεῖν, ἢ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας. ἐπεὶ οὖν τὰ συγγενῆ μάλιστα οἶδε παραμυθεῖσθαι, διὰ τοῦτό φησιν, ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα· τουτέστιν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς συμμαχίας, ἀφ᾽ ἧς ἐκεῖνος ἐσώθη, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα· ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀφ᾽ οὗ ἐφθέγξατο, καὶ ἡμεῖς φθεγγόμεθα. ὅθεν δείκνυσι πολλὴν τῇ καινῇ πρὸς τὴν παλαιὰν τὴν συμφωνίαν οὖσαν, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐν ἑκατέροις ἐνεργῆσαν, καὶ ὅτι οὐχ ἡμεῖς μόνον ἐν κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ οἱ παλαιοὶ πάντες, καὶ δεῖ πίστει καὶ ἐλπίδι διορθοῦσθαι, καὶ μὴ λύσιν εὐθέως ζητεῖν τῶν ἐπικειμένων. ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξε διὰ τῶν λογισμῶν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωήν, καὶ ὅτι οὐκ ἀσθενείας, οὐδὲ ἐγκαταλείψεως ὁ κίνδυνος· λοιπὸν καὶ τὴν πίστιν εἰσάγει, καὶ αὐτῇ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ αὐτῆς ἀπόδειξιν παρέχεται τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, εἰπών· ὅτι καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. τί πιστεύομεν, εἰπέ μοι; ὅτι ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν.

15 Τὰ γὰρ πάντα δι᾽ ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Πάλιν πλήρη φρονήματος αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀνθρώποις χάριν εἰδῶσι, τοῖς ψευδαποστόλοις, λέγω. τοῦ γὰρ Θεοῦ τὸ πᾶν, ὃς βούλεται πολλοῖς χαρίσασθαι, ὥστε μείζονα ὀφθῆναι τὴν χάριν. δι᾽ ὑμᾶς γοῦν ἡ ἀνάστασις, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. οὐ γὰρ ἑνὸς ἕνεκεν μόνου ταῦτα πεποίηκεν, ἀλλὰ πάντων.

16 Διὸ καὶ οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ᾽ ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Πῶς φθείρεται; μαστιζόμενος, ἐλαυνόμενος, μυρία πάσχων δεινά. ἀλλ᾽ ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. πῶς ἀνακαινοῦται; τῇ πίστει, τῇ ἐλπίδι, τῇ προθυμίᾳ. τὸ λοιπὸν δεῖ κατατολμᾶν τῶν δεινῶν. ὅσῳ γὰρ ἂν μυρία πάσχῃ τὸ σῶμα, τοσούτῳ χρηστοτέρας ἔχει τὰς ἐλπίδας ἡ ψυχή, καὶ λαμπροτέρα γίνεται, καθάπερ χρυσίον πυρούμενον ἐπιπλέον. καὶ ὅρα πῶς καθαιρεῖ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου.

17 Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, φησὶν, εἰς ὑπερβολὴν καθ' ὑπερ-
βολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται·

18 Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα.

Εἰς τὴν ἐλπίδα τὸ πρᾶγμα κατακλείσας, καὶ ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἔλεγεν, ὅτι
5 Τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπὶς, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευά- Ῥωμ. η κε.
ζων, τίθησι παράλληλα τὰ παρόντα τοῖς μέλλουσι, τὸ παραυτίκα πρὸς τὸ αἰώνιον, τὸ ἐλα-
φρὸν πρὸς τὸ βαρὺ, τὴν θλίψιν πρὸς τὴν δόξαν. καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλ' ἑτέ-
ραν τίθησι λέξιν, διπλασιάζων αὐτὴν, καὶ λέγων, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολήν. εἶ-
τα καὶ τὸν τρόπον δείκνυσι πῶς ἐλαφρὸν τὸ τῶν τοσούτων θλίψεων. πῶς οὖν ἐλαφρόν; μὴ
10 σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. οὕτω καὶ τοῦτο κοῦφον τὸ πα-
ρὸν, κἀκεῖνο μέγα τὸ μέλλον, ἂν τῶν ὁρωμένων ἀπαγάγωμεν ἑαυτούς. Τὰ γὰρ βλε-
πόμενα, πρόσκαιρα. Οὐκοῦν καὶ αἱ θλίψεις τοιαῦται. Τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα,
αἰώνια. Οὐκοῦν καὶ οἱ στέφανοι τοιοῦτοι. καὶ οὐκ εἶπεν, αἱ θλίψεις τοιαῦται, ἀλλὰ,
τὰ βλεπόμενα πάντα, κἂν κόλασις ᾖ, κἂν ἀνάπαυσις· ὥστε μήτε ἐκεῖθεν χαυνοῦσθαι, μή-
15 τε ἐντεῦθεν βιάζεσθαι. διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων λέγων, εἶπεν, ἡ βασιλεία αἰ-
ώνιος, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια, κἂν βασιλεία, κἂν κόλασις ᾖ· πάλιν, ὥστε καὶ ἐκεῖ-
θεν φοβῆσαι, καὶ ἐκεῖσε προτρέψασθαι.

Ἐπεὶ οὖν τὰ βλεπόμενα, πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια, πρὸς ἐκεῖνα βλέ- ΗΘΙΚΟΝ
πωμεν. ποίαν γὰρ καὶ ἕξομεν ἀπολογίαν, τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰωνίων αἱρούμενοι; εἰ
20 γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡδὺ, ἀλλ' οὐ διηνεκές· τὸ μέντοι ὀδυνηρὸν αὐτοῦ, διηνεκὲς καὶ ἀσύγγνωστον. ποί-
αν γὰρ ἕξουσιν ἀπολογίαν οἱ τοῦ πνεύματος καταξιωθέντες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δω-
ρεᾶς, [καὶ] χαμαίζηλοι γινόμενοι, καὶ καταπίπτοντες πρὸς τὴν γῆν; καὶ γὰρ πολλῶν ἀ-
κούω λεγόντων τὰ καταγέλαστα ταῦτα ῥήματα· δός μοι τὴν σήμερον, καὶ λάβε τὴν αὔρι-
ον. ἂν μὲν γὰρ τοιαῦτα ᾖ, φησὶν, οἷα καί φατε ἐκεῖ, ἓν ἀνθ' ἑνὸς γέγονεν· ἂν δὲ μηδὲν ὅλως ᾖ, δύο
25 ἀντ' οὐδενός. τί τῶν ῥημάτων τούτων παρανομώτερον; τί δὲ ληρωδέστερον; ἡμεῖς περὶ οὐρανοῦ δι-
αλεγόμεθα, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων· καὶ σὺ τὰ τῶν ἱπποδρομιῶν ἡμῖν ἄγεις εἰς
μέσον, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐγκαλύπτῃ τοιαῦτα φθεγγόμενος, ἃ τῶν παραπαιόντων ἐστί;
οὐκ ἐρυθριᾷς, οὕτω προσηλωμένος τοῖς παροῦσιν; οὐ παύσῃ παραφρονῶν, καὶ ἐξεστηκώς; καὶ
ἐν νεότητι ληρῶν; καὶ τὸ μὲν Ἕλληνας ταῦτα λέγειν, οὐδὲν θαυμαστόν· τὸ δὲ πιστοὺς ἀνθρώπους
30 τοιαῦτα ληρεῖν, ποίαν ἔχει συγγνώμην; ὅλως γὰρ ἀπιστεῖς τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας ἐ-
κείνας; ὅλως νομίζεις ἀμφίβολα ταῦτα εἶναι; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; καὶ τίς ἦλθε,
φησὶ, καὶ ἀπήγγειλε τὰ αὐτόθι; ἀνθρώπων μὲν οὐδείς· ὁ Θεὸς δὲ ὁ πάντων ἀξιοπιστότερος
ταῦτα ἀπεφήνατο. ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς τὰ ἐκεῖ· οὐδὲ γὰρ τὸν Θεὸν βλέπεις. ἆρ' οὖν οὐχ
ἡγήσῃ εἶναι Θεὸν, ἐπειδὴ Θεὸν μὴ ὁρᾷς; καὶ σφόδρα ἡγοῦμαί, φησίν. ἂν οὖν σε ἐρωτᾷ τις τῶν
35 ἀπίστων, καὶ τίς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ταῦτα ἀπήγγειλε; τί ἐρεῖς; πόθεν οἶσθα ὅτι ἐστὶ Θε-
ός; ἀπὸ τῶν ὁρωμένων, φησὶν, ἀπὸ τῆς εὐταξίας τῆς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, ἀπὸ τοῦ πᾶσιν εἶναι τοῦτο
καταδῆλον. οὐκοῦν καὶ τὸν περὶ κρίσεως οὕτω δέχου λόγον. πῶς; φησίν· ἐρήσομαί σε· σὺ
δέ μοι ἀπόκριναι. δίκαιός ἐστιν οὗτος ὁ Θεὸς, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἑκάστῳ· ἢ τοὐναντί-
ον, τοὺς μὲν ἀδίκους βούλεται εὐημερεῖν καὶ τρυφᾶν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις εἶναι; οὐδα-
40 μῶς, φησίν· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος τοῦτο πάθοι. ποῦ οὖν οἱ καλῶς ἐνταῦθα πράξαν-
τες τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσονται; ποῦ δὲ οἱ πονηροὶ τῶν ἐναντίων, εἰ μὴ μέλλοι τις ζωὴ μετὰ
ταῦτα καὶ ἀντίδοσις εἶναι; ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἓν ἀνθ' ἑνὸς πάντως, καὶ οὐχὶ δύο ἀνθ' ἑνός; ἐγὼ δέ σοι δείξω προϊ-
κἂν ἑνὸς ὼν, ὅτι οὐδὲ ἓν ἀνθ' ἑνὸς, ἀλλὰ δύο ἀντ' οὐδενὸς ἔσται τοῖς δικαίοις· τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς καὶ
ἐνταῦθα τρυφῶσι, τοὐναντίον ἅπαν. οἱ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τρυφήσαντες, οὐδὲ ἓν ἀνθ' ἑ-
νὸς

νὸς ἔλαβον· οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ διάγοντες, οὐδὲ ἂν τοῦ οὐδενός. τίνες γὰρ ἐν ἀνέσει, οἱ τῷ πα-
ρόντι προσδραξάμενοι βίῳ, ἢ οἱ φιλοσοφήσαντες; σὺ μὲν ἴσως ἐκείνους ἐρεῖς, ἐγὼ δὲ τούτους
δείκνυμι, μάρτυρας αὐτοὺς ἐκείνους καλῶν, τοὺς ἀπολελαυκότας τῶν παρόντων· καὶ οὐκ ἀ-
ναισχυντήσουσι πρὸς ἃ μέλλω λέγειν. καὶ γὰρ προμνηστρίαις ἐπηράσαντο πολλάκις, καὶ τῇ
ἡμέρᾳ καθ᾽ ἣν ἐπλάκησαν αἱ παστάδες, καὶ τοὺς μὴ γεγαμηκότας ἐμακάρισαν. πολλοὶ δὲ 5
τῶν νέων, καὶ πρότερον αὐτοὺς γαμεῖν, δι᾽ οὐδὲν ἕτερον παρῃτήσαντο, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὸ φορτικὸν τοῦ
πράγματος. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὸν γάμον διαβάλλων (τίμιος γάρ) ἀλλὰ τοὺς κα-
κῶς αὐτῷ κεχρημένους. εἰ δὲ οἱ γάμοις ὡμιληκότες ἀβίωτοι πολλάκις τὸν βίον ἐνόμι-
σαν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν εἰς πορνικὰ βάραθρα κατενεχθέντων, καὶ πάντων αἰχμα-
λώτων δουλικώτερον καὶ ἀθλιώτερον διατεθέντων; περὶ τῶν ἐν τρυφῇ κατασαπέντων, καὶ 10
μυρία τῷ σώματι νοσήματα περιβεβληκότων; ἀλλὰ τὸ ἐν δόξῃ εἶναι, ἡδύ. οὐδὲν μὲν οὖν
ταύτης δόξης πικρότερον. καὶ γὰρ πάντων ἀνδραπόδων μᾶλλόν ἐστι δουλικώτερος ὁ κενό-
δοξος, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀρέσαι βουλόμενος· ὁ δὲ ταύτην καταπατήσας, πάντων ἐστὶν ἀ-
νώτερος, ὁ μὴ φροντίζων τῆς παρ᾽ ἑτέρων δόξης. ἀλλὰ τὸ χρήματα ἔχειν, ἐπέραστον. ἀλλὰ
πολλάκις ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἐν πλείονι πλούτῳ καὶ ἀνέσει, οἱ τούτων ἀπηλλαγμένοι καὶ μη- 15
δὲν ἔχοντες, μᾶλλόν εἰσιν. ἀλλὰ τὸ μεθύειν, ἡδύ. καὶ τίς ἂν εἴποι τοῦτο; οὐκοῦν εἰ τὸ μὴ
πλουτεῖν τοῦ πλουτεῖν ἥδιον, καὶ τὸ μὴ γαμεῖν τοῦ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ κενοδοξεῖν τοῦ κενοδοξεῖν, καὶ τὸ
μὴ τρυφᾶν τοῦ τρυφᾶν· καὶ ἐνταῦθα τὸ πλέον ἔχουσιν οἱ μὴ τοῖς παροῦσι προσπλεκόμενοι.
καὶ οὔπω λέγω, ὅτι ἐκεῖνος μὲν κἂν μυρίαις βασάνοις κατατείνηται, ἔχει τὴν χρηστὴν ἐλπί-
δα διαβαστάζουσαν αὐτόν· οὗτος δὲ κἂν μυρίας ἀπολαύῃ τρυφῆς, ἔχει τὸν φόβον τοῦ μέλλον- 20
τος ἐπιταράττοντα αὐτοῦ τὴν ἡδονὴν, καὶ συγχέοντα. καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐ μικρὸς τρόπος κολά-
σεως· ὥσπερ οὖν ὁ ἐναντίος, τρυφῆς καὶ ἀνέσεως. καὶ τρίτος δὲ μετὰ τούτων ἐστὶ τρόπος.
ποῖος δὲ οὗτος; ὅτι τὰ μὲν τῆς τρυφῆς τῆς βιωτικῆς, οὐδὲ ἡνίκα ἐστὶ, φαίνεται, τῇ τε φύσει καὶ τῷ
χρόνῳ ἐλεγχόμενα· ἐκεῖνα δὲ οὐ μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἀκίνητα μένει. ὁρᾷς ὅτι οὐ δύο ἀντ᾽ οὐδενὸς
μόνον, ἀλλὰ καὶ τρία, καὶ πέντε, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ μυρία ἀντ᾽ οὐδενὸς δυνησόμεθα θεῖναι; ἵνα 25
δὲ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο μάθῃς, ὁ πλούσιος, καὶ ὁ Λάζαρος, ὁ μὲν τῶν παρόντων, ὁ δὲ τῶν
μελλόντων ἀπήλαυσαν. ἆρ᾽ οὖν σοι δοκεῖ ἓν εἶναι, καὶ ἓν, τὸ ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ κολάζεσθαι, καὶ τὸ ἐν
βραχείᾳ ὥρᾳ πεινῆν; τὸ νοσεῖν ἐν φθαρτῷ σώματι, καὶ τὸ ἐν ἀθανάτῳ χαλεπῶς ἀπο-
τηγανίζεσθαι; τὸ στεφανοῦσθαι, καὶ τρυφᾶν ἀθάνατα μετὰ τὴν μικρὰν ἀρρωστίαν ἐκεί-
νην, καὶ τὸ βασανίζεσθαι ἀπέραντα μετὰ τὴν βραχεῖαν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν; καὶ τίς ἂν 30
ταῦτα εἴποι; τί γάρ; βούλει θῶμεν; τὴν ποσότητα, τὴν ποιότητα, τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ, χ. βουλει μὴν
τὴν περὶ ἑκάτερον ψῆφον; μέχρι τίνος τὰ κανθάρων φθέγγεσθε ῥήματα, τῶν τῷ βορβόρῳ
διηνεκῶς ἐγκαλινδουμένων; οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπων ταῦτα λογικῶν, ψυχὴν οὕτω τιμίαν
ἀντ᾽ οὐδενὸς προΐεσθαι, δέον ὀλίγου πόνου τοὺς οὐρανοὺς λαβεῖν. βούλει σε καὶ ἑτέρωθεν δι-
δάξω, ὅτι ἐστὶν ἐκεῖ κριτήριον φοβερόν; ἄνοιξόν σου τὰς θύρας τοῦ συνειδότος, καὶ βλέπε τὸν 35
ἐν τῇ διανοίᾳ σου καθήμενον δικαστήν. εἰ δὲ σὺ σαυτοῦ κατακρίνεις, καίτοιγε φίλαυτος
ὢν, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοιο μὴ δικαίαν τὴν κρίσιν ἐνεγκεῖν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς πολλὴν
ποιήσεται τοῦ δικαίου πρόνοιαν, καὶ τὴν ἀδέκαστον περὶ πάντων οἴσει ψῆφον, ἀλλ᾽ ἁπλῶς
καὶ εἰκῇ πάντα φέρεσθαι ἐάσει; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; οὐκ ἔστιν οὐδείς· ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες,
καὶ βάρβαροι, καὶ ποιηταὶ, καὶ φιλόσοφοι, καὶ πᾶν ἀνθρώπων γένος συμφωνοῦσιν ἐν τούτοις ἡ- 40
μῖν, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, καὶ φασὶν εἶναί τινα δικαστήρια ἐν ᾅδου· οὕτω φανερὸν, καὶ ὡμολογη-
μένον τὸ πρᾶγμά ἐστι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐνταῦθα κολάζει, φησί; ἵνα τὴν μακροθυμίαν
ἐπιδείξηται τὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ μετανοίας [ἡμῖν] παράσχῃ σωτηρίαν, καὶ μήποτε τὸ γέ-
νος ἡμῶν ἀνάρπαστον ἐργάσηται, τούς τε ἐκ μεταβολῆς ἀρίστης δυναμένους σωθῆναι μὴ
προεξαρπάσῃ

προεξαρπάσῃ τῆς σωτηρίας. εἰ γὰρ εὐθέως ἐκόλαζε τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀνῄρει,
πῶς ἂν ἐσώθη Παῦλος, πῶς δὲ Πέτρος, οἱ κορυφαῖοι τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι; πῶς ἂν ὁ
Δαβὶδ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐκαρπώσατο σωτηρίαν; πῶς οἱ Γαλάται; πῶς ἕτεροι
πλείους; διά τοι τοῦτο, οὔτε πάντας ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκας, ἀλλ' ἐκ τῶν πάντων τινάς·
5 οὔτε ἐκεῖ πάντας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐνταῦθα, τοὺς δὲ ἐκεῖ, ἵνα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθήτους (γ. ἐνίοτε)
διεγείρῃ δι' ὧν κολάζει, καὶ τὰ μέλλοντα προσδοκᾶν ποιήσῃ δι' ὧν οὐ κολάζει. ἢ οὐχ ὁρᾷς
ἐνταῦθα κολαζομένους πολλούς, οἷον ὡς τοὺς τῷ πύργῳ καταχωσθέντας, ὡς ἐκείνους ὧν τὸ
αἷμα ταῖς θυσίαις ἀνέμιξεν ὁ Πιλάτος, ὡς τοὺς ἀώρῳ θανάτῳ παρὰ Κορινθίοις τελευτήσαντας
διὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀναξίως μεταλαβεῖν, ὡς τὸν Φαραώ, ὡς τῶν Ἰουδαίων τοὺς
10 ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατασφαγέντας, ὡς ἑτέρους πολλούς, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ διηνεκῶς; καὶ ἕτεροι
δὲ πολλὰ ἁμαρτόντες, ἀπῆλθον μὴ δόντες ἐνταῦθα δίκην· ὡς ὁ πλούσιος ἐπὶ τοῦ Λαζάρου,
ὡς ἕτεροι πολλοί. ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ τοὺς ἀπιστοῦντας τοῖς μέλλουσι διεγείρων, καὶ
τοὺς πιστεύοντας καὶ ῥᾳθυμοῦντας σπουδαιοτέρους ποιῶν. ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ ἰσχυρός,
καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν. ἂν δὲ τῇ μακροθυμίᾳ
15 παραχρησώμεθα, ἔσται καιρός, ὅτε οὐδὲ βραχὺ μακροθυμήσει λοιπόν, ἀλλ' εὐθέως ἐπάξει
τὴν δίκην. μὴ τοίνυν, ἵνα μίαν ῥοπὴν τρυφήσωμεν (τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν βίος) ἀπείρων αἰώνων
ἐπισπασώμεθα κόλασιν, ἀλλὰ ῥοπὴν πονήσωμεν, ἵνα διηνεκῶς στεφανωθῶμεν. οὐχ ὁρᾶτε,
ὅτι καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὕτως οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι, καὶ τὸν ὀλίγον πόνον
αἱροῦνται ὑπὲρ τῆς μακρᾶς ἀναπαύσεως, εἰ καὶ τοὐναντίον αὐτοῖς ἐκβαίνει; ἐνταῦθα
20 μὲν γὰρ ἰσορροπεία καὶ πόνων καὶ κέρδους· πολλάκις δὲ τοὔμπαλιν, ὁ μὲν πόνος ἄπειρος, ὁ δὲ
καρπὸς ὀλίγος· ἢ οὐδὲ ὀλίγος πολλάκις. ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας, ἀντιστρόφως· ὀλίγον μὲν
τὸ ἐπίπονον, πολὺ δὲ τὸ ἡδύ, καὶ ἄπειρον. σκόπει δέ· ὁ γεωργὸς δι' ὅλου ποιεῖ τοῦ ἔτους, καὶ (γ. πονεῖ)
πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτει πολλάκις τοῦ καρποῦ τῶν πολλῶν πόνων. (μόχθων)
ὁ κυβερνήτης πάλιν, καὶ ὁ στρατιώτης, μέχρις ἡλικίας ἐσχάτης ἐν πολέμοις καὶ πόνοις· καὶ πολ-
25 λάκις ἑκάτερος αὐτῶν ἀπῆλθεν, ὁ μὲν τοῦ πλούτου τῶν φορτίων, ὁ δὲ μετὰ τῆς νίκης, καὶ τῆς
ζωῆς αὐτῆς ἐκπεσών. τίνα οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, εἰπέ μοι, ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς τὰ
ἐπίπονα προτιμῶντες, ἵνα μικρὸν ἀναπαυσώμεθα, ἢ οὐδὲ μικρόν (καὶ γὰρ ἄδηλος ἡ ἐλπίς)
ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς ἀντιστρόφως τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἀφάτους κόλασιν ἐπισπώμενοι διὰ
μικρὰν ῥᾳθυμίαν; διὸ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς ὀψέ γοῦν ποτε ἐκ τῆς παραπληξίας
30 ταύτης ἀνενεγκεῖν. οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς ἐξαιρήσεται ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, οὐκ ἀδελφός, οὐ
πατήρ, οὐ παῖς, οὐ φίλος, οὐ γείτων, οὐκ ἄλλος οὐδείς· ἀλλ' ἂν ὑπὸ τῶν ἔργων προδο-
θῶμεν, πάντα οἴχεται, καὶ ἀπολούμεθα πάντως. πόσα ὁ πλούσιος ἐθρήνησεν ἐκεῖνος, καὶ τὸν
πατριάρχην παρεκάλεσε, καὶ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον ᾔτησεν; ἀλλ' ἄκουσον τί πρὸς
αὐτὸν ἔλεγεν Ἀβραάμ· Χάος μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἐξεῖναι δια- (Λουκ. ις. κς.)
35 βῆναι ἐκεῖ. πόσα παρεκάλεσαν αἱ παρθένοι ἐκεῖναι τὰς ὁμήλικας ὑπὲρ ὀλίγου ἐλαίου; ἀλλ'
ἄκουσον καὶ ἐκεῖναι τί λέγουσι· Μήποτε οὐ μὴ ἀρκέσῃ ὑμῖν καὶ ἡμῖν· καὶ οὐδεὶς αὐτὰς ἴσχυσεν (Ματθ. κε. θ.)
εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν. ταῦτα δὴ λογιζόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐπιμελώμεθα τῆς ἡμετέρας
ζωῆς. ὅσους γὰρ ἂν εἴποις πόνους, καὶ ὅσας ἂν προσενέγκῃς τιμωρίας, οὐδὲν ἀπέναντι ταῦ-
τα ἔσται πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. τίθει γοῦν, εἰ βούλει, πῦρ, καὶ σίδηρον, καὶ θηρία, καὶ
40 εἴ τι τούτων χαλεπώτερον· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ σκιὰ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα τὰ βασανιστήρια. ταῦ-
τα μὲν γὰρ ὅταν σφοδρότερον ἐπιτεθῇ, τότε μάλιστα γίνεται κοῦφα, ταχεῖαν ποιοῦντα
τὴν ἀπαλλαγήν, τοῦ σώματος οὐκ ἀρκοῦντος καὶ εἰς σφοδρότητα καὶ εἰς μῆκος κο-
λάσεως. ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀμφότερα συνέρχεται, καὶ παράτασις, καὶ ὑπερβο-
λή, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς, καὶ ἐν τοῖς λυπηροῖς. ἕως οὖν ἐστι καιρός, προφθάσωμεν τὸ

πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· ἵνα ἥμερον αὐτὸν ἴδωμεν τότε καὶ γαληνόν, ἵνα τὰς ἀπειληφόρους ἐκείνας δυνάμεις διαφύγωμεν. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐνταῦθα στρατιώτας, τοὺς τοῖς ἄρχουσι διακονουμένους, πῶς ἕλκουσι, πῶς δεσμοῦσι, πῶς μαστίζουσι, πῶς τὰς πλευρὰς διορύττουσι, πῶς λαμπάδας ταῖς βασάνοις προσάγουσι, πῶς ἀποτέμνουσιν; ἀλλὰ πάντα ταῦτα παίγνια καὶ γέλως πρὸς ἐκείνας τὰς τιμωρίας. καὶ γὰρ πρόσκαιροι αὗται αἱ κολάσεις· ἐκεῖ δὲ οὔτε ὁ σκώληξ τελευτᾷ, οὔτε τὸ πῦρ σβέννυται· καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἄφθαρτόν ἐστιν. ἀλλὰ μὴ γένοιτο πείρᾳ ταῦτα ἡμᾶς μαθεῖν, ἀλλὰ μέχρι ῥήματος στῆναι ἡμῖν τὰ φοβερά· μηδὲ παραδοθῆναι τοῖς βασανισταῖς ἐκείνοις, ἀλλ' ἐνταῦθα σωφρονισθῆναι. πόσα τότε ἐροῦμεν, ἑαυτῶν κατηγοροῦντες; πόσα ὀλοφυρούμεθα; πόσα οἰμώξομεν; ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος λοιπόν· ἐπεὶ οὐδὲ τοὺς ναύτας, τοῦ πλοίου διαλυθέντος καὶ καταδύντος, ὠφελῆσαί τι δύναιτ' ἂν λοιπόν· οὔτε ἰατροί, τοῦ κάμνοντος ἀπελθόντος. ἀλλ' ἐροῦσι μὲν πολλάκις, ὅτι τόδε καὶ τόδε ποιῆσαι ἐχρῆν· πάντα δὲ εἰκῆ, καὶ μάτην. ἕως μὲν γὰρ ἐκ τῆς διορθώσεως ἐλπίδες μένουσι, καὶ λέγειν ἅπαντα, καὶ ποιεῖν χρή· ἐπειδὰν δὲ μηκέτι κύριοι μηδενὸς ὦμεν, τοῦ παντὸς διαφθαρέντος, εἰκῆ καὶ λέγεται πάντα καὶ γίνεται. καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἐροῦσι τότε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ἀλλ' οὐδὲν ταύτης ἀπόνασθαι δυνήσονται τῆς φωνῆς, εἰς τὸ τὴν κόλασιν διαφυγεῖν. ὅτε γὰρ ἔδει εἰπεῖν, οὐκ εἶπον. ἵν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς πολιτείας τοῦτο πάθωμεν, ἐντεῦθεν ἤδη μεταβαλώμεθα, ἵνα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας παραστῶμεν πάσης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

κ. ἐπιδῦν

Ιωαν.ιβ.ιγ.

κεφ. ε. Λογ. ι.

1 ΟΙΔΑΜΕΝ ΓΑΡ ΟΤΙ ΕΑΝ Η ΕΠΙΓΕΙΟΣ ΗΜΩΝ οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Πάλιν τὴν προθυμίαν αὐτῶν διεγείρει, διὰ τὸ πολλοὺς ἐπάγεσθαι πειρασμούς. καὶ γὰρ εἰκὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπουσίαν τὴν αὐτοῦ, πρὸς τοῦτο ἀσθενεστέρους γεγενῆσθαι. τί οὖν φησιν; οὐ δεῖ θαυμάζειν ὅτι κακῶς πάσχομεν, οὐδὲ θορυβεῖσθαι. καὶ γὰρ πολλὰ κέρδη ἐντεῦθεν καρπούμεθα. καὶ τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἶπεν, οἷον, ὅτι καὶ νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περιφέρομεν, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν παρεχόμεθα μεγίστην (ἵνα γάρ, φησιν, ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ) καὶ τῆς ἀναστάσεως τεκμήριον ἐκφέρομεν σαφές. ἵνα γάρ, φησιν, ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ μετὰ τούτων εἶπεν, ὅτι καὶ ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος βελτίων γίνεται οὕτως (εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, φησιν, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ) δεικνὺς πάλιν ὅτι τοσοῦτο χρήσιμον τοῦτο τὸ μαστίζεσθαι καὶ ἐλαύνεσθαι, ἐπάγει λέγων, ὅτι ὅταν ὁλοσχερῶς τοῦτο γένηται, τότε τὰ μυρία ἀγαθὰ ἀναβλαστήσει τοῖς ταῦτα ὑπομεμενηκόσιν. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι φθείρεται ὁ ἄνθρωπός σου ὁ ἔξω, ἀλγῇς, λέγει ὅτι ὅταν παντελῶς τοῦτο γένηται, τότε μάλιστα χαρήσῃ, καὶ ἥξεις ἐπὶ βελτίονα λῆξιν. ὥστε οὐ μόνον ἀλγεῖν οὐ δεῖ, ἐκ μέρους αὐτοῦ φθειρομένου νῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον τῆς φθορᾶς ταύτης ἐπιζητεῖν. αὕτη γάρ σε μάλιστα εἰς ἀφθαρσίαν ἄγει. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐπειδὴ γὰρ τὸν περὶ ἀναστάσεως γυμνάζει λόγον πάλιν, εἰς ἣν μάλιστα ἐνόσουν, προσλαμβάνει καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων κρίσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν κατασκευάζει. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὡς ἔμπροσθεν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑτέρας

ὑποθέσεως

ὑποθέσεως εἰς τοῦτο ἐλθὼν (οὐ γὰρ ἦσαν διορθωθέντες ἤδη) καί φησιν, οἴδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ
ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, ὅτι οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν
ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τινὲς μὲν τὴν οἰκίαν τὴν ἐπίγειον τὸν κόσμον
τοῦτόν φασιν· ἐγὼ δὲ τὸ σῶμα μᾶλλον ἂν φαίην αὐτὸν αἰνίττεσθαι. σὺ δέ μοι σκόπει
5 πῶς διὰ τῶν ὀνομάτων δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα.
Εἰπὼν γὰρ ἐπίγειον, ἀντέθηκε τὴν οὐρανίαν· εἰπὼν οἰκίαν σκήνους, καὶ τὸ εὐδιάλυτον
καὶ πρόσκαιρον δείξας ἐντεῦθεν, ἀντέθηκε τὴν αἰωνίαν. τὸ γὰρ τῆς σκηνῆς ὄνομα, τὸ
πρόσκαιρον πολλάκις δείκνυσι. διό φησιν, Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν. Ιωαν. ιδ. β.
Εἰ δέ που καὶ σκηνὰς καλοίη τῶν ἁγίων τὰς ἀναπαύσεις· οὐχ ἁπλῶς σκηνάς, ἀλλὰ μετὰ
10 προσθήκης. οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα δέξωνται εἰς τὰς σκηνὰς αὐτῶν, ἀλλ', εἰς τὰς αἰωνίους Λυκ. ις. θ.
σκηνάς. Εἰπὼν δὲ καὶ ἀχειροποίητον, ἠνίξατο τὴν χειροποίητον. τί οὖν; τὸ σῶμα χειροποί-
ητον; οὐδαμῶς. ἀλλ' ἢ τὰς οἰκίας ἐνταῦθα αἰνίττεται τὰς χειροποιήτους· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλ'
οἰκίαν σκήνους τὸ σῶμα ἐκάλεσε τὸ ἀχειροποίητον. οὐ γὰρ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτου ἀντέ-
θηκεν, ἀλλ' αὔξων τὰ ἐγκώμια, καὶ προστιθεὶς τοὺς ἐπαίνους.

15 2 Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιπο-
θοῦντες. Ποῖον οἰκητήριον, εἰπέ μοι; τὸ σῶμα τὸ ἄφθαρτον. καὶ διατί στενάζομεν
νῦν; ἐπειδὴ πολλῷ βέλτιον ἐκεῖνο. ἐξ οὐρανοῦ δὲ αὐτό φησι, διὰ τὸ ἄφθαρτον. οὐ γὰρ δὴ
ἄνωθεν ἡμῖν κάτεισι σῶμα, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖθεν πεμπομένην χάριν δηλοῖ τῷ ὀνόματι τού-
του. τοσοῦτον οὖν οὐ δεῖ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς κατὰ μέρος πειρασμοῖς, ὅτι καὶ τὸ καθολικὸν δεῖ ζη-
20 τεῖν. ὡσανεὶ ἔλεγε, στένεις ὅτι διώκῃ, ὅτι φθείρεταί σου ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔξω; στέναζε ὅτι οὐ
μετὰ ὑπερβολῆς τοῦτο γίνεται, μηδὲ ὁλοκλήρως φθείρεται. Εἶδες πῶς εἰς τοὐναντίον περι-
έτρεψε τὸν λόγον, ἀποδείξας, ὅτι ὑπὲρ τούτων δεῖ στενάζειν μὴ γινομένων ὁλοκλήρως, ὑπὲρ
ὧν μερικῶς γινομένων ἐστέναζον; διὰ τοῦτο οὐδὲ σκῆνος αὐτὸ καλεῖ λοιπόν, ἀλλ' οἰκητή-
ριον· καὶ μάλα εἰκότως. ἡ μὲν γὰρ σκηνὴ καταλύεται ῥᾳδίως· ἐκεῖνο δὲ μένει διηνεκῶς.

25 3 Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα· Τουτέστι, κἂν ἀποθώμεθα τὸ
σῶμα, οὐ χωρὶς σώματος ἐκεῖ παραστησόμεθα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀφθάρτου γενομένου.
Τινὲς δέ φασιν ὃ καὶ μάλιστα ἐγκριτέον· εἴπερ καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. ἵνα
γὰρ μὴ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως πάντες θαῤῥῶσι, φησίν· εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, τουτέστιν, ἀ-
φθαρσίαν καὶ σῶμα ἄφθαρτον λαβόντες, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα δόξης καὶ ἀσφαλείας· ὃ καὶ
30 ἐν τῇ πρὸ ταύτης πρὸς Κορινθίους ἔλεγεν, ὅτι Πάντες μὲν ἀναστησόμεθα, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ α. Κορ. ιε. κγ.
ἰδίῳ τάγματι· καὶ, ἔστι σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια. ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις, κοινὴ
πάντων· ἡ δὲ δόξα οὐκέτι κοινή, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ, οἱ δὲ ἐν ἀτιμίᾳ, καὶ οἱ μὲν εἰς βασι-
λείαν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν ἀναστήσονται. τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν εἰπών, εἴγε ἐν-
δυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα.

35 4 Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει τούτῳ, στενάζομεν, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι,
ἀλλ' ἐπενδύσασθαι. Ἐνταῦθα πάλιν ὁλοσχερῶς καὶ σαφῶς ἀπέφραξε τὰ στόματα τῶν
αἱρετικῶν, δείξας ὅτι οὐ περὶ σώματος ἁπλῶς διαλέγεται ἄλλου καὶ ἄλλου, ἀλλὰ περὶ
φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο στενάζομεν, φησὶν, ἵνα τοῦ σώματος ἀπαλλαγῶ-
μεν (τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐκδύσασθαι βουλόμεθα) ἀλλὰ τῆς φθορᾶς τῆς ἐν αὐτῷ σπεύδομεν
40 ἐλευθερωθῆναι. διό φησιν, οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι αὐτῷ
τὴν ἀφθαρσίαν. Εἶτα καὶ ἑρμηνεύει αὐτό· Ἵνα καταποθῇ τὸ φθαρτὸν ὑπὸ τῆς
ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς φορτικὸν εἶναι ἐδόκει τὸ ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ψήφοις
ταῖς ἁπάντων ἐναντίον τοῦτο λέγων, ὅτι στενάζομεν, οὐ βουλόμενοι αὐτοῦ ἀπαλλαγῆναι (εἰ γὰρ
τοιαῦτα πάσχει, καὶ ὀδύρεται αὐτοῦ ἡ ψυχὴ χωριζομένη, πῶς σὺ λέγεις, φησίν, ὅτι στενάζομεν,

ἐπεὶ οὐ χωριζόμεθα αὐτοῦ;) ἵν' οὖν μὴ ταῦτα αὐτῷ αἰτιοφέρῃ, οὐδ' ἐγὼ τοῦτο λέγω, φη-
σὶν, ὅτι διὰ τοῦτο στενάζομεν, ἵνα αὐτὸ ἀποθώμεθα (οὐδεὶς γὰρ ἀλύπως αὐτὸ ἀποτίθεται)· ὅ-
πουγε καὶ περὶ Πέτρου φησὶν ὁ Χριστὸς, ὅτι Οἴσουσί σε, καὶ ἄξουσιν, ὅπου οὐ θέλεις) ἀλλ' ἵνα [Ιωαν. κα. ιη.]
ἐπενδυσώμεθα αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν. καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν, ᾧ τὸ σῶμα βαρυνόμεθα· οὐχ ὅτι σῶ-
μα, ἀλλ' ὅτι φθαρτὸν περικείμεθα σῶμα, καὶ παθητόν. τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ τὴν λύπην παρέ- 5
χει. ἀλλ' ἀναλίσκει καὶ δαπανᾷ τὴν φθορὰν ἡ ζωὴ παραγινομένη· τὴν φθορὰν, οὐ τὸ
σῶμα. καὶ πῶς γίνεται τοῦτο, φησί, μὴ ζήτει. ὁ Θεὸς ποιεῖ· μὴ περιεργάζου. διὸ καὶ ἐπή-
γαγεν,

5 Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, Θεός. Ἐντεῦθεν δείκνυσι ταῦτα ἄ-
νωθεν προτυπωθέντα. οὐ γὰρ νῦν τοῦτο ἔδοξεν, ἀλλ' ὅτε ἐξ ἀρχῆς ἔπλαττεν ἡμᾶς ἀπὸ 10 [γ. ἔδειξεν,]
γῆς, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐδημιούργει. οὐκ εἰς τοῦτο δὲ ἐδημιούργει, ἵνα ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀθά-
νατον ἐργάσηται. Εἶτα τὸ ἀξιόπιστον δεικνὺς, καὶ τὴν ἀπόδειξιν παρέχων, ἐπήγαγεν,

Ὁ καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. Καὶ γὰρ καὶ τότε ἐπὶ τούτῳ διέπλασε, καὶ
νῦν εἰς τοῦτο κατειργάσατο διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τούτου παρέχει ἡμῖν ἐνέχυρον οὐ μικρὸν,
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Συνεχῶς δὲ ἀρραβῶνα καλεῖ, ὀφειλέτην αὐτὸν ἀποδεῖξαι βουλόμενος 15
τοῦ παντὸς, καὶ ἀξιοπιστότερον καὶ ἐντεῦθεν τοῖς παχυτέροις καταστῆσαι τὸν λόγον.

6 Θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες. Τὸ, θαῤῥοῦντες, πρὸς τοὺς διωγμοὺς,
πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, πρὸς τοὺς θανάτους τοὺς συνεχεῖς εἴρηται. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἐ-
λαύνει σέ τις, καὶ διώκει, καὶ ἀναιρεῖ; μὴ καταπέσῃς· ὑπὲρ σοῦ τὸ πᾶν γίνεται· μὴ φοβηθῇς, ἀλ-
λὰ θάῤῥει. καὶ γὰρ δι' ὃ στενάζεις καὶ ἀλγεῖς, ὅτι φθορᾷ δουλεύεις, τοῦτο ἀναιρεῖ λοιπὸν ἐκ τοῦ 20
μέσου, καὶ ταχύτερόν σε ταύτης ἀπαλλάττει τῆς δουλείας. διὸ καὶ λέγει, θαῤῥοῦντες οὖν πάν-
τοτε, οὐχὶ ἐν ταῖς ἀνέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θλίψει, Καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες
ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου

(7 Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους)

8 Θαῤῥοῦμεν δὲ, καὶ εὐδοκοῦμεν ἀποδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν 25
Κύριον. Τὸ μεῖζον πάντων, ὕστερον τέθεικε. τοῦ γὰρ ἄφθαρτον λαβεῖν, τὸ μετὰ Χρι-
στοῦ εἶναι βέλτιον. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πολεμῶν, καὶ ἀναι- [γ. αὐτῶν]
ρῶν· μὴ φοβηθῇς, θάῤῥει κατακοπτόμενος. οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βά-
ρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Κυρίῳ σε παραπέμπει ταχέως. διὸ οὐδὲ εἶπεν, ὄντες ἐν τῷ σώματι,
ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ ὄντων, καὶ ξένῃ. Εἰδότες οὖν ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦ- 30
μεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, θαῤῥοῦμεν δὲ, καὶ εὐδοκοῦμεν ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆ-
σαι πρὸς τὸν Κύριον. Εἶδες πῶς τὰ λυπηρὰ ἀποκρυψάμενος τὰ ὀνόματα τοῦ θανάτου,
καὶ τῆς τελευτῆς, τὰ σφόδρα ποθεινὰ ἀντ' αὐτῶν τέθεικεν, ἐνδημίαν αὐτὰ καλῶν πρὸς τὸν [γ. ἐπιδημίαν]
Θεόν· καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι γλυκέα ἀφεὶς τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν λυπηρῶν αὐτὰ ὠνόμασεν, ἐκδη-
μίαν ἀπὸ Κυρίου τὴν ἐνταῦθα καλέσας ζωήν; τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα μηδεὶς μήτε τοῖς παροῦ- 35
σιν ἐμφιλοχωρῇ, ἀλλὰ καὶ βαρύνηται· μήτε μέλλων τελευτᾶν ἀλύῃ, ἀλλὰ καὶ χαίρῃ, ὡς ἐπὶ
μείζονα ἀπιὼν ἀγαθά. Εἶτα ἵνα μηδεὶς εἴπῃ ἀκούων, ὅτι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, τί
ταῦτα λέγεις; ἀλλοτριούμεθα οὖν αὐτοῦ ἐνταῦθα ὄντες; προδιώρθωσε τοῦτο εἰπὼν, διὰ πί-
στεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν ἴσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς· ὃ
καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, Ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ ἐν αἰνίγματι. θαῤῥοῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν. βαβαὶ, ποῦ τὸν 40 [α. Κορ. ιγ. ιβ.]
λόγον περιήγαγεν, εἰς ἐπιθυμίαν ἄκραν τελευτῆς, τὸ φορτικὸν, ἡδὺ δείξας, καὶ τὸ ἡδὺ, φορ-
τικόν. τὸ γὰρ, εὐδοκοῦμεν, ἐπιθυμοῦμέν φησι. τί ἐπιθυμοῦμεν; ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώμα-
τος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς Κύριον. τοῦτο δὲ ἀεὶ ποιεῖ, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔδειξα, εἰς τἀναντία πε-
ριτρέπων τὸν λόγον τῶν ἀντιλεγόντων αὐτῷ.

9 Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι.

Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστι φησίν· ἄν τε ἐκεῖ ὦμεν, ἄν τε ἐνταῦθα, κατὰ γνώμην αὐτοῦ
ζῆν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ προηγούμενον. ὥστε ἐντεῦθεν ἤδη τὴν βασιλείαν ἔχεις αὐτὸ δοκιμῆς.
ἵνα γὰρ μὴ πάλιν εἰς τοσαύτην ἐλθόντες ἐπιθυμίαν ἀλύωσι πρὸς τὴν μέλλησιν τῆς ἐπι-
5 δημίας, ἐντεῦθεν ἤδη δίδωσιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; τὸ εὐαρέ-
στους εἶναι. οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπελθεῖν ἁπλῶς, καλόν· ἀλλὰ τὸ εὐδοκιμοῦντα, δι' ὃ γίνεται καλὸν
κἀκεῖνο· οὐδὲ τὸ ἁπλῶς ἐνταῦθα εἶναι, βαρύ· ἀλλὰ τὸ προσκρούοντα. μὴ τοίνυν νόμιζε
τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀποδημίαν ἀρκεῖν. ἀρετῆς γὰρ πανταχοῦ χρεία. ὥσπερ γὰρ εἰ-
πὼν ἀνάστασιν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτῇ θαῤῥεῖν μόνον, λέγων, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ εὑ-
10 ρεθησόμεθα· οὕτω καὶ ἀποδημίαν δείξας, ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὴν ἀρκεῖν σοι πρὸς σωτη-
ρίαν, τὸ εὐαρέστους δεῖν εἶναι προσέθηκεν. ἐπεὶ τοίνυν προὔτρεψεν ἀπὸ πολλῶν χρηστῶν,
λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων φοβεῖ. τὸ γὰρ συμφέρον, καὶ ἐν τῇ κλήσει τῶν ἀγαθῶν, καὶ
ἐν τῇ φυγῇ τῶν κακῶν ἵσταται· ὅπερ ἐστὶ γέεννα, καὶ βασιλεία. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μείζονα ἔ-
χει τὴν ἰσχὺν, τὸ φυγεῖν κόλασιν (ἔνθα μὲν γὰρ μέχρι τοῦ μὴ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ ἡ ζημία,
15 εὐκόλως ταύτην πολλοὶ τοῦτο οἴσουσιν· ἂν δὲ καὶ μέχρι τοῦ κακῶς παθεῖν, οὐκέτι. ἔδει μὲν γὰρ ἐ-
κείνην ἀφόρητον νομίζειν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν καὶ τὸ χαμαίζηλον, τοῦτο
φαίνεται αὐτοῖς χαλεπώτερον) ἐπεὶ οὖν οὐχ οὕτω διεγείρει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολὺν
ἡ τῶν ἀγαθῶν δόσις, ὡς ἡ τῶν κολάσεων ἀπειλὴ, ἀναγκαίως ἐνταῦθα καταλύει,
λέγων,

20 10 Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ.

Εἶτα φοβήσας καὶ κατασείσας τῇ μνήμῃ τοῦ βήματος ἐκείνου τὸν ἀκούοντα, οὐδὲ ἐνταῦθα
χωρὶς τῶν χρηστῶν τέθεικε τὰ λυπηρὰ, ἀλλὰ ἀνέμιξέ τινα ἡδονήν, εἰπὼν, Ἵνα ἕκαστος
κομίσηται τὰ διὰ τοῦ σώματος, ὅπως ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. Ταῦτα δὲ λέγων,
τούς τε κατωρθωκότας καὶ ἐλαυνομένους ἀνίστα ταῖς ἐλπίσι τούς τε ἀναπεπλωκότας, σπουδαιοτέ-
25 ρους ποιεῖ τῷ φόβῳ. καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ τῆς σωματικῆς ἐβεβαίου λόγον. οὐ γὰρ δήπου τὸ διη-
κονησάμενον εἰς τοῦτο κἀκεῖνο, τῶν ἀμοιβῶν ἔξω στήσεται, φησίν· ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς,
τὰ μὲν κολάζεται, τὰ δὲ στεφανοῦται. ἀλλά τινες τῶν αἱρετικῶν φασιν, ὅτι ἕτερον ἐγείρεται
σῶμα. πόθεν, εἰπέ μοι; ἄλλο ἥμαρτε, καὶ ἄλλο κολάζεται; ἄλλο κατώρθωσε, καὶ ἄλλο στεφα-
νοῦται; τί δὲ ἐρεῖτε λέγοντι Παύλῳ, οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι; πῶς δὲ τὸ
30 φθαρτὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται; οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν, ἢ τὸ φθαρ-
τὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ ἀφθάρτου σώματος· ἀλλ' ἵνα ἡ φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς. τότε γὰρ
τοῦτο γίνεται, ὅταν τὸ αὐτὸ ἐγείρηται σῶμα· ἐὰν δὲ ἐκεῖνο ἀφεὶς, ἄλλο κατασκευάσῃ, οὐκέτι
καταπίνεται, ἀλλὰ μένει ἡ φθορὰ κρατήσασα. διὰ τοῦτο οὐ γίνεται τοῦτο· ἀλλὰ δεῖ τὸ φθαρ-
τὸν τοῦτο, τουτέστι, τὸ σῶμα, ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. τὸ γὰρ σῶμα, μέσον ἐστί· νῦν μὲν ἐν
35 τούτῳ γινόμενον, ὕστερον δὲ ἐσόμενον ἐν ἐκείνῳ. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ πρότερον, ἐπειδὴ τὴν
ἀφθαρσίαν λυθῆναι οὐκ ἔνι. Οὐ γὰρ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ, φησίν. (ἐ- α. Κορ. ιε. ν.
πεὶ πῶς ἔνι ἀφθαρσία;) ἀλλὰ τοὐναντίον, καταπίνεται ἡ φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς. τοῦτο μὲν γὰρ
ἐκείνου περιγίνεται, ἐκεῖνο δὲ τούτου οὐκέτι. ὥσπερ γὰρ κηρὸς λύεται μὲν ὑπὸ πυρὸς, αὐτὸς
δὲ οὐκέτι λύει τὸ πῦρ· οὕτω καὶ ἡ φθορὰ τήκεται ὑπὸ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀφανίζεται, αὕτη
40 δὲ ἐκείνης κρατῆσαι οὐδέποτε δύναται.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀκούσωμεν τοίνυν τῆς Παύλου φωνῆς λεγούσης, ὅτι δεῖ ἡμᾶς παραστῆναι τῷ βήματι
τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὑπογράψωμεν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, καὶ νομίσωμεν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ τὰς
εὐθύνας ἀπαιτεῖσθαι. ἐγὼ γὰρ αὐτὸ πλατύτερον ἐρῶ. Παῦλος γὰρ, ἐπειδὴ περὶ θλί-
ψεως ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐβούλετο πάλιν θλίψαι αὐτοὺς, οὐκ ἐνδιέτριψε τῷ λόγῳ·

ἀλλ' ἐν βραχεῖ τὸ σύμπαν εἰπών, ἕκαστος κομίσηται πρὸς ἃ ἔπραξε, ταχέως παρέδραμε. νομίσωμεν οὖν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἀναλογιζέσθω, καὶ ἤδη λογιζέσθω παρεῖναι τὸν δικαστὴν, καὶ πάντα ἀνακαλύπτεσθαι, καὶ εἰς μέσον ἄγεσθαι. οὐ γὰρ παραστῆναι ἡμᾶς ἁπλῶς δεῖ, ἀλλὰ καὶ φανερωθῆναι. ἆρα οὐκ ἠρυθριάσατε; ἆρα οὐκ ἐξέστητε; εἰ δὲ νῦν οὔπω τοῦ πράγματος παρόντος, ἀλλ' ἁπλῶς καθ' ὑπόθεσιν ῥηθέντος, καὶ λογισμῷ τυπωθέντος, ἀπολλύμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος· τί ποιήσομεν ὅταν παραγένηται, ὅταν ἡ οἰκουμένη πᾶσα παρῇ, ὅταν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ὅταν ἐπάλληλοι τάξεις, καὶ δρόμοι ἁπάντων, καὶ ἁρπαγαὶ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ παράταξις τρόμου γέμουσα, ὅταν αἱ σάλπιγγες αἱ ἐπάλληλοι, καὶ αἱ συνεχεῖς ἐκεῖναι φωναί; εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, τὸ ἐν τοσαύτῃ λαμπρότητι ἀπωσθῆναι, καὶ ἄτιμον ἀναχωρῆσαι, πόση κόλασις; καὶ γὰρ εἰ νῦν, βασιλέως εἰσελαύνοντος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, θεωροῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ πενίαν, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θέας λαμβανόμεθα ἡδονὴν, ὅσην ἀπὸ τοῦ μηδενὸς μετέχειν τῶν περὶ τὸν βασιλέα, μηδὲ ἐγγὺς εἶναι τοῦ κρατοῦντος, ἀθυμίαν ὑπομένομεν· τί τότε ἔσται; ἢ μικρὰν εἶναι νομίζεις κόλασιν, τὸ μὴ κατατάττεσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ, τὸ μὴ καταξιοῦσθαι τῆς ἀπορρήτου δόξης, τὸ τῆς πανηγύρεως ἐκείνης καὶ τῶν ἀφράστων ἀγαθῶν πόρρω που καὶ μακρὰν ἀπερρίφθαι; ὅταν δὲ καὶ σκότος ᾖ, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ θλίψις, καὶ στενοχωρία, καὶ γλῶσσαι τηγανιζόμεναι, καθάπερ ἡ τοῦ πλουσίου, καὶ ὀλοφυρώμεθα, καὶ μηδεὶς ἀκούῃ, καὶ στένωμεν, καὶ βρύχωμεν ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων, καὶ μηδεὶς προσέχῃ, καὶ πανταχοῦ βλέπωμεν, καὶ μηδαμοῦ μηδεὶς ὁ παραμυθούμενος ᾖ, ποῦ τάξομεν τοὺς ἐν τούτοις ὄντας; τί δὲ ἐκείνων ἀθλιώτερον τῶν ψυχῶν; τί δὲ ἐλεεινότερον; εἰ γὰρ εἰς δεσμωτήριον εἰσιόντες, καὶ τοὺς μὲν αὐχμῶντας ὁρῶντες, τοὺς δὲ δεδεμένους καὶ πεινῶντας, τοὺς δὲ ἐν σκότῳ "κατακεκλεισμένους, κατακλώμεθα, φρίττομεν, πάντα ὑπὲρ τοῦ μήποτε ἐμπεσεῖν ἐκεῖσε πράττομεν· ὅταν ἀπαγώμεθα συρόμενοι εἰς αὐτὰ τῆς γεέννης τὰ βασανιστήρια, τίνες ἐσόμεθα; οὐ γὰρ ἐκ σιδήρου τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἀπὸ πυρὸς οὐδέποτε σβεννυμένου· οὐδὲ ὁμότιμοι οἱ ἐφεστῶτες ἡμῖν, οὓς καὶ "ἐκμειλίξασθαι πολλάκις ἔνι· ἀλλ' ἄγγελοι, οἷς οὐδὲ προσβλέψαι "θέμις, σφόδρα ὑπὲρ ὧν τὸν δεσπότην ὑβρίκαμεν ὀργιζόμενοι. οὐκ ἔστι, καθάπερ ἐνταῦθα, τοὺς μὲν ἀργύριον, τοὺς δὲ τροφὰς, τοὺς δὲ λόγους εἰσάγοντας παρακλητικοὺς ἰδεῖν, καὶ παραμυθίας τυχεῖν· ἀλλὰ πάντα ἀσύγγνωστα ἐκεῖ. κἂν Νῶε ᾖ, κἂν Ἰὼβ, κἂν Δανιὴλ, καὶ τοὺς οἰκείους ἴδῃ κολαζομένους, οὐ τολμᾷ παραστῆναι. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως συμπάθειαν τότε ἀναιρεῖσθαι συμβαίνει. ἐπειδὴ γὰρ συμβαίνει δικαίους εἶναι παῖδας πατέρων πονηρῶν, καὶ "παῖδας πατέρων· ὥστε καθαρὰν εἶναι τὴν ἡδονὴν, καὶ μὴ τῇ τῆς συμπαθείας ἀνάγκῃ κατακλᾶσθαι τοὺς ἀπολαύοντας τῶν ἀγαθῶν, καὶ ταύτην σβέννυσθαι τὴν συμπάθειαν φημὶ, καὶ αὐτοὺς συναγανακτεῖν τῷ δεσπότῃ κατὰ τῶν οἰκείων σπλάγχνων. εἰ γὰρ ἄνθρωποι οἱ τυχόντες, ὅταν ἴδωσι φαύλους τοὺς αὐτῶν παῖδας, ἀποκηρύττουσι καὶ τῆς συγγενείας ἐκτέμνουσι· πολλῷ μᾶλλον οἱ δίκαιοι τότε. τοιγαροῦν μηδεὶς ἐλπιζέτω χρηστὰ, μὴ ἐργαζόμενός τι χρηστὸν, κἂν μυρίους ἔχῃ προγόνους δικαίους. ἕκαστος γὰρ κομίσηται πρὸς ἃ ἔπραξε τὰ διὰ τοῦ σώματος. ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τοὺς πορνεύοντας αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν ἐκεῖθεν "ἐπιτειχίζων φόβον αὐτοῖς· οὐκ ἐκείνοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ὁπωσοῦν πλημμελοῦσιν. ἀκούωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς· κἂν πῦρ ἔχῃς ἐπιθυμίας, ἀντίστησον ἐκεῖνο τὸ πῦρ, καὶ τοῦτο εὐθέως κατασβεσθὲν οἰχήσεται. κἂν βουληθῇς τι φθέγξασθαι ἀπηχὲς, ἐννόησον τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ χαλινὸς ἔσται σοι ὁ φόβος. κἂν ἁρπάσαι βουληθῇς, ἄκουσον τοῦ δικαστοῦ κελεύοντος καὶ λέγοντος, Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· καὶ ἐκβαλεῖς καὶ ταύτην οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν.. κἂν μεθύῃς καὶ κραιπαλῶν διατελῇς, ἄκουσον τοῦ πλουσίου λέγοντος,

χ. κατακλειομένους,

χ. μειλίξασθαι

χ. θέμις ἰδεῖν

ἴσ. παίδων πατέρας

ἴσ. -ζων

Ματθ. κβ. ιγ.

λέγοντος, Πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ καταψύξῃ τὴν τηγανιζομένην γλῶτταν, καὶ οὐ τυγχάνοντος· καὶ ἀποστήσῃ τοῦ πάθους. εἰ δὲ τρυφῆς ἐρᾷς, ἐννόησον τὴν ἐκεῖ θλίψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, καὶ οὐδὲν ἐννοήσεις ταύτην. εἰ δὲ ἀπηνὴς εἶ καὶ ὠμὸς, ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων, αἳ, τῶν λαμπάδων αὐταῖς σβεσθεισῶν, οὕτω τοῦ νυμφῶνος ἐξέπεσον· καὶ ταχέως ἔσῃ φιλάνθρωπος. ἀλλὰ νωθρὸς εἶ καὶ παρειμένος; λογίζου τὸν τὸ τάλαντον κατακρύψαντα, καὶ ἔσῃ πυρὸς σφοδρότερος. ἀλλὰ κατατήκει σε ἡ τῆς τοῦ πλησίον οὐσίας ἐπιθυμία; λογίζου τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ εὐκόλως καὶ τούτου ἀποθήσῃ τὸ νόσημα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατορθώσεις. οὐδὲν γὰρ φορτικὸν, οὐδὲ ἐπαχθὲς ἐπέταξε. πόθεν οὖν ἡμῖν φορτικὰ φαίνεται τὰ ἐπιτάγματα; ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ῥαθυμίας. ὥσπερ γὰρ, ἐὰν σπουδάζωμεν, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀφόρητα εἶναι, κοῦφα ἔσται καὶ ῥᾴδια· οὕτως ἐὰν ῥαθυμῶμεν, καὶ τὰ φορητὰ, δύσκολα ἡμῖν φανεῖται. ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενοι, μὴ τρυφῶντας ἐννοῶμεν, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν. ἐνταῦθα μὲν κόπρος καὶ πολυσαρκία· ἐκεῖ δὲ σκώληξ καὶ πῦρ. μὴ τοὺς ἁρπάζοντας, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν. φροντίδες ἐνταῦθα, καὶ φόβοι, καὶ ἀγωνίαι· ἐκεῖ δὲ δεσμὰ ἄλυτα. μὴ τοὺς δόξης ἐρῶντας, ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτων τικτόμενον. δουλεῖαι ἐνταῦθα, καὶ εἰρωνεῖαι· ἐκεῖ δὲ ζημία ἀφόρητος, καὶ τὸ ἐμπυρίζεσθαι διηνεκῶς. ἂν γὰρ οὕτως ἑαυτοῖς διαλεγώμεθα, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπᾴδωμεν συνεχῶς ταῖς πονηραῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις· ταχέως καὶ τὸν τῶν παρόντων ἐκβαλοῦμεν ἔρωτα, καὶ τὸν τῶν μελλόντων ἀνάψομεν. ἀνάψωμεν τοίνυν αὐτὸν, καὶ ἐκκαύσωμεν. εἰ γὰρ ἡ ἔννοια αὐτῶν, καίτοιγε ἀμυδρά τις οὖσα, τοσαύτην παρέχει τὴν ἡδονὴν, ἐννόησον ὅσην αὐτὴ ἡ πεῖρα ἡ σαφὴς οἴσει τὴν εὐφροσύνην ἡμῖν. μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο οἱ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντες ἐκείνων· ὥσπερ οὖν ἐλεεινοὶ καὶ τρισάθλιοι οἱ τἀναντία τούτων ὑπομένοντες. ἵν' οὖν μὴ τούτων, ἀλλ' ἐκείνων γενώμεθα, ἑλώμεθα τὴν ἀρετήν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λουκ. ις. κδ.

Λογ. ια. 11 ΕΙΔΟΤΕΣ ΟΥΝ ΤΟΝ ΦΟΒΟΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ἀνθρώπους πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα· ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

ΤΑῦτα οὖν εἰδότες, φησὶ, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν, πάντα πράττομεν ὥστε μὴ δοῦναι ὑμῖν λαβὴν, μηδὲ πρόσκομμα, μηδὲ ψευδῆ τινα ὑποψίαν πονηρᾶς πράξεως καθ' ἡμῶν. εἶδες πολιτείας ἀκρίβειαν, καὶ σπουδὴν ψυχῆς κηδεμονικῆς; οὐ γὰρ δὴ μόνον, ἂν πονηρόν τι πράξωμεν, φησὶν, ἐγκαλούμεθα, ἀλλὰ κἂν μὴ πράξωμεν, ὑποπτευθῶμεν δὲ, καὶ κύριοι τὴν ὑποψίαν ὄντες ἀποκρούσασθαι καταφρονήσωμεν, δίκην τίνομεν.

12 Οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅρα πῶς συνεχῶς διορθοῦται τὴν τοῦ δοκεῖν ἐγκωμιάζειν ἑαυτὸν ὑπόνοιαν. οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται τοῖς ἀκούουσιν, ὡς τὸ περὶ ἑαυτοῦ τινα λέγειν μεγάλα καὶ θαυμαστά. ἐπεὶ οὖν ἠναγκάζετο εἰς ταύτην τὸν λόγον ἐμπίπτειν τὴν ὑπόθεσιν, ἐπιδιορθώσει κέχρηται λέγων, ὅτι τοῦτο δι' ὑμᾶς ποιοῦμεν, οὐ δι' ἡμᾶς· ἵνα ὑμεῖς ἔχητε καλλωπίζεσθαι, οὐχ ἵνα ἡμεῖς. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ψευδαποστόλους. διὸ καὶ ἐπήγαγε,

Πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ. Εἶδες πῶς αὐτοὺς ἀπέστησεν ἐκείνων, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἵλκυσεν, ἐνδειξάμενος, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποθοῦσιν οἱ Κορίνθιοι

λαβεῖν

λαβεῖν ἵνα ἀφορμήν, δι' ἧς δυνήσονται ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν, καὶ ἀπολογεῖσθαι τοῖς ἐγκαλοῦσιν; οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς καυχησώμεθα, φησι, ταῦτα φαμὲν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ἐλευθερεστομεῖν ὑπὲρ ἡμῶν· ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἐστι μαρτυρούντος ἀγάπην· καὶ οὐχ ἵνα ἁπλῶς καυχήσησθε, ἀλλ' ἵνα μὴ παρρησιάζητε. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει σαφῶς, ἑτέρως δὲ καὶ ἡμερώτερον μεθοδεύει τὸν λόγον, καὶ χωρὶς τοῦ πλῆξαι ἐκείνους, λέγων· ἵνα ἔχητε καυχᾶσθαι πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς κελεύει ποιεῖν, αἰτίας οὐκ οὔσης· ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι ἑαυτοὺς ἐπαίρωσι. πανταχοῦ γὰρ τὸν καιρὸν ἐπιζητεῖ. οὐ τοίνυν ἵνα ἑαυτὸν δείξῃ λαμπρὸν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους παύσῃ ἀτόπως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τούτων τοῖς πράγμασι χρωμένους, τοῦτο ποιεῖ. τί δέ ἐστιν, ἐν προσώπῳ; ἐν τοῖς ὁρωμένοις, ἐν τοῖς πρὸς ἐπίδειξιν. τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι, πρὸς φιλοτιμίαν πάντα ποιοῦντες, καὶ ἔνδοθεν ὄντες κενοὶ, καὶ εὐλαβείας μὲν ἔχοντες πρόσωπον, καὶ σεμνοὶ φαινόμενοι, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἔρημοι καθεστῶτες.

13 Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν.

Αν τι τι, φησι, μέγα φθεγξώμεθα (ἔκστασιν γὰρ τοῦτο καλεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ἀφροσύνην) διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦμεν· ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίζοντες ἡμᾶς εὐτελεῖς, καταφρονήσητε, καὶ ἀπόλησθε. ἂν τι μέτριον τι, καὶ ταπεινὸν· δι' ὑμᾶς, ἵνα μάθητε ταπεινοφρονεῖν. ἢ καὶ ἐκεῖνο πάλιν φησὶν, εἰ μὲν μαίνεσθαί τις ἡμᾶς νομίζει, ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν ἀπαιτοῦμεν, δι' ὃν ἐπὶ τούτοις ὑποπτευόμεθα· εἰ δὲ σωφρονεῖν ἡγεῖται, αὐτὸς ἀπολαυέτω τῆς σωφροσύνης ἡμῶν. καὶ πάλιν ἄλλως· μαίνεσθαί τις ἡμᾶς φησι; διὰ τὸν Θεὸν τοιαῦτα μαινόμεθα. διὸ καὶ ἐπάγει,

14 Η γὰρ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς,

15 Κρίναντας τοῦτο. Οὐ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων φόβος, φησὶ, μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ῥαθυμῆσαι, οὐδὲ ὑπνῶσαι, ἀλλὰ διανίστησι πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πόνους, καὶ ὠθεῖ. καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ἤδη γεγενημένα;

Οτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. Οὐκοῦν ὡς πάντων ἀπολωλότων, φησίν. οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ πάντες ἀπέθανον, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. ἐνταῦθα γὰρ εἰσιν αἱ τῆς σωτηρίας ἀφορμαὶ, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι. διὰ τοῦτό φησι, συνέχει ἡμᾶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἡσυχάζειν. ἐσχάτης γὰρ ἐστιν ἀθλιότητος, καὶ γεέννης αὐτῆς χαλεπώτερον, αὐτοῦ πρᾶγμα τοσοῦτον ἐπιδειξαμένου, εὑρεθῆναί τινας μετὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ πρόνοιαν μηδὲν καρπουμένους. καὶ γὰρ πολλὴ τῆς ἀγάπης ἡ ὑπερβολὴ, καὶ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοσαύτης οἰκουμένης, καὶ οὕτω διακειμένης ἀποθανεῖν.

Ινα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

Εἰ τοίνυν οὐ δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, μὴ ταράττεσθε, φησι, μηδὲ θορυβεῖσθε κινδύνων ἐπιόντων, καὶ θανάτων. καὶ λογισμοὶ δὲ τίθησιν ἀναμφίβολοι, δι' οὓς δείκνυσιν ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ὄν. εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ ζῶμεν ἀποθανόντος, αὐτῷ ζῆν ὀφείλομεν δι' ὃν ζῶμεν. καὶ δοκεῖ μὲν ἓν εἶναι τὸ εἰρημένον· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, δύο ταῦτά ἐστιν· ἓν μὲν, ὅτι δι' αὐτὸν ζῶμεν· ἕτερον δὲ, ὅτι αὐτὸς δι' ἡμᾶς ἀπέθανεν. ὧν ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ ἱκανὸν ὑπευθύνους ποιῆσαι· ὅταν δὲ καὶ ἀμφότερα συνέλθῃ, ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὸ ὀφείλημα. μᾶλλον δὲ καὶ τρία ταῦτά ἐστι. καὶ γὰρ τὴν ἀπαρχὴν διὰ σὲ ἀνέστησε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. διὸ καὶ προσέθηκε, τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

16 Ωστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα. Εἰ γὰρ πάντες ἀπέθανον, καὶ πάντες ἀνέστησαν, καὶ ἀπέθανον μὲν οὕτως, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς κατεδίκαζεν, ἀνέστησαν δὲ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου· εἰκότως φησὶν, οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα τῶν πιστῶν. τί γὰρ εἰ καὶ ἐν σαρκί εἰσιν; ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἐκείνη ἡ

σαρκικὴ

σαρκικὴν ἀπώλεσε, καὶ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν ἐν πνεύματι, καὶ ἑτέραν οἴδαμεν πολιτείαν, καὶ διαγωγὴν, καὶ ζωὴν, καὶ κατάστασιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ πάλιν τούτου αὐτοῦ ἀρχηγὸν τὸν Χριστὸν ὄντα δείκνυσι· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. Τί οὖν, εἰπέ μοι; τὴν σάρκα ἀπέθετο, καὶ νῦν οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ σώματος; ἄπαγε. καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν σαρκί ἐστιν. οὗτος γὰρ ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται. οὕτω; πῶς; ἐν σαρκὶ, μετὰ τοῦ σώματος. πῶς οὖν φησιν, Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι; ἡμῶν μὲν γὰρ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ ἐν ἁμαρτίαις εἶναι· τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα, τὸ μὴ ἐν ἁμαρτίαις εἶναι. Χριστοῦ δὲ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ ἐν τοῖς παθήμασιν εἶναι τῆς φύσεως, οἷον, ἐν τῷ διψῆν, ἐν τῷ πεινῆν, ἐν τῷ κοπιᾶν, ἐν τῷ καθεύδειν. ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. διὸ καὶ ἔλεγε, Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; καὶ πάλιν, Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν. τὸ δὲ, μὴ κατὰ σάρκα, τὸ καὶ τούτων ἀπηλλάχθαι λοιπὸν, οὐ τὸ ἐκτὸς σαρκὸς εἶναι. καὶ γὰρ μετὰ ταύτης ἔρχεται κρίνων τὴν οἰκουμένην, ἀπαθῆ αὐτὴν ἔχων, καὶ ἀκήρατον· εἰς ὃ καὶ ἡμεῖς βαδιούμεθα, συμμόρφου τοῦ σώματος ἡμῶν γινομένου τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

Ἰωαν. η. μϛ. ιδ. λ.

17 Ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀγάπης προέτρεψεν εἰς ἀρετὴν, λοιπὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰς τοῦτο ἐνάγει. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· εἴ τις ἐπίστευσεν αὐτῷ, φησιν, εἰς ἑτέραν ἦλθε δημιουργίαν. καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγεννήθη διὰ πνεύματος. ὥστε καὶ διὰ τοῦτό, φησιν, ὀφείλομεν αὐτῷ ζῆν, οὐχ ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀνέστησεν ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλην ἤλθομεν ζωήν. ὅρα πόσα δικαιώματα τοῦ καλῶς ζῆν τίθησι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παχυτέρῳ ὀνόματι καλεῖ τὴν διόρθωσιν, ἵνα πολλὴν δείξῃ τὴν μετάστασιν καὶ τὴν μεταβολήν. εἶτα περαιτέρω ἐπεξιὼν τῷ εἰρημένῳ, καὶ δεικνὺς πῶς καινὴ κτίσις,

Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, φησιν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα.

Ποῖα ἀρχαῖα; ἤτοι τὰ ἁμαρτήματά φησι, καὶ τὰς ἀσεβείας, ἢ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα, κἀκεῖνά φησιν. ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.

18 Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲν ἐξ ἡμῶν. καὶ γὰρ ἄφεσις ἁμαρτημάτων, καὶ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα ἄφθαρτος ἐξ αὐτοῦ ἡμῖν δεδώρηται. οὐκέτι γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς προτρέπει. σκόπει δέ· εἶπεν, ὅτι μέλλομεν ἀναστῆναι, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν χωρεῖν, καὶ οἰκίαν ἔχειν αἰώνιον. ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονα ἰσχὺν εἰς τὸ προτρέψαι ἔχει τὰ παρόντα τῶν μελλόντων πρὸς τοὺς μὴ πιστεύοντας τούτοις, ὡς δεῖ πιστεύειν, δείκνυσιν ὅσα καὶ ἤδη ἔλαβον, καὶ τίνες ὄντες. τίνες οὖν ὄντες ἔλαβον; νεκροὶ πάντες (πάντες γάρ, φησιν, ἀπέθανον, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· οὕτω πάντας ὁμοίως ἠγάπα) πεπαλαιωμένοι, γεγηρακότες ἅπαντες τοῖς κακοῖς. ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ψυχὴ καινὴ (ἐκαθάρθη γὰρ) καὶ σῶμα καινὸν, καὶ λατρεία καινὴ, καὶ ἐπαγγελίαι καιναὶ, καὶ διαθήκη, καὶ ζωὴ, καὶ τράπεζα, καὶ στολὴ, καὶ πάντα καινὰ ἁπλῶς. καὶ γὰρ ἀντὶ τῆς κάτω Ἱερουσαλὴμ, ἐλάβομεν τὴν ἄνω μητρόπολιν· καὶ ἀντὶ ναοῦ αἰσθητοῦ, ναὸν εἴδομεν πνευματικόν· ἀντὶ πλακῶν λιθίνων σαρκίνας, ἀντὶ περιτομῆς βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ μάννα σῶμα δεσποτικὸν, ἀντὶ ὕδατος ἀπὸ πέτρας αἷμα ἀπὸ πλευρᾶς, ἀντὶ ῥάβδου Μωϋσέως ἢ Ἀαρὼν τὸν σταυρὸν, ἀντὶ τῆς ἐπαγγελίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀντὶ μυρίων ἱερέων ἕνα ἀρχιερέα, ἀντὶ ἀμνοῦ ἀλόγου ἀμνὸν πνευματικόν. ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενος, ἔλεγε καινὰ τὰ πάντα. ταῦτα δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς. διὸ καὶ ἐπήγαγε,

Τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.

παλλαγῆς. Ἀπὸ γὰρ τούτου πάντα τὰ ἀγαθά. ὁ γὰρ φίλους ἡμᾶς ποιήσας, αὐτὸς καὶ τῶν ἄλλων αἴτιος, ἃ τοῖς φίλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. οὐ γὰρ ἀφεὶς μένειν ἐχθροὺς, οὕτως ἡμᾶς ἠμείψατο· ἀλλὰ φίλους ποιήσας ἑαυτῷ. ὅταν δὲ εἴπω, ὅτι Χριστὸς αἴτιος τῆς καταλλαγῆς, καὶ τὸν πατέρα λέγω· ὅταν εἴπω τὸν πατέρα δεδωκέναι, καὶ τὸν υἱὸν λέγω. πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ τούτου δὲ αὐτὸς αἴτιος. οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ προσεδράμομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε. πῶς ἐκάλεσε; διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς. καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ τῶν ἀποστόλων ἀξίωμα, δεικνὺς ἡλίκον πρᾶγμα ἐνεχειρίσθησαν, καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερβολήν. οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ παρήκουσαν τοῦ ἐλθόντος πρεσβευτοῦ, παρωξύνθη, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπιμένει παρακαλῶν, καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων. τίς ἂν ταύτην ἀξίως ἐκπλαγείη τὴν κηδεμονίαν; ἐσφάγη ὁ υἱὸς ἐπὶ καταλλαγὰς ἐλθὼν, ὁ γνήσιος καὶ μονογενὴς, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τοὺς ἀνῃρηκότας ὁ πατὴρ, οὐδὲ εἶπεν, ἔπεμψα τὸν υἱόν μου πρεσβευσόμενον, οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠθέλησαν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἀνεῖλον καὶ ἐσταύρωσαν· ἄξιον αὐτοὺς ἀφεῖναι λοιπόν. ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμῖν τὸ πρᾶγμα ἐπίστευσε. δόντος γὰρ ἡμῖν, φησὶ, τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.

19 Ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν. Εἶδες ἀγάπην πάντα λόγον, πάντα ὑπερβαίνουσαν νοῦν; τίς ὁ ὑβρισμένος; αὐτός. τίς ὁ πρῶτος ἐλθὼν εἰς καταλλαγάς; αὐτός. καὶ μὴν τὸν υἱὸν ἔπεμψε, φησὶν, οὐκ αὐτὸς ἦλθε. τὸν υἱὸν μὲν ἔπεμψεν· οὐκ αὐτὸς δὲ παρεκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ὁ πατήρ. διὸ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἦν ὁ καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον ἐν Χριστῷ· τουτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, τοῦ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ἐπιδιορθώσει κέχρηται, λέγων, μὴ νομίσητε, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοῦ πράγματος αὐθένται· διάκονοί ἐσμεν· ὁ δὲ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος, Θεός ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ μονογενοῦς τὴν οἰκουμένην καταλλάξας. καὶ πῶς κατήλλαξεν ἑαυτῷ; τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι φίλος ἐγένετο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτω φίλος. οὕτω; πῶς; ἀφεὶς αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα· ἄλλως γὰρ οὐκ ἦν. διὸ καὶ ἐπήγαγε, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν. καὶ γὰρ εἰ ἠθέλησεν ἀπαιτῆσαι λόγον τῶν πεπλημμελημένων, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα. οἱ γὰρ πάντες ἀπέθανον. ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων, οὐ μόνον οὐκ ἀπῄτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ κατηλλάγη· οὐ μόνον ἀφῆκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλογίσατο. οὕτω καὶ ἡμᾶς ἀφιέναι χρὴ τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα τῆς αὐτῆς καὶ αὐτοὶ τύχωμεν ἀφέσεως.

Καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.

Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἐπί τι φορτικὸν ἤλθομεν νῦν, ἀλλ' ἵνα φίλους πάντας ποιήσωμεν τῷ Θεῷ. ἐπειδὴ γὰρ ἐμοὶ, φησὶν, οὐκ ἐπείσθησαν, παραμένετε παρακαλοῦντες ὑμεῖς, ἕως ἂν πείσητε. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

20 Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. Εἶδες πῶς ἦρε τὸ πρᾶγμα, τὸν Χριστὸν εἰσαγαγὼν ποιοῦντα τὴν ἱκετηρίαν ταύτην; μᾶλλον δὲ οὐχὶ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα; ὃ γὰρ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἔπεμψε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ παρακαλέσαι, καὶ πρεσβεύσασθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν σφαγεὶς ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμεῖς διεδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς παρακαλοῦμεν ὑμᾶς. τοσούτου τιμᾶται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι καὶ τὸν υἱὸν ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι * σφαγήσεται· καὶ ἀποστόλους ἡμᾶς δι' ὑμᾶς ἐποίησεν· ὥστε εἰκότως ἔλεγε, πάντα δι' ὑμᾶς. ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν· τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· ἡμεῖς γὰρ ἀνεδεξάμεθα τὰ ἐκείνου. εἰ δὲ μέγα σοι δοκεῖ τοῦτο εἶναι, ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς, δι' ὧν δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀντ' αὐτοῦ μόνον,

ιον, ἀλλὰ καὶ αἴτιοι τοῦ παθεῖν τοῦτο ποιοῦσι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρα-
καλοῦντος δι' ἡμῶν. οὐ γὰρ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ παρακαλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν τῶν τὸ
"ἐκείνου" ἀναδεξαμένων ἔργον. μὴ τοίνυν νομίσητε, φησιν, ὑφ' ἡμῶν ἀξιοῦσθαι· αὐτὸς ὁ
Χριστὸς "ὑμᾶς παρακαλεῖ, αὐτὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ πατὴρ δι' ἡμῶν. τί ταύτης τῆς ὑπερβολῆς
5 γένοιτ' ἂν "ἴσον; αὐτὸς γὰρ ὁ μυρία εὐεργετήσας ὑβρισθεὶς, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην,
ἀλλὰ καὶ ἔδωκε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα καταλλαγῶμεν. οὐ κατηλλάγησαν δὲ δεξάμενοι, ἀλλὰ καὶ
ἔσφαξαν. πάλιν ἔπεμψεν ἑτέρους πρέσβεις παρακαλοῦντας· καὶ τούτων πεμφθέντων,
αὐτός ἐστιν ὁ ἀξιῶν. τί δὲ ἀξιοῖ; καταλλάγητε τῷ Θεῷ. καὶ οὐκ εἶπε, καταλλάξατε ἑαυ-
τοῖς τὸν Θεόν. οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐχθραίνων, ἀλλ' ὑμεῖς. Θεὸς γὰρ οὐδέποτε ἐχθραίνει. καὶ
10 δικαιολογούμενος δὲ καθάπερ πρεσβευτὴς ἀποσταλείς,

γ. τοῦ υἱοῦ / γ. ἐπεσταλμένον / γ. ὑμεῖς / γ. ὅτι τε ὑβρίσθη μυρία δ' εὐεργετήσας ὑβρισθεὶς ὁ / ὑμῶν

21 Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ "ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε, φησιν. Οὐ λέ-
γω τὰ πρότερα, ὅτι ὑβρίσατε, ὅτι οὐδὲν ἠδικηκότα, ὅτι εὐεργετήσαντα, ὅτι δίκην οὐκ ἀπή-
τησεν, ὅτι παρακαλεῖ πρότερος, ὑβρισθεὶς πρότερος· μηδὲν ἐκείνων κείσθω τέως. διὰ τοῦτο
μόνον οὐκ ἂν εἴητε δίκαιοι καταλλαγῆναι, δι' ὅπερ ἐποίησεν εἰς ὑμᾶς νῦν; καὶ τί ἐποίησε; τὸν
15 γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, δι' ὑμᾶς ἁμαρτίαν ἐποίησεν. εἰ γὰρ μηδὲν ἤνυσε, τοῦτο δὲ μόνον εἰρ-
γάσατο, ἐννόησον ἡλίκον ἦν τὸ ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων τὸν υἱὸν δοῦναι. νυνὶ δὲ καὶ μεγάλα κα-
τώρθωσε, καὶ μετὰ τούτων τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα ὑπὲρ τῶν ἠδικηκότων κολασθῆναι εἴασεν. ἀλλ'
οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστι τούτου τέθεικε. ποῖον δὴ τοῦτο; τὸν μὴ γνόντα ἁμαρ-
τίαν, φησὶ, τὸν αὐτοδικαιοσύνην ὄντα, ἁμαρτίαν ἐποίησε· τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸν κατακρι-
20 θῆναι ἀφῆκεν, ὡς ἐπικατάρατον ἀποθανεῖν. Ἐπικατάρατος γὰρ ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύ- Δευτ. κα. κγ.
λου. τοῦ γὰρ ἀποθανεῖν τὸ οὕτως ἀποθανεῖν πολλῷ μεῖζον ἦν. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ αἰνιττόμενός
φησιν, Ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. οὐδὲ γὰρ κόλασιν εἶχε Φιλιππ. β. η.
μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνην. ἐννόησον τοίνυν ὅσα σοι παρέσχε. μέγα μὲν γὰρ καὶ
τὸ ἁμαρτωλὸν ὄντα ὑπὲρ οὑτινοσοῦν ἀποθανεῖν· ὅταν δὲ καὶ δίκαιος ὁ τοῦτο πάσχων ᾖ, καὶ ὑπὲρ
25 ἁμαρτωλῶν ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπικατάρατος, καὶ μὴ ὡς ἐπικατά-
ρατος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα ἡμῖν ἐντεῦθεν χαρίζηται ἀγαθὰ, ἃ μηδέποτε προσεδοκή-
σαμεν (Ἵνα γὰρ γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ, φησὶ) ποῖος ταῦτα λόγος, ποῖος ταῦ-
τα παραστῆσαι δυνήσεται νοῦς; τὸν γὰρ δίκαιόν, φησιν, ἐποίησεν ἁμαρτωλὸν, ἵνα τοὺς ἁμαρ-
τωλοὺς ποιήσῃ δικαίους. μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν. οὐ γὰρ
30 ἕξιν ἔθηκεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ποιότητα. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐποίησεν ἁμαρτωλὸν, ἀλλ' ἁμαρτίαν·
οὐχὶ τὸν μὴ ἁμαρτάνοντα μόνον, ἀλλὰ τὸν μηδὲ γνόντα ἁμαρτίαν· ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθα, οὐκ
εἶπε, δίκαιοι, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη. Θεοῦ γάρ ἐστιν αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔρ-
γων (ὅταν καὶ κηλίδα ἀνάγκη τινὰ μὴ εὑρεθῆναι) ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἔνθα
πᾶσα ἁμαρτία ἠφάνισται. τοῦτο δὲ ὁμοῦ, οὔτε ἐπαρθῆναι ἀφίησιν, ἅτε τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν
35 χαρισαμένου· καὶ διδάσκει τοῦ δοθέντος τὸ μέγεθος. ἐκείνη γὰρ ἡ προτέρα, νόμου καὶ ἔργων
δικαιοσύνη· αὕτη δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες φοβηθῶμεν τῆς γεέννης μᾶλλον τὰ ῥήματα ταῦτα, αἰδεσθῶμεν
μᾶλλον τῆς βασιλείας τὰ πράγματα· καὶ μὴ νομίσωμεν χαλεπὸν εἶναι τὸ κολάζεσθαι, ἀλλὰ
τὸ ἁμαρτάνειν. καὶ γὰρ αὐτὸς εἰ μὴ ἐκόλαζεν ἡμᾶς, αὖθις ἐχρῆν ἀπαιτῆσαι δίκην ἑ-
40 αυτοὺς, οὕτως ἀγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην γενομένους. νῦν δὲ ἐρωμένην μέν τις ἔχων, πολ-
λάκις καὶ ἑαυτὸν κατέσφαξε, μὴ τυχὼν τοῦ ἔρωτος· καὶ τυχὼν δὲ, πεπλημμεληκὼς εἰς
αὐτὴν, οὐδὲ ἄξιον ζῆν ἡγεῖται. εἰς δὲ τὸν οὕτω φιλάνθρωπον καὶ ἥμερον ὑβρίζοντες, οὐχ
ἑαυτοὺς ἐμβαλοῦμεν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης; εἴπω τι παράδοξον, καὶ θαυμαστὸν, καὶ πολ-
λοῖς ἴσως ἄπιστον· μείζων ἔσται παραμυθία τῷ κολαζομένῳ μετὰ τὸ παροξῦναι τὸν οὕτω

φιλάνθρωπον,

φιλάνθρωπον, ἐὰν νοῦν ἔχῃ, καὶ φιλῇ τὸν δεσπότην, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἢ τὸ μὴ κολαζόμενον. καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν. ὁ γὰρ εἰς τὸν φίλτατον ἠδικηκὼς, τότε μάλιστα ἀναπαύεται, ὅταν ἑαυτὸν ἀπαιτήσῃ δίκην, καὶ πάθῃ κακῶς. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν, Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἥμαρτον, καὶ ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα· καὶ οὗτοι τὸ ποίμνιον, τί ἐποίησαν; γενέσθω ἡ χείρ σου ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου. καὶ ὅτε τὸν Ἀβεσσαλὼμ ἀπώλεσε, δίκην ἑαυτὸν ἀπῄτει τὴν ἐσχάτην· καίτοιγε οὐκ ἦν αὐτὸς ὁ ἠδικηκὼς, ἀλλ' ὁ ἠδικημένος. ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σφόδρα ἐφίλει τὸν ἀπελθόντα, κατέτεινεν ἑαυτὸν ταῖς ὀδύναις, ταύτῃ παραμυθούμενος ἑαυτόν. καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν ἁμαρτάνωμεν εἰς ὃν οὐκ ἐχρῆν ἁμαρτάνειν, δίκην ἑαυτοὺς ἀπαιτῶμεν. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀποβαλόντας παῖδας γνησίους, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ κόπτονται καὶ τρίχας τίλλουσιν, ἐπειδὴ παραμυθίαν ἔχει τὸ κολάζειν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῶν φιλουμένων; εἰ δὲ ὅταν μηδὲν ἐργασώμεθα ἡμεῖς τοὺς φιλτάτους δεινὸν, φέρει παραμυθίαν ἡμῖν τὸ κακῶς παθεῖν, ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κακῶς πεπόνθασιν· ὅταν αὐτοὶ ὦμεν οἱ προσκρούσαντες καὶ ὑβρικότες, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναπαύσει τὸ δίκην δοῦναι, ἢ τὸ μὴ κολάζεσθαι κόλασιν; παντί που δῆλον. εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστὸν, ὡς φιλεῖν δεῖ, οἶδεν ὃ λέγω, πῶς οὐδὲ αὐτοῦ συγχωροῦντος αἱρεῖται μὴ κολάζεσθαι. τὴν γὰρ μεγίστην κόλασιν ὑπομένεις, προσκρούσας αὐτόν. καὶ οἶδα μὲν τοῖς πολλοῖς ἄπιστα λέγων· πλὴν ἀλλ' οὕτως ἐστὶν ὥσπερ εἴρηκα. ἐὰν τοίνυν φιλῶμεν τὸν Χριστὸν, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἑαυτοὺς τιμωρησόμεθα ἁμαρτάνοντες. τοῖς γὰρ ὁτιοῦν ἐρῶσιν, οὐ τὸ κακόν τι παθεῖν, ἀηδὲς, ὑπὲρ ὧν προσέκρουσαν τὸν ἐρώμενον, ἀλλ' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ προσκροῦσαι τὸν ἀγαπώμενον. κἂν ὀργισθεὶς οὗτος μὴ κολάσῃ, μειζόνως ἐβασάνισε τὸν ἐραστήν· ἂν δὲ δίκην ἀπαιτήσῃ, μᾶλλον παρεμυθήσατο. μὴ τοίνυν γέενναν φοβώμεθα, ἀλλὰ τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ. τοῦτο γὰρ ἐκείνου χαλεπώτερον, ὅταν ἀποστρέφηται ὀργιζόμενος· τοῦτο πάντων χεῖρον, τοῦτο πάντων φορτικώτερον. καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον ἐστὶν, ἐννόησον τοῦτο ὃ λέγω. εἴ τις κολαζόμενον ἰδὼν ἄνθρωπον λῃστὴν καὶ κακοῦργον, αὐτὸς βασιλεὺς ὢν, τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν καὶ μονογενῆ καὶ γνήσιον ἔδωκεν ὥστε σφαγῆναι, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν αἰτίαν ἀπ' ἐκείνου μετήνεγκεν ἐπὶ τὸν υἱὸν οὐκ ὄντα τοιοῦτον, ἵνα καὶ σώσῃ τὸν κατάδικον, καὶ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως ἀπαλλάξῃ, εἶτα μετὰ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀρχὴν αὐτὸν ἀναγαγὼν, μετὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὑβρίζετο παρὰ τοῦ τοιαῦτα πεπονθότος, οὐκ ἂν εἵλετο μυριάκις ἀποθανεῖν ἐκεῖνος, εἴγε νοῦν εἶχεν, ἢ τοσαύτῃ ἀγνωμοσύνῃ φανῆναι ὑπεύθυνος ὤν; τοῦτο δὴ καὶ νῦν λογιζώμεθα, καὶ στένωμεν πικρῶς ἐφ' οἷς προσεκρούσαμεν τὸν εὐεργέτην· μηδὲ, ἐπειδὴ μακροθύμως ὑβριζόμενος φέρει, διὰ τοῦτο θαρρῶμεν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δακνώμεθα. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τις πληγεὶς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφῃ καὶ τὴν ἀριστερὰν, μειζόνως ἀμύνεται, ἢ εἰ μυρίας ἔδωκε πληγάς· καὶ ὅταν λοιδορηθεὶς, μὴ μόνον ἀντιλοιδορήσῃ, ἀλλὰ καὶ εὐλογήσῃ, χαλεπώτερον ἔπληξεν, ἢ εἰ μυρίοις ὀνείδεσιν ἔπλυνεν. εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων, ὅταν ὑβρίζοντες μακροθυμίας ἀπολαύωμεν, καταισχυνόμεθα· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ δεδοικέναι χρὴ τοὺς ἁμαρτάνοντας διηνεκῶς, καὶ οὐδὲν πάσχοντας δεινόν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἡ ἄφατος αὕτη θησαυρίζεται τιμωρία. ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, πρὸ πάντων ἁμαρτίαν φοβώμεθα. τοῦτο γὰρ κόλασις, τοῦτο γέεννα, τοῦτο τὰ μυρία κακά. μὴ φοβώμεθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φεύγωμεν, καὶ τῷ Θεῷ σπουδάζωμεν διηνεκῶς ἀρέσκειν. τοῦτο γὰρ βασιλεία, τοῦτο ζωὴ, τοῦτο τὰ μυρία καλά· οὕτω καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς βασιλείας ἐπιτευξόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

β. Βασ. κδ. ιζ.

Λογ. ιβ. 1 ΣΥΝΕΡΓΟΥΝΤΕΣ ΔΕ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΑΛΟΥ-μεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. 2 Λέγει γάρ, καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι.

5 ΕΠειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς παρακαλεῖ, καὶ ἡμεῖς πρεσβεύομεν, καὶ ἱκετεύομεν, καταλλάγητε τῷ Θεῷ· ἵνα μὴ ἀναπέσωσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς πάλιν φοβεῖ καὶ διανίστησι, λέγων, παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. μὴ γάρ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ, 10 φησι, καὶ ἔπεμψε πρεσβευσομένους, διὰ τοῦτο ῥαθυμῶμεν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἐπειγώμεθα πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ πνευματικὴν συναγαγεῖν ἐμπορίαν (ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς· τουτέστι, θλίβει, ὠθεῖ, κατεπείγει) ἵνα μὴ μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἀναπεσόντες, καὶ μηδὲν γενναῖον ἐπιδειξάμενοι, τῶν τοσούτων ἐκπέσητε ἀγαθῶν. μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ 15 ἔπεμψε παρακαλέσοντας, νομίσητε τοῦτο ἀεὶ εἶναι. μέχρι τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας τοῦτο ἔσται, μέχρι τότε παρακαλεῖ, ἕως ἂν ὦμεν ἐνταῦθα· μετὰ δὲ ταῦτα, δίκη καὶ κόλασις. διὰ τοῦτο συνεχόμεθα, φησιν. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ, καὶ τῆς φιλανθρωπίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς βραχύτητος τῆς τοῦ καιροῦ κατεπείγει ἀεί. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία· καὶ πάλιν, Ὁ Κύριος ἐγγύς. ἐνταῦθα 20 δὲ καὶ πλέον ποιεῖ. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου βραχὺ καὶ μικρὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τοῦτον μόνον τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι εἰς σωτηρίαν, ἐνάγει.

Ῥωμ. ιγ. ια. Φιλιπ. δ. ε.

Ἰδοὺ γάρ, φησι, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ ἡμέρα σωτηρίας. Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸν εὔκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἀξίαν τῆς χάριτος τὴν σπουδήν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπειγόμεθα, καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ ἐπιτήδειον εἰδότες τοῦ καιροῦ. διὸ καὶ ἔλεγε, Συνερ- 25 γοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν. Συνεργοῦντες ὑμῖν. ὑμῖν γὰρ συνεργοῦμεν μᾶλλον, ἢ τῷ Θεῷ, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν. οὐδενὸς γὰρ ἐκεῖνος δεῖται· ἀλλ' ἡ σωτηρία πᾶσα εἰς ὑμᾶς διαβαίνει. εἰ δὲ τὸ τῷ Θεῷ λέγει συνεργεῖν, οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι, Θεοῦ ἐσμεν συνεργοί. ταύτῃ φησὶ τοὺς ἀνθρώπους σώζειν πάλιν. καὶ παρακαλοῦμεν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρακαλῶν, οὐχ ἁπλῶς παρακαλεῖ, ἀλλὰ ταῦτα προτεινόμενος τὰ δικαιώ- 30 ματα, ὅτι τὸν υἱὸν ἔδωκε τὸν δίκαιον, τὸν οὐδὲ ἁμαρτίαν εἰδότα, καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δίκαιοι· ἅπερ ἔχοντα, τὸν Θεὸν ὄντα, οὐδὲ παρακαλεῖν δεῖ, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους, καὶ προσκεκρουκότας, ἀλλὰ παρακαλεῖσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ἀλλ' ὅμως παρακαλεῖ. ἡμεῖς δὲ παρακαλοῦμεν, δικαίωμα μὲν μηδὲν ἔχοντες ἡμῶν εἰπεῖν, οὐδὲ εὐεργέτημα, ἓν δὲ μόνον, τὸ ὑπὲρ Θεοῦ, καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξαμέ- 35 νου, παρακαλεῖν. παρακαλοῦμεν δὲ ἵνα τὴν εὐεργεσίαν δέξησθε, καὶ μὴ ἀποκρούσησθε τὴν δωρεάν. πείσθητε τοίνυν ἡμῖν, τὸ μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξησθε. ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ὅτι τοῦτό ἐστι καταλλαγὴ μόνον, τὸ πιστεῦσαι τῷ καλοῦντι, ἐπάγει ταῦτα, τὴν περὶ τὸν βίον σπουδὴν ἀπαιτῶν. τὸ γὰρ ἀπαλλαγέντα ἁμαρτημάτων, καὶ φίλον γενόμενον, τοῖς προτέροις ἐγκαλινδεῖσθαι, πάλιν ἐπ' ἔχθραν ἐπανελθεῖν ἐστι, καὶ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξασθαι, κατὰ τὸν 40 τοῦ βίου λόγον. οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῆς χάριτος μέγα ὠφελούμεθα εἰς σωτηρίαν, ἀκαθάρτως ζῶντες· ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα μειζόνως ταύτῃ βαρούμενοι καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὅτι καὶ μετὰ ἐπίγνωσιν τοιαύτην καὶ δωρεάν, ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήλθομεν κακά. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδέπω τίθησιν, ὥστε μὴ τραχὺν ποιῆσαι τὸν λόγον· ὅτι δὲ οὐδὲν ὠφελούμεθα λέγει μόνον. εἶτα τὸ προφητείας ἀναμιμνήσκει, κατεπείγων αὐτούς, τὸ συνωθῶν εἰς τὸ δια-

α. Κορ. γ. θ.

στῆναι πρὸς τὴν τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀντίληψιν. λέγει γάρ, φησι, Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Καιρὸς εὐπρόσδεκτος. ποῖος οὗτος; ὁ τῆς δωρεᾶς, ὁ τῆς χάριτος, ὅτε οὐκ ἔστιν εὐθύνας ἀπαιτηθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ μυρίων ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν, δικαιοσύνης, ἁγιασμοῦ, τῶν ἄλλων ἁπάντων. πόσα γὰρ ἔδει καμεῖν, ὥστε ἐπιτυχεῖν τοῦ καιροῦ τούτου; ἀλλ' ἰδού, μηδὲν καμόντων ἡμῶν, παραγέγονεν ἄφεσιν φέρων ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν. διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον καλεῖ, ἐπειδὴ καὶ τοὺς μυρία πεπλημμεληκότας προσεδέχετο, καὶ οὐχ ἁπλῶς προσεδέχετο, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωτάτω ἦγε τιμήν· καθάπερ ἐπειδὰν ἔλθῃ βασιλεύς, οὐ δικαστηρίου καιρός, ἀλλὰ χάριτος καὶ σωτηρίας. διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον αὐτὸν καλεῖ, ἕως οὗ ἔτι ἐν τῷ σκάμματί ἐσμεν, ἕως ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζόμεθα, ἕως λείπεται ἡ ἑνδεκάτη. προσέλθωμεν, καὶ βίον ἐπιδειξώμεθα ἀγαθόν. καὶ γὰρ εὔκολον. ὁ γὰρ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἀγωνιζόμενος, ἐν ᾧ τοσαύτη κέχυται δωρεά, ἐν ᾧ τοσαύτη χάρις, εὐκόλως ἐπιτεύξεται τῶν βραβείων. καὶ γὰρ ἐπὶ βασιλέων τῶν κάτω, ἐν μὲν τῷ καιρῷ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὸ ἐν ὑπάτων φαίνονται σχήματι, καὶ ὁ μικρὰ προσενεγκὼν μεγάλας λαμβάνει δωρεάς· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις αἷς ἂν δικάζωσι, πολλῆς ἀκριβείας χρεία, πολλῆς ἐξετάσεως. καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀγωνισώμεθα. ἡμέρα χάριτός ἐστι, χάριτος θείας. διὸ καὶ εὐκόλως ἐπιτευξόμεθα τῶν στεφάνων. εἰ γὰρ τοὺς γέμοντας κακῶν καὶ προσήκατο, καὶ ἀπήλλαξε πάντων ἀπαιτήσας, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντας, οὐ πολλῷ μᾶλλον προσδέξεται; εἶτα, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ἑαυτὸν μέσον τίθεις, καὶ ἐντεῦθεν κελεύων τὸ παράδειγμα λαμβάνειν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται. διὸ καὶ ἐπάγει,

3 Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν·

Οὐκ ἀπὸ τοῦ καιροῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωσάντων αὐτοὺς πείθων. καὶ ὅρα πῶς ἀτύφως. οὐ γὰρ εἶπε, προσέχετε εἰς ἡμᾶς ὅτι τοιοῦτοί ἐσμεν· ἀλλὰ πῶς ἐπ' ἀναιρέσει κατηγορίας, τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγεῖται. καὶ δύο τίθησιν ὑπερβολὰς ἀμώμου βίου, μηδεμίαν ἐν μηδενί, λέγων. καὶ οὐκ εἶπε κατηγορίαν, ἀλλ' ὃ πολλῷ ἔλαττον ἦν, προσκοπήν· τουτέστι, μέμψιν, κατάγνωσιν μηδενὶ παρέχοντες καθ' ἡμῶν. ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν· τουτέστιν, ἵνα μή τις αὐτῆς ἐπιλάβηται. καὶ οὐκ εἶπε πάλιν, ἵνα μὴ κατηγορηθῇ, ἀλλ', ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν αἰτίαν ἔχῃ, μή τις αὐτῇ εἰς ὁποιονοῦν ἐπισκῆψαι δυνηθῇ.

4 Ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτούς, ὡς Θεοῦ διάκονοι. Τοῦτο πολλῷ μεῖζον. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον κατηγορίας ἐλευθέρους εἶναι, καὶ τοιαῦτα ἐπιδείκνυσθαι, ὡς πάντοθεν φαίνεσθαι διακόνους ὄντας Θεοῦ. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἀπηλλάχθαι κατηγορίας, καὶ ἐγκωμίοις βρύειν. καὶ οὐκ εἶπε, φαινόμενοι, ἀλλὰ συνιστῶντες· τουτέστιν, ἀποδεικνύντες. εἶτα λέγει καὶ πόθεν τοιοῦτοι ἐγένοντο. πόθεν οὖν ἐγένοντο;

Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, φησι· Τὸν θεμέλιον τῶν ἀγαθῶν τίθεις. διόπερ οὐδὲ ἁπλῶς ὑπομονὴν εἶπεν, ἀλλὰ πολλήν· καὶ δείκνυσιν αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος. τὸ γὰρ ἕν τι καὶ δεύτερον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν μέγα. ἀλλ' ἐπάγει καὶ τὰς νιφάδας τῶν πειρασμῶν, λέγων,

Ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις. Τοῦτο ἐπίτασις θλίψεως, ὅταν ἄφυκτα ᾖ τὰ κακά, καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τις ἐπικέηται τῶν δεινῶν δυσδιεξόδευτος. Ἐν στενοχωρίαις.

Ἤτοι ταῖς τοῦ λιμοῦ, φησι, καὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἀναγκαίων· ἢ καὶ ἁπλῶς ταῖς τῶν πειρασμῶν.

5 Ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις. Καίτοι τούτων καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον ἀφόρητον ἦν· καὶ τὸ μαστίζεσθαι μόνον, καὶ τὸ δεδέσθαι μόνον, καὶ τὸ μηδαμοῦ δύνασθαι

στῆναι

y

Ἡσα. μθ'. Καιρῷ

στεῖον ἐλαυνόμενον· τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν ἀκαταστασίαις. ὅταν δὲ καὶ πάντα, καὶ ὁμοῦ πάντα ἐπίῃ, ἐννόησον ἡλίκης δεῖται ψυχῆς. Εἶτα μετὰ τὴν ἔξωθεν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ τίθησιν.

Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις,

6 Ἐν ἁγνότητι. Διὰ τούτων πάντων καμάτους αἰνίττεται, οὓς ἔκαμε περιιὼν καὶ ἐργαζόμενος, τὰς νύκτας ἐν αἷς ἐδίδασκεν· ἢ ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς εἰργάζετο, καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων οὐδὲ τοῦ νηστεύειν ἠμέλει, καίτοιγε ταῦτα ἀντὶ μυρίων ἤρκει νηστειῶν. ἁγνότητα δὲ ἐνταῦθα, ἢ σωφροσύνην πάλιν, ἢ τὴν ἐν ἅπασι καθαρότητα, ἢ τὸ ἀδωροδόκητον, ἢ καὶ τὸ δωρεὰν τὸ εὐαγγέλιον κηρύττειν. Ἐν γνώσει. Τί ἐστιν, ἐν γνώσει; ἐν σοφίᾳ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένῃ, τῇ ὄντως γνώσει· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ, καὶ τῇ ἔξωθεν παιδεύσει κομπάζοντες, ταύτῃ δὲ ἐλαττούμενοι. Ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι.

Πολὺ γὰρ καὶ ταῦτα γενναίας τῆς ψυχῆς, τὸ πανταχόθεν παροξυνόμενον καὶ κεντούμενον, μακροθύμως ἅπαντα φέρειν. Εἶτα δεικνὺς πόθεν τοιοῦτος γέγονεν, ἐπήγαγεν,

Ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα ταῦτα κατορθοῦμεν, φησίν. Ἀλλ' ὅρα πότε τὴν παρὰ τοῦ πνεύματος ἔθηκε τοῦ ἁγίου βοήθειαν. ὅτε τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι λέγειν διὰ τούτου. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι καὶ πνεύματος πολλοῦ πεπληρώμεθα, καὶ ἀποδείκνυμεν καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀποστολὴν, ἀπὸ τοῦ χαρισμάτων ἠξιῶσθαι πνευματικῶν. Εἰ γὰρ καὶ χάρις τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αἴτιος ὁ διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ τῶν ἱδρώτων τὴν χάριν ἐπισπασάμενος. Εἰ δέ τις εἴποι, μετὰ τῶν εἰρημένων αὐτὸν ἐμφαίνειν τὸ ὅτι καὶ ἐν τῇ χάριτι τῇ πνευματικῇ οὐδεμίαν ἔδωκε προσκοπὴν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἐννοίας. καὶ γὰρ οἱ τὰς γλώσσας λαβόντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐπαρθέντες, ἐμωμήθησαν. ἔστι γὰρ καὶ χάρισμα λαβόντα πνευματικὸν, οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι. ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησίν· ἀλλὰ καὶ ἐν πνεύματι, τουτέστιν, * ἐν τοῖς χαρίσμασιν ἄμεμπτοι ἐγινόμεθα.

Ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ. Τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τοῦτο τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάζετο, τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα μένειν ἐποίει παρ' αὐτῷ, δι' οὗ καὶ πάντα αὐτῷ κατωρθοῦτο.

7 Ἐν λόγῳ ἀληθείας. Ὃ πολλαχοῦ λέγει, ὅτι οὐ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ νοθεύοντες διετελέσαμεν. Ἐν δυνάμει Θεοῦ. Ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, οὐδὲν ἑαυτῷ, (β. Κορ. δ. β.) ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατιθεὶς, καὶ αὐτῷ λογιζόμενος τὰ αὐτοῦ κατορθώματα, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγξατο, καὶ ἔφησεν ἄληπτον παρεσχηκέναι βίον διὰ πάντων, καὶ φιλοσοφίαν ἄκραν· τῷ πνεύματι, καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα ἀνατίθησιν. οὐδὲ γὰρ τὰ τυχόντα ἦν τὰ εἰρημένα. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ζῶντα δύσκολον κατορθοῦν, καὶ ἄληπτον εἶναι· τὸν ὑπὸ τοσούτων ἐνοχλούμενον πειρασμῶν, καὶ διὰ πάντων λάμψαντα, ἐννόησον ἡλίκης εἶναι ψυχῆς. καίτοι οὐδὲ ταῦτα ὑπέμενε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα τούτων, ἅπερ ἑξῆς τίθησι. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι ἄληπτος ἦν ἐν τοσούτοις κύμασι πλέων, οὐδ' ὅτι πάντα ὑπέμεινε γενναίως, ἀλλ' ὅτι καὶ μεθ' ἡδονῆς πάντα. ἅπερ διὰ τῶν ἑξῆς ἡμῖν πάντα ποιεῖ φανερὰ, λέγων οὕτω· Διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν. Εἶδες ψυχῆς παράστημα, καὶ φρόνημα εὔτονον; δείκνυσι γὰρ ὅτι ὅπλα εἰσὶν αἱ θλίψεις, οὐ μόνον οὐ καταβάλλοντα, ἀλλὰ καὶ τειχίζοντα, καὶ ἰσχυροτέρους ποιοῦντα. ἀριστερὰ δὲ καλεῖ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρά. καὶ γὰρ τοιαῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα. τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως αὐτὰ καλεῖ; ἢ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν, ἢ ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς εὔχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

8 Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας. Τί λέγεις; ὅτι δόξης ἀπολαύεις, μέγα τοῦτο θεὶς εἶ; ναὶ, φησί. τί δήποτε; τὸ μὲν γὰρ ἀτιμίαν ἐνεγκεῖν, μέγα· τὸ δὲ δόξης μετασχεῖν, οὐ νεανικῆς δεῖται ψυχῆς. νεανικῆς μὲν οὖν, καὶ σφόδρα μεγάλης, ὥστε αὐ-

τῆς ἀπολαύοντα μὴ ἐκτραχηλιασθῆναι. διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ φρονεῖ, ὡς ἐπ' ἐκείνῳ. καὶ γὰρ
ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίως ἔλαμπε. πῶς δὲ ὅπλον γίνεται δικαιοσύνης; ὅτι ἐνάγει πολλοὺς εἰς
εὐσέβειαν. οὐ τὸ ἐν τιμῇ εἶναι τοὺς διδασκάλους· καὶ ἔργων δὲ ἀγαθῶν τοῦτο δεῖγμά ἐστι, καὶ τὸν
Θεὸν τοῦτο δοξάζει. καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐμηχανίας, ὃ διὰ τῶν ἐναντίων εἰσάγειν τὸ
κήρυγμα. σκόπει δέ· ἐδέδετο ὁ Παῦλος· καὶ τοῦτο ἦν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου. Τὸ γὰρ κατ' ἐ- 5
μέ, φησιν, εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πε-
ποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. δόξης πάλιν
ἀπήλαυε· καὶ τοῦτο πάλιν ἐκείνους προθυμοτέρους εἰργάζετο. διὰ δυσφημίας, καὶ εὐ-
φημίας. οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνα γενναίως ἔφερε τὰ ἐν τῷ σώματι, τὰς θλίψεις, καὶ ὅσα ἀπη-
ριθμήσατο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μόνης καθαπτόμενα. οὐδὲ γὰρ καὶ ταῦτα ἁπλῶς 10
θορυβεῖν εἴωθεν. ὁ γοῦν Ἱερεμίας πολλοὺς ἐνεγκὼν πειρασμούς, πρὸς ταῦτα ἀπηγόρευε·
καὶ ἐπειδὴ ὠνειδίζετο, ἔλεγεν, Οὐ μὴ προφητεύσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου. καὶ
ὁ Δαβὶδ πολλαχοῦ τὸν ὀνειδισμὸν ἀποδύρεται. καὶ ὁ Ἡσαΐας μετὰ πολλά, ὑπὲρ τούτου πα-
ρακαλεῖ λέγων, Ὀνειδισμὸν τῶν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε, καὶ τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἡτ-
τᾶσθε. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πάλιν τοῖς μαθηταῖς, Ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν 15
ψευδόμενοι, χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, φησιν, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἀλ-
λαχοῦ δέ φησι, Καὶ σκιρτήσατε. οὐκ ἂν δὲ τοσοῦτον ἔθηκε τὸν μισθόν, εἰ μὴ πολὺς ἦν ὁ ἀ-
γών. ἐν μὲν γὰρ ταῖς βασάνοις καὶ τὸ σῶμα μερίζεται μετὰ τῆς ψυχῆς τὰς ἀλγηδόνας. καὶ
γὰρ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὁ πόνος ἐστίν· ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς μόνης. πολλοὶ γοῦν ἀπὸ
τούτων μόνον ἔπεσον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἀπώλεσαν. καὶ τῷ Ἰὼβ δὲ τῶν σκωλήκων 20
καὶ τῶν τραυμάτων φορτικώτερα ἐφάνη τὰ παρὰ τῶν φίλων ὀνείδη. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐ-
δὲν ἀφορητότερον τοῖς ὀδυνωμένοις λόγου δυναμένου δακεῖν ψυχήν. διὸ μετὰ τῶν κιν-
δύνων καὶ τῶν ἱδρώτων, καὶ ταῦτα τίθησι, λέγων, Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας. πολλοὶ γοῦν καὶ
τῶν Ἰουδαίων, διὰ τὴν δόξαν τὴν τῶν πολλῶν, οὐκ ἠθέλησαν πιστεῦσαι. Ἐφοβοῦντο γὰρ οὐχ
ἵνα μὴ κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. διὸ λέγει, Πῶς δύνασθε πιστεύ- 25
ειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες; καὶ πολλοὺς ἂν ἴδοιμεν, οἳ πάντων μὲν κατεφρόνησαν
τῶν δεινῶν, ὑπὸ δὲ δόξης ἡττήθησαν. Ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς·

Τοῦτό ἐστι, διὰ δυσφημίας, καὶ εὐφημίας.

9 Ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι· Τοῦτό ἐστι, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας.
τοῖς μὲν γὰρ ἦσαν γνώριμοι, καὶ περισπούδαστοι· τοῖς δὲ οὐδὲ εἰδέναι αὐτοὺς ἠξίουν. 30

Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν· Ὡς ἐπιθανάτιοι, καὶ κατάδικοι· ὅπερ καὶ
αὐτὸ ἀτιμίας ἦν. τοῦτο δὲ ἔλεγε, δεικνὺς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν αὐτῶν
ὑπομονήν. τὸ μὲν γὰρ τῶν ἐπιβουλευόντων μέρος, ἀπεθάνομεν, καὶ τοῦτο πάντες νομί-
ζουσι· διὰ δὲ τὸν Θεὸν διεφύγομεν τοὺς κινδύνους. εἶτα δηλῶν καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα συγ-
χωρεῖ ὁ Θεός, ἐπήγαγεν, Ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι· 35

Μέγα ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, καὶ περὶ τῶν μισθῶν, δεικνὺς τὸ κέρδος αὐτοῖς γινόμενον, καὶ
τοὺς ἐχθροὺς ἄκοντας αὐτοὺς ὠφελοῦντας.

10 Ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἔξωθεν ὑποπτευ-
όμεθα, ὡς ἐν ἀθυμίᾳ εἶναι· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐκείνοις προσέχομεν, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν ἀκμάζουσαν
ἔχομεν. καὶ οὐκ εἶπε, χαίροντες μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ διηνεκές. ἀεὶ γὰρ χαίρον- 40
τες, φησί. τί τοίνυν ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς; ἐν ἧ τοσούτων ἐπιόντων δεινῶν, μείζων
ἡ χαρὰ γίνεται; Ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες. Τινὲς μέν φασι πλοῦ-
τον ἐνταῦθα λέγεσθαι τὸν πνευματικόν· ἐγὼ δὲ εἴποιμι ἂν καὶ τὸν σαρκικόν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτον ἐ-
πλούτουν, καινῷ τινι τρόπῳ τὰς ἁπάντων ἔχοντες οἰκίας ἀνεῳγμένας αὐτοῖς. καὶ τοῦτο
ἐδήλωσε

Marginal references: Φιλιπ. α. ιϐ. (line 5); Ιερ. κ. θ. (line 12); Ησ. να. ζ. (line 14); Ματθ. ε. ια. (line 15); Λυκ. ϛ. κγ. (line 17); Ιωαν. ιϐ. μϐ. (line 24); Ιωαν. ε. μδ. (line 25).

ἐδήλωσε διὰ τῶν ἑξῆς, εἰπών, Ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο; πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἔνι; ὁ γὰρ πολλὰ κατέχων, οὐδὲν ἔχει· ὁ δὲ μηδὲν ἔχων, τὰ πάντα κέκτηται. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπὸ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία ἐγίνετο. εἰ δὲ θαυμάζεις πῶς ἔστι τὸν μηδὲν ἔχοντα τὰ πάντα ἔχειν, αὐ-
5 τὸν τοῦτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ὃς τῇ οἰκουμένῃ ἐπέταττε, καὶ οὐχὶ τῶν χρημάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν κύριος ἦν. Εἰ δυνατόν, φησι, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες Γαλ. δ. ιε.
ἂν ἐδώκατέ μοι. ταῦτα δὲ λέγει, παιδεύων μὴ ταράττεσθαι πρὸς τὰς τῶν πολλῶν δόξας, κἂν πλουσίους λέγωσι, κἂν ἀγνοῶσι, κἂν καταδίκους νομίζωσι, κἂν ἐπιθυματικοὺς, κἂν λυπεῖσθαι, κἂν ἐν πτωχείᾳ εἶναι, κἂν μηδὲν ἔχειν, κἂν οὖν ἐν ἀθυμίᾳ ἀθυμεῖν· ὅτι οὐδὲ τοῖς τυφλοῖς
10 ὁ ἥλιος καταφανής, οὐδὲ τοῖς παραπαίουσιν ἡ τῶν σωφρονούντων ἡδονὴ δήλη. μόνοι γὰρ οἱ πιστοὶ ὀρθοὶ κριταὶ τῶν πραγμάτων εἰσί, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσι καὶ ἀλγοῦσι τοῖς ἄλλοις. καὶ γὰρ εἴ τις ἄπειρος ἀγώνων πυκτεύοντα θεάσαιτο τραύματα ἔχοντα, καὶ στέφανον περικείμενον, ἡγήσαιτο αὐτὸν ἀλγεῖν διὰ τὰ τραύματα, οὐκ εἰδὼς τὴν ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου· καὶ οὗτοι τοίνυν ἐπειδὴ ἃ πάσχομεν ἴσασιν, ὑπὲρ δὲ ὧν πάσχομεν ἀγνοοῦσιν, εἰκό-
15 τως ταῦτα μόνα ὑποπτεύουσι, τὰ παλαίσματα μὲν καὶ τοὺς κινδύνους ὁρῶντες, τὰ δὲ ἔπαθλα καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὴν τῶν ἀγώνων ὑπόθεσιν οὐκέτι. τί οὖν ἦν πάντα ἅπερ Παῦλος κατεῖχε, λέγων, ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες; τὰ βιωτικά, τὰ πνευματικά. ὃν γὰρ ὡς ἄγγελον αἱ πόλεις ἐδέχοντο, ὑπὲρ οὗ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκαν, ὑπὲρ οὗ τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπετίθεντο, πῶς οὐκ οὐ πάντα εἶχε τὰ ἐκείνων; εἰ δὲ βούλει
20 καὶ τὰ πνευματικὰ ἰδεῖν, ὄψει καὶ ἐν τούτοις μάλιστα πλουτοῦντα. ὁ γὰρ οὕτω τῷ βασιλεῖ τῶν πάντων φίλος, ὡς καὶ ἀπορρήτων κοινωνεῖν τῷ δεσπότῃ τῶν ἀγγέλων, πῶς οὐ πάντων εὐπορώτερος ἦν, καὶ πάντα εἶχεν; οὐκ ἂν οὕτως ὑπ᾽ ἐκείνου δαίμονες, οὐκ ἂν οὕτως ἐδραπέτευσε πάθη καὶ νοσήματα.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν τι πάσχωμεν διὰ τὸν Χριστόν, μὴ μόνον γενναίως φέρωμεν, ἀλλὰ ΗΘΙΚΟΝ
25 καὶ χαίρωμεν. κἂν νηστεύωμεν, ὡς τρυφῶντες σκιρτῶμεν· κἂν ὑβριζώμεθα, ὡς ἐγκωμιαζόμενοι χορεύωμεν· κἂν ἀναλίσκωμεν, ὡς κερδαίνοντες διακείμεθα· κἂν πένησι παρέχωμεν, λαμβάνειν νομίζωμεν. ὁ γὰρ μὴ οὕτω διδούς, οὐδὲ δώσει ῥᾳδίως. ὅταν τοίνυν θέλῃς σκορπίσαι, μὴ τοῦτο ἴδῃς μόνον, ὅτι ἀναλίσκεις, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ πλείονα κερδαίνεις· καὶ τοῦτο περὶ ἐκείνου. καὶ μὴ μόνον ἐπὶ ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς, μὴ τὸ δριμὺ τῶν πόνων,
30 ἀλλὰ καὶ τὸ γλυκὺ τῶν ἐπάθλων λογίζου· καὶ πρὸ πάντων, τὴν ὑπόθεσιν τῶν παλαισμάτων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν· καὶ ῥᾳδίως ἐπιβήσῃ τῶν ἀγώνων, καὶ ἐν ἡδονῇ τὸν ἅπαντα βιώσῃ χρόνον. οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν ἡδονὴν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν. διὰ τοῦτο Παῦλος μὲν καθ᾽ ἑκάστην κατακοπτόμενος τὴν ἡμέραν, ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο· οἱ δὲ νῦν, οὐδὲ ὄναρ ὑπομένοντές τι τούτων, ἀλγοῦσι καὶ θρηνοῦσιν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ᾽ ἢ ἐκ τοῦ μὴ φιλόσοφον
35 ἔχειν γνώμην. ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ὀδύρῃ; ὅτι πένης εἶ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπορεῖς; οὐκοῦν διὰ τοῦτό σε μᾶλλον θρηνεῖν δεῖ, οὐχ ὅτι κλαίεις, οὐχ ὅτι πένης εἶ, ἀλλ᾽ ὅτι μικρόψυχος· οὐχ ὅτι χρήματα οὐκ ἔχεις, ἀλλ᾽ ὅτι τοσοῦτον τὰ χρήματα τιμᾷς. καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀπέθνησκε Παῦλος, καὶ οὐκ ἔκλαιεν, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε. λιμῷ ἐμάχετο διηνεκεῖ, καὶ οὐκ ἤλγει, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο. σὺ δὲ ὅτι μὴ πάντα ἔχεις τὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ κείμενα,
40 ἀλγεῖς καὶ κόπτεις ἑαυτόν; ναί, φησιν. ἐκεῖνος γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μόνον ἐμερίμνα, ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ οἰκετῶν, καὶ παίδων, καὶ γυναικός. ἐκεῖνος μὲν οὖν μόνος τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἐμερίμνα, ἀλλὰ τὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ οἰκίας μιᾶς· ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πενήτων τοσούτων ὄντων, ὑπὲρ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπὲρ τῶν πανταχοῦ πτωχευόντων, ὑπὲρ τῶν διδόντων ἐκείνοις οὐχ ἧττον, ἢ τῶν λαμβανόντων. καὶ γὰρ διπλῆ ἦν αὐτῷ ἡ φροντίς

[Margin, at line 26: χ. ἀναλίσκοντι]

τις ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης· καὶ ὅπως τῶν ἀναγκαίων μὴ ἀποροῖεν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς πνευματικοῖς πλουτοῖεν. καὶ οὐχ οὕτως ἐλύπει τὰ παιδία πεινῶντα, ὡς ἐκεῖνον τὰ τῶν πιστῶν πράγματα πάντα. τί λέγω τὰ τῶν πιστῶν; οὐδὲ γὰρ τῆς ὑπὲρ τῶν ἀπίστων φροντίδος ἐλεύθερος ἦν, ἀλλ᾽ οὕτως ὑπὸ ταύτης ἐτήκετο, ὡς εὔχεσθαι καὶ ἀνάθεμα γίνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν· σὺ δὲ, κἂν μυριάκις ἐπικρατήσῃ λιμὸς, οὐκ ἂν ἕλοιό ποτε ἀποθανεῖν ὑπὲρ οὐδενός. καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ γυναικὸς μιᾶς μεριμνᾷς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν. (β. Κορ. ια. κη.) Ἡ γὰρ μέριμνά μου, φησὶ, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. μέχρι τίνος οὖν παίζεις, ἄνθρωπε, Παύλῳ σαυτὸν παραβάλλων, καὶ οὐ παύσῃ τῆς πολλῆς ταύτης μικροψυχίας; δακρύειν γὰρ, οὐχ ὅταν ἐν πενίᾳ ὦμεν, ἀλλ᾽ ὅταν ἁμαρτάνωμεν, δεῖ. τοῦτο γὰρ θρήνων ἄξιον, ὡς τά γε ἄλλα καὶ γέλωτος. ἀλλ᾽ οὐ τοῦτό με λυπεῖ, φησὶ, μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὁ δεῖνα ἐν δυναστείᾳ, ἐγὼ δὲ ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος. καὶ τί τοῦτο; καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος εἶναι ἐδόκει τοῖς πολλοῖς. ἀλλ᾽ ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, φησίν. οὐκοῦν οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ᾽ ἡ τῆς γνώμης ἀσθένεια ποιεῖ σοι τὴν ἀθυμίαν. μὴ τοίνυν τὴν πενίαν θρήνει, ἀλλὰ σαυτὸν τὸν οὕτω διακείμενον· μᾶλλον δὲ μὴ σαυτὸν θρήνει, ἀλλὰ διόρθου· μηδὲ χρήματα ζήτει, ἀλλ᾽ ὃ μυρίων χρημάτων φαιδροτέρους ποιεῖ, τοῦτο δίωκε, φιλοσοφίαν καὶ ἀρετήν. ταύτης μὲν γὰρ οὔσης, οὐδὲν πενίας βλάβος· ταύτης δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲν χρημάτων ὄφελος. τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, τῶν πλουτούντων μὲν, πενιχρὰς δὲ ἐχόντων ψυχάς; οὐχ οὕτω σὺ σαυτὸν ταλανίζεις, ὡς ἐκεῖνος ὁ πλούσιος ἑαυτὸν, ὅτι μὴ τὰ πάντων ἔχει. εἰ δὲ μὴ κλαίει, καθάπερ σὺ, ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδὸς, καὶ ὄψει μυρίους θρήνους καὶ μυρίους κωκυτούς. θέλεις σοι δείξω τὸν πλοῦτον τὸν σὸν, ἵνα παύσῃ μακαρίζων τοὺς ἐν χρήμασι πλουτοῦντας; ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανὸν, πῶς μὲν καλὸς, πῶς δὲ μέγας, πῶς δὲ ἐφ᾽ ὑψηλοῦ κεῖται; τούτου τοῦ κάλλους οὐχὶ πλέον μὲν ἀπολαύει ἐκεῖνος· οὐδ᾽ ἂν δυνηθείη σε παρώσασθαι, καὶ αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ πᾶν. ὥσπερ γὰρ δι᾽ ἐκεῖνον γέγονεν, οὕτω καὶ διὰ σέ. τί δὲ ὁ ἥλιος, τὸ φαιδρὸν τοῦτο ἄστρον, καὶ τηλαυγὲς, καὶ τὰς ὄψεις ἡμῶν εὐφραῖνον, οὐχὶ κοινὸς ἅπασι καὶ ἐν μέσῳ πρόκειται, καὶ πάντες ἀπολαύουσιν ἐξ ἴσης αὐτοῦ, καὶ πλούσιοι, καὶ πένητες; ἀλλ᾽ ὁ τῶν ἄστρων στέφανος, καὶ ὁ τῆς σελήνης κύκλος, οὐχ ὁμοίως πᾶσιν ἀνεῖται; μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, πλέον ἡμεῖς οἱ πένητες ἀπολαύομεν, ἢ ἐκεῖνοι. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ πολλὰ μέθῃ βαπτιζόμενοι, καὶ ἐν "κώμοις διάγοντες καὶ ὕπνῳ βαθεῖ, οὐδὲ ἐπαισθάνονται τούτων, ὑπωρόφιοι ὄντες, καὶ σκιατραφούμενοι· οἱ δὲ πένητες μάλιστα πάντων εἰσὶν οἱ τοῖς στοιχείοις ἐντρυφῶντες τούτοις. κἂν τὸν ἀέρα δὲ ἐξετάσῃς τὸν πανταχοῦ κεχυμένον, τὸν πένητα καθαρωτέρου καὶ πλείονος ἀπολαύοντα ὄψει. καὶ γὰρ ὁδοιπόροι, καὶ γεωργοὶ, τῶν ἐν ἄστει μᾶλλον ἐντρυφῶσι τούτοις· καὶ αὐτῶν πάλιν τῶν ἐν ἄστει τούτων, πλέον οἱ χειροτέχναι, τῶν δι᾽ ὅλης μεθυόντων τῆς ἡμέρας. τί δὲ ἡ γῆ, οὐχὶ κοινὴ πᾶσιν ἀνεῖται; οὐχί, φησι. πῶς τοῦτο λέγεις, εἰπέ μοι; ὅτι ὁ πλουτῶν, καὶ ἐν ἄστει πλέθρα ἀπολαβὼν πλείονα, μακροὺς ἀνίστησι περιβόλους, καὶ ἐν ἀγροῖς πολλὰ ἀποτέμνεται μέρη. τί οὖν, ἐπειδὴ ἀποτέμνεται αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύει μόνος; οὐδαμῶς, κἂν μυρία φιλονεικήσῃ. καὶ γὰρ τοὺς καρποὺς εἰς ἅπαντας ἀναγκάζεται διανέμειν, καὶ σῖτον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιόν σοι γεωργεῖ, καὶ διακονεῖταί σοι πανταχοῦ. καὶ τῶν περιβόλων τῶν μακρῶν, καὶ τῶν οἰκημάτων, μετὰ τὴν ἄφατον δαπάνην καὶ τοὺς πόνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, σοὶ παρασκευάζει τὴν χρῆσιν, ὀλίγον παρὰ σοῦ τῆς τοσαύτης διακονίας ἀργύριον λαβών. καὶ ἐν βαλανείοις, καὶ πανταχοῦ τὸ αὐτὸ συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν· τοὺς μὲν πλουτοῦντας, καὶ χρήμασι, καὶ φροντίσι, καὶ πόνοις δαπανωμένους· τοὺς δὲ πένητας ὀλίγων ὀβολῶν μετὰ ἀδείας ἅπαντα καρπουμένους ταῦτα. καὶ πλέον οὐδὲν ἀπολαύει σου τῆς γῆς. οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνος μὲν δέκα γαστέρας, σὺ δὲ μίαν πληροῖς. ἀλλὰ πολυτελεστέρων αὐτὸς μετέχει σιτίων; μάλιστα μὲν οὐ πολλὴ τοῦτο πλεονεξία. πλὴν κἀνταῦθα σὲ τὸ πλέον "ἔχοντα εὑρήσομεν.

γ. κώμμ[οις]
γ. ἔχει

"Εἰ

Εἰ γὰρ πολυτέλεια αὕτη διὰ τοῦτό σοι ζηλωτὴ εἶναι δοκεῖ, ἐπειδὴ πλείονα ἔχει τὴν
ἡδονήν· ἀλλ' αὕτη παρὰ τῷ πένητι πλείων, οὐχ ἡδονὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγεία. κἂν
τούτῳ πλεονεκτῇ μόνον ὁ πλούσιος, τὸ τὸ σῶμα ἀσθενέστερον κατασκευάζειν, καὶ πλεί-
ονας συνάγειν τὰς πηγὰς τῶν ἀρρωστημάτων. τὰ μὲν γὰρ τοῦ πένητος κατὰ φύσιν οἰκο-
5 νομεῖται πάντα· τὰ δὲ ἐκείνου διὰ τὴν ἀμετρίαν εἰς φθορὰν τελευτᾷ καὶ ἀρρωστίαν.
Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο κατίδωμεν. Εἰ γὰρ δέοι κάμινον
ἀνάψαι, εἶτα ὁ μὲν σηρικὰ ἱμάτια καὶ ὀθόνας λεπτὰς καταβάλοι πολλὰς καὶ ἀπείρους,
καὶ οὕτως αὐτὴν ἀνακαίοι, ὁ δὲ ξύλα δρυὸς καὶ πεύκης, τί πλέον ἕξει οὗτος ἐκείνου; οὐδέν·
ἀλλὰ καὶ ἔλαττόν τι δέ. οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ ἑτέρως * περιτρέψαι τὸ ὑπόδειγμα· Εἰ ὁ
10 μὲν ξύλα βάλοι, ὁ δὲ σώματα ὑποκαίοι, ποία ἂν ἡδέως παρέσται καμίνῳ, τῇ τῶν ξύλων,
ἢ τῇ τῶν σωμάτων; εὔδηλον ὅτι τῇ τῶν ξύλων. ἐκείνη μὲν γὰρ κατὰ φύσιν καίεται, καὶ ἡδὺ
θέαμα τοῖς ὁρῶσίν ἐστιν· αὕτη δὲ τῇ κνίσσῃ, καὶ τῷ ἰχῶρι, καὶ τῷ καπνῷ, καὶ τῇ τῶν ὀστέων
δυσωδίᾳ πάντας ἂν ἀπελάσειεν. ἔφριξας ἀκούσας, καὶ ἐβδελύξω τὴν κάμινον; τοιαῦ-
ται αἱ τῶν πλουσίων γαστέρες εἰσί. πλείονα γὰρ ἐν ταύταις σηπεδόνα, ἢ ἐν τῇ καμίνῳ ἐ-
15 κείνῃ εὕροι τις ἄν· καὶ πνεύματα δυσώδη, καὶ ῥεύματα ἀκάθαρτα, τῷ πανταχοῦ καὶ
ἐν ἑκάστῳ μορίῳ πολλὴν εἶναι τὴν ἀπεψίαν διὰ τὴν πλησμονήν. τῆς γὰρ κατὰ φύσιν θερ-
μοῦ οὐκ ἀρκούσης ἅπαντα κατεργάσασθαι, ἀλλὰ καταχωννυμένου, ἐπίκειται ἐκεῖνα ἄ-
νωθεν καπνιζόμενα, καὶ πολλὴν ποιοῦντα τὴν ἀηδίαν. τίνι οὖν ἄν τις παραβάλοι τὰς ἐ-
κείνων γαστέρας (ἀλλὰ μὴ δυσχεράνητε πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' εἰ μὴ ἀληθῆ λέγω, διε-
20 λέγξατε) τίνι οὖν ἄν τις αὐτὰς παραβάλοι; οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα δεῖξαι αὐτῶν
τὴν ἀθλιότητα. εὕρον καὶ ἑτέραν εἰκόνα. τίνα δὴ ταύτην; καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀμαρῶν
ἔνθα πολλοὶ τῶν φορυτοὶ κόπρου, χόρτου, καλάμης, λίθων, πηλοῦ, συνεχεῖς ἐμφράξεις
γίνονται, καὶ ὑπερεκχεῖται λοιπὸν ἄνωθεν ἡ τοῦ βορβόρου ῥύμη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τούτων κοιλί-
ας συμβαίνει. φραττομένης γὰρ αὐτῆς κάτωθεν, ἄνωθεν ἀναβλύζει τὰ πλείονα τῶν
25 πονηρῶν τούτων ῥευμάτων. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν πενήτων οὕτως· ἀλλ' ὥσπερ αἱ τὰ καθαρὰ
προχέουσαι ῥεῖθρα πηγαί, καὶ κήπους ἀρδεύουσαι καὶ παραδείσους, οὕτω καὶ αἱ τούτων γα-
στέρες εἰσὶ καθαραὶ τῶν τοιούτων περιττωμάτων. ἀλλ' οὐχ αἱ τῶν πλουτούντων, μᾶλ-
λον δὲ τρυφώντων, τοιαῦται· ἀλλὰ χυμῶν, φλεγμάτων, χολῆς, αἵματος διεφθορότος, ῥεύ-
ματος σεσηπότος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων εἰσὶ πεπληρωμέναι. διόπερ οὐδεὶς κἂν
30 πρὸς βραχὺν ἀρκέσῃ χρόνον διαπαντὸς ἐν τρυφῇ ζῶν, ἀλλ' ἐν ἀρρωστίαις βιώσεται
διηνεκέσι. διὸ καὶ ἡδέως ἂν ἠρόμην αὐτούς, τίνος ἕνεκεν τὰ σιτία δέδοται· ἵνα φθειρώμεθα,
ἢ ἵνα τρεφώμεθα; ἵνα νοσῶμεν, ἢ ἵνα ὑγιαίνωμεν; ἵνα ἀσθενῶμεν, ἢ ἵνα ἰσχύωμεν; εὔδηλον
ὅτι διὰ τροφήν, καὶ ὑγείαν, καὶ ἰσχύν. τίνος οὖν ἕνεκεν εἰς τοὐναντίον αὐτοῖς ἀποκέχρησθε,
νόσον καὶ ἀσθένειαν διὰ τούτων δημιουργοῦντες τῷ σώματι; ἀλλ' οὐχ ὁ πένης, ἀλλ'
35 ὑγείαν καὶ εὐρωστίαν καὶ ἰσχὺν διὰ τῆς λιτῆς ὠνεῖται τροφῆς. μὴ δὴ κλαῖε διὰ πε-
νίαν τὴν ὑγείας μητέρα. ἀλλὰ καὶ ἀγάλλου· καί, εἰ βούλει πλουτεῖν, καταφρόνει
πλούτου. οὐ γὰρ τὸ χρήματα ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖσθαι τοῦ ἔχειν, τοῦτο μάλιστα εὐπο-
ρία. ἂν οὕτω κατορθώσωμεν, καὶ ἐνταῦθα τῶν πλουτούντων πάντων εὐπορώτεροι ἐσόμεθα,
καὶ ἐκεῖ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
40 φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιγ. 11 ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΗΜΩΝ ΑΝΕΩΓΕ ΠΡΟΣ ΥΜΑΣ, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. 12 Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν.

Διηγησάμενος περὶ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν καὶ θλίψεων (ἐν ὑπομονῇ γάρ, φησιν, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις) καὶ δείξας ὅτι μέγα ἀγαθὸν τὸ πρᾶγμα (ὡς λυπούμενοι [γάρ] φησιν, ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες) καὶ ὅπλα αὐτὰ εἰπὼν (ὡς παιδευόμενοι γάρ, φησι, καὶ μὴ θανατούμενοι) καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν πολλὴν κηδεμονίαν διὰ τούτων ἐμφήνας καὶ τὴν δύναμιν (ἵνα γὰρ ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, φησι, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν) καὶ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ καταλέξας (πάντοτε γὰρ τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ, φησι, περιφέρομεν) καὶ ὅτι ἀναστάσεως τοῦτο ἀπόδειξις σαφής (ἵνα γὰρ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν, φησι) καὶ ὧν γέγονε κοινωνός, καὶ τίνα ἐπιστεύθη (ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, φησιν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι᾽ ἡμῶν) καὶ τίνων ἐστὶ διάκονος, ὅτι οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, καὶ ὅτι οὐ τούτῳ μόνον αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ τοῖς πειρασμοῖς (Θεῷ γάρ, φησι, χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι) μέλλει λοιπὸν αὐτοῖς καὶ ἐπιτιμᾶν, ὡς οὐ σφόδρα περὶ αὐτὸν διακειμένοις. ἀλλὰ μέλλων, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται· ἀλλὰ πρότερον τὰ περὶ τῆς ἀγάπης εἰπών, ἣν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείκνυτο, τότε ἐμβαίνει καὶ εἰς τὸν περὶ τούτων λόγον. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων αἰδέσιμος ὁ ἐπιτιμῶν εἴη, ἀλλ᾽ ὅμως ὅταν καὶ τὴν φιλίαν, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς ἐγκαλουμένους, ἐπιδείξηται, ἀνεπαχθέστερον ποιεῖ τὸν λόγον. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ἱδρώτων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀγώνων ἐκβάς, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀγάπης μεταβαίνει λόγον· καὶ οὕτως αὐτῶν καθάπτεται. τίνα οὖν ἐστι τὰ τῆς ἀγάπης ἐνδεικτικά; τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι. καὶ ποῖον τοῦτο σημεῖον ἀγάπης; τί δὲ καὶ ἔστιν ὅλως τὸ εἰρημένον; οὐκ ἀνεχόμεθα, φησι, σιγᾶν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἀεὶ βουλόμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν φθέγγεσθαι καὶ διαλέγεσθαι ὑμῖν· ὅπερ ἔθος τῶν ἀγαπώντων ἐστί. καὶ γὰρ ὅπερ εἰσὶν ἐπὶ σώματος περιπλοκαὶ χειρῶν, τοῦτο ἐπὶ ψυχῆς συνουσία λόγου. μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι πάντα μετὰ παῤῥησίας ὑμῖν διαλεγόμεθα, ὡς ἀγαπητοῖς, καὶ οὐδὲν ὑποστελλόμενοι, οὐδὲ ταμιευόμενοι. ἐπειδὴ γὰρ λοιπὸν μέλλει ἐπιτιμᾶν, συγγνώμην αἰτεῖ· αὐτὸ τὸ ἐπιτιμᾶν μετὰ παῤῥησίας ἀπόδειξιν ποιούμενος τοῦ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ ὀνόματος, φιλίας πολλῆς, καὶ διαθέσεως, καὶ θερμότητος. καὶ γὰρ εἰώθαμεν τῶν ἀγαπωμένων συνεχῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα περιστρέφειν. ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. καθάπερ γὰρ τὸ θερμαῖνον εὐρύνειν εἴωθεν· οὕτω καὶ τῆς ἀγάπης ἔργον, τὸ πλατύνειν ἐστί. θερμὴ γάρ ἐστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ζέουσα. αὕτη καὶ τὸ στόμα ἀνεπέτασε Παύλου, καὶ τὴν καρδίαν ἐπλάτυνεν. οὐδὲ γὰρ τῷ στόματι μόνον φιλῶ, φησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συνᾴδουσαν ἔχω. διὰ τοῦτο μετὰ παῤῥησίας φθέγγομαι, ὅλῳ τῷ στόματι, ὅλῃ τῇ διανοίᾳ. οὐδὲν γὰρ τῆς Παύλου καρδίας πλατύτερον, ἣ τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, καθάπερ ἄν τις ἐρώμενον, οὕτω σφοδρῶς ἠγάπα· οὐ διαζομένης αὐτοῦ τῆς φιλίας καὶ ἀσθενεστέρας γινομένης, ἀλλ᾽ ὁλοκλήρου ἐν ἑκάστῳ μενούσης. καὶ τί θαυμαστὸν ἐπὶ πιστῶν, ὅπουγε καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων, τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐδέχετο ἡ καρδία Παύλου; διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, φιλῶ ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἐμφατικώτερον, τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγεν, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται· πάντας

ἔνδον

ἔνδον ἔχομεν· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ μετ' εὐρυχωρίας πολλῆς. ὁ γὰρ φιλούμενος,
μετὰ πολλῆς ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλοῦντος βαδίζει τῆς ἀδείας. διό φησιν, οὐ στενοχω-
ρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. καὶ τὴν ἐπιτίμησιν ὅρα μετὰ φει-
δοῦς γινομένην· ὃ τῶν σφόδρα φιλούντων ἐστίν. οὐκ εἶπεν, οὐ φιλεῖτε ἡμᾶς, ἀλλ' οὐ μετὰ
5 τοῦ αὐτοῦ μέτρου. οὐ γὰρ βούλεται αὐτῶν σφόδρα καθάψασθαι. καὶ πανταχοῦ δὲ ἴδοι τις ἂν
πῶς ἐκκαίεται τῶν πιστῶν, ἐκλέγων ἑκάστης ἐπιστολῆς αὐτοῦ τὰ ῥήματα. Ῥωμαίοις μὲν γάρ
φησιν, Ἐπιποθῶ δὲ ἰδεῖν ὑμᾶς, καὶ, Πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ, Εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Γαλάταις δέ φησι, Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. Ἐφεσίοις * πάλιν, Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου ὑπὲρ ὑμῶν. Φιλιππησίοις δὲ, Τίς
10 γάρ μοί ἐστιν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν
τοῖς δεσμοῖς αὐτοὺς περιφέρειν ἔλεγε. Κολασσαεῦσι δὲ, Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα
ἔχω ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασί με ἐν σαρκὶ, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν. Θεσ-
σαλονικεῦσι δὲ, Ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν
ὑμῖν μεταδοῦναι οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Τιμοθέῳ δὲ, Μεμνη-
15 μένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ. Τίτῳ δὲ, Τῷ ἀγαπητῷ τέκνῳ· καὶ Φιλήμονι
ὁμοίως. καὶ Ἑβραίοις δὲ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα γράφει, καὶ οὐ παύεται παρακαλῶν, καὶ λέγων,
Ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ· καθάπερ παῖδας δυσχεραίνοντας μήτηρ.
οὕτω καὶ αὐτοῖς, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, φησιν. οὐ λέγει δὲ μόνον ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ φιλεῖται
παρ' αὐτῶν· ἵνα καὶ ταύτῃ * μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσηται. καίτοι τοῖς μὲν τοῦτο μαρτυρῶν φη-
20 σιν, ὅτι ἦλθε Τίτος ἀπαγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμὸν, τὸν ὑμῶν ζῆ-
λον. καὶ Γαλάταις, Εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι. καὶ
Θεσσαλονικεῦσιν, Ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς. καὶ Τιμοθέῳ δὲ, Μεμνημένος σου
τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ. καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν εὕροι τις ἂν αὐτὸν τοῦτο
μαρτυροῦντα τοῖς μαθηταῖς, καὶ ὅτι ἐφίλησε, καὶ ὅτι φιλεῖται· οὐ μὴν ὁμοίως. καὶ ἐνταῦθα
25 φησιν, Εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τῷ τέ-
λει· τέως δὲ σφοδρότερον, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑ-
μῶν. ὑμεῖς ἕνα δέχεσθε, φησίν· ἐγὼ δὲ πόλιν ὁλόκληρον, καὶ δῆμον τοσοῦτον. καὶ οὐκ εἶπεν,
οὐ δέχεσθε ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι στενοχωρεῖσθε· τὸ αὐτὸ μὲν αἰνιττόμενος, μετὰ φειδοῦς δὲ, καὶ τοῦ μὴ
σφόδρα καθάψασθαι.

Ρωμ. α. ια. καὶ ι. Γαλατ. δ. ιθ. Εφεσ. γ. ιδ. α. Θεσ. β. ιθ. Κολασ. β. α. α. Θεσ. β. ζ. β. Τιμ. α. δ. Τιτ. α. δ. Εβρ. ι. λζ. β. Κορ. ζ. ζ. Γαλ. δ. ιε. α. Θεσ. α. θ. β. Τιμ. α. δ. β. Κορ. ιβ. ιε.

30 13 Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς.

Καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον, πρότερον ἀγαπηθῆναι, εἶτα ἀγαπῆσαι. κἂν γὰρ τὸ ἴσον τις
εἰσενέγκῃ μέτρον, ἐλάττων ἐστὶν ὁ δεύτερος ἐπελθών. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι,
φησί, κἂν παρ' ἐμοῦ λαβόντες τὰς ἀρχὰς τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπιδείξησθε, ἀγαπῶ καὶ στέργω.
εἶτα ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ ὅτι κολακείας ἐκτὸς τὰ εἰρημένα, ὡς τέ-
35 κνοις λέγω, φησί. τί ἐστιν, ὡς τέκνοις; οὐδὲν μέγα αἰτῶ, εἰ πατὴρ ὢν βούλομαι φιλεῖσθαι
παρ' ὑμῶν. καὶ ὅρα σύνεσιν, καὶ μετριοφροσύνην. οὐ τίθησιν ἐνταῦθα τοὺς κινδύνους τοὺς
ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τοὺς πόνους, καὶ τοὺς θανάτους, καίτοι πολλὰ ἔχων εἰπεῖν (οὕτως ἐστὶν ἄτυφος)
ἀλλὰ τὸ φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοῖ φιλεῖσθαι, ὅτι πατὴρ ὑμῶν ἐγενόμην, φησὶν, ὅτι σφόδρα ὑ-
μῶν περιέχομαι· ὃ μάλιστα * περιΐσταται τῶν φιλουμένων πολλάκις, ὅταν τις αὐτοῖς τὰς εὐεργεσίας
40 προσφέρῃ. δοκεῖ γὰρ ὀνειδίζειν. διὸ οὐ ποιεῖ τοῦτο Παῦλος, ἀλλ' ὡς τέκνα πατέρα ἀγα-
πήσατε, φησίν· ὃ τῆς φύσεως μᾶλλον ἐστὶ, καὶ ὀφειλόμενον ἑκάστῳ πατρί. εἶτα ἵνα μὴ
δόξῃ δι' ἑαυτὸν ταῦτα λέγειν, δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ ἐκείνων κέρδος καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐπι-
σπᾶται φιλίαν. διὸ καὶ ἐπήγαγε,

14 Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ ἀναμίγνυσθε ἀ-
πίστοις,

πίστοις, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καθαπτόμενος ἀπὸ ἀδικούντων τὸ δίκαιον, μὴ ἐκκλίνητε ἑαυτοὺς, φησί. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; Ἐνταῦθα λοιπὸν σύγκρισιν ποιεῖται οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης, καὶ τῆς ἐκείνων τῶν διαφθειρόντων αὐτοὺς, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν εὐγενείας, καὶ τῆς ἐκείνων ἀτιμίας. οὕτω γὰρ καὶ σεμνότερος ὁ λόγος γέγονε, καὶ αὐτῷ πρεπωδέστερος, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπᾶται. ὡς ἂν εἴ τις παιδὶ τῶν γεγεννηκότων ὑπερορῶντι, καὶ μιαροῖς ἑαυτὸν ἐκδιδόντι, λέγοι, τί ποιεῖς, ὦ παιδίον; τοῦ μὲν πατρὸς καταφρονεῖς; προτιμᾷς δὲ τοὺς μιαροὺς ἄνδρας, καὶ μυρίας γέμοντας κακίας; οὐκ οἶσθα πόσον αὐτῶν βελτίων εἶ καὶ σεμνότερος; οὕτω γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ἀφίστησι τῆς ἐκείνων συνουσίας, ἢ εἰ τὸν πατέρα θαυμάζοι. ἂν μὲν γὰρ λέγοι, οὐκ οἶσθα πόσον ἐστὶν ὁ πατήρ σου βελτίων ἐκείνων; οὐδὲν τοσοῦτον ἐργάσεται. ἂν δὲ τὸν πατέρα ἀφεὶς, αὐτὸν αὐτῶν προκρίνοι, λέγων, οὐκ οἶσθα τίς μὲν σὺ, τί δὲ ἐκεῖνοι; οὐκ ἐννοεῖς σου τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐκείνων; τίς γάρ σοι κοινωνία κἀκείνοις τοῖς κλέπταις, τοῖς μοιχοῖς, τοῖς γόησι; ταχέως αὐτὸν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς αὐτοῦ πτερώσας, ἀπορρῆξαι ἐκείνων παρασκευάσει. τὸν μὲν γὰρ πρότερον οὐ σφόδρα δέξεται λόγον, ὅτι κατηγορία αὐτοῦ ἐστιν ἡ προτίμησις τοῦ πατρὸς, ὅταν μὴ μόνον πατέρα φαίη (λυπῶν, ἀλλὰ καὶ πατέρα τοιοῦτον· ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ). οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο μὴ ἐγκωμιάζεσθαι· καὶ δι' αὐτοῦ δὴ, μετὰ τῶν ἐπαίνων τοῦ ἀκούοντος, ὁ ἔλεγχος γίνεται ἀπαραδέκτιος. χαλᾶται γὰρ ὁ ἀκροατὴς, καὶ φρονήματος πληροῦται μεγάλου, καὶ διαπτύει τὴν ἐκείνων συνουσίαν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοῦ ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ὅτι οὕτω προήγαγε τὴν σύγκρισιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἕτερόν τι μεῖζον ἐπενόησε, καὶ ἐκπληκτικώτερον· πρῶτον μὲν κατ' ἐρώτησιν προσαγαγὼν τὸν λόγον (ὅπερ τῶν σαφῶν καὶ ὁμολογουμένων ἐστίν) ἔπειτα δὲ πλατύνων τῇ πυκνότητι καὶ τῷ πλήθει τῶν ὀνομάτων. οὐ γὰρ ἓν, καὶ δύο, καὶ τρία, ἀλλὰ πλείονα πρὸς τούτοις ἀντὶ τῶν προσώπων τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων τίθησι, καὶ ἄκραν ἐνταῦθα ἀρετὴν, καὶ ἐσχάτην ἐκεῖ κακίαν ὑπογράφει· καὶ πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον δείκνυσιν, ὡς μηδὲ δεηθῆναι κατασκευῆς. Τίς γὰρ, φησι, μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

χρ. συναχθόντων

15 Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;

16 Ἢ τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Εἶδες πῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα τίθησι, καὶ ἀρκοῦντα αὐτῷ πρὸς ἀποτροπήν; οὐδὲ γὰρ εἶπε, παρανομίᾳ, ὁ πλέον ἦν, οὐδὲ εἶπε, τοῖς τοῦ φωτὸς, καὶ τοῖς τοῦ σκότους· ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἐναντία τίθησι, τὰ ἀπαράδεκτα τῶν ἐναντίων, φῶς καὶ σκότος. οὐδὲ εἶπε, τοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἀφειστήκει, Χριστῷ καὶ Βελίαρ· τῇ Ἑβραϊκῇ φωνῇ τὸν ἀποστάτην καλέσας οὕτως. ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; ἐνταῦθα λοιπὸν, ἵνα μὴ δόξῃ κακίας ἁπλῶς κατηγορίαν, καὶ ἀρετῆς ἐγκώμιον διεξιέναι, μέμνηται καὶ προσώπων ἀδιορίστως. καὶ οὐκ εἶπε κοινωνίαν, ἀλλὰ τὰ ἔπαθλα τέθεικε, μερίδα εἰπών. τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὔτε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἔχει τι κοινὸν πρὸς αὐτὸν (τίς γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;) οὔτε τὰ πράγματα. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οὐκοῦν οὐδὲ ὑμᾶς δεῖ. καὶ πρῶτον τίθησι τὸν βασιλέα, καὶ δεύτερον αὐτοὺς, τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἀποσχίζων. εἶτα εἰπὼν, ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ἀποφηνάμενος, ὅτι ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ζῶντος, ἀναγκαίως καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι οὐ κολακεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν· ὁ γὰρ ἐγκωμιάζων, ἂν μὴ [καὶ] ἀπόδειξιν παρέχηται, δοκεῖ *κολακεύειν. τίς οὖν ἡ μαρτυρία; Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς, φησι, καὶ ἐμπεριπατήσω, Ἐνοικήσω ἐν ναοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· τὴν πλείονα πρὸς αὐτοὺς σχέσιν δηλῶν. Καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τί, φησι; Θεὸν φέρεις ἐν σεαυτῷ, καὶ πρὸς ἐκείνους τρέχεις; Θεὸν τὸν οὐδὲν ἔχοντα

* καὶ

Λευΐτ. κς. ιβ.

ἔχοντα κοινὸν πρὸς αὐτούς; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; ἐννόησον τίς ἐμπεριπατεῖ σοι, τίς ἐνοικεῖ.

17 Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ πράττετε ἀκάθαρτα· ἀλλὰ πλείονα ἀκρίβειαν ζητῶν, μηδὲ ἅπτεσθε, φησὶ, μηδὲ ἐγγὺς γίνεσθε. τί δέ ἐστι μολυσμὸς σαρκός; μοιχεία, πορνεία, ἀσέλγεια πᾶσα. τί δὲ ψυχῆς; ἀκάθαρτοι λογισμοὶ, ὡς τὸ ἐμβλέψαι ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, μνησικακίαι, δόλοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. βούλεται τοίνυν ἑκατέρωθεν εἶναι καθαρούς. Εἶδες τὸ ἔπαθλον ὅσον; τὸ ἀπαλλαγῆναι τῶν πονηρῶν, τὸ ἑνωθῆναι Θεῷ. ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. Ησ. νβ. ια.

18 Καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος. Ιερ. λα. α.

Εἶδες ἄνωθεν τὴν προϊοῦσαν εὐγένειαν τὸν προφήτην προαναφωνοῦντα, τὴν διὰ τῆς χάριτος ἀναγέννησιν;

1 Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί. Ποίας; τὸ ναοὺς Θεοῦ εἶναι, τὸ κεφ. ζ. υἱοὺς καὶ θυγατέρας, τὸ ἐνοικεῖν αὐτὸν ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατοῦντα, τὸ λαὸν αὐτοῦ γίνεσθαι, τὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν καὶ πατέρα κεκλῆσθαι. Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Μήτε ἀκαθάρτων ἁπτώμεθα· τοῦτο γὰρ σαρκὸς μολυσμός· μήτε τῶν τὴν ψυχὴν μολυνόντων· τοῦτο γὰρ πνεύματος. καὶ οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει, Ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀκαθάρτου ἅπτεσθαι ποιεῖ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου τινὸς ἡμῖν δεῖ ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς ἁγίους· σπουδῆς, προσοχῆς, εὐλαβείας. καὶ καλῶς εἶπεν, ἐν φόβῳ Θεοῦ. ἔστι γὰρ ἐπιτελεῖν σωφροσύνην, οὐκ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν. μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται εἰπὼν, ἐν φόβῳ Θεοῦ, τὸν τρόπον καθ' ὃν ἂν δυνηθείη ἡ ἁγιωσύνη. εἰ γὰρ καὶ τυραννικὸν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλ' ἂν ἐπιτειχίσῃς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, κατέλυσας αὐτῆς τὴν μανίαν. ἁγιωσύνην δὲ ἐνταῦθα, οὐχὶ σωφροσύνην μόνον λέγει, ἀλλὰ τὴν πάσης ἁμαρτίας ἀπαλλαγήν. ἅγιος γάρ ἐστιν ὁ καθαρός. καθαρὸς δὲ ἂν τις γένοιτο, οὐχὶ εἰ πορνείας ἀπαλλαγείη μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεονεξίας, καὶ βασκανίας, καὶ ἀπονοίας, καὶ κενοδοξίας· καὶ μάλιστα κενοδοξίας, ἣν πανταχοῦ μὲν φυγεῖν δεῖ, πολλῷ δὲ πλέον ἐπὶ ἐλεημοσύνης· ἐπεὶ οὐδὲ ἂν εἴη ἐλεημοσύνη, εἰ τοῦτο ἔχει τὸ νόσημα, ἀλλ' ἐπίδειξις καὶ ὠμότης. ὅταν γὰρ μὴ ἐλεῶν, ἀλλ' ἐκπομπεύων ποιῇς, οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὕβρις. παρεδειγμάτισας γὰρ τὸν ἀδελφόν.

ΗΘΙΚΟΝ

Οὐκ ἄρα τὸ διδόναι χρήματα, ἀλλὰ τὸ ἐλεοῦντα διδόναι, ἐλεημοσύνη. ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις διδόασι καὶ παισὶ πεπορνευμένοις, καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς· ἀλλ' οὐκ ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτον. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑβρίζοντες εἰς τὸ σῶμα τῶν πορνευομένων γυναικῶν διδόασιν· ἀλλ' οὐ φιλανθρωπία τοῦτο, ἀλλὰ παροινία. τούτῳ καὶ ὁ κενόδοξος ἔοικε. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑβρίζων εἰς τὸ σῶμα τῆς πόρνης, μισθὸν αὐτῇ δίδωσι τῆς ὕβρεως· οὕτω καὶ σὺ μισθὸν ἀπαιτεῖς τὸν λαμβάνοντα τὴν ὕβριν, καὶ τὸ πονηρᾶς δόξης περιβαλεῖν καὶ σαυτὸν κἀκεῖνον. καὶ μετὰ τούτων, ἡ ζημία ἄφατος. καθάπερ γὰρ θηρίον, καὶ κύων μαινόμενος ἐπιπηδῶν, οὕτως ἡμῶν ἁρπάζει τὰ ἀγαθὰ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, καὶ ἡ ἀπανθρωπία αὕτη. καὶ γὰρ ἀπανθρωπία καὶ ὠμότης τὸ τοιοῦτόν ἐστι· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου χαλεπώτερον. ὁ μὲν γὰρ ὠμὸς οὐκ ἂν δοίη τῷ δεομένῳ· σὺ δὲ τούτου πλέον ποιεῖς, τοὺς βουλομένους δοῦναι κωλύεις. ὅταν γὰρ ἐκπομπεύῃς τὴν δόσιν· καὶ τὴν δόξαν καθαιρεῖς τοῦ λαβόντος, καὶ τὸν μέλλοντα παρέχειν ἀνεχαίτισας, ἂν ῥᾴθυμος ᾖ. οὐδὲ γὰρ δώσει λοιπὸν, ὡς εἰληφότι, καὶ οὐχ οὕτω δεομένῳ· ἀλλὰ καὶ καταγνώσεται πολλάκις, ἂν προσελθὼν αἰτήσῃ μετὰ τὸ λαβεῖν, καὶ ἀναίσχυντον ἡγήσεται. ποία οὖν ἐλεημοσύνη τοῦτο, ὅταν καὶ σαυτὸν καταισχύνῃς, καὶ τὸν εἰληφότα,

εἰληφότα, καὶ τὸν ἐπιτάξαντα διπλῆ, ὅτι τε αὐτὸν θατέραν ἔχων τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιζητεῖς
τοὺς τῶν συνδούλων ὀφθαλμοὺς μετ' ἐκεῖνον, καὶ ὅτι τοὺς νόμους τοὺς ταῦτα ἀπαγορεύοντας κείμενον
ὑπ' αὐτοῦ παραβαίνεις; ἐβουλόμην καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπεξελθεῖν, καὶ νηστείᾳ, καὶ εὐχῇ· καὶ δεῖξαι
ὅσα καὶ ἐκεῖ λυμαίνεται ἡ κενοδοξία· ἀλλ' ἀνεμνήσθην, ὅτι λόγον τινὰ οὐκ ἤνυσα ἀναγκαῖον, ἐν τῇ
πρὸ ταύτης διαλέξει. τίς δὲ ὁ λόγος ἦν; ἔλεγον ὅτι οἱ πένητες τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦσιν ἐν
τοῖς βιωτικοῖς, ὅτε περὶ ὑγιείας καὶ ἡδονῆς διελεγόμην· καὶ σαφῶς τοῦτο ἐδείκνυον. φέρε οὖν σήμερον
αὐτὸ δείξωμεν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρὰ τούτοις τὸ πλέον
ἐστί. τί γὰρ εἰς βασιλείαν εἰσάγει, πλοῦτος, ἢ πενία; ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ τῶν οὐρανῶν δεσπό-
του λέγοντος, περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι Εὐκοπώτερον κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυπήματος
ῥαφίδος, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· περὶ δὲ τῶν πενήτων τοὐναντίον, Εἰ γὰρ
θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι,
καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Εἰ δὲ βούλεσθε, ἑκατέρωθεν ἴδωμεν τὸ εἰρημένον. Στενὴ καὶ
τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, φησιν, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. τίς οὖν βαδίζει τὴν στενὴν, ὁ ἐν τρυφῇ, ἢ ὁ
ἐν πτωχείᾳ, ὁ μόνος, ἢ ὁ μυρία βαστάζων φορτία, ὁ χαῦνος καὶ διαλελυμένος, ἢ ὁ φροντί-
ζων καὶ μεμεριμνημένος; ἀλλὰ τίς χρεία τῶν λογισμῶν, δέον ἐπ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐλθεῖν;
πένης ὁ Λάζαρος ἦν, καὶ σφόδρα πένης· πλούσιος δὲ ὁ παρατρέχων ἐν τῷ πυλῶνι κείμενον τοῦτον.
τίς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς κόλποις ἐνετρύφα τοῦ Ἀβραάμ; τίς δὲ ἀπε-
τηγανίζετο, καὶ οὐδὲ σταγόνος ἦν κύριος; ἀλλὰ καὶ πένητες ἀπολοῦνται πολλοί, φησι, καὶ πλού-
σιοι τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀπολαύσονται ἀγαθῶν. τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστιν ἰδεῖν· πλουσίους
μὲν ὀλίγους, τῶν δὲ πενήτων πολλῷ πλείους σωζομένους. σκόπει δὲ ἀκριβῶς ἐξετάζων τὰ τοῦ
πλούτου κωλύματα, καὶ τὰ τῆς πενίας ἐλαττώματα· μᾶλλον δὲ οὔτε τοῦ πλούτου, οὔτε τῆς πενίας,
ἀλλ' ἑκάτερα τῶν κεκτημένων ἐστί. πλὴν ἀλλὰ ποῖον εὐκολώτερον ὅπλον ἴδωμεν. τί οὖν ἡ
πενία ἐλάττωμα ἔχειν δοκεῖ; ψεῦδος. τί δὲ ὁ πλοῦτος; ὑπερηφανίαν, τὴν μητέρα τῶν
κακῶν· ἢ καὶ τὸν διάβολον ἐποίησεν εἶναι διάβολον, οὐκ ὄντα τοιοῦτον ἔμπροσθεν. πάλιν, Ῥίζα
πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. τίς οὖν ἕστηκε τῆς ῥίζης ταύτης πλησίον, ὁ πλούσιος, ἢ
ὁ πένης; οὐκ εὔδηλον ὅτι ὁ πλούσιος; ὅσῳ γὰρ ἄν τις πλείονα περιβάληται, τοσούτῳ πλειό-
νων ἐρᾷ. κενοδοξία πάλιν τὰ μυρία λυμαίνεται κατορθώματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης πάλιν
εἴσω ὁ πλουτῶν ἐσκήνωται. τὰ δὲ τοῦ πένητος, φησιν, οὐ τίθεις, τὴν θλῖψιν, τὴν στενοχωρίαν;
ἀλλὰ τοῦτο καὶ τοῦ πλουτοῦντος κοινὸν, καὶ τούτου μᾶλλον ἢ τοῦ πένητος· ὥστε ἃ μὲν τῆς πενίας
δοκεῖ εἶναι κακὰ, κοινὰ ἑκατέρων ἐστίν· ἃ δὲ τοῦ πλούτου, μόνα ἐκείνου. τί δέ, φησιν, ὅταν
διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαν πολλὰ δεινὰ ὁ πένης ἐργάζηται; ἀλλ' οὐδεὶς πένης, οὐδεὶς το-
σαῦτα ἐργάζεται δεινὰ δι' ἔνδειαν, ὅσα οἱ πλουτοῦντες διὰ τὸ πλείονα περιβάλλεσθαι, καὶ τὰ ἔν-
δον μὴ ἀπολλύναι. οὐ γὰρ οὕτω πένης ἐφίεται τῶν ἀναγκαίων, ὡς τῶν περιττῶν ὁ πλουτῶν·
οὐδ' αὖ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ χρήσασθαι τῇ πονηρίᾳ, ὅσην δύναμιν οὗτος. εἰ τοί-
νυν καὶ βούλεται μᾶλλον, καὶ δύναται· εὔδηλον ὅτι μᾶλλον, καὶ πλείονα ἐργάσεται. οὐδὲ γὰρ
οὕτω δέδοικεν ὁ πένης ὑπὲρ λιμοῦ, ὡς ὁ πλούσιος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας τῶν ὄντων τρέμει καὶ
ἄγχεται, καὶ ὑπὲρ τοῦ μηδέπω τὰ πάντων λαβεῖν. ὅταν οὖν δὲ κενοδοξίας ἕστηκε πλησίον, καὶ
ὑπερηφανίας, καὶ φιλαργυρίας τῆς ῥίζης τῶν κακῶν ἁπάντων, ποίαν ἕξει σωτηρίας ἐλπί-
δα, ἂν μὴ πολλὴν ἐπιδείξηται φιλοσοφίαν; πῶς δὲ βαδιεῖται τὴν στενὴν ὁδόν; μὴ τοίνυν τὰς
τῶν πολλῶν δόξας περιφέρωμεν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν. πῶς γὰρ οὐκ
ἄτοπον ὑπὲρ μὲν χρημάτων μὴ ἑτέροις πιστεύειν, ἀλλ' ἀριθμῷ καὶ ψήφῳ τοῦτο ἐπιτρέπειν,
ὑπὲρ δὲ πραγμάτων ψηφιζομένους, ἁπλῶς ταῖς ἑτέρων παρασύρεσθαι δόξαις, καὶ ταῦτα
ἀκριβῆ ζυγὸν ἁπάντων ἔχοντας, καὶ γνώμονα, καὶ κανόνα, τῶν θείων νόμων τὴν ἀπόφασιν; διὸ
παρακαλῶ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες τί τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν
γραφῶν

Ματθ. ιθ. κδ. καὶ κα.
Ματθ. ζ. ιδ.
α. Τιμ. ϛ. ι.
γ. μαίνεται
γ. ἐπὶ

γραφῶν ταῦτα ἅπαντα πυνθάνεσθε, καὶ τὸν ἀληθῆ πλοῦτον μαθόντες, τοῦτον διώκωμεν, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιδ. 2 ΧΩΡΗΣΑΤΕ ΗΜΑΣ· ΟΥΔΕΝΑ ΗΔΙΚΗΣΑμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. 3 Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. προείρηκα γάρ, ὡς καὶ προεῖπον, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον, συστέλλων τὸ τραχὺ τῆς ἐπιτιμήσεως. ἐπειδὴ γὰρ ἤλεγξε καὶ ἐπέπληξεν, ὡς φιλουμένοις μέν, οὐχ ὁμοίως δὲ φιλοῦσιν, ἀλλ᾽ ἀπορρηγνυμένοις τῆς ἀγάπης τῆς αὐτοῦ καὶ ἑτέροις φθόροις ἀναμιγνυμένοις, πάλιν λεαίνει τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως, λέγων, χωρήσατε ἡμᾶς, τουτέστι, φιλήσατε ἡμᾶς· καὶ χάριν αἰτεῖ λαβεῖν ἀνεπαχθῆ, καὶ τοῖς παρέχουσι περὶ τῶν λαμβανόντων λυσιτελῆ. καὶ οὐκ εἶπε, φιλήσατε, ἀλλ᾽ ἐλεεινότερον, χωρήσατε. τίς ἡμᾶς ἀπήλασέ, φησι; τίς ἐξέβαλε τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας; πόθεν στενοχωρούμεθα ἐν ὑμῖν; ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν· ἐνταῦθα αὐτὸ σαφέστερον δηλῶν, ἔλεγε, χωρήσατε ἡμᾶς, καὶ ταύτῃ πάλιν αὐτοὺς ἐφελκόμενος. οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ φιλίαν, ὡς τὸ μαθεῖν τὸν φιλούμενον ὅτι σφόδρα αὐτοῦ ἐφίεται τῆς ἀγάπης ὁ φιλῶν. οὐδένα ἠδικήσαμεν. ὅρα πῶς πάλιν οὐ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ ἀνεπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον ἑτέρως τὸν λόγον ποιεῖ. ἅμα δὲ καὶ αἰνίττεται τοὺς ψευδαποστόλους, οὐδένα ἠδικήσαμεν λέγων, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. τί ἐστιν, ἐφθείραμεν; τουτέστιν, οὐδένα ἠπατήσαμεν· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, Μήποτε ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. (2. Κορ. ια. γ.) οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν, οὐχ ἡρπάσαμεν, οὐκ ἐπενοήσαμεν. καὶ οὐ λέγει πῶς, τὰ καὶ τὰ ὠφελήσαμεν, ἀλλ᾽ ἐντρεπτικώτερον ποιῶν τὸν λόγον, οὐκ ἠδικήσαμεν, φησι· μονονουχὶ λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδὲν ἦμεν εὐεργετηκότες, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀποστρέφεσθαι ἔδει. οὐδὲ γὰρ οὐ μικρόν, οὐ μέγα ἔχετε ἡμῖν ἐγκαλεῖν. εἶτα ἐπειδὴ ᾔσθετο τῆς βαρύτητος, ἐπιδιορθοῦται πάλιν. καὶ οὔτε ἐσίγησε καθάπαξ (οὐ γὰρ ἂν διανέστησεν) οὔτε ἀδιόρθωτον εἴασε τὸ τραχὺ τοῦ λόγου· ἦ γὰρ ἂν πλέον ἐπέπληξε. καὶ τί φησιν; οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. πόθεν δῆλον; προείρηκα γάρ, φησιν, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. μεγίστη φιλία αὕτη, ὅταν καὶ καταφρονούμενος, καὶ συναποθνῄσκειν αὐτοῖς καὶ συζῆν αἱρῆται. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐστε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἀλλ᾽ οὕτω, φησίν, ὡς εἶπον. ἔνι γὰρ καὶ φιλεῖν, καὶ κινδύνους φεύγειν· ἀλλ᾽ οὐχ ἡμεῖς οὕτω. καὶ ὅρα κἀνταῦθα σύνεσιν ἄφατον. οὐ γὰρ τὰ γεγενημένα ὑπὲρ αὐτῶν εἶπεν, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν ὀνειδίζειν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐπαγγέλλεται. ἂν γὰρ συμβῇ, φησιν, ἐπενεχθῆναι κίνδυνον, πάντα ἕτοιμος ὑπὲρ ὑμῶν παθεῖν. καὶ οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή μοι τί καθ᾽ ἑαυτὸ φαίνεται· ἀλλ᾽ ἔνθα ἂν ἦτε ὑμεῖς, τοῦτο ἐμοὶ ποθεινότερον, καὶ θάνατος ζωῆς, καὶ ζωὴ θανάτου. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀποθνῄσκειν, δῆλον ὅτι φιλίας· τὸ δὲ ζῆν τίς οὐκ ἂν ἕλοιτο καὶ τῶν μὴ φίλων; τίνος οὖν ἕνεκεν ὡς μέγα αὐτὸ τίθησιν; ὅτι καὶ σφόδρα μέγα ἐστί. πολλοὶ μὲν γὰρ κακῶς πράττουσι συναλγοῦσι τοῖς φίλοις· εὐδοκιμοῦσι δὲ οὐκέτι συνήδονται, ἀλλὰ φθονοῦσιν. ἀλλ᾽ οὐχ ἡμεῖς. ἀλλ᾽ ἄν τε ἐν συμφοραῖς ἦτε, οὐ φοβούμεθα κοινωνῆσαι τῆς δυσημερίας ὑμῖν· ἄν τε καλῶς πράττητε, οὐ βαλλόμεθα τῷ φθόνῳ. εἶτα ἐπειδὴ συνεχῶς ταῦτα ἔστρεφε, λέγων, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, καί, στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν, καί, χωρήσατε ἡμᾶς, καί, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, καί, οὐδένα ἠδικήσαμεν,

καὶ ἐδόκει πάντα ταῦτα αὐτῶν εἶναι κατάγνωσις· ὅρα πῶς καὶ ἑτέρως τὸ βαρὺ τοῦτο παραμυθεῖται, λέγων,

4 Πολλή μοι παῤῥησία πρὸς ὑμᾶς. Διὰ τοῦτο τοιαῦτα τολμῶ, φησιν, οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγων, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν παῤῥησίαν· ὃ καὶ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγε, Πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησιν, ὅτι ἐπὶ τοῦ ταῦτα λέγω, ὡς κατεγνωκὼς ὑμῶν καθάπαξ λέγω (σφόδρα γὰρ ἐφ' ὑμῖν καλλωπίζομαι καὶ καυχῶμαι) ἀλλὰ καὶ κηδόμενος, καὶ βουλόμενος ἐπιδοῦναι μειζόνως ὑμᾶς πρὸς ἀρετήν. ὃ καὶ τοῖς Ἑβραίοις μετὰ πολλὴν ἐπιτίμησιν ἔλεγε, Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν, εἰς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα,

Πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν· Πρὸς ἑτέρους καυχώμεθα, φησιν, ὑπὲρ ὑμῶν. εἶδες πῶς παρεμυθήσατο γνησίως; καὶ οὐχ ἁπλῶς καυχῶμαι φησιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα· ἐπήγαγε γοῦν λέγων, Ὅτι πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει.

Ποίᾳ παρακλήσει; τῇ παρ' ὑμῶν, ὅτι διορθωθέντες, διὰ τῶν ἔργων παρεκαλέσατέ με. τοῦτο φιλοῦντός ἐστι, καὶ ἐγκαλεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ φιλεῖσθαι, καὶ δεδοικέναι μὴ, παρὰ τοῦ μέτρου ἐγκαλέσας, λυπήσῃ. διὰ τοῦτό φησι, πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει,

Ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ. Ἀλλὰ ταῦτα δοκεῖ, φησιν, ἐναντία εἶναι τοῖς προτέροις· ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα. ταῦτα γὰρ ἐκεῖνα εὐπαράδεκτα ποιεῖ, καὶ ὁ διὰ τούτων ἔπαινος τὴν ἀπὸ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων ὠφέλειαν γνησιωτέραν ἐργάζεται, ὑποκλέπτων αὐτῶν τὸ ὀδυνηρόν. διὸ καὶ σφόδρα γνησίως κέχρηται τοῖς ῥήμασι τούτοις, καὶ φιλοτίμως. οὐδὲ γὰρ εἶπε, πεπλήρωμαι τῇ χαρᾷ, ἀλλὰ, περισσεύομαι· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ περισσεύομαι, ἀλλὰ ὑπερπερισσεύομαι, κἀντεῦθεν πάλιν δεικνὺς τὸν πόθον, ὅτι κἂν οὕτω φιλῆται, ὡς χαίρειν καὶ ἀγάλλεσθαι, οὐδέπω ἡγεῖται φιλεῖσθαι, ὡς φιλεῖσθαι χρὴ, οὐδὲ τὸ πᾶν εἰληφέναι· οὕτως ἀκόρεστος τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτούς ἐστι. τὸ γὰρ παρὰ τῶν ἐρωμένων ὁπωσοῦν φιλεῖσθαι, πολλὴν φέρει τὴν χαρὰν, διὰ τὸ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. ὥστε τοῦτο πάλιν τῆς αὐτοῦ ἀγάπης σημεῖόν ἐστι. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παρακλήσεώς φησι, πεπλήρωμαι· ἀπέλαβον ὅπερ ὠφείλετό μοι· ἐπὶ δὲ τῆς χαρᾶς, ὑπερπερισσεύομαι· τουτέστιν, ἠθύμησα πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀπελογήσασθε ἀρκούντως, καὶ παρεμυθήσασθε. οὐδὲ γὰρ μόνον ἀνείλετέ μοι τὴν ὑπόθεσιν τῆς λύπης, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἐποιήσατε πλείονα. εἶτα δηλῶν αὐτῆς τὸ μέγεθος, οὐ τούτῳ μόνον δείκνυσιν αὐτὸ, τῷ εἰπεῖν, ὅτι ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαγαγεῖν, Ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.

Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δι' ὑμᾶς ἡμῖν ἡδονὴ γενομένη, ὡς μηδὲ τοσαύτην ἀμαυρωθῆναι θλίψει, ἀλλὰ τῇ περιουσίᾳ τοῦ οἰκείου μεγέθους περιγενέσθαι τῶν καταλαβόντων ἡμᾶς λυπηρῶν, καὶ μὴ ἀφεῖναι αἴσθησιν ἡμᾶς αὐτῶν λαβεῖν.

5 Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, τῇ θλίψει, λέγει καὶ ποταπῇ θλίψει· καὶ ἐπαίρει ταύτην τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μεγάλην οὖσαν τὴν ἐκ τούτων παραμυθίαν καὶ χαρὰν, εἴγε τοσαύτην ἀπεκρούσατο ὀδύνην. Ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι. Πῶς ἐν παντί;

Ἔξωθεν μάχαι· Παρὰ τῶν ἀπίστων. Ἔσωθεν φόβοι· Διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ παρασυρῶσιν. οὐδὲ γὰρ παρὰ Κορινθίοις μόνον τοιαῦτα συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ.

6 Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Τίτου.

Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν [αὐτοῖς] εἰπὼν, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, μάρτυρα παράγει Τίτον τὸν ἀδελφὸν, ὃς πρὸ αὐτῶν ἀφίκετο πρὸς τὸν Παῦλον μετὰ τὴν προτέραν

προτέραν ἐπιστολήν, διηγούμενος αὐτῷ τὰ τῆς αὐτῶν διορθώσεως. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ μέγα τίθεται τὴν παρουσίαν Τίτου. καὶ γὰρ ἔμπροσθέν φησιν, Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Τίτου παρεκλήθημεν, φησί. καὶ γὰρ βούλεται ἀξιόπιστον αὐτοῖς καταστῆσαι τὸν ἄνδρα, καὶ φίλον σφόδρα ποιῆσαι. καὶ ὅρα πῶς ἀμφότερα κατασκευάζει. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τὸ μέγεθος αὐτοῦ δείκνυσι τῆς ἀρετῆς· τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἐπὶ τῇ θλίψει ἡμῶν ἡ παρουσία αὐτοῦ ἤρκεσεν εἰς παραμυθίαν,

Β. Κορ. β. ιβ'.

7 Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῇ παρακλήσει, ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν,

Οἰκειοῖ τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνδρα. οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλίας ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ, ὡς τὸ δεξιόν τι καὶ ὑγιὲς περί τινος εἰπεῖν· ὃ καὶ Τίτῳ μαρτυρεῖ λέγων, ὅτι παραγενόμενος ἐπτέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἡδονῆς, τοιαῦτα περὶ ὑμῶν ἀπήγγειλε. διὰ τοῦτο ἡ παρουσία αὐτοῦ ηὔφρανεν ἡμᾶς. οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἥσθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει, ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν. καὶ πῶς παρεκλήθη; διὰ τῆς ἀρετῆς ὑμῶν, διὰ τῶν κατορθωμάτων. διὸ καὶ ἐπάγει, Ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ. Ταῦτα αὐτὸν ηὔφρανέ, φησι, ταῦτα παρεκάλεσεν. εἶδες πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσιν αὐτῶν σφοδρὸν ἐραστήν, εἴγε τὴν ἐκείνων εὐδοκίμησιν, οἰκείαν παράκλησιν εἶναι ἡγεῖται, καὶ ὡς ἐπ' οἰκείοις ἀγαθοῖς ἐλθὼν ἐκαυχᾶτο παρὰ Παύλῳ; καὶ ὅρα πῶς αὐτὰ θερμῶς ἀπαγγέλλει, τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον. εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς πενθεῖν καὶ ἀλγεῖν. τί οὕτως ἐδυσχέρανεν ὁ μακάριος Παῦλος; τί τοσοῦτον ἀπέστη χρόνον; διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε, δάκρυα, ἀλλ', ὀδυρμόν· οὐδέ, ἐπιθυμίαν, ἀλλ', ἐπιπόθησιν· οὐδέ, ὀργήν, ἀλλά, ζῆλον, καὶ ζῆλον πάλιν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸν ἐκ τοῦ πεπορνευκότος, τὸν ἐκ τῶν κατηγορουμένων. ἐπυρώθητε γάρ, φησι, καὶ ἐξεκαύθητε διὰ τὰ γράμματα. διὰ ταῦτα περισσεύω τῇ χαρᾷ, διὰ ταῦτα πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὅτι αὐτῶν καθήψατο. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ταῦτα οὐ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἔμπροσθεν εἰρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς προτροπὴν τῶν κατορθωκότων αὐτά. καὶ γὰρ εἰ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐγκλήμασιν εἶναί τινας ὑπευθύνους ἠγόμενοι, καὶ τῶν ἐπαίνων τούτων ἀναξίους· ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὐ διαιρεῖ, ἀλλὰ κοινὰ τίθησι καὶ τὰ ἐγκώμια καὶ τὰ ἐγκλήματα, διδοὺς τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων ἐπιλέξασθαι τὰ οἰκεῖα. οὕτω γὰρ κἀκεῖνα ἀνεπαχθῆ ἐγίνετο, καὶ ταῦτα εἰς ζῆλον ἦγε πολύν.

ΗΘΙΚΟΝ

Οὕτω καὶ νῦν χρὴ τοὺς ἐγκαλουμένους διακεῖσθαι, θρηνεῖν, καὶ ὀδύρεσθαι, οὕτω τοὺς διδασκάλους ποθεῖν, οὕτω μᾶλλον πατέρων ἐπιζητεῖν. δι' ἐκείνων μὲν γὰρ τὸ ζῆν, διὰ δὲ τούτων τὸ καλῶς ζῆν γέγονεν. οὕτω χρὴ φέρειν ἐπιτιμήσεις πατέρων, οὕτω τοῖς προηγουμένοις [χρεὼν] συναλγεῖν ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς κεῖται τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὑμῖν. κἂν γὰρ ἴδῃ ὁ ἡμαρτηκὼς ὅτι ἐπετιμήθη μὲν παρὰ τοῦ πατρός, ἐκολακεύθη δὲ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ῥᾳθυμότερος γίνεται. ἀλλ' ὅταν ὁ πατὴρ ἐπιτιμήσῃ, συνοργίσθητι καὶ σύ, εἴτε ὡς ἀδελφοῦ κηδόμενος, εἴτε ὡς πατρὶ συναγανακτῶν· μόνον ἐπίδειξαι πολλὴν τὴν σπουδήν, καὶ πένθησον, μὴ ὅτι ἐπετιμήθη, ἀλλ' ὅτι ἥμαρτεν. ἂν δὲ οἰκοδομήσω μὲν ἐγώ, καταλύσῃς δὲ σύ, τί ὠφελήσαμεν πλέον ἢ κόπους; μᾶλλον δὲ οὐ μέχρι τούτου σοι τὰ τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ κόλασιν ἄγεις ἐπὶ σαυτόν. ὁ γὰρ κωλύων τὸ τραῦμα θεραπευθῆναι, τοῦ πεποιηκότος αὐτὸ οὐκ ἐλάττονα ἔχει κόλασιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον πλῆξαι, καὶ τὸ πληγὴν κωλῦσαι θεραπευθῆναι. τοῦτο μὲν γὰρ θάνατον τίκτει πάντως, ἐκεῖνο δὲ οὐ πάντως. ταῦτα δέ μοι εἴρηται πρὸς ὑμᾶς, ἵνα συνοργίζησθε τοῖς ἄρχουσιν ἐφ' οἷς δικαίως ἀγανακτοῦσιν· ἵν', ὅταν ἴδητέ τινα ἐπιτιμώμενον, πάντες ἀποστρέφησθε μειζόνως ἢ ὁ διδάσκαλος· ὑμᾶς φοβείσθω μᾶλλον, ἢ τοὺς

ἄρχοντας ὁ πεπλημμεληκώς. ἂν μὲν γὰρ τὸν διδάσκαλον φοβηθῇ μόνον, ταχέως ἁμαρτήσεται· ἂν δὲ τοσούτους ὀφθαλμοὺς περιστέλλῃ, τοσαῦτα στόματα, ἐν πλείονι ἔσται ἀσφαλείᾳ. ὥσπερ γὰρ, εἰ μὴ ταῦτα ποιοῦμεν, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην· οὕτως εἰ ταῦτα ἐργαζόμεθα, τοῦ κέρδους τοῦ ἐπὶ τῇ διορθώσει κοινωνήσομεν. οὕτω τοίνυν ποιῶμεν· κἂν εἴποι τις, ὅτι φιλανθρωπεύσασθαι τὸν ἀδελφὸν, τοῦτο πρέπει χριστιανοῖς· μανθανέτω, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος φιλανθρωπεύεται, οὐκ ἐκεῖνος, ὁ παρὰ τὸν καιρὸν καλῶν αὐτὸν, καὶ μηδὲ ἀφιεὶς αἴσθησιν λαβεῖν τοῦ πλημμελήματος. τίς γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν πυρεταίνοντα καὶ φρενίτιδι κατεχόμενον ἐλεεῖ, ὁ κατακλίνων ἐπὶ τῆς εὐνῆς, καὶ δεσμῶν, καὶ σιτίων καὶ ποτῶν τῶν οὐ προσηκόντων ἀπάγων, ἢ ὁ διδοὺς ἀκράτου ἐμφορηθῆναι, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κελεύων εἶναι, καὶ πάντα ποιεῖν ἅπερ τὸν ὑγιαίνοντα δεῖ; οὐχὶ οὗτος μὲν καὶ ἐπιτείνει τὸ νόσημα, ὁ δοκῶν φιλανθρωπεύεσθαι, ἐκεῖνος δὲ διορθοῦται; οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ψηφιζόμεθα. καὶ γὰρ φιλανθρωπίας ἐστὶ, τὸ μὴ πάντα χαρίζεσθαι τοῖς κάμνουσι, μηδὲ κολακεύειν τὰς ἀτόπους αὐτῶν ἐπιθυμίας. οὐδεὶς οὕτως ἐφίλει τὸν πορνεύσαντα παρὰ Κορινθίοις, ὡς Παῦλος, ὁ κελεύων αὐτὸν παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ· οὐδεὶς οὕτως αὐτὸν ἐμίσει, ὡς οἱ συγκροτοῦντες καὶ θεραπεύοντες. καὶ τὸ πέρας ἔδειξεν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐφύσησαν, καὶ τὴν φλεγμονὴν μείζονα εἰργάσαντο· οὗτος δὲ καὶ κατέστειλε, καὶ οὐκ ἀπέστη, ἕως πρὸς καθαρὰν ὑγείαν ἤγαγε. καὶ οἱ μὲν τῷ ὄντι κακῷ προσετίθεσαν, οὗτος δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς γινόμενον ἀνέσπασε. τούτους καὶ ἡμεῖς μάθωμεν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς νόμους. καὶ γὰρ ἵππον ἂν ἴδῃς κατὰ κρημνῶν φερόμενον, χαλινὸν ἐμβάλλεις, καὶ ἀναχαιτίζεις μετὰ σφοδρότητος, καὶ μαστίζεις πολλάκις· καίτοι γε τοῦτο κόλασίς ἐστιν· ἀλλ' ἡ κόλασις αὕτη σωτηρίας μήτηρ ἐστίν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ποίησον. δῆσον τὸν πλημμελήσαντα, ἕως ἂν ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· μὴ ἀφῇς λελυμένον, ἵνα μὴ πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ. ἂν ἐγὼ δήσω, ὁ Θεὸς οὐκέτι δεσμεῖ· ἂν δὲ ἐγὼ μὴ δήσω, τὰ ἄρρηκτα αὐτὸν μένει δεσμά. (α. Κορ. ια. λα.) Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. μὴ δὴ ὠμότητος εἶναι νόμιζε τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπανθρωπίας, ἀλλὰ τῆς ἄκρας ἡμερότητος, καὶ τῆς ἀρίστης ἰατρείας, καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας. ἀλλ' ἱκανὸν ἔδοσαν χρόνον τιμωρίαν, φησί. πόσον, εἰπέ μοι; ἐνιαυτὸν, καὶ ἔτη δύο, καὶ τρία; ἀλλ' οὐ τοῦτο ζητῶ, χρόνου πλῆθος, ἀλλὰ ψυχῆς διόρθωσιν. τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξον, εἰ κατενύγησαν, εἰ μετεβάλοντο, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν· ὡς ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ χρόνου. οὐδὲ γὰρ εἰ πολλάκις ἐπεδέθη τὸ τραῦμα ζητοῦμεν, ἀλλ' εἰ ὤνησέ τι ὁ δεσμός. εἰ μὲν οὖν ὠφέλησε καὶ ἐν χρόνῳ βραχεῖ, μηκέτι προσκείσθω· εἰ δὲ μηδὲν ὤνησε, καὶ μετὰ δέκα ἐνιαυτοὺς ἔτι προσκείσθω· καὶ ὅρος οὗτος ἔστω λύσεως, τοῦ δεδεμένου τὸ κέρδος. ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων βλέπωμεν δόξαν καὶ αἰσχύνην, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖ κόλασιν καὶ τὸ ὄνειδος ἐννοοῦντες, καὶ πρὸ πάντων, τὸ τὸν Θεὸν παροξύνεσθαι, σφόδρα τῆς μετανοίας ἐπιτιθῶμεν τὰ φάρμακα· καὶ ἐπὶ τὴν καθαρὰν ἥξομεν ὑγείαν ταχέως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιε. 8 ΩΣΤΕ ΕΙ ΚΑΙ ΕΛΥΠΗΣΑ ΥΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛῌ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην.

Ἀπολογεῖται λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι ἀκίνδυνον ἦν αὐτοὺς θεραπεύειν, τῆς ἁμαρτίας διορθωθείσης· καὶ δείκνυσι τοῦ πράγματος τὴν ὠφέλειαν. ἐποίησε μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν, εἰπών, Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ νῦν, διὰ πλειόνων οὕτως αὐτὸ κατασκευάζων. καὶ οὐκ εἶπε, πρότερον μὲν μετεμελόμην, νῦν δὲ οὐ μεταμέλομαι· ἀλλὰ πῶς; οὐ μεταμέλομαι νῦν, εἰ καὶ μετεμελόμην. εἰ καὶ τοιαῦτα ἦν, φησι, τὰ γεγραμμένα παρ' ἐμοῦ, ὡς ὑπερβαίνειν τὸ μέτριον τῆς ἐπιτιμήσεως, καὶ ποιῆσαί με μεταμεληθῆναι· ἀλλὰ τὸ πολὺ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῆς, οὐκ ἐᾷ με μεταμεληθῆναι. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμέτρως ἐπιτιμήσας, ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν αὔξων. τοσαύτην γὰρ ἐπεδείξασθε τὴν διόρθωσιν, φησιν, ὡς, εἰ καὶ ἔτυχον σφοδρότερον πλήξας οὕτως, ὡς καὶ καταγνῶναι ἐμαυτοῦ, ἐπαινεῖν με νῦν ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ τέλους. καθάπερ [γὰρ] ἐπὶ τῶν παιδίων, ὅταν δέξηται θεραπείαν λυποῦσαν, οἱονεὶ τομὴν, ἢ καῦσιν, ἢ πικρὸν φάρμακον, ἀδεῶς αὐτὰ λοιπὸν κολακεύομεν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Βλέπω γὰρ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς·

9 Νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν.

Εἰπὼν ὅτι οὐ μεταμέλομαι, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, τὸ χρήσιμον τιθεὶς τὸ ἀπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ συνετῶς ἀπολογούμενος, καὶ λέγων, εἰ καὶ πρὸς ὥραν. τὸ μὲν γὰρ λυπηρὸν, βραχύ· τὸ δὲ ὠφέλιμον, διηνεκές. καὶ τὸ μὲν ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, ἀλλὰ διαπαντὸς ηὔφρανεν ὑμᾶς καὶ ὠφέλησεν. ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ κέρδος εἰπεῖν, μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτοῦ κηδεμονίας, λέγων, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε (τί γάρ μοι κέρδος ἀπὸ τοῦ λυπηθῆναι ὑμᾶς;) ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν, ὅτι ἔσχεν κέρδος ἡ λύπη. ἐπεὶ καὶ πατὴρ ὅταν ἴδῃ παῖδα τεμνόμενον, οὐχ ὅτι ὀδυνᾶται χαίρει, ἀλλ' ὅτι διορθοῦται· οὕτω καὶ οὗτος. ὅρα δὲ πῶς ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰς αὐτοὺς μεταφέρει τὸ πᾶν κατόρθωμα, καὶ τὸ λυπηρὸν τῇ ἐπιστολῇ λογίζεται, ὅτι πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, λέγων, τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς χρήσιμον τῶν αὐτῶν κατόρθωμά φησιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διώρθωσεν ὑμᾶς ἡ ἐπιστολὴ (εἰ καὶ οὕτως εἶχεν) ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεὸν, ἵνα ἐν μηδενὶ ἐξ ἡμῶν ζημιωθῆτε. Εἶδες σύνεσιν ἄφατον; εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐποιήσαμεν, φησιν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. καὶ τὸ μὲν κατόρθωμα αὐτῶν φησιν εἶναι· τὴν δὲ ζημίαν αὐτοῦ, εἴπερ ἐσιώπησεν. εἰ γὰρ μέλλοιεν ἐξ ἐπιπλήξεως διορθοῦσθαι, εἰ μὴ ἐπεπλήξαμεν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς· καὶ οὐχὶ περὶ ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἡμᾶς ἂν ἡ βλάβη γέγονε. καθάπερ γὰρ ὁ μὴ διδοὺς τῷ ἐμπόρῳ τὰ πρὸς τὴν ναυτιλίαν, αὐτός ἐστιν ὁ τὴν ζημίαν ποιῶν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ παρέσχομεν ὑμῖν τὰς ἀφορμὰς τῆς μετανοίας, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. ὁρᾷς ὅτι τὸ μὴ ἐπιτιμᾷν τοῖς ἁμαρτάνουσι, ζημία ἐστὶ καὶ τῷ διδασκάλῳ, καὶ τῷ μαθητῇ;

10 Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται.

Διὰ τοῦτό φησιν, εἰ καὶ μετεμελόμην πρὶν ἢ τὸν καρπὸν ἰδεῖν καὶ τὸ κέρδος ὅσον, οὐ μεταμέλομαι νῦν. τοιοῦτον γὰρ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη. καὶ λοιπὸν περὶ αὐτῆς φιλοσοφεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐ πανταχοῦ χαλεπὸν λύπη, ἀλλ' ὅταν κατὰ κόσμον γίνηται. τί δέ ἐστι, κατὰ κόσμον; ἐὰν λυπηθῇς διὰ χρήματα, διὰ δόξαν, διὰ τὸν ἀπελθόντα, πάντα ἐκεῖνα κατὰ κόσμον. διὸ καὶ θάνατον ποιεῖ. ὁ γὰρ διὰ δόξαν λυπούμενος, φθονεῖ, καὶ ἀναγκάζεται πολλάκις ἀπολέσθαι·

οἵαν καὶ ὁ Κάϊν ἐλυπήθη λύπην, οἵαν ὁ Ἡσαῦ. τὴν δὲ κατὰ κόσμον λύπην λέγει ταύτην τὴν ἐπὶ βλάβῃ τῶν λυπουμένων. καὶ γὰρ εἰς ἁμαρτίας μόνον ἡ λύπη χρήσιμον. καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν· ὁ λυπούμενος ὑπὲρ χρημάτων ἀπωλείας, τὴν ζημίαν οὐ λύει· ὁ λυπούμενος ὑπὲρ τετελευτηκότος, τὸν κείμενον οὐκ ἀνίστησιν· ὁ λυπούμενος ἐπὶ νόσῳ, οὐ μόνον οὐ διορθοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει τὸ νόσημα· ὁ λυπούμενος ἐφ᾽ ἁμαρτίαις, οὗτος μόνος ἀνύει τι πλέον ἀπὸ τῆς λύπης. δαπανᾷ γὰρ καὶ ἀφανίζει τὰς ἁμαρτίας. ἐπεὶ γὰρ πρὸς τοῦτο κατεσκεύασται τὸ φάρμακον, ἐνταῦθα ἰσχύει μόνον καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐπιδείκνυται· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων καὶ βλάπτει. καὶ μὴν ὁ Κάϊν, φησί, διὰ τὸ μὴ παρὰ τῷ Θεῷ εὐδοκιμεῖν, ἐλυπεῖτο· οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν εἶδε λάμποντα· ἐπεὶ εἰ διὰ τοῦτο ἤλγει, ζηλοῦν ἔδει, καὶ συγχαίρειν ἐκείνῳ. νυνὶ δὲ ἀλγῶν, ἐδείκνυ κατὰ κόσμον λυπούμενος. ἀλλ᾽ οὐχ ὁ Δαβὶδ οὕτως, οὐδὲ ὁ Πέτρος, οὐδὲ τῶν δικαίων ἕκαστος. διὸ ηὐδοκίμουν, ἢ ὑπὲρ οἰκείων, ἢ ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἀλγοῦντες ἁμαρτημάτων. καίτοι τί λύπης φορτικώτερον; ἀλλ᾽ ὅταν κατὰ Θεὸν γίνηται, τῆς ἐν τῷ κόσμῳ χαρᾶς βελτίων ἐστίν. αὕτη μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν τελευτᾷ· ἐκείνη δὲ μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται. καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδ᾽ ἂν μετανοήσειέ τις ἀλγήσας οὕτως, ὃ μάλιστα τῆς κοσμικῆς λύπης ἴδιόν ἐστι. τί γὰρ παιδὸς ποθεινότερον γνησίου; τί δὲ ἀλγεινότερον τῆς τοιαύτης τελευτῆς; ἀλλ᾽ ὅμως οἱ ἐν ἀκμῇ τοῦ πένθους μηδενὸς ἀνεχόμενοι πατέρες, καὶ κατακόπτοντες ἑαυτοὺς, οὗτοι μετὰ χρόνον μετανοοῦσιν, ἐπειδὴ ἀμέτρως ἤλγησαν, ὡς οὐδὲν ὀνήσαντες ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ μείζονας ἑαυτοῖς ἐπιτρίψαντες. ἀλλ᾽ οὐχ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη τοιαύτη· ἀλλ᾽ ἔχει δύο πλεονεκτήματα, τὸ μὴ καταγινώσκεσθαι ἐφ᾽ οἷς ἀλγεῖ τις, καὶ τὸ τὴν λύπην ταύτην εἰς σωτηρίαν τελευτᾶν· ὧν ἑκατέρων ἐκείνη ἐστέρηται. καὶ γὰρ εἰς βλάβην ἀλγοῦσι, καὶ μετὰ τὸ ἀλγῆσαι σφόδρα, καταγινώσκουσιν ἑαυτῶν, μέγιστον τοῦτο σημεῖον ἐκφέροντες τοῦ ἐπὶ βλάβῃ τοῦτο ποιῆσαι. ἡ δὲ κατὰ Θεὸν, τοὐναντίον. διὸ καὶ ἔλεγε, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. οὐδεὶς γὰρ ἑαυτοῦ καταγνώσεται, ἐὰν λυπηθῇ ἐφ᾽ ἁμαρτίᾳ, ἐὰν πενθήσῃ καὶ ἑαυτὸν συντρίψῃ. ὅπερ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν, οὐ δεῖται ἑτέρωθεν τὸ ὑπόδειγμα παραγαγεῖν ὧν εἶπεν, οὐδὲ τοὺς ἐν παλαιαῖς ἱστορίαις λυπηθέντας παρενεγκεῖν εἰς μέσον, ἀλλ᾽ αὐτοὺς Κορινθίους παράγει· καὶ ἀφ᾽ ὧν ἐποίησαν, ἀπὸ τούτων τὴν ἀπόδειξιν παρέχεται, ἵνα καὶ μετ᾽ ἐγκωμίων αὐτοὺς παιδεύσῃ, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσηται.

11 Ἰδοὺ γάρ, φησιν, αὐτὸ τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν; Οὐ μόνον γάρ, φησιν, οὐκ ἐνέβαλεν ὑμᾶς εἰς τὸ καταγνῶναι ἑαυτῶν ἡ ἀθυμία, ὡς εἰκῆ τοῦτο πεποιηκότων· ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέρους ἐποίησεν. εἶτα λέγει τῆς σπουδῆς τὰ τεκμήρια. Ἀλλὰ ἀπολογίαν· Πρὸς ἐμέ. Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν· Πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα. Ἀλλὰ φόβον. Καὶ γὰρ σφόδρα δεδοικότων ἦν ἡ τοσαύτη σπουδὴ καὶ ἡ ταχίστη διόρθωσις. καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαίρειν ἑαυτὸν, ὅρα πῶς ταχέως αὐτὸ παρεμυθήσατο, εἰπών, Ἀλλ᾽ ἐπιπόθησιν· Τὴν εἰς ἐμέ. Ἀλλὰ ζῆλον· Τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ᾽ ἐκδίκησιν. Καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας. Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Οὐχὶ τῷ μὴ τολμῆσαι μόνον (τοῦτο γὰρ πρόδηλον ἦν) ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ συνήδεσθαι. α. Κορ. ε. β. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγε, Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, ἐνταῦθά φησι, καὶ ταύτης ἑαυτοὺς ἀπαλλάξατε τῆς ὑποψίας, οὐχὶ τῷ μὴ ἐπαινέσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιτιμῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι.

12 Ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν ἡμῖν ἐπιτιμᾷς, εἰ ἁγνοὶ ἦμεν ἐπὶ τῷ πράγματι; πρὸς τοῦτο ἱστάμενος καὶ ἀνωτέρω, καὶ προδιοικούμενος αὐτὸ, ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, ὅτι, οὐ μεταμέλομαι,

λυπῶν, εἶτα καὶ μεταμελόμενον. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τοῦ μετανοεῖν νῦν ἐφ' οἷς ἔγραψα τότε,
φησὶν, ὅτι τότε μᾶλλον μετενόησα ἢ νῦν ὅτι ἑαυτοὺς συνεστήσατε. εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ βίαιον
καὶ φιλόνεικον, πῶς εἰς τοὐναντίον τὸν λόγον περιέτρεψεν; ἐξ ὧν γὰρ ἐνόμιζον αὐτὸν διατε-
τράφθαι, ὡς εἰκῆ ἐπιτιμήσαντα, διὰ τὴν προκοπὴν αὐτῶν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν ὅτι παρ-
5 ρησιάζεσθαι αὐτὸν δίκαιον. οὐδὲ γὰρ παραιτεῖται λοιπὸν ἐγκαλεῖσθαι ἀδίκως, ὅταν δόξῃ ἕ(;)
τοῦτο ποιεῖν. ὁ γὰρ τοιαῦτα λέγων ἀνωτέρω, ὅτι Ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστι· καὶ, Πα- α. Κορ. ϛ. ιϛ.
ραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός· καὶ, Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ α. Κορ. ε. ε.
ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πῶς ἐνταῦθά φησιν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀ- α. Κορ. ϛ. ιη.
δικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος; οὐκ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκο-
10 λουθῶν. πῶς ἑαυτῷ ἀκολουθῶν; ὅτι περισπούδαστον ἦν αὐτῷ, δεῖξαι τὸ φίλτρον ὃ περὶ αὐ-
τοὺς εἶχεν. οὐ τοίνυν ἀναιρεῖ τὸ κήδεσθαι ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδείκνυται τὴν ἀγάπην τὴν
περὶ αὐτοὺς (ὅπερ ἔφην) καὶ ὅτι μείζων αὐτὸν κατέσειε φόβος περὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας. ἐ-
δεδοίκει γὰρ μὴ ἐπιπλέον νεμηθῇ τὸ κακὸν, καὶ ὁδῷ βαδίζον, ὅλην καταλάβῃ τὴν ἐκκλη-
σίαν. διὸ καὶ ἔλεγε, Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τότε· νῦν δὲ, ἐπειδὴ α. Κορ. ε. ϛ.
15 κατώρθωσαν, οὐκέτι αὐτὸ οὕτω τίθησιν, ἀλλ' ἑτέρως· καὶ τὸ αὐτὸ μὲν αἰνίττεται, γλυκύτερον
δὲ μεταχειρίζει τὸν λόγον, λέγων, Ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν
ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς· Τουτέστιν, ἵνα εἰδῆτε πῶς ὑμᾶς φιλῶ. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ μέν
ἐστι τῷ προτέρῳ, ἑτέρως δὲ ἑρμηνευθὲν, ἑτέραν ἔδοξεν ἔμφασιν παρέχειν. ἐπεὶ ὅτι τὸ αὐτό ἐστιν,
ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν, καὶ οὐδὲν ὄψει τὸ μέσον. ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα φιλῶ ὑμᾶς, φησιν,
20 ἐδεδοίκειν μή τι πάθητε ἐκεῖθεν ἀηδὲς, μὴ αὐτοὶ δέξησθε τὴν λύπην. ὥσπερ οὖν ὅταν
λέγῃ, Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐ μέλει (οὐ γὰρ ἔνι τι συστῆναι τῶν ὄντων, α. Κορ. θ. θ.
τῆς προνοίας ἀποστερηθὲν τοῦ Θεοῦ) ἀλλ' ὅτι οὐ προηγουμένως διὰ τοὺς βόας ἐνομοθέτει·
οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πρῶτον μὲν δι' ὑμᾶς ἔγραφον, δεύτερον δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον. καὶ εἶχον μὲν τὴν
ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ, καὶ χωρὶς τῆς ἐπιστολῆς, φησιν· ἐβουλόμην δὲ αὐτὴν καὶ ὑμῖν δεῖξαι, καὶ
25 πᾶσιν ἁπλῶς διὰ τῶν γραμμάτων ἐκείνων.

(margin: ἀλλ τῆς θεοῦ ... ία)

13 Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα· Ἐπειδὴ καὶ τὴν σπουδὴν ἐδείξαμεν τὴν περὶ
ὑμᾶς, τὸ πᾶν ἡμῖν κατώρθωται. καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε, Νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς α. Θεσ. γ. η.
στήκητε ἐν Κυρίῳ· καὶ πάλιν, Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ α. Θεσ. β. ιθ.
ὑμεῖς; τοῦτο γὰρ ζωὴ, τοῦτο παράκλησις, τοῦτο παραμυθία διδασκάλῳ νοῦν ἔχοντι, ἡ ἐπί-
30 δοσις τῶν μαθητευομένων.

Οὐδὲν γὰρ οὕτω δείκνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ φιλοστοργία ἡ περὶ τοὺς ἀρχομένους. ΗΘΙΚΟΝ
καὶ γὰρ πατέρα οὐ τὸ γεννῆσαι μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν μετὰ τὸ γεννῆσαι. εἰ δὲ ἔνθα
φύσις, τοσαύτη χρεία ἀγάπης, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἡ χάρις. οὕτως οἱ παλαιοὶ πάντες ἔ-
λαμψαν. ὅσοι γοῦν τῶν παρ' Ἑβραίοις εὐδοκίμησαν, ἐντεῦθεν ἐφάνησαν. οὕτω Σαμουὴλ
35 μέγας ἐδείχθη λέγων, Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τῷ Θεῷ τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμε- α Βασ. ιβ. κγ.
νοι ὑπὲρ ὑμῶν· οὕτως ὁ Δαβὶδ, οὕτως ὁ Ἀβραὰμ, οὕτως ὁ Ἠλίας, οὕτως ἕκαστος τῶν δικαί-
ων, τῶν ἐν τῇ καινῇ, τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ. καὶ γὰρ Μωϋσῆς διὰ τοὺς ἀρχομένους πλοῦτον το-
σοῦτον καὶ θησαυροὺς ἀφάτους κατέλιπεν, ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ
πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς
40 αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ Ἐξοδ. β. ιδ.
ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις; ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα ἰατρὸν
ἄρθρα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν, καὶ
τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐ-
ποίησε. καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον· καὶ τέχνη τεχνῶν ἁπασῶν ἀνωτέρα.

Εἰ

εἰ γὰρ ἡ τῶν ἔξωθεν ἀρχή, τέχνη καὶ ἐπιστήμη πασῶν βελτίων ἐστί, πολλῷ μᾶλλον αὕτη. καὶ γὰρ τοσούτῳ ἀμείνων ἐκείνης αὕτη ἡ ἀρχή, ὅσῳ τῶν ἄλλων ἐκείνη· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. καί, εἰ βούλεσθε, τὸν λόγον τοῦτον ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν. ἔστι τέχνη γεωργική, ἔστιν ὑφαντική, οἰκοδομική· αἳ καὶ ἀναγκαῖαι σφόδρα εἰσί, καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον. αἱ γὰρ δὴ ἄλλαι, διάκονοι τούτων εἰσίν· ἡ χαλκευτική, ἡ τεκτονική, ἡ ποιμενική. ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιοτέρα πασῶν ἡ γεωργική· ἣν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεός, τὸν ἄνθρωπον πλάσας. ὑποδημάτων μὲν γὰρ ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν· γεωργικῆς δὲ χωρίς, ἀμήχανον. τοιούτους τοὺς Ἀμαξοβίους εἶναί φασι, τοὺς παρὰ Σκύθαις Νομάδας, τοὺς Γυμνοσοφιστὰς τοὺς τῶν Ἰνδῶν. οὗτοι γὰρ καὶ οἰκοδομικήν, καὶ ὑφαντικήν, καὶ τὴν τῶν ὑποδημάτων εἴασαν τέχνην· μόνης δὲ τῆς γεωργικῆς δέονται. αἰσχύνθητε οἱ τῶν περιττῶν χρῄζοντες τεχνῶν, καὶ μαγείρων, καὶ πλακουντοποιῶν, καὶ ποικιλτῶν, καὶ μυρίων ἑτέρων τοιούτων, ἵνα ζῆτε. αἰσχύνθητε οἱ τὰς ματαιοτεχνίας εἰσαγαγόντες τῷ βίῳ. αἰσχύνθητε ἐκείνους τοὺς βαρβάρους ὑμεῖς οἱ πιστοί, τοὺς μὴ δεομένους τέχνης. καὶ γὰρ σφόδρα αὐτάρκη τὴν φύσιν ἐξ ὀλίγων ἐποίησεν ὁ Θεός. πλὴν οὐκ ἀναγκάζω, οὐδὲ νομοθετῶ οὕτω ζῆν· ἀλλ' ὡς ὁ Ἰακὼβ ᾔτησε. τί δὲ ᾔτησεν ἐκεῖνος; Ἐὰν δῷ μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι. οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων, Ἔχοντες δὲ τροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. πρώτη μὲν οὖν ἡ γεωργική, δευτέρα δὲ ὑφαντική, καὶ τρίτη μετ' ἐκείνην οἰκοδομική· ἡ δὲ τῶν ὑποδημάτων, πασῶν ἐσχάτη. παρὰ γοῦν ἡμῖν εἰσὶ πολλοὶ καὶ οἰκέται καὶ γεωργοὶ χωρὶς ὑποδημάτων ζῶντες. οὐκοῦν αἱ χρήσιμοι καὶ ἀναγκαῖαι, αὗται. φέρε οὖν, παραβάλωμεν αὐτὰς τῇ ἀρχικῇ. διὰ γὰρ τοῦτο τὰς πασῶν κυριωτέρας παρήγαγον, ἵν' ὅταν φανῇ αὕτη βελτίων ἐκείνων, ἀναμφισβήτητος ἡ κατὰ τῶν ἄλλων αὐτῇ νίκη ᾖ. πόθεν οὖν αὐτὴν δείξομεν ἀναγκαιοτέραν οὖσαν πασῶν; ὅτι ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. καί, εἰ δοκεῖ, τὰς ἄλλας ἀφέντες, τὴν πασῶν ἀνωτέρω καὶ κυριωτέραν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν γεωργικήν. τί οὖν ἔσται πλέον τῆς τῶν γεωργῶν πολυχειρίας, ὅταν ἀλλήλοις πολεμῶσι, καὶ τὰ ἀλλήλων ἁρπάζωσι; νῦν μὲν γὰρ ὁ τοῦ ἄρχοντος φόβος κατέχει, καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνων γινόμενα φυλάττει· ἐὰν δὲ ταύτην ἀνέλῃς, περιττὸς ὁ πόνος ἐκεῖνος. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἑτέραν ἀρχὴν εὑρήσει μητέρα ταύτης καὶ σύνδεσμον οὖσαν. ποίαν δὴ ταύτην; καθ' ἣν ἕκαστον [αὐτόν] τινα ἑαυτοῦ κρατεῖν καὶ ἄρχειν δεῖ, τὰ μὲν ἀνελεύθερα κολάζοντα πάθη, πάντα δὲ τὰ τῆς ἀρετῆς βλαστήματα ἐκτρέφοντά τε καὶ αὔξοντα μετ' ἀκριβείας ἁπάσης. ἔστι γὰρ ἀρχῆς εἴδη· ἓν μὲν καθ' ὃ δήμων καὶ πόλεων ἄρχουσιν ἄνθρωποι, τὸν πολιτικὸν τοῦτον διορθοῦντες βίον (ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε, Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ. εἶτα δεικνὺς αὐτῆς τὸ κέρδος, ἐπήγαγε λέγων, ὅτι ὁ ἄρχων, Θεοῦ διάκονός ἐστιν εἰς τὸ ἀγαθόν. καὶ πάλιν, Θεοῦ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι) ἕτερον δὲ καθ' ὃ ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ὁ νοῦν ἔχων ἄρχει. ὃ καὶ αὐτὸ προεδήλωσεν εἰπών, Εἰ δὲ θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει· τὸν ἑαυτοῦ ἄρχοντα λέγων. ἐνταῦθα δέ ἐστι καὶ ἑτέρα ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἀνωτέρα. τίς οὖν ἐστιν αὕτη; ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἧς καὶ αὐτῆς ὁ Παῦλος μέμνηται λέγων, Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε· ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. αὕτη γὰρ ἡ ἀρχὴ τοσοῦτον τῆς πολιτικῆς ἀμείνων, ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὅπως γινόμενα κολάσειεν ἁμαρτήματα σκοπεῖ προηγουμένως, ἀλλ' ὅπως μὴ γίνοιτο τὴν ἀρχήν· ἔπειτα γινόμενα, οὐχ ὅπως ἀπενέγκοι τὸν κάμνοντα, ἀλλ' ὅπως ἀφανισθείη. καὶ βιωτικῶν μὲν οὐ πολὺς αὐτῇ λόγος· πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς πραγμάτων χρηματίζει. Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς

ὑπάρχει,

Margin: Γεν. κη. κ. — α. Τιμ. ϛ. η. — χ. διατροφὰς — Ρω. ιγ. α. β. γ. — Εβρ. ιγ. ιζ. — Φιλιπ. γ. κ.

5 10 15 20 25 30 35 40

ὑπάρχει, καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐκεῖ. Κέκρυπται γάρ, φησι, σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Κολασ. γ. γ.
καὶ τὰ ἔπαθλα ἐκεῖ, καὶ οἱ δρόμοι περὶ τῶν ἐκεῖ στεφάνων. οὐδὲ γὰρ καταλύεται μετὰ τὴν
τελευτὴν αὕτη ἡ ζωή, ἀλλὰ τότε διαλάμπει μειζόνως. διὰ δὴ τοῦτο, οὐχ ὑπάρχων
μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τὰ διαδήματα περικειμένων μείζονα εἰσὶν ἐγκεχειρισμένοι τι-
5 μὴν οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν ἀρχήν, ἅτε ἐν μείζοσι καὶ ἐπὶ μείζοσι πλάττοντες τοὺς ἀν-
θρώπους. ἀλλ' οὔτε ὁ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν μετιών, οὔτε ὁ τὴν πνευματικὴν δυνήσον-
ται καλῶς ταύτας μεταχειρίζειν, εἰ μὴ πρότερον ἑαυτῶν ἄρξαιεν, ὡς χρή, καὶ τοὺς ἑκα-
τέρους νόμους τῆς πολιτείας φυλάξαιεν μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης. ὥσπερ γὰρ ἡ τῶν πολλῶν ἀρ-
χὴ διπλῆ τίς ἐστιν, οὕτω καὶ ἣν ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ἄρχει. καὶ πάλιν κἀνταῦθα ἀμείνων τῆς πο-
10 λιτικῆς ἡ πνευματική, ὥσπερ ὁ λόγος ἀπέδειξεν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν τεχνῶν τινας ἀρ-
χὴν μιμουμένας, καὶ μάλιστα τὴν γεωργικήν. καθάπερ γὰρ ἄρχων τίς ἐστι τῶν φυτῶν ὁ
γηπόνος, τὰ μὲν περικόπτων καὶ κωλύων, τὰ δὲ αὔξων καὶ θεραπεύων· καθάπερ καὶ οἱ τῶν
ἀρχόντων ἄριστοι τοὺς μὲν πονηρούς, καὶ τοῖς πλείοσι λυμαινομένους, τιμωροῦνται καὶ ἐκκό-
πτουσι, τοὺς δὲ χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς ἐπὶ μεῖζον ἄγουσι. διὰ τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ τοὺς ἄρχοντας
15 ἀμπελουργοῖς ἀπεικάζει. τί γὰρ εἰ μὴ φωνὴν ἀφιᾶσι τὰ φυτά, καθάπερ ἐπὶ τῶν πόλεων οἱ
κακῶς πάσχοντες; ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ὄψεως δεικνύουσι τὴν ἀδικίαν, μαραινόμενα, στενοχωρούμενα
ὑπὸ τῶν πονηρῶν βοτανῶν. καὶ καθάπερ νόμοις κολάζεται ἡ πονηρία, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα
τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ γῆς κακία, καὶ φυτοῦ δυσγένεια καὶ ἀγριότης διορθοῦται. καὶ γὰρ ὅσα ἐν τοῖς
ἤθεσίν ἐστι τοῖς ἀνθρωπίνοις, εὑρήσομεν καὶ ἐκεῖ, τραχύτητα, μαλακότητα, δειλίαν, περιπέτειαν,
20 ἀστάθειαν, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν πλουτοῦντα κομῶντα ἀκαίρως καὶ ἐπὶ κακῷ τῶν πλησίον, τὰ δὲ πενό-
μενα καὶ ἀδικούμενα· οἷον ὅταν οἱ φραγμοὶ κομῶντες ἐπὶ κακῷ τῶν ἐγγὺς φυτῶν αἴρωνται,
ὅταν ἕτερα δένδρα ἄκαρπα καὶ ἀνήμερα εἰς ὕψος ἀναδραμόντα τὴν αὔξησιν τῶν ὑπο-
κειμένων κωλύῃ. καὶ καθάπερ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουσι τοὺς λυμαινομένους αὐ-
τῶν τῇ ἀρχῇ καὶ πολεμοῦντας· οὕτω καὶ ὁ γηπόνος θηρίων ἐφόδους, ἀνωμαλίαν ἀέρων, χά-
25 λαζαν, ἐρυσίβην, ἐπομβρίας, αὐχμούς, ὅσα τοιαῦτα. ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα πρὸς τὴν τοῦ Θε-
οῦ διηνεκῶς ἐλπίδα βλέπῃς. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι τέχναι καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνί-
στανται σπουδῆς· αὕτη δὲ τὸ πλέον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ ἔχει, καὶ ὅλη διόλου σχεδὸν ἐκεῖθεν ἤρ-
τηται· καὶ δεῖ μὲν τῶν ἄνωθεν ὑετῶν, δεῖ δὲ τῆς ὡρῶν κράσεως, καὶ πρὸ πάντων τῆς αὐτοῦ προ-
νοίας. Οὔτε γὰρ ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων τί ἐστιν, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός. ἔστι καὶ θάνατος ἐν- α. Κορ. γ. ζ.
30 ταῦθα, καὶ ζωή, καὶ ὠδῖνες, καὶ τόκοι, καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων. ἔστι γὰρ καὶ ἀποτμηθῆναι, καὶ
καρπὸν ἐνεγκεῖν, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ γενέσθαι τὸ τεθνηκὸς αὐτὸ πάλιν ἄνωθεν· ἔνθα καὶ ποι-
κίλως ἡμῖν καὶ σαφῶς διαλέγεται περὶ ἀναστάσεως ἡ γῆ. ὅταν γὰρ ἡ ῥίζα ἐνέγκῃ καρ-
πόν, ὅταν τὸ σπέρμα φυῇ, οὐκ ἀνάστασις τὸ πρᾶγμά ἐστι; καὶ πολλὴν ἄν τις ἴδοι τῇ ἀρχῇ
ταύτῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ περιουσίαν ἐγκειμένην καὶ σοφίαν, εἰ καθέκαστον ἐπεξίοι. ἀλλ'
35 ὅπερ ἐβουλόμην εἰπεῖν, ὅτι αὕτη μὲν περὶ γῆν ἐστι καὶ φυτά· ἡ δὲ ἡμετέρα περὶ ψυχῶν
πνευμ. θεραπείαν. ὅσον δὲ φυτῶν καὶ ψυχῶν τὸ μέσον, τοσοῦτον αὕτη βελτίων ἐκείνης. οἱ δὲ τοῦ
βίου τοῦ παρόντος ἄρχοντες, τοσοῦτον αὐτῆς ἐλάττους πάλιν, ὅσον τὸ ἑκόντος τοῦ ἄκοντος κρα-
τεῖν, βέλτιον. αὕτη γάρ ἐστι καὶ ἡ φύσει ἀρχή. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πλέον τῷ φόβῳ γίνεται καὶ τῇ
ἀνάγκῃ· ἐνταῦθα δὲ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης ἐστὶ κατόρθωμα. καὶ οὐ ταύτῃ
40 μόνον αὕτη βελτίων ἐκείνης, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀρχὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πατρότης, ὡς ἄν τις εἴ-
ποι. καὶ γὰρ πατρὸς ἔχει τὸ ἥμερον, καὶ μείζονα ἐπιτάττουσα πείθει. ὁ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἄρχων
φησίν, ἐὰν μοιχεύσῃς, ἀπέθανες· οὗτος δέ, κἂν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς ἴδῃς, τὰ μέγιστα ἀπει-
λεῖ. καὶ γὰρ σεμνὸν τοῦτο τὸ δικαστήριον, καὶ ψυχῆς, οὐχὶ σώματος μόνον διορθωτικόν. ὅσον
οὖν ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον πάλιν αὕτη διέστηκεν ἐκείνης ἡ ἀρχή. κἀκεῖνος μὲν
τῶν

τῶν φανερῶν κάθηται κριτής· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων ἁπάντων, ἀλλὰ τῶν ἐλεγχομένων.
πολλάκις δὲ καὶ τούτων προδότης γίνεται. τὸ δὲ κριτήριον τοῦτο παιδεύει τοὺς εἰσιόντας, ὅτι ὁ
παρ' ἡμῖν δικάζων, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα εἰς μέσον ἄξει ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς
οἰκουμένης θεάτρου, καὶ λαθεῖν ἀμήχανον. ὥστε πολλῷ μᾶλλον τῶν ἔξωθεν νόμων ὁ χριστια-
νισμὸς τὸν ἡμέτερον συνέχει βίον. εἰ γὰρ καὶ τὸ περὶ τῶν κεκρυμμένων τρέμειν τοῦ περὶ
τῶν φανερῶν μόνον δεδοικέναι ἀσφαλέστερον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ τὰ μείζω κολάζειν
τὸ καὶ τῶν ἐλαττόνων ἀπαιτεῖν εὐθύνας μᾶλλον αὐτὸν διανίστησι πρὸς ἀρετήν· εὔδηλον
ὅτι πάντων μάλιστα αὕτη ἡ ἀρχὴ τὴν ἡμετέραν συγκροτεῖ ζωήν. εἰ δὲ βούλει, καὶ τὰς
χειροτονίας τῶν ἀρχόντων ἴδωμεν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα πολὺ τὸ μέσον ὄψει. οὐ γὰρ χρήμα-
τα δόντας ἐστὶ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀλλὰ τρόπον ἐπιδειξαμένους ἄριστον. οὐδ' ὡς
ἐπὶ δόξαν ἀνθρωπίνην καὶ ἄνεσιν οἰκείαν, ἀλλ' ὡς εἰς πόνους καὶ ἱδρῶτας καὶ τὸ τῶν
πολλῶν συμφέρον, οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἄγεται ταύτην ὁ χειροτονηθείς. διὸ καὶ πολ-
λῆς ἀπολαύει τῆς ἄνωθεν βοηθείας παρὰ τοῦ πνεύματος. κἀκεῖ μὲν μέχρι τοῦ διαγορεῦ-
σαι τὰ πρακτέα μόνον ἕστηκεν ἡ ἀρχή· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν, καὶ τὴν ἀπὸ
τῆς χάριτος προστίθησι συμμαχίαν. μᾶλλον δὲ ἐκεῖ μὲν οὐδὲ λόγος ὑπὲρ φιλοσοφίας
οὐδείς, οὐδὲ κάθηταί τις διδάσκων τί ψυχή, καὶ τί ποτε κόσμος, καὶ τί μέλλομεν εἶναι μετὰ
ταῦτα, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀπελευσόμεθα ἐντεῦθεν, καὶ πῶς ἀρετῆς περιεσόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν
συναλλαγμάτων καὶ συμβολαίων καὶ χρημάτων πολὺς ὁ λόγος, τούτων δὲ οὐδεμία φροντίς·
ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ πάντας ὑπὲρ τούτων τοὺς λόγους ἴδοι τις ἂν γινομένους. διὸ καὶ δικαίως
πάντα ἄν τις αὐτὴν καλέσειε, καὶ δικαστήριον, καὶ ἰατρεῖον, καὶ φιλοσοφίας διδασκαλεῖον,
καὶ ψυχῆς παιδευτήριον, καὶ γυμνάσιον δρόμων τῶν εἰς οὐρανοὺς φερόντων. ὅτι δὲ καὶ ἡ-
μερωτάτη πασῶν ἡ ἀρχή, καίτοι μείζονα ἀκρίβειαν ἀπαιτοῦσα, δῆλον ἐντεῦθεν. ὁ μὲν γὰρ
ἔξωθεν ἄρχων, ἂν λάβῃ μοιχόν, εὐθέως ἐκόλασε. καίτοι τί τὸ κέρδος; τοῦτο γὰρ οὐχὶ τὸ
πάθος ἐστὶν ἀνελεῖν, ἀλλὰ τὸ τραῦμα ἔχουσαν ἀποπέμψαι τὴν ψυχήν. ὁ δὲ ἐνταῦθα ἄρ-
χων εὑρών, οὐχ ὅπως τιμωρήσηται, ἀλλ' ὅπως ἐξέλῃ τὸ πάθος, σπουδάζει. σὺ μὲν γὰρ ταυτὸν
ποιεῖς, ὥσπερ ἂν περὶ τὴν κεφαλὴν νοσήματος γινομένου, μὴ τὸ νόσημα παύσῃς, ἀλλὰ τὴν
κεφαλὴν ἀποτέμοις. ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ νόσημα ἀποτέμνω. καὶ εἴργω μὲν αὐτὸν
μυστηρίων καὶ ἱερῶν περιβόλων· ἀνασπασάμενος δὲ αὐτόν, καὶ ἀπαλλαγέντα τῆς κακίας, καὶ
ἀμείνω τῇ μετανοίᾳ γινόμενον ἀναλαμβάνω πάλιν. καὶ πῶς ἐστιν ἐξελεῖν μοιχείαν,
φησίν; ἔστι, καὶ σφόδρα ἐστὶν ὑπὸ τοῖς νόμοις γινόμενον τούτοις. βαλανεῖον γάρ ἐστιν ἡ ἐκ-
κλησία πνευματικόν, οὐ ῥύπον σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποσμῆχον κηλῖδα τοῖς πολλοῖς τῆς
μετανοίας τρόποις. σὺ μὲν γὰρ ἂν τε ἀφῇς ἀτιμώρητον, χείρονα εἰργάσω· ἄν τε κολάσῃς,
ἀνίατον εἴασας. ἐγὼ δὲ οὔτε ἀφίημι ἀτιμώρητον, οὔτε κολάζω, ὡς σύ· ἀλλὰ καὶ δίκην ἀ-
παιτῶ τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν, καὶ διορθοῦμαι τὸ γεγενημένον. βούλει καὶ ἑτέρως μαθεῖν, πῶς
σὺ μὲν ξίφη γυμνῶν, καὶ φλόγα δεικνὺς τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐ πολλὴν ἐργάζῃ τὴν ἰατρείαν,
ἐγὼ δὲ τούτων χωρὶς πρὸς καθαρὰν ἐχειραγώγησα τὴν ὑγείαν; οὐ δεῖ δέ μοι λόγων, οὐδὲ
ῥημάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ θάλατταν εἰς μέσον ἄγω, καὶ αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. καὶ
ἐξέτασον, πρὶν ἢ τὸ δικαστήριον τοῦτο καθίσαι, πῶς τὰ ἀνθρώπινα διέκειτο πράγματα,
πῶς οὐδὲν τῶν νῦν κατορθωθέντων οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν ἀκοῦσαί ποτε. τίς γὰρ θανάτου
κατετόλμησε; τίς χρημάτων κατεφρόνησε; τίς δόξης ὑπερεῖδε; τίς τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους
φυγών, καὶ ἐρημίαν τὴν μητέρα τῆς φιλοσοφίας ἠσπάσατο; ποῦ παρθενίας ὄνομά ποτε ἦν;
ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα, τούτου τοῦ δικαστηρίου κατόρθωμα γέγονε, ταύτης
τῆς ἀρχῆς ἔργα. ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ καταμαθόντες, ὡς ἐντεῦθεν πᾶσα ὠφέλεια τοῦ
βίου, καὶ ἡ τῆς οἰκουμένης διόρθωσις, θαμινὰ βαδίζετε παρὰ τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν,

καὶ

καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐνταῦθα, καὶ τὰς εὐχάς. ἂν γὰρ οὕτως ἑαυτοὺς ῥυθμίζητε, δυνήσεσθε τὴν οὐρανῶν ἀξίαν ἐπιδειξάμενοι πολιτείαν, τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν,* χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[...] γένοιτο [...]πας ἡμᾶς [...]τυχεῖν

Λογ. ιϛ'. 13 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΠΑΡΑΚΕΚΛΗΜΕΘΑ ΕΠΙ ΤΗ παρακλήσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν.

ΟΡα πάλιν πῶς ἐπαίρει αὐτῶν τὰ ἐγκώμια, καὶ δείκνυσι τὴν ἀγάπην. εἰπὼν γὰρ, ὅτι ᾔσθην ὅτι τοσοῦτον ἡ ἐπιστολὴ ἴσχυσε, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἐκερδάνατε (χαίρω γὰρ, φησιν, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν) καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἀγάπην (φησὶ γὰρ ὅτι εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς) λέγει πάλιν ἄλλο σημεῖον τῆς αὐτῶν εὐνοίας, ὃ πολὺν αὐτοῖς φέρει τὸν ἔπαινον, καὶ δείκνυσι τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τὸ γνήσιον. ἐπὶ γὰρ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, φησί. καίτοι γε τοῦτο οὐκ ἔστι φιλοῦντος σφοδρῶς, τὸ ἐπ' ἐκείνῳ μᾶλλον χαίρειν, ἢ ἐπ' αὐτοῖς. ναί, φησιν. οὐδὲ γὰρ δι' ἐκεῖνον τοσοῦτον, ὅσον δι' ὑμᾶς ᾔσθην. διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει λέγων, ὅτι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀναπέπαυται ἀπὸ πάντων ὑμῶν. οὐκ εἶπεν, αὐτός, ἀλλὰ, τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ· τουτέστιν, ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ἡ περὶ ὑμᾶς. καὶ πῶς ἀναπέπαυται; ἀπὸ πάντων. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον.

14 Ὅτι εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν. Μέγας ὁ ἔπαινος, ὅταν ὁ διδάσκαλος καυχᾶται. φησὶ γὰρ ὅτι, Οὐ κατῃσχύνθην. Διὰ τοῦτο ἐχάρην, ὅτι βελτίους ἐφάνητε, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδείξατέ μου τὰ ῥήματα. ὥστε διπλοῦς ὁ κόσμος ἐμοί, καὶ ὅτι ὑμεῖς ἐπεδώκατε, καὶ ὅτι ἐγὼ οὐκ ἐφάνην τῆς ἀληθείας διαπίπτων. Ἀλλ' ὡς πάντοτε ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν, ἡ ἐπὶ Τίτου, ἀλήθεια γέγονεν. Ἐνταῦθα καὶ ἄλλο τι αἰνίττεται· ὅτι ὥσπερ παρ' ὑμῖν μετ' ἀληθείας πάντα ἐφθεγξάμεθα (εἰκὸς γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ τούτου πολλὰ αὐτοῖς εἰπεῖν ἐγκώμια) οὕτω καὶ τὰ περὶ ὑμῶν ἡμῖν Τίτῳ εἰρημένα, ἀληθῆ ἐφάνη.

15 Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς. Τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνον συνιστῶντός ἐστιν, ὡς σφόδρα ἐκκαιόμενον καὶ συνδεδεμένον αὐτοῖς. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ ἀγάπη αὐτοῦ. εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, πανταχοῦ τίθησι τῆς φιλίας τὰς αἰτίας· ἵν', ὅπερ εἶπον, καὶ τὴν κολακείαν διαφύγῃ, καὶ ἐκείνους μᾶλλον προτρέψῃ, τὸ ἐγκώμιον εἰς αὐτοὺς περιΐστας, καὶ δεικνὺς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς τοσαύτης ἀγάπης ἐκείνους ἐμβαλόντας αὐτῷ. εἰπὼν γὰρ ὅτι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς, ἐπήγαγεν, Ἀναμιμνησκομένου τὴν ἁπάντων ὑμῶν ὑπακοήν. Τοῦτο δὲ καὶ τὸν Τίτον εὐγνώμονα δείκνυσι περὶ τοὺς εὐεργέτας, εἴγε λαβὼν αὐτοὺς ἐν τῇ ψυχῇ ἐπανῆλθεν ἅπαντας, καὶ διηνεκῶς αὐτῶν μέμνηται, καὶ ἐκείνους ἐπὶ στόματος ἔχει καὶ ἐπὶ διανοίας. καὶ Κορινθίους πάλιν κοσμεῖ μειζόνως, ὅτι αὐτὸν οὕτω χρησάμενοι ἐξέπεμψαν. εἶτα καὶ τὴν ὑπακοὴν αὐτῶν λέγει, ἐπιτείνων αὐτῶν τὴν σπουδήν. διὸ καὶ ἐπάγει ταῦτα,

Ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν· Οὐ μετὰ ἀγάπης μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τιμῆς ἐπιτεταμένης. εἶδες πῶς διπλῆν αὐτοῖς ἀρετὴν μαρτυρεῖ, καὶ ὅτι ὡς πατέρα ἐφίλουν, καὶ ὡς ἄρχοντα ἐδεδοίκεσαν, οὔτε διὰ τὸν φόβον ἀμαυρώσαντες τὴν ἀγάπην, οὔτε διὰ

τὴν

τὴν ἀγάπην ἐκλύοντος τοῦ φόβου; τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι δὲ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι
ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν; ἀλλὰ φόβον; ἀλλὰ ἐπιπόθησιν;

16 Χαίρω οὖν ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν. Ὁρᾷς ὅτι δι' αὐτοὺς μᾶλλον χαίρει;
ὅτι οὐδαμοῦ τὸν διδάσκαλον κατῃσχύνατε, φησὶν, οὐδὲ ἀνάξιοι φαίνεσθε τῆς ἐμῆς μαρτυ-
ρίας. ὥστε οὐχ οὕτω διὰ Τίτον ἔχαιρεν, ὅτι τιμῆς ἀπήλαυσε τοσαύτης, ὡς δι' αὐτοὺς, ὅτι 5
τοσαύτην ἐπεδείξαντο εὐγνωμοσύνην. ἵνα γὰρ μὴ νομισθῇ δι' ἐκεῖνον χαίρειν μᾶλλον,
ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν τίθησιν. ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι εἴ τι αὐτῷ κε-
καύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν, οὐ κατῃσχύνθην· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν.
κἂν ἐπιπλῆξαι δέοι, οὐ δέδοικα μὴ ἀποῤῥαγῆτε· κἂν καυχήσασθαι, οὐ φοβοῦμαι, ὡς ἐλεγ-
χόμενος· κἂν ὡς πειθηνίους ἐπαινέσαι, κἂν ὡς ἀγαπητικοὺς, κἂν ὡς ζῆλον ἔχοντας, θαῤ- 10
ῥῶ ἐν ὑμῖν. Εἶπον ἐκκόψαι, καὶ ἐξεκόψατε· Εἶπον δέξασθαι, καὶ ἐδέξασθε· Εἶπον ὅτι με-
γάλοι τινές εἰσι καὶ θαυμαστοὶ ἐπὶ Τίτου καὶ διδασκάλους εἰδότες αἰδεῖσθε, ἀληθῆ διὰ τῶν
ἔργων ταῦτα ἐδείξατε. καὶ οὐχ οὕτως ἐμάθετε ταῦτα παρ' ἐμοῦ, ὡς παρ' ὑμῶν. ἐπανῆλ-
θε γοῦν σφοδρὸς ἐραστὴς ὑμῶν γενόμενος, πλείονα τῶν λόγων ἐπιδειξαμένων ὑμῶν.

κεφ. η.

1 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις 15
τῆς Μακεδονίας. Επάρας αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις, παραινέσιν πάλιν καθίησι. διὰ γὰρ
τοῦτο τῇ ἐπιπλήξει παρέμιξε τοὺς ἐπαίνους, ἵνα μὴ ἀπὸ ἐπιπλήξεως εἰς παραίνεσιν κα-
πελθὼν δυσπαραδεκτὸν ποιήσῃ τὸν λόγον, ἀλλὰ λείας αὐτῶν τὴν ἀκοὴν, οὕτω προοδοποι-
ήσῃ τῇ παραινέσει. βούλεται γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθῆναι. διὸ καὶ προλαβὼν εἶ-
πε, χαίρω ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν· ἀπὸ τῶν ἤδη κατωρθωμένων καὶ εἰς τοῦτο προθυ- 20
μοτέρους ποιῶν. καὶ οὐκ εἶπεν εὐθέως, δότε οὖν ἐλεημοσύνην· ἀλλ' ὅρα τὴν σύνεσιν, πῶς
πόῤῥωθεν καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ προκατασκευάζει τὸν λόγον. γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, φησὶ, τὴν χά-
ριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας. ἵνα γὰρ μὴ ἐπαίρων-
ται, χάριν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ· καὶ τὰ ἑτέρων διηγούμενος, τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις σπουδαιο-
τέρους τούτους ἐργάζεται. καὶ δύο συντίθησιν ἐπαίνους Μακεδόσι, μᾶλλον δὲ καὶ τρεῖς· καὶ ὅτι 25
πειρασμοὺς γενναίως φέρουσι, καὶ ὅτι ἐλεεῖν ἴσασι, καὶ ὅτι πένητες ὄντες δαψίλειαν ἐνεδείκνυν-
το ἐν ἐλεημοσύνῃ. καὶ γὰρ ἡρπάγησαν αὐτῶν αἱ οὐσίαι. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, ἡνίκα αὐ-
τοῖς ἐπέστελλεν, Υμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγένεσθε, φησὶ, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν τῇ Ιου-
δαίᾳ· ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ
τῶν Ιουδαίων. ἄκουσον τί μετὰ ταῦτα Εβραίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Καὶ γὰρ τὴν ἁρπα- 30
γὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. χάριν δὲ δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ,
οὐχὶ καταστέλλων αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκκαλούμενος, καὶ ἀνεπίφθονον τὸν λόγον ἐργαζόμε-
νος. διὸ καὶ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα προσέθηκεν, ὥστε πᾶσαν ὑποτεμέσθαι βασκανίαν. καὶ
γὰρ μέλλει μεθ' ὑπερβολῆς ἐγκωμιάζειν αὐτούς. ἄκουσον γοῦν τῶν ἐπαίνων. Εἰπὼν
γὰρ, γνωρίζω ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, οὐκ εἶπε, τὴν δεδομένην ἐν τῇδε καὶ τῇδε τῇ πό- 35
λει, ἀλλ' ὁλόκληρον ἐπαινεῖ τὸ ἔθνος, λέγων, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας. Εἶτα
καὶ αὐτὴν διηγεῖται τὴν χάριν·

2 Οτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν.

Εἶδες σύνεσιν; πρῶτον γὰρ ἐκεῖνο λέγει, οὐχ ὃ βούλεται, ἀλλ' ἕτερον παρ' αὐτοῦ, ἵνα
μὴ δόξῃ ἐπίτηδες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκολουθίας ἑτέρας ἐπ' αὐτὸ ἔρχεσθαι. 40

Εν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως· Ο καὶ αὐτοῖς Μακεδόσιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὅτι
Μιμηταὶ ἐγενήθητε τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς πνεύ-
ματος ἁγίου. καὶ πάλιν, Αφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ
καὶ ἐν τῇ Αχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθε. τί δέ

Margin: α. Θεσ. β. ιδ. — Εβρ. ι. λδ. — α. Θεσ. α. ς. καὶ η. — ἴσ. - ὃν — χ. ὑπὸ

ἐστιν, Εἰ πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν; Ἀμφότερα μεθ' ὑπερβολῆς γέγονεν αὐτοῖς, φησι, καὶ ἡ θλίψις, καὶ ἡ χαρά. διὸ καὶ πολὺ τὸ παράδοξον ἦν, ὅτι τοσαύτη ἡδονῆς περιουσία ἀπὸ θλίψεως αὐτοῖς ἐβλάστησεν. οὐ γὰρ δὴ μόνον λύπην οὐκ ἔτεκεν, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐφροσύνης ἡ θλίψις καὶ ταῦτα πολλὴ οὖσα. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἀλείφων αὐτοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς γενναίους εἶναι καὶ ἀπεριτρέπτους. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐθλίβησαν, ἀλλ' οὕτως ὡς καὶ δόκιμοι γενέσθαι διὰ τῆς ὑπομονῆς. μᾶλλον δὲ οὐ λέγει, διὰ τῆς ὑπομονῆς, ἀλλ', ὃ πλέον ἦν τῆς ὑπομονῆς, χαρᾶς. καὶ οὐδὲ χαρὰν ἁπλῶς λέγει, ἀλλά, περισσείαν χαρᾶς. καὶ γὰρ πολλὴ καὶ ἄφατος ἐβλάστησεν ἐν αὐτοῖς.

Καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν.

Πάλιν ἀμφότερα ταῦτα μεθ' ὑπερβολῆς. ὥσπερ γὰρ ἡ πολλὴ θλίψις πολλὴν χαρὰν ἔτικε, καὶ περισσείαν χαρᾶς· οὕτως ἡ πολλὴ πενία πολὺν πλοῦτον ἔτεκεν ἐλεημοσύνης. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν παρεχόντων ἡ φιλοτιμία κρίνεται. διὸ οὐδαμοῦ λέγει πλοῦτον τῶν δοθέντων, ἀλλά, πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον οὐκ ἐνεπόδισεν αὐτοῖς πρὸς δαψίλειαν ἡ πτωχεία, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονε τοῦ περισσεῦσαι, ὥσπερ ἡ θλίψις τοῦ ἡσθῆναι. ὅσῳ γὰρ ἦσαν πένητες, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφιλοτιμοῦντο, καὶ προθυμότερον παρεῖχον. διὸ καὶ σφόδρα αὐτοὺς θαυμάζει, ὅτι ἐκ τοσαύτης πενίας τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοτιμίαν. ἡ γὰρ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν (τουτέστιν, ἡ πολλὴ καὶ ἄφατος) ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἁπλότητα. ἀλλ' οὐκ εἶπεν, ἔδειξεν, ἀλλά, ἐπερίσσευσε· καὶ οὐκ εἶπεν, ἁπλότητα, ἀλλά, πλοῦτον ἁπλότητος, τουτέστιν, ἀντίρροπον τοῦ μεγέθους τῆς πτωχείας. μᾶλλον δέ, καὶ πολλῷ μείζονα τὸν ὄγκον ἐπεδείξαντο τῆς δαψιλείας. εἶτα αὐτὸ καὶ ἑρμηνεύει σαφέστερον λέγων,

3 Ὅτι κατὰ δύναμιν, μαρτυρῶ (ἀξιόπιστος ὁ μάρτυς) καὶ ὑπὲρ δύναμιν·

Τουτέστιν, ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. μᾶλλον δὲ οὐ διὰ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἁπάντων αὐτὸ δηλοῖ. Αὐθαίρετοι γάρ, φησιν.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα ὑπερβολή.

4 Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως. Ἰδοὺ καὶ τρίτη, καὶ τετάρτη.

Δεόμενοι ἡμῶν. Ἰδοὺ καὶ πέμπτη. καὶ ἐν θλίψει ὄντες, καὶ ἐν πενίᾳ· αὕτη ἕκτη· καὶ ἑβδόμη, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔδωκαν. εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα βούλεται κατασκευάσαι παρὰ Κορινθίοις, τὸ μετὰ προαιρέσεως διδόναι, αὐτῷ μάλιστα ἐνδιατρίβει λέγων, μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, καὶ, δεόμενοι ἡμῶν. οὐχ ἡμεῖς αὐτῶν ἐδεήθημεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἡμῶν. τί δεόμενοι ἡμῶν; Τὴν χάριν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. Εἶδες πῶς πάλιν ἐπαίρει τὸ πρᾶγμα, σεμνοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ καλῶν; καὶ γὰρ ἐπειδὴ ζηλωταὶ ἦσαν πνευμάτων, χάριν αὐτὸ ὀνομάζει, ἵνα ἐπιδράμωσι· καὶ κοινωνίαν πάλιν, ἵνα μάθωσιν, ὅτι λαμβάνουσιν, οὐ διδόασι μόνον. τοῦτο οὖν ἡμᾶς παρεκάλουν, φησίν, ὥστε ἡμᾶς ἀναδέξασθαι τὴν τοιαύτην διακονίαν.

5 Καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν. Τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ποσότητά φησι, καὶ πρὸς τὰς θλίψεις. οὐ γὰρ ἂν ἠλπίσαμεν, φησιν, ὅτι ἐν τοσαύτῃ θλίψει ὄντες καὶ πενίᾳ, καὶ κατήπειξαν ἂν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα παρεκάλεσαν. καὶ τὸ τοῦ λοιποῦ δὲ βίου ἐπιμελῆσαι αὐτῶν ἐδήλωσεν εἰπών, Ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ.

Ἐν πᾶσι γὰρ ὑπήκουσαν πλέον, ἢ προσεδοκήσαμεν. οὐδέ, ἐπειδὴ ἠλέουν, τῶν ἄλλων ἠμέλουν ἀρετῶν· ἀλλὰ πρῶτον ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ. τί ἐστιν, ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ; ἀνέθηκαν, δόκιμοι περὶ τὴν πίστιν ἐφάνησαν, πολλὴν τὴν ἀνδρείαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐπεδείξαντο, τὴν κοσμιότητα, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν

ἀγαθοῖς προθυμίαν τι καὶ σπουδήν. τί ἐστι, καὶ ἡμῖν; πειθήνιοι γεγόνασιν ἡμῖν, ἠγάπησαν, ὑπήκουσαν, καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους πληροῦντες, καὶ ἡμῖν διὰ τῆς ἀγάπης συνδεδεμένοι. σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐπίτασιν δείκνυσι λέγων, ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ. οὐχὶ τὰ μὲν τῷ Θεῷ ὑπήκουσαν, τὰ δὲ τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ πάντα αὐτῷ, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Θεῷ. οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ ἠλέουν, ἀπενοήθησαν· ἀλλὰ πολλὴν ἐπιδειξάμενοι ταπεινοφροσύνην, πολλὴν ὑπακοήν, πολλὴν τιμήν, πολλὴν φιλοσοφίαν, (χ. σοφίαν) οὕτω καὶ τὴν ἐλεημοσύνην εἰργάσαντο. τί δέ ἐστι, διὰ θελήματος Θεοῦ; ἐπειδὴ εἶπεν, ἡμῖν ἔδωκαν ἑαυτούς· οὐδὲ ἡμῖν ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην ἐποίουν.

6 Ὥστε ἡμᾶς παρακαλέσαι Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο ἐν ὑμῖν, οὕτως ἐπιτελέσῃ καὶ τὴν χάριν ταύτην. Καὶ ποία ἀκολουθία αὕτη; πολλὴ καὶ σφόδρα τῶν ἔμπροσθεν ἐχομένη. ἐπειδὴ γὰρ εἴδομεν (χ. οἴδαμεν) αὐτοὺς σφοδρούς, φησι, καὶ θερμοὺς ἐν ἅπασιν, ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἐλεημοσύνῃ, ἐν τῇ περὶ ἡμᾶς ἀγάπῃ, ἐν τῇ λοιπῇ τοῦ βίου καθαρότητι· ἵνα καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ἐξισωθῆτε, ἐπέμψαμεν Τίτον. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τοῦτο δὲ ἐδήλωσε. σκόπει φιλίας ὑπερβολήν. πρὸς ἐκείνους γὰρ παρακαλούμενοι, φησι, καὶ ἀξιούμενοι, τὰ ὑμέτερα ἐμεριμνῶμεν, μήπως αὐτῶν ἐλαττωθῆτε. διὸ καὶ ἀπεστείλαμεν Τίτον, ἵνα κἀντεῦθεν διεγερθέντες, ὑπομνηθέντες, ζηλώσητε Μακεδόνας. καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ἐκεῖ ὢν ὁ Τίτος, ὅτε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφετο. δείκνυσι δὲ αὐτὸν καὶ καταρξάμενον τούτου παρὰ τῆς Παύλου προτροπῆς· ἵνα καθὼς προενήρξατο, φησι. διὸ καὶ μεγάλα αὐτοῦ λέγει ἐγκώμια, ἐν ἀρχῇ μέν, ὅτι τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχον ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου· (β. Κορ. β. ιγ.) ἐνταῦθα δὲ ταῦτα ἅπερ εἴρηκεν ἅπαντα, καὶ τοῦτο δὲ αὐτό. οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ προεναρξάσθαι. θερμῆς γὰρ τοῦτο καὶ ζεούσης ψυχῆς. διὸ καὶ ἔπεμψεν αὐτόν, μεγίστην αὐτοῖς ἐνθεὶς κἀντεῦθεν προτροπὴν τοῦ δοῦναι, (χ. ἐπιδοῦναι) τὴν παρουσίαν Τίτου. διὰ τοῦτο καὶ ἐπαίρει τοῖς ἐπαίνοις αὐτόν, οἰκειῶσαι βουλόμενος σφοδρότερον τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνθρωπον. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ πεῖσαι μέγα, τὸ οἰκείως διακεῖσθαι τῷ συμβουλεύοντι. καλῶς δὲ καὶ ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ τρὶς μνημονεύσας τῆς ἐλεημοσύνης, χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, νῦν μὲν λέγων, γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας· νῦν δέ, αὐθαίρετοι. μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ πάλιν, ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτω καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην.

ΗΘΙΚΟΝ Καὶ γὰρ μέγα ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ Θεοῦ δῶρον τοῦτο, καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν ἡμᾶς ἐξομοιοῖ κατορθούμενον· τοῦτο γὰρ μάλιστα ἄνθρωπος. λέγων γοῦν τις σχῆμα ἀνθρώπου, τοῦτο τέθεικε· Μέγα γάρ, φησιν, ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. αὕτη μείζων ἡ χάρις, ἢ νεκροὺς ἀνιστᾶν. τοῦ γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοὺς ἀποθανόντας ἐγείρειν πολλῷ μεῖζον τὸ πεινῶντα τρέφειν τὸν Χριστόν. ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ σὺ τὸν Χριστὸν εὐεργετεῖς, ἐκεῖ δὲ αὐτός σε. καὶ ὁ μισθὸς δὲ ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, οὐκ ἐν τῷ πάσχειν εὖ. ἐνταῦθα μὲν γάρ, ἐπὶ τῶν σημείων λέγω, αὐτὸς ὀφείλεις τῷ Θεῷ· ἐπὶ δὲ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχεις. ἐλεημοσύνη δέ ἐστιν, ὅταν μετὰ προθυμίας γίνηται, ὅταν μετὰ δαψιλείας, ὅταν μὴ νομίσῃς διδόναι, ἀλλὰ λαμβάνειν, ὅταν ὡς εὐεργετούμενος, ὅταν ὡς κερδαίνων καὶ μὴ ἀπολλύς· ἐπεὶ τοῦτο οὐδὲ χάρις. τὸν γὰρ ἕτερον ἐλεοῦντα, χαίρειν, οὐ δυσχεραίνειν δεῖ. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ τὴν ἑτέρου λύων ἀθυμίαν, αὐτὸς ἀθυμοίης; οὐκέτι γὰρ ἐᾷς αὐτὴν ἐλεημοσύνην εἶναι. εἰ γὰρ ἀθυμεῖς ὅτι ἕτερον ἀπήλλαξας ἀθυμίας, ἐσχάτης ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας δεῖγμα ἐκφέρεις. βέλτιον γὰρ μὴ ἀπαλλάττειν, ἢ οὕτως ἀπαλλάττειν. τί δὲ ὅλως καὶ ἀθυμεῖς, ἄνθρωπε; μὴ ἔλαττόν σοι γίνεται τὸ χρυσίον; ὅλως, εἰ τοιαύτην ἔχεις προαίρεσιν, μηδὲ δῷς· εἰ μὴ θαρρεῖς ὅτι πολυπλασιάζεταί σοι

ἐν

ἐν ὑστέροις, μὴ παραδράμῃς. ἀλλ' ἐνταῦθα ζητεῖς τὴν ἀντίδοσιν. διατί; ἄφες τὴν ἐλεημοσύνην ἐλεημοσύνην εἶναι, καὶ μὴ ἐμπορείαν. πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπέλαβον· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔλαβον, ὡς ταύτῃ πλέον ἕξοντες τῶν οὐ λαβόντων ἐνταῦθα, ἀλλὰ ἐπειδὴ τούτων ὡς ἀσθενέστεροι, ἐπειδὴ τοῖς ἐκεῖ οὐ σφόδρα ἐφείλκοντο. καὶ ὥσπερ οἱ λίχνοι καὶ ἀπειρόκαλοι καὶ γαστρὸς δοῦλοι ἐπὶ βασιλικὴν κληθέντες τράπεζαν, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν οὐκ ἀναμένοντες, κατὰ τὰ παιδία τὰ μικρὰ, λυμαίνονται αὐτῶν τὴν ἀφροσύνην, προλαμβάνοντες, καὶ κορεννύοντες ἑαυτοὺς σιτίοις καταδεεστέροις· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι οἱ ἐνταῦθα ἐπιζητοῦντες καὶ λαμβάνοντες, τὸν μισθὸν ἐλαττοῦσι τὸν ἐκεῖ. εἶτα δανείζων μὲν, μετὰ πλείονα χρόνον ἐπιθυμεῖς ἀπολαβεῖν τὸ κεφάλαιον, τάχα δὲ οὐδὲ ἀπολαβεῖν, ἵνα τῇ μελλήσει πλείονα τὸν τόκον ἐργάσῃ· ἐνταῦθα δὲ εὐθέως ἀπαιτεῖς, καὶ ταῦτα οὐ μέλλων ἐνταῦθα εἶναι, ἀλλ' ἐκεῖ διηνεκῶς, οὐ μέλλων ἐνταῦθα δικάζεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖ τὰς εὐθύνας ὑφέξων; καὶ εἰ μέν τίς σοι κατεσκεύαζεν οἰκίας, ἔνθα μὴ ἔμελλες μένειν, ζημίαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας ἄν· νῦν δὲ ἐνταῦθα βούλει πλουτεῖν, ὅθεν καὶ πρὸ τῆς ἑσπέρας μέλλεις πολλάκις ἀποδημεῖν; οὐκ οἶδας ὅτι ἐπ' ἀλλοτρίας διατρίβομεν, καθάπερ ξένοι καὶ πάροικοι; οὐκ οἶδας ὅτι τῶν παροίκων ἐστὶν ἐκβάλλεσθαι, ὅτε μὴ προσδοκῶσι, μηδὲ ἐλπίζουσιν; ὅπερ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν. διὰ δὴ τοῦτο, ὅσα ἂν κατασκευάσωμεν, ἐνταῦθα ἀφίεμεν. οὐ γὰρ συγχωρεῖ ὁ δεσπότης λαμβάνοντας αὐτὰ ἀπελθεῖν, ἄν τε οἰκίας οἰκοδομήσωμεν, ἄν τε ἀγροὺς ἀγοράσωμεν, ἄν τε ἀνδράποδα, ἄν τε σκεύη, ἄν τε ἕτερόν τι τοιοῦτον. οὐ μόνον δὲ οὐκ ἀφίησιν ἐντεῦθεν λαβόντας ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεταί σοι τὸν μισθόν. προεῖπε γάρ σοι, ὅτι μὴ οἰκοδομήσῃς, μηδὲ δαπανήσῃς τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τὰ σά. τί τοίνυν τὰ σὰ ἀφεὶς, ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐργάζῃ, καὶ δαπανᾷς, ἵνα ἀπολέσῃς καὶ τὸν πόνον καὶ τὸν μισθὸν, καὶ κόλασιν τὴν ἐσχάτην ὑπομείνῃς; μὴ, παρακαλῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ φύσει ἐσμὲν πάροικοι, γενώμεθα καὶ προαιρέσει, ἵνα μὴ ἐκεῖ γενώμεθα πάροικοι, καὶ ἄτιμοι, καὶ ἀπερριμμένοι. ἂν γὰρ ἐνταῦθα βουληθῶμεν γενέσθαι πολῖται, οὔτε ἐνταῦθα ἐσόμεθα, οὔτε ἐκεῖ· ἂν δὲ πάροικοι μείνωμεν ὄντες, καὶ διαγάγωμεν οὕτως, ὡς παροίκους διατρίβειν εἰκὸς, πολιτῶν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ληψόμεθα παρρησίαν. ὁ γὰρ δίκαιος, καὶ μηδὲν ἔχων, καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς ἁπάντων, ὡς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, διατρίψει, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπελθὼν, ὄψεται τὰς αἰωνίους αὐτοῦ σκηνάς· καὶ οὔτε ἐνταῦθα πείσεταί τι τῶν ἀηδῶν (οὔτε γὰρ ξένον αὐτόν τις ποιῆσαι δυνήσεται τὸν πᾶσαν γῆν ἔχοντα πόλιν) καὶ τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἀπολαβὼν, ἐπιδέξεται τὸν ἀληθῆ πλοῦτον. ἵν' οὖν ἀμφότερα κερδάνωμεν, καὶ τὰ ἐνταῦθα, καὶ τὰ ἐκεῖ, εἰς δέον τοῖς οὖσι χρησώμεθα. οὕτω γὰρ ἐσόμεθα τῶν οὐρανῶν πολῖται, καὶ πολλῆς ἀπολαυσόμεθα παρρησίας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιζ. 7 ΑΛΛ' ΩΣ ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΠΕΡΙΣΣΕΥΗΤΕ, ΠΙΣΤΕΙ, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πάσῃ σπουδῇ.

Ὅρα πάλιν μετ' ἐγκωμίων, τὴν προτροπὴν γινομένην ἐγκωμίων μειζόνων. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα δῶτε, ἀλλ', ἵνα περισσεύητε, πίστει τῇ τῶν χαρισμάτων, καὶ λόγῳ τῷ τῆς σοφίας, καὶ γνώσει τῇ τῶν δογμάτων, καὶ πάσῃ σπουδῇ πρὸς τὴν ἄλλην ἀρετήν.

Καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἀγάπῃ· Ταύτῃ ἣν προεῖπον, ἧς καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἐποιησάμην. Ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε. Εἶδες ὅτι διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἐπαίνων ἐκείνων, ἵνα ὁδῷ προ-

βαίων, εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις ἑλκύσῃ σπουδήν.

8 Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω. Ὅρα πῶς συνεχῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται, πῶς ἀνεπαχθὴς γίνεται, καὶ οὐ βίαιος, οὐδὲ ἀναγκαστικός· μᾶλλον δὲ ἀμφότερα ὁ λόγος ἔχει, καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς, καὶ τὸ ἀκαταναγκαστον. ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς παρῄνεσε, καὶ σφόδρα Μακεδόνας ἐνεκωμίασεν· ἵνα μὴ δόξῃ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι, φησιν, οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω·

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων·

Οὐχ ὡς ἀμφισβητῶν (οὐ γὰρ τοῦτο ἐνταῦθα δηλοῖ) ἀλλὰ δόκιμον αὐτὸ ποιῶν, καὶ ἀποφαίνων, καὶ ἰσχυρότερον κατασκευάζων. διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτά φημι, ἵνα ὑμᾶς παροξύνω πρὸς τὴν αὐτὴν προθυμίαν· καὶ μέμνημαι τῆς ἐκείνων σπουδῆς, λαμπρύνων, φαιδρύνων, ἐρεθίζων τὴν ὑμετέραν διάθεσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον μεῖζον κατέλυσε. καὶ γὰρ οὐδὲν ἄλλο παρίησι τρόπον συμβουλῆς, ἀλλὰ πάντα κινεῖ, καὶ μεταχειρίζει τὸν λόγον. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐγκωμίων προετρέψατο λέγων, γνωρίζομεν ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἀλλ' ὡς ἐν παντὶ περισσεύοντες, λόγῳ, καὶ γνώσει. μειζόνως γὰρ δυνατὸν τοῦτο δάκνει, ὅταν ὑφ' ἑαυτοῦ τις ἡττᾶται, ἢ ὅταν ὑφ' ἑτέρων. Εἶτα λοιπὸν ἐπὶ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν κορωνίδα τῆς συμβουλῆς ἵεται.

9 Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. Ἐννοήσατε γὰρ, φησιν, ἐνθυμήθητε, καὶ λογίσασθε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἁπλῶς αὐτὴν παραδράμητε, ἀλλὰ στοχάσασθε αὐτῆς τὸ μέγεθος, ὅση ἐστὶ καὶ ἡλίκη, καὶ οὐδενὸς φείσεσθε τῶν ὑμετέρων. ἐκεῖνος δόξαν ἐκένωσεν, οὐχ ἵνα ὑμεῖς τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ πτωχείᾳ πλουτήσητε. Εἰ μὴ πιστεύεις ὅτι ἡ πτωχεία πλούτου ἐστὶ ποιητικὴ, ἐννόησόν σου τὸν δεσπότην, καὶ οὐκέτι ἀμφιβάλλῃς. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐγένετο πτωχὸς, οὐκ ἂν ἐγένου σὺ πλούσιος. τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι πτωχεία ἐπλούτησε πλοῦτον. πλοῦτον δὲ ἐνταῦθά φησι τὴν γνῶσιν τῆς εὐσεβείας, τὸν τῶν ἁμαρτημάτων καθαρισμὸν, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμὸν, τὰ μυρία, ἅπερ παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ μέλλει παρέχειν. καὶ ταῦτα ἅπαντα διὰ τῆς πτωχείας γέγονεν ἡμῖν. ποίας πτωχείας; διὰ τοῦ σάρκα ἀναλαβεῖν καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ παθεῖν ἅπερ ἔπαθε. καίτοιγε ἐκεῖνος ταῦτα οὐκ ὤφειλε· σὺ δὲ ὀφείλεις αὐτῷ.

10 Καὶ γνώμην ὑμῖν ἐν τούτῳ δίδωμι πρὸς τὸ συμφέρον. Ὅρα πῶς πάλιν τοῦ ἀνεπαχθὴς εἶναι φροντίζει, καὶ δύο τούτοις παραμυθεῖται τὸν λόγον, καὶ τῷ εἰπεῖν γνώμην δίδωμι, καὶ πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον. οὔτε γὰρ καταναγκάζω καὶ βιάζομαι, φησι, καὶ παρὰ ἀκόντων ἀπαιτῶ· οὔτε τὸ τῶν λαμβανόντων ὡς τὸ ὑμῖν λυσιτελὲς σκοπῶν, ταῦτα λέγω. Εἶτα καὶ τὸ παράδειγμα λοιπὸν ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἑτέρων. Οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. Ὅρα πῶς δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ἑκόντας καὶ χωρὶς προτροπῆς ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντας. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐμαρτύρησε Θεσσαλονικεῦσιν, ὅτι αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως ἥψαντο τῆς ἐλεημοσύνης, βούλεται καὶ τούτων δεῖξαι τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὄν. διὸ εἶπεν, οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν· καὶ οὐχὶ, ἐνήρξασθε, ἀλλὰ, προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. ἐπὶ ταῦτα οὖν ὑμᾶς παρακαλῶ, ἐφ' ἃ ἑαυτοὺς φθάσαντες διηγείρατε μετὰ προθυμίας ἁπάσης.

11 Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε· Οὐκ εἶπεν, ἐποιήσατε, ἀλλ' ἐπεθήκατε τέλος· Ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία ἐκ τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἔχειν·

Ἵνα μὴ μέχρι προθυμίας στῇ τὸ καλὸν τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων λάβῃ μισθόν.

12 Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἂν ἔχῃ τις, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει.

Ὅρα

Ὅρα σοφίαν ἄφατον. δείξας τοὺς ὑπὲρ δύναμιν ποιοῦντας, τοὺς Θεσσαλονικέας
λέγω, καὶ ἐπαινέσας αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ, καὶ εἰπὼν, ὅτι μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ὑπὲρ δύναμιν· [margin: αὐτοῖς, ὅτι]
* ἐπὶ τούτων κατὰ δύναμιν παρακαλεῖ μόνον, ἀφεὶς τὸ ὑπόδειγμα ἐργάσασθαι τὸ ἑαυτοῦ (ᾔδει
γὰρ ὅτι οὐχ οὕτω παραινέσεις, ὡς ζῆλος ἐγείρει πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων μίμησιν) διό φησιν, εἰ
5 γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἐὰν ἔχῃ, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. μὴ φο-
βηθῇς, φησιν, ἐπειδὴ ἐκεῖνα εἴρηκα. τῆς γὰρ ἐκείνων φιλοτιμίας ἐγκώμιον τὸ εἰρημένον·
ὁ δὲ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχεις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχεις. τὸ γὰρ, εὐπρόσδεκτος,
ἐνταῦθα τὸ, ἀπαιτεῖται, δηλοῖ. καὶ σφόδρα λιπαίνει, τούτῳ θαρρῶν τῷ ὑποδείγματι, καὶ τῷ
διώξαι ἐξουσίαν μᾶλλον ἐφελκόμενος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

10 13 Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις. Καίτοιγε ὁ Χριστὸς τοὐναντίον
ἐπῄνεσεν ἐπὶ τῆς χήρας, ὅτι τὸν βίον ὅλον ἐκένωσε, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἔδωκεν. ἀλλ'
ἐπειδὴ Κορινθίοις διελέγετο, ἔνθα ἤρξατο λιμώττειν (Καλὸν γάρ μοι μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν, ἢ τὸ [margin: Μαρκ. ιβ. μδ. α. Κορ. θ. ιε.]
καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ) διὰ τοῦτο συμμετρημένῃ χρῆται τῇ παραινέσει, ἐπαινῶν
μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζων δὲ τούτους ποιῆσαι τοῦτο· οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἠβούλετο,
15 ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν. ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν ἐκείνοις ἐγκωμιάζει, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ
θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ βάθους αὐτῶν πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς
τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν, καὶ ὅτι ὑπὲρ δύναμιν ἔδωκαν; οὐκ εὔδηλον, ὅτι καὶ τού-
τους εἰς ταῦτα ἐνάγων; ὥστε εἰ καὶ δοκεῖ τὰ ἐλάττονα συγχωρεῖν· ἵνα δὴ ἐκείνων ἐπὶ ταῦ-
τα ἀναβιβάσῃ, τοῦτο ποιεῖ. σκόπει γοῦν καὶ διὰ τῶν ἑξῆς πῶς λανθανόντως αὐτοὺς κατα-
20 σκευάζει. εἰπὼν γὰρ ταῦτα, ἐπήγαγε, Τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα.
Οὐ γὰρ τοῖς εἰρημένοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις κούφην ποιῆσαι βούλεται τὴν ἐντολήν. καὶ [margin: εἰρημένοις]
οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως πάλιν εὐκολωτέραν αὐτὴν καθίστησι, καὶ
μείζονα φέρεται τῆς ἀξίας αὐτῶν, λέγων,

14 Ἵνα γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ, καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα.

25 Τί δέ ἐστιν ὅ φησι; κομᾶτε χρήμασιν ὑμεῖς· κομῶσιν ἐκεῖνοι βίῳ, καὶ παρρησίᾳ τῇ πρὸς
τὸν Θεόν. δότε τοίνυν αὐτοῖς ἀφ' ὧν περισσεύετε χρημάτων, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔχουσιν· ἵνα λάβητε
ἀπὸ τῆς παρρησίας καθ' ἣν πλουτοῦσιν ἐκεῖνοι, ὑστερεῖσθε δὲ ὑμεῖς. ὅρα πῶς τὸ ὑπὲρ δύνα-
μιν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὑστερήματος διδόναι κατεσκεύασε λανθανόντως. εἰ γὰρ βούλει, φησὶν,
ἐκ τοῦ περισσεύματος λαβεῖν, ἐκ τοῦ περισσεύματος δός· εἰ δὲ ὁλόκληρον ἐπισπάσασθαι,
30 ἐκ τοῦ ὑστερήματος πάρεξεις, καὶ ὑπὲρ δύναμιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει· καταλείπει δὲ
αὐτὸ τῷ λογισμῷ τῶν ἀκροατῶν. αὐτὸς δὲ τὸ προκείμενον, καὶ τὴν συμμετρὸν παραίνεσιν
πέρας ἐργάζεται, κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπάγων καὶ λέγων, ὅπως γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ. πῶς
ἰσότης; τὰ περισσεύματα ἀντιδιδόντων ἡμῶν κἀκείνων, καὶ τὰ ὑστερήματα πληρούντων. καὶ
ποία αὕτη ἰσότης, σαρκικῶν πνευματικὰ ἀντιδιδόναι; πολλὴ γὰρ ἐνταῦθα ὑπεροχή. πῶς
35 οὖν ἰσότητα καλεῖ; ἢ κατὰ τὸ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον τοῦτό φησι γί-
νεσθαι μόνον. διὰ γὰρ τοῦτο εἰπὼν, ἰσότης, ἐπήγαγεν, ἐν τῷ νῦν καιρῷ. ταῦτα δὲ ἔλε-
γε, καὶ τῶν πλουτούντων καταστέλλων τὰ φρονήματα· καὶ δεικνὺς, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπο-
δημίαν, ἐν πλείονι τῇ πνευματικῇ ὑπεροχῇ. ἐντεῦθεν μὲν γὰρ πολλῆς ἅπαντες ἀπο-
λαύομεν ἰσοτιμίας· τότε δὲ πολλὴ διάκρισις, καὶ μεγίστη ὑπεροχή, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λαμπόν-
40 των τῶν δικαίων. εἶτα ἐπειδὴ ἔδειξεν αὐτοὺς οὐ διδόντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνοντας
μείζονα, καὶ ἑτέρωθεν βούλεται κατασκευάσαι τὴν προθυμίαν αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι οὐδ' εἰ
μὴ μεταδοῖεν ἑτέροις, ἕξουσί τι πλέον, πάντα ἔνδον συνάγοντες. καὶ παράγει παλαιὰν ἱστο-
ρίαν οὕτω λέγων,

15 Καθὼς γέγραπται, ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησε. [margin: Ἐξοδ. ιϛ. ιη.]

Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ μάννα γέγονεν. οἵ τε γὰρ πλεῖον συναγαγόντες, οἵ τε ἔλαττον, τὸ αὐτὸ μέτρον εὑρίσκοντο ἔχοντες, τὴν ἀπληστίαν τοῦ Θεοῦ ταύτῃ κολάζοντος. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ φοβῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τότε γενομένων, καὶ μηδαμοῦ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι πείθων, μηδὲ ἀλγεῖν ἐπὶ τῷ ἔλαττον ἔχειν. τοῦτο δὲ καὶ νῦν γινόμενόν ἐστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, οὐκ ἐπὶ τοῦ μάννα μόνον. εἰ γὰρ ἅπαντες μίαν γαστέρα πληροῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ζῶμεν, καὶ ἓν σῶμα περιβαλλόμεθα· οὐδὲν οὔτε τῷ πλουτοῦντι πλέον ἀπὸ τῆς περιουσίας ἔσται, οὔτε τῷ πένητι ἀπὸ τῆς πτωχείας ἔλαττον.

ΗΘΙΚΟΝ Τί τοίνυν τρέμεις πενίαν; τί δὲ διώκεις πλοῦτον; δέδοικα, φησί, μὴ ἀναγκασθῶ ἐπὶ τὰς ἑτέρων θύρας ἐλθεῖν, καὶ δεηθῆναι τοῦ πλησίον. πολλῶν δὲ εὐχομένων τοῦτο ἀκούω συνεχῶς, καὶ λεγόντων, μή με ἀφῇς ἐν χρείᾳ ἀνθρώπων καταστῆναί ποτε· καὶ σφόδρα γελῶ ταῦτα ἀκούων. καὶ γὰρ παιδικὸς ὁ φόβος. καθ᾽ ἑκάστην γὰρ ἡμέραν, καὶ ἐν ἅπασιν, ὡς εἰπεῖν, ἐν χρείᾳ ἀλλήλων καθεστήκαμεν. ὥστε ἀπειροκάλου ψυχῆς, καὶ πεφυσιωμένης ταυτὶ τὰ ῥήματα, καὶ οὐ διαγινωσκούσης σαφῶς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι πάντες ἀλλήλων χρῄζομεν; ὁ στρατιώτης, τοῦ χειροτέχνου· ὁ χειροτέχνης, τοῦ ἐμπόρου· ὁ ἔμπορος, τοῦ γεωργοῦ· ὁ δοῦλος, τοῦ ἐλευθέρου· ὁ δεσπότης, τοῦ δούλου· ὁ πένης, τοῦ πλουσίου· ὁ πλούσιος, τοῦ πένητος· ὁ μηδὲν ἐργαζόμενος, τοῦ διδόντος ἐλεημοσύνην· ὁ παρέχων, τοῦ λαμβάνοντος; καὶ γὰρ ὁ λαμβάνων ἐλεημοσύνην, μεγίστην χρείαν πληροῖ, καὶ πάντων μείζονα. εἰ γὰρ μὴ πένητες ἦσαν, τὸ πλεῖον ἂν ἀνετράπη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, οὐκ ἐχόντων ποῦ καταβάλωσι τὰ χρήματα. ὥστε καὶ ὁ δοκῶν ἁπάντων ἀχρηστότερος εἶναι πένης, οὗτος ἁπάντων ἐστὶ χρησιμώτερος. εἰ δὲ τὸ ἑτέρου δεῖσθαι, αἰσχρόν· ἀποθανεῖν λείπεται. οὐ γὰρ ἔνι ζῆσαι τοῦτο δεδοικότα. ἀλλ᾽ οὐ δύναμαι, φησίν, ἐνεγκεῖν ὀφρὺν ἀνεσπασμένην. τί ἄλλον διαβάλλων ἐπ᾽ ἀλαζονείᾳ, σαυτὸν καταισχύνεις τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ; καὶ γὰρ ἀλαζονικόν, τὸ μὴ φέρειν ὑπερηφάνου ψυχῆς φύσημα. τί δέ, τὰ μηδενὸς ὄντα λόγου ἄξια ταῦτα δέδοικας, ταῦτα τρέμεις, καὶ διὰ ταῦτα τὴν πενίαν φεύγεις; κἂν γὰρ πλούσιος ᾖς, ἐν πλειόνων καταστήσῃ χρείᾳ, καὶ πλειόνων, καὶ εὐτελεστέρων. ὅσῳ γὰρ ἂν πλουτῇς, τοσούτῳ τῇ ἀρᾷ ταύτῃ σαυτὸν ὑποβάλλεις. οὕτως ἀγνοεῖς ὅπερ εὔχῃ, χρήματα μὲν αἰτῶν ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς δεῖσθαι· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἰς πέλαγος ἐλθών, ἔνθα καὶ ναυτῶν, καὶ πλοίων, καὶ μυρίας χρεία κατασκευῆς, εὔχοιτο μηδενὸς ὅλως ἐν χρείᾳ γενέσθαι. εἰ γὰρ βούλει μηδενὸς σφόδρα δεῖσθαι, εὔχου πενίαν. πένης μὲν γὰρ ὤν, κἄν τινος δεηθῇς, ὑπὲρ ἄρτου δεήσῃ μόνον, ἢ ἱματίου· πλουτῶν δέ, καὶ ὑπὲρ ἀγρῶν, καὶ ὑπὲρ οἰκιῶν, καὶ ὑπὲρ τελεσμάτων, καὶ ὑπὲρ μισθωμάτων, καὶ ὑπὲρ ἀξιώματος, καὶ ὑπὲρ ἀσφαλείας, καὶ ὑπὲρ δόξης, καὶ ὑπὲρ ἀρχόντων χρείαν ἕξεις· οὐ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἐκείνοις, καὶ τῶν ἐν πόλει, καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐμπόρων, καὶ καπήλων. ὁρᾶτε ὅτι ἀνοίας ἐσχάτης ταυτὶ τὰ ῥήματα; ὅλως γὰρ εἰ φρικτὸν εἶναί σοι δοκεῖ τὸ χρῄζειν τινός· καθόλου μὲν οὐ δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τούτου. εἰ δὲ θέλεις τὸν ὄχλον φυγεῖν (ἔξεστι γὰρ ἐπὶ τὸν ἀκύμαντον τῆς πενίας καταφυγεῖν λιμένα) τὸν πολὺν τῶν πραγμάτων ὄχλον περίκοψον, καὶ μηδὲν αἰσχρὸν τοῦτο νόμιζε τὸ δεῖσθαι ἑτέρου. τῆς γὰρ ἀφάτου σοφίας τοῦ Θεοῦ τοῦτο γέγονεν ἔργον. εἰ γὰρ ἀλλήλων χρῄζομεν, καὶ οὐδὲ ἡ τῆς χρείας ἀνάγκη συνάγει εἰς φιλίαν ἡμᾶς· εἰ αὐτάρκεις ἦμεν, οὐκ ἂν ἦμεν θηρία ἀτίθασα; βίᾳ [οὖν] καὶ ἀνάγκῃ ἡμᾶς ὑπέταξεν ἀλλήλοις ὁ Θεός, καὶ καθ᾽ ἑκάστην συγκρουόμεθα ἀλλήλοις ἡμέραν. καὶ εἰ τοῦτον περιεῖλε τὸν χαλινόν, τίς ἂν ταχέως ἠρέσθη τῆς τοῦ πλησίον φιλίας; μηδὲ τοῦτο οὖν νομίζωμεν εἶναι αἰσχρόν, μηδὲ ἀπευχώμεθα καὶ λέγωμεν, μὴ δῷς ἡμᾶς ἐν χρείᾳ τινὸς καταστῆναι· ἀλλ᾽ εὐχώμεθα λέγοντες, μὴ ἀφῇς, ἐν χρείᾳ καταστάντων ἡμῶν, ἀναδῦσαι τοὺς δυναμένους ἡμᾶς ὠφελεῖν. οὐ τὸ ἐν χρείᾳ ἑτέρων καταστῆναι, ἀλλὰ τὸ ἁρπάζειν τὰ ἑτέρων, φορτικόν. νῦν δὲ ὑπὲρ μὲν

ἐκείνων

χ. οἴδημα.

ἴσ. (ἔξεστι γ.) ἐπὶ τὸ ἀκ. τ. καταφυγ. λιμ. καὶ ἡ τ. χ. ἀ. σ. ἡ. φ. ἡμᾶς· εἰ. αὐ. ἦμ., ἦ. αὐ. θ. ἀτίθασα.

ἐκείνων οὐδέποτε ηὐξάμεθα, οὐδὲ εἴπομεν, μὴ δῷς μοι ἐπιθυμῆσαι τῶν ἀλλοτρίων· τὸ δὲ
ἐν χρείᾳ κατασταθῆναι, τοῦτο δοκεῖ ἀπευκταῖον εἶναι. καίτοι Παῦλος ἐν χρείᾳ κατέστη πολ-
λάκις, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο, καὶ ἐνεκωμίαζε τοὺς διακονησαμένους, λέ-
γων, ὅτι Καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς εἰς τὰς χρείας μοι ἐπέμψατε. καὶ πάλιν, Ἄλλας ἐκκλησίας ἐ- Φιλιπ. δ. ις. β. Κορ. ια. η.
5 σύλησα λαβὼν ὀψώνιον πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν. οὐ τοίνυν ἐλευθερίας ἐστὶ τὸ ταῦτα αἰ-
σχύνεσθαι, ἀλλὰ μαλακίας, καὶ βαναύσου ψυχῆς, καὶ ἀνοήτου. καὶ γὰρ τῷ Θεῷ δοκεῖ χρείαν
ἡμᾶς ἀλλήλων ἔχειν. μὴ τοίνυν φιλοσόφει πέρα τοῦ μέτρου. ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησὶν, ἐ-
νεγκεῖν ἄνθρωπον παρακαλούμενον πολλάκις, καὶ οὐκ εἴκοντα. καὶ πῶς σε οἴσει ὁ Θεὸς πα-
ρακαλούμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οὐ πειθόμενον, καὶ παρακαλούμενον ὑπὲρ τῶν σοι συμφερόν-
10 των; Ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, φησὶν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, κα- β. Κορ. ε. κ.
ταλλάγητε τῷ Θεῷ· καὶ μέντοι δοῦλος αὐτοῦ, φησὶν, εἰμί. καὶ τί τοῦτο; ὅταν γὰρ σὺ μὲν με-
θύῃς ὁ δοῦλος, ἐκεῖνος δὲ πεινᾷ ὁ δεσπότης, καὶ μηδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύῃ τροφῆς, τί σου
τῆς δουλείας ὄνομα προΐσταται; τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ σε καὶ βαρήσει μειζόνως· ὅταν μὲν σὺ ἐν
τριωρόφοις μένῃς, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ χρηστῆς μετέχῃ στέγης, ὅταν σὺ μὲν ἐν ἁπαλαῖς στρωμ-
15 ναῖς, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ προσκεφάλαιον ἔχῃ. ἀλλ' ἔδωκα, φησίν. ἀλλ' οὐ χρὴ διαλιμπά-
νειν ταῦτα ποιοῦντα. τότε γὰρ μόνον ἀπολογήσῃ, ὅταν μὴ ἔχῃς, ὅταν μηδὲν κεκτημένος ᾖς·
ἕως δ' ἂν ἔχῃς, κἂν μυρίοις ᾖς δεδωκὼς, ὧσι δὲ ἕτεροι πεινῶντες, οὐδεμία σοι ἀπολογία. ὅ-
ταν δὲ καὶ ἀποκλείῃς σῖτον, καὶ τὴν τιμὴν ἐπιτείνῃς, καὶ ἑτέρας καπηλείας ξένας ὁδοὺς ἐπινοῇς,
ποίαν ἕξεις σωτηρίας ἐλπίδα λοιπόν; δωρεὰν ἐκελεύσθης διδόναι τῷ πεινῶντι, σὺ δὲ οὐδὲ
20 μετὰ συμμέτρου δίδως τιμῆς; αὐτὸς διὰ σὲ τὴν τοσαύτην δόξαν ἐκένωσε, σὺ δὲ αὐτὸν
οὐδὲ ἄρτου ἀξιοῖς; ἀλλ' ὁ μὲν κύων ἐμπέπλησαι, ὁ δὲ Χριστὸς λιμῷ τήκεται· καὶ ὁ μὲν οἰκέτης
διαρρήγνυται ὑπὸ πλησμονῆς, ὁ δὲ σὸς κἀκείνου δεσπότης ἀναγκαίας ἀπορεῖ τροφῆς. καὶ
ποῦ ταῦτα φίλων τὰ πράγματα; καταλλάγητε τῷ Θεῷ. ταῦτα γὰρ ἐχθρῶν ἐστὶ καὶ
ἐκπεπολεμωμένων. αἰσχυνθῶμεν τοίνυν ὅσα εὐεργετήθημεν, ὅσα εὐεργετεῖσθαι μέλ-
25 λομεν. κἂν προσέλθῃ πένης δεόμενος, μετὰ πολλῆς αὐτὸν δεχώμεθα τῆς εὐνοίας, παρακα-
λοῦντες, ἀνιστῶντες τῷ λόγῳ· ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν τύχωμεν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ
τῶν ἀνθρώπων. Ὅσα γὰρ ἐὰν θέλητε ἵνα ποιήσωσιν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὐδὲν φορ- Ματθ. ζ. ιβ.
τικὸν, οὐδὲν ἐπαχθὲς οὗτος ὁ νόμος ἔχει. ἃ θέλεις παθεῖν, ταῦτα ποίει, φησίν. ἴση ἡ ἀντί-
δοσις. καὶ οὐκ εἶπεν, ἃ μὴ θέλετε παθεῖν, μηδὲ ποιεῖτε· ἀλλὰ καὶ πλέον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ
30 ἀποχὴ κακῶν, τοῦτο δὲ ἐργασία καλῶν· κἀκείνῳ τοῦτο συμπεριείληπται. καὶ οὐκ εἶπε, ταῦ-
τα καὶ ὑμεῖς θέλετε, ἀλλὰ, ποιεῖτε αὐτοῖς. καὶ τί τὸ κέρδος; Οὗτός ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆ-
ται. ἐλεεῖσθαι βούλει; οὐκοῦν ἐλέει. συγγνώμης θέλεις τυχεῖν; οὐκοῦν μεταδίδου. βού-
λει μὴ ἀκούειν κακῶς; οὐκοῦν μηδὲ λέγε. ἐπιθυμεῖς ἐπαινεῖσθαι; οὐκοῦν ἐγκωμία-
ζε. θέλεις μὴ πλεονεκτεῖσθαι; οὐκοῦν μὴ ἅρπαζε. εἶδες πῶς ἔδειξε φυσικὸν ὂν τὸ κα-
35 λὸν, καὶ οὐ δεομένους νόμων τῶν ἔξωθεν ἡμᾶς, οὐδὲ διδασκάλων; ἐν οἷς γὰρ θέλομεν παθεῖν,
ἢ μὴ παθεῖν παρὰ τῶν πλησίον, "νομοθετοῦμεν ὑμῖν ἑαυτοῖς. ὥστε ἂν ἐθέλῃς μὲν μὴ παθεῖν,
ποιῇς δὲ, "εἰ θέλεις" μὲν παθεῖν, μὴ ποιῇς δέ· αὐτοκατάκριτος γέγονας, καὶ οὐδεμιᾶς λοιπὸν
ἀπολαύεις ἀπολογίας, ὡς ἀγνοῶν, καὶ οὐκ εἰδὼς τὰ πρακτέα. διὸ, παρακαλῶ, οὕτω ἐν
ἑαυτοῖς δι' ἑαυτῶν ἀναστήσαντες τὸν νόμον, καὶ ταῦτα ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα τὰ
40 σαφῆ καὶ σύντομα, τοιοῦτοι περὶ τοὺς πλησίον γινώμεθα, οἵους περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι
βουλόμεθα· ἵνα καὶ τῆς παρούσης ἀπολαύσωμεν ἀδείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύ-
χωμεν ἀγαθῶν, *χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[illegible]

Λογ.

Λογ. ιη. 16 ΧΑΡΙΣ ΔΕ ΤΩ ΘΕΩ ΤΩ ΔΟΝΤΙ ΤΗΝ ΑΥ-
τὴν σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου.

Πάλιν ἐπαινεῖ τὸν Τίτον. ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διελέχθη, διαλέγεται λοιπὸν καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὑποδέχεσθαι παρ' αὐτῶν τὰ χρήματα, καὶ ἀποκομίζειν αὐτά. τοῦτο γὰρ συνέβαλλε πρὸς τὴν συλλογὴν ταύτην, καὶ πρὸς τὸ μείζω ποιῆσαι τὴν προθυμίαν τῶν εἰσφερόντων. ὁ γὰρ θαῤῥῶν ὑπὲρ τοῦ διακονουμένου, καὶ μὴ ὑποπτεύων τοὺς ὑποδεχομένους, μετὰ πλείονος τῆς δαψιλείας ἐπιδίδωσιν. ὅπερ ἵνα καὶ τέτο γένηται, ἄκουσον πῶς συνίστησι τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀφικομένους, ὧν ἦν πρῶτος Τίτος. διὸ καί φησι, χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου. τί ἐστι, τὴν αὐτήν; ἥνπερ καὶ ὑπὲρ Θεσσαλονικέων εἶχεν, ἢ τὴν αὐτὴν ἐμοί. καὶ σκόπει σύνεσιν. τοῦ Θεοῦ δεικνὺς ἔργον τοῦτο ὄν, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ δεδωκότι, ὥστε καὶ ταύτῃ προτρέψαι. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸν διήγειρε, καὶ ἀπέστειλε πρὸς ὑμᾶς· αὐτὸς αἰτεῖ δι' ἐκείνου. μὴ τοίνυν νομίσητε ἀνθρώπινον εἶναι τὸ γεγενημένον. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προετρέψεν;

17 Ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο· σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθεν. Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσι τὰ αὐτοῦ πληροῦντα, ἑτέρων μὴ δεηθέντα. καὶ εἰπὼν τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, οὐκ ἀφίησι τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι· πάλιν ἵνα καὶ ταύτῃ εἰς πλείονα ἐπισπάσηται αὐτοὺς ἀγάπην, εἰπὼν ὅτι καὶ οἴκοθεν ἐγήγερται. σπουδαιότερος γὰρ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθεν, ἥρπασε τὸ πρᾶγμα, ἐπεπήδησε τῷ θησαυρῷ, οἰκείαν ἐνόμισεν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν διακονίαν· καὶ τῷ σφόδρα ὑμᾶς φιλεῖν, οὐδὲ ἐδεήθη τῆς παρ' ἐμοῦ παρακλήσεως· ἀλλὰ παρεκλήθη μὲν καὶ ὑπ' ἐμοῦ, οὐ μήν τοι ἐντεῦθεν διηγέρθη, ἀλλ' οἴκοθεν, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος.

18 Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ τίς οὗτός ἐστιν ὁ ἀδελφός; τινὲς μὲν τὸν Λουκᾶν· καί φασι, διὰ τὴν ἱστορίαν ἥνπερ ἔγραψε· τινὲς δὲ τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄγραφον κήρυγμα εὐαγγέλιον καλεῖ. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ τίθησιν αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὸν μὲν Τίτον καὶ ὀνομαστὶ γνωρίζει, καὶ ἀπὸ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον συνεργίας καλεῖ (εἶχε τοσοῦτον ἦν χρήσιμος, ὡς διὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ μηδὲ δυνηθῆναι μέγα τι καὶ γενναῖον ποιῆσαι τὸν Παῦλον· τῷ γὰρ μὴ εὑρεῖν Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου) καὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς (τὰ γὰρ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστί, φησι, πρὸς ὑμᾶς) καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τὸ πρᾶγμα σπουδῆς (αὐθαίρετος γάρ, φησιν, ἐξῆλθε) τούτους δὲ οὔτε ὁμοίως συνίστησιν, οὔτε ὀνομαστὶ τίθησι; τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἴσως ἀγνοοῦντες ἦσαν αὐτούς· διόπερ οὐκ ἐμφιλοχωρεῖ τοῖς ἐγκωμίοις, ἐπειδὴ μηδέπω πεῖραν αὐτῶν εἰλήφεισαν, ἀλλὰ τοσοῦτον λέγει, ὅσον εἰς σύστασιν αὐτοῖς ἤρκει μόνον, καὶ τὸ φυγεῖν τὴν πονηρὰν ὑποψίαν. πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν πόθεν καὶ αὐτὸν τοῦτον ἐγκωμιάζει. πόθεν οὖν ἐγκωμιάζει; πρῶτον ἀπὸ τοῦ κηρύγματος ἐπαινῶν, οὐχ ὅτι ἐκήρυττε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς ἐχρῆν, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι κηρύττει καὶ εὐαγγελίζεται· ἀλλ' ὅτι, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν, οὐχ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὁλοκλήρους ἐκκλησίας ἄγει μαρτυρούσας αὐτῷ, λέγων, διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. εἶτα καὶ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῶν χειροτονησάντων αἰδέσιμον αὐτὸν ποιεῖ· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο. διὰ τοι τοῦτο εἰπών, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπήγαγεν,

19 Οὐ

γ. ᾐτῆσαι

γ. διεγήγ.

19 Οὐ μόνον δέ. Τί ἐστιν, οὐ μόνον δέ; οὐ μόνον ἀπὸ τούτου, φησίν, ἐστὶν αἰδέσιμος, ὅτι κηρύττων εὐδοκιμεῖ, καὶ ἐπαινεῖται παρὰ πάντων, Ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν σὺν ἡμῖν. Ὅθεν μοι δοκεῖ τὸν Βαρνάβαν αἰνίττεσθαι· καὶ πολὺ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ σημαίνει. δείκνυσι γὰρ καὶ ἐπί τινι κεχειροτόνηται. Συνέκδημος γὰρ ἡμῶν, φησί, σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν. Εἶδες ὅσα αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια; εὐαγγελιζόμενος ἔλαμψε, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἔχει ἐπὶ τούτῳ μαρτυρούσας πάσας. ἐχειροτονήθη ὑφ' ἡμῶν, καὶ ἐφ' οἷς Παῦλος· καὶ πανταχοῦ κοινωνὸς αὐτῷ γέγονε, καὶ κατὰ τοὺς πειρασμούς, καὶ κατὰ τοὺς κινδύνους. τὸ γὰρ ὄνομα τῆς ἐκδημίας τοῦτο αἰνίττεται. τί δέ ἐστι, σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν; ὥστε τὸν λόγον καταγγέλλειν, φησί, καὶ τὸ εὐαγγέλιον κηρύττειν, ἢ ὥστε καὶ πρὸς τὰ χρήματα ὑπηρετήσασθαι· μᾶλλον δέ, πρὸς ἀμφότερα μοι δοκεῖ λέγειν. Εἶτα ἐπάγει, Πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἠξιώσαμεν, φησι, χειροτονηθῆναι αὐτὸν μεθ' ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο προχειρισθῆναι, ὥστε οἰκονόμον γενέσθαι τῶν ἱερῶν χρημάτων καὶ διάκονον (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν ἦν. Ἐπισκέψασθε γάρ, φησιν, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτά) καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ψῆφος τοῦ δήμου παντὸς ἐγένετο. Πράξ. ς. γ. τί ἐστιν, εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν; ἵνα καὶ Θεὸς δοξάζηται, καὶ ὑμεῖς προθυμότεροι γίνησθε, τῶν ὑποδεχομένων τὰ χρήματα ταῦτα δοκίμων ὄντων, καὶ οὐδενὸς* ψευδῆ τινα ὑποψίαν κατ' αὐτῶν τεκεῖν δυναμένου. Διὰ τοῦτο τοιούτους ἐπεζητήσαμεν, καὶ οὐχ ἑνὶ μόνῳ τὸ πᾶν ἐπετρέψαμεν, ἵνα καὶ ταύτην φύγῃ τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ καὶ Τίτον ἐπέμψαμεν, καὶ μετὰ τούτου ἕτερον. Εἶτα ἑρμηνεύων αὐτὸ τοῦτο τό, πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ προθυμίαν ὑμῶν, ἐπήγαγε,

20 Στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν. Τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον; ἄξιον τῆς ἀρετῆς Παύλου, καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ἐμφαῖνον, καὶ τὴν συγκατάβασιν. ἵνα γὰρ μή τις ἡμᾶς ὑποπτεύσῃ, φησί, μηδὲ τὸν τυχόντα μῶμον καθ' ἡμῶν σχῇ, ὡς νοσφιζομένων ἐκ τῶν ἐγχειριζομένων ἡμῖν χρημάτων, διὰ τοῦτο τοιούτους ἐπέμψαμεν, καὶ οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο, καὶ τρεῖς. Εἶδες πῶς ἀπαλλάττει πάσης ὑποψίας αὐτούς; οὐκ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χειροτονηθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δοκίμους, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο χειροτονηθῆναι, ἵνα μὴ ὑποπτεύωνται. Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ ὑμεῖς μωμήσησθε, ἀλλά, μή τις ἄλλος. καίτοιγε δι' αὐτοὺς τοῦτο ἐποίησε, καὶ ἠνίξατο εἰπών, εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν· ἀλλ' ὅμως οὐ βούλεται αὐτοὺς πλῆξαι, ἀλλ' ἑτέρως φησί, στελλόμενοι τοῦτο ποιῆσαι. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει πάλιν λέγων, ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν· καὶ μετ' ἐγκωμίου τὸ βαρὺ τιθείς. ἵνα γὰρ μὴ ἀλγήσωσι, μηδὲ εἴπωσιν, ἡμᾶς οὕτως ὑφορᾶσθαι ἔχεις, καὶ οὕτως ἐσμὲν ἄθλιοι, ὡς ὑποπτεύεσθαί ποτε ἐπὶ τούτοις; ἐπιδιορθούμενος αὐτούς φησι, πολλὰ τὰ χρήματα ὑφ' ὑμῶν ἐστι πεμπόμενα, καὶ αὕτη ἡ ἁδρότης, τουτέστι, τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, ἱκανὸν τοῖς πονηροῖς παρασχεῖν ὑποψίαν, εἰ μὴ ἐπεδειξάμεθα τὴν ἀσφάλειαν.

21 Προνοούμενοι γὰρ καλά, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.

Τί ἴσον Παύλου γένοιτ' ἄν; οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀπολλύσθω, καὶ οἰμωζέτω ὁ βουλόμενος τοιοῦτόν τι ὑποπτεύειν· ἕως ἂν μὴ καταγινώσκῃ μου τὸ συνειδός, οὐδείς μοι λόγος τῶν ὑποπτευόντων· ἀλλ' ὅσῳ ἀσθενέστεροι ἦσαν, τοσούτῳ συγκατέβαινε μᾶλλον. τῷ γὰρ κάμνοντι, οὐκ ἀγανακτεῖν, ἀλλὰ βοηθεῖν χρή. καίτοιγε τίνος ἁμαρτήματός ἐσμεν πόρρω, ὡς ἐκεῖνος τῆς τοιαύτης ὑποψίας; οὐδὲ γάρ, εἰ δαίμων τις ἦν, ὑπώπτευσεν ἂν τὸν μακάριον ἐκεῖνον εἰς τὴν διακονίαν ταύτην. ἀλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀπέχων τῆς ὑπονοίας τῆς πονηρᾶς,

πονηρᾶς, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε μηδὲ σκιάν τινα καταλιπεῖν τοῖς κἂν ὁπωσοῦν ὑπονοῆσαί τι πονηρὸν βουλομένοις· καὶ οὐ μόνον κατηγορίας φεύγει, ἀλλὰ καὶ μώμους, καὶ τὴν τυχοῦσαν κατάγνωσιν, καὶ ψιλὴν ὑπόνοιαν.

22 Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν. Ἰδοὺ πάλιν καὶ ἕτερον προστίθησι, καὶ τοῦτον μετ᾽ ἐγκωμίου, καὶ τῆς αὐτοῦ ψήφου, καὶ πολλῶν ἑτέρων μαρτύρων.

Ὃν ἐδοκιμάσαμεν, φησιν, ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον. Ἐγκωμιάσας αὐτὸν ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἐκείνους ἀγάπης ἐπαίρει. καὶ ὃ περὶ Τίτου ἔλεγεν, ὅτι σπουδαιότερος ὑπάρχων αὐθαίρετος ἐξῆλθε, τοῦτο καὶ περὶ τούτου, εἰπών, νῦν δὲ πολὺ σπουδαιότερον· σπέρματα αὐτοῖς προαποτιθέμενος τῆς πρὸς Κορινθίους ἀγάπης. καὶ λοιπόν, ἐπειδὴ ἐπέδειξεν αὐτῶν τὴν ἀρετήν, παρακαλεῖ καὶ αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λέγων,

23 Εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνὸς ἐμός, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός.

Τί ἐστιν, Εἴτε ὑπὲρ Τίτου; εἰ δεῖ τι εἰπεῖν, φησιν, ὑπὲρ Τίτου, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι κοινωνὸς ἐμός, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός. ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ἢ εἴ τι ὑπὲρ Τίτου ποιήσετε, ὅτι οὐκ εἰς τὸν τυχόντα ποιήσετε. κοινωνὸς γάρ ἐμός ἐστι. καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τοῦτον, ἐκείνους ἐπαίρει· δεικνὺς οὕτω περὶ αὐτὸν διακειμένους, ὡς ἀρκεῖν εἰς τιμῆς ὑπόθεσιν τῆς αὐτοῖς, τὸ κοινωνὸν αὐτοῦ τινα φαίνεσθαι. ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγε λέγων, Εἰς ὑμᾶς συνεργός. οὐχ ἁπλῶς συνεργός, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς πρὸς ὑμᾶς, ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ, ἐν τῇ ἐπιδόσει, ἐν τῇ φιλίᾳ, ἐν τῇ σπουδῇ τῇ περὶ ὑμᾶς· ὅπερ μάλιστα οἰκειῶσαι αὐτοῖς αὐτὸν ἠδύνατο. Εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν. Εἴτε ὑπὲρ τῶν ἄλλων, φησὶν, ἀκοῦσαί τι βούλεσθε, καὶ οὗτοι μέγιστα ἔχουσι δικαιώματα συστάσεως τῆς πρὸς ὑμᾶς. καὶ γὰρ καὶ αὐτοί, φησιν, ἀδελφοὶ ἡμῶν, Καὶ ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν·

Τουτέστιν, ὑπὸ ἐκκλησιῶν πεμφθέντες. Εἶτα τὸ μεῖζον ἁπάντων, Δόξα Χριστοῦ.

Εἰς ἐκεῖνον γὰρ ἀναφέρεται ἅπερ ἂν εἰς τούτους γίνηται. εἴτε οὖν ὡς ἀδελφοὺς βούλεσθε δέξασθαι, εἴτε ὡς ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν, εἴτε ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες, πολλὰς ἔχετε ἀφορμὰς τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας. ὑπὲρ μὲν γὰρ Τίτου ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ ἐμὸς κοινωνός, καὶ ὑμῶν ἐραστής· ὑπὲρ δὲ τούτων, ὅτι ἀδελφοί, ὅτι ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, ὅτι δόξα Χριστοῦ. ὁρᾷς ὅτι κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τῶν ἀγνώστων ἦσαν αὐτοῖς; ἦ γὰρ ἂν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τούτων ἐκόσμησεν, ἀφ᾽ ὧν καὶ Τίτον· λέγω δὴ τῆς περὶ αὐτοὺς ἀγάπης. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμοι ἦσαν, ὡς ἀδελφοὺς δέξασθε, φησιν, ὡς ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες. διὸ ἐπάγει,

24 Τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν, καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε, εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. Νῦν δείξατε, φησι, πῶς μὲν ἡμᾶς ἀγαπᾶτε, πῶς δὲ ἡμεῖς οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ καυχώμεθα ἐν ὑμῖν. δείξετε δὲ τοῦτο, ἐὰν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐνδείξησθε. Εἶτα καὶ φρικωδέστερον ποιεῖ τὸν λόγον, λέγων, Εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς δόξαν, φησί, τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τιμήν. ἂν γὰρ τούτους τιμήσητε, τὰς ἀποστειλάσας ἐκκλησίας ἐτιμήσατε. οὐ γὰρ εἰς αὐτοὺς διαβαίνει μόνον ἡ τιμή, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκπέμψαντας, οἳ ἐχειροτόνησαν αὐτούς· καὶ πρὸ ἐκείνων, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. ὅταν γὰρ τοὺς ἐκείνῳ διακονουμένους τιμήσωμεν, εἰς αὐτὸν διαβαίνει τὰ τῆς εὐφημίας. εἰς δὲ κοινὸν τῶν ἐκκλησιῶν. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο. καὶ γὰρ μεγάλη ἡ δύναμις τῆς συνόδου, ἤγουν τῶν ἐκκλησιῶν.

ΗΘΙΚΟΝ Σκόπει πῶς μεγάλη ἦν ἡ δύναμις τῆς συνόδου. ἡ τῆς ἐκκλησίας εὐχὴ τὸν Πέτρον ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἔλυσε, τοῦ Παύλου δὲ στόμα ἠνέῳξεν· ἡ τούτων ψῆφος, οὐχ ὡς ἔτυχε, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἀρχὰς ἐρχομένους κατακοσμεῖ. διό τοι τοῦτο καὶ ὁ μέλλων χειροτονεῖν,

καὶ

χ. ἢ ἵνα Τίτε τι ποιήσητε,

ἴσ. ὑμῖν

γρ. ἡμᾶς, χ. ὑμῶν

καὶ τὰς ἐκείνων εὐχὰς καλεῖ τότε, καὶ αὐτοὶ ἐπιψηφίζονται, καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπερ ἴσασιν οἱ μεμυημένοι. οὐ γὰρ δὴ θέμις ἐπὶ τῶν ἀμυήτων ἐκκαλύπτειν ἅπαντα. ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀρχομένου· οἷον, ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν μυστηρίων· ὁμοίως γὰρ πάντες ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν. οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχόμενος· καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεύς. ἀλλ' οὐ νῦν· ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἕν· καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς δὲ πολὺ τὸν λαὸν ἴδοι τις ἂν συνεισφέροντα. καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων, ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ, κοιναὶ καὶ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ παρ' αὐτῶν γίνονται αἱ εὐχαί· καὶ πάντες μίαν λέγουσιν εὐχὴν, εὐχὴν τὴν ἐλέου γέμουσαν. πάλιν ἐπειδὰν εἴρξωμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς οὐ δυναμένους τῆς ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης, ἑτέραν δεῖ γενέσθαι εὐχὴν, καὶ πάντες ὁμοίως ἐπ' ἐδάφους κείμεθα, καὶ πάντες ὁμοίως ἀνιστάμεθα. ὅταν εἰρήνης πάλιν μεταλαμβάνειν καὶ μεταδιδόναι δέῃ, πάντες ὁμοίως ἀσπαζόμεθα. ἐπ' αὐτῶν πάλιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, ἐπεύχεται καὶ ὁ λαὸς τῷ ἱερεῖ. τὸ γὰρ, μετὰ τοῦ πνεύματός σου, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τοῦτο. τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος εὐχαριστεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἅπας. πρότερον γὰρ αὐτῶν λαβὼν φωνὴν, εἶτα συντιθεμένων ὅτι ἀξίως καὶ δικαίως τοῦτο γίνεται, τότε ἄρχεται τῆς εὐχαριστίας. καὶ τί θαυμάζεις, εἴ που μετὰ τοῦ ἱερέως ὁ λαὸς φθέγγεται, ὅπουγε καὶ μετ' αὐτῶν τῶν χερουβὶμ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων κοινῇ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ὕμνους ἀναπέμπει; ταῦτα δέ μοι πάντα εἴρηται, ἵνα ἕκαστος καὶ τῶν ἀρχομένων νήφῃ, ἵνα μάθωμεν ὅτι σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἓν, τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους διαφορὰν, ὅσην μέλη πρὸς μέλη, καὶ μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ τοὺς ἱερέας ῥίπτωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ, ὥσπερ κοινοῦ σώματος, τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης οὕτω φροντίζωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ ἀσφάλειαν πλείονα, καὶ ὑμῖν ἐπιδίδωσι μείζονα κατασκευάζειν πρὸς ἀρετήν. ἄκουσον γοῦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, πῶς ἀλλαχοῦ τοὺς ἀρχομένους κοινωνοὺς τῆς γνώμης ἐλάμβανον. καὶ γὰρ ὅτε τοὺς ἑπτὰ ἐχειροτόνουν, τῷ δήμῳ πρότερον ἐκοινώσαντο· καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν ὁ Πέτρος, τοῖς παροῦσιν ἅπασι τότε, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξίν. οὐ γὰρ ἀρχόντων τῦφος ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια· ἀλλ' ἀρχὴ πνευματικὴ, τούτῳ μάλιστα πλεονεκτοῦσα, τῷ τὸ πλέον τῶν πόνων ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ἀναδέχεσθαι φροντίδος, οὐ τῷ τιμὰς πλείους ἐπιζητεῖν. καὶ γὰρ ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τὴν ἐκκλησίαν οἰκεῖν, ὡς σῶμα ἓν, οὕτω διακεῖσθαι πάντας· ὥσπερ οὖν καὶ βάπτισμα ἕν ἐστι, καὶ τράπεζα μία, καὶ πηγὴ μία, καὶ κλῆσις μία, καὶ πατὴρ εἷς. τί τοίνυν διῃρήμεθα, τοσούτων συναγόντων ἡμᾶς; τί διεσπάσμεθα; ἀναγκαζόμεθα γὰρ πάλιν τὰ αὐτὰ ὀδύρεσθαι, ἃ πολλάκις ἐθρηνοῦμεν. πένθους ἄξια τὰ παρόντα· οὕτω σφόδρα ἀπ' ἀλλήλων ἐσμὲν ἀπεῤῥηγμένοι, δέον ἑνὸς σώματος μιμεῖσθαι συνάφειαν. οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τοῦ ἐλάττονος ὁ μείζων κερδᾶναι δυνήσεται. εἰ γὰρ Μωϋσῆς παρὰ τοῦ κηδεστοῦ τι τῶν συμφερόντων ἔμαθεν, ὅπερ αὐτὸς οὐ συνεῖδε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἂν γένοιτο. καὶ τί δήποτε, ὃ συνεῖδεν ὁ ἄπιστος, οὐ συνεῖδεν ὁ πνευματικός; ἵνα μάθωσιν ἅπαντες οἱ τότε, ὅτι ἄνθρωπος ἦν, κἂν θάλατταν σχίζῃ, κἂν πέτραν ῥηγνύῃ, τῆς τοῦ θεοῦ ῥοπῆς δεῖται· καὶ ὅτι ἐκεῖνα οὐκ ἀνθρωπίνης φύσεως ἦν, ἀλλὰ θεοῦ δυνάμεως. καὶ νῦν εἰ οὐ λέγει τὰ συμφέροντα ὁ δεῖνα, ἕτερος ἀναστὰς εἰπάτω· κἂν ἐλάττων ᾖ, λέγῃ δέ τι τῶν συμφερόντων, κύρωσον τὴν γνώμην· κἂν τῶν σφόδρα εὐτελῶν ᾖ, μὴ ἀτιμάσῃς. οὐδεὶς γὰρ τούτων ἀφέστηκε τοῦ πλησίον, ὅσον ὁ κηδεστὴς τοῦ Μωϋσέως. ἀλλ' οὐκ ἀπηξίωσεν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἐδέξατο τὴν γνώμην, καὶ ἐπείσθη, καὶ ἀνάγραπτον ἐποίησε, καὶ οὐκ ᾐσχύνθη ταῦτα ἱστορίᾳ παραδοῦναι, τὸν τῶν πολλῶν τῦφον καθαιρῶν. διὸ καὶ ὡς ἐν στήλῃ τῷ βίῳ ταῦτα γράψας κατέλιπεν· ᾔδει γὰρ πολλοῖς χρήσιμον ἐσομένην τὴν ἱστορίαν. μὴ δὴ περιορῶμεν τοὺς τὰ δέοντα συμβουλεύοντας, κἂν τῶν ἀρχομένων

νων πιστή, κἂν τῶν εὐτελῶν. μηδὲ ἅπερ ἂν ἡμεῖς εἰσηγησώμεθα, ταῦτα πάντως κρατεῖν ἀξιῶμεν· ἀλλ' ἅπερ ἂν συμφέροντα φανῇ, ταῦτα παρὰ πάντων κυρούσθω. πολλοὶ γὰρ τῶν ἀμβλυωττόντων πολλὰ συνεῖδον μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ὀξὺ βλεπόντων, διὰ τὸ σπουδάζειν καὶ συντετάσθαι. μηδὲ λέγε, τί με καλεῖς εἰς συμβουλὴν, εἰ μὴ ἀκούεις ὃ λέγω; οὐκ ἔστι συμβούλου ταυτὶ τὰ ἐγκλήματα, ἀλλὰ τυράννου. ὁ γὰρ σύμβουλος, εἰπεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ κύριός ἐστι μόνον· ἂν δὲ καὶ ἕτερον λυσιτελέστερον φανῇ, ὁ δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ πράττειν ἐθέλῃ, οὐκ ἔτι σύμβουλός ἐστιν, ἀλλὰ τύραννος, ὥσπερ ἔφην. μὴ δὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ τύφου πάντος καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάξαντες τὴν ψυχὴν, σκοπῶμεν οὐχ ὅπως μόνον τὰ ἡμέτερα στῇ, ἀλλ' ὅπως ἡ συμφέρουσα γνώμη κρατήσειε, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται. οὐδὲ γὰρ μικρὸν κερδανοῦμεν, κἂν μὴ τὰ δέοντα εὕρωμεν, αὐτοὶ τὰ παρ' ἑτέρων φανέντα δεξάμενοι, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολὺν ληψόμεθα τὸν μισθὸν, καὶ δόξης δὲ οὕτω μάλιστα ἀπολαύσομεν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὰ συμφέροντα εἰπὼν, σοφός· οὕτως ἡμεῖς καταδεξάμενοι, καὶ αὐτοὶ συνέσεως καὶ εὐγνωμοσύνης καρπωσόμεθα ἔπαινον· οὕτω καὶ οἰκίαι, καὶ πόλεις, οὕτω καὶ ἐκκλησία οἰκονομουμένη, μείζονα λήψεται προσθήκην· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα βίον ἄριστα οἰκονομήσαντες, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. ιθ. 1 ΠΕΡΙ ΜΕΝ ΓΑΡ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣ τοὺς ἁγίους, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν.

Τοσαῦτα περὶ αὐτῆς εἰπὼν, ἐνταῦθά φησι, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ συνετὸν, ὅτι τοσαῦτα εἰπὼν, λέγει, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν· ἀλλ' ὅτι καὶ πάλιν λέγει περὶ αὐτῆς. ταῦτα μὲν γὰρ ἃ μικρὸν ἔμπροσθεν εἴρηκε, περὶ τῶν τὰ χρήματα ὑποδεξαμένων εἶπεν, ὥστε μηδεμίαν μέμψιν ἀπολαῦσαι πολλῆς· τὰ δὲ πρὸ ἐκείνων, ἃ περὶ Μακεδόνων διελέγετο, ὅτι ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης. ἀλλ' ὅμως, καὶ ἔμπροσθεν τοσαῦτα εἰπὼν, καὶ πάλιν μέλλων ἐρεῖν, περιττόν μοί ἐστι, φησὶ, τὸ γράφειν ὑμῖν. ποιεῖ δὲ τοῦτο, ὥστε μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. αἰσχύνεται γὰρ ἂν ἄνθρωπος δόξαν τοιαύτην ἔχων, ὡς μηδὲ δεῖσθαι συμβουλῆς, ἐλάττων φανῆναι τῆς ὑπολήψεως, καὶ ὑστερεῖσθαι. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατηγορίας ποιεῖ πολλάκις, κατὰ παράλειψιν λέγων. καὶ γὰρ μεγάλην ἔχει τὴν ἰσχύν. ὁ γὰρ δικαστὴς ὁρῶν τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ κατηγόρου, οὐδὲ ὑποπτεύει λοιπόν. λογίζεται γὰρ, ὅτι ὁ πολλὰ ἐξὸν εἰπεῖν, οὐκ εἰπὼν, πῶς ἂν τὰ οὐκ ὄντα πλάσειε; καὶ δίδωσι καὶ μεῖζον ὑποπτεύειν, ἢ εἰπεῖν· καὶ ἤθους χρηστοῦ ὑπόνοιαν περιτίθησιν ἑαυτῷ. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς συμβουλῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων ποιεῖ. εἰπὼν γὰρ, περιττόν ἐστι τὸ γράφειν, ὅρα πῶς συμβουλεύει,

2 Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσι.

Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ αὐτὸν εἰδέναι· πολλῷ δὲ πλέον καὶ τὸ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν. μείζονα γὰρ ἔχει τὴν ἰσχύν. οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησαν ἐπὶ τοσοῦτον καταισχυνθῆναι. εἶδες σύνεσιν παραιρέσεως; ἀπὸ ἄλλων, τῶν Μακεδόνων, προέτρεψε. Γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, φησὶ, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας. προέτρεψεν ἀπ' αὐτῶν. Οἵτινες γὰρ, φησὶν, οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. προέτρεψεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου. Γινώσκετε γὰρ, φησὶ, τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὤν. πάλιν ἐπὶ τὸ ἰσχυρότερον κεφάλαιον καταφεύγει, τὸ ἀφ' ἑτέρων.

Β. Κορ. η. α. καὶ ι. καὶ θ.

ρων. ζηλότυπον γὰρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. καὶ ἔδει μὲν τὸ τοῦ Κυρίου ὑπόδειγμα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκύσασθαι, καὶ μετ' ἐκεῖνο, τὸ τῆς ἀντιδόσεως. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν, τούτῳ μᾶλλον ἐφέλκεται. οὐδὲν γὰρ τοσοῦτον, ὅσον ὁ ζῆλος, ποιεῖ. σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ καὶ καινοτέρως εἰσάγει. οὐ γὰρ εἶπε, τούσδε μιμήσασθε· ἀλλὰ τί;

Ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. Τί λέγεις; περὶ μικροῦ ἔλεγες, ὅτι αὐτεπάγγελτοι, μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν. πῶς οὖν ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος; ναί, φησιν· οὐ συνεβουλεύσαμεν, οὐ παρεκαλέσαμεν, ἀλλ' ἐπῃνέσαμεν μόνον ὑμᾶς, ἐκαυχησάμεθα μόνον, καὶ τοῦτο ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς προτροπήν. εἶδες πῶς δι' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγείρει, τούτους μὲν δι' ἐκείνων, ἐκείνους δὲ διὰ τούτων, καὶ τῷ ζήλῳ καὶ ἐγκώμιον ἀνέμιξε μέγιστον; εἶτα ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐπαίρῃ, κεκολασμένως μεθοδεύει λέγων, ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. ἐννόησον τοίνυν ὅσον ἐστὶν ἑτέρους γενομένους αἰτίους τῆς φιλοτιμίας ταύτης, αὐτοὺς ὑστερῆσαι κατὰ τὴν εἰσφορὰν ταύτην. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μιμήσασθε ἐκείνους (οὐ γὰρ τοσοῦτον εἶχε τὸν ζῆλον) ἀλλὰ πῶς; ἐκεῖνοι ὑμᾶς ἐμιμήσαντο· μὴ δὴ φανῆτε τῶν μαθητῶν ἐλάττους οἱ διδάσκαλοι. καὶ ὅρα πῶς διεγείρων αὐτοὺς καὶ ἀνάπτων μειζόνως, ὑποκρίνεται μετ' αὐτῶν ἑστάναι, καθάπερ ἐν φιλονεικίᾳ τινὶ καὶ ἁμίλλῃ, τὸ μέρος αὐτῶν ἐπιλεγόμενος. καθάπερ γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως προσῆλθον ἡμῖν, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτως ἐπιτελέσηται τὴν χάριν ταύτην· οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι

3 Διὰ τοῦτο ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν.

Εἶδες αὐτὸν ἀγωνιῶντα καὶ τρέμοντα; ἵνα μὴ δόξῃ προτροπῆς ἕνεκεν εἰρηκέναι μόνον ἃ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ οὕτως ἔχειν, φησίν, ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς· τοσαύτην ὑπὲρ ὑμῶν ποιούμεθα σπουδήν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν. καὶ δοκεῖ τοῦ μέρους ἑαυτὸν τιθέναι τῶν Κορινθίων διὰ πάντων, καίτοι πάντων ὁμοίως κηδόμενος. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· πάνυ σεμνυνόμεθα ἐφ' ὑμῖν, καλλωπιζόμεθα παρὰ πᾶσιν, ἐκαυχησάμην καὶ πρὸς ἐκείνους. ὥστε ἂν ὑστερήσητε, κοινὰ τὰ τῆς αἰσχύνης. καὶ τοῦτο δὲ μεμετρημένως. προσέθηκε γάρ,

Ἐν τούτῳ τῷ μέρει· Οὐ πανταχοῦ. Ἵνα (καθὼς ἔλεγον) παρεσκευασμένοι ἦτε. Οὐδὲ γὰρ εἶπον, ὅτι μέλλουσιν, ἀλλ' ὅτι πάντα ηὐτρέπισαι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐνδεῖ λοιπόν. τοῦτο οὖν βούλομαι διὰ τῶν ἔργων δειχθῆναι, φησίν. εἶτα καὶ αὔξει τὴν ἀγωνίαν λέγων,

4 Μή πως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς) ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. Μείζων ἡ ἐντροπή, ὅταν πολλοὺς ἐπιστήσῃ τοὺς θεατάς, αὐτοὺς τοὺς ἀκηκοότας. καὶ οὐκ εἶπε, φέρω γὰρ Μακεδόνας μετ' ἐμοῦ, ἔρχονται [γὰρ] Μακεδόνες μετ' ἐμοῦ· ἵνα μὴ δόξῃ ἐπίτηδες αὐτὸ ποιεῖν. ἀλλὰ πῶς; μή πως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες. συμβαίνει γὰρ τοῦτο, φησί, γενέσθαι, τῶν ἐγχωρούντων ἐστίν. οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτον ἐποίει τὸν λόγον· εἰ δὲ ἐκείνως εἶπε, καὶ φιλονεικοτέρους ἐποίησεν ἄν. ὅρα πῶς οὐκ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν μόνον αὐτοὺς ἐνάγει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων. εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ οὐδὲν μέγα τίθεσθε, φησί, θαρρεῖτε δὲ ὡς συγγινώσκοντι, ἀλλ' ἐννοεῖτε Μακεδόνας· μή πως, ἐὰν ἔλθωσι, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς· καὶ οὐκ εἶπε, μὴ βουλομένους, ἀλλά, ἀπαρασκευάστους, μηδέπω τὸ πᾶν πεπληρωκότας. εἰ δὲ τοῦτο αἰσχύνη, τὸ μὴ ταχέως ἐνεγκεῖν· τὸ μηδὲ ὅλως εἰσενεγκεῖν, ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος, ἐννόησον ἡλίκον. εἶτα πράως τὸ ἐξ αὐτοῦ συμβησόμενον, καὶ πληκτικῶς τίθησιν, οὕτως εἰπών, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς. καὶ κολάζει πάλιν λέγων, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως· οὐ ῥαθυμοτέρους ποιῶν, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμοῦντας, καὶ ἐν ταύτῃ πολλὴν ἔχειν δεῖ τὴν παρρησίαν.

5 Αναγκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφοὺς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρτίσωσι τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν ἑτοίμην εἶναι, οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν.

Πάλιν αὐτὸ ἀνέλαβεν ἑτέρως· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἁπλῶς ταῦτα λέγειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὁδοῦ οὐκ ἄλλην εἶναί φησιν, ἀλλ' ὥστε μὴ καταισχυνθῆναι αὐτούς. ὁρᾷς ὅτι τὸ, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν, ἀρχὴ συμβουλῆς ἦν; ὁρᾷς γοῦν ὅσα περὶ ταύτης διαλέγεται τῆς διακονίας; μετὰ δὲ τοῦτο, κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν· ὅτι ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιολογεῖσθαι εἰπὼν περιττὸν, καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, πρὸς τὸ περὶ ταχέως διαλέγεσθαι, καὶ δαψιλείας, καὶ προθυμίας, διὰ τούτων κἀκεῖνο κατασκευάζει. τὰ γὰρ τρία ταῦτα ἀπαιτεῖ, καὶ ἐκίνησε μὲν ταυτὶ τὰ κεφάλαια καὶ ἐν ἀρχῇ (ὅταν γὰρ λέγῃ, Εν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι καὶ πολὺ εἰσήνεγκαν, καὶ μετὰ χαρᾶς, καὶ μετὰ τάχους, καὶ οὐ μόνον τὸ δοῦναι πολὺ ἐλύπησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐν πειρασμοῖς εἶναι· ὅπερ τοῦ δοῦναι φορτικώτερον. καὶ τὸ, ἡμῖν ἔδωκαν ἑαυτοὺς, καὶ τοῦτο καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν δείκνυσι, καὶ τὸ σφόδρα αὐτοὺς πιστεύειν) πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα αὐτὰ μεταχειρίζει. ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἐναντία ἐστὶ, φιλοτιμία καὶ προθυμία, καὶ ὁ μὲν πολὺ δοὺς πολλάκις ἀθυμεῖ, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀλγεῖν ἔλαττον δίδωσιν, ὅρα πῶς ἑκατέρους ἐπιμελεῖται, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ συνέσεως. οὐ γὰρ εἶπεν, ὀλίγον βέλτιον δοῦναι καὶ μετὰ προαιρέσεως, ἢ πολὺ μετ' ἀνάγκης· ἐπειδὴ καὶ πολὺ, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἠβούλετο αὐτοὺς εἰσενεγκεῖν· ἀλλὰ πῶς; ἵνα προκαταρτίσωσι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν ἑτοίμην εἶναι ὡς εὐλογίαν, μὴ ὡς πλεονεξίαν. πρότερον ἀπὸ τοῦ ἡδίστου καὶ κουφοτέρου ἄρχεται, τοῦ μὴ μετ' ἀνάγκης. εὐλογία γάρ, φησιν, ἐστιν. ὅρα πῶς ἐν τάξει παραινέσεως τὸν καρπὸν εὐθέως δείκνυσι βλαστάνοντα, καὶ εὐλογίας πεπληρωμένους τοὺς παρέχοντας, καὶ τῇ προσηγορίᾳ αὐτοὺς ἐπεσπάσατο. οὐδεὶς γὰρ εὐλογίαν δίδωσι μετὰ λύπης. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε, μὴ ὡς πλεονεξίαν. μὴ νομίσητε, φησιν, ὅτι ὡς πλεονεκτοῦντες αὐτὴν λαμβάνομεν, ἀλλ' ὥστε αἴτιοι γενέσθαι ὑμῖν εὐλογίας. ἡ γὰρ πλεονεξία, ἀκόντων ἐστίν· ὥστε ὁ διδοὺς ἐλεημοσύνην ἄκων, πλεονεξίαν δίδωσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου πάλιν ἐπ' ἐκεῖνο μετέβη, τὸ φιλοτίμως διδόναι.

6 Τοῦτο δὲ λέγω· Τουτέστιν, ὅτι μετὰ τούτου κἀκεῖνό φημι. Ποῖον; Οτι ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. Καὶ οὐκ εἶπε, μικρολόγως, ἀλλ' εὐφημότερον, τὸ τοῦ φειδωλοῦ θεὶς ὄνομα. καὶ σπόρον τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα εὐθέως πρὸς τὴν ἀντίδοσιν ἴδῃς, καὶ τὸν ἀμητὸν ἐννοήσας, μάθῃς ὅτι πλείονα λαμβάνεις ἢ δίδως. διὸ οὐκ εἶπεν, ὁ διδοὺς, ἀλλ', ὁ σπείρων· καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμεῖς ἐὰν σπείρητε, ἀλλὰ καθολικὸν τὸν λόγον ποιεῖ. οὐδὲ εἶπε, δαψιλῶς, ἀλλ', ἐπ' εὐλογίαις· ὃ πολὺ τούτου μεῖζον ἦν. καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον τὸ ἡδὺ καταφεύγει λέγων,

7 Εκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ. Μᾶλλον γὰρ ἐξουσίαν τις λαβὼν, ἢ ἀναγκαζόμενος ποιεῖ. διὸ καὶ τούτῳ ἐνδιατρίβει. Εἰπὼν γὰρ, καθὼς προαιρεῖται, ἐπήγαγε, Μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ γραφῆς μαρτυρίαν ἐπάγει λέγων, Ιλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός.

Εἶδες πῶς συνεχῶς τοῦτο τίθησιν; οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, καὶ, γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι, καὶ, ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν, καὶ πάλιν, μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης. ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός· ἐνταῦθα οἶμαι τὸ, ἱλαρὸν, δαψιλῆ λέγεσθαι. πλὴν αὐτὸς εἰς τὸ μετὰ προθυμίας διδόναι αὐτὸ παρέλαβεν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ παράδειγμα Μακεδόνων, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἱκανὰ ἦν ἐργάσασθαι τὴν πολυτέλειαν· οὐ πολλὰ περὶ αὐτῆς φθέγγεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ ἄκοντας διδόναι. Εἰ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἀρετῆς, πολὺ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὑποτέμνεται

Margin: β. Κορ. η. β. — γρ. αἰτοῦ — γρ. τὸ — * μετέβη, γρ. -ζων. — ἴσ. πολὺ ἐλύπ. — ἴσ. -τίμου — γρ. προῄρηται — γρ. προῄρηται — γρ. τὸ δαψιλὲς λέγεσθαι.

μῆνεται τὸν μισθὸν, εἰκότως τοῦτο ἐργάζεται. καὶ οὐ συμβουλεύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπεύχεται
(ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ) λέγων,

8 Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν πληρῶσαι εἰς ὑμᾶς. Διὰ τῆς εὐχῆς λο-
γισμὸν ὑφορμοῦντα τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ ἀναιρεῖ, τὸν καὶ νῦν πολλοῖς ἐμποδίζοντα. καὶ γὰρ
5 πολλοὶ δεδοίκασιν ἐλεημοσύνην δοῦναι, λέγοντες, μήπως πένης γένωμαι, μήπως ἑτέρων
δεηθῶ. τοῦτον οὖν καταλύων τὸν φόβον, προστίθησι τὴν εὐχὴν λέγων,

Πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς. Οὐχ ἁπλῶς πληρῶσαι, ἀλλὰ περισ-
σεῦσαι. τί δέ ἐστι χάριν περισσεῦσαι; ἐμπλῆσαι, φησιν, ὑμᾶς τοσούτων, ὡς δύνασθαι
περιττεύειν ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ. Ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες,
10 περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

Ὅρα καὶ ἐν τῇ προσευχῇ αὐτοῦ πολλὴν τὴν φιλοσοφίαν. οὐ πλοῦτον εὔχεται, οὐδὲ
περισσείαν, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτάρκειαν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ θαυμαστόν· ἀλλ' ὅτι ὥ-
σπερ τὸ περιττὸν οὐκ ἐπηύξατο, οὕτως οὐ θλίβει αὐτοὺς, οὐδὲ ἀναγκάζει ἀπὸ τοῦ ὑστερή-
ματος δοῦναι, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, ἀλλ' αὐτάρκειαν αἰτεῖ, καὶ δείκνυσιν ἅμα
15 ὅτι τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεὰς οὐ καταχρῆσθαι δεῖ. ἵνα περισσεύητε, φησιν, εἰς πᾶν ἔρ-
γον ἀγαθόν. διὰ τοῦτο, φησι, ταῦτα αἰτῶ, ἵνα καὶ ἑτέροις παρέχητε. καὶ οὐκ εἶπε, παρέ-
χητε, ἀλλὰ, περισσεύητε. ἐν μὲν γὰρ τοῖς βιωτικοῖς αὐτάρκειαν αὐτοῖς αἰτεῖ, ἐν δὲ τοῖς
πνευματικοῖς καὶ περισσείαν· οὐκ ἐν ἐλεημοσύνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι. τοῦ-
το γάρ ἐστι τὸ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. εἶτα τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐπάγει σύμβουλον, μαρ-
20 τυρίαν ζητήσας τὴν εἰς δαψίλειαν αὐτοὺς ἐκκαλουμένην, καί φησι,

9 Καθὼς γέγραπται, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν
αἰῶνα· Τοῦτό ἐστι, περισσεύητε. τὸ γὰρ ἐσκόρπισεν, οὐδενὸς ἄλλου δηλωτικόν ἐστιν,
ἢ τοῦ μετὰ δαψιλείας διδόναι. εἰ γὰρ καὶ αὐτὰ οὐ μένει, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῶν μένει. καὶ
γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι φυλαττόμενα μὲν ἀπόλλυται, σκορπιζόμενα δὲ μένει,
25 καὶ μένει διαπαντός. δικαιοσύνην δὲ ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν ἐκάλεσε. καὶ
γὰρ δικαίους ποιεῖ, τὰ ἁμαρτήματα ὥσπερ πῦρ ἀναλίσκουσα, ὅταν μετὰ δαψιλείας
ἐκχέηται.

Μὴ τοίνυν ἀκριβολογώμεθα, ἀλλὰ ἀφειδεῖ τῇ χειρὶ σπείρωμεν. οὐχ ὁρᾷς μίμοις πόσα **ΗΘΙΚΟΝ**
διδόασιν ἕτεροι, καὶ γυναιξὶ πόρναις; κἂν τὰ ἡμίση τῷ Χριστῷ δὸς, ὧν τοῖς ὀρχουμένοις ἐκεῖ-
30 νοι διδόασιν· ὅσα πρὸς φιλοτιμίαν ἐκεῖνοι τοῖς ἐπὶ σκηνῆς, τοσαῦτα σὺ κἂν πεινῶντι δός.
ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῶν ἑταιριζομένων καὶ χρυσίῳ περιβάλλουσιν ἀφάτῳ· σὺ δὲ οὐδὲ
ἱματίῳ ψιλῷ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῦτα γυμνὴν ὁρῶν. ποίας τοῦτο συγγνώμης
ἄξιον, ποίας δὲ οὐ κολάσεως, ὅταν ἐκεῖνος μὲν τῇ ἀπολλυούσῃ αὐτὸν καὶ καταισχυνούσῃ το-
σαῦτα παρέχῃ, σὺ δὲ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον τῷ σώζοντί σε καὶ ποιοῦντι λαμπρότερον; ἀλλὰ
35 εἰς γαστέρα μὲν καὶ μέθην καὶ ἀσωτίαν ἀναλίσκων, οὐδαμοῦ πενίας μέμνησαι· ἂν δὲ πενίαν διορ-
θῶσαι δέῃ, πάντων γίνῃ πτωχότερος. καὶ παρασίτους μὲν τρέφων καὶ κόλακας, ὡς ἀπὸ πηγῶν
δαπανῶν, οὕτω χαίρεις· εἰ δέ που πτωχὸν ἴδῃς, τότε σοι ὁ τῆς πενίας ἐπιτίθεται φόβος.
διὰ δὴ τοῦτο, καὶ παρὰ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρὰ ἑτέρων καταχριθησόμεθα τότε, καὶ τῶν κατορθω-
κότων, καὶ τῶν διαμαρτόντων. ἐρεῖ γάρ σοι, διὰ τί οὐ γέγονας οὕτω μεγαλόψυχος ἐν τοῖς
40 προσήκουσιν; ἀλλ' οὗτος μὲν πόρνῃ διδοὺς, οὐδὲν τούτων ὑπελογίζετο· σὺ δὲ τῷ δεσπότῃ
παρέχων τῷ εἰρηκότι μὴ μεριμνᾷν, φόβου γέμεις καὶ τρόμου; καὶ τίνος ἂν εἴης συγγνώμης
ἄξιος; εἰ γὰρ ἄνθρωπος οὐ περιόψεται λαβὼν, ἀλλ' ἀποδώσει τὴν χάριν, πολλῷ μᾶλλον
ὁ Χριστός. ὁ γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ λαβεῖν διδοὺς, πῶς μετὰ τὸ λαβεῖν οὐ δώσει; τί οὖν, φησιν,
ὅταν πολλὰ ἀναλώσαντές τινες, [πρὸς τῷ μὴ λαβεῖν] καὶ ἑτέρων δέωνται; περὶ τῶν τὰ πάν-

τὰ δαπανησάντων λέγεις, αὐτὸς οὐδὲ ὀβολὸν δίδως. ἀπαίρου τὰ πάντα κενώσειν, καὶ τό-
τε [καὶ] περὶ ἐκείνων ἐρώτα. ἕως δ' ἂν φειδωλὸς ᾖς, καὶ ὀλίγα ἐκ τῶν ὄντων παρέχῃς, τί
μοι περιβάλλῃ σκήψεις καὶ προφάσεις; οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς ἀκτημοσύνης σε
ἄγομεν κορυφήν, ἀλλὰ τέως σε τὰ περιττὰ περικόπτειν ἀξιοῦμεν, καὶ τῆς αὐταρκείας
μόνης ἐρᾶν. αὐτάρκεια δὲ τῇ χρείᾳ τούτων ὁρίζεται, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι. οὐδείς σε τούτων ἀφέλ-
κει, οὐδὲ κωλύει τὴν καθημερινὴν τροφήν. τροφήν, οὐ τρυφὴν λέγω· σκεπάσματα,
οὐ καλλωπίσματα. μᾶλλον δέ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, τοῦτό ἐστι τρυφὴ μάλιστα. σκόπει
δέ. τίνα ἂν εἴποιμεν τρυφᾶν μᾶλλον, τὸν λαχάνοις τρεφόμενον, καὶ ὑγιαίνοντα, καὶ οὐδὲν
πάσχοντα ἀηδές, ἢ τὸν Συβαριτικὴν ἔχοντα τράπεζαν, καὶ μυρίων γέμοντα νοσημάτων; εὔ-
δηλον ὅτι τοῦτον. οὐκοῦν μηδὲν πλέον τούτου ζητῶμεν, εἰ καὶ τρυφᾶν βουλόμεθα καὶ μεθ' ὑ-
γείας ζῆν· καὶ τούτῳ τὴν αὐτάρκειαν ὁριζώμεθα. καὶ ὁ μὲν ὀσπρίοις δυνάμενος ἀρκεῖσθαι,
καὶ ὑγιαίνειν, μηδὲν πρὸς τούτοις ζητείτω· ὁ δὲ ἀσθενέστερος, καὶ τῆς διὰ τῶν λαχάνων δεόμενος
θεραπείας, μὴ κωλυέσθω. εἰ δὲ καὶ τούτου τις ἀσθενέστερος εἴη, καὶ τῆς συμμέτρου τῆς ἀπὸ
τῶν κρεῶν βοηθείας δέοιτο, οὐδὲ τούτου αὐτὸν ἀπείρξομεν. οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλωμεν τοὺς ἀν-
θρώπους καὶ διαφθείρωμεν, ταῦτα συμβουλεύομεν, ἀλλ' ἵνα τὰ περιττὰ περικόψωμεν·
περιττὸν δέ ἐστιν, ὃ τῆς χρείας πλέον ἐστίν. ὅταν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου δυνάμεθα διάγειν ὑγιῶς
καὶ εὐσχημόνως, περιττὸν πάντως ἐκεῖνό ἐστι προστεθέν. τοῦτο καὶ ἐπὶ ἱματίων λογιζώμεθα,
καὶ ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· καὶ τὴν χρείαν ζητῶμεν
πανταχοῦ. τὸ γὰρ περιττόν, καὶ ἀνόνητον. ὅταν τὴν αὐτάρκειαν μελετήσῃς, τότε σε
βουλόμενον τῆς χήρας γενέσθαι ζηλωτήν, εἰς τὰ μείζω τούτων ἐνάξομεν. οὐδέπω γὰρ ἔ-
φθασας πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς φιλοσοφίαν, ἕως ἂν αὐταρκείας φροντίζῃς. ἐκείνη
γὰρ καὶ ταύτης ἀνωτέρα γέγονεν. ἃ γὰρ ἔμελλεν αὐτὴν διαθρέψειν, ταῦτα κατέβαλε
πάντα. ἔτι οὖν διαπορήσεις περὶ τῶν ἀναγκαίων, καὶ οὐκ αἰσχυνῇ γυναικὸς ἡττώμενος,
καὶ οὐ μόνον αὐτὴν οὐ ζηλῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς ἀπολιμπανόμενος; ἐκείνη γὰρ οὐκ
εἶπε ταῦτα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, τί δὲ ἂν πάντα ἀναλώσασα ἀναγκασθῶ δεηθῆναι
ἑτέρου; ἀλλὰ φιλοτίμως ἀπεδύσατο τὰ ὄντα. τί ἄν τις εἴποι περὶ τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ
τῆς ἐπὶ τοῦ προφήτου Ἠλίου; ἐκείνη γὰρ οὐκέτι περὶ πενίας, ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου
καὶ τελευτῆς ὁ κίνδυνος ἦν, οὐ τῆς οἰκείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν παίδων. οὐδὲ γὰρ παρ' ἑτέρων προσ-
εδόκα λήψεσθαι, ἀλλὰ ἀποθανεῖσθαι εὐθέως. ἀλλὰ τὸν προφήτην εἶδε, φησί, καὶ ἐντεῦθεν
φιλότιμος γέγονεν. ὑμεῖς δὲ οὐχ ὁρᾶτε μυρίους ἁγίους; καὶ τί λέγω ἁγίους; τὸν τῶν προφη-
τῶν ὁρᾶτε προσαιτοῦντα δεσπότην, καὶ οὐδὲ οὕτω φιλάνθρωποι γίνεσθε· ἀλλὰ ταμιεῖα
ἔχοντες ἐρευγόμενα ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, οὐδὲ ἐκ τοῦ περισσεύματος μεταδίδοτε. τί λέ-
γεις; προφήτης ἦν ὁ παρών, καὶ τοῦτο αὐτὴν ἔπεισε μεγαλοψυχῆσαι τοσοῦτον; αὐτὸ μὲν οὖν
τοῦτο πολλοῦ θαύματος ἄξιον, ὅτι ἐπείσθη μέγαν αὐτὸν εἶναι καὶ θαυμαστόν. πῶς γὰρ οὐκ εἶ-
πεν, οἷα εἰκὸς ἦν βάρβαρον γυναῖκα καὶ ἀλλόφυλον λογίσασθαι, ὅτι εἰ προφήτης ἦν, οὐκ ἂν
ἐμοῦ ἐδεήθη, εἰ Θεοῦ φίλος ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν περιεῖδεν; ἔστω, Ἰουδαῖοι διὰ ἁμαρτήματα ταύ-
την τίνουσι τὴν δίκην· οὗτος δὲ πόθεν, καὶ διὰ τί; ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, ἀλλ' ἀνέῳξεν αὐτῷ
τὴν οἰκίαν, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν γνώμην, καὶ πάντα τὰ ὄντα εἰς μέσον τέθεικε, καὶ
τὴν φύσιν ἀφεῖσα, καὶ τῶν παίδων καταφρονήσασα, τὸν ξένον προετίμησε πάντων. ἐν-
νόησον οὖν ὅση κόλασις κείσεται, ὅταν γυναικὸς χήρας, πτωχῆς, ἀλλοφύλου, βαρβάρου,
παίδων μητρός, τούτων οὐδὲν εἰδυίας ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἔλαττον φέρωμεν, καὶ ἀσθενέστεροι ὦ-
μεν. οὐ γάρ, ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν ἰσχυρόν, ἀνδρεῖοί τινές ἐσμεν. καὶ γὰρ ἐκεῖνος μόνος ταύτην ἔχει
τὴν ἀρετήν, κἂν ἐπὶ κλίνης ᾖ βεβλημένος, ὁ τὴν ἰσχὺν οἴκοθεν ἔχων· ὡς ταύτης ἄνευ, κἂν ὄρος
τις ἀνασπᾷ τῇ τοῦ σώματος ῥώμῃ, οὐδὲν αὐτοῦ κορασίου καὶ γραϊδίου ταλαιπώρου φαίην ἂν

ἰσχυρότεροι

Marginal notes: γρ. Συβαρ[...] — γρ. ὑγιειν[...] — γρ. τον, — γρ. πλεῖον ζητείτω — γρ. ἐξερ[...]

ἰσχυρότερον εἶ). ὁ μὲν γὰρ ἀσωμάτοις παλαίει κακοῖς, αὕτη δὲ οὐδὲ ἀντιβλέψαι τολμᾷ. καὶ
ἵνα μάθῃς ὅτι αὕτη ἀνδρείας ὅρος, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ παραδείγματος αὐτὸ συνάγαγε.
τί γὰρ αὐτῆς ἀνδρειότερον γένοιτ' ἂν τῆς γυναικὸς, ἣ καὶ πρὸς φύσεως τυραννίδα, καὶ πρὸς
λιμοῦ βίαν, καὶ πρὸς πλούτης ἀπειλὴν ἔστη γενναίως, καὶ πάντων γέγονεν ἰσχυροτέρα; ἄ-
5 κουσον γοῦν πῶς ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἀνακηρύττει. Πολλαὶ γὰρ, φησὶν, ἦσαν χῆραι ἐν ταῖς ἡ- (Λουκ. δ. κε.)
μέραις Ἠλία, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ὁ προφήτης ἀπεστέλλετο, ἀλλ' ἢ πρὸς ἐκείνην. εἴ-
πω τι μέγα καὶ παράδοξον. αὕτη τοῦ πατριάρχου ἡμῶν Ἀβραὰμ πλέον εἰς φιλοξενίαν εἰσή-
νεγκεν. οὐ γὰρ εἰς ἀγέλην ἔδραμεν, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δρακὸς ἐκείνης παρή-
λαυνεν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ φιλοξενίᾳ βεβοημένους. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐνίκα, ὅτι εἰς τοῦτο ἑαυτὸν
10 ἔταξεν· αὕτη δὲ, ὅτι οὐδὲ τῶν παίδων ἐφείσατο διὰ τὸν ξένον, καὶ οὐδὲ προσδοκῶσα τὰ μέλ-
λοντα. ἡμεῖς δὲ, βασιλείας οὔσης, γεέννης ἀπειλουμένης, ὃ πάντων μεῖζον, τοῦ Θεοῦ τοσαῦ-
τα ὑπὲρ ἡμῶν ἐργασαμένου, καὶ τούτοις εὐφραινομένου καὶ χαίροντος, ἀναπεπτώκαμεν. μὴ,
παρακαλῶ· ἀλλὰ σκορπίσωμεν, δῶμεν πένησιν ὡς δοῦναι δεῖ. τὸ γὰρ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον οὐ
τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων ὁ Θεὸς ὁρίζει, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας τοῦ διδόντος. πολ-
15 λάκις γοῦν τοῦ μόνον ἕνα καταθέντος ὀβολὸν, ἔλαττον σὺ κατέθηκας, ὁ στατῆρας χρυσοῦ κατα-
βαλὼν ἑκατόν. ἀπὸ γὰρ τοῦ περισσεύματος ἔβαλες. πλὴν καὶ οὕτω ποίει, καὶ ἥξεις ταχέ-
ως καὶ ἐπὶ τὸ δαψιλέστερον. σκόρπισον χρήματα, ἵνα συναγάγῃς δικαιοσύνην. οὐδὲ γὰρ
θέλει μετὰ τῶν χρημάτων αὕτη παραγίνεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐτῶν μὲν, οὐ μετ' αὐτῶν δὲ ἡμῖν πα-
ρέστη. οὐ γάρ ἐστιν ὁμοῦ καὶ χρημάτων ἐπιθυμίαν, καὶ δικαιοσύνην οἰκεῖν. κεχωρισμένας γὰρ
20 ἔχουσι τὰς σκηνάς. μὴ δὴ φιλονείκει τὰ ἄμικτα συνάγειν· ἀλλὰ ἀπέλασον τὴν τύραν-
νον φιλαργυρίαν, εἰ βούλει τὴν βασιλίδα λαβεῖν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βασίλισσα, καὶ ἐλευ-
θέρους ἐκ δούλων ποιοῦσα· οὐ τοὐναντίον ἐκείνη. διὸ μετὰ πάσης σπουδῆς τὴν μὲν φεύ-
γωμεν, τὴν δὲ ἀσπαζώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα τύχωμεν ἐλευθερίας, καὶ τῆς βασιλεί-
ας ἐπιτύχωμεν τῶν οὐρανῶν· ἧς δὴ καὶ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
25 θρωπίᾳ.

Λογ. κ. 10 Ο ΔΕ ΕΠΙΧΟΡΗΓΩΝ ΣΠΕΡΜΑ ΤΩ ΣΠΕΙ-
ΡΟΝΤΙ, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξή-
σαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν.

30

Μάλιστα ἄν τις ἐκ τούτου θαυμάσειε τὴν Παύλου σύνεσιν, ὅτι προ-
τρέψας ἀπὸ τῶν πνευματικῶν, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν, καὶ ἐν τῇ ἀντιδόσει πά-
λιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, ἑκατέρας τιθεὶς τὰς ἀμοιβάς. τὸ μὲν οὖν, ἐσκόρ-
πισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα, πνευ-
35 ματικῆς ἐστιν ἀμοιβῆς· τὸ δὲ, πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, σαρκικῆς ἀν-
τιδόσεως. ἀλλ' ὅμως οὐχ ἵσταται ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπὶ τὰ
πνευματικὰ μεταβαίνει, συνεχῶς παράλληλα αὐτὰ τιθείς. καὶ γὰρ τὸ, αὐξήσαι τὰ γεννήμα-
τα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, πνευματικόν. ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ ποικίλλει τὸν λόγον, τὸν ἄναν-
δρον ἐκείνων καὶ βλακώδη λογισμὸν πρόρριζον ἀνασπῶν, καὶ τῆς πενίας τὸν φόβον ἐκλύων
40 πολλαχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τούτου τοῦ νῦν. εἰ γὰρ [καὶ] τοῖς τὴν γῆν σπεί-
ρουσι δίδωσιν ὁ Θεὸς, εἰ τοῖς τὸ σῶμα τρέφουσι παρέχει τὴν ἀφθονίαν, πολλῷ μᾶλλον τοῖς
τὸν οὐρανὸν γεωργοῦσι, τοῖς τῆς ψυχῆς ἐπιμελουμένοις. καὶ γὰρ ταῦτα βούλεται μᾶλλον προ-
νοίας ἀπολαύειν. ἀλλὰ συλλογιστικῶς μὲν αὐτὸ οὐ τίθησιν, οὐδὲ οὕτως, ὥσπερ ἔφην, ἐν δὲ εὐ-
χῆς μέρει, ὁμοῦ καὶ τὸν συλλογισμὸν φανερὸν ποιῶν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς εἰς ἐλπίδα ἄγων, οὐκ

ἀπὸ τῶν γινομένων μόνων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐχῆς ταύτης. χορηγήσαι γάρ, φησι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν. πάλιν κἀνταῦθα τὴν δαψίλειαν αἰνίττεται ἀνυπόπτως (τὸ γὰρ πληθύναι καὶ αὐξήσαι, τοῦτ' ἔστιν ἐνδεικνυμένου) ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων πλέον οὐδὲν ἀφίησιν ἐπιζητεῖν, ἄρτον εἰπὼν εἰς βρῶσιν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτοῦ μάλιστά ἐστι θαυμάσαι (ὃ καὶ ἔμπροσθεν κατεσκεύασεν) ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις οὐδὲν πλέον τῆς χρείας ἀφίησιν ἐπιζητεῖν· ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς πολλὴν τὴν περιουσίαν συμβουλεύει ποιεῖσθαι. διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, Ἵνα αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν· καὶ ἐνταῦθα, ὁ ἐπιχορηγῶν ἄρτον εἰς βρῶσιν, πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν· τουτέστι, τὸν πνευματικόν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐλεημοσύνην αἰτεῖ, ἀλλὰ τὴν μετὰ δαψιλείας. διὸ καὶ σπόρον αὐτὸ συνεχῶς καλεῖ. καθάπερ γὰρ ὁ σῖτος καταβαλλόμενος κομῶντα τὰ λήϊα δείκνυσιν· οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πολλὰ τὰ δράγματα τῆς δικαιοσύνης ἐργάζεται, καὶ δείκνυσιν ἄφατα τὰ γεννήματα. ἐπευξάμενος δὲ αὐτοῖς εὐθηνίαν τοσαύτην, δείκνυσι πάλιν πῶς ταύτην δαπανᾷν χρή, λέγων,

11 Ἵνα ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. Οὐχ ἵνα εἰς τὰ μὴ δέοντα ἀναλίσκητε, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα ἃ πολλὴν φέρει τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν. καὶ γὰρ μεγάλων ἡμᾶς κυρίους ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ τὰ ἐλάττονα ἑαυτῷ ἀφεὶς, ἡμῖν τῶν μειζόνων παρεχώρησε. τῆς μὲν γὰρ αἰσθητῆς τροφῆς αὐτὸς κύριος· τὴν δὲ νοητὴν ἡμῖν ἐπέτρεψε. καὶ γὰρ ἡμεῖς κύριοι τὰ λήϊα ἡμῶν δεῖξαι κομῶντα. οὐδὲ γὰρ ὑετῶν δεῖται καὶ ὡρῶν κράσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης, καὶ πρὸς αὐτὸν τρέχει τὸν οὐρανόν. ἁπλότητα δὲ ἐνταῦθα τὴν δαψίλειαν καλεῖ, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. οὐδὲ γὰρ ἐλεημοσύνη μόνον ἐστὶ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστίας πολλῆς ὑπόθεσις· μᾶλλον δὲ οὐκ εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πλειόνων. καὶ τίθησιν αὐτὰ προϊὼν, ἵνα δείξας πολλὰ ὄντα τὰ κατορθούμενα, σπουδαιοτέρους προθυμοτέρους ἐργάσηται. τίνα οὖν ἐστι τὰ πολλά; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος·

12 Ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ (διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης

13 Δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας)·

14 Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· προσέτι τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων οὐ μόνον πληροῦτε, ἀλλὰ καὶ περισσεύετε, τουτέστι, καὶ πλέον τῆς χρείας αὐτοῖς παρέχετε· εἶτα δι' αὐτῶν εὐφημίαν ἀναπέμπετε τῷ Θεῷ. δοξάζουσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν. ἵνα γὰρ μὴ δείξῃ αὐτοὺς διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντας μόνον, διὰ τὸ λαβεῖν λέγω, ὅρα πῶς ὑψηλοὺς αὐτοὺς ποιεῖ· ὅπερ αὐτός φησι πρὸς Φιλιππησίους, Ὅτι οὐκ ἐπιζητῶ τὰ δόματα, καὶ τούτοις μαρτυρεῖ τὸ αὐτό. χαίρουσι μὲν γὰρ ὅτι τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἀναπληροῦτε, καὶ τὴν πτωχείαν αὐτῶν παραμυθεῖσθε· πολλῷ δὲ πλέον, ὅτι οὕτως ὑποτεταγμένοι ἐστὲ τῷ εὐαγγελίῳ· οὗ σημεῖον τοῦτο ἐστι, τὸ οὕτω δαψιλῶς εἰσφέρειν. τοῦτο γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐπιτάττει·

Καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας.

Καὶ διὰ τοῦτο δοξάζουσι, φησι, τὸν Θεὸν, ὅτι οὕτως ἐστὲ φιλότιμοι, οὐκ εἰς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας. τοῦτο δὲ πάλιν ἐγκώμιον ἐκείνων γίνεται, τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις διδομένων εὐχαριστεῖν. οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν κοσμοῦσι μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων, καίτοιγε ἐν ἐσχάτῃ ὄντες πενίᾳ· ὃ πολλῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἐστι σημεῖον. οὐδὲν γὰρ οὕτω ζηλότυπον,

ὡς

γ. τ' αὐτῆς

γ. ἐκ

γ. -ζοντι

γ. ἡμῶν

γ. ὑμᾶς

Φιλιπ. δ. ιζ.

ὥστε τὸ τῶν πτωχευομένων γένος. ἀλλ' ἐκεῖνοι καθαροὶ τούτου τοῦ πάθους εἰσί, τοσοῦτον ἀπέχοντες ἀλγεῖν ἐφ' οἷς ἑτέροις μεταδιδόασιν, ὅτι καὶ χαίρουσιν οὐχ ἧττον, ἢ ἐφ' οἷς αὐτοὶ λαμβάνουσι. Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτων εὐχαριστοῦσι, φησι, τῷ Θεῷ· ὑπὲρ δὲ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῆς εὐτυχίας, παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα καταξιωθῶσιν ὑμᾶς ἰδεῖν. ἐπιποθοῦσι γὰρ οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς δεδομένης ὑμῖν χάριτος. Εἶδες Παύλου σύνεσιν, πῶς ἐπάρας αὐτούς, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, χάριν τὸ πρᾶγμα καλέσας; ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα περὶ αὐτῶν ἐφθέγξατο, λειτουργοὺς αὐτοὺς εἰπὼν, καὶ ἐπάρας εἰς ὕψος (εἰ γὰρ αὐτοὶ μὲν ἐλειτούργουν, αὐτὸς δὲ διηκονεῖτο) καὶ δοκίμους ὀνομάσας, δείκνυσιν ὅτι πάντων τούτων ὁ Θεὸς αἴτιος· καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων πάλιν εὐχαριστίαν ἀναφέρει λέγων,

15 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. Δωρεὰν δὲ ἐνταῦθα λέγει καὶ τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης γινόμενα, καὶ τοῖς λαμβάνουσι, καὶ τοῖς παρέχουσιν· ἢ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ μετὰ πολλῆς δωρηθέντα τῆς φιλοτιμίας· ὃ καὶ μάλιστά ἐστιν ὑποπτεῦσαι. ἵνα γὰρ καὶ καταστείλῃ, καὶ διαφιλεστέρους ἐργάσηται, ὧν ἔτυχον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τούτων αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει. καὶ γὰρ μέγιστον τοῦτο εἰς παρασκευὴν ἀρετῆς ἁπάσης. διὸ καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον κατέκλεισεν. εἰ δὲ ἡ δωρεὰ ἀνεκδιήγητος, τί τῆς μανίας ἴσον γένοιτ' ἂν τὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζομένων; οὐχ ἡ δωρεὰ δὲ αὐτοῦ μόνον ἀνεκδιήγητος, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει, δι' ἧς τὰ ἄνω τοῖς κάτω κατήλλαξε.

ΗΘΙΚΟΝ

Σπουδάσωμεν τοίνυν τοσαύτης ἀπολαύοντες χάριτος, ἀξίαν ἐπιδείκνυσθαι τοῦ βίου τὴν ἀρετὴν, καὶ πολλὴν τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖσθαι λόγον. ποιησόμεθα δέ, ἂν τὴν ἀμετρίαν φύγωμεν, ἂν τὴν μέθην, ἂν τὴν ἀδηφαγίαν. καὶ γὰρ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ δέδωκεν ὁ Θεὸς, οὐκ εἰς ἀμετρίαν, ἀλλὰ εἰς τροφήν. οὐδὲ γὰρ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, πάντας ἔδει μεθύειν. ἀλλ' οὐκ ἔστιν, φησιν, οὐδὲ τὸ πολὺ βλάπτειν. μεθυόντων ταυτὶ τὰ ῥήματα. εἰ γὰρ τὸ πολὺ βλάπτει, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστασαι τῆς πλεονεξίας, εἰ οὕτως αἰσχρὸν καὶ ἐπιβλαβὲς τοῦτο, καὶ οὐδὲ οὕτω λήγεις τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας· εἰ ἐξῆν καὶ πολὺ πίνειν, καὶ μηδὲν παραβλάπτεσθαι, ποῦ ἂν ἔστης τῆς πλεονεξίας; ἆρα οὐκ ἂν ἐπεθύμησας καὶ αὐτοὺς ποταμοὺς γενέσθαι οἶνον; οὐκ ἂν πάντα ἀπώλεσας καὶ διέφθειρας; εἰ μέτρον ἐστὶ τροφῆς, καὶ τοῦτο ὑπερβάντες βλαπτόμεθα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνέχῃ τοῦ χαλινοῦ, ἀλλὰ διαρρήξας αὐτὸν τὰ πάντων λαμβάνεις, ἵνα λειτουργήσῃς τῇ πονηρᾷ τῆς γαστριμαργίας τυραννίδι· τί οὐκ ἂν ἐποίησας, εἰ τοῦτο ᾑρέθη τὸ μέτρον τῆς φύσεως; οὐκ ἂν πάντα τὸν χρόνον εἰς τοῦτο ἀνάλωσας; ἔδει δὲ τὴν οὕτως ἐπιθυμίαν ἄτοπον, ἰσχυρὰν ποιῆσαι, καὶ τὴν βλάβην μὴ κωλῦσαι τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας; καὶ πόσας οὐκ ἂν ἐτέχνησαν ἐντεῦθεν ἑτέρας βλάβας; ἀλλ' ὢ τῶν ἀνοήτων, οἳ, καθάπερ βορβόρῳ κυλινδούμενοι τῇ μέθῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀσωτίαις, ὅταν μικρὸν ἀνανήψωσιν, οὐδὲν ἄλλο τι κάθηνται ποιοῦντες, ἢ ταυτὶ φθεγγόμενοι, διὰ τί τοῦτο εἰς τοῦτο ἀναλίσκεται, δέον τοῖς ἑαυτῶν κρίνειν πλημμελήμασιν; ἀνθ' οὗ γὰρ λέγεις, διὰ τί ὅρους τέθεικε, διὰ τί μὴ πάντα ἀτάκτως φέρει, εἰπὲ, διὰ τί μὴ παυόμεθα μεθύοντες; διὰ τί μὴ λαμβάνομεν κόρον; διὰ τί τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότεροι; ταῦτα γὰρ ἔδει ζητεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἀκούειν φωνῆς, καὶ εἰδέναι πόσα τούτοις μαρτυρεῖ τὰ ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ ἁρπάζειν τοῦτον τὸν θησαυρόν. καὶ γὰρ δοκίμους τοῦτο ποιεῖ (καθάπερ αὐτὸς ἔφησε) τοὺς χρημάτων ὑπερορῶντας, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκευάζει, καὶ ἀγάπην θερμαίνει, καὶ μεγαλοψύχους ἐργάζεται, καὶ ἱερέας καθίστησι, καὶ ἱερωσύνην πολλὴν φέρουσαν τὸν μισθόν. ὁ γὰρ ἐλεήμων οὐ ποδήρη ἐνδέδυται, οὐδὲ κώδωνας περιφέρει, οὐδὲ στέφανον ἀναδεῖται, ἀλλὰ

λὰ ἀνεβέβλητο μετὰ τῆς φιλανθρωπίας στολήν, τῆς ἱερατικῆς ἐσθῆτος ἁγιωτέραν οὖσαν, κέχρι-
σται δὲ ἐλαίῳ, οὐκ ἐξ ὕλης αἰσθητῆς συγκειμένῳ, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος γεωργουμένῳ, ἔ-
χει δὲ στέφανον ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν (Τὸν στεφανοῦντά σε γάρ, φησιν, ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς) ἀν-
τὶ δὲ τοῦ πέταλον φέρειν ὄνομα ἔχον Θεοῦ, αὐτὸς ἴσος γίνεται τῷ Θεῷ. πῶς γάρ; Γίνεσ-
θε, φησιν, ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. βούλει καὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ ἰ-
δεῖν; οὐ Βεσελεὴλ αὐτὸ ᾠκοδόμησεν, οὔτε ἄλλος τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός· οὐ διὰ λίθων,
ἀλλὰ δι' ὕλης τοῦ οὐρανοῦ λαμπροτέρας, διὰ ψυχῶν λογικῶν. ἀλλ' εἰς τὰ ἅγια τῶν
ἁγίων εἰσέρχεται ὁ ἱερεύς. ἔξεστί σοι εἰς τὰ φρικωδέστερα εἰσελθεῖν θύοντι τὴν θυσίαν
ταύτην, ἔνθα μηδεὶς πάρεστιν, ἀλλ' ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔνθα μηδεὶς
ἄλλος ὁρᾷ. καὶ πῶς, φησίν, ἔστι μὴ ὁρᾶν, δημοσίᾳ ἑστῶτος τοῦ θυσιαστηρίου; τὸ γὰρ θαυμα-
στὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τότε μὲν ἀμφίθυρα καὶ παραπετάσματα τὴν ἐρημίαν ἐποίει· νῦν δὲ
ἔξεστι δημοσίᾳ θύοντι, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, καὶ πολλῷ φρικωδέστερον τοῦτο ποιεῖν. ὅ-
ταν γὰρ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιῇς, κἂν ἡ οἰκουμένη εἴδῃ, οὐδεὶς εἶδεν, ἐπειδὴ
σὺ οὕτως ἐποίησας. οὐ γὰρ εἶπε, μὴ ποιεῖτε ἁπλῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ
προσέθηκε, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. τοῦτο τὸ θυσιαστήριον ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ σύγ-
κειται μελῶν· καὶ τὸ σῶμα τοῦ δεσπότου, θυσιαστήριόν σοι γίνεται. αἰδέσθητι τοῦτο αὐτό· ἐν τῇ
σαρκὶ θύεις τοῦ δεσπότου τὸ ἱερεῖον. τοῦτο τὸ θυσιαστήριον, καὶ τούτου τοῦ νῦν φρικωδέστε-
ρον, οὐχὶ τοῦ παλαιοῦ μόνον. ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆτε. τοῦτο μὲν γὰρ θαυμαστόν, διὰ τὴν
ἐπιτιθεμένην ἐν αὐτῷ θυσίαν· ἐκεῖνο δὲ τὸ τοῦ ἐλεήμονος, οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι καὶ
ἐξ αὐτῆς σύγκειται τῆς θυσίας τῆς τοῦτο ποιούσης. θαυμαστὸν τοῦτο πάλιν, ὅτι λίθος μέν ἐ-
στι τὴν φύσιν, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται Χριστοῦ· ἐκεῖνο δέ, ἐπειδὴ αὐτὸ σῶμά ἐστι
Χριστοῦ. ὥστε τοῦτο φρικωδέστερον ἐκείνου, ᾧ σὺ παρέστηκας ὁ λαϊκός. ἆρά σοι μήτι ὁ
Ἀαρὼν φαίνεται πρὸς ταῦτα; μηδὲ ὁ στέφανος; μηδὲ οἱ κώδωνες; μηδὲ τὰ ἅγια
τῶν ἁγίων; τί γὰρ δεῖ πρὸς ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ θυσιαστήριον ποιεῖσθαι τὴν σύγκρισιν, ὅπουγε
καὶ πρὸς τοῦτο συγκρινόμενον, οὕτω λαμπρὸν ἐφάνη; σὺ δὲ τὸ μὲν θυσιαστήριον τοῦτο τι-
μᾷς, ὅτι δέχεται τὸ Χριστοῦ σῶμα· τὸ δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὄντα καθυβρίζεις, καὶ περιορᾷς
ἀπολλύμενον. τοῦτο τὸ θυσιαστήριον πανταχοῦ δυνήσῃ κείμενον ἰδεῖν, καὶ ἐν στενωποῖς, καὶ
ἐν ἀγοραῖς, καὶ καθ' ἑκάστην ἐν αὐτῷ θύειν τὴν ὥραν. καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῦτα θυσία τελεῖται.
καὶ καθάπερ ὁ ἱερεὺς ἕστηκε τὸ πνεῦμα καλῶν, οὕτω καὶ σὺ τὸ πνεῦμα καλεῖς· ἀλλ' οὐ διὰ
φωνῆς, ἀλλὰ δι' ἔργων. οὐδὲν γὰρ οὕτω κατέχει καὶ ἀνάπτει τοῦ πνεύματος τὸ πῦρ, ὡς τοῦ-
το τὸ ἔλαιον δαψιλὲς ἐκχεόμενον. εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ καταβαλλόμενα ἰδεῖν τί γίνεται, δεῦρο,
καὶ ταῦτά σοι δείξω. τίς οὖν ὁ καπνός; τίς ἡ εὐωδία τοῦ θυσιαστηρίου τούτου; δόξα καὶ εὐχαρι-
στία. καὶ μέχρι ποῦ προβαίνει; ἆρα μέχρι τοῦ οὐρανοῦ; οὐδαμῶς· ἀλλ' αὐτὸν ὑπερβαίνει τὸν
οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτῷ παρίσταται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ. Αἱ εὐ-
χαί σου γάρ, φησι, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ
εὐωδία οὐδὲ τὸ πολὺ διατέμνει τοῦ ἀέρος· αὕτη δὲ αὐτὰς ἀνοίγει τῶν οὐρανῶν τὰς ἀψῖδας.
καὶ σὺ μὲν σιγᾷς, τὸ δὲ ἔργον βοᾷ. καὶ γίνεται θυσία αἰνέσεως· οὐ δαμάλεως σφαττομένης,
οὐδὲ δέρματος καιομένου, ἀλλὰ ψυχῆς πνευματικῆς τὰ παρ' αὐτῆς εἰσφερούσης. φι-
λανθρωπίας γὰρ πάσης τοιαύτη θυσία εὐδοκιμωτέρα. ὅταν οὖν ἴδῃς πένητα πιστόν, θυσι-
αστήριον ὁρᾶν νόμιζε· ὅταν ἴδῃς πτωχὸν τοιοῦτον, μὴ μόνον μὴ ὑβρίσῃς, ἀλλὰ καὶ αἰδέσθητι·
κἂν ἕτερον ἴδῃς ὑβρίσαντα, κώλυσον, ἄμυνον. οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν Θεὸν ἵλεων ἔ-
χειν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
φιλανθρωπίᾳ.

Ψαλμ. ρβ. δ. — Ματθ. ε. μη. — Ματθ. ς. α. — Πράξ. ι. δ.

χ. πέταλον, εἶχεν ὄνομα Θεοῦ, — χ. πῶς; γίνεσθε γάρ, φησιν, — χ. θύοντι, — χ. θορυβεῖσθε. — ἴσ. μήν — ἴσ. μήν — ἴσ. μήν

Λογ. κα. 1 ΑΥΤΟΣ ΔΕ ΕΓΩ ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΚΑΛΩ Υ-
μᾶς διὰ τῆς πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν
ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαῤῥῶ εἰς ὑμᾶς. 2 Δέομαι δὲ τὸ μὴ
5 παρὼν θαῤῥῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λο-
γιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ ἐλεημοσύνης λόγον, ὡς ἔδει, καὶ δείξας ὅτι πλεῖον
αὐτοὺς ἀγαπᾷ, ἢ ἀγαπᾶται, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ καὶ τῶν
10 πειρασμῶν διηγησάμενος, εὐκαίρως λοιπὸν τῶν ἐπιτιμητικωτέρων
ἅπτεται λόγων, τοῖς ψευδαποστόλοις ἀντιλαμβανόμενος, καὶ εἰς τὰ φορτι-
κώτερα καταλκλείων τὸν λόγον, καὶ ἑαυτὸν συνιστῶν. τοῦτο γὰρ καὶ δι' ὅ-
λης ἐργάζεται τῆς ἐπιστολῆς. ὅθεν καὶ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πολλάκις
διορθοῦται, αὐτὸ τοῦτο λέγων, Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν; καὶ προϊών φησιν, Οὐ
15 πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήσεως. καὶ μετὰ ταῦτα, Ἄ-
φρων γέγονα καυχώμενος· ὑμεῖς με ἠναγκάσατε· καὶ πολλαῖς τοιαύταις κέχρηται διορθώ-
σεσι. καὶ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγκώμιον Παύλου προσειπών· οὕτω
καὶ τὰ τῆς χάριτος μετὰ δαψιλείας ἔθηκε, καὶ τὰ τῆς ὑπομονῆς τῆς αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ἦσάν
τινες παρ' αὐτοῖς μέγα φρονοῦντες, καὶ προτιθέντες ἑαυτοὺς τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὡς ἀλαζόνα
20 διαβάλλοντες, καὶ ὡς οὐδὲν ὄντα, οὐδὲ ὑγιές τι διδάσκοντα (τοῦτο γὰρ αὐτὸ μάλιστα τῆς
διαφθορᾶς αὐτῶν τεκμήριον ἦν) ὅρα πῶς ἄρχεται τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιτιμήσεως· αὐτὸς
δὲ ἐγὼ Παῦλος. εἶδες πόση ἡ βαρύτης, πόσον τὸ ἀξίωμα; ὃ γὰρ θέλει εἰπεῖν τοῦτό ἐστι·
δέομαι ὑμῶν, μή με ἀναγκάσητε, μηδὲ ἀφῆτε χρήσασθαι τῇ δυνάμει μου κατὰ τῶν ἐξευτε-
λιζόντων ἡμᾶς, καὶ νομιζόντων σαρκικοὺς ἄνδρας εἶναι. βαρύτερον τοῦτο ἐκείνων ὧν ἐν τῇ προ-
25 τέρᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπειλῶν ἔλεγεν, Ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί
τε πρᾳότητος; νῦν δὲ ὡς μὴ ἐρχομένου [δέ] μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. ἐλεύσο-
μαι δὲ καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. καὶ γὰρ ἐνταῦ-
θα ἀμφότερα δείκνυσι, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ φιλόσοφον καὶ ἀνεξίκακον· εἴγε οὕτω παρα-
καλεῖ, καὶ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι εἰς ἐπίδειξιν ἐλθεῖν τῆς οἰκείας
30 δυνάμεως τῆς τιμωρητικῆς, καὶ πλῆξαι αὐτοὺς καὶ κολάσαι, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτῆσαι δί-
κην. τοῦτο γοῦν ᾐνίξατο λέγων, δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαῤῥῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζο-
μαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. πῶς δὲ ἐπὶ
τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγαγὼν. αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος. πολλὴ ἡ ἔμφασις, πολλὴ ἡ
βαρύτης· ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν· καὶ πάλιν, Ὡς Παῦλος πρε-
35 σβύτης· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Ἢ τις πολλῶν προστάτις ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ· οὕτω καὶ ἐνταῦ-
θα, αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος. μέγα μὲν καὶ τοῦτο, τὸ αὐτὸν παρακαλεῖν, τὸ δὲ ἕτερον μεῖζον ὃ προσέθη-
κεν εἰπὼν, διὰ τῆς πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ. καὶ γὰρ σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέψαι βου-
λόμενος, προβάλλεται τὴν πρᾳότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ταύτῃ μείζονα ποιῶν τὴν ἱκε-
τηρίαν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, αὐτὴν αἰδέσθητε τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς ὑμᾶς παρα-
40 καλῶ. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ δεικνὺς ὅτι κἂν μυρίαν ἀνάγκην ἐπάγωσιν, αὐτὸς
πρὸς τοῦτο ἐπιῤῥεπέστερον ἔχει· διὰ τὸ πρᾶος εἶναι, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς δὲ οὐκ ἐπεξέρχεται,
ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐποίει. ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαῤῥῶ εἰς
ὑμᾶς. τί δή τοῦτό ἐστιν; ἤτοι κατ' εἰρωνείαν φησὶ, τὰ ἐκείνων φθεγγόμενος (ἐκεῖνοι γὰρ
τοῦτο ἔλεγον, ὅτι ὅταν μὲν παρῇ, οὐδενός ἐστιν ἄξιος λόγου, ἀλλ' εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος·

ὅταν

Marginal references: β. Κορ. γ. α. (beside line 14) · ε. ιβ. · ιβ. ια. (beside lines 15–16) · α. Κορ. δ. κα. (beside line 25) · Γαλ. ε. β. · Φιλημ. θ. · Ρωμ. ιϛ. β. (beside lines 34–36)

ὅταν δὲ ἀπῇ, φυσᾶται καὶ κομπάζει, καὶ κατεξανίσταται ἡμῶν, καὶ ἀπειλεῖ. τοῦτο γοῦν καὶ ἑξῆς αἰνίττεται λέγων, Ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησι, βαρεῖαι· ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος, ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος) ἢ τοίνυν κατ' εἰρωνείαν φησί, πολλὴν ἐμφαίνων βαρύτητα καὶ λέγων, ἐγὼ ὁ ταπεινός, ἐγὼ ὁ εὐτελὴς ἐν τῷ παρεῖναι, καθὼς ἐκεῖνοί φασι, καὶ ἀπὼν ὑψηλός· ἢ ὅτι κἂν μεγάλα φθέγξῃ), οὐκ ἐξ ἀπονοίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ θαρρεῖν αὐτοῖς. δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἧ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. Εἶδες πόση ἡ ἀγανάκτησις, καὶ πῶς σαφὴς ὁ ἔλεγχος τῶν εἰρημένων; δέομαι γὰρ ὑμῶν, φησι, μή με ἀναγκάσητε δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν ἰσχυρός εἰμι, καὶ δύναμιν ἔχω. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἀπὼν πολὺ ὑμῶν κατατεθάῤῥηκε καὶ ἐπαίρεται, αὐτοῖς κέχρηται τοῖς ῥήμασι· δέομαι οὖν μή με ἀναγκάσωσι χρήσασθαί μου τῇ δυνάμει. τοῦτο γάρ ἐστι, τῇ πεποιθήσει. καὶ οὐκ εἶπεν, ἣ παρεσκεύασμαι, ἀλλ', ἣ λογίζομαι. οὔπω μὲν γὰρ τοῦτο ἔκρινα, αὐτοὶ δέ μοι τὴν αἰτίαν παρέχουσιν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτω βούλομαι. καίτοι οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ τῷ εὐαγγελίῳ. εἰ δὲ ἔνθα τῷ κηρύγματι ἀμύνειν ἐχρῆν, οὐκ ἔστιν αὐστηρός, ἀλλ' ἀναδύεται καὶ μέλλει, καὶ παρακαλεῖ μὴ γενέσθαι τοσαύτην ἀνάγκην· πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτοῦ οὐκ ἂν οὐδέποτε τι τοιοῦτον ἐποίησε. τοῦτο οὖν μοι χαρίσασθε, φησιν, ὥστε μή με ἀναγκάσαι δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν δύναμαι καταθαρρῆσαι καθ' ὧν ἂν δέοι· τουτέστι, κολάσαι αὐτοὺς καὶ τιμωρῆσαι. Εἶδες πῶς οὐκ ἦν φιλότιμος, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξίν τι ἐποίει, ὅπουγε καὶ χρείας οὔσης, τολμᾶν τὸ πρᾶγμα καλεῖ; δέομαι γάρ, φησι, τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἧ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας. τοῦτο γὰρ διδασκάλου μάλιστά ἐστι, τὸ μὴ ταχέως ἀμύνασθαι, ἀλλὰ διορθοῦσθαι, καὶ μέλλειν ἀεὶ καὶ βραδύνειν ἐν ταῖς τιμωρίαις. τίνας δὴ τούτους φησὶν οἷς ἀπειλεῖ; τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. ἐκεῖνοι γὰρ αὐτὸν διέβαλλον ὡς ὑποκριτήν, ὡς πονηρόν, ὡς ἀλαζόνα.

β. Κορ. ι. α.

γρ. ὑμῶν κατατεθάῤῥηκε καὶ ἐπαίρεται.

3 Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐπιφοβεῖ τῇ ῥοπῇ. σάρκα μὲν γὰρ περικείμεθα, φησιν, ὁμολογῶ, οὐ σαρκὶ δὲ ζῶμεν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ πῶς αὐτὸ ταμιεύεται (βίου γάρ ἐστιν ἐγκώμιον) περὶ δὲ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον, οὐδὲ τῆς κάτωθεν δεόμενον βοηθείας. διόπερ οὐκ εἶπεν, οὐ κατὰ σάρκα ζῶμεν, ἀλλ', οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα· τουτέστι, πόλεμον ἀνεδεξάμεθα καὶ μάχην· ἀλλ' οὐχὶ σαρκικοῖς πολεμοῦμεν ὅπλοις, οὐ διά τινος ἀνθρωπίνης συμμαχίας.

4 Τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά. Ποῖα γὰρ ὅπλα σαρκικά; πλοῦτος, δόξα, δυναστεία, εὐγλωττία, δεινότης, περιδρομαί, κολακεῖαι, ὑποκρίσεις, τὰ ἄλλα τὰ τούτοις ἐοικότα. ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα, οὐ τοιαῦτα· ἀλλὰ ποταπά; Δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς οὐ σαρκικοί, ἀλλὰ τὰ ὅπλα ἡμῶν. ὅπερ γὰρ ἔφην, τέως περὶ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται, καὶ τὴν δύναμιν πᾶσαν τῷ Θεῷ ἀνατίθησι. καὶ οὐ λέγει, πνευματικά (καίτοι τοῦτο ἦν τὸ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σαρκικοῦ) ἀλλὰ δυνατά, διὰ τούτου κἀκεῖνο αἰνιττόμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι τὰ ἐκείνων ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα. καὶ σκόπει αὐτοῦ τὸ ἄτυφον. οὐ γὰρ εἶπεν, ἡμεῖς δυνατοί· ἀλλά, τὰ ὅπλα ἡμῶν δυνατὰ τῷ Θεῷ. οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ τοιαῦτα κατεσκευάσαμεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός. ἐπειδὴ γὰρ ἐμαστίζοντο, ἠλαύνοντο, καὶ μυρία ἔπασχον ἀνήκεστα, ἅπερ ἀσθενείας ἦν· δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, φησιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ δυνατά ἐστι. τοῦτο γὰρ μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὅτι διὰ τούτων περιγίνεται. ὥστε εἰ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ περικείμεθα, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ δι' αὐτῶν πολεμῶν, καὶ ἐνεργῶν. εἶτα καὶ ἐγκώμιον αὐτῶν διέξεισι μακρόν, λέγων, Πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων.

Καὶ ἵνα μή, ἀκούσας ὀχυρώματα, αἰσθητόν τι νομίσῃς, φησί,

5 Λογισμοὺς

5 Λογισμοὺς καθαιροῦντες. Διὰ μὲν τῆς τροπῆς τὴν ἔμφασιν δεικνὺς, διὰ δὲ
τῆς ἐπαγωγῆς τὸ νοητὸν τοῦ πολέμου παραδηλῶν. ταῦτα γὰρ τὰ ὀχυρώματα ψυχὰς πο-
λιορκεῖ, οὐ σώματα. ὥστε ἐκείνων ἰσχυρότερα· διὸ καὶ μειζόνων δεῖται τῶν ὅπλων. ὀχυρώμα-
τα δὲ λέγει τὸν τῦφον τὸν ἑλληνικὸν, καὶ τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμῶν τὴν ἰσχύν. ἀλλ'
ὅμως ἅπαντα ἤλεγξε τὰ ὅπλα, φησὶν, ἱστάμενα κατ' αὐτῶν. Λογισμοὺς γὰρ κα-
θαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐπέμεινε τῇ
τροπῇ, ἵνα πλείονα ποιήσῃ τὴν ἔμφασιν. κἂν γὰρ ὀχυρώματα ᾖ, φησι, κἂν πυργώματα, κἂν
ὁποῖον ἕτερον, εἴκει καὶ παραχωρεῖ τοῖς ὅπλοις τούτοις. Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν
νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι κακέμφατος ἡ τῆς αἰχμαλωσίας
προσηγορία· τῆς ἐλευθερίας γάρ ἐστιν ἀναίρεσις. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῇ κέχρηται; καθ' ἕτε-
ρον σημαινόμενον. τὸ γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα δύο δηλοῖ· καὶ τὸ ἐκπεσεῖν ἐλευθερί-
ας, καὶ τὸ κατὰ κράτος ἁλῶναι, ὥστε μὴ ἀναστῆναι πάλιν. κατὰ τοῦτο οὖν τὸ δεύτερον αὐτὴν παρε-
λάβετο. ὥσπερ ὅταν λέγῃ, Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα, οὐ τὸ λάθρα λαβεῖν λέγει, ἀλλὰ
τὸ γυμνῶσαι, καὶ πάντα λαβεῖν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγων, αἰχμαλωτίζοντες. οὐ γὰρ ἐκ
τοῦ ἴσου ἡ μάχη, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐκολίας. οὐκ εἶπεν ἓν καὶ δύο, ἀλλὰ πᾶν. οὐκ εἶπε
δὲ, νικῶμεν καὶ περιγινόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰχμαλωτίζομεν· ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶ-
πε, προσάγομεν μηχανήματα τοῖς ὀχυρώμασιν, ἀλλὰ καθαιροῦμεν αὐτά. καὶ γὰρ πολ-
λὴ τῶν ὅπλων ἡ περιουσία. οὐ γὰρ λόγοις πολεμοῦμεν, φησιν, ἀλλ' ἔργοις πρὸς λόγους,

ε. Κορ. ια. η.

οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν πνεύματι πρᾳότητος καὶ δυνάμεως. πῶς οὖν ἔμελλον φιλοτι-
μεῖσθαι, φησι, καὶ κομπάζειν διὰ λόγων, καὶ ἀπειλεῖν διὰ ἐπιστολῶν, καθάπερ ἐκεῖνοι δι-
έβαλλον, λέγοντες, Ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, ὅπουγε οὐκ ἐν τούτοις ἡ ἡμῶν ἰσχύς; εἰ-
πὼν δὲ, αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ τὸ τῆς αἰχ-

ε. Κορ. ι. ι.

μαλωσίας ὄνομα βαρὺ, ταχέως τὸν τρόπον ἐντεῦθεν κατέλυσεν, εἰπὼν, εἰς τὴν ὑπα-
κοὴν τοῦ Χριστοῦ· ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἀπὸ θανάτου πρὸς ζωὴν, ἐξ ἀπωλείας
πρὸς σωτηρίαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς βαλεῖν ἤλθομεν, ἀλλὰ μεταστῆσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν
τοὺς ἐναντιουμένους.

6 Καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπα-
κοή. Ἐνταῦθα καὶ τούτους ἐφόβησεν, οὐκ ἐκείνους μόνον. ὑμᾶς γὰρ, φησιν, ἀναμένο-
μεν, ἵν', ὅταν ὑπὸ τῆς παραινέσεως καὶ τῆς ἀπειλῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς, καὶ ἐκκαθάρωμεν,
καὶ ἀποστήσωμεν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, τότε ἐκείνων ἀπολειφθέντων μόνων ἀνίατα νοσούντων
ἐπαγάγωμεν τὴν τιμωρίαν, ὅταν γνησίως ἴδωμεν ὑμᾶς ἀποστάντας. ὑπακούετε μὲν γὰρ
καὶ νῦν· οὐ τελείως δέ. καίτοι εἰ νῦν ἐποίησας, μεῖζον ἂν εἰργάσω τὸ κέρδος, φησίν. οὐ-
δαμῶς. εἰ γὰρ νῦν ἐποίησα, καὶ ὑμᾶς ἂν περιέβαλον τῇ τιμωρίᾳ. ἀλλ' ἔδει κολάσαι
μὲν ἐκείνους, ἡμῶν δὲ φείσασθαι. ἀλλ' εἰ ἐφεισάμην, χάριτι ἂν ἔδοξα τοῦτο ποιεῖν. νῦν
δὲ οὐ τοῦτο βούλομαι, ἀλλὰ πρότερον κατορθῶσαι ὑμᾶς, καὶ τότε ἐπ' ἐκείνους ἐλθεῖν. τί τῶν
σπλάγχνων ἐκείνων ἡμερώτερον; ὃς ἐπειδὴ τοὺς οἰκείους ἑώρα τοῖς ἀλλοτρίοις ἀναμεμιγμέ-
νους, βούλεται μὲν ἐπαγαγεῖν τὴν πληγὴν, φείδεται δὲ, καὶ κατέχει τὴν ἀγανάκτησιν, ἕως
ἂν ἐκεῖνοι ἀναχωρήσωσιν, ἵνα τούτους πατάξῃ μόνους· μᾶλλον δὲ, ἵνα μηδὲ τούτους. διὰ γὰρ
τοῦτο ἀπειλεῖ τούτοις, καί φησι μόνους βούλεσθαι ἐκείνους ἀπολαβεῖν, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι τῷ
φόβῳ διορθωθέντες μετανοήσωσι, καὶ εἰς μηδένα ἀφῇ τὴν ὀργήν. καθάπερ γὰρ ἰατρὸς
ἄριστος, καὶ πατὴρ κοινὸς, καὶ προστάτης, καὶ κηδεμὼν, οὕτω πάντα ἔπραττεν, οὕτω πάν-
των ἐκήδετο, τὰ κωλύματα ἀναιρῶν, τοὺς λυμαινομένους ἀναστέλλων, πανταχοῦ περιτρέ-
χων. οὐδὲ γὰρ μαχόμενος οὕτω τὰ πράγματα ἤνυεν· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἑτοίμην καὶ προ-
χειρον ἐρχόμενος νίκην, τὰ τρόπαια ἵστη, κατασκάπτων, καθαιρῶν, καταβάλλων τοῦ δια-
βόλου

σόλου τὰ ὀχυρώματα καὶ τῶν δαιμόνων τὰ μηχανήματα, καὶ "τὴν λείαν μετῆγεν" ἅπασαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ στρατόπεδον· καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνει, ἀπὸ τούτων ἐπ' ἐκείνους, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνων ἐφ' ἑτέρους μεταπηδῶν, καθάπερ τις στρατηγὸς ἄριστος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἱστῶν τρόπαια· μᾶλλον δὲ, καθ' ἑκάστην ὥραν. ἀπὸ γὰρ χιτωνίσκου μόνου εἰς τὴν παράταξιν εἰσελθὼν, αὐτάνδρους ᾕρει τῶν ἐναντίων τὰς πόλεις, καὶ τόξα, καὶ δόρατα, καὶ βέλη, καὶ πάντα ἡ γλῶττα Παύλου. καὶ γὰρ ἐφθέγγετο μόνον, καὶ παντὸς πυρὸς σφοδρότερον τοῖς "πολεμίοις αἱ ῥήσεις" ἐνέπιπτον· καὶ τοὺς μὲν δαίμονας "ἤλαυνε, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένους ἀνθρώπους πρὸς ἑαυτὸν "ἐπανῆγεν. ὅτε γοῦν τὸν δαίμονα ἐκεῖνον τὸν πονηρὸν ἐξέβαλε, γοήτων ἀνδρῶν μυριάδες πέντε συνελθοῦσαι, τὰ βιβλία τῶν μαγειῶν κατέκαιον, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μεθίσταντο. καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ, πύργου πεσόντος, ἢ τυράννου κατενεχθέντος, οἱ μετ' ἐκείνου πάντες τὰ ὅπλα ῥίψαντες, τῷ στρατηγῷ προστρέχουσιν· οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγένετο. τοῦ γὰρ δαίμονος ἐκβληθέντος, πολιορκηθέντες ἅπαντες, καὶ τὰ βιβλία ῥίψαντες, μᾶλλον δὲ καταλύσαντες, τοῖς Παύλου ποσὶ προσέτρεχον· ὁ δὲ, καθάπερ ἐν στρατοπέδῳ, τῇ οἰκουμένῃ παραταττόμενος, οὐδαμοῦ ἵστατο, ἀλλ' ὥσπερ τις ὑπόπτερος ὢν, πάντα ἐποίει· καὶ νῦν μὲν χωλὸν διώρθου, νῦν δὲ νεκρὸν ἤγειρε, νῦν δὲ ἕτερον ἐπήρου, τὸν μάγον λέγω. καὶ οὐδὲ ἐν δεσμωτηρίῳ κατακλειόμενος ἡσύχαζεν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν δεσμοφύλακα μετῆγε πρὸς ἑαυτὸν, τὴν καλὴν ταύτην αἰχμαλωσίαν ἐργαζόμενος.

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα κατὰ δύναμιν. καὶ τί λέγω, κατὰ δύναμιν; ἔξεστι γὰρ καὶ ἐγγὺς ἐκείνου γενέσθαι τῷ βουλομένῳ, καὶ θεωρῆσαι τὴν ἀριστείαν, καὶ μιμήσασθαι τὴν ἀνδρείαν. ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο ποιεῖ, λογισμοὺς καθαιρῶν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. καίτοιγε πολλοὶ κατατέμνειν αὐτὸν ἐπεχείρησαν αἱρετικοί· ἀλλ' ὅμως "κατὰ μέλος ὢν πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν. κέχρηνται μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ Μαρκίων, καὶ Μανιχαῖος· ἀλλὰ κατατέμνοντες. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐλέγχονται ἀπὸ τῶν "μελῶν. καὶ γὰρ καὶ χεὶρ μόνη τοῦ ἀριστέως τούτου παρ' αὐτοῖς οὖσα, κατὰ κράτος αὐτοὺς ἐλαύνει· καὶ ποὺς μόνος παρ' ἑτέροις διώκει καὶ καταβάλλει, ἵνα μάθῃς δυνάμεως περιουσίαν, καὶ ὅτι καὶ περικοπτόμενος "ἀρκεῖ πάντας ἐλάσαι τοὺς ἐναντιουμένους. καὶ μήν τοι τοῦτο, φησὶ, διαστροφῆς, τὸ πάντας αὐτῷ κεχρῆσθαι τοὺς ἀλλήλοις μαχομένους. διαστροφῆς μὲν οὖν, τῆς Παύλου δὲ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τῆς τῶν χρωμένων. οὐ γὰρ ποικίλος τις ἦν, ἀλλὰ ἁπλοῦς καὶ σαφής· οὗτοι δὲ πρὸς τὰς οἰκείας διέστρεψαν τὰ ῥήματα ἐννοίας. καὶ διὰ τί οὕτως ἐρρέθη, φησὶν, ὡς δύνασθαι λαβὰς τοῖς βουλομένοις; οὐκ αὐτὸς ἔδωκεν, ἀλλ' ἡ ἐκείνων μανία. οὐκ εἰς δέον γὰρ τούτοις "ἐχρήσαντο. ἐπεὶ καὶ ὁ κόσμος οὗτος ὅλος καὶ θαυμαστὸς καὶ μέγας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τεκμήριον, καὶ

Ψαλ. ιη. α. β. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, καὶ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν· ἀλλ' ὅμως τούτῳ πολλοὶ προσέπταισαν, καὶ ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλοις· καὶ οἱ μὲν οὕτως αὐτὸν παρὰ τὴν ἀξίαν ἐθαύμασαν, ὡς αὐτὸν νομίσαι εἶναι Θεόν· οἱ δὲ οὕτως αὐτοῦ τὸ κάλλος ἠγνόησαν, ὡς ἀνάξιον εἶναι φάναι τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας, καὶ ὕλῃ τινὶ πονηρᾷ τὸ πλέον αὐτοῦ ἀνατιθέναι. καίτοιγε ἀμφοτέρους ὁ Θεὸς ἠσφαλίσατο, καλὸν μὲν ποιήσας καὶ μέγαν, ἵνα μὴ ἀλλότριος αὐτοῦ τῆς σοφίας εἶναι νομίζοιτο· ἐνδεῆ δὲ καὶ οὐκ αὐτάρκη ἑαυτῷ, ἵνα μὴ Θεὸς ὑποπτεύηται. ἀλλ' ὅμως οἱ πηρωθέντες ἐξ οἰκείων λογισμῶν, εἰς ἐναντίας ἐξέπεσον ἐννοίας, ἀλλήλους ἐλέγχοντες, καὶ ἀλλήλων γινόμενοι κατήγοροι, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀπολογούμενοι" καὶ αὐτῶν ὧν ἐπλανήθησαν λογισμῶν. καὶ τί λέγω τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν; παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἶδον θαύματα οἱ Ἰουδαῖοι γινόμενα τοσαῦτα, καὶ μόσχον εὐθέως προσεκύνησαν. πάλιν ἑώρων δαίμονας τὸν Χριστὸν ἀπελαύνοντα, καὶ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλουν. ἀλλ' οὐ τοῦ ἐκβάλλοντος τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς τῶν πεπηρωμένων διανοίας

νοίας

νοίας κατηγορία. μὴ τοίνυν μηδὲ Παύλου καταγίνωσκε διὰ τὴν τῶν κακῶς χρησαμένων
γνώμην, ἀλλὰ μάθε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καλῶς, καὶ τὸν πλοῦτον διάπτυξον, καὶ πρὸς
πάντας στήσῃ γενναίως, ἀπὸ τῶν ἐκείνου φραττόμενος ὅπλων· οὕτω καὶ ἕλληνας, καὶ Ἰου-
δαίους ἐπιστομίσαι δυνήσῃ. καὶ πῶς, φησιν, οὐ πιστεύοντες αὐτῷ; ἀπὸ τῶν γεγενημένων δι'
5 αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην διορθώσεως. οὐ γὰρ ἦν ἀνθρωπίνης δυνάμεως τοσαῦτα
δυνηθῆναι, ἀλλ' ἡ τοῦ σταυρωθέντος ἰσχὺς ἐμπνέουσα αὐτῷ, τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάσατο, καὶ
ῥητόρων, καὶ φιλοσόφων, καὶ τυράννων, καὶ βασιλέων, καὶ πάντων δυνατώτερον ἀπέφηνεν.
οὐδὲ οὐχ ὁπλίσασθαι μόνον ἱκανός, καὶ βαλεῖν τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους κατασκευ-
άσαι τοιούτους. ἵν' οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις γενώμεθα χρήσιμοι, συνεχῶς αὐτὸν μεταχειρι-
10 ζώμεθα, ἀντὶ λειμῶνος καὶ παραδείσου τοῖς τούτου γράμμασιν ἐντρυφῶντες. οὕτω γὰρ δυ-
νησόμεθα καὶ κακίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἀρετὴν ἑλέσθαι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν,
* χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κβ. 7 ΤΑ ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΒΛΕΠΕΤΕ; ΕΙ ΤΙΣ
15 πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς
αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς.

Ο Μάλιστα ἄν τις θαυμάσειε Παύλου μετὰ τῶν ἄλλων, τοῦτό ἐστιν, ὅτι εἰς
ἀνάγκην ἐμπεσὼν μεγάλην τοῦ ἐπαίρειν ἑαυτόν, ἀμφότερα ἐργάζε-
20 ται, τοῦτό τε αὐτό, καὶ τὸ μὴ δοκεῖν ἐπαχθὴς εἶναι τοῖς πολλοῖς διὰ τὴν πε-
ριαυτολογίαν ταύτην· ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας μάλιστα ἴδοι τις
ἄν. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐμπεσὼν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἀμφοτέρων ἐπι-
μελεῖται τούτων (ὅπερ τῶν σφόδρα ἐστὶ δυσκολωτάτων, καὶ πολλῆς δε-
ομένων συνέσεως) καὶ μετριάζει, καὶ περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγει. σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα
25 μέγα αὐτὸ ποιεῖται. κατὰ πρόσωπον βλέπετε; ὅρα κἀνταῦθα σύνεσιν. ἐπιτιμήσας γὰρ
τοῖς ἀπατῶσιν αὐτούς, οὐ μέχρις ἐκείνων τὸν λόγον ἔστησεν, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνων καὶ εἰς τούτους
μεταπηδᾷ. καὶ συνεχῶς τοῦτο οὕτω ποιεῖ. οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν παρακρουομένων, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἠπατημένων καθάπτεται. εἰ γὰρ καὶ αὐτοὺς ἀφῆκεν ἀνευθύνους, οὐκ ἂν οὕτως εὐκόλως
ἐκ τῶν ἑτέροις εἰρημένων διωρθώθησαν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἂν ἐπήρθησαν, οὐκ ὄντες ἐγκλή-
30 μασιν ὑπεύθυνοι. διὰ τοῦτο καὶ αὐτῶν καθάπτεται. καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτοῦ ἐστι τὸ θαυμα-
στόν, ἀλλ' ὅτι καὶ καταλλήλως ἑκατέροις ἐπιτιμᾷ. ἄκουε γοῦν τί τούτοις φησί· τὰ κατὰ πρό-
σωπον βλέπετε; οὐ μικρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα. πῶς; ὅτι εὐεξαπάτητον
τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, φησίν. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἀπὸ τῶν φαινομένων δοκιμάζετε; ἀπὸ
τῶν σαρκικῶν; ἀπὸ τῶν σωματικῶν; τί ἐστιν, ἀπὸ τῶν φαινομένων; εἴ τις πλουτεῖ, εἴ τις
35 φυσᾶται, εἴ τις πολλοὺς περιβέβληται κόλακας, εἴ τις μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ λέγει, εἴ τις κε-
νόδοξεῖ, εἴ τις ὑποκρίνεται ἀρετήν, οὐκ ἔχων ἀρετήν. τοῦτο γάρ ἐστι, τὰ κατὰ πρό-
σωπον βλέπετε; εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι
καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς. οὐ γὰρ βούλεται ἐκ προοιμίων σφοδρὸς γίνεσθαι,
ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αὔξεται καὶ κορυφοῦται. σκόπει δὲ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν τραχύτητα, καὶ
40 πολὺ τὸ αἴνιγμα ὄν. τὸ γάρ, ἀφ' ἑαυτοῦ, τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος· μὴ γὰρ ἀναμενέτω, φησί,
παρ' ἡμῶν μαθεῖν (τουτέστι, διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατ' αὐτοῦ) ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο
λογιζέσθω, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς. οὐκ ἐπειδὴ οὕτως ἦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐ-
κεῖνος· ἀλλ' ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἐγὼ Χριστοῦ. κατὰ τοῦτο ἡ κοινωνία. οὐ γὰρ
δὴ αὐτὸς μὲν Χριστοῦ, ἐγὼ δὲ ἑτέρου τινός. καὶ θεὶς τοῦτο τὸ ἴσον, προστίθησι καὶ τὴν ὑπεροχήν, λέγων,

8 Ἐάν γὰρ καὶ περισσότερόν καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι λέγειν ἔμελλεν, ὅρα πῶς αὐτὸ παραμυθεῖται. οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται τοῖς πολλοῖς τῶν ἀκροατῶν, ὡς τὸ ἑαυτόν τινα ἐγκωμιάζειν. διόπερ ὑποτεμνόμενος τὸ βαρὺ, τοῦτό φησιν. ἐὰν γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυχήσωμαι. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι εἴ τις πέποιθεν εἶναι Χριστοῦ, λογιζέσθω ὅτι πολὺ ἡμῶν ἀπέχει· ἐγὼ γὰρ ἐξουσίαν ἔχω παρ' αὐτοῦ πολλὴν, ὥστε οὓς ἂν ἐθέλω, κολάζειν καὶ ἀποκτιννύναι. ἀλλὰ τί; ἐὰν γὰρ καὶ περισσότερόν τι. καίτοι ἄφατον εἶχεν, ἀλλ' ὅμως συστέλλει τῷ λόγῳ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι καυχῶμαι, ἀλλ', ἐὰν καυχήσωμαι, ἐὰν βουληθῶ· ἅμα καὶ μετριάζων, καὶ τὴν ὑπεροχὴν δεικνύς. ἐὰν οὖν καυχήσωμαι, φησι, περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος. πάλιν τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθησι, καὶ κοινὸν ποιεῖ τὸ δῶρον. Εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Εἶδες πῶς πάλιν παραμυθεῖται τὸν φθόνον τὸν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων, καὶ τὸν ἀκροατὴν ἐπισπᾶται, τὴν χρείαν εἰπὼν δι' ἣν ἔλαβε; καὶ πῶς φησι, λογισμοὺς καθαιροῦντες; ὅτι αὐτὸ τοῦτο μάλιστα οἰκοδομῆς εἶδός ἐστι, τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν, καὶ τὰ σαθρὰ διελέγχειν, καὶ τὰ ἀληθῆ συντιθέναι ἐν οἰκοδομῇ. Εἰς τοῦτο μὲν οὖν ἐλάβομεν, ἵνα οἰκοδομῶμεν. ἐὰν δέ τις πυκτεύῃ, καὶ πολεμῇ, καὶ ἀνίατος ᾖ, καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμεθα ἐνεργείᾳ, καθαιροῦντες αὐτὸν, καὶ καταβάλλοντες. διὸ καὶ, οὐκ αἰσχυνθήσομαι, φησι· τουτέστιν, οὐ διελεγχθήσομαι ψευδόμενος, οὐδὲ ἀλαζονευόμενος.

9 Ἵνα δὲ μὴ δόξω, ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς,

10 Ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησι, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί· ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος, ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος.

11 Τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἠδυνάμην μὲν καυχήσασθαι· ἵνα δὲ μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγωσιν, ὅτι κομπάζω ἐπιστέλλων, καὶ εὐκαταφρόνητός εἰμι παρών, οὐδὲν μέγα ἐρῶ. καὶ μὲν ὕστερον ἐφθέγξατο· ἀλλ' οὐ περὶ τῆς δυνάμεως ταύτης δι' ἧς ἦν φοβερὸς, ἀλλὰ περὶ ἀποκαλύψεων, καὶ τὸ πλέον περὶ πειρασμῶν. ἵν' οὖν μὴ δόξω φοβεῖν ὑμᾶς, τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ὅτι ἐπιστέλλει μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ, παρὼν δὲ οὐδενός λόγου ἐστὶν ἄξιος, διὰ τοῦτο ταῦτά φησι, καὶ αὐτὰ πάλιν συνεσταλμένως. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὡς μεγάλα ἐπιστέλλομεν, μεγάλα καὶ πράττομεν παρόντες· ἀλλ' ὑφειμένως μᾶλλον. ὅτι μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνους διελέγετο, μετὰ σφοδρότητος αὐτὸ τέθεικε λέγων, δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας· ὅτε δὲ πρὸς τούτους, καθυφῆκε. διὸ καὶ λέγει, ὁποῖοί ἐσμεν παρόντες, καὶ ἀπόντες· τουτέστι, ταπεινοὶ, συνεσταλμένοι, οὐδαμοῦ κομπάζοντες. καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς.

[margin: ἴσ. μὲν]

12 Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων.

[margin: γρ. ἐν ἑαυτοῖς]

Ἐνταῦθα καὶ ἀλαζόνας δείκνυσιν ὄντας ἐκείνους, καὶ μεγάλα περὶ ἑαυτῶν φθεγγομένους· καὶ κωμῳδεῖ αὐτοὺς ὡς ἑαυτοὺς συνιστῶντας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλ' εἴ τινα καὶ μεγάλα εἰργασάμεθα, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἅπαντα ἀναφέρομεν, καὶ ἀλλήλοις ἑαυτοὺς παραβάλλομεν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς οὐ συνιοῦσιν. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐ πρὸς ἐκείνους ἑαυτοὺς παραβάλλομεν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ πρῴην ἔλεγεν, Οὐδὲν ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα· καὶ πάλιν, Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ. ὥστε ἑαυτοῖς συγκρίνομεν ἑαυτούς, οὐκ ἐκείνοις τοῖς οὐδὲν ἔχουσιν. ἡ γὰρ τοιαύτη ἀπόνοια, ἀνοίας ἐστίν. ἢ περὶ ἑαυτοῦ οὖν τοῦτό φησιν, ἢ περὶ ἐκείνων, ὅτι οὐ τολμῶμεν συγκρῖναι ἑαυτοὺς ἐκείνοις τοῖς

[margin: γρ. εἴ τι καὶ μέγα εἰργασάμεθα]

[margin: β.Κορ. ια.ε. — α.Κορ. ιε.ι. — β.Κορ. ιβ.ιβ.]

πρὸς

πρὸς ἀλλήλους ἁμιλλωμένοις, καὶ μεγάλα κομπάζουσι, καὶ μὴ συνιοῦσι, τουτέστι, μὴ αἰσθανομένοις πῶς εἰσι καταγέλαστοι τοιαῦτα ἀλαζονευόμενοι, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων ἑαυτοὺς ἐπαίροντες.

13 Ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, Καθάπερ οὗτοι. καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν
5 αὐτοὺς κομπάζοντας λέγειν, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα μεγαληγορεῖν. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτω, φησιν, Ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν.

Ὥστε ἑκατέρωθεν ἡ ταπεινοφροσύνη αὐτοῦ καταδήλος· καὶ ὅτι οὐδὲν πλέον εἰργάσατο, εἶπε, καὶ ὅτι τοῦτο αὐτὸ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι. κατὰ γὰρ τὸ μέτρον, φησὶ, τοῦ κανόνος οὗ
10 ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν. καθάπερ γεωργοῖς ἄμπελον διανέμων, οὕτως ἡμῖν ἀφώρισε. μέχρις οὖν οὗ κατηξιώθημεν φθάσαι, μέχρι τούτου καυχώμεθα.

14 Οὐ γὰρ μὴ ὡς ἐφικόμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς. μέχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἁπλῶς παρεγενόμεθα, ἀλλὰ κατηγγείλαμεν, ἐκηρύξαμεν, ἐπείσαμεν, κατωρθώσαμεν. εἰκὸς γὰρ ἐκείνους καὶ ἁπλῶς
15 παραγινομένους τοῖς τῶν ἀποστόλων μαθηταῖς, ἑαυτοῖς τὸ πᾶν λογίζεσθαι, ἐκ τῆς ψιλῆς ἐπιδημίας. ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· οὐδ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι οὐ μέχρις ὑμῶν ἰσχύσαμεν ἐλθεῖν, καὶ τῷ λόγῳ μόνον ἐκτείνομεν τὴν μέχρις ὑμῶν καύχησιν. καὶ γὰρ καὶ ὑμῖν τὸν λόγον ἐκηρύξαμεν,

15 Οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι [ἀλλ'] ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα δὲ ἔχον-
20 τες, αὐξανομένης τῆς πίστεως, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν, εἰς περισσείαν·

16 Εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι. Πολλὴν δείκνυσι τὴν κατηγορίαν ἐκείνων ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ εἰς τὰ ἄμετρα ἐκαυχῶντο, καὶ ὅτι εἰς τὰ ἀλλότρια, καὶ ὅτι τῶν ἀποστόλων ὁ ἱδρὼς ἦν ἅπας, ἐκεῖνοι δὲ ἐκαλ-
25 λωπίζοντο τοῖς ἐκείνων κόποις. ἡμεῖς δέ, φησι, διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐπεδείξαμεν. οὐ τοίνυν ἐκείνους μιμησόμεθα· ἀλλ' ἔνθα ἡμῖν μαρτυρεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα ἐροῦμεν. καὶ τί λέγω, φησὶν, ὑμᾶς; ἐλπίδα γὰρ ἔχω, αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν (οὐ γὰρ ἀποφαίνεται ἁπλῶς, τὸ οἰκεῖον ἦθος μιμούμενος) ἀλλ' ἐλπίζω, φησὶν, ὑμῶν ἐπιδιδόντων, ὅτι καὶ περαιτέρω ὁ κανὼν ἡμῶν ἐπεκταθήσεται, εἰς τὰ ὑπερέκεινα εὐαγγελίσασθαι. προβησόμεθα γὰρ καὶ περαι-
30 τέρω, φησὶν, ὥστε κηρύξαι καὶ καμεῖν, οὐχ ὥστε λόγοις κομπάζειν ὑπὲρ ὧν ἔκαμνον ἕτεροι. καλῶς δὲ κανόνα ἐκάλεσε, καὶ μέτρον, ὡς ἐπὶ κλῆσιν τῆς οἰκουμένης ἐλθὼν καὶ κληρονομίαν ἀρίστην, καὶ δεικνὺς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ὅλον. ἔχοντες οὖν τοιαῦτα ἔργα, φησὶ, καὶ μείζονα προσδοκῶντες, οὐ κομπάζομεν, ὡς ἐκεῖνοι μηδὲν ἔχοντες, οὐδὲ ἑαυτοῖς τι λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν. διὸ καὶ ἐπάγει,

35 17 Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Καὶ τοῦτο, φησιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν προσγίνεται.

18 Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν.

Οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς ἐσμεν, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν. εἶδες πῶς συνεσταλμένως φθέγγεται; εἰ δὲ προϊὼν ὑψηλότερα αἴσησι, μὴ θαυμάσῃς. καὶ γὰρ τοῦτο τῆς τοῦ Παύλου
40 συνέσεως. εἰ γὰρ ἔμελλε πανταχοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐπέπληξεν οὕτως, οὐδ' ἂν τοὺς μαθητὰς τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν. ἔστι γὰρ καὶ μετριάζοντα ἀκαίρως, βλάψαι· καὶ λέγοντά τι περὶ ἑαυτοῦ θαυμαστὸν εὐκαίρως, ὠφελῆσαι. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐποίησε (καὶ γὰρ κίνδυνος ἦν οὐ μικρὸς, περὶ Παύλου τι πεισθῆναι φαῦλον τοὺς μαθητάς) οὐκ ἐπεὶ Παῦλος ἐζήτει τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν (εἰ γὰρ τοῦτο ἐζήτει, οὐκ ἂν τὰ μεγάλα

ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ τὰ περὶ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἂν ἐσίγησε χρόνον τοσοῦτον· οὐδ᾽ ἂν ἀνάγκης ἐπικειμένης, οὕτως ἀπεδύετο καὶ ὤκνει εἰπεῖν. δῆλον δὲ ὅτι οὐδ᾽ ἂν τότε εἶπεν, εἰ μὴ σφόδρα κατηναγκάσθη) οὐκοῦν οὐ τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν ἐπεζήτει, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν κηδόμενος. ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν, ὡς ἀλαζόνα, καὶ λόγοις κομπάζοντα, ἔργοις δὲ οὐδὲν δυνάμενον ἐπιδεῖξαι, ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς ἐκείνας τὰς ἀποκαλύψεις ἐλθεῖν. καίτοιγε δυνάμενος διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς πεῖσαι, ἡνίκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ᾽ ὅμως ἔτι τῇ διὰ τῶν λόγων κέχρηται ἀπειλῇ. κενοδοξίας γὰρ μάλιστα καθαρὸς ἦν· καὶ τοῦτο αὐτοῦ δείκνυσιν ἅπας ὁ βίος, καὶ ὁ πρότερος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἀθρόον μετέστη, καὶ μεταστὰς συνέχεεν Ἰουδαίους, καὶ πᾶσαν ἐκείνην ἔρριψε τὴν παρ᾽ αὐτῶν τιμήν. καίτοιγε καὶ κεφάλαιον αὐτῶν, καὶ ὁ προστάτης αὐτὸς ἦν. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐκείνων ἐνενόησεν, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν εὗρεν, ἀλλ᾽ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας αὐτῆς ἀντηλλάξατο. καὶ γὰρ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἑώρα τῶν πολλῶν, τοῦτο πάντα ἡγούμενος. ὁ γὰρ μήτε γέενναν, μήτε βασιλείαν ἡγούμενός τι εἶναι, μήτε κόσμους μυρίους πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, πῶς ἂν τὴν [παρὰ] τῶν πολλῶν δόξαν ἐθήρευεν; οὐδαμῶς. ἀλλὰ καὶ σφόδρα ταπεινός ἐστιν, ὅταν ἐξῇ, καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ στηλιτεύει βίον, ὅτι βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστὴς ἦν ἀποκαλῶν ἑαυτόν. καὶ ὁ μαθητὴς δὲ αὐτοῦ Λουκᾶς πολλὰ περὶ αὐτοῦ φησι, δηλονότι παρ᾽ αὐτοῦ μαθὼν, ἐκπομπεύοντος αὐτοῦ τῷ προτέρῳ βίῳ, οὐχ ἧττον ἢ τῷ μετὰ ταῦτα.

ΗΘΙΚΟΝ

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν μόνον, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ μανθάνωμεν. εἰ γὰρ ἐκεῖνος τῶν πρὸ τοῦ λουτροῦ πλημμελημάτων ἐμέμνητο, καίτοι πάντων ἀφανισθέντων, τίνα ἂν φοίημεν συγγνώμην εἶναι τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμνημονοῦντες ἡμᾶς; τί λέγεις, ἄνθρωπε; προσέκρουσας τῷ Θεῷ, καὶ ἐπιλανθάνῃ; δευτέρα αὕτη προσκρούσις, δευτέρα ἀπέχθεια. ποίαν οὖν ἁμαρτημάτων αἰτεῖς λύσιν; ὧν οὐδὲ οἶδας αὐτός; πάνυ γε. οὐ γὰρ μεριμνᾷς καὶ φροντίζεις πῶς λόγον δώσεις, ὁ μηδὲ μεμνῆσθαι αὐτῶν σπουδάζων, ἀλλὰ παίζων ἐν οὐ παικτοῖς. ἀλλ᾽ ἔσται καιρὸς, ὅτε οὐκέτι προχωρήσει τὰ τῆς παιδιᾶς ἡμῖν. καὶ γὰρ δεῖ ἡμᾶς πάντως ἀποθανεῖν (διὰ γὰρ τὴν πολλὴν ἀναισθησίαν τῶν πολλῶν, καὶ περὶ τῶν φανερῶν διαλέγεσθαι δεῖ) καὶ ἀναστῆναι πάντως, καὶ κριθῆναι πάντως, καὶ κολασθῆναι. μᾶλλον δὲ τοῦτο οὐ πάντως, ἐὰν θέλωμεν. ἐκείνων μὲν γὰρ οὐχ ἡμεῖς κύριοι, οὔτε τῆς τελευτῆς ἡμῶν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως, οὔτε τῆς κρίσεως, ἀλλ᾽ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος· τοῦ μέντοι διδόναι δίκην, ἢ μὴ, ἡμεῖς κύριοι. τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων ἐστίν· ἀλλ᾽ ἐὰν θέλωμεν, τῶν ἀδυνάτων αὐτὸ ποιήσομεν, ὥσπερ οὖν Παῦλος, ὡς Πέτρος, ὡς καὶ ἅγιοι πάντες. καὶ γὰρ ἐκείνους κολασθῆναι ἀδύνατον. ἂν τοίνυν ἐθέλωμεν, καὶ ἡμᾶς ὁμοίως ἀδύνατόν τι παθεῖν. κἂν γὰρ μυρία πεπλημμεληκότες ὦμεν, δυνατὸν ἀνακτήσασθαι, ἕως ἂν ἐνταῦθα ὦμεν. ἀνακτησώμεθα τοίνυν ἑαυτούς· καὶ ὁ μὲν γέρων ἐννοείτω, ὅτι μικρὸν ὕστερον ἀπελεύσεται, ὅτι ἱκανῶς ἐνετρύφησε τῇ ἡλικίᾳ (καίτοιγε ποία τοῦτο τρυφὴ τὸ ἐν κακίᾳ διάγειν; ἀλλὰ πῶς πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν τοῦτό φημι) ἐννοείτω μετὰ τοῦτο, ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀπονίψασθαι. ὁ νέος πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ ἄδηλον λογιζέσθω τῆς τελευτῆς, καὶ ὅτι πολλῶν πολλάκις πρεσβυτέρων μενόντων ἐνταῦθα, καὶ νέοι πρὸ αὐτῶν ἀπῳχήθησαν. ἵνα γὰρ μὴ πραγματευώμεθα τὴν τελευτὴν ἡμῶν, διὰ τοῦτο ἐν ἀδήλῳ κεῖται. διὸ καὶ σοφός τις παραινεῖ λέγων, Μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ἀναβάλλεσθαι, κίνδυνος καὶ φόβος· ἐκ δὲ τοῦ μὴ ἀναβάλλεσθαι, σωτηρία δήλη καὶ ἀσφαλής. ἔχου τοίνυν τῆς ἀρετῆς. οὕτω γὰρ, κἂν νέος ἀπέλθῃς, ἀσφαλῶς ἀπῆλθες· κἂν εἰς γῆρας ἔλθῃς, μετὰ πολλῆς ἀπῆλθες τῆς εὐπορίας· καὶ διπλῆν ἑορτὴν διὰ παντὸς ἕξεις τοῦ βίου, κακίας τε ἀπεχόμενος, καὶ ἀρετῆς ἐπειλημμένος.

Σειρ. ε.

μενος. μὴ λέγε, ἔσται καιρὸς ὅταν ἐπιστρέψαι δέῃ. ταῦτα γὰρ τὰ ῥήματα σφόδρα παροργίζει τὸν Θεόν. τί δήποτε ὅτι αὐτός σοι ἀπείρους αἰῶνας ἐπηγγείλατο, σὺ δὲ οὐδὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐθέλεις πονεῖν τὴν βραχεῖαν ταύτην καὶ πρόσκαιρον, ἀλλ' οὕτως εἶ χαῦνος καὶ ἄνανδρος, ὡς καὶ αὐτῆς ταύτης βραχυτέραν ἐπιζητεῖν; οὐχ οἱ αὐτοὶ κῶμοι καθ'
5 ἡμέραν; οὐχ αἱ αὐταὶ τράπεζαι; οὐχ αἱ αὐταὶ πόρναι; οὐχὶ τὰ αὐτὰ θέατρα; οὐχὶ τὰ αὐτὰ χρήματα; μέχρι τίνος ὡς ἐκείνων ὄντων ἐρᾷς; μέχρι τίνος τὴν ἀκόρεστον ἔχεις τῆς κακίας ἐπιθυμίαν; ἐννόησον ὅτι ὁσάκις ἐπόρνευσας, τοσαυτάκις κατέγνως σαυτοῦ. καὶ γὰρ τοιοῦτον ἡ ἁμαρτία· ἅμα γέγονε, καὶ τὴν ψῆφον ἤνεγκεν ὁ δικαστής. ἐμεθύσθης, ἐγαστριμάργησας, ἥρπασας; στῆθι λοιπόν, ὑπόστρεψον τὴν ἐναντίαν, ὁμολόγησον τῷ Θεῷ χάριν, ὅτι σε οὐκ ἐν
10 μέσοις ἀνήρπασε τοῖς ἁμαρτήμασι· μὴ καὶ ἑτέραν ζήτει προθεσμίαν εἰς τὸ κακῶς ἐργάζεσθαι. πολλοὶ μεταξὺ πλεονεκτοῦντες ἀνηρπάγησαν, καὶ ἀπῆλθον ἐπὶ φανερὰν δίκην. φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τοῦτο πάθῃς ἀναπολόγητος. ἀλλὰ πολλοῖς ἔδωκε προθεσμίαν ὁ Θεός, καὶ ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ἐξομολογήσασθαι. τί οὖν; καὶ σοὶ δώσει; ἴσως δώσει, φησί. τί λέγεις, ἴσως, καὶ ἐνίοτε, καὶ πολλάκις; ἐννόησον ὅτι περὶ ψυχῆς βουλεύῃ, καὶ θὲς καὶ τὸ ἐναντίον,
15 καὶ λογίζου καὶ λέγε, τί δέ, ἐὰν μὴ δῷ; τί δέ, ἐὰν δῷ, φησιν; ἔδωκε μὲν αὐτός· πλὴν τοῦτο ἐκείνου ἀσφαλέστερον καὶ κερδαλεώτερον. ἐὰν μὲν γὰρ ἤδη ἄρξῃ, τὸ πᾶν ἐκέρδανας, εἴτε λάβῃς, εἴτε μὴ λάβῃς προθεσμίαν· ἐὰν δὲ ἀεὶ μέλλῃς, διὰ τοῦτο πολλάκις οὐ λήψῃ. σὺ δὲ εἰς μὲν πόλεμον ἐξιών, οὐ λέγεις, οὐκ ἀνάγκη διαθέσθαι, ἴσως ἐπανήξω· οὐδὲ περὶ γάμου βουλευόμενος, λέγεις, λάβω γυναῖκα πενιχράν· πολλοὶ παρὰ δόξαν καὶ οὕτως ἐπλούτησαν·
20 οὐδὲ οἰκίαν οἰκοδομούμενος, καταβάλλω θεμελίους σαθρούς· πολλαὶ καὶ οὕτως ἔστησαν οἰκίαι· ὑπὲρ δὲ ψυχῆς βουλευόμενος, τοῖς σαθροτέροις ἐγχειρεῖς, τὸ ἴσως, καὶ πολλάκις, καὶ ἐνίοτε τιθείς, καὶ τοῖς ἀδήλοις ἐπιτρέπεις σαυτόν; οὐ τῷ ἀδήλῳ, φησίν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ· φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Θεός. οἶδα κἀγώ. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος οὗτος κἀκείνους οὓς εἶπον ἀνήρπασε. τί δὲ ἂν
25 καὶ χρόνον λαβὼν ὅμοιος μένῃς; ὁ γὰρ τοιοῦτος, καὶ ἐν γήρᾳ ῥᾴθυμος ἔσται. οὔ, φησιν. ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος, καὶ μετὰ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, ἐνενήκοντα ἐπιζητεῖ, καὶ μετὰ τὰ ἐνενήκοντα, ἑκατόν, καὶ μετὰ τὰ ἑκατόν, ἀργότερος ἔσται. καὶ οὕτως ὁ βίος ἅπας ἀναλωθήσεται μάτην, καὶ συμβήσεται τὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἰρημένα καὶ ἐπὶ σοί· Ὅτι ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν. καὶ εἴθε ἐν ματαιότητι μόνον, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐπὶ κακῷ. ὅταν γὰρ ἀπέλ-
30 θωμεν ἐκεῖ τὸ βαρὺ τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον φέροντες (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐπὶ κακῷ) τροφὴν ἀποισόμεθα τῷ πυρί, καὶ πολλὴν τῷ σκώληκι τράπεζαν. διὸ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ στῆναί ποτε γενναίως, καὶ ἀποστῆναι κακίας, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

35 Λογ. κγ. 1 ΟΦΕΛΟΝ ΗΝΕΙΧΕΣΘΕ ΜΟΥ ΜΙΚΡΟΝ ΤΗ ἀφροσύνῃ· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. κεφ. ια.

Μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλῇ κέχρηται τῇ προδιορθώσει. καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον τοῦτο ποιεῖ· καίτοιγε ἱκανὴ
40 ἦν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποθέσεως ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰ πολλάκις εἰρημένα αὐτῷ. ὁ γὰρ ἁμαρτημάτων μεμνημένος, ὧν ὁ Θεὸς οὐκ ἐμέμνητο, καὶ διὰ τοῦτο λέγων ἀνάξιος εἶναι καὶ τῆς προσηγορίας αὐτῆς τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς σφόδρα ἀναισθήτοις εὔδηλός ἐστιν οὐ διὰ δόξαν ταῦτα λέγων, ἃ μέλλει νῦν ἐρεῖν. καὶ γὰρ εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν,

εἰς δόξαν αὐτὸν μάλιστα τοῦτο παρέβλαψε, τὸ περὶ ἑαυτοῦ τι λέγειν· ἢ προσίσταται τοῦτο
τοῖς πολλοῖς. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων "ὑπεωρᾶτο, ἀλλ' εἰς ἓν εἶδε, τὴν τῶν ἀκουόντων χ. ἐφεώρα
σωτηρίαν. ὥστε δὴ μηδὲ βλάψαι τούτῳ τοὺς ἀνοήτους, τὰ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν,
ἐκ περιουσίας κέχρηται ταῖς πολλαῖς ταύταις προδιορθώσεσι, καὶ φησιν, Εἴθε ἠνείχε-
σθέ μου μικρὸν τι ἀνοηταίνοντος· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνέχεσθε. Εἶδες σύνεσιν; τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, 5
εἴθε, κυρίους αὐτοὺς ποιοῦντός ἐστι· τὸ δὲ καὶ ἀποφήνασθαι, σφόδρα θαρροῦντος αὐτῶν ἐστι
τῇ ἀγάπῃ, καὶ ἐνδεικνυμένου ὅτι καὶ φιλεῖ καὶ φιλεῖται· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ ἀγάπης ψι-
λῆς ἁπλῶς, ἀλλ' ἀπό τινος ἔρωτος θερμοῦ καὶ μανικοῦ φησι δεῖν αὐτοὺς ἀνέχεσθαι καὶ ἀ-
νοηταίνοντος. διὸ καὶ ἐπήγαγε,

2 Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ. Οὐκ εἶπεν, ἀγαπῶ γὰρ ὑμᾶς, ἀλλ' ὃ πολλῷ 10
τούτου σφοδρότερον ἦν, τέθεικε. ζηλότυποι γάρ εἰσιν αἱ ψυχαὶ αἱ σφόδρα τῶν ἐρωμένων περι-
καιόμεναι· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως γένοιτο ζηλοτυπία, ἀλλ' ἢ ἀπὸ σφοδρᾶς φιλίας. εἶτα ἵνα
μὴ νομίσωσιν ὅτι δυναστείας ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου, τῆς φιλί-
ας αὐτῶν "ἐφίεται, προσέθηκε, Θεοῦ ζήλῳ. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται ζηλοῦν, οὐχ ἵνα πάθος χ. ἐφίεντο
ὑποπτεύσῃ τις (καὶ γὰρ ἀπαθὲς τὸ θεῖον) ἀλλ' ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτε- 15
ρον, ἀλλ' ἢ δι' αὐτοὺς τοὺς ζηλοτυπουμένους πάντα ποιεῖ· οὐχ ἵνα αὐτός τι κερδάνῃ, ἀλλ' ἵνα
ἐκείνους διασώσῃ. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτως ὁ ζῆλος γίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν
οἰκείαν ἀνάπαυσιν· οὐ διὰ τὸ καθυβρίζεσθαι τοὺς ἐρωμένους, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πλήττεσθαι
τοὺς φιλοῦντας, καὶ παρευδοκιμεῖσθαι, καὶ ἔλαττον ἔχειν παρὰ τοῖς ἐρωμένοις. ἐνταῦθα δὲ
οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ τούτου μοι μέλει, φησὶ, μὴ ἔλαττον ἔχω παρ' ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ ὑμᾶς ἴδω 20
διαφθαρέντας. τοιοῦτος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος, τοιοῦτος καὶ ὁ ἐμός, σφοδρὸς ὁμοῦ καὶ
καθαρός. εἶτα καὶ ἡ αἰτία ἀναγκαία. Ηρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον
ἁγνήν. Οὐκοῦν οὐκ ἐμαυτῷ, ἀλλ' ἐκείνῳ ζηλῶ, ᾧ ἡρμοσάμην. μνηστείας γὰρ
ἐστι καιρὸς ὁ παρὼν καιρός· ὁ δὲ τῶν παστάδων, ἕτερος, ὅταν λέγωσιν, Ανέστη ὁ νυμφίος. ὢ
καινῶν πραγμάτων. ἐπὶ τοῦ κόσμου παρθένοι μένουσι πρὸ τοῦ γάμου, μετὰ δὲ τὸν γάμον οὐκέ- 25
τι. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ κἂν μὴ ὦσι παρθένοι πρὸ τοῦ γάμου τούτου, μετὰ τὸν γάμον παρ-
θένοι γίνονται). οὕτω πᾶσα ἡ ἐκκλησία παρθένος ἐστί. καὶ γὰρ πρὸς πάντας διαλεγόμενος ταῦτά
φησι, καὶ τοὺς γεγαμηκότας, καὶ τὰς γεγαμημένας. ἀλλ' ἴδωμεν τί φέρων, ὑμᾶς ἡρμόσατο,
ποῖα ἕδνα. οὐ χρυσὸν, οὐκ ἄργυρον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. διὸ καὶ ἔλεγεν,

β. Κορ. ε. κ. Υπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν· καὶ παρακαλεῖ, ὅτε τὴν νύμφην "ἔμελλε λαμβάνειν. τούτου 30 χ. ἔμελλον
τύπος ἦν τὰ ἐπὶ τοῦ Αβραάμ. καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν παῖδα τὸν πιστὸν ἔπεμψε "μνηστευ- ἴσ. -σόμενον
σάμενον κόρην ἐθνικήν. καὶ ἐνταῦθα ἔπεμψεν ὁ Θεὸς τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ "μνηστευ- ἴσ. -σομένους

Ψαλμ. μδ. ια. σαμένους τῷ παιδὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ προφήτας ἄνωθεν ταῦτα λέγοντας· Ακουσον θύ-
γατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βα-
σιλεὺς τοῦ κάλλους σου. εἶδες καὶ τὸν προφήτην ἁρμοζόμενον; εἶδες καὶ τὸν ἀπόστολον μετὰ 35
πολλῆς τῆς παρρησίας τοῦτο τὸ ῥῆμα φθεγγόμενον, καὶ λέγοντα, ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ
ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι Τῷ Χριστῷ·

Εἶδες πάλιν σύνεσιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι ὀφείλετέ μου ἀνέχεσθαι, οὐκ εἶπε, διδάσκαλος
γὰρ ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐ δι' ἐμαυτὸν λέγω· ἀλλ' ὃ μάλιστα τούτοις ἔφερεν ἀξίωμα, τοῦτο τί-
θησιν, ἑαυτὸν μὲν ἐν χώρᾳ τῆς προμνηστρίας, ἐκείνους δὲ ἐν τάξει τῆς νύμφης στήσας, καὶ ἐ- 40
πάγει λέγων,

3 Φοβοῦμαι δὲ μήπως, ὡς ὄφις Εὔαν ἠπάτησε διὰ πανουργίας αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ
νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑ-
μετέρα, ἀλλὰ ἡ ἀθυμία κοινή. καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν. οὐ γὰρ αὐτοῖς "ἀποφαίνεται (καί- χ. φαίνεται
τοι

τοι ἦσαν διεφθαρμένοι, καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, Ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή, καὶ Πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων) ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναισχυντῆσαι· διό φησι, μήποτε. οὔτε γὰρ καταδικάζει, οὔτε σιγᾷ. οὐδέτερον γὰρ ἀσφαλές, οὔτε εἰπεῖν φανερῶς, οὔτε κρύψαι διηνεκῶς. διὰ τὸ μέσον τίθησι λέγων, μήποτε. τοῦτο γὰρ οὐδὲ σφόδρα κατεγνωκότος, οὐδὲ σφόδρα θαρροῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων ἑκατέρων ἑστῶτος. οὕτω μὲν οὖν παρεμυθήσατο· τῇ δὲ μνήμῃ τῆς ἱστορίας, εἰς φόβον ἄφατον ἐνέβαλε, καὶ πάσης ἀποστερεῖ συγγνώμης αὐτούς. εἰ γὰρ καὶ ὁ ὄφις κακοῦργος, κἀκείνη ἀνόητος, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐξήρπασε τὴν γυναῖκα. ὁρᾶτε οὖν μὴ ταῦτα πάθητε, φησί, καὶ οὐδὲν ὑμῶν προστήσεται. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος μείζονα ἐπαγγειλάμενος, οὕτως ἠπάτησεν. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ οὗτοι κομπάζοντες, φυσῶντες, οὕτως ἐξηπάτων. καὶ τοῦτο οὐκ ἐντεῦθεν μόνον ἔστι στοχάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα λέγει ὅτι,

β. Κορ. ιε. ιβ. κα.

4 Εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε.

Καὶ οὐ λέγει, μήπως ὡς ὁ Ἀδὰμ ἠπατήθη, ἀλλὰ δείκνυσι γυναῖκας οὔσας τοὺς ταῦτα πάσχοντας. γυναικῶν γὰρ τὸ ἀπατᾶσθαι. καὶ οὐκ εἶπεν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπατηθῆτε· ἀλλὰ ἔτι μένων τῇ μεταφορᾷ, φησί, μήπως φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς Χριστόν· ἀπὸ τῆς ἀφελείας, οὐκ ἀπὸ τῆς κακουργίας λέγω· οὔτε ἐκ κακουργίας, οὔτε ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν ὑμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀφελείας. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθεν συγγνώμης ἄξιοι ἐστὲ ἀπατώμενοι· καὶ ἐδήλωσεν ἡ Εὔα. εἰ δὲ τοῦτο οὐ συγγνώμης ἄξιον, πολλῷ μᾶλλον, ὅταν διὰ κενοδοξίαν τις τοῦτο πάθῃ. εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν. (δείκνυσιν ἐντεῦθεν οὐχὶ διεφθαρμένους Κορινθίους ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέρωθεν αὐτοῖς ὄντας τοὺς ἀπατῶντας. διό φησιν, ὁ ἐρχόμενος.) εἰ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, εἰ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε. τί λέγεις; ὁ Γαλάταις εἰπών, Ἐάν τις εὐαγγελίζηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, νῦν λέγεις, καλῶς ἠνείχεσθε; καίτοι διὰ τοῦτο οὐκ ἔδει ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀποπηδᾶν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λέγουσι, δεῖ ἀνέχεσθαι. πῶς οὖν λέγεις, ὅτε τὰ αὐτὰ λέγουσιν, οὐ δεῖ ἀνέχεσθαι; εἰ γὰρ ἄλλα ἔλεγον, φησίν, ἔδει ἀνέχεσθαι. προσέχωμεν τοίνυν. καὶ γὰρ μέγας ὁ κίνδυνος, καὶ βαθὺς ὁ κρημνός, ἂν ἁπλῶς αὐτὸ παραδράμωμεν, καὶ πάσαις ταῖς αἱρέσεσι πρόοδον δίδωσι τὸ εἰρημένον. τί οὖν ἐστι τὸ νόημα τῶν ῥημάτων τούτων; οὕτως ἐκόμπαζον ἐκεῖνοι, ὡς ἁπλῶς τῶν ἀποστόλων διδασκόντων, ὡς αὐτῶν πλεῖόν τι εἰσφερόντων. εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς πολλὰ φλυαροῦντας, φορτὸν ἐπεισάγειν ἀνόητον τοῖς δόγμασι τούτοις. διὸ καὶ τοῦ ὄφεως, καὶ τῆς Εὔας ἀνεμνήσθη οὕτως ἀπατηθείσης τῇ τοῦ πλείονος προσδοκίᾳ. τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, Ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· πάλιν, Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν· ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ. ἐπεὶ οὖν πολλὰ εἰκὸς αὐτοὺς φλυαρεῖν τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ κεχρημένους, τοῦτό φησιν· ὅτι, εἰ μὲν τι περιττὸν ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον Χριστόν, ὃν οὐ κηρυχθῆναι ἔδει, ἡμεῖς δὲ παρελίπομεν, καλῶς ἠνείχεσθε. διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν. εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεφάλαια τῆς πίστεως, τί τὸ πλέον; ὅσα γὰρ ἂν εἴπωσιν, οὐδὲν πλέον ἐροῦσιν ὧν ἡμεῖς εἰρήκαμεν. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ ἀκριβῶς τίθησιν. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος πλέον τι λέγει. ἔλεγον γάρ τι πλέον, μετὰ πλείονος δημηγοροῦντες ἐξουσίας, καὶ πολλοῦ τοῦ κάλλους τῶν ῥημάτων. διόπερ οὐκ εἶπε τοῦτο· ἀλλὰ τί; ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει (ὅπερ οὐ χρείαν εἶχε τῆς διὰ τῶν λόγων κατασκευῆς) ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε (οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα λόγων ἦν χρεία) τουτέστι, πλουσιωτέρους ὑμᾶς ποιεῖ κατὰ τὴν χάριν, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε (οὐδὲ τοῦτο λόγων ἐδεῖτο πάλιν) καλῶς ἠνείχεσθε. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τῷ διορισμῷ κέχρηται, τῷ δηλοῦντι ὅτι οὐδὲν περιττόν, οὐ-

Γαλατ. α. θ.

α. Κορ. δ. η. καὶ ι.

δὲν πλέον τι παρ' αὐτὸν εἰσενηνόχασι. εἰπὼν γὰρ ὅτι, εἰ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ἐπήγαγεν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· καὶ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, προσέθηκεν, ὃ οὐκ ἐλάβετε· ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ἐπήγαγεν, ὃ οὐκ ἐδέξασθε· διὰ πάντων δηλῶν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, εἰ πλέον τι λέγουσι, προσέχειν δεῖ, ἀλλ' εἴ τι πλέον λέγουσιν ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. εἰ δὲ οὐδὲ ἔδει, διὸ οὐδὲ παρ' ἡμῶν εἴρηται, ἵνα τί πρὸς αὐτοὺς κεχήνατε; καίτοι εἰ τὰ αὐτὰ λέγουσι, φησι, τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς κωλύεις; ὅτι ὑποκρίσει κεχρημένοι, ἕτερα εἰσάγουσι δόγματα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν πως οὐ λέγει, ἀλλ' ὕστερον αὐτὸ τίθησιν ὅταν λέγῃ, μετασχηματίζονται εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· πῶς δὲ ἐκ τῶν ἀνεπαχθεστέρων ἀπάγει τῆς αὐθεντίας αὐτῶν τοὺς μαθητάς· καὶ οὐκ ἐκείνοις βασκαίνων, ἀλλὰ τούτους ἀσφαλιζόμενος. ἐπεὶ τὸν Ἀπολλὼ διατί οὐ κωλύει, καίτοι ἄνδρα λόγιον ὄντα, καὶ δυνατὸν ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ, καὶ ἐπαγγέλλεται πέμψαι αὐτόν; ὅτι μετὰ τῆς παιδεύσεως ἐκεῖνος καὶ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα διετήρει· οὗτοι δὲ τοὐναντίον. διόπερ αὐτοῖς πολεμεῖ, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ πρὸς αὐτοὺς κεχηνόσι, λέγων, ὅτι εἰ μέν τι τῶν ὀφειλόντων λεχθῆναι παρελίπομεν ἡμεῖς, ἐπλήρωσαν δὲ ἐκεῖνοι, οὐ κωλύομεν προσέχειν. εἰ δὲ πάντα ἀπήρτισται παρ' ἡμῶν, καὶ οὐδὲν λέλειπται, πόθεν ὑμᾶς εἷλον ἐκεῖνοι; διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

5 Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων. Οὐκέτι πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ποιούμενος τὴν σύγκρισιν. ὥστε εἰ ἐμοῦ τι πλέον ἴσασι, κἀκείνων. καὶ ὅρα πῶς κἀνταῦθα μετριάζει. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν μου πλέον εἶπον οἱ ἀπόστολοι· ἀλλὰ πῶς; λογίζομαι· οὕτω νομίζω, ὅτι οὐδὲν ὑστέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο ἐλάττωμα αὐτοῦ ἐδόκει εἶναι τὸ προλαβόντας ἐκείνους ὄνομα ἔχειν πλέον, καὶ μείζων περὶ ἐκείνους ἦν ἡ δόξα, καὶ ἔμελλον οὗτοι παρεισάγειν ἑαυτούς, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν μετὰ τοῦ προσήκοντος αὐτῷ σχήματος. διὸ καὶ μετ' ἐγκωμίων αὐτῶν μέμνηται, οὐχ ἁπλῶς τῶν ἀποστόλων εἰπών, ἀλλὰ τῶν ὑπερλίαν, Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην δηλῶν.

6 Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. Ἐπειδὴ γὰρ τούτῳ ἐκεῖνοι ἐπλεονέκτουν τῶν διαφθειρόντων Κορινθίους, τὸ μὴ εἶναι ἰδιῶται, καὶ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κἀκεῖνοι. τοῦτο γὰρ ἐδόκει διαβάλλοντος εἶναι κἀκείνους, καὶ τούτους ἐπαίροντος. ἀλλ' αὐτὸ καθαιρεῖ τὸ πρᾶγμα τὸ τῆς ἔξω σοφίας. καὶ ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ καὶ σφόδρα ἀγωνίζεται περὶ τούτου λέγων, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκιάζει τῇ δόξῃ τοῦ σταυροῦ. (α. Κορ. β. α.) Ἦλθον γάρ, φησιν, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα· ὅτι τῇ γνώσει ἰδιῶται ἦσαν, ἥπερ καὶ ἐσχάτη ἐστὶν ἰδιωτεία. ὅτι μὲν οὖν ἐν τοῖς μεγάλοις ἔδει συγκρίνειν, τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτὸν συγκρίνει· ὅτι δὲ δεῖξαι τὸ δοκοῦν ἐλάττωμα εἶναι, οὐκέτι, ἀλλ' αὐτῷ συμπλέκεται τῷ πράγματι, καὶ δείκνυσι πλεονέκτημα τοῦτο γινόμενον· καὶ ὅτι μὲν οὐδεμία ἀνάγκη κατήπειγε, καὶ ἐλάχιστόν φησι τῶν ἀποστόλων εἶναι, καὶ οὐδὲ τῆς προσηγορίας ἄξιον. ἐνταῦθα δὲ πάλιν, ὅτι καιρὸς ἐκάλει, φησὶ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων. ᾔδει γὰρ τοῦτο μάλιστα ὠφελῆσον τοὺς μαθητάς· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα πάλιν διαβάλλει τοὺς ψευδαποστόλους, ὡς ἐν πανουργίᾳ περιπατοῦντας. ταῦτα δὲ καὶ ἔμπροσθεν περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅτι οὐ κατὰ πρόσωπον ἔζη, οὐδὲ δολῶν καὶ καπηλεύων τὸν λόγον ἐκήρυττεν. ἐκεῖνοι δὲ ἕτεροι μὲν ἦσαν, ἕτεροι δὲ ἐφαίνοντο, ἀλλ' οὐκ αὐτός. διὸ καὶ πανταχοῦ μέγα φρονεῖ ἐπὶ τῷ μηδὲν πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ποιεῖν, μηδὲ ἀποκρύπτεσθαι τὰ καθ' ἑαυτόν. ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, (β. Κορ. δ. β.) ὅτι τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς

πρὸς

πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων. καὶ νῦν δέ φησιν, ἐν παντὶ φανερωθέντες εἰς ὑμᾶς. τί δέ τοῦτό ἐστιν; ἰδιῶται, φησίν, ἐσμεν, καὶ οὐκ ἀποκρυπτόμεθα. λαμβάνομεν παρά τινων, καὶ οὐ σιγῶμεν. παρ' ὑμῶν οὐκ λαμβάνομεν, καὶ οὐχὶ προσποιούμεθα μὴ λαμβάνειν, καθάπερ οὗτοι λαμβάνοντες, ἀλλὰ πάντα ποιοῦμεν φανερὰ ὑμῖν. καὶ σφόδρα θαρροῦντος ἐκείνοις ἦν καὶ μετ' ἀληθείας ἅπαντα καταγγέλλοντος. διὸ καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ, καὶ νῦν εἰπών, ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ ἔμπροσθεν λέγων, Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. εἶτα ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, βαρέως δὲ ἑξῆς ἐπάγει λέγων, 2. Κορ. α. ιγ.

7 Η ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;

Καὶ ἑρμηνεύων αὐτό, φησιν,

8 Αλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμετέραν διακονίαν.

Ο δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐν στενοχωρίᾳ διήγαγον. τοῦτο γάρ ἐστι τό, ταπεινῶν ἐμαυτόν. τοῦτο οὖν μοι ἔχετε ἐγκαλεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κατεπαίρεσθέ μου, ἐπειδὴ ἐταπείνωσα ἐμαυτὸν προσαιτῶν, στενοχωρούμενος, λιμώττων, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε; καὶ πῶς ὑψοῦντο οὗτοι, τούτου ὄντος ἐν στενοχωρίᾳ; μᾶλλον ᾠκοδομοῦντο, καὶ οὐκ ἐσκανδαλίζοντο· ὃ καὶ μεγίστη αὐτῶν ἂν εἴη κατηγορία, καὶ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἔγκλημα, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοὺς ἄλλως ἐνάγειν, ἢ πρότερον ταπεινωθέντα. ἐγκαλεῖτέ μοι οὖν ὅτι ταπεινὸς γέγονα; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὑμεῖς ὑψώθητε. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι διέβαλλον αὐτόν, ὅτι παρὼν μὲν ταπεινός, ἀπὼν δὲ θαρρεῖ, ἀπολογούμενος πλήττει πάλιν αὐτοὺς ἐνταῦθα λέγων, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ὑμᾶς. ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα. ἐνταῦθα λοιπὸν ὀνειδιστικῶς. ἀλλὰ τὰ πρότερον οὐκ ἀφίησιν ἐπαρθῆναι ταῦτα φανῆναι. εἶπε γάρ, ἀνέχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορθωμάτων, ἐν τούτῳ πρώτῳ καυχᾶται. τοῦτο γὰρ μάλιστα ζητοῦσιν οἱ βιωτικοί, καὶ ἐν τούτῳ κἀκεῖνοι, οἱ δι' ἐνδυνασίας μέγα ἐφρόνουν. διὰ τοῦτο οὐ πρότερον εἰς τὸν τῶν κινδύνων ἐμβάλλει λόγον, οὐδὲ εἰς τὸν τῶν σημείων, ἀλλ' εἰς τὸν τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροψίας, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἐφρόνουν. ὁμοῦ δὲ αὐτοὺς καὶ αἰνίττεται πλουτοῦντας. ὃ δὲ θαυμαστὸν αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν· ὅτι ἔχων εἰπεῖν ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐτρέφετο, οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐνέτρεπε, καὶ οὐδὲ αὐτοῦ ἐγκώμιον ἦν, τοῦτο λέγει, ὅτι παρὰ ἄλλων ἔλαβον. καὶ οὐκ εἶπεν, ἔλαβον, ἀλλά, ἐσύλησα· τουτέστιν, ἐγύμνωσα, καὶ πένητας αὐτοὺς ἐποίησα. καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐκ εἰς περιουσίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων χρείαν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, ὀψώνια, τὴν ἀναγκαίαν λέγει τροφήν. καὶ τὸ χαλεπώτερον, εἰς τὴν ὑμῶν διακονίαν ὑμῖν κηρύττομεν· καὶ παρ' ὑμῶν ὀφείλων τρέφεσθαι, παρ' ἑτέρων τούτων ἀπήλαυον. διπλοῦν δὲ ἔγκλημα, μᾶλλον δὲ τριπλοῦν· ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς ὤν, καὶ αὐτοῖς διακονούμενος, καὶ τὴν ἀναγκαίαν ζητῶν τροφήν, ἑτέρους εἶχε τοὺς χορηγοῦντας. καὶ πολλὴ τούτων ὑπερβολὴ πρὸς ἐκείνους. οἱ μὲν γὰρ ἐν ῥᾳθυμίᾳ, οἱ δὲ ἐν σπουδῇ· οἱ μὲν καὶ μακρὰν ὄντι ἔπεμπον, οἱ δὲ οὐδὲ παρόντα ἔτρεφον. εἶτα ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν καθήψατο, ἠρέμα πάλιν χαλᾷ τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως, λέγων, Καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθείς, οὐ κατενάρκησα οὐδενός. Οὐ γὰρ εἶπεν, οὐ δεδώκατέ μοι, ἀλλ', ἐγὼ οὐκ ἔλαβον. φειδόμενος γὰρ αὐτῶν ἔτι. ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τῇ ὑφέσει τοῦ λόγου, λανθανόντως πάλιν πλήττει. τὸ γὰρ παρών, σφόδρα ἐμφαντικόν, καὶ τό, ὑστερηθείς. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν, εἰ εἶχες; ἐπήγαγε, καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα ὑμῶν. ἐνταῦθα πάλιν μετρίως αὐτοὺς πλήττει, ὡς ὀκνηρῶς τὴν τοιαύτην τιθέντας φοράν, ὡς βαρυνομένους. εἶτα καὶ ἡ αἰτία, κατηγορίας μεστή, καὶ ζηλοτυπίας γέμουσα. διὸ καὶ τέθεικεν αὐτὴν οὐ προηγουμένως, ἀλλ' ὡς διδάσκων πόθεν, καὶ παρά τινων ἐτράφη, ὥστε ἀνυπόπτως διεγείρειν πάλιν εἰς τὸν τῆς ἐλεημοσύνης λόγον.

9 Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου, φησί, προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας. Εἶδες πῶς προξενεῖ πάλιν, εἰς μέσον ἄγων τοὺς διακονησαμένους; προέτρεψε γὰρ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγων τοῦ μαθεῖν τίνες ἂν εἶεν οὗτοι, ὅτε ἔλεγεν, ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα, τότε καὶ ὀνόματι αὐτοὺς τίθησιν· ὅπερ καὶ εἰς ἐλεημοσύνην αὐτοὺς προετρέπετο. τοὺς γὰρ ἡττηθέντας ἐν τῷ [μὴ] θρέψαι τὸν ἀπόστολον, πείθει καὶ ἐν τῇ τῶν πενήτων μὴ ἡττηθῆναι βοηθείᾳ. τοῦτο δὲ καὶ αὐτοῖς Μακεδόσιν ἐπιστέλλων λέγει, Ὅτι ἐν ταῖς χρείαις μου ἐπέμψατέ μοι, καὶ ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου. ὅπερ καὶ ἐγκώμιον μέγιστον αὐτῶν ἦν, ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἔλαμψαν. ἀλλ' ὅρα πανταχοῦ τὴν χρείαν αὐτοῦ τιθέντα, καὶ οὐδαμοῦ περιουσίαν. τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, ὅτι παρὼν καὶ ὑστερηθείς, ἔδειξεν ὅτι παρὰ Κορινθίων ἔδει τραφῆναι. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν, δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ ἤτησε. καὶ αἰτίαν τίθησιν οὐκ οὖσαν. ποίαν δὴ ταύτην; τὸ παρ' ἑτέρων λαβεῖν. τὸ γὰρ ὑστέρημά μου, φησί, προσανεπλήρωσαν οἱ ἐλθόντες. διὰ τοῦτο, φησίν, οὐ κατενάρκησα, οὐ διὰ τὸ μὴ θαῤῥεῖν. καὶ μὴν διὰ τοῦτο, αὐτὸ ποιεῖ· καὶ δείκνυσι διὰ τῶν ἑξῆς. ἀλλ' οὐ λέγει αὐτὸ σαφῶς, ἀλλὰ συσκιάζει, ἀφεὶς τῷ συνειδότι τῶν ἀκροωμένων. καὶ λανθανόντως αὐτὸ ἐνδείκνυται διὰ τῶν ἑξῆς, λέγων, Καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω. Μὴ γὰρ νομίσητε, φησί, ταῦτα λέγειν με ἵνα λάβω. τὸ δέ, τηρήσω, βαρύτερον, εἰ μηδὲ ἔτι αὐτοῖς θαῤῥεῖ, ἀλλὰ καθάπαξ ἀπέγνω τι λαβεῖν παρ' αὐτῶν. δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ βάρος ἐνόμιζον εἶναι τοῦτο. διὸ ἔλεγεν, ἀβαρῆ ἐτήρησα, καὶ τηρήσω. τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ λέγει, Οὐκ ἔγραψα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί. καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἀβαρῆ ὑμῖν ἑαυτὸν ἐτήρησα, καὶ ἔτι τηρήσω. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον ἐπισπάσασθαι αὐτοὺς ταῦτα λέγειν, φησίν,

10 Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί. Μὴ νομίσητε ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον, ἵνα λάβω, ἵνα μᾶλλον ἐφελκύσωμαι. ἔστι γάρ, φησίν, ἀλήθεια ἐν ἐμοί, Ὅτι ἡ καύχησίς μου αὕτη οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας. Ἵνα γὰρ μή τις αὐτὸν νομίσῃ πάλιν ἀλγεῖν ἐπὶ τούτῳ, ἢ ὀργιζόμενον ταῦτα λέγειν, καὶ καύχησιν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δὲ ὁμοίως αὐτὸ κατεσκεύαζεν. ὥστε γὰρ μηδὲ ἐκεῖ πλῆξαι αὐτούς, φησί, Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ μισθόν, οὕτως ἐνταῦθα καύχημα καλεῖ, ἵνα μὴ σφόδρα αἰσχύνωνται τοῖς λεγομένοις, ὡς αὐτοὶ μὴ παρέχοντες. τί γὰρ ἂν καὶ ὑμεῖς δῶτε, φησίν; ἀλλ' ἐγὼ οὐ δέχομαι. καὶ τὸ, οὐ φραγήσεται, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ποταμῶν, τῆς φήμης ὡς πανταχοῦ ῥεούσης ὅτι οὐ λαμβάνει. οὐκ ἐμφράξετε τῷ δόματι τὴν παῤῥησίαν τὴν ἐμήν. ἀλλ' οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐμφράξετε (ὅπερ πληκτικώτερον) ἀλλ' οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας. τοῦτο πάλιν χρείαν διδόντος ἦν, καὶ σφόδρα ἱκανὸν αὐτοὺς καθελεῖν καὶ λυπῆσαι, εἴγε μόνους αὐτοὺς παρῃτεῖτο. εἰ γὰρ ἐκαυχᾶτο, πανταχοῦ ἔδει καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ἐν ὑμῖν μόνοις, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἴσως τὴν ὑμῶν. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα λογιζόμενοι ἀθυμῶσιν, ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται·

11 Διατί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ Θεὸς οἶδε·

Ταχέως τὴν λύσιν ἐπήγαγε, καὶ εὐαπαλλάκτως. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν ἐγκλημάτων. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἀσθενεῖς, οὐδ' ὅτι ἐστὲ ἰσχυροί, ἀλλ' ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς. ὃ μάλιστα ἐπέτεινεν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν. τοῦ γὰρ μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς ἦν, τὸ μὴ λαμβάνειν παρ' αὐτῶν, ἐπειδὴ σφόδρα ἐπλήττοντο. ὥστε ἐναντία ἐποίει ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, καὶ ἐλάμβανε, καὶ οὐκ ἐλάμβανεν. ἡ δὲ ἐναντιότης, παρὰ τὴν τῶν διδόντων ἕξιν. καὶ οὐκ εἶπε μέν, διὰ τοῦτο οὐ λαμβάνω, ἐπειδὴ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπῶ, ἐπεὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχε τῆς ἀσθενείας, καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν, ἀλλ' ἔτρεψεν εἰς ἑτέραν αἰτίαν τὸν λόγον.

γρ. ὀνομαστί.
Φιλιπ. δ. ιε.
γρ. περιουσίαν.
γρ. ἐπισπάσασθαι.
α. Κορ. θ. ιε.
α. Κορ. θ. ιη.

λόγον. ποίαν δὴ ταύτην; 12 Ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀ-
φορμὴν, ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς.

Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον, λαβὴν τινὰ εὑρεῖν, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ αὐτοῖς. τοῦτο γάρ ἐστιν
ᾧ σεμνυνόμενοι μόνον. ἵνα τοίνυν μηδὲν πλέον ἔχωσι, καὶ τοῦτο διορθῶσαι ἔδει. ἐν γάρ τοῖς
5 ἄλλοις ἠλαττωμένοι ἦσαν. οὐδὲν γὰρ (ὅπερ ἔφην) οὕτως εἰκοδεμεῖ τοὺς βιωτικοὺς, ὡς τὸ
μὴ λαμβάνειν. πονηρὸς δὲ ὢν ὁ διάβολος, τοῦτο μάλιστα τὸ δέλεαρ καθῆκε, βουλόμενος
αὐτοὺς εἰς ἕτερα παραβλάψαι. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦτο ὑποκρίσεως εἶναι. διόπερ οὐδὲ εἶ-
πεν, ἐν ᾧ κατώρθωσαν, ἀλλὰ τί; ἐν ᾧ καυχῶνται· ὃ καὶ εἰς ἀλαζονείαν σκώπτοντος ἦν. ἐ-
καυχῶντο γὰρ καὶ τοῦτο ὃ οὐκ ἦσαν. τῶν δὲ γενναίων ἀνδρῶν οὐ μόνον ἐφ' οἷς οὐκ ἔχει καυχᾶσθαι
10 οὐ δεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν οἷς κέκτηται. καθάπερ ὁ μακάριος οὗτος ἐποίει, καθάπερ ὁ πατριάρ-
χης Ἀβραὰμ, λέγων, Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν εἰπεῖν ἁμαρτή- Γεν. ιη. κζ.
ματα, ἀλλ' ἔλαμπεν ἀπὸ κατορθωμάτων, πανταχοῦ περιδραμὼν, καὶ μὴ εὑρὼν τινὰ
καθ' ἑαυτοῦ μεγίστην λαβὴν, ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει. καὶ ἐπειδὴ τὸ τῆς γῆς ὄνομα
ὁπωσδήποτε σεμνὸν, καὶ τὸ τῆς σποδοῦ προσέθηκε. διὸ ἑτέρως τις ἔλεγε, Τί ὑπερηφανεύ- Σειρ. ι. θ.
15 εται γῆ καὶ σποδός;

Μὴ γάρ μοι τὸ ἄνθος εἴπῃς τῆς ὄψεως, μηδὲ τὸν ἀνατεταμένον αὐχένα, μηδὲ τὴν χλα- ΗΘΙΚΟΝ
νίδα, καὶ τὸν ἵππον, καὶ τοὺς ἀκολούθους, ἀλλὰ ποῦ τελευτᾷ ταῦτα πάντα λογίζου καὶ
παράστηθι. ἐὰν δὲ τὰ φαινόμενα λέγῃς, καὶ ἐγώ σοι τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς ἐρῶ, τὰ πολλῷ τούτων
λαμπρότερα. ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνα διὰ τὴν ὄψιν οὐ θαυμάζομεν, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ὁρῶντες
20 ὅτι πηλός ἐστι τὸ πᾶν· οὕτω δὴ μηδὲ ταῦτα. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πηλός. μᾶλλον δὲ, καὶ πρὶν διαλ-
λυθῆναι, καὶ γενέσθαι κόνιν, δεῖξόν μοι τοῦτον τὸν ἀνατεταμένον πυρέττοντα, ψυχορραγοῦντα·
καὶ τότε σοι διαλέξομαι, καὶ ἐρήσομαι τί γέγονεν ὁ πολὺς κόσμος ἐκεῖνος, ποῦ δὲ οἴχεται ἡ πολλὴ
κολακεία, καὶ ἡ θεραπεία τῶν δούλων, καὶ ἡ περιουσία τῶν χρημάτων, τῶν κτημάτων, ποῖος
ἄνεμος ἐπεισελθὼν ἐξεφύσησε πάντα. ἀλλὰ ἐρεῖ, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος φέρει τοῦ
25 πλούτου καὶ τοῦ τύφου τὰ σύμβολα, ἐσθῆτος λαμπρᾶς ἐπικειμένης, πενήτων καὶ πλουσίων
παραπεμπόντων, δήμων εὐφημούντων. μάλιστα μὲν καὶ ταῦτα καταγέλως. πλὴν ἀλλὰ
καὶ ταῦτα εὐθέως ἐλέγχεται ὥσπερ ἄνθος διαρρέοντα. ὅταν γὰρ τὸν οὐδὸν ὑπερβῶμεν τῶν
τῆς πόλεως πυλῶν,* καὶ τοῖς σκώληξι παραδόντες τὸ σῶμα ὑποστρέφωμεν, πάλιν σε ἐ-
ρήσομαι, ποῦ πορεύεται ὁ πολὺς ὄχλος ἐκεῖνος; τί γέγονεν ἡ κραυγὴ, καὶ ὁ θόρυβος; ποῦ δὲ αἱ
30 λαμπάδες; ποῦ δὲ τῶν χοροὶ τῶν γυναικῶν; ἆρα μὴ ὄναρ ταῦτά ἐστι; ποῦ δὲ καὶ ἐγένοντο αἱ βο-
αί; ποῦ τὰ στόματα τὰ πολλὰ ἐκεῖνα τὰ κραυγάζοντα, καὶ παρακελευόμενα θαρρεῖν, ὅτι
οὐδεὶς ἀθάνατος; οὐ νῦν ταῦτα ἔδει λέγεσθαι τῷ μὴ ἀκούοντι· ἀλλ' ὅτε ἥρπαζεν, ὅτε ἐ-
πλεονέκτει, τότε μικρὸν παραλλάξαντας ἔδει λέγειν, οὐ δεῖ θαρσεῖν, οὐδεὶς ἀθάνατος, ἐπί-
σχες τῆς μανίας, σβέσον τὴν ἐπιθυμίαν, μηδὲ θάρσει τῷ ἀδικουμένῳ. ἐπεὶ τούτῳ γε τὸ τὰ
35 τοιαῦτα νῦν λέγειν, καὶ φειδομένων ἐστὶ καὶ εἰρωνευομένων. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν χρὴ θαρρεῖν
λοιπὸν, ἀλλὰ δεδοικέναι καὶ τρέμειν. ἀλλ' εἰ καὶ ἐκείνῳ ταῦτα ἀνόνητα λοιπὸν ἐξελθόντι τὸ
στάδιον, κἂν οἱ τὰ αὐτὰ νοσοῦντες τῶν πλουτούντων, καὶ ἐπὶ τὸ σῆμα ἀκολουθοῦντες, ἀ-
κουέτωσαν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμπροσθεν ὑπὸ τῆς μέθης τῶν χρημάτων οὐδὲν τοιοῦτον ἐννοοῦ-
σιν, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅτε καὶ ἡ ὄψις τοῦ κειμένου πείθει τὸ λεγόμενον, σωφρονεί-
40 σθωσαν, παιδευέσθωσαν, ἐννοοῦντες ὅτι μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτοὺς ἥξουσιν οἱ ἀπάγοντες ἐπὶ
τὰς φοβερὰς ἐκείνας εὐθύνας, καὶ τὸ δοῦναι δίκην ὧν ἥρπασαν, ὧν ἐπλεονέκτησαν. καὶ τί
ταῦτα πρὸς τοὺς πένητας, φησί; μάλιστα μὲν πολλοῖς καὶ τοῦτο ἡδὺ, τὸ ἰδεῖν κολα-
ζόμενον τὸν ἀδικήσαντα. ἀλλ' ἡμῖν οὐχ ἡδὺ, ἀλλὰ τὸ μὴ παθεῖν κακῶς. ἐπαινῶ
σφόδρα ὑμᾶς καὶ ἀποδέχομαι, ταῖς ἀλλοτρίαις οὐκ ἐφηδομένους συμφοραῖς, ἀλλὰ τὴν
οἰκείαν

οἰκείαν ζητοῦντας ἀσφάλειαν. φέρε οὖν καὶ ταύτην ὑμῖν ἐξηγήσομαι. ἂν γὰρ παρὰ ἀν-
θρώπων πάσχωμεν κακῶς, ὑποτεμνόμεθα τοῦ χρέους οὐκ ὀλίγον, φέροντες γενναίως τὰ γι-
νόμενα. οὐκ ἄρα ἀδικούμεθα. λογίζεται γὰρ εἰς τὸ ὄφλημα ἡμῖν τὴν ἐπήρειαν ὁ Θεός,
οὐ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς φιλανθρωπίας. διὰ τοῦτο καὶ ἄνωθεν οὐκ ἤμυ-
νε παθόντι κακῶς. πόθεν τοῦτο δῆλον, φησίν; ἔπαθον ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων οἱ Ἰουδαῖοί πο-
τε κακῶς· καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλ' ἀπήγοντο παῖδες καὶ γυναῖκες. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα
ἡ αἰχμαλωσία αὕτη κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῖς γέγονε παραμυθία. διὰ τοῦ-
το τῷ Ἡσαΐᾳ φησί, Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, ἱερεῖς, λαλήσατε ἐπὶ τὴν (Ἡσ. μ. α.)
καρδίαν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. καὶ
πάλιν, Δὸς ἡμῖν εἰρήνην· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. καὶ ὁ Δαβίδ φησιν, Ἴδε τοὺς ἐχθρούς μου, (Ἡσ. κϛ. ιϛ. Ψαλ. κδ. ιθ.)
ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου. καὶ ἡνίκα τὸν Σεμεεὶ καταρώμε-
νον ἔφερε, λέγει, Ἄφες αὐτόν, ὅπως ἴδῃ Κύριος τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἀνταποδῷ μοι ἀντὶ (β. Βασ. ιϛ. ιϛ.)
τῆς ἡμέρας ταύτης. ὅταν γὰρ μὴ ἀμύνῃ ἀδικουμένοις, τότε μάλιστα ὠφελούμεθα. * λο-
γίζεται γὰρ ἡμῖν εἰς ἁμαρτήματα, ἂν εὐχαρίστως ἐνέγκωμεν. ὥστε ὅταν ἴδῃς πλούσιον
ἁρπάζοντα πένητα, ἀφεὶς τὸν ἐπηρεαζόμενον, δάκρυσον τὸν ἁρπάζοντα. ὁ μὲν γὰρ ἀπο-
τίθεται ῥύπον, ὁ δὲ περιτρίβεται ῥύπον. οὕτω καὶ ὁ τοῦ Ἐλισσαίου παῖς ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Νεε-
μάν. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἥρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀπάτῃ λαβεῖν, ἀδικία. τί οὖν γέγονεν; ἔλα-
βε μετὰ τῆς ἀδικίας καὶ τὴν λέπραν· καὶ ὁ μὲν ἀδικηθείς, ὠφελεῖτο· ὁ δὲ ἀδικήσας, τὰ μέγι-
στα * βλάπτεται. τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεται· καὶ τοσοῦτόν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοῦτο μόνον πολλάκις
ἵλεων τὸν Θεὸν ἐποίησε. κἂν ὁ πάσχων κακῶς ἀνάξιος ᾖ βοηθείας, ὅταν μεθ' ὑπερβολῆς
τοῦτο πάθῃ, καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ συγγνώμην τὸν Θεὸν ἐπισπᾶται, καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ
ποιοῦντος ἐντεῦθεν * μόνον. διὸ καὶ τοῖς βαρβάροις ἔλεγεν ὁ Θεὸς ἄνωθεν, Ἐγὼ μὲν παρέ- (Ζαχ. α. ιε.)
δωκα αὐτοὺς εἰς ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά· διὰ τοῦτο τὰ ἀνήκεστα πείσον-
ται. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τὸν Θεὸν οὕτω παροξῦνον, ὡς τὸ ἁρπάζειν, καὶ βιάζεσθαι, καὶ
πλεονεκτεῖν. τί δήποτε; ὅτι σφόδρα εὔκολον ταύτης ἀπέχεσθαι τῆς ἁμαρτίας. οὐ γάρ
ἐστι φυσικὴ ἐνοχλοῦσα ἐπιθυμία, ἀλλ' ἀπὸ ῥαθυμίας γίνεται. πῶς οὖν ῥίζαν κακῶν αὐ-
τὴν ὁ ἀπόστολος καλεῖ; καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω· ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς ἡ ῥίζα αὕτη, οὐ παρὰ
τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. καί, εἰ βούλεσθε, ποιησώμεθα σύγκρισιν, καὶ ἴδωμεν ποῖον τυ-
ραννικώτερον, χρημάτων, ἢ σωμάτων ἐπιθυμία. ὃ γὰρ ἂν εὑρεθῇ μεγάλους ἄνδρας κα-
ταβεβληκός, τοῦτό ἐστι τὸ χαλεπώτερον. οὐκοῦν ἴδωμεν τίνα μέγαν κατέσχε χρημάτων
ἐπιθυμία. οὐδένα· ἀλλ' εὐτελεῖς σφόδρα, καὶ ἀπερριμμένους, τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἀχαάβ, τὸν Ἰού-
δαν, τοὺς ἱερεῖς τοὺς Ἰουδαϊκούς· ἐπιθυμία δὲ σωμάτων, τοῦ μεγάλου προφήτου περιεγένε-
το τοῦ Δαβίδ. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ συγγνώμην διδοὺς τοῖς ὑπὸ ἐπιθυμίας τοιαύτης ἁλισκο-
μένοις, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς νήφειν παρασκευάζων. ὅταν γὰρ δείξω μέγα τὸ πάθος, τότε
μάλιστα αὐτοὺς δείκνυμι συγγνώμης ἁπάσης ἀπεστερημένους. εἰ μὲν γὰρ ἠγνόεις τὸ θεῖον,
εἶχες εἰς αὐτὸ τοῦτο καταφυγεῖν· νυνὶ δὲ εἰδὼς καὶ ἐμπιστευθείς, οὐκ ἂν σχοίης ἀπολογίαν
τινά. μετὰ τοῦτον, τὸν τούτου παῖδα μετὰ πλείονος εἷλεν ὑπερβολῆς. καίτοι σοφώτερος ἐ-
κείνου οὐδεὶς γέγονε, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν ἄλλην ἐπῆλθεν ἀρετήν· ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τούτου οὕ-
τω σφοδρῶς ἑάλω, ὡς καὶ ἐν τοῖς καιρίοις δέξασθαι τὴν πληγήν. καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀνέστη, καὶ
ἀνεμαχήσατο τὴν πάλην, καὶ πάλιν ἐστεφανώθη· οὗτος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεδείξατο. διὰ
τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγε, Κρεῖσσόν ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι· καὶ ὁ Χριστός, Ὁ δυνάμενος (α. Κορ. ζ. θ.)
χωρεῖν, χωρείτω. περὶ δὲ χρημάτων οὐχ οὕτως· ἀλλ', ὃς ἀφῆκε τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἑ- (Ματθ. ιθ. ιϛ.)
κατονταπλασίονα λήψεται. πῶς οὖν, φησί, περὶ τῶν πλουτούντων εἶπεν, Ὅτι δυσκό- (Ματθ. ιθ. κγ.)
λως ἐπιτεύξονται τῆς βασιλείας; πάλιν τὴν βλακείαν αὐτῶν αἰνιττόμενος, οὐ τὴν τυ-

ραννίδα

ἐαννίδα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν σφοδρὰν αὐτῶν δουλείαν. καὶ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ὁ Παῦλος συνεβούλευσε δῆλον. ἐκείνης μὲν γὰρ ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας λέγων, Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμόν· ἐπὶ δὲ ταύτης οὐκέτι, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον διαλῦσαι, καὶ τούτῳ συμφώνως, πάλιν ἐπὶ τὸ συνέρχεσθαι συμβουλεύει. δέδοικε γὰρ τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας, μήποτε ναυάγιον ἐργάσηται χαλεπόν. τοῦτο καὶ ὀργῆς εὐτονώτερον πάθος. ὀργίζεσθαι μὲν γὰρ οὐκ ἔνι, μηδενὸς ὄντος τοῦ παροξύνοντος· ἐπιθυμεῖν δὲ ἀνάγκη, καὶ τῆς ὄψεως τῆς εἰς τοῦτο κινούσης, μὴ φαινομένης. διὸ ταύτην μὲν οὐκ ἐξέκοψε καθάπαξ, ἀλλὰ τὸ, εἰκῆ, προσέθηκεν· οὐ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ἄδικον. Διὰ γὰρ τὰς ἐπιθυμίας, φησίν, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. θησαυρίζειν δὲ οὔτε εἰκῆ, οὔτε μὴ εἰκῆ συνεχώρησε. ταῦτα μὲν γὰρ τὰ πάθη, χρείας ἕνεκεν ἡμῖν ἐνεφυτεύθη· ὑπὲρ μὲν παιδοποιΐας, ἐπιθυμία, ὑπὲρ δὲ βοηθείας τῶν ἀδικουμένων, ὀργή· ἐπιθυμία δὲ χρημάτων, οὐδαμῶς. οὐκοῦν οὐδὲ ἔστι φυσικὸν τὸ πάθος. ὥστε ὅταν ὑπὸ τούτου ἁλῷς, τοσούτῳ μᾶλλον τὰ αἴσχιστα πείσῃ. διὰ δὴ τοῦτο καὶ δεύτερον ἐπιτρέπων γάμον ὁ Παῦλος, ἐπὶ χρημάτων πολλὴν ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν, λέγων, Διατί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; καὶ περὶ μὲν παρθενίας διαλεγόμενος, φησιν, Ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· καὶ, Πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω. ὅταν δὲ περὶ χρημάτων ὁ λόγος αὐτῷ, Ἔχοντές, φησι, σκεπάσματα καὶ τροφὴν, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. πῶς οὖν, φησι, τούτῳ μᾶλλον ἁλίσκονται πολλοί; ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶ πρὸς αὐτὸ παρατεταγμένοι, ὡς πρὸς ἀσέλγειαν καὶ πορνείαν. ὡς εἴγε ὁμοίως ἐδόκει εἶναι δεινὸν, οὐκ ἂν ταχέως ἑάλωσαν. οὕτω καὶ αἱ ἄθλιαι παρθένοι ἐκεῖναι τοῦ νυμφῶνος ἐξεβλήθησαν, ἐπειδὴ τὸν μείζονα ἀνταγωνιστὴν καταβαλοῦσαι, ὑπὸ τοῦ ἀσθενεστέρου καὶ μηδὲν ὄντος ἐβλήθησαν. μετὰ τοῦτο κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι εἴ τις ἐπιθυμίας κρατεῖ, ὑπὸ χρημάτων νικᾶται· οὐδὲ ἐπιθυμίας πολλάκις κρατεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ φύσεως ἔλαχε τὸ μὴ σφόδρα ἐνοχλεῖσθαι ἐντεῦθεν. οὐ γὰρ πάντες ὁμοίως εἰσὶ καταφερεῖς. ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῶν παρθένων συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς στρέφοντες, φεύγωμεν τὸ πονηρὸν τοῦτο θηρίον. εἰ γὰρ παρθενία οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλ' ἀπώλοντο μετὰ μυρίους πόνους καὶ ἱδρῶτας ἐκεῖναι διὰ τὴν φιλαργυρίαν· τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται, εἰ τούτῳ περιπέσωμεν τῷ πάθει; διὸ παρακαλῶ πάντα ποιεῖν μήτε ἁλῶναι, μήτε ἁλόντας ἐναπομεῖναι, ἀλλὰ καὶ διαρρῆξαι τὰ χαλεπὰ ταῦτα δεσμά. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πρὸς τὸν οὐρανὸν στῆναι, καὶ τῶν μυρίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κδ'. 13 ΟΙ ΓΑΡ ΤΟΙΟΥΤΟΙ ΨΕΥΔΑΠΟΣΤΟΛΟΙ, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ.

ΤΙ λέγεις; οἱ Χριστὸν κηρύττοντες, οἱ χρήματα μὴ λαμβάνοντες, οἱ εὐαγγέλιον ἕτερον μὴ ἐπεισάγοντες, ψευδαπόστολοι; ναὶ, φησι· καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, ὅτι ταῦτα ὑποκρίνονται πάντα, ἵνα ἀπατήσωσιν. ἐργάται δόλιοι. ἐργάζονται μὲν γὰρ, ἀλλ' ἀνασπῶσι τὰ πεφυτευμένα. ἐπειδὴ γὰρ ἴσασιν ὅτι ἑτέρως οὐκ ἂν γένοιντο εὐπαράδεκτοι, τὸ προσωπεῖον λαβόντες τῆς ἀληθείας, οὕτω τὸ δρᾶμα τῆς πλάνης ὑποκρίνονται. καὶ μήν τοι χρήματα, φησιν, οὐ λαμβάνουσιν, ἵνα πλείονα λάβωσιν, ἵνα ψυχὴν ἀπολέσωσι· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ψεῦδος· καὶ ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐλάνθανον. καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐπιοῦσι. καὶ ἤδη μὲν γὰρ ᾐνίξατο αὐτὸ εἰπὼν, ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται,

χῶνται), εὑρεθῶσιν ὡς καὶ ἡμεῖς. πλὴν ἀλλ' ὕστερον αὐτὸ σαφέστερον ἠνίξατο εἰπὼν, ὅτι εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, τούτου ἀνέχεσθε· νῦν δὲ ἑτέρωθεν αὐτοὺς διαβάλλει λέγων, μετασχηματιζόμενοι. σχῆμα μόνον αὐτοῖς, ἡ δορὰ τοῦ προβάτου ἐπίκειται.

14 Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτὸς,

15 Τί μέγα, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης;

Ὥστε εἰ δεῖ θαυμάζειν, τοῦτο δεῖ θαυμάζειν· τὸ δὲ τούτων, οὐκέτι. ὅταν γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν πάντα τολμᾷ, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τοὺς μαθητὰς ἕπεσθαι. τί δέ ἐστιν, ἄγγελον φωτός; τὸν παῤῥησίαν ἔχοντα λέγειν, τὸν τῷ Θεῷ παρεστῶτα. εἰσὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι σκότους, [οὗτοι] οἱ τοῦ διαβόλου, οἱ σκοτεινοὶ καὶ ἄγριοι. καὶ πολλοὺς ὁ διάβολος οὕτως ἠπάτησε, μετασχηματιζόμενος, οὐ γινόμενος ἄγγελος φωτός. οὕτω καὶ οὗτοι σχῆμα ἀποστόλου περιφέρουσιν, οὐκ αὐτὴν τὴν δύναμιν. οὐδὲ γὰρ ἰσχύουσιν. οὐδὲν δὲ οὕτω διαβολικὸν, ὡς τὸ πρὸς ἐπίδειξίν τι ποιεῖν. τί δέ ἐστι διακονία δικαιοσύνης; ὅπερ ἡμεῖς ἐσμεν, εὐαγγέλιον κηρύσσοντες ὑμῖν δικαιοσύνην ἔχον. ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι δικαίων ἀνδρῶν ἑαυτοῖς περιτιθέασι δόξαν. πῶς οὖν αὐτοὺς ἐπιγνωσόμεθα; ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, καθὼς ὁ Χριστὸς εἶπε. διὸ ἀναγκάζεται τὰ ἑαυτοῦ θεῖναι κατορθώματα καὶ τὴν ἐκείνων κακίαν παράλληλα, ἵνα ἀπὸ τῆς συγκρίσεως φανῶσιν οἱ νόθοι. καὶ μέλλων πάλιν ἐμβαίνειν εἰς τὰ ἐγκώμια τὰ ἑαυτοῦ, κατηγορεῖ πρῶτον ἐκείνων, ἵνα δείξῃ ἀναγκαίαν οὖσαν αὐτοῦ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα μή τις ἐγκαλέσῃ ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι, καί φησι,

16 Πάλιν λέγω. Καὶ γὰρ ἤδη πολλῇ προδιορθώσει ἐχρήσατο· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκοῦμαι τοῖς εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ πάλιν λέγω, Μή τίς με δόξῃ ἄφρονα εἶναι.

Τοῦτο γὰρ ἐκείνων ἦν ἔργον, τὸ, αἰτίας μὴ οὔσης, καυχᾶσθαι. σὺ δέ μοι σκόπει ὅτι ὁσάκις ἐμβαίνειν μέλλει εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, προανακρούεται. τὸ μὲν γὰρ πρᾶγμα ἀφροσύνης ἐστί, φησι, τὸ καυχᾶσθαι. ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς ἀνοηταίνων αὐτὸ ποιῶ, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος. εἰ δὲ οὐ πείθεσθε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην οὖσαν ὁρῶντες, καταγνώσεσθε· οὐδὲ οὕτω παραιτήσομαι. εἶδες πῶς ἔδειξε πολλὴν οὖσαν τὴν ἀνάγκην τοῦ λέγειν; ὁ γὰρ μηδὲ ταύτην ὑποστελλόμενος τὴν ὑποψίαν, ἐννόησον ὅσην βίαν ὑπέμεινεν εἰς τὸ λέγειν, καὶ πῶς ὤδινε καὶ ἐβιάζετο εἰπεῖν. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω μετρίως τῷ πράγματι κέχρηται. οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα καυχήσωμαι. καὶ μικρὸν μέλλων καυχᾶσθαι, πάλιν καὶ ἑτέρᾳ κέχρηται παραιτήσει λέγων,

17 Ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. Ὁρᾷς πῶς τὸ καυχᾶσθαι οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον; ὅταν γὰρ πάντα ποιήσητε, φησὶ, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν. ἀλλ' αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον· ἀπὸ δὲ τῆς διανοίας τοῦτο γίνεται. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὃ λαλῶ· οὐ τὴν αἰτίαν διαβάλλων, ἀλλὰ τὰ ῥήματα. ἐπεὶ ὁ σκοπὸς οὕτω θαυμαστὸς, ὡς καὶ τὰ ῥήματα σεμνύνειν. ὥσπερ γὰρ ὁ φονεὺς τὸ σφόδρα κεκωλυμένον ὢν, ἀπὸ διανοίας πολλάκις ηὐδοκίμησε, καὶ τὸ περιτέμνεσθαι οὐκ ὂν κατὰ Κύριον, ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦτο γέγονεν· οὕτω καὶ τὸ καυχᾶσθαι. καὶ τί δήποτε οὐ κέχρηται ἀκριβολογίᾳ τοσαύτῃ; ὅτι πρὸς ἕτερον ἐπείγεται, καὶ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς ἐπιλαμβάνεσθαι βουλομένοις χαρίζεται μόνον, ἵνα εἴπῃ τὰ ὠφελοῦντα. καὶ γὰρ ἱκανὰ ἦν πᾶσαν ἀνελεῖν τὴν ὑποψίαν λεχθέντα. ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. προτέρον φησιν, ὄφελον ἠνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· νυνὶ δὲ, ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. ὅσῳ γὰρ πρόεισι, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκκαθαίρει τὸν λόγον. εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς πανταχοῦ ἀνοηταίνειν αὐτὸν, προσέθηκεν, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φησίν· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν,

Ισ. διάκονοι

κ. μέλλει

κ. ἀναγκαζ.

Λυκ. ιζ. ι.

κ. Ὅτε

λέγων, ἵνα μὴ καταισχυνθῶμεν τὸ προστίθει, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εἰπών, Ἢ ἃ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ; τὸ δεῖξας, ὅτι οὐ δύναται πανταχοῦ ἅπερ ἐπαγγέλλεται καὶ πληροῦν, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρκα βουλεύεται, ἵνα μὴ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην τὸ ἐπὶ τοῦ δόγματος ἑλκύσωσί τινες, φησι, Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ. καὶ ὅρα πόσα ἔμπροσθεν εἰπών, πάλιν τὸ ἑτέρας τίθησιν ἀπολογίας, προστιθεὶς οὕτω, καὶ λέγων,

β. Κορ. α. ιζ. ib.

18 Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. Τί ἐστι, κατὰ σάρκα; ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, ἀπὸ τοῦ περιτομὴν ἔχειν καὶ προγόνους Ἑβραίους, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν δόξης. τὸ δὲ θέα σύνεσιν. ἐκεῖνα τίθησιν ἅπερ οὐδένα δείκνυσι, καὶ τότε καὶ ἀφροσύνην. Εἰ γὰρ τὸ ἐπὶ τοῖς ὄντως ἀγαθοῖς καυχᾶσθαι ἀφροσύνη, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς μηδὲν οὖσι. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ, οὐ κατὰ Κύριον, καλεῖ. οὐ γὰρ ὄφελος Ἑβραῖον εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. μὴ τοίνυν νομίσῃ τις, ὅτι ὡς ἀρετὴν αὐτὰ τίθημι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καυχῶνται, ἀναγκάζομαι κἀγὼ ἐντεῦθεν τὴν σύγκρισιν ποιήσασθαι. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ λέγων, Εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον· καὶ ἐκεῖ, διὰ τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τούτῳ. ὥσπερ ἂν εἴ τις εὐγενὴς λαμπρὸς ὤν, καὶ φιλόσοφον ἑλόμενος βίον, ἴδοι μέγα φρονοῦντας ἑτέρους ἐπὶ εὐγενείᾳ, καὶ βουλόμενος καθελεῖν αὐτῶν τὸ φύσημα, ἀναγκασθῇ τὴν οἰκείαν περιφάνειαν εἰπεῖν, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλ' ἐκείνους ταπεινῶσαι. τοῦτο δὴ καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Εἶτα ἀποστὰς ἐκείνων, ἐπὶ Κορινθίους ὁλόκληρον τὴν αἰτίαν κινεῖ, λέγων,

Φιλιπ. γ. δ.

19 Ἡδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων. Ὥστε ὑμεῖς αἴτιοι τούτων, καὶ μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνοι. Εἰ γὰρ μὴ ὑμεῖς αὐτῶν ἠνείχεσθε καὶ παρεβλάπτεσθε τό γε ἐκείνων μέρος, οὐδὲν ἐφθεγξάμην· ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας κήδομαι σωτηρίας, καὶ συγκαταβαίνω. καὶ ὅρα πῶς καὶ τὴν ἐπιτίμησιν μετ' ἐγκωμίου τίθησιν. Εἰπὼν γάρ, ἡδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, ἐπήγαγε, Φρόνιμοι ὄντες. Ἀφροσύνης γὰρ τὸ καυχᾶσθαι καὶ ἐπὶ τοιούτοις. καίτοι ἐχρῆν ἐπιτιμῆσαι, καὶ εἰπεῖν, μὴ ἀνέχεσθε τῶν ἀνοήτων· ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὸ ποιεῖ περιουσίας. ἐκείνως μὲν γὰρ ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος αὐτῶν ἐπιτιμᾶν· νυνὶ δὲ δείξας ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτοις κρατοῦντα, καὶ οὐδὲν εἶναι ταῦτα νομίζοντα, μειζόνως αὐτοὺς διορθοῦται. πῶς δὲ πρὶν ἢ εἰς τὰ ἐγκώμια ἐμβάλλειν τὸ τὴν σύγκρισιν, καὶ τὴν πολλὴν Κορινθίων δουλοπρέπειαν ὀνειδίζει αὐτοῖς, ὅτι μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοῖς καθυπέκλινοντο· τὸ σκόπει πῶς κωμῳδεῖ.

20 Ἀνέχεσθε γάρ, φησιν, εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει. Πῶς οὖν ἔλεγες, ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς; ὁρᾷς ὅτι δείκνυσιν αὐτοὺς λαμβάνοντας, καὶ οὐχ ἁπλῶς λαμβάνοντας, ἀλλὰ τὸ μεθ' ὑπερβολῆς; τὸ γὰρ κατεσθίειν, τοῦτο δηλοῖ. Εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ. Καὶ τὰ χρήματα ὑμῶν, φησι, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐξεδώκατε. τοῦτο γὰρ μεῖζον τοῦ λαβεῖν, τὸ μὴ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν κυρίους εἶναι. ὃ καὶ ἔμπροσθεν δηλοῖ λέγων, Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς; εἶτα τὸ χαλεπώτερον προστίθησι λέγων, Εἴ τις ἐπαίρεται. Οὐδὲ γὰρ ἡ σύμμετρος ὑμῶν ἡ δουλεία, οὐδὲ ἥμεροι οἱ δεσπόται, ἀλλὰ φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς.

α. Κορ. θ. ιβ.

Εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει. Εἶδες πάλιν ἐπίτασιν τυραννίδος; ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὅτι εἰς ὄψιν ἐτύπτοντο, ἀλλ' ὅτι διέπτυον αὐτοὺς καὶ ἠτίμαζον. διὸ προσέθηκε,

21 Κατὰ ἀτιμίαν λέγω. Τῶν γὰρ εἰς ὄψιν τυπτομένων οὐκ ἔλαττον πάσχετε. τί τοίνυν τούτου γένοιτ' ἂν ἰσχυρότερον; ποία δὲ ταύτης τῆς δεσποτείας πικροτέρα, ὅταν καὶ

τὰ χρήματα ὑμῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν τιμὴν ἀφελόμενοι, μηδὲ οὕτως ὦσιν ἥμεροι, μηδὲ ἐν τάξει δούλων ἐῶσιν ὑμᾶς μένειν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀργυρωνήτου ὑβριστικώτεροι ὦσιν ὑμῖν κεχρημένοι; Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν.

Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἦν, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, ἵνα κλέψῃ τὴν ἐπαχθειαν τῇ ἀσαφείᾳ. ὃ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν; ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν ἀνέχεσθε, ὡς ἡμῶν μὴ δυναμένων ταῦτα ποιεῖν; ἔγκλημα μὲν οὖν καὶ τὸ μωραινόντων ἀνέχεσθαι· τὸ δὲ καὶ οὕτω καταφρονούντων ὑμῶν, ἁρπαζόντων, ἐπαιρομένων, τυπτόντων, οὐδ' ἂν ἀπολογίαν ἔχοι, οὐδ' ἂν λόγον τινά. καινὸν γὰρ τοῦτο τὸ τῆς ἀπάτης εἶδος. οἱ μὲν γὰρ ἀπατῶντες καὶ περιέπουσι, καὶ κολακεύουσιν· οὗτοι δὲ καὶ ἀπατῶσι, καὶ λαμβάνουσι, καὶ ὑβρίζουσιν. ὅθεν οὐδὲ σκιὰν ἂν ἔχοιτε συγγνώμης, ὅτι τοὺς μὲν ταπεινοῦντας ἑαυτοὺς δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, διαπτύετε, τοὺς δὲ ὑψοῦντας ἑαυτοὺς, ἵνα ὑμεῖς ταπεινωθῆτε, θαυμάζετε. μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἠδυνάμεθα ταῦτα ποιεῖν; ἀλλ' οὐ βουλόμεθα, τὸ συμφέρον ὑμῶν σκοποῦντες. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ ὑμέτερα καθαιροῦντες, τὰ ἑαυτῶν σκοποῦσιν. ὁρᾷς πανταχοῦ, ἐξ ὧν παρρησιάζεται πρὸς αὐτοὺς, ἐκ τούτων αὐτοὺς καὶ φοβεῖ; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτοὺς τιμᾶτε, φησὶν, ἐπειδὴ τύπτουσιν, ὑβρίζουσι· δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν, δουλοῦσθαι, τύπτειν, ἐπαίρεσθαι καθ' ὑμῶν. Εἶδες πῶς ὅλην ἐπ' αὐτοὺς ἄγει τὴν αἰτίαν, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπονοίας, καὶ τῆς δοκούσης εἶναι ἀφροσύνης ἑαυτοῦ; οὐ γὰρ ἵνα ἐμαυτὸν δείξω λαμπρότερον, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἀπαλλάξω ταύτης τῆς πικρᾶς δουλείας, ἀναγκάζομαι μικρόν τι καυχᾶσθαι. δεῖ δὲ οὐχ ἁπλῶς τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν προστιθέναι. ἐπεὶ καὶ Σαμουὴλ ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ συνέθηκε μέγα, ὅτε τὸν Σαοὺλ ἔχριε, λέγων, Ὄνον τινὸς ὑμῶν εἴληφα, ἢ μόσχον, ἢ ὑπόδημα; ἢ ἐξεπίασά τινα ὑμῶν; ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐγκαλεῖ. τὸ δὲ αἴτιον, οὐ καλλωπίζων ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπειδὴ βασιλέα καθιστᾷν ἔμελλεν, ἐν ἀπολογίας τάξει βούλεται παιδεῦσαι ἐκεῖνον πρᾷον καὶ ἥμερον εἶναι. καὶ σκόπει σύνεσιν προφήτου· μᾶλλον δὲ, Θεοῦ φιλανθρωπίαν. ὅτι μὲν γὰρ ἀποστρέψαι αὐτοὺς ἠβούλετο, πολλὰ φορτικὰ συναγαγὼν, ἔλεγε περὶ τοῦ μέλλοντος βασιλεύειν· οἷον, ὅτι μυλωθρίδας τὰς γυναῖκας αὐτῶν ποιήσει, ποιμένας τοὺς ἄνδρας, ἡμιόνων ἐπιστάτας. καὶ γὰρ μετὰ ἀκριβείας ἐπεξῄει τὴν τῆς βασιλείας θεραπείαν. ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲ ἐν τούτων κωλυομένους, ἀλλ' ἀνίατα νοσοῦντας, καὶ οὕτως αὐτῶν φείδεται, καὶ ῥυθμίζει τὸν βασιλέα πρᾷον εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸν παράγει μάρτυρα. οὐ γὰρ δὴ ἐδικάζετό τις πρὸς αὐτὸν τότε, οὐδὲ ἐνεκάλει ἵνα ἀπολογήσηται· ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνον ποιήσῃ βελτίονα, ταῦτα ἔλεγε. διὸ καὶ ἐπήγαγε καταρῶν αὐτοῦ τὸ φύσημα, Ἐὰν ἀκούσητε ὑμεῖς, καὶ ὁ βασιλεὺς ὑμῶν, τὰ καὶ τὰ ἔσται ὑμῖν ἀγαθά· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε, τὰ ἐναντία ἅπαντα. καὶ Ἀμμὼς δὲ ἔλεγεν, Οὐκ ἤμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' ἢ αἰπόλος ἤμην συκάμινα κνίζων. καὶ ἀνέλαβέ με ὁ Θεός. οὐκ ἐπαίρων δὲ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπιστομίζων τοὺς ὑποπτεύοντας αὐτὸν οὐχ ὡς προφήτην, καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἀπατᾷ, οὐδὲ οἴκοθεν λέγει ταῦτα ἃ λέγει. καὶ ἕτερος δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐμφαίνων, ἔλεγεν, Ἀλλὰ μὴν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος Κυρίου, ἐν πνεύματι καὶ δυναστείᾳ. καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ, ὅτε μὲν τὰ κατὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα διηγεῖτο, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλ' οἰκοδομῶν τι μέγα καὶ θαυμαστὸν, ἔλεγεν. ἐπειδὴ γὰρ ἠπιστεῖτο ὅτι περιέσται τοῦ βαρβάρου γυμνὸς, ὁ μηδὲ ὅπλα ἐνεγκεῖν δυνάμενος, ἠναγκάσθη παρασχεῖν ἀποδείξεις τῆς οἰκείας ἀνδρείας. καὶ τὸ κράσπεδον ὅτε ἀφεῖλε τοῦ Σαοὺλ, οὐκ ἐπιδεικνύμενος ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ πονηρὰν διακρουόμενος ὑποψίαν, ἣν κατεσκέδασαν αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ἀνελεῖν αὐτὸν ἤθελε. δεῖ τοίνυν πανταχοῦ τὴν αἰτίαν ζητεῖν. ὁ γὰρ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀκουόντων ὁρῶν, κἂν ἐγκωμιάζῃ ἑαυτὸν, οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλεῖσθαι ἄξιος, ἀλλὰ καὶ στεφανοῦσθαι· κἂν σιγᾷ τότε, ἐγκαλεῖσθαι

Marginal notes: γ. ἠδυ. — γ. ὑμῶν ζητοῦντ. — α. Βασ. ιβ. γ. — γ. λέγων — ἴσ. ἐπειδὴ εἶδεν — α. Βασ. ιβ. ιδ. καὶ ιε. — Ἀμ. ζ. ιδ. καὶ ιε. — Μιχ. γ. η. — γ. σιγῶν

σθαι ἄξιος. ἐπεὶ καὶ ὁ Δαβὶδ τότε εἰ ἐσίγησεν ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, οὐκ ἂν εἴασαν αὐτὸν ἐξελθεῖν ἐπὶ τὴν παράταξιν, οὐδὲ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἔστησε τρόπαιον. διὰ δὴ τοῦτο λέγει ἀναγκασθεὶς, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ. ἤ γὰρ ἂν παρ' αὐτοῖς ἠπιστήθη. ὁ γὰρ φθόνος ἐνέφραττεν αὐτῶν τὰς ἀκοάς. διόπερ ἐκείνους ἀφεὶς, τῷ μηδέπω βασκαίνοντι διαλέγεται.

ΗΘΙΚΟΝ

Δεινὸν γὰρ ἡ βασκανία, δεινόν· καὶ τῆς οἰκείας ἀναπείθει καταφρονεῖν σωτηρίας. οὕτω καὶ Κάϊν ἑαυτὸν ἀπώλεσε, καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ τούτου πατὴρ ἀνελὼν διάβολος. οὕτως ὁ Σαοὺλ δαίμονα πονηρὸν ἐκάλεσε κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· καὶ καλέσας, τὸν ἰατρὸν πάλιν ἐβάσκαινε. τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος. ᾔδει ὅτι ἐσώθη, καὶ ἀπολέσθαι μᾶλλον ἤθελεν, ἢ τὸν σώσαντα εὐδοκιμοῦντα ἰδεῖν. τί τούτου χαλεπώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ πάθους; οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι διαβόλου γέννημα τοῦτο εἰπών. καὶ ἐν μὲν ἐκείνῳ κενοδοξίας καρπὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ῥίζα. ἀμφότερα γὰρ ταυτὶ τὰ κακὰ, ἑαυτὰ συγκατασκευάζειν εἴωθεν. οὕτω δὴ καὶ τότε ἐβάσκαινεν ὁ Σαοὺλ, ἐπειδὴ εἶπον, Ἐπάταξε Δαβὶδ ἐν μυριάσιν· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; τί γὰρ, εἰπέ μοι, φθονεῖς; ὅτι ἐπῄνεσεν ὁ δεῖνα; καὶ μήν τοι χαίρειν ἔδει· ἄλλως δὲ, οὐδὲ οἶδας, εἰ ἀληθὴς ὁ ἔπαινος ἦ. [καὶ] διὰ τοῦτο πενθεῖς, ὅτι οὐκ ὢν θαυμαστὸς ἐπῃνέθη; καὶ μὴν ἐλεεῖν χρή. καὶ γὰρ ἐὰν μὲν ἀγαθὸς ἦ, οὐδεὶς φθονεῖ ἐπαινουμένου, ἀλλ' ἐπαινεῖ μετὰ τῶν εὐφημούντων· εἰ δὲ μὴ τοιοῦτος, τί δάκνῃ; τί κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς; ὅτι θαυμαστὸς τοῖς ἀνθρώποις; ἀλλ' ἀνθρώποις τοῖς σήμερον οὖσι, καὶ αὔριον οὐκ οὖσιν. ἀλλ' ὅτι δόξης ἀπολαύει; ποίας, εἰπέ μοι; περὶ ἧς ὁ προφήτης φησὶν, Ὅτι ἄνθος ἐστὶ χόρτου. διὰ τοῦτο οὖν βασκαίνεις, ὅτι οὐκ ἀχθοφορεῖς, οὐδὲ χόρτου περιφέρεις φορτία τοιαῦτα; εἰ δὲ αὐτός σοι ζηλωτὸς εἶναι δοκεῖ διὰ τοῦτο, τί μὴ καὶ δρυτόμοι καθ' ἑκάστην ἀχθοφοροῦντες ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ πόλει εἰσιόντες; οὐδὲν γὰρ τούτου ἄμεινον τοῦτο τὸ φορτίον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ σῶμα πιέζει μόνον· τοῦτο δὲ καὶ τὴν ψυχὴν πολλάκις παρέβλαψε, καὶ μείζονα παρέσχε τὴν ἀγωνίαν τῆς ἡδονῆς. κἂν γὰρ λέγων εὐδοκιμῇ, μείζονα ἔχει τὸν φόβον τῆς εὐφημίας· μᾶλλον δὲ, τὴν μὲν βραχεῖαν, τὸν δὲ διηνεκῆ. ἀλλὰ παρὰ ἄρχουσιν εὐδοκιμεῖ; κἀκεῖ πάλιν φθόνος καὶ κίνδυνος. ὃ γὰρ σὺ πρὸς αὐτὸν πάσχεις, τοῦτο καὶ ἕτεροι πλείους. ἀλλ' ἐπαινεῖται συνεχῶς; τοῦτο δουλείαν ποιεῖ πικράν. οὐ γὰρ τολμήσει τι πρᾶξαι ἀδεῶς τῶν κατὰ γνώμην, ἵνα μὴ προσκρούσῃ τοῖς δοξάζουσιν αὐτόν. δεσμὰ γὰρ αὐτῷ χαλεπὰ ἡ περιφάνεια. ὥστε ὅσῳ ἂν πλείοσι γνώριμος ἦ, τοσούτῳ πλείους ἔχει δεσπότας, καὶ ἐπιτείνεται τὰ τῆς δουλείας αὐτῷ, τῶν κυρίων αὐτοῦ πανταχοῦ φαινομένων. καὶ ὁ μὲν οἰκέτης, ὅταν ἀπαλλαγῇ τῆς ὄψεως τοῦ δεσπότου, καὶ ἀναπνεῖ, καὶ μετ' ἐλευθερίας ἐστὶν ἁπάσης· οὗτος δὲ πανταχοῦ δεσπόταις περιτυγχάνει. πάντων γὰρ δοῦλός ἐστι τῶν ἐν ἀγορᾷ φαινομένων. κἂν κατεπείγῃ τι τῶν ἀναγκαίων, οὐ τολμᾷ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, εἰ μὴ καὶ τῶν οἰκετῶν ἑπομένων, καὶ τοῦ ἵππου, καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας συγκεκροτημένης, ἵνα μὴ οἱ δεσπόται καταγνῶσι. κἂν φίλον ἴδῃ τινὰ τῶν γνησίων, οὐ θαρρεῖ μετὰ ἰσοτιμίας αὐτῷ διαλεχθῆναι. δέδοικε γὰρ τοὺς δεσπότας, μὴ καθέλωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δόξης. ὥστε ὅσῳ περιφανέστερός ἐστι, τοσούτῳ μᾶλλον δεδούλωται. κἂν πάθῃ τι τῶν ἀηδῶν, ἡ ὕβρις χαλεπωτέρα, ὅσῳ καὶ πλείους ἔχει τοὺς μάρτυρας, καὶ παρὰ ἀξίαν τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δὲ ἡ ὕβρις, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορά. καὶ γὰρ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐφηδομένους· ὥσπερ οὖν κἂν ἀγαθοῦ τινος ἀπολαύσῃ, πλείους τοὺς φθονοῦντας, καὶ βασκαίνοντας, καὶ καθελεῖν ἐσπουδακότας. τοῦτο οὖν ἀγαθὸν, εἰπέ μοι; τοῦτο δόξα; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἀδοξία, καὶ δουλεία, καὶ δεσμὰ, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν εἴποι τις φορτικόν. εἰ δὲ καὶ οὕτως ἐπέραστόν σοι ἡ παρὰ ἀνθρώπων δόξα, καὶ πάνυ σε θορυβεῖ παρὰ πολλῶν κροτούμενος ὁ δεῖνα· ὅταν ἴδῃς ἀπολαύοντα τῶν κρότων, πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὴν ἐκεῖ δόξαν. καὶ ὥσπερ θηρίον ἐπιὸν φεύ-

δὼν διαφυγεῖν, εἰς οἰκίσκον εἰσελθὼν ἀποκλείσας τὰς θύρας· οὕτω καὶ νῦν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν καταφυγή, καὶ τὴν ἀπόρρητον δόξαν ἐκείνην. οὕτω γὰρ καὶ ταύτην καταπατήσεις, καὶ ἐκείνης ἐπιλήψῃ ῥᾳδίως, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας ἀπολαύσεις, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κε. Ἐν ᾯ Δ' ΑΝ ΤΙΣ ΤΟΛΜΑ (ΕΝ ΑΦΡΟΣΥΝΗ ΛΕΓΩ) τολμῶ κἀγώ.

Ὁρᾷ πάλιν αὐτὸν ἀναδυόμενον, καὶ παραιτήσει χρώμενον, καὶ προδιορθώσει. καίτοι καὶ ἤδη πολλὰ τοιαῦτα εἴρηκεν· Ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ. καὶ πάλιν, Μή τίς με δόξῃ ἄφρονα εἶναι. εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθε. Ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ (ἐν ἀφροσύνῃ λέγω) τολμῶ κἀγώ. τόλμαν καὶ ἀφροσύνην καλεῖ τὸ περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγειν, καὶ ταῦτα ἀνάγκης οὔσης, παιδεύων ἡμᾶς ἐκ περιουσίας τὸ τοιοῦτον φεύγειν. εἰ γὰρ μετὰ τὸ πάντα ποιῆσαι, ἀχρείους δεῖ καλεῖν ἑαυτούς· οὐδεμιᾶς κατεπειγούσης αἰτίας, τίνος ἂν εἴη συγγνώμης ἄξιος * ἐπαίρων [τις] ἑαυτὸν καὶ κομπάζων; διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθε, καὶ ἐν λιμένι ναυάγιον ὑπέμεινεν, ὅτι τούτῳ προσέρρηξε τῷ σκοπέλῳ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μυρίαν ἀνάγκην ὁρῶν, ὅμως ἀναδύεται, καὶ συνεχῶς ἀναμιμνήσκει ὅτι ἀφροσύνης τὸ τοιοῦτόν ἐστι, καὶ τότε λοιπὸν κατατολμᾷ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀνάγκης ἀπολογίαν προβαλλόμενος, καί φησιν,

Λυκ. ιζ. ι.

* ἢ

22 Ἑβραῖοί εἰσι; κἀγώ. Ἰσραηλῖταί εἰσι; κἀγώ. Οὐ γὰρ ἦν πάντας τοὺς Ἑβραίους Ἰσραηλίτας εἶναι· ἐπεὶ καὶ Ἀμμανῖται, καὶ Μωαβῖται τοῦτο ἦσαν. διὸ ἐπήγαγεν ἐκκαθαίρων τὴν εὐγένειαν, καί φησι, Σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; κἀγώ *.

* [illegible] λέγων.

13 Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ.

Οὐκ ἠρκέσθη τῇ προτέρᾳ παραιτήσει, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν πάλιν αὐτῇ κέχρηται· παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. κρείττων αὐτῶν ἐγώ, καὶ βελτίων. καίτοι τὰς ἀποδείξεις εἶχε σαφεῖς τῆς ὑπεροχῆς· ἀλλ' ὅμως παραφροσύνην καὶ οὕτω τὸ πρᾶγμα καλεῖ. καὶ μὴν εἰ ψευδαπόστολοι ἦσαν, οὐκ ἔδει κατὰ σύγκρισιν εἰσάγειν τὴν ὑπεροχήν, ἀλλὰ ἀνελεῖν τὸ εἶναι αὐτοὺς διακόνους. ἀνεῖλε μὲν οὖν αὐτοὺς εἰπών, ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ. νῦν δὲ αὐτὸ οὐ ποιεῖ οὕτως. εἰς γὰρ ἐξέτασιν ἔμελλεν ὁ λόγος προβαίνειν. οὐδεὶς δὲ, ἐξετάσεως οὐκ οὔσης, ἁπλῶς ἀποφαίνεται· ἀλλὰ πρότερον κατὰ σύγκρισιν θεὶς τὴν διὰ τῶν πραγμάτων αἵρεσιν, ἐπιδείκνυται τὴν καὶ πολὺ στερρὰν οὖσαν. ἄλλως δὲ, γνώμην αὐτῶν ἐκείνων τίθησιν, οὐκ αὐτοῦ ἀπόφασιν, λέγων, διάκονοι Χριστοῦ εἰσι. καὶ εἰπών, ὑπὲρ ἐγώ, προάγει τὴν σύγκρισιν, καὶ δείκνυσι πῶς οὐκ ἀποφαινόμενος, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἐπίδειξιν ἐπάγων, ὃν χαρακτῆρα τῆς ἀποστολῆς διατηρεῖ. καὶ ἀφεὶς τὰ σημεῖα πάντα, ἀπὸ τῶν πειρασμῶν ἄρχεται, οὕτω λέγων·

χ. ἐπίδ.

Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως. Τοῦτο ἐκείνου μεῖζον, τὸ καὶ πλήττεσθαι καὶ μαστίζεσθαι. Ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπίτασις. Ἐν θανάτοις πολλάκις. Καθημέραν γάρ, φησιν, ἀποθνήσκω· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἔργῳ. πολλάκις γὰρ εἰς κινδύνους παρεδόθη θάνατον ἔχοντας.

α. Κορ. ιε. λα.

24 Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον ὑπὸ Ἰουδαίων.

Δια

Διὰ τί παρὰ μίαν; νόμος ἦν παλαιός, τὸν πλέον τῶν τεσσαράκοντα λαβόντα, ἄτιμον εἶναι παρ' αὐτοῖς. ἵνα οὖν μὴ ἡ τοῦ τύπτοντος ῥύμη καὶ ὁρμὴ πλέον ἐπενεγκοῦσα τοῦ ἀριθμοῦ ἄτιμον ποιήσῃ, ὥρισαν παρὰ μίαν τύπτεσθαι· ἵνα κἂν πλεονάσῃ ὁ τύπτων, μὴ ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ἐκπέσῃ, ἀλλ' εἴσω τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ νενομισμένου μείνας, μὴ ἀτιμάσῃ τὸν τυπτόμενον.

25 Τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα.

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ εὐαγγέλιον; ὅτι μακρὰς ὁδοὺς ἐστέλλετο καὶ διαποντίους.

Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Οἱ μὲν ἐν μέσῳ πελάγει φασίν· οἱ δέ, ὡς νηχόμενος· ὅπερ καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν. ἐκεῖνό γε οὔτε θαύματος ἄξιον, οὐδ' ἂν ὡς τῶν ναυαγίων μεῖζον τέθεικε.

26 Κινδύνοις ποταμῶν. Ἠναγκάζετο γὰρ καὶ διαπορθμεύειν ποταμούς.

Κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ. Πανταχοῦ μοι τὰ ἆθλα προὔκειτο, ἐν τόποις, ἐν χώραις, ἐν πόλεσιν, ἐν ἐρημίαις. Κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις. Ἕτερον εἶδος πολέμου. οὐ γὰρ οἱ ἐχθροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπεκρίνοντο τὴν ἀδελφότητα, ἔβαλλον· καὶ πολλῆς ἐδέετο τῆς εὐτονίας, καὶ πολλῆς τῆς συνέσεως.

27 Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ. Κίνδυνοι πόνους, πόνοι κινδύνους διεδέχοντο ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι συνεχώρουν. Ἐν ὁδοιπορίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι, 28 Χωρὶς τῶν παρεκτός.

Πλείονα τὰ παραλειφθέντα τῶν ἀπαριθμηθέντων μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὰ τὰ ἀπαριθμηθέντα ὅσα, ἔστιν εἰπεῖν· οὐδὲ γὰρ κατ' εἶδος αὐτὰ τέθεικεν· ἀλλ' ὧν μὲν εὔληπτος ἦν ὁ ἀριθμὸς καὶ βραχύς, ἐμνήσθη τούτων, τρὶς καὶ τρίς, λέγων, καὶ ἅπαξ· τῶν δὲ ἄλλων οὐκέτι οὕτω, διὰ τὸ πολλάκις ὑπομεμενηκέναι. καὶ οὐ λέγει τὰ ἐξ αὐτοῦ κατορθώματα, οἷον ὅτι τοσούσδε καὶ τοσούσδε ἐπέστρεψεν· ἀλλ' ἃ ἔπαθε μόνον ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος, ὁμοῦ μὲν μετριάζων, ὁμοῦ δὲ δεικνύς, ὅτι κἂν μηδὲν ἀνύηται, ἔστι τι πλέον πονούμενος. οὕτω γὰρ τὰ τῶν μισθῶν ἐστι πεπληρωμένα. Ἡ ἐπισύστασίς μου καθημερινή. Οἱ θόρυβοι, αἱ ταραχαί, αἱ πολιορκίαι τῶν δήμων, καὶ τῶν πόλεων ἔφοδοι. τούτῳ γὰρ μάλιστα πάντων ἐπολέμουν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ μάλιστα πάντων αὐτοὺς συνέχεε, καὶ μέγιστος τῆς μανίας ἔλεγχος ἦν, μεταταξάμενος ἀθρόον. καὶ πολὺς ὁ πόλεμος ἔπνει κατ' αὐτοῦ, παρὰ τῶν οἰκείων, παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, παρὰ τῶν ὑποκρινομένων. καὶ πανταχοῦ κύματα καὶ κρημνοί, ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἐν τῇ ἀοικήτῳ, ἐν τῇ γῇ, ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἔξωθεν, ἔσωθεν. καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ηὐπόρει τροφῆς, οὐδὲ ψιλῆς περιβολῆς, ἀλλ' ὁ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιστής, γυμνὸς ἠγωνίζετο, καὶ λιμώττων ἐπύκτευε· τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ χρηματίζεσθαι· καὶ οὐκ ἐδυσχέραινεν, ἀλλὰ χάριτας ᾔδει τούτων τῷ ἀγωνοθέτῃ. Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν.

Τοῦτο δὲ κεφάλαιον ἁπάντων, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ διεσπᾶτο, καὶ ἡ διάνοια διετέμνετο. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἔξωθεν προσέβαλεν, ἱκανὸς ὁ ἔνδον πόλεμος, τὰ κύματα τὰ ἐπάλληλα, αἱ νιφάδες τῶν φροντίδων, ὁ πόλεμος τῶν λογισμῶν. εἰ γὰρ οἰκίας τις μιᾶς προνοῶν, καὶ οἰκέτας ἔχων, καὶ ἐπιτρόπους, καὶ οἰκονόμους, οὐδὲ ἀναπνεῖ πολλάκις ὑπὸ τῶν φροντίδων, οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἐνοχλοῦντος· ὁ δὲ οὐκ οἰκίας μιᾶς, ἀλλὰ καὶ πόλεων, καὶ δήμων, καὶ ἐθνῶν, καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης τὴν φροντίδα ἔχων, καὶ ὑπὲρ τηλικούτων πραγμάτων, καὶ τοσούτων ὄντων τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ μόνος ὤν, καὶ τοσαῦτα πάσχων, καὶ οὕτω κηδόμενος, ὡς οὐδὲ πατὴρ παίδων, ἐννόησον τί ὑπέμενεν. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, τί γὰρ εἰ ἐμερίμνα μέν, ἐμερίμνα δὲ ἁπλῶς; ἐπήγαγε καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς φροντίδος, λέγων,

29 Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Οὐκ εἶπεν, οὐ κοινωνῶ τῇ ἀθυμίᾳ· ἀλλ' ὡς ἐν

αὐτῷ

αὐτῶν ὢν τῶν παθῶν, ὡς ἐν αὐτῇ ὢν τῇ ἀῤῥωστίᾳ, οὕτω θορυβοῦμαι καὶ ταράττομαι. Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Ὅρα πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀδύνης, πῶς πάρεστιν ἐν τῇ τῆς πυρώσεως προσηγορίᾳ. ἐμπίπραμαι, καίομαι, φησίν· ὃ δὴ πάντων μεῖζον ἦν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ εἰ καὶ σφοδρά, ἀλλὰ καὶ παροδεύεται ταχέως, καὶ τὴν ὀδύνην εἶχεν ἀμβλυντον· τοῦτο δὲ ἦν τὸ θλίβον αὐτόν, καὶ στενοχωροῦν, καὶ διαπτεάσχον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ἀσθενούντων τοιαῦτα πάσχειν, εἰ καὶ ὁστισοῦν ἦν. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν μειζόνων μὲν ἔλεγε, τῶν δὲ ἐλαττόνων κατεφρόνει· ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπεῤῥιμμένον ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἐτίθετο. διὸ καὶ ἔλεγε, τίς ἀσθενεῖ; δηλαδὴ ὅτι ὅστις ἂν ᾖ. καὶ καθάπερ αὐτὸς ὢν ἡ ἐκκλησία ἡ κατὰ τῆς οἰκουμένης, οὕτω καθ' ἕκαστον ὠδύνατο μέλος.

ἴσ. ἤλγει, γ. φησί,

30 Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι.

Ὁρᾷς ὅτι οὐδαμοῦ ἀπὸ σημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν διωγμῶν καυχᾶται, καὶ τῶν πειρασμῶν; τοῦτο γάρ, φησιν, ἀσθενείας. καὶ ποικίλον τὸν πόλεμον δείκνυσι. καὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐπολέμουν, καὶ τὰ ἔθνη πρὸς αὐτὸν ἵστατο, καὶ οἱ ψευδάδελφοι αὐτῷ ἐπύκτευον, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτὸν ἐλύπουν ἀσθενοῦντες καὶ σκανδαλιζόμενοι. πάντοθεν αὐτῷ θόρυβος καὶ ταραχή, ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. οὗτος ἀποστολικὸς χαρακτήρ· διὰ τούτων ὑφαίνεται εὐαγγέλιον.

γ. ἀνίστατο

31 Ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ οἶδεν, ὅτι οὐ ψεύδομαι.

32 Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων. Τί δήποτε ἐνταῦθα διαβεβαιοῦται καὶ πιστοῦται, ἐπ' οὐδενὸς τῶν προτέρων τοῦτο ποιήσας; ὅτι ἴσως τοῦτο ἀρχαιότερον ἦν καὶ ἀδηλότερον· ἐκεῖνα δὲ καὶ αὐτοῖς γνώριμα, ἡ μέριμνα τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. θέα τοίνυν τὸν πόλεμον ὅσος, εἴγε δι' αὐτὸν τὴν πόλιν ἐφρούρει. ὅταν δὲ τὸν πόλεμον εἴπω, τὸν ζῆλον λέγω τοῦ Παύλου. εἰ γὰρ μὴ σφοδρὸς ἔπνει, οὐκ ἂν εἰς τοσαύτην ἀνῆψε τὸν ἐθνάρχην μανίαν. Ταῦτα ψυχῆς ἀποστολικῆς, τὸ πάσχειν τοσαῦτα, καὶ μηδαμοῦ παρεκτρέπεσθαι, ἀλλὰ φέρειν γενναίως τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ μὴ ὁμόσε χωρεῖν τοῖς κινδύνοις, μηδὲ ἐπιπηδᾶν. ὅρα γοῦν ἐνταῦθα πῶς ἠνέσχετο διαφυγεῖν τὴν πολιορκίαν, Διὰ θυρίδος χαλασθεὶς ἐν σαργάνῃ.

Εἰ γὰρ καὶ ἐπεθύμει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, ἀλλ' ὅμως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἤρα σωτηρίας. διὸ πολλάκις καὶ τοιαῦτα ἐμηχανᾶτο, τηρῶν ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι· καὶ οὐ παρῃτεῖτο οὐδὲ ἀνθρωπίνοις χρήσασθαι μηχανήμασιν, ἡνίκα ἀπῄτει καιρός· οὕτως ἦν νήφων καὶ ἐγρηγορώς. ἔνθα μὲν γὰρ ἄφυκτα ἦν κακά, τῆς χάριτος ἔδει μόνης· ἔνθα δὲ σύμμετρος ὁ πειρασμός, πολλὰ καὶ οἴκοθεν ἐπενόει· κἀνταῦθα πάλιν τῷ Θεῷ τὸ πᾶν λογιζόμενος. καὶ καθάπερ τις σπινθὴρ πυρὸς ἀσβέστου εἰς πέλαγος ἐμπεσών, κυμάτων πολλῶν ἐπιόντων βαπτίζοιτο, καὶ πάλιν ἀνέρχοιτο λαμπρός· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, νῦν μὲν ἐχώννυτο κινδυνεύων, νῦν δὲ αὖθις διαδύς, φαιδρότερος ἀνῄει, τῷ πάσχειν κακῶς περιγινόμενος.

ἴσ. αὖθις

ΗΘΙΚΟΝ Αὕτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τοῦτο τῆς ἐκκλησίας τὸ τρόπαιον, οὕτως ὁ διάβολος βάλλεται, πασχόντων ἡμῶν κακῶς. ἡμῶν γὰρ πασχόντων ἁλίσκεται, καὶ πάσχει κακῶς, ὅταν ἡμᾶς ποιεῖν βούληται. ὅπερ καὶ ἐπὶ Παύλου συνέβαινε· καὶ ὅσῳ μεῖζον ἐπῆγε τοὺς κινδύνους, τοσούτῳ μᾶλλον ἡττᾶτο. οὐδὲ γὰρ ἓν εἶδος κατεσκεύαζε πειρασμῶν, ἀλλὰ ποικίλον καὶ διάφορον. τὰ μὲν γὰρ πόνον εἶχε, τὰ δὲ ἀθυμίαν, τὰ δὲ φόβον, τὰ δὲ ὀδύνην, τὰ δὲ φροντίδα, τὰ δὲ αἰσχύνην, τὰ δὲ πάντα ὁμοῦ. ἀλλ' ὅμως ἐν πᾶσιν ἐκράτει. καὶ καθάπερ στρατιώτης εἷς τὴν οἰκουμένην πολεμοῦσαν ἔχων ἅπασαν, ἐν μέσοις στρέφοιτο τοῖς τάγμασι τῶν πολεμίων, καὶ μηδὲν πάσχοι δεινόν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος μόνος ἐν βαρβάροις, ἐν Ἕλλησι, πανταχοῦ γῆς, πανταχοῦ θαλάσσης φαινόμενος, ἀχείρωτος ἔμενε. καὶ ὥσπερ τις σπινθὴρ

εἰς

εἰς καλάμην καὶ χόρτον ἐμπίπτων, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν μετατίθησι τὰ καιόμενα· οὕ-
τω καὶ οὗτος ἅπασιν ἐπιών, πάντα μετίστα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μάρρου δίκην πάντα ἐπι-
ών, καὶ ἀνατρέπων τὰ κωλύματα. καὶ καθάπερ τις ἀθλητὴς αὐτὸς παλαίων, τρέχων, πυ-
κτεύων, ἢ στρατιώτης τειχομαχῶν, πεζομαχῶν, ναυμαχῶν, οὕτω πᾶν εἶδος μετῄει μάχης,
5 καὶ πῦρ ἔπνει, καὶ πᾶσιν ἀπρόσιτος ἦν, ἑνὶ σώματι καταλαμβάνων τὴν οἰκουμένην, μιᾷ
γλώττῃ πάντας περιϊστάμενος. οὐχ οὕτως αἱ πολλαὶ σάλπιγγες ἐνέπιπτον τοῖς λίθοις τῆς τῶν Ἱερι-
χουντίων πόλεως, καὶ καθῄρουν αὐτούς, ὡς ἡ τούτου φωνὴ ἠχοῦσα τὰ ὀχυρώματα τὰ διαβολι-
κὰ καὶ ἔρριπτε χαμαί, καὶ τοὺς ἐναντίους πρὸς αὐτὸν μετέστησι. καὶ ἡνίκα συνέλεξεν αἰχμαλώ-
των πλῆθος, αὐτὸς τούτους ὁπλίσας, οἰκεῖον στρατόπεδον πάλιν ἐποίει, καὶ δι' αὐτῶν ἐκρά-
10 τει θαυμαστῶς. Δαβὶδ τὸν Γολιὰθ καταφέρει ἀπὸ λίθου μόνου ἑνός· ἀλλ' εἰ τὰ Παύ-
λου κατορθώματα ἐξετάσεις, παιδὸς ἔργον ἐκεῖνο, καὶ ὅσον ποιμένος καὶ στρατηγοῦ τὸ μέσον, το-
σοῦτον ὄψει τὸ διάφορον. οὗτος γὰρ οὐ λίθον ῥίπτων κατέφερε τὸν Γολιάθ, ἀλλὰ φθεγγόμενος
μόνον ἅπασαν τοῦ διαβόλου κατέλυε τὴν φάλαγγα· καὶ καθάπερ λέων βρυχώμενος, καὶ φλό-
γα ἀπὸ τῆς γλώττης ἀφιείς, οὕτω πᾶσιν ἀφόρητος, καὶ πανταχοῦ μετεπήδα συνεχῶς. ἔ-
15 δραμεν ἐπὶ τούτους, ἦλθεν ἐπ' ἐκείνους, μετέστη πρὸς τούτους, ἀπεπήδησε πρὸς ἑτέρους, ἀ-
νέμου ταχύτερον ἐπιών, καὶ καθάπερ μίαν οἰκίαν, ἢ πλοῖον ἕν, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν κυ-
βερνῶν, τοὺς μὲν βαπτιζομένους ἀνέλκων, τοὺς δὲ ἰλιγγιῶντας στηρίζων, τοῖς ναύταις παρακε-
λευόμενος, ἐπὶ τῶν αὐχένων καθήμενος, τὴν πρῷραν περισκοπῶν, σχοινία τείνων, κώπην
μεταχειρίζων, ἱστὸν ἕλκων, πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, πάντα αὐτὸς ὤν, καὶ ναύτης, καὶ κυ-
20 βερνήτης, καὶ πρωρεύς, καὶ ἱστίον, καὶ πλοῖον, καὶ πάντα πάσχων, ἵνα τὰ ἑτέρων λύσῃ κακά. σκό-
πει δέ· ὑπέστη ναυάγιον, ἵνα τὸ ναυάγιον παύσῃ τῆς οἰκουμένης. νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ
πεποίηκεν, ἵνα τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης ἀνιμήσηται. ἐν κόπῳ γέγονεν, ἵνα τοὺς κοπιῶντας
ἀναπαύσῃ. πληγὰς ὑπέμεινεν, ἵνα τοὺς ὑπὸ τοῦ διαβόλου πληγέντας ἰάσηται. ἐν φυλα-
καῖς διέτριψεν, ἵνα τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ σκότῳ καθημένους εἰς φῶς ἐξαγάγῃ. ἐν θανάτοις
25 πολλάκις, ἵνα θανάτων ἀπαλλάξῃ χαλεπῶν. πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλα-
βεν, ἵνα αὐτοὺς τοὺς ταῦτα ποιοῦντας ἐλευθερώσῃ τῆς τοῦ διαβόλου μάστιγος. ἐρραβδίσθη,
ἵνα ὑπὸ τὴν ῥάβδον καὶ τὴν βακτηρίαν ἀγάγῃ τοῦ Χριστοῦ. ἐλιθάσθη, ἵνα ἀπαλλάξῃ τῶν
ἀναισθήτων λίθων. ἐν ἐρημίᾳ γέγονεν, ἵνα τῆς ἐρημίας ἐξέληται. ἐν ὁδοιπορίαις, ἵνα στή-
σῃ πλανωμένους, καὶ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν ὁδὸν ἀνοίξῃ. ἐν πόλεσιν ἐκινδύνευ-
30 σεν, ἵνα τὴν ἄνω πόλιν ὑποδείξῃ. ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἵνα ἀφέληται τοῦ χαλεπωτέρου λιμοῦ.
ἐν γυμνότητι, ἵνα ἀσχημονοῦντας ἐνδύσῃ τὴν στολὴν τοῦ Χριστοῦ. ἐν ἐπιστασίᾳ ὄχλου, ἵνα
τῆς περιστάσεως τῶν δαιμόνων ἀπαγάγῃ. ἐπυρώθη, ἵνα σβέσῃ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ
διαβόλου. διὰ θυρίδος ἀπὸ τείχους ἐχαλάσθη, ἵνα κάτωθεν ἄνω διαπέμψῃ τοὺς ἐρριμ-
μένους χαμαί. ἔτι οὖν φθεγξόμεθα, οὐδὲ εἰδότες ἅπερ ἔπαθε Παῦλος; ἔτι χρημάτων μνη-
35 σθησόμεθα; ἔτι γυναικός, καὶ πόλεως, καὶ ἐλευθερίας, ἐκεῖνον αὐτῆς τῆς ζωῆς μυριάκις κα-
ταφρονοῦντα ἰδόντες; ὁ μάρτυς ἅπαξ ἀποθνήσκει· ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος, ἑνὶ σώματι καὶ
μιᾷ ψυχῇ τοσούτους κινδύνους ὑπέμεινεν, ὅσοι καὶ ἀδαμάντινον ἱκανοὶ θορυβῆσαι ψυχήν.
καὶ ἅπερ ἅπαντες ἐν τοσούτοις σώμασιν οἱ ἅγιοι ἔπαθον, ταῦτα αὐτὸς ἐν ἑνὶ πάντα ὑπήνεγ-
κε· καθάπερ εἰς στάδιον τὴν οἰκουμένην εἰσελθών, καὶ πρὸς πάντας ἀποδυσάμενος, οὕτως
40 ἵστατο γενναίως. καὶ γὰρ ᾔδει τοὺς πυκτεύοντας αὐτῷ δαίμονας· διὸ καὶ λαμπρὸς εὐθέως ἐκ
προοιμίων ἐφάνη. ἐξ αὐτῆς τῆς βαλβῖδος καὶ μέχρι τέλους ὅμοιος διέμεινε· μᾶλλον δὲ
καὶ ἐπέτεινε τὸν διωγμόν, ἐγγὺς τοῦ βραβείου γινόμενος. καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι τοσαῦτα πά-
σχων καὶ ποιῶν, σφόδρα μετριάζειν ᾔδει. καὶ γὰρ εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν τῆς διηγήσεως τῶν
οἰκείων κατορθωμάτων, ταχέως ἅπαντα παρέδραμε. καίτοιγε μυρίας βίβλους ἐνέπλησεν

ἄν,

αἱ, εἰ τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐξαπλῶσαι ἠβούλετο, καὶ τὰς ἐκκλησίας εἶπεν ἃς ἐμερίμνα, εἰ τὰς φυλακὰς καὶ τὰ ἐν αὐταῖς κατορθώματα, εἰ τῶν ἄλλων καθεκάστην τὰς περιστάσεις, τὰς ἐφόδους. ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε. ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες, καὶ μετριάζειν μάθωμεν, καὶ μηδέποτε ἐν πλούτῳ καυχᾶσθαι, μηδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις βιωτικοῖς, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι ταῖς διὰ τὸν Χριστόν, καὶ ἐπὶ ταύταις, ὅταν ἀνάγκη γένηται. ὡς εἰ μηδὲν εἴη τὸ κατεπεῖγον, μηδὲ τούτων μνημονεύωμεν, ἵνα μὴ ἐπαιρώμεθα, ἀλλὰ ἁμαρτημάτων μόνων. οὕτω γὰρ ἀπαλλαγησόμεθα αὐτῶν ῥᾳδίως, καὶ τὸν Θεὸν ἵλεων ἕξομεν, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτευξόμεθα ζωῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

κεφ. ιϛ. Λογ. κϛ. 1 ΚΑΥΧΑΣΘΑΙ ΔΗ ΟΥ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΜΟΙ. ΕΛΕΥσομαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου.

Τί τοῦτο; ὁ τοσαῦτα εἰπών, φησι, καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοί φησιν, ὡς οὐδὲν εἰρηκώς; οὐχ ὡς οὐδὲν εἰρηκώς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέλλει μεταβαίνειν εἰς ἕτερον εἶδος καυχήσεως, ὃ μισθὸν μὲν οὐκ ἔχει τοσοῦτον, λαμπρότερον δὲ δοκεῖ δεικνύναι τοῖς πολλοῖς, οὐ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσι, φησι, καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι. τὰ γὰρ μεγάλα καυχήματα, ταῦτα ἅπερ ἀπηριθμήσατο, τὰ τῶν πειρασμῶν. ἔχει δὲ καὶ ἕτερα λέγειν, τὰ τῶν ἀποκαλύψεων, τὰ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων. καὶ τίνος ἕνεκεν φησιν, οὐ συμφέρει μοι; ἵνα μή με εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ, φησί. τί λέγεις; ἂν γὰρ μὴ εἴπῃς αὐτά, οὐκ οἶδας αὐτά; ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἐπαιρόμεθα αὐτοὶ εἰδότες αὐτά, καὶ εἰς ἄλλους ἐκφέροντες. οὐ γὰρ ἡ τῶν κατορθωμάτων φύσις ἐπαίρειν εἴωθεν, ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν μαρτυρία καὶ γνῶσις. διὰ τοῦτο οὖν φησιν, οὐ συμφέρει μοι, καὶ ἵνα μὴ μείζονα ἐνθῶ περὶ ἐμοῦ ἔννοιαν τοῖς ἀκούουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι, καὶ τὰ οὐκ ὄντα περὶ ἑαυτῶν ἔλεγον· οὗτος δὲ καὶ τὰ ὄντα ἀποκρύπτεται, καὶ ταῦτα ἀνάγκης τοσαύτης ἐπικειμένης. καί φησιν, οὐ συμφέρει μοι, παιδεύων ἅπαντας ἐκ πολλῆς περιουσίας τὸ τοιοῦτον φεύγειν. οὐδὲν γὰρ ἔχει τὸ πρᾶγμα κέρδος, ἀλλὰ καὶ βλάβην, πλὴν ἐὰν μὴ ἀναγκαία τις ἡ πρόφασις καὶ ὠφέλιμος ἡ εἰς τοῦτο ἐνάγουσα. εἰπὼν τοίνυν τοὺς κινδύνους, τοὺς πειρασμούς, τὰς ἐπιβουλάς, τὰς ἀθυμίας, τὰ ναυάγια, ἐφ' ἕτερον μεθίσταται καυχήσεως εἶδος, λέγων,

2 Οἶδα ἄνθρωπον πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων (εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν) ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ.

3 Καὶ οἶδα ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον (εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα.)

4 Καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

5 Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι· ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι. Μεγάλη μὲν αὕτη ἡ ἀποκάλυψις. οὐκ αὕτη δὲ γέγονε μόνη, ἀλλὰ καὶ ἕτεραι πλείους· αὐτὸς δὲ μίαν ἐκ πολλῶν τίθησιν. ὅτι γὰρ πολλαὶ ἦσαν, ἄκουσον τί φησι· τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. καὶ μὴν εἴποι τις ἄν, εἰ κρύψαι ἤθελε, παντελῶς ἔδει μὴ δοῦναι αἴνιγμα, μηδὲ εἰπεῖν τι τοιοῦτον· εἰ δὲ εἰπεῖν ἤθελε, σαφῶς εἰπεῖν. τίνος οὖν ἕνεκεν οὔτε σαφῶς εἶπεν, οὔτε ἐσίγησεν; ἵνα κἀνταῦθα δείξῃ ὅτι ἄκων ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται. διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἔθηκε τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς αὐτοῦ

μέμνηται, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἂν ὁ τοσοῦτον καρτερήσας χρόνον, νῦν ἂν ἐξεῖπεν. εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ ἀνάγκη· ἀλλ' ὅμως ἐσίγησεν ἄν, εἰ μὴ τοὺς ἀδελφοὺς ἀπολλυμένους ἑώρα. εἰ δὲ ἐκ προοιμίων τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος, ὥστε τοιαύτης καταξιωθῆναι ἀποκαλύψεως ὅτε οὔπω τοιαῦτα κατορθώματα εἶχεν· ἐννόησον ἡλίκος ἐν τεσσαρεσκαίδεκα ἔτεσι γέγονεν. ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ μετριάζει, τὰ μὲν εἰπεῖν, τὰ δὲ ὁμολογεῖν ἠγνοηκέναι. ὅτι μὲν γὰρ ἡρπάγη, εἶπεν· εἴτε δὲ ἐν σώματι, εἴτε οὐκ ἐν σώματι, οὐκέτι φησὶν εἰδέναι. καίτοιγε ἐξήρκει τὴν ἁρπαγὴν εἰπόντι, σιγῆσαι· νυνὶ δὲ μετριάζων, καὶ τοῦτο προστίθησι. τί οὖν; ὁ νοῦς ἡρπάγη καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα νεκρὸν ἔμεινεν; ἀλλὰ τὸ σῶμα ἡρπάγη; ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἠγνόει ὁ ἁρπαγεὶς, καὶ τοιούτων καὶ τοσούτων τυχὼν ἀπορρήτων, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. ὅτι μὲν γὰρ ἐν παραδείσῳ ἦν, ᾔδει, καὶ ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ ἦν οὐρανῷ, οὐκ ἠγνόει· τὸν δὲ τρόπον οὐκ ᾔδει σαφῶς. σκόπει δὲ καὶ ἑτέρωθεν αὐτοῦ τὸ ἄτυφον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Δαμασκηνῶν πόλεως πιστοῦται τὸν λόγον· ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι. οὐδὲ γὰρ σφόδρα αὐτὸ κατασκευάσαι ἠβούλετο, ἀλλ' εἰπεῖν καὶ αἰνίξασθαι μόνον. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι, οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι ἕτερός τις ἦν ὁ ἁρπαγείς· ἀλλ' ὡς ἐνεχώρει καὶ δυνατὸν ἦν καὶ εἰπεῖν, καὶ διακρούσασθαι τὸ περὶ αὑτοῦ εἰπεῖν φανερῶς, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον. ποία γὰρ ἀκολουθία ἦν, περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον, ἄλλον παραγαγεῖν εἰς μέσον; τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως αὐτὸ τέθεικεν; οὐκ ἦν ἴσον εἰπεῖν, ἡρπάγην, καὶ οἶδα ἁρπαγέντα· καὶ καυχῶμαι ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, καὶ ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι. εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ πῶς ἔνι χωρὶς σώματος ἁρπαγῆναι; ἐρήσομαι αὐτὸν, πῶς δὲ ἔνι μετὰ σώματος ἁρπαγῆναι; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείνου ἀπορώτερον, ἐὰν λογισμοῖς ἐξετάζῃς, καὶ μὴ τῇ πίστει παραχωρῇς. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἡρπάγη; ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν αὐτὸν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἔλαττον ἔχειν τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι συνεγένοντο τῷ Χριστῷ, οὗτος δὲ οὐδαμῶς, διὰ τοῦτο εἰς δόξαν ἥρπασε καὶ τοῦτον εἰς τὸν παράδεισον. πολὺ γὰρ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου, καὶ πανταχοῦ ᾔδετο. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι. τίνος ἕνεκεν; εἰ γὰρ ἄλλος ἡρπάγη, σὺ τί καυχᾷ; ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα ἔλεγεν. εἰ δὲ ἐπήγαγεν, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι· οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι, ἀνάγκης οὐκ οὔσης, οὐδὲν ἐρῶ τοιοῦτον ἁπλῶς καὶ εἰκῇ· ἢ συσκιάζων πάλιν τὸ εἰρημένον, ὡς ἐνεχώρει. ὅτι γὰρ περὶ ἑαυτοῦ πᾶς ὁ λόγος ἦν, καὶ τὰ ἑξῆς δηλοῖ. ἐπήγαγε γὰρ λέγων,

6 Ἐὰν δὲ καὶ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων. ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ.

Πῶς οὖν ἔμπροσθεν ἔλεγες, Ὄφελον ἠνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, καὶ, Ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ὡς ἐν ἀφροσύνῃ· ἐνταῦθα δὲ, ἐὰν δὲ καὶ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων; οὐ κατὰ τὸ καυχᾶσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ψεύδεσθαι. εἰ γὰρ τὸ καυχᾶσθαι ἀφροσύνης, πόσῳ μᾶλλον τὸ ψεύδεσθαι; κατὰ τοῦτο οὖν, φησιν, οὐκ ἔσομαι ἄφρων. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. Φείδομαι δὲ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὡμολογημένη αἰτία. καὶ γὰρ καὶ θεοὺς αὐτοὺς ἐνόμισαν διὰ τὸ μέγεθος τῶν σημείων. καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν στοιχείων ἀμφότερα πεποίηκεν ὁ Θεὸς, καὶ ἀσθενῆ, καὶ λαμπρὰ κατασκευάσας, τὸ μὲν, ἵνα κηρύξῃ τὴν αὐτοῦ δύναμιν, τὸ δὲ, ἵνα κωλύσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν πλάνην· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα καὶ θαυμαστοὶ ἦσαν, καὶ ἀσθενεῖς, ὥστε δι' αὐτῶν τῶν ἔργων παιδεύεσθαι τοὺς ἀπίστους. εἰ γὰρ μένοντες θαυμαστοὶ μόνον, καὶ μηδὲν ἀσθενείας δεῖγμα φέροντες, λόγῳ τοὺς πολλοὺς ἀπῆγον τοῦ * μείζονα περὶ αὐτῶν ὑποπτεύειν τῆς ἀληθείας, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν ἤνυσαν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἂν κατεσκεύασαν. αἱ γὰρ διὰ τῶν λόγων γινόμεναι παραιτήσεις, ταπεινοφροσύνης ἂν ἔδοξαν εἶναι μᾶλλον, καὶ πλέον αὐτοὺς θαυμασθῆναι παρεσκεύασαν. διὰ τοῦτο, ἔργῳ καὶ πράγμασιν

Λουκ. κγ. μγ.

β. Κορ. ια. α. καὶ ιζ.

πράγμασιν ἡ ἀσθένεια αὐτῶν ἐξεκαλύπτετο. καὶ τοῦτο ἴδοι τις ἂν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ γενομένων ἀνθρώπων. καὶ γὰρ ὁ Ἠλίας θαυμαστὸς ἦν, ἀλλ' ἠλέγχθη ποτὲ ὑπὸ δειλίας. καὶ ὁ Μωϋσῆς μέγας· ἀλλὰ καὶ οὗτος δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ πάθος ἐδραπέτευσε. ταῦτα δὲ ἔπασχον, τοῦ Θεοῦ ἀφισταμένου, καὶ συγχωροῦντος ἐλεγχθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. εἰ γὰρ, ἐπειδὴ ἐξήγαγεν αὐτοὺς, λέγουσι, Ποῦ ἐστι Μωϋσῆς; εἰ καὶ εἰσήγαγε, τί οὐκ ἂν εἶπον; διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησι, φείδομαι μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται. οὐκ εἶπεν, εἴπῃ, ἀλλ', ἵνα μηδὲ λογίσηταί τι μεῖζον τῆς ἀξίας τῆς ἐμῆς. ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι περὶ αὐτοῦ πᾶς ὁ λόγος. διὸ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι. οὐκ ἂν, εἰ περὶ ἑτέρου ἔμελλεν ἐρεῖν ἅπερ εἶπε, τοῦτο εἶπε. τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐ συμφέρει περὶ ἑτέρου καυχᾶσθαι; ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ τούτων ἀξιωθείς· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

7 Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος Σατᾶν ἵνα με κολαφίζῃ. Τί λέγεις; ὁ τὴν βασιλείαν οὐδὲν εἶναι νομίζων, οὐδὲ τὴν γέενναν πρὸς τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ, τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἐνόμιζέ τι εἶναι τιμὴν, ὥστε καὶ ἐπαρθῆναι, καὶ διηνεκοῦς δεῖσθαι τοῦ χαλινοῦ; οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα κολαφίσῃ, ἀλλ' ἵνα κολαφίζῃ. καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; ὅταν ἀνακαλύψωμεν τίς ποτέ ἐστιν ὁ σκόλοψ, καὶ τίς ὁ ἄγγελος τοῦ Σατᾶν, τότε καὶ τοῦτο ἐροῦμεν. τινὲς μὲν οὖν κεφαλαλγίαν τινὰ ἔφασαν αὐτὸν λέγειν ὑπὸ τοῦ διαβόλου γινομένην. ἀλλὰ μὴ γένοιτο. οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα τοῦ Παύλου ταῖς τοῦ διαβόλου χερσὶν ἐξεδόθη, ὅπου γε αὐτὸς ὁ διάβολος ἐπιτάγματι μόνον εἶκεν αὐτῷ τῷ Παύλῳ· καὶ νόμους αὐτῷ καὶ ὅρους ἐτίθει, ὅτε τὸν πορνεύοντα παρέδωκεν εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός· καὶ ὑπερβῆναι τούτους οὐκ ἐτόλμησεν ἐκεῖνος. τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; Σατᾶν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ. καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, τοὺς ἀντικειμένους οὕτως ἐκάλεσεν ἡ γραφή. καὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος διηγουμένη φησὶν, Οὐκ ἦν Σατᾶν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ· τουτέστιν, ἀντικείμενος, πολεμῶν, ἢ ἐνοχλῶν. ὃ τοίνυν λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς προχωρῆσαι τὸ κήρυγμα, τὸ φρόνημα καταστέλλων ἡμῶν· ἀλλὰ συνεχώρησε τοῖς ἀντικειμένοις ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν. τοῦτο μὲν γὰρ ἱκανὸν ἦν κατασπάσαι τὸ φρόνημα· ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι, τὸ τῆς κεφαλαλγίας. ἀγγέλους τοίνυν Σατᾶν λέγει Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, τοὺς περὶ Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν, πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ, τοὺς φιλονεικοῦντας αὐτῷ καὶ πολεμοῦντας, τοὺς ἐμβάλλοντας εἰς δεσμωτήριον, τοὺς δέροντας, τοὺς ἀπάγοντας· ἐπειδὴ τὰ τοῦ Σατανᾶ ἔπραττον. ὥσπερ οὖν υἱοὺς διαβόλου καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους τὰ ἐκείνου ζηλοῦντας, οὕτω καὶ ἀγγέλους Σατᾶν ἅπαντας τοὺς ἀντιπίπτοντας. τοῦτο οὖν, φησιν, ἐδόθη μοι σκόλοψ, ἵνα με κολαφίζῃ. οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιούτους ὁπλίζοντος (μὴ γένοιτο) οὐ κολάζοντος, οὐδὲ τιμωρουμένου, ἀλλὰ συγχωροῦντος καὶ ἀφιέντος τέως.

8 Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα· Τουτέστι, πολλάκις. καὶ τοῦτο πολλῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ μὴ κρύψαι ὅτι οὐκ ἔφερε τὰς ἐπιβουλὰς, ὅτι ἔκαμνε, καὶ δεήσεως ἐδεῖτο ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς.

9 Καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· Τουτέστιν, ἀρκεῖ σοι ὅτι νεκροὺς ἐγείρεις, ὅτι τυφλοὺς θεραπεύεις, ὅτι λεπροὺς καθαίρεις, ὅτι τὰ ἄλλα θαυματουργεῖς. μὴ ζήτει καὶ τὸ ἀκίνδυνον, καὶ τὸ ἀδεὲς, καὶ τὸ χωρὶς πραγμάτων κηρύττειν. ἀλλὰ ἀλγεῖς, καὶ ἀθυμεῖς; μὴ δόξῃ τοῦτο ἀσθενείας εἶναι ἐμῆς, τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, καὶ δέροντάς σε, καὶ ἐλαύνοντας, καὶ μαστίζοντας. τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ δείκνυσί μου τὴν δύναμιν. ἡ γὰρ δύναμίς μου, φησιν, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ὅταν διωκόμενοι τῶν διωκόντων περιγίνησθε, ὅταν ἐλαυνόμενοι τῶν ἐλαυνόντων κρατῆτε, ὅταν δεσμούμενοι τοὺς δεσμοῦντας τρέπησθε. μὴ τοίνυν ζήτει τὰ περιττά. ὁρᾷς πῶς ἄλλην μὲν αἰτίαν

τίνα αὐτὸς ᾐτήσατο, ἄλλην δὲ ὁ Θεὸς; αὐτὸς μὲν γὰρ λέγει, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί· τὸν δὲ Θεὸν εἰρηκέναι φησὶν, ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τοῦτο συγχωρεῖ. οὐ τοίνυν περιττὸν μόνον ζητεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπισκοτοῦν τῇ τῆς δυνάμεώς μου δόξῃ πρᾶγμα. τὸ γὰρ, ἀρκεῖ σοι, τοῦτο δηλοῦντός ἐστιν, ὡς οὐκ ὀφείλοντος προστεθῆναι ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' ὡς τοῦ παντὸς ἀπηρτισμένου. ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ κεφαλαλγίαν φησίν. οὐ γὰρ δὴ νοσοῦντες ἐκήρυττον (οὐ γὰρ ἠδύναντο κηρύττειν ἀσθενοῦντες) ἀλλ' ὅτι ἐλαυνόμενοι, διωκόμενοι πάντων περιεγίνοντο. ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἤκουσα, φησιν,

Ἥδιστα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. Ἵνα γὰρ μὴ καταπέσωσιν, ἐκείνων τῶν ψευδαποστόλων ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχωμένων, καὶ τούτων ὄντων ἐν διωγμοῖς, δείκνυσιν, ὅτι διὰ τοῦτο λαμπρότεροι γίνονται, καὶ οὕτω μᾶλλον ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ διαλάμπει, καὶ καυχήσεως ἄξια τὰ γινόμενα. διό φησιν, ἥδιστα οὖν καυχήσομαι. οὐχὶ λυπούμενος ταῦτα εἶπον ἅπερ ἀπηριθμησάμην, ἢ τοῦτο ὅπερ εἴρηκα νῦν, ὅτι ἐδόθη μοι σκόλοψ, ἀλλ' ἐγκαλλωπιζόμενος καὶ πλείονα δύναμιν ἐφελκόμενος. διὸ καὶ ἐπάγει,

Ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεται· ὅτι ὅσῳ τὰ τῶν πειρασμῶν ἐπετείνετο, τοσούτῳ τὰ τῆς χάριτος ηὔξετο καὶ ἐπέμενε.

10 Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις πολλαῖς. Ποίαις, εἰπέ μοι; Ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις. Εἶδες πῶς αὐτὴν νῦν ἀπεκάλυψε σαφέστατα; λέγων γὰρ τῆς ἀσθενείας τὸ εἶδος, οὐκ εἶπε πυρετοὺς, ἢ περίοδόν τινα τοιαύτην, ἢ ἄλλην ἀρρωστίαν σωματικὴν, ἀλλὰ ὕβρεις, διωγμοὺς, στενοχωρίας. Εἶδες ψυχὴν εὐγνώμονα; ἐπεθύμει ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν. ὅτε δὲ ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ δεῖ τοῦτο γίνεσθαι, οὐ μόνον οὐκ ἠθύμησεν ἀποτυχὼν τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ καὶ ηὐφράνθη. διὸ ἔλεγεν, εὐδοκῶ, χαίρω, ἐπιθυμῶ ὑβρίζεσθαι, διώκεσθαι, στενοχωρεῖσθαι ὑπὲρ Χριστοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγε, κἀκείνους καταστέλλων, καὶ τούτων ἐπαίρων τὰ φρονήματα, ἵνα μὴ αἰσχύνωνται τοῖς Παύλου παθήμασιν. ἀρκεῖ γὰρ ἡ ὑπόθεσις πάντων ποιῆσαι λαμπροτέρους. Εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησιν. Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

Τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις τότε διαδείκνυται; καὶ ἐγὼ τότε δυνατός εἰμι. τότε γὰρ μάλιστα ἡ χάρις ἐπῄει. καθὼς γὰρ περισσεύει τὰ παθήματα αὐτοῦ, περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν.

Ὅπου θλίψις, ἐκεῖ καὶ παράκλησις· ὅπου παράκλησις, ἐκεῖ καὶ χάρις. ὅτε γοῦν ἐνέπεσεν **ΗΘΙΚΟΝ** εἰς τὸ δεσμωτήριον, τότε τὰ θαυμαστὰ ἐποίησεν ἐκεῖνα· ὅτε ἐναυάγησε καὶ εἰς τὴν βάρβαρον ἐξωρίσθη χώραν, τότε μάλιστα ἐδοξάσθη· ὅτε εἰς τὸ δικαστήριον εἰσῆλθε δεδεμένος, τότε καὶ τὸν δικαστὴν περιεγένετο. οὕτω καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ συνέβαινεν· ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἤνθουν οἱ δίκαιοι. οὕτως οἱ τρεῖς παῖδες, οὕτως ὁ Δανιὴλ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ Ἰωσήφ· πάντες ἐντεῦθεν λαμπροὶ, καὶ μεγάλων κατηξιώθησαν στεφάνων. τότε γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ καθαίρεται, ὅτε διὰ τὸν Θεὸν θλίβεται· τότε μείζονος ἀπολαύει βοηθείας, πλείονος δεομένη συμμαχίας, καὶ πλείονος ἀξία χάριτος. καὶ περὶ τοῦ μισθοῦ δὲ τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ κειμένου, μεγάλα καρποῦται ἀγαθὰ φιλόσοφος γινομένη. καὶ γὰρ τὸν τῦφον περιαιρεῖ, καὶ τὴν ῥᾳθυμίαν ἐκκόπτει πᾶσαν ἡ θλίψις, καὶ πρὸς ὑπομονὴν ἀλείφει· ἐκκαλύπτει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν εὐτέλειαν, καὶ πολλὴν εἰσάγει φιλοσοφίαν. πάντα γὰρ αὐτῇ παραχωρεῖ τὰ πάθη, βασκανία, ζῆλος, ἐπιθυμία, δυναστεία, χρημάτων, ἔρως σωμάτων, ἀλαζονεία, τῦφος, θυμὸς, ἅπας ὁ λοιπὸς τῶν νοσημάτων τούτων ἑσμός. καὶ εἰ βούλει ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδεῖν, καὶ ἄνδρα ἴδια, καὶ δῆμον ὁλόκληρον, δυνήσομαί σοι δεῖξαι, καὶ ἐν θλίψει γενομένους, καὶ ἐν ἀνέσει, καὶ διδάξαι πόσον ἐντεῦθεν τὸ κέρδος, καὶ πόση ἐκεῖθεν ἡ ῥᾳθυμία. καὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος, ὅτε

μὲν ἐκακοῦντο καὶ ἠλαύνοντο, ἔστενον, καὶ τὸν Θεὸν παρεκάλουν, καὶ πολλὴν ἄνωθεν ἐπεσπῶντο τὴν ῥοπήν· ὅτε δὲ ἐλιπάνθησαν, ἀπεσκίρτησαν. Καὶ Νινευῖται πάλιν, ὅτε μὲν ἀδείας ἀπήλαυον, οὕτω τὸν Θεὸν παρώξυνον, ὡς ὁλόκληρον ἀπειλῆσαι τὴν πόλιν ἐκ βάθρων ἀνασπᾶν· ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ κηρύγματος ἐταπεινώθησαν ἐκείνου, πᾶσαν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν. Εἰ δὲ καὶ ἄνδρα καθ' ἑαυτὸν ἰδεῖν ἐθέλεις, ἐννόησον τὸν Σολομῶντα. καὶ γὰρ οὗτος ὅτε μὲν ἦν ἐν φροντίσι καὶ ταραχῇ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔθνους ἐκείνου βουλευόμενος, τῆς ὄψεως ἠξιώθη ἐκείνης· ὅτε δὲ ἐν τρυφῇ γέγονεν, εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον ἐξωλίσθησε. τί δὲ ὁ τούτου πατήρ; πότε θαυμαστὸς ἦν καὶ παράδοξος; οὐχ ὅτε ἐν πειρασμοῖς ἦν; ὁ δὲ Ἀβεσαλὼμ οὐχ, ἕως μὲν ἔφευγεν, ἐσωφρόνει, ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθε, καὶ τυραννικὸς καὶ πατραλοίας ἐγένετο; τί δὲ ὁ Ἰώβ; ἦν μὲν γὰρ λαμπρὸς μὲν ἦν καὶ ἐν ἀνέσει· λαμπρότερος δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν ἐφάνη. καὶ τί δεῖ λέγειν τὰ ἀρχαῖα, καὶ παλαιά; ἂν γὰρ τὰ ἡμέτερα τις ἐξετάσῃ τὰ νῦν, ὄψεται ἡλίκον τῆς θλίψεως τὸ κέρδος. νῦν μὲν γὰρ εἰρήνης ἀπολαύοντες, διαπεπτώκαμεν, καὶ διερρύημεν, καὶ μυρίων τὴν ἐκκλησίαν ἐνεπλήσαμεν κακῶν· ὅτε δὲ ἠλαυνόμεθα, καὶ σωφρονέστεροι, καὶ ἐπιεικέστεροι, καὶ σπουδαιότεροι, καὶ περὶ τοὺς συλλόγους τούτους ἦμεν προθυμότεροι, καὶ περὶ τὰς ἀκροάσεις. ὅπερ γὰρ τῷ χρυσίῳ τὸ πῦρ, τοῦτο ἡ θλῖψις ταῖς ψυχαῖς, τὸν ῥύπον ἀποσμήχουσα, καθαροὺς ἐργαζομένη, λαμπροὺς κατασκευάζουσα, καὶ φαιδρούς. αὕτη εἰς βασιλείαν εἰσάγει, ἐκείνη δὲ εἰς γέενναν. διὸ ἡ μὲν ἐστὶν εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενή. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, Ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε, ὡς μέγα τι καταβάλλων ἡμῖν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μαθητὴς εἶ, τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὅδευε, μηδὲ δυσχέραινε, μηδὲ ἀποδυσπέτει. κἂν γὰρ οὕτω μὴ θλιβῇς, ἀνάγκη θλιβῆναι πάντως ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἀκερδοῦς. καὶ γὰρ ὁ βάσκανος, καὶ ὁ χρημάτων ἐρῶν, καὶ ὁ πόρνης περικαιόμενος, καὶ ὁ κενόδοξος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν τὰ πονηρὰ ἐπιόντων πολλὰς ἀθυμίας ὑπομένει καὶ θλίψεις, καὶ τῶν πενθούντων οὐκ ἔλαττον θλίβεται. εἰ δὲ μὴ δακρύει, μηδὲ πενθεῖ, δι' αἰσχύνην καὶ ἀναισθησίαν. ὡς εἴγε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καταμάθοις, μυρίων ὄψει κυμάτων γέμουσαν. ὅταν οὖν καὶ τοῦτον καὶ ἐκεῖνον μετιόντας τὸν βίον ἀνάγκη θλίβεσθαι, διατί μὴ τοῦτον αἱρούμεθα τὸν μετὰ θλίψεως μυρίους φέροντα στεφάνους; καὶ γὰρ τοὺς ἁγίους ἅπαντας οὕτως ἤγαγεν ὁ Θεὸς διὰ θλίψεως καὶ στενοχωρίας, ὁμοῦ μὲν ἐκείνους ὠφελῶν, ὁμοῦ δὲ τοὺς λοιποὺς ἀσφαλιζόμενος, ὥστε μὴ μείζονα τῆς ἀξίας περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν. οὕτω γὰρ καὶ εἰδωλολατρείας τὴν ἀρχὴν ἐκράτησαν, τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν ἀξίαν θαυμαζομένων· οὕτως Ἀλέξανδρον τρεισκαιδέκατον ἐνόμισεν εἶναι Θεὸν ἡ σύγκλητος Ῥωμαίων. καὶ γὰρ αὕτη ταύτην εἶχε τὴν ἀξίαν χειροτονεῖν καὶ ἐγκρίνειν θεούς. ὅτε γοῦν τὰ κατὰ Χριστὸν ἀπηγγέλη πάντα, ἔπεμψεν ὁ τοῦ ἔθνους ἄρχων πυνθανόμενος, εἰ δοκεῖ αὐτοῖς καὶ αὐτὸν χειροτονῆσαι Θεόν. Οἱ δὲ οὐκ ἐπένευσαν, ὀργιζόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες, ὅτι πρὸ τῆς αὐτῶν ψήφου καὶ γνώμης, ἡ δύναμις τοῦ σταυρωθέντος ἐκλάμψασα, εἰς τὸ οἰκεῖον ἐπεσπάσατο σέβας τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. τοῦτο δὲ ᾠκονομεῖτο καὶ ἀκόντων αὐτῶν, ὥστε μὴ ἐξ ἀνθρωπίνης ψήφου τὴν θεότητα ἀνακηρυχθῆναι τοῦ Χριστοῦ, μηδὲ ἕνα τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι νομισθῆναι τῶν ὑπ' ἐκείνων χειροτονηθέντων. καὶ γὰρ καὶ πύκτας θεοὺς ἐνόμισαν, καὶ τὰ παιδικὰ τὰ Ἀδριανοῦ· ὅθεν καὶ ἡ πόλις Ἀντίνοος λέγεται. ἐπειδὴ γὰρ θάνατος καταμαρτυρεῖ τῆς θνητῆς φύσεως, ἐφεῦρεν ὁ διάβολος ἑτέραν ὁδὸν, τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν, ἣν τὴν ὑπερβάλλουσαν κολακείαν ἀναμίξας, εἰς ἀσέβειαν πολλοὺς ἐξήγαγε. καὶ θέα κακουργίαν. ὅταν μὲν ἡμεῖς εἰς δέον αὐτὴν παράγωμεν, ἀνατρέπει τὸν λόγον· ὅταν δὲ εἰς βλάβην αὐτὸς κατασκευάζειν βούληται, μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἵστησι τῆς σπουδῆς. κἂν εἴποι τις, πόθεν Θεὸς Ἀλέξανδρος; οὐχὶ τέθνηκε καὶ ἀθλίως; ἀλλ' ἀθάνατος ἡ ψυχή, φησι. νῦν ὑπὲρ ἀθανασίας ποιῇ τὸν λόγον, καὶ φιλοσοφεῖς, ἵνα ἀποστήσῃς τοῦ ἐπὶ

πάντων

[Margin notes: γρ. ταραχῆς · γρ. ἐργαζομένη, λαμπρὰς · Ἰωαν. ις. λγ. · γρ. διά. · γρ. καταλαμβάνον ἡμᾶς · γρ. ἐξουσίαν]

πάντων Θεοῦ· ὅταν δὲ ἡμεῖς λέγωμεν τοῦτο μέγιστον τοῦ Θεοῦ τὸ δῶρον, οὕτω ταπεινοὺς, καὶ χαμαιπετεῖς, καὶ τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακειμένους, "ὡς ἠπατημένους" πείθεις. κἂν εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος ζῇ, γέλως εὐθέως, καίτοι τῆς οἰκουμένης βοώσης ἁπάσης, καὶ πάλαι, καὶ νῦν· τότε μὲν ἀπὸ τῶν σημείων, νῦν δὲ ἀπὸ τῶν ἐπιστρεψάντων. οὐ γὰρ δὴ νεκροῦ ταῦτα τὰ κατορθώματα. ἂν δὲ εἴποι τις, ὅτι Ἀλέξανδρος ζῇ, πιστεύεις καίτοιγε οὐδὲν ἔχων σημεῖον εἰπεῖν. ναὶ, φησί. πολλὰ γὰρ καὶ μεγάλα κατώρθωσε ζῶν. καὶ γὰρ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις ὑπέταξε, καὶ πολέμους πολλοὺς καὶ μάχας ἐνίκησε, καὶ τρόπαια ἔστησεν. ἐὰν οὖν ἐγὼ δείξω, ὅπερ ἐκεῖνος ζῶν οὐκ ἐνενόησεν, οὐκ αὐτὸς, οὐκ ἄλλος τις τῶν ποτε γενομένων ἀνθρώπων, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ἀναστάσεως ἀπόδειξιν; τὸ μὲν γὰρ ζῶντα κατορθοῦν πολέμους καὶ νίκας βασιλέα ὄντα, καὶ στρατόπεδα ἔχοντα, θαυμαστὸν οὐδὲν, οὐδὲ παράδοξον καὶ καινόν· τὸ δὲ μετὰ σταυρὸν καὶ τάφον τοσαῦτα ἐργάσασθαι πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, τοῦτό ἐστι τὸ μάλιστα πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον ἀνακηρύττον δύναμιν. καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, διασπασθεῖσαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τέλεον ἀφανισθεῖσαν οὐκ ἐπανήγαγε. πῶς δὲ ἔμελλεν ὁ νεκρός; ὁ δὲ Χριστὸς τότε αὐτὴν μάλιστα ἔστησεν, ὅτε ἐτελεύτησε. καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅπου γε καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, λάμψαι ἔδωκε; ποῦ γὰρ, εἰπέ μοι, τὸ σῆμα Ἀλεξάνδρου; δεῖξόν μοι, καὶ εἰπὲ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελεύτησε. τῶν δὲ δούλων τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ σήματα λαμπρὰ, τὴν βασιλικωτάτην καταλαβόντα πόλιν· καὶ αἱ ἡμέραι κατάδηλοι, ἑορτὴν τῇ οἰκουμένῃ ποιοῦσαι. καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καὶ οἱ οἰκεῖοι ἀγνοοῦσι, τὸ δὲ τούτου καὶ οἱ βάρβαροι ἐπίστανται. καὶ οἱ τάφοι τῶν δούλων τοῦ σταυρωθέντος λαμπρότεροι τῶν βασιλικῶν εἰσιν αὐλῶν, οὐ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκοδομημάτων μόνον (καὶ τούτῳ μὲν γὰρ κρατοῦσιν) ἀλλ', ὃ πολλῷ πλέον ἐστὶ, τῇ σπουδῇ τῶν συνιόντων. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τὴν ἁλουργίδα περικείμενος ἀπέρχεται τὰ σήματα ἐκεῖνα περιπτυξόμενος, καὶ τὸν τῦφον ἀποθέμενος ἕστηκε δεόμενος τῶν ἁγίων, ὥστε αὐτοῦ προστῆναι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ τοῦ ἁλιέως προστατῶν καὶ τετελευτηκότων δεῖται ὁ τὸ διάδημα ἔχων. τολμήσεις οὖν, εἰπέ μοι, τὸν τούτων δεσπότην νεκρὸν εἰπεῖν, οὗ οἱ οἰκέται καὶ τετελευτηκότες, προστάται τῶν τῆς οἰκουμένης βασιλέων εἰσί; καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἴδοι τις ἂν γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν μεγάλῃ τιμῇ τιμᾶν ἐνόμισεν ὁ παῖς, εἰ τοῖς προθύροις κατάθοιτο τοῦ ἁλιέως· καὶ ὅπερ εἰσὶν οἱ πυλωροὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τοῖς βασιλείοις, τοῦτο ἐν τῷ σήματι οἱ βασιλεῖς τοῖς ἁλιεῦσι. καὶ οἱ μὲν, ὥσπερ δεσπόται τοῦ "τόπου τὰ ἔνδον κατέχουσιν, οἱ δὲ, ὡς πάροικοι καὶ γείτονες ἠγάπησαν τῆς "αὐλείου αὐτοῖς ἀφορισθῆναι θύρας, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα καὶ τοῖς ἀπίστοις ἐπιδεικνύντες, ὅτι πλείων ἐν τῇ ἀναστάσει ἡ ὑπεροχὴ ἔσται τοῖς ἁλιεῦσιν. εἰ γὰρ ἐνταῦθα οὕτως ἐν τοῖς τάφοις, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀναστάσει. καὶ ἀντήλλακται ἡ τάξις· οἱ μὲν βασιλεῖς οἰκετῶν καὶ ὑπηρετῶν, οἱ δὲ ὑπήκοοι βασιλέων τὴν ἀξίαν περίκεινται, μᾶλλον δὲ καὶ λαμπροτέραν. καὶ ὅτι οὐ κολακεία τὸ πρᾶγμα, αὐτὴ δείκνυσιν ἡ ἀλήθεια. ἀπὸ γὰρ ἐκείνων καὶ οὗτοι λαμπρότεροι γεγόνασι. πολὺ γὰρ τῶν ἄλλων τάφων τῶν βασιλικῶν τὰ σήματα ταῦτα σεμνότερα. ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὴ ἡ ἐρημία, ἐνταῦθα δὲ πολλὴ ἡ πανήγυρις. εἰ δὲ βούλει καὶ ταῖς βασιλικαῖς παραβαλεῖν αὐλαῖς τοὺς τάφους τούτους, πάλιν ἐνταῦθα τὰ νικητήρια. ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλοὶ οἱ σοβοῦντες, ἐνταῦθα δὲ πολλοὶ οἱ καλοῦντες καὶ ἐπισπώμενοι πλουσίους, πένητας, ἄνδρας, γυναῖκας, δούλους, ἐλευθέρους· ἐκεῖ πολὺς ὁ φόβος, ἐνταῦθα ἄφατος ἡ ἡδονή. ἀλλὰ γλυκὺ θέαμα χρυσοφοροῦντα βασιλέα καὶ ἐστεφανωμένον ἰδεῖν, καὶ παρεστῶτας στρατηγοὺς, ἄρχοντας, ταξιάρχους, φυλάρχους, ὑπάρχους. ἀλλὰ τὰ ἐνταῦθα τοσούτῳ σεμνότερα καὶ φρικωδέστερα, ὡς ἐκεῖνα

σκηνὴν εἶναι καὶ παιδιὰν νομίσαι πρὸς ταῦτα. ἅμα γὰρ ἐπέβης τῶν οὐδῶν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁ τόπος τὴν διάνοιαν παρέπεμψε, πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα, πρὸς τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν ἀγγέλων, πρὸς τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν, πρὸς τὴν δόξαν τὴν ἀπερίοπτον. καὶ ἐνταῦθα μὲν ἐπέταξεν ἄρχοντι τῶν ὑποκειμένων τὸν μὲν λῦσαι, τὸν δὲ δῆσαι· τὰ δὲ ὀστᾶ τῶν ἁγίων οὐ ταύτην ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὴν οἰκτρὰν καὶ ταπεινὴν, ἀλλ' ἐκεί- 5
νην τὴν πολλῷ μείζονα. δαίμονας γὰρ παρείσησι, καὶ βασανίζει, καὶ τῶν δεσμῶν ἐκείνων τῶν πικροτάτων ἀπολύει τοὺς δεδεμένους. τί φοβερώτερον τοῦ δικαστηρίου τούτου; οὐδενὸς ὁρωμένου, οὐδενὸς ἐπικειμένου ταῖς πλευραῖς τοῦ δαίμονος, φωναὶ καὶ σπαραγμοὶ, μάστιγες, βάσανοι, γλῶσσαι ἐμπιπράμεναι, τοῦ δαίμονος οὐ φέροντος τὴν θαυμαστὴν δύναμιν ἐκείνην. καὶ οἱ τὰ σώματα φορέσαντες, τῶν ἀσωμάτων κρατοῦσι δυ- 10
νάμεων· ἡ κόνις, καὶ τὰ ὀστᾶ, καὶ ἡ τέφρα τὰς ἀοράτους ἐκείνας διαξαίνει φύσεις. διὰ δὴ τοῦτο, ὑπὲρ μὲν τοῦ βασιλικὰς ἰδεῖν αὐλὰς οὐδεὶς ἄν ποτε ἀποδημήσειε· βασιλεῖς δὲ πολλοὶ πολλάκις ἀποδεδημήκασι ταύτης ἕνεκεν τῆς θεωρίας. τῆς γὰρ μελλούσης κρίσεως ἴχνη καὶ σύμβολα τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων παρέχεται, δαιμόνων μαστιζομένων, ἀνθρώπων κολαζομένων καὶ ἐλευθερουμένων. εἶδες τῶν ἁγίων τὴν δύναμιν καὶ τετελευτηκότων; εἶδες τῶν ἁμαρτωλῶν 15
τὴν ἀσθένειαν καὶ ζώντων; φύγε τοίνυν τὴν κακίαν, ἵνα κρατῇς τῶν τοιούτων· καὶ δίωκε μετὰ σπουδῆς ἁπάσης τὴν ἀρετήν. εἰ γὰρ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐννόησον ἡλίκα τὰ μέλλοντα· καὶ τῷ ἔρωτι τούτῳ διηνεκῶς κατεχόμενος, ἐπιλαμβάνου τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. γ. ἐπιλαβοῦ

20

Λογ. κζ. ΙΙ ΓΕΓΟΝΑ ΑΦΡΩΝ ΚΑΥΧΩΜΕΝΟΣ· ΥΜΕΙΣ με ἠναγκάσατε. ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι.

Απαρτίσας τὸν περὶ τῶν οἰκείων ἐγκωμίων λόγον, οὐκ ἔτι μέχρι τούτου, ἀλλὰ ἀπολογεῖται πάλιν, καὶ συγγνώμην ὑπὲρ τῶν εἰρημένων αἰτεῖ, ἀνάγκης εἶναι λέγων τὸ πρᾶγμα, οὐ προαιρέσεως. ἀλλ' ὅμως 25
καὶ ἀνάγκης οὔσης, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. ἀρχόμενος [μὲν] οὖν ἔλεγεν, ὡς ἄφρονα δέξασθέ με, καὶ, ὡς ἐν ἀφροσύνῃ· νυνὶ δὲ, ὡς ἀνελὼν, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. μετὰ γὰρ τὸ κατασκευάσαι διὰ τῶν εἰρημένων ἅπερ ἤθελε, θαῤῥῶν λοιπὸν, καὶ ἀφειδῶς ἐπιλαμβάνεται τοῦ τοιούτου ἐλαττώματος, παιδεύων ἅπαντας, μηδέποτε ἀνάγκης οὐκ οὔσης, ἑαυτόν τινα ἐγκωμιάζειν, ὅπου γε 30
καὶ αἰτίας ὑποκειμένης, ἄφρονα ἑαυτὸν ὁ Παῦλος ὠνόμασεν. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῶν εἰρημένων, οὐκ ἐπὶ τοὺς ψευδαποστόλους, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἅπασαν περιτρέπει. ὑμεῖς γὰρ, φησιν, ἠναγκάσατε. εἰ μὲν γὰρ ἐκαυχῶντο, καὶ μὴ μετὰ τῆς ὑμετέρας τοῦτο ἐποίουν πλάνης, μηδὲ ὑμᾶς ἀπώλλυον, οὐκ ἂν οὕτω προήχθην εἰς τοὺς ἐμαυτὸν καθεῖναι τοὺς 35
λόγους. ἐπειδὴ δὲ ὁλόκληρον ἐκκλησίαν διέφθειρον, πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν ὁρῶν, ἠναγκάσθην ἄφρων γενέσθαι. καὶ οὐκ εἶπεν, ἔδεισα γὰρ μὴ τὰ περὶ τοῦ ὑμῖν ἐνεγκάμενοι, τὰ περὶ ἑαυτῶν κατασπείρωσιν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὖν ἀνωτέρω τέθεικεν εἰπὼν, φοβοῦμαι μήπως, ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ αὐθεντικώτερον, καὶ μετὰ πλείονος ἐξουσίας, ἔχων ἐκ τῶν εἰρημένων τὴν παῤῥησίαν· ἐγὼ γὰρ ὤφειλον 40
ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι· καὶ οὐ λέγει πάλιν τὰς ἀποκαλύψεις, οὐδὲ τὰ σημεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πειρασμούς. Οὐδὲ γὰρ ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. Ορα πῶς πάλιν καὶ ἐνταῦθα ἐξουσιαστικώτερον φθέγγεται. ἔμπροσθεν μὲν γὰρ ἔλεγε, λογίζομαι μηδὲν ὑστερηκέναι· ἐνταῦθα δὲ ἀποφαντικῶς οὕτως, ὅπερ εἶπον,

β Κορ. ιϛ. γ.

γ. ἐνεδειξάμην

γ. ὑστέρηκα

πον, μετὰ τὰς ἀποδείξεις, θαῤῥῶν φθέγγεται λοιπόν· οὐ μὴν δὲ οὕτως ἀφίσταται τοῦ μέτρου,
οὐδὲ τοῦ οἰκείου ἤθους. ὥσπερ γὰρ μέγα τι εἰρηκὼς, καὶ τὴν ἀξίαν ὑπερβαίνων τὴν ἑαυτοῦ, ὅτι
μετὰ τῶν ἀποστόλων ἑαυτὸν ἠρίθμησεν, οὕτω μετριάζει πάλιν, καὶ ἐπάγει λέγων,

Εἰ καὶ οὐδέν εἰμι,

5 12 Τὰ σημεῖα* τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν. Μὴ τοῦτο ἴδῃς, φησὶν,
εἰ εὐτελὴς ἐγὼ καὶ μικρὸς, ἀλλ' εἰ μὴ τούτων ἀπηλαύσατε, ὧν παρὰ ἀποστόλου ἀπολαῦσαι ἐ-
χρῆν. καὶ οὐκ εἶπεν, εὐτελής, ἀλλ' ὁ κατώτερον ἦν, οὐδέν. τί γὰρ ὄφελος μέγαν εἶναι, καὶ
μηδένα ὠφελεῖν; ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἰατροῦ κέρδος ἐμπείρου, μηδένα τῶν καμνόντων ἰωμένου.
μὴ τοίνυν, φησὶ, τοῦτο ἐξέταζε, ὅτι οὐδέν ἐγὼ, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι ἐν οἷς ὑμᾶς εὖ παθεῖν
10 ἔδει, οὐδὲν ὑστέρησα, ἀλλ' ἐγὼ τὴν πεῖραν ἔδωκα τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς. οὐ τοίνυν ἔδει λό-
γων τῶν παρ' ἐμοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ τοῦ συνίστασθαι χρῄζων (πῶς γὰρ, ὁ καὶ τὸν οὐ-
ρανὸν μικρὸν ἡγούμενος πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον;) ἀλλὰ τῆς σωτηρίας τῆς ἐκείνων ἐ-
φιέμενος. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ καὶ μηδὲν ὑστέρησας τῶν ὑπερλίαν
ἀποστόλων; διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι ἐν ὑμῖν κατειργάσθη τὰ σημεῖα τοῦ ἀποστόλου

15 Ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι. Βαβαὶ πηλίκον πέλαγος κατορθωμάτων
ἐν ὀλίγοις ῥήμασι παρέδραμε. καὶ θέα ποῖον πρῶτον τίθησι τὴν ὑπομονήν. τοῦτο γὰρ
ἀποστόλου δεῖγμα, τὸ φέρειν πάντα γενναίως. τοῦτο μὲν γὰρ ἐν βραχεῖ, διὰ μικρᾶς λέξε-
ως· τὸ δὲ τῶν σημείων, ἅπερ οὐκ ἦν αὐτοῦ κατορθώματα, διὰ πλειόνων. ἐννόησον γὰρ πόσα
δεσμωτήρια, πόσας πληγὰς, πόσους κινδύνους, πόσας ἐπιβουλὰς, πόσας νιφάδας πειρα-
20 σμῶν ἐνταῦθα ἠνίξατο, πόσους πολέμους ἐμφυλίους, ἐξωτικοὺς, πόσας ὀδύνας, πόσας προσ-
βολὰς διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑπομονῆς· διὰ τῶν σημείων πάλιν, πόσους νεκροὺς ἐγερθέντας,
πόσους τυφλοὺς θεραπευθέντας, πόσους λεπροὺς καθαρισθέντας, πόσους δαίμονας ἐλα-
θέντας. ταῦτα ἀκούοντες, μανθάνωμεν, εἰ εἰς ἀνάγκην ἐμπέσωμεν τοιούτων διηγη-
μάτων, συντέμνειν ἡμῶν τὰ κατορθώματα· ὃ καὶ αὐτὸς ἐποίησεν. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσί τινες,
25 εἰ γὰρ καὶ μέγας, καὶ πολλὰ εἰργάσω, ἀλλ' οὐ τοσαῦτα, ὅσα ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις οἱ
ἀπόστολοι, ἐπήγαγε,

13 Τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; Οὐκ ἐλάττονος, φησι, μετέ-
σχετε χάριτος τῶν λοιπῶν. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἂν, τί δήποτε πρὸς τοὺς ἀποστόλους τρέπει τὸν λό-
γον, τὴν πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους μάχην ἀφείς; ἐκ περιουσίας ἀνασπάσαι βουλόμενος
30 αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεῖξαι, ὅτι οὐ μόνον ἐκείνων βελτίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μεγάλων ἀπο-
στόλων ἐλάττων. διά τοι τοῦτο, ὅταν μὲν περὶ ἐκείνων διαλέγηται, φησιν, ὑπὲρ ἐγώ· ὅ-
ταν δὲ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἑαυτὸν παραβάλλῃ, ἀγαπητὸν εἶναι φησὶ τὸ μὴ ὑστερηκέναι, καί-
τοιγε πλεῖον αὐτῶν κοπιάσας. δείκνυσι δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι κἀκείνους ὑβρίζουσιν, ὅταν τὸν ἴσον
αὐτῶν ἐν δευτέρῳ τούτων ἔχωσιν. Εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν.

35 Μετὰ πολλῆς πάλιν βαρύτητος ἔθηκε τὴν ἐπιτίμησιν. καὶ τὸ ἑξῆς, φορτικώτερον·
Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἀλλ' ὅμως ἡ βαρύτης καὶ ἀγάπης ῥήμα-
τα, καὶ ἐγκώμιον ἐκείνων ἔχει· εἴγε ἀδικίαν [οἰκείαν] εἶναι νομίζουσι τὸ μὴ καταδέξασθαι
τὸν ἀπόστολον λαβεῖν τι παρ' αὐτῶν, μηδὲ θαῤῥῆσαι τραφῆναι ἔνθεν. εἰ τοῦτό, φησιν, ἐγ-
καλεῖτε (οὐκ εἶπεν, ὅτι κακῶς ἐγκαλεῖτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς γλυκύτητος) συγγνώμην
40 αἰτῶ, χαρίσασθέ μοι τοῦτὶ τὸ ἁμάρτημα. καὶ θέα τὴν σύνεσιν. ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς τοῦτο
στρεφόμενον ὄνειδος αὐτοῖς ἔφερε, συνεχῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται. ἀνωτέρω μὲν γὰρ λέγων,
ὅτι ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοὶ, ὅτι ἡ καύχησίς μου οὐ φραγήσεται αὕτη, εἶπε πάλιν, Ὅτι
οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; οἶδεν ὁ Θεός· ἀλλ' ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορ-
μὴν, καὶ ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς. καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ· Τίς οὖν μοί ἐστιν
ὁ μισθός;

β. Κορ. ια. ι. καὶ ιϐ.

α. Κορ. θ. ιη.

ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον. καὶ ἐνταῦθα, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. πανταχοῦ γὰρ φεύγει τὸ δεῖξαι, ὅτι διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν οὐ λαμβάνει· * διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτω φησίν, εἰ τοῦτο πλημμέλημα εἶναι ἡγεῖσθε, συγγνώμην αἰτῶ. ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ πλήττων, καὶ θεραπεύων. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο εἴπῃς, εἰ πλῆξαι θέλεις, τί ἀπολογῇ; εἰ θεραπεύειν, τί πλήττεις; τοῦτο γὰρ συνέσεώς ἐστι, καὶ κατατέμνειν, καὶ ἐπιδεσμεῖν τὸ ἕλκος. εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ (ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν" ἔλεγεν) συνεχῶς αὐτοὺς στρέφειν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν, θεραπεύει μὲν αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ λέγων, Οὐκ ἔγραψα δέ, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί (καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ) γλυκύτερον δὲ ἐνταῦθα καὶ προσηνέστερον. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ;

α. Κορ. θ. 10.

* καὶ εἰπεῖν μὴ λῆξαι.

γρ. ἔλεγε.

14 Ἰδού, τρίτον τοῦτο ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς. οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἐπειδὴ μὴ λαμβάνω, διὰ τοῦτο οὐ παραγίνομαι· ἀλλὰ καὶ δεύτερον παρεγενόμην, καὶ τρίτον τοῦτο παρεσκεύασμαι ἐλθεῖν, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. καὶ ἡ αἰτία σεμνή. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ μακρολογεῖτε, ἐπειδὴ πλήττεσθε, ἐπειδὴ ἀσθενεῖτε· ἀλλὰ τί; οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς. μείζονα ἐπιζητῶ, ψυχὰς ἀντὶ χρημάτων, σωτηρίαν ἀντὶ χρυσίου. εἶτα, ἐπειδὴ ὑποψίαν εἶχεν ἔτι τὸ πρᾶγμα, ὡς ἀλγοῦντος αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, διὰ τοῦτο καὶ λογισμὸν τίθησιν. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν αὐτούς, οὐ γὰρ ἔξεστι καὶ ἡμᾶς ἔχειν καὶ τὰ ἡμῶν; ἐπάγει μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος τὴν ἀπολογίαν * λέγων, οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις· ἀντὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν, τοὺς γονέας καὶ τὰ τέκνα" τιθείς, καὶ δείξας ὅτι ὀφειλῆς πρᾶγμα ποιεῖ, ὅπερ οὐκ ἦν ὀφειλῆς. οὐ γὰρ οὕτω προσέταξεν ὁ Χριστός· ἀλλ' ἐκείνων φειδόμενος, ταῦτα λέγει. διὸ καὶ πλέον τι προστίθησιν. οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ὅτι οὐκ ὀφείλει τὰ τέκνα θησαυρίζειν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς τοῦτο ποιεῖν. οὐκοῦν ἐπειδὴ δοῦναι δεῖ,

* αἰτίαν

γρ. μεταβάλλων,

15 Ἐγὼ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

Τοὺς μὲν γὰρ γονέας θησαυρίζειν ἐκέλευσε τοῖς τέκνοις ὁ νόμος τῆς φύσεως· ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο ποιῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτὸν προσδίδωμι. καὶ αὕτη ἡ ὑπερβολή, τὸ μὴ μόνον μὴ λαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ προσδιδόναι, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος. τὸ γὰρ ἐκδαπανηθήσομαι, τοῦτό ἐστιν αἰνιττομένου. κἂν γὰρ αὐτὴν δέῃ τὴν σάρκα ἀναλῶσαι, οὐ φείδομαι διὰ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν. καὶ τὸ ἐπαγόμενον, μετ' ἐγκλήματος ὁμοῦ καὶ ἀγάπης· Εἰ καὶ περισσοτέρως" ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι.

γρ. ὑμῶν

Καὶ ταῦτα ποιῶ, φησιν, ὑπὲρ τῶν φιλουμένων, καὶ οὐ φιλούντων ὁμοίως. σκόπει τοίνυν λοιπὸν πόσους ἔχει τὸ πρᾶγμα βαθμούς. ἔδει λαμβάνειν, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐλάμβανεν. ἰδοὺ πρῶτον κατόρθωμα. καὶ ὑστερούμενος, δεύτερον. καὶ αὐτοῖς κηρύττων, τρίτον. καὶ προσδίδωσι, τέταρτον. καὶ οὐχ ἁπλῶς προσδίδωσιν, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιτάσεως, πέμπτον. καὶ οὐ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτόν, ἕκτον. καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ σφόδρα φιλούντων αὐτόν, ἕβδομον. καὶ ὑπὲρ τῶν σφόδρα φιλουμένων, ὄγδοον.

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. μέγα μὲν γὰρ ἔγκλημα, [καὶ τὸ φθονεῖν] καὶ τὸ μὴ φιλεῖν· μεῖζον δὲ τούτου, ὅταν καὶ φιλούμενός τις μὴ φιλῇ. εἰ γὰρ ὁ τοὺς φιλοῦντας φιλῶν, οὐδὲν πλέον ἔχει τῶν τελωνῶν· ὁ μὴ τοῦτο ἔχων, καὶ τῶν θηρίων" ἐλάττων ἂν εἴη. τί λέγεις, ἄνθρωπε; οὐ φιλεῖς τοὺς φιλοῦντας; καὶ τίνος ἕνεκεν ζῇς; ποῦ δὲ χρήσιμος ἔσῃ λοιπόν; ἐν ποίοις πράγμασιν; ἐν πολιτικοῖς; ἐν ἰδιωτικοῖς; οὐδαμῶς. οὐδὲν γὰρ ἀχρηστότερον ἀνδρὸς οὐκ εἰδότος φιλεῖν. τοῦτον καὶ λῃσταὶ πολλάκις τῶν νόμων" ᾐδέσθησαν, καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ τοιχωρύχοι, καὶ ἁλῶν κοινωνήσαντες μόνον, μετετάξαντο, τῇ τραπέζῃ τὸν τρόπον μεταβαλόντες·

γρ. ἐλαττοῦσι.

ἄλλ. μετὰ θηρίων ἐστί, μᾶλλον δὲ τούτων ἐλάττων.

γρ. ἠθέλησαν.

σύ

σὺ δὲ οὐχὶ ἀλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων, καὶ πραγμάτων κοινωνῶν, καὶ εἰσόδων, καὶ ἐξόδων, οὐ φι-
λεῖς; ἀλλ' οἱ μὲν αἰσχρῶς ἐρῶντες, καὶ ὁλοκλήρους δαπανῶσιν οὐσίας εἰς τὰς πορνευομένας
γυναῖκας· σὺ δὲ σεμνὸν ἔχων ἔρωτα, οὕτως εἶ ψυχρὸς, καὶ ἀσθενὴς, καὶ ἄνανδρος, ὡς μηδὲ
χωρεῖς διαπαντὸς καταδέχεσθαι φιλεῖν; καὶ τίς, φησιν, οὕτως ἔσται ἄθλιος, τίς δὲ οὕτω
5 θηρίον, ὡς τὸν φιλοῦντα ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν; σὺ μὲν καλῶς ποιεῖς ἀπιστῶν διὰ τὴν
τοῦ πράγματος ἀτοπίαν· ἐγὼ δὲ ἂν δείξω πολλοὺς ὄντας τοιούτους, πῶς οἴσομεν λοιπὸν
τὴν αἰσχύνην; ὅταν γὰρ κακῶς ἀγορεύῃς τὸν φιλούμενον, ὅταν ἀκούων κακῶς ἑτέρου λέ-
γοντος μὴ ἀμύνῃς, ὅταν εὐδοκιμοῦντα φθονῇς, ποία αὕτη ἀγάπη; καίτοιγε φιλίαν οὐδὲ
τοῦτο ἀρκεῖ δεῖξαι, τὸ μὴ φθονεῖν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ μὴ ἐχθραίνειν, οὐδὲ τὸ μὴ πολεμεῖν·
10 ἀλλὰ καὶ συγκροτεῖν, καὶ αὔξειν τὸν φιλοῦντα. ὅταν δὲ πάντα ποιῇ καὶ λέγῃ, ὥστε καὶ καθελεῖν
τὸν πλησίον, τί ταύτης ἀθλιώτερον τῆς ψυχῆς; χθὲς καὶ πρώην φίλος, καὶ λόγων ἐκοινώνεις,
καὶ τραπέζης· εἶτα ἀθρόον, ἐπειδὴ εὐδοκιμοῦντα εἶδες τὸ μέλος τὸ σὸν, ῥίψας τὸ τῆς φι-
λίας προσωπεῖον, τὸ τῆς ἔχθρας ἐνέδυς, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς μανίας. μανία γὰρ πε-
ριφανὴς, τοῖς τῶν πλησίον δάκνεσθαι καλοῖς· τοῦτο γὰρ μαινομένων ἐστὶ, καὶ λυττών-
15 των κυνῶν. κατὰ γὰρ ἐκείνους, εἰς τὰς ἁπάντων πηδῶσιν ὄψεις καὶ οὗτοι, τῇ βασκανίᾳ
παροξυνόμενοι. βέλτιον ὄφιν ἔχειν τοῖς σπλάγχνοις ἐγκαλινδούμενον, ἢ βασκανίαν ἔνδον
συρρέουσαν. ἐκεῖνον γὰρ καὶ ἐμέσαι πολλάκις ἔνι διὰ φαρμάκων, καὶ διὰ τροφῆς παρα-
μυθήσασθαι· ὁ δὲ φθόνος οὐκ ἐν σπλάγχνοις καλινδεῖται, ἀλλὰ τῷ κόλπῳ στρέφεται τῆς
ψυχῆς, καὶ δυσεξάλειπτόν ἐστι πάθος. καὶ ὁ μὲν ὄφις ἔνδον ὢν, οὐκ ἂν ἅψαιτο σωμάτων ἀνθρώ-
20 πινων, τροφῆς παρακειμένης· ὁ δὲ φθόνος, κἂν μυρίαν παραθῇς αὐτῷ τράπεζαν, αὐτὴν
κατεσθίει τὴν ψυχὴν, δάκνων πάντοθεν, σπαράττων, ἕλκων· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ τινα παρα-
μυθίαν εὑρεῖν, δι' ἧς ἀποστήσεται τῆς μανίας, ἀλλ' ἢ μίαν μόνον, τὴν τοῦ εὐημεροῦντος δυσ-
πραγίαν. οὕτως ἀνίεται· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ οὕτω. κἂν γὰρ οὗτος πάθῃ κακῶς, ἕτερον ὁρῶν
εὐημεροῦντα, ταῖς αὐταῖς ὀδύναις ἐνέχεται· καὶ πανταχοῦ τραύματα, καὶ πανταχοῦ πλη-
25 γαί. οὐδὲ γὰρ ἐστι στρεφόμενον ἐπὶ γῆς, μὴ ὁρᾶν εὐδοκιμοῦντας. καὶ τοσαύτη τοῦ νοσήματος
ἡ ὑπερβολὴ, ὅτι κἂν οἴκοι τις αὐτὸν κατακλείσῃ, τοῖς παλαιοῖς ἀνδράσι φθονεῖ τοῖς τετελευ-
τηκόσι. καὶ τὸ μὲν βιωτικοὺς ἀνθρώπους ταῦτα πάσχειν, χαλεπὸν μὲν, πλὴν οὐχ οὕτω δεινόν·
τὸ δὲ καὶ τοὺς τῶν ἐν μέσῳ θορύβων ἀπηλλαγμένους ἔχεσθαι τοῦ νοσήματος τούτου, [αὐτὸ] τοῦτο
πάντων χαλεπώτερον. καὶ ἐβουλόμην μὲν σιγᾶν. ἀλλ' εἰ μὲν ἡ σιγὴ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
30 πραγμάτων αἰσχύνην ἀφῄρει, κέρδος ἦν τὸ μηδὲν εἰπεῖν· εἰ δὲ κἂν ἐγὼ σιωπήσω, τὰ
πράγματα βοήσεται σφοδρότερον τῆς ἐμῆς γλώττης, βλάβη μὲν οὐδεμία ἀπὸ τῶν ἐμῶν
ἔσται ῥημάτων, ὡς ἐκπομπευομένων δὲ ἡμῖν τῶν κακῶν, κέρδος * ἴσως καὶ ὠφέλειά τις. τουτὶ
γὰρ τὸ νόσημα καὶ τῆς ἐκκλησίας ἥψατο, [καὶ] τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε, καὶ τοῦ
σώματος διέσχισε τὴν ἀκολουθίαν, καὶ κατ' ἀλλήλων ἱστάμεθα, τοῦ φθόνου καθοπλίζοντος ἡ-
35 μᾶς. διὰ τοῦτο πολλὴ ἡ διαστροφή. εἰ γὰρ πάντων οἰκοδομούντων ἀγαπητὸν στῆναι
τοὺς διδασκομένους, ὅταν ἅπαντες καθαιρῶμεν, τί ἔσται τὸ πέρας; τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; συμ-
φέρειν νομίζεις τὰ τοῦ πλησίον καθαιρεῖν· πρὸ δὲ ἐκείνου τὰ σαυτοῦ καθαιρεῖς. οὐχ ὁρᾷς
τοὺς φυτοκόμους, τοὺς γηπόνους, πῶς ἅπαντες εἰς ἓν τρέχουσιν; ὁ μὲν διέσκαψεν, ὁ δὲ ἐφύ-
τευσεν, ὁ δὲ περιέστειλε τὴν ῥίζαν, ἄλλος ἀρδεύει τὸ φυτευθὲν, ἄλλος περιφράττει καὶ τειχίζει,
40 ἄλλος ἀποσοβεῖ τὰ θρέμματα· καὶ πάντες εἰς ἓν βλέπουσι, τοῦ φυτοῦ τὴν σωτηρίαν. ἐν-
ταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ φυτεύω μὲν ἐγὼ, σαλεύει δὲ ἄλλος καὶ διασείει. ἔασον κἂν παγῆ-
ναι καλῶς, ἵνα ἰσχυρότερον γένηται τῆς ἐπιβουλῆς. οὐ τὸ ἐμὸν ἀναιρεῖς ἔργον, ἀλλὰ τὸ σὸν κα-
ταλύεις. ἐγὼ ἐφύτευσα, σὺ ἔδει ποτίσαι. ἂν τοίνυν σαλεύσῃς, τὴν ῥίζαν ἀνέσπασας, καὶ
οὐκ ἔχεις οὗ τὴν ἀρδείαν ἐπιδείξῃ. ἀλλ' ὁρᾷς εὐδοκιμοῦντα τὸν φυτεύοντα; μὴ φοβοῦ·

οὗτο

οὔτε ἐγώ τί εἰμι, οὔτε σύ. Οὔτε γὰρ ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων ἐστί τι· ἑνὸς ἐστὶ τὸ ἔργον, τοῦ Θεοῦ. (α. Κορ. γ. ζ.) ὥστε ἐκείνῳ μάχῃ καὶ πολεμεῖς, τὰ φυτευθέντα ἀνασπῶν. ἀνανήψωμεν τοίνυν ποτὲ, γρηγορήσωμεν. οὐ δέδοικα τὸν ἔξω πόλεμον, ὡς τὴν ἔνδον μάχην· ἐπεὶ καὶ ῥίζα, ὅταν ᾖ καλῶς ἡρμοσμένη τῇ γῇ, οὐδὲν πείσεται ἀπὸ τῶν ἀνέμων· ἂν δὲ αὐτὴ σαλεύηται, σκώληκος διατρώγοντος αὐτὴν ἔνδοθεν, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος πεσεῖται. μέχρι τίνος διατρώγομεν τῆς ἐκκλησίας τὴν ῥίζαν σκωλήκων δίκην; καὶ γὰρ ἀπὸ γῆς αἱ τοιαῦται τίκτονται διάνοιαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἀπὸ κόπρου, τὴν σηπεδόνα μητέρα ἔχουσαι· καὶ οὐκ ἀφίστανται τῆς καταπτύστου θεραπείας τῆς παρὰ τῶν γυναικῶν. γενώμεθά ποτε ἄνδρες γενναῖοι, γενώμεθα ἀθληταὶ φιλοσοφίας, ἀπελάσωμεν τὴν πολλὴν τῶν κακῶν τύπων φορὰν. καὶ γὰρ ὥσπερ σῶμα νεκρὸν, τῆς ἐκκλησίας ὁρῶ τὸ πλῆθος ἐρριμμένον νῦν. καὶ καθάπερ ἐν σώματι νεκρωθέντι προσφάτως, ἔνι μὲν ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν, ἔνι δὲ χεῖρας καὶ πόδας καὶ τράχηλον καὶ κεφαλὴν, οὐδὲν δὲ τῶν μελῶν τὰ ἑαυτοῦ ποιοῦν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, πάντες πιστοὶ οἱ παρόντες, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἡ πίστις ἐνεργής. τὴν γὰρ θερμότητα ἐσβέσαμεν, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα νεκρὸν εἰργασάμεθα. εἰ δὲ φρικτὸν τὸ εἰρημένον· πολλῷ φρικωδέστερον, ὅταν ἐπὶ τῶν ἔργων φαίνηται. τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα ἀδελφῶν ἔχομεν, τὰ δὲ πράγματα πολεμίων· καὶ μέλη καλούμενοι πάντες, καθάπερ θηρία διεστήκαμεν. ταῦτα, οὐχ ἵνα ἐμπομπεύσαι βουλόμενος τὰ ἡμέτερα, εἶπον, ἀλλ' ἐντρέψαι καὶ ἀποστῆσαι. ὁ δεῖνα εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν, ἀπήλαυσε τιμῆς· δέον εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι τὸ μέλος τιμᾶται τὸ σὸν, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται· σὺ δὲ τοὐναντίον ποιεῖς· λέγεις κακῶς πρὸς τὸν τετιμηκότα, ὥστε ἀμφοτέρους ὑποσκελίσαι, καὶ σεαυτὸν προσκαταισχῦναι. τίνος ἕνεκεν, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἤκουσας ἀδελφοῦ ἐγκωμιαζομένου, ἢ παρὰ ἀνδράσιν, ἢ παρὰ γυναιξὶ, καὶ ἐλυπήθης; πρόσθες τοῖς ἐπαίνοις, οὕτω καὶ σαυτὸν ἐπαινέσῃ. ἐὰν δὲ καθέλῃς τὸν ἔπαινον, πρότερον σαυτὸν κακῶς εἴρηκας, πονηρὰν δόξαν λαβὼν, κἀκεῖνον ἐπῆρας μειζόνως. ὅταν ἀκούσῃς ἐπαινούμενον, γίνου τῶν λεγομένων κοινωνὸς, εἰ καὶ μὴ τῷ βίῳ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῷ χαίρειν τοῖς ἐκείνου καλοῖς. ἐπῄνεσεν ὁ δεῖνα, θαύμασον καὶ σύ· οὕτω σε ἐπαινέσεται ἐκεῖνος, ὡς χρηστὸν καὶ ἐπιεικῆ. μὴ φοβηθῇς, ὡς τὰ σαυτοῦ καθαιρῶν ἐν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς ἑτέρου. τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς κατηγορίαις γίνεται. φιλόνεικον γὰρ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὅταν ἴδῃ σε κακῶς λέγοντα, ἐπιτείνει τὰ ἐγκώμια, ταύτῃ δάκνειν βουλόμενος, τοὺς δὲ κατηγόρους μέμφεσθαι καθ' ἑαυτῶν, καὶ πρὸς ἑτέρους διαβάλλειν. εἶδες πόσης ἀσχημοσύνης ἑαυτοῖς γινόμεθα αἴτιοι, πῶς ἀπόλλυμεν τὸ ποίμνιον καὶ διασπῶμεν; γενώμεθα μέλη ποτὲ, γενώμεθα σῶμα ἕν. καὶ ὁ μὲν ἐγκωμιαζόμενος, διακρουέσθω τοὺς ἐπαίνους, καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν μεταγέτω τὰ ἐγκώμια· ὁ δὲ ἑτέρου ἀκούων ἐπαινουμένου, συνηδέσθω. ἂν οὕτως ἑαυτοὺς συνάγωμεν, καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπασόμεθα· ἐὰν δὲ διῳκισμένοι πρὸς ἑαυτοὺς ὦμεν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀποστήσομεν βοήθειαν. ἐκείνης δὲ ἀποστάσης, πολλὴν τὸ σῶμα δέξεται λύμην, οὐ σφιγγόμενον ἄνωθεν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, βασκανίαν καὶ φθόνον ἀπελάσαντες, καὶ τῆς τῶν πολλῶν ὑπεριδόντες δόξης, ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν ἀσπαζώμεθα. οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρόντων, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κη. 16 ΕΣΤΩ ΔΕ, ΑΥΤΟΣ ΕΓΩ ΟΥ ΚΑΤΕΝΑΡΚΗσα ὑμῶν, ἀλλ' ὑπάρχων πανοῦργος δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον. 17 Μή τινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς; 18 Παρεκάλεσα Τίτον, καὶ συναπέστειλα τὸν ἀδελφόν· μήτι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς Τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν;

Ἀσαφῶς

Ἀσαφῶς σφόδρα εἴρηται ταυτὶ τοῦ Παύλου τὰ ῥήματα, ἀλλ' οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῆ. ἐπειδὴ γὰρ περὶ χρημάτων ὁ λόγος, καὶ ἀπολογίας τῆς ὑπὲρ τούτων, εἰκότως συνεσκίασε τὰ εἰρημένα. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' ἕτοιμός εἰμι καὶ προσδοῦναι, καὶ δαπανῆσαι. καὶ πολλὰ περὶ τούτου καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ καὶ ἐν ταύτῃ διελέχθη τῇ ἐπιστολῇ. νῦν δὲ ἕτερόν τι λέγει, ὥσπερ ἐξ ἀντιθέσεως εἰσάγων τὸν λόγον, καὶ λύων προηγουμένως. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐγὼ μὲν ὑμᾶς οὐκ ἐπλεονέκτησα. ἔχει δέ τις ἴσως εἰπεῖν, ὅτι αὐτὸς μὲν οὐκ ἔλαβον, πανοῦργος δὲ ὢν παρεσκεύασα τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἀποσταλέντας εἰς οἰκεῖον πρόσωπον αἰτῆσαί τι παρ' ὑμῶν, καὶ δι' ἐκείνων αὐτὸς ἐδεξάμην, τοῦ δοκεῖν εἰληφέναι ἐμαυτὸν ἔξω τιθείς, δι' ἑτέρων λαμβάνων. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν· καὶ μάρτυρες ὑμεῖς. διὸ καὶ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον λέγων, παρεκάλεσα Τίτον, καὶ συναπέστειλα τὸν ἀδελφόν· μήτι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς Τίτος; οὐχ ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐμοὶ περιεπάτησε; τουτέστιν, οὐδὲ αὐτὸς ἔλαβεν; εἶδες πόση ἐπίτασις ἀκριβείας, τὸ μὴ μόνον ἑαυτὸν καθαρὸν τηρεῖν τοῦ λήμματος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεμπομένους οὕτω ῥυθμίζειν, ἵνα μηδὲ μικρὰν δῶσι πρόφασιν τοῖς ἐπιλαμβάνεσθαι βουλομένοις; τοῦτο γὰρ πολλῷ μεῖζον οὗ πεποίηκεν ὁ πατριάρχης. ἐκεῖνος μὲν ἀπὸ τῆς νίκης ἐπανελθών, τοῦ βασιλέως διδόντος λάφυρα, οὐκ ἔφη λήψεσθαι, πλὴν ὧν ἔφαγον ἐκεῖνοι. οὗτος δὲ οὔτε τῆς ἀναγκαίας τροφῆς οὔτε αὐτὸς ἀπήλαυσεν, οὔτε τοὺς κοινωνοὺς ἀφῆκε μεταλαβεῖν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐπιστομίζων τῶν ἀναισχύντων τὰ στόματα. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέγει ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνοι ἔλαβον, ἀλλ' ὃ πολλῷ τούτου μεῖζον ἦν, αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τοὺς Κορινθίους τοῦ μηδὲν αὐτοὺς εἰληφέναι, ἵνα μὴ ἐξ οἰκείου προσώπου δοκῇ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνων ψήφου. ὅπερ εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν σφόδρα ὡμολογημένων, καὶ ὑπὲρ ὧν θαρροῦμεν, ποιεῖν. εἴπατε γάρ, φησι, μή τις τῶν παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντων ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς; οὐκ εἶπε, μή τις ἔλαβέ τι παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ πλεονεξίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, καθαπτόμενος αὐτῶν, καὶ σφόδρα ἐντρέπων, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ παρὰ ἀκόντων λαβεῖν, πλεονεξία. καὶ οὐκ εἶπε, μὴ Τίτος, ἀλλά, μή τις; οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησιν, ὅτι ὁ δεῖνα μὲν οὐκ ἔλαβεν, ἕτερος δὲ ἔλαβεν. οὐδὲ εἷς τῶν ἀφικομένων. παρεκάλεσα Τίτον· καὶ τοῦτο πληκτικῶς. οὐ γὰρ εἶπεν, ἔπεμψα Τίτον, ἀλλά, παρεκάλεσα, δεικνὺς ὅτι καὶ εἰ ἔλαβε, δικαίως ἂν ἔλαβεν, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω καθαρὸς ἔμεινε. διὸ πάλιν αὐτοὺς ἐρωτᾷ λέγων, μήτι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς Τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν; τί ἐστι, τῷ αὐτῷ πνεύματι; τῇ χάριτι τὸ πᾶν ἀνατίθησι· καὶ δείκνυσιν, ὅτι ὅλον τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, οὐ τῶν ἡμετέρων πόνων, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς κατόρθωμα ἦν, καὶ τῆς χάριτος. καὶ γὰρ χάρις ἦν μεγίστη, τὸ καὶ ὑστερουμένους καὶ λιμώττοντας μὴ λαμβάνειν διὰ τὴν τῶν μαθητευομένων οἰκοδομήν. οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν; τουτέστιν, οὐδὲ μικρὸν παρήλλαξαν ἐκεῖνοι ταύτην τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν κανόνα διετήρησαν.

19 Πάλιν δοκεῖτε ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Εἶδες πῶς πανταχοῦ δέδοικε μὴ κολακείας δόξαν λάβῃ; εἶδες φρόνησιν ἀποστολικήν, πῶς συνεχῶς αὐτὸ τίθησι; καὶ γὰρ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, Οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος. καὶ ἐν προοιμίοις τῆς ἐπιστολῆς, Μὴ χρῄζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν;

β. Κορ. ε. ιβ. γ. α.

Τὰ δὲ πάντα ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς ὑμῶν. Πάλιν αὐτοὺς θεραπεύει. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα σαφῶς φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ λαμβάνομεν, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, ἀλλ' ἵνα οἰκοδομήσωμεν ὑμᾶς· σαφέστερον μὲν ἢ πρότερον εἰπών, καὶ ἐκκαλύψας ὅπερ ὤδινεν,

δίνειν, οὐ μὴν πληκτικῶς. οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, ἀλλ' ἵνα οἰκοδομηθῆτε.

20 Φοβοῦμαι γὰρ μήπως ἐλθὼν, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν οἷον οὐ θέλετε. Μέλλει μέγα τι καὶ φορτικὸν λέγειν. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπολογίαν τίθησι, πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι πάντα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς, καὶ τὸ προσθεῖναι, ὅτι φοβοῦμαι, τὸ τραχὺ καταστέλλων τῶν μελλόντων λεχθήσεσθαι. τοῦτο γὰρ οὐκέτι αὐθαδείας ἦν, οὐδὲ ἐξουσίας διδασκαλικῆς, ἀλλὰ κηδεμονίας πατρικῆς, ὅταν τῶν ἡμαρτηκότων μᾶλλον φοβῆται, καὶ τρέμῃ τὸ μέλλον αὐτοὺς διορθοῦν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτῶν καταστρέχει, οὐδὲ ἀποφαίνεται, ἀλλ' ἐνδοιάζων φησὶ, μήπως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω. οὐκ εἶπεν, ἐναρέτους, ἀλλ', οὐχ οἵους θέλω, διὰ πάντων τὰ τῆς φιλίας ἐνδεικνύμενος ὀνόματα. καὶ τὸ, εὕρω, δὲ τὸ παρὰ προσδοκίαν δηλοῦντός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ, εὑρεθῶ ὑμῖν. οὐ γὰρ προαιρέσεως τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ἀνάγκης τὴν αἰτίαν παρ' ὑμῶν λαμβανούσης. διό φησιν, εὑρεθῶ οἷον οὐ θέλετε. ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, οἷον οὐ θέλω, ἀλλὰ πληκτικώτερον, οἷον οὐ βούλεσθε. λοιπὸν γὰρ αὐτοῦ βούλημα ἦν, οὐχὶ προηγούμενον μὲν, βούλημα δ' οὖν ὅμως. ἠδύνατο μὲν γὰρ πάλιν εἰπεῖν, οἷον οὐ θέλω, καὶ οὕτω δεῖξαι τὴν ἀγάπην· ἀλλ' οὐ βούλεται ἐκλῦσαι τὸν ἀκροατήν. μᾶλλον δὲ καὶ τραχύτερος ὁ λόγος οὕτως ἐγίνετο. νῦν δὲ καὶ ἔπληξε μειζόνως, καὶ ἡμερώτερον ἑαυτὸν ἔδειξε. τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τῆς σοφίας ἐστὶν ἴδιον, τὸ βαθύτερον τέμνοντα, ἡμερώτερον πλήττειν. εἶτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς εἶπεν, ἐκκαλύπτει αὐτὸ λέγων,

Μήπως ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, καταλαλιαὶ, ψιθυρισμοὶ, φυσιώσεις.

Καὶ ὃ πρότερον ἔμελλε τιθέναι, τοῦτο ὕστερον τίθησι. κατ' αὐτοῦ γὰρ ἀπενοοῦντο. ἵνα οὖν μὴ δόξῃ προηγουμένως τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, τὸ κοινὸν λέγει πρότερον. ταῦτα γὰρ πάντα ἀπὸ βασκανίας ἐτίκτετο, αἱ διαβολαὶ, αἱ κατηγορίαι, αἱ διαστάσεις. ὥσπερ γάρ τις ῥίζα πονηρὰ ἡ βασκανία τὸν θυμὸν, τὴν κατηγορίαν, τὴν ἀπόνοιαν, τὰ ἄλλα πάντα ἔτικτε, καὶ παρ' αὐτῶν ηὔξετο μειζόνως.

21 Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς.

Καὶ τὸ, πάλιν, πλήττοντος ἦν. ἀρκεῖ γὰρ τὰ πρότερα, φησίν· ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, Ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκ ἦλθον εἰς Κόρινθον. (β. Κορ.) εἶδες πῶς καὶ ἀγανάκτησιν δείκνυσι, καὶ φιλοστοργίαν; τί δέ ἐστι, ταπεινώσῃ; καίτοι μὲν δόξα αὕτη ἐστὶ, τὸ ἐγκαλεῖν, τὸ τιμωρεῖσθαι, τὸ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, τὸ ἐν τάξει δικαστοῦ καθέζεσθαι. ἀλλ' ὅμως ταπείνωσιν αὐτὸ καλεῖ. (β. Κορ.) τοσοῦτον ἀπεῖχεν αἰσχύνεσθαι τῇ ταπεινώσει ἐκείνῃ, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος, ὅτι καὶ διηνεκῶς ἐβούλετο ἐν τούτῳ εἶναι, καὶ τοὐναντίον ἀπηύχετο. καὶ λέγει αὐτὸ πλειόνων σαφέστερον· καὶ ταπείνωσιν τοῦτο μάλιστα ἡγεῖται, τὸ εἰς τοιαύτην ἐμπεσεῖν ἀνάγκην τοῦ κολάζειν, τοῦ τιμωρεῖσθαι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε, μὴ ἐλθὼν ταπεινωθῶ, ἀλλὰ, μὴ ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου; ὅτι εἰ μὴ δι' αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐπεστράφην, οὐκ ἂν ἐφρόντισα. οὐδὲ γὰρ ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ αὐθαδιζόμενος ἀπαιτῶ δίκην, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτοῦ ἐπίταγμα. ἀνωτέρω μὲν οὖν αὐτὸ τίθησι λέγων, εὑρεθῶ οἷον οὐ θέλετε· ἐνταῦθα δὲ καθυφίησι, καὶ ἡμερώτερον καὶ πρᾳότερον φθέγγεται λέγων,

Πενθήσω πολλοὺς τῶν ἡμαρτηκότων. Οὐχ ἁπλῶς ἡμαρτηκότων,

Ἀλλὰ τῶν μὴ μετανοησάντων. Καὶ οὐκ εἶπε, πάντας, ἀλλὰ, πολλούς· καὶ οὐδὲ τούτους ποιεῖ φανερούς, διδοὺς κἀντεῦθεν ῥᾳδίαν αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν μετάνοιαν ἐπάνοδον· καὶ δῆλον ποιῶν, ὅτι δύναται μετάνοια τὰ πεπλημμελημένα διορθῶσαι, τοὺς μὴ μετανοοῦντας πενθεῖ, τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας, τοὺς ἐν τοῖς τραύμασι μένοντας. ἐννόησον τοίνυν ἀποστολικὴν ἀρετὴν, ὅταν μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς πονηρὸν, ὑπὲρ ἀλλοτρίων θρηνῇ κακῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων ταπεινῶται. τοῦτο γὰρ μάλιστα

τοῦ

τοῦ διδασκάλου, τὸ οὕτω συναλγεῖν ταῖς τῶν μαθητῶν συμφοραῖς, τὸ κόπτεσθαι καὶ πενθεῖν ἐπὶ τοῖς τραύμασι τῶν ἀρχομένων. Εἶτα λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας·

Ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ᾗ ἔπραξαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐνταῦθα πορνείαν αἰνίττεται. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας τούτῳ δύναται καλεῖσθαι τῷ ὀνόματι. Εἰ γὰρ καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς λέγεται ἀκάθαρτος, ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀκαθαρσίαν ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀκαθάρτους καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οὐχὶ πορνείαν αὐτοῖς ἐγκαλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρίαν ἑτέραν. διὸ καί φησι, "ποίησαι καὶ τὸ ἔξω καθαρόν· καί, ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα· καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, Ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. (Ματθ. κγ. κς. ιε. ια.)

ΗΘΙΚΟΝ

Καὶ εἰκότως. οὐδὲν γὰρ ἀρετῆς καθαρώτερον, οὐδὲν κακίας ἀκαθαρτότερον. ἡ μὲν γὰρ ἡλίου λαμπροτέρα ἐστίν, ἡ δὲ βορβόρου δυσωδεστέρα. καὶ ταῦτα μαρτυρήσαιεν ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῷ βορβόρῳ κυλινδούμενοι, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότῳ διάγοντες, ὅταν μικρὸν γοῦν τις αὐτοὺς διαβλέψαι παρασκευάζῃ. ἕως μὲν γὰρ ἂν καθ' ἑαυτοὺς ὦσι, καὶ μεθύωσι τῷ πάθει, καθάπερ ἐν σκότῳ διατρίβοντες ἀσχημόνως κεῖνται μετὰ πολλῆς τῆς αἰσχρότητος, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ τότε ἔνθα εἰσίν, οὐκ ἀκριβῶς δέ. ἐπειδὰν δὲ ἴδωσί τινα αὐτοὺς ἐλέγχοντα τῶν ἐν ἀρετῇ βιούντων, ἢ καὶ φανέντα μόνον, τότε σαφέστερον αὐτῶν διαγινώσκουσι τὴν ἀθλιότητα, καὶ ὥσπερ ἀκτῖνος ἀφεθείσης, οὕτω περιστέλλουσι τὴν οἰκείαν ἀσχημοσύνην, καὶ τοὺς συνειδότας ἐρυθριῶσι, κἂν ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ ἐλεύθερος ᾖ, καὶ ὁ μὲν βασιλεύς, ὁ δὲ ἀρχόμενος. οὕτως ἰδὼν τὸν Ἠλίαν ὁ Ἀχαὰβ ἠσχύνετο, καὶ μηδέπω μηδὲν εἰρηκότος ἐκείνου, ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ μόνης ἁλούς· καὶ σιγῶντος τοῦ κατηγόρου, τὴν καταδικάζουσαν αὐτὸν ἔφερε ψῆφον, τὰ τῶν ἑαλωκότων φθεγγόμενος, καὶ λέγων, Εὕρηκάς με ὁ ἐχθρός μου; οὕτως αὐτὸς ὁ Ἠλίας τῷ τυράννῳ τότε ἐκείνῳ μετὰ πολλῆς διελέγετο τῆς παρρησίας. οὕτως ὁ Ἡρώδης, οὐ φέρων τὴν ἀπὸ τῶν ἐλέγχων αἰσχύνην ("καὶ γὰρ ἔλαμψε σαφέστερον, λάμψασα μέγα καὶ διαυγὲς ἡ τῆς προφητικῆς γλώττης φωνή) ἐνέβαλεν εἰς τὸ δεσμωτήριον τὸν Ἰωάννην· καθάπερ γυμνὸς ὤν, καὶ τὸν λύχνον σβέσαι ἐπιχειρῶν, ἵνα πάλιν ἐν τῷ σκότῳ ᾖ. μᾶλλον δὲ αὐτὸς οὐκ ἐτόλμησε σβέσαι, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ τὸν μόδιον εἰς τὸ οἴκημα τέθεικεν· ἡ δὲ ἀθλία καὶ ταλαίπωρος ἐκείνη τοῦτο γενέσθαι κατηνάγκασεν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτω καλύψαι ἴσχυσαν τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ μειζόνως ἀνῆψαν. οἵ τε γὰρ ἐρωτῶντες, διὰ τί Ἰωάννης εἰς τὸ δεσμωτήριον οἰκεῖ, τὴν αἰτίαν ἐμάνθανον, οἵ τε μετὰ ταῦτα γῆν καὶ θάλατταν οἰκοῦντες ἅπαντες, οἵ τε τότε γενόμενοι, οἵ τε νῦν, οἵ τε αὖθις ἐσόμενοι, "σαφῶς ἔγνωσάν τε καὶ εἴσονται τὰ πονηρὰ ταῦτα δράματα," τά τε τῆς ἀσελγείας, "τά τε τῆς μιαιφονίας αὐτῶν· καὶ χρόνος οὐδεὶς τὴν μνήμην τούτων ἐξαλεῖψαι δυνήσεται. τοσοῦτόν ἐστιν ἀρετή, οὕτως ἀθάνατον ἔχει τὴν μνήμην, οὕτω καὶ ἀπὸ ῥημάτων μόνων καταπλήττει τοὺς ἀντικειμένους αὐτῇ. τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον; διὰ τί μὴ κατεφρόνησε; μὴ γὰρ εἰς δικαστήριον αὐτὸν ἔμελλεν ἕλκειν; μὴ γὰρ δίκην ἀπῄτησε τῆς μοιχείας; οὐχὶ ἔλεγχος ἦν τέως τὰ λεγόμενα μόνον; τί τοίνυν δέδοικε καὶ τρέμει; οὐχὶ ῥήματα ἦν καὶ λόγος ψιλός; ἀλλὰ μᾶλλον πραγμάτων ἔδακνεν. οὐκ ἤγαγεν εἰς δικαστήριον, ἀλλ' εἰς ἕτερον τοῦ συνειδότος εἷλκεν αὐτὸν κριτήριον, καὶ πάντας ἐκάθισεν αὐτῷ δικαστὰς τοὺς μετ' ἐξουσίας κατὰ διάνοιαν τότε τὰς ψήφους φέροντας. διὰ τοῦτο ἔτρεμεν ὁ τύραννος, τῆς ἀρετῆς τὴν λαμπηδόνα οὐ φέρων. εἶδες ἡλίκον φιλοσοφία; δεσμώτην τυράννου λαμπρότερον ἐποίησε, καὶ τοῦτον ἐκεῖνος δέδοικε καὶ τρέμει. ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἔδησε μόνον· ἡ δὲ μιαρὰ ἐκείνη καὶ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὥρμησε. καίτοιγε ἐπὶ τοῦτον τὸ ἔγκλημα μᾶλλον ἐφέρετο. οὐδὲ γὰρ ἐκείνῃ τότε ἀπαντήσας εἶπε, τί συνοικεῖς τῷ τυράννῳ; οὐκ ἐπιτήδειος ἦν (πῶς γάρ;) ἀλλ' ἐντεῦθεν τὸ πᾶν διορθῶσαι ἐβούλετο. διὸ τοῦτον ἐμέμψατο· καὶ οὐδὲ

τοῦτον

τοῦτοι σφοδρῶς. οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὦ μιαρὲ, καὶ παμμίαρε, καὶ παράνομε, καὶ βέβηλε, καταπατήσας τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, καταφρονήσας τῶν ἐπιταχθέντων, τὴν ἰσχὺν τὴν σὴν νόμον ἐποίησας. οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐλέγχοις πολλὴ ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρὸς, πολλὴ ἡ πραότης. οὐκ ἔξεστί σοι γὰρ ἔχειν, φησὶ, τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου. διδάσκοντος μᾶλλον τὸ ῥῆμα, ἢ ἐλέγχοντος, παιδεύοντος, ἢ κολάζοντος, ῥυθμίζοντος, ἢ ἐκπομπεύοντος, διορθοῦντος, ἢ ἐπεμβαίνοντος. ἀλλ' (ὅπερ ἔφην) ἐχθρὸν τῷ κλέπτῃ τὸ φῶς, ἐπαχθὴς ὁ δίκαιος τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ φαινόμενος ἁπλῶς. βαρὺς γάρ ἐστιν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος. οὐ γὰρ φέρουσιν αὐτοῦ τὰς ἀκτῖνας, καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, τὰς ἡλιακάς. πολλοῖς δὲ τῶν πονηρῶν οὐ φαινόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουόμενος, βαρύς. διά τοι τοῦτο καὶ ἡ μιαρὰ καὶ παμμίαρος ἐκείνη, ἡ παραγωγὸς τοῦ θυγατρίου, μᾶλλον δὲ ἡ παιδοκτόνος, καίτοι οὐδὲ ἰδοῦσα αὐτὸν, οὐδὲ ἀκούσασα αὐτοῦ τῆς φωνῆς, ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὥρμησε· καὶ παρασκευάζει ἣν ἀσελγῶς ἔθρεψε, ταύτην καὶ εἰς φόνον ἐλθεῖν· οὕτως ἐκ περιουσίας αὐτὸν ἐδεδοίκει. καὶ τί φησι; Δός μοι ἐπὶ πίνακι ὧδε τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. ποῖ φέρῃ κατὰ κρημνῶν, ἀθλία καὶ ταλαίπωρε; μὴ γὰρ πάρεστιν ὁ κατήγορος; μὴ γὰρ ὁρᾶται καὶ ἐνοχλεῖ; ἐπειδὴ ἔλεγον, βαρὺς ἡμῖν ἐστι καὶ βλεπόμενος· ταύτῃ δὲ (ὅπερ εἶπον) καὶ ἀκουόμενος. διό φησι, δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου. καὶ μὴν δεσμωτήριον οἰκεῖ διὰ σὲ, καὶ ἅλυσιν περίκειται), καὶ ἔξεστί σοι ἐντρυφᾶν ἐπὶ τῷ ἔρωτι, καὶ λέγειν οὕτως, ἐκράτησα τοῦ βασιλέως, ὅτι οὐδὲ δημοσίᾳ ἐγκληθεὶς καθυφῆκεν, οὐδὲ ἀπέστη τοῦ ἔρωτος, οὐδὲ διέσπασέ μου τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐγκαλέσαντα ἔδησε. τί μαίνῃ καὶ λυσσᾷς, ἔχουσα καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἁμαρτίας τὸν νυμφίον; τί τράπεζαν ἐρινύων ἐπιζητεῖς, καὶ δαιμόνων ἀλαστόρων συμπόσιον κατασκευάζεις; εἶδες πῶς οὐδαμινὸν, πῶς δειλὸν, πῶς ἄνανδρον ἡ κακία, πῶς ὅτε μάλιστα κρατήσει, τότε γίνεται ἀσθενεστέρα; καὶ γὰρ αὕτη οὐχ οὕτως ἐθορυβεῖτο πρὶν εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθῆναι τὸν Ἰωάννην, ὡς παρὰ τότε δεθέντος αὐτοῦ, καὶ ἐπείγει λέγουσα, δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου. καὶ διὰ τί ὧδε; δέδοικα μὴ συσκιασθῇ, φησὶν, ὁ φόνος, μὴ ἐξέλωσιν αὐτὸν τινὲς τοῦ κινδύνου. καὶ διὰ τί μὴ ὅλον τὸν νεκρὸν ἐπιζητεῖς, ἀλλὰ τὴν κεφαλήν; τὴν λυπήσασάν, φησι, γλῶτταν, ταύτην ἐπιθυμῶ σιγῶσαν ἰδεῖν. ἀλλὰ τοὐναντίον ἐστὶν (ὅπερ οὖν καὶ γέγονεν) ἀθλία καὶ ταλαίπωρε, λαμπρότερον βοήσεται μετὰ ταῦτα ἀποτμηθεῖσα. τότε μὲν γὰρ ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον ἐβόα, νῦν δὲ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἀφίξεται· καὶ ὅπουπερ ἂν εἰσέλθῃς εἰς ἐκκλησίαν, κἂν ἐν τῇ Μαύρων, κἂν ἐν τῇ Περσῶν, κἂν πρὸς αὐτὰς τὰς Βρεττανικὰς νήσους, ἀκούεις βοῶντος Ἰωάννου, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου. ἀλλ' οὐδὲν εἰδυῖα αὕτη φιλοσοφεῖν, κατεπείγει καὶ ἄγχει καὶ ὠθεῖ τὸν ἀνόητον τύραννον ἐπὶ τὸν φόνον, δεδοικυῖα μήποτε μεταβάληται. σὺ δὲ μάθε πάλιν κἀντεῦθεν τῆς ἀρετῆς τὴν ἰσχύν. οὐδὲ ἐγκεκλεισμένον, οὐδὲ δεδεμένον καὶ σιγῶντα φέρει τὸν δίκαιον. εἶδες πῶς ἀσθενὴς ἡ κακία, πῶς ἀκάθαρτον; ἀντὶ γὰρ ἐδεσμάτων, ἀνθρωπίνην κεφαλὴν ἐπὶ πίνακος εἰσάγει. τί μιαρώτερον, τί δὲ ἐναγέστερον, τί δὲ ἀναιδέστερον τῆς κόρης ἐκείνης; οἵαν ἀφῆκε φωνὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ διαβόλου, καὶ τῷ συμποσίῳ τῶν δαιμόνων; εἶδες γλῶτταν καὶ γλῶτταν, τὴν μὲν φάρμακα φέρουσαν σωτήρια, τὴν δὲ δηλητήριον ἔχουσαν, καὶ τραπεζοποιὸν γινομένην ἑστιάσεως διαβολικῆς. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκέλευσεν ἔνδον ἐν τῷ συμποσίῳ αὐτὸν κατασφάξαι, ἔνθα πλείων ἦν αὐτῇ ἡδονή; ἐδεδοίκει μὴ παραγινόμενος καὶ ὀφθεὶς, ἅπαντας μεταβάλῃ διὰ τῆς ὄψεως, διὰ τῆς παρρησίας. διά τοι τοῦτο τὴν κεφαλὴν ἐπιζητεῖ, τρόπαιον πορνείας λαμπρὸν στῆσαι βουλομένη· καὶ ἔδωκε τῇ μητρὶ αὐτῆς. εἶδες τῆς ὀρχήσεως τὰ ἐπίχειρα, εἶδες τὰ λάφυρα τῆς διαβολικῆς ἐπιβουλῆς· οὐ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λέγω, ἀλλ' αὐτὸν τὸν συνοικοῦντα. εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, κατὰ τοῦ βασιλέως ἐστὶ τὸ τρόπαιον, καὶ ἡ νικήσασα ἥττατο, καὶ ὁ ἀποτμηθεὶς

Ματθ. ιδ. η.

χ. μὴ συσκιασθῇ, φησὶν, ὁ φθόνος, μὴ ἐξέλωσιν

ἴσ. νῦν

χ. τὴν δὲ

ἀποτμηθεὶς ἐστεφανοῦτο καὶ ἀνεκηρύττετο, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν σφοδρότερον κατασείων τὴν ἡμαρτηκότων τὴν διάνοιαν. καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα, αὐτὸν ἐρώτησον τὸν Ἡρώδην· ὃς, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ τὰ σημεῖα ἤκουσεν, ἔλεγεν, Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. οὕτως ἀκμάζοντα εἶχε τὸν φόβον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀγωνίαν· καὶ οὐδεὶς ἀποβαλεῖν τὸ δέος τοῦ συνειδότος ἴσχυσεν, ἀλλ' ἔμεινεν ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος ὁ ἀδέκαστος ἄγχων αὐτὸν, καὶ καθημέραν δίκην ἀπαιτῶν τῆς σφαγῆς. ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ φοβώμεθα τὸ κακῶς παθεῖν, ἀλλὰ τὸ δρᾶσαι κακῶς. τοῦτο μὲν γὰρ νίκη, ἐκεῖνο δὲ ἧττα. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, Διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς. ἐν γὰρ τῷ πάσχειν κακῶς, οἱ στέφανοι, καὶ τὰ βραβεῖα, καὶ ἡ ἀνακήρυξις. καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἔστι τῶν ἁγίων ἰδεῖν. ἐπεὶ οὖν ἅπαντες ἐστεφανώθησαν οὕτως, ἀνεκηρύχθησαν οὕτω, καὶ ἡμεῖς ταύτην ὁδεύωμεν τὴν ὁδόν. καὶ εὐχώμεθα μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· εἰ δὲ παραγένοιτο, μετὰ πολλῆς ἱστάμενοι τῆς ἀνδρείας, τὴν προσήκουσαν ἐπιδειξώμεθα προθυμίαν· ἵνα τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κθ. 1 ΤΡΙΤΟΝ ΤΟΥΤΟ ΕΡΧΟΜΑΙ ΠΡΟΣ ΥΜΑΣ. Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. — κεφ. ιγ.

Πολλαχόθεν μὲν καὶ ἄλλοθεν, μάλιστα δὲ * ἐκ τούτου, τοῦ Παύλου τὴν φιλοσοφίαν ἔστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν πολλὴν φιλοστοργίαν· πῶς πολύς μέν ἐν ταῖς παραγγελίαις καὶ σφοδρός, ὀκνηρὸς δὲ καὶ μελλητὴς ἐν ταῖς τιμωρίαις. οὐ γὰρ εὐθέως ἁμαρτάνοντας ἐκόλασεν, ἀλλὰ προηγόρευσεν ἅπαξ καὶ δεύτερον· καὶ οὐδὲ οὕτω παρακούσαντας τιμωρεῖται, ἀλλὰ πάλιν παραγγέλλει λέγων, τρίτον ἔρχομαι τοῦτο πρὸς ὑμᾶς, καὶ πρὶν ἢ παραγένωμαι, γράφω πάλιν. εἶτα ἵνα μὴ ἡ μέλλησις ῥαθυμίαν ἐργάσηται, ὅρα πῶς καὶ τὸ ἐντεῦθεν διορθοῦται, συνεχῶς ἀπειλῶν, καὶ ἐπιτατεινόμενος τὴν πληγὴν, καὶ λέγων, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι· καὶ, μήπως ἐλθὼν πενθήσω πολλούς. ταῦτα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, καὶ ταύτῃ τὸν δεσπότην τῶν ἁπάντων μιμούμενος· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς συνεχῶς μὲν ἀπειλεῖ, καὶ πολλάκις παραγγέλλει, οὐ πολλάκις δὲ κολάζει καὶ τιμωρεῖται. τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, Ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον. τί ἐστι, φειδόμενος ὑμῶν; ἵνα μὴ εὑρὼν ἡμαρτηκότας καὶ ἀδιορθώτους μείναντας, ἐπάγω κόλασιν καὶ τιμωρίαν. καὶ ἐνταῦθα (τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα) ἄγραφον ἐγγράφῳ συνάπτει. ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πεποίηκεν εἰπὼν, Ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν· ἔσονται γὰρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καίτοιγε ἐπὶ νομίμου τοῦτο εἴρηται γάμου· ἀλλὰ ἀπεχρήσατο αὐτῷ εἰς τὸ συμφερόντως, ὥστε φοβῆσαι μειζόνως. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ἀντὶ μαρτύρων τὰς παρουσίας αὐτοῦ τιθεὶς καὶ τὰς παραγγελίας. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἅπαξ εἶπον καὶ δεύτερον, ὅτε παρεγενόμην· λέγω καὶ νῦν διὰ γραμμάτων. καὶ μὲν ἐὰν ἀκούσητέ μου, ὅπερ ἐπεθύμουν γέγονεν· ἐὰν δὲ παρακούσητε, ἀνάγκη λοιπὸν στῆσαι τὰ εἰρημένα, καὶ ἐπαγαγεῖν τὴν τιμωρίαν. διό φησι,

2 Προείρηκα, καὶ προλέγω ὡς παρὼν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι.

Εἰ γὰρ ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, παρεγενόμην δεύτερον καὶ εἶπον, λέγω δὲ καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀνάγκη με λοιπὸν ἀληθεῦσαι. μὴ

Marginal notes: Ματθ. ιδ. β. — α. Κορ. ϛ. ζ. — β. Κορ. α. κε. — α. Κορ. ϛ. ιϛ. — ἢ Πεὶν ἐ‑ ...

γὰρ δὴ νομίσητε ἔλαττον ἔχειν τὰ γράμματα τῆς παρουσίας. ὥσπερ γὰρ παρὼν ἔλεγον, οὕτω καὶ ἀπὼν νῦν γράφω. Εἶδες κηδεμονίαν πατρικήν; Εἶδες διδασκαλίαν πρέπουσαν προνοίᾳ; οὔτε ἐσίγησεν, οὔτε ἐκόλασεν, ἀλλὰ καὶ προλέγει πολλάκις, καὶ μένει διηνεκῶς ἀπειλῶν, καὶ ἀναβάλλεται τὴν τιμωρίαν· καὶ εἰ μένοιεν ἀδιόρθωτοι, τότε ἀπειλεῖ τὴν πεῖραν ἐπάγειν. τί δὲ προείρηκας παρὼν, καὶ ἀπὼν νῦν γράφεις; Ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. Δείξας πρότερον ὅτι οὐ δύναται, ἂν μὴ ἀναγκασθῇ, τοῦτο * ποιῆσαι, καὶ πένθος τὸ πρᾶγμα καλέσας καὶ ταπείνωσιν (μήπως γάρ, φησιν, ἐλθόντα με ὁ Θεός μου ταπεινώσῃ πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων) καὶ ἀπολογησάμενος αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον προεῖπε, καὶ ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ μηχανᾶται, ὥστε ἀνακρούσασθαι τὴν τιμωρίαν, καὶ τῷ φόβῳ τῶν ῥημάτων βελτίους ποιῆσαι, τότε τὸ φορτικὸν τοῦτο καὶ φοβερὸν ἔθηκε, λέγων, ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. Οὐκ εἶπε, τιμωρήσομαι καὶ κολάσω καὶ ἀπαιτήσω δίκην, ἀλλὰ πάλιν πατρικοῖς ῥήμασι καὶ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν τίθησι, δεικνὺς αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα καὶ τὴν συναλγοῦσαν αὐτοῖς διάνοιαν, διότι ἀεὶ φειδόμενος, ἀνεβάλλετο. Εἶτα, ἵνα μὴ καὶ νῦν νομίσωσιν, ὅτι πάλιν ἀναβολὴ καὶ ἁπλῶς ἀπειλὴ ῥημάτων, διὰ τοῦτο καὶ ἔμπροσθεν εἴρηκεν, Ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, καὶ, ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐκέτι ἀναβαλοῦμαι, εἰ ἀδιορθώτους εὕροιμι (ὃ μὴ γένοιτο) ἀλλὰ ἐπάξω πάντως, καὶ στήσω ὅπερ εἴρηκα. Εἶτα μετὰ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ σφοδρᾶς τῆς ἀγανακτήσεως πρὸς τοὺς κωμῳδοῦντας αὐτὸν ὡς ἀσθενῆ, καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ χλευάζοντας, καὶ λέγοντας, ἡ παρουσία ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος, ὡς πρὸς τούτους γοῦν ἀποτεινόμενος, φησιν·

3 Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.

Τοῦτο γὰρ ὁμοῦ μὲν πλήττων, ὁμοῦ δὲ κἀκείνων καθαπτόμενος εἴρηκεν. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐπειδὴ βούλεσθε δοκιμάζειν εἰ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστὸς οἰκεῖ, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖτε, καὶ διὰ τοῦτό με κωμῳδεῖτε, ὡς εὐτελῆ καὶ εὐκαταφρόνητον, ἅτε ἔρημον ὄντα τῆς δυνάμεως ἐκείνης· εἴσεσθε ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἔρημοι, εἰ παράσχοιτε πρόφασιν, ὃ μὴ γένοιτο. Τί οὖν, εἰπέ μοι; διὰ τοῦτο κολάζεις, ἐπειδὴ δοκιμὴν ζητοῦσιν; οὐχί, φησιν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐζήτουν, ἐκ πρώτης ἂν ἐκόλασα ἁμαρτόντας, καὶ οὐκ ἀνεβαλόμην. ὅτι δὲ οὐ τοῦτο ζητεῖ, προϊὼν τοῦτο σαφέστερον ἔδειξεν, εἰπών, Εὔχομαι δὲ μηδὲν ποιῆσαι ὑμᾶς κακόν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλὰ ὑμεῖς δόκιμοι ἦτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. οὐ τοίνυν ἀπολογητικῶς αὐτὸ τίθησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγανακτῶν, μᾶλλον καθαπτόμενος τῶν καταφρονούντων αὐτοῦ. ἐγὼ μὲν * οὐ βούλομαι, φησι, δοῦναι πεῖραν ὑμῖν τοιαύτην. Εἰ δὲ αὐτοὶ παρέχετε τὴν αἰτίαν, καὶ βουληθείητέ με ἐκκαλέσασθαι, εἴσεσθε διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. καὶ ὅρα πῶς φορτικὸν ποιεῖ τὸν λόγον. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ δοκιμὴν ζητεῖτε ἐμοῦ, ἀλλά, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, δεικνὺς ὅτι εἰς ἐκεῖνον ἡμαρτάνετε. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, τοῦ ἐνοικοῦντος, ἀλλά, τοῦ λαλοῦντος, δεικνὺς πνευματικὰ ὄντα τὰ ῥήματα. Εἰ δὲ οὐκ ἐνδείκνυται αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν, οὐδὲ κολάζει (λοιπὸν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον ἐκεῖ μετήγαγε, φοβερωτέραν ποιῶν τὴν ἀπειλὴν) οὐ δι' ἀσθένειαν (δύναται γὰρ) ἀλλὰ διὰ μακροθυμίαν. μὴ τοίνυν τὴν ἀνοχὴν αὐτοῦ ἀσθένειάν τις λογιζέσθω. Τί γὰρ θαυμάζεις, εἰ οὐκ ἐπεξέρχεται νῦν ἁμαρτάνουσιν, οὐδὲ ἀπαιτεῖ δίκην ἀνεχόμενος καὶ μακροθυμῶν, ὅπουγε καὶ σταυρωθῆναι αὐτὸς ὑπέμεινε, καὶ τοιαῦτα πάσχων οὐκ ἐκόλαζε; διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν.

4 Καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ.

Πολλὴν ἀσάφειαν ἔχει τὰ ῥήματα, καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις θόρυβον ἐντίθησι. διόπερ ἀναγ-

καῖον

χαῖον αὐτὰ ἀναπλῶσαι σαφέστερον, καὶ τῆς λέξεως ταύτης εἰπεῖν τὰ σημαινόμενα, πε-
ρὶ ἣν ἡ ἀσάφεια, ἵνα μηδεὶς σκανδαλίζηται μηδὲ τῶν ἀφελεστέρων. τί ποτ᾽ οὖν
ἐστὶ τὸ εἰρημένον, καὶ τί δηλοῖ τὸ τῆς ἀσθενείας ὄνομα, καὶ κατὰ ποῖον σημαινόμενον εἴρη-
ται, ἀναγκαῖον μαθεῖν. μία μὲν γὰρ ἡ λέξις, πολλὰ δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς δηλούμενα. καὶ γὰρ ἀσθέ-
5 νεια λέγεται, ἡ τοῦ σώματος ἀῤῥωστία. διὸ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἴρηται, Ἰδὲ ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, [Ιωαν. ια. γ. δ.]
περὶ τοῦ Λαζάρου· καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, Ἡ ἀσθένεια αὕτη οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον. καὶ περὶ
τοῦ Ἐπαφροδίτου ὁ Παῦλος· Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ, ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησε. [Φιλιπ. β. κζ.]
καὶ περὶ τοῦ Τιμοθέου, Οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. [α. Τιμ. ε. κγ.]
ταῦτα γὰρ ἅπαντα σωματικὴν ἀῤῥωστίαν δηλοῖ. λέγεται πάλιν ἀσθένεια, τὸ μὴ πεπη-
10 γέναι ἐν τῇ πίστει ἁπλῶς, μηδὲ τέλειον εἶναι καὶ ἀπηρτισμένον. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλε-
γε, Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν· καὶ [Ρω. ιδ. α.]
πάλιν, Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει, τὸν ἐν τῇ πίστει ἀσθενοῦν-
τα δηλῶν. ἰδοὺ δύο σημαινόμενα ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐστί· καὶ τρίτον ἕτερον, ὃ καλεῖται ἀσθέ-
νεια. ποῖον δὴ τοῦτο; οἱ διωγμοὶ, αἱ ἐπιβουλαὶ, αἱ ἐπήρειαι, οἱ πειρασμοὶ, αἱ ἐπαγωγαί.
15 καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ [β. Κορ. ιβ. η. θ.]
σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. τί ἐστιν, ἐν ἀσθενείᾳ; ἐν διωγμοῖς,
ἐν κινδύνοις, ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἐπιβουλαῖς, ἐν θανάτοις. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, Διὸ εὐδο- [β. Κορ. ιβ. ι.]
κῶ ἐν ἀσθενείᾳ. εἶτα δεικνὺς ποίαν λέγει ἀσθένειαν, οὐ πυρετὸν εἶπεν, οὐκ ἀμφιβολίαν
τὴν περὶ τὴν πίστιν, ἀλλὰ τί; ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν
20 πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ᾽ ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε
δυνατός εἰμι, τουτέστιν, ὅταν διώκωμαι, ὅταν ἐλαύνωμαι, ὅταν ἐπιβουλεύωμαι, τότε δυνατός
εἰμι, τότε μᾶλλον κρατῶ καὶ περιγίνομαι τῶν ἐπιβουλευόντων, τῆς χάριτος δαψιλέστερον ἐπιζα-
νούσης ἐν ἐμοί. κατὰ δὴ τοῦτο τὸ τρίτον, τὴν ἀσθένειαν τέθεικεν ὁ Παῦλος. καὶ ὃ λέγει τοῦτό ἐστι·
πρὸς ἐκεῖνο πάλιν ἀποτεινόμενος, ὃ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, ὅτι εὐτελὴς αὐτοῖς ἐδόκει εἶναι καὶ εὐ-
25 καταφρόνητος. οὐ γὰρ δὴ ἐβούλετο κομπάζειν, οὐδὲ ὅπερ ἦν, εἶναι δοκεῖν αὐτὸν, οὐδὲ τὴν
δύναμιν ἐνδείκνυσθαι, ἣν εἶχεν εἰς τὸ κολάζειν καὶ τιμωρεῖσθαι· ὅθεν καὶ ἐνομίζετο εὐτε-
λὴς εἶναι. ἐπεὶ οὖν τοῦτο νομίζοντες ἐν πολλῇ ῥᾳθυμίᾳ ἦσαν καὶ ἀναισθησίᾳ, καὶ οὐ μετεβάλλον-
το ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων, καιρὸν ἐπιτήδειον λαβὼν, καὶ περὶ τούτων εὐτόνως σφόδρα διαλέγεται,
δεικνὺς ὅτι οὐ δι᾽ ἀσθένειαν οὐδὲν ἐποίει, ἀλλὰ διὰ μακροθυμίαν. εἶτα (ὅπερ ἔφην) ἀφ᾽
30 ἑαυτοῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Χριστὸν μεταγαγὼν, ἐπιτείνει τὸν φόβον, αὔξει τὴν ἀπειλήν. ὃ δὲ
λέγει τοῦτό ἐστι· μὴ γὰρ, καὶ ἐὰν ποιήσω τι καὶ κολάσω καὶ τιμωρήσωμαι τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐγώ
εἰμι ὁ κολάζων καὶ τιμωρούμενος; ἔστιν ὁ ἐν ἐμοὶ οἰκῶν, αὐτὸς ὁ Χριστός. εἰ δὲ οὐ πιστεύετε
τοῦτο, ἀλλὰ βούλεσθε λαβεῖν δοκιμὴν, διὰ τῶν ἔργων τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἐμοὶ εἴσεσθε τα-
χέως. οὐδὲ γὰρ ἀσθενεῖ εἰς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ δυνατός ἐστι. καὶ διατί προσέθηκεν, εἰς ὑ-
35 μᾶς, καίτοι πανταχοῦ δυνατός ἐστι; κἂν γὰρ ἀπίστους βουληθῇ κολάσαι, δύναται· κἂν
δαίμονας, κἂν ὁποιουνοῦν. τί οὖν βούλεται ἡ προσθήκη; σφόδρα ἐντρέποντος αὐτούς ἐστι τὸ ῥῆ-
μα, ἀφ᾽ ὧν ἤδη πεῖραν εἰλήφασιν, ἢ τοῦτο δηλοῦντος, ὅτι πῶς ἐν ὑμῖν τὴν δύναμιν ἐπι-
δείκνυται τοῖς ὀφείλουσι διορθωθῆναι. ὃ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε, Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; [α. Κορ. ε. ιβ.]
τοὺς μὲν γὰρ ἔξω, φησὶ, τότε ἀπαιτήσει δίκην κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· ὑμᾶς δὲ καὶ νῦν, ὥστε
40 ἐκείνης ἐξελέσθαι τῆς τιμωρίας. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τὸ κηδεμονικὸν τοῦτο, καὶ διὰ φιλοστοργίαν
γινόμενον, ὅρα πῶς μετὰ φόβου τίθησι καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ, λέγων, ὃς οὐκ ἀσθενεῖ εἰς ὑ-
μᾶς, ἀλλὰ δύναται ἐν ὑμῖν. καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως
Θεοῦ. τί ἐστιν, εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας; καὶ γὰρ εἵλετο, φησὶ, πρᾶγμα ὑπομεῖναι
δοκοῦν ἀσθενείας ἔχειν ὑπόληψιν, ἀλλ᾽ οὐδὲν τοῦτο τὴν δύναμιν αὐτοῦ διακόπτει. μένει

γὰρ αὕτη ἀμήχανος οὖσα, καὶ οὐδὲν τὸ πρᾶγμα τὸ δοκοῦν ἀσθενείας εἶναι ταύτην παρέβλαψεν, ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ δείκνυσι τὴν ἰσχὺν, ὅτι καὶ τοιοῦτον πρᾶγμα ὑπέμεινε, καὶ τὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οὐκ ἠκρωτηριάσθη. μὴ τοίνυν σε θορυβείτω ἡ λέξις τῆς ἀσθενείας. καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. καίτοι οὔτε μωρὸν, οὔτε ἀσθενὲς οὐδὲν ὁ Θεὸς ἔχει· ἀλλὰ τὸν σταυρὸν οὕτως ἐκάλεσε, τὴν τῶν ἀπίστων ὑπόνοιαν περὶ αὐτοῦ ἐξηγούμενος. ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ ἑαυτὸν ἑρμηνεύοντος. Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι. καὶ πάλιν, Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Θεὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ῞Ελλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ ῞Ελλησι Χριστὸν, Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν. καὶ πάλιν, Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν. ὅρα πῶς πανταχοῦ τῶν ἀπίστων τὴν ὑπόνοιαν ἑρμηνεύει, μωρίαν καὶ ἀσθένειαν τὸν σταυρὸν νομιζόντων. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐ τὴν οὖσαν ἀσθένειαν λέγει, ἀλλὰ τὴν ὑποπτευομένην παρὰ τοῖς ἀπίστοις. εἰ τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι ἀσθενὴς ὢν ἐσταυρώθη, ἄπαγε. ὅτι γὰρ ἠδύνατο μὴ σταυρωθῆναι, διὰ πάντων ἔδειξε, νῦν μὲν ὑπτίους ῥίψας, νῦν δὲ τὰς ἀκτῖνας ἀποστρέψας, καὶ σκηνὴν ξηράνας, καὶ τὰς ὄψεις τῶν ἐλθόντων ἐπ' αὐτὸν πηρώσας, καὶ μυρία ἕτερα ἐργασάμενος. τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν, ἐξ ἀσθενείας; ὅτι εἰ καὶ ἐσταυρώθη κίνδυνον ὑπομείνας καὶ ἐπιβουλὴν (ἐδείξαμεν γὰρ τὴν ἀσθένειαν κίνδυνον καλουμένην καὶ ἐπιβουλὴν) ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάβη. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, εἰς τὰ καθ' ἑαυτὸν ἕλκων τὸ ὑπόδειγμα. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων αὐτοὺς διωκομένους, ἐλαυνομένους, καταφρονουμένους, καὶ οὐκ ἀμυνομένους, οὐδὲ ἐπεξιόντας, διδάσκει αὐτοὺς, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ παρὰ ἀτονίαν ταῦτα πάσχουσιν, οὐδὲ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐπεξιέναι, ἀνάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν δεσπότην· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς, φησιν, ἐσταυροῦτο, ἐδεσμεῖτο, μυρία ἔπασχε, καὶ οὐκ ἐπεξῄει, ἀλλ' ἔμενε, τὰ δοκοῦντα τῆς ἀσθενείας εἶναι ὑπομένων πράγματα, καὶ ταύτῃ τὴν δύναμιν ἐπιδεικνύμενος τὴν αὐτοῦ, ὅτι καὶ μὴ ἐπεξιὼν, μηδὲ ἀμυνόμενος, οὐδὲν ὅλως παραβλάπτεται. τὴν γοῦν ζωὴν οὐ διέκοψεν ὁ σταυρὸς, οὐδὲ ἐνεπόδισε τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ ἀνέστη καὶ ζῇ. ὅταν δὲ ἀκούσῃς σταυρὸν καὶ ζωὴν, τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας ἐκδέχου λόγον. περὶ γὰρ ταύτην ὁ πᾶς ἐστὶ λόγος. εἰ δὲ φησιν, ἐκ δυνάμεως Θεοῦ· οὐχ ὡς αὐτοῦ ἀτονοῦντος ζωογονῆσαι τὴν σάρκα, ἀλλὰ ἀδιάφορον αὐτῷ* λέγειν, καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ. εἰπὼν γὰρ, ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, ἐκ δυνάμεως τῆς αὐτοῦ εἴρηκεν. ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὴν ἀνέστησε καὶ διακρατεῖ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. εἰ δὲ, ὅπερ αὐτοῦ ἐστι, τοῦτο τοῦ πατρὸς εἶναι λέγει, μὴ θορυβηθῇς. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρός μου, ἐμά ἐστι, φησί· καὶ πάλιν, Πάντα τὰ ἐμὰ, σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ὁ σταυρωθεὶς οὐδὲν παρεβλάβη, φησὶν, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς διωκόμενοι, πολεμούμενοι. διὸ καὶ ἐπάγει,

Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς *ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα ἐν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. Τί ἐστιν, ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ; διωκόμεθα, ἐλαυνόμεθα, τὰ ἔσχατα πάσχομεν. ἀλλὰ τί ἐστιν, ἐν αὐτῷ; διὰ τὸ κήρυγμα, φησι, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν. εἰ δὲ τὰ σκυθρωπὰ καὶ φορτικὰ ὑπομένομεν δι' αὐτὸν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὰ φαιδρά. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἀλλὰ ζησόμεθα" ἐν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ.

5 Ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν, εἰ μήτι *ἀδόκιμοί ἐστε;

6 Ἐλπίζω δὲ ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων ἔδειξεν, ὅτι εἰ καὶ μὴ ἐπεξέρχεται, οὐχ ὡς οὐκ ἔχων τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ὡς τὴν μακροθυμίαν τὴν ἐκείνου μιμούμενος τοῦ σταυρουμένου, καὶ μὴ ἀμυνομένου, πάλιν

Margin: α Κορ. α. κε. (l. 4) — 5 — α. Κορ. α. ιη. (l. 7) — α. Κορ. α. κγ. (l. 8) — κ. ἔθνεσι (l. 9) — α. Κορ. β. ιδ. (l. 10) — 10 — 15 — κ. ἐδείξαμεν (l. 17) — 20 — 25 — * τὸ (l. 28) — 30 — Ιωαν. β. ιθ. (l. 31) — Ιωαν. ις. ιε. ιζ. ι. (l. 32) — 35 — * ἐν (l. 35) — γρ. ζῶμεν (l. 39) — 40 — * ἐστε (l. 41)

λιν ἑτέρως τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργάζεται, καὶ οὐκ ἐκ πλείονος περιουσίας, ἀπὸ τῶν μαθητῶν κατα-
σκευάζων τὸν λόγον. τί γὰρ λέγω περὶ ἐμοῦ τοῦ διδασκάλου, φησί, καὶ τοσαύτην ἔχον-
τος φροντίδα, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμπεπιστευμένου, καὶ τοσαῦτα σημεῖα πεποιη-
κότος; ὑμᾶς γὰρ αὐτοὺς ἐὰν βουληθῆτε ἐξετάσαι τοὺς ἐν τάξει μαθητῶν ὄντας, ὄψεσθε ὅτι
5 καὶ ἐν ὑμῖν ὁ Χριστός. εἰ δὲ ἐν ὑμῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ διδασκάλῳ. εἰ γὰρ τὴν πίστιν
ἔχετε, καὶ ἐν ὑμῖν ὁ Χριστός. καὶ περὶ τῶν πιστευόντων τότε αὐτὸ εἴρηται θαύματα ἐργα-
ζομένων. οἱ γὰρ πιστεύοντες τότε, ἐθαυματούργουν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἑαυτοὺς πειράζετε,
ἑαυτοὺς δοκιμάζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει. ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι Χριστὸς ἐν ὑμῖν,
εἰ μήτι ἀδόκιμοί ἐστε; εἰ δὲ ἐν ὑμῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ διδασκάλῳ. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πί-
10 στιν ἐνταῦθα λέγειν καὶ τὴν τῶν σημείων. εἰ γὰρ ἔχετε τὴν πίστιν ἐκείνην, φησὶν, ὁ Χρι-
στὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν, εἰ μήτι * ἀδόκιμοι γεγόνατε. εἶδες πῶς πάλιν φοβεῖ, καὶ ἐκ περιουσίας
δείκνυσι παρ' αὐτῷ ὄντα τὸν Χριστόν; ἐνταῦθα γάρ μοι δοκεῖ καὶ εἰς βίον αὐτοὺς αἰνίττεσθαι.
ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀρκεῖ ἡ πίστις εἰς τὸ ἐπισπᾶσθαι τὴν ἐνέργειαν τὴν πνευματικὴν, εἶπε
δὲ, ὅτι εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, τὸν Χριστὸν ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς, (συνέβαινε δὲ πολλοὺς εἶναι ταύτης τῆς
15 ἐνεργείας ἐρήμους πίστιν ἔχοντας,) λύων τὴν ἀπορίαν φησὶν, εἰ μήτι ἀδόκιμοί ἐστε, εἰ μὴ
βίον διεφθαρμένον ἔχετε. ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. τὸ ἀκό-
λουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ δὲ ὑμεῖς ἀδόκιμοι γεγόνατε, ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει,
ἵνα μὴ πλήξῃ, ἀμυδρῶς δὲ αὐτὸ αἰνίττεται, οὔτε ἀποφαινόμενος καὶ λέγων, ὅτι ἀδόκιμοί ἐστε,
οὔτε κατ' ἐρώτησιν προσάγων καὶ λέγων, εἰ δὲ ὑμεῖς ἀδόκιμοι, ἀλλὰ τοῦτο παραλιπὼν, αἰ-
20 νιγματωδῶς αὐτὸ ἐνδείκνυται, ἐπάγων, ἐλπίζω δὲ ὅτι γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι.
πάλιν κἀνταῦθα πολλὴ ἡ ἀπειλὴ, μέγας ὁ φόβος. ἐπειδὴ γὰρ ἐντεῦθεν βούλεσθε, φησι,
διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς κολάσεως τὴν δοκιμὴν λαβεῖν, οὐκ ἀπορήσομεν τοῦ δοῦναι ὑμῖν τὴν
ἀπόδειξιν. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, μετὰ πλείονος δὲ τοῦ βάρους καὶ τῆς ἀσφαλῆς· ἐλπίζω
δὲ, ὅτι γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. ἔδει μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου εἰδέναι ὑμᾶς, φη-
25 σι, τὰ ἡμέτερα, καὶ ὅτι Χριστὸν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς λαλοῦντα καὶ ἐνεργοῦντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ
διὰ τῶν ἔργων βούλεσθε λαβεῖν τὴν πεῖραν, εἴσεσθε ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. εἶτα ἐπειδὴ
τὴν ἀπειλὴν ἐπετείνατο, καὶ τὴν κόλασιν λοιπὸν ἐπὶ θύρας ἤγαγε, καὶ ἐν τῷ μέσῳ
κατέστησεν αὐτοὺς, καὶ προσδοκᾶν ἐποίησε τιμωρίαν, ὅρα πῶς πάλιν καταγλυκαίνει τὸν λό-
γον, καὶ παραμυθεῖται τὸν φόβον, καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ τὸ ἀφιλότιμον, τὸ πρὸς τοὺς μαθητὰς
30 κηδεμονικὸν, τὸ φιλόσοφον τῆς γνώμης, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀκενόδοξον. ταῦτα γὰρ ἅπαντα δείκνυσι
δι' ὧν ἐπάγει λέγων,

7 Εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν Θεὸν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδὲν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φα-
νῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν.

8 Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

35 9 Χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τοῦτο γὰρ καὶ εὐχόμεθα,
τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; κατεφρονεῖτο, διεσύρε-
το, ἐκωμῳδεῖτο, ἐχλευάζετο, ὡς εὐτελὴς, ὡς εὐκαταφρόνητος, ὡς ἀλαζὼν, ὡς κομπάζων
μὲν διὰ τῶν ῥημάτων, ἐπὶ δὲ τῶν πραγμάτων οὐδὲ μικρόν τι δεῖξαι ἔχων τὴν ἑαυτοῦ ἰσχύν·
καὶ οὐ μόνον ἀναβάλλεται, οὐδὲ μόνον ἀναδύεται, ἀλλὰ καὶ εὔχεται μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τοι-
40 αύτην ὑπόθεσιν. εὔχομαι γὰρ, φησι, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδὲν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκι-
μοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. τί ἐστιν ὃ
λέγει; παρακαλῶ τὸν Θεὸν, φησιν, ἱκετεύω μηδένα εὑρεῖν ἀδιόρθωτον, μηδένα εὑρεῖν ἀμε-
τανόητον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἁμαρτεῖν (μὴ ποιῆσαι γὰρ
ὑμᾶς, φησι, μηδὲν) εἰ δὲ καὶ ἄρα ἁμάρτητε, μεταβάλλεσθαι, καὶ προλαβόντας διορθῶσαι,

Margin notes: ἴσ. (line 11); γρ. καὶ αὐτὸ ὅτι τι κατ' μήτι πα- ρ. καὶ αἰ- τημ. (lines 19–23); γρ. ἰσχὺν (line 38)

καὶ πᾶσαν ἀποκρούσασθαι ὀργήν. οὐδὲ γὰρ τοῦτο σπουδάζω, ἵνα οὕτω δόκιμοι ὦμεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν. εἰ γὰρ μένετε, φησὶν, ἀμετανόητα ἁμαρτάνοντες, ἀνάγκη ἡμᾶς κολάζειν, τιμωρεῖσθαι, πηροῦν ὑμῶν τὰ σώματα· ὅπερ ἐπὶ Σαπφείρας καὶ ἐπὶ τοῦ μάγου γέγονε. καὶ ἐδώκαμεν δοκιμὴν τῆς δυνάμεως. ἀλλ᾽ οὐκ εὐχόμεθα τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵνα μήτε ἡμεῖς οὕτω δόκιμοι φανῶμεν· τουτέστιν, ἵνα μὴ οὕτω τὴν δοκιμὴν ἐπιδειξώμεθα τῆς δυνάμεως τῆς ἐν ἡμῖν, διὰ τοῦ κολάζειν ὑμᾶς καὶ τιμωρεῖσθαι ἁμαρτάνοντας καὶ ἀνίατα νοσοῦντας. ἀλλὰ τί; ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, τοῦτο εὐχόμεθα, ἵνα ἀεὶ ἐν ἀρετῇ, ἀεὶ ἐν διορθώσει, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν, οὐκ ἐπιδεικνύμενοι ἡμῶν τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀδόκιμοι. οὐ γὰρ ἔμελλεν εἶναι ἀδόκιμος, εἰ καὶ μὴ ἐκόλασεν, ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δόκιμος. ἀλλ᾽ εἰ καί τινες ὑποπτεύοιεν ἡμᾶς, φησὶ, μὴ ἐπιδεικνυμένους τὴν ἰσχὺν ἡμῶν, εὐκαταφρονήτους εἶναι καὶ ἀπερριμμένους, οὐδὲν ἡμῖν μέλει τούτου. βέλτιον ἡμᾶς τοῦτο νομίζεσθαι παρ᾽ ἐκείνοις, ἢ ἐν ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ ἀδιορθώτῳ τῆς γνώμης, τὴν δύναμιν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, ἐπιδείκνυσθαι. οὐ γὰρ δυνάμεθα κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ αὐτοῖς χαρίζεσθαι (τοῦτο γάρ ἐστιν ἀκενοδόξου γνώμης) ἀλλ᾽ ὅπερ ἡ τοῦ πράγματος ἀπαιτεῖ φύσις, τοῦτο ποιῆ, τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας. ἂν γὰρ εὕρωμεν, φησὶν, ὑμᾶς εὐδοκιμοῦντας, ἀποκρουσαμένους τὰ ἁμαρτήματα διὰ τῆς μετανοίας, παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχηκότας, οὐδὲ δυνησόμεθα, κἂν βουληθῶμεν, κολάσαι λοιπόν, ἀλλὰ κἂν ἐπιχειρήσωμεν, οὐ συμπράξει ὁ Θεός. εἰς τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἔδωκε τὴν δύναμιν, ὥστε ἀληθῆ φέρειν τὴν ψῆφον καὶ δικαίαν, καὶ οὐχ ὑπεναντίαν τῇ ἀληθείᾳ. εἶδες πῶς πανταχόθεν ἀνεπαχθῆ ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ παραμυθεῖται τῆς ἀπειλῆς τὸ τραχύ; πλὴν ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῦτο ἐσπούδακεν, οὕτω βούλεται καὶ τὴν αὐτοῦ δεῖξαι γνώμην οἰκειουμένην αὐτοῖς. διὸ καὶ ἐπήγαγε, χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. μάλιστα μὲν γάρ, φησιν, οὐ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, τουτέστιν, εὐαρεστοῦντας ὑμᾶς κολάσαι. πλὴν ἐπειδὴ οὐ δυνάμεθα, διὰ τοῦτο οὐ βουλόμεθα, καὶ τοὐναντίον ἐπιθυμοῦμεν. ἀλλὰ καὶ δι᾽ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα χαίρομεν, ὅταν μὴ εὕρωμεν ὑμᾶς ἀφορμὴν ἡμῖν παρέχοντας τοῦ δεῖξαι ἡμῶν τὴν δύναμιν τὴν ἐπὶ τῇ κολάσει. εἰ γὰρ καὶ τὸ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν λαμπροὺς δείκνυσι καὶ δοκίμους καὶ ἰσχυρούς, ἀλλ᾽ ἡμεῖς τὸ ἐναντίον βουλόμεθα, ὑμᾶς δοκίμους εἶναι καὶ ἀληπτους, καὶ ἡμᾶς μηδέποτε τὴν ἐντεῦθεν καρποῦσθαι δόξαν. διό φησι, χαίρομεν γάρ, ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν. τί ἐστιν, ἀσθενῶμεν; ὅταν νομιζώμεθα ἀσθενεῖς· οὐχ ὅτι ἐσμὲν ἀσθενεῖς, ἀλλ᾽ ὅτε νομιζόμεθα ἀσθενεῖς. τοῦτο γὰρ ἐνομίζοντο παρὰ τοῖς ἐχθροῖς, οὐκέτι δεικνύμενοι τὴν τιμωρητικὴν αὐτῶν δύναμιν. ἀλλ᾽ ὅμως χαίρομεν, ὅταν οὕτως ἀναστραφῆτε, ὥστε μὴ παρασχεῖν ἡμῖν πρόφασιν τοῦ τιμωρεῖσθαι ὑμᾶς. καὶ ἡμῖν τοῦτο ἡδὺ, ὅταν οὕτω νομιζώμεθα ἀσθενεῖς, μόνον ὑμεῖς ἵνα ἀληπτοι ἦτε. διὸ ἐπάγει, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε· τουτέστι δόκιμοι, ἐνάρετοι. καὶ οὐ μόνον βουλόμεθα ταῦτα, ἀλλὰ εὐχόμεθα ταῦτα, ἀλήπτους ὑμᾶς εἶναι, τετελειωμένους, μηδεμίαν παρέχοντας λαβὴν ἡμῖν.

[margin: γ. μένοντες | γ. ὑμᾶς | γ. ποιεῖ | γ. ᾠκειωμένην | γ. τούτου]

ΗΘΙΚΟΝ

Τοῦτο σπλάγχνου πατρικοῦ, τῆς οἰκείας εὐδοκιμήσεως τὴν σωτηρίαν προτιμᾶν τῶν μαθητῶν· τοῦτο ψυχῆς ἀκενοδόξου· τοῦτο μάλιστα ἀπαλλάττει τῶν συνδέσμων τοῦ σώματος, καὶ μετεωρίζεσθαι ποιεῖ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, τὸ τῆς δόξης εἶναι τῆς κενῆς καθαρόν· ὥσπερ οὖν τὸ ἐναντίον εἰς πολλὰ ἄγει τὰ ἁμαρτήματα. οὐ γάρ ἐστι μὴ καθαρεύοντα δόξης κενῆς, ὑψηλὸν γενέσθαι καὶ μέγαν καὶ γενναῖον, ἀλλὰ ἀνάγκη χαμαὶ σύρεσθαι, καὶ πολλὰ διαφθείρειν, δουλεύοντα μιαρᾷ δεσποίνῃ καὶ βαρβάρου παντὸς ἀπηνεστέρᾳ. τί γὰρ αὐτῆς ἀγριώτερον γένοιτ᾽ ἄν, ἣ ὅταν μάλιστα θεραπεύηται, τότε

[margin: γ. σπλάγχνα πατρικά]

μάλιστα

μάλιστα ἀγριοῦται; καίτοιγε τοῦτο οὐδὲ τὰ θηρία ἔχει, ἀλλὰ τῇ πολλῇ κολακεύεται θεραπείᾳ. ἡ δὲ κενοδοξία τοὐναντίον ἅπαν· καταφρονουμένη μὲν ἡμεροῦται, τιμωμένη δὲ ἀγριοῦται καὶ ὁπλίζεται κατὰ τοῦ τιμῶντος. ταύτην τιμήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐκολάσθησαν· ταύτην ἀτιμάσαντες οἱ μαθηταὶ ἐστεφανώθησαν. καὶ τί λέγω κόλασιν καὶ στεφάνους; εἰς γὰρ αὐτὸ τοῦτο φανῆναι λαμπροὺς μάλιστα τὸ διαπτύειν αὐτὴν συντελεῖ. καὶ ὄψει κἀνταῦθα τοὺς μὲν τιμῶντας αὐτήν, παραβλαπτομένους· τοὺς δὲ ἀτιμάζοντας, ὠφελουμένους. οἱ μὲν γὰρ ἀτιμάσαντες αὐτὴν μαθηταὶ (οὐδὲν γὰρ κωλύει τῷ αὐτῷ πάλιν χρήσασθαι ὑποδείγματι) καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ προτιμήσαντες, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσιν, ἀθάνατον κτησάμενοι μνήμην καὶ μετὰ τελευτήν· οἱ δὲ ὑποκατακλιθέντες αὐτῇ Ἰουδαῖοι, ἀπόλιδες, ἀνέστιοι, ἄτιμοι, φυγάδες, ἀνάστατοι γεγόνασιν, εὐτελεῖς, εὐκαταφρόνητοι. καὶ σὺ τοίνυν, εἰ βούλει δόξαν λαβεῖν, διάκρουσαι δόξαν· εἰ δὲ διώκεις δόξαν, ἐκπέσῃς δόξης. καί, εἰ βούλεσθε, τοῦτον καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τὸν λόγον γυμνάσωμεν. τίνας γὰρ σκώπτομεν ἐν τοῖς σκώμμασιν; οὐχὶ τοὺς ἐφιεμένους αὐτῆς; οὐκοῦν μάλιστα οὗτοί εἰσιν οἱ ταύτης ἀπεστερημένοι, μυρίους ἔχοντες κατηγόρους, καὶ παρὰ πάντων ἀτιμαζόμενοι. τίνας δὲ θαυμάζομεν, εἰπέ μοι; οὐ τοὺς καταφρονοῦντας αὐτῆς; οὐκοῦν οὗτοί εἰσιν οἱ δοξαζόμενοι. ὥσπερ γὰρ πλούσιος, οὐχ ὁ πολλῶν δεόμενος, ἀλλ' ὁ μηδενός· οὕτως ἔνδοξος, οὐχ ὁ δόξης ἐρῶν, ἀλλ' ὁ ταύτης ὑπερορῶν. σκιὰ γὰρ δόξης ἐστὶν αὕτη ἡ δόξα. οὐδεὶς ἄρτον ἰδὼν ἐζωγραφημένον, κἂν μυριάκις ὑπὸ λιμοῦ κατέχηται, τῆς γραφῆς ἅπτεται. μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ δίωκε τὰς σκιάς. σκιὰ γὰρ δόξης τοῦτο, οὐ δόξα. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον,* ἐκεῖνο λογίζου· ὅταν διαβάλληται παρὰ ἀνθρώποις τὸ πρᾶγμα, ὅταν φαυλότατον εἶναι δοκῇ τοῖς πᾶσι, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐπιθυμοῦσιν αὐτῆς, ὅταν αἰσχύνηται καλούμενος ἐντεῦθεν ὁ ἐρῶν, ὁ ἐφιέμενος αὐτῆς. πόθεν οὖν ἡ ἐπιθυμία, φησίν, αὕτη, καὶ πῶς γίνεται τὸ πάθος; ἀπὸ μικροψυχίας (οὐ γὰρ δεῖ κατηγορεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθοῦσθαι) ἀπὸ ἀτελοῦς διανοίας, ἀπὸ παιδικῆς γνώμης. παυσώμεθα τοίνυν παῖδες ὄντες, καὶ γενώμεθα ἄνδρες, καὶ πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, μὴ τὰς σκιὰς διώκωμεν, καὶ ἐν πλούτῳ, καὶ ἐν ἡδονῇ, καὶ ἐν τρυφῇ, καὶ ἐν δόξῃ, καὶ ἐν δυνάμει· καὶ παύσεται τὸ νόσημα τοῦτο καὶ ἕτερα πλείονα. τὸ γὰρ σκιὰς διώκειν, μαινομένου. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ἔστι γὰρ καὶ ἑτέρα μανία, χαλεπωτέρα ἐκείνης τῆς ἀπὸ τῶν δαιμόνων, τῆς ἀπὸ τῆς "φρενίτιδος. ἡ μὲν γὰρ ἔχει συγγνώμην, αὕτη δὲ ἀπολογίας "ἐστέρηται, ὅταν αὐτὴ ἡ ψυχὴ διεφθαρμένη ᾖ, καὶ μὴ ὀρθὴ ἡ κρίσις αὐτῆς, ἀλλ' ἀπολωλυῖα. καὶ τὸ μὲν τῆς φρενίτιδος [ὀργανόν] ἐστι σωματικὸν πάθος· αὕτη δὲ ἡ μανία, τοῦ τεχνίτου νοῦ· ὥσπερ οὖν τῶν πυρετῶν ἐκεῖνοι χαλεπώτεροι καὶ ἀνίατοι, οἱ τῶν στερεῶν ἁπτόμενοι σωμάτων, καὶ τοῖς νεύροις "ἐνδομυχοῦντες, καὶ ταῖς φλεψὶν ἐναποκεκρυμμένοι· οὕτω δὴ καὶ αὕτη ἡ μανία, ἐπειδὰν αὐτῇ τῇ διανοίᾳ "ἐνδομυχῇ, διαστρέφουσα αὐτὴν καὶ λυμαινομένη. πῶς γὰρ οὐ μανία λαμπρὰ καὶ σαφής, καὶ μανίας ἁπάσης χαλεπώτερον πάθος, τῶν μὲν μενόντων διηνεκῶς καταφρονεῖν, τῶν δὲ ἀπολλυμένων ἔχεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς; εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τις ἄνεμον ἐδίωκεν, ἢ κρατεῖν ἐπεχείρει, οὐκ ἂν ἔφαμεν αὐτὸν μαίνεσθαι; "εἴ τις σκιὰς κατεῖχε, τῶν ἀληθῶν ἀμελῶν, καὶ τὴν μὲν γυναῖκα ἐμίσει τὴν ἑαυτοῦ, περιεπλέκετο δὲ αὐτῆς" τῇ σκιᾷ, ἢ τὸν μὲν υἱὸν ἀπεστρέφετο, τὴν δὲ τούτου σκιὰν πάλιν ἐφίλει, ἆρα ἂν ἕτερον ἐζήτησας σημεῖον τούτου σαφέστερον εἰς ἀπόδειξιν μανίας; τοιοῦτοί τινές εἰσι καὶ οὗτοι οἱ πρὸς τὰ παρόντα κεχηνότες. καὶ γὰρ πάντα σκιά, κἂν δόξαν εἴπῃς, κἂν δυναστείαν, κἂν εὐδοκίμησιν, κἂν πλοῦτον, κἂν τρυφήν, κἂν ὁποιονοῦν ἕτερον βιωτικόν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε, Μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος· πλὴν μάτην ταράσσεται. καὶ πάλιν, Αἱ ἡμέραι ἡμῶν, ὡς σκιὰ ἐκλίθησαν. καὶ ἀλλαχοῦ καπνὸν

α. Κορ. ιε. λδ.

Ψαλμ. λη. θ.

ρα. ιβ.

πνὸν καὶ ἄνθος χόρτου καλεῖ τὰ ἀνθρώπινα. οὐ τὰ χρηστὰ δὲ* σκιὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρὰ, κἂν θάνατον εἴπῃς, κἂν πενίαν, κἂν ἀρρωστίαν, κἂν ὁποιονοῦν ἕτερον. "ποῖα δὲ μένοντα, καὶ τὰ χρηστὰ καὶ τὰ λυπηρά; ἡ βασιλεία ἡ αἰώνιος, καὶ ἡ γέεννα ἡ διηνεκής. οὔτε γὰρ ὁ σκώληξ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται· καὶ, Ἀναστήσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον. ἵν' οὖν τὴν μὲν φύγωμεν, τῆς δὲ ἀπολαύσωμεν, ἀφέμενοι τῆς σκιᾶς, ἐχώμεθα τῶν ἀληθινῶν πραγμάτων μετὰ σπουδῆς ἁπάσης. οὕτω γὰρ ἐπιτευξόμεθα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[Margin: * ἐστὶ — γ. οἷα — Μαρκ. θ. μδ. — Ματθ. κε. μϛ. — 5]

Λογ. λ. 10 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΤΑΥΤΑ ΑΠΩΝ ΓΡΑΦΩ, ΙΝΑ παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. 10

ΗΣθετο αὐτοῦ σφοδρότερον διαλεχθέντος, καὶ μάλιστα πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς. καὶ γὰρ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ· ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς. δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. καὶ, ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. καὶ, φοβοῦμαι μήπως ἐλθὼν, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε. καὶ πάλιν, μήπως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ᾗ ἔπραξαν. καὶ μετὰ ταῦτα, Προείρηκα καὶ προλέγω ὡς παρὼν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω, ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι· ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. ἐπεὶ οὖν ταῦτά τε, καὶ ἕτερα πλείονα εἴρηκε, φοβῶν, ἐντρέπων, ὀνειδίζων, καθαπτόμενος, ἀπολογούμενος ὑπὲρ ἁπάντων, φησὶ, διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα μὴ παρὼν ἀποτόμως χρήσωμαι. βούλομαι γὰρ ἐν τοῖς γράμμασι κεῖσθαι τὴν ἀποτομίαν, ἀλλὰ μὴ ἐν τοῖς πράγμασι· βούλομαι σφοδρὰς εἶναι τὰς ἐπιστολὰς, ἵνα μείνωσιν ἀπειλαὶ, καὶ μὴ εἰς ἔργον "ἐξέλθωσι. πάλιν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀπολογίᾳ φοβερώτερον ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων κολάζειν, ἀλλ' ὁ Θεὸς (ἐπήγαγε γὰρ, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος) καὶ πάλιν δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐπιθυμεῖ τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὴν ἐκείνων ἀποχρήσασθαι τιμωρίαν. προσέθηκε γὰρ, οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν. καὶ ἠνίξατο μὲν τοῦτο νῦν, ὅπερ ἔφην· ἀλλὰ κατέλιπεν αὐτοῖς ἀναλογίσασθαι, ὅτι ἐὰν ἀδιόρθωτοι μείνωσι, καὶ τοῦτο πάλιν οἰκοδομή ἐστι, τὸ τοὺς οὕτω διακειμένους κολάζειν. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, καὶ αὐτὸς τοῦτο οἶδε, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἔδειξε.

[Margin: β. Κορ. ι. α. β. — 15 — 20 — β. Κορ. ιγ. β. — 25 — 30 γ. δεικν — 35]

11 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Τί ἐστι, τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε; ἐλύπησας, ἐφόβησας, εἰς ἀγωνίαν ἐνέβαλες, τρέμειν ἐποίησας καὶ δεδοικέναι, καὶ πῶς κελεύεις χαίρειν; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο κελεύω χαίρειν. εἰ γὰρ τὰ παρ' ὑμῶν, φησιν, "ἀκολουθήσειε τοῖς παρ' ἐμοῦ, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον τὴν χαράν. τὰ μὲν γὰρ ἐμὰ ἅπαντα γέγονεν· ἐμακροθύμησα, ἀνεβαλόμην, οὐκ ἐξέκοψα, παρεκάλεσα, συνεβούλευσα, ἐφόβησα, ἠπείλησα, ὥστε πάντα τρόπον ὑμᾶς συναγαγεῖν εἰς τὸν τῆς μετανοίας καρπόν. δεῖ δὲ λοιπὸν γενέσθαι τὰ παρ' ὑμῶν καὶ οὕτως ἀμάραντος ὑμῖν ἡ χαρά. καταρτίζεσθε. τί ἐστι, καταρτίζεσθε; πλει-

[Margin: 40 γ. ἀκολουθ... παρ' ἐμοῦ πεπληρωμένον ἐστὶν]

οι γίνεσθε, ἀναπληροῦντες τὰ λείποντα. παρακαλεῖσθε. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν οἱ πειρασμοὶ, καὶ μεγάλοι οἱ κίνδυνοί, φησι· παρακαλεῖσθε, καὶ ὑπ᾽ ἀλλήλων, καὶ ὑφ᾽ ἡμῶν, καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ συνειδότος γίνοιτο χαρὰ, καὶ τέλειοι κατασταίητε, οὐδὲν λείπει εἰς εὐθυμίαν ὑμῖν καὶ παράκλησιν. οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ παράκλησιν, ὡς καθαρὸν συνειδὸς, κἂν μυρίοι περιχέωνται πειρασμοί. τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε· ὃ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐκ προοιμίων ἤτησεν. ἔστι γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ μὴ εἰρηνεύειν, ὅταν ἐν τοῖς δόγμασι συμβαίνωσί τινες, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἀλλήλους διαστασιάζωσιν. ἀλλὰ ἀμφότερα ὁ Παῦλος ἀπαιτεῖ. καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ᾽ ὑμῶν. οὐ γὰρ δὴ μόνον παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, ἀλλὰ καὶ ἐπεύχεται. ἢ γὰρ ἐπεύχεται τοῦτο, ἢ προλέγει τὸ ἐσόμενον· μᾶλλον δὲ ἀμφότερα. ἐὰν γὰρ ταῦτα ποιῆτε, φησιν, δηλονότι, ἐὰν τὸ αὐτὸ φρονῆτε καὶ εἰρηνεύητε, ἔσται καὶ ὁ Θεὸς μεθ᾽ ὑμῶν. ἀγάπης γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ εἰρήνης, καὶ τούτοις χαίρει, τούτοις εὐφραίνεται. ἐντεῦθεν ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐντεῦθεν τῶν κακῶν ἡ ἀναίρεσις ἁπάντων. αὕτη τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, αὕτη τὸν χρόνιον πόλεμον κατέλυσεν, αὕτη τοῖς οὐρανοῖς τὴν γῆν ἀνέμιξεν, αὕτη τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε. ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν. μυρίων γὰρ ἀγαθῶν μήτηρ ἡ ἀγάπη. διὰ ταύτης ἐσώθημεν, διὰ ταύτης ἡμῖν τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ ἅπαντα. εἶτα ἐνάγων αὐτοὺς εἰς ταύτην, φησὶν,

12 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Τί ἐστιν, ἁγίῳ; μὴ ὑπούλῳ, μὴ δολερῷ, καθάπερ ὁ Ἰούδας τὸν Χριστὸν ἐφίλησε. διὰ γὰρ τοῦτο τὸ φίλημα δέδοται, ἵνα ἐμπύρευμα τῆς ἀγάπης γένηται, ἵνα ἀνάψῃ τὴν διάθεσιν, ἵνα οὕτως ἀλλήλους φιλῶμεν, ὡς ἀδελφοὺς ἀδελφοί, ὡς παῖδες πατέρας, ὡς πατέρες παῖδας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. ἐκεῖνα μὲν γὰρ φύσεως*, ταῦτα δὲ χάριτος*. οὕτως αἱ ψυχαὶ ἀλλήλαις συνδέονται. διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀποδημίας ἐπανιόντες ἀλλήλους φιλοῦμεν, τῶν ψυχῶν ἐπειγομένων εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους συνουσίαν. τοῦτο γάρ μάλιστά ἐστι τὸ μέλος τὸ τῆς ψυχῆς κηρύττον ἡμῖν τὸ φίλτρον. ἔστι δὲ τοῦ φιλήματος τούτου τοῦ ἁγίου ἔστι καὶ ἕτερον λόγον εἰπεῖν. ποῖον δὴ τοῦτον; ναός ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ· τὰ τοίνυν πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ καὶ τὴν εἴσοδον, ἀλλήλους φιλοῦντες. ἢ οὐχ ὁρᾶτε ὅσοι καὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ τούτου φιλοῦσιν, οἱ μὲν κύψαντες, οἱ δὲ τῇ χειρὶ κατέχοντες, καὶ τῷ στόματι τὴν χεῖρα προσάγοντες; καὶ διὰ τούτων τῶν πυλῶν καὶ τῶν θυρῶν καὶ εἰσῆλθε καὶ εἰσέρχεται πρὸς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἡνίκα ἂν κοινωνῶμεν. ἴστε οἱ τῶν μυστηρίων μετέχοντες τὸ λεγόμενον. καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχε τὸ στόμα ἡμῶν τετίμηται δεχόμενον τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν. διὰ τοῦτο μάλιστα ἐνταῦθα φιλοῦμεν. ἀκουέτωσαν οἱ αἰσχρὰ φθεγγόμενοι, οἱ λοιδορίας ἐξάγοντες, καὶ φριττέτωσαν δηλονότι καταισχύνουσι στόμα. ἀκουέτωσαν οἱ αἰσχρῶς φιλοῦντες. ἄκουσον οἷα ἐχρήσατο διὰ τοῦ στόματός σου ὁ Θεὸς, καὶ φύλαξον αὐτὸ ἀκηλίδωτον. περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς διελέχθη, περὶ ἀναστάσεως, περὶ ἀθανασίας, ὅτι ὁ θάνατος οὐ θάνατος, τὰ ἄλλα μυρία ἀπόρρητα. ὥσπερ γὰρ εἰς χρηστήριον παραγίνεται πρὸς τὸ στόμα τοῦ ἱερέως ὁ μυσταγωγεῖσθαι μέλλων. ἀκούσωμεν ὅσαπέρ ἐστι φρίκης μεστά. καὶ γὰρ ἀπώλεσεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἐκ προγόνων, καὶ ἔρχεται αὐτὴν ἀναζητήσων, καὶ ἐρωτήσων πῶς ἂν αὐτὴν εὕροι καὶ ἀνακτήσαιτο. εἶτα αὐτῷ ὁ Θεὸς χρᾷ πῶς ἂν εὑρεθείη, καὶ γίνεται τοῦ ἱλαστηρίου τὸ στόμα τοῦτο φρικωδέστερον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ ἱλαστήριον οὐδαμοῦ τοιαύτην ἠφίει φωνὴν, ἀλλὰ πολὺ περὶ ἐλαττόνων διελέγετο πραγμάτων, περὶ πολέμων καὶ εἰρήνης τῆς κάτω. τοῦτο δὲ ἅπαντα περὶ οὐρανοῦ, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ πραγμάτων καινῶν καὶ διάνοιαν ὑπερβαινόντων. εἰπὼν δὲ, ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, ἐπήγαγεν, Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Κἀντεῦθεν διδοὺς αὐτοῖς χρηστὰς ἐλπίδας. τοῦτο προέγραψεν ἀντὶ τοῦ φιλήματος,

ματος, διὰ τῆς προσρήσεως αὐτοὺς συνάπτων. ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ στόματος, οὗ τὸ φίλημα, πρόεισι καὶ τὰ ῥήματα. Εἶδες πῶς ἀπόντας συνάγει, καὶ τοὺς πόῤῥωθεν διεστῶτας τοῖς σώμασι, καὶ τοὺς πλησίον, τοὺς μὲν διὰ τοῦ φιλήματος, τοὺς δὲ διὰ τῶν γραμμάτων;

13 Η χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν. Επειδὴ συνῆψεν αὐτοὺς ἀλλήλοις διὰ τῶν ἀσπασμῶν καὶ τῶν φιλημάτων, πάλιν εἰς εὐχὴν καταλύει τὸν λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας συνάπτων αὐτοὺς καὶ τῷ Θεῷ. ποῦ νῦν εἰσὶ λέγοντες, ἐπειδὴ οὐκ ἐντέτακται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἐπιστολῶν, οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς οὐσίας; ἰδοὺ γὰρ νῦν μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτὸ κατέλεξε καὶ τοῦ υἱοῦ. χωρὶς δὲ τούτου, κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν

Κολοσ. α. β. ὅτι Κολοσσαεῦσιν ἐπιστέλλων, καὶ εἰπὼν, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, τὸν υἱὸν ἐσίγησε, καὶ οὐ προσέθηκεν, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ. ἆρα οὖν οὐδὲ υἱὸς ἔσται τῆς αὐτῆς οὐσίας διὰ τοῦτο; ἀλλὰ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας. ἓν γὰρ αὐτὸ τοῦτο μάλιστα δείκνυσι τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα αὐτοὺς, τὸ διαφόρως κεχρῆσθαι τὸν Παῦλον τούτῳ. καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον πῶς υἱοῦ καὶ πνεύματος μέμνηται, καὶ τὸν

α. Κο. ς. ια. πατέρα ἀποσιγᾷ. Κορινθίοις γὰρ γράφων φησὶν, Αλλ᾽ ἀπελούσασθε, ἀλλ᾽ ἡγιάσθητε, ἀλλ᾽ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. τί οὖν, εἰπέ μοι, οὐκ ἐβαπτίσθησαν εἰς πατέρα οὗτοι; οὐκοῦν οὐδὲ ἀπελούσαντο, οὐδὲ ἡγιάσθησαν. ἀλλὰ ἐβαπτίσαντο· ὥσπερ οὖν καὶ ἐβαπτίσαντο. πῶς οὖν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀπελούσασθε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός; ὅτι ἀδιάφορον αὐτῷ, ποτὲ μὲν ταύτης, ποτὲ δὲ ἐκείνης μεμνῆσθαι τῆς ὑποστάσεως· καὶ εὕροις ἂν τοῦτο πολλαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τὸ ἔθος. καὶ

Ρω. ιβ. α. γὰρ Ρωμαίοις γράφων, φησὶ, Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ· καίτοι καὶ τοῦ υἱοῦ εἰσιν οἱ οἰκτιρμοί. καὶ, παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος· καίτοι καὶ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ ἀγάπη. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἐμνήσθη ἐν τοῖς οἰκτιρμοῖς, τοῦ υἱοῦ, οὐδὲ ἐν τῇ ἀγάπῃ, τοῦ πατρός; ὅτι ὡς δῆλα καὶ * ὡμολογημένα ἐσίγησεν. εὑρεθήσεται δὲ καὶ τὰ δῶρα αὐτὰ πάλιν ἀντιστρόφως τιθείς. εἰπὼν γὰρ, ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλαχοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πνεύματός φησι. παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ

* ὡς

α. Κορ. α. θ. πνεύματός, φησι. καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι᾽ οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. οὕτω τὰ τῆς τριάδος, ἀδιαίρετα· καὶ οὗ τοῦ πνεύματός ἐστιν ἡ κοινωνία, εὑρέθη καὶ τοῦ υἱοῦ· καὶ οὗ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἡ χάρις, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. χάρις γὰρ ὑμῖν, φησιν, ἀπὸ Θεοῦ πατρός. καὶ ἀλλαχοῦ πολλὰ αὐτῆς εἴδη καταλέξας, ἐπή-

α. Κορ. ιβ. ια. γαγε, Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ συναλείφων τὰς ὑποστάσεις, ἄπαγε, ἀλλὰ εἰδὼς καὶ τὸ τούτων ἰδιάζον καὶ διῃρημένον, καὶ τῆς οὐσίας τὴν ἑνότητα.

ΗΘΙΚΟΝ

Μένωμεν τοίνυν καὶ τῶν δογμάτων τούτων τὴν ἀκρίβειαν ἔχοντες, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην ἐπισπώμενοι. πρότερον μὲν γὰρ μισοῦντας ἠγάπησε, καὶ ἐχθροὺς ὄντας κατήλλαξε· λοιπὸν δὲ ἀγαπῶντας ἀγαπᾶν βούλεται. μένωμεν τοίνυν ἀγαπῶντες αὐτὸν, ὥστε καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἀγαπᾶσθαι. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων δυνατῶν ἀγαπώμενοι, φοβεροὶ πᾶσίν ἐσμεν· πολλῷ μᾶλλον παρὰ τοῦ Θεοῦ. κἂν χρήματα δέῃ, κἂν σώματα, κἂν αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ταύτης δοῦναι τῆς ἀγάπης, μὴ φεισώμεθα. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ διὰ ῥημάτων λέγειν, ὅτι ἀγαπῶμεν· ἀλλὰ χρὴ καὶ τὴν τῶν πραγμάτων παρέχειν ἀπόδειξιν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἔδειξε τὴν ἀγάπην. δεῖξον τοίνυν καὶ σὺ διὰ τῶν ἔργων τοῦτο, καὶ ποίει τὰ δοκοῦντα αὐτῷ. οὕτω γὰρ αὐτὸς καρπώσῃ τὸ κέρδος πάλιν. ἐκεῖνος γὰρ οὐδενὸς δεῖται τῶν παρ᾽ ἡμῶν· ὃ καὶ μάλιστα γνησίας ἀγάπης, τὸ μὴ δεόμενον, μηδὲ

δεῖ ἐν χρείᾳ καθεστῶτα, πάντα ποιεῖ ὑπὲρ τοῦ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν. διὸ καὶ Μωϋσῆς ἔλε-
γε, Τί γὰρ ζητεῖ Κύριος ὁ Θεὸς παρ' ὑμῶν, ἀλλ' ἢ ἀγαπᾷν αὐτὸν, καὶ ἕτοιμον εἶναί σε τοῦ
πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτοῦ; ὥστε, ὅταν αὐτὸν κελεύῃ φιλεῖν, τότε μάλιστα δείκνυσιν ὅτι σε φιλεῖ.
οὐδὲν γὰρ οὕτω συγκροτεῖ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, ὡς τὸ αὐτὸν ἀγαπᾷν. ὅρα γοῦν
5 ὅτι καὶ τὰ ἐπιτάγματα αὐτοῦ πάντα, εἰς τὴν ἡμετέραν ἀνάπαυσιν καὶ σωτηρίαν καὶ εὐδοκί-
μησιν συντείνει. καὶ γὰρ ὅταν εἴπῃ, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ — Ματθ. ε.
καρδίᾳ, μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, μακάριοι οἱ εἰρηνο-
ποιοὶ, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐντεῦθεν καρποῦται, ἡμᾶς δὲ καλλωπίζων καὶ ῥυθμίζων ταῦτα ἐπι-
τάττει. καὶ ὅταν λέγῃ, ἐπείνασα· οὐ δεόμενος τῆς παρ' ἡμῶν διακονίας, ἀλλά σε ἀλείφων — ἡμῶν
10 εἰς φιλανθρωπίαν. ἠδύνατο γὰρ καὶ χωρὶς σοῦ τὸν πένητα τρέφειν· ἀλλὰ θησαυρόν σοι
χαριζόμενος μέγιστον, ταῦτα ἐπέταξεν. εἰ γὰρ ὁ ἥλιος, κτίσμα ὢν, οὐδὲ δεῖται τῶν ἡμετέ-
ρων ὀφθαλμῶν (μένει γὰρ τὴν οἰκείαν φαιδρότητα ἔχων, κἂν μηδεὶς εἰς αὐτὸν ἐμβλέπῃ)
οἱ δὲ κερδαίνοντες ἡμεῖς ἐσμεν, ὅταν αὐτοῦ τῆς ἀκτῖνος ἀπολαύσωμεν· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ
τοῦ Θεοῦ τοῦτο συμβαίνει. ἵνα δὲ καὶ ἑτέρωθεν τοῦτο μάθῃς, ἄκουε. πόσον εἶναι
15 βούλει τὸ μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν; ἆρα ὅσον κωνώπων καὶ ἡμῶν; πολλῷ πλέον.
εὔδηλον ὅτι πολλῷ πλέον, καὶ ἄπειρον. εἰ τοίνυν ἡμεῖς οἱ κενόδοξοι τῆς παρὰ τῶν κωνώ-
πων οὐ δεόμεθα βοηθείας, ἢ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ θεῖον, καὶ ἀπαθὲς ὂν καὶ ἀνενδεές. τοσοῦ- — διακονίας
τον ἡμῶν τοίνυν ἀπολαύει, ὅσον εὐεργετούμεθα, ὅσον ἐντρυφᾷ ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ. διὰ τοῦτο
καὶ πολλαχοῦ τὰ αὐτοῦ ἀφιεὶς, τὰ σὰ ζητεῖ. Εἴ τις γὰρ, φησὶ, γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐ- — α. Κορ. ζ. ιϛ.
20 τὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. Ὁ δὲ ἀπολύων γυναῖκα παρεκτὸς — Ματθ. ε. λϛ.
λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύεσθαι. εἶδες ἄφατον ἀγαθότητα; ἐὰν ἡ πόρνη ἡ γυνὴ,
φησὶν, οὐκ ἀναγκάζω συνοικεῖν· ἐὰν δὲ ἄπιστος, οὐ κωλύω. πάλιν, ἐὰν λυπῇ πρός τινα,
κελεύω ἀφεῖναί μου τὴν προσφορὰν, καὶ προσδραμεῖν πρὸς τὸν λελυπηκότα. Ἐὰν — Ματθ. ε. κγ. — προσελθεῖν ὑμῖν
γὰρ προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, φησὶ, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄ-
25 φες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ
σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. τί δὲ, ἡ παραβολὴ τοῦ πάντα κατεδηδοκότος οὐ
τοῦτο ἐνδείκνυται; ὅτε μὲν γὰρ τὰ μυρία τάλαντα κατέφαγεν, ἠλέησεν αὐτὸν, καὶ ἀφῆκεν· ὅτε
δὲ ἑκατὸν δηνάρια ἀπῄτει τὸν σύνδουλον, καὶ πονηρὸν ἐκάλεσε, καὶ τῇ κολάσει παρέδωκεν. οὕ-
τω πολὺς αὐτῷ λόγος ἐστὶ τῆς ἀναπαύσεως τῆς σῆς. εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου ἔμελλεν ἁ-
30 μαρτάνειν ὁ βάρβαρος, καί φησιν, Ἐφεισάμην σου τοῦ ἁμαρτῆσαι εἰς ἐμέ. τοὺς ἀποστό- — Γεν. κ. ϛ.
λους ἐδίωκεν ὁ Παῦλος, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Τί με διώκεις; ἄλλοι πεινῶσι, καὶ λέγει αὐτὸς — Πραξ. θ. δ.
πεινᾷν, καὶ γυμνὸς περιϊέναι, καὶ ξένος, βουλόμενός σε ἐντρέπειν, καὶ ταύτῃ εἰς τὸν τῆς ἐ-
λεημοσύνης λόγον ἐμβαλεῖν. ἐννοοῦντες τοίνυν τὴν ἀγάπην, ὅσην διὰ πάντων ἐπεδεί-
ξατο καὶ ἐπιδείκνυται, γνωρίσαι τε ἡμῖν ἑαυτὸν καταξιώσας (ὅπερ μέγιστόν ἐστι κεφάλαιον
35 τῶν ἀγαθῶν, καὶ φῶς διανοίας, καὶ διδασκαλία ἀρετῆς) καὶ βίον ἄριστον νομοθετήσας, — γνῶσις καὶ διδασκαλία
καὶ πάντα δι' ἡμᾶς ἐργασάμενος, καὶ τὸν υἱὸν δεδωκὼς, καὶ βασιλείαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ ἐπὶ
τὰ ἀπόρρητα ἡμᾶς καλῶν ἀγαθὰ, καὶ μακαριωτάτην ζωὴν παρασκευάσας ἡμῖν, ἅπαν- — ἐπεῖπον
τα ποιῶμεν καὶ λέγωμεν, ὥστε καὶ τῆς ἀγάπης ἄξιοι φανῆναι τῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπιτυχεῖν — ἀπολαῦσαι
τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυ- — ἀπολαῦσαι
40 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ, τῷ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ Γαλάτας ἐπιστολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α.

1 ΠΑΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ (ΟΥΚ ΑΠ' ΑΝΘΡΩΠΩΝ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν) 2 Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ, ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, 3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅλον τὸ προοίμιον γέμει θυμοῦ καὶ μεγάλου φρονήματος· οὐ τὸ προοίμιον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα, ὡς εἰπεῖν, ἡ ἐπιστολή. Τὸ γὰρ μετ' ἐπιεικείας ἀεὶ τοῖς " μαθητευομένοις διαλέγεσθαι, κἂν σφοδρότητος δέωνται, οὐ διδασκάλου, ἀλλὰ λυμεῶνος ἂν εἴη καὶ πολεμίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολλὰ προσηνῶς τοῖς μαθηταῖς διαλεχθεὶς, ἔστιν ὅπου καὶ αὐστηροτέρῳ κέχρηται τῷ λόγῳ, καὶ νῦν μὲν μακαρίζει, νῦν δὲ ἐπιτιμᾷ. Τῷ γοῦν Πέτρῳ εἰπὼν, Μακάριος εἶ Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, καὶ ἐπαγγειλάμενος τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ καταθήσεσθαι, μετ' οὐ πολὺ τῶν λόγων τούτων φησίν· Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς φόβον ἐνέθηκεν, ὡς καὶ τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν, ὅτι ὁρῶντες αὐτὸν μετὰ γυναικὸς Σαμαρείτιδος λαλοῦντα, περὶ μὲν τῆς τροφῆς ὑπέμνησαν, οὐδεὶς δὲ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, Τί λαλεῖς, ἢ τί ζητεῖς μετ' αὐτῆς; Ταῦτα μαθὼν ὁ Παῦλος, ὁ καὶ ἴχνος τοῦ διδασκάλου βαίνων, ἐποίκιλε τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν μαθητευομένων χρείαν, νῦν μὲν καίων καὶ τέμνων, νῦν δὲ προσηνῆ φάρμακα ἐπιτιθείς. Καὶ Κορινθίοις μὲν ἔλεγε· Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πρᾳότητος; Γαλάταις δὲ, Ὦ ἀνόητοι Γαλάται. Καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον κέχρηται ταύτῃ τῇ ἐπιτιμήσει. Καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ καθαπτόμενος αὐτῶν ἔλεγε, Κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω· καὶ θεραπεύει δὲ πάλιν, ὡς ὅταν λέγῃ, Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω· καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα. Ὅτι δὲ μὲν θυμοῦ ἡ ἐπιστολὴ γέμει, παντί που δῆλον καὶ ἐκ πρώτης ἀναγνώσεως· δεῖ δὲ εἰπεῖν τί τὸ παροξῦνον αὐτὸν κατὰ τῶν μαθητῶν. Οὐ γὰρ μικρὸν τοῦτο, οὐδὲ εὐτελὲς, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτὸς τοσαύτῃ ἂν ἐχρήσατο τῇ καταφορᾷ. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι παρ-

Ματθ. ιϛ. ιζ.
Ματθ. ιϛ. ιε.
Ἰωαν. δ. κζ.
α. Κορ. δ. κα.
Γαλ. γ. α.
Γαλ. ϛ. ιζ.
δ. ιθ.

ὀξυνομένων μικροψύχων ἀνδρῶν καὶ σκληρῶν καὶ ταλαιπώρων· ὥσπερ οὖν τὸ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις ἀναπίπτειν, νωθροτέρων καὶ ὑπνηλοτέρων. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος τοιοῦτος. τί οὖν τὸ κινῆσαν τὸ αὐτοῦ ἁμάρτημα; μέγα καὶ ὑπέρογκον, καὶ ὃ τοῦ Χριστοῦ πάντας αὐτοὺς ἠλλοτρίου, ὡς καὶ αὐτὸς προϊὼν ἔλεγεν· Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. καὶ πάλιν, Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. τί ποτ' οὖν τοῦτό ἐστι; δεῖ γὰρ αὐτὸ σαφέστερον ἀναπλῶσαι. οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὁμοῦ μὲν τῇ προλήψει τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ κενοδοξίᾳ μεθύοντες, καὶ βουλόμενοι ἀξίωμα διδασκάλων ἑαυτοῖς περιθεῖναι, ἐλθόντες εἰς τὸ Γαλατῶν ἔθνος ἐδίδασκον, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ σάββατα καὶ νουμηνίας τηρεῖν, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι Παύλου ταῦτα ἀναιροῦντος. οἱ γὰρ περὶ Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην ταῦτα, φησίν, οὐ κωλύουσιν, οἱ πρῶτοι τῶν ἀποστόλων, οἱ μετὰ Χριστοῦ γενόμενοι. καὶ ἀληθῶς οὐκ ἐκώλυον· ἀλλ' οὐ δογματίζοντες τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντες τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευόντων. ὁ δὲ Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη κηρύττων, οὐ χρείαν εἶχε τῆς συγκαταβάσεως ταύτης. ὅτε οὖν ἐν Ἰουδαίᾳ γέγονε, καὶ αὐτὸς τῇ συγκαταβάσει ἐχρήσατο ταύτῃ. ἀλλ' οἱ ἀπατῶντες, οὐ λέγοντες τὰς αἰτίας, δι' ἃς καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνοι συγκατέβαινον, παρελογίζοντο τοὺς ἀφελεστέρους λέγοντες, ὅτι οὐ δεῖ Παύλου ἀνέχεσθαι. οὗτος γὰρ χθὲς καὶ σήμερον ἐφάνη, ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι οἱ περὶ Πέτρον· καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν ἀποστόλων γέγονεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὗτος μὲν μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοί, καὶ στύλοι τῆς ἐκκλησίας. καὶ εἰς ὑπόκρισιν δὲ αὐτὸν διέβαλλον λέγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀναιρῶν περιτομήν, φαίνεται καὶ τούτοις χρησάμενος ἀλλαχοῦ, καὶ ἑτέρως μὲν ὑμῖν, ἑτέρως δὲ ἄλλοις κηρύττων. ἐπεὶ οὖν ἐμπρησθὲν εἶδεν ἔθνος ὁλόκληρον, καὶ πυρὰν χαλεπὴν κατὰ τῆς Γαλατῶν ἀφθεῖσαν ἐκκλησίας, καὶ τὴν οἰκοδομὴν σαλευομένην καὶ κινδυνεύουσαν καταπεσεῖν, τοῦτο μὲν ὑπὸ θυμοῦ δικαίου, τοῦτο δὲ ὑπὸ ἀθυμίας κατεχόμενος (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι Ἤθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου) γράφει τὴν ἐπιστολήν, πρὸς ἅπαντα ταῦτα ἀπολογούμενος. καὶ ἐκ προοιμίων εὐθέως πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται, ὃ διαθρύλλοντες αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς δὲ τῶν ἀποστόλων γέγονε μαθητής. διὸ καὶ οὕτως ἤρξατο· Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων. ἔλεγον γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, οἱ ἀπατεῶνες ἐκεῖνοι, ὅτι τῶν ἀποστόλων ἁπάντων ἔσχατος οὗτός ἐστι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐδιδάχθη. Πέτρος γὰρ καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ ἐκλήθησαν πρῶτοι, καὶ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν εἰσι, καὶ τὰ δόγματα ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ χρὴ μᾶλλον ἐκείνοις πείθεσθαι, ἢ τούτῳ· ἐκεῖνοι δὲ οὐ κωλύουσι περιτέμνεσθαι, οὐδὲ νόμον μὴ τηρεῖν. καὶ ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντες, καὶ τοῦτον μὲν καθαιροῦντες, ἐκείνων δὲ τὴν δόξαν ἐπαίροντες, οὐχ ἵνα ἐκείνους ἐγκωμιάσωσιν, ἀλλ' ἵνα Γαλάτας ἀπατήσωσιν, ἔπειθον ἀκαίρως τῷ νόμῳ προσέχειν. εἰκότως οὖν οὕτως ἤρξατο. ἐπεὶ γὰρ τὴν μὲν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐξηυτέλιζον, παρὰ ἀνθρώπων αὐτὴν λέγοντες εἶναι, τὴν δὲ Πέτρου παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐκ προοιμίων εὐθέως πρὸς τοῦτο ἵσταται λέγων ἀπόστολος εἶναι, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων. ἐβάπτισε μὲν γὰρ αὐτὸν Ἀνανίας, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, οὐδὲ πρὸς τὴν πίστιν ἤγαγεν· ἀλλ' αὐτὸς ἄνωθεν ὁ Χριστὸς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην πρὸς αὐτὸν ἀφῆκε φωνήν, δι' ἧς αὐτὸν ἐσαγήνευσε. τὸν μὲν γὰρ Πέτρον, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰωάννην, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου, περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκάλεσε, τὸν δὲ Παῦλον εἰς οὐρανοὺς ἀνελθών. καὶ ὥσπερ οὐκ ἐδεήθησαν ἐκεῖνοι δευτέρας φωνῆς, ἀλλ' εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα καὶ πάντα τὰ ἄλλα, ἠκολούθησαν αὐτῷ· οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς πρώτης κλήσεως πρὸς ἄκραν ἀνέβη κορυφήν, ὁμοῦ τε βαπτισάμενος, καὶ πόλεμον ἄσπονδον πρὸς Ἰουδαίους ἐλόμενος, καὶ ταύτῃ μάλιστα τῶν ἀποστόλων πλεονεκτήσας. Περισσότερον γὰρ αὐτῶν

Margin notes: Γαλ. ε. ϛ. καὶ δ. — Γαλατ. δ. κ. — α. Κορ. ιε. — χ. ἀναφθεῖσαν — χ. ὡς

αὐτῇ ἐκοπίασα, φησίν. ἀλλὰ πῶς οὐ κατασκευάζει τοῦτο, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὰ ἴσα φέρων. τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἦν αὐτῷ, οὐ δεῖξαι ἑαυτὸν ἐκείνων ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τῆς πλάνης καταλῦσαι τὴν ὑπόθεσιν. τὸ μὲν οὖν, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, κοινὸν ἁπάντων ἦν (ἄνωθεν γὰρ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν ἔχει τὸ κήρυγμα) τὸ δὲ, οὐ δι' ἀνθρώπων, ἴδιον τῶν ἀποστόλων. οὐ γὰρ δι' 5 ἀνθρώπων ἐκάλεσεν αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. διὰ τί δὲ μὴ τῆς κλήσεως ἐμνημόνευσε καὶ εἶπε, Παῦλος κλητὸς οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς; ὅτι περὶ τούτου πᾶς ἦν ὁ λόγος. ἔλεγον γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων τῶν ἀποστόλων ἐγκεχειρίσθαι τὴν διδασκαλίαν ταύτην, καὶ δεῖν ἐκείνοις αὐτὸν ἕπεσθαι. ὅτι δὲ οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐνεχειρίσθη, ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν, εἰπών· Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων τῷ Κυρίῳ, εἶπε τὸ πνεῦμα 10 τὸ ἅγιον, ἀφορίσατε δή μοι τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν. ὅθεν δῆλον, ὅτι μία ἐξουσία υἱοῦ, καὶ πνεύματος. ἀποσταλεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ φησιν ἀπεστάλθαι. τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ πνεύματι λογιζόμενος. τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος πρεσβυτέροις, Προσέχετε ἑαυτοῖς, φησὶ, καὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους· καίτοιγε ἐν ἄλλῃ φησὶν ἐπιστολῇ, Οὓς μὲν ἔθετο ὁ 15 Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, εἶτα ποιμένας καὶ διδασκάλους. οὕτως ἀδιαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ, τὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ πνεύματος. ἐμφράττει δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα, λέγων, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ πατρός. ἐπειδὴ γὰρ τὴν λέξιν ταύτην ὡς ἐλάττονα οὖσαν προσεῤῥίφθαι τῷ υἱῷ φασιν, ὅρα τί ποιεῖ· ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτὴν τίθησιν, ἡμᾶς διδάσκων μὴ νομο- 20 θετεῖν τῇ ἀῤῥήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότητος ὁρίζειν μέσον υἱοῦ καὶ πατρός. εἰπὼν γὰρ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπήγαγε, καὶ Θεοῦ πατρός. εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τοῦ πατρὸς μνημονεύσας εἶπε τὸ, δι' οὗ, ἴσως ἂν καὶ ἐσοφίσαντο, λέγοντες ἁρμόζειν τῷ πατρὶ τὸ, δι' οὗ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νῦν δὲ τοῦ υἱοῦ μνημονεύσας ὁμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ κοινῇ θεὶς τὴν λέξιν, οὐκέτι τὸν λόγον τοῦτον χώραν ἀφίησιν ἔχειν. οὐ γὰρ, ὡς τὰ τοῦ υἱοῦ νῦν ἀνατιθεὶς 25 τῷ πατρὶ, τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐδεμίαν αὕτη ἡ λέξις οὐσίας διαφορὰν εἰσάγει. τί δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπινοοῦντες τινὰ ἐλάττωσιν, διὰ τὸ εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτίζεσθαι, ἐνταῦθα ἂν εἴποιεν; εἰ γὰρ καταδεέστερος ὁ υἱὸς διὰ τὸ μετὰ πατέρα κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρξάμενος ὁ ἀπόστολος, ἐπὶ τὸν πατέρα ἔρχεται, τί ἂν εἴποιεν; ἀλλ' οὐδὲν ἂν εἴποιμεν βλάσφημον. οὐ γὰρ χρὴ φιλονεικοῦντας ἐκείνοις τῆς ἀ- 30 ληθείας ἐξίστασθαι, ἀλλὰ, κἂν μυριάκις μαίνωνται, τὰ μέτρα τῆς εὐσεβείας ἡμᾶς διατηρεῖν ἀναγκαῖον. ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς μείζονα τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ πρῶτον ἐμνημόνευσεν (ἐσχάτης γὰρ τοῦτο μανίας, καὶ ἀσεβείας ὑπερβολὴ πάσης) οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ διὰ τὸ μετὰ τὸν πατέρα κεῖσθαι τὸν υἱὸν, ἐλάττονα χρὴ νομίζειν ἡμᾶς εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε, Ἰουδαΐ- 35 ζοντας ἀνθρώπους ἐνάγειν εἰς πίστιν θέλων; οὐδὲν τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ λαμπρῶν ἄγεις εἰς μέσον, οἷον ὃ πρὸς Φιλιππησίους ἔγραφες, λέγων, ὅτι Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ὃ μετὰ ταῦτα ἐπιστέλλων Ἑβραίοις ἀνεβόησας, ὅτι Ἀπαύγασμά ἐστι τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὃ ἐκ προοιμίων ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἀνεφώνησεν, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν 40 Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὃ πρὸς Ἰουδαίους πολλάκις αὐτὸς Ἰησοῦς φθεγγόμενος ἔλεγεν, Ὅτι τὰ αὐτὰ δύναται τῷ πατρὶ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει. τούτων οὐδὲν λέγεις; ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφεὶς, τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας μέμνησαι, σταυρὸν εἰς μέσον φέρων καὶ νέκρωσιν; ναὶ, φησίν. εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ὁ λόγος ἦν μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Χριστοῦ φανταζομένους, καλῶς εἶχεν ἐκεῖνα λέγειν. ἐπειδὴ δὲ ὡς μέλλοντες τιμωρεῖσθαι, εἰ ἀπο-

Πραξ. ιγ. κ. β.

ἐν. Ἐφεσίων

Πραξ. κ. κη.

α. Κορ. ιβ. κη.

κ. μέσον υἱοῦ ἢ πατρὸς γενομένους.

Φιλιπ. β. ς.

Εβ. α. γ.

Ιωαν. α. α.

στασιάζει τοῦ νόμου, στασιάζουσι πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦτο τοῦ πράγματος μέμνηται, δι' οὗ πᾶσαν ἐκ-
βάλλει τοῦ νόμου τὴν χρείαν, λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως εὐεργεσίαν ἐγ-
γινομένην ἅπασι. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρ-
χε, καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, δεικνύντος μὲν ἦν τὴν τοῦ Λόγου θεότη-
τα· οὐδὲν δὲ τοιοῦτον εἰς τὸ προκείμενον συμβαλλομένου. τὸ δὲ εἰπεῖν, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ
νεκρῶν, ἀναμιμνήσκοντος ἦν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εὐεργεσίας τὸ κεφάλαιον· ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς
τὸ προκείμενον αὐτῷ συνετέλει. καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτω
τοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλωσύνην παριστῶσι προσέχειν λόγοις, ὡς τοῖς τὴν εἰς ἀνθρώ-
πους εὐεργεσίαν ἐνδεικνυμένοις. διόπερ ἀφεὶς ἐκεῖνα εἰπεῖν, περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργε-
σίας γεγενημένης ποιεῖται τὸν λόγον. ἀλλ' ἐπιπηδῶσιν οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες, ἰδοὺ ὁ πατὴρ
ἐγείρει τὸν υἱόν. ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ νενοσήκασι, πρὸς μὲν τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων ἐθελοκωφοῦσι,
τὰ δὲ ταπεινὰ, καὶ ἢ τῆς σαρκὸς ἕνεκεν εἰρημένα οὕτως, ἢ διὰ τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν, ἢ
δι' ἄλλην τινὰ οἰκονομίαν, ταῦτα ἐκλέγουσι, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάζοντες, ἐπηρεάζουσιν ἑ-
αυτοῖς (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τῇ γραφῇ) οὓς ἡδέως ἂν ἐροίμην, τίνος ἕνεκεν ταῦτα λέγουσιν;
ἆρα ἀσθενῆ τὸν υἱὸν ἐπιδεῖξαι βουλόμενοι, καὶ οὐκ ἰσχύοντα πρὸς ἑνὸς ἀνάστασιν σώματος;
καὶ μὴν ἡ εἰς αὐτὸν πίστις καὶ τὰς σκιὰς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἀνιστᾶν ἐποίησε νεκρούς.
εἶτα οἱ μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἄνθρωποι, θνητοὶ μὲν ὄντες, ἔτι ἀπὸ σκιᾶς μόνης τῶν πηλί-
νων σωμάτων ἐκείνων, καὶ ἱματίων τοῖς σώμασι τούτοις περικειμένων, νεκροὺς ἤγειραν, αὐτὸς δὲ
ἑαυτὸν ἀναστῆσαι οὐκ ἴσχυσε; καὶ πῶς οὐ φανερὰ αὕτη μανία, καὶ παρανοίας ἐπίτασις; οὐκ
ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν; καὶ
πάλιν, Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν; τίνος οὖν ἕ-
νεκεν ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐγηγερκέναι λέγεται; ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν, ἅπερ αὐτὸς ποιεῖ. καὶ γὰρ
καὶ εἰς τὸν πατέρα τιμῆς ἕνεκεν εἴρηται τοῦτο, καὶ τῆς τῶν ἀκροατῶν ἀσθενείας. καὶ οἱ σὺν
ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί. τί δήποτε οὐδαμοῦ τοῦτο προσέθηκεν ἐπιστέλλων; ἢ γὰρ τὸ αὐτοῦ
ὄνομα τίθησι μόνον, ἢ δύο καὶ τριῶν ἑτέρων ὀνόμασι· ἐνταῦθα δὲ πλῆθος ὁλόκληρον ἔθηκε.
διόπερ οὐδὲ ὀνόματι τινὸς ἐμνημόνευσε. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; διέβαλλον αὐτὸν ὡς
μόνον ταῦτα κηρύττοντα, καὶ καινοτομίαν τινὰ τοῖς δόγμασιν ἐπεισάγοντα. θέλων οὖν ἀ-
νελεῖν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ δεῖξαι ὅτι πολλοὺς ἔχει τῆς γνώμης κοινωνοὺς, συνέταξε
τοὺς ἀδελφοὺς, δηλῶν ὅτι ἅπερ γράφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων γράφει γνώμης. ταῖς ἐκ-
κλησίαις τῆς Γαλατίας. οὐ γὰρ μίαν πόλιν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὁλόκληρον τῶν Γα-
λατῶν τὸ ἔθνος αὕτη τῆς πλάνης ἐπενέμετο ἡ πυρά. θέα δέ μοι καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν
ἀγανάκτησιν. οὐ γὰρ εἶπε, τοῖς ἀγαπητοῖς, οὐδὲ, τοῖς ἡγιασμένοις, ἀλλὰ, ταῖς ἐκκλησίαις
τῆς Γαλατίας. τοῦτο δὲ ἦν σφόδρα βαρυθυμοῦντος, καὶ τὴν ὀδύνην ἐνδεικνυμένου, τὸ μηδὲ
ἀπὸ τῆς ἀγάπης, μηδὲ ἀπὸ τῆς τιμῆς τῶν ὀνομάτων αὐτοὺς καλέσαι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συνό-
δου μόνης· καὶ μηδὲ προσθεῖναι ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς ταῖς ἐκκλησίαις
τῆς Γαλατίας. ἄλλως δὲ, καὶ συνάψαι ἐκ προοιμίων τὸ στασιάζον ἐπείγεται. διὸ καὶ τὸ ὄ-
νομα τῆς ἐκκλησίας τέθεικεν, ἐντρέπων αὐτοὺς, καὶ συνάγων εἰς ἕν. οἱ γὰρ εἰς πολλὰ διῃ-
ρημένοι μέρη, οὐκ ἂν δύναιντο ταύτῃ καλεῖσθαι τῇ προσηγορίᾳ. τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας
ὄνομα, συμφωνίας ὄνομα καὶ ὁμονοίας ἐστί. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ
Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. πανταχοῦ μὲν ἀναγκαίως τοῦτο τίθησι, μάλιστα δὲ Γαλάταις ἐπι-
στέλλων νῦν. ἐπειδὴ γὰρ τῆς χάριτος ἐκινδύνευον ἐκπεσεῖν, ἐπεύχεται αὐτοῖς ταύτην ἀ-
νακτήσασθαι πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς ἐξεπολέμωσαν, παρακαλεῖ τὸν Θε-
ὸν πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἐπαναγαγεῖν εἰρήνην. Θεοῦ πατρός. κἀντεῦθεν πάλιν ῥα-
δίως ἁλίσκονται οἱ αἱρετικοί. ἐπειδὴ γάρ φασι τὸν Ἰωάννην ἐν προοιμίῳ τῶν εὐαγγελίων
λέγοντα,

Ἰωάν. β. ιθ.
Ἰωάν. ι. ιη.

λέγοντα, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, διὰ τοῦτο χωρὶς ἄρθρου τεθεικέναι τοῦτο, ὡς ἐλάττονα εἰσάγοντα τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ· καὶ πάλιν τὸν Παῦλον ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν τὸν υἱὸν λέγοντα, οὐ περὶ τοῦ πατρὸς εἰρηκέναι, διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου καὶ αὐτὸ κεῖσθαι, τί ἂν εἴποιεν ἐνταῦθα, τοῦ Παύλου λέγοντος, οὐκ, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ', ἀπὸ Θεοῦ πατρός; πατέρα δὲ ἐνταῦθα τὸν Θεὸν καλεῖ, οὐ κολακεύων αὐτούς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα καθαπτόμενος, καὶ ὑπομιμνήσκων τὴν αἰτίαν δι' ἧς ἐγένοντο υἱοί. οὐ γὰρ διὰ νόμου, ἀλλὰ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς. διὰ τοῦτο πανταχοῦ καὶ ἐν προοιμίοις κατασπείρει τὰ ἴχνη τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, μονονουχὶ λέγων· οἱ δοῦλοι, καὶ οἱ ἐχθροί, καὶ οἱ ἀλλοτριωθέντες, πόθεν ἐξαίφνης πατέρα καλεῖτε τὸν Θεόν; μὴ ὁ νόμος ὑμῖν ταύτην ἐχαρίσατο τὴν συγγένειαν; τί τοίνυν καταλιπόντες τὸν εἰς ταύτην ὑμᾶς τὴν ἐγγύτητα ἀγαγόντα, περιτρέχετε πάλιν τῷ παιδαγωγῷ; οὐκ ἐπὶ τοῦ πατρὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ἱκανὰ τὰ ὀνόματα αὐτοῖς ταῦτα τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείξασθαι. τὸ γὰρ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα μετ' ἀκριβείας ἐξεταζόμενον, τὴν εὐεργεσίαν πᾶσαν ἐνδείκνυται. καὶ γὰρ Ἰησοῦς διὰ τοῦτο κληθήσεται, φησίν, ὅτι αὐτὸς σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ προσηγορία τῆς τοῦ πνεύματος ἀνέμνησε χρίσεως. *Ματθ. α. κα.*

4 Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Ὁρᾷς ὅτι οὐ δουλικὴν ὑπέμεινε διακονίαν, οὐδὲ ἠναγκασμένην, οὐδὲ ἐξεδόθη παρά τινος, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔδωκεν; ὥστε, ὅταν ἀκούσῃ Ἰωάννου λέγοντος, Ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ πατήρ, *Ιωαν. γ. ις.* μὴ ἐλαττώσῃς τὴν ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς διὰ τοῦτο, μηδὲ ἀνθρώπινόν τι ὑποπτεύσῃς. κἂν γὰρ ὁ πατὴρ λέγηται δεδωκέναι, οὐχ ἵνα δουλικὴν διακονίαν ἐννοήσῃς, τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ τῷ πατρὶ τοῦτο δοκοῦν ἦν, ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν· οὐ κατ' ἐπιταγήν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα. ἐπειδὴ γὰρ ἓν θέλημα πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἅπερ ὁ υἱὸς ἐβούλετο, ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ ἤθελεν. ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. μυρίοις, φησίν, ἑαυτοὺς περιεπείραμεν κακοῖς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἦμεν ὑπεύθυνοι κολάσεως. καὶ ὁ μὲν νόμος οὐ μόνον οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασε, τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερώτερον καθιστάς, ἐλευθερῶσαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲ παῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο, δυνατὸν ἐποίησε, τάς τε ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει φίλων καταστήσας, καὶ μυρία ἕτερα χαρισάμενος ἀγαθά. εἶτά φησιν· Ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ. Πάλιν ἐπεὶ ταύτης τῆς λέξεως ἐπιλαμβάνονται αἱρετικοί, τὸν παρόντα βίον διαβάλλοντες, καὶ τὴν Παύλου μαρτυρίαν παρασύροντες. ἰδοὺ γάρ, φασί, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἴρηκε. καὶ τί ποτέ ἐστιν αἰών, εἰπέ μοι; χρόνος ἐν ἡμέραις καὶ ὥραις. τί οὖν; τὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν πονηρόν, καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος; ἀλλ' οὐδεὶς ἂν εἴποι τοῦτό ποτε, κἂν εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν κατενεχθείη. ἀλλ' οὐ τὸν χρόνον εἶπε, φησίν, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πονηρὰν ἐκάλεσε. καὶ μὴν τὰ ῥήματα οὐ τοῦτό φησιν, ἀλλ' οὐχ ἵστασαι ἐπὶ τῶν ῥημάτων, ἀφ' ὧν τὴν κατηγορίαν ἔπλεξας, ἀλλὰ σαυτῷ τέμνεις ἑρμηνείας ὁδόν. οὐκοῦν καὶ ἡμῖν συγχωρήσεις ἑρμηνεῦσαι τὰ εἰρημένα, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ εὐσεβῆ τὰ ἡμέτερα, καὶ λόγον ἔχοντα. τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι οὐδὲν τῶν κακῶν γένοιτ' ἂν αἴτιόν ποτε τῶν καλῶν, τῶν δὲ μυρίων στεφάνων καὶ τοσούτων μισθῶν ὁ παρὼν βίος αἴτιός ἐστιν. αὐτὸς γοῦν οὗτος ὁ μακάριος Παῦλος ἐπαινεῖ μετὰ ὑπερβολῆς αὐτὸν λέγων οὕτως· Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου, καὶ τί αἱρήσομαι, οὐ γνωρίζω. *Φιλιπ. α. κβ.* καὶ αἵρεσιν δὲ * προθεὶς τοῦ ζῆν ἐνταῦθα, καὶ τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, προτιμᾷ τὴν ἐνταῦθα διαγωγήν. *ἴσως* εἰ δὲ πονηρὸς ἦν, οὔτ' ἂν ἐκεῖνος ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν, οὔτ' ἂν ἄλλος τις εἰς ἀρετὴν αὐτῷ καταχρήσασθαι ἠδυνήθη, εἰ καὶ σφόδρα ἐσπούδαζε. κακίᾳ γὰρ οὐκ ἄν ποτε εἰς ἀγαθόν τι χρήσαιτο, οὐ πορνείᾳ εἰς σωφροσύνην, οὐ φθόνῳ εἰς φιλοφρο-

Ρω. η. ζ. σιν. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ Παῦλος περὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς, Ὅτι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται, τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ κακία μένουσα κακία οὐ δύναται εἶναι ἀρετή. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς πονηρὸν αἰῶνα, τὰς πράξεις νόει τὰς πονηρὰς, τὴν προαίρεσιν τὴν διεφθαρμένην. οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀποκτείνῃ ἡμᾶς, καὶ ἐξαγάγῃ τῆς παρούσης ζωῆς, ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἵνα ἀφεὶς ἐν τῷ κόσμῳ, παρασκευάσῃ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγωγῆς γενέσθαι ἀξίους. διὰ τοῦτο καὶ τῷ πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγε· Καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ, Ιωαν. ιζ. ια. καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. οὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν, ἀπὸ τῆς κακίας. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ τούτων, ἀλλ' ἔτι πονηρὰν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φῂς, μὴ ἐγκάλει τοῖς ἑαυτοὺς ἀναιροῦσιν. ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς κακίας ἑαυτὸν ὑπεξάγων, οὐκ ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ στεφάνων ἄξιος· οὕτω καὶ ὁ βιαίῳ θανάτῳ, καὶ δι' ἀγχόνης, ἢ δι' ἄλλων τινῶν καταλύων τὸ ζῆν, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ἐγκαλεῖσθαι καθ' ὑμᾶς. νῦν δὲ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς τοιούτους κολάζει τῶν ἀνδροφόνων μᾶλλον, καὶ πάντες βδελυττόμεθα, καὶ εἰκότως. εἰ γὰρ ἑτέρους ἀνελεῖν οὐ καλὸν, πολλῷ μᾶλλον ἑαυτόν. εἰ δὲ πονηρὰ ἡ παροῦσα ζωὴ, τοὺς ἀνδροφόνους στεφανοῦν ἔδει, ὅτι τῆς πονηρίας ἡμᾶς ἀπαλλάττουσι. χωρὶς δὲ τούτων, καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ λέγουσιν, ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. τὸν γὰρ ἥλιον Θεὸν εἶναι φάσκοντες, καὶ μετ' ἐκεῖνον τὴν σελήνην, καὶ προσκυνοῦντες, ὡς τῶν πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίους, ἑαυτοῖς μαχόμενοι λέγουσιν. ἡ γὰρ τούτων χρεία καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, πρὸς ἕτερον μὲν οὐδὲν, εἰς δὲ τὴν παροῦσαν ἡμῖν συντελεῖ ζωὴν, τὴν, ὡς αὐτοί φασι, πονηρὰν, σώματα τρέφουσά τε, καὶ καταυγάζουσα, καὶ καρποὺς εἰς ἀκμὴν ἄγουσα. πῶς οὖν πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ πονηροῦ βίου τοσαύτην εἰσάγουσι λειτουργίαν οὗτοι οἱ καθ' ὑμᾶς θεοί; ἀλλ' οὔτε τὰ ἄστρα θεοὶ (μὴ γένοιτο) ἀλλ' ἔργα Θεοῦ πρὸς τὴν ἡμετέραν πεποιημένα χρείαν, οὔτε ὁ κόσμος πονηρός. εἰ δὲ λέγεις μοι τοὺς ἀνδροφόνους, καὶ τοὺς μοιχοὺς, καὶ τοὺς τυμβωρύχους, οὐδὲν ταῦτα πρὸς τὸν παρόντα βίον. οὐδὲ γὰρ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ταῦτα ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τῆς διεφθαρμένης προαιρέσεως. εἰ γὰρ τῆς παρούσης ζωῆς ἦν ταῦτα, ὡς πάντως αὐτῇ συγκεκληρωμένα, οὐδεὶς ἂν ἐλεύθερος ἦν, οὐδὲ καθαρός. ὅρα γοῦν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τὰ ἰδιώματα οὐδένα δυνάμενον διαφυγεῖν. τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν, τὸ καθεύδειν, τὸ αὔξεσθαι, τὸ πεινῆν, τὸ διψῆν, τὸ γεννᾶσθαι, τὸ τελευτᾶν, καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα ἅπαντα. καὶ τούτων οὐδεὶς ἂν περιγένοιτο, οὐχ ἁμαρτωλὸς, οὐ δίκαιος, οὐ βασιλεὺς, οὐκ ἰδιώτης, ἀλλὰ πάντες ὑποκείμεθα τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ. οὕτω καὶ τὸ φαῦλα πράττειν, εἰ τῇ φύσει τῆς ζωῆς ἦν συγκεκληρωμένον, οὐδεὶς ἂν αὐτὰ διέφυγεν, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνα. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι σπάνιοι οἱ κατορθοῦντες. τὴν γὰρ φυσικὴν ἀνάγκην οὐδένα εὑρήσεις περιγεγενημένον ποτέ. ὥστε ἕως ἂν εὑρίσκηται καὶ εἷς κατωρθωκὼς ἀρετὴν, οὐδὲν ὁ λόγος παραβλαβήσεται. τί φῂς, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; πονηρὰ ἡ παροῦσα ζωὴ, ἐν ᾗ τὸν Θεὸν ἐπέγνωμεν; ἐν ᾗ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφοῦμεν; ἐν ᾗ γεγόναμεν ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι, καὶ ταῖς ἄνω συγχορεύομεν δυνάμεσι; καὶ ποίαν ἑτέραν ζητήσομεν τῆς πονηρᾶς ὑμῶν γνώμης καὶ διεστραμμένης ἀπόδειξιν; τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Παῦλος εἶπε, φησιν, αἰῶνα πονηρὸν τὸν ἐνεστῶτα; τῇ κοινῇ κεχρημένος συνηθείᾳ. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, κακὴν ἔσχον ἡμέραν, οὐ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν, ἢ τὴν περίστασιν διαβάλλοντες. οὕτω καὶ Παῦλος τὰς πονηρὰς διαβάλλων προαιρέσεις, τῇ συνηθείᾳ κέχρηται· καὶ δείκνυσιν, ὅτι καὶ τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς ἁμαρτημάτων, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἠσφαλίσατο. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκεῖνο ἐδήλωσε· τῷ δὲ προσθεῖναι, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν ἐνέφηνεν. ὁ μὲν γὰρ νόμος καὶ πρὸς τὸ ἓν ἠσθένει, ἡ δὲ χάρις πρὸς ἀμφότερα δυνατὴ γέγονε. Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ

πατρὸς

πατρὸς ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τῷ Θεοῦ παρακούειν, ὡς δεδωκότος τὸν
νόμον, καὶ ἐδεδοίκεσαν, εἰ τὴν παλαιὰν ἀφέντες προσέλθοιεν τῇ καινῇ· καὶ ταύτην αὐτῶν
διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων, ὅτι καὶ τῷ πατρὶ ταῦτα δοκεῖ, καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, πα-
τρὸς, ἀλλὰ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ συνεχῶς αὐτὸ τίθησιν ἐντρέπων αὐτοὺς τῷ δεικνύναι, ὅτι πα-
5 τέρα ἡμῶν τὸν αὐτοῦ πατέρα πεποίηκεν ὁ Χριστός.

5 Ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον. τὸ
γὰρ, ἀμὴν, οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ προοιμίοις ἐπιστολῆς εὑρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ
πολλά. ἐνταῦθα δὲ δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὴν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν, καὶ
ὅτι ὁ λόγος ἀπηρτισμένος ἐστὶ, τὸ προοίμιον τοῦτο τέθεικε. τὰ γὰρ φανερὰ τῶν ἐγκλημά-
10 των οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. ἀναμνήσας γὰρ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν
ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ
υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον
κατέκλεισεν. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μεθ' ὑπερβολῆς ἐκ-
πλήττεσθαι τῆς δωρεᾶς τὸ μέγεθος, τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ ἐννοεῖν τίνας ὄντας τί
15 εἰργάσατο ὁ Θεὸς ἀθρόον καὶ ἐν ἀκαριαίᾳ καιροῦ ῥοπῇ· ἅπερ τῷ λόγῳ παραστῆσαι μὴ
δυνάμενος, εἰς δοξολογίαν κατέλυσεν, οὐ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν
ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἁπάσης. διὰ τοῦτο καὶ σφοδροτέρῳ τῷ μετὰ ταῦτα κέ-
χρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. εἰ-
πὼν γὰρ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμὴν, ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως, οὕ-
20 τω λέγων·

6 Θαυμάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χρι-
στοῦ, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς ὑπώπτευον ἀρέ-
σκειν τῷ πατρὶ, καθάπερ καὶ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν διώκοντες, τοῦτο πρῶτον ἐνδείκνυται, ὅτι
οὐ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα παροξύνουσι τοῦτο πράττοντες. οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ
25 Χριστοῦ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς μεθίστασθε τοῦτο ποιοῦντες. ὥσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ
οὐ τοῦ πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ υἱοῦ, οὕτω καὶ ἡ χάρις οὐ τοῦ υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πα-
τρὸς, καὶ πάντα κοινά. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρός μου, ἐμά ἐστιν. Εἰπὼν τοίνυν, ὅτι καὶ τοῦ
πατρὸς ἀφίστανται, δύο ἐγκλήματα τίθησι, καὶ τὴν μετάθεσιν, καὶ τὴν ταχίστην μετάθεσιν.
καὶ μὴν τὸ ἐναντίον κατηγορίας ἄξιον, τὸ μετὰ πολὺν ἀποστῆναι χρόνον· ἀλλ' ἐνταῦθα
30 περὶ ἀπάτης ὁ λόγος. ἄξιος μὲν γὰρ ἐγκλημάτων καὶ ὁ μετὰ πολὺν χρόνον· ὁ δὲ ἐκ πρώτης
προσβολῆς, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς καταπεσὼν, ἐσχάτης ἀσθενείας ἐξήνεγκεν ὑ-
πόδειγμα, ὃ καὶ τούτοις ἐγκαλεῖ λέγων· τί τοῦτο, ὅτι οὐδὲ χρόνου δέονται οἱ ἀπατῶντες ὑ-
μᾶς, ἀλλ' ἡ ἐκ πρώτης προσαγωγῆς ἀρκεῖ πάντας ὑμᾶς καταστρέψασθαι καὶ ἑλεῖν; καὶ
ποίαν ἂν σχοίητε συγγνώμην; εἰ γὰρ ἐπὶ φίλων τοῦτο γινόμενον, ἔγκλημα, καὶ ὁ τοὺς προ-
35 τέρους καὶ χρησίμους τῶν ἐπιτηδείων ἀφεὶς καταγνώσεως ἄξιος, ὁ Θεοῦ καλοῦντος ἀποπη-
δῶν, ἐννόησον ὅσης ἂν εἴη τιμωρίας ὑπεύθυνος. ὅταν δὲ εἴπῃ, θαυμάζω, οὐ μόνον ἐν-
τρέπων αὐτοὺς λέγει, ὅτι μετὰ τοσαύτην δωρεὰν, μετὰ τοσαύτην ἁμαρτημάτων συγχώρησιν καὶ
φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, εἰς ζυγὸν δουλείας ηὐτομόλησαν· ὁμοῦ δὲ καὶ δεικνὺς, οἵαν
ἔχει περὶ αὐτῶν ὑπόνοιαν, ὅτι μεγάλην τινὰ, καὶ ἐσπουδασμένην. οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ τῶν τυ-
40 χόντων ἐνόμιζεν αὐτοὺς εἶναι καὶ εὐεξαπατήτων, ἐθαύμασεν ἂν ἐπὶ τῷ γινομένῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ
τῶν γνησίων, φησὶ, καὶ πολλὰ πεποιηκότων ὑμεῖς, διὰ τοῦτο θαυμάζω· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐ-
τοὺς ἀνακαλέσασθαι, καὶ πρὸς τὰ πρότερα ἐπαναγαγεῖν. ὃ καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἐπιστολῇ δηλῶν
ἔλεγε· Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴγε καὶ εἰκῆ. μετατίθεσθε. οὐκ εἶπε, μετέθεσθε,
ἀλλὰ μετατίθεσθε, τουτέστιν, οὐδέπω πιστεύω, οὐδὲ ἡγοῦμαι ἀπηρτισμένην εἶναι τὴν ἀπά-
την,

Marginalia: μεγαλεῖον (beside line 8); Ἰωαν. ις. ιε. (beside line 28); ἰσχύει(?) / ἐπαγωγή(?) (beside lines 33–34); ηὐτομόλησαν (beside line 38); Γαλατ. γ. δ. (beside line 43).

τήν, ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐστὶν ἀνακλωμένου. τοῦτο οὖν σαφέστερον ποιῶν, λέγει· ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ. ἡ μὲν κλῆσίς ἐστι τοῦ πατρός· τῆς δὲ κλήσεως ἡ αἰτία, τοῦ υἱοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καταλλάξας καὶ δωρεὰν δούς. οὐ γὰρ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἐσώθημεν. μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνου, καὶ ἐκεῖνα τούτου. Τὰ γὰρ ἐμὰ σά, φησι, καὶ τὰ σὰ ἐμά. (Ιωαν. ιζ. ι.) καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου μετατίθεσθε, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς Θεοῦ. ὃ γὰρ ἦν φρικωδέστερον, καὶ μᾶλλον ἱκανὸν αὐτοὺς καταπλῆξαι, τοῦτο τέθεικεν. οἱ γὰρ ἀπατᾶν αὐτοὺς βουλόμενοι, οὐκ ἀθρόως τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἠρέμα αὐτοὺς τῶν πραγμάτων μεθιστῶντες, τῶν ὀνομάτων οὐ μεθίστων. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου πλάνη, μὴ γυμνὰ προτιθέναι τὰ θήρατρα. εἰ μὲν γὰρ εἶπον, ἀπόστητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πλάνους ἂν καὶ λυμεῶνας ἐφυλάξαντο. νῦν δὲ ἀφέντες αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τέως, καὶ τῇ πλάνῃ εὐαγγελίου ἐπιθέντες ὄνομα, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διώρυττον τὴν οἰκοδομήν, τῶν εἰρημένων, καθάπερ τινῶν παραπετασμάτων, διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων κρυπτόντων τοὺς τοιχωρύχους. ἐπεὶ οὖν εὐαγγέλιον ἐκάλουν τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην, καλῶς αὐτὸς καὶ πρὸς τὸ ὄνομα μάχεται, καὶ παρρησιάζεται λέγων· Εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον,

7 Ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο. Ἀλλ' ὅμως ὅπερ πάσχουσιν οἱ νοσοῦντες ἐκ τῶν ὑγιεινῶν βλαπτόμενοι σιτίων, τοῦτο καὶ Μαρκίωνες ἐνταῦθα ἔπαθον. ἐπελάβετο γὰρ τῶν εἰρημένων εἰπών, ὅτι ἰδοὺ καὶ Παῦλος εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἕτερον εὐαγγέλιον. οὐδὲ γὰρ παραδέχονται τοὺς εὐαγγελιστὰς ἅπαντας, ἀλλ' ἕνα μόνον, καὶ αὐτὸν περικόψαντες καὶ συγχέαντες, ὡς ἐβούλοντο. τί οὖν ὅταν αὐτὸς λέγῃ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἔστι μὲν οὖν πολλοῦ γέλωτος τὰ εἰρημένα παρ' αὐτῶν· πλὴν κἂν καταγέλαστα ᾖ, ἀναγκαῖον διελέγχειν αὐτὰ διὰ τοὺς εὐκόλως ἀπατωμένους. τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι κἂν μυρίοι γράφωσιν εὐαγγέλια, τὰ δὲ αὐτὰ γράφωσιν, ἕν ἐστι τὰ πολλά, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τῶν γραφόντων πλήθους εἰς τὸ ἓν εἶναι παραβλάβεται· ὥσπερ οὖν κἂν εἷς ᾖ πάλιν ὁ γράφων, καὶ ἐναντία λέγῃ, οὐκ ἔστιν ἓν τὰ γραφόμενα. τὸ γὰρ ἕν, καὶ οὐχ ἕν, οὐ τῷ τῶν γραφόντων ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ταυτότητι καὶ ἑτερότητι τῶν λεγομένων κρίνεται. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὰ τεσσάρων εὐαγγέλια, ἕν ἐστιν εὐαγγέλιον. ὅταν γὰρ οἱ τέσσαρες τὰ αὐτὰ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο διὰ τὴν τῶν προσώπων διαφοράν, ἀλλ' ἓν διὰ τὴν τῶν εἰρημένων συμφωνίαν. οὐδὲ γὰρ ὁ Παῦλος περὶ ἀριθμοῦ λέγει νῦν, ἀλλὰ περὶ διαφωνίας τῶν εἰρημένων. εἰ μὲν οὖν ἄλλο τὸ Ματθαίου, καὶ τὸ Λουκᾶ ἕτερον κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἐγγεγραμμένων καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν, καλῶς ἐπιλαμβάνονται τοῦ λόγου· εἰ δὲ ἓν καὶ τὸ αὐτό, παυσάσθωσαν ἀνοηταίνοντες, καὶ ταῦτα προσποιούμενοι ἀγνοεῖν, ἃ καὶ τοῖς ἄγαν παισίν ἐστι κατάδηλα.

Εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες ἀναστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

Τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον εὐαγγέλιον, ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε, καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι. ὥσπερ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς διαταραχθεὶς ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὁρᾷ· οὕτω καὶ νοῦς τῇ τῶν πονηρῶν συγχύσει θολούμενος λογισμῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχειν εἴωθε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ μαινόμενοι ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων φαντάζονται. ἀλλ' αὕτη χαλεπωτέρα ἐκείνης ἡ μανία, οὐκ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς νοητοῖς τὴν βλάβην ἐργαζομένη, οὐκ ἐν τῇ κόρῃ τῶν τοῦ σώματος ὀμμάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας τὴν καταστροφὴν κατασκευάζουσα. καὶ θέλοντες ἀναστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. καὶ μὴν μίαν μόνην, ἢ δευτέραν ἐπεισῆγον ἐντολήν, τὴν τῆς περιτομῆς, καὶ τὴν τῶν ἡμερῶν μόνον καινοτομοῦντες· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι μικρὸν παραποιηθὲν τὸ ὅλον λυμαίνεται, εἶπε τὸ εὐαγγέλιον ἀναστρέφεσθαι. καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν ὁ μικρὸν τοῦ χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο· οὕτω

Margin notes: χ. ἐπιγνώ[σεσθε] — ἴσ. μόνων

καὶ

καὶ ὁ τῆς ὑγιοῦς πίστεως καὶ τὸ βραχύτατον διαστρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, ἐπὶ τὰ χείρονα
προϊὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ φιλονεικίας ἡμᾶς κρίνοντες ἕνεκεν τῆς πρὸς
τοὺς αἱρετικοὺς διαστάσεως; ποῦ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες οὐδὲν μέσον εἶναι ἡμῶν, κἀκείνων, ἀλλ᾽
ἀπὸ φιλαρχίας τὴν διαφορὰν γίνεσθαι; ἀκουέτωσαν τί φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον
ἀνέτρεψαν οἱ καὶ μικρόν τι καινοτομοῦντες. οὗτοι δὲ οὔ τι μικρόν. πῶς γάρ, οἱ τὸν υἱὸν τοῦ
Θεοῦ κτίσμα λέγοντες; οὐκ ἤκουσας ὅτι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐν σαββάτῳ ξύλα τις συλλέ-
ξας, καὶ μίαν ἐντολὴν παραβάς, καὶ οὐδὲ ταύτην μεγίστην, ἐσχάτην δέδωκε δίκην; καὶ
Ὀζᾶ τὴν κιβωτὸν μέλλουσαν περιτρέπεσθαι στηρίξας παραχρῆμα ἀπέθανεν, ὅτι μὴ
προσηκούσης αὐτῷ διακονίας ἥψατο; εἶτα σαββάτου μὲν ἡ παράβασις, καὶ τὸ τῆς κι-
βωτοῦ καταπιπτούσης ἅψασθαι εἰς τοσαύτην ἤγαγε τὸν Θεὸν ἀγανάκτησιν, ὥστε μη-
δὲ βραχείας τυχεῖν συγγνώμης τοὺς ταῦτα τολμήσαντας· ὁ δὲ δόγματα φρικτὰ καὶ ἀπόρρη-
τα λυμαινόμενος, οὗτος ἀπολογίας τεύξεται καὶ συγγνώμης; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. ἀλ-
λὰ καὶ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐστὶ τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ καὶ ὑπὲρ τῶν μικρῶν τού-
των ἀγανακτεῖν. διὰ τοῦτο τὰ μείζονα τῶν ἁμαρτημάτων ἐπεισῆλθεν, ὅτι τὰ ἐλάττονα τῆς
προσηκούσης οὐ τυγχάνει διορθώσεως. καὶ καθάπερ ἐν τοῖς σώμασιν οἱ τῶν τραυμάτων κατα-
φρονήσαντες, πυρετοὺς ἔτεκον καὶ σηπεδόνας καὶ θάνατον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν οἱ τῶν μι-
κρῶν ὑπερορῶντες, τὰ μείζονα ἐπεισάγουσιν. ὁ δεῖνα, φησί, περὶ τὴν νηστείαν σφάλλεται,
καὶ οὐδὲν μέγα ἐστίν· ἕτερος τῇ πίστει μὲν ἔρρωται τῇ ὀρθῇ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν και-
ρόν, τὴν παρρησίαν προέδωκεν· οὐδὲ τοῦτό τι μέγα δεινόν. ἄλλος παροξυνθείς, ἠπείλησεν
ἀποστήσεσθαι τῆς ὀρθῆς πίστεως· ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦτο ἄξιον τιμωρίας. ὀργῇ γὰρ ἥμαρτε, φησί,
καὶ θυμῷ. καὶ μυρία τις ἂν εὕροι τοιαῦτα καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐπεισαγό-
μενα ταῖς ἐκκλησίαις. διὰ τοῦτο καὶ καταγέλαστοι γεγόναμεν καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἕλλησιν, εἰς
μυρία τῆς ἐκκλησίας σχιζομένης. εἰ γὰρ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀποπηδᾶν τῶν θείων
θεσμῶν ἐπιχειροῦντες καὶ μικρόν τι παρακινεῖν, τῆς προσηκούσης ἐτύγχανον ἐπιτιμήσε-
ως, οὐκ ἂν ὁ παρὼν ἐτέχθη λοιμός, καὶ τοσοῦτος χειμὼν τὰς ἐκκλησίας κατέλαβεν. ὁρᾷ
γοῦν ὁ Παῦλος πῶς τὴν περιτομὴν, ἀνατροπὴν τοῦ εὐαγγελίου καλεῖ. νῦν δὲ εἰσὶ πολ-
λοὶ παρ᾽ ἡμῖν καὶ τὴν αὐτὴν Ἰουδαίοις νηστεύοντες ἡμέραν, καὶ σάββατα τηροῦντες ὁμοίως·
καὶ φέρομεν γενναίως, μᾶλλον δὲ ταλαιπώρως. καὶ τί λέγω τὰ Ἰουδαίων; καὶ γὰρ ἑλληνικῶν
ἔθη πολλὰ παρά τισι τῶν ἡμετέρων φυλάττεται, κληδονισμοί, καὶ οἰωνισμοί, καὶ σύμβολα,
καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡ περὶ τὴν γένεσιν σπουδή, καὶ τὰ πάσης ἀσεβείας γέμοντα
γραμματεῖα, ἃ τικτομένων τῶν παιδίων εὐθέως ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν συντιθέασι κε-
φαλῆς, ἐκ προοιμίων παιδεύοντες καταλύειν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, καὶ ὑπὸ τὴν
πεπλανημένην τυραννίδα τῆς εἱμαρμένης τό γε αὐτῶν ἄγοντες μέρος. εἰ δὲ τοὺς περιτε-
μνομένους οὐδὲν ὁ Χριστὸς ὠφελεῖ, τοὺς τοσαῦτα ἐπισυρομένους κακὰ τί ποτε ἡ πίστις εἰς
σωτηρίαν ὠφελήσει λοιπόν; καίτοι ἡ περιτομὴ παρὰ Θεοῦ δεδομένη ἦν, ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ
ἐλυμαίνετο τῷ εὐαγγελίῳ οὐκ ἐν καιρῷ τελουμένη, πάντα ἔπραττεν ὁ Παῦλος, ὥστε αὐτὴν
περικόψαι. εἶτα ὁ μὲν Παῦλος ὑπὲρ ἐθῶν Ἰουδαϊκῶν τοσαύτην ἐποιεῖτο σπουδήν, ἐπειδὴ
ἀκαίρως ἐφυλάττετο, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὴν ἑλληνικὴν περικόψομεν συνήθειαν; καὶ ποίαν
δοίημεν ἀπολογίαν; διὰ ταῦτα ἐν ταραχαῖς καὶ θορύβοις νῦν τὰ ἡμέτερα, καὶ οἱ μα-
θητευόμενοι φρονήματος ἐμπλησθέντες πολλοῦ τὴν τάξιν ἀνέτρεψαν, καὶ τὰ ἄνω κάτω
γεγένηται. κἂν μικρόν τις ἐγκαλέσῃ, διαβάλλουσι τοὺς ἄρχοντας, ἐπειδὴ κακῶς ἡμεῖς αὐτοὺς
ἐπαιδοτριβήσαμεν. καίτοιγε εἰ καὶ μοχθηρότεροι, καὶ μυρίων ἦσαν κακῶν γέμοντες οἱ προ-
εστῶτες, οὐδὲ οὕτω τῷ μαθητῇ θέμις ἦν παρακούειν. εἰ γὰρ περὶ τῶν Ἰουδαίων διδασ-
κάλων φησίν, Ὅτι ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν, ἀκούεσθαι δίκαιοι παρὰ
τῶν

Ματθ. κγ. β.

τῶν μαθητευομένων ἂν εἶεν, καίτοι ἔργα εἶχον οὕτω πονηρὰ, ὡς τοὺς μαθητὰς κελεύσαι μὴ ζηλοῦν, μηδὲ μιμεῖσθαι ἐκεῖνα, πόσος ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι οἱ τοὺς τῆς ἐκκλησίας προέδρους τοὺς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ μετ' ἐπιεικείας ζῶντας διαβάλλοντες καὶ καταπατοῦντες; εἰ γὰρ ἀλλήλους κρίνειν οὐ θέμις, πολλῷ μᾶλλον τοὺς διδασκάλους.

8 Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγὼ, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν. ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι κενοδοξίας ἕνεκεν τὰ ἴδια συγκροτεῖ δόγματα, καὶ ἑαυτὸν ἀναθεματίζει. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατέφυγον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη. μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἴπῃς, φησὶ, καὶ Ἰωάννην. κἂν γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων ἤ τις τῶν ἐξ οὐρανοῦ διαφθείρων τὸ κήρυγμα, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ ἱερεῖς ἄγγελοι ἐκαλοῦντο (Χείλη γὰρ ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν) ἵνα μὴ τούτους νομίσῃς ἀγγέλους λέγεσθαι νῦν, τῇ τοῦ οὐρανοῦ προσθήκῃ τὰς ἄνω δυνάμεις ᾐνίξατο. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐναντία καταγγέλλωσιν, ἢ ἀνατρέπωσι τὸ πᾶν, ἀλλὰ, κἂν μικρόν τι εὐαγγελίζωνται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα, κἂν τὸ τυχὸν παρακινήσωσιν, ἀνάθεμα ἔστωσαν.

Μαλαχ. β. ζ.

9 Ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς θυμοῦ τὰ ῥήματα εἶναι, ἢ ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι, ἢ κατά συναρπαγήν τινα, δεύτερον τὰ αὐτὰ πάλιν τίθησιν. ὁ μὲν γὰρ θυμῷ τι παρασυρεὶς εἰπὼν, κἂν μεταγνοίη ταχέως· ὁ δὲ δεύτερον τὰ αὐτὰ λέγων, δείκνυσιν ὅτι κρίνας οὕτως εἶπε, καὶ πρότερον ἐν τῇ γνώμῃ κυρώσας, οὕτως ἐξήνεγκε τὸ λεχθέν. ὁ μὲν οὖν Ἀβραὰμ ἀξιούμενος πέμψαι τὸν Λάζαρον ἔλεγεν, Ἔχουσι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἐὰν μὴ ἐκείνων ἀκούσωσιν, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσονται· ταῦτα δὲ αὐτὸν εἰσάγει λέγοντα ὁ Χριστὸς, δεικνὺς ὅτι καὶ νεκρῶν ἐγειρομένων ἀξιοπιστοτέρας εἶναι βούλεται τὰς γραφάς. ὁ δὲ Παῦλος (ὅταν δὲ Παῦλον εἴπω, τὸν Χριστὸν πάλιν λέγω· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ κινῶν αὐτοῦ τὴν ψυχήν) καὶ ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ καταβαινόντων αὐτὰς προτίθησι καὶ μάλα εἰκότως. οἱ γὰρ ἄγγελοι, κἂν μεγάλοι, ἀλλὰ δοῦλοι καὶ λειτουργοὶ τυγχάνουσιν ὄντες· αἱ δὲ γραφαὶ πᾶσαι, οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ δεσπότου γραφεῖσαι ἐπέμφθησαν. διὰ τοῦτό φησιν, Ἐάν τις ὑμᾶς εὐαγγελίσηται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, συνετῶς σφόδρα καὶ ἀνεπαχθῶς. τί γὰρ ἔδει λοιπὸν ὀνομαστὶ μνησθῆναι, τὸν τοσαύτῃ χρησάμενον ὑπερβολῇ, ὡς καὶ ἅπαντας, καὶ τοὺς ἄνω, καὶ τοὺς κάτω περιλαβεῖν; διὰ μὲν γὰρ τοῦ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἀγγέλους ἀναθεματίσαι, πᾶν ἀξίωμα περιέγραψε· διὰ δὲ τοῦ ἑαυτὸν, πᾶσαν οἰκειότητα καὶ γνησιότητα. μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι οἱ συναπόστολοί σου καὶ ἑταῖροι ταῦτα λέγουσιν· οὐδὲ γὰρ ἐμαυτοῦ φείδομαι τοιαῦτα κηρύττοντος. ταῦτα δὲ οὐχ ὡς καταγινώσκων τῶν ἀποστόλων φησὶν, οὐδ' ὡς παραβαινόντων τὸ κήρυγμα, ἄπαγε (Εἴτε γὰρ ἡμεῖς, εἴτε ἐκεῖνοι, φησὶν, οὕτω κηρύσσομεν) ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ἀξίωμα προσώπων οὐ προσίεται, ὅταν περὶ ἀληθείας ὁ λόγος ᾖ.

Λυκ. ις. λ.

10 Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην. Εἰ γὰρ καὶ ὑμᾶς ἠπάτων, φησὶ, ταῦτα λέγων, μὴ τὸν Θεὸν δυνάμεθα παραλογίσασθαι τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας εἰδότα, καὶ ᾧ πᾶσά μοι σπουδὴ διαπαντὸς ἀρέσκειν; εἶδες φρόνημα ἀποστολικόν; εἶδες ὕψος εὐαγγελικόν; τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Οὐχ ὑμῖν ἀπολογούμεθα, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος. καὶ πάλιν, Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. ἐπειδὴ γὰρ μαθηταῖς διδάσκαλος ὢν ἀναγκάζεται ἀπολογεῖσθαι, ὑπονοοῦσι μὲν αὐτὸν, δυσανασχετεῖ δὲ, οὐ δι' ἀπόνοιαν (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ

β. Κορ. ε. ιβ. α. Κορ. δ. γ.

ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς τῶν ἀπατωμένων γνώμης, καὶ τὸ μὴ σφόδρα περὶ αὐτοῖς πιστεύεσθαι. διὸ καὶ ταῦτα εἴρηκε μονονουχὶ λέγων· μὴ γὰρ πρὸς ὑμᾶς μοι ὁ λόγος ἐστί; μὴ γὰρ ἄνθρωποί μοι δικάζειν μέλλουσι; πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ ὑπὲρ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἐκεῖ ἅπαντα πράττομεν, καὶ οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀθλιότητος, ὡς μέλλοντες ἀπολογεῖ-
5 σθαι τῷ πάντων δεσπότῃ ὑπὲρ ὧν κηρύττομεν, διαφθείρειν τὰ δόγματα· ὥστε ὁμοῦ μὲν ἀπολογούμενος, ὁμοῦ δὲ αὐτῶν καθεξανιστάμενος, ταῦτα τέθεικε. τοὺς γὰρ μαθητευομένους οὐ δικάζειν τοῖς διδασκάλοις, ἀλλὰ πιστεύειν προσήκεν. ἐπειδὴ δὲ ἀντεστράφη ἡ τάξις, καὶ κριταὶ καθέζεσθε, φησὶ, μάθετε ὅτι τῆς μὲν πρὸς ὑμᾶς ἀπολογίας οὐ πολύς μοι λόγος. τὸ δὲ πᾶν διὰ τὸν Θεὸν πράττομεν, καὶ ὥστε ἐκείνῳ περὶ δογμάτων ἀπολογήσασθαι τούτων. ὁ
10 μὲν γὰρ ἀνθρώποις θέλων πεῖσαι, πολλὰ ὕπουλα ποιεῖ, καὶ διεστραμμένα, καὶ ἀπάτῃ κέχρηται καὶ ψεύδει, ὥστε πεῖσαι καὶ ἑλκεῖν τὴν τῶν ἀκουόντων γνώμην. ὁ δὲ Θεὸν πείθων, καὶ ἀρέσκειν ἐκείνῳ σπουδάζων, ἁπλῆς δεῖται διανοίας καὶ καθαρᾶς· ἀνεξαπάτητον γὰρ τὸ θεῖον. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἡμεῖς, φησιν, οὐ φιλαρχίας ἕνεκεν, οὐδὲ ὥστε μαθητὰς ἔχειν, οὐδὲ τῆς παρ᾽ ὑμῶν ἐφιέμενοι δόξης ταῦτα γράφομεν. οὐ γὰρ ἀνθρώποις ἀρέσαι ἐσπουδάκαμεν, ἀλλὰ
15 Θεῷ. εἰ γὰρ ἤθελον ἀνθρώποις ἀρέσκειν, ἔτι μετὰ Ἰουδαίων ἤμην, ἔτι τὴν ἐκκλησίαν ἐδίωκον. ὁ δὲ ἔθνους ὁλοκλήρου, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ συγγενῶν, καὶ δόξης τοσαύτης καταφρονήσας, καὶ ἀνταλλαξάμενος τούτων διωγμοὺς, καὶ ἔχθρας, καὶ πολέμους, καὶ θανάτους καθημερινοὺς, εὔδηλον ὅτι καὶ ταῦτα, ἃ λέγω νῦν, οὐ τῆς τῶν ἀνθρώπων δόξης ἐφιέμενος λέγω. τοῦτο δὲ εἴρηκεν, ἐπειδὴ μέλλει καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ διηγεῖσθαι βίον, καὶ τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν,
20 καὶ δεικνύναι δι᾽ ἐναργῶν ἀποδείξεων, ὅτι μετ᾽ ἀληθείας μετέστη, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος ταῦτα ποιεῖ, καὶ ἐπήρθη ἔθωσι. διὰ τοῦτο προσέθηκεν· ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω; οἶδε γὰρ εἰς καιρὸν τῶν προσήκοντα πρὸς τὴν τῶν μαθητευομένων διόρθωσιν καὶ ὑψηλόν καὶ μέγα τι φθέγγεσθαι· καίτοιγε ἦν ἑτέρωθεν τὰς ἀποδείξεις ποιήσασθαι τοῦ μετ᾽ ἀληθείας κηρύττειν, ἀπὸ τῶν σημείων, ἀπὸ τῶν θαυμάτων, ἀπὸ τῶν κινδύνων, ἀπὸ τῶν δεσμωτηρίων,
25 ἀπὸ τῶν καθημερινῶν θανάτων, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ δίψους καὶ τῆς γυμνότητος, ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁ λόγος ἦν αὐτῷ νῦν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτων ἦσαν κεκοινωνηκότες, τῶν κινδύνων λέγω, ἑτέρωθεν μεθοδεύει τὸν λόγον. ἐπεὶ, ὅτε πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους ἀπετείνετο, οὕτω προσάγει τὴν σύγκρισιν, τὴν ἐν τοῖς κινδύνοις ὑπομονὴν εἰς μέσον φέρων καὶ λέγων· Διάκονοι Χριστοῦ εἰ-
30 σι; παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις· νῦν μέντοι τὴν προτέραν ἀναστροφὴν λέγει, καί φησι·

11 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον.

35 12 Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι᾽ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρα πῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦτο διϊσχυρίζεται, ὅτι τοῦ Χριστοῦ γέγονε μαθητὴς, οὐκ ἀνθρώπου μεσιτεύοντος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ δι᾽ ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι τὴν γνῶσιν αὐτῷ πᾶσαν. καὶ ποία τοῖς ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξις γένοιτ᾽ ἂν τοῦ τὸν Θεὸν ἀποκαλύψαι σοι δι᾽ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ διὰ μέσου τινὸς τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα μυστήρια; ἡ προ-
40 τέρα ἀναστροφὴ, φησιν. οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ὁ ἐκκαλύπτων, οὕτως ἀθρόαν ἔσχον μεταβολήν. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων διδασκόμενοι, ὅταν σφοδροὶ καὶ διακαεῖς ὦσιν ἐν τοῖς ἐναντίοις, χρόνου δέονται καὶ πολλῆς τῆς μηχανῆς πρὸς τὸ πεισθῆναι· ὁ δὲ οὕτως ἀθρόον μεταστὰς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τῆς μανίας ἀκμῇ καθαρῶς νήψας, εὔδηλον ὅτι θείας τυχὼν ὄψεως καὶ διδασκαλίας, ἀθρόον πρὸς τὴν καθαρὰν ἐπανῆλθεν ὑγίειαν. διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται περὶ

Margin notes: γρ. τοὺς διδασκάλους. — γρ. πρὸς ἐκ. — γρ. τιμῶν — 2. Κορ. ια. κγ.

περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ διηγήσασθαι ἀναστροφῆς, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ τῶν γινομένων. ὅτι μὲν γὰρ κατηξίωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς δι' ἑαυτοῦ με καλέσαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς οὐκ ἴστε (πῶς γὰρ, τότε μὴ παρόντες;) ὅτι δὲ διώκτης ἤμην, σφόδρα ἴστε. καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διεδόθη· καίτοι πολὺ τὸ διάστημα Παλαιστινῶν καὶ Γαλατῶν· ὥστε οὐκ ἂν τοσοῦτον διέβη ἡ φήμη, εἰ μὴ πολλὴ τῶν γινομένων ὑπερβολὴ ἦν, καὶ πᾶσιν ἀφόρητος. διὸ καί φησιν·

13 Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν. Ὁρᾷς πῶς ἕκαστον μετ' ἐπιτάσεως τίθησι, καὶ οὐκ αἰσχύνεται; οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐδίωκεν, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης, καὶ οὐκ ἐδίωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπόρθει, τουτέστι, σβέσαι ἐπεχείρει τὴν ἐκκλησίαν, καταστρέψαι, καθελεῖν, ἀφανίσαι. τοῦτο γὰρ πορθοῦντος ἔργον.

14 Καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι θυμοῦ τὸ πρᾶγμα ἦν, δείκνυσιν ὅτι ζήλῳ τὸ πᾶν ἐποίει, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, οὐκ ἀπὸ κενοδοξίας, οὐδὲ ἔχθρας ἐκδιώκων, ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. ὃ δέ φησι, τοῦτό ἐστιν· εἰ τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐ δι' ἀνθρώπινον ἔπραττον, ἀλλὰ διὰ ζῆλον θεῖον, ἐσφαλμένον μὲν, ζῆλον δὲ ὅμως, πῶς νῦν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τρέχων, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνοὺς, διὰ κενοδοξίαν ταῦτα πράττω; εἰ γὰρ ἐν τῷ σφάλλεσθαι οὐκ ἐκράτει μου πάθος τοιοῦτον, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος ἐπὶ τοῦτό με ἤγαγε, πολλῷ μᾶλλον, ὅτε τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνων, πάσης ἀπηλλάχθαι τοιαύτης δίκαιος ἂν εἴην ὑπονοίας. ὁμοῦ τε γὰρ μετέστην πρὸς τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα, καὶ πᾶσαν ἀπεδυσάμην πρόληψιν Ἰουδαϊκὴν, πολλῷ πλείονα ζῆλον ἐνταῦθα ἐπιδειξάμενος· ὅπερ ἐστὶ σημεῖον τοῦ μετ' ἀληθείας μεταστῆναι, καὶ ζήλῳ κατεχόμενον θείῳ. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τί ἦν ἕτερον, εἰπέ μοι, τὸ παρασκευάζον γενέσθαι τοσαύτην μεταβολὴν, καὶ ὕβριν τιμῆς, καὶ κινδύνους ἀνέσεως, καὶ ταλαιπωρίαν ἀδείας ἀλλάξασθαι; οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἔρως μόνος.

15 Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ,

16 Ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα εὐαγγελίσωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι. Ὅρα τί σπουδάζει ἐνταῦθα δεῖξαι, ὅτι καὶ τὸν χρόνον, ὃν ἐγκατελείφθη, διά τινα οἰκονομίαν ἀπόρρητον ἀφείθη. εἰ γὰρ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφώριστο γενέσθαι ἀπόστολος, καὶ κληθῆναι πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην, ἐκλήθη δὲ τότε, καὶ ἅμα κληθεὶς ὑπήκουσε, δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς δι' ἀπόρρητόν τινα αἰτίαν ἀνεβάλλετο τέως. τίς οὖν αὕτη ἡ οἰκονομία; τάχα παρ' ἐμοῦ προοίμιον ἀκοῦσαι κεχήνατε, τί δήποτε οὐ μετὰ τῶν δώδεκα αὐτὸν ἐκάλεσεν· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦ κατεπείγοντος ἀποστὰς, μακρότερον ποιήσω τὸν λόγον, παρακαλῶ καὶ ἐγὼ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην μὴ πάντα παρ' ἐμοῦ μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑαυτῶν ζητεῖν, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν ἀποκαλύπτειν. καὶ ἡμῖν δὲ εἴρηταί τις ὑπὲρ τούτων λόγος, ὅτε περὶ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ τῆς προσηγορίας πρὸς ὑμᾶς διελεγόμεθα, καὶ τίνος ἕνεκεν Σαῦλον αὐτὸν καλούμενον, Παῦλον ἐκάλεσεν. εἰ δὲ ἐπιλέλησθε, ἐντυχόντες ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, πάντα εἴσεσθε ταῦτα. τέως δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχώμεθα, καὶ σκοπῶμεν πῶς πάλιν δείκνυσιν οὐδὲν ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν γεγενημένον, ἀλλὰ πάντα τὸν Θεὸν τὰ κατ' αὐτὸν μετὰ πολλῆς οἰκονομοῦντα προνοίας. καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ. ὁ μὲν Θεός φησι, διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ κεκληκέναι αὐτὸν

Πραξ. θ.ιε. (Σκεῦος γὰρ ἐκλογῆς μοί ἐστι, πρὸς τὸν Ἀνανίαν ἔλεγε, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν,

ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, τουτέστιν, ἱκανὸς διακονῆσαι, καὶ ἔργον ἐπιδέξαι μέγα) καὶ ταύτην τὴν αἰ-
τίαν τῆς κλήσεως τίθησιν· αὐτὸς δὲ πανταχοῦ τῆς χάριτος εἶναί φησι τὸ πᾶν καὶ τῆς φιλαν-
θρωπίας αὐτοῦ τῆς ἀφάτου, οὕτω λέγων· Ἀλλ' ἠλεήθην, οὐχ ὅτι ἱκανὸς ἤμην, οὐδὲ α. Τιμ. α. ις.
ὅτι ἐπιτήδειος, ἀλλ' ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐνδείξηται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν πρὸς ὑποτύπωσιν
5 τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εἶδες ταπεινοφροσύνης ὑπερβο-
λήν; διὰ τοῦτο ἐγώ, φησιν, ἠλεήθην, ἵνα μηδεὶς ἀπογνῷ, ὡς τοῦ πάντων ἀνθρώπων κα-
κίστου φιλανθρωπίας ἀπολελαυκότος. τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἐν τῷ εἰπεῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐν-
δείξηται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ.
ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. ἀλλαχοῦ δέ φησιν ὁ Χριστός, Οὐδεὶς γινώσκει τὸν υἱόν, Λουκ. ι. κβ.
10 εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκα-
λύψαι. Εἶδες ὅτι καὶ ὁ πατὴρ υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς πατέρα ἀποκαλύπτει; οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δόξης, καὶ
ὁ υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ ὁ πατὴρ υἱόν. Δόξασόν με, φησιν, ἵνα δοξάσω σε· καί, Καθὼς σε ἐ- Ἰωαν. ιζ. α. καὶ δ.
γὼ ἐδόξασα. διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐμοί, ἀλλ', ἐν ἐμοί; δεικνὺς ὅτι
οὐ διὰ ῥημάτων μόνον ἤκουσε τὰ περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ πνεύματος ἐπληρώθη, τῆς
15 ἀποκαλύψεως καταλαμπούσης αὐτοῦ τὴν ψυχήν, καὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦν-
τα. ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χειροτο-
νηθῆναι αὐτὸν παρὰ Θεοῦ γέγονεν. οὕτω γάρ μοι αὐτὸν ἀπεκάλυψεν, οὐχ ἵνα ἴδω μόνον αὐ-
τόν, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἄλλους ἐξενέγκω. καὶ οὐκ εἶπεν ἄλλους ἁπλῶς, ἀλλ', ἵνα εὐαγγελίζω-
μαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐντεῦθεν ἤδη προανακρουόμενος οὐ μικρὸν τῆς ἀπολογίας κεφά-
20 λαιον, ἀπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν προσώπου. οὐ γὰρ ὁμοίως Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν ἀ-
ναγκαῖον ἦν. εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι. τοὺς ἀποστόλους ἐνταῦθα αἰνίτ-
τεται, ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοὺς καλῶν. εἰ δὲ καὶ περὶ πάντων ἀνθρώπων τοῦτό φησιν,
οὐδὲ ἡμεῖς ἀντεροῦμεν.

17 Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους.

25 Ταῦτα εἰ μέν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάσειε τὰ ῥήματα, δόξει πολλῆς μεγαληγορίας
γέμειν, καὶ πόρρω τοῦ φρονήματος εἶναι τοῦ ἀποστολικοῦ. τὸ γὰρ ἑαυτῷ ψηφίζεσθαι, καὶ μη-
δένα λαμβάνειν κοινωνὸν τῆς γνώμης, ἀνοίας εἶναι δοκεῖ. Εἶδον γάρ, φησιν, ἄνθρωπον Παροιμ. κϛ. ιβ
φρόνιμον δόξαντα εἶναι παρ' ἑαυτῷ, ἐλπίδα δὲ ἔχει μᾶλλον αὐτοῦ ὁ ἄφρων. καί, Οὐαὶ οἱ συν- Ἡσ. ε. κα.
ετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες. καὶ αὐτὸς πάλιν, Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' Ρωμ. ιβ. ις.
30 ἑαυτοῖς. οὐκ ἂν οὖν ὁ τοσαῦτα παρ' ἑτέρων ἀκούσας, καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ παραινῶν ἑτέροις,
τούτοις περιέπεσεν, οὐχ ὅτι Παῦλος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος. ἀλλ', ὅπερ ἔφην, γυμνὴ
μὲν αὕτη ἐξεταζομένη ἡ ῥῆσις καὶ ὑφορμεῖν καὶ προσίστασθαι δύναταί τισι τῶν ἀκροατῶν. ἂν δὲ τὴν
ἡμερέως αἰτίαν προσθῶμεν δι' ἣν ταῦτα ἐλέγετο, καὶ κροτήσουσι καὶ θαυμάσονται πάντες * τὸν εἰρη-
κότα. τοῦτο τοίνυν ποιῶμεν. οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰ ῥήματα γυμνὰ ἐξετάζειν, ἐπεὶ πολλὰ ἕψεται
35 τὰ ἁμαρτήματα, οὐδὲ τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν βασανίζειν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ
γράφοντος. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἡμετέραις διαλέξεσιν, ἂν μὴ τούτῳ ὦμεν κεχρημένοι τῷ τρό-
πῳ, καὶ τὴν γνώμην ἐξετάζωμεν τοῦ λέγοντος, πολλὰς ὑποστησόμεθα τὰς ἀπεχθείας, καὶ
πάντα ἀνατραπήσεται. καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπὶ ῥημάτων, ὅπου καὶ ἐπὶ πραγμάτων ἂν μή τις τὸν
κανόνα τοῦτον φυλάττῃ, πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται; καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ καὶ τέμνουσι καὶ δια-
40 κλῶσί τινα τῶν ὀστέων, καὶ λῃσταὶ ταῦτα ποιοῦσι πολλάκις. πόσης οὖν ἀθλιότητος ἂν εἴη, ὅ-
ταν λῃστὴν καὶ ἰατρὸν μὴ δυνηθῶμεν διελεῖν; πάλιν ἀνδροφόνοι, καὶ μάρτυρες τὰς αὐτὰς ὑπο-
μένουσιν ὀδύνας βασανιζόμενοι· ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἑκατέρων. κἂν μὴ τοῦτον διατηρῶμεν
τὸν κανόνα, οὐ δυνησόμεθα εἰδέναι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἠλίαν ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν
Σαμουήλ, καὶ τὸν Φινεές, τὸν δὲ Ἀβραὰμ καὶ παιδοκτόνον, εἰ τὰ πράγματα μέλλοιμεν ἐξε-

τάζειν γυμνά, μὴ προσθέντες αὐτοῖς τὴν τῶν ποιούντων γνώμην. ἐξετάσωμεν τοίνυν καὶ
τοῦ Παύλου τὴν διάνοιαν, ἀφ' ἧς ταῦτα ἔγραφεν· ἴδωμεν αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, καὶ τίς ἦν διά-
λου περὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τότε εἰσόμεθα ταῦτα ἐκ ποίας ἐλέγετο γνώμης. οὐδὲ γὰρ ἐξ-
ευτελίζων ἐκείνους, οὔτε ἑαυτὸν ἐπαινῶν, οὔτε ταῦτα εἴρηκεν, οὔτε τὰ πρότερα (πῶς γάρ,
ὅπου καὶ ἑαυτὸν ἀνεθεμάτισεν;) ἀλλὰ πανταχοῦ τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἀσφάλειαν διατηρῶν. 5
ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον οἱ τὴν ἐκκλησίαν πορθοῦντες, ὅτι τοῖς ἀποστόλοις ἕπεσθαι δεῖ τοῖς μὴ κω-
λύουσι ταῦτα, οὐχὶ τῷ Παύλῳ τῷ κωλύοντι, ἐντεῦθεν δὲ κατὰ μικρὸν ἡ Ἰουδαϊκὴ πλάνη
εἰσήγετο, ἀναγκάζεται εἶναι πρὸς ταῦτα γενναίως, οὐ τοὺς ἀποστόλους εἰπεῖν κακῶς βου-
λόμενος, ἀλλὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς ἐπαιρόντων ἑαυτοὺς τὴν ἄνοιαν καταστεῖλαι βουλόμενος.
διὰ τοῦτό φησιν, οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι. καὶ γὰρ ἦν ἀτοπίας ἐσχάτης τὸν 10
παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθόντα, ἀνθρώποις ἀνατίθεσθαι λοιπόν. ὁ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώπων
μανθάνων, εἰκότως ἀνθρώπους λαμβάνει κοινωνοὺς πάλιν· ὁ δὲ τῆς θείας ἐκείνης καὶ μα-
καρίας ἀξιωθεὶς φωνῆς, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τὸν θησαυρὸν ἔχοντος τῆς σοφίας πάντα διδαχθεὶς,
τίνος ἕνεκεν λοιπὸν ἀνθρώποις ἀνετίθετο; ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ μανθάνειν παρὰ ἀνθρώπων,
ἀλλὰ διδάσκειν ἀνθρώπους δίκαιος ἂν εἴη. οὐ τοίνυν ἀπονοίας ἕνεκεν ταῦτα ἔλεγεν, 15
ἀλλ' ὥστε δεῖξαι τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ ἀξίωμα. οὐδὲ ἀνῆλθον, φησι, πρὸς τοὺς
πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους. ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἦσαν ἐκεῖ-
νοι, πρὸ αὐτοῦ ἐκλήθησαν, οὐκ ἀνῆλθον πρὸς ἐκείνους, φησίν. εἰ δὲ ἔχρην αὐτοῖς κοι-
νώσασθαι, ὁ ἀποκαλύψας αὐτῷ τὸ κήρυγμα, καὶ τοῦτο ἂν αὐτῷ ἐκέλευσε. τί οὖν, οὐκ ἀ-
νῆλθεν ἐκεῖ; καὶ μὴν ἀνῆλθε, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μαθησόμενός τι παρ' αὐτῶν. πότε; 20
ὅτε ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀντιοχέων, τῇ τὸν πολὺν ζῆλον ἄνωθεν ἐπιδειξαμένῃ ἐκκλησίᾳ, *** γέ-
γονε περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν προκειμένου, καὶ ἐζήτουν πότερον χρὴ περιτέμνειν τοὺς ἐξ ἐ-
θνῶν πιστεύοντας, ἢ μηδὲν τοιοῦτον ἀναγκάζειν αὐτοὺς ὑπομένειν, τότε ἀνῆλθεν αὐτὸς οὗ-
τος ὁ Παῦλος καὶ Σίλας. πῶς οὖν φησιν, οὐκ ἀνῆλθον, οὐδὲ ἀνεθέμην; ὅτι πρῶτον μὲν
οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεστάλη παρ' ἑτέρων· δεύτερον δὲ οὐ μαθησόμενος παρεγένετο, 25
ἀλλ' ἑτέρους πείθων. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταύτης εἴχετο τῆς γνώμης, ἣν καὶ οἱ ἀπό-
στολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν, τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι. ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐδόκει πως
ἀξιόπιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν, οὐκ αὐτός τι εἰσόμενος
πλέον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται. οὕ-
τω καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ δέοντα συνεώρα, καὶ οὐδενὸς ἐδεῖτο διδασκάλου, ἀλλ' ἃ μετὰ πολλὴν δι- 30
άκρισιν ἔμελλον οἱ ἀπόστολοι κυροῦν, ταῦτα αὐτὸς πρὸ τῆς διακρίσεως ἄνωθεν εἶχεν ἀκί-
νητα παρ' ἑαυτῷ. καὶ ταῦτα ὁ Λουκᾶς δηλῶν, ἔλεγεν, ὅτι πολλὴν καὶ μακρὸν λόγον ὑπὲρ
τούτων ἀπέτεινε πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος καὶ πρὶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐλθεῖν. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀδελ-
φοῖς ἔδοξε καὶ περὶ ἐκείνων μαθεῖν, ἀνῆλθεν ὑπὲρ ἐκείνων, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. εἰ δὲ λέγει,
οὐκ ἀνῆλθον, ἔστι κἀκεῖνο εἰπεῖν, ὅτι οὔτε ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε ἡ- 35
νίκα ἀνῆλθεν, ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἀνῆλθε. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἀμφότερα ἐπισημαίνεται, λέγων·
εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, οὐ προσανεθέμην, ἀλλ',
εὐθέως. εἰ δὲ μετὰ ταῦτα ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ τι προσλαβεῖν. Ἀλλὰ ἀπῆλ-
θον εἰς Ἀραβίαν. Ὅρα ζέουσαν ψυχήν· τοὺς τόπους ἐσπούδαζε καταλαμβάνειν
τοὺς οὐδέπω γεωργηθέντας, ἀλλ' ἀγριώτερον ἔτι διακειμένους. εἰ γὰρ μετὰ τῶν ἀποστόλων 40
ἀνέμενεν, οὐδὲν ἔχων μανθάνειν, τὸ κήρυγμα ἂν ἐνεποδίσθη. ἔδει γὰρ αὐτοὺς πανταχοῦ τὸν
λόγον διαδοῦναι. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος, καὶ ζέων τῷ πνεύματι, τῆς διδασκαλίας
εὐθέως ἥπτετο, ἀνθρώπων βαρβάρων καὶ ἀγρίων βίον ἐναγώνιον αἱρούμενος, καὶ πολὺν ἔ-
χοντα τὸν πόνον. καὶ θέα μοι τὴν ταπεινοφροσύνην. εἰπὼν γὰρ, ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν,

ἐπήγαγε;

Margin notes: (at line 21) ἴσ. λείπει, ζήτησις, ἢ [illegible]; (at line 32) Πράξ. ιε. ϛ.

ἐπήγαγε· Καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. Οὐ λέγει τὰ κατορθώμα-
τα αὐτοῦ, οὐδὲ τίνας κατήχησε, καὶ πόσους, καίτοιγε ἅμα τῷ βαπτισθῆναι τοσοῦτον ἐπεδείξα-
το ζῆλον, ὡς συγχέειν Ἰουδαίους, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγε παροξυσμὸν, ὡς ἐφεδρεύειν καὶ βού-
λεσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ πολλὴν ἐποί-
5 ησε τοῖς πιστεύουσι τὴν προσθήκην. ἐπεὶ γὰρ ἡττῶντο τῇ διδασκαλίᾳ, λοιπὸν ἐπὶ φόνον
ἐτρέποντο, ὅπερ τῆς τοῦ Παύλου νίκης σημεῖον καθαρὸν ἦν. ἀλλ᾽ οὐκ εἴασεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς
ἀποθανεῖν, τηρῶν αὐτὸν τῷ κηρύγματι. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδέν φησι τῶν κατορθωμάτων τούτων. οὕ-
τως ἅπερ λέγει πάντα, οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν λέγει, οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ νομισθῆναι τῶν ἀποστό-
λων μείζων, οὐδὲ δακνόμενος ἐπὶ τῷ ἐξευτελίζεσθαι, ἀλλὰ δεδοικὼς μή τι γένηται τῷ κη-
10 ρύγματι βλάβος ἐντεῦθεν. καὶ γὰρ ἔκτρωμα ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ
ἔσχατον τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς προσηγορίας τῆς τοιαύτης ἀνάξιον· καὶ ταῦτα ἔλεγεν ὁ πλέ-
ον πάντων κοπιάσας, ὅπερ μάλιστά ἐστι ταπεινοφροσύνης. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς
ἀγαθὸν, ταπεινὰ δὲ περὶ ἑαυτοῦ λέγων, εὐγνώμων, οὐ ταπεινόφρων ἐστίν· ὁ δὲ μετὰ τοσούτους στε-
φάνους τοιαῦτα φθεγγόμενος, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μετριάζειν εἰδώς. καὶ πάλιν ὑπέστρεψα, φη-
15 σιν, εἰς Δαμασκόν. καίτοι πόσα αὐτὸν ἐκεῖ εἰργάσθαι εἰκὸς ἦν; περὶ γὰρ τῆς πόλεώς φησι
ταύτης, ὅτι πᾶσαν αὐτὴν ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφύλαττε, τὸν μακάριον σα-
γηνεῦσαι βουλόμενος· ὅπερ σημεῖον μέγιστον ἦν τοῦ σφόδρα καὶ κατὰ κράτος ἐλαύνειν αὐτὸν τοὺς
Ἰουδαίους. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων ἐνταῦθα λέγει, οὐδ᾽ ἂν ἐκεῖ αὐτὰ τότε τέθεικεν, εἰ μὴ καὶ τό-
τε τὸν καιρὸν εἶδεν ἐκεῖνον ἀπαιτοῦντα τὴν ἱστορίαν, ἀλλ᾽ ἐσίγησεν ἄν· ὥσπερ οὖν καὶ ἐν-
20 ταῦθα, ὅτι ἦλθε καὶ ἀπῆλθε λέγων, οὐκέτι προστίθησι τὰ ἐντεῦθεν γενόμενα.

[Margin, line 15: [illegible]] [Margin, line 16: β. Κορ. ια. λβ.]

18 Ἔπειτα μετὰ τρία ἔτη ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον.

Τί ταύτης ταπεινοφρονέστερον γένοιτ᾽ ἂν τῆς ψυχῆς; μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθώ-
ματα μηδὲν Πέτρου δεόμενος, μηδὲ τῆς ἐκείνου φωνῆς, ἀλλ᾽ ἰσότιμος ὢν αὐτῷ (πλέον γὰρ
οὐδὲν ἐρῶ τέως) ὅμως ἀνέρχεται, ὡς πρὸς μείζονα καὶ πρεσβύτερον· καὶ τῆς ἀποδημίας
25 αὐτῷ τῆς ἐκεῖ γέγονεν αἰτία, ἡ ἱστορία Πέτρου μόνη. ὁρᾷς πῶς τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπο-
νέμει τιμὴν, καὶ οὐ μόνον ἀμείνω, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἴσον ἑαυτὸν ἐκείνων εἶναι νομίζει; καὶ τοῦτο ἐκ τῆς
ἀποδημίας ταύτης δῆλον. καθάπερ γὰρ νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων πρὸς ἁ-
γίους ἄνδρας ἀποδημοῦσιν, οὕτω καὶ Παῦλος πρὸς Πέτρον τότε διακείμενος ἀπῄει, μᾶλλον
δὲ καὶ πολλῷ ταπεινότερον. οἱ μὲν γὰρ νῦν ὠφελείας ἕνεκεν ἀποδημοῦσιν· ὁ δὲ μακάριος τό-
30 τε ἐκεῖνος, οὐχ ὡς μαθησόμενός τι παρ᾽ αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς διόρθωσίν τινα δεξόμενος, ἀλλὰ διὰ
τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ τιμῆσαι τῇ παρουσίᾳ. ἱστορῆσαι γάρ φησι Πέτρον, καὶ οὐκ
εἶπεν ἰδεῖν Πέτρον, ἀλλ᾽ ἱστορῆσαι Πέτρον, ὅπερ οἱ τὰς μεγάλας πόλεις καὶ λαμπρὰς κα-
ταμανθάνοντες λέγουσιν. οὕτω πολλῆς ἄξιον ἡγεῖτο σπουδῆς εἶναι καὶ τὸ μόνον ἰδεῖν τὸν ἄν-
δρα. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πράξεων δῆλον. ὅτε γὰρ ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλοὺς τῶν
35 ἐθνῶν ἐπιστρέψας, καὶ τοσαῦτα ἐργασάμενος, ὅσα τῶν ἑτέρων οὐδεὶς, τὴν Παμφυλίαν, τὴν
Λυκαονίαν, τὸ Κιλίκων ἔθνος, πάντας ὁμοῦ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς οἰκουμένης διορθωσάμε-
νος καὶ τῷ Χριστῷ προσαγαγὼν, πρῶτον μὲν εἰσέρχεται πρὸς Ἰάκωβον μετὰ πολλῆς τῆς
ταπεινοφροσύνης, ὡς πρὸς μείζονα καὶ τιμιώτερον. ἔπειτα συμβουλεύοντος ἀνέχεται, καὶ
συμβουλεύοντος ἐναντία τῶν νῦν. Ὁρᾷς γάρ, φησιν, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰου-
40 δαίων τῶν πεπιστευκότων; ἀλλὰ ξύρησαι, καὶ ἁγνίσθητι. καὶ ἐξυρήσατο, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάν-
τα ἐπετέλεσεν. ἔνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτετο τὸ εὐαγγέλιον, πάντων ταπεινότερος ἦν· ἔν-
θα δὲ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους, οὐκέτι ἐκέχρητο τούτῳ τῷ πλεονε-
κτήματι. τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν λοιπὸν ταπεινοφρονεῖν, ἀλλὰ λυμαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν τοὺς
μαθητευομένους. Καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε. Τὸ μὲν οὖν, δι᾽

[Margin, line 39: Πράξ. κα. κ.]

αὐτὸν ἀποδημῆσαι, τιμῆς ἦν πολλῆς· τὸ δὲ καὶ τοσαύτας ἐπιμεῖναι ἡμέρας, φιλίας καὶ σφοδροτάτης ἀγάπης.

19 Ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.

Ὁρᾷς πῶς πρὸς τὸν Πέτρον μείζονα τὴν φιλίαν ἔχει. καὶ γὰρ δι' αὐτὸν ἀπεδήμησε, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμεινε. ταῦτα δὲ καὶ λέγω συνεχῶς, καὶ ἀξιῶ φυλάττειν, ἵν' ὅταν ἀκούσητε, ἃ κατὰ Πέτρου δοκεῖ εἰρηκέναι, μηδεὶς ὑποπτεύσῃ τὸν ἀπόστολον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς τοῦτο προδιορθούμενος ταῦτά φησιν, ἵνα ὅταν λέγῃ, ὅτι ἀντέστην Πέτρῳ, μηδεὶς ἔχθρας καὶ φιλονεικίας ταῦτα εἶναι νομίσῃ τὰ ῥήματα. καὶ γὰρ τιμᾷ τὸν ἄνδρα, καὶ φιλεῖ μᾶλλον πάντων. δι' οὐδένα γὰρ τῶν ἀποστόλων ἀνεληλυθέναι φησὶν, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν μόνον. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, φησιν, εἰ μὴ Ἰάκωβον. εἶδον, οὐκ ἐδιδάχθην, φησὶ, παρ' αὐτοῦ οὐδέν. ἀλλ' ὅρα καὶ τοῦτον μεθ' ἴσης τιμῆς ὠνόμασεν. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, Ἰάκωβον, ἀλλὰ καὶ τὸ σεμνολόγημα προσέθηκεν. οὕτω βασκανίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένος ἦν. εἰ γὰρ σημᾶναι ὃν ἔλεγεν ἤθελεν, ἐνῆν καὶ ἐξ ἑτέρου γνωρίσματος τοῦτο ποιῆσαι δῆλον, καὶ εἰπεῖν τὸν τοῦ Κλωπᾶ, ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀποστόλων σεμνολογήματα ἴδια εἶναι ἐνόμιζεν, ὡς ἑαυτὸν ἐπαίρων, οὕτω σεμνύνει κἀκεῖνον. οὐ γὰρ ἐκάλεσεν αὐτὸν οὕτως, ὡς εἶπον, ἀλλὰ πῶς; τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. καίτοιγε οὐδὲ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὕτως ἐνομίζετο, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τὸ ἀξίωμα θεῖναι τοῦ ἀνδρός, καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν δείκνυται, ὅτι διέκειτο πρὸς τοὺς ἀποστόλους πάντας οὕτω γνησίως, ὡς αὐτῷ πρέπον ἦν.

20 Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ ψεύδομαι.

Εἶδες διὰ πάντων ὁμοίως ἐκλάμπουσαν τῆς ἁγίας ταύτης ψυχῆς τὴν ταπεινοφροσύνην; καθάπερ γὰρ ἐν δικαστηρίῳ ἀγωνιζόμενος, καὶ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἐσπούδακεν ἀπολογήσασθαι.

21 Ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας·

Μετὰ τὸ Πέτρον ἰδεῖν. πάλιν ἄρχεται τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ προκειμένου, τῆς μὲν Ἰουδαίας οὐχ ἁπτόμενος, διά τε τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἀπεστάλθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ αἱρεῖσθαι ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν. διόπερ οὐδὲ κατὰ ψιλὴν αὐτοῖς συντυχίαν εἶδε. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον.

22 Ἤμην γάρ, φησιν, ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας·

23 Μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἥν ποτε ἐπόρθει. Τί ταύτης τῆς ψυχῆς μετριώτερον γένοιτ' ἄν; ὅτε μὲν γὰρ τὰ φέροντα αὐτῷ κατηγορίαν διελέγετο, οἷον ὅτι ἐδίωκε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπόρθει αὐτὴν, μετὰ πολλῆς αὐτὰ τίθησι τῆς ὑπερβολῆς, ἐκπομπεύων αὐτοῦ τὸν βίον τὸν πρότερον· τὰ δὲ μέλλοντα αὐτὸν δεικνύναι λαμπρὸν, ταῦτα παρατρέχει. καὶ δυνάμενος, εἴπερ ἐβούλετο, τὰ κατορθώματα αὐτοῦ πάντα εἰπεῖν, οὐδὲν αὐτῶν τίθησιν, ἀλλ' ἑνὶ ῥήματι πέλαγος παρελθὼν ἄφατον, καὶ εἰπὼν, ὅτι ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, καὶ ὅτι ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἥν ποτε ἐπόρθει, οὐδὲν πλέον προσέθηκε. τί δὲ αὐτῷ βούλεται τὸ λέγειν, ὅτι ἀγνοούμενος ἤμην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας; ἵνα μάθῃς, ὅτι τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ κηρύξαι αὐτοῖς περιτομὴν, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ ὄψεως γνώριμος ἦν αὐτοῖς.

24 Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν. Σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὸν κανόνα αὐτοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης, πῶς αὐτὸν διατηρεῖ μετὰ ἀκριβείας. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐθαύμαζόν με, ἐπῄνουν με, ἐξεπλήττοντο, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἔδειξεν ὄν. τὸν γὰρ Θεὸν ἐδόξαζον, φησιν, ἐν ἐμοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β.

1 ΕΠΕΙΤΑ ΔΕ ΔΙΑ ΔΕΚΑΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΤΩΝ ΑΝΕβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον· 2 Ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν.

Τῆς μὲν προτέρας ἀναβάσεως τὴν αἰτίαν Πέτρον εἶναί φησι, καὶ τὸ ἱστορῆσαι ἐκεῖνον· τῆς δὲ δευτέρας, τὴν ἀποκάλυψιν τὴν τοῦ πνεύματος.

Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον.

Τί φῄς, ὦ Παῦλε; ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἑλόμενος ἀναθέσθαι, μηδὲ μετὰ ἔτη τρία, δεκατεσσάρων παρελθόντων ἐτῶν, τότε ἀνατίθης, μήπως εἰς κενὸν τρέχῃς; καὶ πόσῳ βέλτιον ἦν εὐθέως ἀρξάμενον τοῦτο ποιῆσαι, ἢ μετὰ ἔτη τοσαῦτα; τί δὲ καὶ ἔτρεχες, εἰ μὴ πεπεισμένος ἦς, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔτρεχες; τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς ἔτη τοσαῦτα κηρύττειν, οὐκ εἰδὼς ὅτι κηρύττει καλῶς; καὶ τὸ πολὺ τούτου πάλιν ἀπορώτερον, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψίν φησιν ἀνεληλυθέναι. τοῦτο γὰρ ἀπορώτερον μὲν, ὥσπερ ἔφθην εἰπὼν, τοῦ προτέρου, ἱκανὸν δὲ κἀκείνου τὴν λύσιν ἡμῖν παρασχεῖν. εἰ μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνῆλθε, μάλιστα μὲν οὐδὲ τοῦτο ἂν ἔχοι λόγον. οὐ γὰρ ἦν τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς εἰς τοσαύτην ἄνοιαν ἐμπεσεῖν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, Οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων. εἰ τοίνυν οὐκ ἀδήλως, πῶς λέγεις, μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον; ὅθεν δῆλον, ὅτι εἰ καὶ χωρὶς ἀποκαλύψεως ἀνῆλθεν, ἔπαθεν ἂν τὰ τῶν ἀνοήτων. πλὴν ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἄτοπον ἦν τὸ γινόμενον. ὅταν δὲ καὶ ἡ τοῦ πνεύματος αὐτὸν ἕλκῃ χάρις, τίς τολμήσει τι τοιοῦτον ὑποπτεῦσαι λοιπόν; διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκε καὶ αὐτὸς, τὸ κατὰ ἀποκάλυψιν, ἵνα μηδὲ περὶ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καταγνῷς αὐτοῦ τινα ἄγνοιαν, εἰδὼς ὅτι οὐκ ἀνθρώπινον ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θεία τις οἰκονομία πολλὰ προορωμένη, καὶ τῶν παρόντων, καὶ τῶν μελλόντων. τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον τῆς ἀποδημίας ταύτης; ὥσπερ ὅτε πρότερον ἐξ Ἀντιοχείας εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνῆλθεν, οὐ δι' ἑαυτὸν ἀνῆλθεν (αὐτὸς γὰρ ᾔδει σαφῶς, ὅτι χρὴ καθαρῶς ἕπεσθαι τοῖς τοῦ Χριστοῦ δόγμασιν) ἀλλὰ τοὺς μαχομένους συνάγειν βουλόμενος· οὕτω καὶ νῦν οὐκ αὐτὸς ἐδεῖτο μαθεῖν, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔτρεχεν, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐγκαλοῦντες πληροφορηθῶσιν. ἐπειδὴ μείζονα περὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου δόξαν εἶχον, καὶ διαστασιάζειν αὐτοὺς ᾤοντο, διὰ τὸ τοῦτον μὲν ἄνευ περιτομῆς κηρύττειν, ἐκείνους δὲ ταύτην συγχωρεῖν, καὶ παράνομα πράττειν αὐτὸν ᾤοντο, καὶ εἰς κενὸν τρέχειν, ἀνῆλθον, φησί, καὶ ἐκοινωσάμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, οὐχ ἵνα αὐτὸς τι μάθω, ὃ καὶ προϊὼν σαφέστερον λέγει, ἀλλ' ἵνα διδάξω τοὺς ταῦτα ὑποπτεύοντας, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τρέχω. τὸ γὰρ πνεῦμα τὴν τοιαύτην προορώμενον φιλονεικίαν, παρεσκεύασεν αὐτὸν ἀνελθεῖν καὶ κοινώσασθαι. διὰ τοῦτό φησι, κατὰ ἀποκάλυψιν ἀνέβην, καὶ Βαρνάβαν καὶ Τίτον ἔλαβε μάρτυρας ἐσομένους τοῦ κηρύγματος, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύττω ἐν τοῖς ἔθνεσι, τουτέστι, τὸ χωρὶς περιτομῆς. κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι. τί βούλεται, κατ' ἰδίαν; καίτοιγε ὁ δόγματα κοινὰ διορθοῦν σπουδάζων, οὐ κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ κοινῇ ταῦτα προτίθησιν. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως. οὐ γὰρ μαθεῖν τι καὶ διορθῶσαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τῶν βουλομένων ἀπατᾷν τὴν πρόφασιν ἀνελεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις πάντες ἐσκανδαλίζοντο, εἴ τις παραβαίη τὸν νόμον, εἴ τις κωλύοι χρήσασθαι τῇ περιτομῇ (διὸ καὶ ἔλεγε, Θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν πεπιστευκότων; καὶ

α. Κορ. θ. κς.

Πραξ. κα. κ.

οὗτοι πάντες εἰσὶ κατηχημένοι περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις) ἐπεὶ οὖν ἐσκανδαλίζοντο, παῤῥησίᾳ μὲν παρελθεῖν καὶ τὸ κήρυγμα ἀποκαλύψαι τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἠνείχετο· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν ἀνέθετο ἐπὶ Βαρνάβα καὶ Τίτου, ἵνα οὗτοι μάρτυρες ἀξιόπιστοι γένωνται) πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἀποστόλοις ἔδοξεν ἐναντίον εἶναι, ἀλλὰ βεβαιοῦσι τὸ κήρυγμα τὸ τοιοῦτον. ὅταν δὲ λέγῃ, τοῖς δοκοῦσιν, οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοὺς μεγάλους τοῦτο λέγει. ἐπεὶ καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησι, Δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν, ὅπερ ἐστὶ μετριάζοντος, οὐκ ἀναιροῦντος τὸ ἔχειν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῖς δοκοῦσί φησι, μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων λέγων ψῆφον.

α. Κορ. ζ. μ.

3 Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ, Ἕλλην ὢν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι.

Τί ἐστιν, Ἕλλην ὤν; ἐξ ἐθνικῶν ἦν, φησι, καὶ ἀκρόβυστος. οὐ μόνον γὰρ ἐγὼ οὕτως ἐκήρυττον, ἀλλὰ καὶ Τίτος οὕτως ἔπραττε, καὶ ἀκρόβυστον ὄντα οὐκ ἠνάγκασαν περιτμηθῆναι οἱ ἀπόστολοι. ὅπερ ἀπόδειξις ἦν μεγίστη, τοῦ μὴ καταγινώσκειν τῶν ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένων, ἢ πραττομένων. καὶ τὸ πολλῷ τούτου μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἐπικειμένων τῶν ἐναντιουμένων, καὶ ταῦτα εἰδότων, ἠναγκάσθησαν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο κελεῦσαι. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε·

4 Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους. Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ψευδάδελφοι; καὶ γὰρ οὐ μικρὸν ἐνταῦθα ζήτημα. εἰ γὰρ οἱ ἀπόστολοι συνεχώρουν ἐνταῦθα περιτέμνεσθαι, διὰ τί νῦν ψευδαδέλφους καλεῖ τοὺς κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων γνώμην καὶ αὐτοὺς κελεύοντας τοῦτο ποιεῖν; ὅτι πρὸς τὸ μὲν οὐκ ἔστι ταὐτὸν, κελεύειν γίνεσθαι, καὶ γινόμενον συγχωρεῖν. ὁ μὲν γὰρ προστάττων, μετὰ σπουδῆς, ὡς ἀναγκαῖον καὶ προηγούμενον, ποιεῖ· ὁ δὲ αὐτὸς μὲν μὴ κελεύων, τὸν δὲ βουλόμενον μὴ κωλύων, οὐχ ὡς δέον γενέσθαι συγχωρεῖ, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ πληρῶν. οἷόν τι λέγω· Κορινθίοις ἔγραφεν ὁ Παῦλος, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθαι γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι διακελευόμενος. εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι νομοθετῶν αὐτοὺς τοῦτ' ἔλεγεν, ἐπήγαγε· Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν. οὐ γὰρ τῆς αὐτοῦ αὐθεντίας κρίσις ἦν προηγουμένη, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀκρασίας συγγνώμη. διό φησι· διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. εἰ γὰρ τὴν Παύλου γνώμην θέλεις μαθεῖν, ἄκουσον τί φησι. Θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτὸν, ἐν ἐγκρατείᾳ. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οἱ μὲν ἀπόστολοι, οὐχ ὡς νόμον ἐκδικοῦντες, συνεχώρουν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῇ Ἰουδαϊκῇ συγκαταβαίνοντες. εἰ γὰρ νόμον ἐξεδίκουν, οὐκ ἂν Ἰουδαίοις μὲν οὕτως, ἔθνεσι δὲ ἑτέρως ἐκήρυξαν. καὶ γὰρ εἰ ὑπὸ τῶν ἀπίστων τὸ πρᾶγμα γενέσθαι ἀναγκαῖον ἦν, καὶ ὑπὸ πάντων εὔδηλον ὅτι τῶν πιστῶν. εἰ δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἐνομοθέτουν μὴ παρενοχλεῖν τούτων ἕνεκεν, ἔδειξαν ὅτι καὶ Ἰουδαίοις συγκαταβαίνοντες ἐπέτρεπον. οἱ δὲ ψευδάδελφοι οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥστε τῆς χάριτος αὐτοὺς ἐκβαλεῖν, καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἀγαγεῖν. πρώτη μὲν οὖν αὕτη ἡ διαφορὰ, πολὺ τὸ μέσον ἔχουσα. δευτέρα δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἀπόστολοι ἐν Ἰουδαίᾳ τοῦτο ἐποίουν, ἔνθα καὶ ὁ νόμος ἐκρατεῖτο· οἱ δὲ ψευδάδελφοι πανταχοῦ. καὶ γὰρ Γαλατῶν ἥψαντο πάντων. ὅθεν δῆλον ὅτι οὐχὶ οἰκοδομῆς ἕνεκεν τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο, ἀλλὰ καταστροφῆς ὁλοκλήρου· καὶ ἑτέρως μὲν παρὰ τῶν ἀποστόλων συνεχωρεῖτο, ἑτέρως δὲ παρὰ τῶν ψευδαδέλφων ἐσπουδάζετο. Οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁρᾷς πῶς καὶ τῇ τῶν κατασκόπων προσηγορίᾳ ἐδήλωσε τὸν πόλεμον ἐκείνων; οἱ γὰρ κατάσκοποι δι' οὐδὲν εἰσέρχονται, ἀλλ' ἵνα καταμαθόντες τὰ τῶν ἐναντίων, πρὸς τὸ πορθῆσαι καὶ καθελεῖν πολλὴν ἑαυτοῖς παρασκευάσωσι τὴν εὐκολίαν· καθάπερ καὶ οὗτοι τοῦτο ἐποίουν, ὑπὸ τὴν δουλείαν αὐτοὺς τὴν παλαιὰν εἰσαγαγεῖν βουλόμενοι. ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ προαίρεσις τῶν ἀποστόλων, καὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐναντία. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ συνεχώρουν, ἵνα κατὰ μικρὸν ἐξαγάγωσι

α. Κορ. ζ. ς.

τῆς

τῆς δουλείας· οὗτοι δὲ κατεσκεύαζον, ἵνα μειζόνως ὑποβάλωσι τῇ δουλείᾳ. διὸ περιετήρουν περισκοποῦντες ἀκριβῶς, καὶ περιεργαζόμενοι τίνες ἀκρόβυστοι· καθὼς καὶ Παῦλος τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, οὐ παρὰ τῶν κατασκόπων ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς λαθραίας εἰσόδου καὶ παρεισδύσεως τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος.

5 Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ.

Ὅρα λέξεως εὐγένειαν καὶ ἔμφασιν. οὐ γὰρ εἶπε, τῷ λόγῳ, ἀλλά, τῇ ὑποταγῇ. οὐ γὰρ ἵνα τι διδάξωσι χρήσιμον, ταῦτα ἐποίουν, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξωσι καὶ δουλώσωνται. διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀποστόλοις εἴξαμεν, τούτοις δὲ οὐκέτι. Ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἵν', ὅπερ ἔφθημεν, φησίν, εἰπόντες, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων βεβαιώσωμεν, ὅτι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, καὶ γέγονε καινὰ τὰ πάντα, καὶ ὅτι εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις, καὶ ὅτι τοὺς περιτεμνομένους Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει, ταύτην τὴν ἀλήθειαν βεβαιοῦντες, οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν. Εἶτα ἐπειδὴ εὐθέως ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰκὸς ἦν τινας λέγειν, πῶς οὖν ταῦτα ἐκεῖνοι προσέταττον; ὅρα πῶς λύει σοφῶς τὴν ἀντίθεσιν. οὐ γὰρ λέγει τὴν οὖσαν αἰτίαν, δηλονότι συγκαταβάσεως ἕνεκεν καὶ οἰκονομίας τοῦτο ἐποίουν οἱ ἀπόστολοι· ἢ γὰρ ἂν ἐβλάβησαν οἱ ἀκούοντες. δεῖ γὰρ τῆς οἰκονομίας ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν τοὺς μέλλοντάς τι καρποῦσθαι παρ' αὐτῆς χρήσιμον. εἰ γὰρ φανείη τῶν γινομένων ἡ πρόφασις, τὸ πᾶν οἰχήσεται. διὰ τοῦτο τὸν μὲν ἐργαζόμενον αὐτὴν, εἰδέναι χρὴ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων· τοὺς δὲ μέλλοντάς τι κερδαίνειν παρ' αὐτῆς, ἀγνοεῖν. καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, ἐπ' αὐτῆς τῆς ταύτης ὑποθέσεως χρήσομαι τῷ ὑποδείγματι. οὗτος αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος ὁ περιτομὴν ἀναιρεῖν μέλλων, ποτὲ τὸν Τιμόθεον Ἰουδαίοις πέμπων διδάσκαλον, περιέτεμεν αὐτὸν πρότερον οὕτως ἔπεμψεν. ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσῆλθε μετὰ τῆς περιτομῆς, ἵνα καταλύσῃ τὴν περιτομήν. ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς μὲν ἠπίστατο καὶ Τιμόθεος, τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐκ εἶπεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ὅτι διὰ τοῦτο περιέτεμεν, ἵνα λύσῃ τὴν περιτομήν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν αὐτοῦ δημηγοροῦντος, καὶ τὸ πᾶν ἂν διερρύη κέρδος· νυνὶ δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοὺς ὠφέλησε. νομίζοντες γὰρ αὐτὸν, ὡς νομοφύλακα, τοῦτο ποιεῖν, καὶ εὐμενῶς ἐδέξαντο καὶ προσηνῶς καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι δὲ κατὰ μικρὸν, καὶ παιδευθέντες, ἀπέστησαν τῶν παλαιῶν· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν αἰτίαν ᾔδεισαν. μαθόντες γὰρ ἂν αὐτὸν ἀπεστράφησαν, ἀποστραφέντες δὲ οὐκ ἂν ἤκουσαν, μὴ ἀκούσαντες δὲ ἔμειναν ἂν ἐπὶ τῆς πλάνης τῆς προτέρας· ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, οὐκ ἐξεκάλυψε τὴν αἰτίαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὐ λέγει τῆς οἰκονομίας τὴν πρόφασιν, ἀλλ' ἑτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, οὕτω λέγων·

6 Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι (ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει· πρόσωπον ἀνθρώπου ὁ Θεὸς οὐ λαμβάνει) Ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐκ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα βαρεῖ τοὺς ἁγίους, ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ἀσθενοῦντας. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἐπιτρέπουσιν ἐκεῖνοι περιτέμνεσθαι, τὸν λόγον αὐτοὶ τῷ Θεῷ δώσουσιν. οὐ γὰρ, ἐπειδὴ μεγάλοι εἰσὶ καὶ ἔξαρχοι, ὁ Θεὸς πρόσωπον αὐτῶν λήψεται. ἀλλ' οὕτω μὲν σαφῶς οὐκ εἶπε, πεφεισμένως δέ. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ δὲ ἐκεῖνοι θολοῦσι τὸ κήρυγμα, καὶ παρὰ τὰ προστεταγμένα κηρύττουσι, δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην καὶ τιμωρίαν ὑποστήσονται. τούτων μὲν οὐδὲν εἶπε· σεμνοτέρως δὲ αὐτῶν δοκεῖ καθάπτεσθαι, οὕτω λέγων· ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν. καὶ οὐκ εἶπεν, ὁποῖοί ποτέ εἰσιν, ἀλλ', ἦσαν, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτοὶ λοιπὸν ἦσαν παυσάμενοι τοῦ οὕτω κηρύττειν, ἅτε τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ διαλάμψαντος. τὸ δὲ, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, εἰ οὕτω, φησὶν, ἐκήρυττον αὐτοὶ, τὸν λόγον δώσουσιν. οὐ γὰρ ἀν-

θρώποις,

ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ μέλλουσιν ἀπολογεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων, οὐδ' ὡς ἀγνοῶν τὰ ἐκείνων, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὕτω συμφέρειν νομίζων μεθοδεῦσαι τὸν λόγον. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ὡς τὴν ἐναντίαν ἔχων τάξιν κατηγορεῖν αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τούτου κατασκευάσῃ μάχης ὑπόνοιαν, ἐπήγαγεν εὐθέως τὴν διόρθωσιν, εἰπών·

Ὅτι ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες οὐδὲν προσανέθεντο. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; εἰ μὲν ὑμεῖς λέγετε, φησὶν, οὐκ οἶδα· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, ὅτι ἐμοὶ οὐκ ἠναντιώθησαν, ἀλλὰ καὶ συνετίθεντο καὶ συνεφώνουν. ὃ γὰρ δεξιὰς ἔδωκαν, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος· ἀλλὰ τέως οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδίδαξαν, οὐ διώρθωσαν, οὐ πλέον τι προσέθηκαν ὧν ᾔδειν. ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες, φησὶν, οὐδὲν προσανέθεντο, τουτέστι, μαθόντες τὰ ἐμὰ, οὐδὲν προσέθηκαν, οὐδὲν διώρθωσαν, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι διὰ τοῦτο παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι· καὶ κατ' ἀποκάλυψιν πνεύματος παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι, καὶ Τίτον ἀκρόβυστον εἶχον μεθ' ἑαυτοῦ, οὔτε ἐμοί τι πλέον εἶπον ὧν ᾔδειν, οὔτε ἐκεῖνον περιέτεμον·

7 Ἀλλὰ τοὐναντίον. Τί ἐστι, τοὐναντίον; τινὲς μέν φασι τοῦτο αὐτὸν λέγειν, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν εἴποιμι τοῦτο. τί γὰρ ἔμελλον παρ' αὐτοῦ μανθάνειν πλέον; καὶ γὰρ ἕκαστος αὐτῶν ἀπηρτισμένος ἦν. οὐ τοίνυν τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, τοὐναντίον λέγων, ἀλλ' ὅτι μόνον οὐκ ἐπετίμησαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπεῖχον τοῦ μέμψασθαι, ὅτι καὶ ἐπῄνεσαν. τὸ γὰρ ἐναντίον τοῦ μέμψασθαι, τὸ ἐπαινέσαι. Εἶτα ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αἰτιᾶσθαι τινας, εἰ ἐπῄνεσαν, πῶς οὖν τὴν περιτομὴν οὐκ ἀνεῖλον; εἰ γὰρ ἐπῄνεσαν, ἐχρῆν ἀνελεῖν· εἰπεῖν μὲν ὅτι ἀνεῖλον, λίαν ἀναίσχυντον εἶναι ἐνόμιζε, καὶ πρὸς τὰ ὡμολογημένα φανερὰν μάχην εἰσάγειν· πάλιν ὁμολογοῦντα τὴν τῆς περιτομῆς συγχώρησιν, εἰς ἑτέραν ἀντίθεσιν ἐμπεσεῖν ἀνάγκην οὖσαν ἑώρα. εἰ γὰρ ἐπῄνεσαν τὸ κήρυγμα τὸ σὸν, φησὶ, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπέτρεπον περιτομὴν, ἑαυτοῖς ἐμάχοντο. Τίς οὖν ἡ τούτου λύσις; ἦν εἰπεῖν, ὅτι συγκαταβάσεως Ἰουδαϊκῆς ἕνεκεν ταῦτα ἐποίουν· ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅλον τῆς οἰκονομίας τὸν θεμέλιον διεσάλευσεν ἄν. διὸ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ἀφίησι δὲ αὐτὸ ἐν ἀπορίᾳ καὶ μετεώρῳ, εἰπών· ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, οὐδέν μοι διαφέρει· ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὐ κατηγορῶ, οὐδὲ διαβάλλω τοὺς ἁγίους ἐκείνους. ἴσασιν αὐτοὶ τί ἔπραττον. καὶ γὰρ τῷ Θεῷ μέλλουσιν ἀποδιδόναι λόγον. ὃ δὲ σπουδαζόμενον ἐμοὶ δεῖξαι, ὅτι τὰ ἐμὰ οὐ καθεῖλον, οὐδὲ διώρθωσαν, οὐδὲ προσέθηκαν ὡς ἐνδεῶς ἔχουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπῄνεσαν καὶ συνῄνεσαν, καὶ τούτων μάρτυρας ἔχω καὶ Τίτον καὶ Βαρνάβαν. διόπερ ἐπάγει λέγων· Ἰδόντες ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς· Περιτομὴν καὶ ἀκροβυστίαν, οὐ τὰ πράγματα λέγων αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τούτων γνωριζόμενα ἔθνη. ἐπήγαγε γοῦν·

8 Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. Ὥσπερ οὖν τὴν ἀκροβυστίαν τὰ ἔθνη καλεῖ, οὕτω καὶ περιτομὴν Ἰουδαίους. καὶ δείκνυσιν αὐτοῖς ὁμότιμον ὄντα λοιπὸν, καὶ οὐ τοῖς ἄλλοις ἑαυτὸν, ἀλλὰ τῷ κορυφαίῳ συγκρίνων, δεικνὺς ὅτι τῆς αὐτῆς ἕκαστος ἀπήλαυσεν ἀξίας. ἐπειδὴ γὰρ τὴν περὶ τῆς ὁμονοίας αὐτῶν κατεσκεύασεν ἀπόδειξιν, θαρρῶν λοιπὸν μετὰ παρρησίας διαλέγεται, καὶ οὐκέτι ἵσταται μέχρι τῶν ἀποστόλων μόνων, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀνάγει τὸν λόγον, καὶ τὴν παρ' ἐκείνου χάριν δοθεῖσαν αὐτῷ· καὶ μάρτυρας τούτων τοὺς ἀποστόλους καλεῖ, καί φησιν·

9 Ὅτι γνόντες τὴν χάριν τοῦ Κυρίου τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀκούσαντες, ἀλλὰ, γνόντες, τουτέστι, καταμαθόντες δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας. Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἔδειξε καὶ τῷ Χριστῷ

τοῦτο

τούτου δόκησιν, καὶ τοῖς ἀποστόλοις; οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδόθη, οὐδὲ ἐνήργησεν ἡ χάρις, εἰ μὴ ἐδόκουν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον κήρυγμα εἶναι. καὶ ὅπου μὲν συγκεῖσθαι ἑαυτὸν ἔδει, Πέτρου μέμνηται μόνου· ὅπου δὲ μαρτυρίαν καλέσαι, τῶν τριῶν ὁμοῦ, καὶ μετ' ἐγκωμίου, Κηφᾶς, λέγων, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι. καὶ πάλιν οὐ τὸ εἶναι ἀναιρῶν, τοὺς δοκοῦντάς φησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων παραλαμβάνων γνώμην, καὶ λέγων, ὅτι οἱ μεγάλοι, καὶ ἐξαίρετοι, καὶ οὓς πάντες πανταχοῦ περιφέρουσιν, οὗτοι μάρτυρές εἰσι τῶν λεγομένων, ὅτι καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα δοκεῖ, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταῦτα ἔμαθον, καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας ἐπιστώθησαν. διὸ καὶ δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοί, καὶ οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ. Ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν.

Ὢ συνέσεως ὑπερβολή, καὶ συμφωνίας ἀπόδειξις ἀναντίρρητος. δείκνυσι γὰρ καὶ τὰ ἐκείνων αὐτοῦ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἐκείνων. ταῦτα γὰρ ἑκατέροις ἐδόκει, καὶ ἐκείνοις Ἰουδαίοις κηρύττειν οὕτω, καὶ τούτῳ τοῖς ἔθνεσι. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. ὁρᾷς πῶς περιτομὴν ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαίους; ὅταν μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα λέγῃ καὶ ἀντιδιαστέλλῃ αὐτήν, τὴν ἀκροβυστίαν τίθησιν, ὡς ὅταν λέγῃ, Περιτομὴ μὲν ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς, ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε. καὶ πάλιν, Οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία. ὅταν δὲ Ἰουδαίους οὕτω καλῇ, καὶ μὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸν λαὸν δηλῶσαι βούληται, οὐ τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὰ ἔθνη ἀντιτίθησιν. ἀντιδιαστέλλονται μὲν γὰρ ἔθνεσιν Ἰουδαῖοι, περιτομῇ δὲ ἀκροβυστία· ὡς ὅταν λέγῃ καὶ ἀνωτέρω, Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ὅτι ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν, οὐ τὸ πρᾶγμα αὐτό φησιν, ἀλλὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν οὕτω καλεῖ, ἀντιδιαστέλλων αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι.

Ρωμ. β. κε. Γαλ. ε. ς.

10 Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι.

Τί ποτέ τοῦτό ἐστιν, ὅ φησιν; ἐν μὲν τῷ κηρύγματι, φησί, διειλόμεθα τὴν οἰκουμένην, κἀγὼ μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβον κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· εἰς δὲ τὴν τῶν πτωχῶν ἐπιμέλειαν τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἐγὼ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ συνεισήνεγκα ἐκείνοις. εἰ δὲ πόλεμος ἦν καὶ μάχη, οὐκ ἂν τοῦτο κατεδέξαντο ἐκεῖνοι. τίνες δέ εἰσιν οὗτοι οἱ πτωχοί; πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐν Παλαιστίνῃ τὰ ὄντα ἀφῃρέθησαν ἅπαντα, καὶ πανταχόθεν ἠλαύνοντο. καὶ τοῦτο δηλοῖ μὲν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ λέγων· Καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. δηλοῖ δὲ Θεσσαλονικεῦσι γράφων, καὶ ἀνακηρύττων τὴν ἀνδρείαν ἐκείνων, Ὑμεῖς γάρ, φησι, μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. καὶ διὰ πάντων δείκνυσιν, ὅτι οὐχ οὕτως οἱ ἐξ Ἑλλήνων πιστεύσαντες, ὑπὸ τῶν μενόντων Ἑλλήνων ἐπολεμοῦντο, ὡς οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἠλαύνοντο. τραχύτερον γὰρ τοῦτο πάντων τὸ ἔθνος. διὰ ταῦτα πολλὴν'' ποιοῦνται σπουδήν, ὥστε πάσης αὐτοὺς ἀπολαύειν ἐπιμελείας, καὶ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων καὶ Κορινθίοις. καὶ οὐ μόνον συνάγει χρήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτὰ διακομίζει, καὶ λέγει· Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. καὶ γὰρ ἀναγκαίας ἠπόρουν τροφῆς. τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι ἐν τούτῳ μοι βοηθεῖν αὐτοῖς ἔδοξε, καὶ κατεδεξάμην, καὶ οὐκ ἐνέλιπον. καὶ διὰ τούτων δείξας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν καὶ τῆς πρὸς Πέτρον αὐτῷ γινομένης ἐν Ἀντιοχείᾳ διαλέξεως μνησθῆναι, καί φησιν·

Ἑβρ. ι. λδ. α. Θεσ. β. ιδ. ἴ. ἐποι[illegible]

11 Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ'' ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν.

ἴ. αὐτῷ

12 Πρὸ

12 Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

Πολλοὶ τῶν ἁπλῶς ἀναγινωσκόντων τουτὶ τὸ ῥητὸν τῆς ἐπιστολῆς, νομίζουσι τοῦ Πέτρου τὸν Παῦλον κατηγορεῖν ὑπόκρισιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, ἄπαγε. πολλὴν γὰρ εὑρήσομεν καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν ἐγκεκρυμμένην ἐνταῦθα πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν. πρότερον δὲ ἀναγκαῖον περὶ τῆς τοῦ Πέτρου παρρησίας εἰπεῖν, καὶ πῶς ἀεὶ πάντων αὐτὸς κατεπήδα τῶν μαθητῶν. καὶ γὰρ τὴν προσηγορίαν ἐντεῦθεν ἔλαβε διὰ τὸ ἀκλινὲς καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς πίστεως· καὶ ὅτε κοινῇ πάντες ἠρωτῶντο, τῶν ἄλλων κατεσιγηκότων (?), φησί· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὅτε καὶ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν ἐνεπιστεύθη, καὶ ἐν τῷ ὄρει μόνος φαίνεται φθεγγόμενος, καὶ ὅτε περὶ σταυροῦ διελέγετο, τῶν ἄλλων σιγώντων, αὐτός φησιν, Ἵλεώς σοι. ταῦτα δὲ τὰ ῥήματα εἰ καὶ μὴ διεσκεμμένης γνώμης ἦν, ἀλλ' ὅμως ζεούσης ἀγάπης. καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἄλλων ὁρῶμεν αὐτὸν θερμότερον ὄντα, καὶ προσαλλόμενον ἐν τοῖς κινδύνοις. καὶ ὅτε ὤφθη ἐν τῷ αἰγιαλῷ, τῶν ἄλλων τὸ πλοῖον ἑλκόντων, αὐτὸς οὐκ ἠνέσχετο τῷ πλοίῳ παραγενέσθαι. καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν δὲ φονώντων Ἰουδαίων, καὶ μαινομένων, καὶ ζητούντων αὐτοὺς διασπάσαι, πρῶτος παρελθὼν ἐτόλμησε ῥῆξαι φωνὴν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς ἀνελήφθη, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστιν. οὐκ ἔστι δὲ ἴσον κεκλεισμένην ἀνοῖξαι θύραν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πράγματι, καὶ μετὰ ταῦτα παρρησιάσασθαι. ὁ τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκδοὺς δήμῳ τοσούτῳ, πῶς ἂν ὑπεκρίθη ποτέ; ὁ μαστιχθεὶς, καὶ δεθεὶς, καὶ μηδὲν τῆς παρρησίας ἑλόμενος καθυφεῖναι, καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, ἐν μέσῃ τῇ μητροπόλει, ἔνθα τοσοῦτος κίνδυνος ἦν, πῶς ἂν μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα οὔτε κίνδυνος ἦν, καὶ πολὺ λαμπρότερος αὐτὸς ἐγεγόνει, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαρτυρίαν ἔχων, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας ἔδεισεν ἄν; ὁ γὰρ αὐτοὺς Ἰουδαίους μὴ φοβηθεὶς καὶ ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐν τῇ μητροπόλει, πῶς ἂν μετὰ χρόνον τοσοῦτον ἐν ἀλλοτρίᾳ ὢν, τοὺς ἐξ ἐκείνων μεταστάντας ἐφοβήθη; οὐ τοίνυν κατὰ Πέτρου ταῦτά φησιν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης ἧς εἶπεν, Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ταῦτα φθέγγεται. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον διαπορῶμεν ὑπὲρ τούτων, ἀναγκαῖον τῶν λεγομένων ἀναπτύξαι τὴν αἰτίαν. οἱ γὰρ ἀπόστολοι, καθὼς ἔφθην εἰπὼν, ἐν Ἱεροσολύμοις μὲν συνεχώρουν περιτέμνεσθαι. οὐ γὰρ ἦν ἀθρόως ἀποσπάσαι τοῦ νόμου. ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ἐλθόντες, οὐδὲν τοιοῦτον παρετήρουν λοιπὸν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν πιστευόντων ἀδιαφόρως ἔζων, ὃ δὴ καὶ Πέτρος ἐποίει τότε. ἐπειδὴ δὲ ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων οἱ ἰδόντες αὐτὸν ἐκεῖ οὕτω κηρύττοντα, οὐκέτι ἐποίει τοῦτο, φοβούμενος πλῆξαι ἐκείνους, ἀλλὰ μετετίθετο, δύο ταῦτα οἰκονομῶν, καὶ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τὸ παρασχεῖν τῷ Παύλῳ εὔλογον τῆς ἐπιτιμήσεως πρόφασιν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κηρύξας μετὰ περιτομῆς, μετετίθετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔδοξεν ἂν τοῖς ἐξ Ἰουδαίων διὰ τὸν τοῦ Παύλου φόβον τοῦτο ποιεῖν, καὶ κατέγνωσαν ἂν αὐτοῦ πολλὴν τὴν εὐκολίαν οἱ μαθηταί. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σκάνδαλον ἔμελλε γίνεσθαι. τῷ μέντοι Παύλῳ πάντα σαφῶς εἰδότι μεταστὰς, οὐκ ἂν τοιαύτην παρέσχεν ὑπόνοιαν. καὶ γὰρ ᾔδει τὴν γνώμην μεθ' ἧς ἐγίνετο ταῦτα. διὸ καὶ Παῦλος ἐπιπλήττει, καὶ Πέτρος ἀνέχεται, ἵνα ἐγκαλουμένου τοῦ διδασκάλου καὶ σιγῶντος, εὐκολώτερον οἱ μαθηταὶ μεταθῶνται. εἰ γὰρ, μηδενὸς γινομένου τοιούτου, παρῄνεσεν ὁ Παῦλος, οὐδὲν ἂν εἰργάσατο μέγα· νῦν δὲ ἀφορμὴν λαβὼν ἐπιτιμήσεως σφοδροτέρας, πλείονα τοῖς μαθηταῖς Πέτρου τὸν φόβον ἐνέθηκε. καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀκούων ταῦτα Πέτρος ἀντέλεγε, καλῶς ἄν τις ἐμέμψατο, ὡς τῆς οἰκονομίας ἀνατρεπομένης· νυνὶ δὲ, ἐκείνου μὲν ἐπιτιμωμένου, τούτου δὲ σιγῶντος, πολὺς τοῖς ἐξ Ἰουδαίων φόβος ἐγίνετο. διὸ καὶ σφοδρῶς κέχρηται τῷ Πέτρῳ. καὶ σκόπει μεθ' ὅσης ἀκριβείας κέχρηται τῷ λόγῳ, διδοὺς

τοῖς

Marginal notes: ἢ. χρεῖον (?); ἴσ. φροιμίῳ (?); Ματθ. ις ις.; Ματθ. ις κβ.

τοῖς συνετοῖς ἴσασιν, ὅτι οὐ μάχης ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλ' οἰκονομίας. Ὅτε γὰρ ἦλθε Πέτρος, φησὶν, εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν.

Οὐκ εἶπεν, ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ', ὑπὸ τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ αὐτὸς κατεγίνωσκεν, οὐκ ἂν παρῃτήσατο καὶ τοῦτο εἰπεῖν. καὶ τὸ, κατὰ πρόσωπον δὲ ἀντέστην, σχῆμα ἦν. εἰ γὰρ ὄντως ἐμάχοντο, οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἀλλήλοις ἐπετίμησαν. σφόδρα γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐσκανδάλισαν. νυνὶ δὲ λυσιτελοῦσα ἦν ἡ ἐν τῷ φανερῷ μάχη. καὶ ὥσπερ ὁ Παῦλος εἶξεν αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ. Τίς οὖν ἡ κατάγνωσις; πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου (αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ διδάσκαλος ἐν Ἱεροσολύμοις) μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς· οὐ τοῦτο φοβούμενος, μὴ κινδυνεύσῃ (ὁ γὰρ ἐν ἀρχῇ μὴ φοβηθεὶς, πολλῷ μᾶλλον τότε) ἀλλ' ἵνα μὴ ἀποστῶσιν. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς λέγει Γαλάταις, Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα· καὶ πάλιν, Φοβοῦμαι, μήπως, ὡς ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. ὁ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου φόβος, οὐδὲν ἦν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῆς ἀπωλείας τῶν μαθητῶν, σφόδρα αὐτῶν κατέσειε τὴν ψυχήν.

Γαλ. δ. ια.
β. Κορ. ια. γ.

13 Ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. Μὴ θαυμάσῃς, εἰ τὸ πρᾶγμα ὑπόκρισιν καλεῖ. οὐ γὰρ βούλεται, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐκκαλύψαι τὴν γνώμην, ἵνα ἐκεῖνοι κατορθωθῶσιν. ἐπειδὴ γὰρ σφοδρῶς ἀντείχοντο τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο καὶ ὑπόκρισιν καλεῖ τὸ γινόμενον, καὶ σφόδρα ἐπιπλήττει, ὥστε πρόρριζον αὐτῶν ἀνελεῖν τὴν πρόληψιν· καὶ ἀκούων ταῦτα Πέτρος συνυποκρίνεται, ὡς ἁμαρτάνων, ἵνα ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιτιμήσει διορθωθῶσιν. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος ἐπέπληξεν, ἠγανάκτησαν ἂν καὶ διέπτυσαν (οὐ γὰρ πολλὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον) νυνὶ δὲ τὸν διδάσκαλον ὁρῶντες ἐπιτιμώμενον καὶ σιγῶντα, οὔτε καταφρονῆσαι, οὔτε ἀντειπεῖν τοῖς λεγομένοις εἶχον.

14 Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου.

Μηδὲ αὕτη ὑμᾶς θορυβείτω ἡ λέξις. οὐ γὰρ Πέτρου καταγινώσκων ταῦτα λέγει, ἀλλ' οὕτω χαρακτηρίζει τὴν λέξιν, ὡς συμφέρον ἦν ἀκοῦσαι τοὺς διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως Πέτρου μέλλοντας βελτίους γίνεσθαι. Εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων.

Εἶδες πῶς τοὺς ἄλλους διορθοῦται; διὰ γὰρ τοῦτο ἔμπροσθεν, ἵνα καὶ ἀκούσαντες φοβηθῶσι. τί εἶπες, εἰπέ. Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; Καίτοι οὐ τὰ ἔθνη συναπήχθη, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. τί οὖν ἐγκαλεῖς, ὃ μὴ γέγονε; τί δὲ μὴ τρέπεις τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ὑποκρινομένους τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἔθνη; διὰ τί δὲ καὶ Πέτρῳ μόνον ἐγκαλεῖς, εἰ καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῷ συνυπεκρίθησαν; ἴδωμεν δὲ καὶ τί ἐγκαλεῖ. Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; καὶ μὴν αὐτὸς ὑπεστέλλετο μόνος. τί οὖν ἐστιν ὃ κατασκευάσαι βούλεται; ἀνύποπτον ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε, καλῶς ποιεῖς τὸν νόμον τηρῶν, ἐπετίμησαν ἂν οἱ ἐξ Ἰουδαίων αὐτῷ, ὡς θρασυνομένῳ κατὰ τοῦ διδασκάλου. νυνὶ δὲ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἐγκαλῶν αὐτῷ μαθητῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν λέγω, εὐπαράδεκτον ποιεῖ ταύτῃ τὸν λόγον· καὶ οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων ἀποστῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν, τῷ ἀποστόλῳ περιστῆσαι πᾶσαν αὐτήν. Εἰ γὰρ σὺ, φησιν, Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, μονονουχὶ διαρρήδην λέγων, ὅτι μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον, ὅτι καὶ αὐτὸς Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῇ. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει (οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο τὴν παραίνεσιν) προσχήματι δὲ ἐπιτιμήσεως τῆς ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἐκκαλύπτει τοῦ Πέτρου τὴν γνώμην. πάλιν εἰ εἶπε, διὰ τί τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν, σφοδρότερος ὁ λόγος ἂν ἐγένετο· νῦν δὲ οὐχ ὡς τῶν Ἰουδαίων μαθητῶν ἀντεχόμενος, ἀλλὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν, οὕτω διορθοῦται

διορθοῦται ἐκείνους. καὶ γὰρ αἱ ἐπιπλήξεις, ὅταν μὴ σφόδρα φορτικαὶ ὦσι, τότε μάλιστα
δύνανται εὐπαράδεκτοι γίνεσθαι. οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξ ἐθνῶν τις ἠδύνατο ἐγκαλέσαι τῷ
Παύλῳ, ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ποιουμένῳ τὸν λόγον. τοῦτο ὅλον κατώρθωσε σιγήσας καὶ κα-
ταδεξάμενος ὑποκρίσεως δόξαν ὁ Πέτρος, ἵνα ἀληθοῦς ὑποκρίσεως ἀπαλλάξῃ τοὺς
Ἰουδαίους. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, εἰς τὸ Πέτρου πρόσωπον περιέστησε τὸν λόγον, εἰπών, εἰ 5
σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων· προϊὼν δὲ κοινοποιεῖ τὸ λεγόμενον, καὶ ἑαυτὸν προσπαραλαβών,
καὶ οὕτω λέγων·

15 Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί. Καὶ τὰ μὲν λεγόμενα,
παραίνεσίς ἐστι, σχῆμα δὲ ἐπιπλήξεως αὐτῇ περίκειται διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. ποιεῖ δὲ τοῦτο
καὶ ἀλλαχοῦ. δοκῶν γὰρ ἕτερον λέγειν, ἄλλο κατασκευάζει· ὡς ὅταν Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων 10
λέγῃ, Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. οὐ γὰρ τοῦτο ἐβούλετο εἰ-
πεῖν, καὶ διδάξαι αὐτοὺς ἁπλῶς, τίνος ἕνεκεν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐπορεύετο, ἀλλ᾽ εἰς ζῆλον ἀ-
γαγεῖν ἐλεημοσύνης. εἰ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν ἠθέλησεν εἰπεῖν, ἤρκει τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι πο-
ρεύομαι διακονῶν τοῖς ἁγίοις. νυνὶ δὲ ὅρα πόσα συνάπτει. Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία, καὶ
Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. εὐδόκη- 15
σαν γάρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσι. καὶ πάλιν, Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ
ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. ὅρα τοίνυν καὶ ἐνταῦθα πῶς τὰ τῶν
Ἰουδαίων καταστέλλει φρονήματα, ἄλλο δι᾽ ἄλλου κατασκευάζων. καὶ μετ᾽ ἐξουσίας κέχρηται
τῷ λόγῳ, ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, λέγων, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί. τί δέ ἐστι, φύσει Ἰουδαῖοι;
οὐ προσήλυτοι, ἀλλ᾽ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐντραφέντες τῷ νόμῳ, τὴν σύντροφον ἀφέντες 20
πολιτείαν, κατεφύγομεν εἰς πίστιν τὴν εἰς Χριστόν.

16 Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν. Ὅρα καὶ ἐνταῦθα πῶς μετὰ ἀσφαλείας πάντα
φθέγγεται. οὐ γὰρ ὡς πονηρόν, ἀλλ᾽ ὡς ἀσθενῆ, φησιν, αὐτὸν εἰάσαμεν. εἰ τοίνυν οὐ πα-
ρέχει δικαιοσύνην ὁ νόμος, ἄρα περιττὸν τὸ τῆς περιτομῆς. ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτω· προϊὼν 25
δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον. ὅπερ καὶ μάλιστα παρατηρητέον,
πῶς παρὰ μὲν τὴν ἀρχήν φησιν, οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, προβαίνων δὲ καὶ
φορτικώτερον φθέγγεται.

17 Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί, ἄρα Χρι-
στὸς ἁμαρτίας διάκονος. Εἰ γὰρ οὐκ ἴσχυσε, φησίν, ἡ εἰς αὐτὸν πίστις δικαιῶσαι, ἀλλ᾽ 30
ἀνάγκη τοῦ νόμου πάλιν ἔχεσθαι, ὅτι τὸν νόμον ἀφέντες διὰ τὸν Χριστόν, καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ
τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ κατακρινόμενοι, τῆς κατακρίσεως εὑρήσομεν αὐτὸν αἴτιον γενόμενον, δι᾽ ὃν
τὸν νόμον ἀφέντες, αὐτῷ ηὐτομολήσαμεν. εἶδες εἰς ὅσην ἀνάγκην περιέστησεν ἀτοπίας τὸν
λόγον, καὶ πῶς ἰσχυρῶς ἠγωνίσατο; εἰ γὰρ οὐ δεῖ τὸν νόμον ἀφεῖναι, φησίν, ἀφήκαμεν δὲ διὰ
τὸν Χριστόν, μέλλομεν κρίνεσθαι; τί οὖν Πέτρῳ ταῦτα λέγεις καὶ παραινεῖς, τῷ πάντων ἀκρι- 35
βέστερον ταῦτα εἰδότι; οὐκ αὐτῷ ἔδειξεν ὁ Θεός, ὅτι οὐ δεῖ κρίνειν ἄνθρωπον ἀκρόβυστον ἐν
περιτομῇ; οὐχὶ Ἰουδαίοις διαλεγόμενος περὶ τούτων γενναίως ἀπὸ τῆς ὄψεως ταύτης αἰτί-
ας; οὐχὶ δόγματα πεπραγματευμένα περὶ τούτων ἐξ Ἱεροσολύμων πάλιν ἔπεμπεν; οὐ τοίνυν Πέ-
τρον διορθούμενος ταῦτα λέγει· ἀλλ᾽ ἔδει μὲν πρὸς ἐκεῖνον ὁ λόγος ἀποτείνεσθαι, πρὸς δὲ
τοὺς μαθητὰς ἔλεγε. ταῦτα δὲ οὐ πρὸς Γαλάτας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς τὰ αὐτὰ νοσοῦντας 40
ἐκείνοις. εἰ γὰρ καὶ μὴ περιτέμνονται πολλοὶ νῦν, νηστεύουσι δέ, καὶ τὸ σάββατον τηροῦσι μετ᾽ ἐκεί-
νων, ταῦτα πράττουσιν, ἐξωθοῦντες ἑαυτοὺς τῆς χάριτος. εἰ γὰρ τοὺς περιτομῇ μόνον
κεχρημένους ὁ Χριστὸς οὐδὲν ὠφελεῖ, ὅταν καὶ νηστεία καὶ σάββατον προσγένηται, καὶ ἀντὶ μιᾶς
δύο τηρῶνται ἐντολαί, ὅρα τὸν κίνδυνον καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου γενόμενον χαλεπώτερον. ἐκεῖ-

Ῥωμ. ιε. κε. κς. κζ.

ἴσ. οἱ

χ. πάντα

ἴσ. ταῦτα

νοι μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ ταῦτα ἐποίουν, ἔτι τῆς πόλεως οὔσης, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· οὗτοι δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν ὁρῶντες, ἣν ἔδοσαν Ἰουδαῖοι, καὶ τὸν τῆς πόλεως ἀφανισμόν, καὶ πλείονα παρατηροῦντες, ποίαν ἔχοιεν ἂν ἀπολογίαν, τότε τὸν νόμον φυλάττοντες ὅτε αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὄντες, καὶ σφόδρα βουλόμενοι, οὐ δύνανται ταῦτα διατηρεῖν; τὸν Χριστὸν ἐνέδυσω, καὶ μέλος ἐγένου τοῦ δεσπότου, καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἐνεγράφης, καὶ ἔτι περὶ τὸν νόμον ἕρπεις; καὶ πῶς ἔνι σε τῆς βασιλείας ἐπιτυχεῖν; ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀνατρέπεται διὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ νόμου. καὶ, εἰ βούλει, καὶ τὸν τρόπον μάθε, καὶ φρῖξον, καὶ φύγε τὸ βάραθρον. διατί γὰρ τηρεῖς τὸ σάββατον, καὶ νηστεύεις μετ' ἐκείνων; ὡς δεδοικὼς δηλονότι τὸν νόμον, καὶ τὸ ἀφεῖναι τὰ γράμματα ἐκεῖνα. οὐκ ἂν δὲ ἐφοβήθης ἀφεῖναι τὸν νόμον, εἰ μὴ τῆς πίστεως κατέγνως, ὡς ἀσθενοῦς καὶ οὐκ ἰσχυούσης καθ' ἑαυτὴν σῶσαι. εἰ γὰρ τὸ μὴ τηρῆσαι τὸ σάββατον φοβῇ, εὔδηλον ὅτι δέδοικας τὸν νόμον ὡς ἔτι κύριον ὄντα. εἰ δὲ χρεία νόμου πάλιν, οὐ μέρους, οὐδὲ μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλὰ παντὸς δῆλον ὅτι χρεία τοῦ νόμου· εἰ δὲ παντός, ἐξεβλήθη κατὰ μικρὸν ἡ διὰ τῆς πίστεως δικαιοσύνη. εἰ γὰρ σάββατα τηρεῖς, διὰ τί μὴ καὶ περιτέμνῃ; εἰ δὲ περιτέμνῃ, διατί μὴ καὶ περιθύεις; εἰ γὰρ φυλάττειν χρή, ὅλον τὸν νόμον χρὴ φυλάττειν· εἰ δὲ ὅλον οὐ χρή, οὐδὲ μέρος. εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ μέρους φείττεις, μὴ παραβάσεως κριθῇς, ἄλλως καὶ ὑπὲρ παντὸς ἀνάγκη φοβεῖσθαι· εἰ δὲ ὅλος παραβαινόμενος οὐ κολάζει, δῆλον ὅτι οὐδὲ μέρος· εἰ δὲ μέρος, πολλῷ μᾶλλον ὅλος· εἰ δὲ ὅλον ἀνάγκη φυλάξαι, ἀνάγκη παρακοῦσαι τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἀκούοντας τοῦ Χριστοῦ παραβάτας γίνεσθαι τοῦ νόμου. εἰ γὰρ δεῖ φυλάττειν αὐτόν, οἱ μὴ φυλάττοντες αὐτόν, παραβάται, καὶ τῆς παραβάσεως ταύτης εὑρεθήσεται αἴτιος ἡμῖν ὁ Χριστός. αὐτὸς γὰρ τὸν νόμον ἔλυσε τὸν περὶ αὐτῶν, καὶ λύειν ἐκέλευσεν. ὁρᾷς τί κατασκευάζουσιν οἱ Ἰουδαΐζοντες; τὸν Χριστὸν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν αἴτιον, τοῦτον καὶ ἁμαρτίας ἀποφαίνουσιν αἴτιον, καθὼς καὶ Παῦλός φησιν· ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος. εἶτα εἰς ἄτοπον τὸν λόγον ἀναγαγών, οὐδὲ ἐδεήθη λοιπὸν ἀνασκευῆς πρὸς τὴν ἀνατροπήν, ἀλλ' ἠρκέσθη τῇ ἀπαγορεύσει, μόνον εἰπών,

γ. δῆλον ὅτι

γ. κατασκευῆς

Μὴ γένοιτο. Πρὸς γὰρ τὰ λίαν ἀναίσχυντα καὶ ἀναιδῆ, οὐδὲ κατασκευαστικῶν δεῖ λόγων, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἀπαγορεῦσαι μόνον.

18 Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι.

Ὅρα τοῦ Παύλου σύνεσιν. ἐκεῖνοι δεῖξαι ἐβούλοντο, ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον, παραβάτης· οὗτος δὲ εἰς τοὐναντίον περιέτρεψε τὸν λόγον, δεικνὺς ὅτι ὁ τηρῶν τὸν νόμον, παραβάτης, οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου. ἃ γὰρ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, τὸν νόμον φησίν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· πέπαυται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὡμολογήσαμεν, δι' ὧν ἀφέντες αὐτόν, κατεφύγομεν ἐπὶ τὴν ἐκ πίστεως σωτηρίαν. ἂν τοίνυν φιλονεικήσωμεν στῆσαι αὐτόν, αὐτῷ τούτῳ παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν. εἶτα καὶ πῶς κατελύθη, δείκνυσιν.

19 Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον. Διπλῆν ἔχει τοῦτο τὴν θεωρίαν. ἢ γὰρ νόμου τοῦ τῆς χάριτός φησιν (οἶδε γὰρ καὶ τοῦτον νόμον καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὁ δὲ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με) ἢ τὸν νόμον ἐνταῦθα τὸν παλαιὸν λέγει, δεικνὺς ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ νόμου τῷ νόμῳ ἀπέθανε· τουτέστιν, αὐτός με ὁ νόμος ἐνήγαγεν εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν αὐτῷ. εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Μωϋσῆς φησι, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσατε, περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων. ὥστε οἱ μὴ τούτῳ πειθόμενοι, παραβαίνουσι τὸν νόμον. καὶ ἑτέρως δὲ πάλιν τοῦτο νοητέον ἡμῖν, τό, διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον. ὁ γὰρ νόμος πάντα κελεύει ποιεῖν τὰ ἐγγεγραμμένα, καὶ τὸν μὴ ποιοῦντα κολάζει. οὐκοῦν ἅπαντες αὐτῷ τετελευτήκαμεν. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. καὶ ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα μεμετρημένως ποιεῖται τὴν πρὸς

Ρωμ. η. β.

Δευτ. ιη. ιε.

αὐτὸν μᾶλλον. οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ νόμος μοι ἀπέθανεν, ἀλλ', ἐγὼ τῷ νόμῳ ἀπέθανον. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὥσπερ τὸν νεκρὸν καὶ τεθνεῶτα οὐκ ἔστιν ὑπακούειν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως οὐδὲ ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς ἀρᾶς τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα· τῷ γὰρ ἐκείνου λόγῳ ἀπέθανον. μὴ τοίνυν ἐπιτασσέτω τῷ τεθνεῶτι, ὃν καὶ αὐτὸς ἀνεῖλε, καὶ θάνατον, οὐ τὸν σωματικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν, δι' οὗ καὶ τὸν σωματικόν, ἐπήγαγεν. ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν. Ἵνα γὰρ Θεῷ ζήσω, φησί,

20 Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἀπέθανον, ἵνα μή τις εἴπῃ, πῶς οὖν ζῇς; ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς, καὶ ἔδειξεν, ὅτι ὁ μὲν νόμος ζῶντα ἀπέκτεινεν, ὁ δὲ Χριστὸς νεκρὸν λαβών, διὰ θανάτου ἐζωοποίησε· καὶ διπλοῦν τὸ θαῦμα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸν νεκρὸν ἐζωοποίησε, καὶ διὰ θανάτου τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. ζωὴν δὲ λέγει νῦν, τὸν θάνατον. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἵνα Θεῷ ζήσω, Χριστῷ συνεσταύρωμαι. καὶ πῶς ὁ ζῶν καὶ ἐμπνέων συνεσταυρώθη, φησίν; ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, δῆλον· σὺ δὲ πῶς ἐσταύρωσαι, καὶ ζῇς; ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ ἑρμηνεύει, λέγων·

Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, Χριστῷ συνεσταύρωμαι, τὸ βάπτισμα ᾐνίξατο· τῷ δὲ εἰπεῖν, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, τὴν μετὰ ταῦτα πολιτείαν, δι' ἧς νεκροῦται ἡμῶν τὰ μέλη. τί δέ ἐστι, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός; οὐδὲν γίνεται, φησίν, ὑπ' ἐμοῦ, ὧν ὁ Χριστὸς οὐ βούλεται. ὥσπερ γὰρ θάνατον λέγει, οὐ τοῦτον τὸν κοινόν, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, οὕτω καὶ ζωήν, τὴν ἐκείνων ἀπαλλαγήν. Θεῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ζῆν, ἀλλ' οὐ νεκρωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς τὸν σωματικὸν ὑπέστη θάνατον, οὕτως ἐγὼ τὸν κατὰ τῆς ἁμαρτίας. Νεκρώσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἅτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, μοιχεία. καὶ πάλιν λέγει, Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη· ὅπερ ἐν τῷ λουτρῷ γέγονε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐὰν μείνῃς νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῇς τῷ Θεῷ· ἂν δὲ πάλιν αὐτὴν ἀναστήσῃς, ἐλυμήνω τῇ τοιαύτῃ ζωῇ. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος τοιοῦτος, ἀλλ' ἔμεινε διόλου νεκρός. εἰ τοίνυν ζῶ τῷ Θεῷ, φησίν, ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ ζωήν, καὶ νεκρὸς ἐγενόμην τῷ νόμῳ, οὐδὲν τοῦ νόμου φυλάττειν δύναμαι. καὶ ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τῆς πολιτείας, καὶ θαύμασον μεθ' ὑπερβολῆς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχήν. οὐ γὰρ εἶπε, ζῶ ἐγώ, ἀλλά, ζῇ ἐν ἐμοὶ Χριστός. τίς ταύτην τολμήσει ῥῆξαι τὴν φωνήν; ἐπειδὴ γὰρ εὐήνιον ἑαυτὸν τῷ Χριστῷ κατεσκεύασε, καὶ ἅπαντα ἐξέβαλε τὰ βιωτικά, καὶ πρὸς τὸ θέλημα τὸ ἐκείνου πάντα ἔπραττεν, οὐκ εἶπε, ζῶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὥσπερ γὰρ ἡ ἁμαρτία, ὅταν κρατήσῃ, αὐτή ἐστιν ἡ ζῶσα, πρὸς ἃ βούλεται τὴν ψυχὴν ἄγουσα· οὕτως εἰ ἐκείνης νεκρωθείσης τὰ τῷ Χριστῷ δοκοῦντα γίγνεται, οὐδὲ ἀνθρωπίνη λοιπόν ἐστιν ἡ τοιαύτη ζωή, αὐτοῦ τοῦ ζῶντος ἐν ἡμῖν, τουτέστιν, ἐνεργοῦντος, κρατοῦντος. ἐπειδὴ δὲ ἔλεγε, συνεσταύρωμαι, καὶ οὐκέτι ζῶ, ἀλλ' ἀπέθανον, καὶ ἐδόκει πολλοῖς ἀπίθανα λέγειν, ἐπήγαγεν·

Κολασσ. γ. ε.
Ρωμ. ϛ. ϛ.

Ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὰ μὲν εἰρημένα μοί, φησι, περὶ τῆς νοερᾶς ζωῆς· εἰ δέ τις ἐξετάζοι καὶ ταύτην τὴν αἰσθητήν, καὶ αὕτη διὰ τὴν εἰς Χριστόν μοι πίστιν γέγονεν. ὅσον γὰρ εἰς τὴν παλαιὰν πολιτείαν καὶ τὸν νόμον, ἐσχάτης κολάσεως ἄξιος ἦν, καὶ πάλαι ἂν ἀπωλώλειν. πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν ἡμᾶς κειμένους ἠλευθέρωσεν ὁ Χριστός (καὶ γὰρ τὸ πάντες ἀπέθανον, εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει) καὶ τὴν πληγὴν ἐκδεχομένους ἀπήλλαξεν. ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος κατηγόρησε, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεφήνατο, ἐλθὼν ὁ Χριστὸς καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς, πάντας ἡμᾶς ἐξήρπασε τοῦ θανάτου. ὥστε ὃ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυσε πάντας ἀφανισθῆναι, ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ γέγονεν. ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία στήσασα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, διὰ τῆς πίστεως ζῆν ἡμᾶς ἐποίησεν. ὅτι γὰρ τοῦτό φησιν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρ-

κὶ, ἐν πίστει ζῶ, ἐπήγαγε· Τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε, τὰ κοινὰ σφετεριζόμενος, καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης γενόμενα ἰδιοποιῶν; οὐ γὰρ εἶπε, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, ἀλλὰ, τοῦ ἀγαπήσαντός με. καὶ μὴν ὁ εὐαγγελιστής φησιν, Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον· καὶ σὺ δὲ αὐτὸς λέγεις, Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτὸν, οὐχ ὑπὲρ σοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων. καὶ πάλιν, Ἵνα περιποιήσηται ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον. τί οὖν ἐστιν ἐνταῦθα ὃ λέγει; ἐννοήσας τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τὴν ἄφατον τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίαν, καὶ τίνων ἀπήλλαξε, καὶ τίνα ἐχαρίσατο, καὶ πυρωθεὶς ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν πόθου, οὕτω φθέγγεται (ἐπεὶ καὶ οἱ προφῆται τὸν κοινὸν Θεὸν ἰδιοποιοῦνται πολλάκις, οὕτω λέγοντες, Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω) καὶ χωρὶς δὲ τούτων δείκνυσιν, ὅτι ἕκαστον ἡμῶν τοσαύτην δίκαιον ὀφείλειν τῷ Χριστῷ χάριν, ὅσην ἂν εἰ καὶ δι' αὐτὸν μόνον ἦλθεν. οὐ γὰρ ἂν παρῃτήσατο καὶ ὑπὲρ ἑνὸς τοσαύτην οἰκονομίαν ἐπιδείξασθαι· οὕτως ἕκαστον ἄνθρωπον τοσούτῳ ἀγάπης μέτρῳ φιλεῖ, ὅσῳ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. ἡ μὲν οὖν θυσία ὑπὲρ πάσης προσηνήνεκτο τῆς φύσεως, καὶ ἱκανὴ πάντας ἦν σῶσαι· οἱ δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ χρησάμενοι, οἱ πιστεύοντές εἰσι μόνοι. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπέστησεν αὐτὸν τῆς τοιαύτης οἰκονομίας τὸ μὴ πάντας προσελθεῖν, ἀλλ' ὅμως τὸ ἄριστον τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πᾶσι μὲν ηὐτρέπιστο, ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν οἱ κληθέντες, οὐ συνεστάλε τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἑτέρους ἐκάλεσεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε. καὶ γὰρ καὶ τὸ πρόβατον τὸ τῶν ἐννενηκονταεννέα ἀποσπασθὲν, ἓν ἦν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ αὐτοῦ κατεφρόνησε. τοῦτο δὲ αὐτὸ οὕτω πως καὶ περὶ Ἰουδαίων διαλεγόμενος ὁ Παῦλος αἰνίττεται λέγων· Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; μὴ γένοιτο. γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. Εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτω σε ἠγάπησεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, καὶ οὐκ ἔχοντα σωτηρίας ἐλπίδα εἰς τοσαύτην καὶ τοιαύτην ζωὴν ἀναγαγεῖν, σὺ δὲ μετὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ πρὸς τὰ παλαιὰ παλινδρομεῖς; ἐπειδὴ τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἐνέθηκεν ἀκριβῶς, λοιπὸν ἐν ἀποφάσει σφοδρῶς ἀνακηρύττει λέγων·

Ιωαν. γ. ιϛ. Ρωμ. η. λϐ. Τιτ. ϐ. ιδ. Ψαλμ. ξϐ. α. Λουκ. ιδ. ιϛ. Ματθ. ιη. ιϐ. Ρωμ. γ. γ.

21 Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἀκουέτωσαν οἱ ἔτι καὶ νῦν Ἰουδαΐζοντες, καὶ τῷ νόμῳ προσέχοντες· καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους ταῦτα λέγεται. Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε. Τί ταύτης τῆς ἁμαρτίας χαλεπώτερον; ἢ τῶν ῥημάτων τούτων ἐντρεπτικώτερον; εἰ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, εὔδηλον ὅτι διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν τὸν νόμον ἡμᾶς δικαιοῦν· εἰ δὲ ὁ νόμος δικαιοῖ, περιττὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος. καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον πρᾶγμα τοσοῦτον, τοσαύτης γέμον φρίκης, καὶ λογισμὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαῖνον, καὶ μυστήριον οὕτως ἀπόρρητον, ὃ προφῆται μὲν ὤδινον, πατριάρχαι δὲ προὔλεγον, ἄγγελοι δὲ ἐξεπλήττοντο βλέποντες, κεφάλαιον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας παρὰ πᾶσιν ὁμολογητέον, τοῦτο εἰκῇ καὶ μάτην γεγενῆσθαι λέγειν; ἐννοήσας τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας, εἰ τοσοῦτον πρᾶγμα καὶ τηλικοῦτον περιττῶς λέγοιεν γεγενῆσθαι (τοῦτο γὰρ ἀφ' ὧν ἐποίουν συνίστατο) καὶ ὕβρει κατ' αὐτῶν κέχρηται, λέγων οὕτως·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ.

1 Ω ΑΝΟΗΤΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ, ΤΙΣ ΥΜΑΣ ΕΒΑΣΚΑΝΕΝ, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος;

Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει κεφάλαιον. ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων ἦν ἀπόστολος, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, οὐδὲ ἐδεήθη τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας· ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν ἀξιόπιστον καταστήσας ἑαυτὸν διδάσκαλον, μετὰ πλείονος τῆς αὐθεντίας διαλέγεται, πίστεως καὶ νόμου σύγκρισιν ποιούμενος. ἀρχόμενος μὲν οὖν φησι, Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε· ἐνταῦθα δέ, ὦ ἀνόητοι Γαλάται. τότε μὲν γὰρ ὤδινε τὴν ἀγανάκτησιν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, εἰς μέσον αὐτὴν ἀπορρήξας, ἐξήνεγκε μετὰ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ δὲ ἀνοήτους καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς. οὐ γὰρ παραβαίνων τοῦ Χριστοῦ τὸν νόμον τὸν λέγοντα, μὴ λέγειν μωρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὸν τηρῶν, τοῦτο ποιεῖ. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἴρηται, ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρόν, ἀλλ', ὁ εἰκῇ καλῶν. τίνες δὲ τούτων δικαιότερον ἂν ἔτυχον ταύτης τῆς προσηγορίας, οἳ μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὡς οὐδενὸς γενομένου, τῶν προτέρων εἴχοντο; εἰ δὲ διὰ τοῦτο ὑβριστὴν καλεῖς τὸν Παῦλον, καὶ διὰ τὴν Σάπφειραν καὶ τὸν Ἀνανίαν ἀνδροφόνον ἐρεῖς τὸν Πέτρον. εἰ δὲ ἐσχάτης μανίας εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον καὶ ταῦτα. σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς οὐκ ἀπὸ προοιμίων ταύτῃ κέχρηται τῇ σφοδρότητι, ἀλλὰ μετὰ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις, ὅτε λοιπὸν οὐ παρ' ἐκείνου, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τῶν ἐλεγχομένων τὴν ἐπιτίμησιν ἐδέχοντο. ὅτε γὰρ ἔδειξε τὴν πίστιν ἐξωθουμένους, καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ περιττὸν ἀποφαινομένους, τότε ἐπάγει τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ οὐδὲ τότε κατ' ἀξίαν. καὶ γὰρ πολλῷ χαλεπωτέρων ἦσαν ἄξιοι ῥημάτων. θέα δέ μοι πῶς εὐθέως καὶ καθυφίησι πλήξας. οὐ γὰρ εἶπε, τίς ὑμᾶς ἠπάτησε, τίς ὑμῖν ἀπηχθήσατο, τίς ὑμᾶς παρελογίσατο, ἀλλά, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνεν, οὐκ ἄμοιρον ἐγκωμίων τὴν ἐπίπληξιν θείς. τοῦτο γὰρ δεικνύντος ἐστίν, ὅτι φθόνου ἄξια ἔπραττον πρότερον, καὶ δαίμονος ἐπήρεια τὸ γινόμενον ἦν, σφοδρὸν κατὰ τῆς εὐημερίας αὐτῶν πνεύσαντος. ὅταν δὲ φθόνον ἀκούσῃς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὀφθαλμὸν πονηρὸν τὸ αὐτὸ δηλοῦντα, μὴ τοῦτο νομίσῃς, ὅτι ἡ τῶν ὀφθαλμῶν βολὴ τοὺς ὁρῶντας βλάπτειν πέφυκεν (ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ ἂν εἴη πονηρός, αὐτὸ τὸ μέλος) ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς οὕτω τὸν φθόνον λέγει. ὀφθαλμῶν μὲν γὰρ τὸ ἁπλῶς ὁρᾶν μόνον, τὸ δὲ πονηρῶς ὁρᾶν τῆς ἔνδον διεστραμμένης ἐστὶ γνώμης. ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς αἰσθήσεως ταύτης εἰς τὴν ψυχὴν ἡ μὲν εἴσοδος τῶν ὁρωμένων ἡ θεωρία, καὶ ὡς ἐπὶ πολὺ ἐν πλούτῳ μάλιστα ὁ φθόνος τίκτεται, ὁ δὲ πλοῦτος ἀπὸ ὀφθαλμῶν ὁρᾶται, καὶ αἱ δυναστεῖαι, καὶ αἱ δορυφορίαι, διὰ τοῦτο πονηρὸν ὀφθαλμὸν ἐκάλεσεν, οὐ τὸν ὁρῶντα, ἀλλὰ τὸν μετὰ βασκανίας ὁρῶντα ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν πονηρίας. εἰπὼν δέ, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνε, δείκνυσιν ὅτι οὐχ ὡς κηδεμόνες, οὐδὲ ὡς τὸ λεῖπον ἀναπληροῦντες, ἀλλὰ καὶ τὸ ὂν ἀκρωτηριάζοντες, τοῦτο ποιοῦσι. φθόνου γάρ ἐστιν, οὐ τὸ λεῖπον προσθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπληρωμένων ὑφελέσθαι τι, καὶ λυμήνασθαι τῷ παντί. ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς τοῦ φθόνου καθ' ἑαυτὸν ἰσχὺν ἔχοντος, ἀλλ' ὡς τῶν ταῦτα διδασκόντων διὰ βασκανίαν ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντων. οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος. καὶ μὴν οὐκ ἐν τῇ Γαλατῶν χώρᾳ, ἀλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἐσταυρώθη. πῶς οὖν φησιν, ἐν ὑμῖν; τῆς πίστεως δεικνὺς τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ πόρρωθεν δυναμένης ὁρᾶν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐσταυρώθη, ἀλλά, προεγράφη ἐσταυρωμένος. δηλῶν ὅτι τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἀκριβέστερον ἐθεώρησαν τῶν παρόντων ἐνίων καὶ τὰ γινόμενα θεωμένων. ἐκείνων μὲν γὰρ πολλοὶ θεασάμενοι, οὐδὲν ἀπώναντο· οὗτοι δὲ ὀφθαλμοφανῶς μὲν οὐκ εἶδον, διὰ δὲ τῆς πίστεως ἀκριβέστερον εἶδον. ταῦτα δὲ λέγει ὁμοῦ καὶ καθαπτόμενος αὐτῶν, καὶ ἐπαινῶν· ἐπαινῶν μέν, ὅτι μετὰ τοσαύτης πληροφορίας ἐδέξαντο τὸ γεγενημένον· καθαπτόμενος δέ, ὅτι ὃν εἶδον ὑπὲρ αὐτῶν γυμνωθέντα, ἀνεσκολοπισμένον, προσηλω-

Γαλ. α. ς.

Ματθ. ε. κβ.

Ματθ. ς. κγ.

μένον,

μένον, ἐμπτυόμενον, κωμῳδούμενον, ποτιζόμενον ὄξος, κατηγορούμενον ὑπὸ λῃστῶν, λόγχῃ νυττόμενον (διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος, ταῦτα πάντα ἐδήλωσε) τοῦτον ἀφέντες ἐπὶ τὸν νόμον ἔδραμον, οὐδὲν αἰδεσθέντες τῶν παθημάτων ἐκείνων. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἄλλα πάντα ἀφεὶς, τὴν δύναμιν ἐκήρυττε τοῦ Χριστοῦ, τὸν σταυρὸν περιφέρων. τοῦτο γὰρ μάλιστα κεφάλαιον τῆς ὑπὲρ ἡμῶν κηδεμονίας ἦν.

2 Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μακροῖς οὐ παρακολουθεῖτε λόγοις, φησὶν, οὐδὲ τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος κατοπτεῦσαι βούλεσθε, διὰ συντόμου λόγου καὶ ταχίστης ἀποδείξεως ὑμᾶς πεῖσαι βούλομαι, τὴν ἐσχάτην ὁρῶν ἀγνωμοσύνην. ἀνωτέρω μὲν γὰρ ἐκ τῶν πρὸς τὸν Πέτρον αὐτῷ λεχθέντων ἔπειθεν, ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποδύεται, οὐκ ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ συμβάντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων κατασκευάζων ἅπαντα, καὶ οὐκέτι μόνον ἀπὸ τῶν κοινῇ δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αὐτοῖς ἰδίᾳ δεδωρημένων πείθων τε ποιούμενος τὴν ἀπόδειξιν. διό φησι· τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; ἐλάβετε πνεῦμα ἅγιον, φησὶν, εἰργάσασθε δυνάμεις πολλὰς, ἐπετελέσατε σημεῖα νεκροὺς ἐγείροντες, λεπροὺς καθαίροντες, προφητεύοντες, γλώσσαις λαλοῦντες. ταύτην οὖν τὴν τοσαύτην ἰσχὺν ἔδωκεν ὑμῖν ὁ νόμος; καὶ μὴν οὐδὲν πρότερον ἐποιεῖτε τοιοῦτον. ἀλλ' ἡ πίστις; πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης μανίας τοσαῦτα παρὰ τῆς πίστεως εὐεργετηθέντας, ταύτην μὲν ἀφεῖναι, πρὸς δὲ τὸν οὐδὲν τοιοῦτον παρασχόντα νόμον αὐτομολῆσαι πάλιν;

3 Οὕτως ἀνόητοί ἐστε, ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;

Πάλιν εὐκαίρως τὴν ὕβριν ἐπήγαγε. δέον γὰρ, φησὶ, προσθήκην ποιῆσαι τοῦ χρόνου προϊόντος, οὐ μόνον οὐκ ἐπεδώκατε, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐπίσω κατηνέχθητε πάλιν. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἀρχόμενοι, προϊόντες ἐπὶ τὰ μείζονα ἀναβαίνουσιν· ὑμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν μεγάλων ἀρξάμενοι, πρὸς τὰ ἐναντία κατηνέχθητε. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ σαρκικῶν ἤρξασθε, ἔδει εἰς τὰ πνευματικὰ προκόψαι· νῦν δὲ ἀπὸ πνευματικῶν ἀρξάμενοι, εἰς τὰ σαρκικὰ κατελύσατε. τὸ μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, πνευματικόν· τὸ δὲ περιτέμνεσθαι, σαρκικόν. ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ σημεῖα ἐπὶ τὴν περιτομὴν ἤλθετε, μετὰ τὸ δράξασθαι τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοὺς τύπους κατεπέσετε, μετὰ τὸ κατοπτεῦσαι τὸν ἥλιον τὸν λύχνον ἐπιζητεῖτε, μετὰ τὴν στερεὰν τροφὴν ἐπὶ τὸ γάλα τρέχετε. καὶ οὐκ εἶπε, σαρκὶ τελεῖσθε, ἀλλὰ, σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε, δεικνὺς ὅτι δίκην θρεμμάτων ἀλόγων, λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι κατέκοπτον, τούτων ἑαυτοὺς ἐκδιδόντων εἰς τὸ παθεῖν ἅπερ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἀπὸ στρατηγῶν καὶ ἀριστέων μετὰ μυρία τρόπαια καὶ νίκας εἰς τὴν τῶν λιποτακτῶν δοὺς ἑαυτὸν ἀτιμίαν, καταστίζειν παρέχει τοῖς βουλομένοις τὸ σῶμα.

χ. πλεῖτε

4 Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴγε καὶ εἰκῆ. Τοῦτο τοῦ προτέρου πολὺ πληκτικώτερον. οὐ γὰρ οὕτως ἠδύνατο τῶν σημείων ἀνάμνησις, ὡς ἡ τῶν ἀγώνων ἐπίδειξις καὶ ἡ τῶν παθῶν ὑπομονὴ τῶν διὰ Χριστόν. πάντα γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, ἅπερ ὑπεμείνατε, ζημιῶσαι ὑμᾶς οὕτω βούλονται), καὶ τὸν στέφανον ὑμῶν ἁρπάσαι. Εἶτα, ἵνα μὴ καταστείσῃ αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκλύσῃ τὰ νεῦρα, οὐκ ἔμεινεν ἕως τῆς ἀποφάσεως, ἀλλ' ἐπήγαγεν, εἴγε καὶ εἰκῆ. εἰ γὰρ βουληθείητε, φησὶν, ἀνανῆψαι καὶ ἀνακαλέσασθαι ἑαυτοὺς, οὐκ εἰκῆ. ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὴν μετάνοιαν ἐκκόπτοντες; ἰδοὺ γὰρ οὗτοι καὶ πνεῦμα ἔλαβον, καὶ σημεῖα εἰργάσαντο, καὶ ὁμολογηταὶ ἐγένοντο, μυρίους διὰ τὸν Χριστὸν ὑπομείναντες κινδύνους καὶ διωγμοὺς, καὶ μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα τῆς χάριτος ἐξέπεσον. ἀλλ' ὅμως, φησὶν, ἐὰν βούλησθε, δύνασθε ἑαυτοὺς ἀνακαλέσασθαι.

5 Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Τοσαύτης, φησὶν, ἠξιώθητε δωρεᾶς, καὶ θαύματα ἐπετελέσατε τοσαῦτα, ὅτι νόμον ἐφυλάξατε, ἢ ὅτι πίστιν ἐτηρήσατε; δῆλον ὅτι διὰ τὴν πίστιν. ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον καὶ περιέφερον ἐκεῖνοι λέγοντες, ὅτι οὐκ ἔχει ἡ πίστις ἰσχὺν, τοῦ νόμου μὴ προσκειμένου, δείκνυσι τὸ ἐναντίον, ὅτι τῶν ἐντολῶν προστεθεισῶν οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελήσει λοιπόν. ἡ γὰρ πίστις τότε ἰσχύει, ὅταν μὴ προστεθῇ ἀπὸ τοῦ νόμου. Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, φησὶ, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἀλλὰ τοῦτο μὲν προϊὼν φησιν, ὅτε καὶ μείζονι κέχρηται παρρησίᾳ, ἀπὸ τῶν ἤδη κατεσκευασμένων τὴν ἀφορμὴν λαμβάνων· τέως δὲ ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὴν ἀφορμὴν κατασκευάζει. ὅτε γὰρ, φησὶν, οὐ προσείχετε τῷ νόμῳ, ἀλλὰ τῇ πίστει, τότε τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, καὶ τὰ σημεῖα ἐπετελέσατε. Εἶτα ἐπειδὴ περὶ νόμου ὁ λόγος ἦν, καὶ ἕτερον ἐκίνει τόπον ἀγωνιστικώτατον, τὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον ἄγων, καὶ σφόδρα εὐκαίρως, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, οὕτω λέγων·

Γαλ. ε. δ. — ἴσ. ἰσχύει

6 Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Δηλοῖ μὲν γὰρ, φησὶ, τῆς πίστεως τὴν δύναμιν καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν γενόμενα θαύματα· εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐκ παλαιῶν ὑμᾶς πείσαιμι διηγημάτων. ἐπειδὴ γὰρ πολὺς τοῦ πατριάρχου λόγος ἦν παρ' αὐτοῖς, ἄγει καὶ αὐτὸν εἰς μέσον, καὶ δείκνυσι καὶ αὐτὸν οὕτω δικαιωθέντα. εἰ δὲ ὁ πρὸ τῆς χάριτος ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη, καίτοιγε καὶ ἐν ἔργοις κομῶν, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς. τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβλάβη μὴ γενόμενος ὑπὸ νόμον; οὐδὲν, ἀλλ' ἤρκεσεν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ. οὐδὲ γὰρ ἦν νόμος τότε, φησίν. οὐδὲ γὰρ νῦν ἐστι νόμος, ὥσπερ οὐδὲ τότε. διὰ γὰρ τοῦτο αἰρῶν τοῦ νόμου τὴν χρείαν, τότε τὸν πρὸ τοῦ νόμου δικαιωθέντα εἰσήγαγεν, ἵνα μὴ ταύτην δέξηται τὴν ἀντίθεσιν. ὥσπερ γὰρ τότε οὐδέπω δοθεὶς ἦν, οὕτω καὶ νῦν δοθεὶς πέπαυται. εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ἐξ Ἀβραὰμ γεγενῆσθαι, καὶ ἐδεδοίκεισαν, μὴ τὸν νόμον ἀφέντες, ἀλλοτριωθῶσι τῆς ἐκείνου συγγενείας, καὶ τοῦτο πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει, καὶ λύει τὸν φόβον ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγχιστείαν μάλιστα ἡ πίστις ἐργάζεται. καὶ τοῦτο σαφέστερον μὲν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κατασκευάσει, οὐχ ἧττον δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται, λέγων οὕτω·

ἴσ. ὑμῶν — χ. ἡμεῖς

7 Γινώσκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοί εἰσιν Ἀβραάμ. Εἶτα καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ μαρτυρίας συνίστησι παλαιᾶς.

8 Προϊδοῦσα γὰρ, φησὶν, ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς, προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραὰμ, ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. Εἰ τοίνυν οὐχ οἱ τὴν φυσικὴν ἔχοντες πρὸς αὐτὸν συγγένειαν, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ, ἀλλ' οἱ τὴν πίστιν ἐκείνου μιμησάμενοι (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐν σοὶ τὰ ἔθνη) δῆλον ὅτι εἰς ταύτην εἰσάγεται τὴν συγγένειαν. διὰ δὴ τούτων καὶ ἕτερον δείκνυται μέγα. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐθορύβει τὸ τὸν νόμον ἀρχαιότερον εἶναι, τὴν δὲ πίστιν μετὰ τὸν νόμον, καὶ ταύτην αὐτῶν αἴρει τὴν ὑποψίαν, δεικνὺς ὅτι τοῦ νόμου πρεσβυτέρα ἡ πίστις, καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι τὸν νόμον, ἐκεῖνος ἐδικαιώθη. δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ τὰ νῦν γενόμενα, κατὰ προφητείαν ἐγένετο. προϊδοῦσα γὰρ, φησὶν, ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τοῦ νόμου, προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; αὐτὸς ὁ τὸν νόμον διδοὺς, φησὶ, καὶ πρὶν ἢ τὸν νόμον τοῦτον δοῦναι, τοῦτο ἦν ὁρίσας, ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι τὰ ἔθνη. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπεκάλυψεν, ἀλλ', εὐηγγελίσατο, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς δικαιοσύνης ἔχαιρε, καὶ σφόδρα ἐπόθει τοῦτο ἐκβῆναι. ἐπειδὴ δὲ εἶχε φόβος καὶ αὐτοὺς ἕτερος (γέγραπται γὰρ, Ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά) καὶ τοῦτο διαλύει τὸ δέος, σοφῶς καὶ συνετῶς πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὸ περιτρέπων, καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐ μόνον οὐκ εἰσὶν ἐπικατάρατοι οἱ τὸν νόμον ἀφέντες, ἀλλὰ καὶ εὐλογημένοι·

Γεν. ιϐ. γ. — χ. δῆμω — Δευτ. κζ. κϛ.

μένοι· οἱ δὲ κατέχοντες, οὐ μόνον οὐκ εὐλογημένοι, ἀλλὰ καὶ ἐπικατάρατοι. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ
ἔλεγον, ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον ἐπικατάρατος· οὗτος δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὁ τηρῶν ἐπικατάρα-
τος, ὁ δὲ μὴ τηρῶν εὐλογημένος. ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον, ὅτι ὁ τῇ πίστει μόνῃ προσέχων, ἐπι-
κατάρατος· οὗτος δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων μόνῃ, εὐλογημένος. πῶς οὖν ταῦ-
5 τα πάντα δείκνυσιν; οὐ γὰρ τὸ τυχὸν ἐπηγγειλάμεθα. διὸ χρὴ καὶ μετ᾽ ἀκριβείας προσέχειν
τοῖς ἑξῆς. ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τοῦτο εἰπών, ὅτι ἡ γραφὴ εἶπε τῷ πατριάρχῃ,
ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. τότε δὲ νόμος οὐκ ἦν, ἀλλὰ πίστις. διὸ καὶ συλλο-
γιζόμενος, ἐπήγαγεν·

9 Ὥστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ.

10 Ἵνα δὲ μὴ τοῦτο εἰς ἀντίθεσιν λάβωσι, καὶ εἴπωσιν, εἰκότως ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη (οὔπω
γὰρ ἦν νόμος) σὺ δέ μοι δεῖξον μετὰ τὸν τοῦ νόμου θέσιν τὴν πίστιν δικαιοῦσαν· ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, καὶ
πλέον ὧν ζητοῦσιν ἐπιδείκνυσιν, οὐχὶ δικαιοῦσαν μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἐπικατάρα-
τους τοὺς χρωμένους αὐτῷ ποιοῦντα. καὶ ἵνα ταῦτα μάθῃς, αὐτῆς ἄκουσον τῆς ἀποστολικῆς
ῥήσεως.

15 10 Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσίν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπόφα-
σις, οὐδέπω τὴν ἀπόδειξιν ἔχουσα. τίς οὖν ἡ ἀπόδειξις; ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου.

Ἐπικατάρατος γὰρ πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ
νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά.

11 Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται, πάντη που δῆλον. Πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ
20 ὑπὸ κατάραν εἰσίν. ἀλλ᾽ οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ δόξῃ αὐτὸς ἀποφαίνεσθαι, πάλιν δὲ
ἀπὸ μαρτυρίας αὐτὸ συνίστησιν ἀμφότερα ἐχούσης ἐν βραχεῖ, καὶ ὅτι νόμον οὐδεὶς ἐπλήρω-
σε (διὸ καὶ ἐπικατάρατοι ἦσαν) καὶ ὅτι ἡ πίστις δικαιοῖ. τίς οὖν ἡ μαρτυρία; ἀπὸ τοῦ προφή-
του Ἀββακοὺμ οὕτω λέγοντος· Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς ζήσεται.

Τοῦτο γὰρ οὐ τὴν ἐκ πίστεως δείκνυσι δικαιοσύνην μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ διὰ νόμου σωθῆναι
25 οὐκ ἔνι. ἐπειδὴ γὰρ νόμον, φησίν, οὐδεὶς ἐτήρησεν, ἀλλὰ πάντες ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀρὰν διὰ
τὴν παράβασιν, ἐπενοήθη ῥᾳδία τις ὁδός, ἡ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὅπερ καὶ σημεῖον μέγιστόν ἐστι τοῦ
μηδένα δυνηθῆναι δικαιωθῆναι ἐκ τοῦ νόμου. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ προφήτης, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ νό-
μου ζήσεται, ἀλλ᾽, ἐκ πίστεως.

Ἀββακ. β. δ.

12 Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ᾽ ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

30 Οὐ γὰρ πίστιν ἐπιζητεῖ μόνον ὁ νόμος, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἔργα· ἡ δὲ χάρις ἀπὸ πίστεως σώ-
ζει καὶ δικαιοῖ. εἶδες πῶς ἔδειξεν, ὅτι οἱ τῷ νόμῳ προσέχοντες, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι πλη-
ρωθῆναι, ὑπὸ κατάραν ἐγένοντο; πῶς δὲ καὶ ἡ πίστις ταύτην ἔχει τὴν ἰσχὺν τὴν τοῦ δικαι-
οῦν; ταῦτα γὰρ ἔμπροσθεν ἐπηγγείλατο, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ περιέστησε τῆς ἰσχύος. ἐπειδὴ
γὰρ ἠσθένει πρὸς δικαιοσύνην ὁ νόμος τὸν ἄνδρα ἀγαγεῖν, εὑρέθη φάρμακον οὐ μικρὸν ἡ πί-
35 στις, τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ποιοῦσα δυνατὸν δι᾽ αὐτῆς. εἰ τοίνυν καὶ ἡ γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ δί-
καιος ἐκ πίστεως ζήσεται, ἀπογινώσκουσα τὴν διὰ τοῦ νόμου σωτηρίαν, καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐκ πί-
στεως ἐδικαιώθη, δῆλον ὅτι τῆς πίστεως πολλὴ ἡ ἰσχύς. ἀλλ᾽ ὅτι μὲν ὁ μὴ ἐμμένων τῷ νόμῳ ἐπικα-
τάρατος, καὶ ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων δίκαιος, δῆλον· ὅτι δὲ οὐχ ἕστηκεν ἔτι ἐκείνη ἡ κατάρα,
πόθεν ἔχεις ἀποδεῖξαι ἡμῖν, φησιν; ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ πρὸ τοῦ νόμου ἦν· ἡμεῖς δὲ ἅπαξ
40 ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενόμενοι τῆς δουλείας, ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεστήσαμεν τῇ κατάρᾳ.
τίς οὖν ὁ τὴν κατάραν λύσας ἐκείνην; πρὸς τοῦτο ὅρα πῶς ἀπαντᾷ ταχέως. ἱκανὰ
μὲν γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα. ὁ γὰρ δικαιωθεὶς ἅπαξ, καὶ ἀποθανὼν τῷ νόμῳ, καὶ ζωῆς ἐπιλαβόμενος
ξένης, πῶς ἂν ὑπεύθυνος εἴη τῇ ἀρᾷ; πλὴν ἀλλ᾽ οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἑτέ-
ρως ἀγωνίζεται, γράφων·

[illegible]

13 Χριστὸς

13 Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα (γέγραπται γὰρ, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου) [Δευτ. κα. κγ.]

[Δευτ. κζ. κϛ.] Καὶ μὴν ἑτέρᾳ κατάρᾳ ὁ λαὸς ὑπεύθυνος ἦν τῇ λεγούσῃ, Ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου. καὶ τί τοῦτο; ὁ μὲν γὰρ λαὸς ὑπεύθυνος ἦν (οὐ γὰρ ἐνέμεινεν, οὐδὲ ἦν τις ὁ πεπληρωκὼς τὸν νόμον ἅπαντα) ὁ δὲ Χριστὸς ἑτέραν κατάραν ταύτης ἠλλάξατο τὴν λέγουσαν, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου ἐπικατάρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον παραβαίνων ἐπικατάρατος, μέλλοντα δὲ ἐκείνην λύειν τὴν κατάραν ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι αὐτῆς, ἔδει δὲ δέξασθαι κατάραν ἀντ᾿ ἐκείνης, τοιαύτην ἐδέξατο, καὶ δι᾿ αὐτῆς ἐκείνην ἔλυσε. καὶ καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ [χ. ἀποθανεῖν] ἐκείνου, ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὑπέκειτο κατάρᾳ τῇ τῆς παραβάσεως, ἀνεδέξατο ὁ Χριστὸς ἀντ᾿ ἐκείνης ταύτην, ἵνα λύσῃ τὴν ἐκείνων. [Ησ. νγ.] Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὥσπερ οὖν ἀποθανὼν τοὺς ἀποθνήσκειν μέλλοντας ἐξείλετο θανάτου, οὕτω καὶ κατάραν δεξάμενος, τῆς κατάρας ἀπήλλαξεν.

14 Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται.

[Γεν. ιϛ. γ.] Πῶς εἰς τὰ ἔθνη; ἐν τῷ σπέρματί σου, φησὶν, εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, τουτέστιν, ἐν τῷ Χριστῷ. εἰ δὲ περὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐλέγετο, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοὺς ὑπευθύνους ὄντας τῇ κατάρᾳ διὰ τὴν παράβασιν, τούτους ἑτέροις εὐλογίας αἰτίους γενέσθαι; (οὐδεὶς γὰρ τῶν κατηραμένων ἑτέρῳ μεταδίδωσιν εὐλογίας, ἧς αὐτὸς ἀπεστέρηται). ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἴρηται. (αὐτὸς γάρ ἐστι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ δι᾿ αὐτοῦ τὰ ἔθνη εὐλόγηνται), καὶ ὕπο προέσισιν ἡ τοῦ πνεύματος ἐπαγγελία. ὅπερ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγεν·

Ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωσι διὰ τῆς πίστεως.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ πνεύματος εἰς ἀχάριστον καὶ προσκεκρουκότα ἐλθεῖν, εὐλογοῦνται πρότερον τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἶτα διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέντες, ἐπισπῶνται τοῦ πνεύματος τὴν χάριν. ὥστε ὁ μὲν σταυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν· ἡ δὲ πίστις τὴν δικαιοσύνην εἰσήγαγεν· ἡ δὲ δικαιοσύνη, τοῦ πνεύματος τὴν χάριν ἐπεσπάσατο.

15 Ἀδελφοὶ (κατὰ ἄνθρωπον λέγω) ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. Τί ἐστι, κατὰ ἄνθρωπον λέγω; ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ γραφῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παρ᾿ αὐτοῖς γινομένων θαυμάτων, καὶ ἀφ᾿ ὧν ὁ Χριστὸς ἔπαθε τὸν λόγον συνέστησε, καὶ ἀπὸ τοῦ πατριάρχου, καὶ εἰς τὴν κοινὴν λοιπὸν ἐκβαίνει συνήθειαν. ἔθος γὰρ αὐτῷ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν, ὥστε καὶ καταγλυκαίνειν τὸν λόγον, καὶ εὐπαραδεκτότερον καὶ εὐμαθέστερον τοῖς παχυτέροις ποιεῖν. [α. Κορ. θ. ζ.] οὕτω καὶ Κορινθίοις διαλεγόμενός φησιν· Τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; [Εβρ. θ. ιζ.] καὶ Ἑβραίοις πάλιν· Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. καὶ πολλαχοῦ δὲ ἄν τις εὕροι τούτοις αὐτὸν ἐμφιλοχωροῦντα τοῖς λογισμοῖς. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τῇ παλαιᾷ συνεχῶς αὐτὸ ποιεῖ, οὕτω λέγων· [Ησ. μθ. ιε.] Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς; [Ωσ. α. α.] καὶ πάλιν, Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ, τί ποιεῖς; καὶ ἐν τῷ Ὠσηὲ ἄνδρα μιμεῖται καταφρονούμενον ὑπὸ τῆς γυναικός. [Ιερ. ιη.] καὶ ἐν τοῖς τύποις δὲ πολὺ τὸ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων ἴδοι τις ἄν, ὡς ὅταν τὸ περίζωμα ὁ προφήτης λαμβάνῃ, καὶ εἰς τὸ οἰκίσκον τοῦ κεραμέως κατίῃ. τί οὖν αὐτῷ τὸ ὑπόδειγμα βούλεται; ὅτι ἡ μὲν πίστις ἀρχαιοτέρα ἦν, ὁ δὲ νόμος νεώτερός τε καὶ πρόσκαιρος, καὶ διὰ τοῦτο δεδομένος, ἵνα προοδοποιήσῃ

ἐκποιήσῃ τῇ πίστει. διό φησιν· ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω. ἀνωτέρω ἀνοήτους εἰπών, ἐνταῦθα ἀδελφοὺς καλεῖ, ἐπιστύφων τε ὁμοῦ, καὶ παραμυθούμενος. ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην. [χ. συγκεκυρωμένην] ἐὰν ἄνθρωπος, φησί, διάθηται, μὴ τολμᾷ τις ἀνατρέψαι μετὰ ταῦτα ἐλθών, ἢ προσθεῖναί τι· (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἢ ἐπιδιατάσσεται) οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. καὶ πρὸς τίνα διέθετο ὁ Θεός;

16 Τῷ Ἀβραάμ, φησιν, ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. [χ. ἡ]

17 Τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστὸν ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν.

18 Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκ ἔτι ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ Θεός. Ἰδοὺ τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς διέθετο τῷ Ἀβραάμ, διαλεγόμενος εἰς τὰ ἔθνη, ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἥξειν τὰς εὐλογίας. [χ. ἐπαγγελίας] πῶς οὖν ὁ νόμος ἀνατρέψαι δύναται ταύτας; ἐπεὶ δὲ τὸ παράδειγμα ἅπαν οὐκ ἴσχυσεν ἑλκύσαι πρὸς τὸ ὑποκείμενον, καὶ διὰ τοῦτο προσέθηκε, κατὰ ἄνθρωπον λέγω, μηδὲν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρέπειαν λάβῃς. σκόπει δὲ ἄνωθεν τὸ ὑπόδειγμα. ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη. σπέρμα δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐστὶν ὁ Χριστός. ἦλθε μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ὁ νόμος. εἰ τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας, καὶ τὴν ζωήν, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία ἐκείνη ἄκυρός ἐστιν. εἶτα ἀνθρώπου μὲν οὐδεὶς ἀκυροῖ διαθήκην, τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ἀκυροῦται ἡ διαθήκη; εἰ γὰρ ἃ ἐπηγγείλατο ἐκείνη, οὐκ ἐκείνη δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀντ' ἐκείνης, ἐκβέβληται ἐκείνη. καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον;

19 Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν νόμον ἔδωκε, φησί; τῶν παραβάσεων χάριν.

Οὐδὲ γὰρ οὗτος ἐστὶ περιττός. [χ. ἵνα] ὁρᾷς πῶς πάντα συνορᾷ; πῶς μυρίοις κέχρηται ὀφθαλμοῖς; ἐπειδὴ γὰρ τὴν πίστιν ἐπῆρε, καὶ πρεσβυτέραν ἔδειξεν, ἵνα μή τις νομίσῃ περιττὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, δεικνὺς ὅτι οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ πάνυ χρησίμως ἐδόθη τῶν παραβάσεων χάριν, τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐξῇ Ἰουδαίοις ἀδεῶς ζῆν, καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολισθαίνειν κακίας, ἀλλ' ἀντὶ χαλινοῦ ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικείμενος ᾖ, παιδεύων, ῥυθμίζων, κωλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅμως κἂν ἐκ μιᾶς τῶν ἐντολῶν. ὥστε οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. ἀλλ' ἄχρι τίνος; Ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται· [χ. ᾧ]

Περὶ Χριστοῦ λέγων. εἰ τοίνυν μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας δέδοται, τί περαιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἕλκεις; Διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου.

Ἢ τοὺς ἱερέας ἀγγέλους καλεῖ, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ὑπηρετήσασθαί φησι τῇ νομοθεσίᾳ. μεσίτην δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστόν φησι, δεικνὺς ὅτι προῆν, καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν.

20 Ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεός, εἷς ἐστι.

Τί ἂν ἐνταῦθα εἴποιεν αἱρετικοί; εἰ γὰρ τό, μόνος ἀληθινός, οὐκ ἀφίησι τὸν υἱὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινόν, οὐκ ἄρα οὐδὲ Θεόν, διὰ τὸ λέγεσθαι, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. εἰ δὲ ἑνὸς λεγομένου Θεοῦ τοῦ πατρός, ἐστὶ Θεὸς καὶ ὁ υἱός, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀληθινοῦ λεγομένου τοῦ πατρός, ἀληθινὸς καὶ ὁ υἱός. ὁ δὲ μεσίτης, φησί, δύο τινῶν γίνεται μεσίτης. τίνος οὖν μεσίτης ἦν ὁ Χριστός; ἢ δῆλον, ὅτι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν; εἰ τοίνυν αὐτὸς ἔδωκε, κύριος ἂν εἴη καὶ λῦσαι πάλιν.

21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ; Εἰ γὰρ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ

Ἀβραὰμ αἱ εὐλογίαι δέδονται, ὁ δὲ νόμος κατάραν εἰσάγει, ἄρα κατὰ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θε-
οῦ. πῶς οὖν λύει τὴν ἀντίθεσιν; πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει, εἰπών·

Μὴ γένοιτο. Ἔπειτα καὶ κατασκευάζει, οὕτω λέγων·

Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.

Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἰ μὲν ἐν αὐτῷ, φησι, τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς εἴχομεν, καὶ αὐ- 5
τὸς ἦν ὁ τὸ κῦρος ἔχων τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἴσως ταῦτα καλῶς ἔλεγες· εἰ δὲ ἀπὸ πίστεως
σώζει, κἂν ἐπικαταράτους ποιῇ, οὐδὲν ἐβλάβης ἐρχομένης ἐκείνης καὶ πάντα λυούσης. εἰ μὲν
γὰρ δι' ἐκείνου ἡ ἐπαγγελία, εἰκότως ἐδεδοίκεις μὴ τῆς δικαιοσύνης ἐκπέσῃς, ἐκπίπτων τοῦ
νόμου. εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα συγκλείσῃ πάντας, τουτέστιν, ἵνα ἐλέγξῃ, καὶ δείξῃ τὰ οἰκεῖα
αὐτῶν πλημμελήματα, οὐ μόνον οὐ κωλύει σε τοῦ τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ συμπαρατίθησι 10
πρὸς τὸ τυχεῖν. τοῦτο γοῦν δηλῶν ἔλεγεν·

22 Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως
Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι οὐδὲ τῶν ἁμαρτημάτων ἠ-
σθάνοντο τῶν οἰκείων, οἱ δὲ μὴ αἰσθανόμενοι, οὐδὲ ἀφέσεως ἐπεθύμουν, ἔδωκε τὸν νόμον ἐλέγ-
χοντα τὰ τραύματα, ἵνα ποθήσωσι τὸν ἰατρόν. τὸ γάρ, συνέκλεισεν, ἤλεγξέν ἐστι, καὶ ἐλέγ- 15
ξας κατέχειν ἐν φόβῳ. εἶδες ὅτι οὐ μόνον κατὰ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ
καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπαγγελίας ἐδόθη; εἰ μὲν γὰρ ἑαυτῷ τὸ πρᾶγμα ἐξεδίκει καὶ τὴν αὐθεντίαν ὁ
νόμος, καλῶς ταῦτα ἐλέγετο· εἰ δὲ ἑτέρῳ τρέχει, καὶ δι' ἐκεῖνον πάντα ἔπραττε, πῶς κατὰ τῆς
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ; εἰ γὰρ μὴ νόμος ἐδόθη, πάντες εἰς κακίαν ἐξώκειλαν, καὶ οὐδεὶς ἔμελ-
λεν Ἰουδαίων ἔσεσθαι ὁ ἀκουσόμενος τοῦ Χριστοῦ· νυνὶ δὲ δοθεὶς δύο ταῦτα κατώρθωσεν, ἀρε- 20
τὴν σύμμετρον παιδεύσας τοὺς προσέχοντας, καὶ πείσας εἰδέναι τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα, ὃ
μάλιστα αὐτοὺς ἐποίει προθυμοτέρους πρὸς τὸ ζητεῖν τὸν υἱόν. οἱ γοῦν μὴ πιστεύσαντες
αὐτῷ, ἐκ τοῦ μὴ καταγνῶναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπίστευσαν. καὶ τοῦτο δηλῶν
(Ρωμ. ι γ.) ἔλεγεν· Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες
στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. 25

23 Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν
μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Εἶδες πῶς σαφῶς ἅπερ εἰρήκαμεν
παρέστησε; τὸ γάρ, ἐφρουρούμεθα, καὶ συγκεκλεισμένοι, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ τὴν ἐκ
τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου γινομένην ἀσφάλειαν. ὥσπερ γὰρ ἐν τειχίῳ τινὶ τῷ φόβῳ κατέχων
αὐτοὺς καὶ τῷ βίῳ τῷ κατ' αὐτὸν ὁ νόμος ἐτήρει τῇ πίστει. 30

24 Ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.

Ὁ δὲ παιδαγωγὸς οὐκ ἐναντιοῦται τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει, πάσης
κακίας ἀπαλλάττων τὸν νέον, καὶ μετὰ πάσης σχολῆς τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου
δέχεσθαι παρασκευάζων· ἀλλ' ὅταν ἐν ἕξει γένηται, ἀφίσταται λοιπὸν ὁ παιδαγωγός. διὰ
τοῦτό φησιν· 35

25 Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν τέλειον ἄνδρα ἀγούσης, οὐκέτι ὑπὸ παι-
δαγωγόν ἐσμεν.

26 Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Εἰ τοίνυν ὁ νό-
μος παιδαγωγός, καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι, οὐκ ἐναντίος τῆς χάρι-
τος, ἀλλὰ καὶ συνεργός· εἰ δὲ ἐλθούσης τῆς χάριτος ἐπιμένοι κατέχων, τότε ἐναντίος. ἂν 40
γὰρ ὀφείλοντας ἐξελθεῖν πρὸς αὐτὴν συγκλείει, τότε τὴν ἡμετέραν λυμαίνεται σωτηρίαν.
ὥσπερ γὰρ ὁ λύχνος ἐν τῇ νυκτὶ φωτίσας, ἐὰν γινομένης ἡμέρας ἀναγκάζῃ μὴ καθορᾶν τὸν
ἥλιον, οὐ μόνον οὐκ ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ ἐλυμήνατο· οὕτω καὶ ὁ νόμος, ἂν πρὸς τὰ μείζονα
κώλυμα γίνηται. οἱ τοίνυν αὐτὸν τηροῦντες νῦν, οὗτοι μάλιστα αὐτὸν διαβάλλουσι. καὶ
γὰρ

γὰρ ὁ παιδαγωγὸς τότε καταγέλαστον ποιεῖ τὸν νέον, ὅταν καιροῦ καλοῦντος αὐτὸν ἀποστῆναι, παρ᾽ ἑαυτῷ κατέχῃ. διὸ καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐστε. ὥστε οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε. βαβαὶ, πόση τῆς πίστεως ἡ δύναμις, καὶ πῶς αὐτὴν ἐκκαλύπτει προϊών; πρότερον μὲν γὰρ ἔδειξεν, ὅτι υἱοὺς ἐποίει τοῦ πατριάρχου (γινώσκετε γάρ, φησιν, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ) νῦν δὲ ἀποφαίνει, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ. πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ, φησίν, ἐστε διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. διὰ τῆς πίστεως, οὐ διὰ τοῦ νόμου. εἶτα ἐπειδὴ μέγα εἶπε καὶ θαυμαστόν, λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆς υἱοθεσίας.

27 Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθητε; (τὸ γὰρ ἀκόλουθον τοῦ δεῖξαι υἱοὺς τοῦτο ἦν) ὅτι πολὺ φρικωδέστερον αὐτὸ τίθησιν. εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ δὲ αὐτὸν ἐνδέδυσαι, τὸν υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθεὶς, εἰς μίαν συγγένειαν καὶ μίαν ἰδέαν ἤχθης.

28 Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Εἶδες ψυχὴν ἀκόρεστον; εἰπὼν γὰρ, ὅτι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν διὰ τῆς πίστεως, οὐχ ἵσταται μέχρι τούτου, ἀλλ᾽ ἐπιζητεῖ τι πλέον εὑρεῖν, ὃ δυνάμενον σαφέστερον παραστῆσαι τὴν ἐγγυτέραν πρὸς τὸν Χριστὸν ἕνωσιν. καὶ εἰπὼν, ὅτι αὐτὸν ἐνεδύσασθε, οὐδὲ ταύτῃ ἀρκεῖται τῇ λέξει, ἀλλ᾽ ἑρμηνεύων αὐτὴν, ἐνδοτέρω πρόεισι τῆς τοιαύτης συναφείας, καί φησιν· ὅτι πάντες εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, μίαν μορφὴν, ἕνα τύπον ἔχετε πάντες τὸν τοῦ Χριστοῦ. τί τούτων γένοιτ᾽ ἂν φρικωδέστερον τῶν ῥημάτων; ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ δοῦλος πρότερον, οὐκ ἀγγέλου, οὐδὲ ἀρχαγγέλου, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ πάντων δεσπότου τὴν μορφὴν ἔχων περιέρχεται, καὶ ἐν αὐτῷ δεικνὺς τὸν Χριστόν.

29 Εἰ δὲ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, καὶ κατ᾽ ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. Εἶδες πῶς, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

1 ΛΕΓΩ ΔΕ ΕΦ᾽ ΟΣΟΝ ΧΡΟΝΟΝ Ο ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὤν, 2 Ἀλλ᾽ ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἐστὶν ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός. 3 Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι.

Νήπιον ἐνταῦθα οὐ τὴν ἡλικίαν φησὶν, ἀλλὰ τὴν γνώμην, δεικνὺς ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐβούλετο ταῦτα χαρίσασθαι· ἐπειδὴ δὲ ἔτι νηπιωδέστερον διεκείμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τουτέστι, νουμηνίας καὶ σάββατα. αὗται γὰρ ἡμῖν αἱ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου σελήνης καὶ ἡλίου γίνονται. Εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἀλλ᾽ ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας εἰς τοὐπίσω πάλιν ὑμᾶς ἀπάγουσιν. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ παρατήρησις ἡμερῶν; τὸν κύριον, τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν πάντων κρατοῦντα ἐν ὑπηρέτου καθίστησι τάξει.

4 Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ κός, γενόμενον ὑπὸ νόμον,

γυναι

5 Ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσηται, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

Δύο τίθησιν ἐνταῦθα αἰτίας καὶ κατορθώματα τῆς σαρκώσεως, καὶ κακῶν ἀπαλλαγήν, καὶ ἀγαθῶν χορηγίαν· ἅπερ οὐδενὶ δυνατὸν ἦν, ἢ αὐτῷ κατορθῶσαι μόνῳ. τίνα δὲ ταῦτα ἦν; ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀρᾶς τοῦ νόμου, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἀχθῆναι. ἵνα γὰρ τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, φησί, καὶ ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. καλῶς εἶπεν, ἀπολάβωμεν, δεικνὺς ὀφειλομένην. ἄνωθεν γὰρ ἐπηγγείλατο, καθὼς διὰ πολλῶν καὶ αὐτὸς ἔδειξε πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελίας γινομένας. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι γεγόναμεν υἱοί, φησίν; εἶπε τρόπον ἕνα, ὅτι τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα τὸν ὄντα υἱόν. λέγει καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας ἐλάβομεν.

6 Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ.

7 Ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.

Οὐ γὰρ ἂν ἠδυνήθημεν καλέσαι πατέρα, εἰ μὴ πρότερον υἱοὶ κατέστημεν. εἰ τοίνυν ἀντὶ δούλων ἐλευθέρους, ἀντὶ νηπίων τελείους, ἀντὶ ἀλλοτρίων κληρονόμους ἐποίησε καὶ υἱοὺς ἡ χάρις, πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἀφιέναι μὲν ταύτην, ὑποστρέψαι δὲ εἰς τοὐπίσω;

8 Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς·

9 Νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἀποτεινόμενός φησιν, ὅτι καὶ εἰδωλολατρεία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἡ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως φυλακή, καὶ ὅτι μείζονα φέρει τὴν κόλασιν νῦν. διὸ καὶ θεοὺς οὐ φύσει, τὰ στοιχεῖα ἐκάλεσε, ταῦτα αὐτὰ κατασκευάσαι βουλόμενος, καὶ εἰς μείζονα ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβαλεῖν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι τότε μὲν ἐσκοτισμένοι καὶ ἐν τῇ πλάνῃ διάγοντες χαμαὶ ἐσύρεσθε· νῦν δέ, ὅτε ἔγνωτε τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθητε παρ' αὐτοῦ, πῶς οὐ μείζονα καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπάσεσθε κόλασιν, μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν τὰ αὐτὰ νοσοῦντες πάλιν; οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς κάμνοντες εὕρετε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἐν τῇ πλάνῃ διετρίβετε, αὐτὸς δὲ ὑμᾶς ἐπεσπάσατο. ἀσθενῆ δὲ στοιχεῖα καλεῖ καὶ πτωχά, τῷ μηδεμίαν δύναμιν ἔχειν εἰς τὰ προκείμενα ἀγαθά.

10 Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιρούς, καὶ ἐνιαυτούς.

Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον περιτομὴν αὐτοῖς ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς νουμηνίας.

11 Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. Εἶδες σπλάγχνα ἀποστολικά; ἐκεῖνοι ἐσαλεύοντο, καὶ οὗτος τρέμει καὶ δέδοικε. διὸ καὶ σφόδρα ἐντρεπτικῶς αὐτὸ τέθεικεν εἰπών, κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ κενώσητέ μου τοὺς τοσούτους ἱδρῶτας. εἰπὼν δέ, φοβοῦμαι, καὶ τό, μήπως, προσθείς, καὶ εἰς ἀγῶνα αὐτοὺς ἐνέβαλε, καὶ εἰς ἐλπίδας ἤγαγε χρηστάς. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰκῇ ἐκοπίασα, ἀλλά, μήπως. οὔπω, φησί, τοῦτο ἐξέβη τὸ ναυάγιον, ἀλλ' ἔτι τὸν χειμῶνα τοῦτο ὠδίνοντα βλέπω. διὰ τοῦτο δέδοικα, οὐ μὴν ἀπέγνωκα. κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν γαλήνην. εἶτα, ὥσπερ χειμαζομένοις, χεῖρα ὀρέγων, ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει, λέγων·

12 Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. διὸ καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει, πείθων κἀντεῦθεν αὐτοὺς ἀποστῆναι τῶν παλαιῶν. εἰ γὰρ καὶ μηδένα ἕτερον εἴχετε εἰς ὑπόδειγμα, ἤρκει εἰς ἐμὲ μόνον ἰδεῖν ταύτης ἕνεκεν τῆς μεταβολῆς, καὶ θαρρῆσαι ῥᾳδίως. διαβλέψατε τοίνυν. καὶ γὰρ ταῦτα κἀγὼ ἔπασχον πάλαι, καὶ

σφόδρα

σφόδρα καὶ περιεχόμενον τοῦ νόμου, ἀλλ' ὅμως ὕστερον οὐκ ἐφοβήθην ἀφεῖναι τὸν νόμον, οὐδὲ
μεταστῆναι τῆς πολιτείας ἐκείνης. καὶ ταῦτα ὑμεῖς ἴστε σαφῶς, πῶς μὲν μετὰ ὑπερβολῆς πολλῆς
ἀντειχόμην τοῦ Ιουδαϊσμοῦ, καὶ πῶς μετὰ μείζονος αὐτὸν σφοδρότητος εἴασα μετὰ ταῦτα. καὶ
καλῶς αὐτὸ τέθεικεν ὕστερον. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, κἂν μυρίους εὕρωσι λογισμοὺς,
5 καὶ δικαίους, ἀπὸ τοῦ ὁμογνοῦς μᾶλλον ἐφέλκονται, καὶ ὅταν ἴδωσι τὰ αὐτὰ πράττοντα, μᾶλλον
ἔχονται τῶν αὐτῶν. Αδελφοὶ, δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἠδικήσατε.

Ορα πῶς πάλιν τῷ τῆς τιμῆς ὀνόματι προσαγορεύει, ὃ δὴ αὐτὸ καὶ τῆς χάριτος ὑπόμνησις ἦν. ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα καθήψατο αὐτῶν, καὶ πανταχόθεν συνέκρινε τὰ πράγματα,
καὶ ἔδειξε παραβαινομένους τὰ, καὶ πολλαχόθεν αὐτοὺς ἔβαλε, πάλιν ἀνίησι καὶ θεραπεύει, προσηνεστέροις κεχρημένος λόγοις.
10 ὥσπερ γὰρ τὸ διαπαντὸς θεραπεύειν ἐκλύει, οὕτω τὸ συνεχ-
γραμμένως ἀεὶ διελέγχεσθαι, τραχυτέρους ποιεῖ. διὰ τοῦτο πανταχοῦ τῇ συμμετρίᾳ κεχρῆσθαι καλόν. ὅρα τοίνυν πῶς αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν εἰρημένων ἀπολογεῖται, δεικνὺς ὡς οὐχ ἁπλῶς ἀπεχθανόμενος αὐτοῖς, ἀλλὰ κηδόμενος εἴρηκεν ἅπερ εἴρηκεν. ἐπειδὴ γὰρ βαθυτέραν ἔδωκε τὴν
τομὴν, ὥσπερ ἔλαιον λοιπὸν τὴν παράκλησιν ταύτην ἐνίησι. καὶ δηλῶν ὅτι οὐ μίσους, οὐδὲ
15 ἔχθρας ἦν τὰ εἰρημένα, ἀναμιμνήσκει τῆς ἀγάπης αὐτοὺς, ἣν ἐνεδείξατο περὶ αὐτοὺς,
καὶ μετ' ἐγκωμίων τὴν ἀπολογίαν τίθησι. διό φησι· Δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με
ἠδικήσατε.

13 Οἴδατε δὲ ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς μου εὐηγγελισάμην ὑμῖν,

14 Καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε.

20 Αλλ' οὔπω τοῦτο μέγα τὸ μὴ ἀδικῆσαι. καίτοιγε οὐδὲ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος τὸν οὐκ
ἀδικήσαντα βλάψαι ἠθέλησεν ἂν, καὶ εἰκῇ λυπῆσαι καὶ μάτην. ὑμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠδικήσατε, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καὶ ἄφατον ἐπεδείξασθε εὔνοιαν· καὶ οὐχ οἷόν τε τὸν τοιαύτης ἀπολαύσαντα θεραπείας, ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγειν. οὐ τοίνυν δι' ἀπέχθειαν ταῦτα λέγω·
λείπεται διὰ φιλοστοργίαν καὶ κηδεμονίαν. δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἠδικήσατε. οἴδατε δὲ ὅτι
25 δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς μου εὐηγγελισάμην ὑμῖν. οὐδὲν προσηνέστερον τῆς ἁγίας ἐκείνης
ψυχῆς, οὐδὲν γλυκύτερον καὶ φιλοστοργότερον. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὰ πρότερα ἀλόγου θυμοῦ,
οὐδὲ πάθους ψυχῆς ἦν, ἀλλὰ κηδεμονίας πολλῆς. καὶ τί λέγω, οὐκ ἠδικήσατε; πολλὴν
μὲν οὖν καὶ γνησίαν σπουδὴν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατε. οἴδατε γάρ, φησιν, ὅτι δι' ἀσθένειαν
τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν, καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε
30 οὐδὲ διεπτύσατε. τί ποτέ ἐστιν ὃ λέγει; ἠλαυνόμην, φησὶν, ἐμαστιγούμην, μυρίους θανάτους ὑπομένων ἐκήρυττον ὑμῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω κατεφρονήσατέ μου. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, τὸν
πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ διεπτύσατε. εἶδες σύνεσιν πνευματικὴν; καὶ γὰρ ἐν τάξει ἀπολογίας πάλιν αὐτοὺς ἐντρέπει, δεικνὺς ὅσα ἔπαθε δι' αὐτοὺς,
ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τοῦτο ὑμᾶς ἐσκανδάλισε, φησιν, οὐδὲ διεπτύσατέ με διὰ τὰ πάθη, καὶ τοὺς
35 διωγμούς. ἀσθένειαν γὰρ καὶ πειρασμὸν ταῦτα καλεῖ. Αλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ
με. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον διωκόμενον μὲν καὶ ἐλαυνόμενον, ὡς ἄγγελον Θεοῦ δέχεσθαι,
παραινοῦντα δὲ τὰ δέοντα μὴ δέχεσθαι;

15 Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι, εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι.

40 16 Ωστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; Ενταῦθα διαπορεῖ, καὶ ἐκπλήττεται, καὶ παρ' αὐτῶν ζητεῖ τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς μαθεῖν. τίς γὰρ ὑμᾶς ἐξηπάτησε,
φησι, καὶ ἔπεισεν ἑτέρως διατεθῆναι πρὸς ἡμᾶς; οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ περιέποντες, καὶ θεραπεύοντες, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τιμιώτερον ἄγοντες; τί τοίνυν γέγονε; πόθεν ἡ ἔχθρα; πόθεν ἡ
ὑποψία; ὅτι τἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς εἶπον; διὰ τοῦτο μὲν οὖν μειζόνως ἐχρῆν τιμᾶν καὶ

θεραπεύειν· νυνὶ δὲ ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν. ἐγὼ γάρ, φησιν, οὐκ οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὸ ἀληθῆ λέγειν ὑμῖν. καὶ ὅρα μεθ' ὅσης ἀπολογεῖται ταπεινοφροσύνης. οὐ γὰρ ἀφ' ὧν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο, ἀλλ' ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ αὐτόν, δείκνυσιν ἀδύνατον εἶναι ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγεσθαι. οὐδὲ γὰρ εἶπεν οὕτω, καὶ πῶς ἐγχωρεῖ τὸν μαστιζόμενον, τὸν ἐλαυνόμενον, τὸν μυρία παθόντα δι' ὑμᾶς νῦν ἐπιβουλεύειν ὑμῖν; ἀλλ' ἀφ' ὧν εἶχον ἐναβρύνεσθαι ἐκεῖνοι, ἀπὸ τούτων συλλογίζεται λέγων· πῶς ἐγχωρεῖ τὸν τιμηθέντα παρ' ὑμῶν, τὸν ὡς ἄγγελον δεχθέντα τοῖς ἐναντίοις ἀμείψασθαι;

17 Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐκ ἀληθῶς, ἀλλ' ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε.

Ἔστι γὰρ καὶ ζῆλος ἀγαθός, ὅταν τις οὕτω ζηλοῖ, ὥστε μιμήσασθαι τὴν ἀρετήν· ἔστι καὶ ζῆλος πονηρός, ὥστε ἐκβάλλειν τῆς ἀρετῆς τὸν κατορθοῦντα. ὃ δὴ καὶ αὐτοὶ νῦν ἐπιχειροῦσι, τῆς μὲν τελείας γνώσεως ἐκβάλλειν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν ἠκρωτηριασμένην καὶ νόθον ἀγαγεῖν, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει καθῶνται διδασκάλων, ὑμᾶς δὲ τοὺς νῦν ὑψηλοτέρους αὐτῶν ὄντας ἐν τάξει καταστήσωσι μαθητῶν. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε. ἐγὼ δὲ τοὐναντίον βούλομαι, φησιν, ὑμᾶς αὐτῶν καλλίονας, καὶ ὑπόδειγμα γίνεσθαι τῶν τελειοτέρων. ὃ δὴ καὶ ἐγένετο, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἤμην. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων·

18 Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς.

Ἐνταῦθα γὰρ αἰνίττεται, ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτοῦ ταῦτα εἰργάσατο, καὶ ὅτι τὸ μὲν μακάριον, τοῦτό ἐστι, μὴ παρόντος τοῦ διδασκάλου μόνον τοὺς μαθητὰς τὴν δέουσαν ἔχειν γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι οὐδέπω ἦσαν πρὸς τοῦτο τελειότητος ἀφιγμένοι, πάντα ποιεῖται, ὥστε εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐμβιβάσαι.

19 Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

Ὅρα ταραττόμενον, ὅρα θορυβούμενον. ἀδελφοί μου, δέομαι ὑμῶν· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. μητέρα μιμεῖται περιτρέμουσαν τοῖς παιδίοις. ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. εἶδες σπλάγχνα πατρικά; εἶδες ἀθυμίαν ἀποστόλῳ πρέπουσαν; εἶδες οἷον ἀφῆκεν ὀλολυγμὸν πολὺ τῶν τικτουσῶν πικρότερον; διεφθείρατε, φησι, τὴν εἰκόνα, ἀπωλέσατε τὴν συγγένειαν, τὴν μορφὴν ἠλλοιώσατε· ἀναγεννήσεως ἑτέρας ὑμῖν δεῖ, καὶ ἀναπλάσεως, ἀλλ' ὅμως ἔτι τεκνία καλεῖ τὰ ἀμβλωθρίδια, τὰ ἐκτρώματα. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἑτέρως δέ. φείδεται γάρ, καὶ οὐ βούλεται πλῆξαι, οὐδὲ τραύματα ἐπιθεῖναι τραύμασιν. ἀλλ' ὥσπερ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν τοὺς εἰς μακρὰν καταπεσόντας νόσον, οὐχ ὑφ' ἓν θεραπεύουσιν, ἀλλὰ διαλιμπάνοντες, ὥστε μὴ ὀλιγοψυχοῦντας ἀπολέσθαι, οὕτως ὁ μακάριος οὗτος. καὶ γὰρ αἱ ὠδῖνες αὗται τῶν σωματικῶν δριμύτεραι, ὅσῳ καὶ ἡ φιλοστοργία μείζων, καὶ τὸ ἁμάρτημα οὐ τὸ τυχὸν ἦν. ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καὶ τὸ μικρὸν παραβαθὲν ὁλόκληρον τὴν πίστιν ἠφάνισε, καὶ τὴν μορφὴν ἐλυμήνατο.

20 Ἤθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου.

Σκόπει μοι τὸν ἀκαρτέρητον, τὸν θερμόν, τὸν οὐ δυνάμενον στέγειν τὰ τοιαῦτα. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη. οὐκ ἀρκεῖται τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐπιζητεῖ καὶ τὴν παρουσίαν. ὥστε ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου, φησι, τουτέστιν, ἀλλάξαι τὸν ὀλοφυρμόν, ποιῆσαι τὰ δάκρυα, καὶ πάντα εἰς θρῆνον ἐπισπάσασθαι. διὰ γὰρ ἐπιστολῆς οὐκ ἔνι δάκρυα δεῖξαι, οὐδὲ ὀλολυγμόν. διὸ καὶ ταύτην τὴν παρουσίαν ἐπιζητεῖ. Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

Οὐκ ἔχω γάρ, φησι, τί εἴπω, οὐκ ἔχω τί λογίσωμαι, πόθεν τοὺς πρὸς αὐτὴν ἀναβάντας τῶν οὐρανῶν τὴν κορυφήν, καὶ διὰ τῶν κινδύνων, οὓς ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων, ὧν ἐπεδείξασθε διὰ τῆς πίστεως, νῦν ἀθρόον οὕτως εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατηνέχθητε, ὡς εἰς περιτομήν, καὶ σάββατα σύρεσθαι, καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων ἐκκρέμασθαι.

κρέμασθαι. διὰ ταῦτα καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε — Γαλ. α. ς.
καὶ ἐνταῦθα, ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· τί εἴπω, τί λαλήσω, τί ἐννοήσω, ἀπορῶ.
διὸ καὶ ὀλολύζειν ἀνάγκη, ὅπερ ἐν τοῖς ἀπόροις ποιοῦσι καὶ οἱ προφῆται. εἶδος δὲ καὶ τοῦτο
θεραπείας οὐ μικρὸν, τὸ μὴ μόνον συμβουλεύειν, ἀλλὰ καὶ θρηνεῖν. τοῦτο γὰρ καὶ Μιλησίοις
5 διαλεγόμενος ἔλεγε· Τριετίαν μετὰ δακρύων νουθετῶν ὑμᾶς οὐ διέλιπον. τοῦτο καὶ ἐνταῦ- — Πραξ. κ. λα.
θά φησι λέγων, ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἀπορίαις, καὶ ταῖς ἀμηχανίαις ταῖς
παρ' ἐλπίδα συμβαινούσαις νικώμενοι, λοιπὸν ἐπὶ τὰ δάκρυα καταφερόμεθα. ἐπειδὴ τοίνυν
ἐπέπληξε, καὶ ἐνέτρεψε, καὶ ἐθεράπευσε πάλιν, εἶτα ὠλοφύρατο. ὁ δὲ ὀλοφυρμὸς, οὐκ ἐπιπλή-
ξεως μόνης, καὶ κολακείας ἐστίν. οὔτε γὰρ τραχεῖα, ὥσπερ ἐπίπληξις, οὔτε χαλαρὰ, καθάπερ ἡ
10 θεραπεία, ἀλλ' ἔστι μεμιγμένον φάρμακον, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχὺν πρὸς παραίνεσιν. ἐπειδὴ
οὖν ὠλοφύρατο καὶ ἐμάλαξεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ἐπεσπάσατο μειζόνως, πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας
ἐμβαίνει κεφάλαιον τιθεὶς μεῖζον, δεικνὺς ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος οὐ βούλεται ἑαυτὸν φυλάττεσθαι.
τότε μὲν οὖν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ παράδειγμα εἰσήγαγε, νῦν δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν νόμον
παραινοῦντα μὴ φυλάττειν αὐτὸν, ἀλλὰ ἀναχωρεῖν, ὅπερ ἦν ἰσχυρότερον. ὥστε εἰ βούλεσθε
15 πείθεσθαι τῷ νόμῳ, φησὶν, ἀπόστητε αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ αὐτὸς βούλεται. ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει·
ἑτέρως δὲ αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ ἱστορίαν ἀναμιγνύς.

(Margin: ἐπιπλή- ξεως μόνον, ἀλλὰ — ἡ)

21 Λέγετέ μοι, φησὶν, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;

Καλῶς εἶπεν, οἱ θέλοντες. οὐ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς ἐκεί-
νων ἀκαίρου φιλονεικίας τὸ πρᾶγμα ἦν. νόμον δὲ ἐνταῦθα, τὸ βιβλίον τῆς κτίσεως καλεῖ, ὅπερ
20 πολλάκις ποιεῖ, τὴν παλαιὰν ἅπασαν οὕτως ὀνομάζων.

22 Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς
ἐλευθέρας. Πάλιν ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ ἄγει, οὐ ταυτολογῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ πα-
τριάρχου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἡ δόξα ἦν, δείκνυσιν ὅτι ἐκεῖθεν οἱ τύποι τὴν ἀρχὴν ἔλα-
βον, καὶ τὰ παρόντα ἐν αὐτῷ προεζωγραφεῖτο. καὶ πρότερον δείξας υἱοὺς ὄντας τοῦ Ἀβραὰμ,
25 ἐπειδὴ οὐ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς δούλης, ὁ δὲ ἐκ
τῆς ἐλευθέρας, δείκνυσι λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνον υἱοὶ, ἀλλὰ καὶ οὕτως υἱοὶ, ὡς ὁ ἐλεύθερος καὶ εὐγενής.
τοσαύτη τῆς πίστεως ἡ δύναμις.

23 Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, κατ' ἐ-
παγγελίαν. Τί ἐστι, κατὰ σάρκα; ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι ἡ πίστις ἡμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβρα-
30 άμ, καὶ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι, εἰ τοὺς μὴ γεννωμένους ἐξ ἐκείνου, τούτους φησὶν υἱοὺς
εἶναι ἐκείνου, δείκνυσιν ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο ἄνωθεν γέγονεν. ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσεως ἀ-
κολουθίαν, οὐδὲ κατὰ γάμων νόμον, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς δύναμιν γενόμενος, καὶ υἱὸς γνήσιος ἦν, ἀ-
πὸ νεκρῶν σωμάτων φὺς, καὶ ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης. οὐ γὰρ ἡ σὰρξ τὴν κύησιν, οὐδὲ τὸ σπέρμα
τὸν τόκον εἰργάσαντο (νεκρὰ γὰρ ἡ μήτρα, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν πήρωσιν) ἀλλ' ὁ τοῦ
35 Θεοῦ λόγος αὐτὸν ἔπλασεν. ἐπὶ δὲ τοῦ δούλου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐκεῖνος τοῖς τῆς φύσεως
θεσμοῖς, καὶ τῇ τοῦ γάμου συνηθείᾳ τίκτεται. ἀλλ' ὅμως ὁ μὴ κατὰ σάρκα τοῦ κατὰ σάρκα γεν-
νηθέντος τιμιώτερος ἦν. μὴ θορυβείτω τοίνυν ὑμᾶς τὸ μὴ κατὰ σάρκα γεγεννῆσθαι. διὰ γὰρ
τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ συγγενεῖς ὑμεῖς, ὅτι οὐ κατὰ σάρκα ἐγεννήθητε. οὐ γὰρ τιμιωτέρους τοῦτο
τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ ἀτιμοτέρους ἐργάζεται. θαυμαστότερος γὰρ ὁ τόκος ὁ μὴ κατὰ σάρκα,
40 καὶ πνευματικώτερος. καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν τεχθέντων. ἐτέχθη γὰρ κατὰ σάρκα ὁ Ἰσμαήλ,
ἀλλὰ δοῦλος ἦν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς πατρῴας οἰκίας· ὁ δὲ κατ' ἐπαγγε-
λίαν τεχθεὶς ὁ Ἰσαὰκ, ἅτε υἱὸς ὢν καὶ ἐλεύθερος κύριος ἦν πάντων.

24 Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκά-
λεσεν. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἡ μὲν ἱστορία αὕτη οὐ τοῦτο μόνον παραδηλοῖ, ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ

καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγορεύει· διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται. Τί δὲ ἠλληγόρησεν; οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὰ παρόντα πάντα. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι, φησί, μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ. Αὗται· τίνες; τῶν παιδίων ἐκείνων αἱ μητέρες, ἡ Σάῤῥα, καὶ ἡ Ἄγαρ. τί εἰσι; δύο διαθῆκαι, δύο νόμοι. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν γυναικῶν ὀνόματα ἦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνέμεινεν ἐν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ γένους, καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων πολλὴν δείκνυσι τὴν ἀκολουθίαν. πῶς δὲ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων; 5

25 Τὸ γὰρ Ἄγαρ, Σινᾶ ὄρος ἐστί, φησιν, ἐν τῇ Ἀραβίᳳ. Ἄγαρ ἐλέγετο ἡ δούλη· τὸ δὲ Σινᾶ ὄρος οὕτω μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν γλώττῃ. ὥστε οὖν ἐκ τῆς παλαιᾶς τικτομένους πάντας ἀνάγκη δούλους εἶναι. τὸ γὰρ ὄρος ἐκεῖνο, ἔνθα ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐδόθη, ὁμώνυμον ὂν τῇ δούλῃ παραλαμβάνει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. τοῦτο γάρ ἐστι, 10

Συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· Τουτέστι, γειτνιάζει, ἅπτεται. Δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Τί οὖν ἀπὸ τούτου; ὅτι οὐ μόνον ἐκείνη δούλη ἦν, καὶ δούλους ἔτικτεν, ἀλλὰ καὶ αὕτη, τουτέστιν, ἡ διαθήκη, ἧς τύπος ἡ δούλη. καὶ γὰρ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐκ γειτόνων κεῖται τῷ ὄρει τῷ ὁμωνύμῳ τῇ δούλῃ· ἐν τούτῳ δὲ τῷ ὄρει καὶ ἡ διαθήκη δέδοται. ποῦ οὖν καὶ τῆς Σάῤῥας ὁ τύπος; 15

26 Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν· Οὐκοῦν καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς τικτόμενοι, οὐ δοῦλοι. τῆς μὲν Ἱερουσαλὴμ τῆς κάτω τύπος ἦν Ἄγαρ, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ οὕτω καλουμένου, τῆς δὲ ἄνω ἡ ἐκκλησία. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖται τοῖς τύποις, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἠσαΐαν παρεισάγει μαρτυροῦντα τοῖς εἰρημένοις. εἰπὼν γὰρ, ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ μήτηρ ἡμῶν ἐστι, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οὕτω καλέσας, παρίστησι τὸν προφήτην τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφιζόμενον. 20

Ἡσ. νδ. α. | κ. Σάῤῥα

27 Εὐφράνθητι γάρ, φησι, στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.

Τίς οὖν ἡ στεῖρα, καὶ τίς ἡ ἔρημος παρὰ τοῦτο; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀπεστερημένη; τίς δὲ ἡ τὸν ἄνδρα ἔχουσα; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἡ συναγωγή; ἀλλ' ὅμως ἐνίκησεν αὐτὴν τῇ πολυπαιδίᾳ ἡ στεῖρα. ἐκείνη μὲν γὰρ ἓν ἔθνος ἔχει· τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας τέκνα τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐνέπλησεν. εἶδες πῶς διὰ μὲν πραγμάτων ἡ Σάῤῥα, διὰ δὲ ῥημάτων ὁ προφήτης τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὑπέγραψαν; σκόπει δέ. στεῖραν ἐκάλεσεν ὁ Ἠσαΐας, καὶ ταύτην ἔδειξε πολύπαιδα γενομένην. τοῦτο τυπικῶς καὶ ἐπὶ τῆς Σάῤῥας συνέβη. καὶ γὰρ καὶ αὕτη στεῖρα οὖσα, πλήθους ἐκγόνων ἐγένετο μήτηρ. τῷ Παύλῳ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἀπέχρη, ἀλλὰ καὶ πῶς 30 ἐγένετο μήτηρ ἡ στεῖρα περιεργάζεται, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν τῇ ἀληθείᾳ προσαγάγῃ τὸν τύπον. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων·

28 Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν.

Οὐ γὰρ μόνον στεῖρα ἦν ἡ ἐκκλησία, ὥσπερ ἡ Σάῤῥα, οὐδὲ μόνον πολύπαις ἐγένετο, ὥσπερ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγέννησεν, ὥσπερ ἡ Σάῤῥα. καθάπερ γὰρ ἐκείνην μητέρα οὐχ 35 ἡ φύσις εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ (ὁ γὰρ εἰρηκώς, Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάῤῥᾳ υἱός, οὗτος εἰσελθὼν εἰς τὴν νηδὺν, τὸ βρέφος διέπλασεν) οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας φύσις μὲν οὐδεμία, τὰ δὲ ῥήματα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, ἅπερ ἴσασιν οἱ πιστοὶ, ταῦτα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων, καθάπερ ἐν νηδύϊ τινὶ, διαπλάττει καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον. οὐκοῦν εἰ τῆς στείρας 40 ἐσμὲν παῖδες, καὶ ἐλεύθεροί ἐσμεν. καὶ ποία αὕτη ἐλευθερία, εἴποι τις ἄν, ὅταν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι κατέχωσι καὶ μαστίζωσιν οὕτω τοὺς πιστεύσαντας, οἱ δὲ δοκοῦντες ἐλεύθεροι εἶναι διώκωνται; ταῦτα γὰρ τότε συνέβαινε, τῶν πιστῶν διωκομένων. ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο ὑμᾶς θορυβείτω, φησί. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προέλαβεν ἐν τῷ τύπῳ. ὁ γὰρ Ἰσαὰκ ἐλεύθερος ὢν, ὑπὸ τοῦ δούλου Ἰσμαὴλ ἐδιώκετο.

ἐδιώκετο. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· 29 Ἀλλ᾽ ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν.

30 Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἔκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας.

Τί οὖν; αὕτη ἡ παράκλησις πᾶσα, τὸ δειχθῆναι τοὺς ἐλευθέρους ὑπὸ τῶν δούλων διώκεσθαι; οὐχί, φησιν. οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἵσταμαι, ἀλλ᾽ ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς, καὶ τότε λήψῃ παραμυθίαν ἱκανήν, οὐ μικροψυχῶν τοῖς διωγμοῖς. τίνα οὖν τὰ ἑξῆς; ἔκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. εἶδες τὰ ἐπίχειρα τῆς προσκαίρου τυραννίδος, καὶ τῆς ἀπονοίας τῆς ἀκαίρου; ἐκπίπτει τῶν πατρῴων ὁ παῖς, καὶ γίνεται φυγάς, καὶ πλάνης μετὰ τῆς μητρός. σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἐδίωκε, διὰ τοῦτο ἐξεβάλλετο μόνον, ἀλλ᾽, ἵνα μὴ κληρονομήσῃ. οὐ γὰρ τοῦ προσκαίρου διωγμοῦ τιμωρίαν αὐτὸν ἀπῄτει ταύτην (τοῦτο γὰρ μικρόν, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐκεῖνο) ἀλλ᾽ οὐκ ἀφῆκε γενέσθαι κοινωνὸν τῶν ἡτοιμασμένων τῷ παιδί, δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦ διωγμοῦ χωρὶς τοῦτο ἄνωθεν αὐτῷ διατετυπωμένον ἦν, οὐκ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τὴν ἀρχὴν λαβόν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης. καὶ οὐκ εἶπεν, οὐ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλ᾽, ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης, ἀπὸ τοῦ φαυλοτέρου γένους αὐτὸν καλῶν. ἀλλ᾽ ἡ Σάρρα στεῖρα ἦν. καὶ γὰρ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, τοιαύτη. ὁρᾷς διὰ πάντων τὸν τύπον τηρούμενον; ὥσπερ γὰρ ἐν ὅλοις τοῖς ἔμπροσθεν ἔτεσιν ἐκείνη μὴ τίκτουσα, πρὸς ἐσχάτῳ γήρᾳ γίνεται μήτηρ· οὕτω καὶ αὕτη, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα, τίκτει. τοῦτο γὰρ καὶ προφῆται προανεφώνουν λέγοντες, Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· τὴν ἐκκλησίαν οὕτω καλοῦντες. οὐ γὰρ ἦν ἐπεγνωκυῖα τὸν Θεόν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπιγνοῦσα, τὴν πολύπαιδα ἐνίκησε συναγωγήν. (Ησ. νδ. α.)

31 Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

Ταῦτα πάντα κινεῖ καὶ στρέφει, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τὸ γινόμενον οὐ πρόσφατον ἦν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν διετυποῦτο χρόνων. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον πρὸ τοσούτων χρόνων ἀφορισθέντας καὶ ἐλευθερίας τυχόντας, ἑκόντας ἑαυτοὺς εἰς τὸν τῆς δουλείας ὑπάγειν ζυγόν; εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησι τὴν πείθουσαν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν δογμάτων μένειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε.

1 ΤΗ ΓΑΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΦΗΣΙΝ, Η ΧΡΙΣΤΟΣ ΥΜΑΣ ἐξηγόρασε, στήκετε.

Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἠλευθερώσατε, ὅτι πάλιν ἐπὶ προτέραν τρέχετε δεσποτείαν; ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν ὁ ὑμᾶς ἐξηγορακώς, ἄλλος ὁ τὴν τιμὴν δοὺς ὑπὲρ ὑμῶν. ὁρᾷς δι᾽ ὅσων αὐτοὺς ἀπάγει τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης; πρῶτον, δεικνὺς, ὅτι ἐσχάτης ἀνοίας ἐλευθέρους ἀντὶ δούλων γενομένους, δούλους ἀντ᾽ ἐλευθέρων ἐπιθυμεῖν εἶναι. δεύτερον, ὅτι περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες καὶ ἀχάριστοι δειχθήσονται, τοῦ μὲν ἐλευθερώσαντος καταφρονοῦντες, τὸν δὲ δουλωσάμενον στέργοντες. τρίτον, ὅτι οὐ δυνατὸν τοῦτο. οὐ γὰρ ἔχει τὴν δεσποτείαν ὁ νόμος, ἅπαξ ἑτέρου παρ᾽ αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς πριαμένου. στήκετε δέ, εἰπών, τὸν σάλον ἔδειξε. Καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.

Τῷ μὲν τοῦ ζυγοῦ ὀνόματι, τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος αὐτοῖς ἐνδείκνυται· τῷ δέ, πάλιν,

εἰπεῖν, πολλὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν ἀναισθησίαν. εἰ μὲν γὰρ ἄπειροι ἦτε τοῦ βάρους ἐκείνου, οὐ τοσούτων ἦτε ἐγκλημάτων ἄξιοι· ἐπεὶ δὲ τῇ πείρᾳ μαθόντες τὸ φορτικὸν τοῦ ζυγοῦ, εἶτα ὑποθέντες ἑαυτοὺς ἐκείνῳ πάλιν, ποίας ἂν εἴητε δίκαιοι τυχεῖν συγγνώμης;

2 Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Ὅρα πόση ἀπειλή. εἰκότως ἄρα καὶ ἀγγέλους ἀνεθεμάτιζε. πῶς δὲ Χριστὸς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελήσει; αὐτὸς μὲν γὰρ τοῦτο οὐ κατεσκεύασεν, ἀλλ' ἀπεφήνατο, ὡς τῆς τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίας ἀρκούσης ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως λοιπόν. διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν· ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅπερ ἦν θαρροῦντος οἷς λέγει· ἡμεῖς δὲ ὡς ἂν οἷοί τε τὰ παρ' ἑαυτῶν προσθήσομεν. πῶς οὐδὲν ὠφελήσει τὸν περιτεμνόμενον ὁ Χριστός; ὁ περιτεμνόμενος, ὡς νόμον δεδοικὼς, περιτέμνεται· ὁ δὲ δεδοικὼς, ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, οὐδὲν κερδαίνει παρὰ τῆς ἀπιστουμένης. πάλιν ἑτέρως, ὁ περιτεμνόμενος τὸν νόμον κύριον ποιεῖ· κύριον δὲ εἶναι νομίζων, καὶ ἐκ τοῦ μείζονος αὐτὸν παραβαίνων μέρους, ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττονος τηρῶν, πάλιν ὑπὸ τὴν ἀρὰν ἑαυτὸν τίθησιν· ὑποβάλλων δὲ ἑαυτὸν τῇ ἀρᾷ, καὶ διακρουσάμενος τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως ἐλευθερίαν, πῶς δύναται σωθῆναι; εἰ γὰρ χρή τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, οὗτος οὔτε τῷ Χριστῷ, οὔτε τῷ νόμῳ πιστεύει, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἕστηκε, κἀκεῖθεν καὶ ἔνθεν βουλόμενος κερδαίνειν. διόπερ οὐδαμόθεν οὐδὲν καρπώσεται. εἶτα εἰπὼν, ὅτι οὐδὲν ὠφελήσει, αἰνιγματωδῶς διὰ βραχέων τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν, οὕτω λέγων·

3 Μαρτύρομαι δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς κατ' ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν λέγω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ νόμιμα. καὶ καθάπερ ὁ ἀπογραψάμενος εἶναι δοῦλος ἐξ ἐλευθέρου, οὐκέτι ποιεῖ, ὃ βούλεται, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς τῆς δουλείας κατέχεται νόμοις· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου, ὅταν ἀναδέξῃ μικρόν τι τοῦ νόμου, καὶ ὑπαγάγῃς σεαυτὸν τῷ ζυγῷ, ὅλην ἐφειλκύσω τὴν δεσποτείαν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν κληρονομίας, ὁ μὲν μηδενὸς ἁψάμενος, πάντων ἀπήλλακται τῶν ἀπαιτουμένων τῷ κλήρῳ τοῦ τετελευτηκότος πραγμάτων· ἂν δὲ μικρόν τι χειρίσῃ, καὶ μὴ πάντα λάβῃ, πᾶσιν ἑαυτὸν ὑπεύθυνον κατέστησε διὰ τοῦ μέρους. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου συμβαίνει. οὐ διὰ τοῦτον δὲ μόνον ὃν εἴρηκα τρόπον, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερον. ἀλλήλων γὰρ τὰ νόμιμα ἔχεται. οἷόν τι λέγω· ἡ περιτομὴ θυσίαν ἔχει συνεζευγμένην καὶ ἡμερῶν παρατήρησιν, ἡ θυσία πάλιν καὶ ἡμέρας καὶ τόπου φυλακὴν, ὁ τόπος μυρίων καθαρμῶν τρόπους, οἱ καθαρμοὶ ἑσμὸν ἄλλων παρατηρήσεων εἰσάγουσι ποικίλων. τὸν γὰρ ἀκάθαρτον οὐ θύειν, οὐχ ἱερῶν ἐπιβαίνειν ἀδύτων, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν θέμις. διὸ καὶ πολλὰ ἐφέλκεται καὶ διὰ τῆς μιᾶς ἐντολῆς ὁ νόμος. ἂν τοίνυν περιτμηθῇς, μὴ ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ἡμέρᾳ· ἢ ἐν τῇ ὀγδόῃ μὲν, μὴ οὔσης δὲ θυσίας· θυσίας δὲ οὔσης, μὴ ἐν τῷ ὡρισμένῳ δὲ τόπῳ· μὴ τὰ νενομισμένα δέ· ἢ τὰ νενομισμένα μὲν, μὴ καθαρὸς δὲ ὤν· ἢ καθαρὸς μὲν ὤν, οὐ τοῖς προσήκουσι δὲ θεσμοῖς καθαρθεὶς, πάντα οἴχεται ἐκεῖνα. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. *** μὴ μέρος πληρώσῃς, ἀλλὰ τὸ πᾶν· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κύριος, μηδὲ τὸ μέρος.

4 Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε· τῆς χάριτος ἐξεπέσατε.

Ἐπειδὴ γὰρ κατεσκεύασεν, ἀποφαίνεται λοιπὸν, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κρημνῶν κίνδυνον. ὅταν γὰρ ὁ τῷ νόμῳ προστρέχων, μὴ ἐκεῖθεν δύνηται σώζεσθαι, καὶ τῆς χάριτος ἐκπίπτῃ, τί λοιπὸν, ἀλλ' ἡ κόλασις ἀπαραίτητος, τοῦ μὲν ἀτονοῦντος, τῆς δὲ οὐ προσιεμένης αὐτόν; αὐξήσας τοίνυν αὐτῶν οὕτω τὸν φόβον, καὶ κατασείσας αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δείξας τὸ ναυάγιον, ὃ μέλλουσιν ὑπομένειν, πάλιν, εὐθέως ἀνοίγει αὐτοῖς τῆς χάριτος τὸν λιμένα· ὃ πανταχοῦ

χ. ἐλευθέρου

ἴσ. ἐπαγομένων

ἴσ. τόπῳ

ἴσ. λοιπὸν, ἢ μὲ κύριος ὁ νόμος.

χ. ἐπικειμένων

πανταχοῦ ποιεῖ, ἀνάλωτάτην τε καὶ ἀσφαλεστάτην ἐντεῦθεν ἀποφαίνων τὴν σωτηρίαν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων·

5 Ἡμεῖς γὰρ διὰ πίστεως ἐν πνεύματι ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.

Οὐδενὸς ἐκείνων τῶν νομίμων δεόμεθα, φησίν. ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις ἡμῖν πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθά.

6 Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἐστιν, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ὁρᾷς πῶς λοιπὸν μετὰ πλείονος ἀποδύεται παρρησίας; ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα περιεργαζέσθω, φησί. καὶ μὴν ἔλεγεν, ὅτι βλαβερὸν ἡ περιτομή· πῶς οὖν ἀδιάφορον αὐτὸ τίθησιν; ἀδιάφορον ἐπὶ τῶν ἤδη πρὸ τῆς πίστεως ἐσχηκότων, οὐκ ἐπὶ τῶν μετὰ τὴν πίστιν περιτεμνομένων. ὅρα δὲ ποῦ αὐτὴν ἐξέβαλε, μετὰ ἀκροβυστίας στήσας αὐτήν. τὸ γὰρ ποιοῦν τὴν διαφορὰν, ἡ πίστις ἐστίν. ὥσπερ οὖν ἂν ἀθλητάς τις καταλέγῃ, ἄν τε γρυποὺς, ἄν τε σιμοὺς, ἄν τε μέλανας, ἄν τε λευκοὺς, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὴν δοκιμασίαν ταῦτα, ἀλλ' ἵνα ἰσχυροὶ καὶ ἐπιστήμονες ὦσι μόνον τοῦτο δεῖ ζητεῖν· οὕτω καὶ τοὺς μέλλοντας ἀπογράφεσθαι εἰς τὴν καινὴν διαθήκην, οὐδὲν βλάπτει τὰ σωματικὰ ταῦτα ἅπαντα, ὥσπερ οὖν οὔτε ὀνίνησιν, ἂν προσῇ. τί δέ ἐστι, δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη; μεγάλην ἐνταῦθα πληγὴν αὐτοὺς ἔπληξεν, ἐμφαίνων ὅτι ἐκ τοῦ τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην μὴ ῥιζωθῆναι αὕτη ἡ παρείσδυσις γέγονεν. οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι ἐστὶ τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μεῖναι ἀγαπῶντας. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, εἰ ἠγαπᾶτε τὸν Χριστὸν ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἂν ηὐτομολήσατε πρὸς τὴν δουλείαν, οὐκ ἂν τὸν ἐξαγοράσαντα ὑμᾶς ἀφήκατε, οὐκ ἂν ὑβρίσατε τὸν ἐλευθερώσαντα. αἰνίττεται δὲ ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτοῖς, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, εἰ ἀγάπην εἶχον πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐτόλμησαν ταῦτα ποιεῖν. βούλεται δὲ καὶ τὸν βίον αὐτοῖς διορθοῦν ἀπὸ τοῦ ῥήματος τούτου.

7 Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψεν; Οὐκ ἐρωτῶντός ἐστι τοῦτο, ἀλλ' ἀποροῦντος καὶ ὀλοφυρομένου, πῶς ὁ τοσοῦτος ἐνεκόπη δρόμος, τίς ὁ τοσοῦτον ἰσχύσας. Οἱ πάντων ἀνώτεροι καὶ ἐν τάξει διδασκάλων ὄντες, οὐδὲ ἐν τάξει μαθητῶν ἐμείνατε. τί γέγονε; τίς τοσοῦτον ἴσχυσε; ταῦτα ἀποροῦντός ἐστι καὶ θρηνοῦντος μᾶλλον, ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγε, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν;

8 Ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς. Οὐκ ἐπὶ τούτοις ἐκάλεσεν ὑμᾶς ὁ καλῶν, ὥστε οὕτω σαλεύεσθαι· οὐ ταῦτα ἐνομοθέτησεν, ὥστε Ἰουδαΐζειν. Εἶτα ἵνα μή τις λέγῃ, τί οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις καὶ δεινοῖς τῷ λόγῳ; μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου ἐφυλάξαμεν μόνον, καὶ τοσαῦτα θορυβεῖς; ἄκουσον πῶς φοβεῖ οὐκ ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μελλόντων, λέγων οὕτω·

9 Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. Οὕτω καὶ ὑμᾶς ἰσχύει, φησὶ, τὸ μικρὸν τοῦτο σφάλμα, μὴ διορθωθὲν, καὶ εἰς τέλειον Ἰουδαϊσμὸν ἀγαγεῖν, ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ φύραμα.

10 Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Χριστῷ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε.

Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ φρονεῖτε, ἀλλ', οὐ φρονήσετε, τουτέστιν, ὅτι διορθώσεσθε. πόθεν οἶδας τοῦτο; οὐκ εἶπεν, οἶδα, ἀλλὰ, πιστεύω τῷ Θεῷ, φησι, καὶ τὴν ἐκείνου καλῶ συμμαχίαν πρὸς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν θαρρῶν. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ἀλλ', ἐν Κυρίῳ. πανταχοῦ γὰρ μετ' ἐγκωμίων πλέκει τὰς κατηγορίας, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· οἶδα τοὺς ἐμοὺς μαθητὰς, οἶδα τὸ ὑμῶν εὐδιόρθωτον· θαρρῶ τοῦτο μὲν, διὰ τὸν Κύριον τὸν οὐκ ἐῶντα ἀπολέσθαι οὐδὲ τὸ τυχόν· τοῦτο δὲ, δι' ὑμᾶς τοὺς δυναμένους ταχέως ἑαυτοὺς διανακλήσασθαι. ἅμα δὲ καὶ προτρέπει καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν σπουδὴν εἰσενεγκεῖν, ὡς οὐκ ἐνὸν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, ἂν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται.

Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς, βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ. Ἑκατέρωθεν αὐτοὺς ἀλείφει, καὶ ἐξ ὧν παρεθάρρυνε, καὶ ἐξ ὧν ἐκείνοις ἐπηρεάσατο, ἢ προσεφήτευσε. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς οὐδαμοῦ ὄνομα τίθησι τῶν ἐπιβουλευόντων, ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἐπειδὴ ὑμεῖς οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, διὰ τοῦτο οἱ τῆς ἀπάτης αἴτιοι ἀπηλλαγμένοι τῆς κολάσεώς εἰσιν· ἀλλὰ δώσουσι δίκην. οὐδὲ γὰρ προσῆκον τὴν ἑτέρων σπουδὴν τῆς ἄλλων κακοηθείας γενέσθαι παραμυθίαν. γέγονε δὲ τοῦτο, ἵνα μὴ καὶ ἑτέροις πάλιν ἐπιθῶνται. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, οἱ ταράσσοντες, ἀλλὰ καὶ ἐπῆρε τὸν λόγον εἰπών, ὅστις ἂν ᾖ.

11 Ἐγὼ δέ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύττω, τί ἔτι διώκομαι;

Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν ὡς πολλαχοῦ Ἰουδαΐζοντα, καὶ ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὅρα πῶς καθαροὺς ἐνεδύσατο, μάρτυρας αὐτοὺς καλῶν. οἴδατε γάρ, φησι, καὶ ὑμεῖς, ὅτι τῶν διωγμῶν μου πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κελεύω ἀπέχεσθαι τοῦ νόμου. εἰ δὲ περιτομὴν κηρύττω, τί ἔτι διώκομαι; οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἔγκλημα ἔχουσί μοι οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο μόνον. καὶ γὰρ εἰ συνεχώρουν αὐτοῖς μετὰ τῶν πατρῴων ἐθῶν πιστεύειν, οὐκ ἂν οὔτε οἱ πιστεύσαντες, οὔτε οἱ ἀπιστήσαντες ἐπεβούλευσαν, τῷ μηδὲν τῶν οἰκείων παρασαλεύεσθαι. τί οὖν; οὐκ ἐκήρυξε περιτομήν; οὐ περιέτεμε τὸν Τιμόθεον; περιέτεμε μέν. πῶς οὖν φησιν, οὐ κηρύττω; καὶ ἐνταῦθα αὐτοῦ μάθε τὴν ἀκρίβειαν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι περιτομὴν οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλά, οὐ κηρύττω, τουτέστιν, οὐχ οὕτω κελεύω πιστεύειν. μὴ γὰρ εἰς δόγματος λάβῃς βεβαίωσιν. περιέτεμον μὲν γάρ, οὐκ ἐκήρυξα δὲ περιτομήν.

ἴσ. καθαρῶς ἀπεδύσατο

Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ. Τουτέστι, τὸ ἐμπόδιον, τὸ κώλυμα ἀνῄρηται, εἰ τοῦτό ἐστιν ὅ φατε. οὐδὲ γὰρ οὕτως ὁ σταυρὸς ἦν σκάνδαλον τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς τό, μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς πατρῴοις νόμοις. καὶ γὰρ τὸν Στέφανον προσενεγκόντες, οὐκ εἶπον, ὅτι οὗτος τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖ, ἀλλ' ὅτι κατὰ τοῦ τόπου καὶ τοῦ νόμου λέγει τοῦ ἁγίου. καὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦτο ἐνεκάλουν, ὅτι τὸν νόμον παραλύει. διό φησιν ὁ Παῦλος, εἰ συγκεχώρηται περιτέμνεσθαι, λέλυται ἡ φιλονεικία ἡ πρὸς ὑμᾶς· οὐδεμία λοιπὸν ἔχθρα μένει πρὸς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα. εἰ δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν φονῶσι καθ' ἡμῶν, πῶς τοῦτο ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν; ἐμοὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἐπέθεντο, ὅτι εἰσήνεγκα ἀκρόβυστον εἰς τὸν ναόν. ἆρ' οὖν οὕτως ἀνόητός εἰμι, φησίν, ὡς συγκεχωρημένης περιτομῆς, εἰκῇ καὶ μάτην τοσαύτην ἀναδέξασθαι βλάβην; τοσοῦτον σκάνδαλον θεῖναι τῷ σταυρῷ; ὁρᾶτε γὰρ ὅτι δι' οὐδὲν ἡμῖν πολεμοῦσιν οὕτως, ὡς διὰ τὴν περιτομήν. οὕτως οὖν ἀνόητός εἰμι, ὡς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι, καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους; σταυροῦ δὲ σκάνδαλον ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ σταυροῦ λόγος τοῦτο ἐπέταττε, καὶ τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ σκανδαλίζον Ἰουδαίους, καὶ κωλύον τὸν σταυρὸν ἀναδέξασθαι, τὸ κελεύεσθαι τῶν πατρῴων ἀφίστασθαι ἐθῶν.

γ. σκανδαλίζον τοὺς Ἰουδαίους.

ἴσ. πῶς οὖν

γ. καταδέξασθαι

12 Ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. Ὅρα πῶς ἐστι πικρὸς ἐνταῦθα κατὰ τῶν ἠπατηκότων. παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοὺς ἠπατημένους τὴν κατηγορίαν ἔτρεψεν, ἀνοήτους καλῶν, καὶ ἅπαξ, καὶ δεύτερον· ἐπειδὴ δὲ καλῶς αὐτοὺς ἐπαίδευσε καὶ διώρθωσε, πρὸς τοὺς ἠπατηκότας τρέπεται λοιπόν. δεῖ δὲ ἡμᾶς συνιδεῖν καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῦ τὴν σοφίαν, πῶς τούτους μέν, ὡς παῖδας οἰκείους, καὶ δυναμένους λαβεῖν διόρθωσιν, νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει· τοὺς δὲ ἠπατηκότας, ὡς ἀλλοτρίους καὶ ἀνίατα νοσοῦντας, ἐκκόπτει· τοῦτο μὲν λέγων, βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ, τοῦτο δὲ ἐπαρώμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων, ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. καὶ καλῶς εἶπεν, ἀναστατοῦντες. τὴν γὰρ οἰκείαν πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν συγγένειαν ἀφέντες τὴν ἄνω, τὴν ἀλλοτρίαν καὶ ξένην μεταδιώκειν ἠνάγκασαν, ἀπὸ μὲν τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐκβάλλοντες, βιαζόμενοι δὲ καθάπερ αἰχμαλώτους καὶ μετανάστας πλανᾶσθαι.

διόπερ

διόπερ αὐτοῖς ἐπαρᾶται. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδέν μοι μέλει περὶ ἐκείνων. Αἱρετικὸν γὰρ (Τιτ. γ. ι.)
ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ. εἰ βούλονται, μὴ περιτεμνέ-
(γρ. ἀποκοπτέσθωσαν.) σθωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ περικοπτέσθωσαν. ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τολμῶντες ἀποκόπτειν ἑ-
αυτοὺς, καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἐπισπώμενοι ἀρὰν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν διαβάλλοντες, καὶ τοῖς
5 Μανιχαίοις συμπράττοντες; ἐκεῖνοι μὲν γὰρ φασι τὸ σῶμα ἐπίβουλον εἶναι, καὶ ὕλης τῆς πο-
(γρ. τόπον) νηρᾶς· οὗτοι δὲ διὰ τῶν ἔργων τοῖς χαλεποῖς δόγμασι τούτοις διδόασιν ἀφορμήν. ὡς γὰρ
ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον ἀποκόπτουσι τὸ μέλος. οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὀφθαλμοὺς πη-
ρῶσαι ἐχρῆν. διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψυχὴν κάτεισιν ἡ ἐπιθυμία· ἀλλὰ
οὔτε ὀφθαλμὸς, οὔτε τι ἄλλο μέλος αἴτιον, ἀλλ' ἡ πονηρὰ προαίρεσις μόνον. εἰ δὲ οὐκ
10 αἰσχύνῃ, διὰ τί μὴ καὶ γλῶτταν διὰ τὴν βλασφημίαν, καὶ χεῖρας διὰ τὴν ἁρπαγὴν, καὶ πόδας διὰ
(γρ. καταπωλουμένη) τοὺς ἐπὶ πονηρίαν δρόμους, καὶ πάν, ὡς εἰπεῖν, τὸ σῶμα κατακόπτεις; καὶ γὰρ ἀκοὴ καταυλουμένη
πολλάκις κατεμάλαξε τὴν ψυχὴν, καὶ ῥῖνες ὀσμὴν ἡδεῖαν δεξάμεναι κατεγοήτευσαν τὴν
διάνοιαν, καὶ πρὸς ἡδονὴν ἐξεβάκχευσαν. οὐκοῦν πάντα περικόψωμεν, καὶ ὦτα, καὶ χεῖ-
ρας, καὶ ῥῖνας. ἀλλ' ἐσχάτης ταῦτα παρανομίας, καὶ σατανικῆς παραπληξίας. δέον γὰρ
15 διορθῶσαι μόνον τὴν ἄτακτον τῆς ψυχῆς ὁρμὴν, ὡς τοῦ τεχνίτου διαμαρτάνοντος, τὸ ὄργα-
νον συντρίβειν ἀνέπεισεν ὁ πονηρὸς δαίμων καὶ φόνοις χαίρων διηνεκῶς. πῶς οὖν, τοῦ σώ-
ματος πιαινομένου, φησὶν, ἐκχεῖται ἐπιθυμία; ἰδοὺ πάλιν τὸ ἁμάρτημα τῆς ψυχῆς. τὸ γὰρ
πιαίνειν τὴν σάρκα, οὐ τῆς σαρκός ἐστιν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. εἰ γὰρ βούλοιτο κατατήκειν,
αὐτὴ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔχει. σὺ δὲ παραπλήσιον ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ὁρῶν τινα πῦρ
20 καίοντα, καὶ ἐπιτιθέντα ξύλα, καὶ οἰκίαν ἐμπιπρῶντα, ἀφεὶς τὸν ἅψαντα τὴν πυρὰν, ἐγκα-
λέσειε τῇ πυρᾷ, ὅτι πολλῶν ἐπιλαβομένη ξύλων εἰς ὕψος ἤρθη· ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ ἔγκλη-
μα τοῦ πυρὸς, ἀλλὰ τοῦ ἅψαντος τὸ πῦρ. τοῦτο γὰρ πρὸς ἑψήσεις, πρὸς φωτισμὸν, πρὸς
ἄλλας τοιαύτας ἐδόθη διακονίας, οὐχ ἵνα καίῃ τὰς οἰκίας. ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐπιθυμία εἰς
(γρ. ἀσελγείας.) παιδοποιΐαν καὶ βίου σύστασιν, οὐ πρὸς μοιχείαν, καὶ πορνείαν, καὶ ἀσέλγειαν· ἵνα πατὴρ γέ-
25 νῃ, οὐχ ἵνα μοιχὸς· ἵνα νομίμως ὁμιλήσῃς γυναικὶ, οὐχ ἵνα παρανόμως διαφθείρῃς· ἵνα
καταλίπῃς σπέρμα, οὐχ ἵνα τὸ ἑτέρου λυμήνῃ. τὸ γὰρ μοιχεύειν, οὐ τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶ
(γρ. ἐπιθυμεῖ) τῆς φυσικῆς, ἀλλὰ τῆς ὕβρεως τῆς παρὰ φύσιν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον,
οὐ τοιάνδε μίξιν. ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς εἴρηται νῦν, ἀλλὰ προαναχρουόμεθά τι-
νας ἀγῶνας, καὶ προακροβολιζόμεθα πρὸς τοὺς λέγοντας τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργί-
30 αν πονηρὰν εἶναι, καὶ τῆς μὲν ψυχῆς τὴν ῥαθυμίαν ἐῶντας, κατὰ δὲ τοῦ σώματος μαινο-
μένους, καὶ τὴν σάρκα ἡμῶν διαβάλλοντας, περὶ ὧν καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἀπόστολος Παῦλος δια-
λέγεται, οὐ τῆς σαρκὸς κατηγορῶν, ἀλλὰ τῶν διαβολικῶν λογισμῶν.

13 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀ-
(γρ. ἐκβαίνειν) φορμὴν τῇ σαρκί. Ἐνταῦθα λοιπὸν δοκεῖ μὲν εἰς τὸν ἠθικὸν ἐμβαίνειν λόγον, παθὼν δέ
35 τι καινὸν, καὶ ὅπερ οὐδὲ ἐν μιᾷ τῶν ἄλλων ἔπαθεν ἐπιστολῶν. πάσας γὰρ διαλαμβάνων εἰς
μέρη δύο, καὶ τὰ μὲν πρότερα περὶ δογμάτων, τὰ δὲ ἔσχατα περὶ βίου διαλεγόμενος, ἐνταῦθ' εἰς
τὸν ἠθικὸν ἐμπεσὼν λόγον, πάλιν ἀναμίγνυσι τὸ δογματικόν. καὶ γὰρ τοῦτ' ἐκείνου πάλιν ἔχεται
ἐν τῇ πρὸς Μανιχαίους μάχῃ. τί δέ ἐστι, μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν τῇ σαρκὶ εἰς ἀφορ-
μήν; ἀπήλλαξεν ὑμᾶς, φησιν, ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, κυρίους ἀφῆκε τοῦ πράτ-
40 τειν ὅ,τι βούλεσθε, οὐχ ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ πρὸς κακίαν χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα μείζονος λάβωμεν
μισθοῦ πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἀνιόντες. ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας
(ἵν' εἴπῃ, τὴν χάριν) καλεῖ τὸν νόμον, καὶ * * * κατάρας ἀπαλλαγὴν, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο κελεύει
τοῦ νόμου ἀποστῆναι, ἵνα ἐξῇ παρανόμως ζῆν, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων, οὐχ ἵνα
παράνομος γένηται ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ τὸν νόμον ἡ φιλοσοφία. ἐλύθη γὰρ τοῦ νόμου

τὰ

τὰ δεσμά· καὶ ἐγὼ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ταπεινότεροι, ἀλλ᾽ ἵνα ὑψηλότεροι γενώμεθα. καὶ γὰρ ὁ πορνεύων, καὶ ὁ παρθενεύων, ἀμφότεροι τοῦ νόμου τὰ μέτρα ἐξέβησαν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον κατενεχθείς, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπαρθείς· ὁ μὲν παραβάς, ὁ δὲ ὑπερβὰς τὸν νόμον. τοῦτ᾽ οὖν φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι ἔλυσε τὸν ζυγὸν ἀφ᾽ ὑμῶν, οὐχ ἵνα σκιρτήσητε, οὐδὲ ἵνα λακτίσητε, ἀλλ᾽ ἵνα χωρὶς ζυγοῦ βαδίζητε εὔρυθμα. Εἶτα καὶ δείκνυσι τρόπον, δι᾽ οὗ ῥᾳδίως ἂν τὸ τοιοῦτον κατορθωθείη. τίς οὖν ὁ τρόπος;

Διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις, φησί. Πάλιν ἐνταῦθα αἰνίττεται ὅτι φιλονεικία, καὶ στάσις, καὶ φιλαρχία, καὶ ἀπόνοια, ταύτης τῆς πλάνης αἴτιαι αὐτοῖς ἐγένοντο. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι δουλεύετε ἀλλήλοις, ἔδειξεν ὅτι ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφου τοῦτο ἔλαβεν ἀρχὴν τὸ κακὸν· διὸ κατάλληλον ἐπεισάγει φάρμακον. ἐπειδὴ γὰρ ἀλλήλων ἄρχειν βουλόμενοι διεσχίσθητε, δουλεύσατε ἀλλήλοις· οὕτω γὰρ συναχθήσεσθε πάλιν. ἀλλὰ φανερῶς μὲν οὐ λέγει τὸ ἁμάρτημα, φανερῶς δὲ τίθησι τὴν διόρθωσιν, ἵνα δι᾽ αὐτῆς κἀκεῖνο μάθωσιν· ὡς ἂν εἴ τις πρὸς ἀσελγαίνοντα, ὅτι μὲν ἀσελγαίνει, μὴ λέγοι, παραινοῖ δὲ συνεχῶς σωφρονεῖν. ὁ γὰρ ἀγαπῶν, ὡς χρή, τὸν πλησίον, οὐ παραιτεῖται δουλεύειν αὐτῷ παντὸς δούλου ταπεινότερον. καθάπερ γὰρ πῦρ ὁμιλῆσαν κηρῷ, μαλάσσει ῥᾳδίως αὐτόν· οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης θερμότης πάντα τῦφον καὶ ἀπόνοιαν πυρὸς σφοδρότερον διαλύει. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, ἁπλῶς, ἀλλὰ, δουλεύετε, τὴν ἐπιτεταμένην δηλῶν φιλίαν. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ νόμου τὸν ζυγὸν ἀνεῖλεν, ἵνα μὴ ἀποσκιρτήσωσιν, ἕτερον αὐτοῖς ἐπιτίθησι ζυγὸν τὸν τῆς ἀγάπης, ἰσχυρότερον μὲν ἐκείνου, κουφότερον δὲ καὶ ἡδίω πολλῷ. Εἶτα δεικνὺς αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα, φησίν·

14 Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς ἑαυτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τὸν νόμον ἔστρεφον, εἰ βούλει αὐτόν, φησι, πληρῶσαι, μὴ περιτέμνου· οὐ γὰρ ἐν τῇ περιτομῇ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀγάπῃ πληροῦται. ὅρα τῆς ὀδύνης πῶς οὐκ ἐπιλανθάνεται τῆς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ ποιοῦν κινεῖ συνεχῶς, καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν ἐξελθὼν λόγον.

15 Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.

Οὐκ ἀποφαίνεται, ἵνα μὴ βαρήσῃ, ἀλλ᾽ οἶδε μὲν αὐτὸ γινόμενον, λέγει δὲ αὐτὸ μετ᾽ ἀμφιβολίας. οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἀλλήλους δάκνετε, καὶ τὸ ἑξῆς ὁμοίως. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ πάλιν ἀπεφήνατο, ὅτι ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε, ὅπερ ἐστὶ φοβοῦντος καὶ ἀσφαλιζομένου, οὐ καταδικάζοντος. καὶ ταῖς λέξεσι δὲ ἐμφαντικῶς ἐχρήσατο. οὐ γὰρ εἶπε, δάκνετε, μόνον, ὅπερ ἐστὶ θυμουμένου, ἀλλὰ καὶ κατεσθίετε, ὅπερ ἐστὶν ἐμμένοντος τῇ πονηρίᾳ. ὁ μὲν γὰρ δάκνων, ὀργῆς ἐπλήρωσε πάθος· ὁ δὲ κατεσθίων, θηριωδίας ἐσχάτης παρέσχεν ἀπόδειξιν. δήγματα δὲ καὶ βρώσεις, οὐ τὰς σωματικάς φησιν, ἀλλὰ τὰς πολὺ χαλεπωτέρας. οὐ γὰρ οὕτως ὁ ἀνθρωπίνης ἀπογευσάμενος σαρκὸς ἔβλαψεν, ὡς ὁ δήγματα εἰς τὴν ψυχὴν πηγνύς. ὅσον γὰρ ψυχὴ τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτον χαλεπωτέρα ἡ ταύτης βλάβη. Βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀδικοῦντες, καὶ ἐπιβουλεύοντες, ὡς ἄλλους ἀναλίσκοντες, ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται, διὰ τοῦτό φησι, σκοπεῖτε μὴ εἰς ὑμᾶς τὸ πρᾶγμα περιτραπῇ. ἡ γὰρ διάστασις καὶ ἡ μάχη, φθοροποιὸν καὶ ἀναλωτικὸν καὶ τῶν δεχομένων αὐτὴν, καὶ τῶν εἰσαγόντων, καὶ σητὸς μᾶλλον ἅπαντα διατρώγει.

16 Λέγω δὲ, πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέραν δείκνυσιν ὁδὸν εὔκολον ποιοῦσαν τὴν ἀρετὴν, καὶ κατορθοῦσαν τὰ εἰρημένα, ὁδὸν τίκτουσαν ἀγάπην, καὶ σφιγγομένην ὑπὸ τῆς ἀγάπης. οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ἀγαπητικοὺς ποιεῖ, ὡς τὸ πνευματικοὺς εἶναι· καὶ οὐδὲν οὕτω πείθει παραμένειν ἡμῖν

τὸ

τὸ πνεῦμα, ὡς ἡ τῆς ἀγάπης ἰσχύς. διό φησι, πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὸ ποιοῦν τὴν νόσον, λέγει καὶ τὸ τὴν ὑγείαν χαριζόμενον φάρμακον. ποῖον δὲ τοῦτό ἐστι, καὶ τίς ἡ δύναμις τῶν εἰρημένων καλῶν, ἢ τὸ πνεύματι ζῆν; διό φησι· Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

[margin: ἴσως ἀντὶ τοῦ ἢ τὸ πνεύματι]

17 Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. Ἐνταῦθα δὲ ἐπιτίθενταί τινες λέγοντες, ὅτι διεῖλεν εἰς δύο τὸν ἄνθρωπον ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ ἐξ ἐναντίας οὐσίας κατεσκευασμένον εἰσάγων, καὶ μάχην τῷ σώματι πρὸς τὴν ψυχὴν δεικνὺς οὖσαν. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. σάρκα γὰρ ἐνταῦθα, οὐ τὸ σῶμα καλεῖ. εἰ γὰρ τοῦτό φησι, πῶς ἔχει λόγον τὸ ἑξῆς εἰρημένον; ἐπιθυμεῖ γάρ, φησι, κατὰ τοῦ πνεύματος. καὶ μὴν τοῦτο οὐ τῶν κινούντων, ἀλλὰ τῶν κινουμένων ἐστὶν, οὐ τῶν ἐνεργούντων, ἀλλὰ τῶν ἐνεργουμένων. πῶς οὖν ἐπιθυμεῖ; ἡ γὰρ ἐπιθυμία οὐ σαρκὸς, ἀλλὰ ψυχῆς. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι, Κατεπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου. καὶ, Τί ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ ποιήσω σοι; καὶ, Μὴ πορεύου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ψυχῆς σου. καὶ πάλιν, Οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου. πῶς οὖν Παῦλός φησιν, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος; οἶδε σάρκα καλεῖν, οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, ὡς ὅταν λέγῃ, Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι. καὶ πάλιν, Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. τί οὖν, ἀνελεῖν δεῖ τὴν σάρκα; αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα λέγων, οὐ σάρκα περιέκειτο; οὐ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ταῦτα τὰ διδάγματα. ἐκεῖνος γὰρ ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς. τί οὖν φησι; σάρκα ἐνταῦθα τὸν λογισμὸν καλεῖ τὸν γεώδη, τὸν ῥᾴθυμον καὶ ἠμελημένον. τοῦτο δὲ οὐ σώματος κατηγορία, ἀλλὰ ῥᾳθύμου ψυχῆς ἔγκλημα. ὄργανον γάρ ἐστιν ἡ σάρξ, τὸ δὲ ὄργανον οὐδεὶς ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ, ἀλλὰ τὸν τὸ ὄργανον κακῶς μεταχειριζόμενον. καὶ γὰρ οὐ τὸν σίδηρον, ἀλλὰ τὸν ἀνδροφόνον καὶ μισοῦμεν, καὶ κολάζομεν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο, φησί, κατηγορία τοῦ σώματος, τὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι καλεῖσθαι. ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ μὲν ἐλάττονα εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, καὶ αὐτὴν δὲ καλήν. τὸ γὰρ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, καὶ αὐτὸ καλόν· τὸ δὲ κακὸν, οὐκ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐναντίον. σὺ δέ, εἴ μοι ἔχεις δεῖξαι ἀπὸ τοῦ σώματος κατασκευαζομένην τὴν κακίαν, κατηγόρει τῆς σαρκός· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὥρα σοι καὶ τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν. καὶ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται, ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος, καὶ πνεύματα πονηρίας λέγεται, τὰ τῶν δαιμόνων πλήθη. τῷ δὲ τῆς σαρκὸς ὀνόματι πάλιν καὶ τὰ μυστήρια καλεῖν εἴωθεν ἡ γραφή, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἅπασαν, σῶμα λέγουσα εἶναι τοῦ Χριστοῦ. εἰ δὲ βούλει καὶ κατορθώματα καλεῖν τὰ δι' αὐτῆς γινόμενα, στέρησον τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἔρημον ὄψει τὴν ψυχὴν γνώσεως ἁπάσης, καὶ οὐδὲν εἰδυῖαν ὧν οἶδεν. εἰ γὰρ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοουμένη καθορᾶται, πῶς ἂν ἴδοιμεν χωρὶς ὀφθαλμῶν; εἰ δὲ καὶ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, πῶς ἀκουσόμεθα χωρὶς ὤτων; καὶ τὸ κηρύξαι δὲ καὶ τὸ περιελθεῖν, διὰ γλώττης καὶ ποδῶν. πῶς γὰρ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καὶ τὸ γράψαι, διὰ χειρῶν. ὁρᾷς ὅτι μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐστιν αἰτία τῆς σαρκὸς ἡ διακονία; εἰ δὲ λέγει, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, περὶ δύο φησὶ λογισμῶν. οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, οὐχ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ ταῦτα ἀντίκειται, ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά, ὡς τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, ὡς τὸ σκότος τοῦ φωτός. εἰ δὲ ἐπιμελεῖται σώματος ψυχή, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖ πρόνοιαν, καὶ μυρία πάσχει, ὥστε αὐτὸ μὴ καταλιπεῖν, καὶ ἀπορρηγνυμένη κωλύει, καὶ τὸ σῶμα αὐτῇ διακονεῖται, καὶ πολλὴν εἰσάγει γνῶσιν αὐτῇ, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνης ἐνέργειαν τοῦτο κατεσκεύασται, πῶς ἂν ἐναντία ταῦτα εἴη καὶ μαχόμενα ἀλλήλοις; ἐγὼ γὰρ

[margin: Ψαλμ. πγ. β. — α. Βασ. κ. δ. — Σειρ. ιη. λ. — Ψαλμ. μα. α. — Ρωμ. η. θ. καὶ η. — γρ. δόγματα. — α. Κορ. β. ιδ.]

οὐ

οὐ μόνον οὐκ ἐναντία, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ὁμονοοῦντα, καὶ ἀλλήλων ἀντεχόμενα διὰ τῶν
ἔργων ὁρῶ. οὐ τοίνυν περὶ τούτων, φησὶν, ὅτι ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἀλλὰ λογισμῶν πονηρῶν,
καὶ ἀγαθῶν μᾶλλον εἰσάγει. τὸ γὰρ θέλειν, καὶ μὴ θέλειν, τῆς ψυχῆς. διὰ τοῦτό φησι, ταῦ-
τα δὲ ἀντίκειται, ἵνα μὴ συγχωρῇς τῇ ψυχῇ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς ταῖς πο-
νηραῖς. καθάπερ γάρ τις παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος φοβερῶν, ταῦτα ἐφθέγξατο.

18 Εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. Ποία αὕτη ἀκολουθία; μεγί-
στη μὲν καὶ σαφής. ὁ γὰρ πνεῦμα ἔχων, ὡς χρή, σβέννυσι διὰ τούτου πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν·
ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγεὶς, οὐ δεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοηθείας, ὑψηλότερος πολλῷ τῆς ἐκείνου
παραγγελίας γενόμενος. ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πῶς δεῖται ἀκούειν, οὐ φονεύσεις; ὁ μὴ βλέ-
πων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρήζει τοῦ παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; τίς γὰρ διαλέ-
γεται περὶ τοῦ καρποῦ τῆς κακίας τῷ τὴν ῥίζαν αὐτὴν ἀνασπάσαντι; ῥίζα γὰρ φόνου θυ-
μὸς, καὶ μοιχείας ἡ περίεργος θεωρία τῶν ὄψεων. διὰ τοῦτό φησιν, εἰ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ
ἐστὲ ὑπὸ νόμον. ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐγκώμιον τοῦ νόμου εἰρηκέναι μέγα καὶ θαυμαστόν.
εἰ δὲ ἐν τάξει τοῦ πνεύματος ὁ νόμος ἦν κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸ τῆς τοῦ πνεύματος
ἐπιφοιτήσεως, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐναπομένειν χρὴ τῷ παιδαγωγῷ. τότε μὲν εἰκότως ὑ-
πὸ νόμον ἦμεν, ἵνα τῷ δέει κολάζωμεν τὰς ἐπιθυμίας, οὔπω τοῦ πνεύματος φανέντος· νῦν
δὲ τῆς χάριτος δεδομένης τῆς οὐ κελευούσης μόνον αὐτῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μαραινούσης
αὐτὰς, καὶ πρὸς μείζονα πολιτείαν ἀναγούσης, τίς χρεία νόμου; τῷ γὰρ οἴκοθεν κατορθοῦν-
τι τὰ μείζω, ποῦ χρεία παιδαγωγοῦ; οὐδὲ γὰρ γραμματιστοῦ τις δεῖται φιλόσοφος ὤν. τί
τοίνυν ἑαυτοὺς ἐξευτελίζετε, τῷ πνεύματι πρότερον ἑαυτοὺς ἐκδόντες, καὶ νῦν προσκαθή-
μενοι τῷ νόμῳ;

19 Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία,
ἀσέλγεια,

20 Φαρμακεία, εἰδωλολατρεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐρίθειαι, διχοστα-
σίαι, αἱρέσεις,

21 Φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς προεῖ-
πον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ τῆς σαρκός σου κατήγορος, εἰπέ μοι, καὶ νομίζων ὡς περὶ ἔχθρας καὶ
πολεμίας ταῦτα εἰρῆσθαι (ἔστω γὰρ ἡ μοιχεία καὶ ἡ πορνεία τῆς σαρκὸς καθ' ὑμᾶς) αἱ ἔ-
χθραι, καὶ αἱ ἔρεις, καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ αἱ ἐρίθειαι, καὶ αἱ αἱρέσεις, καὶ αἱ φαρμακεῖαι (προαιρέσεως γὰρ
ταῦτα διεφθαρμένης μόνον, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα) πῶς ἂν εἶεν σαρκός; ὁρᾷς ὅτι οὐ φησὶ τὴν
σάρκα ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν γεώδη λογισμὸν, καὶ χαμαὶ συρόμενον; διὸ καὶ φοβερὰ λέγων, ὅτι
οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. εἰ δὲ φύσεως ταῦτα
πονηρᾶς, καὶ οὐ προαιρέσεως μοχθηρᾶς, περιττῶς εἶπε, πράσσουσιν, ἀλλὰ, πάσχουσι. τίνος
δ' ἕνεκεν καὶ βασιλείας ἐκπίπτουσιν; οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν φύσει, ἀλλὰ τῶν ἐν προαιρέσει καὶ οἱ
στέφανοι καὶ αἱ κολάσεις. διὸ καὶ ταῦτα ἠπείλησεν ὁ Παῦλος.

22 Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Οὐκ εἶπε, τὰ ἔρ-
γα τοῦ πνεύματος, ἀλλ', ὁ καρπός. οὐκοῦν ἡ ψυχὴ περιττή; εἰ γὰρ περὶ σαρκὸς καὶ πνεύμα-
τος ὁ λόγος, ποῦ ἡ ψυχή; ἄρα περὶ ἀψύχων διαλέγεται; ὅταν γὰρ τὰ μὲν πονηρὰ τῆς σαρκὸς,
τὰ δὲ χρήσιμα τοῦ πνεύματος ᾖ, περιττὴ ἡ ψυχή. οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν,
ταύτης, καὶ περὶ αὐτῆς. καὶ ἐν μέσῳ κειμένης κακίας καὶ ἀρετῆς, ἂν μὲν εἰς δέον χρήσηται τῷ
σώματι, πνευματικὸν αὐτὸ κατειργάσατο· ἂν δὲ ἀποστῇ μὲν τοῦ πνεύματος, ἐκδῷ δὲ αὐ-
τὴν ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, γεωδεστέραν αὐτὴν κατεσκεύασεν. ὁρᾷς πανταχόθεν πῶς οὐ πε-
ρὶ οὐσίας αὐτῷ τῆς σαρκὸς νῦν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ προαιρέσεως μοχθηρᾶς, καὶ οὐ τοιαύτης;

Διὰ τί δὲ καρπὸν καλεῖ τοῦ πνεύματος; ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ ἔργα ἐξ ἡμῶν γίνεται μόνον, διὸ καὶ ἔργα καλεῖ· τὰ δὲ καλά, οὐ τῆς ἡμετέρας ἐπιμελείας δεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. εἶτα μέλλων αὐτὰ διηγεῖσθαι, τὴν ῥίζαν τίθησι πρῶτον τῶν ἀγαθῶν, οὕτω λέγων· Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοεργία, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. [ἀγαθωσύνη]

23 Κατὰ τῶν τοιούτων, οὐκ ἔστι νόμος. Τίς γὰρ ἂν ἐπιτάξειε τῷ πάντα ἔχοντι παρ' ἑαυτῷ, καὶ διδάσκαλον ἀπηρτισμένην τῆς φιλοσοφίας τὴν ἀγάπην; ὥσπερ γὰρ τῶν ἵππων οἱ ἄνετοι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττοντες, οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος· οὕτω καὶ ψυχὴ κατορθοῦσα τὴν ἀρετὴν ἀπὸ πνεύματος, οὐ δεῖται τοῦ νουθετοῦντος νόμου. πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸν νόμον θαυμαστικῶς ἐξέβαλεν, οὐχ ὡς φαῦλον, ἀλλ' ὡς ἐλάττονα τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ πνεύματος φιλοσοφίας.

24 Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, καὶ τίς ἐστι τοιοῦτος, δείκνυσιν ἐπὶ τῶν ἔργων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατορθοῦντας, σάρκα πάλιν ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν. οὐ γὰρ δὴ τὴν σάρκα ἀνεῖλον· ἐπεὶ πῶς ἔμελλον ζῆν; τὸ γὰρ ἐσταυρωμένον, νεκρόν ἐστι καὶ ἀνενέργητον, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν δηλοῖ. καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, κἂν ἐνοχλῶσι, κενὰ λυττῶσιν. ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τοῦ πνεύματος ἡ ἰσχύς, ἐκείνῳ ζῶμεν, ἐκείνῳ ἀρκούμεθα· ὃ καὶ αὐτὸς ἐπάγει λέγων· [γ. ώμεθα]

25 Ζῶμεν οὖν ἐν πνεύματι, καὶ πνεύματι στοιχῶμεν. Κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευόμενοι. τοῦτο γάρ ἐστι τό, στοιχῶμεν, τουτέστιν, ἀρκεσθῶμεν τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην. Εἶτα δεικνὺς ἐκείνους τοὺς ἐπεισάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοτιμίαν τοῦτο ποιοῦντας, φησί·

26 Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι (Ὁ πάντων ἐστὶν αἴτιον τῶν κακῶν) Ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. Ἀπὸ γὰρ κενοδοξίας ὁ φθόνος, καὶ ἀπὸ φθόνου τὰ μυρία ταῦτα κακά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ.

1 ΑΔΕΛΦΟΙ, ΕΑΝ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΦΘΗ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιτιμήσεως προσχήματι τὰ αὐτῶν ἐξεδίκουν πάθη, καὶ ἐδόκουν μὲν ἁμαρτημάτων ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, τὴν δὲ αὐτῶν φιλαρχίαν στῆσαι ἐβούλοντο, φησίν· ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῇ. οὐκ εἶπεν, ἐὰν πράξῃ, ἀλλ', ἐὰν προληφθῇ, τουτέστιν, ἐὰν συναρπαγῇ.

Ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον.

Οὐκ εἶπε, κολάζετε, οὐδέ, καταδικάζετε, ἀλλά, διορθοῦσθε. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι δεῖ τοῖς ὑποσκελιζομένοις, οὕτως ἐπήγαγεν· Ἐν πνεύματι πραότητος. Οὐκ εἶπεν, ἐν πραότητι, ἀλλ', ἐν πνεύματι πραότητος, δηλῶν ὅτι καὶ τῷ πνεύματι ταῦτα δοκεῖ, καὶ τὸ δύνασθαι μετ' ἐπιεικείας διορθοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας, χαρίσματός ἐστι πνευματικοῦ. Εἶτα, ἵνα μὴ ἐπαρθῇ ὁ διορθῶν ἕτερον, καὶ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φόβον ἔθηκεν, οὕτως εἰπών· Σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. Ὥσπερ γὰρ οἱ πλουτοῦντες ἐράνους τοῖς δεομένοις εἰσφέρουσιν, ἵν', εἴποτε καὶ αὐτοὶ περιπέσοιεν πενίᾳ, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς ποιεῖν χρή. διὸ καὶ φοβερὰν ἀνάγκην τίθησι, λέγων οὕτω· σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.

καὶ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἡμαρτηκότος, πρότερον μὲν εἰπών, ἐὰν καὶ προληφθῇ, δεύτερον δὲ τῆς πολλῆς ἀσθενείας ὄνομα, εἶτα ἵνα μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς, δαίμονος ἐπήρειαν μᾶλλον, ἢ ψυχῆς ῥαθυμίαν αἰτιώμενος.

2 Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττώματος εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκριβεῖς ἐξεταστὰς εἶναι τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων, ἀλλὰ καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίον ἐλαττώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ φέρηται παρ' ἑτέρων. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς, οὐ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἕδραν ἔχουσιν οἱ λίθοι, ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς γωνίαν ἐπιτήδειος, οὐκέτι δὲ πρὸς θεμελίους, ὁ δὲ πρὸς θεμελίους μέν, οὐκέτι δὲ πρὸς γωνίαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας. καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς δὲ τῆς ἡμετέρας τοῦτο αὐτὸ ἴδοι τις ἄν, ἀλλ' ὅμως θάτερον θάτερον ἀνέχεται, καὶ οὐ παρὰ πάντων πάντα ζητοῦμεν. ὁ γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ γινόμενος ἔρανος καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν συνίστησι. Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

Οὐκ εἶπε, πληρώσατε, ἀλλ', ἀναπληρώσατε, τουτέστι, κοινῇ πάντες πληρώσατε, δι' ὧν ἀλλήλους φέρετε· οἷον, ὁ δεῖνά ἐστιν ὀργίλος, σὺ δὲ ὑπνηλός· φέρε τοίνυν τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ τὴν σφοδράν, ἵνα καὶ αὐτός σου τὴν νωθείαν· καὶ οὕτως οὔτε ἐκεῖνος ἁμαρτήσεται ὑπὸ σοῦ βασταζόμενος, οὔτε σὺ πλημμελήσεις ἐν οἷς εἶ βαρύς, ἀνεχομένου σου τοῦ ἀδελφοῦ σου. οὕτω δὲ ἀλλήλοις χεῖρα ὀρέγοντες ἐν οἷς μέλλετε καταπίπτειν, δι' ἀλλήλων κοινῇ πληρώσατε τὸν νόμον, τὸ λεῖπον τῷ πλησίον ἀναπληροῦν ἕκαστος διὰ τῆς οἰκείας ὑπομονῆς. ἐὰν δὲ μὴ οὕτω ποιῆτε, ἀλλ' ἕκαστος ἐπεξιέναι μέλλῃ τοῖς τοῦ πλησίον, οὐδέποτε οὐδὲν τῶν δεόντων ἔσται ἡμῖν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι εἰ τὴν αὐτὴν τις ἀπαιτοίη παρὰ πάντων χρείαν, οὐδέποτε τὸ σῶμα στήσεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν πολὺς ἔσται πόλεμος, εἰ παρὰ πάντων πάντα "ἐπιζητοῦμεν.

γρ. ἐπιζητοίημεν.

3 Εἰ γάρ τις δοκεῖ εἶναί τι, μηδὲν ὤν, φρεναπατᾷ ἑαυτόν. Πάλιν ἐνταῦθα τὴν ἀπόνοιαν κατασκοπεῖ. ὁ γὰρ δοκῶν εἶναί τι, οὐδέν ἐστι, πρότερον τῆς εὐτελείας αὐτοῦ δεῖγμα ἐκφέρων τὴν τοιαύτην οἴησιν.

4 Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι δεῖ βίου ἐξεταστὰς εἶναι, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετ' ἀκριβείας δοκιμάζειν τὰ πεπραγμένα ἡμῖν. οἷον, ἐποίησάς τι καλόν; σκόπησον μήποτε διὰ κενοδοξίαν, μὴ δι' ἀνάγκην, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν, μὴ ὑποκρίσει, μὴ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἀνθρωπίνην. καθάπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρὸν πρὸ τοῦ χωνευτηρίου, ὅταν δὲ αὐτὸ παραδοθῇ τῷ πυρί, τότε ἀκριβῶς "διαδείκνυται, τοῦ νόθου παντὸς ἀπὸ τοῦ γνησίου χωριζομένου· οὕτω καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα, ὅταν μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν, τότε σαφῶς ἐκκαλυφθήσεται, καὶ πολλῶν ὀψόμεθα ἑαυτοὺς ὄντας ὑπευθύνους ἐγκλημάτων. Καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. Ταῦτα οὐ νομοθετῶν φησιν, ἀλλὰ συγκαταβαίνων· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ἄτοπον μὲν τὸ καυχᾶσθαι· εἰ δ' ἄρα βούλει, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ὁ Φαρισαῖος. ὁ γὰρ τοῦτο παιδευθείς, καὶ ἐκείνου ἀποστήσεται ταχέως. διὸ καὶ τοῦτο συνεχώρησεν, ἵνα τὸ ὅλον κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ. ὁ γὰρ συνεθισθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον καυχᾶσθαι, καὶ μὴ κατ' ἄλλων, ταχέως καὶ τοῦτο διορθώσεται τὸ ἐλάττωμα. ὁ γὰρ μὴ νομίσας τῶν ἄλλων ἑαυτὸν εἶναι βελτίονα (τοῦτο γάρ ἐστιν, οὐκ εἰς τὸν ἕτερον) ἀλλ' αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν ἐξετάζων ἀθρόως, "παύσεται καὶ τοῦτο ποιῶν ὕστερον. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο βούλεται κατασκευάσαι, ὅρα πῶς αὐτὸν συστέλλει τῷ φόβῳ, ἀνωτέρω μὲν εἰπών, δοκιμαζέτω τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἐπαγαγών·

γρ. [illegible]

γρ. παύεται

5 Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. Δοκεῖ μὲν γὰρ τιθέναι λογισμὸν κωλύοντα καθ' ἑτέρου καυχᾶσθαι· διορθοῦται δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε μηδὲ ἑαυτῷ μέγα φρονεῖν,

εἰς ἔννοιαν ἄγων αὐτὸν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου καὶ τῆς ἀχθοφορίας πιέζων αὐτοῦ τὸ συνειδός.

6 Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς.

Ἐνταῦθα περὶ τῶν διδασκάλων λοιπὸν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθητευομένων θεραπείας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὕτως ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτησε; καὶ γὰρ ἐν τῇ καινῇ τοῦτο κεῖται ὁ νόμος, ὥστε τοὺς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν· [α. Κορ. θ. ιδ.] καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ ὁμοίως πολλαὶ τοῖς Λευίταις παρὰ τῶν ἀρχομένων ἦσαν αἱ πρόσοδοι. τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα διετάξατο; ταπεινοφροσύνης καὶ ἀγάπης ὑπόθεσιν προαποτιθέμενος. ἐπειδὴ γὰρ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις φυσᾷ τὸν ἔχοντα, καταστέλλων αὐτοῦ τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων· κἀκείνοις πάλιν εἰς ἀφορμὴν ἤγαγε τοῦ πρὸς εὔνοιαν εὐκολωτέροις γίνεσθαι, γυμνάζων αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τοὺς διδασκάλους εὐνοίᾳ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους ἡμέρους εἶναι· ὅπερ καὶ ἀγάπην οὐ μικρὰν εἰργάζετο ἐν ἑκατέρῳ τῷ μέρει. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ὅπερ εἶπον, τίνος ἕνεκεν τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἀγνώμονας ἀπὸ τοῦ μάννα τρέφων, τοὺς ἀποστόλους εἰς τὴν τῶν προσαιτούντων κατέστησεν ἀνάγκην; οὐκ εὔδηλον ὅτι τὰ μεγάλα ἐκ τούτου κατασκευάζων ἀγαθά, ταπεινοφροσύνην καὶ ἀγάπην, καὶ ὥστε τοὺς μαθητευομένους μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις εἶναι; τὸ γὰρ ἐπαιτεῖν, αἰσχύνης εἶναι δοκεῖ. ἀλλ' οὐκ ἐδόκει λοιπόν, τῶν διδασκάλων αὐτὸ μετιόντων μετὰ παρρησίας ἁπάσης· ὥστε οὐ μικρὰ κἀντεῦθεν ἐκέρδαινον οἱ μαθηταί, πάσης δόξης παιδευόμενοι διὰ τούτων ὑπερορᾶν. διὰ τοῦτό φησι, κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς· τουτέστι, πᾶσαν ἐπιδεικνύσθω περὶ αὐτὸν δαψίλειαν. τοῦτο γὰρ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. μηδὲν γὰρ ἔστω τοῦ μαθητοῦ, φησίν, ἴδιον, ἀλλὰ πάντα κοινά. μείζονα γὰρ λαμβάνει, ἢ δίδωσι, καὶ τοσούτῳ μείζω, ὅσῳ τῶν γηΐνων τὰ ἐπουράνια ἀμείνω· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγεν, Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; [α. Κορ. θ. ια.] διὰ τοῦτο καὶ κοινωνίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δεικνὺς ἀντίδοσιν γινομένην. ἐκ τούτου δὲ καὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἐγίνετο θερμότερα πολλῷ καὶ βεβαιότερα. ἂν μὲν οὖν τὴν αὐτάρκειαν ὁ διδάσκαλος ζητῇ, μένει καὶ λαμβάνων ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀξίας. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔπαινος τὸ οὕτω προσεδρεύειν τῷ λόγῳ, ὡς ἑτέρων δεῖσθαι, καὶ ἐν πενίᾳ μυρίᾳ εἶναι, καὶ τῶν βιωτικῶν ὑπερορᾶν ἁπάντων. ἂν δὲ ὑπερβαίνῃ τὸ μέτρον, ἐλυμήνατο τὴν ἀξίαν, οὐ τῷ λαμβάνειν, ἀλλὰ τῷ ἀμέτρῳ. εἶτα ἵνα μὴ ἡ πονηρία τοῦ διδασκάλου ὀκνηρότερον περὶ ταῦτα ποιῇ τὸν μαθητήν, καὶ πένητα ὄντα πολλάκις παρατρέχῃ διὰ τὸν τῦφον, προϊὼν μέν φησι· τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ μέσον τῆς τοιαύτης, καὶ τῆς ἐν τοῖς βιωτικοῖς φιλοτιμίας δείκνυσιν, οὕτω λέγων·

7 Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει·

8 Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.

Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σπερμάτων οὐκ ἔνι σπείραντα ὀρόβους σῖτον ἀμῆσαι (δεῖ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τὸν σπόρον εἶναι, καὶ τὸν ἀμητόν) οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ὁ καταβαλὼν εἰς τὴν σάρκα τρυφήν, μέθην, ἐπιθυμίαν ἄτοπον, τὰ ἐκ τούτων ἀμήσει. τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα; κόλασις, τιμωρία, αἰσχύνη, γέλως, φθορά. τῶν γὰρ πολυτελῶν τραπεζῶν, καὶ τῶν ἐδεσμάτων [χ. ἡδυσμάτων] οὐδὲν ἕτερον τὸ τέλος, ἢ φθορά. καὶ γὰρ αὐτὰ φθείρεται, καὶ συμφθείρει τὸ σῶμα. τὰ δὲ τοῦ πνεύματος, οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπεναντίας ἅπαντα τούτοις. σκόπει δέ. ἔσπειρας ἐλεημοσύνην, ἀναμένουσί σε οἱ τῶν οὐρανῶν θησαυροὶ καὶ δόξα αἰώνιος· ἔσπειρας σωφροσύνην, τιμὴ καὶ βραβεῖον καὶ αἱ παρὰ ἀγγέλων εὐφημίαι καὶ οἱ παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου στέφανοι.

9 Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν. καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι.

10 Ἄρ' οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ καλὸν πρὸς πάντας, μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

Ἵνα γὰρ μή τις νομίσῃ ὅτι διδασκάλων μὲν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, καὶ τρέφειν αὐτούς, τῶν δὲ ἄλλων ἀμελεῖν, εἰς κοινὸν ἐξάγει τὸν λόγον, καὶ πᾶσι τὴν θύραν τῆς τοιαύτης ἀνοίγει φιλοτιμίας, καὶ τοσαύτην ποιεῖται τὴν ὑπερβολήν, ὡς καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ἐλεεῖν κελεύειν, μετὰ προσηκούσης μὲν τάξεως, ἐλεεῖν δὲ ὅμως. τίς δὲ ἡ τάξις; τὸ πλείονα περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνδείκνυσθαι τὴν πρόνοιαν. καὶ ὅπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ποιεῖ, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται, οὐ περὶ τοῦ ἐλεεῖν διαλεγόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ φιλοτίμως καὶ διηνεκῶς. τὸ γὰρ τοῦ σπόρου ὄνομα, καὶ τὸ μηδὲν ἐκκακεῖν, τοῦτο αἰνίττεται. εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἀπῄτησε, καὶ τὸ ἔπαθλον ἐπὶ θύραις τίθησιν, ἀμητοῦ μεμνημένος καινοῦ τινος, καὶ παραδόξου. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γηπόνων οὐχ ὁ σπείρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θερίζων πολὺν ὑπομένει τὸν πόνον, αὐχμῷ καὶ κονιορτῷ καὶ πολλῇ μαχόμενος ταλαιπωρίᾳ· τότε δὲ οὐδὲν τούτων ἔνι, φησίν, ἃ καὶ παραδηλῶν ἔλεγε· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι. καὶ ἐντεῦθεν μὲν αὐτοὺς προτρέπει καὶ ἐφέλκεται· καὶ ἑτέρωθεν δὲ κατεπείγει καὶ συνωθεῖ, λέγων· ἄρ' οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθόν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἀεὶ τοῦ σπείρειν ἐσμὲν κύριοι, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖν. ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, κἂν μυριάκις βουληθῶμεν, οὐδὲν περανοῦμεν πλέον. καὶ μαρτυροῦσιν ἡμῖν αἱ παρθένοι τῷ λόγῳ, αἱ μυρία προθυμηθεῖσαι, ἐπειδὴ δαψιλῆ τὴν ἐλεημοσύνην οὐκ ἀπῆλθον ἔχουσαι, ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος, καὶ ὁ τὸν Λάζαρον παριδὼν πλούσιος. καὶ γὰρ κἀκεῖνος, ἐπειδὴ ταύτης ἔρημος ἦν τῆς συμμαχίας, καὶ ὀλοφυρόμενος καὶ ἱκετεύσας πολλά, οὐ παρὰ τοῦ πατριάρχου, οὐ παρὰ ἄλλου τινὸς ἠλεεῖτο, ἀλλ' ἔμενε διηνεκῶς ἀποτηγανιζόμενος χωρὶς συγγνώμης ἁπάσης. διὰ ταῦτά φησιν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, καὶ ταύτῃ μάλιστα ἀπαλλάττων τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος. ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν· ἡ δὲ τῆς χάριτος φιλοσοφία, γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης καλεῖ τράπεζαν, εἰ καὶ πλείονα περὶ τοὺς οἰκείους τὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυται.

[γ. ἐπιδείκνυσθαι]

11 Ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί.

12 Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπεῖν ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι.

Ἐννόησον, ὅση κατέχει τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχὴν ὀδύνη. καθάπερ γὰρ οἱ πένθει τινὶ περιπεσόντες, καὶ ἵνα τῶν γνησίων ἀποβαλόντες, καὶ τινα τῶν ἀδοκήτων ὑπομείναντες, οὔτε νύκτωρ ἡσυχάζουσιν, οὔτε μεθ' ἡμέραν, τοῦ πένθους αὐτοῖς τὴν ψυχὴν πολιορκοῦντος· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν ὀλίγα περὶ τῶν ἠθῶν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανέρχεται, ἃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διετάραττε, λέγων οὕτως· ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. ἐνταῦθα οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ἅπασαν, ὃ πολλῆς γνησιότητος σημεῖον ἦν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὑπηγόρευε μὲν αὐτός, ἔγραφε δὲ ἕτερος (καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς· πρὸς γὰρ τῷ τέλει φησίν, Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν) ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ἔγραψε πᾶσαν. ἐποίησε δὲ τοῦτο ἐνταῦθα καὶ ἀναγκαίως, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς ὑπονοίας ἀναίρεσιν. ἐπειδὴ γὰρ διεβάλλετο ἐπὶ πράγμασιν οἷς οὐδὲν ἐκοινώνει, καὶ ἐλέγετο περιτομὴν καταγγέλλειν καὶ ὑποκρίνεσθαι, ὡς οὐ καταγγέλλων, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἰδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν ἐπιστολήν, μαρτυρίαν ἔγγραφον προαποτιθέμενος. τὸ δέ, πηλίκοις, ἐμοὶ δοκεῖ οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὴν ἀμορφίαν τῶν γραμμάτων ἐμφαίνων λέγειν, μονονουχὶ λέγων· ὅτι οὔτε ἄριστα γράφειν εἰδώς, ὅμως ἠναγκάσθην δι' ἐμαυτοῦ γράψαι, ὥστε τῶν συκοφαντῶν ἐμφράξαι τὸ στόμα.

[Ῥωμ. ιϛ. κβ.]

λουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκὶ, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι μόνον, ἵνα μὴ τῷ
σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται.

13 Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάττουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περι-
τέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται. Ἐνταῦθα δείκνυσιν οὐχ ἑκόντας αὐ-
5 τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, ἀλλ' ἀναγκαζομένους, παρέχων αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀναχωρήσεως, καὶ
σχεδὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογούμενος, καὶ προτρέπων ἀποπηδῆσαι ταχέως. Τί δέ ἐστιν, εὐ-
προσωπεῖν ἐν σαρκί; εὐδοκιμεῖν παρὰ ἀνθρώποις. ἐπειδὴ γὰρ ὠνειδίζοντο παρὰ τοῖς Ἰουδαί-
οις, ὡς τῶν πατρίων ἀποστάντες ἐθῶν, ἵνα μὴ ταῦτα ἐγκαλῶνται, φησὶ, βούλονται ὑμῖν λυ-
μήνασθαι, διὰ τῆς ὑμετέρας σαρκὸς ἐκείνοις ἀπολογούμενοι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι
10 οὐ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἔπραττον. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, οὐκ ἔστιν εὐσεβείας ὑπόθεσις τὸ γινό-
μενον· ὡς δι' ἀνθρωπίνην φιλοτιμίαν ταῦτα πάντα γίνεται ὑπὲρ ἀρεσκείας τῶν ἀπίστων
(ὅτι πιστοὶ κατακόπτονται) καὶ αἱροῦνται Θεῷ προσκροῦσαι, ἵνα ἀνθρώποις ἀρέσωσι. τοῦτο
γάρ ἐστιν, ἐν σαρκὶ εὐπροσωπῆσαι. Εἶτα δεικνὺς ὅτι καὶ ἑτέρωθεν συγγνώμης εἰσὶν ἀπεστε-
ρημένοι, διελέγχει πάλιν αὐτοὺς, οὐ διὰ τὴν εἰς ἑτέρους ἀρέσκειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' οἰκεί-
15 αν κενοδοξίαν ταῦτα ἐπιτάσσοντας. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται,
ὡς μαθητὰς ἔχοντες, καὶ ὄντες διδάσκαλοι. καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ νόμον
φυλάττουσι, φησί. μάλιστα μὲν γὰρ, εἰ καὶ ἐφύλαττον, καὶ οὕτως ἄξιοι κατηγορίας· νυνὶ δὲ καὶ ὁ
σκοπὸς αὐτῶν διεφθαρμένος ἐστίν.

14 Ἐμοὶ δὲ, φησὶ, μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
20 Χριστοῦ. Καίτοι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ παρὰ τοῖς
ἀπίστοις· ἐν δὲ οὐρανοῖς, καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς δόξα μεγίστη. καὶ γὰρ πενία ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἡμῖν
καύχημα· καὶ τὸ ἐξευτελίζεσθαι παρὰ πολλοῖς γέλως, ἀλλ' ἡμεῖς ἀβρυνόμεθα τούτῳ. οὕ-
τω καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῖν καύχημα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐγὼ δὲ οὐ καυχῶμαι, ἢ, ἐγὼ δὲ οὐ βούλομαι καυ-
χᾶσθαι, ἀλλ', ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο, ὡς περὶ τῶν ἀτόπων ἀπηύξατο, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμ-
25 μαχίαν ἐκάλεσεν εἰς τὸ κατορθῶσαι τοῦτο. καὶ τί ἐστι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι ὁ
Χριστὸς δι' ἐμὲ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθε, δι' ἐμὲ τὸν δοῦλον, τὸν ἐχθρὸν,
τὸν ἀγνώμονα· ἀλλ' οὕτω με ἠγάπησεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι. ἆρα τούτου γένοιτ' ἂν τι
ἴσον; εἰ γὰρ οἰκέται, ἂν μόνον ἐπαινῶνται παρὰ τῶν δεσποτῶν, καὶ ταῦτα ὁμογενῶν ὄντων,
μέγα φρονοῦσι, πῶς οὐ καυχᾶσθαι χρὴ, ὅταν ὁ δεσπότης ὁ ἀληθὴς Θεὸς μὴ ἐπαισχύνη-
30 ται τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρόν; μηδὲ ἡμεῖς τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα τὴν ἄφατον αὐτοῦ κηδεμο-
νίαν. αὐτὸς οὐκ ἐπῃσχύνθη σταυρωθῆναι διὰ σὲ, καὶ σὺ ἐπαισχύνῃ ὁμολογῆσαι αὐτοῦ
τὴν ἄπειρον κηδεμονίαν; ὥσπερ ἂν εἴ τις δεσμώτης μὴ ἐπαισχυνόμενος τὸν βασιλέα,
ἐπειδὴ ἐπέστη τῷ δεσμωτηρίῳ καὶ τὰ δεσμὰ ἔλυσε δι' ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐπαι-
σχύνηται. ἀλλ' ἐσχάτης ταῦτα παραπληξίας. δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐναβρύνεσθαι δεῖ.

35 Δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. Τὸν κόσμον φησὶ νῦν, οὐ τὸν οὐρα-
νὸν, οὐδὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων,
τὴν δορυφορίαν, τὴν δόξαν, τὸν πλοῦτον, τὰ τοιαῦτα ἅπαντα τὰ δοκοῦντα εἶναι λαμπρά.
ταῦτα γάρ μοι νεκρὰ γέγονε. τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν χριστιανὸν, ταύτην ἀεὶ τὴν φωνὴν πε-
ριφέρειν. οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη μόνον τῷ προτέρῳ τῆς νεκρώσεως τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐ-
40 πήγαγεν, εἰπών· κἀγὼ τῷ κόσμῳ, διπλῆν τὴν νέκρωσιν αἰνιττόμενος, καὶ λέγων, ὅ-
τι ἐκεῖνα ἐμοὶ νεκρὰ, καὶ ἐγὼ ἐκείνοις, καὶ οὔτε αὐτὰ ἑλεῖν με δύναται καὶ χειρώσα-
σθαι (νεκρὰ γάρ ἐστιν ἅπαξ) οὔτε ἐγὼ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν. νεκρὸς γὰρ αὐτοῖς εἰ-
μι καὶ ἐγώ. οὐδὲν τῆς νεκρώσεως ταύτης μακαριώτερον· αὕτη γάρ ἐστι τῆς μακαρίας
ζωῆς ἡ ὑπόθεσις.

15 Οὔτε γὰρ περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις·

16 Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ᾽ αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ. Εἶδες σταυροῦ δύναμιν, εἰς ὅσον αὐτὸν ὕψος ἀνήγαγεν; οὐ γὰρ δὴ μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν αὐτῷ πάντα, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνώτερον πολλῷ κατέστησε. τί ταύτης τῆς ἰσχύος ἴσον; τὸν γὰρ ὑπὲρ ταύτης τῆς περιτομῆς σφαττόμενον, καὶ ἑτέρους ἀποσφάττοντα, τοῦτον ἔπεισεν ὁ σταυρὸς ἐν ἴσῳ τῇ ἀκροβυστίᾳ αὐτὴν ἀφεῖναι, ξένα ἵνα καὶ παράδοξα καὶ τὰ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἐπιζητεῖν πράγματα. καινὴν γὰρ κτίσιν ταύτην καλεῖ, τὴν καθ᾽ ἡμᾶς πολιτείαν, διά τε τὰ γεγενημένα, διά τε τὰ ἐσόμενα· τὰ γεγενημένα μὲν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παλαιωθεῖσα ἐν γήρᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀθρόως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνενεώθη, ὡσανεὶ ἀνακτισθεῖσα πάλιν, διὸ καινὴν καὶ οὐρανίαν ἀπαιτούμεθα πολιτείαν· διὰ τὰ ἐσόμενα δὲ, ὅτι καὶ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις εἰς ἀφθαρσίαν μεταστήσεται μετὰ τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων. μὴ τοίνυν μοι λέγε, φησὶ, περιτομὴν τὴν οὐδὲν δυναμένην λοιπόν (πῶς γὰρ αὕτη φανεῖται, πάντων ἐπὶ τοσοῦτον μεταβεβλημένων;) ἀλλὰ τὰ καινὰ ζήτει πράγματα τῆς χάριτος. οἱ γὰρ ταῦτα διώκοντες, οὗτοι καὶ εἰρήνης καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσονται, καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κυρίως ἂν καλοῖντο· ὡς οἵ γε τὰ ἐναντία φρονοῦντες, κἂν ἐξ ἐκείνου γεγενημένοι εἶεν, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ περιφέροιεν, πάντων ἐκπεπτώκασι τούτων, καὶ τῆς συγγενείας, καὶ τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς. οἱ γὰρ κυρίως Ἰσραηλῖται εἶναι δυνάμενοι, οἱ τὸν κανόνα τοῦτον διατηροῦντές εἰσιν, οἱ τῶν παλαιῶν ἀπεχόμενοι, καὶ τὰ τῆς χάριτος διώκοντες.

χ. στοιχοῦσι

17 Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. Ἐνταῦθα οὐχ ὡς κάμνων, οὐδὲ ὡς περικακήσας ταῦτα φθέγγεται. ὁ γὰρ πάντα καὶ ποιῶν, καὶ πάσχων ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αἱρούμενος, πῶς ἂν ἐξελύθη καὶ ἀπέπεσε νῦν; ὁ λέγων, Ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως· ὁ λέγων, Μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος; τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτά φησιν; ἀνασπέλλων αὐτῶν τὴν ῥᾴθυμον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβάλλων, καὶ πηγνὺς τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ τεθέντας νόμους, καὶ οὐ συγχωρῶν ἀεὶ κινεῖν αὐτούς. Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.

β. Τιμ. δ. β. καὶ κς.

Οὐκ εἶπεν, ἔχω, ἀλλὰ, βαστάζω, ὥσπερ τις ἐπὶ τροπαίοις μέγα φρονῶν, ἢ σημείοις βασιλικοῖς· εἰ καὶ τοῦτο πάλιν ὄνειδος εἶναι δοκεῖ. ἀλλ᾽ οὗτος ἐπὶ τοῖς τραύμασιν ἐναβρύνεται, καὶ καθάπερ οἱ σημειοφόροι τῶν στρατιωτῶν, οὕτω καὶ οὗτος ἀγαλλιάζεται τραύματα περιφέρων. διὰ τί δὲ τοῦτο λέγει; πάντος λόγου, πάσης φωνῆς λαμπρότερον διὰ τούτων ἀπολογοῦμαι, φησί. ταῦτα γὰρ φωνὴν σάλπιγγος ὑψηλοτέραν ἀφίησι πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ λέγοντας ὑποκρίνεσθαί με τὸ δόγμα, καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀρέσκειαν τι λέγειν. οὐδὲ γὰρ εἴ τις στρατιώτην εἶδεν ἐκ παρατάξεως ᾑμαγμένον ἐξελθόντα, καὶ μυρία τραύματα ἔχοντα, δειλίας κρίνειν αὐτὸν καὶ προδοσίας ἠνείχετο, ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἀνδραγαθίας φέροντα τὴν ἀπόδειξιν. καὶ ἐπ᾽ ἐμοῦ τοίνυν οὕτω ψηφίζεσθαι δεῖ, φησί. καὶ εἴ τις ἀκοῦσαι βούλεται τῆς ἐμῆς ἀπολογίας, καὶ τὴν γνώμην μου καταμαθεῖν, βλεπέτω τὰ τραύματα, τῶν ῥημάτων τούτων καὶ τῶν γραμμάτων πλείονα παρεχόμενα τὴν ἀπόδειξιν. ἀρξάμενος μὲν τῆς ἐπιστολῆς, ἀπὸ τῆς ἀθρόας αὐτοῦ μεταβολῆς τὸ ἀνυπόκριτον αὐτοῦ ἔδειξε· τελευτῶν δὲ, ἀπὸ τῶν κινδύνων. ἵνα μή τις λέγῃ, ὅτι μετέστη μὲν ἀπὸ διανοίας ὀρθῆς, οὐκ ἔμεινε δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ ἔμεινε, μάρτυρας παράγει τοὺς πόνους, τοὺς κινδύνους, τὰς πληγάς. εἶτα ἀπολογησάμενος διὰ πάντων σαφῶς, καὶ δείξας, ὡς οὐδὲν εἶπε τῶν εἰρημένων θυμῷ καὶ ἀπεχθείᾳ, ἀλλ᾽ ἀκίνητον ἔχει τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλοστοργίαν, πάλιν αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζει, εἰς εὐχὴν μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν κατακλείων τὸν λόγον, καὶ οὕτω λέγων·

χ. ἀγάλλεται

χ. ἔχων

18 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. ἀμήν.

Τῷ ἐσχάτῳ ῥήματι τούτῳ πάντα τὰ ἔμπροσθεν ἐπεσφράγισεν. οὐ γὰρ ἁπλῶς μεθ' ἡμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν, καὶ πανταχοῦ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ἀναμιμνήσκων τῆς χάριτος ἧς ἀπήλαυσαν, δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἰσχυρὸς ἦν Ἰουδαϊκῆς πλάνης ἀπαγαγεῖν. τό τε γὰρ πνεῦμα λαβεῖν, οὐ τῆς νομικῆς ἦν παρωχείας, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης· τό τε κατασχεῖν λαβόντας, οὐκ ἀπὸ τῆς περιτομῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγίνετο. πάλιν διὰ τοῦτο τὴν παραίνεσιν εὐχῇ κατέκλεισε, καὶ χάριτος καὶ πνεύματος ἀναμνήσας, ὁμοῦ καὶ ἀδελφοὺς προσειπών, καὶ παρακαλέσας τὸν Θεὸν πάντων αὐτοὺς διηνεκῶς ἀπολαύειν, καὶ διπλῷ τοὺς ἀνθρώπους ἀσφαλισάμενος τρόπῳ. τὸ γὰρ αὐτό, καὶ εὐχή, καὶ διδασκαλία * ὁλόκληρος αὐτοῖς τεῖχος αὐτοῖς διπλοῦν γινομένη. ἥ τε γὰρ διδασκαλία ἀναμιμνήσκουσα αὐτοὺς ὅσων ἀπήλαυσαν ἀγαθῶν, μᾶλλον κατέχειν ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασιν· ἥ τε εὐχὴ καλοῦσα τὴν χάριν, καὶ παραμένειν αὐτοῖς πείθουσα, οὐκ ἠφίει τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀπόλλυσθαι. τούτου δὲ ἐν αὐτοῖς ὄντος, πᾶσα, ὥσπερ κόνις, ἀπεσοβεῖτο τῶν τοιούτων δογμάτων ἡ ἀπάτη, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

τοῦ Χρυσοστόμου Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ Ἐπιστολῆς.

Ἡ Ἔφεσος ἐστὶ μὲν τῆς Ἀσίας μητρόπολις, ἐπελέγετο δὲ τῇ Ἀρτέμιδι, καὶ μάλιστα ταύτην ἐκεῖ ἐσέβοντο ὡς μείζονα δῆθεν θεάν. καὶ τοσαύτη δεισιδαιμονία τῇ ταύτην τιμῶντες ἐκέχρηντο, ὡς μηδὲ τοὔνομα τοῦ τὸν ναὸν αὐτῆς ἐμπρήσαντος ποιῆσαι φανερόν. ἐνεπρήσθη γάρ. καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς τὰ πολλὰ ἐνδιέτριψεν ἐκεῖ. καὶ γὰρ ἐξωρίσθη ἐκεῖ, καὶ ἐτελεύτησε. καὶ τὸν Τιμόθεον δὲ ἐκεῖ κατέλιπεν ὁ Παῦλος, καθὼς γράφων πρὸς αὐτόν φησι· Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ. καὶ τῶν φιλοσόφων

α. Τιμ. α. γ.

λοσόφων ἐκεῖ πολλοὶ, καὶ μάλιστα ἐκεῖ διανθήσαντες περὶ τὴν Ἀσίαν, ἦσαν ἐκεῖ. λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖθεν εἶναι. καὶ γὰρ ἡ Σάμος, ὅθεν ἦν, Ἰωνική ἐστι νῆσος. τοῦτο δὲ περὶ Παρμενίδην καὶ Ζήνωνα καὶ Δημόκριτον, καὶ πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν εὕροι τις ἂν φιλοσόφους ἐκεῖ. ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ᾽ ὥστε δεῖξαι, ὅτι πολλῆς ἔδει τῷ Παύλῳ σπουδῆς πρὸς ἐκείνους γράφοντι. λέγεται δὲ καὶ τὰ βαθύτερα τῶν νοημάτων αὐτοῖς ἐμπιστεῦσαι, ἅτε ἤδη κατηχημένοις. ἔστι δὲ νοημάτων μεστὴ ἡ ἐπιστολὴ ὑψηλῶν, καὶ δογμάτων. γράφει δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ῥώμης δεδεμένος, καθὼς καὶ αὐτός φησι· Προσεύχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει. καὶ ὑψηλῶν σφόδρα γέμει τῶν νοημάτων καὶ ὑπέρογκων. ἃ γὰρ μηδαμοῦ σχεδὸν ἐφθέγξατο, ταῦτα ἐνταῦθα δηλοῖ, ὡς ὅταν λέγῃ· Ἵνα γνωρισθῇ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. καὶ πάλιν· Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. καὶ, Ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀποστόλοις τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ.

[Margin: Ἐφεσ. ς. ιθ. — γ. περὶ — Ἐφεσ. γ. ι. — ς. ς. — γ. ε. — γ. φησί]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

Λογ. α. 1 ΠΑΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· 2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΙΔοὺ τὸ, διὰ, τῷ πατρὶ δέδωκε. τί οὖν; ἐλάττονα αὐτὸν ἐροῦμεν; μηδαμῶς. τοῖς ἁγίοις, φησὶ, τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἰδοὺ, ἁγίους καλεῖ ἄνδρας ἔχοντας καὶ παιδία, καὶ γυναῖκας, καὶ οἰκέτας. ὅτι δὲ τούτους οὕτω καλεῖ, δῆλον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς, ὡς ὅταν λέγῃ· Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε. καὶ πάλιν, Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς πατράσιν ὑμῶν. καὶ, Οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς δεσπόταις. ἐννοήσωμεν ὅση κατέχει νῦν* ἡ ῥᾳθυμία, καὶ πῶς σπανίζει τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅση τότε ἡ φορὰ ἡ

[Margin: Ἐφεσ. ε. κβ. — * πάντως]

τῶν ἐναρέτων, ὡς καὶ τοὺς κοσμικούς, ἁγίους καὶ πιστοὺς λέγεσθαι. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἶπε χάριν, καὶ πατέρα τὸν Θεὸν ἐκάλεσε. τῆς χάριτος γὰρ ἐκείνης τεκμήριον τοῦτο. πῶς; ἄκουσον αὐτοῦ ἑτέρωθι λέγοντος· Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ. καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. δι' ἡμᾶς γὰρ Χριστὸς γέγονε, καὶ ἐν σαρκὶ ''γέγονεν. (Γαλατ. δ. ς.)

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεός, φησι, καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἰδού, Θεὸς τοῦ σαρκωθέντος· εἰ δὲ μὴ βούλει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου πατήρ.

Ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. *Τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐνταῦθα αἰνίττεται. εὐλογία μὲν γὰρ ἦν κἀκείνη, ἀλλ' οὐ πνευματική. ''τί γὰρ ἔλεγεν; Εὐλογήσαι σε ὁ Θεός, εὐλογήσει τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, καὶ εὐλογήσει τὴν εἴσοδόν σου, καὶ τὴν ἔξοδόν σου. (Δευτ. ζ. ιγ.) ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. τί γὰρ ἔτι σοι λείπει; γέγονας ἀθάνατος, γέγονας ἐλεύθερος, γέγονας υἱός, γέγονας δίκαιος, γέγονας ἀδελφός, γέγονας συγκληρονόμος, συμβασιλεύεις, συνδοξάζῃ, πάντα σοι κεχάρισται. Πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ, φησι, τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; (Ρωμ. η. λβ.) ἡ ἀπαρχή σου ὑπὸ ἀγγέλων προσκυνεῖται, ὑπὸ τῶν χερουβίμ, ὑπὸ τῶν σεραφίμ. τί ἔτι λείπει; ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. οὐδὲν σαρκικὸν ἐνταῦθα. διὰ τοῦτο πάντα ἐξέβαλεν ἐκεῖνα εἰπών, Θλίψιν ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ· πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἀγαγών. (Ἰωαν. ις. λγ.) ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ σαρκικὰ ἔχοντες, τῶν πνευματικῶν ἀκοῦσαι οὐκ ἠδύναντο· οὕτως οἱ τῶν πνευματικῶν τυγχάνοντες, οὐ δύνανται αὐτῶν ἐπιτυγχάνειν, ἂν μὴ πρότερον τῶν σαρκικῶν ἀποστῶσι. τί ἐστιν, *εὐλογία πνευματικὴ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις; οὐκ ἐν τῇ γῇ, φησι, καθάπερ παρὰ Ἰουδαίοις, *Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, Εἰς γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, εὐλογήσει ὁ Θεὸς τὴν γῆν σου. (Δευτ. ιγ. λη.) ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ τί; Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγώ, καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτόν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. (Ἰωαν. ιδ. κγ.) Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ προσέρρηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε. τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. (Ματθ. η. κδ.) ἡ δὲ πέτρα ποία ἐστίν, ἀλλ' ἢ τὰ οὐράνια πράγματα, τὰ πάσης μεταβολῆς ἀνώτερα; Ὅστις γὰρ ἂν ὁμολογήσῃ μέ, φησιν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (Ματθ. ι. λβ.) καί, Ὅστις ἀπαρνήσεταί με, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγώ. καὶ πάλιν, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. (Ματθ. ε. η.) καὶ πάλιν, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. (Ματθ. ε. γ.) καὶ πάλιν, Μακάριοί ἐστε οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (Ματθ. ε. ι.) ὁρᾷς πανταχοῦ τοὺς οὐρανούς, οὐδαμοῦ γῆν, οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῇ; καὶ πάλιν, Ἡμῶν δὲ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν. (Φιλιπ. γ. κ.) καὶ πάλιν, Μὴ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, ἀλλὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι, διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ Μωϋσέως ἦν αὕτη ἡ εὐλογία. ὥστε οὐ μόνον τῇ ποιότητι, ἀλλὰ καὶ τῷ μεσίτῃ διαφέρομεν ἡμεῖς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων, Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς. (Ἑβρ. γ. ε.)

4 Καθὼς καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς, φησιν, ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ.

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δι' οὗ εὐλόγησεν ἡμᾶς, διὰ τούτου καὶ ἐξελέξατο. αὐτὸς τοίνυν ἡμῖν ἐκεῖ δώσει ἐκεῖνα πάντα, αὐτός ἐστιν ὁ κριτής, καὶ ἐρεῖ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. (Ματθ. κε. λδ.) καὶ πάλιν, Ὅπου εἰμὶ ἐγώ, θέλω ἵνα καὶ οὗτοι ὦσι. (Ἰωαν. ιζ. κδ.) καὶ ἐν πάσαις

χεδὸν

σχεδὸν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦτο σπουδάζει δεικνύναι, ὅτι οὐ νεώτερα τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνωθεν οὕτω τετύπωτο, οὐδ' ἐκ μεταμελείας, ἀλλ' οὕτως ᾠκονόμητο καὶ προώριστο, καὶ τοῦτο δὲ κηδεμονίας πολλῆς. τί ἐστιν, ἐν αὐτῷ ἐξελέξατο; διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁ Χριστός, φησι, τοῦτο κατώρθωσε, πρὶν ἢ γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὸν κόσμον καταβληθῆναι. καὶ καλῶς καταβολὴν εἶπεν, ὡς ἀπό τινος ὕψους καταβεβλημένον μεγάλου αὐτὸν δεικνύς. καὶ γὰρ μέγα καὶ ἄφατον τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῷ τόπῳ, ἀλλὰ τῷ ἀνακεχωρηκότι τῆς φύσεως, καὶ πολὺ τὸ μέσον κτίσματος καὶ κτίστου. αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἱρετικοὶ ταῦτα ἀκούοντες. τί δὲ ἐξελέξατο; ὥστε εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ. ἵνα τοίνυν μή, ἀκούσας, ὅτι ἐξελέξατο, τὴν πίστιν ἀρκεῖν νομίσῃς μόνον, καὶ τὸν βίον προστίθησι. διὰ τοῦτο ἐξελέξατό, φησι, καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἵνα ἅγιοι ὦμεν καὶ ἄμωμοι. ἐξελέξατο καὶ Ἰουδαίους ποτέ. πῶς; ἔθνος τοῦτό, φησιν, ἐξελέξατο ἐκ τῶν ἐθνῶν. εἰ δὲ ἄνθρωποι ἐκλεγόμενοι, τὰ κάλλιστα ἐκλέγονται, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός. καὶ τὸ ἐκλεγῆναι δέ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον, καὶ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς. πάντως γὰρ ἂν τοὺς δοκίμους ἐξελέξατο. ἐποίησεν* ἡμᾶς αὐτὸς ἁγίους, ἀλλὰ δεῖ μεῖναι ἁγίους. ἅγιός ἐστιν ὁ τῆς πίστεως μετέχων, ἄμωμος ὁ ἀνεπίληπτον βίον μετιών. ἀλλ' ἁγιότητα καὶ τὸ ἀνεπίληπτον οὐχ ἁπλῶς ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐνώπιον αὐτοῦ τοιούτους φαίνεσθαι. εἰσὶ γὰρ ἅγιοι καὶ ἄμωμοι, ἀλλ' ἀνθρώποις οὕτω νομιζόμενοι, οἱ τάφοις ἐοικότες κεκονιασμένοις, καὶ τοῖς τὰς δορὰς τῶν προβάτων ἔχοντες. ἀλλ' οὐ τοιούτους ζητεῖ, ἀλλ' οἵους ὁ προφήτης φησί, Καὶ κατὰ τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου. ποίαν; τὴν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἁγιωσύνην ζητεῖ, ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ. εἰπὼν καὶ τούτων τὰ κατορθώματα, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν χάριν ἄνεισι, καὶ φησίν· Ἐν ἀγάπῃ,

χ. ἵνα μὴ τοίνυν — * μέ — χ. ἔχων. χ. ζητεῖ — Ψαλμ. ιζ. κθ.

5 Προορίσας ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἀπὸ πόνων, οὐδὲ κατορθωμάτων τοῦτο γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀγάπης, οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. εἰ γὰρ δὴ ἀπὸ ἀγάπης μόνης, ἐχρῆν ἅπαντας σωθῆναι· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς πάλιν μόνης, περιττὴ ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ οἰκονομηθέντα. ἀλλ' οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνης, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων. ἐξελέξατο γὰρ ἡμᾶς, φησιν· ὁ δὲ ἐκλεγόμενος, οἶδεν ὅπερ ἐκλέγεται. ἐν ἀγάπῃ, φησί, προορίσας ἡμᾶς. οὐδένα γὰρ ἂν ἔσωσεν ἡ ἀρετή, τῆς ἀγάπης μὴ οὔσης. εἰπὲ γάρ μοι, τί Παῦλος ἂν ὠφελήθη, τί δ' ἂν ἐπεδείξατο, εἰ μὴ καὶ ἄνωθεν αὐτὸν ἐκάλεσε, καὶ ἀγαπήσας εἵλκυσε πρὸς ἑαυτόν; ἄλλως δέ, καὶ τὸ τοσούτων ἀξιῶσαι, ἀγάπης ἦν, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. τὸ γὰρ ἐναρέτους γενέσθαι, καὶ πιστεῦσαι, καὶ προσελθεῖν, καὶ τοῦτο μὲν αὐτοῦ ἦν τοῦ καλέσαντος, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμέτερον. τὸ δὲ προσελθόντας τοσούτων ἀξιῶσαι τιμῶν, ὥστε εὐθέως ἀπὸ ἔχθρας εἰς υἱοθεσίαν ἀγαγεῖν, ὑπερβαλλούσης ὄντως ἀγάπης. Ἐν ἀγάπῃ, φησί, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς οὐδὲν ἄνευ Χριστοῦ; πῶς οὐδὲν ἄνευ τοῦ πατρός; ἐκεῖνος προώρισεν, οὗτος προσήγαγε. καὶ ταῦτα τίθησιν ἐπαίρων τὰ γεγενημένα, καθάπερ καὶ ἑτέρωθί φησιν· Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. μεγάλα μὲν γὰρ τὰ δοθέντα, πολλῷ δὲ μείζονα γέγονε τῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθῆναι· ὅτι οὐκ ἔπεμψέ τινα τῶν δούλων πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλ' αὐτὸν τὸν μονογενῆ.

χ. ποῦ δ' — Ῥωμ. γ. ια.

Κατὰ τὴν εὐδοκίαν, φησί, τοῦ θελήματος αὐτοῦ· Τουτέστι, διὰ τὸ σφόδρα θελῆσαι· ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὡς ἄν τις εἴποι, αὕτη ἐστί. πανταχοῦ γὰρ εὐδοκία, τὸ θέλημά ἐστι τὸ προηγούμενον. ἔστι γὰρ καὶ ἄλλο θέλημα· οἷον, θέλημα πρῶτον, τὸ μὴ ἀπολέσθαι ἡμαρτηκότας· θέλημα δεύτερον, τὸ γενομένους κακοὺς ἀπολέσθαι. οὐ γὰρ δὴ ἀνάγκῃ αὐτοὺς κολάζει, ἀλλὰ θέλημα. τοιοῦτον καὶ ἐπὶ Παύλου ἐστὶν ἰδεῖν, οἷον ὡς ὅταν λέγῃ· Θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν. καὶ πάλιν, Θέλω νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν. εὐδοκίαν οὖν τὸ πρῶτον θέλημά φησι, τὸ σφοδρὸν θέλημα, τὸ μετ' ἐπιθυμίας θέλημα, τὸ πεῖσμα.

α. Κορ. ζ. ζ. — α. Τιμ. ε. ιδ.

πεῖσμα. οὐ γὰρ παραιτήσομαι καὶ κοινοτέρᾳ λέξει χρήσασθαι σαφηνείας ἕνεκεν τῶν ἀφελεστέρων.
οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπίτασιν τοῦ θελήματος δηλοῦντες, κατὰ τὸ πεῖσμα ἡμῶν λέγομεν. ὃ οὖν
λέγει, τοῦτό ἐστι· σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. τίνος οὖν
ἕνεκεν οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾷ, καὶ πόθεν οὕτω φιλεῖ; ἀπὸ ἀγαθότητος μόνης. ἡ γὰρ χάρις, ἀ-
5 γαθότητός ἐστι. διὰ τοῦτο, φησίν, Εἰς υἱοθεσίαν ἡμᾶς προώρισε θέλων, καὶ σφόδρα τοῦτο
βουλόμενος, ἵνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ. Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελή-
ματος αὐτοῦ, φησίν,

6 Εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.

Ἵνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ, φησίν, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.
10 οὐκοῦν εἰ εἰς τοῦτο ἐχαρίτωσεν, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ ἵνα δείξῃ τὴν
χάριν αὐτοῦ, μείνωμεν ἐν αὐτῇ. Εἰς ἔπαινον δόξης. τί ἐστι τοῦτο; ἵνα τίς αὐτὸν ἐπαι-
νέσῃ; ἵνα τίς αὐτὸν δοξάσῃ; ἡμεῖς; ἄγγελοι; ἀρχάγγελοι; ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις; καὶ τί τοῦτο;
οὐδέν. ἀνενδεὲς γὰρ τὸ θεῖον. τίνος οὖν ἕνεκεν βούλεται ἐπαινεῖσθαι καὶ δοξάζεσθαι παρ' ἡμῶν;
ὥστε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην θερμοτέραν ἡμῖν ἐγγενέσθαι. οὐδενὸς γὰρ ἐφίεται τῶν παρ'
15 ἡμῶν, ἀλλ' ἢ τῆς σωτηρίας μόνης, οὐ διακονίας, οὐ δόξης, οὐκ ἄλλου οὐδενός, καὶ πάντα διὰ
τοῦτο ποιεῖ. ὁ γὰρ ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων τὴν εἰς αὐτὸν χάριν γεγενημένην, προσεκτικώτε-
ρος ἔσται καὶ σπουδαιότερος. ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς φησίν· οὐκ εἶπεν, ἧς ἐχαρίσατο, ἀλλ',
ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς· τουτέστιν, οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησε.
καθάπερ ἂν εἴ τις λαβὼν ψωραλέον τινά, καὶ λοιμῷ καὶ νόσῳ διεφθαρμένον, καὶ γήρᾳ, καὶ πε-
20 νίᾳ, καὶ λιμῷ, εὐθέως εὔμορφον νεανίσκον ἐργάσαιτο, πάντας ἀνθρώπους νικῶντα τῷ κάλλει,
σφοδρὰν μὲν τὴν αἴγλην ἀφιέντα ἀπὸ τῶν παρειῶν, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ ἡλίου ἀποκρύ-
πτοντα ταῖς τῶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, εἶτα ἐν αὐτῷ καταστήσειε τῷ τῆς ἡλικίας ἄνθει, καὶ μετὰ
τοῦτο ἁλουργίδα περιβάλοι καὶ διάδημα καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸν βασιλικόν· οὕτως ἐξήσκησε
τὴν ψυχὴν ἡμῶν, καὶ καλὴν καὶ ποθεινὴν καὶ ἐπέραστον ἐποίησεν. ἐπιθυμοῦσι γὰρ ἄγγελοι πα-
25 ρακύψαι πρὸς τὴν τοιαύτην ψυχήν, ἀρχάγγελοι, πᾶσαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις. οὕτως
ἡμᾶς καὶ ἐπιχαρίτους ἐποίησε, καὶ ἑαυτῷ ποθεινούς. Ἐπιθυμήσει γάρ, φησίν, ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλ-
λους σου. ὅρα γὰρ οἷα περὶ τούτου ἐπιβλαβῆ φθεγγόμενοι, οἷα κεχαριτωμένα ῥήματα φθεγ-
γόμεθα νῦν. οὐκέτι πλοῦτον θαυμάζομεν, οὐκέτι τὰ ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὰ οὐράνια, καὶ τὰ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. οὐχὶ χαρίεν ἐκεῖνο τὸ παιδίον εἶναί φαμεν, ὅπερ ἂν μετὰ τῆς τοῦ σώματος ὥρας καὶ
30 πολλὴν ἔχει τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι χάριν; τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πιστοί. ὅρα οἷα φθέγγονται οἱ μεμυημένοι.
τί γὰρ χαριέστερον ἐκείνου τοῦ στόματος γένοιτ' ἄν, τοῦ τὰ θαυμαστὰ ῥήματα ἀφιέντος, καὶ καθαρᾷ
καρδίᾳ καὶ καθαροῖς χείλεσι μεταλαμβάνοντος τραπέζης μυστικῆς τοιαύτης μετὰ πολλῆς τῆς
λαμπρότητος καὶ τῆς παρρησίας; τί χαριέστερον τῶν ῥημάτων, δι' ὧν ἀποτασσόμεθα τῷ δια-
βόλῳ; δι' ὧν συντασσόμεθα τῷ Χριστῷ; τῆς ὁμολογίας ἐκείνης τῆς πρὸ τοῦ λουτροῦ; τῆς μετὰ
35 τὸ λουτρόν; ἐννοήσωμεν ὅσοι διεφθείραμεν τὸ βάπτισμα, καὶ στενάξωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν
αὐτὸ πάλιν ἀναλαβεῖν. Διὰ τοῦ ἠγαπημένου, φησίν,

7 Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Πῶς; οὐ μόνον ὅτι τὸν
υἱὸν ἔδωκε θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὥστε σφαγῆναι αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον.
πολλὴ ἡ ὑπερβολή. τὸν ἀγαπώμενον ὑπὲρ τῶν μισουμένων ἔδωκεν. ὅρα πόσου ἡμᾶς τι-
40 μᾶται. εἰ, ὅτε αὐτὸν ἐμισοῦμεν καὶ ἐχθροὶ ἦμεν, τὸν ἀγαπώμενον ἔδωκε· τί οὐ ποιήσει λοι-
πόν, ὅταν τούτῳ καταλλαγῶμεν διὰ τῆς χάριτος; Τὴν ἄφεσιν, φησί, τῶν παραπ-
τωμάτων. Ἄνωθεν κάτω κάτεισι, πρότερον υἱοθεσίαν εἰπών, καὶ ἁγιασμόν, καὶ ἀμώμους,
καὶ τότε τὸ πάθος, οὐ μειῶν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπὶ τὰ μικρὰ κατάγων τὸν λόγον, ἀλλ'
ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μεγάλα ἀνιών. οὐδὲν γὰρ οὕτω μέγα, ὡς τὸ αἷμα ἐκχυθῆναι τοῦ

Θεοῦ

Ψαλμ. μδ. ιε.

Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ τῆς υἱοθεσίας, καὶ τῶν ἄλλων δωρεῶν τοῦτο μεῖζον, τὸ μηδὲ τοῦ υἱοῦ φείσασθαι. μὴ γὰρ τὸ ἀφεθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ τὸ μεῖζον, τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. ὅτι γὰρ τοῦτο πολλῷ μεῖζον ἁπάντων, ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα ἀνεβόησε λέγων· Κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ,

8 Ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς. Πλοῦτος μὲν γὰρ κἀκεῖνος, πολλῷ δὲ πλείων οὗτος. ἧς ἐπερίσσευσε, φησίν, εἰς ἡμᾶς. καὶ πλοῦτος, καὶ ἐπερίσσευσε, τουτέστιν, ἀφάτως ἐξεχύθη. οὐκ ἔνεστι λόγῳ παραστῆσαι, ὧν διὰ τῶν ἔργων ἐπειράθημεν. πλοῦτος γάρ ἐστι, πλοῦτος περισσεύων, πλοῦτος οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ, ὥστε πανταχόθεν ἀμήχανον αὐτὸν λεχθῆναι. δεικνὺς δὲ πῶς εἰς περιουσίαν ἔδωκεν, Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, φησί,

9 Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ· Τουτέστι, σοφοὺς καὶ φρονίμους ποιήσας τὴν ὄντως σοφίαν, τὴν ὄντως φρόνησιν. βαβαί, πόση φιλία; τὰ γὰρ μυστήρια αὐτοῦ ἡμῖν λέγει. τοῦ θελήματος αὐτοῦ, φησιν, ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας γέμον καὶ φρονήσεως. τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας ἴσον ἐρεῖς; τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, τούτους εὗρεν ὅπως εἰς πλοῦτον ἀναγάγῃ. τί ταύτης τῆς εὐμηχανίας ἴσον; ὁ ἐχθρός, ὁ μεμισημένος, οὗτος ἐξαίφνης ἄνω γέγονε. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, καὶ τοῦτο σοφίας ἦν, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ. μακρὸς ἐνταῦθα δεῖξαι ὁ λόγος, πῶς σοφίας ἦν τοῦτο, καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσατο. διὸ πάλιν, Κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, φησιν, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ·

Τουτέστι, τοῦτο ἐπεθύμει, τοῦτο ὤδινεν, ὡς ἂν ἔχοι ἐξειπεῖν ἡμῖν τὸ μυστήριον. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσαι βούλεται. τοῦτο δὲ γέγονεν.

10 Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς

11 Ἐν αὐτῷ. Ἀπέσχιστο, φησι, τὰ ἐπουράνια τῶν ἐπιγείων, οὐκ εἶχε μίαν κεφαλήν. κατὰ μὲν γὰρ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας λοιπὸν εἷς Θεὸς ἦν· κατὰ δὲ τὸν τῆς οἰκειώσεως οὐκέτι, τῆς ἑλληνικῆς πλάνης κεχυμένης, ἀλλ' ἀπεσχισμένοι ἦσαν τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ. Εἰς οἰκονομίαν, φησί, τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. πλήρωμα τῶν καιρῶν αὐτὸ ἐκάλεσεν. ὅρα πῶς ἀκριβῶς φθέγγεται. καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς δείξας, τὴν πρόθεσιν, τὴν βουλήν, τὴν προτέραν ὁρμήν, τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐκπλήρωσιν διὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδαμοῦ διάκονον αὐτὸν ὀνομάζει. ἐξελέξατο ἡμᾶς, φησιν, ἐν αὐτῷ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς αὐτόν, καὶ εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ. καὶ οὐδαμοῦ διάκονον αὐτὸν εἶπεν. εἰ δὲ τό, ἐν, καὶ τό, διά, διακόνου ἐστίν, ὅρα ποῦ τρέπει τὸ πρᾶγμα. ἀρχόμενος γὰρ εὐθέως τῆς ἐπιστολῆς, διὰ τοῦ θελήματος, εἶπε, τοῦ πατρός. ὁ πατὴρ ἠθέλησε, φησιν, ὁ υἱὸς ἐνήργησεν. ἀλλ' οὔτε ἐπειδὴ ὁ πατὴρ ἠθέλησε, τῆς ἐνεργείας ἐκτός ἐστιν ὁ υἱός· οὔτε ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἐνήργησε, τοῦ θελήματος ἀπεστέρηται ὁ πατήρ, ἀλλὰ κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ πάντα. Πάντα γὰρ τὰ ἐμά, σά ἐστι, φησι, καὶ τὰ σά, ἐμά. πλήρωμα δὲ τῶν καιρῶν ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦν. ἐπεὶ οὖν πάντα ἔπραξε καὶ δι' ἀγγέλων, καὶ διὰ προφητῶν, καὶ διὰ νόμου, καὶ οὐδὲν πλέον ἐγένετο, ἀλλ' ἐκινδύνευσεν εἰκῆ γεγενῆσθαι ἄνθρωπος, εἰκῆ παρῆχθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῷ, πάντων ἀπολλυμένων ἁπλῶς, καὶ μειζόνως ἢ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, εὗρε ταύτην τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς χάριτος, ὥστε μὴ εἰκῆ, μηδὲ μάτην αὐτὸν γενέσθαι. τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν τοῦτο λέγει, καὶ σοφίαν. πῶς; ὅτι ὅτε μάλιστα ἔμελλον ἀπόλλυσθαι, τότε διεσώθησαν. ἀνακεφαλαιώσασθαι, φησιν. τί ἐστιν, ἀνακεφαλαιώσασθαι; Συνάψαι *. πλὴν ἀλλὰ σπουδάσωμεν ἐγγὺς αὐτῆς γενέσθαι τῆς ἀληθείας. παρὰ μὲν

γὰρ

γ. ᾧ

γ. πάντοθεν

γ. μεῖζον ζητεῖς

γ. οὐδαμῶς

Ἰωάν. ιζ. ι.

* ἑνῶσαι.

γὰρ ἡμῖν, καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ἀνακεφαλαίωσις λέγεται), τὸ τὰ διὰ μακρῶν λεγόμενα εἰς βραχὺ συστεῖλαι, καὶ πάντα τὰ διὰ πολλῶν λεγόμενα συντόμως εἰπεῖν. ἔστι μὲν γὰρ καὶ τοῦτο. τὰ γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου οἰκονομούμενα ἀνεκεφαλαιώσατο ἐν ἑαυτῷ, τουτέστι, συνέτεμε. λόγον γάρ συντελῶν, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐκεῖνα περιέλαβε, καὶ ἕτερα προσέθηκε. τοῦτό ἐστιν ἀνακεφαλαίωσις. ἔστι καὶ ἕτερόν τι δηλούμενον. ποῖον τοῦτο; μίαν κεφαλὴν ἅπασιν ἐπέθηκε τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, τουτέστι, καὶ ἀγγέλοις μίαν ἀρχὴν ἔδωκεν, καὶ ἀνθρώποις, τοῖς μὲν τὸ κατὰ σάρκα, τοῖς δὲ τὸν Θεὸν Λόγον. ὡς ἂν περὶ οἰκίας τις εἴποι τὰ μὲν σαθρὰ, τὰ δὲ ἰσχυρὰ ἐχούσης, ἀνῳκοδόμησε τὴν οἰκίαν, τουτέστιν, ἰσχυροτέραν εἰργάσατο, ἰσχυροτέραν κρηπῖδα ὑπέθηκεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάντας ὑπὸ μίαν ἤγαγε κεφαλήν*. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο ἕνωσις, οὕτως [ἂν γένοιτο] ἀκριβὴς συνάφεια, ὅταν ὑπὸ μίαν ἅπαντα ἀνάγηται κεφαλὴν, σύνδεσμόν τινα ἀναγκαῖον ἄνωθεν * ἔχοντα. Τοσαύτης τοίνυν ἀξιωθέντες δωρεᾶς, τοσαύτης τιμῆς, τοσαύτης φιλανθρωπίας, μὴ καταισχύνωμεν τὸν εὐεργετήσαντα, μὴ εἰς κενὸν τὴν τοσαύτην χάριν ποιήσωμεν, ἀγγελικὸν βίον ἐπιδειξώμεθα, ἀγγελικὴν ἀρετὴν, καὶ πολιτείαν, ναὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἵνα μὴ εἰς κρίμα, μηδ' εἰς κατάκριμα γένηται ταῦτα πάντα ἡμῖν, ἀλλ' εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. β. ΕΝ Ω ΚΑΙ ΕΚΛΗΡΩΘΗΜΕΝ ΠΡΟΟΡΙΣΘΕΝΤΕΣ κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, 12 Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ· 13 Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, 14 Ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Πανταχοῦ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐσπούδασεν ὁ Παῦλος τὴν περὶ ἡμᾶς δεῖξαι, ὡς αὐτῷ δυνατόν. ὅτι γὰρ μετὰ ἀκριβείας οὐχ οἷόν τε, ἄκουσον τί φησιν αὐτός· Ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ; πλὴν ἀλλ', ὡς οἷόν τε ἐστὶ, δείκνυσι. τί οὖν ἐστιν ὃ λέγει; ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες. εἶπεν, ἐξελέξατο ὑμᾶς, ἀνωτέρω, ἐνταῦθά φησιν, ἐκληρώθημεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλῆρος συντυχίας πρᾶγμά ἐστιν, οὐ προαιρέσεως, οὐδὲ ἀρετῆς (ἀγνοίας γὰρ καὶ ἐπιτυχίας ἔχεται), καὶ τοὺς ἐναρέτους πολλάκις ἀφεὶς, τοὺς οὐδενὸς ἀξίους λόγου, τούτους εἰς μέσον παρήγαγεν) ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται. προορισθέντες, φησὶ, κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος· τουτέστιν, οὐχ ἁπλῶς ἐκληρώθημεν, ὥσπερ οὐδὲ ἁπλῶς ἐξελέγημεν (Θεὸς γὰρ ὁ ἐκλεξάμενος) * οὐδὲ ἁπλῶς ἐκληρώθημεν (Θεὸς γάρ ὁ κληρωσάμενος) ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν. τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ γράφων φησί· Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. οὓς καὶ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. πρότερον εἰπὼν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν, ὁμοῦ καὶ τὸ ἐξαίρετον τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλῶσαι βουλόμενος, καὶ κλῆρον εἶπεν, ὥστε τὸ αὐτεξούσιον μὴ ἀφελέσθαι. ὅπερ ἐστὶ τοίνυν μακαριότητος μᾶλλον, αὐτὸ τίθησιν. ὁ γὰρ κλῆρος οὐκ ἀρετῆς ἐστιν, ἀλλὰ, ὡς ἄν τις εἴποι, συντυχίας. ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, κλήρου γενομένου ἡμᾶς ἐξελέξατο. τὸ δὲ ὅλον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως προορισθέντας, τουτέστιν, ἑαυτῷ ἐκλεξάμενος ἀφώρισεν· οἶδε, ἑώρα ἡμᾶς

Ῥωμ. θ. Ῥωμ. ια. Ῥωμ. η.

πρὶν ἢ γενέσθαι κεκληρωμένους. θαυμαστὴ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις, καὶ πάντα εἰδυῖα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. σὺ δὲ θέα πῶς πανταχοῦ σπουδὴν ποιεῖται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐκ μετανοίας, ἀλλ' ἄνωθεν τὰ πράγματα οὕτω τετύπωτο, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς ἔχειν τῶν Ἰουδαίων ἔλαττον κατὰ τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖ. πῶς οὖν φησιν αὐτὸς ὁ Χριστός, Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ; καὶ πάλιν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέργου νομίσῃ τις τοῦτο γεγενῆσθαι. κατὰ πρόθεσιν, φησί, τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐδὲν μετὰ ταῦτα ἐνήργησε, πάντα ἄνωθεν διατυπώσας. οὕτως αὐτὸς ἐπάγει τὸ τέλος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. ὥστε οὐκ ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι οὐ προσεῖχον, διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη ἐκάλεσεν, οὐδὲ ἀναγκασθείς, οὐδὲ ἐξ ἐκείνων ὁρμηθείς. Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς, φησίν, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, τουτέστι, δι' οὗ. ὅρα πανταχοῦ αἴτιον πάντων γινόμενον τὸν Χριστόν, καὶ οὐδαμοῦ τὸ τοῦ ὑπουργοῦ ὄνομα, οὐδὲ τὸ τοῦ διακόνου· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν Ἑβραίοις γράφων· Ὅτι πάλαι λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, τουτέστι, δι' υἱοῦ. τὸν λόγον φησὶ τῆς ἀληθείας, οὐκέτι τὸν τοῦ τύπου, οὐδὲ τὸν τῆς εἰκόνος. τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν. καὶ καλῶς εὐαγγέλιον αὐτὸ σωτηρίας καλεῖ, τὸ μὲν πρὸς τὸν νόμον ἀντιτιθέμενος, τὸ δὲ πρὸς τὴν μέλλουσαν κόλασιν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἢ σωτηρίας εὐαγγέλιον, ὅ,τι τοὺς ἀξίους ἀπόλλυσθαι οὐκέτι ἀπόλλυσιν. Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅς ἐστιν ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. πάλιν πολλῆς προνοίας δεῖγμα τὸ σφραγισθῆναι· οὐ τὸ ἀφορισθῆναι, οὐδὲ τὸ κληρωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σφραγισθῆναι. καθάπερ γὰρ εἴ τις τοὺς λαχόντας αὐτῷ δήλους ποιήσειεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀφώρισεν εἰς τὸ πιστεῦσαι, ἐσφράγισεν εἰς τὸ κληρονομῆσαι τὰ μέλλοντα. ὁρᾷς πῶς, προϊόντος τοῦ χρόνου, θαυμαστοὺς αὐτοὺς ποιεῖ; ἕως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τῇ προγνώσει, οὐδενὶ ἦσαν δῆλοι· ἐπειδὴ δὲ ἐσφραγίσθησαν, δῆλοι γεγόνασιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς. ἔσονται γὰρ πλὴν ὀλίγων δῆλοι. ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ καὶ τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ἄλογα. ἐσφραγίσθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς υἱοί, πνεύματι. τί ἐστι, πνεύματι ἐπαγγελίας; ἤτοι ὅτι κατὰ ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν. δύο γὰρ εἰσὶν ἐπαγγελίαι, μία μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ἑτέρα δὲ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ. διὰ τῶν προφητῶν· ἄκουε τοῦ Ἰωὴλ λέγοντος, Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. ἄκουε δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. καίτοι ἔδει, φησίν, αὐτὸν ὡς Θεὸν πιστευθῆναι. ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τούτου διισχυρίζεται, ἀλλ' ὡς περὶ ἀνθρώπου ἐξετάζει, ὥσπερ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους, λέγων· Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τεκμήριον ποιεῖται τῆς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας, τὰ ἤδη δεδομένα. διὰ τοῦτο καὶ ἀῤῥαβῶνα καλεῖ. ὁ γὰρ ἀῤῥαβών, μέρος ἐστὶ τοῦ παντός. ἠγόρασε τὰ παρ' ἡμῶν τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἀῤῥαβῶνα τέως. διὰ τί οὖν μὴ τὸ ὅλον εὐθέως ἔδωκεν; ἐπειδὴ μηδὲ ἡμεῖς τὸ ὅλον εἰργασάμεθα. ἐπιστεύσαμεν· τοῦτο ἀρχή· ἔδωκε καὶ αὐτὸς ἀῤῥαβῶνα.

ὅταν

Marginal notes: Ματθ. ιε. κδ. — Ματθ. ι. — Πραξ. ιγ. λς. — Ἑβρ. α. α. — Ἰωηλ. β. κη. — Πραξ. α. η. — Ἑβρ. ς. ιη. — χ. ἀπεσταλην — χ. ὑπουργοῦ — χ. ὑμῖν — χ. υἱοῦ

ὅταν τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων δείξωμεν, τότε τὸ πᾶν προστίθησι· μᾶλλον δὲ καὶ ἄλλην ἔδω-
κε τιμὴν, τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ πάλιν ἄλλην ὑπέσχετο. καθάπερ εἰ πόλεμος εἴη, ἔθνεσι
πρὸς ἔθνη διδόασιν ὁμήρους· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν σπον-
δῶν ἐνέχυρον, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ. οἱ γὰρ ὄντως πνεύματος μετέχοντες, ἴσα-
5 σιν ὅτι ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐστί. τοιοῦτος ὁ Παῦλος ἦν, ἐντεῦθεν ἤδη τῶν ἐκεῖ
γευσάμενος. διὸ καὶ ἠπείγετο, καὶ ὤδινε τὰ ἐνταῦθα ἀφεῖναι, καὶ ἔστενεν. ἑτέροις γὰρ ὀφθαλ-
μοῖς ἑώρα, πάντα τὸν νοῦν μεταστήσας ἐκεῖ. οὐ μετέχεις τῶν πραγμάτων· διὰ τοῦτο καὶ
τῶν ῥημάτων ἐκπίπτεις. εἰ μετείχομεν πάντες πνεύματος, ὡς μετέχειν ἔδει, καὶ τοὺς οὐρα-
νοὺς ἑωρῶμεν, καὶ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν. ἀρραβὼν δὲ τίνος ἐστί; τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς περι-
10 ποιήσεως. ἡ γὰρ καθαρὰ ἀπολύτρωσις τότε γίνεται. νῦν μὲν γὰρ καὶ ἐν κόσμῳ διαστρεφόμε-
θα, καὶ πολλὰ ἡμῖν ἀνθρώπινα συμπίπτει, καὶ μετὰ ἀσεβῶν ἐσμεν· ἡ δὲ καθαρὰ ἀπολύ-
τρωσις, ὅταν μήτε ἁμαρτήματα ᾖ, μήτε πάθη ἀνθρώπινα, μήτε διαμίξ μετὰ πάντων
ὦμεν, τότε ἐστί. νῦν δὲ ἀρραβών. καὶ γὰρ καὶ νῦν αὐτῶν ἀπέστημεν. οὐ γάρ ἐστι τὸ πολίτευ-
μα ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ νῦν ἐκτός ἐσμεν τῶν ἐνταῦθα· πάροικοι γάρ ἐσμεν καὶ νῦν.

15 εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. Συνεχῶς τοῦτο τίθησι. τί δήποτε; ὅτι ἱκανὸν πληροφορῆσαι
τοὺς ἀκούοντας. εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἕνεκεν, φησι, ταῦτα ἐποίει, οὐκ ἂν ἦν ἀναμφίβολον· εἰ δὲ
δι᾽ αὐτὸν, καὶ ὥστε τὴν ἀγαθωσύνην αὐτοῦ δεῖξαι, ὥσπερ τινὰ μαρτυρίαν, αἰτίαν τίθησι
τοῦ μὴ ἂν ἄλλως ταῦτα γενέσθαι· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄνω καὶ κάτω ὁρῶμεν
λεγόμενα. Ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου· καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔλεγε, Ποιῶ ἕνεκεν ἐμοῦ.
20 καὶ ὁ Μωϋσῆς, Ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου, εἰ καὶ μηδενὸς ἕνεκεν ἑτέρου. πληροφορεῖ γὰρ
τοῦτο τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀνίησι, μαθόντας ὅτι διὰ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα πάντως ποιήσει, ἅ-
περ ἐπαγγέλλεται.

Ἀλλὰ μὴ ῥαθυμῶμεν ἀκούοντες. εἰ γὰρ καὶ δι᾽ ἑαυτὸν ποιεῖ, ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τὰ παρ᾽
ἡμῶν ἀπαιτεῖ. Εἰ γὰρ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, φησὶ, καὶ οἱ ἐξουθενοῦντές με ἐξουθε-
25 νηθήσονται), ἐννοήσωμεν, ὅτι καὶ τὰ παρ᾽ ἡμῶν ἐπιζητεῖ. ἔπαινός ἐστι τῆς δόξης αὐτοῦ, τὸ τοὺς ἐ-
χθροὺς σῶσαι, ἀλλ᾽ ἐκείνους τοὺς μετὰ τὸ γενέσθαι φίλους, μείναντας φίλους· ὡς εἰ πάλιν
ἐπὶ τὴν προτέραν ἔχθραν ἐπανέλθοιεν, πάντα εἰκῆ καὶ μάτην. ἕτερον γὰρ οὐκ ἔστι λουτρὸν,
οὐδὲ καταλλαγὴ πάλιν δευτέρα, ἀλλὰ φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν
μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἀεὶ ἐχθραίνοντες αὐτῷ ἀξιοῦσθαι παρ᾽ αὐτοῦ
30 συγγνώμης, οὐ παυσόμεθα ἐχθραίνοντες, καὶ θρυπτόμενοι, καὶ χείρους γινόμενοι, καὶ πεπηρωμένοι τοῦ
ἡλίου τῆς δικαιοσύνης παραγινομένου. βούλει λαβεῖν τὴν ἀκτῖνα ἀνοίγουσάν σου τοὺς ὀφθαλμούς;
καλοὺς αὐτοὺς ἐργάσασθαι, ὑγιεῖς, ὀξυδερκεῖς. ἔδειξέ σοι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. ἂν πάλιν αὐτὸ φυ-
γὼν, τῷ σκότει προσδράμῃς, τίς ἔσται ἀπολογία; ποία συγγνώμη; οὐδεμία λοιπόν. μί-
σους γάρ ἐστιν ἀρρήτου τοῦτο σημεῖον. ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ᾔδεις τὸν Θεὸν, ἐχθραίνων αὐτῷ, ὁπωσ-
35 δήποτέ τινα συγγνώμην εἶχες· ἐπειδὴ δὲ ἐγεύσω τῆς χρηστότητος καὶ τοῦ μέλιτος, ἂν πάλιν ἀ-
φεὶς, ἐπὶ τὸν ἔμετον ἔλθῃς τὸν σαυτοῦ, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ᾽ ἢ μεγάλου μίσους καὶ καταφρονή-
σεως ἐκφέρεις σημεῖα. οὔ, φησιν, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀναγκάζομαι. φιλῶ μὲν οὕτω
τὸν Χριστὸν, ἀναγκάζομαι δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως. εἰ ἀνάγκην καὶ βίαν ὑπομένεις, ἕξεις
συγγνώμην· εἰ δὲ ἀπὸ ῥαθυμίας καταπίπτεις, οὐκέτι. φέρε οὖν, ἴδωμεν δὴ τοῦτο ἐξετάσω-
40 μεν, πότερον ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας τὰ ἁμαρτήματα γίνεται, ἢ ἀπὸ ῥαθυμίας καὶ ὀλιγωρίας
πολλῆς. οὐ φονεύσεις, φησί. ποία τοῦτο ἀνάγκη, ποία βία; βία μὲν οὖν ἐστι τὸ φονεύειν. τίς
γὰρ ἂν ἡμῶν ἕλοιτο βαπτίσαι ξίφος εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ πλησίον, καὶ αἱμάξαι τὴν δεξιάν;
οὐδὲ εἷς. ὁρᾷς ὅτι τοὐναντίον, ἀνάγκη τὸ ἁμαρτάνειν μᾶλλόν ἐστι καὶ βία; ἐνέθηκε γὰρ
ὁ Θεὸς φίλτρον τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, ὥστε ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Πᾶν γὰρ, φησι, ζῶον ἀγα-

[Margin notes: χ. ἱκανὸν ἦν — χ. ἀγαθωσύνης — Ψαλμ. ρη. κα. — Ἠσ. μη. ια. — ΗΘΙΚΟΝ — α. Βας. β. λ. — Ἑβρ. ι. κζ. — χ. μέλλων — χ. πῶς. — Σειρ. γ.]

πα τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ. ὁρᾷς ὅτι πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔχομεν ἀπὸ τῆς φύσεως σπέρματα; τὰ δὲ τῆς κακίας παρὰ φύσιν ἐστί; εἰ δὲ ταῦτα μᾶλλον κρατεῖ, τῆς πολλῆς ἡμῶν νωθείας τοῦτο τεκμήριον. τί δὲ τὸ μοιχεύειν; ποία ἀνάγκη ἐπὶ τοῦτο ἄγει; ναί, φησιν, ἡ τῆς ἐπιθυμίας τυραννίς. διὰ τί, εἰπέ μοι; οὐ γὰρ ἔνεστι τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι γυναικί, καὶ παῦσαι τὴν τυραννίδα; ἀλλ' ἔρως μέ τις λαμβάνει τῆς τοῦ πλησίον, φησί, γυναικός. οὐκέτι τοῦτο ἀνάγκης. ἔρως γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνάγκης. οὐδεὶς ἀνάγκῃ φιλεῖ, ἀλλὰ προαιρέσει καὶ ἑκόντι. τὸ μὲν οὖν μίγνυσθαι, ἀνάγκη ἴσως· τὸ δὲ τήνδε φιλεῖν, ἢ τήνδε, οὐκ ἀνάγκης· οὐδὲ ἐπιθυμία μίξεως τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ κενοδοξία, καὶ ὕβρις, καὶ πέρα τοῦ μέτρου τρυφή. ποῖον γάρ, εἰπέ μοι, κατὰ λόγον ἐστί; τὴν κατηγγυηθεῖσαν, τὴν "κοινωνὸν οὖσαν παιδοποιΐας ταύτην ἔχειν, ἢ τὴν οὐκ ἐγνωσμένην; οὐκ ἴστε, ὅτι αἱ συνήθειαι τὰς φιλίας τίκτουσι; ὥστε οὐ τῆς φύσεώς ἐστι. μὴ αἰτιῶ τὴν ἐπιθυμίαν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία διὰ γάμον ἐδόθη, διὰ παιδοποιΐαν παρεσχέθη, οὐ διὰ μοιχείαν, οὐδὲ διαφθοράν. ἴσασι καὶ οἱ νόμοι τοῖς ἐξ ἀνάγκης συγγινώσκειν ἁμαρτήμασι· μᾶλλον δὲ οὐδέν ἐστιν ἁμάρτημα ἐξ ἀνάγκης γινόμενον, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ ὕβρεως. οὐ γὰρ οὕτως ὁ Θεὸς τὴν φύσιν ἐδημιούργησεν, ὡς ἀνάγκην ἔχειν ἁμαρτάνειν· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, κόλασις οὐκ ἦν. τῶν γὰρ κατ' ἀνάγκην καὶ βίαν οὐδὲ ἡμεῖς ἀπαιτοῦμεν λόγον, μήτιγε ὁ Θεὸς ὁ οὕτω φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθός. ἀλλὰ τί, τὸ κλέπτειν, ἀνάγκης ἐστί; ναί, φησιν. ἡ γὰρ πενία τοῦτο ποιεῖ. ἡ πενία ἐργάζεσθαι μᾶλλον ἀναγκάζει, οὐ κλέπτειν. ἡ πενία τοίνυν τοὐναντίον ποιεῖ. τὸ γὰρ κλέπτειν, ἀργίας ἐστίν· ἡ δὲ πενία οὐκ ἀργίαν, ἀλλὰ "φιλοπτωχίαν τίκτειν εἴωθεν. ὥστε καὶ τοῦτο ῥᾳθυμίας ἐστί. καὶ ὧδε μάθῃς. τί γάρ, εἰπέ μοι, δυσκολώτερον, τί δὲ ἀηδέστερον, τὰς νύκτας ἀγρυπνοῦντα περιιέναι, καὶ τοίχους διορύττειν, καὶ ἐν σκότει βαδίζειν, καὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν ἐν χερσί, καὶ πρὸς φόνον παρατετάχθαι, καὶ τρέμειν, καὶ τεθνηκέναι τῷ δέει, ἢ πόνοις προσέχειν καθημερινοῖς, καὶ ἀσφαλείας ἀπολαύειν μετ' ἀδείας; τοῦτο εὔκολον· καὶ ὅτι τοῦτο εὔκολον, οἱ πλείους τοῦτο πράττουσιν, ἢ ἐκεῖνο. ὁρᾷς ὅτι κατὰ φύσιν μὲν ἡ ἀρετή, παρὰ φύσιν δὲ ἡ κακία, καθάπερ ἡ νόσος καὶ ἡ ὑγεία; τί δὲ τὸ ψεύδεσθαι καὶ ἐπιορκεῖν, ποίαν ἂν ἔχοι ἀνάγκην; οὐδεμίαν, οὐδὲ βίαν, ἀλλ' ἑκόντες ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμεθα. ἀπιστούμεθα, φησιν. ἀπιστούμεθα, ἐπειδὴ βουλόμεθα. ἐξῆν γὰρ ἀπὸ τοῦ τρόπου πιστεύεσθαι μᾶλλον ἡμᾶς, ἢ ἀπὸ τῶν ὅρκων. διὰ τί γάρ, εἰπέ μοι, τοῖς μὲν οὐδὲ ὀμνύουσι πιστεύομεν, τοὺς δὲ καὶ χωρὶς ὅρκων πιστοὺς ἡγούμεθα; ὁρᾷς ὅτι οὐδαμοῦ χρεία ὅρκων; ἂν ὁ δεῖνα εἴπῃ, φησί, καὶ χωρὶς ὅρκων πιστεύω· σοὶ δὲ οὐδὲ μεθ' ὅρκων. ἄρα περιττὸς ὁ ὅρκος, καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀπιστίας, ἢ πίστεως τεκμήριον. τὸ γὰρ εὔκολον εἶναι πρὸς τὸ ὀμόσαι, οὐκ ἀφίησι * δόξαν ἀληθείας ἔχειν. ὥστε ὁ μάλιστα συνεχῶς τῷ ὅρκῳ κεχρημένος, οὗτος οὐδαμοῦ τοῦ ὅρκου τὴν χρείαν ἔχει ἀναγκαίαν· ὁ δὲ μηδαμοῦ κεχρημένος, "αὐτὸς αὐτοῦ τῆς χρείας ἀπολαύει. χρεία ὅρκου πρὸς τὸ πιστεύεσθαι λοιπὸν οὐδαμῶς. ὁρῶμεν γάρ, ὅτι οἱ μὴ ὀμνύοντες, οὗτοι μᾶλλον πιστεύονται. ἀλλὰ τί, τὸ ὑβριστὴν εἶναι, ἀνάγκης ἐστί; ναί, φησιν. ὁ γὰρ θυμὸς ἐξάγει, καὶ φλέγει, καὶ οὐκ ἀφίησι τὴν ψυχὴν ἠρεμεῖν. οὐ τοῦ θυμοῦ ἐστιν, ἄνθρωπε, ἀλλὰ τῆς μικροψυχίας τὸ ὑβρίζειν. εἰ δὲ θυμοῦ ἦν, πάντες ἄνθρωποι ὀργιζόμενοι, οὐκ ἂν διέλειπον ὑβρίζοντες. θυμὸν ἔχομεν, οὐχ ἵνα ὑβρίζωμεν τοὺς πλησίον, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐπιστρέφωμεν, ἵνα διανιστώμεθα, ἵνα μὴ νωθεῖς ὦμεν. ὥσπερ τι κέντρον ἔγκειται ἡμῖν ὁ θυμός, ἵνα κατὰ τοῦ διαβόλου βρύχωμεν τοὺς ὀδόντας, ἵνα σφοδροὶ ὦμεν πρὸς αὐτόν, οὐχ ἵνα κατ' ἀλλήλων "στῶμεν. ὅπλα ἔχομεν, οὐχ ἵνα ἡμᾶς αὐτοὺς πολεμῶμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ τοῦ πολεμίου χρώμεθα τῇ πανοπλίᾳ. ὀργίλος εἶ; ἔσο κατὰ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν σαυτοῦ τοιοῦτος, ἐπίπληττε" τῇ ψυχῇ, μάστιζε τὸ συνειδός, σφοδρὸς ἔσο κριτὴς καὶ πικρὸς δικαστὴς * τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι. τοῦτο τῆς ὀργῆς τὸ κέρδος· διὰ τοῦτο ἡμῖν αὐτὴν ἐνέθηκεν ὁ Θεός.

ἀλλ'

γ. κοινωνίαν

ἴσ. φιλοπονίαν

* αὐτὸν

γ. οὗτος

γ. ἱστώμεθα.

γ. τὴν ψυχήν, * ἐπὶ

ἀλλ' ἡ ἁρπαγὴ ἐξ ἀνάγκης ἐστίν; οὐδαμῶς. ποία γὰρ ἀνάγκη τὸ ἁρπάζειν, εἰπέ μοι; ποία βία; πενία, φησί, ποιεῖ, καὶ τὸ δέος τῶν ἀναγκαίων. διὰ τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ὀφείλεις ἁρπάζειν. οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ τοιοῦτος πλοῦτος. σὺ δὲ ταὐτὸν ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐρωτηθείς, τί δήποτε εἰς ἄμμον τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας καταβάλλοι, εἴποι ὅτι διὰ τὸν κρυμόν, διὰ τὸν ὑετόν· διὰ τοῦτο μὲν οὖν εἰς ἄμμον οὐκ ἐχρῆν καταβάλλειν· ἀναστρέφει γὰρ αὐτὰ ταχέως καὶ ὑετὸς καὶ πνεύματα καὶ ἄνεμος. ὥστε εἰ πλουτεῖν θέλεις, μὴ πλεονέκτει· εἰ παισὶ βούλει παραδοῦναι πλοῦτον, δίκαιον κτῆσαι, εἴ γέ τίς ἐστι τοιοῦτος. οὗτος γὰρ μένει, καὶ βέβαιος ἕστηκεν· ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος, ταχέως ἀπόλλυται καὶ διαφθείρεται. πλουτεῖν θέλεις, εἰπέ μοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων λαμβάνεις; καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἔστι πλοῦτος, ἀλλὰ τὸ τὰ ἴδια κατέχειν. ὁ δὲ τὰ ἀλλότρια ἔχων, οὐκ ἂν εἴη πλούσιος· ἐπεὶ οὕτω γε ἂν καὶ οἱ τὰ σκευικὰ πωλοῦντες, ἱμάτιον παρ' ἑτέρων λαμβάνοντες, καὶ εὐπορώτεροι καὶ πλουσιώτεροι πάντων λέγοιντο ἄν· καίτοιγε αὐτῶν ἐστι πῶς· ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὐ καλοῦμεν πλουσίους. τί δήποτε; ὅτι τὰ ἀλλότρια ἔχουσιν. εἰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν τυγχάνει, ἀλλ' ἡ τιμὴ οὐκ αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν, ἀλλ' οὗτος πλοῦτος οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ τὰ συμβόλαια διδόμενα οὐ ποιεῖ πλουσίους, διὰ τὸ ταχέως ἡμᾶς αὐτῶν ἀφίστασθαι, τὰ ἐξ ἁρπαγῆς πῶς ποιεῖ πλουσίους; εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐπιθυμεῖς πλουτεῖν (οὐ γὰρ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα) τίνος ἀπολαῦσαι βουλόμενος πλείονος; ἆρα ζωῆς μακροτέρας; καὶ μὴν οἱ τοιοῦτοι [ταχέως] ὀλιγοχρόνιοι γίνονται. πολλάκις γὰρ δίκην διδόασι τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, τῶν ἄωροι θάνατοι, καὶ τῶν κτημάτων μὴ ἀπολαῦσαι, ἀλλὰ μικρὸν καὶ τὴν γέενναν ἀπελθεῖν λαβόντας· πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ τῆς τρυφῆς, καὶ ἀπὸ τῶν πόνων, καὶ ἀπὸ τῶν φροντίδων νόσους τεκόντες ἀπώλοντο. ἐβουλόμην μαθεῖν τίνος ἕνεκεν ὁ πλοῦτος διεσπούδασται τοῖς ἀνθρώποις. καίτοι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο τῇ φύσει μέτρον καὶ ὅριον ἔθηκεν, ἵνα μηδεμίαν ἔχωμεν ἀνάγκην τοῦ τὸν πλοῦτον ἐπιζητεῖν, ὅτι ἑνὶ ἱματίῳ, ἢ καὶ δευτέρῳ περιβάλλεσθαι τὸ σῶμα ἐκέλευσε, καὶ περιττοῦ οὐ χρεία πρὸς τὴν σκέπην. τίνος ἕνεκεν τὰ μυρία ἱμάτια, καὶ τὰ σητόβρωτα; μέτρον ὡρισμένον ἐστὶ τῆς γαστρός, καὶ πέρα τούτου οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης διέφθειρε τὸ πᾶν ζῶον. τίνος ἕνεκεν αἱ ἀγέλαι, καὶ τὰ ποίμνια, καὶ αἱ τῶν κρεῶν κατακοπαί; μιᾶς στέγης χρήζομεν. τίνος ἕνεκεν οἱ περίβολοι, καὶ τὰ πολυτελῆ τῶν οἰκημάτων; ἵνα γῦπες καὶ κολοιοὶ κατοικῶσι, τοὺς πένητας ἀποδύεις; καὶ πόσης οὐκ ἄξια ταῦτα γεέννης; πολλοὶ πολλάκις εἰς τόπους, οὓς οὐδὲ εἶδον, κίοσι καὶ λίθοις πολυτίμοις καὶ οἰκοδομήματα ἐξαστράπτοντα κατεργάζονται. τί γὰρ οὐκ ἐμηχανήσαντο; καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἀπέλαυσαν, οὐδὲ ἄλλοι τινές. ἡ γὰρ ἐρημία οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀπελθεῖν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. ὁρᾷς ὅτι οὐδὲ χρηματισμοῦ ἕνεκεν ταῦτα γίνεται; ἀλλὰ πάντων τούτων, ἄνοια καὶ ἀλογία καὶ κενοδοξία, αἰτία; διό, παρακαλῶ, φύγωμεν, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα φυγεῖν δυνηθῶμεν κακά, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Λογ. γ. 15 ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΚἈΓΩ ΑΚΟΥΣΑΣ ΤΗΝ ΚΑΘ' ὑμᾶς πίστιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, 16 Οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, 17 Ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ· 18 Πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, 19 Ἡ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ

γ. ἱμάτια

γ. τῶν

γ. νόσοις περιπεσόντες

γ. καὶ εἰς τόπους πολλάκις, οὓς οὐκ εἶδον, κίοσι καὶ λίθοις πολυτίμοις, καὶ

γ. φυγεῖν

κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, 20 Ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

ΟΥδὲν ἦν ἴσον τῶν σπλάγχνων τῶν ἀποστολικῶν, οὐδὲν ὅμοιον τῆς συμπαθείας καὶ τῆς φιλοστοργίας ἐγένετο τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου, ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ πόλεων ὁλοκλήρων ἐποιεῖτο καὶ δήμων. καὶ πᾶσι τοῦτο γράφει, ὅτι εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου. ἐννοήσατε ὅσους εἶχεν ἐν τῇ διανοίᾳ, ὧν καὶ μνησθῆναι ἔργον ἦν· ὅσων ἐμέμνητο ἐν ταῖς εὐχαῖς, ὑπὲρ ἁπάντων εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, ὡς αὐτὸς τὰ μέγιστα εὐεργετούμενος. διὰ τοῦτο, φησί, τουτέστι, διὰ τὸ μέλλον, καὶ τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι καὶ βιοῦσιν. ἄξιον μὲν οὖν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ὑπηργμένων παρ' αὐτοῦ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ περὶ τούτου, καὶ μετὰ ταῦτα· ἄξιον δὲ εὐχαριστεῖν αὐτῷ καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν πιστευόντων. ἀκούσας, φησί, τὴν πίστιν τὴν καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους. πανταχοῦ συνάπτει καὶ συγκολλᾷ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, θαυμαστήν τινα ξυνωρίδα. οὐ τοὺς ἐπιχωρίους φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας. οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου. τί δή, καὶ τί παρακαλεῖς; ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως. δύο ἄξιοι αὐτοὺς μαθεῖν, ὡς χρὴ μαθεῖν, ἐπὶ τίσιν ἐκλήθησαν, καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν τῶν προτέρων. φησὶ δὲ αὐτὸς αὐτὰ τρία εἶναι. πῶς οὖν ἐστὶ τρία; * περὶ τῶν μελλόντων ἂν μάθωμεν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὸν ἄρρητον καὶ ὑπερφυῆ πλοῦτον αὐτοῦ εἰσόμεθα· ἀπὸ δὲ τοῦ μαθεῖν τίνες ὄντες πῶς ἐπιστεύσαμεν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν αὐθεντίαν τῷ τοὺς ἐπὶ τοσούτῳ χρόνῳ ἀλλοτριωθέντας ἐπιστρέψαι. Τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἀφ' ἧς τὸν Χριστὸν ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς εἵλκυσε πρὸς ἑαυτόν. καὶ οὐ μέχρι τῆς ἀναστάσεως ἡ δύναμις, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· Καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ,

[Margin: * καὶ ἵνα. γρ. ἵνα. γρ. τὴν]

21 Ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου·

22 Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ,

23 Ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Μεγάλων ὄντως μυστηρίων καὶ ἀπορρήτων ἡμᾶς ἐποίησε κοινωνούς. καὶ ταῦτα ἄλλως οὐκ ἔνι μαθεῖν, * ἢ πνεύματος μετέχοντας ἁγίου, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας χάριτος. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὕτως εὔχεται· ὁ πατὴρ τῆς δόξης, φησί, τουτέστιν, ὁ μεγάλα ἡμῖν δεδωκὼς ἀγαθά. ἀπὸ γὰρ τῶν ὑποκειμένων ἀεὶ αὐτὸν καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως. καὶ πάλιν ὁ προφήτης, Κύριος ἰσχύς μου, καὶ βοήθειά μου. ὁ πατὴρ τῆς δόξης. οὐκ ἔχει ἐπ' ὀνόματος αὐτὰ παραστῆσαι, καὶ πανταχοῦ δόξαν καλεῖ, ὅπερ πάσης ἐστὶ λαμπρότητος παρ' ἡμῖν ὄνομα καὶ προσηγορία. ἰδοὺ τῆς δόξης, φησί, πατήρ, τοῦ δὲ Χριστοῦ, Θεός. τί οὖν; ἐλάττων τῆς δόξης ὁ υἱός; ἀλλ' οὐδεὶς οὐδ' ἂν μαινόμενος εἴποι τοῦτο. δῴη ὑμῖν, τουτέστιν, ἐπάραι τὴν διάνοιαν ὑμῶν καὶ ἀναπτερῶσαι. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ταῦτα μαθεῖν. Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν. ἄρα πνευματικῆς δεῖ σοφίας, ἵνα τὰ πνευματικὰ νοήσωμεν, ἵνα τὰ κρυπτόμενα ἴδωμεν. αὐτὸ τὰ πάντα ἀποκαλύπτει, μυστήρια μέλλει διηγεῖσθαι Θεοῦ. τῶν δὲ μυστηρίων τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν τὸ πνεῦμα οἶδε μόνον, τὸ καὶ τὰ βάθη αὐτοῦ ἐρευνῶν. οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη

[Margin: * ἀλλ'. β. Κορ. α. γ. Ψαλμ. ιζ. α. α. Κορ. β. ιδ. α. Κορ. β. ι.]

ἄλλη τις κρυφὴ δύναμις ζωή, τουτέστι, χάρισμα ὑμῖν παράσχοι. εἰ δὲ ἀποκαλύψεως τοῦτο
ἐστι, περιττὴ λοιπὸν τῶν λογισμῶν ἡ εὕρεσις. ὁ γὰρ τὸν Θεὸν μαθὼν, καὶ ὡς τὸν Θεὸν γνοὺς,
οὐκέτι περὶ οὐδενὸς ἀμφισβητήσει· οὐκ ἐρεῖ τόδε ἀδύνατον, καὶ τόδε δυνατὸν, καὶ πῶς
τόδε ἐγένετο. ἂν τὸν Θεὸν μάθωμεν, ὡς εἰδέναι χρή, ἂν τὸν Θεὸν μάθωμεν παρ' οὗ μα-
5 θεῖν δεῖ, παρ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, οὐκέτι περὶ οὐδενὸς ἀμφισβητήσομεν. διὰ τοῦτό φησιν, ἐν
ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν. ὁ μαθὼν τί ἐστι Θεὸς,
οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀμφισβητήσει, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γινομένων ἀπιστήσει. εὔ-
χεται μὲν οὖν δοθῆναι αὐτοῖς πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως. πλὴν καὶ αὐτὸς ἀπὸ
λογισμῶν, ὅσα δύναται, κατασκευάζει, καὶ ἀπὸ τῶν ἤδη ὑπαρξάντων. ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν
10 ἤδη γινόμενα ἔμελλε λέγειν, τὰ δὲ οὔπω συμβάντα· ἀπὸ τῶν γινομένων τὰ μὴ γινόμενα πι-
στοῦται. οἷόν τι λέγω· εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, φησὶ, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ. ἔτι
ἄδηλός ἐστι, φησίν· ἀλλ' οὐ τοῖς πιστοῖς. καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ τῆς κληρονομίας ἐν
τοῖς ἁγίοις. ἔτι καὶ τοῦτο ἄδηλον. τί δὲ δῆλον; ὅτι ἐπιστεύσαμεν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς αὐ-
τοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν. τοῦ γὰρ ἀναστῆσαι νεκρὸν πολλῷ θαυμασιώτερον τὸ πεῖσαι ψυχάς.
15 καὶ πῶς; ἐγὼ τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. ἄκουε γάρ. εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ τεθνεῶτι, *Ἰωάν. ια. μγ.*
Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ εὐθέως ὑπήκουσεν. εἶπεν ὁ Πέτρος Ταβιθᾶ, ἀνάστηθι, καὶ οὐκ *Πράξ. θ. μ.*
ἀντεῖπεν. ἐρεῖ αὐτὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, καὶ πάντες ἀναστήσονται, καὶ μετὰ τοσούτου τάχους,
ὡς τοὺς ἔτι ζῶντας μὴ φθάσαι τοὺς κοιμηθέντας, ὡς ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ πάντα
γενέσθαι καὶ συνδραμεῖν. ἐπὶ δὲ τοῦ πιστεῦσαι, οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πῶς; ἄκουε αὐτοῦ πάλιν
20 λέγοντος, Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ὁρᾷς ὅτι *Λουκ. ιγ. λδ.*
τοῦτο δυσκολώτερον; ὥστε ἀπὸ τούτου τὸ πᾶν κατασκευάζει. πολλῷ γάρ ἐστι λογισμοῖς
ἀνθρωπίνοις δυσκολώτερον προαίρεσιν πεῖσαι ἢ φύσιν ἐργάσασθαι. τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ
αὐτὸς οὕτω βούλεται ἑκόντας ἡμᾶς γενέσθαι ἀγαθούς. οὕτως εἰκότως εἶπε τὸ ὑπερβάλ-
λον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας. ὅτε γὰρ προφῆται οὐδὲν ἤ-
νυσαν, ὅτε ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ὅτε πᾶσα κτίσις ἡ ὁρατὴ, καὶ ἀόρατος, [ὁρατὴ μὲν εἰς μέσον
προκειμένη, καὶ μὴ ἰσχύουσα χειραγωγῆσαι, ἀόρατος δὲ πολλή,] ᾠκονόμησε τὴν αὐτοῦ παρου-
25 σίαν τότε, δεικνὺς ὅτι θείας ἔχρῃζε τὸ πρᾶγμα δυνάμεως. πλοῦτον δόξης. τουτέστιν, ἄ-
φατον δόξαν. ποῖος γὰρ λόγος τὴν δόξαν ἐκείνην παραστῆσαι δυνήσεται, ἧς οἱ ἅγιοι τότε
μεθέξουσιν; οὐδείς· ἀλλὰ χάριτος ὄντως δεῖ πρὸς τὸ τὴν διάνοιαν μαθεῖν καὶ ὅλως ἀκτῖνα
μικρὰν γοῦν ἵνα δέξασθαι. ἵνα μὲν γὰρ ᾔδεισαν καὶ πρότερον, ἐβούλετο δὲ νῦν πλέον αὐτοὺς
μαθεῖν καὶ σαφέστερον γνῶναι. ὁρᾷς ὅσα εἰργάσατο; ἤγειρε τὸν Χριστόν. μικρὸν τοῦτο; ἀλλ'
30 ὅρα καὶ πάλιν. ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ. ἆρα τίς λόγος τοῦτο παραστῆσαι δυνήσεται; τὸν
ἀπὸ τῆς γῆς, τὸν τῶν ἰχθύων ἀφωνότερον, τὸν παίγνιον τῶν δαιμόνων γινόμενον εἰς ὕψος εὐθέ-
ως ἀνήγαγεν. ὄντως ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. καὶ θέα ποῦ ἀνήγαγεν. ἐν
35 τοῖς ἐπουρανίοις πάσης κτίσεως φύσεως ἀνώτερον ἐποίησεν, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξου-
σίας. ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, φησίν. ὄντως πνεύματος χρεία, διανοίας σοφῆς. ἐν τῇ
ἐπιγνώσει αὐτοῦ. ὄντως ἀποκαλύψεως χρεία. ἐννόησον ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ φύ-
σεως τὸ μέσον. ἀπὸ ταύτης τῆς εὐτελείας εἰς ἐκείνην αὐτὸν ἀνήγαγε τὴν τιμήν. οὐχ
ἕνα βαθμὸν ὑπερέβη, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον. βαβαί, οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἄνω, ἀλλ', ὑπερά-
40 νω. τῶν γὰρ ἄνω δυνάμεων ἀνώτερός ἐστιν ὁ Θεός. ὥστε ἐκεῖ αὐτὸν ἀνήγαγε, τὸν ἐξ ἡμῶν,
ἀπὸ τῆς ἐσχάτης νύσσης εἰς τὴν ἐσχάτην ἤγαγεν ἀρχήν, μεθ' ἣν οὐκ ἔστιν ἑτέρα τιμή.
πάσης ἀρχῆς, φησίν. οὐ τῆς μὲν, τῆς δὲ οὔ, ἀλλὰ πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ
κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. εἴ τί ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, πάντων ἀνώτε-
ρος γέγονε. τοῦτο περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντος, ὅπερ ἄξιον θαυμάσαι. περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ

Λόγου,

Λόγου, οὐδαμῶς. ὅπερ γάρ εἰσι κώνωπες πρὸς ἀνθρώπους, τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις πρὸς τὸν Θεόν. καὶ τί λέγω, κώνωπες; εἰ πάντες ἄνθρωποι ὡς σίελος λογισθήσονται, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, τὰς δὲ ἀοράτους δυνάμεις ὡς κώνωπας. οὐ τοίνυν περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν. τοῦτο μέγα ὄντως καὶ θαυμαστόν. ἀπὸ γὰρ τῶν κατωτάτων τῆς γῆς αὐτὸν ἀνήγαγεν. εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγών, εἷς ἄνθρωπος πόσον ἄρα μέρος τῆς σταγόνος; ἀλλὰ τοῦτον πάντων ἀνώτερον ἐποίησεν. οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. ἄρα ἐστὶ δυνάμεών τινων ὀνόματα ἡμῖν ἄσημα, καὶ οὐ γνωριζόμενα. καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. οὐχ ἁπλῶς ἀνώτερον ἐποίησεν, ὡς προτιμᾶσθαι αὐτόν, οὐδὲ κατὰ σύγκρισιν, ἀλλ' ὡς δούλων προσκαθῆσθαι. βαβαί, φρικτὰ ὄντως τὰ πράγματα, ἀνθρώπου γέγονε δούλη πᾶσα ἡ κτιστὴ δύναμις διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Θεὸν Λόγον. ἔστι γάρ τινα ἐπάνω εἶναι οὐκ ἔχοντα ὑπακούοντας, ἀλλὰ προτιμώμενον. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ οὐχ ἁπλῶς ὑπέταξεν, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην ὑποταγήν, καὶ μεθ' ἣν ἑτέρα οὐκ ἔστι. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὑπὸ τοὺς πόδας. καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ. βαβαί, ποῦ πάλιν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγεν; ὥσπερ διά τινος ἕλκων μηχανῆς, εἰς ὕψος αὐτὴν ἀνήγαγε μέγα, καὶ αὐτὴν ἐκάθισεν εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον. ἔνθα γὰρ ἡ κεφαλή, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα. οὐδενὶ γὰρ μέσῳ διείργεται ἡ κεφαλή, καὶ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ διείργετο, οὐκ ἂν εἴη σῶμα, οὐκ ἂν εἴη κεφαλή. ὑπὲρ πάντα, φησί. τί ἐστιν, ὑπὲρ πάντα; [ἢ τὸν ὄντα ὑπὲρ πάντα τὰ ὁρώμενα, καὶ τὰ νοούμενα Χριστόν· ἢ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦτο πεποίηκε, τὸ τὸν υἱὸν δοῦναι κεφαλήν.] οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον, οὐκ ἄλλον οὐδένα ἀφῆκεν ἀνώτερον. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἡμᾶς ἐτίμησε, τὸν ἐξ ἡμῶν ἀναγαγών, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ κοινὸν γένος ἅπαν ἐκείνῳ ἕπεσθαι παρεσκεύασεν, ἐκείνου ἔχεσθαι, ἐκείνῳ ἀκολουθεῖν. ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ. ἵνα [γὰρ] μὴ ἀκούσας κεφαλήν, τὴν ἀρχὴν μόνον νομίσῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν βεβαιότητα, μηδὲ ὡς ἄρχοντα μόνον, ἀλλ' ὡς σώματος ἰδίας κεφαλήν, τὸ πλήρωμα, φησί, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. ὡς οὐκ ἀρκοῦντος τούτου δεῖξαι τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐγγύτητα, τί φησι; τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία. καὶ γὰρ πλήρωμα κεφαλῆς, σῶμα, καὶ πλήρωμα σώματος, κεφαλή. ὅρα πόσῃ τάξει κέχρηται Παῦλος, πῶς οὐδενὸς φείδεται ῥήματος, ὥστε παραστῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν. πλήρωμά φησι, τουτέστιν, οἷον κεφαλὴ πληροῦται παρὰ τοῦ σώματος. διὰ γὰρ πάντων μερῶν τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ ἑνὸς ἑκάστου χρήζει. ὅρα πῶς αὐτὸν κοινῇ πάντων χρήζοντα εἰσάγει. ἂν γὰρ μὴ ὦμεν πολλοί, καὶ ὁ μὲν χείρ, ὁ δὲ πούς, ὁ δὲ ἄλλο τι μέρος, οὐ πληροῦται ὅλον τὸ σῶμα. διὰ πάντων οὖν πληροῦται τὸ σῶμα αὐτοῦ. τότε πληροῦται ἡ κεφαλή, τότε τέλειον σῶμα γίνεται, ὅταν ὁμοῦ πάντες ὦμεν συνημμένοι καὶ συγκεκολλημένοι. εἶδες πλοῦτον δόξης κληρονομίας; εἶδες ὑπερβάλλον μέγεθος δυνάμεως εἰς τοὺς πιστεύοντας; εἶδες ἐλπίδα κλήσεως;

ΗΘΙΚΟΝ Αἰδεσθῶμεν ἡμῶν τὴν κεφαλήν, ἐννοήσωμεν τίνος ἐσμὲν σῶμα κεφαλῆς, ᾗ πάντα ὑποτέτακται. καὶ τῶν ἀγγέλων κατὰ τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα βελτίους ἡμᾶς εἶναι χρή, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων μείζους, ὡς πάντων αὐτῶν προτετιμημένους. οὐκ ἀγγέλων ἐπελάβετο ὁ Θεός, καθὼς γράφων Ἑβραίοις φησίν, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ· οὐκ ἀρχῆς, οὐδὲ ἐξουσίας, οὐδὲ κυριότητος, οὐδὲ ἄλλης οὐδεμιᾶς δυνάμεως, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνέλαβε, καὶ ἐκάθισεν ἄνω. καὶ τί λέγω, ἐκάθισεν; ἱμάτιον αὐτοῦ ἐποίησεν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ὑπέταξε. πόσους βούλει θεῖναι θανάτους; πόσας ψυχάς; μυρίους καὶ πολλαπλασίους; ἀλλ' οὐδὲν ἴσον ἔρξεις. δύο γὰρ τὰ μέγιστα πεποίηκεν, αὐτός τε εἰς ἔσχατον ταπεινότητος ἦλθε, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς μέγα ὑψηλότητος ἀνήγαγε*. εἶπεν ἐκεῖνο πρῶτον, ὅτι ἑαυτὸν ἐταπείνωσε τοσοῦτον· λέγει τὸ τούτου ὑψηλότερον νῦν, τὸ μέγα ὄντως, καὶ τὸ κεφάλαιον. καίτοι εἰ καὶ μηδενὸς ἠξιώθημεν,

Ἑβρ. β. ις.

* ἐκάθισεν αὐτόν, φησίν, ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ.

ἠξιώθημεν, ἤρκει· εἰ καὶ τούτου εἰ ἠξιώθημεν, χωρὶς τοῦ σφάξαι ἤρκει. ὅταν δὲ τὰ δύο ᾖ, τί-
να οὐκ ἂν ὑπερβολὴν λόγου νικήσειε καὶ ὑπερβαίη; οὐ μέγα ἡ ἀνάστασις, ὅταν ταῦτα λο-
γισώμεθα. Περὶ τούτου φησὶν ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου.
αἰδεσθῶμεν τὴν ἐγγύτητα τῆς συγγενείας, φοβηθῶμεν μή τις ἀποκοπῇ τοῦ σώματος τούτου,
5 μή τις ἐκπέσῃ, μή τις ἀνάξιος φανῇ. Εἰ διάδημά τις ἡμῶν περιέθηκε τῇ κεφαλῇ, στέ-
φανον χρυσοῦν, ἆρα οὐκ ἂν πάντα ἐπράξαμεν, ὥστε τῶν ἀψύχων λίθων ὀφθῆναι ἄξιοι;
νῦν δὲ οὐ διάδημα ἡμῶν περίκειται τῇ κεφαλῇ, ἀλλὰ κεφαλὴ ἡμῶν γέγονεν ὁ Χριστός, ὅ-
περ ἐστὶ μεῖζον, καὶ οὐδένα λόγον ποιούμεθα. ἀλλ' ἄγγελοι μὲν αὐτὴν αἰδοῦνται, καὶ ἀρχάγγε-
λοι, καὶ πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις· ἡμεῖς δὲ, τὸ σῶμα αὐτοῦ ὄντες, οὔτε διὰ τοῦτο, οὔτε δι'
10 ἐκεῖνο αἰδεσθησόμεθα; καὶ τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; ἐννόει τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, ἐν-
νόει τῆς τιμῆς τὴν ὑπερβολήν. τοῦτο καὶ γεέννης, εἴγε βουλοίμεθα, μᾶλλον ἡμᾶς φοβῆ-
σαι δυνήσεται. Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, τὸ τιμῆς τυχόντας τοσαύτην τιμήν, ἀναξίους εὑρε-
θῆναι καὶ κακούς, τίνα οὐκ ἂν ἔχοι κόλασιν; τίνα τιμωρίαν; ἐννόησον τίνος ἐστὶν ἡ κεφαλή σου
καθῆται (τοῦτο μόνον καὶ ἀπόχρη πρὸς πᾶν ὁτιοῦν) τίνος ἐν δεξιᾷ ἵδρυται. ἀλλ' αὕτη μὲν
15 ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· τὸ δὲ ταύτης σῶμα καὶ ὑπὸ δαιμόνων πα-
τεῖται. ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Εἰ γὰρ γένοιτο, οὐκ ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον σῶμα λοιπόν. τὴν κε-
φαλήν σου καὶ οἱ εὐδοκιμοῦντες τῶν δούλων πεφρίκασι, καὶ τὸ σῶμα τοῖς προσκε-
κρουκόσιν ὑποβάλλεις; καὶ πόσης οὐκ ἔσῃ κολάσεως ἄξιος; Εἴ τις τοὺς πόδας τοῦ
βασιλέως κλοιοῖς περιβάλοι καὶ πέδαις, ἆρα οὐχὶ τῆς ἐσχάτης δίκης ὑπεύθυνος ἔσται; σὺ
20 ὅλον τὸ σῶμα θηρίοις παραβάλλεις χαλεποῖς, καὶ οὐ φρίττεις; ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ σώματος Κυ-
ριακοῦ ὁ λόγος, φέρε, καὶ περὶ ἐκείνου μνημονεύσωμεν, τοῦ σταυρωθέντος, τοῦ προσηλωθέντος, τοῦ
θυομένου. εἰ σῶμα εἶ τοῦ Χριστοῦ, φέρε τὸν σταυρόν (καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἤνεγκε) φέρε ἐμπτύσματα,
φέρε ῥαπίσματα, φέρε ἥλους. τοιοῦτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἦν, τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀναμάρτητον ἦν. Α- Ἡσ. νγ. θ.
μαρτίαν γάρ, φησιν, οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ εὑρέθη. αἱ χεῖρες αὐτοῦ πρὸς
25 εὐεργεσίαν ἅπαντα ἔπραττον τῶν δεομένων· οὐδὲν τὸ στόμα ἐξέβαλε τῶν οὐ προσηκόντων. Δαι- Ἰωαν. ζ. κ.
μόνιον ἔχεις, ἤκουσε, καὶ οὐδὲν ἀντεῖπεν. ἐπεὶ δὲ περὶ σώματος ἡμῖν ὁ λόγος, ὅσοι μετέχομεν τοῦ σώ-
ματος, ὅσοι τοῦ αἵματος ἀπογευόμεθα τούτου, ἐννοεῖτε ὅτι τοῦ μηδὲν ἐκείνου διαφέροντος, οὐδὲ
διεστῶτος μετέχομεν [πρὸς μετοχήν], ὅτι ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμέ-
νου παρὰ ἀγγέλων, τοῦ τῆς ἀκηράτου δυνάμεως ἐγγύς, τούτου ἀπογευόμεθα. οἴμοι, πόσαι
30 πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ὁδοί; σῶμα ἡμᾶς ἑαυτοῦ ἐποίησε, σῶμα ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ μετέδωκε, καὶ οὐ-
γ. νέου δὲν τούτων ἡμᾶς ἀποτρέπει τῶν κακῶν. ὢ τοῦ σκότους, ὢ τοῦ βυθοῦ τοῦ πολλοῦ, ὢ τῆς ἀ-
ναλγησίας. Τὰ ἄνω, φησί, φρονεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· καὶ Κολασ. γ. β.
μετὰ ταῦτα χρημάτων φροντίζουσί τινες, ἕτεροι ὑπὸ τῶν παθῶν ἁλίσκονται. οὐχ ὁρᾶτε, ὅτι
καὶ ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ, ὅσα μὲν ἂν ᾖ περιττὰ καὶ ἄχρηστα, ἀποτέμνεται, περικόπτεται;
35 καὶ οὐδὲν κέρδος, ὅτι γέγονε τοῦ σώματος, ὅταν πεπηρωμένον ᾖ, ὅταν νενεκρωμένον, ὅταν σεση-
πός, ὅταν καὶ τῷ λοιπῷ λυμαίνηται; μὴ τοίνυν θαρρῶμεν, ὅτι γεγόναμεν ἅπαξ τοῦ σώμα-
τος. Εἰ δὲ τὸ σῶμα τοῦτο φυσικὸν ὄν, ὅμως ἀποτέμνεται, τὰ τῆς προαιρέσεως ἂν μὴ μένῃ,
τί οὐ πείσεται δεινόν; ὅταν μὴ μετέχῃ τῆς τροφῆς ταύτης τὸ σῶμα, ὅταν οἱ πόροι ἐμ-
φραγῶσι, τότε νεκροῦται· ὅταν οἱ ὀχετοί, τότε πηροῦται· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἀποφράξω-
40 μεν τὰς ἀκοάς, πηροῦται ἡμῶν ἡ ψυχή· ὅταν μὴ μετέχωμεν τῆς πνευματικῆς τροφῆς, ὅ-
ταν πονηρίαι τινὲς αὗται χυμῶν διεφθαρμένων ἡμᾶς λυμαίνωνται, πάντα ταῦτα τίκτει τὴν νό-
γ. σηπεδόνα σον, νόσον χαλεπήν, νόσον τηκεδόνα ἐργαζομένην· καὶ δεήσεται τοῦ πυρὸς ἐκείνου λοιπόν,
δεήσεται τοῦ διχοτομηθῆναι. οὐ γὰρ ἀνέχεται μετὰ τοιούτου σώματος εἰσελθεῖν εἰς τὸν
νυμφῶνα ὁ Χριστός. Εἰ τὸν ἱμάτια ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένον ἀπήγαγε καὶ ἐξέβαλε, τὸν τῷ σώ-

ματι

ματι ῥύπον προστεθέντα τί οὐκ ἐργάσεται; τί οὐ διαθήσει; πολλοὺς ὁρῶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μετέχοντας ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ συνηθείᾳ μᾶλλον ἢ νόμῳ, ἢ λογισμῷ καὶ διανοίᾳ. ἂν ἐπιστῇ, φησιν, ὁ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιρὸς, οἷος ἐὰν ᾖ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων, ἂν ἐπιστῇ τῶν ἐπιφανίων ἡμέρα. καίτοι καιρὸς οὐ τοῦτο προσόδου. οὐ γὰρ ἐπιφάνια, οὐδὲ τεσσαρακοστὴ ποιεῖ ἀξίους τοῦ προσιέναι, ἀλλὰ ψυχῆς εἰλικρίνεια, καὶ καθαρότης. μετὰ ταύτης ἀεὶ πρόσιθι, χωρὶς ταύτης μηδέποτε. Ὁσάκις γάρ, φησι, τοῦτο ποιεῖτε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, τουτέστιν, ὑπόμνησιν ποιεῖτε τῆς σωτηρίας τῆς ὑπὲρ ὑμῶν, τῆς εὐεργεσίας τῆς ἐμῆς. ἐννόησον, οἱ τῆς θυσίας μετέχοντες τῆς παλαιᾶς πόσῃ ἐκέχρηντο τῇ φειδοῖ. τί γὰρ οὐκ ἔπραττον; τί δὲ οὐκ ἐποίουν; πάντοτε ἐκαθαίροντο. σὺ δὲ θυσίᾳ προσιὼν, ἣν καὶ ἄγγελοι φρίττουσι, καιρῶν περιόδοις τὸ πρᾶγμα ὁρίζεις; καὶ πῶς παραστήσῃ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, μιαραῖς χερσὶ καὶ χείλεσι κατατολμῶν αὐτοῦ τοῦ σώματος; καὶ βασιλέα μὲν οὐκ ἂν ἕλοιο καταφιλῆσαι, ὀδωδότος σου τοῦ στόματος, τὸν δὲ βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ ψυχῇ καταφιλεῖς ὀδωδυίᾳ; ὕβρις τὸ πρᾶγμά ἐστιν. Εἰπέ μοι, ἆρα ἂν ἕλοιο χερσὶν ἀνίπτοις τῇ θυσίᾳ προσελθεῖν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἐθέλοις ἂν μηδὲ ὅλως προσελθεῖν, ἢ ῥυπαραῖς χερσίν. εἶτα ἐν τῷ μικρῷ οὕτως ὢν εὐλαβὴς, ψυχὴν ἔχων ῥυπαρὰν προσέρχῃ, καὶ ἅπτεσθαι τολμᾷς; καίτοι ὑπὸ μὲν τῶν χειρῶν πρὸς καιρὸν κατέχεται, εἰς δὲ ἐκείνην ὁλόκληρος ἀναλύεται. τί δέ, οὐχ ὁρᾷς τὰ σκεύη οὕτω περικλυζόμενα; οὕτως ἀπολάμποντα; τούτων καθαρωτέρας ἡμῖν εἶναι δεῖ τὰς ψυχὰς, τούτων ἁγιωτέρας καὶ λαμπροτέρας. τί δήποτε; ὅτι ἐκεῖνα δι' ἡμᾶς τοιαῦτα γίνεται. ἐκεῖνα οὐ μετέχει τοῦ ἐνόντος, οὐκ αἰσθάνεται· ἡμεῖς δὲ, ναί. νῦν δὲ, ῥυπαρὸν μὲν οὐκ ἂν ἕλοιο χρήσασθαι σκεύει, ῥυπαρᾷ δὲ ψυχῇ προσέρχῃ*; πολλὴν ὁρῶ τοῦ πράγματος τὴν ἀνωμαλίαν. ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις καιροῖς οὐδὲ καθαροὶ πολλάκις ὄντες προσέρχεσθε, ἐν δὲ τῷ πάσχα, κἂν ᾖ τι τετολμημένον ὑμῖν, πρόσιτε. ὢ τῆς συνηθείας, ὢ τῆς προλήψεως, εἰκῇ θυσία καθημερινὴ, εἰκῇ παρεστήκαμεν τῷ θυσιαστηρίῳ· οὐδεὶς ὁ μετέχων. ταῦτα οὐχ ἵνα ἁπλῶς μετέχητε, λέγω, ἀλλ' ἵνα ἀξίους ἑαυτοὺς κατασκευάζητε. οὐκ εἶ τῆς θυσίας ἄξιος, οὐδὲ τῆς μεταλήψεως; οὐκοῦν οὐδὲ τῆς εὐχῆς. ἀκούεις ἑστῶτος τοῦ κήρυκος, καὶ λέγοντος, ὅσοι ἐν μετανοίᾳ, ἀπέλθετε πάντες. ὅσοι μὴ μετέχουσιν, ἐν μετανοίᾳ εἰσίν. *εἰ τῶν ἐν μετανοίᾳ εἶ, μεταλαβεῖν οὐκ ὀφείλεις. ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐστί. τίνος οὖν ἕνεκεν λέγει, ἀπέλθετε οἱ μὴ δυνάμενοι δεηθῆναι; σὺ δὲ ἕστηκας ἰταμῶς; ἀλλ' οὐκ εἶ τούτων, ἀλλὰ τῶν δυναμένων μετέχειν, καὶ *οὐδὲν φροντίζεις, οὐδὲν ἡγῇ τὸ πρᾶγμα. σκόπει, παρακαλῶ· τράπεζα πάρεστι βασιλικὴ, ἄγγελοι διακονούμενοι τῇ τραπέζῃ, αὐτὸς πάρεστιν ὁ βασιλεὺς, καὶ σὺ ἕστηκας χασμώμενος; ῥυπαρά σοι τὰ ἱμάτια, καὶ οὐδείς σοι λόγος; ἀλλὰ καθαρά ἐστιν; οὐκοῦν ἀνάπεσον, καὶ μέτεχε. ἔρχεται καθ' ἑκάστην ἰδεῖν τοὺς ἀνακειμένους, πᾶσι διαλέγεται· καὶ νῦν ἐν τῷ συνειδότι ἐρεῖ, ἑταῖροι, πῶς ἑστήκατε ὧδε, μὴ ἔχοντες ἔνδυμα γάμου; οὐκ εἶπε, διατί ἀνέπεσες, ἀλλὰ πρὸ τῆς κατακλίσεως καὶ τῆς εἰσόδου ἀνάξιον αὐτὸν εἶναι φησιν. οὐ γὰρ εἶπε, διατί κατεκλίθης, ἀλλὰ, τί εἰσῆλθες; ταῦτα καὶ νῦν πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς διαλέγεται τοὺς ἀναισχύντως καὶ ἰταμῶς ἑστῶτας. πᾶς γὰρ ὁ μὴ μετέχων τῶν μυστηρίων, ἀναίσχυντος καὶ ἰταμῶς ἑστηκώς. διὰ τοῦτο πρότεροι ἐκβάλλονται οἱ ἐν ἁμαρτήμασι. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τραπέζης παραγινομένου τοῦ δεσπότου οὐ δεῖ τοὺς προσκεκρουκότας τῶν οἰκετῶν παρεῖναι, ἀλλ' ἐκποδὼν γίνονται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκφερομένης τῆς θυσίας, καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου, καὶ τοῦ προβάτου τοῦ δεσποτικοῦ, ὅταν ἀκούσῃς, δεηθῶμεν πάντες κοινῇ, ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς ἀγγέλους. ὥσπερ τοίνυν τῶν ἀμυήτων οὐδένα χρὴ παρεῖναι, οὕτως οὐδὲ τῶν μεμυημένων καὶ ῥυπαρῶν. Εἰπέ μοι, εἴ τις εἰς ἑστίασιν κληθεὶς, τὰς χεῖρας νίψαιτο, καὶ κατακλιθείη, καὶ ἕτοιμος

Marginalia: γ. θεοφαν. — α. Κορ. ια. κς. — γ. ἡμῶν — γ. ὁλόκληρος — * τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ — ἴσ. ἀργ. — γ. ἀπέλθετε πάντες — * τί εἰκῇ — γ. προσέλθετε — * οὕτως — γ. διακονοῦντες — γ. ἑστηκώς — γ. προσφερομένης — γ. ἀμνοῦ

μος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἶτα μὴ μετέχοι, οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα; οὐ βέλ-
τιον τὸν τοιοῦτον μηδὲ παραγίνεσθαι; οὕτω δὴ καὶ σὺ παραγέγονας· τὸν ὕμνον ᾖσας μετὰ
πάντων, ὡμολόγησας εἶναι τῶν ἀξίων τῷ μὴ μετὰ τῶν ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι· πῶς ἔμει-
νας, καὶ οὐ μετέχεις τῆς τραπέζης; ἀνάξιός εἰμι, φησίν. οὐκοῦν καὶ τῆς κοινωνίας ἐκείνης
5 τῆς ἐν ταῖς εὐχαῖς. οὐ γὰρ διὰ τῶν προκειμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ᾠδῶν ἐκείνων τὸ
πνεῦμα πάντοθεν κατέπτη. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἡμετέρους οἰκέτας τῇ σπογγιᾷ τὴν τράπεζαν πε-
ριπλύνοντας, καὶ τὸν οἶκον καθαίροντας, καὶ οὕτω τοὺς πίνακας τιθέντας; τοῦτο γίνεται διὰ τῶν
εὐχῶν, διὰ τῆς βοῆς τοῦ κήρυκος. ὥσπερ σπογγιᾷ περιπλύνομεν τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐν κα-
θαρᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ πάντα προστεθῇ, ἵνα μηδεὶς ᾖ σπῖλος, μηδὲ ῥυτίς. ἀνάξιοι καὶ ὀφθαλ-
10 μοὶ τῶν θεαμάτων τούτων, ἀνάξιαι καὶ ἀκοαί. Κἂν θηρίον, φησί, θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσε- Ἐξοδ. ιθ. ιγ.
ται. οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπιβάσεως ἄξιοι ἦσαν, καίτοιγε μετὰ ταῦτα καὶ προσῆλθον, καὶ εἶδον
ποῦ ἑστήκει ὁ Θεός. ἔξεστι μετὰ ταῦτα προσελθεῖν, καὶ ἰδεῖν· ὅταν μέντοι παρῇ, ἄπιθι. οὐκ
ἔξεστί σοι μᾶλλον, ἢ τῷ κατηχουμένῳ. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μηδέπω τυχεῖν μυστηρίων, καὶ μετὰ τὸ
τυχεῖν προσκρούσαντα καταφρονεῖν, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν καταστῆσαι τοῦ πράγματος. ἐνῆν
15 καὶ πλείονα λέγειν, καὶ φοβερώτερα, ἀλλ' ὥστε μὴ βαρῆσαι τὴν διάνοιαν ὑμῶν, ἀρκεῖ καὶ ταῦ-
τα. οἱ γὰρ μὴ τούτοις σωφρονιζόμενοι, οὐδὲ τοῖς πλείοσιν. ἵν' οὖν μὴ μεῖζον ὑμῖν τὸ
κρίμα ἐργασώμεθα, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, οὐχ ἵνα μὴ παραγίνησθε, ἀλλ' ἵνα καὶ τῆς παρ-
ουσίας, καὶ τῆς προσόδου ἀξίους ἑαυτοὺς καταστήσητε. εἰπέ μοι, εἰ βασιλεύς τις ἐπέταξε,
καὶ εἶπεν, εἴ τις τόδε πράττει, τῆς τραπέζης ἀπεχέτω τῆς ἐμῆς, ἆρα ὑπὲρ τούτου οὐκ
20 ἂν πάντα ἐπράξατε; εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν, εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ βα-
σιλέως τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ, καὶ ἀναδυόμεθα καὶ μέλλομεν καὶ οὐ σπεύδομεν, οὐδὲ ἐπι-
χ. ἴσαι τρέχομεν τῷ πράγματι; καὶ τίς ἡμῖν ἔστιν ἐλπὶς σωτηρίας; οὐκ ἔστιν αἰτιάσασθαι ἀσθένειαν,
οὐκ ἔστιν αἰτιάσασθαι φύσιν· ῥαθυμία μόνον ἀναξίους ἡμᾶς καθίστησι. ταῦτα μὲν παρ' ἡμῶν
εἴρηται· ὁ δὲ κατανύσσων καρδίας, ὁ διδοὺς πνεῦμα κατανύξεως, κατανύξῃ τὰς καρδίας
25 ὑμῶν, καὶ ἐνθῇ εἰς βάθος τὰ σπέρματα, ὥστε ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ λαβεῖν ἐν γαστρί, καὶ τεκεῖν
πνεῦμα σωτηρίας, καὶ μετὰ παρρησίας παραγίνεσθαι. Οἱ υἱοί σου γάρ, φησιν, ὡς νεόφυτα ἐ- Ψαλμ. ρκζ. γ.
λαιῶν κύκλῳ τῆς τραπέζης σου. μηδὲν τοίνυν ἔστω παλαιόν, μηδὲν ἄγριον, μηδὲν ἀνήμε-
ρον, μηδὲν ὠμόν. τοιαῦτα γὰρ τὰ νεόφυτα πρὸς καρποὺς ἐστὶν ἐπιτήδεια, καρπὸν δὲ τὸν θαυ-
χ. πάντα μαστόν, τὸν τῆς ἐλαίας λέγω, [καὶ ἰσχυρά] ὥστε πάντας γίνεσθαι κύκλῳ τῆς τραπέζης, καὶ
30 μὴ εἰκῆ, μηδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐνταῦθα συνέρχεσθαι, ἀλλὰ μετὰ φόβου καὶ δέους. οὕτω γὰρ καὶ
αὐτὸν ὄψεσθε ἐκεῖ τὸν Χριστὸν μετὰ παρρησίας, καὶ τῆς οὐρανίου ἀξιωθήσεσθε βασιλείας, ἧς
γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.

Λογ. δ. 1 ΚΑΙ ΥΜΑΣ ΟΝΤΑΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΤΟΙΣ ΠΑ- κεφ. β.
35 ραπτώμασι, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, 2 Ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰ-
ῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος
τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, 3 Ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες
ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελή-
ματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ
40 λοιποί.

Ἔστι μὲν νέκρωσις σωματική, ἔστι δὲ καὶ ψυχική. ἀλλ' ἐκείνης μὲν οὔτε ἔγκλημα μετέχειν, οὔτε κίνδυνος. φύσεως γάρ, οὐ προαιρέσεως τὸ πρᾶγμά ἐστι. γέγονε μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου παραβάσεως, λοιπὸν δὲ εἰς φύσιν τὸ πρᾶγμα ἐξέβη, ἄλλως δὲ καὶ ταχέως λυθήσεται. αὕτη δὲ ἡ νέκρωσις ἡ ψυχική, προαιρέσεως οὖσα, ἔγκλημα ἔχει, καὶ λύσιν οὐδεμίαν. ὅρα τοίνυν πῶς μέγα σφόδρα ὁ Παῦλος δείξας ἤδη, ὅτι τοὺς νεκροὺς ἀνιστᾶν τὸ ψυχὴν νενεκρωμένην ἰάσασθαι πολλῷ μεῖζόν ἐστι, καὶ νῦν, ὥσπερ μέγα, οὕτως αὐτὸ τίθησι. καὶ ὑμᾶς ὄντας, φησί, νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. ὁρᾷς τὸ προσηνὲς τοῦ Παύλου, καὶ πῶς πανταχοῦ παραμυθεῖται τὸν ἀκροατήν, οὐ βαρὺν αὐτοῖς; ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι εἰς ἔσχατον κακίας ἠλάσατε (τοῦτο γάρ ἐστι νεκρωθῆναι) ὥστε μὴ σφόδρα βαρυνθῆναι αὐτούς (αἰσχύνονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῶν προτέρων κακῶν εἰς μέσον φερομένων, κἂν ἀπολλύμενα ᾖ καὶ κίνδυνον οὐκ ἔχοντα) δίδωσιν αὐτοῖς συνεργόν, ὥστε μὴ νομισθῆναι τὸ πᾶν αὐτῶν εἶναι, καὶ συνεργὸν ἰσχυρόν. τίνα δὴ τοῦτον; τὸν διάβολον. οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ. εἰπὼν γάρ, Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα καταλέξας, καὶ ἐπαγαγών, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι, τότε φησί· Καὶ ταῦτά τινες ἦτε. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ἦτε, ἀλλά, τινες ἦτε· τουτέστιν, οὕτω πως ἦτε. ἐνταῦθα σφόδρα ἡμῖν ἐπιφύονται οἱ αἱρετικοί. περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ ταῦτα εἰρῆσθαι λέγουσι, καὶ τὴν ἀχαλίνωτον γλῶτταν ἐπὶ πολὺ ἐξάγοντες, ταῦτα ἁρμόζουσι τῷ Θεῷ, ἃ τοῦ διαβόλου μόνου ἐστί. πῶς οὖν αὐτοὺς ἐπιστομίσομεν; ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων. εἰ γὰρ δίκαιός ἐστιν, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς φατε, ταῦτα δὲ ἔπραξεν, οὐκ ἔτι δικαίου τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀδίκου καὶ μιαροῦ τὸ πρᾶγμα. μιαρὸς δὲ Θεὸς οὐκ ἂν εἴη ποτέ. διὰ τί δὲ αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος * τούτου φησίν; ἐπειδὴ πᾶσα σχεδὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκείνῳ δέδωκεν ἑαυτήν, καὶ πάντες αὐτῷ δουλεύουσιν ἑκόντες, καὶ προαιρούμενοι. καὶ τῷ μὲν Χριστῷ μυρία ἐπαγγελλομένῳ ἀγαθὰ οὐδὲ προσέχει τις· ἐκείνῳ δὲ οὐδὲν ὑπισχνουμένῳ τοιοῦτον, ἀλλ' εἰς γέενναν παραπέμποντι, πάντες ὑπείκουσι. καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ πλείους οὗτος ἔχει τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον αὐτῷ εἴκοντας, ἢ τῷ Θεῷ, πλὴν ὀλίγων, διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν τὴν ἡμετέραν. κατὰ τὴν ἐξουσίαν, φησί, τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος. τοῦτο πάλιν φησίν*, ὅτι τὸν ὑπουράνιον ἔχει τόπον, καὶ πνεύματα [πάλιν] ἄϋλα αἱ ἀσώματοι δυνάμεις εἰσὶν αὐτοῦ ἐνεργοῦντος. ὅτι γὰρ αἰώνιος αὐτοῦ ἡ ἀρχή, τουτέστι, τῷ παρόντι αἰῶνι συγκαταλυομένη, ἄκουσον ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς λέγοντος αὐτοῦ· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. ἵνα γὰρ μὴ κοσμοκράτορας ἀκούσας, καὶ ἄκτιστον αὐτὸν εἶναι φῇς, τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος προστίθησι. καὶ ἀλλαχοῦ αἰῶνα πονηρὸν καλεῖ τὸν καιρὸν τὸν διεστραμμένον, οὐ περὶ τῶν κτισμάτων λέγων. ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ γενόμενος ἄρχων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν μὴ μεταπεπτωκέναι τῆς ἀρχῆς, καὶ μετὰ τὴν παράβασιν. τοῦ νῦν ἐνεργοῦντός φησιν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. ὁρᾷς ὅτι οὐ βίᾳ, οὐδὲ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ προσάγεται; ἀπειθείας γὰρ εἶπεν, ὡς ἄν τις εἴποι, ἀπάτῃ καὶ πειθοῖ τοὺς πάντας ἐφέλκεται. καὶ οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται τῷ δοῦναι κοινωνόν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτὸν τάξαι μετ' ἐκείνων, ἐν οἷς φησι· καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε. πάντες, οὐκ ἔνι γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐξῄρητό τις. ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· τουτέστιν, οὐδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες. ἀλλ' ἵνα μὴ ταῦτα λέγειν ὑποπτευθῇ

ἐπι

Margin: γρ. ἐξέπεσε, (l. 5) · ἴσ. ἀπολλυμένα (l. 15) · α. Κορ. ς. θ. · γρ. πῶς (l. 21) · τοῦ κόσμου (l. 25) · γρ. ἀλλ' · Ἐφεσ. ς. ιβ. · Γαλατ. α. δ.

ἐπὶ διαβολῇ τῆς σαρκός, μηδὲ μέγα νομίσῃ τις εἶναι τὸ πλημμέλημα, ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται. τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς ἡμῶν, φησί, καὶ τῶν διανοιῶν ποιοῦντες, τουτέστι, τὰ τῆς ἡδονῆς πάθη. παρωξύναμεν, φησί, τὸν Θεόν, καὶ παρωργίσαμεν, τουτέστιν, ὀργὴ ἦμεν, καὶ οὐδὲν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀνθρώπου ὢν τέκνον, φύσει ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀργῆς τέκνα ἦμεν, ὡς καὶ οἱ λοιποί· τουτέστιν, οὐδεὶς ἦν ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντες ἐπράττομεν ἄξια ὀργῆς.

4 Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει. Οὐχ ἁπλῶς ἐλεήμων, ἀλλὰ πλούσιος, καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησίν· Ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου· καὶ πάλιν, Ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου. Διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς. Δείκνυσι πόθεν ἡμᾶς ἠγάπησε. ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἄξια, ἀλλ' ὀργῆς καὶ τιμωρίας τῆς ἐσχάτης. καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ πολλοῦ ἐλέους.

Ψαλ. ξη. ιζ. Ψαλ. ν. α.

5 Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

Πάλιν ὁ Χριστὸς μέσος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀξιόπιστον. εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ζῇ, καὶ ἡμεῖς· ἐζωοποίησε κἀκεῖνον, καὶ ἡμᾶς. ὁρᾷς ὅτι περὶ τοῦ κατὰ σάρκα πάντα εἴρηται; εἶδες τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας; τοὺς νεκρούς, τοὺς υἱοὺς ὀργῆς, τούτους ἐζωοποίησεν. εἶδες τὴν ἐλπίδα τῆς κλήσεως;

6 Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν. Εἶδες τὴν δόξαν τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; ναί, φησιν, ἀλλὰ τὸ μὲν συνήγειρε, δῆλον· τὸ δέ, Συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πῶς ἕστηκεν; ὡς τὸ συνήγειρεν. οὐδέπω γὰρ οὐδείς ἐστιν ἐγηγερμένος, εἰ μὴ ὅτι τῆς κεφαλῆς ἀναστάσης καὶ ἡμεῖς ἠγέρθημεν, * ὡς καὶ ἐκεῖ τοῦ Ἰακὼβ προσκυνήσαντος, καὶ ἡ γυνὴ προσεκύνησε τὸν Ἰωσήφ. οὐκοῦν οὕτω καὶ συνεκάθισε. τῆς γὰρ κεφαλῆς καθεζομένης καὶ τὸ σῶμα συγκάθηται. διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ συνήγειρε διὰ τοῦ λουτροῦ, πῶς οὖν συνεκάθισεν; Εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησι, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. ὄντως πνεύματος χρεία καὶ ἀποκαλύψεως, ὥστε τὸ βάθος νοῆσαι τῶν μυστηρίων τούτων. εἶτα, ἵνα μὴ ἀπιστήσῃς, ὅρα τί ἐπάγει.

* πιστ. τῆς λήψεως

β. Τιμ. β. ιβ.

7 Ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα δὲ οὐδὲν ἦν πρὸς ἡμᾶς (τί γάρ, φησι, πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἐκεῖνος ἀνέστη) ἔδειξε μὲν οὖν ὅτι καὶ πρὸς ἡμᾶς, εἴ γε σὺν ἡμῖν ἥνωται· πλὴν ὅτι καὶ τὰ ἡμῶν κατ' ἰδίαν φησίν. ὄντας γὰρ ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν. ὥστε, ὅπερ ἔφην, μὴ ἀπίστει ἀπό τε τῶν προτέρων, ἀπό τε τῆς κεφαλῆς, ἀπό τε τοῦ βούλεσθαι ἐνδείκνυσθαι αὐτὸν τὴν ἀγαθότητα, λαβὼν τὴν ἀπόδειξιν. πῶς γὰρ ἐνδείξεται, ἂν τοῦτο μὴ γένηται; καὶ ἐνδείξεται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις. τί; ὅτι καὶ μεγάλα τὰ ἀγαθὰ ἦν, καὶ πάντων πιστότερα. νῦν μὲν γὰρ λῆρος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀπίστοις τὰ λεγόμενα, τότε δὲ πάντες εἴσονται. Βούλει μαθεῖν, καὶ πῶς συνεκάθισεν; ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ πάλιν, Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ πατρός. ὥστε ἡτοίμασται. καὶ καλῶς εἶπεν, ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. τὸ γὰρ καθίσαι ἐκ δεξιῶν, τιμῆς ἐστι τῆς ὑπὲρ πᾶσαν τιμήν, καὶ μεθ' ἣν ἑτέρα οὐκ ἔστι. τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι καὶ ἡμεῖς καθεδούμεθα. [ὄντως ὑπερβάλλων πλοῦτος,] ὄντως ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, μετὰ Χριστοῦ καθίσαι. κἂν μυρίας ψυχὰς εἶχες, οὐκ ἀπώλλυες αὐτὰς ἕνεκεν αὐτοῦ; εἰ γὰρ εἰς πῦρ ἐμβῆναι ἔδει, τοῦτο οὐκ ἐχρῆν ἑτοίμως ὑπομεῖναι; καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν φησί· Θέλω, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ οἱ διάκονοι ὦσιν οἱ ἐμοί. εἰ γὰρ κατα-

Ματθ. ιθ. κη. Ματθ. κ. κγ. Ἰωάν. ιβ. κϛ.

κόπτεσθαι ἔδει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὑπὲρ τούτων οὐκ ἔχειν προθύμως καταδέχεσθαι; ἐννόησον ποῦ ἐκάθισεν ἐκεῖνος. ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. καὶ τίνι συνεκάθισεν; ἐκείνῳ. τίς ὤν; νεκρός, φύσει τέκνον ὀργῆς. καὶ τί κατορθώσας; οὐδέν. ὄντως νῦν εὔκαιρον ἀναβοῆσαι, Ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ.

Ρωμ. ια. λγ.

8 Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, φησίν. Ἵνα γὰρ μὴ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν ἐπάρῃ σε, ὅρα πῶς σε καταστέλλει. τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, φησί. Διὰ πίστεως.

Εἶτα ἵνα μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμαίνηται, ἔθηκε καὶ τὰ ἡμῶν· καὶ πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καί φησι· Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν. Οὐδὲ ἡ πίστις, φησὶν, ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι; Πῶς γάρ, φησι, πιστεύσουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσιν; ὥστε οὐδὲ τὸ τῆς πίστεως, ἡμέτερον, Θεοῦ, φησι, τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων. μὴ γὰρ ἤρκει ἡ πίστις σῶσαι, φησιν; ἀλλ' ἵνα μὴ κενοὺς, μηδὲ ἀργοὺς σώσῃ, ταύτην ἐζήτησεν ὁ Θεός, φησιν. Εἶπεν, ὅτι ἡ πίστις σώζει, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἡ πίστις ἔσωσεν. ἐπεὶ πῶς σώζει ἡ πίστις, εἰπέ μοι, ἄνευ ἔργων; τοῦτο αὐτὸ Θεοῦ δῶρόν ἐστιν,

Ρωμ. ι. ιδ.

9 Ἵνα μή τις καυχήσηται. Ἵνα εὐγνώμονας περὶ τὴν χάριν ποιήσῃ. τί οὖν, φησιν, αὐτὸς ἐκώλυσεν ἐξ ἔργων δικαιωθῆναι; οὐδαμῶς. ἀλλ' οὐδείς, φησιν, ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἵνα δειχθῇ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἡ φιλανθρωπία. οὐχὶ ἔχοντας ἔργα ἀπώσατο, ἀλλὰ προδεδομένους ἀπὸ τῶν ἔργων, χάριτι ἔσωσεν, ὥστε μηδένα λοιπὸν ἔχειν καυχᾶσθαι. Εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσας, ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ πίστει τὸ πᾶν κατωρθώθη, ἀργὸς γένῃ, ὅρα τί ἐπήγαγεν·

10 Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὅρα αὐτὸν τί φησι· τὴν ἀναγέννησιν ἐνταῦθα αἰνίττεται. ὄντως κτίσις ἑτέρα ἐστίν. ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν· ὅπερ ἦμεν πρότερον, ἀπεθάνομεν, τουτέστιν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ὅπερ οὐκ ἦμεν πρότερον, ἐγενόμεθα· ἄρα κτίσις τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ τῆς ἑτέρας τιμιωτέρα. ἐξ ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ζῆν, ἐκ δὲ ταύτης τὸ καλῶς ζῆν ἡμῖν περιγέγονεν. ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν, οὐχ ἵνα ἀρξώμεθα, ἀλλ' ἵνα περιπατήσωμεν. διαρκοῦς γὰρ ἡμῖν χρεία τῆς ἀρετῆς καὶ ἐκτεταμένης εἰς τὴν τελευτὴν τὴν ἡμετέραν. οὐδὲ γὰρ, εἰ βαδίζειν ὁδὸν ἔδει εἰς πόλιν φέρουσαν βασιλικὴν, εἶτα τὸ πλέον αὐτῆς ἀνύσαντες, περὶ τὸ τέλος αὐτὸ μαλακισθέντες ἐκαθίσαμεν, ὤνησεν ἂν ἡμᾶς τὸ βαδίσαι· οὕτως οὐδὲ ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως ὀνήσειεν ἄν τι τοὺς κεκλημένους τὸ πρᾶγμα, ἂν μὴ ἀξίως περιπατήσωμεν τοῦ καλέσαντος.

κ. ἄχρι τελευτῆς παρατεινομένης τῆς ἡμετέρας.

ΗΘΙΚΟΝ

Κληθέντες οὖν ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς, μένωμεν ἅπαντα ἐργαζόμενοι. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκλήθημεν, οὐχ ἵνα ἓν ἔργον ἐργασώμεθα, ἀλλ' ἵνα πάντα. ὥσπερ γὰρ αἰσθήσεις ἡμῖν πέντε εἰσί, καὶ πάσαις εἰς δέον κεχρῆσθαι δεῖ, οὕτω καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς. εἰ δέ τις σωφρονοίη μὲν, ἀνελεήμων δὲ εἴη, ἢ ἐλεήμων μὲν εἴη, πλεονέκτης δὲ, ἢ ἀπέχοιτο μὲν τῶν ἀλλοτρίων, τῶν δὲ αὐτοῦ μὴ μεταδιδοίη, πάντα εἰκῆ γέγονεν. οὐ γὰρ ἀρκεῖ μία μόνον ἀρετὴ παραστῆσαι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας ἡμᾶς, ἀλλὰ πολλῆς ἡμῖν δεῖ [καὶ ποικίλης] καὶ παντοδαπῆς, καὶ πάσης αὐτῆς. ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς, Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. καὶ πάλιν, Ἂν λύσῃ τις μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τουτέστιν, ἐν τῇ ἀναστάσει. οὐ γὰρ δὴ εἰς βασιλείαν εἰσελεύσεται. οἶδε γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, βασιλείαν καλεῖν. μίαν ἐὰν λύσῃ, φησὶν, ἐλάχιστος κληθήσεται· ὥστε πασῶν ἡμῖν δεῖ. καὶ ὅρα πῶς οὐκ ἔνι χωρὶς ἐλεημο-

Ματθ. κη. ιθ.

Ματθ. ε. ιθ.

σιώνης εἰσελθεῖν, ἀλλὰ κἂν αὕτη μόνη ἐλλίπῃ, εἰς τὸ πῦρ ἀπελευσόμεθα. Ἀπέλθετε γάρ, φησιν, οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί; ὅτι ἐπείνασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με. εἶδες πῶς οὐδὲν ἕτερον ἐγκληθέντες, διὰ τοῦτο μόνον ἀπώλοντο; καὶ αἱ παρθένοι διὰ τοῦτο μόνον ἐξεβλήθησαν τοῦ νυμφῶνος, καίτοιγε σωφροσύνην εἶχον· ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἦσαν ἔρημοι βοηθείας, τῷ νυμφίῳ οὐ συνεισῆλθον. Εἰρήνην, φησί, μετὰ πάντων διώκετε, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. ἐννόησον τοίνυν, ὅτι χωρὶς μὲν σωφροσύνης οὐκ ἔνι ἰδεῖν τὸν Κύριον· οὐ πάντως δὲ μετὰ σωφροσύνης δυνατὸν ἰδεῖν. πολλάκις γὰρ ἕτερον ἐνεπόδισε. πάλιν ἂν πάντα κατορθώσωμεν, τὸν δὲ πλησίον μηδὲν ὠφελήσωμεν, οὐδὲ οὕτως εἰσελευσόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν. πόθεν δῆλον; ἀπὸ τῶν τὰ τάλαντα πιστευθέντων οἰκετῶν. ἐκεῖ γὰρ πᾶσα ἡ ἀρετὴ ἀκέραιος ἦν, καὶ οὐδὲν ἐλέλειπτο· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τὴν ἐργασίαν ὀκνηρὸς γέγονεν, εἰκότως ἐξεβάλλετο. ἔστι καὶ ἀπὸ λοιδορίας μόνης εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν. Ὁ γὰρ λέγων, φησί, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. κἂν ἅπαντά τις κατορθώσῃ, ὑβριστὴς δὲ ᾖ, οὐκ εἰσελεύσεται. καὶ μή τις ὠμότητα καταγινωσκέτω τοῦ Θεοῦ, εἰ οὐδὲ τοῦτο ἐπταικότας ἐκβάλλει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων, κἂν ὁποιονοῦν τῶν παρανόμων ἐργάσηταί τις, ἐξέπεσε τῆς τοῦ βασιλέως ὄψεως· κἂν νόμον ἕνα τῶν κειμένων παραβῇ, κἂν συκοφαντήσῃ κατηγορῶν, ἀπώλεσε τὴν ἀρχήν· κἂν μοιχεύσῃ, καὶ ἁλῷ, ἀνάξιος γέγονε· κἂν μυρία ᾖ κατωρθωκώς, ἀπόλλυται· κἂν φόνον ἐργάσηται, καὶ δειχθῇ, καὶ τοῦτο ἱκανὸν αὐτὸν διαφθεῖραι. εἰ δὲ οἱ τῶν ἀνθρώπων νόμοι τοσαύτης ἀπολαύουσι τῆς φυλακῆς, πόσῳ μᾶλλον οἱ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἀγαθός ἐστι, φησί. μέχρι τίνος τῶν μωρῶν τούτων λόγων φθεγγόμεθα; μωρὸν δὲ εἶπον, οὐχ ὅτι οὐκ ἀγαθός ἐστιν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ νομίζομεν εἰς ταῦτα χρησίμην ἡμῖν εἶναι, καίτοι μυρία πολλάκις διαλεχθέντων ἡμῶν περὶ τούτου. ἄκουε γὰρ τῆς γραφῆς λεγούσης, Μὴ εἴπῃς, ὅτι ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ ὁ πολὺς τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐξιλάσεται. οὐχὶ κωλύει λέγειν ἡμᾶς, ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ πολύς (μὴ γένοιτο) οὐ τοῦτο παραινεῖ, ἀλλὰ βούλεται ἡμᾶς καὶ συνεχῶς τοῦτο λέγειν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα κινεῖ Παῦλος, ἀλλὰ διὰ τὰ ἑξῆς. μὴ ἐπὶ τούτῳ, φησί, θαύμαζε τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ἐπὶ τῷ ἁμαρτάνειν, καὶ λέγειν, οἰκτιρμὸς αὐτοῦ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐξιλάσεται. διὰ γὰρ τοῦτο τοσαῦτα καὶ ἡμεῖς περὶ ἀγαθότητος διαλεγόμεθα, οὐχ ἵνα ταύτῃ θαρροῦντες πάντα πράττωμεν, ἐπεὶ ἡ ἀγαθότης ἐπὶ λύμῃ τῆς ἡμετέρας ἔσται σωτηρίας, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπογινώσκωμεν ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἀλλὰ μετανοῶμεν. τὸ γὰρ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει, οὐκ εἰς πλείονα κακίαν. εἰ δὲ μοχθηρὸς γένῃ διὰ τὴν χρηστότητα, σὺ διαβάλλεις μᾶλλον αὐτὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. πολλοὺς γὰρ ὁρῶ κατηγοροῦντας τῆς μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ. ὥστε δίκην δώσεις, οὐκ εἰς δέον αὐτῇ χρησάμενος. φιλάνθρωπος ὁ Θεός; ἀλλὰ καὶ δίκαιος κριτής· ἁμαρτίας συγχωρεῖ; ἀλλὰ ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὑπερβαίνει ἀδικίας, ἐξαιρεῖ ἀνομίας; ἀλλὰ καὶ ἐξέτασιν ποιεῖται. πῶς οὖν οὐκ ἐναντία ταῦτα; οὐκ ἐναντία, ἂν τοῖς χρόνοις αὐτὰ διέλωμεν. ἐξαιρεῖ ἀνομίας ἐνταῦθα καὶ διὰ λουτροῦ καὶ διὰ μετανοίας· ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν πεπραγμένων ἐκεῖ διὰ πυρὸς καὶ βασάνων. ἂν τοίνυν ἐργασάμενος ὦ, φησίν, ὀλίγα κακά, καὶ δι' ἓν αὐτῶν ἐκβαλλώμεθα, καὶ τῆς βασιλείας ἐκπίπτω, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐργάζομαι πάντα κακά; ἀγνώμονος οἰκέτου ὁ λόγος, πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτον ἐπιλυσόμεθα τὸν λόγον. μὴ ἐργάζου τὰ κακά, ἵνα σαυτὸν ὠφελήσῃς. βασιλείας μὲν γὰρ πάντες ὁμοίως ἐκπεσούμεθα, ἐν δὲ γεέννῃ οὐ τὴν αὐτὴν δώσομεν δίκην πάντες, ἀλλ' ὁ μὲν μείζονα, ὁ δὲ ἡμερωτέραν. εἰ μὲν γὰρ σύ, κἀκεῖνος καταφρονήσατε, καὶ ὁ τὰ πολλά, καὶ ὁ τὰ ὀλίγα, ὁμοίως ἐκπεσεῖσθε τῆς βασιλείας. εἰ δὲ οὐχ ὁμοίως καταφρονήσατε, ἀλλ' ὁ

Ματθ. κε. μα.

χ. ἐλλείπῃ

Εβρ. ιβ. ιδ.

Ματθ. ε. κβ.

Σειρ. ε. ς.

μὲν μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαττον, ἐν τῇ γεέννῃ τῆς διαφορᾶς αἰσθήσεσθε. τί οὖν, φησιν, ἀπειλεῖ τοῖς ἐλεημοσύνην μὴ δεδωκόσιν, εἰς τὸ πῦρ ἀπελεύσεσθαι, καὶ οὐχ ἁπλῶς εἰς τὸ πῦρ, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί; ὅτι οὐδὲν οὕτω τῶν Θεὸν παροξυνεῖ, ὡς τοὺς φίλους ἀδικεῖν. εἰ γὰρ τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν δεῖ, ὁ καὶ τοὺς φιλοῦντας ἀποστερῶν, καὶ τῶν ἐθνικῶν κατὰ τοῦτο χείρων ὤν, τίνος οὐκ ἔσται κολάσεως ἄξιος; ὥστε ἐνταῦθα τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος, μετὰ τοῦ διαβόλου τὸν τοιοῦτον εἰκότως ἐποίησεν ἀπελθεῖν. Οὐαὶ γὰρ τῷ ἐλεημοσύνην, φησὶ, μὴ ἐργαζομένῳ. εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς τοῦτο ἦν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς καινῆς. εἰ ἔνθα συγκεχώρητο χρημάτων κτῆσις, καὶ ἀπόλαυσις, καὶ ἐπιμέλεια, τοσαύτη πρόνοια ἐγένετο τῆς εἰς τοὺς πένητας βοηθείας, πόσῳ μᾶλλον, ἔνθα κελευόμεθα πάντα ῥίψαι; τί γὰρ οὐκ ἐποίουν ἐκεῖνοι; δεκάτας, καὶ πάλιν δεκάτας ἑτέρας παρεῖχον ὀρφανοῖς, χήραις, προσηλύτοις ἐπὶ ῥῆσιν. ἀλλ᾽ ἐμοί τις θαυμάζων λέγει, ὅτι δεκάτας δίδωσιν ὁ δεῖνα. πόσης αἰσχύνης τοῦτο γέμει, εἰ ὃ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἦν θαυμασμοῦ, τοῦτο ἐπὶ τῶν χριστιανῶν θαυμαστὸν γέγονεν. εἰ τότε κίνδυνος ἦν, τὸ δεκάτας ἀπολιπεῖν, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ νῦν. ἡ μέθη πάλιν οὐ κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν. ἀλλὰ τίς ὁ τῶν πολλῶν λόγος; ἀκούω εἰ κἀγὼ, κἀκεῖνος ἐν τοῖς πολλοῖς, οὐ μικρὰ παραμυθία. τί οὖν ἂν εἴποιμεν; μάλιστα μὲν, οὐ τῆς αὐτῆς σὺ, κἀκεῖνος ἀπολαύσεις τιμωρίας, ἄλλως δὲ, οὐδὲ παραμυθία τοῦτό ἐστι. τότε γὰρ ἡ κοινωνία τῶν παθῶν ἔχει παραμυθίαν, ὅταν σύμμετρα ᾖ τὰ δεινά· ὅταν δὲ ὑπερβαίνῃ, καὶ ἐν ἐκστάσει ἡμᾶς ποιῇ, οὐκέτι ἀφίησι λοιπὸν ἔχειν παραμυθίαν. εἰπὲ γάρ μοι τῷ καταικιζομένῳ καὶ εἰς τὴν πυρὰν ἐμβεβηκότι, ὅτι καὶ ὁ δεῖνα τοῦτο πάσχει, ἀλλ᾽ οὐδὲ αἰσθήσεται τῆς παραμυθίας. οὐχὶ πάντες ὁμοῦ ἀπώλοντο οἱ Ἰσραηλῖται; ποίαν τοῦτο αὐτοῖς παραμυθίαν ἔφερεν; οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸ τοῦτο αὐτοὺς ἐλύπει; διὸ καὶ ἔλεγον, ἀπολώλαμεν, [ἐξολώλαμεν,] παρανηλώμεθα. ποία τοίνυν αὕτη παραμυθία; μάτην ἑαυτοὺς παραμυθούμεθα ταύταις ταῖς ἐλπίσι. μία μόνη παραμυθία ἐστὶ, τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον· ἐμπεσόντα δὲ οὐκ ἔνι παραμυθίας τυχεῖν, ἔνθα ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ἔνθα ὁ κλαυθμὸς, ἔνθα σκώληξ ἀτελεύτητος, ἔνθα πῦρ ἄσβεστον. ἐννοήσεις γὰρ ὅλως τινὰ, εἰπέ μοι, παραμυθίαν, ἐν τοσαύτῃ θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ ὤν; ἐν σαυτῷ γὰρ ἔσῃ λοιπόν; μὴ, δέομαι καὶ παρακαλῶ, μὴ ἑαυτοὺς εἰκῇ ἀπατῶμεν, καὶ τούτοις τοῖς λόγοις παραμυθώμεθα, ἀλλὰ ταῦτα πράττωμεν, ἅπερ ἡμᾶς σῶσαι δυνήσεται. συγκαθίσαι τῷ Χριστῷ πρόκειται, καὶ σὺ περὶ τούτων ἀκριβολογῇ; Εἰ γὰρ μηδὲν ἕτερον ἦν ἁμάρτημα, ὑπὲρ τῶν ῥημάτων τούτων πόσην κόλασιν ἡμᾶς ἔδει ὑποστῆναι, ὅτι οὕτω νωθεῖς, ὅτι οὕτω ταλαίπωροι καὶ ῥᾴθυμοί ἐσμεν, ὡς, καὶ τοσαύτης προκειμένης τιμῆς ταῦτα λέγειν; ὢ πόσα στενάξεις, ὅταν ἀκούσῃ τότε τοὺς κατωρθωκότας καλουμένους ἐπὶ βασιλείαν, καὶ τιμωμένους; ὅταν ἴδῃς ἀπὸ δούλων καὶ ἀπὸ δυστήνων ὀλίγα καμόντας ἐνταῦθα, τοῦ θρόνου μετέχοντας ἐκεῖ τοῦ βασιλικοῦ διὰ παντός; οὐχὶ τῆς κολάσεώς σοι ταῦτα χείρονα ἔσται; Εἰ γὰρ νῦν ὁρῶν εὐδοκιμοῦντάς τινας, καὶ οὐδὲν πάσχων κακὸν, πάσης τιμωρίας χεῖρον τοῦτο νομίζεις, καὶ ὑπὸ τούτου μόνου διαφθείρῃ, καὶ πενθεῖς σαυτὸν, καὶ δακρύεις, καὶ μυρίων εἶναι θανάτων κρίνεις ἄξιον, τί τότε ὑποστήσῃ; Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς βασιλείας, οὐκ ἦν ἱκανὴ ἀπολέσαι, καὶ διαφθεῖραι; καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἴσμεν ἀπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων μαθεῖν. μὴ τοίνυν εἰκῇ ψυχαγωγῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς τοιούτοις ῥήμασιν, ἀλλὰ προσέχωμεν, καὶ φροντίζωμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν ἑαυτοὺς διεγείρωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν τυχεῖν τῆς τοσαύτης δόξης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ματθ. κε. μα.

γ. φίλους διαφθείρων,

γ. ἐν ἐπιτάσει ᾖ,

γ. παιζομένῳ.

γ. ὑποστῆναί σε ἐχεῖ

γ. ἵνα καὶ τοῦ ὑπερέχειν ἀξιωθῶμεν τυχεῖν, τῆς ὄντως δόξης

Λογ. ε. 11 ΔΙΟ ΜΝΗΜΟΝΕΥΕΤΕ, ΟΤΙ ΥΜΕΙΣ ΠΟΤΕ τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς
5 ἐν σαρκὶ χειροποιήτου· 12 Ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.

ΠΟλλὰ δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν. πρῶτον, ὅτι δι' ἑαυτοῦ ἔσωσε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τρόπῳ τοιούτῳ. δεύτερον, ὅτι
10 τίνας ὄντας ἔσωσε. τρίτον, ὅτι ποῦ ἀνήγαγε. ταῦτα γὰρ πάντα καὶ καθ' ἑαυτὰ μεγίστην ἔχει τὴν "ἀπόδειξιν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα κινεῖ νῦν γράφων ὁ Παῦλος. εἶπεν, ὅτι νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι, καὶ τέκνα ὀργῆς, ἔσωσε. νῦν λέγει δὲ τίνων ἐποίησεν ἴσους. διό φησι· μνημονεύετε. ἔθος γὰρ ἡμῖν ἅπασιν, ὅταν ἐκ τῆς
15 πολλῆς εὐτελείας εἰς ἀντίρροπον, ἢ δὲ μείζονα τιμὴν ἀναχθῶμεν, μηδὲ μεμνῆσθαι τῶν προτέρων, ἐντρεφομένοις ἐκείνῃ τῇ δόξῃ. διὰ τοῦτό φησι, διὸ μνημονεύετε. διὸ, ποῖον; ὅτι ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. τοῦτο δὲ ἱκανὸν ἡμᾶς πεῖσαι τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. μνημονεύετε. ἱκανὴ γὰρ ἡ μνήμη ἐκείνη εὐγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην ποιῆσαι. ὅτι ὑμεῖς ποτὲ τὰ ἔθνη. ὅρα πῶς τὰ πλεονεκτήματα τὰ Ἰουδαϊκὰ καθαιρεῖ, καὶ τὰ ἐλαττώμα-
20 τα τῶν ἐθνῶν θαυμάζει, ἅπερ οὐκ ἦν ἐλαττώματα· ἀλλ' ἀπὸ "τοῦ τρόπου, καὶ τοῦ βίου ἑκατέροις πείθει. οἱ λεγόμενοι. ἐν ῥήμασιν ἦν ἡ τιμὴ, ἐν σαρκὶ τὸ προτέρημα. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀκροβυστία, οὐδὲν ἡ περιτομή. ὑπὸ τῆς λεγομένης, φησὶ, περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.
25 ὑμεῖς οἱ ὑπὸ Ἰουδαίων τοῦτό, φησι, καλούμενοι. τί δήποτε δὲ μέλλων δεικνύναι τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν ἐν τούτῳ γενομένην, ἐν τῷ κοινωνῆσαι αὐτοὺς τῷ Ἰσραὴλ, πάλιν τὸ ἀξίωμα τὸ Ἰσραηλιτικὸν οὐ καθαιρεῖ, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπαίρει αὐτό; ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἐπαίρει, ἐν τούτοις δὲ καθαιρεῖ ἐν οἷς οὐκ ἐκοινώνησαν. προϊὼν γάρ φησι· συμπολῖται τῶν ἁγίων ἐστὲ, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ. ὅρα πῶς οὐ καθαιρεῖ. ταῦτά, φησιν, ἀδιάφορά ἐστι. μὴ νομίσητε, φησιν,
30 ὅτι περιτομῆς οὐκ ἐτύχετε, καὶ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐστὲ, διαφορὰν τινα εἶναι. τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο ἦν, τὸ χωρὶς τοῦ Χριστοῦ εἶναι, τὸ τῆς πολιτείας ἀπηλλοτριῶσθαι τοῦ Ἰσραήλ. τοῦτο "δὲ οὐ πολιτείαι. τὸ δὲ ξένους εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, τὸ μὴ ἔχειν ἐλπίδα τὴν μέλλουσαν, τὸ ἀθέους εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ταῦτα πάντα ἐκείνων ἦν. εἶπε περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων· λέγει καὶ περὶ τῶν ἐπὶ γῆς, ἐπειδὴ μεγάλην δόξαν εἶχον περὶ αὐτῶν
35 οἱ Ἰουδαῖοι. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς παραμυθούμενος τοὺς μαθητὰς, μετὰ τὸ εἰπεῖν, Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὸ ἔλαττον τίθησιν. οὕτω γάρ, φησιν, ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. τοῦτο γὰρ πρὸς μὲν τὸ μέγεθος*, ἔλαττόν ἐστι· πρὸς δὲ τὸ ἐκεῖ εἶναι, καὶ πιστεῦσαι, μέγα καὶ ἱκανὸν, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. ἄρα τοῦτο ἦν τὸ πολιτεύεσθαι. οὐκ εἶπε, κεχωρισμένοι, ἀλλ', ἀπηλλοτριωμένοι
40 τῆς πολιτείας. οὐκ εἶπεν, οὐ προσέχοντες, ἀλλ', οὐδὲ μετέχοντες, καὶ ξένοι. πολλὴ τῶν ῥημάτων ἡ ἔμφασις, πολὺν δεικνῦσα τὸν χωρισμόν. ἐπεὶ δὲ Ἰσραηλῖται τῆς πολιτείας ἦσαν ἐκτὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀλλότριοι, ἀλλ' ὡς ῥᾴθυμοι, καὶ τῶν διαθηκῶν ἐξέπεσον, ἀλλ' οὐχ ὡς ξένοι. τίνες δὲ ἦσαν αἱ διαθῆκαι τῆς ἐπαγγελίας; Σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω, φησὶ, τὴν γῆν ταύτην, καὶ ὅσα ἕτερα ἐπηγγείλατο. ἐλπίδα, φησὶ, μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι. καίτοι θεοὺς

Margin: γ. ἀπόδειξιν (l. 10); γ. τῶν ἐθνῶν (l. 20); γ. τῶν (l. 32); Ματθ. ε. (l. 35); * ἐκεῖνο (l. 38); Γεν. ι.ζ. (l. 42)

προσκυνοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἦσαν. οὐ γάρ ἐστι τι εἴδωλον.

13 Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

14 Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, ὁ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας,

15 Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. Τοῦτο οὖν ἐστι μέγα, φησὶ, [τὸ] ὅτι εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν ἤλθομεν; τί λέγεις; ἀνεκεφαλαιώσατο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νῦν περὶ Ἰσραηλιτῶν λέγεις; ναί, φησιν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῇ πίστει χρὴ παραλαμβάνειν, ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς. νυνὶ δὲ, φησιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε πρὸς τὴν πολιτείαν. τὸ γὰρ μακρὰν, καὶ τὸ ἐγγὺς, 10 προαιρέσεώς ἐστι μόνης. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν. τί ἐστι, τὰ ἀμφότερα ἕν; οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι εἰς ἐκείνην τὴν εὐγένειαν ἡμᾶς ἤγαγεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμᾶς, κἀκείνους εἰς μείζονα· πλὴν ἡμῶν μείζων ἡ εὐεργεσία. τοῖς μὲν γὰρ καὶ ἐπήγγελτο, καὶ ἐγγύτεροι ἦσαν, ἡμῖν δὲ οὐδὲ ἐπήγγελτο, καὶ πορρωτέρω ἦμεν. διό φησι, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν. ἐπηγγείλατο μὲν γὰρ τοῖς Ἰσραηλίταις, ἀλλ' ἀνάξιοι ἦσαν· ἡμῖν 15 δὲ οὐδὲν ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἦμεν, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἓν, οὐχ ἡμᾶς ἐκείνοις συνάψας, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους καὶ ἡμᾶς εἰς ἓν συνάψας. ὑπόδειγμα δὲ ἐρῶ*. ὑποθώμεθα εἶναι ἀνδριάντας δύο, τὸν μὲν ἐξ ἀργύρου, τὸν δὲ ἐκ μολίβδου, εἶτα ἀμφοτέρους καταχωνευθέντας, ἀνελθεῖν χρυσοῦς τοὺς δύο. ἰδοὺ τοὺς δύο ἓν ἐποίησεν. ἢ καὶ ἑτέρως. ἔστω ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ υἱοποιητός· ἀμφότεροι δὲ αὐτὸν προσκεκρουκότες 20 ἦσαν, ὁ μὲν ἀποκήρυκτος ὢν παῖς, ὁ δὲ δραπέτης, καὶ οὐδὲ ἐγνωκὼς τὸν πατέρα. εἶτα ἀμφότεροι γεγένηνται κληρονόμοι, καὶ γνήσιοι παῖδες. ἰδοὺ εἰς μίαν ἤχθησαν τὴν τιμὴν, οἱ δύο γεγόνασιν ἕν, ὁ μὲν πόρρωθεν ἐλθὼν, ὁ δὲ ἐγγύθεν, καὶ μᾶλλον ἢ πρὶν ἢ προσκρούσαι γνησιώτεροι. τὸ μεσότοιχον, φησι, τοῦ φραγμοῦ λύσας. ποῖον ἐστὶ τὸ μεσότοιχον ἑρμηνεύει, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ λέγων. Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. 25

χ. πολιτείαν ἡμᾶς, κἀκείνους ἤγαγεν, ἀλλ' ἡμᾶς εἰς μείζονα. δῆλον δὲ ὅτι ἡμῶν
χ. ἐγγύτεροι
* σαφήνειαν ἕνεκεν
χ. καταχωνευθέντας,
ἴσ. τὸν αὐτὸν

Τινὲς μὲν φασιν, ὅτι ὁ νόμος μεσότοιχον. διὰ τοῦτο τὸν νόμον εἶπεν, ὅτι οὐκ ἠφίει τοὺς Ἰουδαίους πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀναμίγνυσθαι. ἐμοὶ δὲ οὐ τοῦτο δοκεῖ, ἀλλὰ τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ μεσότοιχον λέγει, τὸ κοινὸν εἶναι διάφραγμα ἀπὸ Θεοῦ διατειχίζον ἡμᾶς, καθὼς ὁ προφήτης φησίν· Οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διϊστῶσιν ἀνὰ μέσον ὑμῶν, καὶ ἐμοῦ; καὶ εἰκότως. ὡς μεσότοιχον γὰρ ἦν ἡ ἔχθρα, ἣν καὶ πρὸς Ἰουδαίους εἶχε, καὶ πρὸς Ἕλληνας. τοῦ δὲ νόμου 30 ὄντος, οὐ μόνον οὐκ ἔλυεν, ἀλλὰ καὶ ηὔξετο. Ὁ γὰρ νόμος, φησὶν, ὀργὴν κατεργάζεται. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων, ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, οὐκ αὐτῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφει, ἀλλ' ἐπὶ τῶν παραβεβηκότων, προσυπακούεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μεσότοιχον αὐτόν φησιν, ἐπεὶ παραβαινόμενος ἔχθραν ἐποίει. φραγμὸς ὁ νόμος ἦν, ἀλλ' οὗτος ἐγένετο μὲν ἀσφαλείας ἕνεκεν, διὸ καὶ φραγμὸς ὠνόμασται, ἵνα περιφράττη. ἄκουε γὰρ πάλιν τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκα. καὶ πάλιν, Καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν· οὐκοῦν τὴν ἀσφάλειαν φησι. καὶ πάλιν, Καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. καὶ πάλιν, Νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε. καὶ πάλιν, Ποιῶν ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν ὁ Κύριος, ἐγνώρισε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραήλ. γέγονε δὲ μεσότοιχον, οὐκέτι αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶν, ἀλλὰ χωρίζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ 40 Θεοῦ. τοιοῦτον γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ. ποῖον δὲ τοῦτο δηλῶν, ἐπάγει, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν καταργήσας. πῶς; σφαγιάσας, καὶ λύσας ἐκεῖ τὴν ἔχθραν. οὐ τούτῳ δὲ μόνον ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ τῷ φυλάξαι αὐτόν. τί οὖν, εἰ τῆς προτέρας παραβάσεως ἀπηλλάγμεθα, πάλιν δὲ αὐτὸν ἀναγκαζόμεθα φυλάττειν;

Ησ. νθ. β.
Ρωμ. δ. ιε.
Ησ. ε. β.
Ψαλμ. οθ. ιγ.
Ησ. ε. ε.
Ησ. η. κ.
Ψαλμ. ρβ.

χ. χωρὶς τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς
χ. ὑπακούεται
χ. τοῦτο ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ

* πάλιν

* πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔλυσε. [ἦχ]

Τὸν νόμον γὰρ τῶν ἐντολῶν, φησιν, ἐν δόγμασι καταργήσας.

Βαβαὶ τῆς φιλανθρωπίας. ἔδωκεν ἡμῖν νόμον, ἵνα φυλάττωμεν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐφυλάξαμεν, δέον κολασθῆναι, ὁ δὲ καὶ τὸν νόμον κατέλυσεν· ὡς ἂν εἴ τις παιδίον παραδοὺς παιδαγωγῷ, ἐπειδὴ μὴ ὑπακούοι, καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ ἐλεύθερον ποιήσειε, καὶ ἀπαλλάξειε. πόσης τοῦτο φιλανθρωπίας; τί ἐστιν, ἐν δόγμασι καταργήσας; πολλὴν [γὰρ] ἐνταῦθα διαφορὰν φησιν ἐντολῆς καὶ δόγματος. ἢ τὴν πίστιν οὕτω φησί, δόγμα αὐτὴν καλῶν (ἀπὸ γὰρ πίστεως μόνης ἔσωσεν) ἢ τὴν παραγγελίαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Χριστός· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδὲ ὀργισθῆναι ὅλως· τουτέστιν, ἐὰν πιστεύσῃς, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καὶ πάλιν, Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. μὴ εἴπῃς, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, ἢ τίς αὐτὸν ἀνήγαγεν ἐκ νεκρῶν; ἀντὶ βίου, πίστιν εἰσήγαγεν. ἵνα γὰρ μὴ εἰκῆ σώσῃ, καὶ αὐτὸς ἐκολάσθη, καὶ ἀπῄτησεν αὐτοὺς τὴν πίστιν διὰ δογμάτων. [Ματθ. ε.] [Ρωμ. ι. η.]

Ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον.

Ὁρᾷς οὐχὶ τὸν Ἕλληνα γινόμενον Ἰουδαῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον, κἀκεῖνον εἰς ἑτέραν κατάστασιν ἥκοντας; οὐχ ἵνα τοῦτον ἕτερον ἐργάσηται, τὸν νόμον κατήργησεν, ἀλλ' ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ. καὶ καλῶς πανταχοῦ τῷ ὀνόματι κέχρηται, τῷ κτίσῃ. καὶ οὐκ εἶπε, μεταβάλῃ, ἵνα δείξῃ τὸ ἐνεργὲς τοῦ γινομένου, καὶ ὅτι εἰ καὶ ὁρατὴ ἡ κτίσις, ἀλλ' ἐκείνης οὐκ ἐλάττων, καὶ ὅτι [ὡς] ἀπὸ φυσικῶν πραγμάτων ἀποπηδᾶν ἡμᾶς οὐ χρὴ λοιπόν. ἵνα τοὺς δύο, φησί, κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ, τουτέστι, δι' ἑαυτοῦ. οὐκ ἄλλῳ τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καὶ τοῦτον, κἀκεῖνον χωνεύσας, ἕνα ἀνήνεγκε θαυμαστόν, αὐτὸς τοῦτο πρῶτον γινόμενος, ὅπερ τῆς προτέρας κτίσεώς ἐστι μεῖζον. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸς πρῶτος τύπον παρέχων, καὶ ὑπόδειγμα. ἔνθεν γὰρ τὸν Ἰουδαῖον καταλαβών, κἀκεῖθεν τὸν Ἕλληνα, καὶ μέσος αὐτὸς γινόμενος, καὶ συμμίξας αὐτούς, καὶ πᾶν αὐτῶν τὸ ἀπηλλοτριωμένον ἀφανίσας, ἀνέπλασεν ἄνωθεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, οὐκέτι δι' ὕδατος καὶ γῆς, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ πυρός. γέγονεν Ἰουδαῖος περιτμηθείς, γέγονεν ἐπικατάρατος, γέγονεν Ἕλλην ἐκτὸς νόμου, καὶ ὑπὲρ Ἕλληνας, καὶ Ἰουδαίους. Εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, φησι, [χρήματι] [χιὼν]

Ποιῶν εἰρήνην. Αὐτοῖς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους. οὐ γὰρ ἂν μένοντες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες κατηλλάγησαν ἄν· μὴ ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς οἰκείας καταστάσεως ἕκαστος, πῶς ἂν εἰς ἑτέραν μείζονα ἦλθον; ὁ γὰρ Ἰουδαῖος τότε τῷ Ἕλληνι συνάπτεται, ὅταν πιστὸς γένηται. ὡς ἂν εἴ τινες, δύο οἰκημάτων ὄντων κάτωθεν, καὶ ἄνωθεν ἑνὸς θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν ἀλλήλους ἰδεῖν, ἕως ἂν ἄνω γένωνται. ποιῶν εἰρήνην μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν. τὸ γὰρ ἑξῆς τοῦτο δηλοῖ. τί γάρ φησι;

16 Καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ.

Οὐκ εἶπε, καταλλάξῃ, ἀλλ', ἀποκαταλλάξῃ, δεικνὺς ὅτι πρὸ τούτου ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εὐκατάλλακτος ἦν, οἷον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ πρὸ τοῦ νόμου. ἐν ἑνὶ σώματι, φησι, τῷ αὐτοῦ τῷ Θεῷ. πῶς τοῦτο γέγονε; τὴν ὀφειλομένην δίκην αὐτός, φησιν, ὑποστὰς διὰ τοῦ σταυροῦ.

Ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ. Οὐδὲν κυριώτερον τούτων τῶν λέξεων, οὐδὲν ἐμφαντικώτερον. ὁ θάνατος αὐτοῦ, φησι, τὴν ἔχθραν ἀπέκτεινεν, ἔτρωσε, καὶ ἀπώλεσεν, οὐχ ἑτέρῳ ἐπιτάξας, οὐδὲ ἐνεργήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ παθών. οὐκ εἶπε, λύσας, οὐκ εἶπεν, ἀνελών, ἀλλ', ὃ πάντων σφοδρότερον ἦν, ἀποκτείνας, ὥστε μηκέτι αὐτὴν ἀναστῆναι. πῶς οὖν ἀνίσταται; ἀπὸ τῆς πολλῆς ἡμῶν κακίας. ἕως γὰρ ἂν μένωμεν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἕως ἂν ὦμεν ἡνωμένοι, οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ κεῖται νεκρά, μᾶλλον δὲ ἐκείνη οὐδέποτε ἀνίσταται. ἂν δὲ ἑτέραν τέκωμεν, οὐκέτι παρὰ τὸν τὴν προτέραν ἀνελόντα καὶ ἀπολέσαντα· σὺ δὴ ὠδίνεις ἑτέραν. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκός, φησιν, ἔχθρα εἰς Θεόν. ἂν μηδὲν φρονῶμεν σαρκικόν, οὐ τεχθήσεται ἑτέρα, ἀλλὰ μενεῖ ἡ εἰρήνη ἐκείνη. [ἐπιθυμίας] [Ρω. η. ς.]

Εννόησον

ΗΘΙΚΟΝ

Ἐννόησον γὰρ ὅσον ἐστὶ κακὸν, τοσαῦτα τοῦ Θεοῦ πραγματευσαμένου, ἵνα καταλλαγῶ-
μεν, καὶ ἀνύσαντος, πάλιν ἡμᾶς εἰς ἔχθραν ἐπανελθεῖν. Ταύτην οὐκέτι λύσειν, ἀλλ' ἡ
γέεννα μένει· οὐκέτι ἄφεσις, ἀλλ' ἐξέτασις. Φρόνημα τῆς σαρκὸς, τρυφὴ, σπατάλη·
φρόνημα τῆς σαρκὸς, πλεονεξία, καὶ πᾶσα ἁμαρτία. Διατί φρόνημα σαρκὸς εἴρηται; καί-
τοιγε οὐδὲν ἄνευ ψυχῆς εἰργάσατο ἄν. οὐ διαβάλλων τὴν σάρκα λέγει, ἐπεὶ καὶ ὅταν 5
λέγῃ, ψυχικὸς ἄνθρωπος, οὐ διαβάλλων τὴν ψυχὴν τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀρκεῖ οὔτε (α. Κορ. β. ιδ.)
σῶμα, οὔτε ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, μὴ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς "ἀπολαύουσα, ποιῆσαί τι γενναῖον καὶ (γ. ἀπολαύσασα.)
μέγα. Διὰ τοῦτο ψυχικὰ ἐκεῖνα καλεῖ, ἃ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ ἐργάζεται· καὶ σαρκικὰ ἐκεῖ-
να καλεῖ, ἃ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα· οὐκ ἐπειδὴ ταῦτα φυσικὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ ἀπολαύσαντα
παρουσίας τῆς ἐκεῖθεν, ἀπόλλυται. ἐπεὶ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, καλοὶ, ἀλλ' ἄνευ φωτὸς, μυ- 10
ρία ἐργάζονται κακά· τοῦτο δὲ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἐστιν, οὐ τῆς φύσεως. Εἰ δὲ φυσικὰ ἦν τὰ
κακὰ, οὐκ ἂν αὐτοῖς ποτε εἰς δέον ἐχρησάμεθα. οὐδὲν γάρ ἐστι φυσικὸν, κακόν. τί οὖν ἐστι
σαρκικὰ φρονήματα; αἱ ἁμαρτίαι. ὅταν γὰρ αὕτη κρατήσῃ τοῦ ἡνιόχου μετεωρισθεῖσα, μυρία
τίκτει δεινά. ἀρετὴ γὰρ σαρκὸς, τὸ ὑποτάττεσθαι τῇ ψυχῇ· κακία δὲ, τὸ ἄρχειν ψυχῆς. ὥ-
σπερ οὖν ὁ ἵππος καλὸς μὲν καὶ εὐσκελὴς, ἀλλ' οὐκ ἄνευ ἡνιόχου τοῦτο δείκνυται, οὕτω καὶ ἡ 15
σὰρξ τότε ἔσται καλὴ, ὅταν αὐτῆς τὰ σκιρτήματα περικόπτωμεν. ἀλλ' οὐδὲ ἡνίο-
χος δείκνυται ἄνευ ἐπιστήμης. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκείνων δεινότερα ἄνευ ἐπιστήμης ἐργά-
ζεται. ὥστε πανταχόθεν ἐφεστάναι χρὴ τὸ πνεῦμα, τοῦτο ἐφεστὼς τὸν ἡνίοχον ἰσχυρό-
τερον ποιεῖ· τοῦτο καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα καλλωπίζει. καθάπερ γὰρ ἡ ψυχὴ
ἐνοῦσα μὲν αὐτῷ, καλὸν αὐτὸ δείκνυσιν· ὅταν δὲ αὐτὸ ἐρημώσῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας καὶ ἀποστῇ, 20
καθάπερ ζωγράφου τινὸς τὰ χρώματα συγχέοντος, εἰδέχθεια γίνεται πολλὴ, πρὸς τὴν
φθορὰν ἐπειγομένου τῶν μερῶν ἑκάστου, καὶ τὴν ἀνάλυσιν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, ὅταν ἔρημον
καταλίπῃ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, χείρων γίνεται καὶ μείζων ἡ εἰδέχθεια. μὴ τοίνυν ἐπειδὴ τῆς
ψυχῆς ἔλαττον τὸ σῶμα, κάκιζε τοῦτο. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τὴν ψυχὴν κακίζειν ἀνέχομαι, ἐπειδὴ τοῦ
πνεύματος οὐδὲν ἰσχύει χωρίς. Εἰ δὲ χρή τι εἰπεῖν, μείζονός ἐστι κατηγορίας ἀξία ἡ ψυχή. 25
τὸ μὲν γὰρ σῶμα, οὐδὲν ἄνευ τῆς ψυχῆς "ἐργάσαιτο ἂν δεινὸν, ἡ δὲ ψυχὴ πολλὰ χωρὶς τοῦ σώ- (γ. εἰργάσατο)
ματος. καὶ γὰρ καὶ τηκομένου τούτου, καὶ οὐ σκιρτῶντος, πολλὰ ἐργάζεται ἐκείνη· καθάπερ οἱ γόητες
ἐκεῖνοι, οἱ μάγοι, οἱ φθονοῦντες, οἱ φαρμακοὶ, μάλιστα τήκουσιν αὐτό. ἄλλως δὲ, οὐδὲ ἡ τρυφὴ,
τῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς ἀπροσεξίας τῆς ψυχῆς. ἡ γὰρ τροφὴ, οὐχὶ ἡ
τρυφὴ, τῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης. ἐὰν γὰρ θελήσω σφοδρὸν καθεῖναι τὸν χαλινὸν, ἐπεστόμισα 30
τὸν ἵππον. τὸ δὲ σῶμα τὴν ψυχὴν καταστέλλειν οὐ δύναται ἐν τοῖς αὐτῆς κακοῖς. τίνος οὖν
ἕνεκεν φρόνημα αὐτὸ σαρκὸς καλεῖ; ὅτι τῆς σαρκὸς ὅλον γίνεται. ὅταν γὰρ αὕτη κρατήσῃ, τότε ἥ-
μαρτεν, ὅταν ἀφέληται τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς. οὐκοῦν ἐν τούτῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ
σώματος, ἐν τῷ εἴκειν τῇ ψυχῇ, ἐπεὶ καθ' ἑαυτὴν, οὔτε καλὴ, οὔτε κακή. τί γὰρ ἂν ἐρ-
γάσαιτο τὸ σῶμα καθ' ἑαυτό; ὥστε τῇ συναφείᾳ καλὸν τὸ σῶμα, καλὸν διὰ τὴν ὑποταγὴν, 35
ἐπεὶ καθ' ἑαυτὸ οὔτε καλὸν, οὔτε κακὸν, καὶ πρὸς τοῦτο δὲ, καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἐπιτήδειον, εἰς ἑκάτερα τὴν
ῥοπὴν ἔχον. τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ, ἀλλ' οὐ πορνείας, οὐδὲ μοιχείας, ἀλλὰ *μίξεως. τὸ σῶμα ἐπι- (* ἁπλῶς)
θυμεῖ, οὐ τρυφῆς, ἀλλὰ τροφῆς, οὐ μέθης, ἀλλὰ ποτοῦ. ὅτι γὰρ οὐχ ἡ μέθη τοῦ σώματός ἐστιν
ἐπιθυμία, σκόπει πῶς οὐκ ἀντέχει λοιπὸν, ὅταν ὑπερβῇς τὸ μέτρον, ὅταν τὰ ὅρια νικήσῃς
τὰ τοῦ σώματος· ἐπεὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ψυχῆς ἐστιν, οἷον ὅταν εἰς σαρκικὰ καταφέρηται, 40
ὅταν παχεῖα γένηται. Εἰ γὰρ καὶ καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ σφόδρα ἧττον τῆς ψυχῆς. ὥσπερ οὖν
ἧττον ὁ μόλυβδος χρυσοῦ, ἀλλ' ὅμως δεῖται καὶ τοῦ μολίβδου τοῦ συγκολλῶντος, οὕ-
τω δεῖ καὶ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ· ἢ ὥσπερ παιδίον ἐστὶν εὐγενὲς παιδαγωγοῦ δεόμενον, οὕτω
καὶ ἡ ψυχὴ δεῖται τοῦ σώματος. καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ τοιαῦτα παρήγαγον παραδείγματα.

ὥσπερ

ὥσπερ γὰρ παιδικὰ πράγματα λέγομεν, οὐ τὴν ἡλικίαν διαβάλλοντες, ἀλλὰ τὰ κατ' αὐτήν· οὕτω καὶ περὶ τοῦ σώματος. ἀλλ' ἔνεστι μὴ εἶναι ἐν σαρκὶ, ἂν θέλωμεν, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐν πνεύματι. τὸ γὰρ εἶναί που, οὐχ οὕτω τῇ θέσει τῇ ἐν τῷ τόπῳ λέγεται, ὡς τῇ διαθέσει. πολλοὺς γοῦν ὄντας που, λέγομεν μὴ εἶναι, λέγοντες, οὐκ ἦσθα ἐνταῦθα. καὶ τί λέγω ταῦτα; πολλάκις λέγομεν, οὐκ εἶ ἐν σταυρῷ, οὐκ εἰμὶ ἐν ἐμαυτῷ, καίτοι τί σωματικώτερον τούτου, ὅταν αὐτὸς ἑαυτῷ πλησιάζῃ; ἀλλ' ὅμως οὔ φαμεν αὐτὸν εἶναι ἐν ἑαυτῷ. γενώμεθα τοίνυν ἐν ἑαυτοῖς, ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν τῷ πνεύματι· μένωμεν ἐπὶ τῆς εἰρήνης, καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἵνα πάντων τῶν σαρκικῶν ἀπαλλαγέντες, δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λογ. ϛ'. 17 ΚΑΙ ΕΛΘΩΝ ΕΥΗΓΓΕΛΙΣΑΤΟ ΕΙΡΗΝΗΝ ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς. 18 Ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. 19 Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, 20 Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Χριστοῦ, 21 Ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, 22 Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι.

ΟΥ δι' ἑτέρου, φησὶν, ἔπεμψεν, οὐδὲ δι' ἄλλου τινὸς ταῦτα ἐμήνυσεν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. οὐκ ἀγγέλους, οὐκ ἀρχαγγέλους ἀπέστειλεν, ἐπειδὴ τὸ διορθῶσαι τὰ τοσαῦτα κακὰ οὐδενὸς ἑτέρου ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, [καὶ τὸ ἀπαγγεῖλαι τὰ γενόμενα]. ὑπηρέτου καὶ σχεδὸν διακόνου τάξιν ἀνεδέξατο ὁ δεσπότης, καὶ ἦλθε, καὶ εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν, φησι, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς. τοῖς Ἰουδαίοις, φησὶν, ἐγγὺς, ὡς πρὸς ἡμᾶς. ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, φησί. καὶ γὰρ κατήλλαξεν ἡμᾶς. ἄλλως δὲ καὶ αὐτός φησιν, Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. καὶ πάλιν, Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, καὶ ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, λήψεσθε. καὶ πάλιν, Οὐ ὁ πατὴρ ὑμᾶς φιλεῖ. ταῦτα τῆς εἰρήνης τεκμήρια, καὶ πρὸς τούτους καὶ πρὸς ἐκείνους. πρὸς τούτους πῶς; ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι, οὐχ ὑμεῖς ἔλαττον, ἐκεῖνοι δὲ πλέον, ἀλλὰ μιᾷ χάριτι *. τὴν μὲν γὰρ ὀργὴν ἔλυσε τῷ θανάτῳ, εὐπροσίτους δὲ ἡμᾶς ἐποίησε τῷ πατρὶ διὰ τοῦ πνεύματος. ἰδοὺ πάλιν, τὸ, ἐν, διά, ἐστί. δι' ἑαυτοῦ καὶ πνεύματος προσήγαγεν αὐτῷ. ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων. ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἁπλῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν περὶ Ἀβραάμ, καὶ Μωϋσῆν, καὶ Ἠλίαν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀπεγράφημεν, εἰς ἐκείνην ἐμφανιζόμεθα; Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, φησιν, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ζητοῦσιν. οὐκέτι ξένοι τῶν ἁγίων, οὐδὲ πάροικοι. οἱ γὰρ μὴ μέλλοντες ἐπιτεύξεσθαι τῶν οὐρανίων, πάροικοί εἰσιν. Ὁ γὰρ υἱὸς, φησι, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ οἰκεῖοι, φησι, τοῦ Θεοῦ. ὅπερ ἔχον ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνοι διὰ πολλῶν πόνων, τοῦτο ὑμῖν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος κατωρθώθη. ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ προφητῶν. ἰδοὺ ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως. ὅρα πῶς πάντα φέρει

σὺν·

Margin notes: χ. ἡμῖν — * πίστις ἴσης — Ιωαν. ιδ. κζ. — Ιωαν. ις. λγ. — Ιωαν. ιδ. ιδ. — Ιωαν. ις. κζ. — Εβρ. ια. ιδ. — Ιωαν. η. λε.

τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ἀποστόλους, τοὺς προφήτας, τὸν Χριστόν· καὶ ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος, ποτὲ δὲ ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τὴν συνάφειαν δείκνυσιν. ἐποικοδομηθέντες, φησὶν, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν· τουτέστι, θεμέλιος οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται. καὶ πρότερον τίθησι τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ὄντας τοῖς χρόνοις, ἤτοι τοῦτο δεικνὺς καὶ λέγων, ὅτι θεμέλιός εἰσι καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι, καὶ μία οἰκοδομὴ τὸ πᾶν, καὶ ῥίζα μία. ἐνόησον τοὺς Ἕλληνας θεμέλιον ἔχοντας τοὺς πατριάρχας. ἐνταῦθα μᾶλλον αὐτὸ τὸ κυριώτερον λέγει, ἢ ὅταν ἐγκεντρισμὸν λέγῃ· μᾶλλον ἐκεῖ καθάπτεται. Εἶτα ἐπάγει, ὄντος ἀκρογωνιαίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλῶν ὅτι ὁ τὸ πᾶν συνέχων ἐστὶν ὁ Χριστός. ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος καὶ τοὺς τοίχους συνέχει, καὶ τοὺς θεμελίους. ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομή. ὅρα πῶς αὐτὸ συνάπτει. καὶ δείκνυσι ποτὲ μὲν ἄνωθεν κατέχοντα τὸ πᾶν σῶμα καὶ συγκροτοῦντα, ποτὲ δὲ κάτωθεν διαβαστάζοντα τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ῥίζαν ὄντα. τὸ δὲ, Ἔκτισεν ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, εἰπὼν, διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι δι' ἑαυτοῦ συνῆψεν ἑκατέρους τοὺς τοίχους, καὶ πάλιν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη. καὶ, Πρωτότοκός, φησι, πάσης κτίσεως· τουτέστι, πάντα αὐτὸς διαβαστάζει. Ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη. κἂν τὸν ὄροφον εἴπῃς, κἂν τοὺς τοίχους, κἂν ὁποιονοῦν ἕτερον, τὸ πᾶν διαβαστάζει αὐτός. ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸν θεμέλιον καλεῖ. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον, φησὶν, οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ, φησι, συναρμολογουμένη. ἐνταῦθα τὸ ἀκριβὲς ἐμφαίνει, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔνι ἄλλως τεθῆναι, μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας βιώσαντα. αὔξει γὰρ, φησιν, εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς, φησι, συνοικοδομεῖσθε. Συνεχέστερον αὐτὸ λέγει, Εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. τί δὴ βούλεται ἡ οἰκοδομή; ὥστε τὸν Θεὸν ἐνοικῆσαι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ. ἕκαστος γὰρ ὑμῶν ναός ἐστι, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ὡς ἐν σώματι Χριστοῦ οἰκεῖ, καὶ ὡς ἐν ναῷ πνευματικῷ οἰκεῖ. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, πρόσοδον, ἀλλὰ, προσαγωγήν. οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν προσήλθομεν, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ προσήχθημεν. Οὐδεὶς γὰρ, φησιν, ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. καὶ πάλιν, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. εἰς ναὸν ἅγιον συνοικοδομεῖσθε. πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἄνεισιν ὑπόδειγμα, καὶ συνάπτει αὐτοὺς τοῖς ἁγίοις, οὐδαμοῦ ἀφεὶς ἀπηρτῆσθαι τοῦ Χριστοῦ. ἆρα μέχρι τῆς παρουσίας ἡ οἰκοδομὴ αὕτη. ἄρα διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγεν, Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα. καὶ πάλιν ἐνταῦθα, θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστι Χριστός. ὁρᾷς ὅτι τὰ παραδείγματα πρὸς τὰ ὑποκείμενα, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἐκλαμβάνειν χρή. ἀπὸ παραδειγμάτων τοῦτο εἶπεν, ὡς ὅταν ὁ Χριστὸς γεωργὸν λέγῃ τὸν πατέρα, καὶ ῥίζαν ἑαυτόν.

[Margin: Ἐφ. β. 15. — Κολοσ. α. 15. — α. Κορ. γ. 11. — Ἰωάν. ιδ. 6. — α. Κορ. γ. 10. — γ. ἐκείνου — γ. αὐτῷ — γ. γὰρ]

κεφ. γ.

1 Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν.

Εἶπε τοῦ Χριστοῦ τὴν κηδεμονίαν τὴν πολλὴν, ἐκβαίνει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ, μικρὰν μὲν οὖσαν, καὶ σφόδρα οὐδὲν πρὸς ἐκείνην, ἱκανὴν δὲ καὶ ταύτην ἐπισπάσασθαι. διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ δέδεμαι, φησιν. εἰ γὰρ ὁ δεσπότης ὁ ἐμὸς ἐσταυρώθη δι' ὑμᾶς, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ δέδεμαι. οὐ μόνον αὐτὸς ἐδέθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ δούλους δεσμεῖσθαι συγχωρεῖ. ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν. πολλὴ ἡ ἔμφασις, οὐ μόνον ὑμᾶς οὐ βδελυττόμεθα λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ δεσμούμεθα δι' ὑμᾶς, φησι, καὶ ἐγὼ τοσαύτης ἀπέλαυσα χάριτος.

2 Εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς.

Τὴν πρόῤῥησιν αἰνίττεται τὴν πρὸς τὸν Ἀνανίαν ῥηθεῖσαν περὶ αὐτοῦ ἐν Δαμασκῷ, ἡνίκα ἔλεγε· Πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων. οἰκονομίαν χάριτός φησι τὴν ἀποκάλυψιν. τοῦτο ἐστιν, οὐ παρὰ ἀνθρώπου ἔμαθον· κατηξίωσε καὶ ἐμοὶ ἑνὶ ὄντι ἀποκαλύψαι δι' ὑμᾶς. αὐτὸς γάρ μοι εἶπε, φησί· Πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. τὴν οἰκονομίαν καλῶς οὕτως εἶπεν. οἰκονομία γὰρ ἦν μεγάλη, τὸ μηδαμόθεν πειθόμενον ἄνωθεν καλέσαι, καὶ εἰπεῖν·

[Margin: Πράξ. θ. 15. — Πράξ. κβ. κα.]

Σαῦλε,

Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; καὶ τὸ πηρῶσαι τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τῷ ἀπορρήτῳ. Εἴγε ἠκούσατέ, φησι, τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, — Πραξ. θ. δ.

3 Ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ. — ἐγνώρισε

Ἴσως διά τινων ἐδήλωσεν, ἢ οὐ πρὸ πολλοῦ γεγραφὼς ἦν. δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὅτι οὐδὲν εἰσενήνοχεν. τί γάρ, εἰπέ μοι; Παῦλος αὐτὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστὸς, ὁ νομομαθὴς, ὁ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ κατὰ ἀκρίβειαν παιδευθεὶς, οὐχὶ χάριτι ἐσώθη; τοῦτο μυστήριον εἰκότως καλεῖ· μυστήριον γάρ ἐστι τὸ τὰ ἔθνη ἐξαίφνης εἰς μείζονα τῶν Ἰουδαίων εὐγένειαν ἀναγαγεῖν. καθὼς προέγραψα, φησὶν, ἐν ὀλίγῳ, διὰ βραχέων. — ἀπὸ πολλοῦ

4 Πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι. Βαβαί· ὥστε οὐ τὸ πᾶν ἔγραφεν, οὐδὲ ἴσα γράψαι ἐχρῆν. ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος τοῦτο ἐποίει, ἀλλαχοῦ δὲ ἡ κακία, ὡς πρὸς Ἑβραίοις, ὡς παρὰ Κορινθίοις. Πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου, φησὶν, ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ·

Τουτέστι, πῶς συνῆκα, πῶς ἐνόησα, ἢ τοιαῦτα, ἃ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἢ ὅτι κάθηται ἐκ δεξιῶν. εἶτα καὶ τὸ ἀξίωμα, ὅτι οὐκ ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεὸς παντὶ ἔθνει. καὶ ποῖον ἔθνος τοῦτο, ᾧ ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεὸς δηλῶν, ἐπάγει· — Ψαλμ. ρμζ. θ.

5 Ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ πνεύματι. Τί οὖν, εἰπέ μοι, οὐκ ᾔδεσαν οἱ προφῆται; πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστὸς, Ὅτι Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ταῦτα περὶ ἐμοῦ ἔγραψαν; καὶ πάλιν· Εἰ ἐπιστεύσατε Μωϋσῇ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί. καὶ πάλιν· Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, κἀκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη (προσέθηκε γὰρ, ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη) ἢ ὅτι οὕτως οὐκ ἐγνώρισθη διὰ πραγμάτων αὐτῶν, καὶ ἔργων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ, καὶ προφήταις ἐν πνεύματι. ἐνόησεν γάρ ὁ Πέτρος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ πνεύματος ἤκουσεν, οὐκ ἂν ἐπορεύθη εἰς τὰ ἔθνη. ἄκουσον γὰρ τί φησιν· Ἄρα ἔδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ἡμῖν. τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν, ἐν πνεύματι, ὅτι διὰ πνεύματος ἠξίωσεν ὁ Θεὸς λαβεῖν αὐτοὺς τὴν χάριν. ἔλεγον μὲν οὖν οἱ προφῆται, οὕτω δὲ ἀκριβῶς οὐκ ᾔδεσαν, ὅπου γε οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι μετὰ τὸ ἀκοῦσαι. πολὺ γὰρ ὑπερέβαινεν ἀνθρώπων λογισμὸν καὶ ἐλπίδα κοινήν. — Ιωαν. ε. μς. καὶ μζ. — Πραξ. ι. μζ. — κτίσιν, ἐν ... ἐξ... ... Θεσσαλονικ[εῦσιν]

6 Εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα.

Τί ἐστι, συγκληρονόμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας, καὶ σύσσωμα; τοῦτο ἔστι τὸ μέγα, τὸ ἓν σῶμα εἶναι, ἡ ἐγγύτης ἡ πολλή. ὅτι μὲν γὰρ κληθήσονται, ᾔδεσαν, ὅτι δὲ ἐπὶ τούτοις, οὐκέτι. τοῦτο τοίνυν καλεῖ μυστήριον τῆς ἐπαγγελίας. μετέχουσιν οἱ Ἰσραηλῖται, συμμετέχουσι δὲ καὶ τὰ ἔθνη τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου, Τουτέστι, τῷ προφθῆναι καὶ πρὸς αὐτοὺς, καὶ τῷ πιστεῦσαι. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου. ἀλλ' οὐ τοῦτο μὲν οὐδὲν μέγα (μικρὸν γὰρ) καὶ ἄλλο μεῖζον ἡμῖν ἀποκαλύπτει, ὅτι οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδὲ ἀρχάγγελοι, οὐδὲ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις ᾔδει τοῦτο. μυστήριον γὰρ ἦν τοῦτο, καὶ οὐκ ἀπεκαλύφθη τινί. τὴν σύνεσίν μου, φησὶ, νοῆσαι. τοῦτο αἰνίττεται ἴσως ὃ ἐν ταῖς πράξεσιν εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι τίς ἡ σύνεσις αὐτοῦ, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη προσκαλεῖται· ταύτην ἑαυτοῦ λέγει σύνεσιν τὴν τοῦ μυστηρίου, ὃ εἶπεν, ὅτι ἐν ἑαυτῷ κτίσει εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. ἀπὸ γὰρ ἀποκαλύψεως ἔμαθεν, ὅτι οὐ δεῖ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς, καὶ Πέτρος. καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ φησιν. — κληθήσονται

7 Οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἶπεν, ὅτι δέσμιός εἰμι, ἀλλὰ πάλιν τὸ ὅλον

αὐτοῦ

αὐτοῦ εἶναι φησι, κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος αὐτοῦ λέγων. κατὰ δύναμιν γὰρ δωρεᾶς γέγονε τὸ ἀξίωμα τῆς τιμῆς ταύτης· ἀλλ' οὐκ ἤρκει ἡ δωρεά, εἰ μὴ καὶ δύναμιν ἐνέθηκεν.

ΗΘΙΚΟΝ

Οὕτως γὰρ δυνάμεως μεγάλης, * καὶ οὐκ ἤρκει ἡ ἀνθρωπίνη σπουδή. τρία γὰρ εἰσήνεγκεν εἰς τὸ κήρυγμα, προθυμίαν ζέουσαν καὶ παράβολον, ψυχὴν πᾶν ὁτιοῦν ὑπομεῖναι ἕτοιμον, καὶ σύνεσιν καὶ σοφίαν· οὐ γὰρ ἤρκει τὸ φιλοκίνδυνον, ὁ βίος ἄληπτος, εἰ μὴ καὶ δύναμιν πνεύματος ἔλαβε. καὶ ἵνα ἀπ' αὐτοῦ πρώτου, μᾶλλον δὲ ἄκουε αὐτοῦ γράφοντος· Ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν. καὶ πάλιν, Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν, οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν λόγῳ κολακείας, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας. εἶδες τὸ ἄμωμον; καὶ πάλιν, Προνοούμενοι καλά, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. εἶτα μετὰ ταῦτα, Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. καὶ πάλιν, Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός; καὶ πάλιν, Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς. Εἶτα ἡ οἰκονομία αὐτοῦ· Γέγονα τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος, τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον· καὶ ξυρᾶται, καὶ μυρία ποιεῖ. τὸ δὲ πάντων κεφάλαιον, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου. Οὐ γὰρ τολμήσω λαλῆσαί τι, φησιν, ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ. καὶ πάλιν, Τί γάρ ἐστιν, ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; καὶ πάλιν, Οὐδὲν γὰρ ὑστέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδέν εἰμι. τούτων γὰρ ἄνευ οὐ δυνατόν. οὐ διὰ τὰ σημεῖα μόνον αὐτοῦ ἐγίνοντο πιστοί. οὐ γὰρ τὰ σημεῖα τοῦτο ἐποίει, οὐδὲ ἀπὸ τούτων ἠξίου μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων. δεῖ γὰρ καὶ ἄληπτον εἶναι, καὶ οἰκονομικόν, καὶ ῥιψοκίνδυνον, καὶ διδακτικόν. τούτοις δὲ πλέον* κατώρθου. εἰ ταῦτα ἦν*, οὐδὲν ἔδει σημείων. ὁρῶμεν γοῦν αὐτὸν καὶ περὶ τῶν σημείων μυρία τοιαῦτα κατωρθωκότα. νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ἔχοντες ἡμεῖς, βουλόμεθα πάντων κρατεῖν. θάτερον γὰρ ἄνευ διαπαντὸς θατέρου, τὸ λοιπὸν ἄχρηστον γίνεται. τί γὰρ ὄφελος ῥιψοκίνδυνον εἶναι, βίου ὄντα ἐπιλήψιμον; Εἰ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος, φησί, τὸ σκότος πόσον; τί δὲ ὄφελος βίου εἶναι ἀλήπτου, νωθρὸν ὄντα καὶ ὑπνηλόν; Ἐὰν γὰρ μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, φησι, καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. καί, Ἐὰν μή τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. τί δὲ ὄφελος εἶναι ταῦτα ἀμφότερα, καὶ μὴ εἶναι οἰκονομικόν, ὥστε εἰδέναι πῶς δεῖ ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνασθαι; εἰ καὶ τὰ σημεῖα οὐκ ἐν ἡμῖν, ταῦτα ἀμφότερα ἐν ἡμῖν. ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα εἰσφέρων παρ' ἑαυτοῦ, τὸ πᾶν ἐλογίζετο τῇ χάριτι. οὕτως εὐγνώμονος οἰκέτου. καὶ οὐδ' ἂν ἐμάθομεν αὐτοῦ ποτε τὰ κατορθώματα, εἰ μὴ εἰς ἀνάγκην κατέστη τοῦ πράγματος. ἆρα ἄξιοί ἐσμεν κἂν μεμνῆσθαι Παύλου; ἐκεῖνος καὶ τὴν χάριν ἔχων βοηθοῦσαν, οὐκ ἠρκεῖτο, ἀλλὰ μυρίους εἰσέφερε κινδύνους. ἡμεῖς δὲ ἀπεστερημένοι τῆς παρρησίας ἐκείνης, πόθεν, εἰπέ μοι, προσδοκῶμεν ἢ τὰ ἐγχειρισθέντα φυλάξαι, ἢ τὰ οὐδέπω προσελθόντα προσλαβεῖν, ἄνθρωποι τρυφᾷν μεμελετηκότες καὶ ἀνάπαυσιν πανταχοῦ ζητοῦντες, καὶ κινδύνους οὐδὲ ὄναρ ἐνεγκεῖν δυνάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐ θέλοντες, τῆς δὲ σοφίας ἐκείνου τοσοῦτον ἀπέχοντες, ὅσον ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς; διὰ τοῦτο καὶ οἱ" ὑφ' ἡμῖν πολὺ τῶν τότε ἀφεστήκασιν, ἐπειδὴ οἱ τότε μαθηταὶ τῶν νῦν διδασκάλων κρείττους ἦσαν, ἐν μέσοις δήμοις καὶ τυράννοις ἀπειλημμένοι, καὶ πάντας πανταχόθεν ἔχοντες πολεμίους, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ καθελκόμενοι καὶ ἐπικαμπτόμενοι. ἄκουε γοῦν τί φησι Φιλιππησίοις· Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. Θεσσαλονικεῦσι δὲ πάλιν, Ὅτι μιμηταὶ ἐγένεσθε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. καὶ Ἑβραίοις δὲ γράφων ἔλεγε· Καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. καὶ Κολασσαεῦσι δὲ μαρτυρεῖ λέγων· Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· καὶ αὐτοῖς δὲ τούτοις πολλοὺς κινδύνους μαρτυρεῖ. καὶ Γαλάταις δὲ γράφων

β. Κορ. ς. γ. — α. Θεσ. β. γ. — Ρωμ. ιβ. ιζ. — α. Κορ. ιε. λα. — Ρωμ. η. λε. — β. Κορ. ς. δ. — α. Κορ. θ. κ. — Ρωμ. ιε. ιη. — β. Κορ. ιβ. ιγ. — β. Κορ. ια. ε. — Ματθ. ς. κγ. — Ματθ. ι. λη. — Ιωαν. ι. ια. — Φιλιπ. α. κθ. — α. Θεσ. β. ιδ. — Εβρ. ι. λδ. — Κολασ. γ. γ.

* τὸ τῆς ἀδυναμίας. — γ. ὑμετ. — * οὐδ' ἐδεῖτο — * ἐξ ἀρχῆς — γ. τῶν εἶναι αὐτοῦ. γρ. τό — γ. ὑφ' ὑμῖν διδασκόμενοι

φων λέγει· τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴγε καὶ εἰκῆ. καὶ ὁρᾷς αὐτοὺς περὶ εὐποιΐας πάντας ἐκλελυκότας. διὰ τοῦτο καὶ ἡ χάρις ἐνήργει τότε, διὰ τοῦτο καὶ ἐν κατορθώμασιν ἔζων. ἄκουε δὲ καὶ Κορινθίοις τί γράφει, οἷς μυρία ἐγκαλεῖ. οὐχὶ καὶ αὐτοῖς μαρτυρεῖ, λέγων, Ἀλλὰ τὸν ζῆλον ὑμῶν, ἀλλὰ τὴν ἐπιπόθησιν; καὶ πάλιν περὶ τούτου ὅσα αὐτοῖς μαρτυρεῖ; ταῦτα οὐδὲ
5 ἐν διδασκάλοις ἴδοι τις ἂν γινόμενα νῦν· ὥστε πάντα οἴχεται καὶ ἀπόλωλε. τὸ δὲ αἴτιον, τὸ τὴν ἀγάπην ἐψῦχθαι, τὸ τοὺς ἁμαρτάνοντας μὴ κολάζεσθαι (ἄκουε γὰρ αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τιμοθέῳ, καὶ λέγοντος· Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε) τὸ τοὺς ἄρχοντας νοσεῖν· τῆς γὰρ κεφαλῆς οὐχ ὑγιαινούσης, πῶς ἂν τὸ λοιπὸν σῶμα ἐρρωμένον μένοι; ὅρα γοῦν ἀνωμαλία νῦν ὅση. οἱ μὲν γὰρ ὀρθῶς βιοῦντες, καὶ ὁπωσδήποτε παῤῥησίαν ἔχοντες,
10 τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κατειλήφασι, καὶ ἐκ μέσου γεγόνασιν, ὥσπερ πολεμίου καὶ ἀλλοτρίου, ἀλλ' οὐχὶ οἰκείου σώματος ἀποσπώμενοι· φθόροι δὲ καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν εἰσεπήδησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας. ὤνιαι γεγόνασιν αἱ ἀρχαί. μυρία ἐντεῦθεν τίκτεται κακά, καὶ οὐδεὶς ὁ διορθούμενος, οὐδεὶς ὁ ἐπιτιμῶν· ἀλλ' ὁδόν τινα καὶ ἀκολουθίαν ἔλαβεν ἡ ἀταξία. ἥμαρτέ τις, καὶ ἐνεκλήθη; οὐ πρὸς τὸ δεῖξαι ἑαυτὸν ἀθῷον σπουδάζει, ἀλλὰ πρὸς τὸ δυνηθῆναι κοι-
15 νωνοὺς τῶν ἐγκλημάτων εὑρεῖν. τί πάθω; ὅτι γέεννα ἠπείληται, πιστεύσατέ μοι· ὡς εἰ μὴ ἐκεῖ ἀπεταμίευτο τὴν κόλασιν ἡμῖν ὁ Θεός, τῶν Ἰουδαϊκῶν συμφορῶν μείζους ἂν εἴδετε καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραγῳδίας. τί γάρ; ἀλλὰ μὴ ὀργιζέσθω μηδείς· οὐ γὰρ ὀνομαστὶ ἐρῶ. εἴ τις παραγενόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑμᾶς τοὺς νῦν ὄντας ἐνταῦθα παραστήσας, τοὺς μεθ' ἡμῶν ὄντας, ἐξέτασιν ἐποιεῖτο· μᾶλλον δὲ οὐ νῦν, ἀλλ' εἴ τις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα
20 πάντας τοὺς προσιόντας, καὶ λουομένους, μετὰ τὸ προσελθεῖν τοῖς μυστηρίοις ἐξήτασε σὺν ἀκριβείᾳ, πνεῦμα τοιοῦτον λαβών, ὥστε εἰδέναι τὰ πεπραγμένα αὐτοῖς μετὰ ἀκριβείας, πολλὰ ἂν εὑρέθη βαρύτερα τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. καὶ γὰρ οἰωνιζομένους, καὶ φαρμακείαις καὶ κληδονισμοῖς καὶ ἐπῳδαῖς κεχρημένους, καὶ πεπορνευκότας, καὶ μοιχεύσαντας, καὶ μεθύσους, καὶ λοιδόρους εὗρεν ἄν. πλεονέκτας δὲ οὐ βούλομαι λέγειν, μὴ καί τινων ἅψωμαι τῶν ἐνταῦθα ἑστώ-
25 των. τί δέ, εἴ τις τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ προεστῶτας ἅπαντας ἠρεύνησε, ποῖον οὐκ ἂν εὗρε πλημμέλημα; τί δὲ τοὺς ἄρχοντας, οὐχὶ χρημάτων ἐφιεμένους; οὐχὶ ἀρχὰς ὠνουμένους; οὐχὶ φθονεροὺς; οὐχὶ βασκάνους; οὐχὶ κενοδόξους; οὐχὶ λαιμάργους, καὶ χρημάτων δούλους; τοσαύτης οὖν ἀσεβείας γινομένης, τί οὐχὶ προσδοκῆσαι χρὴ δεινόν; καὶ ἵνα μάθητε ὅση τιμωρία ὑπεύθυνοί εἰσιν οἱ τούτοις ἁλισκόμενοι τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐννοεῖτε τὰ παλαιά. εἷς ἔκλεψεν
30 ἱερὰ χρήματα στρατιώτης ἄνθρωπος, καὶ πάντες ἀπώλοντο. ἆρα ἴστε τὴν ἱστορίαν; περὶ τοῦ Χαρμὶ λέγω τοῦ τὸ ἀνάθημα κλέψαντος· καὶ ὅτε μὲν ὁ προφήτης ἔλεγεν, ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων. νῦν δὲ μυρία γέμει πανταχοῦ κακά, καὶ οὐδεὶς δέδοικε. φοβηθῶμεν λοιπόν. οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ δικαίους μετὰ ἀσεβῶν τιμωρεῖσθαι, οἷον γέγονεν ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων, οἷον ἐπὶ μυρίων ἑτέρων, οἷον ἐπὶ τῶν πολέμων τῶν ἔτι καὶ νῦν
35 συμβαινόντων. οὗτοι μὲν γὰρ καὶ αὐτοὶ ὅσον ἔχουσιν ἁμαρτημάτων βάρος, διὰ τοῦτο ἀποτίνουσιν)· ἐκεῖνοι δὲ οὔ. διὰ ταῦτα πάντα προσέχωμεν ἑαυτοῖς. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς πολέμους; οὐκ ἀκούετε τὰς συμφοράς; οὐ παιδεύεσθε τούτοις; ἔθνη καὶ πόλεις ὁλόκληροι κατεποντίσθησαν καὶ ἀπώλοντο, μυριάδες τοσαῦται παρὰ τοῖς βαρβάροις δουλεύουσιν. ἂν μὴ τῇ γεέννῃ σωφρονιζώμεθα, κἂν τούτοις. μὴ καὶ ταῦτα ἀπειλαί εἰσι, καὶ οὐχὶ πράγματα ἐκβεβηκότα;
40 μεγάλην ἐκεῖνοι τὴν δίκην ἔδωκαν, ἀλλὰ μείζονα δώσομεν ἡμεῖς, οἱ μηδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονιζόμενοι συμφοραῖς. φορτικὸς ὁ λόγος; οἶδα κἀγώ, ἀλλ' ἐὰν αὐτῷ προσέχωμεν, κέρδος ἔχει. οὐ γὰρ ἔχει τὰ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε, ἀλλ' ἀεὶ τὰ δυνάμενα συστεῖλαι καὶ σωφρονίσαι τὴν ψυχήν. ταῦτα γὰρ αἴτια ἡμῖν γίνεται τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Margin notes: χ. λελυμένους. — χ. ζήλωσιν — χ. μεθ' ἡμῶν παρόντας. — χ. λουομ. — χ. μετ' ἀκριβείας. — χ. ἀπώλλυντο. — χ. κέρδος οὐ μικρὸν ἀφορίσασθαι προξενῶν.

Γαλ. γ. δ. — β. Κορ. ζ. ια. — α. Τιμ. ε. κ. — Ἰησ. ζ. — Ἡσ. β. ς.

Λογ. ζ. 8 ΕΜΟΙ ΤΩ ΕΛΑΧΙΣΤΟΤΕΡΩ ΠΑΝΤΩΝ ἉΓΙΩΝ ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, 9 Καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, 10 Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, 11 Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

γ. ἀνθρώποις

Τοὺς εἰς ἰατρεῖον ἐρχομένους οὐχ ἁπλῶς ἐκεῖ δεῖ πορεύεσθαι, ἀλλ᾽ ὥστε μανθάνειν θεραπεύεσθαι, καὶ φάρμακα ἐπιτιθέναι· καὶ ἡμᾶς τοίνυν ἐνταῦθα παραγινομένους, οὐχ ἁπλῶς δεῖ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μανθάνειν τῆς ταπεινοφροσύνης Παύλου τὴν ὑπερβολήν. τί γὰρ ἐπειδὴ ἔμελλε λέγειν τὸ μέγεθος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἄκουσον τί φησιν· ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. ἦν μὲν ταπεινοφροσύνης καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι (καίτοι ἐξηλειμμένοις) θρηνεῖν· καὶ μεμνῆσθαι αὐτῶν, καὶ μετριάζειν· ὡς ὅταν λέγῃ βλάσφημον ἑαυτὸν, καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἴσον τούτου. πρότερον γάρ φησι, τοιοῦτος ἤμην, καὶ ἔκτρωμα δὲ ἑαυτὸν καλεῖ· τὸ δὲ μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος μετριάζειν, καὶ πάντων ἑαυτὸν λέγειν ἐλαχιστότερον, πολλῆς καὶ ὑπερβαλλούσης ἐστὶ μετριότητος. ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων. οὐκ εἶπε, τῶν ἀποστόλων· ὥστε κἀκεῖνο τούτου ἔλαττον. ἐκεῖ εἶπεν, Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος· ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἁγίων πάντων ἐλαχιστότερον * εἶναι φησίν. ἐμοί, φησι, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. ποία; εὐαγγελίσασθαι τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. ἔστω, ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη· καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους φωτίζεις, καὶ ἀρχὰς, καὶ ἐξουσίας; ναί, φησιν. ἐν γὰρ τῷ Θεῷ κέκρυπτο, καὶ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ. καὶ τολμᾷς τοῦτο εἰπεῖν; ναί, φησιν. ἀλλὰ πόθεν τοῦτο δῆλον τοῖς ἀγγέλοις γέγονε; διὰ τῆς ἐκκλησίας. καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ἡ ποικίλη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽, ἡ πολυποίκιλος. τί οὖν ἐστι τοῦτο; οὐκ ᾔδεισαν ἄγγελοι; οὐδαμῶς. εἰ γὰρ ἀρχαὶ οὐκ ᾔδεισαν, πολλῷ μᾶλλον ἄγγελοι οὐκ ᾔδεισαν αὐτό. τί οὖν; οὐδὲ ἀρχάγγελοι ᾔδεσαν; οὐδὲ ἐκεῖνοι. πόθεν δὲ καὶ ἔμελλον εἴσεσθαι, τίνος ἀποκαλύπτοντος; ὅτε ἡμεῖς ἐμάθομεν, τότε κἀκεῖνοι δι᾽ ἡμῶν. ἄκουε γὰρ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. αὐτὸς ἀπεστάλη εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὴν περιτομήν. ὥστε τὸ θαυμασιώτερον καὶ ἐκπληκτικὸν ἐμοί, φησιν, ἐδόθη τῷ ἐλαχιστοτέρῳ. καὶ τοῦτο διὰ χάριτος ἦν, τὸ τὸν μικρὸν τὰ μείζονα ἐγχειρισθῆναι, τὸ γενέσθαι τούτων εὐαγγελιστήν. ὁ γὰρ τῶν μειζόνων γενόμενος εὐαγγελιστής, οὗτος μέγας ἐστίν. εὐαγγελίσασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ. εἰ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστος, καὶ μετὰ τὸ φανῆναι, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία. εἰ μυστήριον ἔτι ἐστί, πολλῷ μᾶλλον πρὸ τοῦ γνωρισθῆναι. μυστήριον γὰρ αὐτὸ διὰ τοῦτο καλεῖ, ἐπειδὴ μηδὲ ἄγγελοι ᾔδεσαν, μηδὲ ἑτέρῳ τινὶ δῆλον ἦν. καὶ φωτίσαι πάντας, φησί, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἄγγελοι τοῦτο μόνον ᾔδεσαν, ὅτι ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ.

γ. ἁπλῶς δεῖ τοῦτο ποιοῦντας ὁρᾶν, ἀλλ᾽ ὥστε θεραπείαν μανθάνειν

γ. καὶ

** ἑαυτ.*

α. Κορ. ιε. η. — *α. Κορ. ιε. θ.* — *Ματθ. α. κα.* — *Δευτ. λβ. θ.*

τοῦ. καὶ πάλιν, Ὁ ἄρχων τῶν Περσῶν, φησιν, ἀντέστη μοι. ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ καὶ τοῦτο ἠγνόουν. εἰ γὰρ τὰ τῆς ἐπανόδου ἠγνόουν, πολλῷ μᾶλλον ταῦτα. καὶ γὰρ βασιλικοὶ τοῦτό ἐστιν. Ὅστις, φησὶ, σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν Ἰσραήλ. οὐδὲν περὶ τῶν ἐθνῶν δηλοῖ· περὶ τῶν ἐθνῶν τὸ πνεῦμα ἀποκαλύπτει. ὅτι μὲν οὖν ἐκλήθησαν, ᾔδεισαν, ὅτι δὲ ἐπὶ (5) τοῖς αὐτοῖς, καὶ ὥστε εἰς τὸν θρόνον καθῆσαι τὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο τίς ἂν προσεδόκησε; τίς ἂν ἐπίστευσε; τοῦ ἀποκεκρυμμένου, φησὶν, ἐν τῷ Θεῷ. ταύτην δὲ τὴν οἰκονομίαν σαφέστερον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἀποκαλύπτει. ἐν τῷ Θεῷ, φησι, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ καλῶς ἐμνημόνευσε κτίσεως, εἰπὼν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ κτίσας, καὶ τοῦτο δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτει. οὐδὲν γὰρ χωρὶς αὐτοῦ πεποίηκε. (10) Χωρὶς γὰρ αὐτοῦ, φησιν, ἐγένετο οὐδὲ ἕν. εἰπὼν ἀρχαὶ, καὶ ἐξουσίαι, καὶ τὰς ἄνω, καὶ τὰς κάτω εἶπε. κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων. νῦν μὲν, φησι, γέγονεν, οὐ νῦν δὲ ὥρισθο, ἀλλ' ἄνωθεν προτετύπωτο. κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· τουτέστι, κατὰ πρόγνωσιν τῶν αἰώνων,* προειδώς. τὰ μέλλοντα,* τοὺς μέλλοντας αἰῶνας φησιν. ᾔδει γὰρ τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως ὥρισε, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων· ἴσως τούτων ὧν ἐποί- (15) ησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἅπαν.

(Margin: Δαν. ι. ιγ. — Ματθ. α. κα. — Ἰωαν. α. γ. — [μέλλον?] — [προειδώς-?] — [ᾤην?] — [ἐποίη-?])

12 Ἐν ᾧ ἔχομεν, φησι, τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Οὐχ ὡς αἰχμάλωτοι, φησι, προσήχθημεν, οὐδ' ὡς συγγνώμης ἀξιούμενοι, οὐδὲ ὡς ἡμαρτηκότες. καὶ τὴν παρρησίαν γὰρ, φησιν, ἔχομεν ἐν πεποιθήσει, τουτέστι, μετὰ τοῦ θαρρεῖν. πόθεν; διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ.

(20) 13 Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. Πῶς ἐστιν ὑπὲρ αὐτῶν; πῶς ἐστι δόξα αὐτῶν; ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἠγάπησεν ὁ Θεὸς, ὥστε καὶ τὸν υἱὸν ὑπὲρ αὐτῶν δοῦναι, καὶ τοὺς δούλους* κακοῦν. ἵνα γὰρ οὗτοι τύχωσι τοσούτων ἀγαθῶν, Παῦλος ἐδεσμεῖτο. ἄρα τοῦτο τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς ἀγάπης· ὅπερ καὶ περὶ τῶν προφητῶν φησιν ὁ Θεός· Ἀπέκτεινον αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου. πῶς (25) δὲ ἐξεκάκουν, ἄλλου θλιβομένου; τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, ἐταράττοντο. ταῦτα καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων λέγει, Ὥστε μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν χρή. εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς προρρήσεως παραμυθεῖσθε, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι ἐνταῦθα. τί δήποτε; ὅτι οὕτως ὁ δεσπότης προσέταξε.

(Margin: * [illegible] — Ωσ. ς. ε. — α. Θεσ. γ. γ.)

(30) 14 Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

15 Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Τὴν διάθεσιν τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν δείκνυσιν. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, εὔχομαι, ἀλλὰ τὴν κατανενυγμένην δέησιν διὰ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα ἐδήλωσεν. ἐξ οὗ πᾶσα πατριά. οὐκέτι κατ' ἀριθ- (35) μὸν ἀγγέλων, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄνω, καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλὰς, οὐχ οἵας αἱ Ἰουδαϊκαί.

(Margin: Δευτ. λβ. η.)

16 Ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον,

17 Κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Ὅρα μεθ' ὅσης ἀπληστίας ἐπιζητεῖ αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, ὥστε μὴ* περιφέρεσθαι. πῶς δὲ τοῦτο (40) γένηται; διὰ πνεύματος ἁγίου εἰς τὸν ἔσω ὑμῶν ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις. πῶς;

(Margin: * [ἐν περιφορᾶς?])

18 Ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος,

19 Γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.

Ὅπερ ἀρχόμενος ηὔξατο, τοῦτο καὶ νῦν. τί δὲ καὶ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ; ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας. καὶ νῦν τὸ αὐτό φησιν· ἵνα ἰσχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος· τουτέστι, τὸ μυστήριον τὸ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομηθὲν μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι. τοῦτο γὰρ πλάτος καὶ μῆκος καλεῖ καὶ βάθος καὶ ὕψος· τουτέστι, τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γνῶναι, πῶς πανταχοῦ ἐκτέταται. * καὶ σωματικοῖς αὐτὴν ὑπέγραψε σχήμασι [δεικνὺς τὸν ἄνθρωπον]. περιέλαβε τὰ ἄνω, τὰ κάτω, τὰ ἐκ πλαγίων. εἴπομεν γάρ, φησιν, οὐκ ἔστι δὲ τῶν ἐμῶν λόγων ταῦτα διδάξαι, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. τούτου τῇ δυνάμει, φησί, κραταιωθῆναι πρὸς τοὺς πειρασμούς, καὶ τὸ μὴ περιφέρεσθαι. ὥστε οὐκ ἔστιν ἄλλως κραταιωθῆναι, ἀλλ' ἢ διὰ πνεύματος, καὶ πειρασμῶν. πῶς δὲ ὁ Χριστὸς κατοικεῖ ἐν ταῖς καρδίαις, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· Ἐλευσόμεθα ἐγώ, καὶ ὁ πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. κατοικεῖ δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς πισταῖς, ταῖς ἐρριζωμέναις ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ταῖς μὴ περιφερομέναις. ἵνα ἐξισχύσητε, φησίν. ὥστε ἰσχύος πολλῆς δεῖ. ποῦ δὲ ταύτης ἡμῖν χρεία δηλῶν, ἐπάγει· καταλαβέσθαι σὺν πᾶσιν ἁγίοις, τί τὸ βάθος καὶ ὕψος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Ἵνα πληρωθῶμεν εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ.

χ. ἐξισχύσητε

* δεικνὺς δὲ τὸ μῆκος ὅτι τῆς ἀγάπης,

Ιωαν. ιδ. κγ.

Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἰ καὶ ὑπέρκειται πάσης γνώσεως ἀνθρωπίνης ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ὅμως ὑμεῖς γνώσεσθε, εἰ τὸν Χριστὸν ἔχοιτε ἐνοικοῦντα· οὐ μόνον δὲ γνώσεσθε ἐξ αὐτοῦ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πληρωθήσεσθε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ· πλήρωμα Θεοῦ λέγων, ἢ τὸ γνῶναι, ὡς ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ προσκυνεῖται ὁ Θεός, ἢ προτρέπων ὑπο σπουδάζειν, ὥστε πληροῦσθαι πάσης ἀρετῆς, ἧς πλήρης ἐστὶν ὁ Θεός.

20 Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν. Καλῶς κατὰ τὴν δύναμιν εἶπε. δυνάμεως γὰρ τὸ λαβεῖν, ἃ μηδὲ ἠλπίσαμεν πώποτε. ὅτι δὲ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν ἐποίησε, δῆλον ἐξ ὧν ἔγραφεν αὐτός. ἐγὼ μὲν γάρ, φησιν, εὔχομαι. αὐτὸς δὲ καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς εὐχῆς, μείζονα ἐργάσεται τῶν ἡμετέρων αἰτήσεων, οὐχ ἁπλῶς μείζονα, ἢ ἐκπερισσοῦ, ἀλλ' ὑπερεκπερισσοῦ, τὸ μέγεθος ἐμφαίνων τῆς δωρεᾶς. πόθεν δὲ δῆλον τοῦτο; ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἐνεργουμένης, φησίν, ἐν ἡμῖν. οὔτε γὰρ ᾐτήσαμέν ποτε ταῦτα, οὔτε προσεδοκήσαμεν.

21 Αὐτῷ ἡ δόξα, φησίν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. ἀμήν. Καλῶς εἰς εὐχὴν καὶ δοξολογίαν τὸν λόγον κατέκλεισεν. ἔδει γὰρ τὸν τοσαῦτα παρασχόντα ἡμῖν δοξασθῆναι καὶ εὐλογηθῆναι. ὥστε καὶ τοῦτο μέρος ἐστὶ θαυμασμοῦ, τὸ δοξάζειν ἕνεκα τῶν ὑπηργμένων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καλῶς οὕτως εἶπεν. αὕτη γὰρ οἶδε μόνη μένειν εἰς τὸ διηνεκές. ἐπεὶ δὲ αὕτη διὰ παντὸς ἕστηκε, βούλεται αὐτὸν καὶ δοξάζεσθαι ὑφ' ἡμῶν μέχρι τῆς συντελείας. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος. τί ἐστιν, αἱ πατριαί, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ πατριαί εἰσι, τὰ γένη· ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἔνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; ἢ ἐκεῖ τὰ συστήματά φησι πατριάς, καθάπερ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐστιν εὑρεῖν κείμενον, πατριὰ Ἀματταρεί, ἀφ' οὗ καὶ πατέρες καλοῦνται. οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ δὲ τὸ πᾶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ οὐχ ἁπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἐρριζωμένην καὶ τεθεμελιωμένην, ὥστε μήτε πνεύματα αὐτὴν σαλεύειν, μήτε ἄλλο μηδὲν αὐτὴν καταβάλλειν.

καταβάλλειν. εἶπεν, ὅτι δόξα εἰσὶν αἱ θλίψεις*. εἰ δὲ αἱ ἐμαὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ ὑμῶν. ὥστε οὐκ ἐγκαταλιμπανομένων ἐστὶ τὸ θλίβεσθαι. οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσαῦτα ἐργασάμενος, τοῦτο ἐποίησεν. Εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην ὥστε μαθεῖν τῆς εὐχῆς Παῦλος δεῖται, καὶ πνεύματος χρεία ἐνιδρύσεως, τοῦ Χριστοῦ τὴν οὐσίαν τίς εἴσεται λογισμοῖς κατακολουθῶν; καί-

5 τοι τί δύσκολον πρᾶγμα μαθεῖν, ὅτι φιλεῖ ἡμᾶς ὁ Θεός; σφόδρα δύσκολον, ἀγαπητοί. οἱ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο ἀγνοοῦσιν, ὅθεν καί φασι μυρία κακὰ εἰς τὸν κόσμον γίνεσθαι· οἱ δὲ τὸ πόσον ἀγνοοῦσι. καὶ ὁ Παῦλος δὲ οὐ τὸ πόσον, οὐδὲ ὥστε μετρῆσαι ζητεῖ· πῶς γάρ; ἀλλ' ὅτι ὑπερβάλλον καὶ μέγα ἐστὶν αὐτὸ, τοῦτο μαθεῖν· καί φησιν, ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἱκανὸς ἐστὶ δεῖξαι καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως, ἧς ἠμεῖς κατηξιώθημεν. καίτοι τί περισσὸν ἐστὶ τοῦ κραταιοῦσθαι; τὸ δυνά-

10 μει, ὥσπερ τὸν Χριστὸν ἔχειν ἁπλῶς, τὸ ἔνδον ἐστὶ περισσόν. μεγάλα τὰ αἰτηθέντα, φησίν, ἀλλ' οἶδε καὶ ὑπὲρ αὐτὰ ποιεῖν, ὥστε μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῦτο ποιεῖν. μεριμνήσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, ὥστε τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην μαθεῖν. μέγα τοῦτο ἐστιν, οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ, οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς κατανύσσει. τοῦ φόβου τῆς γεέννης ἰσχυρὸν τοῦτο μᾶλλον ἕλκει τὰς ἡμετέρας ψυχάς. πόθεν οὖν εἰσόμεθα; ἔκ τε τῶν εἰρημένων, ἔκ τε τῶν

15 καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμβαινόντων. τίνος γὰρ ἕνεκεν ταῦτα γεγένηται; ποίας χρείας τῆς αὐτοῦ; οὐδεμιᾶς. ἄνω καὶ κάτω τὴν ἀγάπην τίθησιν αἰτίαν. μάλιστα δὲ ἐκείνη ἀγάπη ἐστὶν, ὅταν εὐεργετῶνται ἄνθρωποι μηδενὸς προϋπάρξαντος παρ' αὐτῶν.

Τοῦτον τοίνυν καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, τοὺς ἐχθροὺς εὖ ποιῶμεν, τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, τοὺς ἀποστρεφομένους προσοικειώμεθα. τοῦτο ὁμοιοῖ ἡμᾶς τῷ Θεῷ. Ἂν γὰρ τὸν φίλον, φησὶν, ἀγα-

20 πήσῃς, τί τὸ κέρδος; τοῦτο καὶ οἱ ἐθνικοὶ ποιοῦσιν. ἀλλὰ τί τῆς ἀγάπης τεκμήριον; τὸ μισοῦντα ἀγαπᾶν. βούλομαι τι ὑπόδειγμα εἰπεῖν (σύγγνωτέ μοι) καὶ οὐχ εὑρίσκω ἐν τοῖς πνευματικοῖς· διὸ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐρῶ. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἐρῶντας τούτους; πόσα ὑβριζόμενοι παρὰ τῶν ἐρωμένων, πόσα ἐπιβουλευόμενοι, πόσα ζημιούμενοι, προσηλῶνται καὶ ἐκκαίονται, καὶ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς μᾶλλον αὐτὰς ἀγαπῶσι, διανυκτερεύοντες ἐν τοῖς ἐκείνων

25 προθύροις; ἐκεῖθεν λάβωμεν τὸ ὑπόδειγμα, οὐχ ὥστε τοιαύτας φιλεῖν, πόρνας λέγω γυναῖκας, ἀλλ' ὥστε οὕτω φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς. εἰπὲ γάρ μοι, οὐχὶ πάντων ἐχθρῶν ὑβριστικώτερον αὐτοῖς κέχρηνται, καὶ τὴν οὐσίαν διασπαθῶσι, καὶ τὴν ὄψιν ὑβρίζουσι, καὶ τῶν διακονουμένων αὐταῖς δουλικώτερα ἐπιτάττουσιν; ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφίστανται. καίτοι οὐδεὶς οὐδένα ἔχει τοιοῦτον ἐχθρὸν, οἷος ὁ φιλῶν τὴν φιλουμένην. καὶ γὰρ θρύπτεται, καὶ ἀκκίζεται,

30 καὶ ἀποκέχρηται αὐτῷ πολλάκις ἡ φιλουμένη, καὶ ὅσῳ ἂν φιλῆται, τοσούτῳ καταφρονεῖ. καίτοι τί τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς θηριωδέστερον; ἀλλ' ὅμως φιλοῦσιν ἐκεῖνοι. ἀλλὰ τάχα καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν εὑρήσομεν τοιαύτην ἀγάπην, οὐ τῶν νῦν (ἔψυγη γὰρ) ἀλλὰ τῶν πάλαι μεγάλων καὶ θαυμαστῶν ἐκείνων ἀνδρῶν. ὁ Μωϋσῆς ὁ μακάριος καὶ τούτους αὐτοὺς ὑπερέβαλε τοὺς ἔρωτι φιλοῦντας. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; πρῶτον μὲν τὰ βασίλεια ἀφεὶς,

35 καὶ τὴν ἐκεῖ τρυφὴν, καὶ τὴν θεραπείαν, καὶ τὸ δοξάζεσθαι, εἵλετο εἶναι μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. καίτοι οὐ μόνον οὐκ ἄν τις ἄλλος εἰργάσατο τοῦτο, ἀλλὰ κἂν ἐπῃσχύνθη ἐλέγχοντος ἑτέρου φανῆναι συγγενὴς οὐ μόνον δούλων, ἀλλὰ καὶ μιαρῶν εἶναι νομιζομένων· ὁ δὲ οὐ μόνον τὴν συγγένειαν οὐκ ἐπῃσχύνθη, ἀλλὰ καὶ παντὶ θυμῷ ἤμυνε, καὶ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἔρριψεν ὑπὲρ ἐκείνων. πῶς; ὁρῶν, φησὶ, τινὰ ἀδικοῦντα, ἤμυνε τῷ

40 ἀδικουμένῳ, καὶ ἀπέκτεινε τὸν ἀδικοῦντα. ἀλλ' οὔπω ταῦτα ὑπὲρ ἐχθρῶν. μεγάλα μὲν οὖν καὶ αὐτὰ, οὐχ οὕτω δὲ, ὡς τὰ μετὰ ταῦτα. τῇ οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τὸ αὐτὸ εἶδε γινόμενον, κἀκεῖνον ᾧ ἤμυνεν ὁρῶν ἀδικοῦντα, παρῄνει παύσασθαι τῆς ἀδικίας· ὁ δέ φησι, πολλῇ ἀγνωμοσύνῃ κεχρημένος, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τίνα οὐκ ἂν ἐνέπρησε τὰ ῥήματα ταῦτα; εἰ τοίνυν θυμῷ τὸ πρότερον ἐγένετο καὶ μανίᾳ, καὶ τοῦτον ἂν πλή-

Marginalia: [line 1] γ. ἔχομεν τοῦ ὑπὲρ τοῦ: — [line 16] γ. ἐκείνη ἀγάπη — [line 18] γ. χρώμενοι, — ΗΘΙΚΟΝ — Ματθ. ε. λς. — Ἐξοδ. β. ιγ.

ξας ἀνῆγεν (οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνος, ὑπὲρ οὗ τοῦτο ἐγένετο, κατεμήνυσεν ἂν αὐτόν) ἀλλ' ὅτι συγγενεῖς ἦσαν, φησί, ταῦτα εἶπεν. ὅτε ἠδικεῖτο, οὐδὲν τοιοῦτον ἐφθέγξατο, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; διατί μὴ πρῶτος εἶπες τοῦτο; ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης, φησίν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν. ἀλλὰ νῦν ὁρᾷ ὅτι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα λέγουσί τινες. ἐν οἷς μὲν γὰρ ἀδικοῦνται, βούλονται αὐτὸν εἶναι σφοδρόν, καὶ τῆς μακροθυ- 5
μίας αὐτοῦ κατηγοροῦσιν· ὅταν δὲ ἀδικῶσιν, οὐκέτι. τί τούτων πικρότερον τῶν ῥημάτων; ἀλλ' ὅμως μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀγνώμονας, πρὸς τοὺς ἀχαρίστους πεμπόμενος, ἤρχετο, καὶ οὐκ ἀνεδύετο. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, καὶ μετὰ τὰ θαύματα τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα, καταλεῦσαι αὐτὸν πολλάκις ἐπεχείρησαν, * καὶ ἐξέφυγε τὰς χεῖρας αὐτῶν. καὶ κατεγόγγυζον συνεχῶς, ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὕτως ἐφίλει [ἔρωτι], ὡς εἰπεῖν πρὸς τὸν Θεόν, λωί- 10
κα τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν εἰργάσαντο, Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας· βούλομαι μετ' ἐκείνων ἀπολέσθαι, φησίν, ἢ χωρὶς ἐκείνων σώζεσθαι. ὄντως μανία, ὄντως ἔρως μέγας. τί λέγεις; τοῦ οὐρανοῦ καταφρονεῖς; ναί, φησί. φιλῶ γὰρ τοὺς ἠδικηκότας. ἐξαλειφθῆναι αἰτεῖς; καὶ τί πάθω, φησίν; ἔρως γάρ ἐστι. τί δὲ τὰ μετὰ ταῦτα; ἄκουσον τί φησιν ἑτέρωθι ἡ γραφή· Καὶ 15
ἐκακώθη Μωϋσῆς δι' αὐτούς. ποσάκις ὕβρισαν; ποσάκις ἀπεχειροτόνησαν αὐτόν, καὶ τὸν ἀδελφόν; εἰς Αἴγυπτον ποσάκις μεταναστῆναι ἐζήτησαν; καὶ * μετὰ ταῦτα πάντα ἐξεχεῖτο καὶ ἐμεμήνει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πάσχειν ἕτοιμος ἦν. οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς, κοπτόμενον καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ πάντα ποιοῦντα [καὶ χωριζόμενον] ἐφίεσθαι τῆς σωτηρίας αὐτῶν. τί δὲ ὁ Παῦλος, εἰπέ μοι, οὐχὶ καὶ γέενναν ᾔτησεν ἀντ' αὐτῶν; ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεσπότου τὸ παρά- 20
δειγμα ἀναγκαῖον ἀγαγεῖν. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ποιεῖ, λέγων· Ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φέρων τὸ παράδειγμα, ἡμεῖς δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. ἦλθε πρὸς αὐτούς, κατὰ τὴν οἰκονομίαν λέγω, δοῦλος ἐγένετο δι' αὐτούς, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, ἐκένωσε, μορφὴν δούλου ἔλαβε. καὶ παραγενόμενος, οὔτε αὐτὸς εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπήρχετο, καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο ἐπέταττε, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ περιῆγε θερα- 25
πεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. τί οὖν; τῶν μὲν ἄλλοι πάντες ἐξεπλήσσοντο, καὶ ἐθαύμαζον, καὶ ἔλεγον, πόθεν τούτῳ ταῦτα· οὗτοι δὲ εὐεργετούμενοι ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχει καὶ βλασφημεῖ, καὶ μαίνεται, καὶ πλάνος ἐστίν. ἆρ' οὖν ἀπώσατο αὐτούς; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ μειζόνως εὐηργέτει ταῦτα ἀκούων, καὶ ἀπῄει πρὸς τοὺς μέλλοντας αὐτὸν σταυροῦν, ἵνα μόνον αὐτοὺς διασώσῃ. καὶ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι, τί φησι; Πάτερ, "ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν ὃ 30
ποιοῦσι. καὶ πρὸ τούτου κακῶς παθών, καὶ μετὰ ταῦτα κακῶς παθών, μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς" περὶ αὐτῶν πάντα ἔπραττεν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐδεῖτο. καὶ μετὰ τὸ σταυρῶσαι τί οὐκ ἐποίησε δι' αὐτούς; οὐχὶ ἀποστόλους ἀπέστελλεν; οὐχὶ σημεῖα εἰργάσατο, οὐχὶ πᾶν ὁπωσοῦν ἐκίνησεν; οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς, οὕτω μιμεῖσθαι τὸν Χριστόν. οὕτω Παῦλος ἐποίει· λιθαζόμενος, μυρία πάσχων, ὑπὲρ αὐτῶν ἅπαντα ἔπραττεν. ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, Ἡ εὐδοκία 35
μου καὶ ἡ δέησις ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν. καὶ πάλιν, Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσι. καὶ πάλιν, Εἰ σὺ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ; ἀπὸ πόσης φιλοστοργίας οἴει ταῦτα λέγεσθαι τὰ ῥήματα; ἀπὸ πόσης εὐνοίας; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν. οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς. τοῦτο τὸν Θεόν ἐστι φιλεῖν, τὸν ἐπιτάξαντα, τὸν "νομοθετήσαντα· τὸ μιμεῖσθαι ἐκεῖνον, τὸ φιλεῖν 40
τὸν ἐχθρόν ἐστιν. ἐννόησον ὅτι οὐ τὸν ἐχθρὸν εὐεργετεῖς, ἀλλὰ σαυτόν, οὐκ ἐκεῖνον φιλεῖς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ὑπακούεις. ταῦτα οὖν εἰδότες, κυρώσωμεν εἰς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην, ἵνα μετὰ ἀκριβείας ταύτην κατορθώσαντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Λογ.

Marginal notes: Ἐξοδ. λϐ. λϐ. — Ψαλμ. ρϛ. λϐ. — Ματθ. ε. με. — Λουκ. κγ. λδ. — Ῥωμ. ι. α. — Ῥωμ. ια. ιζ.

* ὁ — * ὅμως — χ. μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην — ἴσ. ὑπὲρ — χ. νομοθέτην τε·

Λογ. η. ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΟΥΝ ΥΜΑΣ ΕΓΩ, Ο ΔΕΣΜΙΟΣ ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πρᾳότητος.

Διδασκάλων ἐστὶν ἀρετὴ μὴ τιμὴν, μηδὲ δόξαν ζητεῖν παρὰ τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ πάντα διὰ τοῦτο ποιεῖν· ὡς ὅτι ἐκεῖνο ζητῶν, οὐκ ἂν εἴη διδάσκαλος, ἀλλὰ τύραννος. οὐ γὰρ διὰ τοῦτό σε ἐπέστησεν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ἵνα σὺ πλείονος ἀπολαύσῃς θεραπείας, ἀλλ' ἵνα τὰ μὲν σὰ ἀμεληθῇ, πάντα δὲ τὰ ἐκείνων οἰκοδομῆται. τοῦτό ἐστι διδασκάλου. τοιοῦτος ὁ μακάριος Παῦλος ἦν, ὃς τύφου μὲν ἀπήλλακτο πάντως, οὕτω δὲ διέκειτο, ὡς εἷς τῶν πολλῶν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ἐλάχιστος. διὰ τοῦτο καὶ δοῦλον αὐτῶν ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ τὰ πλείονα ἐν ἱκετηρίας τάξει φθέγγεται. ὅρα γοῦν καὶ νῦν οὐδὲν ἐπιτακτικὸν γράφοντα, οὐδὲν αὐθεντικὸν, ἀλλὰ συνεσταλμένον καὶ καθυφειμένον. παρακαλῶ οὖν ἐγώ, φησιν, ὑμᾶς ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε. τί παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; ἵνα τινὸς τύχῃς αὐτός; οὐδαμῶς, φησιν, ἀλλ' ἵνα ἄλλους σώσω. καίτοιγε τοὺς παρακαλοῦντας, ὑπὲρ τῶν αὐτοῖς διαφερόντων παρακαλοῦσι. καὶ ἐμοὶ τοῦτο διαφέρει, φησὶ, καθὼς καὶ ἑτέρωθι γράφων ἔλεγε· Νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ. σφόδρα γὰρ ἀεὶ τῆς σωτηρίας τῶν μαθητευομένων ἐφίετο. ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ. μέγα ἀξίωμα καὶ σφοδρὸν, καὶ βασιλείας καὶ ὑπατείας, καὶ πάντων μεῖζον. ὅπερ οὖν καὶ πρὸς Φιλήμονα γράφων φησίν· ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ. οὐδὲν γὰρ οὕτω λαμπρὸν, ὡς δεσμὸς διὰ Χριστὸν, ὡς αἱ ἁλύσεις αἱ περικείμεναι ταῖς ὁσίαις χερσὶν ἐκείναις. τοῦ ἀπόστολον εἶναι, τοῦ διδάσκαλον εἶναι, τοῦ εὐαγγελιστὴν εἶναι, τοῦτο λαμπρότερον, τὸ δέσμιον εἶναι διὰ τὸν Χριστόν. εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστὸν, ἔγνω τὸ λεγόμενον· εἴ τις μαίνεται καὶ περικαίεται τοῦ δεσπότου, οἶδε τὴν δύναμιν τῶν δεσμῶν. ὁ τοιοῦτος εἵλετο ἂν δέσμιος εἶναι διὰ Χριστὸν, ἢ τοὺς οὐρανοὺς οἰκεῖν. πάντος χρυσοῦ λαμπροτέρας αὐτοῖς ἐδείκνυ τὰς χεῖρας, πάντος διαδήματος βασιλικοῦ. οὐ γὰρ οὕτω ποιεῖ λαμπρὰν κεφαλὴν ταινία λιθοκόλλητος περικειμένη, ὡς ἅλυσις σιδηρᾶ διὰ Χριστόν. τότε τῶν βασιλείων λαμπρότερον τὸ δεσμωτήριον ἦν. τί λέγω βασιλείων; καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ οὐρανοῦ. δέσμιον γὰρ εἶχε Χριστοῦ. εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστὸν, οἶδε τοῦτο τὸ ἀξίωμα, οἶδε ταύτην τὴν ἀρετὴν, οἶδεν ὅσον ἐχαρίσατο τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τὸ δεθῆναι δι' αὐτόν. τάχα τοῦ καθῆσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦτο λαμπρότερον, τοῦ καθῆσαι ἐπὶ δώδεκα θρόνων τοῦτο σεμνότερον, τὸ δεθῆναι δι' αὐτόν. καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἀνθρωπίνων; αἰσχύνομαι συγκρίνων πλοῦτον καὶ κόσμον χρυσοῦν δεσμοῖς. ἀλλ' ἀφεὶς εἰπεῖν περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων, κἂν μηδένα μισθὸν εἶχε τὸ πρᾶγμα, τοῦτο μόνον μέγας μισθὸς, τοῦτο ἀντίδοσις ἱκανὴ, τὸ διὰ τὸν φιλούμενον ταῦτα παθεῖν τὰ δεινά. ἴσασιν οἱ φιλοῦντες, εἰ καὶ μὴ τὸν Θεὸν, ἀλλ' ἀνθρώπους, τὸ λεγόμενον, οἳ ἥδονται κακῶς πάσχοντες μᾶλλον, ἢ τιμώμενοι παρὰ τῶν ἐρωμένων. τοῦ ἁγίου χοροῦ τὸ ταῦτα συνιδεῖν μόνον, τῶν ἀποστόλων λέγω. ἄκουε γὰρ τοῦ μακαρίου Λουκᾶ λέγοντος· Οἱ μὲν οὖν ὑπέστρεφον χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις δοκεῖ γέλως εἶναι, εἰ τὸ ἀτιμασθῆναι, καταξιωθῆναί ἐστιν, εἰ τὸ ἀτιμασθῆναι, χαίρειν ἐστί· τοῖς δὲ ἐπισταμένοις τὸν Χριστοῦ πόθον, τοῦτο πάντων μακαριώτερον νενόμισται. εἴ τις ἐμοὶ τὸν οὐρανὸν ἐχαρίζετο [πάντα], ἢ τὴν ἅλυσιν ἐκείνην, ἐκείνην ἂν ἐγὼ προετίμησα. εἴ τις με μετὰ τῶν ἀγγέλων ἵστη ἄνω, ἢ μετὰ Παύλου δεδεμένου, τὸ δεσμωτήριον ἂν εἱλόμην. εἴ τις με ἐκεῖνον ἐποίει τῶν δυνάμεων

Margin notes: γ. ἀπήλλακτο δ (l. 13); α. Θεσ. γ. η. (l. 19); Φιλημ. θ. (l. 21); γ. αὐτοῦ (l. 25); γ. ἀλλὰ (l. 33); Πραξ. ε. μα. (l. 38); γ. ἵστη (l. 42).

δυναμένων τὸν περὶ τῶν οὐρανῶν, τὸν περὶ τῶν θρόνων, ἢ δεσμώτην τοιοῦτον, τοιοῦτος ἂν εἱλόμην γενέσθαι δεσμώτης. Εἰκότως. οὐδὲν τῆς ἁλύσεως ἐκείνης μακαριώτερον. ἐβουλόμην ἐν τοῖς τόποις γενέσθαι νῦν ἐκείνοις (λέγεται γὰρ ἔτι μένειν τὰ δεσμά) καὶ ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι τοὺς ἄνδρας ἐκείνους τοῦ πόθου τοῦ Χριστοῦ. ἐβουλόμην ἰδεῖν τὰς ἁλύσεις, ἃς δεδοίκασι μὲν δαίμονες καὶ φρίττουσιν, αἰδοῦνται δὲ ἄγγελοι. οὐδὲν βέλτιον τοῦ κακῶς παθεῖν τι διὰ Χριστόν. οὐχ οὕτω μακαρίζω Παῦλον, ὅτι εἰς παράδεισον ἡρπάγη, ὡς ὅτι εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐνεβλήθη. οὐχ οὕτως αὐτὸν μακαρίζω, ὅτι ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ὡς ὅτι ὑπέμενε τὰ δεσμά. οὐχ οὕτως αὐτὸν μακαρίζω, ὅτι ἡρπάγη εἰς τρίτον οὐρανόν, ὡς μακαρίζω διὰ τὰ δεσμά. ὅτι γὰρ ταῦτα ἐκείνων μείζονα, ἄκουσον καὶ αὐτὸς πῶς τοῦτο οἶδεν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ ῥήματα ἄρρητα ἀκούσας, ἀλλὰ τί; παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ. Εἰ δὲ μὴ πάσαις τοῦτο προσγράφει ταῖς ἐπιστολαῖς, οὐ θαυμαστόν. οὐδὲ γὰρ πάντοτε ἐδέδετο, ἀλλ' ἐν χρόνοις τισίν. αἱρετώτερον ἐμοὶ παθεῖν κακῶς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τιμᾶσθαι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο μεγάλη τιμή, τοῦτο δόξα ἡ πάντα ὑπερβάλλουσα. Εἰ αὐτὸς δι' ἐμὲ γενόμενος δοῦλος, καὶ τὴν δόξαν κενώσας, οὐχ οὕτως ἡγεῖτο ἐν δόξῃ εἶναι, ὡς ὅτε ἐσταυροῦτο ὑπὲρ ἐμοῦ, τί ἐμὲ παθεῖν οὐ δεῖ; ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Δόξασόν με σύ, πάτερ. τί λέγεις; ἐπὶ σταυρὸν ἄγῃ μετὰ λῃστῶν καὶ τυμβωρύχων, καὶ τὸν ἐπάρατον ὑφίστασθαι θάνατον, ἐμπτύεσθαι μέλλεις καὶ ῥαπίζεσθαι, καὶ ταῦτα δόξαν καλεῖς; ναί, φησιν. ὑπὲρ γὰρ τῶν φιλουμένων ἐγὼ πάσχω ταῦτα, καὶ τὴν νῦν δόξαν αὐτὰ ἡγοῦμαι. Εἰ ὁ τοὺς οἰκτροὺς καὶ ταλαιπώρους φιλήσας, δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, οὐ τὸ ἐν τῷ θρόνῳ εἶναι τῷ πατρικῷ, οὐδὲ τὸ ἐν τῇ δόξῃ, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀτιμίᾳ δόξα ἦν, καὶ τοῦτο ἐκείνου προέκρινε· πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ ταῦτα ὀφείλω δόξαν ἡγεῖσθαι. ὢ τῶν μακαρίων δεσμῶν, ὢ τῶν μακαρίων χειρῶν, ἃς ἐκόσμησεν ἡ ἅλυσις ἐκείνη. οὐκ ἦσαν οὕτω τίμιαι αἱ χεῖρες Παύλου τὸν χωλὸν τὸν ἐν Λύστροις ἀναστήσασαι καὶ ἐγείρασαι, ὡς τὰ δεσμὰ περικείμεναι. Εἰ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἤμην ἐγώ, τότε ἂν μάλιστα αὐτὰς περιεπτυξάμην, καὶ ἐπὶ τὰς κόρας ἔθηκα τὰς ἐμάς. οὐκ ἂν ἐπαυσάμην καταφιλῶν χεῖρας καταξιωθείσας ὑπὲρ τοῦ δεσπότου δεθῆναι τοῦ ἐμοῦ. θαυμάζεις Παῦλον, ὅτι καθῆψεν αὐτοῦ ἡ ἔχις τῆς χειρός, καὶ οὐδὲν ἐποίησε; μὴ θαυμάσῃς. ᾐδέσθη γὰρ τὴν ἅλυσιν. καὶ θάλαττα δὲ ὁλόκληρος ταύτην ᾐδεῖτο. τότε γὰρ ἐδέδετο. Εἴ τις μοι νεκροὺς ἔδωκεν ἀναστῆσαι νῦν, οὐκ ἂν τοῦτο εἱλόμην, ἀλλὰ τὴν ἅλυσιν. Εἰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φροντίδων ἐκτὸς ἤμην, καὶ τὸ σῶμα εὔρωστον εἶχον, οὐκ ἂν παρῃτησάμην ἀποδημίαν τοσαύτην ποιήσασθαι ὑπὲρ τοῦ τὰς ἁλύσεις μόνον ἰδεῖν, ὑπὲρ τοῦ τὸ δεσμωτήριον ἔνθα ἐδέδετο. καίτοι καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ πολλὰ πολλαχοῦ σημεῖα τυγχάνει, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστὶ ποθεινά, ὡς τὰ τῶν στιγμάτων. καὶ ἐν ταῖς γραφαῖς δὲ οὐχ οὕτω με εὐφραίνει θαύματα ἐργαζόμενος, ὡς πάσχων κακῶς, μαστιζόμενος, συρόμενος. ὄντως θαυμαστὰ καὶ τὰ τοῦ χρωτὸς σουδάρια καὶ τὰ σιμικίνθια, παράδοξα ἐργαζόμενα· ἀλλ' οὐ τοιαῦτα οἷα ἐκεῖνα, Δείραντες αὐτόν, φησι, καὶ ἐπιθέντες πολλὰς πληγάς, ἔβαλον εἰς φυλακήν. καὶ πάλιν, Δεδεμένοι ὕμνουν τὸν Θεόν. καὶ πάλιν, Λιθάσαντες αὐτόν, ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι. βούλεσθε μαθεῖν ὅσον ἐστὶν ἅλυσις σιδηρᾶ διὰ Χριστὸν περικειμένη σώματι δουλικῷ; ἀκούσατε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Μακάριοί ἐστε. τί; ὅταν νεκροὺς ἀναστήσητε; οὐχί. ἀλλὰ τί; ὅταν τυφλοὺς θεραπεύσητε; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί; Ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα, ψευδόμενοι καθ' ὑμῶν ἕνεκεν ἐμοῦ. Εἰ δὲ τὸ κακῶς ἀκοῦσαι, οὕτω ποιεῖ μακαρίους, τὸ κακῶς παθεῖν, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο; ἄκουε αὐτοῦ τοῦ μακαρίου τούτου λέγοντος ἀλλαχοῦ· Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. ἀλλὰ τοῦ στεφάνου τούτου λαμπρότερος ὁ δεσμός· τούτου με καταξιώσει, φησί, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ ἐκείνων ἀκριβολογοῦμαι. ἀρκεῖ μοι πρὸς πᾶσαν ἀντίδοσιν

τὸ

Marginalia: γρ. αὐτὸς οἶδεν. — Ἰωάν. ιζ. α. — γρ. σταυρὸν — Πραξ. ις. κγ. — Πραξ. ις. κε. — Πραξ. ιδ. ιθ. — Ματθ. ε. ια. — β. Τιμ. δ. η. — γρ. εἰργάσατο

τὸ παθεῖν κακῶς διὰ τὸν Χριστόν. οὕτω μοι φθέγξασθαι ἐκεῖνο, ὅτι Ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστε- Κολασ. α. κδ.
ρήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, καὶ οὐδενὸς δέομαι. κατηξιώθη καὶ Πέτρος ταύ-
της τῆς ἁλύσεως. ἦν γάρ, φησι, δεδεμένος, καὶ παραδεδομένος στρατιώταις, καὶ ἐκάθευδεν. Πραξ. ιβ.
οὕτως ἔχαιρε, καὶ οὐκ ἤλγει, ὡς καὶ καθεύδειν. οὐκ ἂν δὲ αὐτὸν βαθὺς ὕπνος εἶχεν, εἴγε ἐν
5 φροντίδι ἦν πολλῇ. ἐκάθευδε μεταξὺ στρατιωτῶν ὤν· καὶ ἄγγελος ἦλθε πρὸς αὐτόν, καὶ
πατάξας αὐτοῦ τὴν πλευράν, ἤγειρεν. εἴ τις τοίνυν εἴποι μοι, τί ἐβούλου; ἄγγελος εἶναι ὁ Πέ-
τρον πατάξας, ἢ Πέτρος ὁ διασωθείς; Πέτρος ἂν εἱλόμην γενέσθαι, δι' ὃν καὶ ὁ ἄγγελος ἦλθεν.
ἐγὼ τῶν δεσμῶν ὀναίμην ἐκείνων. καὶ πῶς, φησιν, ὡς μεγάλων κακῶν ἀπαλλαγεὶς εὔχε-
ται; μὴ θαυμάσῃς. εὔχεται γάρ, δεδοικὼς μὴ ἀποθάνῃ· τὸ δὲ ἀποθανεῖν ἐδεδοίκει, διὰ τὸ
γ. ἐγόνων. 10 ἔτι βούλεσθαι αὐτὸν τὴν ζωὴν εἶναι ὑπόθεσιν τῶν παθῶν. ἄκουσον γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ μα-
κάριος Παῦλος τί φησι. Τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον, τὸ δὲ Φιλιπ. α. κγ.
γ. ἐπιμεῖναι παραμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. τοῦτο καὶ χάριν ἐκάλεσε γράφων· Ἐχαρίσ- Φιλιπ. α. κθ.
θη γὰρ ὑμῖν, φησιν, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ
πάσχειν. ὥστε τοῦτο ἐκείνου μεῖζόν ἐστιν· ἐχαρίσατο γάρ. ὄντως ἐστὶ χάρις μεγίστη, καὶ πασῶν
15 τούτων μείζων, τοῦ τὸν ἥλιον στῆσαι καὶ τὴν σελήνην, τοῦ τὸν κόσμον κινῆσαι. τοῦτο μεῖζον τοῦ
δαιμόνων κρατῆσαι, ἢ ἀπελάσαι δαίμονας. οὐχ οὕτως ἀλγοῦσιν ἐκεῖνοι πίστει τῇ παρ' ἡ-
μῶν ἐλαυνόμενοι, ὡς ὅταν ἡμᾶς ἴδωσι κακόν τι πάσχοντας διὰ τὸν Χριστόν, καὶ δεσμουμένους.
μείζονα γὰρ τοῦτο ποιεῖ τὴν παρρησίαν. οὐ διὰ τοῦτο καλὸν τὸ δεδέσθαι, ὅτι βασιλείαν προ-
ξενεῖ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν γίνεται. οὐ διὰ τοῦτο μακαρίζω τοὺς δεσμίους, ὅτι
γ. ἀναπέμπ. 20 εἰς τὸν οὐρανὸν παραπέμπουσιν, ἀλλ' ὅτι διὰ τὸν δεσπότην τοῦ οὐρανοῦ γίνονται. πόσον
καύχημα εἰδέναι, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἐδέθη; πόση ἡδονή; πόση τιμή; πόση λαμπρότης; ἐβου-
λόμην διαπαντὸς ταῦτα φθέγγεσθαι· ἐβουλόμην ἔχεσθαι τῆς ἁλύσεως· ἐβουλόμην, εἰ καὶ τῷ
πράγματι ἀπεστέρημαι, ἀλλὰ τῷ λόγῳ περιθεῖναι τὴν ἅλυσιν τῇ ψυχῇ διὰ τῆς διηγήσεως.
Ἐσείσθη, φησί, τὸ δεσμωτήριον δεδεμένου Παύλου, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. εἶδες δεσμῶν Πραξ. ις. κς.
25 φύσιν τὰ δεσμὰ ἀναλύουσαν; ὥσπερ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τὸν θάνατον ἐθανάτωσεν,
οὕτω καὶ τὰ Παύλου δεσμά, τοὺς δεσμώτας ἔλυσε, τὸ δεσμωτήριον ἔσεισε, τὰς θύρας ἀνέῳξε·
καίτοι οὐχ αὕτη τῶν δεσμῶν ἡ φύσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἐναντία, κατέχειν ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν δεδε-
μένον, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀνοίγειν αὐτοῦ. ἀλλὰ τῶν μὲν δεσμῶν ἁπλῶς φύσις οὐκ ἔστιν αὕτη,
δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστόν, αὕτη. προσέπεσεν ὁ δεσμοφύλαξ τῷ Παύλῳ, καὶ τῷ Σίλᾳ.
30 ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ δεσμὰ ἁπλῶς, τοὺς δήσαντας εἰς τοὺς πόδας ἄγειν τῶν δεδεμένων,
ἀλλὰ τοὐναντίον ὑποχειρίους τούτους ἐκείνοις ποιεῖν. νυνὶ δὲ ὁ λελυμένος ὑπὸ τοὺς πό-
δας ἦν τοῦ δεδεμένου· ὁ δήσας ἠξίου τὸν δεθέντα λυθῆναι τοῦ φόβου. οὐχὶ σὺ ἔδησας, εἰ-
πέ μοι; οὐχὶ εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔδησας φυλακήν; οὐχὶ εἰς τὸ ξύλον ἠσφαλίσω τοὺς πόδας;
γ. ἔκλεισα τί τρέμεις; τί θορυβῇ; τί δακρύεις; τί ξίφος ἐσπάσω; οὐδὲν τοιοῦτον ἔδησα, φησιν· οὐκ
35 ᾔδειν, ὅτι τοσαύτη τῶν τοῦ Χριστοῦ δεσμίων ἡ δύναμις. τί λέγεις; οὐρανοὺς ἔλαβον ἐξουσίαν
ἀνοίγειν, καὶ δεσμωτήριον οὐκ ἔμελλον ἀνοίγειν; τοὺς ὑπὸ δαιμόνων δεδεμένους ἔλυον, καὶ σιδή-
ρεοι ἔμελλεν αὐτῶν περιέσεσθαι; οὐκ οἶδας τοὺς ἄνδρας· διὰ τοῦτο καὶ συγγνώμης ἔτυχες.
Παῦλος ὁ δεδεμένος ἐστίν, ὃν ἄγγελοι πάντες ᾐδέσθησαν. Παῦλός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ σουδάρια, καὶ
τὰ σιμικίνθια δαίμονας ἤλαυνε, καὶ νόσους ἐφυγάδευε, καίτοι πολλῷ σιδήρου [ἀδαμάντινος,
40 καὶ] ἀρραγέστερος ὁ παρὰ τοῦ δαίμονος δεσμός. οὗτος μὲν γὰρ ψυχήν, ἐκεῖνος δὲ σῶμα δεσμεῖ.
ὁ ψυχὰς τοίνυν δεδεμένας λύων, τὸ σῶμα τὸ αὐτοῦ οὐκ ἂν ἴσχυσε λῦσαι; ὁ δαιμόνων δεσμὰ
διαρρηγνύς, σιδήρου δεσμὰ οὐκ ἂν ἔλυσεν; ὁ διὰ τῶν ἱματίων αὐτοῦ τοὺς δεσμώτας ἐκεί-
νοις λύων, καὶ τῶν δαιμόνων ἀπαλλάττων, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ἔλυσε; διὰ τοῦτο
πρότερον ἐδέθη, καὶ τότε τοὺς δεδεμένους ἔλυσεν, ἵνα μάθῃς, ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι δεδε-
μένοι,

μένοι, πολλῷ τῶν λελυμένων μείζονα ἔχουσι τὴν ἰσχύν. εἰ λελυμένος τοῦτο εἰργάσατο, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν· ὥστε οὐκ ἀσθενείας ὁ δεσμὸς ἦν, ἀλλὰ μείζονος δυνάμεως. οὕτω γὰρ λαμπροτέρα ἡ ἰσχὺς τοῦ ἁγίου δείκνυται, ὅταν καὶ δεδεμένος τῶν λελυμένων κρατῇ, ὅταν ὁ δεδεμένος μὴ μόνον ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δεδεμένους λύῃ. εἰ τῶν τοίνυν τὸ ὄφελος; τί τὸ πλέον ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν βαλεῖν αὐτόν, ὅπου γε καὶ τὴν ἐξωτέραν ἀνέῳξε; διὰ τί δὲ καὶ ἐν νυκτί, καὶ μετὰ σεισμοῦ* γέγονεν; ἐνδότε μοι μικρόν, καὶ παραχωρήσατε τῷ ἀποστολικῷ ἀποχρωμένῳ ῥήματι, καὶ ἐντρυφήσαντι τοῖς ἀποστολικοῖς πράγμασιν, ἐνσταθῆναι ἐν τῇ ἁλύσει Παύλου. δότε μοι ἐπιπλέον ἐνδιατρῖψαι. ἐπιλαβόμενος* τοῦ δεσμοῦ, οὐδείς με ἀφίστησιν. ἀσφαλέστερον ἐγὼ δέδεμαι νῦν τῷ πόθῳ, ἢ ἐκεῖνος τότε τῷ ξύλῳ. τοῦτον οὐδεὶς λύει τὸν δεσμόν. ἀπὸ γὰρ τοῦ πόθου ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ. τοῦτον οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ βασιλεία οὐρανῶν ἰσχύει λῦσαι. αὐτοῦ Παύλου ἐστὶν ἀκοῦσαι λέγοντος, Οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος" δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. τίνος οὖν ἕνεκεν" μέσον νυκτῶν τὸ πρᾶγμα γέγονε; τίνος ἕνεκεν καὶ μετὰ σεισμοῦ; ἀκούσατε Θεοῦ οἰκονομίαν, καὶ θαυμάσατε. πάντων τὰ δεσμὰ ἐλύθη, καὶ αἱ θύραι" ἀνεῴγησαν. ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ τὸν δεσμοφύλακα γέγονεν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν. ὅτι γὰρ οὐκ ᾔδεισαν οἱ δεσμῶται ὅτι λελυμένοι εἰσί, δῆλον ἀπὸ τῆς φωνῆς Παύλου. τί γάρ φησιν; Ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ λέγων, μηδὲν πράξῃς" σεαυτῷ κακόν· πάντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. οὐκ ἂν δὲ πάντες ἦσαν ἔνδον, εἰ εἶδον τὰς θύρας ἀνεῳγμένας, καὶ ἑαυτοὺς λελυμένους. οἱ γὰρ τοίχους διατέμνοντες, καὶ ὀροφούς, καὶ θριγκία ὑπερβαίνοντες, καὶ πάντα τολμῶντες μετὰ δεσμῶν, οὐκ ἂν ἐκαρτέρησαν, καὶ τῶν δεσμῶν λελυμένων καὶ τῶν θυρῶν ἀνεῳγμένων, ἔνδον μένειν, καὶ τοῦ δεσμοφύλακος καθεύδοντος αὐτοῦ. ἀλλ' ἀντὶ δεσμῶν σιδηρῶν ἦν αὐτοῖς ὁ δεσμὸς τοῦ ὕπνου. διὰ τοῦτο οὕτως ᾠκονομήθη, ὥστε καὶ τὸ πρᾶγμα γενέσθαι, καὶ μηδεμίαν ἀπὸ τοῦ θαύματος ζημίαν συμβῆναι τῷ μέλλοντι σώζεσθαι δεσμοφύλακι. καὶ ἑτέρως δὲ μάλιστα οἱ δεδεμένοι ἐν νυκτὶ δεσμοκοῦνται, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ. μετὰ πολλῆς οὖν σπουδῆς ἦν ἰδεῖν δεδεμένους πάλιν, καὶ καθεύδοντας. εἰ δὲ ἐν ἡμέρᾳ ἐγένετο ταῦτα, πολὺς ἂν ἐγένετο θόρυβος. τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ ἐσείσθη τὸ οἴκημα; ὥστε διαναστῆναι τὸν δεσμοφύλακα ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος θέαν. οὗτος γὰρ ἦν ἄξιος τῆς σωτηρίας μόνος. σὺ δέ μοι θέα τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολήν. μεταξὺ γὰρ τῶν Παύλου δεσμῶν καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος μεμνῆσθαι καλόν, μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστιν. εἰσί τινες ἐγκαλοῦντες ὅτι διεσώθη ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ὑπὲρ ὧν θαυμάζειν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἐχρῆν, ἀπὸ τούτων ψέγοντες. καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. οἱ γὰρ ἀσθενεῖς τοιοῦτοί εἰσιν, οἳ καὶ τὴν τρέφουσαν τροφὴν κακίζουσι, ἣν θαυμάζειν ἐχρῆν, καὶ τὸ μέλι πικρὸν εἶναι φασί. καὶ οἱ τυφλώττοντες, ἀφ' οὗ ὤφειλον φωτίζεσθαι, ἀπὸ τούτου σκοτίζονται, οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν τούτων συμβαινόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν εἰς δέον αὐτοῖς κεχρῆσθαι μὴ δυναμένων. τί οὖν ἔλεγον; δέον θαυμάσαι, ὅτι τὸν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐμπεσόντα, τοῦτον εἷλε, καὶ βελτίω εἰργάσατο, λέγουσι· πῶς γὰρ οὐκ ἐνόμισε τὸ πρᾶγμα γοητείας εἶναι, καὶ μαγγανείας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς κατέσχε, καὶ ἀνωλόλυξε; πολλὰ πρὸς τοῦτο συνεβάλλετο. πρῶτον μέν, ὅτι ἤκουσεν ὑμνούντων τὸν Θεόν· οὐκ ἂν δὲ γόητες τοιούτους ὕμνους ᾖδον. ἤκουσε γὰρ αὐτῶν, φησιν, ὑμνούντων τὸν Θεόν. δεύτερον, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἀπέφυγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκώλυσαν σφάξαι ἑαυτόν. οὐκ ἂν δέ, εἰ ἑαυτῶν ἕνεκεν ἐποίουν, ἔνδον ἔμενον, ἀλλὰ πρότερον ἂν ἑαυτοὺς ἐξεῖλον. πολλὴ δὲ αὐτῶν καὶ ἡ φιλανθρωπία. ἐκώλυσαν αὐτὸν σφάξαι ἑαυτόν, τὸν δήσαντα αὐτούς, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντες· μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας ἠσφαλίσω εἰς τὴν ἐσωτέραν βαλὼν φυλακήν, καὶ πικρῶς ἡμᾶς ἔδησας, ἵνα λυ-

θῇς

Ρω. η. λθ.

Πραξ. ις. κη.

* τὸ πρᾶγμα

* ἅπαξ

γ. δυνήσεται

γ. μέσον

γ. ἀνεῴχθησαν

γ. ἑαυτῷ

θὴς αὐτὸς τῶν πικροτάτων δεσμῶν. σειραῖς γὰρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται.
ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἐπάρατα τὰ δεσμὰ, ταῦτα δὲ μακάρια, καὶ πολλῆς εὐχῆς ἄξια. ὅτι γὰρ λύει
τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα ταῦτα, ἔδειξεν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν. εἶδες τοὺς τῷ σιδήρῳ δεδεμένους λυ-
θέντας; ὅρα καὶ ταυτὸν ἐξ ἑτέρων δεσμῶν ἀνεθέντα χαλεπῶν. ταῦτα τὰ δεσμὰ, τὰ τῶν
5 δεσμωτῶν λέγω, οὐ τὰ Παύλου, ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ ποιεῖ τὰ τῶν ἁμαρτιῶν. διπλῆ ἦσαν
δεσμῶται τὸ ἔνδον, καὶ αὐτὸς δεσμώτης ἦν ὁ δεσμοφύλαξ. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ σιδήρῳ ἐδέ-
δεντο καὶ ἁμαρτίαις, οὗτος δὲ ἁμαρτίαις μόναις. ἔλυσεν ἐκείνους ὁ Παῦλος εἰς πληροφορίαν
τούτου. καὶ γὰρ ἦν ὁρατὰ τὰ δεσμά. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, μᾶλλον δὲ ἀντιστρόφως. ἐ-
κεῖ διπλῆ παράλυσις ἦν. ποία δὲ αὕτη; ἡ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἡ τοῦ σώματος. τί οὖν ποιεῖ;
10 Θάρσει, φησὶ, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. προτέραν τὴν ὄντως παράλυσιν ἔλυσεν, *Ματθ. θ. ϛ.*
εἶτα ἐπὶ ταύτην ἔρχεται. ὅτι γὰρ εἶπόν τινες τῶν γραμματέων ἐν ἑαυτοῖς, οὗτος βλασφημεῖ,
εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν· ἵνα τί ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί
γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰ-
δῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ·
15 ἐγερθεὶς, ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ἐβεβαίου τὸ νοητὸν ἀπὸ τοῦ αἰσθη-
τοῦ, ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ τὸ κατὰ ψυχὴν ἐργασάμενος. διὰ τί δὲ τοῦτο ἐποίησεν; ἵνα πληρωθῇ
τὸ εἰρημένον· Δοῦλε πονηρὲ, ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε. τί δὲ ἐκεῖνοι; οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι *Λουκ. ιθ. κϛ.*
ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. οὐκ ἄγγελος ἄρα λοιπόν; οὐκ ἀρχάγγελος, οὐδὲ ἄλλη κτιστὴ δύ-
ναμις. ὑμεῖς τοῦτο ὡμολογήσατε. τί οὖν ἔχρην εἰπεῖν; ἂν δειχθῶ ἀφιεὶς ἁμαρτίας, εὔδηλον ὅτι
20 Θεὸς ἐγώ. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ τί; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς ἆρόν σου
τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ὅταν οὖν, φησὶ, τὸ δυσκολώτερον ἐργάσωμαι, εὔδη-
λον ὅτι οὐδεμία περὶ τοῦ εὐκόλου καταλείπεται πρόφασις, οὐδὲ ἀντιλογία. διὰ τοῦτο τὸ
νοητὸν ἐκεῖνος ἐποίησε πρότερον, ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀντιλέγοντες· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ
25 νοητοῦ ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν αὐτὸν ἤγαγεν. ἄρα οὐκ ἦν κουφότητος ἡ πίστις. εἶδε τοὺς δεσμώτας,
καὶ οὐδὲν εἶδεν, οὐδὲ ἤκουσε φαῦλον. εἶδεν οὐ μαγγανείᾳ τι γεγενημένον (ὕμνουν γὰρ τὸν
Θεόν) εἶδεν ἀπὸ φιλανθρωπίας πολλῆς πάντα γινόμενα. οὐ γὰρ ἠμύναντο αὐτὸν, καίτοι
δυνάμενοι. ἐνῆν γὰρ καὶ ἑαυτοὺς, καὶ τοὺς δεδεμένους ἐξελόντας ἀπελθεῖν. εἰ δὲ μὴ τοὺς
δεδεμένους, ἀλλ' ἑαυτούς. ἀλλ' οὐκ εἰργάσαντο τοῦτο. ὥστε οὐκ ἀπὸ τοῦ θαύματος μόνον,
30 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου αὐτὸν κατήδεσαν. πῶς ἐφώνησε; μεγάλῃ φωνῇ λέγων, μηδὲν
ποιήσῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. ὁρᾷς καὶ τὸ ἀκενόδοξον, καὶ τὸ ἄτυφον, καὶ
τὸ φιλόστοργον; οὐκ εἶπεν, ὅτι δι' ἡμᾶς ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' ὡσανεὶ τῶν δεσμωτῶν εἷς,
φησὶ· πάντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. καίτοι εἰ καὶ μὴ παρὰ τοῦτο, μηδὲ διὰ τοῦ θαύματος ἔλυ-
σαν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐνῆν αὐτοὺς σιγῆσαι, καὶ πάντας ἀπολῦσαι καὶ δεδεμένους. εἰ γὰρ ἐσίγησαν,
κἀκείνου 35 καὶ μὴ διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς κατέσχον αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ὤθησεν ἂν διὰ τοῦ λαιμοῦ τὸ
ξίφος. διὰ τοῦτο καὶ ἐβόησεν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐνδοτέραν φυλακὴν ἦν βεβλημένος. κατὰ σαυτοῦ
τοῦτο πεποίηκας, φησὶν, ἐνδοτέρω βαλὼν τοὺς μέλλοντάς σε ἐλευθεροῦν τοῦ κινδύνου. ἀλλ' οὐκ
ἐμιμήσαντο τὰ παρ' ἐκείνου γινόμενα. ἐκείνου δὲ ἀποθανόντος, πάντες ἂν ἐξέφυγον. εἶ-
δες ὅτι εἵλοντο δεδέσθαι μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνον περιϊδεῖν ἀπολλύμενον. διὰ τοῦτο καὶ ἐνενόησε
40 πρὸς ἑαυτὸν, εἰ γόητες ἦσαν, πάντως ἂν ἐκείνους ἀπέλυσαν, καὶ ἑαυτοὺς ἐλευθέρωσαν τῶν
δεσμῶν. εἰκὸς γὰρ πολλοὺς καὶ τοιούτους ἐμβεβλῆσθαι. ἄλλως δὲ, πολλάκις δεξάμενος
γόητας, καὶ οὐδὲν ἰδὼν τοιοῦτον γινόμενον, ἐθαύμασεν. ὁ γόης οὐκ ἂν ἔσεισε τὰ θεμέλια ὥστε
διυπνίσαι τὸν δεσμοφύλακα, καὶ δυσκολωτέραν ἑαυτῷ ποιῆσαι τὴν φυλακήν. ἀλλ' ἴδωμεν
λοιπὸν τοῦ δεσμοφύλακος τὴν πίστιν. αἰτήσας, φησὶ, φῶτα, εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος ὑπάρ-

χων,

γων, προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλα, καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, φησί· κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ; πῦρ ἐκεῖ ἦν καὶ ξίφος, καὶ ἔλεγε· κύριοι τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ; οἱ δὲ εἶπον· πίστευσον εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ, καὶ ὁ οἶκός σου. τοῦτο οὐχὶ χρη-στῶν ἐστι, φησι, * δόγμα τοιοῦτον παραδοῦναι. οὐδαμοῦ δαίμονος ἐνταῦθα μνήμη. ὁρᾷς πῶς ἄξιος τοῦ σωθῆναι ἐκεῖνος; ἰδὼν γὰρ τὸ θαῦμα, καὶ τοῦ φόβου ἀπαλλαγεὶς, οὐκ ἐπελάθετο τῶν συμφερόντων, ἀλλ' ἐν τοσούτῳ κινδύνῳ περὶ τῆς σωτηρίας ἐφρόντιζε τῆς κατὰ ψυχὴν, καὶ ὡς ἐχρῆν διδασκάλοις προσελθεῖν, οὕτω προσῆλθε· καὶ πρὸς τοὺς πόδας αὐτῶν ἔπεσε. καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ, φησι, τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς, καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα. ὁρᾷς θερμότητα ἀνδρός; οὐκ ἀνεβάλετο, οὐκ εἶπεν, ἡμέρα γενέσθω, ἴδωμεν, σκεψώμεθα· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος καὶ αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ πᾶσα ἐβαπτίσθη· ἀλλ' οὐχ * ὡς νῦν οἱ πλείους περιορῶσι καὶ δούλους καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἀμυήτους τυγχάνοντας. γίνεσθε, παρακαλῶ, κατὰ τὸν δεσμοφύλακα. οὐ τὴν ἀξίαν λέγω, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν. τί γὰρ ὄφελος ἀξιώματος, ὅταν ἡ ἡ προαίρεσις ἀσθενής; βαβαὶ, ὁ ὠμὸς, ὁ ἀπηνὴς, ὁ μυρίοις συζῶν κακοῖς, ὁ τοῦτο μελετῶν ἀεὶ, οὕτω φιλάνθρωπος, οὕτω κηδεμονικὸς ἀθρόως γέγονεν. ἔλουσεν αὐτοὺς, φησιν, ἀπὸ τῶν πληγῶν. θέα πάλιν καὶ τοῦ Παύλου τὴν θερμότητα. δεδεμένος, μεμαστιγωμένος, οὕτως εὐηγγελίζετο. ὢ τῆς μακαρίας ἁλύσεως, οἵας ὤδινεν ὠδῖνας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, οἷα ἀπέτικε παιδία; καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν, Οὓς ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου. ὁρᾷς πῶς ἀγάλλεται, καὶ τὰ τεχθέντα παιδία ἀπὸ τούτου λαμπρότερα βούλεται εἶναι; ὁρᾷς πόση περιουσία δόξης τῶν δεσμῶν, ὅπουγε οὐ μόνον τὸν περικείμενον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τεχθέντας ὑπ' αὐτοῦ, λαμπροὺς ποιεῖ; ἔχουσί τι πλέον οἱ ἐν τοῖς Παύλου δεσμοῖς τεχθέντες, οὐ κατὰ τὴν χάριν λέγω (ἡ γὰρ αὐτὴ χάρις) οὐδὲ κατὰ τὴν ἄφεσιν (ἡ γὰρ αὐτὴ πάντων ἄφεσις) ἀλλ' ὅτι ἐκ προοιμίων παιδεύονται χαίρειν καὶ ἀγάλλεσθαι τοῖς τοιούτοις πράγμασιν. αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, φησι, παραλαβὼν αὐτοὺς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη. καὶ θέα λοιπὸν τὸν καρπόν. ἀπέδωκεν εὐθέως τὰ [illegible]. ἀναγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον, εὐθέως παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ Θεῷ. τί γὰρ οὐκ ἔμελλεν, ἀνοιγέντος αὐτῷ τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῆς ἀνοίξεως τῶν τοῦ δεσμωτηρίου θυρῶν; ἔλουσε τὸν διδάσκαλον, τράπεζαν παρέθηκε, καὶ ἠγαλλιάσατο. εἰσῆλθεν εἰς δεσμωτήριον ἡ Παύλου ἅλυσις, καὶ ἐκκλησίαν εἰργάσατο πάντα τὰ ἐκεῖ. καὶ σῶμα Χριστοῦ πάντας * ἐποίησε, καὶ τράπεζαν * ἔθηκε τὴν πνευματικὴν, καὶ ὠδῖνας ἔτικεν, ἐφ' αἷς ἄγγελοι χαίρουσι. μήτι εἰκῇ ἔλεγον τὸ δεσμωτήριον τοῦ οὐρανοῦ λαμπρότερον; τῆς γὰρ ἐκεῖ χαρᾶς τοῦτο γέγονεν αἴτιον. εἰ γὰρ ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ ἐν οὐρανοῖς, εἰ ὅπου δύο εἰσὶ συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὅπου Σίλας καὶ Παῦλος καὶ ὁ δεσμοφύλαξ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη καὶ πίστις τοσαύτη, πόσῳ μᾶλλον; ὅρα τὴν σφοδρότητα τῆς πίστεως. ἀλλὰ τὸ δεσμωτήριον τοῦτο ἑτέρου με ὑπέμνησε δεσμωτηρίου. ποίου δὴ τούτου; ἔνθα Πέτρος ἦν. ἀλλὰ τοιοῦτον οὐδὲν ἐγένετο ἐκεῖ. ἀλλ' ἦν παραδεδομένος τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτὸν, καὶ οὐχ ὕμνει, οὐδὲ ἠγρύπνει, ἀλλ' ἐκάθευδε, καὶ οὐδὲ μεμαστιγωμένος ἦν· ἀλλὰ μείζων ὁ κίνδυνος. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἤδη τὸ πᾶν εἴργαστο, καὶ δίκην ἦσαν δεδωκότες· ἐκεῖ δὲ οὐδέπω. ὥστε εἰ καὶ μὴ πληγαὶ ὠδύνων, ἀλλ' ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος ἐθορύβει. ὅρα καὶ ἐκεῖ τὸ θαῦμα. ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου, φησὶν, ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων· Ἀνάστα ἐν τάχει. καὶ εὐθέως ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν, ὥστε μὴ νομίσαι τὸ πρᾶγμα τοῦ φωτὸς μόνον εἶναι, καὶ τὸν Πέτρον ἔνυξεν. οὐδεὶς δὲ τὸ φῶς ἑώρα, ἀλλὰ

μόνος

Marginalia: * οἷς — χ. πίστευ — Φιλημ. ι. — χ. οἱ νῦν ἐ... τινες, ἀλλὰ — χ. ἐκκλησίαν — χ. ἔθηκε — Λουκ. ιε. ζ. Ματθ. ιη. κ. — Πράξ. ιβ. ζ.

μόνος αὐτός, καὶ ἐδόκει ὅτι ὅραμά ἐστιν. οὕτως οὐκ ἐπαισθάνονται οἱ καθεύδοντες τῆς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας. Εἶπε δέ, φησιν, ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Περίζωσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου, καὶ ἐποίησεν οὕτω. καὶ λέγει αὐτῷ· περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὅραμα βλέπειν. διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς. καὶ ἐισελθόντες, προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστη. διὰ τί μὴ τοῦτο γέγονεν ἐνταῦθα, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Παύλου καὶ Σίλα; ὅτι ἐκεῖ μὲν ἔμελλον ἀπολύειν αὐτούς. διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησεν οὕτως ἀπολυθῆναι αὐτούς. ἐπὶ δὲ τοῦ μακαρίου Πέτρου, εἰς φόνον αὐτὸν ἔμελλον ἐξάγειν. τί οὖν, οὐ πολλῷ θαυμασιώτερον ἦν, φησιν, ἐξαχθέντα καὶ παραδοθέντα ταῖς τοῦ βασιλέως χερσί, τότε ἐκ μέσων αὐτῶν ἐξαρπασθῆναι τῶν κινδύνων, καὶ μηδὲν παθεῖν; οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲ οἱ στρατιῶται ἀπώλοντο. μέγα ἐνταῦθα κεκίνηται ζήτημα. ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ δοῦλον, φησι, μετὰ τῆς ἑτέρων ἔσωσε τιμωρίας; μετὰ τῆς ἑτέρων ἀπωλείας; τί οὖν ἐροῦμεν; πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι οὐ μετὰ τῆς ἑτέρων ἀπωλείας. δεύτερον, ὅτι οὐ τῆς τοῦ πράγματος οἰκονομίας τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ τῆς τοῦ δικαστοῦ πικρίας. πῶς; ὁ μὲν Θεὸς οὕτως ᾠκονόμησεν, ὡς μὴ μόνον τούτους μὴ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον σωθῆναι, καθάπερ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ δεσμοφύλακος· ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐχρήσατο τῇ δωρεᾷ εἰς δέον. γενομένης δὲ ἡμέρας, φησίν, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. εἶτα τί; ἐξέτασιν τοῦ πράγματος ποιεῖται ὁ Ἡρώδης, καὶ ἀνακρίνας αὐτούς, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. εἰ μὲν γὰρ μὴ ἀνέκρινεν, ἦν ἄν τις ἀπολογία. νῦν δὲ παρέστησεν, ἀνέκρινεν, ἔμαθεν ὅτι ἐδέδετο, ὅτι τὸ δεσμωτήριον ἠσφάλιστο, ὅτι οἱ φύλακες ἦσαν πρὸ τῶν θυρῶν. οὐ τοῖχος διωρώρυκτο, οὐ θύρα ἀνέῳκτο, οὐδὲν ἄλλο κακουργίας τεκμήριον. ἐχρῆν αὐτὸν ἀπὸ τούτων θαυμάσαι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἥτις καὶ ἐκ μέσων αὐτὸν ἀνήρπασε τῶν κινδύνων, καὶ προσκυνῆσαι τὸν τοσαῦτα δυνηθέντα· ὁ δὲ ἐκείνους ἀπήγαγε. πῶς οὖν ἐνταῦθα ὁ Θεὸς αἴτιος; εἰ μὲν γὰρ τοῖχον διαρραγῆναι ἐποίησε, καὶ οὕτως ἐξέβαλεν, ἴσως ἂν ἐνομίσθη τῆς ἐκείνων ῥαθυμίας τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ οὕτως ᾠκονόμησεν, ὥστε δειχθῆναι ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης κακουργίας, ἀλλὰ θείας θαυματουργίας τὸ πρᾶγμα ἦν, τί δὴ τοῦτο ἐποίησεν; εἰ γὰρ ἔμελλε φεύγειν, οὕτως, ὡς εἶχε τὰς ἁλύσεις, ἔφυγεν ἄν. εἰ ἔμελλε φεύγειν, τεθορυβημένος οὐκ ἂν τοσαύτην ἐποιήσατο πρόνοιαν, ὥστε καὶ τὰ σανδάλια λαβεῖν, ἀλλ' εἴασεν ἄν. νῦν δὲ διὰ τοῦτό φησιν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν, ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐ φεύγων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀνέσεως τὸ πρᾶγμα εἰργάσατο. δεδεμένος γὰρ καὶ μεταξὺ τῶν δύο κειμένων στρατιωτῶν, οὐκ ἂν τοσαύτην ἐποιήσατο σχολήν, ὥστε καὶ τὰς ἁλύσεις λῦσαι, καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἐσωτέραν ὢν καὶ αὐτὸς φυλακήν. ὥστε τῆς ἀδικίας τοῦ δικαστοῦ γέγονεν ἡ κόλασις τῶν φυλάκων. διὰ τί γὰρ Ἰουδαῖοι μὴ τοῦτο ἐποίησαν; καὶ γὰρ ἑτέρου δεσμωτηρίου μέμνημαι, ἐκείνου μὲν τοῦ προτέρου τοῦ ἐν Ῥώμῃ, τούτου δὲ τοῦ ἐν Καισαρείᾳ, νῦν δὲ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις. ἀκούσαντες γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' αὐτῶν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὥστε ἐξαγαγεῖν τὸν Πέτρον, ὅτι ἔσω οὐδένα εὕρομεν, ἀλλὰ καὶ κεκλεισμένας τὰς θύρας καὶ τοὺς φύλακας ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν, διὰ τί μὴ τοὺς φύλακας ἀνεῖλον, ἀλλὰ διηπόρουν περὶ αὐτῶν λέγοντες, τί ἂν γένοιτο τοῦτο; εἰ δὲ σφόδρα κατ' αὐτῶν φονῶντες οὐδὲν τοιοῦτον ἐνενόησαν, πολλῷ μᾶλλον σὺ ὁ πρὸς ἐκείνων χάριν πάντα ποιῶν. διὰ τοῦτο μετῆλθεν αὐτὸν ἡ δίκη ταχέως. εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖς, ἐγκάλει καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς σφαττομένων, καὶ περὶ τῶν ἀδίκως ἀναιρουμένων μυρίων ἑτέρων, καὶ ἔτι περὶ τῶν παίδων τῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀναιρεθέντων. καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις, ὡς σὺ λέγεις, ὁ Χριστὸς ἐγένετο αἴτιος· μᾶλλον οὐχ ὁ Χριστός, ἀλλ' ἡ μανία καὶ ἡ τυραννὶς τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρώδου.

χ. κινεῖται

χ. μανίας

Πραξ. ε.

χ. περὶ

χ. πάππου

Εἰ δὲ λέγοις, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτὸν ἥρπασε τοῦ Ἡρώδου; καὶ τοῦτο ἠδύνατο ποιῆσαι, ἀλλ' οὐδὲν ἐκερδαίνομεν ἂν ἀπὸ τούτου. ποσάκις γοῦν ὁ Χριστὸς ἐκ μέσου αὐτῶν ἐξῆλθε τῶν χειρῶν; τί οὖν τοῦτο ὠφέλησε τοὺς ἀγνώμονας; ἐν ταὐτῷ μέντοιγε καὶ πολλὴ τοῖς πιστοῖς ὠφέλεια γέγονεν ἀπὸ τῶν γεγενημένων. ὑπομνημάτων γὰρ γινομένων, καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν μαρτυρούντων τοῖς πραττομένοις, ἀνύποπτος ἦν ἡ μαρτυρία. ὥσπερ οὖν κἀκεῖ οὐδαμόθεν (5) ἄλλοθεν ἐπεστομίσθησαν, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τοὺς ἐλθόντας ὁμολογεῖν τὰ γεγενημένα, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. διὰ τί γὰρ ὁ δεσμοφύλαξ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησε; καίτοιγε οὐδὲν ἐλάττονα τῆς τούτου τὰ Ἡρώδου ἦν. τοῦ γὰρ ἰδεῖν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας, ἴσον εἰς ἐκπλήξεως λόγον, οὐδὲν ἔλαττον τὸ μαθεῖν ὅτι κεκλεισμένων αὐτῶν ἐξῆλθεν ὁ δεδεμένος. καίτοι ταῦτα καὶ φαντασία ἔδοξεν ἂν εἶναι μᾶλλον, ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι, μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγελλόμενον. ὥστε εἰ καὶ οὗτος (10) οὕτως ἦν πονηρός, ἔσφαξεν ἂν τὸν Παῦλον, καθάπερ ἐκεῖνος τοὺς στρατιώτας. ἀλλ' οὐκ ἦν. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς λέγοντας, διὰ τί καὶ τὰ παιδία συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἀναιρεθῆναι, βουληθείημεν ἀπολογήσασθαι, τάχα εἰς μακρότερον ἐμπεσούμεθα λόγον, ὃν ἐν προοιμίοις ἔδει λέγεσθαι πρὸς ὑμᾶς. τέως δὲ πολλὰ τῇ Παύλου εὐχαριστήσαντες ἁλύσει, καταπαύσωμεν τὸν λόγον, ὅτι τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονε, παρακαλέσαντες ὑμᾶς μὴ μόνον μὴ δυ- (15) σχεραίνειν, εἴ τι διὰ Χριστὸν πάθοιτε, ἀλλὰ καὶ χαίρειν ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ καυχᾶσθαι ὡς Παῦλος ἔλεγεν· Ἥδιστα καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἤκουσεν, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. Παῦλος ἐπὶ δεσμοῖς καυχᾶται, καὶ σὺ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονεῖς; οἱ ἀπόστολοι ἔχαιρον, ὅτι κατηξιώθησαν μαστιγωθῆναι, καὶ σὺ ἄνεσιν ζητεῖς καὶ τρυφήν; πῶς οὖν θέλεις τῶν αὐτῶν ἐκείνοις τυχεῖν, ἀπεναντίας αὐτοῖς ὁδεύων ἐνταῦθα; Καὶ νῦν, φησι, πορεύομαι (20) εἰς Ἱεροσόλυμα δεδεμένος τῷ πνεύματι, τὰ ἐν αὐτοῖς συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς, πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμά μοι κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται λέγον, ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσι. τί οὖν ἀπέρχῃ, εἰ δεσμά σε καὶ θλίψεις μένουσι; διὰ τοῦτο αὐτό, φησιν, ἵνα δεσμευθῶ διὰ Χριστόν, ἵνα ἀποθάνω δι' αὐτόν. οὐ γὰρ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. (25)

[Margin: χ. [illegible]]
[Margin: 2. Κορ. ιβ. θ.]
[Margin: Πραξ. κ. κβ.]

ΗΘΙΚΟΝ

Οὐδὲν τῆς ψυχῆς ἐκείνης μακαριώτερον. ἐν τίσι καυχᾶται; ἐν δεσμοῖς, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἁλύσει, ἐν στίγμασιν. Ἐγὼ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησιν, ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω, καθάπερ τρόπαιόν τι μέγα. καὶ πάλιν, Ἕνεκεν τοῦ Ἰσραήλ, φησι, τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι. καὶ πάλιν, Ἐν ᾗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει. τί ἐστι τοῦτο; οὐκ αἰσχύνῃ; οὐ δέδοικας τὴν οἰκουμένην δεσμώτης περιϊών; οὐ φοβῇ μή τις ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ σου καταγνῷ; (30) μή τις διὰ τοῦτο οὐ μὴ προσέλθῃ; οὐ τοιαῦτά μου, φησι, τὰ δεσμά· οἶδε καὶ ἐν βασιλείοις λάμπειν. Ὥστε τοὺς δεσμούς μου, φησι, φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως λαλεῖν τὸν λόγον. ὁρᾷς δεσμῶν ἰσχὺν μᾶλλον, ἢ νεκρῶν ἀναστάσεως; δεδεμένον με εἶδον, καὶ μᾶλλον θαρροῦσιν. ὅπου γὰρ δεσμά, ἀνάγκη καὶ μέγα τι γενέσθαι ἐκεῖ. ὅπου (35) θλίψις, πάντως ἐκεῖ καὶ σωτηρία, πάντως ἐκεῖ ἄνεσις, πάντως ἐκεῖ μεγάλα κατορθώματα. ὁ γὰρ διάβολος ὅταν λακτίσῃ, τότε πλήττεται· ὅταν δήσῃ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους, τότε μάλιστα ὁ λόγος ἐπιδίδωσι. καὶ θέα πανταχοῦ τοῦτο γινόμενον. ἐδεσμεύθη, καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ταῦτα εἰργάσατο. ἐν αὐτοῖς γάρ, φησι, τοῖς δεσμοῖς μου. ἐδεσμεύθη ἐν Ῥώμῃ, καὶ πλείονας ἐπηγάγετο. οὐ γὰρ αὐτὸς μόνος ἐθάρρει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ δι' αὐτοῦ. ἐδεσ- (40) μεύθη ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ δεδεμένος δημηγορῶν τὸν βασιλέα κατέπληξε, καὶ τὸν ἄρχοντα εἰς φόβον ἤγαγεν. ἔμφοβος γὰρ γενόμενος, φησιν, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ οὐκ ἠσχύνετο παρὰ τοῦ δεδεμένου μανθάνων περὶ τῶν μελλόντων ὁ δήσας αὐτόν· δεδεμένος ἔπλει, καὶ ναυάγιον ἔλυσε, καὶ τὸν χειμῶνα ἐπέδησεν. ἐν δεσμοῖς ὄντος αὐτοῦ τὸ θηρίον ἐκεῖνο καθήψατο, καὶ μηδὲν λυ-

[Margin: Γαλατ. ς. ιζ.]
[Margin: Πραξ. κη. κ.]
[Margin: Ἐφεσ. ς. κ.]
[Margin: Φιλιπ. α. ιγ.]
[Margin: χ. αὐτῷ.]

μηνάμενον

μὴν ἀπολλύμενον ἐξέπεσεν. ἐδέθη ἐν Ῥώμῃ, καὶ δεδεμένος δημηγορῶν μυρίους ἐπεσπάσατο,
ἀντὶ πάντων τοῦτο ἰδὲ προβαλλόμενος, τὴν ἅλυσιν λέγω. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἁλύσει δε-
θῆναι νῦν. ἀλλ' ἔστιν ἑτέρα ἅλυσις, ἂν ἐθέλωμεν. ποία δὴ αὕτη; τὸ τῆς χειρὸς κρατεῖν,
τὸ μὴ πρὸς πλεονεξίαν ἕτοιμον εἶναι. ταύτῃ τῇ ἁλύσει δήσωμεν ἑαυτούς. ἀντὶ σιδηρείου
5 γινέσθω ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. λύσωμεν τοὺς δεδεμένους ὑπὸ πενίας, ὑπὸ θλίψεως.
οὐκ ἔστιν ἴσον δεσμωτηρίου θύρας ἀνοῖξαι, καὶ ψυχὴν συγκεκλεισμένην ἀφεῖναι. οὐκ
ἔστιν ἴσον λῦσαι δεσμὰ δεσμωτῶν δεδεμένων, καὶ τεθραυσμένους ἀπολῦσαι ἐν ἀφέσει. τοῦτο
ἐκείνου μεῖζόν ἐστιν. ἐκείνου μὲν γὰρ οὐδεὶς κεῖται μισθὸς, τούτου δὲ μυρίοι. μακρὰ ἡ τοῦ
Παύλου γέγονεν ἅλυσις, καὶ ἐπὶ πολὺ κατέχει ἡμᾶς. καὶ γάρ ἐστιν οὕτως μακρὰ, καὶ πάσης
10 σειρᾶς χρυσῆς κοσμιωτέρα. αὕτη τοὺς δεδεμένους, καθάπερ διά τινος μηχανῆς, ἕλκει
πρὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ ὥσπερ χρυσῆ σειρὰ ἐξαρτηθεῖσα, ἀνέλκει πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανόν·
καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, κάτω δεθεῖσα, τοὺς δεδεμένους ἄνω ἕλκει. καίτοι οὐχ αὕτη τῶν πραγ-
μάτων ἡ φύσις. ἀλλ' ὅταν Θεὸς οἰκονομῇ, μὴ ζήτει πραγμάτων φύσιν, μηδὲ ἀκολουθίαν, [ἀλλὰ
τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν.] μάθωμεν μηδὲ ἐν ταῖς θλίψεσι καταπίπτειν, μηδὲ δυσχε-
15 ραίνειν. ὅρα γὰρ τὸν μακάριον τοῦτον. μεμαστίγωτο, [καὶ μεμαστιγωμένος] ἰσχυρῶς (Πολλὰς
γὰρ αὐτοῖς, φησιν, ἐπιθέντες πληγὰς) καὶ ἐδέδετο, καὶ τοῦτο πάλιν ἰσχυρῶς. εἰς γὰρ τὴν
ἐσωτέραν φυλακὴν ἐνέβαλεν αὐτὸν, καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας. καὶ ἐν τοσούτοις ὢν κατὰ τὸ
μεσονύκτιον, ὅτε καὶ οἱ σφόδρα ἐγρηγορμένοι καθεύδουσιν, ἑτέρου δεσμοῦ χαλεπωτέρου, τοῦ
ὕπνου, ἐπικειμένου, ᾖδον καὶ ὕμνουν τὸν Κύριον. τί τούτων γένοιτ' ἂν τῶν ψυχῶν ἀδα-
20 μαντινώτερον; ἐννοήσω ὅτι καὶ οἱ παῖδες ἐν πυρὶ ᾖδον καὶ ἐν καμίνῳ. ἴσως ἐλογίζοντο, ὅτι
ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον οὐδέπω πεπόνθαμεν. ἀλλὰ καλῶς ποιῶν ὁ λόγος εἰς ἑτέρους ἡμᾶς
πάλιν ἐξήνεγκε δεσμοὺς, καὶ δεσμωτήρια ἕτερα. τί πάθω; βούλομαι σιγῆσαι, ἀλλ' οὐ
δύναμαι. ἕτερον δεσμωτήριον ὥρα ἐκείνου πολλῷ θαυμασιώτερον, καὶ ἐκπληκτικώτερον.
ἀλλά μοι διαμείνατε, ὡς νῦν ἀρχομένου τοῦ λόγου, καὶ ἀκμαζούσαις προσέλθετε ταῖς διανοί-
25 αις. βούλομαι διακόψαι τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἀνέχομαι. καθάπερ γάρ τις μεταξὺ πίνων
οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο διακόψαι, κἂν ὁποιονοῦν τις ἐπαγγέλληται· οὕτω κἀγὼ τῆς κύλικος ἐπιλα-
βόμενος τῆς θαυμαστῆς τοῦ δεσμωτηρίου τῶν διὰ Χριστὸν δεδεμένων, οὐ δύναμαι παύσα-
σθαι, οὐ δύναμαι σιγῆσαι. εἰ γὰρ αὐτὸς ἐν δεσμωτηρίῳ, καὶ ἐν νυκτὶ οὐκ ἐσίγησεν, οὐδὲ
ἐν μάστιξιν, ἐγὼ σιγήσομαι καθήμενος ἡμέρας οὔσης, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας φθεγγόμενος,
30 τῶν δεδεμένων, τῶν μεμαστιγωμένων, τῶν ἐν μέσῃ νυκτὶ τοῦτο μὴ παθόντων; οἱ παῖδες οὐκ
ἐσίγων ἐν καμίνῳ καὶ ἐν πυρὶ· καὶ ἡμεῖς οὐκ αἰσχυνόμεθα σιγῶντες; ἴδωμεν οὖν καὶ τοῦτο τὸ δε-
σμωτήριον. ἐδέθησαν καὶ ἐνταῦθα, ἀλλ' εὐθέως καὶ ἐκ προοιμίων ἐδείκνυτο, ὅτι οὐκ ἔ-
μελλον καίεσθαι, ἀλλ' ὡς εἰς δεσμωτήριον εἰσιέναι. τί γὰρ δεσμεῖς τοὺς μέλλοντας φλο-
γίζεσθαι; ἐδέθησαν, καθὼς Παῦλος, τοὺς πόδας καὶ χεῖρας, ἐδέθησαν μετὰ τοσούτου θυμοῦ. καὶ
35 γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔβαλε φυλακὴν, καὶ οὗτος ἐπὶ πολὺ καῆναι τὴν κάμινον
ἐκέλευσεν. ἀλλ' ἴδωμεν τὰ μετὰ ταῦτα. ὑμνούντων ἐκείνων ἐσείετο τὸ δεσμωτήριον,
καὶ ἀνεῴχθησαν αἱ θύραι· καὶ τούτων ὑμνούντων ἐλύθη τὰ δεσμὰ καὶ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν.
ἀνεῴχθη τὸ δεσμωτήριον, καὶ ἀνεῴχθησαν αἱ θύραι τῆς καμίνου. δρόσος γὰρ πνεύματος διε-
σύριζεν. ἀλλ' ὅμως πολλά με περιρρεῖ. οὐκ οἶδα ποῖον εἴπω πρότερον, ποῖον δὲ δεύτερον.
40 διὸ, παρακαλῶ, μή με τάξιν τις ἀπαιτείτω. πολλὴ γὰρ ἡ συγγένεια τῶν πραγμάτων. ἐλύ-
θησαν οἱ συνδεδεμένοι αὐτοῖς, καὶ ὅμως ἐκάθευδον. ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τούτου γέγονεν ἕτερόν
τι. κατέκαυσαν τοὺς ἐμβαλόντας αὐτούς. ἀλλ', ὅπερ ἐβουλόμην εἰπεῖν, εἶδε λελυμένους,
καὶ προσέπεσεν αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· ἤκουσεν ὑμνούντων, καὶ τέσσαρας εἶδε περιπατοῦντας,
καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. καθάπερ οὖν ὁ Παῦλος οὐκ ἐξῆλθε, καίτοι δυνάμενος, ἕως ὁ ἐμβα-

χειρωθεῖσα,

χ. αἰνιγμοὶ εἶδα ἀει-μόνες

χ. αἰσχυνόμεθα σιγῶντες, ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ

χ. ἡ κάμινος ἱδρῶσαι το. δρόσος γὰρ αὐτῇ πνεύματος διέπνεε. πολλὰ με τὰ θαυμαστὰ ὑπερρεῖ.

Πραξ. ις. κγ.

Δαν. γ.

λὼν ἐκάλεσεν αὐτοὺς, καὶ ἐξήγαγεν, οὕτως οὐδὲ οἱ τρεῖς παῖδες ἐξῆλθον, ἕως οὗ ὁ ἐμβαλὼν ἐξελθεῖν ἐκέλευσε. τί ἀπὸ τούτου παιδευόμεθα; μὴ σπεύδειν ἐν ταῖς ἐπαγωγαῖς, μηδὲ ἐπείγεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι, μήτε πάλιν λυόντων ἐμμένειν. ἀλλ' οὗτος μὲν προσέπεσε (καὶ γὰρ εἰσελθεῖν ἠδύνατο, ἔνθα ἦσαν οἱ ἅγιοι) ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὴν θύραν ἐλθὼν, ἔστη. οὐ γὰρ ἐτόλμα παρεισελθεῖν εἰς τὸ δεσμωτήριον τὸ ἔνδον, ὅπερ αὐτοῖς διὰ τοῦ πυρὸς κατεσκεύασε. καὶ θέα μοι τὰ ῥήματα. οὗτος φησι, κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ; ἐκεῖνος οὐ μετὰ τοσαύτης μὲν ταπεινοφροσύνης, οὐκ ἔλαττον δὲ φωνὴν ἡδίω ἀφῆκε· Σεδρὰχ, Μισὰκ, Ἀβδεναγὼ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε. μεγάλη τιμή· οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε. πῶς ἐξέλθωσιν, ὦ βασιλεῦ; δεδεμένους ἐνέβαλες "τῷ πυρὶ, τοσοῦτον ἐνεχρόνισαν τῷ πυρὶ χρόνον. εἰ γὰρ ἀδαμάντινοι ἦσαν, εἰ γὰρ ὕλαι μεταλλικαὶ, τὸν ὕμνον λέγοντες ἐκεῖνον ἅπαντα οὐκ ἂν ἀπώλοντο; διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἐσώθησαν, ὅτι ὕμνουν. ᾐδέσθη τὴν προθυμίαν αὐτῶν τὸ πῦρ, ᾐδέσθη δὲ τὴν ᾠδὴν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ τοὺς ὕμνους. πῶς αὐτοὺς καλεῖ; προλαβὼν εἶπον, Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. τοῖς γὰρ τοῦ Θεοῦ δούλοις πάντα δυνατά. εἰ γὰρ ἀνθρώπων εἰσὶ δοῦλοί τινες, καὶ ἐν τοῖς ἐκείνων οὐχ ἧττον ἰσχύουσι δὲ κρατοῦσι καὶ διαπράττονται, πολλῷ μᾶλλον οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι. τὴν ἡδίστην φωνὴν ἐκάλεσεν. ᾔδει τούτῳ μάλιστα κολακεύων αὐτούς. "καὶ γὰρ ἵνα δοῦλοι τοῦ Θεοῦ μένωσιν, εἰς πῦρ ἐνέβησαν. οὐκ ἦν αὐτοῖς ἑτέρα φωνὴ ταύτης ἡδίων. οὐκ ἂν, εἰ βασιλεῖς αὐτοὺς ἐκάλεσεν, οὐκ ἂν, εἰ τῆς οἰκουμένης δεσπότας, οὕτως ἂν αὐτοὺς ηὔφρανεν, ὡς ὅτε εἶπεν, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. καὶ τί θαυμάζεις; τῇ γὰρ μεγάλῃ πόλει, τῇ κρατούσῃ τῆς οἰκουμένης, καὶ μέγα φρονούσῃ ἐπ' ἀξιώμασιν, ὡς ἀντίρροπον πρὸς ἀξίαν, μᾶλλον δὲ πολλῷ μεῖζον, καὶ ἀσυγκρίτως μεῖζον καὶ ὑπατείας καὶ βασιλείας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκουμένης, ὁ Παῦλος τοῦτο τέθεικε γράφων· Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. εἰ γὰρ τοσαύτην, φησὶ, ποιοῦνται σπουδὴν, ὥστε δοῦλοι εἶναι, πάντως τούτῳ πείσομεν αὐτούς. ὅρα τοίνυν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν παίδων. οὐκ ἠγανάκτησαν, οὐδὲ ὠργίσθησαν, οὐδὲ ἀντεῖπον, ἀλλ' ἐξῆλθον. εἰ γὰρ τιμωρίαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζον, τὸ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν κάμινον, κἂν ἠγανάκτησαν πρὸς τὸν ἐμβαλόντα. νῦν δὲ οὐδὲν τούτων*, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ προϊόντες τοῦ οὐρανοῦ, οὕτω προήεσαν. δὲ ὁ περὶ τοῦ ἡλίου φησὶν ὁ προφήτης, Ὅτι ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, τοῦτο καὶ περὶ τούτων εἰπών τις οὐκ ἂν ἁμάρτοι. πῶς; ὅτι τούτου δὴ τοῦ οὕτως ἐκπορευομένου ἐκεῖνοι τότε λαμπρότεροι ἐξεπορεύοντο. οὗτος μὲν γὰρ ἐξεπορεύετο τὴν οἰκουμένην φωτίζων τῷ αἰσθητῷ φωτὶ, ἐκεῖνοι δὲ τὴν οἰκουμένην φωτίζοντες ἑτέρως, νοητῶς λέγω. διὰ γὰρ αὐτοὺς εὐθέως διάταγμα ἔπεμπεν ὁ βασιλεὺς ταῦτα ἔχον τὰ ῥήματα· Ἤρεσεν ἐναντίον ἐμοῦ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς δηλῶσαι "ἡμῖν, ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά. ὥστε λαμπρότεραι ἐξῄεσαν ἀφιέντες ἀκτῖνα, φαιδρὰν μὲν οὖσαν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις, μάλιστα δὲ πανταχοῦ ἐκταθῆναι δυναμένην διὰ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν, καὶ λῦσαι τὸ πανταχοῦ "τεταμένον σκότος. ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε. οὐκ "ἐκέλευσε σβέσαι τὴν κάμινον· ἀλλὰ καὶ τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἐτίμησε, τῷ πιστεῦσαι, ὅτι δυνήσονται μὴ μόνον ἔνδον περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ καιομένης αὐτῆς ἐξελθεῖν. ἴδωμεν δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοῦ δεσμοφύλακος τὰ ῥήματα. Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ; τί ταύτης τῆς φωνῆς ἥδιον; αὕτη σκιρτᾶν καὶ ἀγγέλους ποιεῖ. ἵνα ταύτην ἀκούσῃ τὴν φωνὴν, καὶ δοῦλος ἐγένετο ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενής. ταύτην πρὸς Πέτρον ἔλεγον τὴν φωνὴν οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεύσαντες. Τί ποιήσομεν, ἵνα σωθῶμεν; καὶ τί φησιν αὐτός; Πιστεύσατε, καὶ βαπτίσθητε. ἡδέως ἂν καὶ εἰς γέενναν ἐνέπεσεν ὁ Παῦλος, ὥστε ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν παρὰ Ἰουδαίων, δι' ἐπιθυμίαν σωτηρίας καὶ ὑπακοῆς αὐτῶν. ὅρα δὲ τὸ πᾶν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, οὐδὲν περιεργάζεται. ἀλλ' ἴδωμεν τὰ μετὰ ταῦτα. οὗτος οὐ λέγει, ἵνα σωθῶ, ἀλλὰ τρανοτέρα πάσης φωνῆς αὐτῷ ἡ διδασκαλία γέγονε.

[Margin: χ. εἰς τὴν κάμινον; χ. εἰ; Ῥωμ. α. α.; * [illegible]; Ψαλ. ιη. ε.; Δαν. γ.; χ. ὑμῖν; χ. κεχυμένον; χ. ἐτόλμησε; Πράξ. ις. λ.; Πράξ. β. λζ.]

γέγονε. καὶ γὰρ εὐθέως γίνεται κήρυξ. οὐ δεῖται κατηχηθῆναι, καθάπερ ὁ δεσμοφύλαξ. ἀλλὰ τί; ἀνακηρύττει τὸν Θεὸν, καὶ ὁμολογεῖ τὴν δύναμιν. Ἐπ' ἀληθείας οἶδα, ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν, αὐτός ἐστι τῶν θεῶν Θεὸς, καὶ Κύριος τῶν κυρίων· ἵνα ἐξαπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο ὑμᾶς ἀπὸ τῆς καμίνου. καὶ τί μετὰ ταῦτα; οὐχ εἷς δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ πολλοὶ κατηχοῦνται διὰ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν, διὰ τῆς θέας τῶν πραγμάτων. ὅτι γὰρ οὐκ ἂν ἐψεύσατο ὁ βασιλεὺς, παντί που δῆλον. οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησε τοιαῦτα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσι μαρτυρῆσαι, οὐδὲ τὰ αὐτοῦ καταβαλεῖν. οὐκ ἂν ἠθέλησε τοσαύτης ἀνοίας δόξαν λαβεῖν. ὥστε εἰ μὴ πολλὴ τῆς ἀληθείας ἡ περιφάνεια, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἔγραψε καὶ τοσούτων παρόντων. ὁρᾶτε πόση τῶν δεσμῶν ἡ δύναμις; πόση τῆς ὑμνῳδίας τῆς ἐν θλίψει ἡ ἰσχύς; οὐκ ἀπηγόρευσαν, οὐδὲ ἀνέπεσον, ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἦσαν σφοδροὶ, τότε πλείων ἡ προθυμία, εἰκότως, ταῦτα ἐννοοῦσιν. ἔτι ἓν ὑπολείπεται. διὰ τί ἐν μὲν τῷ δεσμωτηρίῳ οἱ δεδεμένοι ἐλύθησαν, ἐν δὲ τῇ καμίνῳ οἱ ἐμβαλόντες κατεκάησαν; καίτοιγε ἐχρῆν τὸν βασιλέα τοῦτο παθεῖν. οὐ γὰρ οἱ δεσμοῦντες, οὐδὲ οἱ ἐμβάλλοντες τοσοῦτοι ἥμαρτον, ὅσον ὁ κελεύων τοῦτο γενέσθαι. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκεῖνοι ἀπώλοντο; ἐνταῦθα οὐ πολλή τις χρεία τῆς ἀκριβολογίας. ἀσεβεῖς γὰρ ἦσαν. διὰ τοῦτο ᾠκονόμηται, ἵνα δειχθῇ τοῦ πυρὸς ἡ ἰσχὺς, καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα γένηται. εἰ γὰρ τοὺς ἔξω οὕτω κατέφαγεν, οὓς ἔνδον εἶχε, πῶς ἀπαθεῖς ἐδείκνυ; ἵνα δήλη γένηται ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω, εἰ τὸν βασιλέα ἐν τάξει τοῦ δεσμοφύλακος ἔθηκα· τὸ γὰρ αὐτὸ εἰργάσατο. οὐδὲν γὰρ οὗτος ἐκείνου λαμπρότερος ἦν. ἀπώλοντο γὰρ ἀμφότεροι. ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ὅτι ἐν ταῖς θλίψεσιν ὄντες οἱ δίκαιοι, τότε μάλιστά εἰσι σφοδρότεροι, ὅταν ἐν δεσμοῖς ὦσι. τὸ γὰρ διὰ Χριστόν τι παθεῖν, πάσης παραμυθίας ἥδιον. βούλεσθε ὑπομνήσω ὑμᾶς καὶ ἑτέρου δεσμωτηρίου; ἀναγκαῖον ἀπὸ τῆς ἀλύσεως ταύτης ἐφ' ἕτερον ἐλθεῖν δεσμωτήριον. τὸ ποῖον βούλεσθε; τὸ τοῦ Ἱερεμίου; ἢ τὸ τοῦ Ἰωσήφ; ἢ τὸ Ἰωάννου; χάρις τῇ Παύλου ἀλύσει. πόσα ἀνέῳξε τῷ λόγῳ δεσμωτήρια; τὸ Ἰωάννου βούλεσθε; ἐδέθη καὶ οὗτός ποτε διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. τί οὖν; ἆρα ἤργει ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὤν; οὐχὶ δὲ ἐκεῖθεν πέμψας ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Πορευθέντες εἴπατε τῷ Χριστῷ, σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; καὶ ἐκεῖ ὢν ἄρα ἐδίδασκεν. οὐ γὰρ δὴ ἠμέλει. ἀλλ' Ἱερεμίας οὐχὶ προεφήτευσε περὶ τοῦ Βαβυλωνίου, πάντα τὰ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ ποιῶν; τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; οὐχὶ τρισκαίδεκα ἔτη ἐδέδετο; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐκεῖ τῆς ἀρετῆς ἐπελάθετο. ἔτι ἑνὸς εἰπόντες δεσμοὺς, καταπαύσομεν τὸν λόγον. ἐδέθη καὶ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος, ὁ τὴν οἰκουμένην λύσας τῶν ἁμαρτημάτων· ἐδέθησαν χεῖρες αἱ μυρία ἐργασάμεναι καλά. Δήσαντες γὰρ αὐτόν, φησιν, ἤγαγον πρὸς Καϊάφαν, καὶ ἐδέδετο ὁ τοσαῦτα θαυματουργήματα ἐργασάμενος. ταῦτα ἐννοοῦντες, μηδέποτε δυσχεραίνωμεν, ἀλλὰ κἂν δεθῶμεν, χαίρωμεν· κἂν μὴ ἐν τοῖς δεσμοῖς ὦμεν, ὡς συνδεδεμένοι διακείμεθα. ὁρᾷς ὅσον ἀγαθὸν ὁ δεσμός; ταῦτα πάντα εἰδότες, χάριν ἀναπέμπωμεν ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ματθ. ια. γ.

Ματθ. κς. νζ.

Λογ. θ. 1 ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΟΥΝ ΥΜΑΣ ΕΓΩ, Ο ΔΕΣΜΙΟΣ ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, 2 Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πρᾳότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, 3 Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. κεφ. δ.

Ἀπεδείχθη τῆς ἁλύσεως τοῦ Παύλου ἡ ἰσχὺς καὶ μεγάλη καὶ σημείων
λαμπροτέρα. οὐ μάτην δὲ οὖν ἐνταῦθα, ὡς ἔοικε, ταύτην προ-
βάλλεται, οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ὡς μάλιστα δι' αὐτῆς δυσωπήσων. καὶ τί
φησι; Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ, ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περι- 5
πατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε. πῶς; μετὰ πάσης ταπεινο-
φροσύνης, μετὰ πρᾳότητος καὶ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων
ἐν ἀγάπῃ. οὐχ ἁπλῶς τὸ δέσμιον εἶναι, καλὸν, ἀλλὰ τὸ διὰ Χριστόν. διὰ τοῦτό φησιν, ὁ
δέσμιος ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, διὰ Χριστόν. οὐδὲν τούτου ἴσον. ἀλλὰ μᾶλλον ἡμᾶς ἀποσύρει
τῶν προκειμένων ἡ ἅλυσις καὶ παρασπᾷ, καὶ ἀποπεσεῖν οὐχ ὑπομένομεν, ἀλλ' ἑλκόμεθα 10
καὶ ἄκοντες, μᾶλλον δὲ καὶ βουλόμενοι καὶ εὐχόμενοι. καὶ εἴθε ἀεὶ περὶ τῆς ἁλύσεως
Παύλου διαλέγεσθαι ἦν. ἀλλὰ μὴ ναρκήσητε. ἔτι γὰρ ἐκεῖνο εἰπεῖν βούλομαι, ὃ
πολλοὶ ζητοῦντές φασι· καὶ εἰ καλὸν αἱ θλίψεις, πῶς αὐτὸς ἀπολογούμενος πρὸς τὸν
Πραξ. κϛ. κθ. Ἀγρίππαν ἔλεγεν, Εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ, καὶ ἐν πολλῷ οὐ μόνον σε, γ. ηὐξάμην
ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον γενέσθαι τοιούτους, ὁποῖος καὶ ἐγώ εἰμι, παρεκτὸς 15 γ. μικρῷ
τῶν δεσμῶν τούτων; οὐχ ὡς ἀπευκτὸν τὸ πρᾶγμα νομίζων, ταῦτα ἔλεγε (μὴ γένοιτο) οὐ γὰρ
ἂν, εἴγε ἀπευκτὸν ἦν, ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, ἐπὶ ταῖς φυλακαῖς, ἐπὶ ταῖς ἄλλαις θλίψεσιν·
οὐδ' ἂν γράφων ἔλεγεν, Ἥδιστα καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. ἀλλὰ τί; τοῦτο αὐτὸ
β. Κορ. ιβ. θ. / α. Κορ. γ. β. τεκμήριον ἦν τοῦ μεγάλα ἡγεῖσθαι τὰ δεσμά. ὥσπερ γὰρ Κορινθίοις γράφων ἔλεγε· Γά-
λα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα (οὔπω γὰρ ἐδύνασθε) οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἠδύναντο ἀ- 20
κοῦσαι τὸ κάλλος, οὐδὲ τὸν κόσμον, οὐδὲ τὴν ὠφέλειαν τῶν δεσμῶν. διὰ τοῦτό φησιν,
Εβρ. ιγ. γ. ἐκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων. τοῖς μέντοι Ἑβραίοις οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παραινεῖ συνδεδέσθαι τοῖς
δεδεμένοις. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχαιρεν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ ἐδεσμεῖτο, καὶ μετὰ τῶν δεσμω-
τῶν ἀπήγετο εἰς φυλακήν. μεγάλη τῆς ἁλύσεως Παύλου ἡ ἰσχύς. ἀρκεῖ δὲ ἀντὶ πάντων
τοῦτο τὸ θέαμα, δεδεμένον ἰδεῖν Παῦλον καὶ ἐξαγόμενον ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου. δεδεμένον ἰ- 25
δεῖν καὶ ἔνδον καθήμενον, ποίας ἡδονῆς τοῦτο οὐ μεῖζον; τίνος οὐκ ἂν τιμήσαιμι τὸ πρᾶγμα;
οὐχ ὁρᾶτε τοὺς βασιλέας, τοὺς ὑπάτους ἐπὶ ζεύγους φερομένους, καὶ χρυσοφοροῦντας,
καὶ τοὺς δορυφοροῦντας πάντα ἔχοντας χρυσᾶ; χρυσᾶ τὰ δόρατα; χρυσᾶς τὰς ἀσπίδας; χρυ-
σᾶ τὰ ἱμάτια; ἵππους χρυσοφόρους; πόσον τῆς θέας ἐκείνης τοῦτο τερπνότερον; ἅπαξ ἂν
ηὐξάμην Παῦλον ἰδεῖν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου μετὰ τῶν δεσμωτῶν ἐξιόντα, ἢ μυριάκις ἐκείνους 30
μετὰ τῆς δορυφορίας ἐκείνης παραπεμπομένους. πόσους οἴεσθε ἀγγέλους προηγεῖσθαι αὐτοῦ,
ὅτε ἐξήγετο οὕτω; καὶ ὅτι οὐ ψεύδομαι, ἀπό τινος παλαιᾶς ἱστορίας τὸ πρᾶγμα ὑμῖν ποιή-
δ. Βασ. ϛ. η. σω φανερόν. Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης, τάχα δὲ ἴστε τὸν ἄνδρα, τοῦ βασιλέως Συρίας ἐκπε-
πολεμωμένου πρὸς τὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα, καθήμενος παρ' ἑαυτῷ, ἅπαντα, ἅπερ ἐκεῖ-
νος ἐν τοῖς ταμείοις μετὰ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ τῆς γνώμης ἐβουλεύετο, εἰς μέσον ἐξέφε- 35
ρε, καὶ ἀκύρους ἐποίει τοῦ βασιλέως τὰς βουλὰς, τὰ ἀπόρρητα προλέγων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς εἰς
τὰς παγίδας, ἃς ἐκεῖνος ἐτίθει, ἐμπεσεῖν. ἐλύπει τοῦτο τὸν βασιλέα, καὶ ἀθυμῶν, ἐν ἀπο-
ρίᾳ πολλῇ καθειστήκει, οὐκ ἔχων μαθεῖν τὸν ἐκφέροντα ἅπαντα καὶ ἐπιβουλεύοντα, καὶ τὰς γ. πολλῇ
μηχανὰς ἀκυροῦντα τὰς τούτου. ἀποροῦντι τοίνυν αὐτῷ, καὶ τὴν αἰτίαν ζητοῦντι εἶπέ τις τῶν
ὑπασπιστῶν, ὅτι δὴ προφήτης εἴη τις Ἐλισσαῖος ἐν Σαμαρείᾳ καθήμενος, οὐκ ἐῶν ἑστά- 40
ναι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην, ἀλλὰ πάντα ἐκφέρων. ἐκεῖνος * ἐνόμισεν εὑρηκέναι τὸ * ἀμείνω
πᾶν. οὐδὲν δὲ ἄρα αὐτοῦ ἀθλιώτερον. ὅρα γάρ· δέον τιμῆσαι τὸν ἄνδρα, θαυμάσαι, ἐκ-
πλαγῆναι, εἰ δὴ τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχὺν, ὡς ἀπὸ τοσούτων σταδίων καθήμενον, πάντα
τὰ ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ βασιλέως, οὐδενὸς ἀπαγγέλλοντος, εἰδέναι· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, πα-
ροξυνθεὶς

ἐρεθισθεὶς δὲ, καὶ τῆς ὀργῆς γενόμενος μόνης, ἱππέας καὶ ὁπλίτας συντάξας, πέμπει παραστή-
σων τὸν προφήτην. ἦν δὲ τῷ Ἐλισσαίῳ μαθητὴς ἐν προπυλαίοις ἔτι τῆς προφητείας,
τῶν τοιούτων ἀποκαλύψεων μήπω κρινόμενος ἀξιοῦσθαι. ἐπέστησαν οἱ στρατιῶται τοῦ
βασιλέως, ὡς δήσοντες τὸν ἄνδρα, μᾶλλον δὲ τὸν προφήτην. πάλιν εἰς δεσμοὺς ἐμπί-
5 πτομεν, καὶ τί πάθω; πανταχόθεν ἐστὶν ὁ λόγος οὕτως ὑφαίνεται. καὶ ἰδὼν ὁ μαθητὴς τῶν στρατιω-
τῶν τὸ πλῆθος, ἐξέστη, καὶ περιδεὴς καὶ ἔντρομος προσδραμὼν τῷ διδασκάλῳ, τὴν συμφο-
ρὰν, ὡς ᾤετο, ἀπήγγελλε, καὶ τὸν ἄφυκτον ἐμήνυσε κίνδυνον. κατεγέλασεν ὁ προφήτης, ὅτι τὰ
οὐκ ἄξια δέους ἐδεδοίκει, καὶ παρῄνει θαρρεῖν. ἐκεῖνος δὲ ἀτελὴς ἔτι ὢν, οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ'
ἔτι ὑπὸ τῆς ὄψεως ἐκπληττόμενος, ἐνέκειτο τῷ φόβῳ. τί οὖν ὁ προφήτης; Κύριε, διάνοι- δ. Βασ. ϛ. ιζ.
10 ξον, φησι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδαρίου τούτου, καὶ ἰδέτω ὅτι πλείους οἱ μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ τοὺς
μετ' αὐτῶν. καὶ ἄφνω τὸ ὄρος ὅλον ὁρᾷ, ὅπερ ὁ προφήτης ᾤκει τότε, ἵππων πυρίνων, καὶ
ἁρμάτων τοιούτων ἐμπεπλησμένον. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἦν, εἰ μὴ ἀγγέλων παρατάξεις.
εἰ δὲ Ἐλισσαίῳ ὑπὲρ τούτου μόνου τοσαύτη περιεῖπε τάξις ἀγγέλων, τί Παύλῳ; τοῦτο καὶ
ὁ προφήτης Δαβὶδ ἔλεγε· Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐ- Ψαλμ. λγ. ιι.
15 τόν. καὶ πάλιν· Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. καὶ Ψαλμ. ϟ. ιϛ.
τί λέγω ἀγγέλους; αὐτὸς ὁ δεσπότης τότε μετ' αὐτοῦ ἦν ἐξιόντος. οὐ γὰρ δήπου τῷ μὲν Ἀ-
βραὰμ [illegible], μετὰ δὲ τούτου οὐκ ἦν. αὐτὸς γὰρ ἐπηγγείλατο λέγων· Ἐγώ εἰμι μεθ' Ματθ. κη. κ.
ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. καὶ πάλιν ὀφθεὶς αὐτῷ, ἔλεγε·
Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, ὅτι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε. καὶ Πραξ. ιη. θ.
20 κατ' ὄναρ δὲ αὐτῷ ἐπέστη λέγων· Θάρσει· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσα- Πραξ. ιγ. ια.
λὴμ, οὕτω σε δεῖ καὶ ἐν Ῥώμῃ μαρτυρῆσαι. ἀεὶ μὲν οὖν οἱ ἅγιοι θαυμαστοὶ, καὶ πολλῆς γέ-
μουσι χάριτος, μάλιστα δὲ ὅταν διὰ Χριστὸν κινδυνεύωσιν, ὅταν δέσμιοι γίνωνται. καθάπερ
γὰρ στρατιώτης γενναῖος ἀεὶ μὲν καὶ ἁπλῶς ἡδὺ θέαμα τοῖς ὁρῶσι γίνεται, μάλιστα δὲ ὅταν ἑστή-
κῃ καὶ παρατάττηται πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα· οὕτω δὴ καὶ Παῦλον ἐννόησον, ὅσον ἦν ἰδεῖν μετὰ τῶν
25 δεσμῶν αὐτὸν διδάσκοντα. εἴπω τι μεταξὺ νῦν ὑπεισελθόν με νόημα. ὁ μακάριος μάρτυς
Βαβύλας ἐδέθη, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἀφ' ἧς καὶ Ἰωάννης, βασιλέα παρανομοῦντα
ἐλέγξας. εἶτα τελευτῶν ἐπέτρεψε τὰ δεσμὰ τεθῆναι μετὰ τοῦ σώματος, καὶ τὸ σῶμα δεδε-
μένον ταφῆναι, καὶ νῦν αἱ πέδαι κεῖνται μετὰ τῆς τέφρας. τοσοῦτος ἦν αὐτῷ πόθος τῶν διὰ
Χριστὸν δεσμῶν. Σίδηρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὁ προφήτης φησὶ περὶ τοῦ Ἰωσήφ. ἤδη Ψαλμ. ρδ. ιη.
30 δὲ καὶ γυναῖκες τούτων ἔλαβον πεῖραν τῶν δεσμῶν· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ δεσμούμεθα. οὐδὲ τοῦτο
παραινῶ, καιροῦ νῦν οὐκ ὄντος. ἀλλὰ σὺ μὴ δήσῃς τὰς χεῖρας, ἀλλὰ δῆσον τὴν διάνοιαν. ἔστι
καὶ ἄλλα δεσμά. οἱ ταῦτα μὴ φέροντες, ἐκεῖνα οἴσουσιν. ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος·
Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας. ἀλλὰ μὴ γένοιτο πεῖραν ἐκείνων λαβεῖν, τούτων δὲ τῶν δε- Ματθ. κβ. ιγ.
σμῶν καὶ ἐμπλησθῆναι γένοιτο. Διὰ ταῦτα ἔλεγεν· ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ παρακα-
35 λῶ ὑμᾶς ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε. καὶ πάλιν, κεφαλὴν ἔχομεν τὸν
Χριστόν. συνήγειρε γὰρ καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐχθροὺς ὄντας, καὶ μυρία
ἐργασαμένους κακά. μεγάλη ἡ κλῆσις, καὶ ἐπὶ μεγάλοις· οὐχ ὅτι ἀπ' ἐκείνων μόνον, ἀλλ'
ὅτι καὶ ἐπὶ τοιαῦτα, καὶ τοιούτῳ τρόπῳ. πῶς δέ ἐστιν ἀξίως περιπατῆσαι; μετὰ πάσης τα-
πεινοφροσύνης. ὁ τοιοῦτος ἀξίως περιπατεῖ. τοῦτο ἀρετῆς πάσης ὑπόθεσις. ἂν ταπει-
40 νὸς ᾖς, καὶ ἐννοήσῃς τίς ὢν πῶς ἐσώθης, ἀφορμὴν πρὸς ἀρετὴν λαμβάνεις τὴν μνήμην,
οὔτε τοῖς δεσμοῖς ἐπαίρῃ, οὔτε αὐτοῖς τούτοις οἷς εἶπον, ἀλλ' εἰδὼς ὅτι τὸ πᾶν τῆς χάριτος
ἐστι, συστέλλεις σαυτόν. ὁ ταπεινόφρων, καὶ εὐγνώμων δύναται εἶναι καὶ εὐχάριστος οἰκέτης.
Τί γὰρ ἔχεις, φησὶν, ὃ οὐκ ἔλαβες; ἄκουε δὲ πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Περισσότερον αὐτῶν πάν- α. Κορ. δ. ζ.
των ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. μετὰ πάσης, φησὶ, ταπει- α. Κορ. ιε. ι.
νοφροσύνης,

νοφροσύνης, μὴ τῆς ἐν ῥήμασι, μηδὲ ἐν πράγμασι μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν σχήματι καὶ ἐν φθέγ-
ματι· μὴ πρὸς τοῦτον μὲν ταπεινός, πρὸς δὲ ἐκεῖνον θρασύς· πρὸς πάντας ἔσο ταπεινός,
κἂν φίλος ᾖ, κἂν ἐχθρός, κἂν μέγας, κἂν μικρός. τοῦτο ταπεινοφροσύνη. καὶ ἐν τοῖς κατορ-
Ματθ. ε. γ. θώμασιν ἔσο ταπεινός. ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύμα-
τι, καὶ τοῦτο πρῶτον τιθέντος. διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησι· μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ 5
πραότητος, καὶ μακροθυμίας. ἔστι γὰρ ταπεινὸν μὲν εἶναι, ὀξὺν δὲ καὶ ὀργίλον, ἀλλ' οὐδὲν ὄφε-
λος. πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῆς ὀργῆς κατεχόμενος, πάντα ἀπώλεσεν. ἀνεχόμενοι, φησίν,
ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ. πῶς ἀνέχεσθαι δυνατόν, ἂν ὀργίλος ᾖ, ἂν κατήγορος; εἶπε καὶ τὸν
τρόπον. ἐν ἀγάπῃ φησίν. εἰ τὸν πλησίον, φησίν, οὐκ ἀνέχῃ, πῶς σου ἀνέξεται ὁ Θεός; εἰ
αὐτὸς τὸν ὁμόδουλον οὐ φέρεις, πῶς σε οἴσει ὁ δεσπότης; ἔνθα δὲ ἡ ἀγάπη, πάντα οἰστά ἐστι. 10
σπουδάζοντες, φησί, τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. δῆσον
οὖν τὰς χεῖρας τῇ ἐπιεικείᾳ. πάλιν τὸ καλὸν ὄνομα ἐνόησεν ὁ δεσμός. ἀφήκαμεν αὐτόν, καὶ
αὐτὸς ἡμῖν πάλιν ἐπέδραμε. καλὸς ἐκεῖνος ὁ δεσμός, καλὸς καὶ οὗτος· καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τούτου τίκ-
τεται. σύνδησον σαυτὸν τῷ ἀδελφῷ. οἱ τοίνυν ἅπαντα κούφως φέρουσιν οἱ συνδεδεμένοι τῇ
ἀγάπῃ. σαυτὸν ἐκείνῳ πρόσδησον, κἀκεῖνον σοί. ἀμφοτέρων σὺ κύριος. ὃν γὰρ ἂν 15
βουλήσωμαι ποιῆσαι φίλον, δυνήσομαι μετ' εὐκολίας. σπουδάζοντες. δείκνυσιν οὐχ ἁ-
πλῶς, οὐδὲ τοῦ τυχόντος τὸ πρᾶγμα εἶναι. σπουδάζοντες, φησί, τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ
πνεύματος. τί ἐστιν ἑνότης πνεύματος; καθάπερ ἐν σώματι πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα συνέχον,
καὶ ἕν τι ποιοῦν τὸ ἐν διαφόροις ὂν μέλεσιν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. διὰ γὰρ τοῦτο τὸ πνεῦμα
ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις διαφόροις διεστηκότας ἑνώσῃ. ὁ γὰρ γέρων καὶ ὁ νέος, ὁ πένης 20
καὶ ὁ πλούσιος, ὁ παῖς, ὁ ἔφηβος καὶ ὁ ἀνήρ, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνήρ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἕν τι γίνεται, καὶ
μᾶλλον, ἢ εἰ σῶμα ἓν ἦν. ταύτης γὰρ τῆς συγγενείας πολλῷ μείζων ἐκείνη, καὶ πλείων ἡ
ἀκρίβεια τῆς ἑνώσεως. ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς συνάφεια ἀκριβεστέρα ἐστίν, ὅσῳ καὶ ἁπλῆ καὶ μονο-
ειδής ἐστι. πῶς δὲ αὕτη φυλάττεται; ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. οὐκ ἔστιν ἐν ἔχθρᾳ καὶ
α. Κορ. γ. γ. διαστάσει ταύτην εἶναι. Ὅπου γὰρ ἔριδες ἐν ὑμῖν, φησί, καὶ ζῆλοι, καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρ- 25
κικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ὅταν μὲν ξηρὰ εὕρῃ ξύλα, μίαν
τὰ πάντα ἐργάζεται πυράν, ὅταν δὲ ὑγρά, "οὐδὲ ἐνεργεῖ, οὐδὲ συγκολλᾶται· οὕτω καὶ χ. οὐδὲν
ἐνταῦθα. οὐδὲν τὴν ψυχρὰν αὐτὴν συσφίγξαι δύναται, ἕκαστον δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν
θερμῶν. ἀπὸ τούτου γοῦν καὶ ἡ θερμότης τῆς ἀγάπης τίκτεται. ἀπὸ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰ-
ρήνης βούλεται συνδῆσαι πάντας ἡμᾶς. καθάπερ γάρ, φησίν, ἐὰν θέλῃς σαυτὸν ἑτέρῳ 30
προσδῆσαι, ἄλλως οὐ δυνήσῃ, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ κἀκεῖνον σαυτῷ προσδῆσαι, καὶ εἰ ἐθέλοις δι-
πλοῦν ποιῆσαι τὸν δεσμόν, χρὴ κἀκεῖνόν σοι προσδεθῆναι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀλλήλοις
προσδεδέσθαι βούλεται, οὐχ ἁπλῶς εἰρηνεύειν, οὐδὲ ἁπλῶς φιλεῖν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν εἶναι
μίαν ψυχήν. καλὸς οὗτος ὁ δεσμός. τούτῳ τῷ δεσμῷ καὶ ἀλλήλοις καὶ πρὸς τὸν Θεὸν συν-
δέσωμεν ἑαυτούς. οὐ θλίβει, οὐ πιέζει τὰς δεδεμένας χεῖρας οὗτος ὁ δεσμός, ἀλλ' ἀνίησι, καὶ ἐν 35
εὐρυχωρίᾳ καθίστησι πολλῇ, καὶ τῶν λελυμένων μᾶλλον εὐθυμεῖσθαι ποιεῖ. ὁ ἰσχυρὸς καὶ δεδε-
μένος μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς διαβαστάζει τε ἐκεῖνον, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἀπολέσθαι· κἂν μετὰ τοῦ
Παροιμ. ιη. ιθ ῥᾳθύμου προσδεθῇ, διεγείρει μᾶλλον αὐτόν. Ἀδελφὸς γὰρ ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος,
φησίν, ὡς πόλις ὀχυρά. ταύτην τὴν ἅλυσιν οὐχ ὁδῶν διάστημα κωλῦσαι δύναται, οὐκ
οὐρανός, οὐ γῆ, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο οὐδέν, ἀλλὰ πάντων ἐστὶ κρείττων καὶ ἰσχυροτέρα. αὕτη 40
καὶ ἀπὸ μιᾶς τεχθεῖσα ψυχῆς, δύναται ὁμοῦ πολλοὺς περιλαβεῖν. ἄκουε γὰρ Παύλου λέ-
β. Κορ. ϛ. ιϛ. γοντος· Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. πλατύνθητε
καὶ ὑμεῖς. τί δὴ οὖν τοῦτον λυμαίνεται τὸν δεσμόν; χρημάτων ἔρως, φιλαρχίας, δόξης, καὶ τῶν
ἄλλων τῶν τοιούτων, "χαύνους αὐτοὺς ποιεῖ, καὶ διακόπτει. πῶς οὖν, ἵνα μὴ διακόπτωσιν; ἐὰν ἴσ. χαῦνον αὐτόν

ταῦτα

ταῦτα ἐκποδὼν γένηται, καὶ μηδὲν παρενοχλῇ τῶν διαφθειρόντων τὴν ἀγάπην. ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. (Ματθ. κδ. ιϛ.) οὐδὲν οὕτως ἐναντίον ἀγάπη, ὡς ἁμαρτία, καὶ οὐ λέγω τῇ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς τὸν πλησίον. πῶς οὖν καὶ λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί ποτε, εἰπέ μοι; πάντως, ὅταν οὐ λῃστρι-

5 κῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς, οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τοὺς νόμους (χ φυλάττωσι) φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονείμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. ὥστε οὐδὲ ἐν τοῖς κακοῖς τὴν εἰρήνην ἐστὶν εὑρεῖν. πανταχοῦ δὲ ταύτην ἐστὶν εὑρεῖν, ὅπου ἂν μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς βιῶσιν. ἀλλὰ τί; ἀντερασταὶ εἰρηνεύουσιν; οὐδαμῶς. ἀλλὰ τίνα βούλει εἴπω; πλεονέκτης μετὰ πλεονέκτου οὐκ ἄν εἰρηνεύσειέ ποτε. ὡς εἴγε μὴ

10 ἦσαν δίκαιοι καὶ (ἢ ἐπιεικεῖς, ἀδικούμενοι) ἐπιεικεῖς, καὶ ἀδικούμενοι μεταξὺ αὐτῶν, καὶ διεσπάσθη ἂν τὸ γένος. καθάπερ γὰρ δύο θηρίων σφόδρα πεινώντων, ἂν μή τι γένοιτο μέσον τὸ δυνάμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναλωθῆναι, ἑαυτὰ κατεσθίουσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτῶν, καὶ τῶν κακῶν ἐγένετο ἄν. ὥστε οὐκ ἔνι εἰρήνην εἶναι, μὴ προτέρου ἀρετῆς κατορθωθείσης. κατασκευάσωμεν δὲ καὶ πόλιν, εἰ βούλει, πάντων πλεονεκτῶν, καὶ ἰσοτίμων, καὶ μηδεὶς φερέτω ψῆφον τοῦ ἀδικεῖσθαι, ἀλλὰ

15 πάντες ἀδικείτωσαν. μὴ δύναται συστῆναι ἡ πόλις ἐκείνη; οὐδαμῶς. ἀλλὰ μοιχῶν ἐστιν εἰρήνη; ἀλλ' οὐχὶ αἱρήσεις οὐδὲ δύο ὁμονοοῦντας. ὥστε οὐδὲν τούτου αἴτιον πάλιν, ἢ τὸ τὴν ἀγάπην ψυγῆναι. τοῦ δὲ τὴν ἀγάπην ψυγῆναι αἴτιον, τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν. εἰς γὰρ φιλαυτίαν ἄγει τοῦτο, καὶ διαιρεῖ καὶ σχίζει τὸ σῶμα, καὶ χαυνοῖ καὶ διασπᾷ. ἔνθα δὲ ἀρετή, τὸ ἐναντίον (χ γίνεται) ποιεῖ. ὁ μὲν γὰρ ἐνάρετος, καὶ χρημάτων κρείττων. ὥστε κἂν μυρίοι ὦσιν ἐν πε-

20 νίᾳ, δύναιντ' ἂν εἶναι εἰρηνικοί· οἱ δὲ πλεονέκται, κἂν δύο ὦσιν, οὐδέποτε δύνανται ἐν εἰρήνῃ εἶναι. ὥστε ἐὰν ἡμεῖς ὦμεν ἐνάρετοι, ἡ ἀγάπη οὐκ ἀπολεῖται. ἀπὸ γὰρ ἀγάπης ἡ ἀρετή, καὶ ἀπὸ ἀρετῆς ἡ ἀγάπη. καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. ὁ ἐνάρετος οὐ προτιμᾷ χρήματα φιλίας, οὐδὲ μνησίκακός ἐστιν, οὐδὲ ἀδικεῖ τὸν πλησίον, οὐχ ὑβρίζει, φέρει πάντα γενναίως. ἀπὸ τούτων ἡ ἀγάπη συνίσταται. πάλιν ὁ ἀγαπῶν, πάντα ταῦτα ὑφίσταται. οὕτως

25 ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. καὶ τοῦτο μὲν ἐντεῦθεν δείκνυται, ὅτι ἀπὸ ἀρετῆς ἡ ἀγάπη. τῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη, τοῦτο ἐδήλωσεν. ὅτι δὲ ἀπὸ ἀγάπης ἡ ἀρετή, Ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον ἐπλήρωσε, φησίν. (Ρωμ. ιγ. η.) ὥστε ἐν τῶν δύο εἶναι χρή, ἢ σφόδρα φιλικὸν καὶ ἐρώμενον, ἢ σφόδρα ἐνάρετον. ὁ γὰρ τὸ ἓν ἔχων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ἕτερον κέκτηται· καὶ τοὐναντίον, ὁ μὴ εἰδὼς φιλεῖν, καὶ πονηρὰ ἐργάσεται, ὁ πονηρὰ

30 ἐργαζόμενος, οὐδὲ φιλεῖν οἶδε.

Μεταδιώξωμεν τοίνυν τὴν ἀγάπην. φρούριον γάρ ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν συγχωρῆσαι ἡμᾶς παθεῖν κακόν. (ΗΘΙΚΟΝ) συνδήσωμεν ἑαυτούς. μηδὲν ὀλεθρὸν ἔστω παρ' ἡμῖν, μηδὲν ὕπουλον. οὐδὲν γὰρ εὑρίσκεται τοιοῦτον, ἔνθα ἂν ᾖ φιλία. εἶπε δὲ τοῦτο καὶ ἄλλος σοφός τις ἀνήρ· Ἐπὶ φίλον ἐὰν καὶ σπάσῃς ῥομφαίαν, μὴ ἀπελπίσῃς· ἔστι γὰρ ἐπάνοδος. ἐπὶ φίλον ἐὰν ἀνοί- (Σειρ. κϛ. κϛ.)

35 ξῃς τὸ στόμα, μὴ ἀπογνῷς· ἔστι γὰρ διαλλαγή, ἄνευ ὀνειδισμοῦ, καὶ μυστηρίων ἀποκαλύψεως, καὶ πληγῆς δολίας. ἐν τούτοις ἀποφεύξεται φίλος, ἐν ἀποκαλύψει, φησί, μυστηρίων. ἂν πάντες τοίνυν ὦμεν φίλοι, οὐδὲ μυστηρίων δεῖ. ὥσπερ γὰρ αὐτός τις πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲν ἔχει μυστήριον, οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτὸν κρύπτειν δυνήσεται· οὕτως οὐδὲ τοὺς φίλους. οὐκ ὄντων οὖν μυστηρίων, ἀδύνατος ἡ ἐκ τούτου διακοπή. δι' οὐδὲν γὰρ ἔχομεν μυστήρια, ἢ διὰ τὸ

40 μὴ πᾶσι θαρρεῖν. ὥστε ὁ ψυγμὸς τῆς ἀγάπης πεποίηκε μυστήρια. τί γὰρ ἔχεις μυστήριον; ἀδικῆσαι τὸν πλησίον βούλει; ἢ κωλύεις ἀγαθοῦ τινος μετέχειν, καὶ διὰ τοῦτο κρύπτεις; ἀλλ' οὐδὲν τούτων. ἀλλ' αἰσχύνῃ; οὐκοῦν τὸ μὴ θαρρεῖν τούτου τεκμήριον. ἂν μὲν οὖν ἀγάπη ᾖ, οὐκ ἔσται μυστηρίων ἀποκάλυψις, ἀλλ' οὐδὲ ὀνειδισμός. τίς γὰρ ἄν, εἰπέ μοι, καὶ πότε τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ὀνειδίσειεν; εἰ δὲ καὶ γένοιτο, ἐπὶ κέρδει. ἐπεὶ καὶ παισὶν ὀνειδίζομεν, δακεῖν αὐτοὺς βουλόμενοι.

βουλόμενοι. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις, λέγων, Οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδά, ἵνα ὀνειδισμοῦ ἀπαλλάξῃ. οὐδὲν γὰρ οὕτω δύναται καθάψασθαι διανοίας, καὶ διαναστῆσαι μᾶλλον αὐτήν, καὶ παρειμένην ἀνορθῶσαι. μὴ δὴ ὀνειδίζωμεν ἁπλῶς ἀλλήλους. τί γάρ; ἐπὶ χρήμασιν αὐτὸν ὀνειδίσεις; μηδαμῶς, εἴγε κοινὰ τὰ ὄντα κέκτησαι. ἀλλ' ἐπὶ ἁμαρτήμασιν; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον διορθώσεις. καὶ πληγῆς, φησι, δολίας. τίς ποτε ἑαυτὸν ἀναιρήσει; τίς δὲ πλήξει; οὐδὲ εἷς. διώκωμεν τοίνυν τὴν ἀγάπην. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἀγαπῶμεν, ἀλλά, διώκωμεν. πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς. ταχέως ἀφανίζεται, ὀξεῖα πρὸς ἀναχώρησίν ἐστι, ″τοσαῦτα ἐν τῷ βίῳ τῷ πράγματι τούτῳ λυμαίνεται. ἂν διώκωμεν αὐτήν, οὐ φθάνει ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ταχέως αὐτὴν ″ἐξελκύσομεν. ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τῷ οὐρανῷ συνῆψε τὴν γῆν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἐκάθισεν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν Θεὸν ἔδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν δεσπότην δοῦλον ἐποίησεν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀγαπητόν, ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸν υἱόν, ὑπὲρ τῶν δούλων τὸν δεσπότην, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν, ὑπὲρ οἰκετῶν τὸν ἐλεύθερον ἐκδοθῆναι ἐποίησεν. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μείζονα ἡμᾶς ἐκάλεσεν. οὐ γὰρ μόνον ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῶν προτέρων κακῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μείζονα δώσειν ἕτερα ἐπηγγείλατο. ὑπὲρ δὴ τούτων εὐχαριστήσαντες τῷ Θεῷ, πᾶσαν ἀρετὴν μετέλθωμεν, καὶ ″πρὸ πάντων τὴν ἀγάπην μετ' ἀκριβείας κατορθώσωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λουκ. ι. ιγ. — γρ. πολλὰ — γρ. ἐπιβλ... — γρ. πρὸς πάντας

Λογ. ι. 4 ΕΝ ΣΩΜΑ, ΚΑΙ ΕΝ ΠΝΕΥΜΑ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.

ὍΤαν ἐπί τι μεῖζον παρακαλῇ ὁ μακάριος Παῦλος, συνετὸς ὢν σφόδρα καὶ πνευματικός, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ποιεῖται τὴν παράκλησιν, τοῦτο δὲ αὐτὸ παρὰ τοῦ Κυρίου μεμαθηκώς. καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ πάλιν· Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. ὅταν γὰρ ᾖ τὰ ὑποδείγματα τὰ προκείμενα μεγάλα, σφοδρὸς ″ἐστι τῷ ζήλῳ καὶ τῷ πόθῳ. τί οὖν φησιν, εἰς ἑνότητα προτρέπων ἡμᾶς; ἓν σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.

Ἐφεσ. ε. β. — Φιλιπ. β. ε. — γρ. ἐπιζῆλος καὶ ὁ πόθος.

5 Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Τί δέ ἐστιν ἓν σῶμα; οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοί, καὶ ὄντες, καὶ γενόμενοι, καὶ ἐσόμενοι, πάλιν καὶ οἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεστηκότες, ἓν σῶμά εἰσι. πῶς; ὅτι κἀκεῖνοι τὸν Χριστὸν ᾔδεσαν. πόθεν δῆλον; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν, φησιν, ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. καὶ πάλιν· Εἰ ἐπιστεύσατε, φησι, Μωϋσῇ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. καὶ οἱ προφῆται δὲ οὐκ ἂν ἔγραψαν περὶ οὗ ἠγνόουν ἃ ἔλεγον. εἰδότες δὲ αὐτόν, καὶ προσεκύνουν. ὥστε κἀκεῖνοι, ἓν σῶμα. οὐ διέστηκε σῶμα πνεύματος, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη σῶμα. οὕτω καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν ἡνωμένων, καὶ πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἐχόντων λέγειν, ἓν σῶμά ἐστιν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἑνώσεως, τὸ σῶμα λαμβάνομεν ′μιᾷ κεφαλῇ. εἰ δὲ μία κεφαλή, καὶ ἓν σῶμα. τὸ σῶμα δὲ ἐξ ἐντίμων καὶ ἀτίμων συγκεῖται μελῶν· πλὴν ἀλλ' οὔτε τοῦ φαυλοτάτου τὸ μεῖζον κατεξανίσταται, οὔτε ″τοῦτο ἐκείνῳ διαφθονεῖται. καίτοιγε οὐ

Ιωαν. η. νϛ. — Ιωαν. ε. μϛ. — γρ. μία κεφαλή. — γρ. τοῦτο ἐκεῖνο διαφθονεῖ.

τὴν

τὴν αὐτὴν συντέλειαν τὰ πάντα εἰσφέρει, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀνάγκης λόγον. καὶ ὅτι
πάντα ἀναγκαίως γεγένηται, καὶ εἰς χρείας διαφέρει, πάντα ὁμότιμα. ἔστι δὲ τὰ μὲν κυ-
ριώτατα, τὰ δὲ ἧττον· οἷον, ἡ κεφαλή, παντὸς τοῦ σώματός ἐστι κυριωτέρα, τὰς τε αἰσθήσεις
πάσας ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν. καὶ κεφαλῆς μὲν ζῆσαι οὐκ ἔνι, ποδῶν
5 δὲ ἐκκοπέντων πολλοὶ πολὺν χρόνον ἐβίωσαν. ὥστε οὐ τῇ θέσει μόνον αὕτη βελτίων ἐκεί-
νων, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τάξει. τί δὴ τοῦτο λέγω; εἰσὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πολλοί,
εἰσὶν εἰς ὕψος ἀνωρθωμένοι, καθάπερ ἡ κεφαλή, τὰ οὐράνια περισκοποῦντες, καθάπερ
οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ ἐν τῇ κεφαλῇ, πολὺ τῆς γῆς ἀφεστηκότες, οὐδὲν ἔχοντες κοινὸν πρὸς
αὐτήν. ἄλλοι δὲ ποδῶν τάξιν ἐπέχουσι, τὴν γῆν πατοῦντες, ποδῶν μέντοι ὑγιαινόντων. οὐ γὰρ (γ. πατούντων,)
10 τὸ τὴν γῆν πατεῖν ἔγκλημα ποδῶν, ἀλλὰ τὸ εἰς πονηρίαν τρέχειν. Οἱ πόδες γὰρ αὐ-
τῶν, φησίν, εἰς πονηρίαν τρέχουσι. μήτε δὴ οὖν οὗτοί, φησι, μέγα φρονείτωσαν κατὰ τῶν
ποδῶν, μηδὲ ἐκεῖνοι τούτοις βασκαινέτωσαν. ἐπεὶ τὸ οἰκεῖον ἑκάστου κάλλος ἀνῄρηται, καὶ ἡ
χρεία ἡ αὐτοτελὴς ἐμποδίζεται. καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ τῷ πλησίον ἐπιβουλεύων, ἑαυτῷ πρότερον
ἐπιβούλευσεν. ἄν τε οὖν οἱ πόδες μὴ βουληθῶσι κομίσαι ποῦ τὴν κεφαλὴν εἰς ἔξο-
15 δον ἀναγκαίαν, καὶ ἑαυτοὺς ἐλυμήναντο διὰ τῆς ἀκινησίας καὶ τοῦ ὄκνου· ἄν τε ἡ κεφαλὴ
μηδεμίαν βουληθῇ τῶν ποδῶν ποιήσασθαι τὴν πρόνοιαν, αὐτὴ προτέρα τὴν βλάβην ἐ-
δέξατο. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν εἰκότως ἀλλήλων οὐ κατεξανίσταται (φυσικῶς γὰρ οὕτω τέτα-
κται) ἄνθρωπον δὲ πῶς δυνατὸν ἀνθρώπου μὴ κατεξαναστῆναι; οὐδὲ γὰρ ἀγγέλων τις κα-
τεξανίσταται· ἐπεὶ οὔτε ἐκεῖνοι τῶν ἀρχαγγέλων. οὐδὲ ἐμοῦ πάλιν τὰ ἄλογα μεῖζόν τι φρο-
20 νῆσαι δύναται). ἔνθα δὲ ὁμότιμος ἡ φύσις καὶ μία ἡ δωρεά, καὶ οὐδὲν οὗτος ἐκείνου πλέον ἔσχη-
κε, πῶς οὐ μὴ κατεξαναστῇ; καὶ μὴν διὰ ταῦτα κατεξαναστῆναι οὐκ ὀφείλεις κατὰ τοῦ πλη-
σίον. εἰ γὰρ πάντα κοινά, καὶ οὐδὲν ἕτερος ἑτέρου πλέον ἔχει, πόθεν ἡ ἀπόνοια; φύσεως με-
τέχομεν τῆς αὐτῆς, ψυχῆς καὶ σώματος ὁμοίως, τὸν αὐτὸν ἀναπνέομεν ἀέρα, ταῖς αὐταῖς
κεχρήμεθα τροφαῖς· πόθεν ἡ ἐξανάστασις; καὶ μὴν τὸ δύνασθαι διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν
25 ἀσωμάτων περιγίνεσθαι δυνάμεων, ἱκανὸν εἰς ἀλαζονείαν ἀγαγεῖν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν
εἴη τοῦτο ἀλαζονεία. ἐγὼ γὰρ εἰκότως κατὰ τοῦ δαίμονος μέγα φρονῶ, καὶ σφόδρα μέγα. καὶ
ὅρα καὶ Παῦλος πῶς μέγα ἐφρόνει κατὰ τοῦ δαίμονος. ὅτε γὰρ μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἔλε-
γε καὶ θαυμαστὰ ὁ δαίμων, ἐπεστόμισεν αὐτόν, οὐδὲ κολακεύοντος ἀνασχόμενος. λεγού-
σης γὰρ ἐκείνης τῆς παιδίσκης τῆς τὸ πνεῦμα τοῦ πύθωνος ἐχούσης, Οὗτοι οἱ ἄνθρω- (Πραξ. ιϛ. ιζ.)
30 ποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας, ἐπιτι-
μήσας σφοδρῶς ἐπεστόμισεν αὐτοῦ τὴν ἀναίσχυντον γλῶτταν. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ γρά-
φει λέγων· Συντρίψει ὁ Θεὸς τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. μή τι τὸ (Ρωμ. ιϛ. κ.)
τῆς φύσεως * παρηλλαγμένον ἐποίησεν; ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν ποιεῖ τὸ τῶν φύσεων μέσον, ἀλλὰ τὸ (* διάφορον)
τῆς προαιρέσεως; διὰ τὴν προαίρεσιν τοίνυν πολὺ χείρους ἁπάντων εἰσίν. ἀλλ'
35 ἀγγέλου οὐ κατεξανίσταμαι, φησί. πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἐμοῦ κἀκείνου. καὶ μὴν ἀνθρώπου κα-
τεξανίστασθαι οὐκ ὀφείλεις, οὐ μᾶλλον ἢ ἀγγέλου. ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος τῇ φύσει σοῦ διέστηκεν,
ὅπερ οὔτε ἐγκώμιον ἐκείνου, οὔτε κακία γένοιτο· ἄνθρωπος δὲ ἀνθρώπου οὐκέτι φύσει,
ἀλλὰ προαιρέσει διέστηκε. καὶ ἔστι καὶ ἐν ἀνθρώποις ἄγγελος. ὥστε εἰ κατ' ἀγγέλων
μὴ κατεξανίστασαι, πολλῷ μᾶλλον κατὰ ἀνθρώπων, τῶν ἐν τῇ φύσει ταύτῃ γινομένων ἀγ-
40 γέλων. εἰ γὰρ γένοιτο ἐν ἀνθρώποις ἐνάρετος οὕτως ὡς ἄγγελος, πολὺ σου μᾶλλον οὗτος
μείζων, ἢ ἐκεῖνός ἐστι. τί δήποτε; ὅτι ὅπερ ἀπὸ φύσεως ἔχει ἐκεῖνος, τοῦτο κατώρθωσεν
ἀπὸ προαιρέσεως αὐτός· καὶ ὅτι ἀπῴκισταί σου ὁ ἄγγελος καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τὸν οὐρανὸν οἰ-
κεῖ· οὗτος δὲ ἀναστρέφεται μετὰ σοῦ, καὶ δίδωσί σοι τοῦ ζήλου ῥοπήν. καὶ μὴν καὶ οὗτος ἀπῴκι-
σται μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνος. Ἡμῶν γάρ, φησι, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς. ὅτι δὲ μᾶλλον οὗτος (Φιλιπ. γ. κ.)
ἀπῴκισται,

ἀπῳκίσαι, ἄκουσον πῶς αὐτοῦ καθῄρηται ἡ κεφαλή, εἰς τὸν θρόνον, φησί, τὸν βασιλικόν. ὅσῳ
δὲ πόρρω ἡμῶν ὁ θρόνος, τοσούτῳ καὶ ἐστί. ἀλλ' ὁρῶ τιμῆς ἀπολαύοντα, φησί, καὶ εἰς ζη-
λοτυπίαν ἄγομαι. τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε, καὶ οὐ τὴν οἰκουμένην μό-
νον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκκλησίαν μυρίων ἐνέπλησε θορύβων. καὶ καθάπερ εἰς λιμένα γα-
ληνὸν πνεύματα ἄγρια ἐξενεχθέντα ἐμπεσόντα πάσης σπιλάδος καὶ παντὸς πορθμοῦ ἐπι-
σφαλέστερον αὐτὸν καθίστησιν· οὕτω δὴ καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρως ἐπεισελθὼν πάντα ἀνέτρε-
ψε καὶ συνέχεε. παραγεγόνατε πολλάκις ἐμπρησμῷ οἰκιῶν μεγάλων; εἴδετε πῶς ἀνίεσιν
εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ καπνός, καὶ μηδενὸς προσιόντος σβέσαι τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἑκάστου
σκοπουμένου, μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας τὸ πῦρ ἅπαντα ἐπινέμεται; καὶ περιέστηκε μὲν πολ-
λάκις κύκλῳ πᾶσα ἡ πόλις, περιεστήκασι δὲ θεαταὶ κακῶν, οὐ σύμμαχοι οὐδὲ βοηθοί. καὶ ἔστιν
ἰδεῖν οὐδὲν ποιοῦντας ἅπαντας τοὺς περιεστῶτας, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα,
καὶ τῷ προσφάτως ἐλθόντι πρὸς τὸν τόπον ἐπιδεικνύντα ἢ διὰ θυρίδος λαμπάδα ἐξ-
αγομένην συνεχῶς, ἢ δοκοὺς καταρριπτομένους, ἢ περίβολον ὁλόκληρον τῶν ἐρεισμάτων
ἀποσπασθέντα καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐπειγόμενον. εἰσὶ δὲ πολλοὶ τῶν τολμηρῶν καὶ ῥιψοκιν-
δύνων, οἳ καὶ πλησίον αὐτῶν γενέσθαι τῶν καιομένων οἰκοδομημάτων κατετόλμησαν, οὐχ
ὥστε χεῖρα ὀρέξαι αὖθις καὶ σβέσαι τὸ κακόν, ἀλλ' ὥστε ἡδυτέραν γενέσθαι τὴν θέαν, ἐκ τοῦ
συνεγγὺς πάντα δυναμένων αὐτῶν περισκοπεῖν, ἃ τοὺς ἔξωθεν πολλάκις ἔλαθεν. εἰ δὲ καὶ
λαμπρὰ καὶ μεγάλη τύχοι οὖσα ἡ οἰκία, ἐλεεινὸν θέαμα καὶ πολλῶν αὖθις δακρύων ἄξιον εἶναι
δοκεῖ. καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν, κιόνων κεφαλὰς κόνιν γινομένας, πολλοὺς δὲ καὶ αὐτοὺς
διακεκλασμένους, τοὺς μὲν τοῦ πυρὸς κατεργαζομένου, τοὺς δὲ πολλάκις τῶν οἰκοδομησάντων αὐ-
τοὺς χερσὶν ὠθουσῶν, ὥστε μὴ πλείονα τροφὴν γενέσθαι τῷ πυρί. ἔστι δὲ ἰδεῖν ἀγάλματα,
ἃ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόσμου, τῆς ὀροφῆς ἐπικειμένης, εἱστήκει, ἀνακαλυφθέντα, τῆς στέγης
ἀφαιρεθείσης, καὶ ἐν αἰθρίῳ μετὰ πολλῆς τῆς ἀμορφίας ἑστηκότα. τί δὲ τὸν πλοῦτον τὸν ἔνδον ἐνα-
ποκείμενον τις διηγήσαιτο; τὰ ἱμάτια τὰ χρυσᾶ, καὶ τὰ σκεύη τὰ ἀργυρᾶ; καὶ γὰρ ἔνθα μόνος
ὁ δεσπότης εἰσῄει μετὰ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, ἔνθα τῶν πολλῶν ἱματίων καὶ ἀρωμάτων τὸ τα-
μεῖον ἦν, τῶν λίθων τῶν πολυτελῶν τὰ δοχεῖα, μιᾶς πυρᾶς γενομένης, καὶ βαλανευταὶ καὶ
κοπροφόροι καὶ δραπέται καὶ πάντες λοιπὸν ἔνδον, καὶ πάντα τὰ ἔνδον ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ πηλὸς καὶ κόνις
καὶ ξύλα ἡμίκαυστα. τί δὲ τὴν εἰκόνα ταύτην ἐπιπλέον ἐξέτεινα, οὐχ ἁπλῶς οἰκίας ἐμ-
πρησμὸν ὑπογράψαι βουλόμενος (τί γάρ μοι τούτου μέλει;) ἀλλὰ παραστῆσαι βουλό-
μενος τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς, ὡς οἷόν τε, τὰ τῆς ἐκκλησίας κακά; καθάπερ γὰρ ἐμπρη-
σμὸς ὄντως, ἢ σκηπτός τις ἄνωθεν φερόμενος, οὕτως εἰς αὐτὸν κατηνέχθη τῆς ἐκκλησίας
τὸν ὄροφον, καὶ οὐδένα διανίστησιν· ἀλλὰ τῆς οἰκίας τῆς πατρῴας καιομένης, καθεύδομεν ὕ-
πνον τινὰ βαθὺν καὶ ἀναίσθητον. τίνος γὰρ οὐχ ἥψατο τοῦτο τὸ πῦρ; ποίων ἀγαλμάτων τῶν
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἑστώτων; ἐκκλησία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν
ᾠκοδομημένη οἰκία. ἡ δὲ οἰκία αὕτη οὐκ ἔστιν ἰσότιμος ἅπασα, ἀλλὰ τῶν εἰς αὐτὴν συντιθέν-
των λίθων οἱ μέν εἰσι λαμπροὶ καὶ φαιδροί, οἱ δὲ ἐκείνων μὲν ἐλάττους καὶ ἀμαυρότεροι,
πολλῷ δὲ ἄλλων βελτίους. ἔστιν ἰδεῖν ἐνταῦθα πολλοὺς καὶ χρυσοῦ τάξιν ἐπέχοντας, χρυσοῦ
τοῦ κοσμοῦντος τὸν ὄροφον· ἔστιν ἰδεῖν καὶ τὸν ἀπὸ ἀγαλμάτων κόσμον ἄλλους παρεχομένους·
πολλοὺς ἔστιν ἰδεῖν * ὡς στύλους ἑστῶτας. οἶδε γὰρ καὶ ἀνθρώπους στύλους καλεῖν, οὐ τῇ δυνάμει
μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ κάλλει πολὺν παρέχοντας κόσμον, κεφαλὰς ἔχοντας κεχρυσωμένας·
ἔστι * πλῆθος ἰδεῖν, ὡς ἐπὶ πολὺ τὸ διάστημα καὶ τὴν εὐρυχωρίαν τῶν περιβόλων εἶναι. τὸ γὰρ
πολὺ πλῆθος τὴν τάξιν ἐπέχει τῶν λίθων τῶν τοὺς τοίχους οἰκοδομούντων. μᾶλλον δὲ ἐπὶ
λαμπροτέραν ἐλθεῖν εἰκόνα δεῖ. αὕτη ἡ ἐκκλησία, οὐκ ἀπὸ τῶν λίθων τούτων ᾠκοδό-
μηται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, καὶ τοῦ ἀργύρου, καὶ τῶν λίθων τῶν τιμίων, καὶ πολὺς πανταχοῦ
διέσπαρται

γ. ἔπλησε — γ. μόνη — γρ. τὰ μεῖζον — γ. ὄντες — γ. μηχανώμενος — * καὶ — * καὶ

διεσπάρται ὁ χρυσός. ἀλλ' ὢ τῶν πικρῶν δακρύων. πάντα γὰρ ταῦτα κατέφλεξε τῆς κενοδο-
ξίας ἡ τυραννίς, ἡ παμφάγος αὕτη φλόξ· καὶ οὐδεὶς ἀνώτερος τοῦ πράγματος γέγονεν, ἀλλ'
ἑστήκαμεν τὴν μὲν φλόγα θαυμάζοντες, σβέσαι δὲ τὸ κακὸν οὐκέτι δυνάμενοι. κἂν σβέσω-
μεν δὲ πρὸς βραχὺν καιρόν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ὥσπερ ἀπό τινος σποδιᾶς
5 σπινθὴρ ἐντυφόμενος ἀνέτρεψεν ἅπαντα, καὶ ὅσα τοῖς πρότερον οὐ κατειργάσατο, οὕτω δὴ
καὶ ἐνταῦθα γέγονε. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦτο συμβαίνειν ἔθος ἐστί. τὸ δὲ αἴτιον, τῶν στύ-
λων αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας τὰ ἐρείσματα διέφυγεν ἡμᾶς, τοὺς τὸν ὄροφον ἀνέχοντας καὶ
πρότερον πᾶσαν συγκρατοῦντας τὴν οἰκοδομὴν περιέβαλε τῷ πυρί. διὰ τοῦτο καὶ εἰς
τοὺς λοιποὺς τοίχους εὔκολος γέγονεν ἡ διαδρομή. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ὅταν μὲν
10 ξύλων ἐπιλάβηται, μᾶλλον ὁπλίζεται κατὰ τῶν λίθων· ὅταν δὲ τοὺς στύλους κατενέγκῃ καὶ ῥί-
ψῃ χαμαί, οὐδὲν δεῖται λοιπὸν πρὸς τὸ τὰ λοιπὰ τῇ φλογὶ κατεργάσασθαι (τῶν γὰρ ἐρει-
δόντων καὶ ὑποστηριζόντων τὰ ἄνω καταπεσόντων, αὐτόματα κἀκεῖνα μετὰ πολλῆς τῆς ἑ-
τοιμότητος τούτοις ἕπεται) οὕτω δὴ καὶ νῦν γέγονεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας· πάντων τὸ πῦρ ἐπε-
λάβετο. τιμὰς τὰς παρὰ ἀνθρώπων ζητοῦμεν, καὶ περὶ τὴν δόξαν ἐκκαιόμεθα, καὶ οὐκ [γ. ... [illegible]]
15 ἀκούομεν τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· Εἰ καὶ ἁμαρτὼν ἀκουσίως, διετράπην πολυοχλίαν. εἶδες [Ἰὼβ λα. λδ.]
ψυχὴν ἐνάρετον; οὐκ ᾐσχύνθην, φησίν, ἐναντίον τοῦ πλήθους παντὸς εἰπεῖν τὰ ἀκούσια
ἁμαρτήματα. εἰ δὲ ἐκεῖνος οὐκ ᾐσχύνετο, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν. Λέγε [Ἡσ. μγ. κς.]
γάρ σύ, φησι, τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. πολλὴ γέγονεν ἡ σφοδρότης τούτου
τοῦ κακοῦ, πάντα ἀνατέτραπται καὶ ἠφάνισται. τιμῆς δοῦλοι γεγόναμεν, ἀφέντες τὸν Θεόν.
20 οὐκέτι τοῖς ἀρχομένοις ἐπιπλῆξαι δυνάμεθα, τῷ αὐτῷ καὶ αὐτοὶ κατεχόμενοι πυρετῷ· [γ. τοὺς ἀρχομένους]
καὶ αὐτοὶ δὲ δεόμεθα ἰατρείας, οἱ ταχθέντες εἰς τὸ θεραπεύειν τοὺς ἄλλους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ποία
λοιπὸν ἐλπὶς σωτηρίας ὑπολείπεται, τῶν ἰατρευόντων καὶ αὐτῶν τῶν ἑτέρων δεομένων χειρός;
ταῦτα οὐχ ἁπλῶς εἶπον, οὐδὲ μάτην ὀδύρομαι, ἀλλ' ἵνα κοινῇ πάντες μετὰ γυναικῶν καὶ
παίδων σποδὸν καταπασάμενοι, καὶ σάκκον περιζωσάμενοι, νηστείαν ἐπιτείνωμεν, τὸν Θεὸν
25 παρακαλέσωμεν αὐτὸν ἡμῖν χεῖρα ὀρέξαι, καὶ σβέσαι τὸ δεινόν. τῆς γὰρ ἐκείνου χειρὸς ὄντως
χρεία, τῆς μεγάλης, τῆς θαυμαστῆς. μείζονα τῶν Νινευϊτῶν γενέσθαι δεῖ παρ' ἡμῶν. Ἔτι [Ἰων. γ. δ.]
τρεῖς ἡμέραι, φησί, καὶ Νινευῒ καταστραφήσεται. φοβερὸν τὸ κήρυγμα, καὶ πολλῆς γέμον τῆς ἀ-
πειλῆς. πῶς γὰρ οὔ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας προσδοκᾶν τὴν πόλιν αὐτοῖς ἔσεσθαι τάφον, καὶ μιᾷ
τιμωρίας ἰδέᾳ πάντας ἀπολέσθαι; εἰ γὰρ ὅταν συμβῇ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐν οἰκίᾳ μιᾷ
30 δύο παῖδας ἀπολέσθαι, ἀφόρητον γίνεται τὸ δεινόν, καὶ εἰ τῷ Ἰὼβ τοῦτο μάλιστα πάντων ἔδο-
ξεν εἶναι ἀφόρητον, ὅτι πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς παισὶν ἔπεσεν ὁ ὄροφος, καὶ οὕτως ἀνῃρέθησαν· τί ἂν ἴ-
δεν, οὐ μίαν οἰκίαν, οὐδὲ δύο παῖδας, ἀλλ' ἔθνος δώδεκα μυριάδων ὑπὸ τῶν ὀρόφων κα-
ταχωννύμενον; ἴστε ἡλίκον τὸ δεινόν. καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν πρώην αὕτη γέγονεν ἡ ἀπειλή, οὐ προ-
φήτου τινὸς φωνὴν ἀφιέντος (οὐ γὰρ ἄξιοι ἡμεῖς τοιαύτης ἀκοῦσαι φωνῆς) ἀλλὰ πάσης σάλ-
35 πιγγος εὐσημότερον τῆς ἄνωθεν ἀπειλῆς ἀνακραγούσης. ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἔτι τρεῖς ἡμέ-
ραι, φησί, καὶ Νινευῒ καταστραφήσεται. φοβερὰ ὄντως ἡ ἀπειλή, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι νῦν.
οὐ γὰρ ἔτι τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ Νινευῒ καταστραφήσεται, ἀλλὰ πολλαὶ ἡμέραι ἐξ οὗ τῆς οἰκουμέ-
νης ἡ ἐκκλησία κατέστραπται καὶ εἰς ἔδαφος κεῖται, πάντων ἐξίσης τῷ κακῷ κατεχομένων,
μᾶλλον δὲ τῶν ἐν ἀρχαῖς ὄντων τοῖς αὐτοῖς ὑπευθύνων· ὅθεν καὶ τὸ κακὸν χεῖρον, ὅσῳ καὶ πλείων
40 αὐτοῖς ἡ ἀνάγκη. μὴ τοίνυν θαυμάσητε διὰ τί μείζονα παρῄνεσα ποιεῖν τῶν Νινευϊτῶν.
μᾶλλον δὲ οὐ νηστείαν κηρύττω νῦν μόνον, ἀλλὰ τὸ φάρμακον ἐκεῖνο ὑποδείκνυμι, ὃ καὶ τὴν
πόλιν ἐκείνην πίπτουσαν ἀνέστησε. ποῖον δὴ τοῦτο; Εἶδε Κύριος, φησιν, ὅτι ἀπέστη ἕκαστος [Ἰων. γ. ι.]
ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ᾗ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς. τοῦτο
πράττωμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ὑμεῖς· ἀποστῶμεν τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος, τοῦ τῆς δόξης, παρα-

καλοῦντες τὸν Θεὸν χεῖρα ὀρέξαι, καὶ διαναστῆσαι τὰ πεπτωκότα μέλη. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ὁ φόβος. τότε μὲν γὰρ λίθοι, καὶ ξύλα καταπίπτειν ἔμελλον, καὶ σώματα ἀναιρεῖσθαι, νῦν δὲ τούτων οὐδὲν, ἀλλὰ ψυχαὶ τῷ τῆς γεέννης μέλλουσι παραδίδοσθαι πυρί. παρακαλέσωμεν, ἐξομολογησώμεθα, ὑπὲρ τῶν προτέρων αὐτῷ χάριν ὁμολογήσωμεν, ὑπὲρ τῶν μελλόντων αἰτῶμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν, τοῦ θείου τούτου τοῦ χαλεποῦ καὶ δεινοῦ πάθους ἀπαλλαγέντες, χάριν ἀναπέμψαι τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ καὶ πατρὶ, μεθ' οὗ τῷ υἱῷ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λογ. ια. 4 ΕΝ ΣΩΜΑ, ΚΑΙ ΕΝ ΠΝΕΥΜΑ, ΚΑΘΩΣ καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. 5 Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, 6 Εἷς Θεὸς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν*. 7 Ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.

Ἀγάπην ζητεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Παῦλος οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν συγκολλῶσαν ἡμᾶς καὶ ἀδιασπάστως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους ποιοῦσαν, καὶ τοσαύτην ἕνωσιν καὶ οὕτως ἀκριβῆ παρεχομένην, ὡσανεὶ μέλη πρὸς μέλη. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὰ μεγάλα ἐργαζομένη καλά. διὰ τοῦτό φησιν, ἓν σῶμα, καὶ "τῇ συμπαθείᾳ, καὶ τῷ μὴ "βάλλεσθαι τοῖς ἑτέρων ἀγαθοῖς, καὶ τῷ συγχαίρειν. καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τούτου δείξας, καὶ ἓν πνεῦμα καλῶς εἶπε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σώματος ἓν πνεῦμα ἔσται, ἢ ὅτι ἔστι μὲν σῶμα εἶναι ἕν, οὐχ ἓν δὲ πνεῦμα, ὡς ἂν εἴ τις καὶ αἱρετικῶν φίλος εἴη· ἢ ἀπὸ τούτου πρὸς ὁμόνοιαν δυσωπεῖ, τοιοῦτό τι λέγων, οἱ ἓν πνεῦμα λαβόντες, καὶ ἐκ μιᾶς ποτισθέντες πηγῆς, οὐκ ὀφείλετε διχονοεῖν· ἢ πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν προθυμίαν φησίν. εἶτα ἐπάγων, καθὼς ἐκλήθητε, φησιν, ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· τουτέστιν, ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκάλεσεν· οὐδὲν ἑτέρῳ πλέον ἀπένειμε τοῦ ἑτέρου· πᾶσιν ἀθανασίαν, πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, πᾶσι δόξαν ἀθάνατον, πᾶσιν ἀδελφότητα, πᾶσι κληρονομίαν ἐχαρίσατο. "κοινὴ πάντων ἐγένετο κεφαλὴ, πάντας συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν. οἱ τοίνυν ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοσαύτην ἔχοντες ἰσοτιμίαν, πόθεν μέγα φρονεῖτε; ὅτι ὁ δεῖνα πλούσιος, καὶ ὁ δεῖνα ἰσχυρός; καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴη τοῦτο γέλως. εἰπὲ γάρ μοι, εἰ ὁ βασιλεὺς ποτὲ λαβὼν ὀνόματα δέκα, πάντας ἁλουργίδα ἐνέδυσε, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάθισε τοῦ βασιλικοῦ, καὶ πᾶσιν ἔδωκε τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἆρα ἂν τούτων ἐτόλμησέ τις ὀνειδίσαι τὸν ἕτερον, ὡς πλουσιώτερος ὢν, ἢ ὡς λαμπρότερος; οὐδαμῶς. καὶ οὔπω τὸ πᾶν εἴρηκα. οὐ γὰρ τοσοῦτον τὸ "μέσον. ἐν οὖν τοῖς οὐρανοῖς ἴσοι, καὶ κάτω διεστήκαμεν; εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. ἰδοὺ ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως· εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτός. μὴ γάρ σοι μὲν ὁ "μείζων, ἐκείνῳ δὲ ὁ ἐλάττων ἐπεκλήθη; μὴ γὰρ σὺ μὲν ἀπὸ πίστεως, ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ ἔργων ἐσώθη; μὴ γάρ σοι μὲν ἀφείθη διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐκείνῳ δὲ οὔ; ἄπαγε, εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν "ὑμῖν. ὁ ἐπὶ πάντων, τουτέστιν, ὁ ἐπάνω πάντων. καὶ διὰ πάντων, τουτέστι, προνοῶν, διοικῶν. καὶ ἐν πᾶσιν ὑμῖν, τουτέστιν, ὁ ἐν πᾶσιν οἰκῶν. καίτοι τοῦ υἱοῦ τοῦτο εἶναί φασιν, ὥστε εἰ ἐλαττώσεως ἦν, οὐκ ἂν περὶ τοῦ πατρὸς ἐρρήθη. ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις. τί οὖν, φησι, καὶ πόθεν τὰ χαρίσματα διάφορα; τούτους γὰρ ἀεὶ καὶ αὐτοὺς, καὶ Κορινθίους, καὶ πολλοὺς ἑτέρους, τοὺς μὲν εἰς ἀπόνοιαν, τοὺς δὲ εἰς ἀθυμίαν καὶ φθόνον "ἦγε. διὰ τοῦτο πανταχοῦ τὸ τοῦ σώματος ὑπόδειγμα παραλαμβάνει· διὰ τοῦτο καὶ νῦν οὕτω τέθεικεν, ἐπειδὴ ἔμελλε διαφόρων χαρισμάτων.

* ἡμῖν χ. ὑμῶν

χ. τῷ συμπάσχειν, χ. δάκνεσθαι

χ. κοινῇ

χ. μέσον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καίτοι καὶ κάτω

χ. μείζων, ἐκείνῳ δὲ ἐλάττων ἐκλήθη.

χ. ἡμῖν.

χ. ἦγεν

χαρισμάτων μνημονεύειν. ἀκριβέστερον μὲν οὖν αὐτὰ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ἐπεξέρ-
χεται· ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ μάλιστα τὸ νόσημα τοῦτο ἐτυράννει. νῦν δὲ ἐνταῦθα μόνον ἠνίξατο. καὶ
ὅρα τί φησιν. οὐκ εἶπε, κατὰ τὴν ἑκάστου πίστιν, ἵνα μὴ εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλῃ ἐκείνους,
τοὺς μεγάλων μὴ τετυχηκότας· ἀλλὰ τί; κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. τὰ μὲν πάν-
5 των κεφαλαιωδέστερα, φησι, κοινὰ πάντων ἐστί, τὸ βάπτισμα, τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι, τὸ τὸν
Θεὸν ἔχειν πατέρα, τὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἅπαντας μετέχειν. εἰ δέ τι πλέον ὁ δεῖνα
ἔχει ἐν τῷ χαρίσματι, μὴ ἄλγει, ἐπεὶ καὶ ὁ πόνος αὐτῷ πλείων ἐστί· καὶ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λα- [χ. πλεῖον]
βών, πέντε ἀπῃτεῖτο, ὁ δὲ τὰ δύο, δύο μόνον προσήνεγκε, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔσχεν ἐκείνου. διὰ
τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας παραμυθεῖται τὸν ἀκούοντα. Πρὸς καταρτι-
10 σμὸν τῶν ἁγίων, φησίν, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. διὰ
τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, Οὐαί μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. οἷον, ἀποστολῆς ἔλαβες χάρισμα. [α. Κορ. θ. ις.]
ἀλλὰ διὰ τοῦτο αὐτῷ οὐαί, ἐπειδὴ ἔλαβε· σὺ δὲ τοῦ κινδύνου ἀπήλλαξαι. κατὰ τὸ μέτρον. τί
ἐστι, κατὰ τὸ μέτρον; τουτέστιν, οὐ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀξίαν· ἐπεὶ οὐδὲ ἂν ἔλαβεν οὐδεὶς ἃ ἔ-
λαβεν· ἀλλὰ πάντες ἀπὸ τῆς δωρεᾶς ἐλάβομεν. καὶ διὰ τί ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλαττον; οὐ-
15 δὲν τοῦτο ποιεῖ, φησιν, ἀλλ' ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμά ἐστιν· ἕκαστος γὰρ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν
συντελεῖ. καὶ διὰ τούτου δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀξίας ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλατ-
τον ἔλαβεν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους. ὡς αὐτὸς ἐμέτρησεν. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Τὰ δὲ μέλη ἔ- [α. Κορ. ιβ. ιη.]
θετο ἓν ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς αὐτὸς ἠθέλησε. καὶ οὐ λέγει τὸν λόγον, ἵνα μὴ καταβάλῃ τὰ φρο-
νήματα τῶν ἀκουόντων.

20 8 Διὸ λέγει, ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς
ἀνθρώποις. Ὡσεὶ ἔλεγε, τί μέγα φρονεῖς; τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γέγονεν. ὁ μὲν προφή-
της φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ, Ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις· αὐτὸς δέ φησιν, ἔδωκε δόματα [χ. ἔλαβε] [Ψαλμ. ξζ. ιθ.]
ἐν ἀνθρώποις. τοῦτο ταὐτόν ἐστιν ἐκείνῳ. τοιοῦτόν ἐστι καί, [χ. ἑτέρως,]

9 Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; [χ. παντὸς ἦν. ποῖον πάντης]

25 10 Ὁ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώ-
σῃ τὰ πάντα. Ταῦτα ἀκούων, μὴ μετάβασιν νόμιζε. ὅπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Φιλιπ-
πησίους ἐπιστολῇ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. καθάπερ ἐκεῖ περὶ ταπεινοφροσύ-
νης παραινῶν παράγει τὸν Χριστόν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, λέγων, εἰς τὰ κατώτερα μέρη
κατέβη τῆς γῆς. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, περιττὸς ἦν ὁ λόγος ὅπερ λέγει, ὑπήκοος [Φιλιπ. β. η.]
30 γενόμενος μέχρι θανάτου. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀναβῆναι, τὴν κατάβασιν αἰνίττεται. τὰ δὲ κά-
τω μέρη τῆς γῆς, τὸν θάνατόν φησιν, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας, καθάπερ καὶ ὁ Ἰακὼβ
ἔλεγε· Κατάξετε τὸ γῆράς μου μετ' ὀδύνης εἰς ᾅδου.. καὶ πάλιν ἐν τῷ ψαλμῷ, Ὁμοιωθή- [Γεν. μβ. λη.]
σομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον, τουτέστι, τοῖς ἀποθανοῦσι. διὰ τί τοῦτο τὸ χωρίον [Ψαλμ. ρμβ. ζ.]
ἐπεξεργάζεται ἐνταῦθα; καὶ ποίαν αἰχμαλωσίαν φησί; τὴν τοῦ διαβόλου. αἰχμάλωτον
35 γὰρ τὸν τύραννον ἔλαβε, τὸν διάβολον λέγω καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀράν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν. ὁρᾷς
σκῦλα καὶ λάφυρα; τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη; τοῦτο πρὸς τὸν Παῦλον τοῦ
Σαμοσατέως. ὁ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ
πάντα. εἰς τὰ κατώτερα, φησι, μέρη κατέβη τῆς γῆς, μεθ' ἃ οὐκ ἔστιν ἕτερα. καὶ ἀνέβη
ὑπεράνω πάντων, μεθ' ὃ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι· τουτέστι τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ τῆς δεσποτείας. καὶ
40 γὰρ καὶ πάλαι πάντα πεπλήρωτο.

11 Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μέν, ἀποστόλους, τοὺς δέ, προφήτας, τοὺς δέ, εὐαγγελιστάς, τοὺς δέ,
ποιμένας καὶ διδασκάλους,

12 Πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώ-
ματος τοῦ Χριστοῦ. Ὅπερ λέγει ἀλλαχοῦ, Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, τοῦτο καὶ [Φιλιπ. β. θ.]

Φιλιπ. β. θ. ἐνταῦθα λέγει· Ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς. οὐδὲν αὐτὸν ἔβλαψε τὸ εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς κατελθεῖν, οὐδὲ ἐνεπόδισε πρὸς τὸ ἀνωτέρω γενέσθαι τῶν οὐρανῶν. ὥστε ὅσῳ ἄν τις ταπεινωθῇ, τοσούτῳ μᾶλλον ὑψοῦται. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος ὅσῳ ἄν τις τοῦτο εἰς τὸ κάτω κατενέγκῃ, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸ πρὸς ὕψος ἀνάγει, καὶ ὅσῳ ἄν τις ἐκ διαστήματος ἀκοντίσῃ, τοσούτῳ ἐπιτυγχάνει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ταπεινοφροσύνης. 5 ἀλλ' ὅταν περὶ Θεοῦ λέγωμεν τὰς ἀναβάσεις, ἀνάγκη πρότερον κατάβασιν ἐννοεῖν· ὅταν δὲ περὶ ἀνθρώπου, ἐκεῖνο. εἶτα καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ δείκνυσι, καὶ τὴν σοφίαν, καί φησιν, ὁ τοιαῦτα ἐργασάμενος, καὶ τοσαῦτα ἰσχύσας, καὶ μέχρι τῶν κατωτέρων μερῶν μὴ παραιτησάμενος κατελθεῖν δι' ἡμᾶς, οὐκ ἂν ἁπλῶς τὰς διανομὰς τῶν χαρισμάτων ἐποίησεν.

Πράξ. κ. κη. ἀλλαχοῦ δέ φησιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦτο εἰργάσατο, οὕτω λέγων· Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ 10 πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου. καὶ ἐνταῦθα μέν φησιν, ὅτι ὁ υἱός, ἀλλαχοῦ δέ, ὅτι ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Αὐτὸς ἔδωκε τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς μὲν ἀποστόλους,

α. Κορ. ιβ. κη. τοὺς δὲ προφήτας. ἐν δὲ τῇ πρὸς Κορινθίους φησίν· Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν,

α. Κορ. γ. ς. καὶ η. ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανε. καὶ πάλιν, Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων, ἕν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. οὕτω καὶ ἐνταῦθα. τί γὰρ εἰ ἔλαττον εἰσφέρεις; τοσοῦτον ἔλαβες. 15 πρῶτον ἀποστόλους. πάντα γὰρ εἶχον οὗτοι. δεύτερον προφήτας. ἦσαν γάρ τινες, οἳ ἀπόστολοι μὲν οὐκ ἦσαν, προφῆται δέ, ὥσπερ Ἄγαβος. τρίτον εὐαγγελιστάς· οἱ μὴ περιιόντες πανταχοῦ, ἀλλ' εὐαγγελιζόμενοι μόνον, ὡς Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας. ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς ὁλόκληρον ἐμπεπιστευμένους ἔθνος. τί οὖν; οἱ ποιμένες καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐλάττους; καὶ πάνυ, τῶν περιιόντων καὶ εὐαγγελιζομένων οἱ καθήμενοι καὶ περὶ ἕνα τόπον 20 ἠσχολημένοι, οἷον Τιμόθεος, Τίτος. ἄλλως δέ, οὐ δυνατὸν ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ὑποταγήν, καὶ τὴν προτίμησιν, ἀλλ' ἀπὸ ἑτέρας ἐπιστολῆς. αὐτὸς ἔδωκε, φησί· μηδὲν ἀντείπῃς. ἢ εὐαγγελιστάς φησι, τοὺς τὸ εὐαγγέλιον γράψαντας. πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. ὁρᾷς τὸ ἀξίωμα; ἕκαστος οἰκοδομεῖ, ἕκαστος καταρτίζει, ἕκαστος διακονεῖ. 25

13 Μέχρις οὗ καταντήσωμεν, φησίν, οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡλικίαν ἐνταῦθα φησὶ τὴν τελείαν ἐπίγνωσιν. καθάπερ γὰρ ὁ ἀνὴρ ἕστηκε βεβαίως, οἱ δὲ παῖδες τὰς φρένας περιφέρονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν. Εἰς τὴν ἑνότητα, φησί, τῆς πίστεως· τουτέστιν, ἕως ἂν δειχθῶμεν πάντες μίαν πίστιν ἔχοντες. τοῦτο γάρ 30 ἐστιν ἑνότης πίστεως, ὅταν πάντες ἓν ὦμεν, ὅταν πάντες ὁμοίως τὸν σύνδεσμον ἐπιγινώσκωμεν. μέχρι τότε ἐργάζεσθαι χρή, εἰ διὰ τοῦτο χάρισμα ἔλαβες, ἵνα ἄλλους οἰκοδομῇς. βλέπε μὴ σαυτὸν καταστρέψῃς, ἑτέρῳ φθονῶν. ἐτίμησέ σε ὁ Θεός, καὶ ἔταξεν, ὥστε καταρτίζειν ἕτερον. καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς τοῦτο ἦν, καὶ ὁ προφήτης πρὸς τοῦτο ἦν προφητεύων καὶ πείθων, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εὐαγγελιζόμενος, καὶ ὁ ποιμὴν καὶ ὁ διδάσκαλος, πάντες ἓν ἔργον ἦσαν 35 ἀναδεδεγμένοι. μὴ γάρ μοι τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων εἴπῃς· πάντες ἓν ἔργον εἶχον. ὅταν δὲ πάντες ὁμοίως πιστεύωμεν, τότε ἑνότης ἐστίν. ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει ἄνδρα τέλειον, δηλοῖ. καὶ μὴν ἀλλαχοῦ νηπίους ἡμᾶς φησι, καὶ ὅταν τέλειοι ὦμεν, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ὁρῶν.

Γαλ. δ. γ. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν μέλλουσαν γνῶσιν, νηπίους ἐκάλεσεν. εἰπὼν γάρ, Ἐκ μέρους

α. Κορ. ιγ. θ. γινώσκομεν, ἐπήγαγε, καὶ τὸ δι' αἰνίγματος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἕτερον εἶπε, 40

Ἑβρ. ε. ιδ. πρὸς τὸ ἀμετάπτωτον· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησί· Τελείων δὲ ἡ στερεὰ τροφή. ὁρᾷς κἀκεῖ τελείους πῶς φησιν; ὅρα καὶ πῶς ἐκάλεσε τελείους ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐπαγομένων, εἰπών, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι. αὐτὸ φησι τὸ μέτρον τὸ ὀλίγον ὅπερ ἐλάβομεν, ἵνα κατέχωμεν μετὰ πάσης σπουδῆς, μετὰ στερρότητος καὶ βεβαιώσεως.

14 Ἵνα

14 Ἵνα μηκέτι. Τὸ μηκέτι, δείκνυσι πάλαι τοῦτο παθόντας, καὶ ἤδη σοι καὶ ἑαυτὸν ἐν τάξει διορθώσεως, καὶ διορθοῦται. διὰ τοῦτό φησι, τέκτονες τοσοῦτοι γεγόνασιν, ἵνα ἡ οἰκοδομὴ μὴ σαλεύηται, ἵνα μὴ περιφέρηται, ἵνα πεπηγότες ὦσιν οἱ λίθοι. ἐκείνων γάρ τοῦτο ἐστὶ τὸ κλυδωνίζεσθαι, τὸ περιφέρεσθαι καὶ σαλεύεσθαι. Ἵνα μηκέτι ὦμεν, φησί, νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι, καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Καὶ περιφερόμενοι, φησί, παντὶ ἀνέμῳ. ἐπεξῆλθε τῇ ῥοπῇ, δεικνὺς τὰς διστάζουσας ψυχὰς ἐν οἵῳ κινδύνῳ εἰσί. παντὶ ἀνέμῳ, φησίν, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. κυβευταὶ λέγονται, οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πανοῦργοι, ἐπειδὰν ἀφελεστέρους τινὰς λάβωσι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μετατιθέασι καὶ μεταφέρουσιν ἅπαντα. ἐνταῦθα καὶ βίου ἥψατο.

15 Ἀληθεύοντες δέ, φησίν, ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός,

16 Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, φησί, Συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέλους, τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Σφόδρα ἀσαφῶς ἡρμήνευσε, τῷ πάντα ὁμοῦ θελῆσαι εἰπεῖν. ὃ δέ φησι, τοῦτό ἐστι· καθάπερ τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καταβαῖνον, τὸ διὰ τῶν νεύρων τὸ αἰσθητικὸν οὐχ ἁπλῶς δίδωσι πᾶσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν ἑκάστου μέλους, τῷ μὲν δυναμένῳ πλέον δέξασθαι, πλέον, τῷ δὲ ἐλάττω, ἐλάττονι (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ῥίζα, τὸ πνεῦμα) οὕτω καὶ ὁ Χριστός. καθάπερ γὰρ μελῶν, τῶν ψυχῶν εἰς αὐτὸν ἀνηρτημένων, ἡ πρόνοια αὐτοῦ καὶ ἡ χορηγία τῶν χαρισμάτων κατὰ ἀναλογίαν ἐν μέτρῳ τὴν ἑνὸς ἑκάστου μέλους αὔξησιν ποιεῖται. τί δέ ἐστι, διὰ τῆς ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας; τουτέστι, διὰ τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἑκάστου μέλους ἁπτόμενον οὕτως ἐνεργεῖ. ὡς ἂν τις εἴποι, τὸ σῶμα ἀντιλαμβανόμενον τῆς ἐπιχορηγίας, κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἐν αὐτῷ μελῶν, οὕτω ποιεῖται τὴν αὔξησιν. ἢ ἑτέρως· τὰ μέλη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου μέτρου δεχόμενα τὴν ἐπιχορηγίαν, οὕτως αὔξεται. ἢ καὶ ἑτέρως· τὸ πνεῦμα ἄνωθεν ἐπιρρεόμενον ἀφθόνως, καὶ πάντων ἁπτόμενον τῶν μελῶν, καὶ χορηγούμενον, ὡς ἕκαστον δύναται δέξασθαι, οὕτως αὔξεται. τίνος δὲ ἕνεκεν προσέθηκεν, ἐν ἀγάπῃ; οὐ γὰρ ἄλλως ἐστὶ κατελθεῖν ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα. καθάπερ γάρ, εἰ τύχοι χεὶρ ἀποσπασθεῖσα τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τὴν συνέχειαν ζητοῦν, καὶ μὴ εὑρὸν οὐκ ἐξάλλεται τοῦ σώματος, καὶ διαπηδῆσαν πρὸς τὴν χεῖρα διέρχεται, ἀλλ' ἂν μὴ εὕρῃ συγκείμενον, οὐχ ἅπτεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ὦμεν τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμένοι. ταῦτα δὴ πάντα πρὸς ταπεινοφροσύνην αὐτῷ εἴρηται. τί γάρ, φησίν, εἰ πλέον λαμβάνει ὁ δεῖνα; τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔλαβεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς ἐκπεμπόμενον, ὁμοίως ἐνεργοῦν, ὁμοίως ἁπτόμενον, συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, τουτέστι, πολλῆς ἀπολαῦον τῆς ἐπιμελείας. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα τεχνικῶς δεῖ κεῖσθαι τὸ σῶμα, ὡς, ἐὰν τοῦ τόπου ἐκβῇ, οὐκέτι κεῖται. ὥστε οὐχ ἑνῶσθαι τῷ σώματι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκεῖον τόπον ἐπέχειν, ὡς ἐὰν ὑπερβῇς, οὐχ ἥνωσαι, οὐδὲ δέχῃ τὸ πνεῦμα. ἢ οὐχ ὁρᾷς ἐν ταῖς τῶν ὀστῶν μεταθέσεσι ταῖς κατὰ τινὰ περίστασιν συμβαινούσαις, ὅταν τὸν οἰκεῖον τόπον ὑπερβὰν, τὸν ἕτερον κατέχῃ, πῶς τῷ παντὶ σώματι λυμαίνεται, καὶ θάνατον πολλάκις εἰργάσατο, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀνάξιον εὑρέθη λοιπὸν τοῦ κατέχεσθαι; πολλοὶ γὰρ πολλάκις αὐτὸ ἐκκόψαντες, διάκενον τὸν τόπον ἐποίησαν. πανταχοῦ γὰρ ἡ πλεονεξία, κακόν. καὶ ἐπὶ τῶν στοιχείων δὲ, ὅταν τὴν οἰκείαν ἀφέντα συμμετρίαν πλεονάσῃ, τὸ πᾶν λυμαίνεται· τοῦτο ἐστὶ τὸ συναρμολογούμενον,

ἴσ. κειμένῳ

χ. ἔασαν.

μολυνόμενον, καὶ συμβιβαζόμενον. ὥστε ἕκαστον ἐπὶ τῆς οἰκείας μένειν χώρας, καὶ μὴ τῆς ἑτέρας καὶ μηδὲν αὐτῷ προσηκούσης ἐπιβαίνειν, ἐννόησον ὅσον ἐστί. σὺ τὰ μέλη συντεθεὶς, ἐκεῖνος ἄνωθεν ἐπιχορηγεῖ. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματός ἐστιν ὄργανα τοιαῦτα δεκτικὰ, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος, τῆς ῥίζης ἄνωθεν οὔσης πάσης· οἷον ἡ καρδία, τοῦ πνεύματος· τὸ ἧπαρ, τοῦ αἵματος· ὁ σπλὴν, τῆς χολῆς· καὶ ἄλλα, ἄλλου· πάντα δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τὴν αἰτίαν ἔχει· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον σφόδρα τιμῶν, καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοῦ ἀπέχειν, τὴν μὲν αἰτίαν αὐτὸς ἀναρτησάμενος, συνεργοὺς δὲ ἑαυτῷ καταστήσας· καὶ τὸν μὲν ἔθηκεν εἰς τοῦτο, τὸν δὲ εἰς ἐκεῖνο. οἷον ἀπόστολος, ἀγγεῖον τοῦ σώματός ἐστι τὸ κυριώτερον, δεχόμενος παρ' αὐτοῦ τὰ πάντα· ὥστε ὥσπερ διὰ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν τοῦ λόγου λέγω, εἰς πάντας διατρέχειν ποιεῖ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. ὁ προφήτης προλέγει τὰ μέλλοντα, καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ κατασκευάζει. καὶ ἐκεῖνος μὲν συντιθεῖ τὰ ὄντα, αὐτὸς δὲ αὐτοῖς ζωὴν χορηγεῖ, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας. ἡ ἀγάπη ἀνοικοδομεῖ, καὶ τὸ συγκολλᾶσθαι ἀλλήλοις, καὶ συμπήγνυσθαι, καὶ ἁρμόζεσθαι, τοῦτο ποιεῖ.

ΗΘΙΚΟΝ

Εἰ τοίνυν βουλόμεθα τοῦ πνεύματος ἀπολαύειν τοῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀλλήλων ἐχώμεθα. δύο γάρ εἰσι διαιρέσεις ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ. μία μὲν, ὅταν ψύξωμεν τὴν ἀγάπην· δευτέρα δὲ, ὅταν ἀνάξια τοῦ πλεῖ εἰς ἐκεῖνο τὸ σῶμα τολμήσωμεν. ἑκατέρως γὰρ χωρίζομεν ἑαυτοὺς τοῦ πληρώματος. εἰ δὲ καὶ ἄλλους εἰς τὸ οἰκοδομεῖν τετάγμεθα, οἱ μὴ οἰκοδομοῦντες, ἀλλὰ καὶ προτέρους σχίζοντες, τί οὐκ ἂν πάθοιεν; οὐδὲν οὕτως ἐκκλησίαν δυνήσεται διαιρεῖν, ὡς φιλαρχία· οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεὸν, ὡς τὸ ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι. κἂν μυρία ὦμεν ἐργασάμενοι καλὰ, τῶν τὸ σῶμα αὐτοῦ διατεμόντων οὐκ ἐλάττονα δώσομεν δίκην οἱ τὸ πλήρωμα κατατέμνοντες τὸ ἐκκλησιαστικόν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐπὶ κέρδει τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ διανοίας τοιαύτης· τοῦτο δὲ οὐδὲν οὐδαμοῦ τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ πολλὴ ἡ βλάβη. ταῦτά μοι οὐχὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο. τί δὴ τοῦτό ἐστιν; οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν. εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν προϊέμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν προήκατο ὁ Χριστός; ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν. οὐκ ἔστιν αὕτη ἐλάττων ἡ βλάβη τῆς παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ πολὺ μείζων. ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἐργάζεται, αὕτη δὲ αὐτὴν καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς καταισχύνει, ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων πολεμῆται. μέγα γὰρ δεῖγμα ἀπάτης εἶναι δοκεῖ παρ' αὐτοῖς, τὸ τοὺς γεννηθέντας ἐν αὐτῇ, καὶ τραφέντας, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς μεμαθηκότας ἀκριβῶς, τούτους μεταβαλλομένους ἐξαίφνης τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν διατιθέναι. ταῦτά μοι εἰρήσθω πρὸς τοὺς ἀδιαφόρως διδόντας ἑαυτοὺς τοῖς σχίζουσι τὴν ἐκκλησίαν. εἰ μὲν γὰρ καὶ δόγματα ἔχουσιν ἐναντία, καὶ διὰ τοῦτο οὐ προσῆκεν ἐκείνοις ἀναμίγνυσθαι· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι, πολλῷ μᾶλλον. τί δήποτε; ὅτι φιλαρχίας ἐστὶν ἡ νόσος. οὐκ ἴστε τί πεπόνθασιν οἱ περὶ Κορὲ, καὶ Δαθὰν, καὶ Ἀβειρών; ἆρα αὐτοὶ μόνοι; οὐχὶ δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτῶν; τί λέγεις; ἡ αὐτὴ πίστις ἐστὶν, ὀρθόδοξοί εἰσι κἀκεῖνοι. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ εἰσὶ μεθ' ἡμῶν; Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. εἰ τὰ ἐκείνων καλῶς ἔχει, τὰ ἡμέτερα κακῶς· εἰ δὲ τὰ ἡμέτερα καλῶς, τὰ ἐκείνων κακῶς. Νήπιοι, φησὶ, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ. ἀρκεῖ τοῦτο ἡγεῖσθε, εἰπέ μοι, ὃ λέγεις, ὅτι ὀρθόδοξοί εἰσι; τὰ τῆς χειροτονίας δὲ οἴχεται καὶ ἀπόλωλε; καὶ τί τὸ ὄφελος τῶν ἄλλων, ταύτης οὐκ ἠκριβωμένης; ὥσπερ

γὰρ

α. Κορ. ιε. θ.

γρ. [illegible]

γρ. [illegible]

γρ. [illegible]

γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ ὑπὲρ ταύτης μάχεσθαι χρή. ἐπεί, εἰ πᾶσιν ἔξεστι πληροῦν τὰς χεῖρας αὐτῶν κατὰ τοὺς παλαιούς, καὶ ἱερεῖς γίνεσθαι, προσίτωσαν πάντες, εἰκῆ τὸ θυσιαστήριον ᾠκοδόμηται τοῦτο, εἰκῆ τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, εἰκῆ τῶν ἱερέων ὁ ἀριθμός. ἀνέλωμεν αὐτά, καὶ διαφθείρωμεν. μὴ γένοιτο, φησίν. ὑμεῖς αὐτὰ ποιεῖτε, καὶ φατέ, μὴ γένοιτο; πῶς λέγεις, μὴ γένοιτο, γινομένων αὐτῶν; ἐγὼ λέγω καὶ μαρτύρομαι, οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. εἰ δέ τις ἀδιαφορείη, αὐτὸς ἂν εἰδείη. εἰ δέ τινι τούτων οὐ μέλει, ἀλλ' ἡμῖν μέλει. Ἐγὼ ἐφύτευσα, φησιν, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανε. (α. Κορ. γ. ϛ.) πῶς οἰσόμεθα τὸν παρὰ τῶν Ἑλλήνων γέλωτα; εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν αἱρέσεων ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν, ὑπὲρ τούτων τί οὐκ ἐροῦσιν; εἰ τὰ αὐτὰ δόγματα, εἰ τὰ αὐτὰ μυστήρια, τίνος ἕνεκεν ἕτερος ἄρχων ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐπιπηδᾷ; ὁρᾶτε, φησιν, ὅτι πάντα κενοδοξίας πεπλήρωται τὰ χριστιανῶν; καὶ φιλαρχία παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀπάτη; γύμνωσον αὐτοὺς τοῦ πλήθους, φησί, τὴν νόσον ἔκκοψον, τοῦ ὄχλου τὴν διαφθοράν, καὶ οὐδέν εἰσι. βούλεσθε εἴπω ἃ περὶ τῆς πόλεως λέγουσι τῆς ἡμετέρας; πῶς ἡμᾶς εἰς εὐκολίαν διαβάλλουσιν; ἔξεστι, φησι, παντὶ τῷ βουλομένῳ εὑρεῖν τοὺς πειθομένους, καὶ οὐκ ἄν ποτε ἀπορήσειε τούτων. ὢ τοῦ γέλωτος. ταῦτα πόσης αἰσχύνης; ἀλλὰ καὶ ἕτερος γέλως, ἑτέρα αἰσχύνη. ἄν τινες ἁλόντες παρ' ἡμῖν ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις, μέλλωσιν ἐπιτιμίου τυγχάνειν τινός, πολὺς ὁ δῆμος, πολὺς ὁ φόβος πάντοθεν, μὴ ἀποπηδήσῃ, φησί, μὴ μεθ' ἐκείνων στῇ. ἀποπηδήσῃ μὲν γὰρ μυριάκις ὁ τοιοῦτος, καὶ ἔστω μετ' ἐκείνων. οὐχὶ τῶν ἡμαρτηκότων λέγω. ἀλλ' εἴ τις ἀναμάρτητος ὢν τυγχάνοι, καὶ βούλεται μετατίθεσθαι, μετατιθέσθω. ἀλγῶ μὲν γὰρ καὶ κόπτομαι, καὶ ὀδύρομαι, καὶ διαπρίομαι τὰ σπλάγχνα, ὡς οἰκείου μέλους ἀποστερούμενος. πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀλγῶ, ὡς ἀναγκάζεσθαί τι διὰ τὸν φόβον τοῦτον τῶν μὴ προσηκόντων ποιεῖν. οὐ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀγαπητοί, οὐδὲ δεσποτικῶς ταῦτα ἐπιτάττομεν. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχήν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν· συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατήν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον. ἐν τούτοις ἐστὶν ὑπεύθυνος μόνον, ἂν τὰ παραστάντα μὴ εἴποι. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ταῦτά φαμεν, ταῦτα λέγομεν, ἵνα ὑμῖν μὴ ἐξῇ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν λέγειν, οὐδεὶς ἡμῖν εἶπεν, οὐδεὶς διεστείλατο, ἠγνοήσαμεν, οὐδὲν ἡγούμεθα τὸ ἁμάρτημα εἶναι. διὰ τοῦτο λέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι τοῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν τὸ τὴν ἐκκλησίαν σχίσαι οὐκ ἔλαττόν ἐστι κακόν. εἰπέ μοι, εἴ τις ὑπὸ βασιλεῖ τινι τυγχάνων, ἑτέρῳ μὲν βασιλεῖ μὴ προσθεῖτο, μηδὲ δῷ ἑαυτὸν ἄλλῳ, αὐτοῦ δὲ ἐκείνου τὴν ἁλουργίδα λαβὼν καὶ κατασχών, ἀπὸ τῆς περόνης καὶ τὴν ἐγκεῖ ἅπασαν, καὶ διέρρηξεν εἰς πολλὰ ῥήγματα, ἆρα ἧττον ἂν τῶν ἑτέρῳ προσθεμένων ἐκολάσθη; τί δέ, εἰ μετὰ τούτου αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ κατασχὼν ἔσφαττε, κατὰ μέλος διαξαίνων αὐτοῦ τὸ σῶμα, ποίαν ἂν δίκην δοίη, τὴν ἀξίαν ἔδωκεν; εἰ δὲ εἰς βασιλέα τὸν ὁμόδουλον τοῦτο ἐργασάμενος, πάσης ἂν μείζονα δίκης εἰργάσατο, ὁ τὸν Χριστὸν σφάττων καὶ διαξαίνων κατὰ μέλος, ποίας γεέννης οὐκ ἔσται ἄξιος; ἆρα ταύτης τῆς ἀπειλουμένης; οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἑτέρας πολλῷ χαλεπωτέρας. εἴπατε ὅσαι πάρεστε (ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ γυναικῶν τοῦτο τὸ ἐλάττωμα) ταῖς ἀπούσαις διηγήσασθε [τοῦτο] τὸ ὑπόδειγμα, φοβήσατε. εἴ τινες ἡμᾶς λυπεῖν καὶ ἀμύνασθαι τούτῳ νομίζουσιν, εὖ εἰδέτωσαν, ὅτι ταῦτα μάτην ποιοῦσιν. εἰ γὰρ ἡμᾶς ἀμύνασθαι βούλει, ἐγώ σοι δίδωμι τρόπον, καθ' ὃν χωρὶς τῆς σῆς βλάβης ἀμύνασθαι δυνήσῃ. μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστι χωρὶς βλάβης ἀμύνασθαι, πλὴν ἀλλὰ μετ' ἐλάττονος βλάβης. ῥάπισον, ἔμπτυσον ἐντυχοῦσα δημοσίᾳ, καὶ πληγὰς ἔντεινον. φρίττεις ταῦτα ἀκούουσα; ἂν ἐμέ, εἴπω, ῥάπιζε, φρίττεις· καὶ τὸν δεσπότην σου σπαράττεις, καὶ οὐ φρίττεις; τὰ μέλη τὰ δεσποτικὰ διαξαίνεις, καὶ οὐ τρέμεις; οἶκός ἐστιν ἡ ἐκκλησία πατρικός· ἓν σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα.

πνεῦμα. ἀλλὰ βούλει με ἀμύνασθαι; μέχρις ἐμοῦ στῆθι. τί ἀντ' ἐμοῦ τὸν Χριστὸν ἀμύνῃ; μᾶλλον δὲ τί κατὰ τῶν ἥλων λακτίζεις; οὐδαμοῦ μὲν οὖν τὸ ἀμύνασθαι καλόν· τὸ δὲ ἑτέρου ἀδικοῦντος ἕτερον ὑβρίζειν, πολλῷ χαλεπώτερον. τί παρ' ἡμῶν ἠδίκησαν; τί τὸν οὐκ ἠδικηκότα λυπεῖς; τοῦτο μανίας ἐσχάτης. οὐκ εἰρωνευόμενος ὃ μέλλω λέγειν φημί, οὐδὲ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ἔχω, καὶ ὡς διάκειμαι. ἕκαστοι τῶν σὺν ὑμῖν λυπουμένων πρὸς ἡμᾶς, καὶ διὰ ταύτην τὴν λύπην βλαπτόντων ἑαυτούς, καὶ ἀλλαχοῦ πορευομένων, ἐβουλόμην πληγὰς ἐντείνειν ἡμῖν εἰς τὴν ὄψιν αὐτήν, καὶ γυμνοὺς ἀποδύσαντα αἰκίζεσθαι μάστιξιν (εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως ἐγκαλοίη) καὶ μᾶλλον εἰς ἡμᾶς ἀφιέναι τὴν ὀργήν, ἢ ταῦτα τολμᾶν, ἃ νῦν τολμᾶτε. εἰ τοῦτο γέγονεν, οὐδὲν ἂν ἦν, * οὐδαμινὸν ἄνθρωπον καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου τοιαῦτα πάσχειν. ἄλλως δέ, ἂν καὶ παρεκάλεσα ὁ ἠδικημένος καὶ ὑβρισμένος ἐγὼ τὸν Θεόν, καὶ ἀφῆκεν ὑμῖν τὰ ἁμαρτήματα. * οὐκ ἐπειδὴ παρρησίαν ἔχω τοσαύτην, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἠδικημένος, ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἠδικηκότος παρακαλῇ, πολλὴν κέκτηται τὴν παρρησίαν. Ἂν εἰς ἄνθρωπόν τις ἁμάρτῃ, φησί, προσεύξονται περὶ αὐτοῦ. εἰ δὲ μὴ ἠδυνάμην ἐγώ, ἑτέρους ἂν ἁγίους ἐζήτησα, καὶ παρεκάλεσα, καὶ τοῦτο ἂν εἰργάσαντο. νῦν δὲ ἵνα καὶ παρακαλέσωμεν, τοῦ Θεοῦ παρ' ″ἡμῶν ὑβριζομένου; ὁρᾶτε ἀνωμαλίαν. τὴν γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην τελευτῶν οἱ μὲν οὐδέποτε προσίασιν, ἢ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἅπαξ, καὶ τότε εἰκῆ, καὶ ὡς ἔτυχεν· οἱ δὲ συνεχέστερον μέν, καὶ αὐτοὶ δὲ εἰκῆ, καὶ ἁπλῶς διαλεγόμενοι, καὶ ἐρεσχελοῦντες ὑπὲρ τοῦ μηδενός· οἱ δὲ δῆθεν σπουδάζειν δοκοῦντες, οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐργαζόμενοι. εἰ γὰρ νῦν τούτων ἕνεκεν σπουδάζετε, βέλτιον καὶ ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀμελούντων τετάχθαι· μᾶλλον δὲ τὸ βέλτιον ἦν, μήτε ἐκείνους εἶναι ἀμελεῖς, μήτε τοιούτους ὑμᾶς. οὐχ ὑμᾶς λέγω τοὺς παρόντας, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς ἀποπηδῶντας. μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν. εἰ δὲ οὐ δέχῃ περὶ ἐκείνων ταῦτα ἀκούειν, οὐκοῦν οὐδὲ περὶ ἡμῶν. τῶν γὰρ δύο τὸ ἕτερον παρανόμως γεγενῆσθαι δεῖ. εἰ μὲν οὖν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε, ἕτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὅπῃπερ ἂν βούλησθε· μόνον ἐκκλησία ἔστω μία. εἰ δὲ ἡμεῖς ἐννόμως γεγενήμεθα, πείσατε καταθέσθαι τοὺς παρανόμως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβεβηκότας. ταῦτα εἶπον, οὐχ ὡς ἐπιτάττων, ἀλλ' ὑμᾶς ἀσφαλιζόμενος καὶ φρουρῶν. ἐπειδὴ ἕκαστος ἡλικίαν ἔχει, καὶ τῶν αὐτῷ πεπραγμένων δώσει τὰς ″δίκας, παρακαλῶ μὴ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ῥίψαντας, νομίζειν ἀνευθύνους εἶναι ὑμᾶς αὐτούς, ἵνα μὴ μάτην ἀπατῶντες ἑαυτοὺς κόπτητε. λόγον μὲν γὰρ δώσομεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀλλ' ὅταν τὰ παρ' ἡμῶν ″ἐλλείπῃ, ὅταν μὴ παρακαλέσωμεν, ὅταν μὴ νουθετήσωμεν, ὅταν μὴ διαμαρτυρώμεθα. μετὰ δὲ ταῦτα, δότε καὶ ἐμοὶ εἰπεῖν, καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων, ″καὶ, ὅτι τὴν ψυχήν μου ῥύσεται ὁ Θεός. εἴπατε ὃ βούλεσθε, καὶ αἰτίαν δικαίαν δι' ἣν ἄπιτε, καὶ ἀπολογήσομαι. ἀλλ' οὐκ ἐρεῖτε. διό, παρακαλῶ, σπουδάσατε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἤδη στῆσαι βεβαίως, καὶ τοὺς μεταπηδῶντας ἐπαναγαγεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμψωμεν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

* τὸ

* ταύτη λέγω,

α. Βασ. β. κε.

χ. ὑμῶν

χ. εὐθύνας

χ. ἐλλίπῃ

χ. οἶδα,

Λογ. ιβ. 17 ΤΟΥΤΟ ΟΥΝ ΛΕΓΩ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΜΑΙ ΕΝ Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ.

Τὸν

Τοὺς διδασκάλους, οὐ μόνον συμβουλεύοντας, καὶ διδάσκοντας δεῖ καταρτί- [γ. καταπαύειν] [γ. μαθητῶν]
ζειν καὶ ὀρθοῦν τὰς τῶν μαθητευομένων ψυχάς, ἀλλὰ καὶ φοβοῦντας,
καὶ τῷ Θεῷ παραδιδόντας. ἐπειδὴ γὰρ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων λε-
5 γόμενα, ὡς παρὰ ὁμοδούλων, οὐχ ἱκανὰ καθάψασθαι ψυχῆς, ἀ-
ναγκαῖον τῷ Κυρίῳ παραδιδόναι λοιπόν. τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος
ποιεῖ. περὶ ταπεινοφροσύνης γὰρ καὶ ἑνώσεως διαλεχθεὶς, καὶ τοῦ μὴ δεῖν
ἕτερον καταξανίστασθαι τοῦ ἑτέρου, ἄκουσον τί φησι. τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυ-
ρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ. οὐκ εἶπε, μηκέτι ὑ-
10 μᾶς περιπατεῖν, καθὼς περιπατεῖτε (πληκτικώτερος γὰρ ὁ λόγος) ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ἐδή-
λωσεν, ἀπὸ δὲ ἑτέρων τὸ παράδειγμα ἤγαγε. καὶ πρὸς Θεσσαλονικέας δὲ γράφων, τὸ αὐτὸ τοῦτο
ποιεῖ, λέγων· Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη. διεστήκατε, φησι, τοῖς δόγ- [α. Θεσ. δ. ι.]
μασιν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὅλον γέγονε τοῦ Θεοῦ· ἐγὼ δὲ ζητῶ τὰ περὶ ὑμῶν, τὸν βίον, καὶ τὸν περίπα-
τον τὸν κατὰ τὸν Θεόν. τοῦτο ὑμέτερόν ἐστι. μαρτύρομαι δὲ τὸν Κύριον καλῶν τῶν εἰρημένων ἐμοί,
15 ὅτι οὐχ ὑποστελλόμενος, ἀλλ' εἰπὼν πῶς δεῖ περιπατεῖν. ἐν ματαιότητι, φησι, τοῦ νοὸς αὐ-
τῶν. τί ἐστι νοῦ ματαιότης; τὸ περὶ τὰ μάταια ἠσχολῆσθαι. τίνα δέ ἐστι μάταια, ἀλλ' ἢ τὰ [γ. ἀσχολεῖσθαι.]
πάντα ἄπαντα; περὶ ὧν φησιν ὁ Ἐκκλησιαστής, Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα μα- [Ἐκκλησ. α. ϐ.]
ταιότης. ἀλλ' ἐρεῖ τις· εἰ μάταια, καὶ ματαιότης, τίνος ἕνεκεν γέγονεν; εἰ τοῦ Θεοῦ ἔργα, πῶς
μάταια; καὶ πολὺς περὶ τούτων ὁ λόγος. ἀλλ' ἄκουε, ἀγαπητέ. οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα εἶπε
20 μάταια (μὴ γένοιτο) οὐκ οὐρανὸς μάταιος, οὐδὲ γῆ ματαία (μὴ γένοιτο) οὐχ ἥλιος, οὐδὲ σε-
λήνη, καὶ ἄστρα, οὐδὲ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. πάντα γὰρ ταῦτα καλὰ λίαν. ἀλλὰ τί μά-
ταιον; ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ· Ἐφύτευσά μοι ἀμπελῶνας, ἐποίησά μοι [Ἐκκλησ. ϐ. δ.]
ᾄδοντας καὶ ᾀδούσας, ἐποίησά μοι κολυμβήθρας ὑδάτων· ἐγένετό μοι ποίμνια, καὶ βουκό-
λια· συνήγαγον χρυσίον καὶ ἀργύριον· καὶ εἶδον ὅτι πάντα ματαιότης. καὶ πάλιν, ματαιότης
25 ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης. ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· Θησαυρίζει, καὶ [Ψαλ. λη. ζ.]
οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά. κατὰ τοῦτο ματαιότης ματαιοτήτων, αἱ λαμπραὶ οἰκοδομαί,
ὁ πολὺς καὶ περιρρέων χρυσός, τῶν ἀνδραπόδων αἱ ἀγέλαι κατὰ τὴν ἀγορὰν σοβοῦσαι, ὁ τῦ-
φος, καὶ ἡ κενοδοξία, τὰ φρονήματα, καὶ ὁ κόμπος. ταῦτα γὰρ πάντα μάταια. οὐ γὰρ παρὰ
Θεοῦ γεγένηται, ἀλλὰ παρ' ὑμῶν δεδημιούργηται. τί δήποτε δὲ μάταια; ὅτι οὐδὲν ἔχει τέλος
30 χρηστόν. τὰ χρήματα μάταια, ὅταν εἰς τρυφὴν ἀναλίσκηται· οὐ μάταια δὲ γίνεται, ὅταν εἰς
πένητας σκορπίζηται. ὅταν δὲ εἰς τρυφὴν ἀναλώσῃς, ἴδωμεν αὐτῶν τὸ τέλος τί ποτέ ἐστι.
λιπασμὸς σώματος, ἐρυγαί, πνεύματα, κόπρου πλῆθος, καρηβαρία, μαλακία σαρκός, καὶ
θερμότης, καὶ ἔκλυσις. ὡς γὰρ ἂν εἴ τις εἰς τετρημένον πίθον ἐπαντλῶν ματαιοπονεῖ, οὕτω καὶ ὁ
τρυφῶν, εἰς πίθον τετρημένον ἀντλεῖ. ἄλλως δέ, μάταιον λέγεται τὸ προσδοκηθὲν μὲν ἔχειν
35 τιμήν, μὴ ἔχον δέ· ὅπερ καὶ κενὸν λέγεται, καὶ κενὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ εἰκῆ· καὶ ἁπλῶς δὲ μά-
ταιον λέγεται τὸ πρὸς μηδὲν χρήσιμον. ἴδωμεν οὖν, εἰ μὴ τοιαῦτα τὰ ἀνθρώπινα. φάγωμεν
καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. τί οὖν τὸ τέλος, εἰπέ μοι; φθορά. ἐνδυσώμεθα καὶ
περιβαλώμεθα. καὶ τί τὸ πέρας; οὐδέν. τοιαῦτά τινες τῶν Ἑλλήνων ἐφιλοσόφησαν, ἀλλὰ μά-
την τὸν σκληρὸν βίον ἐπεδείξαντο, ἀλλ' ἁπλῶς, οὐ πρός τι τέλος χρήσιμον ὁρῶντες, ἀλλὰ
40 πρὸς κενοδοξίαν, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν τιμήν. τί δὲ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν τιμή; οὐδέν.
εἰ γὰρ αὐτοὶ τὴν τιμὴν παρεχόμενοι ἀπόλλυνται, πολλῷ μᾶλλον ἡ τιμή. ὁ τιμὴν
παρέχων ἑτέρῳ, ἑαυτῷ πρότερον ὀφείλει παρασχεῖν. εἰ δὲ μὴ παρέχοι ἑαυτῷ, πῶς ἂν
ἑτέρῳ παρέξοι; νῦν δὲ καὶ τὰς τιμὰς ζητοῦμεν ἐξ εὐτελῶν καὶ εὐκαταφρονήτων ἀνδρῶν,
ἀτίμων τούτων καὶ ἐπονειδίστων. ποία οὖν αὕτη τιμή; ὁρᾷς ὅτι ματαιότης ματαιοτήτων τὰ
πάντα;

πάντα; διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν. ἀλλ' ἡ θρησκεία αὐτῶν οὐ τοιαύτη; τί δαί; ἆρα οὐ ξύλα καὶ λίθοι τὰ προσκυνούμενα; ἥλιον φαίνειν ἡμῖν ἐποίησεν ἀντὶ λύχνου. τίς τὸν λύχνον τὸν ἑαυτοῦ προσκυνεῖ; ἥλιος παρέχει τὸ φῶς. ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνος μὴ δύνηται, λύχνος δύναται. τί τοίνυν οὐ προσκυνεῖς τὸν λύχνον; ναί, φησι· προσκυνῶ τὸ πῦρ. ὢ τοῦ γέλωτος. τοσαύτη ἡ ὕβρις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ; ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν πάλιν. τὸ προσκυνούμενον τί σβεννύεις; τί ἀπολλύεις, τί ἀναιρεῖς σου τὸν Θεόν; διὰ τί μὴ συγχωρεῖς τὴν οἰκίαν ἐμπεπλῆσθαι αὐτοῦ; εἰ γὰρ Θεός ἐστι τὸ πῦρ, ἐπινεμέσθω σου τὸ σῶμα, μὴ τῷ πυθμένι τῆς χύτρας καὶ τοῦ λέβητος τὸν Θεὸν ὑποβάλῃς. εἴσαγε εἰς τὰ ταμεῖα, εἴσαγε εἰς τὰ σηρικὰ ἱμάτια. σὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ εἰσάγεις, ἀλλὰ κἂν διὰ περιπέτειάν τινος ἐπεισέλθῃ, πάντοθεν ἐλαύνεις, πάντας συγκαλεῖς, καὶ ὥσπερ θηρίου τινὸς ἐπεισελθόντος, ὀδύρῃ καὶ στένεις, καὶ συμφορὰν τὸ πρᾶγμα καλεῖς ὑπερβάλλουσαν τὸ τὸν Θεόν σου παρεῖναι. ἔχω ἐγὼ Θεόν, καὶ πάντα ποιῶ, ὥστε αὐτὸν ἐνστερνίσασθαι, καὶ μακαριότητα ἐμαυτοῦ ἡγοῦμαι, οὐχ ὅταν τὴν οἰκίαν ἐπισκέπτηται τὴν ἐμήν, ἀλλ' ἂν εἰς τὴν καρδίαν αὐτὸν ἑλκύσω τὴν ἐμήν. ἕλκυσον καὶ σὺ τὸ πῦρ εἰς τὴν καρδίαν τὴν σήν. γέλως ταῦτα, καὶ ματαιότης. καλὸν τὸ πῦρ εἰς χρῆσιν, οὐκ εἰς προσκύνησιν· εἰς διακονίαν, εἰς ὑπηρεσίαν, εἰς τὸ δουλεύειν ἐμοί, οὐκ εἰς τὸ κρατεῖν ἐμοῦ. ἐκεῖνο δι' ἐμὲ γέγονεν, οὐκ ἐγὼ δι' αὐτό. εἰ προσκυνεῖς τὸ πῦρ, τί αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς κλίνης κατάκεισαι, μαγείρῳ δὲ κελεύεις παρεστάναι σου τῷ Θεῷ; αὐτὸς ἀνάδεξαι τὴν μαγειρικήν, καὶ ἀρτοκόπος γενοῦ, εἰ βούλει, καὶ χαλκεύς. οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν τεχνῶν τιμιώτερον, ἐπειδὴ ταῦτα ὁ σὸς ἐπισκέπτεται Θεός. τί ὕβριν ἡγῇ τὴν τέχνην, ἔνθα σου πολὺς ὁ Θεός; τί τοῖς δούλοις ἐπιτάττεις, αὐτὸς δὲ οὐ καταξιοῖς; καλὸν τὸ πῦρ, ἐπειδὴ καὶ καλοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' οὐ Θεός. ἔργον γὰρ Θεοῦ, οὐ Θεὸς [ἐκλήθη]. οὐχ ὁρᾷς αὐτοῦ τὸ ἄτακτον; πῶς ὅταν ἐπιλάβηται οἰκίας, οὐδαμοῦ ἵσταται; ἀλλ' ἐὰν σχῇ συνεχῆ τινα, πάντα καθαιρεῖ, κἂν μὴ τεκτόνων χεῖρες, ἢ καὶ ἄλλων τινῶν σβέσωσιν αὐτοῦ τὴν μανίαν; οὐ φίλους οἶδεν, οὐ πολεμίους, ἀλλ' ὁμοίως πᾶσι χρῆται. τοῦτο οὖν Θεός, καὶ οὐκ αἰσχύνεσθε; οὕτως καλῶς εἶπεν, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν. ἀλλ' ὁ ἥλιος, φησι, Θεός. [τοῦτο γάρ] εἰπέ μοι, πόθεν, καὶ διὰ τί; ὅτι φῶς ἀφίησι πολύ; ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς αὐτὸν νικώμενον ὑπὸ τῶν νεφῶν, καὶ ἀνάγκῃ δουλεύοντα φύσεως, καὶ ἐκλείποντα, καὶ ὑπὸ σελήνης καὶ νέφους κρυπτόμενον; καίτοιγε νέφος ἀσθενέστερον ἡλίου, ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ κρατεῖ. καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστί. ὁ Θεὸς παναρκὴς εἶναι ὀφείλει, οὗτος δὲ πολλῶν ἐστιν ἐνδεής. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι Θεοῦ. δεῖται γὰρ ἀέρος πρὸς τὸ φᾶναι, καὶ ἀέρος λεπτοῦ· ὡς ὅγε σφόδρα πυκνωθεὶς οὐκ ἀφίησι τὴν ἀκτῖνα διαδῦναι. δεῖται καὶ ὕδατος, καὶ ἑτέρου τοῦ ἐπέχοντος, ὥστε μὴ καταφλέξαι. εἰ γὰρ μὴ πηγαί, καὶ λίμναι, καὶ ποταμοί, καὶ θάλασσαι, ἵνα ὑγρότητα διὰ τῆς τῶν ἀτμῶν συνέστησαν ἀναδόσεως, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ἐκπυρωθῆναι τὰ πάντα. ὁρᾷς οὖν, φησιν, ὅτι Θεός; ὢ τῆς μανίας, ὢ τοῦ γέλωτος. ἐπειδή, φησι, βλάψαι δύναται, Θεός. καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐ Θεός, ὅτι ἐν οἷς μὲν βλάπτει, οὐδενὸς δεῖται· ἐν οἷς δὲ ὠφελεῖ, πολλῶν ἑτέρων χρήζει. Θεοῦ δὲ τὸ μὲν βλάπτειν, πόρρω· τὸ δὲ ὠφελεῖν, οἰκεῖον. ὅταν οὖν τὸ ἐναντίον ᾖ, πῶς Θεός; οὐχ ὁρᾷς, ὅτι τὰ δηλητήρια φάρμακα καταβλάπτει, καὶ οὐδενὸς δεῖται; ὅταν δὲ ὠφελῇ, πολλῶν; διὰ σὲ τοίνυν ἐστὶ τοιοῦτος, καὶ καλός, καὶ ἀσθενής· καλὸς μέν, ἵνα ἐπιγνώσκῃς τὸν δεσπότην· ἀσθενὴς δέ, ἵνα μὴ δεσπότην αὐτὸν εἶναι λέγῃς. ἀλλὰ τρέφει, φησί, τὰ φυτά, καὶ τὰ σπέρματα. τί οὖν, μὴ παρὰ τοῦτο καὶ ἡ κόπρος Θεός; καὶ γὰρ καὶ ἐκείνη τρέφει. τί, μὴ παρὰ τοῦτο καὶ τὸ δρέπανον, καὶ αἱ τοῦ γεωργοῦ χεῖρες; δεῖξόν μοι μόνον τρέφοντα τὸν ἥλιον, καὶ μηδενὸς δεόμενον, μήτε γῆς, μήτε ὕδατος, μήτε γεωργίας· ἀλλὰ βαλλέσθω τὰ σπέρματα, καὶ τὴν ἀκτῖνα ἀφεὶς δεικνύτω τοὺς ἀστάχυας. εἰ δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑετῶν ἐστι, διὰ τί μὴ καὶ τὸ ὕδωρ Θεός; ἀλλὰ μήπω περὶ τούτου. διὰ τί μὴ καὶ ἡ γῆ Θεός;

γ. πάντα συγκαλεῖς,

γ. ἐπὶ

γ. συνέχει

γ. φαίνειν

γ. ὅταν βλάπτῃ

γ. ἀλλ' ἀφείσθω

γρ. μάκελλα ς

γρ. κλινείας.

Θεός; διὰ τί μὴ καὶ ἡ κόπρος, καὶ ἡ δίκελλα; πάντα οὖν, εἰπέ μοι, προσκυνήσομεν; ὢ
τῆς ληρῳδίας. καίτοι μᾶλλον ἄνευ ἡλίου γένοιτο ἄσταχυς, ἢ ἄνευ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ φυτὰ,
καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα. γῆς μὲν οὖν οὐκ οὔσης, οὐκ ἄν ποτε τούτων τι φανείη. εἰ δέ τις ἐν
κεραμίῳ, οἷα τὰ παιδία ποιοῦσι καὶ αἱ γυναῖκες, γῆν ἐναποθέμενος, ὑπὸ τῶν ὀρόφων κα-
5 τάθοιτο, κέραμον ἐμπλήσας κόπρου πολλῆς, ἀσθενῆ μὲν, ἀναδίδονται δὲ ὅμως τὰ φυτά.
ὥστε πλείων ἡ παρὰ τῆς γῆς καὶ τῆς κόπρου συντέλεια, καὶ ταῦτα μᾶλλον ἐκείνου χρὴ προσ-
κυνεῖν. οὐρανοῦ δεῖται, ἀέρος δεῖται, ὑδάτων δεῖται τούτων ὥστε μὴ βλάπτειν, καθάπερ
χαλινῶν κατεχόντων αὐτοῦ τὴν τῆς δυνάμεως ἀγριότητα, καὶ οὐκ ἐώντων ἐπαφεῖναι παν-
ταχοῦ τὴν ἀκτῖνα, ὥσπερ τινὰ ἵππον ἄγριον. εἰπὲ δή μοι, ποῦ ἡμῖν ἐστιν ὁ ἥλιος κατὰ τὴν νύκ-
10 τα; ποῦ ὁ Θεὸς ἀποδεδήμηκεν; οὐ γὰρ Θεοῦ τοῦτο τὸ περικλείεσθαι, καὶ περατοῦσθαι. σωμάτων
γὰρ ὄντως τοῦτο μόνον. ἀλλὰ καὶ δύναμίς τίς ἐστιν ἐν αὐτῷ, φησι, καὶ κινεῖται. αὕτη οὖν ἡ
δύναμις, εἰπέ μοι, Θεός; τί οὖν αὕτη δεῖται, καὶ μὴ κατέχει τὸ πῦρ; πάλιν γὰρ ὁ αὐτός μοι
λόγος. τί δὲ ἡ δύναμις ἐκείνη; φωτιστική τίς ἐστιν, ἣ διὰ τούτου φωτίζει, αὐτὴ μετέχουσα
τούτων μηδενός; οὐκ οἶμαι μείζων αὐτῆς ὁ ἥλιος. μέχρι τίνος ἀνελιττόμεθα λαβύρινθον; τί δὲ
15 τὸ ὕδωρ; οὐχὶ καὶ αὐτὸ Θεός, φασι; τοῦτο ὄντως γέλωτος πάλιν φιλονεικοῦ. οὐχὶ Θεός, φη-
σιν, ᾧ πρὸς τοσαῦτα κεχρήμεθα; καὶ περὶ τῆς γῆς πάλιν ὁμοίως. ὄντως ἐν ματαιότητι τοῦ
νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τὴν διάνοιαν. ἀλλὰ περὶ βίου ταῦτά φησι νῦν. πορνεύουσι καὶ
μοιχεύουσιν Ἕλληνες. εἰκότως. οἱ γὰρ τοιούτους ὑπογράφοντες ἑαυτοῖς θεοὺς, πάντα ἀ-
κολούθως ἐργάζονται. κἂν τοὺς τῶν ἀνθρώπων δυνηθῶσι λαθεῖν ὀφθαλμοὺς, οὐδεὶς ὁ κα-
20 θέξων αὐτούς. τί γὰρ δυνήσεται ὁ περὶ ἀναστάσεως λόγος, μῦθος αὐτοῖς εἶναι δοκῶν; ἀλλὰ περὶ
τῶν ἐν ᾅδου; ἀλλὰ καὶ ταῦτα μῦθοι. καὶ θέα τὴν Σατανικὴν ἔννοιαν. ὅταν μὲν λέγωσιν
αὐτοῖς θεοὺς πόρνους, οὔ φασιν εἶναι μύθους, ἀλλὰ πείθονται. ὅταν δὲ περὶ κολάσεως διαλέ-
γωνται, ποιηταί (φασιν) εἰσὶ, καὶ πάντα μυθεύουσιν, ἵνα πάντοθεν ἀνατρέπηται τῆς εὐζωΐ-
ας ἡ κατάστασις. ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι[, φησιν,] ἐφεῦρόν τι σεμνὸν πάντως, καὶ τούτων κρεῖττον.
25 πῶς; οἱ τὴν εἱμαρμένην ἐπεισάγοντες, καὶ ἀπρονόητα εἶναι λέγοντες τὰ πάντα, καὶ μη-
δενὶ μέλλειν μηδενός, ἀλλ' ἐξ ἀτόμων συνεστάναι; ἀλλ' ἕτεροι οἱ σῶμα τὸν Θεὸν εἰπόν-
τες; ἀλλὰ τίνες, εἰπέ μοι; οἱ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς κυνείας ποιοῦντες, καὶ τοὺς ἀνθρώ-
πους πείθοντες, ὅτι καὶ κύων ἐγένετό ποτέ τις, καὶ λέων, καὶ ἰχθῦς; μέχρι τίνος οὐ παύεσθε λη-
ροῦντες, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ; καθάπερ γὰρ ὄντως ἐν σκότῳ πάντα καὶ λέγουσι, καὶ
30 πράττουσι, καὶ τὰ περὶ δογμάτων, καὶ τὰ περὶ βίου. οὐδεὶς γὰρ ὁρᾷ τῶν ἐν μέσῳ κειμένων, ὃς
ἐστιν ἐσκοτισμένος, ἀλλὰ σχοινίον πολλάκις ἰδὼν, ὄφιν ἐνόμισεν αὐτόματον· ὑπὸ φραγ-
μοῦ πάλιν καταχεθεὶς, ἐνόμισεν ἄνθρωπόν τινα, ἢ δαίμονα κατέχειν αὐτόν. καὶ πολὺς ὁ θό-
ρυβος, πολλὴ ἡ ταραχή. τοιαῦτά τινα φοβοῦνται. φοβηθήσονται, φησι, φόβον, οὗ οὐκ ἦν
φόβος· τὰ δὲ ἄξια φόβου, οὐ δεδοίκασιν. ἀλλὰ καθάπερ τὰ παιδία τῷ μὲν πυρὶ τὰς χεῖ-
35 ρας ἀπερινοήτως, καὶ τῷ λύχνῳ τολμηρῶς ἐπαφιᾶσιν ὑπὸ τῶν παθῶν βασταζόμενα, σάκ-
κον δὲ ἀνδρὰ ἐνδεδυμένον φοβοῦνται· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι οἱ Ἕλληνες, καθάπερ ὄντως ἀεὶ
παιδία (ὥς καί τις τῶν παρ' αὐτοῖς εἶπεν, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες) τὰ μὲν οὐκ ὄντα ἁμαρτήματα
δεδοίκασιν, οἷον ῥύπον σώματος, κῆδος, λέχος, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἃ
δέ ἐστιν ὄντως ἁμαρτήματα, παιδεραστία, μοιχεία, πορνεία, τούτων οὐδὲ λόγον ἔχουσιν.
40 ἀλλ' ἴδοις ἂν αὐτὸν ἀπὸ μὲν νεκροῦ λουόμενον· ἀπὸ δὲ νεκρῶν ἔργων, οὐκέτι· καὶ χρημάτων μὲν ἕνεκεν
πολλὴν ποιούμενον σπουδὴν, ἐνὶ δὲ ἀλεκτρυόνι τὸ πᾶν διαλελύσθαι νομίζοντα. οὕτως
ἐσκοτισμένοι εἰσὶ τῇ διανοίᾳ. πολλῶν δειμάτων αὐτοῖς ἡ ψυχὴ μεστή· οἷον, ὁ δεῖνά μοι πρῶτος
ἐνέτυχεν, φησιν, ἐξιόντι τῆς οἰκίας· πάντως μυρία δεῖ κακὰ συμπεσεῖν· νῦν ὁ οἰκέτης ὁ
μιαρὸς τὰ ὑποδήματα ἐπιδιδοὺς, πρότερον ὤρεξε τὸ ἀριστερόν. συμφοραὶ δειναὶ, καὶ ὕ-
βρεις.

Margin notes: γρ. ἐκείνων (l. 18); ἢ μέλειν (l. 26); γρ. σκότῳ (l. 30); Ψαλμ. νβ. ε. (l. 33); Πλατ. ἐν Τιμαίῳ (l. 37); γρ. λίνα (l. 39)

ρεις. ἐγὼ αὐτὸς ἐξιὼν, τῷ ἀριστερῷ προτέρῳ προσέβην ποδί. καὶ τοῦτο συμφορῶν σημεῖον. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὴν οἰκίαν τὰ κακά. ἔξω δὲ ἐξελθόντι, ὁ ὀφθαλμός μοι ὁ δεξιὸς κάτωθεν ἀνεπήδα. δακρύων τοῦτο τεκμήριον. καὶ αἱ γυναῖκες δὲ ὅταν τῷ ἰσόποδι παραφερόμενοι κροτῶσιν οἱ κάλαμοι, ἢ ὅταν αὐταὶ τῇ κλειὶ ἀπαθῶσι, σημεῖον καὶ τοῦτο ποιοῦνται. πάλιν ὅταν τὴν κρόκην τῇ κλενὶ κατακρούωσι, καὶ σφοδρότερον τοῦτο ἐργάζωνται· εἶτα οἱ ἄνωθεν κάλαμοι ὑπὸ τῆς ἐντόνου πληγῆς κροτῶσι παραφερόμενοι τῷ ἰσόποδι, σημεῖον τοῦτο ποιοῦνται, καὶ μυρία ἕτερα γέλωτος ἄξια. κἂν ὄνος ἀνακεράξῃ, κἂν ἀλεκτρυὼν, κἂν πταρῇ τις, κἂν ὁπουοῦν συμβῇ, καθάπερ μυρίοις δεδεμένοι δεσμοῖς, ὅπερ ἔφην, καθάπερ ἐν σκότῳ κατεχόμενοι, πάντα ὑποπτεύουσι, καὶ μυρίων εἰσὶν ἀνδραπόδων δουλικώτεροι. ἀλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ πάντων τούτων καταγελάσαντες, ἅτε ἐν φωτὶ ζῶντες, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενοι, καὶ πρὸς τὴν γῆν οὐδὲν ἔχοντες κοινὸν, ἓν μόνον ἡγώμεθα εἶναι φοβερὸν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ προσκροῦσαι Θεῷ. τούτου δὲ οὐκ ὄντος, πάντων καταπτύσωμεν τῶν ἄλλων, καὶ τοῦ ταῦτα εἰσενεγκόντος διαβόλου. ὑπὲρ δὴ τούτων εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ· σπουδάσωμεν μηδέποτε, μήτε αὐτοὶ ταύτῃ ἁλῶναι τῇ δουλείᾳ, καὶ εἴ τις ἡμῖν τῶν φίλων ἑάλωκε, διαρρήξωμεν αὐτοῦ τὰ δεσμὰ, ἀποδύσωμεν αὐτὸν τῆς χαλεπωτάτης καὶ καταγελάστου ταύτης εἱρκτῆς, εὔλυτον αὐτὸν ἐργασώμεθα πρὸς τὸν δρόμον τὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, τὰ πτερὰ βαρούμενα ἀνορθώσωμεν, καὶ βίου καὶ δόγματος ἕνεκεν διδάσκωμεν φιλοσοφεῖν. εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν, παρακαλῶμεν αὐτὸν, μὴ ἀναξίους ἡμᾶς ἀποφανῆναι τῆς παρασχεθείσης δωρεᾶς· καὶ αὐτοὶ μετὰ πάντων σπουδάζωμεν τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν, ἵνα μὴ μόνον λέγοντες, ἀλλὰ καὶ ποιοῦντες, διδάσκωμεν. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τῶν μυρίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

γ. ἀποφῆναι

γ. αἰωνίων

Λογ. ιγ. 17 ΤΟΥΤΟ ΟΥΝ ΛΕΓΩ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΜΑΙ ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, 18 Εσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, 19 Οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.

ΟΥ πρὸς Εφεσίους ταῦτα εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς νῦν λέγεται, καὶ οὐ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Παύλου, μᾶλλον δὲ οὔτε παρ' ἡμῶν, οὔτε παρὰ Παύλου, ἀλλὰ παρὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος. ὡς οὖν αὐτῆς ταῦτα φθεγγομένης, οὕτω διακεῖσθαι χρή. ἄκουε δὲ καὶ τί φθέγγεται· τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν. εἰ οὖν ἄγνοιά ἐστιν, εἰ πώρωσίς ἐστι, τί ἐγκαλεῖς; τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν, οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ἅπερ ἀγνοεῖ. ἀλλ' ὅρα πῶς αὐτοὺς εὐθέως ἀφαιρεῖται τῆς συγγνώμης. οἵτινές, φησιν, ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, καὶ τῇ ἐργασίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν. Δεί-

κνυσιν

κνεσιν ἐνταῦθα ὅτι τῆς πωρώσεως ὁ βίος γέγονεν αὐτοῖς αἴτιος. ὁ δὲ βίος ἐξ οἰκείας γέγονε
ῥᾳθυμίας καὶ ἀναλγησίας. οἵτινες, φησὶν, ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν. ὅταν οὖν ἀ-
κούσῃς, ὅτι Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, τούτου μέμνησο τοῦ ῥήματος, ὅτι ἑαυ- (Ρωμ. α. κη.)
τοὺς παρέδωκαν. Εἰ οὖν ἑαυτοὺς παρέδωκαν, πῶς ὁ Θεὸς παρέδωκεν; εἰ δὲ ὁ Θεὸς αὐτοὺς
5 παρέδωκε, πῶς ἑαυτοὺς παρέδωκαν; ὁρᾷς τὴν δοκοῦσαν ἐναντίωσιν; τὸ οὖν, παρέδωκε, τοῦτό
ἐστι, συγκεχώρηκεν*. ὁρᾷς ὅτι ὁ μὴ καθαρὸς βίος, καὶ δογμάτων τοιούτων ἐστὶν ὑπόθεσις;
Πᾶς, φησὶν, ὁ φαῦλα πράττων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. πῶς γὰρ ἂν (Ιωαν. γ. κ.)
δύναιτο μιαρὸς ἀνὴρ, καὶ μᾶλλον τῶν ἐγκαλινδουμένων βορβόρῳ χοίρων τοῖς ἁπασῶν τῶν γυ-
ναικῶν σώμασιν ἐμφυρόμενος, καὶ χρημάτων ἐρῶν, καὶ οὐδὲ ὅλως σωφροσύνης ἐφιέμενος, τοῦτον
10 ἀναδέξασθαι τὸν βίον; ἐργασίαν, φησὶν, ἔθεντο τὸ πρᾶγμα. ἀπὸ τούτου ἡ πώρωσις, ἀπὸ
τούτου ἡ σκοτομήνη τῆς διανοίας. ἔστι καὶ φωτὸς λάμψαντος ἐσκοτίσθαι, ὅταν οἱ ὀφθαλ-
μοὶ ἀσθενεῖς ὦσιν· ἀσθενεῖς δὲ γίνονται, ἢ χυμῶν ἐπιρροῇ πονηρῶν, ἢ ῥεύματος πλημμύρᾳ.
οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὅταν ἡ πολλὴ ῥύμη τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τὸ διορατικὸν ἡμῶν ἐ-
πικλύσῃ τῆς διανοίας, ἐν σκοτώσει γίνεται. καὶ καθάπερ ἐν ὕδατι κατὰ βάθους κείμενοι, τὸν
15 ἥλιον οὐκ ἂν δυνηθείημεν ὁρᾶν, ὥσπερ τινὸς διαφράγματος, τοῦ πολλοῦ ἄνωθεν ἐπικει-
μένου ὕδατος· οὕτω δὴ καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας γίνεται πώρωσις τῆς καρδίας,* ὅταν
μηδεὶς τὴν ψυχὴν καταστείῃ φόβος. Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ, φησὶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλ- (Ψαλ. ιγ. β.)
μῶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν, Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. πώρωσις δὲ οὐδαμόθεν
γίνεται, ἀλλ' ἢ ἀπὸ ἀναισθησίας. τοῦτο διαφράττει τοὺς πόρους. ὅταν γὰρ ῥεῦμα πεπηγὸς
20 εἰς ἕνα συνάγηται τόπον, νεκρὸν γίνεται τὸ μέρος καὶ ἀναίσθητον· κἂν καύσῃς, κἂν τέμῃς, κἂν ὁπ-
οιῶν ποιῇς, οὐκ αἰσθάνεται· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἅπαξ ἑαυτοὺς δόντες τῇ ἀσελγείᾳ, κἂν πυρὸς
δίκην, κἂν σιδήρου, ἐπαγάγῃς αὐτοῖς τὸν λόγον, οὐδὲν καθάπτεται, οὐδὲν καθικνεῖται αὐτῶν.
νενέκρωται γὰρ αὐτῶν ἅπαξ τὸ μέλος. κἂν μὴ τὴν ἀναισθησίαν ἀνέλῃς, ὥστε ὑγιαινόντων
ἅψασθαι μελῶν, πάντα εἰκῆ ποιεῖς. ἐν πλεονεξίᾳ, φησίν. ἐνταῦθα μάλιστα αὐτῶν τὴν
25 ἀπολογίαν ἀφείλετο. ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς, εἴγε ἐβούλοντο, μήτε πλεονεκτεῖν, μήτε ἀσελγαί-
νειν, μήτε γαστρίζεσθαι, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπολαύειν· ἐξῆν καὶ χρημάτων, ἐξῆν καὶ ἡδονῆς καὶ
τρυφῆς μετέχειν μετὰ συμμετρίας. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμέτρως ἐχρήσαντο τῷ πράγματι, πάν-
τα διέφθειραν. Εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας, φησίν. ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἀποστερεῖ συγγνώ-
μης, ἐργασίαν ἀκαθαρσίας εἰπών; οὐ παραπεσόντες, φησὶν, ἥμαρτον, ἀλλ' εἰργάζοντο αὐ-
30 τὰ τὰ δεινὰ, καὶ μελέτῃ τῷ πράγματι ἐκέχρηντο. Εν πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ. Ακαθαρ-
σία, πᾶσα μοιχεία, πορνεία, παιδεραστία, φθόνος, πᾶσα ἀκολασία καὶ ἀσέλγεια.

20 Υμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, φησίν,

21 Εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ.

Τό, Εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, οὐκ ἀμφιβάλλοντός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διαβεβαιουμένου,
35 καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς (β. Θεσ. α. ς.)
θλῖψιν· τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τούτοις ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ
ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

22 Αποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον.

Αρα καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐστι τὸν Χριστὸν, τὸ ὀρθῶς βιοῦν. ὁ γὰρ πονηρῶς βιῶν ἀγνοεῖ τὸν
40 Θεὸν, καὶ ἀγνοεῖται παρ' αὐτοῦ. ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ λέγοντος· Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέ- (Τιτ. α. ις.)
ναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν
προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον· τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τούτοις ζωήθυ. οὐ γὰρ
ματαιότης τὰ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀλήθεια. ὥσπερ τὰ δόγματα ἀληθῆ, οὕτω καὶ ὁ βίος. μα-
ταιότης γὰρ ἡ ἁμαρτία ἐστὶ καὶ ψεῦδος· ὁ δὲ βίος ὁ ὀρθὸς, ἀλήθεια. ἔχει γὰρ τὸ τέλος μέγα· ἡ

Marginalia: ἀπηλγηκότες ἑαυτούς · [illegible]ίαν. · κατὰ βάθους · τουτέστιν ἡ διάνοια

δὲ ἀκολασία, εἰς οὐδὲν τελευτᾷ. Τὸν φθειρόμενον, φησί, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ. Ὥσπερ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται, οὕτω καὶ αὐτός. πῶς ἄρα αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται; τῷ θανάτῳ πάντα λύεται. ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ. καὶ οὐ τῷ θανάτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις πολλοῖς· οἷον τὸ κάλλος, καὶ νόσου καὶ γήρως ἐπελθόντος, ὑπεξέστη καὶ ἀπέθανε καὶ ἐφθάρη· ἡ ῥώμη τοῦ σώματος τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἁλίσκεται· ἡ τρυφὴ οὐδὲ αὐτὴ τὴν αὐτὴν ἔχει ἐν γήρᾳ ἡδονήν. καὶ δηλοῖ ἡμῖν τοῦτο, ἀπὸ τοῦ Βερζελλῆ. ἴστε πάντως τὴν ἱστορίαν. ἢ ἑτέρως πάλιν τοῦτον αὐτὸν φθείρει καὶ ἀπόλλεσιν ἡ ἐπιθυμία. καθάπερ γὰρ τὸ ἔριον, ἀφ' ὧν τίκτεται, ὑπὸ τούτων καὶ ἀπόλλυται· οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος. καὶ γὰρ δόξης ἔρως ἀπόλλεσι, καὶ ἡδοναὶ πολλάκις ἀπώλεσαν, καὶ ἐπιθυμία ἐξηπάτησεν. οὐ γάρ ἐστιν ὄντως ἡδονή, ἀλλὰ πικρία, καὶ ἀπάτη τὸ πρᾶγμα, ὑπόκρισις καὶ σκηνή. καὶ τὸ μὲν πρόσωπον λαμπρὸν τῶν πραγμάτων, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ταλαιπωρίας καὶ πολλῆς ἀλογίας γέμοντα, καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πενίας. κἂν ἀφέλῃς τὸ προσωπεῖον, καὶ γυμνώσῃς τὴν ὄψιν, ὄψει τὴν ἀπάτην. ἀπάτη γάρ τοῦτό ἐστιν, ὅταν ὅπερ τί ἐστι, μὴ φαίνηται, ἀλλ', ὅπερ μή ἐστι, δείκνυται. οὕτω καὶ οἱ διαλογισμοὶ γίνονται. τέσσαρας δὲ ἡμῖν ἀνθρώπους ἐνταῦθα ὑπογράφει. καί, εἰ βούλεσθε, τούτων ἤδη τὴν ἀπόδειξιν παρέχω. ἐνταῦθα μὲν δύο, οὕτω λέγων, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀνανεοῦσθε τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον. ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ἄλλους δύο, ὡς ὅταν λέγῃ· Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. καὶ οὗτοι πρὸς ἐκείνους ἔχουσι τὴν συγγένειαν, πρὸς μὲν τὸν ἔσω ὁ καινός, πρὸς δὲ τὸν ἔξω ὁ παλαιός. ἀλλ' ὅμως οἱ τέσσαρες διεφθάρησαν. μᾶλλον δὲ τέσσαρές εἰσι καὶ νῦν, καινός, καὶ παλαιός, καὶ οὗτος ὁ οὐσιώδης καὶ φυσικός.

Ψαλμ. ρμε. δ. — Ρωμ. ζ. κγ.

13 Ἀνανεοῦσθε δέ, φησι, τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. Ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ἐπεισάγει ἄνθρωπον ἕτερον, εἰπὼν παλαιὸν καὶ καινόν, ὅρα τί φησιν· ἀνανεοῦσθε. ἀνανεοῦσθαι ἐστιν, ὅταν αὐτὸ τὸ γεγηρακὸς ἀνανεῶται, ἄλλο ἐξ ἄλλου γινόμενον. ὥστε τὸ μὲν ὑποκείμενον τὸ αὐτό, ἡ δὲ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός. καθάπερ τὸ μὲν σῶμά ἐστι τὸ αὐτό, ἡ δὲ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. πῶς δ' ἂν γένοιτο ἡ ἀνανέωσις; ἐν τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, φησίν· ὃς ἐὰν οὐδὲν ἔχῃ πρᾶγμα παλαιόν, οὐδὲν ἐργάσεται. οὐ γὰρ ἀνέξεται τὸ πνεῦμα παλαιῶν πράξεων. τῷ πνεύματι, φησί, τοῦ νοὸς ὑμῶν· τουτέστι, τῷ πνεύματι τῷ ἐν τῷ νῷ.

χ. καὶ καθάπερ τὸ μὲν ὑποκείμενον σῶμά ἐστιν, ἡ δὲ μεταβολὴ συμβεβηκός, χ. αὔξησις,

24 Καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον. Ὁρᾷς ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἕν ἐστι, τὰ δὲ ἐνδύματα δύο, τό τε ἐκδυόμενον, καὶ τὸ ἐνδυόμενον;

Τὸν καινὸν ἄνθρωπον, φησί, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Διὰ τί δὲ ἄνθρωπον καλεῖ τὴν ἀρετήν; καὶ διὰ τί ἄνθρωπον τὴν κακίαν; ὅτι χωρὶς ἐνεργείας οὐκ ἂν δειχθείη ἄνθρωπος. ὥστε οὐχ ἧττον τῆς φύσεως ταῦτα ἄνθρωπον δείκνυσιν, εἴτε καλόν, εἴτε πονηρόν. ὥσπερ δὲ τὸ ἀποδύσασθαι, εὔκολον, οὕτω καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἐστὶν ἰδεῖν. ὁ νέος, ἰσχυρός ἐστιν. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἰσχυροὶ γινώμεθα πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀγαθῶν πράξεων. ὁ νέος ῥυτίδα οὐκ ἔχει. οὐκοῦν μηδὲ ἡμεῖς. ὁ νέος οὐ περιφέρεται, οὐδέ ἐστιν εὐάλωτος τοῖς νοσήμασιν. οὐκοῦν μηδὲ ἡμεῖς. τὸν κτισθέντα. ὅρα ἐνταῦθα πῶς κτίσιν καλεῖ τὴν οἰκείωσιν τῆς ἀρετῆς, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθεῖσαν. τί δέ; ἐκείνη οὐ κατὰ Θεὸν ἡ κτίσις; οὐδαμῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν διάβολον. αὐτὸς δημιουργὸς τῆς ἁμαρτίας. πῶς; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἀπὸ ὕδατος, οὐδὲ ἀπὸ γῆς ἐπλάσθη λοιπόν, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. τί ἐστι τοῦτο; υἱὸν εὐθέως, φησίν, αὐτὸν ἔκτισε. τοῦτο γὰρ ἀπὸ τοῦ

βαπτίσματος

βαπτίσματος γέγονε. αὕτη ἐστὶν ἡ ὁσία. καλῶς εἶπεν, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. ἦν
ποτε δικαιοσύνη, ἦν καὶ ὁσιότης ἐπὶ Ἰουδαίων, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τοῦ τύπου ἡ δι-
καιοσύνη ἐκείνη. τὸ γὰρ καθαρὸν εἶναι τῷ σώματι, τύπος καθαρότητος ἦν, οὐχὶ ἀλήθεια καθαρό-
τητος· τύπος δικαιοσύνης ἦν, οὐχὶ ἀλήθεια δικαιοσύνης. ἐν ὁσιότητι, φησὶ, καὶ δικαιοσύνῃ
5 τῆς ἀληθείας. τάχα δὲ πρὸς τὸ ψευδὲς εἴρηται τοῦτο· ὅτι εἰσὶ πολλοὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν δο-
κοῦντες εἶναι δίκαιοι, ἀλλὰ ψευδεῖς. δικαιοσύνη δὲ ἡ καθολικὴ ἀρετὴ λέγεται. ἄκουε γὰρ τοῦ
Χριστοῦ λέγοντος· Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρι- Ματθ. ε. κ.
σαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ πάλιν· Δίκαιος λέγεται, ὁ α. Ιωαν. γ. θ.
μηδεμίαν ἔχων λαβήν. ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐκεῖνον φαμὲν δίκαιον, τὸν ἀδικηθέντα,
10 καὶ μὴ ἀνταδικήσαντα. ἂν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ δικαστηρίου δυνηθῶμεν δίκαιοι
πρὸς ἀλλήλους ὀφθῆναι, δυνησόμεθα φιλανθρωπίας τινὸς τυχεῖν. πρὸς μὲν γὰρ τὸν Θεὸν
ἀδύνατον, ὅσα ἂν ἐπιδειξώμεθα. πανταχοῦ γὰρ αὐτὸς τοῖς δικαίοις νικᾷ, καθὼς καὶ ὁ προφή-
της λέγει· Καὶ νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. ἀλλὰ τὰ πρὸς ἀλλήλους δίκαια ἂν μὴ δια- Ψαλμ. ν. ε.
φθείρωμεν, τότε ἐσόμεθα δίκαιοι· ἂν δυνηθῶμεν δεῖξαι, ὅτι ἠδικήθημεν, τότε ἐσόμεθα δίκαι-
15 οι. πῶς ἐνδεδυμένοις αὐτοῖς πάλιν λέγει, ἐνδύσασθε; ἀπὸ τοῦ βίου νῦν φησι καὶ τῶν ἔργων.
τότε γέγονεν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔνδυμα· νῦν δὲ ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἔργων, οὐκέτι
κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀλλὰ κατὰ τὸν Θεόν. τὸ δὲ ὅσιον, τί ἐστι; τὸ καθαρὸν, τὸ ὀφει-
λόμενον. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὁσίαν ἐπὶ τῶν ἀπελθόντων φαμὲν· τουτέστιν, οὐδὲν ὀφείλω αὐτοῖς
λοιπόν, οὐκ εἰμὶ ὑπεύθυνος. οὕτως ἔθος ἡμῖν λέγειν, καὶ τὸ, ἀφωσιωσάμην, καὶ ὅσα τοιαῦτα,
20 τουτέστι, τὸ μηδὲν ὀφείλω.

Ἡμῶν τοίνυν ἐστὶ μὴ ἀποδύσασθαι τὸ τῆς δικαιοσύνης ἱμάτιον, ὃ καὶ ὁ προφήτης ἱμάτιον ΗΘΙΚΟΝ
σωτηρίου καλεῖ, ἵνα τῷ Θεῷ ὁμοιωθῶμεν. καὶ γὰρ αὐτὸς δικαιοσύνην ἐνδέδυται. τοῦτο ἐν-
δυσώμεθα τὸ ἱμάτιον. τὸ δὲ, ἐνδύσασθαι, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ μηδέποτε ἀποθέσθαι. ἄ-
κουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐνεδύσατο κατάραν ὡς ἱμάτιον, καὶ ἥξει αὐτῷ. καὶ πάλιν, Ψαλμ. ρη. ιη.
25 Ὁ περιβαλλόμενος φῶς, ὡς ἱμάτιον. καὶ πάλιν ἡμῖν ἔθος λέγειν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ δεῖνα Ψαλμ. ργ. β.
τὸν δεῖνα ἐνεδύσατο. ὥστε οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ δευτέραν, οὐδὲ τρίτην, ἀλλὰ διαπαντὸς
ἡμᾶς βούλεται εἶναι ἐν ἀρετῇ, καὶ μηδέποτε γυμνοὺς εἶναι τοῦ ἱματίου τούτου. οὐ γὰρ οὕτως ἄν-
θρωπος ἀσχημονεῖ γυμνὸς ὢν τὸ σῶμα, ὡς γυμνὸς ὢν τὴν ἀρετήν. ἐνταῦθα αὐτὸν οἱ ὁ-
μόδουλοι βλέπουσιν ἀσχημονοῦντα, ἐκεῖ δὲ ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἄγγελοι. ἂν οὖν τινα ἴδῃς, εἰ-
30 πέ μοι, γυμνὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς περιϊόντα, οὐχὶ ἀλγεῖς; ὅταν οὖν σὺ γυμνὸς τοῦ ἱματίου
τούτου τρέχῃς, τί ἐροῦμεν; οὐχ ὁρᾷς τούτους τοὺς προσαιτοῦντας, οὓς λωποδύτας ἡμῖν ἔθος κα-
λεῖν; πῶς περιΐασι, πῶς καὶ αὐτοὺς ἐλεοῦμεν; ἀλλ' ὅμως τούτοις οὐδὲ συγγνώμη τίς ἐστιν.
οὐδὲ γὰρ συγγινώσκομεν αὐτοῖς, ὅταν κυβεύοντες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἀπολλύωσι. πῶς οὖν
ἡμῖν ὁ Θεὸς συγγνώσεται τὸ ἱμάτιον τοῦτο ἀπολέσασιν; ὅταν γὰρ ὁ διάβολος ἴδῃ γυμνὸν ἀρε-
35 τῆς τινα, εὐθέως καὶ ἀσβολοῖ καὶ ἀμαυροῖ τὸ πρόσωπον, καὶ τιτρώσκει, καὶ ἀναγκάζει μεγάλα.
γυμνοὶ γινώμεθα χρημάτων, ἵνα μὴ γυμνωθῶμεν ἀπὸ δικαιοσύνης. ἡ τῶν χρημάτων περιβο-
λὴ τοῦτο λυμαίνεται τὸ ἱμάτιον. ἀκανθῶν ἐστι περιβολή. τοιαῦται εἰσὶν αἱ ἄκανθαι. καὶ
ὅσῳ ἂν πλείονας περιβαλώμεθα, τοσούτῳ μᾶλλον γυμνούμεθα. ἡ ἀσέλγεια γυμνοῖ τοῦ ἱ-
ματίου τούτου. πῦρ γάρ ἐστι, τὸ δὲ πῦρ ἀναλωτικὸν τοῦ ἱματίου τούτου. σὴς ἐστιν ὁ πλοῦτος.
40 καθάπερ ὁ σὴς πάντα διατρώγει, καὶ οὐδὲ τῶν σηρικῶν φείδεται, οὕτω καὶ οὗτος. πάντα τοί-
νυν ταῦτα ἀποθώμεθα, ἵνα γινώμεθα δίκαιοι, ἵνα ἐνδυσώμεθα τὸν καινὸν ἄνθρωπον. μηδὲν
παλαιὸν, μηδὲν φαινόμενον, μηδὲν φθειρόμενον κατέχωμεν. οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἐπίπονος, οὐκ
ἔστι δυσκατόρθωτος. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν; ἐκεῖνοι καὶ οἰκίας ἀφιᾶσι, καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας,
καὶ προστασίαν ἅπασαν, καὶ ἐκτὸς ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου ποιησάμενοι, σάκκον περιθέμενοι, σπο-

δὺν ὑποστρωσάμενοι, κλοιὰ τῶν τραχήλων ἐξαρτήσαντες, ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ κατακλείσαντες ἑαυτοὺς, οὐδὲ μέχρι τούτων ἵστανται, ἀλλὰ καὶ νηστείαις καὶ λιμῷ διηνεκεῖ κατατείνουσιν ἑαυτούς. εἰ τοιαῦτα ἐπέταττον νῦν ἐγὼ, οὐκ ἂν ἅπαντες ἀπεπηδήσατε; οὐκ ἂν εἴπατε τὸ πρᾶγμα φορτικόν; οὐδὲν τοιοῦτόν φημι δεῖν ποιεῖν. βούλομαι μὲν γὰρ, πλὴν οὐ νομοθετῶ, ἀλλὰ τί; καὶ λουτροῖς κέχρησο, καὶ τὸ σῶμα θεράπευε, καὶ εἰς ἀγορὰν ἔμβαλλε, καὶ οἰκίαν ἔχε, καὶ διακόνοις διακονοῦ, καὶ χρῶ σιτίοις καὶ ποτοῖς· πανταχοῦ τὴν πλεονεξίαν ἔκβαλλε. ἐκείνη γάρ ἐστιν ἡ τὴν ἁμαρτίαν ποιοῦσα, καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πλεονάζον ἁμαρτία γέγονεν. ὥστε οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ πλεονεξία, ἢ ἁμαρτία. καὶ ὅρα· ὁ θυμὸς ὅταν πλέον τοῦ δέοντος κινηθῇ, τότε ἐκπηδῶν λοιδορεῖται, τότε ἀδίκως πάντα ποιεῖ· ὁ τῶν σωμάτων ἔρως, ὁ τῶν χρημάτων, ὁ τῆς δόξης, ὁ τῶν ἄλλων ἁπάντων. καὶ μή μοι εἴπῃς, ὅτι ἐκεῖνοι ἠδυνήθησαν. πολλοὶ γὰρ πολλῷ ἀσθενέστεροί σου καὶ πλουσιώτεροι καὶ τρυφερώτεροι τὸν σκληρὸν ἐκεῖνον καὶ τραχὺν ἀνεδέξαντο βίον. καὶ τί λέγω ἄνδρας; κόραι εἰκοστὸν ἔτος οὔπω γενόμεναι, ἐν θαλάμοις, καὶ ἐν σκιατροφίᾳ τὸν ἅπαντα διατελέσασαι χρόνον, θαλάμοις μύρων γέμουσι καὶ θυμιαμάτων, ἐπὶ στρωμνῆς ἁπαλῆς κατακείμεναι, ἁπαλαὶ καὶ αὐταὶ τὴν φύσιν, καὶ τῇ πολλῇ θεραπείᾳ μαλακώτεραι γινόμεναι, διὰ τῆς ἡμέρας πάσης οὐδὲν ἕτερον ἔργον ἔχουσαι, ἢ τὸ καλλωπίζεσθαι, καὶ χρυσοφορεῖν, καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν πολλῆς, οὐδὲ ἑαυταῖς διακονούμεναι, ἀλλὰ πολλὰς ἔχουσαι τὰς θεραπαινίδας τὰς παρεστηκυίας, ἱμάτια ἔχουσαι μαλακὰ τοῦ σώματος μαλακώτερα, λεπτὰς ὀθόνας καὶ τρυφερὰς, ἐν ῥόδοις καὶ ταῖς τοιαύταις εὐωδίαις διηνεκῶς ἀγαλλόμεναι, αὗται δὲ ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ πυρὸς ληφθεῖσαι τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν ἐκείνην ἀποδυσάμεναι τὴν βλακείαν καὶ "τὸν τῦφον, καὶ τρυφῆς καὶ ἡλικίας ἐπιλαθόμεναι, καθάπερ τινὲς ἀθληταὶ γενναῖοι, τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα" ἀποδυσάμεναι, εἰς μέσους ἐνέβησαν τοὺς ἀγῶνας. καὶ ἴσως μὲν ἄπιστα δόξω ἐρεῖν, πλὴν ἀλλ᾽ ἀληθῆ. ταύτας δὴ τὰς οὕτως ἁπαλὰς κόρας ἤκουσα ἐγὼ, ὅτι εἰς τοσαύτην σκληραγωγίαν ἑαυτὰς ἤγαγον, ὡς τὰ τραχύτερα τῶν "τριχίνων περιθέσθαι" ἑαυτῶν τοῖς σώμασι γεγυμνωμένοις, καὶ ἀνυποδήτους εἶναι τὰς ἁπαλὰς πτέρνας ἐκείνας, καὶ ἐπὶ στιβάδος κατακεῖσθαι· μᾶλλον δὲ τὸ πλέον ἐγρηγορέναι τῆς νυκτὸς, καὶ οὔτε μύρου, οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν παλαιῶν πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν οὕτω θεραπευομένην κεφαλὴν ἀτημέλητον ἔχειν, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τὰς τρίχας ἐνδεδεμένην, ὥστε μὴ εἰς ἀσχημοσύνην ἐμπεσεῖν. τράπεζα δὲ αὐταῖς ἐστιν ἑσπερινὴ μόνη, τράπεζα, οὐδὲ λαχάνου, οὐδὲ ἄρτου, ἀλλὰ σεμίδαλις, καὶ κύαμος, καὶ ἐρέβινθος, καὶ ἐλαῖαι, καὶ σῦκα, καὶ ταλασιουργία διηνεκὴς, καὶ τῶν οἴκοι θεραπαινίδων ἔργα πολλῷ χαλεπώτερα. τί γάρ; τὰς καμνούσας τὸ σῶμα θεραπεύειν ἀνεδέξαντο, τὰς κλίνας βαστάζουσαι, τοὺς πόδας νίπτουσαι. πολλαὶ δὲ αὐτῶν καὶ μαγειρεύουσι. τοσαῦτα δύναται τὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ πῦρ. οὕτω καὶ φύσεως ἀνωτέρα ἡ προθυμία. πλὴν ἀλλ᾽ οὐδὲν τοιοῦτον ἐγὼ ὑμᾶς ἀπαιτῶ, ἐπειδὴ βούλεσθε παρελαύνεσθαι παρὰ γυναικῶν. κἂν γοῦν ὅσα μὴ φορτικὰ, ταῦτα πράττετε, χειρὸς κρατεῖτε, καὶ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν. τί δύσκολον, εἰπέ μοι; τί δυσχερές; δίκαια πράττετε, μηδένα ἀδικεῖτε, μήτε ὁ πένης, μήτε ὁ πλούσιος, μήτε ὁ ἀγοραῖος, μήτε ὁ μισθωτός. ἔστι γὰρ καὶ μέχρι πενήτων ἀδικίαν διελθεῖν. ἢ οὐχ ὁρᾶτε πόσας οὗτοι μάχας ποιοῦσι, καὶ πάντα ἀνατρέπουσι; κέχρησο γάμῳ, ἔχε παῖδας· καὶ Παῦλος τοιούτοις ἐπέταττε, τοιούτοις ἔγραφε. μέγας ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν, καὶ ὑψηλὸς ὁ σκόπελος, καὶ ἐγγὺς τοῦ οὐρανοῦ ἡ κορυφὴ, καὶ οὐ δύνασαι φθάσαι πρὸς τὸ μέγα; οὐκοῦν κἂν τῶν ἐλαττόνων ἔχου, καὶ τῶν κατωτέρων ἐφίεσο. οὐ δύνασαι κενῶσαι τὰ χρήματα; κἂν τὰ τῶν ἄλλων μὴ ἅρπαζε, μηδὲ ἀδίκει. οὐ δύνασαι νηστεῦσαι; κἂν μὴ εἰς τρυφὴν σαυτὸν ἐξαγάγῃς. οὐ δύνασαι ἐπὶ στιβάδος κατακλιθῆναι; μή μοι κλίνας ἀργυροδέτους κατασκεύαζε, ἀλλὰ κέ-

χρησο

γρ. τὴν φύσιν,

γρ. ἀποδυσάμεναι

γρ. τριχίνων

γρ. ἐπὶ γυμνοῦ τοῦ σώματος,

χρυσῇ κλίνῃ, καὶ στρώμασι μὴ πρὸς ἐπίδειξιν πεποιημένοις, ἀλλὰ πρὸς ἀνάπαυσιν, μη-
δὲ ἐλεφαντίνας κλίνας. στεῖλον σαυτόν. τί μυρίων ἀγωγίμων πληροῖς τὴν ὁλκάδα;
ἂν ᾖς εὐσταλής, οὐδὲν δείσεις, οὐ φθόνον, οὐ λῃστάς, οὐκ ἐπιβούλους. οὐδὲ γὰρ οὕτω τοῖς
χρήμασιν, ὡς ταῖς φροντίσι πλουτοῦμεν· οὐχ οὕτως εὔποροι ἐν τοῖς κλήμασιν, ὡς ταῖς ἀγω-
νίαις καὶ τοῖς κινδύνοις. Οἵτινες βούλονται πλουτεῖν, φησί, πειρασμοῖς καὶ ἐπιθυμίαις βλα-
βεραῖς ἑαυτοῖς ἐπεισάγουσι. ταῦτα ὑπομένουσι τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι βουλόμενοι. οὐ λέ-
γω, διακόνησον τῷ κάμνοντι, κἂν τῷ παιδὶ κέλευσον τοῦτο ποιεῖν. ὁρᾷς πῶς φορτικὸν οὐκ
ἔστι; πῶς γάρ, ἔνθα κόραι ἁπαλαὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος ἡμᾶς παρελαύνουσιν; αἰ-
σχυνθῶμεν, παρακαλῶ, ὅτι ἐν μὲν τοῖς κοσμικοῖς οὐδαμοῦ παραχωροῦμεν αὐταῖς, οὐκ ἐν
πολέμοις, οὐκ ἐν ἄθλοις· ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς ἀγῶσι πλέον ἡμῶν φέρονται, καὶ πρῶται
τὸ βραβεῖον ἁρπάζουσι, καὶ ὑψηλότερα πέτονται, καθάπερ ἀετοί τινες. ἡμεῖς δέ, καθά-
περ κολοιοί, κάτω περὶ τὴν κνίσαν καὶ τὸν καπνὸν ἀεὶ στρεφόμεθα. κολοιῶν γὰρ ὄντως,
τραπεζοποιοὺς καὶ μαγείρους ἐπινοεῖν, καὶ κυνῶν λίχνων. ἄκουσον τῶν παλαιῶν γυναικῶν.
μεγάλαι γὰρ ἐγένοντο, μεγάλαι γυναῖκες καὶ θαυμασταί, οἷαι, ἡ Σάῤῥα, ἡ Ῥεβέκκα, ἡ Ῥαχήλ,
ἡ Δεβόρα, ἡ Ἄννα, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ ἦσαν τοιαῦται. ἀλλ' οὐδαμοῦ ἄνδρας παρήλασαν,
ἀλλὰ τὴν δευτέραν τάξιν ἐπεῖχον. νῦν δὲ τοὐναντίον, γυναῖκες ἡμᾶς παρελαύνουσι καὶ ἀ-
ποκρύπτουσι. ποῖος ὁ γέλως; τίς ἡ αἰσχύνη; ἡμεῖς τῆς κεφαλῆς τὴν τάξιν ἐπέχομεν, καὶ
ὑπὸ τοῦ σώματος νικώμεθα; ἄρχειν αὐτῶν ἐτάχθημεν, οὐχ ἵνα μόνον ἄρχωμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ
ἐν ἀρετῇ ἄρχωμεν. ὁ γὰρ ἄρχων, τούτῳ μάλιστα ἄρχειν ὀφείλει, τῷ τῇ ἀρετῇ νικᾶν. εἰ
δὲ νικᾶται, οὐκέτι ἄρχων ἐστίν. Εἴδετε πόση τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δύναμις; πῶς ἔ-
λυσε τὴν κατάραν; καὶ γὰρ πλείους αἱ παρθένοι παρὰ γυναιξί, πλείων ἡ σωφροσύνη παρ' ἐ-
κείναις, αἱ χηρεῖαι πλείους. οὐδὲν ἂν αἰσχρὸν ταχέως γυνὴ προοῖτο ῥῆμα. τίνος οὖν ἕνεκεν, εἰπέ
μοι, αἰσχρολογεῖς σύ; μὴ γάρ μοι τὰς ἀπεγνωσμένας εἴπῃς. φιλόκοσμόν πως τὸ γένος ἐ-
στί, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ ἐλάττωμα. ἀλλὰ κἂν τούτῳ νικᾶτε ὑμεῖς οἱ ἄνδρες, οἱ καὶ ἐπ' ἐκείναις,
ὡς ἐπ' οἰκείῳ κόσμῳ, ἐναβρυνόμενοι. οὐ γὰρ οὕτως οἶμαι τοῖς ἑαυτῆς χρυσίοις τὴν γυναῖκα
καλλωπίζεσθαι, ὡς τὸν ἄνδρα τοῖς τῆς γυναικός· οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ ζώνῃ φρονεῖ τῇ χρυ-
σῇ, ὡς ἐπὶ τῷ τὴν γυναῖκα χρυσοφορεῖν. ὥστε καὶ τούτου ὑμεῖς αἴτιοι οἱ τὸν σπινθῆρα ἐκκαίον-
τες, καὶ τὴν φλόγα ἀνάπτοντες. ἄλλως δέ, οὐ τοσοῦτον ἁμάρτημά ἐστιν ἐπὶ γυναικός, ὅσον ἐπ'
ἀνδρός. σὺ ἐτάχθης ἐκείνην ῥυθμίζειν· πανταχοῦ τῶν πρωτείων ἀξιοῖς τυγχάνειν. οὐκοῦν
καὶ ἐν τούτῳ δεῖξον, ὅτι σοι τῆς πολυτελείας οὐδεὶς λόγος ἐκείνης, ἀπὸ τῶν σαυτοῦ. γυναι-
κὶ μᾶλλον ἐπιτήδειον τὸ κοσμεῖσθαι, ἢ ἀνδρί. ὅταν οὖν σὺ αὐτὸς μὴ διαφεύγῃς, πῶς ἐ-
κείνη διαφεύξεται; ἔχουσιν ἐκεῖναί τι καὶ κενόδοξον. ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν καὶ ἀνδρῶν. ὀργίλαι
πως εἰσί, καὶ τοῦτο κοινόν. ἐν οἷς δὲ πλεονεκτοῦσιν, οὐκέτι κοινά· τὴν σεμνότητα λέγω, τὴν
θερμότητα, τὴν εὐλάβειαν, τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπην. διὰ τί οὖν ἀπεῖρξεν αὐτὰς τοῦ
θρόνου τοῦ διδασκαλικοῦ, φησί; καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ πολὺ τὸ μέσον εἶναι τῶν ἀνδρῶν, καὶ
μεγάλας εἶναι τὰς τότε. Παύλου γὰρ διδάσκοντος, εἰπέ μοι, καὶ Πέτρου, καὶ τῶν ἁγίων ἐ-
κείνων, γυναῖκα τῷ πράγματι ἐπιπηδᾶν ἐχρῆν; νυνὶ δὲ εἰς τοῦτο κακίας ἠλάσαμεν, ὡς
καὶ ζητήματος ἄξιον εἶναι, διὰ τί γυναῖκες οὐ διδάσκουσιν. οὕτως εἰς τὴν αὐτὴν αὐταῖς ἀ-
σθένειαν ἤλθομεν. ταῦτα οὐκ ἐκείνας ἐπᾶραι βουλόμενος εἶπον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν-
τρέψαι, καὶ παιδεῦσαι, καὶ νουθετῆσαι, ὥστε τὴν προσήκουσαν ἡμῖν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν, μὴ
κατὰ τὸ μεῖζον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν προστασίαν, καὶ τὴν ἀρετήν. οὕ-
τω γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἐν τάξει ἔσται τῇ προσηκούσῃ, ὅταν ἀρίστου τοῦ ἄρχοντος ἐπι-
τύχῃ. γένοιτο δὲ καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἅπαντας
βιοῦν, ἵνα καταξιωθῶμεν ἅπαντες ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς φιλανθρωπί-

α. Τιμ. ϛ. θ.

ας ἀπολαῦσαι τοῦ δεσπότου, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Λογ. ιδ. 25 ΔΙΟ ΑΠΟΘΕΜΕΝΟΙ ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ, ΛΑλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη. 26 Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, 27 Μηδὲ δῶτε τόπον τῷ διαβόλῳ. γ. δίδοτε

Εἰπὼν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καθολικῶς, λοιπὸν αὐτὸν καὶ ὑπογράφει κατὰ μέρος. αὕτη γὰρ εὐμαθεστέρα ἡ διδασκαλία, ὅταν καὶ κατὰ μέρος μανθάνωμεν. καὶ τί φησι; διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος. ποῖον ψεῦδος; τὰ εἴδωλα ἆρα, φησιν; οὐδαμῶς. ψεῦδος μὲν γὰρ καὶ ταῦτα. ἀλλὰ νῦν οὐ περὶ τούτων (οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς κοινὸν πρὸς αὐτά) ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους φησί, τουτέστι, τὸ δολερὸν καὶ ὕπουλον. λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. εἶτα καὶ τὸ ἐντρεπτικώτερον, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη, μηδεὶς ἀπατάτω τὸν πλησίον· ὅ φησιν ὁ ψαλμῳδὸς ἄνω καὶ κάτω· Χείλη δόλια ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησε κακά. (Ψαλμ. κζ. γ.) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν οὕτως ἔχθραν ποιοῦν, ὡς τὸ ἀπατᾶν καὶ παραλογίζεσθαι. (γρ. ἀπατᾶν) ὅρα πῶς πανταχοῦ αὐτοὺς δυσωπεῖ διὰ τοῦ σώματος. μὴ ψευδέσθω, φησίν, ὁ ὀφθαλμὸς τὸν πόδα, μηδὲ ὁ ποὺς τὸν ὀφθαλμόν. οἷον, ἐὰν βαθὺ ὄρυγμα ᾖ, εἶτα ἄνωθεν ἐπὶ τῆς γῆς καλάμων διακειμένων καὶ ὑπὸ τῆς γῆς κεκαλυμμένων, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ στερεᾶς γῆς παρέχῃ δόξαν τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐχὶ τῷ ποδὶ χρήσεται, καὶ εἴσεται πότερον εἴκει, καὶ διάκενόν ἐστι κάτω, ἢ ἀντερείδει, καὶ ἀντιτυπεῖ; μὴ ψεύδεται ὁ πούς, ἀλλ' οὐχ ὅπερ ἐστὶν ἀπαγγέλλει; τί δέ, εἰ ὄφιν ἴδοι ὁ ὀφθαλμός, ἢ θηρίον, μὴ ψεύδεται τὸν πόδα; οὐκ εὐθέως ἀπαγγέλλει, κἀκεῖνος παρ' αὐτοῦ μαθὼν, οὐκέτι ἐπέρχεται; τί δέ, ὅταν μήτε ὁ ὀφθαλμός, μήτε ὁ ποὺς εὕρῃ διαγνῶναι, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς ὀσφρήσεως ᾖ, οἷον πότερον δηλητήριον φάρμακον, ἢ οὔ, μὴ ψεύδεται ἡ ὄσφρησις τὸ στόμα; οὐδαμῶς. διατί; καὶ γὰρ καὶ ἑαυτὴν προσαπόλλυσιν. ἀλλ' ὅπερ αὐτὴ πέπεισται, λέγει. τί δέ, ἡ γλῶσσα μὴ ψεύδεται τὸν στόμαχον; οὐκ ἔνθα μὲν πικρὸν ᾖ, τοῦτο ῥίπτει; ἂν δὲ γλυκύ, παραπέμπει; ὅρα διακονίαν καὶ δουλείας ἀντίδοσιν. ὅρα πρόνοιαν ἐξ ἀληθείας γεγενημένην, καὶ ἐνθύμως, ὡς ἄν τις εἴποι. οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ ψευδώμεθα, εἰ ἀλλήλων μέλη ἐσμέν. τοῦτο φιλίας τεκμήριον, τὸ δὲ ἐναντίον, ἔχθρας. τί οὖν ἂν ἐπιβουλεύῃ, φησί; τὸ ἀληθὲς μάθε. ἂν γὰρ ἐπιβουλεύῃ, οὐκ ἔστι μέλος. εἶπε δέ, μὴ ψεύδεσθε πρὸς τὰ μέλη. ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ὅρα σύνεσιν καὶ λέγει ὅπως μὴ ἁμαρτήσωμεν, καὶ παρακούσαντας πάλιν οὐκ ἐγκαταλιμπάνει. οὐ γὰρ ἀφίησιν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα τὰ πνευματικά. καθάπερ γὰρ ἰατρὸς διαγορεύει μὲν τὰ πρακτέα τῷ κάμνοντι, καὶ μὴ ἀνασχομένου δὲ ὅμως οὐ καταφρονεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς πειθοῦς εἰσάγων συμβουλὴν, θεραπεύει πάλιν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος. ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνο ποιῶν, τὴν δόξαν μόνον ζητεῖ, καὶ ὅτι καταφρονήθη, δάκνεται· ὁ δὲ πανταχοῦ τὴν ὑγείαν τοῦ κάμνοντος ἐπιζητῶν, πρὸς ἓν τοῦτο μόνον ὁρᾷ, ὅπως ἀναστήσῃ τὸν κείμενον. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. εἶπε, μὴ ψεύδεσθε. εἰ δέ ποτε γένοιτο ἀπὸ ψεύδους ὀργή, καὶ τοῦτο θεραπεύει πάλιν. τί γάρ φησιν; ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. καλὸν μὲν γὰρ τὸ μὴ ὀργίζεσθαι. εἰ δέ τις ἐμπέσοι ποτὲ εἰς τὸ πάθος, ἀλλὰ μὴ εἰς τοσοῦτον. ὁ ἥλιος γάρ, φησι, μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. βούλει τῆς ὀργῆς ἐμπλησθῆναι; ἀρκεῖ σοι μία ὥρα, καὶ δευτέρα, καὶ τρίτη· μὴ καταλιπὼν ἐχθροὺς ὑμᾶς ὁ ἥλιος ἀπέλθοι. ἀπὸ ἀγαθότητος ἀνέτειλε, μὴ ἀπέρχεσθω εἰς ἀναξίους λάμψας.

ψας. Εἰ γὰρ ὁ δεσπότης αὐτὸν ἀπὸ πολλῆς ἀγαθότητος ἔπεμψε, καὶ αὐτὸς μὲν ἀφῆκέ σοι τὰ
ἁμαρτήματα, σὺ δὲ τῷ πλησίον οὐκ ἀφίης, ὅρα πόσον τὸ κακόν. καὶ ἄλλο δὲ μετὰ τούτου. δέ-
δοικε τὴν νύκτα ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ λαβοῦσα ἐπ' ἐρημίας τῶν ἠδικημένων ἔτι φλεγ-
γ. ἀνακαύσῃ
μαίνοντα ἀνακαύσῃ τὸ πῦρ. ἕως μὲν γὰρ ἂν πολλὰ ἐκκρούῃ, τῆς ἡμέρας οὔσης, ἔξεστί σοι
5 ἐμφορεῖσθαι· ὅταν δὲ μέλλοι ἑσπέρα γίνεσθαι, καταλλάττου καὶ πρόσφατον σβέσον τὸ κακόν.
ἂν γὰρ νὺξ ἐπιλάβηται, οὐκ ἀρκέσει ἡ μετὰ ταῦτα ἡμέρα τὸ συναχθὲν καὶ ἐν τῇ νυκτὶ σβέσαι
γ. τέμῃ
κακόν. ἀλλὰ κἂν τὸ πλέον ὑποτέμῃς, τὸ δὲ ὅλον μὴ δυνηθῇς, πάλιν δίδωσιν ἀπὸ τοῦ ὑπο-
γ. δή
λειφθέντος τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ σφοδροτέραν ἐργάσασθαι τὴν πυράν. καὶ καθάπερ ὁ ἥλιος,
ἂν τὸ νεφωθὲν καὶ πυκνωθὲν τοῦ ἀέρος διὰ τῆς νυκτὸς μὴ ἀρκέσῃ τῇ καθημερινῇ μαλάξαι
10 καὶ διασκεδάσαι θέρμῃ, ὑπόθεσιν χειμῶνος παρέχεται, τῆς νυκτὸς ἐπιλαβομένης τοῦ λειψά-
νου, καὶ πάλιν αὐτὸ τρεφούσης ἑτέροις ἀτμοῖς· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς. μήτε δίδοτε τόπον τῷ
διαβόλῳ. ὥστε τὸ ἀλλήλοις πολεμεῖν, τόπον ἐστὶ δοῦναι τῷ διαβόλῳ. δέον γὰρ πάντας συμ-
πεφράχθαι, καὶ κατ' ἐκείνου ἵστασθαι, ἐκλύσαντες ἡμεῖς τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἔχθραν, ἐπ' ἀλλή-
*ἄλλοτε
λους κελευόμεν τρέπεσθαι. οὐδέποτε γὰρ * οὕτως ἔχει τόπον ὁ διάβολος, ὡς ἐν ταῖς ἔχθραις.
15 τὰ μυρία ἐντεῦθεν κακὰ τίκτεται. καὶ καθάπερ ἕως μὲν ἂν ὦσιν ἡρμοσμένοι λίθοι, καὶ μη-
δὲν διάκενον ἔχοντες, ἑστήκασιν ἀρραγεῖς, ἂν δὲ βελόνης μόνης διάτρησιν διαμπὰξ γεγενημένην,
ἢ ῥαγάδα τριχὸς ἐπέχουσαν τόπον συμβῇ γενέσθαι, τοῦτο πάντα καταλύει καὶ ἀπόλλυσιν·
γ. εἶπον
οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου. ἕως μὲν ἂν ὦμεν πεπυκνωμένοι, καὶ συνηρμοσμένοι, οὐδὲν ὅλως
ἐπεισάγει τῶν αὐτοῦ· ἐπειδὰν δὲ μικρὸν ἡμᾶς διαχωρίσῃ, καθάπερ τις χείμαρρος ἐπιχέε-
20 ται. πανταχοῦ γὰρ ἀρχῆς αὐτῷ χρεία μόνης, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ δυσκατόρθωτον· τούτου δὲ γενο-
μένου, αὐτὸς ἑαυτῷ τὰ πάντα εὐρύνει. λοιπὸν γὰρ διαβολαῖς τὰ ὦτα ἀνέῳγε, καὶ οἱ τὰ ψευ-
δῆ λέγοντες, πιστότεροι. τὴν γὰρ ἔχθραν ἔχουσι δικάζουσαν, οὐ τὴν ἀλήθειαν κρίνουσαν. καὶ ὥ-
σπερ φιλίας οὔσης, καὶ τὰ ἀληθῆ ψευδῆ φαίνεται τῶν κακῶν· οὕτως ἔχθρας οὔσης, καὶ τὰ ψευδῆ
ἀληθῆ. ἕτερος νοῦς, ἕτερον δικαστήριον, οὐκ ἐξ ἴσης ἀκοῦον, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προσ-
25 κλίσεως καὶ ἐπιρρεπείας. καθάπερ γὰρ ἐν ζυγῷ μόλυβδος προστεθεὶς τὸ πᾶν εἵλκυσεν, οὕ-
τω καὶ ἐνταῦθα, τὸ τῆς ἔχθρας βάρος μολύβδου χαλεπώτερον ὄν. διό, παρακαλῶ, πάντα
πράττωμεν, ὥστε πρὸ τοῦ ἡλίου σβεννύναι τὰς ἔχθρας. ἂν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ τῇ πρώτῃ μὴ
κρατήσῃς, καὶ τῇ ἑξῆς, πολλάκις καὶ εἰς ἐνιαυτὸν αὐτὴν διέτεινας, καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ηὔξησε λοι-
πὸν ἡ ἔχθρα, καὶ οὐ δεῖταί τινος. καὶ ῥήματα γὰρ ἑτέρως λεγόμενα, ἑτέρως ὑποπτεύειν ποι-
30 οῦσα, καὶ σχήματα, καὶ πᾶν ὁτιοῦν, ἐκθηριοῖ καὶ ἐξαγριοῖ, καὶ τῶν μαινομένων χείρω διατίθη-
σιν, οὔτε τὸ ὄνομα εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι ἀνεχομένην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν λοιδοριῶν ἅπαντα φθεγ-
γομένην. πῶς οὖν μαλάξομεν τὸν θυμόν; πῶς σβέσομεν τὴν φλόγα; ἂν τὰ ἑαυτῶν ἁμαρ-
τήματα ἐννοήσωμεν, καὶ ὅσοι ἐσμὲν ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ· ἂν ἐννοήσωμεν, ὅτι οὐ τὸν ἐχθρὸν
ἀμυνόμεθα, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς· ἂν ἐννοήσωμεν, ὅτι τὸν διάβολον εὐφραίνομεν, ὅτι τὸν ἐχθρὸν τὸν ἡ-
*αὔξομεν.
35 μέτερον, τὸν ὄντως ἐχθρόν, δι' ὃν τὸ μέλος τὸ ἡμέτερον ἀδικοῦμεν*. βούλει εἶναι μνησίκακος καὶ
ἐχθρός; ἐχθρὸς ἔσο, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου, μὴ τοῦ μέλους τοῦ σοῦ. διὰ τοῦτο ἡμᾶς ὥπλισε
τῷ θυμῷ ὁ Θεός, οὐχ ἵνα τὸ ξίφος κατὰ τῶν ἡμετέρων ὠθῶμεν σωμάτων, ἀλλ' ἵνα ὁλόκληρον τὴν
μάχαιραν εἰς τὸ τοῦ διαβόλου στῆθος βαπτίζωμεν. ἐκεῖ τὸ ξίφος ἔγκλεισον μέχρι τῆς
λαβῆς· εἰ βούλει, καὶ τὴν λαβὴν αὐτήν, καὶ μηδέποτε ἐκσπάσῃς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσ-
γ. γίνεται,
40 θές. τοῦτο δὲ ἔσται, ὅταν ἡμῶν αὐτῶν φειδώμεθα, ὅταν εἰρηνικῶς πρὸς ἀλλήλους δια-
κεώμεθα. ἐρρέτω χρήματα, ἐρρέτω δόξα καὶ εὐδοκίμησις· πάντων τὸ μέλος τὸ ἐμὸν ἐμοὶ
τιμιώτερον. ταῦτα λέγωμεν πρὸς ἑαυτούς· μὴ τὴν φύσιν ἀδικῶμεν τὴν ἡμετέραν, ἵνα
χρήματα κτησώμεθα, ἵνα δόξης ἐπιτύχωμεν.

28 Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω, φησίν.

Ὁρᾷς

Ὁρᾷς ἵνα τὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου; ψεῦδος, μνησικακία, κλοπή. διὰ τί μὴ εἶπεν, ὁ κλέπτων κολαζέσθω, βασανιζέσθω, στρεβλούσθω, ἀλλά, μηκέτι κλεπτέτω;

Μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι. Ποῦ εἰσὶ καθαροὶ λεγόμενοι, οἱ παντὸς ῥύπου γέμοντες, καὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ὀνομάζειν τολμῶντες; ἔστι γὰρ, ἔστιν ἀποδύσασθαι τὸ ἔγκλημα, οὐ τῷ στῆναι μόνον τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι. ὁρᾶτε πῶς ἀπολύεσθαι τὰ ἁμαρτήματα δεῖ; ἔκλεψαν. τοῦτό ἐστι τὸ ἁμάρτημα πρᾶξαι. οὐκ ἔκλεψαν. τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ ἁμάρτημα λῦσαι, ἀλλὰ πῶς; εἰ ἐκοπίασαν, καὶ ἑτέροις μετέδωκαν, οὕτως ἔλυσαν τὸ ἁμάρτημα. οὐχ ἁπλῶς ἡμᾶς ἐργάζεσθαι βούλεται, ἀλλ' ὥστε κοπιᾶν, ὥστε ἑτέροις μεταδιδόναι. καὶ γὰρ ὁ κλέπτων ἐργάζεται, ἀλλὰ κακόν.

29 Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω.

Τίς ἐστι σαπρός; ὅν φησιν ἀλλαχοῦ καὶ ἀργὸν, καταλαλιὰ, αἰσχρολογία, εὐτραπελία, μωρολογία. ὁρᾷς πῶς τὰς ῥίζας ἐκκόπτει τῆς ὀργῆς; τὸ ψεῦδος; τὴν κλοπήν; τὴν ἄκαιρον διάλεξιν; τὸ δὲ, μηκέτι κλεπτέτω, οὐκ ἐκείνοις συγγινώσκων τοσοῦτόν φησιν, ὅσον τοὺς ἠδικημένους πράους καθιστῶν, καὶ τῷ μηκέτι τὰ αὐτὰ παθεῖν ἀρκεῖσθαι παραινῶν. καλῶς δὲ καὶ περὶ λόγων διδάσκει. οὐ γὰρ πραγμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων τίνομεν δίκας. [margin: κ. τοῦτο]

Ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς, φησὶ, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι·

Τουτέστιν, ὅπερ οἰκοδομεῖ τὸν πλησίον, τοῦτο φθέγγου μόνον, περιττὸν δὲ μηδέν. διὰ τοῦτο γάρ σοι στόμα καὶ γλῶτταν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ἵνα εὐχαριστῇς αὐτῷ, ἵνα οἰκοδομῇς τὸν πλησίον. ὡς ἐὰν καθαιρῇς τὴν οἰκοδομὴν, βέλτιον σιγᾶν, καὶ μηδέποτε φθέγγεσθαι. καὶ γὰρ χεῖρες τεχνίτου, ἀντὶ τοῦ τοὺς τοίχους ἐξυφαίνειν, μαθοῦσαι καθαιρεῖν, ἐκκόπτεσθαι δίκαιαι ἂν εἶεν. [margin: κ. αἰγιαλῶ] καὶ γὰρ ὁ ψαλμῳδὸς τοῦτό φησιν· Ἐξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια. [margin: Ψαλμ. ια. γ.] τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ στόμα· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ στόμα, ἀλλ' οἱ κακῶς αὐτῷ χρώμενοι. ἐντεῦθεν ὕβρεις, λοιδορίαι, βλασφημίαι, ἐκκαύματα τῶν ἡδονῶν, φόνοι, μοιχεῖαι, κλοπαὶ, πάντα ἀπὸ τούτου τίκτεται. καὶ πῶς, φησὶ, φόνοι; ἀπὸ ὕβρεως εἰς ὀργὴν, ἀπὸ ὀργῆς εἰς πληγὰς, ἀπὸ πληγῶν εἰς φόνον ἐξέβης. πῶς μοιχείαν; ἡ δεῖνα σε φιλεῖ, φησὶν, ἐφθέγξατό τι περί σου χρηστὸν, ἐχάλασέ σου τὸν τόνον, εἶτα καί σοι οὕτως ἀνάπτεται τὰ τῆς ἐπιθυμίας. διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγεν, εἴ τις ἀγαθός. ἐπειδὴ οὖν πολὺ τὸ χύμα τῶν λόγων, εἰκότως ἀδιορίστως εἶπεν, ἐκεῖνα φθέγγεσθαι κελεύσας, καὶ τύπον δοὺς ὁμιλίας. ποῖον δὴ τοῦτον; εἴ τις οἰκοδομεῖ, εἰπών. ἢ τοῦτό φησιν, ἵνα χάριν σοι εἰδῇ ὁ ἀκούων. οἷον, ἐπόρνευσεν ὁ ἀδελφός· μὴ ἐκπόμπευε τὴν ὕβριν, μηδὲ ἐντρύφα. οὐδὲν ὠφέλησας τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ ἔβλαψας εἰκότως, ἧλον αὐτῷ δούς. ἂν μέντοι τὰ πρακτέα παραινῇς, πολλὴν αὐτῷ δίδως τὴν χάριν. ἂν παιδεύσῃς εὔφημον ἔχειν στόμα, ἂν διδάξῃς μηδένα κακηγορεῖν, μάλιστα αὐτὸν ἐπαίδευσας, καὶ χάριν αὐτῷ δέδωκας. ἂν περὶ κατανύξεως, ἂν περὶ εὐλαβείας, ἂν περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθῇς, πάντα ταῦτα μαλάττει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ὑπὲρ τούτων πάντων χάριν ὁμολογήσει. ἂν μέντοι γέλωτα κινήσῃς, ἂν αἰσχρὸν φθέγξῃ, μᾶλλον ἐξῆψας· ἂν ἐπαινέσῃς τὴν πονηρίαν, κατέβαλες καὶ ἀπώλεσας. τοῦτο οὖν ἐστιν εἰπεῖν· ἢ ἵνα κεχαριτωμένους αὐτοὺς ἐργάσηται, οὕτως εἶπε. καθάπερ γὰρ τὸ μύρον χάριν δίδωσι τοῖς μεταλαμβάνουσιν, οὕτω καὶ λόγος ἀγαθός· διὰ τοῦτο καί τις ἔλεγε, Μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου· [margin: Ἄσμα α.] ἀποπνεῖν αὐτοὺς ἐποίει ἀπὸ τῆς εὐωδίας ἐκείνης. ὁρᾷς ὅτι ὅπερ ἀεὶ παραινεῖ, τοῦτο καὶ νῦν λέγει, ἕκαστον οἰκοδομεῖν τὸν πλησίον ἐπιτρέπων κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ; ὁ ἑτέροις οὖν τοιαῦτα παραινῶν, πολλῷ μᾶλλον σαυτῷ.

30 Καὶ μὴ λυπεῖτε, φησὶ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Φρικωδέστερον καὶ φοβερώτερον τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας ἐπιστολῇ φησί. καὶ γὰρ ἐκεῖ τοιοῦτόν τι λέγει·

ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἂν εἴπῃς ὑβριστικὸν ῥῆμα, ἂν πλήξῃς τὸν ἀδελφὸν, οὐκ ἐκεῖνον ἔπληξας, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐλύπησας. εἶτα καὶ ἡ προσθήκη τῆς εὐεργεσίας, ἵνα μείζων γένηται ἡ κατηγορία.

a. Θεσ. δ. η.

Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Τοῦτο ἡμᾶς ἔδειξεν ἀγέλην βασιλικὴν, τοῦτο ἡμᾶς πάντων τῶν προτέρων ἀπέστησε, τοῦτο οὐκ ἀφῆκε κεῖσθαι μετὰ τῶν ὑποκειμένων τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ αὐτὸ λυπεῖς; ὅρα πῶς ἐκεῖ μὲν φοβερῶς· ὁ γὰρ ἀθετῶν, φησὶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν· ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτικῶς, μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἐπὶ τοῦ στόματος κείσθω, μὴ ἀνέλῃς τὰ σήμαντρα. στόμα πνευματικὸν οὐδὲν τοιοῦτον φθέγγεται. μὴ εἴπῃς, οὐδέν ἐστιν, ἂν αἰσχρὸν εἴπω, ἂν τὸν δεῖνα ὑβρίσω. διὰ τοῦτο μέγα ἐστὶ κακὸν, ἐπειδὴ οὐδὲν εἶναι δοκεῖ. τὰ γὰρ μηδὲν εἶναι δοκοῦντα εὐκόλως καὶ καταφρονεῖται, τὰ δὲ καταφρονούμενα καὶ αὔξεται, τὰ δὲ αὐξόμενα καὶ ἀνίατα γίνεται. στόμα ἔχεις πνευματικόν. ἐννόησον τί ἐφθέγξω εὐθέως ῥῆμα τεχθεὶς, ποία ἀξία τοῦ στόματός σου. πατέρα καλεῖς τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἀδελφὸν εὐθέως ὑβρίζεις; ἐννόησον πόθεν πατέρα καλεῖς τὸν Θεόν. ἀπὸ φύσεως; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις*. ἀπὸ ἀρετῆς; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο. ἀλλὰ πόθεν; ἀπὸ φιλανθρωπίας μόνης, ἀπὸ εὐσπλαγχνίας, ἀπὸ ἐλέου πολλοῦ. ὅταν οὖν πατέρα καλῇς τὸν Θεὸν, μὴ τοῦτο μόνον ἐννόει, ὅτι ἀνάξια τῆς εὐγενείας ἐκείνης πράττεις ὑβρίζων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ φιλανθρωπίας ἔχεις τὴν εὐγένειαν. μὴ τοίνυν αὐτὴν καταισχύνῃς, ἀπὸ μὲν φιλανθρωπίας λαβὼν, ὠμότητι δὲ κεχρημένος πρὸς τοὺς ἀδελφούς. πατέρα καλεῖς τὸν Θεὸν, καὶ ὑβρίζεις; ἀλλ' οὐ ταῦτα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. τὸ ἔργον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῖς ἐχθροῖς ἀφιέναι, ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων εὔχεσθαι, ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸ αἷμα ἐκχέειν. ταῦτά ἐστιν ἄξια τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς κλέπτας, τοὺς ἰταμοὺς, τοὺς ἐπιβουλεύοντας, τούτους ἀδελφοὺς ποιεῖσθαι καὶ κληρονόμους, οὐχὶ τοὺς ἀδελφοὺς γενομένους, τούτους ὡς ἀνδράποδα ὑβρίζειν. ἐννόησον τίνα ἐφθέγξατο ῥήματα τὸ στόμα τὸ σὸν, ποίας ἀξιοῦται τραπέζης· ἐννόησον τίνων ἅπτεται, τίνων γεύεται, ποίας ἀπολαύει τροφῆς. οὐδὲν ἡγῇ ποιεῖν δεινὸν τὸν ἀδελφὸν κακηγορῶν; πῶς οὖν καλεῖς ἀδελφόν; εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀδελφὸς, πῶς λέγεις, πάτερ ἡμῶν; τὸ γὰρ ἡμῶν, πολλῶν ἐστι προσώπων σημαντικόν. ἐννόησον μετὰ τίνων ἕστηκας κατὰ τὸν καιρὸν τῶν μυστηρίων, μετὰ τῶν χερουβὶμ, μετὰ τῶν σεραφίμ. τὰ σεραφὶμ οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ μίαν αὐτοῖς χρείαν μόνον τὸ στόμα πληροῖ, τὸ δοξολογεῖν, τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν. πῶς οὖν δυνήσῃ σὺ μετ' ἐκείνων λέγειν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, εἰς ὕβριν τῷ στόματι κεχρημένος; εἰπὲ δή μοι. εἰ σκεῦος εἴη βασιλικὸν, καὶ ἀεὶ ἐδεσμάτων ἔμπλεων βασιλικῶν, καὶ εἰς τοῦτο ἀποτεταγμένον, εἶτά τις αὐτῷ τῶν οἰκετῶν χρήσαιτο εἰς κόπρον, ἆρα τολμήσει πάλιν μετ' ἐκείνων τῶν σκευῶν τῶν εἰς ἐκεῖνα ἀποτεταγμένων αὐτὸ ἀποτίθεσθαι τῆς κόπρου ἐμπεπλησμένον; οὐδαμῶς. τοιοῦτόν τί ἐστιν ἡ κατηγορία, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ ὕβρις. πάτερ ἡμῶν. καὶ τί, τοῦτο μόνον; ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς· ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. εὐθέως εἶπες, πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἀνέστησέ σε τὸ ῥῆμα, ἐπτέρωσέ σου τὴν διάνοιαν, ἔδειξεν ὅτι πατέρα ἔχεις ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μηδὲν πράττε, μηδὲν λέγε τῶν ἐπὶ γῆς. εἰς ἐκείνην σε τὴν τάξιν ἔστησε τὴν ἄνω, ἐκείνῳ σε ἐνέκρινε τῷ χορῷ. τί σαυτὸν κάτω καθέλκεις; παρὰ τὸν θρόνον ἕστηκας τὸν βασιλικὸν, καὶ ὑβρίζεις; οὐ δέδοικας μὴ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἡγήσηται ὁ βασιλεύς; ἀλλ' ἂν μὲν οἰκέτης ἐφ' ἡμῶν τὸν ὁμόδουλον τύπτῃ, ἢ ὑβρίζῃ, κἂν δικαίως τοῦτο ποιῇ, εὐθέως ἐπιτιμῶμεν, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἡγούμενοι· σὺ δὲ μετὰ τῶν χερουβὶμ ἑστὼς παρὰ τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, ὑβρίζεις τὸν ἀδελφόν; οὐχ ὁρᾷς τὰ ἅγια ταῦτα σκεύη; οὐχὶ πρὸς ἕν ἐστιν αὐτῶν

διαπαντὸς

χρήματα ἐφθέγξω ῥήματα λαβὼν, ἐπεί ἐστιν.

κρατοῦσιν

χ. σκεῦη βασιλικῶν ἐδεσμάτων ἀφωρισμένον ὑπηρετεῖν, κακηγορία.

διαπαντὸς ἡ χρεία; μή τις τολμᾷ πρὸς ἄλλο τι χρήσασθαι αὐτοῖς; σὺ τῶν σκευῶν ἁγιώτερος εἶ τούτων, καὶ πολλῷ ἁγιώτερος. τί τοίνυν ῥυπαίνεις σαυτὸν καὶ μολύνεις; ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἕστηκας, καὶ ὑβρίζεις; μετὰ ἀγγέλων πολιτεύῃ, καὶ ὑβρίζεις; φιλήματος ἠξίωσαι δεσποτικοῦ, καὶ ὑβρίζεις; τοσούτοις σου τὸ στόμα ἐκόσμησεν ὁ Θεός, ὕμνοις ἀγγελικοῖς, τροφῇ οὐκέτι ἀγγελικῇ, ἀλλ' ὑπὲρ ἀγγελικήν, φιλήματι τῷ αὐτοῦ, περιπλοκαῖς ταῖς πρὸς αὐτόν, καὶ ὑβρίζεις; μή, παρακαλῶ. μεγάλων τὸ πρᾶγμα αἴτιον κακῶν, πόῤῥω ψυχῆς χριστιανῆς. οὐ πειθόμενοί σοι λέγοντες, οὐδὲ ἐντρέπομεν; οὐκοῦν ἄξιον φοβῆσαι λοιπόν. ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ τοῦ πυρός. (Ματθ. ε. κβ.) εἰ δὲ τὸ κουφότερον πάντων γέενναν προξενεῖ, ὁ τὰ τολμηρὰ λέγων, τίνος οὐκ ἔσται ἄξιος; παιδεύσωμεν ἡμῶν πρὸς εὐφημίαν τὸ στόμα. μέγα ἀπὸ τούτου κέρδος, μεγάλη ἀπὸ τῆς ὕβρεως ἡ βλάβη. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα χρήματα δαπανῆσαι. ἐπιθῶμεν θύραν καὶ μοχλόν, καταπατῶμεν ἑαυτούς, ἐὰν ῥῆμά ποτε φορτικὸν ἐκπηδήσῃ τῶν ὀδόντων· παρακαλῶμεν τὸν Θεόν, παρακαλῶμεν τὸν ὑβρισμένον, μὴ ἀπαξιοπαθῶμεν. ἑαυτοὺς ἐπλήξαμεν, οὐκ ἐκεῖνον*. ἐπιθῶμεν τὸ φάρμακον, τὴν εὐχὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν ὑβρισμένον καταλλαγήν. ἂν ἐν τοῖς ῥήμασι τοσαύτην ποιώμεθα πρόνοιαν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πράγμασι νόμους τιθῶμεν ἑαυτοῖς. κἂν φίλους ἔχωμεν, κἂν οὐσινασσιῶ, καὶ εἴποιεν κακῶς τινα, ἢ ὑβρίσαιεν, ἀπαιτήσωμεν αὐτοὺς καὶ εἰσπράξαι δίκην. μανθάνωμεν ὅλως, ὅτι κἂν ἁμάρτημα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ἂν γὰρ μάθωμεν, ταχέως ἀποστησόμεθα. ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης φυλάξοι ὑμῶν καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν γλῶτταν, καὶ τειχίσοι ἀσφαλεῖ τειχίῳ τῷ αὐτοῦ φόβῳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

* ἑαυτοὺς ἐπλήξαμεν, ἢ ἐκεῖνον.

Λογ. ιε. 31 ΠΑΣΑ ΠΙΚΡΙΑ ΚΑΙ ΘΥΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡγὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.

Ὥσπερ εἰς σκεῦος ἀκάθαρτον οὐκ ἄν ποτε ἑαυτὰς καθεῖεν αἱ μέλισσαι (διὰ γὰρ τοῦτο καὶ θυμιάμασι, καὶ μύροις, καὶ εὐωδίαις τὸν τόπον καταῤῥαίνουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, οἴνοις τε εὐώδεσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοὺς καλαθίσκους, ἐν οἷς ἂν μέλλωσιν ἄρτι τῶν σμηνῶν ἐξιούσας ἐνιζάνειν, ὥστε μὴ τὴν ἀηδῆ ὀσμὴν λυπήσασαν αὐτὰς ἀποστῆσαι πάλιν) οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματός ἐστι τοῦ ἁγίου. ἀγγεῖόν τι ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ψυχή, καὶ καλαθίσκος, τὰ σμήνη τῶν χαρισμάτων τῶν πνευματικῶν ὑποδέξασθαι δυναμένη. ἀλλ' ἐὰν ᾖ ἔνδον χολὴ καὶ πικρία καὶ θυμός, τὰ σμήνη ἀφίπταται. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος καὶ σοφὸς γεωργὸς διακαθαίρει καλῶς ἡμῶν τὰ σκεύη, οὐ δρέπανον, οὐδὲ τι ἄλλο σκεῦος σιδηροῦν κατέχων· καὶ καλεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τοῦτο σμῆνος, καὶ συνάγων αὐτό, διακαθαίρει εὐχαῖς, καὶ πόνοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. ὅρα οὖν πῶς ἡμῶν ἐκκαθαίρει τὴν καρδίαν. ἀπήλασε τὸ ψεῦδος, ἀπήλασε τὴν ὀργήν. δείκνυσι πάλιν πῶς ἂν μᾶλλον πρόῤῥιζον ἀνασπασθείη τὸ κακόν*. ἂν μὴ ὦμεν, φησί, πικροὶ τὴν διάνοιαν. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς χολῆς συμβαίνειν εἴωθε τῆς ἡμετέρας, ἂν μὲν ὀλίγη τύχῃ τις οὖσα, ὀλίγη καὶ ἡ κίνησις ταύτης ἐκρεούσης τοῦ ταμιείου· ὅταν δὲ πλεονάσῃ τὸ σφοδρὸν τῆς τοιαύτης ποιότητος καὶ δηκτικόν, οὐκέτι στέγει τὸ φέρον αὐτὴν πρότερον ἀγγεῖον, ἀλλὰ καθάπερ πυρὸς σφοδροῦ διαβρωθὲν οὐκέτι οἷόν τέ ἐστι στέγειν αὐτὴν καὶ κατέχειν ἐν τοῖς ὡρισμένοις ὅροις, ἀλλὰ διασπασθὲν ὑπὸ τῆς ἀμέτρου δριμύτητος ἀφίησιν ἐξελθοῦσαν παντὶ τῷ σώματι λυμαίνεσθαι. καὶ καθάπερ εἰς πόλιν ἐνεχθὲν θηρίον χαλεπώτατον καὶ ἀφόρητον, ἕως μὲν ἂν ἔνδον ἐν ταῖς πεποιημέναις εἱρκταῖς κατέχηται, οὐδέν, κἂν ἀγριαίνῃ,

κἂν

γ. αὐτῶν μελιττῶν καθεῖεν τὸ σμῆνος
γ. τὸν τόπον ἀνυπάζειν
γ. οἴνοις τε εὐώδεσι
γ. γίνεται
γ. μικρή
γ. ἀναιρεθῶσι
γ. ἀποσμήχει
* τί τοίνυν ποιοῦντες ἂν μᾶλλον ἀνασπασθείη;

κἂν κράζῃ, οὐδένα βλάψαι δυνήσεται· ὅταν δὲ τῷ θυμῷ κρατηθῇ, καὶ διακλάσαν τὰ
διὰ μέσου βεβλημένους κλωβοὺς ἐκπηδῆσαι δυνηθῇ, παντὸς θορύβου τὴν πόλιν ἐμπίπλη-
σι καὶ ταραχῆς, καὶ πάντας ἀπελαύνει· οὕτω δὴ καὶ ἡ τῆς χολῆς φύσις. ἕως μὲν ἂν ἐν τοῖς οἰ-
κείοις ὅροις κατέχηται, οὐδὲν μέγα ἡμᾶς ἐργάζεται κακόν. ἐπειδὰν δὲ ἐκραγέντος τοῦ πε-
5 ριέχοντος αὐτὴν ὑμένος, οὐδὲν ᾖ τὸ κωλῦον λοιπὸν εἰς πᾶσαν διαχυθεῖσαν τὴν φύσιν, τό-
τε δὴ, τότε, καίτοι οὕτω σφόδρα μικρὰ οὖσα τῇ ποσότητι, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐν τῇ ποι-
ότητι δύναμιν πάντα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς οἰκείας ἀναχρώννυσι κακίας. τό, τε γὰρ δὴ αἷ-
μα εὑροῦσα πλησίον τῷ τε τόπῳ καὶ τῇ ποιότητι, καὶ τὴν ἐν ἐκείνῳ θερμότητα δριμυτέραν
ἐργαζομένη, καὶ τὸ ἐντεῦθεν πᾶν ὅπερ ἐστὶν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ὑγρότητα συμμετρίας ὑπερ-
10 βαῖνον τοὺς ὅρους καὶ χολὰς ἐργαζόμενον, μετὰ τούτου λοιπὸν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιστρατεύεται μέ-
λεσι, καὶ οὕτω πάντα εἰς τὴν οἰκείαν ἐνθεῖσα πονηρίαν, ἄφωνον ἐργάζεται τὸν ἄνθρωπον, καὶ
ἀποπνιγῆναι ποιεῖ, τὴν ψυχὴν ἀπελαύνουσα. τί δὴ ταῦτα ἡμῖν ἅπαντα οὕτω μετὰ ἀκριβεί-
ας εἴρηται; ἵνα ἀπὸ τῆς πικρίας τῆς αἰσθητῆς, τῆς πικρίας τῆς νοητῆς τὴν ἀφόρητον αἰσθό-
μενοι κακίαν, καὶ ὡς ὁλόκληρον τὴν τίκτουσαν ψυχὴν πρώτην λυμαίνεται, πάντα ἄνω καὶ κά-
15 τω ποιοῦσα, φύγωμεν αὐτῆς τὴν πεῖραν. καθάπερ γὰρ αὕτη τὸ στοιχεῖον ὅλον, οὕτως ἐκείνη
τοὺς λογισμοὺς ἐμπρήσασα, εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγει βάραθρον τὸν ἁλόντα. ἵν' οὖν ταῦ-
τα ἀκριβῶς διερευνώμενοι, τοῦτο φύγωμεν τὸ κακὸν, καὶ χαλινώσωμεν τὸ θηρίον, μᾶλλον δὲ
πρόρριζον ἀνασπάσωμεν, τῷ Παύλῳ πειθώμεθα λέγοντι, πᾶσα πικρία, οὐχὶ καθαιρείσθω, — χ. καθαιρέσθω.
ἀλλὰ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. τί γάρ μοι δεῖ πραγμάτων καὶ ταραχῆς; τί δὲ χρὴ φυλάττειν θη-
20 ρίον, ἐξὸν ἀποικίσαι τῆς ψυχῆς, καὶ μεταστῆσαι, καὶ εἰς ὑπερορίαν τινὰ ἀπαγαγεῖν; πειθώ-
μεθα τοίνυν τῷ Παύλῳ λέγοντι· πᾶσα πικρία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. ἀλλ' οἴμοι τῆς κατε-
χούσης ἡμᾶς διαστροφῆς. δέον ἅπαντα ἐπὶ τούτῳ ποιεῖν, οὕτω τινές εἰσιν ὄντως ἀνόητοι,
ὥστε καὶ ἑαυτοὺς ἐν τούτῳ μακαρίζειν, καὶ ἐναβρύνεσθαι τῷ κακῷ, καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι, καὶ
παρὰ ἑτέρων ζηλοῦσθαι. πικρός, φησιν, ἄνθρωπος ὁ δεῖνα, σκορπίος ἐστὶν, ὄφις ἐστὶν, ἔ-
25 χις· φοβερὸν νομίζουσιν αὐτόν. τί δέδοικας τὸν πικρὸν, ἄνθρωπε; μὴ βλάψῃ, φησὶ,
μὴ λυμήνηται. ἄπειρος ἐγὼ τῆς ἐκείνου κακίας εἰμί. δέδοικα μή με λαβὼν ἁπλοῦν
ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτοῦ προορώμενον, εἰς τὰς πάγας ἐμβάλῃ τὰς αὐτοῦ, καὶ τοῖς δικ-
τύοις ἡμᾶς συμποδίσῃ τοῖς ἡτοιμασμένοις αὐτῷ πρὸς ἡμετέραν ἀπάτην. γελῶ νῦν. τί
δήποτε; ὅτι παίδων ἐστὶ ταῦτα τὰ ῥήματα, τὰ μὴ φοβερὰ φοβουμένων. οὐδενὸς μὲν οὖν
30 οὕτω δεῖ καταφρονεῖν, οὐδενὸς οὕτω καταγελᾶν, ὡς ἀνθρώπου πικροῦ καὶ πονηροῦ. οὐ-
δὲν γὰρ οὕτως ἀσθενὲς, ὡς πικρία· μωροὺς ποιεῖ καὶ ἀνοήτους. ἢ οὐχ ὁρᾶτε ὅτι τυφλὸν ἡ κα-
κία; ἢ οὐκ ἠκούσατε, ὅτι ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, ἑαυτῷ ὀρύσσει; πῶς οὖν οὐ χρὴ
φοβεῖσθαι ψυχὴν ταραχῆς ἐμπεπλησμένην; εἰ μὲν οὖν ὡς δαίμονας καὶ μαινομένους, χρὴ καὶ
τοὺς πικροὺς φοβεῖσθαι, καὶ ὡς τοὺς μωροὺς (καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἁπλῶς ἅπαντα ποιοῦσι) φημὶ
35 κἀγώ· εἰ δὲ ὡς δεινοὺς πράγμασι χρῆσθαι, τοῦτο οὐκέτι. οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς πραγμά-
των οἰκονομίαν ἐπιτήδειον, ὡς σύνεσις. οὐδὲν οὕτω συνέσεως ἐμπόδιον, ὡς πονηρία, καὶ κακία,
καὶ τὸ ὕπουλον. οὐχ ὁρᾶτε τὰ σώματα τὰ χολερικά; πῶς ἐστιν ἀηδῆ, παντὸς ἄνθους μα- — χάνδη,
ρανθέντος ἐν αὐτοῖς; πῶς ἐστιν ἀσθενῆ, καὶ λεπτὰ, καὶ πρὸς πάντα ἀνεπιτήδεια; τοιαῦταί εἰσι
καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ τοιαῦται. ἴκτερος γὰρ ψυχῆς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ πονηρία. οὐκ ἔστιν οὖν
40 ἰσχυρὸν ἡ πονηρία, οὐκ ἔστι. βούλεσθε πάλιν καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος, ὃ λέγω, ποιήσω φανερόν,
κακούργου καὶ ἀπλάστου παραγαγὼν ὑμῖν εἰκόνας; κακοῦργος ἦν ὁ Ἀβεσαλώμ, καὶ πάν-
τας ἰδιοποιεῖτο. ὅρα οὖν ὅση ἦν ἡ κακουργία. περιιὼν, φησιν, ἔλεγε, Μή ἐστί σοι κρί- — 2. Βασιλ. ιε.
σις; οἰκειώσασθαι ἕκαστον βουλόμενος. ὁ δὲ Δαβὶδ ἄπλαστος. τί οὖν; ὅρα ἀμφοτέ-
ρων τὸ τέλος, ὅρα πόσης ἐγέμεν ἐκεῖνος ἀνοίας. ἐπεὶ γὰρ πρὸς τὴν βασιλείαν ἑώρα μό-

νην

Παροιμ. ι. θ. νην τοῦ πάθους, ἐν τοῖς ἄλλοις τετύφλωται πᾶσιν. ἀλλ' οὐχ ὁ Δαβίδ. Ὁ πορευόμενος γὰρ
ἁπλῶς, πορεύεται πεποιθώς, τουτέστιν, ὁ μηδὲν περιεργαζόμενος, ὁ μηδὲν κατασκευάζων
κακόν. πειθώμεθα τοίνυν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, καὶ ἐλεῶμεν, καὶ δακρύωμεν τοὺς πικρούς,
καὶ πάντα πράττωμεν καὶ ποιῶμεν, ὥστε αὐτὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξαντλῆσαι τὴν πονηρίαν.
πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, χολῆς μὲν ἡμῖν ἐνούσης (καίτοιγε χρήσιμον τοῦτο τὸ στοιχεῖον. χωρὶς 5
γὰρ χολῆς ἄνθρωπον εἶναι οὐ δυνατόν, ταύτης δὴ λέγω τῆς στοιχειώδους) πῶς οὖν οὐκ ἄ-
τοπον ταύτην μὲν κενοῦν κατὰ δύναμιν, καίτοι μεγάλα παρ' αὐτῆς ὠφελουμένους· τὴν δὲ ἐν
τῇ ψυχῇ μηδὲν ποιεῖν μηδὲ σπουδάζειν ὥστε κενοῦν, οὐδαμοῦ χρήσιμον οὖσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ
α. Κορ. γ. ιη. μέγιστα ἀδικοῦσαν; Ὁ βουλόμενος, φησίν, εἶναι σοφὸς ἐν ὑμῖν, γενέσθω μωρός, ἵνα γένηται
Πραξ. β. μϛ. σοφός. ἄκουε πάλιν καὶ τοῦ Λουκᾶ λέγοντος· Μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφε- 10
λότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν Θεόν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. ἢ οὐχ ὁρῶμεν καὶ
νῦν τοὺς ἀφελεῖς καὶ ἀπλάστους κοινῆς τιμῆς παρὰ πάντων ἀπολαύοντας; οὐδεὶς τῷ τοι-
ούτῳ φθονεῖ εὐπραγοῦντι, οὐδεὶς ἐπεμβαίνει δυσπραγοῦντι· ἀλλὰ πάντες καὶ καλῶς
πράττοντι συγχαίρουσι, καὶ πταίσαντι συναλγοῦσιν. ἂν δὲ πικρὸς ἄνθρωπος εὐημερήσῃ πο-
τε, ὡς κακοῦ τινος συμβάντος, ἅπαντες στένουσι· κἂν δυσπραγήσῃ πάλιν, ἅπαντες χαίρου- 15
σιν. ἐλεῶμεν οὖν αὐτούς. ἔχουσι γὰρ κοινοὺς ἐχθροὺς πανταχοῦ περιιόντας. ὁ Ἰακὼβ ἄπλα-
Σοφ. α. γ. στος ἦν, ἀλλὰ τὸν κακοῦργον Ἡσαῦ ἐνίκησεν. Εἰς κακότεχνον γὰρ ψυχὴν οὐκ εἰσελεύ-
σεται σοφία. πᾶσα πικρία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. μηδὲ λείψανον μενέτω. οἶδε γὰρ τοῦτο
κινηθέν, καθάπερ ἀπὸ σπινθῆρός τινος, ὁλόκληρον ἔνδον ποιῆσαι πυράν. τί τοίνυν ἐστὶν ἡ πι-
κρία, κατανοήσωμεν ἀκριβῶς· ἔστιν ὁ ὕπουλος ἀνήρ, ὁ δολερός, ὁ πρὸς τὸ κακοποιεῖν παρε- 20
σκευασμένος, ὁ καχύποπτος. ἀπὸ δὴ τούτου ἀεὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ τίκτεται. οὐ γάρ ἐστιν ἐν
γαλήνῃ τὴν τοιαύτην εἶναι ψυχήν. ῥίζα γὰρ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, πικρία. ὁ τοιοῦτος καὶ βα-
ρύθυμός ἐστι, καὶ οὐδέποτε ἀνίησι τὴν ψυχήν, ἀεὶ σύννους ὤν, ἀεὶ σκυθρωπός. ὅπερ γὰρ ἔφην,
αὐτοὶ πρῶτοι καρποῦνται τὰ ἑαυτῶν κακά. καὶ κραυγή, φησί. τί δήποτε, καὶ κραυγὴν ἀναι-
ρεῖς; τὸν γὰρ ἤπιον, τοιοῦτον εἶναι χρή. ἵππος γάρ ἐστιν ἀναβάτην φέρων ἡ κραυγὴ τὴν ὀργήν. 25
συμπόδισον τὸν ἵππον, καὶ κατέστρεψας τὸν ἐπιβάτην.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἀκουέτωσαν ταῦτα μάλιστα γυναῖκες, αἱ ἐν παντὶ πράγματι κράζουσαι καὶ βοῶσαι.
ἐν ἑνὶ χρήσιμον τὸ κράζειν μόνον, ἐν τῷ κηρύττειν καὶ διδάσκειν, ἀλλαχοῦ δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλ'
οὔτε ἐν εὐχῇ. καὶ εἰ βούλει μαθεῖν διὰ τῶν πραγμάτων, μηδέποτε κράζῃς, καὶ οὐδέπο-
τε ὀργισθήσῃ. ἰδοὺ τρόπος ἀοργησίας. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔνι τὸν μὴ κράζοντα ὀργισθῆναι, οὕτως 30
οὐκ ἔνι τὸν κράζοντα μὴ ὀργισθῆναι. μὴ γάρ μοι τὴν βαρυμηνίαν εἴπῃς, καὶ μνησικακίαν, καὶ
ἀκροπικρίαν, καὶ τὴν ἀκροχολίαν. ἡμεῖς περὶ τῆς τοῦ πάθους συναρπαγῆς διαλεγόμεθα νῦν. γρ. χολήν
ὥστε οὐ μικρὸν πρὸς τοῦτο συμβάλλεται τὸ παιδεῦσαι τὴν ψυχὴν μηδέποτε κράζειν καὶ
βοᾶν. τὰ πτερὰ περικόπτεις τῆς ὀργῆς, τὴν κραυγὴν περιαιρῶν, τὸ οἴδημα καταστέλ-
λεις τῆς καρδίας. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστι τὰς χεῖρας μὴ ἀνατείναντα παλαίειν, οὕτως οὐκ ἔνι 35
μὴ κράζοντα συμποδίζεσθαι. δῆσον τοῦ πυκτεύοντος τὰς χεῖρας, καὶ κέλευσον πυκτεύειν,
ἀλλ' οὐ δυνήσεται· οὕτως οὐδὲ ὁ θυμός. ἡ δὲ κραυγὴ καὶ τὸν οὐκ ὄντα ἐξαίρει. καὶ μάλιστα
ἐντεῦθεν ταχέως ἁλίσκεται τὸ τῶν γυναικῶν γένος, αἵ, ὅταν ὀργίζωνται ταῖς θεραπαινίσι,
τὴν οἰκίαν ἅπασαν τῆς κραυγῆς πληροῦσι τῆς ἑαυτῶν· πολλάκις δὲ καὶ εἰ παρὰ στενωπὸν
τυγχάνοι ᾠκοδομημένη ἡ οἰκία, καὶ οἱ παριόντες ἅπαντες ἀκούουσιν αὐτῆς βοώσης, καὶ τῆς 40 γρ. παιδίσκη
θεραπαινίδος ὀλολυζούσης. τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀσχημονέστερόν ποτε τοῦ κωκυτὸν ἀκούειν;
πᾶσαι γὰρ εὐθέως διακύψασαι, τί δὴ γέγονεν, ἐρωτῶσιν, ἐκεῖ; ἡ δεῖνα, φησί, τὴν δούλην
τύπτει τὴν αὐτῆς. τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀναισχυντότερον; τί οὖν, οὐ χρὴ τύπτειν; οὐ τοῦτο χ. τύπτειν
λέγω (δεῖ μὲν γάρ) ἀλλὰ μήτε συνεχῶς, μήτε ἀμέτρως, μήτε ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀδικημάτων,
ὅπερ

ὅπερ ἀεί φημι, μήτε τῆς ὑπηρεσίας ἂν ᾖ ἐλλείπῃ· ἀλλ' εἰς τὴν ἑαυτῆς βλέπει ψυ-
χήν· ἂν ὑπὲρ τοιαύτης τύπτῃς αἰτίας, ἐπαινέσονται πάντες, καὶ ὁ ἐγκαλέσων οὐδείς· ἂν δὲ
ὑπὲρ τῶν σῶν, ὠμότητα πάντες καταγνώσονται καὶ ἀπήνειαν. καὶ τὸ δὴ πάντων αἰσχρότερον,
εἰσὶν οὕτως ἄγριαι καὶ ἀπηνεῖς, ὡς ἐπὶ τοσοῦτον μαστίζειν, ὡς μηδὲ αὐθημερὸν τοὺς μώλω-
5 πας σβέννυσθαι. γυμνώσασαι γὰρ τὰς κόρας, καὶ τὸν ἄνδρα ἐπὶ τοῦτο καλέσασαι, δεσμοῦ-
σι πολλάκις πρὸς τοῖς σκίμποσιν. οἴμοι, οὐκ ἐπεισέρχεταί σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τῆς γε-
έννης, εἰπέ μοι, μνήμη; ἀλλὰ γυμνοῖς τὴν παιδίσκην, καὶ δεικνύεις τῷ ἀνδρί; καὶ οὐκ
αἰσχύνῃ μή σου καταγνῷ; καὶ ἐπιπλέον αὐτὴν προξυμοῖς, καὶ ἀπειλεῖς δήσειν, μυρία πρότε-
ρον λοιδορησαμένη τῇ ἀθλίᾳ καὶ ταλαιπώρῳ, θεσσαλίδα, δραπέτιδα, πορνεύουσαν κα-
10 λοῦσα; ὁ γὰρ θυμὸς οὐδὲ τοῦ οἰκείου ἀφίησι στόματος φείδεσθαι, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὁρᾷ,
πῶς ἐκείνην ἀμύνηται, κἂν ἑαυτὴν καταισχύνῃ. καὶ μετὰ ταῦτα δὴ πάντα, προκάθηται
καθάπερ τις τύραννος, καὶ καλεῖ παῖδας, καὶ παραστησαμένη τὸν ἀνόητον ἄνδρα, καθάπερ δη-
μίῳ αὐτῷ κέχρηται. ταῦτα ἐν χριστιανῶν οἰκίαις γίνεσθαι ἔδει; ἀλλὰ πονηρὸν τὸ γένος, φη-
σὶ, καὶ ἰταμὸν, καὶ ἀναίσχυντον, καὶ ἀδιόρθωτον. οἶδα κἀγώ. ἀλλ' ἔστιν ἑτέρως ῥυθμίσαι, φό-
15 βοις, ἀπειλαῖς, ῥήμασι, κἀκείνην μειζόνως δυναμένοις δακεῖν, καὶ σὲ τῆς αἰσχύνης ἀπαλ-
λάξαι. αἰσχρὰ ἐφθέγξω ῥήματα ἐλευθέρα οὖσα, καὶ οὐ μᾶλλον ἐκείνην, ἢ σαυτὴν κα-
ταισχύνεις. εἶτα ἐν βαλανείῳ ἐὰν δέῃ προσελθεῖν, μώλωπας κατὰ τῶν νώτων γυμνου-
μένης αὐτῆς, καὶ τεκμήρια περιφέρει τῆς ὠμότητος. ἀλλ' ἀφόρητον, φησὶν, ἀνέσεως τυχὸν τὸ
δουλικὸν φῦλον. οἶδα κἀγώ. ἀλλ' ἑτέρως, ὅπερ ἔφην, ἐπίστρεφε, μὴ μάστιξι μόνον, μηδὲ
20 φόβῳ, ἀλλὰ καὶ κολακείᾳ, καὶ τῷ εὖ ποιεῖν. ἀδελφή σου γέγονεν, ἂν ᾖ πιστή. ἐννόησον ὅτι σὺ
δέσποινα, κἀκείνη σοι διακονεῖται. ἂν ᾖ μέθυσος, περίελε τῆς μέθης τὰς ὑποθέσεις, τὸν
ἄνδρα κάλεσον, καὶ παραίνεσον. ἢ οὐχ ὁρᾷς πῶς αἰσχρὸν πρᾶγμα γυναῖκα τύπτεσθαι;
οἱ γοῦν μυρία κατ' ἀνδρῶν νομοθετήσαντες, καὶ καύσεις, καὶ βασάνους, οὐδαμῶς γυναῖκα
ἀνήρτησαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ῥαπίσαι τὸν θυμὸν ἰσῶσι. τοσαύτῃ δὲ κέχρηνται πρὸς τὴν
25 φύσιν ταύτην αἰδοῖ, ὅτι οὐδὲ ἀναγκαίας χρείας οὔσης ἀνήρτησαν, καὶ μάλιστα ὅταν κύουσα
τύχῃ. αἰσχύνη γὰρ ἀνδρὶ γυναῖκα τύπτειν· εἰ δὲ ἀνδρὶ, πολλῷ μᾶλλον τῇ ὁμοφύλῳ. ἀ-
πὸ τούτων καὶ τοῖς ἀνδράσι γίνονται μισηταὶ αἱ γυναῖκες. τί οὖν, φησὶν, ὅταν πορνεύῃ; ζεῦ-
ξον ἀνδρὶ, περίελε τῆς πορνείας τὰς ὑποθέσεις, μὴ συγχώρει ὑπερμαζᾷν. τί οὖν ἂν
κλέπτῃ; φύλαττε καὶ παρατήρει. ὢ τῆς ὑπερβολῆς· ἐγὼ ἔσομαι φύλαξ, φησίν; ὢ τῆς ἀ-
30 νοίας· διατί, παρακαλῶ, οὐκ ἔσῃ φύλαξ; οὐχὶ τῆς αὐτῆς σοι μετέχει ψυχῆς; οὐχὶ τὸν αὐ-
τὸν ἠξίωται παρὰ τοῦ Θεοῦ; οὐ τῆς αὐτῆς ἀπολαύει τραπέζης; οὐ τῆς αὐτῆς σοι κοινωνεῖ εὐ-
γενείας; τί οὖν ἂν ᾖ, φησὶ, λοίδορος, καὶ λάλος, καὶ μέθυσος; πόσαι δὲ εἰσὶν ἐλεύθεραι τοι-
αῦται; πάντα δὲ τὰ ἐλαττώματα τῶν γυναικῶν φέρειν τοὺς ἄνδρας προσέταξεν ὁ Θεός·
μόνον μὴ ἔστω, φησὶ, πόρνη ἡ γυνή, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ φέρε ἐλαττώματα. κἂν μέθυσος ᾖ, κἂν
35 λοίδορος, κἂν λάλος, κἂν βάσκανος, κἂν πολυτελὴς, κἂν δαπανῶσα τὴν οὐσίαν, κοινωνεῖν ἔ-
χεις βίου· ῥυθμίζειν ἀνάγκην ἔχεις. διὰ τοῦτο κεφαλὴ εἶ σύ. οὐκοῦν ῥύθμιζε, τὸ σαυ-
τοῦ ποίει. κἂν ἀδιόρθωτος μένῃ, κἂν κλέπτῃ, φύλαττε τὰ σά· μὴ ἐκείνην τοσοῦτον τιμωροῦ·
ἂν λάλος ᾖ, ἐπιστόμιζε. τοῦτο φιλοσοφίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω. νυνὶ δὲ εἰς τοσοῦτό τινες ἀτο-
πίας ἥκουσιν, ὡς ἀποκαλύπτειν τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀπὸ τριχῶν σύρειν τὰς θεραπαινίδας. τί
40 ἠρυθριάσατε πᾶσαι; οὐ πρὸς πάσας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τὰς εἰς τὴν θηριωδίαν
ἐξελκομένας ταύτην. γυνὴ ἀκατακάλυπτος μὴ ἔστω, φησὶν ὁ Παῦλος· σὺ δὲ ὅλως τὸ
κρήδεμνον περιαιρεῖς; ὁρᾷς πῶς σαυτὴν ὑβρίζεις; ἂν μὲν οὖν γυμνῇ φανῇ σοι τῇ κεφαλῇ
ἐκείνη, ὕβριν τὸ πρᾶγμα λέγεις· σὺ δὲ αὐτὴν γυμνοῦσα οὐδὲν δεινὸν εἶναι φῄς; εἶτά φη-
σι, τί ἂν μὴ διορθῶται; ῥάβδῳ καὶ πληγαῖς σωφρόνισον. πόσα δὲ καὶ σὺ ἔχεις ἐλαττώματα, καὶ

Marginalia: γ. σύρειν — γ. εἰπέ μοι, ἴσως — γ. ὁρᾷς;

ἢ διορθοῦσαι; ταῦτα ἡμῖν νῦν οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων εἴρηται, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐλευθέρων,
ὥστε μηδὲν ἄσημον, μηδὲν αἰσχρὸν ποιεῖν, ὥστε μὴ βλάπτειν ἑαυτάς. ἐὰν ἐν οἰκίᾳ ταῦτα παι-
δευθῇς ἐπὶ τῆς θεραπαινίδος, καὶ προσηνὴς ᾖς, καὶ μὴ χαλεπή, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀν-
δρὸς ἔσῃ τοιαύτη. εἰ γὰρ ἐξουσίας οὔσης μηδὲν τοιοῦτον ἐργαζομένη δειχθῇς, πολλῷ μᾶλ-
λον, ἔνθα τὸ κωλῦον ἐστίν, οὐδὲν ἐργάσῃ τοιοῦτον. ὥστε ἡ περὶ τὰς θεραπαινίδας φιλοσοφία, 5
μέγιστα ὑμᾶς εἰς τὴν τῶν ἀνδρῶν εὔνοιαν ὠφελεῖ. ᾯ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, φησίν, ἀντιμετρη-
θήσεται ὑμῖν. θὲς τῷ στόματι χαλινόν. κἂν "ἐγυμνάσθῃς θεραπαινίδα" χαλεπαίνουσαν φέρειν
γενναίως, πρὸς τὴν ὁμότιμον οὐδὲ ὑβρίζουσαν δυσχερανεῖς· μὴ δυσχεραίνουσα δέ, τὴν ἄ-
κραν φιλοσοφίαν κατώρθωσας. εἰσὶ δέ τινες, αἳ καὶ ὅρκους προστιθέασιν· οὐδὲν δὲ αἰσχρότερον
τῆς οὕτω θυμουμένης. τί οὖν, ἂν καλλωπίζηται, φησί; τοῦτο κώλυσον, καὶ ἐγὼ "σύμφημι. 10
κώλυσον δέ, ἀπὸ σαυτῆς ἀρξαμένη, μὴ φόβῳ τοσοῦτον, ὅσον ὑποδείγματι. ἔσο ἐν πᾶσιν
ἀρχέτυπος εἰκών. καὶ βλασφημία, φησίν, ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. ὅρα πῶς πρόεισι τὸ κακόν.
ἡ πικρία τὸν θυμὸν ἔτικτεν, ὁ θυμὸς τὴν ὀργήν, ἡ ὀργὴ τὴν κραυγήν, ἡ κραυγὴ τὴν βλασ-
φημίαν, τουτέστι, τὰς λοιδορίας, ἡ βλασφημία λοιπὸν πληγάς, αἱ πληγαὶ τραύματα, τὰ
τραύματα θάνατον. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἠθέλησε φθέγξασθαι Παῦλος, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον, ἀρθήτω 15
σὺν πάσῃ κακίᾳ. τί ἐστι, σὺν πάσῃ κακίᾳ; πᾶσα γὰρ κακία εἰς τοῦτο τελευτᾷ. εἰσὶ γάρ τινες κα-
θάπερ αἱ λαθροδῆκται τῶν κυνῶν, οἳ οὔτε μὲν προσιόντας οὐδὲν ὑλακτοῦσιν, οὐδὲ δυσχεραίνουσι·
σαίνοντες δὲ καὶ προσηνὲς ἐπιδεικνύμενοι σχῆμα, ἀφυλάκτους λαβόντες, τοὺς ὀδόντας ἐνέ-
πηξαν· οὗτοι χαλεπώτεροι τῶν ἐκ φανεροῦ τὴν ἔχθραν ἀναδεχομένων. ἐπεὶ οὖν καὶ ἄν-
θρωποί εἰσι κύνες, καὶ οὔτε κράζοντες, οὔτε ὀργιζόμενοι, οὔτε δυσχεραίνοντες ἀπειλοῦσι, λά- 20
θρᾳ δὲ ῥάπτοντες δόλους, καὶ κατασκευάζοντες μυρία κακά, καὶ δι' ἔργων ἀμυνόμενοι, καὶ τού-
τους ἠνίξατο. ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, φησί, σὺν πάσῃ κακίᾳ. μὴ ῥημάτων μὲν φείδου· διὰ δὲ τῶν
ἔργων ἀμύνου. ἐγὼ διὰ τοῦτο τὴν γλῶτταν ἐκόλασα, καὶ τὴν κραυγὴν αὐτῆς περιέκο-
ψα, ἵνα μὴ τὸν πυρσὸν ἀνάψῃ σφοδρότερον. εἰ δὲ καὶ χωρὶς κραυγῆς τὰ αὐτὰ ποιεῖς, καὶ ἔνδον
τρέφεις τὴν πυρὰν καὶ τοὺς ἄνθρακας, τί τὸ ὄφελος τῆς σιγῆς; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι αἱ πυρ- 25
καϊαὶ μάλιστά εἰσι χαλεπώταται, αἵπερ ἂν ἔνδον τρεφόμεναι μὴ φαίνωνται τοῖς παρεστη-
κόσιν ἐκτός; καὶ τραύματα, ἅπερ ἂν μὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξωθήσῃ; καὶ πυρετοὶ οἱ τὰ
ἐντόσθια "καίοντες; οὕτω καὶ ὀργὴ αὕτη χαλεπωτέρα ἡ τὴν ψυχὴν ἐπινεμομένη. ἀλλὰ καὶ
αὕτη ἀρθήτω, φησί, σὺν πάσῃ κακίᾳ, καὶ μικρᾷ, καὶ μεγάλῃ. πειθώμεθα τοίνυν αὐτῷ, καὶ
πᾶσαν πικρίαν, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐξαίρωμεν, ἵνα μὴ λυπῶμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀνέλω- 30
μεν πρόρριζον τὴν πικρίαν, ἐκτέμωμεν αὐτήν. οὐδὲν ἀγαθὸν ἀπὸ πικρᾶς γένοιτ' ἂν ψυ-
χῆς, οὐδὲν ὑγιές, πάντα συμφοραί, πάντα δάκρυα, πάντα θρῆνοι, καὶ οἰμωγαί. οὐχ ὁρᾶτε
καὶ τῶν θηρίων ὅσα ἂν κράζῃ, πῶς ἀποστρεφόμεθα; οἷον τὸν λέοντα, τὴν ἄρκτον, ἀλλ' οὐ-
χὶ τὸ πρόβατον. οὐ γάρ ἐστιν "ἐκεῖ κραυγή, ἀλλὰ προσηνής τις φωνή. καὶ τῶν ὀργάνων δὲ
τῶν μουσικῶν, ὅσα μὲν ἂν κράζῃ, ἀηδέστερά ἐστι πρὸς τὸν φθόγγον, οἷον τύμπανα, σάλπιγγες· 35
τὰ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ μαλάττοντα, ταῦτα ἡδέα, οἷον αὐλός, καὶ κιθάρα, καὶ σύριγγες. οὕτως οὖν
ἡμῶν τὴν ψυχὴν καταστήσωμεν, ὥστε μὴ κράζειν· καὶ οὕτω δυνησόμεθα καὶ τῆς ὀργῆς περι-
γενέσθαι· ταύτην δὲ ἐκκόψαντες, αὐτοὶ πρῶτοι τῆς γαλήνης ἀπολαυσόμεθα, καὶ εἰς τὸν εὔδιον
πλευσόμεθα λιμένα, οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.
40

Ματθ. ζ. ϛ.

γ. τῇ θεραπαινίδι

γ. γυμνασθῇς

γ. συμφέρει μοι

γ. καίουσι

γ. ἐκεῖ

Λόγ. ιϛ'. 31 ΠΑΣΑ ΠΙΚΡΙΑ, ΚΑΙ ΘΥΜΟΣ, ΚΑΙ ΟΡΓΗ,
καὶ κραυγή, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.

32 Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν.

Οὐκ

Οὐκ ἀρκεῖ κακίας ἀπαλλαγῆναι, εἰ δεῖ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολλῆς τῆς τῶν "ἀρετῶν ἐργασίας. ἵνα μὲν γὰρ γεέννης ἀπαλλαγῶμεν, ἀπέχεσθαι δεῖ πονηρίας· ἵνα δὲ βασιλείας ἐπιτύχωμεν, ἀντέχεσθαι τῆς ἀρετῆς. ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν δικαστηρίοις, ὅταν ἐξέτασις ᾖ τῶν εἰργασμένων*, καὶ ἐκκλησιάζῃ πᾶσα ἡ πόλις, οὕτω γίνεται; καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἔθος ἦν παλαιὸν, χρυσῷ στεφανοῦσθαι στεφάνῳ, οὐ τὸν μηδὲν κακὸν "ἐργασάμενον τὴν πόλιν (τοῦτο γὰρ αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ δοῦναι δίκην ἀπόχρη μόνον) ἀλλὰ τὸν μεγάλας εὐεργεσίας ἐπιδειξάμενον οὕτως ἐπὶ ταύτην ἐχρῆν ἄγεσθαι τὴν τιμήν. ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς μικροῦ δεῖν με παρέλαθεν ὃ μάλιστα πρὸς ὑμᾶς ἀναγκαῖον ἦν εἰπεῖν. τῆς γὰρ διαιρέσεως ταύτης τὸ πρῶτον ἀνατίθεμαι μέρος, μικρᾷ τινι ἐπιδιορθώσει χρησάμενος. ἐπειδὴ γὰρ ἔφην, πρὸς τὸ μὴ ἐμπεσεῖν γεέννῃ, ὅτι τῶν κακῶν ἡμῖν ἡ ἀναχώρησις ἀρκεῖ, μεταξύ με λέγοντα ὑπεισῆλθέ τις ἀπειλὴ φοβερὰ, οὐ τοῖς κακόν τι τολμήσασι τὴν τιμωρίαν ἐπάγουσα, ἀλλὰ ἰδοὺ ἐλλειπόντας τι τῶν ἀγαθῶν κολάζουσα. τίς δὴ οὖν αὕτη ἐστί; τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἐπιστάσης τῆς φοβερᾶς, καὶ παραγινομένης τῆς κυρίας, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ κριτὴς, καὶ τὰ μὲν πρόβατα στήσας ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἀριστερῶν, πρὸς μὲν "τὰ πρόβατα ἔλεγε· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. τοῦτο καλῶς. ἔδει γὰρ αὐτοὺς τῆς τοσαύτης φιλανθρωπίας ταύτην λαβεῖν τὴν ἀντίδοσιν. τὸ μέντοι ἰδοὺ μὴ μεταδόντας τοῖς δεομένοις ἐξ ὧν εἶχον αὐτοὶ, μὴ μέχρι τῆς τῶν ἀγαθῶν στερήσεως κολάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς γεέννης παραπέμπεσθαι πυρὶ, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο δή; μάλιστα μὲν οὕτω καὶ τοῦτο εὐπρόσωπον "ἔχοι λόγον, οὐχ ἧττον, ἢ ἐκεῖνο τὸ πρότερον. διὰ γὰρ τούτου παιδευόμεθα, ὅτι οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπολαύσονται "ἀγαθῶν· οἱ δὲ ἐγκληθέντες μὲν οὐδὲν ἔχοντες κακὸν, ἐλλείποντες δέ τι τῶν ἀγαθῶν, μετὰ τῶν τὰ κακὰ ἐργασαμένων εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπαχθήσονται πῦρ. εἰ μή τις ἐκεῖνο λέγοι, ὅτι καὶ τὸ ἀγαθὸν μὴ ποιῆσαι, κακίας μέρος ἐστί. ἀργίας γὰρ τοῦτό ἐστιν· ἀργία δὲ κακίας μέρος· μᾶλλον δὲ οὐ μέρος, ἀλλὰ ὑπόθεσις καὶ ῥίζα πονηρά. πᾶσαν γὰρ κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία. μὴ τοίνυν ἀνοήτως ταύτας τὰς ἐρωτήσεις ἐρωτῶμεν, οἷον, ὁ μηδὲν πεποιηκὼς κακὸν, μηδὲ ἀγαθὸν, ποῖον δέξεται τόπον; τὸ γὰρ μὴ ποιῆσαι ἀγαθὸν, τοῦτο ποιῆσαί ἐστι κακόν. εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τινα οἰκέτην ἔχοις, μήτε κλέπτοντα, μήτε ὑβρίζοντα, μήτε ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ καὶ μέθης κρατοῦντα, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καθήμενον δὲ διαπαντὸς ἀργὸν, καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων παρὰ οἰκέτου δεσπότῃ πληροῦσθαι ποιοῦντα, οὐ μαστιγώσεις, οὐ στρεβλώσεις αὐτόν; ναί, φησι· καὶ μὴν οὐδὲν εἰργάσατο κακόν. αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐστὶ κακόν. ἀλλ', εἰ δοκεῖ, ἀγάγωμεν καὶ ἐπὶ τὸν λοιπὸν βίον τὸν λόγον. ἔστω τις γεωργὸς, καὶ μηδὲν λυμαινέσθω τοῖς ἡμετέροις ὑπάρχουσι, μήτε ἐπιβουλευέτω, μήτε κλεπτέτω, μόνον δὲ τὰς αὐτοῦ χεῖρας δήσας, οἴκοι καθεζέσθω, μήτε σπείρων, μήτε αὔλακα τέμνων, μήτε βοῦς ὑποζευγνὺς, μήτε ἄμπελον θεραπεύων, μήτε ἄλλο τι τῶν περὶ τὴν γῆν πονῶν. ἆρα οὐ κολάσομεν τὸν τοιοῦτον; καίτοιγε οὐδὲν ἠδίκησεν, οὐδὲ ἔχομεν ἐγκαλεῖν αὐτῷ τι. ἀλλ' αὐτῷ μὲν οὖν τούτῳ ἠδίκησεν· ἀδικεῖ γὰρ κοινῷ λόγῳ, τὴν παρ' ἑαυτοῦ συντέλειαν μὴ παρεχόμενος. τί δὲ, εἰπέ μοι, ἂν τῶν δημιουργῶν ἕκαστος καὶ χειροτεχνῶν, τὸν μὲν ἑτερότεχνον, ἀλλὰ μηδὲ τὸν ὁμότεχνον βλάπτῃ μηδὲν, ἀργῇ δὲ μόνον, οὐχὶ ἀπόλωλεν ἅπας ἡμῖν ὁ βίος οὗτος καὶ διέφθαρται; βούλει καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τὸν λόγον "ἑλκύσωμεν; οὐκοῦν ἡ χεὶρ μὴ πληττέτω τὴν κεφαλὴν, μηδὲ ἐκκοπτέτω τὴν γλῶσσαν, μηδὲ ἐξορυττέτω τὸν ὀφθαλμὸν, μηδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐργα-

γ. ἀγαθῶν

* ἑκάστῳ

γ. εἰργασμένον τῇ πόλει

γ. τοὺς ἐκ δεξιῶν

Ματθ. κε. λδ.

γ. ἔχει

γ. καλῶν

γ. μεταβιβάσωμεν

ζέσθω κακόν· μόνον δὲ ὀργὴ μενέτω, καὶ τὴν παρ' ἑαυτῆς λειτουργίαν μὴ πληρούτω [τῷ παντὶ σώματι]. ἆρα οὐκ ἄξιον ἐκκόψαι αὐτὴν, ἢ περιφέρειν ἀργοῦσαν, καὶ παντὶ λυμαινομένην τῷ σώματι; τί δὲ, ἂν τὸ στόμα μὴ κατευθύνῃ τὴν χεῖρα, μηδὲ δάκνῃ τὸ στῆθος, τὰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐλλείπῃ, οὐ βέλτιον ἐμπεφράχθαι μᾶλλον; εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν, καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος παντὸς ἀδικία μεγάλη, οὐ μόνον τὸ κακόν τι πρᾶξαι, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔλλειψις, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γένοιτ' ἄν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀπάγων ἡμᾶς τῆς πονηρίας, ἄγει πρὸς τὴν ἀρετήν. 5

ΗΘΙΚΟΝ

Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, τὰς ἀκάνθας ἐκκοπῆναι πάσας, ἂν τὰ χρηστὰ μὴ καταβάλητε σπέρματα; εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν περιστήσεται πάλιν ζημίαν ἡμῖν ὁ πόνος μείνας ἀτελής. 10 διά τοι τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σφόδρα κηδόμενος ἡμῶν, οὐ μέχρι τῆς τῶν κακῶν ἐκκοπῆς καὶ ἀναιρέσεως ἵστησι τὰ παραγγέλματα, ἀλλὰ καὶ ταχὺ τῶν ἀγαθῶν τὴν καταφύτευσιν ἐπιδείκνυσθαι προτρέπει. Εἰπὼν γὰρ, πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ, ἐπήγαγε· γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς. ἕξεις γάρ εἰσιν αὗται, καὶ διαθέσεις. καὶ οὐκ ἀρκεῖ ἡ τῆς ἑτέρας ἀπαλλαγὴ εἰς τὴν τῆς ἑτέρας ἡμᾶς ἕξιν καταστῆσαι πάλιν, ἀλλὰ δεῖ πάλιν κινήσεώς τινος, καὶ ὁρμῆς οὐκ ἐλάττονος τῆς ἐν τῇ φυγῇ τῶν κακῶν, ὥστε γενέσθαι ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀγαθῶν. 15 καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος, ὁ μέλας ἂν ἀπαλλαγῇ τῆς ποιότητος ταύτης, οὐκ εὐθέως γέγονε λευκός. μᾶλλον δὲ μὴ ἐπὶ τῶν φυσικῶν τὸν λόγον γυμνάσωμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν κατὰ προαίρεσιν τὸ παράδειγμα παραγάγωμεν. ὁ μὴ ἐχθρὸς, οὐ πάντως φίλος ἐστίν· ἀλλ' ἔστι τι μέσον, ὃ μήτε ἔχθρας, μήτε φιλίας ἐστὶν, ἐν ᾧ μάλιστα οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων καθεστήκασι πρὸς ἡμᾶς. 20 ὁ μὴ δακρύων, οὐ πάντως καὶ γελᾷ, ἀλλ' ἔστι μέση κατάστασις. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. οὐχ ὁ μὴ πικρὸς, πάντως χρηστὸς, οὐδὲ ὁ μὴ θυμώδης, πάντως εὔσπλαγχνος· ἀλλὰ δεῖ πάλιν ἑτέρας σπουδῆς, ὥστε κτήσασθαι τοῦτο τὸ καλόν. καὶ θέα πῶς κατὰ νόμον ἀρίστης γεωργίας ὁ μακάριος Παῦλος τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ γῆν παρὰ τοῦ γεωργοῦ διακαθαίρει τε καὶ ἐργάζεται. 25 ἀνεῖλε τὰ νόθα σπέρματα, παρακαλεῖ λοιπὸν, ὥστε καταχεῖν τὰ γνήσια φυτά. γίνεσθε χρηστοὶ, φησίν. αἱ γὰρ τῶν ἀκανθῶν ἀνασπασθεισῶν μόνη ἡ χώρα ἀργοῦσα, ἀνονήτους πάλιν οἴσει βοτάνας. διὸ τὴν σχολὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἀργίαν προκαταλαμβάνειν δεῖ τῇ τῶν ἀγαθῶν σπερμάτων τε καὶ φυτῶν καταβολῇ. ἀνεῖλεν ὀργὴν, ἔθηκε χρηστότητα· ἀνεῖλε πικρίαν, ἔθηκεν εὐσπλαγχνίαν· ἐξέτεμε κακίαν καὶ βλασφημίαν, ἐφύτευσε συγγνώμην. 30 τὸ γὰρ, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, τοῦτό ἐστι, συγγνωμονικοὶ, φησὶ, γίνεσθε. μείζων γὰρ αὕτη ἡ χάρις τῆς ἐν τοῖς χρήμασιν. ὁ μὲν γὰρ χρήματα ἀφιεὶς τῷ δανεισαμένῳ παρ' αὐτοῦ, καλὸν μὲν ἐργάζεται ἔργον καὶ θαυμαστὸν, πλὴν ἀλλὰ μέχρι τοῦ σώματος ἡ χάρις, εἰ καὶ ἑαυτῷ τὴν ἀμοιβὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς καὶ τοῖς κατὰ ψυχὴν ἀποδίδωσι δώροις· ὁ δὲ ἁμαρτήματα χαρισάμενος, τήν τε ψυχὴν ὠφέλησε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἐκείνου τοῦ τῆς συγγνώμης * τυχόντος. 35 οὐ γὰρ ἑαυτὸν μόνον τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ κἀκεῖνον ἐπιεικέστερον ἐποίησεν. οὐ γὰρ οὕτως ἐπεξερχόμενοι τοῖς ἠδικηκόσιν ἡμᾶς, ὡς συγχωροῦντες δάκνομεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἐντρέποντες καὶ δυσωποῦντες. ἐκείνως μὲν γὰρ οὔτε ἡμᾶς αὐτοὺς, οὔτε ἐκείνους ὠνήσαμεν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἐβλάψαμεν, αὐτοί τε τὸ ἀνταπόδομα διώξαντες κατὰ τὸν παρὰ Ἰουδαίοις ἄρχοντα, καὶ τὸν ἐν ἐκείνοις ἐκκαύσαντες θυμόν. 40 ἂν δὲ ἐπιεικείᾳ τὴν ἀδικίαν ἀμειψώμεθα, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἐκλύσαντες, ἐκαθίσαμεν παρ' αὐτῷ δικαστήριον ἡμῖν φέρον τὰς ψήφους, καταδικάζον αὐτὸν χαλεπώτερον, ἢ ἡμεῖς. καταγνώσεται γὰρ αὐτοῦ, καὶ καταψηφιεῖται, καὶ πᾶσαν ζητήσει πρόφασιν, δι' ἧς ἀποτίσει τὸ δανεισθὲν τῆς μακροθυμίας μέρος μετὰ πλείονος τοῦ μέτρου, εἰδὼς

γρ. ἐγένετο

γρ. μεταγ.

* λέγω

ὅτι

ὅτι ἂν μὲν τὸ ἴσον ἀποδῷ, καὶ οὕτως ἠλάττωται, τῷ μὴ αὐτὸς ἄρξασθαι, ἀλλὰ τῷ παρ' ἡμῶν
τὸ ὑπόδειγμα λαβεῖν ἔλαττον φέρων. σπουδάζει τοίνυν ὑπερβαλέσθαι τῷ μέτρῳ, ἵνα τὴν
ἐλάττωσιν, ἣν ἐκ τοῦ δεύτερος ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀνταπόδοσιν ὑπέμεινε, τῇ τῆς ἀντιδόσεως
ὑπερβολῇ κατακρύψῃ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου γινομένην αὐτῷ ἐλάττωσιν τοῦ προτέρου πα-
5 θόντος κακῶς, ταύτην ἀπὸ τῆς καθ' ὑπερβολὴν ἐπιεικείας κοινὴν ἐργάσηται. οἱ γὰρ
ἄνθρωποι, ὅταν ἀγνώμονες ὦσιν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τοῖς κακοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, οἷς ἂν
εὖ πάσχωσι παρὰ τῶν ἠδικημένων, στένουσι. τὸ μὲν γὰρ, κακίας, τὸ δὲ, καὶ ὀνείδους καὶ γέλωτος με-
στὸν, τὸ εὖ παθόντα μὴ ἀντευποιεῖν. τοῦτο μὲν γὰρ ἔπαινον ἔχει καὶ κρότους παρὰ πάντων καὶ
εὐφημίας, τὸ κακῶς παθόντα, μὴ ἀντεπεξελθεῖν. διὰ τοῦτο μάλιστα τούτῳ δάκνονται. ὥστε,
10 εἰ βούλει ἀμύνασθαι, τούτῳ ἀμύνου τῷ τρόπῳ· κακοῖς ἀγαθὰ ἀνταπόδος, ἵνα αὐτὸν
καὶ ὀφειλέτην καταστήσῃς, καὶ νικήσῃς νίκην θαυμαστήν. ἔπαθες κακῶς; ποίησον καλῶς, οὕ-
τως ἀμύνου τὸν ἐχθρόν. ἂν μὲν γὰρ ἐπεξέλθῃς, ὁμοίως καὶ σὲ, κἀκεῖνον ἅπαντες μέμψονται·
ἂν δὲ ἐνέγκῃς, ἑτέρως σε μὲν κροτήσουσι καὶ θαυμάσονται, ἐκεῖνον δὲ κατηγορήσουσι. τί δὲ ἐχθρῷ
γένοιτο ἂν μεῖζον τοῦ τὸν ἐχθρὸν ἰδεῖν παρὰ πάντων θαυμαζόμενον καὶ κροτούμενον; τί ἐχθρῷ πι-
15 κρότερον τοῦ ἑαυτὸν θεάσασθαι παρὰ πάντων ὑβριζόμενον ἐπ' ὄψεσι τοῦ ἐχθροῦ; ἐὰν ''αὐτὸν (γ. αὐτὸς)
ἀμύνῃ, καὶ καταγνωσθῇς ἴσως, καὶ σὺ μόνος ἠμύνω. ἂν δὲ ἀφῇς, ἀντὶ σοῦ πάντες ἀμύνονται αὐ-
τόν· ὅπερ τοῦ παθεῖν κακῶς χαλεπώτερον, τὸ τὸν ἐχθρὸν τοσούτους τοὺς ἀμυνομένους ἔχειν. ἂν
ἀνοίξῃς σὺ τὸ στόμα, ἐκεῖνοι σιγήσονται· ἂν δὲ σὺ σιγήσῃς, οὐκ ἔτι ἑνὶ στόματι, ἀλλὰ μυρίοις
τοῖς τῶν ἄλλων αὐτὸν ''βάλλεις, καὶ μᾶλλον ἀμύνῃ. καὶ σοὶ μὲν ὑβρίζοντι πολλοὶ καὶ ἐγκαλοῦσιν (γ. βάλλεις)
20 (ἐροῦσι γὰρ τοῦ πάθους εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα) ὅταν δὲ ὁ μηδὲν ἠδικημένος οὕτως αὐτὸν πλύνῃ ταῖς
ὕβρεσι, τότε μάλιστα καθαρὰ πάσης ὑποψίας ἡ ἄμυνα. ὅταν γὰρ οἱ μηδὲν παθόντες δει-
νὸν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς σῆς ἐπιεικείας, ὡς ἠδικημένοι συναλγῶσι καὶ συμπάσχωσι,
πάσης ὑποψίας καθαρὰ αὕτη ἡ ἐκδικία. τί οὖν, ἂν μηδεὶς ἀμύνηται, φησίν; οὐκ ἔστιν
εἶναι λιθίνους ἀνθρώπους, ὡς τοσαύτην φιλοσοφίαν ὁρῶντας μὴ θαυμάσαι. κἂν μὴ τότε
25 ἀμύνωσιν, ὕστερον ὅμως ἐν καταστάσει γινόμενοι, τοῦτο ἐργάσονται, σκώπτοντες ἐκεῖνον καὶ λοι-
δοροῦντες. κἂν ἕτερος δὲ μηδεὶς θαυμάσῃ, αὐτός σε ἐκεῖνος πάντως θαυμάσεται, κἂν
μὴ λέγῃ. ἡ γὰρ τοῦ καλοῦ κρίσις ἡμῖν, κἂν εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον ἔλθωμεν,
ἀδέκαστος καθέστηκεν, οὐ παρακλινομένη. ἢ διὰ τί τὸν Κύριον ἡμῶν οἴει τὸν Χριστὸν ταῦτα
λέγειν, Ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην; οὐκ ἐπειδὴ (Ματθ. ε. λθ.)
30 ὅσῳ ἂν τις μακρόθυμος γένηται, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ ἑαυτὸν κἀκεῖνον ὠφελήσει ὠφέλειαν τὴν
μεγίστην; διὰ τοῦτο στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην προσέταξεν, ἵνα ἐμπλήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ
θυμουμένου. τίς γὰρ οὕτω θηρίον ἐστὶν, ὡς μὴ ἐντραπῆναι λοιπόν; οἱ κύνες λέγονται τοῦτο
ποιεῖν. κἂν γὰρ ὑλακτήσωσι, καὶ ἐπέλθωσί τινι, ὁ δὲ ὕπτιον ῥίψας ἑαυτὸν μηδὲν ἐργάσηται, τὸν
θυμὸν ἅπαντα ἔσβεσεν. εἰ τοίνυν ἐκεῖνοι τὸν παθεῖν πρὸς αὐτοὺς κακῶς ἕτοιμον δυσωποῦνται,
35 ''πολλῷ μᾶλλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λογικώτερον. (γ. πόσῳ) ἀλλὰ γὰρ ἄξιον τὸ μικρὸν ἔμπρο-
σθεν εἰς μνήμην ἐλθὸν, καὶ εἰς μαρτυρίαν ἑλκυσθὲν, μὴ παρελθεῖν. τί δή τοῦτό ἐστιν; ἐ-
λέγομεν περὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἐνεκάλουν, ὡς διώκον- (Λευϊτ. κδ. κ.)
τες ἀνταπόδομα· καίτοι τοῦτο ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπέτρεπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ
ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. ἀλλ' οὐχ ἵνα τοὺς ἀλλήλων ἐξορύττωσιν ὀφθαλμοὺς, ἀλλ' ἵνα φόβῳ
40 τοῦ παθεῖν τὴν τοῦ ποιεῖν ἄδειαν ἐπισχόντες, μήτε ἐργάζωνταί τι κακὸν ''ἑτέροις, μήτε πάσχω- (γ. ἑτέρους)
σιν αὐτοὶ παρ' ἑτέρων. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἵνα τὰς ἐκείνου δή-
σῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλά-
βην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγ-
κεχωρημένης ἀμύνης ἐνεκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; τί ποτε τοῦτό ἐστι; τὸ

μνησίκακον ἐνταῦθά φησιν. ἀθέως μὲν γὰρ τὸν παθόντα δρᾶσαι συγχωρεῖ, ὅπερ ἔφην, κατέχων ἐκεῖνον· μνησικακεῖν δὲ οὐκέτι ἀφίησιν. οὐκέτι γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τοῦ θυμοῦ, οὐδὲ τῆς ζεούσης ὀργῆς, ἀλλὰ πονηρίας μεμελετημένης. συγγινώσκει δὲ ὁ Θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπαγεῖσι, καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι. διὸ λέγει, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ· καὶ πάλιν, Ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. Εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηρῶσαι ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι; μὴ τοίνυν ὦμεν μνησίκακοι, ἀλλὰ σβέσωμεν τὴν ὀργήν, ἵνα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιωθῶμεν. Ὧ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, φησιν, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε. γινώμεθα οὖν περὶ τοὺς ὁμοδούλους φιλάνθρωποι, συμπαθεῖς, ὅπως ἂν καὶ τὰς ἐν τῷ παρόντι βίῳ διαφύγωμεν παγίδας, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν συγγνώμης, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(Margin: χ. ὁρμῶσι — Ματθ. ζ. 6.)

Λογ. ιζ. 32 ΓΙΝΕΣΘΕ ΔΕ ΕΙΣ ΑΛΛΗΛΟΥΣ ΧΡΗΣΤΟΙ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. 1 Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, 2 Καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας.

Τὰ προελθόντα τῶν μελλόντων πλείονα ἔχει τὴν ἰσχύν, καὶ δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι καὶ πιστότερα. διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἤδη ποιεῖται τὴν παράκλησιν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἕνεκεν μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἄφες, καὶ ἀφεθήσεταί σοι, κἂν μὴ ἀφῆτε, οὐ μὴ ἀφεθήσεται ὑμῖν, πρὸς μὲν φιλοσόφους ἄνδρας λεγόμενον καὶ τοῖς μέλλουσι πιστεύοντας, μέγα δύναται· ὁ δὲ Παῦλος οὐκ ἀπὸ τούτων ἐντρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων. ἐκείνῳ μὲν γάρ ἐστι κόλασιν φυγεῖν, τούτῳ δὲ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. τὸν Χριστόν, φησι, μιμοῦ. ἀρκεῖ τοῦτο μόνον εἰς παράκλησιν ἀρετῆς, τὸ τὸν Θεὸν μιμεῖσθαι. τοῦτο μεῖζον ἐκείνου, ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ὅτι τὸν Θεὸν μιμούμεθα, εἶπεν, ἀλλ' ὅτι ἐν οἷς αὐτοὶ εὖ πάσχομεν, πατέρων σπλάγχνα πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἔχειν βούλεται. σπλάγχνα γὰρ ταῦτα λέγεται ἡ φιλανθρωπία, καὶ οἱ οἰκτιρμοί. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔνι ἀνθρώπους ὄντας μήτε λυπεῖν, μήτε λυπεῖσθαι, δεύτερον εὗρε φάρμακον, ὥστε ἀλλήλοις χαρίζεσθαι. χαριζόμενοι, φησίν, ἑαυτοῖς. καίτοι οὐδὲν ἴσον. σὺ μὲν γὰρ ἂν νῦν χαρίσῃ, πάλιν σοι χαρίζεται ἐκεῖνος, Θεῷ δὲ οὐδὲν ἐχαρίσω. καὶ σὺ μὲν τῷ ὁμοδούλῳ· ὁ δὲ Θεὸς τῷ δούλῳ, καὶ τῷ ἐχθρῷ, καὶ τῷ μισοῦντι αὐτόν. καθὼς καὶ ὁ Θεός, φησιν, ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν. μέγα καὶ τοῦτο ἔχει αἴνιγμα. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐχ ἁπλῶς ἀκινδύνως ἐχαρίσατο, φησιν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ κινδύνου τοῦ υἱοῦ. ἵνα γάρ σοι συγγνῷ, τὸν υἱὸν ἔθυσε· σὺ δὲ πολλάκις καὶ ἀκίνδυνον καὶ ἀδάπανον ὁρῶν τὴν συγχώρησιν, οὐ ποιεῖς. γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. ἵνα μὴ νομίσῃς ἀνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἄκουσον πῶς οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ', ὅτι ἑαυτὸν παρέδωκεν, εἶπεν· ὥσπερ ἔλεγεν, ἐχθρὸν ὄντα σε ὁ δεσπότης ἠγάπησεν, ἀγάπησον σὺ τὸν φίλον. μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω δυνήσῃ· πλὴν ἀλλ' ὡς δύνασαι. βαβαί· τί ταύτης τῆς φωνῆς μακαριώτερον γένοιτ' ἄν; κἂν βασιλείαν εἴπῃς,

(Margin: Ματθ. ε. με. — χ. ἐκείνοις — χ. τοῦτο)

κἂν

κἂν ὁτιοῦν, οὐδὲν ἴσον. τὸν Θεὸν μιμῇ, τῷ Θεῷ ἐξομοιοῦσαι, ὅταν συγχωρήσῃς ἐκείνῳ. μᾶλ-
λον ἁμαρτήματα δεῖ συγχωρεῖν, ἢ χρήματα. χρήματα μὲν γὰρ ἐὰν συγχωρήσῃς, οὐκ ἐμι-
μήσω τὸν Θεόν· ἁμαρτήματα δὲ ἐὰν συγχωρήσῃς, τὸν Θεὸν μιμῇ. πλὴν πῶς δυνήσῃ λέ-
γειν, πένης εἰμὶ, καὶ οὐ δύναμαι συγχωρῆσαι, ὅταν καὶ ἃ δύνασαι συγχωρῆσαι, μὴ συγχω-
5 ρήσῃς; καὶ ἐνταῦθα ζημίαν ἡγῇ, οὐχὶ πλοῦτον μᾶλλον, οὐχὶ περιουσίαν, οὐχὶ εὐπορίαν; γί-
νεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ. ἰδοὺ καὶ ἄλλη παράκλησις εὐγενεστέρα. ὡς τέκνα ἀγαπητά,
φησίν. ἔχετε καὶ ἄλλην ἀνάγκην τοῦ μιμεῖσθαι αὐτὸν, οὐ τῷ παθεῖν εὖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τέκνα
γενέσθαι. ὡς τέκνα ἀγαπητά. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντως υἱοὶ τοὺς πατέρας μιμοῦνται, ἀλλ' οἱ
ἀγαπητοὶ, διὰ τοῦτό φησιν, ὡς τέκνα ἀγαπητά. περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ. ἰδοὺ πάντων ἡ
10 ὑπόθεσις. ἐκείνου ταύτης οὔσης, οὐ θυμὸς, οὐκ ὀργὴ, οὐ κραυγὴ, οὐ βλασφημία, ἀλλὰ
πάντα ἀνῄρηται. διὸ ὕστερον τὸ κεφάλαιον τίθησι. πόθεν ἐγένου τέκνον; ἐπειδὴ συνεχωρήθη
σοι. ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ἀφ' ἧς τοσαύτης ἠξιώθης τιμῆς, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ τῷ πλη-
σίον συγχώρησον. εἰπὲ δή μοι, εἴ τις σε δεσμώτην ὄντα, καὶ μυρίων ὑπεύθυνον κακῶν
ἤγαγεν ἐπὶ τὰ βασίλεια. μᾶλλον δὲ τοῦτο ἀφῶμεν. εἴ τίς σε πυρέττοντα καὶ ψυχορραγοῦν-
15 τα ὠφέλησε φαρμάκῳ τινὶ, ἆρα οὐκ ἂν αὐτὸν πάντων προὐτίμησας, καὶ αὐτὸ τοὔνομα
τοῦ φαρμάκου; εἰ γὰρ καιροὺς καὶ τόπους, δι' ὧν ὠφελούμεθα, οὕτως ἔχομεν, ὡς τὰς ἑαυ-
τῶν ψυχάς, πολλῷ μᾶλλον αὐτὰ τὰ πράγματα. ἐραστὴς ἔσο τῆς ἀγάπης. δι' αὐτῆς
γὰρ ἐσώθης, δι' αὐτῆς υἱὸς γέγονας. κἂν ἕτερον δυνηθῇς σῶσαι, οὐχὶ τῷ αὐτῷ χρήσῃ φαρ-
μάκῳ, καὶ παραινέσεις πᾶσι τὸ, ἄφετε, ἵνα ἀφεθῇ ὑμῖν; ἀγνωμόνων ψυχῶν τοῦτο, τὸ οὕτω
20 περιτρέπεσθαι, καὶ ἐλευθέρων καὶ εὐγενῶν. καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, φησί. σὺ τῶν
φίλων φείδῃ, ἐκεῖνος τῶν ἐχθρῶν. ἐκείνου πολλῷ μεῖζον τὸ παρὰ τοῦ δεσπότου γινόμενον.
τὸ γὰρ καθὼς, πῶς σώζεται; ἢ δῆλον ὅτι, ἐὰν τοὺς ἐχθροὺς εὖ ποιῶμεν. καὶ παρέδωκεν ἑαυ-
τὸν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. ὁρᾷς τὸ ὑπὲρ ἐχθρῶν παθεῖν, ὅτι
ὀσμὴ εὐωδίας ἐστὶ, καὶ θυσία εὐπρόσδεκτος; κἂν ἀποθάνῃς, τότε ἔσῃ θυσία· τοῦτο μιμήσα-
25 σθαί ἐστι τὸν Θεόν.

3 Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέ-
πει ἁγίοις. Εἶπε περὶ τοῦ πικροῦ πάθους τοῦ θυμοῦ, ἦλθεν ἐπὶ τὸ ἧττον κακόν. ὅτι γὰρ ἧττον
κακὸν ἡ ἐπιθυμία, ἄκουε καὶ ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως λέγοντος πρῶτον, Οὐ φονεύσεις, ὅπερ ἐστὶ
τοῦ θυμοῦ, καὶ τότε, οὐ μοιχεύσεις, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐπιθυμίας. καθάπερ γὰρ ἡ πικρία καὶ ἡ
30 κραυγὴ καὶ πᾶσα κακία καὶ βλασφημία, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦ θυμώδους ἐστίν· οὕτω καὶ τοῦ ἐπι-
θυμητικοῦ πορνεία, ἀκαθαρσία, πλεονεξία. ἔστι γὰρ αὐτοῦ χρημάτων ἐρᾶν, καὶ σωμάτων. ἀλλ'
ὥσπερ ἐκεῖ τὴν κραυγὴν περιεῖλεν ὄχημα οὖσαν τῆς ὀργῆς, οὕτω νῦν τὴν αἰσχρολογίαν καὶ εὐ-
τραπελίαν ὄχημα οὖσαν τῆς πορνείας.

4 Καὶ αἰσχρότης γάρ, φησι, καὶ μωρολογία, ἢ εὐτραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ
35 μᾶλλον εὐχαριστία. Μὴ εἴπῃς ἀστεῖα, μηδ' αἰσχρά, μηδὲ πράξῃς, καὶ κατασβέσεις
τὴν φλόγα. μηδὲ ὀνομαζέσθω, φησίν, ἐν ὑμῖν· τουτέστι, μηδαμοῦ μηδὲ φαινέσθω. τοῦτο
καὶ Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν· Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία· τουτέστι, πάντως καθαροὶ
γίνεσθε. οἱ γὰρ λόγοι, τῶν πραγμάτων εἰσὶν ὁδοί. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ φορτικός τις εἶναι καὶ
βαρὺς, καὶ εὐτραπελίαν ἐκκόπτων, ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν, εἰπὼν, τὰ μὴ ἀνήκοντα,
40 τὰ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, φησίν. ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία. τί ὠφελεῖ τὸ, ἀστεῖον εἰπεῖν;
γέλωτα ἐκίνησας μόνον. εἰπέ μοι, ὁ σκυτοτόμος ἐργάσεταί τι ποτὲ τῶν οὐκ ἀνηκόντων
εἰς τὴν αὐτοῦ τέχνην; ἢ κτήσεταί τι τοιοῦτον ὄργανον; οὐδαμῶς. τὰ γὰρ οὐκ ἐν χρείᾳ, οὐδὲν
πρὸς ἡμᾶς.

Μηδεὶς ἔστω λόγος ἀργός. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀργοῦ καὶ εἰς ἀτόπους καταπίπτομεν. οὐ

ΗΘΙΚΟΝ

χ. πού

α. Κορ. ε. α.

διαχύσεως

διαχύσεως ὁ παρὼν καιρός, ἀλλὰ πένθους, θλίψεων καὶ ὀδυρμῶν· σὺ δὲ εὐτραπελεύῃ; τίς ἀ-
θλητὴς εἰς τὸ στάδιον εἰσελθὼν, καὶ τὴν ἀγωνίαν ἀφεὶς τὴν πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἀστεῖα φθέγγε-
ται; ἐφέστηκεν ὁ διάβολος, περιέρχεται ὠρυόμενος τοῦ ἁρπάσαι, πάντα κινεῖ καὶ πάντα στρέφει
κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς, καὶ μηχανᾶται τῆς καλιᾶς σε ἐκβαλεῖν, τρίζει τοὺς ὀδόντας, βρυχᾶται,
πῦρ πνεῖ κατὰ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς· καὶ σὺ κάθησαι ἀστεῖα λέγων, καὶ μωρολογῶν, καὶ τὰ μὴ ἀνή- (5)
κοντα φθεγγόμενος; οὐκοῦν καλῶς αὐτοῦ περιγενέσθαι δυνήσῃ. παίζομεν, ἀγαπητοί.

(Πραξ. κ. λα.) βούλει μαθεῖν τῶν ἁγίων τὴν διαγωγήν; ἄκουε Παύλου λέγοντος· Τριετίαν νύκτα καὶ
ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν. Εἰ δὲ ὑπὲρ Μιλησίων
καὶ Ἐφεσίων τοσαύτῃ ἐχρήσατο σπουδῇ, οὐχὶ ἀστεῖα λέγων, ἀλλὰ μετὰ δακρύων τὴν νουθεσί-
(β. Κορ. β. δ.) αν εἰσφέρων, τί περὶ τῶν ἄλλων εἴποι τις ἄν; ἄκουε δὲ καὶ Κορινθίοις τί φησιν· Ἐκ πολλῆς (10)
(β. Κορ. ια. κθ.) θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων. καὶ πάλιν, Τίς ἀσθενεῖ,
καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; ἄκουε δὲ αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ λέ-
(β. Κορ. ε. δ.) γοντος, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου ἐπιθυμοῦντος· Καὶ γὰρ
ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν, σὺ δὲ γελᾷς καὶ παίζεις; πολέμου καιρὸς, καὶ σὺ τὰ τῶν
χορευόντων μεταχειρίζῃ; οὐχ ὁρᾷς τῶν πολεμούντων τὰ πρόσωπα, πῶς εἰσι σκυθρωπὰ, (15)
πῶς συνηγμένα; ὀφρὺς γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς φοβερὰ, καὶ φρίκης γέμουσα. ὁρᾷς ὄμμα αὐστηρὸν,
καρδίαν διεγηγερμένην καὶ πηδῶσαν καὶ ἀλλομένην, συνηγμένον νοῦν, τρέμοντα καὶ ἀγωνιῶντα· πολ-
λὴν τὴν εὐταξίαν, πολλὴν τὴν εὐρυθμίαν, πολλὴν τὴν σιγὴν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οὐ λέγω, ὥστε
αἰσχρὸν ῥῆμα μὴ εἰπεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ἁπλῶς φθέγξασθαι. εἰ γὰρ πρὸς αἰσθητοὺς ἔχοντες πο-
λεμίους ἐκεῖνοι, καὶ οὐδὲν ἀπὸ λόγων βλαπτόμενοι, τοσαύτῃ κέχρηνται σιγῇ, σὺ, ὁ καὶ ἐν λό- (20)
γοις ἔχων τὸν πόλεμον, καὶ τὸ πλέον τοῦ πολέμου, τοῦτό σοι τὸ μέρος ἐᾷς γυμνόν; ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι τὰ
πλείονα ἐντεῦθεν ἐπιβουλευόμεθα; παίζεις καὶ τρυφᾷς, καὶ ἀστεῖα λέγεις, καὶ γέλωτα κινεῖς, καὶ
οὐδὲν ἡγῇ τὸ πρᾶγμα; πόσαι ἀπὸ ἀστειολογιῶν ἐπιορκίαι, πόσαι βλάβαι, πόσαι αἰσχρο-
γρ. ἀστείων
λογίαι; ἀλλ᾽ οὐ τοιαῦτά ἐστι τὰ ἀστεῖα, φησιν. ἀλλ᾽ ἄκουε ὅτι πᾶσαν εὐτραπελίαν ἐξέβαλε. πολέ-
μου καιρὸς νῦν καὶ μάχης, ἀγρυπνίας καὶ φυλακῆς, ὁπλίσεως καὶ παρατάξεως. οὐδένα τόπον (25)
ἐνταῦθα ὁ τοῦ γέλωτος ἂν ἔχοι καιρός· τοῦ γὰρ κόσμου οὗτός ἐστιν. ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ
(Ιωαν. ιϛ. κ.) λέγοντος· Ὁ κόσμος χαρήσεται, ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε. ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ τὰ σὰ
κακὰ, σὺ δὲ γελᾷς; ἐκεῖνος ἐρραπίσθη, καὶ τοσαῦτα ἔπαθε διὰ τὴν σὴν συμφορὰν καὶ τὸν
καταλαβόντα σε χειμῶνα· σὺ δὲ τρυφᾷς; καὶ πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸν παροξυνεῖς; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ
τισιν ἀδιάφορον εἶναι τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, ὃ καὶ δυσφύλακτόν ἐστι, φέρε, μικρὰ περὶ τούτου (30)
διαλεχθῶμεν, ὅσον ἐστὶ κακὸν διδάξωμεν. καὶ γὰρ τοῦτο τοῦ διαβόλου ἔργον ἐστὶ, τὸ ποιεῖν
γρ. καὶ ὅσον κακόν ἐστι, διδάξωμεν.
τῶν ἀδιαφόρων καταφρονεῖν. πρῶτον μὲν οὖν εἰ καὶ ἀδιάφορον ἦν, οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν
αὐτοῦ καταφρονεῖν, εἰδότα ὅτι τὰ μεγάλα ἀπὸ τούτου τίκτεται κακὰ καὶ αὔξεται, καὶ εἰς πορ-
νείαν τελευτᾷ πολλάκις. ὅτι δὲ οὐδὲ ἀδιάφορόν ἐστιν, ἐκεῖθεν δῆλον. ἴδωμεν οὖν πόθεν
τίκτεται· μᾶλλον δὲ ἴδωμεν ὁποῖον εἶναι δεῖ τὸν ἅγιον. ἥμερον, πρᾶον, πενθοῦντα, θρηνοῦν- (35)
τα, τεθλιμμένον. ὁ τοίνυν τὰ εὐτράπελα λέγων, οὐχ ἅγιος· κἂν Ἕλλην ᾖ, καταγέλαστος
ὁ τοιοῦτος. τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ ταῦτα ἐφεῖται μόνοις. ἔνθα αἰσχρότης, ἐκεῖ καὶ εὐτραπελία·
(Ψαλμ. β. ια.) ἔνθα γέλως ἄκαιρος, ἐκεῖ καὶ εὐτραπελία. ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Δουλεύσατε
τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. ἡ εὐτραπελία μαλακὴν ποιεῖ τὴν
ψυχὴν, ῥάθυμον, ἀναπεπτωκυῖαν· αὕτη καὶ ὕβρεις πολλάκις ὤδινε, καὶ πολέμους ποιεῖ. τί (40)
γρ. ἀναπεπτωκυῖαν
δαί; ὅλως οὐχὶ ἐν ἀνδράσι γέγονας; οὐκοῦν κατάργησον τὰ τοῦ νηπίου. ἀλλὰ τὸν μὲν οἰκέ-
γρ. ὅλος
την τὸν σὸν ἐν ἀγορᾷ οὐκ ἀξιοῖς εἰπεῖν τι τῶν ἀσυμφόρων· σὺ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγων οἰκέ-
της εἶναι, ἐν ἀγορᾷ ἀστεῖα φθέγγῃ; ἀγαπητὸν τὴν νήφουσαν ψυχὴν μὴ κλαπῆναι· τὴν δὲ
διακεχυμένην τίς οὐχ αἱρήσει; αὐτὴ ἑαυτῇ περιπαρήσεται, καὶ οὐ δεήσεται τῆς τοῦ διαβόλου ἐπι-

βουλῆς

βουλῆς τε ἐπηρείας. ἵνα δὲ καὶ μάθῃς, ὅρα καὶ αὐτὸ τοὔνομα. εὐτράπελος λέγεται, ὁ ποικίλος,
ὁ παντοδαπὸς, ὁ ἄστατος, ὁ εὔκολος, ὁ πάντα γινόμενος. τοῦτο δὲ πόῤῥω τῶν τῇ πέτρᾳ δουλευ-
όντων. ταχέως τρέπεται ὁ τοιοῦτος, καὶ μεθίσταται. δεῖ γὰρ αὐτὸν καὶ σχῆμα, καὶ ῥῆμα, καὶ γέλω-
τα, καὶ βάδισιν, καὶ πάντα μιμεῖσθαι, καὶ σκώμματα δὲ ἐπινοεῖν χρὴ τὸν τοιοῦτον. δεῖ γὰρ
5 αὐτῷ καὶ τούτου. πόῤῥω δὲ τοῦτο χριστιανοῦ, τὸ κωμῳδεῖν. καὶ ἀνάγκη τὸν εὐτραπελευό-
μενον ἔχθρας ἀναδέχεσθαι πλείστας* τῶν εἰκῆ σκωπτομένων, ἂν τε παρῶσιν, ἄν τε ἀπόντες
ἀκούσωσιν. εἰ καλὸν τὸ πρᾶγμα, τί τοῖς μίμοις ἀφίεται; μῖμος γίνῃ, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ;
διατί ταῖς ἐλευθέραις ὑμῶν οὐκ ἐπιτρέπετε τοῦτο ποιεῖν; οὐχὶ ἤθους ἴστε τοῦτο ἀσέμνου, καὶ
οὐ σώφρονος τὸ πρᾶγμα; μεγάλα κακὰ ἐν ψυχῇ εὐτραπελευομένῃ οἰκεῖ, μεγάλη διά-
10 χυσις καὶ ἐρημία. κέχηνεν ἡ ἁρμονία, σεσάθρωται ἡ οἰκοδομὴ, ὁ φόβος ἐξώρισται, εὐλά-
βεια ἀπέστη. γλῶτταν ἔχεις, οὐχ ἵνα ἑτέρους κωμῳδήσῃς, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστήσῃς τῷ θεῷ. οὐχ
ὁρᾷς τοὺς λεγομένους γελωτοποιοὺς, τοὺς κόρδακας; οὗτοί εἰσιν οἱ εὐτράπελοι. ἐξορίσα-
τε, παρακαλῶ, τῶν ὑμετέρων ψυχῶν τὴν ἄσεμνον ταύτην χάριν. παρασίτων τὸ πρᾶ-
γμα, μίμων, ὀρχηστῶν, γυναικῶν πορνῶν, πόῤῥω ψυχῆς ἐλευθέρας, πόῤῥω εὐγενοῦς, καὶ δού-
15 λων πόῤῥω. εἴ τις ἄτιμος, εἴ τις αἰσχρὸς, οὗτος καὶ εὐτράπελος. πολλοῖς δὲ καὶ ἀρετὴ τὸ
πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ. καὶ γὰρ τοῦτο πένθους ἄξιον. ὥσπερ ἡ ἐπιθυμία κατὰ μικρὸν εἰς πορ-
νείαν ἐξώκειλεν, οὕτω καὶ τὸ εὐτράπελον, ἐπίχαρι εἶναι δοκεῖ· οὐδὲν δὲ τούτου ἀχαρι μᾶλ-
λον. ἄκουε γὰρ τῆς γραφῆς λεγούσης· Πρὸ βροντῆς κατασπεύδει ἀστραπὴ, καὶ πρὸ αἰ-
σχυντηροῦ προελεύσεται χάρις. οὐδὲν δὲ τοῦ εὐτραπέλου ἀναισχυντότερον. ὥστε οὐ χάρι-
20 τος αὐτοῦ γέμει τὸ στόμα, ἀλλ' ὀδύνης. ἐξορίσωμεν τοῦτο τὸ ἔθος τῶν τραπεζῶν. εἰσὶ δέ
τινες, οἳ καὶ τοὺς πένητας τοῦτο διδάσκουσιν. ὢ τῆς ἀτοπίας· τοὺς ἐν θλίψεσιν εὐτραπελεύε-
σθαι ποιοῦσι; ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ νόσημα λοιπόν; ἤδη καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσῆκται,
ἤδη καὶ τῶν γραφῶν ἥψατο. εἴπω τι ἵνα δείξω τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ; αἰσχύνομαι
μὲν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ. βούλομαι γὰρ δεῖξαι ποῖ προῆλθε τὸ κακὸν, ἵνα μὴ δόξω μι-
25 κρολογεῖν, καὶ περὶ μικροῦ τινος ὑμῖν διαλέγεσθαι, ἵνα κἂν οὕτως ἀποστῆσαι δυνηθῶ τῆς
πλάνης ὑμᾶς. καὶ μή με τις οἰέσθω πλάττειν, ἀλλ' ἅπερ ἤκουσα ἐρῶ. ἔτυχέ τις ὢν παρά
τινι τῶν ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντων· καὶ οἶδα μὲν γέλωτα κινήσων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ·
καὶ τοῦ πίνακος παρατεθέντος, ἔλεγε· δράξασθε παιδία, μήποτε ὀργισθῇ κοιλία. καὶ πά-
λιν ἕτεροί φασιν· οὐαί σοι μαμμωνᾶ, καὶ τῷ μὴ ἔχοντί σε. καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἄτοπα ἡ εὐτρα-
30 πελία ἐπεισήγαγεν, ὡς ὅταν λέγωσιν· ἄρτι οὐκ ἔστι γένεσις; καὶ τοῦτο λέγω τοῦ αἰσχροῦ ἤθους
δεικνὺς τὴν ἀτοπίαν. ψυχῆς γὰρ ἐρήμου εὐλαβείας ταυτὶ τὰ ῥήματα. ἆρ' οὐχὶ σκη-
πτῶν ἄξια ταῦτα; καὶ πολλὰ ἀπὸ τούτων καὶ ἕτερα τοιαῦτα λεγόμενα εὕροι τις ἄν. διὸ, παρα-
καλῶ, πάντοθεν τοῦτο ἐξορίσαντες τὸ ἔθος, ἐκεῖνα φθεγγώμεθα, ἃ ἡμῖν ἁρμόττει· καὶ μὴ τὰ
ἅγια στόματα τὰ τῶν ἀτίμων καὶ αἰσχρῶν φθεγγέσθω ῥήματα. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ
35 καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἀγαπητὸν γὰρ πάντων τῶν ἀτόπων ἑαυτοὺς
ἀποστήσαντας, δυνηθῆναι τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, μήτιγε τοσαῦτα ἐπισυρο-
μένους, καὶ τὸ ἀκριβὲς τῆς διανοίας διὰ τῶν τοσούτων λυμαινομένους. ὁ γὰρ εὐτραπε-
λευόμενος, κακήγορος ἔσται ταχέως· ὁ δὲ κακήγορος, καὶ μυρία ἑαυτῷ ἐπισωρεύει ἕτερα
κακά. ταῦτα δὴ οὖν τὰ δύο τῆς ψυχῆς εἴδη ῥυθμίσαντες, καὶ ὑποζεύξαντες τῷ λο-
40 γισμῷ, καθάπερ ἵππους εὐηνίους, τήν τε ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμὸν, οὕτως ἐπιστήσωμεν τὸν
νοῦν ἡνίοχον, ἵνα καὶ τὸ βραβεῖον λάβωμεν τῆς ἄνω κλήσεως, οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-
τυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Margin notes: * περὶ — γ. ἐξώρισται — γ. σαυρδάνεις — γ. ἡ πορνεία ἐπιθυμία τινὶ ἔδοξε εἶναι ἀκίνδυνος — Σειρ. λβ. ιβ. — γ. μήτοιγε

Λογ. ιη. 5 ΤΟΥΤΟ ΓΑΡ ἼΣΤΕ ΓΙΝΩΣΚΟΝΤΕΣ, ΟΤΙ πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. 6 Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Ἦσαν, ὡς ἔοικε, τινὲς καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων οἱ τὰς χεῖρας ἐκλύοντες τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ εἰρημένον εἰς ἔργον ἄγοντες, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν ποιοῦντες, οἱ δρακὸς κριθῶν ἐκφαυλίζοντες τὸν Θεὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὃ δὴ καὶ νῦν οἶμαι παρά τινων γίνεσθαι. ὅταν οὖν εἴπωμεν, ὅτι ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφὸν, εἰς γέενναν ἀπέρχεται, ἄλλοι φασί· ναί, ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφὸν εἰς γέενναν ἀπέρχεται; οὐχί, φησι. καὶ ὅταν εἴπωμεν, ὅτι ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστὶ, καὶ τοῦτο πάλιν ἐκφαυλίζουσι, λέγοντες ὑπερβολῆς εἶναι τὸ ῥῆμα· καὶ πάσας οὕτω τὰς ἐντολὰς ἐξευτελίζουσι. τούτους οὖν αἰνιττόμενος ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τότε ἔγραφεν Ἐφεσίοις, οὕτω λέγων· τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. εἶτα ἐπάγει, μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. κενοὶ εἰσὶν οὗτοι οἱ λόγοι, οἱ πρὸς καιρὸν χάριν ἔχοντες, καὶ οὐδαμῶς ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύμενοι. ἀπάτη γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστι.

Διὰ ταῦτα ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Διὰ τὴν πορνείαν, φησί; διὰ τὴν πλεονεξίαν, διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν, ἢ καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ εἰσὶν ἀπατεῶνες. υἱοὺς ἀπειθείας, τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς, τοὺς αὐτῷ ἀπειθοῦντας καλεῖ.

7 Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.

8 Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὅρα πῶς συνετῶς προτρέπεται· πρῶτον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ μηδένα ἀδικεῖτε· εἶτα πάλιν ἀπὸ τῆς κολάσεως καὶ τῆς γεέννης. ἦτε γάρ ποτε σκότος, φησί, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. ὅπερ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ᾽ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; καὶ ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας κακίας· τουτέστιν, ἐννοήσαντες τί ἦτέ ποτε ὑμεῖς, καὶ τί γεγόνατε νῦν, μὴ παλινδρομῆτε πρὸς τὴν προτέραν κακίαν, μηδὲ ἐνυβρίζητε τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν. ἦτέ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας, φησίν, ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοῦτο ὑμῖν ὑπῆρξε· τουτέστι, καὶ ὑμεῖς τῶν αὐτῶν ἄξιοι ἦτέ ποτε, ἀλλ᾽ οὐκέτι. Ὡς τέκνα τοίνυν φωτὸς περιπατεῖτε.

Τί δέ ἐστι τέκνα φωτὸς, ἐπάγει ἑξῆς.

9 Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀγαθωσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ.

10 Δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Ἐν πάσῃ, φησίν, ἀγαθωσύνῃ. τοῦτο πρὸς τοὺς ὀργιζομένους, πρὸς τοὺς πικρούς. καὶ δικαιοσύνῃ. τοῦτο πρὸς τοὺς πλεονεκτοῦντας. καὶ ἀληθείᾳ. τοῦτο πρὸς τὴν ψευδῆ ἡδονήν. οὐκ ἐκεῖνα ἃ εἶπον, φησίν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία. ἐν πάσῃ. τουτέστι, καρπὸν δεῖ πνευματικὸν ἐπιδείκνυσθαι ἐν πᾶσι. δοκιμάζοντες τί ἐστι τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. ἄρα παιδικῆς ἐκεῖνα διανοίας καὶ ἀτελοῦς.

11 Καὶ

11 Καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε, φησὶ, τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους· μᾶλλον δὲ, καὶ ἐλέγχετε.

12 Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν.

13 Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται.

5 Εἶπεν, ὅτι φῶς ἐστε. τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει τὰ ἐν σκότει γινόμενα. ὥστε ἂν ἦτε ὑμεῖς, φησιν, ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοὶ, λαθεῖν οὐ δυνήσονται οἱ πονηροί. καθάπερ γὰρ λύχνου κειμένου ἅπαντες φωτίζονται, καὶ ὁ λῃστὴς οὐκ ἂν ἐπεισέλθοι· οὕτω, τοῦ φωτὸς ὑμῶν λάμποντος, ἁλώσονται οἱ πονηροὶ ἐλεγχόμενοι. ἄρα διελέγχειν δεῖ. πῶς οὖν φησι, Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε; ἐλέγχειν εἶπεν, οὐ κατακρίνειν, τουτέστι, παιδεύειν. καὶ μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρι-

10 θῆτε, περὶ τῶν ἐλαχίστων ἁμαρτημάτων εἶπεν. ἀμέλει καὶ ἐπήγαγε, Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ τὸ τραῦμα, ἕως ἂν ἐμφωλεύῃ καλυπτόμενον ἄνωθεν, καὶ διὰ βάθους τρέχῃ, οὐδεμιᾶς ἀπολαύει τῆς ἐπιμελείας· οὕτω καὶ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν κρύπτηται, καθάπερ ἐν σκότῳ μετ᾽ ἀδείας τολμᾶται πολλῆς· ἐπειδὰν δὲ φανερωθῇ, γίνεται φῶς· οὐ-

15 χὶ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία (πῶς γάρ;) ἀλλ᾽ ὁ ἐργασάμενος. ὅταν γὰρ εἰς μέσον ἐνεχθῇ, ὅταν νουθετηθῇ, ὅταν μετανοήσῃ, ὅταν ἀφέσεως τύχῃ, οὐχὶ ἐξεκάθαρας αὐτοῦ τὸ σκότος; οὐχὶ τότε ἐθεράπευσας αὐτοῦ τὸ τραῦμα; οὐχὶ τὴν ἀκαρπίαν ἐξεκαλέσω πρὸς καρπόν; ἢ τοῦτό φησιν, ἢ ἐκεῖνο, ὅτι ὁ μὲν ὑμέτερος βίος φανερὸς ὢν, φῶς ἐστιν· οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀλλοτρίων κρύπτει βίον. τὰ δὲ κρυπτόμενα, διὰ τὸ ἐσκοτίσθαι κρύπτεται.

20 14 Διὸ λέγει, ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. Καθεύδοντα καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησί. καὶ γὰρ δυσωδίας πνεῖ, ὡς ὁ νεκρὸς, καὶ ἀνενέργητός ἐστιν, ὡς ὁ καθεύδων, καὶ οὐδὲν ὁρᾷ, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ᾽ ὀνειρώττει καὶ φαντάζεται. οἱ μὲν ἐπιψαύσεις φασὶ τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ, ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός· μᾶλλον δὲ τοῦτό ἐστι. ἀποστὰς τῆς ἁμαρτίας, καὶ δυνήσῃ τοῦ Χριστοῦ ἰδεῖν. Ο γὰρ τὰ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ

25 φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· ὁ τοίνυν μὴ πράττων, ἔρχεται. ἀλλ᾽ οὐ περὶ τῶν ἀπίστων τούτων μόνον φησί. πολλοὶ γὰρ τῶν πιστῶν, οὐδὲν ἧττον τῶν ἀπίστων, τῆς κακίας ἔχονται, εἰσὶ δὲ, οἳ καὶ πολλῷ μᾶλλον. ἔδει καὶ πρὸς τούτους ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. πρὸς τούτους ἁρμόζει καὶ τοῦτο εἰπεῖν· Ο Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. εἰ τοίνυν οὐκ ἔστι νεκρῶν, ζήσωμεν. τινὲς δὲ

30 ὑπερβολὴν εἶναι φασὶ τὸ, ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστίν. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ὑπερβολῆς τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ ἀληθείας. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι ἀφίσταται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ πλεονέκτης, καθάπερ ὁ εἰδωλολάτρης. καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς ἁπλῶς εἰρῆσθαι, ἀπόφασίς ἐστι τοῦ Χριστοῦ λέγουσα· Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν, καὶ μαμμωνᾷ. οἱ μαμμωνᾷ δουλεύοντες, ἐξέβαλον ἑαυτοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ δουλείας· οἱ δὲ ἀρνησάμενοι αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, καὶ χρυσῷ

35 δουλεύοντες ἀψύχῳ, εὔδηλον ὅτι εἰδωλολάτραι εἰσίν. ἀλλ᾽ οὐκ ἐποίησα, φησιν, εἴδωλον, οὐδὲ ἔστησα βωμὸν, οὐδὲ κατέθυσα πρόβατα, οὐδὲ οἶνον ἐπέσπεισα, ἀλλ᾽ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθον, καὶ χεῖρας ἀνέτεινα τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ παιδὶ, καὶ μυστηρίων μετέχω, καὶ εὐχῆς κοινωνῶ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὧν προσήκει τὸν χριστιανόν. πῶς οὖν, φησιν, εἴδωλα προσκυνῶ; τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ τὸ θαυμαστότατόν ἐστιν, ὅτι πεῖραν λαβὼν καὶ γευσάμενος τῆς

40 φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰδὼν ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, τὸν μὲν χρηστὸν εἴασας, τὸν δὲ ὠμὸν τύραννον κατεδέξω, καὶ προσαποίῃ μὲν τούτῳ δουλεύειν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῷ σκληρῷ ζυγῷ καὶ χαλεπῷ τῆς φιλαργυρίας σαυτὸν ὑπέβαλες. οὔπω μοι σὸν εἶπας κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ δῶρα τοῦ δεσπότου. εἰπὲ γάρ μοι, παρακαλῶ, τὸν στρατιώτην πόθεν κρίνομεν; ὅταν δορυφορῇ τὸν βασιλέα καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τρέφηται καὶ καλῆται αὐτοῦ, ἢ ὅταν τὰ ἐκείνου οὐ φρονῇ, ἀλ-

λὰ

χ. πάντα χωλεύσης

Ματθ. ζ. α.

Ματθ. ζ. γ.

Ιωαν. γ. κ.

Ματ. κβ. λβ.

χ. ἐπὶ τὸ ῥῆμα,

Ματθ. ς. κδ.

λα· προσποιῆται μὲν εἶναι μετ' ἐκείνου, καὶ τὰ ἐκείνου θεραπεύειν, τὰ δὲ τῶν πολεμίων πρά-
γματα αἴρῃ; εὔδηλον ὅτι τὸν βασιλέα δορυφορεῖν. διὰ τοῦτο καὶ χαλεπωτέρας κολάσεως ἄ-
ξιος ὁ τῆς τοῦ βασιλέως δουλείας ἑαυτὸν ἀποῤῥήξας, καὶ τοῖς ἐχθροῖς προστεθείς. καὶ σὺ τοίνυν
ὑβρίζεις τὸν Θεὸν καθάπερ εἰδωλολάτρης, οὐχ ἑνὶ στόματι τῷ σῷ, ἀλλὰ μυρίοις τοῖς ἠ-
δικημένοις. ἀλλ' εἰδωλολάτρης, φησὶν, οὐκ ἔστιν. ὅταν οὖν λέγωσιν οἱ Ἕλληνες, ὁ χριστιανὸς, ὁ 5
πλεονέκτης, τότε οὐκ αὐτὸς μόνος ὑβρίζει δι' ὧν πράττει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠδικημένους ἀναγ-
κάζει πολλάκις τοῦτο λέγειν. εἰ δὲ μὴ λέγοιεν, τοῦτο τῆς ἐκείνων εὐλαβείας λογιστέον. ἢ
οὐχ ὁρῶμεν τὰ πράγματα οὕτω γινόμενα; ὁ εἰδωλολάτρης, τί ἄλλο; ἢ οὐχὶ καὶ αὐτὸς
πάθη προσκυνεῖ πολλάκις, μὴ τῶν παθῶν κρατῶν; οἶδ' ὅτι λέγω· ὅταν εἴπωμεν, ὅτι εἴδω-
λα προσκυνεῖ, οὔ, φησιν, ἀλλὰ τὴν Ἀφροδίτην, ἀλλὰ τὸν Ἄρην. κἂν εἴπωμεν, τίς 10
αὕτη ἡ Ἀφροδίτη; οἱ σεμνότεροι αὐτῶν φασιν, ἡ ἡδονή. καὶ τίς ὁ Ἄρης; ὁ θυμός. οὕτω καὶ
σὺ τὸν μαμμωνᾶν. ἂν εἴπωμεν, τίς ὁ μαμμωνᾶς; ἡ πλεονεξία, καὶ σὺ ταύτην προσκυνεῖς.
οὐ προσκυνῶ, φησί. διὰ τί; ὅτι οὐ κάμπτεις σαυτόν; ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον προσκυ-
νεῖς διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν πραγμάτων· αὕτη γὰρ μείζων ἡ προσκύνησις. καὶ ἵνα μά-
θῃς, θέα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τίνες μᾶλλον αὐτὸν προσκυνοῦσιν, οἱ ἁπλῶς ἑστῶτες ἐν ταῖς προσ- 15
ευχαῖς, ἢ οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦντες; εὔδηλον ὅτι οὗτοι. οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ μαμ-
μωνᾶ, οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦντες, μᾶλλον αὐτὸν προσκυνοῦσι. καίτοι ἐκεῖνοι τὰ
πάθη προσκυνοῦντες, πολλάκις ἐκτός εἰσι τῶν παθῶν. ἴδοι γὰρ ἄν τις τὸν τοῦ Ἄρεος θε-
ραπευτὴν, τοῦ θυμοῦ κρατοῦντα πολλάκις· ἐπὶ δέ σου οὐκέτι τοῦτο, ἀλλὰ τῷ πάθει κα-
ταδουλοῖς σαυτόν. ἀλλ' οὐ σφάζεις πρόβατα; ἀλλ' ἀνθρώπους, καὶ ψυχὰς λογικὰς, τὰς 20
μὲν λιμῷ, τὰς δὲ βλασφημίαις. οὐδὲν ταύτης τῆς θυσίας βακχικώτερον. τίς εἶδε ψυ-
χὰς σφαζομένας ποτέ; ἐπίφατος ὁ τῆς πλεονεξίας βωμός. παρὰ γὰρ τούτοις τὸν τῶν
εἰδώλων ἂν ἔλθῃς βωμὸν, ὄψει αἰγείων καὶ βοείων αἱμάτων ὄζοντα· παρὰ δὲ τὸν τῆς πλεο-
νεξίας βωμὸν ἂν ἔλθῃς, αἱμάτων ἀνθρωπίνων ὄψει χαλεπὸν ἀποπνέοντα. ἂν παραστῇς
ἐνταῦθα, οὐ θεάσῃ πτερὰ καιόμενα ὀρνίθων, οὐδὲ κνίσσαν καὶ καπνὸν ἀναδιδόμενον, ἀλλὰ 25
"σώματα ἀνθρώπων" ἀπολλύμενα. οἱ μὲν γὰρ εἰς κρημνοὺς ἑαυτοὺς ἔῤῥιψαν, οἱ δὲ
βρόχον" ἧψαν, οἱ δὲ ξίφος διήλασαν διὰ τοῦ λαιμοῦ. εἶδες θυσίας ὠμὰς καὶ ἀπανθρώ-
πους; βούλει τούτων χαλεπωτέρας ἰδεῖν; ἐγώ σοι δείξω, οὐκέτι σώματα ἀνθρώπων, ἀλλὰ
καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων κατασφαττομένας ἐκεῖ. καὶ γὰρ ἔστι ψυχὴν σφάττεσθαι σφαγὴν τῇ
προσηκούσῃ ψυχῇ. ὥσπερ γάρ ἐστι σώματος θάνατος, οὕτω καὶ ψυχῆς. Ψυχὴ γὰρ ἡ ἁμαρ- 30
τάνουσα, φησιν, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται. οὐ τοιοῦτος, οἷος ὁ τοῦ σώματος θάνατος, ἀλλὰ πολλῷ
χαλεπώτερος ὁ τῆς ψυχῆς. οὗτος μὲν γὰρ ὁ σωματικὸς θάνατος διαλύσας ἀπ' ἀλλήλων τὴν
ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, τὸ μὲν πολλῶν φροντίδων καὶ πόνων ἀνέπαυσε, τὴν δὲ εἰς φαιδρὸν χῶ-
ρον παρέπεμψεν. εἶτα τῷ χρόνῳ διαλυθὲν καὶ ἀποῤῥυὲν, πάλιν συνάγεται μετ' ἀφθαρ-
σίας, καὶ τὴν οἰκείαν ἀπολαμβάνει ψυχήν. οὗτος μὲν οὖν τοιοῦτος· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς, φρικτὸς 35
καὶ φοβερός. οὐ γὰρ ἐὰν διαλυθῇ, καθάπερ τὸ σῶμα αὐτὴν παραπέμπει, ἀλλὰ κατα-
δεθεῖσαν πάλιν ἀφθάρτῳ σώματι, εἰς τὸ πῦρ ἐμβιβάζει τὸ ἄσβεστον. οὗτος τοίνυν ἐστὶν ὁ τῆς
ψυχῆς θάνατος. ὥσπερ οὖν ἐστι ψυχῆς θάνατος, οὕτω καὶ σφαγὴ ψυχῆς. τί σώματος σφα-
γή; τὸ νεκρωθῆναι, καὶ τῆς ἐνεργείας ἀποῤῥαγῆναι τῆς κατὰ ψυχήν. τί ἐστι ψυχῆς σφαγή;
καὶ αὐτὴ νέκρωσις. τί δὲ νέκρωσις ψυχῆς; ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτὸ 40
καταλίπῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἡ ψυχή· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐ-
τὴν καταλίπῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αὗται μάλιστα αἱ σφαγαὶ πα-
ρὰ τῷ βωμῷ τῆς πλεονεξίας εἰσίν. οὐ κορέννυται, οὐδὲ ἵσταται μέχρι τοῦ αἵματος τῶν ἀν-
θρώπων, ἀλλ' ἂν μὴ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν καταθύσῃ, οὐκ ἐμπίπλαται ὁ τῆς πλεονεξίας
βωμός,

Ἰεζεκ. ιη. δ.

γ. σῶμα
γ. ἀπολλύμενον.
γ. ἧψαν

βωμός, ἂν μὴ ἀμφοτέρων τὰς ψυχὰς δέξηται, τοῦ τε θύοντος, τοῦ τε θυομένου. τὸν γὰρ θύοντα πρῶτον ἀνάγκη τυθῆναι, καὶ οὕτω θύειν, καὶ ὁ νεκρὸς θύει τὸν τέως ζῶντα. ὅταν γὰρ εἴπῃ βλάσφημα, ὅταν λοιδορῆται, ὅταν δυσχεραίνῃ, οὐχὶ αἱ πληγαὶ αὗται τῆς ψυχῆς εἰσὶν αἴτιαι; εἶδες ὅτι οὐχ ὑπερβολῆς τὸ ῥῆμά ἐστι; βούλει καὶ ἑτέρωθεν ἀκοῦσαι, καὶ μαθεῖν πῶς εἰδωλολατρεία ἡ πλεονεξία, καὶ χαλεπωτέρα εἰδωλολατρείας; οἱ εἰδωλολατροῦντες τοῖς τοῦ Θεοῦ κτίσμασι προσκυνοῦσι (Καὶ ἐσεβάσθησαν γάρ, φησι, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα) σὺ δὲ τῷ κτίσματι τῷ σαυτοῦ προσκυνεῖς. ὁ γὰρ Θεὸς πλεονεξίαν οὐκ ἐδημιούργησεν, ἀλλ᾽ ἡ τῆς σῆς ἀπληστίας ἐπεξεῦρεν ἀμετρία. καὶ θέα μανίαν καὶ γέλωτα. οἱ τὰ εἴδωλα προσκυνοῦντες, καὶ τιμῶσιν αὐτὰ ἃ προσκυνοῦσι· κἂν εἴπῃ τις κακῶς, κἂν λοιδορήσῃ), προΐστανται. σὺ δὲ καθάπερ ὑπό τινος μέθης πρᾶγμα προσκυνεῖς, ὃ οὐ μόνον κατηγορίας οὐκ ἀπήλλακται, ἀλλὰ καὶ ἀσεβείας ἐστὶ μεστόν. ὥστε μᾶλλον αὐτῶν χείρων εἶ. οὐ γὰρ ἂν ἔχοις ἀπολογίαν εἰπεῖν, ὅτι οὐ κακόν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα κακοὶ εἰσὶν ἀναπολόγητοι, ἀλλὰ σὺ πολλῷ μᾶλλον, μυριάκις πλεονεξίας κατηγορῶν, καὶ σὺ θεραπεύοντας αὐτὴν, καὶ δουλεύοντας, καὶ πειθομένους ἅπαντας κακίζων. εἰ δὲ βούλεσθε, ἐξετάσωμεν πόθεν ἐπεισῆλθεν ἡ εἰδωλολατρεία. λέγει τις σοφὸς ἀνήρ, Ὅτι πλούσιός τις ἄνθρωπος ἀώρῳ πένθει τρυχόμενος υἱοῦ, καὶ παραμυθίαν οὐδεμίαν ἔχων τοῦ πένθους, ταύτῃ παραμυθούμενος τὸ πάθος, εἰκόνα ἄψυχον τοῦ τετελευτηκότος ποιήσας, καὶ διὰ παντὸς εἰς αὐτὴν ὁρῶν, ἐδόκει τὸν ἀπελθόντα ἔχειν διὰ τῆς εἰκόνος. κόλακες δέ τινες ἄνθρωποι, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, θεραπεύοντες εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν τὴν εἰκόνα, τὸ ἔθος εἰς εἰδωλολατρείαν προήγαγον. οὐκοῦν ἀπὸ ἀσθενείας ἐπεισῆλθε ψυχῆς, ἀπὸ συνηθείας ἀλόγου, ἀπὸ ἀμετρίας. ἡ δὲ πλεονεξία οὐχ οὕτως. ἀπὸ ἀσθενοῦς μὲν γὰρ καὶ αὕτη ψυχῆς, πλὴν ἀλλ᾽ ἀπὸ χείρονος. οὐκ ἀπέβαλέ τις υἱὸν, οὐδὲ πένθους παραμυθίαν ζητῶν, οὐδὲ ὑπὸ κολάκων ἐξελκόμενος· ἀλλὰ πῶς; ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ. ὁ Κάϊν τὸν Θεὸν ἐπλεονέκτησεν. ἃ γὰρ ἐκείνῳ δοθῆναι ἐχρῆν, παρ᾽ ἑαυτῷ κατασχὼν, ἅπερ αὐτὸν ἔχειν ἔδει, ταῦτα ἐκείνῳ προσήνεγκε, καὶ τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἤρξατο. εἰ γὰρ ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, πολλῷ μᾶλλον τὰ πρωτεῖα τῶν κτημάτων τῶν ἡμετέρων. πάλιν εἰς γυναῖκας ἀπὸ πλεονεξίας ἡ ὁρμὴ γέγονεν. Εἶδον τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐξεκυλίσθησαν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν· ἀπὸ τούτων πάλιν εἰς χρήματα. τὸ γὰρ πλέον ἔχειν θέλειν τοῦ πλησίον ἐν τοῖς βιωτικοῖς, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν γέγονεν, ἀλλ᾽ ἢ ἐκ τοῦ ψυγῆναι τὴν ἀγάπην· τὸ πλέον ἔχειν θέλειν οὐκ ἄλλοθεν γέγονεν, ἀλλ᾽ ἢ ἐξ ἀπονοίας, καὶ μισανθρωπίας, καὶ ὑπεροψίας. οὐχ ὁρᾷς τὴν γῆν ὅση ἐστί; πῶς πολλῷ μείζων τῆς χρείας ἐστὶν ὁ ἀὴρ, ὁ οὐρανός; ἵνα γάρ σου τὴν πλεονεξίαν σβέσῃ ὁ Θεὸς, εἰς τοσοῦτον μέτρον τὰ κτίσματα ἐξήγαγε· σὺ δὲ ἁρπάζεις καὶ οὕτω, καὶ ἀκούεις ὅτι εἰδωλολατρεία ἡ πλεονεξία, καὶ οὐδὲ οὕτω φρίττεις; κληρονομῆσαι τὴν γῆν θέλεις; ἀλλ᾽ οὐκ ἔχεις ἐν τῷ οὐρανῷ κληρονομίαν. ἑτέροις καταλιπεῖν σπεύδεις κληρονομίαν, ἵνα σαυτὸν ἀποστερήσῃς; εἰπέ μοι, εἴ τίς σοι παρέχοι ἐξουσίαν λαβεῖν ἅπαντα, ἆρα οὐκ ἂν ἠθέλησας; ἔνεστι νῦν, ἐὰν βούλῃ. καίτοι τινές φασιν, ὅτι ἀλγοῦσιν, ὅταν εἰς ἑτέρους τὸν κλῆρον περιπέμπωσι, καὶ ἐβούλοντο ἂν εἶναι καταδεδωκότες αὐτὸν μᾶλλον, ἢ ἑτέρους ὁρᾶν κυρίους γινομένους. οὐδὲ ἐγώ σε ταύτης ἀπαλλάττω τῆς ἀσθενείας. ἀσθενοῦς μὲν γὰρ καὶ τοῦτο ψυχῆς. πλὴν ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο γινέσθω. ἐν ταῖς διαθήκαις τὸν Χριστὸν κατάλιπε κληρονόμον. ἔδει μὲν γὰρ ζῶντα (τοῦτο γὰρ προαιρέσεως ὀρθῆς ἦν) ἀλλ᾽ ὅμως κἂν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης γίνου φιλοτιμότερος. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο προσέταξε διδόναι πένησιν, ἵνα ζῶντας ἡμᾶς φιλοσόφους ἐργάσηται, ἵνα πείσῃ χρημάτων καταφρονεῖν, ἵνα ὑπεροψίαν διδάξῃ τῶν γηΐνων. τοῦτο οὐκ ἔστι χρημάτων ὑπεροψία, τὸ τελευτῶντα καὶ οὐκ ὄντα κύριον τῷ δεῖνι παρέχειν, καὶ τῷ

γ. θύειν

Ρωμ. α. κε.

γ. κατηγορείας

γ. κατηγορῶν.

Σοφ. ιδ. ιε.

γ. μετήγαγεν.

Γεν. ϛ. β.

γ. ἵν.

δεινοῖ. οὐκ ἐκ τῶν σῶν δίδως λοιπόν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης. τῷ θανάτῳ χαρίζῃ, οὐ σοί. τοῦτο οὐκ ἔστι φιλοστοργίας, ἀλλ' ἐπηρείας. πλὴν κἂν οὕτω γινέσθω, κἂν τότε λῦσον τὸ πάθος.

ΗΘΙΚΟΝ

Ἐπόνησον ὅσα ἥρπασας, ὅσα ἐπλεονέκτησας· πάντα ἀπόδος τετραπλάσια, οὕτως ἀπολόγησαι τῷ Θεῷ. ἀλλ' εἰσί τινες εἰς τοῦτο μανίας ἥκοντες καὶ πηρώσεως, οἳ οὐδὲ τότε σωφρονοῦσι τὸ δέον· ἀλλ' ὥσπερ σπουδάζοντες χαλεπώτερον ἑαυτοῖς ἐργάσασθαι τοῦ Θεοῦ τὸ κρίμα, οὕτως ἅπαντα πράττουσι. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος ἔλεγε γράφων· ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. ὁ δὲ πλεονέκτης μάλιστα ἐν σκότῳ ζῇ, καὶ σκότος πολὺ κατασκεδάζει πάντων. καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε, φησι, τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε. τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν· τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. ἀκούσατε, παρακαλῶ, πάντες ὅσοι οὐ βούλεσθε εἰκῇ μισεῖσθαι. ἁρπάζει, καὶ οὐκ ἐλέγχεις, ἀλλὰ δέδοικας τὸ μῖσος; καίτοι οὐκ ἔστιν εἰκῇ μισεῖσθαι τοῦτο, ἀλλὰ δικαίως. ἐλέγχεις, καὶ δέδοικας τὸ μῖσος; ἔλεγξον τὸν ἀδελφόν, ἀνάδεξαι ἔχθραν διὰ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τὸν Χριστόν, διὰ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς αὐτόν· κώλυσον αὐτὸν εἰς βάραθρον ἀπερχόμενον. τὸ γὰρ τραπέζης κοινωνῆσαι, καὶ ῥημάτων χρηστῶν, καὶ προσρήσεως, καὶ τρυφῆς, οὐ σφόδρα φιλίας ἐστί. ταῦτα τοῖς φίλοις ἡμῶν χαριζώμεθα δῶρα, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐξέλκωμεν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. εἰς τὴν κάμινον καιομένους αὐτοὺς ὁρῶντες τῆς κακίας, ἀνασπάσωμεν. ἀλλ' οὐ διορθοῦται, φησιν. ἀλλὰ σὺ τὸ σαυτοῦ πρᾶξον, καὶ ἀπολογήσω τῷ Θεῷ. μὴ κρύψῃς τὸ τάλαντον. διὰ τοῦτο λόγον ἔχεις, διὰ τοῦτο γλῶτταν καὶ στόμα, ἵνα διορθοῖς τὸν πλησίον. τὰ ἄλογα μόνα οὐ φροντίζει τοῦ πλησίον, οὐδὲ λόγον ἔχει τινὰ τῶν ἄλλων. σὺ δὲ πατέρα καλῶν τὸν Θεόν, καὶ ἀδελφὸν τὸν πλησίον, ὁρῶν αὐτὸν μυρία ποιοῦντα κακά, τὴν χάριν τὴν παρ' ἐκείνου τῆς ὠφελείας αὐτοῦ προτιθεῖς; μή, παρακαλῶ. οὐδὲν οὕτω φιλίας τεκμήριον, ὡς τὸ μὴ περιορᾶν ἁμαρτάνοντας τοὺς ἀδελφούς. εἶδες ἐχθραίνοντας; διάλυσον· εἶδες πλεονεκτοῦντας; κώλυσον· εἶδες ἀδικουμένους; παράστηθι. οὐκ ἐκείνοις, ἀλλὰ σαυτῷ παρ[illegible] ἐργασίαν. διὰ τοῦτο φίλοι ἐσμέν, ἵνα ἀλλήλους ὠφελῶμεν. ἄλλως ἀκούεται παρὰ τοῦ φίλου, καὶ ἄλλως παρὰ τοῦ τυχόντος. τὸν τυχόντα ὑποπτεύουσιν ἴσως, καὶ τὸν διδάσκαλον ὁμοίως, τὸν δὲ φίλον οὐκέτι. τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα, αἰσχρόν ἐστι, φησι, καὶ λέγειν· τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. τί βούλεται ἐνταῦθα εἰπεῖν; τοῦτο λέγει, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἁμαρτημάτων ἐνταῦθα λάθρα γέγονε, τὰ δὲ καὶ φανερῶς. ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως ἔσται. οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ μὴ συνειδὼς ἑαυτῷ ἐπὶ ἁμαρτήματι. διὰ τοῦτο, φησι, τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. τί οὖν; οὐ περὶ εἰδωλολατρείας, φησί, καὶ ἐνταῦθα τοῦτο εἴρηται; οὐχί, ἀλλὰ περὶ βίου καὶ ἁμαρτημάτων ἐστὶν ὁ λόγος. πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φησι, φῶς ἐστι. διό, παρακαλῶ, μήτε ὑμεῖς ὀκνεῖτε ἐλέγχειν, μήτε δυσχεραίνετε ἐλεγχόμενοι. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἐν σκότει πράττηταί τι, μετὰ πλείστης πράττεται τῆς ἀδείας· ἐπειδὰν δὲ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς μαρτυροῦντας τοῖς γινομένοις, φωτίζεται. διὸ μάλιστα πάντα πράττωμεν, ὥστε τὴν νέκρωσιν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ἀποσοβεῖν, ὥστε τὸ σκότος σκεδάζειν, ὥστε τὸν ἥλιον ἐπισπάσασθαι τῆς δικαιοσύνης. ἂν γὰρ πολλοὶ ὦσιν οἱ φωστῆρες, αὐτοῖς τε εὔκολος ἔσται τῆς ἀρετῆς ἡ ὁδός, καὶ οἱ ἐν σκότει μᾶλλον ἁλώσονται, τοῦ φωτὸς ἐπιτεινομένου κἀκεῖνο ἀφανίζοντος. εἰ δὲ τοὐναντίον, δέος μὴ καὶ οὗτοι σβεσθῶσι, τῆς παχύτητος τῆς ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ τῶν ἁμαρτημάτων κρατούσης τοῦ φωτός, καὶ ἀποσβεννυούσης αὐτοῦ τὸ διειδές. ὡς οὖν ἑαυτοὺς ὠφελοῦντες, οὕτω διακεώμεθα, ἵνα διὰ πάντων δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

χ. ὑπ' αὐτῶν.

χ. ἐχθραίνοντας;

Λογ. ιθ. 15 ΒΛΕΠΕΤΕ ΟΥΝ "ΑΚΡΙΒΩΣ ΠΩΣ ΠΕΡΙΠΑ-τεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, 16 Ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. 17 Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ "συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

γ. πῶς ἀκριβῶς

γ. συνίετε

γ. ἐκκαθαίρει

Ἔτι τὴν τῆς πικρίας "ἐκκαθαίρει ῥίζαν, ἔτι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὀργῆς ἐκκόπτει. τί γάρ φησι; βλέπετε ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε. ᾔδει τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, ὅτι πέμπων τοὺς μαθητὰς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, ἔτι ἐκέλευεν αὐτοὺς καὶ ὡς περιστερὰς εἶναι. Καὶ ἀκέραιοι γάρ, φησιν, ἔσεσθε, ὥσπερ αἱ περιστεραί. ἐπεὶ οὖν καὶ μεταξὺ λύκων ἦσαν, καὶ ἔτι προστεταγμένοι μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ πάσχειν κακῶς, διὰ τοῦτο τῆς τοιαύτης ἐδέοντο παραινέσεως. καίτοιγε καὶ τὸ πρότερον ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἀσθενεστέρους ποιῆσαι. ὅταν δὲ καὶ ἡ τῶν δύο προσθήκη ᾖ, ἐννόησον τὴν ὑπερβολήν. ὅρα γοῦν καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπιμελῶς ἀσφαλίζεται, λέγων· βλέπετε πῶς περιπατεῖτε. ὁλοκλήρους πόλεις πρὸς αὐτοὺς πόλεμον εἶχον, ἐπεισῆλθε καὶ εἰς τὰς οἰκίας αὐτὸς ὁ πόλεμος. πατὴρ κατὰ υἱοῦ, υἱὸς κατὰ πατρός, μήτηρ κατὰ θυγατρός, θυγάτηρ κατὰ μητρὸς ἦσαν διεσπαρμένοι. τί οὖν; πόθεν αἱ διαιρέσεις αὗται; ἤκουσαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ὁ φιλῶν πατέρα, ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. ἵν' οὖν μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἁπλῶς πολέμους εἰσάγει καὶ μάχας, ἐπειδὴ ἔμελλε μεγάλη τίκτεσθαι ὀργή, εἰ καὶ αὐτοὶ ἔμελλον ἐπεξιέναι, τούτου χάριν λέγει· βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· τουτέστι, πλὴν τοῦ κηρύγματος, μηδαμόθεν ἄλλοθεν δότε λαβὴν τῆς ἔχθρας τῆς καθ' ὑμῶν· αὕτη μόνη τῆς ἔχθρας ὑπόθεσις ἔστω. μηδεὶς ὑμῖν ἕτερόν τι ἐγκαλείτω· ἀλλὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπακοὴν πᾶσαν ἐπιδείκνυσθε, ὅταν μηδὲν βλάπτῃ τὸ κήρυγμα, ὅταν μηδὲν ἐμποδίζῃ "τὴν εὐσέβειαν. Ἀπόδοτε γάρ, φησι, πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος. ὅταν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἴδωσιν ἡμᾶς ἐπιεικεῖς, ἐντραπήσονται. μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν. οὐχὶ ποικίλους ἡμᾶς καὶ παντοδαποὺς εἶναι βουλόμενος ταῦτα παραινεῖ· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν· οὐκ ἔστιν ὑμέτερος ὁ καιρός· νῦν πάροικοί ἐστε, καὶ παρεπίδημοι, καὶ ξένοι, καὶ ἀλλότριοι. μὴ ζητεῖτε τιμάς, μὴ ζητεῖτε δόξαν, μὴ ζητεῖτε δυναστείαν, μηδὲ ἐκδίκησιν, πάντα φέρετε, καὶ τούτῳ τὸν καιρὸν ἐξαγοράζεσθε, πολλὰ καταθέσθε, πᾶν ὅ,τι ἂν θέλωσιν. ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. φέρε οὖν ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω αὐτὸ φανερόν. ἐννόησόν μοί τινα οἰκίαν ἔχοντα λαμπράν, εἶτά τινας ἐπεισερχομένους, ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν, κἀκεῖνον πολλὰ διδόντα, καὶ ἐξαιρούμενον ἑαυτόν· τότε λέγομεν, ὅτι ἐξηγόρασεν ἑαυτόν. οὕτω καὶ σὺ οἰκίαν ἔχεις μεγάλην, καὶ πίστιν ἀληθῆ. "ἐπέρχονται ὥστε λαβεῖν πάντα· δὸς ὅπουπερ ἂν ἀπαιτήσῃ τις, μόνον τὸ κεφάλαιον διάσωσον, τὴν πίστιν λέγω. αἱ γὰρ ἡμέραι, φησί, πονηραί εἰσι. τί πονηρία τῆς ἡμέρας; πονηρία τῆς ἡμέρας περὶ τὴν ἡμέραν ὀφείλει εἶναι. ἂν τί ἐστιν ἑκάστῳ τῶν ἐν ἡμῖν πονηρὸν μάθῃς, γνώσῃ καὶ τί ἐστι πονηρία ἡμέρας. τί ἐστι πονηρία σώματος; νόσος. τί δὲ πονηρία ψυχῆς; κακία. τί ἐστι πονηρία ὕδατος; πικρία. τὸ ἑκάστου ἡ πονηρία, ἡ φαυλότης ἐστὶ περὶ ἐκείνην τὴν φύσιν, ἧς ἐστι πονηρία. εἰ τοίνυν ἡ πονηρία περὶ τὴν ἡμέραν ἐστί, περὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν χρὴ εἶναι, περὶ τὰς ὥρας, περὶ τὸ φῶς. οὕτω καὶ ὁ Χριστός φησιν· Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς· ἀπὸ τούτου κἀκεῖνο γνωσόμεθα. πῶς οὖν ἡμέρας καλεῖ πονηράς; πῶς καιρὸν πονηρόν; οὐ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὰ κτίσματα, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα. καθάπερ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, χαλεπὴν ἡμέραν διηγάγομεν καὶ κακήν. καίτοι πῶς ἂν γένοιτο χαλεπή, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ συμβαινόντων; τὰ δὲ ἐν αὐτῇ συμβαίνοντά ἐστιν ἀγαθὰ

Ματθ. κ. ε.

Ματθ. ι. λζ.

Ρωμ. ιγ. ζ.

γ. τῇ εὐσεβείᾳ

γ. ἐπέρχονται

Ματθ. ς. λδ.

μὲν, παρὰ Θεοῦ· κακὰ δὲ, παρὰ ἀνθρώπων πονηρῶν. ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς καιροῖς συμβαινόντων πονηρῶν (ὧν ἄνθρωποι δημιουργοὶ, καὶ διὰ τοῦτο καιροὶ πονηροὶ λέγονται). οὕτω καὶ ἡμέρας καιροὺς πονηροὺς καλοῦμεν. διὰ τοῦτό φησι, μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

18 Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία. Καὶ τούτου γὰρ ἡ ἀμετρία θυμώδεις ποιεῖ καὶ θρασεῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὀργίλους καὶ χαλεπούς. εἰς εὐφροσύνην ὁ οἶνος δέδοται, οὐκ εἰς μέθην· νῦν δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνανδρίας εἶναι δοκεῖ καὶ γέλωτος, τὸ μὴ μεθύσκεσθαι. ποία τοίνυν ἐλπὶς σωτηρίας; γέλως, εἰπέ μοι, τὸ μὴ μεθύσκεσθαι, ἔνθα μάλιστα πάντων τὸ μεθύσκεσθαι γέλως ὤφειλεν εἶναι; μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τὸν ἰδιώτην πόρρω μέθης εἶναι καλόν· πολλῷ δὲ πλέον τὸν στρατιώτην, τὸν ἐν "ξίφεσι στρεφόμενον, τὸν ἐν αἵμασι, τὸν ἐν σφαγαῖς· πολλῷ μᾶλλον τὸν "στρατιώτην, ὅταν καὶ ἑτέρωθεν ὁ θυμὸς θήγηται), ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς δυναστείας, ἀπὸ τοῦ συνεχῶς ἐν ἐπιβουλαῖς καὶ μάχαις εἶναι. βούλει μαθεῖν ποῦ καλὸς ὁ οἶνος; ἄκουε τῆς γραφῆς λεγούσης· Δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπῃ, καὶ μέθην τοῖς ἐν ὀδύνῃ. Εἰκότως. τὸ γὰρ τραχὺ καὶ σκυθρωπὸν οἶδε μαλάττειν, καὶ τὸ συνεφὲς ἀπάγειν. Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, φησί. πῶς οὖν ἐκ τοῦ οἴνου ἡ μέθη; οὐ γὰρ ἔνι τὸν αὐτὸν τὰ ἐναντία ἐργάζεσθαι ἑαυτῷ. οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οἴνου ἡ μέθη, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀμετρίας. ὁ οἶνος δὲ οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν δέδοται, ἢ δι' ὑγείαν σώματος. ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἐμποδίζει ἡ ἀμετρία. ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου τούτου γράφοντος, καὶ λέγοντος πρὸς Τιμόθεον· Ὀλίγῳ οἴνῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. διὰ γὰρ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἡμῶν τὰ σώματα σύμμετρα, καὶ ἀπὸ ὀλίγων κορέννυσθαι, ἐντεῦθεν ἤδη παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι πρὸς ἑτέραν ἡμᾶς ζωὴν ἐποίησεν ἐπιτηδείους. καὶ ἐβούλετο μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκείνην δοῦναι, ἐπεὶ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατεστήσαμεν, ἀνεβάλετο· καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ᾧ ἀνεβάλετο οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἀφίησιν ἡμᾶς ἀπολαύειν ἀμέτρως. οἴνου γὰρ κοτύλη καὶ ἄρτος εἷς ἀρκεῖ γαστέρα ἐμπλῆσαι ἀνθρώπου. καὶ τὸν πάντων τῶν ἀλόγων κρατοῦντα, ὀλιγοδεέστερον αὐτὸν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐποίησε, καὶ τὸ σῶμα "βραχὺ, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο δηλῶν, ὅτι πρὸς ἑτέραν ζωὴν ἐπειγόμεθα. μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, φησὶν, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία. οὐ γὰρ σώζει, ἀλλ' ἀπόλλεσιν, οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν. Ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι,

19 Λαλοῦντες ἑαυτοῖς [ἐν] ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ,

20 Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ,

21 Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ "Χριστοῦ. Βούλει, φησὶν, εὐφραίνεσθαι; βούλει τὴν ἡμέραν ἀναλίσκειν; ἐγώ σοι δίδωμι πότον πνευματικόν. ἡ γὰρ μέθη καὶ τὴν εὔσημον ἐκκόπτει φωνὴν τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας, ψελλίζειν παρασκευάζουσα, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ πάντα ἁπλῶς διαστρέφουσα. μάθε ψάλλειν, καὶ ὄψει τοῦ πράγματος τὴν ἡδονήν. οἱ ψάλλοντες γὰρ πνεύματος πληροῦνται ἁγίου, ὥσπερ οἱ ᾄδοντες τὰς σατανικὰς ᾠδὰς, πνεύματος ἀκαθάρτου. τί ἐστιν, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ; τουτέστι, μετὰ συνέσεως προσέχοντες. οἱ γὰρ οὐ προσέχοντες, ἁπλῶς ψάλλουσι, τὰ ῥήματα φθεγγόμενοι, τῆς καρδίας ῥεμβομένης ἑτέρωθι. πάντοτε, φησιν, ὑπὲρ ἁπάντων εὐχαριστοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ· τουτέστι, τὰ αἰτήματα ὑμῶν μετ' εὐχαριστίας γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν. οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεὸν, ὡς ὅταν ᾖ τις εὐχάριστος. μάλιστα δὲ δυνάμεθα εὐχαριστεῖν, ἀπάγοντες τῶν προειρημένων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, διακαθαίροντες

Margin: γρ. ξίφει — ἴσ. στρατηγὸν — Παροιμ. λα. ϛ. — Ψαλμ. ργ. ιε. — α. Τιμ. ε. κγ. — κ. βραχὺ — κ. Θεοῦ.

θαίροντες αὐτῶν τούτοις οἷς εἶπεν. ἀλλὰ πληροῦσθε, φησί, πνεύματι. ἆρα ἐν ἡμῖν οὗτος; καὶ γὰρ ἐν ἡμῖν. ὅταν γὰρ ψεῦδος, ὅταν πικρίαν, ὅταν πορνείαν, ὅταν ἀκαθαρσίαν, ὅταν πλεονεξίαν ἀποσοβήσωμεν τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, ὅταν γινώμεθα χρηστοί, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ὅταν εὐτραπελία μὴ παρῇ, ὅταν ἑαυτοὺς ἀξίους κατασκευάσωμεν, τί τὸ κωλύον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελθεῖν καὶ ἐπιπτῆναι; καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐπελεύσεται, ἀλλὰ πληρώσει τὴν καρδίαν ἡμῶν. τοσούτου δὲ ἔνδοθεν ὄντος φωτός, οὐδὲ δυσκατόρθωτος ἡμῖν λοιπὸν ἔσται ἡ ἀρετή, ἀλλὰ ῥᾳδία καὶ εὔκολος. πάντοτε εὐχαριστοῦντες, φησίν, ὑπὲρ πάντων. τί οὖν; ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ τῶν συμβαινόντων; ναὶ, κἂν νόσος ᾖ, κἂν πενία. εἰ γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ παρῄνει σοφός τις λέγων· Πᾶν ὃ ἐὰν ἐπαχθῇ σοι δέξαι ἀσμένως, καὶ ἐν ἀλλάγμασι ταπεινώσεώς σου μακροθύμησον, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ καινῇ γίνεσθαι χρή. κἂν τὸν λόγον τοίνυν μὴ εἰδῇς, εὐχαρίστει. τοῦτο γάρ ἐστιν εὐχαριστία. ἂν δὲ εὖ παθὼν, καὶ εὐθυμούμενος, καὶ εὐπραγῶν, καὶ ἐν εὐημερίαις ὢν εὐχαριστῇς, οὐδὲν μέγα, οὐδὲν θαυμαστόν· τὸ δὲ ζητούμενον, ἐν θλίψεσιν ὄντα εὐχαριστεῖν, ἐν ὀδύναις, ἐν ἀθυμίαις. μηδὲν παρὰ τοῦ ῥήματος τούτου φθέγγου, εὐχαριστῶ σοι, δέσποτα. καὶ τί λέγω ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα θλίψεων; ὑπὲρ τῆς γεέννης αὐτῆς εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ, ὑπὲρ τῶν κολάσεων τῶν ἐκεῖ, ὑπὲρ τῶν τιμωριῶν. πάνυ γὰρ τὸ πρᾶγμα ἡμᾶς ὠφελήσει τοῦτο προσέχοντας, ἀντὶ χαλινοῦ τοῦ τῆς γεέννης φόβου ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐπιτεθέντος. μὴ τοίνυν ὑπὲρ τῶν φανερῶν εὐεργεσιῶν*, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἄκοντες εὐεργετούμεθα, εὐχαριστῶμεν. πολλὰ γὰρ καὶ μὴ βουλομένους ἡμᾶς εὐεργετεῖ, καὶ μὴ εἰδότας. εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, ἤδη ὑμῖν τὸ πρᾶγμα ποιήσω φανερόν. ἐννόησον γάρ μοι. οἱ μιαροὶ καὶ ἄπιστοι Ἕλληνες οὐχὶ τῷ ἡλίῳ τὸ πᾶν ἐπιγράφουσι, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν; τί οὖν; οὐχὶ εὐεργετεῖ καὶ αὐτούς; οὐχὶ τῆς ἐκείνου προνοίας ἐστὶ, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν αὐτούς, καὶ παιδοποιεῖν, καὶ ὅσα τοιαῦτα; τί δὲ οἱ Μαρκιωνισταὶ λεγόμενοι; τί δὲ οἱ Μανιχαῖοι, οὐχὶ καὶ βλασφημοῦσιν αὐτόν; τί οὖν; οὐχὶ εὐεργετεῖ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν; εἰ δὲ ἐκείνους ἰδοὺ ταῦτα οὐκ εἰδότας εὐεργετεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς. τί γὰρ ἄλλο ἔργον Θεοῦ, ἢ τοῦτο, τὸ εὐεργετεῖν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διὰ κολάσεων, καὶ δι' ἀνέσεων; μὴ μόνον τοίνυν ἐν εὐπραγίαις ὄντες εὐχαριστῶμεν· οὐδὲν γὰρ μέγα. καὶ τοῦτο οἶδε καὶ ὁ διάβολος· διὸ καὶ ἔλεγε· Μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰὼβ τὸν Θεόν; οὐχὶ σὺ περιέφραξας τὰ ἔσω αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξω; περίελε πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἦ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει. ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἐγένετο τῷ μιαρῷ, μηδὲ γένοιτο μηδὲ περὶ ἡμῶν γενέσθαι τι πλέον αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐν πενίᾳ ὦμεν, καὶ ὅταν ἐν νόσοις, καὶ ὅταν ἐν ἐπηρείαις, τότε ἐπιτείνωμεν τὴν εὐχαριστίαν. εὐχαριστίαν δὲ λέγω, μὴ ῥήμασι, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλὰ πράγμασι, καὶ ἔργοις, καὶ διανοίᾳ, καὶ καρδίᾳ. ἐκ πάσης ψυχῆς εὐχαριστῶμεν αὐτῷ· μᾶλλον γὰρ τῶν γεννησαμένων ἡμᾶς φιλεῖ. καὶ ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἡ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων διαφορά. καὶ ταῦτα οὐκ ἐμά ἐστι τὰ ῥήματα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς Χριστοῦ. καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς, ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; καὶ πάλιν ἄκουε καὶ ἑτέρωθι λέγοντος· Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου λέγει Κύριος. εἰ γὰρ μὴ φιλεῖ, τίνος ἕνεκεν ἡμᾶς ἐποίησε; μὴ γὰρ ἀνάγκην εἶχε; μὴ γὰρ χρείαν αὐτῷ καὶ διακονίαν πληροῦμεν; μὴ γὰρ δεῖταί τινος τῶν παρ' ἡμῶν; ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σὺ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρείαν ἔχεις. ἀλλ' οἱ ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι τοῦτό φασιν ἀγαθότητος Θεοῦ, τὸ ἰσοτιμίαν εἶναι παρὰ πᾶσιν; εἰπέ μοι, ἀγνῶμον ἄνθρωπε, ποῖα

Σειρ. β. δ. — εὐπαθῶν, — * μόνον. — Ἰωβ. α. θ. — κ. ὃν — Ματθ. ζ. ι. — Ἡσ. μθ. ιε. — κ. ὑμῶν; — Ψαλμ. ιε. β. — κ. φασιν

λέγεις μὴ εἶναι ἀγαθότητος Θεοῦ, καὶ ἵνα λέγῃς ἰσοτιμίαν; ὁ δεῖνα, φησι, πεπήρωται ἐκ παίδων, ἕτερος μαίνεται καὶ δαιμονᾷ, ἄλλος εἰς ἔσχατον γῆρας ἐλάσας ἐν πενίᾳ τὸν ἅπαντα βίον διήγαγεν, ἄλλος ἐν νόσοις χαλεπωτάταις. ταῦτα προνοίας ἐστὶν ἔργα; ὁ μέν ἐστι κωφός, ὁ δὲ ἄλαλος, ὁ δὲ πένης, ἕτερος μιαρὸς καὶ παμμίαρος καὶ μυρίων γέμων κακῶν χρημάτων ἀπολαύει, καὶ πόρνας τρέφει, καὶ παρασίτους, καὶ λαμπρὰν οἰκίαν κέκτηται, καὶ βίον ἀπράγμονα ζῇ· καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνείρουσι, μακροὺς ὑφαίνοντες κατηγορίας λόγους κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. τί οὖν; ἀπρονόητά ἐστι; τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν Ἕλληνες εἶεν, καὶ λέγοιεν ἡμῖν ὑπό τινος τὸν κόσμον διοικεῖσθαι, πάλιν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν πρὸς αὐτούς· τί οὖν, ἀπρονόητά ἐστιν; οὐκοῦν πῶς ὑμεῖς σέβεσθε θεούς, καὶ προσκυνεῖτε δαίμονας καὶ ἥρωας; εἰ γὰρ πρόνοιά ἐστιν, ἐφέστηκέ τις τοῖς πᾶσιν. εἰ δέ τινες εἶεν ἀποδυσπετοῦντες, [ἢ] χριστιανοὶ [ἢ καὶ Ἕλληνες] καὶ περισαλευόμενοι, τί πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν; τοσαῦτα δέ. εἰπέ μοι, ἀπὸ ταὐτομάτου γένοιτο ἂν ἀγαθά; τὸ φῶς τὸ καθημερινόν; ἡ εὐταξία ἡ ἐν τοῖς οὖσι; τῶν ἄστρων ἡ χορεία; ὁ ἰσοστάσιος νυκτῶν καὶ ἡμερῶν δρόμος; ἡ τῆς φύσεως ἀκολουθία, καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν ζώοις, καὶ ἐν ἀνθρώποις; τίς, εἰπέ μοι, ὁ ταῦτα διοικῶν; εἰ μηδεὶς ἐφεστὼς ἦν, ἀλλ' ἀπὸ ταὐτομάτου πάντα συνειστήκει, τίς τὴν καμάραν ταύτην τὴν οὕτω καλήν, τὴν οὕτω μεγάλην, τὸν οὐρανὸν λέγω, περιδινήσας ἐπὶ τῆς γῆς ἔστησεν, ἢ καὶ ἐπὶ ὑδάτων; τίς ὁ τοὺς καιροὺς τοὺς καρποφόρους διδούς; τίς τοσαύτην ἔθετο ἐν σπέρμασι καὶ φυτοῖς δύναμιν; τὸ γὰρ ἀπὸ ταὐτομάτου, ἄτακτον πάντως· τὸ δὲ ἄτακτον, μετὰ τέχνης γίγνεται. τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν παρ' ἡμῖν τῶν ἀπὸ ταὐτομάτου οὐ πολλῆς γέμει τῆς ἀταξίας, καὶ πολλοῦ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς; καὶ οὐ λέγω ἀπὸ ταὐτομάτου, ἀλλὰ μετά τινος ποιοῦντος, ἀτέχνως δὲ ποιοῦντος. οἷον, ἔστω ξύλα καὶ λίθοι, ἔστω δὲ καὶ ἄσβεστος· καὶ λαβὼν ἄνθρωπος οἰκοδομίας ἄπειρος, οἰκοδομείτω καὶ ἐνεργείτω. ἆρα οὐ πάντα ἂν ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε; πάλιν, ἔστω πλοῖον κυβερνήτου χωρίς, πάντα ἔχον, ἅπερ ἔχειν δεῖ πλοῖον ἄνευ τεχνίτου, οὐ λέγω ἀκατασκεύαστον, ἀλλὰ κατασκευασθέν. μὴ πλεῦσαι δυνήσεται; καὶ τοσαύτη γῆ ἐπὶ ὕδατος ἑστῶσα, ἄνευ τινὸς συγκρατούσης δυνάμεως ἠδύνατο, εἰπέ μοι, οὕτω παγίως ἐπὶ χρόνον στῆναι τοσοῦτον; καὶ ταῦτα λέγειν ἂν ἔχοι; καὶ οὐ μυριάκις γέλωτος ἄξιον τὸ ταῦτα ἐννοεῖν; καὶ εἰ μὲν βαστάζοι καὶ τὸν οὐρανόν, ἰδοὺ καὶ ἕτερον ἄχθος· εἰ δὲ καὶ οὐρανὸς ἐν ὕδατι φέροιτο, πάλιν ἕτερον ζήτημα. ἀλλὰ πολὺ τῆς προνοίας ἔργον. τὰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑδάτων φερόμενα, οὐ κυρτοῦσθαι δεῖ, ἀλλὰ κοιλαίνεσθαι. τί δήποτε; ὅτι τοῦ μὲν κοίλου τὸ σῶμα ὅλον βαπτίζεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καθάπερ ἐπὶ τοῦ πλοίου· τοῦ δὲ κεκυρτωμένου τὸ μὲν σῶμα ὅλον ἐστὶν ἄνωθεν, τὰ δὲ ἄκρα ἐπίκειται μόνον. οὐκοῦν αὐτῷ δεῖ σώματος ἀντιτύπου, καὶ σκληροῦ, καὶ στέγειν δυναμένου, ὥστε φέρειν τὸ ἐπικείμενον ἄχθος. ἀλλ' ἀὴρ φέρει τὸν οὐρανόν; ἀλλ' οὗτος πολλῷ τοῦ ὕδατος μαλακώτερος, καὶ χαυνότερος, καὶ οὐδὲν στέγειν δυνάμενος, οὐδὲ τῶν λεπτοτάτων, μήτιγε ὄγκον τοσοῦτον. ὅλως δὲ εἰ βουλοίμεθα τὸν τῆς προνοίας τὸν λόγον ἐπεξιέναι, καὶ καθολικῶς, καὶ κατακερματίζοντες, ὅλος ὁ αἰὼν ἡμᾶς ἐπιλείψει. ἐρησόμεθα γὰρ τὸν ἐκεῖνα ζητοῦντα νῦν, ταῦτα προνοίας ἐστίν, ἢ ἀπρονοησίας; κἂν εἴποι, ὅτι οὐκ ἔστι προνοίας, καὶ πάλιν ἐρησόμεθα· πῶς οὖν γέγονεν; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον τινὰ εἰπεῖν.* οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ζητεῖν οὐκ ὀφείλεις, οὐδὲ περιεργάζεσθαι. τί δήποτε; ὅτι τούτων πάντων ἄνθρωπος τιμιώτερος, καὶ ταῦτα δι' ἐκεῖνον γέγονεν, οὐκ ἐκεῖνος διὰ ταῦτα. εἰ τοίνυν τὴν ἐπὶ τῆς προνοίας αὐτοῦ μόνον σοφίαν, καὶ τὴν οἰκονομίαν οὐκ οἶδας, πῶς δυνήσῃ τοὺς λόγους εἰδέναι τοὺς κατ' αὐτόν; εἰπὲ δή μοι, τί δήποτε οὕτω μικρὸν αὐτὸν εἰργάσατο, καὶ τοσοῦτον ἀπέχοντα τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ, ὡς καὶ ἀμφιβάλλειν περὶ τῶν ἄνω φαινομένων; τίνος δὲ ἕνεκεν τὰ βόρεια ἀοίκητά ἐστι, καὶ τὰ νότια; [εἰπὲ δή μοι] διὰ τί γέγονεν ἡ νὺξ χειμῶνος μὲν μακροτέρα, θέρους δὲ ἐλάττων

χ. ὑπὸ ὕλης

χ. ὕστις

χιονηρότ.

* ἀλλ' οὐκ οἶδας

λάττων; διὰ τί ψῦχος τοσοῦτον, διὰ τί καῦμα, διὰ τί σῶμα θνητόν; καὶ μυρία σε ἕτερα ἐρωτῶ, καὶ ἐὰν θέλῃς, οὐ παύσομαί σε ἐρωτῶν· καὶ ἐν ἅπασί μοι διαπορήσεις. ὥστε τοῦτο μάλιστα περινοίας ἐστὶ, τὸ τοὺς λόγους ἡμῖν ἀπορρήτους εἶναι. ἢ γὰρ ἂν καὶ ἀνθρωπόν αἴτιον τις ἐνόμισε τῶν πάντων, εἰ μὴ τοῦτο ἡμῶν κατέστελλε τὴν διάνοιαν. ἀλλ' ὁ δεῖνα, φησι, πέ-
5 νης, καὶ κακὸν ἡ πενία. τί δὲ ἡ νόσος, τί δὲ ἡ πήρωσις; οὐδέν ἐστι ταῦτα, ἄνθρωπε. ἓν μόνον ἐστὶ κακὸν, τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ τοῦτο μόνον ἐξετάζειν ὀφείλομεν. ἀλλ' ἀφέντες τῶν ὄντως κακῶν τὰς αἰτίας ἐρευνᾶν, ἕτερα πολυπραγμονοῦμεν. διὰ τί μηδεὶς ἡμῶν μηδέποτε ἐξετάζει, διὰ τί ἥμαρτεν; ἆρα ἐν ἐμοὶ τὸ ἁμαρτάνειν; ἆρα οὐκ ἐν ἐμοί; καὶ τί με δεῖ πολλοὺς περιϊέναι λόγους; ἐν ἐμαυτῷ τὸ πρᾶγμα ζητήσω· ἆρα ἐκράτησά ποτε θυμοῦ;
10 ἆρα ἐκράτησά ποτε ὀργῆς, ἢ δι' αἰσχύνην, ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπινον; εἶτα ἐπειδὰν εὕρω τοῦτο γινόμενον, εὑρήσω ὅτι ἐν ἐμοὶ τὸ ἁμαρτάνειν. οὐδεὶς ταῦτα ἐξετάζει, οὐδεὶς ταῦτα πολυπραγμονεῖ· ἀλλ' ἁπλῶς κατὰ τὸν Ἰὼβ, βροτὸς δὲ ἄλλως νήχεται λόγοις. τί γάρ σοι τοῦτο μέλει, εἰ ὁ δεῖνα τυφλὸς, καὶ ὁ δεῖνα πένης; οὐ τοῦτο ἐπέταξέ σοι ὁ Θεὸς σκοπεῖν, ἀλλὰ τί δήποτε σὺ παραπίπτεις. εἰ μὲν γὰρ ἀμφιβάλλεις, ὅτι ἐφέστηκέ τις τῷ κόσμῳ
15 δύναμις, πάντων ἀνοητότερος εἶ· εἰ δὲ πέπεισαι περὶ τούτου, τί ἀμφιβάλλεις, ὅτι ἀρέσαι δεῖ τῷ Θεῷ; πάντοτέ, φησι, παρὰ πάντων εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ. ἄπελθε εἰς ἰατρεῖον, καὶ ἐκεῖ, ὅταν εὑρεθῇ τις τραῦμα ἔχων, ἐκεῖνον αὐτὸν τέμνοντα καὶ καίοντα. ἐπεὶ δὲ σὺ οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ ἄπελθε εἰς τεκτονεῖον. καὶ οὐκ ἐξετάζεις τὸν λόγον, καίτοιγε οὐδὲν οἶδας τῶν γινομένων ἐκεῖ. καὶ πολλὰ ἄπορα εἶναί σοι δοκεῖ εἶναι, ὅταν τορεύῃ τὸ ξύλον, ὅταν μετασχηματίζῃ.
20 μᾶλλον δὲ εἰς εὐπορωτέραν σε τέχνην ἂν ἀγάγω, οἷον τὴν τῶν ζωγράφων, καὶ ἐκεῖ ἰλιγγιάσεις. εἰπὲ γάρ μοι, οὐχὶ ἁπλῶς σοι δοκεῖ ποιεῖν, ἃ ποιεῖ; τί γὰρ αὐτῷ βούλονται αἱ γραμμαὶ, καὶ αἱ περιαγωγαὶ τῶν γραμμῶν; ἀλλ' ἂν ἐπιθῇ τὰ χρώματα, τότε σοι φαίνεται ἡ τέχνη καλὴ, καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀκριβῶς οὐδὲν δυνήσῃ καταμαθεῖν. τί δὲ ἐπὶ τεκτόνων λέγω καὶ ζωγράφων, καὶ τῶν ὁμοδούλων; ἡ μέλιττα πῶς ἐργά-
25 ζεται τοὺς σίμβλους, εἰπέ μοι, καὶ τότε καὶ περὶ Θεοῦ ἐρεῖς. τῶν μυρμήκων τὴν ἐργασίαν κατάμαθε, τοῦ ἀράχνου, τῆς χελιδόνος, καὶ τότε ἐρεῖς καὶ περὶ Θεοῦ. ἂν ᾖς σοφὸς, εἰπέ μοι ταῦτα. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. οὐ παύσῃ οὖν, ἄνθρωπε, τὰ περιττὰ ζητῶν; περιττὰ γὰρ ὄντως ταῦτα. οὐ παύσῃ εἰκῇ πολυπραγμονῶν; οὐδὲν τῆς ἀμαθίας ταύτης σοφώτερόν ἐστιν, ἐν οἷς οἱ μὲν ἐπαγγελλόμενοι μηδὲν εἰδέναι, σοφώτατοι πάντων εἰσὶν, οἱ δὲ περιεργαζόμενοι,
30 ἀνοητότεροι τῶν πάντων εἰσίν. ὥστε οὐ πανταχοῦ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι εἰδέναι, σοφίας, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ μωρίας ἐστίν. εἰπὲ γάρ μοι, εἰ δύο τινῶν ἀνθρώπων ὄντων ὁ μὲν ἐπαγγέλλοιτο τὸν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀέρα διατείνοντα μετρεῖν, σχοίνους ἐκτείνας, ὁ δὲ καταγελῷ καὶ μὴ εἰδέναι φαίη, τίνα γελασόμεθα, εἰπέ μοι; τὸν εἰδέναι λέγοντα, ἢ τὸν ἀγνοοῦντα; δῆλον ὅτι τὸν λέγοντα εἰδέναι. οὐκοῦν ὁ ἀγνοῶν, τοῦ ὑπισχνουμένου εἰδέναι σοφώτερος. τί δὲ, εἴ τις
35 ἐπαγγέλλοιτο λέγειν ὅσους ἔχει κυάθους ἡ θάλασσα, ἕτερος δὲ ἀγνοεῖν, οὐ πάλιν ἡ ἄγνοια τῆς εἰδήσεως ἐστὶ σοφωτέρα; σφόδρα γε. τί δήποτε; ἐπειδὴ κἀκείνη ἄγνοιά ἐστιν ἐπιστημονικωτέρα. ὁ μὲν γὰρ λέγων ἀγνοεῖν, οἶδέ τι μέρος. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἀκατάληπτον ἀνθρώπῳ. καὶ γὰρ οὐ μικρὸν τοῦτο. ὁ δὲ λέγων εἰδέναι, ἐκεῖνος μάλιστα οὐκ οἶδεν ὃ λέγει εἰδέναι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἐστὶ καταγέλαστος.

ΗΘΙΚΟΝ

40 Οἴμοι, πόσοις παιδευόμεθα τὴν πολυπραγμοσύνην τὴν ἄκαιρον, καὶ τὴν περιεργίαν χαλινοῦν, καὶ οὐκ αἰσχυνόμεθα, ἀλλὰ τοὺς ἑτέρων περιεργαζόμεθα βίους, διὰ τί ὁ δεῖνα πονηρὸς, διὰ τί πένης ὁ δεῖνα; οὐκοῦν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ εἰς ἕτερον ἐκπεσούμεθα λῆρον, διὰ τί ἡ δεῖνα γυνὴ, καὶ μὴ πάντες ἄνδρες· διὰ τί ὄνος, διὰ τί βοῦς, διὰ τί κύων, διὰ τί λύκος, διὰ τί λίθος, διὰ τί ξύλα, καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. διά τοι τοῦτο ὁ Θεὸς μέτρα

τῆς

γ. ἀλλὰ διὰ τί τ.: ταῦτα ἵνα ἐπισ ζητήσῃς ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ἐπερωτ-ῶ.

γ. ὑψηλοτέραν.

γ. τ' ἀράχνης

τῆς γνώσεως ἡμῖν ἀφώρισε, καὶ ἐν τῇ φύσει κατέβαλεν. καὶ θέα μοι τὴν πολυπραγμο-
σύνην τῶν πολλῶν· ὅτι τοσοῦτον ὕψος ὁρῶντες ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐδὲν πάσχοντες, ὅταν
εἰς πύργον ἀνελθόντες ὑψηλὸν θελήσωμεν κατιδεῖν κάτω μικρὸν κατακύψαντες, ἴλιγγος
τις ἡμᾶς εὐθέως καὶ σκοτοδινία λαμβάνει. εἰπέ μοι δὴ τούτου τὴν αἰτίαν. ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροις.
διὰ τί μείζονα ὀφθαλμὸς ἔχει τὴν ἰσχύν, καὶ ὑπὸ τῶν πορρωτέρω κατέχεται; καὶ ἐπὶ τῆς ἀ-
κοῆς ὁμοίως οὐκ ἴδοι τις ἄν. οὐ γὰρ ἄν τις οὔτε βοῆσαι δυνήσεται τοσοῦτον, ὥστε ἐμπλῆσαι τὸν
ἀέρα, ὅσον δυνήσεται ὁ ὀφθαλμὸς καταλαβεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι ἐκ διαστήματος τοσούτου. διὰ
τί μὴ πάντα τὰ μέλη ἰσότιμά ἐστι; διὰ τί μὴ μίαν ἔλαβε χρείαν, μηδὲ χώραν; καὶ Παῦλος
ταῦτα ἠρεύνησε, μᾶλλον δὲ οὐκ ἠρεύνησε (σοφὸς γὰρ ἦν) ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐμπεσὼν τὸ χωρίον,
φησίν· Ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς ἠθέλησε· τῷ θελήματι αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐπέτρεψεν. οὐκοῦν καὶ
ἡμεῖς ζητεῖν ταῦτα ἀφέντες, μόνον εὐχαριστῶμεν ὑπὲρ ἁπάντων. διὰ τοῦτο, φησίν,
εὐχαριστεῖτε ὑπὲρ ἁπάντων. τοῦτο εὐγνώμονος οἰκέτου, τοῦτο σοφοῦ, τοῦτο συνετοῦ, ἐκεῖ-
νο δὲ ἀργοῦ, καὶ ἀργοῦ, καὶ περιέργου. οὐχ ὁρᾷς ἐν τοῖς οἰκέταις, ὅτι οἱ μὲν καταπλυσοι τῶν οἰ-
κετῶν καὶ οὐδαμοῦ χρήσιμοι, ἀργοί τε εἰσὶ καὶ φλύαροι, καὶ τὰ τῶν δεσποτῶν περιεργάζον-
ται, ἅπερ ἐκεῖνοι κρύπτειν ἐθέλουσιν· οἱ δὲ συνετοὶ καὶ εὐγνώμονες πρὸς ἓν μόνον ὁρῶσιν, ὅ-
πως αὐτῶν τὴν διακονίαν πληρῶσιν; ὁ πολλὰ φθεγγόμενος, οὐδὲν ἐργάζεται· ὥσπερ ὁ
πολλὰ ἐργαζόμενος, οὐδὲν φθέγγεται ἄκαιρον. διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ χηρῶν
γράφων· Οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ μανθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ φλύαροι. εἰπὲ δή μοι, ποῖόν ἐστι πλέ-
ον τὸ μέσον, τὸ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας πρὸς τὴν τῶν παίδων, ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τῶν
ἀνθρώπων; τὸ ἡμέτερον πρὸς κώνωπας, ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς; εὔδηλον ὅτι τὸ τοῦ Θε-
οῦ πρὸς ἡμᾶς. τί οὖν σὺ τοσοῦτον περιεργάζῃ; εὐχαρίστει ὑπὲρ ἁπάντων. τί οὖν ἂν
ἄλλον ἐρηταί, φησι, πῶς ἀποκρινοῦμαι; βούλεται μαθεῖν παρ' ἐμοῦ, εἰ ἔστι πρόνοια. αὐτὸς
γὰρ οὔ φησιν εἶναί τινα τῶν προνοοῦντα. οὐκοῦν μεταστρέψας, ἐρώτησον αὐτὸν καὶ σύ. ἀλλ'
οὔ φησιν εἶναι πρόνοιαν. ὅτι μὲν ἐστὶ πρόνοια, ἐξ ὧν εἶπας, δῆλον· ὅτι δὲ ἀληπτος, ἐξ ὧν οὐχ
εὑρίσκομεν τὸν λόγον. εἰ γὰρ ἐν οἷς διοικοῦσιν ἄνθρωποι, οὐκ ἴσμεν τὸν τρόπον τῆς διοι-
κήσεως πολλάκις, καίτοι ἐξ αὐτῶν πολλὰ ἡμῖν εἶναι δοκεῖ καὶ ἄτοπα, καὶ παραχωροῦμεν, πόσῳ
μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. ἀλλ' οὐδὲν ἐπὶ Θεοῦ ἄτοπον οὔτε ἐστὶν, οὔτε δοκεῖ τοῖς πιστοῖς. διὸ ὑπὲρ ἁ-
πάντων εὐχαριστῶμεν, ὑπὲρ ἁπάντων δοξάζωμεν αὐτόν. ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις, φησίν,
ἐν φόβῳ Θεοῦ. εἰ γὰρ δι' ἄρχοντα ὑποτάττῃ, ἢ διὰ χρήματα, ἢ δι' αἰδῶ, πολλῷ μᾶλλον
διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔστω δουλείας καὶ ὑποταγῆς ἀντίδοσις. οὕτω γὰρ οὐκ ἔσται δου-
λεία. μὴ ὁ μὲν ἐν τάξει καθεζέσθω ἐλευθέρου, ὁ δὲ ἐν τάξει δούλου, ἀλλὰ καὶ δεσπόταις καὶ δού-
λοις ἀλλήλοις δουλεύειν βέλτιον. πολλῷ βέλτιον οὕτως εἶναι δοῦλον, ἢ ἑτέρως ἐλεύθερον. καὶ
δῆλον ἐκεῖθεν· ἔστω τις οἰκέτας ἔχων ἑκατόν, καὶ μηδεὶς ἐν αὐτοῖς διακονείτω· ἕτεροι δέ τινες
ἔστωσαν ἑκατὸν φίλοι, ἀλλήλοις διακονούμενοι. τίνες ἄμεινον βιώσονται; τίνες μετὰ πλείονος ἡ-
δονῆς, μετὰ πλείονος εὐφροσύνης; οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ὀργή, οὐδὲ παροξυσμός, οὐδὲ θυμός, οὐδὲ
ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ὧδε φόβος καὶ δειλία, κἀκεῖ μὲν ἀνάγκης, ἐνταῦθα δὲ προαιρέ-
σεως τὸ πᾶν· κἀκεῖ μὲν βιαζόμενοι, ἐνταῦθα δὲ χάριν ἔχοντες ἀλλήλοις δουλεύουσιν. οὕτω
βούλεται ὁ Θεός. διὰ τοῦτο ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. μᾶλλον δέ, εἰ θέλεις ἀκρι-
βῶς ἐξετάσαι, καὶ ἐπὶ δεσποτῶν ἀντίδοσίς ἐστι δουλείας. τί γάρ, εἰ ὁ τῦφος οὐκ ἀφίησι
φαίνεσθαι τὴν ἀντίδοσιν; ὅταν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ· σὺ δὲ τὸ σῶ-
μα τρέφῃς, καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς, καὶ ἐνδύμασι, καὶ ὑποδήμασι, καὶ αὕτη δουλείας ἐστὶ
τρόπος· ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται
ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν. εἰ τοί-
νυν καὶ ἐπὶ δούλων τοῦτο ἐστί, τί ἄτοπον, ἐὰν καὶ ἐπὶ ἐλευθέρων τοῦτο γίνηται; ἐν
φόβῳ,

Margin notes:
α. Κορ. ιϛ. λη. (line 10); α. Τιμ. ε. ιγ. (line 18)
ἢ. σκόπει δὲ, διὰ τί μείζονα ὀφθαλμὸς ἔχει. ἢ. κωλύεται; ἢ. ὥσπερ δυνήσεταί τις ὀφθαλμοῖς τι μαλεύειν κατ.

φόβῳ, φησὶ, Χριστοῦ ὑποτασσόμενοι. πόση ἡ χάρις, ὅταν καὶ μισθὸν ἔχωμεν; εἰ δ' οὐ βούλεταί σοι ὑποταγῆναι; ἀλλὰ σὺ ὑποτάγηθι· μὴ ἁπλῶς ὑπακούσῃς, ἀλλ' ὑποτάγηθι. ὡς πρὸς δεσπότας ἅπαντας, οὕτω διάκεισο. οὕτω γὰρ αὐτοὺς δούλους ἕξεις ταχέως τῇ τυραννικωτάτῃ τῆς δουλείας δυνάμει δεδουλωμένους. μᾶλλον γὰρ αὐτοὺς αἱρήσεις, ὅταν οὐδενὸς τῶν παρ' αὐτῶν τυγχάνων, αὐτὸς τὰ παρὰ σαυτοῦ παρέχῃς. τοῦτό ἐστιν, ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ· ἵνα πάντων κρατῶμεν τῶν παθῶν, ἵνα τῷ Θεῷ δουλεύωμεν, ἵνα τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην διασώζωμεν. καὶ τότε δυνησόμεθα καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς.

Λογ. κ. 22 ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΙΣ ΙΔΙΟΙΣ ΑΝΔΡΑΣΙΝ ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, 23 Ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος. 24 Ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Κυρίῳ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί.

(χ. ἀεὶ)

ΣΟφός τις ἀνὴρ ἐν τάξει μακαρισμῶν πολλὰ θεὶς, ἓν καὶ τοῦτο τέθεικεν ἐν τάξει μακαρισμοῦ· Καὶ γυνὴ, φησὶν, ἀνδρὶ συμπεριφερομένη. (Σειρ. κε. ϛ.) καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ μετὰ τῶν μακαρισμῶν αὐτὸ τίθησι, τὸ γυναῖκα ἀνδρὶ μετ' ὁμονοίας συνεῖναι. καὶ ἐξ ἀρχῆς δὲ πολλὴν ὁ Θεὸς φαίνεται πρόνοιαν πεποιημένος τῆς συζυγίας ταύτης. καὶ ὡς περὶ ἑνὸς, περὶ ἀμφοτέρων διαλεγόμενος, οὕτως ἔλεγεν· Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. (Γεν. α. κζ.) καὶ πάλιν· Οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. οὐ γάρ ἐστιν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα τοσαύτη οἰκειότης, ὅση γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἂν ᾖ τις, ὡς χρὴ, συνεζευγμένος. διὰ τοῦτο καί τις τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην δηλῶν μακάριος ἀνὴρ, καὶ ἵνα τὸν αὐτῷ φίλον καὶ ὁμόψυχον πενθῶν, οὐ πατέρα εἶπεν, οὐ μητέρα, οὐ τέκνον, οὐκ ἀδελφὸν, οὐ φίλον, ἀλλὰ τί; Ἔπεσεν (ϛ. Βασ. α. κϛ.) ἐπ' ἐμὲ ἡ ἀγάπησίς σου, φησὶν, ὡς ἀγάπησις τῶν γυναικῶν. ὄντως γὰρ, ὄντως πάσης τυραννίδος αὕτη ἡ ἀγάπη τυραννικωτέρα. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι, σφοδραί· αὕτη δὲ ἡ ἐπιθυμία ἔχει καὶ τὸ σφοδρὸν, καὶ τὸ ἀμάραντον. ἔνεστι γάρ τις ἔρως ἐμφωλεύων τῇ φύσει, καὶ λανθάνων ἡμᾶς συμπλέκει ταῦτα τὰ σώματα. διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀνὴρ καὶ γυνή. ὁρᾷς σύνδεσμον καὶ συμπλοκὴν; καὶ πῶς οὐκ ἀφῆκεν ἑτέραν ἐπεισελθεῖν οὐσίαν ἔξωθεν; καὶ ὅρα πόσα ᾠκονόμησε. τὴν ἀδελφὴν ἠνέσχετο γαμῆσαι αὐτὸν τὴν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ τὴν θυγατέρα, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν θυγατέρα, ἀλλά τι πλέον θυγατρὸς, τὴν σάρκα τὴν αὐτοῦ. τὸ δὲ ὅλον ἐποίησεν ἄνωθεν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν λίθων, εἰς ἓν αὐτοὺς συνάγων. οὔτε γὰρ ἔξωθεν αὐτὴν εἰργάσατο, ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίᾳ προσέχῃ· οὔτε πάλιν μέχρις αὐτῆς τὸν γάμον ἔστησεν, ἵνα μὴ συστέλλων ἑαυτὸν, καὶ συνάγων, τῶν λοιπῶν χωρίζηται. (χ. συστέλλουσα ἑαυτὴν καὶ συνάγουσα) καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἐκεῖνα μάλιστά ἐστιν ἄριστα, ἅπερ ἂν καὶ ἓν πρέμνον ἔχῃ, καὶ εἰς πολλοὺς κλάδους ἐκτείνηται (ὡς ἐὰν περὶ τὴν ῥίζαν στρέφηται μόνον, πάντα εἰκῇ· κἂν καὶ πολλὰς ἔχῃ τὰς ῥίζας, οὐκέτι θαυμαστὸν τὸ δένδρον) οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐξ ἑνὸς τοῦ Ἀδὰμ τὸ πᾶν ἐποίησε φυτευθῆναι γένος, τοῦ μὴ διασπᾶσθαι καὶ χωρίζεσθαι καταστήσας εἰς ἀνάγκην μεγάλην, καὶ μᾶλλον συστέλλων, οὐκέτι ἐποίησεν ἀδελφὰς γαμεῖσθαι, καὶ θυγατέρας, ἵνα μὴ πάλιν τὴν ἀγάπην εἰς τὸ ἓν συστέλλωμεν, καὶ ἑτέρως ἑαυτῶν χωρίζωμεθα. διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Ὁ ποιήσας ἐξ (Ματθ. ιθ. δ.) ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. μεγάλα γὰρ ἀπὸ τούτου κακὰ τίκτεται, καὶ μεγάλα καλά,

καλά, καὶ οἰκίαις, καὶ πόλεσιν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμῶν συγκροτεῖ τὸν βίον, ὡς ἔρως ἀνδρὸς καὶ γυναικός. ὑπὲρ τούτου καὶ ὅπλα πολλοὶ τίθενται, ὑπὲρ τούτου καὶ τὴν ψυχὴν προδιδόασιν. οὐ γὰρ ἂν ἁπλῶς, οὐδ᾽ εἰκῆ πολλὴν ὑπὲρ τούτου τοῦ πράγματος ἐποιήσατο τὴν σπουδὴν Παῦλος, λέγων, Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ. τί δήποτε; ὅτι ἐὰν ἐν ὁμονοίᾳ ὦσιν οὗτοι, καὶ παῖδες τρέφονται καλῶς, καὶ οἰκέται εὐτακτοῦσι, καὶ γείτονες ἀπολαύουσι τῆς εὐωδίας, καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς· ἐὰν δὲ τοὐναντίον, πάντα ἀνατέτραπται καὶ συγκέχυται. καὶ καθάπερ τῶν στρατηγῶν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνευόντων, πάντα ἐν ἀκολουθίᾳ ἐστί, καὶ στασιαζομένων πάλιν ἐκείνων, πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονεν· οὕτω δὴ καὶ νῦν. Διὸ αἱ γυναῖκες, φησι, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ. βαβαί, πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγει, Ἐὰν μή τις ἀποτάξηται καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρί, οὐ δύναταί ἀκολουθῆσαί μοι; εἰ γὰρ ὡς τῷ Κυρίῳ ὑποτάσσεσθαι χρή, πῶς λέγει δεῖν τὸν Κύριον ἀφίστασθαι; καὶ σφόδρα μὲν οὖν χρή. ἀλλὰ τό, ὡς, οὐ πάντως πανταχοῦ ἰσοτιμίας ἐστίν. ἢ τοῦτό φησιν, ὡς εἰδυῖαι ὅτι τῷ Κυρίῳ δουλεύετε (ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τὸν Κύριον) ἢ ὅταν ὑπείκῃς τῷ ἀνδρί, ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύουσα ἡγοῦ πείθεσθαι. εἰ γὰρ ὁ ταῖς ἀρχαῖς ταύταις ταῖς ἔξωθεν ταῖς πολιτικαῖς ἀντιτασσόμενος, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε, πολλῷ μᾶλλον ἡ τῷ ἀνδρὶ μὴ ὑποτασσομένη.

Λουκ. ιδ. λγ. Κολοσ. γ. ιε. Ρωμ. ιγ. β. γ. ἀδεῖας. γ. τίμιοις.

οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἠθέλησε, φησιν, ὁ Θεός. ὑποθώμεθα οὖν τὸν μὲν ἄνδρα ἐν τάξει κεῖσθαι κεφαλῆς, τὴν δὲ γυναῖκα ἐν τάξει σώματος. εἶτα καὶ ἀπὸ λογισμῶν δεικνύς, ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλή ἐστι τῆς γυναικός, φησι· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος. ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. εἶτα ὁ ἀνήρ ἐστιν, εἰπών, κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ ἐπάγει τοῦ σώματος. καὶ γὰρ ἡ κεφαλή, τοῦ σώματος σωτηρία ἐστίν. ἤδη προκατεβάλετο τῷ ἀνδρὶ καὶ τῇ γυναικὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν πρόνοιαν, ἑκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμων χώραν, τούτῳ μὲν τὴν ἀρχικὴν καὶ προνοητικήν, ἐκείνῃ δὲ τὴν ὑποτακτικήν. ὡς οὖν ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, τουτέστιν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν, ὡς τῷ Θεῷ ὑποτάσσεσθε.

25 Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. Ἤκουσας τῆς ὑποταγῆς τὴν ὑπερβολήν· ἐπῄνεσας καὶ ἐθαύμασας τὸν Παῦλον, ἅτε συγκροτοῦντα τὸν βίον ἡμῶν, ὡς θαυμαστόν τινα καὶ πνευματικὸν ἄνδρα· καλῶς. ἀλλ᾽ ἄκουσον, ἃ καὶ παρὰ σοῦ ἀπαιτεῖ· πάλιν γὰρ τῷ αὐτῷ κέχρηται ὑποδείγματι. Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε, φησι, τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. εἶδες μέτρον ὑπακοῆς, ἄκουσον καὶ μέτρον ἀγάπης. βούλει σοι τὴν γυναῖκα ὑπακούειν, ὡς τῷ Χριστῷ τὴν ἐκκλησίαν; προνόει καὶ αὐτὸς αὐτῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας. κἂν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῆς δοῦναι δέῃ, κἂν κατακοπῆναι μυριάκις, κἂν ὁτιοῦν ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν, μὴ παραιτήσῃ. κἂν ταῦτα πάθῃς, οὐδὲν οὐδέπω πεποίηκας, οἷον ὁ Χριστός. σὺ μὲν γὰρ ἤδη συναφθεὶς ταῦτα ποιεῖς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἀποστρεφομένης αὐτὸν καὶ μισούσης. ὥσπερ οὖν αὐτὸς τὴν ἀποστρεφομένην αὐτὸν καὶ μισοῦσαν καὶ διαπτύουσαν καὶ θρυπτομένην πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ τῇ πολλῇ ἤγαγε κηδεμονίᾳ, οὐκ ἀπειλαῖς, οὐδὲ ὕβρεσιν, οὐδὲ φόβῳ, οὐδὲ ἑτέρῳ τινὶ τοιούτῳ· οὕτω καὶ σὺ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔχε τὴν σήν. κἂν ὑπερορῶσαν, κἂν θρυπτομένην, κἂν καταφρονοῦσαν ἴδῃς, δυνήσῃ αὐτὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς σοὺς τῇ πολλῇ περὶ αὐτὴν προνοίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ φιλίᾳ. οὐδὲν γὰρ τούτων τυραννικώτερον τῶν δεσμῶν, καὶ μάλιστα ἀνδρὶ καὶ γυναικί. οἰκέτην μὲν γὰρ φόβῳ τις ἂν καταδῆσαι δυνήσεται, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον· ταχέως γὰρ ἀποπηδήσας, οἰχήσεται.

στασι· τὴν δὲ τοῦ βίου κοινωνόν, τὴν παίδων μητέρα, τὴν πάσης εὐφροσύνης ὑπόθεσιν, οὐ φόβῳ καὶ ἀπειλαῖς δεῖ καταδεσμεῖν, ἀλλ' ἀγάπῃ καὶ διαθέσει. ποία γὰρ συζυγία, ὅταν ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα τρέμῃ; ποίας δὲ αὐτὸς ὁ ἀνὴρ ἀπολαύσεται ἡδονῆς, ὡς δούλῃ συνοικῶν τῇ γυναικί, καὶ οὐχ ὡς ἐλευθέρᾳ; κἂν πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὀνειδίσῃς. οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε. Καὶ ἑαυτόν, φησι, παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς,

26 Ἵνα αὐτὴν καθαρίσας ἁγιάσῃ. Ἄρα ἀκάθαρτος ἦν, ἄρα μώμους εἶχεν, ἄρα ἄμορφος ἦν, ἄρα εὐτελής. οἵαν ἂν λάβῃς γυναῖκα, οὐ τοιαύτην λήψῃ νύμφην, οἵαν ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τοσοῦτόν σου ἀπέχουσαν, ὅσον ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐβδελύξατο, οὐδὲ ἐμίσησε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀμορφίας. βούλει ἀκοῦσαι αὐτῆς τὴν ἀμορφίαν; ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ἦτε γάρ ποτε σκότος. εἶδες αὐτῆς τὸ μέλαν; τί σκότους μελανώτερον; ἀλλ' ὅρα καὶ τὸ θρασύ. ἐν κακίᾳ, φησί, καὶ φθόνῳ διάγοντες. ὅρα καὶ τὸ ἀκάθαρτον. ἀπειθεῖς, ἀνόητοι. τί δὲ λέγω; καὶ μωρὰ ἦν, καὶ βλάσφημος. ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων, ὡς ὑπὲρ ὡραίας, ὡς ὑπὲρ ἀγαπωμένης, ὡς ὑπὲρ θαυμαστῆς, οὕτως ἑαυτὸν ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῆς ἀμόρφου. καὶ τοῦτο θαυμάζων ὁ Παῦλος ἔλεγε· Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται· καὶ πάλιν, Εἰ ἔτι ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. καὶ τοιαύτην λαβών, καλλωπίζει αὐτήν, καὶ λούει, καὶ οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται. Ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, φησί, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι,

Ἐφεσ. ε. η.

Ῥωμ. ε. ζ.

27 Ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. Τῷ λουτρῷ λούει αὐτῆς τὴν ἀκαθαρσίαν. ἐν ῥήματι, φησί. ποίῳ; ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ οὐχ ἁπλῶς αὐτὴν ἐκόσμησεν, ἀλλ' ἔνδοξον ἐποίησε, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων. καὶ ἡμεῖς τοίνυν τοῦτο ἐπιζητῶμεν τὸ κάλλος, καὶ δυνησόμεθα αὐτοὶ γενέσθαι δημιουργοί. μὴ ζήτει σὺ παρὰ τῆς γυναικὸς, ἃ μὴ ἔστιν αὐτῆς. ὁρᾷς ὅτι πάντα παρὰ τοῦ δεσπότου εἶχεν ἡ ἐκκλησία; παρ' αὐτοῦ γέγονεν ἔνδοξος; παρ' αὐτοῦ ἄμωμος; μὴ ἀποστραφῇς δι' ἀμορφίαν τὴν γυναῖκα. ἄκουε τῆς γραφῆς λεγούσης· Μικρὰ ἐν πετεινοῖς ἡ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς. Θεοῦ πλάσμα ἐστίν· οὐκ ἐκείνην ὑβρίζεις, ἀλλὰ τὸν ἐργασάμενον. τί πάθῃ ἡ γυνή; μὴ ἐπαινέσῃς αὐτὴν δι' εὐμορφίαν. ἀκολάστων ψυχῶν καὶ ὁ ἔπαινος, καὶ τὸ μῖσος ἐκεῖνο. καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη, ψυχῆς ἐπιζήτει κάλλος. τὸν νυμφίον τῆς ἐκκλησίας μιμοῦ. τὸ ἔξωθεν κάλλος ἀλαζονείας καὶ ἀπονοίας γέμει πολλῆς, καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἐμβάλλει, καὶ ὑποπτεύειν σε πολλάκις ποιεῖ τὰ πράγματα ἄτοπα. ἀλλὰ ἡδονὴν ἔχει; μέχρι τοῦ πρώτου μηνὸς, καὶ τοῦ δευτέρου, ἢ τὸ πολὺ, τοῦ ἐνιαυτοῦ· λοιπὸν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας τὸ θαῦμα μαραίνεται. τὰ μέντοι διὰ τὸ κάλλος προσγινόμενα κακὰ ἐναπομένει, ὁ τῦφος, ἡ ἀπόνοια, καὶ ἡ ὑπεροψία· ἐπὶ δὲ τῆς μὴ τοιαύτης, οὐδὲν τοιοῦτον. ἀλλ' εἰκότως ἀρξάμενος ὁ ἔρως παραμένει σφοδρός, ἐπεὶ κάλλους ἐστὶ ψυχῆς, καὶ οὐ σώματος. τί βέλτιον τοῦ οὐρανοῦ, εἰπέ μοι; τί βέλτιον τῶν ἄστρων; οἷον ἂν εἴποις σῶμα, οὐκ ἔστιν οὕτω λευκόν· οἵους ἂν εἴποις ὀφθαλμοὺς, οὐκ εἰσὶν οὕτω φαιδροί. τούτων δὲ γινομένων καὶ οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν, καὶ ἡμεῖς νῦν θαυμάζομεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ὡς παρὰ τὴν ἀρχήν. τοιοῦτον γὰρ ἡ συνήθεια. οὐχ ὁμοίως ἐκπλήττει. πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ γυναικός; ἂν δὲ καὶ νόσος ἐπιγένηται, εὐθέως ἀπέπτη τὸ πᾶν. εὔνοιαν ζητῶμεν παρὰ γυναικὸς, μετριοφροσύνην, ἐπιείκειαν. ταῦτα τοῦ κάλλους τὰ γνωρίσματα. σώματος μέντοι ὥραν μὴ ζητῶμεν, μηδὲ ἐγκαλῶμεν αὐτῇ περὶ τούτων, ὧν οὐκ ἔστι κυρία, μᾶλλον δὲ μηδὲ ὅλως ἐγκαλῶμεν (τολμηρὸν γάρ) μηδὲ ἀποδυσπετῶμεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν. ἢ οὐχ ὁρᾶτε πόσοι γυναιξὶν ὡραίαις συνοικήσαντες, ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέστρεψαν;

Σειρ. ια. γ.

ψαν; πόσοι δὲ οὐ σφόδρα εὐμόρφοις μετὰ πολλῆς ἡδονῆς εἰς ἔσχατον γῆρας ἤλασαν; τὸν σπῖλον τὸν ἔσωθεν ἀποσμήχωμεν, τὰς ῥυτίδας τὰς ἔνδον ἐκπλύνωμεν, τοὺς μώμους τοὺς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀνέλωμεν. τοιοῦτον ὁ Θεὸς ἐπιζητεῖ κάλλος. τῷ Θεῷ, μὴ ἡμῖν καλὴν αὐτὴν κατασκευάζωμεν. μὴ χρήματα ζητῶμεν, μηδὲ εὐγένειαν τὴν ἔξωθεν, ἀλλ' εὐγένειαν τὴν ἐν ψυχῇ. μηδεὶς ἀπὸ γυναικὸς ἀναμενέτω πλουτεῖν (αἰσχρὸς γὰρ καὶ ἐπονείδιστος οὗτος ὁ πλοῦτος) μηδὲ ὅλως ζητείτω τις ἐντεῦθεν πλουτεῖν. Οἱ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν, φησὶν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, καὶ εἰς παγίδας, καὶ ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. ἀπὸ γυναικὸς τοίνυν μὴ ζήτει χρημάτων περιουσίαν, καὶ πάντα εὑρήσεις τὰ ἄλλα εὐκόλως. τίς, εἰπέ μοι, τὰ κυριώτερα ἀφεὶς, τῶν ἐλαττόνων ἐπιμελήσεται; ἀλλ' οἴμοι, πανταχοῦ τοῦτο πάσχομεν. κἂν παῖδα κτησώμεθα, οὐ σπουδάζομεν ὅπως γένηται ἀγαθὸς, ἀλλ' ὅπως πλουσίαν αὐτῷ γυναῖκα λάβωμεν· οὐχ ὅπως εὔτροπος, ἀλλ' ὅπως εὔπορος· κἂν ἐπιτήδευμα μετίωμεν, οὐχ ὅπως ἁμαρτημάτων ἀπηλλαγμένον ᾖ, ἀλλ' ὅπως ἡμῖν κέρδος προσοίσῃ μέγα. καὶ πάντα γέγονε χρήματα. διὰ τοῦτο πάντα διέφθαρται, ὅτι ἐκεῖνος ἡμᾶς κατέχει ὁ ἔρως.

α. Τιμ. ς. θ.

γ. ὅπως,

γ. κυρ.

28 Οὕτως ὀφείλουσι, φησιν, οἱ ἄνδρες ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὡς εἰς μείζονα εἰκόνα, καὶ σφοδρότερον ἦλθεν ὑπόδειγμα. οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγύτερον, καὶ σαφέστερον, καὶ δικαίωμα ἕτερον. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐκ ἦν πολλῆς ἀνάγκης. ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ, ἐκεῖνος Χριστὸς ἦν, καὶ Θεὸς ἦν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν, ἑτέρωθεν αὐτὸ μεθοδεύει λοιπὸν, λέγων· οὕτως ὀφείλουσιν. οὐ γὰρ χάρις ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὀφειλή. Εἰπὼν, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα, ἐπήγαγεν·

29 Οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν·

Γεν. β. κγ.

Τουτέστι, θεραπεύει μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας. καὶ πῶς αὐτοῦ ἐστι σάρξ; ἄκουε· Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, φησὶ, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔσονται, φησὶν εἰς σάρκα μίαν. Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς [ἠγάπησε] τὴν ἐκκλησίαν.

Ἐπὶ τὸ πρότερον ὑπόδειγμα ἦλθεν.

30 Ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ.

Πῶς; ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας γέγονεν ὕλης, ὥσπερ καὶ ἡ Εὔα σὰρξ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τοῦ Ἀδάμ. καλῶς δὲ ὀστῶν καὶ σαρκὸς ἐμνημόνευσε. ταῦτα γάρ ἐστιν ἐν ἡμῖν τὰ κυριώτερα, σάρκες καὶ ὀστᾶ· τὰ μὲν ὥσπερ τις τάπις ὑποκείμενα, τὰ δὲ ὥσπερ οἰκοδομία. ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν δῆλον· τοῦτο δὲ πῶς; ὥσπερ ἐκεῖ τοσαύτη ἐγγύτης ἐστὶν, οὕτω, φησὶ, καὶ ἐνταῦθα. τί ἐστιν, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ; τουτέστι, γνησίως ἐξ αὐτοῦ*. καὶ πῶς τοῦ Χριστοῦ μέλη οὕτως ἐσμέν; ὅτι κατ' αὐτὸν γεγεννήμεθα*. καὶ πῶς ἐκ τῆς σαρκός; ἴσασιν ὅσοι μετέχουσι μυστηρίων. ἐκ τούτου γὰρ εὐθέως ἀναπλαττόμεθα. καὶ πῶς; πάλιν ἄκουε τοῦ μακαρίου τούτου λέγοντος*. ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν. ἀλλ' ἐνταῦθα αὐτὸς ἡμῖν ἐκοινώνησεν, οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ. πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐσμεν, καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ; τινὲς τὸ αἷμά φασι καὶ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἔστι δέ. ἀλλ' ὅπερ δηλοῦν βούλεται, τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὥσπερ ἄνευ συνουσίας ἐκεῖνος γεγέννηται ἐκ πνεύματος ἁγίου, οὕτω καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα ἐν τῷ λουτρῷ. ὅρα πόσα ὑποδείγματα, ὥστε πιστευθῆναι τὴν γέννησιν ἐκείνην. ὢ τῆς ἀνοίας τῶν αἱρετικῶν. τὸ ἤδη τεχθὲν ἐξ ὕδατος ὅ, τι τίκτεται, γέννημα ἀληθινὸν ὁμολογοῦσιν· ὅτι δὲ γινόμεθα, αὐτοῦ σῶμα, οὐ δέχονται). ἀν τοίνυν τοῦτο μὴ γινώμεθα, πῶς ἁρμόσει τὸ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ λεγόμενον; σκόπει δέ. ἐπλάσθη ὁ Ἀδὰμ, ἐτέχθη ὁ Χριστός. ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ εἰσῆλθε φθορά· ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐπήγασεν ἡ ζωή· ἐν παραδείσῳ ἐβλάστησε θάνατος, ἐν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ ἡ ἀναίρεσις γέγονεν. ὡς οὖν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῆς ἡμετέρας

* καὶ ἐξ ὁλοκλήρου τῆς οὐσίας αὐτοῦ.
* πρὸ βαπτίσματι.
* ἀλλαχοῦ, καὶ τὸ πῶς πρότερον ὑπ[ο]δηλοῦντος.

ἴσ. ὅτι δὲ γινόμεθα αὐτοῦ σῶμα, οὐ δέχονται.
ἴσ. ἐξῆλθε

τέρας φύσεως, οὕτως ἡμεῖς τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡμᾶς ἐκεῖνος ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἔχομεν ἐν ἡμῖν.

31 Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

Ἰδοὺ καὶ τρίτον δικαίωμα. δείκνυσι γὰρ, ὅτι τοὺς γεννησαμένους τις ἀφεὶς, καὶ ἐξ ὧν ἔφυ, ἐκείνῃ συμπλέκεται. καὶ λοιπὸν ἡ σὰρξ, ὁ πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ ὁ παῖς ἐστιν, ἐκ τῆς ἑκατέρου συνουσίας συγκραθεῖσα. καὶ γὰρ μιγνυμένων τῶν σπερμάτων, τίκτεται ὁ παῖς, ὥστε* τοὺς τρεῖς εἶναι μίαν σάρκα. οὕτως οὖν ἡμεῖς πρὸς τὸν Χριστὸν γινόμεθα μία σὰρξ διὰ μετουσίας· καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, ἢ τὸ παιδίον. τί δήποτε; ὅτι ἐξ ἀρχῆς οὕτω γέγονε. μή μοι λέγε, ὅτι τοιάδε ἐστὶ, καὶ τοιάδε ἐστιν. οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ πολλὰ ἔχομεν ἐλαττώματα; ὁ μὲν γάρ ἐστι χωλὸς, ὁ δὲ διεστραμμένους ἔχει τοὺς πόδας, ἕτερος χεῖρας ξηρὰς, ἄλλος ἄλλο τι μέλος ἀσθενές. καὶ ὅμως οὐκ ἀλγεῖ, οὐδὲ ἐκκόπτει, ἀλλὰ καὶ προτίθησιν αὐτὸ πολλάκις τοῦ ἄλλου. εἰκότως. αὐτοῦ γάρ ἐστιν. ὅσην τοίνυν ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην ἔχει, τοσαύτην πρὸς τὴν γυναῖκα ἡμᾶς βούλεται ἔχειν· οὐχ ὅτι φύσεως μιᾶς κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ πλέον τούτου ἡμῖν τὸ δικαίωμα τὸ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ οὐκέτι δύο εἰσὶ σώματα, ἀλλ' ἕν, ὁ μὲν κεφαλὴ ὢν, ἡ δὲ, σῶμα. καὶ πῶς φησιν ἀλλαχοῦ, Κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός; τοῦτο καὶ ἐγώ φημι, ὅτι ὥσπερ ἓν σῶμα ἡμεῖς, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν. εὑρίσκεται ἄρα καὶ ὁ πατὴρ κεφαλὴ ἡμῶν ὤν. δύο τίθησιν ὑποδείγματα, τὸ τοῦ σώματος, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ. διὸ καὶ ἐπάγει·

*γ. ἑκατέρων] γ. καὶ χυθεῖσα. | ὁ συμβαίνει γ. ἀλλὰ πάντη γίνεται μία σὰρξ διὰ τῆς συνουσίας. ἀμελεῖται πάλιν, καὶ πολλῷ μᾶλλον αὕτη. γ. ιδ.

α. Κορ. ια. γ.

32 Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν. ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Τί ἐστι τοῦτο; μέγα μυστήριον αὐτό φησιν, ὅτι μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ᾐνίξατο ὁ μακάριος Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ ὁ Θεός. πῶς μέντοι εἰς Χριστὸν, φησὶ, λέγω, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸν πατέρα ἀφεὶς κατῆλθε, καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην, καὶ ἐγένετο εἰς πνεῦμα ἕν. Ὁ κολλώμενος γὰρ τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. καὶ καλῶς εἶπε, μέγα μυστήριόν ἐστιν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, πλὴν ἀλλ' οὐχ ἡ ἀλληγορία ἀνατρέπει τὴν ἀγάπην.

α. Κορ. ς. ιζ.

33 Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. Ὄντως γὰρ, ὄντως μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα μυστήριον, ὅτι τὸν φύντα, τὸν γεννησάμενον, τὸν ἀναθρεψάμενον, τὴν ὠδινήσασαν, τὴν ταλαιπωρηθεῖσαν ἀφεὶς, τοὺς τὰ τοσαῦτα εὐεργετήσαντας, τοὺς ἐν συνηθείᾳ γενομένους, τῇ μηδὲ ὀφθείσῃ, μηδὲ κοινόν τι ἐχούσῃ πρὸς αὐτὸν προσκολλᾶται, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ. [μυστήριον ὄντως ἐστί.] καὶ οἱ γονεῖς τούτων γινομένων οὐκ ἄχθονται, ἀλλὰ μὴ γινομένων μᾶλλον· καὶ χρημάτων ἀναλισκομένων, καὶ δαπάνης γινομένης, ἥδονται. ὄντως μέγα μυστήριον, ἀπόρρητόν τινα σοφίαν ἔχον. τοῦτο ἄνωθεν προφητεύων ἐδήλου Μωϋσῆς· τοῦτο καὶ νῦν ὁ Παῦλος βοᾷ λέγων, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πλὴν οὐ δι' αὐτὸν εἴρηται μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γυναῖκα· ἵνα ὡς τὴν ἰδίαν σάρκα αὐτὴν θάλπῃ, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. οὐκέτι τὰ τῆς ἀγάπης τίθησι μόνον, ἀλλὰ τί; ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω· σῶμα γάρ ἐστι. κἂν καταφρονῇ τοῦ σώματος ἡ κεφαλὴ, καὶ αὐτὴ προσαπολεῖται. ἀλλ' ἀντίρροπον τῆς ὑπακοῆς εἰσαγέτω τὴν ἀγάπην, ὥσπερ ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ σῶμα· τὸ μὲν αὐτῇ πρὸς διακονίαν παρέχοι τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὰ λοιπὰ πάντα μέλη· ἐκείνη δὲ αὐτοῦ προνοουμένη, πᾶσαν ἐν ἑαυτῇ αἴσθησιν ἔχουσα. οὐδὲν ταύτης ἄμεινον τῆς συζυγίας. καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἀγάπη, φησὶ, φόβου ὄντος; μάλιστα τότε ἂν γένοιτο. ἡ γὰρ φοβουμένη καὶ ἀγαπᾷ, ἡ ἀγαπῶσα φοβεῖται ὡς κεφαλὴν, καὶ ἀγαπᾷ ὡς μέλος, ἐπεὶ καὶ ἡ κεφαλὴ

μέλος τοῦ παντός ἐστι σώματος. διὰ τοῦτο τὴν μὲν ὑπέταξε, τὸν δὲ ἐπέθηκεν, ἵνα εἰ-
ρήνη ᾖ. ἔνθα γὰρ ἰσοτιμία, εἰρήνη οὐκ ἄν ποτε γένοιτο, οὐδὲ δημοκρατουμένης οἰκίας,
οὐδὲ πάντων ἀρχόντων, ἀλλ' ἀνάγκη μίαν εἶναι τὴν ἀρχήν. καὶ ταῦτα πανταχοῦ ἐπὶ
Πραξ. δ. λβ. τῶν σωματικῶν· ἐπεὶ ἐὰν ὦσιν ἄνδρες πνευματικοὶ, ἔσται εἰρήνη. πεντακισχίλιαι ἦσαν
ψυχαὶ, καὶ οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ὑπετάττοντο ἀλλήλοις. τοῦ- 5
το δεῖγμα συνέσεως καὶ φόβου Θεοῦ. τὸν μὲν οὖν τῆς ἀγάπης τρόπον ἔδειξε, τὸν δὲ τοῦ φόβου,
οὐκέτι. καὶ ὅρα τὸν μὲν τῆς ἀγάπης πλατύνοντα, τὰ κατὰ Χριστὸν διηγούμενον, τὰ κατὰ τὴν
σάρκα τὴν ἰδίαν, τὸ, ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα·
τὰ δὲ τοῦ φόβου, οὐκέτι πλατύνει. τί δήποτε; ὅτι τοῦτο μᾶλλον βούλεται κρατεῖν, τὸ τῆς
ἀγάπης. ταύτης γὰρ οὔσης, πάντα ἕπεται τὰ ἄλλα· ἐκείνου δὲ ὄντος, οὐ πάντως. ὁ μὲν 10
γὰρ ἀγαπῶν τὴν γυναῖκα, κἂν μὴ σφόδρα ἔχῃ πειθηνίαν, πάντα ὅμως ὑποστήσεται.
οὕτω δύσκολον καὶ χαλεπὸν ἡ ὁμόνοια, ὅταν μὴ τῇ τῆς τυραννίδος ἀγάπῃ ὦσι συνδεδεμέ-
νοι. ὁ μέν τοι φόβος οὐ πάντως τοῦτο κατορθώσει. διὰ τοῦτο ἐνδιατρίβει τούτῳ πλέον,
ὅπερ ἐστὶν ἰσχυρόν· καὶ δοκοῦσα πλεονεκτεῖσθαι ἡ γυνὴ, ὅτι φοβεῖσθαι προσετάγη, πλεονεκτεῖ.
τὸ γὰρ κυριώτερον ὁ ἀνὴρ προστέτακται, τὸ ἀγαπᾶν. τί οὖν ἂν μὴ φοβῆται, φησὶν, ἡ γυνή; 15
σὺ ἀγάπα, τὸ σαυτοῦ πλήρου. καὶ γὰρ ἂν τὰ παρὰ τῶν ἄλλων μὴ ἕπηται, τὰ παρὰ ἡμῶν ἕπεσθαι
δεῖ. οἷόν τι λέγω· ὑποτασσόμενοι, φησὶν, ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ. τί οὖν ἂν ὁ ἕτερος
μὴ ὑποτάσσηται; σὺ πείθου τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἡ γοῦν γυνὴ κἂν
μὴ ἀγαπᾶται, ὅμως φοβείσθω, ἵνα μηδὲν ᾖ παρ' αὐτῇ γεγονός· ὅ τε ἀνὴρ, ἂν μὴ φοβῆ- γρ. αὐτῆς
ται ἡ γυνὴ, ὅμως ἀγαπάτω, ἵνα μηδὲν αὐτὸς ὑστερῇ. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον ἀπέλαβεν. ἄρα 20
γάμος ἐστὶν οὗτος γινόμενος κατὰ Χριστὸν, γάμος πνευματικὸς καὶ γέννησις πνευματικὴ, οὐκ ἐξ
Γεν. ιη. ια. αἱμάτων, οὐκ ἐξ ὠδίνων. τοιαύτη καὶ ἡ τοῦ Ἰσαάκ. ἄκουε τῆς γραφῆς λεγούσης· Καὶ ἐξ-
έλιπε παραγίνεσθαι Σάρρα τὰ γυναικεῖα αὐτῆς. καὶ ὁ γάμος οὐκ ἀπὸ πάθους, οὐδὲ σω-
μάτων, ἀλλὰ πνευματικὸς ὅλος, ψυχῆς πρὸς Θεὸν συναπτομένης συνάφειαν ἄρρητον, καὶ ἣν
α. Κορ. ς. ιζ. μόνος οἶδεν αὐτός. διὰ τοῦτό φησιν· Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν. ὅρα πῶς σπου- 25
δάζει καὶ τὴν σάρκα ἑνῶσαι τῇ σαρκὶ, καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι. ποῦ οἱ αἱρετικοί; οὐκ ἂν εἰ τῶν δια-
βεβλημένων ὁ γάμος ἦν, νύμφην καὶ νυμφίον ἐκάλεσεν· οὐκ ἂν προτρέπων ἐκεῖθεν παρήγαγε
τὸ, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. καὶ πάλιν ἐπήγαγεν, ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν
Ψαλμ. μδ. ια. εἴρηται, καὶ τὴν ἐκκλησίαν. περὶ γὰρ ταύτης καὶ ὁ ψαλμῳδός φησιν· Ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε,
καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασι- 30
Ἰωαν. ις. κη. λεὺς τοῦ κάλλους σου. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἐγὼ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ
ἥκω. ἀλλ' ὅταν εἴπω, ὅτι τὸν πατέρα κατέλιπε, μὴ τοιοῦτον νομίσῃς, οἷον ἐπ' ἀνθρώ-
πων, τόπων μετάβασιν. ὥσπερ γὰρ ἐκβῆναι λέγεται, οὐκ ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν
σάρκα, οὕτω καὶ τὸ, κατέλιπε τὸν πατέρα. διὰ τί οὖν μὴ καὶ περὶ τῆς γυναικὸς εἶπε, προσ-
κολληθήσεται πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς; τί δήποτε; ὅτι περὶ ἀγάπης διελέγετο, καὶ τῷ ἀνδρὶ 35
διελέγετο. ἐκείνῃ μὲν γὰρ περὶ φόβου διαλεγόμενός φησιν· ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναι-
κός· καὶ πάλιν, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. περὶ δὲ ἀγάπης αὐτῷ διαλέ-
γεται, καὶ αὐτῷ τὰ ταύτης ἐνεχείρισε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν ἐφθέγ-
ξατο, συσφίγγων αὐτὸν καὶ συγκολλῶν. ὁ γὰρ τὸν πατέρα διὰ τὴν γυναῖκα ἀφεὶς, καὶ αὐ-
τὴν δὲ ταύτην πάλιν ἀφεὶς καὶ καταλιμπάνων, ποίας ἂν εἴη ἄξιος συγγνώμης; οὐχ ὁρᾷς 40
πόσης αὐτὴν ἀπολαύειν βούλεται τιμῆς ὁ Θεὸς, ὅς σε τοῦ πατρὸς ἀπαγαγὼν, ταύτῃ προσ-
α. Κορ. ζ. ιε. ήλωσε; τί οὖν ἂν τὰ παρ' ἡμῶν γένηται, φησὶν, ἐκείνη δὲ μὴ ἀκολουθῇ; Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χω-
ρίζεται, χωριζέσθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς, ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἀλλ' ὅταν ἀ-
κούσῃς φόβον, ἐλευθέρᾳ προσήκοντα φόβον ἀπαίτει, μὴ καθὼς παρὰ δούλης. σῶμα γάρ

ἐστι

ἐστι σοι. ἂν γὰρ τοῦτο ποιήσῃς, σαυτὸν καθυβρίζεις, τὸ σῶμα ἀτιμάζων τὸ σόν. ποῖος δὲ ἐστιν ὁ φόβος; ὥστε μὴ ἀντιλέγειν, ὥστε μὴ ἐπανίστασθαι, ὥστε μὴ τῶν πρωτείων ἐρᾷν. ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἑστάναι τὸν φόβον. ἂν δὲ ἀγαπᾷς, ὡς ἐκέλευσε, καὶ μείζονα ἐργάσῃ· μᾶλλον δὲ οὐκέτι φόβῳ τοῦτο ἐργάσῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐργάζεταί τι. ἀσθενέστερόν πως τὸ γένος ἐστὶ, πολλῆς δεόμενον τῆς βοηθείας, πολλῆς τῆς συγκαταβάσεως. τί δὲ ἂν εἴποιεν οἱ δευτέροις συναπτόμενοι γάμοις; οὐχὶ κατακρίνων λέγω, μὴ γένοιτο (καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος συνεχώρησεν) ἀλλὰ καὶ σφόδρα συγκαταβαίνων· πάντα αὐτῇ παρεῖχε· πάντα ὑπὲρ ἐκείνης περιέπε, καὶ ταλαιπωρεῖ. ἀνάγκη σοι ἐπίκειται. ἐνταῦθα οὐκ ἄξιοι ἀπὸ τῶν ἔξωθεν παραδειγμάτων εἰσάγειν τὴν συμβουλὴν, ὅπερ πολλαχοῦ ποιεῖ. ἀρκεῖ γὰρ μέγα καὶ σφοδρόν ὂν, τὸ τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ὑποταγῆς λόγον. καταλείψει, φησὶ, τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. ἰδοὺ τοῦτο ἔξωθεν. ἀλλ' οὐκ εἶπε, καὶ συνοικήσει, ἀλλὰ, προσκολληθήσεται, τὴν ἀκριβῆ ἕνωσιν, τὴν μετὰ σφοδρότητος ἀγάπην δηλῶν. καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπαγωγῇ ἔδειξε τὴν ὑποταγὴν οὕτως, ὡς μηκέτι τοὺς δύο φαίνεσθαι δύο. οὐκ εἶπεν, εἰς πνεῦμα, οὐκ εἶπεν, εἰς ψυχὴν (ἐκεῖνο μὲν γὰρ δῆλον, καὶ παντὶ δυνατόν) ἀλλ' οὕτως, ὡς εἰς σάρκα μίαν εἶναι. δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν· ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ. τοῦτο σωτηρία μεγίστη οἰκίας. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ παρέλαβεν, οὐκ εἰς τὸ δεῖν ἀγαπᾷν μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥυθμίζειν. ἵνα ᾖ, φησιν, ἁγία, καὶ ἄμωμος. τὸ δὲ, τῆς σαρκὸς, εἰς τὸ ἀγαπᾷν, καὶ τὸ προσκολλήσεται, ὁμοίως εἰς τὸ ἀγαπᾷν. ἂν γὰρ αὐτὴν κατασκευάσῃς ἁγίαν καὶ ἄμωμον, πάντα ἕπεται. ζήτει τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀκολουθήσει μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. ῥύθμιζε τὴν γυναῖκα, καὶ οὕτω συγκροτεῖται ἡ οἰκία. ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. ἂν οὕτω τὰς οἰκίας διοικῶμεν τὰς ἑαυτῶν, καὶ πρὸς ἐκκλησίας ἐπιστασίαν ἐσόμεθα ἐπιτήδειοι. καὶ γὰρ ἡ οἰκία ἐκκλησία ἐστὶ μικρά. οὕτως ἔνι ἄνδρας καὶ γυναῖκας γενομένους ἀγαθοὺς, πάντας ὑπερβαλέσθαι. ἐννόησον τὸν Ἀβραὰμ, τὴν Σάρραν, τὸν Ἰσαὰκ, τοὺς τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενεῖς· πῶς πᾶσα ἡ οἰκία συγκεκρότητο, πῶς ἅπασα εὐλαβείας ἐγέμεν. ἐκείνη καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐπλήρου παράγγελμα, καὶ τὸν ἄνδρα ἐφοβεῖτο (ἄκουε γὰρ αὐτῆς λεγούσης· Οὔπω μέν μοι γέγονεν ἕως τοῦ νῦν, ὁ δὲ κύριός μου πρεσβύτερος) κἀκεῖνος αὐτὴν οὕτως ἠγάπα, ὡς πάντα καλεούσῃ πείθεσθαι. καὶ τὸ παιδίον ἐνάρετον ἦν, καὶ οἱ οἰκογενεῖς καὶ αὐτοὶ θαυμαστοὶ, οἵ γε καὶ κινδυνεῦσαι μετὰ τοῦ δεσπότου οὐκ ὤκνησαν, οὐκ ἀνεβάλλοντο, οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν· ἀλλ' εἷς αὐτῶν ὁ προεστηκὼς οὕτω θαυμαστὸς ἦν, ὡς καὶ γάμον ἐμπιστευθῆναι τοῦ μονογενοῦς παιδὸς, καὶ ἀποδημίαν ὑπέρορον. καθάπερ γὰρ ἐπὶ στρατηγοῦ, ὅταν καὶ τὸ στρατιωτικὸν ᾖ συγκεκροτημένον, οὐδαμόθεν ὁ πολέμιος ἐπεισέρχεται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὅταν ἀνὴρ, καὶ γυνὴ, καὶ παιδία, καὶ οἰκέται ὦσι τῶν αὐτῶν ἐπιμελόμενοι, πολλὴ τῆς οἰκίας ἡ ὁμόνοια· ἐπεὶ, ἐὰν μὴ οὕτως ᾖ, πολλάκις δι' ἑνὸς οἰκέτου φαύλου τὸ πᾶν ἀνατρέπεται καὶ καταλύεται· καὶ ὁ εἷς πολλάκις τὸ πᾶν ἠφάνισε καὶ διέφθειρε.

α. Κορ. ιδ. λε.

Γεν. ιη. ιβ.

ΗΘΙΚΟΝ

Πολλὴν οὖν πρόνοιαν ποιώμεθα καὶ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ δούλων, εἰδότες ὅτι τὴν ἀρχὴν ἡμῖν αὐτοῖς εὔκολον κατασκευάσομεν, καὶ ὅτι τὰς εὐθύνας ὑπὲρ μέρους καὶ ἐπιεικεῖς ἕξομεν, καὶ ἐροῦμεν, Ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. ἐὰν ὁ ἀνὴρ θαυμαστὸς, καὶ ἡ κεφαλὴ καλὴ, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα οὐδεμίαν ὑποστήσεται βλάβην. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν γυναῖκα πῶς ἂν καλῶς διατεθείη, καὶ τὸν ἄνδρα, ἀκριβῶς εἶπε, τὴν μὲν φοβεῖσθαι παραινέσας, ὡς κεφαλὴν, τὸν δὲ ἀγαπᾷν, ὡς γυναῖκα. πῶς δ' ἂν ταῦτα γένοιτο*, φησίν; ὅτι μὲν γὰρ δεῖ, ἔδειξε· τὸ δὲ πῶς, ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ. ἂν χρημάτων καταφρονῶμεν, ἂν πρὸς ἓν ὁρῶμεν μόνον, ψυχῆς ἀρετὴν, ἂν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν. ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς

Ησ. η. ιη.

πρὸς τοὺς δούλους διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅ, τι ἂν ποιήσῃ ἕκαστος ἀγαθὸν, ἢ κακὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. μὴ δι᾽ ἐκεῖνον τοίνυν τοσοῦτον, ὅσον διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὴν ἀγαπᾷν. τοῦτο γοῦν καὶ ᾐνίξατο εἰπών· ὡς τῷ Κυρίῳ. ὡς τῷ Κυρίῳ τοίνυν πειθόμενος, καὶ δι᾽ αὐτὸν πάντα ποιῶν, οὕτω πάντα πράττε. τοῦτο ἱκανὸν ἐναγαγεῖν καὶ πεῖσαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι ἐρεσχελίαν τινὰ καὶ διχόνοιαν εἶναι. μηδεὶς ἔστω πιστὸς συκοφαντῶν ἐπὶ τῆς γυναικὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ μηδὲ ὁ ἀνὴρ ἁπλῶς πιστευέτω κατὰ τῆς γυναικὸς, μηδὲ ἡ γυνὴ περιεργαζέσθω εἰσόδους, καὶ ἐξόδους ἁπλῶς· μηδὲ μὴν, μηδὲ ὁ ἀνὴρ ἄξιον παρεχέτω ἑαυτὸν τινὸς ὑποψίας. τί γὰρ, εἰπέ μοι, πᾶσαν τὴν ἡμέραν τοῖς φίλοις δίδως σαυτὸν, τῇ δὲ γυναικὶ τὴν ἑσπέραν, καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὴν δύνῃ πληροφορεῖν, καὶ ἐκτὸς ὑποψίας ποιεῖν; κἂν ἐγκαλῇ ἡ γυνὴ, μὴ δυσχέραινε. [φιλίας ἐστὶν, οὐκ ἀπονοίας·] φιλίας ἐστὶ ζεούσης τὰ ἐγκλήματα, καὶ διαθέσεως πεπυρωμένης, καὶ φόβου. δέδοικε γὰρ μή τις αὐτῆς ἔκλεψε τὴν εὐνὴν, μή τις αὐτὴν περὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἐζημίωσε, μή τις αὐτῆς τὴν κεφαλὴν ἀφείλετο, μή τις διώρυξε τὴν εὐνήν. ἔστι καὶ ἄλλη μικροψυχίας ὑπόθεσις. μηδεὶς πέρα τοῦ μέτρου τῶν οἰκετῶν ἀντιποιείσθω, μήτε τῆς κόρης ὁ ἀνὴρ, μήτε τοῦ οἰκέτου ἡ γυνή. καὶ γὰρ ταῦτα ἱκανὰ τεκεῖν ὑποψίας. ἐννόησον γάρ μοι τοὺς δικαίους ἐκείνους. αὐτὴ ἡ Σάρρα ἐκέλευσε τῷ πατριάρχῃ λαβεῖν τὴν Ἄγαρ. αὐτὴ προσέταξεν, οὐδεὶς ἠνάγκασεν, οὐδὲ ἐπῆλθεν ὁ ἀνήρ. ἀλλὰ καίτοι μακρὸν χρόνον ἑλκύσας ἐν ἀπαιδίᾳ, εἵλετο μηδέποτε γενέσθαι πατὴρ, ἢ τὴν γυναῖκα λυπῆσαι. ἀλλ᾽ ὅμως μετὰ ταῦτα πάντα, τί φησιν ἡ Σάρρα; Κρίναι ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ, καὶ σοῦ. ἆρα εἴ τις ἦν τῶν ἄλλων, οὐκ ἂν εἰς ὀργὴν ἐκινήθη; οὐκ ἂν καὶ χεῖρας ἐξέτεινε, μονονουχὶ φάσκων· τί λέγεις; οὐκ ἐβουλόμην ἐγὼ συγγενέσθαι τῇ γυναικὶ, σὺ τὸ πᾶν γέγονε, καὶ πάλιν ἐγκαλεῖς; ἀλλ᾽ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ἐκεῖνος. ἀλλὰ τί; Ἰδοὺ ἡ παιδίσκη ἐν ταῖς χερσί σου· χρῶ αὐτῇ, ὡς ἄν σοι ἀρεστὸν ᾖ. τὴν κοινωνὸν τῆς εὐνῆς ἐξέδωκεν, ἵνα μὴ λυπήσῃ τὴν Σάρραν. καίτοιγε οὐδὲν τούτου μεῖζον εἰς εὐνοίας λόγον ἐστίν. εἰ γὰρ τὸ τραπέζης κοινωνῆσαι καὶ λῃσταῖς ὁμοψυχίαν ποιεῖ πρὸς τοὺς ἐναντίους, καὶ ὁ ψαλμῳδός φησιν, Ὃς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσματα· τὸ μίαν σάρκα γενέσθαι λοιπὸν (τοῦτο γάρ ἐστι κοινωνῆσαι τῆς εὐνῆς) πολλῷ μᾶλλον ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων ἴσχυσε τὸν δίκαιον ἑλεῖν· ἀλλ᾽ ἐξέδωκε τῇ γυναικὶ, δεικνὺς ὅτι οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν τι γεγένηται. καὶ τὸ δὴ μεῖζον, κύουσαν ἐξέπεμψεν αὐτήν. τίς οὐκ ἂν ἠλέησε κύουσαν ἐξ αὐτοῦ παιδίον; ἀλλ᾽ οὐχ ὁ δίκαιος ἐπεκάμφθη. πάντων γὰρ τὴν ἀγάπην προὐτίθει τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα. τοῦτον μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς. μηδεὶς ὀνειδιζέτω πενίαν τῷ πλησίον, μηδεὶς χρημάτων ἐράτω, καὶ πάντα λέλυται. μηδὲ λεγέτω γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα· ἄνανδρε καὶ δειλὲ, ὄκνου γέμων, καὶ νωθείας, καὶ ὕπνου πολλοῦ, ὁ δεῖνα ταπεινὸς, καὶ ἐκ ταπεινῶν, κινδύνους ἀράμενος, καὶ ἀποδημίας στειλάμενος, πολλὴν τὴν οὐσίαν ἐποίησε, καὶ ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ ζεύγους λευκῶν ἡμιόνων προέρχεται, περιφέρεται πανταχοῦ, οἰκετῶν ἀγέλας ἔχει καὶ εὐνούχων ἑσμόν· σὺ δὲ κατέπληχας, καὶ εἰκῆ ζῇς. μὴ λεγέτω ταῦτα γυνὴ, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. σῶμα γάρ ἐστιν, οὐχ ἵνα διατάττῃ τῇ κεφαλῇ, ἀλλ᾽ ἵνα πείθηται καὶ ὑπακούῃ. πῶς οὖν οἴσει, φησὶ, τὴν πενίαν; πόθεν εὑρήσει παραμυθίαν; ἐκλεγέσθω παρ᾽ ἑαυτῇ τὰς πενεστέρας· ἀναλογιζέσθω πόσαι πάλιν εὐγενεῖς, καὶ ἐξ εὐγενῶν κόραι, οὐ μόνον ἐξ ἀνδρῶν οὐδὲν προσέλαβον, ἀλλὰ καὶ προσέδωκαν, καὶ τὰ αὐτῶν ἅπαντα ἀνάλωσαν. ἐννοείτω τοὺς ἐκ τοιούτων πλούτων κινδύνους, καὶ τὸν ἀπράγμονα ἀσπάσεται βίον. καὶ ὅλως εἰ φιλοστόργως πρὸς τὸν ἄνδρα διακέοιτο, οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖ· ἀλλ᾽ αἱρήσεται πλησίον αὐτῆς ἔχειν αὐτὸν μηδὲν πορίζοντα, ἢ μυρία τάλαντα χρυσοῦ μετὰ μερίμνης καὶ φροντίδος τῆς ἐκ τῶν ἀποδημιῶν ταῖς γυναιξὶν ἐγγινομένης ἀεί. ἀλλὰ μηδὲ ὁ ἀνὴρ ταῦτα ἀκούων, ὡς ἀρχὴν ἔχων, ἐπὶ ὕβρεις τρεπέσθω

ἴσ. τοίνυν ἐπὶ τῆς.
γρ. βούλει
γρ. ἀφείλετο
Γεν. ιϛ. ε.
Ψαλ. νδ. ιδ.
γρ. παιδίσκη ἐν χερσὶν αὐτῆς
γρ. κύουσαν
γρ. ἑαυτῇ

τρεπέσθω καὶ πληγὰς, ἀλλὰ παραινείτω, νουθετείτω, ὡς ἀτελεστέραν, λογισμοῖς διαπειθέτω, χεῖρας μηδέποτε ἐντεινέτω (πόῤῥω ἐλευθέρας ψυχῆς ταῦτα) ἀλλὰ μηδὲ ὕβρεις, μηδὲ ὀνείδη, μηδὲ λοιδορίας· ἀλλ' ὡς ἀνοητοτέραν διακειμένην, ῥυθμιζέτω. πόθεν δὲ τοῦτο ἔσται; ἐὰν τὸν ἀληθῆ πλοῦτον μάθῃ, ἐὰν τὴν ἄνω φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἐγκαλέσει τῶν τοιούτων. διδασκέτω αὐτὴν, ὅτι πενία κακὸν οὐδέν. διδασκέτω, μὴ δι' ὧν λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ποιεῖ. διδασκέτω δόξης καταφρονεῖν· καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἡ γυνὴ οὔτε ἐρεῖ, οὔτε ἐπιθυμήσει. καθάπερ ἄγαλμα διηρμοσμένος, οὕτως ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, ἧς ἂν αὐτὴν εἰς τὸν θάλαμον δέχηται, διδασκέτω σωφροσύνην, ἐπιείκειαν, ὅπως βιώσηται σεμνῶς, ἐκ προοιμίων εὐθέως καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προθύρων καταβάλλων τῶν χρημάτων τὸν ἔρωτα. καὶ φιλοσοφίαν παιδευέτω, καὶ παραινείτω ὅπως μὴ εἴη χρυσία κρεμάμενα ἐπὶ τῶν ὤτων, καὶ κατὰ τῶν παρειῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου περικείμενα, μήτε κατακείμενα περὶ τὸν θάλαμον, μήτε ἱμάτια χρυσᾶ καὶ πολυτελῆ ἀποκείμενα. ἀλλ' ἔστω μὲν φαιδρὸς ὁ κόσμος, μὴ μὴν εἰς ὕβριν ἡ φαιδρότης ἐκπιπτέτω· ἀλλὰ ταῦτα ἀφεὶς τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, αὐτὸς μετὰ πολλῆς τῆς κοσμιότητος καλλώπιζε τὸν οἶκον, σωφροσύνης πνέοντα μᾶλλον, ἢ ἄλλης τινὸς εὐωδίας. δύο γὰρ ἐκ τούτου ἔσται, καὶ τρία τὰ καλά. πρῶτον μὲν, οὐκ ἀλγήσει ἡ νύμφη, λυθεισῶν τῶν παστάδων, καὶ ἀποπεμπομένων ἑκάστῳ καὶ τῶν ἱματίων, καὶ τῶν χρυσίων, καὶ τῶν σκευῶν τῶν ἀργυρῶν. δεύτερον, οὐ φροντίσει ὁ νυμφίος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας, καὶ τῆς φυλακῆς τῶν συμπορισθέντων. τρίτον πάλιν πρὸς τούτοις, ὃ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, ἐξ αὐτῶν τούτων ἐνδείξεται τὴν αὐτοῦ γνώμην, ὅτι δὴ τούτων οὐδενὶ χαίρει, καὶ ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ πάντα καταλύσει, καὶ μήτε ὀρχήματα, μήτε ἀσέμνους ᾠδὰς γίνεσθαι συγχωρήσει ποτέ. καὶ οἶδα μὲν ὅτι δόξω καταγέλαστος εἶναι ἴσως τισὶ, τὰ τοιαῦτα νομοθετῶν· πλὴν ἀλλ' ἐὰν πείθητέ μοι, τοῦ χρόνου προϊόντος, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀπολαύοντες ὠφελείας, τότε τὸ κέρδος εἴσεσθε. καὶ ὁ μὲν γέλως ῥυήσεται, καὶ καταγελάσεσθε τοῦ νῦν ἔθους, καὶ ὄψεσθε ὅτι ὄντως παίδων ἀνοήτων, καὶ ἀνδρῶν μεθυόντων ἐστὶ τὰ γινόμενα νῦν· ἃ δὲ παρῄνεσα, σωφροσύνης καὶ φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἀνωτάτω πολιτείας ἐστί. τί οὖν φημι δεῖν; πάντα τὰ ᾄσματα τὰ αἰσχρὰ, τὰ σατανικὰ, τὰς ἀσέμνους ᾠδὰς, τὰς συνδρομὰς τῶν ἀκολάστων νέων περιέλε τοῦ γάμου, καὶ ταῦτα τὴν νύμφην σωφρονίσαι δυνήσεται. εὐθέως γὰρ πρὸς ἑαυτὴν λογιεῖται, βαβαὶ, ποῖός ἐστιν οὗτος ὁ ἀνήρ; φιλόσοφός ἐστιν, οὐδὲν τὸν παρόντα ἡγεῖται βίον, ἐπὶ παιδοποιΐαν καὶ παιδοτροφίαν με ἤγαγεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, ἐπὶ οἰκονομίαν. ἀλλ' ἀηδῆ ταῦτα τῇ νύμφῃ; μέχρι τῆς πρώτης ἡμέρας, καὶ τῆς δευτέρας· λοιπὸν δὲ οὐκ, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρπώσεται τὴν ἡδονὴν, πάσης ἑαυτὴν ὑποψίας ἀπαλλάττουσα. ὁ γὰρ μήτε αὐλῶν, μήτε ὀρχουμένων, μήτε ᾀσμάτων κεκλασμένων ἀνασχόμενος, καὶ ταῦτα παρὰ τὸν τοῦ γάμου καιρὸν, σχολῇ γ' ἂν οὗτος ἀνέξεταί ποτε πρᾶξαι ἢ εἰπεῖν τι αἰσχρόν. μετὰ δὲ τοῦτο, ὅταν πάντα περιέλῃς ταῦτα τοῦ γάμου, παραλαβὼν αὐτὴν, πλάττε καλῶς, τὸ μὲν αἰσχυντηλὸν ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου ἐξάγων, καὶ μὴ διαλύων ταχέως. κἂν γὰρ ἀναισχυντοτέρα ᾖ ἡ κόρη, μέχρι καιροῦ σιγᾷν οἶδεν, αἰδουμένη τὸν ἄνδρα, καὶ ξενιζομένη πρὸς τὰ πράγματα. σὺ τοίνυν τοῦτο τὸ αἰσχυντηλὸν μὴ διαλύσῃς ταχέως, ὅπερ οἱ ἀκόλαστοι ποιοῦσι τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπεξάγαγε ἐπὶ πολὺν χρόνον. μέγα γάρ σοι τοῦτο ἔσται κέρδος. οὐκ ἐγκαλέσει τέως, οὐ μέμψεται ἐφ' οἷς ἂν διατυπώσῃς. πάντα τοίνυν κατ' ἐκεῖνον νομοθέτει τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ αἰσχύνη, καθάπερ τις χαλινὸς ἐπικείμενος τῇ ψυχῇ, οὐκ ἀφίησιν οὐδὲν μέμφεσθαι, οὐδὲ ἐγκαλεῖν τοῖς γινομένοις. ὅταν γὰρ παῤῥησίας ἐπιλάβηται, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας πάντα ἀνατρέπει καὶ συγχεῖ. πότε τοίνυν ἐστὶν ἕτερος οὕτω καιρὸς ἐπιτήδειος πρὸς τὸ πλάττειν γυναῖκα, ὡς ἐκεῖνος, καθ' ὃν αἰδεῖται τὸν ἄνδρα, καὶ δέδοικεν ἔτι, καὶ δυσωπεῖται; τότε αὐτῇ τίθει τοὺς νόμους ἅπαντας, καὶ πάντως πεισθήσεται, καὶ ἑκοῦσα, καὶ ἄκουσα. πῶς δὲ τὴν αἰσχύνην

γ. ἐνδείκνυται

γ. αὐτὸς

οὐ λύσεις; ὅταν φανῇ καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον ἐκείνης αἰσχυνόμενος, ὀλίγα μὲν προσδιαλεγόμενος, καὶ αὐτὰ δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἐμβριθείας καὶ τῆς συστροφῆς· τότε αὐτῇ τοὺς περὶ φιλοσοφίας κατάθες λόγους. δέχεται γὰρ ἡ ψυχή. εἰς τὴν κοσμίστην ἕξιν αὐτὴν καταστήσεις, τὴν αἰσχύνην λέγω. εἰ βούλεσθε, καὶ ὑποδείγματος ἕνεκεν ἐρῶ, ἵνα πρὸς αὐτὴν διαλέγεσθαι χρή. εἰ γὰρ Παῦλος οὐ παρῃτήσατο εἰπεῖν, μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, καὶ νυμφευτρίας ἐφθέγξατο ῥήματα, μᾶλλον δὲ οὐ νυμφευτρίας, ἀλλὰ πνευματικῆς ψυχῆς, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οὐ παραιτησόμεθα εἰπεῖν. τί τοίνυν αὐτῇ διαλέγεσθαι χρή; μετὰ πολλῆς μέντοι χάριτος λέγειν πρὸς αὐτὴν ἡμᾶς, ὦ παιδίον, τοῦ βίου σε κοινωνὸν ἐλάβομεν, καὶ εἰσηγάγομεν ἐν τοῖς τιμιωτέροις καὶ ἀναγκαιοτέροις ἡμῖν κοινωνήσουσαν, ἐν παιδοποιΐᾳ, καὶ οἰκίας προστασίᾳ. τί οὖν δή σε παρακαλοῦμεν*; μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων τὰ τῆς ἀγάπης διαλέγου. οὐδὲν γὰρ οὕτω συμβάλλεται πρὸς τὸ πεῖσαι τὸν ἀκούοντα δέξασθαι τὰ λεγόμενα, ὡς τὸ μαθεῖν, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς ἀγάπης λέγεται. πῶς οὖν δείξεις τὴν ἀγάπην; ἂν εἴπῃς ὅτι πολλὰς ἐνὸν λαβεῖν, καὶ εὐπορωτέρας, καὶ γένους λαμπροῦ, οὐχ εἱλόμην, ἀλλὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς ἠράσθην ''ἀναστροφῆς, τῆς κοσμιότητος, τῆς ἐπιεικείας, τῆς σωφροσύνης. εἶτα ἀπὸ τούτων εὐθὺς παρασκεύαζε ὁδὸν τῷ λόγῳ τῷ περὶ φιλοσοφίας, καὶ κατηγόρει τοῦ πλούτου μετά τινος ''περιόδου. ἁπλῶς μὲν γὰρ ἐὰν κατατείνῃς λόγον κατὰ πλούτου, φορτικὸς ἔσῃ· ἂν δὲ ὑποθέσεως λαβόμενος, πάντα ἀνύσεις. δόξεις γὰρ ἐν τάξει ἀπολογίας τὸ πρᾶγμα ποιεῖν, οὐχ ὡς αὐστηρός τις, καὶ ἀηδὴς, καὶ μικρολόγος. ἀλλ' ὅταν ἐκ τῶν αὐτῆς τὴν ὑπόθεσιν λάβῃς, καὶ ἡσθήσεται. ἐρεῖς οὖν (πάλιν γὰρ τὸν λόγον ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον) ὅτι παρὸν πλουσίαν γῆμαι καὶ εὔπορον, οὐκ ἠνεσχόμην. τί δήποτε; οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ἐπαιδεύθην ἐγὼ καλῶς, ὅτι πλοῦτος οὐδὲν κτῆμά ἐστιν, ἀλλὰ πρᾶγμα εὐκαταφρόνητον, καὶ λῃσταῖς προσὸν, καὶ πόρναις γυναιξὶ, καὶ τυμβωρύχοις. διὸ ταῦτα ἀφεὶς, ἐπὶ τὴν τῆς σῆς ἀρετὴν ἦλθον ψυχῆς, ἣν παντὸς προτιμῶ χρυσίου. συνετὴ γὰρ καὶ ἐλευθέρα κόρη νέα, καὶ εὐλαβείας ἐπιμελουμένη, πάσης τῆς οἰκουμένης ἐστὶν ἀνταξία. διὰ δὴ ταῦτά σε καὶ ἠσπασάμην, καὶ φιλῶ, καὶ τῆς ἐμαυτοῦ προτίθημι ψυχῆς. οὐδὲν γὰρ ὁ παρὼν βίος ἐστί. καὶ εὔχομαι, καὶ παρακαλῶ, καὶ πάντα ποιῶ, ὥστε ἡμᾶς οὕτω καταξιωθῆναι τὸν παρόντα ζῆσαι βίον, ὥστε δυνηθῆναι καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας ἀλλήλοις συνεῖναι. ὁ μὲν γὰρ χρόνος οὗτος, βραχὺς καὶ ἐπίκηρος· εἰ δὲ καταξιωθείημεν εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ οὕτω τὸν βίον ''μετελθεῖν τοῦτον, ἀεὶ καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ' ἀλλήλων ἐσόμεθα μετὰ πλείονος τῆς ἡδονῆς. ἐγὼ πάντων τὴν σὴν ἀγάπην προτίθημι, καὶ οὐδὲν οὕτω μοι δύσκολον, οὐδὲ ἐπαχθὲς, ὡς τό ποτε διενεχθῆναι πρὸς σέ. κἂν πάντα ἀπολέσαι δέῃ, κἂν Ἴρου πενέστερον γενέσθαι, κἂν κινδύνοις ὑποστῆναι τοῖς ἐσχάτοις, κἂν ὁποιοῦν παθεῖν, ἐμοὶ πάντα οἰστὰ καὶ φορητὰ, ἕως ἂν τὰ πρὸς σὲ εὖ μοι διακέηται· καὶ τὰ παιδία μοι ποθεινὰ τότε ἔσται, ἕως ἂν εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένη ᾖς. δεήσει δὲ καὶ σὲ ταῦτα ποιεῖν. εἶτα παραμίγνυε καὶ τὰ ἀποστολικὰ ῥήματα, ὅτι οὕτως ὁ Θεὸς βούλεται τὴν εὔνοιαν ἡμῖν συγκεκροτῆσθαι. ἄκουε γὰρ τῆς γραφῆς λεγούσης· Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. μηδεμία μικροψυχίας ἔστω πρόφασις ἡμῖν· ἐρρέτω χρήματα, καὶ ἀνδραπόδων πλῆθος, καὶ τιμαὶ αἱ τῶν ἔξωθεν. ἐμοὶ πάντων τοῦτο προτιμότερον. πόσου χρυσίου, πόσων θησαυρῶν οὐχὶ ποθεινότερα ταῦτα τὰ ῥήματα ἔσται τῇ γυναικί; μὴ φοβηθῇς μήποτε ἀπονοηθῇ κατὰ σοῦ φιλουμένη· ἀλλ' ὅτι φιλεῖς, ὁμολόγει. αἱ μὲν γὰρ ἑταῖραι νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δὲ ἐκείνῳ προσπλεκόμεναι, εἰκότως ἂν ἐπαίροιντο κατὰ τῶν ἐραστῶν, ὅταν τοιαῦτα ἀκούοιεν ῥήματα· ἐλευθέρα δὲ γυνὴ καὶ κόρη εὐγενὴς οὐκ ἄν ποτε τούτοις ἐπαρθείη τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον καὶ κατακάμπτεται. ἐνδείκνυσο δὲ τὴν πρὸς αὐτὴν

συνουσίαν

α. Κορ. ζ. ε.

* ὥστε ταῦτα εἰδέναι, ὅτι χαίρειν ἔχειν τῷ νομοθετήσαντι τὰ τοιαῦτα Θεῷ.

γρ. ἀναστροφῆς,

γρ. περινοίας

γρ. μεταστῆναι

συνουσίαν πολλοῦ τιθέμενος, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶναι βουλόμενος δι' αὐτήν, ἢ ἐπὶ τῆς
ἀγορᾶς· καὶ πάντων τῶν φίλων προτίμα, καὶ παίδων τῶν ἐξ αὐτῆς, καὶ αὐτὰ δὲ διὰ ταύτην
φιλείσθω παρὰ σοῦ. ἂν ἀγαθόν τι πράξῃ, ἐπαίνει καὶ θαύμαζε· ἂν ἄτοπόν τι καὶ οἷα νεάνι-
σι συμβαίνει, παραίνει καὶ ὑπομίμνησκε· ἄνω καὶ κάτω χρημάτων κατηγόρει καὶ πολυτε-
5 λείας, καὶ ὑποδείκνυε τὸν κόσμον τὸν ἀπὸ τῆς κοσμιότητος, τὸν ἀπὸ τῆς σεμνότητος, καὶ
δίδασκε διηνεκῶς τὰ συμφέροντα. Εὐχαὶ γινέσθωσαν ὑμῖν κοιναί· ἕκαστος εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν προΐτω, καὶ τῶν λεγομένων καὶ τῶν ἀναγινωσκομένων ἐκεῖ καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα ἀ-
παιτείτω ἐπὶ τῆς οἰκίας τὸ μέρος, κἀκείνη τὸν ἄνδρα. Εἰ πενία τις κατέχοι, παράγαγε εἰς
μέσον τοὺς ἁγίους ἄνδρας, τὸν Παῦλον, τὸν Πέτρον, οἳ πάντων μᾶλλον καὶ βασιλέων καὶ πλου-
10 σίων εὐδοκίμησαν, καὶ πῶς δὲ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν δίψῃ τὸν βίον διήγαγον· παίδευε αὐτήν, ὅτι
οὐδὲν φοβερὸν τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἢ μόνον τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ. ἂν οὕτω τις γήμῃ, ἂν ἐπὶ
τούτοις, τῶν μοναζόντων οὐκ ἔσται πολλῷ ἐλάττων, οὐδὲ τῶν μὴ γεγαμηκότων ὁ γεγαμη-
κώς. Εἰ βούλει καὶ ἄριστα ποιεῖν καὶ ἑστιάσεις ἐπιτελεῖν, μηδένα ἄσεμνον, μηδένα ἄκοσμον·
[γ. ὑμῶν] ἀλλ' εἴ τινα ἅγιον πένητα εὕροις δυνάμενον ὑμῖν εὐλογῆσαι τὴν οἰκίαν, δυνάμενον μετὰ
15 τῆς τῶν ποδῶν ἐπιβάσεως πᾶσαν εἰσενεγκεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν εὐλογίαν, τοῦτον κάλει. Εἴπω
δὲ καὶ ἕτερον. μηδεὶς ὑμῶν σπουδαζέτω εὐπορωτέραν γαμεῖν, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον πενεστέ-
ραν. οὐ γὰρ τοσαύτην ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰσελεύσεται εἰσφέρουσα ἀφορμὴν ἡδονῆς,
ὅσην ἀηδίαν ἀπὸ τῶν ὀνειδῶν, ἀπὸ τοῦ πλείονα ἀπαιτεῖν ὧν εἰσήγαγεν, ἀπὸ τῶν ὕβρε-
ων, ἀπὸ τῆς πολυτελείας, ἀπὸ τῶν φορτικῶν ῥημάτων. ἐρεῖ γὰρ ἴσως· οὐδέπω τῶν σῶν ἀ-
20 νάλωσα οὐδέν, ἔτι τὰ ἐμὰ περίκειμαι, ἐξ ὧν οἱ γονεῖς μοι δεδώρηνται. τί λέγεις, ὦ γύ-
ναι; ἔτι τὰ σὰ περίκεισαι; καὶ τί τούτου τοῦ ῥήματος γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; σῶμα οὐκέτι
ἔχεις ἴδιον, καὶ χρήματα ἔχεις ἴδια; οὐκέτι δύο ἐστὲ σάρκες μετὰ τὸν γάμον, ἀλλ' ἐγένε-
σθε εἰς μίαν, καὶ αἱ οὐσίαι δύο, καὶ οὐ μία; ὢ τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος. Εἷς ἄνθρωπος,
ἓν ζῶον ἀμφότεροι γεγένησθε, καὶ ἔτι λέγεις τὰ ἐμά; ἐπάρατον τοῦτο τὸ ῥῆμα καὶ μιαρὸν ἀ-
25 πὸ τοῦ διαβόλου εἰσηνέχθη. πάντα ἡμῖν κοινὰ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ τούτων ἀναγκαιότερα, καὶ
ταῦτα οὐ κοινά; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὸ ἐμὸν φῶς, ὁ ἐμὸς ἥλιος, τὸ ἐμὸν ὕδωρ. πάντα ἡμῖν κοι-
νὰ τὰ μείζονα, τὰ δὲ χρήματα οὐ κοινά; ἀπολλύσθω τὰ χρήματα μυριάκις, μᾶλλον
δὲ μὴ τὰ χρήματα, ἀλλ' αἱ προαιρέσεις αἱ μὴ εἰδυῖαι χρήμασι χρήσασθαι, ἀλλὰ πάν-
των αὐτὰ προτιμῶσαι. καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων δίδασκε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς χά-
30 ριτος. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τῆς ἀρετῆς ἡ παραίνεσις πολὺ τὸ σκυθρωπὸν ἔχει,
καὶ μάλιστα πρὸς κόρην ἁπαλὴν καὶ νέαν, ὅταν περὶ φιλοσοφίας λέγωνται λόγοι,
πολλὴν ἐπινόει τὴν χάριν, καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξόρισον ἐκείνης, τὸ ἐμόν,
καὶ τὸ σόν. ἂν εἴπῃ τὰ ἐμά, εἰπὲ αὐτῇ, ποῖα λέγεις σά; οὐδὲ γὰρ οἶδα· οὐδὲν ἔχω ἐγὼ
ἴδιον. πῶς οὖν λέγεις τὰ ἐμά, πάντων ὄντων σῶν; χάρισαι αὐτῇ τὸ ῥῆμα. οὐχ ὁρᾷς ἐπὶ
35 τῶν παιδίων ὅτι τοῦτο πράττομεν; ὅταν ἡμῶν κατεχόντων τι ἁρπάσῃ, καὶ τὸ ἕτερον πάλιν
βούληται λαβεῖν, συγχωροῦμεν καὶ λέγομεν· ναί, καὶ τοῦτο σόν ἐστι, κἀκεῖνο; τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυ-
ναικὸς ποιῶμεν. παιδικωτέρα γὰρ αὐτῆς ἡ διάνοιά ἐστι. κἂν λέγῃ τὰ ἐμά, εἰπέ, πάντα
σά ἐστι, καὶ ἐγὼ σός. οὐκ ἔστι κολακείας τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ πολλῆς συνέσεως. οὕτως αὐτῆς
[γ. δυνάσαι] δυνήσῃ χαλάσαι τὸν θυμόν, καὶ τὴν ἀθυμίαν σβέσαι. κολακεία γάρ ἐστιν, ὅταν τις ἀγεν-
40 νές τι πράξῃ κακοῦ ἕνεκεν· τοῦτο δὲ φιλοσοφία μεγίστη. λέγε οὖν, καὶ ἐγὼ σός, ὦ παιδίον.
τοῦτό μοι Παῦλος παρῄνεσεν εἰπών· Ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. [α. Κορ. ζ. δ.]
εἰ τοῦ σώματός μου οὐκ ἔχω ἐξουσίαν, ἀλλὰ σύ, πολλῷ μᾶλλον τῶν χρημάτων. ἀνέπαυ-
σας αὐτὴν ταῦτα φθεγξάμενος, ἔσβεσας τὴν πυράν, κατῄσχυνας τὸν διάβολον, δούλην
[ἴσ. ἀργυρωνήτου,] ἐποίησας μᾶλλον ἀργυρωνήτου, τοῖς ῥήμασι τούτοις κατέδησας αὐτήν. ὥστε ἀφ' ὧν σὺ

φθέγγῃ,

φθέγξηται, δίδαξον αὐτὴν μηδέποτε λέγειν ἐμόν, καὶ σόν. καὶ μηδέποτε ἁπλῶς αὐτὴν κάλει, ἀλλὰ μετὰ κολακείας, μετὰ τιμῆς, μετὰ πολλῆς ἀγάπης. τίμα αὐτήν, καὶ οὐ δεήσεται τῆς παρ' ἑτέρων τιμῆς, οὐ δεήσεται τῆς παρ' ἑτέρων δόξης, ἂν ἀπολαύῃ τῆς παρὰ σοῦ. πάντων αὐτὴν προτίθει, πάντων ἕνεκεν, καὶ κάλλους, καὶ συνέσεως, καὶ ἐγκωμίαζε· οὕτως αὐτὴν πείσεις μηδενὶ προσέχειν τῶν ἔξωθεν, ἀλλὰ πάντων τῶν ἄλλων καταγελᾷν. δίδασκε τὸν Θεοῦ τὸν φόβον, καὶ πάντα ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς ἐπιρρεύσει, καὶ μυρίων ἔσται ἡ οἰκία τῶν ἀγαθῶν γέμουσα. ἂν τὰ ἄφθαρτα ζητῶμεν, καὶ ταῦτα ἐπελεύσεται τὰ φθαρτά. Ζητεῖτε γάρ, φησι, πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. οἵους εἰκὸς εἶναι χρὴ νομίζειν τοὺς παῖδας τῶν τοιούτων πατέρων; οἵους τοὺς οἰκέτας τῶν τοιούτων δεσποτῶν; οἵους τοὺς ἄλλους ἅπαντας τοὺς πλησιάζοντας; ἆρα οὐχὶ μυρίων τῶν ἀγαθῶν καὶ αὐτοὺς γέμειν συμβήσεται; ὡς γὰρ τὰ πολλὰ πρὸς τοὺς κρατοῦντας καὶ οἱ δοῦλοι τὰ ἤθη ῥυθμίζονται, καὶ ταῖς ἐκείνων ἐξομοιοῦνται ἐπιθυμίαις, τὰ αὐτὰ ἐρῶσιν, ἃ ἂν καὶ διδαχθῶσι, τὰ αὐτὰ φθέγγονται, ἐν τοῖς αὐτοῖς συναναστρέφονται. ἐὰν οὕτως ἑαυτοὺς ῥυθμίζωμεν, καὶ ταῖς γραφαῖς προσέχωμεν, τὰ πλείονα παρ' ἐκείνων παιδευθησόμεθα· καὶ οὕτω δυνησόμεθα ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ τὸν παρόντα βίον ἅπαντα μετ' ἀρετῆς διεξελθεῖν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τυχεῖν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Ματθ. ϛ. λγ. — κ. γνώμαις

κεφ. ϛ. Λογ. κα. 1 ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΥΠΑΚΟΥΕΤΕ ΤΟΙΣ ΓΟΝΕΥΣΙΝ ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον. 2 Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα (ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ) 3 Ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

ΚΑθάπερ τις σῶμα πλάττων, πρῶτον μὲν τὴν κεφαλήν, ἔπειτα τὸν αὐχένα, εἶτα τοὺς πόδας τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τῷ λόγῳ πρόεισιν. εἶπε περὶ τοῦ ἀνδρός, εἶπε περὶ τῆς γυναικός, τῆς δευτέρας ἀρχῆς. χωρεῖ λοιπὸν ὁδῷ βαδίζων ἐπὶ τὴν τρίτην. αὕτη δέ ἐστιν ἡ τῶν παίδων. τῆς μὲν γὰρ γυναικὸς ἄρχει ὁ ἀνήρ, τῶν δὲ παίδων ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή. ὅρα οὖν τί φησι· τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. αὕτη γάρ ἐστιν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίαις. οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οὐδὲν περὶ τῶν ὑψηλῶν. ἔτι γὰρ πρὸς ἁπαλὰς διαλέγεται διανοίας. διὸ καὶ βραχεῖαν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν, ἅτε οὐ δυναμένων τῶν παίδων μακρῷ παρακολουθῆσαι λόγῳ. διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ βασιλείας τι διαλέγεται (οὐ γάρ ἐστι τῆς ἡλικίας ἐκείνης ταῦτα ἀκούειν) ἀλλ' ἃ μάλιστα ψυχὴ νηπιώδης ἀκοῦσαι ποθεῖ, ταῦτά φησιν, ὅτι μακροχρόνιος ἔσται. εἰ γάρ τις ἐξετάζοι, διατί μὴ περὶ βασιλείας διελέχθη, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κειμένην ἐντολὴν αὐτοῖς ἔθηκεν, ἐροῦμεν, ὅτι ὡς νηπιωδεστέροις οὖσι, καὶ μάλα εἰδὼς ὅτι, τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς οὕτω διακειμένων κατὰ τὸν νόμον ὃν ἔθηκεν, οὐ πολλοῦ καμάτου ἐστὶ τὰ παιδία ὑποτάξαι. ὅταν γὰρ πρᾶγμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν λάβῃ καλὴν καὶ ἰσχυρὰν καὶ κοσμίαν, ὁδῷ πάντα καὶ νόμῳ προβαίνει λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. τὸ γὰρ χαλεπώτερον, τὸ θεμέλιον θέσθαι, καὶ τὴν κρηπῖδα ὑποβαλεῖν. τὰ τέκνα ὑπακούετε, φησί, τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τουτέστι, κατὰ Κύριον. ὁ Θεός, φησιν, οὕτω προσέταξε. τί οὖν ἂν ἄτοπα προστάττωσι; μάλιστα μὲν οὐδέποτε ἐπιτάττει πατὴρ ἄτοπα, κἂν αὐτὸς ἄτοπος ᾖ. πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἠσφαλίσατο, εἰπών, ἐν Κυρίῳ· τουτέστιν, ἐν οἷς ἂν μὴ προσκρούσῃς Θεῷ. ὡς ἐὰν Ἕλλην ᾖ, ἢ αἱρετικός, οὐκέτι πείθεσθαι

κ. δ — κ. ἐργάζεται — κ. παιδί

σεσθαι δεῖ. οὐ γάρ ἐστιν ἐν Κυρίῳ τὸ πρᾶγμα. πῶς δέ φησιν, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη; πρώτη γάρ ἐστι, τὸ οὐ μοιχεύσεις, τὸ, οὐ φονεύσεις. οὐ τῇ τάξει εἶπεν αὐτὴν πρώτην, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ. ἐκείναις μὲν οὖν οὐ κεῖται μισθὸς, ἅτε περὶ κακῶν διατεταγμέναις καὶ τῆς τῶν κακῶν ἀναχωρήσεως· ἐν δὲ ταύταις, ἅτε ἀγαθῶν ἐργασίας οὔσης, καὶ ἐπαγγελία 5 κεῖται. καὶ ὅρα πῶς θαυμαστὴν κρηπῖδα ἔθηκε τῇ τῆς ἀρετῆς ὁδῷ, τὴν εἰς τοὺς γονέας τιμὴν καὶ αἰδῶ. καὶ εἰκότως. ἀπαγαγὼν τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ μέλλων εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐμβαίνειν, τοῦτο πρῶτον ἐπέταξε, τὴν εἰς τοὺς γονέας λέγω τιμὴν, ἐπειδὴ καὶ πρὸ πάντων τοῦ ζῆν μετὰ τὸν Θεὸν αὐτοὶ γεγένασιν αἴτιοι. ὥστε εἰκότως ἂν πρῶτοι τῶν ἡμετέρων ἀπολαύσειαν καλῶν, καὶ τότε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. ἂν γὰρ μὴ τοῦτό τις ἔχῃ, οὐδέπο- 10 τε περὶ τοὺς ἔξωθεν ἔσται ἐπιεικής. παραινέσας τοίνυν ἅπερ ἐχρῆν τοῖς παισί, μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς πατέρας, καί φησι·

4 Καὶ οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. Οὐκ εἶπεν, ἀγαπᾶτε αὐτά· τοῦτο γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἡ φύσις ἐπισπᾶται, καὶ περιττὸν ἦν περὶ τῶν τοιούτων νόμον τιθέναι. ἀλλὰ τί φησι; μὴ παρορ- 15 γίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅπερ οἱ πολλοὶ ποιοῦσιν, ἀποκληρονόμους ἐργαζόμενοι, καὶ ἀποκηρύκτους ποιοῦντες, καὶ φορτικῶς ἐπικείμενοι, οὐχ ὡς ἐλευθέροις, ἀλλ' ὡς ἀνδραπόδοις*. διὰ τοῦτό φησι, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν. εἶτα δὲ κεφάλαιον πάντων, πῶς ἂν ὑπακούσαιεν, δείκνυσιν, εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν αἰτίαν ἅπασαν ἀγαγών. καὶ καθάπερ ἔδειξε τοῦ τὴν γυναῖκα ὑπακούειν αἴτιον τὸν ἄνδρα γινόμενον (διὸ καὶ τὰ πλείονα αὐτῷ 20 διελέγετο), τῇ τῆς ἀγάπης τυραννίδι παρακαλῶν αὐτὸν ἐπισπᾶσθαι) οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πάλιν εἰς αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἀνάγει λέγων· ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. ὁρᾷς ὅτι τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ τὰ σαρκικὰ ἕπεται; βούλει εἶναι τὸν υἱὸν πειθήνιον; ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἔκτρεφε ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου· μὴ νομίσῃς εἶναι περιττὸν δὲ τῶν θείων γραφῶν αὐτὸν ἐπακούειν. ἐκεῖ γὰρ τοῦτο πρῶτον ἀκούσεται, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. 25 ὥστε ὑπὲρ σοῦ τοῦτο γίνεται. μὴ εἴπῃς, τοῦτο μοναζόντων ἐστί. μὴ γὰρ μονάζοντα αὐτὸν ποιῶ; οὐκ ἔστιν ἀνάγκη γενέσθαι αὐτὸν μονάζοντα. τί δέδοικας δέος πολλοῦ κέρδους ἀνάμεστον; χριστιανὸν αὐτὸν ποίησον. μάλιστα γὰρ τοῖς κοσμικοῖς ἀναγκαῖον τὰ ἐντεῦθεν εἰδέναι διδάγματα, μάλιστα τοῖς παισί. πολλὴ γὰρ ἡ ἄνοια ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ. τῇ δὲ ἀνοίᾳ προσθήκη γίνεται καὶ τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν λόγων, ὅταν μάθωσιν ἐκεῖ τοὺς παρ' αὐτοῖς θαυμαζο- 30 μένους ἥρωας, παθῶν δούλους ὄντας καὶ δειλοὺς πρὸς θάνατον· οἷον ὁ Ἀχιλλεὺς ὅταν μετανοῇ, ὅταν ὑπὲρ παλλακίδος ἀποθνήσκῃ, ὅταν ἕτερος μεθύῃ, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα. δεῖ τοίνυν αὐτῷ τῶν φαρμάκων τούτων. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον εἰς τέχνας μὲν ἐκπέμπειν, καὶ εἰς διδασκαλεῖον, καὶ πάντα πράττειν ὑπὲρ τούτου· ἐν δὲ παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου μὴ ἐκτρέφειν τὰ παιδία; διά τοι τοῦτο πρῶτοι τῶν καρπῶν ἡμεῖς ἀπολαύομεν, θρασεῖς, ἀκο- 35 λάστους, ἀπειθεῖς, βαναύσους ἐκτρέφοντες τοὺς παῖδας. μὴ τοίνυν τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ πειθώμεθα τῷ μακαρίῳ τούτῳ παραινοῦντι. ἐκτρέφωμεν αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. δῶμεν αὐτοῖς ὑπόδειγμα, ἐκ πρώτης ἡλικίας τῇ τῶν γραφῶν ἀναγνώσει ποιοῦντες αὐτοὺς ἐνσχολάζειν. οἴμοι, ὅτι συνεχῶς ταῦτα λέγων, ληρεῖν νομίζομαι· πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐ παύσομαι τὸ ἐμαυτοῦ ποιῶν. τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, οὐ μιμεῖσθε τοὺς παλαιούς; 40 μάλιστα ὑμεῖς αἱ γυναῖκες τὰς θαυμαστὰς ἐκείνας γυναῖκας ζηλώσατε. ἐτέχθη τὸ παιδίον; μίμησαι τὴν Ἄνναν, κατάμαθε τί πεποίηκεν ἐκείνη· ἀνήγαγεν αὐτὸν εὐθέως εἰς τὸν ναόν. τίς ὑμῶν οὐκ ἂν ἐθελήσειε Σαμουὴλ τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτῆς ἅπαξ γενέσθαι, ἢ μυριάκις βασιλέα τῆς οἰκουμένης ἁπάσης; καὶ πῶς δυνατόν, φησι, γενέσθαι τοιοῦτον; διὰ τί μὴ δυνατόν; ὅτι οὐ θέλεις, οὐδὲ παραδίδως τοῖς δυναμένοις αὐτὸν ποιῆσαι τοιοῦτον. καὶ τίς τοιοῦτός ἐστι, φησιν; ὁ Θεός;

γ. πρόσταγμα.

γ. δίκαιοι ἂν ἦσαν πρώτους αὐτοὶ τῶν ἡμετέρων ἀπολαύειν καρπῶν, καὶ τότε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

* αὐτοῖς χρώμενοι.

γ. ἕπεται;

γ. ἐγχολακεύειν.

γ. πλάσαι

Θεός· ἐπεὶ κἀκείνη αὐτῷ αὐτὸν ἐνεχείρισεν. οὐδὲ γὰρ ὁ Ἠλεὶ τῶν σφόδρα δυναμένων
αὐτὸν πλάσαι ἦν (πῶς γάρ, ὁ μηδὲ τοὺς υἱοὺς δυνηθεὶς τοὺς ἑαυτοῦ;) ἀλλ' ἡ πίστις τῆς γυναι-
κὸς καὶ ἡ προθυμία τὸ πᾶν εἰργάσατο. πρῶτον ἔτεκε, καὶ μόνον, καὶ οὐδὲ ᾔδει, εἰ καὶ ἑτέρους
τέξεται. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀναμείνω αὐξηθῆναι τὸ παιδίον, ἵνα πράγμασι χρήσηται βιωτι-
κοῖς, συγχωρήσω αὐτὸν μικρὸν ἐνδιατρῖψαι τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἡ 5
γυνὴ παρωσαμένη, ἑνὸς μόνου ἐγένετο, πῶς ἐκ προοιμίων τὸ ἄγαλμα τὸ πνευματικὸν ἀνα-
θείη τῷ Θεῷ. αἰσχυνθῶμεν οἱ ἄνδρες τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν. ἀνήνεγκεν αὐ-
τὸν τῷ Θεῷ, καὶ ἐκεῖ εἴασε. διὰ τοῦτο καὶ ὁ γάμος ἐγένετο λαμπρότερος, ἐπειδὴ πρό-
τερον τὰ πνευματικὰ ἐζήτησεν, ἐπειδὴ τὴν ἀπαρχὴν ἀνέθηκε· διὰ τοῦτο οὐ φορὰς αὐτῆς
γέγονεν ἡ γαστήρ, καὶ ἑτέρους ἐκτήσατο παῖδας· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ κόσμῳ εἶδεν εὐδοκιμοῦν- 10
τα. εἰ γὰρ ἄνθρωποι τιμώμενοι ἀντιτιμῶσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ καὶ χωρὶς τοῦ τι-
μηθῆναι τοῦτο ποιῶν; μέχρι τίνος ἐσμὲν σάρκες; μέχρι τίνος ἐπὶ τῆς γῆς κυπτόμεθα;
πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν παίδων, καὶ τοῦ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυ-
ρίου αὐτὰ ἐκτρέφεσθαι. ἂν μάθῃ φιλόσοφος εἶναι ἐκ προοιμίων, πλοῦτον ἐκτήσατο
πάντος πλούτου μείζονα, καὶ δόξαν δυνατωτέραν. οὐδὲν τοσοῦτον ἐργάσῃ τέχνην διδά- 15
σκων αὐτὸν καὶ παιδείαν τὴν ἔξωθεν, δι' ἧς χρήματα κτήσεται, ὅσον ἐὰν διδάξῃς αὐτὸν τέχνην,
δι' ἧς χρημάτων καταφρονήσει. εἰ βούλει ποιῆσαι αὐτὸν πλούσιον, οὕτω ποίησον. πλούσιος
γὰρ οὐχ ὁ πολλῶν χρημάτων δεόμενος, καὶ πολλὰ περιβεβλημένος, ἀλλ' ὁ μηδενὸς χρείαν ἔ-
χων. τοῦτο παίδευσον τὸν υἱόν, τοῦτο δίδαξον· οὗτος μέγιστος πλοῦτος. μὴ ζήτει πῶς εὐδόκι-
μον ἐργάσῃ ἐν διδάγμασι τοῖς ἔξωθεν, καὶ ἐπίδοξον ποιήσεις, ἀλλὰ φρόντισον πῶς αὐτὸν δι- 20
δάξεις καταφρονεῖν τῆς δόξης τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ. ἐκεῖθεν λαμπρότερος καὶ ἐνδοξότε-
ρος γένοιτο ἄν. ταῦτα καὶ τῷ πένητι, καὶ τῷ πλουσίῳ δυνατὸν ποιεῖν. ταῦτα οὐκ ἐκ διδασκά-
λου μανθάνει τις, οὐδὲ διὰ τέχνης, ἀλλὰ διὰ τῶν θείων λογίων. μὴ ζήτει ὅπως μακρὸν
ὧδε ζήσεται βίον, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖ ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον. τὰ μεγάλα αὐτῷ χαρίζου, μὴ
τὰ μικρά. ἄκουε Παύλου λέγοντος· ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. μὴ 25
ῥήτορα αὐτὸν σπούδαζε ποιῆσαι, ἀλλὰ φιλοσοφεῖν παίδευε. ἐκείνου μὲν γὰρ οὐκ ὄντος,
οὐδὲν ἔσται βλάβος· τούτου δὲ ἀπόντος, οὐδὲν ἔσται κέρδος μυρίας ῥητορείας. τρόπων χρεία,
οὐ λόγων, ἤθους, οὐ δεινότητος, ἔργων, οὐ ῥημάτων. ταῦτα προξενεῖ τὴν βασιλείαν, ταῦτα χαρί-
ζεται καὶ τὰ ὄντως ἀγαθά. μὴ τὴν γλῶτταν ἀκονήσῃς, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐκκάθαιρε. οὐ κω-
λύων παιδεύειν ταῦτα λέγω, ἀλλὰ κωλύων ἐκείνοις μόνοις προσέχειν. μὴ νομίσῃς ὅτι 30
τῷ μονάζοντι μόνῳ τούτων δεῖ τῶν παιδευμάτων τῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν. μάλιστα γὰρ
τούτων δεῖ τοῖς παισὶ τοῖς μέλλουσιν εἰς τὸν βίον τοῦτον ἥκειν. ὥσπερ γὰρ τῆς ἀπὸ τοῦ
πλοίου κατασκευῆς, καὶ κυβερνήτου, καὶ πληρώματος τῶν ναυτῶν οὐχ οὕτως δεῖται ὁ διαπαντὸς
ἐπὶ λιμένος ἑστώς, ἀλλ' ὁ θαλαττεύων ἀεί· οὕτω καὶ ὁ κοσμικός, καὶ ὁ μονάζων. ὁ μὲν γάρ, κα-
θάπερ εἰς λιμένα ἐστὶν ἀκύμαντον, βίον ἀπράγμονα ζῇ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένον κα- 35
ταιγίδος· οὗτος δὲ διαπαντὸς πελάγιός ἐστι, καὶ θαλαττεύει ἐν μέσῳ πελάγει πολλαῖς τρι-
κυμίαις μαχόμενος. κἂν αὐτὸς μὴ δέηται, ἀλλὰ παρεσκευασμένον εἶναι δεῖ, ὥστε τὰς ἑτέρων
ἐμφράξαι γλώττας. ὥστε ὅσῳ ἂν εὐδόκιμος γένηται ἐν τῷ βίῳ τῷ παρόντι, τοσούτῳ αὐτῷ
δεῖ τῆς παιδεύσεως ταύτης. ἄν τε γὰρ ἐν βασιλείοις τρέφηται, πολλοὶ καὶ Ἕλληνες ἐκεῖ καὶ φι-
λόσοφοι καὶ οἱ πεφυσημένοι ἐπὶ τῇ παρούσῃ δόξῃ, καθάπερ τόπος τις ὕδερικῶν ἐμπεπλη- 40
σμένος. τοιοῦτόν τί ἐστι τὰ βασίλεια. πάντες εἰσὶ πεφυσημένοι καὶ φλεγμαίνοντες· οἱ δὲ
οὐκ ὄντες, σπουδάζουσι τοῦτο γενέσθαι. ἐννόησον ἡλίκον ὅσον ἐστὶ τὸν υἱὸν τὸν σὸν εἰσελθόντα
ἐκεῖ, καθάπερ ἰατρὸν ἄριστον, μετὰ τῶν ὀργάνων εἰσιέναι τῶν δυναμένων καταστέλλειν τὴν
ἑκάστου φλεγμονήν, καὶ προσιέναι ἑκάστῳ, καὶ διαλέγεσθαι, καὶ ὑγιὲς τὸ κάμνον σῶμα ποιεῖν,

φάρμακα

5 γρ. αὐτῷ
35 γρ. ἀπηλλαγμένος
γρ. ἐν πελαγίοις

φάρμακα ἐπιτιθέντα τὰ ἀπὸ τῶν γραφῶν, καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας ἐκχέοντα λόγους. ὁ γὰρ μονάζων τίνι διαλέξεται; τῷ τοίχῳ, καὶ τῷ ὀρόφῳ; ἀλλὰ τῇ ἐρημίᾳ, καὶ ταῖς νάπαις; ἢ τοῖς ὄρνισι, καὶ τοῖς δένδροις; οὐκ ἔχει τοίνυν πολλὴν ἀνάγκην ἐκεῖνος τῆς τοιαύτης διδασκαλίας· ἀλλ' ὅμως ἔργον γίνεται τοῦτο κατορθῶσαι, οὐχ ὥστε ἑτέρους τοσοῦτον παιδεῦσαι, ἀλλ' ὥστε ἑαυτόν. πολλῆς οὖν χρεία μάλιστα τοῖς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ στρεφομένοις τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. καὶ γὰρ τοῦ ἁμαρτάνειν πλείονα ἐστὶν ἀνάγκην ἔχει, ἢ ἐκεῖνος. εἰ δὲ βούλει γνῶναι, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ αὐτῷ ἐπιτηδειότερος ἔσται. πάντες γὰρ αὐτὸν αἰδεσθήσονται ἀπὸ τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὅταν ὁρῶσιν αὐτὸν ἐν πυρὶ μὴ καιόμενον, μηδὲ ἀρχῆς ἐπιθυμοῦντα. τότε καὶ τεύξεται ταύτης, ὅταν μὴ ἐπιθυμῇ, καὶ βασιλεῦσιν αἰδεσιμώτερος ἔσται. οὐ γὰρ ἔνι τὸν τοιοῦτον λαθεῖν. ἐν μὲν γὰρ πολλοῖς ὑγιαίνουσι λήσεται ὁ ὑγιαίνων· ἐν δὲ πολλοῖς κάμνουσιν ὅταν εἷς ὑγιαίνων ᾖ, ταχέως καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς ἡ φήμη διαδραμεῖται, καὶ πολλοῖς αὐτὸν ἐπιστήσει ἔθνεσι.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἐκτρέφετε ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου τὰ τέκνα. ἀλλὰ πένης τίς ἐστι; πάλιν πένης. ἀλλὰ τοῦ ἐν βασιλείοις στρεφομένου οὐδὲν ἔσται εὐτελέστερος, ἐπειδὴ μὴ ἐν βασιλείοις ἐστίν, ἀλλὰ* θαυμασθήσεται, καὶ ταχέως εἰς ἀρχὴν ἥξει τὴν ἑκούσιον, οὐ τὴν χειροτονητήν. εἰ γὰρ Ἕλληνες ἄνδρες τερατευόμενοί τινες καὶ κύνες, φιλοσοφίαν τοιαύτην ἀναδεξάμενοι τερατευομένην (τοιαύτη γὰρ ἡ ἑλληνική) μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτήν, ἀλλ' ὄνομα αὐτῆς, καὶ τρίβωνα περιθέμενοι, καὶ κόμην θρέψαντες, πολλοὺς δυσωποῦσι· πόσῳ μᾶλλον ὁ ὄντως φιλόσοφος; εἰ σχῆμα ψευδές, εἰ σκιὰ φιλοσοφίας φαινομένη οὕτως αἱρεῖ, τί ἐὰν τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἀγαπήσωμεν καὶ τὴν εἰλικρινῆ; οὐχὶ πάντες θεραπεύσουσι; καὶ οἰκίας, καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας τοῖς τοιούτοις μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας ἐγχειρίσουσιν; ἀλλ' οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοιοῦτος φιλόσοφος νῦν. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὑπόδειγμά ἐστιν εὑρεῖν. εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν μονάζουσιν, ἐν δὲ κοσμικοῖς οὐκέτι. καὶ ὅτι ἐν μονάζουσιν εἰσί, δυνατὸν πολλοὺς παραγαγεῖν· ὅμως ἕνα ἀπὸ πλειόνων ἐρῶ. ἴστε δήπου, καὶ ἀκηκόατε, τινὲς δὲ καὶ ἐθεωρήσατε τὸν ἄνδρα, ὃν μέλλω νῦν ἐρεῖν. Ἰουλιανὸν λέγω τὸν θαυμάσιον. οὗτος ἦν ἀνὴρ ἀγροικος, ταπεινός, καὶ ἐκ ταπεινῶν, οὐδὲ ὅλως τῆς ἔξωθεν παιδείας ἔμπειρος, ἀλλὰ τῆς ἀπλάστου φιλοσοφίας πεπληρωμένος. τούτου εἰς τὰς πόλεις ἐμβάλλοντος (σπανιάκις δὲ τοῦτο ἐγίνετο) οὔτε ῥητόρων, οὔτε σοφιστῶν, οὔτε ἄλλου τινὸς εἰσελαύνοντος, τοιαύτη τις ἐγίνετο συστροφή. τί δὲ λέγω; οὐχὶ πάντων βασιλέων καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ λαμπρότερον ᾄδεται ἔτι καὶ νῦν; εἰ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ταῦτα, ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ μηδὲν ἡμῖν ἐπηγγείλατο ἀγαθὸν ὁ δεσπότης, ἐν ᾧ ξένους ἡμᾶς εἶπεν εἶναι, ἐννοήσωμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόσα ἔσται τὰ ἀποκείμενα ἀγαθά. εἰ ἔνθα πάροικοι ἦσαν, τοσαύτης ἀπήλαυον τιμῆς, ἔνθα αἱ πόλεις εἰσί, πόσης ἀπολαύσουσι δόξης; εἰ ἔνθα θλίψιν ἐπηγγείλατο, τοσαύτη θεραπεία, ἔνθα ὄντως τιμὰς ἐπαγγέλλεται, πόση ἔσται ἡ ἄνεσις; ἀλλὰ βούλεσθε καὶ κοσμικοὺς ἐπιδείξωμεν; νῦν μὲν γὰρ οὐκ ἔχομεν· πλὴν εἰσὶ μὲν ἴσως καὶ κοσμικοὶ ἐπιεικεῖς, ἀλλ' εἰς τὴν ἄκραν οὐχ ἥκοντες φιλοσοφίαν. διὸ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ ἁγίων ἐρῶ ὑμῖν τὰ ὑποδείγματα. πόσοι γυναῖκας ἔχοντες, καὶ παῖδας τρέφοντες, τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἔλαττον, [οὐδὲν ἔλαττον] ἔσχον· ἀλλὰ νῦν οὐκέτι ἐστὶ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, καθώς φησιν ὁ μακάριος οὗτος. τίνα οὖν βούλεσθε εἴπω; τὸν Νῶε, ἢ τὸν Ἀβραάμ; τὸν τούτου παῖδα, ἢ τὸν ἐκείνου; ἀλλὰ τὸν Ἰωσήφ; ἀλλὰ βούλεσθε ἐπὶ τοὺς προφήτας ἔλθωμεν; τὸν Μωϋσέα λέγω, τὸν Ἡσαΐαν; ἀλλ', εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ τὸν λόγον ἑλκύσωμεν, ὃν μάλιστα πάντες προφέρουσιν ἡμῖν ἀεί. οὐχὶ γυναῖκα εἶχεν; οὐχὶ παῖδας; καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω πρὸς ὑμᾶς, ὅπερ ὑμεῖς πρὸς ἡμᾶς. γυναῖκα εἶχεν, ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ γυναῖκα εἶχε, θαυμαστὸς ἦν. χρήματα εἶχεν, ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ χρήματα εἶχεν, ἤρεσε τῷ Θεῷ.

* καὶ πολλῷ γνωριμώτερος καὶ σεμνότερος, οὐ τοῦ γνησίου μόνον φιλόσοφος· ἀλλὰ

α. Κορ. ζ. κϛ.

Θεῷ. παῖδας ἔτεκεν, ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ παῖδας ἔτεκεν, ἐμακαρίζετο. τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενεῖς ἐκέκτητο, ἀλλ' οὐ τούτου χάριν ἐθαυμάζετο. ἀλλὰ βούλει μαθεῖν πόθεν; ἀπὸ τῆς φιλοξενίας, ἀπὸ τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροψίας, ἀπὸ τῆς κοσμιότητος. τί γάρ ἐστιν, εἰπέ μοι, φιλοσόφου; οὐχὶ καὶ χρημάτων καὶ δόξης καταφρονεῖν; καὶ φθόνου καὶ παντὸς πάθους ἀνώτερον εἶναι; φέρε οὖν, αὐτὸν εἰς μέσον ἀγαγόντες ἀποδύσωμεν, καὶ δείξωμεν ὑμῖν οἷος φιλόσοφος ἦν. οὐδὲν ἡγεῖτο πατρίδα προσῆκον. Ἔξελθε γάρ, φησιν, ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν. οὐ προσεδέδετο οἰκίᾳ (ἢ γὰρ ἂν οὐκ ἐξῆλθεν) οὐ συνηθείας φιλίᾳ, οὐκ ἄλλῳ οὐδενί. εἶτα δόξης μάλιστα πάντων ἐκεῖνος κατεφρόνησε καὶ χρημάτων. καὶ γὰρ πόλεμον ἀπωσάμενος, καὶ λάφυρα ἀξιούμενος λαβεῖν, κατέλυσεν. ἀλλ' ὁ παῖς ὁ τούτου, οὐ διὰ τὰ χρήματα πάλιν ἐθαυμάζετο, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλοξενίαν, οὐ διὰ τὰ παιδία, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν, οὐ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ διὰ τὴν στείρωσιν τὴν ἐπὶ τῇ γυναικί. οὐδὲν τὴν προσοῦσαν ἡγοῦντο ζωήν, οὐκ ἐχρηματίζοντο, ὑπερεώρων ἁπάντων. εἰπὲ γάρ μοι, ποῖα τῶν φυτῶν ἐστιν ἄριστα; οὐχ ἅπερ ἂν οἴκοθεν ἔχῃ τὴν ἰσχύν, καὶ μήτε ὄμβροις, μήτε χαλάζαις, μήτε ἀνέμων ῥύμαις, μήτε ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ἀνωμαλίᾳ βλάπτηται, ἀλλὰ γυμνὰ ἕστηκε πάντων καταφρονοῦντα, μήτε θριγκίων, μήτε φραγμῶν δεόμενα; τοιοῦτος ὁ φιλόσοφός ἐστι, τοιοῦτος ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος. οὐδὲν ἔχει, καὶ πάντα ἔχει· πάντα ἔχει, καὶ οὐδὲν ἔχει. ὁ γὰρ τοῖχος οὐκ ἔνδον, ἀλλ' ἔξωθέν ἐστιν, ὁ θριγκὸς οὐ τῆς φύσεώς ἐστιν, ἀλλ' ἔξωθεν περιβαλλόμενος. τί δέ, εἰπέ μοι, ποῖον σῶμα ἰσχυρόν ἐστιν; οὐχ ὅπερ ἂν ὑγιαῖνον ᾖ, καὶ μήτε λιμῷ, μήτε πλησμονῇ, μήτε ψύχει, μήτε καύματι ἁλίσκηται· ἢ τὸ πρὸς πάντα ταῦτα ὑποκείμενον, καὶ τραπεζοποιῶν, καὶ ὑφαντῶν, καὶ θεραπευτῶν, καὶ ἰατρῶν δεόμενον, ἵνα ὑγιαίνῃ; ἐκεῖνός ἐστι πλούσιος, ὁ ὄντως φιλόσοφος, ὁ μηδενὸς τούτων δεόμενος. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος ἔλεγεν· ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. μὴ τοίνυν θριγκία ἔξωθεν περιβάλλετε. τοῦτο γὰρ ὁ πλοῦτος, τοῦτο ἡ δόξα. ὅταν γὰρ ταῦτα καταπέσῃ (καταπίπτει δέ) γυμνὸν ἕστηκε καὶ ἀνάλωτον τὸ φυτόν, οὐ μόνον οὐδὲν κερδᾶναν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβέν. ἐκεῖνα γὰρ τὰ θριγκία τὰ κωλύοντα αὐτὸ ἐγγυμνάζεσθαι πρὸς τὰς τῶν ἀνέμων προσβολάς, νῦν ἀσθενὲς καταπεσεῖν παρεσκεύασεν. ὥστε βλάπτει μᾶλλον ὁ πλοῦτος, ἀμελετήτους παρασκευάζων πρὸς τὰς ἀνωμαλίας τοῦ βίου. τοιούτους τοίνυν παρασκευάζωμεν τοὺς παῖδας, ὥστε δύνασθαι πρὸς πάντα ἀντέχειν, καὶ μὴ ξενίζεσθαι τοῖς ἐπιοῦσιν, ἐκτρέφωμεν αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου· καὶ πολὺς ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀποκείσεται. εἰ γὰρ ἄνθρωποι ἀγάλματα ποιοῦντες βασιλέων, καὶ εἰκόνας γράφοντες τοσαύτης ἀπολαύουσι τιμῆς· ἡμεῖς τὴν βασιλικὴν εἰκόνα καλλωπίζοντες (εἰκὼν γὰρ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος) οὐ μυρίων ἀπολαυσόμεθα τῶν ἀγαθῶν, τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀποδιδόντες; τοῦτο γάρ ἐστιν ὅμοιον, ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετή, ὅταν ἀγαθοὺς εἶναι παιδεύσωμεν τοὺς παῖδας, ὅταν ἀοργήτους, ὅταν ἀμνησικάκους (ταῦτα πάντα Θεοῦ ἴδια) ὅταν εὐεργετικούς, ὅταν φιλανθρώπους, ὅταν παιδεύσωμεν τὰ παρόντα μηδὲν ἡγεῖσθαι. τοῦτο τοίνυν ἡμῖν ἔργον ἔστω καὶ ἑαυτοὺς, κἀκείνους πλάττειν καὶ ῥυθμίζειν εἰς δέον· ἐπεὶ ποίᾳ παρρησίᾳ στησόμεθα ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ; εἰ γὰρ ἐπισκοπῆς ἀνάξιος ὁ παῖδας ἀνυποτάκτους ἔχων, πολλῷ μᾶλλον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. τί λέγεις; κἂν γυναῖκα ἄτακτον ἔχωμεν, κἂν παῖδας, εὐθύνας ὑφέξομεν; ναί, ἐὰν μὴ μετ' ἀκριβείας τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενέγκωμεν. οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ οἰκεία ἀρετὴ πρὸς σωτηρίαν. εἰ γὰρ ὁ τὸ τάλαντον τὸ ἓν μὴ καταβαλόμενος, οὐδὲν ἐκέρδανεν, ἀλλὰ καὶ οὕτω κολάζεται· δῆλον ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ἡ οἰκεία ἀρετὴ εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς ἑτέρου. πολλὴν τοίνυν ποιώμεθα καὶ τῶν γυναικῶν φροντίδα, πολλὴν καὶ τῶν παίδων πρόνοιαν, καὶ τῶν οἰκετῶν, πολλὴν καὶ ἡμῶν αὐτῶν· καὶ ἐν τῷ

ἑαυτοὺς,

ἑαυτοὺς, καὶ ἐν τῷ ἐκείνους ῥυθμίζειν, τὸν Θεὸν παρακαλῶμεν, ὥστε συναντιλαβέσθαι ἡμῖν τοῦ ἔργου. ἂν ἴδῃ ἡμᾶς τοῦτο μεριμνῶντας, τούτου φροντίζοντας, συναντιλήψεται· ἂν δὲ μηδένα ποιουμένους λόγον, οὐ δώσει χεῖρα. οὐ γὰρ καθεύδουσιν ἡμῖν χορηγεῖ τὴν βοήθειαν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ πονουμένοις καὶ αὐτοῖς. ὁ γὰρ βοηθὸς, οὐ τοῦ ἀργοῦντός ἐστι βοηθὸς, ἀλλὰ τοῦ καὶ αὐτοῦ ἐργαζομένου. δυνατὸς δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δι' ἑαυτοῦ τὸ ἔργον εἰς τέλος ἀγαγεῖν, ἵνα ἀξιωθῶμεν πάντες ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

Λογ. κβ. 5 ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ, ΥΠΑΚΟΥΕΤΕ ΤΟΙΣ ΚΥΡΙΟΙΣ κατὰ σάρκα μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἁπλότητι καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ, 6 Μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, 7 Μετ' εὐνοίας δουλεύοντες ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, 8 Εἰδότες ὅτι ἐάν τι ἄνθρωπος ποιήσῃ ἀγαθὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος.

ΕΣτι οὐκ ἀνὴρ μόνον, οὔτε γυνὴ, οὔτε παιδία, ἀλλὰ καὶ οἰκετῶν ἀρετὴ συντελεῖ εἰς σύστασιν καὶ περίστασιν οἰκίας. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος οὐδὲ τούτου τοῦ μέρους ἠμέλησεν· ἀλλ' ἔρχεται μὲν ἔσχατον ἐπ' αὐτὸ, ἐπειδὴ καὶ ἔσχατον κεῖται τῷ ἀξιώματι. πολλὰ δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς διαλέγεται, οὐκέτι ὡς τοῖς παισὶν, ἀλλὰ πολλῷ τελειότερον. οὐ γὰρ ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰδότες, φησὶν, ὅτι ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγαθὸν [ἢ κακὸν], τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου. καὶ φιλοσοφεῖν ἤδη διδάσκει. εἰ γὰρ καὶ τῷ ἀξιώματι τῶν παίδων εἰσὶν ἐλάττους, ἀλλὰ τῷ φρονήματι μείζους. Οἱ δοῦλοι, φησὶν, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα. εὐθέως τὴν λελυπημένην ἀνέστησε ψυχὴν, εὐθέως παρεμυθήσατο. μὴ ἀλγεῖ, φησὶν, ὅτι ἔλαττον ἔχεις καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν παίδων. ὄνομα δουλείας ἐστὶ μόνον. κατὰ σάρκα ἐστὶν ἡ δεσποτεία, πρόσκαιρος καὶ βραχεῖα. ὅπερ γὰρ ἂν ᾖ σαρκικὸν, ἐπίκηρόν ἐστι. μετὰ φόβου, φησὶ, καὶ τρόμου. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸν αὐτὸν ἀπαιτεῖ παρὰ γυναικὸς καὶ δούλων φόβον; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ἡ δὲ γυνὴ, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα· ἐνταῦθα δὲ μετ' ἐπιτάσεως, μετὰ φόβου, φησὶ, καὶ τρόμου, ἐν ἁπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ. συνεχῶς τοῦτό φησι. τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; ἀδελφός ἐστι, τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσεν, εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα τελεῖ· μᾶλλον δὲ ἀδελφὸς ἐγένετο οὐ τοῦ Κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν αὐτῶν ἀπολαύει πάντων, καὶ λέγεις, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου; διὰ γὰρ τοῦτό, φησί, φημι. εἰ γὰρ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύω διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καθάπερ ἀνωτέρω ἔλεγον, ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Θεοῦ· εἰ γὰρ τὴν γυναῖκα προστάττω φοβεῖσθαι τὸν ἄνδρα, καίτοι αὕτη καὶ ὁμότιμός ἐστι· πολλῷ μᾶλλον τὸν οἰκέτην. οὐ γὰρ δυσγένεια τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλ' ἡ πρώτη εὐγένεια, τὸ εἰδέναι ἐλαττοῦσθαι, καὶ μετριάζειν, καὶ εἴκειν τῷ πλησίον. καὶ ἐλεύθεροι ἐλευθέροις μετὰ πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου ἐδούλευον. ἐν ἁπλότητι, φησὶ, καρδίας. καλῶς εἶπεν, ἐπειδὴ ἔνι μετὰ φόβου καὶ τρόμου δουλεύειν, οὐκ ἐξ εὐνοίας δὲ, ἀλλ' ὡς ἂν δέξῃ. λανθάνουσι γὰρ πολλοὶ πολλὰ κακουργοῦντες περὶ τοὺς δεσπότας τοὺς αὐτῶν. καὶ ταύτην γοῦν ἀναιρεῖ τὴν κακουργίαν, λέγων, ἐν ἁπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Κυρίῳ, μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ

γρ. ἔτι

γρ. Κυρίῳ

γρ. περιστασίαν

ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις. ὁρᾷς πόσων ἐδε-
ήθη, ὥστε τοῦτο ἐμφυτεῦσαι τὸ καλὸν, τὸ μετ' εὐνοίας λέγω, καὶ ἐκ ψυχῆς; ἐκεῖνο μὲν γὰρ
πολλοὺς ὁρῶμεν τοῖς δεσπόταις παρέχοντας, τὸ τοῦ φόβου καὶ τὸ τοῦ τρόμου λέγω· καὶ πρὸς ἐκεῖ-
νο ἡ τοῦ δεσπότου ἀπειλὴ πολλὰ ἀνύει. ἀλλὰ δεῖξον, φησὶν, ὅτι ὡς Χριστοῦ δοῦλος δου-
λεύεις, οὐχ ὡς ἀνθρώπου. ποίησον εἶναι σὸν τὸ κατόρθωμα, μὴ τῆς ἀνάγκης. ὥσπερ τὸν παρ' 5
ἑτέρου κακῶς πάσχοντα πείθει καὶ διδάσκει διὰ τῆς ἐξῆς, αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ κατόρθωμα καὶ
τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως· οὕτω καὶ τοῦτον. ἐπειδὴ γὰρ ὁ πλήξας τὴν σιαγόνα, οὐκ ἀπὸ τῆς
διανοίας τῆς τοῦ πληγέντος εἰς τοῦτο ἦλθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας κακίας, τί φησι;

Ματθ. ε. λθ.

Στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, ἵνα δείξῃς ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄκων ὑπέστης. ὁ γὰρ ἐπι-
δαψιλευσάμενος τῷ παθεῖν κακῶς, καὶ ὅπερ οὐκ ἦν αὐτοῦ, ἐποίησεν ἑαυτοῦ τῷ ῥαπισθῆναι 10
καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα, μὴ τῷ μόνον ἐνεγκεῖν. τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως δόξει καὶ φόβου εἶναι, ἐκεῖ-
νο δὲ φιλοσοφίας πολλῆς. οὐκοῦν ἔδειξας, ὅτι καὶ τοῦτο διὰ φιλοσοφίαν ἤνεγκας. ὥστε καὶ
νῦν δεῖξον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ταύτην ἑκοντὶ φέρεις τὴν δουλείαν, καὶ οὐχ ὡς ἀνθρωπάρεσκος.
ὁ ἄρα τοιοῦτος, οὐ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ· ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀνθρωπάρεσκος. τίς
γὰρ Θεοῦ δοῦλος ὢν, ἀνθρώποις ἀρέσκειν βούλεται; τίς δὲ ἀνθρώποις ἀρέσκων, Θεοῦ δύνα- 15
ται εἶναι δοῦλος; ἐκ ψυχῆς, φησι, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες. καλῶς οὕτως εἶπεν. ἐπειδὴ γὰρ ἔνι
καὶ ἐν ἁπλότητι δουλεύειν, καὶ μὴ κακούργως, μὴ μὴν πάσῃ δυνάμει, ἀλλὰ τὸ ὀφειλό-
μενον μόνον πληροῦν, διὰ τοῦτό φησιν, ἀπὸ προθυμίας, μὴ ἀπὸ ἀνάγκης, ἀπὸ προαι-
ρέσεως, μὴ ἀπὸ βίας. ἂν οὕτω δουλεύσῃς, οὐκ εἶ δοῦλος, ἂν ἐκ προαιρέσεως, ἂν μετ'
εὐνοίας, ἂν ἀπὸ ψυχῆς, ἂν διὰ τὸν Χριστόν. ταύτην γὰρ τὴν δουλείαν καὶ Παῦλος δουλεύει ὁ 20
ἐλεύθερος, καὶ βοᾷ λέγων· Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς

β. Κορ. δ. ε

δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. ὅρα πῶς ἀφαιρεῖταί σου τὴν δυσγένειαν τῆς δουλείας. ὥσπερ
γὰρ ὁ χρήματα ἀφῃρημένος, ἂν καὶ ἕτερα προσδῷ τῷ λαβόντι, οὐκ ἐν τοῖς ἀφῃρημένοις,
ἀλλ' ἐν τοῖς φιλοτίμοις κεῖται, οὐκ ἐν τοῖς πάσχουσι κακῶς, ἀλλ' ἐν τοῖς ποιοῦσι καλῶς, καὶ
μᾶλλον ὀνειδει περιέβαλε τὸν χαρισάμενον, ἢ περιεβλήθη τῷ ἀφαιρεθῆναι· οὕτω δὴ ἐνταῦ- 25
θα, τῇ δαψιλείᾳ καὶ μεγαλοψυχότερος φαίνεται, καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ᾔσθετο τῆς ἁρπαγῆς,
ἐντρέψει ἐκεῖνον. οὐκοῦν διὰ τὸν Χριστὸν δουλεύωμεν τοῖς δεσπόταις. Εἰδότες, φησὶν, ὅτι ὃ ἂν τι
ἄνθρωπος ποιήσῃ ἀγαθὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος.
ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν δεσποτῶν ἀπίστους ὄντας μὴ αἰδεῖσθαι, μηδὲ ἀμείβε-
σθαι τοὺς οἰκέτας τῆς ὑπακοῆς, ὅρα πῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, ὥστε μὴ ὑποπτεύειν τὴν 30
ἀνταπόδοσιν, ἀλλὰ σφόδρα θαρρεῖν περὶ τῆς ἀμοιβῆς. καθάπερ γὰρ οἱ καλῶς πάσχον-
τες, ὅταν μὴ ἀμείβωνται τοὺς εὐεργέτας, τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀφειλέτην ποιοῦσιν· οὕτω δὴ καὶ
οἱ δεσπόται, ἂν παθόντες εὖ παρὰ σοῦ μὴ ἀμείψωνταί σε, μᾶλλον ἠμείψαντο, τὸν Θεὸν ὀ-
φειλέτην σοι καταστήσαντες.

9 Καὶ οἱ κύριοι, φησι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς. Τὰ αὐτὰ ποῖα; μετ' 35
εὐνοίας δουλεύετε. ἀλλ' οὐκ εἶπε, δουλεύετε, καίτοιγε εἰπὼν τὰ αὐτὰ, τοῦτο ἐδή-
λωσε. δουλεύει γὰρ καὶ ὁ δεσπότης. μὴ ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, φησι, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, του-
τέστι, τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν, δεδοικότες μήποτε ὑμῖν ἐγκαλέσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς δούλους
ἀμελείας. Ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν. Μὴ φορτικοὶ, φησι, μηδὲ ἐπαχθεῖς
γίνεσθε. Εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς. 40

Ματθ. ζ. β.
Ματθ. ιη. λβ.

Βαβαὶ, ἡλίκον ᾐνίξατο; πῶς ἐφόβησε; τουτέστι, Τῷ μέτρῳ, ᾧ μετρεῖς, ἀντιμετρηθήσεταί
σοι. μὴ ἀκούσῃς, Δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι.

Καὶ προσωποληψία, φησὶν, οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ. Μὴ νομίσῃς, φησὶν, ὅτι τὰ εἰς
τὸν δοῦλον, ὡς εἰς δοῦλον γινόμενα, οὕτως ἀφήσει. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν νόμοι διαφορὰν ἴ-

σασι

γ. οἱ
γ. μετ' εὐνοίας,
γ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ διορθοῦται, καὶ λέγει,
γ. ἕκαστος

σασι τούτων τῶν γλυκέων, ἅτε ἀνθρώπων ὄντες νόμοι· ὁ δὲ νόμος ὁ τοῦ κοινοῦ δεσπότου, οὐδεμίαν οἶδε διαφορὰν, ἅτε κοινῇ πάντας εὖ ποιῶν, καὶ πᾶσι τῶν αὐτῶν μεταδιδούς. Εἰ δέ τις ἔροιτο πόθεν ἡ δουλεία, καὶ διατί εἰς τὸν βίον εἰσῆλθε τὸν ἀνθρώπινον (καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς καὶ ἐρωτῶντας τὰ τοιαῦτα ἡδέως, καὶ μαθεῖν βουλομένους) ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ· ἡ πλεονεξία τὴν δουλείαν ἔτεκεν, [ἡ βαναυσία,] ἡ ἀπληστία· ἐπεὶ Νῶε δούλους οὐκ εἶχεν, οὐδὲ Ἄβελ, οὐδὲ Σὴθ, ἀλλ' οὐδὲ οἱ μετὰ ταῦτα. ἁμαρτία δὲ τὸ πρᾶγμα ἔτεκεν, ἡ εἰς τοὺς πατέρας ὕβρις. ἀκουέτωσαν οἱ παῖδες, ὅτι ἄξιοί εἰσι δοῦλοι εἶναι, ὅταν εἰς τοὺς πατέρας ἀγνώμονες ὦσιν. ἀφείλετο ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος τὴν εὐγένειαν. ὁ γὰρ ὑβρίζων τὸν πατέρα, οὐκ ἔστιν ἔτι υἱός. Εἰ δὲ ὁ πατέρα ὑβρίζων, οὐκ ἔστιν υἱός, ὁ τὸν ὄντως ἡμῶν πατέρα ὑβρίζων, πῶς ἔσται υἱός; ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς εὐγενείας, ἐξύβρισεν εἰς τὴν φύσιν. Εἶτα καὶ πόλεμοι, καὶ μάχαι αἰχμαλώτους ἔλαβον. ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ εἶχεν οἰκέτας, φησίν. ἀλλ' οὐχ ὡς οἰκέταις ἐκέχρητο. ὅρα πῶς πάντα εἰς τὴν κεφαλὴν ἀναρτᾷ· τὴν γυναῖκα, ἵνα, φησὶν, ἀγαπᾷ ταύτην· τὰ παιδία, ἵνα ἐκτρέφῃ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου· τοὺς δούλους, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς. οὕτω, φησὶ, καὶ αὐτοὶ, ὡς δοῦλοι ὄντες, φιλάνθρωποι γίνεσθε καὶ συγγνωμονικοί. εἰ δὲ βούλεσθε ἀκοῦσαι, τὰ αὐτὰ ἐρῶ μὲν περὶ τῶν οἰκετῶν, ἃ καὶ πρότερον περὶ τῶν παίδων. διδάσκετε αὐτοὺς εἶναι εὐλαβεῖς, καὶ πάντως πάντα ἕπεται. νῦν δὲ εἰς μὲν θέατρον ἀνιὼν, καὶ εἰς βαλανεῖον ἀπιών τις, πάντας ἐπισύρεται τοὺς παῖδας· εἰς δὲ ἐκκλησίαν, οὐκέτι, οὐδὲ ἀναγκάζει παρεῖναι καὶ ἀκούειν. πῶς δὲ ὁ οἰκέτης ἀκούσεται, σοῦ τοῦ δεσπότου ἑτέροις προσέχοντος; ἠγόρασας, ἐπρίω τὸν δοῦλον; ἐπίταττε πρότερον αὐτῷ τὰ κατὰ Θεὸν, ὥστε πρὸς τοὺς συνδούλους εἶναι ἤπιον, ἀρετῆς πολλὴν ποιεῖσθαι λόγον. πόλις ἐστὶν ἡ ἑκάστου οἰκία, ἄρχων ἐστὶν ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας. καὶ ὅτι μὲν τοιαύτη ἡ τῶν πλουτούντων, εὔδηλον, ἔνθα καὶ ἀγροὶ, καὶ ἐπίτροποι, καὶ ἄρχοντες ἐπὶ ἄρχουσιν. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τῶν πενήτων οἰκίαν φημὶ πόλιν εἶναι. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθά εἰσιν ἀρχαί· οἷον, κρατεῖ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ἡ γυνὴ τῶν οἰκετῶν, οἱ οἰκέται τῶν ἰδίων γυναικῶν· πάλιν αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες τῶν παίδων. ἆρα οὐ δοκεῖ σοι, καθάπερ τις βασιλεὺς εἶναι, τοσούτους ἔχων ἄρχοντας ὑποτεταγμένους ἑαυτῷ; καὶ πάντων προσήκει αὐτὸν οἰκονομικώτερον εἶναι, καὶ πολιτικώτερον; ὁ γὰρ εἰδὼς διαφόρως κεχρῆσθαι τούτοις, οἶδε τοὺς ἐπιτηδείους ἄρχοντας αἱρεῖσθαι, καὶ αἱρήσεταί γε λαμπρούς. οὐκοῦν ἔσται βασιλεὺς ἕτερος ἡ γυνὴ ἐν οἰκίᾳ χωρὶς τοῦ διαδήματος, καὶ ὁ εἰδὼς τὸν βασιλέα τοῦτον αἱρεῖσθαι, πάντα τὰ ἄλλα καλῶς διαθήσει.

10 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, φησὶν, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ.

Ὅταν μέλλῃ τελευτᾶν ὁ λόγος, ἀεὶ τούτῳ κέχρηται τῷ τρόπῳ. οὐχὶ καλῶς ἔλεγον ἐξ ἀρχῆς, ὅτι στρατόπεδόν ἐστιν ὁλόκληρον ἡ ἑκάστου οἰκία; ἰδοὺ γὰρ διατάξας πάσας τὰς ἀρχὰς, λοιπὸν αὐτοὺς καθοπλίζει, καὶ ἐπὶ πόλεμον ἐξάγει. ἐὰν γὰρ μηδεὶς τὴν ἀρχὴν ἁρπάζῃ τὴν τοῦ ἑτέρου, ἀλλὰ κατὰ χώραν ἕκαστος μένῃ, πάντα εὖ διακείσεται. Ἐνδυναμοῦσθε, φησὶν, ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· Τουτέστιν, ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας. ἐπεὶ γὰρ πολλὰ ἐπέταξεν ἅπερ ἔδει γενέσθαι, μὴ δείσητε, φησὶν, ἐπιρρίψατε τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ πάντα ἐξαμβρίσει.

11 Καὶ ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Οὐκ εἶπε, πρὸς τὰς μάχας, οὐδὲ πρὸς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ πρὸς τὰς μεθοδείας. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ φανερῶς ἡμῖν ὁ ἐχθρὸς πολεμεῖ, ἀλλὰ μεθοδείᾳ. τί ἐστι μεθοδεία; μεθοδεῦσαί ἐστι τὸ ἀπατῆσαι, καὶ διὰ μηχανῆς ἑλεῖν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεται, καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἐν ἔργοις, καὶ ἐν παλαίσμασιν ἐπὶ τῶν παραγόντων ἡμᾶς. οἷόν τι λέγω. οὐδέποτε φανερὰ προτίθησι τὰ ἁμαρτήματα, εἰδωλολα-

χ. ἕπεται.

χ. διαθαρρύνει λοιπὸν ἐπιμένειν

χ. συντόμω

πεῖραν οὐ λέγει· ἀλλ' ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστι, πιθανὸν κατασκευάζων τὸν λόγον, ἐπικαλύμμασι κεχρημένος. ἤδη μὲν οὖν καὶ τούτῳ διήγειρε τοὺς στρατιώτας, καὶ νήφειν ἐποίησε, τῷ πεῖσαι καὶ διδάξαι, ὅτι πρὸς ἐμπείρους τῶν πολεμικῶν ἡμῖν ἡ μάχη, καὶ οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ φανερῶς πολεμοῦντα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς μεθοδείας. καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τῆς τέχνης αὐτοῦ, δεύτερον δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ τοῦ πλήθους τοὺς μαθητὰς ἐπαίρει. οὐχὶ καταβαλεῖν βουλόμενος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἑστῶτας στρατιώτας, ἀλλ' ἐπᾶραι καὶ διεγεῖραι, εἰπὼν τὰ σοφίσματα, καὶ παρεσκεύασε νήφειν. εἰ μὲν γὰρ μόνον διηγησάμενος αὐτοῦ τὴν δύναμιν μέχρι τούτου τὸν λόγον ἔστησε, κἂν κατέβαλεν αὐτούς. εἰ δὲ καὶ περὶ τούτου, καὶ μετὰ τοῦ δεικνύειν δυνατὸν εἶναι τὸν τοιοῦτον ἑλεῖν, μᾶλλον αὐτοὺς ἐπαίρει. ἡ γὰρ τῶν ἐναντίων ἰσχὺς ὅσῳ ἂν σαφέστερον παρ' ἡμῶν ἀπαγγέλληται [πρὸς τοὺς οἰκείους], τοσούτῳ σπουδαιοτέρους ποιεῖ τοὺς ἡμετέρους.

χ. ἀφελῶς

12 Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν, φησίν, ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Προτρέψας ἀπὸ τοῦ εἴδους τῆς μάχης, λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων τῶν κειμένων αὐτοὺς διεγείρει. τί γάρ; εἰπὼν ὅτι σφοδροὶ οἱ ἐχθροί, ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ μεγάλα ἡμᾶς ἀποστεροῦσι. ποῖα; ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἡ μάχη κεῖται· οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ δόξης, ἀλλ' ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ ὁ ἀγών. ὥστε ἀκατάλλακτος ἡ ἔχθρα γίνεται· σφοδροτέρα ἡ φιλονεικία καὶ ἡ μάχη, ὅταν ὑπὲρ μεγάλων ᾖ. τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων ἐστίν· οὐχ ἵνα αὐτοί τινος τύχωσι νικήσαντες, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἀποστερήσωσιν. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἡ συνθήκη ἐν τίνι κεῖται *. τὸ ἐν, ὑπέρ ἐστι, καὶ τὸ ἐν, διά ἐστιν. ὅρα πῶς ἡμᾶς διεγείρει ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νήφειν ποιεῖ τὸ εἰδέναι ὑπὲρ μεγάλων ὄντας τοὺς κινδύνους, καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὴν νίκην. τοῦ γὰρ οὐρανοῦ ἡμᾶς ἐκβάλλειν σπουδάζει. ἀρχάς τινάς φησι, καὶ ἐξουσίας, καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. ποίου σκότους; ἆρα τῆς νυκτός; οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῆς πονηρίας. Ἦτε γάρ, φησι, σκότος ποτέ, οὕτω τὴν πονηρίαν λέγων τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ. οὐ γὰρ ἕξει περαιτέρω χώραν, οὐκ ἐν οὐρανῷ, οὐκ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα αἰῶνι. κοσμοκράτορας δὲ αὐτούς φησιν, οὐχ ὡς τοῦ κόσμου κρατοῦντας, ἀλλ' ὡς τῶν πονηρῶν ἔργων ὄντας αἰτίους. οἶδε γὰρ κόσμον καλεῖν ἡ γραφὴ τὰς πονηρὰς πράξεις· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Χριστός· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὥσπερ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου. ἆρα οὖν οὐκ ἦσαν ἐκ τοῦ κόσμου; οὐχὶ σάρκα περιέκειντο; οὐ τῶν ἐν κόσμῳ ἦσαν; καὶ πάλιν· Ὁ κόσμος ἐμὲ μισεῖ, ὑμᾶς δὲ οὐ δύναται μισεῖν, πάλιν τὰς πονηρὰς πράξεις λέγων οὕτως· ἢ κόσμον ἐν τούτῳ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους λέγει. οἱ γὰρ δαίμονες μᾶλλον τούτων κρατοῦσι. πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικά, φησι, τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας φησί, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπουρανίων εἰσὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι.

χ. οὐρανίων
* ἐν Χριστῷ·
χ. τὸ γὰρ ἐν,
χ. τῶν
χ. περὶ

Ephes. 5. 8.
Ιωαν. ιζ. ιδ.
Ιωαν. ζ. ζ.

13 Διὰ τοῦτο, φησίν, ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι.

Ἡμέραν πονηράν, τὸν παρόντα βίον, καὶ αἰῶνα δὲ πονηρὸν τοῦτον καλεῖ, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων κακῶν. τουτέστιν, ἀεὶ ὁπλίζεσθε. καὶ ἅπαντα, φησί, κατεργασάμενοι· τουτέστι, καὶ πάθη, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους, καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἡμῖν ἅπαντα. οὐχ ἁπλῶς ἐργάσασθαι εἶπεν, ἀλλὰ κατεργάσασθαι· ὥστε οὐκ ἀνελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ στῆναι μετὰ τὸ ἀνελεῖν. πολλοὶ γὰρ τὴν νίκην μετὰ τὴν νίκην νικήσαντες, πάλιν ἔπεσον. πάντα, φησί, κατεργασάμενοι, οὐ τὸ μὲν ναί, τὸ δὲ οὔ. δεῖ γὰρ καὶ μετὰ τὴν νίκην, ἑστῶτας. ἐβλήθη ποτέ, ἀλλὰ πάλιν ἀναζῇ τὰ βεβλημένα· ἂν μὴ στῶμεν, ἤδη καὶ πεσόντα ἀνίσταται. ἕως ἂν στήκωμεν, πέπτωκεν· ἕως ἂν μὴ περιφερώμεθα, ἐκεῖνος οὐκ ἀνίσταται. ἐνδυσώμεθα τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ. ὁρᾷς πῶς

τὸν

τὸν φόβον ἐξέβαλεν; εἰ γὰρ δυνατὸν κατεργάσασθαι, καὶ στῆναι, τί ἀποφεύγεις τὴν μάχην; στῆθι κατεργασάμενος, καὶ νενικηκώς· καὶ μὴ θαυμάσῃς ὅτι τοσαῦτα περὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν δυνάμεως διεξέρχεται. τὸ γὰρ ταῦτα διεξιέναι οὐ δειλίαν ἐμποιεῖ καὶ φόβον, ἀλλὰ τὴν ῥαθυμίαν ἀποτινάσσει. ἵνα δυνηθῆτε, φησὶν, ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ. καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου παραμυθεῖται. βραχὺς, φησὶν, ὁ καιρὸς, ὥστε χρὴ ἑστάναι. μὴ κάμητε μετὰ τὴν σφαγήν.

ΗΘΙΚΟΝ

Εἰ τοίνυν πόλεμός ἐστιν, εἰ τοιαῦται αἱ παρατάξεις εἰσὶν, εἰ ἀσώματοι αἱ ἀρχαὶ, εἰ κοσμοκράτορες, εἰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πῶς τρυφᾷς, εἰπέ μοι; πῶς διακεχυμένος εἶ; πῶς ἀφωπλισμένοι περιγενέσθαι δυνησόμεθα; ταῦτα ἕκαστος ἑαυτῷ λεγέτω καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ κρατῆται, ὅταν ὑπὸ ἐπιθυμίας, ὅταν τὸν ὑγρὸν τοῦτον βίον καὶ εἰκῆ ἐπιζητῇ. ἀκουέτω τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας. χαλεπώτερος οὗτος ὁ πόλεμος τοῦ αἰσθητοῦ, σφοδροτέρα ἡ μάχη. ἐννόησον ὅσον ἐστὶ παλαίει χρόνον, ὑπὲρ τίνος πυκτεύει, καὶ γενοῦ σαυτοῦ ἀσφαλέστερος. ναὶ φησὶν, ἀλλ' ἔδει ὄντα διάβολον ἐκ μέσου γενέσθαι, καὶ πάντες ἂν ἐσώζοντο. ταῦτά τινες τῶν ῥαθύμων προφασιζόμενοι φθέγγονται. δέον σε εὐχαριστεῖν, ἄνθρωπε, ὅτι τοιοῦτος περιγίνῃ, ἂν ἐθέλῃς, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἀγανακτεῖς, νεωθεοῦ τινος καὶ ὑπνηλοῦ στρατιώτου φθεγγόμενος ῥήματα. οἶδας τὰς λαβὰς, ἂν ἐθέλῃς. περισκόπει πανταχόθεν σαυτὸν, τείχιζε. οὐχὶ πρὸς τὸν διάβολόν ἐστιν ἡ μάχη μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐκείνου δυνάμεις. πῶς οὖν παλαίσομεν τῷ σκότῳ, φησί; φῶς γινόμενοι. πῶς τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας; ἀγαθοὶ γινόμενοι. ἀγαθῷ γὰρ ἐναντίον ἡ πονηρία, καὶ φῶς ἀπελαύνει σκότος. ἂν δὲ καὶ αὐτοὶ ὦμεν σκότος, ἁλωσόμεθα πάντως. πῶς οὖν αὐτῶν περιεσόμεθα; ἂν ὅπερ εἰσὶν ἀπὸ φύσεως ἐκεῖνοι, τοῦτο γινώμεθα ἀπὸ προαιρέσεως ἡμεῖς, σαρκὸς ἐκτὸς καὶ αἵματος· οὕτως αὐτοὺς αἱρήσομεν. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ πολλῶν ἐλαύνεσθαι, μὴ νομίσητέ, φησιν, ὅτι αὐτοὶ πολεμοῦσιν ἡμῖν. οἱ ἐνεργοῦντες ἐν αὐτοῖς δαίμονές εἰσιν, οἱ πολεμοῦντες· πρὸς ἐκείνους ἡμῖν ἡ μάχη. δύο δὲ ἀπὸ τούτων κατασκευάζει, αὐτούς τε προθυμοτέρους ποιῶν πρὸς τοὺς πολεμοῦντας αὐτοῖς, καὶ πρὸς ἐκείνους τὸν θυμὸν ἐγείρων. καὶ τίνος ἕνεκεν πρὸς τούτους ἡμῖν ἡ μάχη γεγένηται; ἐπειδὴ καὶ σύμμαχον ἔχομεν ἄμαχοι, τοῦ πνεύματος τὴν χάριν. τέχνην ἐδιδάχθημεν τοιαύτην, ὥστε μὴ πρὸς ἀνθρώπους δύνασθαι παλαίειν, ἀλλὰ πρὸς δαίμονας. ἂν δὲ ἐθέλωμεν, οὐδὲ παλαίσομεν (ἐπειδὴ γὰρ βουλόμεθα, πάλη ἐστὶν) ἐπεὶ τοσαύτη ἡ δύναμις τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν, ὡς λέγειν, Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. πᾶσαν ἡμῖν δέδωκεν ἐξουσίαν καὶ τοῦ παλαίειν, καὶ τοῦ μὴ παλαίειν. ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς νωθεῖς ἐσμεν, παλαίομεν αὐτοῖς· ἐπεὶ ὅτι Παῦλος οὐκ ἐπάλαισεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; καὶ πάλιν ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· Ὁ Θεὸς συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. εἶχε γὰρ αὐτὸν ὑποτεταγμένον. διὸ καὶ ἔλεγε· Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς. οὗτος δὲ οὐκ ἔστι παλαίοντος. ὁ γὰρ παλαίων οὐδέπω ἐνίκησεν, ὁ δὲ νικήσας οὐκέτι παλαίει. ὑπέταξεν αὐτὸν, ᾐχμαλώτισε. καὶ Πέτρος δὲ οὐκ ἐπάλαιε τῷ διαβόλῳ· ἀλλ' ὃ τοῦ παλαῖσαι βέλτιον ἦν, τοῦτο εἰργάζετο. ἐν τοῖς πιστοῖς, ἐν τοῖς ὑπακούουσιν, ἐν τοῖς κατηχουμένοις ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐκράτουν αὐτοῦ*. διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ μακάριος Παῦλος· Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. ὅθεν καὶ μάλιστα αὐτοῦ περιεγένετο. καὶ πάλιν ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· Οὐ θαυμαστὸν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται, ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. οὕτως ᾔδει πᾶσαν τὴν μάχην, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἐλάνθανε. Καὶ τὸ μυστήριον γὰρ, φησιν, ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. ἀλλὰ

Marginal notes:

χ. αἰτιωτέρους ποιεῖν· καὶ τὸ πρὸς ἐκείνους θυμὸν χαλῶν τοὺς πολεμοῦντας αὐτοῖς.

Λουκ. ι. ιθ.

Ῥωμ. η. λε.

Ῥωμ. ις. κ.

Πραξ. ις. ιη.

* καὶ τῶν δυνάμεων τῶν αὐτοῦ.

Β. Κορ. β. ια. καὶ ιδ.

Β. Θεσ. β. ζ.

(Ρωμ. η. λθ.) πρὸς ἡμᾶς ἡ πάλη ἐστίν. ἐπεὶ ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ', ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. πολλοὶ γάρ εἰσιν ἡνωμένοι μὲν τῷ Χριστῷ, οὐκ ἀγαπῶντες δὲ αὐτόν. οὐ μόνον, φησίν, ἀρνήσασθαί με οὐ πείσεις, ἀλλ' οὐδὲ ἧττον αὐτὸν ἀγαπῆσαι. εἰ δὲ αἱ ἄνω δυνάμεις οὐκ ἂν τοῦτο ἴσχυσαν, τίς ἕτερος αὐτὸν μεταστήσει; οὐχ ὡς δὲ ἐκείνων ἐπιχειρουσῶν, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν. διὰ τοῦτο ἔλεγε, πέπεισμαι. οὐκοῦν οὐκ ἐπάλαιεν, ἀλλ' ὅμως φοβεῖται αὐτοῦ τὰς πανουργίας. ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· (β. Κορ. ια. γ.) Φοβοῦμαι, μή πως ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. ναί, φησίν· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τούτῳ τῷ ῥήματι κέχρηται, λέγων· (α. Κορ. θ. κζ.) Φοβοῦμαι γάρ, μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. πῶς οὖν πέπεισαι, ὅτι οὐδείς σε χωρίσει; ὁρᾷς ὅτι ταπεινοφροσύνης τὸ ῥῆμά ἐστι καὶ μετριότητος; ἤδη γὰρ ἐκεῖνος ᾤχετο εἰς οὐρανόν. διὸ καὶ ἔλεγεν· (α. Κορ. δ. δ.) Οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα. καὶ πάλιν· (β. Τιμ. δ. ζ.) Τὸν δρόμον τετέλεκα. ὥστε οὐκ εἰς ταῦτα ἐνεπόδιζεν αὐτῷ ὁ διάβολος, ἀλλ' εἰς τὰ τῶν μαθητῶν. τί δήποτε; ἐπειδὴ τούτων οὐκ αὐτὸς ἦν κύριος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκείνων προαίρεσις. ἐκεῖ ἐστιν ὅπου ἐκράτει· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖ αὐτοῦ ἐκράτει, ἀλλὰ τῆς ῥαθυμίας τῶν μὴ προσεχόντων. εἰ μὲν γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ μὴ ἐπλήρου, ἢ διὰ νωθείαν, ἢ δι' ἄλλο τι τοιοῦτον, αὐτοῦ ἐκράτει. εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πάντα ἔπραττεν, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἐπείθοντο, οὐκ αὐτοῦ ἐκράτει, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀπειθείας· καὶ τὸ νόσημα οὐ τοῦ ἰατροῦ ἐκράτει, ἀλλὰ τῆς ἀταξίας τοῦ κάμνοντος. ὅταν γὰρ αὐτὸς μὲν πάντα παρασκευάσηται, ἐκεῖνος δὲ πάντα διαφθείρῃ, ἐκεῖνος ἥττηται, οὐχ οὗτος. ὥστε οὐδαμοῦ ἐκράτησε τοῦ Παύλου. πλὴν ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἀγαπητὸν τὸ καὶ δύνασθαι παλαίειν. Ῥωμαίοις μὲν οὐ τοῦτο ἐπεύχεται, ἀλλὰ τί; (Ρωμ. ιϛ. κ.) Συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. καὶ τούτοις οὕτως ἐπεύχεται· (Εφεσ. γ. κ.) Τῷ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν. ὁ παλαίων, ἔτι κατέχεται. πλὴν ἀλλ' ἀγαπητὸν καὶ τὸ μὴ πεσεῖν. τότε ἡ νίκη λαμπρὰ γίνεται, ὅταν ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν. οὐδὲ ἔστω τις ἐπιθυμία πονηρὰ τὸ μὲν παράδοξον, μηδὲ δέχεσθαι ταύτην, ἀλλὰ σβεννύναι. εἰ δὲ τοῦτο οὐ δυνατόν, κἂν παλαίωμεν, καὶ διαπαντὸς κατέχωμεν· ἂν παλαίοντες ἐξέλθωμεν, νενικήκαμεν. οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἂν μὴ καταβάλῃς, οὐ νενίκηκας· ἐνταῦθα δὲ ἂν μὴ καταβληθῇς, νενίκηκας· ἂν μὴ καταβληθῇς, κατέβαλες. εἰκότως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀμφότεροι ὑπὲρ νίκης σπουδάζουσι, κἂν ὁ ἕτερος καταβληθῇ, ὁ ἕτερος στεφανοῦται· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ διάβολος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἥττης σπουδάζει. ὅταν οὖν αὐτὸν ἀφέλωμεν τοῦτο ὑπὲρ οὗ σπουδάζει, ἐνίκησα. οὐ γάρ ὥστε καταβαλεῖν, ἀλλ' ὥστε συγκαταβαλεῖν ἐπείγεται. ἤδη οὖν νενίκηκα. αὐτὸς γὰρ ἤδη βέβληται, καὶ ἐν τῇ ἀπωλείᾳ ἐστί. ἡ δὲ νίκη αὐτοῦ, οὐκ ἐν τῷ στεφανωθῆναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἐμὲ ἀπολέσαι. ὥστε ἂν μὴ καταβάλω, μὴ καταβληθῶ δέ, νενίκηκα. τίς οὖν ἐστι λαμπρὰ νίκη; τὸ ἐκ περιουσίας καταπατεῖν αὐτόν, οἷον ὁ Παῦλος ἐποίει, οὐδὲν ἡγούμενος εἶναι τὰ παρόντα πράγματα. τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ σπουδάζωμεν ἀνώτεροι γενέσθαι, καὶ μηδαμόθεν παρέχειν αὐτῷ λαβήν. ὁ πλοῦτος δίδωσιν αὐτῷ λαβήν, τὰ χρήματα, ἡ κενοδοξία· καὶ πολλάκις μὲν αὐτὸν ἀνέστησε, πολλάκις δὲ ἤλειφεν. ἀλλὰ τίς χρεία πάλης; τίς χρεία συμπλοκῆς; ὁ συμπλεκόμενος ἄδηλον ἔχει τὸ τέλος, πότερον μὴ ἡττηθείη καὶ αὐτός, καὶ ἁλώσεται· ὁ δὲ καταπατῶν, δῆλον ἔχει τὴν νίκην. οὐκοῦν καταπατήσωμεν τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν, καταπατήσωμεν τὰς ἁμαρτίας, πάντα λέγω τὰ βιωτικά, θυμόν, ἐπιθυμίαν, ἀλαζονείαν, πάντα τὰ πάθη· ἵνα ἀπελθόντες ἐκεῖ, τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, μὴ εὑρεθῶμεν προδιδόντες.

γρ. ἐπιθυμία πονηρὰ παλαίειν.
γρ. αὐτήν.

πις. οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα. εἰ δὲ περὶ τοῦτο γινόμεθα κακοί, τίς ἡμῖν ἐγχειριεῖ τὰ μείζονα; εἰ γὰρ τὸν προσκεκρουκότα, τὸν ἠτιμωμένον, τὸν καταπεφρονημένον, τὸν ὑπὸ τοὺς πόδας κείμενον πατῆσαι οὐκ ἠδυνήθημεν, πῶς ἡμῖν δώσει τὰ πατρῷα ὁ πατήρ; εἰ τοῦ οὕτως ὑποτεταγμένου οὐ περιεγενόμεθα, ποίαν ἕξομεν παρρησίαν εἰς τὴν πατρῴαν εἰσελθεῖν οἰκίαν; εἰπὲ γάρ μοι, εἴ τινα υἱὸν ἔχοις, ἐκεῖνος δὲ ἀφεὶς τοὺς εὐγνωμονοῦντας τῶν οἰκετῶν, ἀναμιγνύηται τοῖς σε λελυπηκόσι, τοῖς ἐκπεπτωκόσι τῆς πατρῴας οἰκίας, τοῖς περὶ κυβείαν ἠσχολημένοις, καὶ μέχρι τέλους τοῦτο ποιῇ, οὐχὶ ἀποκληρονόμος ἔσται; εὔδηλον ὅτι. οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν ἀφέντες τοὺς εὐηρεστηκότας καὶ τοὺς ἐπιτεταγμένους ἡμῖν ἀγγέλους, ἀναστρεφώμεθα μετὰ τοῦ διαβόλου, πάντως ἀποκληρονόμοι ἐσόμεθα. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο μηδένα παθεῖν ἡμῶν, ἀλλὰ τὸν πόλεμον ἀναδεξαμένους τὸν πρὸς αὐτόν, καὶ νικήσαντας μετὰ τῆς ἄνωθεν συμμαχίας, κληρονόμους γενέσθαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. εἴ τις ἔχθραν ἔχει, εἴ τις ὑπ' αὐτοῦ ἠδίκηται, εἴ τις ἀγριαίνει, πάντα τὸν θυμὸν ἐκεῖνον, πᾶσαν τὴν χαλεπότητα συναγαγὼν κενούτω κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου κεφαλῆς. ἐνταῦθα ὁ θυμὸς καλόν, ἐνταῦθα ἡ ὀργὴ χρήσιμον, ἐνταῦθα ἡ μνησικακία ἐπαινετόν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν τοῦτο τὸ μνησικακεῖν κακόν, οὕτως ἐνταῦθα τὸ μνησικακεῖν ἀγαθόν. ὥστε εἰ ἐλαττώματα ἔχεις, ἐνταῦθα αὐτὰ ἀποσκεύαζε. εἰ δὲ μὴ δύνασαι αὐτὸς ἀποθέσθαι, κἂν μετὰ τῶν μελῶν τῶν σῶν. ἔπληξέ σέ τις; μνησικάκησον τῷ διαβόλῳ, καὶ μηδέποτε καταλύσῃς τὴν ἔχθραν τὴν πρὸς αὐτόν. ἀλλ' οὐκ ἔπληξε; καὶ οὕτω μνησικάκει, ὅτι τὸν δεσπότην ὕβρισε τὸν σόν, ὅτι προσέκρουσεν, ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς λυμαίνεται καὶ πολεμεῖ. ἀεὶ ἐχθρὸς ἔσο, ἀεὶ πικρός, ἀεὶ ἀνήμερος· οὕτω ταπεινὸς ἔσται ἐκεῖνος, οὕτως εὐκαταφρόνητος, οὕτως εὐχείρωτος. ἂν ἡμεῖς ἀγριαίνωμεν πρὸς αὐτόν, ἐκεῖνος οὐκ ἔσται ἡμῖν ἄγριος· ἂν ἡμεῖς ὦμεν ἐπιεικεῖς, τότε ἐκεῖνος ἄγριος ἔσται, οὐχ ὡς ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων. ἐχθρός ἐστι καὶ πολέμιος καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας, καὶ τῆς ὑμετέρας, καὶ τῆς αὐτοῦ. εἰ ἑαυτὸν οὐ φιλεῖ, πῶς ἡμᾶς φιλῆσαι δυνήσεται; παρατατώμεθα τοίνυν καὶ βάλλωμεν αὐτόν, ἔχοντες σύμμαχον μέγαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς δυνήσεται καὶ ἡμᾶς ἀχειρώτους ποιῆσαι ταῖς ἐκείνου πάγαις, καὶ τῶν μελλόντων ἀξιῶσαι ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

[margin: χ. διαφωνοῦντας. — χ. γύμναζε.]

Λογ. κγ. 14 ΣΤΗΤΕ ΟΥΝ ΠΕΡΙΖΩΣΑΜΕΝΟΙ ΤΗΝ Ο-σφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ.

Συντάξας δὲ στρατόπεδον τοῦτο, καὶ διεγείρας αὐτῶν τὴν προθυμίαν (ἀμφοτέρων γὰρ ἔδει, καὶ τοῦ συντεταγμένους εἶναι, καὶ τοῦ θυμὸν αὐτῶν διεγερθῆναι) καὶ παραθαρσύνας αὐτοὺς (καὶ γὰρ καὶ τούτου ἔδει) λοιπὸν αὐτοὺς καὶ καθοπλίζει. οὐδὲν γὰρ τῶν ὅπλων ὄφελος, ἐκείνων προτέρων μὴ διατεταγμένων, μηδὲ τοῦ θυμοῦ διεγηγερμένου τῆς τοῦ στρατιώτου ψυχῆς. δεῖ γὰρ πρότερον αὐτὸν ἔνδοθεν ὁπλίζειν, καὶ τότε ἔξωθεν. εἰ δὲ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν νοητῶν στρατιωτῶν· μᾶλλον δὲ ἐπὶ τούτων οὐδέ ἐστιν ἔξωθεν ὁπλίσασθαι, ἀλλὰ πάντα ἔνδοθεν. διήγειρε τὸν θυμόν, καὶ ἀνέκαυσε· προσέθηκε τὸ θάρσος· ἔστησεν αὐτοὺς εὐτάκτως· λοιπὸν καθοπλίζει. ἀλλ' ὅρα πῶς καὶ περιτίθησι τὰ ὅπλα. Στῆτε οὖν, φησί. πρῶτον τῶν τακτικῶν εἶδος, τὸ εἰδέναι ἑστάναι καλῶς, καὶ πολλὰ παρὰ τοῦτο γένοιτο ἄν. διὰ τοῦτο πολλὰ περὶ τοῦ στῆναι διαλέγεται, καὶ ἑτέρωθι λέγων, Στῆτε, γρηγορεῖτε. καὶ πάλιν, Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ. καὶ πάλιν, Ὁ δο-

[margin: α. Κορ. ις. ιγ. — Φιλιπ. δ. α. — α. Κορ. ι. ιβ.]

κῶν

Ἐφεσ. ς. ιγ.

κότων ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. καὶ πάλιν, Ἵνα δυνηθῆτε πάντα κατεργασάμενοι στῆναι. οὐκ ἄρα ἁπλῶς τινὰ στάσιν φησὶν, ἀλλ' εὔτακτον. καὶ ὅσοι πολέμων εἰσὶν ἔμπειροι, ἴσασιν ὅσον ἐστὶ τὸ εἰδέναι ἑστάναι. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν πυκτευόντων, καὶ παλαιόντων τοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων ὁ παιδοτρίβης παραινεῖ, τὸ ἑστάναι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς πράγμασιν. ὁ ἑστὼς ὀρθὸς, ἕστηκεν οὐ διακεχυμένος, οὐκ ἐπικλινόμενός τινι. ἡ ἀκριβὴς ὀρθότης ἐν τῇ στάσει φαίνεται. ὥστε οἱ ὄντως ὀρθοὶ, οὗτοι ἑστήκασιν· οἱ δὲ μὴ ἑστῶτες, οὐκ ἂν εἶεν ὀρθοὶ, ἀλλὰ διαλελυμένοι καὶ διακεχυμένοι. ὁ τρυφῶν οὐχ ἕστηκεν ὀρθὸς, ἀλλὰ κέκλιται, ὁ λάγνος, ὁ φιλοχρήματος. ὁ ἑστάναι εἰδὼς, ἀπ' αὐτῆς τῆς στάσεως, ὥσπερ ἀπό τινος θεμελίου πάντα εὐμαρῆ ἕξει τὰ τῆς πάλης. στῆτε οὖν, φησι, περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ. οὐ περὶ αἰσθητῆς ζώνης φησί. πάντα γὰρ τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ νοητῶς λέγει. καὶ ὅρα πῶς ὁδῷ προβαίνει. πρῶτον ἀναζώννυσι τὸν στρατιώτην. τί δὴ τοῦτό ἐστι; τὸν διαρρέοντα καὶ διακεχυμένον ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ χαμαὶ τοὺς λογισμοὺς ἔχοντα συρομένους ἀναστέλλει διὰ τῆς ζώνης, οὐκ ἐῶν αὐτὸν ἐμποδίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἱματίων συμπλεκομένων ταῖς κνήμαις, ἀλλ' εὐλύτοις τοῖς ποσὶν ἀφεὶς τρέχειν. στῆτε οὖν περιζωσάμενοι, φησι, τὴν ὀσφὺν ὑμῶν. ὀσφὺν δὲ ἐνταῦθά φησι, καθάπερ ἐπὶ τῶν πλοίων ἡ τρόπις, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ ὑπόθεσις παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὀσφύς ἐστιν. ὥσπερ γὰρ θεμέλιόν ἐστι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ πᾶν οἰκοδομεῖται, καθάπερ ἰατρῶν παῖδές φασι. τὴν τοίνυν ψυχὴν ἡμῶν συσφίγγει, ζωννύων τὴν ὀσφύν. οὐ γὰρ δὴ ταύτην τὴν ὀσφύν φησιν, ἀλλὰ νοητῶς διαλέγεται. καὶ ὥσπερ τῶν κάτω, καὶ τῶν ἄνω ἡ ὀσφὺς θεμέλιός ἐστιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νοητῆς ὀσφύος. οἱ γοῦν πολλάκις ἀποκαμόντες, καθάπερ εἴς τινα θεμέλιον ἐκεῖ τὰς χεῖρας θέντες, οὕτως ἑαυτοὺς διαβαστάζουσι. καὶ ἡ ζώνη διὰ τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς πολέμοις, ἵνα συγκρατῇ καὶ συνέχῃ τὸν θεμέλιον τὸν ἐν ἡμῖν. διὰ τοῦτο καὶ τρέχοντες ζωννύμεθα. ἐκείνη ἀσφαλίζεται δὲ ἐν ἡμῖν ἰσχυρόν. τοῦτο τοίνυν, φησὶ, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γινέσθω, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντες, ἰσχυροὶ ἐσόμεθα. μάλιστα γὰρ τοῖς στρατιώταις τὸ πρᾶγμα πρέπον ἐστί. ναὶ, φησιν, ἀλλὰ ταύτην τὴν ὀσφὺν ἱμάντι δερματίνῳ ζωννύμεθα· ἡμεῖς δὲ τίνι; τῷ κεφαλαίῳ τῶν λογισμῶν ἡμῶν, λέγω δὲ τῇ ἀληθείᾳ. περιεζωσμένοι, φησὶ, τὴν ὀσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ. οὐκοῦν μηδὲν ψεῦδος ἀγαπῶμεν, πάντα τὰ πράγματα μετίωμεν * ἐν ἀληθείᾳ, μὴ ψευδώμεθα εἰς ἀλλήλους. κἂν δόξα ᾖ, τὸ ἀληθὲς ζητῶμεν· κἂν βίος ᾖ, τὸν ἀληθῆ. ἂν τούτῳ ἑαυτοὺς περιφράξωμεν, ἂν τῇ ἀληθείᾳ ζωσώμεθα, οὐδεὶς ἡμῶν περιέσται. ὁ δόγμα ἀληθείας ζητῶν, οὐ καταπίπτει εἰς τὴν γῆν. ὅτι γὰρ τὰ μὴ ἀληθῆ ἀπὸ τῆς γῆς ἐστι, δῆλον ἐξ ὧν τοῖς πάθεσι δουλεύουσι πάντες οἱ ἔξωθεν, τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς κατακολουθοῦντες. διὸ ἐὰν νήφωμεν, ἐν τοῖς τῶν ἑλλήνων λόγοις οὐ διδασκαλίας δεησόμεθα. ὁρᾷς πῶς εἰσιν ἐκεῖνοι μαλακοὶ καὶ χαῦνοι, οὐδὲν αὐστηρὸν, οὐδὲν ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν περὶ Θεοῦ δέξασθαι δυνάμενοι; οὐ γάρ εἰσιν ἐζωσμένοι ἐν ἀληθείᾳ. διόπερ αὐτῶν ἡ ὀσφὺς ἐκλέλυται, τὸ δεκτικὸν τῶν γεννητικῶν σπερμάτων, καὶ τῶν λογισμῶν τὸ ἰσχυρόν. οὐδὲν οὖν τούτων ἀσθενέστερον. Μανιχαίους δὲ ὁρᾷς πάλιν, πῶς πάντα ἀπὸ τῶν οἰκείων λογισμῶν τολμῶσι φθέγγεσθαι; οὐκ ἠδύνατο, φησιν, ὁ Θεὸς ἄνευ ὕλης ποιῆσαι τὸν κόσμον. πόθεν τοῦτο δῆλον; χαμόθεν ταῦτα λέγουσι, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν. ὅτι ἄνθρωπος, φησιν, οὐ δύναται ἑτέρως ποιῆσαι. πάλιν Μαρκίων ὅρα τί φησιν. οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς σάρκα ἀναλαβὼν μεῖναι καθαρός. πόθεν τοῦτο δῆλον; ὅτι οὐδὲ οἱ ἄνθρωποι, φησι. καίτοι ἄνθρωποι δύνανται. Οὐαλεντῖνος πάλιν χαμαὶ συρομένους ἔχων τοὺς λογισμοὺς, ἀπὸ τῆς γῆς φθέγγεται, ὁμοίως καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ Ἄρειος. τί γάρ φησιν; οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς γεννῶν, γεννῆσαι ἀπαθῶς. πόθεν τοῦτο τολμᾷς λέγειν, ὦ Ἄρειε; ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν.

ἡμῖν. ὁρᾷς πάντων χαμαὶ συρομένους τοὺς λογισμοὺς, πάντων κεχηνασμένους, τῆς γῆς
πνέοντας; τοὺς δογμάτων μὲν ἕνεκα, οὕτω· βίου δὲ πάλιν, οἱ πόρνοι, οἱ χρημάτων ἐρῶντες, οἱ
δόξης, οἱ τῶν ἄλλων ἁπάντων, χαμαὶ σύρονται. οὐκ ἔχουσιν ἐσφιγμένην αὐτὴν τὴν ὀ-
σφῦν, ὥστε κάμνοντες ἐπαναπαύεσθαι. ἀλλ' ἐὰν κάμωσιν, οὐ τιθέασι τὰς χεῖρας, καὶ
ἑστήκασιν, ἀλλὰ διαλύονται. ὁ μέντοι ἐζωσμένος τῇ ἀληθείᾳ, πρῶτον μὲν οὐδέποτε
κάμνει· δεύτερον δὲ, κἂν κάμῃ, εἰς αὐτὴν ἐπαναπαύσεται τὴν ἀλήθειαν. τί γὰρ,
εἰπέ μοι, πενία τοῦτον κάμνειν ποιήσει; οὐδαμῶς. ἐπαναπαύεται γὰρ ἐπὶ τῷ ὄντως
πλούτῳ, καὶ διὰ τῆς πενίας εἴσεται τὴν ὄντως πενίαν. ἀλλὰ δουλεία ποιήσει αὐτὸν κά-
μνειν; οὐδαμῶς. οἶδε γὰρ τὴν ὄντως δουλείαν. ἀλλὰ νόσος; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο. Αἱ ὀ- Λουκ. ιβ. λε.
σφύες ὑμῶν, φησὶν ὁ Χριστὸς, ἔστωσαν ἐζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι, ὥστε τὸ φῶς
ἔχειν ἄσβεστον. τοῦτο καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἐξιόντες ποιεῖν ἐπετάττοντο, καὶ ἐζωσμένοι τὸ πά-
σχα ἤσθιον. καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, οὕτως ἤσθιον; βούλει μαθεῖν τὴν ὑπόθεσιν ἅπα-
σαν καθ' ἱστορίαν, καὶ κατ' ἀναγωγήν; ἐγὼ μὲν οὖν ἀμφότερα ἐρῶ· ὑμεῖς δὲ κατέχετε. οὐ γὰρ
ἁπλῶς, ἵνα μόνον εἴπω τὴν λύσιν, ποιοῦμαι, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔργον ἐν ὑμῖν γένηται τὰ
ἡμέτερα ῥήματα. Ἦσαν, φησὶν, ἐζωσμένοι, καὶ αἱ βακτηρίαι αὐτῶν ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ τὰ Ἐξοδ. ιβ. ια.
ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶ, καὶ οὕτως ἤσθιον τὸ πάσχα. φρικτὰ καὶ φοβερὰ τὰ μυστή-
ρια, καὶ πολὺ τὸ βάθος ἔχοντα. εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις οὕτω φοβερὰ, πολλῷ μᾶλ-
λον ἐν τῇ ἀληθείᾳ. ἐξ Αἰγύπτου ἐξέρχονται, τὸ πάσχα ἐσθίουσι. πρόσεχε, τὸ
σχῆμα ὁδοιπορούντων ἐστί. τὸ γὰρ ὑποδήματα ἔχειν, καὶ ῥάβδους ἐν ταῖς χερ-
σὶ, καὶ ἑστῶτας ἐσθίειν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο δηλοῖ. βούλεσθε τὴν ἱστορίαν ἀκοῦσαι πρό-
τερον, ἢ τὴν ἀναγωγήν; τὴν ἱστορίαν ἄμεινον. τί οὖν ἡ ἱστορία βούλεται; ἀγνώμονες ἦσαν
οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ συνεχῶς τοῦ Θεοῦ ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν. βουλόμενος οὖν καὶ ἄ-
κοντας εἰς μνήμην αὐτῶν ἔρχεσθαι, ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς βρώσεως τοῦ πάσχα τοῦτον νομοθετεῖ. τί
δήποτε; ἵνα καθ' ἕκαστον χρόνον ἔχοντες ἀνάγκην τὴν νομοθεσίαν τηρεῖν, μνημονεύωσιν ἀναγ-
καίως καὶ τοῦ αὐτοὺς ἐξαγαγόντος Θεοῦ. οὐκ ἄρα οὖν τῷ χρόνῳ μόνον κατέδησεν αὐτοὺς τὰς
εὐεργεσίας ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τῶν ἐσθιόντων. διὰ τοῦτο γὰρ ἐζωσμένοι καὶ ὑπο-
δεδεμένοι ἐσθίουσιν, ἵνα ἐρωτώμενοι λέγωσιν, ὅτι πρὸς ὁδοιπορίαν ἦμεν ἕτοιμοι, καὶ ὅτι ἐμέλ-
λομεν ἐξιέναι ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. τοῦτο μὲν ὁ καθ' ἱστορίαν τύ-
πος· ἡ δὲ ἀλήθεια, αὕτη. καὶ ἡμεῖς ἐσθίομεν πάσχα, τὸν Χριστόν. Τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη α Κορ. ε. ζ.
Χριστὸς, φησίν. ἄρα καὶ ἡμεῖς πάσχα ἐσθίομεν πολὺ τοῦ ἰουδαϊκοῦ κρεῖττον. οὐκοῦν καὶ ὑποδε-
δεμένοι καὶ ἐζωσμένοι ὀφείλομεν ἐσθίειν. διὰ τί; ἵνα καὶ ἡμεῖς ἕτοιμοι ὦμεν πρὸς τὴν ἔξοδον,
πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν.

κ' ἐπιλήσμονες ἦσαν Ἰουδαῖοι τῶν εὐεργετημάτων τοῦ Θεοῦ. ὁ ἀγα(?)

ΗΘΙΚΟΝ

Μηδεὶς τῶν τὸ πάσχα τοῦτο ἐσθιόντων πρὸς Αἴγυπτον βλεπέτω, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν,
πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. διὰ τοῦτο ἐζωσμένος, διὰ τοῦτο ὑποδεδεμένος ἐσθίεις, ἵνα
μάθῃς ὅτι ἅμα τῷ ἄρξασθαι ἐσθίειν τὸ πάσχα, ἀποδημεῖν ὀφείλεις καὶ ὁδεύειν. δύο δὲ αἰ-
νίττεται· καὶ τὸ δεῖν ἐξιέναι ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ τὸ μένοντας, ὡς εἰς ἀλλοτρίαν λοιπὸν μένειν.
(Ἡμῶν γὰρ, φησὶ, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς) καὶ τὸ πάντα τὸν βίον ἀεὶ εὐπαρασκεύους εἶναι, Φιλιπ. γ. κ.
ὥστε κληθέντας μὴ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ λέγειν, ἑτοίμη ἡ καρδία ἡμῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν Παῦ- Ψαλ. ρζ. α.
λος ἠδύνατο λέγειν, ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδώς· ἐγὼ δὲ ὁ πολλοῦ χρόνου δεόμενος εἰς μετά-
νοιαν, οὐ δύναμαι εἰπεῖν. ὅτι δὲ τὸ ἐζῶσθαι γρηγορούσης ψυχῆς, ἄκουε τοῦ Θεοῦ
λέγοντος τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· Μὴ, ἀλλὰ ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφῦν σου. ἐρωτήσω Ἰὼβ λη. γ.
δέ σε, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι. τοῦτο καὶ πρὸς πάντας ἁγίους φησὶ, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς
τὸν Μωϋσέα. καὶ αὐτὸς δὲ φαίνεται ἐζωσμένος ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· μᾶλλον δὲ καὶ οἱ ἄγ-
γελοι ἡμῖν ἐζωσμένοι φαίνονται, ἅτε στρατιῶται ὄντες. ἀπὸ τοῦ περιζώσασθαι, τὸ

στῆναι

στῆναι γίνεται γενναίως, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ στῆναι, τὸ ζώσασθαι. οὐκοῦν καὶ ἑαυτοὺς περιζώσωμεν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐξιέναι μέλλομεν, καὶ πολλὰ μεταξὺ τὰ χαλεπά. ὅταν τὸ πεδίον τοῦτο διέλθωμεν, ὁ διάβολος ἐφέστηκεν εὐθέως, πάντα ποιῶν καὶ μηχανώμενος, ὥστε τοὺς ἐξ Αἰγύπτου σωθέντας, ὥστε τοὺς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διαβάντας, τοὺς ἀπὸ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν μυρίων πληγῶν ἅμα ἀπολυομένους, τύπους λαβὼν ἀπολέσαι. ἀλλ', ἐὰν νήφωμεν, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς στῦλον πυρὸς, τὴν τοῦ πνεύματος χάριν. ὁ αὐτὸς καὶ φωτίζει, καὶ σκιάζει. ἔχομεν μάννα· μᾶλλον δὲ οὐ μάννα, ἀλλὰ πολλῷ πλέον τοῦ μάννα ἔχομεν. πόμα πνευματικὸν, οὐχ ὕδωρ ἀπὸ πέτρας ἔξυσιν. ἔχομεν καὶ παρεμβολὴν, τὴν ἔρημον οἰκοῦντες καὶ νῦν. ὄντως γὰρ, ὄντως ἔρημος καὶ νῦν τῆς ἀρετῆς ἡ γῆ γέγονε, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκείνη. διὰ τί ἐκείνη ἡ ἔρημος φρικτὴ ἦν; ἆρ' οὐχ ὅτι σκορπίους εἶχεν ἐν ἑαυτῇ καὶ ἔχεις; Ἐν ᾗ, φησιν, οὐ διῆλθεν ἄνθρωπος. ἀλλ' οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὕτως ἄφορος ἐκείνη καρπῶν, ὡς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. νῦν πόσοι σκορπίοι, πόσοι ἔχεις κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην, πόσοι ὄφεις, πόσοι γεννήματα ἐχιδνῶν οὗτοι, οὓς νῦν διήλθομεν; ἀλλὰ μὴ φοβηθῶμεν. τῆς γὰρ ἐξόδου ταύτης στρατηγεῖ, οὐ Μωϋσῆς, ἀλλ' Ἰησοῦς. πῶς οὖν; μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν, μὴ τὰ αὐτὰ δράσωμεν, καὶ οὐ πεισόμεθα τὰ αὐτά. ἐκεῖνοι ἐγόγγυζον, ἐκεῖνοι ἀγνώμονες ἦσαν· μὴ τοίνυν ταῦτα ″πάθωμεν ἡμεῖς. πῶς ἔπεσον ἐκεῖνοι πάντες; ἐξουθένησαν τὴν γῆν τὴν ἐπιθυμητήν. πῶς ἐξουθένησαν; καὶ μὴν ἐθαύμαζον. τῷ μαλακισθῆναι, καὶ μὴ θελῆσαι πόνους ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέξασθαι. μὴ τοίνυν ἡμεῖς ἐξουθενήσωμεν τὸν οὐρανόν*, τοῦτο ἐξουθένησίς ἐστιν. ἀνέχθη καὶ παρ' ἡμῖν καρπὸς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν ἀμφορεῦσι βασταζόμενος βότρυς, ἀλλ' ὁ ἀρραβὼν τοῦ πνεύματος, τὸ πολίτευμα τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃ Παῦλος ἐπαίδευσεν, ὁ πᾶς τῶν ἀποστόλων χορὸς, οἱ θαυμάσιοι γεωργοί. οὐ Χάλεβ ὁ τοῦ Ἰεφονῆ, οὐδὲ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τοὺς καρποὺς ἀνήνεγκε τούτους, ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ πατρὸς τῶν οἰκτιρμῶν, ὁ τοῦ ὄντως Θεοῦ υἱὸς, ἀνήνεγκε πᾶσαν τὴν ἀρετὴν, πάντας τοὺς ἐκεῖθεν καρποὺς ἡμῖν κατήνεγκε, τοὺς ὕμνους λέγω τοὺς ἐπουρανίους. ἃ γὰρ τὰ χερουβὶμ ἄνω λέγει, ταῦτα καὶ ἡμῖν προσέταξε λέγειν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. ἀνήνεγκεν ἡμῖν τῶν ἀγγέλων τὴν ″πολιτείαν· οὐ γαμοῦσιν, οὐδὲ γαμίζονται οἱ ἄγγελοι· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐφύτευσε τὸ καλόν. χρημάτων οὐκ ἐρῶσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐκεῖνοι· καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐγκατέσπειρεν. οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἐκεῖνοι· τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐχαρίσατο· οὐκέτι γὰρ θάνατος ὁ θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται. εἶδες τοὺς καρποὺς τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ; καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι οὔπω ὁ πόλεμος ἐκρίθη, ″ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπαγγελίας πάντα ταῦτα ἡμῖν δεδώρηται. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐλθόντες, ἐπόνουν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐπόνουν. εἰ γὰρ ἐβούλοντο πείθεσθαι τῷ Θεῷ, χωρὶς ὅπλων καὶ παρατάξεως πάσας ἂν εἷλον τὰς πόλεις. τὴν γοῦν Ἱεριχὼ, χορευόντων μᾶλλον, ἢ πολεμούντων τὸ σχῆμα ἔχοντες, ἐξεπάσαντο. ἡμεῖς δὲ οὐ πολεμοῦμεν μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τουτέστιν, εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἕως ἂν ὦμεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τουτέστιν, ἐν τῷ παρόντι βίῳ. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν τὸ καλὸν ποιοῦντες. καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι. ὁρᾷς πῶς καθάπερ ἐκείνους ἦγαγεν, οὕτω καὶ ἡμᾶς; ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ μάννα καὶ τῆς ἐρήμου, φησίν, Ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησε. καὶ ἡμεῖς τοῦτο προστετάγμεθα, μὴ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς. ἂν δὲ θησαυρίζωμεν, οὐκέτι σκώληξ ὁ αἰσθητὸς λυμαίνεται, καθάπερ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὁ τῷ πυρὶ συνδιαιωνίζων. πάντα οὖν κατεργασώμεθα, ἵνα μὴ τῷ σκώληκι τροφὴν εὐτρεπίσωμεν. Ὁ τὸ πολὺ γὰρ, φησιν, οὐκ ἐπλεόνασε. καὶ τοῦτο γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται ἐφ' ἑκάστης.

Marginal notes: Ἰωαν. ια. ια. — Ἑβρ. δ. ι. — Γαλατ. ϛ. θ. — Ἐξοδ. ιϛ. ιη. — Ματθ. ϛ. ιθ. — γρ. ποιῶμεν — * εἰσὶν δὲ λέγοντες — γρ. ἀρετήν — γρ. καὶ πάντα τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἡμῖν δεδώρηται πρὸ τοῦ τέλους

ἑκάστης. πάντες γὰρ τὸ αὐτὸ μέτρον πληροῦμεν τῆς γαστρός· τὸ δὲ περιττὸν, προσθήκη φροντίδων ἀνοήτων ἐστίν. ὅπερ γὰρ ἔμελλε μετὰ ταῦτα παραδιδόναι, λέγων, Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς, τοῦτο ἄνωθεν ἤδη ἐπαίδευσε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐδέξαντο. ἀλλ' ἡμεῖς μὴ ἄπληστοι ὦμεν, μὴ ἀγνώμονες, μὴ οἰκίας ζητῶμεν λαμπράς· ὁδεύομεν γὰρ, οὐκ οἰκοδομοῦμεν. ὥστε εἴ τις οἶδεν, ὅτι ὁ παρὼν βίος ὁδός τίς ἐστι καὶ στρατεία, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς φοσσάτον, οὐ ζητήσει οἰκοδομὰς λαμπράς. τίς γὰρ, εἰπέ μοι, κἂν σφόδρα εὔπορος ᾖ, αἱρήσεται ἐπὶ τοῦ λεγομένου φοσσάτου οἰκοδομεῖν οἰκίας λαμπράς; οὐδὲ εἷς (καταγέλως γὰρ ἔσται, καὶ τοῖς ἐχθροῖς οἰκοδομήσει, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσεται) ὥστε ἐὰν νήφωμεν, οὐδὲ ἡμεῖς. οὐδὲν "στρατείας καὶ φοσσάτου ὁ παρὼν βίος διενήνοχε. διὸ, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε μηδὲν ἐνταῦθα θησαυρίζειν. ἂν γὰρ ἔλθῃ ὁ κλέπτων, "ταχέως ἀπελασθησόμεθα. Γρηγορεῖτε, φησιν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, τὸν θάνατον οὕτω καλῶν. πρὶν ἢ τοίνυν ἔλθῃ, πάντα ἀποπέμπωμεν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἡμετέραν· ὧδε δὲ ὁδεύωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν, οὗ γένοιτο "περιγενομένους ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν στεφάνων τῆς ἀφθάρτου δόξης ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

(Margin: Ματθ. ς. λδ. — χ. στρατιᾶς — χ. εὐθύς — Ματθ. κδ. μγ. — χ. περιγενέσθαι ἡμᾶς,)

Λογ. κδ'. 14 ΣΤΗΤΕ ΟΥΝ ΠΕΡΙΖΩΣΑΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΟΣΦΥΝ ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, 15 Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, 16 Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι, 17 Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ.

Περιζωσάμενοι, φησι, τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ. τί ποτε τοῦτό ἐστι; εἴρηται ἡμῖν ἐν τῇ περὶ ταύτης διαλέξει, ὅτι δεῖ οὕτως ἀσφαλεῖς εἶναι, ὡς μηδὲν ἐμπόδιον εἶναι πρὸς τὸ τρέχειν. καὶ ἐνδυσάμενοι, φησι, τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης. καθάπερ ὁ θώραξ" ἄτρωτός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ δικαιοσύνη. δικαιοσύνην δὲ ἐνταῦθα, τὸν καθόλου καὶ ἐνάρετόν φησι βίον. τὸν τοιοῦτον οὐδεὶς οὐδέποτε δυνήσεται καταβαλεῖν, ἀλλὰ τιτρώσκουσι μὲν πολλοὶ, διατέμνει δὲ οὐδεὶς, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος· ὡς ἂν εἴποι τις, ἐνστερνισάμενοι τὰ δίκαια πράγματα. περὶ τούτων φησὶν ὁ Χριστός· Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. ὁ ταύτην ἐνστερνισάμενος οὕτως ἐστὶν ἰσχυρὸς, ὡς θώραξ· ὁ τοιοῦτος οὐδέποτε ὀργισθήσεται. καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. ἀσαφέστερόν πως τοῦτο εἴρηται. τί οὖν ἐστι; καλὰς ὑμῖν τὰς κνημῖδας περιέθηκε, τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἑτοιμασίαν. ἢ τοῦτο λοιπὸν φησιν, ὥστε ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς τοῦτο τοῖς ποσὶ κεχρῆσθαι, καὶ προπαρασκευάζειν αὐτῷ ὁδὸν, καὶ προετοιμάζειν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὴν ἔξοδον. ἡ τοίνυν ἑτοιμασία τοῦ εὐαγγελίου οὐκ ἄλλο τί ἐστιν, ἀλλ' ἢ βίος ἄριστος. ὅπερ ἔλεγεν ὁ προφήτης, Τὴν ἑτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου, τουτέστι, τὸ ἐμπαράσκευον. τοῦ εὐαγγελίου, φησὶ, τῆς εἰρήνης, εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ πολέμου ἐμνήσθη καὶ μάχης, δείκνυσιν ὅτι

(Margin: χ. ἄτρωτον παρὰ τὸ περιβαλλόμενον — Ματθ. ε. ς. — Ψαλμ. θ. μα.)

τὴν

τὴν μάχην πρὸς τοὺς δαίμονας ἔχειν δεῖ. τὸ γὰρ εὐαγγέλιον, εἰρήνης ἐστίν. ἐκεῖνος ὁ
πόλεμος ἕτερον καταλύει πόλεμον τὸν πρὸς τὸν Θεόν. ἂν τῷ διαβόλῳ πολεμῶμεν, εἰ-
ρηνεύομεν τῷ Θεῷ. μὴ δείσῃς τοίνυν, ἀγαπητέ, εὐαγγέλιόν ἐστιν. ἤδη ἡ νίκη γεγένηται. ἐ-
πὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. πίστιν ἐνταῦθα, οὐ τὴν γνῶσίν φησιν (οὐ γὰρ ἂν
αὐτὴν ὕστερον ἔταξεν) ἀλλὰ τὴν χάριν, δι' ἧς τὰ σημεῖα γίνεται. καὶ εἰκότως τὴν πίστιν ὀνο- 5
μάζει θυρεόν. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος προβέβληται τοῦ παντὸς σώματος, ὥσπερ τεῖχος
ὤν, οὕτω δὴ καὶ ἡ πίστις. πάντα γὰρ αὐτῇ εἴκει. ἐν ᾧ δυνήσεσθε, φησί, πάντα τὰ βέ-
λη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. οὐδὲν γὰρ δύναται) τοῦτον τὸν θυρεὸν διακόψαι. (γρ. τὸν θυρεὸν τοῦτον ἀποσπᾶν.)
Ματθ. ιζ. κ. ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἐὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σινάπε-
ως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται). πῶς δὲ ἕξομεν τὴν πί- 10
στιν; ὅταν ἐκεῖνα κατορθώσωμεν. βέλη δὲ τοῦ πονηροῦ, καὶ τοὺς πειρασμούς φησι, καὶ τὰς
ἐπιθυμίας τὰς ἀτόπους. καλῶς δὲ προσέθηκε τὰ πεπυρωμένα. τοιαῦται γάρ εἰσιν αἱ
ἐπιθυμίαι. εἰ δὲ δαίμοσιν ἐπέταξεν ἡ πίστις, πολλῷ μᾶλλον καὶ τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς. καὶ
τὴν περικεφαλαίαν, φησί, τοῦ σωτηρίου δέξασθε· τουτέστι, τῆς σωτηρίας ὑμῶν. περι-
φράττει γὰρ αὐτούς, ὡς εἰς πόλεμον ἐξάγων. καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆ- 15
μα Θεοῦ. ἤτοι τὸ πνεῦμά φησιν, ἤτοι ἐν τῇ πνευματικῇ μαχαίρᾳ. διὰ γὰρ ταύτης
πάντα τέμνεται, διὰ ταύτης πάντα κόπτεται, καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος ἀποτέ-
μνομεν διὰ ταύτης. (γρ. τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν. διὰ γὰρ πνευματικῆς μαχαίρας γρ. διακοπῇ.)

18 Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, φησί, προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύ-
ματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν 20
ἁγίων,

19 Καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παρρησίᾳ γνω-
ρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου,

20 Ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λα-
λῆσαι. 25

Καθάπερ τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ πάντα ἰσχύει, οὕτω καὶ ὁ τὸ χάρισμα ἔχων τὸ πνευματι-
Ἑβρ. δ. ιβ. κόν. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, φησί, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν
δίστομον. ὅρα δὲ τὴν σύνεσιν τοῦ μακαρίου τούτου. καθώπλισεν αὐτοὺς μετὰ πάσης ἀ-
σφαλείας· λοιπὸν πῶς δεῖ τὸν βασιλέα καλεῖν, ὥστε ὀρέξαι χεῖρα, διδάσκει. διὰ πά-
σης προσευχῆς, φησί, καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι. ἔστι γὰρ μὴ 30
ἐν πνεύματι προσεύχεσθαι, ὅταν τις βαττολογῇ. καὶ εἰς αὐτό, φησιν, ἀγρυπνοῦντες, τουτέστι,
νήφοντες. τοιοῦτον γὰρ εἶναι χρὴ τὸν καθωπλισμένον, τὸν παρὰ τὸν βασιλέα ἑστῶτα, ἄ-
γρυπνον καὶ νηφάλιον. ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ
ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦ- (γρ. περὶ)
λε; τῶν μαθητῶν χρείαν ἔχεις; καὶ καλῶς εἶπεν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. οὐκ 35
Ματθ. ι. ιθ. ἄρα ἐμελέτα ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Χριστός· Ὅταν παραδῶσιν ὑμᾶς,
μὴ μεριμνήσητε πῶς, ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λα-
λήσετε. οὕτω πάντα πίστει ἔπραττε, πάντα χάριτι. ἐν παρρησίᾳ, φησί, γνωρίσαι τὸ μυ-
στήριον τοῦ εὐαγγελίου· τουτέστιν, ἵνα ἀπολογήσωμαι, ὡς χρή. ἅλυσιν περίκεισαι, καὶ ἑ-
τέρων * χρῄζεις; ναί, φησιν· ἐπεὶ καὶ Πέτρος ἅλυσιν περιέκειτο, ἀλλ' ὅμως εὐχὴ ἦν ἐκ- 40 (* εἰς δέησιν)
τενὴς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη. ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι,
ὡς δεῖ με λαλῆσαι· τουτέστι, μετὰ παρρησίας, μετὰ ἀνδρείας, μετὰ συνέσεως πολλῆς ἵνα
ἀποκρίνωμαι.

21 Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ.

Ἐπειδὴ δεσμῶν ἐμνήσθη, ἀφίησί τι καὶ τῷ Τυχικῷ περὶ ἑαυτοῦ διαλεχθῆναι. ἃ μὲν γὰρ τῆς δογμάτων καὶ παρακλήσεως, ταῦτα διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλου· ἃ δὲ ἀπαγγελίας ψιλῆς, ταῦτα τῷ κομίζοντι τὴν ἐπιστολὴν ἐπέτρεπε. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, τουτέστιν, ἵνα μάθητε. τοῦτο καὶ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην ἐδήλου τὴν πρὸς αὐτούς, καὶ τὴν ἐκείνων πρὸς αὐτόν.

22 Ὃν ἔπεμψα, φησί, πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν.

Οὐχ ἁπλῶς τοῦτό φησιν, ἀλλὰ πρότερον εἰπών, ἐνδυσάμενοι, καὶ περιζωσάμενοι, ὅπερ τοῦ ἀεὶ παρεστάναι καὶ ἀδιαλείπτως ἐστὶ τεκμήριον. ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, Γενηθήτω αὐτῷ, ὡς ἱμάτιον, ὃ περιβάλλεται, καὶ ὡσεὶ ζώνη, ἣν διαπαντὸς περιζώννυται. καὶ τὸν Θεὸν δὲ ὁ προφήτης φησὶ θώρακα δικαιοσύνης περιβεβλῆσθαι, διὰ τούτου παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι ἀεί, καὶ οὐ πρὸς καιρὸν βραχὺν δεῖ ταῦτα ἔχειν. ἀεὶ γὰρ πολέμου χρεία. καὶ ἄλλος ἀλλαχοῦ, Δίκαιος γάρ, φησίν, ὡς λέων πέποιθε. τὸν γὰρ οὕτω τεθωρακισμένον οὐκ ἔνι φοβηθῆναι τὴν παράταξιν, ἀλλ' εἰς μέσους ἅλλεσθαι τοὺς πολεμίους. καὶ ὁ Ἡσαΐας, Ὡραῖοι, φησίν, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην. τίς οὐκ ἂν δράμοι, τίς οὐκ ἂν διακονήσειε τοιούτῳ πράγματι, ὥστε εἰρήνην εὐαγγελίζεσθαι, καὶ εἰρήνην Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, εἰρήνην οὐδὲν καμόντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ἐργασαμένου; τί δέ ἐστιν ἡ ἑτοιμασία τοῦ εὐαγγελίου, ἀκούσωμεν Ἰωάννου λέγοντος· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος διὰ τὸ βάπτισμα. ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλης ἑτοιμασίας μετὰ τὸ βάπτισμα δεῖ, ταύτην δείκνυσιν οὗτος, καὶ λέγει· ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, αἰνιττόμενος διὰ τούτου, ὥστε μηδὲν ἀνάξιον πράττειν [τῆς εἰρήνης]. ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ οἱ πόδες εἰσὶ τοῦ βίου σύμβολον, διὰ τοῦτο συνεχῶς παραινῶν λέγει· Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, περὶ τοῦ βίου λέγων. οὐκοῦν ἀξίως πολιτευώμεθα τοῦ εὐαγγελίου, καὶ βίον καὶ πράξεις καθαρὰς ἐπιδεικνυώμεθα διὰ πάσης ἡμῶν τῆς ζωῆς. εἰρήνη εὐηγγελίσθη, δότε τοῖς εὐαγγελίοις τούτοις ἕτοιμοι ὁδόν. ὡς ἐὰν πάλιν ἐχθροὶ γένησθε, οὐκέτι ἐστὶν ἑτοιμασία τῆς εἰρήνης. ἕτοιμοί ἐστε, μὴ ἀναβάλλεσθε πρὸς τὴν εἰρήνην. καθάπερ ἕτοιμοι ἐγένεσθε πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν πίστιν, οὕτω καὶ ἐπιμείνατε. θυρεός ἐστιν ἡ πίστις, πρῶτος δεχόμενος τὰς τῶν ἐναντίων προσβολάς, καὶ τὰ ὅπλα τηρῶν ἄτρωτα. ἐὰν οὖν πίστις ὀρθὴ ᾖ καὶ βίος ὀρθός, τὰ ὅπλα ἄτρωτα μένει. πολλὰ δὲ περὶ πίστεως καὶ ἀλλαχοῦ διαλέγεται, μάλιστα δὲ πρὸς Ἑβραίους γράφων, καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος. πιστεύετε, φησί, τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς, καὶ οὐδὲν τούτων τρωθήσεται. ἐν γὰρ τοῖς δεινοῖς, ἐν τοῖς πόνοις τὴν ἐλπίδα προβαλλόμενος καὶ τὴν πίστιν, ἄτρωτα ἐκεῖνα διατηρήσεις. πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστί, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. ἡ πίστις θυρεός ἐστι σκέπων τοὺς ἀπεριέργως πιστεύοντας. ἐὰν δὲ σοφίσματα ᾖ, καὶ λογισμοί, καὶ ζητήσεις, οὐκέτι ἐστὶ θυρεός, ἀλλὰ συμποδίζει ἡμᾶς. τοιαύτη ἔστω ἡ πίστις, ὥστε συγκαλύπτειν καὶ συσκιάζειν τὸ πᾶν. μὴ τοίνυν ἔστω βραχεῖα, ὥστε γυμνοὺς τοὺς πόδας, ἢ ἄλλο τι μέρος ἐᾶν, ἀλλ' ἔστω σύμμετρος ὁ θυρεός. πεπυρωμένα. πολλοὶ γὰρ διαλογισμοὶ τὴν ψυχὴν καίοντες, πολλαὶ ἀπορίαι, πολλαὶ ἀμηχανίαι, ἀλλὰ πάντα ὄντως ἡ πίστις ἀναπαύει. πολλὰ ἐνίησιν ὁ διάβολος, ἐμπυρίζων ἡμῶν τὴν ψυχήν, καὶ εἰς ἀμφιβολίαν ἄγων, ὡς ὅταν λέγωσί τινες· ἆρα ἀνάστασίς ἐστιν; ἆρα κρίσις; ἆρα ἀνταπόδοσις; ἀλλ' ἐὰν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως ἔχῃς, σβέσεις ἐν αὐτῷ τὰ βέλη τοῦ διαβόλου.

Marginal notes: χ. περιζωμα-τι; χ. ἰδ. (Ψαλμ. ρη. ιη.); Παροιμ. κη. α.; χ. ὅταν εἰρήνην εὐαγγελίζηται (Ησ. νβ. ζ.); Ματθ. γ. γ.; χ. διὰ τοῦτό φησιν, ἄξια τοῦ εὐαγγελίου πράττωμεν, καὶ ἐπιδεικνύμεθα, τουτέστι, βίον, καὶ πράξεις καθαράς.; Ἑβραι. ι.; χ. συσκιάζειν; χ. πεπυρωμένα.; χ. ἐκμοχλεύοντες

βόλου. ἐπῆλθεν ἄτοπός τις ἐν σοὶ ἐπιθυμία, ἀνήφθη πῦρ ἔνδον πονηρῶν λογισμῶν; προ-
βαλοῦ τὴν πίστιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐδὲ φαίνεται, ἀλλ' ἀπόλλυται. πάντα
τὰ βέλη, οὐ τὰ μὲν ναὶ, τὰ δὲ οὔ. ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· Λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄ- (Ρωμ. η. ιη.)
ξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡ-
μᾶς. ὁρᾷς πόσα βέλη τότε ἔσβεσαν οἱ δίκαιοι; ἢ οὐ δοκεῖ σοι βέλος εἶναι πεπυρωμένον τὸ 5
κελεύεσθαι τὸν πατριάρχην τὸν ἔνδον πυρὶ τὸν υἱὸν προσφέροντα; καὶ ἄλλοι δὲ δίκαιοι πάν-
τα αὐτοῦ τὰ βέλη κατέσβεσαν. ἄν τι οὖν λογισμοὶ ἐπιστρατεύωνται, ταύτην προβαλώ-
μεθα· ἄν τε ἐπιθυμίαι ἄτοποι, ταύτῃ χρώμεθα· ἄν τε πόνοι καὶ ταλαιπωρίαι, ἐπὶ ταύτην
"ἀναπαυώμεθα. πάντων τῶν ὅπλων αὕτη ἐστὶ φυλακτήριον. ἂν μὴ ταύτην ἔχωμεν, κἀκεῖνα (κ. σχεδὸν)
ταχέως προωθήσεται). ἐπὶ πᾶσι, φησὶν, ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. τί ἐστιν, ἐπὶ πᾶ- 10
σι; καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν τῇ ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου·
τουτέστι, ταύτης πάντα ταῦτα χρῄζει. διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, καὶ τὴν περικεφαλαί-
αν τοῦ σωτηρίου δέξασθε· τουτέστιν, ἐν ἀσφαλείᾳ λοιπὸν γενέσθαι διὰ ταύτης δυνήσεσθε,
καὶ πάντα κίνδυνον ἐκφυγεῖν. καθάπερ γὰρ ἡ περικεφαλαία πάντοθεν ἀκριβῶς κα-
λύπτουσα τὴν κεφαλὴν, οὐκ ἀφίησί τι δεινὸν παθεῖν, ἀλλὰ σώζει· οὕτω καὶ ἡ πίστις ἀντὶ 15
θυρεοῦ γίνεται, καὶ ἀντὶ περικεφαλαίας σωτηρίου. ἂν σβέσωμεν αὐτοῦ τὰ βέλη, τα-
χέως καὶ τοὺς σώζοντας λογισμοὺς δεξόμεθα, τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν οὐκ ἐῶντας τι παθεῖν.
ἐὰν γὰρ οὗτοι σβεννύωνται οἱ λογισμοὶ οἱ ἐναντίοι, ταχέως οἱ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ σώζοντες
ἡμᾶς καὶ εὐέλπιδας ποιοῦντες, ἐν ἡμῖν πληθήσονται, καὶ καθάπερ περικεφαλαία τῇ κεφα-
λῇ,* τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν ἐγκείσονται *. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μάχαιραν 20 (* ὑπὸ * ἐπὶ)
δεξόμεθα τοῦ πνεύματος, ὥστε μηκέτι ἀσφαλίζεσθαι μόνον τὰ "πεμπόμενα, ἀλλὰ καὶ αὐ- (ἴσ. πεμπόμενα)
τὸν πλήττειν τὸν διάβολον. ψυχὴ γὰρ μὴ ἀπογνοῦσα ἑαυτῆς, μηδὲ δεχομένη τὰ πεπυρω-
μένα βέλη, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἑστῶσα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διαρρήξει αὐτοῦ τὸν θώρα-
κα τῇ μαχαίρᾳ ταύτῃ, δι' ἧς ἀνέρρηξε καὶ τὰ νοήματα αὐτοῦ ᾐχμαλώτευσε Παῦλος· ἀποτε-
μεῖ καὶ κατατεμήσει τὸν δράκοντα. ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. ῥῆμα Θεοῦ ἤτοι τὸ πρόσταγμά 25
φησιν ἐνταῦθα, ἢ τὸ κέλευσμα· ὅπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι θαυματουργοῦντες πανταχοῦ ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔλεγον. μόνον καὶ ἡμεῖς ἐν πᾶσι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ δια-
τηρῶμεν. ἐὰν γὰρ ποιῶμεν αὐτὰ, διὰ τούτων αὐτὸν ἀνελοῦμεν καὶ κτενοῦμεν τὸν
δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιόν. καὶ σκόπει μοι σύνεσιν ἐνταῦθα τοῦ Παύλου. ἐπειδὴ γὰρ
εἶπε, δυνήσεσθε τὰ βέλη τοῦ διαβόλου τὰ πεπυρωμένα σβέσαι, ἵνα μὴ αὐτοὺς φυσήσῃ, 30
δείκνυσι μάλιστα πάντων πρὸς τοῦτο τοῦ Θεοῦ δεομένους. τί γάρ φησι; διὰ πάσης
προσευχῆς καὶ δεήσεως. ὥσπερ ἔλεγε, ταῦτα ἔσται, καὶ κατορθώσετε δὲ πάντα προσευχόμενοι·
μηδέποτε δὲ προσιὼν, ὑπὲρ σαυτοῦ μόνου ἀξίου, καὶ οὕτω τὸν Θεὸν ἵλεων ἕξεις. διὰ
πάσης, φησὶ, προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, καὶ εἰς
αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων. μή 35
μοι καιροὺς ὅριζε τῆς ἡμέρας. ἄκουε γὰρ τί φησιν· ἐν παντὶ καιρῷ πρόσιθι, ἀδια-
λείπτως, φησὶ, προσευχόμενοι. οὐκ ἤκουσας τῆς χήρας ἐκείνης; πῶς τῇ προσ-
εδρείᾳ "περιεγένετο; οὐκ ἤκουσας τοῦ φίλου ἐκείνου τοῦ μέσων νυκτῶν τῇ "εὐτονίᾳ (κ. ἤνυσεν ἢ ἐσπούδαζεν)
δυσωπήσαντος; οὐκ ἤκουσας περὶ τῆς Συροφοινίσσης; πῶς τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως (κ. καρτερίᾳ)
τὴν δωρεὰν ἐξεκαλέσατο; οὗτοι πάντες τῇ προσεδρείᾳ "ἤνυσαν. προσευχόμενοί, 40 (κ. περιεγίνετο.)
φησιν, ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, τουτέστι, τὰ κατὰ Θεὸν ζητοῦμεν, μηδὲν κοσμικὸν, μηδὲν
βιωτικόν. οὐ τοίνυν τοῦ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι χρεία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγρυπνοῦντας
καὶ εἰς αὐτό, φησιν, ἀγρυπνοῦντες. εἴτε παννυχίδας ἐνταῦθα λέγει, εἴτε τὴν νῆψιν τῆς
ψυχῆς,

ψυχῆς, ἀμφότερα δεχομένη. ὁρᾷς πῶς ἠγρύπνει ἐκείνη ἡ Χαναναία; ὅτι καὶ τοῦ Κυρίου μὴ ἀποκρινομένου, ἀλλὰ καὶ ἀποσιωπωμένου, καὶ κυνάριον αὐτὴν καλέσαντος, ἐκείνη ἔλεγε, ναὶ, Κύριε, καὶ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. καὶ οὐκ ἀφίστατο, ἕως ἐπέτυχε τῆς αἰτήσεως. πῶς δὲ ἡ χήρα ἐκείνη ἐκέκραζε, καὶ μέχρι τοσούτου ἐπέμεινεν, ἕως οὗ τὸν ἄρχοντα, τὸν μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενον, μήτε ἄνθρωπον αἰδούμενον ἠδυνήθη δυσωπῆσαι; πῶς δὲ ὁ φίλος ἐπέμενεν ἀωρὶ τῶν νυκτῶν παραμένων, ἕως οὗ ἐγερθῆναι παρεσκεύασε, δυσωπήσας ἐκεῖνον τῇ προσεδρείᾳ; τοῦτό ἐστιν ἀγρυπνεῖν. βούλει μαθεῖν ἀγρυπνίαν ψυχῆς; ἄπιθι πρὸς τὴν Ἄνναν, ἄκουσον αὐτῶν τῶν ῥημάτων αὐτῆς· ΑΔΩΝΑΙ, ΕΛΩΙ ΣΑΒΑΩΘ· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῶν ῥημάτων ἄκουσον. Ἀνέστησαν, φησὶ, πάντες ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ ἐκείνη εὐθέως οὐ πρὸς ὕπνον ἐτρέπετο, οὐ πρὸς ἀνάπαυσιν· ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καθημένη, κούφη τις εἶναι, καὶ μὴ βεβαρῆσθαι σιτίοις πολλοῖς. οὐ γὰρ ἂν τοσαῦτα ἠφίει δάκρυα. εἰ γὰρ ἡμεῖς νῆστις ὄντες καὶ ἄσιτοι, μόλις οὕτως εὐχόμεθα, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε οὕτως εὐχόμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνη μετὰ τράπεζαν οὐκ ἂν οὕτως ηὔξατο, εἰ μὴ καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ τοῖς ἀσίτοις ἐῴκει. αἰσχυνθῶμεν οἱ ἄνδρες τὴν γυναῖκα, αἰσχυνθῶμεν οἱ ὑπὲρ βασιλείας ἱκετεύοντες καὶ χασμώμενοι, τὴν ὑπὲρ παιδίου δεομένην καὶ δακρύουσαν. καὶ κατέστη, φησὶν, ἐνώπιον Κυρίου, καὶ τί φησιν; ΑΔΩΝΑΙ ΚΥΡΙΕ, ΕΛΩΙ ΣΑΒΑΩΘ. τοῦτο δὲ ἑρμηνευόμενόν ἐστι, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων. προέτρεχε τῆς γλώττης τὰ δάκρυα, τούτοις ἐπικάμψειν τὸν Θεὸν ἤλπιζεν. ἔνθα δάκρυα, πάντως ἐκεῖ καὶ θλίψις· ἔνθα θλίψις, καὶ φιλοσοφία πολλὴ καὶ προσοχή. Ἐὰν ἀκούων εἰσακούσῃ, φησὶ, τῆς προσευχῆς τῆς δούλης σου, καὶ δῷς μοι υἱὸν, δώσω αὐτὸν δοτὸν τῷ Κυρίῳ πάντα τὸν χρόνον. οὐκ εἶπεν, ἐνιαυτὸν μόνον, ἢ δύο, καθάπερ ἡμεῖς, οὐδὲ εἶπεν, ἐὰν χαρίσῃ μοι παιδίον, δίδωμι χρήματα· ἀλλ᾽ ὁλόκληρον αὐτὸ τὸ δῶρον ἀντιδίδωμι, τὸν πρωτότοκον, τὸν τῆς εὐχῆς υἱόν. αὕτη θυγάτηρ ὄντως τοῦ Ἀβραάμ. ἐκεῖνος αἰτηθεὶς ἔδωκεν· αὕτη δὲ καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως δίδωσιν. ἀλλ᾽ ὅρα καὶ ἐντεῦθεν αὐτῆς τὴν εὐλάβειαν. Φωνὴ αὐτῆς, φησὶν, οὐκ ἠκούετο, καὶ τὰ χείλη αὐτῆς ἐκινεῖτο. οὕτως ὁ βουλόμενος ἐντυχεῖν προσέρχεται τῷ Θεῷ, οὐ μαλακιζόμενος, οὐδὲ χασμώμενος, οὐδὲ ἐκλελυμένος, οὐδὲ κνώμενος, οὐδὲ ἀκηδιῶν. μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς καὶ χωρὶς εὐχῆς δοῦναι; μὴ γὰρ οὐκ ᾔδει καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικός; ἀλλ᾽ εἰ ἐπιδέδωκε πρὸ τῆς αἰτήσεως, οὐκ ἂν ἐφάνη τῆς γυναικὸς ἡ προθυμία, οὐκ ἂν ἐγένετο ἡ ἀρετὴ αὐτῆς δήλη, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐκτήσατο μισθόν. ὥστε ἡ ἀναβολὴ, οὐκ ἦν φθόνου οὐδὲ βασκανίας, ἀλλὰ κηδεμονίας. ὅταν οὖν ἀκούσῃς τῆς γραφῆς λεγούσης, ὅτι ἀπέκλεισε Κύριος τὴν μήτραν αὐτῆς, καὶ ὅτι παρώργιζεν αὐτὴν ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς, ἐννόησον ὅτι τὴν φιλοσοφίαν δεῖξαι βούλεται τῆς γυναικός. σκόπει γάρ. εἶχε τὸν ἄνδρα δεδουλωμένον. ἔλεγε γὰρ πρὸς αὐτήν· οὐκ ἀγαθός σοι ἐγὼ ὑπὲρ δέκα τέκνα; καὶ παρώργιζεν αὐτὴν, φησὶν, ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς, τουτέστιν, ὠνείδιζεν, ὕβριζε· καὶ οὐδέποτε αὐτὴν ἠμύνατο, οὐδὲ κατηύξατο αὐτῆς, οὐδὲ εἶπεν· ἰδὲ ὀνειδίζει μοι ἡ ἀντίζηλος, ἐκδίκησόν με. εἶχεν ἐκείνη παιδία, ἀλλ᾽ εἶχεν αὕτη τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρὸς ἀντίρροπον. τούτῳ γοῦν αὐτὴν καὶ παρεμυθεῖτο λέγων, οὐκ ἀγαθός σοι ἐγὼ ὑπὲρ δέκα τέκνα; ἀλλὰ πάλιν ἴδωμεν τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ ἐλογίσατο αὐτὴν, φησὶν, Ἡλεὶ εἰς μεθύουσαν. ἀλλ᾽ ὅρα καὶ τί πρὸς αὐτὸν φησι. μὴ δῷς τὴν δούλην σου εἰς θυγατέρα λύμης; ὅτι ἐκ πλήθους ἀδολεσχίας μου ἐκτέτακα ἕως τοῦ νῦν. τοῦτο ἀληθῶς καρ-

Ματθ. ιε. κζ.

α. Βασ. α. ια.

δίας συντετριμμένης, ὅταν πρὸς τοὺς ὑβρίζοντας μὴ χαλεπαίνωμεν, ὅταν μὴ δυσχεραίνωμεν, ὅταν ἀπολογώμεθα. οὐδὲν οὕτω ποιεῖ καρδίαν φιλόσοφον, ὡς θλίψις· οὐδὲν οὕτω πρᾶγμα ἡδὺ, ὡς πένθος τὸ κατὰ Θεόν. ἐκ πλήθους, φησὶν, ἀδολεσχίας μου ἐκτέτηκα ἕως τοῦ νῦν. ταύτην μιμώμεθα ἅπαντες. ἀκούετε ὅσαι στεῖραι, ἀκούετε ὅσαι παίδων ἐρᾶτε, ἀκούετε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. καὶ γὰρ καὶ ἄνδρες συνεβάλλοντο πολλάκις. ἄκουε γὰρ τῆς γραφῆς λεγούσης· Καὶ ἐδεῖτο Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν. μεγάλα γὰρ δύναται ἡ εὐχή. ἐν πάσῃ, φησὶ, προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἑαυτὸν ἔσχατον τιθείς. τί ποιεῖς, ὦ μακάριε Παῦλε, ἑαυτὸν ἔσχατον τιθείς; ναί φησιν, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει. ποῦ πρεσβεύεις; πρὸς ἀνθρώπους φησί. βαβαὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. ἔπεμψε πρεσβεύοντας ἐκ τῶν οὐρανῶν [ὑπὲρ αὐτοῦ,] ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ λαβόντες ἔδησαν αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν. ἀλλ' ὅμως ἐγὼ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει. ἡ ἅλυσις ἐπίκειται τὴν παρρησίαν ἐπιστομίζουσα, ἀλλ' ἡ εὐχὴ ἡ ὑμετέρα ἀνοίγει μου τὸ στόμα. ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι· τουτέστιν, ἵνα πάντα ἃ ἐπέμφθην εἰπεῖν, εἴπω. ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ. εἰ πιστὸς, οὐδὲν ψεύσεται, ἀλλὰ πάντα ἀληθεύσει. ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. βαβαὶ, πόση ἡ ἀγάπη; ἵνα μὴ ὀχλῇ, φησι, τοῖς βουλομένοις [illegible] ὑμᾶς. εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ἐν δεινοῖς εἶναι. τὸ γὰρ, παρακαλέσει τὰς καρδίας ὑμῶν, τοῦτο αἰνίττεται, ἵνα μὴ ἀφῇ, φησι, καταπεσεῖν.

23 Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐπεύχεται αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ἀγάπην μετὰ πίστεως. καλῶς εἶπε. βούλεται γὰρ μὴ ἁπλῶς ἔχειν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ τοῖς ἑτεροπίστοις ἑαυτοὺς ἀναμιγνύναι. ἢ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνό φησιν, ὥστε καὶ πίστιν αὐτοὺς ἔχειν, ὥστε θαρρεῖν καὶ περὶ τῶν μελλόντων. ἡ εἰρήνη πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἡ ἀγάπη. ἐὰν γὰρ εἰρήνη ᾖ, καὶ ἀγάπη ἔσται· ἂν ἀγάπη, καὶ εἰρήνη ἔσται. μετὰ πίστεως. οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἀγάπης, πίστεως χωρίς· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἂν γένοιτο ἀγάπη ἑτέρως.

24 Καὶ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, Ἀμήν.

Ἐνταῦθα διεῖλε, τὴν εἰρήνην κατ' ἰδίαν θεὶς, καὶ τὴν χάριν. ἐν ἀφθαρσίᾳ, φησὶν, Ἀμήν. τί ἐστιν, ἐν ἀφθαρσίᾳ; ἤτοι ἐν κοσμιότητι, ἢ ὑπὲρ τῶν ἀφθάρτων· οἷον μὴ ἐν πλούτῳ, μηδὲ ἐν δόξῃ, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀφθάρτοις. τὸ ἐν, διά ἐστι. διὰ ἀφθαρσίας, φησὶ, τουτέστι, δι' ἀρετῆς. πᾶσα γὰρ ἁμαρτία, φθορά. καὶ καθάπερ τὴν παρθένον φθείρεσθαι λέγομεν, οὕτω καὶ τὴν ψυχήν. διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγε· Μήπως φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν φησί. τί γὰρ, εἰπέ μοι, φθορὰ σώματος; οὐχὶ διάλυσις τοῦ παντὸς, καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῆς; τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεται, τῆς ἁμαρτίας εἰσελθούσης. κάλλος γὰρ ψυχῆς, σωφροσύνη, δικαιοσύνη. ὑγίεια ψυχῆς, ἀνδρεία, φρόνησις. ὅ τε γὰρ αἰσχρὸς, δυσειδὴς, ὅ τε πλεονέκτης, ὅ τε τοῖς πονηροῖς πράγμασιν ἑαυτὸν ἐκδιδοὺς, ὅ τε δειλὸς, ἄνανδρος καὶ ἀσθενὴς καὶ καχέκτης. ὅτι δὲ αἱ ἁμαρτίαι φθορὰν ἐργάζονται, ἐντεῦθεν δῆ-

Γεν. κε. κα.
β. Κορ. ια. γ.
Τιτ. β. ζ.

λη. καὶ γὰρ αἰσχροὺς ποιοῦσι καὶ ἀσθενεῖς, καὶ κάμνειν παρασκευάζουσι. φθαρῆναι γὰρ τὴν παρθένον καὶ διὰ τοῦτο κυρίως λέγομεν, οὐχ ὅτι τὸ σῶμα φθείρεται μόνον, ἀλλὰ διὰ τὴν παρανομίαν. τὸ γὰρ γινόμενον, μίξις ἐστίν. εἰ δὲ τοῦτο ἦν ἡ φθορὰ, ἦν ἂν καὶ γάμος φθορά. ὥστε οὐχ ἡ μίξις φθορὰ, ἀλλ' ἡ ἁμαρ-
5 τία. ἤσχυνε γὰρ αὐτήν. σκόπει δὲ καὶ ἄλλως. φθορὰ οἰκίας τί γένοιτο ἂν, ἢ διάλυσις; καὶ πανταχοῦ ἡ φθορὰ, μεταβολή τίς ἐστιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐφ' ἑτέραν ἕξιν καὶ ἀφανισμὸν τοῦ προτέρου γινομένη. ἄκουε γὰρ τῆς γραφῆς λεγούσης· Κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς. καὶ πάλιν, Εν καταφθορᾷ διϋπομονήτω. καὶ πάλιν, Ανθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν. φθαρτὸν ἡμῖν τὸ σῶμά ἐστιν, ἀλλ' ἄφθαρτος ἡ ψυ-

Γεν. ς. ια.
β. Τιμ. γ.

10 χή. μὴ δὴ οὖν καὶ αὐτὴν φθείρωμεν. τοῦτο ἡ ἁμαρτία εἰργάσατο ἡ προτέρα. ἡ δὲ μετὰ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν ψυχὴν φθεῖραι δύναται, καὶ εὐάλωτον ποιῆσαι τῷ σκώληκι τῷ ἀθανάτῳ. οὐ γὰρ ἂν ἥψατο, εἰ μὴ φθαρτὴν εὗρε ψυχήν. ἀδάμαντος σκώληξ οὐχ ἅπτεται· κἂν ἅψηται, οὐδὲν εἰργάσατο. μὴ δὴ φθείρῃς τὴν ψυχήν. τὸ γὰρ φθειρόμενον, δυσωδίας ἐστὶ μεστόν. ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· Προσώζεσαν καὶ

Ψαλμ. λζ. ε.

15 ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. ἀλλ' αὕτη ἡ φθορὰ ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν, ἐκείνη δὲ οὐκέτι. ἔνθα γὰρ ἀφθαρσία, φθορὰ οὐκ ἐστίν. ὥστε φθορὰ ἄφθαρτός ἐστι, τέλος οὐκ ἔχουσα, θάνατος ἀθάνατος· ὅπερ ἔμελλε γίνεσθαι, εἰ τὸ σῶμα ἔμενεν ἀθάνατον. οὕτως ἂν φθορὰν ἔχοντες ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, ἄφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον ἕξομεν τὴν φθοράν. τὸ γὰρ καίεσθαι καὶ σκώληκι διηνεκῶς δαπανᾶσθαι,
20 φθορά ἐστιν ἄφθαρτος· οἷον ἦν καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰώβ. ἐφθείρετο, καὶ οὐκ ἀπώλλυτο, καὶ ταῦτα χρόνου πολλοῦ προβεβηκότος· ἀλλ' ἀεὶ ἔστηκε βώλακας γῆς ἀπὸ ἰχῶρος ξέων. τοιοῦτόν τι ἡ ψυχὴ πείσεται τότε, τῶν σκωλήκων "αὐτῇ προσεστώτων, καὶ διατρωγόντων, οὐκ ἐπὶ δύο ἔτεσιν, οὐδὲ ἐπὶ τρισίν, οὐδὲ ἐπὶ δέκα, οὐδὲ ἐπὶ ἑκατόν, οὐδὲ ἐπὶ μυρίοις, ἀλλ' ἐπὶ ἀτελευτήτοις. ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευ-
25 τήσει, φησί.

Ἰὼβ β.
γρ. αὐτήν
Μαρκ. θ. μδ.

Φοβηθῶμεν τοίνυν, παρακαλῶ, δείσωμεν τὰ ῥήματα, ἵνα μὴ περιπέσωμεν τοῖς πράγμασι. φθορὰ ἡ πλεονεξία ἐστί, φθορὰ πασῶν χαλεπωτέρα, εἰς εἰδωλολατρείαν ἄγουσα. φύγωμεν τὴν φθοράν, ἑλώμεθα τὴν ἀφθαρσίαν. ἐπλεονέκτησας τὸν δεῖνα; τὰ μὲν πλεονεκτηθέντα φθείρεται, ἡ δὲ πλεονεξία μένει· φθορὰ ἀφθαρσίας ἀπό-

ΗΘΙΚΟΝ

30 θεσις γινομένη. ἡ μὲν ἀπόλαυσις παρέρχεται, ἄφθαρτος δὲ ἡ ἁμαρτία μένει. δεινὸν κακὸν μὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἅπαντα "ἀποδύσασθαι· μεγάλη συμφορὰ φορτία ἁμαρτημάτων ἔχοντας ἀπελθεῖν ἐκεῖ. Εν γὰρ τῷ ᾅδῃ, φησί, τίς ἐξομολογήσεταί σοι; κριτήριόν ἐστιν ἐκεῖ, μετανοίας λοιπὸν οὐκέτι καιρός. πόσα ἀπωδύρατο ὁ πλούσιος τότε; ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ὤνησε. πόσα εἶπον οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Χριστόν; ἀλλ' ὅμως ἀπήχθησαν

γρ. ἀπολύσασθαι.
Ψαλ. ς. ς.

35 εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. πόσα οἱ τὴν ἀνομίαν ἐργασάμενοι τότε εἶπον; Κύριε, οὐκ ἐν τῷ ὀνόματί σου προεφητεύσαμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν; ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐγνωρίσθησαν. πάντα τότε μάταια ταῦτα· οὐδεμία δὲ ὄνησις, ἐὰν μὴ νῦν γένηται. φοβηθῶμεν οὖν, μήποτε εἴπωμεν τότε· Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ οὐκ ἐθρέψαμεν; νῦν αὐτὸν θρέψωμεν, μὴ μίαν ἡμέραν, μηδὲ δευτέραν, μηδὲ

Ματθ. ζ. κβ.
Ματθ. κε. λζ.

40 τρίτην. Ελεημοσύναι γὰρ, φησι, καὶ πίστεις μὴ ἐκλιπέτωσάν σε. οὐκ εἶπεν, ἅπαξ ποίησον, οὐδὲ δεύτερον· ἐπεὶ αἱ παρθένοι ἔλαιον εἶχον, ἀλλ' οὐ διαρκές. ὥστε πολλοῦ ἡμῖν δεῖ τοῦ ἐλαίου, καὶ ὡς ἐλαίαν ἡμᾶς εἶναι κατάκαρπον δεῖ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. ἐννοήσωμεν οὖν ὅσα ἡμῶν ἕκαστος ἔχει φορτία ἁμαρτημάτων, καὶ ἀντιρρόπους

Παροιμ. γ. γ.

ποιήσωμεν

ποιήσωμεν τῆς φιλανθρωπίας, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείους, ἵνα μὴ μόνον σβεσθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς δικαιοσύνην ἡμῖν λογισθῶσιν αἱ δικαιοσύναι. ἂν γὰρ μὴ τοσαῦτα ᾖ τὰ ἀγαθὰ, ὡς καὶ τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι, καὶ ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων εἰς δικαιοσύνην ἡμῖν λογισθῆναι, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. 5

ETONAE,
Excusum in Collegio Regali.
M DC X.